ଚନ୍ଦ୍ରମଣି-ଗ୍ରନ୍ଥବଳୀ

କବିତା-ବିଭାଗ

କବିବ ... ଙ୍କଗର

ଶ୍ରୀ ... ୦.

odia.org

ବାଣୀ-ସାହିତ୍ୟ-ମନ୍ଦିର
ଭଦ୍ରକ

ପ୍ରଥମ ମୁଦ୍ରଣ
୧୯୮

ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀର ପୃଷ୍ଠପୋଷକ

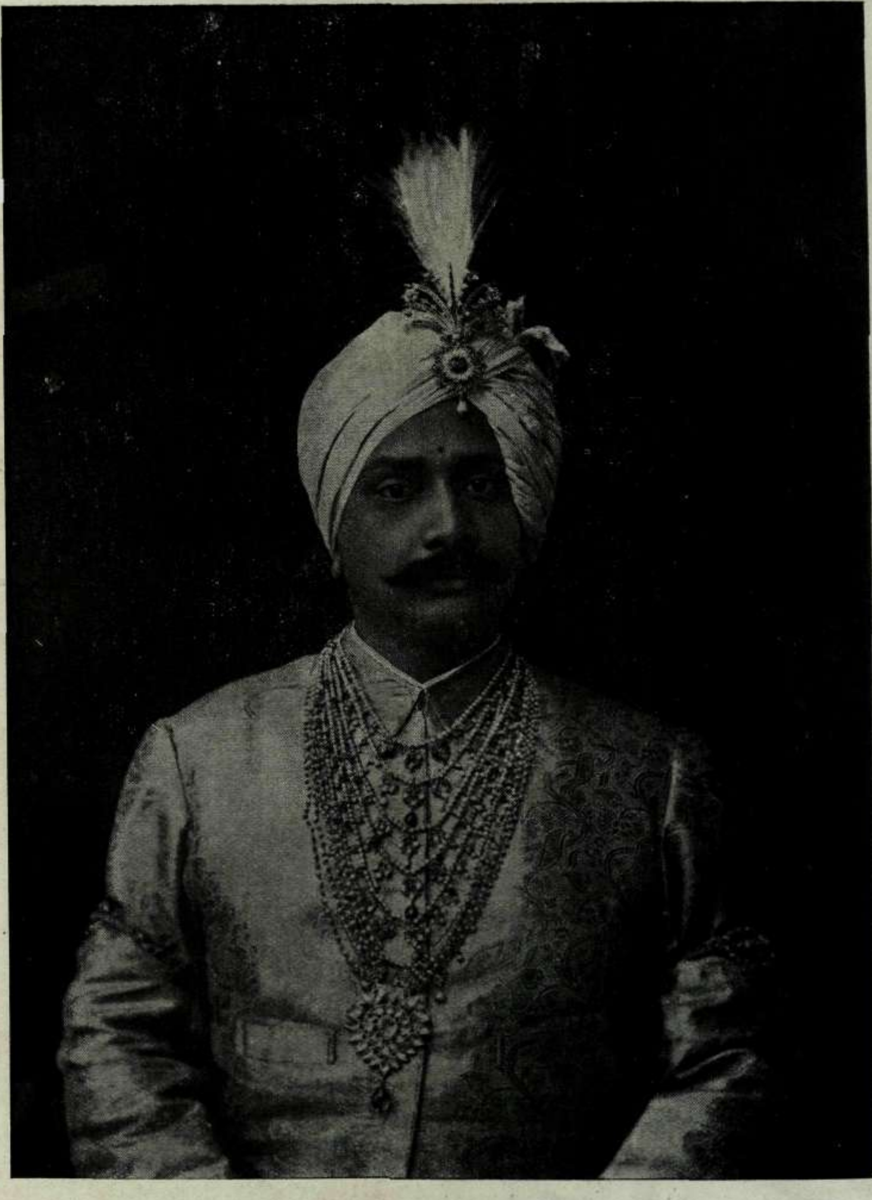

ବଦାନ୍ୟଶେଖର, ବହୁଭାଷାବିଶାରଦ, ସାହିତ୍ୟସୁହୃଦ
କାପ୍ଟେନ ମହାରାଜା ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ରଗଜପତି ନାରାୟଣ ଦେବ M. L. A.
ଗଜପତି ମହାରାଜା—ପାରଳାଖେମୁଣ୍ଡି

U. S. Press, Cuttack.

ଭକ୍ତ୍ୟୁପହାର

ଯେଉଁ ପୁଣ୍ୟଶ୍ଳୋକ ଯୋଗଜନ୍ମା ରାଜପୁରୁଷ ପ୍ରାଚୀନ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଗଜପତି ରାଜସିଂହାସନର ମହାର୍ଘ ଜ୍ୟୋତିର୍ମୟ
ଅଳଙ୍କାର,ସ୍ପଷ୍ଟ ସର୍ବାଙ୍ଗରେ ସୁଗନ୍ଧ ବୋଲହେଲ ପ୍ରାୟ ଯାହାଙ୍କ ମହନୀୟ ସଦ୍‌ଗୁଣାବଳୀରେ ସମାଚ୍ଛନ୍ନ, ଯେ
ନିଜର ରାଜସିଂହାସନକୁ ସାରସ୍ୱତ ଯୋଗବେଦୀରେ ପରିଣତ କରିଅଛନ୍ତି, ଯାହାଙ୍କ ସୁଶାସନ ପ୍ରଣାଳୀ
ଏବଂ ଅନନ୍ୟସୁଲଭ ସଦ୍‌ଗୁଣରେ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ମହାମହିମ ବ୍ରିଟିଶସମ୍ରାଟ ଯାହାଙ୍କୁ ସମୁଚିତ
ସମ୍ମାନ-ବିଭୂଷିତ କରିଅଛନ୍ତି, ଯାହାଙ୍କ ବିମଳ କୀର୍ତ୍ତିର ସ୍ନିଗ୍ଧ ମଧୁର ସୌରଭ ଉତ୍କଳର
ସୀମାରେ ଆବଦ୍ଧ ନ ରହି ସମଗ୍ର ଭାରତ ଲଙ୍ଘନ କରି ସମୁନ୍ନତ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଖଣ୍ଡରେ ମଧ୍ୟ
ପରିବ୍ୟାପ୍ତ ହୋଇଅଛି, ଯାହାଙ୍କ ହୃଦୟ ହିମାଳୟ ପରି ଉନ୍ନତ, ସମୁଦ୍ର ପରି ଗମ୍ଭୀର
ଏବଂ ଶାରଦୀୟ ଆକାଶ ପରି ନିର୍ମଳ ଓ ଉଦାର, କୃଷି, ଶିଳ୍ପ, ବାଣିଜ୍ୟ, ଶିକ୍ଷା,
ସାହିତ୍ୟ ପ୍ରଭୃତି ଉନ୍ନତି ନିମିତ୍ତ ଯାହାଙ୍କର ରାଜକୋଷ ସତତ ଉନ୍ମୁକ୍ତ, ଯେ
ସ୍ୱରାଜ୍ୟସ୍ଥ ସର୍ବୋଚ୍ଚ ଶିକ୍ଷାନୁଷ୍ଠାନକୁ ପ୍ରଥମଶ୍ରେଣୀର ଶିକ୍ଷାଗାରରେ ପରିଣତ କରି
ସାଧାରଣ ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷାର ପଥ ନିରନ୍ତରାୟ କରିଅଛନ୍ତି, ଯାହାଙ୍କ ରାଜହୃଦୟ
ଦୟାଦାକ୍ଷିଣ୍ୟରେ ଆର୍ଦ୍ରୀଭୂତ, ଯାହାଙ୍କର ଅଖଣ୍ଡ କଠୋର ତପସ୍ୟା
ଏବଂ ଅକାତର ଅର୍ଥବ୍ୟୟ ଖଣ୍ଡବିଖଣ୍ଡିତ ଉତ୍କଳକୁ ଏକତ୍ରିତ କରି
ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ପ୍ରଦେଶ କରିଅଛି, ଯେ ଉତ୍କଳର ପ୍ରଥମ ପ୍ରଧାନସଚିବ
ରୂପରେ ଯୋଗ୍ୟତାର ପରାକାଷ୍ଠା ପ୍ରଦର୍ଶନ ପୂର୍ବକ ଦେଶ
ଏବଂ ଜାତିର ନମସ୍ୟ ହୋଇଅଛନ୍ତି, ଦେଶର
ସର୍ବବିଧ ମହଦନୁଷ୍ଠାନ ଯାହାଙ୍କ ଦାନରେ ପରିପୁଷ୍ଟ,
ଯେ ମୋର ସାହିତ୍ୟସେବାର ପ୍ରଧାନ ପୃଷ୍ଠପୋଷକ,
ଯାହାଙ୍କ ଅସାଧାରଣ ଅନୁଗ୍ରହ ଅଦ୍ୟାପି ମୋର
ସାହିତ୍ୟ ସାଧନାକୁ ଜୀବିତ ରଖିଅଛି,
ଯେ ଏ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ ପ୍ରକାଶ ସକାଶେ
ସର୍ବାଗ୍ରେ ଅର୍ଥ ସାହାଯ୍ୟ କରି ମୋତେ
ଜୀବନ୍ତ ଉତ୍ସାହ ପ୍ରଦାନ କରି-
ଅଛନ୍ତି, ସେହି ବହୁଜନ-
ବରେଣ୍ୟ ସୁନୀତି ଧୂରନ୍ଧର
ବହୁଭାଷାବିଶାରଦ
ପାରଳାଖେମୁଣ୍ଡିର
ଗଜପତି

ମହାରାଜା କାପ୍‌ଟେନ୍ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ଗଜପତି ନାରାୟଣ ଦେବ

ମହୋଦୟଙ୍କ ଦାନପୂତ ଶ୍ରୀକର କମଳରେ ମୋର ଏହି ଦ୍ୱିତୀୟ ଖଣ୍ଡ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ ଭକ୍ତ୍ୟୁପହାର ଅର୍ପିତ ହେଲା । ଏହା ଶ୍ରୀଛାମୁଙ୍କ ସ୍ୱରୋପିତ ଉତ୍ସାହବୃକ୍ଷର ଫଳସ୍ୱରୂପ । ରୋପିତ ବୃକ୍ଷର ଫଳ କ୍ଷୁଦ୍ର ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା ରୋପଣକର୍ତ୍ତାଙ୍କ ସମୀପରେ ତାହା ସମାଦୃତ ହୁଏ, ଏହି ବିଶ୍ୱାସରେ ଗ୍ରନ୍ଥକର୍ତ୍ତା ଏ ନଗଣ୍ୟ ଉପହାର ଅର୍ପଣ କରିବାକୁ ସାହସୀ ହୋଇଅଛି ।

କଟକ
୨ । ୭ । ୧୯୩୮

ଚିରାଶ୍ରିତ
ଶ୍ରୀ ଚିନ୍ତାମଣି ମହାନ୍ତି

ମେଘାସନ

ଉପହାର

ଯେଉଁ ମହାତ୍ମା ସ୍ୱକୀୟ ବିରଚିତ ଗ୍ରନ୍ଥରାଶିଦ୍ୱାରା ଉତ୍କଳ-ସାହିତ୍ୟ-ଭଣ୍ଡାରର ପରିପୁଷ୍ଟି ସାଧନ କରୁଅଛନ୍ତି, ଯାହାଙ୍କର କବିତାମାଧୁର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରସାଦଗୁଣରେ ଅଦ୍ୱିତୀୟ, ଧର୍ମଚର୍ଚ୍ଚା ଯାହାଙ୍କର ଜୀବନରେ ମୁଖ୍ୟବ୍ରତ, ସେହି ଆବାଲ୍ୟ-ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟ ସାହିତ୍ୟସେବୀ ମହର୍ଷ୍ୟୁପମ ଉତ୍କଳବ୍ୟାସ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ବାବୁ ଫକୀରମୋହନ ସେନାପତି ମହୋଦୟଙ୍କ ପବିତ୍ର ଚରଣକମଳରେ ଭକ୍ତିର ନିଦର୍ଶନ-ସ୍ୱରୂପ ଏହି କ୍ଷୁଦ୍ର ପୁସ୍ତକ ଖଣ୍ଡି ଉପହାର ଅର୍ପିତ ହେଲା ।

ମୟୂରଭଞ୍ଜ
୨୫ । ୧ । ୦୮ } ଶ୍ରୀ ଚନ୍ଦ୍ରମଣି ମହାନ୍ତି

* ଓଁ *

ବାଣୀ-ପଞ୍ଚକ

ସିତ-ଶତଦଳାସନା ଭବେଶ-ଭାବନା,
ସତୀ ଶକ୍ତି ସନାତନୀ ବାକ୍‌ଶକ୍ତି-ରୂପିଣୀ,
ବାଣୀ ବୀଣାପାଣି ବ୍ରାହ୍ମୀ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡଉଦରୀ,
କରନ୍ତୁ କରୁଣା ଦେବି ମାତଃ ବାଗୀଶ୍ୱରୀ । ୧ ।

ସରସ-ହୃଦୟା ଦୟାମୟୀ ସରସ୍ୱତୀ,
ଦୁରାରାଧ୍ୟା ଧ୍ୟାନାସାଧ୍ୟା ଦେବୀ ଭଗବତୀ
ତବ ପୁଣ୍ୟପାଦ ଜ୍ଞାନ-ପାରାବାର-ତରୀ,
କରନ୍ତୁ କରୁଣା ଦେବି ମାତଃ ବାଗୀଶ୍ୱରୀ ।୨।

ମହାଶ୍ୱେତା ଶ୍ୱେତଭୁଜା ଶୁକ୍ଳେ ଶୁକ୍ଳାମ୍ବରୀ,
ମହାଭାବମୟୀ ଭଦ୍ରେ ଦେବୀ ପରାତ୍ପରା,
ଦିଅ ବର ବରଦାନି, କରୁଣା ବିତରି,
କରନ୍ତୁ କରୁଣା ଦେବି ମାତଃ ବାଗୀଶ୍ୱରୀ । ୩।

ଜ୍ଞାନଗର୍ଭେ ଜ୍ଞାନରୂପା ଶ୍ୱେତ-ହଂସାସୀନା,
ବେଦ-ଶାସ୍ତ୍ର-ପ୍ରସବିନୀ ସଙ୍ଗୀତପ୍ରବୀଣା,
ମୃତେ ସଞ୍ଜୀବିତ କର ବୀଣା ନାଦ କରି,
କରନ୍ତୁ କରୁଣା ଦେବି ମାତଃ ବାଗୀଶ୍ୱରୀ । ୪।

ସ୍ୱଭାବେ ମୁଁ ଅଜ୍ଞ, କିନ୍ତୁ ବାନ୍ଧିଅଛି ଆଶା,
ସେବିବ ତୁମ୍ଭର କୃପାବଳେ ମାତୃଭାଷା,
ଜଣାଉଛି ନତଶିରେ ଭେଟି ପଦ ଧରି,
କରନ୍ତୁ କରୁଣା ଦେବି ମାତଃ ବାଗୀଶ୍ୱରୀ । ୫।

ମେଘାସନ

ସଫଳିଲା ଆଶା ଆବାଲ୍ୟ-ପୋଷିତ,
ହେରି ମେଘାସନେ ମେଘ-ମେଦୁରିତ ।
ବୁଝିଲି ଦେଖି ତା ସ୍ୱରୂପ ମହାନ,
ପୃଥିବୀ ମଧ୍ୟରେ ମୁହିଁ କେଡ଼େ ସାନ ।
ଅଭ୍ରଂକଷ-ଚୂଡ଼ ହିମକାନ୍ତ ଗିରି,
ବିସ୍ତାରିଛି ଚୂଳ ଦିଗେ ଗୁରୁ ଶିରୀ ।
ସ୍ତରେ ସ୍ତରେ ଚୂଡ଼ା ରହିଛି ସଜ୍ଜିତ
ସ୍ୱର୍ଗ-ସୋପାନ କି ମାୟାରେ ଗଠିତ ?
ପୋଷିଛି ଶିଖରୀ ପ୍ରାଣୀ ଅଗଣନ,
ମହାଭାର ସିନା ସହେ ମହାଜନ ।
ସୂର୍ଯ୍ୟାସ୍ତେ ଧରଇ ରୂପ ଅତୁଳିତ,
କେକି-କଣ୍ଠ ବର୍ଣ୍ଣେ ହୋଇ ବିଚ୍ଛୁରିତ ।
ଜନ୍ମଭୂମି ବୋଲି ଗିରିସ୍ଥ ଶିଖଣ୍ଡୀ,
ସ୍ୱୀୟ ଶୋଭାଦାନେ ଶୈଳେ ଛନ୍ତି ମଣ୍ଡି ।
ମାତୃଭୂମି ଅଙ୍ଗ ସୁକୃତୀ ନନ୍ଦନ,
ସ୍ୱଗୁଣେ ମଣ୍ଡନ କରନ୍ତି ଯେସନ ।
ଗିରିଚୂଡ଼େ ରହି ଅସ୍ତଗାମୀ ରବି,
ପ୍ରକାଶନ୍ତି ଲାଲ ଟହଟହ ଛବି ।
ବାରୁଣୀ-ରାଣୀ କି ଧରି ସୁନାଥାଳୀ,
ବନ୍ଦାଇ କିବସେ ଯେନ ଯାଏ ଚାଲି ।
ଗିରିଶିରେ ରବି କି ସୁନ୍ଦର ଦିଶେ,
ସୈଂହିକେୟ ଶିରେ ବସ୍ତୁ ଚନ୍ଦ କି ସେ !
କ୍ରମରେ ଅଦୃଶ୍ୟ ହୋଇଲେକ ତପନ,
ଭବ-ଭଙ୍ଗୁରତା କରି ପ୍ରଦର୍ଶନ ।
ଜନ୍ମର ମରଣ ନୁହଇ ଅନ୍ୟଥା,
ଦେଲେ ଉପଦେଶ ରବି ଏହି କଥା ।
ସନ୍ଧ୍ୟାରାଗରଞ୍ଜି ଜଳଧର ଜୁଟେ,
ଗିରିଶିରେ ଯଥା କନକ ମୁକୁଟେ ।
କ୍ରମେ ଅନ୍ଧକାର ପ୍ରଭାବ ପ୍ରକାଶେ,
ସୁଖପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ଦୁଃଖ ଯଥା ଆସେ ।
ଛାଇଲା ଅନ୍ଧାର କ୍ରମେ ଗିରିଚୟେ,
ତମୋଗୁଣ ଯଥା ତାମସ ହୃଦୟେ ।
ତମେ ଗିରି ମୂର୍ତ୍ତି ଦିଶେ ମନ୍ଦ ମନ୍ଦ,
ଧରଣୀର କି ସେ ଜୀର୍ଣ୍ଣ ସୀମାବନ୍ଧ ।
ଗିରି ଶ୍ୟାମଛବି ଅନନ୍ତ ଅନ୍ଧାରେ
ମିଶିଗଲା, ଯଥା ଆତ୍ମା ବିଶ୍ୱାତ୍ମାରେ ।
ବହୁକ୍ଷଣେ ନଭେ ଦେଖା ଦେଲେ ଶଶୀ,
ସେ ଦିନର ତିଥି କୃଷ୍ଣା ଏକାଦଶୀ ।
ଧୀରେ ଧୀରେ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱେ ଉଠି ନିଶାମଣି,
ସ୍ୱଚ୍ଛ ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା ଜଳେ ଧୋଇଲେ ଧରଣୀ ।
ପଳାଇ ଅନ୍ଧାର ତହୁଁ ତରତରେ,
ସଭୟେ ଲୁଚିଲା ପର୍ବତ କନ୍ଦରେ ।
ମୋହାଚ୍ଛନ୍ନ ହୃଦେ ସୁଜ୍ଞାନ-ତପନ,
ଉଇଁଲେ ପଳାଏ ଅଜ୍ଞାନ ଏସନ ।
ନଭେ ବକ ବଧୂ ଉଲ୍ଲକେ ଝଟକେ,
ବକଭଉଁରି କି ରଜନୀ ଅଳକେ * ।
ମନ୍ଦ ମନ୍ଦ ଗିରିଦେହ ଗଲା ଦେଖା,
ନିରାଶାରେ କି ସେ ଆଶା-ସୂକ୍ଷ୍ମରେଖା ।

* ବକଭଉଁରି—ମସ୍ତକାଳଙ୍କାରବିଶେଷ

କ୍ଷଣେ ସ୍ପଷ୍ଟ ଦିଶେ ନୀଳ ଅପଘନ,
ବସି ଯାଇଛି କି ତମ ହୋଇ ଘନ ।
ଚନ୍ଦ୍ରକରେ ବିଶ୍ୱ ଅପୂର୍ବ ସୁଷମା,
ଦେଖି ମନେ ଜାତ ଏସନ ଉପମା ।
ସତ୍ତ୍ୱଗୁଣ ଅବା ଉଇଁଲା ବହନେ,
ତମେ ଅନ୍ଧାରିତ ତାମସିକ ମନେ ।
ଅଥବା ଖେଳେ କି ଧୂର୍ଜଟି-ଜଟାରେ,
ମନ୍ଦାକିନୀ-ଶୁଭ୍ର-ଧାର ଶତଧାରେ ।
କି ଅବା ଏସନ ପ୍ରତେ, ରସା-ଯୋଷା,
ମୁକ୍ତାଜାଲି ମଣ୍ଡି ଖୋସିଛି କି ଖୋଷା ।
ସୁଦୂରୁ ଚନ୍ଦ୍ରିକା ବ୍ୟାପେ ଜଳେ ସ୍ଥଳେ,
ସୁସ୍ମିତ୍ରଣୀ କି ବା ହସିଲେ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳେ ।
ଦିଶିଲେ ତରଳ ତରୁଲତାମାନ,
ରଜତ ସଲିଳେ କରି ଦିବ୍ୟ ସ୍ନାନ ।
ସଦ୍ୟ ପ୍ରସ୍ଫୁଟିତ ପୁଷ୍ପାଞ୍ଜଳି ଧରି,
ଉର୍ବୀ କି ପୂଜିବା ଇଚ୍ଛାରେ ଶର୍ବରୀ ।
ପାଦପେ ଆନନ୍ଦ ପର ଉପକାରେ
ରତ, ଏଣୁ ଧନ୍ୟ ଅଟନ୍ତି ସଂସାରେ ।
ଅସଂଖ୍ୟ ପ୍ରାଣୀଙ୍କୁ ଖାଦ୍ୟ ବାସସ୍ଥାନ,
ନିତ୍ୟ ନିର୍ବିକାରେ କରନ୍ତି ପ୍ରଦାନ ।
ନିଜ ଦେହ ଦାନେ ପୋଷନ୍ତି ଆନଙ୍କୁ,
ଦାତାପଣେ ସରି କିଏ ଏମାନଙ୍କୁ ?
ବ୍ୟସ୍ତ ସର୍ବେ ଭବେ ଘେନି ନିଜ କଥା,
ଧନ୍ୟ ସେ ଯେ ବୁଝେ ପରହୃଦ ବ୍ୟଥା ।
ତରୁ, ଲତା, ଗୁଳ୍ମ ଧନ୍ୟ ଏ ମହୀରେ,
ପର ପାଇଁ ପ୍ରାଣ ଧରନ୍ତି ଶରୀରେ ।
    ନିସ୍ତବ୍ଧ ରଜନୀ ନୀରବ ସଂସାର,
ସଜନ ବିଜନ ସବୁ ଏକାକାର ।
ଗିରି-ନିର୍ଝରିଣୀ ଝଙ୍କାର-ସଙ୍ଗୀତ,
ନୀରବ ବିପିନ କରେ ମୁଖରିତ ।
କରଇ ଭଙ୍ଗ ମହାନୀରବତା,
ନିଶୀଥ ଗର୍ଜ୍ଜନ ଛଳେ ଗୁପ୍ତ କଥା—
କହେ କି ଆକାଶ, ବସୁନ୍ଧରା କର୍ଣ୍ଣେ,
ଅବୋଧ୍ୟ ଭାଷାରେ ଅତି ସଂଗୋପନେ ।
ଅବା ବସୁମତୀ ବସି ନୀରୋଳରେ,
ପଢ଼ୁଛନ୍ତି ବେଦ ମନ୍ତ୍ର ତାର ସ୍ୱରେ ।
ତେଜନ୍ତି ପ୍ରଶ୍ୱାସ କିମ୍ବା ରବି-ରାଣୀ,
ଅଥବା ଅସ୍ପଷ୍ଟ ମହାକାଳ ବାଣୀ ।
ମହାଶୂନ୍ୟେ ରହି ଅସଂଖ୍ୟ ତାରକା,
ପାର୍ଥିବ ଘଟନା କରନ୍ତି କି ସଂଖ୍ୟା ?
ବନେ ବ୍ୟାଘ୍ର କରେ ଭୀଷଣ ଗର୍ଜ୍ଜନ,
ଫାଟି ପଡ଼ୁଛି ତ ପର୍ବତ କାନନ ।
କାହିଁ ଶାର୍ଦ୍ଦୂଳର ଗନ୍ଧବହ ଲକ୍ଷି,
ଉଡ଼ନ୍ତି ଆକାଶେ ଚେଏଁ ଚେଁୟା ପକ୍ଷୀ,
ରବଛଳେ ଅବା କହନ୍ତି ସେମାନ,
“ଗଲା ମହାବଳ ହୁଅ ସାବଧାନ ।”
କାହିଁ ବା ଭଲ୍ଲୁକ ବୁଲି ଦଳ ଦଳ,
ଖାଉଛନ୍ତି ଖୋଜି ବଣ ମୂଳ ଫଳ ।
ବୁଲୁଛନ୍ତି କେତେ ଜନ୍ତୁ କେତେଠାଇଁ,
ଆକୁଳ ସତତେ ସିନା ପେଟ ପାଇଁ ।
କେବଳ ଉଦର ଜୀବର ଉପାଧି,
ସେ ନ ଥିଲେ ଦୁଃଖ ନ ଥାନ୍ତା କାହାରି ।
ଲୋଭ, ମୋହ, ଦ୍ୱେଷ, ଅହଙ୍କାର, ରୋଷ,
ଆଦି ରିପୁକୁଳ ପୁଣି ଅସନ୍ତୋଷ,
ସବୁ ଜଞ୍ଜାଳର ପେଟ ଏକା ମୂଳ,
ଘଣ୍ଟକେ ବୁଡ଼ାଏ ପେଟ ଜାତିକୁଳ ।
ପେଟ ଗୃହଖଣ୍ଡବ ଜାଳୁଅଛି ଚିତା,
ନୋହିଲେ ସଂସାରେ ଥିଲା କେଉଁ ଚିନ୍ତା ?
    କାଳଦୂତ ଫେରୁ-କଣ୍ଠ-ଭେରୀ ସ୍ୱନ,
ସୂଚିଲା ସଙ୍କେତେ ପ୍ରାତଃ ଆଗମନ ।
ଅରଣ୍ୟ କୁକ୍କୁଟେ ଉଠାଇ କୁହାଟ—
ମାରି, ବସାଇଲେ ବନେ ଶବ୍ଦ-ହାଟ ।
ଉଠିଲା ଚକୋରୀ ବିରହ-ବିଧୁରା,
ପୂର୍ବ ଆକାଶରେ ଫାଟିଲା ସିନ୍ଦୁରା ।

କଳ୍ପକପକ୍ଷୀଏ ହୋଇ ଏକତ୍ରିତ,
ଗାଇଲେ ପବନ ପ୍ରଭାତୀ ସଙ୍ଗୀତ ।
ପାହାନ୍ତିଆ ତାର୍ ନଭେ ଜକଜକେ,
ମଣି ପ୍ରାୟେ ପ୍ରାଚୀ-ତରୁଣୀ ଅଳକେ ।
ଫିକା ପଡ଼ିଗଲା ଶଶାଙ୍କ ସର୍ବଥା,
ବଳାତ୍କାର ହାସ ଦୀନମୁଖେ ଯଥା ।
ଜୀବନ-ବାନ୍ଧବେ ଦେଖି ଅସ୍ତମିତ,
କୁମୁଦିନୀ ନେତ୍ର ହେଲା ନିମୀଳିତ ।
ଲୁଚିଲେ ଅଳ୍ପେ ତାରକା ସମାନେ,
ସ୍ୱାମୀ ସହମୃତା ଯଥା ସତୀମାନେ ।
ପଙ୍କଜ-ପାଟଳା ଉଷା ଆରକ୍ତିମା,
ବ୍ୟାପିଗଲା କ୍ଷଣେ ପୌରନ୍ଦରୀ ସୀମା ।
କାଳନ୍ଦୀ ସଲିଳେ ଯାଉଛନ୍ତି କି ଭାସି,
କିବା କୋକନଦ ହାର ରାଶି ରାଶି ।
କିମ୍ବା ଉଷା-ରାଣୀ ରକ୍ତ ଓଷ୍ଠାଧର,
ପାନବୋଳେ ଅବା ଦିଶେ ସୁନ୍ଦରତର ।
ଅବା ପ୍ରାଚୀ, ଶୁଭ୍ର ସିନ୍ଧୁବାସ ଛାଡ଼ି,
ପାଲଟୁଅଛି କି ରଙ୍ଗ ପାଟଶାଢ଼ୀ ।
କିବା ସୁରଙ୍ଗମା ଉଷା-ସଖୀ ମେଳେ,
ଏକାନ୍ତରେ ମାଣ୍ଡୁଛନ୍ତି ଫଗୁଖେଳେ ।
ଧୀରେ ଉଷାରାଗ ଗଲା ଅପସରି,
ଦିଶିଲା ଆକାଶ ନୀଳ ପୂର୍ବ ପରି ।
ରକ୍ତଚ୍ଛବି-ରବି ଉଇଁଲେ ଚଞ୍ଚଳେ,
ରକ୍ତପଦ୍ମ ଥୁଆ କି ତମାଳ-ଡାଳେ ।
ପକ୍ଷୀଗଣ ଦେଖି ହର୍ଷିତ ତପନେ,
ମଙ୍ଗଳ ଭଜନା ଗାଇଲେ ସଘନେ ।
ତୀର୍ଥଗାମୀ ଯାତ୍ରୀ ବାହୁଡ଼ା ସମୟ—
ସମସ୍ୱେ ଗାଆନ୍ତି ଯଥା ବନ୍ଦୀଚୟ ।
ଡମ୍ବାଉ କଣ୍ଠ-ଡେଙ୍ଗୁରା ବଜାଇ, *
ନୃପ ଆଗମନ ଦିଏ କି ଜଣାଇ ।

ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ-ଜଳ ଢାଳ-ରବିକର,
ଚଞ୍ଚଳେ ଚୁମ୍ବିଲା ଅଚଳ ଶିଖର ।
ନୀହାର କଣିକା ନିଶି-ନିପତିତ,
ବନସ୍ଥଳ ପତ୍ରେ ଦିଶେ ତାରକିତ ।
କରମାଳ-କରେ ପ୍ରକାଶଇ ଜ୍ୟୋତିଃ,
ବଜ୍ରପତ୍ରେ କିବା ପଡ଼ିଅଛି ମୋତି ।
ଘନଶ୍ୟାମ ପତ୍ରେ ସୁବର୍ଣ୍ଣ କିରଣ,
ଛୁଇଁ ଉପୁଜାଏ ଉତ୍ପ୍ରେକ୍ଷା ଏସନ—
ନିକଷ-ଉରସେ ଶତ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣହାର,
ଅଙ୍କାହୋଇ ଅବା ଦିଶଇ ଉଦାର ।
ରବି କରେ ହେଲା ସୃଷ୍ଟି ଆଲୋକିତ,
କିନ୍ତୁ ଗିରିଗୁହା ଘୋର ତମିସ୍ରୃତ ।
ଥାଏ ଯହିଁ ମନ୍ଦ କୁଡ଼ାସନେ ବସି,
ଭୂଲ ଭାବ ତହିଁ ପାରେ ନାହିଁ ପଶି ।
ତମ ସଦା ତହିଁ କରିଅଛି ଠଣା,
ଦିନ ରାତି କିଛି ଯାଏ ନାହିଁ ଜଣା ।
ନାନାଜାତି ତରୁଲତିକା ସକଳ,
ଶୋଭାପାଏ ଯଥା ଗିରୀନ୍ଦ୍ର-କୁନ୍ତଳ ।
ପର୍ବତ-କଟକେ କେତେ ମହାଦାରୁ,
କେହି ପତ୍ରେ, କେହି ପୁଷ୍ପେ ଦିଶେ ଚାରୁ ।
ଫଳଭାରେ ନମ୍ର କେତେ ବୃକ୍ଷଗଣ,
ବିନୟେ ବିନମ୍ର ଯଥା ଗୁଣିଜନ ।
ବୃକ୍ଷ-ଗଳଗ୍ରହ ଅଟଇ ମଲ୍ଲଙ୍ଗ,
ସୁନ୍ଦର ବୃକ୍ଷକୁ କରେ ବିକଳାଙ୍ଗ ।
ତୁଅନ୍ତି ଏମାନେ ଯାହାଠାରୁ ଜାତ,
ତାକୁ ଅକାଳରେ କରନ୍ତି ନିପାତ ।
ଶରୀରରୁ ଜାତ ହୋଇ ଯଥା ରୋଗ,
ସେହି ଶରୀରକୁ କରେ ପୁଣି ଭୋଗ ।
ଅବା ଖଳ ଯଥା ଆଶ୍ରି ସାଧୁପଦେ,
ତାହାକୁ ହିଁ ପୁଣି ପକାଏ ବିପଦେ ।

* ଡମ୍ବାଉ—ଲମ୍ବାଟୁଆ ପକ୍ଷୀ

ଧୂକ ମଲ୍ଲଙ୍କର ଅକୃତଜ୍ଞ କର୍ମ,
ଅତ୍ୟୁତ୍କଟ ପାପ ସହେ ନାହିଁ ଧର୍ମ ।
ବୃକ୍ଷେ ମାରି ସେହୁ ମରେ ବୃକ୍ଷ ସାଥେ,
ପାପ ପ୍ରତିଫଳ ଲଭେ ହାତେ ହାତେ ।
ପର୍ବତ-ନିତମ୍ବ ଘୋଡ଼ଇ ମଞ୍ଜୁଳେ,
ପତ୍ରପୁଷ୍ପ ହୋଇ ଜୁଣ-ତୃଣ ୧ ଫୁଲେ ।
ହିଲ୍ଲୋଳ ସେ ଫୁଲେ ଧୀର ସମୀରଣ,
କରେ କି ଶଇଳେ ଚାମର ବ୍ୟଜନ ।
ଉଷା, ୨ ଉପଲକ୍ଷେ କାମ୍ୟା ଦେବୀ ସୃଷ୍ଟି,
ଲେଖିଛନ୍ତି ଶୈଳେ ଧାନଶୀଷା ଝୁଟି ୩ ।
ଧନ୍ୟ ମେଘାସନ ଧନ୍ୟ ତୋ ସୁଷମା,
ତୁହି ସିନା ତୋର ବିଶିଷ୍ଟ ଉପମା ।
ଅମର-ବାଞ୍ଛିତ ତୋର ଅଧିତ୍ୟକା,
ସରି ନୁହେଁ ତାକୁ ସ୍ୱର୍ଗର ଅଳକା ।
ଗୁରୁ, ନବାଞ୍ଚଳ ପୁଣି ପରିବୃତ,
ଏଣୁ ଯୋଗିଋଷି ସୁକୃତ-ବାଞ୍ଛିତ ।
ଜନତାର ଗଣି ଗଣି ଉପାଦାନ,
ରଖିଛୁ ସଂଗ୍ରହି ଦେହେଁ ସାନୁମାନ !
ଝର-ଉପବୀତେ ଶୋଭେ ତୋର ସ୍କନ୍ଧ,
ଧରିତ୍ରୀ ସଙ୍ଗେ ତୋ ମାଂସାସ୍ଥି ସମ୍ବନ୍ଧ ।
ଦେବଧାମ ତୁହି ମହାପୁରାତନ,
କେ କରିବ ତୋର ବୟଃ ନିରୂପଣ ।
ଅନନ୍ତ କାଳରୁ ଟେକିଅଛୁ ମଥା,
ଜାଣୁ ତୁ ବହୁତ ପୁରାତନ କଥା ।
ଦେଖିଲୁଣି କେତେ ଉତ୍ଥାନ ପତନ,
ହର୍ଷବିଷାଦର ଘୋର ସଂଘର୍ଷଣ ।
ଦୁର୍ବଳ ଦୁର୍ଗତି, ପ୍ରବଳ କଟାକ୍ଷ,
ଦେଖିଛୁ ଅସଂଖ୍ୟ ତୁ ଅତୀତ ସାକ୍ଷ୍ୟ ।
ହେଲେଣି ଦରିଦ୍ର କେତେ ଦଣ୍ଡଧାରୀ,
କେତେ ରାଜା ହେଲେ ଦାଣ୍ଡର ଭିଖାରୀ ।

କେତେ ଧର୍ମୀ କେତେ ଦିଗ୍ବିଜୟୀ ବୀର,
ଅକାଳେ ଶ୍ମଶାନେ ଲୋଟାଇଲେ ଶିର ।
ହର୍ମ୍ୟ ପରିଣତ ଶବଦାହ ସ୍ଥାନ,
କେତେ ରମ୍ୟ ହର୍ମ୍ୟ ହେଉଛି ଶ୍ମଶାନ ।
ପର୍ବତ ସାଗର, ସିନ୍ଧୁ ମହୀଧର—
ହେଲେ, କେତେ ପଡ଼ି ଆବର୍ତ୍ତେ କାଳର ।
ମେଘାସନ ! ଯେଣୁ ତୁ ଅତୀତ ସାକ୍ଷୀ,
ଏ ସର୍ବ ଘଟନା ଦେଖିଛୁ ତୋ ଆଖି ।
ହେଉ ପଛେ ତୋର ଅଣୁ ସୂକ୍ଷ୍ମକାୟ,
ଇତିହାସର ସେ ବିରାଟ ଅଧ୍ୟାୟ ।
ଗିରିମାଳେ ଉଚ୍ଚେ ଉଡେ ତୋର ଧ୍ୱଜା,
ପର୍ଜାପାଳନେ ତୁହି ବଡ଼ ରଜା ।
ତୋର ଚୂଡ଼ାଶ୍ରୟୀ ବାରିଦପଟଳ,
ଅକାତରେ ଢାଳି ଶସ୍ୟ-କ୍ଷେତ୍ରେ ଜଳ,
ସାଧନ୍ତି ସୃଷ୍ଟିର ଉପକାର ଅତି,
ତେଣୁ ଶସ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣା ହୁଏ ବସୁମତୀ ।
ପର ଉପକାରେ ତୁ ଯଥା ତତ୍ପର,
ତଥା ତୋ ଅଧୀନ ବାରିଦନିକର,
ପର ଉପକାରେ ନ କରନ୍ତି ହେଳା,
ଗୁରୁ ଗୁଣ ସିନା ଅନୁକରେ ଚେଲା ।
ଉପକଣ୍ଠେ ତୋର କେତେ କ୍ଷୁଦ୍ର ଟୁଙ୍ଗି, ୪
ଯାଇଛନ୍ତି ତୋର ଉହାଡ଼ରେ ବୁଡ଼ି ।
ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ ହୋଇ ଇନ୍ଦ୍ରବଜ୍ରାଘାତେ,
ତୋ ପକ୍ଷ ବା ପଶି ରହିଛନ୍ତି ସାକ୍ଷାତେ ୫ ।
ସତ୍ୟ କରି କିବା ସକଳ ଶିଖରୀ,
ସତ୍ୟପଣ୍ଡ ପଦେ ତୋତେ ଛନ୍ତି ବରି ।
ଯେଣୁ ତୁ ମହତ, ତଥା ତୋ ହୃଦୟ,
ସକଳେ ଲୋଡ଼ନ୍ତି ମହତ ଆଶ୍ରୟ ।
ତୋ ନାମେ ଚିହ୍ନିତ ସେହି ଗିରିମାଳ,
ବହନ୍ତି ସେ ଆଖ୍ୟା "ମେଘାସନ ମାଳ" ।

୧—ତୃଣ ବିଶେଷ । ୨—ଉପାସନା । ୩—ଜଟା, ଝୁଣ୍ଟି । ୪—କ୍ଷୁଦ୍ର ପର୍ବତ । ୫—ପୂର୍ବେ ପର୍ବତମାନଙ୍କର ପକ୍ଷ ଥିବା ଏବଂ ଇନ୍ଦ୍ର ବଜ୍ରାଘାତରେ ସେହି ପକ୍ଷ ଛେଦନ କରିବା ବୃତ୍ତାନ୍ତ ପୁରାଣରେ ଅନୁସନ୍ଧେୟ ।

ବଂଶେ ଯୋଗ୍ୟ ଜନ ଥିଲେ ଯଥା ଜଣେ,
ତା ନାମେ ଚହ୍ନିତ ବଂଶଧରଗଣେ ।
ମହିମାର ତୋର ନ ଅଛି ଅବଧି,
ଦୟା ବହି ଦେଇ କେତେ ମହୌଷଧି,
ହରୁଛୁ ରୋଗର ଦୁଃସହ ବେଦନା,
କେ ବୁଝେ ତୋପଣ ରୋଗୀର ଯାତନା ?
ନିତମ୍ବେ ତୋହର ଅଛି ଗୋଟା ଗୋଟା,
ସୁବାସ ପୁଷ୍ପର ଠାବେ ଠାବେ ତୋଟା ।
କାହିଁ ନାଗେଶ୍ୱର, କାହିଁ ଚମ୍ପା ଫୁଲ,
ଛୁରିଅନା କାହିଁ, କାହିଁ ବା ବକୁଳ ।
ନନ୍ଦନ କାନନ ନୁହେଁ ତାକୁ ସରି,
ଆସଇ ସୁଗନ୍ଧ ପବନେ ପ୍ରସରି ।
ମଧୁ ବ୍ରତ ମଧୁ ପିଇବା ଲୋଭରେ,
ପୁଷ୍ପୁ ପୁଷ୍ପାନ୍ତରେ ଗମନ୍ତି ପ୍ରଖରେ ।
ବଟେ ପୁଂସ ପରି ଏମାନଙ୍କ କ୍ରିୟା,
ଏମାନେ ଅଟନ୍ତି କ୍ଷଣପୀରତିୟା ।
ମଧୁ ସରିଗଲେ ସରିଯାଏ ପ୍ରୀତି,
ଧିକ ଏମାନଙ୍କ ସ୍ୱାର୍ଥପର ନୀତି !
ନାନା ସୁରାତ୍ମକ ପକ୍ଷି-କଣ୍ଠ ଗୀତ,
କରେ ନିରନ୍ତର ଉତ୍‌ଫୁଲ୍ଲ ତୋ ଚିତ୍ତ ।
ପୁଷ୍ପଗନ୍ଧେ ତୋଟା ଉଠୁଛି ମହକି,
ବସନ୍ତର ସେହୁ ନିତ୍ୟ ନିବାସ କି ?
ଅମର-ବାଞ୍ଛିତ ସ୍ଥାନ ସେହୁ ଭବେ,
ତେଣୁ ପୂଜ୍ୟ ସଦା ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ଗୌରବେ ।
ପ୍ରବେଶିଲେ ସେହି ନିକାଞ୍ଚନ ବନେ,
ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ସ୍ୱଭାବ ପୂରିଉଠେ ମନେ ।
ମର୍ତ୍ତ୍ୟର କଳୁଷ-କଳଙ୍କିତ ଭାବ,
କ୍ଷଣକାଳ ପାଇଁ ଲଭେ ତିରୋଭାବ ।
ସ୍ରଷ୍ଟା-ସୃଷ୍ଟି-ତତ୍ତ୍ୱେ ଚେତା ଯାଏ ବୁଡି
ମହାତତ୍ତ୍ୱ ଧ୍ୟାନେ ସତ୍ତା ଯାଏ ଜୁଡି ।
ମହାତ୍ମବେ ମନ ବୁଝିଣ ସର୍ବଥା,
ଭାବିଯାଏ କେତେ ସ୍ୱର୍ଗମର୍ତ୍ତ୍ୟ କଥା ।

ଶ୍ରାନ୍ତ କ୍ଲାନ୍ତ ଶେଷେ ହୋଇ ଅବସନ୍ନ,
କୂଳ ନ ପାଇଣ ବାହୁଡେ ବହନ ।
ଯେଉଁ ଅନନ୍ତଙ୍କ ଅନନ୍ତ ମହିମା,
ବଳଯାଏ ହର ବ୍ରହ୍ମା ଶକ୍ତି ସୀମା,
କ୍ଷୁଦ୍ର ନର ଶକ୍ତି ସେ ମହିମା ତତ୍ତ୍ୱ,
କେଉଁପରି ଅବା ହେବ ଅବଗତ !
ମହାସମୁଦ୍ରର ଜଳ କ୍ଷୁଦ୍ର ଝରି,
ଅଛି କ୍ଷୁଦ୍ର ଗର୍ଭେ ଧରିବ କିପରି ?
 ମଧ୍ୟାହ୍ନେ ମାର୍ତ୍ତଣ୍ଡ ପ୍ରଚଣ୍ଡ କିରଣ,
ମୁଣ୍ଡପରେ ଉଠି କଲେକ ବର୍ଷଣ ।
ଘୋଟିଲ ଚୌଦିଗେ ନାନା ବହ୍ନିଶିଖା,
ଦିଗେ ଦିଗେ ଦେଖା ଦେଲା ମରୀଚିକା ।
ଭୁଲାଉଛି ସେହୁ ମୃଗେ ଯୁଗେ ଯୁଗେ,
ଭୁଲାଏ ଯେସନ ମାୟା ମନୋମୃଗେ ।
ପର୍ବତସଞ୍ଚାରୀ ଜନ୍ତୁ ଦଳ ଦଳ,
ଜଳାଶୟେ ଯାନ୍ତି ପିଇବାକୁ ଜଳ ।
ସକରିଭ କରି-ଯୂଥେ ଯୂଥନାଥ,
ସୁରତରେ ଘେନି ଟେକି ଦୀର୍ଘ ଦାନ୍ତ ।
ପର୍ବତ ଶିଖରୁ ଆସନ୍ତି ଓହ୍ଲାଇ,
କାନ ବଣି ଥୋଣ୍ଡ ହଲଇ ହଲଇ ।
ସମେଳେ ସଭଲେ ଜଳ ପିଇ ସାରି,
ପଳାଇଲେ କ୍ଷଣେ ଅରଣ୍ୟ ବିଦାରି ।
ଓଲଟ କଦଳୀ-ବୃକ୍ଷେ ତାଙ୍କ କରେ,
ଦିଅନ୍ତି ଉପମା ତୋଷଦନକରେ,
ଏଣୁ ଅବା ଆନ ଗଛେ ଛାଡି ଆଗେ—
କରନ୍ତି ନିପାତ ତାହାକୁ ବପ୍ରେ ।
ମୃଗ ଖାଇ ଖାଇ ଯାଆନ୍ତି ନିଃଶଙ୍କେ, *
ଗୁଳନ୍ତି ଚୌପାଶୁଁ ବେଢିଣ ଶାବକେ ।
ଖାଦ୍ୟାଗାରେ ଯହିଁ ହୋଇଯାନ୍ତି ଛଡ଼ା,
ଲାଗିଯାଏ ତହିଁ ଭରିଭଙ୍କ କ୍ରୀଡ଼ା ।
କେ ପକାଏ, କେହି ଗୋଡାଏ ପଛରେ,
କେହି ଅବା ପଥୁ ଲେଉଟଇ ଶଙ୍କେ ।

* ହସ୍ତୀର ଶାବକଙ୍କୁ ଭର୍ଣ୍ଣ କହନ୍ତି ।

ଦେଖ ତୁଙ୍ଗାତୁଙ୍ଗ ଦୃଢ଼େ ଶୁଣ୍ଡେ ଶୁଣ୍ଡେ,
କରନ୍ତି ତାଡ଼ନ ବେତେ ମୁଣ୍ଡେ ମୁଣ୍ଡେ ।
ହେଉ ତାଙ୍କ ଲୀଳା ଆଗ୍ରସେ ଏସନ
ବାଳ-ମାନେ କିବା ଶିଖୁଛନ୍ତି ରଣ ?
ଖେଳରୁ ନିବର୍ତ୍ତି କେହି ବା ବହୁନ,
ଧାଇଁ ଯାଇ ପାନ କରେ ମାତୃସ୍ତନ୍ୟ ।
ଜଳ ପିଇ ଆସି କାହିଁ ମୃଗଦଳେ,
ପାକୁଳି କରନ୍ତି ଶୋଇ ଗଛତଳେ ।
କେବେ ଯଦି ବ୍ୟାଘ୍ର ଆସିଣ ସେଠାକୁ,
ଝାମ୍ପିପଡ଼ି ମାରି ପକାଏ ଗୋଟାକୁ,
ଭୟେ ଆନ ମୃଗେ ଯାଆନ୍ତି ପଳାଇ,
ଦୂରୁ ଚାହୁଁଥାନ୍ତି ଉତ୍କଣ୍ଠାରେ ଥାଇ ।
ପ୍ରବଳର ଭବେ ଘୋର ଅତ୍ୟାଚାର,
କି କରି ପାରଇ ଦୁର୍ବଳ ତାହାର ।
କଲାପ-ମଣ୍ଡିତ-କଲାପି-କଲାପ,
ଶବ୍ଦେ ପରସ୍ପରେ କରନ୍ତି ଆଳାପ ।
ଉଡ଼ିଯାଉଛନ୍ତି ବନାନ୍ତରେ ବନୁ,
ଅକାଳେ ଆକାଶେ ସୃଜି ଇନ୍ଦ୍ରଧନୁ ।
ବୃକ୍ଷାଗ୍ରେ କୁରରୀ ବସି ଦୁଃଖ ଭରେ,
ମହାଶୋକେ ଗାଏ ପ୍ରାଣସ୍ପର୍ଶୀ ଗୀତେ ।
ପଦ୍ମ ଅନ୍ତରାଳେ ଲୁଚାଇଛି ମୁଖ,
ଖଣ୍ଡିବାକୁ କେହି ନାହିଁ କି ତା ଦୁଃଖ ?
ଏକାନ୍ତରେ ବସି କରଇ ରୋଦନ,
ଦୁଃଖୀ ପକ୍ଷେ ପ୍ରିୟ ସିନା ନିର୍ଜନ ।
ତୋହୋ ପରି ଦୁଃଖୀ ମୁହିଁ ଲୋ କୁରରି !
ଝୁରୁଅଛି ଦୁଃଖେ ଦିବସ ଶର୍ବରୀ ।
ନିଦାରୁଣ ଦୁଃଖେ ହୋଇଣ ଯନ୍ତ୍ରିତ,
ହେଲାଣି ମୋ ଦେହ ପାଷାଣେ ପିଞ୍ଜିତ ।
ରୋଗରେ ଶରୀର ପଡ଼ୁଅଛି ଲୁଟି,
ତା ଉପରେ ଭବ ଦେଖାଏ ଭ୍ରୂକୁଟି ।
ମହୀରେ ମୋ ଜନ୍ମ କଷ୍ଟ ଭୋଗ ପାଇଁ
ଜନ୍ମଭୂମି ଋଣ କିଛି ଶୁଝି ନାହିଁ ।

ଦୁଃଖେ ଝୁରି ଝୁରି ସାରିଲି ଆୟୁଷ,
ମାତୃଭୂମିର ମୁଁ ଅଲୋଡ଼ା ପାଉଁଶ ।
ସ୍ୱଦେଶକୁ ଗାଳି ଦେଇଅଛି ଖର,
ସାଧି ନାହିଁ କେବେ କିଛି ଉପକାର ।
ଏହି ଦୁଃଖାନଳ ଦହୁଛି ସଘନେ
ମନର ବାସନା ରହିଗଲା ମନେ ।
ଯେତେ ଦିନ ଯାଏ ଥିବ ଏ ସଂସାରେ,
ଯାପିବି ସମସ୍ତ ଶୁଷ୍କ ହାହାକାରେ ।
କର୍ମଫଳ ନଷ୍ଟେ ଭୁଞ୍ଜିବି ସର୍ବଥା,
ବିଧିର ବିଧାନ ନୋହିବ ଅନ୍ୟଥା ।
ମେଘର ଆବାସ ତୁହି ମେଘାସନ,
ତୋ ଉତ୍ତୁଙ୍ଗ ଶୃଙ୍ଗ ଅମର ଆସନ ।
ରୂପଗୁଣ ବେନି ଏକଇ ଆଧାରେ
ପ୍ରାୟଶଃ ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ଅଟଇ ସଂସାରେ;
ଭୁଲିଣ ସେମାନେ ତର ବିସମ୍ବାଦ,
ଆଶ୍ରିଛନ୍ତି କିନ୍ତୁ ଉଭୟେ ତୋ ପାଦ ।
ପ୍ରଣିଧି ତୋହର ବାରିବାହଦଳ,
ବାୟୁ-ବାହନରେ ଭ୍ରମି ନଭସ୍ତଳ,
ଦିଅନ୍ତି କି ତୋତେ ଗମ୍ଭୀର ନିନାଦ—
ଛଳେ, ଜଗତର ଯାବତ ସମ୍ବାଦ ।
ତୋର ନିର୍ଝରିଣୀ ତୋର କନ୍ୟାଗଣ,
କରୁଛନ୍ତି ସଦା ଧରଣୀ ପାଳନ ।
ସାଳନ୍ଦୀ ଭଗିନୀ ତୋର ଜ୍ୟେଷ୍ଠା କନ୍ୟା,
ଶୁଭଗୁଣ-ଧନେ ଧରଣୀରେ ଧନ୍ୟା ।
ଲୁଟିଲେ ଚଳେ ତା ସ୍ୱଚ୍ଛ ଜଳଧାର,
ଧରିକଣ୍ଠେ କି ସେ ଶୁଭ୍ର-ହୀରା-ହାର ।
ପାନ କଲେ ତହୁଁ ଅଞ୍ଜୁଳାଏ ବାରି,
ଆନନ୍ଦ ଅତୀର୍ଣ୍ଣ ହୁଏ ପଥଧାରୀ ।
ଗଳଜୋଡ଼ ନଦୀ ୧ ପୁଣି କର୍ଣ୍ଣିଆଳୀ, ୨
ବେନିଏ ଅଟନ୍ତି ଯାର ପ୍ରିୟ ଆଳୀ,
ମହା ପୁଷ୍ଟି କରି ଯାର ସୁଧା ନୀର,
ସଞ୍ଚାରେ ମାନବ ଶରୀରେ ରୁଧିର,

୧।୨—ସାଳନ୍ଦୀର ଉପନଦୀଦ୍ୱୟ

ପରଶି ଯାହାର ସଲିଳ-କଣିକା,
ପ୍ରସବେ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ନୀରସ-ମୃତ୍ତିକା,
ମହାପାପହାରୀ କେତେ ମହାତୀର୍ଥ,
ଯାର ଗର୍ଭେ ତୀରେ ଅଛି ବିରାଜିତ,
ସେହି ପୁଣ୍ୟଶ୍ଳୋକା ସାଳନ୍ଦୀ ତଟିନୀ,
ନଦୀକୂଳେଶ୍ୱରୀ କଳନାଦିନୀ,
ଅଟଇ ଗଙ୍ଗାଙ୍କ ରୂପ ଅବତାର,
ଦୂରୁ ଦେଖାଯାଏ ଯଥା ସୂକ୍ଷ୍ମତାର ।
ମହାଶାଳବନୁ ଜାତ ସେହି ନଦୀ,
ବୋଲାଉଛି ତେଣୁ ନାମରେ ସାଳନ୍ଦୀ ।
ସୂତିକା-ଗୃହ ତା ଘୋର ତିମିରିତ,
ହୁଅନ୍ତି ପକ୍ଷୀଏ ପଶିବାକୁ ଭୀତ ।
ପିତୃଗୃହେ ଥିଲା ଅତି ସଙ୍କୁଚିତେ,
ଏବେ ତା ମହିମା ବର୍ଣ୍ଣି ନୁହେଁ ଗୀତେ ।
ଦାନର ପସରା ମେଲିଛି ସତତ,
ନିଃସ୍ୱାର୍ଥର ସିନା ଦାନ ଚିରବ୍ରତ,
କରୁଅଛି ଗତ କାଳ ଗତ ପ୍ରାୟେ,
ପଛଆଡ଼େ ଥରେ ଫେରି ନ ଅନାଏଁ ।
ଜଣାଇଦିଏ କି ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଦେଖାଇ,
"ଯେ ଯାଏ, ସେ ଯାଏ ଆଉ ଫେରେ ନାହିଁ ।"
ସାନକେମା ତୋର ଅଟଇ ଶରୀର,
ଖରସ୍ରୋତସ୍ୱିନୀ ଅତଳ ଗମ୍ଭୀର ।
ଅସାରକୁ ସାରକରଣେ ସୁପଟୁ,
ଧୋଇ ଘେନି ଯାଇ ତୋ ଦେହରୁ ପଟୁ,
ତୀରବର୍ତ୍ତୀ ସ୍ଥାନେ ଦେଉଅଛୁ ଢାଳି,
ଭକ୍ତିଭୂମି * କ୍ଷେତ୍ର କରୁଁ ଶସ୍ୟଶାଳୀ ।
କଲହଂସୀ ନାରୀ ପରି ପ୍ରାନ୍ତଟରେ,
କଳ କଳ ନାଦେ ଚଳଇ ପ୍ରଖରେ ।
ହୋଇଣ ପ୍ରମତ୍ତା ସଲିଳ-ସମ୍ପଦେ,
କରେ ବନ୍ୟାପ୍ଲାବିତ ନାନା ଜନପଦେ ।
କେତେ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ନାଶେ ଧନପ୍ରାଣ,
କହିଁରୀ କୋଳରେ ପ୍ରଭାତେ ଗୁମାନ ।

ଏହି ପରି କେତେ ନରକୁଳାଙ୍ଗାର,
ସମ୍ପଦେ କରନ୍ତି ନାନା ଅତ୍ୟାଚାର ।
ପରସ୍ୱ ହରଣ ପର ପ୍ରାଣନାଶ—
ଆଦି ମହାପାପେ ନ କରନ୍ତି ତ୍ରାସ ।
ଆଉ ଆନ କଥା ମହାପ୍ରାଣୀ ପ୍ରାଣ,
କରନ୍ତି ସେମାନେ ଅତି ତୁଚ୍ଛ ଜ୍ଞାନ ।
କ୍ଷଣିକ ସମ୍ପଦ-ନିଶା ଭୋଳେ ଧର୍ମେ,
ହୁଡ଼ିଯାଇ ବୁଡ଼ିଥାଆନ୍ତି ଅଧର୍ମେ ।
ପାଷାଣେ ଗଢ଼ିତ ଆପଣା ଜୀବନେ—
ମଣନ୍ତି ଅମର ଜାଗ୍ରତ ସ୍ୱପନେ ।
ଦୁର୍ନିବାର ପାପ ଲାଲସା ସତତ,
ଥାଏ ସଦା ତାଙ୍କ ହୃଦୟେ ଜାଗ୍ରତ ।
କାଳ ତାହାଙ୍କର ଏ ଭାବ ନିରେଖି,
ହସୁଥାଏ ପ୍ରାଣ-ପକ୍ଷିଟିକୁ ଦେଖି ।
ପଳେ ପଳେ କରୁଁ ଚିର ପ୍ରତିଦିନ,
କରୁଥାଏ ପକ୍ଷୀ କ୍ରମେ ପଦହୀନ ।
ସରିଲେ ସକଳ ପକ୍ଷ ପକ୍ଷିଟିରୁ,
ଡ଼ୁକରି ଆସିବ ମହାଦରବାରୁ ।
ନାହିଁ ସେ ସ୍ଥାନରେ ଅନ୍ୟାୟ ଅନୀତି;
ଅଥବା ପାର୍ଥିବ ଅଣ୍ଟାଖୋସା ରୀତି ।
ସେହିଠାରେ ହେବ ଦୁଷ୍କର୍ମ ବିଚାର,
ସରିଯିବ ସବୁ ଦୋଷ ଅତ୍ୟାଚାର ।
ନାହାନ୍ତି ସେଠାରେ ମୋକ୍ତାର ଓକିଲ,
ସେହି ବିଚାରର ନ ହେବ ଅପିଲ ।
କ୍ଷଣିକ ସମ୍ପଦ ପାଇ ଲୋ ତଟିନି !
କପାଇଁ ହେଉ ତୁ ଏଡ଼େ ଉନ୍ମାଦିନୀ ।
ପଥାପଥ ଭେଦ କିଛି ତୋର ନାହିଁ,
ପରିଣାମ ଦଶା ନ ଭାବୁ କପାଇଁ ?
ଦୁଇ ଦିନ ପାଇଁ ତୋର ଏ ସମ୍ପଦ,
ଆସୁଛି ନିଦାଘ ଘଟିବ ବିପଦ ।
ଛାୟାକୁ ମଣୁଛୁ କପାଇଁ ସ୍ୱରୂପ
ଶୁଷ୍କ ଖାଲେ ମଣୁ ବାରିପୂର୍ଣ୍ଣ କୂପ ।

* ମଧ୍ୟଦେଶ

ଅନିତ୍ୟ ସଂସାରେ ସକଳ ଅସ୍ଥିର
ସୁଖସମ୍ପଦାଦି କିଛି ନୁହେଁ ଚିର ।
ସୁଖ ମଣୁ ଯାକୁ ଫୁଲ୍ଲଇଣ କାୟା,
ସେ ସିନା ଦୁଃଖର ବିଭୀଷଣ ଛାୟା ।
ସୁଖ ବୋଲି ଯାକୁ ଦେଖୁ ଚିରକାଳ,
ଦୁଃଖପିଣ୍ଡର ସେ ସିନା ସୁଖ-ଝାଳ ।
ଝାଳ ଛାଡିଗଲେ ସରିଯିବ ସୁଖ,
ରହିଯିବ ଯେଉଁ ଦୁଃଖକୁ ସେ ଦୁଃଖ ।
କାହିଁ ଲୋ କଠିନ ! ପଡି ବୃଥା ଭ୍ରମେ,
ନିନ୍ଦୁଥିଲି ସିନା ତୋର ସାଧୁକର୍ମେ ।
ସ୍ଥାବରେ ତୋହର ଅଶେଷ ମଙ୍ଗଳ—
ହୁଏ ବଢେ ତହୁଁ ବସୁମତୀ ତଳ ।
ମହାଜନ ଦଣ୍ଡ କଠୋର ଆଘାତ
କିନ୍ତୁ ପରିଣାମେ କରେ ସୁଖ ଜାତ ।
ମହାଜନ ଦଣ୍ଡ ବାଞ୍ଛନ୍ତି ଅମର,
ହୀନ ପୁରସ୍କାର ମହା ଭୟଙ୍କର ।
ମେଘାସନ ! ତୋର ନୀଳ ରୁଦ୍ର ତନୁ
ଆଜ କ୍ଷୁଦ୍ରଭାବେ ତଣ୍ଡେଇ ମନୁ
ଉପୁଜାଏ ପ୍ରୀତି ଅପାର୍ଥିବ-ଭକ୍ତି;
ତେଣୁ ତୋର ସ୍ତବେ ବଳଇ ଆସକ୍ତି ।
କେତେ ରୂପେ ଶୋଭୁ କାମରୂପୀ ଗିରି,
ଗ୍ରୀଷ୍ମ-ରଜନୀରେ ଧରୁ ବୃନ୍ଦ ଶିଖି ।
ଉଜ୍ଜ୍ୱଳେ ତୋ ଦେହେଁ ଦାବାନଳ ହସେ
ତାଣ୍ଡବ ଯେସନ ସିନ୍ଧୁ ନୀରୋରସେ ।
ଦୂରୁ ଦେଖି ତାହା ବନ୍ୟ ଜନ୍ତୁକୁଳ,
ପଳାନ୍ତି ଜୀବନ ଆତଙ୍କେ ଆକୁଳ ।
ଠାବେ ଠାବେ ଲଗି କେନ୍ଦୁକାଠେ ନିଆଁ,
ଭୁଇଁଚମ୍ପା ୧ ପ୍ରାୟେ ଦିଶେ ବାହାରିଆ ।
ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ ଫୁଲ ସୃଜି ଆକାଶରେ,
ଚଉପାଶେ ଝଡି ପଡୁଥାଏ ଖରେ ।
ଉତ୍ସବେ ମାତିଣ ବନ୍ୟ ଦେବତାଏ,
କରନ୍ତି ଦ୍ୱେଶନ ଅବା ଠାଏଁ ଠାଏଁ ।
ବଂଶବନେ ନିଆଁ ଲାଗି ଜଳିଉଠେ,
ନଳୀ ପ୍ରାୟେ ତାର ଗଣ୍ଠିମାନ ଫୁଟେ ।
ତହୁଁ ନିଆଁ ଯାଏ ଆକାଶେ ଛୁଟିକି,
ହାଉଳୀ ବାଣ ବା ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱେ ଉଠୁଛି କି ?
ସେ ଆଲୋକ ରକ୍ତ-ପତ୍ରେ ପ୍ରତିଫଳି,
ରନ୍ଧ୍ର ହଡିଆର ୨ ଶୋଭିଦିଏ ଦଳ ।
ବଢୁଛି କି ଧରି ଆକାଶକୁ ଧବ,
ଲାଗିଅଛି ତାଙ୍କ ବିବାହ ଉତ୍ସବ ।
ପୁରୋହିତ ତହିଁ ଧୀର ସମୀରଣ,
ସୁ ସୁ ଶବ୍ଦେ କରେ ମନ୍ତ୍ର ଉଚ୍ଚାରଣ ।
ଅନଳେ ଅନିଳ ଢାଳେ ପୁଷ୍ପସ୍ତୋମ,
ବରବଧୂଙ୍କର କି ସେ ଲାଜା-ହୋମ ?
ଚଡ଼ଚଡ଼ ଶବ୍ଦେ ପୋଡିଯାଏ ବନ,
ବାଜେ ଜଗଝମ୍ପ ଅବା ଅଗଣନ ।
ନାନା ନିଶାଚର ପଶୁପକ୍ଷୀ ସ୍ୱରେ,
ମୁଖରି ଉଠଇ ବନ ଥରେ ଥରେ ।
ସେ ରବେ ଦିଗନ୍ତ ପଡୁଛି ଉଚ୍ଛୁଳି,
ଭବାହର କି ସେ ଶଙ୍ଖ ହୁଳହୁଳୀ ?
କୁସୁମ-ଭୂଷଣ ଧରି ନୂଆ ନୂଆ,
ଉଷା କି ପାଦପେ ଦେବେ ମୁହଁ ଚୁହଁ ।।
ଚଉପାଶେ ଅଗ୍ନି ପୋଡି ପୋଡି ବନ,
ବହ୍ନି ଆସୁଛି କି ତରଳ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ?
ଅବା ନୀଳମେଘେ ସ୍ଥିର ସୌଦାମିନୀ,
ଖେଳୁଛି କି ତପ୍ତହାଟକରୂପିଣୀ ?
ଜଣାଯାଏ ତୋ ଦେହୁ ଉଠେ ଘନ ଘନ;
ଘୋର ବହ୍ନିଶିଖା—ଗମ୍ଭୀର ଗର୍ଜନ ।
ଚନ୍ଦ୍ରାବଳ ଚନ୍ଦ୍ରାବଳ ହୋଇ ଜୁଟି,
କରନ୍ତି ହୁଙ୍କାରୀ ବିଭୀଷଣ ଯୁଦ୍ଧ ।
ଦନ୍ତ ସଂଘର୍ଷଣେ ଝଡି ଅଗ୍ନିକଣ,
ପ୍ରଖର ଗତିରେ ଜଳିଉଠେ ବଣ ।
ଉଠେ ମୁହୁର୍ମୁହୁଃ ରୁଦ୍ରରଣରଙ୍ଗ,
ପ୍ରଳୟେ ଯେସନ ଘନ ଘଡଘଡି ।

୧—ଫୁଟି ନାମକ ବାଣବିଶେଷ । ୨—ଦୀପକ

ସ୍ତବେ ହୁଏ ଗଲା ଲଙ୍ଘି ତୋ ଶିଖର,
ଅବା ଫାଟିଗଲା ଶତଧା ଅମ୍ବର ।
ଗର୍ଜେ ଯାହିଁ ଦେଖି ଶାର୍ଦ୍ଦୂଳେ ଶାର୍ଦ୍ଦୂଳ,
ବେନି ଶବ୍ଦ ମିଶି ହୁଏ ସୁସ୍ଥୂଳ ।
ଜମେ ବନସ୍ଥଳ ହୋଇ ଥରହର,
ଝଡପତ୍ରେ ଭୟେ ପାଦପୁ ପତର ।
ଛିଣ୍ଡିଯାଏ ଜୀବ ଜୀବନ-ନାଟିକା,
ଶୁଖିଯାଏ ଦେହୁ ରୁଧିର-କଣିକା ।
ଦିଗନ୍ତବିସ୍ତାରୀ ନୀଳକାନ୍ତ ବନ,
ତା ମଧ୍ୟେ ବିରାଜୁ ତୁହି ମେଘାସନ !
ସମୁଦ୍ର ସଲିଳ-ଶଯ୍ୟାରେ ମାଧବ,
କରନ୍ତି କି ଯୋଗ-ନିଦ୍ରା ଅନୁଭବ ?
ଚୂଡ଼ା ପରେ ଚୂଡ଼ା ସ୍ଥାପଇ ରୁଚିରେ,
ଅନନ୍ତ ଫଣା କି ଅନନ୍ତଙ୍କ ଶିରେ ?
ପଦପ୍ରାନ୍ତେ ବସି ପ୍ରକୃତି-ଅଙ୍ଗନା,
ଲକ୍ଷ୍ମୀ ପ୍ରାୟେ କରେ ଚରଣ ଅର୍ଚ୍ଚନା ।
ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱେ ଥାଇ ଘନ କରେ ଘୋର ରବ,
ନାଭି-ପଦ୍ମେ ବ୍ରହ୍ମା କରନ୍ତି କି ସ୍ତବ ?
ଏସନ ପ୍ରକୃତି, ଧନ୍ୟ ତୋ ସୁଷମା,
ସର୍ବାଂଶରେ ଧରୁ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ଉପମା ।
ଶୁଦ୍ଧାମୁଖେ ଗିରି କି ମନ୍ଦ ପ୍ରବୃତ୍ତି,
ବୁଝି ନୋହେ ତାହା ଅସ୍ପଷ୍ଟ ହେବାରୁ ।
ମାତୃଭାଷା ମୋର ଛଣା ସୁଧାକଣା
ଲାଗଇ ମଧୁର ମୋ କାନକୁ ସିନା !
ଆନ ଭାଷା ମୋତେ ଭଲ ଲାଗେ ନାହିଁ,
ସୁଧା ସଙ୍ଗେ ଗୁଡ଼ ସରି ହେବ କାହିଁ !
ନାହିଁ ଏଣୁ ଆନ ଭାଷାରେ ମୋ ଆଶା,
ପୋଷିଅଛି ମୋତେ ମୋର ମାତୃଭାଷା ।
ମାତା ସମ ସେହୁ ଅତି ପୂଜନୀୟା,
ଛାଡି ତାକୁ ଆନେ ପୂଜିବି ମୁଁ କିଆଁ ?
ଭବେ ସ୍ନେହମୟୀ ଜନନୀ ଯେପରି,
ଶତ ମାଉସୀ କି ହେବ ତାର ସରି ?

ତୋ ମାତୃଭାଷାରେ କହୁ ତୁହି କଥା,
ଧନ୍ୟ ତୋର ମାତୃଭାଷାର ମମତା !
ମାତୃଭାଷା ପ୍ରତି ଆଦର ସମ୍ମାନ,
ରଖିଛୁ ଅଟଳ ତୁହି ସାନୁମାନ !
ମାତୃଭାଷା ପ୍ରତି ଯେ ରଖେ ମମତା,
ନର ନୁହେଁ ସେହୁ,—ସ୍ୱର୍ଗର ଦେବତା ।
ମାତା, ମାତୃଭାଷା, ମାତୃଭୂମି ତିନି,
ସ୍ୱର୍ଗୁ ଗରୀୟସୀ ଗୌରବଦାୟିନୀ ।
ରଖେ ତାଙ୍କ ପଦେ ଧ୍ୟାନ ଯେ ସୁମତି,
ପୁଣ୍ୟବନ୍ତ ସେହୁ, ତା ପଦେ ପ୍ରଣତି ।
ମାତୃଭାଷା ସେବି ଭଞ୍ଜବୀରବର,
ହୋଇଛନ୍ତି ସିନା ଉତ୍କଳେ ଅମର !
ବୀଣାପାଣି-ପ୍ରିୟ ଭକ୍ତକବି ରବି,
ଜଗନ୍ନାଥ ବଳରାମ ଭକ୍ତକବି,
ଦେଖାଇଣ ଆସ୍ଥା ମାତୃଭାଷା ପ୍ରତି,
ଯାଇଛନ୍ତି ଧନ୍ୟ କରି ବସୁମତୀ ।
ତାହାଙ୍କ ସୁରସ-କୁଶଳା ଲେଖନୀ,
କାବ୍ୟୋପାଦାନର ସୁବିସ୍ତୃତ ଖଣି ।
ଚନେ ପୁଷ୍ଟି କଲା ସାହିତ୍ୟ ପଟାଳୁ,
ଅଙ୍କି ତହିଁ ନାନା ସୁରୁଚି ଛଟାକୁ ।
ସେ ଅପୂର୍ବ ଦୀପ୍ତ ସ୍ମୃତି ଚନ୍ଦ୍ରୋଦୟ,
କରୁଛି ସାହିତ୍ୟକ୍ଷେତ୍ରେ ଆଲୋକମୟ ।
କି କୌଶଳେ ହୋଇଅଛି ଚିତ୍ରାଙ୍କନ,
ନୁହେଁ ପୁରାତନ, ସର୍ବଦା ନୂତନ ।
ଧନ୍ୟ ଗିରି ତୋର ମାତୃଭାଷା ଭକ୍ତି,
ତାହା ବିନୁ ଆନେ ନାହିଁ ତୋ ଆସକ୍ତି ।
ଧ୍ୟାନ ମୂର୍ତ୍ତି ତୋର ଶୂନ୍ୟ ଆଧିବ୍ୟାଧି,
ଦେଖେ କିନ୍ତୁ ତାର ହେଲାଣି ସମାଧି ।
ପାର୍ଥିବେ ଆସକ୍ତ ନାହିଁ ତାର ମନ,
କରୁଛି ସେ ଦିବ୍ୟ-ଧାମେ ବିଚରଣ ।
ମୁକ୍ତବେଶ ଯେଣୁ ମୁକ୍ତ ବ୍ୟବହାର,
ନିତ୍ୟ ବ୍ରତ ତୋର ପର ଉପକାର ।

ମେଘାସନ ! ତୋର ନାନା ଶୃଙ୍ଗ-ଶଙ୍ଖ,
ଦେଖି ନେତ୍ର ମୋର ହେଲା ସୁପବିତ୍ର ।
ସ୍ଥଳେ ଜଳସ୍ତମ୍ଭ ତୋ ଦେହେଁ ପ୍ରପାତ,
ଶତହସ୍ତ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱୁଁ ହୁଏ ନିମ୍ନେ ପାତ ।
ଲମ୍ବିତ ହୀରକ-ସ୍ତମ୍ଭ ବା ଗୋଟାଏ,
ଭଳିବାକୁ ପୃଥ୍ୱୀ-ବ୍ୟାସ ଗଲାଯାଏ ।
ରବିକର ସ୍ପର୍ଶି ସେ ସ୍ତମ୍ଭର ଜଳ,
ସ୍ଥଳେ ଇନ୍ଦ୍ରଧନୁ ବର୍ଣ୍ଣ ଅବିକଳ ।
ତୋଳା ହେବ ତହିଁ ଉଆସ ତୋହର,
ସେଥିପାଇଁ ଅବା ଆଗୁଁ ଧରାଧର,
ନାନା ସମୁଜ୍ଜ୍ୱଳ ରତ୍ନନିର୍ମିତ,
ଶୁଭ୍ରସ୍ତମ୍ଭ ଏକ ହେଉଛି ପ୍ରୋଥିତ ।
ସଜଳ ସରସୀ ରହି ଠାଏ ଠାଏ,
ଶୋଭାପାଏ ତୋର ଦିବ୍ୟ ଚକ୍ଷୁପ୍ରାୟେ ।
ପାତାଳର କି ସେ ସ୍ଫଟିକ କବାଟ,
କିମ୍ବା ଶୁଣୁଅଛି ନୀଳମେଘୀ ପାଠ ।
ହଂସ କାରଣ୍ଡବକୁଳ ପଙ୍‌କ୍ତି ଧରି,
ବୁଲୁଛନ୍ତି ମୁଦେ ଚୌପାଶେ ସନ୍ତରି ।
ସେ ନୀଳ ଦୁକୂଳେ ରହିଛି କି ଗଣ୍ଡ
ଶୁଭ୍ର-କାନ୍ତିଯୁକ୍ତ ସବୁ ଫୁଲ ଧଣ୍ଡ ।
ସରସୀ ଭୂଷଣ ସରସୀଜ ଫୁଲ,
ସରେ ଫୁଟି ଶୋଭା ପ୍ରକାଶେ ଅତୁଳ ।
ଇନ୍ଦ୍ରନୀଳ ପାତ୍ରେ ହୋଇଛି କି ଥୁଆ,
ପଦ୍ମରାଗେ ଗଢ଼ା ସିନ୍ଦୁର ଫରୁଆ ।
ସିନ୍ଦୁର ନେଇବେ ବନଦେବୀଗଣ,
ଏ ସୁରମ୍ୟ ସ୍ଥଳେ ମଣି ନିକାଞ୍ଚନ ।
ସାନ ସାନ ମୀନେ କରି ଲୁଆବୁଆ,
ସରେ ବୁଡ଼ି ପାଣି ଘାଣ୍ଟେ ପାଣିକୁଆ ।
ଥଣ୍ଟେ ମାଛ ଧରି ଆନନ୍ଦିତ ହୋଇ,
ଘିବ ଘିବ ଉଡ଼ିଯାଉଛି ଗାଙ୍ଗୋଇ ।
ଜଳପାନ ଆଶେ ହିଂସ୍ରଜନ୍ତୁଗଣ,
ତଟପାଶୁଁ କଲେ ଭଡ଼ାରେ ବେଷ୍ଟନ ।

ମାନସେ ଯେସନ ଦୁଷ୍ଟ ଶ୍ୱାପଦକେ,
ଆବରିଥାଆନ୍ତି ଚୌପାଶୁ ପ୍ରବଳେ ।
ଦୁଷ୍ଟ ଜନ୍ତୁକୁଳ ଯେ କାଳେ ବାହାରି,
ସରୋବରେ ଯାନ୍ତି ପିଇବାକୁ ବାରି,
ଲୁଚନ୍ତି ସେକାଳେ ଆନ ଜନ୍ତୁଚୟ,
ଶିଷ୍ଟ ଜନ୍ତୁଶୂନ୍ୟ ହୁଏ ଜଳାଶୟ ।
ଦୁର୍ଜ୍ଜନେ ଯେଠାରେ କରନ୍ତି ବିବାଦ,
ପଡ଼େ ନାହିଁ ତହିଁ ସଜ୍ଜନର ପାଦ ।
ମେଘାସନ ! ତୋର ବୈରାଗ୍ୟ ସଂଯମ,
ଅଟଇ ଆଦର୍ଶ ପୁଣି ଅନୁପମ ।
ହେଲେ ସ୍ୱାଦୁଫଳେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ତୋ ଭଣ୍ଡାର,
ନ କରୁ ଗୋଟାଏ ତହିଁରୁ ଆହାର ।
ନାନା ପୁଷ୍ପେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ତୋହର ତୋଟାଏ,
ନ କରୁ କେବେ ତୁ ଆଘ୍ରାଣ ଗୋଟାଏ ।
ପଣ ପଣ ହସ୍ତୀ ଅଛନ୍ତି ତୋ ଘରେ,
କେବେ ନ ଆରୋହୁ ତାହାଙ୍କ ଉପରେ ।
ସମଭାବେ ସହୁ ଖରା ବର୍ଷା ଶୀତ,
ଦୁଃଖରେ ନ ହୁଏ ଅଧୀର ତୋ ଚିତ୍ତ ।
ସୁଖେ ସେହିପରି ନ ପ୍ରକାଶୁ ଦମ୍ଭ,
ଧନ୍ୟ ! ଶତ ଧନ୍ୟ !! ତୋହର ସଂଯମ ।
ସଂସାର ପ୍ରତି ତୁ ନୋହୁ ଅନୁରାଗୀ,
ମହାମନା ଯେଣୁ ତେଣୁ ମହାତ୍ୟାଗୀ ।
ସଂଯମୀ ଯେପରି ବୈରାଗୀ ସେପରି,
ଭବେ ତୋର ସରି କିଏ ରେ ଶିଖରି !
ବସିଛୁ ସର୍ବଦା ଶ୍ରୀହରିଙ୍କ ଧ୍ୟାନେ,
ନାହିଁ ତୋ ଆସକ୍ତି ତାଙ୍କ ବିନା ଆନେ ।
ଜାଣୁ ତୁ ଏ ମାୟା ସଂସାରର ତଥ୍ୟ,
ସବୁ ମିଥ୍ୟା, ସେହି ସତ୍ୟମୟ ସତ୍ୟ ।
ରଖିଅଛୁ ତେଣୁ ତାଙ୍କ ପଦେ ଲୟ,
ଧନ୍ୟ ତୋ ହୃଦୟ ଜ୍ଞାନାଲୋକମୟ ।
ଶୈଳେନ୍ଦ୍ର ! ତୋହର ବହ୍ନିଶିଖା ଘାଟି,
ନିରେଖି ସଭୟେ ହୃଦ ପଡ଼େ ଫାଟି ।

ବେନି ପାର୍ଶ୍ୱେ ଗିରି-ଶୃଙ୍ଗ-ଭୃଗୁମାନ,
ମଧ୍ୟରେ ସଂକୀର୍ଣ୍ଣ ପଥ ବ୍ୟବଧାନ ।
ହୁସ୍ତ ଲମ୍ବମାନ ନାଳ ପରି ଦିଶେ,
ପାପ-କଣ୍ଟା-ବନେ ଧର୍ମ-ବାଟ୍ର କି ସେ ।
ପ୍ରତ୍ୟୁଷ, ପ୍ରଦୋଷ, ମଧ୍ୟାହ୍ନ ସମୟେ,
ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ଶ୍ୱାପଦନିଚୟେ,
ହୁଅଇ ଅଗମ୍ୟ ଅତି ଭୟଙ୍କର,
ଶୋଷିନେଉଥାଏ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ପଥିକର ।
ବନ୍ୟ ଜାତି ତହିଁ ଉଡ଼ା ୧ ହାତେ ଧରି,
ଗମନ୍ତି ନିଶାରେ ଭୟ ପରିହରି ।
ପଥେ ଠାବେ ଠାବେ ବିସ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ପତଞ୍ଜୀ ୨
ଦିଶେ ଭୟଙ୍କର ଅତି ବଢ଼ି ପଡ଼ି ।
ସଙ୍କଟ ସେ ପଥେ ଥିବାରୁ ଆଚ୍ଛାଦି,
ଧରିଛୁ କି "ଗିରି-ସଙ୍କଟ" ଉପାଧି ।
ଧର୍ମପଥ ପରି ନୁହେଁ ସେ ସୁଗମ୍ୟ,
କରେ କ୍ଲାନ୍ତ ପାନ୍ଥେ ପ୍ରସ୍ତର ବୈଷମ୍ୟ ।
ବୁଝିଲି ଏବେ ମୁଁ ଛୁଟିଗଲା ଭ୍ରାନ୍ତି,
ସଙ୍କଟ ମଧ୍ୟରେ ଥାଏ ନାହିଁ ଶାନ୍ତି ।
ମେଘାସନ ! ତୋର ତଥ୍ୟ ଅତି ଗୂଢ଼,
ପ୍ରସ୍ତର ନୋହୁ ତୁ, ଅଟୁ ରତ୍ନକୂଟ ।
କନ-କେବେ ସିନା ଆସୁ ପ୍ରସ୍ତର ,
ମାତ୍ର ତୁ ବିବିଧ ରତ୍ନ ରୂପାନ୍ତର ।
ତୋଳିଛୁ ଆକାଶେ ମସ୍ତକ ଉନ୍ନତ,
ବହୁ ଦୂରବାର୍ତ୍ତା ହେଉ ଅବଗତ ।
କିମ୍ବା କରୁଅଛୁ ସ୍ୱର୍ଗର ବସତି,
ଅଥବା ନକ୍ଷତ୍ର ଗ୍ରହ ତାରାଗତି ।
ବହୁଦୂର ଯାଏଁ ଯାଏ ତୋର ଦୃଷ୍ଟି,
ଦେଖୁ ନିତି ନିତି ନବ ନବ ସୃଷ୍ଟି ।
ତଳ-ବନ୍ଧୁର ତା ତୋ ନେତ୍ରେ ସମାନ,
ତାହିଁ ବଡ଼ ସାନ ଆତ୍ମପର ଜ୍ଞାନ ।

ମହାଜନ ହୃଦେ ଇତର ବିଶେଷ,
ହୀନ ଭାବ ସ୍ଥାନ ପାଏ ନାହିଁ ଲେଶ ।
ଦେଖନ୍ତି ସେମାନେ ସର୍ବେ ଏକାକାର,
ମଣନ୍ତି ସକଳେ ନିଜ ପରିବାର ।
ତୋ ଚଟୁଳ ଚୂଡ଼ାନିକର ରେ ଗିରି,
ପ୍ରକାଶୁଅଛନ୍ତି ଆନ ଆନ ଶିରୀ ।
ନିମନିମ୍ନ ଶିଳା ରହି ସ୍ତରେ ସ୍ତରେ,
ଶୋଭେ କେଉଁ ଶୃଙ୍ଗ ଦେଉଳ ରୂପରେ ।
କାହାର ଆକାର ମେହେରାବ ପ୍ରାୟେ,
ତ୍ରିକୋଣାକୃତିରେ କେହି ଶୋଭାପାଏ ।
କେହି ଦୁର୍ଗ [illegible] ଅତି ଗଡ଼ାଣିଆ,
କାଟିଦେଲା ପ୍ରାୟେ ହୋଇଅଛି ଠିଆ ।
କେହି ଲଗାଲଗି କେହି ଛଡ଼ାଛଡ଼ି,
ଯାଇଛି କେ ଉଚେ ସ୍ତମ୍ଭାକାରେ ବଢ଼ି ।
ରହି ନଭଭାବେ କେବଣ ଚୂଡ଼ାଏ,
ଶୋଭେ ଷଣ୍ଢ ଶୃଙ୍ଗ ଗୁହାଁଳି ପରାଏ ।
କାହା ପ୍ରତି ଘନ ବହି ଅନୁରାଗ,
ମସ୍ତକେ ପିନ୍ଧାଇଦିଏ ଶୁକ୍ଳ ପାଗ ।
ଦିଶେ ମେଘକୋଳେ ବିଦ୍ୟୁତ ସଞ୍ଚରି,
ଜଡ଼ିତ ସେ ପାଗେ ଯଥା ସୁନାଜରି ।
କେଉଁ ଚୂଡ଼ା ଦିଶେ ଉଷ୍ଟ୍ରକ ଆକୃତି,
ଧରିଛି କେହି ବା ଘୋଟକର ମୂର୍ତ୍ତି ।
ମାଳ ମାଳ ଶାଳ ପିଆଳ ମେଖଳେ,
ନତ କେହି ଫୁଲେ କେହି ଅବା ଫଳେ ।
ତାହିଁ ଅବା ପୁଷ୍ପ-ସ୍ତବକିନୀ ଲତା,
ଇଚ୍ଛାବର ବରି ପ୍ରକାଶି ମମତା,
କରିଛି ପାଦପେ ଦୃଢ଼ ଆଲିଙ୍ଗନ,
ସମର୍ପିଦେଇ ତା ପାଦେ ପ୍ରାଣମନ ।
ତାହିଁ ମଖମଲି ୩ ଧରିଣ ତୋରକ,
ବିସ୍ତାରି ଲହୁକା ସ୍ଥୂଳ ଦୀର୍ଘ ଡ଼କ,

୧—ଶାଳତୋଳମିଁଡ ମସାଲ । ୨—ଶଳ ଏକସ୍ତୁପ୍ତ ବନ । ୩—ଲତାବିଶେଷ

ବୃକ୍ଷୁଁ ବୃକ୍ଷାନ୍ତରେ କରନ୍ତି ଗମନ,
ସୃଜି ଠାବେ ଠାବେ ସୁଗୁରୁ ତୋରଣ ।
ଲୁଚୁଛନ୍ତି ଗଣ୍ଡ, ଶଢ଼ଗ, ଘାସିଆ,
ସମ୍ବଳ କେବଳ ହସ୍ତରେ ଝାଙ୍ଗିଆ ।
ଶାଳ ବାହୁଙ୍ଗୀରେ ମାଉଁସ ପୁଟଳି,
ବନ୍ଧା ହୋଇ ପୃଷ୍ଠେ ଝୁଲଇ ଓହଳି ।
କାହାକୁ ତାଙ୍କର ନାହିଁ ଭଲେ ଡର,
ଡରଙ୍କର ତାଙ୍କର ଶ୍ୱାପଦନିକର ।
କେ କାହିଁ ମୃଗୟାଲବ୍ଧ ମାଂସ ପୋଡ଼ି,
ଖାଏ ଗଣ୍ଡେ ଗଣ୍ଡେ କଣ୍ଟକରେ ଫୋଡ଼ି ।
ବାଟେ ଯାଉଁ ଯାଉଁ ନାନା କାଷ୍ଠ କୋଳି,
ଭିଲ-ବଧୂଗଣ ଖାଉଛନ୍ତି ତୋଳି ।
କାଠ ଭାଙ୍ଗୁ ଭାଙ୍ଗୁ ବନ୍ୟ-ବାମାଦଳ,
ତୋଳି ନାନାଫୁଲ ମଣ୍ଡନ୍ତି କୁନ୍ତଳ ।
ଗୁଞ୍ଜି, ଗରଗଡ଼େ ସରଳା ଅବଳା,
ମାଳା ରଚି ତହିଁ ମଣ୍ଡୁଛନ୍ତି ଗଳା ।
ସାତ ପାଞ୍ଚ ବାଳେ କାହିଁ ହୋଇ ମେଳ,
ଖେଳନ୍ତି ହରଷେ ଗଛକାଉ ଖେଳ ।
ତୋଇଲି ସୂତାରେ ୧ କାହିଁ ଶିଶୁଗଣ,
ଫୁଲ ଗୁନ୍ଥି, ତହିଁ ରଚି ଆଭରଣ,
ମଣ୍ଡନ୍ତି ସବୁଗେ କଟି, କଣ୍ଠ, କର,
ସମୋହିନୀ ଶକ୍ତି ଧନ୍ୟ କୁସୁମର ।
ଭବେ ସର୍ବପ୍ରିୟ କେ ଅଛି ତା ତୁଲେ,
ସର୍ବନ ଆଦର ଲଭେ ଗୁଣ-ମୂଲେ ।
ଯେ ମୋହି ପାରଇ ସମସ୍ତଙ୍କ ମନ,
ଅଟେ ସିନା ତାର ଆଦର୍ଶ ଜୀବନ ।
ଗିରିପାଦେ ବନ୍ୟ-କାଷ୍ଠ ପର୍ଣ୍ଣ ପଲ୍ଲୀ,
ଦୃଷ୍ଟ ଦିଶେ ବସ୍ତାହେଲି ପ୍ରାୟେ ଖଲି ୨ ।
ଶାଢ଼ଆ, ଭୂମିଜ, ହୋଲ, ଗୁଞ୍ଜା, ଗଣ୍ଡେ,
ମାରୁଛନ୍ତି ଭୂଇଁ-ପଲ୍ଲି ଗଣ୍ଡେ ଗଣ୍ଡେ ।

ମାଣ୍ଡନ୍ତି ବହଳେ ପତ୍ର-ଗୃହେ ଗୁଞ୍ଜି,
ଆଶ୍ରମ୍ଭଇ ଦୂରୁ ଯଥା ଲତାକୁଞ୍ଜି ।
ଧନ ସମ୍ପଦରେ ଶୂନ୍ୟ ସେ କୁଡ଼ିଆ
ହାଣ୍ଡି ହାଣ୍ଡି ଖାଲି ବସିଛି ହାଣ୍ଡିଆ । ୩
ବନ ଯେ ତାଙ୍କର ଖାଦ୍ୟର ଭଣ୍ଡାର,
ଆନ ଧନରତ୍ନେ କେଉଁ ଲୋଡ଼ା ତାର ?
ପୂରୁନ୍ତି ଉଦର ଅରଣ୍ୟେ ବୁଲିଣ,
ନ ଜାଣନ୍ତି କେଭେ ସଞ୍ଚୟ କାପଣ ।
ନିତ ନିତ ଆଣି ନିତ ନିତ ଖାନ୍ତି,
ଭୁଞ୍ଜନ୍ତି ନିର୍ଭୟେ ସଦା ସୁଖଶାନ୍ତି ।
ଧନହୀନ ହେଲେ ସେଜାତି ସରବ,
ଛୁଏଁ ନାହିଁ ତାଙ୍କୁ ଆପଦୋପଦ୍ରବ ।
ଅର୍ଥ ଏକା ସିନା ଅନର୍ଥର ମୂଳ,
ଯହିଁ ଅର୍ଥ ତହିଁ ସବୁ ଦୁଃଖ ଠୁଳ ।
ଯେ ବିଶୁଦ୍ଧ ସୁଖ ଭୁଞ୍ଜନ୍ତି ନିର୍ଦ୍ଧନେ,
ବଞ୍ଚିତ ସେ ସୁଖୁ ଧନୀଏ ସ୍ୱପନେ ।
ଧନୀ ମନେ ଭୀତି, ଆଶଙ୍କା, ବିପତ୍ତି,
କରିଥାଏ ସଦା ନିବଡ଼େ ବସତି ।
କେଣୁ ଧନୀ ଚିତ୍ତ ସତତ ଅସ୍ଥିର,
ଧନ ତାର ଯଥା ପଦ୍ମ ପତ୍ରେ ନୀର ।
ବନ୍ୟ ଜାତି ନାରୀ ପୁରୁଷ ସମସ୍ତ,
ଅଛନ୍ତି ବିବିଧ କଉତୁକେ ରତ ।
ମତ୍ତ ହୋଇ କେହି ହାଣ୍ଡିଆ ପାନରେ,
ଉଠୁଛି ତାଣ୍ଡବ ନୃତ୍ୟ ଅନ୍ତରେ ।
କାହିଁ ବା ତରୁଣେ ମିଳି ସାତ ଆଠ,
ଶୃଙ୍ଗ ବାଦ୍ୟ ବାଇ କରୁଥାନ୍ତି ନାଟ ।
କାଶଲସ୍ୟ-ବେଶେ ରସିକା ରସିକେ,
ମାଣ୍ଡିଛନ୍ତି କାହିଁ ମିଳି ତୌର୍ଯ୍ୟତ୍ରିକେ ।
ମଣ୍ଡିତ ସର୍ବାଙ୍ଗ ଫୁଲ, ପତ୍ର, ଡାଳେ,
ନାଚେ ନୃତ୍ୟକାଳେ ତାହା ତାଳେ ତାଳେ ।

୧—ତନ୍ତୁ ବା ତୃଣଅଁ ଲତାର ସୂକ୍ଷ୍ମଧାର ଅଂଶ । ୨—ଖଲାକା-ସ୍ତୂପ ଖାଲପଛ । ୩—ମଦ୍ୟବିଶେଷ

ଏହାଙ୍କ ଜୀବନ ସଦା ଶାନ୍ତିମୟ,
ମହାସୁଖେ ମୁଦେ କ୍ଷେପନ୍ତି ସମସ୍ତ ।
ସରଳ ହୃଦୟ, ସରଳ ବିଶ୍ୱାସ,
ନ ପଶନ୍ତି ମିଥ୍ୟା, ପ୍ରତାରଣା ପାଶ ।
ବୁଝନ୍ତି, ଏକତା କିରୂପ ମହତ,
କରିଥାନ୍ତି ତେଣୁ ତାକୁ ନିତ୍ୟବ୍ରତ ।
ଆନ ବଳ ଯେତେ ଅଛି ଭୂମଣ୍ଡଳେ,
ଏକତାର ବଳ ସବୁଠାରୁ ବଳେ ।
ବୁଝନ୍ତି ଏ କଥା ଅସଭ୍ୟ ବଣୁଆ,
ନ ବୁଝନ୍ତି ହାୟ ! ସୁସଭ୍ୟ ପାଠୁଆ ।
  ରବି ଅସ୍ତକାଳେ ତୋ ବିରାଟ ଛାୟା,
ବିସ୍ତାରିଣ କ୍ରମେ କ୍ରମେ ମହାକାୟା ।
ପ୍ରକୃତିର ହାସ୍ୟ ପକାଏ ଘୋଡ଼ାଇ,
ଆନନ୍ଦେ ଯେସନ ନିରାନନ୍ଦ ଛାଇ ।
ବୀଜରୁ ସଂଜାତ ହୋଇଣ ବିଟପୀ
ଆକାରେ ସେ ବୀଜେ ଯାଏ ଯଥା ଝପି ।
ତୋ ବିଶାଳ ଛାୟା ସିନା ସେହିଭଳି,
ତୋହୋଠାରୁ ଜନ୍ମି ଯାଏ ତୋତେ ବଳି ।
ତୋପରି କିନ୍ତୁ ସେ ନୁହେଁ ଗୁଣଶାଳୀ,
ଆନ ସୌମ୍ୟ ମୁଖେ ବୋଳିଦିଏ କାଳୀ ।
ଯଥା ଦେଶଦ୍ରୋହୀ ଆଚରି କୁକାର୍ଯ୍ୟେ,
ଲଗାଏ କଳଙ୍କ ସ୍ୱଦେଶେ ସମାଜେ ।
ଜଳ ସ୍ଥଳ ଛାଇ ମାଡିଯାଏ ଛାଇ,
ପଥାପଥ ଭେଦ କିଛି ବାରେ ନାହିଁ ।
ସ୍ୱଧର୍ମ-ଶୃଙ୍ଖଳ-ବିଚ୍ୟୁତ ଦୁର୍ଜନ,
ଅପଥ ବିପଥ ନ ମାନି ଯେସନ,
ଆଚରି ଅକର୍ମ ବୁଲେ ଯଥା ତଥା,
ପାପେ ନଷ୍ଟ ହୁଏ ଅନ୍ତରେ ସର୍ବଥା ।
ସେହିପରି ଗିରି ! ଘେନେ ତୋର ଛାଇ,
ଯାଏ ଖରେ ଗାଢ଼ ଅନ୍ଧାରେ ମିଳାଇ ।
ହାତେ ହାତେ ମିଳେ କୃତକର୍ମ ଫଳ,
ଏହା ସନାତନ ନିୟମ କେବଳ ।

  କି ବର୍ଣ୍ଣିବି ଗିରି ! ତୋ ଶୋଭାସମ୍ବଳ
ଲେଖନୀ ମୋହର ନିତାନ୍ତ ଦୁର୍ବଳ ।
ବାରବାଣୀ ଯେତେ ହେଉ ପଛେ ଖାଣ୍ଟି,
ଅଜ୍ଞ ସୁନାରିର ହାତେ ହୁଏ ମାଟି ।
ସେହିପରି ତୁହି ମୋହାରି ବିବୃତ—
ହୋଇ ହେଲୁ ସିନା କେବଳ ବିକୃତ ।
ମେଘାସନ ! ତୋର ମହିମା ଅନେକ
ରଖିଅଛୁ ତୁହି ଭଞ୍ଜରାଜ୍ୟ ଟେକ ।
ସରସ ତୋ ହୃଦ ଯଥା ପୟଃପେଟୀ,
ନାନାଦ୍ରବ୍ୟ ଦେଉ ଭଞ୍ଜରାଜେ ଭେଟି ।
ଭଞ୍ଜନୃପ ପୂର୍ବ ରବି-ବଂଶଧାରୀ,
ଅଟନ୍ତି ରେ ଗିରି ତୋର ଅଧିକାରୀ ।
ଧରାସୁତା-ସୀତା-ହୃଦୟ-ରଞ୍ଜନ,
ପ୍ରଭୁ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଜଗତ-ବନ୍ଦନ,
ଯେଉଁ ପୂତବଂଶେ ହୋଇ ଅବତଂସ,
ଉଲ୍ଲାସିଲେ ଧରା ନାଶି ରକ୍ଷଃବଂଶ,
ସେ ମହାବଂଶରେ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜ
ମଞ୍ଜୁ-ଭଞ୍ଜରାଜ୍ୟ-ସର-ଫୁଲ୍ଲ-କଞ୍ଜ,
ଉଇଁ ମଣ୍ଡିଛନ୍ତି ସମଗ୍ର ଉତ୍କଳେ,
ନରରୂପଧାରୀ ଦେବ ସେ ଭୂତଳେ ।
ଧନେ, ମାନେ, ଜ୍ଞାନେ, ଶିକ୍ଷା ସଭ୍ୟତାରେ,
ସର୍ବ ସଦ୍‌ଗୁଣେ ସେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଏକାଧାରେ ।
ଉତ୍କଳ ତାହାଙ୍କୁ କରିଛି ଭରସା,
ଫେଡିବେ ବୋଲି ସେ ତାହାର ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ।
ମଣ୍ଡିଲେ ଯେ ବଂଶ ଦାତା ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ର,
ନୃପତି-ତାରକା ମଧ୍ୟେ ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ।
ରଘୁ ଦଶରଥ ସର୍ବଗୁଣାଧାର,
ଦାନେ ସଦାଶୂନ୍ୟ ଯାହାଙ୍କ ଭଣ୍ଡାର ।
ପ୍ରଭୁ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ବୀର ମହେଷ୍ୱାସ,
ବିମାତା ଆଜ୍ଞାରେ ଗଲେ ବନବାସ ।
ଲଭେ ଅତୁଳିତ ସେ ବଂଶଗୌରବ,
ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜ ସେ ବଂଶେ ଉଦ୍ଭବ—

ହୋଇଥିଲୁ ଯେଣୁ, ତେଣୁ ନିଃସଂଶୟ,
ମାତୃଭୂମି କଷ୍ଟ ଫେଡ଼ିବେ ନିଶ୍ଚୟ ।
ଜନନୀବତ୍ସଳ ସୁପୁତ୍ର ସେବକ,
ମାତୃମୁଖ ସିନା କରନ୍ତି ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ।

ମେଘାସନ ! ତୁହି ଗିରିମାଳେ ରଜା,
ଜନ୍ତୁ ଉଦ୍ଭିଦଙ୍କୋ ଅଛି ସ୍ଥାୟୀ ପ୍ରଜା ।
ସେ ପୂତ ରାଜ୍ୟରେ ତୋହୋପରି ଦେଖି,
ଆନ ପ୍ରଜା କର ନ ପାରନ୍ତି ଦେଇ ।
ଅସଂଖ୍ୟ ପ୍ରାଣୀର ତୁଷ୍ଟି ନିତ୍ୟ ଦେନୁ,
ଉତ୍କଳଭୂମିର ତୁ ଅଛୁ କାମଧେନୁ ।

ଭଗ୍ନକୁଆଅ ରେ ଗିରି ! ମହାକାୟ,
ତୋହୋଠାରୁ ଏବେ ମାଗୁଛି ବିଦାୟ ।
ଯାଉଅଛି ଖାଲି ଦେହ ଘେନ ଦର,
ମନନେତ୍ରକୁ ତ ରଖିଲୁ ତୁ ଧରି ।
ରହିଲା ଅଙ୍କିତ ହୋଇ ହୃଦୟରେ,
ତୋ ନୀରବ ଦୀକ୍ଷା ଅକ୍ଷୟ ଅକ୍ଷରେ ।
ହୃଦୟ-ଆକାଶେ ତୁଅଁ ତାରା ପ୍ରାୟେ,
ଝଟକୁଥିବ ସେ ଜୀବ ଥିବାଯାଏଁ ।
ଗୁଣ୍ଠୁଚନ୍ଦନମୟ ତୋ ରୂପ ମୋହନ,
ବିସୋରି ନ ଯିବ ମନୁ କଦାଚନ ।
ମେଘାସନ ! ଘେନ ମୋର ଯଥାନ୍ୟାୟ
ବିନୟ ସମ୍ମାନ, ଘେନଇ ବିଦାୟ ।

ସପ୍ତରଥୀ

ଭକ୍ତ୍ୟୁପହାର

ଉତ୍କଳ-ଖଣ୍ଡର ଆଦ୍ୟ ଉନ୍ନତି- ବିଧାତା,
ଜନନୀର ଯୋଗ୍ୟପୁତ୍ର ହେ ଗୌରୀଶଙ୍କର !
ଅଟ ତୁମ୍ଭେ ଯୋଗଜନ୍ମା କର୍ମବୀର, ତେଣୁ
ଉତ୍କଳେ ବିଦ୍ୟାସାଗର ଅଭିଖ୍ୟା ତୁମ୍ଭର
ହୋଇଛି ସାର୍ଥକ, ଆର୍ଯ୍ୟ, ଅକ୍ଷରେ ଅକ୍ଷରେ ।
ନ ମାନି ବିପଦ ବାଧା, ନ ଚାହିଁ ଦେହକୁ,
ଦେଇଅଛ ମନଃପ୍ରାଣ କର୍ତ୍ତବ୍ୟରେ ଢାଳି
ଆବାଲ୍ୟ ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟେ, ଦେଶ, ଜାତିହିତ ବ୍ରତେ
ଶତହସ୍ତ ତୁମ୍ଭେ, ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା ପ୍ରପୀଡ଼ିତ
ସୁକଠୋର ଦଶାଘାତେ କ୍ରୂର ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟର,
[illegible]ସ ମନ-ବଳେ ପାର ସମୁଦ୍ର ସନ୍ତରି,
ଉତ୍ସାହ, ଉଦ୍ୟମ ପୁଣି କର୍ତ୍ତବ୍ୟନିଷ୍ଠାର
ମୂର୍ତ୍ତିମାନ ସୁଆଦର୍ଶ ତୁମ୍ଭେ, ସେ ଜନହେଁ,
ପ୍ରଦାନିଛନ୍ତି ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟେ ଯୁବତା ।
ସାଧିଛ, ସାଧୁଛ ବହୁ କଲ୍ୟାଣ ହେ କୃତି !
ତୁମ୍ଭେ ଉତ୍କଳର, ଋଣୀ ତବ ପାଶେ ସେହୁ,
ଯେ କାଳେ ଉତ୍କଳଭାଷା, ଅସ୍ଥିଚର୍ମସାର,
ପଡ଼ି ସୁବିପୁଳା ବଙ୍ଗ-ଭାଷାର କବଳେ,
(ଭଗିନୀ ତାହାର) ଦୁଃଖେ ଭୟେ ଛାଡୁଥିଲା
ଦୀର୍ଘ ଦୀର୍ଘ ଶ୍ୱାସ, ଅହୋ ! ସେ ସଙ୍କଟ କାଳେ
ହୋଇ ତୁମ୍ଭେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ସାହା ତାର ସ୍ୱଜନ୍ମାରେ,
ଉଦ୍ଧାରିଲ ତାକୁ ସେହି ଦୁର୍ଭାର ବିପଦୁ ।
ଏତିକରେ ନୋହି କ୍ଷାନ୍ତ, ପୁଣି ସେହିଦିନୁ
ସାଧିଲ ଅକ୍ଳାନ୍ତଭାବେ ତାର ସମୁନ୍ନତି ।
କବି-ଭକ୍ତ ଲୀଳାଭୂମି ଉତ୍କଳ-ମଣ୍ଡଳେ
କେତେ କାବ୍ୟ, ଇତିହାସ, ଧର୍ମଗ୍ରନ୍ଥ ଆଦି
ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନେ, ବିଚ୍ଛିନ୍ନେ ଥିଲା, କୀଟଦଂଷ୍ଟ ହୋଇ,
ସଂଗ୍ରହିଣ ତାହା ତୁମ୍ଭେ ବହୁକଷ୍ଟେ, କଲ
ଘରେ ଘରେ ସୁପ୍ରଚାର ଉତ୍କଳ ଭୁବନେ,
ଖେଳିଲା ନବୀନ ଊର୍ମି ସେ ଦିନୁ କ୍ରମଶଃ
ବହୁକାଳ ନିସ୍ତରଙ୍ଗ ସାହିତ୍ୟ-ସାଗରେ ।
ଆର୍ଯ୍ୟ ! କି ଅର୍ଚ୍ଚିବ ମୁହିଁ ଗୁଣଚିହ୍ନ ତବ,
ଅଙ୍କନେ ଅକ୍ଷମ ତା ମୋ ଦୁର୍ବଳ ତୂଳିକା,
ଉତ୍କଳର ଗୁରୁ ତୁମ୍ଭେ, ଶିଖାଇଲ ତାକୁ
ଉନ୍ନତିର ଆଦ୍ୟ ମନ୍ତ୍ର, ତେଣୁ ତୁମ୍ଭପ୍ରତି
ଅଛି ମୋର ଗୁରୁତର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ନିଶ୍ଚୟ,
ଭାବିଣ ଏସନ, ତବ ଶ୍ରୀକର-କମଳେ
ଅର୍ପିଲି ଏ "ସପ୍ତରଥୀ" ଭକ୍ତି-ଉପହାର,
ନୁହେଁ ତବ ଯୋଗ୍ୟ ଏହା, ତଥାପି ବିଶ୍ୱାସ—
ଗ୍ରହିବ ଏ ଉପାୟନ ଭକ୍ତି-ଦତ୍ତ ହେତୁ ।

ଭଦ୍ରଖ } ବିନୟାବନତ
୧୨-୧-୧୧ } ଶ୍ରୀ ଚିନ୍ତାମଣି ମହାନ୍ତି

ସପ୍ତରଥୀ

ପ୍ରଥମ ସର୍ଗ

ରାମଚନ୍ଦ୍ର

ସ୍ୱନାବେ ନାବିକ ଯଥା ଚଢ଼ାଇ ବଣିଜେ
ଘେନଯାଇ ସିନ୍ଧୁ ମଧ୍ୟେ ଦ୍ୱୀପଦ୍ୱୀପାନ୍ତରେ,
ସଂଗ୍ରହି ତାହାର ମୁକ୍ତା ମାଣିକ୍ୟ ପ୍ରବାଳ
ରତ୍ନ ନାନା, ମଣ୍ଡେ ଆଣି ସ୍ୱଦେଶ ବିପଣୀ,
ତଥା ମାତଃ ବାଗୀଶ୍ୱରୀ, ସୁକବି-ଜନନୀ,
ବସାଇ ସେବକେ ତବ କୃପା-ତରଣୀରେ,
ଘେନ ଭବିତା-ସାଗରେ, କର୍ଣ୍ଣଧାରରୂପେ,
ସଂଗ୍ରହି ତାହାର ତହୁଁ ନବରତ୍ନସଜ୍ଜ,
ମଣ୍ଡାଅ ତହୁଁ ଉତ୍କଳ-ସାହିତ୍ୟ-ଆପଣେ,
ନ ହେଲେହେଁ ରୁଚିକର ମଣ୍ଡନପ୍ରଣାଳୀ
ଦାସର, ନବୀନ ରତ୍ନ ଜ୍ଞାନରେ ତାହାକୁ
କରିବେ ଆଦର ସୁଧୀ ଉତ୍କଳବଂଶଜେ ।
ଆସ ମାତଃ , ଶିରେ ସାଜି କରୁଣା-ତରଣୀ
କଳ୍ପନା ସହିତେ, ଦିବ୍ୟ ଭାବ-ଉଦ୍ବୋଧିନୀ,
(ତବ ପ୍ରିୟ ସହଚରୀ ସୁଚାରୁକୁଶଳା)
ଯାହାଙ୍କ ପ୍ରସାଦେ ବହେ ସ୍ୱଚ୍ଛ ତରଙ୍ଗିଣୀ
ଦୁର୍ଗମ-ଦଗ୍ଧ-ମରୁଭୂମେ, କଳନାଦେ,
ଧରଇ ଶ୍ମଶାନ ପୁଣି ନନ୍ଦନକାନନ
ଶୋଭା, ଫୁଟେ ତହିଁ ଶତ ପାରିଜାତ ଫୁଲ,
ଆକାଶେ ନିର୍ମିତ ପୁଣି ହୁଏ ଅଟ୍ଟାଳିକା
ସ୍ୱପ୍ନର ଚିତ୍ରକର୍ତ୍ତ୍ରୀ, ସ୍ୱପ୍ନ-ଚାରୁମୟୀ ।
ଯାହାଙ୍କ ପ୍ରସନ୍ନ ଦୃଷ୍ଟି ପରଶ ମାତ୍ରକେ
ବାଜଇଠେ ସପ୍ତସ୍ୱରେ କବିକଣ୍ଠ-ବୀଣା,
ଘେନ ସେ ସଙ୍ଗିନୀକି, ମାତଃ, ବସ ଶିରେ ଆସି
(ମଣିସହ ଜ୍ୟୋତିଃ, ଚନ୍ଦ୍ରସହ ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା ଯଥା)
ଅମଳ ଚାରୁତା ସମ କବି-ରସନାରେ,
ବଜାଅ ମା ବୀଣାପାଣି, ବୀଣା ନବତାନେ,
ଯାଚେ ଦାସ ଏହି ଭିକ୍ଷା, ଦିଅ କୃପା ବରି ।

ପ୍ରଣମେ ପୟରେ ତବ ରଘୁକୁଳଚୂଡ଼ା
ରାମ-ଚନ୍ଦ୍ର ରୂପଚନ୍ଦ୍ର ! ବିଷ୍ଣୁ ଅବତାର
ତୁମ୍ଭେ, ତବ ନାମ ଭବେ ତାରକମନ୍ତ୍ର,
କ୍ଷମନ୍ତୁ ଦେବ, କ୍ଷୀଣ ମୁହିଁ ମର୍ତ୍ତ୍ୟ-କୃମିପ୍ରାୟେ
ଜଡ଼ବୁଦ୍ଧି, ପାରେ କି ଜଗତେ କେମନ୍ତେ ବା
ବର୍ଣ୍ଣିବି ମୁଁ ତୁମ୍ଭ ପୂତ ମହତ ଆଖ୍ୟାନ,—
ଧର୍ମ, ଅର୍ଥ, କାମ, ମୋକ୍ଷ ଚତୁର୍ବର୍ଗପ୍ରଦ ?
ପାପୀ ଭ୍ରଷ୍ଟ ସଦା ଧର୍ମଶବ୍ଦର ବିରୋଧୀ,
ଏହା ସ୍ୱାଭାବିକ, ତେଣୁ ପିତା ପିତାମହ,
ନୋହିଲେ ସକ୍ଷମ ଶୁଣି ରତ୍ନାକରମୁଖେ
ଜପାଇବାକୁ ତୁମ୍ଭର ପାବନ ହିଁ ନାମେ ।
ତଥାପି ହେ ଦେବ ! ଯେଣୁ ତୁମ୍ଭେ ପାପି-ତ୍ରାତା,
ତେଣୁ ବାନ୍ଧିଅଛୁ ଆଶା, ସ୍ମରଣେ ତବ ନାମ
ସ୍ଫୁରିବ ଅମଳ ଜ୍ଞାନ ଏ ମୋର ମାନସେ ।

ମେଣ୍ଟିବ କି ସେତେ ଆଶା,—ପ୍ରାଣର ପିପାସା,
ଏରୂପ ସୌଭାଗ୍ୟ ପ୍ରଭୋ ! ଅଛୁ କା ପାଖର !
ସ୍ମରଣେ ଅମର ହୁଏ ଭକ୍ତି କରଦେହେ
ପ୍ରକାଶିଲ ଯେ ପଦ ସେ—ଅମର-ମୂର୍ତ୍ତିର
(ଯେ ଶୁଣେ ମୋହିତ ଅହୋ ବନ୍ଧ୍ୟ ଦାନରେ)
ପ୍ରଦାନେ ଯେ ମହାଶିକ୍ଷା ଲଭେ ମୃତ ମତେ,
ପ୍ରତାନକ ପୂର୍ଣ୍ଣ, ଥିବ ଯାବତ ଏ ଭବ ।
ଫୁଟି ତୁମ୍ଭେ ଉଗ୍ର ଭୁଜ-ଦନ୍ଦନ ଭାଜନେ
ମାନ୍ତାତ ପୂର୍ଣ୍ଣ ସୁପ୍ତେ, ସୁଯଶଃ ସୌରଭେ
ଯତ୍ନପୂର୍ଣ୍ଣ ବନ୍ଧନ ଲଭିତ-ଆରତେ,
(ଭବ ଯଦବେଣ୍ଟ ପୂଜ୍ୟ, ଭବ ଜନ୍ମଭୂମି) ।
ପୂର୍ଣ୍ଣେ ନବଲ ତବ ଶୌର୍ଯ୍ୟର ମହିମା
ଅଦ୍ଭୁତାଶ ମହାଯଜ୍ଞେ, (ଆଜିର ଯାହା)
ଅଦ୍ୟାପି ସେ ଗତ, ଗତ ହୁଏ ଆଲୋଚନେ ।
ଭାଗରଥି ! ମହାରଥି ତୁମ୍ଭେ, ମହେଶ୍ୱର
ସଂହାର ଭାବନା ମୂର୍ତ୍ତି ଅମର-ଅଭେଦ୍ୟ,
ଅଭାବ-ଯୌବନେ, ନିତ୍ୟ ଶୁଦ୍ଧ ଜୀବନେ
ନବାଗ୍ର ଧର୍ମିଷ୍ଟ ନମୋଶ୍ଚ ର ଲ,
ମୂର୍ତ୍ତିମନ୍ତ ଶିଷ୍ଟଲକ୍ଷ ତୁମ୍ଭେ ଯୁଗେ ଯୁଗେ ।
ତୁମ୍ଭର ଯାତନା ଯାଦ ମଧ୍ୟେ ହେ ଦେବ !
ଖଳଙ୍କେ ସ୍ମୃତି ଯେତ ଅନ୍ଧଙ୍କ ଜାଣ
ଶର-ଅଭିଶପ୍ତ, ଦେଳି ପାଷାଣ ଶର୍ବର,
ଭାସୁ ନାଦେ ଭବ ପୂଜା ପ୍ରସନ୍ନ ଦର୍ଶନେ,
ଅଲୌକିକ ଭକ୍ଷଣ ତବ ଧାରଣ ମଣ୍ଡଳେ ।
ଶତେକ ମଣ୍ଡଳେ ଯାଇ ହର-ବର-ଧନୁ
ନମୋଦ-ନମସ୍କୃତ-ଭାଲ-ଭୂଷିତ ସନ୍ଦିର
ଦେବମୁଖ-ବନ୍ଦନ, ଲଭିଲ ଭାଜନ,
(ଜନକ ଜନନ ଯାଏ) ଭଗବାନ୍ ପୁଷ୍ପିଣ,
ବୃଷ୍ଟିଗଲେ ଯେ ଧନୁରେ ଦ ଦାରୁଣ ଶେଷ
ଶିବତ୍ୱ-ଚକ୍ରଧାରୀ ଉଠେ ମହାରଥେ,
ସ୍ୱର୍ଗ ହେଲେ ତୁମ୍ଭେ ତାହା, ଦେଖାଇଲ ଭବେ
ଅଲୌକିକ-ଶକ୍ତି ଖାଣ୍ଡି ଅତୁଳ ପ୍ରତାପ ।

ଅମିତ ପ୍ରତାପୀ ବଜ୍ର ରଥୀନ୍ଦ୍ର ଭାର୍ଗବ
ପରଶୁରାମସ୍ୱାମୀ, ଯେବୁ ଏକବିଂଶ ବାର
ଜଳେ କ୍ଷିତି ନିକ୍ଷତ୍ରିୟ, ସେହି ରୁଦ୍ରତେଜା,
(ବୀରେନ୍ଦ୍ର-କୁଞ୍ଜର-ହର, ବୀରକୁଳଗୁରୁ)
ହେଲେ ପରାଜିତ, ଅହୋ ତୁମ୍ଭର ସକାଶେ,
ନିବର୍ତ୍ତିଲ ତାଙ୍କ ଦର୍ପ ରଣେ ଭଣ୍ଡ ତହୁଁ ।
ଧନ୍ୟ ତୁମ୍ଭେ ଧନୁର୍ଦ୍ଧର ଜଗଜ୍ଜୟୀ ବୀର !
ଗୁଣାତ୍ମ ! ଖ୍ୟାତ ତୁମ୍ଭେ ସକଳ ସଦ୍‌ଗୁଣେ,
କାନ୍ତ ନୁହଁ କେବେ ଧନ୍ୟ ସଦ୍‌ଗୁଣ ସକାଶେ,
ଦର୍ପ ଆଶ୍ରୟ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଯାବତ ସୁଗୁଣେ,
ହୋଇଥିଲେ ଧନ୍ୟ, ମୋର ଆଶ୍ରେ ବଢେ ପିତା
ସୂତାର ଗୌରବ, ମାତ୍ର କି ହୁଏ ମୋହର ?
ହୋଇଥାନ୍ତ ଯେବେ ତୁମ୍ଭେ ତାଙ୍କ, ମାତ୍ର ଆଜ
ଗଲ ଅହୋ ବନବାସେ, ସାବତ ମାତାର
କୂଟେ, ହେଲେହେଁ କୈକେୟୀ ସର୍ବଗୁଣଯୁକ୍ତା,
ତହିଁରେ ପ୍ରବଳ ଈର୍ଷା, ଦମ୍ଭ, ତବ ପ୍ରତି
ସପତ୍ନୀ-ନନ୍ଦନ ବୋଲି, ହେଲେହେଁ ନାଗୁଣୀ—
ଶିର ମଣିଦୀପ୍ତ ସଦା, ମାତ୍ର ନୁହଇ କି
ତସ୍ୟ ଦନ୍ତ ସନକ୍ଷମ ଗରଳ ଆଗାର ?
ବୈଦେହୀଶ ! ଧନ୍ୟ ତବ ପିତୃବତ୍ସଳତା,
ପିତୃସତ୍ୟ ପାଳନାର୍ଥେ ତେଜି ରାଜ୍ୟଧନ,
ଭ୍ରମିଲ କାନନେ, ଅହୋ ଦୀନ ଯତିବେଶେ
ଭ୍ରାତା, ପତ୍ନୀସହ, ହୋଇ ନୃପତିନନ୍ଦନ
ଭୁଞ୍ଜି ବନେ ଫଳମୂଳ, ଶୋଇ କୁଶତୃଣେ,
ନ ଗଣିଲ କ୍ଳେଶ, ଯେବୁ ତତ୍ପର ସତତ
ପରଦୁଃଖ ବିମୋଚନେ, ହୁଅଇ କି ସେବୁ
ଆତ୍ମଦୁଃଖେ କେବେ କାତର ?
ତୁଳନେ ଅତୁଳ ତବ ବୈରାଗ୍ୟ, ସଂଯମ ।
ପତ୍ନୀଗତ ତୁମ୍ଭପରେ ସହସ୍ର ଗୁଣେ
ପତିବ୍ରତାଧାରୀ ତବ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସର୍ବସହା,
ମାନ ଦୂର୍ଗତି ଦମନେ ଧର ବୈଶ୍ୱାନର—
ମୂର୍ତ୍ତି, ଜନ୍ମଭୂମିବାସୀ—ବନ୍ଧୁବନ୍ଧୁ ପ୍ରିୟା ।

ମହାରଥ ! ନୁହଁ ତୁମ୍ଭେ କେବଳ ମହାରଥୀ
ଖାଲି, ମହାରଥୀ ସୁଦ୍ଧା ଯାବତ ସଦ୍‌ଗୁଣେ,
ନ ଥିଲା ଆବୃତ ତବ ଶରୀର ହେ ବୀର,
ଧୀରତ୍ୱ-କଞ୍ଚୁକେ, ସତ୍ୟ, ନ୍ୟାୟ, ଧର୍ମମୟେ
ଶରଚ କଞ୍ଚୁକ, ଦିବ୍ୟ, ପିନ୍ଧିଥିଲ ତହିଁ
ସର୍ବାଙ୍ଗ ତୁମ୍ଭର, ଦେବ ! ଉପଯୁକ୍ତ ପିନା
ସର୍ବଥା ଏ ଅପାର୍ଥିବ ସଜ୍ଜା, ରଘୁରଥ !
ତୁମ୍ଭ ପରି ସତ୍ୟବୀର, ନ୍ୟାୟବୀର, ପୁଣି
ଧର୍ମବୀର ପକ୍ଷେ; ଦୟା କ୍ଷମା ଆଦି ଯେତେ
ସୁବୃତ୍ତିନିଚୟେ, ଛାଡ଼ି ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ରାଘବ !
ପାରୁଥିଲେ ନାହିଁ କ୍ଷଣ୍ଟି ମୁହୂର୍ତ୍ତେ ମାତର,
ପିଣ୍ଡକୁ ଉପେକ୍ଷି ଯଥା ସେ ପିଣ୍ଡର ଛାୟା ।
ଅଯୋଧ୍ୟା-ନେତ୍ରାଭିରାମ ବିଶ୍ୱପ୍ରାଣାରାମ
ହେ ରାମ, ସ୍ମରୁ ତବ ବନବାସ କ୍ଲେଶ
ହୁଏ ହୃଦ-ଅନ୍ତସ୍ତଳ ବିଭକ୍ତ ଶତଧା,
ଯେ ଶିର ଭାସ୍ୱର ଆହା କାଞ୍ଚନ କିରୀଟେ,
ସେ ଶିରେ ବାନ୍ଧିଲ ଜଟା, ପିନ୍ଧିଲ ବଲ୍କଳ
ମହାର୍ଘ ଦୁକୂଳ ତେଜି, ଯେ କର ତୁମ୍ଭର
ସତତ ନିଯୁକ୍ତ ଥିଲା ଧନ ବିତରଣେ,
ସେ କରେ ହେ ଦେବ, ତୁମ୍ଭେ ନିଯୋଜିଲ ବନେ
ଫଳମୂଳ ଅନ୍ୱେଷଣେ, ଉଦର ସକାଶେ ।
ସଂସାରର ଦୁଃଖହାରୀ ହୋଇ ସୁଦ୍ଧା ପ୍ରଭୋ !
ଭୁଞ୍ଜିଲ ସଂସାରେ ଆସି ଦୁର୍ବିଷହ ଦୁଃଖ,
କି ସୁଖ ଏଠାରେ ଭଲା ଛାର ମାନବର !
ବୁଝିଲି ଏ ଭବ ନୁହେ ସୁଖର ଆଳୟ,
ଅଟେ ନିଶ୍ଚେ ଏହା ଦୁଃଖ-ଶାର୍ଦ୍ଦୁଳଦଳର
ଶାଶ୍ୱତ ଗହନ-ଗୁହା, ଆବର ବିବିଧ
ଆପଦ-ଆବାସ, ଯଥା ଚନ୍ଦନ ସର୍ପର ।
ଏବେ ଦୁଃଖ ଭୁଞ୍ଜି ସୁଦ୍ଧା ନାହିଁ ଶାନ୍ତ ଭଲେ,
ତା ଉପରେ ଘଟି ନିତ୍ୟ-ନୂତନ-ବିପଦ
ଗଳଗଣ୍ଡେ ବିସ୍ଫୋଟକ ପ୍ରାୟ, କରୁଥିଲା
ଯନ୍ତ୍ରଣା ବର୍ଦ୍ଧନ । ବନେ ଭ୍ରାନ୍ତ ପଥିପ୍ରାୟ

ବିପଦ ତୁମ୍ଭର ଥିଲା ଭୃତ୍ୟାନୁଚର,
ମୁହୁଃ ରକ୍ଷଃ-ଆକ୍ରମଣ-ବିପଦ-ବିଭାସ,
ନ ପାରିଲା ମଗ୍ନ କରି ତବ ମନଃ-ତରୀ,
ସାହସ-କ୍ଷେପଣୀ ପୁଣି ଧୈର୍ଯ୍ୟ-କର୍ଣ୍ଣଧାରେ,
ରଖିଲ ତାହାକୁ ତୁମ୍ଭେ ସତର୍କେ ସମ୍ଭାଳି ।
ବିପଦେ ନ ମାନି ଯେହ୍ନୁ ଯୁଝେ ତାହା ସହ,
ସେ ଏକା ଅପ୍ରତିଯୋଦ୍ଧା ଭବ-ରଙ୍ଗଭୂମେ ।
ବିପଦ, ଶାନ୍ତ-ଶଶୀର ରାହୁଦନ୍ତ ସତ,
ମାତ୍ର ମୁହ୍ୟମାନ ଯେହ୍ନୁ ବିଷୟ ବିକାରେ,
ପୁଣି ହୋଇ ନାହିଁ ଯାର ଆତଙ୍କାନୋଦୟ,
ସେହି କାପୁରୁଷ ହୁଏ ବିପଦେ କାତର
କିନ୍ତୁ ଯେ ମହାପୁରୁଷ ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞାନ ଯୋଗେ
ଲଭିଛନ୍ତି ବ୍ରହ୍ମପଦେ, ଶାନ୍ତି, ଲଭିଲେ
ନୁହନ୍ତି ଯେ ମୁଗ୍ଧ କିବା କ୍ଷୁବ୍ଧ, ତାଙ୍କ ପଦେ
ଦୁର୍ଦ୍ଧର ବିପଦ ସୁଦ୍ଧା ମାନେ ପରାଜୟ ।
ଭ୍ରମି ନାନା ବନ, ଗିରି, କାନ୍ତାର, କନ୍ଦର,
ସେବି ନାନା ତୀର୍ଥ, ପୁଣ୍ୟ ତପସ୍ୱୀ ଆଶ୍ରମ,
ନିବସିଲ ଶେଷେ ରାମ ପଞ୍ଚବଟୀ ବନେ,
(ଯେ ବନ ଶୀତଳ ସଦା ଗୋ-ଦା ଗୋଦାବରୀ—
ପୂତ ତରଙ୍ଗ-ଅନିଳେ) ନିର୍ମାଣି ଉଟଜ,
ବନବାସ-ଅବଶେଷ କାଳକ୍ଷେପ ଆଶେ,
ନିତ୍ୟ ତହିଁ ତପିକୁଳ ଶୁଭ ସମାଗମେ,
ସତ୍ସଙ୍ଗରେ ସତ୍‌ପ୍ରସଙ୍ଗେ ରତ ଥିଲ ସୁଖେ,
କିନ୍ତୁ ଆହା ! ହେଲା ସିନା ସେ ସୁଖ ତୁମ୍ଭର
ସୀତାନାଥ ! କ୍ଷଣସ୍ଥାୟୀ ? କ୍ଷଣସ୍ଥାୟୀ ଯଥା,—
ପଲ୍ଲବାଗ୍ର-ଲମ୍ବମାନ-ଶିଶିର-କଣିକା ।
କନ୍ଦର୍ପ-ସୁନ୍ଦର ରୂପ ଦେଖି ତବ ଦୁଷ୍ଟା
କାମ-କୁମ୍ଭୀପାକ କୁଣ୍ଡେ କ୍ରୂର-କୁମ୍ଭୀରିଣୀ
ସୂର୍ପଣଖା, କଲା ତବ କତ କୁପ୍ରସ୍ତାବ,
ମାତ୍ର ଯେଣୁ ଜିତେନ୍ଦ୍ରିୟ ଏକପତ୍ନୀବ୍ରତୀ
ତୁମ୍ଭେ, ତେଣୁ ସେ ପ୍ରସ୍ତାବେ ନୋହିଲ ସମ୍ମତ,
ତହୁଁ ତାକୁ ସଦା କଲେ ହେଁ ଅହାଜ

କଲ୍ଲୋଳିନୀକୂଳ, ତେଜି ଶୂନ୍ୟ ବାରିକଣା
ହୁଏଁ କି ଶୋଭିତ କେବେ ସଲିଳ ତାକର ?
ହେଲେ ମୁକ୍ତା ଗୁରୁଶୋକେ କଣ୍ଠଗତ-ପ୍ରାଣ ।
ଉଚିତ ପାପାଶୟର ଯୋଗ୍ୟ ପ୍ରତ୍ୟାଶ୍ୟ
ଲଭିଣ କାମୁକା, (ହୋଇ ଛିନ୍ନ-କର୍ଣ୍ଣନାସା)
ଗଲା ଶରେ ଖର ପାଶେ (ଋଷି-ରକ୍ଷଃ ତାର)
ଲୁହାଟି ବିକଟେ । ତହୁଁ କର୍ବୂର-ବର୍ବର,
ନ ପାରିଣ ସହି ସ୍ୱସା ଅପମାନ, ଘେନି
ଦୂଷଣ, ତ୍ରିଶିର ସଙ୍ଗେ ସହଚରଦ୍ୱୟେ,
ପୁଣି ବହୁ ରକ୍ଷୋରଥୀ ରଣେ ଅପଳାୟୀ,
ଆସନ୍ତେ ସୁପୁଷ୍ଟ, ହୋଇ, ଦେଲ ତୁମ୍ଭେ ତାର
ଜୀବନ-ପଞ୍ଜିକା ପୋଛି, ପ୍ରପଞ୍ଚ ମଧ୍ୟରୁ,
ଛେଦି ତୁମ୍ଭେ ଖର ଶରେ ଖର ଶିରେ ରାମ !
ସେହି ଆରକ୍ତ-ଜଳରେ ରଣଦେବୀ ପଦେ
ଅର୍ପିଲ ବିଜୟ-ପୂଜା, ସଙ୍ଗି-ସଙ୍ଘ ସହ
ଉଦ୍‌ଯାପି ସେ ଜୀବ-ଯାଗ ଗଲ ଭବପାରେ ।
ଏଣିକିରେ ନୋହି କ୍ଷାନ୍ତ ଦୁରନ୍ତା ଦାନବୀ
ଚଳିଲା ରାବଣ ପାଶେ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଲଙ୍କା ମୁଖେ,
(ସାଗର-ଲହରୀ-ହାରା, ରତ୍ନ-କିରୀଟିନୀ)
ଅନୁଜା କୁପରାମର୍ଶେ ରକ୍ଷ-କୁଳରାଜା
ନୈକଷେୟ, ଧରିଣ ଛଦ୍ମଯୋଗୀ ବେଶ,
ହରିଣ ସୀତାଙ୍କୁ ତବ ଅନୁପସ୍ଥିତରେ
ଘେନିଗଲା ଶଙ୍କା ଲଭି ଲଙ୍କାଧାମେ ତ୍ୱରା,
ରଖିଲା ତାହାଙ୍କୁ ନେଇ ଅଶୋକ-କାନନେ
ଘେରିଲେ ଚୌପାଖେ ଦୁଷ୍ଟା ଦୁର୍ମୁଖା ଦାନବୀ ।
ସୀତା ଉଦ୍ଧାରାର୍ଥେ ତୁମ୍ଭେ ସୁଗ୍ରୀବ ସଙ୍ଗତେ
ସଂସ୍ଥାପି ଧର୍ମ୍ମତଃ ମୈତ୍ରୀ, ସହାୟେ ତାହାର
ସୃଷ୍ଟିଲ ଅସଂଖ୍ୟ ଋକ୍ଷ-କପି-ବରୂଥିନୀ ?
ବାନ୍ଧି ସେତୁ ସିନ୍ଧୁବକ୍ଷେ ପାଦପ ପଥରେ
ଘେରିଲ କନକ ଲଙ୍କା ସୁହର୍ମ୍ମ୍ୟମାଳିନୀ ।
ଚତ୍ୱରବାସୀ ସିନ୍ଧୁ ଅଲଙ୍ଘ୍ୟ ଅଜେୟ,
ଲୁଣ୍ଠିଲେ ଯେ ଗ୍ରାସିପାରେ ଭୁଜଙ୍ଗୀ ମାନବେ
ବକ୍ଷେ, ଚଳଗିରି ସମ କଲ୍ଲୋଳ-କଲ୍ଲୋଳେ,
ମାନିଲା ସେ ପରାଜୟ ତୁମ୍ଭର ପ୍ରତାପେ
ପିନ୍ଧିଲା ଦାସତ୍ୱ ହାର ସେତୁବନ୍ଧରୂପୀ
ନିଜ ଗଳେ, ମହାଭୟେ, ଧନ୍ୟ ଶୌର୍ଯ୍ୟ ତବ !
ରାମଭଦ୍ର ! ଯେଣୁ ତୁମ୍ଭ ସ୍ୱଭାବ-ସୁଲଭ
ସତତ କୋମଳନୀତି, ତେଣୁ ପ୍ରଥମରେ
ମାଗି ପଠାଇଲ ସୀତା ରାବଣେ ସଦ୍ଭାବେ,
ମାତ୍ର କି କୋମଳେ ବଶ କେବେ ଦୁର୍ବିନୀତ
କଠୋରତା ବିନା ? ହୁଏ ଯଥା ଦୁରାଧି, ଅନ୍ଧ—
ବିଷବୃଦ୍ଧି ହେତୁ ତଥା ତୁମ୍ଭର ସଂପ୍ରୀତି—
ବଚନ, ହେଲା ଦୁଷ୍ଟର ଦର୍ପ-ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧକ,
ପ୍ରଦର୍ଶିଲା ଅବଜ୍ଞା ସେ ତୁମ୍ଭର ବଚନେ ।
ହେଲା ତହୁଁ ଦେନି ପକ୍ଷେ ତୁମୁଳ ସମର,
ଋକ୍ଷ ରକ୍ଷଃ କପିବୀରେ ହୋଇ ମିଶାମିଶି
କଲେ ଅତୁଳ ସଂଗ୍ରାମ, ବୀର ପଦଭରେ
ଟଳିଲା ପ୍ରାକାର-ପ୍ରସୂ-ଲଙ୍କା ଟଳଟଳେ
ମୁହୁର୍ମୁହୁଃ, ଟଳେ ଯଥା ଜୀବଧାତ୍ରୀ ମହୀ
ଦିଗ୍‌ଗଜ ଶିରସ୍ତାଳନେ ପ୍ରଳୟ ସମୟେ ।
ବଜ୍ରଦୃଢ଼-ବପୁଃ କେତେ ରକ୍ଷୋମହାରଥୀ
ସମରେ ଅମରଞ୍ଜୟ, ଗଲେ ଯମାଳୟେ
ଅକାଳେ, ଲଙ୍କେଶ ଦୋଷେ, ପ୍ରାକାର-ପୂରିତା
ଲଙ୍କା, ହେଲା କ୍ରମେ ବୀରଶୂନ୍ୟା, ପରିଶେଷେ
ରାମ, ତବ ଶମ୍ଭ ସମ ଶରେ ରଣସ୍ଥଳେ
ଲଭିଲା ଅଭଙ୍ଗ ନିଦ୍ରା ପୌଲସ୍ତ୍ୟ ରାବଣ ।
ରାଜା କରି ତହୁଁ ତୁମ୍ଭେ ସାଧୁ ବିଭୀଷଣେ
(ଧର୍ମ୍ମେ ଏକତାନମତି ଧର୍ମ୍ମରକ୍ଷାବ୍ରତୀ)
ସିନ୍ଧୁ-ବକ୍ଷ କଉସ୍ତୁଭ ଲଙ୍କା କଟକରେ,
ବାହୁଡ଼ିଲ ସଙ୍ଗେ ଘେନି ଜାନକୀ ଲକ୍ଷ୍ମଣେ,
ଅଯୋଧ୍ୟା ନଗରେ, ବସି ପୁଷ୍ପକ ବିମାନେ,
ଶାସିଲ ଧର୍ମ୍ମତଃ ଧନ୍ୟ ହୋଇ ଧରଣୀଶ ।
ତବ ସୁଶାସନେ ରାମ ! ନ ଥିଲା ରାଜ୍ୟରେ
ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ, ଅଶାନ୍ତି, ରୋଗ, ଶୋକ, ଅବସାଦ,

ଅକାଳମରଣ ଆଦି ଭୟ ଉପଦ୍ରବ ।
ଥିଲେ ପ୍ରଜା ସଦାସୁଖୀ ସ୍ୱଧର୍ମନିରତ
ତୁମ୍ଭ ପରି, ରାଜା ସିନା ଏକା, ପ୍ରଜାକୁଳ
ମହତ ଆଦର୍ଶ, ସେତୁ ଚଳିବେ ଯେ ପଥେ,
ସେହି ପଥ ପ୍ରଜାଙ୍କର ହେବ ଅନୁସୃତ,
"ରାଜା ଅନୁଗତ ଧର୍ମ" ଏହା ସ୍ୱାଭାବିକ ।
ସୁଯଶ-ଶାସନ ! ତବ ସୁପାଳନେ ଏହି
ଭାରତ-ଅବନୀ, ହୋଇ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଶାନ୍ତି-ସୁଖେ
ଭୂ-ସ୍ୱର୍ଗ ଅଭିଖ୍ୟା ସାର୍ଥ କରିଥିଲା ଧନୀ ।
ଧର୍ମରକ୍ଷା ବ୍ରତେ ତୁମ୍ଭେ ଧର୍ମର ଦାୟାଦ,
ତେଣୁ ନ୍ୟାୟମତୋବାଦେ ପାଳୁଥିଲ ସଦା
ତୁମ୍ଭେ ତୁମ୍ଭ ସ୍ୱୀୟ ଧର୍ମେ, ଲୋକଶିକ୍ଷା ପାଇଁ,
ହେଲେ ମୂଳ ଭିତ୍ତିହୀନ ଅଳୀକ ପ୍ରବାଦ,
ତଥାପି ତା ଦୋଷାବହ, ସେଥିଯୋଗୁଁ ସିନା
କରି ମିଥ୍ୟା ଅପବାଦେ ତେଜିଲ ଜାନକୀ,
(ସୁସ୍ନିଗ୍ଧଚରିତ୍ରା ତବ ହୃଦୟ-ବନ୍ଦିତା)
ବିନାଦୋଷେ, ପଞ୍ଚ ମାସ ଗର୍ଭବାସ କାଳେ ।
ସତ୍ୟ ରକ୍ଷା ଅର୍ଥେ ପରେ ବର୍ଜିଲ ଲକ୍ଷ୍ମଣେ,
ପ୍ରାଣର ଦୋସର ଭାଇ,—ଚିରଦାସ ତବ ।
ସତ୍ୟ-ଧର୍ମ-ମର୍ମ ତୁମ୍ଭେ ଯଥା ପରିଜ୍ଞାତ,
ତଥା ପରିଜ୍ଞାତ ସୁଦ୍ଧା ଥିଲ ଦାଶରଥି !
ସମ୍ମାନର ମୂଲ୍ୟ, ତହୁଁ ପ୍ରଦାନି ସମ୍ମାନ
ଅପରେ, ଆକର୍ଷି ଥିଲ ତାହା ତାହାଠାରୁ,
ସମ୍ମାନ ହିଁ ଯୋଗ୍ୟ ମୂଲ୍ୟ ସିନା ସମ୍ମାନର ?
ଭକ୍ତିପ୍ରବଣ ତୁମ୍ଭର ପ୍ରେମ ଅଲୌକିକ !
ଥିଲା ନାହିଁ ତୁମ୍ଭ ପାଶେ ଭକ୍ତିରେ ତଦାପି
ବ୍ରାହ୍ମଣ ଚଣ୍ଡାଳ ଭେଦ, ହୋଇ ଭକ୍ତିବଶ,
ଆଲିଙ୍ଗନ-ଦେଲ, ତୁମ୍ଭେ ଗୁହକ ଚଣ୍ଡାଳେ,
ଶବରୀ ଉଚ୍ଛିଷ୍ଟ ପୁଣି ଭୁଞ୍ଜିଲ ସାଦରେ ।
ଅଶେଷ ପବିତ୍ର ଭକ୍ତି, ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ସମ୍ପଦ,
ନୁହେଁ ଅପବିତ୍ର ତାହା ଇତର ପରଶେ,
ବରଂ ପରଶେ ତାର, ହୁଏ ନିଷ୍କଳୁଷ
ଇତର-ଅଧମ ଜନ, ଆଇଁଷ ହାଣ୍ଡିରେ,
ରହିଲେ ଜାହ୍ନବୀ ଜଳ ହୁଏ କି ଅପୂତ ?
ପ୍ରତ୍ୟୁତ ସେ ହାଣ୍ଡି ହୁଏ ପବିତ୍ର, ପୂଜିତ ।
ସୁପତ୍ନୀ ବିଚ୍ଛେଦେ, ଦୃଢ ସୌଭ୍ରାତ୍ର ବିରହେ,
ଭୁଞ୍ଜିଲ ବୈଦେହୀପତି ! ଦାରୁଣ ବେଦନ
ଜୀବନ-ସାୟାହ୍ନେ, ଥିଲ ଉପବିଷ୍ଟ ସିନା
ରାଜାସନେ, ମାତ୍ର ତୁମ୍ଭ ହୃଦ-ସିଂହାସନେ
କରୁଥିଲେ ରାଜପଣ ବିଷାଦ-ଯନ୍ତ୍ରଣା ।
ଦୁଃଖ-ଘୁଣ-ଦଂଷ୍ଟ୍ର ସିନା ଉଦେ ଦେହ-ତରୁ,
ମଞ୍ଜରୀ ତାହାର ଚିନ୍ତା, ବାହାରେ ତହିଁରେ
ଛଳ-ଚଞ୍ଚଳ-ବାନର, କୋଟରେ ତାହାର
ନିବସେ କୃଷ୍ଣା-ପନ୍ନଗୀ, ପୁଣି ସେ ପାଦପେ
ଅହଙ୍କାରରୂପୀ ଗୃଧ୍ର, ଦୁଷ୍ଟ ଦ୍ୱେଷ-କାକ,
ନିଖିଳ ଇନ୍ଦ୍ରିୟରୂପୀ ବିହଙ୍ଗମଚୟ,
ନିର୍ମାଣି କୁଳାୟ, ତହିଁ କରନ୍ତି ବାସ,—
ଆଜନ୍ମ ସେ ତରୁ ସଦା ଶୁଭାଶୁଭ ଫଳେ,
ଥିବାରୁ ବେଷ୍ଟିତ ସେତୁ ନିବିଡ଼ ବେଷ୍ଟନେ
ବାସନା-ଲତିକାଜାଳେ, ଉଚ୍ଛେଦ ତାହାର
ଦୁଃସାଧ୍ୟ, ଦୁଃସାଧ୍ୟ ଯଥା ସିନ୍ଧୁ ସନ୍ତରଣ ।
ଜାଣି ଏହା, ନ ତେଜିଣୁ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ସେ ଦେବ,
ଇଚ୍ଛିଲ ତାହାକୁ ତୁମ୍ଭେ ତେଜିବାକୁ ରାମ !
ତହୁଁ ପୁତ୍ରେ ଅର୍ପି ରାଜ୍ୟ ଯଥାବ୍ୟବହାରେ,
ଭ୍ରାତୃମେଳେ ଯାଇ ତନୁ ସରଯୂ-ସଲିଳେ
ଗଲ ନିଜ ପ୍ରିୟଧାମେ—ବୈକୁଣ୍ଠ ଭୁବନେ ।

ଦ୍ୱିତୀୟ ସର୍ଗ

ଲକ୍ଷ୍ମଣ

ହେଲ୍ ମୁଁ ପବିତ୍ର ଦେବ ସୌମିତ୍ରି ଲକ୍ଷ୍ମଣ !
ଉଚ୍ଚାରଣ ତବ ନାମ, କଳୁଷନାଶନ,
ତୁମ୍ଭ ପରି ଏକନିଷ୍ଠ ଭ୍ରାତୃ-ଉପାସକ
ନାହାନ୍ତି ଆଉ ଏ ମର୍ତ୍ତ୍ୟେ, ଥିବେ ସ୍ୱର୍ଗେ ବୋଲି
କେମନ୍ତେ କହିବ ଅବା ? ଯେଣୁ ସାର ଯାହା
ସ୍ୱର୍ଗେ, ତାର ଉତ୍ପତ୍ତି ଏ ଧରଣୀ-ମଣ୍ଡଳେ,
ପାରିଜାତ, ଐରାବତ, କୌସ୍ତୁଭ, ଅମୃତ,
ଚନ୍ଦ୍ର, ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଆଦି ଯାହା ସ୍ୱର୍ଗେ ଶ୍ରେଷ୍ଠତମ,
ନୁହେଁ କି ତା ଏ ଉକ୍ତିର ପ୍ରକୃଷ୍ଟ ପ୍ରମାଣ ?
ଅତଏବ ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ଯା ମର୍ତ୍ତ୍ୟମଣ୍ଡଳରେ,
ହେବ ଅବା କାହୁଁ ତାହା ତ୍ରିଦିବେ ସୁଲଭ ?
ଭ୍ରାତୃଭକ୍ତି-ତପୋବନେ ଊର୍ମିଳାବିଳାସୀ,
ନିଶ୍ଚୟ ଅଟ ହେ ତୁମ୍ଭେ ତାପସ-ସତ୍ତମ ।
କଠୋର ସାଧନା ତବ ଅନିର୍ବଚନୀୟ,
ବର୍ଣ୍ଣିବେ ଅକ୍ଷମ ତାହା ଜିହ୍ୱା-ସାରସ୍ୱତ ।
ଅନ୍ନମୟ ପିଣ୍ଡ ଧରି ଚୌଦବର୍ଷ କାଳ
କଟାଇଣ ଅନଶନେ ପୁଣି ଅଶୟନେ,
ନ ମଣିଲ କ୍ଳେଶ ଲେଶ, ତରୁଣ ବୟସେ
ତୁମ୍ଭ ପରି ସୁ ସଂଯମୀ କିଏ ରାମାନୁଜ ?
ଦେହ ଭେଦେ ଭିନ୍ନ ସିନା ତୁମ୍ଭେ, ରାବଣାରି,
ମାତ୍ର ପ୍ରାଣେ ଏକ, ଯଥା ଏକଇ ମୃଣାଳେ
ଫୁଟିଥିଲ ତୁମ୍ଭେ ଯୁଗ୍ମ ଅମଳ-ନଳିନ,
କିମ୍ବା ଏକ ଗୁର୍ମୀକର ବେନି ଛାଞ୍ଚେ ଢଳା ।
ଅବା ରାମ ମୂର୍ତ୍ତିମାନ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଦେବର
ଆଜ୍ଞାକାରୀ ଦକ୍ଷହସ୍ତ, ତୁମ୍ଭେ ଦକ୍ଷେତର,
ସୁଖେ, ଦୁଃଖେ, ରୋଗେ, ଶୋକେ,
ସଙ୍କଟେ, ପ୍ରମାଦେ
ଥିଲ ଭ୍ରାତୃସଙ୍ଗୀ ପୁଣି ସମଭାଗୀ ସଦା,
ଯେମନ୍ତ ତୁମ୍ଭର ଜନ୍ମ ରାମ-ସେବାପାଇଁ,
ଜନ୍ମିଥିଲେ ରାମ ତାହା ଗ୍ରହଣ ସକାଶେ,
ସଦା ଏହି ଭାବ ତୁମ୍ଭେ ଥିଲ ହୃଦେ ବହି ।
ତୁମ୍ଭେ ବଳ, ରାମ ଶକ୍ତି ଦୁଷ୍ଟଦମନର ।
ଧାର୍ମିକତା ବିବେକିତା ପୁଣି ସୁଶୀଳତା
ଏ ତିନେହେଁ, ତୁମ୍ଭ ଦେହେ ବାସ, ପରିଚ୍ଛଦ
ପୁଣି ଦିବ୍ୟ ଶିରସ୍ତ୍ରାଣ ପର୍ଯ୍ୟାୟକ୍ରମରେ,
ଅତୁଳ ଶୂରତ୍ୱ ବକ୍ଷେ ଦେଦୀପ୍ୟ ପଦକ ।
ଏହା ସିନା ଯୋଗ୍ୟଭୂଷା ହେ ସୌଭ୍ରାତୃବର,
ତୁମ୍ଭ ପରି ଲୋକରକ୍ଷି-କ୍ଷତ୍ରିୟ-ବାଞ୍ଛିତ,
ଆନ ଗ୍ରାମ୍ୟ ଅଳଙ୍କାର ଭାରମାତ୍ର ସାର ।
ସର୍ବ ସୁଲକ୍ଷଣବନ୍ତ ତୁମ୍ଭେ ହେ ଲକ୍ଷ୍ମଣ,
କାମଞ୍ଜୟ, ତାମଞ୍ଜୟ ଯଥା ମୃତ୍ୟୁଞ୍ଜୟ,
ଯେଣୁ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱରେତା, ତେଣୁ ଅକ୍ରୋଧୀ ସତତ,
ଅମିତ୍ର ଦମନେ ମାତ୍ର ପ୍ରକାଶ କପଟ—
କ୍ରୋଧ, ତାହା ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞାନୀ ସାଧୁର ଲକ୍ଷଣ ।
ନ ଜାଣି ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ କାମ ସ୍ୱଭାବ ତାପସ,
ପ୍ରୟୋଗିଲା ତୁମ୍ଭ ପ୍ରତି ସୂର୍ପଣଖା-ଶର,
ମାତ୍ର ନ ବାଜୁଣୁ ତୁମ୍ଭ ଦେହେ ସେ ସାୟକ,
ପ୍ରତିବାଣେ ବିକଳାଙ୍ଗ କଲ ତାକୁ ଖରେ ।
ରମଣୀ କାମର ସିନା ଅମୋଘ ଆୟୁଧ,
ସେ ଆୟୁଧ ଯୋଗେ ସେହୁ ତିନି ଭୁବନରେ
ଉଡ଼ାଏ ବିଜୟ-ବାନା, କିନ୍ତୁ ହେ ଲକ୍ଷ୍ମଣ !
ନ ପାରିଲା ବଶ କରି ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ତହିଁରେ,
ବ୍ୟର୍ଥ ମନୋରଥେ ଦୁଷ୍ଟା ଗଲା ଅପସରି ।
ସୁରଥି ! ଶୂରତ୍ୱ ତବ ବିଶ୍ୱବାସପ୍ରଦ,
ଅସୁର-ଶୂର-ଶେଖର, ଅସୁର-ଭରସା,
ଶକ୍ରେ ଜିଣି ବହିଲା ଯେ ଶକ୍ରଞ୍ଜୟ ନାମ,
ସେହି ମେଘନାଦେ, ସୁର-ନାଗ-ନର-ତ୍ରାସ,
ବଧି ତୁମ୍ଭେ ଶୂର-ସିଂହ, ଅର୍ଜିଲ ଅକ୍ଷୟ—

କୀର୍ତ୍ତି ହେଲ ମୁଖ୍ୟ ଯାହା ଜାନକୀ ଉଦ୍ଧାରେ,
ଜନକ-ଜାମାତା ତବ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ଭ୍ରାତାଙ୍କର ।
ପୁତ୍ରର ନିଧନେ ବହ୍ନି ଗୁରୁତର ରୋଷ
ବୀରକୁଳ-ଧୂମକେତୁ ବୀରେଶ ରାବଣ,
ଆକ୍ରମିଲା ଭୀମବେଗେ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ସମରେ
ରକ୍ଷଃ ଅନୀକିନୀ ସହ; ଘେରିଲେ ରାକ୍ଷସ—
ସେନା, ଶତ ବେଢ଼ କରି ବଜ୍ରବେଷ୍ଟନରେ
ଚୌପାଶୁଁ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ, ଗର୍ଜି ଭୀମବୀରନାଦେ,
ରାଶି ରାଶି ବାଣ ଆସି ପଶିଲା ଶରୀରେ
ବଲ୍ମୀକେ ଭୁଜଙ୍ଗ ପ୍ରାୟ; ମାତ୍ର ନୋହି ଭୀତ
ତୁମ୍ଭେ ତହୁଁ, କଲ ଯୁଦ୍ଧ ସାହସେ ନିର୍ଭର ।
ଯଥା ମୃଗପତି ପଡ଼ି ମୃଗୟୁ-ବେଷ୍ଟନେ
ବନେ, ହୋଇ ସୁଦ୍ଧା ନାନା ଅସ୍ତ୍ରେ ପ୍ରହାରିତ
ଚୌପାଶୁଁ, ନ ହୁଏ ଭୀତ କମ୍ପା ବିଚଳିତ,
ଯେଣୁ ସେହୁ ପଶୁରାଜା ମହାଷବିବର,
ନ କରି ଭ୍ରୂକ୍ଷେପ ତେଣୁ ସେ ମହାମାରଣେ,
କମ୍ପା ନ କରି ଅଶଙ୍କ, କରେ ରକ୍ତ-ପ୍ଲୁତ
ତାଳୁ, ବିଦାରି ତା ବକ୍ଷ, ତୀକ୍ଷ୍ଣଦନ୍ତ ନଖେ,
ତଥା ହେ ବୀରେନ୍ଦ୍ର ! ତୁମ୍ଭେ ପ୍ରକାଶି ବିକ୍ରମ
ସଂହାରିଲ ଶତ୍ରୁଚମୂ, କରବାଳ ତବ,
(ଦୁର୍ଦ୍ଦାନ୍ତ-ଦଳନ-ଦକ୍ଷ, ରକ୍ଷଃ-କୁଳ-କାଳ)
ବହାଇଲା ରଣସ୍ଥଳେ କୀଲାଳ-ସରିତ ।
ଅମାନୁଷୀ ପରାକ୍ରମ ଦେଖିଣ ତୁମ୍ଭର,
ବହୁଯୁଦ୍ଧେ ସୁପ୍ରବୀଣ ବହୁଯୁଦ୍ଧଜୟୀ—
ଦଶାନନ, ପ୍ରଶଂସିଲା ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ବିସ୍ତର,
ଘୁଞ୍ଚିଲା ତା କାଳବ୍ୟାଳେ ପାଳରଙ୍କ, ଭ୍ରମ;
ଆତ୍ମରକ୍ଷାହୀନ ସିନା ଥିଲା ପୌଲସ୍ତ୍ୟେୟ,
ମାତ୍ର ସେ ବୀର୍ଯ୍ୟହୀନ ନ ଥିଲା କଦାଚ;
ଗେଣ୍ଡୁକ, ଶମ୍ବୁକାଳୟ ହେଲେହେଁ ସରସୀ,
ନୁହଇ କି ସେହୁ ପୁଣି ସରସୀଜ-ବାସ ?
ପରମ ବିପକ୍ଷ ମୁଖେ ରଟେ ଯା ପ୍ରଶଂସା,
ସେ ଏକା ପ୍ରକୃତ ବୀର ପ୍ରକୃତ ଯଶସ୍ୱୀ,
ସୁନିଷ୍ଠ ଶତ୍ରୁଭାବସତ୍ତ୍ୱେ ଯେ ଗ୍ରହେ ସୁଗୁଣ,
ନୁହେ ସେହୁ ଶତ୍ରୁ, ଅଟେ ମିତ୍ର, ଶତ୍ରୁରୂପୀ ।
ଅତଃ ହେ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ! ଯୋଗ୍ୟ ପାତ୍ରେ ଘଟିଥିଲା
ଶତ୍ରୁତା ତୁମ୍ଭର, ତୁମ୍ଭେ ଭାଗ୍ୟବାନ ରଥୀ !
ଜାଣିଣ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ରକ୍ଷଃ ସମରେ ଦୁର୍ଜ୍ଜୟ
ଫିଙ୍ଗିଲା ଅମୋଘ ଶକ୍ତି, ଯମଦଣ୍ଡ ସମ,
କରିପାରେ ଯେ ଶକତି ଅକାଳେ ପ୍ରଳୟ
ସୃଷ୍ଟି, ସମଷ୍ଟି ଯେ ସର୍ବ ଅମର ଶକ୍ତିର,
ସେ ମହାଶକ୍ତି ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ନ ପାରି ନିଧନ
ମୋହ ମାତ୍ର ଜାତ କଲା କେବଳ ଲକ୍ଷ୍ମଣ !
ଧନ୍ୟ ତୁମ୍ଭେ ଶକ୍ତିଧର ଶକ୍ତିଧରୋପମ !
ଶୁଭଗୁଣ-ବିଚକ୍ଷଣ ହେ ଶୂର ଲକ୍ଷ୍ମଣ !
ଅଦ୍ଭୁତ ବିସ୍ମୟୋତ୍ପାଦୀ ଶୂରତ୍ୱ ତୁମ୍ଭର,
ଆକ୍ରମିଲା ଯେବେ ଆସି ବୀର ଅତିକାୟ
(ଅତି ଭୀମ କାୟା ଯାର) ରାମ ମହାଚମୂ
ଦେଖି ତାର ମହାକାୟା, ତେଜି ରଣମାୟା
ପଳାଇଲେ ଇତସ୍ତତଃ ଋକ୍ଷକପିବୀରେ
ମହା ଅସ୍ତ୍ରବ୍ୟସ୍ତେ, ଭୟେ, ନ ରହିଁ ପଛକୁ ।
ଅତୁଳ ପ୍ରତାପୀ ରକ୍ଷଃ, ଭୁବନ-ବିଜୟୀ,
ଥାଉ ଆନ, ଦେଖି ଯାର ବିଭୀଷଣ କାୟା
ହୁଅନ୍ତି ଅମରବୃନ୍ଦ ଆତଙ୍କେ ମୂର୍ଚ୍ଛିତ,
ଚିର ରଣଜୟୀ ସେହି ଦୁର୍ବାର କର୍ବୁରେ
ବଧିଣ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ତୁମ୍ଭେ ସୁତୀକ୍ଷ୍ଣ ମାର୍ଗଣେ,
ଉପାର୍ଜ୍ଜିଲ ବୀରକୀର୍ତ୍ତି ଚିର ଦୀପ୍ତିଶୀଳା ।
ଇନ୍ଦ୍ରଜିତ ଅତିକାୟ ଏ ବେନିଏଁ ସିନା
ରାବଣ-ମହାବୃକ୍ଷର ଥିଲେ ମହାଶାଖା,
ବିଚ୍ଛେଦିଣ ତୁମ୍ଭେ ତାହା, ଆହେ ଧନୁର୍ବାହା !
ସେ ମହାପାଦପେ କଲ କ୍ଷୀଣାୟୁ, ଦୁର୍ବଳ ।
ତୁମ୍ଭରି ସହାୟେ ରାମ ସଂହାରି ରାବଣେ
ଜିଣିଲେ କନକ ଲଙ୍କା, ଧନ୍ୟ ସୌଭ୍ରାତ୍ରତା
ତବ, ଗଲ ପ୍ରଦର୍ଶାଇ ବୀର, ତୁମ୍ଭେ ଯେଉଁ
ଶୁଭମୟ ମହାଫଳ ଭ୍ରାତୃମିଳନର,

ପରମ ଆଦର୍ଶ ତାହା, ଆର୍ଯ୍ୟ ଗର୍ବଧନ ।
କିନ୍ତୁ ଅହୋ ! କି ଦୁଷ୍କାଳ ଉପସ୍ଥିତ ଏବେ !
ଦେଖିଥିଲ ଯେଉଁ ଦେଶ ସ୍ୱୀୟ ମୁଖଛବି
ତବ ଚରିତ୍ର-ଦର୍ପଣେ, ଏବେ ସେହି ଦେଶ
ଲିପ୍ତ ଭ୍ରାତୃବିଚ୍ଛେଦର ବିଘୃଣିତ ପାପେ !
ବିପଦେ ସହାୟକର୍ତ୍ତା ତୁମ୍ଭପରି ଭ୍ରାତା
ବିରଳ ଭାରତେ ଏବେ, ଏକାଳ ସୋଦରେ
ଖାଲି ସମ୍ପଦର ଭାଗୀ, ସମ୍ପତ୍ତି ସକାଶେ
କରନ୍ତି ସେ ମହାଯୁଦ୍ଧ ଗଜ କୂର୍ମ ପ୍ରାୟ ।
ଅର୍ଦ୍ଧହସ୍ତ ଭୂମିପାଇଁ କନିଷ୍ଠ ଏକାଳେ
ଲଗାଏ ଅଧିକରଣେ ୧ ବ୍ୟବହାର-ରଣ ୨
ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ସହୋଦର ସହ; ଫଳେ ହୋଇ ସେହି
ସର୍ବସ୍ୱାନ୍ତ, କରେ ଜ୍ୟେଷ୍ଠେ ସମଦଶାଭାଗୀ;
ଦେଖିଣ ତାଙ୍କର ଏହି ଅଳୀକ ବିବାଦ
ହସିଣ ଧରଣୀ କହେ ଅଲକ୍ଷ୍ୟେ ନୀରବେ—
"ବୃଥା କିପାଁ ମର ମୂଢ଼େ ମୋହ ପାଇଁ ଯୁଝି ?
ନୁହେ ମୁଁ କାହାର କେବେ,
ବରଂ ସର୍ବେ ମୋର,
ମୋ ଠାରୁଁ ଉତ୍ପତ୍ତି, ପୁଷ୍ଟି ମୋ ଦେହେଁ ବିଲୟ;
ଅହୋ ! ପୂର୍ବେ ଏହିପରି ବହୁତ ନିର୍ବୋଧେ,
ଆଣିବାକୁ ମୋତେ ବଳେ ସ୍ୱୀୟ ଅଧିକାରେ
ଯୁଝିଲେ ବିସ୍ତର; କିନ୍ତୁ ରହିଲେ କି କେହି ?
ପଞ୍ଚଅଛ ଚିରକାଳ ମୋର ହୋଇ ମୁହିଁ ।"
କରୁଥିଲ ଭ୍ରାତାଦେଶେ ଦେବାଦେଶ ପ୍ରାୟ
ହେ ସୌମିତ୍ରି ଶୂର ! ତୁମ୍ଭେ ଶିରୋଧାର୍ଯ୍ୟ ସଦା,
ହେଲେହେଁ ଦୁଷ୍କର ଭ୍ରାତୃଆଜ୍ଞା, ପାଳନେ ତା
ନୋହୁଥିଲ ପଶ୍ଚାତ୍ପଦ କେବେ, କେବେ କି ହେ
ପଶ୍ଚାତ୍ପଦ ଦୃଢ଼-ବ୍ରତୀ ସ୍ୱବ୍ରତ ପାଳନେ ?
ମିଥ୍ୟା ଅପବାଦେ ଡରି ରାମ ରାବଣାରି
ଆଦେଶିଲେ ତୁମ୍ଭ ପ୍ରତି ବୈଦେହୀ ବର୍ଜନେ
ବଲ୍ମୀକିଙ୍କ ତପୋବନେ, କଠୋର ବଚନେ,
ମହାପୂତା ସୀତାଦେବୀ, ମହାସତୀକୁଳ—
ପରମ ଆରାଧ୍ୟା, ତୀବ୍ର ଘୃଣାର୍ଦ୍ର ବଳରେ
ପାରନ୍ତି ଯେ ଲେଉଟାଇ ସୃଷ୍ଟି ବିଧାତାର,
ଜାଣି ସୁଦ୍ଧା ଏହା ତୁମ୍ଭେ, ଗୁରୁଆଜ୍ଞା ମଣି
ପାଳିଲ ରାମଙ୍କ ସେହି ଅପ୍ରିୟ ଆଦେଶ ।
ଆର୍ଯ୍ୟ ! ଯଥା ରାମଭକ୍ତ ତୁମ୍ଭେ, ଥିଲ ତଥା
ସୀତାଭକ୍ତ, ଅର୍ପୁଥିଲ ତାଙ୍କୁ ଭକ୍ତି-ପୂଜା,
ତବ ମହୀୟସୀ ମାତା ସୁମିତ୍ରା ଜ୍ଞାନରେ ।
"ଅଟନ୍ତି ଅଗ୍ରଜ ଜାୟା ଜନନୀ ସମାନ"
ଏ ସୁନୀତି ନିରୂଢ଼ାର୍ଥ ବୁଝେ ଆର୍ଯ୍ୟ ସିନା ।
ଏକଦା ସୀତେଶ ଥିଲେ ବାକ୍ୟାଳାପେ ରତ
କାଳପୁରୁଷ ସହିତେ, ଅତି ସଂଗୋପନେ,
ସେକାଳେ ଯେ ତାଙ୍କ ପାଶେ କରିବ ଗମନ
ବର୍ଜିବେ ତାହାକୁ ସେହି, ଥିଲ ଏହି ପଣ;
ଜଗିଥିଲ ତୁମ୍ଭେ ଦ୍ୱାର ନିଷେଧିବାପାଇଁ
ଆଗନ୍ତୁକେ, ଦୈବେ ଆସି ଏ କାଳେ ଦୁର୍ବାସା
ହେଲେ ରାମଦର୍ଶନାର୍ଥୀ, ଜାଣି ଅସମୟ
ତୁମ୍ଭେ, ନିବେଦିଲ ତହୁଁ ତାଙ୍କୁ ସବିନୟେ,
ମୁହୂର୍ତ୍ତେ ମାତ୍ର ଅପେକ୍ଷା କରିବାକୁ ତହିଁ;
ମାତ୍ର ନ ରହିଲେ ସେହି ତୁମ୍ଭର ପ୍ରସ୍ତାବ ।
ମହାତପା ମହାକ୍ରୋଧୀ ମହର୍ଷି ଦୁର୍ବାସା,
କେ କରିବ ଶାନ୍ତ ତାଙ୍କୁ, ବର୍ଷିଲ ଯେତେ
ବିନୟ ସଲିଳ ତୁମ୍ଭେ, ବଢ଼ିଲା ତେତିକି
ଅସମ୍ଭାଳ କ୍ରୋଧାନଳ ତାଙ୍କ, ଘୃତ ଯୋଗେ
ଯଜ୍ଞାନଳ ପ୍ରାୟ; "ଭୂପ ନ ଭେଟିଲେ ରାମେ
ଦହିବେ ଅଯୋଧ୍ୟା ପୁରୀ ତୀବ୍ର ଶାପାନଳେ"
କହିଲେ ଏ କଥା ମୁନି କର୍କଶ ବଚନେ,
ଶୁଣି ଏ ଦାରୁଣ ବାଣୀ ମୁନିମଣିଙ୍କର,
ଉପସ୍ଥିତ ବିପଦରୁ ଅଯୋଧ୍ୟା ରକ୍ଷଣେ

୧—ବିଚାରାଳୟ । ୨—ମକଦ୍ଦମା

ହେଲ କି ହେ ପଶ୍ଚାତ୍‌ପଦ ଭୟେ ? ତୁଅନ୍ତ କି
ବୀରେ—ବିଶେଷେ କ୍ଷତ୍ରିୟବୀରେ ପଶ୍ଚାତ୍‌ପଦ—
ବିପଦକୁ ଆମ୍ଭମାନେ ଡେରେ ? ବୀରବର !
ଦେଖାଇଣ ବକ୍ଷ ତୁମ୍ଭେ ବିପଦେ ସେ କାଳେ
ଗଲ ଯମ ପାଶେ, ହେଲ ଫଳେ ବିଜୟିତ;
ଧନ୍ୟ ତବ ବୀରବ୍ରତ ! ବୀର-ଧୈର୍ଯ୍ୟମଣି !
   କି ଗାଇବ ଯଶସ୍ୱି ! ମୁଁ ତୁମ୍ଭ ଯଶୋଗୀତ,

ଗାୟନେ ଅକ୍ଷମ ଟା ମୋ ନୀରସ ରସନା
ଅବନ୍ଧ୍ୟା ବାଜନ୍ତ, ସଦା ଲକ୍ଷ୍ୟସ୍ଥଳ ମୋର
କେବଳ ତୁମ୍ଭ ସୌଭ୍ରାତ୍ର-ଶୁଭ ଆଚରଣ,
ପୁତ୍ରଗଣେ ନିବଦ୍ଧ ତାହା ରଖନ୍ତୁ ଏ କାଳେ ।
କିଏ ଦେବ ! ସେହି ଭାବ ଶ୍ୱରଭର ପ୍ରାଣେ,
ଭୂ-ସ୍ୱର୍ଗ ଅଭ୍ୟୁଧା ସାର୍ଥ କରୁ ସେ କାଳରେ,
ଏତିକି ମାଗୁଣି ମୋର କର ଏ କଲ୍ୟାଣ ।

ତୃତୀୟ ସର୍ଗ

ଭୀମ

ଘୂରୁଅ ଘୂରୁଅ ଗଦା ଘୂରୁଅ ପାବନ
ପବନୁ ସ୍ପର୍ଶରେ, ଇଚ୍ଛା ସଂଦର୍ଶନେ ମୋର;
ଦେଖିଥିଲି ପୂର୍ବେ ଯାହା ବର୍ଣ୍ଣମାଳାରୂପେ
ଦ୍ୱୈପାୟନ ଶ୍ରୀବ୍ୟାକାବ୍ୟେ, ସେହି ଦୃଶ୍ୟ ଆଜି
ଦେଖିବ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷଭାବେ ଦୃଶ୍ୟ ଅଭିନୟେ
କଳ୍ପନା ପ୍ରସାଦେ; ତେଣୁ ବସିଅଛୁ ଠାକ ।
ପ୍ରବୀର-ପ୍ରବର ! ଖାଲି ଶରୀରେ ସଂସାରେ
ନୁହେ ତୁମ୍ଭ ଦୃଢ଼ ଟେକ, ସାରଲ୍ୟ, ସାହସ,
ଧାର୍ମିକତା, ବିବେକିତା, ଭ୍ରାତୃବତ୍ସଳତା,
ଆବର ମହାପ୍ରାଣତା ଏ ଆଦି ସକଳେ,
ନିହିଥିଲେ ସଦା ତବ ଛାତିତଳେ ମଥା;
ଶୌର୍ଯ୍ୟ ପର କାର୍ଯ୍ୟ ସୁଦ୍ଧା ତବ ଅମାନୁଷ ।
ନ ଥିଲା ଔଦ୍ଧତ୍ୟ, ମାତ୍ର ସମ୍ଭବେ ତା ସିନା
ମୂଢ଼ ହୀନମତି ପକ୍ଷେ, ମାର୍ଜାର ବ୍ୟତୀତ,
ଘୃଣ୍ୟ ପଶୁ ମାତ୍ରେ କିଏ କରେ କି ଆଦର ?
ସଂକଳ୍ପ ସହଜ, ମାତ୍ର ସାଫଲ୍ୟ ତାହାର
ସାଧନା-ସାପେକ୍ଷ, କଷ୍ଟେ ଅତୀବ କଠୋର,
ଅସମର୍ଥ ଯେତୁ ନିଜ ପ୍ରତିଜ୍ଞା ରକ୍ଷଣେ,
ଅନର୍ଥ ପ୍ରଳାପ ତାର ଦୃପ୍ତ ବାତୁଳତା;
କିନ୍ତୁ ଯେଉଁ ମହାଜନ ସୁସିଦ୍ଧ କାର୍ଯ୍ୟରେ,
ସେ ନୀରବ କର୍ମବୀର ନମସ୍ୟ ଜଗତେ ।
କଥା ପରେ କାର୍ଯ୍ୟ କିମ୍ବା କାର୍ଯ୍ୟ ପରେ କଥା,
ସହଜରେ ହୋଇପାରେ ଏ ପ୍ରଶ୍ନ ମୀମାଂସା,
ଲକ୍ଷ୍ୟ-ବକ୍ଷେ ବାଣ ବିଦ୍ଧ ହେବା ପରେ ସିନା
ଶ୍ରୁତ ହୁଏ ଧାନୁଷ୍କର ଧନୁର ଟଙ୍କାର;
ଜାଣି ତୁମ୍ଭେ ଏହା, ଆହେ ବୀରକୁଳନାହା
କଥା ଆଗେ କରୁଥିଲ କାର୍ଯ୍ୟ ସମାପନ ।
  ଯୁଧିଷ୍ଠିର-କନିଷ୍ଠ ! ତୁମ୍ଭେ ସତ୍ୟନିଷ୍ଠ ଯଥା,
ଅଛ ତଥା ଭ୍ରାତୃଭକ୍ତି-ପରାକାଷ୍ଠ, ପୁଣି
ବଳଜ୍ୟେଷ୍ଠ, ଶୂର ! ତୁମ୍ଭେ ଧରିଣ ଶରୀରେ
ବିଶ୍ୱଧର୍ଷୀ ବଳ, ବଦ୍ଧ ଥିଲ ଧର୍ମାଦେଶେ,
ଉତ୍ତାଳ ଉଦଧି ଯଥା ବଦ୍ଧ ବେଳାଭୂମେ ।
ଅଛ ତୁମ୍ଭେ ଯୁଧିଷ୍ଠିର ଅଦୃଷ୍ଟ-ବିନାଣି,
କୁରୁକ୍ଷେତ୍ର-କର୍ମଶାଳେ ବିକ୍ରମ-ଯନ୍ତ୍ରରେ
ହୃତ ଶୁଭାଦୃଷ୍ଟ ତାଙ୍କ କଲ ସମୁଦ୍ଧାର,
ହୁଏ ସିନା କର୍ମଯୋଗେ ଅଦୃଷ୍ଟ ଗଠିତ
ନତୁବା ଅଦୃଷ୍ଟ ନୁହେଁ ବସ୍ତୁ ସ୍ୱତନ୍ତର ।
ଅର୍ଜୁନ-ଅଗ୍ରଜ ! ତବ ଜୀବନ-ପଞ୍ଜିକା
ଅତୀବ ବିଚିତ୍ର, ପ୍ରତିପତ୍ର ଶବ୍ଦେ ତାର
ପ୍ରଦର୍ଶନେ ନ ଅର୍ପିବ ନର ପରମାୟୁ ।
ପ୍ରତିଜ୍ଞା-ପାଳନୀ ତବ ଉତ୍କଣ୍ଠା ସତତ,
ନ କର ସେ ଅଶ୍ୱ ନାଶ ନୁହେ ନତପଣ,
ଦୃଢ଼ବପୁଷ୍ମନ୍ତ ତୁମ୍ଭେ ଅଶନିସଙ୍କାଶ,
ହେର ବୀର ! ବେର ତବ, ବିକଟ-ଭୀଷଣ,
ଯମନେତ୍ର ସୁଦ୍ଧା ଭୟେ ହେବ ନିମୀଳିତ,
କ୍ରୋଧେ ବହ୍ନି ତୁମ୍ଭଠାରୁ ବହୁତ ନିଉନ ।
କୌରବ-ଗୌରବ ଲିପି-ବିଲୋପ-ବିଧାତା
ହେ ଭୀମ ! କି କହିବି ମୁଁ ବାହୁଲ୍ୟ ବା ଆଉ,
ଏକାଦଶ ଅକ୍ଷୌହିଣୀପତି ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ,
ଥିଲେ ତୁମ୍ଭ ରୁଦ୍ର ତେଜେ ସତତ ଶଙ୍କିତ,
ନ ପାରନ୍ତି ନିଦ୍ରା ଯାଇ ସ୍ୱପ୍ନେ ତୁମ୍ଭ ଡରେ,
ରଣସ୍ଥଳେ ବୀର, ତୁମ୍ଭେ ବିପକ୍ଷ ହୃଦୟେ
ଆସନ୍ନ ମୃତ୍ୟୁର ଶଙ୍କା ଆଣ ଅନୁକ୍ଷଣ,
ନାହିଁ ଶୂର ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଯେ ଜିଣିବ ସମରେ—
ଗଦାଯୁଦ୍ଧେ ମଲ୍ଲଯୁଦ୍ଧେ, ଚଣ୍ଡାୟସୀ ଗଦା
ତବ, କରିଦେଲା ଟେକା କୁରୁ-କୁଳ-ବନେ,
ଅସୁର-ମସ୍ତିଷ୍କ-ମେଦା-ପିପାସୁ ସେ ଗଦା,—
ଶୋଭୁଥିଲା ତୁମ୍ଭ କରେ କାଳଦଣ୍ଡ ପ୍ରାୟ,

ଅଥବା ଉନ୍ମୋଳ ଯଥା ଆଖଣ୍ଡଳ ଧନୁ ।
ରକ୍ଷକଙ୍କ ଦେବକୀନନ୍ଦ ଧରି ତୁମ୍ଭେ ଯେଣୁ,
ତେଣୁ ଅଛ ରକ୍ଷୋକୁଳ-ଭୀମ-ଧୂମକେତୁ,
ବଧିଣ ତୁମ୍ଭେ ହିଡିମ୍ବ, ବକ, କୀର୍ମିରାଦି
ଅତ୍ୟୁଗ୍ର ପ୍ରତାପୀ ରକ୍ଷେ, ଉଦ୍ଧାରିଲ ଯିବା
ପାତକୀର ଗୁରୁଭାର ବସୁନ୍ଧରା ଶିରୁ ?
ଜେବେ ଜନେ ମହାଜନେ ଦାନିଲ ଅଭ୍ୟସ୍ତ
ଅତ୍ୟାଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟାବଳୀ ଅନୁଧ୍ୟାନେ ତବ
ହୋଇଯାଏଁ ଅବା ମୁହିଁ, ମହାବିସ୍ମୟରେ,
ଭାବେ ଅବା ଲୋକରକ୍ଷୀ କ୍ଷତ୍ରିୟ-ଧରମ,
ରୂପମୂର୍ତ୍ତି ଧରି ଜାତ ଭାରତମଣ୍ଡଳେ,—
ବୀରରହସ୍ୟ, ବୀର-ଗୌରବେ ଗର୍ବିତ ।
ତୁମ୍ଭର ଅପ୍ରତିହତ ଅଚିନ୍ତ୍ୟ ପ୍ରଭାବେ
ଭ୍ରାତୃଚତୁଷ୍ଟୟ ତବ ଜନନୀ ସହିତେ,
ପୁଣି ଥରେ ଦ୍ରୁପଦଜା ଦ୍ରୌପଦୀ ଗହଣେ,
ଯାପିଲେ ନିଃଶଙ୍କେ କାଳ ଅଗମ୍ୟ କାନନେ,
ଶ୍ୱାପଦସଙ୍କୁଳ ଘୋର ବହ୍ନିଶିଖା-ବାସ ।
ଧର୍ମରକ୍ଷା ସତ୍ୟରକ୍ଷା ତୁମ୍ଭର ହେ ବୀର,
ଥିଲ ବୀରଭୂଷଣ-ସୁବୀର-ବାଞ୍ଛିତ ।
ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କର ତୁମ୍ଭେ ହୋଇ ଅନୁଗତ
ପୁଣି ଆଜ୍ଞାବହ, "ଜ୍ୟେଷ୍ଠଭ୍ରାତା ସମଃ ପିତା"
ଏ ନୀତି ବାକ୍ୟର, ପାର୍ଥ ! ରଖିଲ ଗୌରବ ।
ଇଚ୍ଛିଲେ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡେ ପାରୁ କରି ଚୂର୍ଣ୍ଣୀଭୂତ
ଭ୍ରୂଭଙ୍ଗୀ ମାତ୍ରକେ, ମାତ୍ର ତଥାପି ପାବନ !
ଯାପିଲ ବରଷଟ ଖଣ୍ଡେ ଅଜ୍ଞାତ ବାସରେ
ସମ୍ବତ୍ସର କାଳ, ସତ୍ୟ-ଧର୍ମ ରକ୍ଷା ହେତୁ
ସୂପକାର ବେଶେ, ଯଥା ଘନ ଆଚ୍ଛାଦନେ
ପ୍ରଚଣ୍ଡ ମାର୍ତ୍ତଣ୍ଡ ଗୁପ୍ତେ ରହେ ନଭୋଦେଶେ ।
ମହାକ୍ଷତ୍ରି ଦୁରାଧର୍ଷ କୀଚକ ବର୍ବର
ପାପମତି, ବିରାଟର ସୁ ପ୍ରିୟ ଶ୍ୟାଳକ,
ଭୁଞ୍ଜେ ତାର ବାହୁବଳେ ରାଜ୍ୟଶ୍ରୀ ବିରାଟ
ସୁଖେ ନିଶ୍ଚିନ୍ତକେ, ତେଣୁ ସେ ସାରକ୍ଷୀ କାରକ

କାଳସର ଅବ୍ୟାହତ କ୍ଷମତା ବିସ୍ତାରି,
ଦେଖି ସେ ସୁନ୍ଦରୀବର ଦ୍ରୁପଦତନୟାର
ମଧୁର-ମାଧୁରୀ, ହୋଇ ଆକୃଷ୍ଟ ତହିଁରେ
ଅନଳେ ପତଙ୍ଗ ପ୍ରାୟ, କଲା କୁତ୍ସିତ କତ
କୁପ୍ରସ୍ତାବ, ମାତ୍ର ଆଶା ବୃଥା, 'କଲେ ଅଳ
ବହୁ ଅଳ * ରୂପସୀଣୀ ଦେବତା ନିକଟେ
ଦଣ୍ଡେ ସମ୍ଭାଷଣ ପାଇଁ, କେବେ କି ଦେବତା,
(ଫୁଲକୁଳ-ସତୀ) ଗୁହେଁ ଫୁଲ-ମଧୁ-ଚୋର
ସେ ଲମ୍ପଟବରେ, ଥରେ ଅପାଙ୍ଗ ନୟନେ ?
ଆଶା ବ୍ୟର୍ଥ ଦୁଷ୍ଟା ଭଣ ଦେଖି ଦୁଷ୍ଟମତି,—
କଲା ତାଙ୍କ ଅଙ୍ଗେ ଦୂର ଚରଣ ପ୍ରହାର ।
ଧର୍ମପତ୍ନୀ ଅପମାନ ନ ପାରିଣ ସହି
ବଧିଲ ଗୋପନେ ତୁମ୍ଭେ କୁମତି କୀଚକେ,—
କରିଣ ବଳୁତ ଅତି, ରଖିବ ପତ୍ନୀକୁ
ସଙ୍କଟୁ-ଆପଦୁ ସଦା ପତି, ଏହା ଯିବା
ଆର୍ଯ୍ୟ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ରସିଦ୍ଧ ପତିଧର୍ମ, ବୀର !
ପାଳୁଥିଲ ସେ ଧରମେ ତୁମ୍ଭେ ପ୍ରାଣପଣେ ।
    କେ ସରି ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଭବେ ହେ ବୀରକେଶରି !
ବାହୁ ଯୁଦ୍ଧେ ? ତୁମ୍ଭେ ତହିଁ ଅଜିତ ଜଗତେ,
ଅଭ୍ରଂକଷ ଗିରିଶ୍ରେଣୀ-ଗିରିବ୍ରଜ-ରାଜ
ଜରାସନ୍ଧ, ବଳୀ ବାହୁଯୁଦ୍ଧସନ୍ଦିବୁଧ,
କଲା ଯେହୁ ଆକ୍ରମଣ ଅଷ୍ଟାଦଶ ବାର
ଭାରତ ବୈକୁଣ୍ଠଧାମ ମଥୁରା ନଗରୀ
କେଶବ-ପାଳିତ, ସ୍ୱୟଂ ସୁଦର୍ଶନପାଣି,
ଆଶଙ୍କିତ ହୋଇ ଯାର ଦୁର୍ଦ୍ଦଣ୍ଡ ପ୍ରତାପେ
ମଥୁରା ଉପେକ୍ଷି କଲେ ଦ୍ୱାରକାବସତି,
ଅରି-କରି-ହରି ସେହି ମଗଧ-ଭୂପାଳେ
ପରାଜୟି ବାହୁଯୁଦ୍ଧେ, କରି ତାକୁ ହତ,
ଚିରି ଦେଲ ଫାଳେ ତାର ବିଶାଳ ଶରୀର ।
ମହାଶୌର୍ଯ୍ୟଶାଳୀ କ୍ଷତ୍ରି ଜରାସନ୍ଧ ନୃପ,
ବାହୁବଳେ ପରାଜୟି ବହୁ ନୃପକୁଳେ
ରଖିଥିଲ କାରାଗାରେ ଶିରଶ୍ଛେଦ ଆଶେ,

* ବକୁତ ପ୍ରାର୍ଥନା

ବନ୍ଦୀ ଭୂପାଳ ଦଳ ଯେ କାଟୁଥିଲେ କାଳ
ତହିଁ ଜୀବନ୍ମୃତ ଭାବେ, ତା ତୀବ୍ରଶାସନେ ।
ନିରେଖି ଭୂଦେବକୁଳ ବିପୁଳ ଲାଞ୍ଛନା
କଲ ତାଙ୍କୁ ମୁକ୍ତ, ହୋଇ ତାଙ୍କ ଦୁଃଖେ ଦୁଃଖୀ,
ନିଜ ଦୁଃଖେ ମହାଜନ ନୁହନ୍ତି ଦୁଃଖିତ,
ଦୁଃଖିତ ସେ ପରଦୁଃଖେ ସଦା, କାନ୍ଦେ ଯେହୁ
ଆତ୍ମଦୁଃଖେ,—ଅଜ୍ଞାନ ସେ ପୁଣି ଅଜ୍ଞାତ ସେ
ମହାଭାବ ଆବିର୍ଭାବୀ ନନ୍ଦନ ମହିମା;
ପକ୍ଷାନ୍ତରେ କାନ୍ଦେ ଯେହୁ ଦହି ପରଦୁଃଖେ,
ତାହାର କାନ୍ଦିବା ଏକା ପ୍ରକୃତ କାନ୍ଦଣା,
ତାହାର ବିନ୍ଦୁଏ ଅଶ୍ରୁ ମୂଲ୍ୟ ସହିତରେ
ଜଗତର ମୂଲ୍ୟ ନୁହେଁ ତୁଲେ ତୁଳନୀୟ ।
ସଭ୍ରାତୃକ ଆତତାୟୀ କୌରବ ନାହାର
ଥିଲ ତୁମ୍ଭେ ଯମ ସମ, ଅସୀମମହିମ
ହେ ଭୀମ, ବଦଳି ଦେଖୁ ସେ ଦୁର୍ବାଦଳେ
ହୀନପନ୍ତ ସମ, ଦେଲ ଧରରେ ମିଶାଇ,
କୁରୁଗ୍ଲାନି ଦୁଃଶାସନ କୌରବ-ପାଂଶୁଳ,
ଗୁରୁ ଆଗେ ସଭାଭାଗେ କରି ବିବସନା
ଦ୍ରୌପଦୀଙ୍କୁ, ପ୍ରଦାନିଲ ଯେ ଘୃଣ ପାଣ୍ଡବେ
ଉନ୍ମତ୍ତରୂପେ, ନେଲ ତାହା ପରିଶୋଧ
ତୁମ୍ଭେ କୁରୁକ୍ଷେତ୍ର ରଣେ କଳନ୍ତର ସହ,
ବିଦାରିଣ ବକ୍ଷ ତାର ତୀକ୍ଷ୍ଣ ଦଶନଖେ
ପିଇଲ ରୁଧିର ଅହୋ, ଯଥା ମହାବଳ
ପଶୁକୁଳ-ମହାକ୍ଷର୍ବି, ଧରିଣ କୁରଗେ
କାମୋଡ଼ି ତା କଣ୍ଠନାଳ ପିଏ ତପ୍ତ ଲହୁ
ଢକ ଢକ କରି, ସ୍ୱୀୟ ଉଦର ପୂରାଇ ।
ବୀଭତ୍ସ ରସିକବର ଦୁଷ୍ଟ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ
ଜଘନ୍ୟ ଆସୁରୀ ପାପୀ, ଦେଖାଇ ଜଘନ
ପାଞ୍ଚାଳଜେମାଙ୍କୁ, କଲା ତୀବ୍ର ଉପହାସ,
ସେକାଳେ ସେ ଅପମାନ ବଜ୍ରାଗ୍ନିପରାୟେ
ବାଜିଲା ସହସ୍ର ଶୂଳେ ତବ ମର୍ମ୍ମସ୍ଥଳେ,
ଉତ୍ତେଜିଲା ବାର ବାର ପ୍ରତିଶୋଧ ଦାତବ

ବୀର ! ତୁମ୍ଭ ବୀର-ହୃଦେ, କାନ୍ତ ହେ କୌନ୍ତେୟ
ବଦ୍ଧ ଯେଣୁ ତୁମ୍ଭେ ସଦା ଜ୍ୟେଷ୍ଠ-ଆଜ୍ଞା ପାଶେ
ତେଣୁ ସଂରୁଦ୍ଧିଲ ଅତି କଷ୍ଟେ ଚଣ୍ଡବେଗେ,
ସ୍ୱପତ୍ନୀ-ଲାଞ୍ଛନା ଦୃଷ୍ଟେ ବନ୍ଦିପଶୁ ଯଥା ।
କଲ ଦୁର୍ବାର ପ୍ରତିଜ୍ଞା ଦିବାର ଉଚାରି,
ଉରୁ ଭଙ୍ଗି ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନେ ବଧିବାକୁ ରଣେ ।
ଯଥାକାଳେ କୁରୁକ୍ଷେତ୍ରେ ଘଟନ୍ତେ ସମର,
ଉନଶତ ଧାର୍ତ୍ତରାଷ୍ଟ୍ରେ ବଧି ତୁମ୍ଭେ ହେଲେ,
ରତ ହେଲ ଗଦାଯୁଦ୍ଧେ କୁରୁନାଥ ସହ
ଦ୍ୱୈପାୟନ-ହ୍ରଦ ତୀରେ, ଲାଗିଲା ସଘନେ
ଦେନି ବୀରଙ୍କର ତହିଁ ତୁମୁଳ ସମର ।
ଘୂରିଲା ଦେନିଙ୍କ ଗଦା ସନସନ ସ୍ୱନେ
ଶ୍ୱସନ ନିଃସ୍ୱନୁଁ ବଳ, ଅଙ୍କିଲା ଆକାଶ—
ଅଙ୍କେ ଅସଂଖ୍ୟ ପରିଧିରେଖା, କ୍ଷଣସ୍ଥାୟୀ,
କ୍ଷଣସ୍ଥାୟୀ ଯଥା ନର-ହୃଦୟ-ଆକାଶେ
ଉଦିତ ଅମିତ ନବ ନବ ଆଶା-ରେଖା,
ଉଦୟ ଅବ୍ୟବହିତେ ଅସ୍ତ ତା ନିଦାନ ।
ସେ ଭୈରବ ଗଦାସ୍ୱନେ ମିଶିଣ ଆବର
ଦୁର୍ନିବାର ଦୃପ୍ତ ହିଂସା ବୀରଦ୍ୱୟ-ମିଶ୍ରିତ
ପ୍ରଖର ଉଷ୍ଣ ପ୍ରଶ୍ୱାସ, ଦେନି ବୀରଙ୍କର,
ହେଲା ସ୍ଥୂଳ ଅତୀବ, ଯଥା ବାରିନିଧି
ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ନିଶୀଥେ ଗର୍ଜ୍ଜେ ଭୀମ ରୁଦ୍ର ନାଦେ,
ଦେନି ବୀର ତୁମ୍ଭେ ଘେରି ବୁଲିଲ ସେକାଳେ
କେବେ ବାମାବର୍ତ୍ତେ କେବେ ଦକ୍ଷିଣାବର୍ତ୍ତରେ
ରଙ୍ଗଭୂମେ, ପ୍ରଦର୍ଶିଲ ରଣପେଞ୍ଚ ନାନା,
ସଗର୍ବ ଠାଣିରେ ଚାହିଁ ପରସ୍ପର ପ୍ରତି ।
ପୁଣି ଛାଡ଼ି ହୁହୁଙ୍କାର ନାଦ ଘନ ଘନ,
କେବେ ଅବା ବୀରବେଶ ମୋଡ଼ି ସବ୍ୟକରେ,
ରତ ସଦା ପରସ୍ପର ଛିଦ୍ର ଅନ୍ୱେଷଣେ ।
ଗଦାରେ ଗଦାରେ ଯୁଦ୍ଧ ହେଲା କତକ୍ଷଣ,
ବାଜିଣ ଗଦାରେ ଗଦା-ବକ୍ରେ ବଜ୍ରପ୍ରାୟ
ଛୁଟିଲା ଅଗ୍ନିକଣା, ଛୁଟଇ ଯଥା

କର୍ମକାର କର୍ମଶାଳେ ହାତୁଡ଼ି ଆଘାତେ
ପ୍ରତପ୍ତ ଆୟସ ପିଣ୍ଡୁ ସ୍ଫୁଲିଙ୍ଗ ଆବଳୀ ।
ଉଚ୍ଛୁଳଇ ହିମାଳୟ-ମେଘାସନ ତଳେ
ମତ୍ତ-ମତଙ୍ଗଜପୁଙ୍ଗ ଯୂଥନ୍ତ ଯେସନ
ଆସ୍ଫାଳି ଭୀଷଣ ଶୁଣ୍ଡ, ଭୀମ ଦନ୍ତାଘାତେ,
ତେସନ ଯୁଝିଲ ତୁମ୍ଭେ ବେନି ଗଦାଧର
ବହୁବେଳଯାଏ, ଶେଷେ ତୁମ୍ଭ ଗଦାଘାତେ,
ଭଗ୍ନଊରୁ-କୁରୁନାହା ପଡ଼ିଲା ମହୀରେ ।
ଏତେ ଦିନେ ଫଳିଲା ତା ପୂର୍ବ ରୋପିତ
ସତୀପ୍ରତି ଉପହାସରୂପୀ କର୍ମ-ତରୁ
ଫଳଇ ବିଷମ ଫଳ, ଆନ ତରୁ ପ୍ରାୟ
ଯଥାକାଳେ କର୍ମ-ତରୁ ଧରେ ସୁଙ୍କା ଫଳ ।
ଅଲକ୍ଷ୍ୟେ ବଢ଼ି ସେ ତରୁ ଅଲକ୍ଷ୍ୟ ପ୍ରଦେଶେ,
ଧରେ ଅଲକ୍ଷ୍ୟରେ ଫଳ, ଅଲକ୍ଷ୍ୟରେ ପୁଣି
ଭୁଏ ରୋପକ ସମ୍ଭୋଗ୍ୟ ଦାରୁଣ ସେ ଫଳ ।
ଅନଶ୍ୱର ସେ ପାଦପ, ବିନାଶ ତାହାର
ସାଧନେ ସକ୍ଷମ କେହି ନୁହେଁ କଳେ, ବଳେ,
କି ସୁର ନରଗଣ୍ୟ, ଛାର ନର ମାନବର !
ନ ପାରେ ବିନଷ୍ଟି ଅହୋ ! ସେ ପାଦପେ କେବେ
ସନାତନ ସର୍ବାଶନ କାଳ ହୁତାଶନ;
ପ୍ରତ୍ୟୁତ ବର୍ଦ୍ଧନେ ତାର ସଦା ଅନୁକୂଳ ।
ତ୍ରିଜଗତ ବୀର ମଧ୍ୟେ ତୁମ୍ଭେ ବୀରମଣି !
ମଣୁଥିଲ ଆପଣାକୁ ସଦା ବଡ଼ ବୋଲି,
ମିଶିଣ ଦୈବାତ ଯଥା କଣିକାଏ ବିଷ
ସରଃ ସମ ସୁଧା-କୁଣ୍ଡେ, କରେ ବିଷମୟ
ତାକୁ, ତଥା ହେ ପାବନ ! ବିବିଧ ସଦ୍‌ଗୁଣେ
ତବ, ମିଶି ଆତ୍ମଶ୍ଳାଘା, କଲା ପଣ୍ଡ ସବୁ;
ସେହି ଆତ୍ମଶ୍ଳାଘା, ହେଲା ପରିଣାମେ ଅହୋ !
ସ୍ୱର୍ଗପଥର ବିରୋଧୀ, ଅଟେ ଘୃଣ୍ୟ ବଡ଼
ଦର୍ପସୂଚୀ ଆତ୍ମଶ୍ଳାଘା, ସାମ୍ୟ ଐକ୍ୟ ଦ୍ରୋହୀ,
ତେଣୁ ବାସୁଦେବ ପାର୍ଥେ ଉପଦେଶ ଛଳେ
କହିଥିଲେ ଜୟଦ୍ରଥ ନିଧନ ସମୟେ,
“ଜୀବନ୍ତ ମରଣ ସମ ନିଶ୍ଚେ ଆତ୍ମଶ୍ଳାଘା ।”
ବୃକୋଦର ! କ୍ଷତ୍ରକର୍ମ-ଉଦ୍‌ଯାପନେ ତବେ
ବିରତ ହେ ବୀର, ତୁମ୍ଭେ ତୁଙ୍ଗ-କୀର୍ତ୍ତି-ମଠ,
ଏକମାତ୍ର ତୁଚ୍ଛ ଆତ୍ମବଡ଼ିମା ସକାଶୁଁ
ଲଭିଥିଲ ମନସ୍ତାପ ଅନ୍ତିମେ ଅପାର ।
ସେହି ପାପଫଳେ ତୁମ୍ଭେ ନ ପାରିଲ ଯାଇ
ସ୍ୱର୍ଗେ, ସଶରୀରେ, ତହୁଁ ମରି ମର୍ତ୍ତ୍ୟଲୋକେ,
ପ୍ରେତରୂପ ଧରି କଲ ତ୍ରିଦିବେ ପ୍ରୟାଣ ।

ଚତୁର୍ଥ ସର୍ଗ

ଅର୍ଜୁନ

ଯେ ଅଦ୍ଭୁତ ବିଦ୍ୟାବଳେ ତୁମ୍ଭେ ଧନଞ୍ଜୟ !
ତୁଷିଲ ଗୋଗ୍ରହରଣେ ଦୂରବର୍ତ୍ତୀ ଦ୍ରୋଣେ
ନମସ୍କାର ନିବେଦିଲ ଭକ୍ତି ସମ୍ଭାଷଣ,
ଦିଅ ସେହି ବିଦ୍ୟା ମୋତେ, ସେ ବିଦ୍ୟା ପ୍ରଭାବେ
ପ୍ରଣମି ମୁଁ ତବ ପଦେ ଗାଇବ ବନ୍ଦନା,
ସୁବୈଷ୍ଣବ ହେତୁ ତୁମ୍ଭେ ନମସ୍ୟ, ସଂସ୍ତୁତ ।
"ବିଷ୍ଣୁ ବୈଷ୍ଣବରେ ନାହିଁ କିଛିହିଁ ପ୍ରଭେଦ"
ଏହା ବିଷ୍ଣୁବାକ୍ୟ, ତେଣୁ ବାନ୍ଧିଛି ଭରସା,
ଗାଇବେ ବୈଷ୍ଣବ ଗୁଣ ପୂତ ହେବ ମୋର
ବୀଭତ୍ସ-ବିଷାକ୍ତରସ-ବିସ୍ୱାଦୀ ରସନା ।
ବିଜୟ ! ଦୁର୍ଲଭ ଯିନା ନିଖିଳ ସଦ୍‌ଗୁଣ
ଏକାଧାରେ ବସୁଧାରେ, କିନ୍ତୁ ହେ ଫାଲ୍‌ଗୁନି !
ପ୍ରତିପଦଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ତୁମ୍ଭେ ଥିଲ ଏ କଥାର,
ହୁଅନ୍ତେ ଶୁଭାବତୀର୍ଣ୍ଣ ତୁମ୍ଭେ ଭୂମଣ୍ଡଳେ
ନର-ନାରାୟଣରୂପେ, ଆଶ୍ରିଲେ ଆସିଣ
ବଳେ ବଳେ ତୁମ୍ଭ ତନୁ ସର୍ବ ଶୁଭଗୁଣେ,
ଘେନନ୍ତି ଆଶ୍ରୟ ଯଥା ମହୀରୁହମୂଳେ
ପଥଶ୍ରାନ୍ତ ନିଦାଘାର୍ତ୍ତ ପଥିକମଣ୍ଡଳୀ ।
କିମ୍ବା ଯଥା ସ୍ରୋତସ୍ୱିନୀ ପାରାବାର ପଦେ
ଆସି ଘେନେ ବଳେ ବଳେ ମହଦାଶ୍ରା ମଣି ।
ଅବା ଯଥା ଶଶି-ଶୁକ୍ଳ ଶୁଭ୍ରହଂସଦଳ
ତାହିଁ ଥାନ୍ତି ଇତସ୍ତତଃ ଅଜ୍ଞାତ ପ୍ରଦେଶେ,
ମାନସ ଭବେ ଶରଦର ଶୁଭ ସମାଗମେ
ଆଶ୍ରିନ୍ତି ତଳିକା-ବକ୍ଷ,—ବିଶାଳ, ଉଦାର ।
ପାର୍ଥ ! ତୁମ୍ଭ ଯୋଗେ ଯିନା ହେଲା ପ୍ରଚାରିତ
ମୁକ୍ତିତତ୍ତ୍ୱ-ସୁଧାଗର୍ଭ ଭଗବଦ୍‌ଗୀତା,—
ଅବିଦ୍ୟା-ତମିସ୍ରାମୟ ଏହି ମର୍ତ୍ତ୍ୟପୁରେ ।
କୁରୁକ୍ଷେତ୍ର ମହାହବେ କର୍ମ ପନ୍ଥାହର .
ବସିଲ ଯେ କାଳେ ତୁମ୍ଭେ ମୋହ ଆଚ୍ଛାଦନେ
ରଥେ, ସେକାଳେ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଦେଲେ କୃଷ୍ଣ ବନ୍ଧୁ
ଜ୍ଞାନଗୂଢ଼-ଉପଦେଶ, ପ୍ରବର୍ତ୍ତାଇବାକୁ
କାଳୋଚିତ କର୍ମେ, ତହୁଁ ଉତ୍ପତ୍ତି ଗୀତାର ।
ପ୍ରକୃତି ପୁରୁଷ ବେନି ମିଳନରେ ଯଥା
ସୃଷ୍ଟିର ଉତ୍ପତ୍ତି, ତଥା ଜ୍ଞାନ କର୍ମ ବେନି
ଶୁଭ ସମ୍ମିଳନ, ହୁଏ ମୋକ୍ଷର କାରଣ;
ଲଭି ଏହି ଉପଦେଶ ତୁମ୍ଭେ କର୍ମବୀର !
ଗୁନ୍ଥିଲ କର୍ମବିମୁଖ ଜୀବନକୁ ପୁଣି
କର୍ମ-ସୂତ୍ରେ, ତୁଟିଗଲା ମୋହ କୁଜ୍‌ଝଟିକା ।
ରଥୀରାଜ ! ତବ ଯେଉଁ ଯଶଃ ପୁଷ୍ପ-ମଧୁ
ହୋଇଅଛି ସୁରକ୍ଷିତ ସୁଦୂର ଅତୀତୁଁ
ଶ୍ରୀମହାଭାରତରୂପୀ ମଧୁଚକ୍ରେ, କରି
ପାନ ତାହା, ମେଣ୍ଟାଉଛି ପ୍ରାଣର ପିପାସା
ତବ ମାତୃଭୂମି ଏହି ଆର୍ଯ୍ୟଧାନୀ ମହୀ,
ଯେତେ ପିଇଲେହେଁ ତାହା ନ ଜନ୍ମେ ଅରୁଚି,
ବରଂ ଉତ୍ତରୋତ୍ତର ବଢ଼ଇ ପିପାସା ।
ଐକାନ୍ତିକ ଭକ୍ତିପ୍ରୀତି ନିଗୂଢ଼ ବନ୍ଧନେ
ବାନ୍ଧିଥିଲ ଜିଷ୍ଣୁ ! ତୁମ୍ଭେ ହୃଷୀକେଶଙ୍କ ହୃଦେ,
ତହୁଁ ପ୍ରଭୁ ଭାବଗ୍ରାହୀ ଭକତବତ୍ସଳ,
ମିଶାଇଣ ଥିଲେ ତବ ହୃଦୟେ ହୃଦୟ,
ଥିଲା ନାହିଁ ବେନି କୃଷ୍ଣେ ତିଳେହେଁ ପ୍ରଭେଦ
ଏକପ୍ରାଣତାରେ, ଆହା କି ଯୋଗ୍ୟ ସଂଯୋଗ !
ଆକୃତିରେ ଭିନ୍ନ ମାତ୍ର ମନପ୍ରାଣେ ଏକ,
ଯଥା ଏକସୂତ୍ରେ ଗୁନ୍ଥା ଦୁଇ ମହାମଣି,
କିମ୍ବା ବିକଶିତ ଆହା ଏକଇ ମୃଣାଳେ
ଅପୂର୍ବ ମାଧୁର୍ଯ୍ୟମୟ ଯୁଗ୍ମ ଶତଦଳ ।
ଧନ୍ୟ ତୁମ୍ଭେ ଧନୁର୍ଦ୍ଧର, ଶସ୍ତ୍ରେ, ଶାସ୍ତ୍ରେ ଗୁଣି.

ସକଳ ବିଦ୍ୟାରେ, ଥିଲ ମହାବିଦ୍ୟା ଯେତେ
ଧନୁର୍ବେଦ ଗନ୍ତାଘରେ, ଆଦର ଭାରତୀ—
ଗୋଚରରେ, ସେ ସର୍ବ ଆଣି ଧନୁର୍ବେଦ ଦେବ,
ପୁଣି ବାଣୀ-ପ୍ରକାଶିନୀ ଟାକୁରାଣୀ ବାଣୀ,
ସନ୍ତୋଷେ ସମର୍ପିଥିଲେ ତୁମ୍ଭକୁ କରାଟି !

ବହୁସ୍ଥାନୁ ବହୁ ବିଦ୍ୟା ସଂଗ୍ରହିଲ ଯାହା
ବହୁ ଶ୍ରମେ, ବୀରବର ! ସେ ମହାସଂଗ୍ରହ
ନୁହେ ତୁମ୍ଭ ପାଇଁ ଏକା, ନିଜପାଇଁ ସିନା
ସଂଗ୍ରହେ ମଧୁପ ମଧୁ, ମାତ୍ର କି କେବଳ
ମଧୁମକ୍ଷିର ସଂଗ୍ରହ ଏକା ତାହା ପାଇଁ ?
ଦେଶ ଦେଶାନ୍ତରୁ ଆସି ରାଜପୁତ୍ର କେତେ
ଶିଖିଲେ ସେ ମହାବିଦ୍ୟା ତୁମ୍ଭର ସକାଶୁଁ,
ଶିଷ୍ୟେ ଉପଶିଷ୍ୟେ ଭବ ପୂରିଲା ଧରଣୀ ।

ଜ୍ୟୋଷ୍ଠାଗ୍ରଜାନୁସାରୀ ହେ ବୀର ଅର୍ଜୁନ !
ପାଣ୍ଡବ ଭରସା-ଭଗ୍ନ ବଙ୍କ କଣ୍ଠଧାର,
ଇନ୍ଦ୍ରଅଂଶୁ ଜନ୍ମ ତବ, କି ଦେବ ଅଧିକ
ଶୌର୍ଯ୍ୟ-ପରିଚୟ, ସର୍ବ ଧରଣୀର ବୀରେ
ଠିଆହେଲେ ଏକଯୋଟେ ତୁମ୍ଭ ବିରୁଦ୍ଧରେ,
ନ ପାରିବେ ଲଙ୍ଘି ତବ କନିଷ୍ଠା ଅଙ୍ଗୁଳି ।

ମହାବାହୁ ! ଶାସି ତୁମ୍ଭେ ସ୍ୱୀୟ ବାହୁବଳେ
ଧରଣୀ ରାଜନ୍ୟବୃନ୍ଦେ, ବସାଇଲ ନେଇ
ରାଜଲକ୍ଷ୍ମୀ ଯୁଧିଷ୍ଠିର ସ୍କନ୍ଧେ, ତାଙ୍କହାତ
ପୁଣି କରାଇଲ ଅଶ୍ୱମେଧ; ରାଜସୂୟ—
ମହାକ୍ରତୁ; ମହାପୁଣ୍ୟ—ଚତୁର୍ବର୍ଗପ୍ରସୂ ।

ଯାଜ୍ଞସେନୀ ସ୍ୱୟମ୍ବରେ ପାଞ୍ଚାଳ ନଗରେ
ଅବତରିଲେ ଭେଦି ଲକ୍ଷ୍ୟ, ଲକ୍ଷସଂଖ୍ୟସେନ—
ଲକ୍ଷ ନରବର ମଧ୍ୟେ ଲଭିଲ ଦ୍ରୌପଦୀ,
ମହିଳାମୁକୁଟ ଫୁଲ ତାର ଧର୍ଷଭଲେ ।

କୃଷ୍ଣ ରାଜଗଣ ସହ ଘଟନ୍ତେ ସମର
ତହିଁ, ନିବାରିଲ ସର୍ବେ ଭ୍ରୂଭଙ୍ଗୀ ମାତ୍ରକେ;
ବାରିଧି ତରଙ୍ଗେ ଯଥା ନିବାରଇ ବେଳା ।

ଫାଲ୍‌ଗୁନ ! ଚରିତ୍ର ଚିତ୍ର ଅଙ୍କିଲେ ତୁମ୍ଭର,
ହୃଦୟ-ଗୃହର ଚିତ୍ର-ଭିତ୍ତି ଚିତ୍ରପଟେ,
କେ ନୁହେ ବିସ୍ମିତ କିମ୍ବା ବିମୁଗ୍ଧ ମାନସ ?
ଏକଦା ବ୍ରାହ୍ମଣ ଏକ ଆସି ତୁମ୍ଭ ପାଶେ
ନିବେଦିଲା ସକରୁଣେ,—"ଭାରତ ! ହେରାଇ
ଦସ୍ୟୁଏ ଗୋଧନ ମୋର ସକଳ, ଗଲେକ
ପଳାଇ ଦୂରେ, ସଂହାରି ସେ ଦୁର୍ଜନଙ୍କେ,
କରିଦିଅ ମୁକ୍ତ, ବୀର, ଗୋଧନ ମୋହର !"
ଦୀନଦ୍ୱିଜ କାକୁବାଣୀ ଶୁଣି ତୁମ୍ଭେ ତହୁଁ,
ଗଲ ଅସ୍ତ୍ରାଗାରେ ଖରେ ଅସ୍ତ୍ର ଆନୟନେ,
ସେକାଳେ ଦ୍ରୌପଦୀ ସହ ପାଣ୍ଡବସମ୍ରାଟ
ଥିଲେ ଅସ୍ତ୍ରଗୃହେ, ଗଲେ ସେକାଳେ ସେଠାକୁ
କରିବାକୁ ହେବ ଭୋଗ ବନବାସ-କ୍ଳେଶ
ପୂର୍ବ ନିର୍ବନ୍ଧାନୁସାରେ; ଜାଣି ସୁଦ୍ଧା ଏହା,
ନ ଡରିଣ ଭାବୀ ସ୍ୱୀୟ ବିଷମ ବିପଦେ
ବ୍ରାହ୍ମଣ ଗୋଧନ ଗୋଷ୍ଠ ଦେଲ ମୁକୁଳାଇ ।
ବୀରୁ ପ୍ରାଣରକ୍ଷ ଯେହ୍ନ, ଆତ୍ମଜ୍ଞାନହୀନ,
ରମଣୀ ପଣନ୍ତ ଯାର ବିପଦସମ୍ବଳ—
ସେହ୍ନା ହୁଏ ସିନା ସେହ୍ନ ଭତ୍ୟେ ଆତ୍ମହରା;
ମାତ୍ର କି କାତର ହୁଏ ଅନିବାର୍ଯ୍ୟ ଭୟେ
ଧର୍ମବୀର କର୍ମବୀର ଦୟାବୀର କେବେ ?
ବରଂ ଉହାରେ ତାକୁ ମହାଭୟେ ଭୟ ।

ସବ୍ୟସାଚି ! ବେଗେ ହସ୍ତେ ଶିକ୍ଷା ତବ ସମ,
ଫିଙ୍ଗିଲେ ଆକାଶେ କ୍ଷେପ୍ତ୍ର, ନ ପାରି ସେ ଭଲ
ଆକାଶର ସୀମା ଯଥା, ଫେରେ ପୂର୍ବସ୍ଥାନେ;
ତଥା ହେ ଶତ୍ରୁରେଶ ! ତୁମ୍ଭ ଶୂରତ୍ୱ ମହିମା
ନ ପାରିଣ କଳି କ୍ଷୁଦ୍ର ମାନବ କଳ୍ପନା,
ଫେରି ଆସେ ବୁଲିବୁଲି ମହାଶୂନ୍ୟ ଦେଶେ ।
ଯେ ବିକ୍ରମ ପ୍ରଦର୍ଶିଲ ସୁଭଦ୍ରା ହରଣେ
ଅନିର୍ବଚନୀୟ ତାହା; ଆଜମି ସେ କାଳେ
ବହୁ ଯଦୁ ଅନୀକିନୀ ତୁମ୍ଭକୁ ଭୀଷଣେ,
ନ ପାରିଲେ ପରାଭବ; ତୁମ୍ଭେ ଏକେଶ୍ୱର

ହେଲ ସେ ବସ୍ଥିତ ବ୍ୟୂହ ଛନ୍ନଭିନ୍ନ କରି;
ଯେବେକି ଭୀମ ଘୂର୍ଣ୍ଣିବାତ୍ୟା ସାଗର କଲ୍ଲୋଳେ
ଆନ୍ଦୋଳି ବଖୁଡ଼େ ହେଲେ ଦଳେ ଦେଲା ତୁମେ ।
ଖାଣ୍ଡବ ଦହନ ଅର୍ଥେ ହେ ମଧ୍ୟପାଣ୍ଡବ !
ଅର୍ପିଲେ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଅଗ୍ନି ଗାଣ୍ଡୀବ ଧନୁକ,
(ଶ୍ରବଣ ମାତ୍ରକେ ଯାର ବିକଟ ଟଙ୍କାର
ତୁଟିଯାଏ ଅର୍ଦ୍ଧେ ଶକ୍ତି ଅରାତି ଶରୀରୁ)
ଅକ୍ଷୟ ଯୁଗଳ ତୂଣ (ପୂର୍ଣ୍ଣ ସଦା ସେତୁ—
ସୃଷ୍ଟିନାଶୀ କ୍ଷୁରଧାର ମହାଶରଚୟେ)
ଆଉ ସ୍ୟନ୍ଦନବର କପିଧ୍ୱଜ ରଥ ।
ସେ ସକଳ ସହାୟରେ ତୁମ୍ଭେ ମହେଷ୍ୱାସ !
ଦହିଣ ଖାଣ୍ଡବ ବନ, ଆଖଣ୍ଡଳପ୍ରିୟ;
ମୁକ୍ତ କଲ ଅଗ୍ନିଦେବେ ଅଗ୍ନିମାନ୍ଦ୍ୟ ରୋଗୁଁ ।
ବିପଦେ ଲୋଡନ୍ତି ନରେ ଦେବତା ଆଶ୍ରୟ,
ମାତ୍ର କି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ! ଦେବେ ବିପଦ କାଳରେ
ଲୋଡ଼ୁଥିଲେ ମହାବାହୁ ! ବାହୁଚ୍ଛାୟା ତବ !
ବିଷମ ସମସ୍ୟାପୂର୍ଣ୍ଣ ତୁମ୍ଭର ଜୀବନୀ ।
ଘଟନ୍ତେ ସମର ତହିଁ ସୁନାସୀର ସହ,
ଜିଣିଲ ତାହାଙ୍କୁ ତୁମ୍ଭେ ଭ୍ରୂଭଙ୍ଗୀ ମାତ୍ରକେ;
ଲଭି ଯୁଦ୍ଧ ସହସ୍ରାକ୍ଷ ମହାପରାଜୟ,
ତନୟ ! ତୁମ୍ଭର ପାଶୁଁ, ନ ଘେନିଲେ ମନେ
ଅପମାନ କଷ୍ଟ, ହୁଏ ସିନା କ୍ଳେଶକର
ଆନଠାରୁ ପରାଜୟ, ମାତ୍ର ପୁତ୍ର କିବା
ପୁତ୍ରକଳ୍ପ ଶିଷ୍ୟଠାରୁ ଯେଉଁ ପରାଜୟ,
(ବୁଦ୍ଧିରେ ବିଦ୍ୟାରେ କିମ୍ବା ଜ୍ଞାନରେ ବଳରେ)
ନୁହେଁ ତାହା ମାନଖର୍ବକାରୀ, ବରଞ୍ଚ ସେ
ବିପୁଳ ସମ୍ମାନ ପୁଣି ଆନନ୍ଦବର୍ଦ୍ଧକ ।
ଧନଞ୍ଜୟ ! ଶତ୍ରୁଞ୍ଜୟ ତୁମ୍ଭେ, ତୁମ୍ଭ କତି
କେତେ କ୍ଷଣ ତିଷ୍ଠନ୍ତା ବା ଦର୍ପୀ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ?
କେତେ କ୍ଷଣ ଅଗ୍ନି ପାଶେ ତିଷ୍ଠେ କି ସଳିଳ,
କେତେ କ୍ଷଣ ତୁମ୍ଭଠାରେ ଧାରଣେ ଧସର
ଅକୌରବା ଆଖ୍ୟା ? କିନ୍ତୁ ଯୁଧିଷ୍ଠିର ହେତୁ

ନ ଦେଖାଇ ନିଜ ରୂପ ତୁମ୍ଭେ କଷ୍ଟକାଳ
ପନ୍ଥକୁ ଘୁଞ୍ଚାଇଦେଇ କୌରବ ମରଣ !
ହରାଇ କୁରୁସାଂଶୁଳ କପଟ-ଦ୍ୟୂତେ
ଧର୍ମପ୍ରାଣ ଧର୍ମରାଜେ, ପେଷିଲ ସସ୍ତ୍ରୀକ
ପୁଣି ସଭ୍ରାତ କାନନେ, ବୃତ୍ତ୍ୟନ୍ତର ଆଶେ,
ସହନ୍ତା କି କେଉଁକାଳେ ଏ ଘୋର ଅନୀତି
ବୀର ! ତବ ବୀର ହିଆ, ନ ପ୍ରଦାନି ତାର
ସମୁଚିତ ସମୁଚିତ ସଦ୍ୟ ପ୍ରତିଫଳ ?
ରୋଧିଥିଲ ସେ କାଳେ ସିନା ଅଗ୍ରଜ ନିଷେଧ
ଉଦ୍ଧୃତ କ୍ରୋଧାବେଗ ତବ, ରୋଧେ ଯଥା
ଖରସ୍ରୋତେ ଅନ୍ତର୍ବର୍ତ୍ତୀ ତୁଙ୍ଗ ଶୈଳମାଳା !
ସୁଭଦ୍ରେଶ ! ତୋଷି ତୁମ୍ଭେ ବାହୁଯୁଦ୍ଧେ ବନେ
କୈରାତ ବେଶଧାରୀ ସୃଷ୍ଟିସଂହାରକ—
ମୃତ୍ୟୁଞ୍ଜୟେ, ପ୍ରାପ୍ତ ହେଲ ଅସ୍ତ୍ର ପାଶୁପତ
ଆଶୁଗତି, ବିଶ୍ୱତ୍ରାସୀ, ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନେ ଯହିଁରେ
ଅଧିଷ୍ଠିତ ମହାରୁଦ୍ର, ମହାରୁଦ୍ର-ତେଜେ ।
ନିବସି ଅମର ସହ ଅମରାବତୀରେ
ଶିଖିଲ ସମରବିଦ୍ୟା ମାନବ-ଦୁର୍ଲଭ
ମହେନ୍ଦ୍ର ସକାଶୁ, ତହିଁ ପାଞ୍ଚବର୍ଷଯାଏ
ଲଭି ଯୁଦ୍ଧା ସହବାସ ବାସବ ତୁମ୍ଭର,
ମଣୁଥିଲେ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ସେ ନିତୀ ନବାଗତ
ପ୍ରାୟ, ଅହୋ କି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ! ମହାଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଭବେ
ଅପତ୍ୟ ସ୍ନେହର ମାୟା, ଛାଡ଼ି ନାହିଁ ତାହା
କାହାରିକୁ କେବେ, ଥାଉ ଜଙ୍ଗମର କଥା,
ସ୍ଥାବରେ ଅପତ୍ୟ ସ୍ନେହ ବଶୀଭୂତ ଯୁକ୍ତା;
ସୃଷ୍ଟିକାଳୁ ଦେଖି ଦେଖି ଶଶାଙ୍କେ ସାଗର,
ତଥାପି ତା ଆଶା ତୃପ୍ତ ହେଉ ନାହିଁ କ୍ଷଣେ,
ଦେଖିଲା ମାତ୍ରକେ ସେତୁ ଚନ୍ଦ୍ରୋଦୟ ନଭେ
ପ୍ରତିଦିନ, ମହାନନ୍ଦେ ହୋଇ ଅସମ୍ଭାଳ,
ବିଶାଳ ତରଙ୍ଗ-କର କରି ପ୍ରସାରଣ
ଡାକେ ତାକୁ ନାଦରେ ଆଲିଙ୍ଗନ ଆଶେ ।
ନର-ନାରାୟଣ ! ଯଥା ତୁମ୍ଭେ ଶାସ୍ତ୍ରବେତ୍ତା,

ତଥା ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱରେତାଃ, ଥିଲ ନତଶିର ସଦା
ତବ ପାଶେ ଷଣ୍ଢଜେତା ବୀର ପଞ୍ଚଶର !
ଅନନ୍ତଯୌବନା ରମା ସ୍ୱର୍ବେଶ୍ୟା ଉର୍ବଶୀ,
କଲ ଆସି ତବ ପାଶେ କୁତ୍ସିତ ପ୍ରସ୍ତାବ,
ମାତ୍ର ହେ ଅର୍ଜ୍ଜୁନ, ତୁମ୍ଭେ ନୁହନ୍ତେ ସମ୍ମତ
ସେ ପାପ ପ୍ରସ୍ତାବେ, ତହୁଁ ଶାପ ଦେଲା ଧନୀ,
ଶାପୁଁ ବଳ ପାପେ ଯେଣୁ କଲ ତୁମ୍ଭେ ଭୟ,
ବରେ ପରିଣତ ହେଲା ତେଣୁ ସେହି ଶାପ ।
ନିବାତ କବଚ ଆଦି ଅଭେଦ୍ୟ କବଚୀ
ଦୈତ୍ୟେ, ଅମର ଅବଧ୍ୟ ମହାବଳଆର,
ବଧି ସେ ଦୁର୍ଜ୍ଜୟ ପ୍ରତ୍ୟୟେ ତୁମ୍ଭେ ଧନଞ୍ଜୟ !
ଅର୍ପିଲ ଗୁରୁଦକ୍ଷିଣା ତ୍ରିଦିବସମ୍ରାଟ
ଶଚୀପତିରେ, ପୂର୍ବେ ଯଥା ସମର୍ପିଲ ବୀର !
ବାନ୍ଧିଆଣି ଯଜ୍ଞସେନେ ଦ୍ରୋଣ ଗୁରୁପଦେ ।
ଗିରି-ଗର୍ବ ଖର୍ବକାରୀ ବଜ୍ରଧାରୀ ତହୁଁ,
କଲେ ପୁରସ୍କୃତ ଦେଇ ଅଭେଦ୍ୟ କବଚ,
କୁଣ୍ଡଳ, କିରୀଟ, ହାର ଆଦି ବୀରଭୂଷା;
ଦେବ-ବୈରୀ ନାଶେ ଦିବ ହେଲ ନିଷ୍କଣ୍ଟକ ।
ଏହିପରି ଥରେ ବୀର ରଘୁକୁଳ ଚୂଡ଼ା—
ଦଶରଥ, ସଂହାରିଣ ସୁରାରି ସମରେ,
କରିଥିଲେ ନିଷ୍କଣ୍ଟକ ଦେବତାରେ ତ୍ରିଦିବେ ।
ନର ହୋଇ ଦେବକ୍ଳେଶ ନିବାରଣଠାରୁ
କି ଅଛି ବା ବୀରତ୍ୱର ପରିଚୟ ଆଉ ?
ନ ଥିଲ ତୁମ୍ଭର ଦୃଷ୍ଟି ନିଜ ମର୍ଯ୍ୟାଦାରେ,
ଥିଲ ବଂଶମର୍ଯ୍ୟାଦାରେ । ଯାଉଥିଲ ଘେନି
ଯେବେ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ସହ କୁଳବାଳାକୁଳେ
ବନ୍ଦୀ କରି ଚିତ୍ରସେନ—ଗନ୍ଧର୍ବସ୍ୱଜନ,
ତେତେବେଳେ ପାର୍ଥ ! ତୁମ୍ଭେ ଲଗିବା ଭୟରେ
ସ୍ୱକୁଳେ କଳଙ୍କ କାଳୀ, ଜିଣି ଚିତ୍ରସେନେ,
ମୁକ୍ତ କଲ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନେ କୁରୁବଧୂ ସହ,
ଓଫେରିଲ କଳଙ୍କ ତୁମ୍ଭ ବଂଶକୁ ନ ଛୁଇଁ
ତୁମ୍ଭ ଭାବେ; ଯୋଗ୍ୟ ଶିକ୍ଷା ଦେଲ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନେ ।

ଏତେ ବଡ ବୀର ହୋଇ କପଟ ହେ କଲ
ଲୁଚିଲ ଅଜ୍ଞାତ ଭେକେ, ରହିଲ ବିରାଟେ
ବର୍ଷେ କାଳ ? ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନରେ ବୃହନ୍ନଳାରୂପେ !
ବୁଝିଲି ବୁଝିଲି ଏବେ, ସତ୍ୟରକ୍ଷା ହେତୁ
ସହିଲ ଦୁଃସହ ସେତ ଆତ୍ମସଂଗୋପନେ;
କେବେ କି ହେ ପଶ୍ଚାତ୍ପଦ ହୁଏ ବୀର କଥା—
ସତ୍ୟ ଧର୍ମ ନ୍ୟାୟ ନୀତି ମର୍ଯ୍ୟାଦା ରକ୍ଷଣେ ?
"ହେଲେ ହେଁ ସତ୍ୟପାଳନ ଆପାତ କଠୋର,
କିନ୍ତୁ ତାର ପରିଣାମ ମହା ଶିବପ୍ରଦ",
ବୁଝନ୍ତି ଏ ନୀତି ଅର୍ଥ ଅକ୍ଷରେ ଅକ୍ଷରେ
ତୁମ୍ଭ ପରି ସତ୍ୟରକ୍ଷୀ କ୍ଷତ୍ରବୀରେ ଯିନା ।
କି କୁକ୍ଷଣେ ଆକ୍ରମିଲ ଦୁଷ୍ଟବୁଦ୍ଧି କୁରୁ
ବିରାଟର ଗୋରୁଯୂଥେ, ନ ଜାଣି ସେ ଦେଶେ
ଅବସ୍ଥିତ, ଭସ୍ମାବୃତ ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ ଅଗ୍ନିର !
ତୁଟିଲ ଦୁଷ୍ଟର ତହୁଁ ଦୁର୍ବାର ଜିଗୀଷା,
ଅବାଧବର୍ଦ୍ଧିତ ପାପ ଲୋଭର ପିପାସା,
ପୁଣି ଘୋର ଦୁରାକାଙ୍କ୍ଷା, ତହୁଁ ପ୍ରଚଣ୍ଡକୁଳ
ଫେରିଣ ଧେନୁଙ୍କହାର୍ଯ୍ୟା ହେଲ ଖଣ୍ଡଚୂର ।
ଆଶା ଅନୁଗତା କାର ନୁହେଁ କେଉଁକାଳେ,
ପ୍ରତ୍ୟୁତ ତା ଅନୁଗତ ସର୍ବେ, ହୁଏ ପ୍ରାପ୍ତ
ବହୁସ୍ଥଳେ ଫଳପ୍ରସୂ ସଦାଶା ଜଗତେ,
ନ ଦେଖେ ଦୁରାଶା ମାତ୍ର ସାଫଲ୍ୟର ମୁଖ ।
ବିପୁଳ କୌରବ ବ୍ୟୂହ ବାରିଧି ସଙ୍କାଶ
ଅଭେଦ୍ୟ, ଭେଦିଣ ତୁମ୍ଭେ କପିଧ୍ୱଜ ରଥେ,
(ଯେଉଁ ରଥେ ତୁମ୍ଭେ ରଥୀ, ତୁମ୍ଭେ ହିଁ ସାରଥି)
ବିମନ୍ଥି ସେ ସୈନ୍ୟ-ସିନ୍ଧୁ, ମନ୍ଦର ଯେସନ,
ଲଭିଲ ବିଜୟ-ଲକ୍ଷ୍ମୀ, ଧର୍ମ-ମହାମୃତ,
ଯଶ ପାରିଜାତ ପୁଣି ଆନନ୍ଦ ଚନ୍ଦ୍ରମା ।
ପରକାର୍ଯ୍ୟେ ଆତ୍ମବଳ କ୍ଷୟ, ନୁହେ ନ୍ୟାୟ,
ବିଶ୍ୱସ୍ତ ଏସନ ତୁମ୍ଭେ ନ ମାରି କୌରବେ,
ଛାଡିଦେଲ ଦୟା ବଶ ବଳହୀନ କରି ।
ଧନ୍ୟ ବିବେକ ତୁମ୍ଭର ! ବିକ୍ରମ ଯେସନ,

ଶତେକ ସ୍ୱେପର ମଧ୍ୟ ଥିଲ ତୁମ୍ଭଠାରେ;
ଅପାର୍ଥିବ ଭୂଷା ସିନା ବୀରର ଶତେକ,
ନମ୍ରତା ବୀରତ୍ୱର କଳଙ୍କ କେବଳ ।
ଦ୍ୱିତୀୟ ବାସୁକି ତୁମ୍ଭେ ବାସବ-ଆତ୍ମଜ !
ସ୍ୱଭସ୍ୱ ମହାବାହୁ ଆମନ୍ତ୍ରଣେ ଯେବେ
ଆସିଲେ ଟନ୍ନଗଣଙ୍କ ହସ୍ତିନା ଭୁବନେ,
ଅନୁଷ୍ଠିତରେ ଜାଙ୍କ ହେ ବଳପୁଙ୍ଗବ !
ଧରିଥିଲ ଧନୁର୍ଦ୍ଧିଳେ ସସାଗରା ଧରା
ସପ୍ତଦିବାନିଶି କାଳ, ତୁମ୍ଭେ ଅନଶନେ;
ବହି ସୁଦ୍ଧା ଏତେ ବଡ଼ ଗୁରୁତର ଭାର
ନ ମଣିଲ କ୍ଳାନ୍ତି, ଧନ୍ୟ ଅଚନ୍ତ୍ୟ ବିକ୍ରମ !
ଭାରତ ! କି ଶୁଭକ୍ଷଣେ ପ୍ରସବି ଭାରତ
ତୁମ୍ଭକୁ, ଲଭିଲ ଦେବୀ ବୀରମାତା ଖ୍ୟାତି
ଅଖିଳ କ୍ଷିତି-ମଣ୍ଡଳେ, ନାହଁ ତୁମ୍ଭେ ଏବେ,
ଯାଇଅଛ ଯଥାକାଳେ, ମାତ୍ର ତୁମ୍ଭ ଯୋଗୁଁ
ଯିବ ନାହିଁ କଦାପି ତା' ବୀରମାତା ନାମ,
ଫଳିଲେ ହେଁ ଫଳ ଝଡ଼ି ବୃକ୍ଷୁଁ କାଳକ୍ରମେ,
କହନ୍ତି କି ସେ ଗଛକୁ ଆନ ଗଛ ବୋଲି ?
ବହୁଥିଲା ରକ୍ତରୂପେ ତୁମ୍ଭ ଧମନୀରେ
ଜ୍ୱଳନ୍ତ ଜ୍ୱଳନ ସମ ମହାତେଜୋରାଶି
ଅତ୍ୟନ୍ତ ବେଗରେ ସଦା, ତଥାପି ହେ ବୀର
ଥିଲ ନତଶିର ତୁମ୍ଭେ ଭ୍ରାତୃ ଉପଦେଶେ—
ଜାଙ୍ଗଳିକ ମହାମନ୍ତ୍ରେ ମହାସର୍ପ ଯଥା ।
ଅଦମ୍ୟ ଅଦ୍ଭୁତ ରୁଦ୍ର ତେଜସ୍ୱିତା ତବ,
କରୁଥିଲା ଗତି ଏତା ହେ ନାଗୁଣୀପତି !
ସଦା ବୀର ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ରପ୍ରଦର୍ଶିତ ପଥେ,
ପଳାୟିତ ହେଲେ ଅରି ଭଙ୍ଗ ଦେଇ ରଣେ,
ନ କର ତା ଅଙ୍ଗେ କେବେ ତୁମ୍ଭେ ଅସ୍ତ୍ରାଘାତ;
ଯଥା ଭୀତ କୁରଙ୍ଗମ ପଳାଇଲେ ଦେଖେ
ଖସି ସିଂହ ଆକ୍ରମଣୁ, ନ ଗୋଡ଼ାଏ ଆଉ
କ୍ରୋଧିତ କେଶରୀ ତାକୁ, ଯେଣୁ ପଶୁରାଜ
ସେହୁ, ଯଦି ବଳବନ୍ତା, ତେଣୁ ପଳାୟିତେ
କ୍ଷମେ ଘୃଣାଭରେ ହେଲେ ଇତର ଜୀବରେ ।

ନିରୂପିତ ତେର ବର୍ଷ ବନବାସ ପରେ
ମାଗି ପଠାଇଲେ ନିଜ ନ୍ୟାଯ୍ୟ ସ୍ୱତ୍ୱଗତ
ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନେ ଯୁଧିଷ୍ଠିର, ମାତ୍ର ସେ ବର୍ବର
ନ ହୋଇ ସମ୍ମତ ତହିଁ, କଲା ଦୃଢ଼ପଣ
ବିନା ଯୁଦ୍ଧେ ନ ଦେବାକୁ ସୂଚ୍ୟଗ୍ର ମେଦିନୀ;
ହେଲା ତହୁଁ ଯୁଦ୍ଧସଜ୍ଜା ବିପୁଳ ଆଟୋପେ
କୁରୁକ୍ଷେତ୍ରେ, ରୁଣ୍ଡ ହେଲେ ଦଳେ ଦଳେ ତହିଁ
ଅଷ୍ଟାଦଶ ଅକ୍ଷୌହିଣୀ ରଣକାମୀ ବୀରେ,
ଧରିଲା ସମରକ୍ଷେତ୍ର ସାଗର ଆକାର,
ସେ ମହାସାଗର ବକ୍ଷେ ସଗର୍ବେ ସନ୍ତରି
ଭୀଷ୍ମ, ଦ୍ରୋଣ, କର୍ଣ୍ଣ ଆଦି ରଥୀ ମହାରଥୀ
ତିମି ତିମିଙ୍ଗିଳରୂପେ, ଗିଳିଲେ ଅତୁଳ
ସୈନ୍ୟ-ମୀନେ, ମାତ୍ର ତୁମ୍ଭେ ସର୍ବଗିଳରୂପେ
ବଧି ସେ ବିପକ୍ଷ ପକ୍ଷ ମହାକ୍ଷତ୍ରିୟେ,
ଉଦ୍ଧାରିଲ ପାଣ୍ଡବର ଲୁପ୍ତ ଭାଗ୍ୟ-ଶଶୀ ।
କିବା ସାଧ୍ୟ ଶିଖଣ୍ଡୀର ବଧନ୍ତା ସେ ରଣେ
ମହାମହାତେଜ୍ୟ ଭୀଷ୍ମ,—ମହାରଥିବରେ ?
ମାତଙ୍ଗେ ପତଙ୍ଗ କମ୍ପା ଖଦ୍ୟୋତେ ଖଦ୍ୟୋତ
ଅବା ତାକେ ତଳ ସମ ତୁଳନା ଯାହାର
ଭୀଷ୍ମ ସହ । ରହି ତୁମ୍ଭେ ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନେ ତା ପଛେ,
କାଟିଲ ଗାଙ୍ଗେୟ ଅଙ୍ଗେ ପ୍ରତିଲୋମକୂପେ
ତୀକ୍ଷ୍ଣଧାର ଶରଚୟେ, ତହୁଁ ସେ ରଥୀଶ,
ରଥୁଁ ଖସି ପକ୍ଷୋଦ୍ଧମୀ ସକାନ୍ତୁ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତେ
ଶୋଇଲେ ସୁବୀର ବାଞ୍ଛି ଶରଶଯ୍ୟାପରି ।
ବୀରେନ୍ଦ୍ରକେଶରୀ କର୍ଣ୍ଣ କୌରବ-ଭରସା,
ମନାସେ ନିଧନ ପାର୍ଥ ! ସତତ ତୁମ୍ଭର,
ତାହାର ଏ ଆଶା-ଯାଗେ ତାହାରି ଜୀବନେ
ଅର୍ପି ପୂର୍ଣ୍ଣାହୁତିରୂପେ କୁରୁକ୍ଷେତ୍ର ରଣେ,
ଭାଙ୍ଗିଦେଲ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ଜାଗ୍ରତ ସ୍ୱପନ
ସ୍ୱର୍ଗ ଜଗୀଷାର, ତାର ସୁହୃତ୍ସର୍ବ ସହ ।
ଥିଲା ବୈକର୍ତ୍ତନ ତାର କୁଶିକ୍ଷାର ଗୁରୁ,
କୁମନ୍ତ୍ରଣା-ମନ୍ତ୍ରୀ, ପୁଣି ହରିଲ ପ୍ରାଣ
ତାହାରି ସହାୟେ, କିନ୍ତୁ କି କଲା ତାହାର

ଅଦ୍ଭୁତ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ, ଅନ୍ତିମ ସମୟେ
ହେଲା କି ସହାୟ ତାର ? ଯଥା ବନ-ତଟ
ତନୁଜ,* ସଙ୍ଗୀତ ଗାଇ ସୁରୁ ସୁରୁ ସ୍ୱରେ
ନଗୁଏ ବନ ସୁନ୍ଦର ସୁକୁମାର ଫୁଲେ,
ମାତ୍ର ମହୀତଳେ ସୁପ୍ତ, ତରେ କି ଆଦର
ତାକୁ ? ବରଂ ନିକ୍ଷେପଇ ଘୃଣାଭରେ ଦୂରେ;
ତଥା ଏ ବେଶ୍ୟାର ସିନା ଲୁଣ୍ଠନାସ୍ପଦର ।

ନ ବନ୍ଧ ରାଜମୁକୁଟ ଶିରେ ତୁମ୍ଭେ ବୀର !
ବାନ୍ଧିଲ ବୀର ମୁକୁଟ,—ଅତୁଳ ସୁନ୍ଦର,
କାନ୍ତି ତାର ବିଶ୍ୱଦୀପ୍ତ ଔଜ୍ଜ୍ୱଲ୍ୟ ନିକଟେ
ଥିଲା ହୀନପ୍ରଭ ତେତେ ରାଜନ୍ୟ-ମୁକୁଟ ।
ବାହୁବଳେ ବୈରୀ ମାରି ଲଭି ରାଜ୍ୟଧନ
ହେଲ ଅବା କେଉଁ ସୁଖୀ ତୁମ୍ଭର ଅର୍ଜୁନ !
ପାରି ହୋଇ ଦୁଃଖ-ସିନ୍ଧୁ ବୁଡିଲ ତତ୍ପରେ
ମହାଶୋକ-ଅକୂପାର ଅଗାଧ ସଲିଳେ,
ଅହୋ କି ଦାରୁଣ ଦୁଃଖ ! ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣିତାସୁଁ ଅସି,
ଦହିହେଲ ଉଗ୍ରଶିଖ ଅଗ୍ନିତାପେ ସିନା
ପୁତ୍ର ପରିବାର ଜ୍ଞାତି ଆତ୍ମୀୟ ନିଧନେ,
ହେଲା ସେ ବିଜୟ-ସୁଖ ତବ ପରିଣତ
ମହାବିଡମ୍ବନେ, ଜୀବ ଦଗ୍ଧ-ବିମିଶ୍ରିତ
ସେହି ସୁଖାପେକ୍ଷା, ବରଂ ଶ୍ରେୟଃ ଶତଗୁଣେ
ବିଶୁଦ୍ଧ ଦୁଃଖ ସମ୍ଭୋଗ ଗହନ ବିପିନେ ।
ନୁହଇ କି ତିକ୍ତମିଶା ମଧୁରସଠାରୁ
ବହୁଗୁଣେ ରୁଚିକର ଶୁଦ୍ଧ ତିକ୍ତ ରସ ?
ମହାଶୋକ ମହୈଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ଏ ବେନି ମଧ୍ୟରେ
ନ ପାଇ ମଧ୍ୟମ ଠାବ କଷ୍ଟେ ତିଷ୍ଠିବାକୁ,
ଇଚ୍ଛିଲ ସ୍ୱ ହାହାମୟ ଜୀବନ ବର୍ଜନେ
ତୁମ୍ଭେ, ତହୁଁ ଭ୍ରାତା ପୁଣି ବନିତା ଗହଣେ
ଯାଇ ହିମାଳୟ-ଶିଖେ ବାନପ୍ରସ୍ଥ ଆଶେ,
ତେଜି ତହିଁ ଯଥାକାଳେ ମର ନର ଦେହ,
ଅମର ରୂପରେ ଗଲ ଅମର ଆଳୟେ ।

ପଞ୍ଚମ ସର୍ଗ

ଭୀଷ୍ମ

ଭରତକୁଳର ଦୀପ ହେ ଭୀଷ୍ମ ଗାଙ୍ଗେୟ,
ଧନ୍ୟ ତବ ଅତ୍ୟଦ୍ଭୁତ ପିତୃଭକ୍ତି, ପୁଣି
ଅଲୌକିକ ମହାତ୍ୟାଗ, ଏହି ବେନି ଯୋଗେ
ଅଦ୍ୟାବଧି ଭବେ ତୁମ୍ଭେ ଆଦର୍ଶ, ଜୀବିତ ।
ପିତା ହିଁ ପରମ ଗୁରୁ ପରମ ଦେବତା,
ଯେ ଦେବତା, ସେ ଗୁରୁଙ୍କ ତୁଷ୍ଟି ସାଧେ ଯେହୁ
ଅର୍ପି ତାଙ୍କ ଶ୍ରୀପଦ୍ମରେ ଭକ୍ତି-ପ୍ରୀତି ରୂପ
କୁସୁମ ଅଞ୍ଜଳି, ସେହି ଏକା ଏ ଜଗତେ
ସୁପୁତ୍ର ଆଖ୍ୟାତ । ଲଭେ ପିତୃଭକ୍ତିରୁ ସେ
ଯେ ପୁଣ୍ୟ, ସେ ପୁଣ୍ୟ ନାହିଁ ବ୍ରତେ, ଯଜ୍ଞେ, ଦାନେ,
ତୀର୍ଥାଟନେ କିମ୍ବା ଆନ ପୁଣ୍ୟ ଅନୁଷ୍ଠାନେ;
ପବିତ୍ର ପିତୃଭକ୍ତିରେ ଫଳେ ଏକାଧାରେ
ଧର୍ମ-ଅର୍ଥ-କାମ-ମୋକ୍ଷ ଚତୁର୍ବର୍ଗ ଫଳ ।
ଜାଣି ତୁମ୍ଭେ ଏହା ଆହେ ସୁରଥୀ ଶାର୍ଦ୍ଦୂଳ !
ପିତୃତୁଷ୍ଟି ଅର୍ଥେ ରାଜ୍ୟ କାମ୍ୟ ପରିହରି—
ନ କରିବା ପାଇଁ ଦାର ପ୍ରତିଜ୍ଞା କଠୋର,
ଆଚରିଲ ମୁଦେ ଚିର-କୌମାର ସୁବ୍ରତ ।
ସମ୍ପଦ, ଗୌରବ, ସୁଖ, ସ୍ୱାର୍ଥ, ଅଧିକାର,
ମାନବ ମାତ୍ରର ଚିର ଅଭୀପ୍ସିତ ଏହା,
ଇଚ୍ଛେ କି ସହଜେ କେହି ତେଜିବାକୁ ତାକୁ ?
ମାତ୍ର ଯେଣୁ ମହାତ୍ୟାଗୀ, ତେଣୁ ଏ ସକଳେ
ମଣି ତୃଣ ସମ ତୁମ୍ଭେ, ତେଜିଲ ଅକ୍ଳେଶେ ।
ହୃଦୟ ତୁମ୍ଭର ଅତି ପବିତ୍ର ନିର୍ମଳ,
ଯଥା ତୁମ୍ଭ ଜନ୍ମଦାତ୍ରୀ ଜାହ୍ନବୀର ନୀର ।
ମହାବ୍ରହ୍ମନିଷ୍ଠ ତୁମ୍ଭେ ମହାଯୋଗିବର,
ମହାଯୋଗିବର ଯଥା ଯୋଗେଶ୍ୱର ହର ।
ଅହୋ କି ଅଦ୍ଭୁତ ଭୀଷ୍ମ ତୁମ୍ଭର କରଣୀ !
ହୋଇଥିଲ ଇଚ୍ଛାମୃତ୍ୟୁ ତୁମ୍ଭେ ଯୋଗବଳେ,
ଚରାଚର ସୃଷ୍ଟି ଯେଉଁ ମୃତ୍ୟୁର ଅଧୀନ,
ସେ ମୃତ୍ୟୁକୁ କଲ ତୁମ୍ଭେ ହେଳେ ଆତ୍ମବଶ,
ଧନ୍ୟ ବୀର ଅମାନୁଷୀ ସାଧନା ତୁମ୍ଭର ।
କଠୋର ଅବ୍ୟର୍ଥ ଯଥା ତୁମ୍ଭର ସାଧନା
ମହାଜନୋଚିତ, ତଥା ପ୍ରତିଜ୍ଞା ତୁମ୍ଭର,
ତହୁଁ ଅଦ୍ୟାବଧି ଲୋକେ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଛଳରେ
ନିର୍ଦ୍ଦେଶନ୍ତି ଦୃଢ଼ତର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ନିଷ୍ଠାକୁ
"ଭୀଷ୍ମ ପ୍ରତିଜ୍ଞା" ବୋଲୁଣ, ପ୍ରତିଜ୍ଞା ଭୀଷଣ
ହେତୁ, ହୋଇଥିଲ ପିତା ଭୀଷ୍ମ ତୁମ୍ଭ ନାମ ।
ଦୃଢ଼ ପ୍ରତିଜ୍ଞା ପାଶେ ବଦ୍ଧ ହୋଇ ଯେବେ
ସତ୍ୟବତୀ କନ୍ୟା ଆଣି ଅର୍ପିଲ ଜନକେ,
ସେକାଳେ ସେ ଲୋକାତୀତ ପ୍ରତିଜ୍ଞା ସ୍ମରଣେ
ଦେବ ଋଷିଗଣେ, ଆସି ପ୍ରଶଂସିଲେ ବହୁ
ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ସନ୍ତୋଷେ । ଜାଣିଥିଲ ତୁମ୍ଭେ ଭବେ
ଅଦ୍ୱିତୀୟ ମାୟାବିନୀ ସମ୍ପତ୍ତି ରମଣୀ,—
ମୋକ୍ଷପଥ-ବିରୋଧିନୀ, ପଣ୍ଡିତେ ତାହାଙ୍କେ
ସେହି ବେନି ଭଗିନୀର, ରକ୍ଷା ନାହିଁ ଆଉ,
ବାନ୍ଧନ୍ତି ସେ ମନୋମୃଗେ ନିବିଡ଼ ବନ୍ଧନେ
ଆତ୍ମବଶ ଅର୍ଥେ, ଯତ୍ନେ ନ ଛାଡ଼ନ୍ତି କେବେ ।
ଦୈବେ ଯେବେ ହୁଏ କେବେ କିଞ୍ଚିତ ଶିଥିଳ
ସେ ଦୁର୍ମୁକ୍ତ ଫାଶ, ତେବେ ନ ହେଉଣୁ ମୃଗ
ପଳାୟନେଚ୍ଛୁକ, ଧାଇଁ ଆସି ସେ ବେନିଏ
ଦିଅନ୍ତି ପୁନଶ୍ଚ କଷି ସେ ଶିଥିଳ ଫାଶେ ।
କୌରବ-ଗୌରବ-ରବି-ଶଙ୍କକଣ୍ଠଧାର
ହେ ଗାଙ୍ଗେୟ, ଅଟ ତୁମ୍ଭେ ଶାପଭ୍ରଷ୍ଟ ଦେବ
ଭାସ୍ୱର, ସ୍ତ୍ରୀସମ୍ପତ୍ତି ସାଧିଥିଲେ ପର
ଘୋର ଅଧୋଗତି ତବ, ତହୁଁ ତୁମ୍ଭେ ବୀର
ଜନ୍ମିଲ ମାନବକୁଳେ ଦେବତ୍ୱ ହରାଇ,

ଚଳିଥିଲ ତୁମ୍ଭେ ନାରୀ ସମ୍ପର୍କି ଭୟରେ
ଅନର୍ଥକାରିଣୀ ବୋଲି, ତେଣୁ ତାଙ୍କ ପାଶୁଁ
ରହିବାକୁ ଦୂରେ ସ୍ଥାନେ ଖୋଜୁଥିଲ ସଦା
ସୁକୌଶଳ, ଦେବେ ଦାଶରାଜାଙ୍କର ପଣ,
ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଦେଖାଇଦେଲା ଈପ୍‌ସିତ ସୁପଥ ।
ହେ ଗଙ୍ଗା ଅଙ୍ଗଜ ! ଅସ୍ତ୍ର–ପ୍ଲବଙ୍ଗ–ତୁରଙ୍ଗ
ଥିଲ ତୁମ୍ଭେ କ୍ଷତ୍ରିହନ୍ତା ପର୍ଶୁରାମଙ୍କର
ପଟ୍ଟଶିଷ୍ୟ, ଧନୁର୍ବିଦ୍ୟା ଶିଖି ତାଙ୍କ ଠାରୁଁ,
ବଳିଥିଲ ତାଙ୍କୁ ପୁଣି ଶୌର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରଦର୍ଶନେ
ବହୁ ଗୁଣ, ବୀର ! "ଶିଷ୍ୟ ଇଚ୍ଛ୍ୟା ପରାଜୟ"
ଜୀବନ୍ତ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ତୁମ୍ଭେ ଏ ପ୍ରବଚନର ।
ହେଲେ ସ୍ୱୟମ୍ବର ଯେବେ କାଶୀରାଜ–ସୁତା
ଅମ୍ବା, ଅମ୍ବାଳିକା ପୁଣି ଅମ୍ବିକା ଏ ତିନି,
ସେକାଳେ ସେ କନ୍ୟାତ୍ରୟେ ହେ ଶାନ୍ତନୁସୂନୁ !
ଆଣିଲ ସ୍ୱବଳେ ହରି ଅନୁଜ ସକାଶେ
ସ୍ୱୟମ୍ବର ସଭାମଧ୍ୟୁଁ, ବରବୀର–ଭୟ,
ନ ପାରିଣ ସହି ସେହି ମହା ଅପମାନ
କ୍ଷତ୍ରିୟ ଅସହ୍ୟ, ଯେତେ କନ୍ୟାର୍ଥୀ କ୍ଷତ୍ରିୟେ
ଧାଇଁଲେ ପଶ୍ଚାତେ ତବ, ପ୍ରତିଶୋଧ ଆଶେ
ପ୍ରହାରି ସୁତୀକ୍ଷ୍ଣ ଶର, ବାଜନ୍ତେ ସେ ଶର,
ତୁମ୍ଭର ଶରୀରେ ଭୀଷ୍ମ, ଲେଉଟିଲ ଶରେ
ତୁମ୍ଭେ, ଲେଉଟଇ ଯଥା କାଳ ବିଷଧର,
ଫଣୀ ତୋଳି ମହାକ୍ରୋଧେ ଗରଜି ଭୀଷଣେ,
କମ୍ପିତ ମାନେ ତା ଲାଞ୍ଜ ଚିପିଦେଲେ କେହି ।
ମୁହୂର୍ତ୍ତମାତ୍ରକେ ତହିଁ ଅର୍ପି ରଣ–ପୀଠେ
ବଳିରୂପେ ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ବୀର ଅହଙ୍କାରେ
ରଣଚଣ୍ଡୀ ପଦେ, ଦେଲ ସର୍ବେ ମହାବ୍ରୀଡ଼ା ।
   ଭୀଷ୍ମ ! ତୁମ୍ଭେ ମହାକ୍ଷତ୍ରି ଅମର–ବିକ୍ରମ,
ମାତ୍ର ଥିଲ ବ୍ୟବହାରେ ଏକା ସତ୍ତ୍ୱଗୁଣୀ
ଋଷିକଳ୍ପ, ଯେଣୁ ବ୍ରହ୍ମତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞାନୀ, ତେଣୁ
ମଣୁଥିଲ ଆପଣାକୁ ନିର୍ଜୀବ ସତତ,
ମଣେ ଯେଉଁ ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞାନେ ନିଜକୁ ନିର୍ଜୀବ,

ତାହାର ଜୀବନ ହୁଏ ପ୍ରକୃତ ଜୀବନ;
ନତୁ ଅଶାନ୍ତ ଯେ ପ୍ରାଣ ସଂସାର ଚିନ୍ତାରେ
ପ୍ରାଣ ନୁହେ ତାହା,—ଅଟେ ଶରୀରର ଭାର ।
ଯେମାନେ ସଂସାରେ ଧନୀ ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞାନ–ଧନେ,
ଗୋଟାଏ ନିର୍ବାଣ ମୁକ୍ତି ତାଙ୍କ ପକ୍ଷେ ସଦା
ଚଳେ ଚଳେ, ଯଥା ସିଦ୍ଧି ସାଧନା ପଶ୍ଚାତେ
ଜନ୍ମେ ଯଥା ଶିକ୍ଷା ପକ୍ଷେ ଗୋଟାଏ ସଭ୍ୟତା ।
ଭୁଞ୍ଜେ ନାହିଁ ଜନ୍ମାନ୍ତର କ୍ଲେଶ ବାରମ୍ବାର
ତତ୍ତ୍ୱଦର୍ଶୀ ନର ଏହି ମର୍ତ୍ତ୍ୟ–ଭୂମିପାଦେ,
ନାହିଁ ଯାର ଜନ୍ମାନ୍ତର ଏ ଭବମଣ୍ଡଳେ,
ସେହି ସିନା ଏ ଜଗତେ ପ୍ରକୃତ ଜୀବିତ,
ମାତ୍ର ଯେ ଅଜ୍ଞାନାଚ୍ଛନ୍ନ ପଶୁଧର୍ମୀ ନର
ଆହାର ବିହାର ଆଉ ଶ୍ୱାସକ୍ରିୟା ଯୋଗେ
ବୋଲାଏ ଜୀବିତ ହୁଏ, ନୁହେ ସେ ଜୀବିତ,
ଅଟେ ଚିରମୃତ, ତାର ସ୍ଥୂଳ ଅବୟବ
ଲଭୁଥିଲେ ହେଁ ବର୍ଦ୍ଧନ, ପୂର୍ବେଁ ମୃତ ବୋଲି
କରିବା ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ତାକୁ ନୁହେ ଅସଙ୍ଗତ ।
ଭୀଷ୍ମ ! ତୁମ୍ଭେ ଯୋଗାଧ୍ୟାୟୀ ମହାତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞାନୀ,
ତେଣୁ ମରି ଲଭିଅଛ ଚିର ଅମରତା ।
   ଗଙ୍ଗାଙ୍ଗଜ ! ଅଙ୍ଗେ ତବ ମର୍ମେ ମର୍ମେ ଭେଦି
ହେମଦୀପ୍ତ ଜ୍ଞାନଗଙ୍ଗା–ବିଦ୍ୟୁତ ପ୍ରବାହ,
କରିଥିଲା ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ସେ ସଦା ବିମଣ୍ଡିତ
ଅପୂର୍ବ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ତେଜେ, ପ୍ରଜ୍ଞା ବିଦ୍ୟୋତକ ।
ଥାଇ ସଦା ମଗ୍ନ ତୁମ୍ଭେ ଅଧ୍ୟାତ୍ମ ଚିନ୍ତାରେ,
ବୁଝୁଥିଲ ସଂସାରର ଅନିତ୍ୟତା ପୁଣି
ବିଷମ ସମସ୍ୟା, ଯାର ପରିଣାମ କଟୁ,
ଆପାତମଧୁର ବୋଲି ହୁଏ ଅନୁମିତ
ତାହା ହିଁ ଏଠାରେ, ଯାହା ତୀବ୍ର କାଳକୂଟ,
ଜ୍ଞାନ ହୁଏ ତାହା ଏଠି ପୀୟୂଷପ୍ରତିମ ।
ନନ୍ଦନକାନନ ପ୍ରତେ ଏଠି ମରୁଭୂମି,
ମରୁଭୂମି ପ୍ରତେ ହୁଏ ନନ୍ଦନକାନନ ।
ସୁଖ ବୋଲି ଏଠେ ଯାକୁ ବୋଲନ୍ତି ମାନବେ

ମୋହ-ମଦେ ମତ୍ତ, ନୁହେ ସୁଖ କେବେ ତାହା,
ଅଟେ ଖାଲି ସୁଖର ସେ କଳ୍ପନା-ବିଳାସ,
ଆସେ ତାହା ଘେନି ଦୁଃଖ ଉପସର୍ଗରୂପେ ।
ଭ୍ରାନ୍ତ ମାନବେ ଆଶା ସୁଖ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟର,
ମାତ୍ର ବୃଥା ଆଶା, ଏଥି ଏକାନ୍ତ ଅଭାବ
ବସ୍ତୁର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ସୁଖ, ଭାବନ୍ତ ମାନବେ
ସମ୍ପତ୍ତିକୁ ସୁଖ ବୋଲି, ବୃଥା ସେ ଧାରଣା,
ସମ୍ପତ୍ତି ପ୍ରାଣର ବୈରୀ, ସମ୍ପତ୍ତିବାନର
ହୁଏ ନାହିଁ ସ୍ୱପ୍ନେ ନିଦ୍ରା ଚୋରର ଖଣ୍ଟ ଭୟେ;
ବଡ଼ ଘୋର ଧନ-ନିଶା, ନାହିଁ କ୍ଷୟ ତାର,
ବରଂ ପ୍ରବଳେ ବଢ଼ି ପ୍ରାବୃଟେ ତଟିନୀ
ପ୍ରାୟ, ଦିଏ ମାନବର ଚେତନା ବୁଡ଼ାଇ,
ତହିଁ ପରେ ଲୋଭ ମୋହ ଅଭିମାନ ଆଦି
ଆକ୍ରମି ସେ ଦୂରଦୃଷ୍ଟେ ଘେନିଯାଇ ଟାଣି,
ନିକ୍ଷେପନ୍ତି ଘୋର ପାପ-ତାମସ ଗର୍ଭରେ,
ନଷ୍ଟ କରି ଦୁଷ୍ଟେ ତାର ଇହ ପରକାଳ ।
ଅତଃ ନାହିଁ ସମ୍ପତ୍ତିରେ ଲେଶମାତ୍ର ସୁଖ,
ପ୍ରତ୍ୟୁତ ସେ ଦୁର୍ବିଷହ ଯନ୍ତ୍ରଣା-କଣ୍ଟକ ।
ଜଗତ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ବଶ, ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟସମ୍ମୁଖେ—
ରମଣୀର ରମଣୀୟ ରୂପ ଆକର୍ଷଣେ
କେ ନୁହେ ଆକୃଷ୍ଟ ? କବି ଦେବ କବି ଋଷି ।
କିନ୍ତୁ ସେ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ନୁହେଁ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଆଖ୍ୟାତ,
ଯାହା ନିତ୍ୟ—ଯାହା ସତ୍ୟ, ତାହା ତ ସୁନ୍ଦର,
ରାମା ରମ୍ୟରୂପ ଭବେ ସ୍ଥାୟୀ କେତେ କ୍ଷଣ ?
କେତେ କ୍ଷଣ ସ୍ଥାୟୀ ଅବା ସଦ୍ୟ ପ୍ରସ୍ଫୁଟିତ
ପୁଷ୍ପର ସୌରଭ ? ଯାଏ ଘଡ଼ିକେ ମିଳାଇ;
ଭବ-ସିନ୍ଧୁ ମଧ୍ୟେ କାଳ-ବୀଚି ଆନ୍ଦୋଳନେ
ନିମଜ୍ଜି ଘଡ଼ିକେ ରାମା-ରମ୍ୟରୂପ-ତରୀ
ଦେଇଯାଏ ଚିର ଅନୁଶୋଚନା ମାନସେ ।
ଯେ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ପରିଣାମ ଏତେ ଭୟାବହ,
କେଉଁ ଅଜ୍ଞ କହେ ତାକୁ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ବୋଲିଣ ?
ବିଶେଷେ ଶୋଣିତ ଅସ୍ଥି ସ୍ନାୟୁ କେଶ ମାଂସ
ମଜ୍ଜା ମୂତ୍ର ପୁରୀଷାଦି ଘୃଣ୍ୟ ଉପାଦାନେ
ଗଠିତ ଅଙ୍ଗନା ଅଙ୍ଗ, କି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଅହୋ !
ଯେଉଁ ନାରୀ ଦେହ ଏତେ ବୀଭତ୍ସ ମନ୍ଦିର
ହୋଇପାରେ ସୁନ୍ଦର କି ତାହା କେତେବେଳେ ?
ଅନିତ୍ୟ ସଂସାର ମଧ୍ୟେ ଅନିତ୍ୟ ସକଳ,
କେବଳ ନିତ୍ୟ ପଦାର୍ଥ,—ଭବଦୁଃଖ ହର
ମୂର୍ତ୍ତିର ସୁନ୍ଦର ସେହି ମନର ଧାରଣ;
ଜାଣି ତୁମ୍ଭେ ଏହା ଭୀଷ୍ମ ! ଦିବ୍ୟ ଜ୍ଞାନବଳେ,
ମିଶିଣ ସଂସାରେ ବାହ୍ୟେ, ଜଳେ ପଦ୍ମଦଳ
ପ୍ରାୟ, ଥିଲ ନବେଶିଣ ଚିତ୍ତ ହରି-ପଦେ
ସଦା ଦୃଢ଼ତର ନିଷ୍ଠା ସହ, ଯୋଗ ଋଷି !
ସ୍ୱଧର୍ମ ପାଳନ ପୁଣି ଦୁର୍ଦ୍ଦାନ୍ତ ଦମନ
ଏ ବେନି ସକାଶୁଁ ତୁମ୍ଭେ ଧରିଥିଲ ଧନୁ ।
ଦେବବୃନ୍ଦୁ ଭି ସ୍ୱଭାବ ଆହେ ଦେବବ୍ରତ !
ଥିଲ ତୁମ୍ଭେ ସର୍ବପୂଜ୍ୟ,—ସର୍ବଜନ-ପ୍ରିୟ,—
ନିରଭିମାନତା ହେତୁ, ହୋନ୍ତେ ଅରାଜକ
ହସ୍ତିନା ନଗରୀ, ଚିର ବୀର-କର୍ଷିଣୀ,
ପାଳିଲ ତାହାକୁ ତୁମ୍ଭେ ପ୍ରତିନିଧିରୂପେ
ଧର୍ମ-ନୀତି ଧରି; ରଥି ! ତୁମ୍ଭ ଯୋଗେ ତାକୁ
ନ ପାରିଲ ଅରାଜକ ଉପଦ୍ରବ ଛୁଇଁ ।
ପାଳିଥିଲେ ଏହିପରି ପୂର୍ବେ ତ୍ରେତାଯୁଗେ,
ରାମଜୟୀ * ପ୍ରାଣାରାମ ରାମଙ୍କ ଅଭାବେ
ଶୋଭନା ଅଯୋଧ୍ୟା ଧନ୍ୟ ରାଜର୍ଷି ଭରତ ।
ସମଦର୍ଶିତା ଅସୀମ ତୁମ୍ଭର ଗାଙ୍ଗେୟ !
ହେଲେହେଁ କୌରବଙ୍କର ଅନ୍ନରେ ପାଳିତ,
ଦେଖୁଥିଲ ସମନେତ୍ରେ କୌରବେ ପାଣ୍ଡବେ ।
କୌରବ ନିଷେଧସତ୍ତ୍ୱେ ହେଲା ନାହିଁ ଊଣା
ତୁମ୍ଭର ପାଣ୍ଡବ-ପ୍ରୀତି, ଶତବକ୍ର ବାଧା
ମାନେ କି ସଜ୍ଜନ ପ୍ରୀତି ? ବରଂ ପାଏ ଯେତେ
ବାଧା, ଲଭେ ପୂର୍ବଠାରୁ ବୃଦ୍ଧି ସେତେ ଗୁଣ,

* ସେ ପରଶୁରାମଙ୍କୁ ଜୟ କରିଥିଲେ ।

ବୁଝାଇଲ ଯେତେ ତୁମ୍ଭେ ହିତ ଉପଦେଶ
କୌରବ-ବଂଶର କ୍ରୂର ଦୁଷ୍ଟ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନେ
ସମୁଚିତ ରାଜ୍ୟଭାଗ ଦେବାକୁ ପାଣ୍ଡବେ,
ମାନି ଘେନିଲା ନ ତାହା ମାନୀ କୁରୁନାଥ,
ଉପେକ୍ଷି ଆସନ୍ନମୃତ୍ୟୁ ରୋଗୀ ଆହା ଯଥା
ସୁବୈଦ୍ୟ-ବ୍ୟବସ୍ଥା, ଭୁଞ୍ଜେ ଅପଥ୍ୟ ସାଗ୍ରହେ
ତଥା ଅବହେଳି ତବ ନ୍ୟାଯ୍ୟ ସୁମନ୍ତ୍ରଣା
ହେୟ ଜ୍ଞାନେ କୁରୁପତି, କଲା ଦୃଢ଼ ପଣ
ନ ଦେବାକୁ ପାଣ୍ଡୁ-ସୁତେ ସୂଚ୍ୟଗ୍ର ଅବନୀ
ବିନା ଯୁଦ୍ଧେ ଯେବେ, ତହୁଁ ଘଟନ୍ତେ ସମର
କୁରୁକ୍ଷେତ୍ର ପୁଣ୍ୟପୀଠେ ଉଭୟ ପକ୍ଷର,
ହେଲ ତୁମ୍ଭେ କୁରୁପକ୍ଷ ମୁଖ୍ୟ ସେନାପତି ।
ଅହୋ ! ପ୍ରକାଶିଲ ଭୀଷ୍ମ କି ରୁଦ୍ର ବିକ୍ରମ
ବିଶ୍ୱବାସୀ, ଯବେ ତେଜ ଉଠିଣ ପ୍ରଜ୍ୱଳି
ଘୃତାହୁତ ହୁତାଶନ ପ୍ରାୟ, ହେଲା ଅତି
ଦୁର୍ବାର ଅସହ୍ୟ; ଅହୋ ସେ ତେଜ ନିକଟେ,
ନ ପାରିଲେ ତିଷ୍ଠି କେହି, ଅର୍ଜ୍ଜୁନ ବ୍ୟତୀତ,
ପାଣ୍ଡବ ପକ୍ଷର ଯେତେ ରଥୀ ମହାରଥୀ ।
ଦଶଦିନଯାଏଁ କରି ବିଷମ ସମର,
ବଧି ଲକ୍ଷସଂଖ୍ୟ ରଥୀ, ବିପକ୍ଷ ପକ୍ଷକୁ
କଲ ମହା ଲଣ୍ଡଭଣ୍ଡ, ନିରାଶା-ପୂରିତ ।
ମହାବୀର ! ମହାରଥୀ ତୁମ୍ଭେ ଅଦ୍ୱିତୀୟ,
ଥିଲେ ସଶସ୍ତ୍ର, କାହାର ସାଧ୍ୟ ଜିଣିବ ହେ
ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ସମରେ ନରେ ଅଥବା ଅମରେ ?
କିନ୍ତୁ ପାଣ୍ଡବବତ୍ସଳ ତୁମ୍ଭେ, ଦୟା ବହି
ତେଣୁ, କହିଦେଲ ନିଜ ମୃତ୍ୟୁର ଉପାୟ
ତାଙ୍କୁ, ଇଚ୍ଛାମୃତ୍ୟୁ ଏବେ ଅଛ ସ୍ୱଭାବରେ,
ଶୋଇଲ ଇଚ୍ଛାରେ ତହୁଁ ଶରଶଯ୍ୟୋପରି;
କୌରବ ଜିଗୀଷା-ଦୁର୍ଗ ହେଲ ବିଚୂର୍ଣ୍ଣିତ ।
କୁରୁକ୍ଷେତ୍ର-ରଙ୍ଗାଳୟେ ରଣ-ନାଟକର
ମହାଦୃଶ୍ୟ ଅଭିନୟେ, ହୋନ୍ତେ ଯଥାକାଳେ
ଯବନିକାପାତ, ହେଲେ ଜୟ-ଶ୍ରୀମଣ୍ଡିତ
ଧର୍ମରାଜ ଯୁଧିଷ୍ଠିର, କିନ୍ତୁ ସେ ବିଜୟ
ହେଲା ତାଙ୍କ ପକ୍ଷେ ତୀବ୍ର ଯନ୍ତ୍ରଣାବର୍ଦ୍ଧିତ ।
ରୋକି ମିତ୍ର ବଧ ପୁଣି ମହାଜନ କ୍ଷୟ,
ଆଚ୍ଛାଦିଲା ହୃଦେ ତାଙ୍କ ଶୋକ-ଆଚ୍ଛାଦନେ,
ଏବେ ସର୍ବଗୁଣୀ, ଦୂରେ ଆଣିଦେଲ ଶୋକ
ବିଷମ ନିର୍ବେଦ, ତହୁଁ ରାଜ୍ୟ ତେଜିବାକୁ
ଇଚ୍ଛିଲେ ନିଜର ଗୃହ, ସୁଖ, ସିଂହାସନ ।
ସେ କାଳେ ହେ ଭୀଷ୍ମ ! ତୁମ୍ଭେ ଦେଇ ଯୁଧିଷ୍ଠିରେ
ବେଦସିଦ୍ଧ ରାଜଧର୍ମ ଗୃହସ୍ଥ ଧର୍ମାଦି
ନାନା ଧର୍ମ ଉପଦେଶ, ବିଶେଷେ ବଖାଣି
ଗୃହସ୍ଥ ଧର୍ମ ମାହାତ୍ମ୍ୟ, ଆଣିଲ ଫେରାଇ
ବିଷୟ-ବିମୁଖ ତାଙ୍କ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱମୁଖୀ ମନେ
ପୁନଶ୍ଚ ବିଷୟ ପ୍ରତି, ଯଥା ତ୍ରେତାଯୁଗେ
ଜନନ୍ତେ ବିଶ୍ୱ-ବିତୃଷ୍ଣା ରାମଙ୍କ ମାନସେ
ଅକାଳେ, ଭାଙ୍ଗିଣ ତାହା ନାନାତତ୍ତ୍ୱ ବାଦେ
ମହାଯୋଗନିଷ୍ଠ ଶିଷ୍ଟ ବଶିଷ୍ଠ ତାପସ,
ନିୟୋଜିଲେ ତାଙ୍କୁ ପୁଣି ଗୃହସ୍ଥ ଆଶ୍ରମେ ।
ଧନ୍ୱବର ! ଧନ୍ୟ ତୁମ୍ଭେ ମହାତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞାନୀ !
ସଂଶୟଚ୍ଛେଦିନୀ ତବ ଆଧ୍ୟାତ୍ମ୍ୟ ବ୍ୟାଖ୍ୟାରେ
ହୁଅନ୍ତେ ସମୂଳେ କ୍ଷୟ ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କର
ଅସାର ପାର୍ଥିବ ମୋହ, ବସି ସିଂହାସନେ,
ଶାସିଲେ ଧରଣୀ ସେହୁ ଧର୍ମେ ଚିରକାଳ ।
ଆଜନ୍ମ ଅକୃତଦାର ହେ ଭୀଷ୍ମ-ଗାଙ୍ଗେୟ !
ପରମ ବୈଷ୍ଣବ ତୁମ୍ଭେ, ଏହୁ ଆର୍ଯ୍ୟଭୂମେ,
ସ୍ମରୁଛନ୍ତି ତବ ନାମ ଆର୍ଯ୍ୟସନ୍ତତିଏ
ପ୍ରାତୁଁ ଉଠି, ମୁକ୍ତିମନ୍ତ୍ରରୂପେ, ବୀରବର !
ପଶି ତୁମ୍ଭେ ଭବ-କର୍ମଶାଳେ, ଶାଣି ହୋଇ
ସୁ-କୃତି-ଶାଣରେ, ତହୁଁ ଛଡ଼ାଇଣ ଦେହୁଁ
ଅଭିଶାପ-ମଳ, ଧରି ଦିବ୍ୟ ରୂପ, ତେଜ,
ଯଥାକାଳେ ଗଲ ଚାଲି ସତ୍ୟ ନିତ୍ୟ ଧାମେ ।

ଷଷ୍ଠ ସର୍ଗ

ଦ୍ରୋଣ

ପ୍ରଶ୍ରୁତ-ଶ୍ରୌରୁଷ ଆହେ କୁରୁ-ଗୁରୁ ଦ୍ୱିଜ
ଦ୍ରୋଣାଚାର୍ଯ୍ୟ, କ୍ଷତ୍ରିୟତ୍ୱ ବିପ୍ରତ୍ୱ, ଏ ବେନି
ବିରୋଧୀ ଭାବର ଥିଲ ତୁମ୍ଭେ ଏକା ଘର—
ସୁମଧୁର ମିଳନର ମହତ-ମନ୍ଦିର ।
ରୌଦ୍ର ଶାନ୍ତ ଏ ଯୁଗଳ ରସ-ଉପାଦାନେ
ଗଠିତ ଶରୀର ତବ, ଅର୍ଦ୍ଧ ଅର୍ଦ୍ଧ ଭାଗ,
ଅହୋ ! ଶୀତ ଉଷ୍ଣର କି ଅପୂର୍ବ ମିଳନ !
କେ କହିବ ମୋତେ ସ୍ନିଗ୍ଧ ଚନ୍ଦ୍ରିକା ସହିତେ
କେମନ୍ତେ ମିଶିଲା ଆସି ନିଦାଘ ପ୍ରଖର
ରବି-ରଶ୍ମି କିମ୍ବା ଜଳେ ପ୍ରଚଣ୍ଡ ଅନଳ ?
ବେଦାଧ୍ୟାୟୀ ସତ୍ତ୍ୱଗୁଣୀ ବ୍ରାହ୍ମଣ ବକ୍ଷରେ
ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱର କ୍ଷତ୍ରବିଦ୍ୟା, ମାନ୍ୟ ଭରଦ୍ୱାଜ !
ଏ ଉକ୍ତି ପ୍ରଯୋଜ୍ୟ କେବେ ନୁହେ ତୁମ୍ଭ ପ୍ରତି;
ତ୍ୟାଜି ତୁମ୍ଭେ ସ୍ୱଧରମେ, ପରଧର୍ମେ ଯେଣୁ
କରୁଥିଲ ଆଲୋଚନା, ତୁମ୍ଭ ପକ୍ଷେ ତାହା
ବୋଲିଯାଇପାରେ ତେଣୁ ପାପବୃତ୍ତି ବୋଲି ।
ଅଗ୍ନିଜାତ ଅଗ୍ନିବେଶ ଋଷି ମହାତପା
ଥିଲେ ପିତୃଶିଷ୍ୟ ତବ, ପ୍ରଦାନିଲେ ସେହୁ
ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଆଗ୍ନେୟ ଅସ୍ତ୍ର ବ୍ରହ୍ମଶିର ନାମେ,
ମେଦିନୀ-ଦହନ-ଦକ୍ଷ, ଅମର-ଦୁର୍ବାର ।
କ୍ଷତ୍ରକୁଳ-ଅମଙ୍ଗଳ ଭୀମ ଧୂମକେତୁ,
କରି ଯେହୁ କ୍ଷତ୍ରକ୍ଷୟ ଏକବିଂଶ ବାର
ଗର୍ଭସ୍ଥ ବାଳକ ସହ, ଅର୍ପି ଧରଣୀକୁ
ନିକ୍ଷତ୍ରିୟା ଆଖ୍ୟା, କଲେ କ୍ଷତ୍ରିୟ ଶୋଣିତେ
ତର୍ପଣ ପିତୃଗଣର, ସେହି ପର୍ଶୁରାମ,
ଦେଲେ ଦ୍ରୋଣ ତୁମ୍ଭ କରେ ପ୍ରସନ୍ନେ ନିବେଦି
ଧନୁ ସହ ଧନୁର୍ବେଦ, ସେ ବିଦ୍ୟା ପ୍ରଭାବେ
ହେଲ ତୁମ୍ଭେ ଅସ୍ତ୍ରପଥେ ଅଗ୍ରଗଣନୀୟ ।
ବେଦ-ବେଦାନ୍ତ-ବିଦୁଷ ହେ ଯୋଗୀନ୍ଦ୍ର ଦ୍ରୋଣ !
ଅଟ ତୁମ୍ଭେ ତେଜୀୟାନ ଏବେ ବ୍ରହ୍ମତେଜେ,
ଦୁହେଁ ମିଶି କ୍ଷାତ୍ର ତେଜ ତହିଁ ହୋଇଥିଲା
ଅତୀବ ପ୍ରଚଣ୍ଡ, ଅହୋ ! ରଥୀନ୍ଦ୍ର-ଦୁଃସହ
ତୁମ ଶିକ୍ଷା ପ୍ରଭାବରେ କୌରବ କୁମାରେ,
ଆଉର ଅନ୍ଧକ ବୃଷ୍ଣି ବଂଶୀୟ କ୍ଷତ୍ରେୟେ,
ହୋଇଥିଲେ ଜଗଜ୍ଜୟୀ ବୀର-କୀର୍ତ୍ତିଶାଳୀ ।
ଧନ୍ୟ ତୁମ୍ଭେ ଶିକ୍ଷାଦାତା, ଶତ ଧନ୍ୟ ତବ
ଶିକ୍ଷାର କୌଶଳ, ତବ ସିଦ୍ଧିପ୍ରଦ ବେତ
ବାଜିଥିଲା ପୃଷ୍ଠେ ଯାର, କାନ୍ତ ହେଲେ ସେହୁ
ଯାଇଛି ଦେଖାଇ ଭବେ ବୀରତ୍ୱ ଗରିମା ।
ଅଦ୍ଭୁତ ଆଚାର୍ଯ୍ୟପଣ ତୁମ୍ଭର ହେ ଦ୍ରୋଣ !
ଜପି ତବ ଧନୁର୍ବେଦ-ସିଦ୍ଧିପ୍ରଦ ନାମ,
କରୁଥିଲେ ମନସ୍କାମ ସିଦ୍ଧ ଶିଷ୍ୟଗଣ ।
ଏକଲବ୍ୟ ନାମେ ଏକ କିରାତ ନନ୍ଦନ,
ପ୍ରାର୍ଥିଲା ଶିଷ୍ୟତ୍ୱ ତବ ଭକ୍ତ, ମାତ୍ର ଦ୍ରୋଣ
"ଉଚ୍ଚବିଦ୍ୟା ନୀଚେ ଦାନ ନୁହେ ସମୀଚୀନ,
ନୁହେ ସମୀଚୀନ କେବେ ଦେବଭାଗ ହବି
ଦାନବେ ପ୍ରଦାନ", ଭାଣି ତୁମ୍ଭେ ଏହା, କଲ
ନିରାଶ ନିଷାଦେ, ତହୁଁ ଯାଇ ସେ କାନନେ,
ନିର୍ମାଣି ତୁମ୍ଭର ଦିବ୍ୟ ମୂର୍ତ୍ତି ମୃତ୍ତିକାରେ,
ଏକଲକ୍ଷ୍ୟେ ଏକଲବ୍ୟ ପୂଜି ସେ ମୂରତି,
ଲଭିଲକ ସ୍ୱାଭୀପ୍ସିତ ବିଦ୍ୟା ଅବହେଳେ,
ଧନ୍ୟ ତବ ଦ୍ରୋଣାଚାର୍ଯ୍ୟ ନାମର ମହିମା !
କାହାନ୍ତି ଏ କାଳେ ଦ୍ରୋଣ, ତୁମ୍ଭପରି ଗୁରୁ ?
କାହିଁ ଶିଷ୍ୟ ଏକନିଷ୍ଠ ଏକଲବ୍ୟ ପରି ?
ଯାଇଛି ସେ କାଳ, ଏବେ ସେ ସବୁ ଦୁର୍ଲଭ ।
ଦ୍ରୋଣ ! ତୁମ୍ଭେ ମହାସତ୍ତ୍ୱ, ମହାବୀର ପୁଣି
ଅସୀମ ତେଜସ୍ୱୀ, ହାୟ, ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଦୀନତା,
କଲା ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ହସ୍ତେ କ୍ରୀଡ଼ା-ପୁତ୍ତଳିକା;

କିଂ ନ କରି ପାରେ ଦୈନ୍ୟ କି ଅସାଧ୍ୟ ତାର ?
ତାର ଅତ୍ୟାଗ୍ରହରେ ସିନା ବାଧ୍ୟ ହୁଏ ନର
ଅର୍ପିବାକୁ ବଳରୂପେ ଧନୀର ପଦ୍ମରେ
ସ୍ୱୀୟ ସ୍ୱାଧୀନ ଜୀବନ; ଦରିଦ୍ର ପକ୍ଷରେ
ଚିର ହାହାମୟ ସିନା ଏ ନିଖିଳ ଭବ;
ହେଉପଛେ ସୁପଣ୍ଡିତ ସକଳ ବିଦ୍ୟାରେ
ମାତ୍ର ହେଲେ ଧନହୀନ, କିଏ ବୁଝେ ଗୁଣ
ତାର ? ବରଂ ସମାଜରେ ହୁଏ ଅବଜ୍ଞେୟ
ସେହୁ, ପ୍ରତିଭା, ମହତ୍ତ୍ୱ, ପ୍ରଜ୍ଞା, ଯାହା କିଛି
ନରତ୍ୱ ନରର, ତାକୁ ସତତ ଆଚ୍ଛାଦି
ରଖେ ଦରିଦ୍ରତା-ଘନ ନୀରନ୍ଧ୍ର ବେଷ୍ଟନେ ।
ତାହାଁ ବନ୍ଧୁ, ଯାହା ଆହା ନିର୍ଜ୍ଜନ ଲୋକର
ଭବେ, ସେହୁ ସମାଜର ସଦା ଅଚର୍ଚ୍ଚିତ ।
ମିଥ୍ୟା କି ହେ ଏ ବଚନ, ଗୁରୁ ଭାରଦ୍ୱାଜ ?
ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ତବଲେ ପଞ୍ଚ ତୁମ୍ଭେ ଯେତେବେଳେ
ଗଲ ଦ୍ରୁପଦ ସକାଶେ, ପୂର୍ବସଖା ତବ,
ଚିହ୍ନିଲେ କି ତୁମ୍ଭକୁ ସେ ? ଦେଲେ ସୁଦ୍ଧା ଦ୍ରୋଣ
ଆତ୍ମପରିଚୟ ତୁମ୍ଭେ, ପ୍ରତ୍ୟୁତ ପ୍ରଦାନି
ଲାଞ୍ଛନା ଭର୍ତ୍ସି ବହୁ, ଦେଲେ ଘଉଡ଼ାଇ ।
ପଶ୍ଚାତେ ଅଜାତଶତ୍ରୁ ଧନଞ୍ଜୟାଦ୍ୟାସ୍ତ
ସମ୍ପ୍ରଦାନ ମହୋତ୍ସବରେ ଶିକ୍ଷା ଯଥାତଥ,
ଶୁଝିଲ ସେ ଋଣ ତୁମ୍ଭେ କଳାନ୍ତର ସହ ।
    ଅନ୍ନ ବସ୍ତ୍ର ଧନ ଦାନେ ରାଜା ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ
କରି ରଖିଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ତୁମ୍ଭକୁ ସତତ
ସ୍ୱୀୟ ମତାନୁବର୍ତ୍ତୀ, ତୁମ୍ଭେ ତଦାଗତ
ଅସାମାନ୍ୟ ତେଜସ୍ୱିତା ସ୍ପଷ୍ଟବାଦିତାର—
ପ୍ରାକୃତିକ ପ୍ରରୋଚନେ, ଯଥା ପ୍ରତିବାଦ
କରୁଥିଲ ଅନୀତିର, ଜଳେହେଁ ଗୁଣିଆ
ମହାମନ୍ତ୍ରବଳେ ରୁଦ୍ଧ ମହାନାଗ ତେଜ,
ମାତ୍ର ଖେଳାଇବା କାଳେ, ନ ହାଣେ କି ସେହୁ
ରୁଷ୍ଟ ଜାଙ୍ଗଳିକ ପରେ, ହୀଣଣେ ଫଣାର ।
ମାତ୍ର ଦ୍ରୋଣ ! ନୁହେ ଏହା ପ୍ରଶଂସା ବିଷୟ,
ତୁମ୍ଭପରି ସୁଶାସ୍ତ୍ରଜ୍ଞ ଆଶ୍ରୟୀ ପକ୍ଷରେ ।
ସୁଯୁକ୍ତି ଅନୁମୋଦନ ସଦସ୍ୟ-ଲକ୍ଷଣ,
ନ ହେଉ ପଛକେ ତାହା ନୃପତିର ପ୍ରିୟ;
ମାତ୍ର ସଦସ୍ୟର ସଭ୍ୟ ହେବାର ଉଚିତ,
ନୁହଇ ଉଚିତ ଅତି, ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ରମତେ ।
ଆଉ ଯେହୁ ମନ ଧରି କହୁଥାଏ କଥା
ନୃପତି ଛାମୁରେ, ତାଙ୍କ ମନସ୍ତୁଷ୍ଟି ଆଶେ,
ଧର୍ମାଧର୍ମ ଭଲମନ୍ଦ ନ କରି ବିଚାର,
ପ୍ରତିଧ୍ୱନି-ଯନ୍ତ୍ର ସେହୁ ନୃପତି କଣ୍ଠର,
ନୃପତି ପାତକ ଲଦା ତାହାରି ମସ୍ତକେ ।
ନ ଘେନେ ସତ୍ପରାମର୍ଶ ଯେ ଅଜ୍ଞ ନୃପତି,
ଥାଇ ତା ସଂସର୍ଗେ, ଇନ୍ଦ୍ରସୁଖ ଭୋଗଠାରୁ
ବରଂ ସହସ୍ର ଗୁଣେ ଶ୍ରେୟ ଭିକ୍ଷାବ୍ରତ ।
ସାଧୁ ଶିଷ୍ଟ ତୁମ୍ଭେ, ମାତ୍ର ଦୁଷ୍ଟ ସହବାସେ
ଫଳିଲା ଯେ ବିଷମୟ ଫଳ, ଭାଗ୍ୟେ ତବ,
ଶତ୍ରୁ ପ୍ରତି ତାହା ସୁଦ୍ଧା ନୁହେ ବାଞ୍ଛନୀୟ ।
ହୋଇ ସୁପୌରୁଷବନ୍ତ, ତାହାଁଙ୍କ ହେ ଭଲ
ନ ପୂଜ ପୁରୁଷକାରେ, ବାଞ୍ଛାବରଦାତା,
ହୋଇ ରହିଥିଲ କୁରୁ-କରୁଣା-ଭିଖାରୀ;
ତେଣୁ ଏ ଚରିତ ଲଭେଁ ବିସ୍ମୟ ଅପାର ।
ଦୁର୍ଜନର ଅନୁଗ୍ରହ ଭବିଷ୍ୟ ଭୀଷଣ,
ଦଣ୍ଡଠାରୁ ତୀବ୍ର ସିନା ଶତ ଗୁଣେ ତାହା ।
ଦୁର୍ଜନ ସହବାସର ଅସାଧ୍ୟ କି ପାପ ?
ଶାସ୍ତ୍ର କହେ ଦୁଃସଙ୍ଗତ ବର୍ଜିତ ସର୍ବଥା,
ବିଶେଷେ ତେଜିବ ସ୍ଥାନ ଦୁର୍ଜନ ଆଗମେ ।
ଅଗର୍ଭଜ ଦ୍ରୋଣ ! ତବ ବିମଳ ସ୍ୱଭାବ,
ସୁବର୍ଣ୍ଣ-ସୁଲଭ ଅତି ପବିତ୍ର ମଧୁର,
ଯଥା ଛଣା ପାରଣା; ମାତ୍ର ମିଶି ତହିଁ
ଦୁଷ୍ଟମତି ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ଚରିତ୍ର-ଗରଳ
କଲା ତାକୁ ବିଷମୟ,—ନିନ୍ଦିତ, ବିକୃତ ।
    ଷୋଡ଼ଶ ବର୍ଷର ଶିଶୁ ଅଭିମନ୍ୟୁ ରଥୀ,
ଭେଦିଣ ଦୁର୍ଭେଦ୍ୟ ତବ ଚକ୍ରବ୍ୟୂହ ଯେବେ

କଲ ପ୍ରଚଣ୍ଡ ସମର, ନାଶି ନାନାମତେ
ଅଶ୍ୱ ଗଜ ପଦାତିକ ରଥୀ ମହାରଥୀ
ବିପକ୍ଷ ପକ୍ଷର, ତେବେ ହେ ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ଦ୍ରୋଣ !
ନ ପାରିଣ ସହି ସେହି ବାଳକ-ବିକ୍ରମ,
ଆଚରିଲ ଅହୋ ତୁମ୍ଭେ କେଡ଼େ ଅମାନୁଷ
ପାପକର୍ମ ! ଶୁଣିଲେ ତା ବେଧିବେ ଶ୍ରବଣ,
ଘୃଣା ବ୍ରୀଡ଼ା ବିସ୍ମୟରେ ବୀରଧର୍ମୀ ବୀରେ ।
ମିଳି ତୁମ୍ଭେ ଏକ କାଳେ ସପ୍ତ ମହାରଥୀ,
ପବିତ୍ର ସମର-ଧର୍ମେ ଅର୍ପି ଜଳାଞ୍ଜଳି
ଆକ୍ରମିଲ ଚଉପାଶୁଁ କ୍ଷୁଦ୍ର ଆକ୍ରମଣେ,
ବ୍ୟୂହ ବିମନ୍ଥନରତ ସେ ବୀର ବାଳକେ,
ଦୁର୍ବୃତ୍ତ କିରାତେ ଯଥା ଆକ୍ରମନ୍ତି ଦୃଢ଼େ
ନଳବନେ ଖେଳେ ରତ ଦନ୍ତାବଳ ବାଳେ ।
ଅସହାୟ ନିରସ୍ତ୍ର ସେ ବିରଥ ବାଳକ,
ହତ ହେଲା ଯେବେ ରଣେ ପଶୁ-ବ୍ୟବହାରେ,
ସେ କାଳେ ପୃଥିବୀ ପାଇ ମହାପାପ ଭାର
ଟଳିଲା ସଘନେ, ଦେବେ କଲେ ହାହାକାର,
ଦେଖି ଏ ଅପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ ପାପ-ଅଭିନୟ,
ଉଚାରିଲେ ସ୍ୱସ୍ତିମନ୍ତ୍ର ବ୍ରହ୍ମବାଦୀ ଋଷି,
କାନ୍ଦିଲେ ସକଳ ସୈନ୍ୟ ମହାଗୁରୁ ଶୋକେ
ଶତ୍ରୁମିତ୍ରନିର୍ବିଶେଷେ, ସେ ଲୋହିତ ଧାର,
ପଙ୍କିଣ ସମରଭୂମେ ମିଶିଣ ଶୋଣିତେ
ବିସୃଜିଲା ସରସ୍ୱତୀ ସ୍ରୋତସ୍ୱତୀ ତହିଁ;
ସେନାପତି ଥିଲ ଦ୍ରୋଣ ତୁମ୍ଭେ ତ ସେ କାଳେ
କୌରବ ସେନାର, ସେହି ବିଶାଳ ବାହିନୀ,
ଚଳୁଥିଲା ତୁମ୍ଭ ହସ୍ତ ଅଙ୍ଗୁଳି ସଙ୍କେତେ ।
ତୁମ୍ଭ ପରି ଲୋକ ହୋଇ କପଟୀ ହେ ଭଲ,
ତେଜି ପାପ-ଭୀତି, ପୁଣି ତୁଚ୍ଛ ଧର୍ମନୀତି,
ବିହିଲ ସମ୍ମତି ଅହୋ ! ଏ ପାପ ପ୍ରସ୍ତାବେ ?
କପଟ ହେ ଭଲ ବୋଲି କ୍ଷତ୍ରଧର୍ମେ କାଳୀ
ବୋଲାଇବ ସେ କାଳୀ ପୁଣି ଆପଣା ବଦନେ ?
କୌରବପତିର ଛାର ଚକ୍ଷୁଲଜ୍ଜା ପାଇଁ,
କଲ କି ହେ ଏତେ ବଡ଼ ଗୁରୁତର ପାପ ?
କଲ କି ହେ ବନମୂର୍ତ୍ତି ନିଜ ଇଚ୍ଛା ସୁଖେ
ନିଜ ଅଧୋଗତି ପଥ, ତୁମ୍ଭେ ସ୍ୱହସ୍ତରେ ?
କିନ୍ତୁ ଦ୍ରୋଣ ଶତଧନ୍ୟ ମାୟାବୀର ମାୟା !
ସେ ବିଦ୍ୟାବଳରେ ସିନା ରଖିଲା ବିମୋହି
ତୁମ୍ଭ ପରି ସାଧୁ ଶିଷ୍ଟ ବିଜ୍ଞାଙ୍କୁ ଜନେ
ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ, କି ଅଦ୍ଭୁତ ମାଦକ, ତା ମାୟା,
ନ ତୁଟିଲା ଆଜୀବନ ତୁମ୍ଭର ସେ ନିଶା ।
    କ୍ଷତ୍ରିୟ-ଅଜ୍ଞାତ ମହାଗୂଢ଼ ଧନୁର୍ବେଦେ
ବିଶାରଦ ତୁମ୍ଭେ ଦ୍ରୋଣ, ଭିନ୍ନ ଲୋକାତୀତ
ସେହି ମହାବିଦ୍ୟାମାନ, ଦେଲ ତୁମ୍ଭେ ଯାଚି
ଅବ୍ୟର୍ଥ-ନାରାଚୀ ଶିଷ୍ୟ ସବ୍ୟସାଚୀ ଶୂରେ,
ଦେଖି ତାଙ୍କ ଗାଢ଼ତର ଅଧ୍ୟୟନ ପ୍ରୀତି ।
ଅର୍ଜୁନଙ୍କ ଗୁରୁଭକ୍ତି-ନିଷ୍ଠା ଅଲୌକିକ,
ମହା ତୁଷ୍ଟ ହୋଇ ତୁମ୍ଭେ ତାହାଙ୍କ ସେବାରେ
କଲ ସତ୍ୟ, ଜୀବନରେ ଅର୍ଜୁନ ବ୍ୟତୀତ
ନ କରିବ ବୋଲି ଆନେ ଶିଷ୍ୟ ପ୍ରିୟତର,
ଥିଲା ତବ ଏ ପ୍ରତିଜ୍ଞା ଅଜନ୍ମ ଅଟଳ ।
ଏତେ ସ୍ନେହ ଯେ ଅର୍ଜୁନେ (ପୁତ୍ରସେହୁଁ ବଳି)
ଆଚାର୍ଯ୍ୟ, ତୁମ୍ଭର, ଧରି ଧୈର୍ଯ୍ୟ ବା କପଟ
ପ୍ରହାରି ହେ ଦେହେ ତାଙ୍କ ଅସ୍ତ୍ର, ରଣସ୍ଥଳେ ?
ସ୍ନେହ, ଭକ୍ତିପୂର୍ଣ୍ଣ ତୁମ୍ଭ ବେନିଙ୍କ ହୃଦୟ;
ଘଟିବେ କପଟ ହୁଏ ବୈରିତା-ଆଗାର ?
ଦେବାସନେ ବସେ ଅହୋ ନାସ୍ତିକ ଚଣ୍ଡାଳ,
ନୋହିବ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ କାଏ ଶୁଣିଲେ ଏ କଥା ?
କିନ୍ତୁ ନୁହ ତୁମ୍ଭେ ବେନି ଦୋଷୀ ସେଥିପାଇଁ,
ଦୋଷୀ ଏକା ସେହି କ୍ରୂର କ୍ଷତ୍ରିୟ ଧରମ;
ଦୟାମାୟାହୀନ ସେହୁ ଅତୀବ କଠୋର ।
ନିତାନ୍ତ, ନିଷ୍ଠୁର ନିନ୍ଦ୍ୟ କ୍ଷତ୍ରିୟ ଆଚାର,
ଉଚ୍ଚ ନୀଚ ଆତ୍ମପରଜ୍ଞାନ-ସଂରୁଦ୍ଧକ,
ପ୍ରତ୍ୟୁତ ତାଠାରୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଅଗଣିତ ଗୁଣେ
ଇନ୍ଦ୍ରିୟଦମନ, କ୍ଷମା, ବୈରାଗ୍ୟ, ଅହିଂସା,

ସତ୍ୟ, ଶୌଚ, ଅମାତ୍ସର୍ଯ୍ୟ, ଦୟା, ଶାନ୍ତି, ପ୍ରୀତି,
ମୈତ୍ରୀ ଆଦି ବହୁଗୁଣ-ସୁଲଭ ଆଗର ।
ଭୀଷ୍ମ ଶରଶଯ୍ୟା ଅନ୍ତେ ହେ ଶୂର-ଭାସ୍କର !
ହୋଇ ତୁମ୍ଭେ ଅଭିଷିକ୍ତ ମୁଖ୍ୟ ସେନାପତି
ପଦେ, କୌରବ ପକ୍ଷର, ପ୍ରକାଶିଲ ଅହୋ !
କି ଦୁର୍ଦ୍ଧର୍ଷ ପରାକ୍ରମ, ଭୁବନ-ବିକାଶୀ,
ମହାଧନୁର୍ଦ୍ଧାରୀ ତୁମ୍ଭେ, ବୈରି-ହୃତ୍କମ୍ପ,
ମହାରଥୀ ଦ୍ରୋଣ ଗୁରୁ ଭୁବନବନ୍ଦିତ,
ଶୌର୍ଯ୍ୟେ ବୀର୍ଯ୍ୟେ ତୁମ୍ଭେ ଏକା ତୁମ୍ଭର ଉପମା;
ଦୁର୍ଦ୍ଧର୍ଷ ତୁମ୍ଭର ମହାବିପୁଳ ବିକ୍ରମ,
ବାଧ୍ୟ ହେଲ ରଣସ୍ଥଳେ ଅସତ୍ୟ କଥନେ
ଶର ଅନୃତ ବିରୋଧୀ ସୁଧୀ ଯୁଧିଷ୍ଠିରେ ।
ଜୟ-ସୁଧା ଲିପ୍ସାରେ ହେ ଦ୍ରୋଣଇ ଦ୍ରୋଣ !
ମନ୍ଥିଲ ତୁମ୍ଭେ ପାଣ୍ଡବ-ବାହିନୀ-ବାରିଧି,
ମାତ୍ର ଭାଗ୍ୟଦୋଷେ ତବ, ଜାତ ହେଲ ତହୁଁ
ପ୍ରାଣଘାତୀ ତୀବ୍ରତମ ମହା ହଳାହଳ,
ବଧି ତୁମ୍ଭେ ପାଣ୍ଡୁ ପକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ସେନା
ଲଘୁ ହସ୍ତେ, ଅବଶେଷେ ହେଲ ଶିରଶୂନ୍ୟ,
ଧୃଷ୍ଟଦ୍ୟୁମ୍ନ ଧୃଷ୍ଟଦ୍ୟୁମ୍ନ ତୀକ୍ଷ୍ଣ କରବାଳେ,
ପାଞ୍ଚ ଦିନ ଯୁଝି ହେଲ ପ୍ରପଞ୍ଚୁ ଅନ୍ତର ।

ସପ୍ତମ ସର୍ଗ

କର୍ଣ୍ଣ

ଦର୍ପିଚୂଡ଼ାମଣି କର୍ଣ୍ଣ କୌରବ-ଭରସା,
ଆଜନ୍ମ କବଚଧାରୀ କୁଣ୍ଡଳ ଭୂଷଣ,
ବସୁଧା-ବିଶ୍ରୁତ ତବ ଶୂରତ୍ୱ-ଗରିମା,
ଦାନର ମହିମା କିନ୍ତୁ ବଳେ ତାହାଠାରୁ,
ଶୂରତା, ଦାତୃତା ଏହି ଉଭେ ତୁମ୍ଭଠାରେ,
ମିଳିଥିଲେ ମନ୍ଦାକିନୀ କାଳିନ୍ଦୀ ସମାନ ।
ଦାନବୀର ତୁମ୍ଭେ, ଦାନେଚ୍ଛାର ଶୁଭ୍ର-ସ୍ରୋତ,
ବହୁଥିଲା ନିରନ୍ତରେ ଶତ ଶତ ଧାରେ
ହୃଦୟ-କନ୍ଦରେ ତବ, ବୀର ! ଥିଲା ନାହିଁ
"ନାହିଁ" ପଦ ତବ ତୁଣ୍ଡେ କେବେ, ଥିଲ ମେଲି
ଦାନର ପସରା ସଦା, ଯାଚକଗଣର
ଇଷ୍ଟସିଦ୍ଧି ପକ୍ଷେ ଥିଲ କଳ୍ପ-ବାଞ୍ଛାବଟ ।
ଅବାରିତ ତବ ଦ୍ୱାର ଯାଚକ ପକ୍ଷରେ
ଥିଲା ଅବ୍ୟାହତ ସଦା, ପ୍ରାର୍ଥନା ମାତ୍ରକେ
ହେଉଥିଲା ପୂର୍ଣ୍ଣ ଯାର ଯାହା ଅଭିଳାଷ ।
ଭାଗ୍ୟେ କେହି ମାଗିଥିଲା ନାହିଁ ପ୍ରାଣ ଯେଣୁ,
ତେଣୁମାତ୍ର ଥିଲ ତୁମ୍ଭେ ଜୀବିତ ରାଧେୟ !
ପୁରାଣ-ପ୍ରଥିତ ତବ ଦାନର ମହିମା ।
ଥିଲ ରାଜା, ନେଉଥିଲ ରାଜକର ଯାହା,
ତାହା ଦାନ ପାଇଁ ଖାଲି, ଦାନ ପାଇଁ ସିନା
ଶୋଷନ୍ତି ସାଗରୁ ଜଳ ଦେବ ତ୍ୱିଷାମ୍ପତି ।
ମହାତ୍ୟାଗୀ ମହାଦାନୀ ତୁମ୍ଭେ, ବୁଝୁଥିଲ
ବିଧିବିଧାନର ଗୂଢ଼ ତତ୍ତ୍ୱ, ବୁଝୁଥିଲ
ମାନବର ବିଧିଦତ୍ତ ଏହି ହସ୍ତ ବେନି
ନୁହେ ଖାଲି ଖାଦ୍ୟ ପେୟ ସଂଗ୍ରହ ସକାଶେ,
ଦତ୍ତ ତାହା ଦାନ,ଯଜ୍ଞ, ସତ୍କାର୍ଯ୍ୟ ନିମନ୍ତେ,
ତହିଁ ନିୟୋଜିତ ଥିଲ ତୁମ୍ଭେ ତାକୁ ଦାନେ ।
ହେ କର୍ଣ୍ଣ ତୁମାରି କୁନ୍ତୀ କାନୀନକୁମାର !
ଥିଲ ତୁମ୍ଭେ ଯଥା ଧନୀ, କରୁଥିଲ ତଥା
ଧନର ସଦ୍‌ବ୍ୟବହାର, ଅସାର ଭଙ୍ଗୁର
ପାର୍ଥିବ ସମ୍ପତ୍ତି ସିନା, ମାଟିର ସେ ଧନ
ଶେଷେ ମିଶିଯାଏ ତହିଁ, ଜାଣି ତୁମ୍ଭେ ଏହା,
ସେହି ବିନଶ୍ୱର ମାଟିଧନ ବିନିମୟେ
କିଣୁଥିଲ ସାର ସତ୍ୟ ଅନଶ୍ୱର ଧନେ,
ଚିରସଙ୍ଗୀ ଚିରସାହା ମାନବର ଯେହୁ,
ଜୀବନେ ମରଣେ ସଦା ଅଚୌର୍ଯ୍ୟାପହୃତ ।
ସଞ୍ଚି ଯେଉଁ ଧନୀ ଧନ ଭଣ୍ଡାରରୁ ଭରି,
ନ ଖାଇ ନ ଦେଇ, ଧନ ଜଗୁଆଳି ସେହୁ,
ତାର ସେ ସଞ୍ଚୟ, ନୁହେଁ ସମ୍ପତ୍ତି ସଞ୍ଚୟ,
ଅଟେ ତାହା ପାପ ତାପ ଅନର୍ଥ ସଞ୍ଚୟ ।
ଅଙ୍ଗପତି ! କି ବର୍ଣ୍ଣିବି ତବ ବଦାନ୍ୟତା,
ଅତୁଳ ତା ଧରାତଳେ, ଦାତା କର୍ଣ୍ଣ ନାମ
ତବ, ସ୍ଥାୟୀ ଯୁଗେ ଯୁଗେ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ବଚନେ ।
ସତ୍ୟ ଦାନ ନିଷ୍ଠା ତବ ପରୀକ୍ଷା ଆଶୟେ,
କପଟ ବ୍ରାହ୍ମଣରୂପ ଧରି ଅଧୋକ୍ଷଜ,
କଲେକ ପ୍ରାର୍ଥନା ଆସି ତୁମ୍ଭର ସମୀପେ,
ତବ ପୁତ୍ର ବୃଷସେନ ସିଝିତ ଭକ୍ଷଣେ;
କିନ୍ତୁ କର୍ଣ୍ଣ ! ଧନ୍ୟ ତବ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ସହିଷ୍ଣୁତା,
ନୋହି ଅସମ୍ମତ ଶୁଣି ଛଦ୍ମ ଦ୍ୱିଜଙ୍କର
ମର୍ମାନ୍ତିକ ସେ ପ୍ରସ୍ତାବେ, ଅତି ଅମାନୁଷୀ,
ନିଜ ପ୍ରାଣାଦପି ପ୍ରିୟପୁତ୍ର ବୃଷସେନେ,
କାଟିଣ ତା ମାଂସ ତୁମ୍ଭେ ସ୍ୱକରେ କରତେ,
କଲ ତାହା ପାକ, ଅହୋ ! ନିର୍ବିକାର ହୃଦେ
ନିବେଦିଲ ଅଭ୍ୟାଗତ ବ୍ରାହ୍ମଣ ସକାଶେ,
ସ୍ୱୀକୃତ ପାଳନ ପୁଣି ଧର୍ମରକ୍ଷାପାଇଁ
ପ୍ରାଣପୁତ୍ର ପ୍ରାଣଦାନେ ନୋହିଲ କୁଣ୍ଠିତ,

ଧନ୍ୟ ତୁମ୍ଭେ ଦାତା, ଧନ୍ୟ ତବ ସତ୍ୟବ୍ରତ,
ଦାନେ ଧର୍ମେ ଦେଖି ତବ ନିଷ୍ଠା ଅକୃତ୍ରିମ
ପ୍ରଭୁ ଭାବଗ୍ରାହୀ, ଲଭି ସନ୍ତୋଷ ଅତୀବ,
ଆଣିଦେଲେ ପୁନେ ତବ ଅକ୍ଷତ ଶରୀରେ ।
ପୁଣି ଥରେ ଏହିରୂପେ ଦମ୍ଭୋଳି ନିକ୍ଷେପି,
କପଟ ବ୍ରାହ୍ମଣରୂପେ ଆସି ତବ ପାଶେ,
ପ୍ରାର୍ଥିଲେ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଦେହଲଗ୍ନ ସହଜାତ
କବଚ କୁଣ୍ଡଳ, ତହୁଁ ହେ ଦାନସାଗର !
ତତକ୍ଷଣ ଅସ୍ତ୍ରେ କାଟି ଅଙ୍ଗ ତୁମ୍ଭେ ସେହିକ୍ଷଣି ,
ସମର୍ପିଲ ଛଦ୍ମଦ୍ୱିଜେ କୁଣ୍ଡଳ ସନାହ ।
ତୁଷ୍ଟ ହୋଇ ଇନ୍ଦ୍ର ତହୁଁ ଦେଲେ ବରରୂପେ
ଅବ୍ୟର୍ଥ ଏକଘ୍ନୀ ବାଣ, ଉପବଜ୍ର ସମ ।
ରଖିଥିଲ ତୁମ୍ଭେ ତାହା ପାର୍ଥବଧ ପାଇଁ
ଅତି ସାବଧାନେ; ମାତ୍ର ଯେବେ ଭୀମ ସମ
ଭୀମସୂନୁ-ଘଟୋତ୍କଚ ରଣେ, ତ୍ରସ୍ତ ହୋଇ
କୁରୁନାଥ ତବ ପାଶେ ପଶିଲେ ଶରଣ
କାତରେ ଡାକଲେ,ତୁମ୍ଭେ,ସେକାଳେ ହେ ବୀର !
ପ୍ରହାରି ସେ ଅସ୍ତ୍ର ତୁମ୍ଭେ, ବଧି ଘଟୋତ୍କଚେ
(ଅମର-ଦୁର୍ବାର-ବୀର୍ଯ୍ୟ, ପରପୁରଞ୍ଜୟୀ)
ରଖିଲ, ଆସନ୍ନମୃତ୍ୟୁ-ମୁଖୁଁ କୁରୁଥାଟେ ।
ଗଜଧ୍ୱଜ ! ଯେଉଁ ଦେଶେ ଜନ୍ମି ତୁମ୍ଭପରି
ଦାନଶୌଣ୍ଡେ, ଯାଇଛନ୍ତି ଧନ୍ୟା କରି ଦାନେ
ମାତୃଭୂମେ, ସାଗରାନ୍ତ ଧରଣୀ ମଧ୍ୟରେ,
ଅହୋ ସେ ଭାରତେ ଚିରଦାନ-ବାରିପୂତ
ସେହି ପାପହା ଭାରତେ, ଦେବ-ଅଧ୍ୟୁଷିତ
ସେହି ଭୂସ୍ୱର୍ଗ ଭାରତେ,ଦୁରୁହ ଏକାଳେ
ମୁଷ୍ଟିଭିକ୍ଷା, ନୁହେ କି ହେ ବଚନ ଏ କଥା ?
କାହାନ୍ତି ସେ ଦାନବୀରେ ? କାହିଁ ବା ସେ କାଳ ?
ସେହି ମହାଦାତା ମହାପୁରୁଷ ଆସନେ,
ଉଟବନ୍ତି ଏବେ ସ୍ୱାର୍ଥ-ସର୍ବସ୍ୱ ପେଟୁକେ ।
ବନ୍ଧୁ ନାହିଁ ଆଉ କାହା କେହି ପୂର୍ବପରି
ଏ କାଳରେ ପ୍ରତିବେଶୀ ଦୁଃଖେ ଅଶ୍ରୁଧାର
ସମବେଦନାବ୍ୟଞ୍ଜକ, ରତ ସର୍ବେ ଏବେ
ଆତ୍ମସୁଖେ, କରେ କାର ଦୁଃସ୍ଥ-ପ୍ରତିବେଶୀ
କରୁଣ-କ୍ଷୀଣ-ଚିତ୍କାର, ଉପବାସ କ୍ଳେଶେ
ଅହର୍ନିଶ, ମାତ୍ର ସେହି ଧନିକ-ନନ୍ଦନ
ସଂରୁଦ୍ଧି ସେ ଦିଗେ କର୍ଣ୍ଣ ଭୁଞ୍ଜେ ମୁଦେ ବସି
ଦେବଭୋଗ୍ୟ ଭୋଜ୍ୟ, ଦିବ୍ୟ ଅଟ୍ଟାଳି ଉପରେ ।
ଗୃହିଧର୍ମ ସାର ଯେଉଁ ଅତିଥି ସତ୍କାର,
ଏ କାଳେ ସେ ହୀନପ୍ରଭ, ଅହୋ କି ଦୁର୍ଦ୍ଦିନ !
ଯେ ଦେଶର ନିତ୍ୟବ୍ରତ ପର ଉପକାର,
ଏ କାଳେ ହେଲା ସେ ଦେଶ ଏତେ ଆତ୍ମମ୍ଭରି !
କେଉଁ ପାପେ କାହା ଶାପେ ହେଲା ଏ ଦୁର୍ଗତି,
କେଉଁ ପାପେ ଅବା ହେଲା ଗଙ୍ଗା ତୁଳସୀର
ତେଜୋହୀନ କଳିଯୁଗେ, କେ କହିବ ମୋତେ ?
ରବିସୁତ ! ତେବେ ତୁମ୍ଭେ ଉପରବି ପ୍ରାୟ,
ତବ ରୁଦ୍ର ଯଶ ତେଜ ଜଳୁଥିଲା ସଦା
ଇତରଙ୍କୁ ବଳି, ଥିଲେ ଏକା ପାର୍ଥ ତବ
ପ୍ରତିଯୋଦ୍ଧା, ତେଣୁ ସଦା ତାହାଙ୍କ ସହିତେ
ହୋଇଣ ଯୁଯୁତ୍ସୁ ତୁମ୍ଭେ, ଥିଲ ସୁପ୍ରସ୍ତୁତ
ଧରଣୀକୁ ଅପାର୍ଥ ବା ଅକର୍ଣ୍ଣ କରଣେ ।
ଅପର ସାହାଯ୍ୟ ତୁମ୍ଭେ ନ କରି ପ୍ରତ୍ୟାଶା
କାର୍ଯ୍ୟକ୍ଷେତ୍ରେ କେବେ, ସ୍ୱୀୟ ପୌରୁଷ ଉପରେ
ରଖୁଥିଲ ସବୁ କାର୍ଯ୍ୟ ଏକାନ୍ତ ନିର୍ଭର ।
ମହାଦର୍ପୀ ଅବନମ୍ରୀ ତୁମ୍ଭେ, ଥିଲା ତବ
ଦିବ୍ୟ ଅଭିରୁଚି ସଦା ଆତ୍ମବଡିମାରେ;
କହ୍ନଣୀର ଅନୁରୂପ ଥିଲେ ହେଁ କରଣୀ
ତୁମ୍ଭର, ତଥାପି କର୍ଣ୍ଣ ! ନୁହଇ ଶୋଭନ
ତୁମ୍ଭପରି ବୀର ମୁଖେ ଆତ୍ମସ୍ତୁତି ଗୀତି;
ଆତ୍ମମୁଖେ ଆତ୍ମସ୍ତୁତି ମରଣ ସମାନ ।
କରୁ ନାହିଁ ଏ ସଂସାରେ କାର୍ଯ୍ୟ କେହି କଛୁ,
ତେବେ ଯାହା ହେଉଅଛି କୃତ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟରୂପେ,
ସାଧିତ ତା ବିଶ୍ୱପତି ଅସୀମ ଶକ୍ତିରେ,
ଉପଲକ୍ଷ ମାତ୍ର ସିନା ମାନବ କେବଳ,

ନ ହେଲେ ଶକ୍ତି ସେ ପ୍ରଭୁ ମହାଶକ୍ତିଧର,
ନାହିଁ କାର ସାଧ୍ୟ କିଛି, ନରେ ବା ଅମରେ ।
ଜଗତର ସର୍ବକାର୍ଯ୍ୟ ସେ ଅନନ୍ତଙ୍କର
ଅନନ୍ତ ଶକ୍ତିସାପେକ୍ଷ, ଅତଃ ମାନବର
କି ଅଛି ପର ଶକ୍ତିରେ ପୌରୁଷ କାରଣ ?
ମଣେ ଯେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟ ନର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ବୋଲିଣ,
କରେ ସେହି କାର୍ଯ୍ୟ ସେହୁ, କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସାଧନେ
ବଖାଣେ ଯେ ଆତ୍ମଶ୍ଲାଘା, ନିରର୍ଥକ ତାହା,
ସୁନ୍ଦର କି ନିଜ ମୁଖେ ନିଜର ବନ୍ଦନା ।
ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ-ଆଶାକାଶ-ତୁଙ୍ଗତମ କେତୁ
ହେ କର୍ଣ୍ଣ ! ମାହେନ୍ଦ୍ର ଯୋଗେ ମିଶିଥିଲ ଆସି
କୁରୁଦଳେ ତୁମ୍ଭେ, ପୁଣି ମାହେନ୍ଦ୍ର କ୍ଷଣରେ,
ସ୍ଥାପିଥିଲ ତବ ସହ ସଖ୍ୟ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ କୁରୁ ।
ଦେଖି ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ତବ ଅତୁଳ ପ୍ରତାପ,
ଅଦ୍ଭୁତ ଅସ୍ତ୍ରନୈପୁଣ୍ୟ, ସ୍ୱଦଳେ ସାଗ୍ରହେ
ଗ୍ରହି ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ରାଧେୟ ! କଲ ଅଙ୍ଗେ ରାଜା;
ପ୍ରତ୍ୟୁପକାରରୂପେ ତୁମ୍ଭେ ସୁଜ୍ଞ ବୀର !
ଜିଣି ବାହୁବଳେ ବହୁ ଦେଶ, ବଢ଼ାଇଲ
କୌରବ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ସହ ଗୌରବ ତାହାର ।
ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ସହାୟ ଲଭି ହେ ବୀର ଭାସ୍କରି !
ଚେତିଥିଲ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ପାଣ୍ଡବଙ୍କ ପ୍ରତି
ବହୁ ଅଂଶେ, ମନୁ ଅହୋ ଯେ ବିଷମ ଭୟ,
ରହି ସଂଜାତ ଦୁଷ୍ଟ କୁରୁପତି ହୃଦେ
ଦିବାସ୍ୱପ୍ନ କରୁଥିଲ ତାକୁ ତ୍ରସ୍ତ, ପୁଣି
କିଂକର୍ତ୍ତବ୍ୟବିମୋହିତ, ଅଧୈର୍ଯ୍ୟ, ବ୍ୟଥିତ,
ହେଲେହେଁ ତୁମ୍ଭେ ହେ ସୌରି ପାଣ୍ଡବସୋଦର
ମାତ୍ର ତାଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ କ୍ରୂର ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନେ
କରୁଥିଲ ଉତ୍ତେଜିତ ଅତି ତୀବ୍ର ଭାବେ,
ସ୍ୱଭାବରେ ସୁଯୋଧନ ମହାନାଗ ସମ,
ଈର୍ଷା-ହଳାହଳୋଦ୍ଗାରୀ, ତହିଁ ପରେ ପୁଣି,
ଫୁଙ୍କୁଥିଲ ତୁମ୍ଭେ ଦୁଷ୍ଟ ଗୁଣିଆ ପରାଏ
ସଦା ତାକୁ, କୁମନ୍ତ୍ରଣା-ରୂପ କୁମନ୍ତ୍ରରେ;
ବଢ଼ୁଥିଲ ଦମେ ତହୁଁ ଔଦ୍ଧତ୍ୟ ତାହାର ।
ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ-ବିଜିଗୀଷା-ନଭଃ-ଧ୍ରୁବତାର
ହେ କର୍ଣ୍ଣ ! ନିଷ୍ପାପ ପଞ୍ଚ ପଣ୍ଡିତ ପାଣ୍ଡବେ,
ହେଲେହେଁ ପ୍ରଚଣ୍ଡ ଗଣ୍ଡ, ମାତ୍ର ସ୍ୱଭାବେ ସେ,
ଶାନ୍ତ, ଦାନ୍ତ, ଧୀର ପୁଣି ଧର୍ମେ ସୁଧାର୍ମିକ,
ନ ଜାଣନ୍ତି ହିଂସା ସେହୁ ତେଣୁ ତାଙ୍କ ପ୍ରତି
ଦେବେ ସୁପ୍ରସନ୍ନ ସଦା; ଗୁଣ-ବିଚକ୍ଷଣ,
ସେହି ସାଧୁ ପାଣ୍ଡୁସୁତେ ବହି ତୁମ୍ଭେ ବୃଥା
ହିଂସା, ଆଣିଲ ହେ ସିନା ବଳେ ବଳେ ଡାକି
ନିଜ ଦୁର୍ଗତିକୁ ନିଜେ, ମହାସମାଦରେ ।
ଭୀଷଣା-ଭୁଜଙ୍ଗୀ-ଈର୍ଷା, ପୋଷିଲେ ତାହାକୁ
ହୃଦୟ-ପେଟିକା ମଧ୍ୟେ, ନିଶ୍ଚେ ଦିନେ ସେହୁ
ଗ୍ରାସକରେ ପୋଷକର ପ୍ରାଣ-ପ୍ଲବଙ୍ଗମେ ।
ଅଭେଦ୍ୟ ଧର୍ମ-ସନ୍ନାହେ ସଂପିହିତ ସଦା
ଧାର୍ମିକ ଶରୀର, ତାକୁ ପାରେ ନାହିଁ ଭେଦି
କେଉଁ କାଳେ ମତ୍ସରୀର ବିଷ-ଦଗ୍ଧ-ଶର,
ଦେଉଳକେ ଫିଙ୍ଗିଲେ ଲୋଷ୍ଟ୍ର କି କ୍ଷତି ତାହାର ?
ପ୍ରତ୍ୟୁତ ସେ ଲୋଷ୍ଟ୍ର ହୁଏ ବିଭକ୍ତ ଶତଧା ।
ଥିଲ ତୁମ୍ଭେ କର୍ଣ୍ଣ ! ବହୁ ସଦ୍ଗୁଣ-ମଣ୍ଡିତ,
ମାତ୍ର ତହିଁ ପଶି ଈର୍ଷା, ପୁଷ୍ପେ କୀଟ ପ୍ରାୟ,
କରିଥିଲା ସେ ସଦ୍ଗୁଣେ, ଦୂଷିତ, ବିକୃତ;
ବୀଭତ୍ସ-ରସିକବର ପାପୀ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ,
କଲା ଯେବେ ଦ୍ରୌପଦୀଙ୍କୁ ସଭା ତଳେ ଉଲଗ୍ନ
ଅବସ୍ଥା କରିବା ଆଶେ, ଅହୋ ସେ ଦୃଶ୍ୟକେ
ଲଭୁଥିଲେ ମର୍ମବ୍ୟଥା କେତେ ଯେ ପାଞ୍ଚାଳୀ,
(ସତୀ-ସୀମନ୍ତିନୀ ଦେବୀ ପାଣ୍ଡୁକୁଳବଧୂ)
ଶୁଣିଲେ ସେ ଦୁଃଖ ହେବ ପାଷାଣ ତରଳ !
ଏବେ ବିଳୁଳିତ ବେଶ, ଦୁଯେ ଗୁରୁଜନ
ଆଗେ ଅପମାନ, ସହେ କି ହେ ଏ ଯନ୍ତ୍ରଣା
ଲଜ୍ଜାକୁଳା କୁଳବାଳା ଅବଳା ପରାଣେ ?
ତା ଉପରେ କର୍ଣ୍ଣ ତବ ଉପହାସ ବାଣୀ,
କରୁଥିଲା ସତୀ ଅଙ୍ଗେ ବିନା ଅସ୍ତ୍ରେ କ୍ଷତ;

ସ୍ୱଭାବେ ଅବଳା ନାରୀ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅବଳା,
ଏଣୁ ସେ ସମସ୍ତଙ୍କର ସଦା ରକ୍ଷଣୀୟା,
ତାଙ୍କ ପ୍ରତି ଅତ୍ୟାଚାର ନୁହଇ ପୌରୁଷ,
ଅଟେ ତା କାପୁରୁଷତା ନିନ୍ଦିତ କୁତ୍ସିତ ।
ସମ୍ମୁଖରେ ଯାଜ୍ଞସେନୀ ଭ୍ରାତୃବଧୂ, ତବ,
ତାଙ୍କ ପ୍ରତି ଏ ବେଶ୍ୟାର ହେଲ କି ସମ୍ବୋଧ୍ୟ !
ଉପଯୁକ୍ତ ତବ ? ତାହା ସହିଲେ ଦ୍ରୌପଦୀ,
(କ୍ଷମାବତୀ ମହାସତୀ ମହାସହ୍ୟଶୀଳା)
କିନ୍ତୁ ନ ସହିଲ ଧର୍ମ, ଯେଣୁ ଅଧର୍ମର
ଦଣ୍ଡଦାତା ସେହୁ, ତେଣୁ ଭୁଞ୍ଜାଇଲା ଶେଷେ
ତୁମ୍ଭକୃତ ଦୁଷ୍କୃତର ସମୁଚିତ ଫଳ ।
ଦୁଷ୍ଟ ସହବାସେ ଯିବା ଏହି ଦୁଷ୍ଟ ଗୁଣ
ପ୍ରତିଫଳିଥିଲା କର୍ଣ୍ଣ ! ତବ କ୍ଷୁଣ୍ଣ କୁରେ;
ସହବାସ ହେତୁ ଜନ୍ମେ ଦୋଷ ଗୁଣ ଯେଣୁ,
ନାହିଁ ତବେ ଏ ଉକ୍ତିର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ବିରଳ,
ଜଳର ଶୀତଳ ସ୍ୱାଦୁ ମାଟି ଗୁଣେ ଯିବା ।
ହୁଅନ୍ତେ ନିହତ ମହାକୁରୁକ୍ଷେତ୍ର ରଣେ
ରଣ-ବିଚକ୍ଷଣ ଦ୍ରୋଣ, ମହାରଥୀଗୁରୁ,
ବୃତ ହୋଇ ତୁମ୍ଭେ କୁରୁସେନାପତି ପଦେ
ଭ୍ରମିଲ ଭୈରବେ ସେହି ରଣ-ମହାବନେ,
ଅସ୍ତ୍ର-କଣ୍ଟକିତ, ଶସ୍ତ୍ର-ଶ୍ୱାପଦସଙ୍କୁଳ;
ଭ୍ରମିଲେ ଯେସନ ପୂର୍ବେ ନିର୍ଭୟ ହୃଦୟେ
ଗର୍ଜିତ-କଣ୍ଠେ ଦେବ ଦେବ ସେନାପତି
କାର୍ତ୍ତିକ, ଭୀଷଣତମ ତାରକା ଆହବେ ।
ମହାଧନୁର୍ଦ୍ଧର ତୁମ୍ଭେ, ବ୍ରହ୍ମାସ୍ତ୍ରନିପୁଣ,
(ବୀରେନ୍ଦ୍ର-ମସ୍ତକଚୂଡ଼ା ମଧ୍ୟମଣି ଜ୍ୟୋତିଃ)
ଯୁଝି ଅତୁଟ ଉତ୍ସାହେ, ଅତୁଳ ବିକ୍ରମେ
ଅଷ୍ଟ ସହ, ନାଶି ବହୁ ଚତୁରଙ୍ଗ ସେନା,
ଜିଣିଲ ଅର୍ଜୁନ ଭିନ୍ନ ଅପର ପାଣ୍ଡବେ,
ମାତ୍ର ସ୍ମରି କୁନ୍ତୀ ସହ ପୂର୍ବ ସତ୍ୟବାଣୀ,
ନ ମାରିଣ ପ୍ରାଣେ ତାଙ୍କୁ ଦେଲ ତହୁଁ ଛାଡ଼ି ।
ଅବଶେଷେ ପାର୍ଥ ସହ (ଚିର ବୈରୀ ତବ)
ଦ୍ୱୈରଥ ସମରେ ଲଭି ମହାପରାଜୟ,
ଅର୍ପି ପୂର୍ଣ୍ଣାହୁତିରୂପେ ସୁନ୍ଦର ସ୍ୱଶିରେ
ଉଦ୍‌ଯାପିଲ ରଣ-ଯଜ୍ଞ ପ୍ରାଣ-ଯଜ୍ଞ ସହ ;
କଥା ରଖି ସତ୍ୟ ଘେନି ଗଲ ତୁମ୍ଭେ ଚାଲି ।
ଏଡ଼େ ବଡ଼ ବୀର ତୁମ୍ଭେ, ଧରାଧ୍ୱଂସକ୍ଷମ,
ତେଜିଥିଲେ ତବ ଭୟେ ନିଦ୍ରା ଯୁଧିଷ୍ଠିର
କି କାନ୍ତାରେ କି ଆଗାରେ ଲଭି ସୁଖ ସାହା
ମହେନ୍ଦ୍ର ପ୍ରତିମ ବଳୀ ଭ୍ରାତୃ-ଚତୁଷ୍ଟୟେ ।
ଜଗଜ୍ଜୟୀ ଧନଞ୍ଜୟେ ନ ବଧିବାଯାଏଁ
ନ ଧୋଇବ ଗୋଡ଼ ବୋଲି ରଖିଥିଲ ପଣ,
ତୁଚ୍ଛ ହେଲେ କର୍ଣ୍ଣ ! ତୁମ୍ଭେ ପାର ଅବହେଳେ
ଘଟାଇ ମୃତ୍ୟୁର ମୃତ୍ୟୁ , ମାତ୍ର ପାରିଲ କି
ଲଙ୍ଘି ବାରେ ନିୟତିର ସୀମା ? ଅଲଙ୍ଘ୍ୟତା
ଚରିତରେ; ହେଉ ପଛେ ତେଜସ୍ୱୀ ଯେ ଯେତେ,
ମାତ୍ର ନତଶିର ସେହୁ ନିୟତି ନିକଟେ;
ତେଜସ୍ୱୀର ତେଜ ସେହୁ ଗିଳେ ଅବହେଳେ,
ଗିଳେ ଯଥା ଚନ୍ଦ୍ରବାକ ଦୀପ୍ତ ଅଗ୍ନିକଣା ।
ସତତ ମନାସୁଥିଲ ମୃତ୍ୟୁ ଅର୍ଜୁନର,
ମାତ୍ର ତବ ମୃତ୍ୟୁ ତେଣେ ଗଣୁଥିଲ ବସି
ଚିତ୍ରଗୁପ୍ତ, ମୋହେ ଏହା ଯାଉଥିଲ ଭୁଲି;
ଅନ୍ୟର ଅଶିବ ଚିନ୍ତା ପୋଷନ୍ତି ଯା ନରେ
ହୃଦୟ-ଆଗାରେ, ତାର ବିନିମୟେ ଯିବା
ଘଟନ୍ତି ପ୍ରକାରାନ୍ତରେ ସ୍ୱକୀୟ ଦୁର୍ଗତି ।
ପୋଷିଥିଲ ବଡ଼ ଇଚ୍ଛା ବଧିବାକୁ ରଣେ
ସ୍ୱହସ୍ତେ ଅର୍ଜୁନେ, ମାତ୍ର ନିୟତି ନିୟମେ
ବଧ ହେଲ ତୁମ୍ଭେ ଶେଷେ ଅର୍ଜୁନ ହସ୍ତରେ,
ଅହୋ ! ନିୟତିର ଏ କି ଦୁର୍ଜ୍ଜୟ ନିୟମ !

ସାଲଶୀ

ଉପହାର

ଉତ୍କଳ-ପ୍ରଥିତଯଶା, ସତ୍‌ସାହିତ୍ୟାନୁରାଗୀ, ସ୍ୱଦେଶହିତୈଷିପ୍ରବର ମାନନୀୟ
ରାୟ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ସୁଦାମଚନ୍ଦ୍ର ନାୟକ ବାହାଦୁର ମହୋଦୟ

କରକମଳେଷୁ

ପରମ ଭକ୍ତିଭାଜନ ଶ୍ରୀମନ୍ମହୋଦୟ,

ଆପଣ ଭଦ୍ରଖର ଉଦୀୟମାନ ଚନ୍ଦ୍ର ଏବଂ ଉତ୍କଳମାତାଙ୍କର ଯୋଗ୍ୟତମ କୃତୀ ସନ୍ତାନ । ଦେଶ, ଜାତି ଏବଂ ସମାଜର ହିତକର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶୁଭାନୁଷ୍ଠାନରେ ଆପଣଙ୍କର ଆନ୍ତରିକ ସହାନୁଭୂତି ଦର୍ଶନ କରି ଆପଣଙ୍କ ପ୍ରତି ମୋର ସ୍ୱାଭାବିକ ଭକ୍ତି ଏବଂ ପ୍ରୀତି ଶତଗୁଣିତ ହୋଇଅଛି । ସେଥିର ନିଦର୍ଶନସ୍ୱରୂପ ମୋର ଏହି "ସାଳନ୍ଦୀ" ପୁସ୍ତିକାଖଣ୍ଡି ଆପଣଙ୍କ ସୁପବିତ୍ର କରକମଳରେ ମୁଁ ଉପହାର ଅର୍ପଣ କଲି । ଏହା ଆପଣଙ୍କର ଉପଯୁକ୍ତ ନ ହେଲେହେଁ ଅନ୍ତଃକରଣର ଅନ୍ତସ୍ତଳନିହିତ ଭକ୍ତିପ୍ରୀତ୍ୟନୁପ୍ରାଣିତ ହେତୁ ଏବଂ ସାଳନ୍ଦୀ ଆପଣଙ୍କ ପୁଣ୍ୟ ଜନ୍ମଭୂମିର ନଦୀ ହେତୁ ଆପଣଙ୍କ ନିକଟରେ ଗୃହୀତ ହେବ ।

ଭଦ୍ରଖ

ଆପଣଙ୍କର
ସ୍ନେହସୌଜନ୍ୟମୁଗ୍ଧ
ଶ୍ରୀ ଚିନ୍ତାମଣି ମହାନ୍ତି

ସାଲନ୍ଦୀ

—ଭକ୍ତବାଣୀ—

ସ୍ୱଚ୍ଛ ଚନ୍ଦ୍ରହାସା ସଦା ମକରନ୍ଦୀ,
ମସ୍ତ୍ୟମୟୀ ସ୍ୱଚ୍ଛ— ସଲିଳା ସାଲନ୍ଦୀ !
ଗିରିଚନ୍ଦ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ମେଘାସନ-ତନୟା,
ତରଙ୍ଗିଣୀ-ରାଣୀ ରୂପେ ଗୁଣେ ଧନ୍ୟା ।
ସଲିଳ ତୋହର ଯଥା ହାରଧାର,
ସାଧୁ ମନ ପ୍ରାୟେ ନିର୍ମଳ ଉଦାର ।
ପିଇଲେ ସେ ସୁଧା— ସମ ମଧୁପୟ,
ଦୂର ହୁଏ ଦେହୁଁ ସକଳ ଆମୟ ।
ସ୍ନାନେ ତହିଁ କ୍ଷୟ ହୁଏ ପାପରାଶି,
ଅଖଣ୍ଡ ସୁକୃତ ଉଦେ ହୁଏ ଆସି ।
ତଳେ ତୋହ ପୂତ ସଲିଳେ ତର୍ପଣ,
ଲଭନ୍ତି ସନ୍ତୋଷ ଦେବ-ପିତୃଗଣ ।
କାଳନ୍ଦୀ ସମାନ ତୁହି ଲେ ସାଲନ୍ଦି,
ସ୍ୱଚ୍ଛ ଅନ୍ତଃସ୍ରୋତା ଯଥା ଫଲ୍ଗୁ ନଦୀ ।
ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମଣିକଣା ନଷ୍ଟେ ତୋର ପାଣି,
ମୃତ୍ତିକାରୁ ସେତୁ କରେ ବାରବାମୀ ।
ନୀରନ୍ଧ୍ର ବେଷ୍ଟନେ ସୁବିଶାଳ ଶାଳେ
ବେଢ଼ି ରହିଛନ୍ତି ତୋ ଅନ୍ତୁଣଶାଳେ ।
ମହା ଅନ୍ଧାରିତ ତୋ କନ୍ଦ କନ୍ଦର,
ସୃଷ୍ଟିତାଙ୍କୁ ତହିଁ ପଶୁ ନାହିଁ ଖର ।
ସ୍ୱଭାବେ ସେ ସ୍ଥାନ ପ୍ରାଣୀର ଅଗମ୍ୟ,
ପଶିବାକୁ ତହିଁ ଭୀତ ହେବ ଯମ ।
ଜାତ ମାତ୍ରେ ତହିଁ ମୁଦିଣ ନୟନ
ଅଚଣ୍ଡରୁ ତାଳ— ସୁଲଭ ଶୟନ ।

ତୁଅନ୍ତେ ଏ ସ୍ଥଳେ କେତେ କାଳ ଗତ,
ନବୀନ ଯୌବନ ହେଲା ଉପଗତ ।
ଭାଙ୍ଗିଗଲା ତୋର ନିଦ୍ରାର ଆଳସ୍ୟ
ପଶୁ ସଙ୍ଗମରେ ବଳିଲା ମାନସ ।
ଶୁଣିଲୁ କି ତାହା ଉଠାଇ ଆହ୍ୱାନ,
ଜାଗିଲା ତୋହର ହୃଦେ ଦିବ୍ୟ ଜ୍ଞାନ ।
ତେଣୁ ତହୁଁ ତୁହି ପ୍ରିୟ ପିତୃଶାଳେ
ବାହାରିଲୁ ଖରେ ପ୍ରେମ ଅସମ୍ଭାଳେ ।
ଶୁଭ ଆଗମନ ନିରେଖି ତୋହର
ଉଲ୍ଲାସେ ବନ୍ଦିଲେ ତୋତେ ଚରାଚର ।
ପକ୍ଷୀଗଣ ମିଳି ଦେଲେ ହୁଳହୁଳି,
ସେ ରବେ ଚୌଦିଗ ପଡ଼ିଲା ଉଚ୍ଛୁଳି ।
ପର୍ବତ କନ୍ଦର ମଧ୍ୟରୁ ପବନ
କଲା ଘନ ଘନ ଶୁଭ ଶଙ୍ଖ ସ୍ୱନ ।
ଦିଗ୍‌ଦେବୀମଣ୍ଡଳୀ ଲଭିଣ ଆହ୍ଲାଦ
ପ୍ରତିଧ୍ୱନି ବ୍ୟାଜେ କଲେ ଆଶୀର୍ବାଦ ।
ପୁଷ୍ପାଞ୍ଜଳି ଦେଇ ଅର୍ଚ୍ଚିଲେ ସେକାଳେ
ବେନି କୂଳବର୍ତ୍ତୀ ବନସ୍ପତିମାଳେ ।
ତୀରସ୍ଥା ମୃଗ— ମୃଗୀ କୋଟି କୋଟି
ତୀର ବେଗେ ଧାଇଁ ଆସିଲେ ପାଛୋଟି ।
ତୀରମଣ୍ଡୀ ତଣ୍ଡି ଶାଖା ସଞ୍ଚାଳନ—
ଛଳେ କଲେ ସିତ ଗ୍ରୀଷ୍ମର ବ୍ୟଜନ ।
ଉତ୍ତୋଳିଣ ବେତେ ବାଧା ଗତ ପଥେ
ବାଦ ସାଧିଲେ ସେ ତୋର ମନୋରଥେ ।

ମାତ୍ର ତୋର ଦୃଢ଼ ସଙ୍କଳ୍ପିତ ମନ
ମାନିଲା ନାହିଁ ସେ ବିଘ୍ନ ବଢ଼ାଚନ ।
ଦେଶକାଳପାତ୍ର ନୀତି ଅନୁସରି
ସେ ରିପୁଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟି ଗଲୁ ତୁ ଉତ୍ତରି ।
କୂଟଳେ ଲୁଚାଇ ଚଳିଲୁ ସତ୍ୱରେ,
ବାଟ ଭାଙ୍ଗି ଗଲୁ ପ୍ରବଳ ପାଶରେ ।
ଶିଳା ଶେଯେ ଚାଲୁ ଡେଇଁ ଡେଇଁ ଗତି,
କାହିଁ ଉଗ୍ର କାହିଁ ଶୀତଳ ମୂରତି ।
କାହିଁ ଘୁ ଘୁ କାହିଁ ଧୁ ଧୁ ସ୍ୱନେ ସ୍ୱନ
କାହିଁ ଚଳ୍ଚଳ କଳ କଳ ଧ୍ୱନି ।
କାହିଁ ଜଳସ୍ତମ୍ଭ ସୃଜି ଲୁଚୁଥିଲେ
ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱେ ଚଳି ମାରି ପଡ଼ୁ ଆସି ତଳେ ।
ଗର୍ଜି ଉଠେ ନଭୁଜା ନାଗୁଣୀ ସମାନ
ଉଦ୍ଗାରୁ ସବେଗେ ଫେନପୁଞ୍ଜମାନ ।
ବନ୍ଧୁର ପାଷାଣ ଶେଯେ ହୋଇ ପାର,
ଭେଟିଲୁ ଆସି ତୁ ବିସ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ କାନ୍ତାର ।
କଣ୍ଟକ, ଶ୍ୱାପଦ— ଉଭେ କଣ୍ଟକିତ,
ଗାଏ ବିହଗିକା ନୀରବ ସଙ୍ଗୀତ ।
ନିଃଶଙ୍କେ ଭେଦି ତୁ ସେ ଘୋର କାନନେ,
ହେଲୁ ଅଗ୍ରସର କୁଟିଳ ଗମନେ ।
ଦେଖି ତୋ ଉଲ୍ଲୋଳ କଲ୍ଲୋଳର ଲୀଳା
ଲଳିତାଲଳମା ନିର୍ମଳସଲିଳା—
ଗଡ଼ଜୋଳ ନଦୀ ପୁଣି କଣ୍ଟିଆଲୀ,
ଆଲିଙ୍ଗିଲେ ତୋତେ ଯଥା ପ୍ରିୟଆଳୀ ।
ନୀର କ୍ଷୀର ପ୍ରାୟେ ହୃଦୟେ ହୃଦୟେ
ମିଶାଇ ଚଳିଲୁ ଘେନି ସଖୀତ୍ରୟେ ।
ଦର୍ଶକ ନୟନେ ସେ ଶୁଭମିଳନ
ତ୍ରିବେଣୀର ଚିତ୍ର କଲ୍ପେ ଅଙ୍କନ ।
ସ୍ୱଭାବରେ ଯେଣୁ ଗିରି ମେଘାସନ
ଲଭିଛୁ ଉତ୍କଳେ ହିମାଦ୍ରି ଆସନ ।
ତାହାର ତୁ ଜ୍ୟେଷ୍ଠା କନ୍ୟା ଗୁଣବତୀ,
ତେଣୁ ତୁ ଉତ୍କଳେ ନିଶ୍ଚେ ଭାଗୀରଥୀ ।

ମହତ କୂଳରେ ତୋହର ଉଦ୍ଭବ,
ତେଣୁ ମହାତୀର୍ଥ ତୋଠାରେ ସମ୍ଭବ ।
ଆଶ୍ରିତର ଭାର ତରେ ଯେ ବହନ,
ସେ ସିନା ମହତ ନାମକୁ ଭାଜନ ।
ପିତା ତୋର ଅତି ବଦାନ୍ୟ ହୃଦୟ,
ଅସଂଖ୍ୟ ପ୍ରାଣୀର ପରମ ଆଶ୍ରୟ ।
ସେହିପରି ତୁହି ବିତରି ଜୀବନ,
ଅଗଣିତ ଜୀବେ ପ୍ରଦାନୁ ଜୀବନ ।
ବଂଶୀୟ ସଦ୍ଗୁଣ ସିନା ବଳେ ବଳେ,
ସୁସନ୍ତତି-ହୃଦେ ବିମ୍ବେ ପ୍ରତିଫଳେ ।
ସୁନ୍ଦରବାହିନୀ ତୁହି ଲୋ ସାଲନ୍ଦି,
ମଞ୍ଜୁ ଭଞ୍ଜୀ ଭୂମେ ବେଢ଼ିଅଛୁ ଛନ୍ଦି ।
ଜନକ ମନ୍ଦିରୁଁ ବାହାରି ତଟିନି,
ଚଳିଲୁ ହୋଇ ତୁ ପଶ୍ଚିମବାହିନୀ ।
ଖଣ୍ଡେଦୂର ଖରେ ଆସି ଏକୁଟିଆ
ଭେଟିଲୁ ସମ୍ମୁଖେ ଗ୍ରାମ ଡଙ୍ଗାଡିହା ।
ନାହିଁ ସେ ଖଣ୍ଡରେ ଆନ ଜଳାଶୟ,
ତୁ ଏକା ସେ ଗ୍ରାମେ ମହତ ଆଶ୍ରୟ ।
ଧୋଇ ପୂର୍ବଘାଟ ଗିରି ପୂତ ପାଦ
ଗମିଲୁ ଦକ୍ଷିଣେ ଲଭି ମହାହ୍ଲାଦ ।
ଭେଟିଲୁ ତୁ ତହୁଁ ଯାଇ ଜଷ୍ଠପଦା,
ଅଧିଷ୍ଠିତ ଯହିଁ ଶୋଭାଦେବୀ ସଦା ।
ଗିରିସ୍ତରେ ମଣ୍ଡି ତୋର ବେନି ତୀର
ଦିଶେ ଯଥା ଦୀର୍ଘ ମର୍କତ ପ୍ରାଚୀର ।
ଗଡ଼ ପ୍ରାୟେ ଶୋଭେ ମଧ୍ୟଖଣ୍ଡ ଧରି,
ହିଂସ୍ରଜନ୍ତୁ ସଦା ଦିଅନ୍ତି ପହରି ।
ଅତିଥି-ସେବାରେ ଯେଣୁ ସାବଧାନ,
ରଖିଛୁ ଅତିଥି ପୂଜା ଉପାଦାନ ।
ଗର୍ଭରେ ସମ୍ପାଦି ରଖିଅଛୁ ଜଳ,
ବେନି ତୀରେ ବନ୍ଧୁ ସୁରସାଳ ଫଳ ।
ତରୁଣ ନିର୍ମଳ ପ୍ରସ୍ତର ଆସନ,
ଅସଂଖ୍ୟ କନ୍ଦର ସୁରମ୍ୟ ସଦନ ।

ଫୁଟିଅଛି ଚମ୍ପା ନାଗେଶ୍ୱର ବନ
ନିନ୍ଦଇ ଅମର ନନ୍ଦନ କାନନ ।
ବିକଟ ସୁନ୍ଦର ଦୃଶ୍ୟ ସେ ସ୍ଥାନର
ଧରି ରଖେ ପାନ୍ଥ ନୟନ ଅନ୍ତର ।
ଭେଦି ସାତଭେଡ଼ି ୧ ବାଉଁବାଙ୍କଠାରେ ୨
ସ୍ୱୟଂ ତୁ ବିଭକ୍ତ ହୋଇ ବହୁଧାରେ ।
ଦୂରୁଁ ଦିଶେ ଯଥା ବହୁ ବାଭାହାରି ୩
ଏକ ବିଳୁଁ ସଙ୍ଗେ ଆସନ୍ତି ବାହାରି ।
ଅବା ବହୁ ଦେଖ ରୌପ୍ୟ ଚନ୍ଦ୍ରହାର
ଧରଣୀ କଟିରେ ଦିଶଇ ଉଦାର ।
କେତେ ସ୍ଥାନେ ସ୍ରୋତେ ଡୋହ୍ଳ ଜଳ ପକ୍ଷୀ,
ମାଡ଼ିଅଛି କୂଳେ ବଣମଲ୍ଲୀ-ବଲ୍ଲୀ ।
କାସ୍ତ ବାଳକେ ବନେ ବୁଲି ବୁଲି
ନସୀହ ବହୁରେ ଶାନ୍ଧନ୍ତି ବାଟୁଳି ।
ଧନୁଶର ଧରି କେ କରେ ପରୀକ୍ଷା
ସ୍ୱକୀୟ ଅଭ୍ୟସ୍ତ ଲକ୍ଷ୍ୟଭେଦ ଶିକ୍ଷା ।
ହସ୍ତଲଘୁତା ବା କେ ଦେଖାଏ ଶୂଳେ
ପ୍ରଦାନ ବୈଧବ୍ୟ— ଦୀକ୍ଷା ମୃଗୀକୁଳେ ।
ସାଳନ୍ଦି, ତୋ ନୀରେ ବନ୍ୟବାଳାକୁଳ
ବିହରନ୍ତି ଜଳ— କେଳି ହୋଇ ତୁଳ ।
ବୁଡ଼ାଇ ସଲିଳେ ଆକଣ୍ଠ ଶରୀର
ଟେକିଥାନ୍ତି ମାତ୍ର ଉପରକୁ ଶିର ।
ତୋ ବକ୍ଷେ କମଳ ଫୁଟିଛି ପରାଏ
ତାହାଙ୍କ ଅମଳ ଆସ୍ୟ ଶୋଭାପାଏ ।
ସ୍ନାନାନ୍ତେ ସକଳେ ଧରି କକ୍ଷେ ଶିରେ—
ଜଳପୂର୍ଣ୍ଣ କୁମ୍ଭ, ଗମନ୍ତି ସଧୀରେ ।
ଗୁଳୁ ଗୁଳୁ ବାଟେ ତୋଳି ଯୁଈ ଜବା
କରନ୍ତି ମଣ୍ଡନ ତୈଲଙ୍ଗୀୟ ଗଭା ।
ପଦ୍ମରାଗ ମୋତି ଗୁଞ୍ଜା ହେଲେ ଭୁଲେ
ଶୋଭେ ତା ଶୋଭାମ୍ବୁ–ଧୌତ ଗଣ୍ଡ ମୂଳେ ।

ନୀର-ଦରପଣେ ନିରେଖି ସେ ଖୋଷା
ହସନ୍ତି ହରଷ— ରସେ ସର୍ବ ଯୋଷା ।
ଅମନ୍ଦଗାମିନୀ ତୁହି ଲୋ ସାଳନ୍ଦି,
କରୁ ତୁ ସବୁଙ୍କ ମନୋନେତ୍ର ବନ୍ଦୀ ।
ତୋ ସ୍ରୋତ ତରଙ୍ଗ— ରଙ୍ଗଭର ଧାର,
ଅବନୀ ବକ୍ଷରେ କିବା ମଲ୍ଲିହାର !
ମଲ୍ଲିପସି ୪ ରୁଦ୍ର ଦୃଶ୍ୟ ଆଣେ ଭୀତି,
ଆଜୀବନ ହୁଏ ନୟନ-ଅତିଥି ।
ବିକଟ-ସଙ୍କଟ- ସଙ୍କୁଚିତ ପଥେ
ଚଳୁ ତହିଁ ତୁହି ହୃଷ୍ଟ ମନୋରଥେ ।
ଗର୍ଭେ ଠାବେ ଠାବେ ସୁଗଭୀର କୁଣ୍ଡ,
ତେଜ ପାଶେ ଗିରି ଟେକିଥାନ୍ତି ମୁଣ୍ଡ ।
ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱୁଁ ଖସି ଜଳ ସ୍ଥୂଳ ସ୍ତମ୍ଭାକାରେ
ତୀରବର୍ତ୍ତୀ ଭୂମେ ସଘନେ ଝଙ୍କାରେ ।
ପୃଥୁକେ ସେ ଶବ୍ଦେ ସ୍ୱନେ ଘଣ୍ଟ ଘଣ୍ଟ
ତୀର-ଶୈଳଗୁହା ମହାବଳ ରଣ୍ଟ ।
ଛୁଟି ପୁଣି ତାର ଶତ ପ୍ରତିଧ୍ୱାନ
ତହିଁ ମିଶି ତାକୁ କରଇ ମହାନ ।
ନାଦେ କି ଈଶାନ ପ୍ରଳୟ ବିଷାଣ,
ଶୁଣି ଥରେ ଭୟେ ପଥିକର ପ୍ରାଣ ।
ଅତି ଶୀତ ବାତ ତହିଁ ପ୍ରବାହିତ,
ନିଦାଘ ମଧ୍ୟାହ୍ନେ କରି ଉଠେ ଶୀତ ।
ବହୁ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱୁଁ ଜଳ ଖସିପଡ଼େ ତଳେ,
ଫାଟିପଡ଼େ ଆଖି ଚାହିଁଲେ ସେ ସ୍ଥଳେ ।
ସେ ଜଳପ୍ରପାତ ଦେଖି ଭାବେ ଜଣ,
ହିମାଦ୍ରି ଶିଖରୁ ପଡ଼େ କି ଜାହ୍ନବୀ ?
ଦେବଭୋଗ୍ୟ ଫଳ ପାଚି ବୃନ୍ତୁ ଝଡ଼ି
ତୋହର ଜଳେ ପଡ଼ି ଯାଉଅଛି ସଡ଼ି ।
ଅପ୍ରସିଦ୍ଧ ଦେଶେ ଯଥା ମହାଜନ—
ସୁପ୍ରତିଭା ନଷ୍ଟ ହୁଏ ଅକାରଣ ।

୧—ସ୍ୱନାମପ୍ରସିଦ୍ଧ ପର୍ବତ । ୨—ସ୍ଥାନବିଶେଷ । ୩—ସର୍ପ । ୪—ସ୍ୱନାମପ୍ରସିଦ୍ଧ ଗ୍ରାମବିଶେଷ ।

ନିର୍ଝରେ ଲଙ୍ଘି ପିଟି ମତ୍ସ୍ୟଦଳ
ଖରସ୍ରୋତ ଦେହେ ଛାଟୁଥାନ୍ତି ଜଳ ।
ନିକଟ ପର୍ବତେ ଭୀଷଣ ଗୁମ୍ଫାରେ
ଶୁଉଥାନ୍ତି କେତେ ପୁଚ୍ଛ ଗୁଡ଼ି ଧୀରେ ।
ବନ ହସ୍ତୀଦଳ ହୋଇ ଠେଲଠେଲି
ନଦୀଘାଟେ ଚରନ୍ତି ତହିଁ ଜଳକେଳି ।
ଜଳଧାରକୁ ଯେ ଦେଖାଏ ବା ମୁଣ୍ଡ,
ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ କେହୁ ଉରେ ପିଟି ଶୁଣ୍ଢ ।
ଜଳଧାର ସଙ୍ଗେ କଳିଏ ଏପରି
ଯୁଦ୍ଧ କରି କରି ଖେଳନ୍ତି ପହଁରି ।
କାହିଁ ମୃଗକୁଳ ସହାସ ଚଞ୍ଚଳ—
ଗୁହାଁଣି ପ୍ରକାଶି ପିଉଥାନ୍ତି ଜଳ ।
କାହିଁ ବା ବରାହ କାହିଁ ନୀଳଗାଈ
ସଭୟେ ଉତ୍ସୃଷ୍ଟେ ଯାଆନ୍ତି ପଳାଇ ।
ବଣୁଆ ବାଣୁଆ ପ୍ରସ୍ତର ଉହାଡ଼େ
ଲୁକିଥାଏ କାଣ୍ଡ ଧରି କେଉଁଆଡ଼େ ।
ଚଳଲକ୍ଷ୍ୟଭେଦୀ ତାହାଙ୍କର ବାଣ,
ନିମିଷେ ନିଅଇ ଅନାଥର ପ୍ରାଣ ।
ରୁଦ୍ର ମନୋହର ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ କୃତ୍ୟରେ
ପୂର୍ଣ୍ଣ ବନ୍ୟ-ତୀର ଘୋର ନିରନ୍ତରେ ।
ଏକାଧାରେ ଚଳ ହସ, କାନ୍ଦ, ରୋଷ,
ଯେ ଆଧାରେ ଗୁଣ ସେ ଆଧାରେ ଦୋଷ ।
ତହୁଁ କାହୁଁ ଦୂର ବହି ବନପଥେ
ଚମ୍ପାପାଳ ଗ୍ରାମ ଭେଟିଲୁ ପୁରତେ ।
ଉତ୍କଳଭୂମି ସୀମା ସେହିଠାରୁ ଛାଡ଼ି
ନିମ୍ନଗଣ୍ଡ କରୁ ପଥାପଥ ମାଡ଼ି ।
ଛାଡ଼ି ହୃଦଗଢ଼ ଜଙ୍ଗଲ ପ୍ରଦେଶ
ମାଗଧ ସୀମାରେ କଲୁ ତ ପ୍ରବେଶ ।
କେତେ ସ୍ଥାନେ ବନ୍ଧୁ କେତେ ଭଙ୍ଗୀ ଧରି,
କାହିଁ ବକ୍ରଗତି ଭୁଜଙ୍ଗିନୀ ପରି ।
କାହିଁ ବା ସଙ୍କେତେ ଯାଉ ଗଡ଼ି ଗୁଡ଼ି,
ଗିରିଗର୍ଭେ କାହିଁ ଖେଳୁ ଲୁଚକାଳି ।

କାହିଁ ବନ୍ଧୁ ଧରି ଜୀର୍ଣ୍ଣଶୀର୍ଣ୍ଣ ଆକାର
କାହିଁ ଅବା କ୍ଷୀଣ ଯଥା ସରୁ ତାର ।
ଲଙ୍ଘି କେତେ ବନ ବିଶାଳ ପ୍ରାନ୍ତର,
ଗ୍ରାମ ଗ୍ରାମଧାମ ଅସଂଖ୍ୟ ନଗର,
ମିଶାଇଲୁ ଅଙ୍ଗ ମହାସିନ୍ଧୁ ଅଙ୍ଗେ,
ପାତକହାରିଣୀ ବୈତରଣୀ ସଙ୍ଗେ ।
ସାଲନ୍ଦି, ଭୋହର ବନ୍ୟାରୁଦ୍ର ମୂର୍ତ୍ତି
ନିରେଖି କ୍ଷଣକେ ଧରି ନୁହେଁ ଧୃତି ।
ପ୍ରବଳ ବେଗରେ ମାଡ଼ିଆସେ ଜଳ,
ଧାଏଁ ଖରେ ସ୍ରୋତ ଗର୍ଜି କଳକଳି ।
ବିସ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ କେତେ ଭୀଷଣ ଭଉଁରୀ
ଖେଳୁ ପ୍ରିୟଖେଳ ତୁ ଚକାଭଉଁରୀ ।
ଯେ ପଡ଼େ ସେ ଭ୍ରମି ଭଉଁରୀ ବେଗରେ,
ଘୂରି ଘୂରି ଶେଷେ ବୁଡ଼ିଯାଏ ଖରେ ।
ଧର୍ମ-ଆବର୍ତ୍ତରେ ପଡ଼ି ଜୀବ ଯଥା,
ଘୂରି ଭଣ୍ଡ ଖାଇ ହରାଏ ସ୍ୱସତ୍ତା ।
ଭାସିଯାଏ ସ୍ରୋତେ କେତେ ଆବର୍ଜନା,
ପ୍ରାଣ-ସ୍ରୋତେ ଯଥା ଅସଂଖ୍ୟ ଘଟଣା ।
ନବନୀତ-ଜାତ ଶୁଭ୍ର ଫେନରାଶି
ଚିଳଭାର ପ୍ରାୟେ ଆସେ ସ୍ରୋତେ ଭାସି ।
ସୁନ୍ଦର-କଳ୍ପନା— ପ୍ରବାହେ ଯେସନ
ଭାସି ଆସେ କ୍ରମେ ଭାବ ଅଗଣନ ।
ସେ ବିଶାଳ ଫେନ— ସ୍ତୂପ ଆଶ୍ରା କରି
ଭାସିଯାନ୍ତି ସର୍ପେ ଭେଳାପ୍ରାୟେ ପରି ।
ବନ୍ୟା ଉପଦ୍ରବୁଁ ବନ୍ୟ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର
ଜୀବନ ରକ୍ଷାରେ ସେ ଫେନନୀଡ଼ର ।
ପିମ୍ପୁଡ଼ି ଉପରେ ପିମ୍ପୁଡ଼ି ଆରୋହି
ଭାସି ଯାଉଥାନ୍ତି ମଳା ମଳା ହୋଇ ।
ହେଲେ ହେଁ ସେମାନେ ଆକୃତିରେ ସାନ,
ନିଶ୍ଚୟ ମନୁଷ୍ୟ— ଠାରୁ ବୁଦ୍ଧିମାନ ।
ଏକତା ବଳରେ ପ୍ରବଳ ସକଳେ,
ଅସାଧ୍ୟ ସାଧନ କରନ୍ତି ସେ ବଳେ ।

ସ୍ରୋତ ନିକୁଞ୍ଜନ୍ତେ ହୋଇ ତୀରହରା
ଖସେ ଭୀମ ନାଦେ ଭୀଷଣ ଅଗଡ଼ା ।
ସେ ଶବଦ ତୀରବାସୀ ସୁପ୍ତଜନେ
ନିସ୍ତବ୍ଧ ନିଶୀଥେ ଜଗାଏ ଚମକେ ।
ସାଲନ୍ଦି ! ତୋ ଗର୍ଭେ ଅଛି ଯେତେ ଗଣ୍ଡ,
ସେହିଠାରେ ତୋର କ୍ଷମତା ପ୍ରଚଣ୍ଡ ।
ତୀବ୍ର ଆନ୍ଦୋଳନେ ଫୁଲିଉଠେ ଜଳ
ସୃଜି ଘୂର୍ଣ୍ଣବେଣୀ ଗର୍ଜି କଳ କଳ ।
ସେ ଜଳତାଣ୍ଡବ ଦେଖି ହୁଏ ପ୍ରତେ,
ଶୋଭୁଛନ୍ତି କିବା ଗଙ୍ଗା ଭଗୀରଥେ ।
ସେ ରୁଦ୍ର ତାଣ୍ଡବେ ନାବବାହୀ ମନେ
ଜାତମହାଶଙ୍କା ଆଣେ କ୍ଷଣେ କ୍ଷଣେ ।
ଜଳାବର୍ତ୍ତେ ପଡ଼ି ହୋଇଣ ଚଞ୍ଚଳ
ଘୂରି ଉଠୁଥାନ୍ତି ଦେଖିତ ଅଚଳ ।
ଖଣ୍ଡାକୃତି ଜହ୍ନ ସ୍ରୋତ ପ୍ରତିକୂଳେ
ସନ୍ତରି ନ ପାରି ଡେଇଁ ଡେଇଁ ବୁଲେ ।
ଅତି ଖରେ ତୋର ବନ୍ୟା ଆସେ ମାଡ଼ି
ତୀରସ୍ଥ ପାଦପେ ସମୂଳେ ଉପାଡ଼ି,
ମୁହୂର୍ତ୍ତେ ପ୍ରାନ୍ତର ବନ ପଥ ସର୍ବ
ଏକାକାର କରି ସୃଜେ ନବାର୍ଣ୍ଣବ ।
ସେ କାଳେ ତୋ ରୁଦ୍ର ସୁନ୍ଦର ମୂରତି
ବର୍ଣ୍ଣିବାକୁ ନଦି ! କାହିଁ ମୋ ଶକତି ?
କେବେ ବା ଶ୍ରାବଣେ ପ୍ରବାହି ପବନ
ସୃଜେ ବକ୍ଷେ ତୋର ବୀଚି ଅଗଣନ ।
ମହାକୋପେ ଯେହ୍ନେ ଗର୍ଜ୍ଜୁଛୁ ଭୈରବେ,
ସ୍ତମ୍ଭିଲେ ଶ୍ୱସନ ନିଃସ୍ୱନ ସେ ରବେ ।
ତସ୍କରବାସୀ ସେ ଭୀଷଣ ନାଦେ
ଶୁଣି ତୀରବାସୀ ଗଣନ୍ତି ପ୍ରମାଦ ।
ତେଣୁ ପଛେ ତେଣୁ ଆସିଣ ସର୍ବଥା
ତୀରଭୂମି ପାଦେ ପିଟିଦିଏ ମଥା ।
ଜନ୍ମିଉଠେ ତେଣୁ ଆଘାତେ ଅବନୀ,
ତୀରସ୍ଥ ଲଭାଇ ଉଠେ ପ୍ରତିଧ୍ୱନି ।

ପ୍ରକୃତି-ଗୁଣୀ ବା କହନ୍ତି ଏ ରୂପ,—
"ସମ୍ବର ସାଲନ୍ଦି, ଏ ତୋ ଭୀମରୂପ ।"
ଜଳଦେବୀ କେଳି— ମଣ୍ଡପ ପରିଏ
ବସିଛି ତୋ ଗର୍ଭେ କୂପ ଠାଏ ଠାଏ ।
ଗଢ଼ାଇଣ ନାବ ରଜନୀ ସମୟେ
ବିଶ୍ରାମନ୍ତି ତହିଁ ନାବିକନିଚୟେ ।
ଜଳଚର ପକ୍ଷିକୁଳ ଦଳଗତ—
ଘେନି ବିହରଇ ସେଠାରେ ମାରୁତ ।
ଚକୋରଦମ୍ପତି ଦିବା ଅଭିସାର,
ମୃତ ମାନବର ଚରମ ଆଗାର ।
ଉଲ୍‌କାମୁଖୀ ମୁଖ— ସମ୍ଭୂତ ଆଲୁଏ
ନିଶୀଥେ ସେ ସ୍ଥାନ ଆଲୋକିତ ହୁଏ ।
ଡାଆଣୀ ଆଲୁଅ ମଣି ୦ସ [illegible]ଲୋକେ,
ଚମକିଉଠନ୍ତି ଦେଖି ପାନ୍ଥ ଲୋକେ ।
ଯେଉଁ କୂପ ଉଚ ତେଣୁ ଶବାଗାର,
ବର୍ତ୍ତୁଳ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ଆକୃତି ତାହାର ।
ତେଣୁ ତରୁଶୂନ୍ୟ ସେ ତରୁଗହଳ,
କେ ମୂର୍ତ୍ତିବା ତେଣୁ ବାଲୁକା କେବଳ ।
ଉତ୍କଳୀୟ ବୃକ୍ଷ ରହି ପୁଞ୍ଜି ପୁଞ୍ଜି
ରଚନ୍ତି ଯେଉଁ କୁଦେ ମଞ୍ଜୁ କୁଞ୍ଜ ।
ବସନ୍ତେ ସେ କୁଞ୍ଜେ ହଳଦୀବସନ୍ତ
ସଙ୍ଗୀତ ଆଳାପ ଉଠଇ ସନ୍ତତ ।
ପବନ ହିଲ୍ଲୋଳେ ଦୋଳ ନିମ୍ବଡ଼ାଳେ,
କାହିଁ ପିକବଧୂ "କୁହୁ" ମଧୁ ଡାକେ ।
ନିସ୍ତବ୍ଧ ନିଶୀଥେ ଜଳଦେବୀକୁଳ
ବିହରନ୍ତି କେଳି ହୋଇ ତହିଁ ଠୁଳ ।
ଦାତବଦୂଳତ ପାର୍ଶ୍ୱବେତଗଣ
କରନ୍ତି ତାହାଙ୍କୁ ଭ୍ରମରେ ବ୍ୟଜନ ।
ନିଶୀଥ ଗର୍ଜ୍ଜନ ବ୍ୟାଜେ ନିସ୍ତବ୍ଧତା
ଜଣାଏ ଦେବୀଙ୍କୁ ସ୍ୱାଗତ ବାରତା ।
ପୂଜନ୍ତି ଦେବୀଙ୍କି ଦ୍ରୁମ ଲତାବଳୀ
ଅର୍ପି ଶୀତଭଣେ କୁସୁମ ଅଞ୍ଜଳି ।

ବୃକ୍ଷୁଁ ବୃକ୍ଷାନ୍ତରେ ଛନ୍ଦି ଦେଇ ସୂତା
ନିର୍ମାଣେ ଦେଖାଙ୍କ ଚନ୍ଦ୍ରାତପ ଲୂତା ।
ବିନ୍ଦୁ ବିନ୍ଦୁ ତହିଁ ପଡ଼ିଣ ଶିଶିର
ମୁକ୍ତାଖୋପା ପ୍ରାୟ ଦିଶଇ ରୁଚିର ।
ଚନ୍ଦ୍ରିକା ପରଶେ ସେହି ଚନ୍ଦ୍ରାତପ
ବିକାଶେ ଔଜ୍ଜ୍ୱଲ୍ୟ ଜ୍ୟୋତି ଧପ ଧପ ।
ନଗଣ୍ୟ କୀଟ ଏ ଲୂତା କ୍ଷୁଦ୍ରକାୟ,
ଜନ୍ତୁ କୀଟଶ୍ରେଣୀ ବିଜ୍ଞ ତନ୍ତୁବାୟ ।
ଏଇ କଳାବିଦ୍ୟା ମାନବ ଅଜ୍ଞେୟ
କାହୁଁ ଏ ଶିଖିଲା କୀଟକୁଳଶ୍ରେୟ ।
ଜଗଦ୍ଗୁରୁ ହରି ଜଗତ ଜନ୍ତୁରେ
ସ୍ଫୁରନ୍ତି ଶିକ୍ଷା ଅତି ଗୋପନରେ ।
ସେହି ଶିକ୍ଷା ସିନା ଜୀବର ସମ୍ବଳ,
ଆନ ଶିକ୍ଷା ତାର ସ୍ମରଣ କେବଳ ।
ସୃଷ୍ଟିକାଳୁଁ କୀଟ ! ବଂଶ ଅନୁକ୍ରମେ
ରତ ଅଛୁ ତୁହି ଏକ ଭଳି କର୍ମେ ।
ରଖିଅଛୁ ରୁଚି ସେଥିରେ ସମାନ,
ନ ଶିଖୁ କିପାଇଁ ନବ୍ୟ ରୁଚିମାନ ?
ନିତ୍ୟ ପରିବର୍ତ୍ତ— ଶୀଳ ଏହି ଭବେ
ପରିବର୍ତ୍ତନହିଁ କେବଳ ସମ୍ଭବେ ।
ନବୀନ ରୀତିର ନିତ୍ୟ ଉଦ୍ଭାବନ
ଦେଖି ନ ତେଜିଲୁ ପ୍ରଥା ପୁରାତନ ।
ନାହିଁ ତୋର ଆନ ସୁରୁଚିରେ ଆଶ,
ମାନବ କେବଳ ସିନା ରୁଚିଦାସ ।
ସୁଖଦ ଶରଦେ ଧନ୍ୟ ଲୋ ସାଳନ୍ଦି !
ରମଣୀୟ ଶୋଭା ଯଥା ବସ୍ତୁ ପ୍ରତୀ ।
ଧରଣୀର ଶିରୁ ସୀମନ୍ତ ପଥ ଏ
ସେ କାଳେ ତୋ ଦିବ୍ୟ ରୂପ ଶୋଭାପାଏ ।
ବର୍ଷା—କଳୁଷିତ ଭାବ ପରିହରି
ସତ୍ତ୍ୱ ଗୁଣ ଧରି ଭ୍ରମୁ ପୂର୍ବ ପରି ।
ଶୁଭ୍ର ନୀର ତୋର ଯଥା ମାତୃକ୍ଷୀର,
ବଢ଼ାଏ ସ୍ଥାବର ଜଙ୍ଗମ ଶରୀର ।

ଶୁକ୍ତି-ଭାରକ୍ଳାନ୍ତ ବାଲୁକା ପୁଳିନ
ମନୁଷ୍ୟ ଦୃପ୍ତ ଭାବ କରିଦିଏ ଲୀନ ।
ଚନ୍ଦ୍ରମା ରଶ୍ମିରେ ସେ ଶୁକ୍ତି-ସୈକତ
ଶୋଭେ ହୀରଖଣ୍ଡ ମୁକ୍ତାରାଶିବତ ।
ଜଳଦେବୀକୁଳ ଦେଖି ନବାଞ୍ଚନ,
ଭେଣ୍ଟୁ ଅବା ଠୂଳ ହୋଇ ଦେବୀଗଣ,
ତାଣ୍ଡବ ନର୍ତ୍ତନ କରନ୍ତି ଏ ଠାବେ,
ଗମ୍ଭୀର ନିଶୀଥେ ଭୋଳ ହୋଇ ଭାବେ !
ସେ ନର୍ତ୍ତନେ ଛିଣ୍ଡି ମୋତି ହୀର ହାରେ
ଚୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ଅବା ପଡ଼ିଛି ଏଠାରେ ।
ସାତ ପାଞ୍ଚ ମାଝି ମିଳି ଏକସଙ୍ଗେ
ବସି ନିଜ ନିଜ ନାବ ପଛ ମଙ୍ଗେ,
କ୍ଷେପଣୀ ନକ୍ଷେପି ଗୀତ ଗାଇ ଗାଇ
ଧୀର ସ୍ରୋତେ ନାବ ନେଉଥାନ୍ତି ବାହି ।
ଶ୍ରମଅପହାରୀ ସେ ଡମାଳି ସ୍ୱର
ନଦୀବକ୍ଷେ କରେ ନିଶୀଥେ ମୁଖର ।
ବାହିଁ ମତ୍ସ୍ୟଜୀବୀ ମତ୍ସ୍ୟକୁଳବୃନ୍ଦା
ନଦୀବକ୍ଷେ ନାବେ ଜାଲଦିଏ ଛନ୍ଦା ।
ସେ ଆଲୋକ ନଦୀ—ଜଳେ ପ୍ରତିଫଳ
ଚନ୍ଦ୍ର ହାଟକର ଶୋଭା ଦିଏ ଭଲ ।
ଦେଖିଣ ସେ ଶୋଭା ହୁଡୁଁ ମୀନକୁଳ,
ହୋଇ ଅତିଶୟ ଆନନ୍ଦେ ଆକୁଳ,
ନେତ୍ରସୁଖପ୍ରୀତି-ସମ୍ପାଦନ ଆଶେ,
ଆସନ୍ତି ସକଳେ ଧାଇଁ ତାହା ପାଶେ ।
ସେ ଆଲୋକେ ଅଙ୍ଗ ମିଶାଇବା ପାଇଁ
ଡେଇଁପଡ଼ି ନାବେ ପଡ଼ନ୍ତି ସେ ଯାଇ ।
ଗୋଟିଏ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ସେବାରେ ସକଳେ
ପଡ଼ିଲେ ଅକାଳେ ଶମନ କବଳେ ।
ସେବେ ନର ସଦା ପାଞ୍ଚଟି ଇନ୍ଦ୍ରିୟ,
କି ଗତି ତାହାର ବଳେ ଭାବନୀୟ ।
ସାଳନ୍ଦି, ଶରତେ ଛାଇ ତୋର ବକ୍ଷ
ଆସନ୍ତି ଅଜ୍ଞାତ କୀଟ ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ।

କେବଣ ଦେଶୁଁ ଏ ଆସି ଯାହାଁପାଇଁ
ହସନ୍ତ ଜୀବନ କେହି ଜାଣେ ନାହିଁ ।
ଖେଳନ୍ତି ତରଙ୍ଗେ ଶ୍ୱେତହଂସକୁଳ,
ଯେସନ୍ତେ ଜଳଦେବୀ ବେଣୀଖୋସା ଫୁଲ ।
ତଟଲତାଗୁଳ୍ମେ ସାଲନ୍ଦି, ତୋ ତୀର
ମଣ୍ଡିହୋଇ ଦିଶେ ଶରତେ ରୁଚିର ।
ଧରିଥାନ୍ତି ତାହିଁ କାଶତଣ୍ଡୀପନ୍ତି
ସହସ୍ର ସହସ୍ର ଶୁକ୍ଳ ବୈଜୟନ୍ତୀ ।
ଯେଣୁ ତୁହି ସଦା ସତ୍ତ୍ୱଗୁଣମୟୀ,
ତେଣୁ ସେହି ଚିହ୍ନ ଅଛୁ ଅବା ବହି ।
ତଣ୍ଡୀକୁଞ୍ଜେ ବସି ବାୟା ଦଳେ ଦଳେ
ରତ ଥାନ୍ତି କେଳି— କଳ କୋଳାହଳେ ।
ତାହିଁ ଅର୍କବନ୍ତ ଶୋଭେ ଚକ୍ରଫୁଲେ,
ତାହିଁ ମର୍କରଙ୍ଗା ମାଡିଛି ମଞ୍ଜୁଳେ ।
ତାହିଁ ଅବା ଫୁଟି କହ୍ଲାର ମହକେ,
ପବନ ହିଲ୍ଲୋଳେ ନାଚ ଫଡଫଡେ ।
ଅଣ୍ଟରେ ଗାଙ୍ଗୋଇ ଧରି ମାଛଟିଏ
ଗଛଡାଳେ ପିଟି ତାର ପ୍ରାଣ ନିଏ ।
କିଛି କ୍ଷଣ ସ୍ଥିର ରହି ଆକାଶରେ,
ଖସିପଡି ଜଳେ ମାଛରଙ୍କା ଖରେ ,
ମାଛ ଘେନି ଥଣ୍ଟେ ଉଡିଯିବା ବେଳେ,
କ୍ଷଣେ ଇନ୍ଦ୍ରଧନୁ ଶୋଭା ନଭେ ଖେଳେ ।
ତାହିଁ ବା କେତେଇ ପକ୍ଷୀ ଦଳେ ଦଳେ,
ଲମ୍ବ କ୍ଷୀଣ ପାଦେ ପ୍ରଧାବ ଚଞ୍ଚଳେ,
ସଘନେ ସଞ୍ଚାଳି ପୁଚ୍ଛ କ୍ଷୁଦ୍ର ମୀନେ
ଧରି ଭୁଞ୍ଜୁଥାନ୍ତି କି ରାତ୍ର କି ଦିନେ ।
ଜଳ ତଟେ ତାହିଁ ବକବେକ ବକ
ବସିଛି ନିଶ୍ଚଳେ ହୋଇ ସ୍ଥିରଲକ୍ଷ୍ୟ ।
ଦୈବେ ମୀନଟିଏ ପଡିଲେ ନୟନେ,
ଗିଳିଦିଏ ଧରି ତାହାକୁ ବଦନେ ।
ଭୁମୁଁ ଭୁମୁଁ ଦିନେ ସାଲନ୍ଦି, ତୋ ତୀରେ,
ଦେଖିଲି ପଡିଛି କାଠଟିଏ ନୀରେ ।

ମାଛ ଏକ ତାକୁ ଖୁମ୍ପି ଖାଉଁ ଖାଉଁ
ଝାମ୍ପିନେଲି ଉଡେ ଚଲି ଆସି ତାହୁଁ ।
ଜେତା ବଳବନ୍ତକୁ କାଳ ଏହିପରି,
ଅଲକ୍ଷ୍ୟରେ ତାହିଁ ନେଇଯାଏ ହରି ।
ଏହିପରି ଦ୍ୱେଷ ଈର୍ଷା ନିରନ୍ତରେ
ଲାଗିଛି ସାଲନ୍ଦି, ସଦା ତୋ ବକ୍ଷରେ ।
ଜନନେଜନେ ସଦା ଜନ୍ତୁ ଭୁ ଅଙ୍ଗନ
ପ୍ରବଳ ଦୁର୍ବଳ ଘୋର ସଙ୍ଘର୍ଷଣ ।
ଈର୍ଷା-ଅନ୍ଧକାରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଏ ଜଗତ,
ଲାଗିଛି ଏ ଲୀଳା ସର୍ବତ୍ର ସତତ ।
ଏ ମହାଶିକ୍ଷା କି ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ ନୀରବେ,
ବୁଝିବେ ତୋ ଭାବ ଭାବୁକମାନବେ ।
ହେମନ୍ତେ ତୋ ତୀରେ ସ୍ୱଚ୍ଛ ଶସ୍ୟକ୍ଷେତ୍ର,
ଆକର୍ଷେ ଲୁବ୍ଧେ ସେ ଦର୍ଶକର ନେତ୍ର ।
ସର୍ଷପ କେଦାରେ ଘନେ ଫୁଟି ଫୁଲ,
ଦିଶେ ଶୁଭେ ଯଥା ତୋ ପୀତ ଦୁକୂଳ ।
ଛଳ କ୍ଷେତ୍ରେ ବସେ ସୁନାଖିଆ ହାଟ,
ଶଣ ସୌରଭରେ ପୂରେ ବାଟ ଘାଟ ।
ଏ କାଳେ ତୋ ତୀର ଶୋଭାର ଆକର,
ଶସ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ ଯଥା ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଗନ୍ତାଘର ।
କାର୍ତ୍ତିକବ୍ରତୀଏ ଶେଷ ରଜନୀରେ
କରନ୍ତି ସ୍ନାନ ତୋ ସୁପବିତ୍ର ନୀରେ ।
ସେ କାଳରେ ହରି— ଧ୍ୱନି ହୁଳହୁଳି
ପୁଣ୍ୟ ଶବ୍ଦେ ଉଠେ ତୋ ଗର୍ଭ ଉଚ୍ଛୁଳି ।
କାର୍ତ୍ତିକ ଦ୍ୱାଦଶୀ ଉଦ୍ଯାପନ କାଳେ
ଦୀପ୍ତ ହୁଏ ତୋର ବକ୍ଷ ଦୀପମାଳେ ।
ରମ୍ଭାପଟେ ରଥ ନିର୍ମାଣି କୌଶଳେ
ଦୀପ ଜାଳି ତହିଁ ଭସାନ୍ତି ତୋ ଜଳେ ।
"ଆକାମାଆବଇ" ଶବ୍ଦମାନଙ୍କର
ଭାସି ବକ୍ଷେ ତୋର ଦିଶେ ସୁନ୍ଦରତର ।
ଯାଏ କେତେ ରଥ ବହୁ ଦୂରେ ଭାସି,
ଅଟକେ ବା କେତେ ତୀରେ ଫେରି ଆସି ।

ଝୁସୁ ଝୁସୁ କେତେ ପବନ ବେଗରେ
ଲେଉଟି ପଡ଼ଇ ଅର୍କପଥେ ଖରେ ।
ଏହିପରି ସର୍ବେ ଭାଗ୍ୟଫଳ ପାଇ
ଜୀବନର ଲୀଳା ଦିଅନ୍ତି ଦେଖାଇ ।
ଏହିପରି ସିନା ଭବେ ଜୀବମାନେ
ଆସୁଛନ୍ତି ନିତ୍ୟ ବିଧାତା ବିଧାନେ ।
କେହି ଦୀର୍ଘଜୀବୀ ସୁକୃତବଶରୁ,
ମୃତ ହୁଏ କେହୁ ଜନନୀଜଠରୁ ।
କେହି ବା ଯୌବନେ କେହି ବାଳକାଳେ,
ଚଳନ୍ତି ସକଳେ ପ୍ରେତପତି-ଆଳେ ।
ଶ୍ରୀକାଶୀ ଶିଶିରେ ତୋର ରୁକ୍ଷବେଶ
ଦେଖି ଜନେ ଦୁଃଖ ମାନସେ ଅଶେଷ ।
କ୍ରମେ କୃଶ ହୁଏ ପୃଥୁଳ ଶରୀର,
ବିଶେଷ ପାଣ୍ଡୁରିତ ତୋର ବେଣୀ ତୀର ।
ପୂର୍ବେ ଥିଲି ଯେତୁ କମଳା-ଉଦ୍ୟାନ,
ଏ କାଳରେ ହେଲୁ ଭୀଷଣ ଶ୍ମଶାନ ।
ଏ ରୂପେ ନିଶ୍ଚିତ ସକଳ କପାଳେ
ଆଣେ ସୁଖ ଦୁଃଖ ଭୋଗ ଯଥାକାଳେ ।
ବସନ୍ତେ ତୋହର ତୀର ବୃକ୍ଷରାଜି,
ମଳୟ ମାରୁତେ ହୋଇ ଦେହ ମାଜି,
ପ୍ରକାଶନ୍ତି ସର୍ବେ ଅପୂର୍ବ ମାଧୁରୀ
ଫଳେ, କିଶଳୟେ, କୁସୁମେ ପ୍ରପୂରି ।
କାହିଁ ହିଙ୍ଗୁଳିତ କିଂଶୁକ ସୁମନେ,
ଫଗୁ ଖେଳନ୍ତି କି ଦିଗଙ୍ଗନାଗଣେ ।
ସ୍ତରେ ସ୍ତରେ କାହିଁ ଫୁଟିଣ ଅଶୋକ,
ହରେ ମଧୁଲୁବ୍ଧ ମଧୁପର ଶୋକ ।
ପନ ଚୁରିଧାରୀ କାହିଁ ଚୁରିଅନା
ମଧୁଦ୍ରୁମର ଭୃଙ୍ଗେ କରଇ ବଞ୍ଚନା ।
କାହିଁ ବା ବସନ୍ତ— ବାସନ୍ତୀ ମାଧବୀ
ଗନ୍ଧେ ମହକାଏ ତୋ ତୀର ଅଟବୀ ।
କାହିଁ ଅବା ଫୁଟି ସୁରଙ୍ଗ ଶାଳ୍ମଳୀ
ରୂପେ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳାଏ ତୀରବନସ୍ଥଳୀ ।

ବହୁ ପକ୍ଷୀ ତହିଁ କରି ମଧୁପାନ
ଆନନ୍ଦ ସଙ୍ଗୀତ କରୁଥାନ୍ତି ଗାନ ।
ଉଡାଉଛି ବୋବାଏ ଉଦଉଦଇଆ,
କାହିଁକି କେଜାଣି ହୁଏ ସେ ଛାନିଆ ।
ବାରମ୍ବାର ଉଡ଼ି ବସେ ବାରମ୍ବାର
ପକ୍ଷ ଚଟପଟି କରିଣ ବିସ୍ତାର ।
ନିଦାଘେ ଭାସ୍କର ପ୍ରଖର କିରଣ,
ତୋ ଜୀବନ କ୍ଷୟ କରେ ଅନୁକ୍ଷଣ ।
ସେ କାଳେ ତୋ ଅଙ୍କ ଦିଶେ ଶୂନ୍ୟାୟିତ,
ବାଲିପଡା ପ୍ରାୟ ହୁଏ ଅନୁମିତ ।
ମଧ୍ୟାହ୍ନେ ସେ ବାଲି ତାତେ ଅତିଶୟ,
ଦିଶେ ଭୟଙ୍କର ମୃଗତୃଷ୍ଣାମୟ ।
ତପ୍ତ ଘୂର୍ଣ୍ଣିବାୟୁ ବୁଲେ ତହିଁ ଘୂରି
ସୃଜି ଠାବେ ଠାବେ ବାଲୁକାଭଉଁରୀ ।
ସେ ଭୀଷଣାବର୍ତ୍ତେ ତପ୍ତ ବାଲି ଉଡ଼ି
ଆଚ୍ଛାଦେ ତୋ ଅଙ୍ଗ ଯେସନ କୁହୁଡି ।
କାନ୍ଥା ବୋଳିହେଉ ସର୍ବାଙ୍ଗେ ବିଭୂତି,
ଗ୍ରୀଷ୍ମେ ଧରୁ ଯେଣୁ ଦିଗମ୍ବର ମୂର୍ତ୍ତି ।
ସାଳନ୍ଧି, ତୋହର ନିଦାଘ ଦୁର୍ଗତି
ବର୍ଣ୍ଣନେ ଅକ୍ଷମ କବିର ଭାରତୀ ।
ନ ଥାଏ ତୋ ଅଙ୍ଗେ କିଛି ଅଳଙ୍କାର,
କିନ୍ତୁ ତହୁଁ ତୁହି ବିଧବା ପ୍ରକାର ।
ତଟବର୍ତ୍ତୀ ଭୂମି ପୁଣି ଶୁଷ୍କ ଘାସେ
ଅଲକ୍ଷ୍ମୀ ଆବାସ ପରାଏ ଆଭାସେ ।
ଶିଶିର-ବଶୀତା ନାଗୁଣୀ ଯେସନ
ବସନ୍ତେ ପ୍ରବଳେ କରଇ ଗମନ ,
ପ୍ରାବୃଟେ ତେସନ ହୋଇ ତୁ ପ୍ରବଳା
ଗଣ୍ଡବଳେ ଜଣୁ ସୁନ୍ଦରୀ ଚପଳା ।
କେତେ ସ୍ଥାନେ ନଦି ! ଅଛି ତୋର ଘାଟ,
ପ୍ରାବୃଟେ ସେ ସ୍ଥାନେ ବସେ ସଦା ହାଟ ।
ସଂସାରର ଲୀଳା ତହିଁ ନିତ୍ୟ ନିତ୍ୟ
ପ୍ରକାଶକ୍ଷେତ୍ରରେ ହୁଏ ଅଭିନୀତ ।

ଯେ ଆସେ ଏ ପାଖ— ଯେ ଯାଏ ସେ ପାଖ,
ପଣ ନେଲେ ନାବେ ଚଢାଏ କାଣ୍ଡାରୀ ।
ଆସନ୍ତି ସେଠାରୁ ଯେତେ ଶୂନ୍ୟହସ୍ତେ,
ନଦୀ ପାରି ନୋହି ଫେରନ୍ତି ସମସ୍ତେ ।
ଏହିପରି ପ୍ରଭୁ ସୁଦର୍ଶନଧାରୀ
କରୁଛନ୍ତି ଜୀବେ ଭବ-ନଦୀ ପାରି ।
ଧର୍ମ ଏକା ତାଙ୍କ ନିରୂପିତ ପଣ,
ସେ ପଣେ ହୁଅନ୍ତି ପାରି ଜୀବଗଣ ।
ସେହି ମହାଧନ ନ ଥାଏ ଯାଠାରେ,
ଫେରିଆସେ ସେହି ଭବ-କାରାଗାରେ ।
ପୁଣ୍ୟମୟୀ ତୁହି ସାଳନ୍ଦି, ସ୍ୱଭାବେ,
ଧରୁ ବକ୍ଷେ କେତେ ତୀର୍ଥ ଠାବେ ଠାବେ ।
ସାଳନ୍ଦି ! ତୋ ତୀର ଅମରସଙ୍କାଶ,
କେଣୁ ଦେବତାଙ୍କ ଅଟେ ପ୍ରିୟବାସ ।
ଅଣିଜାଖ୍ୟ ଗ୍ରାମେ ସ୍ୱୟମ୍ଭୁ ଅଣିଜ,
ବସନ୍ତି ତତ୍ତୀରେ କରୁଣା-ବଣିଜ ।
ନିପାଶୁ ସେ ଗ୍ରାମେ ସାଳନ୍ଦୀ ତଟିନୀ,
ଆଲିଙ୍ଗିଛି ହୋଇ ପ୍ରେମେ ଉନ୍ମାଦିନୀ ।
ଅଧିଷ୍ଠିତ ତହିଁ ଶ୍ରୀ ସିଦ୍ଧେଶ୍ୱର,
ସ୍ୱୟମ୍ଭୁ ଦେବତା ଯୋଗୀଶ୍ୱର ହର ।
ସିଦ୍ଧେଶ୍ୱରଙ୍କ ମହିମା ପ୍ରଭାବେ,
ସର୍ପାଘାତ ଭୟ ଅଜ୍ଞାତ ଏ ଠାବେ ।
ଶତ ଅଷ୍ଟଦଳ କମଳ ଉପରେ,
ବିଜେ ମହାଶମ୍ଭୁ ସ୍ୱୟମ୍ଭୁ ରୂପରେ ।
ଚିରକୁମାର ପୁଣ୍ୟବ୍ରତଧାରୀ,
ବାଙ୍କ ରାମାନୁଜ ସାଧୁ ବ୍ରହ୍ମଚାରୀ,
ଏ ସ୍ଥାନକୁ ହୋଇ ବିଧାତୃ-ପ୍ରେରିତ,
ସ୍ଥାନୀୟ ମାହାତ୍ମ୍ୟ କଲେ ବିବର୍ଦ୍ଧିତ ।

ଭିକ୍ଷାରେ ସଂଗ୍ରହ କରି ଧନଧାନ,
ବହୁ ଶୁଭକାର୍ଯ୍ୟ କଲେ ଅନୁଷ୍ଠାନ ।
ପଞ୍ଚସ୍ତରି ସହ ମୁଦ୍ରା କରି ବ୍ୟୟ,
ନିର୍ମାଣିଲେ ତୁଙ୍ଗ ଶିବ ଦେବାଳୟ ।
ସେବା ନିର୍ବାହାର୍ଥେ ବହୁ ଭୂସମ୍ପତ୍ତି, ୧
ମାଗି, କ୍ରୟ କରି ଗଚ୍ଛି ଦେଲେ ଯତି ।
ସ୍ଥାପି ପାଠଶାଳା— ସଂସ୍କୃତ, ଉତ୍କଳ,
କଲେ ଶିକ୍ଷାପଥ ସୁଗମ୍ୟ ସରଳ ।
ଲଭି ଦୀନ ଛାତ୍ରେ ଅଶନ, ବସନ,
କରନ୍ତି ନିର୍ବିଘ୍ନେ ବିଦ୍ୟା ଅଧ୍ୟୟନ ।
କରି ଦେବ-ସେବା ଜନସେବା ଆଦି,
ସାର୍ଥକିଲେ ସ୍ୱୀୟ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ଉପାଧି ।
ବିଶ୍ୱସେବାରେ ଯେ ସତତ ପ୍ରୟାସୀ,
ସେହି ଧର୍ମଗୁରୁ, ସେ ଏକା ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ।
ମର୍ମରନିର୍ମିତ ଶିବଙ୍କ ଶକତ,
ବଢ଼ୁଛନ୍ତି ଶିବ କହେ କିମ୍ବଦନ୍ତୀ । ୨
ସେହି ମହାଲିଙ୍ଗ ଶାଶ୍ୱତ ବିଗ୍ରହ
ବିଶ୍ୱ-ଇତିହାସ କରନ୍ତି ସଂଗ୍ରହ ।
ତାଙ୍କ ବିଲ୍ୱପତ୍ର ପାଦୋଦକ ପାଇ
ଭବ-ବନ୍ଧନରୁ ଲଭେ ଭକ୍ତ ତ୍ରାହି ।
ଶିବରାତ୍ରି ଦିନ ବସେ ତହିଁ ମେଳା,
ଲାଗେ ଭକ୍ତଙ୍କର ଭକ୍ତି-ଲୀଳାଖେଳା ।
ମହିମ୍ନସ୍ତୋତ୍ର କେ ପଢେ ଶୁଦ୍ଧ ସ୍ୱରେ,
କେହି ଅବା ରୁଦ୍ର—ଅଭିଷେକ କରେ ।
କେହି ଡାକି କହେ ଯୋଡି ଦେନ କର,
"ହର ମୋ ଦୁର୍ଗତି ସ୍ମରହର ହର ।"
ଘୃତେ ନବନୀତେ କେ କରେ ମାର୍ଜ୍ଜନ,
ଗୁଣ୍ଡୁ ଚମ୍ପାହାରେ କରେ କେ ଭୂଷଣ ।

୧—ଶିବଙ୍କର ଦେବୋତ୍ତର ସମ୍ପତ୍ତି ୧୮ ଏକର ଥିଲା । ବାବାଜିଙ୍କ ଯତ୍ନରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ୭୦ ମାଣ ହୋଇଅଛି । ୨—ଶିବଙ୍କର ବିଶାଳ ଶକ୍ତି ପଙ୍ଖମର୍ମର ପ୍ରସ୍ତର ନିର୍ମିତ; ତହିଁର ଓଜନ ୨୨ ମହଣ । ଶିବଙ୍କର ପରିଧି [illegible] ୭ ଅଙ୍ଗୁଳ ।

ସିଂହାର ବେଶ ବେ   ରଚେ ବଲ୍ମ ପନେ,
କେହି ବା ଛାମୁରେ   ଭେଟେ ପୁଷ୍ପ ଛନେ ।*
ଗୈରିକ ବସନ—   ପରିହିତ ଯୋଗୀ
ଗଣ୍ଠେନ୍ତ ସେବାରେ   ମାନସ ନିଯୋଗି,
ବମ୍ ବମ୍ ଶବ୍ଦେ   ଘୋଷେ ଶିଙ୍ଗାଧ୍ୱଜ,
ଶମ୍ଭୁ ଶମ୍ଭୁ ରବେ   ଝମ୍ପୁ ଉଠେ ବାଜ ।
ଡିଡି ଡିଡି ସ୍ୱରେ   ବାଜଇ ଡମ୍ବରୁ,
ଜୟ ଶବ୍ଦ ଉଠେ   ଭକତ-କଣ୍ଠରୁ ।
ଜାଗର ବହ୍ନିରେ   ରହି ଉଜାଗର
ଜପୁଥାନ୍ତି ଶିବ—   ତାରକ ମନ୍ତ୍ରର ।
ଉଠେ ମହାଦୀପ   ମହାନିଶାକାଳେ,
ଭକ୍ତ-ଘଣ୍ଟ-ବାଦ୍ୟ   ବାଜେ ତାଳେ ତାଳେ ।
ବର୍ଣ୍ଣନାତୀତ   ଅଟନ୍ତି ସେ ହର
ମହିମା ତାଙ୍କର   ଲେଖେ ଅଗୋଚର ।
ନବ ଦିନଯାଏ ବିପଣି-ବୀଥିକା
ବସେ ତହିଁ, ଲଗେ   ସଦା କଣାବକା ।
ବିଖ୍ୟାତ ସେ ମେଳା   ବହୁଦ୍ରବ୍ୟ ଖଣି,
ମେଳା ନୁହେଁ ତାହା   ମହାପ୍ରଦର୍ଶନୀ ।
ବହୁ ଯାତ୍ରୀଙ୍କର   ହୁଏ ସମାଗମ,
ଆସେ ନାନା ଦ୍ରବ୍ୟ   ଉତ୍ତମ ମଧ୍ୟମ ।
ବାଣିଜ୍ୟାର୍ଥେ ତହିଁ   ହୋଇଣ ଆନୀତ,
କୃଷି ଶିଳ୍ପଦ୍ରବ୍ୟ   ହୁଏ ପ୍ରଦର୍ଶିତ ।
ସ୍ୱଦେଶୀ ପଦାର୍ଥ   ଶୋଭେ ଅନୁପମ,
ହୋଇଥାଏ ତହିଁ   ତେତେ କୁଟିକମ ।
କୃତୀ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ   ଏକାଧାରେ ବହୁ
ପ୍ରତିଯୋଗେ ଆନେ   ଦିଏ ପରିଚୟି ।
ସାଧଇ ଏ ମେଳା   ମଙ୍ଗଳ ବିଶେଷ
ନୀରବେ ପ୍ରଦାନ   ବହୁ ଉପଦେଶ ।
ଅତୀତ ଗୌରବ   କରାଏ ସ୍ମରଣ
ଶିଳ୍ପକଳା ପ୍ରତି   ହୁଏ ଟାଣି ମନ ।
ଥିଲେ ଶିଳ୍ପଗୁରୁ   ପୂର୍ବ ଉତ୍କଳୀୟେ,
ଉତ୍କଳ କି ଆଜି   ତାର ସାକ୍ଷୀ ଦିଏ ।

ଏବେ ଉତ୍କଳର   ନାହିଁ ସେ ଗୌରବ,
ହୀନ ଶିଳ୍ପକଳା   ହୀନ ସେ ବିଭବ ।
କର୍ପୂର ସୁବାସ   ଯାଇଅଛି ଗୁଲି,
ପଡ଼ିଅଛି ମାତ୍ର   କନା ଖଣ୍ଡେ ଖାଲି ।
ସେ କଳାବିଦ୍ୟାର   ଘଟି ଅବନତି
ଘୋଟିଲା ଉତ୍କଳେ   ଦୁର୍ବାର ଦୁର୍ଗତି ।
ଦେଲେ ଖାଇ ଦେଲେ   ଯାଏ ଉପବାସେ,
ତଥାପି ଏ ଦେଶ   ରହିଛି ଉଦାସେ ।
ଆତ୍ମଭୁକ୍ତ ତାର   ଆତ୍ମନିର୍ଭରତା,
ବହୁକାଳୁଁ ସେହୁ   ଭୁଲିଛି ଏ କଥା ।
ଶୋଇଅଛି ହୋଇ   ମୋହେ ଅଚେତନ,
ନୁହେଁ ଏ ଜଡ଼ତା   ମଙ୍ଗଳ ଲକ୍ଷଣ ।
କୃଷିର ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା   ଘଟି ଏଥିପରି
ଦେଖ ଦେଶଭାଗ୍ୟ   ଛାରଖାର କରି ।
ଏ କାଳର ନବ୍ୟ   ସୁସଭ୍ୟ ଶିକ୍ଷିତ
କୃଷକ ହେବାକୁ   ହୁଅନ୍ତି ଲଜ୍ଜିତ ।
କୃଷିକାର୍ଯ୍ୟେ କରି   ଘୃଣା ପ୍ରଦର୍ଶନ
ଆଣନ୍ତି ଦୁଃଖକୁ   କରି ଆମନ୍ତ୍ରଣ ।
ମାତ୍ର କୃଷିବିଦ୍ୟା   ନୁହେଁ ହୀନ କେବେ,
ଆଦିବିଦ୍ୟା ତାହା   ସୂଚନ୍ତି ଦେବେ ।
ମହାହିତୈଷିଣୀ   କୃଷିବିଦ୍ୟା ପରେ
ମାନବ ଜୀବନ   ଏକାନ୍ତ ନିର୍ଭରେ ।
ତାହା ଯୋଗୁଁ ଦେହ   ହୁଏ ହୃଷ୍ଟପୁଷ୍ଟ,
ସେ ଯେବେ ନିକୃଷ୍ଟ   କେ ତେବେ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ?
ଏ ନୀତି ବଚନ   ନୁହଇ ଅନ୍ୟଥା,
ଆଗେ ପ୍ରାଣରକ୍ଷା   ପଛେ ସବୁ କଥା ।
ସୀତାକୁଣ୍ଡ ତୋର   ତୀର୍ଥ ସନାତନ,
ଅମରବାଞ୍ଛିତ   ପରମ ପାବନ ।
ବିଶାଳ ଗଭୀର   ଶିଳାକୁଣ୍ଡେ ଯହିଁ
ନିବସନ୍ତି ସୀତା—   ଦେବୀ ମୂର୍ତ୍ତ ବହି ।
ବର୍ଷର ଶରତେ   ସଦା ତୁ ସେ କୁଣ୍ଡେ
ତାଳୁ ପୂତ ବାରି   ସେ ଦେବୀଙ୍କ ମୁଣ୍ଡେ ।

*—ପୂଜକତା ।

ବିଷମ ଅଗମ୍ୟ   ଯହିଁ ଘୋର ବନ,
ବିଶାଳ ପର୍ବତ   ପାଷାଣେ ପିଚ୍ଛଳ ।
ବର୍ଷାକାଳେ ତହିଁ   ଧନ୍ୟ ଲୋ କଠିନ !
ଉଗ୍ରଚଣ୍ଡୀ ମୂର୍ତ୍ତି   ଅତି ଉନ୍ମାଦିନୀ ।
ଚକ୍ରାବର୍ତ୍ତ ଖରେ   ଘୂରି ବୁଲେ ଜଳ
କଳ କଳ ନାଦେ   ଗର୍ଜି ଅନର୍ଗଳ ।
ସ୍ତମ୍ଭାକାରେ କାହିଁ   ଫୁଲି ସବେଗରେ
କ୍ଷଣେ କ୍ଷଣେ ଭାଙ୍ଗିପଡ଼େ ସ୍ତରେ ସ୍ତରେ ।
ହେରି ସେ ତାଣ୍ଡବେ   ନୌକାଆରୋହଣ
କରନ୍ତି ଜୀବନ   ଆଶା ବିସର୍ଜନ ।
"ଜୟ ମା ସାଲନ୍ଦି"   ବୋଲି ଡାକ ଛାଡ଼ି
ଭୟେ ଭୟେ ନାବ   ନେଉଥାନ୍ତି ବାହି ।
ମାଘ ମାସ ଶୁକ୍ଳ   ଏକାଦଶୀ ତିଥେ
ପଡ଼େ ସ୍ନାନଯୋଗ   ସେ ପବିତ୍ର ତୀର୍ଥେ ।
ଦୂର ଦୂରାନ୍ତରୁ   ଆସି ଯାତ୍ରୀଦଳ
ଲଭନ୍ତି ସେ ତୀର୍ଥେ   ସ୍ନାନ ପୁଣ୍ୟ ଫଳ ।
ବସେ ତହିଁ ମେଳା   ସ୍ନାନ ଉପଲକ୍ଷେ,
ଶୋଭଇ ବିପଣୀ   ନଦୀତୀରେ, ବକ୍ଷେ ।
ନିବସନ୍ତି ତହିଁ   ପ୍ରଭୁ ଦିଗମ୍ବର,
ଅତୁଳପ୍ରତାପୀ   ଶ୍ରୀ କୁମାରେଶ୍ୱର ।
ସୀତାକୁଣ୍ଡ-ପୂତ—   ଜଳେ ଅଭିଷେକ—
ହେଉ ବଢ଼ିଅଛି   ମହିମାର ଟେକ ।
ସ୍ନାନାନ୍ତେ ଯାତ୍ରୀଏ   ଉଠି ନଦୀତୀରେ
କରନ୍ତି ଦର୍ଶନ   ତାହାଙ୍କୁ ଭକ୍ତିରେ ।
ବମ୍ ବମ୍ ଶବ୍ଦ   ଭକ୍ତକଣ୍ଠୋତ୍ଥିତ
ତାଙ୍କ ଆୟତନେ   କରେ ମୁଖରିତ ।
ଅଦୂରେ ବସ୍ତକେ   ବୀରେନ୍ଦ୍ର-ମଣ୍ଡଳ—
ଭୀମସେନକୃତ   ସୁବିଶାଳ ଚୁଲି ।
ତିନି ଗିରି ପ୍ରାନ୍ତେ   ଦିଶେ ତିନି ଝିଙ୍କା,
ଉଚ୍ଚ ଓ ଏକତ୍ରେ   ତିନି ଚୁଲ୍ଲୀଶିଳା ।

ସ୍ରୋତମୁଖେ ରହି   ସେହି ସ୍ତମ୍ଭମାନ
କରୁଥାନ୍ତି ନଦୀ   ଜଳ ପରିମାଣ ।
ବନ୍ୟାକାଳେ ତାହା   ଦିଶଇ ଏମନ୍ତ,
ମନ୍ଥୁଛି କି ସିନ୍ଧୁ   ମନ୍ଦର ପର୍ବତ ।
ଅବା ଇନ୍ଦ୍ର-ଭୀତ   ମୈନାକ ଅଚଳ
ଟେକିଛି ମସ୍ତକ   ଭେଦି ସିନ୍ଧୁଜଳ ।
ଉତ୍ତରେ ବସନ୍ତି   ବାଙ୍କେଶ୍ୱର ହର, ୧
ବନ୍ଧୁଭାବେ ସ୍ଥିତ   ମୂର୍ତ୍ତି ତାହାଙ୍କର ।
ଶକ୍ତିରୁ ତାଙ୍କର   ବରଷାସୂଚକ
ସନ୍ଧିରେ ଝରଇ   ଅକାଳେ ଉଦକ ।
ଅଦୂରେ ତାହାର   ସ୍ଥଳେ ଗୁଞ୍ଜପଦା, ୨
ନିପତିତ ଯହିଁ   ଭୀମ-ଭୀମଗଦା ।
ତେମୁହାଣୀ ନାମେ   ଆନ ଏକ ତୀର୍ଥ,
ସାଲନ୍ଦି, ତୋ ଗର୍ଭେ   ଅଛି ଲୋ ବିଦିତ ।
ପୂର୍ଣ୍ଣଗର୍ଭା ହୋଇ   ଆସୁ ଆସୁ ବହି
ବଗା ନାମେ କନ୍ୟା   ପ୍ରସବିଲୁ ତହିଁ ।
ପୂର୍ବ ଦିଗେ ତହୁଁ   ପେଷିଣ ତାହାକୁ
ଧରିଲୁ ତୁ ଖରେ   ଉତ୍ତର ପନ୍ଥାକୁ ।
ଗାମ୍ଭୀର୍ଯ୍ୟ ଛନ୍ଦରେ   ବହିଯାଉ ତହିଁ,
ଘଟେ ଦିଗଭ୍ରମ   ପଥିକର ଯହିଁ ।
ଯାମ୍ୟେ ଅନ୍ତରିତ   ଉତ୍ତରୁ ଉଦିତ—
ହେଲା ପ୍ରାୟ ତହିଁ   ହୁଅଇ ପ୍ରତୀତ ।
ସେ ପବିତ୍ର ତୀର୍ଥେ   ବାରୁଣୀ ଯୋଗରେ
ଲଭନ୍ତି ସଦ୍ଗତି   ସ୍ନାନ କରି ନରେ ।
ଘନ ତନ୍ତ୍ରୀବନେ   ତହିଁ ଲୋ କଠିନ !
ଚଳୁ ସଙ୍କୁଚିତେ   କଳନାଦିନୀ ।
ଭାବେ ତବ ନବ—   ପ୍ରସୂତ ହେଉ କି
ଲଜ୍ଜାଭରେ ଚଳୁ   ହୋଇ ଡାଙ୍କିଢ଼ୁଙ୍କି ।
ବେନି କୂଳବର୍ତ୍ତୀ   ତରୁକୁଳେ ତହିଁ
ତୋ ପବିତ୍ର ବକ୍ଷେ   ପଡ଼ନ୍ତି ନଇଁ ।

୧—ସ୍ୱନାମପ୍ରସିଦ୍ଧ ଶିବଲିଙ୍ଗ । ବର୍ଷାର ସୂଚନା ହେଲେ ଏହାଙ୍କ ଶକ୍ତି ଜଳପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଯାଏ । ୨—ଏହି ଟିକିଳ ପ୍ରାନ୍ତରରେ ଭୀମସେନଙ୍କର ବିଶାଳ ପ୍ରସ୍ତର ଗଦା ପତିତ ଅଛି ।

କରୁଛନ୍ତି କି ସେ   ତୋତେ ଦଣ୍ଡବତ,
ଯେଣୁ ସର୍ବେ ତୋର   ପାଳିତ-ଭକତ ।
ନିଦାଘ ମଧ୍ୟାହ୍ନେ   ରଖୁଆଳ ବାଳେ
ଦୋଳି ଖେଳନ୍ତି ସେ ଭୂମିଲମ୍ବୀ ଡାଳେ ।
ଗାଆନ୍ତି ଉଚ୍ଚରେ   ଗ୍ରାମ୍ୟ ଲୀଳାଗୀତ,
କେବେ କୁହାଟନ୍ତି   ହୋଇ ହୃଷ୍ଟଚିତ୍ତ ।
ଖଣ୍ଡେ ଦୂର ଯାଇ   ଦୁର୍ଗାପୁରଠାରେ,
ହେଲୁ ତୁ ସାଳନ୍ଦି,   ବିଭକ୍ତ ଦ୍ୱିଧାରେ ।
ଅବାଧ୍ୟ ବାଳିକା   ପରାୟେ "ନାଳଆ"
କୋଳୁ ଖସି ଗଲୁ   ହୋଇଣ ହାଲିଆ,
ଫେରିଆସି ମାତୃ-   ସ୍ନେହ ସ୍ପୃଷ୍ଟ ହେଲେ,
ମିଶିଅଛୁ ପୁଣି   ତୋ ଶୀତଳ କୋଳେ ।
ମିଶ୍ରିତ ସ୍ଥାନର   ତୀରବର୍ତ୍ତୀ ଗ୍ରାମ,
ଭଲଗୋପବନ୍ଧା   ବହିଅଛି ନାମ ।
ହେଲୁ ତିନିଧାର   ବାଟେ ଗ୍ରାମ ବାମେ,
ସାଳନ୍ଦୀ, ବାଲୁଙ୍ଗା,   ହୀରାଘାଇ ନାମେ ।
ଗେଙ୍ଗୁଟୀ, କପାଳୀ,   ରେବ ନଦୀତ୍ରୟ,
ମିଶାଇଅଛନ୍ତି   "ଦପା"ଠାରେ ପୟ ।
ସେହିଠାରୁ ନାମ   ବହିଛି ଗେଙ୍ଗୁଟି,
ଗେଙ୍ଗୁଟିରେ ଯହିଁ   ଯାଏ ପାଦ ଫୁଟି ।
ମିଶିଅଛି ଯାଇ   ଧାଇଁ ଖରେ ଧୀରେ
ପୂର୍ବ ବିବର୍ଣ୍ଣିତ   ବାଲୁଙ୍ଗା ନଦୀରେ ।
ମିଶ୍ରଣ ସ୍ଥଳରେ   ବସନ୍ତି "ନାୟିକା"
ଭକ୍ତିରେ ନାରବେ   ତାଙ୍କ ପଦେ ଟିକା ।
ନଡ଼ିଆ ପଇସା   ମାନସିକ କରି
ନିରାପଦେ ବାହି   ନିଅନ୍ତି ସେ ତରୀ ।
ନାୟିକା ନାୟକ—ବଂଶ ଅଧିଷ୍ଠାତ୍ରୀ, ୧
ପ୍ରତାପୀ ଦେବତା   ବରାଭୟଦାତ୍ରୀ ।

ଗୁରୁ ଦାରୁ ଜମ—   ମଣ୍ଡିତ, ସୁଚିର,
କାଷ୍ଠଶିଳ୍ପେ ଦୀପ୍ତ   ତାହାଙ୍କ ମନ୍ଦିର ।
ଧରିଛି ସେ ଶିଳ୍ପ   ଲଭି ରୂପପ୍ରାଣ,
ଉତ୍କଳ-ଶିଳ୍ପୀର   ଗୌରବ ନିଶାଣ ।୨
କାଠମଣ୍ଡା ଦ୍ୱିଜ   ଦେବୀଙ୍କ ପୂଜାରୀ,
ଦୂରୁ ଆସି, ଯାଏ   ଫେରି ପୂଜା ସାରି ।
ବନ୍ୟା ସମୟରେ   ଦେବୀଙ୍କ କୁମ୍ଭୀର
ସୁଶୀଳ ବାହନ   ହୁଏ ପୂଜାରୀର ୩ ।
ଏ ଅଦ୍ଭୁତ କଥା   ପ୍ରଚୁରେ ପ୍ରବାଦ,
ସୂଚୁଏ ଦେବୀଙ୍କ   ମହିମା ଅଗାଧ ।
ଘରଗ୍ରାମଶୂନ୍ୟ   ସେ ବିସ୍ତୃତ ସ୍ଥାନ,
ବର୍ଷାକାଳେ ଦିଶେ   ସମୁଦ୍ର ସମାନ ।
ଘୋଟିରହେ ଜଳ   ବହୁଦୂର ଯାଏଁ,
ଦେବୀଙ୍କ ମନ୍ଦିର   ଦିଶେ ପୋତ ପ୍ରାୟେ ।
ଅଷ୍ଟମାତୃକାର   ଅନ୍ୟତମ ଦେବୀ,
ଲଭନ୍ତି ବାଞ୍ଛିତ   ଜନେ ତାଙ୍କୁ ସେବି ।
ନାୟକ ବଂଶର   ବଳ ଭୂସମ୍ପତ୍ତି,
କରିଛି ଦେବୀଙ୍କୁ   ବହୁ ବିତ୍ତବତୀ ।
ନାହାକାଣୀ ପାଟଣା   ମୌଜା ଆଖ୍ୟାଧାରୀ,
ଅଛି ଦେବୀଙ୍କର   ଖଣ୍ଡେ ଜମିଦାରୀ । ୪
ନିମ୍ନରୁ ଗେଙ୍ଗୁଟୀ   କୁମ୍ଭୀର ଭୀଷଣ,
ସନ୍ତରନ୍ତି ବକ୍ଷେ   ଶମନ-ବାହନ,
ଗୁହିଁ ଅପଲକେ   ଚଟେ ଗୁହାଣି,
ତୀରସ୍ଥ ଧୈର୍ଯ୍ୟ   ଦେଉଥାନ୍ତି ହାଣି ।
ରୁକ୍ଷ ପାଣ୍ଡୁରିତ   ତାହାଙ୍କର କାନ୍ତି,
ଉପୁଜାଏ ଜଳେ   ଗଣ୍ଡଶୈଳ ଭ୍ରାନ୍ତି ।
ନ ଦେଲେ ଦେବୀଙ୍କୁ   ନୈବେଦ୍ୟ ସମ୍ଭାର,
ଏ ବେଳି ସଙ୍କଟୁ   ନ ମିଳେ ନିସ୍ତାର ।

୧—କାଣ୍ଡିମପୁରର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ନାୟକ ବଂଶ । ୨—ଏପରି ସୂକ୍ଷ୍ମ ସୁନ୍ଦର କାଷ୍ଠଶିଳ୍ପ ଅନ୍ୟତ୍ର ଦୁର୍ଲଭ । ୩—ପ୍ରବଳ ବନ୍ୟା ସମୟରେ ଦେବୀଙ୍କର କୁମ୍ଭୀର ଯାଇ ପୂଜକକୁ ଘେନିଆସେ ଏବଂ ପୂଜା ଶେଷରେ ନେଇ ପୁଣି ଛାଡ଼ିଆସେ—ଏହିପରି ସ୍ଥାନୀୟ ଜନବାଦ ଅଛି । ୪—ନାହାକାଣୀ ପାଟଣାରୁ ପ୍ରତ୍ୟହ ଦେବୀଙ୍କର ଭୋଗ ସାମଗ୍ରୀ ଆସେ । ଚୁଡ଼ା, ଗୁଡ଼, ଛେନା, ନଡ଼ିଆ ପ୍ରଧାନ ନୈବେଦ୍ୟ ।

ବିଜନ ଭୀଷଣ ପାଟ ବୃଦ୍ଧ ଥାନ୍ତେ,
ପୂର୍ଣ୍ଣ ବେଣାବନ ମହିଷ ଖୁଆନ୍ତେ ।
ଦୃଷ୍ଟିରେଖା ପାର ସୀମା ସ୍ପର୍ଶ କରି
ନ ପାରିଣ ଶେଷେ ଆସେ ଅପସରି ।
ଜନପ୍ରାଣିଶୂନ୍ୟ ଦେଖି ମାନ୍ତେ ତ୍ରାସ,
ପ୍ରକୃତିର ଗୁପ୍ତ ବିଶ୍ରାମ ଆବାସ ।
ସେ ମହାବିଜନେ ଶଙ୍କର-ସୁନ୍ଦରୀ
ନବସନ୍ତ ଦିଗ ଆଲୋକିତ କରି ।
ବାତ୍ୟାବିକଳରେ ନାବିକ ଯେ କାଳେ
ପଡ଼ି ସିନ୍ଧୁଗର୍ଭେ ଭୟ ଅସମ୍ଭାଳେ,
ତାକେ ମନଃପ୍ରାଣ ସମର୍ପି ପଦ୍ମରେ
"ରଖ ମା ନାୟିକା ଚରଣକଙ୍କରେ ।"
ତେତେବେଳେ ଦେବୀ ଅଭୟ ବାହାକୁ
ଟେକି ସେ ସଙ୍କଟୁଁ ରଖନ୍ତି ତାହାକୁ ।
ଏ ହେତୁ ସର୍ବଥା ନାବିକପୂଜିତା,
ଅର୍ପନ୍ତି ନାବିକେ ତାଙ୍କୁ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣତରୀ ।
ଆନ ତୀର୍ଥ ତୋର ପ୍ରୟାଗ ଉପମ,
ପୂତ ବୈତରଣୀ— ଭଟିନୀ ସଙ୍ଗମ ।
ଅଧିଷ୍ଠିତ ଯହିଁ ଯୋଗେଶ୍ୱର ହର,
ଆରଡ଼ୀ ଗ୍ରାମରେ ଆରଡ଼ୀ-ଈଶ୍ୱର ।
ଯାହାଙ୍କ ମହିମା କଳ୍ପନା-ଅତୀତ,
ଦିଗଦିଗନ୍ତରେ ହୁଏ ବିଘୋଷିତ ।
ସଦ୍ୟଫଳଦାତା ପରମ କୃପାଳୁ,
ଦାଳୁଛନ୍ତି କୃପା ଅକଳିତ ତାଙ୍କୁଁ ।
ରୋଗମୁକ୍ତି ଆଶେ ଆସି ରୋଗୀମାନେ
ଧାରଣା ପଡ଼ନ୍ତି ତାଙ୍କ ପୀଠସ୍ଥାନେ ।
ନିତ୍ୟ କେତେ ରୋଗୀ ହୋଇ ନିରାମୟ
ଉଚ୍ଚାରନ୍ତି ତାଙ୍କ ନାମେ ଜୟ ଜୟ ।
ତହିଁ ତୁ ସାଳନ୍ଦି, ବୈତରଣୀ ସଙ୍ଗେ
ମିଶାଇ ତରଙ୍ଗ ଖେଳୁ ନାନା ରଙ୍ଗେ ।
ସ୍ରୋତ ପ୍ରତିଘାତେ ଫେଣ ଆସି ପାଣି
ତରଙ୍ଗ ଆଘାତେ ବହଇ ଉଜାଣି ।

ପୁଣି ବନ୍ଦସ୍ଥିବେ ଆସି ଖରେ ଘୂରି,
ସ୍ଥଳେ ଭୟଙ୍କର ବିଶାଳ ଭଉଁରି ।
ଅଧ ଉଦ୍ଧୁଁ ହୋଇ ଜଳଚକ୍ର ତହିଁ
ଘୁଗ୍ୟାଚକ୍ର ପ୍ରାୟ ନିୟତ ଘୂରଇ ।
ଧବଳ ତରଙ୍ଗ— କର ପ୍ରସାରଣେ
ରତ ବେନି ନଦୀ ପ୍ରେମ ଆଲିଙ୍ଗନେ ।
ପ୍ରାଣେ ପ୍ରାଣେ ମିଶି ଭେଦ ପରିହରି
ଚଳିଲେ ପ୍ରବଳେ ଏକ ଆତ୍ମା ଧରି ।
ସଂହତିର ବଳ ଅଟେ ମହୀୟାନ,
ଦେଖାଇଲ ତୁମ୍ଭେ ସେଥିର ପ୍ରମାଣ ।
ବେନି ସଖୀଙ୍କର ସେ ଶୁଭ ମିଳନ—
ସ୍ଥାନ ହୋଇଅଛି ତୀର୍ଥ ଚିରନ୍ତନ ।
ସେ ମହାତୀର୍ଥରେ ନରେ କରି ସ୍ନାନ
ଲଭନ୍ତି ଅଗାଧ ପାପୁ ପରିତ୍ରାଣ ।
ଦିଗ୍‌ରେ ତୋ ତୀରେ କେତେ ମଠ ଗାଦି,
କେତେ ମହାତ୍ମାଙ୍କ ପବିତ୍ର ସମାଧି ।
ସାଧୁ ସତ୍‌ପୁରୁଷ କ୍ଷମାଦୟାବନ୍ତ
ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଅସ୍ତୁଳ ମଠର ମହନ୍ତ ।
ବୈଷ୍ଣବପ୍ରବର ଶ୍ରୀ କ୍ଷମାସାଗର
ଥିଲେ ତୋହ ତୀରେ ଯୋଗରେ ତତ୍ପର ।
ସୁକଠୋର ଯୋଗ ବହୁକାଳ ସାଧି
ଘେନିଲେ ମହାତ୍ମା ଜୀବନ୍ତ ସମାଧି ।
ତେର ଯାତ୍ରା ବାର ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ପାଳିତ
ହେଉଥିଲା ତାଙ୍କ ମଠେ ଯଥୋଚିତ ।
ବହୁ ସାଧୁସନ୍ଥ ଦୀନଦୁଃଖୀ ଜନେ
ହେଉଥିଲେ ତୃପ୍ତ ପ୍ରସାଦ ଭୋଜନେ ।
ଆଗନ୍ତୁକ ପାଇଁ ଅବାରିତ ଦ୍ୱାର,
ବଣ୍ଟା ହେଉଥିଲା ସୁଖାଦ୍ୟସମ୍ଭାର ।
କାଳଗର୍ଭେ ଏବେ ଲୁପ୍ତ ସେ ସୁକୀର୍ତ୍ତି,
ଅଛି ଭଗ୍ନେ ତଳେ ଦେବତାଙ୍କ ମୂର୍ତ୍ତି !
ନାହିଁ ସେ ଗୌରବ ନାହିଁ ଅନ୍ନଦାନ,
ତେବ ଆସ୍ଥାନ ହୋଇଛି ଶ୍ମଶାନ ।

ଢେଉଳ ଦେଉଳେ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱେ ତୋଳି ମଥା
ଘୋଷନ୍ତି ନୀରବେ ଭୁବନଶ୍ୱରତା ।
ଝଝର ମୁଖରେ ବାଙ୍କ ଭଙ୍ଗି ଯହିଁ ,
କୁଳୁକୁଳୁ ସ୍ୱରେ ଯାଉ ଖରେ ବହି ,
ତହିଁ ପୁରୁତନ ଗ୍ରାମ ଅବସ୍ଥିତ ,
କୁଳୁମୂଳୀ ନାମେ ଲୋକେ ଅଭିହିତ ।
ନବସନ୍ତ ତହିଁ ଯୁଗଳ କିଶୋର ,
ଝୁରିଅନା ଗନ୍ଧେ ବସନ୍ତେ ବିଭୋର ।
ଏଠାରେ ସାଳନ୍ଦୀ ଝଝରବାହିନୀ ,
ବାଦୁଲ-ଜଟିଳା ଯଥା ତପସ୍ୱିନୀ । ୧
ଅଥଳ ଗଭୀର ଏଥି ଗଣ୍ଡଜଳ ,
ତୀରସ୍ଥିତ ଗ୍ରାମ ବୋଲାଏ ଅଥଳ । ୨
ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟ ଦେବ ମଣି ତୀର୍ଥସ୍ଥାନ
ତିନି ଦିନ ଏଥି କରିଥିଲେ ସ୍ନାନ । ୩
ତୀରେ ଉଠି ଯହିଁ କଲେ ସ୍ତବପାଠ,
ବୋଲାଏ ସେ ସ୍ଥାନ ଠାକୁରାଣୀ ଘାଟ ।
"ବୁଢ଼ୀଯାଗୁଲାଇ" "ହରଚଣ୍ଡୀ" ତହିଁ,
ନବସନ୍ତ ବେନି ଦେବୀ ମୂର୍ତ୍ତି ବହି ।
ଏତେ ପୁଣ୍ୟତୀର୍ଥ ଏବେ କାଳବଶେ.
ଅପ୍ରସିଦ୍ଧ ହୋଇ ରହିଛି ବରସେ ।
ସୌଭାଗ୍ୟ ସମ୍ପଦ ଯେତେକ ଗଲା ଛାଇ,
ଆଲୋକରେ ଥାଏ ତମେ ରହେ ନାହିଁ ।
ବସନ୍ତ ତୋ ତୀରେ ସୁପର୍ଣ୍ଣ ଆସନ
ସନ୍ଥ ଗ୍ରାମେ ପ୍ରଭୁ ମଦନମୋହନ । ୪
ତାଙ୍କ ପୁଣ୍ୟପୀଠ ମହାପାପହନ୍ତା,
ସୁରକ୍ଷିତ ଯହିଁ ଶ୍ରୀ ଚୈତନ୍ୟ କନ୍ଥା ।
ପ୍ରଭୁର ବୈଷ୍ଣବ— ଧର୍ମ ଶ୍ରୀ ଚୈତନ୍ୟ
କରିଯାଇଛନ୍ତି ଜୀବନକୁ ଧନ୍ୟ ।

ପ୍ରତିବର୍ଷ ତାଙ୍କ ସ୍ମୃତି ଉପଲକ୍ଷେ
ଧରେ ମହୋତ୍ସବ ସେ ନଗରୀ ବକ୍ଷେ ।
ତହିଁ ତୋ ପୁଲିନେ ସାଳନ୍ଦୀ ସୁନ୍ଦରି ,
ମଦନମୋହନ ଖେଳନ୍ତି ଚର୍ଚ୍ଚରୀ ।
ଚନ୍ଦ୍ରିକା-ରଞ୍ଜିତ ବାଲୁକାରାଶିରେ
ଗୋବିନ୍ଦ ମଦନ ଖେଳନ୍ତି ଅନ୍ତରେ ।
ବହୁ ଦର୍ଶକର ହୁଏ ସମାଗମ,
ଧରେ ତୋ ପୁଲିନ ଶୋଭା ଅନୁପମ ।
ଫଗୁ-ହିଙ୍ଗୁଳିତ ବିମାନ ସକଳ
ବଧୂକର ସ୍ପର୍ଶେ ଦିଶେ ଢଳ ଢଳ ।
ଚଉପାଶେ ଦୀପ ଅପୂର୍ବ ସୁଷମା
ଉପୁଜାଏ ଚିତ୍ତେ ଅଦ୍ଭୁତ ଉପମା ।
ବାଳସଖାଙ୍କୁ କିବା ଭାଗ୍ୟଗଣ
ବସିଛନ୍ତି କରି ଚୌପାଶୁଁ ବେଷ୍ଟନ ?
ଶୁଭ୍ର ବାଲୁକାରେ ମିଶି ଫଗୁକଣା
ମୁକୁତା ପ୍ରବାଳ ପ୍ରାୟେ ଯାଏ ଜଣା ।
ଲଗେ ଯେତେବେଳେ ବାଣବୃକ୍ଷେ ନିଆଁ ,
ଆହା ସେ ମାଧୁରୀ କେତେ ବାହାରିଆ ।
ଅଗ୍ନିମୟ ବୃକ୍ଷେ ଅଗ୍ନିମୟ ଫଳ
ଝଲମଲ ପ୍ରାୟେ ଦିଶେ ଅବିକଳ ।
ତାହିଁ ଅବା ଫୁଟି ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ ଫୁଲ
ବିସ୍ତାରେ ଜାଜ୍ୱଲ୍ୟ ସୁଷମା ଅତୁଳ ।
ଶୋଭା-ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ-ଜାଲ ଝରିଲା ପରାଏ
ଅଗ୍ନିବିନ୍ଦୁ ତହୁଁ ଝରି ଶୋଭାପାଏ ।
ଅଶନି ଗର୍ଜନେ ଫୁଟେ ବାଣରାଶି
ଉଗାରି ଅନଳ ଚରାଚର ନାଶି ।
ସନ ସନ ସ୍ୱନେ ହାଉଇ ପ୍ରଖରେ
ଉଠିଯାଇ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱେ ବିକୁଳ ବେଗରେ,

୧—ବାଦୁଲ—ପାଣିବେତ । ୨—ଅଥଳ ଗ୍ରାମ ଅପଭ୍ରଷ୍ଟ ହୋଇ ଅସ୍ତଳ ହୋଇଅଛି । ୩—ଚୈତନ୍ୟ ଦେବ ପୁରୀ ଯିବା ସମୟରେ ସନ୍ଥିଆ ଗ୍ରାମରେ ତିନି ଦିନ ଅବସ୍ଥାନ କରିଥିଲେ । ସେହି ସମୟରେ ସାଳନ୍ଦୀର ଏହି ଝଝରବାହିନୀ ଘାଟରେ ସ୍ନାନତର୍ପଣାଦି କରିଥିଲେ । ୪—ପ୍ରଚଳିତ ନାମ ସନ୍ଥିଆ ।

ପ୍ରକାଶିଣ ଦୀପ୍ତି   କ୍ଷଣେମାତ୍ର ନଭେ
ପ୍ରାଣ–ଦୀପ ପ୍ରାୟେ   ନିର୍ବାପନ ଲଭେ ।
ଘୂରଇ ଘର୍ଘରେ   କାହିଁ ଚର୍କିବାଣ
ଝାଞ୍ଜ ଅଗ୍ନି ଯଥା   କର୍ମକାର ଶାଣ ।
ଏ ଶାଣେ ବା ଶାଣି   ମଦନମୋହନ
କରନ୍ତି ନିର୍ମଳ   ଭକ୍ତମ୍ଳାନ ମନ ।
ସ୍ଥଳେ କାହିଁ ଅବା   ଭୁଇଁଚମ୍ପା ବାର
ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଧାନ୍ୟର   ପ୍ରଶସ୍ତ କେଦାର ।
ଦେଖାଇବାପାଇଁ   ସେ କୃଷ୍ୟ ସାକ୍ଷାତେ
ଡାକେ ବୈଜୟନ୍ତୀ   ହାତ ଠାରି ପାନ୍ଥେ ।
ସକାଳର ଛଟା   ଆଢେଣୀ ତମସ
ପ୍ରଦୀପ–ପଙ୍କ୍ତିର   ଶୋଭାର ଆବାସ ।
ଦର୍ଶନେ ଦର୍ଶକ   ମନ ନିଏ ହରି
ଚିତ୍ତବିନୋଦନ   ଇନ୍ଦ୍ରଜାଲ ପରି ।
କାହିଁ ଫୁଲଝାଡ଼ି   ରହି ଏକାଧାରେ
ନନ୍ଦନକାନନ   ଶୋଭାକୁ ଧିକ୍କାରେ ।
ଅତୁଳ ସେ ଶୋଭା   ସିନା ମହୀତଳେ
ବର୍ଣ୍ଣି ନୁହେଁ ତାହା   ବଚନକୁ ବଳେ ।
ତୋ ଉତ୍ତର ତୀରେ   "ସଦାବ୍ରତ ମଠ,"
ସେ ମଠ ମହନ୍ତ   ଧାର୍ମିକ କର୍ମଠ ।
ମେଳି ବସିଛନ୍ତି   ସଦା ଅନ୍ନଛତ୍ର,
ପଢ଼େ ତହିଁ ସାଧୁ   ସନ୍ନ୍ୟାସୀଙ୍କ ପତ୍ର ।
ଯାମ୍ୟତୀର ସ୍ତୂପ   ଶୋଭାର ନିଧାନ,
ଧୂସା ପହ୍ଲାଣଙ୍କ *   ପବିତ୍ର ଆସ୍ଥାନ ।
ଏକ ପଇସାର   ଶିରଣୀ କେବଳ,
ଦେଲେ ତାଙ୍କୁ ହୁଏ   ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସଫଳ ।
ବସନ୍ତି ତୋ ତୀରେ   ଭଦ୍ରେଶ କପାଳୀ
ଚନ୍ଦ୍ରଚୂଡ଼ଜାୟା   ଦେବୀ ଭଦ୍ରକାଳୀ ।
ଧନ୍ୟ ସେ ସ୍ଥାନର   ଅପାର୍ଥିବ ଶକ୍ତି
ସ୍ପର୍ଶମାତ୍ରେ ତାହା   ସ୍ୱତଃ ଜନ୍ମେ ଭକ୍ତି ।
ନାରିକେଳକୁଞ୍ଜେ   ଦିଶେ ବଛୁବୃତ,
ସୁରଙ୍ଗ ମନ୍ଦିରେ   ସଦା ସିନ୍ଦୂରିତ ।

ମୃଣ୍ମୟ ମନ୍ଦିରେ   ଦିବ୍ୟ ସିଂହାସନେ
ବିରାଜନ୍ତି ଦେବୀ   ମୁଦ ବହି ମନେ ।
ଅସିତବରଣା   ଅସିତବସନା
ଅସିହସ୍ତେ ଉଗ୍ରା   ଲମ୍ବିତରସନା ।
ଆରକ୍ତ ଚନ୍ଦନ—   ଚର୍ଚ୍ଚିତ ମନ୍ଦାର—
ହାର ତାଙ୍କ କଣ୍ଠେ   ଦିଶଇ ଉଦାର ।
ବାହାରିଣ ଦେହୁଁ   ଜ୍ୟୋତି ରେଖାଚୟ
ଆଲୋକିତ କରେ   ନିବାସ ନିଳୟ ।
ସଙ୍କଟୁଁ ଉଦ୍ଧାର   ପାଇବା ସକାଶେ,
ଅର୍ପନ୍ତି ମାନବେ   ବଳି ତାଙ୍କ ପାଶେ ।
ପରେ ମାଆ ଆମ୍ଭ—   ରକ୍ଷା କରିବାର
ଏ ଭୀଷଣ ନୀତି—   ପଦେ ନମସ୍କାର ।
ହଣ୍ଡିକାଠେ ଦିଶେ   ଭୀଷଣ ପ୍ରାଙ୍ଗଣ,
ହଣା ହେଉଥାନ୍ତି   ପଶୁ ପଣ ପଣ ।
ଅର୍ଗଳ ସନ୍ଧିରେ   ରଖି ପଶୁବେକ
ଗଳାଇଦିଅନ୍ତି   ତହିଁ ଖିଲ ଏକ ।
ସେ କାଳେ ସେ ପଶୁ   ମୃତ୍ୟୁଯନ୍ତ୍ରଣାରେ
ଛଟପଟ ହୋଇ   କରୁଣେ ଚିତ୍କାରେ ।
ଧରେ ପୂଜକ ତା   ପଛ ଗୋଡ଼େ ଟାଣି,
କଟୁଆଳ ଦିଏ ବେଳେ ଗ୍ରୀବେ ହାଣି ।
କଟୁଆଳ ପୁଣି   ସେବକ ବ୍ରାହ୍ମଣ—
ହୃଦୟରେ ନାହିଁ   ଦୟା କଦାଚନ ।
ମୂର୍ତ୍ତିମତୀ ହତ୍ୟା   ନିଷ୍ଠୁରତାମୟ
କରନ୍ତି ନୃଶଂସ   କାର୍ଯ୍ୟ ଅବିନୟ ।
ପଚାରେ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ   ସେବକ ବ୍ରାହ୍ମଣ,
ଏହି କି ହେ ଭଲ   ବ୍ରାହ୍ମଣ ଲକ୍ଷଣ ?
ଯେଉଁ ହାତେ ହୁଏ   ଜପ ଯଜ୍ଞକର୍ମ,
ସେହି ହାତେ ହତ୍ୟା   ଏହା କି ହେ ଧର୍ମ ?
ଯେ ହସ୍ତ ଜାହ୍ନବୀ—   ପ୍ରବାହେ ପାବନ,
ପାପ–ପଙ୍କ କଲ   ସେ ହସ୍ତେ ଲେପନ ।
ବୃଥାରେ ତାନ୍ତ୍ରିକ—   ଧର୍ମେ ଦେଇ ହାଣ୍ଡି
ଜିହ୍ୱା ଛାଣ୍ଡ କର   ଅଜିହ୍ୱା କିପାଇଁ ?

* ଧୂସା ପହେଲମାନ ନାମକ ପୀର ।

ପବିତ୍ର ବ୍ରାହ୍ମଣ— କୁଳେ କଳଙ୍କିତ
କରୁଅଛ ସିନା ହୋଇଣ ଦୁର୍ମତି ।
ଚଣ୍ଡୀପାଠ, ହୋମ ଆଦି ସୁବିଧାନ
ଦେବୀ ତୁଷ୍ଟି ଅର୍ଥେ ଥାଉଁ ବିଦ୍ୟମାନ,
ଧର୍ମାଧର୍ମ କିଛି ନ କରି ନିଶ୍ଚୟ
କିଅ କପାଁ ପଶୁ— ହତ୍ୟାରେ ପ୍ରଶ୍ରୟ ?
ସାଲନ୍ଦି, ତୋହର ସୁଧାଜିତ ନୀର
ପୁଷ୍ଟିକର ଯଥା କାମଧେନୁ କ୍ଷୀର ।
ଭଦ୍ରକ ନଗରୀ କରୁ ତୁ ପାଳନ,
ଜନ୍ମୁ ସଙ୍ଗେ ଘେନ ପୁଣ୍ୟଜନ୍ୟାଗଣ ।
ତୋହ କୂଳେ ଜନ୍ମି ମହାତ୍ମା ଅନେକ
ଯାଇଛନ୍ତି ସାଧି ଜନ୍ମଭୂମି ଟେକ ।
କେତେ ଥିଲେ କବି କେତେ ଶିଳ୍ପୀବିତ
କେତେ ଯୋଗୀ କେତେ ଧର୍ମପ୍ରଚାରକ ।
ଜନ୍ମିଥିଲେ କେତେ ବୈଦ୍ୟ ଜ୍ୟୋତିର୍ବେତ୍ତା
ବହୁ ଗାଣିତିକ ବହୁ ଦେଶନେତା ।
ତୋହ ଜଳ ପିଇ ଶ୍ରୀ ବଂଶୀବଲ୍ଲଭ,
ସଞ୍ଚିଲେ ସୁକୀର୍ତ୍ତି ମାନବ-ଦୁର୍ଲଭ ।
କରିଥିଲେ ତାଙ୍କ ଜିହ୍ୱାଗ୍ରେ ବସତି
ବିଦ୍ୟାବିନୋଦିନୀ ଦେବୀ ସରସ୍ୱତୀ ।
ସାରସ୍ୱତ କୃପା ଲଭି ସେ ସାନନ୍ଦେ
ରଚିଲେ ସଙ୍ଗୀତ ସୁମଧୁର ଛନ୍ଦେ ।
ନବରସେ ସେହୁ ଥିଲେ ସୁପଣ୍ଡିତ,
ଗାଇଲେ ତୋ କୂଳେ 'ଚଇତ ସଙ୍ଗୀତ' ।
ମୋଗଲ ରାଜତ୍ୱେ ସେ କାଳରେ ଦେଶେ
ଥିଲା ପାର୍ଶିଭାଷା ଚଳନ ବିଶେଷେ ।
ପାରଶିରେ ତହୁଁ ବିରଚି ସଙ୍ଗୀତ
ମୋହିଲେ ସ୍ୱଜାତି ବିଜାତିଙ୍କ ଚିତ୍ତ ।
ଅଧିକାଂଶ ଗୀତ ଶାନ୍ତରସାଶ୍ରିତ
ସାକ୍ଷ୍ୟ ତାର 'ଯୋଗୀ— ଫକୀର ସଙ୍ଗୀତ' ।
ଅଦ୍ୟାପି ଭଦ୍ରଖେ ସେ ସଙ୍ଗୀତଚୟ
ଚୈତ୍ର ମାସ ଶେଷେ ହୁଏ ଅଭିନୟ ।

ଧନ୍ୟ କବିଙ୍କର ସମ୍ମୋହନ ଗୀତ
ସମଭାବେ ମୋହେ ସମସ୍ତଙ୍କ ଚିତ୍ତ ।
ରସିକ ପକ୍ଷରେ ତାହା ରସମୟ
ଭାବୁକ ନିକଟେ ଭାବର ଆଳୟ ।
ଧାର୍ମିକ ପକ୍ଷରେ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ରବତ
ଯୋଗୀ ବୁଝେ ତହୁଁ ମହା ଗୂଢ଼ ତତ୍ତ୍ୱ ।
ପୂର୍ଣ୍ଣ ସବୁଭାବ ତହିଁ ଏକାଧାରେ
ତେଣୁ ସେ ଆଦୃତ ସମସ୍ତଙ୍କଠାରେ ।
ଏକାଧାରେ ତହିଁ ଅଛି କଦାହସା
ତାକ ନାମ ତାର 'ଚଇତ ତାମସା' ।
ମେଷ ସଂକ୍ରମଣେ ବହୁଭକ୍ତି ଅଭିନୀତ
ମୋଗଲ ରାଜତ୍ୱ ହୁଏ ଅଭିନୀତ ।
ମୋଗଲ ରାଜାଙ୍କ ଅତି ବିଳାସିତା,
ତଥା ଅତ୍ୟାଚାର ଅଦୂରଦର୍ଶିତା,
ତନ୍ନ ତନ୍ନ କରି ଅଙ୍କିଛନ୍ତି କବି,
ଆଉର ଶାସନ ବିଶୃଙ୍ଖଳ ଛବି ।
ଅଛି ମାତ୍ର କାବ୍ୟ ନାହାନ୍ତି ସେ କବି
ବିଦ୍ୟମାନ ପ୍ରଭା ଅସ୍ତ ଆହା ରବି ।
ବହୁକାଳୁଁ କାଳ ତାଙ୍କ ସୌମ୍ୟ ମୂର୍ତ୍ତି
ଗ୍ରାସିଅଛି, ଏବେ ଅଛି ଖାଲି ସ୍ମୃତି ।
ରହଇ କୀରତି ନ ରହେ ଜୀବନ,
ଏହା ସିନା ବିଧି— ବିଧି ଚିରନ୍ତନ ।
ତୋହୋ ଜଳେ ତୋର ବୁଦ୍‌ବୁଦ ସମାନ,
ମିଶାଇଲେ ପଞ୍ଚଭୂତେ ପଞ୍ଚପ୍ରାଣ ।
ମନ୍ଦରନନ୍ଦିନୀ ସାଲନ୍ଦି, ତୋ କୂଳେ
ତାହାଙ୍କ ଶ୍ମଶାନ ବିରଳେ ମଞ୍ଜୁଳେ ।
କବିବାସଯୋଗ୍ୟ ନିଭାଞ୍ଚନ ସ୍ଥାନ,
ଶୋଭାର ନିକୁଞ୍ଜ ସୁରମ୍ୟ ଉଦ୍ୟାନ ।
ତୀକ୍ଷ୍ଣ କଣ୍ଟକିତ ଦୀର୍ଘ କ୍ଷୀମ ଗଛ
ବେଢ଼ିଛି ମର୍କତ ବେଢ଼ା ସମ ସଦା ।
ପତ୍ର-ଭରପତ୍ର ଧରି କାହିଁ କଥା
ଅସ୍ତଧାରୀ ପ୍ରାୟ ହୋଇଅଛି ଠିଆ ।

ପଣସ ତମଳା ନାରିକେଳ ତାଳ
ଏ ଆଦି ପାଦପେ ସେ ବନ ଘଞ୍ଚାଳ ।
ତାହିଁ ପରସ୍ପରେ ମାଳୁଇଙ୍ଗ ଆତ
ହୋଇଛନ୍ତି ଉଚ୍ଚ ତାନେ ଛନ୍ଦି ହାତ ।
ପନେ ପନ ଛନ୍ଦି ତାହିଁ ବୃକ୍ଷଗଣ
ନବ୍ୟରୁଚସିଦ୍ଧ କର ମରଦନ—
କରନ୍ତି କି ଆହା ମନେ ବହି ପ୍ରୀତି,
ତାହୁଁ ଏ ଶିଖିଲେ ନବ୍ୟ ସଭ୍ୟ ରୀତି ?
ତାହିଁ ବା ସୁନାରୀ ସୁ-ନାରୀର ଭଳି
ଧବ ପରେ ପ୍ରେମେ ପଡିଅଛି ଢଳି ।
ଫଳଭରେ ଧାତ୍ରୀ ପୋତିଅଛି ମଥା,
ନର ଭାଗ୍ୟ-ତରୁ ଧର୍ମ-ଫଳେ ଯଥା ।
ମର୍ଦ୍ଦିତମହୁଡ଼ି ଧରି ତାହିଁ ତାଳ
ଚୁମ୍ବେ ନଭେ ଟେକି ମସ୍ତକ ବିଶାଳ ।
ଦେଖି ତାହା ହୁଏ ଏସନ କଳ୍ପନା,
ବହୁଫଣ ଫଣୀ ତୋଳିଛନ୍ତି କି ଫଣା ?
ଜଟିଳ ତପସ୍ୱୀ ପ୍ରାୟେ କାହିଁ ବଟ
ବିଲମ୍ବାଇ ଉଚ୍ଚ ଓହଳନିକର ।
ମାନବ ସଞ୍ଚାର ସେଠାରେ ବିରଳ,
ସ୍ୱଭାବେ ଯେଣୁ ସେ ଶବଦାହୀ ସ୍ଥଳ ।
ବହୁ ଲତା ବୃକ୍ଷେ ସେ ସ୍ଥାନ ପିହିତ,
ରବି ସଙ୍ଗେ ନାହିଁ ସମ୍ପର୍କ କିଞ୍ଚିତ ।
ଡେଇଁ ଡେଇଁ ବୁଲେ ଲମ୍ବକର୍ଣ୍ଣ ଶଶା,
ଲୁଗବଲୁକର ବୁଡ଼ାଏ ଭରସା ।
ଝିଲ୍ଲୀଏ ରବନ୍ତି ବଂଶବନେ ଲୁଚି
ସେ ରବେ ପ୍ରଥୁଳ କରନ୍ତି ଗୁଣ୍ଡୁଚି ।
ପ୍ରାତଃ ବୈତାଳିକ ପିକ, କୁମ୍ଭାଟୁଆ,
କୁକୁଟ୍ରେ, ପାପିଆ କଟୁରବୀ କୁଆ,
ଚଷାପୁଅ, ଶ୍ୟାମା, ଦୟାଳୁ, ଖଞ୍ଜନ,
ଏ ଆଦି ବିହଙ୍ଗେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ସେ କାନନ ।
ନଦୀକୂଳବନ୍ତ ବସି ନଦୀକୂଳେ
ସୁସ୍ୱରେ ଲହରୀ ଉଠାଏ ପ୍ରଥୁଳେ ।

ସେ ସ୍ଥାନେ ଯେ ବାୟୁ ହୁଏ ପ୍ରବାହିତ,
ଭବ-ଉତ୍ତାପେ ସେ ନୁହେଁ ଉତ୍ତାପିତ ।
ସ୍ୱଭାବେ ସେ ସ୍ଥାନ କବିଙ୍କ ଆସ୍ଥାନ,
ଅମର ସଙ୍ଗୀତେ ସଙ୍ଗୀତାୟମାନ ।
ଉପକଣ୍ଠେ ଗାଉ ତୁ ଲୋ ଗିରିକନ୍ୟା,
କୁଳୁ କୁଳୁ ନାଦେ ନଦୀକୁଳଧନ୍ୟା ।
ସୁକଣ୍ଠ ବିହଙ୍ଗେ ସଦା ମୁଖରିତ
ଗାଏ ନିସ୍ତବ୍ଧତା ନୀରବ ସଙ୍ଗୀତ ।
କୋଳାହଳଦ୍ୱେଷୀ କବି-ବାସସ୍ଥଳ,
ପଶେ ନାହିଁ ତହିଁ ଭବ-କୋଳାହଳ ।
ଅନନ୍ତତା ଗୀତ ସଦା ସଂକୀର୍ତ୍ତନ
କରିବାକୁ ଏହି ସ୍ଥାନଟି ସୃଜନ ।
ମହାପୁଣ୍ୟମୟ ସ୍ଥାନ ଏ ଶ୍ମଶାନ,
ଜ୍ଞାନୀ ନେତ୍ରେ ତତ୍ତ୍ୱ— ଦୀକ୍ଷାଦାୟୀ ସ୍ଥାନ ।
ଅଜ୍ଞାନ ଚକ୍ଷୁରେ ମହାଭୟଙ୍କର,
ନ ଛୁଏଁ ତେଣୁ ସେ ସୀମା ଏ ସ୍ଥାନର ।
ନ ଉଚାରୁ ପଛେ କେହି ଏହା ନାମ
ମାତ୍ର ଏ ସଭିଙ୍କ ଚରମ ଆଶ୍ରମ ।
ପ୍ରାଣୀ ପ୍ରାଣ-ସ୍ରୋତ ଯଥାସମୟରେ
ବହି ଆସି ପଡ଼େ ଏ ମହାସାଗରେ ।
ଭୁଲିଗଲେ ସୁଦ୍ଧା ଏ ସ୍ଥାନକୁ କେହି
ନ ଭୁଲି ତାକୁ ଏ ଟାଣେ ଟାଣି ନେଇ ।
ଦର୍ପି-ଦର୍ପ-ହର ସ୍ଥଳ ଏ ଭୂତଳେ,
ମହିମା ଏହାର ବଚନକୁ ବଳେ ।
କହ ରେ ଶ୍ମଶାନ ନ କରିଣ ମଠ,
ତାହା ଶାପେ କିମ୍ବା ଲୋକେ ଅପ୍ରକଟ ।
ମଧୁର ନିସର୍ଗ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ତୋହର
ନୁହେଁ କାହିଁ ନର— ନୟନଗୋଚର ।
ମହାସୁପବିତ୍ର ସ୍ଥାନ ତୁ ଭୂତଳେ,
ଅପବିତ୍ର କାହିଁ ବୋଲନ୍ତି ସକଳେ ।
ଶାନ୍ତିମୟ ଧାମ ତୋ ପରି କେ-ଅବେ ?
କାହିଁ-ଭୟଙ୍କର ବୋଲନ୍ତି ମାନବେ ?

ତବ ସତ୍‌ପୁରୁଷ   ଧରି ଯେତେ ଅଙ୍କେ
ଲିପ୍ତ କଲ ଏହି   ଅପବାଦ-ପଙ୍କେ ।
ଅହୋ ! କେତେ ଭ୍ରାନ୍ତ   ଅକୃତଜ୍ଞ ନର,
ଅଜ୍ଞାନେ ନ ବୁଝେ   ମହିମା ତୋହର ।
ଆଗରେ ସେ ତୋହ   ପ୍ରତି ଘୃଣା ଭୟ,
ମାତ୍ର ଧନ୍ୟ ତୋର   ଉଦାର ହୃଦୟ ।
କ୍ଷମା କରି ତାହା   କୃତଦୋଷମାନ,
ପରିଣାମେ ତାକୁ   ଅଙ୍କେ ଦେଉ ସ୍ଥାନ ।
ମାୟା-କଳୁଷିତ   ନୁହେଁ ତୋ ହୃଦୟ,
ଜୀବନାନ୍ତେ ତୁହି   କେବଳ ଆଶ୍ରୟ ।
ସାମ୍ୟ ନୀତି ତୋର   ପରମ ଆଦର୍ଶ,
ସମାନ ତୋଠାରେ   ହରଷ ବରଷ ।
ଧାର୍ମିକ ପାମର   ତୋ ନେତ୍ରେ ସମାନ,
ସାନ ବଡ଼ ସର୍ବେ   କରୁ ସମଜ୍ଞାନ ।
ଅନେକ ସଦ୍‌ଗୁଣ   ଅଛି ଯେ ତୋହର,
ନ ଶିଖନ୍ତି ତାହା   ଅଜ୍ଞାନାନ୍ଧ ନର ।
କୁସଂସ୍କାରେ କରି   ଅମଙ୍ଗଳ ଶଙ୍କା
ନ ଚାହାଁନ୍ତି ତୋତେ   ମୁହଁ କରି ବଙ୍କା ।
ରେ ଶ୍ମଶାନ, କେତେ   ଅଜାଣିତ ଫୁଲ
ତାହୁଁ ଆଣି ଅଙ୍କେ   କରିଅଛୁ ଠୁଳ ।
ଅତୁଳ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ   ରଖିଛୁ ସମାଧି,
ବଳିଭଙ୍କର ତୁ   ସାରସ୍ୱତ ଗାଦି ।
ତତ୍ତ୍ୱନେତ୍ର ସିନା   ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ-ପିପାସୁ,
ଧରି ରଖିଛୁ ତୁ   ତାଙ୍କୁ ସେ ସକାଶୁ ।
ପସ୍ତୁରୁଛି ତୋତେ   ମସ୍ତକ ନୁଆଇଁ,
ସେ ତତ୍ତ୍ୱକୁ କାହିଁ   ରଖିଛୁ ଲୁଚାଇ ।
ଖୋଜିଲିଣି କେତେ   ତୋ ଅଙ୍କରେ ପଶି,
ମାତ୍ର ନ ଭେଟିଲି କାହିଁ   ସେ ଯଶସ୍ୱୀ ।
ବୃକ୍ଷଲତାମାନେ   ପଚାରିଲି ଯାଇ,
ଶ୍ରୀ ବଂଶୀବଲ୍ଲଭ   ଗଲେ ଆହା କାହିଁ ।
ନ ପାଇଲି କିଛି   ଉତ୍ତର କାହାରି
ତହୁଁ ପ୍ରତିଧ୍ୱନି   ଆକାଶ ଦୁମାରି—
ଉତ୍ତରିଲା ଏହା   ମହାଶୂନ୍ୟେ ଥାଇ,
"ଶ୍ରୀ ବଂଶୀବଲ୍ଲଭ   ଗଲେ ଆହା କାହିଁ !"
ମୋ ଭବିଷ୍ୟ ବାଣୀ   ଶୁଣ ରେ ଶ୍ମଶାନ,
ସତ୍ୟ ସତ୍ୟ ଏହା   ନ ମଣ ତୁ ଆନ ।
ଆସୁଛି ସୁ-ଦିନ   ତୋର ଏ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା
ବିଭୁ କୃପାବଳେ   ଘୁଞ୍ଚିବ ସହସା ।
ଉନ୍ନତିର ସ୍ରୋତ   ମାଡ଼ୁଛି ଉଛୁଳେ,
ଖେଳିବ ତହିଁରେ   କଲ୍ଲୋଳ ଚଞ୍ଚଳେ ।
ବୁଝିବ ଉତ୍କଳ   ତବର ମହତ୍ତ୍ୱ,
ସେ ଦିନ ହେବୁ ତୁ   ତୀର୍ଥ ସାରସ୍ୱତ ।
ଦେଖିବାକୁ ତୋତେ   ଆସିବେ ସକଳେ,
ପୂରିବ ତୋ ଅଙ୍ଗ   ଜୟ କୋଳାହଳେ ।
ତତ୍ତ୍ୱଙ୍କ ସକାଶୁଁ   ହେବୁ ତୁ ପୂଜିତ,
ସଙ୍ଗ ଗୁଣେ ହେବ   ସୌଭାଗ୍ୟ ଉଦିତ ।
ସାଲନ୍ଦି, ତୋହର   ପାଳିତ ଉତ୍କଟେ,
ପୂର୍ବ ପରି ଶୋଭା   ଆଉ ନ ଝଟକେ ।
ନାହିଁ ସେ ଗୌରବ   ନାହିଁ ସେ ସୁଖ୍ୟାତି,
ଆଚ୍ଛାଦିଛି ଏବେ   ତାକୁ ଦୁଃଖ-ରାତି ।
ଘେରିଛି ଦାରିଦ୍ର୍ୟ   ଶତପୁର କରି,
ବସିଛି ଅଭ୍ରଗୀ   ଔଦାସ୍ୟ ଆଚରି ।
ଆଳସ୍ୟ-ଅମଳେ   ତାର ପୁତ୍ରଗଣ
ଘାରିହୋଇ ସର୍ବେ   ଛନ୍ତି ଅଚେତନ ।
ମାତୃଭୂମି ଏକ   ଅଛି ତାହାଙ୍କର,
ଏ କଥା ଯେପରି   ନାହିଁ ତା ଗୋଚର ।
ମାସେ ଦଶ ଦିନ   ରହି ଉପବାସ
ତେବେ ନ ତେଜନ୍ତି   ଆଳସ୍ୟ ବିଳାସ ।
କାହିଁକି କେଜାଣି   ଘୋଟିଲା ଏ ପାପ,
କେଉଁ ଦେବ ଦେଲେ   ନିଦାରୁଣ ଶାପ ।
ବଜା ଲୋ ସାଲନ୍ଦି,   ଶୁଭ ଶଙ୍ଖଧ୍ୱନି,
ଶୁଣି ଜାଗୁ ତାହା   ଉତ୍କଳ ଅବନୀ ।
ସୁପ୍ତ ସୁତେ ତାର   ହୋଇ ଜାଗରିତ
ହୁଅନ୍ତୁ ଉନ୍ନତି—   ପଥେ ପ୍ରଧାବିତ ।

କୃଷି ଶିଳ୍ପ ଶିକ୍ଷା ଧର୍ମ ବ୍ୟବସାୟେ,
ସାଧନ୍ତୁ ଉନ୍ନତି ସୁ-ଅଧ୍ୟବସାୟେ ।
ବର୍ଣ୍ଣିବେ ତୋହର ଗୁଣ ଗଉରବ
ଅକ୍ଷମ ସାଜନ୍ତି, ମୁଁ ଛାର ମାନବ ।
ଜନ୍ମଦୁଃଖୀ ମୁହିଁ ନିତାନ୍ତ ଅଜ୍ଞାନ,
କେମନ୍ତେ କରିବି ତୋ ମହିମା ଗାନ ।
ଦୁଃଖ ଏକା ମୋର ବାଲ୍ୟସହଚର,
ଯୌବନରେ ହେଲା ସଖା ପ୍ରିୟତର ।
ରୋଗେ ଶୋକେ ଦେହ ପଡ଼ୁଅଛି ଥକି,
ଦୁଃଖ-ବଜାରେ ମୁଁ ପ୍ରଧାନ ଗହକି ।
ଦୁଃଖ-ସିଂହାସନେ ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀପଣେ ,
ନ ଥିବ ସୃଷ୍ଟିରେ ମୋର ପରି ଜଣେ ।
ତୁହି ଏକା ମୋର ଜୀବନ କାରଣ,
ତୋହ ଜଳ ପିଇ ଲଭିଲି ବର୍ଦ୍ଧନ ।

ସନ୍ତାପ ନିବୃତ୍ତି କରେଁ ତୋର ନୀରେ,
ରକ୍ତରୂପେ ତାହା ବହେ ଧମନୀରେ ।
ତେଣୁ ତୋହ ପ୍ରତି ଚିର କୃତଜ୍ଞତା—
ପ୍ରଦର୍ଶିବ ଅଟେ ଉଚିତ ସର୍ବଥା ।
ଏସନ ବିଚାରି ଭକ୍ତିପୂର୍ଣ୍ଣ ଚିତ୍ତେ
ଗାଇଲି ତୋ ଗୁଣ ଏ ନୀରସ ଗୀତେ ।
ପେଲ୍ଲିଦେଲେ ତୋର ସଦ୍‌ଗୁଣ ସକଳେ
କବିତାକାନନେ ଧରି ମୋତେ ବଳେ ।
ସେ ଅଗମ୍ୟ ବନେ ନ ପାରିଣ ପଶି,
ପାଖେ ପାଖେ ଫୁଲ ତୋଳିଲି ମୁଁ ବସି ।
ଶକ୍ତି ଅନୁଯାୟୀ ଗୁନ୍ଥି ତହିଁ ହାର
ଅର୍ପିଲି ସାଜନ୍ତି, ତୋତେ ଉପହାର ।
ଘେନ ମାତଃ, ତାହା ହୋଇ ହୃଷ୍ଟଚିତ୍ତ,
ଜୁହାର ଜୁହାର ଶେଷ ମୋ ସଙ୍ଗୀତ ।

ପଥ୍ରପଥ

ଭକ୍ତ୍ୟୁପହାର

ପରମ ମାନନୀୟ

ଉତ୍କଳସାହିତ୍ୟ-ସୁହୃଦ-ଶେଖର, ନିଖିଳ ସଦ୍‌ଗୁଣନିଧାନ
ତାଳଚେର୍‌ଅଧୀଶ୍ୱର ଶ୍ରୀଲ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ କିଶୋର ଚନ୍ଦ୍ର
ବୀରବର ହରିଚନ୍ଦନ ମହୋଦୟ ମହତ୍‌ସନ୍ନିଧାନେଷୁ

ଶ୍ରୀମନ୍ମହାରାଜ,

ଶ୍ରୀଛାମୁ ଦୀନ ଉତ୍କଳ ଭାଷାର ସମୁନ୍ନତି ସାଧନରେ ସତତ ବଦ୍ଧପରିକର । ସ୍ୱଭାବତଃ ତାଳଚେର୍ ଉତ୍କଳର ଉଦ୍ୟାନତୁଲ୍ୟ; ଅଧିକନ୍ତୁ ଶ୍ରୀଛାମୁଙ୍କ ଶୁଭାବିର୍ଭାବରେ ସମ୍ପ୍ରତି ତାହା ସାରସ୍ୱତ ମହାତୀର୍ଥ ହୋଇଅଛି । ଶ୍ରୀଛାମୁ ରାଜଧାନୀରେ ସାହିତ୍ୟ ସମାଲୋଚନୀ ସମିତି ସ୍ଥାପନ କରି ମାର୍ଜିତ ରୁଚିସିଦ୍ଧ ସତ୍‌ସାହିତ୍ୟ ଚର୍ଚ୍ଚାର ପଥ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିଅଛନ୍ତି । ସେଥିସକାଶ ଉତ୍କଳସାହିତ୍ୟ, ତଥା ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟସେବୀମାନେ ଶ୍ରୀଛାମୁରେ ଚିରକୃତଜ୍ଞ । ସେହି କୃତଜ୍ଞତାର ନିଦର୍ଶନସ୍ୱରୂପ ମୁଁ ଏହି "ସପ୍ତସତୀ" ପୁସ୍ତିକା ଖଣ୍ଡି ଶ୍ରୀଛାମୁଙ୍କ ଦାନ-ପୂତ କର-କମଳରେ ଅନ୍ତଃକରଣର ଅନ୍ତଃସାରନିହିତ ଭକ୍ତି ସହ ସମର୍ପଣ କଲି । ଏହା ଅକିଞ୍ଚିତ୍କର ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଭକ୍ତିପ୍ରୀତ୍ୟନୁପ୍ରାଣିତ ହେତୁ ଶ୍ରୀଛାମୁରେ ଗୃହୀତ ହେବ ବୋଲି ମୋର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭରସା ।

ଉଚ୍ଛାପୁର
୨୬।୧୨।୨୨

ଶ୍ରୀଛାମୁଙ୍କର
କୃପାଭିଳାଷୀ
ଶ୍ରୀ ଚିନ୍ତାମଣି ମହାନ୍ତି

ସପ୍ତସତୀ

ପ୍ରଥମ ସର୍ଗ

ଅହଲ୍ୟା

ଶିଖାଅ ମା ମାତୃଭାଷା ହାସେ କୃପା କରି
ସାରସ୍ୱତ ମହାବୀଣା ମଧୁର ବାଦନ,
ଧରିଛି ସେ ବୀଣା ମୁହିଁ ବାଇବା ଆଶୟେ,
ଦେବି ! ହାତ ଧରି ତୁମ୍ଭେ ନ ଦେଲେ ଶିଖାଇ
କିପରି ବାଇବ ତାହା ଅଧମ ସେବକ ?
ପୂଜିବାକୁ ଇଚ୍ଛା ମୋର ସଦା ତୁମ୍ଭ ପାଦ,
କିନ୍ତୁ ମୁଁ ଅକ୍ଷମ ଦେବି ! ନାହିଁ ଯେଣୁ ମୋର
ତବ ପୂତ ପାଦ-ପୂଜା-ଯୋଗ୍ୟ ଶକ୍ତି, ଦ୍ରବ୍ୟ,
ତେଣୁ କର ଯୋଡ଼ି ମାତଃ ! ମାଗୁଅଛି ପଦେ
ଏ ଭିକ୍ଷା କାତରେ, ଦେବି ! ଦିବ୍ୟରତ୍ନମୟୀ,
କି ରତ୍ନ ଅଭାବ ତବ ଅକ୍ଷୟ ଭଣ୍ଡାରେ ?
ପ୍ରଦାନିଲେ କିଞ୍ଚିତ ମା ସେହି ରତ୍ନ ହାସେ,
ଗଢ଼ିବ ନିବାହି ତହିଁ ପୂଜା ସେ ତୁମ୍ଭର,
ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କି ପୂଜନ୍ତି ସିନା ଲକ୍ଷ୍ମୀଦତ୍ତ ଧନେ ।
କୁହୁକିନୀ ମାୟା ଯଥା ନେତାରେ ଶ୍ରୀସମେ
ଦେଖାଇଲା ପ୍ରେତପୁରୀ, ସତୀ ସଂସାରରେ,
ତଥା ଗୋ ଜନନି, ହାସେ ଦେଖାଅ ସତ୍ୱର
ଭବ-ଯବନିକା ପାରେ ସତ୍ୟ ସତୀଲୋକେ,
ନିବସନ୍ତି ଯହିଁ ଆର୍ଯ୍ୟ ପତିବ୍ରତାକୁଳ,
ଭାରତ-ରମଣୀ-ରତ୍ନ-ଗର୍ବ-ଗଣ୍ଡିଧନ,
ବିସ୍ତାରିଣ ସମୁଜ୍ଜ୍ୱଳ ପ୍ରଭା, ଚନ୍ଦ୍ର ଯଥା
ନିଶାକାଳେ ମେଘମୁକ୍ତ ସ୍ୱଚ୍ଛ ନଭସ୍ତଳେ,
ସ୍ଥୂଳ ମାତଃ ସେହି ସ୍ଥାନେ, ସଙ୍ଗେ ନେଇ ହାସେ,
ଭେଟାଅ ତାହାଙ୍କୁ ନେଇ ସତୀ ପଦତଳେ,
ଗାଇବ ସେ ସତୀଗାଥା କରିଅଛି ସାଧ, *
ମେଣ୍ଟାଅ ସେ ସାଧ ତାର ଏ ଅଳ୍ପ ଶ୍ରୀପଦେ ।
  ପ୍ରଭାତେ ପ୍ରତ୍ୟହ ସ୍ମରେ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ତାପସୀ
ଅହଲ୍ୟେ, ତପସ୍ୟା ଧନ୍ୟ ତୁମ୍ଭର, ସ୍ୱଗୁଣେ
ଗୋ ସତି ! ବନ୍ଦିତ ତୁମ୍ଭେ ନାକେ, ନାଗେ, ନରେ,
ତୁମ୍ଭର ପାପଘ୍ନ ନାମ ହୋଇଛି ଗ୍ରଥିତ
ପ୍ରାତଃସ୍ମରଣୀୟ ମନ୍ତ୍ରେ, ଆଦ୍ୟେ, ନିତ୍ୟ ନରେ
ପ୍ରାତେ ତାହା ଘୋଷୁଛନ୍ତି ଅକଳିତ କାଳୁ
ମହାପାପ ବିନାଶାର୍ଥେ, କିନ୍ତୁ ଦେବି, ଧିକ୍
ଦେବରାଜ ଶତେ, ଧିକ୍ ! ଦେବଦେହ ବହି
ପାଶବ ବେଶରେ ତାଙ୍କ (ଅତି ନିନ୍ଦନୀୟ),
ଗୁରୁପତ୍ନୀ ତୁମ୍ଭେ ତାଙ୍କ ଜନନୀସ୍ଥାନୀୟା,
ନ ବିଚାରି ଏହା, ଅହୋ ! କେଡ଼େ ମହାପାପ
(ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ରେ ନାହିଁ ଯାର ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ ବିଧି)
ଆଚରିଲେ ସୁନାସୀର ! ସ୍ମରିଲେ ସେ କଥା
ବିସ୍ମୟେ ଝାଙ୍କୁରିଉଠେ ଦେହେ ରୋମାବଳୀ ।
ଶୋଭିବତୀପଣେ ତୁମ୍ଭେ ଶୋଭିର ଉପାସ୍ୟା,
ତବ ରୂପ ତୁଳନାରେ, ହେବ ନାହିଁ ରତି
ରତିଏ କଦାପି, ଇନ୍ଦ୍ର ବିମୋହି ସେ ରୂପେ
ଜର ଜର ହେଲେ ତୀକ୍ଷ୍ଣ ଫୁଲଶର ଶରେ ।
ତହିଁ ଧରି ଗୌତମଙ୍କ ସ୍ୱରୂପ କପଟେ
ମାଗିଲେ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଦେହଭିକ୍ଷା, ସ୍ୱଭାବତଃ

* ଶ୍ରଦ୍ଧା ଶବଳ ।

ନିଷ୍କପଟା ତୁମ୍ଭେ, ଯେଣୁ ସମର୍ପିଛ ଆଗୁଁ
ବଳିରୂପେ ଯଜ୍ଞାନଳେ କପଟ କୁଭାବେ,
ତେଣୁ ନ ପାରିଲ ଭେଦି ଦେବମାୟା, କଳି
ତାଙ୍କ ଆଜ୍ଞା ଶିରେଧାର୍ଯ୍ୟ, ପତି ଆଜ୍ଞା ମଣି ।
ଶୁଣିଲେ ଏ ମହାପାପ, ଥାଉ ଆନ କଥା
ନ ରୋଧିବ କର୍ଣ୍ଣପଥ କେବଣ ନାରୀର ?
ଏତେ ପାପାଶ୍ରୟୀ ସତି ! ସତେ କି ଗୋ ଦେବେ ?
ଯେହୁ ଦେବଙ୍କର ନେତା, ତାଙ୍କ ଏ ଅନୀତି
ସ୍ୱଜାତୀୟ ଉପରୋଧେ କ୍ଷମିଥିବେ ଦେବେ,
ସହିଲ କିରୂପେ ମାତ୍ର ପତିବ୍ରତା ଅମର ?
ନିତେ ବୁଡି ସେ ଅଧୌତ କଳଙ୍କ କଳାରେ
ଦେବକୁଳେ କଳଙ୍କିତ କଲେ ଆଖଣ୍ଡଳ,
ବୋଲାଇଲେ ସେ କାଳି ପୁଣି ତୁମ୍ଭର ବଦନେ !
ଏତେ ବଡ଼ ମହାପାପ କ୍ଷମିଲ ତାଙ୍କର
ତୁମ୍ଭେ, କ୍ଷମାଶୀଳେ, ଧନ୍ୟ କ୍ଷମାଗୁଣ ତବ !
ଇଚ୍ଛିଥିଲେ ସତି ! ତୁମ୍ଭେ, ତୀବ୍ର ଶାପାନଳେ
ପାରିଥାନ୍ତ ଦହି ଇନ୍ଦ୍ରେ, କାନ୍ତ ତପସ୍ୱିନ !
କ୍ଷାନ୍ତ ହେଲ ପୂର୍ବାର୍ଜିତ ତପୋଭଙ୍ଗ ଭୟେ,
ପ୍ରଧାନ ତପସ୍ୟା ଯିନା ଶମ, ଦମ, କ୍ଷମା,
ଆଚରିଲ କ୍ଷମା ତୁମ୍ଭେ, ମାତ୍ର ନ କ୍ଷମିଲେ
ଗୌତମ, (ମହର୍ଷିକୁଳ-ଗୌରବ-କେତନ)
ପତି ତବ, ପ୍ରଦାନିଲେ ସେହୁ ମହାଶାପ
ଇନ୍ଦ୍ରେ, ସେହି ଘୋର ଶାପେ, ବହିଲେ ମଘବା
ଶରୀରେ ବୀଭତ୍ସ ଚିହ୍ନ ନିଜ କର୍ମଦୋଷେ,
ଲଜ୍ଜାଭରେ ହେଲେ ଇନ୍ଦ୍ର ଅବନତ ଶିର ।

ଇନ୍ଦ୍ରେ ଅଭିଶାପି ପୁଣି ଶାପିଲେ ଗୌତମ
ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଅଦୋଷେ, ଅହୋ କେତେ ଅବିଚାର !
ସେ ଶାପେ ଅହଲ୍ୟେ ! ତୁମ୍ଭେ ହେଲ ଗୋ ପାଷାଣୀ,
ଦଣ୍ଡିଲେ ଅଦୋଷେ ଧବ ତବ, ଗ୍ରହିଲ ତା
ନୀରବେ ସୁନ୍ଦରି ! ସତି ! ଶିଖିବେ କି ତବ
ଏ ସଦ୍‌ଗୁଣ, ଆଧୁନିକ ଭାରତ-ଲଳନା
ତୁମ୍ଭର ବଂଶୀୟା ? (ହାୟ, ଏବେ ଅଗ୍ରଗିମା)
ଦେଖ ଆସି ବାରେ ଦେବ ତ୍ରିଦିବୁ ଓହ୍ଲାଇ,
ତୁମ୍ଭ ଜନ୍ମତୀର୍ଥେ ସେହି ପବିତ୍ର ଭାରତେ,
ତୁମ୍ଭ ପରି ନାରୀରତ୍ନ ନାହାନ୍ତି ଗୋ ଆଉ !
ସେହି ମଣିଖଣି ଏବେ ହୋଇଅଛି ଆହା
ଦେବ ! ଶ୍ମଶାନର ଚୁଲି, (ଦୈବଦୁର୍ବିପାକେ)
ରହିଛି ସେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ସଦା ପାଉଁଶେ କେବଳ ।
ନାହିଁ ସେ ଉଚ୍ଚତା, ଧୈର୍ଯ୍ୟ, ନାହିଁ ସହିଷ୍ଣୁତା,
ନାହିଁ ସ୍ୱଧର୍ମରେ ନିଷ୍ଠା, ରମଣୀକୁଳର,
ସବୁ ଯାଇଅଛି, ଖାଲି ଆହାର, ଶୟନ,
ଗୃହକର୍ମ, ଈର୍ଷା ପୁଣି ଅଳଙ୍କାରସ୍ପୃହା ।
ରହିଛନ୍ତି ସବେଁ ସ୍ୱୀୟ ଯୋଗ୍ୟତା ଅଭାବେ
ଜଡ଼ତା-ଜଡ଼ିତ, ଅହୋ ! ଅଭିଶପ୍ତା ପ୍ରାୟ ।
ଅହଲ୍ୟେ ! ଘୁଞ୍ଚିଲା ଯଥା ଜଡ଼ତା ତୁମ୍ଭର
ସ୍ପର୍ଶି ରାମପାଦ, ତଥା ଘୁଞ୍ଚିଯାଉ ଶୀରେ
ନବସୁରୋନ୍ନତି ସ୍ପର୍ଶେ ଅଜ୍ଞାନ, ଜଡ଼ତା,
ଅଗ୍ରଗିମୀ ଭାରତୀୟ ଲଳନାକୁଳର,
କର ଦେବ ! ଦିବ୍ୟଧାମୁଁ ଏହି ଆଶୀର୍ବାଦ,
ସତୀ ଆଶୀର୍ବାଦ କେବେ ନୋହିବ ବିଫଳ ।

ଦ୍ୱିତୀୟ ସର୍ଗ

ଦ୍ରୌପଦୀ

ଦ୍ୱିବାର ସ୍ୱାଗତ ଦେବୀ ସତୀକୁଳରାଣୀ
ଯାଜ୍ଞସେନି ! ଧନ୍ୟ ତବ ସତୀତ୍ୱ ମହିମା !
ପୂର୍ବ ଶାପେ ଧରି ସୁଦ୍ଧା ପଞ୍ଚପତି କର,
ବସିଅଛ ଅଧିକାରି ସତୀ-ସିଂହାସନେ ।
ଯଜ୍ଞାନଳନନ୍ଦିନି ! ତବ ସତୀତ୍ୱର ତେଜ
ମନ୍ତ୍ରପୂତ ଯଜ୍ଞାନଳ ପ୍ରାୟ, ପଡ଼ି ତହିଁ
କୁରୁନାହା ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ଭ୍ରାତୃମିତ୍ର ସହ
ହେଲ ଭସ୍ମୀଭୂତ, ଦୁଷ୍ଟ ଅକାଳେ, ସ୍ୱଦୋଷେ ।
ପତିବ୍ରତେ ! ହୋଇ ତୁମ୍ଭେ ପାଣ୍ଡବ-ସମ୍ରାଟ—
ପାଟରାଣୀ, ସହିଲ ଗୋ କେତେ ଯେ କଷଣ
ଅସହ୍ୟ, ଦାରୁଣ, ଅହୋ ! ଶୁଣିଲେ ସେ କଥା
ହେବ ଦ୍ରବୀଭୂତ ସୁଦ୍ଧା ଅଜୀବ ପାଷାଣ ।
ଯେ କାଳେ କପଟଦ୍ୟୂତେ ହାରି ରାଜ୍ୟ ଧନ
ଧର୍ମରାଜ ଯୁଧିଷ୍ଠିର ଭ୍ରାତୃପତ୍ନୀ ସହ,
ବସିଥିଲେ ସଭାତଳେ କିଙ୍କର ସ୍ୱରୂପେ
ଲଜ୍ଜାଭରେ ମଥା ପୋତି ବିଷଣ୍ଣ ବଦନେ,
ସେ କାଳେ ଗୋ ସତି ! ଥିଲ ତୁମ୍ଭେ ଅନ୍ତଃପୁରେ
ରଜସ୍ୱଳା ହେତୁ ଆହା ଏକବସ୍ତ୍ରା ହୋଇ,
ଧିକ୍ ଧିକ୍ ଦୁଃଶାସନେ (କୁରୁକୁଳଗ୍ଲାନି)
ଦୁଷ୍ଟଭ୍ରାତୃନିୟୋଜନେ, ମିଳି ତହିଁ ଦୁଷ୍ଟ
ଆଣିଲା ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ହାୟ ଧରଷି ନାରକୀ
କରଷି କୁନ୍ତଳ ତବ, କର୍କଶ ପାଣିରେ !
ସଭା ମଧ୍ୟେ ବିବସନ କରିବା ଆଶୟେ;
କିନ୍ତୁ ହେଲ ନାହିଁ କୃତ୍ସ୍ନ ! ଇଷ୍ଟ ସିଦ୍ଧି ତାର,
ମୂର୍ତ୍ତିମନ୍ତ ହୋଇ ତବ ସତୀତ୍ୱ ଧରମ
ସେ କାଳେ, ରକ୍ଷିଲା ଦେବୀ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ସେ ଘୋର
ପ୍ରମାଦୁ, ଲଜ୍ଜାରୁ । ପାପୀ ଓଟାରିଣ ବାସ
ତବ ଅଙ୍ଗୁ ନ ପାରିଲା ଶେଷ କରି, ଅହୋ
ଖଣ୍ଡିକ ପଛରେ ଖଣ୍ଡେ ରହୁଥାଏ ଲଗି,
ଓଟାରି ଓଟାରି ଦୁଷ୍ଟ ପଡ଼ିଲାକ ଥକି ।
ସତି, ତୁମ୍ଭ ସତୀତ୍ୱର ଗୁପ୍ତ ମହିମା,
ବିଲୋକି ସେ କାଳେ ଭୀଷ୍ମ, ଦ୍ରୋଣ, ବିଦୁରାଦି
ସଭାଜନେ, ହେଲେ ସର୍ବେ ବିସ୍ମୟେ ଅବଶ !
ବହିଗଲା ତବ ନାମେ ଧନ୍ୟବାଦ ସ୍ରୋତ ।
ଗୁରୁ ଆଗେ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ କୁରୁ ଦେଖାଇଣ ଊରୁ
ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ, ନାରକୀ ହେଲା ହତଶ୍ରୀ, ଆବର
କ୍ଷୀଣାଙ୍ଗୁ, ସେକାଳେ ବୀର ପବନ-ନନ୍ଦନ,
(ଅମିତ ତେଜସ୍ୱୀ ଭୀମ, ରଣେ ଶତ୍ରୁଜୟୀ)
ନ ପାରିଣ ସହି ସ୍ୱୀୟ ପତ୍ନୀର ଲାଞ୍ଛନା,
ଉଠିଲେ ହୁଙ୍କାରି, ଗରେ ବୁଲାଇଣ ତୋଳା,
ସେ ରୁଦ୍ର ହୁଙ୍କାରେ ଭୟେ ଥରିଲା ଅବନୀ,
ଥରିଲା ହସ୍ତିନାପୁରୀ ଥର ଥର ହୋଇ,
ମହାନାଶେ ସଭାଜନେ ଗଣିଲେ ପ୍ରମାଦ ।
ଜଳଦଗମ୍ଭୀର ସ୍ୱରେ କହିଲେ ପାବନି,—
"ଆରେ କୁରୁକୁଳାଙ୍ଗାର କ୍ରୂର ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ
ଘେନଇ ଏ ଋଣ ତୋର, କଳନ୍ତର ସହ
କରିବି ରେ ପରିଶୋଧ ନିଶ୍ଚେ ନିଶ୍ଚେ ପାପି,
ଅଦୂର ଦିବସେ, ନାହିଁ ଅଗ୍ରଜ ଆଦେଶ,
ନତୁବା କରନ୍ତି ଶୋଧ ଏବେ ମୂଳେ ମୂଳେ ।
ଶୁଣ ମୋ ପ୍ରତିଜ୍ଞା ଦୁଷ୍ଟ ! ଗୁରୁ ଗଦାଘାତେ
ତୋର ଏ ପୃଥୁଳ ଊରୁ, ଭାଙ୍ଗି ଅବହେଳେ
ପେଷିବି ଦୁରନ୍ତ ତୋତେ କୃତାନ୍ତ ଭବନେ,
ସତ୍ୟ ସତ୍ୟ ସତ୍ୟ ଏହା ସତ୍ୟ ସପ୍ତବାର ।"
ଦେବି ! କୁରୁକ୍ଷେତ୍ର-ରଣେ, ପାଳିଥିଲେ ଭୀମ
ଯଥାକାଳେ ଏ ପ୍ରତିଜ୍ଞା, ଅତୀବ କଠୋର ।
ଏଥିଅନ୍ତେ ଦୁଃଶାସନେ ଗ୍ରହି ବୃକୋଦର

ବୋଇଲେ, "ବର୍ବର ! ତୋର ଏତେକ ଗରିମା
ଶ୍ୱାନ ହୋଇ ଆକର୍ଷିଲୁ କେଶରାଣୀ କେଶ !
ଯୁଧିଷ୍ଠିର ହେତୁ କ୍ଳୀବ ଏବେ ମୁହିଁ, ନତୁ
ଲୁଣ୍ଠାନ୍ତ ତୋ ମୁଣ୍ଡ ଏବ ବ୍ରହ୍ମରନ୍ଧ୍ରଦ୍ୱାରେ ।"
କହୁଁ କହୁଁ ଏହା କ୍ରୋଧ ବଢ଼ିଲା କ୍ଷଣରେ
ପ୍ରଳୟ ଅନଳ ପ୍ରାୟ, ହେଲା ବହ୍ନିଗର୍ଭ
ନୟନୁ ସ୍ଫୁଲିଙ୍ଗରାଶି, ନାଶାରୁ ଉଚ୍ଛୁଳି
ଲଲାଟେ ତ୍ରିବଳୀ ରେଖା, ଦନ୍ତ କଡ଼ମଡ଼ି
କହିଲେ ଏସନ ବୀର କର୍କଶ ବଚନେ,
"ରହିଲା ପ୍ରତିଜ୍ଞା ମୋର, ରେ ଦୁରନ୍ତ ଦୁଃଶା,
ବିଦାରି ତୋ ବକ୍ଷ ଦଶନଗ୍ରେ, ରଣସ୍ଥଳେ,
କରିବି ରୁଧିର ପାନ, ବାନ୍ଧିବି ରେ ପୁଣି
ସେହି ରକ୍ତଲିପ୍ତ ହସ୍ତେ ଯାଜ୍ଞସେନୀ କେଶ,
ଯାବତ ନୋହିବ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଏ ପ୍ରତିଜ୍ଞା ମୋର,
ତାବତ ଦ୍ରୌପଦୀ କେଶ ଥିବ ମୁକୁଳିତ ।"
ଅବ୍ୟର୍ଥ-ପ୍ରତିଜ୍ଞ ଭୀମ, କୁରୁକ୍ଷେତ୍ର ରଣେ
ପୂର୍ଣ୍ଣ କଲେ ଏ ପ୍ରତିଜ୍ଞା ଦୁରୁହ, କଠୋର ।
ବନେ ବନେ ବାର ବର୍ଷ ବୁଲି ଗୋ ପାଞ୍ଚାଳି !
ପଞ୍ଚପତି ସହ, କେତେ ଭୁଞ୍ଜିଲ କଷଣ,
ବର୍ଷେ କାଳ ପୁଣି ଆହା ବିରାଟ ନଗରେ
କ୍ଷେପିଲ ଅଜ୍ଞାତବାସେ ସୈରିନ୍ଧ୍ରୀ ବେଶରେ,
ହୋଇ ରାଜକନ୍ୟା, ରାଜରାଣୀ (ଅହୋ ! କେଡ଼େ
ଦୁର୍ବିପାକ) ଖଟିଲ ଗୋ ସୁଦେଷ୍ଣା ଛାମୁରେ !
ଆହା ! କି ନ କରେ କାଳ ? କିଏ ସୁଖ ସେତୁ,
ପ୍ରତିକୂଳେ ଆଣେ ପୁଣି ଦାରୁଣ କଷଣ,
କାଳର ଅବ୍ୟର୍ଥ ଦାନ ସୁଖଦୁଃଖ ସିନା ।
ବିରାଟ ଶ୍ୟାଳକ ନୀଚ କୀଚକ ଦୁର୍ମତି
କଲା ପରାଭବ ସତି ! ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ସଭାରେ
ସେବିକା ସୈରିନ୍ଧ୍ରୀଜ୍ଞାନେ, ମଣି ଅହୋ ମୂଢ଼
ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ ପାବକେ ତୁଚ୍ଛ ଶୀତଳ ପାଉଁଶ,
କଲା ପଦାଘାତ ତହିଁ, ମାତ୍ର ପରକ୍ଷଣେ
ଭୁଞ୍ଜିଲା ଉଚିତ ତାର ଯୋଗ୍ୟ ପ୍ରତିଫଳ ।
ନାରୀ ରୂପ ଧରି ଭୀମ ନର୍ତ୍ତନ କକ୍ଷରେ,
ବଧିଲେ ଜୀବନ ତାର ଅତି ସଂଗୋପନେ
ଅଗ୍ନିଶିଖାରୂପେ ପୁଣି, ଲଭିଲା ପାତକୀ,
ହାତେ ହାତେ ପ୍ରତିଫଳ ସତୀଦ୍ରୋହିତାର ।
ଶୋକକ୍ଳିଷ୍ଟେ ! ଜୀବନରେ ନାହିଁ ତବ ସୁଖ ?
ରାଜପୁତ୍ରୀ, ରାଜବଧୂ, ରାଜପତ୍ନୀ ହୋଇ
କ୍ଷେପିଲ ଗୋ ଆଜୀବନ ଦୁଃଖେ ଶୋକେ କାଳ ।
କୁରୁକ୍ଷେତ୍ର ଯୁଦ୍ଧ ଅନ୍ତେ ବସି ସିଂହାସନେ
ହେଉଥିଲ ଯନ୍ତ୍ରଣାରେ ଛଟପଟ ଦେବି !
ପିତୃ-ଭ୍ରାତୃ-ପୁତ୍ରଶୋକେ ଦଗ୍ଧ ନିରନ୍ତର
ମଣୁଥିଲ ରାଜାସନେ ଅଗ୍ନି-ସିଂହାସନ !
ଥିଲା ନାହିଁ ସ୍ପୃହା ତବ ତୁଚ୍ଛ ଭବସୁଖେ,
ସତି ! ମଣୁଥିଲ ତେଣୁ ବିଷୟ-ବିଭବେ
ତୀବ୍ର ବିଷପ୍ରାୟ, ଥିଲା ଲକ୍ଷ୍ୟ ତବ ସଦା
ପତିସେବା, ଦେବସେବା, ଅତିଥିସତ୍କାର,
ମଣୁଥିଲ ତାହାକୁ ହିଁ ପ୍ରାଣେ ସାର ସୁଖ ।

ତୃତୀୟ ସର୍ଗ

କୁନ୍ତୀ

ଯେ ମନ୍ତ୍ର ଶିଖିଲ ତୁମ୍ଭେ ! ଅତିଥିବତ୍ସଳା
କନ୍ୟାକାଳେ ପିତୃଗୃହେ, ସେବି ମୁନିପଦ,
ସେ ମନ୍ତ୍ର ପ୍ରଭାବେ, ସୂର୍ଯ୍ୟେ କରି ଆକର୍ଷଣ,
ପ୍ରସବିଲ ତାଙ୍କ ଅଂଶୁ କାନୀନ କୁମାର—
ଅମୃତକୁଣ୍ଡଳୀ କର୍ଣ୍ଣେ, ଅକ୍ଷୟ କବଚୀ
(ଅର୍କ ମହାରଥୀ ଯେହୁ ଧରଣୀ-ମଣ୍ଡଳେ)
ବୀରମାତା ତୁମ୍ଭେ, (ମଣି ମାତା ଯଥା ଖଣି) ।
ପାଣ୍ଡୁ-ପାଟରାଣି ! ମୃଗ ମୁନି ଶାପେ ଯେବେ
ହୋଇଣ ବ୍ୟଥିତ ପତି ତବ, ଗଲେ ବନେ
ହୋଇ ରାଜ୍ୟେ ବୀତସ୍ପୃହ,ସେ କାଳେ ଗୋ ସତି,
ଗଲ ତୁମ୍ଭେ ସଙ୍ଗେ, ଯେଣୁ ପତିଗତପ୍ରାଣା,
ସମାନଭାଗିନୀ ହେଣୁ ପତି ସୁଖେ ଦୁଃଖେ,
ବିଷୟ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ, ଭୋଗ, ରାଜରାଣୀ ପଦ,
ନ ହେଲେ ସାହସୀ କେହି ସେ କାଳେ ତୁମ୍ଭର
ଦୃଢ଼ ମନୋରଥ ପଥେ ସାଧିବାକୁ ବାଧ ।
କେ ସମର୍ଥ ରୋଧିବାକୁ ରବିରଥ ଗତି ?
ହୋଇ ରାଜରାଣୀ ଆହା ! କୁରଙ୍ଗିଣୀ ପ୍ରାୟ
ବୁଲି ବନେ ବନେ, କଲ ସେ ଉଦ୍ଭଟ ଶାପୁଁ
ପତି ପ୍ରାଣରକ୍ଷା, ସତି ! ବହୁ ଦିନଯାଏଁ
ସ୍ୱୀୟ ସାଧାରଣାତୀତ ବୁଦ୍ଧି ପ୍ରଭାବରେ ।
ସ୍ୱାମୀ ଆଜ୍ଞା ଶିରେ ଧରି, ବଂଶରକ୍ଷା ହେତୁ
ଜାତ କଲ ତିନି ପୁତ୍ର ତିନି ଦେବ ଅଂଶୁ
ଜପି ଦେବ-ଆକର୍ଷିଣୀ ମନ୍ତ୍ରେ,ଦେଇ ପୁଣି
ସେହି ମନ୍ତ୍ର ମଦ୍ରବାଳେ, (ସପତ୍ନୀ ତୁମ୍ଭର)
କଲ ପରିତ୍ରାଣ ତାଙ୍କୁ ଅପୁତ୍ରକ ଦୋଷୁ,
ଲଭିଲେ ସେ ଦେବ ଅଂଶୁ ଯମଳ ନନ୍ଦନ ।
ପ୍ରଥମ କୁମର ତବ ଜାତ ଧର୍ମ ଅଂଶୁ
ଧର୍ମରାଜ ଯୁଧିଷ୍ଠିର, ଶାନ୍ତ, ଦାନ୍ତ, ଧୀର
ସ୍ୱଧର୍ମେ, ବୈରାଗ୍ୟେ ପୁଣି ଦୟା ଦାକ୍ଷିଣ୍ୟରେ
ପଟାନ୍ତର ସେହି ଭବେ ତାଙ୍କୁହିଁ କେବଳ ।
ଲକ୍ଷସଂଖ୍ୟ ନୃପେ ସେହୁ ଶାସି ବାହୁବଳେ,
(ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବାହୁବଳ ଯାଙ୍କ ଥିଲା ଭ୍ରାତୃବଳ)
କଲେ ରାଜସୂୟ ଯଜ୍ଞ,ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀପଣେ ।
ଦ୍ୱିତୀୟ କୁମାର ପୃଥେ ! ଭୀମ ପରାକ୍ରମ—
ଭୀମ, ଜାତ ବାୟୁ ଅଂଶୁ, ବହନ୍ତି ଶରୀରେ
ବାୟୁ ସମ ଗତି, ବଳ, ସଂସାରେ ସମରେ
ନ ଅଟନ୍ତି କେହି ତାଙ୍କୁ । ଜାତ କରି ଦେବି !
ତୁମ୍ଭେ ସେ ନନ୍ଦନେ, ଗୁରୁଭାର ନ ପାରିଣ
ସହି, ଦେଲ ଛାଡି, ଅହୋ ! ବାଳ ଶିଶୁଦେହ,
(କି ଅଦ୍ଭୁତ କଥା) ଗଲା ହୋଇ ଶତଚୂର
ଶତଶୃଙ୍ଗ-ଶୃଙ୍ଗ ! ଧନ୍ୟ ପ୍ରବୀର ପ୍ରସୂତି !
ଅତୁଳ ଯଶସ୍ୱୀ, ଶୂର, ଧାର୍ମିକ, ପଣ୍ଡିତ
ତୃତୀୟ କୁମାର ତବ ଅର୍ଜୁନ, ନିବାରି,
ତ୍ରିଦିବେ ତ୍ରିଦିବ-ଅରି ନିବାତ କବଚେ,
ପ୍ରଦାନିଲେ ନର ହୋଇ ଅମରେ ଅଭୟ ।
ଦହିଲେ ଖାଣ୍ଡବ ବନ ବାସବ-ପାଳିତ
ହୁତାଶନ ଅନୁରୋଧେ, କଲେ ନିରାମୟ
ତାଙ୍କୁ ଅନ୍ନଗ୍ରାସ ଦେଇଁ, ହୁଅନ୍ତେ ସମର
ତହିଁ ଅମରଙ୍କ ସହ, ଯୁଝିଲେ ସେ ଧରି
ଅଗ୍ନି ଦତ୍ତ ଧନୁବର ଗାଣ୍ଡୀବ ଆଖ୍ୟାତ,
(ଜଗତର ମୋହକର ଯାହାର ଟଙ୍କାର)
ଆଣିଲେ ବିଜୟ-ଲକ୍ଷ୍ମୀ ସେ ଭୀଷଣ ରଣେ
କୁନ୍ତି ! ତବ ପ୍ରିୟ ପୁତ୍ର ଅଜେୟ ଅର୍ଜୁନେ ।
ଶୂରସେନି ! କି ବର୍ଣ୍ଣିବ ଅର୍ଜୁନ ମହିମା,
(ନର ନାରାୟଣରୂପେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ଯେହୁ)
ବାସୁଦେବତୋଷ ପାର୍ଥ ଜଗତ ପ୍ରସୂତି—

ସଦାଶିବେ, ପ୍ରାପ୍ତ ହେଲେ ପାଶୁପତ ବାଣ,
(ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନରେ ଅଧିଷ୍ଠିତ ଯହିଁ ସଦାଶିବ) ।
କୁରୁକ୍ଷେତ୍ର ରଣେ ଜିଣି ଭୀଷ୍ମ କର୍ଣ୍ଣ ଆଦି
ମହାରଥିବରକୁଳେ, ଜଗତେ ଦୁର୍ଦ୍ଧର୍ଷ,
ଦେଲେ ଜୟ ଯୁଧିଷ୍ଠିରେ; ସେ ପୁଣ ସକାଶେ
ତ୍ରିଜଗତେ ଧନ୍ୟ ତୁମ୍ଭେ ହୋଇଲ ପୃଥେ !
ମଦ୍ରରାଜ-ଦୁହିତାଙ୍କ ଯମଜ କୁମାରେ,
ପ୍ରତିପାଳିଥିଲ ତୁମ୍ଭେ ନିଜ ପୁତ୍ର ବତ,
ସପତ୍ନୀ ନନ୍ଦନ ବୋଲି ନୋହି ପ୍ରତିକୂଳ ।

ଦୁଷ୍ଟ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ଭୟେ (କୁରୁକୁଳ-କାଳୀ)
ଶିଶୁ ପୁତ୍ରେ ଘେନି, କେତେ ଲଭିଲ ଗୋ ଦୁଃଖ
ଭ୍ରମି ବନେ ବନେ, ଆହା ! ହୋଇ ରାଜରାଣୀ,
ହେଲ କାଙ୍ଗାଳୁଣୀ, ଧନ୍ୟ ସହ୍ୟଶକ୍ତି ତବ !
ସଂସାରର ଶୀତେ ଉଷ୍ଣେ ମଣୁଥିଲ ସମ !
ସୁଖ ଦୁଃଖ ଆସେ ଯିବା ପ୍ରକୃତି ନିୟମେ ।
ସେଥିରେ ଯାହାର ସତି ! ଥାଏ ସମ ଜ୍ଞାନ,
ସେହି ଏବେ ଜୀବନ୍ମୁକ୍ତ ଭବ-କାରାଗାରୁ,
ଜନ୍ମାନ୍ତେ ତାହାର ଆଉ ନାହିଁ ଜନ୍ମାନ୍ତର ।

ଚତୁର୍ଥ ସର୍ଗ

ତାରା

ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ସତୀତ୍ୱ ତବ ବାଳି-ବିଳାସିନୀ
ତାରା ! ସେ ବଳେ ଗୋ ତୁମ୍ଭେ ପାରୁଥିଲ ଜାଣି
ଭାବୀ, ଭୂତ, ବର୍ତ୍ତମାନ ତିନି କାଳ କଥା,
ମହା ବୁଦ୍ଧିମତୀ ତୁମ୍ଭେ ମନ୍ତ୍ରଣାନିପୁଣା ।
ତୁମ୍ଭ ସୁମନ୍ତ୍ରଣା-ଯନ୍ତ୍ରେ କିଷ୍କିନ୍ଧ୍ୟାଧିପତି
କରୁଥିଲେ ରାଜ୍ୟ-ତରୀ ସୁପରିଚାଳନ
ତାଙ୍କ ଯନ୍ତ୍ରୀ ପ୍ରାୟ । ସତି ! ତୁମ୍ଭ ମନ୍ତ୍ରଣାରେ
ଚିରଜୟୀ ହୋଇ ତବ ପତି ତ୍ରିଭୁବନେ,
କରୁଥିଲେ ନିଷ୍କଣ୍ଟକେ ରାଜ୍ୟଶ୍ରୀ ସମ୍ଭୋଗ ।
ମର୍କଟ-ସମ୍ରାଟ-ପାଟରାଣି ! ସତୀଟିକା,
ବୁଝାଇଲ କେତେ ତୁମ୍ଭେ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର-ନୀତି,
ପତିଙ୍କୁ ତୁମ୍ଭର ସଦା, ଦେବାକୁ ସୁଗ୍ରୀବେ
ସମୁଚିତ ରାଜ୍ୟାର୍ଦ୍ଧ, କିନ୍ତୁ ଗୋ ସୁନ୍ଦରି !
ଅବହେଳି ସେ କଥାକୁ ବୀରଦର୍ପେ ସେହୁ,
(ଉପେକ୍ଷେ ମୁମୂର୍ଷୁ ଯଥା ଅମୃତ ଔଷଧେ)
ଲଢ଼ିଲ ସୁଗ୍ରୀବ ସହ କୁକ୍ଷଣେ ସମର
ହାତେ ହାତେ ଲଭିଲେ ସେ ଯୋଗ୍ୟ ପ୍ରତିଫଳ
ସତୀବାକ୍ୟ ଅବହେଳି ସତୀ-ଦ୍ରୋହି-ପତି
ତବ, ଗଲେ ଯମାଳୟେ ରଘୁପତି ବାଣେ
ଅକାଳେ, କିଷ୍କିନ୍ଧ୍ୟା ରାଜ୍ୟେ କରିଣ ବିଧବା ।
ନ ପାଳି ବଚନ ତବ ମହାବଳୀ ବାଳୀ
ଜଳିଥିଲେ ଅନୁତାପେ ଅନ୍ତିମ ସମୟେ ।
ଜଗଜ୍ଜୟୀ ମଲ୍ଲ ବାଳୀ, ସମ୍ମୁଖ-ସମରେ
ନ ଜିଣନ୍ତ ଚତ୍ୱରରେ କେହି ତାଙ୍କ ପାଶେ,
ବଧନ୍ତେ ତାହାଙ୍କୁ ରାମ ବୃକ୍ଷ ଅନ୍ତରାଳୁ
ମିତ୍ରବର ସୁଗ୍ରୀବର ନିର୍ବନ୍ଧାନୁରୋଧେ,
ଶାପିଲ ତାହାଙ୍କୁ ତୁମ୍ଭେ, କହି ସତୀ ଶାପେ,
ସହିଲେ ତାହାଙ୍କୁ ରାମ ପରମ ଆଗ୍ରହେ ।
ଭୁଞ୍ଜିଲେ ସେ ଶାପଫଳ ଦ୍ୱାପର ଯୁଗରେ,
ଧରି କୃଷ୍ଣରୂପ ଯେବେ, କାଦମ୍ବରୀ ପାନେ
ମରାଇ ସ୍ୱବଂଶେ ହରି ଥିଲେକ ନିଦ୍ରିତ
ଶିଆଳୀଲତାକୁଞ୍ଜେ, ସେକାଳେ ଅଙ୍ଗଦ,
ବଧିଲେ ତାହାଙ୍କୁ ଜାତ ଶବର ରୂପରେ
ମୃଗଜ୍ଞାନେ, ଫଳିଲା ଗୋ ତୁମ୍ଭ ଦତ୍ତ ଶାପ
ଅବ୍ୟର୍ଥ, (ଅବ୍ୟର୍ଥ ଯଥା କାଳବ୍ୟାଳ ବିଷ) ।
ସତୀତ୍ୱ ମହିମା ଧନ୍ୟ, ସ୍ୱୟଂ ଦାମୋଦର
(ସ୍ରଷ୍ଟା, ପାତା, ନିୟନ୍ତା ଯେ ନିଖିଳ ବିଶ୍ୱର)
ନ ପାରିଲେ ତାହା ତିଳେ ବ୍ୟତିକ୍ରମ କରି ।
ସତୀତ୍ୱ ସ୍ୱର୍ଗର ବଳ, ସ୍ୱର୍ଗର ସମ୍ବଳ,
ଜନ୍ମା ସେହୁ ବ୍ରହ୍ମଶକ୍ତି, ଜ୍ୱଳେ ଅନୁକ୍ଷଣ
ବିମଳ ମୟୂଖମାଳୀ ମରୀଚିମାଳୀର,
ନିଶ୍ଚେ ମହାନିଧି ସେହୁ, ଅକ୍ଷୟ ଅବ୍ୟୟ ।
ଜଗତେ ଅମୂଲ୍ୟ ମଣି ପତିବ୍ରତାବ୍ରତ,
ପାତିବ୍ରତ୍ୟ ତହିଁ ମଧ୍ୟେ ମହାମଣି ଏକା,
ସେ ମଣି ଅଧିକାରିଣୀ ଯେ ରମଣୀ-ମଣି,
ସେହି ସିନା ତ୍ରିଜଗତେ ଜୀବନ୍ତ ସ୍ୱରଗ ?
କରୁ ନାହିଁ ସ୍ୱର୍ଗ ଧାମେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ପ୍ରବେଶ ।
ସତୀତ୍ୱ ସମ୍ପଦ ଅଟେ ବୃନ୍ଦକର ବଳ,
ଅସ୍ଥିଚର୍ମସାର ଏହି ଭାରତ ଅବନୀ,
ଅଦ୍ୟାପି ଜୀବିତ ଅଛି ଲଭି ସେ ସମ୍ପଦ ।
ସତୀତ୍ୱର ସ୍ନିଗ୍ଧ ଜ୍ୟୋତି ଥିବ ଯେତେ କାଳ
ଭାରତୀ-ବିକାଶ ତୀର୍ଥ ଭାରତମଣ୍ଡଳେ,
ତେତେ ଦିନଯାଏଁ, ଥିବ ନିଶ୍ଚେ ସମଭାବେ
ଭାରତମାତାର ମୁଖ ପ୍ରସନ୍ନ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ,

ନ ହେବ ମଳିନ ତାହା ଶତ ରୋଗେ ଶୋକେ ।
ବାଳୀ ମୃତ୍ୟୁ ଅନ୍ତେ ତୁମ୍ଭେ ସୁଷେଣ-ଦୁହିତେ,
ହେଲ ସୁଗ୍ରୀବର ଭାର୍ଯ୍ୟା ରାଘବ ଆଦେଶେ,
ତଥାପି ସତୀତ୍ୱ ତବ ରହିଲା ଅକ୍ଷତ ।
ଧନ୍ୟ ତୁମ୍ଭେ ସତି, ଧନ୍ୟ ତୁମ୍ଭ ଶୁଦ୍ଧାଚାର,
ଥିଲ ତୁମ୍ଭେ ନାମେ ସିନା ସୁଗ୍ରୀବ-ଗୃହିଣୀ,
ମାତ୍ର ତାରେଣି ତାହାଙ୍କର ମନ୍ତ୍ରଣାଦାୟିନୀ ।
ସୁଖାର୍ଥୀର ସୁମନ୍ତ୍ରଣା ଜୟ-ଶ୍ରେୟପ୍ରଦ ।
ମର୍କଟ-ସମ୍ରାଜ୍ଞି, ତୁମ୍ଭେ ଥିଲ ମହାସତୀ,
ସୁକ୍ତି ଯାଉଅଛୁ ଧନ୍ୟ ! ସୁଗୁଣେ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ
ବାଲ୍ମୀକି-ସୁବର୍ଣ୍ଣେ, ତବ ସତୀତ୍ୱର କୋଷ
ଅନଶ୍ୱର ଅନଶ୍ୱର ଚିର ଅନଶ୍ୱର ।

ପଞ୍ଚମ ସର୍ଗ

ମନ୍ଦୋଦରୀ

ତୁମ୍ଭ ପରି ଭାଗ୍ୟବତୀ କିଏ ମନ୍ଦୋଦରୀ,
ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଲଙ୍କେଶ୍ୱରୀ, ସତି ! ପତି ଯାର ତବ
ମଘବର-ଦର୍ପହର ତ୍ରିପୁରବିଜୟୀ,
ସ୍ୱାମୀ ତବ ତ୍ରୈଲୋକ୍ୟେ ଦୁର୍ଜ୍ଜୟ ପ୍ରତାପୀ,
ଖଟାଇଲା ଦେବଗଣେ ଆପଣା ସେବାରେ,
ପୁତ୍ର ବୀର ମେଘନାଦ, ପ୍ରମୀଳା-ବିଳାସୀ,
ଇନ୍ଦ୍ରେ ଜିଣି ବହିଲା ସେ ଇନ୍ଦ୍ରଜିତ ନାମ ।
ମୟତନୟେ ! ଜନ୍ମ ତବ ବୀରବଂଶେ ଶୁଭେ,
ବୀରପତ୍ନୀ ବୀରମାତା ତୁମ୍ଭେ, ଲକ୍ଷ୍ମୀବତୀ
ବାହ୍ୟେ, କିନ୍ତୁ ଅନ୍ତରେ ଗୋ ସତି, ସୁଧାର୍ମିକା
ତପସ୍ୱିନୀ । ମଣୁଥିଲ ତୁମ୍ଭେ ଏ ସଂସାରେ
ପଦ୍ମପତ୍ରେ ଜଳବିନ୍ଦୁ ପ୍ରାୟ, ପତିବ୍ରତେ,
ଥିଲ ତୁମ୍ଭେ ମାୟାମୁକ୍ତ ଉଦାସିନୀ ପ୍ରାୟ ।
ଥିଲା ତବ ଗନ୍ତାଘର ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଦ୍ଭୁତେ
ସଂସାରର ସାର ରତ୍ନେ, ନ ଚାହିଁଣ ତାକୁ,
ମଣ୍ଡିଲ ଦିବ୍ୟାଙ୍ଗେ ତୁମ୍ଭେ ପାତିବ୍ରତ୍ୟ ଭୂଷା ।
କିନ୍ତୁ ଗୋ ସୁନ୍ଦରି ! ଆହା କେଉଁ ପାପେ କହ,
ବହିଥିଲା ତୁମ୍ଭ ଭାଗ୍ୟେ ଦଶାନନ ଭଳି
ଦୁରାଚାରୀ ପାପୀ ପତି, କେଉଁ ପାପେ ଭଲା,
ମିଶିଲା ଶୈବଲ୍ୟ ସଙ୍ଗ କୁତ୍ସିତ ପ୍ରଶିତ ।
ବିଧିର ଏ ଅବିଧି କି ଅଛି ଚିରକାଳ,
ସେହି ବିଧି ସିନା ସତି, ଛନ୍ଦିଲା ପୂର୍ବେ
ସାଧ୍ୱୀ ମାଧବୀ ପୁଷ୍ପ ସୁନ୍ଦରୀକୁ ଆହା
ଲଳିତ ପୁଷ୍ପଲମ୍ପଟ ଷଟ୍ପଦ ପଦରେ ।
କେ ସମର୍ଥ ଭେଦିବ ଏ ରହସ୍ୟ ବିଧିର ?
ତାଙ୍କ ବକ୍ରକୂଟ ମାୟା ତାହାଙ୍କୁହିଁ ଜଣା ।
ରକ୍ଷୋକୁଳ-କଳଙ୍କିନୀ କ୍ରୂରା ଦୁଷ୍ଟାରିଣୀ
ସୂର୍ପଣଖା ପ୍ରରୋଚନେ, ହରିଲା ରାବଣ
ଜନପୂଜ୍ୟା ଜାନକୀଙ୍କୁ (କମଳାରୂପିଣୀ)
ରଖିଲା ଲଙ୍କାରେ ନେଇ ଅଶୋକ କାନନେ,
କୁରୂପା ରାକ୍ଷସୀ ଚେଡ଼ୀ ବେଢ଼ାଇ ଚୌପାଖେ ।
ସୀତା ଉଦ୍ଧାରାର୍ଥେ ସୀତା-ହୃଦୟ-ଚନ୍ଦନ
ଶ୍ରୀରାମ, (ଜଗତଜନ ଅନ୍ତିମ ଆରାମ)
ବେଢ଼ିଣ କନକ ଲଙ୍କା ଜବଡ଼ ବେଷ୍ଟନେ
ରକ୍ଷ କପି ସୈନ୍ୟସହ, ଆରମ୍ଭିଲେ ରଣ
ଘୋର ଭୟାବହ, ସେହି ଭୀଷଣ ସମରେ
ହୁଅନ୍ତେ କନକ ଲଙ୍କା ବୀରଶୂନ୍ୟ । କ୍ରମେ
ସେକାଳେ ଗୋ ସତି, ତୁମ୍ଭେ ପୌଲସ୍ତ୍ୟ ରାବଣେ
ଭାଷିଲ ଏସନ ଧର୍ମ-ଅର୍ଥଯୁକ୍ତ ବାଣୀ,
"କର୍ବୁରେଶ ! କୁହ କାହିଁ ବୃଥା ଛନ୍ନମତି ?
ରାମ ବିଷ୍ଣୁ, ସୀତା ଲକ୍ଷ୍ମୀ, ନ ହୁଅ ବିସ୍ମୃତ
ଏହା, ମୋହ-ମଦେ ଘାରି, ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ସେହୁ
ନରରୂପେ ମର୍ତ୍ତ୍ୟେ, ଦୁଷ୍ଟ ଦଳନ ପୁଣି
ଶିଷ୍ଟ ସଂପାଳନ ଅର୍ଥେ, ପୂଜନ୍ତି ଅମରେ
ଯେଉଁ ପଦ୍ମାଳୟା-ପାଦପଦ୍ମେ, ସେ କମଳା,
ଲଭୁଛନ୍ତି ତୁମ୍ଭ ଘରେ ଦାରୁଣ କଷଣ ।
କେମନ୍ତେ ସହିବ ଭଲା ଧର୍ମ ଏ ଅନୀତି !
ତୁମ୍ଭର ଏ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଲଙ୍କା କଳ୍ପଦ୍ରୁମ ସମ,
ତୁମ୍ଭେ ତାର ମୂଳ, ଆନେ ଶାଖା ଉପଶାଖା,
କିନ୍ତୁ ନାଥ, ତୁମ୍ଭ ଦୋଷେ ଏବେ ଶାଖାଚ୍ୟୁତ
ସେ ପାଦପ ! କଳ୍ପଜୀବୀ ତୁମ୍ଭେ ଦେବବରେ,
କିନ୍ତୁ ତୁଇଁ ଅବସରେ ସତୀ ଠାକୁରାଣୀ—
ଅଙ୍ଗ, କରି ସିନା ବୃଥା ନିଜ ଆୟୁଃକ୍ଷୟ ?
ଜ୍ୱଳନ୍ତ ଅନଳ ପ୍ରାୟ ସତୀ ଅଭିଶାପ,
କାହିଁ ରକ୍ଷି ପଡ଼ ନାଥ, ପତଙ୍ଗ ପରାୟେ
ହେବ ଭସ୍ମୀଭୂତ, ଓହୋ ! ଛାଡ଼ ସେ କୁମତି ।

ଦିଅ ନାଥ ନେଇ ଏବେ ସୀତା ସୀତାନାଥେ,
ଲୋଡ଼ା ନାହିଁ ପୋଡ଼ା ରଣେ ହେଉ ସେ ସ୍ଥଗିତ ।
ପରନାରୀହାରୀ ତୁମ୍ଭେ ପରମନାରକୀ,
ପଶ ଯାଇ ରାମପାଦେ ବିନୟେ ଶରଣ,
ଶରଣବତ୍ସଳ ସେହୁ, ଘେନିବେ ନିଶ୍ଚୟ
ଆରତ ତୁମ୍ଭର, ନାଥ ଦେବେ ପଦଚ୍ଛାୟା,
ଯେଣୁ ପାପିନାଶା, ତେଣୁ ପାପୀର ନନ୍ଦନେ
ଟେକିବ ନିଶ୍ଚୟ ତାଙ୍କ କୃପା-ସିଂହାସନ ।
ନୁହନ୍ତି ସାମାନ୍ୟ ନର ରାମଚନ୍ଦ୍ର ତେବେ,
କଲେ ଯେହୁ କାଷ୍ଠ-ନାବେ ପଦସ୍ପର୍ଶେ ସୁନା,
ଭାସେ ଶିଳା ସିନ୍ଧୁଜଳେ ଯାହାଙ୍କ ଆଜ୍ଞାରେ,
ନୁହନ୍ତି ସେ ମହାବାହୁ, ଇତର କଦାପି,—
ସମ୍ଭବେ କି ମହାକାର୍ଯ୍ୟ ଇତର ପକ୍ଷରେ ?
କେ କ୍ଷମ ଅଗସ୍ତ୍ୟ ବିନା ସମୁଦ୍ର ଶୋଷଣେ ?
ଯେ ପ୍ରଭୁ ଜଗତସ୍ରଷ୍ଟା, ହୋଇ ତୁମ୍ଭେ ଦ୍ରୋହୀ
ତାଙ୍କ ପଦେ, ତିଷ୍ଠିବ ବା କାହିଁ ତ୍ରିଭୁବନେ ?
ଜାଣୁ ଜାଣୁ କିଏ ନାଥ, କାଳସର୍ପ ମୁଖେ
ପୂରାଏ ସଦର୍ପେ ହସ୍ତ ? ଏଡ଼େ ଦୁଃସାହସ
କରିବ କି କେହି କେବେ ହେଲେହେଁ ବାତୁଳ ?
ଅତଏବ ତେଜ ନାଥ, କୁବୁଦ୍ଧି କୁଭାବ,
ଅର୍ପି ସୀତା ରାମପଦେ, ନଅ ବେଗେ ମାଗି
ନିଜକୃତ ଅପରାଧ, କ୍ଷମାମୟ ସେହୁ,
ଅର୍ପିବେ ସେ ନିଶ୍ଚେ କ୍ଷମା କ୍ଷମାପାତ୍ର ଜାଣି ।"
ଏସନ ସଦୁପଦେଶ ଦେଲ ତୁମ୍ଭେ ସତି,
ମନ୍ଦୋଦରି ! କିନ୍ତୁ ତାହା ଗଳିତ ମିଳାଇ
ଆକାଶେ, କୁଏ କି କେବେ ଦୁର୍ମତି ନିକଟେ
କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ନୀତିବାଣୀ ? ଗହ୍ୱରେ କି କେବେ,
ସୁପକ୍ୱ କଦଳୀ ଘୃଷ୍ଟି ? ତାହା ହେଉ ବାର ।
ପ୍ରଦର୍ଶି ଉପେକ୍ଷା ତବ ଉପଦେଶେ ସତି,
ଲଭିଲା ନିଧନ ଦୁଷ୍ଟ ଲଙ୍କା-ଅଧିକାରୀ ।
ପୁତ୍ର, ପୌତ୍ର, ଜ୍ଞାତି, ବନ୍ଧୁ, ଭ୍ରାତୃ, ମିତ୍ର ସହ,
କରିଣ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଆହା ଅନାଥିନୀ ଧନ !
ଦୁର୍ଦ୍ଦୈବ କୁଠାରଘାତେ ସୁଖ-ତରୁ ତବ
ହେଲା ଛିନ୍ନଭିନ୍ନ, କିନ୍ତୁ ଧୈର୍ଯ୍ୟ-ତରୁ ସତି,
ରହିଲା ଅକ୍ଷତ, ଯେଣୁ ରଖିଥିଲ ସଦା
ଜ୍ଞାନ-ଗୂଢ଼ ଆବରଣେ ଆବୃତ ତାହାକୁ,
ତେଣୁ ନ ପାରିଲା ତାକୁ ସେ କୁଠାର ଛେଦି ।
ଆଶ୍ରି ସେହି ତରୁ ତୁମ୍ଭେ ହରିପଦ ସହ
ରହିଲ ଅଟଳ ସଦା ସେ ମହା ବିପଦେ ।
ହେଲେହେଁ ଅସୁରୀ ତୁମ୍ଭେ, ଗୁଣରେ ଅମରୀ,
ପଙ୍କୁ ଜାତ ପଙ୍କଜିନୀ, ବସେ ଦେବପଦେ
ଗୁଣ ହେତୁ ସିନା, ଗୁଣ ଅମର-ପୂଜିତ,
ଶୁକ୍ତିସୁତା ମୁକ୍ତା ବସେ ରାଜନ୍ୟ ମୁକୁଟେ ।

ଷଷ୍ଠ ସର୍ଗ

ସୀତା

ଧନ୍ୟ ଗୋ ଜନକଜେମା ରଘୁକୁଳବଧୂ,
ଆଦିକବି କାବ୍ୟାଶ୍ରମ ପବିତ୍ରକାରିଣୀ,
ଧନ୍ୟ ମହାସତୀ ତୁମ୍ଭେ, ଶତଧନ୍ୟ ତବ
ଆଦର୍ଶ ନାରୀତ୍ୱେ, ଯାହା ନ ଥିଲା, ନ ହେବ
ତୁମ୍ଭ ପରି ଗୁଣ-ଧନ୍ୟା ନାରୀ ଏ ଭାରତେ,
ବଜ୍ରାଘାତ ପୁଷ୍ପପାତ ସମ ତୁମ୍ଭଠାରେ,
ଯେଣୁ ସର୍ବସହା-କନ୍ୟା, ତେଣୁ ସହିପାର
ସବୁ, 'ମାତା ଗୁଣେ କନ୍ୟା' ବୋଲନ୍ତି ଜଗତେ
ସୁଷମା-ସାଗର-ସାରରତ୍ନ ଉପାଦାନେ
ରଚିଲେ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ବିଧି, ଗୋ ଲାବଣ୍ୟନିଧି,
ଜଗତେ ଦୁର୍ଲଭ ତୁମ୍ଭ ରୂପ-ହ୍ରଦେ ବୁଡ଼ି
ଦୁଷ୍ଟବୁଦ୍ଧି ଦୁର୍ବୃତ୍ତ ରକ୍ଷଃକୁଳାଙ୍ଗାର
ନୈକଷେୟ, ନେଲା ହରି ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ପାତକୀ,
ପାପ ଅଭିପ୍ରାୟେ, କିନ୍ତୁ ହେଲା କି ସଫଳ
ଦୁଷ୍ଟର ସେ ଅଭିପ୍ରାୟ ? ସେ କାଳେ ତୁମ୍ଭର
ସତୀତ୍ୱର ରୁଦ୍ରତେଜ ଉଠନ୍ତେ ପ୍ରଜ୍ୱଳି
ନ ପାରିଲା ଭୟେ ଦୁଷ୍ଟ ଭରସି ପରଶି ।
କଲା କେତେ ଦୁଷ୍ଟ ତବ ମନସ୍ତୁଷ୍ଟି ଆଶେ,
ପ୍ରଦର୍ଶିଲା ପ୍ରଲୋଭନ ବିବିଧ ପ୍ରକାରେ,
ମାତ୍ର ବ୍ୟର୍ଥ ସବୁ ଚେଷ୍ଟା, କଲେହେଁ ସମୀର
ସହସ୍ର ସାଧନା, ଅଳି ସହସ୍ର ଗଞ୍ଜନ
କଣ୍ଟମୂଳେ ଫୁଟଇ କି କମଳିନୀ କେବେ
କମଳିନୀ-ପ୍ରାଣଧନ-ରବି-ଅଦର୍ଶନେ ?
ପାର୍ଥିବ ! ପୃଥ୍ୱୀଖ୍ୟାତ ଦୟା କ୍ଷମା ତବ,
ନିଧନ ଯେ କାଳେ ଦୁଷ୍ଟ ଲଙ୍କେଶ ରାବଣେ
ରାବଣାରି, ଉଦ୍ଧାରିଲେ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ, ସେ କାଳେ
ପଶିଲେ ଶରଣ ଆସି ସଭୟେ ଚେଡ଼ୀଏ,
ଦୁର୍ଜଟା, ଦୁର୍ମୁଖା, ମାଗି ପ୍ରାଣଭିକ୍ଷା, ସର୍ବେ
ଦେଇଥିଲେ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ପୂର୍ବେ ନିତ୍ୟ କଷ୍ଟ ଯେ
ଅଶୋକ କାନନେ, (ଚନ୍ଦ୍ରେ ଘନାବଳୀ ପ୍ରାୟ)
ସତତ ଧରିଥିଲେ ଦନ୍ତ କଡ଼ମଡ଼,
କାଳ ପ୍ରତିଭୂଳେ ସେହୁ, ହେଲେ ତୁମ୍ଭ ପାଦେ
ଦଳେ ଦଳେ ବକ୍ରା, ତାହା ଖଳର ସ୍ୱଭାବ,
ସମୟେ ସେ ଉଚ୍ଚଶିର, ହିଙ୍ଗେ ମୁଣ୍ଡବାଳ,
ସମୟ ପଡ଼ିଲେ ପୁଣି ଧରେ ଆସି ପାଦ ।
ଜାଣି ସୁଦ୍ଧା ଦୁଷ୍ଟାଙ୍କର ଏହି ପ୍ରବଞ୍ଚନା,
କ୍ଷମିଲ ତାହାଙ୍କୁ ତୁମ୍ଭେ କରେ ଦୟା ବହି,
ଲଭିଲେ ଅଭୟ ସେହୁ ତୁମ୍ଭର ଆଶ୍ୱାସେ ।
ସୀତେ, ତବ ସତୀତ୍ୱର ପ୍ରଗୌରବ ଗାଥା
କି ଗାଇବ ଗୀତେ ? ତାହା ଅଭୂତ ଅଶ୍ରୁତ,
ଥିବ ଯେତେ ଦିନ ଏହି ଆର୍ଯ୍ୟ ଭୂମଣ୍ଡଳେ
ସତୀତ୍ୱ-ଗୌରବ ପୂଜା, ତେତେ ଦିନ ଯାଏଁ
ସତୀକୁଳ ଆଦ୍ୟାସନ ତୁମ୍ଭ ଅଧିକୃତ ।
ଗୃହସ୍ଥ୍ୟ-ଦେବତେ ! ଧନ୍ୟ ଚରିତ ତୁମ୍ଭର
ଅଲୌକିକ, ସୁପାବନ, ସୁପାବନ ଯଥା
ତବ କୁଳ ଅଧିଦେବୀ ହରମୌଳିମାଳା
ଜାହ୍ନବୀ ସଲିଳଧାର, ସ୍ମୃତି-ଦୂରା ମଧୁ
ଶୁଣେ ଯେବେ ସତି, ତୁମ୍ଭ ଚରିତ କାହାଣୀ,
କେତେ ଯେ ଅନ୍ତରେ ଲଭେଁ ବିସ୍ମୟ, ପୁଲକ,
ଅଙ୍କନେ ଅକ୍ଷମ ତାହା ମୋ କଲ୍ପତୂଳିକା ।
ରାବଣେ ସଂହାରି ଦେବ ଅବ୍ୟର୍ଥ ପ୍ରହାରୀ
ରଘୁକୁଳ-ରବି ରାମ (ପତିତପାବନ)
ଉଦ୍ଧାରି ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ରକ୍ଷଃପୁର-କାରାଗାରୁ
ମାଗିଲେ ଅଗ୍ନି ପରୀକ୍ଷା, କଠୋର ବଚନେ,
ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ ଆସି ସେ କାଳେ ଲଙ୍କାରେ
ବ୍ରହ୍ମାଦି ଅମରବୃନ୍ଦ, ଦର୍ଶନ ଆଶାୟେ
ସେ ପରୀକ୍ଷା, ଯୋଗ ସଙ୍ଗେ ଛିଡ଼ିଲେ, ତୁମ୍ଭର
ସ୍ୱର୍ଗତ ଶ୍ୱଶୁର ଦେବ ଦଶରଥ ଶୂରେ,

(ଦେବରୂପଧାରୀ, ଦେବବିମାନ-ଆରୋହୀ)
ପଶିଲ ଅନଳେ ତୁମ୍ଭେ ସହାସ୍ୟ ବଦନେ
ସ୍ମିତଚନ୍ଦ୍ରନିଭାନନେ, ସ୍ୱାମୀ ଅନୁଜ୍ଞାରେ,
ପରଶିଣ ଚନ୍ଦନ, ସତି, ତୁମ୍ଭ ତନୁ
ଝଟକଇ ପୂର୍ବାପେକ୍ଷା ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଦ୍ୱିଗୁଣ,
ହେମକୂଟ-ହେମକାନ୍ତି ରବିକରେ ଯଥା
ଘେନିଣ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ତହୁଁ ଦେବ ହବ୍ୟବାହ,
ମୂର୍ତ୍ତି ପରିଗ୍ରହି, ଉଠି ଅଗ୍ନିକୁଣ୍ଡୁ, ଦେଲେ
ରାମଙ୍କ ଛାମୁରେ ନେଇ ନିବେଦି ଏସନ,—
"ପ୍ରଭୋ ! ମହାପତିବ୍ରତା ଜନକଦୁଲଣୀ,
ସ୍ୱୟଂ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣା, (ଜଗତଜନନୀ)
ତୁମ୍ଭେ ସ୍ୱୟଂ ପୂର୍ଣ୍ଣବ୍ରହ୍ମ ବିଷ୍ଣୁ ଅବତାର
ଦେବ, ନରଲୋକେ ଜନ୍ମି ନରଦେହ ଧରି
ବିଯୋଗିଛ ଏହା ତୁମ୍ଭେ ସତୀ ଅଭିଶାପେ *
ତେଜସ୍ୱୀ ତୁମ୍ଭର ତେଜେ, ତୁମ୍ଭ ସୃଷ୍ଟ ମୁହିଁ,
ପରଶେ ପରଖେ ଦୂଯତେ ଗୋପନୀୟ ପାପ,
ପ୍ରଦାନିଛ ଏ କ୍ଷମତା ତୁମ୍ଭେହିଁ କେବଳ,
କିନ୍ତୁ ପ୍ରଭୋ ! ଧର୍ମ୍ମତଃ ମୁଁ କହୁଛି ନିଶ୍ଚର,
ନିଷ୍ପାପା ଜନକଜେମା ଜନ୍ମ ଜନ୍ମାନ୍ତରେ ।"
ଶୁଣି ବୈଶ୍ୱାନର ମୁଖୁ ଏସନ ଭାରତୀ
ସମାଗତ ଦେବବୃନ୍ଦ, ପ୍ରଶଂସି ବିଶେଷେ
କଲେ ବହୁ ଆଶୀର୍ବାଦ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ମୈଥିଳି !
ଅଦ୍ଭୁତ କରଣୀ ତବ ନିରେଖି ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ
ଋକ୍ଷଃ କପି ସୈନ୍ୟେ, ହେଲେ ବିସ୍ମୟେ ସ୍ତବଧ ।
ଅଗର୍ଭକେ, ପଣ୍ଡ-ପିତା ଦଶରଥ ତବ
ବୋଇଲେ ସସ୍ନେହ ବାକ୍ୟ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ସେ କାଳେ,
"ମାତଃ, ପୂର୍ବ ପୁଣ୍ୟଫଳେ, ପାଇଥିଲି ମୁହିଁ
ସୁତରୂପେ ରାମେ, ପୁଣି ତୋତେ ବଧୂରୂପେ,
ଧରାଧନ୍ୟା ତୋହ ପରି ସତୀ କନ୍ୟା ଧରି,
ଧନ୍ୟା ପାତିବ୍ରତ୍ୟେ ତୁହି, ହୋଇ ରାଜବାଳା
ପୁଣି ରାଜବଧୂ, ଆହା କେତେ ଯେ ସହିଲୁ
କଷ୍ଟ ପତିପାଇଁ, ତାହା କି କହିବ ମାତଃ,
ତୋହୋ ପରି ପତିପ୍ରାଣା ଦୁର୍ଲଭ ସଂସାରେ;
ପବିତ୍ରିଲୁ ସୁଗୁଣେ ତୁ ସୋମସୂର୍ଯ୍ୟକୁଳେ ।
ଶୁଣିବ ଯେ ନାରୀ ତୋର ପବିତ୍ର ଆଖ୍ୟାନ,
ମର୍ତ୍ତ୍ୟେ ସୁଖୀ ହେବ ସେହୁ ପତିସୁଖ ଘେନି,
ଲଭିବ ପରମ ଗତି ପୁଣି ପରକାଳେ,
ଘେନ ମାତଃ ମୋର ଏହି ଅଯାଚିତ ବର ।
ପତିବ୍ରତେ ! ଦୟା, କ୍ଷମା, ସ୍ନେହ, ପ୍ରୀତି, ନତି,
ସହିଷ୍ଣୁତା, କୋମଳତା ଆଉ ସାରଲ୍ୟର
ସମବାୟ ଛାଞ୍ଚେ, ଗଢ଼ି ବିଧି ତୁମ୍ଭ ତନୁ,
ଶାଣିଥିଲା ତାକୁ ପୁଣି ପାତିବ୍ରତ୍ୟ ଶାଣେ,
ନିଷେଧିଲେ ରଘୁପତି ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଯେ କାଳେ
ଯିବାପାଇଁ ସଙ୍ଗେ ବନେ, ଦେଖାଇଣ କେତେ
କଷ୍ଟଭୋଗ ଭୟ, ମନ ବଞ୍ଚିବା ଆଶୟେ,
ଶୁଣି ତୁମ୍ଭେ ତାହା, ଦେବୀ ସୁବର୍ଣ୍ଣ-ସୁଦେହା,
ନିବେଦିଲ ପତିପଦେ ବିନୟେ ଏସନ—
"କରୁଣା-ପାଦପ ତୁମ୍ଭେ, ନାଥ ଏ ସେବିକା
ତବ ପଦାଶ୍ରିତା ଲତା, କହ ନାଥ, ଆହା !
ଆଶ୍ରୟ ପାଦପାଭାବେ କେମନ୍ତେ ତିଷ୍ଠିବ,
ତୁମ୍ଭ ସ୍ନେହ-ସିକ୍ତା ସେହି କୋମଳ ଲତିକା ?
ଅମୋଘ-ପ୍ରହରୀ, ସ୍ୱାମୀ ଦେବର ଯାହାର
କି ଭୟ ତାହାର ନାଥ ରାକ୍ଷସେ ଶ୍ୱାପଦେ ?
ଭ୍ରମି ବନେ ତବ ସହ, ହେବ ଯେବେ ପାଦେ
କଣ୍ଟକ ସଂବିଦ୍ଧ; ତେବେ ମଣିବି ତାହା ମୁଁ
ପୁଷ୍ପାଘାତ ପ୍ରାୟ, ବାତେ ଉଡ଼ି ଧୂଳି ଯେବେ
ଲାଗିବ ଶରୀରେ, ତୁମ୍ଭେ ସଙ୍ଗେ ଥିଲେ ନାଥ !
ମଣିବ ତାହାକୁ ଦାସୀ, (ତବ ପଦେ ଥିବା)
ଚନ୍ଦନ କର୍ପୂର ଚୂର୍ଣ୍ଣ ବୋଲିହେଲା ପ୍ରାୟ ।
ହେବ, ତବ ସହ ବନେ ଭୁଞ୍ଜି ଫଳମୂଳ,
ଲଭିବି ଯେ ତୃପ୍ତି ମୁହିଁ, ଅମୃତ ଭୋଜନେ
ନ ହେବ ସେ ଭଳି ତୃପ୍ତି କଦାପି ମୋହର ।

ସତୀଶାପରେ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ଅଷ୍ଟବସ୍ତୃତ କଥା ପୁରାଣରେ ଅନୁସନ୍ଧେୟ

ତେବେ ବା କହିବ ନାଥ, ବାହୁଲ୍ୟେ ମୁଁ ଆଉ ?
ନାହିଁ ତ ଅଜ୍ଞାତ ତବ ଦାସୀ ମନୋଭାବ,
ହେ ସୀତା-ହୃଦୟ-ବନ୍ଧୁ ! ତୁମ୍ଭ ସହବାସେ,
ଚିନ୍ତିଲେ ମଣେ ମୁହିଁ ଅଳକା ସମାନ ।
ଜୀବିତେଶ ! ଏ ଦୁଃଖିନୀ ଜାନକୀ ତୁମ୍ଭର
ଧର୍ମ୍ମତଃ ସହଧର୍ମ୍ମିଣୀ, ଆଚରିବ ଯେବେ
ଯେଉଁ ଧର୍ମ ତୁମ୍ଭେ ,ତେବେ ସେହି ଧର୍ମ ତାର
ହେବ ଅବଲମ୍ବ୍ୟ, ଏହା ଶାସ୍ତ୍ରସିଦ୍ଧ ନ୍ୟାୟ,
ବଳ୍କଳ ପିଧାନ୍ତେ ତୁମ୍ଭେ ଭ୍ରମିବ କାନ୍ତାରେ
ରହିବି ମୁଁ ଘରେ ବସି ସୁଖ-ରଙ୍ଗ ହୋଇ,
ଏହି କି ମୋର ହେବ, ସହଧର୍ମ୍ମିଣୀତା ?
ଧିକ୍ ସେହି ଦଗ୍ଧ ସୁଖେ, ଲୋଡ଼ା ନାହିଁ ତାହା ।
ଧନ୍ୟ ମହାସତୀ ସୀତେ, ସିତାଂଶୁବଦନେ,
ପାତିବ୍ରତ୍ୟେ ତୁମ୍ଭେ ଏକା ତୁମ୍ଭର ଉପମା,
ଭାରତ-ଲଳନା-କୁଳ-ଲଲାମ-କଣ୍ଠେ,
ଯୁଗେ ଯୁଗେ ତୁମ୍ଭେ ମାତଃ ସ୍ୱଗୁଣେ ଅମର ।
ଜନକସ୍ତୀ ସୀତା ତୁମ୍ଭେ, ଯାପିଲ ଗୋ ଆହା
ଜୀବନର ଅଧିକାଂଶ ସମୟ ଦୁଃଖରେ ।
ଚଉଦ ବରଷ କାଳ ଭ୍ରମି ସ୍ୱାମୀ ସଙ୍ଗ
ଶ୍ୱାପଦ-ବସତି ବନେ, ଲଭିଣ ଦାରୁଣ
ଦୁଃଖ, (ସୁମରିଲେ ଯାହା ବିଦରେ ହୃଦୟ)
ରାକ୍ଷସୀ-ବେଷ୍ଟିତା ହୋଇ ରକ୍ଷୋରାଜପୁରେ
ହେଲ ଜୀବନ୍ମୃତା ଆହା ପଞ୍ଜରାସ୍ଥିସାର ।
ଭୁଞ୍ଜିଲେହେଁ ଏତେ ଦୁଃଖ ଶାନ୍ତି ନାହିଁ ତେବେ,
ପୁନଶ୍ଚ ନହିଲା ବହି ଶ୍ରମ କଷଣ,—
ରମଣୀ-ସୀମନ୍ତ ମଣି, ତୁମ୍ଭର କପାଳେ,
ଅମୂଳକ ଅପବାଦେ ଡରି ରାବଣାରି,
ବର୍ଜିଲେ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଦେବ, ଗହନ ବିପିନେ
ପଞ୍ଚମାସ ଗର୍ଭବତୀ କାଳେ, ଅବଗ୍ୟରେ,
ଅଦୋଷେ ଦଣ୍ଡିଲେ ସ୍ୱାମୀ, ଜାଣି ସୁଦ୍ଧା ଏହା
ଭୁଞ୍ଜିଲ ସେ ଦଣ୍ଡ ସତି ! ଶିରୋଧାର୍ଯ୍ୟ କରି,
ଧନ୍ୟ ତବ ପତିଭକ୍ତି, ଧନ୍ୟ ସହିଷ୍ଣୁତା,
ଧରଣୀର ଏକ ପ୍ରାନ୍ତୁ ଅନ୍ୟ ପ୍ରାନ୍ତ ଯାଏ,
ଗାଇବେ ତବ ଯଶୋଗୀତ ସେ କାଳୁ ଅବଧି,
ଗାଇବ ଏ କ୍ଷିତି ଥିବ ଯେତେ ଦିନ ପୁଣି ।

ସପ୍ତମ ସର୍ଗ

ସାବିତ୍ରୀ

ଯେତେ ଥର ସାବିତ୍ରି ଗୋ ଶୁଣିବେ ତୁମ୍ଭ କଥା,
ତେତେ ଥର ସ୍ମରି ଚିତ୍ତେ ସତୀତ୍ୱର ବଳ,
ଅତୁଳ ଆନନ୍ଦେ ଲଭେ ଅପାର ବିସ୍ମୟ,
ଅଶ୍ରୁପରିପ୍ଲୁତେ, କରେ ଅନୁଧ୍ୟାନ ତବ
ଅତ୍ୟଦ୍ଭୁତ କୀର୍ତ୍ତିରାଜି, ପ୍ରତେ ହୁଏ ସ୍ୱତଃ
ସତୀର ଅସାଧ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ ନାହିଁ ତ୍ରିଭୁବନେ।
ପୁଣ୍ୟଶ୍ଳୋକେ, ତବ ପୁଣ୍ୟ ପବିତ୍ର ଆଖ୍ୟାନ,
ବିସ୍ତାରି ସୁବର୍ଣ୍ଣବର୍ଣ୍ଣେ ହିରଣ୍ମୟ ପ୍ରଭା,
କରୁଛି ତା କଳେବରେ ପବିତ୍ର, ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ,
କଳ୍ପଜୀବିନୀ ସେ ପ୍ରଭା, ଚିର ଅମଳିନା।
"ସତ୍ୟହିଁ କେବଳ ସତ୍ୟ", ବୁଝିଥିଲ ଦେବି,
ଏ ନୀତି ଯଥାର୍ଥ ତୁମ୍ଭେ, ତେଣୁ ସିନା ସତି,
ସତ୍ୟ-ଶୈଳ-ଶିରେ ଥିଲ ସତତ ଅଟଳ।
ଅଳ୍ପାୟୁଷ ଜାଣି ସୁଦ୍ଧା ଇଚ୍ଛିଲ ବରଣେ
ଦ୍ୟୁମତ୍ସେନ ସତ୍ୟବାନେ, ଧର୍ମପତିରୂପେ,
ଦେବର୍ଷି ନାରଦ ସୁଦ୍ଧା (ବ୍ରହ୍ମତତ୍ତ୍ୱବାଦୀ)
ନ ପାରିଲେ ସେ ସଙ୍କଳ୍ପୁ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଫେରାଇ,
ଶତ ଧନ୍ୟ ଧନ, ତବ ଧ୍ରୁବ ସତ୍ୟବ୍ରତେ,
ହୋଇ ରାଜକନ୍ୟା, ବଢ଼ି ଅତୁଳ ବିଭବେ,—
କେ ଇଚ୍ଛେ ଧାରଣେ ଓହୋ କାଠୁରିଆ ବସ୍ତ୍ର?
କେ ଇଚ୍ଛେ ବା କାଠଦଣ୍ଡ ଜୀର୍ଣ୍ଣ ପର୍ଣ୍ଣକୁଟୀ,—
ଉପେକ୍ଷି ସୁରମ୍ୟ ହର୍ମ୍ୟ, ମଣିମୁକ୍ତାଖଚୀ?
ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣନୀଡ଼-ବିଳାସିନୀ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ତହ୍ବରୀ,
ଇଚ୍ଛଇ କି ସ୍ୱପ୍ନେ କେବେ ବନର ପିଞ୍ଜର?
ଜନ୍ମ ଦେବି, ଧନ୍ୟ ତବ ସୁଖତ୍ୟାଗବ୍ରତ!
ସବୁ ତେଜି ଦୁଃଖେ କଲ ସ୍ନେହେ ଆଲିଙ୍ଗନ।
ସତ୍ୟବାନ-ପ୍ରାଣପ୍ରିୟେ, ସେ ଦୁଃଖ ମଧ୍ୟରୁ
ଗଢ଼ିନେଲ ଜୀବନର ତୁମ୍ଭେ ସାର ସୁଖ,—
ସ୍ୱାମିସେବା, ଶ୍ୱଶ୍ରୂସେବା, ଶ୍ୱଶୁର ଶୁଶ୍ରୂଷା,
ତପଶ୍ଚରଣାଦି, ଧନ୍ୟ ବୁଦ୍ଧିବଳ ତବ।
ଯେ ବଳେ ଆପ୍ୟାୟି ତୁମ୍ଭେ ସୁନୀତ ସମ୍ମାନେ
ଶମନେ, (ଧର୍ମାଧର୍ମର ତୁଳାଦଣ୍ଡଧାରୀ)
ନେଲ ଇଷ୍ଟବର ମାଗି, ଯେ ବରେ ସୁନ୍ଦରି,
ସ୍ୱଳ୍ପାୟୁଷ ସତ୍ୟବାନ ହେଲେ ଦୀର୍ଘାୟୁଷ,
ସ୍ୱୟଂ ତୁମ୍ଭେ ହେଲ ସତି, ଶତପୁତ୍ରବତୀ।
ଅସାଧ୍ୟ ସାଧନ କରି ଧୈର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରଭାବରେ,
ଉଡ଼ାଇଲ ଯଶୋଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା ଚନ୍ଦ୍ରବର୍ଣ୍ଣୀ ଛଟା।
ଶ୍ୱଶୁର ତୁମ୍ଭର ସତି, ଦୈବ ଦୁର୍ବିପାକେ,
ଥିଲେ ହୃତରାଜ୍ୟ ପୁଣି ହୃତନେତ୍ର ହୋଇ,
କରୁଣ ତାହାଙ୍କୁ ତୁମ୍ଭେ ପ୍ରେମପ୍ରତିବରେ
ରାଜ୍ୟବାନ, ଚକ୍ଷୁଷ୍ମାନ, କରାଇଲ ଆହା
ଦୁଃଖ- ଅନ୍ଧକାରମୟ ଦୁର୍ବହ ସଙ୍କଟୁ।
ମନୋଦୁଃଖେ ଯାଉଥିଲେ ଦିବାନିଶି ଆହା
ଅଶ୍ୱପତି ନରନାହା, ପିତା ତବ, ଦେବି!
ଅପୁତ୍ରକ ହେତୁ, ତବ ଜନନୀ ସହିତେ
ସନ୍ତାପିଣି! (ଫୁଲ୍ଲରୁଣୀ ଯଥା କମଳିନୀ)
ଦେଖାଇଲ ତୁମ୍ଭେ ତାଙ୍କୁ ପୁତ୍ର ସୌମ୍ୟ ମୁଖ
ଅନ୍ତକ ପ୍ରସାଦେ, ଧନ୍ୟ ପିତୃବତ୍ସଳତା!
ସ୍ଥାପିଲ ଶାଶ୍ୱତ କୀର୍ତ୍ତି ପତିପିତୃକୁଳେ।
ସେ କୀର୍ତ୍ତି ସୁଗନ୍ଧ ତବ ବନ୍ଧୁ ଗନ୍ଧବହ,
ମହକାଉଅଛି ସଦା ଭରତ ଅବନୀ।
ସାବିତ୍ରି! ପବିତ୍ରି ତୁମ୍ଭେ ପତି ପିତୃକୁଳେ
ପୁଣି ଜନ୍ମଭୂମି ମଦ୍ରଦେଶେ, ଗଲ ଚାଲି
ଦିବଧାମୁ ଯଥାକାଳେ, ଜୟନ୍ତ ଜୟନେ,

କିନ୍ତୁ ଯେଉଁ ନାରୀଧର୍ମ ଗଲ ପ୍ରଦର୍ଶାଇ
ଅମାନୁଷୀ, ରହିଲ ତା ଯୁଗେ ଯୁଗେ ଚିର,
କରିବେ ତାହାକୁ ଶିକ୍ଷା ଦେବୀ, ତପସ୍ୱିନୀ ।
ମହିମା ତୁମ୍ଭର ଧନ୍ୟ ଦେବି ! କି ବର୍ଣ୍ଣିବ ତାହା
ନିତାନ୍ତ ଦୁର୍ବଳ ମୋର ନଗଣ୍ୟ ଲେଖନୀ,
ବର୍ଣ୍ଣନେ ଅକ୍ଷମ ଯାହା ସାରସ୍ୱତ ବାଣୀ ।

ମହାବ୍ରତଧନ୍ୟେ, ନୁହଁ ସାମାନ୍ୟ ମାନବୀ
ତୁମ୍ଭେ, ଶାପଭ୍ରଷ୍ଟା ଦେବୀ କିମ୍ବା ମୂର୍ତ୍ତିମତୀ
ସାବିତ୍ରୀରୂପିଣୀ, ଧନ୍ୟ ଜନନୀ ତୁମ୍ଭର,
ଗର୍ଭେ ଧରି ତୁମ୍ଭ ପରି ସୁକନ୍ୟା-ରତନେ
ହେଲେ ପୂତ, ପୂତ କଲେ ପୁଣି ଋଷିକୁଳ,
ଧନ୍ୟ ତାଙ୍କ ଗର୍ଭ, ତାହା ମହାମଣି-ଖଣି ।

ଶଶୀପ୍ରଭ

ପ୍ରୀତ୍ୟୁପହାର

ସ୍ୱଦେଶବତ୍ସଳ, ନୀରବ କର୍ମଯୋଗୀ, ସତ୍ସାହିତ୍ୟାନୁରାଗୀ
ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ମାନଧାତା ଗୋବିନ୍ଦ ପଟ୍ଟନାୟକ ବି, ଏଲ୍,
ମହୋଦୟ
ଅତୁଳଶ୍ରଦ୍ଧାସ୍ପଦେଷୁ

ପ୍ରାଣାଧିକ ଭାଇ,

ଆପଣ ଏ ନଗଣ୍ୟ ପ୍ରତି ଯେଉଁ ସ୍ନେହଭକ୍ତି-ସୌଜନ୍ୟାଂଶୀ ଶିଷ୍ଟାଚାର ପ୍ରଦର୍ଶନ କରନ୍ତି, ସେଥିରେ ମୁଁ ଚିରଲଜ୍ଜିତ ଏବଂ କୃତଜ୍ଞ । ଇଚ୍ଛାପୁର ପ୍ରବେଶର ଅବ୍ୟବହିତ ପରେ ଆପଣ ଏ ଦୀନ କୁଟୀରରେ ପଦାର୍ପଣ କରି ମୋର ସୁଖସୁବିଧାର ତତ୍ତ୍ୱ ଗ୍ରହଣ କରିଥାନ୍ତି । ସେ ଦିନ ପୁଣି କହିଥିଲେ---"ଆପଣଙ୍କ ଅଭାବକୁ ଜାତୀୟ ଅଭାବ ବୋଲି ଜ୍ଞାନ କରିବାକୁ ହେବ ।" ଆପଣଙ୍କର ଉକ୍ତି ମୋର ଯୋଗ୍ୟତାକୁ ବଳିଯାଇଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ତାହା ମଧ୍ୟରେ କି ଗଭୀର ସହାନୁଭୂତି, କି ମର୍ମସ୍ପର୍ଶୀ ଏକ-ପ୍ରାଣତା, କି ଜୀବନ୍ତ ଉତ୍ସାହ ନିହିତ ଅଛି, ତାହା ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବାକୁ ମୋର ଦୁର୍ବଳ ଲେଖନୀ ଅକ୍ଷମ । ଆପଣଙ୍କ କର୍ମଜୀବନ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ନୁହେଁ, ତାହା ଜାତୀୟ ସମ୍ପଦ । ଖଣ୍ଡିଏ ଭଲ ପୁସ୍ତକ ଦେଖିଲେ ତାହା କ୍ରୟ କରି ସ୍ୱୟଂ ମୋତେ ଆଣି ଦେଇଯାଆନ୍ତି । ଏହି ସହାନୁଭୂତିଟିକ କେତେ ଉପାଦେୟ, ତାହା ମୋର ମନ ଜାଣେ । ଦଶବର୍ଷ ପୂର୍ବରୁ ମୁଁ ଏହିପରି ସହାନୁଭୂତି କାହାରିଠାରୁ ପାଇଥିଲେ ମୋର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଏତେ ସଂକୀର୍ଣ୍ଣ ସୀମାରେ ଆବଦ୍ଧ ନ ଥାନ୍ତା । ଆପଣଙ୍କର ଏହି ସମସ୍ତ ମହୋପକାରର ପବିତ୍ର ସ୍ମୃତି ଚିର ଜାଗରିତ ରଖିବା ଅଭିପ୍ରାୟରେ "ଶଶିପ୍ରଭା" ପୁସ୍ତିକାଖଣ୍ଡି ଆପଣଙ୍କ ଦେଶହିତ-ନିରତ ପବିତ୍ର କର-କମଳରେ ପ୍ରୀତ୍ୟୁପହାର ଅର୍ପଣ କଲି । ଗ୍ରହଣ ବିଷୟରେ ମୁଁ ନିର୍ଭରସା ନୁହେଁ, ପ୍ରତ୍ୟୁତ ନିଃସନ୍ଦିଗ୍ଧ ।

ଇଚ୍ଛାପୁର
୨୦।୧୧।୧୫

ଆପଣଙ୍କର
ସ୍ନେହ-ସୌଜନ୍ୟ-ଦୀନ
ଶ୍ରୀ ଚନ୍ଦ୍ରମଣି ମହାନ୍ତି

ନିବେଦନ

ଏହି ପୁସ୍ତକ ଖଣ୍ଡି ୧୮୯୬ ସାଲରେ ଆଂଶିକ ରଚିତ ହୋଇଥିଲା । ଏହା ପରେ ଅନେକ କାବ୍ୟ ଲିଖିତ ଏବଂ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଅଛି । ମାତ୍ର ଏହା ଅବଧି ପାଣ୍ଡୁଲିପି ଆକାରରେ ଥିଲା । ୧୮୯୮ ସାଲରେ ଏହାର ରଚନା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଲା । ତଥାପି କେତେ କାଳ ଗଡ଼ିଗଲା; ମାତ୍ର ଏହାର ଭାଗ୍ୟ ଖୋଲିଲା ନାହିଁ । ସ୍ଥାବରଜଙ୍ଗମ ଦ୍ରବ୍ୟର ଯେ ଭାଗ୍ୟ ଅଛି, ଏ ପୁସ୍ତକ ଖଣ୍ଡି ସେଥିର ଜୀବନ୍ତ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ । କବିମହୋଦୟଙ୍କର ରଚନାର କ୍ରମବିକାଶ ଦେଖାଇବା ସକାଶେ ଏହାକୁ ଅପରିବର୍ତ୍ତିତ ଭାବରେ ମୁଁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଦେଶ-ଭକ୍ତ ମାନନୀୟ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ମାନଧାତା ଗୋବିନ୍ଦ ପଟ୍ଟନାୟକ ବି, ଏ, ବି, ଏଲ୍ ମହୋଦୟଙ୍କ ଆନୁକୂଲ୍ୟରେ ପ୍ରକାଶ କଲି । ଏହିପରି ପ୍ରଥମାବସ୍ଥାରେ ରଚିତ କେତେକ ପାଣ୍ଡୁଲିପି ଅଛି । ତାହା କ୍ରମଶଃ ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ଯତ୍ନଶୀଳ ହେବି ।

ଶ୍ରୀ ସୋମନାଥ ମହାନ୍ତି

ଶଶୀପ୍ରଭା

ପ୍ରଥମ ସର୍ଗ

ଅସ୍ତଗିରି ତୁଙ୍ଗ ଚୂଳ ଶିଖରରୁ
ଦିନାନ୍ତେ ଅସ୍ତ ଦିନେଶ,
ଝଟକେ ସନ୍ଧ୍ୟାଦେବୀ ପଶ୍ଚିମୁ ଏବେ
ଅସିତ ବକଟ ବେଶ ।
ନେତ୍ର ନିମୀଳିଲ୍ ଶୋଭାଙ୍ଗୀ ନଳିନୀ
ବନ୍ଧୁ ଦୁଃଖ ଗୁରୁଭାର,
ଚିରକାଳ ଭବେ ଅବଚ୍ଛିନ୍ନ ସୁଖ
ଘଟିବ ଭାଗ୍ୟେ କାହାର ।
ସନ୍ଧ୍ୟା ଆଗମନ ଦେଖି ବିହଙ୍ଗମେ
କୁଳାୟେ ଗଲେ ବହନ,
ଖଳ ଆଗମନ ନିରେଖି ଯେସନ
ସ୍ୱସ୍ଥାନ ଭେଟେ ସଜ୍ଜନ ।
ଉପବନେ ଫୁଟି ବିବିଧ କୁସୁମ
ସୁରଭି ଢାଳେ ବିସ୍ତାରି,
ନୀରବ କର୍ମୀର ଯଶ ଏହିରୂପେ
ବ୍ୟାପଇ ବିଶ୍ୱ ସଂସାର ।
ନିଶାଚର ପ୍ରାଣୀ ଭ୍ରମିଲେ ଚୌଦିଗେ
ହୋଇ ଅତି ହୃଷ୍ଟମନ,
କୁଟିଳ ମିଳନେ କୁଟିଳର ସିନା
ଉତ୍ସୁକେ ହୁଏ ପୀରତ ।
ସୁରଭିତ ଶୀତ ଧୀର ସମୀରଣେ
ତୁଟିଲା ପ୍ରାଣିସନ୍ତାପ,
ଧର୍ମସ୍ରୋତ-ଜଳେ ଧୋଇଯାଏ ଯଥା
ପାତକୀ ଶରୀରୁ ପାପ ।

ସୁବର୍ଣ୍ଣ-ତରଳ— ତାରକାନିକର
କୋଟି କୋଟି ନଭେ ଉଦେ,
ସ୍ୱାର୍ଥହୀନ ଭାବ ଫୁଟିଉଠିଲା କି
ବିଶ୍ୱ ହିତାକାଙ୍କ୍ଷୀ ହୃଦେ ।
ଗୃହୁଁ ଗୃହୁଁ ଆସି ସ୍ଥାବର ଜଙ୍ଗମେ
ଘୋଡ଼ାଇଦେଲା ତିମିର,
ପଥାପଥ ଭେଦ ଥାଏ ନାହିଁ ଯଥା
ଧରମଦ୍ରୋହୀ ପାପୀର ।
ଖିଳ ଭୂତଧାତ୍ରୀ ଧରିତ୍ରୀ ସହସେ
ହୋଇଲ କ୍ରମେ ନୀରବ,
କୁଳରେ କଳଙ୍କ— କାଳିମା ଘୋଟିଲେ
ଯେସନ ଜ୍ଞାନୀ ମାନବ ।
ଦୀପ୍ତ ହେଲେ ମହୀ ତତକ୍ଷଣେ ଉଇଁ
ତାରା-କୁମୁଦିନୀ-ବର,
ସୁପୁତ୍ର ଯେସନ ସ୍ୱଗୁଣେ ସ୍ୱକୁଳେ
କରେ ସମୁଜ୍ଜ୍ୱଳତର ।
ଶୋକ-ବିସ୍ମୃତରେ ହସିଲା ଭୈରବ
ନିହାରି ନଭେ ସ୍ୱପନ,
ଦୁଃଖ ଅନ୍ତେ ସୁଖ ଆଣିଦିଏ ବିଧି
ଏହି ପ୍ରକାରେ ନିୟତ ।
ନିଶାଚରଙ୍କର ଘଟିଲା ଏ କାଳେ
ଉଦ୍ଦାମ ହର୍ଷେ ବିଷାଦ,
ସୁଖ ପଛେ ଆସେ ଅଲକ୍ଷ୍ୟାରେ ଆହା
ତେବେ ପ୍ରଖରେ ପ୍ରମାଦ ।

ଚନ୍ଦ୍ର ଅଧୋଦେଶେ ରୁଚିରେ ବସ୍ତେ
ସ୍ୱଚ୍ଛଳ ଧବଳ ଘନ,
ନଭ ଶୋଭା ନଭେ ଦେଖେ କି ଚନ୍ଦ୍ରମା
ଆଗତେ ଥୋଇ ଦର୍ପଣ ।
କେ ବର୍ଣ୍ଣି ପାରିବ ଶରତ ରଜନୀ
ବଚନ ଶୋଭା ଭାରତୀ,
ଦୃଷ୍ଟି ଦାଉଧାଇ ଗଣିବାକୁ ଅଛୁ
ଜଗତେ କାହା ଶକତି ।
ଭ୍ରମିଲୁ ଏ କାଳେ ଅମନ୍ଦଗାମିନୀ
ସାଳନ୍ଦୀ ତଟିନୀ ତଟେ,
ପବିତ୍ରତା ଗୁଣେ କାଳନ୍ଦୀ ଯାହାକୁ
କେବଳ ଉପମା ଘଟେ ।
କୁଟିଳ ଗତିରେ ଚଟୁଳ-କଲ୍ଲୋଳା
ପ୍ରଧାବେ ଅତି ବେଗରେ,
ଶିଖୀ ଆକ୍ରମଣୁ ବିମୁକ୍ତ ଫଣୀ କି
ପଳାଏ ବଙ୍କିମେ ଖରେ ।
ସ୍ୱଚ୍ଛଭାବରେ ଜିଣି ମାର୍ଜିତ ମୁକୁର
କିଶେ ସୁନିର୍ମଳ ଜଳ,
ଦେବୋପମ ଶିଷ୍ଟ ମାନବ ମାନସ
ଉପମା ତାର କେବଳ ।
ଜଳେ ନଭ ପ୍ରତି— ବିମ୍ବ ଦିଶିନଏ
ଶୋଭାରେ ନୟନ ମନ,
ସେ ଛବି ଦର୍ଶନେ ଭାବୁକ ହୃଦୟେ
ଉପୁଜେ ଭାବ ଏସନ ।
ଜଳଦେବୀଙ୍କର ସଭା-ସଦନ ବା
ରହିଛି ହୋଇ ସଜ୍ଜିତ,
ତୃଷାତକେ, ନୀଳ— ସ୍ତରଣେ ମଣ୍ଡିତ
ସ୍ଥିର ପୁଷ୍ପେ ସୁଶୋଭିତ ।
ରୌପ୍ୟପଟନଭ ସୁକାନ୍ତ ମୀନାଳି
କ୍ରୀଡ଼ନ୍ତି ନାନାଭଙ୍ଗୀରେ,
ପହଁରୁ ପହଁରୁ ଡେଇଁ ଉଠୁଛନ୍ତି
ଚନ୍ଦ୍ର-ଚର୍ଚ୍ଚିତ ନୀରେ ।

ଧୀର ସମୀରଣେ ମୃଦୁ ମୃଦୁ ଦୋଳେ
କୁସୁମିତ କାଶପନ୍ତି,
ଉଡ଼ୁଛି କି ଅବା ଜଳଦେବୀଙ୍କର
ବହୁ ଶ୍ୱେତ ବୈଜୟନ୍ତୀ ।
ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା ଦୋଳିଦୋଳି ପୁଲିନ ସୈକତ
ଧିକ୍କାରେ ମୁକ୍ତା ସୁଷମା,
ଶୁକ୍ତି ପଙ୍କ୍ତି ଶୋଭା— ସମ୍ପଦକୁ ଏବା
ସଂସାରେ ସେହି ଉପମା ।
କାହିଁ ଚକବାକ ଚକବାକୀ ଅବା
କରି ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନାମୃତ ପାନ,
ଦେଖ ତୀରୁ ଦେଖ ଦମ୍ପତି ବିରହେ
ଧରିଛନ୍ତି ଶୋକ ତାନ ।
ନୀରବେ ଅଭଙ୍ଗ ଧ୍ୟାନ ଆଚରୁଛି
କାହିଁ ବା ଅନ୍ନାର୍ଥୀ ବକ,
ପୁସ୍ତକରେ ଧ୍ୟାନ ନିବେଶନ୍ତି ଯଥା
ସୁଶୀଳ ଶିଷ୍ଟ ବାଳକ ।
ତରଙ୍ଗିଣୀ ବକ୍ଷେ ସୃଜେ ସମୀରଣ
ଫେନିଳ ତରଙ୍ଗଜାଳ,
କିଶେ ସେ ରୁଚିର ଗୁନ୍ଥାହୋଇ ପ୍ରାୟ
ଦିବ୍ୟଜ୍ୟୋତି ମୋତିମାଳ ।
ଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରତିବିମ୍ବ ହୋଇଛି ତହିଁରେ
ଭାସ୍ୱର ହୀରପଦକ,
ତାହାଏ ନର୍ତ୍ତିତ ମଣିଦୀପ ପ୍ରାୟ
ଜଳୁଛନ୍ତି ଜଳ ଜଳ ।
ଗଣ୍ଡଶୈଳ ସମ ନଦୀଗର୍ଭେ ତାହିଁ
ବାଲିକୁଦ ଅନୁପମ,
ସାନ୍ଧ୍ୟାହ୍ନେ ନାବିକେ ତରଣୀ ଲଗାଇ
ଲଭନ୍ତି ତହିଁ ବିଶ୍ରାମ ।
ଉଠଇ ନିଶୀଥେ ସଘନେ ତାହାଙ୍କ
ଲଳିତ ଚମାଳୀ ସ୍ୱର,
ଖଞ୍ଜଣୀ ଧ୍ୱନି ସେ ମଧୁର ସଙ୍ଗୀତେ
କରେ ସୁମଧୁରତର ।

ଅଗ୍ରେ ଦେଖିଲି ବିଶାଳ ସୁନ୍ଦର
ବଟତରୁ ନଦୀତଟେ,
ତା ଦେଖି ମୋହର ମାନସ-ମନ୍ଦିରେ
ଏସନ ଭାବ ପ୍ରକଟେ ।
ଉପବିଷ୍ଟ ଯେବା ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ବାହୁ ଯତି
ଆବରି ଅଙ୍ଗେ ବଲ୍କଳ,
ଦୀର୍ଘ ଜଟାଜୁଟ ପଡ଼ିଏ ଲମ୍ବିଛି
ସ୍କନ୍ଧରୁ ବକ୍ଷ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ।
ଶବାଙ୍ଗ କୁରଙ୍ଗ ପବିତ୍ର ଛାଲ ସେ
ଚନ୍ଦ୍ରିକା-ରଞ୍ଜିତ ଛାୟା,
ନିର୍ଜନରେ ତପ ସାଧନ୍ତି ସେ ବସି
ଉପେକ୍ଷି ସଂସାର ମାୟା ।
ମାହାଶାଖ ଯେହୁ ମହୀରୁହ ତଳେ
ଜନୈକ ବୃଦ୍ଧ ତପସ୍ୱୀ,
ସାୟଂସନ୍ଧ୍ୟା ଧ୍ୟାନେ ନିବିଷ୍ଟ ଚିତ୍ତରେ
ଅଛନ୍ତି ଏକାକୀ ବସି ।
ନମନ୍ତେ ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ଯାଇ ମୋ ପ୍ରଣତ
ଉନ୍ନତ ଶିର ନମାଇ,,
ଆଦେଶିଲେ ଯୋଗୀ ଅଙ୍ଗୁଳି ନିର୍ଦ୍ଦେଶି
ନିକଟେ ବସିବା ପାଇଁ ।
ସାନ୍ଧ୍ୟଭବ୍ୟ ସାଧୁ କୁଶଳ ବାରତା
ପୁଚ୍ଛା କଲେ ଯେତେ ମତେ,
ବହୁତ କାଳରୁ ପରିଚୟ ଥିଲା
ଯେସନେ ମୋ ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗତେ ।
ଉତ୍ତର ଦେଇ ମୁଁ ବିନୟେ ପୁଚ୍ଛିଲି
ଉତ୍କଳରେଖା ତପିବରେ,
କେଉଁ କେଉଁ ସ୍ଥାନେ ଭ୍ରମି ବାହୁଡ଼ିଲେ
ପୁଣି ବହୁଦିନ ପରେ ।
ମୋ ବଚନ ଶୁଣି ସାଗ୍ରହେ ସଧୀରେ
କହିଲେ ତପୋଧନ,
ମହାଜନ ଭକ୍ତ ସଫଳ ପ୍ରାର୍ଥନା
ହୁଏ ଯାହିଁ ସଦାତନ ।
କୁପାରୁ ୧ ବଢ଼ିଧ— କୀର୍ତ୍ତି ସମନ୍ୱିତ
ଯହିଁ କୁପେଶ୍ୱର ହର,
ଜଗଦମ୍ବା ଦୁର୍ଗା ସଙ୍ଗେ ମଣ୍ଡିଛନ୍ତି
ମେଦୂର ଶୈଳଶିଖର ।
ଭାଙ୍ଗଳ ମାଗଧ ସୀମାସ୍ଥଳରୂପେ
ବର୍ତ୍ତେ ଜନପଦ ୨
ଯହିଁ ତନ୍ତୁବାୟେ କୌଷେୟ ବସନ
ଶିଳ୍ପେ ପ୍ରଶସ୍ତି ଅଛି ।
ଘନ କେଳମଞ୍ଚ ପ୍ରକୃତ ମାଳଞ୍ଚ
ମେଘାସନ-ସୁତାକୂଳେ ୩
ନିବସନ୍ତି ଯହିଁ ସ୍ୱୟମ୍ଭୂ ଅଶିକ
ଉତ୍ତୁଙ୍ଗ-ଶୃଙ୍ଗ ଦେଉଳେ ।
ଦର୍ଶ୍ୟ-ଦକ୍ଷ ହ୍ରୀମପୁର ଗ୍ରାମ
ସାଳନ୍ଦୀ କୂଳେ ଶୋଭିତ,
ଦ୍ୱିତୀୟ ପାଣ୍ଡବ ସୁପ୍ରକାଣ୍ଡ କାଣ୍ଡ
ହୋଇଛି ଯହିଁ ରକ୍ଷିତ ।
ଅଦୂରେ ତାହାର ସୁରଦାରୁକୁଞ୍ଜେ
ସୁଶ୍ୟାମଳ ତାଲପୁର,
ପୁଣ୍ୟ ସୀତାକୁଣ୍ଡେ ୪ ସ୍ନାନ କଲେ ଯହିଁ
ପାପ ହୋଇଯାଏ ଦୂର ।
ନିକାଟେ ଯେ ପାରେ ସାଳନ୍ଦୀ ତଟିନୀ
ପ୍ରବାହିତ ହୁଏ ଖରେ,
କେଉଁ କେଉଁ ଚୂଳେ ଘର୍ଘର ନିର୍ଘୋଷେ
ବିଶାଳ ଶିଳା-ଶେଯରେ ।
ସ୍ୱରତା କମଳା ପ୍ରିୟ ନିକେତନ
ଉନ୍ନତ ବାଉଦପୁର,

୧—ଏହା ଭଦ୍ରକର ପଶ୍ଚିମରେ । ଏଠାରେ ପ୍ରାଚୀନ କୌଣସି କୀର୍ତ୍ତି ଅଛି । ୨—ଅଗରପଡ଼ା ଗ୍ରାମରେ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ମଠା ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଏ । ୩—ସାଳନ୍ଦୀ କୂଳରେ ଅଶିକ ମହାଦେବଙ୍କର ମନ୍ଦିର ବର୍ତ୍ତମାନ । ୪—ସୀତାକୁଣ୍ଡ ବାଉଦପୁରର ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ସାଳନ୍ଦୀ ନଦୀ ମଧ୍ୟରେ ଅବସ୍ଥିତ ।

ଧନେ ମାନେ ଜ୍ଞାନେ ଶିକ୍ଷା ସଭ୍ୟତାରେ
ପ୍ରଶସ୍ତି ଯାର ପ୍ରଚୁର ।
ବ୍ୟବସ୍ଥା ନଗରୀ ପ୍ରାଚୀନ ସନ୍ଥିଆ
ଧରୁଛି ବୈଷ୍ଣବ ପନ୍ଥା,
ପୁସ୍ତକାକୁ ଯହିଁ ସୁରକ୍ଷିତ ଅଛି
ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟଚନ୍ଦ୍ର କନ୍ଥା ୧ ।
କ୍ଷମାମୟ ଯୋଗୀ କ୍ଷମାସାଗରଙ୍କ
ସମାଧି ମନ୍ଦିର ପାଶେ,
ଅକଳନ୍ତ ଢାଳୁଁ ବୃକ୍ଷ ଆମ୍ରତରୁ ୨
ତୋଳିଛି ଶିର ଆକାଶେ ।
ବୀରେନ୍ଦ୍ର ମଣ୍ଡଳ— ଲସନ୍ତି ଢାଙ୍କିନ
ଭଗ୍ନମୂର୍ତ୍ତି ହନୁମାନ, ୩
ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣକାନ୍ତି ଯହିଁ ବାମ ଯାମ୍ୟତରେ
ଘେନ ବେନି ସାନୁମାନ ।
ମନ୍ଥନ-ଝଟିକେ ଅସୁର ନଗରୀ
ବେଢ଼ାଇ ବନ ଚୁରିତ,
ଅସୁର-ଖୋଳିତ ଦୀର୍ଘ ସର ଯହିଁ
ବର୍ତ୍ତେ ସ୍ମରଣାତୀତ ।
ଯେ ଗ୍ରାମ ଗୌରବ କବୀନ୍ଦ୍ର ବଲ୍ଲଭ ୪
ନବରସ ଅକୂପାର,

ପୁଲକ୍ୟ ଯେଉଁ ବୀଣାପାଣି ପାଦ
କାବ୍ୟ-ଫୁଲେ ରଚି ହାର ।
ଶସ୍ୟ-ପ୍ରାଣାରାମ ଗ୍ରାମ ସଂସ୍ଥାପିତ
ଯେ ଗ୍ରାମେ ହିପୁର-ଅରି,
ସାଳନ୍ଦୀ ତଟିନୀ ତଟେ ବିବସନ୍ତ
ସ୍ୱମେଶ୍ୱର ଆଖ୍ୟା ଧରି ୫ ।
ଅସ୍ତ୍ର ଶାସନର ଅଧିଷ୍ଠାତାରୂପେ
ଶାର୍ଦ୍ଦୁଳିତ ବ୍ୟୋମକେଶ ୬
ସ୍ଥାପିଲେ ଯହିଁ ସୌମିତ୍ରି ସୁରଥୀ
ଘେନ ଅଗ୍ରଜ ଆଦେଶ ।
ଚଉଦ୍ୱାର-ଶୋଭୀ ଚଞ୍ଚଳ ଦେଉଳେ
ଯହିଁ ବ୍ରହ୍ମା ବିବସନ୍ତ, ୭
ପୂର୍ବେ ସିନ୍ଧୁତଟେ ଥିଲା ବୋଲି ଯାକୁ
ପ୍ରଚୁରଇ କିମ୍ବଦନ୍ତୀ ।
ଅଦୂରେ ଯାହାର ଗୁପ୍ତ ଗଙ୍ଗା ନାମେ
ସ୍ୱରେ ପୁଣ୍ୟତୀର୍ଥ ସ୍ଥଳ,
ମଧୁ ବାରୁଣୀରେ ବିଶୁଷ୍କ ପ୍ରାନ୍ତରୁ
ବାହାରଇ ଯହିଁ ଜଳ ।
କଳୁଷିତ-ତୋୟା ନଦଶ୍ରେଷ୍ଠପ୍ରଦା
ମନ୍ତେଇ ମହାପଙ୍କିଳା,

୧—ବୈଷ୍ଣବଧର୍ମପ୍ରଚାରକ ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟ ଦେବ ଭଦ୍ରକର ଅନ୍ତଃପାତୀ ସନ୍ଥିଆ ଗ୍ରାମରେ କେତେକ ଦିନ ଅବସ୍ଥାନ କରି ଧର୍ମପ୍ରଚାର କରିଥିଲେ । ତାହାଙ୍କ କନ୍ଥାଖଣ୍ଡିକ ଆଜି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଉକ୍ତ ଗ୍ରାମରେ ସୁରକ୍ଷିତ ଅଛି ।

୨—ଅସ୍ତଳ ଗ୍ରାମରେ ମହାତ୍ମା କ୍ଷମାସାଗରଙ୍କ ମଠ ଅବସ୍ଥିତ । କଥିତ ଅଛି, ମଠର ମହନ୍ତ କ୍ଷମାସାଗର ଜୀଇ ଜୀବନ୍ତ ସମାଧି ଗ୍ରହଣ କଲା ପରେ ବୃନ୍ଦାବନ ପଥରେ ଜଣେ ଭକ୍ତକୁ ସାକ୍ଷାତ ଦେଇ ତାହା ହସ୍ତରେ ଗୋଟିଏ ଆମ୍ର ପ୍ରଦାନପୂର୍ବକ କହିଲେ, "ଏହାକୁ ଆମ୍ଭ ଚେଲାଙ୍କୁ ଦେବ ଏବଂ କହିବ, ଆମ୍ଭ ଠାକୁରଙ୍କଠାରେ ନୈବେଦ୍ୟ ଦେଇ ମନ୍ଦିର ସମୀପରେ ଟାକୁଆ ପୋତିଦେବେ ।" ସାଧୁଙ୍କ ଆଦେଶରେ ସେହିରୂପ କରାଯାଇଥିଲା । ସେହି ଆମ୍ବ ବୃକ୍ଷଟି ସେହି ଦିନଠାରୁ ଅଦ୍ୟାବଧି ବର୍ତ୍ତମାନ ଅଛି । ୩—ଭଦ୍ରଖ ଅନ୍ତର୍ଗତ ଚରମ୍ପାଗ୍ରାମରେ ହନୁମାନଙ୍କର ମନ୍ଦିର ଅଛି । ୪—ସଙ୍ଗତ ଗ୍ରାମରେ କବି ବଂଶୀବଲ୍ଲଭ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ଏହାଙ୍କର ପ୍ରଚଳିତ ନାମ ବଡ଼ୁ ଥିଲା । ୫—ହରିଶଙ୍କରପୁର ଗ୍ରାମରେ ସ୍ୱମେଶ୍ୱର ଶିବମନ୍ଦିର ଅବସ୍ଥିତ । ୬—ଗୁଆମାଳ ଅନ୍ତର୍ଗତ ନୂଆଶାସନରେ କୁମାରେଶ୍ୱର ଶିବଲିଙ୍ଗ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ । ୭—ପାଳିଆ ଗ୍ରାମରେ ଚତୁର୍ମୁଖ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କର ମନ୍ଦିର ଅଛି । ପୂର୍ବେ ସେହି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମୁଦ୍ର ବିସ୍ତୃତ ଥିବାର କିମ୍ବଦନ୍ତୀ ଅଛି ।

ଲୁଟିଲ ଗଞ୍ଜାମରେ   ଯେଣେ, ଯେଉଁ ଦେଶେ
ବସ୍ତାର ଲକ୍ଷ୍ମୀ-ଲୀଳା ।
ମୁଦ୍ରେଶ-ବାହିନୀ   ମଣ୍ଡଳେଶ-ସ୍ୱାମୀ
ତର-ଜମ୍ବୁ ଲୁଣ୍ଠିଲା,
ଦୈତ୍ୟଭ ଭାଗନେ   ଅଧିଷ୍ଠିତ ଯହିଁ
ଦେବୀ ଘାଟେଣମଙ୍ଗଳା ।
ଭୀଷଣ-ଦର୍ଶଣ—   ମନ୍ଦିରେ ପୂର୍ବତ
ଦେଖଣାପାଟେ କ୍ଷୁଦ୍ର ଗ୍ରାମ,—
ଦେବୀ ନାମଧାରୀ   ପ୍ରାନ୍ତରେ ଯାହାକୁ
ସାଗର ଲକ୍ଷ୍ମୀ ବାମ ।
ନାବିକ-ପୂଜିତା   ଧାମନୀ ଦେବୀଙ୍କ
ପାଳିତ ଭୂମି ଧାମନ୍ତ୍ର,
ସିନ୍ଧୁ ଅଙ୍ଗେ ଯହିଁ   ମିଶାନ୍ତି ସଲିଳ
ଏକତ୍ରେ ନଦୀ ପ୍ରବାହ ।
ଗୋଦାବରୀ ଶିଖରୀ—   ସୁଭା ବୈତରଣୀ
ବସ୍ତାର ଲକ୍ଷ୍ମୀ-ଢର,
ଆଲୁଗଡ ତଟେ   ସାଳନ୍ଦୀ ସହିତେ
ଯେଉଁ ଦେଖେ, ପକ୍ଷିତର । ୧
ନରୁଣ୍ଡିଆ ଘାଟେ   ଯୋଗୀଥାଟ ଯେଣେ
ଦୁମନ୍ତ ଯହିଁ ନାସ୍ତିକା, ୨
ନୃମୁଣ୍ଡକୁଣ୍ଡଳା   ଭର୍ଦ୍ଧଶକୁନ୍ତଳା
ଭସ୍ମଲବେଶୀ ଭାଲିକା ।
ଆରଣ୍ଡି ଗ୍ରାମରେ   ବହ୍ନିକନ୍ତ ଯହିଁ
ସ୍ୱୟମ୍ଭୁ ଶିଶୁଳାୟୁଧ, ୩
ଅପରାଧୀ ବ୍ୟକ୍ତି   ଜଣାପଡ଼େ ତହିଁ
ଛୁଇଁଲେ ବୃଷ କକୁଦ ।
ସାଳନ୍ଦୀ ସଲିଳେ   ଅଭିଷିକ୍ତା ଦେବୀ
ଭଦ୍ରକେ ଭଦ୍ରକାଳିକା,
ଜଗନ୍ନାଥ ଦେବଙ୍କ   ଖଣ୍ଡଗିରେ ଯେଉଁଠି
ମୂର୍ତ୍ତିମନ୍ତ ବୀରଶିଳା ।
ଯୋଦ୍ଧାଙ୍କ ପ୍ରାନ୍ତରେ   ଉତ୍କଳୀୟ ବୀରେ
ଧରଣ ଯହିଁ ଆୟୁଧ,
ଗ୍ରାମ-ପ୍ରାନ୍ତରରେ   ବଙ୍ଗାଳୀ ବୀର
ସଙ୍ଗେ କଲେ ଘୋର ଯୁଦ୍ଧ ।
ଉତ୍କଳ ସ୍ୱାଧୀନ   ନରପତି ଯାହା
ହେବାରୁ ରଣେ ପତିତ,
ସେହି ଦିନୁ ହେଲା   ଉତ୍କଳ ଜନନୀ
ଭାଗ୍ୟ-ରବି ଅସ୍ତମିତ ।
ଜନ୍ମି ଥିଲେ ଯହିଁ   ମହେନ୍ଦ୍ର ଦୂର୍ଲଭ ୪
କାୟସ୍ଥ-କୁଳ-କେତନ,
ଇତିହାସ ପୃଷ୍ଠେ   ଗ୍ରନ୍ଥିତ ଯାହାଙ୍କ
ସୁରଭି ଯଶ-ସୁମନ ।
ଗରୁଡ ଚିଂଶୁକ—   ଭାଗନ-ସମ୍ମୁଖ
ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଗ୍ରାମ ନଗ୍ରୁଆଁ,
ଯହିଁ ନାଗବଲ୍ଲୀ—   ବଢ଼ିଲେ ନଗୀଗଞ୍ଜ
ବଲ୍ଲଣେ ଝୁରେ ଚଲୁଆ ।
ଏହିପରି କେତେ   ଦିବସ ଅନ୍ତରେ
ଭ୍ରମି ଭ୍ରମି ନାନାସ୍ଥାନେ,
ଉପନୀତ ହେଲୁ   ଯାଇ ଗୁଆମାଳେ
ସତ୍ତାକୁଣ୍ଡ ସନ୍ନିଧାନେ ।”
ସଙ୍ଗୀର ବାହାଣୀ   ଶୁଣିବାକୁ ମୋର
ଜନ୍ମିଲା ଆଗ୍ରହ ଅତି,
ଧୀର ନମ୍ରଭାବେ   ପଣ୍ଡୁରଙ୍ଗ ତହୁଁ
ଖବର କହିଲେ ଯତି ।
“ଉତ୍କଳ-ଦେଉଳ—   ଦୀପ୍ତ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଦୀପ
ମୁକୁନ୍ଦ ହରିଚନ୍ଦନ,

୧—ଏହି ଗ୍ରାମ ନିକଟରେ ସାଳନ୍ଦୀ ବୈତରଣୀ ସହିତ ମିଶିଅଛି । ୨—ଦପା ଗ୍ରାମରେ ନାସ୍ତିକା ଦେବୀଙ୍କର ମନ୍ଦିର ଅଛି । ୩—ଆରଣ୍ଡି ଗ୍ରାମରେ ଆରଣ୍ଡେଶ୍ୱର ଶିବମନ୍ଦିର ଅବସ୍ଥିତ । ୪—କେନ୍ଦୁଝର ଆନନ୍ଦପୁର ଗ୍ରାମରେ ବଙ୍ଗର ନବାବ ସିରାଜଦୌଲାଙ୍କ ମନ୍ତ୍ରୀ ମହେନ୍ଦ୍ର ଦୁର୍ଲଭଙ୍କ ବାସସ୍ଥାନ ଥିଲା ।

ତୀର୍ଥଯାତ୍ରା କାଳେ ଅଷ୍ଟସ୍ଥାନେ ଯହିଁ
ସ୍ଥାପିଲେ ଅଷ୍ଟ ଶାସନ ।
ତହିଁ ମଧ୍ୟେ ଏକ ଗୁଆମାଳ ନାମେ
ରମଣୀୟ ଜନପଦ,
ନିବସନ୍ତି ଯହିଁ ସଦାଗ୍ନି ଦ୍ୱିଜେ
ବେଦଶାସ୍ତ୍ର-ବିଶାରଦ ।
ପୂର୍ବେ ସେହି ରାଜ୍ୟ ବହୁଳ ଗୁବାକ
ପାଦପେ ଥିଲା ଘଞ୍ଚାଳ,
ସେହି ହେତୁ ସ୍ଥଳୀ ଅଦ୍ୟାପି ଲୋକରେ
ବୋଲାଉଛି ଗୁଆମାଳ ।
ନାରିକେଳ କୁଞ୍ଜେ ବିଚୁର ଏ କାଳେ
ଦୂରରୁ ହରେ ନୟନ,
ଧନ୍ୟ ସେ ନଗରୀ କାଳେ କାଳେ ଯେଣୁ
ଧରୁଛି ଶୁଭ ଲକ୍ଷଣ ।
ପୂର୍ବେ ସେହି ସ୍ଥଳେ ନିବିଡ଼ ଅରଣ୍ୟ—
ପ୍ରାଚୀରେ ହୋଇ ବେଷ୍ଟିତ,
ଅଗମ୍ୟ-ଅଭେଦ୍ୟ ଦୁର୍ଗ ପ୍ରାୟ ଦୂରୁ
ହେଉଥିଲା ପ୍ରତୀତ ।
ଛନ୍ଦିଥିଲା ପଦେ ଯାଳନ୍ଦୀ ତଟିନୀ
ନିସର୍ଗ ପରିଖା ରୂପେ,
ଶାର୍ଦ୍ଦୂଳ ଭଲ୍ଲୁ ପ୍ରାୟ ଦିଅନ୍ତି ପହରା
ଚୌପାଶେ ଶ୍ୱାପଦକୁଳେ ।
ଖଡ୍ଗଧାରୀ ସମ ଫଣଫଣା ଚଳୁ
ଧରିଥିଲା ଅସିକୋଷ,
ବୀରରଙ୍ଗ ପ୍ରାୟ ହିଂସ୍ର ଜନ୍ତୁଙ୍କର
ଗମ୍ଭୀର ଘୋର ନିର୍ଘୋଷ ।
ଶଙ୍ଖଧ୍ୱନି ସମ ଘନ ଘନ ଶବ୍ଦ
କରୁଥିଲେ ଶରଜାଳ,
ଲତାକୁଞ୍ଜେ ବସି ଉଡ଼ାଏ ଜକାପୀ
ସୁନ୍ଦର ଶିଖା-ଚପଳ ।
କ୍ରୋଧିତ ସଜାରୁ ଦକ୍ଷ ବୀର ପ୍ରାୟ
କ୍ଷେପୁଥାନ୍ତି ପକ୍ଷ-ଶର,
ନାଦନ୍ତଲେ ପକ୍ଷୀ ଉଡ଼େ କରୁଥିଲେ
ସଦା ରଣଜୟସ୍ୱର ।
ମାତ୍ର ସର୍ବଲୋପୀ କାଳଚକ୍ର-ପାଶେ
ଲୁଏ ସେ ବୈଭବ ମଥା,
କାଳବଶେ ଲୁପ୍ତ ଏବେ ସେ କାନ୍ତାର
ଶିଶିରେ କମଳ ଯଥା ।
ନିୟତି ନିୟମେ ଆଜ ଯେଉଁ ସ୍ଥାନେ
ତୋଳନ୍ତି ଶିର ଶିଖରୀ,
କାଳବଶେ ଦିନେ ଖେଳିବ ସେ ସ୍ଥାନେ
ଫେନିଳ ଊର୍ମି ଲହରୀ ।
ଆଜ ଯେଉଁ ସ୍ଥାନେ ଶୋଭେ ରତ୍ନଗରୀ
ସୁରମ୍ୟ ହର୍ମ୍ୟ ଉନ୍ନତ,
କାଲି ସେହି ସ୍ଥାନ ହେବ ପୁଣି ଅବା
ଶ୍ମଶାନରେ ପରିଣତ ।
ଏବେ ସେହି ସ୍ଥାନ ପ୍ରକାଶୁଛି ହାସ
ଶ୍ୟାମଳ ଶସ୍ୟସମ୍ଭାରେ,
ଅଲକ୍ଷ୍ମୀ ଆବାସ ପରିଣତ ଅବା
କମଳା କୋଠ ଭଣ୍ଡାରେ ।

ଦ୍ୱିତୀୟ ସର୍ଗ

ଗ୍ରାମମାନ ମଧ୍ୟେ   ଶସ୍ତ୍ରପୁର ଗ୍ରାମେ
କରନ୍ତି ଦ୍ୱିଜେ ବସତି,
କୁଳେ ଶୀଳେ ମାନେ   ଗ୍ରାମ୍ୟକୁଳରେ
ଖେଦ ଯାହାଙ୍କର ଖ୍ୟାତି ।
ପୀତାମ୍ବର ମିଶ୍ର   ନାମେ ଏକ ଦ୍ୱିଜ
କରୁଥିଲେ ତହିଁ ବାସ,
ଆଜୀବନ ସ୍ୱପ୍ନ   ଛୁଇଁଥିଲେ ନାହିଁ
ଅନୀତି ଅଧର୍ମ ପାଶ ।
ଯା ରୂପ ବର୍ଣ୍ଣିବା   ଅମର ରସନା
ବଳେ, ନର କେଉଁ ଛାର
ରୂପ ତୁଳନାରେ   ଅସମ ଯାହାଙ୍କୁ
ବସନ୍ତ ସୁନ୍ଦର୍ସାର ।
ନବଦୂର୍ବାନିଭ   ଶ୍ୟାମ କଳେବର
ନବନୀତରୁ କୋମଳ,
ସ୍ୱଚ୍ଛନେତ୍ର ଯଥା   କାଳିନ୍ଦୀ ସଲିଳେ
ଶୋଭେ ବିକଚ କମଳ ।
କେତେ ଶୋଭା ଧରେ   କୃଷ୍ଣ କେଶଗୁଚ୍ଛ
ମସ୍ତକେ କୁଞ୍ଚିକୁଞ୍ଚିକା,
କଣ୍ଠକୋଣ ତଟେ   ମାଲ୍ୟଅଙ୍କ ଜବା
ନୀଳ ଶୈବାଳ ଲତିକା ।
ସୁବିଶାଳ ବକ୍ଷ   ଔଦାର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରଜାର
ମରକତ-ସିଂହାସନ,
ଅସି ଅସ୍ତ ପ୍ରାୟ   ନାସିକା, ଶାରଦ—
ପର୍ବେନ୍ଦୁଜିତ ବଦନ ।
ଶାଳ ଶାଖା ଭଳି   ସରଳ ସୁଢ଼ଳ
ଭୁଜ ଆଜାନୁଲମ୍ବିତ,
ଜ୍ଞାନ-ବିଚକ୍ଷଣ   ବିଦ୍ୟା-ଧୁରନ୍ଧର
ସର୍ବଶାସ୍ତ୍ର ସୁପଣ୍ଡିତ ।
ଯେ ବିଷମ କାଳେ   ଭୁଲିଯାନ୍ତି ଅଜ୍ଞ—
ଜନେ ହିତାହିତ ଜ୍ଞାନ,
ପୀତାମ୍ବର ସେହି   ତରୁଣ ବୟସେ
ଥିଲେ ଅତି ସାବଧାନ ।
ଯୌବନେ ଯୁବକେ   ସମକ୍ଷରେ ଦେଖି
ପାପପୂର୍ଣ୍ଣ ଦୁଇ ପଥ,
ସ୍ୱଭାବ ସଂସର୍ଗ—   ବଶରୁ ଗମନ୍ତି
ଯାର ଯେଉଁ ମନୋରଥ ।
ପ୍ରଥମ ପଥରେ   ଗମିବା ସହଜ
ଦ୍ୱିତୀୟଟି ଅସହଜ,
ଦୌବାରିକ ରୂପେ   ଉଗ୍ରଅଛନ୍ତି
ଯେଉଁ ଭାବୁ ରିପୁବ୍ରଜ ।
ପଶିଲେ ଜାଣଣ   ନ ସହିଲେ କାହିଁ
ଘଟିବ ଶେଷେ ମଙ୍ଗଳ,
ସ୍ୱାଦୁ ମିଳେ ପିନା   ତ୍ରିଭଙ୍ଗୀ ଭୁଞ୍ଜି
ଚରଣେ ପିଇଲେ ଜଳ ।
ମାତ୍ର ଆଦ୍ୟ ସୁଖ   ପରିଣାମ ଦଶା
ଘୋର ଅନର୍ଥକାରିଣୀ,
ଆପାତ ମଧୁର   ଲଙ୍କାଆମ୍ରେ ଯଥା
କଭୁ ନୁହେଁ ହିଣିହିଣି ।
ଇର୍ଷାପଲ୍ଲୀ ସଙ୍ଗ   ଆରମ୍ଭେ ଯୌବନ
ହୃଦୟ-ବେଦୀରେ ଯାଗ,
ପୁରୋଧା ବରଣେ   କାମ, କ୍ରୋଧ ଅଗ୍ନି,
ଧର୍ମ ଯଜ୍ଞପଶୁ ତ୍ୟାଗ ।
ସନ୍ଧାର୍ଥ ଆହୁତି,   ଲୋଭ ସ୍ତ୍ରୁବ ସ୍ରୁଚ,
ଆବର ହୋତା ଅଜ୍ଞାନ,
କଳହ ଉଦ୍ଗାତା   ମିଥ୍ୟା ଯଜ୍ଞଯୂପ
ସତ୍ୟ ସମିଧ ସମାନ ।
ଏହି ଭୟାବହ   ଅମଙ୍ଗଳ ଯାଗେ
କାମାଭକ୍ତି-ସୋମରସ,
ଏ ଯଜ୍ଞର ଫଳ   ପାପ ଅଧୋଗତି
ଅଲକ୍ଷ୍ମୀ ଅପଯଶ ।

ଯୌବନ ପ୍ରଭାବେ   ଦୁର୍ନିବାର ଗର୍ବ
   ଅନାହ୍ୱାନେ ଉପସ୍ଥିତ,
କର୍ଣ୍ଣାଉଛୁ ପ୍ରାୟ   ସ୍ୱଚ୍ଛ ହୃଦୟରେ
   କରିଦିଏ କଳୁଷିତ ।
ତାହାଁ ସଙ୍ଗେ ଆସି   ବିଷୟ ବାସନା
   ରୋଧେ ନୀତାଶ୍ରିତ ପଥ,
ନିରଙ୍କୁଶ ଭାବେ   ଟାଣି ନେଇଯାଏ
   ଦୁଷ୍ଟ ମାର୍ଗେ ମନୋରଥ ।
ଧନ ପଛେ ଲୋଭ   ଦ୍ରୁତେ ଧରି ଆସେ
   ପଞ୍ଚାଧ୍ୟାୟ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଗ୍ରନ୍ଥ, *
ଏହି ଦୁଷ୍ଟ ସେନା   ଯୁବକଙ୍କୁ ଦିଏ
   ଗୁରୁତ୍ୱେ ଯେ ଆଦ୍ୟ ମନ୍ତ୍ର ।
ପୁଣି ଏହି କାଳେ   ମିଳେ ଯଦି ଦୈବେ
   ପ୍ରଭୁତ୍ୱ ସୁଖ ସମ୍ଭୋଗ,
ଯୋଗିଯାଏ ତେବେ   ସୁବର୍ଣ୍ଣେ ସୁହାଗା
   ସୌଭାଗ୍ୟେ ମାହେନ୍ଦ୍ର ଯୋଗ ।
ଯନ୍ତ୍ର ସେ ପ୍ରଭୁତ୍ୱ   ବିଷମ ବ୍ୟାଧିର
   ଔଷଧି ଭବେ ଅଭାବ,
ଲୁବ୍ଧ୍ୟଙ୍କୁ ଅଧିକ   ଅଧୀନେ ମଣନ୍ତି
   ପ୍ରଭୁଙ୍କର ଏ ସ୍ୱଭାବ ।
କିନ୍ତୁ ଚକ୍ଷୁଷ୍ମାନ   ସଦା ଆତ୍ମସୁଖେ
   ପରଦୁଃଖେ ଚକ୍ଷୁହୀନ,
ଦୀନ ଦରିଦ୍ରଙ୍କ   ପ୍ରତି ହୃଦ ତାଙ୍କ
   ଲୁହାଠୁଁ ବଳି କଠିନ ।
ତନୟେ ଅଧୀନ   ଦୁଃଖ ନିବେଦିଲେ
   ଥାଉ କହିବାର କଥା,
ଚନ୍ଦା ଦକ୍ଷିଣାରେ   ଥରେହେଁ କଦାପି
   ଟେକି ନ ଗୁହାନ୍ତି ମଥା ।
ନିରପେକ୍ଷ ଜନ   ମୁଖରୁ ଶୁଣିଲେ
   ଆତ୍ମମତ ବିପରୀତ,

ରୁଦ୍ର ଅଗ୍ନିଶିଖା—   ପ୍ରଚଣ୍ଡ ପାବକେ
   ଅପର୍ଣ୍ଣ ଝାସ ଦ୍ରବିତ ।
ଯୌବନ, ସମ୍ପଦ,   ପ୍ରଭୁତ୍ୱ ଜନଙ୍କେ
   କରନ୍ତି ଦୁଃଖ ସଞ୍ଚାର,
ଏ ଦୁଷ୍ଟଙ୍କ ହସ୍ତୁ   ସତ୍ୟଧର୍ମସେବୀ
   ଲଭନ୍ତି ଏକା ନିସ୍ତାର ।
ଯନ୍ତ୍ର ଏ ଦୁରନ୍ତ   ଜନ ମିତ୍ରଙ୍କର
   ଜଘନ୍ୟ ଚରିତ୍ର-ଗ୍ଲାନି
ପାରିଥିଲା ନାହିଁ   ପୀତାମ୍ବର ପ୍ରାଣେ
   ବୀଭତ୍ସ ଦୀକ୍ଷା ପ୍ରକାଶି ।
ଲୋଭମୋହ ଆଦି   ଦୁଷ୍ଟରିପୁ ତାଙ୍କୁ
   ନ ଥିଲେ ମୂଳହୁଁ ଛୁଇଁ,
ହୃଦୟ-ଅମ୍ବରେ   ସଦ୍ଭାବ-ଶଶାଙ୍କ
   ଥିଲା ଆଜୀବନ ଉଇଁ ।
ପରଶଙ୍କ ସୁଖ—   ଦୁଃଖେ ଥିଲା ତାଙ୍କ
   ଗଭୀର ସହାନୁଭୂତି,
ଭୁମୁଥିଲେ କାବ୍ୟ   ମର୍ତ୍ତ୍ୟେ ଶାନ୍ତରସ
   ଧରି ମନୋହର ମୂର୍ତ୍ତି ।
ପିତୃମାତୃପଦେ   ଅଚଳା ଭକ୍ତି
   ରଖିଥାନ୍ତି ନିରନ୍ତର,
ପିତୃମାତୃଭକ୍ତ   ସ୍ୱର୍ଗର ଦେବତା
   ନୁହେଁ ସେ ପ୍ରାକୃତ ନର ।
ସେ ଦେଶଙ୍କ ଋଣ   ତନୟ ପକ୍ଷରେ
   ଯେସନ ଅଗାଧ ସିନ୍ଧୁ,
ଶତଜନ୍ମ ସେବା   କଲେ ସେ ଋଣରୁ
   ଶୁଝି ନୁହେଁ ଏକ ବିନ୍ଦୁ ।
ତାଙ୍କ ପଦେ ଯେହୁ   ଆତ୍ମଗରିମାରେ
   ନ କରେ ଭକ୍ତି ପ୍ରଣାମ,
ଧିକ ସେ ମାନବ,   ଧିକ ତା ଜନମ,
   ଧିକ ତାର ପୁତ୍ର ନାମ ।

* ଅନ୍ୟ ପାଠାନ୍ତର

ଅନାଦ୍ୟନ୍ତ ଭାବରୁ ଅଙ୍କିତ ଥିଲେ ଦ୍ୱିଜ
ସୁଭୃତ ପଙ୍କଜ ପଥ,
ଆଶ୍ରମଲୋକାଶ୍ରୟ ପାଳୁଥିଲେ ଗୁଣି
ଅତିଥି ସତ୍କାର ବ୍ରତ ।
ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଶାନ୍ତି କ୍ଷମା ଦୟା ଅସ୍ତ୍ର ଧରି
ମାତିଣ ଧର୍ମ—ସଂଗରେ,
ପାପ ପଥଦ୍ୱାର ରଖୁଥିଲେ ଦ୍ୱିଜ
ଜଣିଥିଲେ ଅଙ୍କେ ଶରେ ।
ଶର୍ମିଷ୍ଠା ନାମେ * ଶଶିଶୁଭ୍ରାଙ୍ଗୀ
ତାହାଙ୍କ ସହଧର୍ମିଣୀ,
ରୂପେ ଗୁଣେ ବାଳା ଅନୁପମା ଭବେ
ମନ୍ଦ ମାତଙ୍ଗଗାମିନୀ ।
ଶୁଣୁଥିଲେ ଲୋକେ ଦେଖି ସେ ରୂପଶ୍ରୀ—
ମୌଳିମଣି-ଭୂଷଣଶ୍ରୀ,
ଶୋଭା-ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ଛାଞ୍ଚେ ସଂଚରେ ଗଢ଼ିଛି
ଭଗବନ୍ତ ହାତ ଅବା !
ସୁକୁମାର ବପୁ ଜବା ସେ ଶିରୀଷ—
କୁସୁମଶାଳୀ ପିଣ୍ଡିଲ,
ବାଳାବୟ ବେଳ ପରଶମାତରେ
ସତେ ଯା ଯିବ ମଉଳି ।
ଜନକସୁତା ବା ସେ ବସିଛନ୍ତି ଆସ୍ୟ—
ଚନ୍ଦ୍ରେ ସୁଧା ଶକ୍ତିରାଶି,
ଅଳକା ଲତା ସେ ଫୁଲ୍ଲ କମଳରୁ
ବେଢ଼ିଛନ୍ତି ମଧୁଲୋଭେ ।
କସ୍ତୂରୀ ଚନ୍ଦନ ଆରକ୍ତିମ ଭାତି
ଅଧର ଶିଖର ଦଳ,
ନାସା ସୁଷମାରେ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ବଂଶୀ ଧୈର୍ଯ୍ୟ
ଲଜ୍ଜାରେ ଯିବ ଚଳିଲା ।
ଶମାଦେବୀଙ୍କ ଭାଳେ ସିନ୍ଦୂରବିନ୍ଦୁଟି
ଆଭାସେ ରବିଙ୍କେ ଜିଣଇ,
ଦ୍ୱୈମଣିକ ଦେଖି ଭଙ୍ଗୀ ଲଜ୍ଜା ଜନା
ଶ୍ରଦ୍ଧାରେ ଭାବ ମିଶାଇ ।

ସ୍ତବକପୁଞ୍ଜକେ ଗୁରୁ ହୀରାଭାର
କିଶଳୟ ମଣ୍ଡଳ ଅଛ,
ମୁଖ—ଶଶଧରେ ଶୁଦ୍ଧ ବୃଦ୍ଧ ସ୍ତବକ
କରନ୍ତି ଶୋଭା ଅଳକ ।
ବସ୍ତ୍ର ଆବରଣ ଫୁଟି ଝଟକଇ
ମୋତିହାର ନେତ୍ରତାର,
ସ୍ୱଚ୍ଛ ବକ୍ଷାବୃତ ମଧ୍ୟ ଆସେ କି
ଧାଇଁ ଧାଇଁ ତାର ।
କଙ୍କଣ ମଧ୍ୟାର କରପୁରେ ଶୋଭେ
ସରୁ ଶଙ୍ଖ ଖଞ୍ଜୁଳ,
ପଦ୍ମସ୍ୱରଭଙ୍ଗୀ ଶଇଁବଡ଼ା ଲଭା
ମୃଣାଳେ ଯଥା, କଣ୍ଟକ ।
ଭାଗଶିକ ରମ୍ଭା ଜିଣିଲେ ଗୁରୁ ଜଙ୍ଘ
ନିତମ୍ବ ଅତି ସ୍ଥୂଳ,
ଅରୁଣପଦ୍ମ କି ଶୋଭା—ସରୋବରେ
ଫୁଟିଛି କହ୍ଲାର ଫୁଲ ।
ରୂପଗୁଣେ ବାଳା ସଙ୍ଗେ ସ୍ୱର୍ଗ ଉଦ୍ୟାନେ
ହେବେ ଲୋକମାତା ରମା,
ମର୍ତ୍ତ୍ୟଲୋକେ ଏବା ଅଟେ ସ୍ଥିରା ସେହି
ତାଙ୍କର ଯୋଗ୍ୟା ଉପମା ।
ଅତ୍ୟଳ୍ପ ଭୂଷଣେ ଭୂଷଣଭୂଷଣା
ଶୋଭେ ଦେବୀ ଶର୍ମିଷ୍ଠା,
ବହୁ ଅଳଙ୍କାରେ ରୂପହୀନା ଯୁବତୀ
ହୁଏ କି ସୁନ୍ଦର ସୁଧା ।
ପର ସୁରୂପଙ୍କୁ ଅନ୍ତରେ କେବେ ତାଙ୍କ
ନ କରଇ ଦେଖି ମୁଖ,
ପୂଣ୍ୟ ଶୁଭକର୍ମେ ସଦା ରତ ଥାଏ
ସତ୍ୟେ ମଣେ ମହାସୁଖ ।
ରୂପ ଗୁଣ ଦେଇ ମଧ୍ୟେ ସନ୍ତାନରେ
ଲଭିଅଛ ଭାଗ୍ୟବଶ,
ଶନ୍ତୁ ଭାକ୍ଷାଦାରେ ସେ ଦେଇ ପିଣ୍ଡ
ଥିଲେ ପାର୍ବତୀଙ୍କ ଭଳି ।

* ଲୋହିତ ବର୍ଣ୍ଣର ଶାଳ କଳଳ ଲତା ।

ଏକକୁ ଅନ୍ୟେକ   ଯୋଗ୍ୟ ପଶ୍ଚାନ୍ତର
  ଥିଲେ ସେ ଦ୍ୱିଜ ଦମ୍ପତି,
ସ୍ୱାମୀ ସେବକଙ୍କୁ   ମଣୁଥିଲୁ ବାଳା
  ମୂର୍ତ୍ତିମନ୍ତ ସ୍ୱର୍ଗ ସମ୍ପତ୍ତି ।
ତେଣୁ ସ୍ୱାମୀ ପୁଣ୍ୟ—   ସନ୍ନେହ-ପଯ୍ୟରେ
  ଅବଳା-ମୁକୁଟ-ରତ୍ନ,
ଦାନ କରୁଥିଲେ   ମନପ୍ରାଣ ଯଥା
  ସୁଧାକର ପଦେ ରତ୍ନ ।
ଦେନି ହୃଦୟରୁ   ଦେନିଏ ଦେନିଙ୍କୁ
  କରୁଥିଲେ ଅଭିଷେକ
ପ୍ରେମ-ଜଳେ, ତେଣୁ   ଦେନିଙ୍କର ଆତ୍ମା
  ମିଶି ହୋଇଥିଲା ଏକ ।
ଏକ ପଞ୍ଜୁରୀରେ   ଯୁଗ୍ମ ଶୁକ ସାରୀ
  ଅବା ସେ ପୁଂସ ଲଳନା,
ଏକ ବୃନ୍ତେ ଦେନି   ଫଳ ସେହୁ ଦେନି
  ଏସନ ହୁଏ କଲ୍ପନା ।
ସାଧୁ ଆତ୍ମା ସିନା   ସାଧୁ ଆତ୍ମା ସଙ୍ଗେ
  ମିଶିଯାଏ ଅବିକଳ,
ସାରୁ ସୁବର୍ଣ୍ଣରେ   ମିଶି ପାରୁଇ କି
  କୃତ୍ରିମ ବେର୍ଣ୍ଣି ପିତଳ ।
ଏ ମାୟା ସଂସାରେ   ସକଳ ଅସାର
  ଧର୍ମ ଏକା ସତ୍ୟ ଧନ,
ନାରୀଧର୍ମ ମଧ୍ୟେ   ସାର ସ୍ୱାମିସେବା
  ପାତିବ୍ରତ୍ୟ ସଂରକ୍ଷଣ ।
ତେଣୁ ସ୍ୱାମିପଦ   ସେବୁଥିଲା ବାଳା
  ମଣି ତାକୁ ମୁକ୍ତି ପଥ,
ନ ହୁଏଁ ସେ କଳ   ନ କରିବା ଯାଏଁ
  ପାରାୟଣ ଧର୍ମଗ୍ରନ୍ଥ ।
ମୂର୍ଖ ନୀଚ ଜନେ   ଦେବତା ସମାନ
  ହୁଅନ୍ତୁ ଧରମବଶୁଁ,
ଧର୍ମହୀନ ପଣ୍ଡିତ   କୁଳୀନ ସଙ୍ଗତେ
  ତୁଳନା କେବଳ ପଶୁ ।

ଆନ ଦେ କହିବ   ଅଯୁସେ ସୁବର୍ଣ୍ଣ
  ଅୟସ୍କାନ୍ତ ମଣି ବନା,
ସୁବୃତ୍ତ ଯେସନ   କରିପାରେ ଏକା
  ନୀଚ ଜନେ ଉଚ୍ଚ ସିନା ।
ସ୍ୱାମୀ ସୁଖେ ଦୁଃଖେ   ସମଭାଗୀ ହୋଇ
  ଧ୍ୟାଇଣ ପ୍ରାଣାତ୍ମକଙ୍କୁ,
ତାଳ ଅନ୍ତର୍ଯ୍ୟାମି   ସାର୍ଥ କରୁଥିଲା
  ସହଧର୍ମିଣୀ ନାମକୁ ।
ପୂଷ୍ପାଶୁରେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ   ରତି ସତୀ ଯଥା
  ହୋଇଥିଲେ ଆହ୍ଲାଦିନୀ,
ଅଥବା ଯେସନ   ସତ୍ୟବାନେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ
  ଅଶ୍ୱପତିଙ୍କ ନନ୍ଦିନୀ ।
କି ଅବା ଯେସନ   ବଶିଷ୍ଠ ମହର୍ଷି
  ଲଭେ ସତୀ ଅରୁନ୍ଧତୀ,
କିମ୍ବା ଯେତେକେ ପାଇ   ପତିରୁପେ ନଳେ
  ଗ୍ୱିଜତେମା ଦମୟନ୍ତୀ ।
ଅବା ଦେବଦେବ   ଚନ୍ଦ୍ରଚୂଡ଼େ ଲକ୍ଷ୍ମୀ
  ଯଥା ହିମାଦ୍ରି-ଦୁହିତା,
କିବା ଯଥା ରାମେ   ରାମଚନ୍ଦ୍ରାକାଶ—
  ଗ୍ରହଣୀତାରକା ସୀତା ।
ତେସନ ଲକ୍ଷଣ   ନିଜ ଯୋଗ୍ୟ ପତି
  ପୀତାମ୍ବରେ ଶଶିପ୍ରଭା,
ମଣୁଥାଏ ନିତି   ସ୍ୱର୍ଗର ନିଶୁଣୀ
  କରଗତ ହେଲା ଅବା ।
ଦେବତା ଅତିଥି   ଗୁରୁ ବୃଦ୍ଧେ ମାନ୍ୟ
  ସମର୍ପି ଯଥାବହିତ,
ଦ୍ରୁତପରାୟଣ   ହୋଇ ସେ ଦମ୍ପତି
  ସତ୍କାର୍ଯ୍ୟେ ଥିଲେ ନିରତ ।
ଆଳସ୍ୟ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ—   ସେବା ମିଥ୍ୟାବାଦ
  ଏହାଧେ ବହି ନମସ୍କାର,
ପାଳୁଥିଲେ ସ୍ୱତ୍ୱ—   ଧର୍ମ ସତ୍ୟ ଦୟା
  ସୌଜନ୍ୟ ପରୋପକାର ।

ତାତ, ସୁରତେଶୀ ସମସ୍ତଙ୍କଠାରେ
ଦେଜିଙ୍କ ଥିଲ ସ୍ୱଭାବ,
ଲଭେ ଛତ୍ରଦାନ ଯେ ସିନା, ସେ ଘୋଷେ
ହୃଦୟେ ଲୁଟିଲ ଭବ ।
ଶାସ୍ତ୍ରରସାମୃତ ପାନେ ସେ ଦମ୍ପତି
ସୁଖେ କାଟୁଥିଲେ ଦିନ,
ସଂସାର ସମ୍ପଦେ ବାହ୍ୟେ ମିଶି ପୁଣି
ସଦା ଥିଲେ ଉଦାସୀନ ।
ସର୍ବ ସୁଖେ ସୁଖୀ ହୋଇ ଯେତୁଥିଲେ
ଦିନ ସେ ପୁଂସ ଅବଳା,
ସନ୍ତତ ଅଭାବେ ଜଳନ୍ତୁ ସେ ସୁଖକୁ
ଊଣା ଥିଲ ଏକ କଳା ।
ମାନବ ତ ଛାର ଲାଗି ରହିଅଛି
ଅଭାବ ଦେବ–ଜୀବନେ,
ଷୋଡ଼ଶ କଳାରେ ଭାସ୍ୱରମଣ ତ
ହୁଅନ୍ତି କେବେ ଗଗନେ ।
ଜନ ଭୁବନରେ କୁହାପି ନୁହେଁ ତ
ସୁଲଭ ବିଶୁଦ୍ଧ ସୁଖ,
ଛାୟା ଛାୟା ପ୍ରାୟ ସୁଖ ସଙ୍ଗେ ସଦା
ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନରେ ଥାଏ ଦୁଃଖ ।
ଧନୀର କୁଟୁମ୍ବ ଅଭାବ, କୁଟୁମ୍ବୀ—
ଜନର ଅଭାବ ଧନ,
ଧନ କୁଟୁମ୍ବରେ ଏଥିପର ସଦା
ଲାଗିଅଛି ବୈରିପଣ ।
ଦିନେ ଶଶିପ୍ରଭା ଅଦ୍ଭୁତ ସ୍ୱପନ
ଦେଖିଲ ରଜନୀଶେଷେ,
ଆଚମ୍ବିତେ ଆସି ଆରାଧ୍ୟ ଦେବତା
ଉପଗତ ଦିବ୍ୟବେଶେ ।
ସୁଶ୍ୟାମଳ ରୂପ ଅତସୀ କୁସୁମ—
ଆଭାକୁ ଦିଏ ଧିକ୍କାର,
ତଡ଼ିତ ଜିତି— ଲଟେ ପୀତବାସ
ବାଶିଦେ ଭବ୍ୟ ପ୍ରକାର ।

ନିଶା ଅନ୍ଧକାର ହେଲେ ଭଙ୍ଗ ଏଥୁ
ସ୍ଫୁରିତ ପ୍ରଭା ଅପଘନୁ
ବକ୍ଷ ବିଲମ୍ବିତ ବନମାଳା ଯଥା
ନୀଳ ନଭେ ଇନ୍ଦ୍ରଧନୁ ।
ଶଙ୍ଖ ଚକ୍ର ଗଦା ଶତଦଳ ପଦ୍ମ
ବିଶୋଭିତ ଚତୁର୍ଭୁଜରେ,
ଶିଖଣ୍ଡ-ମଣ୍ଡିତ କନକ କିରୀଟ
ଝଟକେ ମସ୍ତକୋପରେ ।
ସ୍ଫୁରିତପୁଟେ ଦୋଳେ ମକର-କୁଣ୍ଡଳ
ବିଜୁଳି ବର୍ଣ୍ଣ ଝଟକ,
ବକ୍ଷେ ବିସ୍ତରି ଶରଦିନ୍ଦୁଜିତ
କୌସ୍ତୁଭ ମହାପଦକ ।
ଏସନ ବେଶରେ ଅଗ୍ରେ ଉଭା ହୋଇ
ବାଳାକୁ କହିଲେ ତାତ,
"ଝିଅଁ ଦିବାନିଶି ଝୁରୁଛୁ ମାଆ ଲୋ
ଲୋତକେ ପୂରାଇ ଆଖି ।
ଅଚିର ଭବିଷ୍ୟେ ଘଟିବ ତୋ ଭାଗ୍ୟେ
ଇଷ୍ଟସିଦ୍ଧି ସୁଖଭୋଗ,
ଶାନ୍ତ ମନ୍ତ୍ରୌଷଧି ସେବନେ ତୁ ଏବେ
କର ଦୂର ଚିନ୍ତାରୋଗ ।
ଆବାଲ୍ୟରୁ ସେବି ଭକ୍ତି–ଡୋରେ ତୁହି
ବାନ୍ଧିଛୁ ମୋର ହୃଦୟ,
ସେହି ପୁଣ୍ୟବଳେ ଅନ୍ତେ ମୋ ସନ୍ନିଧି
ଲଭିବୁ, ନାହିଁ ସଂଶୟ ।
ଦୁଃଖ–ନିଶି ତୋର ପାହିଲାଣି, ଆଶୁ
ଲଭିବୁ ଦିବ୍ୟ ନନ୍ଦନ,"
ଏତେ କହି ପ୍ରଭୁ ଭକ୍ତଚିନ୍ତାମଣି
ହେଲେ କ୍ଷଣେ ଅଦର୍ଶନ ।
ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ ହରି ଦୀନଜନ–ବନ୍ଧୁ
ଅପାର ତୁମ୍ଭ କରୁଣା,
ତୁମ୍ଭ କୃପା ବିନା ଦୁଃଖୀ ଦୁଃଖୀଙ୍କର
କେ ଭରସାରେ କି ଊଣା ?

ତବେ ଯେ ଏକାନ୍ତେ ତବ ପଦାମ୍ବୁଜ
ର ଅଭାବ ହେବ ତାର୍,
ଦୂର ହୋଇବ ତୃଷା ଦୂର୍, ଆଶା ହେବ
ସୁଧାପୂର୍ଣ୍ଣ ଅକୂପାର୍ ।
ନିଦ୍ରାଶେଷେ ବାଳା ସ୍ୱପ୍ନକଥା ହେଜ
ଶଯ୍ୟାରୁ ଉଠି ଚଞ୍ଚଳ,
ସ୍ୱାମୀ ସନ୍ନିଧାନେ ଆମୂଳ ବୃତ୍ତାନ୍ତ
ବର୍ଣ୍ଣିଲି ସୁଖେ ସକଳ ।
ଉତ୍ତରିଲେ ମୃତ ପ୍ରାୟ ପୀତାମ୍ବର
ଚନ୍ଦ୍ରା–ଅସ୍ତ୍ର ହୃଦେ ହାଣି,
ସଞ୍ଜୀବନୀ ମନ୍ତ୍ର ପ୍ରାୟ ହେଲା ତାଙ୍କୁ
ଶଶିପ୍ରଭା ସ୍ୱପ୍ନବାଣୀ ।
ସୁନୟନର ବର ଶୁଣି ପୀତାମ୍ବର
ହେଲେ ଅତି ହୃଷ୍ଟମନ,
ନିଦାଘ ତୃଷାର୍ତ୍ତ ଚାତକ କର୍ଣ୍ଣେ କି
ଶୁଭିଲା ଘନ ଗର୍ଜନ ।
ସେହି ଦିନୁ ଦ୍ୱିଜ ମଣିଲେ ସେ ବାଣୀ
ବିଶ୍ୱାସ ସହ ଆଶ୍ୱାସ,
ମୂଳଭାର୍ଯ୍ୟା ସିନା ଅଟଇ ବିଶ୍ୱାସ
ଅବିଶ୍ୱାସେ ଭାର୍ଯ୍ୟା ନାଶ ।
ଜାଣିଲେ ଉଭୟ ଅବଲମ୍ବେ ଭାଗ୍ୟେ
ସୁଖ–ନଳିନୀ–ନାୟକ,
ଫୁଟିଯିବ ଏବେ ଆଶା–ବ୍ରତତୀରେ
ମନୋରଥ ମଣିବକ ।
ଧନ୍ୟ ଆଶା ତୋର ଅଦ୍ଭୁତ କ୍ଷମତା
ପଞ୍ଚାନ୍ତର ତାକୁ ଚାହିଁ,
ଯେ ଔଷଧ ବଳେ ଶୁଷ୍କ ପ୍ରାଣକୁ ତୁ
ମୁହୂର୍ତ୍ତେ ଦେଉ ଜିଆଇ ।
ମରୀଚିକା ପ୍ରାୟେ ମନୋମୃଗକୁ ତୁ
ଭୁଲାଉ ଧରି ଛଳନା,
ଶୂନ୍ୟେ ଶୂନ୍ୟେ ଚାହିଁ ରୋକ ଯାଇ ପୁଣି
ଶେଷେ ଭକ୍ଷଦେଉ କଣା ।

[illegible] ପରେ ପ୍ରସବଇ ତାରା
ପୁତ୍ର-ସୁଲକ୍ଷଣବନ୍ତ,
ଅନନ୍ତ ପ୍ରସାଦୁ ଜାତ ହୋଇଲା ଶିଶୁ
ନାମ ଦେଲେ ଅନନ୍ତ ।
ଦିବ୍ୟ ପୁତ୍ର ଲଭି ହେଲେ ସେ ଦମ୍ପତି
ଆନନ୍ଦ-ସମୁଦ୍ରେ ମଗ୍ନ,
ଦୁଃଖେ ନିମଜ୍ଜମାନ ଜନ ଏବେ ଦୈବେ
ପାଇଲା କି ତଟଭାଗ ।
ଅଥବା ତସ୍କର ଲଭି ଯାଇ ଯଥା
ମଣେ ହରଷ ଆହ୍ଲାଦ,
କି ଅବା ଯେସନ ବ୍ରହ୍ମଧ୍ୟାୟୀ ଯୋଗୀ
ଲଭି ବ୍ରହ୍ମ ସୁଖାସ୍ୱାଦ ।
ଶଶିକଳା ଭୁକ୍ତି ଯଗେ କିବୁ କିବୁ
ଯେସନ ବଢେ ସାଗର,
ତନୟ ବୃଦ୍ଧିରେ ବଢ଼ିଲା ତେସନ
ସ୍ନେହ ପିତାମାତାଙ୍କର ।
ସର୍ବ ସମ୍ପତ୍ତିରୁ ସାର୍ ଅଟେ ଏକା
ଜଗତେ ପୁତ୍ର ସମ୍ପତ୍ତି,
ତେଣୁ ରକ୍ଷା ପାଇଁ ଆନ ଧନ, ପୁତ୍ର
ଧନେ ନର୍ଦ୍ଧ ଅବ୍ୟାହତ ।
ବଢ଼ିଲା ବାଳକ— ପ୍ରାଜ୍ଞ ପିତୃସ୍ନେହ
ଅଗାଧ ସିନ୍ଧୁ ସମାନ,
ତନ୍ତୁ ତାହାଠାରୁ ବଳି ମାତୃସ୍ନେହ
ସହସ୍ର ଗୁଣେ ମହାନ ।
ଅନ୍ଧଜନ ଯଥା ଯଷ୍ଟିଶର୍ତ୍ତି ବୃଦ୍ଧେ
ଧରିଥାଏ ନିରନ୍ତର,
ଶଯ୍ୟା ଭୋଜନ କାଳରେ କଦାପି
ନ କରେ ପାଶୁ ଅନ୍ତର ।
ତଥା ଶଶିପ୍ରଭା ପାଖରୁ ଅନ୍ତର
ନ କରେ କୁମରମଣି,
ଭଲେ ଛଡ଼ା ହେଲେ ଝୁରଇ ଆକୁଳେ
ଯେସନ୍ତେ ମଣିହରା ଫଣୀ ।

ନବ୍ଦି ଭାବସ୍ଥାରେ ସ୍ୱପନେ ଯଦ୍ୟପି
ନ ଦେଖଇ ସୁନମୁଖ,
ଉଠି ବସେ ଖରେ ଶିରେ ବଜ୍ରାଘାତ
ପ୍ରାପ୍ତ ମଣି ଘୋର ଦୁଃଖ ।
ବୟୋବୃଦ୍ଧ ସଙ୍ଗ ବଢ଼ିଲା କୁମର
ଅତିକ୍ରମି ବାଲ୍ୟସୀମା,
ଛାଡ଼ିଗଲା କ୍ରମେ ପିତାମାତା ହୃଦୁ
ଦୁଃଖ-ତିମିର-କାଳିମା ।
ସ୍ୱଳ୍ପକାଳ ମଧ୍ୟେ ହେବାରୁ ଅନନ୍ତ
ଇଚ୍ଛାଭୀପ୍ସୁ ପାଠେ ନିପୁଣ,
ଯଥାକାଳେ ଆସି ଆଶ୍ରିଲେ ହୃଦୟ
ବିନୟାଦି ଶୁଭଗୁଣ ।
ଶାସ୍ତ୍ରପାଠେ ସେତୁ ତୋଷୁଥିଲା ସଦା
ଜନକଜନନୀ ଚିତ୍ତ,
ଧର୍ମେ ମତି ରଖି ସାଧୁଥାଏ ପୁଣି
ପ୍ରାଣପଣେ ପରହିତ ।
ରୂପେ ଗୁଣେ ଶୀଳେ ହେଲା ସୁନମଣି
ପିତା ସମ ଅବିକଳ,
ରସାଳ ପାଦପେ ଫଳିବ ବା କାହିଁ
କଷାୟ କେନ୍ଦୁ ଫଳ ।
ଧାର୍ମିକ ପଣ୍ଡିତ ଗୁଣୀ ପତିସୁତେ
ଲଭି ଶଶିପ୍ରଭା ସତୀ,
ମନୋଲ୍ଲାସେ ମଣୁ— ଥାଏ ଆପଣାକୁ
ନାରୀକୁଳେ ଭାଗ୍ୟବତୀ ।
ବଢ଼ି ଆସୁଥିଲା ହୃଦ-ବନେ ତାର
ଦିନୁ ଦିନୁ ସୁଖ-ତରୁ,
କେ ଜାଣିଥିଲା ସେ ଦୁଃଖ-ଝଞ୍ଜାବାତେ
ଉପୁଡ଼ିଯିବ ମୂଳରୁ !

ତୃତୀୟ ସର୍ଗ

ଦିନେ ପୀତାମ୍ବର ସାନ୍ଧ୍ୟକୃତ୍ୟ ସାରି
ଜପୁଥିଲେ ବସି ମାଳ,
ନିୟତିବଶରୁ ଏ କାଳେ ତାହାଙ୍କୁ
ଆକ୍ରମିଲା ଆସି କାଳ ।
ଶରୀର ଥରିଲା ରୋମାଞ୍ଚିତ ହେଲା
ବଦନୁ ବହିଲା ଫାଳ,
ନମ୍ର ହେଲା କ୍ରମେ ଗ୍ରୀବାଦଣ୍ଡ ଯଥା
ଅନିଳାଘାତେ ମୃଣାଳ ।
ପରିଜନେ ଯେତେ ଉପଚାର କଲେ
ହେଲା ସବୁ ଅକାରଣ,
ଶୃଙ୍ଖଳ ଫିଟିଲେ ମତ୍ତ ମତଙ୍ଗଜ
ମାନେ କି ଆଉ ବାରଣ ।
ଝୁରୁଁ ଝୁରୁଁ ଆହା ଅଲକ୍ଷିତେ ଦେହ-
ପିଞ୍ଜରୁ ଜୀବନ-ପକ୍ଷୀ,
ଉଡ଼ିଗଲା ମାୟା— ଶିକୁଳି ଛିଣ୍ଡାଇ
ଆଗତ ସ୍ଥାନକୁ ଲକ୍ଷି ।
ମୁହୂର୍ତ୍ତକେ ତନୁ ଫିକା ପଡ଼ିଯାଇ
ଭଜିଲା ଧରଣୀ ତଳ,
ଶୋଷିନେଇ ଶଂସ କାଳ-ଗଜ ଫିଙ୍ଗି—
ଦେଲା କି କଇଥ ଫଳ ।
ଅନ୍ତଃପୁର ମଧ୍ୟୁ ସଘନେ ଉଠିଲା
କରୁଣ ବିଳାପ ଧ୍ୱନି,
ଧୈର୍ଯ୍ୟ-ରଣିଛିଡ଼ା ସେ ଧ୍ୱନି ଶୁଣିଲେ
ତରଳିଯିବ ଅଶନି ।
ପତିହୀନା ହୋଇ ସୁତା ଶଶିପ୍ରଭା
ବିଳପିଲା ଉଚ୍ଚସ୍ୱରେ,
ହା ହା ପ୍ରାଣନାଥ କାହିଁ ଗଲ ମୋତେ
ଭସାଇ ଶୋକ-ସାଗରେ ।

କହିତ କି ପ୍ରଭୁ ଦାସୀ ପ୍ରତି ହେବ
ଅଦୋଷେ ଏତେ ନିର୍ଦ୍ଦୟ,
ସ୍ୱଚ୍ଛୋଦ କରୁଣା— ନିର୍ଝରୁ ଝରେ କି
ନିରସ-ଆବିଳ ପୟ ।
ଅନ୍ତିମ ସମୟେ ଇଷ୍ଟମନ୍ତ୍ର ଭୁଲେ
ଜପି ଜପି ତୁମ୍ଭ ନାମ,
ପ୍ରାଣ ପରିହରି ସେ ସୁକୃତି ଫଳେ
ଲଭିବ କୈବଲ୍ୟ ଧାମ ।
ହୃଦୟ-ଉଦ୍ୟାନେ ରୋପିଥିଲି ଏହି
ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଆଶା-ବଲ୍ଲରୀ,
କାଟିଦେଲ ଆହା ସମୂଳେ ତାହାକୁ
କାଳ ବଲ୍ମୀକି ମସ୍ତ୍ରୀ ।
ଏତେ କୂଟ ମନେ ଥାଉଁ କିପାଁ କଲ
ପ୍ରଣୟ-ଡୋରେ ବନ୍ଧନ,
ଦୁଇ ଦିନ ପାଇଁ ସମର୍ପିଥିଲି ତ
ଶ୍ରୀପଦେ ଜୀବନମନ ।
ବୃଥା ମଣୁଥିଲି ପରେ ଆପଣାର
ଉଲ୍ଲାସେ ଫୁଲାଇ ଛାତି,
ଦିନ ବୋଲି ଯାକୁ ସ୍ୱପ୍ନେ ଦେଖୁଥିଲି
ସେ ସିନା ଉଆଁସ ରାତି ।
ଏହା ଜାଣିଥିଲେ ହୋଇ ନ ଥାନ୍ତି ମୁ
ଆଶାର ପରିଗ୍ରହିକା,
ଦୂରୁ ଦେଖି ଯାକୁ ମଣୁଥିଲି ଜଳ
ସେ ସିନା ମୃଗତୃଷ୍ଣିକା ।
ଧୂଳିଖେଳେ ମାତି ଭୁଲିଗଲି ଆହା
ମୂଳ ଦୀକ୍ଷାମନ୍ତ୍ର-ବୀଜ,
ବୃଥାରେ ସିନା ମୁଁ ଆଚରୁଣଥିଲି
ଏ ଲଭଶୂନ୍ୟ ବଣିଜ ।

ଜୀବନ୍ତ ଜୀବନେ ହେଉଥାନ୍ତା ଯେବେ
ଶରୀରୁ ପ୍ରାଣ ସଞ୍ଚାର,
ଅଜାଣତରେ ତେବେ ସମର୍ପି ଦିଅନ୍ତି
ମୁହିଁ ଏ ଜୀବନ ହାର।
ମୁଁ ମଲେ ମୋ ପଣ ତେବେ ପରିବାର
ମିଳନ୍ତେ ପ୍ରଭୁ ସ୍ନେହରେ,
ସିନ୍ଧୁ ଆଶା ସିନା ଲୋଡ଼ନ୍ତି ସତତ
ସଜଳା ନଦୀନଦରେ।
ହେ ନୀଳାଦ୍ରିପତି ଦୀନ ଜନ ପ୍ରତି
କିପାଇଁ ଏତେ ନିର୍ଦ୍ଦୟ,
ପୂର୍ଣ୍ଣ ନାହିଁ ଜଳ ତେବେ କିପାଁ ପ୍ରଭୁ
ସୃଷ୍ଟିକୁ ନାଶେ ପ୍ରଳୟ।
ଆସି ନାହିଁ କଷ୍ଟ ଏ ସଂସାରେ ମୁହିଁ
ତବ ପଦେ କରି ଅଳି,
ନିତେ ଜନ୍ମଦାତା ହୋଇ ଦେବ କିପାଁ
ବହିଲି କଷ୍ଟ ଏଭଳି।
ଏହି ବିଧି ପରି ସୃଜି ଦୟାନିଧି
ଦୋଳିଅ ଜଗତେ ବିଧି,
ପ୍ରତାରଣା ପାଇଁ ସ୍ୱପ୍ନେ ଅର୍ପି କିପାଁ
ଦରିଦ୍ର ହସ୍ତରେ ନିଧି।
ଛାର ନାରୀ ହୋଇ କେମନ୍ତେ ବୁଝିବ
ଏ ତୁମ୍ଭ ଗୂଢ଼ କପଟ,
ନିଜେ ଅଧିକାରୀ ହେଇ ଶେଷେ ପୁଣି
ଲଗାଅ ଭଗାରି ହୃଷ୍ଟ।
ଏତିକି କେବଳ ଲଭି ସିନା ପ୍ରଭୁ
ଦୀନପ୍ରତି ହୋଇ ବାମ,
ଦୀନବନ୍ଧୁ ଆଖ୍ୟା ବଦଳେ ବହିଲ
ଦୀନ-ପ୍ରପୀଡ଼କ ନାମ।
ସ୍ୱାମି-ଶଶୀ ଦେଖି କୁମୁଦିନୀ ପ୍ରାୟ
ଯାଉଥିଲି ସୁଖେ କାଳ,
ହେତେ ବେଗେ ଆହା ଗ୍ରାସିଲା ସେ ସୁଖେ
ଦୁର୍ଗ୍ରହ-ରାହୁ ଚଣ୍ଡାଳ।

ଏହିପରି କାନ୍ଦି ଲୋଟୁଥିଲା ବାଳା
ଯେସନେ ଲୋଟଣୀ ପାରା,
ପ୍ରସ୍ରବଣ ପ୍ରାୟ ଝରୁଥାଏ ନେତ୍ରୁ
ଅବିରଳ ଅଶ୍ରୁଧାରା।
କାନ୍ଦୁ କାନ୍ଦୁ ତାର ହୃଦୟ-ସାଗରୁ
ଉଠିଲା ଶୋକ-ଲହରୀ,
ପ୍ରବଳ ବେଗରେ ଉଠି ବୁଡ଼ାଇଲା
ତନ୍ତ୍ରକେ ଚେତନା-ତରୀ।
କ୍ରମେ କ୍ରମେ ତହିଁ ଆକ୍ରମିଲେ ଆସି
ସାତ୍ତ୍ୱିକ ଶୋକ ସଙ୍ଘାତ,
ଏହିପରି ସିନା ଦୁର୍ବଳ ପୀଡ଼ନେ
ଦକ୍ଷ ପ୍ରବଳର ହାତ।
ସାତ୍ତ୍ୱିକ ପରଶେ ସତୀ-ଶିରୋମଣି
ପୋତିଲା ତଳକୁ ମଥା,
ପ୍ରଭାତେ ମିହିର— କିରଣ ପରଶେ
ସରେ କୁମୁଦିନୀ ଯଥା।
ଭଣ୍ଡିଦେଲା ସ୍ମୃତି ଘଟକେ ମୂର୍ଚ୍ଛାର
ମଧୁର ମାଦକ ନିଶା,
ସ୍ମୃତି, ମୂର୍ଚ୍ଛା ଦେନି ମଧ୍ୟେ ସଦାକାଳେ
ଲଗିଛି ଭଗାରି ହିଂସା।
ମୂର୍ଚ୍ଛା ଭୁଲେ ଆହା ଦୁଃଖୀର ସହାୟ
କେ ଅଛି ସଂସାରେ ଆଉ,
କେହିଁ ପଇତୁଷ ଲଭି ଆସେ ସ୍ମୃତି
ସାଧେ ତାହା ସଙ୍ଗେ ଦାଉ।
ପ୍ରତିବେଶୀ ଜନେ ତୋଳି ଧରି କଲେ
ସଲିଳ ମୁଖେ ସେଚନ,
ଶୋକକ୍ଷୟ ପାଇଁ ପ୍ରବୋଧି କହିଲେ
ମଧୁରେ ଧୀରେ ଏସନ,—
"କିପାଇଁ ମାଆ ଲୋ ଶୋକେ ଝୁରୁଅଛୁ
ଉପୁଜେ ଶୋକୁଁ ସନ୍ତାପ,
ନିଦାଘ ଶ୍ରେଣୀର ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଦାହ ସିନା
ବଢ଼ାଏ ଅନଳତାପ।

ଯେତେକ ସୁନ୍ଦର   ତେତେକ ବଢ଼ିବ
  ଶୋଚନା, ଚିନ୍ତା, କଷ୍ଟ,
ମୂର୍ଚ୍ଛାବେଗରେ ଅବା   ବିନାଶିବ ତାଙ୍କୁ
  ପ୍ରଖର ଅନଳ ଚଣ୍ଡ।
ଅନିତ୍ୟ ସଂସାରେ   ସକଳ ଅନିତ୍ୟ
  ଯଥା ବିଜୁଳି ଆଲୋକ,
ଏହା ଜାଣି ଶୁଣି   କପାଇଁ ହୃଦୟେ
  ପୋଷୁଅଛୁ ବୃଥା ଶୋକ।
ଜନ୍ମିଲେ ମରଣ   ନିଶ୍ଚୟ ଘଟିବ
  ଏ ଅଟେ ଶାଶ୍ୱତ ପ୍ରଥା,
ଜଗତେ କାହାରି   ଶକ୍ତିରେ ସେ ବିଧି
  ହେବାର ନୋହେ ଅନ୍ୟଥା।
ଆଜ ଯେ ବୀରେନ୍ଦ୍ର   ବୀର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରତାପରେ
  ଟଳମଳପାରେ ସ୍ଥିତ,
ନିଶ୍ଚିତ କାଲକେ   ହେଉଛି ସେ କାଲି
  ଶମନପୁରେ ଅତିଥି।
ଯେଉଁଠାରେ ସଂଯୋଗ ସେଠାରେ ଅଲକ୍ଷ୍ୟେ
  ବିୟୋଗ ଅଛି ଅବଶ୍ୟ,
ପାନ୍ଥି ପନ୍ଥିକାର   ସମାନ ସିନା ଏ
  ମାୟା ସଂସାର ରହସ୍ୟ।
ତରଙ୍ଗିଣୀ ଦେହ   ବୁହନ୍ତି ଭବେ
  ଜନ୍ତୁହିଁ ବୁହାଇ ତର,
ଯଥାକାଳେ ଲୀନ   ହୋଇଯିବ ପଞ୍ଚ—
  ଭୂତେ ଭୌତିକ ଶରୀର।
ଯେତେବେଳେ ପ୍ରାଣୀଏ   ବିଶ୍ୱାତ୍ମା ସମୀପୁଁ
  ଆସିଲେ ଏହି ସଂସାରେ,
ସଂସାରେ ଯହୁଁ ସେ ଆସିଲେ ସେ କାଳେ
  ଶମନର ଅଧିକାରେ।
ଭବ-ପାରାବାରେ   ମାୟା-ଭଉଁରୀରେ
  ଘୂରି ଘୂରି କେତେ ଦିନ,
କର୍ମ ଅନୁସାରେ   ଫଳ ଭୁଞ୍ଜି ଶେଷେ
  କାଳଗର୍ଭେ ହେବେ ଲୀନ।

ଯକ୍ଷପତି ସମ   ସମ୍ପଦସମ୍ପନ୍ନ
  ରତ୍ନେ ଯା ଅଙ୍ଗ ଭୂଷିତ,
ସମସ୍ତ ଗର୍ବରେ   ହେବ ସେହି ଦିନେ
  କାଳକୁଣ୍ଡେ କବଳିତ।
ଭିକ୍ଷାଝୁଲି କାନ୍ଧେ   ଘେନି ଯେ ଭିକ୍ଷାରୀ
  ଦ୍ୱାରେ ଦ୍ୱାରେ ବୁଲେ ଯାଇ,
କାଳ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଲେ   ଜୀବନ ତାହାର
  ଘେନିଯିବ ପ୍ରେତସାଇଁ।
ଅନ୍ନବସ୍ତ୍ର ଦାନେ   ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ଅଛନ୍ତି
  ନିତି ନିତି ଯେଉଁ ବ୍ରତୀ,
ତା ପୁଣ୍ୟ ଶରୀର   ହେବ ଦିନେ ଆହା
  ଚିତା-କୁଣ୍ଡେ ପୂର୍ଣ୍ଣାହୁତି।
ଘୂର୍ଣ୍ଣ ଉଜ୍ଜଳ   କାଳଚକ୍ର ସଦା
  ସମସ୍ତଙ୍କ ଶିରୋପରେ,
ଭବିତବ୍ୟ ଫଳ   ନୋହିବ ଅନ୍ୟଥା
  କଦାଚ କାହା ବଳରେ।
ବ୍ୟର୍ଥ ବେଦନାରେ   ଝୁରୁହେଉ କିପାଁ
  ନ ବୁଝି ସଂସାର ଗତି,
ବସୁର ଦେଖ ତୁ   ପିତାମାତା ତବ
  କାହିଁ ଛନ୍ତି ଗୁଣବନ୍ତ ?
କାହିଁ ଗଲେ ଆହା   ଉତ୍କଳ-ଗୌରବ
  କେଶରୀ ବଂଶ-କେଶରୀ,
ଯଯାତି, ଲଲାଟ,   ମରକତ ଆଦି
  ମାତୃଅଙ୍କ ଶୂନ୍ୟ କରି।
ପବିତ୍ର ଜାହ୍ନବୀ—   ବଂଶ-ଅବତଂସ
  ଗଙ୍ଗେଶ୍ୱର ମହୀପାଳ,
ଗଙ୍ଗା ଗୋଦାବରୀ   ମଧ୍ୟେ ଉଡ଼ୁଥିଲା
  ଯାହାଙ୍କ ଜୟ-ଶବଳ।
ନରେନ୍ଦ୍ର-ବାଞ୍ଛିତ   ଗୁଣେ ବିଭୂଷିତ
  ନୃପତି ଅନଙ୍ଗଭୀମ,
ନୀଳାଚଳ ଧାମେ   ବିରଚେ ଯାହାଙ୍କ
  କୀର୍ତ୍ତିଧ୍ୱଜ ଅପ୍ରତିମ।

ଶତ୍ରୁ ଦର୍ପହାରୀ ବୀରେନ୍ଦ୍ର ମଣ୍ଡଳୀ —
ମୁକୁଟ-ଭୂଷଣ-ହୀର
ନରସିଂହ ଦେବ, ତୋଳାଇଲେ ଯେହୁ
କୋଣାର୍କେ ଅର୍କମନ୍ଦିର ।
ଯହିଁରେ ଉତ୍କଳ— ଶିଳ୍ପୀ ଦେଖାଇଲେ
ଶିଳ୍ପବିଦ୍ୟା ଶେଷସୀମା,
ପ୍ରସ୍ତରଗାତ୍ରେ ଲେଖା ଥିଲା ଯା ତାହିଁରେ
ଉତ୍କଳମାତା-ମହିମା ।
ଲୁଚିଯାଇଅଛି କାଳସ୍ରୋତେ ବହୁ—
କିନ୍ତୁ ସେ ମନ୍ଦିର ସତ୍ତା,
ଭଗ୍ନ ମୁଖଶାଳା ଦେଖାଉଛି ଏବେ
ପାନ୍ଥେ ଭବ-ନଶ୍ୱରତା ।
ବୈଷ୍ଣବଧର୍ମର ପ୍ରଭାବୃଦ୍ଧିକାରୀ
ପ୍ରତାପୀ ପ୍ରତାପରୁଦ୍ର,
ବୈଷ୍ଣବୀ ଭକ୍ତିରେ ସମ ଏତା ଯାଙ୍କୁ
ପରମ ବୈଷ୍ଣବ ରୁଦ୍ର ।
ଯାହାଙ୍କ ଆଜ୍ଞାରେ ବୈତରଣୀ ବକ୍ଷେ
ମନ୍ଦିର ହେଲା ପ୍ରସ୍ତୁତ,
ଯେ ମନ୍ଦିରେ ମୃତେ ବସନ୍ତ ଅଦ୍ୟାପି
ବହୁରୂପୀ ଅଚ୍ୟୁତ ।
ଶ୍ରୀମୁକୁନ୍ଦ ଦେବ ଉତ୍କଳ ଖଣ୍ଡର
ଶେଷ ସ୍ୱାଧୀନ ସମ୍ରାଟ,
ବଙ୍ଗେ ଯାହାଙ୍କର ମୂର୍ତ୍ତିମନ୍ତ କୀର୍ତ୍ତି
ବଗ୍ଲକେ ତ୍ରିବେଣୀ ଘାଟ ।
ଏହିପରି କେତେ ମହାତ୍ମାଏ ଗଲେ
କାଳ ତରଙ୍ଗରେ ମିଶି,
ଗତଜୀବ ଲାଗି ବୃଥା କାହିଁ ସତ
ଶୋକ କର ଦିବାନିଶି ।

ସ୍ରୋତେ ଦୁଇ ଖଣ୍ଡ କାଷ୍ଠ ଭାସି ଆସି
ମିଶିଯାଏ ଅକସ୍ମାତ,
ମୁହୂର୍ତ୍ତକ ପରେ ଅଲଗା ତାହାକୁ
କରିଦିଏ ପୁଣି ବାତ ।
ଏହିପରି ପିତା ଭ୍ରାତା ବାନ୍ଧବେ ସର୍ବ—
ପରିଜନ ସମାଗମ,
ଅହୋ କି ଅଦ୍ଭୁତ ଏହା ଜାଣି ପ୍ରାଣୀ—
ହୃଦୁ ନ ଛୁଟଇ ଭ୍ରମ ।
ଜନମୀ ପିଅର ପତିପୁତ୍ର ପୁଣି
ଆଉ ଯେତେ ପରିବାର,
ମନେ ବିଚାରିଣ ଦେଖ ସୁଲୋଚନେ
ନୁହନ୍ତି କେହି ତାହାର ।
କ୍ଷଣିକ ସଂଯୋଗ ସଦା ବିଚ୍ଛିନ୍ନତା
ତାହାକୁ ନାହିଁ ଅଜଣା,
ତଥାପି ମାନବେ ସଂସାର କୁହୁକେ
ପଡ଼ି ହେଉଛନ୍ତି କଣା ।
କେ ତାହାର ପତି କେ ତାହାର କନ୍ୟା
କେ ପୁଣି କାହା ତନୟ,
ପଥିକ ପରାୟେ ଭବପାନ୍ଥଧାମେ
ପରେ ପରେ ପରିଚୟ ।
ଆପଣା ଶରୀର ରଖିବାକୁ ମଧ୍ୟ
ନାହିଁ ଶକ୍ତି ଆପଣାର,
ପର ଲାଗି ତେବେ ଶିରେ ବହ କାହିଁ
ବ୍ୟର୍ଥ ଯନ୍ତ୍ରଣାର ଭାର ।
ଶୋକ ପରିହରି ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଅବଲମ୍ବି
ସୁନିଶ୍ଚଳ କର ମତି,
ବୃଥା ଶୋକେ ଆଉ ଗତ ଆତ୍ମା ତାହିଁ
ବାହୁଡ଼ି ଆସିବ ସତି !

ଚତୁର୍ଥ ସର୍ଗ

ଏହିପରି କେତେ ରୂପେ ପ୍ରବୋଧିଲେ
ଜ୍ଞାତିପ୍ରତିବେଶୀଗଣ,
କିନ୍ତୁ ସେ ସକଳ ପ୍ରୟାସ ତାଙ୍କର
ହେଲା ମାତ୍ର ଅକାରଣ ।
ଜ୍ଞାନ-ଅସ୍ତ୍ରେ ବାଳା ଭବ-ବନ୍ଧନକୁ
ହେଲେ ପକାଇଲା କାଟି,
ପୂର୍ବେ ସୁନା ବୋଲି ମଣୁଥିଲା ଯାକୁ
ଏବେ ସେ ଦିଶିଲା ମାଟି ।
ଯେ ରୂପରେ ତଳେ ନ ଦେଖିଲେ ମଣେ
ଦଶଦିଗ ଅନ୍ଧକାର,
ଅଲକ୍ଷ୍ୟ ତାଠାରୁ ବାତ୍ସଲ୍ୟ ମମତା
କରିନେଲା ପ୍ରତ୍ୟାହାର ।
ସ୍ମୃତି-ମୁକୁରେ ଦେଖିଣ ସମ୍ମୁଖେ
ନଶ୍ୱରତା ପ୍ରତିଚ୍ଛାୟା,
କ୍ଷୁଦ୍ରଗତେ ବାଳା ଜାଣିଲା ଏସନ
ଉପେକ୍ଷି ସକଳ ମାୟା ।
ବୃଥା ସିନା ମୁହିଁ ଶୋକେ ଝୁରି ଝୁରି
ବଢ଼ାଉଛୁ ମୋହଭାର,
ଶୋକ-ସ୍ରୋତ ଆସ୍ତେ ତେ ତାହିଁ ଭରିଛି
ଭବ-ମହାଅକୂପାର ।
କର୍ମମୟ ଭବ କର୍ମକ୍ଷେତ୍ର ସିନା
ନିଖିଳ ପ୍ରାଣିକୁଳର,
ଚିର ବିଶ୍ରାମର ଆଶ୍ରମ ବୋଲିଣ
ମଣେ ତାକୁ ଭ୍ରାନ୍ତ ନର ।
ସନ୍ତାପିତ ପ୍ରାଣ ଭବ ଉତ୍ସଙ୍ଗତେ
ହେବାର ନୁହେଁ ଶୀତଳ,
ଶମଇ ସିନା ତା ନିତ୍ୟଧାମଧର୍ମ—
ଶଶଦ ବାରି କେବଳ ।
ନିରଙ୍କୁଶ ଆଶା— ପିପାସା ତ କେବେ
ନୁହଇ ମନୁ ନିବାରି,

ଯେତେ ନିବାରିଲେ ପଛୁ ଧରି ମାୟା
ଅଲକ୍ଷ୍ୟ ନଏ ଓଟାରି ।
ଇହପରକାଳେ ପତିପଦସେବା
ନାରୀର ପରମ ଧର୍ମ,
ପତିହୀନା ହୋଇ ବୃଥା ପ୍ରାଣ ଧରି
ଅରକ୍ଷିତ କେଉଁ କର୍ମ ।
ପତି ମୋର ପ୍ରାଣ ପତି ମୋର ଧ୍ୟାନ
ପତି ମୋ ଜ୍ଞାନ ମୂରତି,
ପତି ଇହକାଳ ପତି ପରକାଳ
ପତି ମୋ ପରମ ଗତି ।
ପତିସେବା ପାଇଁ ଯିବ ପରଲୋକେ
ତାଙ୍କ ପଦ ଅନୁସରି,
ଘଟିଲା ତାହାଙ୍କ ଭାଗ୍ୟେ ଯେଉଁ ଦଶା
ସେ ଦଶା ଧ୍ରୁବ ମୋହରି ।
ଅସାର ସଂସାର ସୁଖ ପ୍ରତି ତଳେ
ନାହିଁ ଆଉ ମୋର ମାୟା,
ସୁଖ ବୋଲି ଯାକୁ ବୋଲନ୍ତି ସେ ସିନା
ଦୁଃଖର ଦାରୁଣ ଛାୟା ।
ଦମ୍ପିତ ହୃଦଇ ପ୍ରାଣରଙ୍କ ହେବ
ସେ ସୁଖରେ କେଉଁ ଫଳ,
ଘନଧାରାପାୟୀ ଚାତକୀ କେବେ
ଲୋଡ଼େ କି ପଲ୍ୱଲ ଜଳ ।
ଆଜି ମଧ୍ୟାହ୍ନରେ ଖେଳୁଥିଲା ମୋର
ପୁରେ ଆନନ୍ଦ-କଲ୍ଲୋଳ,
ଦିନାନ୍ତେ ସେ ପୁରୁ ଉଠୁଅଛି ଆହା
ଶୋକର କରୁଣ ରୋଲ ।
ଏହିପରି ଦଗ୍ଧ କ୍ଷଣସ୍ଥାୟୀ ସୁଖେ
ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ଭୂମଣ୍ଡଳ,
ସୁଧା ବୋଲି ତାକୁ ଭ୍ରମେ ମଣେ ନର
କିନ୍ତୁ ସେ ତୀବ୍ର ଗରଳ ।

ପଶ୍ଚବୃଷ୍ୟମାନ ଏ ବିଶ୍ୱ ଭୁବନ
କେବଳ ମିଥ୍ୟା କଳ୍ପନା,
ନାସ୍ତିତ୍ୱେ ଅସ୍ତିତ୍ୱ ଆରୋପଣ ସିନା
ମାୟାର ଖାଲି ଛଳନା ।
ଆକାଶର ବର୍ଣ୍ଣ ନ ଥିଲେହେଁ ତାହା
ଦିଶେ ଯଥା ଗାଢ଼ ନୀଳ,
ସେରୂପେ ଅରୂପ ହୋଇ ରୂପବନ୍ତ
ଦିଶେ ଏ ଭବ ଅଖିଳ ।
ଅନିତ୍ୟ ସଂସାରେ ନିତ୍ୟସୁଖ ଯେତୁ
କରୁଥାନ୍ତି ଅନ୍ୱେଷଣ,
ଜଳଭ୍ରମେ ସିନା କରନ୍ତି ସେ ମୂଢ଼
ମୃଗତୃଷ୍ଣାରେ ସନ୍ତରଣ ।
ନାହିଁ ଯେ ସ୍ଥାନରେ ଦ୍ୱେଷ, ହିଂସା, ବ୍ୟାଧି,
ଜରା, ମୃତ୍ୟୁ, ଶୋକ, ଭୟ,
ମାନବାତ୍ମା ତହିଁ ଲଭଇ ବିଲୟ
ସେହି ସ୍ଥାନ ସୁଖମୟ ।
ଗୁହୁଁ ଗୁହୁଁ ଆସି ଭୋଗ ହୋଇଗଲା
ଯାମିନୀ ପ୍ରଥମ ଯାମ
ଦିବସ ଚହଳ ଜନ-କୋଳାହଳ
ଲଭୁଛନ୍ତି କ୍ରମେ ବିରାମ ।
ଶୁଭିଲା ଚୌଦିଗ ନିଶି-ଯାମଘୋଷୀ
ଫେରବ ଭୈରବ ରବ,
ଲୁହାଟିଲେ ତବା ରଜନୀ-ସ୍ୱଣୀଙ୍କ
ପ୍ରତିହାରିବର୍ଗ ସବ ।
ତରୁଶାଖେ ବସି ଡେଣା ଝାଡି ଝାଡି
ରଟିଲେ ଉଚେ କୌଶିକେ,
ଯାମିନୀ-ଝିଙ୍କାରି ପରି ଝୁଣ୍ଟୁଝୁଣ୍ଟୁ
ନିଃସ୍ୱନେ ସ୍ୱନିଲେ ଝିଙ୍କେ ।
ସୁଧୀରେ ଶୀତଳ ସମୀର ସଙ୍ଗରେ
ପୁଷ୍ପ ପରିମଳ ହରି,
ଏହିରୂପେ ବଳେ ହରିନଏ ସିନା
ଦୁର୍ବଳ ତରୁ ମସ୍ତକ ।

ରତ୍ନଦୀପ ପ୍ରାୟେ ଜଳୁଛନ୍ତି ନଭେ
ତାରକାଭାରକାବାର,
କୋଟି ନେତ୍ର ମେଲି ଦେଖୁଛନ୍ତି ପରା
ଅମରେ ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ବେଭାର ।
କେତେ ବୁଡ଼ୁଛନ୍ତି କେତେ ଉଠୁଛନ୍ତି
ଲଭନ୍ତି କେତେ ବିଲୟ,
ଜନ ହୃଦୟରେ ଲାଗିଥାଏ ଯଥା
ଭାବରାଶି ଅଭ୍ୟୁଦୟ ।
ନୀରବତା ଭଙ୍ଗି ସନ୍‌ସନ୍ ସାଇଁ ସାଇଁ
ଗମ୍ଭୀରେ ଡାକେ ଆକାଶ,
ପଞ୍ଚ-ତରଙ୍ଗିଣୀ କମଳିନୀ ଅବା,
ଛାଡ଼େ ଶୋକ ଶରଶ୍ୱାସ ।
ଗମ୍ଭୀର ଅନ୍ଧାର ଗର୍ଭେ ବୁଡିଗଲା
ଜଳ ସ୍ଥଳ ମହୀରୁହ,
ଥାଉ ଆନ ସେହି ନିବିଡ଼ ତାମସେ
ନ ଦିଶେ ମୁହଁକୁ ମୁହଁ ।
ଶସ୍ୟ-ସୁଶ୍ୟାମଳା ଧରଣୀ-ସ୍ୱଣୀଙ୍କ
ଦିବାକର ଅଦର୍ଶନେ,
ଢାଙ୍କିଛନ୍ତି ଦେହ ଶୋକଚିହ୍ନବ୍ୟଞ୍ଜୀ
ମଳିନ କୃଷ୍ଣ ବସନେ ।
ଜ୍ୱାଳାମୁଖୀ ଶିବା ନଦୀକୂଳେ, ବନେ,
ପ୍ରାନ୍ତରେ ଜାଳିଲେ ନିଆଁ,
ଯା ଦେଖି ଡାଆଣୀ ଆଲୁଅ ଭ୍ରମରେ
ଡରେ ଥରେ ପାଳୁହିଆ ।
ଖଦ୍ୟୋତପଙ୍କତି ଅଙ୍କିଯାଉଛନ୍ତି
ଗଗନେ ଆଲୋକ ରେଖା,
ଘୋର ନିରାଶାରେ ଭଙ୍ଗୁରାଶା ଯଥା
ଦିଏ କ୍ଷଣେ କ୍ଷଣେ ଦେଖା ।
ଆଜି ଅନୁକୂଳା ରଜନୀକୁ ଜାଣି
କବା ସେ ହରଷଭରେ,
ସୁବର୍ଣ୍ଣ କାଳିରେ ଲେଖନ୍ତି ତା ମହିମା
ନକ୍ଷତ୍ରରୂପୀ ତାରକାରେ ।

ସୁପ୍ତସ୍ଥାନ ତେଜି   ବୁଲିଲେ କ୍ଷୁଧାର୍ତ୍ତ
ବନଚର ଜୀବଗଣ,
ପ୍ରବଳ ଜନ୍ତୁଏ   ଦୁର୍ବଳେ ଅନ୍ୱେଷି
କଲେ ବ୍ୟଗ୍ରେ ଆକ୍ରମଣ ।
ଦନ୍ତରେ ନଖରେ   ଆକ୍ରାନ୍ତ ଜୀବର
ଶୁଭେ କରୁଣ ଚିତ୍କାର
ପ୍ରବଳ ଦୁର୍ବଳ   ଘୋର ସଂଘର୍ଷଣେ
ପୂର୍ଣ୍ଣ ସିନା ଏ ସଂସାର ।
ଏ କାଳେ କାନ୍ଦିଏ   ଆଚ୍ଛାଦିଣ ଶବେ
ଶୁଆଇ କୁଣପ ରଥେ,
କାନ୍ଧେ ଘେନ ତାହା   ହରିଧ୍ୱନି କରି
ଗମିଲେ ଶ୍ମଶାନ ପଥେ ।
ବିହୁଣ୍ଡି ହସ୍ତରେ   ଚାଲିଲେ ଭଣ୍ଡାରୀ
ଆଗେ ଆଗେ ବେନି ପାଶେ,
ଅପର କାନ୍ଦିଏ   ଚାଲିଛନ୍ତି ପଛେ
କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି ଶୋକୋଚ୍ଛ୍ୱାସେ ।
କିଛିକ୍ଷଣ ପରେ   ଶବବାହୀ ଜନେ
ଶ୍ମଶାନେ ଶବଶିବିକା,
ଓହ୍ଲାଇ ଥୋଇଲେ   ମହାଶୋକେ ନେହ୍,
ବର୍ଷି ଅଶ୍ରୁକଣିକା ।
ଭୂଇଁଗାତ ଖୋଳି   ଚନ୍ଦନାଦି ଗନ୍ଧ
କାଷ୍ଠେ ସଜାଇଲେ ଚିତା,
ସ୍ନାନାନ୍ତେ ଶବକୁ   ପିନ୍ଧାଇଲେ ଆଣି
ନୂତନ ବସ୍ତ୍ର ପଇତା ।
ବର ପ୍ରାୟେ ତାହା   ଶରୀରେ ଚନ୍ଦନ
ବୋଳିଦେଲେ ବହୁଳରେ,
ଶୁଭ୍ର ଉତ୍ତରୀୟ   ଶୁଭ୍ର ପୁଷ୍ପହାର
ଲମ୍ବାଇଲେ ଗଳେ ଖରେ ।
ଝଟକେ ଉଠିଲା   ଚିତାସ୍ଥ ଶରୀର
ଜୀବିତ ଜନ ପ୍ରକାର,
ଛିନ୍ନିଯାଇଅଛି   ଖାଲି ସିନା ଏତା
କଣ୍ଠ-ବୀଣାବାଦ୍ୟ-ତାର ।

ଅଗ୍ନି ପ୍ରଦକ୍ଷିଣ   କରାଇଣ ଶବେ
ଥୋଇଲେ ଚିତା ଉପରେ,
ଚଡ଼ ଚଡ଼ ଶବ୍ଦ   ସହିତ ହୁତାଶନ
ଉଠିଲା ଜଳି ପ୍ରଖରେ ।
ଏସନ ସମୟେ   ସତୀ ଶଶିପ୍ରଭା
ହେବାପାଇଁ ସହମୃତା,
ଦ୍ରୁତ ପଦକ୍ଷେପେ   ଶ୍ମଶାନାଭିମୁଖେ
ହେଲା ପ୍ରସୂତ ବହିଷ୍କୃତା ।
ଅନ୍ଧକାର ଭେଦି   ଚାଲିଅଛି ବାଳା
ସାଧ୍ୱସଶୂନ୍ୟ ଅନ୍ତରେ,
ଉଚ୍ଛୁଳି ଉଠନ୍ତି   ଗନ୍ତବ୍ୟ ସରଣୀ
ରୂପ ପ୍ରଭାତହିଁରେ ।
ଖେଳିଯାଉଛି କି   ତନ୍ୱୀ-ଶୋଭାସ୍ୱିଣୀ
ଘନକୋଳେ ଘନଦାମ୍ନୀ,
ଅବା ବାର୍ନିଧି   ନୀଳୋର୍ମିସେ ବହେ
ବାଡ଼ବ ଅନଳଧାରା ।
ପଞ୍ଚ ସହଗତା   ହେବେ ଶଶିପ୍ରଭା
ଶୁଣି ଏହା ନାଗରିକେ,
ସେ ଅଦ୍ଭୁତ ଦୃଶ୍ୟ   ଦର୍ଶନ ଆଶୟେ
ଧାଇଁଲେ ଶ୍ମଶାନାନ୍ତିକେ ।
ଉତ୍କଣ୍ଠିତ ହୃଦେ   ଧାଇଁଛନ୍ତି ସର୍ବେ
ବାଳବୃଦ୍ଧ ଯୁବାନାରୀ,
ଅନ୍ଧକାରେ ପଥ   ଚାଲିବାକୁ ଆଜ
ନ ହୁଏ ଭୟ କାହାରି ।
କହି କହି ଯାନ୍ତି   ବାଷ୍ପାକୁଳ କଣ୍ଠେ
ଆହା ମାତଃ ଶଶିପ୍ରଭେ,
ସତେ ପଞ୍ଚ ସଙ୍ଗେ   ଚାଲିଯିବ କି ମା
ଛାଡ଼ି ଏ ପଡ଼ୋଶୀସର୍ବେ ।
ଗ୍ରାମଲକ୍ଷ୍ମୀ ତୁମ୍ଭେ   ଥିଲ ଏ ଗ୍ରାମର
ଛାଡ଼ିଯିବ ଯେବେ ମାତଃ,
ଖୋଜି ଖୋଜି କିଏ   ଭୁଞ୍ଜାଇବ ଅନ୍ନ
ଦୀନ ଦରିଦ୍ର ଅନାଥ ।

ଏ ଗ୍ରାମ ଗୋଷ୍ଠୀରେ   କିଏ ନୁହେଁ ମା ଗୋ
ତୁମ୍ଭ ଗୁଣ-ଧନେ ଋଣୀ,
କି କହିବୁଁ ଦେବ !   ହାଣି ହୁଏ ହୃଦ
ତୁମ୍ଭ ମହାଯାତ୍ରା ଶୁଣି ।
ଏସନ ପ୍ରଳପି   ଧାଇଁଛନ୍ତି ସର୍ବେ
ନିର୍ଜ୍ଜନ ଶ୍ମଶାନ ଆଡ଼େ,
ଉତ୍କଣ୍ଠା ଯା ହୃଦ   ଅଧିକାର କରେ
ଭୟ ତାକୁ ବାଟ ଛାଡ଼େ ।
କିଛିକ୍ଷଣ ପରେ   ଶ୍ମଶାନେ ପ୍ରବେଶି
ଶଶିପ୍ରଭା ସୁଲକ୍ଷଣା,
ଦାନଯୋଗ୍ୟ ଦୀନ   ଦ୍ୱିଜେ ଦାନ ଦେଲା
ଦେହରୁ ଫେଡ଼ି ଗହଣା ।
ସ୍ୱଚ୍ଛ ପୟସ୍ୱିନୀ   ସାଳନ୍ଦୀ ସଲିଳେ
ଅବଗାହି ଆର୍ଦ୍ର ବାସେ,
ଉଭା ହୋଇ ଯୁକ୍ତ-   କରେ ସ୍ତବ କଲା
ଅଗ୍ନିଦେବେ ଚିତା ପାଶେ ।
"ନମୋ ବାୟୁସଖା   ପ୍ରଚଣ୍ଡ ତେଜସ୍ୱୀ
ନମସ୍ତେ ଛାଗବାହନ,
ନମୋ ସର୍ବଭକ୍ଷ   ନମୋ ଧୂମଧ୍ୱଜ
ନମ ସ୍ୱାହା-ପ୍ରାଣଧନ ।
ତମୋଗୁଣଧାରୀ   ଅଟ ଦେବ ତୁମ୍ଭେ
ସର୍ବଦେବତାଙ୍କ ମୁଖ,
ତବ ମୁଖେ ହବି   ଦେଲେ ଦେବତାଏ
ଲଭନ୍ତି ପରମ ସୁଖ ।
ସକଳ ପଦାର୍ଥେ   ବିଦ୍ୟମାନ ତୁମ୍ଭେ
କି ସ୍ଥାବର କି ଜଙ୍ଗମ,
ତବ ସ୍ପର୍ଶେ ପୂତ   ହୁଅନ୍ତି ସକଳେ
ଶକ୍ତି ତବ ଅନୁପମ ।
ଏତିକି ମାଗୁଣି   ଶ୍ରୀପଦେ ଦାସୀର
ପ୍ରକାଶି ସୁ-ଅନୁଗ୍ରହ,
ପବିତ୍ର କର ମୋ   ଆତ୍ମାକୁ ପାବକ,
ମୋ ବଲ୍ଲଭ ଆତ୍ମା ସହ ।

ବିଶ୍ୱାତ୍ମା ଶ୍ରୀପଦେ   ମିଶିଯାଉଁ ଆମ୍ଭ
ଦମ୍ପତି ଆତ୍ମାଯୁଗଳ,
ମିଶିଯାଏ ଯଥା   ତୁମ୍ଭ ବହ୍ନିରୂପେ
ଅପର ପ୍ରଭା ସକଳ ।"
ଏହିରୂପେ ବାଳା   ସ୍ତବି ବୈଶ୍ୱାନରେ
ଗୃହେଁ ସମବେତ ଜନେ
ନମସ୍କାର କରି   କହିଲା ଏସନ
ବିନୟମିଶା ବଚନେ,—
"ରଖିଥିବ ମନେ   ଦୁଃଖିନୀକୁ ସର୍ବେ
ମାଗୁଛି ଚିର ମେଲାଣି,
ଦୋଷ ଥିଲେ କ୍ଷମା   ଆଚରିବ ଚିତ୍ତେ
କ୍ଷମାପାତ୍ରୀ ମୋତେ ଜାଣି ।
ଲଭିଲ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ   ଅନନ୍ତ ମୋହର
ନୟନାନନ୍ଦବର୍ଦ୍ଧନ,
ମୋ ପ୍ରତି ଯେ ସ୍ନେହ ଥିଲା ସେହି ସ୍ନେହେ
କରିବ ତାକୁ ପାଳନ ।"
ଶୁଣିଣ ଅନନ୍ତ   ମାତାଙ୍କର ଏହି
ସସ୍ନେହ କରୁଣାବାଣୀ;
ଅସହ୍ୟ ଖେଦରେ   ବହାଇଲା ନେତ୍ର
ଦ୍ୱିଗୁଣ ଲୋତକ ପାଣି ।
ଅବସ୍ମୃତ ମାତୃ—   ସ୍ନେହ ଗତ ସ୍ମୃତି
ଛିଣ୍ଡାଇଣ ଧୈର୍ଯ୍ୟଗ୍ରନ୍ଥି,
ପ୍ରବଳ ବେଗରେ   ହୃଦ-ସମ୍ବେଦରେ
ପକାଇଲା ତାର ମନ୍ଥି ।
କହିବାକୁ କଷ୍ଟ   ଇଚ୍ଛିଲା ଅନନ୍ତ
ମାତ୍ର ନ ପାରିଲା କହି,
ସହସ୍ର ଫଣାରେ   ମର୍ମସ୍ଥଳେ ତାର
ଦଂଶିଲକ ଶୋକ-ଅହି ।
ବିକଳ ବଦନ   ଛଳେ ଖେଳେ ତାର
ପଡ଼ିଲା ବିଷାଦ ରେଖା,
ନୈରାଶ୍ୟ-ପିଶାଚ   ନୀରବ ଲୁହାଟେ
କରିଦେଲା ତାକୁ ଏକା ।

ଏଣେ ଶଶିପ୍ରଭା ସତୀ-ଶିର-ଶୋଭା
କରି ଚିତା ପ୍ରଦକ୍ଷିଣ,
ସଚନ୍ଦନ ପୁଷ୍ପ ଅଞ୍ଜଳି ଅଞ୍ଜଳି
ଅନଳେ ଦେଲା ଅର୍ପିଣ ।
ନମସ୍କାର କରି ନାରାୟଣ ନାମ
ଉଚ୍ଚାରିଣ ବାରମ୍ବାର,
ଚିତା ମଧ୍ୟେ ଯାଇ ସ୍ୱାମି-ପଦପ୍ରାନ୍ତେ
ବସିଲା ରମଣୀସାର ।
ସମବେତ ଜନେ ଉଚେ ଉଚ୍ଚାରିଲେ
ହରିବୋଲ ହୁଳହୁଳି,
ଦିଗ ବିଦିଗରେ ଶଙ୍ଖଧ୍ୱନି ତାର
ଉଠିଲା ଗଗନେ ଉଛୁଳି ।
ଜାଳିଦେଲେ ଘିଆ ଘିଆ ଗବ୍ୟଘୃତ
ଚିତାକୁଣ୍ଡେ ପରିଜନେ,
ପ୍ରଜ୍ୱଳି ଉଠିଲା ପ୍ରଖରେ ଅନଳ
ଗରଜି ଘୋର ଗର୍ଜନେ ।
ଅନଳ ପରଶେ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳି ଉଠିଲା
ସେ ଦେନ ଦମ୍ପତି ତନୁ,
ସୁବର୍ଣ୍ଣ ମଞ୍ଚରେ ବସିଛନ୍ତି ଜବା
ରତି ସଙ୍ଗେ ଫୁଲଧନୁ ।
ଅବା ବସିଛନ୍ତି ହେମ-ବେଦିକାରେ
ବରକନ୍ୟା ଦୁଇ ଜଣ,
ହୋଇ ଅଛି ଅଗ୍ନି— ଶିଖା ଦେନଙ୍କର
ମୁକୁଟ ଶିରୋଭୂଷଣ ।
ବିବାହ ବନ୍ଧନ ମନ୍ତ୍ର ହେଲା ତହିଁ
ହରିବୋଲ ହୁଳହୁଳି,
ଛାୟାମଣ୍ଡପ ସେ ଚିତା ପରେ ଯେଉଁ
ବୃକ୍ଷେ ପଡିଥିଲେ ଝୁଲି ।
କର୍ପୂର ଗୁଗ୍ଗୁଳ ଚିତାକୁଣ୍ଡେ ଯାହା
ହେଲା ସପୁଷ୍ପ ଅର୍ପିତ,
ବରକନ୍ୟା ଶିରେ ଦୁର୍ବାକ୍ଷତ ଅବା
ନିକ୍ଷେପନ୍ତି ପୁରୋହିତ ।

ସ୍ୱଭାବେ ଅନଳ ସର୍ବଗ୍ରାସୀ ପୁଣି
ପାଇଣ ଘୃତ ଅଶନ,
ଆଘାତିତ ସର୍ପ ପ୍ରାୟେ ଗର୍ଜିଉଠି
ହେଲା ବେଗେ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱଫଣ ।
ମନ୍ଦାର-ସିନ୍ଦୂର— ବର୍ଣ୍ଣିତ ଜିହ୍ୱା
ଲହଲହି ଚିତାନଳ,
ମୁହୂର୍ତ୍ତ ମଧ୍ୟରେ ଭସ୍ମସାତ କଲା
ସେ କାୟାପିଣ୍ଡ ଯୁଗଳ ।
ଘଡିକ ପୂର୍ବରେ ବପୁଷ୍ମନ୍ତ ଯେହୁ
ଥିଲେ ବା ଜାଣି କିଏ ସେ,
ପରିଣତ ହେବ ଏତେ ବେଗେ ସେହୁ
ମୁଠାଏ ପାଉଁଶେ ଶେଷେ ।
କାହିଁ ଶଶିପ୍ରଭା କାହିଁ ପୀତାମ୍ବର
କାହିଁ ଦେହ କେଣେ ନାହିଁ,
କ୍ଷଣକ ମଧ୍ୟରେ ଇନ୍ଦ୍ରଜାଲ ପ୍ରାୟ
ଗଲେ ସେ କାହିଁ ମିଳାଇ ।
ଦେଖଣାହାରିଏ ଦଳ ଦଳ ହୋଇ
ବାହୁଡିଲେ ଶୁଷ୍କମୁଖେ ।
ଯାନି ଭାଙ୍ଗିଗଲେ ଯାନିଆଳି ଯଥା
ବାହୁଡନ୍ତି ମନୋଦୁଃଖେ ।
ବୁଲିଛନ୍ତି ସର୍ବେ କହି କହି କଥା
ହୃଦୟରେ ବହି ବ୍ୟଥା,
ସତୀ, ସତୀପତି କଥା ଛାଡି ନାହିଁ
କାହା ମୁଖେ ଆନ କଥା ।
କେହି କହେ ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ ସେ ଦମ୍ପତି
ନରକୁଳ-ଅଳଙ୍କାର,
ତାଙ୍କ ପରି ଆଉ ଆଦର୍ଶ ମୂର୍ତ୍ତି
ଘଟିବ ଭାଗ୍ୟେ କାହାର ।
କେହି କହେ ଶାପ— ଭ୍ରଷ୍ଟ ଦେବତା ସେ
ଜନ୍ମିଥିଲେ ମହୀଦେଶେ,
ଦେହ ଛାଡି ସ୍ୱର୍ଗେ ଚାଲିଗଲେ ଦେନ
ଅଭିଶାପ ଭୋଗ ଶେଷେ ।

ସେହି ଅଟା ତଟେ   ସ୍ୱେ ଦେବଙ୍କ ଧର୍ମ,
ନିସ୍ୱପଦେ ଥିଲା ଗ୍ରାମ,
ଯେତେ ଦିନ ଯାଏଁ   ଜୀଇଥିବା ସର୍ବେ
ଘୋଷୁଥିବା ତାଙ୍କ ନାମ ।
ସେହି ତଟେ ତାଙ୍କ   ସଦ୍ଗୁଣ ସୁମରି
ଦୁଃଖେ ଫାଟିଯାଏ ଛାତି,
ଧର୍ମମୂର୍ତ୍ତି ନର   ଜାଣଇ ଏପରି
ଜୀବନ୍ତେ ମୃତେ ସୁଖ୍ୟାତି ।
ଶବଦାହ କ୍ରିୟା   ସରିଲା ବେଳକୁ
ପାହି ଆସିଥିଲା ନିଶି,
ପ୍ରାଚୀ-ମଥାମଣି   ପ୍ରଭାତ ତାରକା
ଆସିଲା ମଳିନ ଦିଶି ।
ନଭେ କପାଖେଳ   ଦୋଳିଲା ପରିଏ
ଲାଗିଅଛି ଜଳଧର,
ସ୍ୱର୍ଗଙ୍ଗା ବନ୍ୟା କି   ଛାଡିଯାଇ ବିଶେ
ବଳୁର ବାଲୁକାସ୍ତର ।
ଅବା ବସ୍ତ୍ର-ପଙ୍କେ   ବସିଯାଇଥିଲା
ସମୁଦ୍ର ଫେନ ବହୁଳେ,
ଚକଟି ଦେଇ ବା   ଯାଇଛନ୍ତି ତାକୁ
ଦେବାସୁରୀ ମୃଗଦଳେ ।
ମେଘେ ମେଘ ଯୋଡି ଚେତେ ହାତୀ ଘୋଡ଼ା
ସୃଜୁଅଛି ପବମାନ,
ତାହିଁ ବୃକ୍ଷ, ଲତା,   ନର, ପକ୍ଷୀ, ନଦୀ
ତଡ଼ାଗ, ଗୃହ, ବିମାନ ।

ପଲକରେ ଭଙ୍ଗି   କେତେ ଅନୁଦେଶ୍ୟ
ଦେଶେ ଗମନ୍ତି ସକଳେ,
ଖ୍ୟାତ କେ ଏ ତତ୍ତ୍ୱ   ମିଳେ ନାହିଁ କିନ୍ତୁ
ଖବରାଖୁ ତାହା ବଳେ ।
ଛାଡି ଛାଡି ଯାଏ   ଅନ୍ଧାର, ପଡଇ
ପାଦପ ପତ୍ରୁ ତୁଷାର,
ଜାଗି ଜାଗି ପକ୍ଷୀ   ପଳାଉଛନ୍ତି କି
ହରାଇ ସ୍ୱ-ଅଧିକାର ।
ନିଶା ଅବସାନ   ଜାଣି ପଲ ପଲ
ସ୍ୱସ୍ଥାନେ ଯାଆନ୍ତି ଉଡି,
ମୁଖେ ନଖେ ଫଳ   ପୁଷ୍ପଦେଶେ ପୁଣି
ଶାବକେ ଧରୁ ବାହୁଡି ।
ଏହି କାଳେ ସିଞ୍ଚି   ଗଙ୍ଗୋଦକ ସମ
ସ୍ୱାଳନ୍ଦୀ ଶୀତଳ ଜଳ,
ଶବଦାହୀ ବୃନ୍ଦେ   ଅନନ୍ତଙ୍କ ସଙ୍ଗେ
ନିଭାଇଲେ ଚିତାନଳ ।
ବାହୁଡିଲେ ଘେନ   ସକଳେ ଅନନ୍ତେ
ଶୋକରେ ନୁଆଇଁ ମଥା,
ବିସର୍ଜନ ଅନ୍ତେ   ଜଳଶାୟୀ ହର
ପ୍ରତିମା ପୂଜକ ଯଥା ।
ଅଦ୍ୟାପି ବସ୍ତିକେ   ସେହି ଚିତାକୁଣ୍ଡ
ନଦୀତଟରେ ଆମ୍ରବନେ,
ସେହି ଦିନୁ ତାକୁ   ସତୀକୁଣ୍ଡ ବୋଲି
କହନ୍ତି ସକଳ ଜନେ ।

ଆର୍ଯ୍ୟବାଲା

ଭକ୍ତ୍ୟୁପହାର

ପରମସତ୍ତ୍ୱାନ୍ୱିତ, ଧାର୍ମିକପ୍ରବର, ସ୍ୱଦେଶହିତୈଷୀ
ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ମହନ୍ତ ରାଧାକୃଷ୍ଣ ଦାସ ଗୋସ୍ୱାମୀ ମହୋଦୟ—
ଉଦାରହୃଦୟେଷୁ ।

ଭକ୍ତିଭାଜନ ମହୋଦୟ,

ଅନବାର୍ଯ୍ୟ ଧର୍ମ-ପିପାସାରେ ଆପଣ ଯେପରି ବ୍ୟାକୁଳ, ସ୍ୱଦେଶ ଓ ସ୍ୱଜାତିର ଦୁଃଖ-ମୋଚନରେ ସେହିପରି ମୁକ୍ତହସ୍ତ । ଦେବଧନର ସଦ୍‌ବ୍ୟବହାର ଆପଣଙ୍କଠାରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ସମୀଚୀନ ହୋଇଅଛି । ଗତ କେତେକ ବର୍ଷ ହେଲା ଆପଣଙ୍କ ସାଧୁ କାର୍ଯ୍ୟାବଳୀ ସେଥିର ସୁସ୍ପଷ୍ଟ ପ୍ରମାଣ ପ୍ରଦାନ କରିଆସୁଅଛି । ଜାତୀୟସାହିତ୍ୟର ଅଭିବୃଦ୍ଧି ପ୍ରତି ଆପଣଙ୍କର ଅସ୍ଥା ସ୍ୱାଭାବିକ । "ଉତ୍କଳ-କମଳା" ପାଠ କରି ଆପଣ ମୋତେ ଯେଉଁ ଉତ୍ସାହବ୍ୟଞ୍ଜକ ଜୀବନ୍ତ ପତ୍ର ଖଣ୍ଡି ଲେଖିଥିଲେ, ତାହା ମୋ ହୃଦୟରେ ଆଜୀବନ ମୁଦ୍ରିତ ରହିବ । ବିଶେଷତଃ ଶୀଘ୍ର ମୋଠାରୁ ଅନ୍ୟ ଖଣ୍ଡିଏ ପୁସ୍ତକ ପାଇବାର ଆଶା ରଖିଅଛନ୍ତି ବୋଲି ଉକ୍ତ ପତ୍ରରେ ଲିଖିତ ଥିଲା । ମୁଁ ଆପଣଙ୍କର ସେହି କଲ୍ୟାଣକର ପତ୍ରାଦେଶ ଶିରୋଧାର୍ଯ୍ୟ କରି ଏହି "ଆର୍ଯ୍ୟବାଳା" ଆପଣଙ୍କୁ ଭକ୍ତ୍ୟୁପହାର ଅର୍ପଣ କଲି । ଆଶା କରେଁ, "ଉତ୍କଳ-କମଳା" ପରି ଏହା ସାଦରେ ଗୃହୀତ ହେବ ।

ଭଦ୍ରକ
୨ । ୬ । ୧୯୧୪

ଆପଣଙ୍କର
ଚରଣଭକ୍ତ
ଶ୍ରୀ ଚନ୍ଦ୍ରମଣି ମହାନ୍ତ

ଆର୍ଯ୍ୟବାଳା

କହ ମାତଃ ବୀଣାପାଣି ଭାଷାର ଜନନୀ
ଭାଷାସ୍ୱରୂପିଣୀ, ନିତ୍ୟ ନବଭାବମୟୀ,
କି କୌଶଳେ ଆର୍ଯ୍ୟବାଳା ପଦ୍ମାକ୍ଷି ପଦ୍ମିନୀ
(ଲାବଣ୍ୟ-ଲଲାମ-ଭୂଷା, ସତୀକୁଳଟୀକା)
ଉଦ୍ଧାରିଲା ପ୍ରାଣପ୍ରିୟ ପାତିବ୍ରତ୍ୟ ନିଜ
(ସଯତ୍ନ-ରକ୍ଷିତ-ରତ୍ନ ରମଣୀ-ସମାଜ)
ବନ୍ଦୀପଣ ସହ, କ୍ରୂର ଯବନସମ୍ରାଟ
ଦୁରନ୍ତ ଆଲ୍ଲାଉଦ୍ଦିନ କବଳ-କବଳୁ,
ତୋଳିଗଲା ନିଜେ ସତୀ ନିଜ ସ୍ମୃତି-ସୌଧ।
ଯାହାର ପବିତ୍ର କୀର୍ତ୍ତି-କୁସୁମ-ସୌରଭେ
ଅଦ୍ୟାପି ନିର୍ମଳ ଅଛି ଭାରତୀୟ ବାୟୁ।
ବର୍ଣ୍ଣି ସେହି ପୁଣ୍ୟଗାଥା ପୁରାଣପ୍ରତିମ,
କରନ୍ତୁ କୃତାର୍ଥ ମାତଃ, ଏ କଣା କିଙ୍କରେ।

ଚିର-ବୀରପ୍ରସବିନୀ ବୀରଯଶେ ଗଢ଼ା
ବିଚିତ୍ର ଚିତୋର ଦୁର୍ଗେ ବସିଅଛି ଆଜି
ବିରାଟ ମନ୍ତ୍ରଣା ସଭା, ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ଯହିଁ
ରୁଦ୍ରକାନ୍ତି ରଣରଙ୍ଗୀ ରାଜପୁତ ବୀରେ
ଶାଣିତୋଗ୍ରଧାରୀ, ଜାନୁ ଚପଣ୍ଡ ସ୍ଫୁରବେ,
ଦିବସଲୁପ୍ତ ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା ପ୍ରାତଃଇନ୍ଦୁ ଯଥା।
ଚିତୋରେଶଙ୍କ*ପରେ ଉଠେ କହିଲେ ସମ୍ବୋଧି
ଭୀମସିଂହ—ରାଜାଙ୍କର ପିତୃବ୍ୟ ପ୍ରଭୁ, *
"ହେ ବୀରେ, ଭାରତ-ମାତା ଭାଗ୍ୟଲକ୍ଷ୍ମୀ ତାଲେ

ଲୁଣ୍ଠନେ ଆସିଲା ଆଲ୍ଲା—ଦୁର୍ଦ୍ଦାନ୍ତ ନିର୍ମମ,
ଭାରତ-ମହାବୃକ୍ଷର କାଟି ବହୁଶାଖା
କାଟୁଥିଲା ପ୍ରାୟ, ଅହୋ ! ଦୁର୍ବାର ଲାଳସା
ମେଣ୍ଟେ ନାହିଁ ତାର, ଲଭେ ପ୍ରବୃଦ୍ଧି ପ୍ରତ୍ୟୁତ
ଭରେ କି ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡଗ୍ରାସେ ସଂତୃପ୍ତି ଅନଳ ?
ସତତ ଅପୂର୍ଣ୍ଣମାଣ ମସ୍ତରୀ ମାନସ
ଗୁଜନୀ ସଦୃଶ, ଜାମ୍ୟା ଚପଳ ସ୍ୱଭାବ
ବାନର ଆକାଙ୍କ୍ଷା ଯଥା, ବୁଭୁକ୍ଷା ବହ୍ନିନେ
ଜରେ ଅକାରଣେ ସୁଦ୍ଧା ସେ ଫଳ ପ୍ରତ୍ୟାଶା।
ଶୁଣି ଦୁଷ୍ଟ ପଦ୍ମିନୀର (ରୂପଗର୍ବ୍ୟାର୍ଣ୍ଣୀ)
ଅଲୋକସାମାନ୍ୟ ଦିବ୍ୟ ଲାବଣ୍ୟ ପ୍ରଶଂସା,
ଫେରୁ ହୋଇ ବାନ୍ଧି ଆଶା ମେରୁ ଉତ୍ପାଟନେ
ଆକ୍ରମିଛି ଆସି ଏବେ ଚିତୋର ନଗରୀ,
ଆକ୍ରମନ୍ତି ଯଥା ସିଂହଗହ୍ୱର କାପଟେ,
ମାତ୍ର ଦୂରୁ ହୋଧେ ଥରେ ଫୁଲାଇ କେଶର
ଚାହିଁଲେ ଅପାଙ୍ଗେ ଥରେ ଦନ୍ତ କଡ଼ମଡ଼
ପଳାନ୍ତି ଯେ ତାହାଁ ଭୟେ, ଶୋଇଲେ କେଶରୀ
ଆକ୍ରମନ୍ତି ପୁଣି ଯାଇ ବେଢ଼ିଣ ଚୌପାଶୁ,
ତଥା ଦୁଷ୍ଟ ବୀରଗ୍ଲାନି ଯବନ ସୈନ୍ୟବେ
ଲୁଚନ୍ତି ସମ୍ମୁଖ ଯୁଦ୍ଧେ ଉପେକ୍ଷି ସମର,
ମାତ୍ର ପରକ୍ଷଣେ ରତ ଦୁର୍ଗ ଅବରୋଧେ।
ବରଗିଛି ଦୁଷ୍ଟ ଆଲ୍ଲା—ମାନବ-ପିଶାଚ
ସନ୍ଧିଅର୍ଥେ, ଇଚ୍ଛା ତାର ନିରେଖି ଦର୍ପଣେ

* ରାଣା ଲକ୍ଷ୍ମଣ ସିଂହ ଅପ୍ରାପ୍ତବୟସ୍କ ଥିବା ସମୟରେ ତାହାଙ୍କ ପିତୃବ୍ୟ ଭୀମ ସିଂହ ରାଜକାର୍ଯ୍ୟ ପରିଚାଳନା କରୁଥିଲେ।

ପ୍ରତିରୂପ ପଦ୍ମିନୀର, ବାହୁଡ଼ିବ ଦେଶେ
ଯବନବାହିନୀ ସହ, ଏଥିରୁ ହେ ବୀରେ,
ତାହାର କି ଅଭିମତ ପ୍ରକାଶ ସତ୍ୱର ।"

ଶୂରସିଂହ ନାମେ ଶୂର ଶୁଣି ଏ ଭାରତୀ
ଭାଷିଲ ଏସନ—"ଅହୋ, କି ପାପପ୍ରସ୍ତାବ !
ଶୁଣି ଏହା ନ ତରିବ କେବଣ ପାତକୀ
ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ, ଏ ଜଘନ୍ୟ ଘୃଣିତ କଥାରେ
ହେବ କେଉଁ ମତିଭ୍ରଷ୍ଟ ପାଷଣ୍ଡ ସମ୍ମତ ?
ସହିବ କି ଯବନର ଏହି ଦର୍ପବାଣୀ
ବରବୀର-ମଣି-ଖଣି ଏ ମିବାର ମହୀ,
ପୁଣି ସହିବ କି ଅହୋ ! ଏ ଘୋର ଲାଞ୍ଛନା
ଯଶୋରଙ୍କ ବୀରପ୍ରାଣ, ବୀରଭୁଜ ବହି,
ଯାଉ ପ୍ରାଣ ଥାଉ ମାନ ଯାଙ୍କ ଚିରପଣ !
କିଏ ଅବା ଏଡ଼େ ଭୀରୁ ଏଡ଼େ କାପୁରୁଷ,
ସମର୍ଥିବ ଲଜ୍ଜାବହ ଏ ହୀନ ପ୍ରସ୍ତାବ !
ଦୁର୍ମତି ଦମନେ, ପାପ ପ୍ରତିଫଳ ଦାନେ
କେବେ କି ହେ ପରାଙ୍ମୁଖ ରାଜପୁତ ବାହୁ ?
ଯେ ଜାତି ଧରଣୀ ମଧ୍ୟେ ଅଭ୍ୟସ୍ତ ସତତ
ନାରୀମାନ-ସଂରକ୍ଷଣେ, ସେହି ବୀର ଜାତି
ଅର୍ପିବେ କି କୁଳଲକ୍ଷ୍ମୀ ଯବନ ହସ୍ତରେ
କ୍ଲୀବପ୍ରାୟ ପ୍ରାଣରଙ୍କ ହୋଇ, ଦେଇ ବଳି
କୌଳିକ ଗୌରବ ଯଶେ କଳଙ୍କ ପୀଠରେ ?
ମହାସତୀ ପତିବ୍ରତା ପଦ୍ମିନୀ ସୁନ୍ଦରୀ
ଚକୋର-ଚନ୍ଦ୍ରିକା, ଯାଙ୍କ ସଦ୍‌ଗୁଣଗରିମା
ଉପମାରି ଉପାଦାନ ଯୋଗାଏ ଭୁବନେ,
ତାଙ୍କ ପୂତ ଦେବୀରୂପ ଦେଖିବ ଯବନ
ପାପ ନେନେ, ଏତେ ବଡ଼ ଦୁରାକାଙ୍କ୍ଷା ତାର,
କିନ୍ତୁ ତାହା ହେବ ପଣ୍ଡ, ହୁଏ ବ୍ୟର୍ଥ ଯଥା
ଧର୍ମଦ୍ରୋହୀ ନାରକୀର ସ୍ୱର୍ଗ ଦର୍ଶନାଶା ।
ରମଣୀ ସୃଷ୍ଟିର ସାର ପ୍ରକୃତିରୂପିଣୀ,
ବୁଝନ୍ତି ତେଜସ୍ୱୀ ବୀରେ ଗୌରବ ତାଙ୍କର,
ସୁଲଭ ତାହାଙ୍କଠାରେ ସେ ଗୌରବ ମୂଲ୍ୟ,
ବଜ ବିନା କେ ଜାଣିବ ବକୁଳ ସମ୍ମାନ ?
କମଳାସ୍ୱରୂପା ସେହି ରମଣୀ ଜାତିର
ନିରେଖି ଲାଞ୍ଛନାବେଗ, ରୁଦ୍ର କୋପାନଳେ
ନ ହେବ ଉତପ୍ତ କେଉଁ କ୍ଷତ୍ରିୟ ଶୋଣିତ ?
ପଶିପାରେ ନାହିଁ ଭୟ ଭ୍ରମେ ଯାଙ୍କ ଚିତ୍ତ,
ରୁଷିଲେ ମୁହୂର୍ତ୍ତେ ଯେହୁ ପାରନ୍ତି ଘଟାଇ
ଅନ୍ତକର ମୃତ୍ୟୁ, ରଣେ ଅପ୍ରଧୃଷ୍ୟ ସେହି
ଉଗ୍ରତେଜା ରାଜପୁତ ଜାତିଙ୍କ ସମୀପେ
ଆଲ୍ଲାର ଏ କୁପ୍ରସ୍ତାବ ମରଣର ହେତୁ ।
ନ ପୂରିଲେ ପରମାୟୁ, ଖେଳିବ କି ଫଣୀ
ଫଣା ତୋଳି ବୁଭୁକ୍ଷିତ ନକୁଳ ସମ୍ମୁଖେ ?
ମୋ ମତରେ ଅର୍ପି ଦୂତେ ପୂର୍ଣ୍ଣାହୁତିରୂପେ
କରିବା ଉଚିତ ଖରେ ସାଙ୍ଗ ରଣ-ଯାଗ,
ଲଭିବ ବର୍ବର ତେବେ ଯୋଗ୍ୟ ପ୍ରତିଫଳ ।"

ଅନନ୍ତର ରଣଭୀମ ଆଖ୍ୟାତ ସେନାନୀ,
କହିଲ ଦୃପ୍ତ କଣ୍ଠେ ଗମ୍ଭୀର ବଚନେ,—
"ଯା କହିଲେ ଶୂରସିଂହେ, ସତ୍ୟ ସତ୍ୟ ତାହା ।
ପଦ୍ମିନୀ-ପ୍ରାପ୍ତି ମୂଳକ ବତ୍ସଳ ପିପାସା
ଆଣିଲା ଯାହାକୁ ଟାଣି ସମରପ୍ରାଙ୍ଗଣେ,
(ଉପଯମାଳୟ ସମ, ଅସ୍ତ୍ର-କଣ୍ଟକିତ)
ଯବନ-ପାଂଶୁଳ ଦୃଷ୍ଟି ସେ ଆଲ୍ଲାଉଦ୍ଦିନ,
ତୃପ୍ତ ହେବ ଦର୍ପଣର ଛାୟାମାତ୍ର ଦେଖି,
ଆସୁ ନାହିଁ ପ୍ରତେ ଏହା ମନକୁ ମୋହର;
ଅଛି ଗୁପ୍ତ ଅଭିସନ୍ଧି ଏଥି, କ୍ଷୁଧିତ କି
ତୃପ୍ତ ହେବ ଅନ୍ନ ଦେଖି ? ବରଂ ବଢ଼ିବ
ଆକାଙ୍କ୍ଷା ତାହାର, ଦୃଷ୍ଟି ନ ପାଇ ଉପାୟ
ଅଭୀଷ୍ଟ ସିଦ୍ଧିର କିଛି, ବସ୍ତାବନ୍ତ ଶେଷେ
ନିଶ୍ଚୟ ମାୟାବୀ ଶ୍ୟେନ ଏ ଛଳ * ପେଖନା ।

* ଛଳନା

ଭେଦନେ ସକ୍ଷମ କିଏ ମାୟାବୀର ମାୟା,
ସାରସ୍ୱତ ମହାବୁଦ୍ଧି ପରାଜିତ ଯହିଁ ।
ଖଳର ହୃଦୟ ତାହା ଅସଂଲଗ୍ନ ସଦା,
ସ୍ୱଭାବେ ସେ ଜାଲବ୍ୟାଳ, କିନ୍ତୁ ଯଥାକାଳେ
ଧାରଣେ ସାଧୁତା-ଭାନ ନୁହେଁ ସେ କୁଣ୍ଠିତ ।
ବହିଲେହେଁ କ୍ଷୀର ଆଖ୍ୟା ନୀର ଅଭିଧାନେ,
ଆସେ କି ମିଷ୍ଟତା ତହିଁ ଗୋରସ-ସଦୃଶ ?
ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଲେ ଦୁରାଶାର ଦୁଷ୍ଟ ମନୋରଥ,
ଲଭିବ ପ୍ରଶ୍ରୟ ତାର ଦୌରାତ୍ମ୍ୟ କ୍ରମଶଃ;
ତବ ଅସୂର୍ଯ୍ୟଂପଶ୍ୟା ପଦ୍ମିନୀରୂପିଣୀ
ଆର୍ଯ୍ୟକୁଳ-କମଳାକୁ ଦେଖାଇ ଯବନେ
କେ ହେବ ସମ୍ମତ ତାକୁ ଅପବନିବାକୁ ?
ଉଚାରିଲ ଆହା ଏତେ ଅପମାନ ବାଣୀ,
ଛେଦନର ଯୋଗ୍ୟ ତାର ସେ ପାପ-ରସନା,
ଦେଖାଇ ରମଣୀ ରୂପ, ରମଣୀ ସହାୟେ
ହେବ ଦସ୍ୟୁମୁକ୍ତ ମହା ରାଜପୁତ ଜାତି,
ଏ କଳଙ୍କ ଅପଖ୍ୟାତି ରଖିବାକୁ ତାର
ବୀରକୁଳେ ମିଳିବ କି ଠାବ ? ଏତେ କି ହେ
ହୀନବୀର୍ଯ୍ୟ ସେହୁ, ଥାଏ ଯଦି ସତ୍ୟ କେହୁ
ଏ କୁଳ ଉତ୍ପନ୍ନ, ଧରି ସେ ରମଣୀବେଶ
ରଖୁ ନାସାପଟ୍ଟେ ଲୁଚି ନିର୍ଲଜ୍ଜ ଜୀବନ !
ମୋ ବକ୍ଷରେ ରାଜପୁତ ସାମନ୍ତ-ଶାର୍ଦ୍ଦୂଳେ
ଉଚାରି ଉବର୍ଦେବୀ[୧] ଏକଲିଙ୍ଗ ନାମ[୨]
ଉଦ୍‌ଘାଟି ଦୁର୍ଗର ଦ୍ୱାର, ଅମିତ ଉତ୍ସାହେ
କରନ୍ତୁ ନିପାତ ଶତ୍ରୁ, ଦୁଷ୍ଟ ଯବନର
ଉଚ୍ଚାଟ ରୋଗର ଏହା ଯୋଗ୍ୟ ମହୌଷଧି ।"

ନୀରବନ୍ତେ ଏହା ଶୁଣି ରଣଭୀମ, ତହୁଁ
ବବରିଲେ ବୀରବୃନ୍ଦ—ବୀରକୁଳ-କେତୁ,
"ରଣ ପରାମର୍ଶ ଦାନ ନୁହେଁ ଶୁଭଙ୍କର
ଉପସ୍ଥିତ ଦୁଃସମୟେ, ମୋର ଏହି ମତ;
ବହୁଦିନ ଅବରୋଧେ ଚିତୋର ରାଜ୍ୟର
ଘଟିଅଛି ବଳକ୍ଷୟ, ସଂରୁଦ୍ଧ ସର୍ବଥା
କୃଷି, ଶିଳ୍ପ, ବାଣିଜ୍ୟର ପଥ, ଶୂନ୍ୟପ୍ରାୟ
ରାଜକୋଷ, ଏଣୁ କ୍ରମେ ଆସୁଛି ସଙ୍କୋଚ
ସବଙ୍କ ଉତ୍ସାହ, ରୌଦ୍ରେ ପଦ୍ମଦଳ ଯଥା,
ନୁହେଁ କି ଏକାଳେ ଯୁଦ୍ଧ ସର୍ବନାଶହେତୁ ?
ଅଗଣିତ ପ୍ରବଳ ଶତ୍ରୁ, ଧର୍ଷିବା ତାକୁ
ନୁହଇ ସହଜସାଧ୍ୟ, ତେବେ ଆର୍ଯ୍ୟନୃପେ
ହେବେ ଆମ୍ଭ ପକ୍ଷ ସତ୍ୟ, ମାତ୍ର ତାଙ୍କ ପରେ
ନିର୍ଭରି ଜାଳିବା ଉଗ୍ର ରଣ-ହୁତାଶନ
ନୁହଇ ଉଚିତ କେବେଁ, ଥିଲେହେଁ ସହାୟ
ଝଞ୍ଜାନିଳ ଅନଳର, ପାରଇ କି ସେହୁ
ସରସୀ ସଲିଳରାଶି ତରସି ପରଶି ?
ସାଧିବ ସକଳ କାର୍ଯ୍ୟ ଦେଶ କାଳ ପୁଣି
ପାତ୍ର ଅନୁକୂଳେ, ଏହା ନୀତିଶାସ୍ତ୍ରାଦେଶ;
ଅରିକରୁ ଆତ୍ମରକ୍ଷା କଲେ କାମ୍ୟା ଛଳେ,
କ୍ଷତ୍ର-ଶାସ୍ତ୍ରଧାରା ଏହା, କ୍ଷତ୍ର-ଅନୁସୃତ ।
ପଦ୍ମିନୀଙ୍କୁ ଦେଖିଲେ ବା କି କ୍ଷତି ତହିଁରେ ?
କେଉଁ ମାନନାଶ ତହିଁ ? ଗଲେ ସୁଦ୍ଧା ମାନ,
ହେବ ତା ସଂଗ୍ରହ କରି କର୍ମସୂତ୍ରେ ପୁଣି,
ମାତ୍ର ପ୍ରାଣ ଗଲେ ଆଉ ଆସିବ କି ଫେରି ?
ବହୁବାର ଯାଏ ଫଳ ପାଦପୁ ଉଜୁଡ଼ି,
ଗଛ ଥାଏ ବୋଲି ପିନା ଫଳେ ପୁନର୍ବାର ।
କିପାଁ ହେବେ ଅପବିତ୍ରା ଚୌହାନ-ଚନ୍ଦ୍ରମା
ଯବନଦର୍ଶନ ମାତ୍ରେ, ହୁଏ କି ଅପୂତା
ପାତକୀ ଦର୍ଶନେ ପୁଣ୍ୟ ଦେବତାପ୍ରତିମା ?
ବରଞ୍ଚି ପାତକୀ ଲଭେ ପାପୁ ପରିତ୍ରାଣ,
ଖ୍ୟାତ ହୁଏ ଶତଗୁଣେ ଦେବତାମହିମା ।
ନୁହେଁ ଯା ସୁସାଧ୍ୟ ବହୁ ନରବଳ ଦାନେ,
ବିନା ରକ୍ତପାତେ ତାହା କରିବା ସାଧନ
ନୁହେଁ କି ପୌରୁଷସୂଚୀ ବାହାଣିଆପଣ ?[୩]

୧—ଚିତୋରର ଅଧିଷ୍ଠାତ୍ରୀ ଦେବୀ । ୨—ରାଜପୁତମାନଙ୍କର ପୂଜ୍ୟ ଦେବତା । ୩—ବହୁଙ୍କ ଉକ୍ତି ।

ଆନମିବେ ବାରମ୍ବାର ଯବନେ ଚତୋର
ଏହା ସ୍ୱତଃସିଦ୍ଧ କଥା, କୁଗ୍ରଧପାନ ଦେଖି
ରହିପାରେ ମାର୍ଜାର କି ତେତେବେଳେ ସ୍ଥିର ?
ପଦ୍ମିନୀଙ୍କ ଛାୟା ଦେଖି ଯାଉ ଦୁଷ୍ଟ ଫେରି,
ପୁନଶ୍ଚ ଆସିବାଯାଏଁ ଏହି ଅବସରେ
ଚିନ୍ତି ନେଇ ହେବ ଯୁକ୍ତ ଅଭାବ ମୋଚନ;
ଅଗ୍ରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ରକ୍ଷା, ଭାବୀ ଚିନ୍ତା ପରେ ।”

ଏହିରୂପେ କିଛିକ୍ଷଣ ବାଦ ପ୍ରତିବାଦେ
ସ୍ଥିର ହେଲା ପଦ୍ମିନୀଙ୍କ ରୂପ ପ୍ରଦର୍ଶନ
ଦର୍ପଣର ଅନ୍ତରାଳେ, ତହୁଁ ଭୀମସିଂହ
ଲେଖି ପ୍ରେରି ନିବେଦନ୍ତେ ଯବନସମ୍ରାଟେ
ସ୍ୱସମ୍ମତି, ଲଭିଲା ସେ ବିପୁଳ ଆହ୍ଲାଦ,
ମଣିଲା ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ସୁଖ ସ୍ୱୀୟ କରଗତ ।
ନ ଦେଖୁଣୁ ନିଜେ ଦୁଷ୍ଟ ପଦ୍ମିନୀଙ୍କ ରୂପ
ମନକୁ ପେଷିଲା ଆଗେ ଆସିବାକୁ ଦେଖି,
ଦୁର୍ବାର ଦିଦୃକ୍ଷା ଲୋଭ ଆବେଗ ପ୍ରେରଣେ ।
ବୀରଜାତି ରାଜପୁତେ, ସଦା ସତ୍ୟସେବୀ,
ନ କରନ୍ତି ଉଲ୍ଲଙ୍ଘନ କଥିତ ବଚନ
ପ୍ରାଣାନ୍ତରେ କେବେ, ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା ଅତତାୟୀ
ଅତିଥି ତାଙ୍କର, ପୂଜ୍ୟ ସମ୍ମାନଭାଜନ,
ତୁହନ୍ତି ସେ ଅବିଶ୍ୱାସୀ ଜନ୍ମ ପ୍ରବଞ୍ଚକ,
ଥିଲା ଯେଣୁ ଏ ବିଶ୍ୱାସ ସଦା ବଦ୍ଧମୂଳ
ଅଲ୍ଲାଉଦ୍ଦେ, ତେଣୁ ଖଳ ନିଃଶଙ୍କ ମନରେ
କତିପୟ ରକ୍ଷୀ ମାତ୍ର ଘେନିଣ ସଙ୍ଗରେ
ଉପସ୍ଥିତ ଯଥାକାଳେ ଚିତୋର ଶିବିରେ,
ଅଗଣନ ଦୁର୍ଦ୍ଧର୍ଷଣ ସୈନ୍ୟବେଷ୍ଟିତ ।
ରାଣା ଭୀମସିଂହ ସହ ରାଜପୁତ ବୀରେ,
(ଚିର-ଶିଷ୍ଟାଗ୍ରରକ୍ଷଣ, ଅଭ୍ୟାଗତ-ପ୍ରାଣ)
କରି ତାକୁ ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧନା ବସାଇଣ ନେଇ
ମଣିଖଚୀ ଭଦ୍ରାସନେ, ବସିଲେ ସକଳେ
ଅଧିମୁଖେ ପାର୍ଶ୍ୱଭାଗେ ଯଥାଯୋଗ୍ୟ ସ୍ଥାନେ ।
ଏଥୁଅନ୍ତେ କିଛିକ୍ଷଣ ସମ୍ଭାଷଣ ପରେ

ଘେନି ସଙ୍ଗେ ରାଣା ନୃପ ଯବନସମ୍ରାଟେ
ଗମିଲେ ଅଦୂରବର୍ତ୍ତୀ ପଟ୍ଟଗୃହ ପାଶେ,
ଅବସ୍ଥିତ ଯହିଁ ଦେବୀ ଶୋଭାବ୍ରତୋୟଶ୍ୱରୀ
ସାକ୍ଷାତ ପଦ୍ମିନୀରୂପା ସୁନ୍ଦରୀ ପଦ୍ମିନୀ ।
ଉତ୍ତୋଳନ୍ତେ ରାଣା ସ୍ୱରୁ ଚିତ୍ର ଯବନିକା,
ଦିଶିଲା ପଦ୍ମିନୀମୂର୍ତ୍ତି ଦର୍ପଣାନ୍ତରାଳୁ,
ଘୋର ଘନଘଟାମୁକ୍ତ ଚାନ୍ଦ୍ରୀତାର ଯଥା ।
ଭେଦି ତାଙ୍କ ଅପରୂପ ରମ୍ୟ ରୂପପ୍ରଭା
ବିଶାଳ ଦର୍ପଣବକ୍ଷ ଦିଶେ ତାଉତାଉ,
ଉଦ୍‌ବେଷ୍ଟି ଶବଳିତ ଗିରିତ୍ର ଆସନେ,
ଇନ୍ଦ୍ରଧନୁ ପୃଷ୍ଠେ କି ସେ ସ୍ଥିର ସୌଦାମିନୀ ।

ପ୍ରଥମେ ମଣିଲା ଅଷ୍ଟା କନକପ୍ରତିମା,
ମାତ୍ର ସତ୍ତା ନେତ୍ରୋନ୍ମେଷ ଖଣ୍ଡିଲା ସେ ଭ୍ରମ,
ସ୍ୱଗତେ ଭାବିଲା ଦୁଷ୍ଟ, ଅହୋ କି ଅଦ୍ଭୁତ !
ଶୋଭାର ପିତୁଳୀ ଗଢ଼ା ଗୋଟିଏ ଗୃହରେ,
ଏହା ଯୋଗେ ଧରେ ମହୀ ବସୁମତୀ ନାମ;
ଦେଖିଛି ଦେହରେ ମୁହିଁ ଯେତେ ରୂପବତୀ,
ନ ହେବେ ସେ ଏ ବାଳାର ଚରଣଧୂଳି ସରି ।
ଏଭଳି ରମଣୀରତ୍ନ ଅଙ୍କଲକ୍ଷ୍ମୀ ଯାର,
ସେହି ଏକା ଭାଗ୍ୟଧର ନିଶ୍ଚୟ ସଂସାରେ,
ଭାବୁ ଭାବୁ ଏହା ହେଲା କୁଭାବ ଉଦ୍ରେକ,
ବଳବତୀ ଲିପ୍ସା ଜାତ ବଦନ ଦର୍ଶନେ,
ଜଳିଲା ଲାଳସାନଳ ଖରତର ବେଗେ,
ବହିଲା ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦେ ହୃଦ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱକୁ ନ ଫୁଟି;
ଯଥା ନୋଟାନଳ ବହେ ଭୂତଳେ ଭୂତଳେ,
କିନ୍ତୁ ପାପୀ ଆଚ୍ଛାଦିଣ ସେହି ଅନ୍ତର୍ଦାହେ
ଗୂଢ଼ କୂଟ-ଆବରଣେ, କହିଲା ସମ୍ବୋଧି
ରାଣା ଭୀମସିଂହେ, “ବନ୍ଧୋ, ଅତୁଳ ସମ୍ମାନେ
ତବ ହେଲି ଆପ୍ୟାୟିତ, ମାତ୍ର ଅପରାଧ
କ୍ଷମିବ ସ୍ୱଗୁଣେ, ମୋର ଏତିକି ପ୍ରାର୍ଥନା,
ଯଣ୍ଡକୁତା ପଦ୍ମିନୀଙ୍କ ଭାବ ଅପମାନେ

ଅଗ୍ନିଅସ୍ତ୍ର ତବ ମନେ ତଥ୍ୟ ସୀମାଗତ,
ହୋଇଲେହେଁ ଅକ୍ଷମଣୀୟ ସେ ଔଦ୍ଧତ୍ୟ ମୋର,
ସ୍ୱକୀୟ ଔଦାର୍ଯ୍ୟେ ତାହା କରିବ ମାର୍ଜ୍ଜନା ।
ସ୍ୱକୃତ ଦୁଷ୍କୃତ ପାଇଁ ଅନୁତପ୍ତ ମୁହିଁ,
ଏ ପାପର ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ ଅନୁତାପ ସିନା,
ହୋଉଛନ୍ତି ବଦାନ୍ୟ ଏବେ, ରଖିଥିବ ମନେ,
ରହିଲା ସୌହାର୍ଦ୍ଦ୍ୟ ତବ, ହୃଦୟେ ଅଙ୍କିତ
ଆଜୀବନ, ତାହିଁ ଆନ ପ୍ରତିଦାନ ଭାର
ଆତ୍ମସମର୍ପଣ ବିନା, ମଣିବ ଆଜହୁଁ
ମୋହର ହସ୍ତିନାପୁରେ ନିଜ ରାଜ୍ୟ ସମ ।”
ଏହା କହି ପ୍ରତାରକ ଉଠିଣ ଆସନୁ,
ଗମିଲା ସଧୀରେ ସ୍ୱୀୟ ଶିବିରାଭିମୁଖେ ।
ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଗଲେ ରାଣା କହି ନାନାକଥା
ଦେବାକୁ ବାଟେଇ, ଦୁର୍ଗ ପାଦଦେଶଯାଏଁ ।
ଘଟିଲାକ ତହିଁ ଅହୋ ଯେବଣ ଘଟନା,
ଭୟାବହ, ସ୍ମରଣେ ତା’ ଟାଙ୍କୁରଇ ଲୋମ,
ଅତର୍କିତେ ବାହାରିଣ ଯବନ ବାହିନୀ
ଗୁପ୍ତସ୍ଥାନୁଁ, କଲେ ଶରେ ବନ୍ଦୀ ଭୀମସିଂହେ ।
ସେହି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ପୁଣି ହୋଇଲା ପ୍ରଚାରିତ
ଯବନପତିର ଆଜ୍ଞା,—ଜ୍ୱଳନ-କଠୋର—
ନ ପାଇଲେ ପଦ୍ମିନୀକୁ ହେବେ ନାହିଁ ରାଣା
କାରାମୁକ୍ତ କେବେ, ଏହା ଅବ୍ୟର୍ଥ ଆଦେଶ ।

ଆକସ୍ମିକ ଦୁଃଖବାର୍ତ୍ତା ଶୁଣି ନାଗରିକେ
ଗଣିଲେ ପ୍ରମାଦ ଘୋର, ଦିଶିଲା ମଳିନ
ଦୁର୍ଗବାସୀ ବୀରମୁଖ, ଆବରିଲେ ଘନ
ଦିନନାଥେ ଦିନ ଯଥା । ସେତୁଭଙ୍ଗ ପରେ
ପ୍ଲାବିଗଲେ ଜଳରାଶି ଆଶ୍ରିତ କମଳେ,
ହୁଏ ତାର ଯେଉଁ ଦଶା , ସେହି ଦଶା ମଣି
ସର୍ବେ ହେଲେ ମଗ୍ନ ଘୋର ନୈରାଶ୍ୟ-ନୀରେ ।
ହେଲା ସ୍ତବ୍ଧ ଶୂନ୍ୟାଶ୍ରିତ , ପ୍ରାଣ ଭାରଭୂତ,
ହେବ କଳଙ୍କର ରେଖା ଜାତୀୟ ଗୌରବ—
ଚନ୍ଦ୍ରେ । ତତ୍‌ଭ୍ୟସ୍ତ ସିନା ରାଜପୁତ ଜାତି
ଜନ୍ମଭୂମି ରକ୍ଷା ଅର୍ଥେ ପ୍ରାଣବିସର୍ଜନେ;
ଦୂଯେ ତହିଁ ନୃପତିଙ୍କ କାରାବାସ ହେଲା
ଅନଳେ ଆହୁତି , ମାତ୍ର ସେ ରୁଦ୍ର ଅନଳେ
ନ ପାରି ଅରିଙ୍କୁ ଦହି , ଦହିଦେଲେ ନିଜେ;
ପାରଇ କେଶରୀ ବଧି ମତ୍ତ ଦନ୍ତାବଳେ
ଅବହେଳେ ; ମାତ୍ର ଜାଲ ପ୍ରତିକୂଳତାରେ
ହରାଏ ସେ ପ୍ରାଣ ହେୟ ବରଟ ଦଂଶନେ ,
ଜାଣି ଏହା , ନ ଜାଣିଣ ତାଙ୍କ ବୀରହିଆ
କ୍ରୋଧ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ମଧ୍ୟେ ହେଲା ଏ ପାଖ ସେ ପାଖ ।
ବିପଦେ ଅଟଳ ସତ୍ୟ କ୍ଷତ୍ରବୀର ହୃଦ ,
ମାତ୍ର ଜଳ ବ୍ୟସ୍ତ ତାକୁ ଜାତି-ଅପମାନ ,
ସହିଲେହେଁ ବଜ୍ରବୃଷ୍ଟି ଆଘାତରେ ଗିରି ,
ନ ହୁଏ କି ଭଗ୍ନ ସେହି ସିକ୍ତ ବର୍ଷାଜଳେ ?
ସମ୍ଭାଳି ନ ପାରି ତେଣୁ ତୀବ୍ର ଅନ୍ତର୍ଜ୍ୱାଳା
ଇଚ୍ଛନ୍ତେ ମରଣ , କହିଲା ବିବେକ ଡାକି ,
ହୃଦ ଅନ୍ତସ୍ତଳ ମଧ୍ୟୁ ନୀରବ ଭାଷାରେ—
“ଲଭିବାକୁ ଚାହୁଁ ଯଦି ମରଣରେ ସୁଖ,
ମର ରଣ ରଚ ଶତ୍ରୁ ସହ, ତାହା ସିନା
ବୀରର ମରଣ, ନଚେତ ଇତର ସମାନ
ମରଣରେ କେଉଁ ଫଳ, କେଉଁ ଶୁଭ ଅବା ?
ସୁଲଭ ବିପଦ ସଦା ଶରୀରି-ଶରୀରେ,
ମାତ୍ର ସେ ବିପଦେ ଯେହୁ ନୋହି ବିଚଳିତ
ଅନ୍ୱେଷେ ଉଦ୍ଧାର-ରାହା, - ଧୀରସ୍ଥିରଭାବେ,
ଲଭଇ ସେ ପ୍ରଶଂସିତ ପୁରୁଷ ଅଭିଧା,
ସୁବର୍ଣ୍ଣ ସୋପାନ ତାହା ସାଧନା ସିଦ୍ଧିର ।”
କି କୌଶଳେ ଭୀମସିଂହ ଲଭିବେ ଉଦ୍ଧାର,
କି ସାହସେ ଅବା ଏହି ଜଘନ୍ୟ ପ୍ରସ୍ତାବ
ନିବେଦିବ କିଏ ଯାଇ ପଦ୍ମିନୀ ସମୀପେ,
ଭାବି ଏହା, ନ ପାରିଣ ସ୍ଥିର କରି କିଛି,
ବସିଲେ ସକଳେ ହୋଇ ଚିନ୍ତା-ନିମଗନ ।

ଜନଶ୍ରୁତି-ସୂତ୍ରେ ଏଣେ ଏହି ଅବଗତ
ଦାରୁଣ କପଟଚାରୀ ପ୍ରବେଶନ୍ତେ ଯାଇ
ପଦ୍ମିନୀ କର୍ଣ୍ଣରେ, (ଅହୋ ମର୍ମନ୍ତୁଦ ଅତି)
କରି ଦେଲା ଭେଦ ତାଙ୍କୁ ଅଦ୍ଭୁତ ବଚସ୍ୟେ,
ଜାଣି ବ୍ୟାଧଜାଲ-ବଦ୍ଧ କେଶରୀକୁ ଯଥା
କେଶରିଣୀ, ଝମ୍ପା ଯଥା ଉଷାକୁଟୀମୁଖୁଁ
ଦୁର୍ଦ୍ଦିନବାରତା ଶୁଣି ସତୀତ୍ୱ-ସୁନ୍ଦରୀ
ହୁଏ ମର୍ମାହତ, ତଥା ହେଲେକ ପଦ୍ମିନୀ,
ବିଷାଦର ମୁଦ୍ରା ହେଲା ବଦନେ ମୁଦ୍ରିତ ।
ଭାଳିଲେ ଏସନ ଦେବୀ, "ଅମଙ୍ଗଳମୟ
ଆଜ ଦିନ, ଶୁଣାଇଲା କଠୋର ସମ୍ବାଦ !
ଶ୍ରବଣ ପୂର୍ବରୁ ଏହା ଘଟିଥାନ୍ତା ଯଦି
ମୃତ୍ୟୁ ମୋର, ଲଭିଥାନ୍ତି ପରମ ନିସ୍ତାର,
ଘଟାଇଲା ଏ ପ୍ରମାଦ ମୋର ରୂପ ଏକା ।
ସାଧ୍ୱୀ ରମଣୀର ରୂପ ନୁହଇ ସମ୍ପଦ,
ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ ବିପଦ ତାହା, ଏହି ରୂପ ସିନା
ଛଡ଼ାଇ ପବିତ୍ର ବ୍ରତ—ସ୍ୱାମି-ପଦସେବା
ଜନକଜେମାଙ୍କୁ ପୂର୍ବେ (ସତୀ-ରାଜ୍ୟରାଣୀ)
ଦେଇଥିଲା ଠାବ ନେଇ ସାଗରଗରଭେ ।
ଥୁଅନ୍ତା ଯଦ୍ୟପି ଦେଇ ଅପରକୁ ରୂପ,
ଆନନ୍ଦେ ଦିଅନ୍ତି ମୁହିଁ ସମର୍ପି ତା ପଦେ,
ରୂପଯୋଗେ ଭାଗ୍ୟବତୀ ବୋଲାନ୍ତୁ ଲଲନା,
ମାତ୍ର ମୋ ବିଚାରେ ସେହି ଗୌରବପଦବୀ,
ଲାଞ୍ଛନାର ପ୍ରତିଧ୍ୱନି, ବହ୍ନିଶିଖାମୟୀ ।
ବର୍ଣ୍ଣିଛନ୍ତି ସୁଧି କବି ରତ୍ନରୂପେ ରୂପେ,
କି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ, ଯେହୁ ଏତେ ଅନର୍ଥର ହେତୁ,
ରତ୍ନ ଯଦି ତାହା, ତେବେ ଭସ୍ମ କିଏ ଅବା ?
ଦେଖି ମୋର ଶୋଭାବନ୍ତ ଏ ମହାବିପଦ
ଇଚ୍ଛିବ ସୁନ୍ଦରପଣ କେବଣ ଅଭାଗୀ ?
କାହିଁ ଧର୍ମଭୟ ଥିଲେ ମୂଢ଼ ଯବନର,
ମହାଦମ୍ଭେ ଭୁଲିଛି ସେ ତାହା, ସବୁ ଦୁଷ୍ଟ
ଧରିଅଛି ପାପମତି ମଦେ ଖାଲି ଭୁଲେ,

ଏତେ ମଧୁର କି ସତେ ମଦ, ପର ନାରୀ—
ପର ରାଜ୍ୟ ପ୍ରତି ଯାର ଲାଳସା ଦୁର୍ବାର,
ତାହା ଯୋଗେ ରାଜାସନ ସିନା ବିଧାତାର
ଅପାତ୍ରରେ ମହାଦାନ, ତା ରାଜମୁକୁଟ,
ଅଟେ ପାପ ଅତ୍ୟାଚାର କଳଙ୍କର ବୋଝ ।
ଶତ ନରକର ବହ୍ନି ଜଳେ ଯା ଅନ୍ତରେ,
ଲୋକପିତା ରାଜପଦ ଶୋଭେ କି ତାହାକୁ ?
ମଦାନ୍ଧ ପିଶାଚ ସେହୁ, ନରକୁଳ-କାଳ ।
ଭାଗ୍ୟଲୋକେ ଗୁରୁ ଗର୍ବ ବହିଛି ମସ୍ତରେ,
ମାତ୍ର ଜାଣି ନାହିଁ ପର ଭାଗ୍ୟ-ବହ୍ନି ତାର
ନ୍ୟସ୍ତ ପରହସ୍ତେ, ଅଟେ ଭଙ୍ଗୁର ତା ସୃଷ୍ଟି ।
ଏହିପରି କେତେ ଦର୍ପୀ,—କୁମ୍ଭୀପାକଗାତେ,
ଉଡ଼ାଇ ବିଜୟବାନା ଧରି ମଣି ଧରା,
ମାରୁଥିଲେ ମହାଚଳ, ମାତ୍ର ଦୁଇ ଦିନେ
ପତନ ନିଷ୍ଠୁରତାରେ ଉଡ଼ିଗଲେ ତାହିଁ ,
ତଥା ମିଶିଯିବ ଆହା ଧୂଳିରେ ଦଣ୍ଡରେ ।"
ମହାଧୈର୍ଯ୍ୟଶୀଳା ସତୀ ସିଂହଳ-କୁମାରୀ,
ଭାଳିଲେ ଏପରି ସତ୍ୟ, ମାତ୍ର ହେଲେ ନାହିଁ
ନାରୀ-ସ୍ୱଭାବ-ସୁଲଭ ଶୋକଭୟାକୁଳା;
କାଳୋଚିତ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ତାଙ୍କୁ ରଖିଲା ଆବରି,
ଆବରିଛି ଯଥା ଟରକୀଟ-ବକ୍ଷୋଦ୍ଭୁତ
ସିନ୍ଧୁ ତାଙ୍କ ଜନ୍ମଭୂମି ସୁବର୍ଣ୍ଣ ସିଂହଳେ ।
ଦାହିଣ ସାହସ ଦେବୀ ଚିନ୍ତିଲେ ଉପାୟ, —
ପତିକାରାମୁକ୍ତି ଆଉ-ସତୀତ୍ୱ ରକ୍ଷାର,
ଗୁପ୍ତ ଭାବେ ଅନ୍ୟକାଳେ ଥିଲେହେଁ ଚପଳା
ମାତ୍ର ନ କରେ କି ଦୀପ୍ତି ପ୍ରାବୃଟେ ପ୍ରକାଶ ?
ଭାବିଲେ ସ୍ୱଗତେ ଏହା,—"ବିସ୍ତାରିଣ ଖଳ
ପ୍ରବଞ୍ଚନା-ଜାଲ, କଲା ଯଥା ବନ୍ଦୀ ଭୂପେ,
ପ୍ରତାରି ତାହାକୁ ତଥା କରିବି ଉଦ୍ଧାର
ଚିତୋର-ନୃବରେ, ଏହା ପ୍ରତିଜ୍ଞା ମୋହର;
ପତି ଏକା ରମଣୀର ଉପାସ୍ୟ ଦେବତା,
ପତି ତୀର୍ଥ, ପତି ଗୁରୁ, ପ୍ରାଣର ଦୋସର,

ପଣ ଛାୟାପ୍ରଦ ତରୁ ଭବ-ମରୁସ୍ଥଳେ,
ଯାତନା-ଅଶାନ୍ତ-ରୌଦ୍ରେ ପ୍ରତପ୍ତ ସତତ ।
ଅବଳା ଜୀବନପନ୍ଥା ବିପଦ-ପିଚ୍ଛିଳ,—
ଅଜ୍ଞାନ ତମିସ୍ରମୟ,ପଣ ସିନା ତହିଁ
ପଥଦର୍ଶୀ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱଶିଖ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ପ୍ରଦୀପ ।
ପଣ ବିନା ନାହିଁ ଗଣ ରମଣୀକୁଳର,
ଶରତ ବୀଗଳିତ ଥାଏ କିଏ ବା ସକ୍ଷମ
ଶୋଭାବତୀ ସୁକୁମାରୀ ଶେଫାଳୀ ବିନାଶେ ?
ଅସାମାନ୍ୟ ଭୂଷଣ ସିନା ରମଣୀର ପଣ ।
ସତୀତ୍ୱ ଅଦେୟ ରତ୍ନ ପତିବ୍ରତାଙ୍କର
ପ୍ରାଣାପେକ୍ଷା ପ୍ରିୟତର, ଏଣୁ ପଣପାଇଁ
ଅର୍ପଣେ ତା ସୁଖ ମୁହିଁ ଯବନେ ସମ୍ମତ ।
ଆଉ କାର ଆସ୍ପର୍ଦ୍ଧା ବା ଏବେ, ହରିବ ସେ
ପାତିବ୍ରତ୍ୟ ମୋର, ଦୀପ୍ତ ଯଜ୍ଞାନଳ ସମ;
ଉଦ୍ଧତଫଣା ନାଗୁଣୀ ଶିରୁ କାଢ଼ିନେବ ମଣି
ଏଭଳି ସାହସୀ କିଏ ?—ମୃତ୍ୟୁ ଭୟହୀନ,
ବୀରକନ୍ୟା ବୀରପତ୍ନୀ ମୁହିଁ, ଜନ୍ମ ମୋର
ବୀରବଂଶେ, ନ ପାରିଲେ କୌଶଳେ ଉଦ୍ଧାର
ସ୍ୱାମୀଙ୍କୁ ମୋହର, ପଛେ ଦେଖାଇବି ବଳ,
ଆସ୍ଫାଳି ଉନ୍ମୁକ୍ତ ଅସି ତୀକ୍ଷ୍ଣ କ୍ଷୁରଧାର,
ବିନାଶିବି ମ୍ଲେଚ୍ଛଚମୂ, ଜନ୍ମା ଶତ୍ରୁହାତେ
ମରି ମୁଁ ଶୋଇବି ସୁଖେ ସମର-ପ୍ରାଙ୍ଗଣେ,
କି ଭୟ ମରଣେ ରଣେ କ୍ଷତ୍ରିୟ-କନ୍ୟାର ?"
କ୍ଷମାର ଆଧାର ଯଥା ଅଟନ୍ତି ରମଣୀ
କ୍ରୋଧର ଆକର ତଥା, ସୁଲଭ କି ଫୁଲେ
ମଧୁ ଖାଲି, ନ ଥାଏ କି ବିଷାକ୍ତ କୀଟାଣୁ ?
ପତିମୁକ୍ତି ପାଇଁ ରାଣୀ ନୁହନ୍ତି କୁଣ୍ଠିତ
କରିବାକୁ ଆତ୍ମଦାନ ଯବନ ସମ୍ରାଟେ,
ଶୁଣି ନାଗରିକେ ଏହି ତପକୁଷ୍ଟ ବାଣୀ
ଚକିତ, ବିସ୍ମିତ ହୋଇ କହିଲେ କୁହାକୁହି
ସବେ,—"ସତ୍ୟ କି ଏ କଥା, ସତୀଶିରୋମଣି
ପଦ୍ମିନୀ ସୁନ୍ଦରୀ, ଦେବୀ ମହା ଶୁଚିଶୀଳା,
କରିଥାନ୍ତି ଧର୍ମେ ସଦା ଜୀବନ ଜୀବିତା,
କେମନ୍ତେ ସମ୍ମତ ହେଲେ ଘୃଣିତ ପ୍ରସ୍ତାବେ ?
ପବିତ୍ର-ବାରିଦ-ବାରି-ପାୟିନୀ ଚାତକୀ
ଇଚ୍ଛେ କି ଆବିଳ ତୃଷ୍ଣା ପଲ୍ୱଳ ସଲିଳେ ?
ରତ ଥାଏ ସଦା ତାଙ୍କ ଯେଉଁ ପୂତ କର
ଧନ ବିତରଣେ ପୁଣି ଦେବତା ସେବାରେ,
ପରଶିବେ ସେ କରେ କି ଯବନେ ଆମିଷ,
ଶୁଦ୍ଧ ଶାଳଗ୍ରାମ ପୂଜା ଯାର ନିତ୍ୟ ବ୍ରତ,
ବାଲିଗରଡ଼ା କି ସେତୁ ଛୁଇଁବ ଭ୍ରମରେ ?
ବଡ଼ ଅସମ୍ଭବ ଏହା, ମହାମେଧାବିନୀ
ଚନ୍ଦେଲ-କୁମାରୀ, ଦେବୀ,ଅତି ବିଚକ୍ଷଣା,
ହୁଏତ ସେତୁ ନାରୀଧର୍ମେ, ଦେବେ ଜଳାଞ୍ଜଳି
ପାତିବ୍ରତ୍ୟ, ଆସୁ ନାହିଁ ମନକୁ କଦାପି,
ଅଛି ନିଶ୍ଚେ କିଛି ଗୂଢ଼ ରହସ୍ୟ ଏଥିରେ ।"

ଏଥିଅନ୍ତେ ବିଦେ ହୋଇ ସଭିରେ ପଦ୍ମିନୀ
ନିଭୃତ ନିଳୟ ମଧ୍ୟେ, ଆହ୍ୱାନିଲେ ପାଶେ
ବୀରମଣି ଗୋରା ଆଉ ବାଦଲ ଉଭୟେ,
ବିଶ୍ୱାସିନୀ ପରିଚାରୀ ମୁଖେ, ଆସନ୍ତେ ସେ,
ଚାଲିଲ ଗୁପ୍ତ ମନ୍ତ୍ରଣା ବହୁ କ୍ଷଣଯାଏ ।
କି ଉପାୟେ ଭୀମସିଂହ ଲଭିବେ ଉଦ୍ଧାର
କି ଉପାୟେ ପାତିବ୍ରତ୍ୟ ରହିବ ଅକ୍ଷତ,
ବାହୁଡ଼ିବେ ନିଜେ ଦେବୀ ଯବନ-ଶିବିରୁ
ନିରାପଦେ, ଲାଗିଲା ଏ ସଂଗୁପ୍ତ ମନ୍ତ୍ରଣା;
ହୁଅନ୍ତେ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସ୍ଥିର ହେଲକ ପ୍ରେରିତ
ଯବନସମ୍ରାଟ କତି ଏ ମର୍ମେ ସମ୍ବାଦ,—
"ଲଭିଛନ୍ତି ରାଜବଂଶେ ଜନମ ପଦ୍ମିନୀ,
ଆବର ସମ୍ରାଜ୍ଞୀ ସେତୁ, ଉଚିତ ତାଙ୍କର
ସସମ୍ମାନେ ପଦାର୍ପଣ ସମ୍ରାଟ ଶିବିରେ,
ଗମିବେ ସହିତେ ତାଙ୍କ ଜୀବନ-ସଙ୍ଗିନୀ
ଚିରସହଚରୀକୁଳ, ପୁଣି କତିପୟ
ରାଜପୁତ ବଂଶୋଦ୍ଭବା ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତ ମହିଳା,

(ସ୍ୱେଚ୍ଛ-ସୁତେ ଆବଦ୍ଧା ଯେ ପଦ୍ମିନୀଙ୍କ ସହ)
ଘେନିଣ ଶିବାସ୍ତ୍ର ପୁଣି ପଦ୍ମିନୀ ଛାମୁରୁ
ଅସିବେ ବାହୁଣି ସର୍ବେ ଚିତୋର ନଗରେ,
ଗନ୍ତପଥେ ଅତ୍ୟାଗ୍ରହ ନ ହେବ ଯେପରି
ତାଙ୍କ ପ୍ରତି, ନ ଘଟିବ ତାହାଙ୍କ ସମ୍ମାନେ
ତିଳେ ମାତ୍ର କ୍ଷତି, ଲଙ୍ଘି ମର୍ଯ୍ୟାଦାର ସୀମା
ନ ପାରିବେ କେହି ଯେତେକ ଛୁଇଁ ତାଙ୍କ ପାଶ,
ଉଚିତ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଏଥି ହେବ କରିବାକୁ ।
ଉଠାଇଣ ଅବରୋଧ ଫେରାଇ ବାହିନୀ
ସ୍ଥାପିବାକୁ ହେବ ନେଇ ଦୂରେ ସୈନ୍ୟାଶ୍ରୟ,
ଯବନପତିର ଏହି ସତ୍ୟ ଅଙ୍ଗୀକାର,
ଜାଣିଲେ ପଦ୍ମିନୀ ଯିବେ ତାହାଙ୍କ ସକାଶେ ।"

ରାଜପୁତ ଦୂତମୁଖୁଁ ଶୁଣି ଏ ବାରତା
ଦୋଳି ହେଲା ଅଲ୍ଲାଉଦ୍ଦ ଆନନ୍ଦ-ଦୋଳରେ
ଅନିର୍ବଚନୀୟ ବେଗେ, ଲଭିଲା ସେ ତହିଁ
ଯେ ସନ୍ତୋଷ, ଅକଳ୍ପିତପୂର୍ବ, ଜଣିଥିଲେ
ସପ୍ତଦ୍ୱୀପା ସସାଗରା ଧରା ବାହୁବଳେ,
ନ ହୁଅନ୍ତା କେତେବେଳେ ସଂତୃପ୍ତ ଏ ଭଳି ।
ଘୋର ଘନଘଟାଚ୍ଛନ୍ନ ଅନ୍ଧାର ନିଶୀଥେ
ଦେଖି ଅଗ୍ରେ କ୍ଷଣିକାର କ୍ଷଣ କ୍ଷଣ ପ୍ରଭା
ପଥଭ୍ରାନ୍ତ ପାନ୍ଥ ଯଥା—ନିରାଶା-ପୀଡ଼ିତ,
ହୁଏ ଆଶାନ୍ୱିତ, ତଥା ହେଲା ଯବନେଶ ।
ଯେତେ ସେ ଢାଳିଲା ଜଳ ଆଶା-ତରୁମୂଳେ,
ତେତିକି ବିସ୍ତାରି ଶାଖାପ୍ରଶାଖା ପଲ୍ଲବ
ଆଚ୍ଛାଦିଲା ହୃଦ ସେତୁ; ନିବିଡ଼ ବେଷ୍ଟନେ;
ଅବାର୍ଯ୍ୟ ଉତ୍କଣ୍ଠାବଶେ ହୋଇଣ ଉନ୍ମନ
ମଣିଲା ସେ କରଗତ ସ୍ୱର୍ଗର ନିଶୁଣୀ
ଉଠି କଲା ସଙ୍କଳ୍ପରେ ସୁଖ-ସ୍ୱର୍ଗ କେତେ;
ନ ଜନ୍ମେ ଭୋଗରେ ସୁଖ, ଜନ୍ମେ ଭୋଗାଶାରେ,
ପର୍ବଦିନ ପୂର୍ବ ସିନା ମିଳେ ପର୍ବସୁଖ ।
ଅସମ୍ଭାଳେ ହୃଷ୍ଟମନେ ବଢ଼ିଲା ଆବେଗ,
ବଢ଼େ ଯଥା ମେଘାସନ୍ନ-ଅଚଳ-ଦୁହିତା
ସ୍ୱଚ୍ଛୋଦା ସାଳନ୍ଦୀ ନଦୀ ପ୍ରାବୃଟ ସମୟେ,
କ୍ରମବର୍ଦ୍ଧିତ ସେହି ଅବେଗ ଆବେଶେ,
ଭବିଷ୍ୟତେ ମଣିଲା ସେ ବର୍ତ୍ତମାନ ପରି ।
ଆଶାସ୍ପି-ମାନସ ଭୂମି ଆଶା-କାନନରେ
ତୋଳି ତହୁଁ ନିରନ୍ତର ସଙ୍କଳ୍ପ-ସୁମନ,
ରଚି ସଙ୍କଳ୍ପରେ ତହିଁ ମନୋମତ ହାର
ଲମ୍ବାଏ ବକ୍ଷରେ ସିନା ସେହି ସଙ୍କଳ୍ପରେ ।
ନ ରହିଲା ମନ ତାହିଁ, ବଢ଼ି କ୍ରମେ କ୍ରମେ
ଉତ୍କଣ୍ଠାର ଆତୁରତା, ବସାଇଲା ନେଇ
ଯବନେଶେ ସଙ୍କଳ୍ପର ଶୂନ୍ୟ ସିଂହାସନେ;
ତୋଳିଲା ସେ ଅନ୍ତରୀକ୍ଷେ କେତେ ଅଟ୍ଟାଳିକା,
ଭୁଞ୍ଜିଲା ସଙ୍କଳ୍ପ-ଲକ୍ଷ୍ମୀ, ମଣି ସଙ୍କଳ୍ପକୁ
ସତ୍ୟକଳ୍ପ । ଗଢ଼ିନେଇ ପଦ୍ମିନୀ ମୂରତି
ସଙ୍କଳ୍ପରେ, ପ୍ରେମ, ମାନ, ବିରହ, ମିଳନ,
କ୍ରୀଡ଼ାଦି ଦାମ୍ପତ୍ୟ ସୁଖ କଲା ଅନୁଭବ ।
କାମୁକର ଚିତ୍ତବୃତ୍ତି ପାଇଲେ ପ୍ରଶ୍ରୟ,
ବଢ଼େ ଶତମୁଖୀ ହୋଇ, ଅସମ୍ଭାଳ ବେଗେ;
ଦେଖି ପୂର୍ଣ୍ଣାଭାସ ଦୁଷ୍ଟ ସ୍ୱାଭୀଷ୍ଟ ସିଦ୍ଧିର
ମଣିଲା ନିଜକୁ ଧନ୍ୟ, ଭାଳିଲା ଏସନ—
ଏତେ ଦିନେ ଆଗମନ ହେଲା ମୋ ସାର୍ଥକ,
ଲଙ୍ଘି ଦୁସ୍ତରୋହ ଗିରି ଦୁର୍ଗମ କାନ୍ତାର
ଗନ୍ତପଥେ, ଲଭିଥିଲି ଯେ ଦାରୁଣ କ୍ଳେଶ,
ଭୁଲିଗଲି ଏବେ ତାହା ଦୁଃସ୍ୱପ୍ନ ପରାଏ ।
ରୂପସୀ କେତକୀ ଫୁଲେ ତୋଳିବା ସମୟେ
ହେଲେ କଣ୍ଟକ ସଂବଦ୍ଧ କରେ, ମଣଇ କି
ବ୍ୟଥା ତାକୁ ଭ୍ରମେ ସୁଦ୍ଧା କେତକୀରସିକ ?
ତୁଚ୍ଛ ରାଜ୍ୟଧନ ମୂଲ୍ୟ ପଦ୍ମିନୀ ନିକଟେ,
ଅଭାବେ ଏଭଳି ନାରୀ ଅସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ସିନା
କୁବେର ସମ୍ପତ୍ତି, ଧନ୍ୟ ଭାଗ୍ୟଧର ମୁହିଁ ।
ପଦ୍ମିନୀ ପୟୋଧରଶୋଭା ପଥରକୁ ସରି
ନୁହେଁ ରାଜ-ସିଂହାସନ, ଏହା ଭୃତ୍ୟପଦ

ବଳେ ବହୁଗୁଣେ ସ୍ୱଜନ୍ମଦେଶ ଗୌରବୁଁ ।
ପରସ୍ୱତ୍ତ୍ୱବଳଗୀଷା ବୃତ୍ତି ପରିହରି ,
ତେଜି ରାଜ୍ୟ ଅଧିକାର , ଖଟିଥିବ ସଦା
ପଦ୍ମିନୀ ପଦ୍ମୁର୍ଗନେ ବ୍ରତ ମୋର ଏହା ;
ଭ୍ରମିବ ତାହାଙ୍କୁ ଘେନି କାନନେ ପର୍ବତେ;
ବନଫୁଲେ କରାଇବି ରଚି ଅଳଙ୍କାର ,
ମଣ୍ଡି ତାଙ୍କୁ ଶୋଭା-ଉତ୍ସ-ତରଙ୍ଗ ତାହାର ,
ଲଭିବ ପରମାନନ୍ଦ ନିତ୍ୟ ନବରୂପେ ,
ନିରେଖି ସେ ରୂପଶୋଭା—ନୟନରସାୟନ ,
ମଣିବ ଏ ଜନ୍ମ ମୋର ସାର୍ଥକ ସର୍ବଥା ।
ଦେଖେ ଯେ ଅଙ୍କିଲା ଦୃଷ୍ଟ ଭାବୀ ଜୀବନର
ସୁଖଚିତ୍ର ଏହିପରି କଳ୍ପନା-ତୂଳିରେ ,
ହେବ ନାହିଁ କଥାରେ ତା ଶେଷ କରି କେବେ ।
କିନ୍ତୁ ପରକ୍ଷଣେ , କ୍ରୋଧ ତରଙ୍ଗିତ ତାର
ଅତୃପ୍ତ-ବାସନା-ସ୍ରୋତ-ଆକୁଳ-ଉଚ୍ଛ୍ୱାସ ,
ଆଣିଲା ଭସାଇ ତାକୁ ପ୍ରକୃତିନିୟମେ
ଜାଗ୍ରତ ସ୍ୱପନରାଜ୍ୟୁଁ ବାସ୍ତବ ରାଜ୍ୟକୁ ।
ମଣେ ସେ ସଂସାରେ ସାର କାମିନୀକାଞ୍ଚନେ ,
ସେହି ପାପଲିପ୍ସା ତାକୁ କରାଇଲା ଖରେ
ସମ୍ମତ ପୂର୍ବ ପ୍ରସ୍ତାବେ ; ହକାରି ସେ ତହୁଁ
ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସେନାଧ୍ୟକ୍ଷେ , କଲା ଆଦେଶ ପ୍ରଦାନ
ଉଠାଇ ଛାଉଣି ନେଇ ସ୍ଥାପିବାକୁ ଦୂରେ ।
ତନ୍ମୁହୂର୍ତ୍ତେ ରାଜ-ଆଜ୍ଞା ହେଲା ପ୍ରଚାରିତ
ଯବନ-ବାହିନୀ ମଧ୍ୟେ , ହୁତାଶନମୟୀ
ଭୀଷଣ ଭାଷାରେ , କଲ୍ୟ ପ୍ରଭାତ ସମୟେ
କରିବେ ପଦ୍ମିନୀ ଭେଟ ସମ୍ରାଟ-ଶିବିରେ
ସେବକୀ- ସଙ୍ଗିନୀଦଳେ , ସର୍ବେ ସାବଧାନ ,
ତାଙ୍କ ପ୍ରତି କରିବ ଯେ ଅଶିଷ୍ଟ ବେଭାର ,
ହେବ ତାର ଶିରଶ୍ଛେଦ ନିଶ୍ଚୟ ନିଶ୍ଚୟ ,
ଯଥାକାଳେ ଏ ସମ୍ବାଦ ଶୁଣିଲେ ପଦ୍ମିନୀ ।

ବାହୁଣ୍ଡଲ ବକ୍ଷବରୀ ଫାଟିଲା ସିନ୍ଦୂର ,
ନିଶା-ସୁନ୍ଦରୀ-ଉଷା ବମଣ୍ଡିଲା ପ୍ରାଚୀ
ନିଜର ସୁଷମାରାଶି ଢାଳେପି ଶରୀରେ ,
ଢଳ ଢଳ ଚନ୍ଦ୍ରିକାରେ ବଦଳି ଦୁକୂଳ,
ରଚନ୍ତି କି ଧୌତା ତନୁ ତାର , ଜଳବଶେ,
ଚଢ଼ାଇଛନ୍ତି ତହିଁ ପୁଣି ଚନ୍ଦ୍ରିକାର ଫାଳ ।
ମନେ ହୁଏ ହେଉ ତାର ଭ୍ରାଜିଷ୍ଣୁ ଶୋଣିମା *
ଅନ୍ଧକାର ଆଲୋକର ତୁମୁଳ ସମରେ
ବହୁଛି କି ରଣାଙ୍ଗଣେ କ୍ଷତଜସରିତ ?
ହାରି ରଣେ ତମଃ, କରି ଅଶ୍ରୁପାତ ଖେଦେ
ଶିଶିରକଣିକା ଛଳେ, ପଳାଏ ସଭୟେ ।
ତଳଘନ ଛାୟାପାତେ ଆଲୋକ-ନନ୍ଦିନୀ
ପ୍ରକାଶେ ନବୀନ ଶୋଭା, ପଣ୍ଡ କବା ଆହା
ଅଯତ୍ନ-ବିନ୍ୟସ୍ତ ରୁକ୍ଷ ଅଳକା ଆବଳୀ
ଅମଳିନ ଉଷା ମୁଖେ, ସମୀରହିଲ୍ଲୋଳେ,
ଶତଗୁଣେ ବଢ଼ାଏ ତା' ଅନନ୍ୟ ମାଧୁରୀ ।
ବହିଲା ଶୀତଳ ବାୟୁ ସଧୀରେ ସଧୀରେ
ସୁମନ-ସମ୍ପଦଚୋର, ଗାଇଲେ ପକ୍ଷିଏ,
କୁସୁମସୁରଭିବୋଳା ସେ ସୁସ୍ୱର-ସୁଧା,
ପିଇଲା ଆନନ୍ଦେ ନଭଃ, ପିଇଲା ବସୁଧା ।
ଛୁଟିଥିଲା ଯାଇ ଜ୍ଞାନ-ହୃଦୟେ ଆଲୋକ,
ଶୁଣି ସେ ବିହଗକୁଳ ଅଭୟ ଆହ୍ୱାନ
ଆସିଲେକ ଧାଇଁ, ତହୁଁ ପ୍ରକୃତି-ସୁନ୍ଦରୀ,
ଉନ୍ମୋଚି ଅବଗୁଣ୍ଠନ ଦେଖାଇଲେ ମୁଖ ।
ସଜୀବତା ପ୍ରଫୁଲ୍ଲତା ଅର୍ପି ନଳିନୀଙ୍କୁ,
ବୁଜିଲା ବିଷାଦ ନେତ୍ର ସରେ କୁମୁଦିନୀ ।
କମ୍ପି ତୃଣୋପରି ନିଶି-ପତିତ ତୁଷାର
ଚନ୍ଦାକରେ, ରଜତାଭ୍ରମୟ, ହୃଦେ ମଣ୍ଡ;
ଘେନିଛନ୍ତି କି ଦେହେ ବହୁ ତୀର୍ଥସ୍ଥଳ ଛାପା
ବୈଷ୍ଣବୀ ପ୍ରକୃତି, ଶୁକ୍ଳ ତିଳକ ମାଟିରେ ?

* ଦୀପ୍ତ ଶୀଳ ରକ୍ତିମା ।

ମଧୁର ପ୍ରଭାତ କାଳେ ସର୍ବେ ମଧୁମୟ—
ଜଳସ୍ଥଳ ନଭସ୍ତଳ ପବନ ଫୁଲ ଆଦି,
ମଧୁମୟ ମନୁଷ୍ୟର ମନ, ସ୍ୱଚ୍ଛ, ପୂତ ।
ଏ ମଧୁର କାଳେ ଆଜ ଲଗିଛି ଚତୋରେ
ସ୍ୱାମୀ ଉଦ୍ଧାରର ଗୁପ୍ତ ଆୟୋଜନ,
ହେଉଛି ଶିବିକା ବହୁ ସଂସ୍କୃତ ସଜ୍ଜିତ,
ଶତ ଶତ ଛଦ୍ମବେଶୀ ରାଜପୁତବୀରେ
ହେଉଛନ୍ତି ରୁଣ୍ଡ ଆସି, ଶସ୍ତ୍ରାସ୍ତ୍ରପିହିତ,
ଚତୋର ସମ୍ରାଜ୍ଞୀ ସତୀ ପଦ୍ମିନୀ-ଆଦେଶେ ।
ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶିବିକା ମଧ୍ୟେ ବସିଲେ ଗୋପନେ
ଜଣେ ଜଣେ ମହାବୀର, ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶିବିକା
ବହନେ ନିଯୁକ୍ତ ହେଲେ ଛଅ ଜଣ ଶୂର
ଗୋପବେଶ ଧରି, ଗୁପ୍ତ ଅସ୍ତ୍ରଶସ୍ତ୍ରଧାରୀ ।
ଅନନ୍ତର ସତେ ହୋଇ ଶୋଭାଙ୍ଗୀ ପଦ୍ମିନୀ
ଏକଲିଙ୍ଗ ଦେବାଳୟେ, କଲେ ଜଣାମଣା
ବିନୟ ଗଦ୍‌ଗଦ କଣ୍ଠେ, କୃତାଞ୍ଜଳିପୁଟେ,
"ସ୍ୱଭାବେ ଅବଳା ମୁହିଁ ପ୍ରଭୋ, ବଳାଇଛି
ଅସାଧ୍ୟ ସାଧନେ ମନ, ତବ ଭରସାରେ,
ହେଉ ବୃଷ୍ଟି କାଙ୍କ୍ଷୀର ମନୋରଥ ପଥେ
ତୁମ୍ଭ କୃପା-ସୁଧା, ମାଗେ ଏ ଭିକ୍ଷା ପୟରେ ।"
ସାଧ୍ୱୀର ଏ ପ୍ରାଣମୟୀ ପ୍ରାର୍ଥନା ସମୟେ
ଖସିଲା ଦେବ ଶିରରୁ ଦକ୍ଷିଣାଙ୍ଗୁ ଫୁଲ
ତିନି ଥର, ମଣି ତାକୁ ମଙ୍ଗଳ ଶକୁନ,
ନମସ୍କାର ଦେବେ, କଲେ ଶିବିକାରୋହଣ;
ଅର୍ପି ବୀରବର ଗୋରା ବାଦଲ ଉଭୟେ
ଗୁପ୍ତ ବାହିନୀର ଭାର, ଯାତ୍ରା କଲେ ଦେବୀ ।
ବାହାରିଲା ଦୁର୍ଗ ମଧ୍ୟୁଁ ସାତଶ ଶିବିକା—
ରଙ୍ଗ ପାଟ ଘଟାଟୋପେ ଢଙ୍କା, ପଂକ୍ତିକ୍ରମେ,
ଗିରିବନ ଭେଦି ତାହା ଚାଲିବେଳେ ଗତି,
ଦିଶିଲା ଦୂରରୁ ଶୋଭା କେଡେ ବାହାରିଆ;
ପ୍ରାବୃଟେ ନୀଳିମାମୟ ନବ ଦୂର୍ବାଦଳେ
ଜ୍ୱଳନ୍ତି କି ପୁଞ୍ଜି ପୁଞ୍ଜି ଇନ୍ଦ୍ରଗୋପ କୀଟ ?

ଅବା ବସନ୍ତକେ ଭଳା ସମୁଦ୍ର ବେଳାରେ
କରୁଛନ୍ତି କ୍ରୀଡ଼ା ଶତ ଶୋଭିତ କର୍କଟେ ।
ଶୀତଳ ସୁନ୍ଦର ବାହ୍ୟେ ଆଭାସେ ଶିବିକା
ପ୍ରଦୀପପଞ୍ଜିକା ପ୍ରାୟ; କିନ୍ତୁ ଅନ୍ତସ୍ତଳେ;
ଜଳେ ଉଗ୍ର ଅଗ୍ନିଶିଖା ଦଗ୍ଧିବାକୁ କ୍ଷମ ।
ନେତ୍ରପ୍ରୀତିପ୍ରଦ କଷ୍ଟେ ପକ୍ୱ ଲଙ୍କାଫଳ
ମାତ୍ର ନ ଖାଏ କି ତହିଁ ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନେ କଟୁତା ?
ଯଥାକାଳେ ଉପସ୍ଥିତ ହୁଅନ୍ତେ ଶିବିକା
ଯବନ-ଶିବିରେ, ତହୁଁ ପେଷିଲେ ପଦ୍ମିନୀ
ଆଜ୍ଞା କରି ଏ ସମ୍ବାଦ—"ଦେଲେ ଅବସର
ଦଣ୍ଡେ ମାତ୍ର, ଯାଇ ମୁହିଁ ବନ୍ଦୀ ସ୍ୱାମୀ ପାଶେ,
ଆସିବ ଚିର-ବିଦାୟ ଘେନି ତାଙ୍କଠାରୁ ।"
ଶୁଣି ଏହା ଯବନେଶ ହୁଅନ୍ତେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ,
ପ୍ରବେଶି ପଦ୍ମିନୀ ରାଣୀ ଧୀରେ କାରାଗାରେ
ବନ୍ଦି ସ୍ୱାମି-ପାଦ-ପଦ୍ମ ଚିରବନ୍ଦନୀୟ,
ହେଲେ ସତୀ ଯୁକ୍ତକରେ କିଛିଦୂରେ ଉଭା ।
ସ୍ୱୀୟ ପାଟେଶ୍ୱରୀ ହେବେ ଯବନମହିଷୀ
ଶୁଣିଥିଲେ ଆଗୁଁ ଏହା ଘୃଣା, ଦେଖି ଏବେ
ଉପସ୍ଥିତ ତାଙ୍କୁ ସ୍ୱୟଂ ବିପକ୍ଷ ଶିବିରେ,
ଭାଙ୍ଗିଲେ ସହିତେ ଚକ୍ଷୁକର୍ଣ୍ଣର ବିବାଦ ।
କ୍ରୋଧଘୃଣାବ୍ୟଞ୍ଜୀ ତୀବ୍ର କର୍କଶ ବଚନେ
କହିଲେ ଚତୋର-ପତି, ଦୂର-ହୁ ଯବନୀ
ଆର୍ଯ୍ୟକୁଳକଳଙ୍କିନୀ, ରମଣୀପାଂଶୁଳା,
ସମର୍ପି ଜଳାଞ୍ଜଳି ପାତିବ୍ରତ୍ୟ ବ୍ରତେ,
ଆଦରି କୌଳିକ ଧର୍ମେ, ଇଚ୍ଛିଲୁ ପିଶାଚ
ଯବନପତିର ଅଙ୍କ, ଯବନ ଅଇଁଠା,
ଶୋଇଛନ୍ତି ପଡ଼ି ସର୍ବ ରାଜପୁତବୀରେ
ଆସ୍ଥିବସ୍ତ୍ରଭର କ୍ରୋଡେ, ଦୈବ ଦୁର୍ବିପାକେ,
ତେଣୁ ଏ ଅନୀତି ଘୋର ସହିଲେ ନୀରବେ;
ମାତ୍ର ସହିଲେ କପରି ଏକଲିଙ୍ଗ ପ୍ରଭୁ !
ଧରିଲେ କପରି ଅବା ଏ ପାପର ଛାୟା
ଛିଦ୍ରହୀନ, ସମୁଜ୍ଜ୍ୱଳ ହୃଦୟେ ସେହୁ,

ସମ୍ଭବଇ ମୋତେ ଏହା ଅସମ୍ଭବ ଅତି ।
ଯେଉଁ ସ୍ୱଜାତି ଜାତି କୁଳଲକ୍ଷ୍ମୀକୁଳ
ନ ହୋଇ ଜୀବନ୍ତେ କେବେ ବୈରି-ବଶୀଭୂତା,
କଠୋର ଜହର ବ୍ରତ ଆଚରନ୍ତି ମୁଦେ,
ଜାତ କି ସେ କୁଳେ ହାୟ ତୁହି ପାପୀୟସୀ ?
ଏ ବଡ଼ ଅଦ୍ଭୁତ, ଅହୋ, ସୁରପୁନ୍ନାଗରେ
ଫୁଟିଲା ସରଣା ଫୁଲ—* ପୂତଗନ୍ଧମୟ
କେ ଜାହ୍ନବ ତାହା ଶାପେ ପୁଣ୍ୟ ତୀର୍ଥଜଳେ
ମିଶିଲା ଅମେଧ୍ୟ, ବଡ଼ ମର୍ମନ୍ତୁଦ ଏହା ।
ସ୍ୱଜାତିଂସବଂଶୋଦ୍ଭବା ରମ୍ୟା ସ୍ୱଜାତିଂସୀ
ବରିଛୁ ଆମିଷଲୋଭୀ ବକେ ପଦ୍ମ-ପଦେ,
ଶୁଣିଛୁ କି କେବେ କେହି ଏହି ଅଘଟନ ।
ଧିକ ତୋ ଜନନୀ ଦୁଷ୍ଟା, ଏକଇ ଜନମେ
ବୋଳିଲୁ କଳଙ୍କ-କାଳୀ ପତି-ପିତୃକୁଳେ,
ମହାପାପ ତୋର୍ ବଧି ମୁଖାବଲୋକନ ।
ଜନ୍ମ ପରେ ମୃତ୍ୟୁ, ମୃତ୍ୟୁ ପଶ୍ଚାତେ ଜନମ,
ନିୟତିନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଏହା, ମୃତ୍ୟୁ ସିନା ଖାଲି
ଅବୃତ-ଜନ୍ମତ, ଅତଃ କି ଶଙ୍କା ତହିଁରେ ?
ନ ବୁଝିଲୁ ଏ ରହସ୍ୟ ଛାର ମୃତ୍ୟୁଭୟେ,
ଯବନକନ୍ୟା ହୋଇ ହେଲୁ ଜୀବନରଙ୍କୁଣୀ;
ଲଗାଇଲୁ ଯେ କାଳି ତୁ ରାଠୋର୍-ବଦନେ,
ଶତ ଧୌତେ ହେବ ନାହିଁ ବିଲୁପ୍ତ ସେ ଦାଗ,
ଯା ଯା ଏବେ ତୋ ଯବନ ପ୍ରିୟପତି ଜନ ।”

ଶୁଣି ସ୍ୱାମୀଙ୍କର ଏହି ପରୁଷ ଭର୍ତ୍ସନା,
ନ ହେଲେ ପଦ୍ମିନୀ କ୍ଷୁବ୍ଧା, କୋପେ ବଚଳିତା
ସତୀ ହୃଦବୃତ୍ତି, ଶାନ୍ତ ସଂଯମ ଆଧାର,
ମଣ୍ଡିତ ସେ ଦୟା କ୍ଷମା ଧୈର୍ଯ୍ୟାଦି ରତନେ,
ଧର୍ମ ତାର୍ ଦ୍ୱାରରକ୍ଷୀ—ନ୍ୟାୟ ଅସ୍ତ୍ରଧାରୀ,
କି ସୂର୍ ପଶିବ ତହିଁ ପାପାସୁର କ୍ରୋଧ,
କି ସୂର୍ ପଶିବ ଅହୋ ଅସ୍ପୃଶ୍ୟ ମାହାର୍
ନାଗରକେ ନାଗମଣି ପବିତ୍ର ଦେଉଳେ ?
କହୁଥିଲେ ସୂକ୍ଷ୍ମା କେହି କ୍ରୋଧର ଉଦ୍ରେକ,
ହୃଏ ନାହିଁ କୁକ୍ତ ସତୀ ଶୀତଳ ହୃଦୟ,
ଜଳଇ କି କଳେ ଦୀପ ଶତ ଚେଷ୍ଟାବଳେ
ତେଜିଲାବେ, ନୁହେ ତାହା ପ୍ରକୃତି-ନିୟମ ।
ମଧୁରେ ଭାଷିଲେ ସ୍ୱର୍ଣ ସ୍ୱଣା ଭୀମ ସିଂହେ,—
ପଦ୍ମିନୀ-ହୃଦୟ-ବନ୍ଧୁ, ନ ଜାଣ କି ପ୍ରଭୁ,
ତବ ଚର ପରବୃତ୍ତି ପଦ୍ମିନୀ ହୃଦୟ ?
ପେଷ ଯା ଯବନ ଜନ ଦୁରଦୃଷ୍ଟ ମମ,
ଲଭଇ କି ଶବ ତାସ୍ ଚନ୍ଦ୍ର ଛନ୍ଦ କେବେ
ଅମଙ୍ଗଳ ଧୂମକେତୁ ? ସମ୍ବୋଧିଲ ମୋତେ
ଯବନୀ ବୋଲିଣ, ଯଦି ସ୍ୱଣା ଭୀମ ସିଂହ
ବନ୍ଦୀ ହୋଇ କାରାଗାରେ ଯବନପତିର
ହୋଇଥାନ୍ତି ଯବନତ୍ୱ ପ୍ରାପ୍ତ, ନିଶ୍ଚେ ତେବେ
ଯବନୀ ପଦ୍ମିନୀରାଣୀ; ଉପାଧିତା ସିନା
ପତି ଉପାଧିରେ ପତ୍ନୀ, ଏ ଶାଶ୍ୱତ ଧାରା ।
ନୁହେଁ ମୁଁ ଦୁଃଖିତା ନାଥ ତୁମ୍ଭ ଭର୍ତ୍ସନାରେ,
ହେବାରୁ ମୋ ଭାଗ୍ୟେ ଆଜ ଉପଲବ୍ଧ ତାହା,
ମଣୁଛି ମୁଁ ଆପଣାକୁ ପ୍ରଗୌରବାନ୍ୱିତା;
ହେଉ ପଛେ ଯେତେ କଟୁ ପ୍ରିୟ ତିରସ୍କାର,
ତଥାପି ମଧୁର ତାହା, ଆନ କଣ୍ଠେ ସିନା
କର୍କଶ ବାରିଦ ସ୍ୱର, ମାତ୍ର ନ ମଣେ କି
ମଧୁର ମଧୁରତର ତାହା ଚାତକିନୀ ?
ଏହା ଭାଷି ନିବେଦିଲେ ସତୀ ପତିପଦେ
ସକଳ ବୃତ୍ତାନ୍ତ; ଶୁଣି ଭୀମ ସିଂହ ତାହା,
ହେଲେ ଯଥା ବିମୋହିତ ତଥା ଅପ୍ରସ୍ତୁତ !
ତହୁଁ ପ୍ରାଣପ୍ରେୟସୀଙ୍କି ସମ୍ବୋଧି କୋମଳେ
ବୋଇଲେ ଏସନ—“ସତି ! ମହାବୁଦ୍ଧିମତି
ତୁମ୍ଭେ, ରଚିଅଇଛ ମୋର କାରାମୁକ୍ତି ପାଇଁ
ଏ କୌଶଳ, ନ ଜାଣି ଯା ଦୋଷିଲି ବ୍ୟର୍ଥରେ,
ସେଥିଲାଗି କରୁଛି ମୁଁ ଏବେ ଅନୁତାପ,
ଏହି ଏକା ଏ ପାପର ଯୋଗ୍ୟ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ,

* ଛତିଆନା ବା ସପ୍ତପର୍ଣ୍ଣୀ ଫୁଲ

ତୁମ୍ଭର ଏ କୀର୍ତ୍ତିଗାଥା—ବିମଳ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ,
ବିମଳ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଯଥା ପାତିବ୍ରତ୍ୟ ତବ,
ଧରିବ ଅମର ବକ୍ଷେ ସଦା ଇତିହାସ,
(ଭୂତସାକ୍ଷୀ ଅତୀତର ଘଟଣାପଞ୍ଜିକା)
ଦେବି, ତୁମ୍ଭେ ମହାସତୀ ମହାକ୍ଷମାଶୀଳା,
କ୍ଷମିବ ଏ ଅକିଞ୍ଚନ ପତି ଅପରାଧ
ନିଜ ଗୁଣେ, ଏହି ମାତ୍ର ମାଗୁଣି ମୋହର ।"
ପ୍ରତ୍ୟୁତ୍ତରେ ତାଙ୍କୁ ବାଣୀ ଶୁଣିଣ ପଦ୍ମିନୀ
ଭାଷିଲେ ବିନୟେ, "ନାଥ, ଏଭଳି ବଚନ
ନ ଧର ପୁନଶ୍ଚ ମୁଖେ, ତୁମ୍ଭେ ମୋର ଗୁରୁ,
ତୁମ୍ଭେ ପ୍ରଭୁ, ଏ କିଙ୍କରୀ କିଣା ତବ ପାଦେ,
ଦାସୀଠାରେ କ୍ଷମା-ଭିକ୍ଷା ନୁହଇ ବିହିତ,
ଥାଉ ସେ ପ୍ରସଙ୍ଗ, ହମେ ହେଉଛି ଉଦ୍ଧୂର,
ଖରେ କାରାଗାରୁ ଏବେ ହେବା ବହିର୍ଗତ ।"
ଶୁଣି ଏହା ଭୀମସିଂହ କହିଲେ ଏସନ,—
"ବୀର ହୋଇ ଚୋର ପରି ଯିବାକୁ ପଳାଇ
ବଳୁ ନାହିଁ ମନ ମୋର, ବରଞ୍ଚ ତାଠାରୁ
ଶ୍ରେୟ ଆଜୀବନ ବାସ ଶତ୍ରୁ କାରାବାସେ,
ଯବନ ପଦାଙ୍କେ ମଣି କପାଳେ ତିଳକ ।
କ୍ଷତ୍ରିୟ ମୁଁ, ଜନ୍ମ ମୋର ମହାକ୍ଷତ୍ରକୁଳେ,
ସିଂହ ହୋଇ ଆଚରିବି ଶୃଗାଳ ଧରମ ?
ଶୁଣି ଏ ଭୀରୁତା ମୋର, ଉପହାସେ ବୀରେ
କହି ପରିହାସ ବାଣୀ, ଅସହ୍ୟ ଅତୀବ,
ଜନ୍ମାଇବ ହୃଦେ ମୋର ମହାବ୍ୟଥା ସେତୁ
ବଳି ଶତ ବଜ୍ରାଘାତୁଁ, କ୍ଷତ୍ରଧର୍ମ ତେଜି
ହେବି ବା କଳଙ୍କଦ୍ୱାରେ କାପାଇଁ ଭିକ୍ଷୁକ ?"
ଉତ୍ତରିଲେ ସତୀ—"ନାଥ, କେଉଁ ନ୍ୟାୟରଣେ
ପରାଜୟ କରି ଅବା ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଯବନ
ରଖିଅଛି ବନ୍ଦିଶାଳେ, ଅଧର୍ମୀ ସହିତ
ଶଠ ସଙ୍ଗେ ପାଳିବା ଧର୍ମ, ପାଷଣ୍ଡ ମିଥ୍ୟୁକ
ଯେତୁ, ବିଶ୍ୱାସଘାତକ, ପ୍ରତାରିତ ତାକୁ
କରିବା ତ ନୁହେ ନ୍ୟାୟଧର୍ମବିଗର୍ହିତ ।
ଶତ୍ରୁ ହସ୍ତୁଁ ଆତ୍ମୋଦ୍ଧାର ବଳେ ବା କୌଶଳେ
ଏହା ନୀତିଶାସ୍ତ୍ରାଦେଶ, ନ ଘଟେ ସୁବିଧା
ଯହିଁ ବଳପ୍ରୟୋଗର, କୌଶଳରେ ତହିଁ
କରିବା ଉଚିତ ସିନା କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସାଧନ;
ଲଭିଥିଲେ ରକ୍ଷା ପରା କୌଶଳେ ପାଣ୍ଡବେ
କୁଟନୀ-କୌରବକୃତ ରୁଦ୍ର ଜତୁଗୃହୁ ।
ନୁହେ ଏହା ନିନ୍ଦା କିମ୍ବା କଳଙ୍କର କଥା,
ବରଞ୍ଚ ଚତୁରତାର ଭୂୟସୀ ପ୍ରଶଂସା ।
ନ ଖୋଜ ଉଦ୍ଧାର ରାହା ଭଜିବା ହତାଶା
ନିର୍ଜୀବତା ନିଦର୍ଶନ, ଉଦ୍ୟୋଗ ପଥରେ
ନ ଗଡିଲେ ପୂଜାହାରିପଣେ ନିଷ୍ଠା ସହ,
ହୁଏ ନାହିଁ ଇଷ୍ଟସିଦ୍ଧି କାର କେଉଁକାଳେ,
ଭାଗ୍ୟ-ଭଣ୍ଡାରର କଞ୍ଚି ନିଶ୍ଚୟ ଉଦ୍ୟୋଗ ।
ନାରକୀ ବର୍ବର ଆହା ପ୍ରବଞ୍ଚନା-ପଟୁ,
ଜାଣିଣ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ସାଧୁ ସରଳବିଶ୍ୱାସୀ
କଲା ପ୍ରତାରଣା, ତାକୁ ପ୍ରତି-ପ୍ରତାରଣା
କରିବା ନୁହଇ ପାପ, ଶଠତା-ବ୍ୟାଧିର
ମହୌଷଧି ଶାଠ୍ୟ ସିନା, ବିଷ ବ୍ୟତିରେକେ
କେ ଅବା ପାରିବ କାଟି ବିଷ ବିସର୍ପଣ ।
ଲଭୁ ଦୃଷ୍ଟ ଉପଯୁକ୍ତ ଶିକ୍ଷା, ବୁଝୁ ପୁଣି—
ଯେ ଖୋଳିବ ଗାତ, ନିଶ୍ଚେ ପଶିବ ସେ ତହିଁ ।
ଏସନ ସୁଯୁକ୍ତି ଯୋଗେ ମଙ୍ଗାଇଣ ଧବେ
ପଦ୍ମିନୀ—ପଦ୍ମିନୀକଳ୍ପା କୋମଳହୃଦୟା,
ଘେନଗଲେ ବନ୍ଦିବାସ ବହିର୍ଭାଗେ ତ୍ୱରା;
ଉଭୟ ଶିବିକା ତହିଁ ଥିଲାକ ରକ୍ଷିତ
ପୂର୍ବୁ, ସପତ୍ନୀକ ରାଣା ଭୀମସିଂହଙ୍କର
ଆଗମନ-ପ୍ରତୀକ୍ଷାରେ, ଦମ୍ପତିଯୁଗଳ
ଆରୋହଣ କଲେ ଯାଇ ତହିଁ ସଂଗୋପନେ,
ତହୁଁ ଖରେ ଛଦ୍ମବେଶୀ ଶିବିକା-ବାହକେ
ବହଣ କରାଇ କନ୍ଧେ ସେ ବେନି ଶିବିକା
ଚାଲିଲେ ଚିତୋର-ମୁଖେ, ପଛେ ପଛେ ତାର
ଆବର ଶିବିକା କେତେ ଚଳିଲା ତ୍ୱରିତେ ।

ନରେଖି ଦୂରରୁ ତାହା ଯବନ ସମ୍ରାଟ
ଭାବଇ ସ୍ୱଗତେ ଏହା, ଏହି ସେ ଶିବିର
ଗୁଲଛି ଚିତୋର ଦିଗେ, ଗଲେ ତହିଁ ପର
ପ୍ରଜ୍ୱଳିତ କୁଳବାଳାକୁଳ, ଯେଣେ ଚିର—
ବିଦାୟ ପଦ୍ମିନୀ ପାଶୁଁ, ଅବଶିଷ୍ଟ ଯାହା
ରହିଲା, ସେଥିରେ ଛନ୍ତି—ସହଚରୀବାର ।
ବିଳମ୍ବ ତ ନାହିଁ ଆଉ ପଦ୍ମିନୀର ଭେଟ,
ଏକ୍ଷଣି ସେ ଆସି ମୋତେ ଭଜିବ ନିଶ୍ଚୟ,
ମାତ୍ର ମୁଁ କି ଦ୍ରବ୍ୟ ତାକୁ ଦେବି ଉପହାର ?
ରମଣୀଏ ସ୍ପୃହାବତୀ ରତ୍ନ ଅଳଙ୍କାରେ,
ମାତ୍ର ନ ରୁଚିବ ତାହା ମନକୁ ତାହାର,
ସ୍ୱଭାବେ ଅଳଙ୍କାରର ଅଳଙ୍କାର ଯେହୁ,
ଗ୍ରାମ୍ୟ ଅଳଙ୍କାରେ ତାର କେଉଁ ପ୍ରୟୋଜନ ?
ଭାଳୁ ଭାଳୁ ଏହା, ସହି ନ ପାରି ଉତ୍ସୁର
ହେଲା ଅତି ଅସମ୍ଭାଳ, ଆଶାୟୀ ମାନସ
ସହେ କି ବିଳମ୍ବ କେବେ, ଅଭୀଷ୍ଟସିଦ୍ଧିରେ
ଘଟଇ ବିଳମ୍ବ ଯେତେ, ବଢ଼ୁଥାଏ ତେତେ
ଆବେଗ ତାହାର ହୃଦେ, ବଢ଼ୁଥାଏ ଯଥା
ମୂଳେ ମିଶି ଜଳନ୍ତର ତରଙ୍ଗବୃନ୍ଦ କ୍ରମେ ।
ତୃଷାର ପ୍ରଣିଧିବର୍ଗେ ଯବନ-ଅଧିପ
ଆଦେଶିଲା କ୍ରୋଧେ—ଯାଇ ଏହି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ
ଘେନି ଆସ ପଦ୍ମିନୀକୁ ଭୀମ ସିଂହ ପାଶୁଁ
କାରାଗାରୁ, ଅହୋ କେତେ ଆସ୍ପର୍ଦ୍ଧା ଗୁଣାର!
କେଉଁ ଅଧିକାର ତାର ପଦ୍ମିନୀ ଉପରେ,
କରୁଅଛି ମନସୁଖେ ଏତେବେଳଯାଏ
ପ୍ରେମାଳାପ, ଶତ ଧିକ ନିର୍ଲଜ୍ଜ ପାମରେ ।
ଶିରୋଧାର୍ଯ୍ୟ କରି ଦୂତେ ସମ୍ରାଟ-ଆଦେଶ
ପଶି ବନ୍ଦିଶାଳା ମଧ୍ୟେ, ହେରିଲେ ବିସ୍ମୟେ
ମହାଶୂନ୍ୟାଶ୍ରିତ ତାହା, ନାହାନ୍ତି ପଦ୍ମିନୀ
କିମ୍ବା ରାଣା ଭୀମ ସିଂହ, ବାରିଦ ସହିତେ
ଉଭେଇଲା ପ୍ରାୟ ଧନୀ ବାରିଦ ପ୍ରେୟସୀ,
ହୋଇଛନ୍ତି ଅନ୍ତର୍ହିତା ରାଜପୁତ-ରମା ।

ଶୁଣି ଏ ସନ୍ଦେଶ ଆଲ୍ଲା ହେଲା ବ୍ୟାକୁଳିତ
ଆଶାଭ୍ରାନ୍ତ ପାନ୍ଥ ଯଥା ସଂସାର-ମରୁରେ,
ସ୍ୱର୍ଗସ୍ପର୍ଶ ପରକ୍ଷଣେ ମୁମୁକ୍ଷୁ ବ୍ୟକ୍ତିର
ଘଟିଲା କି ଅଧୋଗତି, ଥିଲା ଉଚ୍ଚରଳ
ଯେ ଲିପ୍ସା ପାପିଷ୍ଠ-ହୃଦେ, ପଶିଲା ସେ ନଇଁ
ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ନିଶାନ୍ତେ ଯେହ୍ନେ ସାଗରେ ଜୁଆର ।
କ୍ରୋଧ ଦୁଃଖ ଅପମାନ ପ୍ରତିଶୋଧ ସହ
ଘାଣ୍ଟିଲେ ସ୍ମୃରହେଁ ତାର ପାପପୂର୍ଣ୍ଣ ମନେ;
ଆଲୋଡ଼ନ୍ତି ଗ୍ରୀଷ୍ମେ ଯଥା ଶୂକର ସମୂହେ
କର୍ଦ୍ଦମ-କଲୁଷ-ତୋୟ କୁତ୍ସିତ-କାସାରେ ।
କ୍ରୋଧାନଳେ ଜଳ ଧୂର୍ତ୍ତ କଲା ଆଜ୍ଞା ଦାନ
ଚମୂଚୟେ, ଶିବିରର ପଛ ଉନ୍ମୋଚନେ;
ତହୁଁ ସୈନ୍ୟେ ଶିବିରର ଆବରଣ ଫେଇ,
ଦେଖି ମଧ୍ୟେ ଅବସ୍ଥିତ ସଶସ୍ତ୍ର ସାମନ୍ତ,
ପଡ଼ିଲେ ଚମକି ସର୍ବେ, ଭାଠୁରିଆ ପ୍ରାୟ,
ଦେଖିବେ ଯେବେ ମିଳ ସେହୁ ବ୍ୟାଘ୍ରବସା ପାଶେ
ନିରେଖଇ ଉଲ୍ଲୋମଣେ ସୁପ୍ତ ମହାବଳେ ।
ବାହାରି ଶିବିରୁ ଗର୍ଜ୍ଜି ରାଜପୁତ ବୀରେ
ଉଚ୍ଚାରି ଉଚ୍ଚରେ "ଜୟ ଏକଲିଙ୍ଗ ଜୟ"
ମହାସ୍ତୋତ୍ରେ ମହାମନ୍ତ୍ରେ, ଆଉଁଷିଣ ନିଶେ,
ପଡ଼ିଲେ ବିପକ୍ଷ ପରେ ଝାମ୍ପି ଦର୍ପଭରେ,
ଭଣ୍ଡିନାଭ ମକ୍ଷି ପୁଞ୍ଜେ ଯଥା । ଅନନ୍ତର
ଲାଗିଗଲା ଦେନି ସେନା ମଧ୍ୟେ ରୁଦ୍ର ରଣ,
ଆସ୍ଫାଳିଲେ ବୀରେ ଅସି, ଏକ କାଳେ ଅବା
କୋଟି ବିଜୁଳିର ଜ୍ୟୋତି ହେଲା ପ୍ରକାଶିତ ।
ବିଜିତର ଆର୍ତ୍ତନାଦେ, ଜେତାର ହୁଙ୍କାରେ,
ଭୀଷଣ କୃପାଣ ଶ୍ଳେଟ ଚଟ ଚଟ ସ୍ୱନେ
ହେଲା କ୍ଷେତ୍ର ମୁଖରିତ, ପୂର୍ଣ୍ଣ ହାଟ ଯଥା,
ହୁଏ ଅକସ୍ମାତ ଯଦି ବୃଷ୍ଟିଧାରାପାତ ।
ବାହାରିଣ ଦଳେ ଦଳେ ଶତ୍ରୁଙ୍କ ପଦାତି
ଯବନ ଶିବିର ମଧ୍ୟୁଁ, ଚତୁର୍ମାସ୍ୟା କାଳେ
ବଲ୍ମୀକରୁ ହୁଡ଼ୁକାଟ ପ୍ରାୟ, ସୃଷ୍ଟି କଲେ

ଆତ୍ମପକ୍ଷ ଆସି, ଦେଖି ରାଜପୁତେ ତାହା
ହେଲେହେଁ ଅପେକ୍ଷାକୃତ ସଂଖ୍ୟାରେ ନଗଣ୍ୟ,
ହେଲେ ନାହିଁ ଭୀତ କମ୍ପା ବିଚଳିତମତି,
ଆକ୍ରମଇ ଭୟ ଯିନା ହୀନସତ୍ତ୍ୱ ଜନେ,
ମାତ୍ର ଯେ ପୌରୁଷ-ବର୍ମେ ସଂପିହିତ ସଦା,
ରଣେ ପୃଷ୍ଠଭଙ୍ଗ ଯାଙ୍କ ମରଣୁ ଅଧିକ,
ତ ହୃଦ ଭୟର ସେହୁ ପଶିବ ଉଦ୍‌ଘାଟି
ସାହସ-ଅର୍ଗଳ-ବଦ୍ଧ ତାଙ୍କ ହୃଦୁପାଟେ ।
ବଢ଼ିଲା ବେଳକୁ ବେଳ ବିଷମ ସମର,
ଜନମି ସ୍ଫୁଲିଙ୍ଗରାଶି ଶସ୍ତ୍ରସଂଘର୍ଷଣେ
ଉଡ଼ିଲା ଚୌଦିଗେ, ଯଥା ଅନ୍ଧାର ରାତରେ
ଉଡ଼ନ୍ତି ଖଦ୍ୟୋତଗଣେ ପୁଞ୍ଜି ପୁଞ୍ଜି ହୋଇ ।
ଯୁଝନ୍ତି ଉଭୟ ସେନା ହସ୍ତାହେ ନିର୍ଭର,
ଉଭୟେ ଜିଗୀଷୁ, କେହି ନ କରି ସ୍ୱୀକାର
ପରାଜୟ, ପ୍ରାଣ ଖାଇ ପରସ୍ପର କରେ
ହେଲେ ରକ୍ତାକ୍ତ, ଯେହ୍ନେ ଦୋଳଯାତ୍ରାକାଳେ
ରଞ୍ଜିତ ଅବିରଜଳେ ଯାତ୍ରୀକାରିଗଣ ।
ଲାଗିଲାକ ଅହୋ ରଣେ ବିଷମ ମାରୁଣି
ମାର ମାର କାଟ କାଟ ଶବ୍ଦେ, କେହି କାର
ଛୁଣି ଦେଇ ପେଟେ ଭଲ୍ଲ—ସବଳେ, ସବେଗେ
ଅଣିଲା ଓଠାରୁ ଅନ୍ତ ସହ ପ୍ରାଣବାୟୁ
ତାର, ଛିନ୍ନଶିର ଶତ୍ରୁଶସ୍ତ୍ରେ କେହୁ, କୁଏ
ଗଣ୍ଡି ତାର ଛଟପଟ ରଣାଙ୍ଗନେ ପଡ଼ି ।
କେହି ଅବା ହସ୍ତଶୂନ୍ୟ, ଘୋର ଯନ୍ତ୍ରଣାରେ
ଉଚ୍ଚାରଇ ଆହା ଉହୁ ମଲି ମଲି ବାଣୀ
ତାତଙ୍କି କାରୁଣ୍ୟବ୍ୟଞ୍ଜୀ ପ୍ରାଣସ୍ପର୍ଶୀ ସ୍ୱରେ ।
ପଡ଼ିଲେ ବହୁତ ସେନା ଉଭୟ ପକ୍ଷରୁ
ଆଚ୍ଛାଦି ସମରକ୍ଷେତ୍ର; ହୋଇ ମିଶାମିଶି
ଅହିନ୍ଦୁ ହିନ୍ଦୁ, ଧର୍ମର ପାର୍ଥକ୍ୟ ପାସୋରି ।
ନାହିଁ ଜାତୀୟ ଘୃଣା, ପାର୍ଥିବ ଶତ୍ରୁତା,
ବସିଛି ତା ସ୍ଥାନେ ଏବେ ମୈତ୍ରୀ ଅନାବିଳା ।
ମର୍ତ୍ତ୍ୟର ପଦାର୍ଥ ଯିନା ଅଟେ ଭେଦମାତ୍ର,
ଥାଏ ମର୍ତ୍ତ୍ୟେ ସେହୁ, ରହେ ମାଟି ସଙ୍ଗେ ମିଶି ।
ଅପି ଅଛି ମୃତ୍ୟୁ ଆଜ ନିର୍ଜୀବ ଶରୀରେ
ଏହି ସାମ୍ୟ-ମନ୍ତ୍ର ଏହି ମହାବିଦ୍ୟା ନବ,
ବଡ଼ ବୃଦ୍ଧ ମୃତ୍ୟୁ, ସେହୁ କାଟେ ଏକାବେଳେ
ପ୍ରାଣବୃକ୍ଷ, ତଦାଶ୍ରିତା ଭେଦମାତ୍ର-ଲତା ।
ଆତ୍ମପକ୍ଷ ସୈନ୍ୟ କ୍ଷୟ ନ ପାରିଣ ସହି
ଝୁଣିଲା ଅରିଷ୍ଟଧ୍ୱଂସୀ ରଣସିଂହ ଗୋପ,
ବେନି ହସ୍ତେ ବେନି ଅସି ବୁଲାଇ ବହନ
ପଶିଲା ଯବନବ୍ୟୂହେ କାଳାନ୍ତକ ପ୍ରାୟ,
ଘୂରେ କରବାଳ କରେ ପବନ ପ୍ରଖରେ
ସନ ସନ ସ୍ୱନେ, କେବେ କେଉଁ ହସ୍ତ ଘୂରେ
କେଉଁ ଭାବେ, କୁଏ ନାହିଁ ଜାଣି ତାହା କାହୁ,
ଆଖିସେ କେବଳ ଦୀପ୍ତ କୃପାଣପରିଧି
ବେଢ଼ିଛି ଶରୀରେ ତାର, ଦେବଦେହେ ଯଥା
ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ପ୍ରଭାମଣ୍ଡଳ ଘେରିଥାଏ ସଦା ।
କାଟିଲା ଅସଂଖ୍ୟ ଅରି ବିକ୍ରମ ପ୍ରକାଶି,
ଦ୍ୱେଷ-ରକ୍ତ-ନେନେ ଯାଏ ଖେଦି ଯେଉଁ ଦିଗେ
ପଳାନ୍ତି ସେ ଦିଗୁଁ ଭୟେ ଯବନ ସୈନ୍ୟେ
ହୋଇ ଛତ୍ରଭଙ୍ଗ, ଯଥା ମାଲ୍ୟଗିରି ଶିଖୁଁ
ଆସିଲେ ତଳକୁ ଗଡ଼ି ଭୀମ ମହାବଳ,
ପଳାନ୍ତି ତତ୍ରସେ ଖରେ ଗୋଯୂଥେ କେ କାହିଁ ।
ଅଥବା ଲାଗିଲେ ନିଆଁ ଦାବବୃକ୍ଷେ ଯଥା
ଲୁଚି ବୃକ୍ଷ ଅନ୍ତରାଳେ ବନ୍ୟପ୍ରାଣୀଏ
ଦେଖନ୍ତି ଅନଳଲୀଳା, ତଥା ପଳାୟନେ
ଲୁଚି ଶବସ୍ତୂପ ପଛେ, ଦେଉଥାନ୍ତି ଗୁହିଁ
ଥରେ ଥରେ ଗୋପସିଂହ ହୁଙ୍କାରୀ ସମରେ ।
ବହୁକଷ୍ଟେ ଫେରାଇଣ ପଳାୟିତ ଜନେ
ଯବନବାହିନୀପତି, ଶତଦେଢ଼ କରି
ବେଢ଼ାଇଲେ ଗୋପସିଂହେ, ଉଠିଲା ଉତ୍ତାଳ
ଭୀଷଣ ସମର ସିନ୍ଧୁ, ଅବର୍ତ୍ତିତ ଭାବେ;
ବର୍ଷିଲା ଚୌଦିଗୁ ଅସ୍ତ୍ର, ମାତ୍ର କୋହି ତହିଁ
ତାତର ବୀରେଣ ଗୋପ ରାଜପୁତ-ରବି

ସଂହାର ସେ ଅସ୍ତ୍ର ଅସ୍ତ୍ରେ, ସ୍ତବ୍ଧ ଅସ୍ତ୍ରାଘାତେ
ତଳ ଉତ୍ପାଟିତ ବୃକ୍ଷ ଯାବନୀ ପାଇକେ,
ଛାଡ଼ି ଘୋର ହୁହୁଙ୍କାର ବୀରତ୍ୱବ୍ୟଞ୍ଜକ ।
ଭାଙ୍ଗେ ଯେସନେ ଇକ୍ଷୁବନ ମତ୍ତ ମତଙ୍ଗଜ
ଅବହେଳେ, ଦେଖି ତାହା ସେନାସ୍ୱାମିଗଣ
ଫୋପାଡ଼ନ୍ତି ମାଟିଢେଲା, କେହି କେହି ଅବା
ଖୁଞ୍ଚୁଥାନ୍ତି ବଂଶଦଣ୍ଡ ଦୂରେ ରହି ରହି,
ମାତ୍ର ଗଜସ୍କନ୍ଧ ଭଳେ ନ ଗଣି ଅଙ୍କୁଶ
କମ୍ପା ନ କରି ସେ ତୁଚ୍ଛ ପ୍ରହାରେ ଖୁଞ୍ଚନେ,
ରତ ଥାଏ ସେନା କୁଟେ, ଘୁଞ୍ଚି ଥରେ ଥରେ
ପ୍ରହାରକେ ତୋଷିଆଇ, ପ୍ରାଣ-ଆକର୍ଷିଣୀ
ସେହି ବଙ୍କିମ ଶୁଣ୍ଢାଣି, ନ ପାରୁଣ ସହି
ପଳାନ୍ତି ଆତଙ୍କ ଗଣି କୃଷକେ ଚୌଦିଗେ,
ପଳାଇଲେ ତଥା ମ୍ଲେଚ୍ଛେ ପୃଷ୍ଠ ପ୍ରଦର୍ଶନ,
ମଣିଣ ଅସହ୍ୟ ଘୋର ଦୁର୍ଜ୍ଜୟ ପ୍ରତାପ ।
ଗୋଡ଼ାଇଲେ ପଛେ ପଛେ ରାଜପୁତବୀରେ
କପୋତକଳାପ ପଛେ ବାଜବୃନ୍ଦ ପ୍ରାୟ
ନିକ୍ଷେପି ସୁତୀକ୍ଷ୍ଣ ଅସ୍ତ୍ର, ଲୋଷ୍ଟ୍ର, ବୃକ୍ଷଶାଖା,
ନିକ୍ଷେପି ବାଟୁଳ ଯଥା ନାଗରିକ ଦଳେ
ଘଉଡ଼ାଇ ଘେନଯାନ୍ତି ଦୁର୍ବୃତ୍ତ ବାନରେ
(ମହାଧୂର୍ତ୍ତ ଖଣ୍ଡବୁଦ୍ଧି ପ୍ରୟୋଗ-ପାରଗ) ।
ପଳାଇ ପ୍ରାଣ ଭୟରେ ଲୁଟନ୍ତେ ଦୁର୍ଜ୍ଜନେ
ଆସିଲେ ବାହୁଡ଼ି ତହୁଁ ରାଜପୁତ-ସେନା
ନିବର୍ତ୍ତି ଅନୁଧାବନୁ, ଅଧ୍ୟକ୍ଷ ଆଦେଶେ ।
ହୋଇ ଏବେ ଶତ୍ରୁମୁକ୍ତ ଘୋର ବୀରମଣି,
ରାହୁମୁକ୍ତ ରବି ପ୍ରାୟ ଦିଶିଲେ ଶୋଭନ ।
ମାତ୍ର ଏ ବିଜୟାନନ୍ଦ କରିବାକୁ ଭୋଗ
ନ ଦେଲା ତାହାଙ୍କୁ କାଳ ଦଣ୍ଡେ ଅବସର,
ହୋଇଥିଲେ ବୀର କ୍ଳାନ୍ତ କରାଳ ସମରେ,
ବହୁଥିଲା କ୍ଷତମୁଖୁଁ ଶୋଣିତ ପ୍ରବାହ
ଅନିବାର୍ଯ୍ୟ ବେଗେ, ବହେ ବୃଷ୍ଟିଧାର ଯଥା
କୃଷଭାଣ୍ଡୁ, ହୋଇ ତହୁଁ ତନ୍ଦ୍ରାମାଥୀ ବୀର
ଢଳେଇ ଶୟନ ଯାଇ, ମାତ୍ର ସେ ଶୟନ
ଅନ୍ତିମ ଶୟନେ ଆହା ହେଲା ପରିଣତ !
ଥିଲା ଯେ ମୁହୂର୍ତ୍ତ ପୂର୍ବେ କୋଟି ଅରିନ୍ଦମ,
ଯୁଝି କୋଟି ବୀର ସହ ଆଣିଥିଲା ଟାଣି
ବିଜୟ-ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କୁ ବଳେ, ଏକାକୀ କାଳକୁ
ନ ପାରି ସେ ଜିଣି, ହେଲା ନିଧନ ତା ହାତେ,
କେ ଲଙ୍ଘିବ ଭବେ ହାୟ ପ୍ରାକ୍ତନ ଶାସନ ।
ଗଲା ବୀର ସୁରଧାମେ ବୀରଧର୍ମ ପାଳି,
ଛାଡ଼ି ରଖିଗଲା ଯେଉଁ କୀର୍ତ୍ତି-ମୋତିମାଳା
କର୍ମ-ସୂତ୍ର-ବିଗ୍ରନ୍ଥିତ ଅମାନୁଷୀ ତାହା,
ଅମାନୁଷୀ ଯଥା ସାଧୁ ମହାତ୍ମା କରଣୀ ।
ଥିବ ରାଜପୁତ ଜାତି ଯାବତ ଜଗତେ,
ତାବତ ଶୋଭିବ ତାହା ବକ୍ଷେ ଏହି ମାଳା
ପ୍ରଭାମୟୀ, (ବିଦ୍ୟୁ ଯେସନେ ଘନମାଳଗଳେ)
ଅତୀତ ଜାତୀୟ ଶୌର୍ଯ୍ୟ-ଗୌରବ-ଜ୍ଞାପିନୀ ।
ଯବନିକା ପଡ଼ିଲା ତା ଜୀବନାଭିନୟେ,
ମାତ୍ର ତାଂ ସ୍ମୃତି-ନାଟ୍ୟର ନାହିଁ ସମାପତି,
ତୋଳିଛି ସେ ନିଜେ ନିଜ ସ୍ମୃତି-ଅଟ୍ଟାଳିକା,
ଲାଗିଥିବ ତହିଁ ତାର ଚିର ଅଭିନୟ ।

ପେଶିଥିଲା ଏଥିପୂର୍ବେ ଯବନସମ୍ରାଟ
ଦ୍ରୁତଗତି ପଦାତିକବୃନ୍ଦେ ଧରିବାକୁ
ସପତ୍ନିକ ଭୀମସିଂହେ ଗନ୍ତବ୍ୟ ପଥରେ ।
ଧାଇଁଲେ ଯବନେ ଛାଡ଼ି ଧର ଧର ରଡ଼ି
ଗର୍ବ୍ବଭରାନନ୍ଦୀ ଦୃପ୍ତ କଠୋର ଆରବେ,
ଖଣ୍ଡେ ଦୂରୁ ଶୁଣି ତାହା ରାଜପୁତ ଶୂରେ
ଘୁଞ୍ଚିଲେ ପଛକୁ ଫେରି, ଆସ୍ଫାଳି ଆୟୁଧ,
ଅରି ପ୍ରତୀକ୍ଷାରେ ସର୍ବେ ହେଲେ ତହିଁ ଉଭା,
ଗତିଶୀଳ ବ୍ୟାଘ୍ର ଯଥା ମୃଗଯୂଥକୁ ହାଟେ
ଘୁଞ୍ଚି ପଛେ, ଦନ୍ତ ନଖ ଶାଣଟେ ପ୍ରଭୃତି,
ବସିଥାଏ ପଥ ମାଡ଼ି ଲାଙ୍ଗୁଡ଼ ବକ୍ରିତ ।
ଏହି ଅବସରେ ଘୃଣା ବେଗଗାମୀ ହସ୍ତେ

ଆରୋହି ବାହନେ, ଦେଲେ ଖରେ ଝମ୍ପଦାଇ,
ତାହାର ଅବ୍ୟବହିତ ପରେ ପରିଗ୍ରହି
ପଦ୍ମିନୀ ପୁରୁଷମୂର୍ତ୍ତି, ଆନ ତୁରଙ୍ଗମେ
ଚଳିଲେ ଚିତୋର ମୁଖେ ଅନଳ୍ପ ଚଞ୍ଚଳେ,
ପହଞ୍ଚିଲେ ଉଭେ ଶୁଭେ ଦୁର୍ଗ ମଧ୍ୟେ ଯାଇ ।
ଘଟିଲା ତୁମୁଳ ରଣ ଏଣେ ଦୁଇ ଦଳେ,
ବେଳୁ ବେଳ ବଢ଼ିଲା ତା ବେଗ ବଢ଼େ ଯଥା
ଘୋର ବନେ ଦାବାନଳ, ଲଭି ସମୁଦ୍ଭବ
ଦନ୍ତାବଳ-ଦନ୍ତବଳ-ଦନ୍ତ ସଂଘର୍ଷଣୁ
ସ୍ଫୁଲିଙ୍ଗ ଆକାରେ । ମୋଡି ବୀରେ ବୀରକେଶେ
ସୁକ ବୀରନୃତ୍ୟ, ରତ ଅରି ମାରଣରେ,
ଆଗେ ଅସ୍ତ୍ରାଅସ୍ତ୍ରି ପୁଣି ଅର୍କଯାମଯାଏଁ,
ମାନ ଭାଙ୍ଗିଯାନ୍ତେ ଅସ୍ତ୍ର ହେଲା ହାତାହାତି;
ବରଷିଲା ରଣସ୍ଥଳେ ଗୋଇଠା ଚାପୁଡ଼ା
ଛଧା ଭୁଷା ଖୁନ୍ଦା ଆଦି ଅନର୍ଗଳ, ହେଲା
ପୂର୍ଣ୍ଣ ସୈନ୍ୟ ଚଟଚଟ ଧୁଷଧାଷ ସ୍ୱନେ ।
ସଂଖ୍ୟାରେ ଅଧିକ ହେତୁ ଯବନବାହିନୀ;
ନ ପାରିଣ ତାହା ଆଗେ ତିଷ୍ଠି ରାଜପୁତେ
ଦେଲେ ପଛଘୁଞ୍ଚା; ତିନ ପହର ମାତର,
ଦେଖି ତା ବାଦଲ ବୀର ବୀରେନ୍ଦ୍ରକେଶରୀ
ଭାଷିଲେ ଉତ୍ତେଜନୀ ପ୍ରାଣମୟୀ ଭାଷେ,—
କି ଡର କି ଡର ଶୂରେ, କି କଳଙ୍କ ଅହୋ ।
ଶୋଭଇ କି ଛି-ଛି ଏହି ଘୃଣ୍ୟ ଭୀରୁ ନୀତି,—
କ୍ଷତ୍ରିୟ-ହର୍ଯ୍ୟକ୍ଷ ବାପ୍ପା ରାଓ ବଂଶଧରେ ?
ନଶ୍ୱର ପ୍ରାଣ ଆଶେ ଅନଶ୍ୱର ଯଶେ
ଦେବ କି ହେ ଜଳାଞ୍ଜଳି, ପ୍ରାକୃତ ପରାୟେ ?
ବହିଣ କ୍ଷତ୍ରିୟବାହୁ କ୍ଷତ୍ର ଆଖ୍ୟା ଧରି
ଛାର ଯବନର ଭୟେ ବୋଲାଇବ କି କାଲି
ରଣେ ଚିର ଅପଳାୟୀ ରାଜପୁତକୁଳେ,—
ଶୁଣି ଭାବୀ ବଂଶଧର ମୁଖେ; କି କହିବେ
ସେମାନେ ବା ଶୁଣି ଏହି ଅଲୀକତା ରୀତି
ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କର, ହୀନ ପ୍ରାଣରଙ୍କ ସିନା

ହେବ ତବ ଯୋଗ୍ୟୋପାଧି, ସେ ଆସନ୍ନକାଳେ ।
ଏବେ ଭୟ ମରଣକୁ ଯଦି, ତେବେ କିପାଁ
ଆସିଲ ଏ ତୀର୍ଥେ, ଗୃହକୋଣେ ନ ଲୁଚିଣ
ନବବଧୂ ପ୍ରାୟ ? ମହାତୀର୍ଥ ରଣସ୍ଥଳ
ବୀର-ଆକାଙ୍କ୍ଷିତ, ତହିଁ ଝାସିବାକୁ ଦେହ,
କେବେ କି ହେ ପରାଙ୍ମୁଖ କେଉଁ ବୀର କାହିଁ?
ବୀରର ମରଣ ରଣ ଉଭେ ପ୍ରିୟତର ।
କରିଥାଅ ଯଦି ପ୍ରାଣେ ଭୀରୁତା ସମ୍ବଳ,
ତେଜ ତେବେ ଅସ୍ତ୍ର, ଆଉ କି ଲୋଡ଼ା ତହିଁରେ?
ପଳାୟନ ଲୋକହସା ଯୋଗ୍ୟ ଅସ୍ତ୍ର ତବ ।
ଜାଣିଛ ତ ଯବନର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଘୃଣିତ,
ନାହିଁ ତବ ରାଜ୍ୟଧନେ ଲାଳସା ତାହାର,
ଲାଳାୟିତ ଖାଲି ସେତୁ ପଦ୍ମିନୀଙ୍କ ସକାଶେ,
ଦେବ କି ହେ ଟେକି ଭଲା ଯବନହସ୍ତରେ
କୁଳଲକ୍ଷ୍ମୀ ସହ ସ୍ୱୀୟ ବଂଶୀୟ ମର୍ଯ୍ୟାଦା ?
ନାରୀକୁ ଗୌରବ ଦାନେ ଆଦର୍ଶ ଯେ ଜାତି
ଆର୍ଯ୍ୟର ପବିତ୍ର ତୀର୍ଥ ନିଖିଳ ଭାରତେ,
ଶେଷ କି ହେ ତୁମ୍ଭ ହେତୁ ସେ ଜାତି ଶୋଷିତ?
ତୋଷି ଯବନକୁ ପର ରମଣୀ-ଉତ୍କୋଚେ
ହେବ ପ୍ରସାଦାର୍ଥୀ, ତାର ପୋଷା ଶ୍ୱାନ ପରି,
ଧିକ, ଶତ ଧିକ ତବ ନିର୍ଲଜ୍ଜ ଜୀବନେ,
ଧୋଇବାକୁ ଆତ୍ମକୃତ ଏ କଳଙ୍କରାଶି
ସପ୍ତସାଗରର ବାରି ହେବ ଅନଟନ ।
ବହିଛ କିପାଇଁ ବୀରେ ଲୌହସାଞ୍ଜୁ ଭାର,
ଭାଙ୍ଗି ତାହା ଗଢ଼ି ତହିଁ ଦାସତ୍ୱ-ଶୃଙ୍ଖଳ
ଯବନର, ପିନ୍ଧ ହସ୍ତେ ପଦେ କଟିଦେଶେ,
ଉର୍ଜ୍ଜ୍ୱଳ ଅପବାଦ ଅଳଙ୍କାରରୂପେ ।
ବୀର ପକ୍ଷେ ଅପମାନ ଶାସ୍ତି ଶିରଚ୍ଛେଦ,
ଭୁଲ ଏହା ହେଲ ଅହୋ ସର୍ବେ ଅଭାଜନ;
ଇଚ୍ଛା ଯଦି ଲଭିବାକୁ ମରି ଅମରତା,
ଧରିଣ ସାହସ ତେବେ ଦେଖାଅ ଯବନେ
ରାଜପୁତ ବାହୁବଳ-ଅସିର ପ୍ରଭାବ,

ବୀରର ସାହସ ପିତା ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ବଳ,
ସେ ବଳେ ବିପକ୍ଷ ଦେହୁ ଉତ୍ପାଦି ଶୋଣିତ
କର ତହିଁ ନିଜକୁଳ କଳଙ୍କ କ୍ଷାଳନ,
ଏହି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ପୁଣି ହୁଅ ଅଗ୍ରସର ।"
ଦ୍ୱାଦଶ ବର୍ଷୀୟ ଶିଶୁ ବାଦଲ ମୁଖରୁ
ଶୁଣି ଏହି ବୀରୋଚିତ ଜ୍ୱାଳାମୟୀ ବାଣୀ
ହୋଇ ଦ୍ୱିଜସୁତେ ମୁଗଧ, ବୋଇଲେ ଏସନ,—
"ହେ ଶିଶୁ ଲଳିତବପୁ, ନୁହ ତୁମ୍ଭେ ଶିଶୁ,
ଶିଶୁରୂପେ ମୂର୍ତ୍ତିମାନ ଜୀବନ୍ତ ଉତ୍ସାହ,
ଶୁଣି ତବ ବୀରବାଣୀ ମୃତ୍ୟୁସଞ୍ଜୀବନୀ,
ନ ହେବ ବା ପ୍ରବାହିତ ଉଷ୍ଣ ରକ୍ତସ୍ରୋତ
କେଉଁ କ୍ଷତ୍ର ଧମନୀରେ ଅଦ୍ଭୁତବେଗରେ ?
ଶୁଣିଣ ମାଉଣା ବାଦ୍ୟ ଗ୍ରାମ୍ୟଦେବତାର
ବସେ କି ଅଳସଭାବେ କଦାପି କାଳସି
ନ ହୋଇ ଉନ୍ମତ୍ତ ? ଧନ୍ୟ ତୁମ୍ଭେ, ଧନ୍ୟ ତବ
ଜନକ ଜନନୀ ପୁଣି ଧନ୍ୟ ଜନ୍ମଭୂମି !
ତୁମ୍ଭର ଏ ତୀବ୍ରତର ତିରସ୍କାରଠାରୁ
ନୁହେଁ ମୃତ୍ୟୁ ଭୟପ୍ରଦ, ହୁଅ ଅଗ୍ରଗାମୀ
ତୁମ୍ଭେ, ଗମିବୁ ସକଳେ ପଶ୍ଚାତେ ତୁମ୍ଭର;"
ଏହା ଭଣି ଉଚ୍ଚାରିଣ ସର୍ବେ ସମସ୍ୱରେ
"ଜୟ ଏକଲିଙ୍ଗ" ଶବ୍ଦେ, ମାତିଲେ ଆହବେ ।
ବାଳକ ବାଦଲ ବୀରେ ହେରି ରଣୋଦ୍ୟତ
ଯବନବାହିନୀପତି, କରି ଅଟ୍ଟହାସ
ତାଚ୍ଛଲ୍ୟବ୍ୟଞ୍ଜକ, ଉଚ୍ଚେ ବୋଇଲା ଏସନ,—
"ନୁହେଁ ରେ ବାଳକ, ଯୁଦ୍ଧ ପୁତ୍ତଳିକାଖେଳ
ତୋହର ପ୍ରିୟବାଞ୍ଛିତ, କି ସାହସେ ଭଲା
ଆସିଲୁ ଏ ସ୍ଥଳେ, ମୃତ୍ୟୁଭୟ ପରିହରି,
ଯା ଯା ମାତୃ ଅଙ୍କେ ଲୁଚ ଘୋଡି ତା' ଅଞ୍ଚଳ ।"
ନ ପାରି ବାଦଲ ଏହି ପରିହାସ ସହି
ଭଣିଲା ସକ୍ରୋଧେ, "ଧିକ ନିର୍ବୋଧ ପାମର,
ଶିଶୁ ବୋଲି କରୁଅଛୁ ଏପରି ପରିହାସ,
କରିପାରୁ ଆଜ ଯଦି ସେହି ଶିଶୁପାଶୁଁ
ଆତ୍ମରକ୍ଷା, ତେବେ ମୂଢ଼ ବଢ଼ିବୁ ଗୁମାନ,
ନ ଜାଣୁ କି କ୍ଷୁଦ୍ର ଉଲ୍କା କରଇ ପ୍ରମାଣ
ମେଘଖଣ୍ଡ ବ୍ୟାପି ପାରେ ଅନନ୍ତ ଆକାଶ;
ନୁହେଁ କି ରେ ମାରାତ୍ମକ ସାନ ସାପ ଫଣ ?
ନୁହେଁ ମୁଁ ଇତର ଶିଶୁ — ସଦା ଭୀତପ୍ରାଣ,
ଅଟେ ସିଂହଶିଶୁ, ନୁହେଁ କି ଦୁର୍ଦ୍ଦମନୀୟ
ଶୈଶବ ସ୍ୱଭାବ ସୁଦ୍ଧା ହର୍ଯ୍ୟକ୍ଷ ଶିଶୁର
ସହସ୍ର ଶୃଗାଳପକ୍ଷେ, କି ସମ୍ପର୍କ ଅବା
ବୟଃ ସହ ବୀରତ୍ୱର, ଅତିବୃଦ୍ଧ ଯେତୁ
ଶିଥିଳ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ, ଯାର ଉତ୍ଥାନ ଶକତି
ହୋଇଅଛି ଅନ୍ତର୍ହିତ, ସେ କି ତୋ ବୟସରେ
ବଡ଼ ବୀର, ଧିକ୍ ଧିକ୍ ଧିକ୍ ତୋ ଜୀବନ ।
ବୃଥା ବାକ୍ୟବିତଣ୍ଡାରେ କେଉଁ ପ୍ରୟୋଜନ,
ହୁଅ ଶରେ ହୃଷ୍ଟ ଏବେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ସମରେ,
ହେବା ଚିହ୍ନାଚିହ୍ନି କିଏ ପ୍ରବୀଣ, କେ ଶିଶୁ,
ନିବର୍ତ୍ତିବ ନିଶ୍ଚେ ତୋର ରଣକଣ୍ଡୂ ଆଜ ।"
ଏହା ଭଣି ବେନି ହସ୍ତେ ଧରି ବେନି ଗଦା
ପଶିଲା ବିପକ୍ଷ ମଧ୍ୟେ, ଦ୍ୱିଜସୁତ ବୀରେ
ହେଲେ ତାର ଅନୁଗାମୀ ଅନୁବଳ ରଣେ,
ଘନ ରୁଦ୍ର ହୁହୁଙ୍କାର ମାରି ବୀରମଦେ
ବଧିଲା ଯବନସେନା ବୀରେନ୍ଦ୍ର ବାଦଲ
ମୁହୂର୍ତ୍ତକେ ସଂଖ୍ୟାତୀତ, ଗଲା ଭାଙ୍ଗି ତହୁଁ
ଶତ୍ରୁ-ବ୍ୟୂହଶୃଙ୍ଖଳା, ଢଳିଲା ହରଷେ
ଯବନବାହିନୀ, ଦେଲା ଛିନ୍ନଭିନ୍ନ କରି,
ବିମନ୍ଥିଣ ଥିଲେ ଯଥା କୁରୁକ୍ଷେତ୍ର ରଣେ
ଦୁସ୍ତର କୁରୁସାଗରେ ପାବନି ଦ୍ୱାପରେ ।
ପଡିଲେ ସମ୍ମୁଖେ ଯେତେ ଯବନସୈନିକେ,
ନ ଗଲେ ଉବୁରି କେହି, ଆସି ଦଳେ ଦଳେ
ଧାଇଁ, ଯାଉଥାନ୍ତି ପଡି ଗଦାଘାତେ ତଳେ
ବାତ୍ୟାବର୍ତ୍ତେ ଉଡି ଯଥା ଚିଲିକା-ଲହରୀ

ଗୋଟାଏ ଗୋଟାକ ପଛେ, ଧାଇଁ ଆସି ଖରେ
ଯାଉଥାଏ ସ୍ତରେ ସ୍ତରେ ବେଳାପଦେ ଲେଟି ।
ଯବନ ସେନାନାୟକେ ନିରେଖିଣ ଦୂରେ
ଧାଇଁଲା ତା ପ୍ରଚଣ୍ଡ ବୀର, ଯେସନେ ଉଚ୍ଛେଶର
କେଶରୀ, ସବେଗେ ଧାଏଁ ଭକ୍ଷ୍ୟ ମୃଗ ପ୍ରତି ।
ଆସନ୍ନ ବିପଦ ଦେଖି ସେନାପତିଙ୍କର,
ଧାଇଁ ଆସି ଚଉପାଶୁ ଯବନସୈନିକେ
ବେଢ଼ିଲେ ବାଦଲେ କ୍ଷିପ୍ରେ ନିବିଡ଼ ବେଷ୍ଟନେ,
ବେଢ଼ିଲେ କି ଅହୋ ସପ୍ତ ମହାରଥୀ ସହୁ
କ୍ରୁଦ୍ଧଯୋଧେ, ଗୁରୁବ୍ୟୂହଭେଦୀ ସୌଭଦ୍ରେୟେ ।
ମାତ୍ର ତହୁଁ ନୋହି ଭୀତ ଆର୍ଯ୍ୟ ଶୂରମଣି
କଲା ଅଦ୍ଭୁତ ସମର, ଘୂରାଇଣ ଗଦା
ଅପୂର୍ବ ଶିକ୍ଷାକୌଶଳ ଦେଖାଇ ଅରିକି
କଲା ଚକିତ ସ୍ତମ୍ଭିତ । ମଣ୍ଡୁଥିଲା ଯାକୁ
ମାର୍ଜାର ସଦୃଶ ବୈରି, ଅବଲୋକେ ତାରେ;
ଭୀଷ୍ମ ବ୍ୟାଘ୍ର ପରାକ୍ରମ, ଗଣିଲା ପ୍ରମାଦ ।
ଘୂରିଲା ସେ ମହାଗଦା ପବନୁ ପ୍ରଖରେ
ଗର୍ଜି ସନସନ ସ୍ୱନେ, ମଣ୍ଡଳ ଆକାରେ
ଆଗେ, ପଛେ, ବେନି ପାର୍ଶ୍ୱେ ଶିରୋପରେ ସଦା,
ପ୍ରକଟାଇ ବହ୍ନ୍ୟବଳୀ ଦୃଷ୍ଟିନିମୀଳନୀ;
ପ୍ରତେ ହେଲା କାଳଚକ୍ର ଘୂରିଲା ପରାୟେ
ଚରାଚରନାଶପଦ, ଅନର୍ଗଳ ବେଗେ ।
ନିକ୍ଷେପିଲେ ଚଉପାଶୁ ଯବନସୈନିକେ
ବିବିଧ ଆୟୁଧ, ମାତ୍ର ବାଜି ସେ ସକଳ
ଘୂର୍ଣ୍ଣାୟିତ ଗଦାହସ୍ତେ, ହେଲା ଚୂର୍ଣ୍ଣ କେହି,
କେହି ବକ୍ରମୁଖ, ଦେଖି ପ୍ରତିପକ୍ଷେ ଏହା
ଭାବିଣ ବିସ୍ମୟେ ଅତି ବୋଇଲେ ଏ ଶିଶୁ
ଶିଖିଛି ନିଶ୍ଚୟେ ବାଣ-ବାରଣୀ ମନ୍ତର ।
ଅରି ଅସ୍ତ୍ରେ କରି ପଣ୍ଡ ବୀରଧୁରନ୍ଧର,
ଦ୍ୱିଗୁଣ ସାହସ ବାନ୍ଧି ସଂହାରିଲା ଚମୂ
ଘୂରୁ ଗଦାଘାତେ; ଯାଏ ଧାଇଁ ଯେଉଁଆଡ଼େ
ପଡ଼ିଯାଏ ସୈନ୍ୟାରଣ୍ୟ ମଧ୍ୟେ ସେହି ଦିଗେ
ସୁପ୍ରଶସ୍ତ ପଥ, ଧାଏଁ ରକ୍ତସ୍ରୋତ ପଛେ,
ଅନୁସରେ ରକ୍ତଗଙ୍ଗା ଯଥା ଭଗୀରଥେ ।
ପଡ଼ି ତହୁଁ ଯବନର ଶ୍ମଶ୍ରୁଳ ମସ୍ତକ
ଶୋଭିଲା, ଯେସନ ଶୋଭେ ବ୍ରହ୍ମପୁତ୍ରୀ ଜଳେ
ବିକଚ କମଳପୁଞ୍ଜ ସରଘାବେଷ୍ଟିତ ।
ଦିଶିଲା କଚ୍ଛପ ସମ ଚର୍ମର ଫଳକ,
ମୀନ-ଭଗ୍ନଖଣ୍ଡ ଭଗ୍ନଖଡ୍ଗ, ଶଲ୍ୟ-ସାପ,
କବନ୍ଧ-କୁମ୍ଭୀର, ଫେନ—ସୈନିକଉଷ୍ଣୀଷ
ଶ୍ୟାମଳ ଶୈବାଳଦଳ-ଛିନ୍ନ କେଶରାଶି,
ଶବପୁଞ୍ଜନାଭିଦେଶ—ସଲିଳ ଭଉଁରୀ ।
ବହିଲା ସମରସ୍ଥଳୀ ଯଜ୍ଞଭୂମିଭୂତ,
କ୍ରୋଧ ତହୁଁ ଯଜ୍ଞାନଳ, ବାଦଲ ଯେ ହୋତା,
ବରଣୀୟ ବିପ୍ରଗଣ ସ୍ୱପକ୍ଷ ସୈନିକେ,
ଗଦା ସ୍ରୁବ, ରକ୍ତ ଆଜ୍ୟ, ସୈନ୍ୟମୁଖରବ
ବେଦମନ୍ତ୍ର, ଚଣ୍ଡ—ଗଦା ନିଃସୃତ ଶୋଣିତ,
ଛିନ୍ନହସ୍ତ ଛିନ୍ନପଦ—ସମିଧ ସଦୃଶ,
ଯଜ୍ଞପଶୁ-ଶତ୍ରୁ ଶବ, ଶତ୍ରୁର ଜୀବନ
ନିଶ୍ଚେ ସୋମରସ ଏହି ନରମେଧ ଯାଗେ ।
ସଂହାରିଲା ଅର୍ଦ୍ଧେ ଶତ୍ରୁ ଏକାକୀ ବାଦଲ,
ଏଣେ ସ୍ୱଜାତି ବୀରେ ବିପୁଳ ସାହସେ
ବଧିଲେ ଅଗଣ୍ୟ ଅରି, ନ ଶକ୍ତି ଯବନେ
ଦୁର୍ଦ୍ଦଣ୍ଡ ପ୍ରତାପେ ତାଙ୍କ ପଳାଇଲେ ଦ୍ରୁତ
ଛତ୍ରଭଙ୍ଗ ହୋଇ, ତହୁଁ ବାଦଲବାହିନୀ
ଧାଇଁ ଖରେ ପଛେ ପଛେ ବହୁଦୂରଯାଏଁ
ବିତାଡ଼ି ଆସିଲେ ତାଙ୍କୁ ସ୍ୱଜାତିସୀମା ପାରେ ।
ଆସିଥିଲେ ଦୁଷ୍ଟେ କେତେ ଯଶରଙ୍କ ହୋଇ,
ମାତ୍ର ହୋଇ ପ୍ରାଣରଙ୍କ ପଳାଇଲେ ଶେଷେ;
ମନେ କରି ଅତି ହେୟ ଯାହାକୁ ଯବନ
ମହୀଲତା ତୁଲ୍ୟ, କ୍ଷୀଣ ନିର୍ବୀହ ଦୁର୍ବଳ,
ଆସିଥିଲା ଗ୍ରାସିବାକୁ ପ୍ଲବଙ୍ଗମ ସମ,
ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ ଉତ୍ଫଣ ଫଣୀ ଦେଖି ଏବେ ତାକୁ
ହେଲା ଭୀତ ହତୋତ୍ସାହ, ଭୁଲି ଆସ୍ଫାଳନ;

ଜାଣିଥିଲା ଯେ ଉଦ୍ଭିନ୍ନ ତରୁଣୀ-ବିହ୍ୱଳ,
ହତାଶା ଫୁତ୍କାରେ ତାହା ଗଲା ଝଡ଼େ ନିଭି ।
ଲୁଟିଯାନ୍ତେ ତା ଉଦ୍ଦାମ ଭବିଷ୍ୟ ଭରସା
ବାହୁଡ଼ିଲା ଯବନେଶ ସଦଳେ ସ୍ୱଦେଶେ
ମହାଦୁଃଖମନେ, ଯଥା ଦସ୍ୟୁପତି, ଖାଇ
ପ୍ରହାର ପ୍ରହରୀହସ୍ତେ, ହରାଇ ପ୍ରଭୂତ
ସ୍ୱଗଣେ, ଦାରୁଣ ଦୁଃଖେ ଯାଏ ଘରେ ଫେରି
ଶୂନ୍ୟହସ୍ତେ, ଶୂନ୍ୟମନେ, ଦୀର୍ଘଶ୍ୱାସ ତେଜି ।
ଅନନ୍ତର ବାହୁଡ଼ିଲେ ଆର୍ଯ୍ୟ ଅନୀକିନୀ
ରାଜପୁତ ରାଜଧାନୀ ଚିତୋରାଭିମୁଖେ,
ଉଲ୍ଲସି ଉଠିଛି ଆଜି ସକଳ ବଦନେ
ଜୟଶ୍ରୀ ଗରିମା ରାଗ, ଶୌର୍ଯ୍ୟଗର୍ବୋଜ୍ଜ୍ୱଳ,
ଆନନ୍ଦର ଶତମୁଦ୍ରା ମୁଦ୍ରିତ ଲଲାଟେ;
ରଣପଥେ ବୀରନୃତ୍ୟ ରତ ତାଳେ ତାଳେ
ଗାଇ ଗାଇ ରୁଦ୍ରକଣ୍ଠେ ଜାତୀୟ ସଙ୍ଗୀତ
ସ୍ଫୀତବକ୍ଷେ ସ୍ମିତମୁଖେ, ହେଲେ ଅଗ୍ରସର
ସର୍ବେ, ଘେନି ସେନାପତି ବାଦଲେ ପୁରତେ,
ଯଥାକାଳେ ଉପସ୍ଥିତ ଦୁର୍ଗ ସିଂହଦ୍ୱାରେ ।
ଅପେକ୍ଷାରେ ଥିଲେ ତହିଁ ପଦ୍ମିନୀ ସୁନ୍ଦରୀ
ବହୁକ୍ଷଣ ପୂର୍ବୁ, ଆସି ମିଳନ୍ତେ ବାଦଲ,
ବର୍ଷିଲେ ତା ଶିରେ ଅର୍ଘ୍ୟ ସଙ୍ଗିନୀ ଗହଣେ।
ପ୍ରଣମନ୍ତେ ବୀରଚୂଡ଼ା ପିତୃସ୍ୱସା ପଦେ,
ଉଠାଇ ସାଦରେ ତାକୁ, ଚୁମ୍ବି ଗଣ୍ଡ, ଶିର,
ଘେନିଗଲେ କୋଳ କରି ନିଜ କକ୍ଷେ ଦେବୀ;
ବୋଇଲେ ସସ୍ନେହେ, “ବତ୍ସ, ହୁଅ ଦୀର୍ଘଜୀବୀ,
ମୃତ୍ୟୁଦନ୍ତ କ୍ଷୁରଧାର ଯେଉଁ ରଣଭୂମି,
ସ୍ପର୍ଶି ତହିଁ ତୁହି, ଅହୋ ଦେଖାଇଲୁ ପୁଣି
ଯେ ଶୌର୍ଯ୍ୟ, ତାହା ଏକା ତୋତେ ପଟାନ୍ତର ।
ଉଦ୍ଧାରି ଯବନ-ରାହୁ-କବଳ କବଳୁ
ଆର୍ଯ୍ୟର ଗୌରବ-ରବି, ଅର୍ଜିଲୁ ଯେ ଯଶ,
ଅମୃତ ଆମୋଦ ତାର, ଏ ରାଜସ୍ଥାନର
ପବିତ୍ର ମୃତ୍ତିକା ପୁଣି ସମ୍ଭୂତ ବାୟୁର
ପ୍ରତି ପରମାଣୁ ସହ ରହିଥିବ ମିଶି
ରାଜପୁତ ରାଜସ୍ଥାନ ନାମ ଥିବାଯାଏ ।
ତୁହି ଏକା ସାନ୍ତ୍ୱନାରେ ଆର୍ଯ୍ୟକୁଳଶଶୀ
ଗୋରସିଂହ ଅପାସୋର ନିଧନ ଶୋକର ।
କି ଦେଇ ତୋଷିବ ବତ୍ସ, ତୋତେ ଅବା ମୁହିଁ,
ତବ କୃତ ଅଶୋଧିତ ମହୋପକାରର
ଅଛି କିବା ଏ ଜଗତେ ଯୋଗ୍ୟ ପୁରସ୍କାର ?”
ଏହା କହି ଗନ୍ତାଘରୁ ଅଣାଇ ବହନ
ଦିବ୍ୟ ଅସ୍ତ୍ର, ବଜ୍ରବର୍ମ, ଗଣ୍ଡାବର୍ମ ଢାଲ
ବାହିଲେ ପାରିତୋଷିକ ଭ୍ରାତୃପୁତ୍ର ପ୍ରତି,
ବୀରର ବାଞ୍ଛିତ ସିନା ଏ ମହା ବିଭବ
ଧରିଲା ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ବେଶ ଚିତୋର ନଗରୀ
ମୁକ୍ତ ହୋଇ ବହୁଦିନ ଶତ୍ରୁ ଅବରୋଧୁ,
ଅନଳ ପରୀକ୍ଷୋତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ କୁନ୍ଦନ ଯେସନ ।
ହସିଲା ଆଲୋକମାଳେ ଆର୍ଯ୍ୟ ରାଜଧାନୀ
ରଜନୀକାଳେ, ମିଶି କିବା ସତୀ ମହିମାର
ଦୀପ୍ତରାଗ, ବୀରତ୍ୱର ରୁଦ୍ର ତେଜ ସହ
ଉଠିଛି ପ୍ରଖରେ ଜଳି, ଗୃହ୍ୟ ଦୀପାଲୋକେ,—
ଜନହୃଦ ଆଶାଲୋକେ ଆଲୋକିତ ଅତି ।
ଯାହିଁ ତାହିଁ ଉଚ୍ଚେ ସ୍ଥାନ ମୁଣ୍ଡ ଗୁଞ୍ଜିବାକୁ
ଅନ୍ଧାରର, ଭୟେ ସେହୁ ପଳାଇ ସତ୍ୱର
ନିରାନନ୍ଦ ସଙ୍ଗେ, ଯାଇ ପଶିଛି ଶରଣ
ପରାଜୟ କାଳାମୟ ବିପକ୍ଷ ହୃଦୟେ ।
ଲାଗିଛି ସାଟୋପେ ମହା ବିଜୟ ଉତ୍ସବ,
ନୃତ୍ୟେ ଗୀତେ ବାଦ୍ୟେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ସମଗ୍ର ନଗରୀ,
ଲଭୁଛନ୍ତି ପୁରସ୍କାର ରଣଜୟୀ ଯୋଧେ
ନାନାବିଧ ରତ୍ନ, ଭୂଷା, ଗଜ, ବାଜୀ ଆଦି,
ମୁକ୍ତ ରାଜକୋଷ ଆଜି ଦୁଃଖୀ ରଙ୍କି ପାଇଁ,
ଲାଗିଅଛି ପୂଜା ପ୍ରଭୁ ଏକଲିଙ୍ଗ ପୀଠେ,—
ଦେବୀ ଉଦର ମନ୍ଦିରେ, ଷୋଡ଼ଶୋପଚାରେ ।
ଉଠୁଅଛି କୋଟିକଣ୍ଠୁ ଜୟ ଜୟ ସ୍ୱର
ପଦ୍ମିନୀଙ୍କ ପୁଣ୍ୟ ନାମେ, ଉଠେ ବାରମ୍ବାର,

ଶୁଣି ତାହା ପିଞ୍ଜରସ୍ଥା ଶାରିକାନିକର
ଘୋଷି ହେଲେ ଘନ ଘନ "ପଦ୍ମିନୀଙ୍କ ଜୟ" ।
ଦେଉଳ ପ୍ରାଚୀର୍ ହର୍ମ୍ୟ ପ୍ରତିଧ୍ୱନି ଛଳେ
ଗାଇଲେ ଅସ୍ପଷ୍ଟ ସ୍ୱରେ "ପଦ୍ମିନୀଙ୍କ ଜୟ" ।
ଧନ୍ୟ ଶତ ଧନ୍ୟ ଦେବି, ଧନ୍ୟ ଗୋ ପଦ୍ମିନି !
ମହାମେଧାବତୀ, ସତି, ଶତ ଧନ୍ୟ ତବ
ଅଘଟନ ସଂଘଟନ ଶକ୍ତିର ମହିମା ।
ପାତିବ୍ରତ୍ୟ ସଂରକ୍ଷଣେ ପାତିବ୍ରତ୍ୟ ସିନା
ଅମୋଘ ବ୍ରହ୍ମାସ୍ତ୍ର ଏକା—ତସ୍କରନାଶୀ ।
ଉଦ୍ଧାରିଲ ପାତିବ୍ରତ୍ୟେ ପାତିବ୍ରତ୍ୟ ବଳେ
ରାଜ୍ୟ ସ୍ୱାମୀ ସହ, ଦେବି, ତୁମ୍ଭେ ଏ ଭାରତେ,--
ସତୀମାତା, ସତୀପୂତା, ଏ ପୁଣ୍ୟ ଭାରତେ
ଦ୍ୱିତୀୟ ସାବିତ୍ରୀ ନିଶ୍ଚେ, ଚିର ଅନଶ୍ୱର ।
ଆପେ ଅପ୍ସରା ମଞ୍ଚେ ଯାଇଛ ଯା ରଖି
ସ୍ମୃତିଦେବୀସ୍ୱରୂପିଣୀ, ସେ ଦେବୀମୂରତି,
ସମାଜର ପୁଷ୍ପାଞ୍ଜଳି ଲଭୁଥିବ ସଦା;
ତୁମ୍ଭେ ବିଶ୍ୱପୂଜ୍ୟା, ଏଣୁ କେବଳ ଭାରତେ
ନ ରହିବ ଅବରୁଦ୍ଧ ତବ ପ୍ରୀତିପୂଜା,
ସେହି ମହାପୂଜା ଲଙ୍ଘି ଭାରତର ସୀମା
ବ୍ୟାପ୍ତ ହେବ ବିଶ୍ୱସାରା ସୁଯଶାଂଶୁ ସହିତ ।
ଅଛ ଚିରଜୀବି ତୁମ୍ଭେ, ଥିବ ଚିରଜୀବି,
ନ ଭଜିବ ତବ ସତ୍ତା ସଂସାରୁ ବିଲୟ;
ଶତଯୁଗ ମହାଯୁଗ ହୋଇଯିବ ଗତ,
ତଥାପି ନୋହିବ ତବ ମୁଖଶ୍ରୀ ମଳିନ ।

ସମାଧିକ୍ଷେତ୍ର

ଭକ୍ତ୍ୟୁପହାର

ପ୍ରାତଃସ୍ମରଣୀୟ-ସ୍ୱର୍ଗତ କବିବର

ରାୟ ରାଧାନାଥ ରାୟ ବାହାଦୁର

ମହୋଦୟ ପବିତ୍ରକରକମଳେଷୁ ।

ନିତ୍ୟପ୍ରଣମ୍ୟ ଦେବ !

ଜୀବିତାବସ୍ଥାରେ ଆପଣ ମୋର ସାହିତ୍ୟଗୁରୁ ଥିଲେ । କବିତା ରଚନା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ମୁଁ ଆପଣଙ୍କଠାରୁ ଯେରୂପ ଉତ୍ସାହ, ଶିକ୍ଷା ଏବଂ ସହାନୁଭୂତି ଲାଭ କରିଅଛି, ଅନ୍ୟତ୍ର ସେଥିର ଶତାଂଶର ଏକାଂଶ ସୁଦ୍ଧା ସୁଲଭ ନୁହେଁ । ଏହି ମହୋପକାରର କଥଞ୍ଚିତ୍ ପ୍ରତିଦାନସ୍ୱରୂପ ଖଣ୍ଡିଏ ପୁସ୍ତକ ଆପଣଙ୍କ ପବିତ୍ର କର-କମଳରେ ଭକ୍ତ୍ୟୁପହାର ଅର୍ପଣ କରିବାର ମୋର ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଭିଳାଷ ଥିଲା । ମାତ୍ର ଦୁରଦୃଷ୍ଟବଶତଃ ଆପଣଙ୍କ ଜୀବିତାବସ୍ଥାରେ ମୋର ସେ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସିଦ୍ଧ ହୋଇପାରିଲା ନାହିଁ । ସମ୍ପ୍ରତି ଆପଣଙ୍କ ସମାଧିସ୍ତମ୍ଭ ଦର୍ଶନ କରି ସେ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଖଣ୍ଡିଏ କ୍ଷୁଦ୍ର ପୁସ୍ତକ ଲେଖିଥିଲି, ତାହାକୁ ଉପହାର ଅର୍ପଣ କଲି । ପାର୍ଥିବ ଅପବିତ୍ର ପଦାର୍ଥ ସ୍ୱର୍ଗବାସୀଙ୍କର ପ୍ରୀତ୍ୟୁତ୍ପାଦନରେ ଅକ୍ଷମ ସତ୍ୟ; ମାତ୍ର ଆପଣ ମୋତେ ଅକୃତ୍ରିମ ସ୍ନେହଚକ୍ଷୁରେ ଦେଖୁଥିଲେ ବୋଲି ସେହି ସ୍ନେହ-ପରବଶତାରୁ ଏ ଅଯୋଗ୍ୟ ଉପହାର ଗ୍ରହଣ କରିବେ, ଏହା ମୋର ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭରସା ।

ଭଦ୍ରକ
ଆପଣଙ୍କର
ଚିର-ସେବକ
୨୦ । ୭ । ୧୯୧୧
ଶ୍ରୀ ଚିନ୍ତାମଣି ମହାନ୍ତି

ସମାଧ କ୍ଷେତ୍ର

ଉତ୍କଳ-ଜାହ୍ନବୀ ଚିତ୍ରୋତ୍ପଳା-କନ୍ୟା,
ପୂତ କାଠଯୋଡ଼ୀ ନଦୀକୂଳେ ଧନ୍ୟା ।
ହାଟକ ଘଟକ କଟକ କଣ୍ଠରେ
ଶୁଭ୍ର ହୀରହାର ପ୍ରାୟ ଶୋଭା ଧରେ ।
ଭ୍ରମିଲି ତା ତୀରେ ପବନ ପ୍ରଭାତେ
ସେବନ ମାନସେ ଶୁଦ୍ଧ ଶୀତବାତେ ।
ପୃଷ୍ଠଦେଶେ ରଖି ହରହର ଘାଟେ
ଚଢ଼ିଲି ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱରେ ଶିଳାବନ୍ଧବାଟେ ।
ଧାଡ଼ି ଧାଡ଼ି ହୋଇ ପ୍ରସ୍ତରସୋପାନ,
ତଟିନୀ ପୁଳିନେ ରହି ଶୋଭ୍ୟମାନ,
ମାରକଣ୍ଡ ଶୈଳ ସୁଷମା ପ୍ରକାଶେ,
ପାତାଳ ପ୍ରବେଶ ପାଉଛି ଅବା ସେ ।
ଲମ୍ବା ନଦୀତୀରେ ଶୁଖୁଅଛୁ ପଟ୍ଟ
ଜଳଦେବୀ ନୀଳ ଦୁକୂଳ ଘାଗର !
ତହିଁ କାଠଯୋଡ଼ୀ ଅତୀବ ଗମ୍ଭୀର,
ଚାହିଁଲେ ତଳକୁ ଘୂରିଯାଏ ଶିର ।
ମହାଶାଖ ଶାଖୀ ବନ୍ଧ ବେନି ପାଶେ
ଛନ୍ଦାଛନ୍ଦି ହୋଇ ପ୍ରେମେ ବାହୁପାଶେ
ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦ ପଥେ ସୁନ୍ଦର ତୋରଣ,
ଲତା ଗହଳେ କେ ଟାଣିଛି ଉଢ଼ଣୀ ।
ପକ୍ୱଫଳେ ନମ୍ର ତାହିଁ ନମ୍ରଡାଳ,
ପିନ୍ଧି ଗଳେ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ଜେଉଁରିଆମାଳ ।
ତାହିଁ ଅବା ଅଛୁ ସୁପ୍ତ-ଧନେ ଲକ୍ଷ୍ମ
ତାଙ୍କେ ଅଭାବରେ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ସୁରକ୍ଷ ।

ରଜତ କୁସୁମେ ଭୂଷିଣ କବରୀ
ଉଷ୍ମ କଦା ଆହା ଅମର ନାଗରୀ ।
ବହୁଫଣ-ଫଣୀ ପ୍ରାୟ ନାଗଫେଣୀ
ବିସ୍ତାରିଛି ଫଣା ତାହିଁ ଶ୍ରେଣୀ ଶ୍ରେଣୀ ।
ବୃନ୍ତାସନେ ବସି ତାହିଁ ଅଙ୍କରନ୍ତ
ଦେଖାଉଛି ପାନ୍ଥେ ଶୁଭ୍ର ଦନ୍ତ କାନ୍ତ ।
ପକ୍ୱ ଫଳ ଧରି ଭେକ ବାଇଗଣ
ହୋଇଅଛି ତାହିଁ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ପଣ ପଣ ।
ମର୍କତ ପାଦପେ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୟ ଫଳ
ଫଳିଲି ପର୍ଯ୍ୟସ୍ତେ ବିଶେ ଅତ୍ତଳ ।
ଭଗ୍ନକାନ୍ତ ହୋଇ ବହୁ ଅଳଙ୍କାରେ
କେତେ ଅଟ୍ଟାଳିକା ଶୋଭେ ନଦୀଧାରେ ।
ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଦୀ ତୀରରେ ଅପ୍ସରୀ ସମାନ
ଦିବ୍ୟ ଶୋଭାମୟୀ ବିଶାଳ ସେମାନ ।
ତଳେ କଲ୍ଲୋଳିନୀ କୁଟିଳେ ସରଳେ,
ତାହିଁ ଅଚଞ୍ଚଳେ ତାହିଁ ବା ଚଞ୍ଚଳେ ।
ସ୍ରୋତ ପ୍ରତିକୂଳେ ବହି ସମୀରଣ
ନୀଳ ଜଳବେଣୀ ସୃଜେ ଅଗଣନ ।
ଛାଇ ନଦୀବକ୍ଷେ ବହୁ ଜାଲବ୍ୟାଳ
ଯାଆନ୍ତି କି ଭାସି ହୋଇ ମାଳ ମାଳ ।
ଶାଣିତ ପାଣିତ ଅସ୍ତ୍ରଫଳା ପରି
ମୀନାଳିଏ ମୁଦେ ବୁଲନ୍ତି ସନ୍ତରି ।
କୋଟି କେନେ ଅବା ତଟିନୀ ସୁନ୍ଦରୀ
ଦେଖେ ନିଜ ଶୋଭା ବିବସ ଶର୍ବରୀ ।

ମୋଣ୍ଡ-କ୍ରୋଣ୍ଡ-ଜଡ଼ ଶାଶ୍ୱତ ଶୈବଳ,
ବିକ୍ଷିପ୍ତ ଭଙ୍ଗୀରେ ଗୋଷ୍ଠ ଶତଶତ ।
ଶାଳଗ୍ରାମ ସମ ସେ ଗୋଷ୍ଠ ସୁଷମା,
ଏଣୁ କାଠଯୋଡ଼ୀ ଗଣ୍ଡକୀ ଉପମା ।
ଉଡ଼ୁ ଉଡ଼ୁ କ୍ଷୁଦ୍ର ପକ୍ଷୀ ରାଶି ରାଶି
ପଡ଼ନ୍ତି ଶୋଇ ବାଲି କୋଳେ ଆସି ।
ଗଡ଼ୁଛନ୍ତି ଥୋକେ ଶୈବଳ-ଶେଯରେ,
ଶିଶାରୁଅଛନ୍ତି ଥୋକେ ତାରସ୍ୱରେ ।
ଗୁଡ଼ାବାଗୁଡ଼ି କେ ଖେଳଇ ହରଷେ,
କେହୁ ବା ଉଡ଼ାନେ ପଡ଼େ ପଦ ଘଷେ ।
ତଳେ ଗଙ୍ଗ ରତ ଗାୟନ ନର୍ତ୍ତନ
କରନ୍ତି କି ସର୍ବେ ନାମ ସଙ୍କୀର୍ତ୍ତନ ।
ଡାହୁ ବା ଗାଙ୍ଗୋଇ ରବ ଉଠିବୁଲେ,
ଡାହୁଁ ମାଛରଙ୍କା ବଦୁଲେ୧ ବଦୁଲେ ।
ପଠା ଚଣ୍ଡୀବୁଦା ଢାଳୁଛି ଘୁମର,
କାହା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ତା ତାହାକୁ ଗୋଚର ।
କଣ୍ଟାସନେ ବସି କଣ୍ଟକୀ ସୁମନ ୨
ଦେଖାଏ ଜଗତେ ଅଦ୍ଭୁତ ସାଧନ ।
ଏହିପରି କେତେ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟନିକର
ଦେଖି ଦେଖି କ୍ରମେ ହେଲି ଅଗ୍ରସର ।
କିଛି ଦୂରେ ଯାଇ ଦେଖିଲି ଚକିତେ,
ସେ ଭୀଷଣ ଦୃଶ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣି ନୋହେ ଗୀତେ ।
କୋମଳ ବାଲୁକା ଉପରେ କଠୋର –
ଦୃଶ୍ୟ ଦେଖି ଧୃତି ବୁଡ଼ିଗଲା ମୋର ।
ବୁଡ଼ିଯାଏ ଯଥା କାଠଯୋଡ଼ୀ ନୀରେ
ବନ୍ୟାକାଳେ ତଟୀ ଭୀମ ଭଉଁରୀରେ ।
ଝାଙ୍କୁରି ଉଠିଲା ଖରେ ରୋମାବଳୀ
ପ୍ରାବୃଟ-ବାନ୍ଧବ ନୀପ ପୁଷ୍ପ ଭଳି ।
ବିକଟ ବିରାଟ ନିର୍ଜନ ଶ୍ମଶାନ
ବାଲୁକାପୁଳିନେ ଅଛି ଶବ୍ୟମାନ ।
ମହାରୁଦ୍ରଙ୍କର ଯେଣୁ ସେ ନିଳୟ,
ଧରିଅଛି ତେଣୁ ଦୃଶ୍ୟ ରୁଦ୍ରମୟ ।

ନରାସ୍ଥିକଙ୍କାଳ କପାଳମାଳରେ
ବିମଣ୍ଡି ଦର୍ଶନେ ଧୃତି ହରେ ଖରେ ।
ବିଭୀଷଣ ସ୍ଥଳୀ ବିବିଧ ସମ୍ବନ୍ଧ,
ଉଭୟ ତାଳୁ ଉଭୟେ ଯୋଡ଼େ କରପଦ ।
ସ୍ମୃତିସ୍ତମ୍ଭ ସ୍ମୃତି— ମନ୍ଦିର ଅନେକ
ଅତିକ୍ରମି ଗତି— ପଥେ ଏକ ଏକ
ହେଲି ଯାଇ ଶେଷ ସ୍ମୃତିସ୍ତମ୍ଭ ପାଶେ,
ବନ୍ଦୀ ନେତ୍ରମନ ତା ସୁଷମା-ପାଶେ ।
ସେ ସ୍ଥାନ ପରଶେ ଛୁଟିଲା ସର୍ବଥା
ତୁଚ୍ଛ ଉଭୟ ମୋହ ତୁଚ୍ଛ ପାର୍ଥିବତା ।
ପାହିଗଲା ଖରେ ଅଜ୍ଞାନ ତାମସୀ,
ଉଠିଲାକ ବାଜି ପ୍ରାଣେ ଜ୍ଞାନବଂଶୀ ।
ମଣିଲି ମୋହର ଏ ସାତ୍ତ୍ୱିକ ଭାବ
ନିଶ୍ଚେ ମହାଜନ— ପୀଠର ପ୍ରଭାବ ।
ଏହି ଭାବ ଦେଇ ସ୍ମୃତି ସ୍ତମ୍ଭେ ଚାହିଁ,
ନ ପାରିଲି ବଳେ ଦୃଷ୍ଟିକି ଫେରାଇ ।
ମର୍ମର ଫଳକେ କଲି ଅବଲୋକ,
ଖୋଦିତ ବର୍ଣ୍ଣରେ ଏ ସୁବର୍ଣ୍ଣଶ୍ଲୋକ—
"ବଡ଼ ଦୂର ବାଟ ବଡ଼ ଅବିଶ୍ୱାସୀ !
ହାତବାଉଁଶିବଟି ଆଟମ୍ବିତେ ଆସି,
ଦୂରବର୍ତ୍ତୀ ଜାଣି ଭାଳକୁ ଯେ ହସେ,
ହସି ସେ ତା ପଟେ ଆସି ଲୁଚ ବସେ ।"
"ସଂସାରେ ଥାଇ ମୁଁ ସଦା ଉଦାସୀନ,
ଉଦାସୀନ ପ୍ରାୟେ କଟାଇଲି ଦିନ,
ସଂସାରୀ ସଙ୍ଗତେ ସଙ୍ଗୀ ହେବାପାଇଁ
କେବେହେଁ ମୋହର ମନ ବଳେ ନାହିଁ,
ହସି ଖେଳ ସେହୁ ଗମନ୍ତ ସମୟ,
ଜୀବନ ମଣନ୍ତି ମହୋତ୍ସବମୟ,
ଛାର ଦୃଶ୍ୟ ମୋର ପିହିତ ପାଷାଣେ,
ମୋ ଜୀବନ ଗଢ଼ା ଅନ୍ୟ ଉପାଦାନେ,
ଚିର ହାହାମୟ ଏ ଛାର ଜୀବନ,
ଜୀବନ ନୁହଇ, ଜୀବନ୍ତ ମରଣ !

୧—ପାଣିବେତ ଗଛ ।
୨—ହରକଚ ଫୁଲ ।

ଚିରଦିନ ଦୁଃଖ— ପ୍ରବାହେ ଜର୍ଜର,
ପଞ୍ଚଶିଷ୍ୟ ମୁହିଁ ଦୁଃଖ-ଗୁରୁଙ୍କର,
ଦୁଃଖତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞାନ— ଚକ୍ଷୁରେ ଜଗତ
ଦେଖିବାରେ ମୁହିଁ ଅଭ୍ୟସ୍ତ ସତତ,
ସୁଖ ବୋଲି ଯାକୁ ବୋଲଇ ସଂସାର,
କହୁଥାଏଁ ତାକୁ ଦୁସ୍ତ ମୁଁ ଡ଼ହାର,
ସୁଖରୂପେ ଯାହା ଜନନେତ୍ରେ ଦିଶେ,
ହାତେ ଆସେ, ହାତୁଁ ପଳିବାପାଇଁ ସେ,
ବସ୍ତୁ ନୁହଇ ସେ ଅଟଇଟି ଧୂମ,
ଅନ୍ୟ ନାମ ତାର ଆକାଶକୁସୁମ।"
ଏହି ଶୋକ-ଶ୍ଲୋକ ଅକ୍ଷରେ ଅକ୍ଷରେ
ଭେଦିଗଲା ମୋର ଅନ୍ତରେ ଅନ୍ତରେ।
ପଢ଼ିଲି ସ୍ୱାକ୍ଷର ଶେଷେ ରାଧାନାଥ,
ଅସ୍ମାକେ ନେତ୍ରୁ ହେଲା ଅଶ୍ରୁପାତ।
ବୁଝିଲି ଏବେ ଏ ଚଟ୍ଟଳ-ସମାଧି
କବିବରଙ୍କର ସାରସ୍ୱତ ଗାଦି।
ତବଯୋଗ୍ୟ ଏହି ନିକାଞ୍ଚନ ସ୍ଥାନ,
ବାଛି ନେଇଛନ୍ତି ତବ ଜ୍ଞାନବାନ।
ଅମରଙ୍କ ହାତେ ଅମର ସଙ୍ଗୀତ
ଝର୍ତ୍ତବେ ଏଥି ହୋଇ ପୁଲକିତ।
ମର୍ତ୍ତ୍ୟବାସୀ କର୍ଣ୍ଣେ ନ ଶୁଭିବ ତାହା,
ସେ କାବ୍ୟ, ବଜାରେ ନ ମିଳିବ ଆହା।
ସଂସାର ଗହ୍ୱର ହୋଇଣ ଅନ୍ତର
ନିବସନ୍ତି ଏଥେ ମଣି ଶାନ୍ତିଘର।
ସାମ୍ୟ ମୈତ୍ରୀ ପ୍ରୀତି ସମନ୍ୱୟ ସ୍ଥଳ,
ନମେ ଏହା ପଦେ ମର୍ତ୍ତ୍ୟ କୋଳାହଳ।
ପ୍ରଦାନେ ଏ ସ୍ଥାନ ମହାତତ୍ତ୍ୱ ଦୀକ୍ଷା,
ଜନ୍ମ ମୃତ୍ୟୁ ଗୂଢ଼ ଉପଦେଶ ଶିକ୍ଷା।
ଏହି ସ୍ଥାନେ ନର କରେ ଆସି ସାଙ୍ଗ
ବାରମ୍ବାର ନିଜ ଭବଲୀଳା-ଯାଗ।

ଏଠାରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ଶେଷେ ଏଥି ଲୀନ,
କୁଣିଆ କେବଳ ଭବେ ଦୁଇ ଦିନ।
ନାହିଁ ଏ ସ୍ଥାନରେ ଜରା ବ୍ୟାଧି ଖେଦ,
ନାହିଁ ଦୀନ ଧନୀ ଅଙ୍କ ବଙ୍କ ଭେଦ।
ଅଣଉପାଧିଆ ଉପାଧିଆ ବେନି
ଏହି ସାମ୍ୟ ସ୍ଥଳେ ଭୁକ୍ତ ଏକ ଶ୍ରେଣୀ।
ସାଆନ୍ତ ସେବକ ଉଭେ ଏକାସନେ
ବସନ୍ତି ଏ ସ୍ଥାନେ ନିର୍ବିକାର ମନେ।
ମର୍ତ୍ତ୍ୟକଳୁଷିତ ଜୀବାତ୍ମା ଏ ତୀର୍ଥେ
ପରଶି ପବିତ୍ର ହୋଇ ପୁଷ୍ପରଥେ
ଗମେ ପୁଣ୍ୟମୟ ସତ୍ୟ-ସୁଧାବାସେ
କୃତକର୍ମ ଫଳ ଭୁଞ୍ଜିବା ସଢାଶେ।
ନିବସନ୍ତି ଏଥି ଯେଣୁ କବିବର,
ତେଣୁ ଏ ନିସର୍ଗ ସଙ୍ଗୀତେ ମୁଖର।
ଉପକଣ୍ଠେ ଗାଏ କାଠଯୋଡ଼ି ନଦୀ,
ଗାଏ ଚନ୍ଦ୍ରୋତ୍ପଳା ଉପବସ୍ତ୍ର ପ୍ରଦୀ।
କି ଅବୋଧ୍ୟ ଗୀତ ସଦା ଗାଇ ଗାଇ
ଯାମ୍ୟ ଦିଗେ ଖରେ ବହେ ଲୁଆଗାଇ।
ବସି ଚକ୍ରବାକ କୁଶାବର ୧ ପରେ
ଗାଏ ଗତ ସ୍ମୃତି ସକରୁଣ ସ୍ୱରେ।
ବିପରୀତ ଦିଗୁଁ ତାର ପ୍ରିୟଆଳୀ
ଶୋକଭାବେ ଧରେ ସେ ଗୀତର ପାଳି।
ଆତ୍ରପ୍ୟ ୨ ନିକୁଞ୍ଜେ କଜ୍ଜଳପତନୀ
ଝଙ୍କାରେ ସଘନେ କଣ୍ଠ-ବୀଣାତନ୍ତ୍ରୀ।
ଭୁହୁ ରେ ଶ୍ମଶାନ ବାହ୍ୟେ ଭୟଙ୍କର,
ମାତ୍ର ଦିବ୍ୟ ଶୋଭା— ପୂର୍ଣ୍ଣ ତୋ ଅନ୍ତର।
ସେହି ମହାଶୋଭା ଚର୍ମନେତ୍ରାତୀତ,
ଜଡନେତ୍ର ତହିଁ ହୋଇ ନିପତିତ
ବନ୍ଦୀ ହୋଇ ଆହା ରହିଲା ସେଠାବେ,
ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ-ପିପାସୁ ଯେଣୁ ସେ ସ୍ୱଭାବେ।

୧—କବିବରଙ୍କ ସମାଧି ନିକଟସ୍ଥ ବଟବୃକ୍ଷ। ଏହା କୁଶାନାମକ ଜନୈକ ଲୋକଦ୍ୱାରା ରୋପିତ ହୋଇଥିବାରୁ ଏହାର ନାମ କୁଶାବର ହୋଇଅଛି। ୨—ଆତ ଗଛ।

କଡ଼ରେ ଶ୍ମଶାନ   ମୋହନ୍ତ ସନ୍ନିଧାନେ,
ଅଛନ୍ତି ସେ କବି   ଯେଉଁ ଗୁପ୍ତ ସ୍ଥାନେ ।
ଅସ୍ଥି କାବ୍ୟମାଳା,   ଯାହାଁ ଗଲେ କରି
ବିଦ୍ୟମାନ ପ୍ରାୟ,   ଅସ୍ତି ଆହା ଚିର !
ରହିଅଛି ତାଙ୍କ   ସ୍ମରଣୀୟ ସ୍ମୃତି,
ନାହିଁ ଆଉ ଆହା   ଦିବ୍ୟ ସୌମ୍ୟମୂର୍ତ୍ତି ।
ଦୁର୍ଲଭ ଜୀବନ   ତେଜିଛନ୍ତି ଅବନୀ,
ରହିଛି ପତନ   ଆଦର୍ଶ ଜୀବନୀ ।
ଆହା ରାଧାନାଥ   ସୁ କବି-ସମ୍ରାଟ,
ବୀଣାପାଣି ଦେବୀ   ପ୍ରିୟତମ ସୁତ ।
ସାହିତ୍ୟ-ମନ୍ଦିର—   ପ୍ରବୀଣ ବନ୍ଦାଣି
ରଖିଥିଲ ତୁମ୍ଭେ   ଜନ୍ମଭୂମି ଆଣି ।*
ତୁମ୍ଭ ଅଭାବେ ସେ   ହୃଦେ ତାଡ଼ି ହାତ
କାନ୍ଦୁଛନ୍ତି କହି   ହା ହା ରାଧାନାଥ ।
ଥିଲ ତୁମ୍ଭେ ତାର   ଯୋଗ୍ୟତମ ପୁଅ
ଦେଉଥିଲ ପୋଛି   ତା ନୟନୁ ଲୁହ ।
କରୁଥିଲ ପୁଣି   ଚନ୍ଦ୍ରସ୍ରାଶୁଶ୍ରୂଷା,
ଶମୁଥିଲ ତାର   ସୁଅଭୀଷ୍ଟ ତୃଷା ।
ଅର୍ପିଲ ଯେ ଶୋକ   ତାକୁ ତବନାହା,
ସେ କ୍ଷତ ତାହାର   ନ ଶୁଖିବ ଆହା !
ତୁମ୍ଭ ବିଚ୍ଛେଦରେ   ଉତ୍କଳ-ଭାରତୀ
ହୋଇଛନ୍ତି ଶୋକେ   ଉଦାସୀନ ଅତି ।
ଭକ୍ତି-କରଚ୍ୟୁତ   ସାରସ୍ୱତ ବୀଣା
ଅର୍ପିଥିଲେ ତୁମ୍ଭ   କରେ ହଂସାସୀନା ।
ନବ ତାର ଖଞ୍ଜି   ତୁମ୍ଭେ ସେ ବୀଣାରେ
ବାଉଥିଲ ନିତ୍ୟ   ନୂତନ ପ୍ରକାରେ ।
ଶୁଣି ସେ ନବୀନ   ସ୍ୱର ନବତାନ
ଘୁଞ୍ଚି ଯାଉଥିଲା   ଉତ୍କଳୁ ଅଜ୍ଞାନ ।
ସେ ବୀଣାକୁ ଆହା   ତୁମ୍ଭ ଅଭାବରେ
ଧରିଛନ୍ତି ଦେବୀ   ଏବେ ନିଜ କରେ ।

ତୁମ୍ଭ ତିରୋଧାନେ   କାବ୍ୟାଶ୍ରମ ଯତ୍ତ !
ହୋଇଛି ସଂରୁଦ୍ଧ   ସାହିତ୍ୟ ଉନ୍ନତ ।
ହେଲ ବିଦୂ ତୁମ୍ଭେ   ସଂସାରୁ ଅନ୍ତର,
ନିସ୍ତରଙ୍ଗ ଆହା   ସାହିତ୍ୟ-ସାଗର
ଦେବଭୂମି ଏହି   ଉତ୍କଳ ଭୁବନ,
ଚିର ସାରସ୍ୱତ   କେଳି ଉପବନ ।
ଫୁଟି ରହିଅଛି   ସେ ବନେ ସୁମନ,
କିଏ ଆଉ ତାହା   କରିବ ଚୟନ ।
ଭୁଲି ରୋଗଶୋକ   ସଦା ହାସ୍ୟମୁଖେ,
ବୀଣାପାଣି ପାଦ   ପୂଜୁଥିଲ ସୁଖେ ।
ରୋଗ-ଭୋଗ ପ୍ରାୟ   ବାଣୀ ଆରାଧନା
ଥିଲା ତବ ପ୍ରାଣେ   ମହତୀ ସାଧନା ।
ଶତ ଧନ୍ୟ ତବ   ସଂଯତ ସ୍ୱଭାବ,
ମଣୁଥିଲ ନାହିଁ   ଅଭାବେ ଅଭାବ ।
ଯା ଲାଗି ଉନ୍ନତ   ଭାରତୀ-ଭଣ୍ଡାର,
କି ଅଭାବ ଭଲି   ଜୀବନେ ତାହାର ।
ଏହା ବୁଝି ନିଷ୍ଠେ   କରୁଥିଲ କାମ,
ଧନ୍ୟ ପୁଣ୍ୟଶ୍ଳୋକ   ଧନ୍ୟ ତବ ନାମ ।
ଥିଲ ଏକ, ଏବେ   ହେବ ଯେ ଅନେକ,
ଭାଗ ହେବ ତବ   ସୁରୁଚି ବିବେକ ।
ବହୁ ହୃଦେ ବର୍ତ୍ତି   ତବ ସୁପ୍ରତିଭା
ଦିନେ ଏ ଉତ୍କଳେ   ଖେଳାଇବ ବିଭା ।
ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ-ପ୍ରତିମୂର୍ତ୍ତି   ସେ ଦିନ ତୁମ୍ଭର
ସଂପୂଜିତ ହେବ   ଦେଶେ ପ୍ରତିଘର ।
ମହାତୀର୍ଥ ହେବ   ତବ ଏ ଆସ୍ଥାନ,
ଲଭିବ ଜଗତେ   ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ସମ୍ମାନ ।
ଧନ୍ୟ କବିବର,   ମହା ଭାଗ୍ୟଧର,
କାଠଯୋଡ଼ୀ ତବ   ପଖାଳେ ପୟର ।
ପଶ୍ଚିମେ ଉତ୍ତରେ   ଯେତେ ଶୈଳରାଜ
ଅର୍ଦ୍ଧବୃତ୍ତାକାରେ   ଅଛନ୍ତି ବିରାଜ,

* ଟେକ ।

ଜୀବିତେ ସେ ଋଣୀ ଥିବାରୁ ସର୍ବଥା, ୧
ପ୍ରକାଶନ୍ତୁ ଏବେ ଭକ୍ତି କୃତଜ୍ଞତା ।
ଉନ୍ନତ ଆକୃତି ଖଲ୍ଲୁକା ପର୍ବତ
ତୁମ୍ଭ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଜରେ ଦଣ୍ଡବତ ।
ମେଘମଞ୍ଚ ମଞ୍ଚା ୨ ଟେକି ବର-କର
ତବ ସମ୍ମାନାର୍ଥେ ଉଚ୍ଚ ନିରନ୍ତର ।
ପାର୍ଶ୍ୱେ ସିଦ୍ଧେଶ୍ୱର ମହୀଧରଶ୍ରେଷ୍ଠ
ବୌଦ୍ଧକୀର୍ତ୍ତିପୂତ ପ୍ରାଚୀନ ନଗ୍ନେଷ୍ଟ ।
ବହ୍ନମ୍ବା ସ୍ୱର୍ଗ୍ୟର କୁମାରଙ୍ଗ ଗିରି,
ମାର୍କତ ହର୍ମ୍ୟ ସମ ଯାର ଶିରୀ ।
ଦେବ-ଅଧ୍ୟାସିତ ଗିରି ଦେବୀଦ୍ୱାର
ସମସ୍ତେ ରହି ଦିଶଇ ଉଦାର ।
ବ୍ୟାପି ସର୍ପେଶ୍ୱର ୩ ବହୁ ଦୂରଯାଏ
ଧନୁଜାକୃତିରେ ଦୂରୁ ଶୋଭାପାଏ ।
ମହାନଦୀ ସହ ସଦା ସର୍ପେଶ୍ୱରୀ
ଖେଳନ୍ତି ତା ପଦେ ଯେସନ କିଙ୍କରୀ ।
କଚ୍ଛପାକୃତି ତୁଙ୍ଗ ସପ୍ତଶଯ୍ୟା, ୪
ଯା ଶିଖରେ ମୃଦେ ସ୍ୱର୍ଗେ ଘନ ଶଯ୍ୟା ।
ସରଡ଼ା ପାହାଡ଼ ସରୁଠ ୫ ପର୍ବତ
ଟେକିଛନ୍ତି ମସ୍ତକ ବିସ୍ତାରିଣ କାୟ ।
ପଛୁ ଗୋଡ଼ ଟେକି ହେଲ ପ୍ରାୟ ଠିଆ,
ଦିଶେ ବହୁଶିର ହୁକାରମୁଣ୍ଡିଆ ୬

କୁରଗୌରୀ ସ୍ରିସ୍ତ— ପୀଠ ଡଉଳାସ,
ବର୍-ବର୍ଲିତ ଶବର ୭ ଅବାସ ।
ନଭସ୍ପର୍ଶେ ତାହା ପାଦତଳେ ଶୋଇ
ବସ୍ତି ପ୍ରାୟ ତାର ଦିଶେ ଶଙ୍ଖପୋଇ । ୮
ଏ ଆଦି ଯେତେକ ମହୀଧରଗଣ
ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱଦୃଷ୍ଟିବେ କରନ୍ତି ସମାଧି ଦର୍ଶନ ।
ଚନ୍ଦ୍ରୋଜ୍ଜ୍ୱଳା-ନୀର— ଅଭିଷିକ୍ତ ହର,
ଅନନ୍ତପ୍ରତାପୀ ଶ୍ରୀ ଧବଳେଶ୍ୱର ୯
ମହାନଦୀ ଗର୍ଭେ ଶୈଳଚୂଳେ ଥାଇ
ସମାଧିକୁ ତବ ଅଛନ୍ତି ଅନାଇଁ ।
ବର୍ଷୁଛନ୍ତି ତହିଁ ଆଶୀର୍ବାଦରାଶି
ସଦା ଶିବଦାତା ଶ୍ମଶାନପ୍ରବାସୀ ।
ଭୁଆସୁଣୀ ପ୍ରାୟ ଭୁଆସୁଣୀ ତରୁ ୧୦
ନଦୀ ପୂତ ଜଳେ ସ୍ନାନ ସାରିତରୁ
ଦେଖଇ ତୁମ୍ଭକୁ ହୋଇ ଭକ୍ତିରତା,
ନର ନୁହ ତୁମ୍ଭେ ଥିଲ ଯେ ଦେବତା ।
ମେଘମାନେ ତବ ଦର୍ଶନ ମନାସି
ସପ୍ତଶଯ୍ୟାଶିଖୁ ଖରେ ଉଡି ଆସି
ପାତନ୍ତି ଆସନ ଶଙ୍ଖପୋଇ ଶିରେ,
କରନ୍ତି ସମ୍ଭାଷ ନିନାଦି ସଧୀରେ ।
ସମାଧି ହିପାଶେ ଫୁଲକୁଲଟିକା,
ଉଚ୍ଚ ପତ୍ର-ଛତ୍ର ଧରି ଶେଫାଳିକା ।

୧—କବିବର ଜୀବିତାବସ୍ଥାରେ ଏହି ପର୍ବତମାନଙ୍କ ବିଷୟ ଖ୍ୟାତିଗ୍ରନ୍ଥରେ ଲିପିବଦ୍ଧ କରିଥିଲେ । ଏଣୁ ଏମାନେ ତାହାଙ୍କଠାରେ ଋଣୀ । ୨—ସ୍ୱନାମପ୍ରସିଦ୍ଧ ପର୍ବତ । ଏହି ପର୍ବତଚୂଡ଼ାରେ ଗୋଟିଏ ବୃହତ୍ ବଟବୃକ୍ଷ ଅଛି । ୩—ମହାନଦୀ ଏବଂ ସର୍ପେଶ୍ୱରୀର ସଙ୍ଗମ ସ୍ଥଳରେ ଏହି ପର୍ବତ ଅବସ୍ଥିତ । ୪—ଢେଙ୍କାନାଳାନ୍ତର୍ଗତ ପର୍ବତବିଶେଷ । ଦୂରରୁ ଏହାର ଆକୃତି କଚ୍ଛପ ସଦୃଶ ଦୃଷ୍ଟ ହୁଏ । ବର୍ଣ୍ଣିତ ଗିରିମାଳ ମଧ୍ୟରେ ଏହି ପର୍ବତ ସର୍ବୋଚ୍ଚ । ୫—ଏଣୁଅ । ୬—ଗିରିପୁଞ୍ଜ ବିଶେଷ । ସମ୍ଭବତଃ ଅସଂଖ୍ୟ ଗିରି ପୁଞ୍ଜୀଭୂତ ହୋଇଥିବାରୁ ଏହାର ନାମ ହୁକାରମୁଣ୍ଡିଆ ହୋଇଅଛି । ୭—ଢେଙ୍କାନାଳ ଅନ୍ତର୍ଗତ କପିଳାସ ପର୍ବତରେ ଅନେକ ଶବର ବାସ କରନ୍ତି । ୮—ଆଠଗଡ଼ର ସର୍ବୋଚ୍ଚ ପର୍ବତ । ୯—ମହାନଦୀ ମଧ୍ୟସ୍ଥ ସ୍ୱନାମଖ୍ୟାତ ଶିବଲିଙ୍ଗ । ୧୦—ଏହାର ନାମ ଭୁଆସୁଣୀ ବୃକ୍ଷ ବୋଲି ବହୁକାଳରୁ ପ୍ରବାଦ ଅଛି । ବୃକ୍ଷଟି ଆଠଗଡର ସୀମାରେ ଅବସ୍ଥିତ । ସମ୍ବଲପୁର ଅଞ୍ଚଳରେ ଏହା "ସେନା" ନାମରେ ଅଭିହିତ ।

ଅଦୂର୍ ଭବିଷ୍ୟେ ଧରି ପୁଷ୍ପହାର୍
ସେ ଶିଙ୍ଗାରେ ୧ ତବ ରଚିବେ ସିଂହାର୍, ୨
ଜୀବନରେ ପ୍ରିୟ ଥିଲେ ଯେ ତୁମ୍ଭର୍,
ଜୀବନାନ୍ତେ ପୁଣି ହେଲେ ସେହିପରି । ୩
ସଜ୍ଜନର ପ୍ରୀତି ଏହିପରି ଭବେ
ଜୀବନେ ମରଣେ ନ ତୁଟେ ତା ଲବେ ।
କର୍ମବୀର ତୁମ୍ଭେ ଥିଲ ଚନ୍ଦ୍ରମଣି !
ଅଚନ୍ତ୍ୟ ଅଦ୍ଭୁତ ତୁମ୍ଭର କରଣୀ ।
ନ ଧରିଣ ଚିତ୍ତେ ସୁଯଶକାମନା
କରୁଥିଲ ବସି ନୀରବେ ସାଧନା ।
ମାତ୍ର ଅଲକ୍ଷିତେ ଅଯାଚିତ ଯଶ
କରୁଥିଲା ପଛୁଁ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ପରଶ ।
ଶୋଭା ପାଇଁ ବୃକ୍ଷ ଖୋଜେ ନାହିଁ ଲତା,
ବଳେ ଛୁଏ ସିନା ସେ ତା ପଦାନତା ।
ପ୍ରକୃତ ଯୋଗାଇ ଦିଏ ଆଣି ତାହା,
ପ୍ରକୃତି ମହିମା କେ ବୁଝିବ ଆହା ।
କର୍ମ ସାଧନରେ ଅଟେ ମହାକୃତୀ,
ସମସ୍ତଙ୍କ କର୍ମ ଦେଖେ ସେ ପ୍ରକୃତି ।
ଯାଚି ଦିଏ କର୍ମ ଦେଖି ପୁରସ୍କାର୍,
ଚିରନ୍ତନ ରୀତି ଅଟେ ଏ ତାହାର୍ ।
ଗୁଣଗ୍ରାହୀ ରାଜା ଗୁଣ ଅନୁଭବି
ଅର୍ପିଲେ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଗୌରବ-ପଦବୀ ।
ଅବଧି ଉତ୍କଳ ସେ ଗୌରବ-ଧନେ
ସୁଗୌରବାନ୍ୱିତ ଆପଣାକୁ ମଣେ ।
କି ବର୍ଣ୍ଣିବ ଦେବ ! ତୁମ୍ଭର ମହିମା,
କ୍ଷୁଦ୍ର ଲେଖନୀ କି କଳିବ ତା ସୀମା ।
ଅସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଯାହିଁ ପୂର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରତିଛବି
ଉଠିବ ବା କାହୁଁ ହେ ଗୌରବ-ରବି ?
ତୁମ୍ଭର ମହତ୍ତ୍ୱ କି ବର୍ଣ୍ଣିବ କିଏ,
ତବ କାବ୍ୟମାଳା ତାର ସାକ୍ଷ୍ୟ ଦିଏ ।

ସଂସାର-ଆଶ୍ରମେ ଥିଲ ତୁମ୍ଭେ ବଟୁ, ୪
କଳ୍ପନା-ସାଗର— ସନ୍ତରଣ-ପଟୁ ।
ଦେଖାଇଲ ମର୍ତ୍ତ୍ୟେ ନନ୍ଦନ-କାନନ,
ଫୁଟାଇଲ ତହିଁ ସୁମନ—ସୁମନ । ୫
କି ଅସାଧ୍ୟ ତବ, ମହାମନ୍ତ୍ରବଳେ
ବହେ କଲ୍ଲୋଳିନୀ ତବ ଆଜ୍ଞାବଳେ ।
ମାର୍ଜିତ ରୁଚିରେ ମାର୍ଜିତ ଭାଷାରେ
ରଚିଲ ସାହିତ୍ୟ ଶକ୍ତି ଅନୁସାରେ ।
ନବ ଭାବ ତହିଁ କରି ସଂଯୋଜିତ
ଶିଖାଇଲ ଦେଶେ ଆଦର୍ଶ ସାହିତ୍ୟ ।
ମଣିମୟ ତବ ଚରିତ ଗ୍ରନ୍ଥ,
ନବ ସାହିତ୍ୟର ତାହା ଆଦ୍ୟ ପନ୍ଥ ।
ଉତ୍କଳର ଅଙ୍ଗ ତନ୍ନ ତନ୍ନ କରି
ଦେଖି ଗ୍ରାମ ନଦୀ ବନ ଗିରି ଦରୀ,
ଚିତ୍ରିଲ ତାହାକୁ ନବୀନ ତୂଳୀରେ,
ସେ ଚିତ୍ର ସୁଷମା ବର୍ଣ୍ଣି ନୁହେଁ ଗିରେ ।
ଜଳେ ପଦ୍ମ ପ୍ରାୟ ନ ମିଶି ଜଗତେ
ଖେଳୁଥିଲ ସଦା ପ୍ରକୃତି ସଙ୍ଗତେ ।
ପଙ୍କିଳ ପିଚ୍ଛିଳ ଏ ସଂସାର ପଥ,
ନ ଛୁଟିଲ ତହିଁ ତୁମ୍ଭ ମନୋରଥ ।
ତେଣୁ ଭିନ୍ନ ପଥ ସୃଜି ନିଛାଟିଆ,
ଚାଲୁଥିଲ ତହିଁ ତୁମ୍ଭେ ଏକାଟିଆ ।
ଜନ୍ମଭୂମି ଦୁଃଖେ ସଦା ଖିନ୍ନ ମନେ
କନ୍ଦାଉଥିଲ ନିଜେ କାନ୍ଦି ଅନ୍ୟେ ।
ଥିଲ ତୁମ୍ଭେ ଦେଶ— ଗୌରବ-କେତନ,
ଉତ୍କଳ-ସାହିତ୍ୟ- ଗର୍ବ-ଗଣ୍ଠିଧନ ।
ସୌଜନ୍ୟ ତୁମ୍ଭର ଯେ ଦେଖିଛି ଥରେ,
ନ ହେବ ବିସ୍ମୃତ କେବେ ଜୀବନରେ ।
ଉତ୍ସାହର ପୁଣି ଥିଲ ପ୍ରତିମୂର୍ତ୍ତି,
ସ୍ମରଣେ ତା ହୃଦେ ଧରି ନୁହେଁ ଧୃତି ।

୧—ଶିଙ୍ଗାରହାର ଗଛ । ୨—ସିଂହାର ବେଶ । ୩—ଶିଙ୍ଗାରହାର ଫୁଲକୁ କବିବର ବିଶେଷ ଆଦର କରୁଥିଲେ । ୪—ତପସ୍ୱୀ । ୫—ଦେବପୁଷ୍ପ ଅର୍ଥାତ୍ ପାରିଜାତ ।

ନବୀନ ଲେଖକ— ମାନଙ୍କର ଆତ୍ମା
ଥିଲ ତୁମ୍ଭେ ଦେବ! ଏକମାତ୍ର ସାହା ।
ହରାଇ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ସେମାନେ ଅନାଥ,
କାନ୍ଦୁଛନ୍ତି କହି ହା ହା ପ୍ରାଣନାଥ !
ସାରଲ୍ୟରେ ତୁମ୍ଭେ ସାରଲ୍ୟଦାୟାଦ,
ସିନ୍ଧୁ ସମ ତବ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ଅଗାଧ ।
ବହୁଧ ଭାଷାରେ ଥିଲ ସୁମଣ୍ଡିତ,
ବହୁଧ ସାହିତ୍ୟ- ଶାସ୍ତ୍ର-ସୁପଣ୍ଡିତ ।
ଧରିଲା ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଏ ଉତ୍କଳ ଧରା
ଶୁଭକ୍ଷଣେ ତୋଳେ କୀର୍ତ୍ତି-କଳେବରା ।
ମାହେନ୍ଦ୍ର ମୁହୂର୍ତ୍ତେ ଧରିଲ ଲେଖନୀ,
କାବ୍ୟ-ବନ-ପିକ ଆହେ ସୁଧୀମଣି !
ଲଘୁ କଲ ତୁମ୍ଭେ ମାତୃଭାଷା ଦୁଃଖ,
ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ କଲ ପୁଣି ମାତୃଭୂମି ମୁଖ ।
ମାଗୁଛି ମେଲାଣି ଏବେ କବିବର,
କାହାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଯୋଡ଼ି ବେନି କର ।
ଥିଲ ତୁମ୍ଭେ ମର୍ତ୍ତ୍ୟେ ଗୁରୁନ୍ୟଦେବତା,
ସୁକର୍ମେ ଲଭୁଛ ମରି ଅମରତା ।
ପାର୍ଥିବ ଶରୀର ହରିଅଛି କାଳ,
ଯଶ-ଦେହ ତବ ଥିବ ଚିରକାଳ ।
ଯେତେ କାଳ ଥିବ ଏ ଉତ୍କଳଧାମ,
ଯେତେ କାଳ ଥିବ ମାତୃଭାଷା ନାମ,
ରହିବ ଜାଗ୍ରତ ତବ ସ୍ମୃତିସ୍ତମ୍ଭ,
ମହୋଜ୍ଜ୍ୱଳପ୍ରଭ ଶୁଭ୍ର-କୀର୍ତ୍ତି-ମୂର୍ତ୍ତି ।
ଜରା ତା' ଶରୀର ନ ପାରିବ ସ୍ପର୍ଶି,
କାଳ-ଫଣୀର ଦାଢ଼ ନ ପାରିବ ଦଂଶି ।
ଦବତାରୁପିଣୀ କନ୍ୟାଏ ତୁମ୍ଭର
ଉତ୍କଳ ପ୍ରଦେଶେ ଭ୍ରମି ନିରନ୍ତର,
ତୁମ୍ଭର ମାହାତ୍ମ୍ୟ ଆଦର୍ଶ ଶିଖାଇ
ତବ ଶୁଭ ସ୍ମୃତି ରଖିବେ ଜଗାଇ ।
ରଖିବେ ଜଗାଇ ଯୋଗ୍ୟପୁତ୍ର ଶଶୀ
ତବ ସୁପବିତ୍ର— କୁଳ-ପୂର୍ଣ୍ଣଶଶୀ ।
ଆଦର୍ଶ ତାଙ୍କର ପିତୃଭକ୍ତି ନିଷ୍ଠା,
କରିଛନ୍ତି ଏହି ସମାଧି ପ୍ରତିଷ୍ଠା ।
ପିତା ତାଙ୍କ ଧର୍ମ, ପିତା ତାଙ୍କ ସ୍ୱର୍ଗ,
ପିତା ଜପ ତପ, ପିତା ଅପବର୍ଗ ।
ପିତୃ-ପ୍ରତିମୂର୍ତ୍ତି— ଦର୍ଶନରେ ସଦା
ଦେଖିଛି ତାଙ୍କର ଅସାମାନ୍ୟ ଶ୍ରଦ୍ଧା ।
ପିତୃ ଅସ୍ଥିକୁ ସେ ମହାମଣି ମଣି
ଧରିଛନ୍ତି ବକ୍ଷେ ସୁପୁତ୍ର-ଅଗ୍ରଣୀ ।
ପିତୃଖ୍ୟାତି ବୃଦ୍ଧି ତାଙ୍କ ନିତ୍ୟବ୍ରତ,
ପିତୃପୂଜା-ଯଜ୍ଞେ ଦୀକ୍ଷିତ ସତତ ।
ହୋଇଛି ଆଶ୍ୱସ୍ତ ଦେଖି ତାଙ୍କ କାମ,
ରଖିବେ ସେ ନିତ୍ୟେ ତବ ପୁଣ୍ୟ ନାମ ।

ଖୁରୁଡ-ଲୁଲମ

ଉପହାର

ପରମ ସମ୍ମାନାସ୍ପଦ,

ଭାରତୀୟ-ସାହିତ୍ୟ-ସୁହୃଦ, ବହୁଭାଷା-ବିଚକ୍ଷଣ, ଦାନବୀର

ଶ୍ରୀଲ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ରାଜା ବିକ୍ରମଦେବ ବର୍ମା ମହୋଦୟ ଶ୍ରୀକର-କମଳେଷୁ ।

ଭକ୍ତିଭାଜନ ଶ୍ରୀମନ୍ମହାରାଜ,

ମାତୃଭାଷାନୁରାଗରେ ଶ୍ରୀଛାମୁଙ୍କ ହୃଦୟ ଯେପରି ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ, ସୌଜନ୍ୟ, ଶିଷ୍ଟାଚାର ଏବଂ ଔଦାର୍ଯ୍ୟର ସମନ୍ୱୟ ତ୍ରିବେଣୀଧାରାରେ ସେହିପରି ଶୀତଳ ଏବଂ ପବିତ୍ର । ଭିନ୍ନଭାଷାଭାଷୀ ପ୍ରଦେଶ ମଧ୍ୟରେ ଅବସ୍ଥାନ କରି ସୁଦ୍ଧା ନାନା ପ୍ରତିବନ୍ଧକ ସତ୍ତ୍ୱେ ଶ୍ରୀଛାମୁ ମାତୃଭୂମି ଏବଂ ମାତୃଭାଷା ପ୍ରତି ଭକ୍ତି ପ୍ରୀତି ଅଟଳ ରଖିଅଛନ୍ତି, ଏହା ଛାମୁଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଏବଂ ଦୁଃଖିନୀ ଉତ୍କଳମାତା ପକ୍ଷରେ ସାମାନ୍ୟ ଗୌରବାବହ ନୁହେଁ । ଖଣ୍ଡିଏ ନୂତନ ଓଡ଼ିଆ ପୁସ୍ତକ ବାହାରିଲା ମାତ୍ରେ ଶ୍ରୀଛାମୁ ତାହା ଯତ୍ନପୂର୍ବକ ସାଗ୍ରହ ପାଠ କରନ୍ତି । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସଦ୍‌ଗୁଣର କଥା ଛାଡ଼ିଦେଲେ ମଧ୍ୟ କେବଳ ଏହି ଦେବୋଚିତ ସଦଭ୍ୟାସଟି ଶ୍ରୀଛାମୁଙ୍କ ମହତ୍ତ୍ୱର ପୂର୍ଣ୍ଣ ପରିଚାୟକ । ଶ୍ରୀଛାମୁଙ୍କର ଏହି ଅନନ୍ୟସାଧାରଣ-ସୁଲଭ ପ୍ରଶସ୍ତିରେ ମୁଁ ଯତ୍ପରୋନାସ୍ତି ପ୍ରୀତି ଲାଭ କରିଅଛି । ସେହି ପ୍ରୀତିର ପ୍ରେରଣାରେ ଏହି "ଭାରତ-ଲଳନା କାବ୍ୟ" ଶ୍ରୀଛାମୁଙ୍କ ଦେଶସେବା-ନିରତ ପବିତ୍ର କର-କମଳରେ ଉପହାର ଅର୍ପଣ କଲି । ବିଦୁରର ଖୁଦକଣା ତୁଲ୍ୟ ଏହା ସାନନ୍ଦେ ପରିଗୃହୀତ ହେଲେ ନିଜକୁ ଚରିତାର୍ଥ ମଣିବି ।

ଇଚ୍ଛାପୁର, ଗଞ୍ଜାମ
୩ । ୧୨ । ୧୪

ଶ୍ରୀଛାମୁଙ୍କର ସ୍ନେହସଦ୍‌ଗୁଣ-ମୁଗ୍ଧ
ଶ୍ରୀ ଚିନ୍ତାମଣି ମହାନ୍ତି

ଭାରତ-ଲଳନା

ପ୍ରଥମ ସର୍ଗ

ସ୍ୱାଗତ କବିତାଦେବୀ କଳ୍ପନା-କନ୍ୟକେ
ଶବ୍ଦମୟୀ, ଭାବପ୍ରାଣା, ବର୍ଣ୍ଣସମ୍ମୋହିନୀ,
ବସ ହୃଦ-ସିଂହାସନେ,-ଭକ୍ତି-ଶଚୀ;
ସଜାଇ ସଯତ୍ନେ ତାହା ପ୍ରୀତି-ପାରିଜାତେ,
ରଖିଅଛୁ ତୁମ୍ଭ ପାଇଁ ଚିର ଅବାରିତ ।
ସ୍ତୁତି ରଚନା କିବେ, ମାତଃ ଅଙ୍କିବ ଗୋ ମୁହିଁ,
ରାଜପୁତ ନାରୀକୁଳ-ଗୌରବ-ଚନ୍ଦ୍ରିକା—
ସ୍ୱର୍ଗବର୍ତ୍ତୀ ପୁଣ୍ୟଚିତ୍ତ, ପ୍ରକାଶି କରୁଣା
ତୁମ୍ଭେ ଏ ଲେଖା-ଫଳକରେ, ଦିଅ ମା ଯୋଗାଇ
ଯୋଗ୍ୟ ରଙ୍ଗ, ଯୋଗ୍ୟ ତୂଳି, ଏତିକି ମାଗୁଣି ।
ରୂପନଗରୀୟ ରାଜ୍ୟ ରହେ ରାଜସ୍ଥାନେ
ବିପୁଳ ସମୃଦ୍ଧ, ଯାର ପୃଷ୍ଠ ଅପସର
ଆରାବଳୀ-ସ୍ତରାବଳୀ, ସ୍ନିଗ୍ଧ ଶ୍ୟାମଛବି,
ନିକଟେ-ବିକଟେ-ମରୁ ବ୍ୟାପ୍ତ ଭିନ୍ନ ଆଡ଼େ,
ଏକ ଦିଗେ ତରଙ୍ଗିତ ସୁଷମା-ବାରିଧି,
ଆନେ ମହାଶୂନ୍ୟାୟିତ ସୁଷମା--ଶ୍ମଶାନ;
ଶୋଭା ବୀଭତ୍ସତାର ସେ ସଂଘର୍ଷଣ ସ୍ଥଳ
ଅବା ଆଶା-ନୈରାଶ୍ୟର ମିଳନ ମନ୍ଦିର ।
ଦେବବତ୍ ଶାନ୍ତିପ୍ରିୟ ସେ ରାଜ୍ୟ ନୃପତି
ପରମାର୍ଥପରାୟଣ, ବାହ୍ୟେ ମିତେନ୍ଦ୍ରିୟ,
ମାତ୍ର ଜିତେନ୍ଦ୍ରିୟ ଋଷିସମ, ଅନ୍ତରତେ,
ପ୍ରଜାକୁଳ ଧନଧର୍ମ ପ୍ରାଣ ଜଗୁଆଳ
ମଣନ୍ତି ନିଜକୁ ସିଏ, ତୁଳାଦଣ୍ଡେ ତୁଳି
କରନ୍ତି ପ୍ରକୃତିପୁଞ୍ଜ ଶାସନ ପାଳନ ।
ରାଜ୍ୟ-ପାଠଶାଳୀରେ ରାଜା ପରମ ଶିକ୍ଷକ,
ପ୍ରଜାଏ ତହିଁରେ ସୁଖେ, ରାଜଦଣ୍ଡ ଛାଡି
ସିଂହାସନ ଅବଧାନପିଣ୍ଡି, ରାଜକର—
ଗୁରୁଙ୍କ ଦକ୍ଷିଣା, ଧରି ଏ ଭାବ ସେ ନୃପ,
ଲିପ୍ତ ଥାଇ ରାଜକାର୍ଯ୍ୟେ ଥାଆନ୍ତି ଅଲଗା
ଜଳୋପରି ଭାସମାନ ତୈଳବିନ୍ଦୁ ଯଥା ।
ବେଶଭୂଷା ଆଡମ୍ବର ଅବା ବିଳାସର
ନ ଥିଲେ ସେ ଦାସ, ଦାସ କେବଳ କର୍ମର;
ନ ଛୁଇଁ ରାଜକୋଷରୁ କଡ଼ାଏ କଉଡ଼ି
ଗ୍ରନ୍ଥ ଲେଖି କରୁଥିଲେ ଜୀବିକା ନିର୍ବାହ ।
ନ ଥିଲା ଅଭାବ ତାଙ୍କ ମନ୍ତ୍ରୀ ପାରିଷଦ,
ମାତ୍ର ସେ ଗ୍ରହନ୍ତି ସଦା ବିବେକ-ମନ୍ତ୍ରଣା,
ଧର୍ମେ ଗୁରୁ, ପାଠମନ୍ତ୍ରୀ ମଣନ୍ତି ବିବେକେ ।
ଗୁଣୀ ଯେଣୁ, ତେଣୁ ଅର୍ପି ଗୁଣୀଙ୍କୁ ଗୌରବ,
କରୁଥିଲେ ସ୍ୱଗୌରବ ବୃଦ୍ଧି ବହୁଗୁଣ,
ଗୌରବହିଁ ଯୋଗ୍ୟମୂଲ୍ୟ ସିନା ଗୌରବର ।
ନ ଥିଲା ତାହାଙ୍କ ହୃଦେ ସଙ୍କୀର୍ଣ୍ଣତା, ଅବା
ପ୍ରାକୃତ ପ୍ରଭୁପଣର ହଳାହଳ ଜ୍ୱାଳା,
ହେଉଥିଲା ପ୍ରବାହିତ ଅବିରତ ତହିଁ
ସାର୍ବଜନୀନ ଔଦାର୍ଯ୍ୟ, ସମଦର୍ଶିତାର
ସୁଶୀତଳ ସୁଧାସ୍ରୋତ । ତଥା ଅନ୍ତସ୍ତଳେ
ବହୁଥିଲା ଦାନ-ଧର୍ମ-ନ୍ୟାୟ-ସମୀରଣ ।
ନ ଜାଣନ୍ତି ଆତ୍ମଶ୍ଲାଘା ଆତ୍ମଗ୍ଲାନି କିବା,
ନିଜର ସାମାନ୍ୟ ଦୋଷେ ଦେଖନ୍ତି ଅନ୍ୟର—
ଗୁରୁତର ଦୋଷାପେକ୍ଷା ବଳ ଗୁରୁତମ ।
ବଢ଼ାଏ ସ୍ୱଶକ୍ତି ଦାନେ ଶକ୍ତି ସମାଜର

କୃଷୀବଳ, ହେଲେ ପଛେ ଶୂନ୍ୟ ୧ ମୂଲ୍ୟହୀନ
ମାତ୍ର ନ କରେ କି ବୃଦ୍ଧି ଆନ ସଂଖ୍ୟା ମୂଲ୍ୟ,
ଜାଣି ଏହା ରତ ସଦା କୃଷକ ରକ୍ଷଣେ,
ଥିଲେ ନାହିଁ ତାଙ୍କ ପ୍ରତ୍ୟେ ନିଷ୍କର୍ମା ଜଣେହିଁ,
ଯୋଗାଇ ଜୀବିକା ପ୍ରତ୍ୟେ ସର୍ବେ ଯଥାଯଥ,
ସର୍ବଥା ସାର୍ଥକ ଥିଲେ "ପ୍ରଜାପିତା" ନାମ ।
ନ ଥିଲା ପ୍ରଜାଭିମାନ ଗର୍ବିର ଗୁମାନ,
ଅଜ୍ଞ ନୃପତି-ସୁଲଭ ପୈଶାଚିକ ଭାବ,
ନିଜେ ସୁନା ଆନ ମାଟି ନ ଥିଲା ଏ ଭେଦ,
ମିଶି ନିର୍ବିକାର ମନେ ସାଧାରଣ ସହ
ମଣୁଥିଲେ ଆପଣାକୁ ତାଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ଜଣେ ।
ଦେଖି ତାଙ୍କୁ ପ୍ରକୋଟିତ ନିଖିଳ ସଦ୍‌ଗୁଣୀ
ବୋଲନ୍ତି ଲୋକେ ଦ୍ୱିତୀୟ ଯୁଧିଷ୍ଠିର ବୋଲି ।
ଥିଲା ତାଙ୍କ କ୍ଷତ୍ରୋଚିତ ବୀର୍ଯ୍ୟ, ପରାକ୍ରମ,
ମାତ୍ର ଥିଲା ନାହିଁ ହୃଦେ ନିର୍ମମ ଆଚାର,
କିମ୍ବା ଅପୂର୍ଣ୍ଣ ବାସନା ତୀବ୍ର ହାହାକାର,
ନ ଧରନ୍ତି ଲୌହ ଅସି ସୀମାବୃଦ୍ଧି ପାଇଁ,
ଧରି ଜ୍ଞାନ-ଅସି ବୀର, ରତ ଅହରହ
ଷଡ଼୍‌ରିପୁ ସମରେ, ଦୃଢ଼େ, ଅମିତ ଉତ୍ସାହେ ।
ବୋଲନ୍ତି ଶତ୍ରୁ ବୋଲିଣ ଯାହାକୁ ଜଗତେ,
ମଣନ୍ତି ସେ ତାକୁ ମିତ୍ର, ଦୋଷତ୍ରୁଟିଚଳେ
ପରମ ସହାୟ ଯେହୁ ଚରିତ୍ର ଗଠନେ,
ସେ ଯଦି ଶତ୍ରୁରେ ଗଣ୍ୟ, ତେବେ ମିତ୍ର କିଏ ?
ନୁହଇ ତ ବୈଶ୍ୱାନର ଚାମୀକର ବୈରୀ, ୨
ବରଂ ସେ କରେ ତାକୁ ବିଶୁଦ୍ଧ ନିର୍ମଳ ।
ନ ଲୋଡ଼ନ୍ତି ସୁନାର ସେ ଭୂଷଣ ନିର୍ମାଣେ,
ନିଜେ ରଚି ଯଶୋରତ୍ନେ ନିଜ ଗୃହଭୂଷା
ମଣ୍ଡନ୍ତି ଶରୀରେ, ଦିବ୍ୟ ଦ୍ୟୋତମୀ ଶାଶ୍ୱତୀ ।
ବାସ୍ତବେ ଯେ ଉପେକ୍ଷିଣ କୀର୍ତ୍ତି-ଅଳଙ୍କାରେ
ହୁଏ ପାର୍ଥିବେ ସଜ୍ଜିତ, ଅଟେ ସିନା ସେହୁ

ଧାତୁ ଅସ୍ଥି ପାଷାଣାଦି ସ୍ଥାବର ବାହନ;
କୃତ୍ରିମ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟେ ବାଇ ହୋଇ ସେ ନିର୍ବୋଧ,
ଆମନ୍ତ୍ରଣ କରିଆଣେ ସସ୍ନେହେ ଯନ୍ତ୍ରଣା ।
ମୂର୍ଖସହ ସମ୍ପର୍କରେ, ମୂର୍ଖ ସହବାସେ
ପ୍ରବୀଣ ପଣ୍ଡିତ ସୁଦ୍ଧା ଲଭେ ମୂର୍ଖଭାବ,
ଅନ୍ଧକାରେ ଚକ୍ଷୁଷ୍ମାନ ହୁଏ ଅନ୍ଧ ଯଥା,
ଜାଣି ଏହା, କରିଥିଲେ ଶତ ସନ୍ନିବେଶ
ପ୍ରଜାପୁଞ୍ଜ-ଉପଯୁକ୍ତ-ସୁଶିକ୍ଷାରେ ସଦା ।
ଦେଖୁଥିଲେ ସେ ନୃପତି ପ୍ରତି ପ୍ରଜାପ୍ରାଣେ
ଆତ୍ମପ୍ରାଣ ସତ୍ତା, ପ୍ରତି ପ୍ରଜା କଳେବରେ
ମଣୁଥିଲେ ନିଜ ଅଙ୍ଗପ୍ରତ୍ୟଙ୍ଗ ସଦୃଶ ।
ଏହିରୂପେ ସେ ନରେଶ ହୋଇ ବିମଣ୍ଡିତ
ଆଦର୍ଶ ଆର୍ଯ୍ୟ-କ୍ଷତ୍ରିୟ-ବାଞ୍ଛିତ ସଦ୍‌ଗୁଣେ,
ଚାଲୁଥିଲେ ହାତେ ମାପି ଚୁଣିଗଣ୍ଡିକେ ବାଟ,
ଏ ଭବ-ପ୍ରାନ୍ତରେ—ପାପ-ବିପଦ-ପିଚ୍ଛିଳ ।
ପ୍ରଭାବତୀ ନାମେ ତାଙ୍କ ପାଟ କେମାଦେଈ
(ସୁଷମା-ଚକୁର-ଭୂଷା-ସୁମନ-ସୌରଭ)
ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣରଚିତ ପିତୁଳୀ, ପ୍ରତେ ହୁଏ ଯଥା,—
ତରଳାଇ ଅବା ଧାତା ତାରକାନିଚୟେ,
କିମ୍ବା ଘନ-ବିନୋଦିନୀ-ଗୃହ-ନୃତ୍ୟଶୀଳା
ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଶୋଭାପଙ୍କୀ ସୁହାସୀ ତଡ଼ିତେ,
ଛାଣି ତାଳ ନିର୍ମାଣିଛି ସେ ସୁତନୁ ତନୁ ।
ଥିଲା ନାହିଁ ଦେଖିବାରେ ତା' ସମ ସୁନ୍ଦରୀ
ସ୍ୱକୁଳେ, ଆତ୍ମାଦି-କୁମାରୀ ମଣ୍ଡଳେ,
ପ୍ରକୃତ କିମ୍ବା ପ୍ରତିମା ହୁଏ ନାହିଁ ବାହ୍ୟ ।
ମାତ୍ର ତା ନୟନବମ୍ବେ ବିମ୍ବିତ ପ୍ରତିମା,
ଭାଙ୍ଗିଦେଉଥିଲା ସେହି ଭ୍ରମ ଦର୍ଶକର ।
କେ କହେ ଏ ଅନିନ୍ଦ୍ୟାଙ୍ଗୀ ନୁହଇ ମାନବୀ,
ନିଶ୍ଚେ ଦେବକନ୍ୟା, ହୋଇ ଶାପଭ୍ରଷ୍ଟା, ଆସି
ମଣ୍ଡିଛି ମେଦିନୀ, ଧରି ଛଦ୍ମ ନାରୀରୂପ,

୧—ଶୂନ୍ୟର କୌଣସି ମୂଲ୍ୟ ନାହିଁ; ମାତ୍ର ଯେଉଁ ସଂଖ୍ୟାରେ ଯୁକ୍ତ ହୁଏ, ତାହାର ମୂଲ୍ୟ ଦଶ ଗୁଣ ବୃଦ୍ଧି କରେ । ୨—ଚାମୀକର-ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ।

ତେ ବୋଲେ ଏ ରାଜସ୍ଥାନ-ମରୁ-ତରଙ୍ଗିଣୀ—
ମଧ୍ୟରେ ଶତଦଳ ପଦ୍ମ ଦ୍ୱିତୀୟ ପଦ୍ମିନୀ ।
ରୂପ ଅନୁରୂପ ଗୁଣ ଥିଲା ମଧ୍ୟ ତାର,
ସ୍ନେହ, ଭକ୍ତି, ପ୍ରୀତି, ନତି, କ୍ଷମା, ସହିଷ୍ଣୁତା,
ଅନୁକମ୍ପା, ଧୈର୍ଯ୍ୟ, ଲଜ୍ଜା, ମମତା, କରୁଣା,
ପବିତ୍ରତା, ପ୍ରଫୁଲ୍ଲତା, ପାତିବ୍ରତ୍ୟ ଆଦି
ସୁନାରୀ ସମ୍ପଦେ, ରଚି ଦେବ ସୂତ୍ରଧର
କମ୍ରା ମଧ୍ୟ ଶିଳ୍ପିଗୁରୁ,--ଜେମା ଅବୟବ
ପୁଣି ତା ଉପରେ କି ସେ ଅତି ଅଯତ୍ନରେ
ଦେଇଥିଲା ଶୋଭା-ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ-ତୂଳିକା ବୁଲାଇ ।
ଉପମା ପ୍ରତ୍ୟୁପମା ମହୀ-ତିଳୋତ୍ତମା
ସେ ରୂପସୀମାର; ଥିଲା ସାହିତ୍ୟେ ସଙ୍ଗୀତେ
ଚିତ୍ରଶିଳ୍ପେ ପଟାଖେଳେ ଅତି ବିଚକ୍ଷଣା,
ସ୍ୱହସ୍ତ ଅଙ୍କିତ ତାର ସୂକ୍ଷ୍ମ ଚିତ୍ରାବଳୀ,
ଜୀବିତ ବସ୍ତୁର ଭ୍ରାନ୍ତି ଉପୁଜାଏ ମନେ ।
ପିତୃଭକ୍ତି ଥିଲା ତାର ଅତୀବ ପ୍ରବଳା,
ପିତା ଧର୍ମ, ପିତା ଗୁରୁ, ଜାଗ୍ରତ ଦେବତା,
ଏଣୁ ରତ ଥାଏ ସଦା ପିତୃସେବା-ଯାଗେ,
ପିତୃ-ପଦୋଦକେ ମଣେ ମହାତୀର୍ଥ ବାରି,
ପିତୃ-ପ୍ରସାଦକୁ ପୂତ କୈବଲ୍ୟ ଗଣିତା ।
ପ୍ରଭାତେ ଜନକ ପଦେ ନ ବନ୍ଦି ପ୍ରଣତି
କରେ ନାହିଁ ପ୍ରାତଃକୃତ୍ୟ, କଲେ ବିଶ୍ଳେଷଣ
କୁମାରୀ ଜୀବନେ ତାର, ଆନ ଉପାଦାନ
ନ ମିଳିବ କିଛି, ଶୁଦ୍ଧ ପିତୃଭକ୍ତି ବିନା ।
ନ ଚାହିଁ ଅବଜ୍ଞା ନେତ୍ରେ ସେବକା ସମାଜେ,
ପ୍ରକାଶେ ସହାନୁଭୂତି ବରଂ ତାଙ୍କ ପ୍ରତି,
ଦାସୀ ସାଆନ୍ତାଣୀ ସିନା କର୍ମର ପଦବୀ,
ମାତ୍ର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଭାବେ କି ପାର୍ଥକ୍ୟ ତହିଁ ?
ପ୍ରଭୁରକ୍ତ ଭୃତ୍ୟରକ୍ତ ଉଭୟେ ଲୋହିତ ।
ଜାଣେ ନାହିଁ କେମନ୍ତି କଷ୍ଟ ଭୁଖା କଷ୍ଟ,
ଅସହ୍ୟ ଅଗ୍ନି ଯନ୍ତ୍ରଣା ସମସ୍ତ ପକ୍ଷରେ
ବୁଝିଥିବ ଏହା ଯେଉଁ, ଖୁଣ୍ଟିବ ସେ ଜଣା
ଅନ୍ୟ ଦେହେ ପ୍ରଜ୍ୱଳିତ ଅନଳ-ଶିଖା ।
ଅତିଥି-ବତ୍ସଳା ବାଳା, ଧର୍ମପରାୟଣା,
ଦେଖିଲେ ଅତିଥି, ମଣେ କୋଟିନିଧି ଲାଭ ।
କରିଥିଲା ନୃପସୁତା ଗୁଣେ ମନୋଜ୍ଜ୍ୱଳ
ରତ୍ନୋଜ୍ଜ୍ୱଳ ରାଜଗୃହେ, ଯଥା ଶକୁନ୍ତଳା,
ସମୁଜ୍ଜ୍ୱଳିଥିଲା ସତ୍ୟେ ସଗୌର ତେଜରେ
କଣ୍ୱ ତପୋପ୍ରଭା-ଦୀପ୍ତ ପାବନ ଆଶ୍ରମେ ।
ଜେମାଗୁଣେ ହୋଇଥିଲା ସ୍ୱର୍ଗ ଅନ୍ତଃପୁର,
ଚିର ଅଭିଷିକ୍ତ ଯେହ୍ନେ ଶାନ୍ତି-ଅମୃତରେ,
ବହେ ଯହିଁ ଦୟା-ମୈତ୍ରୀ-ପ୍ରୀତି-ମନ୍ଦାକିନୀ,
ଫୁଟେ ଭକ୍ତି-ପାରିଜାତ, ସ୍ୱର୍ଗ ସିନା ସେହି
ସଦେହେ ଭୁଞ୍ଜନ୍ତି ତହିଁ ନରେ ସ୍ୱର୍ଗ-ସୁଖ ।
ନ ଥିଲେହେଁ ପାକପଟୁ ସୂପକାରବ୍ରଜ
ପିତୃଗୃହେ, ହୋଇ ଜେମା ଶ୍ରଦ୍ଧାନୁପ୍ରାଣିତା,
ସ୍ୱହସ୍ତେ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରି ନାନା ରାଜଭୋଗ,
ଭୁଞ୍ଜାଇ ଜନକେ ତାହା ଲଭୁଥିଲା ମୁଦ ।
ଯାଚନ୍ତେ ନୃପତି ତାହା କରିଣ ଯୋଗଣ,
ଅପୂର୍ବ ସଂତୃପ୍ତି ଲଭି ହେଉଥାନ୍ତି ସୁଖୀ,
ଭକ୍ତି-ଦତ୍ତ-ଖାଦ୍ୟ ଲାଗେ ସ୍ୱାଦୁ ଶତଗୁଣ ।
ଗୁରୁଶୀଳା ରୂପଗୁଣ ଉଭୟ, ଉଭୟେ
କରିଥିଲେ କି ସୁନ୍ଦର, ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା ଯୋଗେ ନିଶା,
ପୁଣି ନିଶା ଯୋଗେ ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା ଶୋଭାମୟୀ ସିନା ।
ଶୁଭକ୍ଷଣେ ହୋଇଥିଲା ନାମକୃତ୍ୟ ତାର,
ସାର୍ଥକ ସୁଭା ସେ ନାମ, ନିଃସରେ ଯା ଦେହୁ
ରୂପପ୍ରଭା ସଙ୍ଗେ ଗୁଣପ୍ରଭା, ସେହୁ ଦେବୀ,
ପ୍ରଭାବତୀ ନାମ ତାର ସୁସଙ୍ଗତ ସିନା ।
ଜନରବ-ଯାନେ ଚଢ଼ି ପ୍ରଶସ୍ତି ବାଳାର
ଖେଳିଲା ଚୌଦିଗେ, ବାତେ ପୁଷ୍ପଗନ୍ଧ ପ୍ରାୟ,
ଦିନେ ଏ ସମ୍ବାଦ ଯାଇ ଛୁଇଁଲା କୁକ୍ଷଣେ
କୁଟିଳ ଆରଙ୍ଗଜେବ ଅପବିତ୍ର ଶ୍ରୁତି,
ଶୁଣିଲା ଯବନପତି ଅଛି କନ୍ୟା ଏକ
ରୂପନଗରେଶ ଗୃହେ, ଫୁଟିବ ଯଦ୍ୟପି

ଶୋଭାର ସ୍ୱପ୍ନରେ ଫୁଲ, ହେବ ନାହିଁ ସତ୍ୟ
କଳାଏ କେବେହେଁ ସେହି ସୁକାନ୍ତ-କାନ୍ତିକି ।
ପ୍ରାପ୍ତିମାନେ ଏ ସନ୍ଦେଶ, କଲ୍ପ ଆଲେଖିତ
ସୁନ୍ଦରୀ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ହୃଦ ତାର, ଅଦୃଷ୍ଟ ସେ,
ମାତ୍ର ପ୍ରତେ ହେଲା ତାକୁ ଦୃଷ୍ଟପୂର୍ବ ପରି,
ହେଲା ସେ ଅସ୍ଥିର ତହୁଁ ଲାଳସା ଆବେଗେ,
ମଧୁଲୁବ୍ଧ ଭୃଙ୍ଗ ଯଥା ମଧୁଗନ୍ଧାଘ୍ରାଣେ ।
କରିବାକୁ ହସ୍ତଗତ ସେ କନ୍ୟା-ରତନେ,
ଭାବିଣ ଉପାୟ, କଲା ଶେଷେ ଏହା ସ୍ଥିର,—
"ଦେଖାଇ ବିପୁଳ ଅର୍ଥ ସ୍ୱାଧୀନତା ଲୋଭ
କ୍ଷୁଦ୍ର ରୂପନଗରର ସାମନ୍ତ ନରେଶେ,
ହେବି କୃତକାର୍ଯ୍ୟ, କରି ବିବାହ ପ୍ରସ୍ତାବ,
ରାଜଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ମୁହିଁ ବିଶାଳ ଭାରତେ,
କେ ଅଜ୍ଞାତ ବିଶ୍ୱଧର୍ଷୀ ପ୍ରତାପ ମୋହର,
ଭ୍ରୂକୁଟି ନିକ୍ଷେପମାନେ ପାରଇ ମୁଁ କରି
ନନ୍ଦନେ ଶ୍ମଶାନ, କିମ୍ବା ଶ୍ମଶାନେ ନନ୍ଦନ,
ଇଚ୍ଛା କଲେ ପାରେ ନଦୀ ବହାଇ ଉଜାଣି,
ଏଣୁ ମୋ ବିଶ୍ୱାସ ନିଶ୍ଚେ ରୂପନଗରେଶ,
ହେବତ ସମ୍ମତ ମୋର ପ୍ରେରିତ ପ୍ରସ୍ତାବେ ।
ବିଶେଷତଃ କି ଅସାଧ୍ୟ ଅର୍ଥର ଏ ଭବେ
ଅବହେଳେ ଅର୍ଥବଳ ପାରଇ ଉପାଡି
ଜୀବିତ ସିଂହର ଦନ୍ତ, କେ ନୁହେଁ ସମ୍ପଦ
ବଶ, ପୁଣି ନୁହେଁ କାର ପ୍ରିୟ ସ୍ୱାଧୀନତା ?
ଯେ ସୌଭାଗ୍ୟଦ୍ୱାରେ ସର୍ବେ ସତତ ଭିଖାରି,
ପାଇଲେ ହସ୍ତରେ ତାହା, କେ ଇଚ୍ଛେ ବର୍ଜନେ ?
ଧନେ ପ୍ରାଣେ ପ୍ରାଧାନ୍ୟରେ କେବା ବୀତସ୍ପୃହ ?
ଏହିପରି ଆପେ ଦୁଷ୍ଟ ଆତ୍ମ-ପ୍ରବୋଧନେ
ହୋଇଣ ଆଶାୟୀ ଅତି, ଲେଖିଲା ସ୍ୱକରେ
ରୂପନଗରାଧିପତି କତି ଏ ଚିଠାଉ—
"ବିହିତ ସମ୍ମାନ ସହ ଏହି ନିବେଦନ,
ରାଣା, ତୁମ୍ଭେ ରାଜନୀତି ମହାଧୁରନ୍ଧର,
ଶାସନ ଶୃଙ୍ଖଳା, ସୂକ୍ଷ୍ମ ବିଚାର ପଦ୍ଧତି,
ପ୍ରଜାପାଳନ ବ୍ୟବସ୍ଥା, ଆଦର୍ଶ ତୁମ୍ଭର ।
ବହୁ ରାଜା ମହାରାଜା ଅଛନ୍ତି ଭାରତେ,
ଶ୍ରେଷ୍ଠ ତୁମ୍ଭଠାରୁ, ଧନେ, ମାନେ, ପ୍ରାଧାନ୍ୟରେ,
ମାତ୍ର ନିତାନ୍ତ ବିରଳ ସିନା ତୁମ୍ଭ ପରି
ଲୋକରକ୍ଷୀ ପ୍ରଜାପିତା, ନାହାନ୍ତି ବା କେତେ
ଗଜଯୂଥ ମହାରଣ୍ୟେ; ମାତ୍ର କି ସୁଲଭ
ସମସ୍ତଙ୍କ ଶିରେ ମୁକ୍ତା,—ମାତଙ୍ଗ-ଗୌରବ ?
ରାଜା,—ଅମରାବତୀର କଳ୍ପତରୁ ଶାଖା,
ରୋପିଛନ୍ତି ବିଧାତା ତାହା ଭୂମଣ୍ଡଳେ ଆଣି
ସ୍ନିଗ୍ଧ ଛାୟା ସୁଧାମୟ ଫଳଦାନ ଆଶେ ।
ରାଜାର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ବ୍ରତ ନୁହେଁ ନିଜ ପାଇଁ,
ନିର୍ଭର ସେ ବ୍ରତେ ହିତ ପ୍ରକୃତିପୁଞ୍ଜର,
ସୁଖାଭିଳାଷୀ ଯେ ନୃପ, ସୁଖର ସେ ଦାସ,
ଅର୍ପେ ଯେ ପ୍ରଜାଙ୍କୁ ସୁଖ, ସେହି ଏକା ସୁଖୀ,
ପ୍ରସନ୍ନ ତା ପ୍ରତି ଦେବେ, ତା ବିଶ୍ୱେ ସୁଖ,
ଅମୃତରେ ଅଭିଷିକ୍ତ ହୁଏ ନିତ୍ୟ ନିତ୍ୟ,
ମହୀତଳେ ଧନ୍ୟ ତାର ମହୀପାଳ ପଦ ।
ନୁହେଁ ତ ସଙ୍ଗତ ଖାଲି ସିଂହାସନାରୋହୀ—
ରାଜାର ନୃପତି ଆଖ୍ୟା, କରିପାରେ ଯେତୁ
ସର୍ବାଙ୍ଗୀନ ସମୀଚୀନ ଆଦର୍ଶ ଗଠନ,
ଲୁଣ୍ଠିତ ରାଜାଭିମାନ ଚିରବୈରୀ ଯାର,
ତାହାରି ନୃପତିପଦ ସାର, ସ୍ୱାଭାବିକ ।
ଭଙ୍ଗୁର ସିଂହାସନର ଭଙ୍ଗୁର ଗୌରବ—
ମୂଲ୍ୟ, ପରିଜ୍ଞାତ ତୁମ୍ଭେ, ନେଇଛ ନିର୍ମାଣି
ତେଣୁ ସୁକର୍ମ-ସୁବର୍ଣ୍ଣେ ସ୍ୱକୀୟ ଆସନ
ମନୋମତ, ଅନଶ୍ୱର, ଚିର ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ।
ଏହିପରି ରାଣା, ତବ ବହୁ ପ୍ରଶସ୍ତିର
ଶୁଭ ଶଙ୍ଖସ୍ୱନ, ବାଜେ ସଦା କର୍ଣ୍ଣେ ମୋର
ମୃଦୁ ମଧୁରବେ, କେତେ ଯେ ମୁଁ ଲଭେ ତହୁଁ
ସୁବିଶୁଦ୍ଧ ପ୍ରୀତି, ନାହିଁ ତାର ପ୍ରକାଶର
ଉପଯୁକ୍ତ ଅର୍ଥପ୍ରାଣ ଭାଷା, ଭାଷାକୋଷେ;
ଇଚ୍ଛା ମୋର,—ତବ ସହ ସମ୍ବନ୍ଧ ବନ୍ଧନେ

ବନ୍ଧୁଭ୍ର, କରିବ ସେ ପ୍ରୀତି ଦୃଢ଼ୀଭୂତ,
ଏଣୁ ଏକ୍ଷ ଅନୁରୋଧ, ହେ ଆର୍ଯ୍ୟ-ନୃପତେ,
ଜିଣ୍ଣ ସ୍ୱଜଣ ମୋତେ ଜାମାତୃ ରୂପରେ,
କର ମୋର ସେହି ପ୍ରିୟ ବାସନା ପୂରଣ ।
ବିଧର୍ମୀ ବୋଲିଣ ମନେ ନ କରିବ ଦ୍ୱିଧା,
ଅଛି ତୁମ୍ଭ ଆମ୍ଭ ମଧ୍ୟେ ସମ୍ପର୍କ ବୈଭବ
ବହୁକାଳୁ, ନୁହେଁ ଏହା ଅଭାବିତ ଭବ,
ମୋହର ପ୍ରପିତାମହ, ପୂଜ୍ୟ ପିତାମହ, ୧
କରିଥିଲେ ରାଜପୁତ-କନ୍ୟା ପରିଣୟ ।
ବହିଲେ ସମ୍ମତି ତୁଣା, ମୋର ଏ ପ୍ରସ୍ତାବେ,
ଘୁଞ୍ଚିବ ସାମନ୍ତପଦ, ହେବ ହେ ସ୍ୱାଧୀନ,
ଅଧିକନ୍ତୁ ହେବ ତୁମ୍ଭେ ଦ୍ୱିତୀୟ ସମ୍ରାଟ,—
ସୁବିସ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ-ରେଣୁ-ରହ-ମୋଗଲ ରାଜ୍ୟରେ ।”

ଲେଖି ସାର ଯବନେଶ ମୁଦ୍ରି ଲଭ୍ୟମୁଦେ,
ହାକରିଲ ସୁଚତୁର ଚମୂପତି ଜଣେ
ଦେଲ ଏ ଆଦେଶ, “ବୀର, ଏହି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ
କର ତୁମ୍ଭେ ଯାତ୍ରା, ଲୁଟନଗଡ଼ଭିମୁଖେ
ଦ୍ୱିସହସ୍ର ଅଶ୍ୱାରୋହୀ ସଙ୍ଗ, ଘେନି ଏହି
ବିବାହପ୍ରସଙ୍ଗପତ୍ର, ଅର୍ପିବ ଏହାକୁ
ସେ ରାଜ୍ୟ ନରେଶେ, ଶାନ୍ତଶିଷ୍ଟ ବନ୍ଧୁଭାବେ,
ନ ଦେବ ଯାବତ ସେହୁ ପତ୍ରର ଉତ୍ତର,
ତାବତ ରହିବ ତହିଁ ଶିବିର ସଂସ୍ଥାପି ।”
ତଥାସ୍ତୁ ଉଚାରି ତହୁଁ ଶୂରଦୂତେ୍ୟାଗ୍ଯୀ [୨]
ଚଳିଲ ସଦଳେ ମାଗି ଛାମୁରୁ ମେଲଣି,
ମିଳିଲୁ ଯଥାକାଳେ ଯଥାସ୍ଥାନେ ଯାଇ ।

ଦ୍ୱିତୀୟ ସର୍ଗ

ଅକସ୍ମାତ ନାଗରିକେ ଦେଖି ଉପସ୍ଥିତ
ସମ୍ରାଟ-ବାହିନୀ, ହୋଇ ଆତଙ୍କିତ ଅତି,
ଭୟେ ବ୍ୟଗ୍ରେ ସତପାଞ୍ଚ ଗଣିଲେ ସକଳେ ।
କେ ଜାଣିଲା କିପାଁ ସେନା ପେଷିଲା ଯବନ,
ନାହିଁ ତ ବୈରିତା ତାର ଆମ୍ଭ ନୃପସହ
କେଉଁ କାଳେ, ବରଂ ଅଛି ସଦ୍ଭାବ, ବନ୍ଧୁତା,
ବୋଇଲା ଅପର ଜଣେ, ସ୍ଥାୟୀ କେତେ କ୍ଷଣ
କାଳକୂଟୋଦ୍ଗାରୀ କ୍ରୂର ସର୍ପର ସଂପ୍ରୀତି ?
ବୁଭୁକ୍ଷିତ ମହାବଳ କେବେ ମିତ୍ର କାର ?
କ୍ରମେ ତର୍କାଧିକ୍ୟ ସହ ବଢ଼ିଲାକ ଧୋକା *
ବଢେ ରବିବୁଡ଼ି ସଙ୍ଗେ ଅନ୍ଧକାର ଯଥା,
ମାତ୍ର ନ ପାଇଲେ କେହି ସ୍ଥଳକୂଳ କିଛି
ଉପସ୍ଥିତ ଚକ୍ରାନ୍ତର, ଅଛି ସାଧ୍ୟ କାର
ଭେଦିବ କୂଟନୀତି-ଚକ୍ର, କୂଟନୀ ବଂଚିତ ?
ଭେଦନେ ଅକ୍ଷମ ଯାକୁ କୁଳିଶ, ଅନଳ ।
ଏଣେ ରୂପନଗରେଶ ବସି ସିଂହାସନେ
ରତ ରାଜକାର୍ଯ୍ୟେ, ପାତ୍ର ପାରିଷଦ ସଙ୍ଗ,
ଅର୍ଥୀ ପ୍ରତ୍ୟର୍ଥୀଆଦି ଛନ୍ତି ଚଉପାଶେ ଘେରି
"ମାନସେ କାମନା ଥାଏ, ମିଳ ଏହି କାଳେ
ଦ୍ୱାରସ୍ଥ ପ୍ରତିହାରୀ, ସମର୍ପି ଛାମୁରେ
ଲେଖ, କଲା ଜଣାମଣା କୃତାଞ୍ଜଳିପୁଟେ,—
"ମଣିମା, ଯବନେଶ୍ୱର ସେନାପତି ଜଣେ
ଉପସ୍ଥିତ ଦ୍ୱିସହସ୍ର ଅଶ୍ୱାରୋହୀ ସହ
ଘେନି ଏ ଚିଠାଉ, ସିଂହଦ୍ୱାର ସମ୍ମୁଖରେ ।
ଦୁର୍ଗ ବହିର୍ଭାଗେ, ସେହୁ ପକାଇ ଛାଉଣି
ଉତ୍ତରପତ୍ର ପ୍ରତୀକ୍ଷାରେ ଅବସ୍ଥିତ ଛନ୍ତି ।"

ଶୁଣିଣ ଏ ଆକସ୍ମିକ ଶବ୍ଦ ବାରତା,
ପଶିଲା ସଭାସ୍ଥ ଜନ ଛାତିରେ ଛନକା,
ଖେଳିଲା ବିଦ୍ୟୁତ ବେଗେ ହୃଦୟେ ବିସ୍ମୟ,
ଖେଳେ ଯଥା ସିନ୍ଧୁଗର୍ଭେ ଉଲ୍ଲୋଳ କଲ୍ଲୋଳ
ବର୍ଷାକାଳେ, ବିଶ୍ୱଧ୍ୱଂସୀ ବାତ୍ୟା-ତାଡ଼ନେ ।
କ୍ଷିପ୍ରହସ୍ତେ ଫେଇ ରାଣା ପତ୍ର ଆବରଣ
ପାଠ କଲେ ମନେ ମନେ, ପଢ଼ି ପଢ଼ି ତାହା,
ହେଲା କ୍ରମେ ଆନନଶ୍ରୀ ପାଣ୍ଡୁର ତାଙ୍କର
କୋପ, ଘୃଣା, ଅପମାନ, ବିଷାଦ ଛାୟାରେ ।
ଉନ୍ମୁକ୍ତ-ବ୍ୟୋମ-ବିହାରୀ ବିହଙ୍ଗ ସହସା
ହେଲେ ପଞ୍ଜରାବଦ୍ଧ, ଘଟେ ଯଥା ତାର
ଶ୍ୱାସରୋଧ ଉପକ୍ରମ, ଆଶୁ, ତଥା ଏଥି
ପାର୍ଥିବ-ବୈଭବ-ଆଶା-ପକ୍ଷ, ହେଲା ପୀଡ଼ା
ରାଣାଙ୍କ ଅନ୍ତର, ହେଲେ ଅସ୍ତବ୍ୟସ୍ତ ସେଏ ।
ଚିର-ଭବ-ବିତୃଷ୍ଣ ମୁମୁକ୍ଷୁ ଶ୍ରବଣେ,
ଶୁଭିଲା କିବା ଜଘନ୍ୟ ବିଷୟ ଆହ୍ୱାନ ।
ଲଭି ଗୁରୁବ୍ୟଥା ରାଣା ଭାବିଲେ ଏସନ,—
"ଅହୋ କି ଅଶୁଭ ବାର୍ତ୍ତା, କି ଦୁର୍ଦ୍ଦିନ ଆଜ,
କି କୁକ୍ଷଣେ ହୋଇଥିଲା ରଜନୀ ପ୍ରଭାତ ।
ଏ ବୀଭତ୍ସ ପତ୍ରପାଠେ ରସନା ମୋହର
ହେଲା ସିନା ଅପବିତ୍ର, ହା କି ଦୁର୍ବିପାକ !
ପୂତ ଆର୍ଯ୍ୟ ସତୀକୁଳେ ଯେ କନ୍ୟା ସମ୍ଭୂତା,
ପିତୃ ଆଜ୍ଞାକୁ ଯେ ମଣେ କଣ୍ଠର ଭୂଷଣ,
ହସ୍ତଆଭରଣ ଯାର ପିତୃ-ପଦ-ସେବା,
ପିତୃମୂର୍ତ୍ତି ଚିନ୍ତା ପୁଣି ହୃଦୟର ହାର,
ଅର୍ପିବି ତାକୁ ମୁଁ ହାୟ ଯବନର କରେ !!

* ସନ୍ଦେହ

କି ବନ୍ଧୁରେ ଅରଣ୍ୟରେ ଫିଙ୍ଗିଦେବ ମୋତ,
କେମନ୍ତେ ବା ଟେକିଦେବ ଶ୍ରୀମହାପ୍ରସାଦ
ନାସ୍ତିକ ଚଣ୍ଡାଳ କରେ, ସୃଜ ନାହିଁ ଧାତା
ତ୍ରିଦଶମଞ୍ଜରୀ [୧] କେତେବ ଭୂତ ପୂଜାପାଇଁ ।
ଭାଗ୍ୟମଦେ ମତ୍ତ ଦୁଷ୍ଟ ପାପିଷ୍ଠ ନାରକୀ,
ମାତ୍ର ବୁଝି ନାହିଁ ପର ଭାଗ୍ୟ ଭଙ୍ଗୁରତା,
ସତତ ପତନୋନ୍ମୁଖ ଭାଗ୍ୟ ଏ ଜଗତେ
ଶ୍ଳଥ-ବୃନ୍ତ-ପକ୍ୱଫଳ ପ୍ରାୟ, ଅତେ ସେହୁ
ଦର୍ପ ପନ୍ଥେ ହୃଷ୍ଟହୃଷ୍ଟା ମାନବ ଜୀବନେ ।
ଚନ୍ଦନ ପାଦପ ଛାୟା ସୁଖଦ ଶୀତଳ,
ଆଶୀବିଷ ବିଷଶ୍ୱାସେ ମାତ୍ର ବିଷମୟ ।
କି କରିବ ଏ ସଙ୍କଟେ କିଛି ନାହିଁ ବୁଝି,
ନ ଦେଲେ ସେ ନେବ ବଳେ, ପାରିବ କି କରି?
କି ଅସାଧ୍ୟ ତାର ?—ଯେହୁ ଭ୍ରାତୃବଧ ପ୍ରବଳ
ନ ମଣିଲା ପାପ, ମୂଢ଼ ସୋଦର ନିଧନେ,
ଅର୍ପୁ ଅଛି ଜନକଟେ ଶାସ୍ତି, ବନ୍ଦିଶାଳେ,
ତାକେ କନ୍ୟାହରଣେ ସେ କାହିଁ ହେବ ଭୀତ ?
କେମନ୍ତେ ସହିବ ଧର୍ମ ତା ଏ ଆଚରଣୀ ?”
ଏହିରୂପେ ଭୀଲ ରାଣା ତେଜି ଦୀର୍ଘଶ୍ୱାସ
ନିଦାରୁଣ ଦୁଃଖବ୍ୟଞ୍ଜୀ, ପଡ଼ିଲେ ଶୁଭିଲ
ଘନ, ଶୁଣି ତାହା, ଗଲା ଫୁଟି ସକଳର
ଉଦ୍‌ବେଳ ଉତ୍କଣ୍ଠା, ପ୍ରୌଢ଼େ ଗଣିଲେ ପ୍ରମାଦ,
ମାତ୍ର ମୃତ୍ୟୁହେୟଜ୍ଞାନୀ ତରୁଣ କ୍ଷତ୍ରିୟେ
ଉଠିଲେ ଉତ୍ତେଜି କ୍ରୋଧେ, ଖରେ କ୍ଷିପ୍ତପ୍ରାୟ ।
କେ କହିଲା—"ପାମରର ଏଡ଼େକ ସାହସ,
କରିଅଛି ଏଡ଼େ ବଡ଼ ଶଙ୍କିତ ପ୍ରସ୍ତାବ,
ସହିବ କି ଏ ଲାଞ୍ଛନା (ଅନ୍ତର୍ଜ୍ୱାଳାମୟୀ)
ରାଜପୁତ ବୀର ପ୍ରାଣେ, ଚରିତ୍ରେ ଯାର,
ମରଣ, ଗୌରବ, ରଣ, ସତ୍ୟ, ସ୍ୱାଧୀନତା ।
ରଖିଲ କି ରାଜପୁତ ପ୍ରାଣର ମମତା,
ପ୍ରାଣପାଇଁ ଦେବେ, ନୁହେଁ ପ୍ରାଣରଙ୍କ ସେହୁ ।
କ୍ଷଣିକ ସୁଖ ପ୍ରୀତି ଯେହୁ ମଣଇ ମରଣେ;
ସେ କାହିଁ କରିବ ଭୟ କଗଣ୍ୟ ଯବନେ ?
ମାରିବା ମରିବାଠାରୁ କି ଅଛି ଆମୋଦ,
କ୍ଷିତି ମଧ୍ୟେ କ୍ଷତ୍ରିୟର, ବ୍ରତ ତାର ତାହା ।
କରିବୁଁ ସମର, ହେବ ଧନ୍ୟ ଅଯବନା,
ଅଥବା ଅରାଜପୁତା, ମାତ୍ର ବିନା ରଣେ
ହେବ ନାହିଁ ହେବ ନାହିଁ ଇଷ୍ଟସିଦ୍ଧି ତାର,
ବୋଇଲା ଅପର ବୀର ଯଥାର୍ଥ ଏ କଥା
କ୍ଷତ୍ରୋଚିତ, ମାତ୍ର ନୁହେଁ ବେଳ ଅନୁକୂଳ,
କି ଦୋଷ ବା ଯବନର । ଆମ୍ଭ ପୂର୍ବ ପୁଂସେ
ଯାଇଛନ୍ତି ଅର୍ଜି ଯେଉଁ ଜାତୀୟ ଅଖ୍ୟାତି,
କେ ଭୁଞ୍ଜିବ ତାହା ଆଉ, ତାଙ୍କ ଭାଗ୍ୟହୀନ—
ବଂଶଧର ଆମ୍ଭ ବିନା, ଅତୀତର ସେହି,
ଅମର କଳଙ୍କ ଲିପି, ଧରେ ଇତିହାସ-
ବକ୍ଷେ, ଯାବନ୍ତ ଧରିବ ପୃଥ୍ୱୀ, ନ ଲିଭିବ
ସେହି ଦାଗ ରାଜପୁତ-ଲଲାଟୁ କଦାପି ।
କି ନ କଲେ ବିକାନିର, ଅମ୍ବର [୨] ପ୍ରଭୃତି
ରାଜଗଣ, ସ୍ୱାର୍ଥପର, ଭୀରୁ, ଯବନ କି
ହୋଇଥିଲା ପ୍ରାର୍ଥୀ କେବେ ତାଙ୍କ ଦ୍ୱାରେ ଆସି ?
ଡାକେ ଡାକେ ଯାଚି ଗୃହି କଲେ କନ୍ୟାଦାନ,
ଯବନ ଦତ୍ତ ଉପାଧି, କୃପା ଲାଭ ଲାଗି ।
ଉପାଧି କି ଏଡ଼େ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ମନୁଷ୍ୟତାଠାରୁ ?
ନିର୍ବୋଧେ ମଣନ୍ତି ପଛେ ମହା ମୂଲ୍ୟବାନ ,
ମାତ୍ର ତାହା ବ୍ୟାଧି ଭିନ୍ନ ନୁହେଁ ଆନ କିଛି,
ଫିଙ୍ଗିଦେଲେ ଯାକୁ, ହୁଏ ପ୍ରାଣ ଶାନ୍ତିମୟ,
ମିଳେ ପରକାଳରୋଧୀ ଜଞ୍ଜାଳରୁ ତ୍ରାହି,
କାହିଁ ସେ ଉପାଧି ପାଇଁ ଏଡ଼େ ବାଇ ନରେ !
ନ ଥିଲେ ସେ ଡାକେ ଚଳି ଏହି ବ୍ୟବସ୍ଥର,
ଏହି ଧର୍ମଛଡ଼ା ରୀତି କି ଶୁଣ ମ୍ଲେଚ୍ଛର ,
ଏଡ଼େ ବଡ଼ ଆସ୍ପର୍ଦ୍ଧା ସେ ଦାରୁଣା ପ୍ରକାଶି,
ଶୁଣନ୍ତା କି କର୍ଣ୍ଣ ଆଜ ଏ ପାପ ପ୍ରସ୍ତାବ ?

[୧] ତୁଳସୀ । [୨] ବିକାନିର, ଅମ୍ବର ପ୍ରଭୃତିର ରାଜପୁତ ରାଜାମାନେ ଆକବର ଏବଂ ତାହାଙ୍କ ପୁତ୍ର ସେଲିମଙ୍କୁ କନ୍ୟାଦାନ କରିଥିଲେ ।

ଯୋଗ୍ୟ ପ୍ରତିପକ୍ଷ ନଷ୍ଟେ ଲଭନ୍ତି ସଂଗର,
ରାଜପୁତ ତୀକ୍ଷ୍ଣ ଅସି କରନ୍ତି ଲେଖନୀ,
ମସୀ ଅରିରକ୍ତ, ଅରିହୃଦୟ କାଗଜ ।
ନୁହଇ ଯବନସହ ବୈରିତା ବାଞ୍ଛିତ,
ସମ୍ରାଟ ସେ, ଆମ୍ଭେ ତାର ସାମନ୍ତ କେବଳ,
ଜଳ ମଧ୍ୟେ ବାସ କରି, କୁମ୍ଭୀର ସହିତ
ଶତ୍ରୁତାଚରଣ ନୁହେଁ ସଙ୍କୋଚିତ କେବେ,
ବିଶେଷତଃ ସମସ୍ତେ ତା ପ୍ରସାଦ-ଭିକାରୀ,
ଆଜ୍ଞା-ପ୍ରତିଧ୍ୱନି, ହେବ ଆମ୍ଭ ଦକ୍ଷ କିଏ ?
ଇଚ୍ଛା ହେଲେ ମୁହୂର୍ତ୍ତକେ ସୃଜପାରେ ସେହି,
ସୈନ୍ୟ-ପାରାବାର, ଆମ୍ଭେ ମୁଷ୍ଟିମେୟ ବୀରେ
କି କରିପାରିବା ସେହି ମହାବାହିନୀର,
ବିଶାଳ ଅନଳ କ୍ଷେତ୍ରେ କଳସାଏ ବାରି
ପାରିବ କି କେତେବେଳେ କରି ନିର୍ବାପନ,
ତାହାଦ୍ୱାରେ ଉଦ୍ଦୀପିବ ବରଂ ଚଣ୍ଡ ବହ୍ନି ।
ଅତଏବ ପରିହରି ସମର ପ୍ରତ୍ୟାଶା,
ଉଦ୍ଧାରର ଅନ୍ୟୋପାୟ ଖୋଜିବା ଉଚିତ ।"
ଭାଷିଲେ ତୃତୀୟ ତହୁଁ ଗର୍ବସୂଚୀ ସ୍ୱରେ,—
"କିପାଁ ଏତେ ଅସ୍ତବ୍ୟସ୍ତ, କି ଲୋଡ଼ା ସହାୟେ
କାର, ସତୀଙ୍କ ରକ୍ଷାର ଉପାୟ କେବଳ
ସତୀଙ୍କ, ସେ ସଦୁପାୟ ବିଦିତ ସତୀର ।
ସତୀଙ୍କ ସତୀର ଗାତ୍ରେ କୁଳିଶ କବଚ,
ଭେଦନେ ସକ୍ଷମ କାହା କିଏ ଜଗତରେ ?
ସତୀମାତା ରାଜସ୍ଥାନ, ସତୀମଣିଖଣି,
ତୀର୍ଥ ସମ ସୁପାବନ—ସତୀର ନିଃଶ୍ୱାସେ,
ସତୀତ୍ୱେ ଅସ୍ତିତ୍ୱ ଯାର, କି ଶକ୍ତି ତାହାର
ସାଧିପାରେ ଯବନେଶ, ଛାର କୂଟପଟୁ,
ଅଲୌକିକ ଅଦମିତ ସତୀତ୍ୱର ବଳ ।
ମଣିଲୋଭେ ଫଣିନୀକୁ କରନ୍ତି ଆକ୍ରମଣ
କିନ୍ତୁ ଲୁବ୍ଧକେ, ମାତ୍ର ବିଷଦନ୍ତ ଭୟେ
ପାରନ୍ତି କି ପଶି ନେଇ ଉରସି ତା ମଣି ?
ବ୍ୟର୍ଥ ହୁଏ ଦୁଷ୍ଟଙ୍କର ଶ୍ରମ, ଆସ୍ଫାଳନ ।
କି ଉପାୟ ବଳେ କିଏ ପଦ୍ମିନୀ ସକାଶେ ?
ପାତିବ୍ରତ୍ୟ ବଳେ ଯିନା ଚକୋର-ଚନ୍ଦ୍ରିକା,
ଖୋଜିନେବେ ନିଜେ ନିଜ ଉଦ୍ଧାରର ପଥ ।
ବିଚକ୍ଷଣା ପ୍ରଜ୍ଞାବତୀ, ସତୀକନ୍ୟା, ସତୀ,
ସାକ୍ଷାତ ଅନଳଶିଖା ସ୍ୱରୂପିଣୀ ସେକେ,
କରିବେ ନିଶ୍ଚୟ ସେହି ଆତ୍ମରକ୍ଷା ଆପେ,
ମୋ'ର ଏ ଭବିଷ୍ୟବାଣୀ ନ ହେବ ବିଫଳ ।"
ଏହିପରି ନାନାକଥା ଚଳଇ ସଭାରେ,
ମାତ୍ର ହେଲା ନାହିଁ କିଛି ସ୍ଥିର ତାହାଦ୍ୱାରା—
ଉପସ୍ଥିତ ବିପଦର ପ୍ରତିକାରୋପାୟ ।
କିଂକର୍ତ୍ତବ୍ୟ-ବିମୋହିତ ହୋଇ କ୍ଷୁଣ୍ଣ ମନେ
ଉଠିଗଲେ ରାଣା, ସଭା ଭାଙ୍ଗି, ସନ୍ଧ୍ୟା ଜାଣି
କରିବାକୁ ସାୟଂକୃତ୍ୟ, ଉପାସନାଗାରେ ।

ତୃତୀୟ ସର୍ଗ

ଘଟିଥିଲା ବାରୁଣୀକ୍ଷେତ୍ରେ ଭୀଷଣ ସମର
ନିବାରଜନୀର ଏବେ, ଭିଜିଲା ପିଶୁନ
ରଙ୍ଗସ୍ଥଳୀ, ଧରୁଥେଇ ବଳେ ସ୍ୱକିରଣୀ
ଦିବସ-ସମ୍ରାଟେ, ଯଥା ବନ୍ଦୀ ବନ୍ଦୀଶାଳେ;
ନୃପତି ଶପଥ ହେଉ ତରଙ୍ଗ-ପ୍ରକାଶ
କରୁଣ ତାହାର ଛଳେ ସଘନେ ତଥାପି
ଯେ ଯାହାଁ ଲୁଚଲେ ଭୟେ, ପଳାଇ ସତ୍ୱରେ ।
ଖେଳଗଲା ସୃଷ୍ଟିମୁଖେ ଅତସୀ-କୁସୁମ
ଆଭା, ଉଦେ ତାରକାଙ୍କ ନଭେ କୋଟି କୋଟି,
ସେ ଭୀଷଣ ରଣେ ଅବା ଝଞ୍ଜ ରହସ୍ୟ
ନୃପତି-ମୁକୁଟୁ, ଯାହାଁ ପଡ଼ିଛି ବସ୍ତୁଣ୍ଡି ।
ଅଥବା ପ୍ରକୃତିଦେବୀ ଆଗ୍ନେୟ ଅକ୍ଷରେ
ଲେଖିଅଛି ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣପତ୍ର ସୂକ୍ତ ଶ୍ଳୋକାବଳୀ,
ମର୍ଦ୍ଦିତ ମାଇମାନଙ୍କ ଅମ୍ବର-କାଗଜେ ।
ଧରିଲ ପ୍ରଜାବର ଅପରୂପ ଶୋଭା
ଦୀପାଲୋକେ, ପରହସ୍ତ ଅନ୍ନଦାତ୍ରୀ ତାର
ପ୍ରିୟବାସ ଦୁଃଖିତକୁ, ପଶିଛି ଶରଣ
ନୃପତି-ହୃଦୟେ, ଆଜ ଏ ଘୋର ସଙ୍କଟେ
କରୁଯେ ମିଳବ ବାହୁ, ଯେଉଁରୂପେ ଅବା
ରହିବ ଅକ୍ଷତ ଆର୍ଯ୍ୟକୁଳର ଗୌରବ
କଳଙ୍କ-ପଙ୍କ-ପ୍ରବାହୁ, ଏହି ଚିନ୍ତା, ଭୀତ
ରଖିଥିଲା କରି ତାଙ୍କୁ ହୃଦୟଙ୍କ ପ୍ରାୟ ।
ଏଣେ ହେମାବ୍ଧସ୍ତପୁରେ ପର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ଆସନେ
ଉପବିଷ୍ଟା ପ୍ରଭାବତୀ, ଗଣ୍ଡପାଣି ହୋଇ,
ହୋଇଛି ଅନୁରଞ୍ଜିତ ଶୋଭାଙ୍ଗୀ ଶରୀରେ
ପର୍ଯ୍ୟୁଷିତ-ରୌଦ୍ରତପ୍ତ-ପୁଷ୍ପପାଣ୍ଡୁରମା,
ଦୂର ଚନ୍ଦ୍ର-କାନ୍ତି ହାୟ ପଶି ଏ ନଭେ,
[ଅମ୍ଳାନ, ଅବର୍ଣ୍ଣନୀୟ, କାନ୍ତିମୌଳିମଣି]
ଦେଉଅଛି ଢାକି ତାର ଆନନ-କେଶର ।

ଦାରୁଣ ଦୁର୍ବାର୍ତ୍ତା ବାଳା ଶୁଣିଲାବେଳରୁ
ବସିଛି ନିସ୍ତବ୍ଧେ, ହୋଇ ବସୁଦ୍ରେ ଅବଶା,
ମହାବାତ୍ୟା ପରେ ଯଥା ପ୍ରଶାନ୍ତ ପ୍ରକୃତି ।
ଲଭୁଛି ସେ କି ଯନ୍ତ୍ରଣା ଅନ୍ତରେ ଅନ୍ତରେ,
ସମସ୍ତ ଶବ୍ଦ-ସମ୍ପଦ ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା ବ୍ୟୟ,
ତେବେ ତା ଅନୁଭବ କରି ନ ପାରିବ ଭାଷା,
କେବଳ ନୀରବତାରେ ଉଠୁଛି ତା ଫୁଟି,
ଭାଷାର ଅସାଧ୍ୟ ଯେଉଁ ଭାବ ଆନୟନ,
କରେ ନୀରବତା ସିନା ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି ତାର ।
ହୋଇଣ ଆତ୍ମସଂବୃତା କେତେକ୍ଷଣ ପରେ
ଭାଳିଲା ଗୋପନେ ବାଳା ସ୍ୱଗତେ ଏସନ, —
"କି କଠୋର ଉପହାସ, ଅହୋ, ଅଦୃଷ୍ଟର !
କି ଅସହ୍ୟ ଅପମାନ, ହାୟ ରେ କପାଳ !
ଧିକରେ ହୃଦିଆ, କି ନ କରୁ ଅନୁକୂଳେ,
ପୁଣି କି ନ କରୁପାରୁ ପ୍ରତିକୂଳେ ଭଲ !
କପାଁ ବା ନିନ୍ଦୁଛି ତୋତେ, କି ଦୋଷ ତୋହର
ପୋଡ଼ା ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ତ ମୋର ଜୀବନ-ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ ।
ଏତେ ନିଦାରୁଣା ଯଦି ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଏ ଭବେ,
ନୁହେଁ କି ଲୋଡ଼ିବା ତାହା ବାତୁଳାଣୀ ପ୍ରତି ?
ଧନ୍ୟ ତେବେ ଏ ଜଗତେ କୁରୂପା ରମଣୀ ।
ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଆକୃତିବନ୍ତ ହୋଇଥାନ୍ତା ଯେବେ,
ଏହିକ୍ଷଣି ଫିଙ୍ଗି ତାହା ଦିଅନ୍ତି ଅନଳେ ।
ହଳାହଳ ଜ୍ୱାଳାମୟ ଏ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟଯୋଗେ
ମଣେ ଯେ ସୌଭାଗ୍ୟବତୀ, ସେ ନାରୀପକ୍ଷରେ
ତୁଚ୍ଛ ଗଳଲଗ୍ନବାସେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତେ * ଉଦ୍ଧାର,
ସତୀପକ୍ଷେ ସେ ସୌଭାଗ୍ୟ ହୁଏ ଅଭିଶାପ ।
ପାପ ପରଦାର ଲୋଭ ଯାହାଁ ଯବନର,
ମାତ୍ର ବଳଦର୍ପେ ଦୃପ୍ତ, ଘାରି ମୋହ-ମଦେ,
ଦୁରାକାଙ୍କ୍ଷା-ହିନ୍ଦୋଳାରେ ଖେଳୁଛି ଅନୋଳ,

* ସଂଖ୍ୟାର ଶେଷ ସୀମା ।

ମାତ୍ର ଯେବେ କାଳ ତାର ପରଖିବ ବଳ,
ସେ ଦିନ ସେ ହେବ ଚୂର୍ଣ୍ଣ ହାନ୍ଦୋଳା ସହିତେ ।
ଆନ ପକ୍ଷେ ବହ୍ନିକଣ ହୀଣ ଉତ୍ପାଦକ,
କିନ୍ତୁ ତାହା ତନ୍ତ୍ରବାକ ଗିଳେ ଅବହେଳେ ।
ପୈଶାଚିକ ଅତ୍ୟାଗ୍ନିରେ ଗଠିତ ଯା ଦେହ,
ଏଭଳି ନାରକୀ ଜନେ ତୁହିଁ ସ୍ୱଜନେ,
ହୁଏ ଘୃଣ୍ୟ, ଅପବିତ୍ର, ଆଦର ବଞ୍ଚିତ ।
ଯେଉଁ ସିଂହାସନେ ବସି ସୁଧୀ ଆକବର,
[ଆର୍ଯ୍ୟଗୌରବପରାୟଣ, ଧାର୍ମିକ ସମ୍ରାଟ]
ଥିଲେ ବିସ୍ତାରିତ ଏକ ବିଶାଳ ଭାରତେ
ଗୌରବ-ଗରିମାସ୍ୱିତ, ସେହି ସିଂହାସନେ
ବସି ଘୋର କଳଙ୍କିତ ଏ କୁଳପାଂଶୁଳ,
କେମନ୍ତେ ସହନ୍ତୁ ଅବା ସେ ଧର୍ମ-ଆସନ
ପାପିଷ୍ଠର ଏ ଅନୀତି, ନ ହୋଇ ଶତଧା !
ପିତା ମୋ ସାମନ୍ତରାଜ, ନ ହେବେ ସାହସୀ
ସମ୍ରାଟ ବିରୁଦ୍ଧେ ଶସ୍ତ୍ର ଉତ୍ତୋଳନେ କେବେ,
ଏ ସଙ୍କଟକାଳେ ଏକା ହେବ କରିବାକୁ
ମୋତେ ଉଦ୍ଧାରନ, ମୋର ସମ୍ଭାର ପଥ,
କେ ଏବେ ଉଦ୍ଧାରକର୍ତ୍ତା ଏ ଭାଗ୍ୟହୀନାର ?
ଘେନନ୍ତୁ ସହାୟ ଅବା ମାରବାର ନୃପେ,
ମାତ୍ର ତାହା ଅସମ୍ଭବ, ଯବନପଦର
ଅଟନ୍ତି ବେତନ-ଭୋଗୀ କ୍ରୀତଦାସ ସେହୁ ।
ତେବେ କି ଉପାୟ ନାହିଁ ଆତ୍ମରକ୍ଷଣର ?
ରଖିବାକୁ ଆର୍ଯ୍ୟଧର୍ମ ଗୌରବ ଅକ୍ଷତ.
କରିବାକୁ ଆର୍ଯ୍ୟବାଳା ସତୀତ୍ୱରକ୍ଷଣ,
ନ ହେବେ କି ଅଗ୍ରସର କେହି ଆର୍ଯ୍ୟବୀରେ ?
ଏଭଳି ବୀରେନ୍ଦ୍ରସିଂହ ନାହିଁ କି ଭାରତେ ?
ଥର ବୀର-ଲୀଳାଭୂମି ଅଭିଖ୍ୟା ଯାହାର,
ମହାଯଶସ୍ୱୀ ମାତା ଯେଉଁ ଭୀଷ୍ମ, ଦ୍ରୋଣ, ଭୀମ,
ଅର୍ଜୁନ, ସ୍ୱଧେସ୍ତ ଆଦି ରଥୀନ୍ଦ୍ରକୁଳର,
ସତ୍ୟ ସତ୍ୟ ସେ ଦେଶ କି ବୀରଶୂନ୍ୟ ଏବେ !

ହେଲେ ହେଉ ନବୀୟ ସେ, କି କ୍ଷତି ତହିଁରେ,
ନାହିଁ କି ଉପାୟ ଆନ ସତୀତ୍ୱ ରକ୍ଷାର ?
ଜଳମଗ୍ନ, ଉଦ୍‌ବନ୍ଧନ, ଶାଣିତ ଛୁରିକା, ।
ବିଷ, ଏ ଉପାୟମାନ ନୁହେଁ ତ ଦୁର୍ଲଭ,
ଏ ଉଭାରେ ଅଛି ପୁଣି ତୌଲକ ଆଗୁର,
ପୂର୍ବ ପିତାମହୀଙ୍କର ପ୍ରିୟ ଅନୁଷ୍ଠିତ
ପବିତ୍ର ଜହରବ୍ରତ, ଶେଷାଶ୍ରୟ ସେହୁ ।
ଏ ସକଳ ସାଧାରଣ ଉପାୟ ସକାଶେ,
କାହା ଅନୁଗ୍ରହ ଭିକ୍ଷା ନୁହେଁ ଆବଶ୍ୟକ ।”
ଏହିରୂପେ ନାନା ଚିନ୍ତା ଖେଳଇ ମାନସେ
ବାଳାର, ମାନସେ ଯଥା ମରାଳୀ-ମାଳିକା,
ମାତ୍ର ଯେଣୁ ମନସ୍ୱିନୀ ମହାଧୈର୍ଯ୍ୟବତୀ,
ହେଲା ନାହିଁ ଅଦ୍ରୀଭୂତା ତେଣୁ ସେ ଚିନ୍ତାରେ,
ବୃଷ୍ଟିଜଳେ ପାରୁପଟ ପ୍ରାୟ । ହେଲା କ୍ରମେ
ରଜନୀ ଅଧିକ, ଉଠି ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ନଭେ ଶଶୀ
ବରଷିଲା ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନାମୃତ ସହ ଶୋଭାମୃତ,
ପିଇଲା ପ୍ରମୋଦଭରେ ସେ ମହା ହର୍ମ୍ୟସ୍ଥ,
ବିରଳ ତାରକାସହ ଦର୍ଶକ-ନୟନ ।
ପ୍ରତେ ହୁଏ ଚନ୍ଦ୍ର ଯେହ୍ନେ ସ୍ଫଟିକ-ବେହେଲା,
ପୂର୍ଣ୍ଣ ତହିଁ ଦେବଗାଭୀ କାମଧେନୁ କ୍ଷୀର,
ବୈଶାଖ * ଅଙ୍କ କଳଙ୍କ, ତା ତୀବ୍ରମନ୍ଥନେ
ତାସ୍ତବ୍ୟାଜେ ଦୁଗ୍ଧଫେନ ପଡ଼ନ୍ତି ଛିଟିକି ।
ସେ କାଳ ନୀଳାକାଶର ମଧୁର ମାଧୁରୀ
ହୋଇଣ ପ୍ରତିବିମ୍ବିତ, ସୁ ସ୍ୱଚ୍ଛାସନ୍ତଳେ
କାନନ-ନୀଳଦର୍ପଣେ, କେ ନଭ କେ ବନ,
କିମ୍ବା କେ ଅନୁକରଣ କରୁଛି କାହାର,
ନ ପାରିଲେ ବାରି ଭାବ-ତନ୍ମୟ ଭାବୁକେ ।
ଚନ୍ଦ୍ରଶାଳାପୁରେ ରେମା ଗବାକ୍ଷପଥରେ
ଦେଖୁଥିଲା, ଶୋଭାପ୍ରସବ ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା-ନୃତ୍ୟଶୋଭା
ଇତସ୍ତତଃ ମନେ, ଚନ୍ଦ୍ରାଯୋଗେ କୁଶ୍ୟା, ପୁଣି
କୁଶ୍ୟାଯୋଗେ ଚନ୍ଦ୍ରା, ଖେଳୁଥାନ୍ତି ଲୁଚକାଳି

* ଖୁଆ ।

ତାହାଙ୍କୁ ମଧ୍ୟସ୍ଥ ପଣେ କରି ବୁଦ୍ଧିଆଣୀ ।
ସେ ଉଭୟ ସନ୍ନିସ୍ଥଳେ ରହି ସ୍ତବ୍ଧବତୀ,
ଉପଭୋଗ କରୁଁ କରୁଁ ଉଭୟଙ୍କର ଲୀଳା,
ଘାରିଲା ନୟନେ ନିଦ୍ରା, ହୋଇ ସେ ଶ୍ରାନ୍ତିତା ।
କେତେ କ୍ଷଣ ପରେ ବାଳା ଦେଖିଲା ସ୍ୱପନେ
ଅଗ୍ରେ ଉଭା ଜଗଦମ୍ବା, ଜଗନ୍ନିବାସିନୀ,
ଧରି ଭକ୍ତି-ଆକର୍ଷଣୀ ମୂର୍ତ୍ତି, ସ୍ମିତତମା,
ଆହା, ଯେଉଁ ମୂର୍ତ୍ତି ଭକ୍ତ ସ୍ନେହଦୟାଆଦି
ମାତୃଭାବେ, ହେରି ଯାହା କୃତାର୍ଥ ଭକତ,
ସେହି ସୁଶୀତଳରୂପେ ଦେଖାଦେଲେ ଦେବୀ ।
ରହିଛି ଦକ୍ଷିଣ କର ବର-ପ୍ରସାରିତ,
ବାମାହାତ ଶତଦଳ ପାଖୁଡ଼ା ପରାଏ
ବରଦାନ ଅର୍ଥେ, ଆନ, ଆଶ୍ୱାସନା ପାଇଁ ।
କରୁଣା ବାତ୍ସଲ୍ୟମୟ ମଧୁସିକ୍ତ ଗିରେ
ସମ୍ବୋଧି ବାଳାକୁ ଦେବୀ, ଭାଷିଲେ ଏସନ,—
"ଜେମାମଣି, ଚହ୍ନିଲୁଟି ମୋତେ ? ଅଟେ ମୁହିଁ
ପିତୃପୂଜିତ ଇଷ୍ଟଦେବୀ, ତୋ ଚିରପୂଜିତା,
ନ ପାରି ତୋ ଦୁଃଖ ସହି, ଆସିଲି ତୋ ପାଶେ,
ଭକ୍ତବ୍ୟଥା ବାଜେ ହୃଦେ କୋଟିବଜ୍ର ବଳି !
ମହିଷ, ନିଶୁମ୍ଭ, ଶୁମ୍ଭ ଆଦି ରକ୍ଷୋବଧେ,
ଲଭିଛୁ ଯେ କଷ୍ଟ ମୁହିଁ, ତାହା ତୁଳନାରେ
ଭକ୍ତଦୁଃଖ ବିନ୍ଦୁ, ସିନ୍ଧୁ, କଠୋର ଦୁଃସହ ।
ମନାସୁ କପାଇଁ ମା ଲୋ ଆତ୍ମହତ୍ୟା ବୃଥା,
ପାପ ଅମଙ୍ଗଳ ତାହା, ଆତ୍ମରକ୍ଷା ସିନା
ମୁଖ୍ୟ ଧର୍ମରକ୍ଷା, ଧର୍ମ ଆତ୍ମାର ଆସ୍ତିତ ।
ନୁହ ତୁ ହତାଶ କେବେ, ହରିପାରେ କିଏ
ସତୀର ସତୀତ୍ୱ-ଧନ, କିଏ ଅବା କ୍ଷମ
ହରଣେ ବୈଶ୍ୱାନରର ରୁଦ୍ରଜ୍ୱାଳ ତେଜ,
ଚକ୍ରପାଣି ସତୀତ୍ୱର ପ୍ରବଳ ପ୍ରହରୀ ।
ତେଜ ବତ୍ସ ବ୍ରଜବାଳା, ଆଶଙ୍କା, ଭାଳୁଣି,
ଅଛି ଲୋ ରକ୍ଷକ ତୋର, ସୁଣା ଜଗସିଂହ,
ମିବାର-ଗୌରବ-ରବି, ବୀରଚୂଡ଼ାମଣି,
ଉଦ୍ଧାରିବ ତୋତେ ଏହି ଉପସ୍ଥିତ ଭୟ ।
ଆଶ ତୁ ନିମନ୍ତି ତାକୁ ବେଗେ ପତ୍ର ପେଷି
ମୋର ଆଜ୍ଞାମତେ, ଜିଣି ଶତ୍ରୁ, ରଖିବ ସେ,
ତବ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଅମ୍ଳାନ କୁଳର ଗୌରବ"
ଏହା କହି ଅନ୍ତର୍ହିତା ହୋଇଲେ କାତ୍ୟାୟନୀ ।
ନିଦ୍ରାନାଶେ ସ୍ୱପ୍ନକଥା ହେତୁ କରି ବାଳା,
ବହୁଳ ଆନନ୍ଦସହ ଲଭିଲା ଆଶ୍ୱାସ,
ଉଦ୍ଦେଶରେ ଦେବୀପଦେ କରିଲା ପ୍ରଣତ ।

ଚତୁର୍ଥ ସର୍ଗ

ଶେଷ ହେଲା ନିଶୀଥିନୀ, ଆସିଲା ପ୍ରଭାତ,
ଦୈନ୍ୟାନ୍ତେ ସୌଭାଗ୍ୟ ଯଥା, ଦିବସ-ଭଗତ,
ଅବତାର କି ସେ, ବିଧି-ପ୍ରେରିତ ପୁରୁଷ
ଦୁର୍ଭେଦ୍ୟ-ଅନ୍ଧାରେ ବ୍ୟାପ୍ତ ଦେଖି ବସୁନ୍ଧରା,
ଦୂରୀକରଣ ଆସି ସତ୍ୟଧର୍ମାଲୋକ ।
ଉଷାଦେବୀ ପାଟଶାଢ଼ୀ ପିନ୍ଧି ଗୌରବର୍ଣ୍ଣା,
ବନ୍ଦାଇଣ ଭାସ୍ୱତାସ୍-ଦୀପ୍ତ-ରତ୍ନଦୀପେ,
ବାଟେ ଚାଲିଲା ଧୀରେ ଦିବସ-ସମ୍ରାଟେ,
ବଜାଇଲା ଶଙ୍ଖଚିଲ ମଙ୍ଗଳମନ୍ତ୍ରୀ,
ଦେଲେ ହର୍ଷେ ହୁଳାହୁଳି ଅପର ଖଗାଳି,
ଫୁଙ୍କିଲା ଭ୍ରମର ଶଙ୍ଖ, ପ୍ରବୀଣ ଶଙ୍ଖୁଆ ।
ସାଧୁ ହୁହୁ ଶୀତଳତା ଗୁରୁବର ବାତ,
ବହିଲା ମୃଦୁମନ୍ଦରେ, ଢାଳିଲେ ଚାମର
ବୃକ୍ଷେ, ଶାଖାସଞ୍ଚାଳନ ଛଳେ, ତେଣୁ ଅବା
ଧରିଲେ ପୁଷ୍ପ ଆଡ଼େଣୀ, ପୁଷ୍ପରେଣୁ, ବାସ,
ଲୁଣ୍ଠିତ ଶଦିକା ବଳେ ବୁଲିଲେ ଆକାଶେ ।
ପଦ୍ମିନୀକୁ ବିଷାଦିନୀ ହେଉ କୁମୁଦିନୀ,
ରମଣୀଧର୍ମ-ସୁଲଭ ଅନୁକମ୍ପାବଶେ
ଅର୍ପି ତାକୁ ନିଜ ହର୍ଷ, ମୁଦିଲା ନୟନ,
ଦେଖାଇଲା ଜଗତେ ସେ ନୀରବ ସଙ୍କେତେ,
ଅଦ୍ଭୁତ ସ୍ୱାର୍ଥତ୍ୟାଗର ଆଲେଖ୍ୟ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ।
ଆହା ଯେ ସୁକୃତିବନ୍ତ ଅନ୍ୟ ଆତ୍ମସୁଖେ,
ସୁଖି ପରଦୁଃଖେ ସଦା ଦିବ୍ୟ ଚକ୍ଷୁମାନ,
ସେହି ମୁକ୍ତ, ଭାଗ୍ୟଧର, ସ୍ୱାର୍ଥବନ୍ଧ ଭବେ ।
ତାହାଙ୍କ ଚରଣରେଣୁ ତୀର୍ଥରେଣୁ ପ୍ରାୟ
ଜଗରେ ପାପ ନାଶ, କଲେ କପାଳେ ତିଳକ ।
ଉଠିଲେ ମାନବେ ନିଦ୍ରା-ଅସ୍ଥାୟୀ ମରଣୁ,
ଧନ୍ୟ ସେ ମରଣ ସୁଖ, ମହାତୃପ୍ତିପ୍ରଦ,
ମାତ୍ର କି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ, ଭୁଞ୍ଜି ପ୍ରତିଦିନେ ନର
ସେ ମୃତ୍ୟୁରେ ଶାନ୍ତି ସ୍ୱାଦୁ, ତଥାପି ସେ ଜାଣି
ଶୁଣି ମୃତ୍ୟୁ ନାମ ଉଠେ ଚମକି କିପାଇଁ ।
ମୃତ୍ୟୁନିଦ୍ରା ମଧ୍ୟେ ତାଙ୍କ ବିଶେଷ ପ୍ରଭେଦ,
ପ୍ରଭେଦ ଏତିକି, ନିଦ୍ରା ଭାଙ୍ଗିଯାଏ ପ୍ରାତେ,
ମାତ୍ର ମୃତ୍ୟୁ ମହାନିଦ୍ରା ଚିର ଅଭଙ୍ଗୁର ।
ଦେଲେକ ପିନ୍ଧାଇ ରବି କମଳିନୀଗଳେ
କିରଣ-ସୁବର୍ଣ୍ଣହାର, ହେଲା ବେଳକର
ନୀରବ ଉଦ୍‌ବାହ ଶୁଭେ, ଦିଶିଲା ପୀତାଭ
ସୃଷ୍ଟି, ନିହିତ କି ଧନୀ, ହାରିଦ୍ରବସନ
ରଶ୍ମି-ସୂତ୍ରେ ବୁଣା, ଏହି ବିବାହ ଉତ୍ସବେ ।
ଏ କାଳେ ନରେନ୍ଦ୍ର-ଜେମା ମିଳି ପିତୃପାଶେ,
ପ୍ରଣମି ପଦ୍ମରେ, ସିନ୍ଧୁପଦେ ବୀଚି ପ୍ରାୟ,
(ଅବା ଶାସ୍ତ୍ରପଦେ ନମେ ସୁନୀତି ଯେସନ)
ନିବେଦିଲା ନିଶିଦୃଷ୍ଟ ସ୍ୱପ୍ନ ବିବରଣ ।
ଶୁଣାଙ୍କର ବୁଦ୍ଧିବୃତ୍ତି ଯାଇଥିଲା ଉଡ଼ି
ଶୂନ୍ୟେ ତାହିଁ, ଅନୁଦ୍ଦେଶ୍ୟ କେଉଁ ପ୍ରଦେଶେ
ଭଲ୍ଲଦେହ ପଦାଘାତ ଯବନର, ତାକୁ
ଆଣିଲା ଫେରାଇ ଶରେ ଦୁଃଖବତୀ ବାଣୀ,
ଖେଳାଇ ନୈରାଶ୍ୟ-ତମେ ଆଶାର ଖଦ୍ୟୋତ,
ମରୁ-ନଭେ ନବଘନ ପାତିଲା ଆସନ ।
କନ୍ୟାମୁଖୁ ନରପତି ଶୁଣି ଏ ସନ୍ଦେଶ
ଲଭିଲେ ବିସ୍ମୟ, ହର୍ଷ, ଶାନ୍ତି ଯୁଗପତ,
ଶୁଭିଲା କି ଅକସ୍ମାତ ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟ ଶ୍ରବଣେ,
ସୁଖମୟ ଶୈଶବର ଅମୃତ ଆହ୍ୱାନ,
ଆଶଙ୍କା ଉତ୍ତାରୁ ଶାନ୍ତି ଆହା କି ମଧୁର !
ପ୍ରାଫୁଲ୍ଲ୍ୟର ପୂର୍ଣ୍ଣଦୀପ୍ତି ହେଉ କନ୍ୟାମୁଖେ,
ଅପତ୍ୟବାତ୍ସଲ୍ୟ ତାଙ୍କ ଉଠିଲା ଉଛୁଳି,
ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ଅମୂଲ୍ୟ ନିଧି ନିଷ୍ଠେ ପିତୃସ୍ନେହ,
ଜାତ ସେହୁ ମନ୍ଦାକିନୀ ମଙ୍ଗଳ ଧାରାରୁ,

ଅନ୍ୟଥା କି ହୋଇଥାନ୍ତା ଏତେ ପବିତ୍ରତା,—
କୋମଳତା, ଉଦାରତା,-ମମତାଜଡ଼ିତ ।
କିମ୍ବା ସେ ସାକ୍ଷାତ ସ୍ୱର୍ଗ, କହିଏ ପଣ୍ଡିତେ,
ତ୍ୟାଗମୟ,ଭକ୍ତିମୟ, ଏ ସ୍ୱତଃ ଭବେ,—
ବିଶ୍ୱର ଅମୃତ-ସ୍ୱାଦୁ ଉପଲବ୍ଧି ଏକା ।
ଭାଷିଲେ ନୃପତି, "ବତ୍ସେ, ବଞ୍ଚାଇଲୁ ମୋତେ,
ଜୀର୍ଣ୍ଣଶୀର୍ଣ୍ଣକାୟ ମୁହିଁ ତୋହର ଚିନ୍ତାରେ,
ଭାବିଲି ଠିଆ ମୋତେ ଅଦୃଷ୍ଟ ମୋହର
ଜୀବନର ଏହି ତପ୍ତବୈତରଣୀ ତଟେ,
ନ ପାରି ମୁଁ କେଣେ କିଛି କରିବା ସମ୍ବଳ,
ହୋଇଥିଲି ଜୀବନ୍ମୃତ, ଦେଇ ତୁ ଏ କାଳେ
କର୍ଣ୍ଣେ ସଞ୍ଜୀବନୀ ମନ୍ତ୍ର, ରଖିଲୁ ସଙ୍କଟେ ।
ତୋହ୍ୱା ଯୋଗେ ଭାଗ୍ୟଧର ପିଅର ତୋହର,
ଦେବୀ-କୃପାଲବ୍ଧା ତୁହି, ମୁଁ ତୋର ଜନକ,
ନୁହେଁ କି ମୋ ଭାଗ୍ୟେ ଏହା ଅତୁଳ ଗୌରବ !
ଦେବୀଙ୍କ ସକାଶେ ଥିବ ପୂଜାପୂତ ଜାଣ,
ଧନେ ମାନେ ଯଶେ କୀର୍ତ୍ତେ ନିଖିଳ ଭାରତେ,
ଅବ୍ୟର୍ଥ ତାଙ୍କର ବର, ଅବ୍ୟର୍ଥ ଯେସନ
ମୁଗୁନିପଥରେ ଗାର, ବିଧାଣୀ-ଅଙ୍କିତ,
କର ତୁ ଯା କାର୍ଯ୍ୟ ବେଗେ ତାଙ୍କ ଆଜ୍ଞାମତେ ।"
କରି ଶିରୋଧାର୍ଯ୍ୟ ଜେମା ଜନକ ଆଦେଶ,
ବନ୍ଦି ତାଙ୍କ ପାଦପଦ୍ମ, ଶୁଦ୍ଧାନ୍ତେ ବାହୁଡ଼ି,
ଲେଖି ଏକ ପ୍ରାର୍ଥନାପତ୍ର ମିବାର ଭୂପାଳେ—
"ଜଣାଏ ପ୍ରଣତି ଦେବେ ରୂପନଗରର
ରାଜଜେମା ପ୍ରଭାବତୀ, ଘେନା ହେଉ ଦେବ,
ପଡ଼ିଛି ମୁଁ ଅନାୟତ୍ତେ ବିଷମ ସଙ୍କଟେ,
ଶୁଣିଲେ ମୋ ଦୁଃଖ,ଅହୋ ଥାଉ ଆନ କଥା,
ଜଡ଼,ତରୁଲତା ସୁଦ୍ଧା ତେଜିବେ ରୋଦନ ।
ଲଭିଥାନ୍ତି ଧନ ପଶୁ ରୂପ ପଛେ ସଦା
ବୈରିଦଳ,ନୁହେଁ ଏହା ଛାମୁରେ ଅଜଣା,
ଯେଉଁ ରୂପ ପ୍ରତି ସ୍ୱତଃ ଆକୃଷ୍ଟ ଜଗତ,
ପାପ ବ୍ୟାଘ୍ରକୂର ଯାର ନିତ୍ୟ ସହଚର,
ସେହି ପୋଡ଼ା ରୂପ ମୋର ହୋଇଛି ଭଗାରି,
ଦେହଜାତ ବ୍ୟାଧି ହାୟ ବିପକ୍ଷ ଦେହର ।
ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟରୁ ମୋ ରୂପରେ ହୋଇ ବିମୋହିତ
ଯବନ ଆରଙ୍ଗଜେବ, କୁମ୍ଭୀପାକ କୀଟ,
ପଠାଇଛି ପରିଣୟ ପ୍ରସ୍ତାବ ପତ୍ରିକା
ଦ୍ୱିସହସ୍ର ଅଶ୍ୱାରୋହୀ ସହ, ପ୍ରଦର୍ଶାଇ
ଭୟ, ପିତା ମୋର କ୍ଷୁଦ୍ର ସାମନ୍ତ ନୃପତି,
ନୋହିବେ ସକ୍ଷମ କେବେ ତା ସହ ବିବାଦେ,
ନ ପାରି ଏ ବିପଦର ପ୍ରତିକାରୋପାୟ
ନିର୍ଦ୍ଧାରନ୍ତି ସେହୁ ସ୍ୱୀୟ କ୍ଷତ୍ରିୟନିୟମେ,
ଆପଣା ନିକଟେ ଆପେ ହେବା ଅପ୍ରତିଭ,
ବିଶ୍ୱଜନ ପକ୍ଷେ ଅଟେ ଶାସ୍ତି ସୁକଠୋର,
ମୃତ୍ୟୁ ସମ,ବିଶେଷତଃ ଅପମାନ ସିନା
ମହାମାନୀ କ୍ଷତ୍ରିୟର ଜୀବନ୍ତ ମରଣ ।
ଶରଣପ୍ରାର୍ଥିନୀ ଆଜି ତବ ପାଶେ ନୃପ,
ରୂପନଗରର ଜେମା, ଦେବୀ ସ୍ୱପ୍ନାଦେଶେ,
ସ୍ୱଧର୍ମ ରକ୍ଷାର୍ଥେ, ନୁହେଁ ପ୍ରାଣରକ୍ଷାପାଇଁ,
ଧର୍ମ ଏକା ଧରଣୀର ସରଳ ସୁପଥ ,
ପୁଣି ସ୍ୱର୍ଗର ଆଲୋକ, ରଖେ ସେ ରକ୍ଷକେ,
ରକ୍ଷାକର ପାତିବ୍ରତ୍ୟ ଧର୍ମ ଅବଳାର,
କର ଧର୍ମରକ୍ଷୀ ଆଖ୍ୟା ଗୌରବ ବର୍ଦ୍ଧନ,
ସେ ମହାଗୌରବ-ରତ୍ନେ ରଚ ବିନିର୍ମାଣି
ଅନଶ୍ୱର ଆତ୍ମମନ୍ତ୍ର ବୈକୁଣ୍ଠ-ବିମାନ ।
ବୀର ତୁମ୍ଭେ, ବୀରଜାତି-ପତି, ମହାମନା,
ଏଣୁ ମୋ ବିଶ୍ୱାସ, କେବେ ନ ପାରିବ ସହି
ଜାତୀୟ ଅବମାନନା, ଏ କୁଳ-ଲାଞ୍ଛନା !
ହେବ ଆର୍ଯ୍ୟକୁଳନାରୀ ଯବନଗୃହିଣୀ,
ପିକବାଳା ହେବ ଦୁଷ୍ଟ କାକସହଚରୀ,
ଅଥବା ଦଳିବ ପଦେ ଦୁରନ୍ତ ବାନର
କୋମଳାଙ୍ଗୀ ଶେଫାଳିକା, ସହିବ କି ଏହା
ସ୍ୱଜାତିଭକ୍ତୀର ପ୍ରାଣେ, ଅସମ୍ଭବ ଅତି;
ପରଜାତ ବୀରେ ସିନା ସଜାତି ସମ୍ମାନ ।

ଜନ୍ମିଛି ମୁଁ ଏହି ସତ୍ୟ, ଯବନ କବଳୁ
ଉଦ୍ଧାରିଲେ ତୁମ୍ଭେ ମୋର ପାତିବ୍ରତ୍ୟ-ମଣି,
ବରିବି ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ନିଶ୍ଚେ ଧର୍ମପତି ରୂପେ ।
ଶୁଣି ଯଥା ରୁକ୍ମିଣୀଙ୍କ କାତର ପ୍ରାର୍ଥନା
ଯଦୁପତି, ଜଗତର ଅନ୍ତିମ ଶରଣ,
ଉଦ୍ଧାରିଲେ ଆସି ତାଙ୍କୁ ଶିଶୁପାଳ ହାତୁ,
ତଥା ବୀରବର, ତୁମ୍ଭ ଦାସୀ ଏ ସଙ୍କଟୁ,
ସେହି ମୂଲ୍ୟ ଜାଣ ମୋତେ ସେବାର୍ପଣରେ,
ଏତିକି ମାଗୁଛି ମୋର ଚରଣେ କେବଳ ।"

ପେଷିଲା ଏ ପତ୍ର ବାଳା ସୁସ୍ନେହିତ ହାତେ
ସଂଗୋପନେ, ମହାବୀର ରାଜସିଂହ ପାଶେ,
ଏହି କାଳେ ମୁହୁର୍ମୁହୁଃ ସ୍ଫୁରିଲା ସଘନେ
ବାମନେତ୍ରା ବାମନେତ୍ର, ଜାଣି ତାଲୁ ତେମା
ମଙ୍ଗଳ ଶକୁନ, ହେଲା ହୃଷ୍ଟମତି ଅତି ।

ଏଥିଅନ୍ତେ ଯଥାକାଳେ ପ୍ରବେଶି ସୁଯୋଧା
ମିବାର ନଗରେ, ଭେଟି ରାଣା ରାଜସିଂହେ,
ଅର୍ପିଲା ସ୍ୱହସ୍ତରେ ପତ୍ର, ଧୀରେ ସବିନୟେ ।
ସାଗ୍ରହେ ତା ଆମୂଳାନ୍ତ ପାଠକରି ରାଣା,
ହେଲେ ଉତ୍ତେଜିତ କ୍ରୋଧେ, ମୃଗେନ୍ଦ୍ର ଯେସନ
ଶତ ତୀକ୍ଷ୍ଣ ବାଣବିଦ୍ଧ ହୋଇ ଏକକାଳେ;
ଜାଗିଲା ଜିଘାଂସା, ଘୃଣା, ଜିଗୀଷା ହୃଦୟେ,
ଦୁର୍ବୃତ୍ତ ଯବନପତି ଘୋର ଅତ୍ୟାଚାର
ଦେଲା ବ୍ୟଥା ମର୍ମେ ମର୍ମେ, ଭାଷିଲେ ସେ ତହୁଁ
"ଅହୋ, ବାନ୍ଧିଅଛି ଦୁଷ୍ଟ କେଡ଼େ ବଡ଼ ଗାହା,*
ପାପୀ, ଆର୍ଯ୍ୟଧର୍ମଦ୍ୱେଷୀ, ମାନବ-ପିଶାଚ,
ଜଘନ୍ୟ ଜିଜିଆ କର ପୁନଃସଂସ୍ଥାପନେ,
ବଢ଼ିଛି ସାହସ ତାର, ତେଣୁ ସେ ଏଣିକି
ଆର୍ଯ୍ୟଧର୍ମ ନାଶିବାକୁ ବସିଛି ସମୂଳେ,
ମାତ୍ର ତାର ଦୁରାକାଙ୍କ୍ଷା ନ ହେବ ସଫଳ
ସ୍ୱପ୍ନେ ସୁଦ୍ଧା କେବେ, ଥିବ ଯେତେ ଦିନଯାଏ,
ରାଜପୁତ ବୀରଦେହେ ବିନ୍ଦୁଏ ଶୋଣିତ ।
ପୂର୍ଣ୍ଣ ଏବେ ଭାଗ୍ୟ ତାର, ତାହାରି ପାତକେ,
ଅବିଳମ୍ବେ ଛାଡ଼ିଯିବ ଭାଗ୍ୟ ଏବେ ତାକୁ,
ପାଚିଲେ ଗଛରୁ ଫଳ ଝଡ଼ିପଡ଼େ ଆପେ ।
ଦୁଷ୍ଟର ଦୌରାତ୍ମ୍ୟ ହେଲା ଅସହ୍ୟ କ୍ରମଶଃ,
ନ ଲଭିଲେ ଯୋଗ୍ୟ ଶାସ୍ତି, ହେବ ନାହିଁ ସ୍ଥିର,
ଖଳ ନିର୍ଯ୍ୟାତନ ସ୍ପୃହା ନ ଦେଖି ଚରମ
ହୁଏ ନାହିଁ ଶାନ୍ତ, ଏହା ନିସର୍ଗ ନିୟମ ।
ସ୍ୱାଧୀନତା ଲୀଳାଭୂମି ମିବାର ଜନନୀ,
ଘୃଣ୍ୟ ଦଣ୍ଡଭୂମି ଆଖ୍ୟା ଲଭିଅଛି ଏବେ,
ଆବର ରମଣୀ ପୀଡ଼ା, ଧର୍ମରେ ଆଘାତ,
କେ ସହିବ ଏହା, ବହି ବୀରରକ୍ତ ମାଂସ ।
ଆମ୍ଭର ପୂର୍ବ ପୁରୁଷ ପ୍ରତାପୀ ପ୍ରତାପ,
ପଞ୍ଚବିଂଶ ବର୍ଷ ବ୍ୟାପୀ ଭୀଷଣ ସମରେ
ରତ ହୋଇ ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ଆକବର ସହ,
କଲେ ତାଙ୍କୁ ବ୍ୟତିବ୍ୟସ୍ତ, ଆପେ ଲଭି ଦୁଃଖ,
ରାଜା ହୋଇ ଦୀନପ୍ରାୟ ବୁଲି ଶୈଳେ ବନେ
ସକୁଟୁମ୍ବେ ଅହରହ, ମାତ୍ର ସେ ତଥାପି,
ନୋହିଲେ ଜୀବନ୍ତେ କେବେ ଯବନର ବଶ,
ହୋଇ ତାଙ୍କ ବଂଶଧର, ତାଙ୍କ ରକ୍ତ ବହି,
କପିଁ ଏବେ ଭୟ ଛାର ବିଧର୍ମୀ ଯବନେ !
ଯେ ରମଣୀ ମୂର୍ତ୍ତିମତୀ ପ୍ରକୃତିରୂପିଣୀ,
ସହାୟ ସଂସାରେ ଯେହୁ ମାତା, ସ୍ତ୍ରୀ ଆଦି
ନାନାରୂପେ, ସେ ରମଣୀ ପରିରକ୍ଷା ବ୍ରତେ
ଯେଉଁ ଜାତି ଅସମର୍ଥ, ସେ ଜାତି ରମଣୀ ।
ମାଗିଅଛି ପ୍ରଭାବତୀ ଆମ୍ଭରେ ଶରଣ,
ନ ଶୁଣିଲେ ତା ପ୍ରାର୍ଥନା, ହେବ ମହାପାପ,
ଅତଏବ ଯୁଦ୍ଧ କରି, ନିଶ୍ଚେ ମୁଁ ତାହାକୁ
ଉଦ୍ଧାରିବି ଦୁଷ୍ଟବୁଦ୍ଧି ଯବନ ପାଲରୁ ।"
ଭାଷିଣ ଏସନ ରାଣା, ପ୍ରଭାବତୀ ପାଶେ

* ସାହସ ।

ଲେଖିଲେ ଅଭୟ ପତ୍ର, ପ୍ରଦାନ ଆଶ୍ୱାସ,—
"ଭୟ ନାହିଁ ଭୟ ନାହିଁ ସତୀ ପ୍ରଭାବତି,
କେ ହରିବ ପାତିବ୍ରତ୍ୟ ତବ, ଥାଉଁ ଥାଉଁ
ରାଣା ରାଜସିଂହ ପ୍ରାଣେ, ନ ହୁଅ ଅଧୀର,—
ଜୀବନର ମଧୁମୟ ବସନ୍ତ ସମୟେ
ହେଉ ବର୍ଷା ଘନଘଟା । ଏ ଅନ୍ତେ ଶରତ
ଉଇଁ ଅଚିର ଉଦୟେ, ଝଟାଇ ତାହାକୁ,
କରିଦେବ ହୃଦ-ନଭେ ସ୍ୱଚ୍ଛ, ସୁନିର୍ମଳ ।
ଇସୁରକ୍ତ-ପାନପଟ୍ଟ ରାଜପୁତ ଅସି
ପିଆସିତ ବହୁଦିନୁ, ତା ଦୁର୍ବାର ତୃଷା
ମେଣ୍ଟାଇ ସେ ଆଶୁ ହେବ ସସମ୍ମାନେ ପୁଣି
କୋଷବଦ୍ଧ, ଉପସ୍ଥିତ ସେହି କାଳ ଆସି ।
ଧନ୍ୟ ତୁମ୍ଭେ ଧନ୍ୟ ତବ ସ୍ତ୍ରୀଜନ୍ୟ ଗୌରବ,
ଦେଖାଇଲ ଦେବି, ଯେଉଁ ସତୀତ୍ୱ-ଆଲୋକ
ପୁଣ୍ୟ ପ୍ରଭାମୟ, ତାହା ସତ୍ୟ ଅନଶ୍ୱର,
ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଜାଳେ ଜାଳେ ତା ମହାମୟୂଖ,—
ତବ ମୁଖ ସହ ଆର୍ଯ୍ୟରମଣୀ ବଦନ ।
ରକ୍ଷିବ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ତୁମ୍ଭ ସତୀତ୍ୱ ମହିମା,
ହେବ ମୁହିଁ ଉପଲକ୍ଷ୍ୟ ମାତ୍ର, ନିଜ ବଳେ
ସାଧି କାର୍ଯ୍ୟ, ଦେବ ମୋତେ ପୁଣ୍ୟରେ ସୁଖ୍ୟାତି,
ପ୍ରକୃତ ପକ୍ଷ ଏ, କରେ ନିଜେ ସବୁ ଧନୀ,
ମାତ୍ର ଅନେ ନିର୍ବିକାରେ ପ୍ରଦାନେ ଅଶଂସା ।
ଥାଅ ଗୋ ନିଶ୍ଚିନ୍ତେ, ଦେବି, ନ ପାଇଁ ଣ ଦ୍ୱିଧା,
କାଲି ପ୍ରାତେ ସସୈନ୍ୟେ ମୁଁ କରିବ ପ୍ରୟାଣ ।"
ପତ୍ରଦାନେ ପୁରୋହିତେ କରୁଣ ମେଲାଣି
ଦ୍ୱରା, ଆଦେଶିଲେ ରାଣା ସାଜିବାକୁ ସେନା,
ତତ୍କ୍ଷଣେ ନୃପତି ଆଜ୍ଞା ତୂଅନ୍ତେ ଘୋଷିତ,
ସାଜ ସାଜ ରବେ ହେଲା ନଗରୀ ମୁଖରି,
ବହିଗଲା ଉତ୍ସାହର ତୀବ୍ରପ୍ଲାବୀ ନଦ
ବଢ୍ୟବେଗେ, ବାହାରିଲେ ଦାଣ୍ଡେ ଦଳେ ଦଳେ
ସେନା ରଣରଙ୍ଗା, ରଣେ ଅଗ୍ରଗୁଦରଶୀ,
ମଣ୍ଡି ଅଙ୍ଗେ ଅସ୍ତ୍ର ଶସ୍ତ୍ର ବୀର-ଅଳଙ୍କାର,
ଉଦାସୀନ ହାସ୍ୟରେଖା ଅଙ୍କିତ ବଦନେ ।
ଲଲାଟେ ତିଳକୀଚନ୍ଦ, ଭ୍ରୂ କୁଟି-କୁଟିଳ
ବୀରଗର୍ବଗଞ୍ଜୀ, ଗତି କଠୋର ଭୀଷଣ,
ହେଲେ ଏକତ୍ରିତ ଯାଇ ରାଜ-ସିଂହଦ୍ୱାରେ ।
ଶୁଣି ବୀର-କୋଳାହଳ ରାଣା ରାଜସିଂହ,
ଆସିଲେ ଅବିଳମ୍ବେ ଖରେ ମହାକାୟ ଗଜେ,
(ରୁଦ୍ରଦଂଷ୍ଟ୍ର, ଗିରିଚୂଡ଼ା-ଗୁମାନ-ବିଧ୍ୱଂସୀ)
ଦେଖି ସର୍ବେ ନରଦେବେ ନମିଲେ ପ୍ରାମୁଖେ
ବୀର ବ୍ୟବହାରେ, ଟେକି ଅସ୍ତ୍ରଧାନଙ୍କର,
ଜଣାଇଲେ ବୀରୋଚିତ ବିପୁଳ ସମ୍ମାନ ।
"ଜୟ ଜଗଦମ୍ବେ" ରାଣା ଦିବାର ଉଚାଉ
ରୂପନଗରାଭିମୁଖେ କଲେ ଅଭିଯାନ,
ଘେନି ସଙ୍ଗେ ରାଜପୁତ ବରିଷ୍ଠ ବାହିନୀ ।

ଏଥିଅନ୍ତେ ଯଥାକାଳେ ମିଳି ପୁରୋହିତ
ପ୍ରଭାବତୀ ପାଶେ, ଦେଇ ପତ୍ର, ଜଣାଇଲା
ଶୁଭ ଆଗମନ ବାର୍ତ୍ତା ମିବାରେଶଙ୍କର,
ଶୀତକ୍ଳିଷ୍ଟ ପ୍ରକୃତିକୁ ବସନ୍ତ ନୃପତି
ଆସି ନବ ପ୍ରାଣଦାନ କରିବା ପୂର୍ବରୁ,
କଲା କି ଘୋଷଣା ଆହା ଆଗମନୀ ତାର,—
ବସନ୍ତର ଅଗ୍ରଦୂତ ସୁଭାଷୀ କୋକିଳ !
ଉଷା କି ତୁଙ୍ଗ ଜଣାଇଲା ରବି ଆଗମନ—
ରବିପ୍ରାଣା ବିଷାଦିନୀ ନଳିନୀ ନିକଟେ ।
ବହୁ ପୁରସ୍କାରେ ତୋଷି ପୁରୋଧାପ୍ରବରେ,
ପଠାଇଲା ତେମା ତାଙ୍କୁ ପିତୃସନ୍ନିଧାନେ,
ଦେବାକୁ ଏ ବାର୍ତ୍ତା, ତହୁଁ ଗଲେ ଦ୍ୱିଜମଣି ।

ମୃଦୁ ଫେଇ ପ୍ରଭାବତୀ କରି ପତ୍ର ପାଠ,
ପୁଲକ-ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ଚିତ୍ତେ ଭାବିଲା ଏସନ,—
"ଅହୋ, କି ସମବେଦନା, କି ଅଭୟ ବାଣୀ,
କେଡ଼େ ଉଦାର ସେ ହୃଦ, ଧନ୍ୟ ମହାମତି !
ସତ୍ୟର ସେବକ ଯେହୁ, ଧର୍ମେ ଅଳଙ୍କୃତ,
ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସେ ମହାନୁଭବ ନୃପତିସମାଜେ ।

ଏତେ ବଳବତୀ ଯାଙ୍କ ଜାତୀୟ ମମତା,
ଜାତୀୟ ଦେବତା ଭିନ୍ନ ନୁହନ୍ତି ସେ ଆନ ।
ଅର୍ପିବି ତ ଦ୍ରବ୍ୟ ଆଜ ସେ ମହାପୁରୁଷେ
ଅର୍ଘ୍ୟ, ପୂଜିବି ତ ଫୁଲେ, ପାଉ ନାହିଁ ଖୋଜ,
ଭକତର କ୍ଷୁଦ୍ରତମ ସମର୍ପି ଚରଣେ,
ଛାଡ଼ି ନେବି ଗୁଣାଙ୍କ ଏ ଅଶୋଧିତ ଋଣ ।
ତାଙ୍କ ଯେଉଁ କରୁଣାର ସ୍ନିଗ୍ଧ ସୁଧା-ଧାର,
କଲା ମୋର ସନ୍ତାପିତ ପ୍ରାଣେ ସୁଶୀତଳ,
ସେହି କରୁଣାକୁ କରି ସ୍ମୃତିର ସମ୍ବଳ
ଅଜୀବନ, ବନ୍ଦି ହେବି ତାହାଙ୍କ ଶ୍ରୀପଦେ ।”
ଏ କାଳେ ଶୁଭିଲା ଘୋର ସୈନ୍ୟ କଳରବ
ଅସ୍ପଷ୍ଟ ଗମ୍ଭୀର ଯଥା ଦୂର ସିନ୍ଧୁନାଦ,
ଚମକି ଶୁଣିଲା ବାଳା କଣ୍ଠ ଡେରି ତାହା
ବେଳାସ୍ଥ ବାଳକ ପ୍ରାୟ, ଲଭି ସେ ବସ୍ତୁ
ତରଙ୍ଗାଭିଘାତ ଶବ୍ଦେ ଉତ୍କଣ୍ଠେ ଆବର,
ରହିଥାଏ ସେ ଆହ୍ୱାନ ଶ୍ରବଣ କାରଣ;
ହେଲେହେଁ ଭୀଷଣ ସେ, ତା ଶ୍ରୁତି ସାନ୍ତ୍ୱନ ।
ଜାଣିଣ ଆଗତ, ଜେମା, ମିବାର-ବାହିନୀ,
ମଣିଲା ଆଶାୟୀ ମନେ କୃତାର୍ଥ ନିଜକୁ ।
ପାଇଲେ ଆଶ୍ରୟ ଦୈବେ ଜଳମଗ୍ନ ଜୀବ,
ମଣେ ଯଥା ପୁନର୍ଜନ୍ମ ଲାଭ, ତଥା ବାଳା,
ଉଦ୍ଧାର ସୁପଥ ଦେଖି ହେଲା ଆନନ୍ଦିତା ।
ଚନ୍ଦ୍ରାଶୋକ ସନ୍ଧିସ୍ଥଳେ ହୋଇ ଛଟପଟ
ଜୀବନେ ଅସାର ଯେହୁ କରୁଥିଲା ଜ୍ଞାନ,
ମୁହୂର୍ତ୍ତକ ପରେ, ଅହୋ, ହେଲା ସେ ଆବର
ମୁଦମନା, ନିୟତିର କି ବିଚିତ୍ର ଲୀଳା !
ମେଘାଚ୍ଛନ୍ନ ନଭ ପୁଣି ଭଜେ ନିର୍ମଳତା,
ହସେ ରାହୁଗ୍ରସ୍ତ ଶଶୀ କ୍ଷଣକ ଉଦ୍ଧାରେ,
ଏହା ଅନୁଭୂତ-ସିଦ୍ଧ, ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଘଟଣା,
ନୁହେଁ କେବେ ସୁଖ ଦୁଃଖ କାହା ଭାଗ୍ୟେ ଚିର,
ଚିର ନୁହେଁ ଯଥା କ୍ରୀଡ଼ା-ବକ୍ଷ-ବଦ୍ଧ-ବାରିଧି—
ବେଳାଭୂମି-ବିନିର୍ମିତ ବାଲୁକା ମନ୍ଦିର ।

ପଞ୍ଚମ ସର୍ଗ

ଲଙ୍ଘି ଆରାବଳୀ ଶୈଳ ଆର୍ଯ୍ୟ-ଅନୀକିନୀ
ଧାଇଁଲା ପ୍ରଖରେ ଘୋଷେ ମାର୍ ମାର୍ ସ୍ୱରେ,
ଉତ୍ତୋଳଣ ବାପାରାଓ ଲୋହିତ ପତାକା,
(ବିପକ୍ଷ-ବୀର୍ଯ୍ୟଶୋଷିଣୀ, ସ୍ୱପକ୍ଷ-ବୀର୍ଯ୍ୟଦା)
ଅଙ୍କିଲା ସେ ବୈଜୟନ୍ତୀ ପୁଚ୍ଛ ସଞ୍ଚାଳନେ
ଅତୀତ ଗୌରବ ସ୍ମୃତି-ପଂକ୍ତି, ଶୂନ୍ୟାକ୍ଷରେ ।
ସେ ଅମର ମହାସ୍ମୃତି- ତଡ଼ିତ ପ୍ରବାହ,
ପରଶନ୍ତେ ରାଜପୁତ ବୀରଙ୍କ ଧମନୀ,
ହେଲେ ଉତ୍ତେଜିତ ସର୍ବେ, ପୂର୍ବୁ ଶତଗୁଣ ।
ସ୍ମରି ଖ୍ୟାତ ପ୍ରତିପତ୍ତି ବାପାରାଓଙ୍କର,
ବୀରମଦେ ଲୋମାବଳୀ ଉଠିଲା ଠାକୁର
ସକଳର, ତହୁଁ ଉଠେ ପ୍ରଚଣ୍ଡ ହୁହୁଙ୍କାର
ଆକ୍ରମିଲେ ଭୀମବେଗେ ମୋଗଲ-ଶିବିର ।
ବାଜିଲା ଓଡ଼ିରବେ ଭେରୀ, ରଣଚଣ୍ଡୀଙ୍କର
କି ସେ ନିମନ୍ତ୍ରଣ ବାଣୀ, କଠୋର କର୍କଶ,
ଶୁଣି ଶୌର୍ଯ୍ୟପରୀକ୍ଷାର ସେ ମହା ଆହ୍ୱାନ
ଯବନ-ସୈନିକେ, ବ୍ୟଗ୍ରେ ଅତର୍କିତ ଭାବେ
ପ୍ରତ୍ୟାହ୍ୱାନ ଛଳେ କରି ପ୍ରଚଣ୍ଡଭେରୀ ନାଦ
ହେଲେ ଅଗ୍ରସର ରଣେ, କମ୍ପିଲା ସଘନେ
ବୀରପଦଭରେ ଧରା, ହୁଙ୍କାରେ ଅମ୍ବର ।
ଦ୍ୱିଭାଗେ ବିଭକ୍ତ ହୋଇ ମିବାର-ବାହିନୀ,
ଆକ୍ରମିଲେ ଶତ୍ରୁବ୍ୟୂହ ଅଗ୍ର ପାର୍ଶ୍ୱଭାଗୁ,
ଦଳେ ରାଣା ଏକ ଦଳେ ସୁପରିଚାଳକ,
ଆନେ ରଣବୀର ନାମେ ପ୍ରବୀଣ ସର୍ଦ୍ଦାର ।
ଲାଗିଲା ତୁମୂଳ ଯୁଦ୍ଧ, ଛୁଟିଲା ଆୟୁଧ
ବିଦାରି ଆକାଶ-ବକ୍ଷ, ସ୍ୱନ ସନସନେ,
ଧାନୁକର ଗର୍ବ-ଗର୍ଭ ବିକଟ ଟଙ୍କାରେ
ଲୁକିଦେଲା ଆହତର କରୁଣ ବିଳାପ,
ଉଡ଼ିଲା କି ଆହା, ରୁକ୍ଷ ପାଦପ-ଶାଖାରେ
କୋମଳ ଲତିକା, କୃତ ଆଲିଙ୍ଗନ ପାଶେ,
ବୀର କରୁଣର ଏହି ଭୀଷଣ ମିଳନ,
କଲା କଣ୍ଠେ ଘନଘନ କୁଳିଶ ବର୍ଷଣ ।
ବୀରନୃତ୍ୟ ରତ ଦେବେ ମାଣ୍ଡିଲେ ସମରେ,
ସେ ଉତ୍କଟ ନୃତ୍ୟକାଳେ ବାଜି ତାଳେ ତାଳେ
କଟିଲମ୍ବୀ ଅସିକୋଷ, ଆଗ୍ନେୟୀ ସନ୍ନାହେ,
ଝାଡ଼ିଦେଲା ଅଗ୍ନିକଣା, ବିଷମ ଝନ୍ଝନେ ।
କେ ତାହାର ବକ୍ଷ ଲକ୍ଷି ହାଣନ୍ତେ କୃପାଣ,
ସମ୍ଭାଳି ସେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଶ୍ଳେଷ୍ଣ ଚିତ୍ରଳ ଫଳକେ,
ଲଘୁହସ୍ତେ ପ୍ରଚଣ୍ଡବେଗେ ଛେଦିଲା ତା ଶିର ।
ଭାଙ୍ଗିଗଲା ଅସ୍ତ୍ର କାର, ଶତ୍ରୁ ଅସ୍ତ୍ରାଘାତେ,
ନ ପାଇ ଆତ୍ମରକ୍ଷାର ଅପର ଉପାୟ,
ଗୋଟାଇ ସେ ଛିନ୍ନହସ୍ତ ଛିନ୍ନପଦ, କଲା
ତହିଁ ରଣ, କେହୁ ଧରି ଶ୍ମଶ୍ରୁଳ ମସ୍ତକ
ଯବନର, ଫିଙ୍ଗନ୍ତେ ତା, ଭାଙ୍ଗିଗଲା କାର
ସପଞ୍ଜରି ଭବଲୀଳା, କାମୋଡ଼ି ସେ ମାଟି,
ଭଜିଲା ଅଭଙ୍ଗ ନିଦ୍ରା ଅନ୍ତିମ ଶୟନେ ।
ମଲ୍ଲଯୁଦ୍ଧେ ରତ ଅବା କାହିଁ ଦେନି ବୀରେ,
ହୋଇ ଛନ୍ଦାଛନ୍ଦି ଭୁଜେ ଭୁଜେ ପଦେ ପଦେ
ପିଟାପିଟି ମୁଣ୍ଡେ ମୁଣ୍ଡେ । କେବେ ଅବା କୋଳ
ବଜ୍ରମୁଷ୍ଟି, ପରସ୍ପରେ ପରଶନ୍ତି ପିଠି ।
ଧରି କେ କାହାର ପଦ, ଦୃଢ଼େ ଦେନି କରେ,
ବୁଲାଇ ମସ୍ତକୋପରେ, କଚାଡ଼ିଲା ତଳେ,
ଯଥା କୃଷୀବଳ, ଭାଙ୍ଗି ବଦାଣ୍ଡି ଫଗୁଣେ,
କଚଡ଼େ କଟଡ଼ା ବିଡ଼ା ଖଳାଭିଡ଼ି ପରେ ।
ଗୁରୁ ଗଦାଘାତେ କେହୁ କରି ଦେନି ଫାଳ
ଯବନ ଶ୍ମଶ୍ରୁଳ ଶିର, ଶୁଷ୍କ ସବଳ୍କଳ
ନାରିକେଳ ଛଳେ, ଭକ୍ତ ପୂଜାରୀ ପରାଏ
କଲା ରଣଚଣ୍ଡିକାଙ୍କୁ ନୈବେଦ୍ୟ ଅର୍ପଣ ।
ବଢ଼ିଲା ବେଳକୁ ବେଳ ପ୍ରଚଣ୍ଡ ମାରୁଣି,
ଭେଦି ରାଣା ରାଜସିଂହ ହେଲେ ଶତ୍ରୁବ୍ୟୂହ

ଭ୍ରମନ୍ତିଲେ ଅଶ୍ୱାରୋହୀ ସୈନ୍ୟେ, ଭୀମବେଗେ,
ଯେଣୁ ହାତେ ଯେଣୁ ଅସି ବୁଲାଇ ଉଦ୍ଧତ
ଉଡ଼ାଇଲେ ଅସିବ୍ୟୂହ, ନୀରନ୍ଧ୍ର, ଅଟଳ,
ଆପଣା ଚୌପାଶେ, ଚଳତ୍ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ-ଚକ୍ରପ୍ରାୟ,
ଆଉ ଆନ, ନ ଭେଦବ ସେ ବ୍ୟୂହରେ ସୂଚ।
ଗଣ୍ଡତାଳେ ଯେ ପଶିଲା ସେ ଚକ୍ରର ବାଡ଼େ,
ହେଲା ଛିନ୍ନଭିନ୍ନ ସେହୁ, ଖଣ୍ଡେ ଖଣ୍ଡେ, ତୁଳା
ଯଥା କାଟି * ସଞ୍ଚାଳନେ। ତାହାର ଛିଣ୍ଡିଲା
ହସ୍ତ, କାର ଛତି, କାର ଅବା ପାଦ, କାହିଁ
ଅଶ୍ୱ ଚିର ହୋଇ ପେଟ, ପଡ଼ିଲା ଉଚ୍ଛ୍ୱାସେ
ଜାବ ଛାଡ଼ି, ପଳାଇଲେ ଅଶ୍ୱାରୋହୀ ଭୟେ;
ମାତ୍ର ତାଙ୍କୁ ନ ମାରିଲେ ରାଣା, ଯେଣୁ ସେହୁ
ମଣୁଥିଲେ ନୀଚ କର୍ମ, ମାରିବା ପଳାନ୍ତିଙ୍କୁ,
ବୀରପକ୍ଷେ ମୃତ୍ୟୁଭୟ ବଳେ ଶିରଶ୍ଚେଦ୍ୟୁଁ।
ଏହିରୂପେ କାଟି କାଟି ହେଲେ ଅଗ୍ରସର,
ଯାଉଁ ଯାଉଁ କାହିଁ ଅବା ଉଭୟଙ୍କ ଉପରେ
ହାଣନ୍ତେ ସବଳେ ଗୋଟେ, ସେ ଅବ୍ୟର୍ଥ ଚୋଟେ
ସଓ୍ୱାରେ ଅଶ୍ୱ ଗଲା ଅଧଖଣ୍ଡ ହୋଇ।
ଦେଖୁ ଦେଖୁ ରାଜସିଂହ ଦିଶିଲେ ଭୀଷଣ,
ଉଲ୍ଲେଖର ହର ପ୍ରାୟ, ଶିକାର ଆକ୍ରମୀ।
ଶତ୍ରୁବଧବୃଦ୍ଧି ସଙ୍ଗେ ସେହି ଭୀଷଣତା
ଲଭିଲା କ୍ରମଶଃ ବୃଦ୍ଧି, ହେଉ ତାହାଙ୍କର
ମହାଃ ସଂହାର ମୂରତି, କ୍ରୋଧେ ଶତ୍ରୁବୀରେ,
ଘେରିଲେ ତାହାଙ୍କୁ ଆସି ନିକଟେ ଚୌପାଶ୍ୱ,
ଏଣେ ରାଜପୁତ ବୀରେ, (ଉଦ୍ୟମ ସମ)
ରାଣାଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟ ହେତୁ ମିଳନ୍ତେ ସତ୍ୱର,
ଧରିଲା ସମର ଘୋର ବିଭୀଷିକା ଛବି,
ଏ ସମୟେ ଧାଇଁ ଆସି ବେଗେ ରଣବୀର,
(ରଘୁକୁଳ-ଧୂମକେତୁ, ଶୂରବର-ତ୍ରାସ,)
ଏ ସଙ୍କଟେ ଅନୁକୂଳ ହେଲେ ରାଣାଙ୍କର,
ସ୍ୱଭାବତଃ ବୈଶ୍ୱାନର ଉଗ୍ର, ଦୁର୍ନିବାର,
ହୁଏ ସେ ପାଇଲେ ଯାହା ରୁଦ୍ର ପ୍ରଭଞ୍ଜନେ,
କିଏ ରେ କେତେ କ୍ଷଣ ତାଙ୍କୁ ପ୍ରଳୟ ସର୍ଜନା ?
ମହୋତ୍ସାହେ ଯେଣୁ ବୀରେ ନାଶିଲେ ଅସୁର,
ହୋଇଣ ସମରସ୍ଥଳୀ ଶୋଣିତେ ପଙ୍କିଳ,
ଅସିଲା ସଂକୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ, ଭଗ୍ନ ଅସ୍ତ୍ରେ, ଶବେ,
ମୁମୂର୍ଷୁ ଶରୀରେ, ଚୂର୍ଣ୍ଣଫଳକେ, ଉଷ୍ଣୀଷେ।
ଯବନର ବହୁ ସୈନ୍ୟ ପଡ଼ିଲେ ସମରେ,
ଅବଶିଷ୍ଟ ମୁଷ୍ଟିମେୟ ବୀରେ, ନ ପାରିଣ
ସହି ଦୁର୍ଦ୍ଧର୍ଷ ପ୍ରତାପ ଆର୍ଯ୍ୟରଥୀଙ୍କର,
ଦେଲେ ରଣେ ଭଙ୍ଗ, ମାତ୍ର ନ ଥିଲେ ଅକ୍ଷତ,
କେହି, ଆସିଥିଲେ ମନ୍ଦେ ଜନ୍ୟାଲଭ ଆଶେ,
ଯେଣୁ ବୀରରୂପା କନ୍ୟା, କ୍ଷତ, ପରାଜୟ,
ଲାଞ୍ଛନା, ଯନ୍ତ୍ରଣା ଆଦି ଯଉତୁକ ସହ,
ପଳାଇଲେ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱଶ୍ୱାସେ ପଛକୁ ନ ଗୃହିଁ,
ଧର ଧର ଶବ୍ଦେ ତାଙ୍କୁ ଘେନିଗଲେ ଗୋଡ଼ି
ରାଜପୁତ ଯୋଦ୍ଧେ, ଗୃହେ ପ୍ରହରୀ ଯେସନ।
ହୁଅନ୍ତେ ଅଦୃଶ୍ୟ ସର୍ବେ, ଲୁଚଣ ଦେ କାହିଁ
ପ୍ରାଣଭୟେ, ବାହୁଡ଼ିଲେ ଆର୍ଯ୍ୟେ, ଜୟରବେ
ମୁଖର ଆକାଶ, ବାଇ ବିଜୟ-ମହୁରୀ,
ଗାଇ ସ୍ୱଦେଶ ସଙ୍ଗୀତ, ଆନନ୍ଦ ତନ୍ମୟେ।
ଘଟି ନାହିଁ ଯାହା ଭାଗ୍ୟେ ରଣେ ବୈରିବଧ,
ହେବାରୁ ନିଅଣ୍ଟ ଅରି ହେଲା ସେ ଦୁଃଖିତ,
ଶୋଣିତ-ନିର୍ଲିପ୍ତ ଅସ୍ତ୍ରେ ଫେରିବା ସମସ୍ତ
କ୍ଷତ୍ର ବୀରପକ୍ଷେ ସିନା ଅତି ଅସମ୍ମାନ।
ରାଜସିଂହ ବାହୁବଳେ ହେଲା ଯବନର
ଯଶ,ପଦ, ପ୍ରଭୁତ୍ୱର ତୀବ୍ର ଅହମିକା
ଉପହାସ୍ୟ, ଯଥା ଭଣ୍ଡ ପଣ୍ଡ ଆସ୍ଫାଳନ,
ଦିଶିଲେ ମିବାରେଶ୍ୱର ଦିବ୍ୟ ତେଜସ୍କର
ସୂର୍ଯ୍ୟ ଜିଣି, ଶାଣୋତ୍କୀର୍ଣ୍ଣ ମଣିମୂର୍ତ୍ତି ପ୍ରାୟ,
ଆନନ୍ଦର ସ୍ମିତ ହାସ୍ୟ ଫୁଟିଲା ବଦନେ,
ଉତ୍ସାହର କୋଟିମୁଦ୍ରା ମୁଦ୍ରିତ ଲଲାଟେ,

* ତୂଳା ଭିଣିବାର ଯନ୍ତ୍ର।

ତେଜି ଏ ରଣକ୍ଷେତ୍ର, (ହିଂସ୍ରବୈଷମ୍ୟବାଦ,
ଔଦାର୍ଯ୍ୟ-ଗମ୍ଭୀର-ସାମ୍ୟ-ମହାସନ୍ଧିସ୍ଥଳ)
ସୈନ୍ୟ ସଙ୍ଗେ ସେନାଦଳ ଜୟଶ୍ରୀମଣ୍ଡିତ,
ଉଡ଼ାଇ ବିଜୟବାନା ଆସିଲେ ବାହୁଡ଼ି ।
ପାତ୍ରମିତ୍ର ସହ ଆସି ରୂପନଗରେଶ,
ଘେନଗଲେ ପଥ ମଧ୍ୟୁଁ ତାହାଙ୍କୁ ପାଛୋଟି
ସମାଦରେ, ବସାଇଲେ ରମ୍ୟ-ସିଂହାସନେ
ସଭା ମଧ୍ୟେ, ପାର୍ଶ୍ୱଭାଗେ ବସିଲେ ଆପଣେ ।
ଅନନ୍ତର ମିବାରେଶେ ବାତ୍ସଲ୍ୟେ ସମ୍ବୋଧି
ଆନନ୍ଦ-ଗଦ୍‌ଗଦ କଣ୍ଠେ ଭାଷିଲେ ଏସନ,—
"ବାବୁ, ରାଜସିଂହ ନାମ ସାର୍ଥକ ତୁମ୍ଭର,
ଦେଖାଇଲ ରଣେ ଯେଉଁ ସାହସ ବିକ୍ରମ,
ଅଶ୍ରୁତ ଅଚିନ୍ତ୍ୟପୂର୍ବ ଅମାନୁଷୀ ବଳ,
ପଞ୍ଚାନ୍ତର ତୁମ୍ଭଙ୍କଠୁଁ ତାହା, ବୀରବର,
ତବ ବୀରତ୍ୱମହିମା, ମଣ୍ଡିବ ନିଶ୍ଚୟ
ଇତିହାସ ପୂତପୃଷ୍ଠା, ଗୌରବ ଅଧ୍ୟାୟେ ।
ଉଦ୍ଧାରିଲ ଦୟା କରି ଅଧଃପତନରୁ
ମୋତେ, ଏ ବିପୁଳ କୁଳମାନ ସହ, ନୃପ,
କି କରିପାରିବ ଅବା ପ୍ରତି ଉପକାର
ଏ ବୃଦ୍ଧ ପ୍ରାଣେ, କରୁଅଛି ଆଶୀର୍ବାଦ, ହୁଅ
  ଦୀର୍ଘଜୀବୀ, ଅର୍ଜ ନିତ୍ୟ ଯଶ ଧର୍ମ ଧନ ।
ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣର ପରୀକ୍ଷା ଅଗ୍ନି, ବୀରର ସମର,
ହେଲ ପ୍ରତିପନ୍ନ ତୁମ୍ଭେ ବିଶୁଦ୍ଧ କାଞ୍ଚନ,
କଠୋର ପରୀକ୍ଷୋତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ, କରିବି ମୁଁ ଏବେ
ସେ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣେ ବଣିକରୂପେ କନ୍ୟା-ମଣି ଯୋଗ,
ଏହା ତବ ବୀରତ୍ୱର ଯୋଗ୍ୟ ପୁରସ୍କାର ।"
ଏସନ ଭାଷିଣ ବାଣୀ କରନ୍ତେ ସଙ୍କେତ
ସୁହିଁ ମୃଦୁସୁନ୍ଦରୀଗଣେ, ଆଣି ସେ ଜେମାକୁ,
ବସାଇଲେ ଉଭା ନେଇ ରାଜସିଂହ ବାମେ ।
ଆହା ସେ ମାଧୁର୍ଯ୍ୟମୟୀ ମୋହିନୀ ମୂରତି
ଶୋଭିଲା ବସନ୍ତ ପାଶେ ପୁଷ୍ପବନୀ ପ୍ରାୟ,
ଅବା ସିଦ୍ଧ ପୁଂସପାଶେ ଉଭା ସହିଷ୍ଣୁତା,
ଅଥବା ଲଜ୍ଜିଲା ଉଷା, ଶୋଭାଭୂତ ଭୂଷା,
ପ୍ରଭାମୟ ପ୍ରଭାତର ପବନ ସନ୍ନିଧି ।
ଉଠିଲା ନବାନୁରାଗ ହୃଦେ ଉଛୁଳି
ବାଳାର, ଯେ ଅନୁରାଗ ହୋଇ ଉଦ୍ଦୀପିତ
କରେ ଦେବ-ଭାବାନ୍ୱିତା ମାନବୀ ପ୍ରକୃତି,
ନୁହେଁ ସେ ନିବାର କ୍ଷୁଦ୍ର ବାହ୍ୟ ଆବରଣେ,
ମାତ୍ର ତାହା ବ୍ରୀଡ଼ାବତୀ ବ୍ରୀଡ଼ା ଅନ୍ତରାଳେ
ରଖିଲା ସମ୍ଭାଳି, ଲଜ୍ଜା ହୋଇ ଅଧୋମୁଖେ,
ସୁସ୍ମିତରେ ଲତାପ୍ରାୟ ବରାଙ୍ଗୀ-ବନ୍ଦିତା ।
ଉଚ୍ଚାରିଲେ ରାଜସିଂହ ଧୀରେ ସବିନୟେ,—
"ଉଦାରତା ଚିହ୍ନ ପଣା, ତବ ଏ ବୈଭବ,
ଏ ଅମୂଲ୍ୟ ଶିଷ୍ଟାଗ୍ରହ, ଲଜ୍ଜିତ ମୁଁ ତହିଁ,
ଦିଶେ ମହାଜନ ନେନେ ଇତର ମହତ୍ତ୍ୱ,
ତେଣୁ ତୁମ୍ଭେ ଏ ନଗଣ୍ୟ ଉପକାରେ ମୋର
କରୁଅଛ ପକ୍ଷପାତ, ସ୍ନେହର ତା ଲକ୍ଷଣ,
କରିପାରେ ସ୍ନେହ ଏହା ଗୋଟିକୁ କୋଟିଏ ।
ରଖିଲା ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଦେବ, ତବ ଧର୍ମବଳ,
ଧର୍ମ-ସଂସାରରେ ଦୁଃଖ ପାଏ ନାହିଁ ସ୍ଥାନ,
ଦୈବେ ଛୁଇଁଲେ ତାହାକୁ, ପଳାଏ ବହନେ,
ପଳାଏ ଯେସନ ପ୍ରେତ ତପୋବନ ଛାଡ଼ି,
ପୂତ ହୋମ-ଧୂମ-ଗନ୍ଧ ନ ପାରଣ ସହି ।
ତବ ପ୍ରୀତିସାଧନେ ମୁଁ ହୋଇଛି ଯେ କ୍ଷମ
ତା କେବଳ ପୂଜ୍ୟବର, ତବ ଆଶୀର୍ବାଦୁଁ ।
ପଠାଇଅଛନ୍ତି ଯାକୁ ଭବେ ଭଗବାନ
ଭାଗ୍ୟବାନ କରି, ତାର ସମ୍ଭବେ କି କ୍ଷତି
ତୁଚ୍ଛ ମତ୍ସର-ମାତ୍ସର୍ଯ୍ୟେ, କି ଥିବେ ଭଲ
ତୁମ୍ଭ ଭଳି ଧର୍ମପ୍ରାଣ ସାଧୁ ପୁରୁଷର ?
ସଦା ତୁମ୍ଭେ ସତ, ମାତ୍ର ମହା ଉଦାସୀନ;
ନିର୍ବାତ ବାରିଧି ଯଥା ପ୍ରଶାନ୍ତ ଉଦାର,
ନ ଥାଏ ତରଙ୍ଗକୁଳ-ଉଦ୍ଦଣ୍ଡ ତାଣ୍ଡବ,
ନ ଥାଏ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ-ଖଣ୍ଡ-ବିଖଣ୍ଡ ଗର୍ଜନ,
କମ୍ପା ଲମ୍ଫଝମ୍ପ, ଥାଏ ମାତ୍ର ବକ୍ଷସ୍ଫୀତ

ଚନ୍ଦ୍ରିକା-ଜନିତ, ତଥା ନାହିଁ ତବ କକ୍ଷ
ପ୍ରକୃତି ରଞ୍ଜନ ବିନା ବାହ୍ୟ ଆଡ଼ମ୍ବର ।
ଅଭେଦ୍ୟ ରକ୍ଷା-କବଚ ଧାର୍ମିକ ଶରୀରେ
ସ୍ୱୟଂ ବିଷ୍ଣୁଚକ୍ର, ଅତଃ କି କରିବ ତାର
ଛାର କୁବୁଦ୍ଧିକ ଯବନ, ପାପୀ ନରପଶୁ ।
ମଧୁପାନ ଆଶେ ଆସେ କୁସୁମଲମ୍ପଟ,
କେତକୀ ସକାଶେ, ମାତ୍ର ଲଭି ତୀକ୍ଷ୍ଣମୁଖ
କଣ୍ଟକ ଆଘାତ, ଯାଏ ଯଥା ଭୟେ ଉଡ଼ି,
ନ ଛୁଇଁ ସେ ଫୁଲେ, ତଥା ଜୀବନ ବ୍ୟାକୁଳେ
ଗଲେଣି ପଳାଇ ଦୁଷ୍ଟେ, ନ ଆସିବେ ଆଉ ।
ଆଶାୟୀ ଅନ୍ତରୁ ତାଙ୍କ ହୋଇଛି ଅନ୍ତର
ଦୁର୍ବୃତ୍ତର ସମ୍ମୋହନ କଳ୍ପନା-କୁହୁକ ।
ନାହିଁ ଆଉ ଶତ୍ରୁଭୀତି, ଅଶାନ୍ତ୍ୟୁପଦ୍ରବ,
ଘେନୁଛ ବିଦାୟ, ଯିବ ନିଜ ରାଜ୍ୟେ ଏବେ ।”
ଏହା ଭଣି ବୈବାହିକେ ପ୍ରଣମି ବିନୟେ
ହେଲେ ଉତ୍ଥ ରାଜସିଂହ, ପ୍ରଭାବତୀ ସହ,
ବୃଦ୍ଧ ରାଣା ଯଥାବିଧି ପ୍ରଦାନ ମେଲାଣି
କନ୍ୟା ଜାମାତାଙ୍କୁ, ଯାଇ ସଙ୍ଗେ ଗଡ଼ୁ ଦୂର,
ଉଭୟେ ବାଟେଇ ଦେଇ ଆସିଲେ ବାହୁଡ଼ି ।

ଯଥାକାଳେ ମିବାରେଶ ହେଲେ ଉପସ୍ଥିତ
ନବୀନା ମହିଷୀସହ ଚିତୋର ଦୁର୍ଗରେ,
ହୋଇଥିଲା ଏଥିପୂର୍ବୁ ନଗର ମଣ୍ଡଣୀ,
ପଥପାର୍ଶ୍ୱେ ରମ୍ଭାତରୁ ରୋପିତ ସାରିରେ,
ବହୁ ଗୁଚ୍ଛ ପୁଷ୍ପହାର ବିଲମ୍ବିତ ଶାଖେ,
ଥରି ମୃଦୁବାତେ ସେଥି, କରେ ଅନୁକୃତ
ତ୍ରିଦିବ-ଚନ୍ଦ୍ରିକା ରମ୍ଭା-ସୁରମ୍ୟ ନର୍ତ୍ତନ;
ଟଙ୍ଗା ତହିଁ ରକ୍ତ ପୀତ ଶ୍ୱେତ ନୀଳ ଆଦି
ଶବଳିତ ଝରମାଳମାଳ, ହେଉ ତାହା,
ପ୍ରତେ ହୁଏ ବସିଛି କି ମହାପ୍ରଦର୍ଶନୀ,
ଶୋଭାସିନ୍ଧୁ-ଇନ୍ଦ୍ରଧନୁ ବର୍ଣ୍ଣବୈଭବର ।
ହର୍ମ୍ୟ ଦେବାଳୟ ଚୂଳେ ଉଡ଼େ ଶୁକ୍ଳ ଧ୍ୱଜା
କୁଟିଳ ଗତିରେ, ଆହା, ସନ୍ତରନ୍ତି ଅବା
ପୁଚ୍ଛ ଗୁଳ ମତ୍ସ୍ୟମାନେ ଗଗନ-ସାଗରେ ।
ହୋଇଅଛି ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ତୋରଣ ରଚନା,
ଲିଖିତ ସ୍ୱାଗତ ଶ୍ଳୋକ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣାକ୍ଷରେ ତହିଁ ।
କାହିଁ ସୂତେ ପଢୁଛନ୍ତି ବିଜୟ ଭଣିତା
ଉତ୍କଳିକ ଉଚ୍ଚସ୍ୱରେ, କାହିଁ ଦେବାଳୟେ
ବସି ପିକକଣ୍ଠ ଦ୍ୱିଜ, ଦେଉଛନ୍ତି ଢାଳି
ବେଦର ଅମୃତଧାର, ଅପବର୍ଗମୟୀ ।
କାହିଁ ଧରି ଫରି ଖଣ୍ଡା କୃତେ ଯୋଦ୍ଧବେ,
ଦେଖାନ୍ତି କୃତ୍ରିମ ରଣ, ବୀରନୃତ୍ୟ ରତ,
ଲଗିଅଛି ନୃତ୍ୟଗୀତ କାହିଁ ବା ଆଟୋପେ,
ମଧୁରବ ବାଦ୍ୟ ସହ, ବସିଛି ବା କାହିଁ
ଦାନର ବିପଣୀଶ୍ରେଣୀ, ଖାଦ୍ୟ, ବସ୍ତ୍ର, ଧନ,
ଯାହାର ଯା ଆବଶ୍ୟକ, ପାଉଛି ସେ ତାହା,
ଠାବେ ଠାବେ ଅନ୍ନସତ୍ର, ପୂର୍ଣ୍ଣ ଚତୁର୍ବିଧ
ଖାଦ୍ୟେ, ଅବାରିତ ଦୀନ ଅକ୍ଷମ ପକ୍ଷରେ,
ନାହିଁ ତହିଁ ଅନ୍ୟ କଥା, ଦିଅ ନିଅ ଛଡ଼ା ।
ବିଜୟ ଉତ୍ସବ ସହ ବିବାହ ଉତ୍ସବ
ମିଶି ମଧୁର ମିଳନେ, ହେଲା ମଧୁତର,
ସ୍ୱଭାବତଃ ଗାଭୀଦୁଗ୍ଧ ସୁରଭି ମଧୁର,
ଆବର ସେ ହୁଏ ଯଦି ପୀୟୂଷ ପୁଟିତ,
ନ ବଢ଼େ କି ବହୁଗୁଣ ମାଧୁରୀ ତାହାର ?
ଦୀପାଲୋକେ ସ୍ନାନ କରି ରାତିରେ ନଗରୀ,
ଶୋଭିଲା ଚନ୍ଦ୍ରିକାଧୌତ ଅମରା ସଙ୍କାଶ,
ଲଗିଲା ସାଟୋପେ ଦାଣ୍ଡେ ବିବିଧ ପ୍ରେଷଣ,
ଗରଜିଲା ବାରୁଗୋଳା ଉଗାରି ଅନଳ
ଅଶନି-ନିଃସ୍ୱନେ, ନଭେ ଖେଳିଲା ହାବେଲି
[ବିନା ମେଘେ କୋଟି ବିଦ୍ୟୁ ଝଟକ ପ୍ରକାରେ]
ସର ସର ସ୍ୱରେ, ପୁଣି ଉଜଳି ବଳୟ
ଉଦୟ ଅବ୍ୟବହିତେ, ଅକ୍ଷମର ଆଶା
ଯଥା, କାହିଁ ଅବା ଚନ୍ଦ୍ରଉଦିଆ ତେଜରେ,
ହେଲା ନାହିଁ ବାରି ଦିବା କି ରଜନୀ, କିଛି,

ଯାହାଁ ସୃଜି ଭୂଇଁଚମ୍ପା ଅଗ୍ନେୟ ପାଦପ,
ଫୁଟାଇଲା ସ୍ଫୁଲିଙ୍ଗରାଶି, ଉଡ଼ିଲେ କି ଆହା
ଏକକାଳେ ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ସୁବର୍ଣ୍ଣ-ଖଦ୍ୟୋତ ।
ଯାହାଁ ଅବା ଚନ୍ଦ୍ରବାଣ ଘୂରିଲା ଘର୍ଘର
ଭୀମବେଗେ, ବହ୍ନିଲାଇ ଯାଳ, ସୌରକର,
ନିର୍ମାଣେ କି ଚିତ୍ରଚକ୍ର, ଶାଣଯନ୍ତ୍ରେ ଶାଣି ।
ଉଠିଲା ଆକାଶ ଭେଦେ ପ୍ରଦୀପବାନ, * .
ବହୁ ପୁଣ୍ୟଶୀଳ ଆତ୍ମା ତେଜି ଦେହ-ଭାର
ମର୍ତ୍ତ୍ୟ, ବସି ଜ୍ୟୋତିରୂପେ ଜ୍ୟୋତିର୍ମୟ ରଥେ,
ଗମନ୍ତି କି ମହାଜ୍ୟୋତି ମିଳନାଭିପ୍ରାୟେ ।
ଏରୂପେ ଆମୋଦବନ୍ତ ପ୍ରୀତି-ମହୋତ୍ସବ,
ଧରିଲା ଚକୋର ବକ୍ଷେ ସପ୍ତ ଦିବାନିଶି ।
ସରିଲା ବିବାହ ଶୁଭେ ଗାନ୍ଧର୍ବବିଧାନେ,
ସେ ବିବାହେ ପୁରୋହିତ ଦେବନଙ୍କର ଦେବ,
ପରସ୍ପର ସମ୍ଭାଷଣ ବିବାହ ମନ୍ତର,
ବେଦୀ ହୃଦ, ସତ୍ୟ ମନ୍ତ୍ରପୂତଯଜ୍ଞାନଳ,
ଅନୁରାଗ ହସ୍ତଗ୍ରନ୍ଥି, ହାର ବିନିମୟ,—
ହେଲା ତହିଁ ଉଅଶେଳ ବରକନ୍ୟାଙ୍କର ।
ପଡ଼ଗଲେ ପ୍ରଭାବତୀ ଅର୍ପି ପୁଷ୍ପମାଳା,
ଭାଷିଲା ବିନୟେ, "ଦେବ, ଶୈଳତା ଯେସନ
ଦଗ୍ଧ ତରୁ ଆଶ୍ରଣାକୁ, ପ୍ରଦାନେ ଆଲୋକ
ଆନେ, କିମ୍ବା ଯଥା ଚନ୍ଦ୍ର ସହି ସୌରକର
ସୁପ୍ରଚଣ୍ଡ, ବିତରଇ ଜୀବନତୋଷିଣୀ
ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା, ତେସନ ହେ କାନ୍ତ, ସହି ଘୋର କ୍ଲେଶ
ତୁମ୍ଭେ, ଦେଲ ମୋତେ ସୁଖ, ତାର ପ୍ରତିଦାନେ
ଅର୍ପିଲି ନିଜକୁ ମୁହିଁ ତବ ପଦତଳେ;
ଖଟିବି ସେବିକାପଣେ ସଦା ଖଟଣୀରେ ।
ସତୀତ୍ୱ ଅକ୍ଷତ ରଖି ଆର୍ଯ୍ୟ ଅବଳାର
ଜାଳିଲି ଯେ କୀର୍ତ୍ତି-ଦୀପ, ସେ ଦୀପ ଆଲୋକ,
ନ ନିଭିବ, ସ୍ୱଜପୁତ-ହୃଦ-ନିକେତନୁ
ଥିବାଯାଏଁ ବଞ୍ଚି ସେହୁ, କରୁ ବୃତକର
ଜୀବନର ଭିତ୍ତିଭୂମି ନିର୍ମାଣିଲ ଯେଉଁ
ଅଭ୍ରଂଲିହ ଯଶ-ହର୍ମ୍ୟ, ତାର ରମ୍ୟ ଚୂଡ଼ା,
ଦିଶିବ ପ୍ରୋଜ୍ଜ୍ୱଳଭାବେ ବହୁ ଦୂରଯାଏଁ ।"
ଏ ବଚନ ରାଣୀଙ୍କର ଶ୍ରୀମୁଖମଣ୍ଡଳେ
କଲା ବିକଶିତ ଆହା ତତ୍କାଳେ ବିଶେଷେ
ସ୍ୱାଭାବିକ ତେଜସ୍ୱିତା, ଶରଦୀପ୍ତି ସହ
ଅପରୂପ ମାଧୁରୀର ସ୍ନିଗ୍ଧ ସୁଧାସ୍ୱାଦ ।
କରି ସେ ବାହାର ତହୁଁ କଣ୍ଠୁ ରତ୍ନହାର,
ଦେଇ ତାହା କମ୍ବୁକଣ୍ଠୀ କଣ୍ଠରେ ଲମ୍ବାଇ,
କହିଲେ ସମ୍ବୋଧି "ପ୍ରିୟେ ତୁମ୍ଭେ ତ ସେବକା,
ତେବେ ପାଟରାଣୀ କିଏ ? ଲଭି ତୁମ୍ଭ ପରି
ଗୁଣବତୀ ପତ୍ନୀରତ୍ନ ମଣିଛି ନିଜକୁ
ଭାଗ୍ୟବାନ ମୁହିଁ, ଏହା ସତ୍ୟ ଧ୍ରୁବ ବାଣୀ
ଧନ୍ୟ ତୁମ୍ଭ ପାତିବ୍ରତ୍ୟ ନମସ୍କରଣୀୟ,
କଲା ତୁଚ୍ଛ ଜ୍ଞାନ ଯେହୁ ସମ୍ରାଟ ବିଭବେ
ଘୃଣାଭରେ, ନୁହେଁ ତାହା ସାମାନ୍ୟ ସମ୍ପଦ,
ସେ ମହାସମ୍ପଦ, ଦେବି, ତବ କରଗତ ।
ରମଣୀ ସତୀତ୍ୱ-ନିଧି, ନୁହେଁ କାମୁକର
କ୍ରୀଡ଼ାର ସାମଗ୍ରୀ, କିଏ ହରିପାରେ ତାହା ?
କେଉଁ ଚୋର ଚୋରିକରି ପାରିବ ବଦ୍ୟାକୁ ?
ଅଲୌକିକପଦାର୍ଥ ତାହା, ଦୁର୍ଲ୍ଲଭୁଁ ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ।
ରଖିଲ ତୁମ୍ଭର ଧୈର୍ଯ୍ୟ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ସଙ୍କଟେଁ,
ଧୈର୍ଯ୍ୟଶୀଳେ, ଅଧୀର କି ଲଭିପାରେ କେବେ
ଅଭୀଷ୍ଟ ? ତାହା ତ ତାକୁ ନିଷିଦ୍ଧ ସର୍ବଥା ।
ବୀରନାରୀ ତୁମ୍ଭେ, ତେଣୁ ବିଷମ ବିପଦେ
ଆଚରିଲ ବୀରପଣ୍ଠା, ନ ବହିଲ ଭୀତି,
ହୋଇଣ ଅଧିକାରିଣୀ ସୁଖା ପଦ୍ଧତେ,
ସ୍ୱଭାବ-ନୈର୍ମଲ୍ୟମୟ ଅଙ୍ଗନା-ହୃଦର,

* ପ୍ରଚଳିତ ନାମ ଫାନସ ।

କଠୋରତା ସହିଷ୍ଣୁତା ଆଦି ନାନାଗୁଣେ
ଅତି ଶିକ୍ଷାପ୍ରଦ ତୁମ୍ଭେ, ତେଜସ୍ୱୀ ବୀରର ।
ଆର୍ଦ୍ରୀଭୂତ ହୁଅ ତବ ଯେସନ ସତତ
ମଧୁରତା, ସ୍ନିଗ୍ଧତାରେ, ବାମାଜନୋଚିତ,
ତେସନ ଅଟଳ, ଧୈର୍ଯ୍ୟ, ଦୃଢ଼-ପ୍ରତିଜ୍ଞାରେ,
କରେ ଯିବା ପ୍ରକୃତିକୁ ପ୍ରତିଜ୍ଞା ଉନ୍ନତ ।
ହେଲେହେଁ ଜୀବନ ତବ ଗତା ବସ୍ନନେ,
ସତୀତ୍ୱ-ପୁଣ୍ୟ-ମସୃଣ-ଅକ୍ଷୟ-ଦୀପ୍ତିରେ,
ତବ-ସୁଶୀତଳ ତାହା, ଆଦର୍ଶ, ଶଂସିତ,
ତୁମ୍ଭ ପରି ସୁଧାର୍ମିକା ଜନନ୍ତି ଯେ ଦେଶେ,
ଉଦେ ହୁଏ ସେ ଦେଶରେ ଧର୍ମ ସୋଳକଳା,
ପ୍ରଜ୍ଞାବନ୍ତ, ଶୋଭାବତୀ, ମହାପ୍ରଜ୍ଞାବତୀ
ତୁମ୍ଭେ,—ଗୁଣବତୀ, ତବ ଭଳି ନାରୀ-ରମା
ଯେ ଗୃହେ ଗୃହିଣୀ, ତାହା ମହାଦେବାଳୟ,
କୋଟି-ସ୍ୱର୍ଗସୁଖୁଁ ବଳେ ସେ ଗୃହର ସୁଖ ।
ବରିଲି ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ମୁହିଁ ଧର୍ମପତ୍ନୀରୂପେ,
ଆଜଠାରୁ ହେଲ ତୁମ୍ଭେ ପାଟେଶ୍ୱରୀ ମୋର,
ଯୋଗ୍ୟ ଜୀବନ-ସଙ୍ଗିନୀ,ସୁଖେ ଦୁଃଖେ ସଦା,”
ଏହା ଭାଷି ରଣା, ଧରୁ ପ୍ରଜ୍ଞାବତୀ କର,
ବିଜେ ହେଲେ ଅନ୍ତଃପୁରେ,ଚନ୍ଦ୍ର,ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା ପ୍ରାୟ ।

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ-ପ୍ରେମିକା

ଉପହାର

ଯୋଗଜନ୍ମା ନୀଳମଣି ହେ ଆର୍ଯ୍ୟ-କେଶରି,
କେଉଁ ଧନୀ ମହାଧନୀ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ହେ ସରି !
ସତ ସତ ଅଟ ତୁମ୍ଭେ ଗର୍ବ୍ବର ପୁଅ,
ମାତ୍ର ତବ ହୃଦେ ବହେ ଦେଶୋନ୍ନତି ସୁଅ ।
ଧନେ ମାନେ ବଡ଼ଲୋକ ଅଛନ୍ତି ଅନେକ,
କୋଟିକେ ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ, ମନେ ବଡ଼ଲୋକ ଏକ ।

ଥାଏ ନାହିଁ ମୁକ୍ତାଫଳ ସବୁ ଗଜଶିରେ,
ନ ମିଳେ କସ୍ତୁରୀ ସର୍ବ କୁରଙ୍ଗ ନାଭିରେ ।
ଉତ୍କଳର ଛିନ୍ନ ଅଙ୍ଗ ସଂଯୋଗକରଣେ,
ନିଯୁକ୍ତ ସତତ ତୁମ୍ଭେ କାୟ-ବାକ୍ୟମନେ ।
ଗୁହିଁଛି ଉତ୍କଳ-ମାତା ତୁମ୍ଭର ବଦନ
ତୁମ୍ଭେ ତାର ଅନ୍ୟତମ ଗର୍ବ-ଗଣ୍ଡିଧନ ।

ସାଧୁଅଛ ଦେଶୋନ୍ନତି, କଷ୍ଟ ସହି ଶିରେ,
ହେଉଛ ନିର୍ମିତ ବଜ୍ର ଦଧୀଚି ଅସ୍ଥିରେ ।
ଅଟ ଭାଇ ତୁମ୍ଭେ ମୋର ଉନ୍ନତି କାରଣ,
ତୁମ୍ଭର ଉତ୍ସାହେ ମୋର କବିତା—ସ୍ଫୁରଣ ।
ତେଣୁ ତୁମ୍ଭଠାରେ ଶ୍ରଦ୍ଧା ଭକ୍ତି କୃତଜ୍ଞତା,
ପ୍ରଦର୍ଶନ ଅଟେ ମୋର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସର୍ବଥା ।

ସେ କର୍ତ୍ତବ୍ୟେ ପ୍ରଣୋଦିତ ହୋଇ ବାରମ୍ବାର,
"ପ୍ରକୃତି-ପେଟିକା" ଦେଲି ପ୍ରୀତି-ଉପହାର ।
ଏ ପ୍ରୀତି-ପଦକ ଭାଇ ଘେନ ହେ ବକ୍ଷରେ,
ଏଥୁଁ ବଳି କି ସମ୍ଭବେ ଅନୁଜ ପକ୍ଷରେ ।

ବୃହତ୍‌ଖେମଣ୍ଡୀ
ଗଞ୍ଜାମ
୨୪।୧୦।୧୦

ଆପଣଙ୍କର
ସ୍ନେହ-ସୌଜନ୍ୟ-ମୁଗ୍ଧ
ଶ୍ରୀ ଚନ୍ଦ୍ରମଣି ମହାନ୍ତି

ପ୍ରକୃତି ପେଟିକା

ବିଦିତ ଖେମଣ୍ଡୀ ରାଜ୍ୟ ପବିତ୍ର ଗଞ୍ଜାମେ,
ସୁରମ୍ୟା ଅମରା ଯଥା ଶୋଭେ ସୁରଧାମେ ।
ଅମରର ଅଳଙ୍କାର ଯେସନ ଇନ୍ଦ୍ରାଣୀ,
ତେସନ ଦିଗପହଣ୍ଡୀ ତାର ରାଜଧାନୀ ।
ଚୌଦିଗେ ସୁନୀଳ ଗିରି-ମେଖଳା ସେ ଧରେ,
କିବା ସେ କନକ ଲଙ୍କା ସାଗର-ବକ୍ଷରେ ।
ଅବା ଶରଦଭ୍ର ଶଶୀ, ବିଶ୍ୱ-ବିଦ୍ୟୋତକ,
ଅଥବା ଅନନ୍ତ ବକ୍ଷେ କୌସ୍ତୁଭ ପଦକ ।
ତହିଁରେ ପ୍ରକୃତି-ରାଣୀ ପ୍ରଶାନ୍ତ ପାବନୀ,
ବସାଇଅଛନ୍ତି ବହୁ ଶୋଭାର ବିପଣୀ ।
ମନୋରମା ସେ ସୁଷମା କହିବ ବା କିଏ,
ଖସିପଡ଼ିଛି କି ସ୍ୱର୍ଗୁ ଦେବକନ୍ୟାଟିଏ ।
ଦେଉଳମାଳିନୀ ସେହୁ ହର୍ମ୍ୟ-କିରୀଟିନୀ,
ନଗରୀ-ସୀମନ୍ତମଣି ଚିର ଯଶସ୍ୱିନୀ ।
ଜାହ୍ନବୀ-ବଂଶୀୟ ନୃପେ ସଦା ସୁପାଳିତ,
ତେଣୁ ସେ ଜାହ୍ନବୀ ସମ ପବିତ୍ର ପୂଜିତ ।
ତାହାର ମହିମା କିଏ କରିବ କଳନା ,
ସେ ମହତ୍ତ୍ୱେ ଆନ ସହ ତୁଳନା ଅଲଣା ।
ବିମଳା ବିଳାସ ସ୍ଥଳୀ ବାଗ୍‌ଦେବୀ ମଣ୍ଡପ,
ପୁଣ୍ୟ ପୂତତୀର୍ଥ, ଏହା ନୁହେଁ ମିଥ୍ୟା ଗପ ।
ଦୂର୍ମଭିତର ମଣ୍ଡ ପ୍ରାୟ କୁଟିଳ ଗତିରେ,
ବହେ ଅଶ୍ୱିକୁଲ୍ୟା ନଦୀ ଯାମ୍ୟୋତରେ ଧୀରେ ।
କଳ କଳ ଛଳେ ଭବେ କିଏ ତତ୍ତ୍ୱବାଣୀ,
ଖେମଣ୍ଡୀ ରାଜ୍ୟର ସେହୁ ନିସର୍ଗ ପରଶା ।
ସ୍ପର୍ଶମଣି ପ୍ରାୟ ତାର ପାପହର ପାଣି,
ଖେମଣ୍ଡୀ ମୃତ୍ତିକା ତାହା ଯୋଗୁଁ ବାରବାଣୀ ।
ପଶ୍ଚିମେ ଶୁଙ୍ଗୁଡ଼ଦେଇ ଭୀମ ସାନୁମାନ,
ଶୁଙ୍ଗୁଡ଼ଦେଇଙ୍କ ପ୍ରିୟ ଅଧିଷ୍ଠାନ ସ୍ଥାନ ।
ଇନ୍ଦୀବରନିନ୍ଦୀ ନୀଳ ଦିଶେ ସୁରୁ ଶିରୀ,
ଦିଶେ ଯଥା ମାର୍ତ୍ତଣ୍ଡ ଶୁଙ୍ଗୁଡ଼ ସେ ଗିରି ।
ସୁବିଶାଳ ଖଣ୍ଡୋପଳେ କନ୍ଦର ସେ ନଗ,
କରନ୍ତି ମୁଖର ତାକୁ ବିବିଧ ବିହଗ ।
ସୃଷ୍ଟିକାଳୁ ଉପୁଜାଇ ପବନର ଭ୍ରମ,
ଭଗ୍ନ ସେ ବିଶାଳ ଶିଳା ଉପଗିରି ସମ ।
ଗାଆନ୍ତି ସତତ ଗୀତ ସେ ପର୍ବତେ ଟିଅ,
କଦାଚିତ ଋକ୍ଷବ୍ୟାଘ୍ର ବୁଲନ୍ତି ଲୁଚିଥ ।
ଝରଝରେ ଝରେ ତହୁଁ କେତେକ ନିର୍ଝର,
ପ୍ରକ୍ଷାଳି ଶୁଙ୍ଗୁଡ଼ଦେଇ ପଙ୍କଜ-ପୟର ।
ତଳକୁ ସେ ଝର ଆସେ ସ୍ରୋତରୂପେ ବହି,
ଗିରିଟିଙ୍କୁ ଓହ୍ଲାଏ କି ରୁଦ୍ରବାସୀ ଅହି ।
ଧରିଛି ଶରୀରେ ବହୁ ଗୁଳ୍ମ ଧରାଧର,
ପ୍ରକୃତି-ରାଣୀର ତ ସେ ଶୁଙ୍ଗ ଗନ୍ତାଘର ।
ଭେଷଜ ପତ୍ରଏ କେତେ କେତେ ମହୌଷଧି,
ସମାଧି ରଚିଛି କେତେ ନାହିଁ ତା ଅବଧି ।

ଚୂଡ଼େ ଶୋଭେ ଦେବାଳୟ ଦିବ୍ୟ ପୁଣ୍ୟପୀଠ,
ପିନ୍ଧିଛୁ ତୁ ଶିରେ ଶୁଭ୍ର ହୀରକ କିରୀଟ ।
ନିର୍ଜନ ପ୍ରଦେଶ ଯୋଗୀ ଜନଙ୍କ ବାଞ୍ଛିତ,
ଭବ-କୋଳାହଳ ତହିଁ ନ ପଶେ କିଞ୍ଚିତ ।
ମହାଶାନ୍ତ-ମନ୍ତ୍ର ତହିଁ ସଦା ଗୁଞ୍ଜନତା,
ପ୍ରବୃରେ ଭାବୁକ କଣ୍ଠେ ନୀରବେ ସର୍ବଥା ।
ବୁଝାଏ ଯୋଗୀଙ୍କୁ ଯୋଗ-ସାଗରେ ସେ ସ୍ଥାନ,
ଭକ୍ତଙ୍କୁ କହଏ ଭାବ-ଜଳେ ମଗ୍ନମାନ ।
ଅତ୍ୟଦ୍ଭୁତ ଅପାର୍ଥିବ ସେ ସ୍ଥାନ ପ୍ରଭାବ,
ଆଣି ମନେ ତତ୍ତ୍ୱଚନ୍ଦ୍ରା ଭଙ୍ଗ ଦ୍ୱୈଧଭାବ ।
ନିରେଖିଲେ ଅଧୋଦେଶେ ସେ ସ୍ଥାନରେ ଥାଇ,
ତଳ ବସ୍ତୁ ଅସମାନ ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ ।
ସଙ୍କେତେ କି କରେ ସେହୁ ଏ ତତ୍ତ୍ୱ ପ୍ରଗୂଢ଼,
କୀଟୁଁ ବ୍ରହ୍ମଯାଏଁ ଭବେ ସର୍ବେ ଏକାକାର ।
ଗୁହା ପରେ ଗୁହା ତାହା ପରେ ଗୁହା ପୁଣି,
ଗୁହାମୟ ସେ ପର୍ବତ ସ୍ୱର୍ଗର ନିଶୁଣି ।
ସେ ଗୁହାରେ ପ୍ରବେଶିଣ ବସନ୍ତ ପବନ,
ଉଠାଏ ପ୍ରତୁଳତର ଶତ ବଂଶୀ ସ୍ୱନ ।
ଆହା ସେ ମଧୁର ସ୍ୱର ଛଣାସୁଧା କଣା,
ସାରସ୍ୱତ କୁଞ୍ଜେ କିବା ବାଜୁଅଛି ବୀଣା;
ଉଚ୍ଚା ସେ ଶାଶ୍ୱତ ଗିରି ଶତ ବଦନରେ,
ଗଜପତି ନୃପତିଙ୍କ ଜୟଧ୍ୱନି କରେ ।
ଦେବ-ବାସଯୋଗ୍ୟ ଗିରି ଅତୀବ ପବିତ୍ର
ପବିତ୍ର ଗଞ୍ଜାମ ଧାମେ ଅନ୍ୟତମ ତୀର୍ଥ ।
ଧନ୍ୟ ଗଙ୍ଗବଂଶୀ ରାଜା ଖେମଣ୍ଡୀ-ମଣ୍ଡନ,
ତାଙ୍କ ରାଜ୍ୟେ ସ୍ଥିତ ଏହି ତୀର୍ଥ ସନାତନ ।
ନ ଥାଉ ପଛକେ ରାଜ୍ୟେ ଧନ୍ୟଗୋବର୍ଦ୍ଧନ,
ନ ଥାଉ ମୈନାକ ଗିରି ଅବା ମେଘାସନ ।
ମାତ୍ର ଅଛି ଯେଉଁ କ୍ଷୁଦ୍ର ପର୍ବତଖଣ୍ଡିକ,
ନିଶ୍ଚେ ତାହା ଖେମଣ୍ଡୀର ଗୌରବ-ପଦକ ।
ଶୁଣ ରେ ଶୃଙ୍ଗୀଗିରି ମୋ ଭବିଷ୍ୟ ବାଣୀ,
ଅବନତି-କାଳ-ରାତ୍ରି ପାହି ଆସିଲାଣି ।

ଖେମଣ୍ଡୀର ବର୍ତ୍ତମାନ ଯୋଗଜନ୍ମା ରାଜା,
ବାଜୁଛି ଉତ୍କଳେ ଯାଙ୍କ ନାମେ ଉଚେ ବାଜା,
ଉଇଁଲେଣି ଉତ୍କଳର ନବରବି ସମ,
କ୍ଷୟ ହୁଏ ଖେମଣ୍ଡୀରୁ ଅବନତି-ତମ ।
ଦେଶବ୍ୟାପୀ ତାହାଙ୍କର ସୁକୀର୍ତ୍ତି ପୌରୁଷ,
ଦାନଭକ୍ତେ ଆର୍ଦ୍ର ସଦା ଦକ୍ଷିଣ ଗଣ୍ଡୂଷ ।
ବହୁଦେଶାଗତ ବହୁ ସୁଜନ ପଣ୍ଡିତ,
ହେଉଛନ୍ତି ନିତ୍ୟ ତାଙ୍କ ରାଜ୍ୟେ ସୁପୂଜିତ ।
ଗାଇବେ ସେମାନେ ତୋର ଗୁଣଗର୍ବ ଗୀତ,
ଧାଇଁବେ ତା ଶୁଣି ଜନେ ହୋଇ ହୃଷ୍ଟଚିତ୍ତ ।
ପୂଜିବେ ତୋତେ ରେ ଗିରି ମଣି ତୀର୍ଥସାର
ଚଢ଼ିବ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ଗ୍ରନ୍ଥେ ତୋହର ନାମେ ଗାର ।
ବାଟକେ ଶୈଳଶ୍ରେଣୀମାଳ ଯାମ୍ୟେ ସ୍ତରେ ସ୍ତରେ,
ନିବଳୀ ରଚା କି ତାହା ଦିଗ-ଲଲାଟରେ ।
ପ୍ରାଚୀଦିଗେ ସୁଦ୍ଧା ସେହି ଅଭ୍ରଂକଷ ଗିରି,
ବସ୍ତାବିଛି ରମଣୀୟ ଭୟଙ୍କର ଶିରୀ ।
ପୌରାଣିକ ପର୍ବତ ସେ ଅମର-ନିବାସ,
ଅଙ୍କିତ ତା ଦେହେ କେତେ କଷ୍ଟ-ଇତିହାସ ।
ପଶୁପକ୍ଷୀ-ମହାବଳ-ଶାର୍ଦ୍ଦୂଳସଙ୍କୁଳ,
ଘନ ବନସ୍ପତିପୂର୍ଣ୍ଣ ସୁନୀଳ ଚଟ୍ଟଳ,
ଝିଲ୍ଲି-ଝଙ୍କାରିତ ସଦା ଝର-ଝର୍ଝରିତ
ବନଚର-ପକ୍ଷିକୁଳ ଗାବନ୍ତି ସଙ୍ଗୀତ ।
ମାଡିଅଛି ତରୁଶାଖେ ବିବିଧ ବଲ୍ଲରୀ,
ଫୁଟିଅଛି ନାନାଫୁଲ—କାନନ ସୁନ୍ଦରୀ ।
ହେରିଲେ ସେ ଗିରିବନେ ଶାନ୍ତ ହୁଏ ମନ,
ସତ୍ପ୍ରସଙ୍ଗପରାୟଣ ପୁଣି ସତ୍ପ୍ରବଣ ।
ପୁରାଣ-ପ୍ରଥିତ ଏହି ପୂତ ଗିରିବର,
ତତ୍ତ୍ୱଦର୍ଶୀ ନେତ୍ରେ ମହାତତ୍ତ୍ୱର ଆକର ।
ଅଜ୍ଞାନ ମଣଇ ସିନା କେବଳ ପଥର,
ତେଣୁ ହେୟ ଜ୍ଞାନେ ତାକୁ ନ କରେ ଆଦର ।
ନ କରୁ ଆଦର ପଛେ ହୀନ ଜ୍ଞାନହତ,
ମାତ୍ର ଯେ ମହତ ସେହୁ ସତତ ମହତ ।

କପିଳେନ୍ଦ୍ର ଦେବ ନାମେ ଉତ୍କଳ ସମ୍ରାଟ,
ବସାଇଲେ ଉତ୍କଳରେ ପୁଣ୍ୟକୀର୍ତ୍ତିହାଟ ।
ତାହାଙ୍କର ଅଷ୍ଟାଦଶ ପୁତ୍ର ମଧ୍ୟୁଁ ଜଣେ,
ବସାଇଲେ ଏ ଖେମଣ୍ଡି ରାଜ୍ୟ ଶୁଭକ୍ଷଣେ ।
ଭାଗୀରଥୀ ବଂଶଧର ସେ ନୃପ-ନନ୍ଦନ,
ଗଜପତି ଆଖ୍ୟା ଧରି କଲେ ଭୂ-ପାଳନ ।
ଘେନିସାମନ୍ତେ ଯଥାକାଳେ ସେ ଭୂପାଳେ କାଳ,
ଅଭିଷିକ୍ତ ହେଲେ ରାଜ୍ୟେ ତାହାଙ୍କ ଦୁଲାଳ ।
ଏହି କ୍ରମେ କେତେ ଜଣ କଲେ ରାଜପଣ,
ପରେ ରାଜା ହେଲେ ବୀର ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ ।
ପରମ ପଣ୍ଡିତ ସେହୁ ଗୁଣ-ବିଚକ୍ଷଣ,
ନ୍ୟାୟେ ଧର୍ମେ କଲେ ରାଜ୍ୟ ଶାସନ ପାଳନ ।
ପ୍ରଜାସୁଖ-ବିବର୍ଦ୍ଧକ ଦାତା ସଦାଶୟ,
ଖୋଳାଇଲେ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ରାଜ୍ୟେ ଜଳାଶୟ ।
ତୋଳାଇଲେ ଶୁଭ୍ରକାନ୍ତି-ଶିରୀ ଧ୍ୱଜବାନ—
ସୁନ୍ଦର ମନ୍ଦିର କେତେ ମନ୍ଦର ସମାନ ।
ବାହାରେ ନୃପତି ସେହୁ, ବ୍ୟବହାରେ ଯତି,
ସତ୍ୟଶୀଳ ଦୟାଶୀଳ ଦେବଭକ୍ତ ଅତି ।
ଇଷ୍ଟଦେବ ରାଧାକୃଷ୍ଣ ସେବାରେ ସତତ
କାୟମନୋବାକ୍ୟ ସହ ଥିଲେ ସେ ରତ ।
କ୍ଷତ୍ରିୟ-ସୁଲଭ ଶୌର୍ଯ୍ୟ ସତ୍ତ୍ୱେ ସେ ରାଜନ,
କରୁଥିଲେ ମନେ ପ୍ରାଣେ କ୍ଷମା ଆଚରଣ ।
କ୍ଷମା ଯିବା ଈଶ୍ୱରର ପ୍ରଗୌରବ ଭୂଷା,
ପ୍ରାଚୀଦିଗ୍‌ଯୋଷାର ଯଥା ଶୋଭା-ଭୂଷା ଊଷା ।
ତଳେକ ଅନେକ ସେହୁ ଶାସନ ପ୍ରଶସ୍ତା,
ଦେବ ଗୁରୁ ଦ୍ୱିଜେ ତାଙ୍କ ଥିଲା ଭକ୍ତିନିଷ୍ଠା ।
ନ ଥିଲେ ସେ ବଡ଼ ଖାଲି କୁଳେ ମାନେ ଧନେ,
ଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ସେ ମହାତ୍ମା ବଡ଼ ଅତି ମନେ ।
ମନର ମହତ୍ତ୍ୱ, ଏହା ପ୍ରକୃତ ମହତ୍ତ୍ୱ,
ମନସ୍ୱୀ ବ୍ୟକ୍ତି କିଏ ବୁଝିବ ଏ ତତ୍ତ୍ୱ ।
ଅଶ୍ୱ ଗାଭୀ ରତ୍ନ ଧନ ବସ୍ତ୍ର ଭୂସମ୍ପତ୍ତି,
ଅଭାବରେ କରୁଥିଲେ ଦାନ ସେ ନୃପତି ।

କେବଳ ଦାନରେ ସେଏ ଲଭୁଥିଲେ ତୋଷ,
ଦରିଦ୍ରଙ୍କ ପାଇଁ ମୁକ୍ତ ଥିଲା ରାଜକୋଷ ।
ତାଙ୍କ ଦାନଧର୍ମବଳେ ତାଙ୍କ ଅଧିକାରେ,
ରହୁଥିଲେ ନାହିଁ ଦୀନଦୁଃଖୀ ଅନାହାରେ ।
ରାଜନୀତି ଆଦି ସର୍ବ ନୀତି-ସୁନିପୁଣ,
ଆଶ୍ରି ଥିଲେ ତାଙ୍କୁ ଦେବ-ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ସଦ୍‌ଗୁଣ ।
କର୍ମବୀର, କର୍ମେ ତାଙ୍କ ନ ଥିଲା ବିଶ୍ରାମ,
ମାନ ନ ଧରନ୍ତି ମନେ ଅଭିମାନ ନାମ ।
କର୍ମକ୍ଷେତ୍ରେ କରୁଥିଲେ ଯେ କର୍ମ ସାଧନ,
କରୁଥିଲେ ରାଧାକୃଷ୍ଣେ ତାହା ସମର୍ପଣ ।
କୀର୍ତ୍ତି-କଳ୍ପତରୁ ସେହି ନରବରଙ୍କର,
ବେନି ରାଣୀ ଗର୍ଭେ ଜାତ ଦୁଇଟି କୁମର ।
ଦିବ୍ୟସିଂହ ଦେବ ତାଙ୍କ ପ୍ରଥମ ସନ୍ତତି,
ଭୂସ୍ୱର୍ଗ-ନୀଳାଦ୍ରି ଧାମେ ହେଲେ ଛତ୍ରପତି ।
ଦ୍ୱିତୀୟ ଶ୍ରୀ ରାଧାକୃଷ୍ଣ ସୁନୀତି-ପଣ୍ଡିତ,
ଅକାଳରେ ହେଲେ ଆହା କାଳ-କବଳିତ ।
ଶ୍ରୀ ବ୍ରଜକିଶୋର ଦେବ ତୃତୀୟ କୁମର
ସାନଖେମଣ୍ଡିମଣ୍ଡଳେ ହେଲେ ଦଣ୍ଡଧର ।
କନିଷ୍ଠ ଶ୍ରୀ ଗଜପତି କୃପାମୟ ଦେବ
ନୁହନ୍ତି ସେ ନର—ନରେ କୃପାମୟ ଦେବ ।
ସମ୍ପ୍ରତି ସେ ପୁଣ୍ୟଶ୍ଲୋକ, ବୃହତ ଖେମଣ୍ଡୀ—
ରାଜସିଂହାସନ ମୁଦେ ଅଛନ୍ତି ମଣ୍ଡି ।
ଦୟା-କ୍ଷମା-ପ୍ରୀତି-ନତି-ଶାନ୍ତି-ସୌଜନ୍ୟାଦି,
ଅଗ୍ରାମ୍ୟ ଭୂଷଣେ ଛନ୍ତି ଶ୍ରୀଅଙ୍ଗ ଆଚ୍ଛାଦି ।
ସାହିତ୍ୟପ୍ରେମିକ ଯେଣୁ, ତେଣୁ ନିତ୍ୟ ନିତ୍ୟ
କରୁଛନ୍ତି ଚର୍ଚ୍ଚା ନବ ନବ ସୁସାହିତ୍ୟ ।
ନବୀନ ପ୍ରାଚୀନ ଗ୍ରନ୍ଥ ଆଲୋଚନା ଫଳେ,
ବାମଣ୍ଡା ସମାନ ଦିଗପହାଣ୍ଡି ଉତ୍କଳେ ।
ସ୍ୱଦେଶୀ ବିଦେଶାଗତ କବିପଣ୍ଡିତରେ,
ରାଜସଭା ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ଥାଏ ନିରନ୍ତରେ ।
ଗୁଣଗ୍ରାହୀ ନରସାଇଁ ବୀର କୃପାମୟ,
କବିପଣ୍ଡିତଙ୍କ ସେହୁ ମହତ ଆଶ୍ରୟ ।

ନିତ୍ୟ କେତେ କେତେ ପ୍ରାଜ୍ଞ କବି-ଗ୍ରନ୍ଥକାର,
ଲଭନ୍ତି ତାହାଙ୍କ ପାଶୁଁ ଯୋଗ୍ୟ ପୁରସ୍କାର ।
କେହି ଲଭେ ପଦ କେହି ଲଭେ ବା ପଦକ
କେହି ପଟ୍ଟବସ୍ତ୍ର, କେହି କନକ-କଟକ । *
"ସଙ୍ଗୀତ-ମକରନ୍ଦ"ର ମକରନ୍ଦ ପାନେ,
ଚହ୍ଲିଲ୍ ସେ କଳକଣ୍ଠ ପିକ କାବ୍ୟୋଦ୍ୟାନେ ।
"ପ୍ରତିଭା-ବିନୋଦ" ଆଖ୍ୟା ସାର୍ଥକ ତାଙ୍କର,
ଗୁରୁଭକ୍ତି ଗୁଣେ ସେହୁ ତାଙ୍କୁ ପଟାନ୍ତର ।
ଧର୍ମ ପାଳନେ ସେ ନୃପ ଧର୍ମର ଦାୟାଦ,
କରନ୍ତି ସତତ ଧ୍ୟାନ ଇଷ୍ଟଦେବ ପାଦ ।
ପାଳନ୍ତି ସେ ଯଥାଶାସ୍ତ୍ର ବ୍ରତ ଉପବାସ,
ସଂସାରରେ ବାହ୍ୟେ ଲିପ୍ତ ଅନ୍ତରେ ଉଦାସ ।
ହୋମଧୂମେ ଆମୋଦିତ ସତତ ନବର,
ମୁଖର ଉତ୍ସର୍ଗ ମନ୍ତ୍ରେ ପ୍ରାଙ୍ଗଣ ତାଙ୍କର ।
ଅନାଥ-ପାଳନ ତାଙ୍କ ଅନ୍ୟତମ ବ୍ରତ,
ପ୍ରଶଂସ୍ୟ ସେ ବ୍ରତ ଅତି ପବିତ୍ର ମହତ ।
ଅତିଥି ବ୍ରାହ୍ମଣ ସେବା, ଜପ ହୋମ, ଦାନ,
ଏ ସକଳ ତାହାଙ୍କର ଦୈନିକ ବିଧାନ ।
ସଫଳ ଉନ୍ନତ ମୂଳ କୃଷିର ଉନ୍ନତି,
ବୁଝିଛନ୍ତି ହୃଦେ ଏହା ସେ ବିଜ୍ଞ ନୃପତି ।
ରାଜ୍ୟରେ ଆଦର୍ଶ କ୍ଷେତ୍ର ଅଛି କେତେ ସ୍ଥାନେ
ଶିଖନ୍ତି ସହଜେ କୃଷିବିଦ୍ୟା ପ୍ରଜାମାନେ ।
ଅନାବୃଷ୍ଟି ଉପଦ୍ରବୁ ଶସ୍ୟରକ୍ଷା ପାଇଁ
ଖୋଳାଇଲେ ବହୁ ଜଳୀ ରାଜ୍ୟେ ନରସାଇଁ ।
ଅର୍ଥକାରୀ ଶ୍ରମଶିଳ୍ପ ଅନ୍ତର୍ବାଣିଜ୍ୟର—
ପ୍ରବୃଦ୍ଧିରେ ଅଛି ତାଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟି ନିରନ୍ତର ।
ଶିକ୍ଷାକାର୍ଯ୍ୟେ ମୁକ୍ତହସ୍ତ ଦେବ କୃପାମୟ
କରୁଛନ୍ତି ଛାତ୍ରବୃତ୍ତି ଦାନେ ବହୁ ବ୍ୟୟ ।
ସେ ବୃତ୍ତିବଳରେ କେତେ ଦରିଦ୍ର ସନ୍ତାନ
ହେଉଛନ୍ତି ସୁବିଦ୍ୱାନ ମାନ୍ୟ ଧନବାନ ।

ସ୍ୱରାଜ୍ୟରେ ବହୁ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାପି ଶିକ୍ଷାଗାର
ଉଦ୍‌ଘାଟିଲେ ପ୍ରଜାଙ୍କର ଉନ୍ନତିର ଦ୍ୱାର ।
ପରମ ଗୌରବମୟୀ ଦେବଭାଷା ପ୍ରତି,
ଅଛି ତାଙ୍କ ସମାଦର ପୁଣି ଆସ୍ଥା ଅତି ।
ରାଜ୍ୟେ ସ୍ଥାପି ଚତୁଷ୍ପାଠୀ ସଂସ୍କୃତ ଶିକ୍ଷାର
ପ୍ରବୃଦ୍ଧିରେ ଅର୍ଥବ୍ୟୟ କରନ୍ତି ଅପାର ।
ସୁନିୟମେ ରାଜ୍ୟ ସ୍ୱୟେ କରନ୍ତି ପାଳନ,
ଘେନିଣ ସୁମନ୍ତ୍ରୀ ମିତ୍ର ପାରିଷଦଗଣ ।
ଆନ ପ୍ରତି ରାଜକାର୍ଯ୍ୟେ ନ-କରି ନିର୍ଭର,
ତନ୍ନ ତନ୍ନ କରି ସବୁ ଦେଖନ୍ତି ନୃବର ।
ବୁଝନ୍ତି ସେ ମୂଲ୍ୟବାନ କାଳର ସମୟ,
ତେଣୁ ନ କରନ୍ତି ଲବେ ତାହା ଅପବ୍ୟୟ ।
କୃପାମୟ କୃପାବଳେ ପୁଣି ସୁପାଳନେ,
କ୍ଷେପୁଛନ୍ତି କାଳ ସୁଖେ ମୁଦେ ପ୍ରଜାଗଣେ ।
କ୍ଷତ୍ରିୟ-ସୁଲଭ ଶୌର୍ଯ୍ୟ ଅତୀବ ପ୍ରଖର,
ମୃଗୟାରେ ପୁଣି ସେହୁ ମୃଗୟୁ କୁଳର ।
ଧନୁର୍ବେଦେ ସେହି ଏକା ତାଙ୍କର ସମାନ,
ଚଳଲକ୍ଷ୍ୟ ଭେଦେ ତାଙ୍କ ଅବ୍ୟର୍ଥ ସନ୍ଧାନ ।
ବହୁ ଭୂସମ୍ପତ୍ତି କରି ବିପ୍ରେ ସମର୍ପଣ
ବସାଇଅଛନ୍ତି କେତେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଶାସନ ।
ଭୋଗ-ପୂଜା ନିର୍ବାହାର୍ଥେ ବହୁ ଦେବଙ୍କର,
ଖଞ୍ଜିଛନ୍ତି ରାଜ୍ୟେ କେତେ କେତେ ଦେବୋତ୍ତର ।
କରାଇଲେ ରାଜ୍ୟେ କେତେ ଦେଉଳ ନିର୍ମାଣ,
ଜୀର୍ଣ୍ଣ ଦେଉଳର ଯୋଗ୍ୟ ସଂସ୍କାର ସାଧନ ।
ନାନାଭାବେ ସାଧୁଛନ୍ତି ସ୍ୱରାଜ୍ୟ ଉନ୍ନତି,
ସ୍ୱଦେଶ-ବାତ୍ସଲ୍ୟେ ସେହୁ ଆଦର୍ଶ ନୃପତି ।
ତାଙ୍କ ସୁବ୍ୟବସ୍ଥା ଫଳେ ତାଙ୍କ ରାଜଧାନୀ,
ହସୁଅଛି ଦେଖାଇଣ ନବ ଗୁରୁଠାଣି ।
ଶ୍ରେଣିବଦ୍ଧ ଭାବେ ଗୃହ ହେବାରୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ,
ସ୍ଥାନମାନ ଦିଶେ କେଡ଼େ ସୁନ୍ଦର ସଜ୍ଜିତ ।

* ବଳୟ ବା କଙ୍କଣ

ମଧ୍ୟେ ସୁପ୍ରଶସ୍ତ ପଥ ବେଢ଼ି ପାଶେ ଗ୍ରାମ,
ମଧ୍ୟେ ମଧ୍ୟେ ଅଛି କେତେ ଦୃଶ୍ୟ ଅଭିରାମ ।
ସୁଧାଶୁଭ୍ର ଦେବାଳୟ ଗର୍ବେ ଉଚ୍ଚ ଯାହିଁ,
ଉତ୍କଳ ପ୍ରାଚୀନ ଶିଳ୍ପ ଗରିମା ଦେଖାଇ ।
ସେ ଦେଉଳେ ହେରି ହୁଏ କଳ୍ପନା ଏରୂପ,
ଖେମଣ୍ଡୀ-ମଣ୍ଡଳଙ୍କର କି ସେ କୀର୍ତ୍ତିସ୍ତୂପ ?
ଉଡ଼ୁଅଛି ଦେବାଳୟ-ଚୂଡ଼େ ଶୁଭ୍ରବାନା,
ବାଜୁଅଛି ତୂରୀ ଭେରୀ ଆଦି ବାଦ୍ୟ ନାନା ।
ପ୍ରତି ଦେବାଳୟେ ଏବେ ଦେବ କୃପାମୟ,
ଖଣ୍ଡିଛନ୍ତି ଅତିରିକ୍ତ ପୂଜାଭୋଗବ୍ୟୟ ।
ପାଇଣ ପ୍ରସାଦ ତହୁଁ ଦୁଃଖିରଙ୍କିଗଣ ।
ଚିରକାଳ ଭୁଲିଛନ୍ତି ଉଦର ଭଷଣ ।
ପଡ଼େ ଏଥି ନିତ୍ୟ କେତେ ଆଗନ୍ତୁକ ପଦ,
ପ୍ରତି ଦେବାଳୟ ଏକ ଏକ ଅନ୍ନଛତ୍ର ।
ଆପଣେ ବିପଣୀଶ୍ରେଣୀ ହୋଇ ସୁସଜ୍ଜିତ
ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଗନ୍ତାଘର ପ୍ରାୟ ଦିଶେ ବିଚ୍ଛୁରିତ ।
ଆଲୋକର ସ୍ତମ୍ଭ ଶୋଭା ପ୍ରତି ଶୃଙ୍ଗାଟକେ,
ଜାଗେ ଦୀପାଧାର ତହୁଁ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳେ ଝଟକେ ।
ରଜନୀରେ ହୁଏ ସେତୁ ନୟନର ଭ୍ରାନ୍ତି,
ଖସି ଆସୁଛି କି ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱୁ ଜ୍ୟୋତିର୍ମୟୀ ପାନ୍ତି ।
ଯହିଁ ନୈଶବିଦ୍ୟାଳୟ ଯହିଁ ପାଠାଗାର,
ଯହିଁ ରଙ୍ଗାଳୟ ଯହିଁ ପାନ୍ଥାଗାର ଦ୍ୱାର ।
ପ୍ରାନ୍ତେ ସ୍ଥିତ ସ୍ୱଚ୍ଛନୀର ପୁଷ୍କରିଣୀଗଣ,
ଶୋଭେ ଯଥା ନଗରୀର ବିଶାଳ ଦର୍ପଣ ।
ସଂସ୍ଥାପିଣ ରାଜଧାନୀ ମଧ୍ୟେ ମୁଦ୍ରାଯନ୍ତ୍ର,
ରଜାମେ ପ୍ରସ୍ତୁତଛନ୍ତି ଉନ୍ନତିର ମନ୍ତ୍ର ।
ସେ ଯନ୍ତ୍ରୁ "ଗୁଣଦର୍ପଣ" ହୋଇ ପ୍ରକାଶିତ,
ଘରେ ଘରେ ଗାଉଥିଲେ ଦେଶବାର୍ତ୍ତା-ଗୀତ ।
ବଖାଣୁଅଛି ସେ କେତେ ହିତ ଉପଦେଶ,
ଲକ୍ଷ ହେଉଅଛି ପୁଣି ସଦା ଦେଶ ଦେଶ ।

ସଂଗ୍ରାମର ଏକମାତ୍ର ସେତୁ ଦେଶଦୂତ,
କର୍ତ୍ତବ୍ୟରୁ କଦାଚିତ ନ ହୁଏ ବିଚ୍ୟୁତ ।
ସ୍ପଷ୍ଟବାଦୀ ବିଚକ୍ଷଣ ଜଙ୍କ ଦୃଢ଼ବ୍ରତ,
ଆକାରରେ କ୍ଷୁଦ୍ର ସିନା ଗୁଣରେ ମହତ;
ରାଜାଙ୍କର ସୁମନ୍ତ୍ରୀ ସେ ପ୍ରଜାଙ୍କର ମିତ,
ଜୀବନ-ପାଞ୍ଜିରେ ଅଙ୍କା ତାର ପରହିତ ।
ସ୍ୱଦେଶର ସୁଶିକ୍ଷିତ ସାହିତ୍ୟ-ରସିକ,
ଉତ୍କଳ-ଜନନୀ କଣ୍ଠେ ଉତ୍କଳ ମାଣିକ,
ସତ୍ୟଶୀଳ କର୍ମବୀର ଶାନ୍ତ ସଦାଶୟ,
କର୍ମମୟ ଜୀବନଟି ତାର ଧର୍ମମୟ ।
କି ବର୍ଣ୍ଣିବ ବାହୁଲ୍ୟ ତା ସୁଖ୍ୟାତି ପୌରୁଷ
ହରିପଦେ ଏ ଭିକ୍ଷା ସେ ଲଭୁ ଦୀର୍ଘାୟୁଷ ।
ଉନ୍ନତିଦାୟିନୀ ନାମେ ଅଛି ଏକ ସଭା
ଆଶା ଅଛି ତାଙ୍କେ ସେତୁ ବଢ଼ାଇବ ପ୍ରଭା ।
କରେ ସେ ସମିତି ଦେଶ ଉନ୍ନତି ବିସ୍ତାର,
ଶିକ୍ଷାବୃଦ୍ଧି ଆଲୋଚିତ ସମାଜ-ସଂସ୍କାର ।
ମହାପ୍ରଭୁ କୃପାମୟ, ମୋର ଏ ବିନତି
ସାଧନ୍ତୁ ସେ ସମିତିର ଆଶୁ ସମୁନ୍ନତି ।
ଜାତୀୟତା ଭାବେ ସେତୁ ହେଲେ ସୁଗଠିତ ,
ଗାଇବ ସତତ ଆତ୍ମନିର୍ଭରତା ଗୀତ ।
ଦେଖାଇବ ପ୍ରଜାପୁଞ୍ଜେ ବିବିଧ ସୁପଥ,
ଶିଖାଇବ ସର୍ବବିଧ ଉନ୍ନତିର ପନ୍ଥ ।
ଅନେକ ପ୍ରାଚୀନ ଦୃଶ୍ୟ ଖେମଣ୍ଡୀ ରାଜ୍ୟରେ,
ପ୍ରକୃତି-ଭୂଷଣ-ପେଡ଼ି ପ୍ରାୟ ଶୋଭା ଧରେ ।
ରାଜଦୁର୍ଗ ପଶ୍ଚିମରେ କୁଞ୍ଜରେଖା * ଗିରି,
ଖଣ୍ଡୋପଲ ସ୍ତୂପ ପ୍ରାୟ ଦିଶେ ତାର ଶିରି ।
ସୁବିଶାଳ ସମତଳ ପିଚ୍ଛିଳ ପାଷାଣ,
ଗିରି-ଉପକଣ୍ଠ-ବନେ ଅଛି ଲମ୍ବମାନ ।
ଆସନରୂପେ ସେ ପାନ୍ଥେ କରେ ପରିଚର୍ଯ୍ୟା,
ଜୀବନ-ସୁହୃଦଙ୍କର କି ସେ ସୁଖ-ଶଯ୍ୟା ?

* ସ୍ୱନାମପ୍ରସିଦ୍ଧ ପର୍ବତ

ଚଉପାଶେ ଘୋର ବନ ମଧ୍ୟେ ଗିରିବର,
ନୀଳନଭେ ଶୋଭେ ଯଥା ନୀଳ ନୀରଧର ।
ସେ ଗିରି-ଗରଭେ ଶୋଭେ ହନୁମାନ ଗୁମ୍ଫା,
ମୁଖ ସାନ ପେଟ ବଡ଼ ଯଥା ମାଟିକୁମ୍ଭା ।
ସାନୁମାନେ ହନୁମାନ ଦର୍ଶନ ଆଶୟେ ,
ଉଠିଲି ସେ ଗିରିପରେ ଆନନ୍ଦେ ନିର୍ଭୟେ ।
ନିମ୍ନଦେଶୁ କ୍ରମଉଚ୍ଚେ ଉଠିବା କାଳରେ ,
ଧରି ଧରି ଉଠୁଥିଲି ପାଦପନିକରେ ।
ଆଗନ୍ତୁକ ଜାଣି ମୋତେ ଧରି ମୋର ହାତ,
ଶିଷ୍ଟାଗୃହେ ପାଛୋଟି ବା ନେଲେ ତରୁବ୍ରାତ ।
ଧନ୍ୟ ତାଙ୍କ ହୃଦ ଅତି ପବିତ୍ର ମହତ,
ଧରିଛନ୍ତି ହୃଦେ ସଦା ମହା ସେବାବ୍ରତ ।
ମାଡନ୍ତି ନିବିଡ଼େ କେତେ ଶୈବାଳ-ବଲ୍ଲରୀ ,
ଶୋଭେ ତାହା ଅଚଳର ଲୋମଦେଶ ପରି ।
ହସୁଛନ୍ତି ବୃନ୍ତେ ବସି କେତେ ଫୁଲ୍ଲ ଫୁଲ ,
ପରକାଶି ଋଷିମୋହୀ ସୁଷମା ଅତୁଳ ।
ବୃକ୍ଷ ବୃକ୍ଷାନ୍ତରେ ଲମ୍ବି ମଖମଲି ଲୁଆଁ ୧
ସୃଜିଅଛି ଠାବେ ଠାବେ ନିସର୍ଗ ଗୃନ୍ଦୁଆ ।
ଇଟଳା ଗୁଳ୍ମ-ରଣିକା ପ୍ରକାଶିଛି ପ୍ରଭା
ଶୋଭାସ୍ୱର୍ଣ୍ଣୀ ରଚିଛନ୍ତି ତହିଁ କେଳି-ସଭା ।
ହେରିଲେ ସେ ଶୋଭା ହେବ ମୂକ ବାବଦୂକ,
ସନ୍ତରିବ ପ୍ରେମ-ଜଳେ ପ୍ରେମିକ ଭାବୁକ ।
ବିବିଧ ସୁକଣ୍ଠ ପକ୍ଷୀ ସ୍ୱର ନିତି ନିତି ,
ବଳେ ବଳେ ହୁଏ ତହିଁ ଶ୍ରବଣ-ଅତିଥି ।
ଦେଖି ଦେଖି ନାନା ଶୋଭା ହେଲି ଅଗ୍ରସର,
ରୁକ୍ଷ-କଣ୍ଟକିତ ମାର୍ଗେ ତର୍କି-କର୍କର ।
ଧର୍ମପଥେ ବିଘ୍ନ ପ୍ରାୟେ କେତେ ଖଣ୍ଡ ଶିଳା ,
ଗମନ ପଥରେ ମୋର ହେଲେ ବକ୍ରଶୀଳା ।
ବହୁକଷ୍ଟେ ଗୁମ୍ଫାଦ୍ୱାରେ ପ୍ରବେଶିଲି ଯାଇ ,
ମାତ୍ର ଭକ୍ତ ବାଟଚଲା ଅବସାଦ ନାହିଁ ।

ଉଲ୍ଲଣ୍ଠା ହୃଦୟ-ସ୍ୱତ୍ତ୍ୱ କଲେ ଅଧିକାର ,
ବାଧେ କି ତାହାକୁ କେବେ ପଥକ୍ଲେଶ ଛାର ।
ଅତି ଅପ୍ରଶସ୍ତ ପଥ ଅନ୍ଧକାର ବଡ଼ା ,
ପଶିବାକୁ କେହି ତହିଁ ନ କରେ ଭରସା ।
ଦିଦୃକ୍ଷାର ପ୍ରେରଣେ ନିର୍ଭୀକ ମନରେ ,
ପଶିଲି ମୁଁ ସେ ବିକଟ ସଙ୍କଟ ଗହ୍ୱରେ ।
ଚିରଦୀପ୍ତ ଧାମୁ ଆସି ଜୀବାତ୍ମା ଯେରୂପେ
ଶାଶ୍ୱତ ନିୟମେ ପଶେ ଭବ-ଅନ୍ଧକୂପେ ।
ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱେ ମହାଶୈଳ, ଦେନି ପାର୍ଶ୍ୱେ ଶିଳାକାନ୍ଥ,
ଅଣ୍ଡାଳି ଅଣ୍ଡାଳି ଗଲି ନୋହି ପଥଭ୍ରାନ୍ତ ।
ମନେ ମନେ ଭାବିଲି ମୁଁ ଅଟେ କେଡ଼େ ବୀର,
ଗିରି-ଗୁରୁଭାର ଅହୋ ସହିଲା ମୋ ଶିର ।
କେତେ କ୍ଷଣେ ଅତିକ୍ରମି ଅନ୍ଧକାର ସ୍ଥଳୀ ,
ଆଲୋକେ ଦେଖିଲି ଅଗ୍ରେ ପାବଚ୍ଛ-ଆବଳୀ ।
ଆରୋହଣ ସେ ପାବଚ୍ଛେ ଉଠିଲି ଉପରେ,
ଦେଖିଲି ପ୍ରଶସ୍ତ କ୍ଷେତ୍ର ଦୀପ୍ତ ଆଲୋକରେ ।
ଗିରିଦେବତାଙ୍କ କି ସେ ଦେହରଣ-ମେଳ,
ତା ଦର୍ଶନେ ଏ କଳ୍ପନା ମନେ ଜାତ ହେଲ ।
ଅବା ଗିରି-ମନ୍ଦିରର ପୂତ ମଖଶାଳା,
ଅଙ୍କିତ ତା ଦେହେ କେତେ ମେହେରବମାଳା ।
ଖସି ଆସି ଗିରିଶିଖୁ ଶିଳା ହୀମକାୟ,
ହୋଇଛି ସେ ମଖଶାଳା ଚିର ଛଦି ୨ ପାୟ ।
ପାର୍ଶ୍ୱଭାଗେ ଅଛି ତାର କ୍ଷୁଦ୍ର ଏକ ଦ୍ୱାର,
ତହିଁ ପଛେ ଗୁମ୍ଫାରମ୍ୟ ଅଛାଲି ପ୍ରକାର ।
ବାହାରିଛି ଦେହୁଁ ତାର ଉପଗୁମ୍ଫା ଏକ,
ବିଳୁଟନ୍ତି କମନୀୟ ରମଣୀ ଅନେକ ।
ଅତିଥିସତ୍କାର ତାଙ୍କ ବଚନକୁ ବଳେ,
ପକ୍ଷବାତେ ବୀଜନ୍ତି ସେ ଶ୍ରାନ୍ତ ପାନ୍ଥଦଳେ ।
ସେ ଗୁମ୍ଫା ମଧ୍ୟରେ ଅଛି ଗମ୍ଭୀର-ଗହ୍ୱର,
ଉକ୍ତ ତହିଁ ହନୁମାନ ମହା କପିବର ।

୧—ଓଙ୍କ ୨—ସ୍ଥଳ

ବେନି କରେ ଶୋଭେ ତାଙ୍କ ବେନି ସାନୁମାନ,
ବୀରଭଙ୍ଗୀରେ ସେ ଭକ୍ତ ବହନ୍ତି ଗୁମାନ ।
ଦିବ୍ୟତ୍ରିଭଙ୍ଗିତ ମୂର୍ତ୍ତି ପବିତ୍ର ପ୍ରଶାନ୍ତ,
ଦର୍ଶନ ମାତ୍ରକେ ହୁଏ ହୃଦେ ଭକ୍ତି ଜାତ ।
ପାର୍ଶ୍ୱଭାଗେ ବିରାଜନ୍ତି ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ,
ମଧୁର ମୋହନ ମୂର୍ତ୍ତି ନୟନରଞ୍ଜନ ।
ସେ ଗୁମ୍ଫାର ଉଚ୍ଚ ତଳ ନୀଚ, ଗଡ଼ାଣିଆ,
ଉପାୟ ନାହିଁ ତା ମଧ୍ୟେ ହୋଇବାକୁ ଠିଆ ।
ବସି ବସି ପ୍ରବେଶିଲି ଗହ୍ୱର ଭିତରେ,
ପ୍ରଣମିଲି ତ୍ରିଦେବତା ପଙ୍କଜ-ପଦ୍ମରେ ।
ପୂର୍ଣ୍ଣ ସେ ଗହ୍ୱର ପୂତ ଧୂପ ପୁଷ୍ପ ଗନ୍ଧେ,
ପୂରୁଏ ଅନ୍ତର ସେଥୁ ଅପୂର୍ବ ଆନନ୍ଦେ ।
ଘୁଞ୍ଚାଇଦେଇ ସେ ମନୁ ପାର୍ଥିବ ବିଚାର,
ଅବଲମ୍ବେ କରେ ତାକୁ ଶାନ୍ତିସୁଖାଗାର ।
ତା ଦର୍ଶନେ ମହାଭାବ ହୁଏ ଅଭ୍ୟୁଦୟ,
ଖେମଣ୍ଡି ରାଜ୍ୟର ସେଥୁ ଭୂସ୍ୱର୍ଗ ନିଶ୍ଚୟ ।
ଥାଏ ଯହିଁ ଚିର ଶାନ୍ତି ଚିର ପବିତ୍ରତା,
ସେହି ତ ସାକ୍ଷାତ ସ୍ୱର୍ଗ ଅଟଇ ସର୍ବଥା ।
ଗିରିଭାଲେ ଅକ୍ଷର ମୁଁ ଅଙ୍କିଛି ଅଙ୍ଗାରେ,
ଲିଭିଯିବ ଅଳ୍ପ ଦିନେ ବାଦର-ବର୍ଷାରେ;
ମାତ୍ର ଯା ଅଙ୍କିଲି ଗିରି ମୋର ହୃଦପଟେ,
ରହିବ ତା ଯେତେ ଦିନ ପ୍ରାଣ ଥିବ ଘଟେ ।
ଯଥାକାଳେ ଫେରିଲି ସେ ଗିରିଶୋଭା ହେରି,
ମାତ୍ର ମନନେତ୍ର ବେନି ନ ଆସିଲେ ଫେରି ।
ଦକ୍ଷିଣ-ପଶ୍ଚିମ କୋଣେ ବିଜୟନଗର,
ପୂର୍ବ ରାଜଧାନୀ ସେହୁ ଖେମଣ୍ଡି ରାଜ୍ୟର ।
ଅଟବୀ-ଶ୍ୟାମଳା ପୁଣି ଅଚଳ-କୁନ୍ତଳା,
ସୌଭାଗ୍ୟ-ସମ୍ପଦେ ପୂର୍ବେ ଥିଲା ସେ ପ୍ରବଳା ।
ଏବେ ତାହା ଭାଗ୍ୟଲକ୍ଷ୍ମୀ ଭାସି କାଳ-ନୀରେ,
ନେଇଛନ୍ତି ଆଶ୍ରା ଯାଇ ଦିଗପହଣ୍ଡିରେ * ।

ଶୋଭାରେ ସେ ସ୍ଥାନ ଥିଲା ଅଳକା ସଙ୍କାଶ,
ହୋଇଅଛି ଏବେ ବ୍ୟାଘ୍ରଭଲ୍ଲୁକର ବାସ ।
ସେକାଳେ ସେ ଥିଲା ସିନା ବିଜୟନଗର,
ମାତ୍ର ଏବେ ହୋଇଅଛି ବିଜନ-ନଗର ।
ରାଜଦୁର୍ଗ ଭଗ୍ନ ହୋଇ ରହି ବିଦ୍ୟମାନ,
ଦେଖାଏ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ ଭାଗ୍ୟପର୍ଯ୍ୟାୟ ପ୍ରମାଣ ।
ଝୁଲୁଥିଲା ଯେଉଁ ଦ୍ୱାରେ ରତନର ଝାଲି,
ଛନ୍ଦିଛି ସେ ଦ୍ୱାରେ ଏବେ ଊର୍ଣ୍ଣନାଭ ଜାଲି ।
ସେ ସ୍ଥାନ କୃତ୍ରିମ ଶୋଭା ଯାଇଅଛି ସରି
ଅଛି ଏବେ ନୈସର୍ଗିକ ମାଧୁରୀ ଆବୋରି ।
ପୂର୍ବେ ଉଠୁଥିଲା ଯହିଁ ଗୀତବାଦ୍ୟସ୍ୱର,
ଏବେ ବନଜନ୍ତୁ ପକ୍ଷିରବରେ ମୁଖର ।
ରାଜପଥ ହୋଇଅଛି କଣ୍ଟକେ ଦୁର୍ଗମ,
ଭଗ୍ନ ଇଟିଖଣ୍ଡେ ତାହା ବିକଟ ବିଷମ ।
ଦେବଶୂନ୍ୟ ଦେବାଳୟ ହୋଇଅଛି ହେୟ,
ଜନଶୂନ୍ୟ ଗୃହ ଯଥା ଜୀବଶୂନ୍ୟ ଦେହ ।
ଦିବ୍ୟ ଛବିମୟ ସେହି ଚିତ୍ରଳ ଦେଉଳ,
ହୋଇଛି ପାଷାଣଭେଦୀ ଶୈବାଳ-ସଙ୍କୁଳ ।
ଏ କାଳେ ସେ ରମଣୀଙ୍କ ଚିର-ପ୍ରିୟବାସ,
ଆଚ୍ଛାଦିଛି ସିଂହାସନ ଘନେ ମାଣ୍ଡି ଘାସ ।
ସ୍ଥିତିର ବିଳାସ-ଗୃହ ନତ କରି ମଥା,
ଶିଖାଏ ନୀରବେ ପାନ୍ଥେ ଭବ-ଭଙ୍ଗୁରତା ।
ଭଗ୍ନଭିତ୍ତି ସୂକ୍ଷ୍ମଶିଳ୍ପ ବିସ୍ମୟୋତ୍ପାଦକ
ହେରିଲେ ତା ନରନେତ୍ର ହେବ ଅପଲକ ।
ଉତ୍କଳ ଦେଶର ପୂର୍ବ ଶିଳ୍ପଗୌରବର,
ମୂକ ସାକ୍ଷୀ ସମ ଆହା ସେ ଶିଳ୍ପନିକର ।
ପ୍ରକାଶଇ କିମ୍ବଦନ୍ତୀ ଚୌଦ୍ୱାର-ଶୋଭିତ—
ପ୍ରସ୍ତର ପ୍ରାଚୀରେ ଥିଲା ନଗର ବେଷ୍ଟିତ ।
କିନ୍ତୁ ନାହିଁ ଏବେ ତାହିଁ ସେ ପ୍ରାକାର ଚିହ୍ନ,
କେଉଁ କାଳୁ ହେଲାଣି ସେ କାଳଗର୍ଭେ ଲୀନ ।

* ବର୍ତ୍ତମାନ ରାଜଧାନୀ

ପ୍ରାଚୀର୍ ଚୌପାଶେ ଘେରେ କୁଣ୍ଡାକାରେ ଜଳୀ,
ହେଉଥିଲା ନାହିଁ ପୂର୍ବେ ଜଳ ତାର୍ ତଳ ।
ଏ କାଳେ ସେ ଆସୁଅଛି ପୋତିହୋଇ କ୍ରମେ,
ସୁରମ୍ୟ ପାବଛି ଏବେ ପଙ୍କିଳ କର୍ଦ୍ଦମେ ।
ନିର୍ମଳ ସୁନୀଳ ନୀରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ବକ୍ଷ ତାର୍,
ସ୍ୱଚ୍ଛଦୁର୍ଗ କଣ୍ଠେ କି ସେ ଇନ୍ଦ୍ରନୀଳ ହାର୍ ।
ତହିଁ ପାଶେ କଚକର ଘନ ମଞ୍ଜୁ, କୁଞ୍ଜ
ଓହ୍ଲାଉଛି ତହିଁ ବାୟୁବସା ପୁଞ୍ଜି ପୁଞ୍ଜି ।
ଲତା ଗହଳେ ସେ କୁଞ୍ଜ ନୀରନ୍ଧ୍ର କୁଟର,
ନ ପାରିବ ଭେଦି ତାକୁ କ୍ଷୁରଧାର ତୀର୍ ।
ରହି ସେ ଦୁର୍ଭେଦ୍ୟ ଲୌହ ପ୍ରାକାର ସମାନ,
କରୁଥିଲା ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗ ଶତ୍ରୁର୍ ଗୁମାନ ।
ତା ଯୋଗୁ ଅଜେୟ ହୋଇ ବିଜୟନଗର,
ରଖିଥିଲା ଅକ୍ଷୁଣ୍ଣ ସେ ଗୌରବ ନିଜର୍ ।
ଉତ୍ତର-ପଶ୍ଚିମ ବ୍ୟାପି ବହେ ଅଶ୍ୱକୂଲ୍ୟା,
ପୂତ ପୟସ୍ୱିନୀ ଧନୀ ଗୁଣରେ ଅତୁଲ୍ୟା ।
ପୀୟୂଷପ୍ରତିମ ତାର୍ ନିର୍ମଳ ଜୀବନ,
କୃପାମୟ ସ୍ୱତ୍ୱେ କି ସେ କୃପା-ପ୍ରସ୍ରବଣ ।
ତରଳ ରଜତଧାର୍ ଉପମା ସେ ଧରେ,
କିମ୍ବା ମଲ୍ଲିମାଳା ସେହୁ ଖେମଣ୍ଡି-ବକ୍ଷରେ ।
ଅବା କୃପାମୟଙ୍କର ଶୁଭ୍ର ଯଶୋରାଶି
ବହେ ନଦୀରୂପେ ଦିବ୍ୟ ଶୋଭା ପରକାଶି ।
ଦେଖି ତୀରେ ଶସ୍ୟକ୍ଷେତ୍ର କ୍ଷୁଦ୍ର କ୍ଷୁଦ୍ର ବନ,
ନିସର୍ଗ ଶୋଭାରେ ହରେ ଦର୍ଶକ ନୟନ ।
କାଳଠାରୁ ବଳି ଆଉ ନାହିଁ ମହାବଳୀ,
ଗ୍ରାସଇ ସେ ଲୌହେ ଯଥା ସୁପକ୍ୱ କଦଳୀ ।
ଅନୁକୂଳେ କରେ କାଳ ସକଳ ସୃଜନ,
ପ୍ରତିକୂଳେ କରେ ପୁଣି ତାହାକୁ ଭୋଜନ ।
କାଳର୍ ଏ ଲୀଳା କିଏ କରିବ କଳନ,
"କାଳସ୍ୟ କୁଟିଳା ଗତି" ସାର୍ଥ ଏ ବଚନ ।
ସେ ସ୍ଥାନୁ ଦୂରସ୍ଥ ଗିରିମାଳେ ଦେଲେ ଚାହିଁ,
ସହଜରେ ଦୃଷ୍ଟିରେଖା ତହିଁ ଫେରେ ନାହିଁ ।

ଯେ ଦିଗେ ଚାହିଁଲେ ଦିଶେ ନୀଳ ଗିରିମାଳ,
ତୋଳିଛନ୍ତି ତୁଙ୍ଗଶିର୍ ଭେଦି ଚକ୍ରବାଳ ।
ଧବଳ କୁଞ୍ଚିତ ଘନେ ଶୋଭେ ସାନୁଦେଶ,
କିବା ସେ ସ୍ଥବିର୍ ଗିରିଶିରେ ପକ୍ୱକେଶ ।
ଅଦୂରେ ଶିଖରୀ-ଶିଖେ ଦିଶଇ ସୁନ୍ଦର,
ଶ୍ରୀ ଉତ୍କଳେଶ୍ୱରଙ୍କର୍ ଧବଳ ମନ୍ଦିର୍ ।
ମହାପ୍ରତାପୀ ସେ ଶିବ ବାଞ୍ଛାବରଦାତା,
ଭକତବତ୍ସଳ ପ୍ରଭୁ ପାପି-ପରିତ୍ରାତା ।
ଦୂରଦୂରାନ୍ତରୁ ନିତି ଆସି ରୋଗିଗଣେ,
ଧାରଣା ପଡନ୍ତି ତାଙ୍କ ପୂତ ଆୟତନେ ।
ବିଜୟ ନଗର୍ ପୂର୍ବ-ଗୌରବ କାହିଁତ,
ହୋଇଅଛି ସେ ଶିବଙ୍କ ସକାଶୁ ରକ୍ଷିତ ।
ଏହାପରି କେତେ ଦୃଶ୍ୟ, ବୃହତଖେମଣ୍ଡି—
ସୁବିଶାଳ କଳେବରେ ଅଛନ୍ତି ବିମଣ୍ଡି ।
ବର୍ଣ୍ଣିଲେ ତା ବଢିଯିବ ପୁସ୍ତକ ଆକାରେ,
ତେଣୁ ଜଳାଞ୍ଜଳି ଦେଲି ଦୁଃଖେ ସେ ଆଶାରେ ।
କୃପାମୟ-କୃପାମୟ ହେ ଖେମଣ୍ଡିପତି,
ଘେନାହେଉ ଛାମୁରେ ମୋ ବିନତି ପ୍ରଣତି ।
ଦେଶୋନ୍ନତି ସର୍ବକାର୍ଯ୍ୟେ ପକାଇଛ ହାତ,
ସାମାନ୍ୟ ଗୌରବ କଥା ନୁହଇ ଏହା ତ ।
ଜାତିହିତେ ଅଛି ସଦା ପୂର୍ଣ୍ଣ ଆନୁକୂଲ୍ୟ,
ସୁକୀର୍ତ୍ତି ସଦ୍‌ଗୁଣ ତବ ଅତୁଲ୍ୟ ଅମୂଲ୍ୟ ।
ଉତ୍କଳର୍ ଆଶାକାଶେ ଶଶାଙ୍କ ପ୍ରକାର୍—
ଉଇଁଅଛ, ହର ଶରେ ଅଜ୍ଞାନ-ଅନ୍ଧାର୍ ।
ଅତି ଦୀନା ହୀନା ଏବେ ଉତ୍କଳଜନନୀ,
ଦୁଃଖ-ଦୁଷ୍ଟ-ରକ୍ତଧାରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ତା ଧମନୀ ।
ରୋଗ, ପୀଡ଼ା, ଅବସାଦ, ଅକାଳମରଣ—
ଆକ୍ରମଣେ ଭୁଞ୍ଜୁଅଛି ଅପାର୍ କଷଣ ।
ବାରମ୍ବାର୍ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷର୍ କଠୋର୍ ଶାସନେ,
ଶୋଇଅଛି ଅଭାଗିନୀ ଶୋକେ ଅଚେତନେ ।
ନୈରାଶ୍ୟେ ଆଳସ୍ୟେ ତନୁ ହୋଇଛି ଅସାଡ଼,
ଭେଦିଛି ଜଡ଼ତା ତାର୍ ଚର୍ମ ମାଂସ ହାଡ଼ ।

ସେତେବେଳେ ଶସ୍ୟକ୍ଷିତା ଅତୀବ ଅସାର,
ତା ନାମେ ଉନ୍ନତି-ଗ୍ରନ୍ଥେ ପଡ଼ ନାହିଁ ଗାର ।
କିବା ଶିକ୍ଷା କି ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ସଭ୍ୟତା ଏକତା,
ସକଳ ବିଷୟେ ସେହୁ ପୋଡ଼ିଅଛୁ ମଥା ।
କୃଷିବାଣିଜ୍ୟରେ ସୁଦ୍ଧା ଏବେ ହୀନବଳା
ପାସୋରି ଅଛୁ କ୍ରମେ ବୃତ୍ତ ଚନ୍ଦ୍ରକଳା ।
ସମାଜରେ ଘୁଣରୂପେ ପଶି କୁସଂସ୍କାର
କରିଦେଇଅଛୁ ରୁଦ୍ଧ ଉନ୍ନତିର ଦ୍ୱାର ।
ଗୁହାଁଛୁ ଉଲ୍ଲଙ୍ଗମାତା ସଜଳ ନେତ୍ରରେ,
ଭଷଣ ପେଣ୍ଡବ ବୋଲି ତୁମ୍ଭେ ତାର ଖରେ ।
ଅଟ ତୁମ୍ଭେ ତାହାଙ୍କର ଯୋଗ୍ୟତମ ପୁଅ,
ପୋଛିଦିଅ ନୃପମଣି, ଜନନୀର ଲୁହ ।

କରୁଅଛ ବହୁକାର୍ଯ୍ୟ କର୍ତ୍ତବ୍ୟରସିକ
ତଥାପି କରୁଛୁ କର ଆହୁରି ଅଧିକ ।
ଦେଲେହେଁ ଗୁଡ଼ାକେ ବହୁ ଜଳ ଜଳଧର,
ନ ମାଗେ କି ଅଧିକ ସେ କରି ଉଚ୍ଚସ୍ୱର ?
ଶିକ୍ଷା ସିନା ମୂଳଭିତ୍ତି ସର୍ବ ଉନ୍ନତିର,
ନାହିଁ ତ ଅଜଣା ଏହା ତୁମ୍ଭର ହେ ବୀର !
ଉନ୍ନତି ସେ ଭିତ୍ତି ପରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହେଲେ,
ହସ୍ତପଦ ପ୍ରସାରିଣ ଖେଳେ ଅବହେଳେ ।
ଶିକ୍ଷାକାର୍ଯ୍ୟେ କରୁଅଛ ତୁମ୍ଭେ ବହୁବ୍ୟୟ,
ଆହୁରି ଅଧିକ କର ଦେବ କୃପାମୟ !
ଯୋଡ଼ୁଛି ବଦାନ୍ୟ ଏବେ ଯୋଡ଼ ମୋ ବଚନ,
ଅନ୍ତରର କୃତଜ୍ଞତା ଭକ୍ତିର ଆଳତି ।

ପୃଷ୍ଠଲେଖ

ଉତ୍ସର୍ଗ ପତ୍ର

ଯାହାଙ୍କର କର୍ତ୍ତବ୍ୟକୁଶଳତା ବହୁଳ ପ୍ରଶସ୍ତିତ,
ପ୍ରଜାପ୍ରୀତି ଅଦ୍ୱିତୀୟ, ଯେ ଜୀବନ-ପ୍ରଭାତରେ
ବାଳସୂର୍ଯ୍ୟ ତୁଲ୍ୟ ପ୍ରକୃତ ସ୍ୱଜମହିମା
ମହୋଜ୍ଜ୍ୱଳ ମଣିମୟୂଖରେ ଉତ୍କଳ-
ସାହିତ୍ୟ-ଗଗନ ଅନୁରଞ୍ଜିତ
କରିଅଛନ୍ତି, ସେହି ବହୁଜନ-
ବରେଣ୍ୟ ସାହିତ୍ୟ-ସହାୟ
ଖଣ୍ଡିଗଡ଼ାଧୀଶ୍ୱର

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଶ୍ରୀ ମାହେଶ୍ୱରୀପ୍ରସାଦ ଦେବ ମହୋଦୟଙ୍କ ପବିତ୍ର
ନାମରେ ଏହି କ୍ଷୁଦ୍ର "ପ୍ରତିଟଲଗି"
ଉତ୍ସୃଷ୍ଟ ହେଲା ।

ପ୍ରଣେତା

ନିବେଦନ

କବିବର ୰ରାୟ ରାଧାନାଥ ରାୟ ବାହାଦୁରଙ୍କ ବଙ୍ଗଳା "ଲେଖାବଳୀ" କାବ୍ୟର ଉତ୍ତର ଲେଖିବା ସକାଶ ସାହିତ୍ୟବିନୋଦ କନ୍ଧିଗଡ଼ାଧୀଶ୍ୱର ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଶ୍ରୀ ମାହେଶ୍ୱରୀପ୍ରସାଦ ଦେବ ମହୋଦୟଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ମୁଁ ଆଦିଷ୍ଟ ହୋଇଥିଲି । ପୁସ୍ତକ ଲିଖିତ ହେଲେ ରାଜା ମହୋଦୟ ମୁଦ୍ରଣ ବ୍ୟୟ ବହନ କରିବାକୁ ସ୍ୱତଃ ସ୍ୱୀକୃତ ହୋଇଥିଲେ । ମାନନୀୟ ରାଜା ମହୋଦୟ ମୋର ସାହିତ୍ୟ ସେବାର ପ୍ରଧାନ ଉତ୍ସାହଦାତା । ପ୍ରାୟ ଛଅଶତ ଟଙ୍କା ବ୍ୟୟରେ "ବନ୍ଦମାଳିକା" ଛପାଇଦେଇ ମୋତେ ଜୀବନ୍ତ ଉତ୍ସାହରେ ଉତ୍ସାହିତ କରିଅଛନ୍ତି । କେବଳ ଏତିକି ନୁହେଁ, ମୋର ଅବସ୍ଥା ଅଭାବମୟ ଜାଣି ଦୁଇ ବର୍ଷ ହେଲା ମୋତେ ମାସିକ ଅର୍ଥ ସାହାଯ୍ୟ କରି ଆସୁଅଛନ୍ତି । ରାଜା ମହୋଦୟଙ୍କର ଏହି ଅସାଧାରଣ ଅନୁକମ୍ପା ସକାଶ ମୁଁ ସ୍ୱୀୟ ଜନ୍ମରେ ସୁଦ୍ଧା ତାହାଙ୍କ ନିକଟରେ ଋଣୀ ରହିବି । କୃତଜ୍ଞତା ଯଦି ରତ୍ନଆଭରଣ ପଦାର୍ଥବିଶେଷ ହୋଇଥାନ୍ତା ଏବଂ ଅନନ୍ତ ସୁନ୍ଦର ପୃଥିବୀର ସୁନ୍ଦରତମ ମଣିମାଣିକ୍ୟରେ ଖଚିତ ହୋଇଥାନ୍ତା, ତେବେ ତାହା ରାଜାଙ୍କ ଉପକାରର କଥଞ୍ଚିତ ପ୍ରତିଦାନ ହୋଇପାରନ୍ତା । ନଚେତ୍ ଅନ୍ୟ ପ୍ରତିଦାନ ନାହିଁ ।

ଭଦ୍ରକ
୧ । ୬ । ୧୮

ଶ୍ରୀ ଚିନ୍ତାମଣି ମହାନ୍ତି

ସୂଚୀ

୧ । ଜାନକୀଙ୍କ ପ୍ରତି ରାମଚନ୍ଦ୍ର

୨ । ସୁଭଦ୍ରାଙ୍କ ପ୍ରତି ଅର୍ଜ୍ଜୁନ

୩ । ଦେବଯାନୀଙ୍କ ପ୍ରତି କଚ

୪ । ମହାଶ୍ୱେତାଙ୍କ ପ୍ରତି ପୁଣ୍ଡରୀକ

୫ । ମାୟାବତୀଙ୍କ ପ୍ରତି ମଦନ

୬ । କମଳକାମିନୀଙ୍କ ପ୍ରତି କୁମାରନାଥ

ପ୍ରତିଲେଖ

[କବିବର ରାୟ ରାଧାନାଥ ରାୟ ବାହାଦୁରଙ୍କ ବିରଚିତ "ଲେଖାବଳୀ"ର ଉତ୍ତର]

ଜାନକୀଙ୍କ ପ୍ରତି ରାମଚନ୍ଦ୍ର

ଆଜି ଶୁଭଦିନ ସୀତେ ଦୁଃଖି-ରାମ ପକ୍ଷେ
ଭାଗ୍ୟଦେବୀ ଅକସ୍ମାତ ପ୍ରସନ୍ନ ତା ପ୍ରତି
(ହାୟ ଯେଉଁ ଦେବୀ ତାକୁ ଏତେକାଳଯାଏଁ
ଦେଉଥିଲେ ଯନ୍ତ୍ରଣାଭରେ ତାର କର୍ମଦୋଷେ ।)
ତବ କୃପାପତ୍ର ପ୍ରିୟେ, ବୋଳିଦେଲା ଆହା
ବିଷାଦ ହୃଦୟ-କ୍ଷତେ ଅମୃତ ମଲମ ।
କି ଲେଖିବି ପ୍ରତିଲେଖ, କେଉଁ ମୁଖେ ଅବା,
ଦୁଷ୍କୃତର ଦଗ୍ଧ ସ୍ମୃତି ଆଣେ ଘୋର ଲଜ୍ଜା,
ଧିକ୍କାରେ ଫୁଟାଇ ସଦା ଆତ୍ମକୃତ ପାପ,
ନିଜକୁ ଗୁରୁଆଘାତ କରେ ନିଜ ମନ ।
ଲେଖିବାକୁ ଅଗ୍ରସର ହେଉଛି ଯେତିକି
ଇଚ୍ଛା ମୋର, ଟାଣୁଅଛି ତେତିକି ପଛକୁ
କି ଏକ ସଙ୍କୋଚ ଭାବ ପ୍ରବଳେ ତାହାକୁ,
ଯଥା ରାଜଦର୍ଶନାର୍ଥୀ-ଅପରାଧୀ-ଜନେ
ଟାଣିଦିଏ ଦୌବାରିକ ଗଳଥା ପ୍ରଦାନି,
ଅଥବା ସମାଜ ଯଥା ସ୍ୱଦେଶଦ୍ରୋହୀକୁ ।
ତୁମ୍ଭେ ସତୀସେବ୍ୟା ମହାସତୀ, ମୁଁ ତୁମ୍ଭର
ଅକିଞ୍ଚନ, ଅଭାଜନ, ଅଭାଗ୍ୟ ପତି,
ଅଦୋଷେ ପେଷିଲି ବନେ, ଅନାଥିନୀ କରି
ବୁଦ୍ଧିହୀନ ସତ୍ୟ-ଶୂନ୍ୟ ବ୍ୟର୍ଥ ଅପବାଦେ,
ଧିକ୍ ମୁଁ ପାମର, ଯାହା ତୁମ୍ଭଠାରୁ ବଳି
ମଣିଲି ଲୋକାପବାଦ ଭୟେ ମୂଲ୍ୟବାନ,
ସୀତେ, ତୁମ୍ଭେ କ୍ଷମାବତୀ ପୁଣ୍ୟବତୀ ଦେବୀ,
ଏ ଦାରୁଣ ଅପମାନ, ଭୀଷଣ ଦୁର୍ଗତି
ପାସୋରି ଦୁଃସ୍ୱପ୍ନ ପ୍ରାୟ କ୍ଷମିଲ ଗୋ ମୋତେ
ଇଚ୍ଛିଥିଲେ ପାରିଥାନ୍ତ ଉଗ୍ର ଶାପାନଳେ
କରି ମୋତେ ଭସ୍ମୀଭୂତ, ମାତ୍ର ତା ବଦଳେ
ପ୍ରଦର୍ଶିଲ ବହୁଗୁଣ ଭକ୍ତି ପୂର୍ବଠାରୁ,
ଗୁରନ୍ୟଦୈବତେ, ଏହା ନୁହେଁ କି ତୁମ୍ଭର
ଆଦର୍ଶ ଚରିତ୍ର-ଚିତ୍ର-ପବିତ୍ର-ମହିମା ।
ଗାଇଦିଏ ସ୍ୱପ୍ନେ ଅଳି ଗୁଣୁଗୁଣୁ ସ୍ୱରେ,
କରେ ପଦାଘାତ, ଏତେ ଉତ୍ପୀଡନସତ୍ତ୍ୱେ
ଉତ୍ତରେ ସ୍ୱମଧୁ ଟିକି ତାହାକୁ ସୁମନ ।
ଇକ୍ଷୁଦଣ୍ଡେ ଦେଲେ କଳ ଆରେ ପେଷିବ ଯେତିକି,
ତେତିକି ସେ ରସଦାନେ ଶୀତଳିବ ପ୍ରାଣ,
ଢାଳିଦିଏ ପ୍ରଭାକର ତପ୍ତକରଧାର
ଦେହ ଅଙ୍ଗେ, ତଥାପି ସେ ପ୍ରଭାକର-ପ୍ରାଣା ।
ଅମର-ଅକ୍ଷମ୍ୟ ଯେଉଁ ଗୁରୁତର ପାପ,
କ୍ଷମିଲ ସେ ପାପ ମୋର ତୁମ୍ଭେ ଅବହେଳେ
ଅମର୍ତ୍ତ୍ୟ ଆସନୁ ଉଚ୍ଚ ତୁମ୍ଭର ଆସନ ।
ତାପସ-ତନୟେ, ତୁମ୍ଭେ ସ୍ୱଭାବତାପସୀ,
ଆଜନ୍ମ ସଂଯମବତୀ ମହାଧୈର୍ଯ୍ୟଶୀଳା,
ସର୍ବଂସହା, ଯଥା ତବ ମହୀୟସୀ ମାତା,
ଯେତିକି କୃଷାଣ ତାକୁ କରେ ହଣାମରା
ତେତିକି ପ୍ରଦାନେ ସେତୁ ରତନ କାଞ୍ଚନ ।
ସମ୍ବୋଧିଛ ଦାସୀ ବୋଲି, ମାତ୍ର ମୋହୋ ପରି

ଅଭୀଷ୍ଟସର୍ବସ୍ୱ ଭାଗ୍ୟେ ସ୍ୱର୍ଗପଦ ସିନା
ବିଧାତାଙ୍କ କରୁଣାର ଅପବ୍ୟବହାର;
ଭାଗ୍ୟ ଯଦି ବିନିମିତ ହେଉଥାନ୍ତା ଭବେ,
ତେବେ ଯେ ଚଣ୍ଡାଳ ଊଣା, ତାହା ଭାଗ୍ୟ ସହ
ବଦଳାଇନଅନ୍ତ ଏ ଦଗ୍ଧ ଭାଗ୍ୟ ମୋର ।
ହୋଇପାର ତୁମ୍ଭେ ମୋର ପ୍ରଜା, ମାତ୍ର ମୋର
କ୍ଷୁଦ୍ର ହୃଦ ନୁହେଁ ତବ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣସିଂହାସନ ।

କି ହେବ ଚାହିଁଲେ ଦେବି, ନ ଚାହେଁ କି ହାୟ
ଚନ୍ଦ୍ରିକାକୁ ଚନ୍ଦ୍ର, କାମ୍ୟ ଶକ୍ତିକୁ ଶଙ୍କର ?
ମାତ୍ର ମୋର ଭାଗ୍ୟଦୋଷୁଁ ବଞ୍ଚିତ ମୁଁ ଏବେ—
ମୋର ବୋଲି କହିବାକୁ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ସୁନ୍ଦରି !
ତଥାପି ତୁମ୍ଭେ ଯା ମୋତେ ମଣୁଛ ଆତ୍ମୀୟ,
ସେ ତୁମ୍ଭର, କୃପାମୟି, କୃପା-ନିଦର୍ଶନ ।
ଚକ୍ଷୁସତ୍ତ୍ୱେ ଅନ୍ଧ ହୋଇ ମୁଁ ମୂଢ଼ ପାମର
ନିର୍ମଳ ଚରିତ୍ରେ ତବ କଲି ଦୋଷାରୋପ,
ଏଣୁ ତବ ପୂତ ନାମ ଉଚ୍ଚାରଣେ ସତି,
ଖଣ୍ଡୁ ନାହିଁ ଏ ପାପୀର ଶତଲେହେଁ ବଦନ ।
ଯେଉଁ ସୁକୃତରୁ ମୁହିଁ ହେଲି ତବ ପତି,
ପୁଣି ଯେଉଁ ଦୁଷ୍କୃତରୁ ହେଲି ଏ ବର୍ବର
ଦଳୀ ତୁମ୍ଭେ, ଗୁଣବତି, କେ କହିବ ତାହା ?
କି ବଜ୍ରରେ ବିଷବୃକ୍ଷେ ଛନ୍ଦିଲେ ବିଧାତା
ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣବଲ୍ଲୀ, ତାହା ତାହାଙ୍କୁ ହିଁ ଜଣା ।

ସୀତେ, ତୁମ୍ଭେ ଅଯୋଧ୍ୟାର ରାଜଲକ୍ଷ୍ମୀ, ପୁଣି
ଶୋଭାଲକ୍ଷ୍ମୀ, ସରଃଲକ୍ଷ୍ମୀ ସରୋଜିନୀ ଯଥା,
ତୁମ୍ଭର ଅଭାବେ ଏବେ ଭଜନ୍ତି ଅଭାଗୀ
ହତଶ୍ରୀ ଅବସ୍ଥା । ତାକୁ ଛାଡିଲ ଯେ କାଳେ
ତୁମ୍ଭେ, (ମୋର ସୁକଠୋର ନିର୍ମମ ଆଦେଶେ)
ବହିଲା ସେକାଳେ ଘୋର ବିଷାଦ-ଝଟିକା,
ବିସର୍ଜି ଆହାର ପାନ ଝୁରିଲା ନଗରୀ,
ହସ୍ତିଶାଳେ ହସ୍ତିଗଣ କାନ୍ଦିଲେ ବିକଳେ,
ଅଶ୍ୱେ ମନ୍ଦୁରାରେ, ପକ୍ଷୀ ପିଞ୍ଜରେ, ଶାଖାରେ
କାନ୍ଦିଲେ ନୀରବେ ଆହା ଆକାଶ ପାତାଳ,
କାନ୍ଦିଲେ ଭାସ୍କର, ଆମ୍ଭ କୁଳ-ଅଧିଦେବ
ବୃଷ୍ଟିଧାରା ବ୍ୟାଜେ, ହାୟ ସୃଷ୍ଟି ଚରାଚର
ଧରିଲା ଯେସନେ ଦୀକ୍ଷା ଶୋକ-ଗୁରୁଠାରୁ ।
ସକଳେ ମୋ ପ୍ରତି ଯେତେ ପ୍ରକାଶିଲେ ଘୃଣା,
ଢାଳିଲେ ମୋ ଶିରେ ମୌନ ଅଭିଶାପ ଅଗ୍ନି,
ନୀରବ ଭର୍ତ୍ସନା-ବିଷ, ରଟିଲା ସର୍ବତ୍ର
ତୁମ୍ଭର ପ୍ରଶଂସା, ଆଉ ମୋର ନିନ୍ଦାବାଦ ।
ବହିଲା ସରଯୂ ସ୍ରୋତ ପ୍ରଖରେ ଉଛୁଳି,
ତା ସହ ଉଛୁଳି ପୁଣି ବହିଲାକ କେତେ
ଅତୀତ ସ୍ମୃତିର ସ୍ରୋତ, ଉଠିଲାକ ବାଜି
ଜୀବନ-ଯମୁନା ତୀରେ ବିଷାଦ-ମୁରଲୀ
କୋଟି ରନ୍ଧ୍ରେ, କୋଟି ସ୍ୱରେ, କି କହିବ ତାହା,
ଯେଉଁ ଫଳ ଅବା ଗାଇ ସେ ବିଫଳ ଗୀତ,
ଶୁଣି ତାହା ହେବ ସିନା ଅପବ୍ୟୟ ଖାଲି
ତୁମ୍ଭର ପବିତ୍ର ଅଶ୍ରୁ, ଘାଣ୍ଟିଲେ ଅନଳେ
ଅଧିକ ଉତ୍ତାପ ସିନା ଲାଗିବ ଶରୀରେ ।
ସେକାଳେ ଆକୁଳ ଯେତେ ହେଲା ମୋ ହୃଦୟ
ବର୍ଣ୍ଣିବାକୁ କାହିଁ ତାର ଭବପ୍ରାଣ ଭାଷା ?
ଯେଉଁ ରୂପେ ହୃଦ ଯଦି ହୁଅନ୍ତା ଦେଖାଇ,
ବୁଝନ୍ତ ତା ଦେଖି ତୁମ୍ଭେ ଏ ଦୀନ କଷଣ ।
ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଅନ୍ତର ଦେଖି ବୁଦ୍ଧିବୃତ୍ତି ଆଦି
ତେଜିଲେ ସକଳେ ମୋତେ, ହାୟ ପୂର୍ବେ ଯେବେ
ହରିଲ ବନବାସେ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ପ୍ରେୟସି,
ସେ କାଳରେ ବଳେ ବଳେ ପାଶେ ଆସି ଆଶା
ଦେଉଥିଲା ମୁହୁର୍ମୁହୁଃ ଅଶେଷ ସାନ୍ତ୍ୱନା,
ମାତ୍ର ଏବେ ସେହି ସୁଦ୍ଧା ନ ପଶିଲା କତି,
ତେଜିଲେ ସକଳେ, ମାତ୍ର ନ ତେଜିଲା ଏକା
ଜ୍ୱଳନ୍ତ-ଯନ୍ତ୍ରଣା-ସ୍ମୃତି, ଆସି ଦୁଷ୍ଟା ସଦା
ଦୂତୀରୂପେ, କ୍ଷଣେ କ୍ଷଣେ କହେ ତୁମ୍ଭ କଥା;
ଶୁଣି ତାର ସେ କରୁଣ କଠୋର ବଚନ
ମନ କଷ୍ଟେ, ନ ପାରିଲି ରଖି ଅବ୍ୟାହତ

ଧୈର୍ଯ୍ୟ ! ତହୁଁ ପରେ ଆସି ଅଦ୍ଭୁତ ପାପ—
ଭୀଷଣ ମୂରତି, ଦ୍ୱେଷ-କଷାୟିତ-ନେତ୍ରେ
ଦେଖାଇ ତର୍ଜନୀ ଗର୍ଜି ତର୍ଜିଲା ବସ୍ତ୍ରର;
ଘାରିଲା ଆଶଙ୍କା ଶତ ଆଶଙ୍କା ଶତାରେ,
ଭାବିଲି ମୋ ପାତକର ଯୋଗ୍ୟ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ
କି ଅଛି ବ୍ୟବସ୍ଥା-ଶାସ୍ତ୍ରେ, ମୃତ୍ୟୁ ଭିନ୍ନ ଆଉ ?
କେତେ ଯେ ସାଧିଲି ତହୁଁ ମୃତ୍ୟୁକୁ କାତରେ
କର ଯୋଡ଼ି, ସବିନୟେ ମାଗିଲି ଶରଣ,
ମାତ୍ର କି ନିଷ୍ଠୁର ଦେବ, ଶୁଣିଲେ ଯା' ନାମ
କମ୍ପିଉଠେ ଚରାଚର ସର୍ବ ଥରହର,
ସେ ମୃତ୍ୟୁ ଡରିଲା ମୋର ସମ୍ମୁଖୁଁ ପାପେ ।
ବିରହ-ବେଦନା ତବ ନ ପାରିଣ ସହି
ନିର୍ମାଣିଲି ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣସୀତା, ମାତ୍ର ସେ ଜାଳିଲା
ତୀବ୍ର ଚିତା, ଦହିଲାକ ହୃଦୟ-କାନନେ,
ହୋଇଥିଲା ଦଗ୍ଧ ସେହୁ ନିର୍ମାଣ ସମୟେ
ବଣିଆ ହାତରେ ଯଥା, ଅଗ୍ନିକୁଣ୍ଡେ ବୁଡ଼ି;
ଫିଟାଇ ସେ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ-ପୋଥି ଗାଇଲା କରୁଣେ
ଶୋକଛନ୍ଦେ ଶୋକ ଅଧ୍ୟା, ମନ୍ଦ୍ର ମୌନସ୍ୱରେ ।
ଥାଉ ସେ ବିଗତ କଥା, କି ଲାଭ ତହିଁରେ,
ବୈଶାଖ ପଞ୍ଜିକା ପୃଷ୍ଠା ଜ୍ୟୈଷ୍ଠେ ଓଲଟାଇ
ମିଳିବ କି ଫଳ, ଖାଲି ବ୍ୟର୍ଥ ଶ୍ରମ ବିନା ।
ନୀରବ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଯାହା ଦେଖାଇଛ ଦେବ,
ନୁହେଁ ତାହା ମନଃପୂତ ମୋର, ଜାଣେ ଘନ
ଏକାନ୍ତ ଆଶ୍ରିତା ତାର ତୃଷାର୍ତ୍ତା ଚାତକୀ,
ତଥାପି ଯଦ୍ୟପି କରେ ତାହାକୁ ନିରାଶ,
ତେବେ କେଉଁ ପ୍ରଭୁପଣ ତହିଁ ନୀରଦର ?
ସର୍ବାଗ୍ରେ ଶାଖାକୁ ଖାଦ୍ୟ ଯୋଗାଇ ପାଦପ,
ପଛେ ସିନା ପୁଷ୍ଟି କରେ ଉପବୃକ୍ଷ ଅଙ୍ଗ ।

ବର୍ଜି ନାହିଁ ତୁମ୍ଭକୁ ମୁଁ ଯଶୋଲାଭ ଆଶେ,
ବରଞ୍ଚି ଅର୍ଜିଛି ନିନ୍ଦା, କି କହିବ ହାୟ,
ଦାନବ-ପ୍ରକୃତି ଦୁଷ୍ଟା, ଠେଲିଦେଲା ଦୂରେ
ମାନବ-ସୁଲଭ ମୋର ହୃଦୟ ମହତ୍ତ୍ୱେ,
ଅନାୟତ୍ତେ, ତେଣୁ ପ୍ରିୟେ ତେଜିଲି ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ।
ସେହି ଅପକର୍ମ ହେତୁ ବ୍ୟାପିଗଲା ଘରେ
ଲୋକ-ନିନ୍ଦା ଅପବାଦ ଚୌଦିଗେ ମୋ ନାମେ,
ବ୍ୟାପେ ଯଥା ଭଗ୍ନବନ୍ଧ ଜଳାଶୟ ଜଳ,
ବର୍ଜି ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ କଲି ପ୍ରଜାଙ୍କୁ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ,
ନଦୀର ସ୍ୱଭାବ, ସେହୁ ଖାଇ ଏକ କୂଳ
ବାନ୍ଧେ ଆନ କୂଳ, ଏଥେ କେଉଁ ଯଶ ତାର ।
ସମ୍ମାନର ପୁଷ୍ପାଞ୍ଜଳି ଲଭି କଲ ତୁମ୍ଭେ,
ମଣ୍ଡିଲି ମୁଁ ଦଗ୍ଧ ଶିରେ ଅଖ୍ୟାତି-କିରୀଟ ।
ବଢ଼ାଇଲ ତୁମ୍ଭେ ଯେଉଁ ନବୀନ କୀର୍ତ୍ତିର
ନବ ମନ୍ଦାକିନୀ-ଧାରା, ଶୀତଳ ନିର୍ମଳ,
ଦେଖାଇଲ ପୁଣି ଯେଉଁ ନବ ସାହିତ୍ୟର
ସରସ ନବୀନ ଭାବ, ଅନଶ୍ୱର ତାହା ।
ଅମ୍ଳାନ ପାରିଜାତକ ଚରିତ ତୁମ୍ଭର,
ବିତରିବ ସୁଗନ୍ଧ ସେ ସଦା ସମଭାବେ ।

ଦେଖିବାକୁ ମୋତେ ତୁମ୍ଭେ ଲଳନା ସତତ,
କିନ୍ତୁ ଦେଖାଦେଇ ତବ ବିପୁଳ ଧୈର୍ଯ୍ୟର—
ବିଶ୍ୱଜୟୀ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ-ସୌଧ କରିବାକୁ ଭଗ୍ନ
ଶୋକାଙ୍କିତ ଆତ୍ମା ସଦା ଅକ୍ଷମ ରାମର !

ବନେ ବନେ କେତେ ଦୁଃଖ ଭୁଞ୍ଜିଲ ବୈଦେହି !
ଦାରୁଣ ବିପଦ ମଧ୍ୟେ ତୋଳିଲ ଯେବଣ
ରତ୍ନ-କାଞ୍ଚନ-ସୌଧ, ଯଶୋରତ୍ନଚୂଡ଼,
ମୁକ୍ତିର-ମନ୍ଦିର ତାହା ଚିର ଅନଶ୍ୱର ।
ବିପଦ-ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ବେନି କରନ୍ତି ମାନବେ
ବିଶୁଦ୍ଧ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ, ଆମ୍ଭ ପୂର୍ବ ପିତାମହୀ
ସାଧ୍ୱୀସେବ୍ୟା ଶୈବ୍ୟା ଦେବୀ, ସହି ବହୁ କ୍ଲେଶ
ସୃଜିଗଲେ ନାରୀକୁଳେ ମହିମା-ମୁକୁଟ
ତେଜସ୍କର, ତେଜସ୍କର ଯଥା ଆମ୍ଭ ବଂଶ—
ଅଧିଦେବ ପ୍ରଭାକର ପ୍ରଭା, ଯେଉଁ କୁଳ
ମଣ୍ଡିଥିଲେ ଶୈବ୍ୟା, ସେହି କୁଳେ କୁଳବଧୂ

ତୁମ୍ଭେ, ହେଲ ତାହାଙ୍କର କୀର୍ତ୍ତିର୍ ଦାୟାଦ,
ରଘୁବଧୂ ! ରଘୁକୁଳ ଧନ୍ୟ ତବ ଯୋଗେ ।

ପ୍ରଶଂସିନ୍ତ ନିଜ ଗୁଣେ ବାହୁବଳେ ମୋର୍;
ଲଜ୍ଜିତମସ୍ତକେ କଥା ପୁଷ୍ପର ମୁକୁଟ ?
ନାହିଁ ଯାର ହୃଦବଳ ନୈତିକ ସାହସ,
ସେ ତ କାପୁରୁଷ, ତାର୍ ବାହୁବଳ ସିନା
କ୍ଲୀବ ଆସ୍ଫାଳନ—ତାହା ବ୍ୟର୍ଥ, ଶୂନ୍ୟଗର୍ଭ ।
ସାଧିତ ରାବଣ-ବଧ ଭ୍ରାତୃବଳେ ପୁଣି
ତୁମ୍ଭର ଶକ୍ତିରେ, ମୁହିଁ ଉପଲକ୍ଷ ମାତ୍ର ।

ନୁହନ୍ତି ଗୋ ତବ ପୁତ୍ରେ କରୁଣା-ଭିକାରି,
ବୀର୍ ଶିଶୁ, ପ୍ରତିପାଳି ବୀରୋଚିତ ଧର୍ମ
ଲଭିବନ୍ତି ସମ୍ମାନର ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ-ସିଂହାସନ;
ସତୀ ପୁତ୍ର, ସତୀ ତେଜେ ତେଜସ୍ୱୀ ବିଶେଷେ,
ସତୀର୍ ଦୁର୍ଜ୍ଜୟ ତେଜ ଯାହାଙ୍କ ଶରୀରେ
କୁଳିଶ-କବଚ ପ୍ରାୟ ରଖିଛି ଆବରି,
କାର୍ ସାଧ୍ୟ ତ୍ରିଭୁବନେ ତାହା କଳେବରେ
ଛୁଇଁବ ଅଙ୍ଗୁଳି ଟିପ, କେ ସେ ଦୁଃସାହସୀ,
କା'ର୍ ଶକ୍ତି ସିଂହୀ-ସୁତେ କରିବ ଧର୍ଷଣ ?
ଲଭିଛି ମୁଁ ତାଙ୍କ କରେ ରଣେ ପରାଜୟ,
ମାତ୍ର ତହିଁ ନାହିଁ ମୋର୍ ଦୁଃଖ ଅବା କ୍ଷୋଭ,
ପ୍ରତ୍ୟୁତ ମୋ ପକ୍ଷେ ତାହା ପରମ ଆନନ୍ଦ,
ଗୁଣବାନ ପୁତ୍ରଠାରୁ ଯେଉଁ ପରାଜୟ,
ଜୟଠାରୁ ବଳି ସିନା ତାହା ପ୍ରୀତିପ୍ରଦ,
ବୀରର୍ ବାଞ୍ଛିତ ତାହା, ବୀରର୍ ସୌଭାଗ୍ୟ ।
ନାରୀ-ଆଦର୍ଶିକେ, ସୀତେ, ହେଉପଛେ ସମ
ଯେତେ ହୀନ ଅଭାଜନ କିମ୍ବା ଅଭିଶପ୍ତ,
ମାତ୍ର ସେହୁ ବୀର୍-ପିତା ପୁଣି ସତୀ-ପତି,
ଏ ଗୌରବ କେବେ ତାର୍ ନ ହେବ ମଳିନ ।
ତୁମ୍ଭର ସତୀତ୍ୱ ତେଜେ ମୋର୍ ଏ କଳଙ୍କ
ଭସ୍ମ ହୋଇ ଉଡ଼ିଯିବ ଏହା ମୋ ବିଶ୍ୱାସ;
ତୁମ୍ଭ ପରି ନାରୀରତ୍ନ କୁଳ-ସମୁଜ୍ଜ୍ୱଳା,
ମିଳୁ ମୋତେ ଜନ୍ମେ ଜନ୍ମେ, ମାତ୍ର ତୁମ୍ଭ ଭାଗ୍ୟେ
ମୋ ଭଳି ଅଧମ ପତି ନ ଲିଖୁ ବିଧାତା ।
ତୁମ୍ଭେ ମୋର୍, କିନ୍ତୁ ସୀତେ, ମୁଁ ତୁମ୍ଭର୍ ବୋଲି
କହିବି ବା କେଉଁ ମୁଖେ, ଲଜ୍ଜା-ମଥା ଖାଇ,
ତୁମ୍ଭ ସେବା ତୁମ୍ଭ ଯତ୍ନ ସ୍ମରିଲେ ସକଳ,
ଦୁର୍ଦ୍ଦମିତ ଶୋକାବେଗ ଉଚ୍ଛୃଙ୍ଖଳ ସ୍ରୋତେ
ହୁଏ ହୃଦ ବିକ୍ଷୋଭିତ, ଆସେ ଅଶ୍ରୁ ନେତ୍ରେ,
ସେ ନିର୍ବାକ ଅଶ୍ରୁ, ପ୍ରିୟେ କହିବ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ
ଜ୍ୱାଳାମୟ ହୃଦୟର୍ ଭିତର୍ କାହାଣୀ,
ଅକଥିତ ଯେଉଁ ବ୍ୟଥା ସାରସ୍ୱତ ତନ୍ତ୍ରେ,
ବିନ୍ଦୁଏ ଅଶ୍ରୁରେ ତାହା ହୁଏ ପ୍ରତିଭାତ ।
କେଉଁ ଉପକାର୍ ତୁମ୍ଭେ ନ ସାଧିଛ ମୋର୍,
ସେହି ମୁହିଁ ଅକୃତଜ୍ଞ ବର୍ଜିଲି ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ
ଅକାରଣେ, ଏହି ତ ମୋର୍ ନୈତିକ ବିବେକ,
ଛି-ଛି ଶତ ଧିକ ମୋର୍ ନୃପତି-ଗୌରବେ ।
କପାଇଁ ଅକାଳ ମୃତ୍ୟୁ ଆଶଙ୍କା ପ୍ରେୟସି,
ରଖିବ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ତୁମ୍ଭ ଧର୍ମ ଚିରକାଳ ।

ପମ୍ପାସର୍ ପୂର୍ବସ୍ମୃତି ଉଦ୍‌ବୋଧି ମୈଥିଳି,
ଲେଖିଅଛ ଶୋକ-ଲେଖ, କି ଫଳ ତହିଁରେ ?
ଦୁଃଖକାଳେ ସୁଖ-ସ୍ମୃତି ବଜ୍ରବ୍ୟଥା ସିନା ।
ଫୁଙ୍କିଲେ ଅନଳ-ସ୍ତୂପେ, ଲଭିବ ଉତ୍ତାପ
ବହୁଗୁଣେ, ହେବ ତହିଁ ସନ୍ତୁଲ କେବଳ,
କେଉଁ ଫଳ ଦଗ୍‌ଧ କ୍ଷତେ ଅନଳ ପ୍ରଲେପେ ।
ତୁମ୍ଭ ଯୋଗେ ରଘୁକୁଳେ ଲାଗିଲା କଳଙ୍କ
ଏ ତୁମ୍ଭର ଭ୍ରାନ୍ତ ଉକ୍ତି, ହୋଇଛି ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ
ତବ ଯୋଗେ ରଘୁକୁଳ, ପୂତ ପ୍ରଶସ୍ତିତ
କେବଳ ଲେପିଲି ତହିଁ କଳଙ୍କ-କାଳିମା
ଏ ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ, ସେହି ବଂଶ-ଅଯୋଗ୍ୟ-ସନ୍ତାନ,
ଶବ ଦେହେ ଅଳଙ୍କାର୍ ସମ ତା ଉପାଧି ।
ମଣ୍ଡିଲେ ଯେ ସିଂହାସନେ ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ର, ରଘୁ

ପୁଣ୍ୟଶ୍ଳୋକ ଦେବତଙ୍କ ନୃପେ, ଏବେ ହାୟ
ଅପବାଦ କଳୁଷିତ ମୋ ପରଶେ ତାହା !
କେବଳ କି ମୁନିଋଷି ଆବାସ ଅରଣ୍ୟ,
ଥାଆନ୍ତି ତହିଁରେ ସୁଦ୍ଧା ବିବିଧ ଶ୍ୱାପଦ ।

କି ଗୀତ ଗାଇବେ ଶିଶୁ, ମୋ ଅତୀତ-ଗୀତ ?
କ୍ଷମା କର ଦେବ, ଶୁଣି ଆତ୍ମ-ଦୁଷ୍କରଣୀ
ଲଜ୍ଜାରେ ଅଧୋବଦନ ହେବ ପିତା ସତ !
ନ ଭୁଲ ଗୋ ଯେଉଁସୁପ୍ତା ସ୍ମୃତି-ନାଗୁଣୀକି ।
ବିଫଳ ବୈଦେହୀ, ତବ ମୃତ୍ୟୁର ଆଶଙ୍କା,
ଲଭିଲଣି କର୍ମେ ତୁମ୍ଭେ ଚିର ଅମରତା,
ଆଦର୍ଶ ସ୍ୱାମୀତ୍ୱ ଯେତୁ ଜନନୀ ଜାତିରେ,
ଆବର ଗୃହିଣୀ-କନ୍ୟା-ଭଗିନୀରୂପରେ,
ଗାଇବ ଯା ଯଶୋଗାଥା ଭବିଷ୍ୟ ପୁରୁଷ
ଶତ କଣ୍ଠେ, କୋଟି କଣ୍ଠେ ଗାଇବେ ମାନବେ,
ତାର ପୁଣି ନାହିଁ ମୃତ୍ୟୁ, ଛୁଇଁଲେ ସେ ତାକୁ
ସତୀତ୍ୱର ବ୍ରହ୍ମତେଜେ ଯିବ ଦଗ୍ଧ ଜଳି ।
ନ ପୋଷ ଗୋ ଚିନ୍ତା ଦେବ, ଶିଶୁଙ୍କ ସକାଶେ
ଜୀବନ-ପ୍ରଭାତେ ଦୁହେଁ ରବିଶଶୀ ରୂପେ
ଉଇଁ ଏ ଅରଣ୍ୟାକାଶେ, ପୃଥ୍ୱୀର-ବରେଣ୍ୟ,
ମନୁଷ୍ୟତ୍ୱ ମହିମାର ମାଣିକ୍ୟ-ମୟୂଖେ—
ସ୍ନିଗ୍ଧୋଜ୍ଜ୍ୱଳ, ତପୋବନେ କରନ୍ତି ରଞ୍ଜିତ,
ରାଜଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ଚିହ୍ନେ ଚିହ୍ନିତ ଶିଶୁଏ ,
ଭବିଷ୍ୟ ଅଦୃଷ୍ଟ ତାଙ୍କ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ମଙ୍ଗଳ ,
ତାଙ୍କ ପାଇଁ ବୃଥା ବ୍ୟଥା ନ ଲଭ ଜାନକି !

ସଦା ଶୋକାତୁର ମାତା କୌଶଲ୍ୟା ସୁମିତ୍ରା
ତୁମ୍ଭ ପାଇଁ, କହି ତାଙ୍କୁ ତୁମ୍ଭର ବାରତା
କରିବାକୁ ଶୋକ ତାଙ୍କ ବୃଦ୍ଧି ବହୁଗୁଣ
ନ ଜୁଟେ ସାହସ ମୋର, କ୍ଷମା କର ଦେବ,
ପାଳନେ ଅକ୍ଷମ ମୁହିଁ ସେହି ଅନୁରୋଧ,
କେବଳ କି ମାତୃହୃଦୟ କାନ୍ଦନ୍ତି ସତତ,
କାନ୍ଦୁଛନ୍ତି ତୁମ୍ଭ ପାଇଁ ପ୍ରକୃତି-ସୁନ୍ଦରୀ,
ଝୁରୁଛନ୍ତି ବନଗିରି ପୃଥ୍ୱୀ ତରଙ୍ଗିଣୀ
ଝୁରୁଛନ୍ତି ପୁଣି ଖେଦେ ଆକାଶ ପାତାଳ ।

ଲେଖିଅଛି ଚନ୍ଦ୍ରକେତୁ କଥା ସୁକୁମାର,
ପ୍ରେରିଲି ତାହାକୁ ତବ ଉପରୋଧମତେ,
ଚରଣେ ଦେବତା ଶିଶୁ, ପିତୃଠାରୁ ବଳି
କରେ ମୋତେ ଶ୍ରଦ୍ଧାଭକ୍ତି, ତଥା ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ସେ
ମଣେ ମାତା ତୁଲ୍ୟ, ସ୍ୱୀୟ ମାତାରୁ ଅଧିକ,
ବଞ୍ଚିଥାଉ ବତ୍ସ ବହି କୀର୍ତ୍ତି-କିରୀଟେ;
ସିଞ୍ଚ ଏହି ଆଶୀର୍ବାଦ-ସୁଧା ତାହା ଶିରେ ।
ହୋଇଛି ବିଦାୟ ଏବେ, ଯଜ୍ଞ ସାଙ୍ଗ ପରେ
ଆସି ଏହି ତମୋନାଶି-ପୁଣ୍ୟ-ତପୋବନେ
ମାଗିବ ସ୍ୱ-ଅପରାଧ କ୍ଷମା, ତୁମ୍ଭ କାନ୍ତ,—
ତପୋନିଷ୍ଠ ବାଲ୍ମୀକିଙ୍କ ପଦେ, ମୁନିବରେ
କରାଇ ପ୍ରସନ୍ନ, ସତୀ, ସପୁତ୍ର ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ
ମାଗିନେବ ତାଙ୍କଠାରୁ ଦାନ ଭିକ୍ଷା ରୂପେ ।
ଉଭୟେ କ୍ଷମିବ ମୋତେ ଜାଣେ ମୁଁ ନିଶ୍ଚୟ,
ସତୀ, ଯେଣୁ ଦେବି କ୍ଷମା-କରୁଣା-ନିର୍ଝର ।

ସୁଭଦ୍ରାଙ୍କ ପ୍ରତି ଅର୍ଜୁନ

ଲେଖ ନା, ଏ ପ୍ରଣୟିନୀ ସୁଭଦ୍ରେ ତୁମ୍ଭର,
ଅବା ତୁମ୍ଭେ ସ୍ୱୟଂ ଆସି ସମର୍ପିଛ ମୋତେ
ପ୍ରୀତିର ସଙ୍ଖୋଳା, କିଛି ପାରୁ ନାହିଁ ବୁଝି ।
କିମ୍ବା ଏ ଉନ୍ମତ୍ତ ସ୍ମୃତି-ଫଳକ-ଭ୍ରମର ?
ଅହୋ କି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ପୁଣି, ଏ ଚିଠାଉ ତବ
ଫୁଟାଉଛି ଦେଖ, ତବ ପ୍ରାଣର ବୈକଲ୍ୟ,
ଅନ୍ତରର ବ୍ୟଥା ତବ ଧରି ଛନ୍ଦ ସ୍ୱର,
ହେଉଛି ଧ୍ୱନିତ ତହିଁ, ମୌନେ ଶୋକତାନେ ।
ସେ ଦିନୁ ଦେଇଛି ଜାଣ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ହୃଦୟ—
ଯେ ଦିନ ରୈବତ-ତଳେ ବନଦେବୀରୂପେ
ବସି ଗୁନ୍ଥୁଥିଲ ହାର ବନଫୁଲ ତୋଳି,
ସ୍ମିତହାସିନି ଗୋ, ତବ ସ୍ମିତ ହାସ ସହ
ନ ହୋଇ ତୁଳ ସେ ଫୁଲ, ଦିଶୁଥିଲ ମ୍ଳାନ,
ଲାବଣ୍ୟ-ଚଞ୍ଚଳ-ପ୍ରଭା ଉଠୁଥିଲ ଆହା
ଚହଟି ଶରୀରୁ, ଯଥା ପ୍ରଭାତ-ବାନ୍ଧବୀ
ଉଷାଦେହୁ ଉଦ୍ଭାସିତ ଦିବ୍ୟ ସ୍ୱର୍ଣଧାର,
ଧରିନେଲ ସେହି ଶୋଭା ଚିତ୍ତକୁ ମୋହର—
ଦୃଷ୍ଟିମାନେ, ଧରିନିଏ ଯଥା ଅଠାକାଠି
ମୁହୂର୍ତ୍ତେ ବିହଙ୍ଗେ, ତହୁଁ ରହିଲି ମୁଁ ଗୃହୁଁ
ଶୋଭାର କାଙ୍ଗାଳୀରୂପେ, ବହୁକ୍ଷଣ ଯାଏ,—
ବହି ଅନିବୃତ୍ତ ଉଗ୍ର ଆକାଙ୍କ୍ଷା ମନରେ ।
କୌମୁଦୀ-ବିଧୌତ ଆସ୍ୟ ଆହା କି ରୁଚିର,
ଖେଳୁଛି ଉପରେ ତାର ଅମରୀ ମହିମା,
ମୁଖ ନୁହେଁ ତାହା, ନିଶ୍ଚେ ଚନ୍ଦ୍ରିକାର ଫୁଲ,
ଅଥବା ଆକାଶ ଧରି ମୁକ୍ତ ଫରୁଆରେ
ରକ୍ଷିତ ଅପୂର୍ବ ମଣି,—ରତନପ୍ରଭବ ।
ଅନବଦ୍ୟ ସେ ମାଧୁରୀ, ଅସହୃଦନ୍ୟାସ,
ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅନୁଭୂତିର ଅନୁଭୂତ ଯହିଁ,
କି ସାଧ୍ୟ ଭାଷାର ତାହା କରିବ ପ୍ରକାଶ ?
ତବ ଅପାସୋର୍ଗ୍ୟ ମୂର୍ତ୍ତି ରହିଛି ପ୍ରେୟସି,
ଲାଖି ମୋ ନୟନେ ସଦା, ଜାଗ୍ରତେ ଶୟନେ,
ସୁଷୁପ୍ତି ମଧ୍ୟରେ ଦେଖେ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ସ୍ୱପନେ ।
ମନଚୋର ଅପବାଦ ଅର୍ପିଛ ସୁଭଦ୍ରେ,
ମୋତେ, ତୁମ୍ଭେ ସୁଦ୍ଧା ନୁହ ଊଣା ସେ ବିଦ୍ୟାରେ,
ଚୋରି କରି ମନ ମୋର ଗୋ ମନଚୋରଣି,
ଆରୋପିଛ ଦୀନପ୍ରାଣେ କଣିକାଏ ଆଶା,
ଜୀବିତ ସେ ଆଶାବଳେ ଅବଧି ଅର୍ଜୁନ ।
ରମଣୀପ୍ରବର ତୁମ୍ଭେ କୋମଳପ୍ରକୃତି,
ପୁରୁଷ କଠୋରମତି, ତବ ସହବାସେ
ଶିଖିବି ମୁଁ କୋମଳତା, ଶୁଭଗୁଣଚୟ,
ପୁରୁଷଚରିତ୍ର-ଶୁଦ୍ଧି ନାରୀହାତେ ସିନା ।
ତୁମ୍ଭେ ସତୀ ପୁଣ୍ୟବତୀ ଜାଣିଛି ନିକର
କରିଦେବ ତୁମ୍ଭେ ମୋତେ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ନିର୍ମଳ ।
ସିନ୍ଧୁଜଳ କଟୁ ହେଉ ତଟିନୀ ରୂପସୀ
ନୁହେଁ ପ୍ରତିକୂଳା ତାର, ପ୍ରତ୍ୟୁତ ସ୍ୱନୀରେ
କରିନିଏ ସଂଶୋଧନ ସିନ୍ଧୁ-ମନ୍ଦଗୁଣ ।
ଯେ ଚିତ୍ର ଚିତ୍ରଣେ ତୁମ୍ଭେ ଅକ୍ଷମ ସର୍ବଥା
କେମନ୍ତେ ଚିତ୍ରିବି ତାହା ମୁଁ ଅଚିତ୍ରକର,
କେବଳ ନୁହଁ ଗୋ ତୁମ୍ଭେ ଚିତ୍ରକଳା-ଶିଳ୍ପୀ
ଭାଷାଶିଳ୍ପେ ୧ ସ୍ୱରଶିଳ୍ପେ ୨ ମହା ଧୁରନ୍ଧରୀ,
ଏତେ ଶିଳ୍ପେ ସୁଦକ୍ଷ ଯେ କେଉଁ ଚିତ୍ର ଅବା
ଅଗୋଚର ତାର, ଧନ, ଭୁକ୍ତଭୋଗୀ ବିନା
କେ ଚିତ୍ରିବ ଅନ୍ତରର ଚିତ୍ର, କେ ବୁଝିବ
ପୀଡ଼ାର ଯନ୍ତ୍ରଣା ହାୟ ପୀଡ଼ିତ ବ୍ୟତୀତ ।

୧—କବିତା ୨—ସଙ୍ଗୀତ

ପାର୍ଥ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଦିନେ ପ୍ରବେଶି କାନନେ
ଦେଖିଲି କୁରଙ୍ଗୀ ସୁପ୍ତ ବ୍ରତତି ନିକୁଞ୍ଜେ,
ଧନୁ ଗୁଣେ ଖର ଶର ଯୋଖି ଖର କରେ
ବିନ୍ଧିଲି ତାହାକୁ, ଶୁଣି କାର୍ମୁକ ଟଙ୍କାର
ଚହିଁଲା ମୃଗୁଣୀ ଚାହେଁ ଗ୍ରୀବା ଭଙ୍ଗି ମୋତେ,
ଦେଖି ତା' ଚକିତ ନେତ୍ର, ପଡ଼ିଲା ମନେ
ତୁମ୍ଭର ନୟନ-ଶୋଭା, ତହୁଁ ଲକ୍ଷ୍ୟ-ଦକ୍ଷେ
ନ ପଡୁ ଣୁ ଶର, ପେଷି ଦ୍ୱିତୀୟ ଶାୟକ
ପ୍ରତିସଂହରିଲି ତାହା ନ ପଡୁ ନିମେଷ ।
ଆଉ ଦିନେ ପ୍ରାଣସଖା ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ସହିତେ
ଭ୍ରମୁ ଭ୍ରମୁ ରୈବତକେ, ଦେଖିଲୁଁ ସହସା
ଦିଦ୍ୱାର ଗହ୍ୱର ମଧ୍ୟେ ଭୀଷଣ କେଶରୀ,
ତହୁଁ ଆକ୍ରମିଲୁଁ ତାକୁ ଦୁହେଁ ବେନି ପାର୍ଶ୍ୱୁଁ
ଉଠିଲା ବିକଟେ ଗର୍ଜି ହର୍ଯ୍ୟକ୍ଷପ୍ରବର
ରୋଷକଷାୟିତ ନେତ୍ରେ, ହେଉ କଟୀ ତାର,
କୃଶକଟି ! ଅବିକଳ ତୁମ୍ଭ କଟୀ ଭଳି,
ହେଲାକ ଶିଥିଳ ମୁଷ୍ଟି, ପଡ଼ିଲା ହସ୍ତରୁ
ଧନୁର୍ବାଣ ଖସି, ସିଂହ ପଳାଇଲା ହେଳେ,
ତା ଦେଖି ହସିଲେ ସଖା, ହେଲି ମୁଁ ଲଜ୍ଜିତ ।
କେତେ ବଖାଣିବି ପ୍ରିୟେ, ଜାଣିବ ନିକର
ଅର୍ଜୁନ ତୁମ୍ଭର ଏକା, ତୁମ୍ଭେ ଅର୍ଜୁନର ।
ଶୌର୍ଯ୍ୟବତୀ ଚିତ୍ରାଙ୍ଗଦା ମଣିପୁର-ମଣି,
ନେଇଥିଲା କିଣି ମୋତେ ଶୌର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରଭାବରେ,
ମାତ୍ର ତୁମ୍ଭେ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟରେ କିଣିନେଲ ଧନ,
ବାନ୍ଧିଛ ପ୍ରୀତିର ଯେଉଁ ସୁଦୃଢ଼ ବନ୍ଧନେ
ପ୍ରାଣର ବନ୍ଧନ ତାହା, ସ୍ୱଭାବ-ଅଚ୍ଛେଦ୍ୟ
ଆସନ୍ନ ବିବାହୋତ୍ସବେ ସର୍ବେ ମହାସୁଖୀ
କେବଳ ଅସୁଖୀ ତୁମ୍ଭେ, ଏହା ପ୍ରାକୃତିକ,
ନିଶାର ତୁଷାରେ ଫୁଟେ ଆନ ଯେତେ ଫୁଲ,
ମାତ୍ର ସରଃ-ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣାମ୍ବୁଜ ସହେ କି ସୁନ୍ଦରୀ
ତୁଷାରେ ମଉଳେ ସିନା, କିନ୍ତୁ ସେ ତୁଷାର
ନୁହେଁ ଦୀର୍ଘକାଳସ୍ଥାୟୀ, ଅନନ୍ତର ଉଇଁ

ରବି ଶୂନ୍ୟେ ଉଡ଼ାଇ ସେ ନୀହାରକଣିକା—
ଧୂମେ କରି ପରିଣତ, ହସାନ୍ତି ତାହାକୁ ।
କି ଦୁଃଖ ଯାଦବି, ତବ ? ଯାହାର ସୋଦର
ଭବଦୁଃଖହର ତାହା ଭଗିନୀର ଦୁଃଖ !
ବିଷମ ସମସ୍ୟା ଭଳି ହୁଏ ଏହା ପ୍ରତେ ।
ନ ହେବ ଅନ୍ୟଥା କେବେଁ ତବ ମନୋରଥ,
କୋଟି ଅନ୍ତରାୟେ ଦେଉ, ସ୍ରୋତସ୍ୱିନୀ ଗତି
ରୋଧିବାକୁ କେ ସମର୍ଥ କହ ଜଗତରେ ।
ନ ବରୁଣୁ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ମୁଁ ସାରଥି ପଦରେ
ବରିଲେଣି ସତ୍ୟଭାମା, ଶୁଭ ସୂଚନା ସେ
ଭାବୀ ମିଳନର, ଆମ୍ଭ ଉଭୟ ପକ୍ଷରେ,
ଶୁଣିଛି ମୁଁ ସଖାମୁଖେ କେତେ କେତେ ଥର
ତୁମ୍ଭର ସାରଥିତ୍ୱର ବିପୁଳ ପ୍ରଶଂସା,
ତବ ରଥ-ଚାଳନର ଅପୂର୍ବ ଛନ୍ଦର
ଦେଖି ହେବେ ନତଶିରା, ଲାଜେ ଅଧୋମୁଖ,
ଜଗତେ ଯେ ଏକମାତ୍ର ଅଦ୍ଭୁତ ସାରଥି,
ତୁମ୍ଭ ପରି ବୀର-ନାରୀ ଲଭିଲେ ଅର୍ଜୁନ,
ମଣିବ ସେ ଆପଣାକୁ ଧନ୍ୟ ଅଦ୍ୱିତୀୟ ।
ପ୍ରଶଂସିଛ ପ୍ରିୟେ ତୁମ୍ଭେ ବୀରତ୍ୱ ମୋହର
ତୁମ୍ଭେ ଯେ ଅଦ୍ଭୁତ ବୀର, କେ ନ ଜାଣେ ତାହା?
ବାଣର ଅସାଧ୍ୟ ଯାହା, ସାଧିପାର ତାହା
ଦୃଷ୍ଟିରେ ଅକ୍ଳେଶେ ତୁମ୍ଭେ, ଅତ୍ୟୁକ୍ତି କି ଏହା ?
ବୀରର ବିଶିଖୁଁ ତୀକ୍ଷ୍ଣ ଭୀରୁର କଟାକ୍ଷ ।
ଦେଖିଛି ସ୍ୱପନେ ଯାହା ହେବ ତାହା ସତ୍ୟ
ପ୍ରଭାତରେ କାଲି, ସ୍ୱପ୍ନ ନୁହେଁ ତାହା ପ୍ରିୟେ
ପ୍ରକୃତର ଅଗ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ଛାୟା-ସଙ୍କେତ ସେ,
ଧରିବି ମୃଗୟୁ ବେଶ; ମାତ୍ର ଏ ମୃଗୟା
ନୁହେଁ ପଶୁଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ, ଏହା ମାନବ-ପାରିଧି,
ଧରିବ କାନନ ଛାଡ଼ି ଦ୍ୱାରକା ନଗରୀ
ହୋଇ ଅସ୍ତ୍ରେ କଣ୍ଟକିତ, ସ୍ୱାପଦ ତହିଁରେ
ଲୁଚୁଥାଏ, ମୁହିଁ ତାହା ସମ୍ମୁଖେ ବନାଶି
କରିବି ନିରୁପଦ୍ରବ କାନନ-ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କୁ ।

କିଏ ସେ ଶାସନ-ଲକ୍ଷ୍ମୀ, ପାଣ୍ଡବ କି କହ ?
ନ କହ ପରୁଷେ, ମାତ ତୁମ୍ଭେ ସେହ୍ମ ଦେବୀ ।
ଆସୁ ଦର୍ପୀ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ, ହେବ ହୃଷ୍ଟହୃଷ୍ଟ
ଚେଦୀଶ୍ୱର ପଶୁମତ୍ତ ଶିଶୁପାଳ ପରି ।
କେଶବ ପ୍ରସ୍ତାବେ ହଲୀ ନ ହେଲେ ସମ୍ମତ
କି କ୍ଷତି ତହିଁରେ ଅବା; ଜାଣ୍ ମୁଁ ପ୍ରତିଜ୍ଞା
ସୁନାଶି ପ୍ରତିଜ୍ଞା ତାଙ୍କ ରଖିବ ନିଜର୍
ଦେବ, ତବ ଆତ୍ମମାନ, ନ ହେବ ଅନ୍ୟଥା ।

ହେଉନ୍ତୁ ସେ ଅନ୍ତରାୟ, ନୁହେଁ ମୁଁ ଶଙ୍କିତ,
ରୁକ୍ମିଣୀ-ହରଣ-ସ୍ମୃତି-ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଆଲେଖେ
ଜାଣିନେବ କର୍ତ୍ତବ୍ୟର ପଥ ନିରୂପଣ ।
କି ସାନ୍ତ୍ୱନା ଦେବି ଭଦ୍ରେ, ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଅଧିକ,
ଏ ଗାଣ୍ଡୀବ ଧନୁକର ହେଜ ପରାକ୍ରମ
ରହ ନିର୍ବିକଲ୍ପେ ଦେବି, ଧଇର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ଭାଳି,
କାଲି ନିଶ୍ଚେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବ ତବ ମନ-ସାଧ,
ସତ୍ୟ ସତ୍ୟ ସତ୍ୟ ଏହା ଧ୍ରୁବ ନିସଂଶୟ ।

ଦେବଯାନୀଙ୍କ ପ୍ରତି କଚ

ଫୁଟିଲୁ ସଙ୍ଗତେଁ, ତବ ଗୁପ୍ତ ମନୋଭାବ,
"କାହିଁକି ନ ମିଶ ତୁମ୍ଭେ କି ଭାବ ଶରଳେ"
ଦେଇଛ ଏ ଭାବାନ୍ତର ଲଜ୍ଜା ଆଣି ପଣ
ପ୍ରାଣେ ତବ, ପ୍ରାଣପ୍ରିୟେ, ନବଦୀକ୍ଷାରୂପେ ।
ବୟୋବୃଦ୍ଧି ସହ ବଢେ ବାଲ୍ୟର ପ୍ରଣୟ
ଏହା ପ୍ରଣୟର ଧାରା, ନିତ୍ୟ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷିତ,
ପ୍ରାତେ ସ୍ନେହନେତ୍ରେ ହେରି ସୂର୍ଯ୍ୟେ ସରୋଜିନୀ
ଲଜ୍ଜାବଶେ ଅଧୋମୁଖୀ ହୁଏ କି ମଧ୍ୟାହ୍ନେ,
ବରଂ ବହୁଗୁଣ ସ୍ନେହେ ନିରେଖେ ପ୍ରିୟକୁ ।
ଯୌବଧର୍ମ ମିଳନର ନୁହେଁ ଅନ୍ତରାୟ,
ପାଦପଉଠିତା ଲତା ହେଲେ ପୁଷ୍ପବତୀ
ରହେ କି ପାଦପଠାରୁ ଅନ୍ତର ସେ କାଳେ ?
କେଉଁ କାଳେ ଘନ ସଙ୍ଗ ତ୍ୟାଜେ କି ବିଜୁଳି ?
କି ସାଧ୍ୟ ଲଜ୍ଜାର, ଦୁଷ୍ଟା କେବଣ ସାହସେ
ଛୁଇଁବ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ପ୍ରେମ-ପୁଣ୍ୟ ପୂଜା ବେଦୀ
ସ୍ୱର୍ଗର ସମ୍ପଦ ପ୍ରେମ ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ଅକ୍ଷୟ,
ଲୋଡେ ନାହିଁ ସେ ପ୍ରାକୃତ ଲାଳସା-ଭଣ୍ଡାର,
ନାହିଁ ଆନ ପ୍ରତିଦାନ ବିଶୁଦ୍ଧ ପ୍ରେମର,
ସେହି ଏକା ପ୍ରତିଦାନ ତାର ଜଗତରେ ।
ପ୍ରେମିକପ୍ରେମିକାହୃଦୟେ କରିଦିଏ ପ୍ରେମ
ଏକୀଭୂତ, ଏକୀଭୂତ କରିଦିଏ ଯଥା
ପବିତ୍ର ପ୍ରୟାଗ ତୀର୍ଥ ଜାହ୍ନବୀ ଯମୁନା,
ହୁଏ ନାହିଁ ବାରି ତହୁଁ କିଏ କାହା ବାରି ।
ପ୍ରେମର ଦୂରତା ନାହିଁ, ଇନ୍ଦୁ ସିନ୍ଧୁ ମଧ୍ୟେ
ବ୍ୟବଧାନ ଦୃଷ୍ଟ୍ୟାତୀତ ଅନନ୍ତ ଗଗନ,
ତଥାପି ଅକ୍ଷତ ସଦା ଉଭୟର ପ୍ରେମ ।
ପ୍ରେମ ସାମ୍ୟାନ୍ୱିତ, ନାହିଁ ଇତର ବିଶେଷ—
ତାର, ନୁହେଁ ଅବା ଘନ କେତେ ବଡଲୋକ,
ମାତ୍ର ସେ ପ୍ରେମରେ ବଦ୍ଧ,—କ୍ଷୁଦ୍ରାଦପି କ୍ଷୁଦ୍ର
ଅଗଣ୍ୟ ସ୍ତବକ ସହ—ବନର ବିହଙ୍ଗ ।
ମାନେ ନାହିଁ ପ୍ରେମ ପୁଣି ଜାତିଧର୍ମ ଭେଦ,
ଅନଳ ଅନିଳ ଧର୍ମ ସୃଷ୍ଟି ବିପରୀତ,
ମାତ୍ର ପରସ୍ପର ମଧ୍ୟେ ପ୍ରୀତି ଗାଢତର ।
ପ୍ରେମିକ ପ୍ରେମିକା ମଧ୍ୟେ ଜଣକ ଭୋଗନେ
ଆନ ଯଦି ଲଭେ ତୃପ୍ତି, ଜଣକ ପୀଡାରେ
ଅପର ଯଦ୍ୟପି ଭୁଞ୍ଜେ ବିଷମ ଯନ୍ତ୍ରଣା,
ତେବେ ସେମାନଙ୍କ ପ୍ରେମ, ବାସ୍ତବିକ ପ୍ରେମ,
ଅମର-ବାଞ୍ଛିତ ତାହା ପରମ ପାବନ ।
ଘୃଣ୍ୟ ସିନା ରସିକନ୍ୟ, ନାଗରିକ ପ୍ରେମ,
ତାହା ବ୍ୟଭିଚାର, ଅତଃ ନରକର ଦୂତ;
କାଂସ୍ୟପାତ୍ର ପରଶରେ ବିଷବତ ଯଥା
ନାରିକେଳ ଜଳ, ତଥା ହେୟ ପରିତ୍ୟାଜ୍ୟ
ଗ୍ରାମ୍ୟ ସୁଖମିଶା ପ୍ରେମ, ଇନ୍ଦ୍ରିୟମୂଳକ ।
ପରିଣାମ-ଅଶ୍ରୁବର୍ଷୀ ଆପାତ-ମଧୁର
ବାଲ୍ୟସୁଖ, ସଖି ! ବଡ ଯନ୍ତ୍ରଣାଦାୟକ,
ନ କର ଗୋ ଉଦ୍‌ବୋଧନ ତାର ଦଗ୍ଧ ସ୍ମୃତି,
ହୋଇଛି ନିଦ୍ରିତ ତାହା ଚିରଦିନ ପାଇଁ;
ବଡ ନିଷ୍ଠୁର ସେ, ନାହିଁ ଦୟା ମାୟା ତାର,
ଯାହା ନିଏ ତାହା ଆଉ ନ ଦିଏ ଫେରାଇ ।
ଆହା କେତେ ସୁମଧୁର ବାଳୁତ ସମୟ,
ସେ କାଳେ ହୃଦୟ ଥାଏ କୋମଳ ନିର୍ମଳ,
ସଂସାର-ଜଞ୍ଜାଳଶୂନ୍ୟ ପୂତ, ନିର୍ବିକାର,
"ବସୁଧୈବ କୁଟୁମ୍ବକଂ" ସେ କାଳର ଦୀକ୍ଷା ।
ଲାଗେ ନାହିଁ, ସେ କାଳରେ ଭବ-ଉଷ୍ଣ-ବାତ୍ୟା
ଦେହେ, ଦଂଶେ ନାହିଁ ହୃଦେ ଶତଫଣା କୋଳି
କୁଟିଳା-ଭୁଜଙ୍ଗୀ, ତୀବ୍ର-ଗରଳ-ଭୀଷଣା ।
ହେଉଥାନ୍ତା ସ୍ଥାୟୀ ଯେବେ ମାନବ ଜୀବନେ
ବାଲ୍ୟକାଳ, ତେବେ ଏହି ପାପମୟ ଧରା

ତୁଅନ୍ତା ସ୍ୱର୍ଗର ସ୍ୱର୍ଗ ବଳି ନବସ୍ୱର୍ଗ ।
ସ୍ମରିଲେ ଅତୀତ ସୁଖ, ଅତୀତ ଘଟନା,
ଅବସାଦ-ତୀବ୍ର-ଦଂଶେ ହୁଏ ପ୍ରାଣ ଘାରି ।
ଦଣ୍ଡେ ନାହିଁ ବାଲ୍ୟସ୍ମୃତି ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଏକାକୀ
ଏ ଅଭାଗୀ ସୁତା ତାର କ୍ରୀଡ଼ା-ପୁତ୍ତଳିକା,
ଦିବସ-ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟେ ମୁହିଁ ଗୋଧୂଳି ସମୟେ
ଘୋଷୁଥାଏଁ ବେଦ ଯେବେ ବସି ତରୁମୂଳେ
ଶାନ୍ତମୟୀ ମଧୁମୟୀ ଶୀତଳ ଛାୟାରେ,
ଶୋଇ ମୋର ପଦତଳେ ଅବହିତ ମନେ
ଶୁଣୁଥିଲ ତୁମ୍ଭେ ତାହା, ଶୋଇ ଯଥା ଅହି
ତୁନ୍ତ୍ରତ୍ୟା ଫୁଲ୍ଲଫଣୀ ତରୁ ଚନ୍ଦମୂଳେ
ଶୁଣୁଥାଏ ତାନ ତେଜି ଭ୍ରମର ଝଙ୍କାର ।
ସେକାଳେ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଦେଖି ରହସ୍ୟେ ବୟସ୍ୟେ
"ଶ୍ଳୋକ ପଢେ ଟୀକା" ବୋଲି ଖଟାନ୍ତି ଉପମା ।
ସୁନ୍ଦର ଗୋଧୂଳି କାଳ, ପ୍ରବାଳ-ପାଟଳ,
ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣବର୍ମା ବର୍ମଶାଳୀ ଉଠି ରବିରେଣୁ
ବ୍ୟାପିଛି କି ନଭେ ଘନେ, କିମ୍ବା ବାରୁଣୀର
ଆରକ୍ତ ମନ୍ଦାରମାଳା ଲୁଚେ ଦାଉ ଦାଉ ।
ସେ ସୁନ୍ଦର ପ୍ରଭାସ୍ପର୍ଶେ ତବ ବଦନନ
ନନ୍ଦୁଥାଏ କୋଟିଚନ୍ଦ୍ର ଢଳ ଢଳ କାନ୍ତି;
ପଡ଼ୁଛି କି ମନେ ଏବେ ସେ କାଳର କଥା !
ଶୁଣି ଦିନେ ପକ୍ଷି-ସ୍ୱର, ପୁଚ୍ଛାକଲ ମୋତେ
ରବକାରୀ ପକ୍ଷି-ନାମ, ବୋଇଲି ମୁଁ ତହୁଁ
ପଣ୍ଡୁର ପକ୍ଷୀଙ୍କୁ ଦେବ ପ୍ରକୃତ ଉତ୍ତର,
ଭାଷିଲ ସସ୍ମିତେ ତୁମ୍ଭେ ମଧୁରଭାଷିଣି,—
"ବୁଝୁଥାନ୍ତା ପକ୍ଷୀ ଯେବେ ମାନବର ଭାଷା
ଅର୍ପନ୍ତି କପାଇଁ କ୍ଲେଶ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ସେ ଲାଗି ।"
ଏହା ଭାଷି ମୁଖେ ମୋର ରହିଲ ଅନାଇଁ
କରୁଣ ମିନତିପୂର୍ଣ୍ଣ ସନ୍ତୃଷ୍ଟ ଦୃଷ୍ଟିରେ,
ସେ ଦୃଷ୍ଟିର ପ୍ରସ୍ରାଘାତେ ହୋଇ ମୁଁ ପ୍ରବୁଦ୍ଧ
କହିଦେଲି ପକ୍ଷି-ନାମ, "ହଳଦୀବସନ୍ତ" ।
କି ହେବ ସେ ସଞ୍ଚି ଆହା ଭାବିଲେ ଏ କାଳେ,

ଅତୀତ ସେ, ଯାଇଅଛି ଅତୀତରେ ବୁଡ଼ି,
ଯେ ଗଲା ସେ ଗଲା, ଆଉ ନ ଆସିବ ଫେରି,
ବହିବ କି ସିନ୍ଧୁମୁଖୀ ତଟିନୀ ଉଜାଣି ।
ସ୍ମରିଲେ ସେ କାଳ କଥା, ଚେଇଁବ ପ୍ରଖରେ
ସୁଷୁପ୍ତ ବକ୍ଷେ ଶୋକ ଅଦମ୍ୟ ଉତ୍ସାହେ ।
ଆଜୀବନ ତୁମ୍ଭଠାରେ ଋଣୀ ମୁଁ ସୁନ୍ଦରି,
ଧନ୍ୟ ତବ ସ୍ୱାର୍ଥଶୂନ୍ୟ ପରୋପକାରିତା,
ଭାଗ୍ୟଦେବୀ ପରି ଦେବି ! ହେଲ ମୋତେ ସାହା
ପ୍ରବାସେ ସତତ, ମନ ଜାଣି କଲ ସେବା,
ଗୁଣବତି, ମଣୁଛି ମୁଁ ପ୍ରବାସେ ସ୍ୱବାସ
ତୁମ୍ଭ ଯୋଗୁଁ ଏବା, ଅହୋ କି ଅଦ୍ଭୁତ ଦୟା—
କି ଅପଟାନ୍ତର ସ୍ନେହ, ଦେବି, ସେହି ସେବା,
ସେହି ଦୟା, ସେହି ସ୍ନେହ ରଖିଅଛି ସିନା
ତୁମ୍ଭ ଆମ୍ଭ ସମ୍ମାନକୁ କରି ଆଚ୍ଛାଦନ ।
ତୁମ୍ଭ ପରି ସଙ୍କଟରେ ସାନ୍ତ୍ୱନାଦାୟିନୀ,
ଶୁଶ୍ରୂଷାକାରିଣୀ ରୋଗେ, ସୁଖରେ ସଙ୍ଗିନୀ,
ମୋହୋ ଦୀନ ଭାଗ୍ୟେ ନଷ୍ଟେ ଦେବ-ଆଶୀର୍ବାଦ;
କି ଦ୍ରବ୍ୟେ ଶୁଝିବି ତବ ଉପକାରସ୍ମୃତି,
ସେପରି ମହାର୍ଘ ଦ୍ରବ୍ୟ କାହିଁ ବା ସଂସାରେ ?
ଆତ୍ମଦାନ ନୁହେଁ ଯାର ଭଲେ ପ୍ରତିଦାନ,
ଅଛି କି ପ୍ରତ୍ୟୁପକାର ସେ ଉପକାରର ?
ଖାଲି କି ଏତିକି, ପୁଣି କଲ ବାରମ୍ବାର
ପ୍ରାଣଦାନ, ପ୍ରାଣସଖି ଦୁର୍ଭର ବିପଦେ ।
ଦୁଷ୍ଟ ଦୈତ୍ୟେ କରି ମୋର ପିଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ
ରାନ୍ଧି ଭୁଞ୍ଜାଇଲେ ଶୁକ୍ରେ, ନ ଦେଖିଣ ମୋତେ
ହେଲ ତୁମ୍ଭେ ଜୀବନାନ୍ତ ଶୋକରେ ଅଧୀର,
ତହୁଁ ପିତା ତବ ଜାଣିପାରି ଧ୍ୟାନବଳେ
ଦୈତ୍ୟଙ୍କ ଚକ୍ରାନ୍ତ ହୋଇ ଦୁଃଖିତ ବିଶେଷ
ଯୋଗବଳେ ଦେଇ ମୋତେ ପ୍ରାଣ, ଦିବ୍ୟଜ୍ଞାନ,
କହିଲେ ସମ୍ବୋଧି "ବତ୍ସ, ଅର୍ପୁଛି ମୁଁ ତୋତେ
ମୃତ୍ୟୁସଂଜୀବନୀ ମନ୍ତ୍ର, ଅଭ୍ୟାସି ତୁ ତାହା
ବହିର୍ଗତ ହୋଇ ଖରେ ମୋ ଉଦର ମଧ୍ୟୁଁ

ସେହି ମନ୍ତ୍ରେ ଜୀଆଇବୁ ମୋତେ ସେହିକ୍ଷଣି"
ଶୁଣି ଏ ବଚନ, ଚଳି ଗୁରୁ-ଆଜ୍ଞାମତେ
ଭାର୍ଯ୍ୟେ, ମୋତେ ଦେଖି ତୁମ୍ଭେ ଲଭିଲ ଆନନ୍ଦ ।
ଆଜୀବନ ଋଣୀ ମୁହିଁ ତବ ଗୁଣଧନେ,
ଉଚିତ କି ଦେବା, ଲଜ୍ଜା, କଣାଇନ ପ୍ରତି ?
ସମ୍ବୋଧିଛ ଭବ ବୋଲି, ମାତ୍ର କିଏ ତବ ?
ତୁମ୍ଭେ ଯେ ଅଦ୍ଭୁତ କବି, ବଚନ ତୁମ୍ଭର
ଜୀବନ୍ତ କବିତାମୟ, ଗୁହାଣିଠାଣିରୁ,
ଅଧର ଅମୃତ ସିକ୍ତ ମଧୁର ହାସ୍ୟରୁ
ଝରିପଡେ ପଦ୍ୟ ପଦ୍ୟ କବିତାମୁକୁତା,
ତୁମ୍ଭେ ଗୋ ସ୍ୱଭାବକବି ଯେଣୁ କବିକନ୍ୟା;
ପ୍ରତିଅଙ୍ଗେ ଖେଳେ ତବ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ କବିତା
ପ୍ରକାଶି ମଧୁର ଭାବ, ଗୂଢ଼ ଅର୍ଥଗର୍ଭ,
ତବ ଗୁଣ, ବ୍ୟବହାର, ଆଦର୍ଶ କବିତା ।

କି ହେଲୁ ମଦନେ ଭସ୍ମ ? ନ ଗଣେ ମୁଁ ତାକୁ,
ଦୃଷ୍ଟି ସେହୁ ସତ୍ୟ, ମାତ୍ର ତା ଦୃଷ୍ଟିପଣିଆ
ପ୍ରାକୃତ ମାନବଠାରେ, ଯେହ୍ନେ ହୀନଚେତା,
ହେବେ କି ତାହାକୁ ଭଲି ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱରେତା କେବେ ।
ବ୍ରତ ମୋର ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ, ବସନ୍ତ ଆଦର
ଶୁକଯୋଗୀ ଯୋଗାଶ୍ରମେ, ପଶି ଦୃଷ୍ଟି ଥରେ
ଯୋଗାଶ୍ରମେ, ଲଭିଛୁ ତ ଉପଯୁକ୍ତ ଶିକ୍ଷା
ଶଙ୍କର ସକାଶୁ, ପୁଣି କେଉଁଣ ସାହସେ
ଛୁଇଁବ ଆଶ୍ରମ ସୀମା, ଡରେ ସେ ତାହାକୁ ।
ଲଭିଲ କି ଦେଖି, ତବ ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତର ?
ନ ଲଭିଛ ଯେବେ, ତେବେ ପଚାର ମନକୁ
ନିଜର, ଦେବ ସେ ନିଶ୍ଚେ ଯଥାର୍ଥ ଉତ୍ତର ।

ଋଷିବାଳା, ହେଉ ତବ ଜୀବନ ଆଦର୍ଶ
ଜଗତ ବାଳିକାକୁଳେ, ଏହା ମୋ ଆଶିଷ,
ସ୍ନେହର ଦୁଲାଳୀ ତୁମ୍ଭେ ବିଶ୍ୱବନ୍ଦନୀୟ
ଶୁକ୍ରାଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କର, ଜନ୍ମ ପୂତ ଋଷିକୁଳେ,
ଯେଉଁ କୁଳ ମଣ୍ଡି ଗାର୍ଗୀ ଅରୁନ୍ଧତୀ ଆଦି
ସତୀତ୍ୱ-ଗୌରବ-ସ୍ୱର୍ଗ-ପୂଜ୍ୟ-ପାତିବ୍ରତ୍ୟ,
ଯାହାଙ୍କର କୀର୍ତ୍ତିକଳା ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ପାବନ
ଯଜ୍ଞାନଳ ଯଥା, ସେହି ପୁଣ୍ୟ ମହାବଂଶେ,—
ସେହି ମର୍ତ୍ତ୍ୟଦେବୀ ବଂଶେ, ଜନମ ତୁମ୍ଭର,
ହୁଅ ତାଙ୍କ ଅନୁରୂପା ଅନୁରୂପ କର୍ମେ ।
ହେଉ ତୁମ୍ଭ ମତି ସଦା ଧର୍ମରେ ଅଚଳା,
ବୃଷ୍ଟି ହେଉ ଶିରେ ତବ ଦେବ ଆଶୀର୍ବାଦ,
ଗ୍ରାମ୍ୟ କଳୁଷିତ ଭାବ ନ ଛୁଉଁ ମାନସ,
ଗୁରୁକନ୍ୟା ତୁମ୍ଭେ ମୋର, ସମ୍ବନ୍ଧେ ଅନୁଜା,
ତ୍ରିସନ୍ଧ୍ୟାରେ ତୁମ୍ଭ ପ୍ରତି ମୋର ଏ ଆଶିଷ,
ଏଥୁ ବଳି କି ସମ୍ଭବେ ଅସ୍ତ୍ରିକ ପକ୍ଷରେ ?

ମହାଶ୍ୱେତାଙ୍କ ପ୍ରତି ପୁଣ୍ଡରୀକ

ଅର୍ପେ ଆଶୀର୍ବାଦ ଦୀନ ତାପସ-ତନୟ
ପୁଣ୍ଡରୀକ, ନୃପସୁତେ ! ହେଉ ତା ଗୃହୀତ ।
ଆଦରିଣୀ ରାଜକନ୍ୟା ତୁମ୍ଭେ ଜେମାଦେଈ
ପରମ ସୌଭାଗ୍ୟବତୀ, ସ୍ୱୟଂ ପଦ୍ମାଳୟା
ତୁମ୍ଭର ଚନ୍ଦ୍ରାଘର୍ଣୀ, ଅପୂର୍ବ ତୁମ୍ଭକୁ
ଦେଇଁ ଦ୍ରବ୍ୟ ଭବେ, ତଥାପି ଯା କଲ
ମୋର ମନ ଧନେ ଚୋର, ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଏହାହିଁ,
ଏ ବିଦ୍ୟା ଶିଖିଲ କାହୁଁ ରାଜକନ୍ୟା ହୋଇ ?
ସେ ଅପରାଧର ଏବେ ଉପଯୁକ୍ତ ଶାସ୍ତି
ଲଭିବ ସୁନ୍ଦରୀ ତୁମ୍ଭେ, କରି ଶୃଙ୍ଖଳିତ
ପ୍ରଣୟ-ଶୃଙ୍ଖଳେ ଆଜ, ହୃଦ-କାରାଗାରେ
ରଖିବ ତୁମ୍ଭକୁ ଚିର-ବନ୍ଦିନୀ କରଣ,
ପ୍ରେମ-ରାଜ୍ୟେ ଏହି ଶାସ୍ତି ଶାଶ୍ୱତ ବିଧାନ ।
ନୁହେଁ ସଇସୁନା, ଧନ, ଭବ ଚୋର ଦ୍ରବ୍ୟ,
ସେ ସିନା ପଣଆ ସୁନା, ନୁହେଁ ରାଜଯୋଗ୍ୟ
କି କରିବ ତାହା ନେଇ ଟାରୁ ଯାହିଁ ବୁଝି ।
ବୈରାଗୀ ମୁଁ, ତ୍ୟାଗୀ, ତ୍ୟାଗ କରିଛି ସକଳ,
ବୃଥା ମନ-ଧନେ ଅବା କି କାର୍ଯ୍ୟ ମୋହର,
କରିଥାଅ ଏ ବିଚାରେ ଯଦି ତା ହରଣ,
ତେବେ ଘେନ ଆଶୀର୍ବାଦ, ଅନ୍ତସ୍ଥେ ତୁମ୍ଭର
ଘଟୁ ଯତି-ପରିଚର୍ଯ୍ୟା, ମହାବ୍ରତ ସଦା,
ପ୍ରଭୁପଦ-ପୁଣ୍ଡରୀକେ ଲଭ ଗୁଣବତି ! *

ଭ୍ରମୁ ଭ୍ରମୁ ବନେ ଆଜ କପିଞ୍ଜଳ ସହ
ମିଳିଲି ଅଚ୍ଛୋଦ ତୀରେ ଅତର୍କିତେ ଆସି ।
ଭେଟାଏ ସଂଯମ ଯଥା ଶାନ୍ତିକୁ ସାଧକ
ସହ, ତଥା ଭେଟାଇଲା, ସୌଭାଗ୍ୟ ମୋହର
ତବ ସହ ମୋତେ, ରହି ଅନ୍ତରାଳେ ତହୁଁ
ଦେଖିଲି ତୁମ୍ଭର ଜଳକେଳି, ବୁଡ଼ିଥିଲ
ଶରୀର ସଲିଳେ, ମୁଖ ଯାଇଥିଲା ମିଶି
ଶୋଭିନଥି ଫୁଲ୍ଲରାଣୀ କମଳିନୀ ସହ ।
ଆହା କି ସୁନ୍ଦର ମୁଖ, ଏକଇ ମୃଣାଳେ
ଫୁଟିଅଛି ତିନ ଗାଡି କମଳ କବା ସେ,
ସୁବର୍ଣ୍ଣ କମଳ ଛବି ବଦନମଣ୍ଡଳ,
ତହିଁ ମଧ୍ୟେ ଶତଦଳ ନେତ୍ର, ତାହା ମଧ୍ୟେ—
ପୁଣି ଡୋଳା-ଇନ୍ଦୀବର ଦିଶେ ଢଳ ଢଳ,
ହାସ୍ୟେ ଦଶନାଗ୍ର ଫୁଟି ଦିଶି ଅଳ୍ପ ଅଳ୍ପ
ପୁଷ୍କରପଣ୍ଡର ଭ୍ରାନ୍ତି ଆଣିଲାକ ମନେ ।
ପ୍ରଥମେ ମଣିଲି ନିଶ୍ଚେ ବସନ୍ତ-ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଏ,
କରୁଛନ୍ତି ନବାଙ୍ଗନେ ଜଳକେଳି ଏଥି,
କିନ୍ତୁ ପରକ୍ଷଣେ ଭ୍ରମ ଭାଙ୍ଗିଲା ମୋହର
"ଜେମାମଣି" ସମ୍ବୋଧନ ଶୁଣି ତବ ପ୍ରତି
ସଙ୍ଗିନୀ ତରଳିକାର, ମଧୁର ଆହ୍ୱାନ,
ଦେଖାଣି କାହିଁକି ତହୁଁ ଅଚହ୍ନା ପ୍ରୀତିର
ବିଦ୍ୟୁତ ପ୍ରବାହ କାହୁଁ ଆସି ଅକସ୍ମାତ
ସ୍ପର୍ଶିଲା ଅନ୍ତର ଭେଦି ମୋର ମର୍ମସ୍ଥଳ,
ଉଠିଲି ଶୀତେଇ ଦେହ ଅଜ୍ଞାତ ବିକାରେ,
ନିଜ ବଶୁଁ ଖସିଗଲା ମନ ଅଣାୟତେ ।
ଦେଖି ମୋର ଭାବାନ୍ତର, ପୁଚ୍ଛନ୍ତେ କାରଣ
ସଖା, "ଶିରଃପୀଡ଼ା" କହି ଛଳିଲି ତାହାକୁ ।
ସ୍ନାନାନ୍ତେ ଉଠିଲ ତୀରେ, ଦେହ-ବିଜଡ଼ିତ—
ଆର୍ଦ୍ର ପଟ୍ଟବାସୁଁ ପଡ଼ୁଥାଏ ଜଳଧାର,—
ସୌମ୍ୟ ଶୋଭାଧାର ସହ ତଳକୁ ନିଗିଡ଼ି ।
ଝଟକିଲା ତନୁ ତବ ପୂର୍ବରୁ ଦ୍ୱିଗୁଣ,
ସାରି ସିକ୍ତସ୍ନାନ, ଭେଦି ଊଷା-ଅରୁଣିମା

* ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ପାଦପଦ୍ମ ଲାଭକର—ଏହା ବାହ୍ୟିକ ଅର୍ଥ ଏବଂ ପ୍ରଭୁପଦ [ବ୍ୟବସାୟୀ] ଯାହାର, ଅର୍ଥାତ୍ ଈଶ୍ୱରପରାୟଣ ପୁଣ୍ଡରୀକକୁ [ମୋତେ] ଲାଭକର, ଏହା ଶ୍ଳେଷାର୍ଥ ।

ଉଠିଲ କି କାବ୍ୟକାନ୍ତ, ତରଳ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣାଙ୍ଗୀ,
ଅବା ଫୁଟିଦିଶେ ଶକ୍ର ରଙ୍ଗ ବଳାହକୁ ।
ବନ୍ଦି ହରଗୌରୀ ପଦ ଗମିଲ ହରଷେ
ଜନନୀ ସଜନୀ ମଧ୍ୟେ ନବସ୍ୱଭୂମୃଗେ,
କରନ୍ତି କି ଦତ୍ତେ ସତୀ ହିମାଦ୍ରି-ଘରଣୀ
ମେନକା, ତା ପଛେ ଉମା, ତହୁଁ ପଛେ ଜୟା
ଉମା ପ୍ରିୟ ସହଚରୀ, ଗିରି ଅନ୍ତଃପୁରେ ?
ଅବା କ୍ଷମା ପ୍ରୀତି ଦେବୀ, ଦୟାଦେବୀଙ୍କର
କରନ୍ତି ଅନୁଗମନ, କିମ୍ବା ଭକ୍ତି ପଛେ
ଶ୍ରଦ୍ଧା, ତହୁଁ ପଛେ ସେବା ଶୃଙ୍ଖଳିତ କ୍ରମେ,
ଅଥବା ଏସନ ପ୍ରତେ, ପରଗହ ରୂପ
ବିଦ୍ୟା ବୁଦ୍ଧି, ବିହରନ୍ତି ପ୍ରତିଭା ସହିତେ ।
ଶୋଭୁଥିଲ ମଧ୍ୟେ ତୁମ୍ଭେ, ଶୋଭେ ଯଥା ଉଷା
ଶୋଭାଭୂଷା, ପୌରନ୍ଦ୍ରୀ କୁଆଁ ତାରା ମଧ୍ୟେ ।
ଗତକାଲେ ବାରମ୍ବାର ତୁହୁଁ ଥିଲ ଧନ,
ମୋର କର୍ଣ୍ଣଭୂଷା ରକ୍ତ ମନ୍ଦାର କୋରକେ—
ସଖୀ-ସ୍ନେହଦତ୍ତ, ପୁଣି ସଖୀ-ବିରଚିତ,
ଅସମ୍ଭାଳ ଲୋଭଲିପ୍ତ ଶୀତଳ ଦୃଷ୍ଟିରେ,
ଚୁମ୍ବିପାରି ବନୋଦିନ, ଅଭୀଷ୍ଟ ତୁମ୍ଭର
ତତକ୍ଷଣେ କର୍ଣ୍ଣରୁ ଫେଇ ସେ ବେନି ମଞ୍ଜରୀ,
ପିନ୍ଧାଇଦେଲି ମୁଁ ତୁମ୍ଭ ଶ୍ରବଣପୁଟକେ,
ତହୁଁ ସଙ୍ଗେ ପିନ୍ଧାଇଲି ହୃଦମନପ୍ରାଣ
ଏହି ତିନି ଫୁଲେ ଗୁନ୍ଥି ଗୁଚ୍ଛ, ଶୋଭୁଥିଲା ସେ
ମୁଖେନ୍ଦୁ ଦ୍ୱିପାଶେ ଯୁଗ୍ମ କୃତ୍ତିକା ସଙ୍କାଶ ।
ପ୍ରତିଦାନେ ରୂପବନ୍ତ, ବହିଲ ମୋ ପଦେ
ପ୍ରଣତି,—ଭକତି-ଶ୍ରଦ୍ଧା-କୃତଜ୍ଞତାବ୍ୟଞ୍ଜୀ,
ଆହା କି ଅନନୁଭୂତ ଅମୃତ ପରଶ,
ସୁଖମୟ ସେ ସ୍ପର୍ଶର ସ୍ନିଗ୍ଧ ଶୀତଳତା
ନାହିଁ ଚନ୍ଦ୍ର ଚନ୍ଦ୍ରିକାରେ ଅଥବା ଚନ୍ଦନେ ।
ମାତ୍ର ସେହି ସ୍ପର୍ଶସୁଖ ଗୀର୍ବାଣ-ଲୋଭିତ,
ହେଲା ନାହିଁ ସ୍ଥାୟୀ ହାୟ ଦଣ୍ଡେ କି ପଳଏ,
ନିମିଷେ ମୋ ମନ୍ଦଭାଗ୍ୟ ନେଲା ତା ଛଡାଇ ।
ଅନନ୍ତର ହେଲ ତୁମ୍ଭେ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଅନ୍ତର—
ଛେଦି ମୋର ଧୈର୍ଯ୍ୟ-ତରୁ କଟାକ୍ଷ-କୁଠାରେ,
କି ଭାବିଲ କେଣେ ଗଲ ମନ, ଜାଣେ ତା ସେ ।

କ୍ରମଶଃ ବଢ଼ିଲା ବେଳ, ସଖୀ ଅନୁରୋଧେ
ହୋଇଣ ବିରତ ତହୁଁ ଅରଣ୍ୟ-ବିହାରୁ,
ପ୍ରୀତିର ପ୍ରଥମ କ୍ଷତ ବହି ମର୍ମସ୍ଥଳେ,
ନୈରାଶ୍ୟର ତପ୍ତଶ୍ୱାସ ମିଶାଇ ସମୀରେ
ମିଳିଲି ଆଶ୍ରମେ ଆସି ମଧ୍ୟାହ୍ନ ସମୟେ ।
ପ୍ରୀତି-ସଂସାରରେ ମୁହିଁ ପ୍ରଥମ ପ୍ରବେଶୀ,
ନାହିଁ ଉପଯୁକ୍ତ ସଙ୍ଗୀ, (ତୁମ୍ଭ ବିନା କିଏ)
କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ପଠନେ କାହିଁ ନ ଲାଗିଲା ମନ,
ହୃତରତ୍ନ ଦୀନ ପ୍ରାୟ ହେଲି ଛଟପଟ,
ବେଳୁଁ ବେଳ ବୃଦ୍ଧି ଲଭି ବିରହ ସନ୍ତାପ,
ବାକ୍ୟେ ଅର୍ଥ ପ୍ରାୟ ମୋତେ ଧରଇ ଆକଟି,
ଅସହ୍ୟ ସେ ତୀବ୍ରଜ୍ୱାଳା, ନ ପାରି ସମ୍ଭାଳି
ପଶିଲି ସରସୀ ଜଳେ, ଦାହଶାନ୍ତି ଅର୍ଥେ,
ମାତ୍ର ହା ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ, ମୋର ଶରୀର ପରଶେ
ହେଲା ସରଜଳ ଉଷ୍ଣ, ଅଦ୍ଭୁତ ଏ କଥା ।
ତହୁଁ ନବ କିଶଳୟେ ରଚି ଆସ୍ତରଣ
ଢାଳିଲି ଶରୀର ତହିଁ, ସେ ଶୀତଳଶଯ୍ୟା
ପ୍ରତେ ହେଲା ଅବିକଳ ଅଗ୍ନିଶଯ୍ୟା ପ୍ରାୟ,
କ୍ରମେ ଜଳେ କିଶଳୟେ ବାହ୍ୟିକ ଉତ୍ତାପ,
ଅନ୍ତର୍ଗତେ ପ୍ରଜ୍ୱଳିତ ବିରହ-ଅନଳେ
ଶୀତଳିବ କିଏ, ବିନା ମିଳନ-ସଲିଳ ?
ବର୍ଷିଲେ ବୟସ୍ୟାବର, ସିଞ୍ଚିଲେ ସଲିଳ
ଦେହେଁ, ମାତ୍ର ତାହା ଜଣାଗଲା ମୋତେ ଯେସନେ
ପାବକ ଫୁତ୍କାର ଅବା ପାବକ ପିଚକା ।
ଦୁର୍ବାର ବିରହ ଚିନ୍ତା ଘାରିଲା ଅନ୍ତର;
ତା ଉପରେ ସାନ୍ଧ୍ୟମ୍ବରେ ସାତ୍ତ୍ୱିକ ବିକାର
ଆକ୍ରମି ପ୍ରବଳ ବେଗେ, ବୁଡ଼ାଇଲା ଚେତା ।
କତର ବ୍ୟାଧିହାରକ ଜୀବନକୁ ଯଥା

କରିଦିଏ କାର୍ଯ୍ୟମୋହ ଅଶକ୍ତ ଦୁର୍ବଳ
ପୁଣି ଅକର୍ମଣ୍ୟ, ତଥା ପ୍ରୀତିମୋହ ଧର୍ମ,
ପ୍ରୀତିର ବିଚ୍ଛେଦେ ମନ ନ ମାନେ ପ୍ରବୋଧ ।
ନ ଭଜେ ସୁଶାନ୍ତି, ସଦା ଉଡ଼ିବୁଲେ କାହିଁ,
କୋଟି ଉପଦେଶ ଯାଏ ବାୟୁରେ ମିଳାଇ,
ସ୍ୱଭାବ କଠିନ ଶିଳା, ଢ଼ାଳିଲେ ସଲିଳ
ଲଭିବ କି କୋମଳତା ତାହା କେଉଁ କାଳେ?
ଯେ ପ୍ରୀତି ପିନ୍ଧାଏ ଗଳେ ସୁଖ-ପୁଷ୍ପମାଳ,
ସେହି ପ୍ରୀତି ପୁଣି ଆହା ନିକ୍ଷେପେ ନେଇଣ
ଯନ୍ତ୍ରଣାର ପ୍ରଜ୍ୱଳିତ ହୁତାଶନ କୁଣ୍ଡେ,
କେବେ ଶାନ୍ତି-ନିର୍ଝରିଣୀ, କେବେ ଅଶାନ୍ତିଦା ।
ଚଞ୍ଚଳ ସେ ପ୍ରୀତି, ପ୍ରିୟେ, ପ୍ରେମଦାନ ଅର୍ଥେ,
ଚଞ୍ଚଳ ଯେସନ ଚନ୍ଦ୍ର, ତାରକାରମଣ,
ଜଗତକୁ ଦେବାପାଇଁ ନିଜସ୍ୱ ଆଲୋକ ।
ମାତ୍ର ଦିଏ ପ୍ରେମ-ଗଣ୍ଡି ନୈତିକ ଜୀବନେ,
ଆବର ସେ ଜୀର୍ଣ୍ଣଶୀର୍ଣ୍ଣ ଅସାଡ଼ ହୃଦୟେ
ଉତ୍ସାହ-ଔଜ୍ଜ୍ୱଲ୍ୟ କରେ ପ୍ରଦୀପ୍ତ କ୍ଷଣକେ ।
ଏ ବିଶ୍ୱ ପ୍ରେମର ବଶ, ଗାଏ ସମୀରଣ
ପ୍ରେମର କବିତା ସଦା ସନସନ ସ୍ୱନେ,
ଗାଉଛି ଅମ୍ବୁଧି ଉଠେ ଅମୃତ କବିତା,
ବନଚର ପକ୍ଷୀ ଗାଏ ପ୍ରେମ-କାବ୍ୟ ମୋଦେ,
ପ୍ରେମର ଉଚ୍ଛ୍ୱାସ ଗୀତି ଗାଉଛି ବାଳକ,
ଗାଉଛି ଯୁବକ ମୌନେ ଅଧୈର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରଳାପେ,
ଗାଏ ବୃଦ୍ଧ ପ୍ରେମଗୀତ ପ୍ରାଣର ଭାଷାରେ,
ସକଳର ଗୁରୁ ପ୍ରେମ, ଦିଏ ସର୍ବେ ଦୀକ୍ଷା ।

ଅନନ୍ତର ମୂର୍ଚ୍ଛା ମଧ୍ୟେ ଦେଖିଲି ସ୍ୱପନେ —
ପଶିଲି କାନନେ ପୁଷ୍ପ-ଆହରଣ ଆଶେ,
ସ୍ୱଭାବେ ବସନ୍ତକାଳ, ହୁଏ ବନଭୂମି—
ପ୍ରକୃତିର ଉଚ୍ଛୃଙ୍ଖଳ ଉଦ୍ୟାନ ବାଟିକା,
ବସନ୍ତ-ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କ ସହ ବନଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କର
ଶୁଭ ସମ୍ମିଳନ; ମାତ୍ର କିଏ ବା ତାହାକୁ
କରିଛି ସୁନ୍ଦରତର ହେଉ ନାହିଁ ବାରି ।
ଫୁଟିଛି ବିବିଧ ଫୁଲ, କେତେ ତରୁଲତା
ଆପାଦମସ୍ତକ ମଣ୍ଡି କୁସୁମ-ଭୂଷଣେ,
ମୃଦୁ ବାତେ ମୃଦୁ ମୃଦୁ ଦୋହଲି ଦୋହଲି
ଗନ୍ଧର୍ବ ଅପ୍ସରୀ ନୃତ୍ୟ ଅଚ୍ଛନ୍ତ ବିସ୍ତାରି,
ବଜାଏ ବେହେଲା ଅଳି କର୍ଣ୍ଣପ୍ରିୟ ସ୍ୱରେ,
ବସନ୍ତ-ବାସବଙ୍କର ମହାସଭା ବନ;
ପୁଷ୍ଟି ସଦା ତାହା ବନ୍ଧୁ ବଲ୍କଳୀ, ସୁମନେ*
ଦେଖି ଦେଖି ବନଶୋଭା ତୋଳୁଛି କୁସୁମ,
ଏ କାଳେ ପଶ୍ଚାତୁ ତୁମ୍ଭେ ଆସି ଗୋପନରେ
ଢାଙ୍କିଦେଲ ଆଖି ମୋର କୋମଳ ଶ୍ରୀକରେ,
ଧରି ତୁମ୍ଭ କରଯୁଗ ବୋଇଲି ମୁଁ ତହୁଁ,
ଚୋର ଆଜ ପଡ଼ିଅଛୁ ଧରା, ଚିହ୍ନିଲି ମୁଁ,
ନିଶ୍ଚେ ଏ ଅମୃତ ସ୍ପର୍ଶ ମନଚୋରିଣୀର,
ଅର୍ପିବ ଉଚିତ ଦଣ୍ଡ ବେଗେ ଏହି ଦଣ୍ଡେ ।
ଏହା କହି ଗୁମ୍ଫ ତାସ୍ଥ ଆହୃତ କୁସୁମେ
ରଚିଲି ତୁମ୍ଭର ବେଶ, ମାତ୍ର ସେ କୁସୁମେ,
ପ୍ରତି ଅଙ୍ଗେ ଦେଖି ତବ ପୁଷ୍ପର ଉପମା
ଧରିଲେ ପାଣ୍ଡୁର ଛବି ମହାଲଜ୍ଜିଣୀରେ;
କିନ୍ତୁ ତବ ଅଙ୍ଗସ୍ପର୍ଶେ ଦିଶିଲେ ସୁନ୍ଦର ।
ସେ କାଳେ ଧରିଲ ତୁମ୍ଭେ ପୁଷ୍ପ-ଚିବୁକାର
ଛବି ପୁଷ୍ପଧରଛଦା—ପୁଷ୍ପ ଅଳଙ୍କୃତା,
ପିଇଲି ପ୍ରେୟସି, ସେହି ରୂପ-ମଧୁ ତବ
ନେତ୍ର-କୁଣ୍ଡେ, ହେଲି ଧନ୍ୟ ପୁଣି ସଫଳାଶ,
ନିକ୍ଷେପି ଅପାଙ୍ଗ ଦୃଷ୍ଟି ତୁମ୍ଭେ ଥରେ ଥରେ
ପରମ କୃତାର୍ଥ ପ୍ରିୟେ କରୁଥିଲ ମୋତେ,
ମାତ୍ର ହୁଅ ଅଧୋମୁଖୀ ମିଳନ ସମୟେ—
ଗୁରୁ ଚକ୍ଷୁ, ଭଜେ ଗଣ୍ଡ ଲଜ୍ଜାରେ ପାଣ୍ଡିମା
ପୁଷ୍ପଲତା ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଗୋ ମଣି ପୁଷ୍ପସ୍ମିତେ,
ଗୁହାଳି ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ନେହେ ମୃଗଟିଏ ଦୂରେ,

*ବଲ୍କଳୀ—ଋଷି ଏବଂ ବୃକ୍ଷ । ସୁମନ—ଦେବତା ଏବଂ ଫୁଲ ।

କୁହୁଁଇ କଟାକ୍ଷେ ତାକୁ, ଦେଖି ଏହା ମୁହିଁ
ଚୋପିଲି କୁରଙ୍ଗ ପ୍ରତି, ଯେଣୁ ମୋର ପ୍ରାପ୍ୟ
(ସେ କଟାକ୍ଷଟିକ) ନେଲା ସେ ଛଡ଼ାଇ, ତହୁଁ
ଭର୍ତ୍ସିଲି ତାହାକୁ, କହି ରୁଢ଼ ସ୍ୱରେ ଏହା,
"ଯା ରେ ତୋ ମୃଗୁଣୀ କତି, ଏ ମୃଗନୟନା
କାନନ-ନିବାସୀ ଏଣୁ ନିସ୍ପୃହ ମୃଗର,
ଆସିଛୁ ପ୍ରିୟାକୁ ଛାଡ଼ି, ନିର୍ବୋଧ ପଶୁ ତୁ,
ବୁଝିବୁ କେମନ୍ତେ ଭଲ ପ୍ରୀତିର ମହିମା ।"
ବୁଲି ବୁଲି କ୍ଲାନ୍ତ ହୋଇ କୁଞ୍ଜବିହାରିଣୀ,
ବସିଲା ବ୍ରତତୀ-କୁଞ୍ଜେ, ବସିଲି ମୁଁ ପାଶେ,
କୁଞ୍ଜ-ଚୂଡ଼େ ବସିଅଛି ପକ୍ଷି-ନନ୍ଦନ,
ଉଠୁଛି ସଘନେ କେତେ ମଧୁବାଦ୍ୟ ସ୍ୱର,
ମଣ୍ଡିହୋଇ ସେ ମଣ୍ଡପ କୁସୁମସମ୍ଭାରେ
ବିବାହ-ବେଦିକା ଛବି କରିଛି ଧାରଣ।
ମୋର ପ୍ରୀତି ତୁମ୍ଭ ପ୍ରୀତି ବରକନ୍ୟା ତହିଁ,
ଆମ୍ଭେ ଦୁହେଁ ବରକର୍ତ୍ତା କନ୍ୟାକର୍ତ୍ତା ମାତ୍ର,
ବନବାୟୁ ସ୍ୱନ ଛଳେ କରି ମନ୍ତ୍ରପାଠ
ଅବିଚ୍ଛେଦ ସୁବୈବାହିତ, ଅନୁରାଗ-ସୂତ୍ରେ
ପକାଇଲା ହାତଗଣ୍ଠି, ବରକନ୍ୟା ଦେନି
ମିଶି ହୋଇଗଲେ ଏକ, ଏକ ହୁଏ ଯଥା
ପ୍ରକୃତି ପ୍ରତ୍ୟୟ ମିଶି ଶବ୍ଦ ବ୍ୟାକରଣେ;
ଅର୍ପିହେଲେ ଆମ୍ଭେ ଦେନି ଅତୀବ ସନ୍ତୋଷେ
ଯୌତୁକ ସ୍ୱରୂପେ, ସେହି ମଙ୍ଗଳ ବିବାହେ ।
ଭାଙ୍ଗିଲା ଏ କାଳେ ମୂର୍ଚ୍ଛା ବସିଲି ମୁଁ ଉଠି,
ପ୍ରତେ ହେଲା ଯେସନ୍ତେ ଖସି ଦେବଣ ସ୍ୱର୍ଗରୁ
ପଡ଼ିଲି ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟେ ଆସି ମର୍ତ୍ତ୍ୟେ ଅକସ୍ମାତ ।
ଏମନ୍ତ ସମୟେ ଆସି ସଖା କପିଞ୍ଜଳ
ଆଣିଦେଲା ତବ ପତ୍ର, (ପତ୍ର ନୁହେଁ ତାହା,
ବିରହ-ଶବର ଆହା ସଂଜୀବନୀ ମନ୍ତ୍ର)
ଆଣିଦିଏ ଯଥା ବାୟୁ, କୁସୁମ ସୁରଭି
ଅଳି କତି । ଭୂର୍ଜପତ୍ରେ ଅଳକ୍ତକ ଲେଖା,
ଆଙ୍କିଲା ସେ ବର୍ଣ୍ଣପନ୍ତି, ବର୍ତ୍ତୁଳ ଚଟୁଳ,
ପ୍ରବାଳ ହାରର ସୂତ୍ର, ତବ ବକ୍ଷଶୋଭୀ;
ମୁଦ୍ରା ଫେଇ ମୁଦ ଲଭି କଲି ପତ୍ର ପାଠ ।
ଆସିବ ସାୟାହ୍ନେ ତୁମ୍ଭେ ହେଲି ମୁଁ ଆଶ୍ୱସ୍ତ,
ବସିଅଛି ପଥ ଚାହିଁ, କୁସୁମ-ମଞ୍ଜରୀ—
ପ୍ରତି ଚାହିଁ ରହେ ଚୈତ୍ର ବସନ୍ତ ଯେସନ ।
ସନ୍ଧ୍ୟାସହ ସନ୍ଧ୍ୟାରୂପେ ଆସ ଗୋ ବହନ,
ଦିବାନ୍ଧଙ୍କୁ ଚକ୍ଷୁଷ୍ମାନ କରିବ ପ୍ରଦୋଷ,
ଚକ୍ଷୁଦାନ ଦେବ ତୁମ୍ଭେ ଏହି ପ୍ରେମାନ୍ଧକୁ,
କହୁଛି ସନ୍ଧ୍ୟାକୁ ପ୍ରୀତ, ଆସିବାକୁ ଖରେ,
କଲେ ସେ ବିଳମ୍ବ, ନିଶ୍ଚେ ଜୀବନେ ମୋହର
ଆସିବ ଅକାଳ ସନ୍ଧ୍ୟା ଥାଉଁ ଥାଉଁ ଦିନ ।

ଆଜି ପୁଣ୍ୟ ଶିବରାତ୍ରି, ଉଜାଗର ରାତ୍ରି,
ରହି ଉଜାଗର ଦେନି, ହରଗୌରୀ ପଦେ
ମାଗିନେବା ଇଷ୍ଟବର ତାଙ୍କର ବିଭୂତି *
କରିବ ପ୍ରସନ୍ନ ତାଙ୍କୁ ଏକାନ୍ତ ଭକ୍ତିରେ ।

* ହରଗୌରୀ ଏକମୂର୍ତ୍ତି; ସୁତରାଂ ବିଚ୍ଛେଦ ନାହିଁ ।

ମାୟାବତୀଙ୍କ ପ୍ରତି ମଦନ

ପ୍ରିୟେ, ଅଜ ସୌଭାଗ୍ୟର ସୁବର୍ଣ୍ଣ ସୁଦିନ
ବସନ୍ତ ମଦନ ପକ୍ଷେ, ସୁପ୍ରସନ୍ନ ଆଜ
ଅମରେ ତା ପ୍ରତି, ବର୍ଷି ଶୀତଳ ଆଶିଷ ।
ଚହ୍ନିଲି ଚହ୍ନିଲି ଏବେ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଦେଖଣ,
ଚହ୍ନି ମୁଁ ଲଜ୍ଜାବନତ, ସ୍ମରି ତୁମ୍ଭ ପ୍ରତି
ପୂର୍ବ ଅଚରଣୀ ମୋର ଘୃଣାପ୍ରଦର୍ଶନ ।
ତହିଁ ପାଇଁ ଅନୁତପ୍ତ ଏବେ, ଏହା ସିନା
ଯୋଗ୍ୟ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ, ଦେବ, ସେ ମହାପାତର,
କ୍ଷମିବ ସ୍ୱଗୁଣେ ତୁମ୍ଭେ ଏତକ ମାଗୁଣି ।
ବାରମ୍ବାର ହୋଇ ମୋର ବଦନେ ସହାସ୍ୟ
ସାଧିଲ ମହୋପକାର କଲ ମୋତେ ଋଣୀ,
ସେ ପୁଣ୍ୟର ଫଳ କି ଗୋ ବରଜି ଲକ୍ଷ୍ମିନା ।
କି ଗୂଢ଼ ମୋହର ସତି, ନୂର ଜନ୍ମାନ୍ତର
ଦେଇଥିଲ ପୂର୍ବସ୍ମୃତି ସମୂଳେ ନଶାଇ,
ଯେସନ ଶରତ ଆସି ନଶାଏ ସତ୍ୱର
ବର୍ଷାସୃଷ୍ଟ ଇନ୍ଦ୍ରଧନୁ ଶବଳିତ ଶୋଭା ।
ତୁମ୍ଭର ଏ ପତ୍ର ସେହି ସ୍ମୃତିର ଜାଗକ,
ଅଥବା ପୁରୁଣା ପୋଥି ପାଶୋରା ପାଠର,
ପଢ଼ି ତାହା, ଧାଏଁ ହୃଦ ତବ କତ, ଯଥା
ନିଦାଘ-ମଧ୍ୟାହ୍ନ-କ୍ଳାନ୍ତ ଆତୁର ପଥିକ
ଧାବେ ଛାୟା ପାଶେ—ସ୍ନିଗ୍ଧ ବିଶ୍ରମଦାୟିନୀ ।
ସ୍ମୃତି-ଅଗ୍ନିଶିଖା ଥିଲ ବିସ୍ମୃତି-ପାଉଁଶେ
ଆଚ୍ଛାଦିତ, ତବ ପତ୍ର ପବନ ଫୁପରେ
ଦେଲ ତା ଉଡ଼ାଇ; ହେଲ ଅଗ୍ନି ଦାଉ ଦାଉ ।
ପୂର୍ବର ଘଟଣାବଳୀ ଗୋଟି ଗୋଟି ହୋଇ
ପଡ଼ୁଅଛି ମନେ, ଯଥା ସନ୍ଧ୍ୟାଗମେ ନଭେ
ଫୁଟିଉଠେ କୋଟି କୋଟି ଦିବାଲୁପ୍ତ ତାରା ।
ତାରକା-ଦୌରାତ୍ମ୍ୟ ପୁଣି ମହେନ୍ଦ୍ରଦୟିନୀ
ହେଉଛି ସକଳ ହେତୁ, ଅହୋ, ସେ କାଳର
ସେହି ହରକୋପାନଳ, ଦେହାନ୍ତରେ ସୁଦ୍ଧା
ଦହୁଛି ହୃଦୟ ମୋର, ସ୍ମରି ସେ ସଙ୍କଟ
ଥରଥରେ ଦେହ, ଯଥା ବରଡ଼ା ପତର ।
ଯେ ସମ୍ପର୍କ ଆଲୋକର ଅନ୍ଧାର ସହିତ,
ତୁମ୍ଭର ଶମ୍ବର ସହ ସେ ସମ୍ପର୍କ ବୋଲି
ଲେଖିଛ ପ୍ରେୟସି ଯାହା, ତାହା ସ୍ୱାଭାବିକ,
ମାନସର-ବିହାରିଣୀ-ରାଜହଂସୀ କେବେ
ଲୋଡ଼େ କି ପଲ୍ୱଳ-ପଙ୍କ ଶୈବାଳ କଳୁଷ !
ଜଡ଼େ ରତ୍ନ କାଞ୍ଚନରେ, ଲୌହେ ନୁହେଁ କଦା,
ସୃଜନ୍ତି ବିଧାତା ସିନା ରସାଳମଞ୍ଜରୀ
ବନକବି ପିକ ପାଇଁ, ନୁହେଁ କାକ ଲାଗି,
ଛୁଇଁବ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଦୁଷ୍ଟ କେବଣ ସାହସେ,
ଆଜ୍ୟ ଅନଳର ଭୋଗ୍ୟ, ନୀଚ ସାରମେୟ,
ଲଭିବ କା ତାହୁଁ ତାହା,—ଅମେଧ୍ୟ-ଆହାରୀ ।
ମୃଗ ବିନା ହିଂସ୍ର ଜନ୍ତୁ ଭାଗ୍ୟରେ କଦାପି
ଘଟେ କି ପବିତ୍ର କୁଶ ଅଙ୍କୁର ଯୂଥିକା ।
ପୁଣ୍ୟ ଭଗବତଗୀତା ଛୁଇଁଲେ ଚଣ୍ଡାଳ
ମାଂସପିଣ୍ଡ ହସ୍ତେ, ତାହା ସହିବ କି ଗାଳୁ !
ନାରୀର ଲୁଣ୍ଠିତ ଯାହା ବଖାଣିଛ ରତି,
ନୁହେଁ ତା ଅନ୍ୟଥା କିମ୍ବା ନୁହେଁ ତା ଅତ୍ୟୁକ୍ତି;
ବରଂ ତୁମ୍ଭ ଲୁଣ୍ଠିତର ମୂଲ୍ୟ ତୁଳନାରେ
ଊଣା ତବ ଉକ୍ତି, ତୁମ୍ଭ ଗୁଣର ଗରିମା,
କେ ବର୍ଣ୍ଣିବ ଗୁଣବତି, କହର ଅସାଧ୍ୟ,
ସେ କବିତା ବିରଚନେ ମାର ଏକା କବି ।
କେ ଲଙ୍ଘିବ ନିସଂସାରେ ତୁମ୍ଭର ଶାସନ
କି ସ୍ଥାବର କି ଜଙ୍ଗମ, କି ଅସାଧ୍ୟ ତବ,
ସନ୍ଧାନିତ ଶର ତବ ଅବ୍ୟର୍ଥ ସର୍ବଥା ।
ତବ ସମ୍ମୋହନ ମନ୍ତ୍ରେ ହୋଇ ସଂଦୀକ୍ଷିତ
ଧାଏଁ ନଦୀ ସିନ୍ଧୁମୁଖେ, ଆକୁଳେ ଆହ୍ୱାନ
ମୃଦୁ କଳ କଳ ସ୍ୱନେ ହୃଦୟ-ବାନ୍ଧବେ ।
ଆଲିଙ୍ଗନ କରେ ଲତା ପାଦପେ ନିବିଡ଼େ,

ଯେତେକେ ଘନବକ୍ଷେ ବନ୍ଧ୍ୟା, ଶୋଭା-ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଲତା ।
ନବ ବୟେ ନବ ଦୀକ୍ଷା ଲଭି ତୁମ୍ଭଠାରୁ
ନର୍ତ୍ତକୀ ମଣ୍ଡଳୀ, ଭାନ୍ତେ ଅଶାନ୍ତ ସ୍ୱବଶେ ।
ତୁମ୍ଭେ ଏକା ଜଗତର ପ୍ରେମ-ଶିକ୍ଷୟିତ୍ରୀ
ପ୍ରେମ ତବ କାବ୍ୟ, ଭାବ, ଅର୍ଥ ଅଳଙ୍କାର,
ଶିଷ୍ୟା ତବ ଜଗତର ଭରୁଣୀନିକର ।
ବହୁ ତୁମ୍ଭେ ରତି ନାମ, ତନ୍ତ୍ରାଅ ବକ୍ଷରେ
ପ୍ରେମ-ହେମ ମୂଲ୍ୟ, ଯାଙ୍କ ପକ୍ଷାନ୍ତରେ ପୁଣି
ଯନ୍ତଜନ ଧୈର୍ଯ୍ୟ-ଶୈଳ କରୁ ରତି ରତି ।
ଅନ୍ୟ ନାମ ମାୟାବତୀ, ତେ ଭେଦିବ ମାୟା
ତବ, ହେଉ କାୟାଧାରୀ ଅଥବା ଅକାୟ ।
ଜଗଜ୍ଜୟୀ ସିନା ମାର ତୁମ୍ଭର ପ୍ରସାଦେ,
ତୁମ୍ଭର ପ୍ରସାଦେ ନତଶିର ଶତମନ୍ୟୁ
ଫୁଲଧନୁ ବଳ, ଦେବ, ସତ ମୁଁ ଦୁର୍ଜ୍ଜୟ,
ମାତ୍ର ନତ ତବଠାରେ, ଦାରୁଭେଦୀ ଭୃଙ୍ଗ
ନୁହେଁ କି ପରାସ୍ତ ଧନୀ କମଳିନୀ ତଳ ?
ଦନ୍ତାବଳ-ସଂହାରକ କେଶରୀପ୍ରବର,
ପାର୍ଶ୍ୱରେ ଆନମ ପ୍ରିୟା କେଶରିଣୀ ପାଶେ;
ଭୁଜଙ୍ଗ ଦୁର୍ବ୍ବୃତ୍ତ, ଯଥା ଆସୁପାସ୍ତି କାଳ,
ମାତ୍ର ସେ ମନ୍ତ୍ରିତ କ୍ଷୁଦ୍ର ଧୂଳିକଣାଠାରେ
ହୀନବୀର୍ଯ୍ୟ, ହୀନବୀର୍ଯ୍ୟ ମହୀଲତା ଯଥା ।
ମନ୍ମଥ ମୁଁ, ମନଃ-ସିନ୍ଧୁ ମନ୍ଥନେ ସକ୍ଷମ,
ତୁମ୍ଭେ ସେ ମନ୍ଥନଦଣ୍ଡ ମୋ ଅମୋଘ ଅସ୍ତ୍ର ।
ଆମନ୍ତ୍ରିତ ଯେଉଁ ବିଦ୍ୟା ଶିଖାଇବା ଆଶେ,
ସେ ଅଗୁରୁ ବିଦ୍ୟା ତୁମ୍ଭେ ଶିଖାଇବା ଆଗୁଁ
ସାରଲଣି ଶିଖାଇ ତା ପ୍ରେରିତ ପଚିକା ।
ପାଳନ୍ତୁ ଶମ୍ବର ମୋତେ, ମରିବ ମୋ ହାତେ,
ବୃକ୍ଷର କୋଟରେ ଯଥା ବଢ଼ି ଉପବୃକ୍ଷ,
ଶୋଷି ତହୁଁ ରସ, ଶେଷେ ନାଶି ମୂଳତରୁ

ତରେ ଆତ୍ମପରକାଶ, ତଥା ମୁଁ ଦାମରର
ନାଶି ହେଲେ, ହେବ ମୁକ୍ତ, ଭୁଞ୍ଜିବ ଦୁର୍ମତି
ନିଜକୃତ ଦୁଷ୍କୃତର ଯୋଗ୍ୟ ପ୍ରତିଫଳ ।
ଆସି ନାହିଁ ସେ ସମୟ, ଆସୁଛି ନିଶ୍ଚୟ
ଅଦୂର ଭବିଷ୍ୟେ, ସେହୁ ପୁଣ୍ୟ ଶୁଭ ଦିନେ
ସାଧିବାକୁ ସ୍ୱକର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଅଛି ମୁଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ,
ତେବଲ ଦେଖି ଦାବାନଳ ଦହେ ସିନା ବନ ।
ସହୁଛି ବିସ୍ତର ଦୁଃଖ, ତେବେ ସୁଦ୍ଧା ଦେବ,
ଅମର-ମୟୂଖ-ମଖା ଶ୍ରୀମୁଖମଣ୍ଡଳେ
ଦେଖି ନାହିଁ ମ୍ଳାନରେଖା, ପ୍ରସନ୍ନ ସେ ସଦା,
ମହତ ମାହାତ୍ମ୍ୟ ସିନା ଦୁଃଖେ ପରୀକ୍ଷିତ,
ଅନଳେ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଯଥା, ହୀରକ ପ୍ରହାରେ * ।
ଏ ଦୀନ ହୃଦୟକୁମ୍ଭ ପୁଣ୍ୟ ଦେବାଳର
ଅଧିଷ୍ଠାତ୍ରୀ ଦେବୀ ତୁମ୍ଭେ, ପ୍ରାଣର ମିତଣୀ
ମଦନର, କପାଁ ଅବା ଭଜନ୍ତ ଅସୁରେ ।
ମଧୁବ୍ରତ-ପ୍ରଣୟିନୀ କୁସୁମ-ସୁନ୍ଦରୀ
ଇଚ୍ଛେ କି ଗୋ, ମାଛି ସଙ୍ଗ ଭ୍ରମେ ବା ସ୍ୱପନେ ?
ଫୁଟେ ସିନା କମଳିନୀ ରବିକରେ, ମାତ୍ର
ଅନଳେ କମଳ ଫୁଟେ କେ ଦେଖିଛି କାହିଁ ?
ତୁମ୍ଭର ଅବଳା ବଳେ ବଳୀ ଏ ମନ୍ମଥ,
ତୁମ୍ଭର ପ୍ରସାଦେ ମୁହିଁ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱରେତା ମୁଣ୍ଡୁଁ
ଛଡ଼ାଇଣ ଗ୍ରମ-ମନ୍ତ୍ର, ଅର୍ପେ କାମମନ୍ତ୍ର ।
ନାରୀ କି ଅବଳା ସତେ, ହେଉ ସେ ପଚତେ
ଦୈହିକ ବଳରେ ଊଣା, ମାତ୍ର ହୃଦବଳେ,
ଧୈର୍ଯ୍ୟ, କ୍ଷମା, ଦୟା, ସ୍ନେହ କୋମଳ ବୃତ୍ତିରେ
ରମଣୀର ସ୍ଥାନ ନିଃଶ୍ୱ ପୁରୁଷ ଉପରେ,
ଅନ୍ୟଥା କପାଇଁ ଜନେ ଉଚ୍ଚାରନ୍ତେ ଭଲ
ଲକ୍ଷ୍ମୀ ପଛେ ନାରାୟଣ, ସୀତା ପଛେ ରାମ ।
ଅଙ୍ଗୀତ ବିସ୍ମୃତ ସ୍ମୃତି ଦେଲ ଗୋ ଦେଖାଇ,

* ଯେଉଁ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ଅଗ୍ନି ଓ ହୀରକ ପ୍ରହାର ସହିପାରେ, ତାହା ବିଶୁଦ୍ଧ ।

ଚେତାଏ ଯେସନ ଆତ୍ମା ସତ୍ତ୍ୱତାକୁ ଭଣା
ସମୀର୍ ନିଃସ୍ୱନ ଛଳେ ଘୋଷି ମୃଦୁ ଭାଷା,
ଅର୍ପୁଛି ମୁଁ କୃତଜ୍ଞତା ପ୍ରୀତିର ଆରତି,
ଘେନ ଗୋ ପ୍ରସନ୍ନେ ତାହା ସୁନ୍ଦରୀ-ବନ୍ଦିତେ !

ଯଥାକାଳେ ଯାଇ ତବ ଅଭିସାର ସ୍ଥଳେ
ଭେଟିଣ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ, ଆଗେ ମାଗିନେବି କ୍ଷମା,
ତହିଁ ପଛେ କହିବି ଦୁଷ୍ଟ ବିନାଶ ମନ୍ତ୍ରଣା,
ତୁମ୍ଭର ମନ୍ତ୍ରଣା ବଳେ ଜଗଜ୍ଜୟୀ ଯିନା
କାମଦେବ, ବାମଦେବ-ଯୋଗଭଙ୍ଗୀ ଅରି ।
ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ସୁଖାଶ୍ରୁନୀରେ କରି ଅଭିଷିକ୍ତ
ହୃଦ-ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ-ସିଂହାସନେ, ହୃଦ-ରାଜ୍ୟ ଦାନେ
ସ୍ଥାପିବି ସମ୍ରାଜ୍ଞୀରୂପେ, ଖଟିବି ସେବାରେ ।

କମଳକାମିନୀଙ୍କ ପ୍ରତି କୁମାରନାଥ

କି ଭାଷାରେ ସମ୍ବୋଧିବ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ କମଳ,
କରି ଦେଇଅଛି ହାୟ ଦଗ୍ଧ ଭାଗ୍ୟ ମୋର
ତୁମ୍ଭଠାରେ ମୋତେ ପର, ଚିରକାଳ ପାଇଁ,
ହୃଦ ଶୁଷ୍କ ନୈରାଶ୍ୟର ଉଚ୍ଚଶିଖ ଅନଳେ,
ଅଙ୍କୁରିବ ଯାହିଁ ପ୍ରେମ-ବୀଜ ସୁକୋମଳ ।
ନାହିଁ ଆଶା, ନାହିଁ ଆଉ ମହାଦରାଦିଆ
ପ୍ରେମର ବାସନା, ସବୁ ହୋଇଛି ଅନ୍ତର,
ଅଛି ଖାଲି ମନେ ପ୍ରାଣେ ଧ୍ୟାନେ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗେ
ବିକଟ ଶୂନ୍ୟତା, ଭେଦି ଯାହା ବେଳେ ବେଳେ
ଉଠୁଅଛି ଫୁଟି ପୂର୍ବ ଅନୁଭୂତା ସ୍ମୃତି ।
ଏକ ବୃନ୍ତେ ଯୁଗ୍ମ କଳି ଥାଏ ଅବିଚ୍ଛେଦେ,
ଫୁଟିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ, ମାତ୍ର ଫୁଟିଲେ ତା, ତୋଳି-
ନେଇ ଜନେ ସଂଯୋଗନ୍ତି ଦେବଦେବୀ ଦେହେ,
ସେହିଠାରୁ ଭାଙ୍ଗିଯାଏ ଉଭୟର ମେଳ,
ଆମ୍ଭ ଦେନି ଭାଗ୍ୟେ ତହିଁ ଘଟିଲା ସେ ଦଶା ।
କେତେ ଆଶା ବାନ୍ଧି ମନେ, କେତେ ଆନନ୍ଦରେ
ଗମେ ଫୁଲ ପାଶେ ଭୃଙ୍ଗ, ନ ଛୁଇଁଣୁ ତାକୁ
କାହୁଁ ଆସି କେଡ଼େ ବେଗେ ଅକାଳ ବତାସ,
ଛିଣ୍ଡାଇ କୁସୁମେ, କରି ଛିନ୍ନଭିନ୍ନ, ଫିଙ୍ଗେ
ନେଇ ଦୂରେ, ତଥା ଭୃଙ୍ଗେ ଅର୍ପି ଖଞ୍ଜି ଦଶା,
କରିଣ ଦୁର୍ବଳ ତାକୁ ଘେନିଯାଏ କାହିଁ,
ତେସନ ନିୟତି, କ୍ରୂର, ଏକଗୁଆ ମତି,
କଲା ଆମ୍ଭ ଉଭୟଙ୍କୁ ହଠହୃଷ୍ଟା ସିନା !
ନିୟତିର ରଥ ହାୟ, ଚଳେ ପ୍ରତିକୂଳେ
ମାନବ ମନୋରଥର, ଭାଙ୍ଗିଦିଏ ବଳେ
ମଧୁର ସମ୍ବନ୍ଧ ପୁଣି ସୁପବିତ୍ର ଭାବ,
ଆବାଲ୍ୟର ଅନୁରାଗ ଆବାଲ୍ୟ ମମତା
ପକାଏ କ୍ଷଣକେ ଛେଦି, ଅମୋଘ ସନ୍ଧାନେ ।
ଶୁଣ ପ୍ରାଣସଖି, ମୋର ଦୁର୍ଗତି କାହାଣୀ,
ତୁମ୍ଭେ ମୋର ସମଦୁଃଖୀ, ଅତଃ ତୁମ୍ଭ ପାଶେ
ଗାଇଣ ବେଦନା-ଗୀତ, କରିବ ଲାଘବ
ଦୁଃସହ ହୃଦୟ-ଭାର, ଧରି ଏହି ଆଶା
ଆସିଛି ସୁଦୂର ଏହି ତାଳଚେର ରାଜ୍ୟେ ।
ନ ଜଣାଇ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ତା ଲଭେଁ ମୃତ୍ୟୁ ଯଦି,
ତେବେ ସେ ମରଣେ ସୁଦ୍ଧା ନାହିଁ ମୋର ଶାନ୍ତି,
ନିବେଦିଲେ ଦୁଃଖିପାଶେ ଦୁଃଖ,; ଘୁଞ୍ଚିଯାଏ
କ୍ଷୋଭ, ଏହା ଭିନ୍ନ ନାହିଁ ଅପର ଔଷଧ
ଭୈଷଜ୍ୟ ନିଦାନେ, ଦୁଃଖ-ଦାରୁଣ-ବ୍ୟାଧିର ।
କାହିଁ କାଂସ୍ୟକାର-କୁନ୍ଦ-ମୁଖର ରେମୁଣା,
କାହିଁ ବା ଏ ତାଳଚେର ହିଙ୍ଗୁଳା-ପାଳିତ,
ଆସିଲି କିରୂପେ ତାହା ନ ଜାଣେ ମୁଁ କିଛି,
ଆଣିଛି ଉଡ଼ାଇ ଯେସନେ କେଉଁ ଉପଦେବ,
ସ୍ୱପ୍ନ ପ୍ରାୟ ଲାଗୁଅଛି ମୋତେ ଏ ଘଟନା ।
ଆଣି ନାହିଁ ବିଧି ମୋତେ ଏ ସ୍ଥଳେ ସଜନି,
ଆଣିଛି ତୁମ୍ଭର ପ୍ରେମ ଗଳଥା ପ୍ରବନ୍ଧ,
ପ୍ରେମର ଅଦ୍ଭୁତ ବଳ, ଅଦ୍ଭୁତ କରଣୀ,
ପାରେ ସେ ପଙ୍ଗୁକୁ ତୁଙ୍ଗ ଶିଖରୀ ଲଙ୍ଘାଇ,
ସେହି ପ୍ରେମ କରିଦେଲା ପଥ ଲଘୁ ସଖି,
ଯୋଜନେ ରଖିଲା ଆଣି ଭୂଖଣ୍ଡ ମଧ୍ୟରେ,
ସେ ରେମୁଣା, ତାଳଚେର ମିଶି ହେଲା ଏକ,
ଅସାଧ୍ୟ ସାଧନ ଏହା ପ୍ରେମର ଧରମ ।
ବାଧା ପାଇ ମନୋରଥ-ପଥେ ଗୁଣବତି,
ନ କର ଅନୁଶୋଚନା, ଯାଏ ଏକ ଆଡ଼େ
ମନୁଷ୍ୟର ଆଶା, ଅନ୍ୟ ଆଡ଼େ ବିଧିଲିପି,
ଏ ଦେନିଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ହାୟ, ଆଶାଯ୍ୟୀ ଅଦୃଷ୍ଟେ
ନ ମିଳେ ତୁଳାୟ ଠାବ ଗୁଞ୍ଜିବାକୁ ମଥା,
ବୁଡ଼ିଯାଏ ଆଶା-ତରୀ ନୈରାଶ୍ୟ-ବାରିଶେ ।
ଶୁଣିଲି ଯେ ଦିନ ତୁମ୍ଭ ବିବାହ-ସମ୍ବାଦ,
ମଣିଲି ସେ ଦିନୁ ରୁଦ୍ଧ ଅଦୃଷ୍ଟର ଦ୍ୱାର
ବଜ୍ର କଳଣୀରେ, ହାୟ ଇହ ଜୀବନରେ
ନ ଫିଟିବ ଆଉ ତାହା, ହଜିଲା ମୋ ଜ୍ଞାନ,
ଘୂରିଲା ମସ୍ତକ ଘନେ, ଥରିଲା ଶରୀର,
ଘନ ଘନ ଉଠି ପୁଣି ଘନ ଘନ ବସି
ଶୋଇଲି କମଳ-ଶେଯେ, ବହିଲା ସେ ନିଶି,

ତୁମ୍ଭ ନାମ, ଚେଷ୍ଟେ ଅର୍ପିବାରେ ଶାନ୍ତି; ମାତ୍ର
ହେଲା ବ୍ୟାହତ, ତୀକ୍ଷ୍ଣ ଫଳଧାରେ ତାର
କ୍ଷତେ ହେଲା କଳେବର ଜର୍ଜର ପ୍ରାୟ ।
କି ଲାଗିଲା, କେଉଁଣେ ଗଲା ମନ, ମୋ ଅଜ୍ଞାତେ
କେଉଁ ଅନୁଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଦେଶେ, କିଛି କାଳେ ପୁଣି
ଆସିଲାକ ଫେରି ଦେହେ, ଫେରି ଆସେ ଯଥା
ପୋଷା ପକ୍ଷୀ, ଉଡ଼ିଯାଇ ପଞ୍ଜୁରୀ ମଧ୍ୟରୁ
ଭ୍ରମି ଭ୍ରମି ଇତସ୍ତତଃ ହୋଇ ଅବସନ୍ନ
ପୁଣି ପୂର୍ବସ୍ଥାନେ, କ୍ଷତବିକ୍ଷତ ଶରୀରେ ।
କ୍ଷିପ୍ତ ମାନସର ଶାନ୍ତି ସମ୍ପାଦନ ଆଶେ
ମଳିନ-ସାଗର-ତୀରେ ହେଲି ଉପସ୍ଥିତ,
ମାତ୍ର ହାୟ, ତାହିଁ ଶାନ୍ତ ସାଗର ଦର୍ଶନେ,
ସୁଖର ଅତୀତ ସ୍ମୃତି ଉଠିଲା ଉଚ୍ଛୁଳି ।
ଫୁଟିଛି କମଳ, ତାତେ ବସ୍ତାରୁଛି ଲୀଳା,
ଦେଖି ତା ଲାଗିଲି, ହାୟ, ମୋ ପ୍ରାଣ-କମଳ
ରହିଛି ସୁଦୂରେ ଯାଇ, ବିଚ୍ଛେଦ-ଶିଶିର
କରି ଜୀବନ୍ମୃତ ତାକୁ ଦହୁଥିବ ସଦା ।
ଜାଗିଲା ଦାରୁଣା ସ୍ମୃତି, ବସନ୍ତ ମଧ୍ୟାହ୍ନେ
ଦିନେ, ପ୍ରିୟେ, ତବ ସହ ଭ୍ରମି ସେ ସରସୀ—
କୂଳେ, କହୁଥିଲି ଶୋଭା ଚଳ-କମଳର,
ଉଠିଲି ସୋହାଗେ ଡାକି, "କମଳକାମିନି,
ଦେଖ ଏ କମଳ ଶୋଭା କେଡ଼େ ରୁଚକର,"
ସସ୍ମିତେ କହିଲ ତୁମ୍ଭେ, "ସଙ୍ଗେ ଥିଲେ ଅଳି,
ଦିଶନ୍ତା ସୁନ୍ଦରତର ଅଧିକେ ସୁନ୍ଦରୀ ।"
ଏହା ଶୁଣି ଚୁହିଁଦେଇ ମୋତେ ସୁବଦନା,
ଟୋଳିଲ ତଳକୁ ମଥା, ସଲଜ୍ଜ ଠାଣିରେ ।
ସେହି ସ୍ମୃତି ଚାହାଣିରେ କି ଗମ୍ଭୀର ଭାବ,
କି ସ୍ନେହ ମମତା ପ୍ରୀତି ଟଳିଲା ଉଚ୍ଛୁଳି
ଜାଣେ ମୋର ମନ ତାହା, ଜାଣ ତୁମ୍ଭେ ଧନି,
ହୋଇଛି ସେ ସ୍ମୃତି ମୋର ଜୀବନ-ସମ୍ବଳ ।
ବସନ୍ତ-ଯୌବନେ ଦିନେ କାନନ ଭ୍ରମଣେ
ଗଲି ତବ ଅନୁରୋଧେ ତୁମ୍ଭରି ସହିତେ,
ଚଢ଼ୁଲ ଚନ୍ଦ୍ରି କାମଖା ସ୍ମୃଷ୍ଟ ଚବ ପ୍ରାୟ
ଆଲୁସେ କାନନ, ସୌମ୍ୟ ମୌନ ମହିମାରେ ।
ଫୁଟିଛି ବିବିଧ ଫୁଲ, କେତେ ଫୁଲ ପୁଣି
ପଡ଼ିଛି ମୂର୍ଚ୍ଛିତା ହୋଇ ତରୁପଦତଳେ,
ଫୁଙ୍କି ତାହା କର୍ଣ୍ଣେ ଧୀରେ ମଧୁର ସମୀର
କରୁଅଛି ଆକର୍ଷଣ ଚୈତନ୍ୟ ସଞ୍ଚାରେ ।
ପିନ୍ଧାଇଛି ନବ ଭୂଷା ଧବଳୁ ମାଧବୀ
ପୁଷ୍ପ କିଶଳୟ ଛଳେ, ବସନ୍ତ-ରଜତ,
ଦେଖାନ୍ତେ ସେ ଶୋଭା ମୁହିଁ ଅଙ୍ଗୁଳି ସଙ୍କେତେ
ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଗୋ ବର୍ଷନନେ, ଭାଷିଲ ସସ୍ମିତେ
"ଧବ ବିନା ତାହିଁ ଗତି ଧବୀର ଏ ଭବେ,"
ଅବଧି ସେ ମଞ୍ଜୁ ବାଣୀ ପ୍ରତିଧ୍ୱନିରୂପେ
ବାଜୁଅଛି କର୍ଣ୍ଣେ ମୋର, କର୍ଣ୍ଣ-ରସାୟନ,
ରହିଛି ସେ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣସ୍ମୃତି ଅଙ୍କିତ ଜୀବନେ ।
ଦେଖାଇବ କେତେ ଆଉ ଶୋକ-ନାଟକର
ଫେଣ୍ଡ ଅଙ୍କ ଗର୍ଭାଙ୍କର ଅଭିନୟଗୁଣି,
ମୋ ଦୁଃଖେ ଦୁଃଖିନୀ ତୁମ୍ଭେ, ସେ ଆକୁଳ-ବାଣୀ
ଶୁଣି ସିନା ହେବ ଘାରି ପ୍ରତିବେଦନାରେ ।
ନ ଲାଗିଲା ତାହିଁ ମନ, ଭ୍ରମିଲି ଉଦାସେ,
ଆହାର ଶୟନ କିଛି ନ ଲାଗିଲା ସୁଖ,
ଦେଖି ମୋର ଭାବାନ୍ତର ପୂଜ୍ୟ ପିତାମାତା
ଇଚ୍ଛିଲେ ବାନ୍ଧିବେ ମୋତେ ପରିଣୟ-ପାଶେ,
ମାତ୍ର ତାହା ତାହା ସହ, କେ ଚାହେଁ ତାହାକୁ ,
ଅଚିରେ ତାହାଁ ତୁଷ୍ଟି, ଭୁଞ୍ଜାଇଲେ ଧରି
ବଳାତ୍କାରେ, ରହିବ କି ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଅବ୍ୟାହତ ।
ଆଣିଲି ମୁଁ ତହୁଁ ଯତିବ୍ରତ, ବାହାରିଲି
ଘରୁ, ଧରି ସ୍ୱନାମନ୍ତ—ନୁହେଁ ସ୍ୱମମନ୍ତ
ବିରହ-ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ହୋଇ ଭ୍ରମିଲି ଏକାକୀ ।
ଦୁରନ୍ତ ସମାଜବାଧା କଲା ଏତେ ସବୁ,
ପ୍ରଦାନନ୍ତ ନିଶ୍ଚେ ତାକୁ ଉପଯୁକ୍ତ ଶିକ୍ଷା,
କି କରିବ ଯତି ମୁହିଁ, ନିଷ୍କିଞ୍ଚ ସର୍ବଥା
ଯତିଧର୍ମେ ହୋଧ କ୍ଷମା ପ୍ରତିଫଳ ଦାନ ।
ଆସିବ ସ୍ନାନାର୍ଥେ ତୁମ୍ଭେ କାଲି ଏ ସରିତେ
ଅର୍ପିବି ସାକ୍ଷାତେ ତୁମ୍ଭ ପଦର ଉତ୍ତର ।

ଧରାକୋଟ-ଦର୍ଶନ

ଉପହାର

ବହୁମାନାସ୍ପଦ, ନୃପତିପ୍ରବର

ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ମଦନମୋହନ ସିଂହଦେବ

ମହୋଦୟ ଶ୍ରୀକରକମଳେଷୁ ।

ସବିନୟ ନିବେଦନ ।

ଶ୍ରୀମନ୍ ନରପତେ,

ଶ୍ରୀଛାମୁ ପ୍ରାକୃତିକ ଉତ୍କଳର ଅନ୍ୟତମ ଉଦୀୟମାନ ନରପତି । ଶ୍ରୀଛାମୁଙ୍କ ସାକ୍ଷାତ୍-କାର ଲାଭ କରି ମୁଁ ବିଶେଷ ଆନନ୍ଦ ଲାଭ କରିଅଛି । ସେହି ବିମଳ ଆନନ୍ଦ ଚିରସ୍ମରଣୀୟ କରିବା ପ୍ରକାଶ ମୁଁ ମୋହୋର ଅଗ୍ରଜ ମହୋଦୟଙ୍କ ଲିଖିତ "ଧର୍ମକୋଟ-ଦର୍ଶନ" ନାମକ ଏହି କ୍ଷୁଦ୍ର ପୁସ୍ତକ ଖଣ୍ଡି ଶ୍ରୀଛାମୁଙ୍କ ସୁପବିତ୍ର କର-କମଳରେ ଭକ୍ତ୍ୟୁପହାର ଅର୍ପଣ କଲି । ଗ୍ରହଣାନୁମତି ହେଉ, ଏତିକି ମାତ୍ର ପ୍ରାର୍ଥନା ।

ଧର୍ମକୋଟ	ଶ୍ରୀଛାମୁଙ୍କର
୧ । ୧ । ୧୯୦୯	ଚିରାନୁଗୃହୀତ
	ଶ୍ରୀ ସୋମନାଥ ମହାନ୍ତି

ଧୱକୋଟ-ଦର୍ଶନ

—ବ୍ରମଦେଶ୍ୱ—

ଦବସ୍ତୁଞ୍ଜ-କୁଞ୍ଜ ଗମ୍ଭୀର—
    ମଧ୍ୟେ ସାହ୍ଲଭ୍ୟ ଖଣି,
ମେଲିଅଛି ମଞ୍ଜୁ ମାଧୁରୀ
    ଧୱକୋଟ ଧରଣୀ ।
ଶାର୍ଦ୍ଦୁଳ-ସଙ୍କୁଳ ସୁବଳ—
    ଶୈଳ ୧ ପ୍ରାଚୀର ଯଥା,
ଦକ୍ଷିଣ ଦିଗରେ ଟେକିଛି
    ରୁଦ୍ର ସୁନ୍ଦର ମଥା ।
ମାନଦଣ୍ଡ କି ସେ ମହୀର
    ଅବା ରତନ କୁଢ଼
କିବା ଧୱକୋଟ ଧୱର
    ମରକତ ମହୁଢ଼ ।
ଝର ଝର ରବେ ତା ଦେହୁଁ,
    ଝରେ ଶଙ୍କରି ଝର ୨
ବ୍ୟୋମଦେଶ ଶିରୁ ବହୁଛି,
    କିବା ଗଙ୍ଗା ପ୍ରଖର ।
ଚରଣେ ଶ୍ୱେତ ବାରିଦ
    ଶୈଳ ନୀଳାପଘନେ,
ପିଞ୍ଜାତୁଳା ଉଡ଼ିଯାଉଛି
    ଯଥା ଖର ପବନେ ।
ଉତ୍ତୁଙ୍ଗଭାଗୁଲ୍ମେ ଆବୃତ
    ଗିରି ତୋ ଅଟଘନ,
ଘେରନ୍ତି ମାନବ ମାନସେ
    ଯଥା ଇନ୍ଦ୍ରିୟଗଣ ।
ଧର୍ମପଥେ ବାଧ୍ନ ପର୍ଯ୍ୟେ
    ବହୁ ଖଣ୍ଡ-ଉପଳ,
ଦୂରଦେଶ କର ରଖିଛି
    ସଦା ତୋ ଝଙ୍କସ୍ଥଳ ।
ବହୁକାଳୁ ଯୋଗଧ୍ୟାନରେ
    ବସିଅଛୁ ରେ ଗିରି,
ଦେଶଶୂନ୍ୟ ଯେଣୁ ବହୁକୁ
    ଦେଣୁ ଗିରୀଶ ଶିରି ।
ବହୁଦୂରୁଁ ନେତ୍ର ଆଦର୍ଶେ
    ତୋର ଉନ୍ନତ ଶିର,
ଧୱକୋଟ-ଧୱଗ୍ରଣୀର
    ଲୁହ୍ୱ ତୁଙ୍ଗ ମନ୍ଦିର ।
ମଖଶାଳା ପ୍ରାୟେ ସ୍ୱଭଉ
    ଦୂଗାଦେଉ ଅଚଳ,
ଦୁର୍ଗାଦେବୀଙ୍କର ଯେ ଅଟେ
    ପ୍ରିୟ ଆବାସ ସ୍ଥଳ ।
ସ୍ତରେ ସ୍ତରେ ଗଢ଼ା ତୋ ତନୁ
    ଶିଳାକୁଳ-ଶିଗ୍ଭଳ,
ଶିଖରସ୍ଥ ତରୁ ଆହ୍ୱା କି
    ସ୍ନୁତ୍ତତବ ଚଗ୍ଭଳ ।
ବହୁଦୂର ବ୍ୟାପି ଶୋଇଛୁ
    ଘନ ବନ ମଧ୍ୟରେ,
ତିମିଙ୍ଗିଳ ଭାସିଉଠିଛି
    କିମ୍ବା ନୀଳ-ସାଗରେ ।
ଲମ୍ବମାନ ଗୋଡ଼ ପର୍ଯ୍ୟେ
    କ୍ଷୁଦ୍ର ଗୁଣ୍ଡଆବାସୀ ୩
କମଲବ୍ଧ୍ୱର୍ଭାବେ ତୋ ଅଙ୍ଗେ
    ମିଶିଯାଇଛି ଆସି ।

୧—ସୁବଳସ୍ତୁ ଶବ୍ଦକ । ସ୍ଥାନୀୟ ନାମ ସୁବଳା ପାହାଡ଼ । ୨—ପ୍ରଚଳିତ ନାମ ଖଜୁରିଖୋଲ୍ । ୩— ସ୍ୱନାମ-ପ୍ରସିଦ୍ଧ ପର୍ବତ ।

ମହଦାଶ୍ରା ବନା ତାହିଁନ୍ତି
ଭବେ କ୍ଷୁଦ୍ରର ଗଣ୍ଡ,
ତେଣୁ ଧାଏଁ ନଦୀ ଭେଟିବ
ବୋଲି ସରିତପତି ।
ପୂର୍ବଦିଗ ଲମ୍ବି ଆସିଣ
ଗିରି 'ମୁଣ୍ଡମୟଇ',
ମୁଣ୍ଡ ଟେକି ତୋତେ ଡାକେ କି
ତରିବାକୁ ଲଢାଇ ।
କି ବର୍ଣ୍ଣିବି ଗିରି ତୋ ରୂପ
ଆହା କି ଶୋଭାବନ,
ମନୋହର ତୁହି ଯେସନ
ଭୟଙ୍କର ତେସନ ।
ଭୀଷଣ ଭଲ୍ଲୁକ ବରାହ
ମହାବଳ ଶାର୍ଦ୍ଦୂଳ,
ଏ ଆଦି ଶ୍ୱାପଦସମୂହେ
ତୁହି ସଦା ସଙ୍କୁଳ ।
ଏମାନେ ତୋହର ଦୁର୍ଜ୍ଜନ—
ପ୍ରଜା ରେ ଗିରିରାଜ,
ଶାନ୍ତିମୟ ରାଜ୍ୟ ଘଟାନ୍ତି
ତୋର ଅଶାନ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ ।
ତଥାପି ତୁ ତାଙ୍କୁ ନ ଦଣ୍ଡି
ସଦା ଆଚରୁ କ୍ଷମା,
କ୍ଷମାଗୁଣେ ତୋତେ ରେ ଗିରି
ଭବେ କିଏ ଉପମା ।
ମହତ ଲୋକର ଅଟଇ
ସିନା କ୍ଷମା ଭୂଷଣ,
କ୍ଷୁଦ୍ରମନା କ୍ଷୁଦ୍ର ଦୋଷରେ
ଦିଏ ଘୋର କଷଣ ।
ଶୁଭ୍ର ଝର-ନୀରେ ତୋ ଦେହ
ଦ୍ୱିଖଣ୍ଡିତ ସର୍ବଥା,
ଶରତେ ସୁନୀଳ ଆକାଶ
ଛାୟାପଥରେ ଯଥା ।

ଜଗନ୍ନାଥପୁର ନିକଟେ
ଘନ ତାଳ-ବୋୟଇ,
ଲୌହବାଡ଼ ପ୍ରାୟେ ବାରୁଣୀ—
ଦିଗେ ରହିଛି ଛାଇ ।
ଜଗନ୍ନାଥ ସିଂହ ନାମରେ
ଜଣେ ବଙ୍କ ଭୂପତି,
ପାଳୁଥିଲେ ଧରକୋଟରେ
ପୂର୍ବେ ପ୍ରଜାପକତି ।
ବସାଇଥିଲେ ସେ ଶାସନ
ତାଙ୍କ ନାମାନୁଯାୟୀ
ଜଗନ୍ନାଥପୁର ବୋଲାଏ
ସେହି ବ୍ରାହ୍ମଣ ସାହି ।
ଗୋପୀନାଥରୂପେ ସେଠାରେ
ଜଗନ୍ନାଥ ଆପଣେ,
ଅଧିଷ୍ଠାନ କରିଅଛନ୍ତି
ସୁଧା-ଶୁକ୍ଳ ସଦନେ ।
ଦାମୋଦର ପଲ୍ଲି ଉତ୍ତରେ
ଦାମୋଦର-ବାଞ୍ଛିତ
ନାଗବଲ୍ଲୀ ଯହିଁ ଅଗସ୍ତି
ଦ୍ରୁମେ ଗାଢ଼େ ଜଡିତ ।
ପ୍ରାକୃତିକ ଦୃଶ୍ୟ ତାହାର
ଦୂରୁଁ ଓଟାରେ ନେତ୍ର,
ନନ୍ଦନ-କାନନ ପରାୟେ
ଶୋଭେ ଆଦର୍ଶ କ୍ଷେତ୍ର ।
କୃଷିର ଉନ୍ନତ ପ୍ରଣାଳୀ
ଶିକ୍ଷାଦେବା ମାନସେ,
ସ୍ଥାପିଲେ ନୃପତି ଆଦର୍ଶ—
କୃଷିକ୍ଷେତ୍ର ହରଷେ ।
ଅଟେ ସିନା ସର୍ବ ଉନ୍ନତି—
ମୂଳ କୃଷି ଉନ୍ନତି,
ବୁଝନ୍ତି ଏହା ଯେ ସେ ଜଣେ
ଆଦର୍ଶ ନୃପତି ।

ଦାମୋଦରପଲ୍ଲୀ ଅଦୂରେ
ଋଷିକୁଲ୍ୟା ତଟିନୀ,
ଧୋଇ ମୁକ୍ତେଶ୍ୱର ୧ ଚରଣ
ଗମେ କଳନାଦିନୀ ।
ଗଞ୍ଜାମ ଭୂମିର ଧମନୀ
ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଗମେ ସ୍ରୋତରେ,
ଶିଖି-ମୁଖ-ମୁକ୍ତ ସର୍ପଙ୍କ
ବେଗେ ପଳାଏ ଖରେ ।
ଚନ୍ଦ୍ରକଲେଶ୍ୱର ୨ ସକାଶୁ
ମୁକ୍ତେଶ୍ୱର ସଦନ—
ଯାଏଁ, ବେନି ତୀରେ ଯାହାର
ନବ ବିପ୍ର ଶାସନ ୩
ନିବସନ୍ତି ତହିଁ ଅସଂଖ୍ୟ
ସଦାଚାରୀ ବ୍ରାହ୍ମଣ,
ସଦା ସତ୍‌ପ୍ରସଙ୍ଗ-ନିରତ
ବିପ୍ରକୁଳାଗ୍ରଗଣ୍ୟ ।
ପୂର୍ବ ଦିଗେ ମୁଣ୍ଡମରଇ ୪
ସଦା ଶସ୍ୟ-ଶ୍ୟାମଳ,
ସ୍ଥଳୁଣ୍ଡ-କମଳାଦେବୀଙ୍କ
ପ୍ରିୟ ବିହାର ସ୍ଥଳ ।
ଋଷିକୁଲ୍ୟା ନଦୀ ପ୍ରସାଦେ
ତାର ସୌଭାଗ୍ୟୋଦୟ—
ହୋଇଛି, ସେ ଭୂମି ମୃତ୍ତିକା—
ନୁହେଁ, କାଞ୍ଚନମୟ ।
ଧନ୍ୟା ଧରାକୋଟ-ଧରଣୀ
ମହାକବି-ଜନନୀ,
ଲକ୍ଷ୍ମୀ ସରସ୍ୱତୀ ମିଳନ—
ଭୂମି, ଶୋଭା-ବପଣୀ ।

ସ୍ୱଭବ-ଶୁଦ୍ଧା ଭୂ ନଗର,
ପୁଣ୍ୟ-ସୌଭାଗ୍ୟବତୀ,
ଧନ୍ୟା ହୋଇଛୁ ଅଙ୍କେ ଧରଣ
କୃଷ୍ଣସିଂହ ନୃପତି ।
ତେଜି ସେ ସୁଜନ୍ୟ-ବାଞ୍ଛିତ
ସୁଖ ନୃପ ଆସନ,
ବାଗ୍‌ଦେବୀ-ମଣ୍ଡପେ ସତତ
କରି ଉପବେଶନ,
ବୀଣାପାଣି ପାଦପୂଜାରେ
ଥାଇ ନିତ୍ୟ ନିରତ,
ରଚିଲେ ପୁରାଣ ଅଠର—
ପର୍ବ ମହାଭାରତ ।
ଉତ୍କଳରେ ପୂଜା ପାଉଛି
ପ୍ରତିଘରେ ସେ ଗ୍ରନ୍ଥ,
ଗୁରୁରୂପେ ପୁଣି ଦେଉଛି
ଧର୍ମଶିକ୍ଷାର ପନ୍ଥ ।
ବୈଷ୍ଣବପ୍ରବର ଶ୍ରୀ ଜୟ—
ସିଂହ ଭକତ ଭବ,
ଗାଇଲେ ମଧୁରେ ଗୀତା ସେ
ଭକ୍ତିରସରେ ଦବ ।
କରଣକୁଳର ଚନ୍ଦ୍ରମା
କୃଷ୍ଣ ପଟ୍ଟନାୟକ ୫,
ଭାଗବତ ପୋଥି ଆଦର
ରାମାୟଣ-ରଚକ ।
ବହୁତ ସୁକବି ଜନନୀ,
ରସ କାବ୍ୟଭଣ୍ଡାର,
କି ବର୍ଣ୍ଣିବି ଧରାକୋଟ ତୋ
ଗୁଣ, ଶୋଭାସମ୍ଭାର ।

୧—ଋଷିକୁଲ୍ୟା କୂଳସ୍ଥ ଶିବଲିଙ୍ଗ । ୨—ସ୍ୱନାମପ୍ରସିଦ୍ଧ ଶିବଲିଙ୍ଗ । ୩—ଗଙ୍ଗାପୁର, ସୁରେନ୍ଦ୍ରପୁର, ନାରାୟଣପୁର, ଶ୍ୟାମ-ଘନପୁର, ଛଳୋଇମାଦେଇ ପୁର, ରାମଚନ୍ଦ୍ରପୁର, ଗୋବର୍ଦ୍ଧନ ପୁର, ପଞ୍ଚସିଂହପୁର ଓ ଦାମୋଦର ପୁର । ୪—ଗୋଟିଏ ଗ୍ରାମର ନାମ । ୫—ଏ ଜଣେ ପ୍ରାଚୀନ କବି ଏବଂ କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାଭାରତର ଲେଖକ ଥିଲେ ।

ଦେଖି ତୋର ଉଦ୍‌ଦେଶର
ସ୍ମୃତି ପ୍ରକୃତ ଛବି,
ମଣେ ମୁଁ ଏସନ, ହୋଇବେ
ତହୁଁ ଅତୀବ ଛବି ।
ଦେଖିବି ଏବେ ମୁଁ ଯାଇଣ
ଥରେ ସ୍ୱଜନବର,
ଚଉଦ କୋଶର ମସ୍ତକ—
ମଣି ଯେ ଦୁର୍ଗବର *
ଚୌଦିଗେ ସୁଜଳ ବିସ୍ତୃତ
ପଥ ଘାଟ ନିର୍ମଳ,
ସୁଧା-ଶୁଭ୍ର-ସୌଧ ଶୋଭାରେ
ହରେ ନେତ୍ର ଯୁଗଳ ।
ଅଚଳ-ପ୍ରାଚୀର ମଧ୍ୟରେ
ଦେବାଳୟ ବେଷ୍ଟିତ,
ରମ୍ୟା ଦେବପୁରୀ ଦିଶଇ
ଅପରୂପ ସୁରତ ।
ଶାରଦ-ପଦ୍ମ-ଶଙ୍କାଶ
କିବା ବିସ୍ତାର ପ୍ରଭା,
ତାରାପୁଞ୍ଜ ଯେହ୍ନ ଆକାଶେ
କରି ବସିଛି ସଭା ।
ସତ୍‌ପ୍ରସଙ୍ଗଯୁକ୍ତ ସେପୁରୀ
ତେଣୁ ତୀର୍ଥ ସମାନ,
ଶତାୟୁତ ତୀର୍ଥ ଯାତ୍ରିକ—
ରୂପୀ ପରଜାମାନ ।
ସ୍ୱର୍ଗୋଚିତ ଭାବେ ମଣ୍ଡିତ
ହୋଇଅଛି ସେ ପୁରୀ,
ଦେବାଳୟେ ସଦା ବାଜୁଛି
ଢେଡେ ତୂରୀ ମହୁରୀ ।
ପତ ପତ ହୋଇ ପତାକା
ଉଡ଼େ ସଉଧଚୂଳେ,
ଅଙ୍ଗୁଳି ସଙ୍କେତ ଛଳେ କି
ଡାକେ ଦର୍ଶକକୁଳେ ।
ଦେଖାଇବ ଶୋଭା ବଢିମା
ଶିଳ୍ପକଳା ନିକର,
ପୁଣି ହାତୀଘୋଡା ଶାର୍ଦ୍ଦୂଳ
ମୃଗପକ୍ଷିନିକର ।
ପଣ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ ବିପଣୀ
ତହିଁ ଶୋଭଇ ଥୋକେ,
ବ୍ୟବହାର ଶିଳ୍ପକଳାରେ
ଦକ୍ଷ ନଗର ଲୋକେ ।
କାହିଁ ବିଦ୍ୟାଳୟ ତଡାଗ
କାହିଁ ପାନ୍ଥ ଆଗାର,
କାହିଁ ଦେବାଳୟ ବପ୍ରକେ
ନାନା ଶିଳ୍ପ ଭଣ୍ଡାର ।
ହେରିଲେ ସେ ସୂକ୍ଷ୍ମ ସୁଚାରୁ
ଶିଳ୍ପ-କଳାକୌଶଳ,
ଅପଲକ ହୋଇ ରହିବ
ନର ନେତ୍ର ଯୁଗଳ ।
ନାରିକେଳ ବୃକ୍ଷ ଶୋଭଇ
ହୋଇ ଆନତ ଫଳେ,
ତୃଷାର୍ତ୍ତ ପଥିକେ ଡାକେ କି
ଶାଖା ସଞ୍ଚାରି ଛଳେ
ଫଳ ତାର ପୟଃପେଟିକା
ଯଥା ସାଧୁ ହୃଦୟ,
ବାହାର କଠିନ ଭିତର
ତାର ସୁରସମୟ ।
ଗ୍ରାମଗୁଡିକ କି ସୁନ୍ଦର
ମନୋହର ପ୍ରଶସ୍ତ
ଦୁଇ ପାଶେ ଲୋକ-ଆଳୟ
ମଧ୍ୟେ ପ୍ରଶସ୍ତ ପଥ ।

*ଧସ୍‌କୋଟ ରାଜ୍ୟ ଆଡ଼ଦୀର୍ଘରେ ଚଉଦକୋଶବିସ୍ତୃତ ଅଟେ ।

ଦୁଇ ଅଙ୍କେ ଦୁଇ ତଟ ଯା
ଅଛି ସେ ଜନପଦ,
ମଧ୍ୟେ ବହୁଛଇ ବାହୁଦା—
ପୂର୍ଣ୍ଣ ନିର୍ମଳ ନଦ ।
ପ୍ରାନ୍ତ ଶୃଙ୍ଗାଟକେ ଅନେକ—
ସ୍ତମ୍ଭ ହୋଇ ପ୍ରୋଥିତ,
ସ୍ୱଭାବସୁନ୍ଦର ପ୍ରାଚୀର
କରେ ଶୋଭା ବର୍ଦ୍ଧିତ ।
ବୀର ଶ୍ରୀ ମଦନମୋହନ
ସିଂହ ଦେବ ସୁଜନ,
ଧର୍ମ ନୀତି ଧରି କରନ୍ତି
ସେହି ରାଜ୍ୟ ପାଳନ ।
ଅଙ୍ଗ ଆଭରଣ ତାଙ୍କର
ଦୟା, କ୍ଷମା, ବିନୟ,
ନ କରନ୍ତି ଅପବ୍ୟୟ ସେ
ବୃଥେ ମାନ ସମୟ ।
ଜାତୀୟ ମହାସଭାର
ହୋଇ ସେ ସଭାପତି,
ଗଞ୍ଜାମର ଲୁପ୍ତ ଗୌରବ
ଉଦ୍ଧାରିଲେ ନୃପତି ।
ନ୍ୟାୟେ ରାଜକୋଷ ପ୍ରବୃଦ୍ଧି,
ଦୁଷ୍ଟ ଜନ ଦଳନ,
ଅପକ୍ଷପାତତା, ସ୍ୱଧର୍ମ—
ରକ୍ଷା, ଶିଷ୍ଟ ପାଳନ,
ଏହି ପଞ୍ଚ ମହାଯଜ୍ଞର
ଅଟନ୍ତି ସେ ଯାଜ୍ଞିକ ,
ପୁଣି ସେ ଅଟନ୍ତି ସାହିତ୍ୟ—
ଭାବ୍ୟ-ରସେ ରସିକ ।
କ୍ଷତ୍ରିୟସୁଲଭ ବୀରତ୍ୱ
ବର୍ତ୍ତିପାରୁ ଦେହ,
ହସ୍ତିପୃଷ୍ଠୁ ହସ୍ତିପୃଷ୍ଠକୁ
ଯାଏ ପଡ଼ନ୍ତି ଡେଇଁ ।

ଭୀଷଣ ଶାର୍ଦ୍ଦୂଳ ମର୍ଦ୍ଦନ
ସେହି ନୃପ-ଶାର୍ଦ୍ଦୂଳ,
ଅବ୍ୟର୍ଥ ସନ୍ଧାନେ କେ ସରି
ଆନ ମୃଗୟୁ କୁଳ ।
ନାନାଭାବେ ସାଧୁଅଛନ୍ତି
ନିଜ ରାଜ୍ୟ ଉନ୍ନତି,
ସଦାଶୟଭାବେ ଅଟନ୍ତି
ଆଦରଶ ନୃପତି ।
ଛାମୁଙ୍କ ସୁଗୁଣ ଅଧିକ
କି ବର୍ଣ୍ଣିବ ହେ ସଖା,
କେ ନ ଜାଣେ ତାହା,ଉତ୍କଳ—
ବକ୍ଷେ ବାଜୁଛି ବାଜା ।
ଯେବେ ମୋ ପ୍ରାଣର ସ୍ୱଜନ
ଦୂରୁ ଆସିଛି ଧାଇଁ,
ଦେଶଦୁଃଖ କଷ୍ଟ ଛାମୁରେ
ଜଣା କରିବା ପାଇଁ ।
ବୋଲିବ ଆମ୍ଭେ ତ କରୁଛୁଁ
ଦେଶକାର୍ଯ୍ୟ ସର୍ବଥା,
କିନ୍ତୁ ମୁଁ କହୁଛି ନୃପତି
କଥା ରଖିଣ କଥା ।
ଭିକାରୀର ଏ ତ ସ୍ୱଭାବ
ଯାହା ଦୁଆରୁ ପାଏ ,
ତାହା ଦୁଆରକୁ କେବଳ
ବାରମ୍ବାର ସେ ଧାଏଁ ।
କି ଥିଲା ଉତ୍କଳ, କି ହେଲା
ତାର ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ଆସି ,
ପକାଇଲା ସୁଖ-ସମୃଦ୍ଧିକୁ
ଦୁଃଖ-ସିନ୍ଧୁ ଗରାସି ।
ଅନ୍ନପୂର୍ଣ୍ଣାଙ୍କର ଯେ ଦେଶ
ଥିଲା ଅନ୍ନ ଆକର ,
ଅନ୍ନ ପାଇଁ ଏବେ ତା ସୁତେ
ଅଣ୍ଡାଳନ୍ତି ଦ୍ୱାର ।

ଜୀବନ-ନାଟିକା ତାହାର
କ୍ରମେ ଯାଉଛି ଛାଡ଼ି,
ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ପିଶାଚ ଖାଉଛି
ହାଡ଼ୁ ମାଉଁସ ଝାଡ଼ି ।
ଆଳସ୍ୟବଶରୁ ଯାଇଛି
ତନୁ ଅସାଡ଼ ହୋଇ,
ଜଡ଼ତା-ରୂପିଣୀ ନିଦ୍ରାରେ
ଅଛି ଅଭାଗୀ ଶୋଇ ।
ଅପଦସ୍ଥା ଲୋକସମାଜେ
ଲାଞ୍ଛିତା ଧିକ୍କୃତା,
ରୋଗ-ଶୋକ ଆଦି ଚିନ୍ତାର
ତାପେ ଘୋର ତାପିତା ।
ବଳିଷ୍ଠ ବୋଲନ୍ତେ ଯେ ହୁଏ
ଅର୍ଥ, ସର୍ବ ବିଷୟେ,
ପଡ଼ିଛି ପଛରେ ଅଭାଗୀ
ପୀଡ଼ି ଦୁଃଖ ଆମୟେ ।
ସେ ଶିକ୍ଷା ସଭ୍ୟତା ପ୍ରାଧାନ୍ୟ
କି ଗୌରବ ଏକତା,
ସକଳ ବିଷୟେ ହୋଇଛି
ତାର ତଳକୁ ମଥା ।
ଜନନୀର ତୁମ୍ଭେ ସୁପୁତ୍ର
ଦେଖୁ ତୁମ୍ଭ ବଦନେ,
ସିଏଁ ଅଛି ମାତା ଆଶାରେ
ଆଶାଯୁକ୍ତ ନୟନେ ।
ତୁମ୍ଭେ ସଦା ସେବାଶୁଶ୍ରୂଷା
କରୁଅଛ ତାହାର,
ଯୋଗ୍ୟପୁତ୍ର କରେ ଶୁଶ୍ରୂଷା
ଯିନା ରୁଗ୍ଣା ମାତାର ।
କ୍ଷିପ୍ରହସ୍ତ ହୋଇ ଔଷଧ
କୃପ କର ପ୍ରୟୋଗ,
ଛାଡ଼ିଯାଉ ମାତୃଭୂମିର
ଖରେ ସକଳ ରୋଗ ।

ତୁମ୍ଭ ଯୋଗେ ସେହି ଜୀବନ
ଧରୁଁ କିଞ୍ଚିତେ ହସୁ,
ଦଶ ଜଣ ସଙ୍ଗେ ଗୌରବେ
ଜଣେ ହୋଇଣ ବସୁ ।
ଏହି ଭିକ୍ଷା ପଦେ ମାଗୁଛି
ନୃପ ପଦାରେ ମୋର,
କୃପା ହେଲେ ଆଶା ସଫଳ
ହେବା କେତେ ମାତର ।
ଲୋକପରମ୍ପରା ପ୍ରସ୍ତରେ
ଧର୍ମବୋଧର ବାଣୀ,
ପଶୁପକ୍ଷୀ ଯେଉଁତ୍ୟଥା ସେ
ବୁଝା ପାରନ୍ତି ଜାଣି ।
ସତୀ ପତିବ୍ରତା ସାଧ୍ୱୀ
ଲକ୍ଷ୍ମୀ ସାକ୍ଷାତ ରମା,
ଭାଗ୍ୟବତୀପଣେ ତାହାଙ୍କୁ
ଏକା ସେହି ଉପମା ।
ରାଜକନ୍ୟା ରାଜବନିତା
ପୁଣି ସୁପୁତ୍ରବତୀ,
ଦୁଃଖିଦୁଃଖେ ତାଙ୍କ ହୃଦୟ
ଆର୍ଦ୍ର ହୁଅଇ ଅତି ।
କାସ ନବେଦ୍ଧିବ ଜନନୀ,
ସ୍ତ୍ରୀ-ରୁ ନାହିଁ ବଚନ
ବଳପଡ଼ିଲାଣି ଉତ୍କଳ—
ନାରୀକୁଳ ଲକ୍ଷଣ,
ଯୁଗଧର୍ମରେ ସେ ସକଳ—
କର୍ମ ହୋଇ ବର୍ଜିତ,
ସବୁ ଛାଡ଼ି ହୋଇଅଛନ୍ତି
ବିମାତାର୍ଜିତ ।
କ୍ରମେ ନାରୀକୃତ ଶିଳ୍ପ ତ
ଦେଶୁଁ ପାଉଛି ଲୋପ,
ତାହାଙ୍କ ଦେଖାଣି ବାଧାତ
କଲେ ଦାରୁଣ କୋପ ।

ସୀତା ସାବିତ୍ରୀଙ୍କ ସ୍ୱର୍ଗତେ
ଆଧୁନିକ ଲଳନା,
ତୁଳନାରେ ଯିବା ହୋଇବେ
ଖାଲି ତୁଚ୍ଛା ଅଲଣା ।
ଯେତେ ଦିନ ଥିବେ ନାରୀଏ
ମୋହ-ନିଦ୍ରାରେ ଶୋଇ,
ତେତେ ଦିନଯାଏଁ ପୁରୁଷେ
ଥିବେ ଏକାଙ୍ଗ ହୋଇ ।
ନାରୀଜାତି ଶିକ୍ଷା ଉନ୍ନତି
ବିନା ହେ ଭଗବନ୍ତ,
ଆକାଶ-କୁସୁମ ସମାନ
ହେବ ଜାତି ଉନ୍ନତି ।
ଅତ୍ରେ ପ୍ରୟୋଜନ ଅଟଇ
ଏଣୁ ବାଳିକା ଶିକ୍ଷା,
ହେଉ ସୁବ୍ୟବସ୍ଥା ଯେଥିର
ମାତଃ ଏତିକି ଭିକ୍ଷା ।

ସ୍ଥାପନ୍ତୁ ମଣିମା ସ୍ୱସ୍ତ୍ରେୟୀ
କେତେ ବାଳିକା ସ୍କୁଲ,
ଦେଶ-ଉନ୍ନତିର ସେ ଯିବା
ଅଟେ ସୋପାନ ମୂଳ ।
ପଞ୍ଚଦେବଙ୍କର ଶ୍ରୀମୁଖୁଁ
ଶୁଣି ଭଙ୍ଗୀ କହୁଣି,
ବର୍ଣ୍ଣିଲି ମଣି-ଖଣିରୁ
ଯିବା ଉତ୍ସୁକେ ମଣି ।
ଧର୍ମକୋଟ ଧର୍ମ ମହିମା
ଯେଣୁ ଗର୍ଭାମେ ଟେକ,
ତେଣୁ ଥିବେ ନିଶ୍ଚେ ଏଠାରେ
ବଡ ଲୋକ ଅନେକ ।
ଦେଖିବା ଯାଉଛୁ ଏବେ ମୁଁ
ତାହା ତାର୍କି ମହତ,
ଭିନ୍ନ ଛନ୍ଦେ ହେବ ଏ ପରେ
ତାହା ପରିଚୟତ ।

ଭିନ୍ନ ଛନ୍ଦରେ ଲିଖିତ

[ମଙ୍ଗଳ]

ପଣ୍ଡିତ କୁଟୁମ୍ବ ବୃନ୍ଦ ହେ ସିରସ୍ତାଦାର୍,
ତୁମ୍ଭେ ତ ଦେଖିର ବୁଝି ଏହି ତାଲୁକାର ।
ବେଦକର୍ମନିଷ୍ଠ ଧର୍ମପ୍ରାଣ ଦୟାବନ୍ତ,
ସ୍ୱଜାତୀୟେ ପରିଚୟ ଅଛି ବିଧିମତ ।
'ମୋଟା ବେତନ ତ ଦେଉଛନ୍ତି ମହାରାଜ,
ଦେଖାଅ ଓଜସ୍ୱୀ ହୋଇ ଆପଣାର କାର୍ଯ୍ୟ !
ରାଜା ପ୍ରଜା ସମସ୍ତେ ତ ଏଠାରେ ଓଡ଼ିଆ,
ଓଡ଼ିଆଙ୍କ ଧନେ ସିନା ହୋଇଛ ବଡ଼ିଆ ।
କରିଯାଅ ସେମାନଙ୍କ କିଛି ଉପକାର,
କେବଳ ପ୍ରତ୍ୟୁପକାର ଅଟେ ଶିଷ୍ଟାଚାର ।
ଯେ ରାଜ୍ୟର ଅନ୍ନଜଳେ ତୁମ୍ଭେ ସୁପାଳିତ,
ଶେଷକାଳେ ସେ ରାଜ୍ୟର କର କିଛି ହିତ ।
ଓଡ଼ିଆ ଜାତି ତ ଅଟେ ଏକ ମହାଜାତି
ଓଡ଼ିଆଏ ଶାନ୍ତ ଶିଷ୍ଟ ରାଜଭକ୍ତ ଅତି ।
ହାତେ ମାପି ଭୂଖଣ୍ଡକେ ଚାଲନ୍ତି ସେ ବାଟ,
ଜାଣନ୍ତି ଏ କଥା ସୁଦ୍ଧା ଭାରତସମ୍ରାଟ ।
ମଝିରେ କେତେଟା ଦିନ ହୋଇଥିଲେ ହୀନ,
ନୁହନ୍ତି ସେମାନେ ଏଣୁ ଘୃଣ୍ୟ କଦାଚନ ।
ଏହା ଜାଣି ତାଙ୍କ ପାଇଁ କର କିଛି କାମ,
ଚିରସ୍ମରଣୀୟ ହେବ, ଆସ୍ଥା ତୁମ୍ଭ ନାମ ।
ପ୍ରାଇଭେଟ ସେକ୍ରେଟେରୀ ବାସୁଦେବ ଭାଇ,
ଉଚିତ ଲଭି ଭଲେ ଅଭିମାନ ନାହିଁ ।
କାରଣ କୁଳର ତୁମ୍ଭେ ଅନ୍ୟତମ ମଣି,
ସାଧୁତା, ବିନୟ ପୁଣି ସୌଜନ୍ୟର ଖଣି ।
ନ ହେଉ ପଛକେ ତୁମ୍ଭ ବୟସ ଅଧିକ,
ଜଣା ନୁହେଁ ମାତ୍ର ତୁମ୍ଭ ସ୍ୱଭାବର ଠେକ ।
କାର୍ଯ୍ୟରୁ ବୁଝିଛି ତୁମ୍ଭେ ଜଣେ ଉଚ୍ଚମନା,
ହରିବାକୁ ବ୍ୟସ୍ତ ସଦା ସ୍ୱଜାତି-ବେଦନା ।
ଅଭିମନ୍ୟୁ ଗୁଟ ତୁମ୍ଭେ କହିବ ମୁ କସ,
ଅନୁସରି ଥାଅ ଭାଇ ତାହାଙ୍କ ସୁଯଶ ।
ବାସୁଦେବ ମହାପାତ୍ରେ ତର୍କଅଳଙ୍କାର
ଭାଷାକୁ ପିନ୍ଧାଅ କିଛି ନୂଆ ଅଳଙ୍କାର,
ହୋଇ ଜଣେ ଦେଶକାଳପାତ୍ରଜ୍ଞ ପଣ୍ଡିତ,
ତୁନି ହୋଇ ବସିବାଟା ନୁହଇ ଉଚିତ ।
ଶୋଭାପାଉ ନାହିଁ ନନା ସେ କଥାଟା ଛି ଛି,
ହେଲ ଗଲ୍ ତଳ୍ପ ହେ ବାଟ ଗର୍ବ କିଛି ।
ହେ ଲକ୍ଷ୍ମୀଶରଣ ଭଞ୍ଜ ଦେଶ-ଅଭିମାନୀ,
ଉତ୍ସାହୀ ପୁରୁଷ କିପାଁ ହୋଇଗଲ ତୁନି ।
ଉନ୍ନତମନା ଯୁବକ ଆଉ ତୁମ୍ଭ ପରି,
ଗଞ୍ଜାମରେ ଥିବେ ପ୍ରାପ୍ତ ଜଣ ଦୁଇ ଚାରି ।
ଭଞ୍ଜ ମହାକୁଳେ ହୋଇଅଛ ଆବିର୍ଭାବ,
କିପାଁ ହେବ ତୁମ୍ଭଠାରେ ସଦ୍‌ଗୁଣ ଅଭାବ ।
ହୃଦୟ ତୁମ୍ଭର ଅତି ସରସ ଉଦାର,
ବଳେ ବଳେ କର ତେଣୁ ପର-ଉପକାର ।
ଆଉ କିଛି କାର୍ଯ୍ୟ ପଛେ କର ବା ନ କର,
ଜୀବନୀ ପ୍ରକାଶ କର ଭଞ୍ଜ କବିଙ୍କର ।
ହେ ତାରକାନାଥ ବାବୁ ଘଟକିଆ ଭାଇ,
ଧରାକୋଟରେ ତ ଦେଲ ଜୀବନ କଟାଇ ।
ଏପରି ସତ୍କାର୍ଯ୍ୟ କିଛି କର ଏ ଦେଶର,
ତୁମ୍ଭ ନାମ ହେବ ଯେହ୍ନେ ତାରକ ମନ୍ତ୍ର ।
କେତେ ଜଣ ଧରାକୋଟନିବାସୀଙ୍କୁ ଖାସ୍,
ରଖିଲ କରାଇଦିଅ ସେକଣ୍ଡ୍ରୀ ପାଶ୍ ।
ପାଇଛ ଦୟାନିଧିଙ୍କୁ ତାଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟରେ,
କରିଯାଅ ବୁଢ଼ାଭାଇ ଦେଶକାମ ଖରେ ।
ଦୟାନିଧି ଦାସଙ୍କୁ ମୁଁ ଭଲରୂପେ ଚିହ୍ନେ,
ବହୁକାଳ ପରେ ଦେଖାହେଲା ଏତେ ଦିନେ ।

ଆଏ ଶୁଣ ନମସ୍କାର, ସବୁରେଁ କୁଶଳ
ଭିଲରେ ତ ପିଲ୍ଲପିଲି ଅଛନ୍ତି ସକଳ ।
ଅନେକ ଇଂରାଜୀ ପଢ଼ା ମୁହିଁ ମୁଁ ଦେଖିଛି,
ମାତ୍ର ତୁମ୍ଭ ତୁଳନାରେ ନୁହନ୍ତି ସେ କିଛି ।
ଖୋଲି ବସିଅଛ ତୁମ୍ଭେ ଶିକ୍ଷାର ଦୋକାନ,
କରିଯା ପ୍ରସିଦ୍ଧ କର୍ଣ୍ଣ ହୁଇ ଗୁରୁ ଜଣ ।
ଗଞ୍ଜାମ ଓଡ଼ିଆ ସାଁଠୀ ଅଭାବ ମୋଚନେ,
ସମର୍ଥ ହୋଇବ ତୁମ୍ଭେ ଭରସାରେ ମୁଁ ମନେ ।
ଅତଏବ ସେହି କାର୍ଯ୍ୟ ଶୀଘ୍ର କର ଭାଇ,
କହୁଛି ତୋ ହାତ ଧରି ମୋ ଗଣ ପଢାଇ ।
   ଭୁବନେଶ୍ୱର ବାବୁ ତ ନବୀନ ଯୁବକ,
ପଢାନ୍ତି ସେ ଭଲ, ଜଣେ ଉତ୍ତମ ଶିକ୍ଷକ ।
ଟ୍ରେନିଂ ପାଠ ଶେଷ କରି ଫେରିଆସି ନନା,
ଲେଖି ଗଣ୍ଡେ ପାଠ ପୋଥି ଏହି ମୋ ପ୍ରାର୍ଥନା ।
   ନବୀନ ଭେଣ୍ଡା ଶିକ୍ଷକ ହେ ଶଙ୍କର ନନା,
ଚତୁର୍ବର୍ଗ ଫଳପ୍ରଦ ଅଟେ ଅଧ୍ୟାପନା ।
ତପସ୍ୱୀ, ସଜ୍ଜନ, ଧୀର ରହସ୍ୟ-କୁଶଳ,
ଭଣା ମଧ୍ୟ ନୁହଇ ତ ଶରୀରର ବଳ ।
ଲଗ ଲଗ କାର୍ଯ୍ୟେ ଭାଇ ଛାଡ଼ିଦେଇ ଅଣ୍ଟା,
ଗଞ୍ଜାମୀ ଭାଷାକୁ ନନା ବାଛ କିଛି କଣ୍ଟା ।
ସାବଧାନ ମୋ କଥାକୁ ଦେବୁ ଯଦି ଢିଲ,
କେବଳ ଦକ୍ଷିଣା ନନା ପାଇବୁ ତୁ ଗାଲ ।
   ପିଆଣା ମାଷ୍ଟର ଜଣେ ପଦ୍ମନାଭ ପଣ୍ଡା
ହୃଷ୍ଟ ପ୍ରଭୁ ହୃଷ୍ଟ ସେତୁ ଥଣ୍ଡା ପ୍ରଭୁ ଥଣ୍ଡା ।
ଜାଣ ସତ୍ରେ ଖୁବ ଭଲପୁଅର ବେହାର,
ଛୁହା ଚନ୍ଦି ପାଣି ପିନା ଦିଅଇ କମାର ।
   ପୁରୁଣା ମନୁଷ୍ୟ ଜଣେ ମାର୍କଣ୍ଡ ଗୋସାଇଁ,
ବୁଢ଼ା ହୋଇଗଲେ ପାଠ ପଢ଼ାଇ ପଢ଼ାଇ ।
ଅନେକ ଲୋକଙ୍କୁ ଦେଲେ ଜ୍ଞାନ-ଚକ୍ଷୁ ଦାନ,
ଏ ହେତୁ ମୁଁ କରେଁ ତାଙ୍କୁ ଦେବତୁଲ୍ୟ ଜ୍ଞାନ ।
   ବିଦ୍ୟାରତ୍ନ ଉପାଧିକ ହେ ସୂର୍ଯ୍ୟପ୍ରକାଶ,
ରଖିଅଛ ନିଜ ନାମ କିପାଁ ଅପ୍ରକାଶ ?

ଭଲ ଆନ୍ତ୍ର ପୋଥି-ଖଣ୍ଡେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ,
ଅନୁବାଦ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କର ବାରେ ।
ଓଡ଼ିଆ ସ୍ୱଭାଷା ପଟେ ନ ହେଲ ତ ନାହିଁ,
କର୍ମ କଲେ ଧର୍ମ ତବ ଯିବ ନାହିଁ କାହିଁ ।
ଇହେ ପୋଷନ୍ତି ପିନା ରାଜସରକାର,
କିନ୍ତୁ ପରକାଳ କଥା ଭାବିବା ଦରକାର ।
   ଆଉ ଯେତେ ଶିକ୍ଷକଙ୍କୁ କହୁଛି ସ୍କୁଲରେ,
ଗୁରୁତର କାର୍ଯ୍ୟ ନ୍ୟସ୍ତ ଅଛି ତୁମ୍ଭ କରେ ।
ପେଣ୍ଡୁଲାଏ ମାଟି ଘେନି ଗଢ଼ିବ ମନୁଷ୍ୟ,
ଏଥୁ ବଳି ଦାୟିତ୍ୱର କାର୍ଯ୍ୟ ଅଛି କିସ ?
କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଗୁରୁତା ତବ ନିତ୍ୟ ନିତ୍ୟ ସ୍ମର,
କୁସ୍ତ୍ରଚରେ ଦେଶକାମ ଯାଅ ସର୍ବେ କରି ।
   ହରିହରନ୍ତି ଖୁବ ଜଣେ ଚତୁର ସିଆଣା,
କିନ୍ତୁ ତାହାରଙ୍କୁ ଗୁଣ ପଟେ ନାହିଁ ଜଣା ।
   ରାଜ-ବ୍ୟବହାରୀ ମଧ୍ୟେ ନାରାୟଣ ଚ୍ୟାଉ,
ସମାନ ପ୍ରାଚୀନ ଲୋକ କେହି ନାହିଁ ଆଉ ।
ସେ ତ ମାନ୍ୟ ଲୋକ ଯେଣୁ ବୟସରେ ବଡ଼,
ତେଣୁ ତାଙ୍କୁ କି କହିବା ତାଙ୍କ କଥା ଛାଡ଼ ।
   ଦୀନବନ୍ଧୁ ବାବୁ, ତୁମ୍ଭ ମୂର୍ତ୍ତି ମଧୁମୟ,
ଦିଏ ତୁମ୍ଭ ସଦ୍‌ଗୁଣର ସ୍ପଷ୍ଟ ପରିଚୟ ।
ସୁଶୀଳତା ପ୍ରତିମୂର୍ତ୍ତି ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ମୁଁ ମଣେ,
ଜାଣେ ତୁମ୍ଭେ ରାଜଭକ୍ତ କର୍ମଗୃହୀ ଜଣେ ।
ଯୋଗ୍ୟପାତ୍ର ତୁମ୍ଭେ, ତେଣୁ କହୁଛି କଥାଏ,
ମାତା ମାତୃଭୂମି ସେବା ସ୍ୱଲ୍ପ ବଳିଯାଏ ।
ସେ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଶକ୍ତିମତ କରୁଥିବ ଦାନ,
ରଖିବେ ଦୀର୍ଘାୟୁ କରି ପ୍ରଭୁ ଭଗବାନ ।
   ନୀଳାଦ୍ରି ଭାଇ ତ ହୋଇଛନ୍ତି ହେଡ଼୍‌କାରଣୀ,
ମୁହିଁଟା ଶୁଖାଇଥାନ୍ତି ତାହାଁକ କେଜାଣି ।
ବଡ଼ ଭାଇ ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ ସାନ ସେକ୍ରେଟରୀ,
କି କରିବ ପଇସା ଗୁଡ଼ାଏ ଜମା କରି ।
ନିଜ ବରତନଭକ ଦିଅ ସ୍ୱଦେଶକୁ,
ତନ୍ତ୍ରର ସହ ତାହା ପାଇବ ଶେଷକୁ ।

ଭାଗୀରଥୀ ବେବର୍ତ୍ତାଙ୍କୁ ହରିଡ଼ାଖଣ୍ଡିରୁ,
କଢ଼ାଇଲେ ଖତ କହି କେତେ ପାଜି ଗୁରୁ ।
ହେଉ ଭାଇ ଧୋବାକୁ ତ—ମିଳିଲା ସବଂଥା,
ଜଣାଗଲା କୁମ୍ଭୀରର ଅବିଶ୍ୱାସୀ କଥା ।
ଚନ୍ଦ୍ରମଣି ଶ୍ରୀଚରଣେ ବଡ଼ ପଦ ପାଇ,
କାହିଁ ତ ବାଣ୍ଟିଲେ ନାହିଁ ପୁଣ୍ଡାଏ ମିଠାଇ ।
ନ ଦିଅ ପଛକେ ମୋତେ, ଦିଅ ସ୍ୱଦେଶକୁ,
କରିଦିଅ ନାହିଁ ଏତେ ଆଶାଟା ଶେଷକୁ ।
ଗଞ୍ଜାମ-ନକ୍ଷତ୍ର ତୁମ୍ଭ ପିତାମହଙ୍କର,
କୀର୍ତ୍ତି ସ୍ମର କିଛି ହେଲେ ତୁମ୍ଭେ କାର୍ଯ୍ୟ କର ।
ଥିଲେ ସେ ଗଣେଶ ପରି ଭାରତ-ଲେଖକ,
କୃଷ୍ଣ ସିଂହ ବେଦବ୍ୟାସ ସମାନ ରଚକ ।
ବନ୍ଧୁ, ବୈଦ୍ୟନାଥ ତୁହେଁ ନବୀନ ଯୁବକ,
ଦେଖାଅ କରଣକୁଳ ମର୍ଯ୍ୟାଦାର ଠେକ ।
ଲାଗିଥାଅ କର୍ତ୍ତବ୍ୟରେ ନ କରି ଆଳସ୍ୟ,
ଗୁଣ ଥିଲେ ପୁରସ୍କାର ମିଳିବ ଅବଶ୍ୟ ।
ସଦା ସହାସ୍ୟବଦନ କ୍ଷେତ୍ରବାସୀ ପାଠୀ,
ବୁଲୁଥାଅ ଯେଣେ ସଦା ସର୍ବେ ମାପକାଠି ।
ବଳୁଛି ମୁଁ ଦେଶ-ହିତେ ଥାଏ ତୁମ୍ଭ ମନ,
ମନ ଅନୁରୂପ କିନ୍ତୁ ହାତେ ନାହିଁ ଧନ ।
ମନସ୍ୱୀ ନିର୍ଦ୍ଧନ ହେବେ କଳିର ବେଳରେ,
ସକଳ ଆପଦ ପୁଣି ତାହାଙ୍କ ମଥାରେ ।
ଦେଖିଣ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଜାତିହିତ-ବ୍ରତାଗ୍ରହୀ,
ବିରକ୍ତ ହେଲେ ଯେ କେତେ ଉଚ୍ଚ ଅଧିକାରୀ ।
ସବୁବେଳେ ଲଗାଇଲେ ଯହିଁ ଖିଟିମିଟି,
ଛାଡ଼ିଦେଲ ତହୁଁ ନନା ଆସିବା ପାଇଁଟି ।
ଦେଖାଇଛ ତୁମ୍ଭେ ଯେଉଁ ନୈତିକ ସାହସ,
ସେଥିପାଇଁ କହିବି ମୁଁ ସାବାସ ସାବାସ !
ଅଯୋଧ୍ୟା ଦାସ ବାବାଜି ହେ ବଡ଼ମହନ୍ତ,
ମଠ ହାଲଚାଲ ତୁମ୍ଭେ କରୁଛ ତଦନ୍ତ ।
ସମସ୍ତ ମଠର ଭାର ଅଛି ତୁମ୍ଭ କରେ,
ଚଳାଉଛ ଠିକରୂପେ ଅତି ଜାଗ୍ରତରେ ।
ନ ହେଲେ ଦେବଧନର ଅପବ୍ୟବହାର,
ସେହି ତ ଉନ୍ନତି, ତାହା ତୁମ୍ଭ ପୁରସ୍କାର ।
ଗଉଣିକିଆ ମଠର କିନ୍ତୁ ଅବନତି,
ଶୁଣି ମୋର ମନେ ଦୁଃଖ ଜାତ ହେଉଛି ଅତି ।
ତାଳୁକାର ପ୍ରତି ପ୍ରଜା ଗଉଣିଏ ଧାନ,
ସେ ମଠକୁ କରୁଥିଲେ ବାର୍ଷିକ ପ୍ରଦାନ ।
ଏଥିରେ ସେ ମଠେ ପୁଣି ଏତେ ଅବନତି,
କାହିଁକି ଘଟିଲା ତାହା ଠାକୁରେ ଜାଣନ୍ତି ।
ବନ୍ଧୁ ଗୋପୀନାଥ ମିଶ୍ର ପୁରାଣ-ପାଠକ,
ସଦାଗ୍ରହୀ ନିଷ୍ଠାବନ୍ତ ଅତି ଭଦ୍ରଲୋକ ।
ଦେଶୋନ୍ନତି ଗୀତ କିଛି ଗାଅ ମିଶ୍ର ଭାଇ,
ଖୋଜ କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାଭାରତ ପିଠାଇ ।
ବାଲିଜ ଗନ୍ତାଇତ ତ ମରହଟ୍ଟୀ ଜଣେ,
କେହି ନୁହେଁ ତାଙ୍କ ସରି ନିଷ୍କପଟୀପଣେ ।
ବୁଢ଼ା ହେଲ ପାରବିକ ଚିନ୍ତା ଏବେ ନନା,
ଭାଇ ପୁଅ ଯୋଗ୍ୟ ଯାର ତାର କି ଭାବନା ।
କହିବି ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ କିସ ହେ ବୈଦ୍ୟଭୂଷଣ,
ବାହାରକୁ ନିଜ ଗୁଣ କର ପ୍ରସାରଣ ।
ଶୁଣିଅଛି ତୁମ୍ଭେ ଜଣେ ଝାଣ୍ଡୁଆ ବଇଦ,
ରୋଗ ତଡ଼ିଦିଅ ଦେଇ ମାତ୍ରାଏ ଔଷଧ ।
ଚିରସ୍ଥାୟୀ କରିବାକୁ ନାମ ଯଦି ଭାବ,
ଲେଖିଯିବ କେତେ ଖଣ୍ଡ ଔଷଧର ଭାବ ।
ଶୁଣେ ଖୁବ୍ ବଡ଼ ଲୋକ ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ସ୍ୱାଇଁ,
ଧନରେ କି ମନରେ ତା କିଛି ଜାଣେ ନାହିଁ ।
ଗୋପାଳ ପଟ୍ଟନାୟକେ ନାହିଁ କପାଁ ଦେଖା,
ଚଳୁଅଛି ଠିକି ବାଘ ପୁରାଣର ଲେଖା ।
ସେ ଖଣ୍ଡକ ଶେଷ କରି ଲେଖ ଆଉ ଖଣ୍ଡେ,
ଭୁଚ୍ଛାଟାରେ କେବେ ହେଲେ ନ ବସ ହେ ଦଣ୍ଡେ ।
ଦେବର୍ତ୍ତା ପଟ୍ଟନାୟକେ କହେଁ ତୁମ୍ଭ କଥା,
ଦେଶ ବିଷୟରେ କପାଁ ପୋତିଅଛ ମଥା ।
ତୁମ୍ଭ ପରି ଛାନ୍ଦଗୀତ ଅର୍ଥ ସୁକୁଶଳ,
ଗୀତାର୍ଥୀ, ପଣ୍ଡିତ ପ୍ରାୟ ଗଞ୍ଜାମେ ବିରଳ ।

କର କିଛି ନିଜ ଗୁଣ ସ୍ୱଦେଶେ ପ୍ରଚାର,
ପେଟେ ଯାଇଥିଲେ ବିଦ୍ୟା କେଉଁ ଉପକାର ?
ବୁଢ଼ା ହେଲ ତୁମ୍ଭେ ଏବେ ଆଚର ଏ ବିଧି,
ସୃଷ୍ଟିକେ ପ୍ରକାଶ କର ପ୍ରେମ-ସୁଧାନିଧି ।
ଅନନ୍ତ ଦାସେ ତ ତୀର୍ଥମାହାତ୍ମ୍ୟ ଦେଖାଇ,
ହାଲୁଆରେ ପଡ଼ିଛନ୍ତି ବହୁଦିନୁ ଶୋଇ ।
ଦ୍ୱିଖଣ୍ଡ ମାହାତ୍ମ୍ୟ ଆଉ ଲେଖ ହେ ପଣ୍ଡିତ,
ଟେଇଁ ପୁଣି ଶୋଇଲେ କେ କରିବ ଜାଗ୍ରତ ।
ପୁଷ୍ଟି ଗ୍ରାମେ ଛନ୍ତି ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦର ଗୋସ୍ୱାମୀ,
ନାନା ସମ୍ବାଦ ଲେଖକ ଦେଶ-ହିତକାମୀ ।
ପାଠାଗାର କଲ ଶ୍ୟାମ ସମ୍ପାଦି ପୁସ୍ତକ,
ନିଅଣ୍ଟ ତ ହେଉ ନାହିଁ ପଢ଼ିବାକୁ ଲୋକ ।
ରୋପିଲ ତ ମରୁଭୂମି ମଧ୍ୟେ ପୁଷ୍ପତରୁ,
ଭ୍ରମରେ ଆସିବେ ଭଲ ବୋଲି କେଉଁଠାରୁ ।
ସନାତନ ପାଠାଗାର ପିତାମହ ନାମେ,
ସ୍ଥାପିବାରୁ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ମୁଁ ନିଶ୍ଚେ ତୁମ୍ଭ କାମେ ।
ଓଳଗି ଓଳଗି ନାନା ସାହିତ୍ୟଭୂଷଣ,
ବୁଝିଲ ତ ନାହିଁ ତୁମ୍ଭେ ଭାଷାର ଲକ୍ଷଣ ।
ଶୁଣେ କେତେ କେତେ ଲେଖ ସଂସ୍କୃତରେ ଏକା
ବାହାରକୁ ନ ବାହାରେ କିପାଁ ସେହି ଲେଖା ।
ସୁପଣ୍ଡିତ ବୋଲି ଖ୍ୟାତି ଅଛି ରାଜଦ୍ୱାରେ,
ତେବେ କିପାଁ ଭଦ୍ର, ଅଛ ଏତେ ସଙ୍କୋଚରେ ।
କହୁଅଛି କର ଯୋଡ଼ି ହେ ମାନ୍ୟ ପଣ୍ଡିତ,
ଖପା ହୁଅ ପଛେ କିନ୍ତୁ କର ଦେଶହିତ ।
ସ୍ୱାର୍ଥଶୂନ୍ୟ ଅଧ୍ୟାପନା କରୁଅଛ ବ୍ରତ,
ଏ ହେତୁ ମୁଁ ଧନ୍ୟବାଦ ଦେବି ଶତ ଶତ ।
ଜ୍ୟୋତିର୍ବିଦ୍ୟା-ବିଶାରଦ ହେ ପଞ୍ଚଜ୍ୟୋତିଷ
ବେଳ ଗଲା ଗୃହେ ବସି ଦେଖୁଅଛ କିସ ?
ସରଳ ଜ୍ୟୋତିଷ ଗ୍ରନ୍ଥ ଦେଶରେ ଅଭାବ,
ଚେତନ କର ହେ ଭଲ ତୁମ୍ଭେ ଉଗ୍ରଭାବ ।
ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ତ ରନ୍ଧ୍ରଶନ ହୋଇଲା ଦେଶର,
ସେଥିର କୌଣସି ଯୋଗ୍ୟ ଗ୍ରହପୂଜା କର ।

ଦଣ୍ଡବତ ଲିଙ୍ଗରାଜ ରାଜପୁରୋହିତେ,
ନ ଭାବ ଗୋସାଇଁ କିଛି ଅନ୍ୟ କଥା ଚିତ୍ତେ ।
ଭୁଲକ୍ରମେ ତୁମ୍ଭ କଥା ଯାଇଥିଲି ଛାଡ଼ି,
କ୍ଷମା କର କହୁଅଛି ଦୁଇ କର ଯୋଡ଼ି ।
ବିଦ୍ୟମାନ ତୁମ୍ଭଠାରେ ବ୍ରାହ୍ମଣର ଶକ୍ତି,
ଦେଖିଲା ମାତ୍ରକେ ଚିତ୍ତେ ଜାତ ହୁଏ ଭକ୍ତି ।
ଲୋକନାଥ ମିଶ୍ର ଜଣେ ସଂସ୍କୃତ ଶିକ୍ଷିତ,
ପଞ୍ଚଦେବ ଚୌପାଢ଼ୀର ଅଟନ୍ତି ପଣ୍ଡିତ ।
ମରହଟ୍ଟୀ ରୀତି ଛାଡ଼ି ମାର୍ଜିତ ରୀତିରେ,
ଶିକ୍ଷାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କର ପ୍ରଚଳନ ଧୀରେ ।
ନତୁବା କି ଫଳ ତୁଚ୍ଛା ରାମାୟଣ ଗାଇ,
ନ ଜାଣିଲେ ଗୁଟେ ସୀତା ଅଣ୍ଡିରା କି ମାଈ ।
ଲିଙ୍ଗରାଜ ଶର୍ମା ଏବେ ଲୁଚିଛନ୍ତି କାହିଁ,
ଢେର ଦିନ ହେଲା ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଦେଖା ନାହିଁ ।
ପୂର୍ବେ କେତେ ଲେଖୁଥିଲେ ବଚନ ବ୍ୟବସ୍ଥା,
ଏବେ କିପାଁ ଛାଡ଼ିଦେଲେ ଲେଖା ପ୍ରତି ଆସ୍ଥା ।
ମାର ମୂଷା ଖୋଳ ଗିରି କେତେ ଆଡ଼ମ୍ବର,
ଖୋସିଦେଲେ ଏବେ ସବୁ ପାଠକୁ ଗୁଳର ।
ନୀଳକଣ୍ଠ କବିରାଜ ପ୍ରଣାମ ପ୍ରଣାମ,
ବୈଦିକ ପଣ୍ଡିତ ବୋଲି ଖ୍ୟାତ ତୁମ୍ଭ ନାମ ।
ବୁଢ଼ା ହେଲ ଆସୁଅଛି ସରି ଭବ-ହାଟ,
କାର୍ଯ୍ୟେ ସୁନିର୍ମଳ କର ପାରତ୍ରିକ ବାଟ ।
ଆଉ କିଛି କାମ ପଛେ ନ କର ଅଧିକା,
କରିଯାଅ କେତେ ଖଣ୍ଡ ଛାନ୍ଦପୋଥି ଟୀକା ।
ହେ ମାଗୁଣି ରାଜଗୁରୁ ଅଟନ୍ତି ଆପଣେ,
ଧର୍ମର ବ୍ୟବସ୍ଥାଦାତା ସୁପଣ୍ଡିତ ଜଣେ ।
ଅଧିକ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଆଉ କହିବି ମୁଁ କିସ,
କରିଯିବ ତୁମ୍ଭ ପରି କେତେ ଜଣ ଶିଷ୍ୟ ।
ରହିଯାଇଥିବେ ପରା ଆଉ କେତେ ଜଣ,
ଜଣାଉଛି ସେମାନଙ୍କୁ ଯଥା ସମ୍ଭାଷଣ ।
ସେମାନଙ୍କ ପ୍ରସଙ୍ଗ ମୁଁ ନ ପାରିଲି କହି,
ବିଷୟ-ବାହୁଲ୍ୟ ହେଲେ ବଢ଼ିଯିବ ବହି ।

ଅନେକ ପ୍ରାଚୀନ ଦୃଶ୍ୟ ଅଛି ଏ ରାଜ୍ୟରେ,
ଯାଉଛୁ ଦେଖିବ କୃଷ୍ଣକାନନ ମୁଁ ଥରେ ।
କୃଷ୍ଣସିଂହ ରାଜାଙ୍କର ସ୍ୱହସ୍ତ-ରୋପିତ,
ଏ ହେତୁ କୃଷ୍ଣକାନନ ନାମେ ଅଭିହିତ ।
ଆମ୍ବ, ନାରିକେଳ, ତାଳ, ଖର୍ଜୁର, ବଉଳ,
କଦମ୍ବ, କେତକୀ ଆଦି ପାଦପ ବହୁଳ—
ଅଛି ସେ କାନନେ, ପୁଣି ମଧ୍ୟେ ସ୍ୱଚ୍ଛତୋୟ,
ଅଛି ଏକ ମନୋହର କ୍ଷୁଦ୍ର ଜଳାଶୟ ।
କାନନ-ସୁନ୍ଦରୀଙ୍କର ଦର୍ପଣ ପରାୟେ,
ସେ ସୁରମ୍ୟ ଜଳାଶୟ ଅତି ଶୋଭାପାଏ ।
ତହୁଁ ଜଳ ନେଇ ତାଳି କୃଷ୍ଣସିଂହ ନୃପ,
ବଢ଼ାଇଣ ଥିଲେ ଏହି କାନନ ପାଦପ ।
ଶିଶିରେ ପ୍ରକୃତି ବେଶ ଯଥା ଦୀନହୀନ,
କାଳବଶେ ସେ କାନନ ହୋଇଅଛି ଜୀର୍ଣ୍ଣ ।
ବର୍ତ୍ତମାନ ମନ୍ତ୍ରୀରାଜା ସର୍ବଗୁଣାଧାର,
ଆଶା ଅଛି କରିବେ ସେ କାନନ ସଂସ୍କାର ।
କୃଷ୍ଣସିଂହ କୃତ ମହାଭାରତ ପୁସ୍ତକ,
କରିଅଛନ୍ତି ଛାପା ଲଭି ସେ ପୁଲକ ।
ଜନ୍ମିଛି ଧାରଣା ଏହା ଦେଖି ନିଃସଂଶୟ,
କୁଳକୀର୍ତ୍ତି ରକ୍ଷା ରାୟେ କରିବେ ନିଶ୍ଚୟ ।

ସତୀମଠ ବିରାଜିତ ରଷିକୁଲ୍ୟା ତଟେ,
ଯାଉଛୁ ଦେଖିବା ଏବେ ତାହାର ନିକଟେ ।
ଏଠାରେ ସଜ୍ଜିତ ହେଲା କୃଷ୍ଣସିଂହ ଚିତା,
ସହମୃତା ହେଲେ ତାଙ୍କ ପତ୍ନୀ ବନିତା ।
ସେହି ଦିନଠାରୁ ଚିତା ହୋଇଛି ରକ୍ଷିତ,
ଚିତାକୁଣ୍ଡ ପରେ ହୋଇ ମଣ୍ଡପ ନିର୍ମିତ ।
ସତୀ-ଦେହ-ଦାହୀ ସେହି ପବିତ୍ର ଅନଳ,
ପାଉଛନ୍ତି ପୂଜା ତହିଁ ଏତାବତ କାଳ ।
ହୋଇଅଛି ସେ ମଠର ସତୀମଠ ନାମ,
ପୂତଆତ୍ମା ଅଧିଷ୍ଠିତ ସ୍ଥାନ ପୁଣ୍ୟଧାମ ।
ଅନେକ ପ୍ରକାର କୃଷି ହୁଏ ଏହି ରାଜ୍ୟେ,
ଶିଳ୍ପୀଏ ନିପୁଣ କଂସା ଆଦି ଶିଳ୍ପକାର୍ଯ୍ୟେ ।
ରାଜ୍ୟ ମଧ୍ୟେ ଜଳାଧାର ଅଛି ଠାଏଁ ଠାଏଁ,
ଆବଶ୍ୟକ ବେଳେ ଜଳ ନିଅନ୍ତି ପ୍ରଜାଏ ।
ଅନ୍ତର୍ବାଣିଜ୍ୟର ଗତି ରାଜ୍ୟରେ ପ୍ରବଳ,
ଅବଶ୍ୟ ଏ ସୁପ୍ରଥାଟି ଅତୀବ ମଙ୍ଗଳ ।
ବର୍ତ୍ତମାନ ନରପତି ଚେଷ୍ଟାଶୀଳ ଅତି,
ଶୀଘ୍ରହସ୍ତେ ସାଧୁଛନ୍ତି ରାଜ୍ୟର ଉନ୍ନତି ।
ପ୍ରଜାହିତବ୍ରତ କରିଅଛନ୍ତି ଧାରଣ,
କରନ୍ତୁ ଈଶ୍ୱର ତାଙ୍କ ବାସନା ପୂରଣ ।

ପଦ୍ମ-ପୁଷ୍ପ ।

ଭକ୍ତ୍ୟୁପହାର

ପରମମାନନୀୟ,

ଉତ୍କଳ-ମୌଳିମଣ୍ଡନ, ବହୁଭାଷା-ବିଶାରଦ, ବିଦ୍ୱଜ୍ଜନପ୍ରପୂଜ୍ୟ
ଜାତୀୟ ପୁଣ୍ୟଯଜ୍ଞର ପ୍ରବୀଣ ପୁରୋଧା ପାରଳାଧୀଶ୍ୱର
ଶ୍ରୀଲ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ଗଜପତିନାରାୟଣଦେବ
ମହୋଦୟ-ସମୁଦାରଚରିତେଷୁ ।

ଅତୁଳବନ୍ଦନୀୟ ଶ୍ରୀମନ୍ ଗଜପତି ମହାରାଜ,

ଶ୍ରୀଛାମୁ ସ୍ୱତଃପ୍ରବୃତ୍ତ ହୋଇ ମୋର ଖଣ୍ଡିଏ ପୁସ୍ତକର ମୁଦ୍ରଣ ବ୍ୟୟ ବହନ କରିବାକୁ ମନଃସ୍ଥ କରିଅଛନ୍ତି ବୋଲି ଯେଉଁ ଦିନ ଖବର ପାଇଲି, ସେ ଦିନ ମୋ ଜୀବନର ଗୋଟିଏ ସ୍ମରଣୀୟ ଶୁଭ ସୁଦିନ । ଏରୂପ ସଜୀବ ଉତ୍ସାହ ଏବଂ ସହାନୁଭୂତି ଲାଭ ମୋ ଭାଗ୍ୟରେ ପ୍ରଥମ । ଶ୍ରୀଛାମୁ ବାସ୍ତବରେ ଜଣେ ଯୋଗଜନ୍ମା ଆଦର୍ଶ ନରପତି । ଶ୍ରୀଛାମୁଙ୍କର ଅନନ୍ୟ-ରାଜନ୍ୟସୁଲଭ ସଦ୍‌ଗୁଣାବଳୀ ବ୍ରିଟିଶ ରାଜଦ୍ୱାରରେ ପୁରସ୍କୃତ ଏବଂ ସମ୍ମାନିତ ହୋଇଅଛି ଏବଂ ସେହି ସମ୍ମାନ ହେତୁ ଉତ୍କଳମାତା ନିଜକୁ ସୌଭାଗ୍ୟବତୀ ମଣିଅଛି । ଶ୍ରୀଛାମୁଙ୍କର ବିପୁଳ ପ୍ରଶସ୍ତି ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ନୁହେଁ—ତାହା ମହାର୍ଘ ଜାତୀୟ ସମ୍ପତ୍ତି । ସେହି ପ୍ରତିପତ୍ତି ଉତ୍କଳର ବିଶାଳ ସୀମା ଅତିକ୍ରମ କରି ସମଗ୍ର ବିଶ୍ୱବ୍ୟାପିନୀ ହୋଇଅଛି । ଯାହାଙ୍କର ରାଜଦତ୍ତ ଦୁର୍ଲଭ ଉପାଧି-କନକକିରୀଟ ଦେଶକୁ ଆଲୋକମୟ କରିଅଛି ଏବଂ ଯାହାଙ୍କ ରାଜଭଣ୍ଡାର କୋଟିରତ୍ନର କିରଣ-ହାସ୍ୟରେ ସଦା ସମୁଜ୍ଜ୍ୱଳ, ମୁଁ ଶୂନ୍ୟମୟ ଦୀନକୁଟୀରବାସୀ କ୍ଷୁଦ୍ରାତିକ୍ଷୁଦ୍ର, ସେହି ପୁଣ୍ୟଶୀଳ ମହାତ୍ମାଙ୍କୁ କେଉଁ ଉପାୟନ ପ୍ରଦାନ କରିବି ! ଅଧିକନ୍ତୁ ଶ୍ରୀଛାମୁଙ୍କର ଯୋଗ୍ୟ ଉପହାର ପ୍ରାକୃତ ପଦାର୍ଥରେ ନାହିଁ; ଅତଃ ଏହି "ପତ୍ରପୁଷ୍ପ" ଗୁଚ୍ଛିଟି ଅର୍ପଣ କଲି । ଏହା ଶ୍ରୀଛାମୁଙ୍କର ପୂଜୋପକରଣରୂପେ ପରିଗୃହୀତ ହେଲେ ମୁଁ ନିଜକୁ କୃତାର୍ଥ ମଣିବି । ଶ୍ରୀଛାମୁ ମୋର ଦୁରବସ୍ଥା ପରିଜ୍ଞାତ ହୋଇ ମୋତେ ମାସିକ ଅର୍ଥ ସାହାଯ୍ୟ କରିଆସୁଅଛନ୍ତି । ଶ୍ରୀଛାମୁଙ୍କର ଏହି ସ୍ନେହାନୁକମ୍ପା-ଋଣ ଭାବୀ ଜୀବନରେ ସୁଦ୍ଧା ମୋ ପକ୍ଷରେ ଅପରିଶୋଧ୍ୟ ।

ଭଦ୍ରକ,
୧୬।୨।୧୯୧୮

ଶ୍ରୀ ଛାମୁଙ୍କର
ସ୍ନେହ-ମମତାବଦ୍ଧ
ଶ୍ରୀ ଚିନ୍ତାମଣି ମହାନ୍ତି

ସୂଚୀପତ୍ର

୧ । ବାଣୀପୂଜା

[କ]ଆବାହନ
[ଖ]ଭାରତୀ ଆରାଧନା
[ଗ]ଅର୍ଚ୍ଚନା
[ଘ]ବସନ୍ତପଞ୍ଚମୀ
[ଙ]ବାଣୀପଞ୍ଚମୀ
[ଚ]ବାଣୀପଦେ ଆତ୍ମ ଜଣାଣ
[ଛ]ପ୍ରାର୍ଥନା

୨ । ମାତୃତୀର୍ଥ

[କ]ପୁରୀ
[ଖ]ଶ୍ରୀମନ୍ଦିର
[ଗ]ନୀଳଚକ୍ର
[ଘ]ଜଗନ୍ନାଥ ଦର୍ଶନ
[ଙ]ଦେବାଳୟର ଅଶ୍ଳୀଳ ଚିତ୍ର
[ଚ]ରଥଯାତ୍ରା
[ଛ] ବାହୁଡ଼ା ଯାତ୍ରା
[ଜ]ମହାପ୍ରସାଦ
[ଝ]ଶରଧାବାଲି
[ଞ]ରାଧାକାନ୍ତ ମଠ
[ଟ]ସ୍ୱର୍ଗଦ୍ୱାର
[ଠ]ସିନ୍ଧୁ

୩ । ପ୍ରାକୃତିକୀ

[କ]କଣ୍ଟିଫୁଲ
[ଖ]ଆତୁଫୁଲ
[ଗ]ରସାଳ
[ଘ]ପଣସ
[ଙ]ଭାଳପତ୍ର
[ଚ]ଚୈତ୍ର ବସନ୍ତ
[ଛ]ଗୁଳ୍ମଲଙ୍କ
[ଜ]କେଣ୍ଡ୍ରିମାଳଶିଖରରେ ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟ
[ଝ]ବନ
[ଞ]ପଢ଼ା ଶୁକ
[ଟ]ବିଲକୋଣେ ଉଇଁହୁଙ୍କା
[ଠ]ଶୁଷ୍କତରୁ
[ଡ]ଇଚ୍ଛାପୁର
[ଢ] ନିଦାଘ ରଜନୀ
[ଣ]ହଂସାବଲତା
[ତ]ମହାନିଶା
[ଥ]ଲଗାଣବର୍ଷା
[ଦ]ବସନ୍ତ
[ଧ]ବକୁଳ
[ନ]ଇନ୍ଦ୍ରଧନୁ
[ପ]ଆମ୍ବ

୪ । ସାମୟିକୀ

[କ]ବୈଶାଖ
[ଖ]ଜ୍ୟୈଷ୍ଠ
[ଗ]ଆଷାଢ଼
[ଘ]ଆଦ୍ୟ ଆଷାଢ଼
[ଙ]ଶ୍ରାବଣ
[ଚ]ସୂର୍ଯ୍ୟାସ୍ତ
[ଛ]ଅଗିର୍ ପୂନେଇ
[ଜ]ମକର ସଂକ୍ରାନ୍ତି
[ଝ]ଦୋଳ

୫ । ଜନ୍ମଭୂମି

[କ] ଉଦ୍‌ବୋଧନ ସଙ୍ଗୀତ
[ଖ] ଜାତୀୟ ସଙ୍ଗୀତ
[ଗ] ସ୍ୱାଗତଗୀତିକା
[ଘ] ମାତୃମହୀ
[ଙ] କିଏ ତୁମ୍ଭେ ଚହ୍ନିଛ କି ଆପଣାକୁ ଆଗେ
[ଚ] ମାତୃପୂଜା

୬ । ବିଷାଦବୀଣା

[କ] ପତିତର ପ୍ରାର୍ଥନା
[ଖ] ଆତ୍ମବିଳାପ
[ଗ] ପ୍ରାଣର ଜଣାଣ
[ଘ] ପୀଡ଼ା
[ଙ] ସତେ କି ଅଛୁ ?
[ଚ] ମୋର ଅଭାବ
[ଛ] ମା
[ଜ] ଶୋକତପ୍ତ ମନ ପ୍ରତି
[ଝ] ଇଶ୍ୱରଙ୍କ ପ୍ରତି ଆତ୍ମନିବେଦନ
[ଞ] ହତାଶର ଆଶା
[ଟ] ପ୍ରାଣ-ବୀଣା

୭ । ଶୋକଗାଥା

[କ] ହାହାକାର
[ଖ] ସ୍ୱର୍ଗବାସ
[ଗ] ଶୋକ-ସଙ୍ଗୀତ
[ଘ] ଶୋକୋଚ୍ଛ୍ୱାସ
[ଙ] ବିଷାଦ-ବଂଶୀ
[ଚ] ଶୋକ-ସପ୍ତକ
[ଛ] ମହାପ୍ରସ୍ଥାନ
[ଜ] ଅଶ୍ରୁଧାର

୮ । କବିତାଗୁଚ୍ଛ

[କ] ମହେନ୍ଦ୍ର ମେଲଣି
[ଖ] ବିଳାସଗୃହ
[ଗ] ଦୁଇ ଶଙ୍ଖଚିଲ
[ଘ] ହୃଦୟ
[ଙ] ବେହେଲା
[ଚ] ଶ୍ରୀ ଦୁର୍ଗାଶତାଷ୍ଟକ
[ଛ] ମାତୃହୃଦୟ
[ଜ] ସୂକ୍ତିମାଳା
[ଝ] ଅସୁନ୍ଦର
[ଞ] ମୀନ
[ଟ] ବିଶ୍ୱନାଥ
[ଠ] ବିଦାୟ-ଆବାହନ
[ଡ] ପ୍ରେମ
[ଢ] ଗତସ୍ମୃତି
[ଣ] ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ମଧୁସୂଦନ ଦାସ ସି. ଆଇ. ଇ.
[ତ] ଉପସ୍ଥିତ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ
[ଥ] ହିତୈଷିଣୀର ନବବର୍ଷ
[ଦ] ଉଭଟ କବିତା
[ଧ] ପ୍ରଦୀପ
[ନ] ଜୀବହିଂସା
[ପ] ବିଫଳତା
[ଫ] ଅହିଂସା
[ବ] ପୁନର୍ଜନ୍ମ
[ଭ] ପଥପାର୍ଶ୍ୱେ ପତିତ ଶବ ପ୍ରତି
[ମ] କାଳସର୍ପ
[ଯ] ଦେବତା
[ର] କାହାର ଏ ସୃଷ୍ଟି ?
[ଲ] ବିଜୟ-ଗୀତିକା
[ବ] ବିଜୟୋତ୍ସବ

[ଖ] ବଡ଼ଲୋକ
[ଖ] ଅଢ଼ୁଆ ସୁଭା
୯ । କୌତୁକ-କବିତା
[କ] କୁକୁର
[ଖ] ବଣଓଲ ଓ ବଣସାରୁ
[ଗ] ପଖାଳ
[ଘ] କାଞ୍ଜି
[ଙ] ତୀର୍ଥ କପି
[ଚ] ଅଧୁନିକ ଢଗ
[ଛ] ଟଙ୍କାସ୍ତୋତ୍ର
[ଜ] ଖଳସ୍ତୋତ୍ର୍

ପତ୍ର-ପୁଷ୍ପ ।

ବାଣୀ-ପୂଜା

ଆବାହନ

(୧୩୨୪ ସାଲ ଶ୍ରୀପଞ୍ଚମୀ ଉପଲକ୍ଷେ ରଚିତ)

—ଶ୍ରେଣୀ—

ଆସ ବାଣି ବୀଣାପାଣି
ଖିଳ-ବାଣୀ-ବଷ୍ଟଣୀ
ଭାବ୍ୟକଳାଠାକୁରାଣୀ ଭବ-ଜନନୀ,
ତବ ନୀରାଜନା ପାଇଁ
ଆଶାଡୋଳା ନେନେ ମୁହିଁ—
ଅଚ୍ଛନ୍ତି ବାସନ୍ତୀଲକ୍ଷ୍ମୀ ଫୁଲବରଣୀ
ହର୍ଷେ ଉଭା ବନ-ସୁନ୍ଦରୀ,
ସ୍ତୁରୁ ଫୁଲ-ସିଂହାସନ ବକ୍ଷରେ ଧରି ।୧।
ମଳୟ-ମାରୁତ-ଭରେ
ଧରି ପଲ୍ଲବ-ଗୁମରେ
ଅଛି ତବ ଅପେକ୍ଷାରେ ଗଛଣୀ ଅଶେଷ
ଫୁଙ୍କେ ଶୁଭ୍ର ଶଙ୍ଖ ଅଳି
ମହାଭାବେ ଭଳି ଭଳି,
ଗାଏ ପିକ 'ଆଗମନୀ' କୁଞ୍ଜ-ଆବାସେ,
ଫେଇ ରୂଭ ପଣ୍ଡୁସମ୍ପୁଟ
ଡେକିଅଛି ଭେଟିବାକୁ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୁକୁଟ ।୨।

ଆସ ଦେବୀ, ଆସ ପ୍ରାଣେ
ଆସ ମା, ଅନ୍ତରେ ଧ୍ୟାନେ,
ମଙ୍ଗଳ ଆକାଙ୍କ୍ଷା ହୃଦେ ଆଣ ସତ୍ୱର,
ଦିଅ ସାଧନାରେ ବଳ
ଉତ୍ସାହ ଶକ୍ତି ପ୍ରବଳ
କର ଆତ୍ମା ସୁନିର୍ମଳ ସତ୍ୟ ସୁନ୍ଦର,
ପଦସେବା ଯୋଗ୍ୟତା ତବ
ପ୍ରଦାନ ଗୋ ଦେବି, ଭାଗ୍ୟେ ପୁଣ୍ୟ ବଇଭବ ।୩।
ଆଶୀର୍ବାଦ-ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନାଜାଲେ
ଧୁଅ ଉତ୍କଳ କପାଳେ,
ମହିମା-ମୟୂଖେ ଉଠୁ ହସି ସେ ଶିରେ,
ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୟୀ ଲେଖନୀରେ
ଲେଖିଦିଅ ତାହା ଶିରେ
"ନବ ଉତ୍କଳିନୀ" ବୋଲି ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ଅକ୍ଷରେ,
ଘୋଳ ଭାର ଭକ୍ତି-ଆରତି
ଗମ୍ଭୀର ଗୋପନ ବ୍ୟଥା ହର ଭାରତୀ ! ୪ ।

ଭାରତୀ ଆରାଧନା

—ରସକୂଲ୍ୟା—

ବୀଣାପାଣି ବାଣୀ-ବିଶ୍ୱ-ଜନନୀ
ଅନନ୍ତ-ସୁବିଦ୍ୟା-ସୁବର୍ଣ୍ଣ-ଖଣି,
କବିକଣ୍ଠ-କଞ୍ଜ-କୁଞ୍ଜ-ବାସିନୀ,
ଜଡ଼ତା-ନାଗୁଣୀ-ବିଷନାଶିନୀ,
ମହାଶକ୍ତି ସନାତନୀ ଯେ,
ଅଗାଧ ଅବିଦ୍ୟା— ଅକୂପାରେ ତବ
କରୁଣା ଶୁଭ୍ର-ତରଣୀ ଯେ ।୧।

ଧନ୍ୟ ମା ମହିମା ଅମରସ୍ତୁତ,
ଜଗତ ତୋହର ଲୀଳାସମ୍ଭୂତ,
ସୃଷ୍ଟି ଗଢ଼ିପାରୁ ଇଚ୍ଛା ମାତ୍ରକେ,
ଅଧମେ କୋବିଦ କରୁ ପଲକେ,
କେ ବର୍ଣ୍ଣିବ ତବ ଗୁଣ ଯେ,
ଦେବ-କବିଗୁରୁ ରସନା କଳ୍ପନା
ହୁଏ ଯହିଁ ଅନପୂର୍ଣ ଯେ ।୨।

ତୋ ପ୍ରସାଦେ ଧରେ କାବ୍ୟ-କମଳ
ଅଜବ-କଳୁଷ-ହୃଦ-ପଲ୍ୱଳ,
ମୂଢ଼-ଶୁକ୍ତି ବହେ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ-ମୋତି,
ମ୍ଳାନ ଭାଗ୍ୟ-ଭୂମି ପ୍ରକାଶେ ଜ୍ୟୋତି,
ଅଭାବେ ତୋହର ସ୍ନେହ ଯେ
ମହାନୀରବତା ଭଜିବ ଏ ଭବ
ଯେସନ୍ତେ ପ୍ରାଣଶୂନ୍ୟ ଦେହ ଯେ ।୩।

ସାହିତ୍ୟ-ପ୍ରସୂତି, ବାଣ୍ଟି କଲ୍ୟାଣ
କୋଟି କଣ୍ଠେ କରୁ ଭାଷା ପ୍ରଦାନ,
ତହୁଁ ଏ ଅଚଳା ସିନା ସଚଳା,
ଦେଇଛୁ ବାନ୍ଧି ତୁ ସୃଷ୍ଟି-ଶୃଙ୍ଖଳା,
ସ୍ଥଳକ ତୋହ କରୁଣା ଯେ,
ମାନବ ଜୀବନ— ଉପରେ ତୋର ମା
କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ନୁହଇ ଊଣା ଯେ ।୪।

ବାକ୍ୟ ଉଚ୍ଚାରଣ, ଚିନ୍ତା, ଧାରଣା,
ଏ ତ୍ରିବେଣୀ ଧାରା ତୋର ସର୍ଜନା,
ପ୍ରାଣବାନ କରି ରଖିଛୁ ପ୍ରାଣେ,
କେତେ ଉଚ୍ଚ ଭାବ ମନେ ସେ ଆଣେ,
ଅମୃତ ବୀଣାଝଙ୍କାର ଯେ
କଳ୍ପନା-ଯନ୍ତ୍ରକୁ କରେ ଶବଳିତ
ସ୍ପର୍ଶି ତାର ସୂକ୍ଷ୍ମ ତାର ଯେ ।୫।

ଚିନ୍ତା-ବାତ୍ୟାଘାତେ ଭାବ-ସାଗର
ହୁଏ ତରଙ୍ଗିତ ସୌମ୍ୟ ସୁନ୍ଦର,
ସେ ଭାବ ସହିତ ବିଶ୍ୱ-ସାହିତ୍ୟ,
ପ୍ରୟୋଜନ ହୁଏ ମାନବ ହିତେ,
ସେ ବାତ୍ୟାଶକ୍ତି ମୂଳରେ ଯେ
ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଧିଷ୍ଠାନ ତୋର ସିନା ଦେବି,
ତୁହି ତା ପ୍ରାଣ ସ୍ଥୂଳରେ ଯେ ।୬।

ପ୍ରତି ନିଃଶ୍ୱାସରେ ତୋ ଅନୁଗ୍ରହ
ଉଜ୍ଜୀବନ୍ତ ଉଠେ ଜୀବନବହ୍ନି,
ନରର ଯାବତ ଭରସା ଆଶା,
ଶ୍ରେଷ୍ଠତମ ତହିଁ ମଧ୍ୟରେ ଭାଷା,
ଜନନୀ ତୁହି ତାହାର ଯେ,
ଅଶୋଧ୍ୟ ତୋ ଋଣ ଅଯୁତ ଜନମେ
ଘେନ ମା କୋଟି ଜୁହାର ଯେ ।୭।

ଅର୍ଚ୍ଚନା

(୧୩୨୫ ସାଲ୍ ଶ୍ରୀପଞ୍ଚମୀ ଉପଲକ୍ଷେ)

ସ୍ୱାଗତ ସ୍ୱାଗତ ବାଣି, ବାଣୀ-ବିଶ୍ୱସ୍ୱଣି,
ଅନନ୍ତ ସ୍ରଷ୍ଟ୍ରୀମାତା ଦେବୀ ବୀଣାପାଣି ।
ଏ କି ରୂପ, ରୂପେଶ୍ୱରି, ନେବ-ଶତଦଳେ,
କରୁଣାର ଶତଦଳ ଶୁକ୍ଳିମା ଉଛୁଳେ ।
ଅଧରେ ସାଫଲ୍ୟ ହାସ ଶତଦଳପ୍ରଭ,
ଖେଳେ ଅଙ୍ଗେ ଶତଦଳ ସୁଷମାବିଭବ ।
ଦିଅ ଦାସେ ଏହି ବର ମାଗୁଛି ପଦ୍ମରେ,
ଅସାଡ଼ ଜୀବନ-ଯନ୍ତ୍ର ଖସାଇ ସତ୍ୱରେ—
ପ୍ରାଚୀନ ଆଲସ୍ୟ-ଭାର, ଶକ୍ତିଦିଅ ସତ,
ନବ-ଉତ୍ତେଜନା-ଭାର ଅମୃତେ ସିଞ୍ଚିତ ।
କି ଭେଟି ଅର୍ପିବି ମାତଃ କହୁଛି ନିଶ୍ଚୟ,
ହୋଇଥାନ୍ତା ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣପିଣ୍ଡ ଯେବେ ଏ ହୃଦୟ—
ଏହିକ୍ଷଣି ତେବେ ତହିଁ ନୂପୁର ଗଢ଼ାଇ—
ଦିଅନ୍ତି ଚରଣେ ତବ ଭକ୍ତିରେ ପିନ୍ଧାଇ ।

ବସନ୍ତ ପଞ୍ଚମୀ

ପୁଣ୍ୟ ଶ୍ରୀପଞ୍ଚମୀ ଆଜି ବସନ୍ତୀବାଦିନ,
ସୁଷମା-ତରଙ୍ଗେ ରଙ୍ଗେ ନାଚୁଛି ମେଦିନୀ ।
ଧନ୍ୟ-ଜନ୍ମ-ହୃଦ୍ ମଧୁ ମଧୁର ଯୌବନ
କରୁଅଛି ପୁଣି ତାହା ପ୍ରାଣେ ଆନନ୍ଦନ ।
ଢାଙ୍କିଛି ବାସଙ୍ଗ ଅଙ୍ଗ କୁସୁମ ଭୂଷଣ,
ପାଟଳ ଅଞ୍ଚଳ ଶୂନ୍ୟେ ସଞ୍ଚାଳେ କଞ୍ଚନ ।
ପୁଷ୍ପକଣ୍ଠେ ଯେଉଁ ମନ୍ତ୍ର ଫୁଙ୍କନ୍ତି ଭ୍ରମରେ,
ପ୍ରଦାନ ସେ ମନ୍ତ୍ର ମାତଃ ଉତ୍କଳ କଣ୍ଠରେ ।
ଦେବଧାମୀ ଏ ଉତ୍କଳ ଦେବ-ରାଜଧାନୀ,
ଲଭୁ ତବ ଶୁଭାଶିଷ ତା ଅତୀତ ଆଣି ।
କରୁଣା-ଝରଣ-ଧାରା, ବିଶ୍ୱସ୍ୱଣି, ତବ
ସୃଜୁ ନବ ଦିବ୍ୟାଲୋକ ଅନନ୍ତ ଉତ୍ସବ ।

ବଜାଅ ଅମୃତ ବୀଣା, ପଳାଉ ଜଡ଼ିମା,
ଜାଗ୍ରତ, ପ୍ରଦୀପ୍ତ ହେଉ ତା ମୌନ ମହିମା ।

ବାଣୀପଞ୍ଚମୀ

—କଳହଂସ କେଦାର—

ପ୍ରବେଶ ପୁଣ୍ୟ ପର୍ବ ବାଣୀ ପଞ୍ଚମୀ,
ଏ ଦିନ ବିଦ୍ୟାଦେବୀ ଥିଲେ ଜନମି ।
ପାଠ କମାଇ ହେତୁ ଗୃହ ପିଲାଏ
ହରଷେ ଖେଳେ ଦେହି ଦେହି ବା ଧାଏଁ ।୧।

ପ୍ରଭାତୁ ଉଠି ସର୍ବେ ଗୃହଙ୍ଗଣ କରେ
ତୋଳିଲେ ଫୁଲ ପଶି ଫୁଲବନରେ ।
ଗାଇଣ ନାନା ଛନ୍ଦେ ମଧୁର ଗୀତ
କଲେକ ଜୁର ବହୁ କାନନ-ଭିତ ।୨।

ସ୍ନାନାନ୍ତେ ପୂଜାସଞ୍ଚା ଥାଳୀ ସଜାଡ଼ି
ଥୋଇଲେ ଗୃହାଳୀରେ ଧାଡ଼ିକି ଧାଡ଼ି,
ଆନନ୍ଦ ଉଚ୍ଛ୍ୱସିତ ସବୁର ମନେ,
ଅର୍ପିବେ ପୁଷ୍ପାଞ୍ଜଳି ଦେବୀ-ଚରଣେ ।୩।

ନିରେଖି ଦେବୀମୂର୍ତ୍ତି ପାଠ-ମନ୍ଦିରେ
ନମିଲେ କର ଯୋଡ଼ି ଶ୍ରଦ୍ଧାଭକ୍ତିରେ ।
ଭାରତୀ ଉପବିଷ୍ଟା ହଂସ ଉପରେ,
ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ବିପଞ୍ଚୀ ଶୋଭେ କମଳ-କରେ ।୪।

ବାହନ ବର୍ଣ୍ଣ ବାସ ଭୂଷା ସକଳ
କୁନ୍ଦ କର୍ପୂର ରୌପ୍ୟ ଜିଣି ଧବଳ ।
ଧବଳ ଶତଦଳ ଲୋଟେ ପଦ୍ମରେ,
ହୃଦୟ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଭୟ ବରେ ।୫।

ମହିମା-ଜ୍ୟୋତି ଜ୍ୱଳେ ନେତ୍ରଯୁଗଳେ,
ଖେଳେ କରୁଣା-ହାସ୍ୟ ଆସ୍ୟମଣ୍ଡଳେ ।
ଝଲେ ବିଜୁଳୀ ଶତ ଦିଶେ ଉଦାର,
ଶାନ୍ତି ପ୍ରୀତି ତୃପ୍ତିର ତ୍ରିବେଣୀ ଧାର ।୬।

ଦୃଷ୍ଟି ପ୍ରସନ୍ନତାକୁ ନାହିଁ ଉପମା,
ଶ୍ରୀଅଙ୍ଗେ ନାଚ ବୁଲେ ସୌମ୍ୟ ସୁଷମା ।
ବରଦା ମୂର୍ତ୍ତି ସ୍ନିଗ୍ଧ ପ୍ରଭା ପ୍ରକାଶେ,
ଉଡ଼ି ବୁଲୁଛି ଶୋଭା ରାଶି ଚୌପାଶେ ।୭।

ସମର୍ପି ପୂଜା ଶେଷେ କୁସୁମାଞ୍ଜଳି
ଢଳେ ବାଳକେ ମାତୃଚରଣରେ ଅଳି ।
ମଧୁର ବାଳଭାଷା ଦେବ ଅଦ୍ଭୁତ
ବହାଇଦେଲା ଶତଧାରେ ଅମୃତ ।୮।

ଭକ୍ତେ ଅବଧାନ ପାଶୁ ମେଲଣି
ଘେନି ସକଳେ ହେଲେ ଗୃହପ୍ରୟାଣୀ ।
ସବାଗ୍ରେ ସେବି ଦେବୀ-ପ୍ରସାଦ-ସୁଧା
ପଶ୍ଚାତେ ଭୁଞ୍ଜି ଅନ୍ନ ଦମିଲେ କ୍ଷୁଧା ।୯।

ପ୍ରଭାତେ ପଶି ସର୍ବେ ତଟିନୀ ଜଳେ
ଖୋଜି ବୁଲିଲେ ଇଷ୍ଟ ଶକୁନ ଫଳେ ।
କେ ପାଏ ବେତ କେବା ଖଞ୍ଜ ନଡ଼ିଆ,
କେ ପାଇ ଗୁଆ ହେଲା କୂଳରେ ଠିଆ ।୧୦।

ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ଯାଏଁ କ୍ରୀଡ଼ା ଆହାର ଭୁଲି
ମାଗିଲେ ଗୃହେ ଭିକ୍ଷା ଗ୍ରାମରେ ବୁଲି ।
ସ୍ୱଗୃହେ ବନ୍ଧୁଗୃହେ ଗାଇ ସଙ୍ଗୀତ
ଅର୍ପିଲେ ଗୁରୁପାଶେ ଅର୍ଜିତ ବିତ୍ତ ।୧୧।

ଏରୂପେ କରି ଗୃହେ ଉତ୍ସବ ଶେଷ
ପଠନେ କଲେ ପୁଣି ଆତ୍ମନିବେଶ ।
ଲଭିଲେ ଶିକ୍ଷା ଏଥୁ ଶିଶୁପଙ୍କତି,
ଦେବତା ଭକ୍ତି ସହ ଗୁରୁଭକତି ।୧୨।

ବାଣୀପଦେ ଆତ୍ମଜଣାଣ

କାହିଁ ମାତଃ ବୀଣାପାଣି ନୀରଜନୟନା,
ଏ କଣା-କଙ୍କର ପକ୍ଷେ ଏତେ ବିଡମ୍ବନା !
ଭକ୍ତିମାତ୍ର ସମର୍ପିବା କରିଅଛି ସାଧ,
ଦୀନତା-ପାମରୀ ତହିଁ ସାଧେ ମହାବାଦ ।
ତାହା ସଙ୍ଗେ ଯୁଝିବାକୁ ଅଣୁ ନାହିଁ ବଳ,
ତୁହି ଏକା ଏ ସଙ୍କଟେ ସହାୟ କେବଳ ।
ତୋ କରୁଣା ଦୃଷ୍ଟିପାତ ହେଲେ ବରଭୁଜା,
ଅର୍ପିବି ଚରଣରେ ତବ ଶ୍ରଦ୍ଧା ଭକ୍ତି ପୂଜା ।
କି ବୃଥା ସଂସାରେ ମୋର, ମୁଁ ଛାର ମାନବ
ବଜାଇଲେ ବାଜୁଥିବି, ଅନ୍ୟଥା ନୀରବ ।

ପ୍ରାର୍ଥନା

ଜ୍ଞାନ ଦେ ଜ୍ଞାନଦା ଦେବୀ ବୀଣାପାଣି,
ଚିହ୍ନିବି ତୋ ଦତ୍ତ ଜ୍ଞାନେ ତୋତେ ବାଣୀ ।
ଚଞ୍ଚଳ ପାର୍ଥିବ କ୍ଷୁଦ୍ର କୋଳାହଳ
ବର୍ଷୁଛି ମୋ କର୍ଣ୍ଣେ ପ୍ରଚଣ୍ଡ ଅନଳ ।
କ୍ଷଣେ କ୍ଷଣେ ଲୟ ଦେଉଅଛି ଭଙ୍ଗି,
କରିଦେ ବଧିର ମୋତେ ମା ଶୁଭାଙ୍ଗି !
ସେହି କୋଳାହଳେ ତବ ପୁଣ୍ୟ ପୂଜା
ଯାଉଅଛି ମୁହିଁ ଭୁଲି ବରଭୁଜା ।
ବଧିର ହେଲେ ମୁଁ ଲଭନ୍ତି ନିସ୍ତାର,
କରନ୍ତି ଜୀବନେ ତବ ପୂଜା ସାର ।
ସେ ଦଣ୍ଡକୁ ମୋର ନ ଥିଲା ଶୋଚନା,
ଲଭନ୍ତି ଯଦ୍ୟପି ତବ ପଦାର୍ଚ୍ଚନା ।
ମଣନ୍ତି ତାହାକୁ ଇଷ୍ଟ ପୁରସ୍କାର,
ହୁଅନ୍ତା ସଂସାର ଶାନ୍ତିର ଆଧାର ।
ଗହଳେ ତୋ ଧ୍ୟାନ ହୁଏ ନାହିଁ ସ୍ଥିର,
ଲୋଡ଼େ ? ତୋହୋ ପୂଜା ବିଜନ ମନ୍ଦିର ।

ମାତୃତୀର୍ଥ

ପୁରୀ

ପୁରୀ, ଭୁଲି ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ସ୍ୱର୍ଗେ ବାରସ୍ୱତୀ ପୁରୀ,
ଆକର୍ଷେ ଅନ୍ତର୍ ତୋର୍ ଅସ୍ୱପ୍ନ ମାଧୁରୀ ।
ବସ୍ତୁ-ମୋହ-ଗୃହଗର୍ତ୍ତି-ଶଙ୍କର୍ଦ୍ଧନ ତୁରି,
ହୃଦୟ ଭଣ୍ଡାର କରୁ ଅଲକ୍ଷିତେ ଚୁରି ।
ନିରନ୍ତର ପାରାବାର ପ୍ରେମେ ଝୁରି ଝୁରି
ବ୍ୟସ୍ତ ସ୍ୱରେ ଆଶା ପ୍ରାଣେ ଭରେ ତୋତେ ହୁରି ।
ଡାକୁଛି ତୋ ନାମେ ବିଶ୍ୱେ ମହିମା-ମହରୀ,
ସ୍ୱାର୍ଥ-ପାପ-ଶୋକ-ଶୈଳେ ଦେଉ ହେଲେ ଚୂରି ।
ସମନ୍ୱୟ-ଧର୍ମ-ଧ୍ୱଜ ସମ୍ରାଜ୍ଞୀ ତୁ ପୁରୀ,
ଖିଲ ବିଶ୍ୱ ତୀର୍ଥରାଣୀ ତୀର୍ଥେଶ୍ୱରୀ ପୁରୀ ।
କାଞ୍ଚନ-ବର୍ତ୍ତିକା ତୁ ନୟନେ ସବୁରି,
କୈବଲ୍ୟପସରା ବକ୍ଷେ ବସାଇଛୁ ଭୂରି ।
ମର୍ତ୍ତ୍ୟର ବୈକୁଣ୍ଠଧାମ ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ ପୁରୀ,
ବଞ୍ଚାଅ ଏ ମୃତ ପ୍ରାଣେ ସଞ୍ଜୀବନୀ-ଭୂରି ।

ଶ୍ରୀ ମନ୍ଦିର

ଏ କି ଦେବାଳୟ, ନା ନା, ପୁଣ୍ୟ ଉତ୍କଳର
ମହିମାର ମାନଦଣ୍ଡ ସୁବିଶାଳତର ।
ଏହାର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶିଳା ପ୍ରତ୍ୟେକ ଇଷ୍ଟକ
ଜାତୀୟ-ଗୌରବ-ଧନ-ମହାର୍ଘ୍ୟ-ହୀରକ ।
ବ୍ୟକ୍ତ କରି ଗତ ସ୍ମୃତି ଅବ୍ୟକ୍ତ ଭାଷାରେ
ବର୍ଷୁଛି ସାନ୍ତ୍ୱନା-ସୁଧା ମୁମୂର୍ଷୁ ଆଶାରେ ।
ବକ୍ଷିପ୍ତ ବପୁଷ୍ଟ ଅଙ୍ଗେ କେତେ ଇତିହାସ,
ଆଣେ ପ୍ରାଣେ ଯୁଗପତ ମହୋଲ୍ଲାସ ତ୍ରାସ ।
ଧନ୍ୟ ଶିଳ୍ପୀ, ଦର୍ଶାଇଛୁ ଏଥି ଦେହଚନ,
ବାହ୍ୟେ ରକ୍ତ ମାଂସ ଅସ୍ଥି ବୀଭତ୍ସ ଘୃଣିତ ।
ଶକେ ଆତ୍ମାରୂପୀ ବ୍ରହ୍ମ ମନ୍ଦିର ଭିତରେ,
ଅଙ୍କିତ ଏ ମହାଲେଖ୍ୟ ଜୀବନ୍ତ ସତ୍ୟରେ ।
ସ୍ୱର୍ଗ ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ଯୋଗସ୍ତମ୍ଭ ଏ ଦେଉଳବର,
ଜାତୀୟ ଉନ୍ନେଷ ଦିନେ ଆଣିବ ନବର ।

ନୀଳଚକ୍ର

କି ସିଦ୍ଧ କାଉଁରୀମନ୍ତ୍ର ନୀଳଚକ୍ର ଜାଣେ,
ରାଜସେ ତାମସେ ନାଶି ସତ୍ତ୍ୱଗୁଣ ଆଣେ ।
ନେଇଛି ସେ ଉଚ୍ଚଗୁଣେ ଗଢ଼ି ଉଚ୍ଚାସନ,
ସ୍ମୃତେ ସିନା ନିଚାସନ ନୀଚ ମହାଜନ ।
ଧର୍ମଦୀପ୍ତ ଦୀପଶିଖା ବହୁଦୂର ଯାଏଁ
ସମଭାବେ କାଳେ କାଳେ ଜଗତେ ଦେଖାଏ ।
ଦୀପ୍ତି ମହାନୀଳିମାରେ ଅନନ୍ତ ଗଗନ,
ପତିତପାବନ ନାମେ ଉଡ଼ାଏ କେତନ ।
ଏହି ଚକ୍ର ସୁଦର୍ଶନ, ଅନବଦ୍ୟ ଧନ୍ୟ,
ଚେତିଦି ଜୀବନର ସୁପ୍ତି ଆଣେ ଜାଗରଣ ।
ନୃପତି ଅନଙ୍ଗଭୀମ ମୌନ ମହାସ୍ମୃତି *
ବହି ଅଛି କାଳେ କାଳେ ଯଥା ଇଷ୍ଟବୃତ୍ତି ।
ଦ୍ୱାବିଂଶତି ହସ୍ତ ନେମୀ ଦିଶେ କ୍ଷୁଦ୍ରବତ,
ଆପଣାକୁ କ୍ଷୁଦ୍ରରୂପେ ପ୍ରକାଶେ ମହତ ।

---

* ଅନଙ୍ଗଭୀମ ଦେବ ବଡ଼ଦେଉଳନିର୍ମାତା ବୋଲି ଚକରେ ଲିଖିତ ଅଛି ।

ଜଗନ୍ନାଥ ଦର୍ଶନ

ଜଗନ୍ନାଥ ଜଗତ୍ତାତ ହେ ଜଗନ୍ନିବାସ,
ମହିମା ଶୁଣିମା ହେଉ ହତାଶର ଆଶ ।
ଲଭି ତବସନ୍ନିଧି ମୁଁ ହେ କରୁଣାମ୍ବୁଧି,
ମଣେ ଯା ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଦୂର, ଏ ଅଧମ ବୁଦ୍ଧି !
ଆସିଛି ଦେଉଳ ମଧ୍ୟେ ଦେଖିବାକୁ ଧାଇଁ,
ଅନ୍ତର-ମନ୍ଦିରେ ଯେଣୁ ଦେଖା ଦେଲ ନାହିଁ ।
ଏ କି ଲୀଳା ମହାପ୍ରଭୁ, ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ ଶ୍ରୀକରେ
ଅର୍ପୁଛ ପ୍ରସାଦ ସଦା ଅଗଣିତ ନରେ ।
ମହିମା କରୁଣା ସହ ମିଶି ପ୍ରୀତିଧାର
ବହୁଛି ତ୍ରିବେଣୀ ତୀର୍ଥ ପୁରୀଧାମ ସାର ।
ବାଜୁଛି ମୋହନବଂଶୀ ପ୍ରାଣ-ବୃନ୍ଦାବନେ,
ମାନସ-ଗୋପାଳବାଳ ନାଚେ ତା ଶ୍ରବଣେ ।
ଘନଶ୍ୟାମ ସୌମ୍ୟ କାନ୍ତି କରି ସନ୍ଦର୍ଶନ
ପୁଣ୍ୟ ହେଲା ଆତ୍ମା, ଧନ୍ୟ ହେଲା ଏ ନୟନ ।

ଦେବାଳୟର ଅଶ୍ଳୀଳ ଚିତ୍ର

ଅଶ୍ଳୀଳ ଅଶ୍ଳୀଳ ବୃଥା ପଡ଼ୁଅଛି ହୁରି
ନେ ଅଶ୍ଳୀଳ, ଏ ଯେ ଗୂଢ଼ ଜ୍ଞାନର ଚାତୁରୀ ।
ନୀରବେ କହୁଛି ଚିତ୍ର ଶୁଣ ଯାତ୍ରୀଗଣ,
ଇଚ୍ଛା ଯଦି କରିବାକୁ ଦେବତା ଦର୍ଶନ,
ତେଜ ତେବେ ଜ୍ଞାନଦର୍ପ, ଅଭିମାନ ଦୀକ୍ଷା
ଦିଅ ଆଗେ ଏଇଠାରେ ସଂଯମ ପରୀକ୍ଷା ।
ହେବ ଯଦି ଅଧିକାରୀ, ନିର୍ଭୟ ଚିତ୍ତରେ
ପ୍ରବେଶିବ ତେବେ ଯାଇ ମନ୍ଦିର ଭିତରେ ।
ନ ହେଲେ ପବିତ୍ର ଆତ୍ମା, ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଦମନ,
କେବେ କାହିଁ ଘଟେ ନାହିଁ ଦେବ ଦରଶନ ।
ଗ୍ରାମ୍ୟ ସୁଖେ ଦେହ ମନ ଯାର କଳୁଷିତ,
ବାହାରେ ନିର୍ମଳ ଯେହୁ ଅନ୍ତରେ କୁତ୍ସିତ,
ବିଷୟ-ପଟଳେ ଯାର ମୁଦ୍ରିତ ନୟନ,
ନୁହେଁ ସେ କଦାପି ଦେବ-ଦର୍ଶନେ ଭାଜନ ।

ରଥଯାତ୍ରା

ଏ କି ଲୀଳା ଲୀଳାମୟ, ମଣ୍ଡି ନନ୍ଦୀଘୋଷେ
କେଣେ ବିଜେ କରୁଅଛ ଅଦମ୍ୟ ସନ୍ତୋଷେ ?
ଦେହ-ନନ୍ଦୀଘୋଷ ପରି ତବ ପ୍ରିୟ ଯାନ,
କାହିଁ ଆଜ ମନୋରଥ ରଥ ପ୍ରଭୁ ଆନ ।
ବୁଝିଲି ବୁଝିଲି ପ୍ରଭୁ, ଅଭିନୟ ତବ,
ଅର୍ପୁଅଛ ତେତେ ଶିକ୍ଷା ନିତ୍ୟ ନବ ନବ ।
ବାମନ ସ୍ୱରୂପୀ ଆତ୍ମା ଦେହ-ରଥେ ରଥୀ,
ଇନ୍ଦ୍ରିୟ-ଘୋଟକ ତହିଁ, କାମନା-ସାରଥି ।
ନିଜ ମଧ୍ୟେ ପଶି ନିଜେ ଜ୍ଞାନନେତ୍ର ଫେଡ଼ି
ଦେଖେ ଯେ, ସେ ପାରେ ଏବା ପୁନର୍ଜନ୍ମ ଏଡ଼ି ।
ଏହି ତ ତୁମ୍ଭର ସାର ମୌନ ଉପଦେଶ,
ଏହା ହିଁ ତ ରଥଯାତ୍ରା ମୌଳିକ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ।
ନୀଳମଣି, ଏ ମିନତି ତବ ପାଦତଳେ,
ଉନ୍ନତର ନନ୍ଦୀଘୋଷ ଚଳୁ ଏ ଉତ୍କଳେ ।
କେତେ ଗଲା କେତେ ମାତ୍ର ଯାଉଛି ବରଷି,
ମାତ୍ର ତୁମ୍ଭେ ହସୁଅଛ ନିର୍ବିକାରେ ବସି ।
ସହୁଅଛି ଅବହେଳେ ଯାତନା ପ୍ରଚୁର,
ଭକ୍ତର ଶାସ୍ତି କି ପ୍ରଭୁ ଏତେ ସୁମଧୁର !
ସହେ ଯେହୁ ଆଶ୍ରିତର ଲାଞ୍ଛନା ଗଞ୍ଜନା,
ସେହି ଏକା ପ୍ରଭୁପଣେ ସର୍ବାଂଶେ ଭାଜନ ।
କଥାକଥାକେ ଯେ ରୁଷ୍ଟ ବହି ଗୁରୁ ଦର୍ପ,
ପ୍ରଭୁ ନୁହେଁ କେବେହେଁ ସେ ବିଷଧର ସର୍ପ ।

ବାହୁଡ଼ା ଯାତ୍ରା

ନିସ୍ତରିଲି ନିସ୍ତରିଲି ହେ ଚକାନୟନ,
ଧନ୍ୟ ହେଲା ପ୍ରଭୁ ଆଜ ଦେହ ପ୍ରାଣ ମନ ।
ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଲା ମନୋରଥ ଆବାଲ୍ୟପୋଷିତ,
ଧ୍ୱଂସ ହେଲା ପାପରାଶି ଆଜନ୍ମଅର୍ଜିତ ।
ତାହୁଁ ଏ ବାହୁଡ଼ା ବିଜେ ନବ ଦିନ ଯାତ୍ରା,
ବୃଦ୍ଧି କରି ଭକ୍ତ ଜନ ଆନନ୍ଦର ମାତ୍ରା ।

ଏତେ କୁଣ୍ଠା ତୁମ୍ଭେ କି ହେ, ଶ୍ରୀଦଧିବାମନେ,
ଶିଖାଇଣ ବେନଗଲେ ମାଉସୀ ଭୁବନେ ।
ଠକାଇବ କହି ପରା ରମାଙ୍କୁ ଏଭଳି,
କାହୁଁ ଏହି ଠକ ପାଠ ପଢ଼ିଲ ହେ ଠକ !
ଭୁଲିବେ କି ଲକ୍ଷ୍ମୀଦେବୀ ଶୁଣି ଏ ଛଳନା,
ସର୍ବଜ୍ଞା, ସର୍ବଗା, ସତୀ, ସାଗର-ଦୁଲଣୀ ।
ନ ଖଟିବ ଏଥି ମାୟା ମହାମାୟା କତି,
ଦେଇ ଥାଉଁ ଅନ୍ୟୋପାୟ ରଚନ୍ତୁ ବିଶ୍ୱପତି ।

ମହାପ୍ରସାଦ

କି ଆମୋଦ କି ମହିମା ମହାପ୍ରସାଦର,
ଦୃଷ୍ଟିମାତ୍ରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୁଏ ଭକ୍ତିରେ ଅନ୍ତର ।
ହେଉ ପଛେ ବାସି, ଦ୍ୱିଧା ଆଣେ ନାହିଁ ମନେ,
ପ୍ରାପ୍ତିମାତ୍ରେ ବଳବତୀ ଆକାଂକ୍ଷା ସେବନେ ।
ହୁଏ ନାହିଁ ଅପବିତ୍ର ଇତର ପରଶେ,
ଅପବିତ୍ରେ ସୁପବିତ୍ର କରେ ପ୍ରତ୍ୟୁତ ସେ ।
ଜାତିଭେଦ ସଂକୀର୍ଣ୍ଣତା ପରିହରି ନରେ
କରନ୍ତି ଭୋଜନ ଏକ ପାତ୍ରେ ଏକତ୍ରରେ ।
ଅଳ୍ପରେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟି ଆହା, କି ମହାପ୍ରଭାବ,
ସ୍ପର୍ଶ ମାତ୍ରେ ବୈଦ୍ୟୁତ୍‌ବେଗେ ଜାଗେ ଧର୍ମଭାବ ।
ପାର୍ଥିବ ପ୍ରାକୃତ ଦୋଷ କରି ବିନାଶନ,
ଶାଶ୍ୱତ-ସୁବର୍ଣ୍ଣେ କରେ ହୃଦୟ ମଣ୍ଡନ ।
ମର୍ତ୍ତ୍ୟେ ଯେ ଅମୃତ, ଆଖ୍ୟା କୈବଲ୍ୟ ଯାହାର,
କଳ୍ପନା ଅତୀତ ତାର ମହିମା ଅପାର ।

ଶରଧାବାଲି

ବାଲୁକା ନୁହେଁ ତ ଏହା କୈବଲ୍ୟ-କଣିକା,
ବାଞ୍ଛନ୍ତି ଅମରେ ଏଥି ଛଳକର ଟିକା ।
ଏଠାରେ ବାମନାଭୁକ୍ତ ପରି ନିତ୍ୟ ନିତ୍ୟ *
ଗାଏ କୁରୁ ଅତୀତର ସୌଭାଗ୍ୟ ସଙ୍ଗୀତ ।
ଚିର ଶାନ୍ତ ପ୍ରୀତିମୟ ସୁପାବନ ସ୍ଥାନ,
ନିର୍ବାକ ମାନବ ତୁଣ୍ଡେ କରେ ଭାଷାଦାନ ।
ମୃତ୍ୟୁ ଲଭେ ଏ ସ୍ଥଳେ ଯେ, କେତେ ତା ସୁକୃତ
ଲଭୁଥିବ ସିନା ସେହୁ ମୃତ୍ୟୁରୁ ଅମୃତ ।
ତୋହର ଶରଧାବାଲି ନାମ ମଧୁମୟ,
ତହୁଁ ବଳି ମଧୁମୟ ସ୍ପର୍ଶ, ଦୃଶ୍ୟଚୟ ।
ଅବଗାହି ତୋ ଧୂଳିରେ ପ୍ରେମୀ ଭକ୍ତଦଳ
ମଣନ୍ତି ଆତ୍ମାକୁ ଧନ୍ୟ ପବିତ୍ର ଶୀତଳ ।
ଏ ଉତ୍କଳ-ବୃନ୍ଦାବନେ ତୁହି ବ୍ରଜରେଣୁ,
ବାଜୁଛି ତୋ ଗର୍ଭେ ମଧୁ ମିଳନର ବେଣୁ ।

ରାଧାକାନ୍ତ ମଠ

ଶ୍ରୀ ଚୈତନ୍ୟ ପୁଣ୍ୟପୀଠ ରାଧାକାନ୍ତ ମଠ,
ମହନ୍ତମଣ୍ଡଳୀ ଯାର ସାଧୁ ସତ୍କର୍ମଠ ।
ସମ୍ଭାଳି ଗୌରାଙ୍ଗସ୍ମୃତି ରତ୍ନାକର ଯଥା,
ମହାଜନ ସ୍ମୃତିପୂଜା ପାଳନ୍ତି ସର୍ବଥା ।
ଆବରି ଉଦ୍‌ଘାଟି ବହୁ ବୈଷ୍ଣବୀୟ ଗ୍ରନ୍ଥ
ପ୍ରଦାନେ ସାଧକଚୟେ ସତ୍ୟ ଶିବ ପନ୍ଥ ।
ଅଛନ୍ତି ପଙ୍ଗତ ଶ୍ଳୋକେ ରୁଚ ହରିପଣ୍ଡ,
କେତେ ଦୀନଦୁଃଖୀ ନିତି ପାଉଛନ୍ତି ପଣ୍ଡ ।
ସଙ୍କୀର୍ତ୍ତନ ଗଙ୍ଗାଧାରା ଯାଉଛି ପ୍ରବାହି,
ଅନୁକ୍ଷଣ ଉଠେ ଶବ୍ଦ ନିମାଇ ନିତାଇ ।
ଏହି ମହାସ୍ମୃତି ମହା-ମନ୍ତ୍ରର ଘୋଷଣା
କରୁଛି ଜୀବନେ ମଠ ଏକାନ୍ତ ସାଧନା ।
ବାହ୍ୟ ଅଭ୍ୟନ୍ତର ତାର ପ୍ରଶାନ୍ତ ନିର୍ମଳ,
ବୈଷ୍ଣବ ଧର୍ମର ଜ୍ୟୋତି ବର୍ତ୍ତିକା ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ।

*ଶରଧାବାଲିରେ ନିଃଶବ୍ଦ ନିଶୀଥ ସମୟରେ ବାମନାଭୁକ୍ତ ଖେଳିବାର ପ୍ରବାଦ ଅଛି ।

ସ୍ୱର୍ଗଦ୍ୱାର

ଏହି ପଥେ ପର୍ବ ଦେବେ ଆସନ୍ତି ଓହ୍ଲାଇ
ବିଶ୍ୱେଶ୍ୱର ମହାରଣ୍ଡ ସନ୍ଦର୍ଶନ ପାଇଁ ।
ଉଦାର ଗମ୍ଭୀର କଣ୍ଠେ ମହା ପାରାବାର
ତାଙ୍କ ଆଗମନ-ବାର୍ତ୍ତା କରେ ସୁପ୍ରଚାର !
ସେତିକାଳେ ମହୀରେ ହୁଏ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ସ୍ୱର୍ଗ,
ମହୀ ସୁଦ୍ଧା ସ୍ୱର୍ଗ ହୁଏ ଲଭି ତା ସଂସର୍ଗ ।

ନିପ୍ଠ ନିର୍ଜନ ବେଳା ଶାନ୍ତିମୟ ସ୍ଥାନ,
ସଂସାରକ୍ଷେତ୍ରରୁ ଦୂରେ କରେ ଅବସ୍ଥାନ ।
ଭାଙ୍ଗିପଡ଼େ ବୀଚିମାଳା ଆସି ସ୍ତରେ ସ୍ତରେ,
ନର-ଭାଗ୍ୟ-ଊର୍ମି ଯଥା ନିୟତି ସ୍ରୋତରେ ।
ମହାନନ୍ଦେ ମହାଭାବେ ବୁଡିମରେ ମନ,
ଉପକଣ୍ଠେ ସିନ୍ଧୁଗର୍ଭେ ତରଣୀ ଯେସନ ।
ହୁଡଯାଏ ଆତ୍ମସତ୍ତା ଭାବୁକ ମାନବ,
ସେ ସୁଖ ତା ପକ୍ଷେ ସିନା ଅମର ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ।

ସିନ୍ଧୁ

କି ପୁଣ୍ୟ ଅନନ୍ତ ବେଦ ଦୁର୍ବୋଧ୍ୟ ଭାଷାରେ
କରୁଛୁ ଆବୃତ୍ତି ସିନ୍ଧୁ, କେବଣ ଆଶାରେ ?
ତରଙ୍ଗ ଆକାରେ ଭାବ ବୁଲୁଅଛୁ ଖେଳ,
ଶାନ୍ତିରୁ ସେ ଭାବେ ବାହ୍ୟା ଅଜ୍ଞାନ-କୁହେଳୀ ?
ବିପୁଳ ବିସ୍ତୃତି ତୋର ବୁଡ଼ାଇଛି ଆଖି,
ବିଲୋକନମାନେ ପଡ଼େ ନୟନ ପିଛାଡ଼ି ।
ଏହି ତ ତୋ ବିଶେଷତ୍ୱ, ପ୍ରଦାନେ ଜଗତେ
ସଂଯମର ମହାଦୀକ୍ଷା ଚିର ଅବିରତେ ।
ବୁଝିଲି ତୋ ଭାବ, ତୁହି ଅଥୟ ପ୍ରେମରେ,
ଗାଢ଼େ ଆଲିଙ୍ଗନ ଆଶେ ଅନନ୍ତ ଅମ୍ବରେ,
ରହିଛୁ ପ୍ରସାରି ବାହୁ ଯୁଗଯୁଗାନ୍ତରୁ,
ଲଭିବୁ ତୁ ମିଳନର ବାଞ୍ଛା-କଳ୍ପତରୁ ।
ଆକାଶର ସମଧର୍ମୀ ତୁ ମହାସାଧକ,
'ଯୋଗ୍ୟେ ଯୋଗ୍ୟ ଚିହ୍ନେ ସିନା', ଏ ବାଣୀ ସାର୍ଥକ ।

ପ୍ରାକୃତିକୀ

କଇଁ ଫୁଲ

ହରିଦ୍ରା-ଜର୍ଜ୍ଜର-ଦେହା କାନ୍ତକୁଳେଶ୍ୱରୀ,
ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଦୁର୍ବର୍ଣ୍ଣ ଦିଶେ ରୂପରେ ତୋହର ।
ସନ୍ଧ୍ୟାନିଳେ ଢଳ ଢଳ କରୁ ତୁ ପ୍ରକାଶ,
ମଧୁର ସୁବାସ ସହ ମଧୁର ସୁହାସ ।
କ୍ଷୀଣାୟୁ ତୁ, ସଞ୍ଜେ ଫୁଟି ମଉଳୁ ସକାଳେ,
ହେଉ ଉଚ୍ଚାରିତ ତେଣୁ ଶାପ ଦାନ କାଳେ । ୧
ସରଳା କୁମାରୀକୁଳ ସରଳ ପ୍ରାର୍ଥନା
ଶାରଦ-ପରେଶ-ପଦେ କରୁ ଜଣାମଣା । ୨
କୌମୁଦୀପତିର ତୁହି କୌମୁଦୀ ସମାନ
ସତୀ ପତ୍ନୀ, ପତି ସହ ଲଭୁ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ ।
କେଉଁ ଅଜ୍ଞାତ ଦେଶୁ ଆସି ତୁ ତାପସି,
କି କଠୋର ଯୋଗ ସାଧୁ ସାରା ନିଶି ବସି,
ନଭୁଯାଉ କେଉଁଆଡେ, ଏ ଗୂଢ଼ ରହସ୍ୟ
ଭାବିଲେ ସ୍ତମ୍ଭିତ ହୁଏ ବିସ୍ମୟେ ଅବଶ ।

ଆଛୁ ଫୁଲ

ଆଛୁ, ତୋର ନାହିଁ କାହିଁ ସମ୍ୟକ ଆଦର,
ଦାସେ କି ତୋଠାରୁ ବେଶି ଚମ୍ପା ନାଗେଶ୍ୱର ।
କେତେ ଯତ୍ନେ ଉଦ୍ୟାନରେ ହୁଏ ସେ ପାଳିତ,
ଊଣା ତୋ କପାଳ, ତୁହି ସେ ସୁଖୁ ବଞ୍ଚିତ ।
ତଥାପି ଅସ୍ଥାନେ ବସି କରୁ ବିତରଣ—
ଅନନ୍ତ ସୌରଭ-ରୂପ ଅମୂଲ୍ୟ ରତନ ।
ବନ ତୋର ଜନ୍ମଭୂମି, ଲଗୁ ତା ସେବାରେ,
ଏଥୁ ବଳି କି ସୌଭାଗ୍ୟ ଅଛି ବା ସଂସାରେ !
ଟେଇଁ ଉଠେ ତୋ ଦର୍ଶନେ ବାଲ୍ୟ ସୁପ୍ତ ସ୍ମୃତି
ସେ ଅତୀତ ସୁଖ ସ୍ୱପ୍ନ ଛୁଟିଯାଏ ଧୃତି ।
ନିଦାଘ ପ୍ରଦୋଷେ ଗୁନ୍ଥି ତୋହ ଫୁଲେ ହାର,
ପିନ୍ଧି ଗଲେ ଲଭୁଥିଲି ଆନନ୍ଦ ଅପାର ।
ହାତେ ମରୁ, ସ୍ନେହେ ରଚି କାଳ ସଙ୍ଗେ ରଣ,
ମାନ୍ୟ ତୋ ମରଣ ନୁହେଁ ସଫଳ ମରଣ ।

ରସାଳ

ଆମ୍ର ତୁ ଅମୃତ-ଅଧାମ,
ସାର୍ଥକ ତୋ "ରସାଳ" ନାମ ।
ମର୍ତ୍ତ୍ୟେ ତୋହର ଅଧିଷ୍ଠାନ,
ବିଧିର ଅତିରିକ୍ତ ଦାନ ।
ସୁବର୍ଣ୍ଣେ ଜିଣୁ ସୁବର୍ଣ୍ଣକୁ,
ସୌରଭେ କିଣୁ ଭୁବନକୁ ।
ବଳେ ତୋ ମଣ୍ଡନ ମହିମା
ସ୍ରଷ୍ଟାଶିଳ୍ପୀର ଶିଳ୍ପସୀମା ।
ବର୍ଣ୍ଣନେ ଅକ୍ଷମ ସେ ନିତ୍ୟ,
ତୋ ପ୍ରାଣ ମଧୁର ସାହିତ୍ୟ ।
ତୋପାଇଁ ନୁହେଁ ତୋ ଜୀବନ,
ଅଟେ ତା ସାଧାରଣ ଧନ ।
ସତ୍ୟ ସୁନ୍ଦର ତୁହି ଶିବ,
ପରାର୍ଥେ ସୃଷ୍ଟ ତୋର ଜୀବ ।
ସ୍ୱାଦୁ ସୁଗନ୍ଧ କରୁ ଦାନ
ସମୃଦ୍ଧ କରୁ ଜୀବ ପ୍ରାଣ ।
ସୃଷ୍ଟିରେ ପୁଷ୍ଟିକର ଫଳ
ତୋ ପରି ଅତୀବ ବିରଳ ।
ଫଳ-ରାଜ୍ୟରେ ତୁହି ରାଜା,
ତୋ ନାମେ ବାଜେ ଜୟବାଜା ।

---

(୧) "ସଞ୍ଜେ ଫୁଟି ସକାଳେ ଯା, କଇଁ ଫୁଲ ଆୟୁଷ ପା" ଏହି ପ୍ରବାଦ ପ୍ରଚଳିତ ଅଛି । (୨) ଅନୂଢ଼ା ବାଳିକାମାନେ କୁମାର ପୂର୍ଣ୍ଣିମାରେ ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ କଇଁ ଫୁଲରେ ପୂଜା କରନ୍ତି ।

ପଣସ

ପଣସ, ତୁ ପରିଚୟ କରୁ ଗଜା ଗଜା,
ଆକୃତରେ ପ୍ରକୃତରେ ଫଳକୁଳେ ରଜା ।
ସିନା ତୁଲ୍ୟ ଅଛୁ ତୁହି ବାହାରେ ନିଷ୍ଠୁର,
ଭିତରେ କୋମଳ ପୁଣି ସରସ ମଧୁର ।
ତୋ ଦର୍ଶନେ ହୁଏ ମୋର ସନ୍ଦିଗ୍ଧ ମାନସ,
ମଧୁଚକ୍ର କିମ୍ବା ତୁହି ଅମୃତ-କଳସ ।
ତୁଷ୍ଟିକର ପୁଷ୍ଟିକର ସୁଗନ୍ଧ ସୁସ୍ୱାଦ,
ହରିନେଉ କ୍ଷୁଧାତୃଷା ସହ ଅବସାଦ ।
ନୁହେଁ ତୋହପାଇଁ ତୋର ପବିତ୍ର ଜୀବନ,
ସ୍ୱାର୍ଥ ତୋର ଆତ୍ମତ୍ୟାଗ—ପରାର୍ଥ ସାଧନ ।
ଦାନଯଜ୍ଞ, ସେବାଯଜ୍ଞ କରି ସମାପନ ,
ନିଜକୁ ଆହୁତିରୂପେ କରୁ ସମର୍ପଣ ।
ଗୁରୁପାକ ବୋଲି ଫଳ, ନୋହୁ ତୁ ନିନ୍ଦିତ,
କିଏ ଅବା ଏ ସଂସାରେ ଦୋଷ-ବିବର୍ଜିତ !

ତାଳପତ୍ର

କେ କହିବ ତୋହର ଗୁଣ,
କେ ଶୁଝିବ ତୋହର ଋଣ,
ମାନବ କୀର୍ତ୍ତି ରକ୍ଷଣେ ତୁହି ନିପୁଣ । ୧ ।
ଅକଥିତ ତୋହର ମୂଲ୍ୟ,
ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣପତ୍ର ନୁହେଁ ତୁଲ୍ୟ,
ମହିମା କଳନା ସିନା ତୋର ବାହୁଲ୍ୟ । ୨ ।
ଉଚ୍ଚ ଚିନ୍ତା ଉଚ୍ଚ ଭାବ
ତୋହର ବକ୍ଷେ ଲଭେ ଠାବ,
ପୁଣ୍ୟ ସ୍ପର୍ଶେ ଧନ୍ୟ ତୋର ମାନ୍ୟ ସ୍ୱଭାବ । ୩ ।
ଚିରପୂଜ୍ୟ ଉତ୍କଳେ ତୁ,
ଜ୍ଞାନ ବୈରାଗ୍ୟର ହେତୁ,
ହଉଛୁ ଉତ୍କଳେ ତୋର ବିଜୟ-କେତୁ । ୪ ।
କି ସାହିତ୍ୟ କି ଗଣିତ,
ଇତିହାସ ଲେଖଚନ,
ନିଖିଳ ମଙ୍ଗଳବାର୍ତ୍ତା ତୋର ବର୍ଦ୍ଧିତ । ୫ ।
ଏ ଉତ୍କଳ ନାରୀ ନରେ
ଜୁଡଙ୍କ ତୋହର ପତ୍ରରେ,
ଅର୍ପୁଛୁ ତାହାଙ୍କୁ ଶିକ୍ଷା ତୁ ନିରନ୍ତରେ । ୬ ।
ଆନ ପତ୍ର ବିଗଣିତ,
ହୁଏ ପଦେ ବଦଳିତ,
ମାତ୍ର ତୁ ଦେବତା ସମ ଚିର ପୂଜିତ । ୭ ।
ଉତ୍କଳ ଧର୍ମ ସତ୍ତ୍ୱକେ
ଚିରନ୍ତନୀ ତୋହର ପଦେ,
ତୋ ଯୋଗୁଁ ସେ ଭାଗ୍ୟବତୀ ଗ୍ରନ୍ଥ-ସମ୍ପଦେ । ୮ ।
ମହାତ୍ମା ପ୍ରତିଭାବନ୍ତ
ରଖିଛୁ କରି ସଞ୍ଚୟ,
ବହୁ ବିଦ୍ୟାରେ ତୋ ତନୁ ଆଲୋକମୟ । ୯ ।
ତୋ ସଙ୍ଗେ ଏବେ କାଗଜ
ପ୍ରତିଯୋଗିତାରେ ରତ,
ମାତ୍ର ଉତ୍କଳେ ତୋ ଶକ୍ତି ସଦା ଅକ୍ଷତ । ୧୦ ।

ଚୋରାବସନ୍ତ

କ୍ରମେ କ୍ରମେ ଶୀତ ପ୍ରଭାବ
ହୋଇ ଆସୁଛି ଅନ୍ତ,
ମହୀବକ୍ଷେ ବହି ଯାଉଛି
ମୃଦୁ ଚୋର ବସନ୍ତ ।
କ୍ଷଣେ ଗୁପ୍ତ କ୍ଷଣେ ପ୍ରକାଶ୍ୟ
ଭାଷି ମଧୁର ଭାଷା,
ଖେଳେ ଲୁଚକାଳି ଯେସନ
ଦୀନ ହୃଦୟେ ଆଶା ।
କାହାର କିଛି ନ ଚୋରଇ
ବହେ ବୃଥା କଳଙ୍କ,
ମାତ୍ର ତାର ନାହିଁ ତହିଁକି
ତିଳେ ଭ୍ରୂକ୍ଷେପ ଶଙ୍କ ।
ପ୍ରତ୍ୟୁତ ସାଧେ ସେ ସୃଷ୍ଟିର
ଶୁଭ ସଦୟ ହୋଇ,

ଅନନ୍ତ ଅନ୍ତର ବେଦନା
ନେଇଯାଏ ସେ ଧୋଇ ।
ନ ଜାଣେ କିଛି ସେ ଅପର
ଆତ୍ମ-ଉତ୍ସର୍ଗ ଛଡ଼ା,
ଦେହ ମନ ପ୍ରାଣ ତାହାର
ଖାଲି ତ୍ୟାଗରେ ଗଢ଼ା ।
ମାତୃଭୂମି ପୁଣ୍ୟ ପୀୟୂଷ
ସ୍ତନ୍ୟଧାର ଯେସନ,
ତେସନ କରେ ସେ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ
ପ୍ରାଣିପ୍ରାଣେ ସାଧନ ।
ମଧୁ ସ୍ପର୍ଶେ ତାର ମୁକୁଳେ
ବନସ୍ପତି ସକଳ,
ଶୀତ-ରୁକ୍ଷ-ମ୍ଳାନ ଶରୀର
ଦିଶେ ରମ୍ୟ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ।
ଝିର ଝିର ସ୍ୱରେ ନିନାଦେ
ମଧୁ ବୀଣା ତାହାର,
ତୋଷେ ପ୍ରାଣ ତାର ଜବତା—
ସ୍ନିଗ୍ଧ ସୁଧାଝଙ୍କାର ।
ବର୍ଷ-ସାହିତ୍ୟରୁ ଅଧ୍ୟାୟେ
ଯାଏ କ୍ଷଣକେ ଋତ,
ବର୍ଷ ନବଭୂଷା ଦେଖାଏ
ମଣିମାଣିକ୍ୟଖଚୀ ।
ଯୋଗାଏ ଯେ ଭୁବେ ବିଭବ
ସ୍ୱେର ଅଖ୍ୟାତି ତାର,
ଧିକ ରେ ସଂସାର ଧିକ ତୋ
ବିପରୀତ ବିଚାର !

—o—

ଗୁଣ୍ଡିକଙ୍କ

ଗୁଡ଼ିକଙ୍କ ପଛେ ଧାଏଁ ବେଳାରେ ବାଳକ,
ମନ ପଛେ ପଛେ ଯଥା ଧାଏଁ ମୁଁ ଚାଳକ ।
ସରଳ ଏ ତୃଣଫୁଲ ଶୋଭା ଅପରୂପ,
ବେଳା-ପାଶ୍ୱବାରେ ଖରେ ଗୁଲେ କି ସୁରୂପ ।
କିମ୍ବା ଏ ତାହାର ଦୂତ ବନ୍ଧୁ କି ଉଦନ୍ତ
ଖୋଜନ୍ତି ତାହାକୁ ବ୍ୟସ୍ତେ ହୋଇ ବ୍ୟଗ୍ରବନ୍ତ ।
କିମ୍ବା ବସ୍ତ୍ର-ନଭସ୍ପୃଶୀ ତାରା-ଶିଶୁଗୁଚ୍ଛ
ହୁଡ଼ ମାରି ଖେଳୁଛନ୍ତି ଦଉଡ଼ା ଦଉଡ଼ି ।
ବାମନ ବୈଷ୍ଣବେ ସିନ୍ଧୁ ସଂକୀର୍ତ୍ତନ ରୋଳ
ଶୁଣି କି ଗଡ଼ନ୍ତି ରଙ୍ଗେ ହୋଇ ଭାବେ ଭୋଳ ।
ବହୁଯୁଗ ସାଧନାରେ ନ ମିଳିଲି ଫଳ,
ତଥାପି ସାଧନ୍ତି କରି ଆଶାକୁ ସମ୍ବଳ ।
ଆଶାରେ ମାନବ ବଞ୍ଚେ, ଆଶା ତାର ହିତ,
ରହିଛି ଆଶାରେ ସିନା ଜଗତ ଜୀବିତ ।

ଦେବରାଣ୍ଡିମାଳ ଶିଖରରେ ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟ

ବୃହତଖେମଣ୍ଡି ପ୍ରକୃତି ସୁଷମା
ସଂଦର୍ଶନ ଅଭିପ୍ରାୟେ
ଭ୍ରମିଲି ଦିନେ ମୁଁ ପର୍ବତ ପ୍ରାନ୍ତେ
ଏକୁଟିଆ ପାନ୍ଥ ପ୍ରାୟେ ।
ପ୍ରାଚୀସୀମାସ୍ତମ୍ଭ ଦେଓଣ୍ଡିମାଳର
ମୟୂରକଣ୍ଠିଆ ଛବି
ଦେଖୁଁ ଦେଖୁଁ ତାର ସର୍ବୋଚ୍ଚ ଶିଖରେ
ଉଦେ ହେଲେ ବାଳରବି ।
ସେ କାଳର ଶୋଭା ଅନୁଭବଯୋଗ୍ୟ
ଅନୁମାନକୁ ତା ବଳେ,
ଫୁଟିଉଠିଲା କି ପାଟଳ କମଳ
ମାନ-ସରୋବର ଜଳେ !
ଠାବେ ଠାବେ ପଡ଼ି ଗିରି-କଳେବରେ
ପ୍ରଭାତି କିରଣରେଖା
ନିକଷ ପାଷାଣେ କୋଟି ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣରେଖା
ଅଙ୍କା ପ୍ରାୟ ଗଲା ଦେଖା ।
ଅବା ଘନ-ଅଙ୍କେ ସ୍ଫୁରି ସୌଦାମିନୀ
ନିଖିଳ-ନୟନହାରୀ,
କିମ୍ବା ନୀଳାମ୍ବର ବକ୍ଷେ ପ୍ରବାହିତ
ତାଡ଼ିତ ଅନଳଧାରୀ ।

କିଛି କ୍ଷଣ ପରେ ପୀତ ରଙ୍ଗରେ
ହେଲା ଗିରି ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୟ,
ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୟ ଜଳ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୟ ସ୍ଥଳ
ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୟ ତରୁଚୟ ।
ଏ ମଧୁର କାଳେ ଧଳା ମେଘମାଳେ
ଗିରିଚୂଡ଼େ ସ୍ତରେ ସ୍ତରେ,
ପାଞ୍ଚଲେ ଆସନ ଧୀରେ ଧୀରେ ଆସି
ଖଣ୍ଡିଏ ଖଣ୍ଡିକ ପରେ ।
ଭରିଲ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ବର୍ଣ୍ଣେ ରଞ୍ଜିତ
ହୋଇ ସେ ଗଜାବଉଦ
ବସ୍ତ୍ରାବୃତ ସୌମ୍ୟ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୟ ପ୍ରଭା
ଯେସନ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ସଉଧ ।
ଅବା ପ୍ରଭା-ବଧୂ ପ୍ରଭାକରଙ୍କର
ରମ୍ୟରଥ ହିରଣ୍ମୟ,
କିମ୍ବା ବସୁବନ୍ଦ୍ୟା ଶୋଭାଦେବୀଙ୍କର
ଗୁରୁ କନକ ନିଳୟ ।
କିଛି କ୍ଷଣ ପରେ ସେ ଚଟୁଳ ଘନ
ହୋଇଯାନ୍ତେ ଉଦ୍ବେଳିତ,
ଦିଶିଲା ସେ ଗିରି ଅଭ୍ରଭେଦୀ ଚୂଡ଼ା
କ୍ରମେ କ୍ରମେ ଧୂମାୟିତ ।
ମହୀଧର ରୂପ ଅନ୍ଧକାର ସ୍ତୂପେ
ପୋଛିବାରୁ ଦିନକର
ଉଠୁଅଛି କିବା କୁହୁଳି କୁହୁଳି
ସେ ସ୍ତୂପୁଁ ଧୂମନିକର ।
ରମ୍ୟ ଗିରିଚୂଡ଼ା ତେଜି ଧୀରେ ଧୀରେ
ଉଠିଲେ ଉପରେ ହରି,
ଯାଉଛି କି ଆହା ବାତସ୍ରୋତେ ଭାସି
ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଦୀପ-ପଙ୍କ୍ତିଶ୍ରୀ ।
ଆକାଶ ସହିତେ ଲଗି ରହିଅଛି
ତୁଙ୍ଗ ଦୀର୍ଘ ଶୈଳ-କାୟ,
କିଏଶେ ତାହା ନଭ- ଚନ୍ଦ୍ରାତପେ ନୀଳ-
ମେଘୀ ପାଟହାଲି ପ୍ରାୟ ।
କପାଁ ଗର୍ବେ ଗିରି ତୋଳୁଛୁ ରେ ଶିର
ଯଥା ଉନ୍ମତ୍ତ ମାତଙ୍ଗ,
କିଛି କାଳେ କାଳ ଗିଳିଦେବ ତୋତେ
ମଣିଣ କ୍ଷୁଦ୍ର ପତଙ୍ଗ ।
ପକ୍ଷଚ୍ଛେଦ ଶାସ୍ତି ନାହିଁ କି ରେ ମନେ
ପୁଣି ଗର୍ବେ ତୋଳୁ ମଥା,
କୁଳିଶ-ନିକ୍ଷେପୀ କୁଳିଶ ନିକ୍ଷେପେ
ସରିଯିବଟି ତୋ କଥା ।

ବକ

କି ରେ ବକ, ଧ୍ୟାନେ ବସି କି ଭାବୁଛୁ ମନେ,
ଯୋଗୀ ଯଥା ଯୋଗଧ୍ୟାନ-ସ୍ତିମିତ ନୟନେ ।
ନାହିଁ ତୋର ଜ୍ଞାନ ପ୍ରଜ୍ଞା ନାହିଁ କିଛି ଶିକ୍ଷା,
କିଏ ତୋତେ ଦେଲା ପକ୍ଷି, ମହାଯୋଗ ଦୀକ୍ଷା ?
ସକାଳୁ ବୁଡ଼ିଲା ବେଳ, ତୋ ଅଟଳ ଲୟ
ତେବେ ସୁଦ୍ଧା ଭଙ୍ଗ ନାହିଁ ଅହୋ କି ବିସ୍ମୟ !
କେତେ ଥର ଧ୍ୟାନେ ବସି ଦେଖିଛି ନିଶ୍ଚଳେ,
ଭାଙ୍ଗିଯାଏ ଲୟେ ଲୟ ଭବ-କୋଳାହଳେ ।
କିରୂପେ ତୁ ରଖୁ ଧ୍ୟାନ ଅତୁଟ ରେ ବକ,
ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ ! ତୁହି ଆଦର୍ଶ ସାଧକ ।
ବୁଝିଛୁ ଏ ଗୂଢ଼ ତତ୍ତ୍ୱ ରେ ତପସ୍ୟାଜାତା,
"ଆଦ୍ୟ-କ୍ଳେଶ ପରିଣାମ ସୁଖ-ଶାନ୍ତି-ଦାତା ।"
ସାଧନା ସିଦ୍ଧିର ମାତା, ଏହା ନିଃସଂଶୟ,
ସାଧନା ବଳରେ ସିଦ୍ଧି ଲଭିବୁ ନିଶ୍ଚୟ ।
କୌମୁଦୀ ଧାରରେ ସ୍ନାତ ତୋର କଳେବର,
ପ୍ରାତଃକାଳ ମନ ପ୍ରାୟ ବିମଳ ସୁନ୍ଦର ।
ଦେ ରେ ପକ୍ଷି, ଖରେ ମୋର ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତର,
ସେହିପରି ନିର୍ମଳ କି ତୋହର ଅନ୍ତର ?
ଅଥବା ଗୁହ୍ୟଚର୍ଯ୍ୟାବନ୍ତ ଅଧମ ଯେସନ,
କିମ୍ବା ବାହ୍ୟେ ତୋର ଯଥା କିଂଶୁକ ସୁମନ ।
ବୁଝିଛି ଉତ୍ତରେ ଆଉ ପ୍ରୟୋଜନ ନାହିଁ
ଧ୍ୟାନର ଛଳନା ତୋର ପୋଡ଼ା ପେଟପାଇଁ ।

ଯାହା ହେଉ ଧନ୍ୟ ତୋର ଏକାଗ୍ରତା ବ୍ରତ,
ଇଷ୍ଟସିଦ୍ଧି ପକ୍ଷେ ଯାହା ସହାୟ ମହତ ।

ପଢ଼ାଶୁଆ

କେ ରଖିଛି କଣ୍ଠେ ତୋର ଗ୍ରାମଫୋନ ଯନ୍ତ୍ର,
କା ପାଖୁଁ ଶିଖିଲୁ ପକ୍ଷି, ସୁମଧୁର ମନ୍ତ୍ର ।
କେତେ ହସୁ କେତେ ଗାଉ କହୁ କେତେ କଥା,
କ୍ଷଣେ କାନ୍ଦୁ ମହାଖେଦେ ମଉ ଭକ୍ତ ଯଥା ।
ଜଣାଉଛୁ ଯା ତୁଣ୍ଡେ ଅର୍ଥ ବୁଝୁ କି ତାହାର,
ନ ବୁଝି କିପାଇଁ ବହୁ ଦୁରଭ୍ୟାସ ଖର ।
ଧରୁ ନିଜ 'ବୋଲି' ଛାଡ଼ି ଅପରର ଭାଷା,
ଯା ନିଜସ୍ୱ ମେଣ୍ଟାଏ ତା ପ୍ରାଣର ପିପାସା ।
ବଜାଉଛୁ ପର ବାଦ୍ୟ ବଜାଇ ନ ଜାଣି,
ଚରୁଛୁ ବିକୃତ ଖାଲି ସହଜାତ ବାଣୀ ।
ଛାଡ଼ ବହୁରୂପି-ଭାବ, ନ ଭୁଞ୍ଜ ସନ୍ତାପ,
ଅନ୍ୟଥା ଲଭିବୁ ଶେଷେ ଦେବ-ଅଭିଶାପ ।
ଦୁଗ୍ଧ ମଧୁରିମା ତୋତେ କରିଛି ବିହ୍ୱଳ,
ତହୁଁ ବଳି ମଧୁତର ହେଉ ବନଫଳ ।

ବିଲ ଟେକାଟେଣ ଉଇହୁଙ୍କା

କେଉଁ କାଳୁ ଉର୍ବ ଭୂରେ କେଦାର-କଣ୍ଠେ,
କେଦାରର ସୀମା ରୂପେ ରହିଛୁ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ।
ଉଇ-ବିଶ୍ୱକର୍ମା ତୋତେ କରିଛି ନିର୍ମାଣ,
ଅଦ୍ଭୁତ ସୁନ୍ଦର ତୋର ଅଦ୍ଭୁତ ଭିଆଣ ।
ମୃଣ୍ମୟ ଦେଉଳ ତୁହି, ବସି ତୋ ଗର୍ଭେ
ସାଧେ ଯୋଗ ଭୋଗୀ ଯୋଗୀ ନିଭୃତେ ନୀରବେ ।
ତୁହି ଜ୍ଞାନଭୂମି, ଖଣ୍ଡ ରତ୍ନାକର ପ୍ରାଣେ
ଅଚିନ୍ତ୍ୟ ପରିବର୍ତ୍ତନ, ଏହା ସୁପ୍ରମାଣେ ।
ଜୀବନ୍ମୁକ୍ତ ମହାତ୍ମାଙ୍କ ପବନ ପ୍ରତିଷ୍ଠା
ବିସ୍ତାରିଛି ତୋ ଶରୀରେ ହିରଣ୍ମୟ ବିଭା ।
କି ସୁନ୍ଦର ତନୁ ତୋର ମୃତ୍ତିକା ପର୍ବତ,
ଧନ୍ୟ ସାନୁ ସଙ୍କୁଳ ଉନ୍ନତ ଆନତ ।

ସହୁ ଗ୍ରୀଷ୍ମବର୍ଷାଶୀତ କୁହୁଡ଼ି ତରଳା,
ଏଡ଼େ ଗର୍ବେ ଠିଆ ତୁହି ଖାଇ କାଳଧକ୍କା ।

ଶୁଷ୍କତରୁ

ହାୟ ତରୁ ! କିପାଁ ତୋର ଦୀନ କଳେବର,
କେ ନେଲା ଛଡ଼ାଇ ଆହା ତୋ ଦିବ୍ୟ ଭୂଷଣ—
ଅନନ୍ତ ନୀଳିମାମୟ ଗୁଚ୍ଛ ପତ୍ରାବଳୀ,
କାହିଁ ତୋର ହୃଦଧନ—କୁସୁମ କଳିକା ?
ଯେ ଧନ ଦେଖାଇ ହରୁ ଭାବୁକ ଅନ୍ତର ।
କାହିଁ ତୋ ଅମୃତମୟ ସୁମଧୁର ଫଳ,
ଯାହା ଲାଗି ଲୋଳ ସଦା ମାନବ-ରସନା ।
ଯେ ରସ-ପିପାସୁ ହୋଇ ବିହଙ୍ଗମଗଣ
ଶାଖେ ବସି ରବ ଛଳେ ଗାଉନ୍ତି ତୋ ସ୍ତୁତି ।
ନିଦାଘ ମଧ୍ୟାହ୍ନେ ଯେବେ ପ୍ରଚଣ୍ଡ ମାର୍ତ୍ତଣ୍ଡ
ସନ୍ତାପିତ ଚାଳୁଥିଲେ କରେ ଖର କରେ,
ସେ କାଳେ ଶୀତଳତାକୁ ଦଗ୍ଧ କଳେବର
ଘେନନ୍ତି ସେ ଆଶ୍ରା ଆସି ତୋ ଶୀତଳ ମୂଳେ ।
କେତେ ବା ଛାୟାରେ ତୋର ବିରତେ ଶୟନ
ବିଛାଇ ସୁନ୍ଦର ଗୁଚ୍ଛ ଦୂର୍ବାଦଳୋପରେ,
ସମୀର ଆଘାତେ ଶାଖା-ପଙ୍ଖା ସଞ୍ଚାଳନେ
ହରୁ ତାର ପଥଶ୍ରମ ତୁହି ଦୟାଭାବେ ।
ସୁମଧୁର ପକ୍ୱଫଳେ ହୋଇଣ ଲୋଲୁପ
କାଲି ଆବରଣେ ଯେହୁ ରଖିଥାନ୍ତି ତୋତେ,
କହୁ ଏବେ କାହିଁ ଛନ୍ତି ସେ କୃତଘ୍ନ ଜନେ !
ସେ ସମ୍ପଦ କାଳ ତୋର ହରି ଅଛି କାଳ,
ତୁମେ ସୁଦ୍ଧା ଅରେ ତୋତେ ନ ଚାହାନ୍ତି କେହୁ ।
ଧିକ ସେହି ଅକୃତଜ୍ଞ ପାନ୍ଥ ପକ୍ଷିଗଣ,
ତୋଷୁଥିଲେ ସେ କାଳେ ସେ ସ୍ୱାର୍ଥଲାଳସାରେ
ସମ୍ପ୍ରତି ଏ ଦଶା ତୋର ନିରେଖି ନୟନେ
"ସମ୍ପଦେ ସକଳେ ସଖା" ଶିଖିଲି ଏ ନୀତି ।

——:*:——

ଇଚ୍ଛାପୁର

ଇଚ୍ଛାପୁର, ଜୀବିତ ମୁଁ ତୋର ଅନୁଗ୍ରହେ,
ଟାଣିନେଲୁ ମାତୃତୁଲ୍ୟ ଅଙ୍କେ ଏ ଅଭାଗ୍ୟେ ।
କି ସୁସ୍ନିଗ୍ଧ ଅଙ୍କ ତୋର ପବନ ଶୀତଳ,
ସଞ୍ଚାରିଲୁ ଚିତ୍ତେ ମୋର ନବ ଆଶା, ବଳ ।
ପୋଷ୍ୟପୁତ୍ର ମୁଁ ତୋହର ଦୀନ ଅଭାଜନ,
ପାଳିଲୁ ସସ୍ନେହେ ଯଥା ଗର୍ଭଜ ନନ୍ଦନ ।
ତୋହ ପୁଣ୍ୟ ସ୍ପର୍ଶେ ହିତ ଲଭିଲି ମୁଁ ନବ୍ୟ,
ଆରମ୍ଭିଲି ଜୀବନର ମଧୁର ସାହିତ୍ୟ ;
ମାତ୍ର ମୁଁ ସ୍ୱଭାବେ ଯେଣୁ କର୍ମହୀନ, ନରେ,
ଶୂନ୍ୟଗର୍ଭ ସ୍ୱପ୍ନ ତାହା ହେଲା ମୋ ଭାଗ୍ୟରେ ।
ଯାହାକୁ ମୁଁ ମଣୁଥିଲି ଶାନ୍ତିସୁଖସାର,
ସେ ସିନା ନବୀନ ତୃଷ୍ଣା ବ୍ୟର୍ଥ ହାହାକାର ।
ଦୀନ ରୁଗ୍‌ଣ ଅଭିଧାନେ ଏ ଶବ୍ଦ ସୁଲଭ,
ତୋଳିବ କି ବନ୍ୟଶୈଳ ସାମାନ୍ୟ ଗଲଭ ।
ଯେନ ଦେବ, କୃତଜ୍ଞତା ଭକ୍ତି-ଉଦ୍ଭାବିତ ,
ରହିଲା ତୋ ସ୍ମୃତି ଜୀର୍ଣ୍ଣ ଜୀବନେ ଜଡ଼ିତ ।
ହେଉ ତୋର ପ୍ରାକ୍ତନ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣିତ ମାଧୁରୀ
କେଉଁ ଶୋଭା-ଶିଷ୍ୟ ହୃଦ ନ ଉଠିବ ପୂରି ।
ବାହୁଡ଼ା ବକ୍ଷରେ ତୋର ରମ୍ୟ ରତ୍ନହାର,
ଯା ତଳେ ବିବୁଧେ ମୁଦେ ରଚନ୍ତି ବିହାର ।
ଶିରେ ଶୋଭେ ଭାଷାଶିଳ୍ପି-ସୁରଗୀଶ ସଭା,
ଚନ୍ଦନ ଚଟୁଳ ହର୍ମ୍ୟ ଯଥା ପୁଷ୍ପଗର୍ଭ ।
ବସି ତହିଁ ଗୁରୁଭକ୍ତ ଏକାନ୍ତମନା
ସାଧନ୍ତି ସାହିତ୍ୟଯୋଗୀ କଠୋର ସାଧନା ।
ବହନ୍ତୁ ତୁ ବକ୍ଷେ ତାଙ୍କ ସୁକୀର୍ତ୍ତି ଅକ୍ଷୟ
ପୁଣ୍ୟ ଦେବାଳୟରୂପୀ ଉଚ୍ଚ ଶିକ୍ଷାଳୟ ।
କମଳା-ଭଣ୍ଡାର ତୁହି ପଣ୍ୟ କେନ୍ଦ୍ରସ୍ଥଳ,
ସୁଧା ସମ ପୁଷ୍ଟିକର ତୋ ଅନିଳ, ଜଳ ।
ସିମଳା ବା ଦାର୍ଜିଲିଂ ଉତ୍କଳମଣ୍ଡଳେ,
ହତାଶ ରୋଗୀଙ୍କ ସିକ୍ତ କରୁ ଆଶା-ଜଳେ ।
କୃତ୍ରିମତା-କଳୁଷିତ ନୁହେଁ ତୋ ସୁଷମା,
ନ ଥିଲା ନୋହିବ କାହିଁ ତୋ ଯୋଗ୍ୟ ଉପମା ।
ଧୀର ଗିରି ସୁଚଶୈଳ ତୋହର ତୁଙ୍ଗ ଶିର
ଉଚ୍ଚ ଯଥା ନୀଳକାନ୍ତ ନିସର୍ଗ ପ୍ରାଚୀର ।
ବସିଛୁ ପ୍ରକାଶି ଶକ୍ତି ଗେରୁଆ ପର୍ବତ,
ଗୈରିକ-ବସନ ଯୋଗୀ ଛବି ଯୋଗେ ରତ ।
ଗାତ୍ରେ ନୀଳପାଟ ପ୍ରାୟ ସଲିଳ-କାନନ *
କରିଅଛୁ ତୋତେ ସଦା ଦୃଢେ ଆଲିଙ୍ଗନ ।
ସେ ଅଖଣ୍ଡ ପ୍ରେମାଶ୍ଳେଷ ନିତ୍ୟ ସତ୍ୟପୂତ,
ମହୀରେ ସେ ମହାଦୃଶ୍ୟ ମଧୁର, ଅଦ୍ଭୁତ ।
ମହିମା ଅନନ୍ତ ତୋର ଅବ୍ୟକ୍ତ ସର୍ବଥା
ଅଙ୍କିତ ତୋ ଅଙ୍କେ କେତେ ଇତିହାସ କଥା ।
କେତେ ଶୂର ଯଶୋବୀର ଭକ୍ତ ସାଧୁ ସନ୍ତ,
କେତେ ଦେଶପ୍ରାଣ ନର କେତେ ନରପତି,
ଜାତ କରି ଗର୍ଭୁ ଗର୍ଭେ ନିହାଲୁ ଅନ୍ତିମେ,
ସକଳର ଆସ୍ଥା ତୁହି ଜୀବନ-ପଶ୍ଚିମେ ।
ନିପୁଣ ତୁ ଇଚ୍ଛାପୂର୍ତ୍ତି କାର୍ଯ୍ୟେ ଇଚ୍ଛାପୁର,
ଅବହେଳେ କରିପାରୁ ତୁହୁଁ ଭକ୍ତି ଜ୍ୱର ।
ଶସ୍ୟେ ସଦା ଶ୍ୟାମାୟିତ ପଣ୍ୟେ ଲକ୍ଷ୍ମୀକୋଷ,
ତୋ ଶିଳ୍ପପ୍ରବୃତ୍ତି ଆଣେ ମାନସେ ସନ୍ତୋଷ ।
ଉତ୍କଳ ନନ୍ଦନବନ-"ଉଦ୍ୟାନଖଣ୍ଡ"ର,
ଦେଖୁଅଛୁ ଦୂରଶୋଭା ତୁହି ନିରନ୍ତର ।
ଭାଗ୍ୟେ ମୁହିଁ ତୀର୍ଥରୂପେ ଲଭି ତୋ ଆଶ୍ରୟ,
ମଣୁଛି ଅର୍ଜିଲି ପ୍ରାଣେ ସୁକୃତି ଅକ୍ଷୟ ।
ଅର୍ପୁଅଛି ହୃଦୟର ଭକ୍ତି କୃତଜ୍ଞତା,
ଯେନ ତାହା ଚରିତାର୍ଥ୍ୟ ଜୀବନଦେବତା ।

—*—

ନିଦାଘ ରଜନୀ

ନିଦାଘ ସୁନ୍ଦରୀ- ରଜନୀରେ ଦିନେ
ଶୋଇଥିଲି ଅଗଣାରେ,

* ସମୁଦ୍ର

ତଉବେ ଆକାଶ   ବଳୟ ଅସୀମ
ଉଦେ ହେଲା କଳ୍ପନାରେ ।
ଆଖି ପାଉ ନାହିଁ   ଦିଗ ଦିଶୁ ନାହିଁ
ବିସ୍ତାର ତାର ମହାନ,
କି ଅବା ଅପର   ସିନ୍ଧୁ ରହିଅଛି
ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱଦେଶେ ଲମ୍ବମାନ ।
ମହାଶୂନ୍ୟେ ରହି   କୁମୁଦ-ବାନ୍ଧବ
ଦିଶଇ ଅତି ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ,
ସାଗର-ବକ୍ଷରେ   ଜଳୁଅଛି କି
ପ୍ରଖରେ ବାଡବାନଳ ।
ସାମୁଦ୍ରିକ ଝଞ୍ଜା—   ପବନରେ ଉଡି
ତା ଦେହୁଁ ସ୍ଫୁଲିଙ୍ଗରାଶି,
ତାରକାବ୍ୟୋମେ କି   ସିନ୍ଧୁ କଳେବରେ
ଛିଟୁଛି ପଡୁଛି ଆସି ।
ପଟା ପଟା ହୋଇ   ସ୍ତରେ ସ୍ତରେ କାହିଁ
ଲାଗି ରହିଅଛି ଘନ,
ଖେଳି ଆସୁଅଛି   ଉପର୍ଯ୍ୟୁପରି ବା
ବୀଚିମାଳା ଅଗଣନ ।
ପୂର୍ଣ୍ଣ ବାରିଗର୍ଭ   ଘନଖଣ୍ଡ କାହିଁ
ପ୍ରଧାବେ ବାୟୁବେଗରେ,
ପହଁରୁଛନ୍ତି ବା   ଉମି ଉମିଙ୍ଗିଲେ
ଅନନ୍ତ ନୀଳ ସାଗରେ ।
କ୍ଷଣେ କ୍ଷଣେ ଲୁପ୍ତ   କ୍ଷଣେ କ୍ଷଣେ ମୁକ୍ତ
ମେଘରେ ନକ୍ଷତ୍ରପନ୍ତି,
ଛୁଟ ଛୁଟ ଅବା   ବୁଡ଼ିଆଣି ଖେଳ
ମହାନନ୍ଦେ ଖେଳୁଛନ୍ତି ।
କେବେ ଉଠୁଛନ୍ତି   କେବେ ବୁଡୁଛନ୍ତି
ଆକାଶେ ତାରକାଚୟ,
ସଙ୍କେତରେ ମର୍ତ୍ତ୍ୟ—   ଜନେ ଦେଖାନ୍ତି କି
ଜନ୍ମ ମୃତ୍ୟୁ ଅଭିନୟ ।
ପୂର୍ବଦିଗୁଁ ଉଇଁ   ପଶ୍ଚିମାଭିମୁଖେ
ଚଳୁଛନ୍ତି ସର୍ବେ ଗତ,
ସେ ମହାଗଣ୍ଡରୁ   ବିରତ ହେବାକୁ
କାହାର ନାହିଁ ଶକତି ।
କି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟେ କାହିଁ   ଧାଉଁଛନ୍ତି ସର୍ବେ
ଭାବିଲି ବସି ଏ କଥା,
ଭାଳି ଭାଳି କିଛି   ତତ୍ତ୍ୱ ନ ପାଇଲି
ଘୂରିଗଲା ମୋର ମଥା ।
ଧନ୍ୟ ପ୍ରଭୁ ତୁମ୍ଭ   ଅଚିନ୍ତ୍ୟ ମହିମା
ଧନ୍ୟ ତୁମ୍ଭର ସର୍ଜନା,
ସେ ମହିମା ତତ୍ତ୍ୱ   ବୁଝିବା ମୋ ପକ୍ଷେ
ସିନା ତୁଚ୍ଛା ବିଡମ୍ବନା ।

—※—

କଂସାରି ଲତା

ହେ କଂସାରି ସୁକୁମାରି, ବେଳା-ସହଚରି,
ମାଗଧବର୍ଗଙ୍କ ସତି ବ୍ରତତୀ-ସୁନ୍ଦରି !
କି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟେ ଏ ଅପାର ଅନଶନ ବ୍ରତ,
ଅନନ୍ତ ଧଇର୍ଯ୍ୟ ସହ ପାଳୁଛ ସତତ ?
ସହୁ ତୁ ନିଦାଘ-ତପ୍ତ ଦାରୁଣ ବିପଦ,
ରକ୍ଷା କରୁ ତପ୍ତ-ବାଲି-ଦଗ୍ଧ ପାନ୍ଥ ପଦ ।
ନିଜପାଇଁ ଯେ ଜୀବିତ, ଛାର ତା ଜୀବନ,
ନୁହେଁ ଯାହା ବ୍ୟକ୍ତିଗତ, ସେ ଜୀବନ ଧନ୍ୟ ।
କଠୋର ଜୀବନ, ତଥା ତପସ୍ୟା କଠୋର,
ନାରୀଧର୍ମ, ମାତୃଧର୍ମ ଆଦର୍ଶ ତୋହର ।
ସ୍ନିଗ୍ଧ ଶ୍ୟାମ ପତ୍ର ତୋର ମୋହ-ମଣିଘଷା,
ମାନି ବଡ ପିତା, ଯଥା ଅଧମ ପ୍ରଶଂସା ।
ମଧୁରତା ତୋହ ଭାଗ୍ୟେ ହୋଇଥାନ୍ତା ବ୍ୟାଧି,
ଲଭନ୍ତୁଣି କେଉଁ ଦିନୁ ଉଦରେ ସମାଧି ।

—※—

ମହାନିଶା

(୧-୧୦-୧୫ ତାରିଖ ଦୁର୍ଗାବାହନ ନିଶୀଥ ସଙ୍ଘଟିତ ପ୍ରକୃତିର ବିଷମ ଉତ୍ପାତ ଦର୍ଶନରେ ଲିଖିତ)

ମୂଳାଷ୍ଟମୀ ଅର୍ଦ୍ଧନିଶା ଏବେ, ଅହୋ ସୃଷ୍ଟି
କି ଭୀଷଣ, ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱେ ଖେଳେ ଅନଳ ଦାମିନୀ,

ତଳେ ନାଚେ ବହ୍ନିଶିଖା, ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱେ ଘଡ଼ଘଡ଼,
ତଳେ ଭେକରଡ଼, ବହେ କଠୋର ବତାସ,
ବୋଲି ମୁହୁଃ ସୃଷ୍ଟିଦେହେ ଆତଙ୍କ ଉତ୍ପାତ ।
ସୂଚୀଭେଦ୍ୟ ଅନ୍ଧକାର, ଥାଉ ଆନ କଥା,
ତାହିଁ ଅଛି ନିଜ ଦେହ ଦିଶୁ ନାହିଁ କିଛି ।
ଅନର୍ଗଳ ବର୍ଷା ଢାଳେ ଝାଇଁ ଝାଇଁ ସ୍ୱରେ,
ଅହୋ, ଏ କି ବୃଷ୍ଟି, ନା, ଏ ମହାର୍ଣ୍ଣବ ସୃଷ୍ଟି ?
ତର୍ଜୁଛନ୍ତି ଦିଗାଳିଏ, ଗର୍ଜୁଛି ସାଗର,
ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ସୃଷ୍ଟି ରୁଦ୍ର ତର୍ଜନ ଗର୍ଜନେ ।
ନିସ୍ତବ୍ଧ ଏ ପ୍ରଚଣ୍ଡ ତାଣ୍ଡବ ନୃତ୍ୟରେ,
ଆବର ହୃଦ-ବଦାଗ୍ନି ବିକଟ ହୁଙ୍କାରେ
ହୁଲୁକି ଉଠୁଛି ଧରା, ଭୂମିକମ୍ପେ ଯଥା,
ଉହୁଃ, କି ବିପଦହ୍ଲିତି, ସତେ ଅବା ଗଲି
ମିଳାଇ ତହିଁରେ ସଖା ଜଳେ କମ୍ପ ପ୍ରାୟ,
କମ୍ପା ଯେମନ୍ତେ ପ୍ରାତଃ ସହ ଉଷା-ପାଟଳିମା ।
ମା ଦୁର୍ଗେ, ଆଜ ଗୋ ପରି ଆଗମନୀ ତଥି
ତୁମ୍ଭର, ମର୍ତ୍ତ୍ୟରେ ହେବ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣା ବେଶ ?
ଏ ପୁଣ୍ୟ ମଙ୍ଗଳ ନିଶା ରୁଦ୍ରନିଶା କିପାଁ,
କିପାଁ ଏତେ ଭୀମତର ସୁନ୍ଦରୀ ପ୍ରକୃତି ?
ତୁମ୍ଭେ ତ ପ୍ରକୃତିରୂପା, ଏ ଉତ୍ପାତ ତବ
ଅନନ୍ତ ଶକ୍ତି-ସିନ୍ଧୁର ଗୋଟିଏ ଲହରୀ ।
କିପାଁ ଆଗମନ ରଣ-ରଙ୍ଗିଣୀ ରୂପରେ,
ଅହୋ କି ଭୀଷଣ ବର୍ତ୍ତି, କି ଭୀଷଣ ହାସ୍ୟ
କି ରୁଦ୍ର ଦନ୍ତ ଘର୍ଷଣ—ବିକଟ ଲୁହାଟ,
ବୁଝିଲି ବୁଝିଲି ଦେବି, ତୁଟିଲା ମୋ ଧୋକା,
ଗ୍ରାସୁଛି ତୁମ୍ଭର ସୃଷ୍ଟି ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ପିଶାଚ,
ତୁମ୍ଭେ ରକ୍ଷବମର୍ଦ୍ଦିନୀ, ଧ୍ୱଂସିବ ତାହାକୁ,
ତେଣୁ ଉଗ୍ରଚଣ୍ଡା ମୂର୍ତ୍ତି, ଜୀବଶିବପ୍ରଦ ।

ଲଗାଣ ବର୍ଷା

ଅଶିଣ ପ୍ରଭାତେ ଅସଲେ ଅସଲେ
ବରଷି ଯାଉଛି ପାଣି,
ଆର୍ଦ୍ର ବେଶବାସେ ଅନନ୍ତ ଉଦାସେ
ଯୋଗସ୍ଥା ପ୍ରକୃତି-ରାଣୀ ।
ଭେକ ବାଦ୍ୟକାରେ ବସାଇଅଛନ୍ତି
ସାଡ଼ମ୍ବରେ ନହବତ,
ଶୁଣି ମନ ମନ ଶୁଭୁଛି ସୁଦୂର—
ନିନାଦିତ ବୀଣାବତ ।
ଘଡ଼ିକେ ଇଥର ଘଡ଼ିକେ ଅନ୍ଧାର
ଧରେ ନବ ରୂପ ଛନ୍ଦ,
ବିଶ୍ୱ-ସରୋବରେ ଫୁଟି ଉଠୁଅଛି
ଧଳା ପଛେ ନୀଳ ପଦ୍ମ ।
ଦଣ୍ଡକେ ପ୍ରକୃତି ହସି ଉଠୁଅଛି,
ଦଣ୍ଡକେ ଲୁଣ୍ଠିତାମୁହଁ,
ଥରେ ଥରେ ପୁଣି ଢାଳି ଦେଉଅଛି
ଅସମ୍ଭାଳେ ନେତ୍ର ଲୁହ ।
କିପାଇଁ ତାହାର ଏ କ୍ଷଣବସ୍ଥିତି,
କିଏ ଏ ରହସ୍ୟ ଜାଣେ,
ହାସ୍ୟ ରୋଦନର ଦ୍ୱୈରଥ ସମର
ଲାଗିଛି ତା ପ୍ରାଣେ ପ୍ରାଣେ ।
କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି ଚକ୍ଷୁ ମାଳିନ୍ୟ ଭଜୁଛି
ପରଳ ଖୋଲିଲା ପ୍ରାଏ,
ଘନ ଘନ ବକ୍ଷ— ସ୍ପନ୍ଦନ ତାହାର
ମନ୍ଦ ମନ୍ଦ ହୋଇଯାଏ ।
ତାହା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଢାଳେ ଏତେ ଅଶ୍ରୁ
ପ୍ରେମ ବା ଶୋକସମ୍ଭୂତ,
ଅଥବା ଏ ବେନି ମଧ୍ୟରୁ ବାହାର
ସ୍ୱର୍ଗର ଛଣା ଅମୃତ ।
ଶୋକାଶ୍ରୁ ହେଲେ ତ ବ୍ୟଥା-କାଟହୃତ୍ତ
ହୋଇଥାନ୍ତା ଜ୍ୱାଳାମୟ,

ଶୀତଳ ସ୍ୱଚ୍ଛଳ ପୁଣ୍ୟଶାନ୍ତିଭର
ପ୍ରେମାଶ୍ରୁ ଏଣୁ ନଶ୍ୱର ।
ଅଶ୍ରୁ ରୂପେ ଝରେ ଅଣାକାରଙ୍କର
ଅନନ୍ତ କରୁଣାଧାର,
ଲୁହ ନୁହେଁ ଏହା ଜୀବନ-ପ୍ରବାହ
ଜୀଆଉଛନ୍ତି ବିଶ୍ୱସାର ।
ଗଢୁଛନ୍ତି ଅଦୃଷ୍ଟ ଜୀବନ-ନାଟିକା
ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟ ବାଲ୍ୟ ଯୌବନ,
ଏହା ଯୋଗୁଁ ସିନା ସୃଷ୍ଟିଦେବୀ ଶୋଭା
ଧରନ୍ତି ନିତ୍ୟ ନୂତନ ।

ବସନ୍ତ

ମଧୁ, ତୋର ରୂପଗୁଣ ନାମ ମଧୁମୟ,
ଖିଳ ସୁଷମାର ତୁହି ପରମ ଆଶ୍ରୟ ।
ଫଳେ ଫୁଲେ ଝଳକୟେ ତୋ ଆତ୍ମପ୍ରକାଶ,
ପିକସ୍ୱରେ ଫୁଟିଉଠେ ଗରିମା ଆଭାସ ।
ଶୀତଶୀର୍ଣ୍ଣା ଜରାଜୀର୍ଣ୍ଣା ପ୍ରକୃତି ସତୀର
ତୁ ଅଦ୍ଭୁତ ଶକ୍ତିସ୍ରବ ମହିମା-ମିହିର ।
ଲଗି ତୋ ଅମୃତ ହସ୍ତ ରେ ଅମୃତହସ୍ତା,
ହୁଏ ସେ ଯୁବତୀ, ବର୍ଜି ସ୍ଥବିର ଅବସ୍ଥା ।
ମ୍ରିୟମାଣ ବିଶ୍ୱପ୍ରାଣେ, ବିଶ୍ୱବାସି-ପ୍ରାଣେ
ସମର୍ଥ ତୁ ନବଶକ୍ତି ନବାନନ୍ଦ ଦାନେ ।
ସୃଷ୍ଟିସୁଖ-ପ୍ରତିନିଧି, ଋତୁରାଜରୂପେ
ଅବତରି ଢାଳୁ ଶାନ୍ତି ସୃଷ୍ଟିଲୋମକୂପେ ।
ଦୁଇ ଦିନ ସୁଖ ଦେଇ ଚାଲିଯାଉ କାହିଁ,
ଜଣାଉ ସଙ୍କେତେ ପର ଚିର ସୁଖ ନାହିଁ ।

ବିଜୁଳି

ଶୂନ୍ୟ ସୁନ୍ଦରୀ ଲୋ ତୁହି ବିଶ୍ୱମନୋରମା,
ସୁବର୍ଣ୍ଣ ସୁଷମା ନୁହେଁ ତୋହୋର ଉପମା ।
ଛନ୍ଦିଛୁ ତୁ ମହାନଭେ କୋଟି ରୂପପାଶେ,
ଆଶା ଭବ୍ୟରେଖା ଯଥା ହୃଦୟ-ଆକାଶେ ।
ଗାନସଖି, ଗାନ-ଅଙ୍କ ଅମୃତ ସ୍ପର୍ଶେ
ଦିବ୍ୟ ଅମୃତତ ତୁହି ସତ୍ୟପୁଣ୍ୟରସେ ।
ଲେଖିଛନ୍ତି କେବଣ କବି ଗାୟତ୍ରୀ ଛନ୍ଦରେ
କେବଣ ଅସ୍ପଷ୍ଟ ଶ୍ଳୋକ ଅଚର ଅକ୍ଷରେ ।
କେ ଲ୍ଲକନ ପଠନେ ତା ବର୍ଣ୍ଣିତବ ଘନା,
ଭେଦନେ ସ୍ୱକୀୟ ଭାବ ସେହି ଶବ୍ଦ ସିନା ।
ନରଦେହ ବହ୍ନି କେହ୍ନି ଲୁଟିବ ଯଦ୍ୟପି,
ଅମର ପଦବୀ ତାର ଅମର ସେ ତପୀ ।
ଧନ୍ୟ ସେହୁ ମାନ୍ୟଗଣ୍ୟ ବରେଣ୍ୟ ଜଗତେ,
ମହୀରେ ସେ ମହୀୟାନ ସୁସାଧନା-ବ୍ରତେ ।

ଇନ୍ଦ୍ରଧନୁ

କେ ସୃଜଲା ଏ ଧନୁକ ବିଶ୍ୱନେତ୍ରହାର,
ସୁଷମା-ପୀୟୂଷପୂର୍ଣ୍ଣ ରୂପ-ଗଙ୍ଗାଧାର ।
ଆଶାଗର୍ଭେ ସାଫଲ୍ୟର ଶୁଭ ଚକ୍ର ପ୍ରାୟ-
ଆସୁଛନ୍ତି, କ୍ଷଣନ୍ତ ଖରେ ନିଭିଯିବ ହାୟ ।
କି ସୁନ୍ଦର ତଳ ତଳ ବଙ୍କିମ ବିଶାଳ,
କିଏବା ବକ୍ଷେ କି ସେ ବନଫୁଲମାଳ ।
ରଖିଛନ୍ତି ବିବିଧ ଭାବ ଭରି ଆବରଣ,
ସ୍ୱବଦାତା ରୂପେ ତରେ ଭାବ ବିତରଣ ।
ଅତୀତର ମହାସତ୍ୟ ଅରୂପ ଅକ୍ଷରେ
ରହିଛନ୍ତି ଅଙ୍କିତ ତାର ସ୍ୱପ୍ନର ବକ୍ଷରେ ।
ଅତୀତକୁ ଉଦ୍‌ବୋଧନ କରାଇ ସେ ଲଭେ
ଲୁଚିଯାଏ ପୁଣି ସେହି ଅତୀତ ଗରଭେ ।
ସ୍ୱଳ୍ପାୟୁ ସେ, ମାତ୍ର ତାର ସ୍ମୃତି ଅନଶ୍ୱର,
ଅମର ଯାହାର ସ୍ମୃତି ସେହି ତ ଅମର ।

—※—

ଆମ୍ବ

ମର୍ତ୍ତ୍ୟର ଅମୃତ ଫଳ ଚୂତ ତୁ ନଶ୍ୱର,
ରୂପରସଗନ୍ଧ ତୋର ସବୁ ମଧୁମୟ ।
ନ ହେଉନ୍ତୁ ଦେବେ ପଛେ ପରଶ୍ରୀକାତର,
କେତେଟି କଥାରେ ମାତ୍ର ପୂର୍ଣ୍ଣ ସ୍ୱାର୍ଥପର ।
ପାରିଜାତ କଳ୍ପବଟ ଆଦର ଅମୃତ
ରହିଲା କେବଳ ହୋଇ ତାଙ୍କ ଅଧିକୃତ ।
ଜାଣି ଏହା ବିଧି ତୋତେ ପେଷିଲେ ଭୂତଳେ
ମର୍ତ୍ତ୍ୟବାସି-ଭୋଗ-ଅର୍ଥେ ପୀୟୂଷ ବଦଳେ ।
ଅଦ୍ଭୁତ କରଣୀ ତୋର ବଚନ ଭୁଆଣ,
କରିପାରୁ ପଶି ତୁଚ୍ଛ ବୃଦ୍ଧଙ୍କୁ ଯୁଆଣ । *
ଦେହେ କାନ୍ତି ପ୍ରାଣେ ଶାନ୍ତି ସମର୍ପୁ ମାନବେ,
ଅତି ଅଳ୍ପ ଦିନ ମାତ୍ର କୁଣିଆ ତୁ ଭବେ ।
ନାହିଁ ତର ସ୍ନେହ ପ୍ରୀତି ନିର୍ମମ ସଂସାରେ,
ଅତି ପରିତାପେ ଲଭ ଅବଜ୍ଞା ଏଠାରେ ।

* ଏକ ଲକ୍ଷ ପକ୍ୱ ଆମ୍ର ଭକ୍ଷଣ କଲେ ବୃଦ୍ଧ ଯୁବକ ହୋଇ ପାରିବାର ପ୍ରବାଦ ଅଛି ।

ସାମୟିକୀ

ବୈଶାଖ

ଆସିଲ ବିଶାଖା ସ୍କନ୍ଧେ ଆରୋହି ବୈଶାଖ,
ଦୁରନ୍ତ ନିଦାଘ-ବାଘେ କରି ସ୍ନେହେ ବାଗ ।
ପ୍ରାଥମିକ ପ୍ରଭାତର ବର୍ଷ-ସମ୍ରାଟର,
ଦୁର୍ଦ୍ଦଣ୍ଡ ପ୍ରତାପଶାଳୀ ତେଜସ୍ୱୀ ପ୍ରଖର ।
ପୁଣ୍ୟପୂତ ସୌମ୍ୟ ମୂର୍ତ୍ତି କରି ସଞ୍ଚାଳନ
ଚଳି ବର୍ଷ-ଶୃଙ୍ଗେ ଧର୍ମ ସୁବର୍ଣ୍ଣେ ମଣ୍ଡନ ।
ବସିଲ ଜଳସ ଦ୍ୱାରେ ଜଳଛତ୍ର ଛଳେ,
ଶତଶତେ ଧନୀ ମାନୀ ଯାଚ ଦଳେ ଦଳେ ।
ବାହାରେ କଠୋର କିନ୍ତୁ ଅନ୍ତରେ କରୁଣା,
ଏ ଭାବ ସଜ୍ଜନ ବିନୁ ନୁହେଁ କେବେ ଊଣା ।
ବୈଶାଖ ଦୁଃଖଦ ନୁହେଁ, ସୁଖଦାତା ଭୂପ,
ଦୁଃଖ ଯାକୁ ବୋଲନ୍ତି ସେ ସୁଖ ଛଦ୍ମରୂପ ।
ଶୋଷି ରସ ଶୁଖିଯିବ ସବୁ ଜଳାନ୍ତର,
ଦେବାପାଇଁ ସୁନ୍ତୃପ୍ତ ନିଏ ସିନା ଭର ।

ଜ୍ୟୈଷ୍ଠ

ଆସିଲ ନିଷ୍ଠୁର ଜ୍ୟୈଷ୍ଠ ଅନଳ-ଆକର,
ହେଲ ରୁଦ୍ର ରୌଦ୍ର ଦନ୍ତ ତୀକ୍ଷ୍ଣରୁ ତୀକ୍ଷ୍ଣତର ।
ଦଂଶିଲ ଭୀଷଣେ ତହିଁ, ବହିଲ ପ୍ରବଳେ
ମାନବ ଶରୀରୁ ରକ୍ତ ଘର୍ମଧାରେ ଛଳେ ।
ଶୁଷ୍କଗଳ କ୍ଳେଶେ ହେଲେ ସକଳେ ଧଇଁଇ,
ପ୍ରେତେ ହେଲ ତନୁ ଯେହ୍ନେ ପଞ୍ଜରି ମିଳେଇ ।
ଅଟ୍ଟାଳୀରେ ଛଟପଟ ହେଲେ ସ୍ଥୂଳଦେହୀ,
ଝଟାଇଥା କଣ୍ଟାଛାଟେ ପିଟିକି କା ହେତୁ !
ମଧ୍ୟାହ୍ନର ମହାଜ୍ୱାଳା ନୋହିଲ ସମ୍ଭାଳ,
ବହ୍ନ୍ୟାଗ୍ନି ଅଗ୍ନି ବାୟୁ ବେଗ ଦେହେ ଢାଳି ।
ଦେଖ ପଛେ କଷ୍ଟ ଜ୍ୟୈଷ୍ଠ, ନୁହେଁ ସେ ରାକ୍ଷସ,
ପଚାଇ ପଣସ ଆମ୍ବ ପ୍ରଦାନେ ସୁରସ ।
ଯିବାବେଳେ ଭେଟାଇବ ନବ ଜଳଧର,
ଭିକ୍ଷାର୍ଥୀ ସନ୍ଦେଶବହ ବିରହୀ-ଯକ୍ଷର ।

ଆଷାଢ଼

—କଳହଂସକେଦାର—

ଆସି ଆସାରଗର୍ଭ ଆଷାଢ଼ ମାସ
ମହିମା ମହୀତଳେ କଲା ପ୍ରକାଶ ।
ବହୁ ଆଶିଷଧାରା ଢାଳେ ଜୀମୂତ,
ବିରହି-ଯକ୍ଷ-ପ୍ରାଣେ* ଆଶା- ଅମୃତ ।୧।
ନିକ୍ଷେପି ସ୍ନେହସିକ୍ତ କରୁଣା ଦୃଷ୍ଟି
ସାଧିଲ ପରିପୁଷ୍ଟି ସୃଷ୍ଟିର ବୃଷ୍ଟି ।
ଶୀତଳ କଲା ତପ୍ତ ଧରା ଜୀବନ,
ସଂତପ୍ତ ହୃଦେ ଯଥା ସାଧୁ ବଚନ ।୨।
ଦୀପ୍ତ ଦାମିନୀ ଫେଣ୍ଟ ଚୁଟର ଆସ୍ୟ
ବିସ୍ତାରେ କ୍ଷଣେ କ୍ଷଣେ ଅଟଳ ହାସ୍ୟ ।
ପୁଣ୍ୟ ପ୍ରଣବ ମନ୍ତ୍ର ଜପିଲ ଘନ,
ଗମ୍ଭୀରେ ପଢ଼େ ବେଦ ଦ୍ୱିଜ ଯେସନ ।୩।
ଭେକ ଡାହୁକ ବକ ବରଷାରମ୍ଭ
ଆନନ୍ଦେ ମୁଖରିଲେ ତଡ଼ାଗ ଅଙ୍କ ।
ତେଜିଲେ ମଧୁ ଋତୁ ମଧୁ ସଙ୍ଗୀତ,
ମୂର୍ଖସମାଜେ ମୌନ ଯେହ୍ନେ ପଣ୍ଡିତ ।୪।
ବସନ୍ତି ରୁକ୍ଷ ରୂପ ଶିଖଣ୍ଡୀମାନ
ଦିଶିଲେ ଦିଶେ ଦିଶେ ନୀଳାମ୍ବୁମାନ ।
ସୁନ୍ଦର ଇନ୍ଦ୍ରଗୋପ ସିନ୍ଦୂରକାନ୍ତ
କଳାଏ ପଦ୍ମରାଗ ମାଣିକ୍ୟ ଭ୍ରାନ୍ତ ।୫।

* ମେଘଦୂତବର୍ଣ୍ଣିତ ବିରହୀ ନାୟକ ।

ଅସାଢ଼ ଆଷାଢ଼ରେ କଦମ୍ବକୁଳ
ପ୍ରେମ ଉଦ୍‌ଗମ ଛଳେ ଫୁଟାଏ ଫୁଲ ।
ହସି ଉଠିଲା ଗିରି ବନେ ମାଳତୀ,
ଫୁଟିଲ ଶଙ୍ଖପୁଷ୍ପୀ୧ ରଜତ ଛଟା । ୬ ।
ଆଷାଢ଼ ମାସ ଘନେ ଆଚ୍ଛାଦି ଆଶା
କୃଷକ କଣ୍ଠେ କହେ ଆଶାର ଭାଷା ।
ଖଣ୍ଡିଲ ଖଣ୍ଡ ଦୃଷ୍ଟ ନିଦାଘ ତ୍ରାସ,
ସୁଖ ଉପରେ ସୁଖ ଆଷାଢ଼ ମାସ । ୭ ।

ଆଦ୍ୟ ଆଷାଢ଼

ଆଷାଢ଼େ ମେଘ-ମ୍ଳାନ ଦିବସସାରୁ,
ଢାଳୁଛନ୍ତି ଘନ ବନ୍ଧୁ ଆଶିଷଧାରୁ ।
ଚୋଟିଏ କାମଧେନୁ କରି ଦୋହନ
କରେ ପ୍ରକୃତିରାଣୀ ସତ୍ୟ ପାଳନ ।
ଗାଇଲେ ଗୀତମାଳେ ସୁଖ ସ୍ତନିତ
ଯକ୍ଷ ବିରହବ୍ୟଥା-ଉଚ୍ଚାଟ ଗୀତ ।
ପ୍ରେମସନ୍ଦେଶ ଆଣି ତା କାନ୍ତା ପାଶୁ
ଅର୍ପି ଖଣ୍ଡିଲେ ତାର ସନ୍ତାପ ଆଶୁ ।
ଭେକ ଡାହୁକ କଙ୍କ ବକ ଶାମୁକ
ବାରିଦେ ଆମନ୍ତ୍ରିଲେ ହୋଇ ଉତ୍ସୁକ ।
ଗଗନେ ଇନ୍ଦ୍ରଧନୁ କରି ଲୋକନ
ସେ ଶୋଭା କଲା ଶିଖୀ ଅନୁକରଣ ।
ପ୍ରଖରେ ଘନଯୂଥ ହୁଏ ଧାବିତ,
ଉଡ଼େ କି ଶତ ଶତ ଉଡ଼ା-ବୋଇତ ।
ଜନେ ପ୍ରସନ୍ନ ଆଜି ରଙ୍ଗ ଜମାଇ,
ବାଗୁଣ୍ଡିଗଲେ ରଥ ବାଜା ବଜାଇ ।
ପଲ୍ଲି-ବାଳକାକୁଳ ହୋଇଣ ମେଳ
ଉଲ୍ଲାସେ ଖେଳୁଛନ୍ତି କବଡ଼ି ଖେଳ ।
ହେବାରୁ ଋତୋଦଣ୍ଡା ଧନୁ ଅତୁଆଁ
ମାଣ୍ଡ ଘୁରନ୍ତି ତେଣୁ ତାଳ ମଢୁଆ ।
ନିଦାଘମୃତ ମହୀ ହୋଇ ଜୀବିତ
ଦିଶିବ ଫଳେ ଫୁଲେ ପତ୍ରେ ଶୋଭିତ ।
ଆଷାଢ଼ ଆଶାଶ୍ୱାସେ ଅର୍ପେ ଆଶ୍ୱାସ,
ସୁଲକ୍ଷମତା ବହେ ଆଷାଢ଼ ମାସ ।
ମହୀରେ ଯେତେ ବିନ୍ଦୁ ଜଳ ସମ୍ପାତ,
ତେତିକି ହେବ ତହୁଁ ମୁକୁତା ଜାତ ।
ଧରଣୀରାଣୀ ସିନା ଶୁକ୍ତିସଂକାଶ,
ସ୍ୱାତୀ ନକ୍ଷତ୍ର ଏକା ଆଷାଢ଼ ମାସ ୨ ।

ଶ୍ରାବଣ

କାଳେ ପୟୋଦ ସଦା ପୀୟୂଷଧାର,
ସନ୍ଧ୍ୟା ସମାନ ପ୍ରତେ ଦିବସସାର ।
ମଧ୍ୟାହ୍ନେ ଘୋଟିଆସେ ଘୋର ଅନ୍ଧାର,
ଚୌଦିଗେ ଚେଇଁଉଠେ ବାତହୁଙ୍କାର । ୧ ।

ଶୁଭ୍ରାଙ୍ଗୀ ଶେଫାଳିକା ଅଶନି ନାଦେ
ହୁଣ୍ଡି ମୂର୍ଚ୍ଛିତ ହୁଏ ପାଦପ-ପାଦେ ।
ଦେଖାଏ ପାନ୍ଥେ ପଥ ବିଦ୍ୟୁତକାଶ,
ଦିଶନ୍ତି ଏକାକାର ମହୀ ଆକାଶ । ୨ ।

ବରଷା ଝୋପା ପଡ଼ି କଖାରୁପତ୍ରେ
ଶବଧ ବାଦ୍ୟନାଦ ସୃଜେ ଏକତ୍ରେ,
କି ଚର୍ଣ୍ଣରସାସ୍ୱନ ସେ ମଧୁଧ୍ୱନି,
ସ୍ୱର୍ଗ ସମାନ ଗ୍ରହେ ପ୍ରତେ ଅବନୀ । ୩ ।

ବନସ୍ତେ ବନବଧୂ ମୃଗୀ ଭାବରେ
ଲୁଚିଲେ ନେତ୍ର ବୁଜି ଲତାକୁଞ୍ଜରେ ।

୧—ବନାଫୁଲ । ୨—ସ୍ୱାତୀ ନକ୍ଷତ୍ରରେ ବର୍ଷା ହେଲେ ଶୁକ୍ତି ମୁକ୍ତା ଧାରଣ କରେ ।

ଶ୍ୱାପଦବୃନ୍ଦ ଘୂରୁ କ୍ଷୁଧାରେ ଜଳି,
ହେଲେ ଶୀର୍ଣ୍ଣତନୁ ମୁମୂର୍ଷୁ ଭଳି । ୪ ।

ମାତ୍ର ଚାତକ-ବଧୂ ପ୍ରଣୟ-ମଦେ
"ଜଳ ଦେ" ବୋଲି ସଦା ଡାକେ ଜଳଦେ ।
ଯେତେ ପାଇଲେ ସୁଧା ବଢ଼େ ପିପାସା,
ଯଥା କାମନାସେବୀ ଲୁବ୍ଧକ ଆଶା । ୫ ।

ଚକୋର କାନ୍ଦି କହେ ପ୍ରାଣ କାହାଣୀ,
ତା ପ୍ରିୟା ସ୍ତବ୍ଧ ହୁଏ ସେ ଶୋକେ ହାଣି ।
ବେଣଏ ବେଣାଙ୍କର ନେଇ ଉହାଡ଼,
ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଣୟବନ୍ଧ ବିଚ୍ଛେଦ-ବାଡ଼ । ୬ ।

ହସିଲା ଜଳାଶୟେ କଇଁ କହ୍ଲାର,
ଗାଇଲେ ଜଳପକ୍ଷୀ ମେଘ ମଲ୍ହାର ।
ସେ ଶୋଭା ଚକ୍ଷୁ ପରେ ସ୍ୱର୍ଗ ଆସନ,
ଶୁଣାଏ, କି ମଧୁର ଆହା ସେ ସ୍ୱନ । ୭ ।

ଘଣ୍ଟେ ଘୋଟି ଘନ ବସୁଧେ ଅମା,
ଘଣ୍ଟେ ହସିଉଠେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଚନ୍ଦ୍ରମା ।
ଭସାଏ ଭାବୁକର ଭାବ କଳ୍ପନା,
ସୁପ୍ତି-ମୌନ ପୂର୍ବ ଜୀର୍ଣ୍ଣ ବାସନା । ୮ ।

ଧରିତ୍ରୀ ଚନ୍ଦ୍ରପଟ ବସ୍ତ୍ରାବୃତେଲା,
କାନନେ ବସିଗଲା ଲାବଣ୍ୟମେଳା ।
ଛୁଟି ରହିଲେ ଖଗେ ଅଟାଳି ଗଛେ,
ଯେସନ ବିଫଳତା ଦୁରାଶା ପଛେ । ୯ ।

ଦିନେ କୃପଣ ହେଲେ ଧାରାଶ୍ରାବଣ,
ହୋଇବ ଖଣ୍ଡ ଧାନ୍ୟ ଲକ୍ଷେ ଭରଣ ।
ତୃପ୍ତିବିଧାତା ତୁମ୍ଭ ଶ୍ରାବଣ ମାସ,
ବର୍ଷ ଆଶିଷ-ସୁଧା ନୋହୁ ଉଦାସ । ୧୦ ।

—*—

ସୂର୍ଯ୍ୟସ୍ତୁତି

(ମହାବିଷୁବସଂକ୍ରମଣ ଉପଲକ୍ଷେ ଲିଖିତ)

ସହସ୍ରକିରଣଧାରୀ ଜଗଦ୍ଧ୍ୱାନ୍ତହାରୀ
ଅରବିନ୍ଦବନ୍ଧୁ ଦେବ ଆହେ ପ୍ରଭାବିଭୁ
ସୂର୍ଯ୍ୟ ! ଅଦ୍ୟ ନବବର୍ଷ ନବ ପ୍ରଭାତରେ
ପ୍ରଣମେ ଏ ମର୍ତ୍ତ୍ୟବାସୀ ଅଷ୍ଟାଙ୍ଗ ଲୋଟାଇ
ଭୂତଳେ, ହେ ହରି ! ତବ ବରାଭୟପ୍ରଦ
ପାଦ-ପଦ୍ମେ ରୋଗ-କ୍ଲେଶ- ପାପନାଶ ପାଇଁ ।
କାଲିଠାରୁ ବର୍ଷ-ଚକ୍ର ଭ୍ରମଣ ତୁମ୍ଭର
ଶେଷ ହେଲା ଏକ, ନବଚକ୍ରେ ପୁଣି ଆଜ
ଆରୋହିଲ ନବତେଜେ, ବିଶ୍ରାମ ତ କାହିଁ
ତିଳେ ନାହିଁ କ୍ଷଣମାତ୍ର, ଦେବ ! ଧନ୍ୟ ତବ
ସୃଷ୍ଟିପାଳନ ବ୍ରତେ ! ଶତ ଧନ୍ୟ ପୁଣି
ମହାକର୍ତ୍ତବ୍ୟର ମହାନିଷ୍ଠାକୁ ତୁମ୍ଭର !
ବୁଝିଲି ବୁଝିଲି ଏବେ ଦେବ ! ସାଧୁ ସାଧୁ
ସୃଷ୍ଟିହିତ ଅନ୍ତେ ନାହିଁ ବେଳ ଦେବଙ୍କର,
କାହୁଁ ବା ସେମାନେ ହେବେ ବିଶ୍ରାମପ୍ରୟାସୀ ?
ଲୋଡନ୍ତି ବିଶ୍ରାମ ସିନା ଅଳସୁଆ ନରେ !
ଜୀବ ଜଡ଼ ଉତ୍ପତ୍ତିର, ପୁଣି ପ୍ରବୃତ୍ତିର
ଅଟ ତୁମ୍ଭେ ଯେଣୁ ଭାନୁ ମୂଳୀଭୂତ ହେତୁ,
ତେଣୁ ମହାଗୁରୁ ଭାର ମୁଣ୍ଡାଇଛ ସଦା,
କିପରି ହେବ ବା ତୁମ୍ଭେ କର୍ତ୍ତବ୍ୟେ ଉଦାସ ?
ଚହଲ କୁଟୁମ୍ବୀ ଜନେ ଛାଡ଼ି କୁଟୁମ୍ବର
ଚିନ୍ତା, ରହନ୍ତି କି କେବେ କ୍ଷଣେ ଉଦାସୀନ ?
କେତେ ପୂର୍ବ ପଟ ଥୁଆ ତବ ଚିତ୍ରାଘରେ,
ଅଙ୍କିତ ଯହିଁରେ କେତେ ଅସୀମ ବିଶ୍ୱର
ସୁଖାଲେଖ୍ୟ, ପୁଣି କେତେ ଘୋର ଦୁଃଖମୟ
କରୁଣା କାଳିମା ମୂର୍ତ୍ତି, ଦେଖୁଛ ଯା ନିତି
ଭବେ ତୁମ୍ଭେ, ବିଶ୍ୱଚକ୍ଷୁ ଦେବ ଦିବାକର !
ଲେଖୁଅଛ ବର୍ଷଚକ୍ର-ପଟେ ତୁମ୍ଭେ ତାହା ।

ଦେବ ! ତବ ପ୍ରିୟ ଧାମ ଏ ଉତ୍କଳ ଆଜ
ଅସ୍ଥିଚର୍ମସାର, ଆହା ! ଦୁର୍ଦ୍ଦିନ ପୀଡ଼ନେ,
ପୁଣି ତାର ସନ୍ତତିର ବିବିଧ ରୋଗର
ଜର୍ଜ୍ଜର କବଳେ, ଦେଖ ପ୍ରଭୁ, ତୁମ୍ଭେ ନେତ୍ରେ ।
ଯେସନ ନବୀନ ବର୍ଷେ ତୁମ୍ଭେ ନବ ତେଜେ
ଉଇଁଛ ଆକାଶେ, ଦିଅ ତେଜ ସେହିପରି
ମୁମୂର୍ଷୁ ଉତ୍କଳେ, ନାଶି ତାର ରୋଗ ପୀଡ଼ା
ପୋଛିଦିଅ ଭାଗ୍ୟ ତାର ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ମଣ୍ଡଳ,
ହେଉ ସେ ନିର୍ମଳ, ଉଠୁ ନବ ପ୍ରାଣ ଧରି ।
ଏତିକି ମାଗୁଣି ଏହା ତୁମ୍ଭ ପଦେ ଦେବ,
କର ପ୍ରଭୁ ଉତ୍କଳର ବାସନା ପୂରଣ ।

—*—

ଅଗିରା ପୂନେଇ

ଅଗିରା ପୂନେଇ ପ୍ରବେଶ
ଶୀତ ପଡ଼ିଲା ଟଳି,
ଅଗ୍ନିସ୍ତୂପ ରଚ କ୍ଷେପିଲେ
ଜନେ ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟ ବଳି ।
ବହ୍ନି ଜିହ୍ୱା ଗ୍ରାସ ଗ୍ରସିଲା
ଶୀତେ ଶିଖା-ସମ୍ପତ୍ତି,[୧]
ବଡ଼ାସ୍ତ୍ର ଆରମ୍ଭ ଅର୍ପିଲେ
ଶୀତେ ଜନପଙ୍କ୍ତି ।
ସାଧିଗଲା ଯେବେ କ୍ଷତି ସେ
ଶୋଭା-ସମ୍ଭ ଧର୍ବର,
କରୁଛି ବସନ୍ତ ତାହାର
ଯଥାଯୋଗ୍ୟ ସଂସ୍କାର ।
ଅତୀତ ଗୌରବ ଗୀତିକା
ପୁଣ୍ୟକୀର୍ତ୍ତିଭୂଷିତ,
ବିପଞ୍ଚୀ ପଞ୍ଚମେ ଗାଉଛି
ଚିତ୍ତ ହୋଇ ମୋହିତ ।
ମଧୁମସ୍ତ ମଧୁ ସମସ୍ତ
ଦୂଯେ ମଧୁ ଢୋଳଢା,
ଶୋଭା ମଧୁଗନ୍ଧେ ହୋଇଛି
ମଧୁ ଅଧା ସର୍ଜ୍ଜନା ।
ଅଥବା ମିଶିଛି ଦୂରାଧରେ
ମଧୁ ପୁଷ୍ପସମ୍ପଦ,
ମଧୁ ତମସ୍ୱିନୀ[୨] ମାଧୁରୀ
କିବା ଆନନ୍ଦପ୍ରଦ !
ପ୍ରକୃତ ବାର୍ଣ୍ଣିତ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ
ଏବେ ଆସିଛି ଫେରି,
ରୂପ-ଦେବେ ହେବେ ଲଜ୍ଜିତ
ତାହା ମାଧୁରୀ ହେରି ।
ଅଗ୍ନି କରଣେ ଯେସନ
ତପ୍ତବର୍ଣ୍ଣ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ,
ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ତେସନ ଉନ୍ନତ—
ଦେବୀ-ମୁଖ କମଳ ।
ସୁଷୁପ୍ତ ମାନବ ଚେଇଁବ
ବାହୁଡ଼ିବ ଅତୀତ,
ବାହୁଡ଼େ ଯେସନେ ବସନ୍ତ
ହେଲେ ଅତୀତ ଶୀତ ।
ଦେଶୋନ୍ନତି-ଯାଗେ ଅର୍ପିବେ
ତୁଚ୍ଛ ସ୍ୱାର୍ଥ ଆହୁତି,
ହସିବ ଉତ୍କଳ-ସୁନ୍ଦରୀ
ଲଭି ହୃତ ବିଭୂତି ।

—*—

୧—ଅଗ୍ନି । ୨—ରାତ୍ରି

ମକର ସଙ୍କ୍ରାନ୍ତି

ପୁଣ୍ୟ ଦିନ ଆଜି ତ୍ୟଜି
ରବି ଦକ୍ଷିଣାୟନ
କରିବେ ଉତ୍ତରପଥରେ
ଅର୍ଦ୍ଧବର୍ଷ ଭ୍ରମଣ ।
ଦକ୍ଷିଣ-ଦିଗ୍‌ବଧୂ ଝୁରିବ
କରି ବିମର୍ଷ ଆସ୍ୟ,
ଅଧରେ ମିଳାଇ ଯିବ ତା
ବିଶ୍ୱମୋହନ ହାସ୍ୟ ।
ଆଜଠାରୁ ଦିନ ବଢ଼ିବ
ଟିକେ ଟିକେ ପ୍ରତ୍ୟହ,
ଶୀତ-ବାଘ-ଭୟ ମାଘରେ
ହେବ ଟିକେ ଦୁଃସହ ।
ଗୃହସ୍ଥେ ଗୋଦୁଗ୍ଧ ଶର୍କରା
ବାସ ତଣ୍ଡୁଳ ଘୋଳି
ଇଷ୍ଟଦେବେ ଭୋଗ ଅର୍ପିବେ
ଆଜି ମକରଭୋଗ ।
ଚୂଡ଼ା ଖଇ ଧରି ବୁଲିବ
ବନ୍ଧୁବାନ୍ଧବ ଘରେ,
ଦ୍ୱାରେ ଦ୍ୱାରେ ମାଗିବୁଲିବେ
ଭିକ୍ଷା ଇତର ନରେ ।
ଆନନ୍ଦ ଉତ୍ସବ ଦିବସ
ଆଜି ଆର୍ଯ୍ୟ ଭବନେ,
ଭକ୍ତିଭରେ ଶୁଦ୍ଧ ମନରେ
ମୋଦେ ପୂଜିବେ ଜନେ ।
ଧାର୍ମିକା ରମଣୀମଣ୍ଡଳୀ
ଯାମେ ଥାଉଁଣୁ ସ୍ନାତ
ଦାଣ୍ଡ ଖରାରେ ଲାଗିବେ
ଅତି ଆନନ୍ଦେ ମାତି ।
ଉଦନ୍ତେ ପ୍ରଭାତେ ଗମିବେ
ମାଘସ୍ନାନେ ସକଳେ,
ଦୁରନ୍ତ ଶୀତକୁ ନ ମାନି
ପବିତ୍ର କମ୍ପକେ ।
କଷ୍ଟସହିଷ୍ଣୁତା ଗୁଣରେ
ନାରୀ ନୁହନ୍ତି ଊଣା,
ଆଦର୍ଶ ସଂଯମ ଧଇର୍ଯ୍ୟେ
ପୁଣି ଚିର-ନିପୁଣା ।
ଧର୍ମପାଳନରେ ଅଭ୍ୟସ୍ତା
ବାଳକାଳୁ ସରବେ,
ବଞ୍ଚାଇ ରଖନ୍ତି ଧର୍ମକୁ
ସିନା ନାରୀଏ ଭବେ ।
ଧର୍ମପଥେ ନାରୀ ଅକୁଣ୍ଠେ
କରେ ପ୍ରାଣ ଉତ୍ସର୍ଗ,
ଓଷା ବାର ବ୍ରତ ପାଳନେ
ମଣେ ପ୍ରାପ୍ତି ଗୌରବ ।
ପ୍ରକୃତିରୂପିଣୀ ରମଣୀ
ପ୍ରକୃତିର ସେବିକା,
ପ୍ରକୃତି ଅର୍ଚ୍ଚନା ତାହାର
ଜୀବନର ଜୀବିକା ।

ଦୋଳ

ଖେଳ ଖେଳ ଦୋଳ ମଧ୍ୟେ ଦୋଳବେଦୀ ପରେ,
ଚନ୍ଦ୍ରକଚୂଳିଆ ଦୋଳଗୋବିନ୍ଦ ସଙ୍ଗରେ ।
ଉଡ଼ାଏ ଫଗୁଣ ଫଗୁ ପବନେ ଦ୍ୱିଗୁଣ,
ଶାଳ୍ମଳୀ କିଂଶୁକ ହସେ କୁଙ୍କୁମ ଅରୁଣ ।
ଫିଙ୍ଗି ଅନୁରାଗ-ଫଗୁ କୃଷ୍ଣକଳେବର,
ପ୍ରେମ ପିଚକାରୀ ଘାତେ କରେ ଜରଜର ।
ବନ୍ଧୁ ଫଗୁ-ଫଲ୍‌ଗୁଧାର ନିକୁଞ୍ଜ-ନିଳୟେ ।
ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ କୁବଳୟ ଘ୍ରାଣେ କିଶଳୟେ,
ହୋଇଯାଉ ଫଗୁମୟ ବିଶ୍ୱ-ବୃନ୍ଦାବନ,
ଫଗୁସିକ୍ତ ବଂଶୀ ଧରୁ ମଧ୍ୟେ ମଧ୍ୟେ ସ୍ୱନ ।
ପ୍ରକୃତି-ରୂପସୀ ଆସ୍ୟ ଲାସ୍ୟ ଫଗୁ-ହାସ
ମିଶି ତବ ହାସେ କରୁ ମାଧୁରୀ ପ୍ରକାଶ ।
ଫିଙ୍ଗ ଫିଙ୍ଗ ରାଧାରାଣୀ କୃଷ୍ଣ ଅଙ୍ଗେ ଫଗୁ,
ବକ୍ଷେ ତବ ଗୁରୁ ଭାର ହୋଇଯାଉ ଲଘୁ ।

ଜନ୍ମଭୂମି

ଉଦ୍‌ବୋଧନ ସଙ୍ଗୀତ

ରାଗ—ଝାଙ୍ଗୀ, ତାଳ—ଆଡ଼ି

ଆଜ ମାତୃପୂଜା ଉତ୍ସବ,
ଚେତ ଗତ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣସ୍ମୃତି-ପୁଣ୍ୟ-ଗୌରବ । ଘୋ ।
ସ୍ମୃତି-ଭସ୍ମ ଝାଡ଼ିଲେ ବୋଲି
ନାଚ ପ୍ରେମେ ବାହୁ ତୋଳି
ସେହି ଏକା ଜାତୀୟତା ମହାନୁଭବ ।୧।
ନିର୍ବାଣ-ଗୌରବ-ଦୀପେ
ଜାଳି ଜନନୀ ସମୀପେ
ମଙ୍ଗଳ ଆଳତି ଅର୍ପି ଭକ୍ତିରେ ଦ୍ରବ । ୨ ।
ଅନ୍ତରତର ପ୍ରଦେଶେ
ଶ୍ରଦ୍ଧା ପ୍ରୀତି ଭାବାବେଶେ
ଜପ ମୁଖେ ମାତୃମନ୍ତ୍ର ପୂତ ପ୍ରଣବ ।୩।
ଏ ମହା ଜାତୀୟ-ଯାଗେ
ଜାଗ ଘୋର ଅନୁରାଗେ
ଉଠାଅ ଜାତି-ଉନ୍ନତି ଜୀବନ୍ତ ରବ ।୪।
ହେଜ ଚନ୍ଦ୍ରେ ତତ୍ତ୍ୱ କଥା
ନ ଥିଲେ ଜାତି ମମତା
ଜାତୀୟ ଜୀବନ ବୃଥା, ସେ ଜାତି ଶବ ।୫।

—*ঃ০ঃ*—

ଜାତୀୟ ସଙ୍ଗୀତ

ରାଗ—ବେହାଗ, ତାଳ—ଆଡ଼ି

ଶୁଭେ ଶୁଭ ଶଙ୍ଖସ୍ୱନ ମାତୃଦେବୀ ମନ୍ଦିରେ
ଜୀବନ୍ତ ଉଚ୍ଛ୍ୱସିତ ମହାଶୁଦ୍ଧ ଗମ୍ଭୀରେ । ଘୋ ।
ନୁହେଁ ଏ ତ ଶଙ୍ଖସ୍ୱନ, ଉନ୍ନତିର ଆମନ୍ତ୍ରଣ,
ଆଣେ ନବ ଜାଗରଣ ପ୍ରାଣେ ନବୀନ ରୀତିରେ ।୧।
ସ୍ନାୟୁରେ ବିଦ୍ୟୁତ୍‌ସ୍ପନ୍ଦନ ସ୍ପର୍ଶେ ଆସି ଘନଘନ,
ବହେ ଉତ୍ସାହ-ପବନ ଛନ୍ଦେ ପ୍ରଖର ଗତିରେ ।୨।
ଉଠେ ନବ ସଙ୍ଗୀତର ଓଁକାର ଝଙ୍କାର ସ୍ୱର,
ଫୁଲ୍ଲ ଉଠେ କଳେବର ସୌଭାଗ୍ୟ ଆଶାଗିରେ ।
ମୂର୍ତ୍ତିମୌନା ମାତୃମହୀ ଜାଗେ ବ୍ୟଗ୍ରଭାବ ବହି,
ବିଷାଦ ବେଦନା ଦହି ମତ୍ତ ହରଷେ ଅଧୀରେ ।୪।
ବାନ୍ଧ ଭାଇ ଫେଣ୍ଟ ଆଖି ମିଳନର ପାଟଡ଼ୋରୀ,
ଧର ମାତୃପୀଠେ ସାକ୍ଷୀ ମାତୃମମତା ପ୍ରୀତିରେ ।୫।

—

ସ୍ୱାଗତଗୀତିକା

ରାଗ—ଶଙ୍କରାଭରଣ, ତାଳ—ରୂପକ

ସ୍ୱାଗତ ସ୍ୱଦେଶଦେବୀ ନିଖିଳବିଶ୍ୱବନ୍ଦିନୀ,
କୋଟିପୁଣ୍ୟତୀର୍ଥମୟୀ ଅମରକୀର୍ତ୍ତିମାଳିନୀ ।ଘୋଷା ।
ମାତୃମହୀ ମହାମାତା ବେଦ-ପୁରାଣ-ପ୍ରଖ୍ୟାତା,
ଭାରତ ଗୌରବ-ଖ୍ୟାତା ଚିର ଗୁଣଗରବିଣୀ ।୧।
ଆଜି ମଙ୍ଗଳ ମଧ୍ୟାହ୍ନେ ତୁମ୍ଭର ଦୀନ ସନ୍ତାନେ
ଘେନ ଅର୍ଘ୍ୟ ମୁକ୍ତପ୍ରାଣେ ଉଭା, ରତ୍ନପ୍ରସବିନୀ !୨।
ବଜାଅ ଜୀବନ-ବୀଣା ନୈରାଶ୍ୟ-ସୁଷୁପ୍ତି ଜଣା
ଏ ଜାତି-ଯାଗେ ଆସୀନା ହୋଇ, ହେମକିରୀଟିନୀ ।
ଶୁଣି ସେହି ସ୍ୱରବୃଷ୍ଟି ସୁପ୍ତ ଗୁପ୍ତ ପରସ୍ମୃତି
ଜାଗୁ ଧରୁ ପ୍ରତିକୃତି, ଘନବନକୁନ୍ତଳିନୀ ! ୪ ।
ମୌନ-ମହିମା-ମୟୂଖ ଉଠୁ ଗୋ ହୋଇ ଉନ୍ମୁଖ,
ଜାଳିଦେଉ ଶତ ସୁଖ-ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଦୀପ ମନସ୍ୱିନୀ ! ୫ ।
ଆଶିଷ-ଜାହ୍ନବୀଧାର ବରଷି ପ୍ରଦେଶସାର
ଫେରାଅ ଜାତୀୟ ଧାର, ପୁଣ୍ୟ ପୀୟୂଷବାହିନୀ !୬।
ଶକ୍ତିରୂପେ ଦେହେ ବସି ଦିଅ ଜ୍ଞାନ ମାଜି ଘଷି,
ତୋଟି ରନ୍ଧ୍ରେ ପ୍ରାଣବଂଶୀ ବାଜୁ ଉଠେ, ବରଦାୟିନୀ ।

—

ମାତୃମହୀ

କି ଅମୃତେ ଗଢା ମାତୃମହୀ ଦେହ,
କି ଅମୃତେ ସିକ୍ତ ତା ଦୁର୍ଲଭ ସ୍ନେହ ।
ସ୍ରଷ୍ଟା ବସୁନ୍ଧରା ସୃଷ୍ଟି ଅଳଙ୍କାର,
ମୋର ଜନ୍ମଭୂମି ଭୂଷଣ ଧରାର ।
ପାଦପଭୂଷଣ କୁସୁମ ଯେସନ,
କୁସୁମର ପୁଣି ସୁଗନ୍ଧ ଭୂଷଣ ।
ତା ମଧୁର ନାମ ହରେ ତୃଷ୍ଣା କ୍ଷୁଧା,
ଢାଳିଦେଇ ପ୍ରାଣେ ଅସ୍ୱର୍ଗୀୟ ସୁଧା ।
ତଯୋଗେ ସେ ନାମେ ଦୁଃଖୀ ଭୁଲେ ଦୁଃଖ,
ଅଶାନ୍ତ ମାନବ ଦେଖେ ଶାନ୍ତିମୁଖ ।
ରୋଗର ଯନ୍ତ୍ରଣା ଭୁଲିଯାଏ ରୋଗୀ,
ହୁଏ ଯୋଗଭଙ୍ଗ ଯୋଗମଗ୍ନ ଯୋଗୀ ।
ମାତୃଭୂମି ତୋଳୁ ହେବ ଯେବେ ଭ୍ରଷ୍ଟ,
ସେ ଦିନୁ ବୁଝିବ ଘୋର ମାତୃକଷ୍ଟ ।
ଚିରପ୍ରବାସୀ ଯେ ଦଗ୍ଧ ଅନୁଭବୀ,
ଏ କଷ୍ଟ-କାବ୍ୟର ସେହି ସିନା କବି ।
ତାହା ବିନା ଆନ ଏ କାବ୍ୟର ଅର୍ଥ
ବୁଝିବାକୁ କେବେ ନୋହିବ ସମର୍ଥ ।
ନ ହେଲେ ଅଭାଗ୍ୟ ଅଭିଶପ୍ତ ଜନ
ମାତୃଭୂମି ତ୍ୟକ୍ତ ନୁହେଁ କଦାଚନ ।
ମୁହିଁ ଏ ଉକ୍ତିର ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ,
ମୋ ଅଦୃଷ୍ଟ ଏତା କୁଗ୍ରହେ ଆକ୍ରାନ୍ତ ।
ଆଜୀବନ ହେବ ପ୍ରବାସେ ସଙ୍କୁଳ,
ଦୁର୍ଲଭ ମୋ ଭଲ ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ-ପିଚ୍ଛୁଳୀ ।
ଜନ୍ମଭୂମି ସୁଖ ଭୋଗ କେଉଁ କାଳେ
ଲେଖି ନାହିଁ ଧାତା ଭ୍ରମେ ମୋ କପାଳେ ।
ଅନୁତାପେ କିବା ଫଳ—ଯା ଅସାର,
ପ୍ରାକ୍ତନ ତ ବଳେ ନୁହେଁ ଫିଙ୍ଗିବାର ।
ଭାଗ୍ୟରେଖା ସୀମା ଲଙ୍ଘି ନୁହେଁ କେବେ,
ଥାଉ ଆନ, ତହିଁ ପରଭୃତ ଦେବେ ।

—

କିଏ ତୁମ୍ଭେ ଚିହ୍ନିଛ କି ଆପଣାକୁ ଆପେ ?

ମହାତୀର୍ଥ ମହାସ୍ୱର୍ଗ ଉତ୍କଳ ପ୍ରଦେଶ,
ବିହରନ୍ତି ସଦା ଯହିଁ ହରି ହୃଷୀକେଶ,
ଜନ୍ମିଲେ ଯା ଅଙ୍କେ ଭସ୍ମ ପାପେ ଗୋସବାପେ
କିଏ ତୁମ୍ଭେ ଚିହ୍ନିଛ କି ଆପଣାକୁ ଆପେ ? ୧ ।
ସୁଧାକଳ୍ପ ସୃଷ୍ଟିକର ଯାର ଜଳବାୟୁ,
ଦୁର୍ବର୍ଜନ କରେ ନଇ ଜୀବ ପରମାୟୁ,
ଏକାଳେ ସେ ଅବନତ ତୀବ୍ର ବ୍ରହ୍ମଶାପେ,
କିଏ ତୁମ୍ଭେ ଚିହ୍ନିଛ କି ଆପଣାକୁ ଆପେ ? ୨ ।
ବିଶୁଦ୍ଧ ଓଡିଆ ପୂର୍ବପୁରୁଷେ ତୁମ୍ଭର,
ଆକୁମାରୀ ହିମାଳୟ ହୋଇ ଥରହର
କମ୍ପି ଉଠୁଥିଲା ଦିନେ ତାହାଙ୍କ ପ୍ରତାପେ,
କିଏ ତୁମ୍ଭେ ଚିହ୍ନିଛ କି ଆପଣାକୁ ଆପେ ? ୩ ।
ପୁଣ୍ୟପୂତ ଦେବସ୍ତୁତ ସ୍ୱାଧୀନତାଧାରୀ,
ଚିର ରତ୍ନପ୍ରସବନୀ ରତ୍ନୋଜ୍ଜ୍ୱଳକାରୀ,
ସଙ୍କୁଚିତ ସେହି ଦେଶ ପ୍ରତିବେଶୀଗ୍ରାସେ,
କିଏ ତୁମ୍ଭେ ଚିହ୍ନିଛ କି ଆପଣାକୁ ଆପେ ? ୪
ଯେ ଦେଶର ଯଶୋଗୀତି ଭାଷା ଅତୀତମେ,
ଜଗତ ଯା ପଦମୂଳେ ନମେ ସସମ୍ଭ୍ରମେ,
ଜନ୍ମିଲ ସେ ଦେଶେ ତୁମ୍ଭେ ତାର କେଉଁ ପାପେ,
କିଏ ତୁମ୍ଭେ ଚିହ୍ନିଛ କି ଆପଣାକୁ ଆପେ ? ୫ ।
ଜ୍ଞାନ ଧର୍ମ ବିତରଣେ ସଦା ଯେ ଅକୁଣ୍ଠ,
ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ଅଭିଧା ଯାର ମର୍ତ୍ତ୍ୟବଇକୁଣ୍ଠ,
ସନ୍ତାପିତ ଏବେ ହାୟ ଅଭାବ-ସନ୍ତାପେ,
କିଏ ତୁମ୍ଭେ ଚିହ୍ନିଛ କି ଆପଣାକୁ ଆପେ ? ୬ ।
ସ୍ପନ୍ଦକଳ୍ପ ଉତ୍କଳୀୟ ବୀର ଜଣେ ଜଣେ
ନ ଡରନ୍ତି ଭୟ ରଣେ ଅଥବା ମରଣେ,
ନ ମାରି ଅରି ଯା ଖଣ୍ଡା ଫେରେ ନାହିଁ ଖାପେ,
କିଏ ତୁମ୍ଭେ ଚିହ୍ନିଛ କି ଆପଣାକୁ ଆପେ ? ୭ ।
ବୀରତ୍ୱର ବରଭୂଷା ଯେଉଁ ବୀରମାନେ,
ନ ଥିଲା ଅସାଧ୍ୟ ଶବ୍ଦ ଯାଙ୍କ ଅଭିଧାନେ,

ତାଙ୍କର ବଂଶଜ ମତ୍ତ ଆଳସ୍ୟ ଆଳାପେ,
କିଏ ତୁମ୍ଭେ ଚିହ୍ନିଛ କି ଆପଣାକୁ ଆପେ ? ୮ ।
ଥିଲେ ଦେଶବାସ ତୁମ୍ଭ ପିତାମହଗଣ,
ମାତ୍ର ତୁମ୍ଭେ ମୋହ-ମଦେ ମୁଦ୍ରିତ ନୟନ,
କହ ତାଙ୍କ ସମକକ୍ଷ ତୁମ୍ଭେ କେଉଁ ମାପେ,
କିଏ ତୁମ୍ଭେ ଚିହ୍ନିଛ କି ଆପଣାକୁ ଆପେ ? ୯ ।
ତାହାଙ୍କର ରୋଷ-ଦୀପ୍ତ ଆରକ୍ତ ନୟନ
କରୁଥିଲା ଶତ୍ରୁ ପିଣ୍ଡ, ଜୀବନ ଶୋଷଣ,
ମାତିଅଛ ତୁମ୍ଭେ ହାୟ ବାଚାଲ ପ୍ରଲାପେ,
କିଏ ତୁମ୍ଭେ ଚିହ୍ନିଛ କି ଆପଣାକୁ ଆପେ ? ୧୦ ।
ମୁଁ କିଏ, ପାସୋର ମତ୍ତ ମୁଁ ତୁରେ କେବଳ,
କର୍ମ ତେଜ କପାଳକୁ କରୁଛ ସମ୍ବଳ,
ଚିହ୍ନି ନାହଁ ଛନ୍ନ ଛନ୍ନ ନିଜ ପଣଗୋପବାପେ,
କାରୁପେ ଚିହ୍ନିବ ଭଲ ଆପଣାକୁ ଆପେ ! ୧୧ ।
ନିବଡ ସନ୍ଧ୍ୟାକୁ ଭ୍ରମେ ମଣୁଅଛି ଉଷା,
ଅନୁକର ପରଭାଷା ପର ବେଶଭୂଷା,
ମଣୁଅଛି ହାସ୍ୟରୋଳ ବ୍ୟାକୁଳ ବିଳାପେ,
କେମନ୍ତେ ଚିହ୍ନିବ ହାୟ ଆପଣାକୁ ଆପେ ! ୧୨ ।

—*—

ମାତୃପୂଜା

(ବ୍ରହ୍ମପୁର ଅଧିବେଶିତ ଏକାଦଶୀ ସଭା ଉପଲକ୍ଷେ)

ଦାରୁଣ ଚିନ୍ତାରୁ ରଜନୀରେ ଦିନେ
ହେଲା ନାହିଁ ନିଦ୍ରା କ୍ଷଣେ,
ଗୋଟି ଗୋଟି ଆସି ବହୁ ଗତସ୍ମୃତି
ପାଡିଲେ ଆସନ ମନେ ।
ବାଲ୍ୟ ଯୌବନର ସୁଖଦୁଃଖମୟ
କେତେ ସାନ ବଡ଼ କଥା,
ବିସ୍ମୃତି-ପ୍ରବାହ ପ୍ରତିଲୋମେ ଭାସି
ଆସିଲା ସ୍ୱତଃ ସର୍ବଥା ।
ଚିନ୍ତା-ଶେଯେ ଶୋଇ କେତେକେତେବେଳଯାଏଁ
ନାନା କଥା ଏହିପରି
ଭାଳି ଭାଳି ହେଲି ବିରକ୍ତ, ତଥାପି
ପାହିଲା ନାହିଁ ଶର୍ବରୀ ।
ସୁଖ ପ୍ରାପ୍ତ ସୁଖ— ଯଦି କ୍ଷଣସ୍ଥାୟୀ
ଯାଏ ସେ ଶୂନ୍ୟେ ପ୍ରସ୍ଥିତ,
ମାତ୍ର ଦୁଃଖ-ସ୍ମୃତି ହୁଏ ଯିନା ପ୍ରତେ
ଏକ ସ୍ମୃତି ସାତ ସ୍ମୃତି ।
ନିଶା ଉଜାଗରେ ବ୍ୟତିବ୍ୟସ୍ତ ହୋଇ
ନିଶୀଥେ ପ୍ରାଙ୍ଗଣେ ଆସି
ଶୋଇଲି ସୁଧୀର ଶୀତଳ ସମୀର
ସେବନ ମନେ ମନାସି ।
ସ୍ୱଭାବେ ସୁଖଦ ଶରତ ସମୟ
ହୁଏ ସେ ପୂନମୀ ରଜନୀ,
ଶାରଦ ସଲିଳେ ସ୍ନାନ କରି ପ୍ରାପ୍ତ
ଆଭାସେ ନଭଃ ଅବନୀ ।
ଦକ୍ଷିଣାଶା-ଯୋଷା— ନାସା-ଭୂଷା ମୋତି
ପରିଏ ଅଗସ୍ତ୍ୟ ତାରା
ଜକ ଜକ ହୋଇ ଢାଳି ଦେଉଅଛି
ସୁଷମା-ପୀୟୂଷଧାର ।
ଇନ୍ଦୁକରଜାଲେ ନଭେ ହୀନପ୍ରଭ
ତରଳ ତାରାପଙ୍କତି,
ସୁବର୍ଣ୍ଣ-ପ୍ରବୀଣ ପ୍ରାଜ୍ଞ ପାଶେ ଯଥା
ଦରପାଠୁଆଙ୍କ ଗତି ।
ଲୁଣ୍ଠାଙ୍ଗିତା ବର୍ଷା ପ୍ରାପ୍ତ ଦ୍ୱାରେ ଶୀତ
ତୁଷାରକଣାସମୂହ,
ମନୋଦୁଃଖେ ଜବା ଛନ୍ଦାଉଦିଅନ୍ତି
ବନ୍ଧୁତାପ୍ତ-ତାମ୍ର ଲୁହ ।
ଶରତ ସଂସର୍ଗେ ଶଶାଙ୍କ ନିର୍ମଳ
ନିର୍ମଳ ଧରି ଗଗନ,
ସାଧୁ ସହବାସେ ନିଷ୍କଳୁଷ ଯଥା
ହୁଏ ବାଚ୍ୟ ଲୁବ୍ଧି ମନ ।
କ୍ଷଣେ ଧରି ପରେ ପଛ ଅନ୍ତର୍ହିତ
ହୁଏ ଚଳଘନ ଛାଇ,

ମର୍ତ୍ତ୍ୟ-ଶୋକ-ତାପ— ଛାୟା ଛାମା ମତେ
ହୁଏ ଯଥା କ୍ଷଣସ୍ଥାୟୀ ।
ସ୍ବଚ୍ଛ ଛାୟାପଥେ ଦିଶେ ବିଖଣ୍ଡିତ
ବିଶାଳ ନୀଳ ଗଗନ,
ଅନଳେନ୍ଦ୍ରକୃତ * ଶିଳା ସେତୁ ଚଣ୍ଡେ
ନୀଳ ସାଗର ଯେସନ ।
ଏହିପରି ଦୃଶ୍ୟ ଦେଖୁଁ ଦେଖୁଁ ଆସି
ଘାରିଲା ନିଦ୍ରା ନୟନେ,
ତହୁଁ ସ୍ବପ୍ନଦେବୀ ପ୍ରସାଦୁ ଦେଖିଲି
ଏ ସୁଖସ୍ବପ୍ନ ବହନେ ।
ଆରୋହିଛି ମୁହିଁ ଅନତିଉଚ୍ଚ
ଏକ ମହା ଶୈଳଶୀର୍ଷେ,
ତା ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଦେହୁ ସ୍ଫୁରି ସ୍ବର୍ଣ୍ଣପ୍ରଭା
ଚୌଦିଗ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଦିଶେ ।
ଦେଉଳର ତଥି— ନଭସ୍ପର୍ଶୀ ଏ
ସେ ଗିରିଚୂଡ଼ା ଚତ୍ୱର,
ସ୍ବର୍ଣ୍ଣଲତିକାଏ ଧରିଛନ୍ତି ତହିଁ
ସ୍ବର୍ଣ୍ଣମୟ ଫଳ ଫୁଲ ।
ସୁବର୍ଣ୍ଣ ହରିଣ ଶମ୍ବର ଶାର୍ଦ୍ଦୂଳ
ବୁଲୁଛନ୍ତି ନିର୍ବିବାଦେ,
ସୁବର୍ଣ୍ଣ ବିହଙ୍ଗେ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ପାଦପେ
କ୍ରୀଡ଼ନ୍ତି ମହା ଆହ୍ଲାଦେ ।
ଶାନ୍ତ ପବିତ୍ରତା ନିର୍ଜ୍ଜନତାର ସେ
ଅଟେ ଚିର ପ୍ରିୟବାସ,
ମହକିଉଠୁଛି ଅନୁକ୍ଷଣ ତହିଁ
ଅମର୍ତ୍ତ୍ୟସ୍ନିଗ୍ଧ ସୁବାସ ।
ଗିରିଶୋଭା ହେରି ବୁଲି ବୁଲି ଥକି
ପଡ଼ିଲା ପାଦ ମୋହର,
ମାତ୍ର ନ ଥକଣ ନୟନ ପ୍ରଲୁବ୍ଧ
ଅଧିକେ ହେଲା ପ୍ରଖର ।

ବୋଇଲା ନୟନ ଭ୍ରାନ୍ତସମ୍ବୋଧନେ,
ଶୁଣ ଶୁଣ ଆରେ ପାଦ,
ଏ ପବିତ୍ର ଦେବ— ଧାମ ପର୍ଯ୍ୟଟନେ
ନ ମଣ ତୁ ଅବସାଦ ।
ତୁମ୍ଭ ଚିହ୍ନମୁଦ୍ରା ତାହାନ୍ତୁ ଚନ୍ଦନ
ଭ୍ରମିଅଛୁ କେତେ ସ୍ଥାନେ,
ଏ ସୁରମ୍ୟ ସ୍ଥାନ ଦେଖିବାର ଥାଉ
ଶୁଣିଛୁ କି କେବେ କାନେ !
ଏ ତୀର୍ଥ ଭ୍ରମଣେ ଲଭିବୁ ନିଶ୍ଚୟ
ଧର୍ମ ଅର୍ଥ ମୋକ୍ଷ କାମ,
ସାର୍ଥକ ହୋଇଲା ଏବେ ତାଙ୍କ ସିନା
ତୋହର ଚରଣ ନାମ ।
ନେତ୍ର ବଳ ପାଇ ଦୁର୍ବଳ ଚରଣ
ହେଲାତ ତହୁଁ ପ୍ରବଳ,
ନିର୍ବିଘ୍ନରେ ବୁଲି ଦେଖିଲି ସେ ଶୈଳେ
ବହୁ ରମଣୀୟ ସ୍ଥଳ ।
ଦେଖିଲି ମୁଁ ଭ୍ରମୁଁ ଭ୍ରମୁଁ ଏକ ସ୍ଥାନେ
ଅପୂର୍ବ ରତ୍ନ ବେଦିକା,
ସେ ବେଦୀ ପ୍ରାନ୍ତରେ ପାର୍ଥିବ ରତନ
ଦିଶିବ ବିଶେଷ ଫିକା ।
ଖର୍ବପ୍ରଭ ଯେସନେ ଦିଶେ ଦୀପଶିଖା
ସବିତା ପ୍ରଖର କରେ,
ଅଥବା ତାରକା ନଭ-ଅଳଙ୍କାର
ପୂର୍ଣ୍ଣଶଶୀ ସମୀପରେ ।
ଉପବିଷ୍ଟ ତହିଁ ପରେ ପଦ୍ମାସନେ
ଈଶ୍ୱର ପୁରୁଷ ଏକ,
ଅମର ସେ ନିଶ୍ଚେ ମାତ୍ର ଧରିଛନ୍ତି
କଟିଳ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ଭେକ ।
ପ୍ରସନ୍ନ ବଦନ ପ୍ରସନ୍ନ ଦର୍ଶନ
ବେଷ୍ଟିତ ମୟୂଖଜାଳେ,

* ନଳ ନାମକ ବାନର

ତ୍ରିବେଣୀ ଛଳରେ ଦୟା-କ୍ଷମା-ପ୍ରୀତି—
ମୂର୍ତ୍ତା ମୁକ୍ତିତ କପାଳେ ।
ଦର୍ଶନମାତ୍ରକେ ଉଚ୍ଛୁଳିଲ ଭକ୍ତି,
ପ୍ରଣମି ପୂତ ଚରଣେ
କର ଯୋଡ଼ି ଉଭେ ହୋଇ ପୁଚ୍ଛା କଲି
ବିନୟ ଧୀର ବଚନେ !
ହେ ଦେବ ! ଏ କେଉଁ ପୁଣ୍ୟପୀଠ, ଏଥି
ନବସନ୍ତ ଅବା କିଏ,
ନିଜ ପରିଚୟ ସହୃଦେ କହନ୍ତୁ
କରୁଣା କରି ଟିକିଏ !
ଆଶିଷିଣ ମୋତେ ପାର୍ଶ୍ୱେ ବସିବାକୁ
ଦେଇ ଶିରେ ଅନୁମତି,
ସହାସ୍ୟ ବଦନେ ମଧୁର ବଚନେ
ଭାଷିଲେ ଏସନ ଯତି—
ଶୁଣ ବତ୍ସ ! ମୋର ଆତ୍ମପରିଚୟ
ମହେନ୍ଦ୍ରଗିରି ମୋ ନାମ,
ମୋର ଅଧିଷ୍ଠାନ ଏ ଶୈଳ ମହେନ୍ଦ୍ର—
ବାଞ୍ଛିତ ଅମର ଧାମ ।
ଉତ୍କଳମଣ୍ଡଳେ ଗିରିଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ
ଅଟେ ରେ ବାଳୁତ ମୁହିଁ,
ପୂଜା କଲେ ମୋତେ ଜାନକୀ ଶ୍ରୀରାମ
ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଚରଣେ ଛୁଇଁ ।
ଭାନୁବଂଶ-ଭାନୁ ପୁରନ୍ଦରଜୟୀ
ରଘୁ ଦିଗ୍‌ବିଜୟ କାଳେ
କରିଥିଲେ ସୈନ୍ୟ ସହ ଅବସ୍ଥାନ
ଦିନତ୍ରୟ ମୋର ଆଲେ ।
ପାଞ୍ଚାଳୀ ସହିତେ ପାଣ୍ଡବେ ବିଳସି
ଯାଇଛନ୍ତି ମୋ ଶିଖରେ,
ସବୁ ଯୁଗେ ମୁହିଁ ପାଇଥିଲି ପୂଜା,
ଅପୂଜ୍ୟ କଳିକାଳରେ ।
ସୁବର୍ଣ୍ଣ-ପ୍ରସିଦ୍ଧ ମୋ ନାମ ଏ କଥା
ଅବିଦିତ ନାହିଁ କାର,
ଭାଗ୍ୟ ଅବନତ୍ତୁ ଏ କାଳେ ସେ ନାମେ
ପଡୁ ନାହିଁ ଆହା ଗାର !
ଶିଶୁ-ହିମାଳୟ ସୌମ୍ୟ ମାଲ୍ୟଗିରି
ମେଘାସନ ମେଘାସନ,
ଆବର ଉତ୍କଳ ଗିରିମାଳେ ମୋର
ଭାଇ ବନ୍ଧୁ ଜ୍ଞାତି ପରିଜନ ।
ଯୁଗଧର୍ମେ ଏବେ ସେମାନଙ୍କ ସହ
ଘଟିଛି ମୋର ବିଚ୍ଛେଦ,
ଦୂରଦୃଷ୍ଟ ହେତୁ ଭୁଞ୍ଜୁଅଛି ମୁହିଁ
ଦାରୁଣ ଶୋକ ନିର୍ବେଦ ।
ମାତ୍ର ଶୁଭଦିନ ଆଜି, ଲାଗିଅଛି
ପୁନର୍ମିଳନ ଉପାୟ,
ନିରାଶା ଅନ୍ଧାରେ ଦିଶୁଅଛି ଆହା
ଆଶାଲୋକ କ୍ଷୀଣକାୟ ।
ଗଞ୍ଜାମ ଉତ୍କଳ ମିଳନାଭିପ୍ରାୟେ
ଗଞ୍ଜାମର ପୁତ୍ରଗଣ
କରୁଛନ୍ତି ସର୍ବେ ରାଜଦ୍ୱାରେ ମିଳି
ସାନୁନୟ ଆବେଦନ ।
ଏତେ କାଳ ପରେ ଗଞ୍ଜାମ ପକ୍ଷରେ
ହେଲେ ବିଧି ଅନୁକୂଳ,
ଫେଡ଼ିବାକୁ ମାତ୍ର— କଷଣ ତା ପୁତେ
ହୋଇଛନ୍ତି ଆଜି ଠୁଳ ।
ତାହାଙ୍କ ଅଭୀଷ୍ଟ ସଫଳ ସକାଶେ
ଆସି ଏ ବିଜନ ସ୍ଥାନେ
କରୁଥିଲି ମୁହିଁ କାତର ପ୍ରାର୍ଥନା
ବିଶ୍ୱଭୂପ ସନ୍ନିଧାନେ ।
ସନ୍ତୋଷ ଶୃଙ୍ଗରେ ଲାଗିଅଛି ଆଜି
ମାତୃପୂଜା ସାଡ଼ମ୍ବରେ,
ଦେଖିବାକୁ ବତ୍ସ, ଥିଲେ ଅଭିଳାଷ
ଆସ ମୋ ସଙ୍ଗେ ସତ୍ୱରେ ।
ଏହା ଭାଷି ଗିରି ଉଠିଲେ ଶିଖରେ,
ଧରି ଧରି ଗଛେ ଗଛେ,

ଶୁଣୁ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ   ରେଲ୍ ଷ୍ଟାମ୍ପ ମୁହିଁ
ଗୋଡାଇଲି ପଛେ ପଛେ ।
ଖଣ୍ଡେଶ୍ୱର ଯାଇ   ମିଳିଲୁଁ ଉଭୟେ
ବିଶାଳ ଅଧିତ୍ୟକାରେ,
ଅସଂଖ୍ୟ ମାନବ   ରୁଣ୍ଡ ହୋଇଛନ୍ତି
ସେ ମାନବ-ପାରାବାରେ ।
ମଧ୍ୟସ୍ଥଳେ ତାର   ରତ୍ନସିଂହାସନେ
ବସିଛନ୍ତି ଏକ ଦେବୀ,
ମାଗୁଛନ୍ତି ବର   ନାନା ଉପଚାରେ
ସକଳେ ତାହାଙ୍କୁ ସେବି ।
ଏ ବଡ଼ ଅଦ୍ଭୁତ   ସିଂହାସନ ପରେ
ରହିଛି ଦେବୀଙ୍କ ଶିର,
କେଜାଣି କପାଇଁ   ହୋଇଛି ବିଚ୍ୟୁତ
ମସ୍ତକୁଁ ଦିବ୍ୟ ଶରୀର ।
ଛାୟାପ୍ରସୂତିତ   କମଳ ପରିଏ
ଦିଶୁଅଛି ମୁଖ ଫିକା,
ଖଞ୍ଜନ-ଗଞ୍ଜନ   ନୟନଯୁଗଳୁ
ଝରୁଛି ଅଶ୍ରୁକଣିକା ।
ଦେଖିଲେ ମହେନ୍ଦ୍ର,   ଏହି ଦେବୀ ବତ୍ସ,
ଅଟନ୍ତି ଗଞ୍ଜାମମାତା,
ଉପବିଷ୍ଟ ଜନେ   କୁମର ତାଙ୍କର
ଏଣୁ ପରସ୍ପରେ ଭ୍ରାତା ।
କୁଇଁକାନରେ ଯେ   ପୋଛୁ ଦେଉଛନ୍ତି
ଜନନୀ ନୟନୁ ଲୁହ,
ଅଟନ୍ତି ସେ କୃତୀ   ସୁରଙ୍ଗୀନୃପତି
ଜନ୍ମଭୂମି ଯୋଗ୍ୟ ପୁଅ ।
ରକ୍ଷଣଶୀଳତା—   ନିବଡ଼ ଶୃଙ୍ଖଳ
ଛିନ୍ନ କରି ଅକ୍ଳେଶରେ
ଦେଶ ପାଇଁ ଭ୍ରମି   ଅର୍ଜିଛନ୍ତି ଜ୍ଞାନ
ଉନ୍ନତ ସଭ୍ୟ ଦେଶରେ ।
ପାର୍ଶ୍ୱଦେଶେ ବସି   କରୁଛନ୍ତି ଯେହୁ
ଆଜନ୍ମେ ବାରି ସେଚନ,

ସେ ପିତା ଅଟନ୍ତି   ଗଜପତି ପୁଏ
ଖେମଣ୍ଡି-ଖଣ୍ଡ-ମଣ୍ଡନ ।
ବାମ ପାଖେ ଯେହୁ   ପଞ୍ଚଉତ୍ତରାସ୍ୟେ
ପୋଛୁ ଦେଉଛନ୍ତି ଝାଳ,
ଋଷିକୂଲ୍ୟା ତୀର—   ବଡ଼ାଖି ସେ ବୀର
ଧରିକୋଟ ମହୀପାଳ ।
ତବ କୃଷ୍ଣସିଂହ   ଯୋଗ୍ୟ ବଂଶଧର
ଗଞ୍ଜାମର ପ୍ରତିନିଧି,
ପ୍ରାଦେଶିକ ସଭା   ସଦସ୍ୟରୂପେ ସେ
ଅଛନ୍ତି ଲଭି ପ୍ରସିଦ୍ଧି ।
କୁସୁମ ବ୍ୟଜନେ   ବିଞ୍ଚୁଛନ୍ତି ଯେହୁ
ବସିଣ ଜନନୀ ତଳ,
ମାତୃଭକ୍ତ ସେହୁ   ଅଟନ୍ତିରେ ବତ୍ସ,
ଟିକଟି-ଧରଣୀପତି ।
ଯୋଡିବା ପାଇଁ ଯେ   ପଟି ଧରିଛନ୍ତି
ଜନନୀ ଶରୀରେ ଶିର,
ଅଟନ୍ତି ସେ ବିଜ୍ଞ   ବୃଦ୍ଧ ନରପତି
ମଞ୍ଜୁଷା-ନଭଃ-ମିହିର ।
କରୁଛନ୍ତି ମାତୃ—   ଦୁଃଖେ ହାହାକାର
ଏହି ଯେଉଁ ଯୁବାମଣି,
ମଞ୍ଜୁଷାର ଭାବୀ   ଭାଗ୍ୟବିଧାତା ସେ
ସୌଜନ୍ୟ-ସଦ୍‌ଗୁଣ-ଖଣି ।
ସ୍ଥବିର ବୟସେ   ଆସିଛନ୍ତି କଷ୍ଟେ
ମାତୃ-ପାଦ ପୂଜାପାଇଁ
ଦେଶଦୁଃଖେ ଯାଙ୍କ   ହୃଦୟ ତରଳେ
ଏହି ସେ ତରଳାସାଇଁ ।
ସେରଗଡ ପୁଏ   ବଡ଼ଗଡ଼ ପୁଏ
ଆସୀନ ଦେବୀ ସନ୍ନିଧି,
ପୁଣି କେତେ ରାଜା   ଆସି ନ ପାରିଣ
ପେଷିଛନ୍ତି ପ୍ରତିନିଧି ।
ଅଦୂର ଭବିଷ୍ୟେ   ଉଜ୍ଜ୍ୱଳିବେ ଯେହୁ
ପାରଳା-ରାଜ୍ୟ ଆକାଶ,

ସୁଦୂର ପ୍ରବାସେ ଥାଇ କରୁଛନ୍ତି
ସହାନୁଭୂତି ପ୍ରକାଶ ।
ବାଲ୍ୟ କାଳରୁ ଗୁପ୍ତ ତାଙ୍କ ହୃଦେ
ସ୍ୱଦେଶପ୍ରୀତି ପ୍ରଭୂତ,
ହୃଇ ପନ୍ଦ୍‌ବାସେ ତୁଳସୀ, ଏ ଉକ୍ତି
ଅଲୀକ ନୁହେଁ ରେ ସୁତ ।
କର୍ମସାଧନରେ ନିଜେ ଯେ ନିଜକୁ
କରେ ନିରନ୍ତର ବାଧ୍ୟ,
କର୍ମ ଉପାସକ ସେହି ସିନା ପୁଣି
କର୍ମର ଚର ଆରାଧ୍ୟ ।
ଏହି ପୁଣ୍ୟଫଳେ ହେବେ ଦୀର୍ଘଜୀବୀ
କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ଗଜପତି,
ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବ ତାଙ୍କ ସୁଯଶେ ଅଖିଳ
ଏ ଉତ୍କଳ ବସୁମତୀ ।
ମାତୃମହୀ ସହ ଦେବତାଏ ତାଙ୍କ
ସଦ୍‌ଗୁଣେ ଲଭି ଆହ୍ଲାଦ
ନିସନ୍ଧ୍ୟା କାଳରେ ଢାଳୁଛନ୍ତି ତାଙ୍କ
ଶିରେ ଶୁଭ ଆଶୀର୍ବାଦ ।
ହେଲେହେଁ ବାଳକ ଶିକ୍ଷାଧୀନ ସେହୁ
ମାତ୍ର ଜଣେ ମହାସୁଧୀ,
ବଢ଼ୁଛି ପ୍ରାବୃଟ ନଦୀବନ୍ୟା ପ୍ରାୟ
ତାହାଙ୍କ ପ୍ରତଗ୍ଭ ବୁଦ୍ଧି ।
ହେବେ ସେ ନିଶ୍ଚୟ ଉତ୍କଳ-ମଣ୍ଡଳେ
ଆଦର୍ଶ ପ୍ରକୃତିପିତା,
ଗାଇବେ କବିଏ ପ୍ରାଣମୟୀ ଭାଷେ
ତାହାଙ୍କ କୀର୍ତ୍ତି-କବିତା ।
ଶୋଷ-ଭାବ୍ୟ-ଟୀକା ଟିକିଲି ରାଜ୍ୟର
ନରନାହା ପୁନ ସହ
ପ୍ରଦର୍ଶାଇଛନ୍ତି ଜନ୍ମଭୂମି ପ୍ରତି
ଅତୁଳ ସ୍ନେହ, ଆଗ୍ରହ ।
ଅପ୍ରାପ୍ତବୟସ୍କ ଖଲ୍ଲିକୋଟ ନୃପ
ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମର୍ଦ୍ଦରାଜ,
ପ୍ରିୟ ଯାହାଙ୍କର ମାତୃଭୂମି ପୁଣି
ସ୍ୱଜାତି ସ୍ୱୀୟ ସମାଜ ।
ଦେଖାଇଛନ୍ତି ସେ ଆଶା-ଅନୁରୂପୀ
ମାତୃପୂଜା ଯନ୍ତ୍ର ପ୍ରତି,
ତନୟ ସୌଜନ୍ୟ ଶିକ୍ଷାଗୁରେ ସେହୁ
ଯେସନ ବାଳକ ଯତି ।
ଦେଖୁଅଛ ଆଜି ଯେତେ ଜନସଙ୍ଘ
ସେ ସର୍ବେ ଗଞ୍ଜାମବାସୀ,
ଗଞ୍ଜାମ ଜିଲ୍ଲାର ପ୍ରତ୍ୟେକ କେନ୍ଦ୍ରରୁ
ଠୁଳ ହୋଇଛନ୍ତି ଆସି ।
କେତେକ ଅଛନ୍ତି ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ
ଉଚ୍ଚ ଉପାଧିମଣ୍ଡିତ,
କେତେ ଅପାଠୁଆ ମଧ୍ୟମ ପାଠୁଆ
ବଣିକ ଶିଳ୍ପ ପଣ୍ଡିତ ।
ସଭିଙ୍କ ହୃଦୟେ ସମାନେ ଭେଦିଛି
ଜନନୀ-ଦୁଃଖ-କୁଠାର,
ତେଣୁ ଏକପ୍ରାଣେ ଉଦ୍ଧା ହୋଇ ସର୍ବେ
ଲୋଡ଼ୁଛନ୍ତି ପ୍ରତିକାର ।
ଏଥୁ ଅନନ୍ତରେ ଗଞ୍ଜାମ ଜନନୀ
ମଧୁର ମୃଦୁ ବଚନେ
ସମ୍ବୋଧି କହିଲେ, ଶୁଣ ଶୁଣ ମୋର
ରାଜନ୍ୟ କୁମରଗଣେ ।
ସେ ସୁଖ ଦିବସ ନାହିଁ ମୋର ଆହା
ଯାଇଛି ତା ଗୁଲି ସିନା,
ଭଞ୍ଜ କବିସୂର୍ଯ୍ୟ ବାଉଥିଲେ ଯେବେ
ସାରସ୍ୱତ-କୁଞ୍ଜେ ବୀଣା ।
ସୁଭଦ୍ର-ଜନନୀ ବୋଲି ଅଦ୍ୟାବଧି
କହୁଛନ୍ତି ସର୍ବେ ମୋତେ,
ପଡ଼ିଛି କୁସୁମ, ଭାସିଗଲାଣି ତ
ଗନ୍ଧ ତାର କାଳ-ସ୍ରୋତେ ।
ସେ କାଳର ଆଶା ସେ କାଳର ଭାଷା
ହୋଇଛି ସକଳ ଗତ,

ଏ କାଳେ ମୋ ସଖୀ   ତୁମ୍ଭ ମାତୃଭାଷା
ଶରୀର କ୍ଷତବିକ୍ଷତ ।
ଦେଖୁଛ ତ ସର୍ବେ   ସାକ୍ଷାତେ ମୋହର
ନିଦାରୁଣ ଦୁର୍ବିପାକ,
ଦୁରଦୃଷ୍ଟ ମୋତେ   କରୁଛି ତ ଏବେ
ବିଚ୍ଛେଦ-ଅନଳେ ପାକ ।
ବହୁ ଖଣ୍ଡେ ମୋର   ବିଭକ୍ତ ଶରୀର
କି କାର୍ଯ୍ୟ ପାରିବି କରି,
ଭାଗ୍ୟ ତ ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ   ଦେଲା ମୋତେ ସାରି
ହେବ ବା ଉଣା କିପରି !
ମୋହଠାରୁ ବଳି   ଦୁଶ୍ଚିନ୍ତା ମୋର
ତୁମରେ କଷ୍ଟ ଦୁର୍ବାର,
କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟରେ   ନାହିଁ ତାହାଙ୍କର
କିଛିମାତ୍ର ଅଧିକାର ।
ଯୋଗ୍ୟ ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା   ସେମାନଙ୍କ ପାଇଁ
ନ ଫିଟାନ୍ତି କେହି ତୁଣ୍ଡ,
ଅକାଳ ପାଦପ   ତଳେ ବୃଦ୍ଧ ଗଛ
କାହୁଁ ବା ଟେକିବ ମୁଣ୍ଡ !
ପାଞ୍ଚ ଜଣ ମଧ୍ୟେ   ଜନଗଣନାରେ
ହୋଇ ନ ପାରନ୍ତି ଠିଆ,
ଏ ଦୁଃଖ-କୁହଣ   ବାଜି ସଦା ମୋର
ହେଉଛି ବିଦୀର୍ଣ୍ଣ ହିଆ ।
ଆତ୍ମଦୁଃଖ, ସୁଦ୍ଧା—   ଦୁଃଖ ମୋତେ ସଦା
କରୁଅଛି ମ୍ରିୟମାଣ,
ରବିତାପ, ଅଗ୍ନି—   ତାପ ମଧ୍ୟେ ନାହିଁ
ମୋ ପାଇଁ ତୁଳନାର ସ୍ଥାନ ।
ତୁମ୍ଭେମାନେ ମୋର   ବିପଦ-ସହାୟ,
ଚାହିଁ ଥାଇ ତବ ମୁଖେ,
ସେବାରେ ସତତେ   ତୁଷ୍ଟ କଲ, ମାତ
ସହୁଅଛି ଘୋରେ ଦୁଃଖେ ।
କରୁଛି ଚିକିତ୍ସା   ସତ୍ୟ, ମାତ୍ର ତାହା
କ୍ଷିପ୍ର ହସ୍ତେ ସର୍ବେ କର,
ବିଳମ୍ବ ଘଟିଲେ   ଜୀବନନାଟିକା
ଯିବଟି ଛିଣ୍ଡି ମୋହର ।
ସୁସ୍ପଷ୍ଟ ସ୍ୱରରେ   ଜଣାଅ ମୋ ପୀଡ଼ା
ରାଜପ୍ରତିନିଧି କତି,
ସୁବୈଦ୍ୟ ରୂପରେ   ଦେଇବେ ଔଷଧ
ଅବଶ୍ୟ ସେ ମହାମତି ।
ପଣ୍ଡିତ ଜାତିର   ପକ୍ଷପାତୀ ହେବା
ଉନ୍ନତ ଜାତି ଲକ୍ଷଣ,
ବୁଝିଲେ ମୋ ଦୁଃଖ   ନିଶ୍ଚେ ତାଙ୍କ ହୃଦ
ହେବ କରୁଣା-ପ୍ରବଣ ।
କେବଳ ମୋ ଦୁଃଖ   ରାଜଦ୍ୱାରେ ଗାଇ
ନ ହୁଅ ବାବୁ ନୀରବ,
ପାଳିବାକୁ ଅଛି   ତୁମ୍ଭର ସକାଶେ
ତୁମ୍ଭର ବହୁ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ।
ଭାଇ ଭାଇ ମନ   ମିଶାଇ ପାରିଲେ
ବଳେ ମିଶିଯିବ ଦେଶ,
ସେଥିଲାଗି ବସି   ଭାବନା ନ କରି
କର୍ତ୍ତବ୍ୟେ ଲାଗ ନରେଶ !
ତୁମ୍ଭର ଏକତା   ମାତୃଭକ୍ତି ଦେଖି
ହୋଇଛି ମୁଁ ଆଶାନ୍ୱିତ,
କରୁଥାଅ କାର୍ଯ୍ୟ   ସେ ଭାବକୁ ଦୃଢେ
ହୃଦୟେ ରଖି ଜୀବିତ ।
ରଖିଥିବ ମନେ   ସବୁବେଳେ ବାପା,
ସଂହତି କାର୍ଯ୍ୟସାଧିକା,
ସଂହତି-ବଳରେ   ସକଳ ଉନ୍ନତି
ଜନା ପଣେ ହୁଏ ତଥା ।
ଶିକ୍ଷା ଉନ୍ନତିର   ପ୍ରଧାନ ସହାୟ,
ରଖି ସେଥିପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି
କୃଷିକ୍ଷେତ୍ର ପରି   ଗ୍ରାମେ ଗ୍ରାମେ କର
ବହୁ ବିଦ୍ୟାଳୟ ସୃଷ୍ଟି ।
ସହସ୍ର ଚେଷ୍ଟାରେ   ଘୁଞ୍ଚି ନ ପାରଇ
ଦେଶର ଯେ କୁସଂସ୍କାର,

ଶିକ୍ଷା ପ୍ରସ୍ତାବରେ   କରେ ଯିବା ସେତୁ
ନିଜକୁ ନିଜେ ସଂସ୍କାର ।
ଜାତୀୟ ସାହିତ୍ୟ   ଜାତିର ଜୀବନ
ଗୌରବ ବଳ ସମ୍ପଦ,
ଅବିଦ୍ୟା-ଭୁଜଙ୍ଗୀ   କାଳକୂଟରୁ ସେ
ତରଣି ଦେବାର ଗଦ ।
ନୈତିକ ସାହସ   ଆତ୍ମନିର୍ଭରତା
ସାହିତ୍ୟରୁ ହୁଏ ଜାତ,
ଆବାଲ୍ୟରୁ ପୋଷେ   ମାତୃଭାଷା ସେତୁ
ମାନବର ଭାବ ମାତ ।
ମାର୍ଜିତ ରୁଚିରେ   ମାର୍ଜିତ ଭାଷାରେ
ଲେଖାଅ ନବ ସାହିତ୍ୟ,
ମୁଦ୍ରିତ କରାଇ   କର ପ୍ରଚାରିତ
ପ୍ରାଚୀନ କାବ୍ୟ ସଙ୍ଗୀତ ।
ସୁପ୍ରତିଭାଶାଳୀ   ମୃତ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର
ପ୍ରତିଭାକୁ ପୂଜା କର,
ଆନର ପ୍ରତିଭା   ପୂଜା କଲେ ଯିବା
ପ୍ରତିଭା ବଢ଼େ ନିଜର ।
କୃଷିଶିଳ୍ପାଦିର   ଲୁପ୍ତ ଗୌରବ
ସମୁଦ୍ଧାରେ ହୁଅ ବ୍ରତୀ,
ଆପେ ଆପଣାକୁ   କରିବ ପ୍ରସ୍ତୁତ
ଜଣେ ଜଣେ କର୍ମଯତି ।
ତୁମ୍ଭର ପୂର୍ବଜ   ପୁରୁଷେ ଚଳାଇ
ସାଗର-ଗର୍ଭେ ସୁଲୁପ *
ବାଣିଜ୍ୟ ଉନ୍ନତି   ସାଧି ରଚିଥିଲେ
କର୍ମ-ଯାଗେ କୀର୍ତ୍ତି-ଯୂପ ।
ଗ୍ରାମେ ଗ୍ରାମେ ଗ୍ରାମ—   ସମିତି ବସାଅ
ଲଗୁ ଆତ୍ମୋନ୍ନତି-ଚର୍ଚ୍ଚା,
ବିଦେଶକୁ ଛାତ୍ର   ପଠାଇ ପଢ଼ାଅ
ଦେଇ ଯଥାଶକ୍ତି ଖର୍ଚ୍ଚା ।

ମୋ ପାଇଁ କଳ୍ପିତ   ସ୍ୱାର୍ଥ ତ୍ୟାଗ କରି
କାର୍ଯ୍ୟରେ ଯଗ ଲଗାଅ,
ପୂର୍ବପୁରୁଷଙ୍କ   କୀର୍ତ୍ତି-ଧର୍ମ-ଗାଥେ
ଭରତ ସଙ୍ଗୀତ ଗାଅ ।
ଜପ କର ସଦା   ଜନ୍ମଭୂମି ନାମ
ତାରକମନ୍ତ୍ରର ଜ୍ଞାନେ,
ସେହି ମନ୍ତ୍ର ପୁଣି   ଦିଅ ଗୁରୁରୂପେ
ଦେଶବାସୀଙ୍କର କାନେ ।
ଇତର ପକ୍ଷରେ   ଅନୁକରଣୀୟ
ପ୍ରଧାନଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟାବଳୀ,
ତୁମ୍ଭ ଦେଖାଦେଖି   ଅର୍ପିବେ ସମସ୍ତେ
ମାତୃପୀଠେ ସ୍ୱାର୍ଥବଳି ।
ତୁମ୍ଭେ ଯେଉଁ ପଥେ   ଚାଲିବ ସେ ପଥେ
ଚାଲିବେ ନିଶ୍ଚୟ ଜନେ,
ହେ ମୋ ପ୍ରିୟସୁତେ,   ଏହି କଥା ଏକା
ରଖିଥିବ ସଦା ମନେ ।
ଆନ ସୁତଗଣେ   ବୁଝାଇ କହିବ
ମୋହର ଦୁଃଖ ଯନ୍ତ୍ରଣା,
ନିଶ୍ଚୟ ଲଭିବ   ସିଦ୍ଧି, ସର୍ବେ ମିଳି
କଲେ କର୍ମ ଉପାସନା ।
ଯହୁଁ ନମ୍ରା ସତ୍ୱ   ଲଗିଲେ ସକଳେ
ମୋହପାଇଁ ଏକମେଳେ,
ଅଚିର ଭବିଷ୍ୟେ   ଶୋକତାପ ମୋର
ଦୂର ହେବ ଅବହେଳେ ।
ଅସାର ସଂସାରେ   ମାତୃସେବା ବ୍ରତ
ଅଟଇ ସାର କେବଳ,
ଏକାଧାରେ ତହିଁ   ମିଳେ ସର୍ବ ଯଜ୍ଞ
ସର୍ବ ତପସ୍ୟାର ଫଳ ।
ମାତୃଭୂମି-ସେବା   ସ୍ୱଭାବେ ମାନବ
ହୋଇଛି ମର୍ତ୍ତ୍ୟେ ପ୍ରେରିତ,

* ଗଞ୍ଜାମର କେତେ ଜଣ ପୂର୍ବତନ ରାଜା ଓ ଧନୀ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ଏକତ୍ରରେ ଜାହାଜ ଚଳାଉଥିଲେ । ସୋନାପୁର ସେ ସମୟରେ ବନ୍ଦର ଥିଲା ।

କପୋଳକଳ୍ପିତ   କଥା ନୁହେ ଏହା
ବେଦ-ଶାସ୍ତ୍ର-ପ୍ରମାଣିତ ।
ମାତୃଭୂମି-ମାତା   କଷ୍ଟ ଫେଡିବାକୁ
ନ ବଳାଏ ଯେଉଁ ମନ,
ସେହି ମୂଢ଼ ସିନା   କରେ ଜନ୍ମପିତା
ପାବନ ଆଜ୍ଞା ଲଙ୍ଘନ ।
ମାତୃଦୁଃଖ ଦେଖି   ନ ଦେଖିଲା ପରି
ରହେ ଯେବଣ ପାଷଣ୍ଡ,
ଇହ ପୂର୍ବଜନ୍ମ   ସୁକୃତ ତାହାର
ହୋଇଯାଏ ସବୁ ପଣ୍ଡ ।
ଥରେ ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା   ଜନନୀ-ସେବାରେ
ଲାଗି ନାହିଁ ଯାର ହସ୍ତ,
ହସ୍ତ ନୁହେଁ ତାହା,   ଅସାର ଅସାଡ଼
ଅଡ଼ଚଣା କାଠ ସତ ।
ମୋ ଅଙ୍ଗ ସଂଯୋଗ   ପାଇଁ ସ୍ୱର୍ଗପଦେ
କର ନମ୍ର ନିବେଦନ,
ତେବେ ହେଲେ ଦିନେ   ଟଳିବ ତାଙ୍କର
ନିଶ୍ଚେ କୃପା-ସିଂହାସନ ।
ମହୀରେ ଆଦର୍ଶ   ତାଙ୍କ ସ୍ୱର୍ଗନୀତି
ଦୁର୍ବଳର ପକ୍ଷପାତୀ,
ବଙ୍ଗ ସଂଯୋଗରୁ   ଅଧିକେ ବଢ଼ିଛି
ସେ ସ୍ୱର୍ଗନୀତି ସୁଖ୍ୟାତି ।
ଭଗ୍ନୀ ବଙ୍ଗଭୂମି   ସନ୍ତାପ ନାଶିଲେ
ଯେଉଁ କୃପା-ଅକୂପାର,
ଏ ସ୍ୱର୍ଗ-ସ୍ୱର୍ଗେଶ   ଶୁଣିବେ ଦୁର୍ଗର
ସଙ୍କଟୁ ମୋତେ ଉଦ୍ଧାର

ସେ ଭାଗ୍ୟ-ବନ୍ଦାଣି ତୋଳିଦେବେ ମୋର
ଶୃଙ୍ଖଳବଦ୍ଧ ଦେବାଳୟ,
ଦୀନା ଭିକାରୁଣୀ   ପ୍ରତି ଇଷ୍ଟ ଭିକ୍ଷା
ବାନ୍ଧିବେ ସେତୁ ନିଶ୍ଚୟ ।
ଯେତେ ଦିନଯାଏ   ମୋ ଅଙ୍ଗ ସଂଯୋଗ
ନ ହେବ ହେ ବାପଧନ,
ତତବଧି ତାଙ୍କ   ପାଶେ କରୁଥାଅ
ସବିନୟ ନିବେଦନ ।
ଆଉର କଥାଏ   ପାଳିବ ମୋହର
କର ସର୍ବ ସୁତ ପଣ,
ଏ ପୁଣ୍ୟ ଦିବସେ   ଠୁଳ ହୋଇ ଏଥି
କରୁଛ ମାତୃ-ପୂଜନ ।
ଏ ଦିନକୁ ପର୍ବ —   ଦିନ ରୂପେ ପାଳି
ପ୍ରତିବର୍ଷ ଉପବାସ
କରୁଥିବ ସର୍ବେ   ଯାବତ ମୋହର
ହୋଇ ନାହିଁ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଆଶ ।
ମାତାଙ୍କ ଶ୍ରୀମୁଖୁଁ   ଏ ଆଦେଶ ବାଣୀ
ବାହାରିବା ମାତ୍ରେ ସର୍ବେ
ଉଚ୍ଚାରିଲେ ହର୍ଷେ   କରଯୋଡ଼ି ସହ
ତଥାସ୍ତୁ ତଥାସ୍ତୁ ରବେ ।
ଜୟ ଜନ୍ମଭୂମି   ଜୟ ଜନ୍ମଭୂମି
ତହିଁ କହି ବାରମ୍ବାର,
କି ରାଜା କି ପ୍ରଜା   ମାତୃପାଦପଦ୍ମେ
ସାଷ୍ଟାଙ୍ଗେ କଲେ ଜୁହାର ।
ନଭେ ଥାଇ ଦେବେ   ଦୁନ୍ଦୁଭି ବଜାଇ
କଲେ ପୁଷ୍ପ ବରଷଣ,

ସଭା ଭାଙ୍ଗି ସର୍ବେ   ନିଜ ସ୍ଥାନେ ଗଲେ
ଭାଙ୍ଗିଗଲା ମୋ ସ୍ୱପନ ।

ବିଷାଦ-ବୀଣା

ପୀଡ଼ିତର ପ୍ରାର୍ଥନା

ଶୁଣିବ କି ଅନ୍ତର୍ଯ୍ୟାମି ! ଅନ୍ତର ବେଦନା,
ଜନ୍ମଦୁଃସ୍ଥ ପୀଡ଼ିତର କାତର ପ୍ରାର୍ଥନା ।
ମାନବ ଜୀବନେ ବାଲ୍ୟକାଳ ସୁଖମୟ,
ମୋ ପକ୍ଷରେ ବିଷମୟ ହେଲା ସେ ସମୟ ।
କଟାଇଲି ରୋଗ-ଶୋକ-ଦାରିଦ୍ର୍ୟେ ଯୌବନ,
ମୋର ଏ ଜୀବନ ସିନା ଜୀବନ୍ତ ମରଣ ।
କି କରିଛି ଅପରାଧ ପ୍ରଭୁ ମୁଁ ଏଭଳି,
କ୍ଷମାସିନ୍ଧୁ କ୍ଷମାକୁ ସେ ପଡ଼ିଲା କି ବଳି ?
କ୍ରମେ ଅଙ୍ଗପ୍ରତ୍ୟଙ୍ଗର କ୍ଷମତା ହରିଲ,
ଜୀବନ୍ମୃତ କରି ସୁଦ୍ଧା ତୁଷ୍ଟି ନ ଭଜିଲ ।
କହୁ ମର୍ମନ୍ତୁଦ ବ୍ୟଥା ଦେଉଅଛ ଆଣି
ଟାଣାଓଣି କି ତୁମ୍ଭ ହୃଦ ଗଢ଼ା ଚକ୍ରପାଣି ?
ତୁମ୍ଭ ଦତ୍ତ ଦ୍ରବ୍ୟ ତୁମ୍ଭେ କରୁଛ ଗ୍ରହଣ,
ତହିଁରେ ଦୁଃଖର ମୋର କି ଅଛି କାରଣ ?
ଜୀବନକୁ ଘେନିଗଲେ ସରିଯାନ୍ତା ସବୁ,
କରୁଛ କିପାଇଁ ତଳ ଏତେ କଲବଲ ?
ନ ଦେଇଣ ପ୍ରଭୁ, କଷ୍ଟ ସହିବା କ୍ଷମତା,
କ୍ଲେଶଭାର ଲଦିବା କି ଯୁକ୍ତିଯୁକ୍ତ କଥା !
ଆଉ ତାହା ସୃଷ୍ଟିରୁ ତ ମୁହିଁ ଆସି ନାହିଁ,
ତେବେ ମୋହୋ ପ୍ରତି ଏତେ ଅନାସ୍ଥା କିପାଇଁ ?
କୁପୁତ୍ର ହୁଅନ୍ତି ସିନା, ନ ହୁଏ କୁ-ପିତା,
ମାତ୍ର ତୁମ୍ଭେ ଜାଣୁଅଛ ହୁଏ ରୁଦ୍ର ଚିତା ।
ଦିଶୁଛି କି ପ୍ରଭୁ, ଏହା ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ସୁନ୍ଦର,
କିମ୍ବା ଏ ମନ ପରୀକ୍ଷା ଅପୂର୍ବ ସୁନ୍ଦର ।
ତୁମ୍ଭେ ତ ମୋ ପ୍ରାଣଗୁରୁ ଅଟ ବିଶ୍ୱନାହା,
ନ ଜାଣେ କି ପ୍ରଭୁ ତାହା ଶିଖିଛି ମୁଁ ଯାହା ।
ଯାହା ଶିଖିଅଛି ତାହା ତୁମ୍ଭ ଦତ୍ତ ଶିକ୍ଷା,
କି କରିବ ନିଜେ ନିଜ ବିଦ୍ୟାର ପରୀକ୍ଷା ।
ଯାହା ଇଚ୍ଛା କର, କିନ୍ତୁ ଏତିକି ପ୍ରାର୍ଥନା,
ନ ଘଟୁ ମୋ ସଦିଚ୍ଛାରେ ବାଧା ବିଡ଼ମ୍ବନା ।

ଆତ୍ମବିଳାପ

ଆହା ରେ ଦୈନ୍ୟ ମୋତେ କି କଲୁ ତୁହି,
ଶିରୀ ତୁଟିଲା ଦେଖୁଁ ତୋତେ ରେ ଛୁଇଁ ।
ଅଧୋଗତିର ମୂଳ ତୁ ମୋର ସିନା,
କ୍ଷଣେ କି ନ ଛାଡ଼ୁ ମୋ ସଙ୍ଗ ଜନା !
ଭାରତୀ ଅର୍ପିଥିଲେ କଳ୍ପନା ପାଣି,
ଚିତା ବହ୍ନିରେ ତାକୁ କଲି ମୁଁ ମାଟି ।
ସର୍ବଦା ଲଗାଇଲୁ ତୁହି ବିବାଦ,
ପୂଜିବି କେତେବେଳେ କଳ୍ପନାପାଦ ?
ଶୁଦ୍ଧ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ବାଣୀ ଦେଲେ ପରଖି,
କଲି ମୁଁ କଳଙ୍କିତ ପକାଇ ରଖି ।
ରେ ଦୈନ୍ୟ, ତୋଷ୍ଟିରେ ମୋ ତୁ ରନ୍ଧ୍ରଶନ
ସତତ ଦେଖାଉ ତୁ ମୋତେ ତର୍ଜନୀ ।
ଘେନ ଗୋ ବାଗୀଶ୍ୱରି ! ମୋ ପ୍ରଣିପାତ,
ପାଉଁଶେ ଘୃତ କିଆଁ ଢାଳିଲି ମାତ !
ବାନର ଗଲେ କିପା ରତନଦ୍ୱାର,
ମର୍ଯ୍ୟାଦା ବୁଝିବଟି ସେହୁ ତାହାର ?
ତବେ କି ରଖିବାକୁ ନ ଥିଲା ସ୍ଥାନ,
କଲି ଗୋବର ଗାଡ଼େ ରତ୍ନ ନିଧାନ !
କରିବ କିଏ ତୁମ୍ଭ ମାୟା କଳନା,
କେବଳ ତୁମ୍ଭ ମାୟା ତୁମ୍ଭକୁ ଜଣା ।

ପ୍ରାଣର ଜଣାଣ

ହେ ପ୍ରଭୁ ଦେବ ଭଗବତ,
ବହୁ ତୁ ମହିମା ମହତ ।
ତୋହର ପୂର୍ଣ୍ଣ-ପୂତ ଦୃଷ୍ଟି
ପାଳୁଛୁ ଏ ବିପୁଳ ସୃଷ୍ଟି ।

ତୁହି ଏ ବିଶ୍ୱ ଚରାଚର,
ତୋହର କଳ୍ପନା ସୁନ୍ଦର ।
ଅମୂର୍ତ୍ତ ହୁହେଁ ସେ କଳ୍ପନା,
ଧରୁଛି ମୂର୍ତ୍ତି ଷୋଳଅଣା ।

ଶିଳ୍ପୀର ଅନନ୍ତ ପ୍ରତିଭା
ଏହାରେ ବିସ୍ତାରୁଛି ବିଭା ।
ବିଶ୍ୱ ତୋହର ତୁ ବିଶ୍ୱର,
ପ୍ରକାଶ ଅଦ୍ଭୁତ ସୁନ୍ଦର ।

ଜଳ ଅନଳ ତୋର ଶକ୍ତି
ନୀରବେ କରେ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି ।
କରୁଛୁଁ ନିତ୍ୟ ତୁ ସର୍ଜନା,
ନ ମେଣ୍ଟେ ବିଶ୍ୱ ବାସନା ।

ଭାସ୍କରଚନ୍ଦ୍ର ତୋ ନୟନ,
ପବନ ଶ୍ୱାସ ସନାତନ ।
ତୁ ମହାସୂକ୍ଷ୍ମ ମହାସ୍ଥୂଳ,
ଶାଶ୍ୱତ କୈବଲ୍ୟର ମୂଳ ।

ଅବିଦ୍ୟା ଖଣ୍ଡି ବିଶ୍ୱନାଥା,
ଦେଖାଅ ସତ୍ୟ ଧ୍ରୁବ ପନ୍ଥା ।
ବସି ମୋ ପ୍ରାଣେ ନିରନ୍ତର,
ଶିଖାଅ ମଙ୍ଗଳ ମନ୍ତର ।

ଗୀତା

ପରମ ସହଚରୀ ତୁହି ଲୋ ଗୀତା,
ଆବାଲ୍ୟ ହୋଇଛୁ ମୋ ହୃଦୟେ ସ୍ଥିତା ।
ବିଧାତା ମୋ ସହିତେ ତୋତେ ପେଲୁଣି,
କରି ଦେଇଛି ଚିରସଙ୍ଗିନୀ ପୁଣି । ୧ ।
ଶୋଷିଲୁ ତୁହି ମୋର ଜୀବନ ବଳ,
ଇଚ୍ଛାକୁ କ୍ରମେ କ୍ରମେ କଲୁ ଦୁବଳ ।
ଦୁଃଖ ଦହନେ ପୁଣି ସଦା ସନ୍ତୁଳ
ରଖିଛୁ କରି ମୋତେ କ୍ରୀଡ଼ାପିତୁଳ । ୨ ।
ଅସହ୍ୟ ହୁଏ ଯେବେ ତୋ ଆକ୍ରମଣ,
ପଶେ ମୁଁ ମାତୃଭାଷା ପଦେ ଶରଣ ।
ଟାସୋରେ ତୋ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଭାଙ୍ଗ ଆଶ୍ୱାସେ,
ଜବା ସ୍ୱଗୃହେ ଜମ୍ବା ଦୂର ପ୍ରବାସେ ! ୩ ।
ଔଷଧ ନ ପାରିଲା ତୋତେ ଶାସନ,
ଭବେ ଦୁର୍ଜ୍ଜୟା ତୁହି ଯଥା ଅଶନ ।
ପରନ୍ତୁ ଏକା ଭାଷା ଜନନୀ ପାଶେ,
ଦୂର୍ବ୍ଭ ଦୁଷେ ସିନା କୁଶଳ ଶାସେ । ୪ ।
ପଶ୍ଚାତ୍ତେ କଲୁ ବହୁ ହିତ ମୋହର,
ତୋ ଅଭିଶାପ ହେଲା ମୋ ଭାଗ୍ୟ ବର ।
ଲଗାଇ ନ ଥିଲେ ତୁ ଚିରବିବାଦ,
ଲଭନ୍ତି କାହୁଁ ମୁହିଁ ଭାରତୀ-ପାଦ ।

ସତେ କି ଅଛୁ ?

ସତେ କି ବିଧାତା ତୁହି ଅଛୁ ଏ ସଂସାରେ,
ଥିଲେ କି ହେ ଦୟା ମାୟା ନାହିଁ ତୋହଠାରେ !
ଦୁଃଖୀକି ଦେଉଛୁ ଦୁଃଖ ଦୁଇ ହାତେ ବାନ୍ଧି,
ଦୁଃଖ-ଧନେ ରଖିଛୁ ତା ଭଣ୍ଡାର ପୂରାଇ ।
ଧର୍ମଭୀରୁ ଜୀବ ଯେ ପାପେ ସଦା ଡରେ,
ସବୁ ରୋଗ ଶୋକ କଷ୍ଟ ତାହାରି ଭାଗ୍ୟରେ !
ଖୁଲିବ ଅବାଟେ ଯେଉଁ କଠୋର ନିର୍ଦ୍ଦୟ,
ଜଗତେ ସେ ଭାଗ୍ୟଧର ଚିର ନିରାମୟ ।

ଏହା କେଉଁ ପ୍ରଭୁପଣ ଅପକ୍ଷପାତତା,
ଏ ବିଶ୍ୱରେ ପର ତୁହି ନିଜଗତ ପିତା ।
କପର ତୁ ସବୁ ଦୁଃଖି-କାତର-ଆରତ,
ଅବା ଧନୀ ଦୁଃଖି-ଦୁଃଖ-ଉପେକ୍ଷା-ନିରତ ।
ଦୁଃଖୀର ଉତପ୍ତ ଅଶ୍ରୁ, ତୋ ପଦ-କମଳ
ସ୍ପର୍ଶିଲେ ଲାଗେ କି ତାହା ଚନ୍ଦନୁ ଶୀତଳ ?
ଦୁଃଖୀ ତ ସବୁରି ଦୁଃଖ ସହିବ ସମାନ,
ମାତ୍ର ତହିଁ ତୁଟିବ ତୋ କେଉଁ ଅଭିମାନ ?
ଏତେ ଯାର ହୃଦ୍‌କୂଟ, ଏତେ ଯେ ନିର୍ଦ୍ଦୟ,
ପ୍ରଭୁ ବୋଲି ଡାକିବାକୁ ତାକୁ ଲାଗେ ଭୟ ।
ଥାଆନ୍ତା ଯଦ୍ୟପି କେହି ତୋ ପରେ ମାଲିକ,
ବୁଝନ୍ତା ସେ କେତେ ବଡ଼ ତୁ ଐନ୍ଦ୍ରଜାଲିକ ।

—*—

ମୋର ଅଭାବ

ଅଭାବ-ସଙ୍ଗୀତ ପ୍ରତ୍ୟେ କେ ଗାଉଛି ପ୍ରାଣେ
ନବୀନ ନୀରବ ଛନ୍ଦେ, ଅଶବ୍ଦ ବାଣୀରେ,
ତାହିଁ, କି ଅଭାବ ମୋର, ମୁହିଁ ତା ନ ଜାଣେ,
ତଥାପି ଉଠାରେ କିଏ "ଅଭାବ" ଅର୍ଥୀରେ ?
ରହି ନାହିଁ ଉପବାସ କେବେ କେଉଁ ଦିନ
ଅନ୍ନାଭାବେ, ବସ୍ତ୍ରାଭାବେ ଉଲଗ୍ନ ଘଡ଼ିଏ,
ନୁହେଁ ମଧ୍ୟ ଆତ୍ମବନ୍ଧୁ ପରିବାରହୀନ,
ତଥାପି ନିସ୍ୱନ ଶୋକ ଉଠାଉଛି କିଏ ?
କେଉଁଆଡ଼େ ଅପୂର୍ଣ୍ଣତା ଦେଖୁ ନାହିଁ କାହିଁ,
ମାତ୍ର ହରି, ଦେଇ ନାହିଁ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ତ ମତେ,
ସେହି ତ ଅଭାବ ତହିଁ ବଳ ଆନ ନାହିଁ,
ନ ପାଇଲେ ତାହା, ତୃପ୍ତି ନାହିଁ କେଉଁ ମତେ ।
ସେହି ମୋର ଜୀବନର ଅତୃପ୍ତ ପିପାସା,
ସେହି ମୋ ଅନ୍ତରତମ ଆକାଙ୍କ୍ଷାର ଆଶା ।

—*—

ମା

ପାଷାଣି, କାହିଁରେ ଗଢ଼ା ତୋହର ହୃଦୟ,
କ୍ଷଣକେ ତୁ ଦୟାସିନ୍ଧୁ କ୍ଷଣକେ ନିର୍ଦ୍ଦୟ ।
ମାନବ ଦୁର୍ବଳମତି ସ୍ୱଭାବେ ଉଚ୍ଛ୍ୱାସ,
ଦେଉଛୁ ତୋ ପ୍ରତି ଆଣି ତୁହି ଅବିଶ୍ୱାସ ।
କେତେବେଳେ ଭୁଞ୍ଜାଉଛୁ ଗୋଲ ଛେନାଗୁଡ଼େ,
ଚଢ଼ାଇଦେଉଛୁ କେବେ ଗାଲରେ ଚାପୁଡ଼େ ।
ସ୍ନେହବୋଳା ସେ ଶାସନ ଆହା କି ମଧୁର,
ମାତୃହୃଦ ସୁଧାଭାଣ୍ଡ, କପଟ ନିଷ୍ଠୁର ।
ରୋଗ ଶୋକ ଦାରିଦ୍ର୍ୟକୁ ନାହିଁ ମୋର ଭୀତି,
ଯେବେ ଦେବୁ ଶିରୋଧାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିବି ନିତି ।
ଏତିକି ମାଗୁଣି ମାତ୍ର ତୋ ପାଦକମଳେ,
ନିକ୍ଷେପିବୁ ନାହିଁ ଅତି-ବାସନା-ଅନଳେ ।
ସତ୍ୟ ସାଧନରୁ ଛଳେ ନ ଟଳିବ ମତି,
କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ପୂଜାରେ ଯେହ୍ନେ ନ ଘଟୁ ବିରତି ।

—*—

ଶୋକତପ୍ତ ମନ ପ୍ରତି

କାହିଁପାଇଁ ସଦା
ଘାଣ୍ଟି ହେଉଛୁ ରେ ମନ,
ଏହା ସିନା ତୋର
ବାତୁଳତାର ଲକ୍ଷଣ ।
ପିତା ମାତା ଘେନ
ଚିରକାଳ କେଉଁ ନର,
କେ କାହିଁ ଦେଖିଛି
କରିଛି ସଂସାରେ ଘର ?
କାହାର ତୁ ଭବେ
ତୋହୋର କିଏ ଏ ଭବେ,
ନ ଦେଖୁ କିପାଇଁ
ଜ୍ଞାନ-ଚକ୍ଷୁ ମେଲି ଏବେ ।
ଏ ସଂସାର ସିନା
ମହା ପ୍ରଦର୍ଶନୀ ହାଟ,

ସଉଦା ସରିଲେ
ଆସ୍ତିବେ ଜନେ ସ୍ୱବାଟ ।
ଏ ଭବେ ସକଳ
ପରିଜନ ସମାଗମ,
ଦିବା ଅବସାନେ
ପାନ୍ଥଧାମେ ପାନ୍ଥସମ ।
କରନ୍ତି ବିଶ୍ରାମ
ଏକତ୍ରେ, ପାହିଲେ ସ୍ୱଭ,
ସର୍ବେ ନିଜ ନିଜ
ଅଭୀଷ୍ଟ ଦିଗେ ଯାଆନ୍ତି ।
ଯାହାକୁ ବୋଲୁ ତୁ
ଜନମ ପୁଣି ମରଣ,
ସେ ସିନା ଆତ୍ମାର
ବସନ ପରିବର୍ତ୍ତନ ।
ଭାଙ୍ଗିଦେଇ ଯଥା
ମାନବେ ଜୀର୍ଣ୍ଣମନ୍ଦିରେ
ନବସଜ୍ଜ ନବ—
ମନ୍ଦିର ଗଢ଼ି ତହିଁରେ ।
ସେହିପରି ଆତ୍ମା
ଭ୍ରମେ ଘଟୁଁ ଘଟାନ୍ତର,
ଯୁଗେ ଯୁଗେ ସେହୁ
ଅଜର ଚର ଅମର ।
ହୋଇଗଲେ ନଷ୍ଟ
ସାପକାଣ୍ଡ ପୁଟ୍‌ଭଜ,
ତନ୍ମଧ୍ୟସ୍ଥ ସର୍ପ
ନ ହୁଏ ନଷ୍ଟ ଯେସନ,
ତେସନ ଏ ଦେହ
ନଷ୍ଟ ହେଲେ ବାରମ୍ବାର,
ହୁଏ ନାହିଁ ତହିଁ
କାହିଁକି ସେ ଆତ୍ମାର ।
ଜନ୍ମ ମୃତ୍ୟୁ ଖାଲି
କଳ୍ପନା ରୂପ ଗ୍ରହଣ,
ବିମୋହିତ ହେବା
ତହିଁରେ କେଉଁ କାରଣ ?
ଏହା ଜାଣି ମନୁଁ
ପରିହର ଶୋକ-ପୀଡ଼ା,
ଶୋକ ସିନା ବୋଝ
ଉପରେ ନଳିତା ତାଡ଼ା ।
ହରି ପାଦପଦ୍ମେ
କର ଦୃଢ଼ ଚିତ୍ତେ ଲୟ,
ବହିବେ ମଙ୍ଗଳ
ଯେଣୁ ସେ ମଙ୍ଗଳମୟ ।

—o—

ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ପ୍ରତି ଆତ୍ମନିବେଦନ

ଅଧିକ କି ନିବେଦିବି ହେ ଜଗତସ୍ୱାମି,
ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଅଜଣା କିବା ଅଛି ଅନ୍ତର୍ଯ୍ୟାମୀ ।
ଜାଣ ତ ସକଳ ନାଥ ଅନ୍ତରବେଦନା,
ତେବେ କିପାଁ ଅଜାଣନ୍ତି ପୂର୍ଣ୍ଣ ର ଯାତନା !
ଜାଣିଥାନ୍ତି ଆଗୁଁ ଯେବେ ମୋ କପାଳ ଫଟା,
ସାଧେ କି ମୁଁ ହୋଇଥାନ୍ତି ଏତେ ହୃଟହୃଟା !
ସଂସାରେ ତ କେହି ମୋର ବାର୍ଦ୍ଧି ଥିଲେ ନାହିଁ,
ତୁମ୍ଭେ ସିନା ପେଷିଲକୁ ଆସିଥିଲ ଧାଇଁ ।
କାହିଁ ତୁମ୍ଭ ଆଦେଶ ତ ପାଳି ନାହିଁ କେହି,
ଭୁଲିଯାଇ ସେ ଆଦେଶ ଭୁଚ୍ଛାରେ ବସିଛି ।
ପୁଣି ଥରେ ଯେବେ ମୋତେ ନ ଦେଲ ଦେଖାଇ,
ତେବେ ମିଛେ ରଖିଅଛ ପ୍ରାଣେ କାହିଁପାଇଁ ?
ଖପା ହୋଇଅଛ ପରା ସେବକେ ବିଶେଷ,
ଭ୍ରମେ ନ ପାଳିଲି ଯେଣୁ କଲ୍ୟାଣ ଆଦେଶ ।
ଥରେ ଅଧେ ଉପଦେଶ ଭୁଲିଗଲେ ସୃଷ୍ଟେ,
ଗୁରୁ କି ଶିଖାନ୍ତି ନାହିଁ ପାସୋରିବା ପାଠ ?
ତୁମ୍ଭେ ତ ଜଗତଗୁରୁ ନ ଜାଣ କି ତାହା,
ଆଉ ଥରେ ଭଲ ହୁଡେ ଉଇଁ ତଦ୍ବାହା,

ଶିଖାଅ ହେ ନାଥ ଆଦେଶ ପାଳିବି ତୁମ୍ଭର,
ନ ଦେଖାଅ ପଣ୍ଡିତଙ୍କୁ ଆଉ ଏତେ ଡର ।
ଆଶାର କୁହୁକେ ଭୁଲି ବୁଲି ଏଠି ସେଠି
କେତେ କାଳ ଯାଏ ଆଉ ଖଟିଥିବି ବେଠି ।
ଜଟିଳ କର୍କଶ ପଥେ ପଡ଼ିଲିଣି ଥକି,
ଆଉ ମୋତେ କର ନାହିଁ ଦୁଃଖର ଗହକି ।
ସମଦର୍ଶୀ ବୋଲି ତୁମ୍ଭେ ଜଗତେ ବିଖ୍ୟାତ,
ତେବେ ମୋହ ପକ୍ଷେ କିପାଁ ଏତେ ପକ୍ଷପାତ ।
କରୁଣାଭଣ୍ଡାର ପରି ଅକ୍ଷୟ ତୁମ୍ଭର,
ତେବେ କିପାଁ ବାଣ୍ଟିବାରେ ଥରୁଅଛ କର ।
କାହା ପକେ ଦିଅ ମଣ୍ଡା ଗଣ୍ଡା ଗଣ୍ଡା ବାଢ଼ି,
କା ମୁଖେ ମାଣ୍ଡିଆ ଜାଉ ଦେଉଛ ଅଜାଡ଼ି ।
ଦେଖ ପ୍ରଭୁ କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି ଫୁଲିଲଣି ଆଖି,
କେଉଁ ପଞ୍ଚରୁଷ ଅବା ନାଶି ନିରମାଖି ।
କୃପାସିନ୍ଧୁ ନାମ ତବ ଜଗତେ ବିଦିତ,
କିନ୍ତୁ ମୋହ ପକ୍ଷେ ତାହା ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିପରୀତ ।
ଭ୍ରାନ୍ତିର ଯଦ୍ୟପି ଦଣ୍ଡ କଠୋର ଏସନ,
ତେବେ କିପାଁ ଦେଲ ଭୁଲ ଦରଘଣ୍ଟା ମନ ।
ଗନ୍ତାଘରୁ ତାହା କି ମୁଁ ଆଣିଥିଲି ବାଛି,
ତୁମ୍ଭେ ସିନା ବଳେ ବଳେ ଦେଇଥିଲ ଯାଚି ।
ତୁମ୍ଭ ଦତ୍ତ ଦ୍ରବ୍ୟ ଯେବେ ଖାଣ୍ଟି ହେଲା ନାହିଁ,
କେଉଁ ଯୁକ୍ତି ବଳେ ହେବି ଦାୟୀ ସେଥିପାଇଁ ।
ଅକୂଳ ସାଗରେ କେଣେ ଦିଶୁ ନାହିଁ କୂଳ,
ଜୀବନ-ତରଣୀ ତହିଁ ହେଉଛି ଆକୁଳ ।
କାଳ-ବିଷ-ଭଉଁରୀ ଦେଖି, ଭାବି ଭବିଷ୍ୟତ,
ଭୀତ ଝଞ୍ଜା-ତରଙ୍ଗର ଗର୍ଜନେ ସତତ ।
ସୁବୁଦ୍ଧି-ଶାରୀକୁ ମୋର ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା-ମାର୍ଜାର,
ଲାଙ୍ଗୁଳ ଫୁଲାଇ ଝାମ୍ପୁଅଛି ବାରମ୍ବାର ।
ସଙ୍କଟେ ସହାୟ ହୋଇ ନାଶ ଦୁହୁଁ ଦୁଖ,
ଆର୍ତ୍ତତ୍ରାଣ ନାମ ତବ ହେଉ ହେ ସାର୍ଥକ ।
ଡାକି ଡାକି ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ତ ତଣ୍ଟି ଗଲା ଫାଟି,
ଆଉ ମୁଁ ପାରିବି ନାହିଁ ଏତେ କରି ପାଟି ।

ନମ୍ରର ହୁଅନ୍ତ ଯେବେ କି ଥିଲା ଅଉ କି,
କରନ୍ତି ଗୁହାରି କିପାଁ କପାଳେ ନ ଠୁକି ?
ମାତ୍ର ଦେଖୁଅଛି ତୁମ୍ଭ କରୁଣା ସଂସାରେ,
ବ୍ୟାପି ରହିଅଛି ସଦା ସମୀର ପ୍ରକାରେ ।
ଅନନ୍ତ କରୁଣାମୟ ହେ ଦେବ-ଶ୍ରେଷ୍ଠେ,
ମାତ୍ର ଭାଣ୍ଡପାତ୍ର ଯଥା କୁମ୍ଭକାର ହାତେ ।
ଅତଏବ ନିର୍ଦ୍ଦୟ ବା ବୋଲିବି କେମନ୍ତେ,
କିଏ ଅବା ମୋ କଥାରେ କରିବ ପରତେ ।
ତୁନି ହେଲି ଏବେ ପ୍ରଭୁ, ଯାହା ଇଚ୍ଛା କର,
ହେଉ ପଛେ ଯେତେ ହାନି ନ ହେବି କାତର ।
କିନ୍ତୁ ଦେବ, ଏକ ଭିକ୍ଷା ମାଗୁଛି ପୟରେ,
ଅକାଡ଼ ଅଭାବଯାକ ପଛେ ମୋ ଭାଗ୍ୟରେ;
ମାତ୍ର ମିଳୁଥାଉ ତୁମ୍ଭ ପ୍ରେମାମୃତ ପାନ,
ଏହା ବିନା ମାଗୁଣି ମୋ ନାହିଁ କିଛି ଆନ ।

——*——

ହତାଶର ଆଶା

ସବୁବେଳେ କାର୍ଯ୍ୟବ୍ୟସ୍ତ, ନାହିଁ ଅବକାଶ,
ପେଟପାଇଁ ହୋଇଛି ମୁଁ ଦାସଙ୍କର ଦାସ ।
କୃତକାର୍ଯ୍ୟ ସଂଖ୍ୟା ଯେବେ କରେ ଆପଣାର,
ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗେ ଦେଖେଁ ଖାଲି ଘୋର ଅନ୍ଧକାର ।
ଅପରର କାର୍ଯ୍ୟାବଳୀ ତାରକା ସମାନ,
ମୋ ନେତ୍ର ଅଗ୍ରତେ ଆସି ହୁଏ ଦୀପ୍ତିମାନ ।
ନ ଦେଖିଣ ଆତ୍ମକାର୍ଯ୍ୟ ଦୀର୍ଘଶ୍ୱାସ ଛାଡ଼େଁ,
ଭାବେଁ ମୋର କାର୍ଯ୍ୟଗୁଡ଼ା ଗଲା କେଉଁଆଡ଼େ ।
ଏତେ କରୁଅଛି ନିତି ଚୁଣ୍ଡାଇ ପୁଣ୍ଡାଇ,
ତାହିଁ ତାର ସତ୍ତା କିଛି ଦେଖାଯାଉ ନାହିଁ ।
ବୁଝିଲି ବୁଝିଲି କାର୍ଯ୍ୟ ନ ଯିବ ମୋ ଦେଖା,
ବୃଥା ସିନା ଲେଖୁଥିଲି ଆକାଶରେ ରେଖା ।
ପର ପାଇଁ ମହାଜନେ ସଦା ଥାନ୍ତି ଧାଇଁ,
ମୋର ପରିଶ୍ରମ କିନ୍ତୁ ଏକା ନିଜ ପାଇଁ ।

ସ୍ୱାର୍ଥପରାୟଣ ହୋଇ କଟାଇଲି ଦିନ,
ସଂସାରରେ କେହି ମୋର ନ ରହିଲେ ଚିହ୍ନ ।
ଏହି ଅନୁତାପାନଳ ଜଳି ଗରେ ସଦା
ହୁତାଶ-ପାଉଁଶେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଦଗ୍ଧ ହୃଦ-ପଦ୍ମ ।
ମହାଜନ ସତ୍ପ୍ରସାଦ ଲଭି ଏ କାଳରେ
ଶୁଷ୍କ ଆଶା-ଲତା ମୋର ଜଅଁଳିଲା ଗରେ ।
ମନ୍ତ୍ର-ଜଳେ ଦେଖାଗଲା ବିଦ୍ୟୁତ ବିଳାସ,
ଭରିଲା ମୋ ମୃତପିଣ୍ଡ ଲଭି ଜୀବନ୍ୟାସ ।
ଭାବିଲି ମୁଁ ସତେ କିଛି କରିଛି କି କାମ,
ଜାଣିଁ ଜାଣି କିଛି ନାହିଁ, ଭ୍ରମ ଭ୍ରମ ଭ୍ରମ ।
ତେବେ ଯଦି ନ ଭାଙ୍ଗିଲା ତାହାର ସନ୍ଦେହ,
ଜଳୁଥିବ ଜାଣି, ଥିବ ଯେତେ ଦିନ ଦେହ ।

ପ୍ରାଣ-ବୀଣା

ବାଜ ବାଜ ବୀଣା ବାଜ ଉଚ୍ଚସ୍ୱରେ
ଉଠାଇ ମୂର୍ଚ୍ଛନା ମଧୁରଭର,
ତେବେ ମୁଁ ମାଗିବ ପୁରୁଣା ଭାରରୁ
ଛାଡ଼ିଯିବ କାଳେ ମାଡ଼ୁଛି ଡର ।
ନ ବାଜ ଯେବେତେ ବାଜ ରେ ପଞ୍ଚମେ
କର ପରିତୃପ୍ତ ଶ୍ରୋତା-ଶ୍ରବଣ,
ନ ବାଜିବୁ ଯେବେ ଅବାଧ୍ୟପଣରେ
ସହିବୁ ରଞ୍ଜିନ ତୀବ୍ର ଘର୍ଷଣ ।
ଛିଡ଼ିଗଲେ ତୋର ଜୀର୍ଣ୍ଣ ଶୀର୍ଣ୍ଣ ତାର
ମାଟିରେ ଯିବ ତୋ ସତ୍ତା ମିଳାଇ,
ସବୁ ଆସୁଅଛି ପଶ୍ଚିମ ଜୀବନ
ଅନା ଅନା ଥରେ ପଛକୁ ଚାହିଁ ।
ବେଳ ଥାଉଁ ଥାଉଁ ହୁଅ ସଜାଗତ
ନ ମଣ ରେ ଆଉ ହେଳକୁ ପିତା,
ଗାଇ ଯା ଗାଇ ଯା ପ୍ରାଣମୟ ସ୍ୱରେ
ଆଜୀବନ ପୋଷା ଆଶା-କବିତା ।
ନଅ ରେ ମେଣ୍ଟାଇ ମନ ଆରମାନ
ଧରି ଜନ-ସେବା ପାବନ ବ୍ରତି,
ମିଶିଯିବ ମୂର୍ତ୍ତି ମହାକାଳମୀରେ
ଭାସୁଥିବ ସଦା ସୁଗୁଣ ସ୍ମୃତି ।

ଶୋକ-ଗାଥା

ହାହାକାର

(ମହାମାନ୍ୟ ସପ୍ତମ ଏଡୋୟାର୍ଡ଼ଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁପଲକ୍ଷେ)

ମହାଶୋକ-ହିମବନ୍ୟା ସମ୍ରାଟ ମୃତ୍ୟୁର
ପ୍ଲାବିଲା ଅକସ୍ମାତ ସର୍ବ ମର୍ତ୍ତ୍ୟପୁର,
କିଛି ପୂର୍ବାଭାସ ନାହିଁ,
ଅକାଳ ତଡ଼ିତ ଥିଲା ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନରେ ଚାହିଁ । ୧ ।

ଆଚମ୍ବିତେ ଭାଙ୍ଗି କିବା ପଡ଼ିଲା ଆକାଶ,
ବିସର୍ଜେ ଧରଣୀ ଶୋକ-ସନ୍ତପ୍ତ ପ୍ରଶ୍ୱାସ,
ଗ୍ରୀଷ୍ମ ବାତ ଛଳେ ତାହା
ସ୍ଥାବର ଜଙ୍ଗମ ସର୍ବେ ସନ୍ତାପିଲା ଆହା ! ୨ ।

ଧରଣୀର ଏକ ପ୍ରାନ୍ତୁ ଅନ୍ୟ ପ୍ରାନ୍ତଯାଏ
ପ୍ରାର୍ଥନା ନୟନେ ଯାହା ମୁଖେ ଚାହିଁ ଥାଏ,
ଶୁଣି ଆଶ୍ୱାସନା-ବାଣୀ
ଆଶା-ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣରେଖା ହୃଦେ ହୋଇଯାଏ ଟାଣି । ୩ ।

କରୁଣା-କୋମଳ ନ୍ୟାୟ ଯାହାଙ୍କ କରତେ
ବାନ୍ଧୁଥିଲା ଶାନ୍ତି-ମୈତ୍ରୀ-ସୂତ୍ରେ ଏ ଜଗତେ,
ସେହି ଭାରତ-ଈଶ୍ୱର
ଏଡୋୟାର୍ଡ ତେଜି ଗଲେ ବିଶ୍ୱ ନଶ୍ୱର । ୪ ।

ଆଜିତେ ଭାରତ ଗାହେ ଶୋକ ହାହାକାର,
ବେଳାପଦେ ପିଟେ ମଥା ନୀଳ ପାରାବାର,
କିବା ଦିଗଙ୍ଗନାଗଣ
ଶିଶିରାଶ୍ରୁ ମୁଞ୍ଚି ଆହା କରନ୍ତି କ୍ରନ୍ଦନ । ୫ ।

ଉଦୀଚୀ କହିଲା କାନ୍ଦି ଅବାଚୀକୁ ଗରେ,
ନାହାନ୍ତି ସମ୍ରାଟ ଆହା ଆଉ ଲୋ ମର୍ତ୍ତ୍ୟରେ,
ପ୍ରାଚୀକି ଗେ ସେହିପରି
କହିଲା ଦାରୁଣ ଖେଦେ ବାରୁଣୀ ସୁନ୍ଦରୀ । ୬ ।

କୋଟି କୋଟି କଣ୍ଠୁ ଆଜ ହାହାକାର ଧ୍ୱନି,
ଉଠି ରବି-କର ସହ ବ୍ୟାପିଛି ଅବନୀ,
ପଶୁ ବିହଙ୍ଗମକୁଳ,
କ୍ଷୁଧାତୃଷା ତେଜି ସର୍ବେ ବିଷାଦେ ବ୍ୟାକୁଳ । ୭ ।

ନୃପତି-ମୁକୁଟମଣି ବ୍ରିଟିଶ-କେଶରୀ,
ନ୍ୟାୟ ଧର୍ମେ ଥିଲ ତୁମ୍ଭେ ଯୁଧିଷ୍ଠିର ପରି,
ତୁମ୍ଭେ ନ ଦେଇ ଜନମ,
ପାଳୁଥିଲ ପ୍ରଜାପୁଞ୍ଜେ ଜନ୍ମଦାତା ସମ । ୮ ।

ହରାଇ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଆଜି ସମସ୍ତ ଧରଣୀ
ଝୁରୁଛି ନିର୍ବେଦେ ଯଥା ମଣିହରା ଫଣୀ,
ସରି ସ୍ନେହ କୃପା ତବ,
ଶୋକଜଳେ ପୂରିଉଠେ ହୃଦୟ-ଅର୍ଣ୍ଣବ । ୯ ।

ହରିଲା ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ସିନା କାଳ ସର୍ବହର,
ମାତ୍ର ତୁମ୍ଭ ଗୁଣଖ୍ୟାତି ଚିର-ଅନଶ୍ୱର,
ତାହା ଧରଣୀ ବକ୍ଷରେ,
ରହିଲା ଖୋଦିତ ହୋଇ ଅମର ଅକ୍ଷରେ । ୯ ।

—✽—

ସ୍ୱର୍ଗବାସ

(ମହାମାନ୍ୟ ସପ୍ତମ ଏଡୋୟାର୍ଡଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ-ଉପଲକ୍ଷେ)

କପାଇଁ ସୃଷ୍ଟି ଆଜି ଦିଶେ ମଳିନ,
ମଳିନ ଦିଗଙ୍ଗନା ମୁଖ-ନଳିନ,
ବହୁଛି କପାଁ ଶୋକ-ନିର୍ଘାତ ବାତ,
କି ଦୁର୍ବିପାକ ଆହା ହେଲା ସମ୍ପାତ । ୧ ।
ଦିଶେ ଆକାଶ କପାଁ ଏତେ ଭୀଷଣ,
ନକ୍ଷତ୍ର ବିନା ମେଘେ ଛାୟାର୍ପଣ,
ନିଶାରେ ଅପ୍ରସନ୍ନ ଚନ୍ଦ୍ରମଣ୍ଡଳ,
ପାଣ୍ଡୁର ଦିଶୁଛନ୍ତି ତାରକାଦଳ । ୨ ।
ସିନ୍ଧୁ-ମେଖଳ ଶ୍ୱେତଦ୍ୱୀପସମ୍ବଳ,
ଦୀନ ଭାରତ ଆଶା-ଭରସା-ସ୍ଥଳ,

ଇଂରାଜ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ସୌଭାଗ୍ୟ-ଶଶୀ,
ବୁଡ଼ିଲେ ମହାମୃଖେ ବିଲେପି ମସୀ । ୩ ।
ସେ ମହାମୃତ୍ୟୁଶୋକ ଭୀମ ଲହରୀ
ସହସା ସୌଦାମିନୀ ବେଗେ ସଞ୍ଚରି,
ବୁଡ଼ାଇ ଦେଇଅଛି ହର୍ଷ-ତରଣୀ,
ଶୋକେ ବିବଶା ଆହା ତହୁଁ ଧରଣୀ ! ୪ ।
କରୁଣ ହାହାକାର କୋଟି କଣ୍ଠରୁ
ଉଠି ଝଙ୍କାଏ ନୀର ନେତ୍ର-ନିର୍ଝରୁ,
ରାଜା, ପରଜା, ଦୀନ, ଭିକାରୀ, ଲାଟ
ସମସ୍ତେ ଆଜି ଏକ ଗୁହାଳୀ ଗୋଠ । ୫ ।
ଶୋକ-ଗୁରୁଙ୍କ ଶିଷ୍ୟ ସ୍ପୃହିବା ନରେ
ପଢ଼ନ୍ତୁ ଶୋକ-ଶ୍ଳୋକ ଶୋକଛନ୍ଦରେ,
କିଏ ସେ ଶୋକ ଧୈର୍ଯ୍ୟ-ବନ୍ଧନୀ କାଟି,
ଦାରୁଣ ଦୁଃଖେ ଯାଏ ହୃଦୟ ଫାଟି । ୬ ।
ବହୁ ରାଜନ୍ୟବୃନ୍ଦେ ସଂପୂଜ୍ୟମାନ,
ଭାରତବାସକେ ପୂର୍ଣ୍ଣଶଶୀ ସମାନ,
ବର୍ଣ୍ଣିବ କିଏ ତାଙ୍କ ଗୁଣ ବଚନେ,
ଅକ୍ଷମ ସାରସ୍ୱତୀ-ବାଣୀ ବର୍ଣ୍ଣନେ । ୭ ।
ବିଶ୍ୱ-ବିଶ୍ରୁତ ଯାଙ୍କ ପବିତ୍ର ନାମ,
ସ୍ନେହ-କରୁଣା-ପ୍ରୀତି-ତିତିକ୍ଷା-ଧାମ,
ପଦାଙ୍କ ଅନୁସରି ଜନନୀଙ୍କର
ପାଳୁଥିଲେ ସେ ସୁଖେ ପ୍ରଜାନିକର । ୮ ।
ଧନ୍ୟ ହେ ଏଡ଼ୋୟାର୍ଡ଼ ନୃପଭୂଷଣ,
ସୁପୁତ୍ର ସୁମାତାର ଥିଲ ଆପଣ ।
ସୁମାତା-ସୁ ପ୍ରଶସ୍ତି-ପ୍ରବୃତ୍ତି ଯାତେ
ନିୟୁକ୍ତ ଥିଲ ସଦା ସମାନୁରାଗେ । ୯ ।
ଜନନୀ ପ୍ରିୟକାର୍ଯ୍ୟେ ଉଭେ ସମାଧି
ତେଜିଲ ଯଥାକାଳେ ସମ୍ରାଟଗାଦି ।
ଗଲ ମାତାଙ୍କ ପାଶେ ମାତୃ-ଆହ୍ୱାନେ,
ତୋଷିବେ ଅଙ୍କେ ଧରି ଆଶିଷ ଦାନେ । ୧୦ ।

ଶୋକ-ସଙ୍ଗୀତ

(ଖଲ୍ଲିକୋଟ ରାଜା ହରିହର ମର୍ଦ୍ଦରାଜଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ-ଉପଲକ୍ଷେ ଲିଖିତ)

କାହୁଁ ଲୁଚିଲି କାହୁଁ ଜଳଦରାଜ,
କିପାଁ ଉତ୍କଳ-ନଭ ଅନ୍ଧାର ଆଜ ।
ବ୍ୟାପିଣ ଦିଗେ ଦିଗେ ଶୋକ-କାଳିମା
ଘୋଡ଼ାଇଦିଏ ଆହା ଉତ୍କଳ ସୀମା । ୧ ।
ରମ୍ୟା ନଗରୀ ରମ୍ଭା ରମ୍ଭା ସମାନ,
କିପାଇଁ ମହାଶୋକେ ଆଜ ଅଜ୍ଞାନ,
କିପାଁ ତଳିତା ଲଭି ଦାରୁଣ ବ୍ୟଥା,
ଜଟିଆ ଶୈଳପଦେ ପିଟୁଛି ମଥା । ୨ ।
କରୁଣ କଣ୍ଠରବେ "ନିର୍ମଳ-ଝର"
ଡାକେ, "ହା ହରିହର" "ହା ହରିହର,"
ସିଞ୍ଚାଣ୍ଡ ଦେଇ ଶିଳା-ଶେଯେ ଲୋଟକେ,
ଲୋଟଇ ଅସମ୍ଭାଳେ ବନେ କଣ୍ଟକେ । ୩ ।
ଖଲ୍ଲିକୋଟ ନରେଶ ଶ୍ରୀ ହରିହର
ଗଞ୍ଜାମ ଉନ୍ନତିର ମୂଳମନ୍ତ୍ରର,
ଉତ୍କଳ ଜ୍ୟୋତିଷ୍କ ସେ ଉତ୍କଳ-ନଭେ,
ଅକାଳେ ଲୀନ ହେଲେ କାଳଗର୍ଭେ । ୪ ।
ଅଧିକ ଲେଖିବାକୁ କାହୁଁ ଶକତ ।
ହୋଇଗଲାଣି ହସ୍ତ ଶିଥିଳ ଅତି,
ଖସିପଡ଼େ ଲେଖନୀ ଥରକୁ ଥର,
ଶୋକେ ସଂରୁଦ୍ଧ ଆହା କଲ୍ପନା-ଝର । ୫ ।
ସୁପୁତ୍ରମାନେ ଯାଅ ହେ ମର୍ଦ୍ଦରାଜ,
ନିନ୍ଦିବେ ଦେବବୃନ୍ଦେ ସୁଖେ ବିରାଜ,
ଯାଉଛ ରଖି ଯେଉଁ କୀର୍ତ୍ତି ଶାଶ୍ୱତ,
ତା ଦେଖେ ଉତ୍କଳବ ଦେଶ ସତତ । ୬ ।

ଶୋକୋଚ୍ଛ୍ୱାସ ୧

[ଲଳିତହଂସ କେଦାର]

ଉତ୍କଳାକାଶୁ ଧ୍ରୁବ ପଡ଼ିଲା ଖସି,
ଘୋଟିଲା ଉତ୍କଳରେ ଶୋକ-ତାମସୀ,
ବହେ ନୈରାଶ୍ୟ-ତପ୍ତ ଝଞ୍ଜା ପବନ,
ଶୁଭୁଛି ହାହାକାର ଅଶନି-ସ୍ୱନ । ୧ ।
ଯାହେ ଉତ୍କଳ ହାଣି କପାଳେ ହାତ,
ଗଲେ ବୈକୁଣ୍ଠେ ଚଳି ବୈକୁଣ୍ଠନାଥ,
ତେଜିଲେ କର୍ମବୀର କର୍ମସାଧନା,
ଆଦର ଜନ୍ମଭୂମି ସୁ-ଆରାଧନା । ୨ ।
ଅକାଳେ ମହାରାଜା ମହାପ୍ରୟାଣ
କଲ ହେ ଅନୁସରି ବିଧିବିଧାନ,
ଅଳ୍ପାୟୁ ଉପକାରୀ ହୁଏ ପ୍ରାୟଶଃ,
ଯଥା ନିଦାଘ ରବି ଶୀତ ଦିବସ । ୩ ।
ହରିଲୁ କାଳ ତବ ମଧୁର ମୂର୍ତ୍ତି,
ରହିଲା ମୂର୍ତ୍ତିମନ୍ତ ପବିତ୍ର ସ୍ମୃତି,
ନାହିଁ ଜୀବନ ମାତ୍ର ଅଛି ଜୀବନୀ,
ଜୀବନୀ ନୁହେଁ ତାହା ସୁଶିକ୍ଷା-ଖଣି । ୪ ।
ଦେବ-ତମାନେ ଯାଅ ଦେବ-ସଦନ,
ଲଭିବ ତହିଁ ତୁମ୍ଭେ ଯୋଗ୍ୟ ଆସନ,
ଗ୍ରାହକତାର ମୂଲ୍ୟ ବୁଝନ୍ତି ଦେବେ,
ଯାଚି ସେ ପୁରସ୍କାର ନିଶ୍ଚୟ ଦେବେ । ୫ ।

—*—

ବିଷାଦ-ବଂଶୀ

ତପସ୍ୱୀବାରିଧିକେ, ନୁହେଁ ବାସନ୍ତୀ ପଞ୍ଚମୀ
ଆଜ, ପୁଣ୍ୟ ଜନ୍ମତିଥି ତବ, ଗତ ସେହୁ,
ତେବେ କିପାଁ ଆବିର୍ଭୂତା ଅସମୟେ ଦେଖ,
ମହିମା-ମୟୂଖମାଳେ ଉଭାସି ଅମ୍ବର ?
କେ ଏ ଭାଗ୍ୟଧର ମାତଃ, ମଣ୍ଡିଛନ୍ତି ମୁଦେ
ତୁମ୍ଭର ଅମୃତ ଅଙ୍କ—ଶାନ୍ତିପ୍ରୀତମୟ,
ଭାସ୍ୱର କଣ୍ଠଧାରୀ ଭାସ୍ୱର ଶରୀର,
ଦିବ୍ୟ ଦେବରୂପୀ ଯଥା ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ପ୍ରତିଭୂ ?
ଚିହ୍ନିଲି ଚିହ୍ନିଲି ଏବେ, ଏ ଯେ ତ୍ରିଭୁବନ
ଉତ୍କଳ-ରଙ୍କୁଣୀ-ଧନ ବାମଣ୍ଡା-ମଣ୍ଡନ,
ହାୟ ଦେଖ ! ହାୟ ହାୟ କି କଲି କି କଲି !
ଉନ୍ନତି-ସୂତିକାଗୃହ-ସୁପ୍ତ ଉତ୍କଳର
ମହାର୍ଘ ମୁକୁଟେ ହୀର ବହୁ ଦୀପ୍ତ ମଣି
ହେଲା ନାହିଁ ତୃପ୍ତି ତବ ? ଏ ଆଶା-ମଣିଟି
ରଖିଥିଲା ଧନୀ ଆହା ସଯତ୍ନେ ସାଇତି
ଜୀବନ ସମ୍ବଳରୂପେ, ହରିଲ ତା ଶେଷେ
ମଣ୍ଡିବାକୁ ସାରସ୍ୱତ-ସଂସଦ ୨ ତହିଁରେ,
ଅସମୟେ ଆବିର୍ଭୂତା ଏଥିପାଇଁ ପରା ?
କି ଦୋଷେ ମା ଉଚ୍ଛେଦିଲ ସାହିତ୍ୟ-ମାତାର
କର୍ମଦକ୍ଷ ଦକ୍ଷ ହସ୍ତ, ଫାଟିଯାଏ ବକ୍ଷ ।
ଇଚ୍ଛାମୟି, କେ ରୋଧିବ ଇଚ୍ଛା-ପଥ ତବ,
ପୁଣି କେ ବୁଝିବ ମାୟାତତ୍ତ୍ୱ, ଅଜ୍ଞେୟ ତା—
ନିଷ୍ପାପ ନିର୍ବାଣ-ଆତ୍ମା ଗୀର୍ବାଣକୁଳର,
ଛାର ମାନବ ତ ତହିଁ ଆଜୀବନ ଦଣା ।
ଜାତୀୟ-ସାହିତ୍ୟ-ରଥ-ପ୍ରବୀଣ-ସାରଥି
ହେ କୃତୀ ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ତ୍ରିଭୁବନ ଦେବ,
ସାରସ୍ୱତ ନିମନ୍ତ୍ରଣେ ଚଳିଲ ନୃବର
ସ୍ୱର୍ଗ-ସାରସ୍ୱତ ଧାମେ ଅନନ୍ତ ଉତ୍ସବେ,
କାନ୍ତ ଦେବ, ତବ ପଦେ ଏତିକି ମାଗୁଣି,
ଜୀବନ୍ତେ ଉତ୍କଳ ପ୍ରାଣେ ଢାଳୁଥିଲ ଯଥା
ସୁକାବ୍ୟ-କୌମୁଦୀଧାର, ତଥା ଦିବ୍ୟଲୋକୁ
ଢାଳିବ ଅମୃତଧାର ଶୁଷ୍କପ୍ରାଣେ ତାର ।
ପୂଜକ ଅଞ୍ଜଳି ଆଜି କାହିଁରେ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ,
କିଛି ନାହିଁ ବ୍ୟଥା-ଭରା ସ୍ମୃତି-ଅଶ୍ରୁ ବିନା ।

—:*:—

୧—ମହାରାଜା ବୈକୁଣ୍ଠନାଥ ଦେ ବାହାଦୁରଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ଉପଲକ୍ଷେ ଲିଖିତ । ୨—ସଭା

ଶୋକ-ସପ୍ତକ

(ରାଗ—କଳହଂସକେଦାର)

ଆଦର୍ଶ ଗୃହୀ ଯତି ହେ ଗଣପତି,
ମାତୃ-ମହୀର ଥିଲ ସମାଜପତି,
କିଶେ ଉତ୍କଳ-ନଭ ଅନ୍ଧାର ଆଜି,
ଅସ୍ତ ଚନ୍ଦ୍ରମା ତେଜି ତାରକାରାଜି ଯେ । ୧ ।

ତବ ଅଭାବେ କାନ୍ଦେ ପ୍ରକୃତି-ସତୀ,
କାନ୍ଦେ ସାଇନ୍ଦ୍ରୀ ନଦୀ ପୀୟୂଷବତୀ,
ବହାଇ ଅଶ୍ରୁଧାର ପ୍ରବାହ ଛଳେ,
ଗଢ଼େ ସୈକତେ ଆହା ଶୋକ ସ୍ତବକେ ଯେ ।୨।

କାନ୍ଦନ୍ତି ପଶୁ ପକ୍ଷୀ ପାଦପ ଲତା,
କାନ୍ଦନ୍ତି ନୀରବରେ ଗ୍ରାମ୍ୟ ଦେବତା ।
କିଶେ ଶ୍ରୀହୀନ ଆଜି ଉତ୍କଳ ଭୂମି,
ଦାରୁଣ ଶୋକାନଳ ଉଠେ ପ୍ରଧୂମି ଯେ । ୩ ।

କର୍ମ-ମୁକୁରେ ତବ ପବିତ୍ର ସ୍ମୃତି
ଖେଳବୁଲୁଛି ଧରି ଅମର ମୂର୍ତ୍ତି,
ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ତବ ପୁଣ୍ୟ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ, ଜ୍ଞାନ,
ଦିଦିବେ ଅର୍ପିଥିବ ଜଗ ସମ୍ମାନ ଯେ । ୪ ।

ଅଭାଗୀ ଉତ୍କଳର ରକୁଣୀଧନ,
ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଧରି ହୋଇଥିଲା ସେ ଧନ୍ୟ,
ଏବେ ତା ହାସ୍ୟ-ଦୀପ ଶୋକ-ନିଃଶ୍ୱାସେ,
ନିଭିଯିବାକୁ ଦେଖି ଝୁରେ ନିରାଶେ ଯେ । ୫ ।

ଗଡ଼ାସୁ ବୋଲି ତୁମ୍ଭେ କହିବ କିଏ,
ଥିଲ ଗୋଟିଏ ଏବେ ହେଲ କୋଟିଏ,
ବହୁଧା ହୋଇ ଏବେ ତବ ପ୍ରତିଭା,
ହୋଇବ ସ୍ୱଦେଶରେ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ବିଭା ଯେ । ୬ ।

ନିବସ ସୁଧୀବର ସୁଖେ ବୈକୁଣ୍ଠେ,
ଘେନ ମୋ ଭକ୍ତ ଅଶ୍ରୁ ଭେଟି ଅକୁଣ୍ଠେ,
ସହୁଛୁ ମର୍ତ୍ତ୍ୟେ ମୁହିଁ ଗୀତ ଛଳାରେ,
ତୋଷିବ ଅର୍ଘ୍ୟ ଅବା କି ଉପହାରେ । ୭ ।

—ଃ*ଃ—

ମହାପ୍ରୟାଣ

[ଉତ୍କଳବ୍ୟାସ କବି ଫକୀରମୋହନଙ୍କ ତିରୋଧାନ ଉପଲକ୍ଷେ]

ଉତ୍କଳ-ଆକାଶେ କିପାଇଁ ଆଜି
ଉଠୁଅଛି ଦେବଦୁନ୍ଦୁଭି ବାଜି,
ଉତ୍କଳ ଭାରତୀ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣକେତନ,
ବିସ୍ତାରୁଛି ବୃତ୍ତ ନବ ନର୍ତ୍ତନ,
ଯେସନ ଖେଳେ ବିଜୁଳି ଯେ,
ଦେବ-ବାଳାକୁଳ ଶଙ୍ଖ ହୁଳାହୁଳି
ଦେଉଛି ହରେ ଉଚ୍ଛୁଳି ଯେ । ୧ ।

ମହାପୁରୁଷଙ୍କ ମହାପ୍ରୟାଣ—
ତାଇଁ ସୁସଜ୍ଜିତ ପୁଷ୍ପ ବିମାନ,
ଫକୀରମୋହନ ଆରୋହି ତହିଁ
ଗଲେ ବାଣୀସ୍ୱର୍ଗେ ପ୍ରମୋଦ ବହି,
ବାଞ୍ଛି ଶୁଭ ସମ୍ମିଳନ ଯେ,
ପାଛୋଟି ନେବାକୁ ଆସିଛନ୍ତି ସୁଧୀ—
ନାଥ ଶ୍ରୀ ମଧୁସୂଦନ ଯେ । ୨ ।

ଉତ୍ସବ ଆଜି ସ୍ୱରଗ ସାରା,
ଦେଶେ ବହେ ବ୍ୟଥା ତରଳ ଧାରା,
ଉତ୍କଳ ଅଧରୁ ମଧୁର ହାସ,
ନିଭାଇ ଦେଉଛି ଶୋକ ନିଃଶ୍ୱାସ,
କରି ତା ପଞ୍ଜର ଭଗ୍ନ ଯେ,
ପର୍ଣ୍ଣକୁଟୀରୁ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣହର୍ମ୍ୟ ଯାଏ
ସର୍ବେ ମହାଦୁଃଖେ ମଗ୍ନ ଯେ । ୩ ।

ଭୁଞ୍ଜି ଭୂଷାଶିଳ୍ପୀ * ଦାରୁଣ କ୍ଲେଶ
ଗଲେ ଧରି ସୌମ୍ୟ ଅମର ବେଶ,
ବାଣୀ-କୁମରଙ୍କ କୁସୁମାଞ୍ଜଳି
ଆବର ଗ୍ରନ୍ଥଣ ସୂତ୍ର-ଆବଳୀ,
ହେବେ ବୈକୁଣ୍ଠେ ବନ୍ଦିତ ଯେ,
ବାଇ ନବ ବୀଣା   ନବ ତାନେ ତହୁଁ
ଗାଇବେ ନବ ସଙ୍ଗୀତ ଯେ । ୪ ।
ଯାଅ ଭଦ୍ରମଣି ବସନ୍ତି ଦୁଃଖ,
ଭୁଞ୍ଜ ଶାନ୍ତିପ୍ରୀତ ଶାଶ୍ୱତ ସୁଖ,
ଜୀବନର ଖର ତର ଉଚ୍ଛ୍ୱାସ,
ଶେଷ ଉପହାର ତପ୍ତ ନିଃଶ୍ୱାସ,
ଆକୁଳ ଉତ୍କଳ ଚିତ୍ତ ଯେ,
ଗୋଟିଏ ନିଃଶ୍ୱାସେ   କୋଟିଏ ଯନ୍ତ୍ରଣା
ତୁଏ ଆହା ପ୍ରକାଶିତ ଯେ । ୫ ।

ଅଶ୍ରୁଧାରା

ଶଙ୍କରାଭରଣ

ଜୀବନର ପୁଣ୍ୟବ୍ରତ କରି ଉଦ୍‌ଯାପନ
ଭଜିଲେ ବିଶ୍ରାମ ଆହା ଉତ୍କଳରତନ,
ସ୍ୱର୍ଗବର ବର ଶିଶୁ,
ଉଙ୍କାରିଲେ ଅମୃତ ସେ ଭବ-ବ୍ୟଥା-ବିଷୁ । ୧ ।
ଗ୍ରାସିଲୁ ମରଣ ତାଙ୍କ ନର କଳେବର,
ମାତ୍ର ସେ ମରଣ ନୁହେଁ ମରଣ ନିଡର,
ଅଟେ ସେ ମହାପ୍ରସ୍ଥାଣ,
ସ୍ୱର୍ଗ ଜୀବନର ମୃତ୍ୟୁ ଅମୃତ-ସୋପାନ । ୨ ।
ଭସେ ଆଜ ଅଶ୍ରୁନୀରେ ଅଭାଗୀ ଉତ୍କଳ,
ବିଷାଦର ତୀବ୍ରଭାରେ ବିଶେଷ ବିକଳ,
ଆଶା ଲୁଚନ୍ତି ନୀରବେ,
ସୁବସ୍ଥିତ ବିଫଳତା ଭାଙ୍ଗିବେ ଭୈରବେ । ୩ ।
ସାରସ୍ୱତ ରାଜ୍ୟେ ତୋଳି ସାଧନାର ମଠ,
ମାତୃ-ସାହିତ୍ୟର ଯେହୁ ସ୍ଥାପିଗଲେ ଘଟ,
ସେହି ଝଙ୍କାରମୋହନ,
ବାଣୀ ପୁଣ୍ୟ ତପୋବନେ ବିଜ୍ଞ ତପୋଧନ । ୪ ।
ଉତ୍ସାହ-ଔଜ୍ଜ୍ୱଲ୍ୟ ଦୀପ୍ତ ପରମ ଉଦାର,
ଉତ୍କଳେ ଚିହ୍ନାଇଥିଲେ ଆଶା-ଅଳଙ୍କାର,
ତାଙ୍କ ବିୟୋଗ-ବିଧୁର
ସ୍ୱଦେଶ ଜନନୀ ଆଜ ମହାଶୋକାତୁର । ୫ ।
ଇଷ୍ଟଦେବତାଙ୍କ ସେହି ଆଶୀର୍ବାଦୀ ଫୁଲ
ମଉଳିଲା, ଉତ୍କଳେ ଯା ଥିଲା ଅପ୍ରତୁଳ,
କବି ଜନ୍ମଭୂମି ସାରି
ଢାଳିଗଲେ ବିଶ୍ୱପ୍ରେମ ମଧୁମୟୀ ଧାରି । ୬ ।
ଲଭ କବି-ରବି ଚିର ଶାନ୍ତିମୟ ଧାମ,
କବିତା-କନ୍ୟାଏ ତବ ରଖିବେ ସୁନାମ,
ତବ ବିପୁଳ କରୁଣା
ଉତ୍କଳ ଅଭାଗୀ ଭାଗ୍ୟେ ଛଳେ ନୋହୁ ଊଣା । ୭ ।

---

* ଦ୍ରବ

କବିତାଗୁଚ୍ଛ

ମହେନ୍ଦ୍ର ମେଲାଣି *

ମହେନ୍ଦ୍ର, ତୋ ପଦେ ମୋର୍ ଏଣିକି ପ୍ରଣତି,
ଦେଖାଇବୁ ଆଉଁ ଥରେ ତୋ ଦିବ୍ୟ ମୂରତି ।
ତୋହୋ କୋଳ ଛାଡିବାକୁ ବଳୁ ନାହିଁ ମନ,
ନିବୃତ୍ତ ତୋ ଶୋଭାପାନୁ ନ ହୁଏ ନୟନ ।
ମାତ୍ର ଲଭିବା ସୁଖ ମୋର୍ ଭାଗ୍ୟ ତ ଉଦାସୀ,
ସେ ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ-ସ୍ରୋତ ବଳେ ନେଉଛି ଓଟାରି ।
ମିଶାଇ ଦୁଃଖାଶ୍ରୁ ତୋର୍ ଝର ଅଶ୍ରୁନୀରେ
ଯାପନ୍ତି ଜୀବନ ସୁଖେ ତୋ ତନୟା ତୀରେ । ୧
ନାହିଁ ସେ ତପସ୍ୟା ମୋର୍, ବୃଥା ସେ ଦୁରାଶା,
ମେଣ୍ଟିବ ବା କାହୁଁ ସ୍ୱପ୍ନ-ସାଗରେ ପିପାସା ।
ବୋଳିଦେଲୁ ମୋ ନେତ୍ରେ ତୁ ଅମୃତ ଅଞ୍ଜନ,
ପ୍ରତିଦାନ ସମର୍ପଣେ ନୁହେଁ ମୁଁ ଭାଜନ ।
ଘେନ ଏ ଦୀନର୍ ଗିରି ଦୀନ ଉପହାର,
ବିଷାଦ-ନୈରାଶ୍ୟମୟ ଉଷ୍ଣ ଅଶ୍ରୁଧାର ।

—※—

ବିଳାସ-ଗୃହ

କି ଦେଖାଉ ରୂପଚ୍ଛଟା ରେ ବିଳାସଗୃହ,
ତା ଆଗେ ଦେଖା ଯା, ଯେହୁ ତୋର୍ ଦୃଷ୍ଟିସ୍ପୃହ ।
କୃତ୍ରିମତ୍ୱେ ଭରୁ ଯାହା ହାସ ପରକାଶ,
କରୁ ସିନା ତୋତେ ତୁହି ତୀବ୍ର ଉପହାସ ।
ଭ୍ରାନ୍ତ ବିଳାସୀର ତୁହି ଚିର-ନେତ୍ର-ତାରା,
ବନ୍ଦୀ କରୁ ତାକୁ ଯେଣୁ ଜୀବନଠା ସାରା ।
ଦେଖା ଯଦି ଅଛି କିଛି ନିସର୍ଗ ମାଧୁରୀ,
ଯହିଁରେ ଲୁବ୍ଧ ମନପ୍ରାଣ ଉଠେ ପୂରି ।
ନାହିଁ ଯଦି ସେ ସମ୍ପଦ ତୁଚ୍ଛାରେ ତାହିଁକି,
ହସୁଅଛୁ, ଲଜ୍ଜା ତୋର୍ ବଦନେ ନାହିଁ କି ?
କୃତ୍ରିମ ଶୋଭାକୁ ତୋର୍ ସହସ୍ର ଜୁହାର,
ବିଳାସଗୃହ ତୁ ନୋହୁ, ବୀଭତ୍ସ ଆଗାର ।
ଯା ଯା ତାହା ପାଶେ ତୋତେ କରେ ଯେହୁ ସ୍ନେହ,
ତୋ ନାମ ଶ୍ରବଣେ ମୋର୍ ଜଳିଉଠେ ଦେହ ।

—※—

ଦୁଇ ଶଙ୍ଖଚିଲ

ଏକୁଟିଆ ତାଳଗଛେ ନିଚ୍ଛାଟିଆ ସ୍ଥଳେ,
ବାସ କରୁଥିଲେ ତହିଁ ଦୁଇ ଶଙ୍ଖଚିଲେ ।
ପରସ୍ପରେ ସଖ୍ୟ ଐକ୍ୟ ଥିଲା ଅତିଶୟ,
କରୁଥିଲେ ପରସ୍ପର୍ ଆସ୍ଥା ବିନିମୟ ।
କ୍ଷୁଧା ଆକୁଳରେ ଦିନେ ତହିଁ ମଧ୍ୟୁଁ ଚଲେ,
ଉଡିଗଲା ଚରିବାକୁ ଦୂର୍ ପାଟ ସ୍ଥଳେ ।
ଦୂର୍ ପାଖି ଦିନଯାଏ ନ ଆସିଲା ଫେରି,
ଅନ୍ୟଟି ବସିଛି ତାର୍ ଗତିପଥ ହେରି ।
ଏକୁଟିଆ ବସିଅଛି ଗଛଟି ଉପରେ,
ଶୁଷ୍କମୁଖେ କେଜାଣି ସେ କି ଭାବନା କରେ ।
ନ ଆଭାସେ କିଛି ଭାବ ମୁଖେ ବା ନୟନେ,
ପୁଞ୍ଜିତ ସକଳ ଭାବ ନୀରବ ଶୟନେ ।
ଯନ୍ତ୍ରଣାଦାୟିନୀ ବଡ଼ ନିରାଶାର ଭାଷା,
କଠୋର୍ ସେ ପୋଡିଦିଏ ସୁଖ ଶାନ୍ତି ଆଶା ।
ନ ଭାବ ନ ଭାବ ପକ୍ଷି, କ ଭାବରେ କିଛି,
ଆଦି ଅନ୍ତ କଥା କେହି ନ ଭାବୁ ତୁ ଛି ଛି !
ଆସିଅଛୁ ଏକୁଟିଆ ଯିବୁ ଏକୁଟିଆ,
ଏଥିକୁ କପାଇଁ ଭୟ ହେଉଛୁ ଛାନିଆ ।

* ମହେନ୍ଦ୍ର ଶିଖରରେ କୃଛ ଦିନ ଅବସ୍ଥାନ ପରେ ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ ସମୟରେ ଲିଖିତ
୧—ମହେନ୍ଦ୍ରତନୟା ନାମ୍ନୀ ନଦୀ ।

ବିଶେଷେ ତୁ ଏକୁଟିଆ ନୋହୁ ବର୍ତ୍ତମାନ,
ନ ବୁଝିଣ ତତ୍ତ୍ୱ କପାଁ ଭାବୁ ବୃଥା ଆନ ।
ସର୍ବବ୍ୟାପୀ ଭଗବାନ ଅଛନ୍ତି ତୋ ଦେହେ,
ଜନ୍ତୁଜନ୍ତ ସଦା ସେହୁ ରକ୍ଷା ତୋତେ ସ୍ନେହେ ।
ଯାହାଙ୍କ ପ୍ରସାଦ, ଶକ୍ତି ତୋହ କଳେବରେ
ବହୁଛି ରୁଧିର ପୁଣି ନିଃଶ୍ୱାସ ରୂପରେ,
ଦେଖିବୁ ତାହାଙ୍କୁ ଚକ୍ଷୁ କର ରେ ନିର୍ମଳ,
ପାଇଛୁ ତ ସାଧନାର ଉପଯୁକ୍ତ ସ୍ଥଳ ।

——ଃ✻ଃ——

ହୃଦୟ

ହୃଦୟ, ତୁ ଅଧିଷ୍ଠିତ ଯେଉଁ ଦେବଲୋକେ,
କେଉଁ ସ୍ୱର୍ଗ ସମୁଜ୍ଜ୍ୱଳ ତୋ ପୁଣ୍ୟ ଆଲୋକେ ?
ନିର୍ମଳ ତୁ, ମାତ୍ର ତୋର ପାର୍ଥିବ ମୂରତି
ମୃତ୍ତିକା ପରଶ ହେତୁ ମଳିନିତ ଅତି ।
ଫୁଟନ୍ତି କାନ୍ତାରେ ବହୁ ସୁକାନ୍ତ-ସୁମନେ,
କୁଷ୍ଠ ବିଷକୀଟ ଧରି ଉଦରେ ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନେ ।
ଅଛି ତୋର ଦୁଇ ପାଖ ଦର୍ପଣ ସମାନ,
ପାଖେ ଉଠେ ପ୍ରତିବିମ୍ବ, ତମୋମୟ ଆନ ।
ନିଜ ପ୍ରାଣେ କରିପାରେ ଯେ ନିତେ ପ୍ରବେଶ,
ଦର୍ଶନେ ସକ୍ଷମ ସେ ତୋ ସ୍ୱାଭାବିକ ବେଶ ।
ସ୍ୱଚ୍ଛଭାବେ ଥାଏ ଯେଉଁ ତୀର୍ଥାମ୍ବୁ ଉଠିଆ,
କାଳେ ତାହା ହୁଏ ପୁଣି ଦହିଆ ଗୋଳିଆ ।
ପ୍ରାଣହୀନ ଏ ଉତ୍କଳ ଏବେ ତୋ ବିହୀନେ,
ଫେରିବୁ ସେ ଦେବଦେହେ ଆଉ କେତେ ଦିନେ ?

—ଃ✻୦✻ଃ—

ବେହେଲା

ବେହେଲା, ତୁ ବାଦ୍ୟଗୁଣୀ ଜାଣିଲି ନିକର,
ସମ୍ଭବ କେବଳ ସ୍ୱର ଅପର ବାଦ୍ୟର ।
ଅନୁନାସୀ ସ୍ୱରେ ଭଣି ସୁକୋମଳ କଥା
କହୁ ତୁ ପ୍ରାଣର ବ୍ୟଥା, ଶିଶୁ ବାକ୍ୟ ଯଥା ।
ସୁଲଳିତ, ସୁଶୀତଳ ସରସ ସଙ୍ଗୀତ
ଗାଇ ଖରେ ଧରିନେଉ ଶ୍ରୋତୃଜନ ଚିତ୍ତ ।
ନିର୍ଜୀବ ତୁ, ମାତ୍ର ତତ୍ତ୍ୱ ପର ସ୍ପର୍ଶେ କଥା,
ନିର୍ଜୀବେ ନିହିତ ଥିବ କେତେ ମଧୁରତା ।
ଅତୁଲ୍ୟ ତୋ କଣ୍ଠ, ଆହା ଅମୂଲ୍ୟ ବଚନ,
ବାପଲାଲେ କଥା ପଡେ ଅମୂଲ୍ୟ ଯେସନ ।
ଯହୁଁ ଆବର୍ତ୍ତିତ ତୋର ହୁଏ ତୁର୍ଯ୍ୟତାର ✻
ବହେ ତହିଁ ଶତସ୍ରୋତେ ସ୍ନିଗ୍ଧ ମଧୁ ଧାର !
ଅସ୍ୱର୍ଗ-ସୁଲଭ ସୁଧା ଗୂଢ ମଧୁରିମା
ବହି ତୁହି ପ୍ରକାଶିଛୁ ମର୍ତ୍ତ୍ୟରେ ମହିମା ।

——✻——

ଶ୍ରୀ ଦୁର୍ଗା ଶତାଷ୍ଟକ

ନମସ୍ତେ ଶଙ୍କରୀ ସର୍ବଶୁଭଙ୍କରୀ
ଦୁର୍ଗା ଦୁର୍ଗତିନାଶିନୀ,
ଅପର୍ଣ୍ଣା ଅଭୟା ରମା ରଣଜୟା
ନିଶୁମ୍ଭ-ଶୁମ୍ଭ-ଘାତିନୀ ।
ଉଗ୍ରଚଣ୍ଡୀ ଉମା ଧ୍ୟାନାସାଧ୍ୟା ଧୂମା
ଅନ୍ନପୂର୍ଣ୍ଣା ଅମ୍ବାଳିକା,
ଦେବୀ ଦିଗମ୍ବରୀ ହୈମବତୀ ହରି
କପାଳୀ ଭଦ୍ରକାଳିକା ।
ଭୈରବୀ ଭବାନୀ ଈଶ୍ୱରୀ ଈଶାନୀ
ଭୀମା ଭୁବନ-ଈଶ୍ୱରୀ,
ମହିଷ-ମର୍ଦ୍ଦିନୀ ଶିବ-ସୀମନ୍ତିନୀ
ମହାମାୟା ମହୋଦରୀ ।
ସତୀ ସାରାତ୍ସାର ଶତାକ୍ଷୀ ସାକାର
ନାରାୟଣୀ ନିରାକାର,
ଶକ୍ତି ସନାତନୀ ଗଣେଶ-ଜନନୀ
ତ୍ରିଲୋକ-ତାରିଣୀ ତାର ।
ତ୍ରିଶୂଳ-ଧାରିଣୀ ତ୍ରିତାପ-ହାରିଣୀ
ଜଗତଜନନୀ ଜୟା,

✻ ସ୍ୱର ତାର ବିଶିଷ୍ଟ ।

ଦନୁଜ-ଦଳନୀ ନୃମୁଣ୍ଡ-ମାଳିନୀ
ଗଉରୀ ଗିରି-ତନୟା ।
ବିକଟ-ଦଶନା ବିଲୋଳ-ରସନା
ଯୋଗଯୁକ୍ତା ଯୋଗେଶ୍ୱରୀ,
ନିସ୍ତାର-କାରିଣୀ ନରକ-ବାରିଣୀ
ଶିବା ଶ୍ୟାମା ଶାକମ୍ଭରୀ ।
ଚାମୁଣ୍ଡା ଚଣ୍ଡିକା ଅରୂପା ଅମ୍ବିକା
ଛିନ୍ନମସ୍ତା ମୁକ୍ତକେଶୀ,
ଶ୍ମଶାନ-ବାସିନୀ ଶିବ-ବିଳାସିନୀ
ଭ୍ରମରୀ ଭୈରବବେଶୀ ।
କଲ୍ୟାଣୀ ବଗଳା ମାତଙ୍ଗୀ ମଙ୍ଗଳା
ମହାଯୋଗିନୀ ଯୋଗମାୟା,
କାଳୀ କ୍ଷେମଙ୍କରୀ ଭୁବନେଶ୍ୱରୀ
ତ୍ରିନେତ୍ରୀ ତ୍ରିଶୂଳ-ଜାୟା ।
ସାରଦା ବରଦା ଶୁଭଦା ସୁଖଦା
ପାର୍ବତୀ ପଦ୍ମାରୂଢ଼ା,
ଭୁବଂଶୀ ଅନ୍ନଦା ଷୋଡ଼ଶୀ ମୋକ୍ଷଦା
ଚଣ୍ଡେଶ୍ୱରୀ ଚନ୍ଦ୍ରଚୂଡ଼ା ।
ସୁରେଶ-ସେବିନୀ ବିରିଞ୍ଚି-ବନ୍ଦିନୀ
ଦକ୍ଷବାଳା ଦିଗମ୍ବରୀ,
ଶମନ-ତ୍ରାସିନୀ ଅରିଷ୍ଟ-ନାଶିନୀ
ଦଶଭୁଜା ପରାତ୍ପରା ।
ଭୂତେଶ-ସ୍ୱାମିନୀ ତ୍ରୈଲୋକ୍ୟ-ମୋହିନୀ
କୈଳାସ-ଗିରି-ବାସିନୀ,
ଭକ୍ତ-ମୁକ୍ତି-ଦାତ୍ରୀ ସର୍ବାଣୀ ସୁଗାତ୍ରୀ
ମୃଡ଼ାନୀ ସୃଷ୍ଟି-ପାଳିନୀ ।

ମାତୃ-ହୃଦୟ

ଯାହାଁରେ ଗଠିତ ଆହା ଜନନୀ-ହୃଦୟ
ନାହିଁ କଠିନତା ଲେଶ, ତରଳ ଦ୍ରବମୟ ।
କେବଳ ସେ ସ୍ନେହ ମାୟା ବାତ୍ସଲ୍ୟ ପୂରିତ,
ଲୋଚନରୂପରେ ତାହା ହୁଏ ପ୍ରବାହିତ ।
ନୁହେ ଶ୍ୱେତ-ବର୍ଣ୍ଣ-ଦୁଗ୍ଧ ସେ ହୃଦ କେବେହେଁ,
ବିଶୁଦ୍ଧ ଅମୃତ ପୂର୍ଣ୍ଣ ମାତୃପ୍ରାଣେ ଦେହେ ।
ସେ ଅମୃତେ ଭାସିବୁଲେ ସନ୍ତାନ କଲ୍ୟାଣ,
ଦେବ-ଆଶୀର୍ବାଦ ତାହା ବଳ ସୁମହାନ ।
ସେ ମହା ହୃଦୟରତ୍ନ ଅସ୍ୱର୍ଗ-ସୁଲଭ,
ଦୁର୍ଲଭ ଶୀତଳ ସ୍ନିଗ୍ଧ ସମୁଜ୍ଜ୍ୱଳପ୍ରଭ ।
ସେ ମହାମଣିର ଗୁଣ କର୍ମ ଅକଥିତ,
ନିଜଗତ ମୂଲ୍ୟ ନୁହେଁ ତା ସହ ତୁଳିତ ।
ତମୋମୟ ମର୍ତ୍ତ୍ୟପୁର ତା ତେଜେ ଭାସ୍ୱର,
ମର୍ତ୍ତ୍ୟର ମହିମା ସିନା ତହୁଁ ମହତ୍ତର ।

:—*—:

ସୁକ୍ତିମାଳା *

ଯୌବନ, ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଆଉ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ଏ ତ୍ରୟ,
ପ୍ରତ୍ୟେକେ ମାନବ ମନ କରନ୍ତି ଅଥୟ ।
ଏକାଧାରେ ଏ ତିନିଙ୍କ ଯହିଁ ସମାବେଶ,
ନ୍ୟାୟ ଧର୍ମଙ୍କର ତହିଁ ନଥିବ ପ୍ରବେଶ । ୧ ।
ଛୁଇଁଲେ ଚୂଡ଼ାନ୍ତ ସୀମା ସକଳ ଉନ୍ନତି,
କ୍ରମେ କ୍ରମେ ଘଟେ ଆସି ପୁଣି ଅଧୋଗତି ।
ପୂର୍ଣ୍ଣତା ଲଭିଲେ କ୍ଷୟ ହୁଏ ସୁଧାଧାର,
ଭଟ୍ଟା ପଡ଼ିଯାଏ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଲେ ଜୁଆର । ୨ ।
ଅଳ୍ପଦୁଃଖେ ସଂଜ୍ଞାହୀନ ସଂକୀର୍ଣ୍ଣ ହୃଦୟ,
ଅଳ୍ପତାପେ ଶୁଷ୍କ ଯଥା କ୍ଷୁଦ୍ର ଜଳାଶୟ ।
ମହାଦୁଃଖେ ମହାମନା ନ ହୁଏ ଅଧୀର,
ମହାତାପେ ଶୁଖଇ କି ଜଳ ଜଳଧିର ? ୩ ।

* ଅଧିକାଂଶ ସଂସ୍କୃତ ଶ୍ଳୋକରୁ ଅନୂଦିତ ।

ଭ୍ରମେ ଅବା କୁସଂସ୍କାରେ, ଯାହା ହୃପାଦେୟ,
ତେଜନ୍ତି ତାହାକୁ ଲୋକେ ମଣି ଅତି ହେୟ ।
ଅନ୍ଧଗଣେ ଲମ୍ବାଇଲେ ଯଥା ପୁଷ୍ପମାଳ,
ସଭୟେ ନିକ୍ଷେପେ ତଳେ ମଣି ତାକୁ ବ୍ୟାଳ ।୪।
ତାହାରିକୁ ଅନ୍ୱେଷଣ ନ କରେ ରତନ,
ବରଞ୍ଚ କରନ୍ତି ସର୍ବେ ତାକୁ ଅନ୍ୱେଷଣ ।
ଗୁଣର ଆଦର ଖୋଜେ ନାହିଁ ଗୁଣୀ ନର,
ବଳେ ବଳେ ଗୁଣ ତାକୁ କରେ ସମାଦର ।୫।
ବୃକ୍ଷର ସ୍ୱଭାବ, ଫଳେ ଲଭେ ସେ ନମନ
ନଇଁଆସେ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱାକାଶୁ ବାରିଗର୍ଭ ଘନ ।
ଏସନ ସ୍ୱଭାବ ଯିନା ପରୋପକାରୀର,
ବିପୁଳ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ଲଭେ ନୁହେଁ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱଶିର ।୬।
ବିବିଧ ସଦ୍‌ଗୁଣେ ହେଲେ ମାନବ ସୁଦକ୍ଷ,
ଏକମାତ୍ର ଦୋଷ ତାର ହୁଏ ନାହିଁ ଲକ୍ଷ୍ୟ ।
ଯେସନ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ସ୍ନିଗ୍ଧ ଚନ୍ଦ୍ରକରଜାଳେ
ଚନ୍ଦ୍ରର କଳଙ୍କ ମଗ୍ନ ହୋଇଯାଏ ତାଳେ ।୭।
ଥିଲେହେଁ ପ୍ରବଳ ସାହା, ଶତ୍ରୁର ସହିତ
ବିବାଦେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହେବା ନୁହଇ ଉଚିତ ।
ଅନଳର ଚିରସାହା ତୃଣ ପ୍ରଜ୍ୱଳନ,
ତଥାଚ ସେ ଜଳ ପାଶେ ନ କରେ ଗମନ ।୮।
ପ୍ରଭୂତ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟଶାଳୀ ହେଲେ ମହାଜନ,
ଅପଥେ କରନ୍ତି ନାହିଁ କେବେ ପଦାର୍ପଣ ।
ଭୂଆରେ ସାଗରଜଳ ଲଭିଲେ ବର୍ଦ୍ଧନ,
କେବଳ ସେ ନଦୀମୁଖେ କରଇ ଗମନ ।୯।
ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା ନିଷ୍କଳଙ୍କ ସକଳ ପ୍ରକାର,
ଜନାପବାଦରୁ କେବେ ନ ମିଳେ ନିସ୍ତାର ।
ପୃଥିବୀ ଛାୟାକୁ ଲୋକ କଳଙ୍କରହିତ—
ଚନ୍ଦ୍ରର କଳଙ୍କରୂପେ କରେ ଆରୋପିତ ।୧୦।
ସମକକ୍ଷ ନୋହିଥିଲେ ଶତ୍ରୁକୁ ଧର୍ଷଣ
ନ କରନ୍ତି ବୀରଧର୍ମୀ ମହାବୀରଗଣ ।
ମହାସର୍ପସଂହାରକ ପକ୍ଷୀନ୍ଦ୍ର ଗରୁଡ଼,
ହୁଏ କି ଡୁଣ୍ଡୁଭ ପୃଷ୍ଠେ କଦାପି ଆରୁଢ଼ ।୧୧।
ଆଘାତ କଠୋର ଦଣ୍ଡ ମହାଜନଙ୍କର,
କିନ୍ତୁ ପରିଣାମେ ତାହା ହୁଏ ଶୁଭକର ।
ହୃଷର ଭୂଖଣ୍ଡେ ଅଗ୍ନି କରି ସଂଦହନ
କରେ ତାର ଉର୍ବରତା ଅନ୍ତମେ ବର୍ଦ୍ଧନ ।୧୨।
ହୀନକୁଳେ ଜନ୍ମି ଯେହୁ ଲଭେ ରାଜଗାଦି,
ମୂର୍ଖ ପୁନ ପାଏ ଯଦି ପଣ୍ଡିତ ଉପାଧି,
ଭିକ୍ଷୁକ ଯଦ୍ୟପି ଦୈବେ ହୁଏ ଧନବାନ,
ଜଗତକୁ କରନ୍ତି ସେ ତୃଣବତ ଜ୍ଞାନ ।୧୩।
କେବଳ ମୀଡରେ କାମ୍ଭ ଶୌର୍ଯ୍ୟରେ ପୁରୁଷ
ପାରେ ନାହିଁ ଲଭି କରି ସୁଖ୍ୟାତ ପୌରୁଷ ।
ଅଟଇ କେବଳ ମୀଡ ଭୀରୁତା ଲକ୍ଷଣ,
କେବଳ ଶୂରତା ହିଂସ୍ରଜନ୍ତୁ ଆଚରଣ ।୧୪।

ଃ—❋—ଃ

ଅସୁନ୍ଦର

ଅସୁନ୍ଦର ଏ ସଂସାରେ ମିଳିବା ଦୁର୍ଘଟ,
'ଅସୁନ୍ଦର' ଲୁଚବାସ-ସୃଷ୍ଟ-ବ୍ୟର୍ଥ-ଭାଷା ।
ଅର୍ପନ୍ତି ଯାହାକୁ ଜନେ ଆଖ୍ୟା ଅସୁନ୍ଦର,
ଦେଖିଛନ୍ତି ତାହାର କି ବିଶ୍ଳେଷି ଅନ୍ତର ?
ଇଚ୍ଛାରେ ତାହାକୁ ସୃଷ୍ଟି କରି ନାହିଁ ବିଧି,
ପ୍ରତ୍ୟେକରେ ବିଶେଷତ୍ୱ ଅଛି କିଛି ନିଧି ।
ସେହି ତ ସୁନ୍ଦର, ଯାର ନାହିଁ ଏ କଳ୍ପନା,
ସୁନ୍ଦର ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ନାହିଁ ତାକୁ ଜଣା ।
ଅଥବା ସେ ନେତ୍ରହୀନ, ଏହା ସୁନିଶ୍ଚିତ—
ରୂପ ନୁହେଁ, ଗୁଣ କରେ ପ୍ରକୃତ ସୁନ୍ଦର ।
ରୂପକୁ ସୁନ୍ଦର କହି କରେ ଯେ ଚିତ୍କାର,
ଶୋଭାନୁଭୂତିକୁ ତାର କୋଟି ନମସ୍କାର ।
ଯେ ଚିର ସୁନ୍ଦରତର ସୁଗୁଣ-ଅର୍ଣ୍ଣବ,
ତାଙ୍କ ସୃଷ୍ଟେ ଅସୁନ୍ଦର କେବେ କି ସମ୍ଭବ ?

ମୀନ

ଜାହା ଶାପେ ଜନ୍ମ ମୀନ, ତୋର ଏ ଦୁର୍ଗତି,
ନାହିଁ ତାର ଦୟାମାୟା ଜଳେହେଁ ତୋ ପ୍ରତି ।
ବଧିବାକୁ ତେଣୁ ତୋତେ ନ ମଣନ୍ତି ପାପ,
ପ୍ରତ୍ୟୁତ ନ ମାରୁ ତାରୁ ଗଣନ୍ତି ସନ୍ତାପ ।
ତୋହର ପ୍ରାଣେ ନିଜ ପ୍ରାଣ କରନ୍ତି ପୋଷଣ,
ନିରୀହ ତୁ ପ୍ରବଳର କରିବୁ ବା କଣ ।
କାଲୁ ମତ୍ସ୍ୟ, ଆର ଜନ୍ମେ ହେବୁ ତୁହି ନର,
ନର ହେବେ ମତ୍ସ୍ୟ, ମାଂସ ଭୁଞ୍ଜିବୁ ତାଙ୍କର ।
କ୍ଷଣଭଙ୍ଗୁର ଛାର ଜିହ୍ୱାସୁଖ ପାଇଁ
ମହାପାପ ପ୍ରତି ତାର ଭ୍ରୂକ୍ଷେପ ନାହିଁ ।
ମୁଁ ସୁଦ୍ଧା ତ ସେ ଦୋଷରୁ ନୁହେଁ ଉନ୍ମୋଚିତ,
ପରେ ଉପଦେଶ ଦେଇ ଦେଖାଏଁ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ।
ପତୁଆରୀ ରୁଚିକି ମୋ ନାହିଁ ପଟାନ୍ତର,
ତୋହରି ମୁଁ ପର ଘର, ସ୍ୱର୍ଗ ନିଜ ଘର ।

—※—

ବିଶ୍ୱନାଥ

ଜାତୀୟ ସାହିତ୍ୟ-ପୋତ ଶ୍ରେଷ୍ଠ କର୍ଣ୍ଣଧାର,
ମହାପ୍ରାଣ ବିଶ୍ୱନାଥ ମାତୃ-ହୃଦ-ହାର ।
ଦହୁଛି ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଯେତେ ଅଭାବ-ଅନଳ,
ତେତିକି ହେଉଛ ତୁମ୍ଭେ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ପ୍ରବଳ ।
ସାହିତ୍ୟ-ସୂତିକାଗାର ତୁମ୍ଭର କୁଟୀର,
ବଢ଼ୁଛି ସାହିତ୍ୟ ତହିଁ ସୁରୁଚି-ରୁଚିର ।
କର୍ତ୍ତବ୍ୟ-କଠିନ ତବ ହେ ସ୍ୱଦେଶରତ୍ନ,
ଧନ୍ୟ ଶତ ଧନ୍ୟ ତବ ଉତ୍ସାହ ପ୍ରଯତ୍ନ ।
ସାହିତ୍ୟ-ଜୀବନ ଧନ ସୁବାଗ୍ମି ପ୍ରବର,
ଉପଦେଶେ କିଣିନିଅ ଶ୍ରୋତାର ଅନ୍ତର ।
ତୁମ୍ଭର ଜୀବନ ନୁହେଁ ସ୍ୱକୀୟ ଜୀବନ,
ଦୀନ ଉତ୍କଳର ତାହା ଜାତୀୟ ଜୀବନ ।
ବର୍ତ୍ତମାନ ପୂଜ୍ୟ ତୁମ୍ଭେ ଭବିଷ୍ୟ ସମ୍ବଳ,
ଜାତି-ଇତିହାସ ପୃଷ୍ଠା କରିବ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ।

—※—

ବିଦାୟ-ଆବାହନ

ଯାଅ ହେ ପ୍ରାଚୀନ ବର୍ଷ ଆସ୍ଥାନେ ଅତୀତ,
ସାଧିଛ ଅନେକ ହିତ ଅନେକ ଅହିତ ।
ଭଲ ମନ୍ଦ ଦୁଇ ଗିଟି ଜଗତର କଥା,
କିପାଁ ତୁମ୍ଭ ଜୀବନେ ବା ହେବ ତା ଅନ୍ୟଥା ।
ବୁଡ଼ିଗଲ ମିଶିଗଲ ଅନନ୍ତ ଅନ୍ଧାରେ,
ସୁଖ୍ୟାତି ଅଖ୍ୟାତି ଗାଲି ରହିଲା ସଂସାରେ ।
କେଉଁ ଅନୁଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଦେଶେ ଗଲଣି ତ ଭୁଲି
ଘେନ ଆସ୍ୱସ୍ତି, ଆଉ କି ହେବ ତା ଖୋଲି ।
ସ୍ୱାଗତ ନବୀନ ବର୍ଷ ନବୀନ ଅତିଥି,
ସୃଷ୍ଟିର ନବୀନ ସଜ୍ଜା, ଧରି ଶୁଭ ବୀଥୀ ।
ଢାଳ ଏ ଉତ୍କଳ ପ୍ରାଣେ ସ୍ନେହାଶିଷଧାର,
ଦୁଃଖତ୍ରସ୍ତ ଆଉ ଦେଖି ନର ଆତ୍ମହାର ।
ହୁଅ ତାର ବର୍ତ୍ତମାନ ମହତ ସମ୍ବଳ,
ଦିଅ ଆଶା ସହୁତ୍ସାହ ଶକ୍ତି ନବବଳ ।
ମଣ୍ଡିଦିଅ ତାହା ଶିରେ ମହିମା-ମୁକୁଟ,
ରଖ ତାର ଯଶ ଧର୍ମ ଗରିମା ଅଟୁଟ ।

—o—

ପ୍ରେମ

ମହାବଳୀ ପ୍ରେମ ଜଗଜ୍ଜୟୀ ବୀର,
ହେଳେ ଭେଦ କରେ ସକଳ ଶରୀର ।
ଛୁଞ୍ଚା ହାତେ ପ୍ରେମ ନିଏ ମନ କିଣି,
ଶତ ବାଧାବିଘ୍ନ ଲଙ୍ଘେ ପାରେ ଜିଣି ।
ଥାଉ ଅନ ବାଧା ଜଳେ ବା ଅନଳେ
ନିର୍ଭୟେ ପଶଇ ଅପୂର୍ବ କୌଶଳେ ।
ଅଦ୍ଭୁତ ବିଦ୍ୟା ଜାଣେ ପ୍ରେମଚୋର,
ଅଲକ୍ଷ୍ୟେ ବାନ୍ଧଇ ଗୋଡ଼େ ମାୟା-ଡୋର ।
ଜଳ ପ୍ରଭଞ୍ଜନ ନ ପଶଇ ଯହିଁ,
ପ୍ରେମ ପଶି ତହିଁ ସ୍ୱଛନ୍ଦ କରଇ ।
ଚଟକ କରଣୀ ତାର ଅତିଶୟ,
ଘରେ ପରେ କିଏ କରେ ପରିଚୟ ।

ନ ଥାଉ ପଛରେ ଅରେ ଦେଖାଉଁ,
ଗଣ୍ଡରେ ଚରଇ ପ୍ରେମ ଏକମୁହାଁ ।
ବୈରାଗ୍ୟଶାସ୍ତ୍ରୀ ଅତୀବ ଦୁର୍ବଳ,
ପ୍ରେମ ପ୍ରଭାବରେ ହୁଏ ସେ ପ୍ରବଳ ।
ମାନେ ନାହିଁ ପ୍ରେମ ଜାତିକୁଳ ମାନ,
ଲଜ୍ଜା ଲୋକଲଜ୍ଜା ସାଧ୍ୱସ ମହାନ ।
ଅସାଧ୍ୟ ସାଧନ ଅଟେ ତା ଧରମ,
ପାଷାଣେ ତରଳକରଣେ ସେ କ୍ଷମ ।
ମାନବ ଦାନବ ଭୂଚର ଖେଚର,
ସର୍ବେ ସୃଷ୍ଟ ଏତା ପ୍ରେମଗୁରୁଙ୍କର ।
ସର୍ବଶାସ୍ତ୍ରଜ୍ଞାତା ମହାଜ୍ଞାନବାନ
ପ୍ରେମଫାନ୍ଦେ ପଡ଼ି ହୁଏ ହତଜ୍ଞାନ ।
ଯେଉଁ ଅଗ୍ନି ସେତୁ ଦିଏ ଲୁହେ ଜାଳି,
ସପ୍ତସିନ୍ଧୁ-ନୀରେ ନୁହେଁ ତା ସମ୍ଭାଳି !
ଅମୂଲ୍ୟ ଜୀବନ ପ୍ରେମ-ପାଶେ ଛାର,
ଅତୀବ ଉଦାର, ନୁହେ ଦ୍ୱିଜକାର ।
ଏହୁ ପ୍ରେମ ଘେନି ନନ୍ଦିନୀ ସୁନ୍ଦରୀ,
ପୁଣି ହେମାଚଳେ ଗୌରୀ କୃଶୋଦରୀ,
ହୀରୁ ନାମ ବହି ନ ମାନି ଅନ୍ଧାର,
ନଣା ଅର୍ଦ୍ଧଯାମେ ହୋଇଣ ବାହାର,
ଲଙ୍ଘି କୁଳମାନ — ମର୍ଯ୍ୟାଦା ନଦର
ଜୀବନ ଦେବାକୁ ନୋହିଲେ କାତର ।
ସ୍ୱାର୍ଥପ୍ରେମ ଏହା ନୁହେଁ ବିଶ୍ୱପ୍ରେମ,
ସୃଷ୍ଟି ସଙ୍ଗେ ବାନ୍ଧି ଭୁଲା ଶୁଦ୍ଧ ହେମ !
ଭାଗବତ-ପ୍ରେମ ପ୍ରେମ ମଧ୍ୟେ ସାର,
ପ୍ରସ୍ତର ମଧ୍ୟରେ ହୀରକ ପ୍ରକାର ।
ଶ୍ରୀ ଶଙ୍କରସୂର୍ଯ୍ୟ ଚୈତନ୍ୟ ବୁଦ୍ଧ,
ଧରୁ ଯେଉଁ ପ୍ରେମ ଅମ୍ଳାନ ବିଶୁଦ୍ଧ,
ନଭେ ମାତି ତହିଁ ମତାଇ ଅପରେ
ରଖିଲେ ବିମଳ କୀର୍ତ୍ତି ଜଗତରେ,
ସେହି ପ୍ରେମ ଏତା ମହୀରେ ଅତୁଳ,
ଅନ ପ୍ରେମ ମାୟା ବିପଦର ମୂଳ ।

ଗତସ୍ମୃତି

ସେତା ନାହିଁ ସେତା ନାହିଁ, ଯା ଲୋ ଗତସ୍ମୃତି,
ବଳେ ବଳେ କପାଁ ଆସୁ ହୋଇ ଶୋକଦୂତୀ ।
ପଞ୍ଚଙ୍କ ପ୍ରବାସେ ଅସି, ନାହିଁ ଭ୍ରାନ୍ତ ମିତ,
ଦେଖାଉଛୁ କପାଁ ଭୁଞ୍ଜି ନାନା ଗତ ଚିତ ।
ଯାଉ ଗଲା କଥା ସବୁ ଯାଉଛୁ ତ ସରୁ,
କପାଁ ଦେଖାଉଛୁ ତାହା ଗୋଟି ଗୋଟି କରୁ ।
ନ ଦେଖିବ ବୋଲି ଯାହା କରୁଛୁ ମୁଁ ମନା,
ବାରମ୍ବାର ଦେଖାଇ ତା ନ ଦେ ଲୋ ଯାତନା ।
କହ ପାପୀୟସି, ଏତେ ହୃଷ୍ଟ କାହିଁପାଇଁ,
କି ସଂସାରେ ଆଉ କି ଲୋ ତୋତେ ଠାବ ନାହିଁ ।
ତଣ୍ଡଦେଲେ ମୂର୍ତ୍ତି ଆସୁ ନଳପଶୀପଣେ,
ତୋ ପରି ନିର୍ଲଜ୍ଜା ଭବେ ନାହିଁ ଆଉ ଜଣେ ।
ଯା ଯା ଦୂରୁଁ ଦୂରେ ରହ ମହତ୍ତ୍ୱ ସମ୍ଭାଳି,
ଏଥର ଆସିଲେ ଦେବି ଅନର୍ଗଳ ଗାଳି ।

—*—

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ମଧୁସୂଦନ ଦାସ ସି·ଆଇ·ଇ

ମଧୁକର ନାମ, ଧାମ, କଥା ମଧୁମୟ,
ମଧୁମୟ ବ୍ୟବହାର, ସ୍ୱଭାବ, ହୃଦୟ ।
ବହୁଶୀର୍ଷ ମାନବ ସେ ଏକସ୍ୱ * ଉତ୍କଳେ,
ପ୍ରଖ୍ୟ ଶିର ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ମହିମା ମଙ୍ଗଳେ ।
ପରମ ଉତ୍ସାହକାର ସ୍ୱଦେଶର ଆଶା,
କହେ ତାଙ୍କ ନେତ୍ରଦ୍ୱୟ ନତ୍ୟ ନବଭାଷା ।
ମାତୃଭୂତ ପୁଣ୍ୟବ୍ରତେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଯା ଅନ୍ତର,
ଜନ୍ମଭୂମି ନାମ ପୂତ ତାରକମନ୍ତ୍ର ।
ଉତ୍କଳ ଉନ୍ନତି ଯାରେ ପ୍ରବୀଣ ଆଗୁର୍ଯ୍ୟ,
କରୁଛୁ ଉତ୍କଳେ ଧନ୍ୟ ତାଙ୍କ ସାଧୁକାର୍ଯ୍ୟ ।
ଥିଲା ଅବନତି-ତମଃ ସ୍ୱଦେଶେ ଘୋଟାଇ,
ଦେଲେ ତାକୁ ସୁଧୀମଣି ଅତୀତେ ଲୁଚାଇ ।
ବହୁ କଷ୍ଟ ବହୁ କ୍ଷତି ସହି ବର୍ଷବର
ଦେଶ ଲାଗି ହୋଇଛନ୍ତି ସଦା କୋଟିଶ୍ୱର ।

* ଏକମାତ୍ର ସମ୍ରାଟ୍

ବିସ୍ତୃତ ସଂସାଧନେ ଜଣକର ଖଣ୍ଡ
ଖଣ୍ଡ ନୁହେଁ ଧର୍ମ ତାହା, ମଣନ୍ତୁ ସୁମତି ।
ମଧୁବ୍ରତ ମାତୃଭୂମି ତାଙ୍କ ବାକ୍ୟ ମନେ
ବଦ୍ଧ ଚିର କୃତଜ୍ଞତା ଦୁଶ୍ଛେଦ୍ୟ ବନ୍ଧନେ ।
ରାଜଦତ୍ତ ସି. ଆଇ. ଇ. ପ୍ରଶସ୍ତ ପଦବି,
ଉତ୍କଳ ପକ୍ଷରେ ନିଶ୍ଚେ ସମ୍ମାନ-ସମ୍ପତ୍ତି ।
ବାଳୁଛନ୍ତି ମଧୁ, ମଧୁ ମାତୃମୟୀ ପ୍ରାଣେ
ମାତୃମନୋଭାବ ବିନା ମାତୃଭକ୍ତ ଜାଣେ ।
ସମ୍ମିଳନୀ ମହାମନ୍ତ୍ର ସଞ୍ଜୀବନୀ ସୁଧା,
ହରିବ ଏ ଉତ୍କଳର ଦୁଃଖ ତୃଷ୍ଣା କ୍ଷୁଧା ।
ଉତ୍କଳ ଭରସା ମଧୁ, ଉତ୍କଳ ଜୀବନ,
ତେଣୁ ସଦା ସ୍ମରେ ଦେଖି ଶ୍ରୀମଧୁସୂଦନ ।
ହେଉଛି ସଙ୍କଟ ଭାର କ୍ରମଶଃ ଖଣ୍ଡିତ,
ଗାଉଛନ୍ତି ସେ ହାସ୍ୟମୁଖେ ମଙ୍ଗଳ-ସଙ୍ଗୀତ ।
ଯେ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଦୀପ୍ତ ଦୀପ ଜାଳୁଛନ୍ତି ମଧୁ,
ଉଜାଳିବ ଭୁବନରେ ସେ ଅତୀତ ମଧୁ ।

ଉପସ୍ଥିତ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ

[ଇଉରୋପୀୟ ମହାଯୁଦ୍ଧୋପଲକ୍ଷେ]

ହେ ଉତ୍କଳ, ଜଗଜ୍ଜେଠୀ ବୀରବଂଶଧର,
ଦେଖାଅ ଯୋଗ୍ୟତା, ଏହି ଯୋଗ୍ୟ ଅବସର,
ଅନାଅ ଅତୀତେ ଥରେ, ନୁହ ତୁମ୍ଭେ ଖାଲି
ବଳବୀର, ଅଟ ଧର୍ମବୀର, କର୍ମବୀର
ପୁଣି ଭକ୍ତିବୀର, ଏହା ବିଦିତ ଜଗତେ ।
ଚିର ରାଜଭକ୍ତ ତୁମ୍ଭେ, ତବ ଧମନୀରେ
ବହେ ରାଜଭକ୍ତିଧାର ରକ୍ତଧାର ବ୍ୟାଜେ,
ଦେଖାଇ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ତାର ରଖ ଜାତି ଟେକ ।
"କଳିଙ୍ଗ ସାହସୀ", ଏହି ମହିମା-ମୁକୁଟ
ଯାଇଛନ୍ତି ରଖି ତବ ଅତୀତ ବଂଶୀୟେ;
ମଣ୍ଡିବାକୁ ଶିରେ ସେହି ଗୌରବଭୂଷଣ
କରିଛନ୍ତି ଆଜ୍ଞା ଦାନ ଭାରତ ସମ୍ରାଟ
ସଦୟେ ତୁମ୍ଭକୁ; ଯାହା ବୀରର ବାଞ୍ଛିତ,
ପାଇଛ ସୌଭାଗ୍ୟ ତାକୁ ବହୁ ଦିନ ପରେ,
ଅଟେ ନିଶ୍ଚେ ଅଯାଚିତ ଦେବବର ତାହା ।
ଧର୍ମଯୁଦ୍ଧେ ରତ ଆଜି ଧାର୍ମିକ ସମ୍ରାଟ
ମାନବର ସ୍ୱାଭାବିକ ସ୍ୱତ୍ୱରକ୍ଷା ପାଇଁ,
ଧନେ ବଳେ ସହାୟତା କରି ତାହାଙ୍କର
ପ୍ରତିପାଳ ରାଜଭକ୍ତ ପ୍ରଜାର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ।
ଦେଖାଅ ଓଡ଼ିଆ ବାହୁ କେଉଁଲ ପ୍ରବଳ,
ଦେଖାଅ ଓଡ଼ିଆ ମଥା କେଉଁଲ ଉନ୍ନତ
ଜଗାଇ ଓଡ଼ିଆ ଜାତି ପ୍ରସୁପ୍ତ ପ୍ରଭାବ
କରିଦିଅ ଜଗତକୁ ଚକିତ ସ୍ତମ୍ଭିତ ।
ରାଜସେବା, ଦେଶସେବା ନ କରେ ଯେ ନର,
ଅତି ଅପବିତ୍ର ତାହା, ତଥା ଯେଉଁ ଧନ
ଲାଗେ ନାହିଁ ଦେଶକାର୍ଯ୍ୟେ କିମ୍ବା ରାଜକାର୍ଯ୍ୟେ,
ଧନ ନୁହେଁ ତାହା, ଅଟେ ଶ୍ମଶାନ ଅଙ୍ଗାର ।
"ଭାରତ ସମ୍ରାଟ ଜୟ" ଉଚାରି ଉଚରେ
ପ୍ରବେଶି କର୍ତ୍ତବ୍ୟେ, କରି ଧନ ବଳ ଖର୍ଚ୍ଚ
ସାଧି ସମ୍ରାଟଙ୍କ ପ୍ରୀତି ହୁଅ ସର୍ବେ ଧନ୍ୟ ।

—:o:—

ହିତୈଷିଣୀର ନବବର୍ଷ

(ସମ୍ପାଦକ ମହୋଦୟଙ୍କ ଅନୁରୋଧମତେ ଲିଖିତ)

ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ଦିନାନ୍ତେ ଆଜି ହିତୈଷିଣୀ ପ୍ରାଣେ,
ଏକ ଆଡ଼େ ଅସ୍ତଗତ ପୁରାତନ ରବି,
ଆନେ ସମୁଦିତ ନବ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଶଶଧର
ବିସ୍ତାରି ଅନନ୍ତ ଆଶା ଅମୃତ ମୟୂଖ,
ନବ ପୁରାତନର ଏ ପୁଣ୍ୟ ସମ୍ମିଳନ,
ଅନୁପମ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣସ୍ମୃତି ତା ଜୀବନପଟେ ।
ହେ ନବୀନ ବର୍ଷ, ବସ ନବୀନ ପୁରୋଧା,
ପ୍ରକୃତ-ପ୍ରବାସ ଖେଦ ନବୀନ-ପ୍ରବେଶି,
ଏହି ହିତୈଷିଣୀ, ଚିର ଜନହିତବ୍ରତା,
ବାଗ୍‌ମନ୍ତ୍ରୀ, ବିଜ୍ଞା, ସର୍ବଦକ୍ଷା ତପସ୍ୱିନୀ,

ସପ୍ତବିଂଶ ବର୍ଷେ ଆଜ ତବ ପଦାର୍ପଣ
ତବ ପାବନ ପରଶେ, ଶୁଭ ଦିନ ଆଜ,
ହେ ପ୍ରକୃତ ନବ ନୃପ, ବାର ମାସ କାଳ
ହେବ ସେ ଭୂମ୍ବର ହାତେ ପାଳିତ ବର୍ଦ୍ଧିତ,
ପ୍ରତି ଦଣ୍ଡ ଲତା ତବ ଆଣୁ ତା ଜୀବନେ—
ତାର ଦୈନିକ ଜୀବନେ, ଚିର ନିରଙ୍କୁଶେ
ଦେଶହିତ-ପୁଣ୍ୟଚନ୍ଦ୍ରା-ବଦ୍ୟୁତ-ପ୍ରବାହ;
ବର୍ଷୁ ତାହା ଶିରେ ଦେବ-ଆଶୀର୍ବାଦଧାର।
ହେ ନବୀନ ବନ୍ଧୁ, ନବ ଅଦୃଷ୍ଟ ବିଧାତି,
ଆଦର ମାଗୁଣି ଏକ ଅଛି ତବ ଭତ—
ଶୋଭା-ସର-ସଂଯୋଜନୀ ଏ ଉତ୍କଳ ମହୀ
ଦେଶ କ୍ଷତକଳେବର ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ଦଂଶନେ,
ସେ ବିକୃତ କ୍ଷତେ ଲେପି ଅମୃତ ପ୍ରଲେପ
ଅର୍ପ ତାକୁ ନଷ୍ଟ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ, ହେଉ ସେ ସବଳ।

ଉଦ୍ଭଟ କବିତା

ସଜ୍ଜନ ପଦରେଣୁ ଧନ୍ୟ ମହୀରେ
ହେଉ ମୋ କୁଟୀ ପତ ନିତ୍ୟ ତହିଁରେ।
ଶତ ସଜ୍ଜନ ପାଇଁ ଯେ ସ୍ଥାନ ଅଣ୍ଟି,
ଜଣେ ଦୁର୍ଜନ ପକ୍ଷେ ତାହା ନିଅଣ୍ଟି।

—୦❀୦—

ପ୍ରଦୀପ

ଅନ୍ଧକାରହାରୀ ତୁହି ଅଟୁ ରେ ପ୍ରଦୀପ
ସଂସାରେ ସକଳ ଲୋକେ ଋଣୀ ତୋ ସମୀପ।
ଅନ୍ୟର ଗମନ ପଥ କରୁ ତୁ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ,
ମାତ୍ର ଘୋର ଅନ୍ଧକାର ବ୍ୟାପ୍ତ ତୋର ତଳ।
ସ୍ୱାର୍ଥ ଲେଶ ନାହିଁ ତୋର ଆଦର୍ଶ ଜୀବନେ,
ପାଳୁଛୁ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଆଜ୍ଞା ସଦା ସ୍ଥିର ମନେ।
ତୋ ଯୋଗୁଁ ଆଲୋକେ ତମଃ ହୁଏ ପରିଣତ,
ପାରିବୁ କି ପୂର୍ଣ୍ଣ କରି ମୋର ମନୋରଥ!
ଭୀଷଣ ତମସାଚ୍ଛନ୍ନ ମୋ ଜୀବନ-ଗୃହ,
ତୋ ଆଲୋକେ ଆଲୋକିତ ହେବ କିରେ ତାହା?
ନାହିଁ ରେ ପ୍ରଦୀପ ତୋର ସେ କ୍ଷମତା ଏବା,
କେବଳ ତାହାଙ୍କ କ୍ଷମ ଧର୍ମାଲୋକରେଖା।
ଖର ବାତେ କମ୍ପା ନର ବଜ୍ରାଘାତ ବାତେ
ନିର୍ବାଣ ଅବସ୍ଥା ତୁହି ଲଭୁ ଅକସ୍ମାତେ।
ସେହି ପରି ତୋର ଗୂଢ ଉପଦେଶ ସାର,
"ପ୍ରଜ୍ଜ୍ୱଳେ ନିଯୁକ୍ତ ହୃଦ କରିବ ଅନ୍ଧାର।"
ଜୀବନ-ପ୍ରଦୀପ ଶିଖା ନିଭିଯିବ ଖରେ,
ହୂର ତାଳ-ରମଣୀର ପକ୍ଷ ଆଘାତରେ।
ମୋ ଜୀବନେ ପ୍ରତିବିମ୍ବ ତୋ ନିଗୂଢ ନୀତି,
ଜାଗୁ ସଦା ମନେ ତବ ଉପକାର ପ୍ରୀତି।

❀

ଜୀବହିଂସା

ହିଂସା ଠାରୁଁ ବଳି ଗୁରୁତର ପାପ
ନାହିଁ ଅଖିଳ ଜଗତେ,
ଜାଣୁ ଜାଣୁ ନରେ ପଦ ନିକ୍ଷେପନ୍ତି
ଭୀଷଣ ନିରୟ ପଥେ।
ସର୍ବ ଜୀବ ଦେହେ ନିବସନ୍ତି ସଦ
ବିଶ୍ୱପ୍ରାଣ ସାରତ୍ସାର,
ଜୀବହିଂସା ଛଳେ ହେଉଅଛି ସିନା
ତାଙ୍କ ପ୍ରତି ଅତ୍ୟାଚାର।
"ଅହିଂସା ପରମ ଧର୍ମ" ଏହି ନୀତି
ସକଳ ଶାସ୍ତ୍ରସମ୍ମତ,
କ୍ରୋଧ ଲୋଭ ହିଂସା ପରିଣାମେ ହୁଏ
ଘୋର ପାପେ ପରିଣତ।
ହତ୍ୟାକାରୀ ନର ଇହ ପରଲୋକେ
ଲଭେ ନିଦାରୁଣ ଦୁଃଖ,
ଜନ୍ତୁ ତା ସୁକୃତ ଯେଣୁ ହତ ଜୀବ
ଭୁଞ୍ଜେ ସ୍ୱର୍ଗେ ଚିର ସୁଖ।

ଅଭ୍ୟାସ ଅଟଇ ମାନବ ମାତ୍ରର
ଦ୍ୱିତୀୟ ଶକ୍ତି ନିଶ୍ଚୟ,
ସେ ଶକ୍ତି ବଳରେ ଦେଉଥାନ୍ତି କେବେ
ନିଷ୍ଠୁରତାକୁ ପ୍ରଶ୍ରୟ ।
ଜୀବନୁ ଅଧିକ ପ୍ରିୟ ବସ୍ତୁ ଆଉ
କି ଅଛି ଭବେ କାହାର,
ଧିକ ସେ ନାରକୀ ଜୀବ ପ୍ରତି ଯାର
ନ ହୁଏ ଦୟା ସଞ୍ଚାର ।
ଆତ୍ମପ୍ରାଣ ତୁଲ୍ୟ ସର୍ବ ପ୍ରାଣ ଇଷ୍ଟ
ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଅଛି ଜଣା,
ତଥାପି ଲାଳସା ପ୍ରରୋଚନେ ଜନେ
ଗିଳୁଛନ୍ତି ଲୁହା ଚଣା ।
ଭାଗବତ ଗ୍ରନ୍ଥେ କହିଛନ୍ତି ନିଜେ
ଉଦ୍ଧବକୁ ଜନାର୍ଦ୍ଦନ,
ମର୍ତ୍ତ୍ୟରେ ଜନମି ଭୁଞ୍ଜେ ଯେହୁ ମାଂସ
ସେ ଜରେ ମୋତେ ଭୋଜନ ।
ପୁଣି ଏହିପରି କହିଛନ୍ତି ଦୁର୍ଗା
ଶିବଙ୍କୁ ପଦ୍ମପୁରାଣେ,
ଚୋଟି ତଳୁ ଛଞ୍ଚେ ନରକ ଯେ ଜନ
ମୋହୋ ପାଇଁ ପଶୁ ପ୍ରାଣେ ।
ଧର୍ମହି କେବଳ ମାନବଙ୍କୁ ଜଗ
ଇହ ପରକାଳ ମିତ୍ର,
ତା ସଙ୍ଗେ ସମ୍ବନ୍ଧ ଜଡ଼ମାଇ ହିଂସା
ଭୂତ ଜରେ ଅପବିତ୍ର ।
ଆଗେ ଲୋଭ ଜନ୍ମେ ପଛେ ହିଂସା ପୁଣି
ତହୁଁ ଭେଦନ୍ତେ ହତ୍ୟାର ଗଣ୍ଡ,
ଏ ଜନବଧାରେ ପ୍ରାଣିପ୍ରାଣ ଆହା
ଧୂଳିଠାରୁ ତୁଚ୍ଛ ଅତି ।
ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଲାଳସା ସିଦ୍ଧି ହେବା ଲାଗି
ନାହିଁ ଲୋଭ ହିଂସା ଯୋଗେ,
କିନ୍ତୁ ପରିଣାମେ ପରିଣତ ହୁଏ
ସେ ଲୋଭ ହ୍ରାସଣ ରୋଗେ ।
ବନ୍ୟ ଫଳମୂଳ ଶାକ ହୁଏ ଯଦି
ଶରୀର-ପୁଷ୍ଟିକାରକ,
ହେତୁ କି ଭେବେ ଜୀବହିଂସା ମୂଳ୍ୟ
କଣିବା ଘୋର ପାତକ ?
ଆମିଷ ଭୋଜନେ ନ ହୁଏ ଦେହର
ତିଳେ ମାତ୍ର ଉପକାର,
ବରଞ୍ଚ ତହିଁରେ ରୋଗ ପାପ ଆଦି
ମହାଘୋର ଅପକାର ।
ସୁଖତୃଷ୍ଣା ପିତା ଭୋଗର ଜନନୀ
ଭୋଗରୁ ଲୋଭ ଉଦୟ,
ଇନ୍ଦ୍ର ସମ ଲୋଭ ଆପାତ ମଧୁର
ପରିଣାମେ ବିଷମୟ ।
ଭୋଗ ଉପାଦାନେ ଲାଳସାକୁ କେବେ
କରି ନୁହେଁ ପରିତୃପ୍ତ,
ଅଗ୍ନି ଉଗ୍ର ଶିଖା ନିର୍ବାଣ କି କେବେ
ଲଭିଲେ ଆହୁତି ଘୃତ ?
ଆନ ଜୀବେ ବଧି ସେ ମାଂସେ ଉଦର
ପୁରେଶ ପୋଷୁଥାନ୍ତି ଜନେ,
ନିଜ ଦେହ କିବେ ହାସିବ ଯେ କାଳ
ନ ଭାବନ୍ତି ଏହା ମନେ ।
ଆପଣା ଶରୀରେ ନାହିଁ ଆପଣାର
କିଛି ମାତ୍ର ଅଧିକାର,
ହେତୁ କି କେବେ ଆନ ଜୀବ ପ୍ରତି
ଅସୁରିକ ବ୍ୟବହାର ?
କିଅ ଏହି ଭିକ୍ଷା ଜଗତତାରଣ
ହେ ପ୍ରଭୁ କରୁଣାନିଧି,
ଅଖିଳ ଉତ୍କଳୁ ଉଠିଯାଉ ଏହି
କ୍ରୂର ଦେଶାଚାର ବିଧି ।
ଜୀବେ ଦୟା ବହି ଚାଲନ୍ତୁ ପୁଣ୍ୟର
ପବିତ୍ର ପଥେ ସକଳେ,
ସୁନୀତି ଶାସନେ ହିଂସା ହତ୍ୟା ଆଦି
ପଳାନ୍ତୁ ଶରେ ସତଳେ ।

—o—

ବିଫଳତା

ନିବସୁ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ପଛେ ତୁଚ୍ଛ ବିଫଳତା,
ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନରେ ସୁପ୍ତି ପ୍ରସ୍ତେ ବସେ ସ୍ୱପ୍ନ ଯଥା ।
ଭବ-ଯାତ୍ରାମଞ୍ଚେ ତୁଚ୍ଛ ଅଦ୍ଭୁତ ସୁଆଙ୍ଗୀ,
ବ୍ୟର୍ଥ କଳ୍ପନାର ହର୍ମ୍ୟ ଦେଉ ଲବେ ଭାଙ୍ଗି ।
ଦୁରାକାଙ୍କ୍ଷା-ପିଶାଚୀ ଯେ ପୋଷେ ହୃଦୟରେ,
ଶୋକ ଧରି ତୋତେ ସେହୁ ଆମନ୍ତ୍ରଣ କରେ ।
ଅନନ୍ତ ଅମ୍ବୁଧି ପାତନ ସାହସ ବନ୍ଧନ
ନୁହେଁ କି ତରଙ୍ଗ ପକ୍ଷେ ମରଣ କାରଣ ।
ଜୀବନେ ଯେ ଥରେ ତୋର ଗ୍ରହିଁ ନାହିଁ ମୁଖ,
ପୁଣ୍ୟବାନ ସେହୁ, ସ୍ୱର୍ଗ ତା ପ୍ରତି ସୁମୁଖ ।
ଧର୍ମ ତାର ନିତ୍ୟ ସଖା, ସତ୍ୟ ତାର ପ୍ରାଣ,
ଉଦ୍ୟମ କରନ୍ତି ତାକୁ ତୋହୋ ପାଲୁ ତ୍ରାଣ ।
ଅତି ବାସନାର ଦୀପ୍ତ ପ୍ରଚଣ୍ଡ ଅନଳ
ପାରେ ନାହିଁ କରି ତାକୁ ବିଦଗ୍ଧ, ବିକଳ ।*

—*—

ଅହିଂସା

ସ୍ୱାଧ୍ୟାୟନିରତ ନାରଦ ମହର୍ଷି
ବୀଣାଯନ୍ତ୍ର କରେ ଧରି,
ଯାଉଥିଲେ ଦିନେ ବୈକୁଣ୍ଠଭୁବନେ
ଭେଟିବାକୁ ଦେବ ହରି ।
ଏକ ଅଜଗର ମାନସେ ସଂଜାତ
ହେବାରୁ ଘୋର ନିର୍ବେଦ,
ଚାହୁଁଥିଲା ବସି ମୁନି ଗମ୍ୟ ପଥେ
ଦାରୁଣ ସଂସାରଖେଦ ।
ଦେଖି ମୁନିବରେ ନମି ଫଣିବର
ପଚାରିଲା ଏହି କଥା,
ହେ ଋଷିପ୍ରବର, କୃପା କରି କହ
କି ଅଟେ ମୁକ୍ତିର ପନ୍ଥା ?
ଶୁଣିଲେ ତାପସ ଦେଇ ସୁଆଶିଷ
ମଧୁରେ ଧୀରେ ଏ ଉକ୍ତି,
ଅହିଂସା ଅକ୍ରୋଧ ଆଚରଣ କଲେ
ଲଭିବୁ ନିର୍ବାଣ ମୁକ୍ତି ।
ମୁନିଙ୍କ ବଚନ ଶିରୋଧାର୍ଯ୍ୟ କରି
ତେଜିଣ ଉଗ୍ର ପ୍ରକୃତି,
ସେହି ଦିନୁ ସର୍ପ ଶାନ୍ତ ଆଚରିଣ
ଧରି ହୃଦେ ମହାଧୃତି ।
ସଂସାରର ରୀତି, ଦୁରନ୍ତଙ୍କୁ ସର୍ବେ
କରନ୍ତି ଦୂରୁ ଜୁହାର,
ନିରୀହ ଉପରେ ସବୁରି କ୍ଷମତା
ସମସ୍ତଙ୍କ ଅତ୍ୟାଚାର ।
ମୁନି-ଉପଦେଶେ ମୋକ୍ଷପ୍ରାପ୍ତି ଆଶେ
ହେବାରୁ ସର୍ପ ସଂଯତ,
ରଖୁଆଳ ପିଲା ଲୋଷ୍ଟ୍ରଘାତେ ତାର
କଳେବର ହେଲା କ୍ଷତ ।
ଅସହ୍ୟ ପ୍ରହାରେ ଜର୍ଜରିତ ହୋଇ
କଣ୍ଠଗତ ହେଲା ପ୍ରାଣ,
ନୀରବେ ରହିଣ ସେ କାହିଁ ଲଭନ୍ତା
ଦୁଷ୍ଟ ପାଖୁଁ ପରିତ୍ରାଣ ?
ଘୋର ପୀଡ଼ା ସହି ତାହା ପ୍ରତି ଥରେ
ନ କଲା କ୍ରୋଧ ପ୍ରକାଶ,
ତହୁଁ ତାକୁ ତୁଚ୍ଛ ମଣ୍ଡୂକମଣ୍ଡଳୀ
କଲେ ତୀବ୍ର ଉପହାସ ।
ପୁଣି କେତେ ଦିନେ ଯୋଗପ୍ରାଣ ଯୋଗୀ
ଯାଉଁ ଯାଉଁ ସେହି ପଥେ
ସର୍ପକୁ ସମ୍ମୁଖେ ଦେଖି ପଚାରିଲେ,
କି ବାପୁ ଅଛୁ କେମନ୍ତେ ?
ବୋଇଲା ଭୁଜଗ, ହେ ଗୋସାଇଁ ତବ
ବଚନ ଅଧିକ ଆଉ,

* ବଳହୀନ, ଦୁର୍ବଳ ।

ତବ ଉପଦେଶ ପାଳି ଏହି ଫଳ,
ଭେକ ମୂଷା ନେଲେ ଦାଉ !
ବଣୁଆଳ ପିଲ ଦଣ୍ଡାଘାତେ ଦେହେ
ନ ରହିଲା ଖଣ୍ଡେ ଚର୍ମ,
ସ୍ୱଧର୍ମ ପାସୋରି ଆପେ ଆପେ ସିନା
ଅର୍ଜିଲି ଏହି କର୍ମ ।
ହସି ହସି ତାଙ୍କୁ ବୋଇଲେ ତାପସ,
କାହିଁ ହେଲୁ ବୁଦ୍ଧିହଣା,
ମନା କରିଥିଲି କିଏ ତୋତେ ବାରୁ
ଗର୍ଜିବାକୁ ଟେକି ଫଣା ।
ମାରିବା ଅପେକ୍ଷା ଭୟ ପ୍ରଦର୍ଶନ
ସହସ୍ରଗୁଣେ ମହାନ,
ଅନ୍ୟାୟ ଦମନେ କରନ୍ତି ସାଧୁଏ
କପଟ କ୍ରୋଧର ଭାନ ।
ସେହି କିନ୍ତୁ ସର୍ପ ବାହ୍ୟେ ଆଚରିଲା
ନିର୍ବିକାର କ୍ରୋଧଭାବ,
ଭୟରେ ଆଉ ତା ପାଖ ନ ପଶିଲେ
ବଣୁଆଳ ଲୁବ୍ଧସ୍ୱଭାବ ।
ଅହିଂସା ଆଚରି ପରକାଳେ ସର୍ପ
ଲଭିଲା ପରମ ଗତି,
ଅହିଂସା ଅଟଇ ସର୍ବଧର୍ମସାର
ପରକାଳର ସମ୍ପତ୍ତି ।

—:*:—

ପୁନର୍ଜନ୍ମ

ଏହି ଦେହେ ପୁନର୍ଜନ୍ମ ଆଜି ଏହି ଦେଶେ,
ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଶଳଭାଟି ବହିଗଲା ଶେଷେ ।
ଚୂର୍ଣ୍ଣ ଚୂର୍ଣ୍ଣ ନାବଖଣ୍ଡି କୂଳେ ଗଲା ଗୁଲି,
ସଙ୍କଟ ଝଟିକା ଦାଉ ନେଲା ସେ ସମ୍ଭାଳି ।
ହେଉଁ ହେଉଁ ନବାଗତ ଯାତ୍ରୀ ପତ୍ତୀମାନ, *
ରହିଲି ଓହ୍ଲାଇ ପଦେ ଯବୁତା ସମାନ ।
ସ୍ମରିଲେ ସେ ଦଶା ହୁଏ ଚକିତ ମାନସ,
ଆସ୍ପର୍ଦ୍ଧତା ଦେଖି ମାତେ ପୁଣି ହସ ।
ମୃତ୍ୟୁ ନୁହେଁ ଅମୃତର ସୁବର୍ଣ୍ଣ ସୋପାନ,
ମାତ୍ର ଶୁଣି ନାମ ତାର ଥରିଉଠେ ପ୍ରାଣ ।
ମହାସତ୍ତ୍ୱ ମହାଜ୍ଞାନୀ, ବୀର ସର୍ବଜୟୀ,
"ମୃତ୍ୟୁ" ଏହି ବେନି ବର୍ଣ୍ଣେ କେ ନ କରେ ଭୟ ।
ଜାଣିଲି ମୁଁ ଅତଏବ ନାହି ଲଭ କରି,
ଦୁର୍ବଳର ଭଗବାନ ଶଙ୍କାର ପ୍ରହରୀ ।

ପଥ ପାର୍ଶ୍ୱେ ପତିତ ଶବ ପ୍ରତି

ଏ କି ଦଶା ଆଜି ତୋର ହତଭାଗ୍ୟ ନର,
ଶୁଷ୍କ ତନୁ କାହିଁ ଆହା ଧୂଳିରେ ଧୂସର ?
କହ୍ଲାର ପାଖୁଡ଼ାଜିତ ଅକ୍ଷେନ୍ଦୁ-ନିନ୍ଦିତ,
ନଖପନ୍ତିମାନ ତୋର ଲାଳିମା ରଞ୍ଜିତ ।
ନିଭିଯାଇଅଛି ଆହା ରୂପ-ଦୀପଶିଖା,
କୃପଣର ଜାଣି ପ୍ରାୟ ଦଶେ ଦେବ ଫିକା ।
ଢଳ ଢଳ ସୌମ୍ୟ ନେତ୍ର ଶ୍ରୀହୀନ କିପାଇଁ
ଛାଏ ଦେଲା କାଚ ମୃତ୍ୟୁ ପାରଦ ଛଡ଼ାଇ ?
ମଣୁଥିଲୁ କ୍ଳେଶ ପଦ୍ମ ଫୁଟିଲେ କଣ୍ଟକ,
ଶୃଗାଳ ଦଂଶନେ ଏବେ ନାହିଁ କାହିଁ ବଳ ?
କାହିଁ ତୋ କୋମଳ ଶଯ୍ୟା ସ୍ନିଗ୍ଧ ଉପାଧାନ ?
ନଗ୍ନ ଦେହେ ଶୋଏ ତୋର ଆଶ୍ରୟ ଶ୍ମଶାନ !
କେତେ ନ ସମ୍ପାଦିଥିଲୁ ଯଶ ମାନ ଧନ,
କେହି ତ ପାରିଲେ ନାହିଁ ରଖି ତୋ ଜୀବନ !
କେତେ ସ୍ନେହେ ଯତ୍ନେ ଥିଲୁ ତାପସ୍ତେ ମଣ୍ଡି,
ଶେଷେ କାଢ଼ିନେଲେ ସେ ତୋ ଅଙ୍ଗବସ୍ତ୍ରଖଣ୍ଡି ।
ମାୟା ସଂସାରର ପରା ଏଭଳି ମମତା,
ଏଥିଲାଗି ପୋଷେ ନର ବ୍ୟର୍ଥ ଆଶା-ଲତା ।
ଅନ୍ତିମ ଅବସ୍ଥା ଯେବେ ଭାବୁଥାନ୍ତେ ଜନେ,
ଆଶା ପିଶାଚୀନୀ କାହିଁ ପୋଷନ୍ତେ ବା ମନେ ।

* ରେଲଗାଡ଼ିରୁ ପଡ଼ୁଁ ପଡ଼ୁଁ ଦୈବାତ୍ ରକ୍ଷା ପାଇଥିଲି ।

କାହିଁ ସେହି ପ୍ରିୟଧନ ଦାରସୁତ କାହିଁ,
ଶେଷକାଳେ କେହି ତୋର ନିକଟରେ ନାହିଁ ।
ଶିଶୁପାଠ ପ୍ରାୟ ତୋତେ ପାସୋରି ଅଚିରେ
ନିହିଲେଣି ତୋହୋ ସ୍ମୃତି ତୋହର ଶରୀରେ ।
କ୍ଷିତିରେ ତୋ ତନୁ ହେବ ପଞ୍ଚଭୂତେ ଲୀନ,
ଜଳବିମ୍ବ ଯାଏ ଯଥା ଜଳରେ ମିଶିଣ ।
କହ କହ ଗତାୟୁ ରେ ସତ୍ୟ ସମାଚର,
କି କରି ଗଲୁ ତୁ ଜନ୍ମଭୂମି-ଉପକାର ?
କି ସଞ୍ଚୟ କରିଥିଲୁ ପରକାଳ ପାଇଁ,
ଉଚିତ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ତୋର ସାଧିଛୁ କି ନାହିଁ ?
କିମ୍ବା ସେ କର୍ତ୍ତବ୍ୟେ ମୋହେ ଦେଇ ଜଳାଞ୍ଜଳି
ବିଷୟ-ବିଷାକ୍ତ ସ୍ରୋତେ ପଡିଥିଲୁ ଢଳି ?
ଧିକ ମୋ ବୁଦ୍ଧିକି ମୁହିଁ ହୋଇଲିଣି ବାଇ,
ଶିଖାଉଛି ତୋତେ ନିଜ ଗୋଡ଼କୁ ନ ଚାହିଁ ।
ତୁହି ତ ବନ୍ଧନମୁକ୍ତ, ମୁଁ ଯେ ଶୃଙ୍ଖଳିତ,
ତୋ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଆଲୋଚନା ନୁହେ ମୋ ଉଚିତ ।
ଚିହ୍ନିଛି ମନକୁ ଏବେ କପଟି ସେ ଠକ,
କଣ୍ଟକେ ସୁମନ ଭଳି ସୁମନେ କଣ୍ଟକ ।
ଧିକ ସେ ମନକୁ ତାର କାର୍ଯ୍ୟ ଶତ ଧିକ,
ଧନ ଜନ ମାୟା ସବୁ ଅନିତ୍ୟ ଅଲୀକ ।
ଦେଖୁ ଶବ ଗୁପ୍ତ ଶିକ୍ଷା ଭ୍ରାନ୍ତ ନରଚୟେ,
ସମସ୍ତଙ୍କ ଏହି ଦଶା ଅନ୍ତିମ ସମୟେ ।

———

କାଳସର୍ପ

କେତେ ଫଁ ଫଁ ହେଉ ବୃଥା ଆରେ କାଳସର୍ପ,
ଭାଙ୍ଗିଗଲେ ବିଷଦନ୍ତ ସରିଯିବ ଦର୍ପ ।
ଯେଉଁ କାଳବଳେ ତୁହି ପ୍ରକାଶୁ ପୌରୁଷ,
ପ୍ରଭବିଲେ ସେହି କାଳ ଶୋଷିବ ଆୟୁଷ ।
ଚିରକାଳ ରହି ନାହିଁ କାହା ଦମ୍ଭ ଗର୍ବ,
ଆସୁଛି ସମୟ ସବୁ କରିଦେବ ଖର୍ବ ।
ଏହା ଜାଣି ବେଳ ଥାଉଁ ହୁଅ ସାବଧାନ,
ତୋହୋଠାରୁ ବଳୀୟାର ବିଧାତା ବିଧାନ ।
ସେ ବିଧାନ ଭାଙ୍ଗିଦେବ ତୋର ବିଷଦନ୍ତ,
କର୍ମ ଅନୁସାରେ ଫଳ ଲଭିବୁ ତୁରନ୍ତ ।
ଅବିଶ୍ୱାସୀ ଅକୃତଜ୍ଞ ସ୍ୱାର୍ଥପର ନର
ତୋହୋଠାରୁ ଶତଗୁଣେ ବଳି ଭୟଙ୍କର ।
ତୋହ ତୀବ୍ର ଗରଳର ଅଛି ପ୍ରତୀକାର,
ମାତ୍ର ଅବିଶ୍ୱାସି-ବିଷୁଁ ନ ମିଳେ ନିସ୍ତାର ।
କପଟ-କଳ୍ମଷ-ବିଷେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ତା ହୃଦୟ,
ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନେ ସେ ମୂଳ କାଟି ବାହ୍ୟେ ଡାଳେ ଦୟ ।

—*—

ଦେବତା

କିପାଇଁ କହନ୍ତି ଜନେ ଦେବେ ଅଶରୀରୀ,
ମିଥ୍ୟା କଥା, ଦେଖିଛି ମୁଁ ଶରୀରୀ ଦେବତା
ମହୀତଳେ, ମୂର୍ତ୍ତିମନ୍ତ କୃପା-ଅକୂପାର,
ଆନ ପାଇଁ କଷ୍ଟଭୋଗ ବିଶୁଦ୍ଧ ଦେବତ୍ୱ ।
ବସି ଯେଉଁ ମହାଜନ ରୋଗୀ ଶଯ୍ୟାପାଶେ
ସେବାବ୍ରତ, ସେବାରତ ନିର୍ବିକାର ମନେ,
ସାମ୍ୟ-ପୂତ ଦୃଷ୍ଟି ଯାର ନ କରେ ବାରଣ
ପର କିମ୍ବା ଆପଣାର; ପୋଛିଦେଇ ସ୍ନେହେ
ଅଶ୍ରୁ ଆନ ନେତ୍ରୁ, କରେ ଲୋଚନ-ପଙ୍କିଳ
ନିଜ ନେତ୍ର ଆନ ଦୁଃଖେ, ସେହି ତ ଦେବତା;
ସୁଖ ମଣେ ଦୁଃଖେ, ଦୁଃଖ ବାଞ୍ଛିତ ତାହାର ।
ସୁଖ ସିନା କାଳ୍ପନିକ, ଚତ୍ୟପ୍ତ ପ୍ରାପ୍ୟ,
ଶୂନ୍ୟଗର୍ଭ ସ୍ୱପ୍ନ ତାହା ଅସାର ଅଳୀକ ।
ହେଉ ପଛେ ଗଛମୂଳ ନିବାସ ତାହାର,
ମାତ୍ର ସେ ପବିତ୍ର ସ୍ୱର୍ଗ—ସତ୍ୟ ଶିବଧାମ ।
ଦେବତାନିବାସ ସ୍ୱର୍ଗ ନୁହେଁ ତ କେବଳ,
ସତ୍ୟ ସାମ୍ୟ ପ୍ରୀତି ମୈତ୍ରୀ ପୁଣ୍ୟର ପୁର ସେ ।
ଉଦେ ଯହିଁ ନିତ୍ୟ ସ୍ନେହ-ଇନ୍ଦୁ-ସିନ୍ଧୁନିଧି,
ବହେ ଶାନ୍ତି-ମନ୍ଦାକିନୀ ମଧୁରେ ମଧୁରେ,

ନିତ୍ୟସତ୍ୟ ଧର୍ମ, ନ୍ୟାୟ—ସ୍ୱତ୍ୱାମନ୍ଦିରୁପେ,
ଯହିଁ ନୁହେଁ କ୍ଷଣବିଧ୍ୱସ୍ତ ସ୍ୱାର୍ଥ-ଶାସ୍ତ୍ର ବଶେ,
ଜନ୍ମ ନୁହେଁ ଉଚ୍ଚାଶୟ ଆଶା, ବାସନାର,
ନ ବଢ଼ାଏ ଯହିଁ ଆଶା ଆଶାକୁ ଉତ୍ପାତ,
ସେହି ତ ସ୍ୱରଗ—ପୁଣ୍ୟ ଅମୃତ ଆକର ।
ଯେଉଁ ଦିନ ପ୍ରତିଗୃହ ବନିବ ଏସନ
ସ୍ୱର୍ଗର ସୁଷମା ଭୂଷା, ଖେଳିବ ସେ ଦିନ
ମର୍ତ୍ତ୍ୟରେ ଅମରପୂଜ୍ୟ ଅମର ମହିମା ।
ଯେ ଗୃହର ପରିବାର ସମସ୍ତେ ମୂରଖ,
ପୁଣି ମହାଅଭିମାନୀ, ଈର୍ଷାର ଦୁର୍ଗନ୍ଧେ
ଦୁର୍ଗନ୍ଧିତ ଯେଉଁ ଗୃହ, ପିଶାଚାଗାର ସେ,
ଅସୁଲଭ ସୁଖ ତହିଁ, ସୁଲଭ ଯନ୍ତ୍ରଣା ।

କାହାର ଏ ସୃଷ୍ଟି ?

କିଏ କର୍ତ୍ତା ଏ ସୃଷ୍ଟିର କାହିଁ ସେ ? ଏ ସୃଷ୍ଟି,
କେଉଁ ଅପଦେବର ଏ କୁ-କୌତୁକ ଧୃଷ୍ଟି ।
ପ୍ରବଳର ସବୁ କର୍ମେ ଜୟ ଆଜୀବନ,
ଦୁର୍ବଳର ଭାଗ୍ୟେ ଭୋଗ୍ୟ ଦୁର୍ଦ୍ଧର ପୀଡ଼ନ ।
ଏହା ଯେବେ ସାମ୍ୟନୀତି, ପକ୍ଷପାତ କିଏ ?
ନ୍ୟାୟର ମର୍ଯ୍ୟାଦା ଏଥି ନାହିଁ ତ ଟିକିଏ ।
ଦେଖ ସୁସ୍ପଷ୍ଟେ ଅଗ୍ନି ଜାଳ ନଷ୍ଟ ଏ ବାଳକ,
ବୁଝେ କି ଦେଖଣାର ସେହି ପ୍ରାଣର ଆତଙ୍କ !
ଜଣକର ଚରିତାର୍ଥ ହେବ କୌତୂହଳ,
ଆନର ହୋଇବ ହାୟ ଜୀବନ ବିଫଳ ।
କାହା ପାଶେ କରୁ କିଏ କେବେ ଆବେଦନ
କରନ୍ତୁ କି ନ୍ୟାୟଦର୍ଶୀ ମର୍ତ୍ତ୍ୟେ ଆଗମନ ।
ତେବେ କିଏ ବୃଥା ଦଣ୍ଡ ଭୁଞ୍ଜିବ କିପାଇଁ,
ପେଷିବୁ ଯେ କଳେ ବଳେ ନୁହେଁ କି ସେ ଦାୟୀ ?
ଧାତା ପରେ ଧାତା କେହି ଥିଲେ ଦଣ୍ଡିଙ୍କର,
ପାରନ୍ତା କି ଚଳି ଅହୋ ଏତେ ଦୁର୍ବିଚାର ।
ସ୍ୱୟଂ ସର୍ବେସର୍ବା ଯେହୁ ତାର ନିୟନ୍ତ୍ରକ,
କାହା କଥା ଏବା ସିନା ତାକୁ ପଟାନ୍ତର ।
ତାହା ଅବସ୍ଥାର ପ୍ରତୀକାର ପାଇଁ
ସ୍ପୃହା କରିବ କିଏ ତାହା ଆଗେ ଯାଇ !
କହିବ ଯଦ୍ୟପି ଏହା ହୋଇ ତେ ନିର୍ଭୀକ,
ହେବ ସେ ଜଗତ-ନେତ୍ରେ ନାରକୀ ନାସ୍ତିକ ।
ଅତଏବ ନୀରବତା ସବୁଠାରୁ ଭଲ,
ଭଲ କଥା ଏ କାଳେ ତ ଗଣା ହୁଏ ଖଲ ।

ବିଜୟ-ଗୀତିକା

ଦେବଦତ୍ତେ ବାଜେ ଦୁନ୍ଦୁଭିଚୟ
ଉଚାରୁ ଗୌରବେ ଗମ୍ଭୀରେ ଜୟ,
ହୋଇଛନ୍ତି ଜୟ-ରବି ଉଦୟ,
ଜୟ ଜୟ ଜୟ ବ୍ରିଟେନ ଜୟ । ୧ ।
ଚରାଚର ଆଜି ଜୟମଣ୍ଡିତ,
ଜୟ-ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଆଜି ବ୍ରିଟେନାଶ୍ରିତ,
ଗାଆନ୍ତି ଧରଣୀବାସିନିଚୟ,
ଜୟ ଜୟ ଜୟ ବ୍ରିଟେନ ଜୟ । ୨ ।
ଅଧର୍ମୀ ଜର୍ମାନୀ ଗର୍ବ ନିପାତ,
ହେଲା ତାହା ଶିରେ ଅଶନିପାତ,
ଯହିଁ ଧର୍ମ ତହିଁ ଜୟ ନିଶ୍ଚୟ,
ଜୟ ଜୟ ଜୟ ବ୍ରିଟେନ ଜୟ । ୩ ।
ପଞ୍ଚବର୍ଷବ୍ୟାପୀ ମହା ସଂଗ୍ରାମ
ଉଜ୍ଜଳିବ ଆଜି ଚିର ସ୍ୱନାମ,
ଆକାଶ ପାତାଳ ହର୍ଷେ ଅଥୟ,
ଜୟ ଜୟ ଜୟ ବ୍ରିଟେନ ଜୟ । ୪ ।
ହିମାଦ୍ରି ଶିଖରୀ ଭାରତ-ସ୍ୱର୍ଗ,
ବିନ୍ଧ୍ୟାଚଳ ଘେନି ଆର୍ଯ୍ୟବର୍ଗ
ସୁହାମୁଖେ ଗାନ୍ତି ହୋଇ ତନ୍ମୟ,
ଜୟ ଜୟ ଜୟ ବ୍ରିଟେନ ଜୟ । ୫ ।
ଜୟଗୀତି ଗାଏ ସପ୍ତ ସାଗର,
ଘୋଷନ୍ତି ବିଜୟ ଅଷ୍ଟଭୂଧର,
ଗାଉଛନ୍ତି ରବିଶଶୀ ଉଭୟ,
ଜୟ ଜୟ ଜୟ ବ୍ରିଟେନ ଜୟ । ୬ ।

ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରିତ ହେଲା ଜର୍ମାନୀ ଦର୍ପ,
ମଣିହୀନ ହେଲା ସେ କାଳସର୍ପ,
ରାଷ୍ଟ୍ର-ସ୍ୱାଧୀନତା ନ ହେଲା କ୍ଷୟ,
ଜୟ ଜୟ ଜୟ ବ୍ରିଟେନ ଜୟ । ୭ ।
ଘରେ ଘରେ ଆଜ ଆନନ୍ଦୋତ୍ସବ,
ଘରେ ଘରେ ଉଠେ ବିଜୟ ରବ,
ଗାଆନ୍ତି ବାଳକେ ଫେଣ୍ଡ ହୃଦୟ,
ଜୟ ଜୟ ଜୟ ବ୍ରିଟେନ ଜୟ । ୮ ।
ଜଗତ-ଗୌରବ କେଶରୀଧ୍ୱଜ,
ଜୟ ସ୍ୱଭସ୍ୱକ ପଞ୍ଚମ ଜର୍ଜ,
ଜୟ ମହାରାଣୀ ମେରୀଙ୍କ ଜୟ,
ଜୟ ଜୟ ଜୟ ବ୍ରିଟେନ ଜୟ । ୯ ।
ଜୟ ପୁରସ୍କାରସ୍ୱରୂପେ ପ୍ରଭୁ,
ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ଉତ୍କଳ ଏକତ୍ର ଲଭୁ,
ପ୍ରଦାନ ଏ ଭିକ୍ଷା ହେ କୃପାମୟ,
ଜୟ ଜୟ ଜୟ ବ୍ରିଟେନ ଜୟ । ୧୦ ।

—*—

ବିଜୟୋତ୍ସବ

ଧର୍ମସିନ୍ଧୁ ବ୍ୟୋମବ୍ୟାପୀ ନରମେଧ ଯାଗ
ଲଭିଲାଣି ପୂର୍ଣ୍ଣାହୁତି ପାଞ୍ଚ ବର୍ଷ ପରେ,
ନିବର୍ତ୍ତିଲା ହାହାକାର, ରୁଦ୍ଧ ଅଶ୍ରୁନୀର,
ମାନବର ସ୍ୱାଧୀନତା—ଜଗତର ଧର୍ମ
ରହିଲା ଅକ୍ଷତ, ଶାନ୍ତ ହେଲା ଧରଣୀ ।
ସାଧିଲା ଏ ମହାକର୍ମ ଆଜ ମହାଦିନ,
ଚାହିଁ ଥିଲେ ଯେ ଦିନକୁ ଆତୁର ନୟନେ
ବ୍ୟସ୍ତପ୍ରାଣେ ବିଶ୍ୱବାସୀ, ଚାହିଁ ଥାଏ ଯଥା
ଶିଖିଯୂଥ ମୁଖୀ ଧରି ମଳୟ ଅନିଳେ,
ପୃଥିବୀର ଇତିହାସେ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ପୃଷ୍ଠାରେ
ଶୋଭିବ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳାକ୍ଷରେ ଏ ସୁଦିନ ନାମ ।
ପ୍ରତିବର୍ଷ ଏ ଦିବସ ପୁଣ୍ୟପର୍ବ ପ୍ରାୟ
ପାଳିତ ପୂଜିତ ହେବ ଧରଣୀମଣ୍ଡଳେ,
ଜାତି-ଧର୍ମ-ବର୍ଣ୍ଣ-ଦେଶ-ପାତ୍ରନିର୍ବିଶେଷେ ।
ମାନବଜାତିର ଧର୍ମ, ସ୍ୱାଧୀନତା-ରତ୍ନ
ହରିବାକୁ ବସିଥିଲା ଦୁରନ୍ତ ଜର୍ମାନୀ;
ଏତେ ବଡ ଦୁଃସାହସ, ଏତେ ଦୁରାକାଙ୍କ୍ଷା,
ଏତେ ବଡ ମହାପାପ ସହିବ କି ଧର୍ମ !
ଈଶ୍ୱରଙ୍କ କ୍ରୋଧ ଯାଏ ଜ୍ୱଳନ୍ତ ଚୁଲିରେ ।
ଅତି ଦର୍ପ ସହେ ନାହିଁ ଧର୍ମ କେଉଁ କାଳେ,
"ଅତି ଦର୍ପେ ହତା ଲଙ୍କା" ପ୍ରମାଣ ଏ ଉକ୍ତି ।
ଜର୍ମାନ-ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣାସୁର ଜଗତ ବଇରୀ,
ତାହାଯୋଗୁଁ ହତ ହାୟ କୋଟି ମହାପ୍ରାଣୀ,
କୋଟି କୁବେରର ଧନ ହେଲା ଭସ୍ମସାତ,
ଏ ପାପେ ସେ ପଡ଼ିଲାତ କେଶରୀ ହସ୍ତରେ ।
ସିଂହର ସ୍ୱଭାବ — ସେହୁ ଖେଳାଏ ଶିକାରେ,
ନ ମାରେ ଧରିବାମାତ୍ରେ, କେବେ ଦିଏ ମାଡ,
କେବେ ଦିଏ ଛାଡି, ତହୁଁ ସେ ଶିକାର ମଣି
ସିଂହକୁ ଦୁର୍ବଳ, ମାରେ ଲମ୍ଫଝମ୍ପ ଗର୍ବେ
ଦେଖୁଥାଏ ସିଂହ ତାହା କୌତୁକ ଦୃଷ୍ଟିରେ,
ବୀର୍ଯ୍ୟ ଭରି ଅସ୍ଥବଳ ଥକିଲେ ଶିକାର,
ଅବହେଳେ ନାଶେ ତାକୁ ସହାସ୍ୟେ କେଶରୀ ।
ସେହି ହେତୁ ବଢ଼ିଥିଲା ଜର୍ମାନୀ ଗରିମା,
ନତୁ କେଉଁ କାଳୁ ତାର ଜୀବନ-ପଞ୍ଜିକା
ସମୂଳରେ ବିଅନ୍ତାଣି ପୋଛନ୍ତେ ଚିତ୍ରଗୁପ୍ତ ।
ଗର୍ବ-ଆଧିପତ୍ୟ-ଚ୍ୟୁତ ଆଜ ସେ ଜର୍ମାନୀ,
ଦନ୍ତହୀନ ମଣିହୀନ ଏବେ କାଳଫଣୀ,
ଆସେହି ପବନ-ସ୍ରୋତେ ବିଜୟ ସମ୍ବାଦ
ଖେଳୁଛି ପୃଥିବୀସାରା, ଯହୁଁ ଦେଶ ତହୁଁ
ଲାଗିଛି ଆନନ୍ଦୋତ୍ସବ, ଉଠେ ଜୟରବ ।
ମହାସ୍ଫୂରିତ ହୋଇ ସେ ବିଜୟ-ଧ୍ୱଜ
ଉଡୁଛି ଆକାଶେ, ତହୁଁ ପ୍ରତିଧ୍ୱନି ଛଳେ
ଘୋଷୁଛି ଅନନ୍ତ ନଭ ଜୟ ଜୟ ଜୟ ।
ଜଗତର ପ୍ରତି ରନ୍ଧ୍ର ପ୍ରତି ରୋମକୂପ
ଉଠୁଛି ଗମ୍ଭୀରେ ଜୟ ବ୍ରିଟେନର ଜୟ ।

ବର୍ଷୁଛୁ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଶିରେ ବଷ୍ଟ ଆଶୀର୍ବାଦ
ଦେବ ଆଶୀର୍ବାଦ ସହ, କୋଟି କୋଟି ଦଣ୍ଡ
ମହାଲକ୍ଷ୍ମୀ ବ୍ରାହ୍ମଣର ସାଧୁବାଦେ ରତ ।
ଲାଗିଅଛୁ ବୀରପୂଜା ପ୍ରତି ଘରେ ଅଜ,
ବ୍ରାହ୍ମଣ କେଶରୀ ବାନା ଉଡ଼ୁଛୁ ସଗର୍ବେ ।

———

ବଡ଼ଲୋକ

ଶୁଣିଛ କି, କେହୁ କେବେ କରନ୍ତି ଭୋଜନ
କ୍ଷୀରକର ଅନ୍ନ ସଙ୍ଗେ ମୁକ୍ତାର ବ୍ୟଞ୍ଜନ ?
ଜାମ୍ବୁନଦରେ ପୋଡ଼ା ହେବ ଦୀନ ନିଃସ୍ୱମ୍ବଳ,
ଧନୀ ପାଇଁ ଲୋଡ଼ା କି ହେ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଅନଳ ?
ଧନୀ କି ଅଧିକ ଚକ୍ଷୁକର୍ଣ୍ଣ ଆଦି ଧରେ ?
କି ପ୍ରଭେଦ ତେବେ ଧନୀ ଦରିଦ୍ର ମଧ୍ୟରେ ?
ଧନୀ ବୋଲି ଚକ୍ରଗ୍ରସ୍ତ ଦେବ ତାହାଁ ପୀଡ଼ା,
ସମସ୍ତେ ତା ଆଗେ ହେବେ ହାତ ଯୋଡ଼ି ଛିଡ଼ା ।
ବଡ଼ ସାନ ବୋଲି ଶୁଭେ କାହିଁ ବୃଥା ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ,
ବଡ଼ଲୋକ ନାମେ ପଡ଼େ ପର୍ବତ ଉଦ୍ଧୂଳ !
ଗୁଣ ପାଇଁ ନରପୂଜା, ନୁହେଁ ଧନ ପାଇଁ,
ଧନଲୋଭେ ମନ ଧରୁ ଯେ ତହେଁ ସେ ବାଇ ।
ଅହମିକା-ଦର୍ପ-ଶାଠ୍ୟ ଯେ ବହୁଦ ଜନ,
ବଡ଼ଲୋକ ଆଖ୍ୟାର ସେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଭାଜନ ।

—꞉✻꞉—

ଅଙ୍କୁଆ ସୂତ୍ର

ବଜାରର ଧାରୁ ଏହା ଜାଣନ୍ତି ସକଳେ,
ଯେଉଁ ଟଙ୍କା ଭଲ ବାଜେ ସେହି ଟଙ୍କା ଚଳେ,
ଶରୀର ଗର୍ଜନ ଯେତୁ ଯେତେ କରିପାରେ,
ସେତେ ସମାଦର ତାର ସମାଜ-ବଜାରେ

* * *

ଦୁଃଖେ ମରିବାକୁ ସିନା ଇଚ୍ଛେ ଅକର୍ମଣ୍ୟ,
ମାତ୍ର ଦୁଃଖେ ବଞ୍ଚିବାକୁ ବାଞ୍ଛେ କର୍ମୀ ଜନ ।

* * *

ସାର ଉପଦେଶ ଏହା—ତ୍ୟାଗେ ତାହିଁ ସୁଖ,
ଦୁଃଖୀ ସେହୁ—ପ୍ରକୃତର କର୍ମେ ଯେ ବିମୁଖ ।

* * *

ମାନବ ଜୀବନ ନୁହେଁ ଅନର୍ଥକ କେବେ,
ଇଚ୍ଛନ୍ତି ମାନବ ଜନ୍ମ ମୃତ୍ୟୁଞ୍ଜୟ ଦେବେ,
ଯେ ଜୀବନେ କରି ହୁଏ ମୁକ୍ତି ଉପାର୍ଜନ
ବ୍ୟର୍ଥ କିମ୍ବା ମିଥ୍ୟା କେବେ ନୁହେଁ ସେ ଜୀବନ ।

* * *

ହେବ ଯଦି ବଡ଼, ତେବେ ହେବ ନିଜପାଇଁ,
ମାତ୍ର ପରପାଇଁ ତେବେ ବଡ଼ ହେବ ନାହିଁ ।
ନର ହୋଇ ମଣେ ଯେହୁ ନରଠାରୁ ବଡ଼,
ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା ବାବହୁକ ଖବେତେ ସେ ଜଡ଼ ।
ଧନ ମାନ ଆଭିଜାତ୍ୟ ନୁହେଁ ବଡ଼ପଣ,
ତଥା ବଡ଼ପଣ ନୁହେଁ ଦୁର୍ବଳ-ପୀଡ଼ନ ।
ସ୍ନେହ ମୈତ୍ରୀ ଦୟା ସତ୍ୟ ଦାମ୍ୟ ସରଳତା,
ମାନବ ଜୀବନେ ସିନା ଏହା ମାନବତା ।
ଖୋଜନ୍ତି ମାନବେ ସ୍ୱର୍ଗ ବୃଥା ହୋଇ ବାଇ,
କର୍ମ ମଧ୍ୟେ ସ୍ୱର୍ଗ ଅଛି ଏହା ଜଣା ନାହିଁ ।
କର୍ମେ ଗଢ଼ା ହୁଏ ସ୍ୱର୍ଗ ନିଜ ମନୋମତ,
କର୍ମ ବିନା ମାନବର ନାହିଁ ଅନ୍ୟ ପଥ ।
କଥାରେ ନ ହୁଏ କର୍ମ ହୁଏ ହସ୍ତପଦେ,
ହୁଏ ନାହିଁ ଧନୀ କେହି ବଚନ-ସମ୍ପଦେ ।
ହେବ ପଛେ ମୂକ, ମାତ୍ର ବଚନସର୍ବସ୍ୱ
ନ ହେବ ଜବାତ କରି ହୃଦୟକୁ ହ୍ରସ୍ୱ ।

କୌତୁକ କବିତା

କୁକୁର

ଯେତେବେଳେ ଯାର୍ ଖାଏ ତେତେବେଳେ ତାର୍,
କୁକୁରର ସିନା ଏହି ନୀଚ ବ୍ୟବହାର୍ ।
ମନୁଷ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ସୁଦ୍ଧା ଅଛନ୍ତି କୁକୁର୍,
ସେ କୁକୁର୍, ଆନେ ଯେହୁ କରେ ହୁର୍ ହୁର୍ ।୧।
ପେଟ ପାଇଁ କରେ ଯେହୁ ଅକର୍ମ କୁକର୍ମ
ତେଜି ଆତ୍ମଗଉରବ ଜାତିକୁଳଧର୍ମ,
ନିଶ୍ଚୟ କୁକୁର ସେହୁ ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା ନର୍,
ବନ୍ଧୁ ଉପାଦେୟ ମଣେ ଅଇଣ୍ଠାପତର୍ ।୨।
ପର୍ ମନ ଧରି ଯେହୁ କହୁଥାଏ କଥା,
ଧରେ ପର୍ ଉପାନହ ନମ୍ରେ ପାତି ମଥା,
ଗିଳୁଥାଏ ସାଗ୍ରହରେ ପରର୍ ଉଦ୍‌ଗାର୍,
କୁକୁର୍ ଉପାଧି ସିନା ସାର୍ଥକ ତାହାର୍ ।୩।
ଯେ ଚଣ୍ଡାଳ ଅନ୍ୟଠାରୁ ଲଭି ଉପକାର୍
ସମୟ ପଡ଼ିଲେ କରେ ତାକୁ ତିରସ୍କାର୍,
ଅକୃତଜ୍ଞ କୁକୁର୍ ବି ତାହାଠାରୁ ଆଉ,
ଅନ୍ନଦାତାକୁ ଯେ ଖେଦେ ହୋଇ ଭାଉ ଭାଉ ।୪।
ଉଦର୍ ପୂରିଇ ଖାନେ ଦେଲେ ଖଜା ପିଠା,
ତେବେ ସେ ଗୁଣ୍ଟିବ ଯାଇ ପାଦରେ ଅଇଁଠା,
ଛି ଛି ସେ କୁକୁର୍ ମୁହଁ ଚୁହଁ ନ ଯୋଗାଇ,
ଅମଙ୍ଗଳ-ପସରା ସେ, ନ ମାଡ଼ ତା ଛାଇ ।୫।

—○*○—

ବଣଓଲ ଓ ବଣସାରୁ

ବୋଲେ ବଣଓଲ ବଣସାରୁକୁ ଆହ୍ୱାନ,
ବଡ଼ କଣ୍ଡୁଳ ତୁ ସାଧୁ ଖାଦକର ହାନି ।
ହସି ହସି କହୁଁ ତାକୁ କହେ ବଣସାରୁ,
ଲାଜ ରେ ସେ କଥା ଆଉ କାହିଁକି ପଚାରୁ ?
କଣ୍ଡୁଳ ମୁଁ ସତ୍ୟ, ମାତ୍ର ତୁ ତ ଅଛ ଭଲ,
ଛୁଇଁଦେଲେ ତୋତେ ହାତ ହୁଏ ଗଲଗଲ ।
ପୋଡ଼ି ତୋତେ କଟୁ ପତ୍ରେ ତଦନ୍ତେ ସିଝାଇ
ତଥାପି ନ ପାରେ ସୁଦ୍ଧା କେହି ତୋତେ ଖାଇ ।
ଖଳ ବାକ୍ୟ ଯେତେ ପଛେ ଦେଖାଉ ସୁନ୍ଦର,
ମାତ୍ର ତା ଦୁର୍ଗୁଣ ଭଲ କାର୍ ଅଗୋଚର !
ନ ଦେଖେ ସେ ଆତ୍ମଦୋଷ ହିମାଦ୍ରି ପ୍ରମାଣ,
ପରର୍ ରେଣୁଏ ଦୋଷେ ହୁଏ ହତଜ୍ଞାନ ।
ପର୍ ବେଳେ ଚକ୍ଷୁଷ୍ମାନ, ନିଜ ବେଳେ ଅନ୍ଧ,
ନିଜ ଦୋଷ ବାସେ, ପର୍ ଦୋଷଟା ଦୁର୍ଗନ୍ଧ ।
ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା ଯେତେ ଅମ୍ଳ ତେବେ ଗୋଟାକୁଣୀ
ଆପଣା ଦହିକି ଖଟା କହିବ କି ଗୁଣି ?
ନିଜକୁ ସୁନ୍ଦରୀ ମଣେ କୁରୂପା ବନିତା,
ବରଂ ସୁନ୍ଦରୀକି ବାଛୁ କହେ ସେ କୁତ୍ସିତା
ଚାଲୁଣୀର୍ ଶତଛିଦ୍ର, ବୃଥା ଅସୂୟାରେ
ଏକଛିଦ୍ର ସୂଚୀକି ସେ ତଥାପି ଖିଆରେ ।
ସ୍ୱଭାବକୁ ବଦଳାଇ ନୁହେଁ କେଉଁମତେ,
ସ୍ୱଭାବର୍ ବଶବର୍ତ୍ତୀ ସମସ୍ତେ ଜଗତେ ।

—○*○—

ପଖାଳ

ପଖାଳ ଉଲ୍ଲଳେ ସଞ୍ଜୀବନୀ-ସୁଧା
ହରେ ଏକ କାଳେ କ୍ଳାନ୍ତି ତୃଷ୍ଣା କ୍ଷୁଧା ।
ମଧୁର୍ ଶୀତଳ ପରିପୁଷ୍ଟିକାର୍,
ଯଥା ବଙ୍କ ଜନ ଲଘୁ ତିରସ୍କାର୍ ।
ଓଡ଼ିଆ ଜାତିର୍ ପରମ ସମ୍ବଳ,
ବଢ଼େ ତରଲାଙ୍ଗେ ଅମାନୁଷୀ ବଳ ।
ବର୍ଣ୍ଣି ନୁହେଁ ତାର୍ ମହିମାର୍ ଚେତ
ଗଙ୍ଗା ଗୋଦାବରୀ କରିଥିଲ ଏତ ।
ନୁହେ ଅତିସ୍ଫୁଟ, ଆଣୁ ତୁ ପଖାଳ,
ଜୀବନ-ସାମ୍ରାଜ୍ୟେ ଜୀବନ-ସକାଳ ।
ତୋହର୍ ପ୍ରସାଦେ ଦରିଦ୍ର ମାନବ
ଭୁଞ୍ଜେ ଶାନ୍ତି-ପ୍ରୀତି-ସାଫଲ୍ୟ-ଗୌରବ ।

ଦେଖାଇ ସାହିତ୍ୟଶିଳ୍ପାଦି ସମ୍ପଦ
କରୁଥିଲୁ ଦିନେ ଜଗତେ ସ୍ତବଧ ।
ଜୀବନ ଅଦୃଷ୍ଟ ମସ୍ତିଷ୍କ ଗଠନ,
ଏଣୁ ଦାର୍ଢ୍ୟ ତୁହି ନବାହେ ସ୍ୱଜନ ।
ଉତ୍କଳ ଜନନୀ ଉତ୍କଳର କୀର୍ତ୍ତି,
ପ୍ରତ୍ୟେକରେ ତୋର ମୂର୍ତ୍ତି ଅବସ୍ଥିତ ।
ଅସମ୍ମାନ କଲେ ତୋ ମହା ମହତ୍ତ୍ୱ,
ଉତ୍କଳର ଯିବ ସବୁ ଉତ୍କଳତ୍ୱ ।

କାଞ୍ଜି

ଜୀର୍ଣ୍ଣ-ବଳୟା କାଞ୍ଜି ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣବର୍ଣ୍ଣମୟୀ,
କୋଟି ମୁଣ୍ଡେ ହେବ ନାହିଁ ତୋ ମହିମା କହି ।
ପିତ୍ତବିନାଶିନୀ ତୁହି ପଖାଳର କନ୍ୟା,
ଦରିଦ୍ରସମ୍ବଳ ଦେବୀ ବ୍ୟଞ୍ଜନରେ ଧନ୍ୟା ।
ପାଇଲେ ତୋହର ସ୍ୱାଦୁ ଦେବଦେବୀମାନ,
ଅମୃତ ଫୋପାଡ଼ିଦେବେ କରି ତୁଚ୍ଛ ଜ୍ଞାନ ।
ବ୍ରାହ୍ମଣର ନିତ୍ୟାରାଧ୍ୟା ଅମ୍ଳରସମୟୀ,
ଶୁଆଗୋଲଦନ୍ତ ତୋର ବଡ଼ ପ୍ରିୟସହୀ ।
ମୂଳା ସଜନାଚଣା ସଙ୍ଗେ ରସନା ଆସରେ
ବସିଲେ, ନ ମଣେ କିଏ ସଂତୃପ୍ତି ଭୋଜନେ ?
ତୋହର ସଂସର୍ଗ ସଦା ଲୋଡ଼େ ସାରୁମୁଣ୍ଡା,
ତୋ ବିହୀନେ କରେ ଭେଣ୍ଡି ମୁହଁଟା ଲୁସୁଣ୍ଡା ।
ଭଜାଜୀର ରସୁଣର ମୁଠେ ପାଗ ପରେ
ତୋ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ଶ୍ରୀଅଙ୍ଗ ଯେଉଁ ସୁବାସ ପ୍ରସରେ,
ତାହାର ଆଘ୍ରାଣ ସୁଖ କି ବର୍ଣ୍ଣିବ କବି,
ତାହା ଜିହ୍ୱା ଲଭେ ଯହିଁ ଯାଏ ନାହିଁ ଦ୍ରବି ?
କରେ ତୋତେ ଉପାଦେୟ ଅଳପ ସଂଯୋଗ,
ଛଣା ସୁଧାପଣା ସେଥୁ ଅମରଙ୍କ ଭୋଗ ।
ଔଷଧ ରୂପରେ ପୁଣି ହେଉ ବ୍ୟବହୃତ,
ତେତେବେଳେ ତୋର ନାମ ନିଶ୍ଚୟ ଅମୃତ ।
ଅନୁଭବ କରି କାଞ୍ଜି ତୋର ଏ ମହତ୍ତ୍ୱ,
ବୁଝିଲୁ ଯେ ତୋର ସୁଧା ଅଛି ବିଶେଷତ୍ୱ ।

—❋—

ତୀର୍ଥ କପି

କି ଦୁର୍ଦ୍ଦାନ୍ତ ଜୀବ ତୁ ରେ ଅଶାନ୍ତିଆ ପଶୁ,
ନିର୍ଦ୍ଦୟ ନିର୍ମମ ଉଗ୍ର ଖଳବୁଦ୍ଧି ଦସ୍ୟୁ ।
ଯା ପାଖ ପଳାଇ ଯେବେ ନ ଲୁଟାଇ ତାନ୍ତ,
ତାହା ଘରେ ହାଣ୍ଡି ମାରି ଖାଇଯାଉ ଭାତ ।
ତୀର୍ଥର କଳଙ୍କ ତୁହି ହିଂସ୍ର ଦୁସ୍ତର,
ତୋହୋ ଯୋଗୁଁ ଧର୍ମକ୍ଷେତ୍ର ସାଧ୍ୱସ ଆଗାର ।
ସ୍ନାନ ଗୁଣେ କରି ଯିବା ସହେ ଉପଦ୍ରବ,
ଲଭନ୍ତୁ ଘଣ୍ଟେ ନବୁ ଯୋଗ୍ୟ ପରାଭବ ।
ସ୍ଥାନର ମାହାତ୍ମ୍ୟ ଯହିଁ ଦୁର୍ମତି ସୁମତି,
କି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ନ ଘୁଞ୍ଚିଲା ତୋର ହୀନଗତି !
ଗୋଟିଏ ଗୁଣରେ କିନ୍ତୁ ଆଦର୍ଶ ତୁ କପି,
ଜାତି ଅର୍ଥେ ଦେଉ ଯାହା ଜୀବନ ସମର୍ପି ।
ସେ ସ୍ୱଜାତିପ୍ରୀତି ଐକ୍ୟ ସେ ସହାନୁଭୂତି,
ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ମାନବ ପ୍ରାଣେ ସେ ଦେବ-ବିଭୂତି ।

—*—

ଆଧୁନିକ ଡଗ

କଅଁଳଲୁହା ମନ୍ଥନମୁହାଁ,
ଜାଣିବ ତାହାକୁ ବଡ଼ ଖରୁଆ । ୧ ।
ଅତି ବିନୟେ ଯେ ଯାଏ ତରଳି,
ଜଗତେ କୁଟିଳ ନାହିଁ ତା ଭଳି । ୨ ।
କଙ୍କଡ଼ାଆଖିଆ ଚେଙ୍ଗଗଳା,
ପରତେ ନ ଯିବୁ ହେଲେ ସେ ଭଲା । ୩ ।

ବ୍ରାହ୍ମଣ ହେଲା ଶୂଦ୍ର ପିଙ୍ଗଳା,
ଦେହେ ପାଣି ପିନ୍ଧି କାଟନ୍ତି ଗଳା । ୪ ।
ମୁକ୍ତିହସା ଦେଇ କହେ ଯେ କାଳୁ,
କୁଟିଳ କୁଚକ୍ରୀ ଜାଣିବ ତାକୁ । ୫ ।
କଥାରେ ନ ବାଜେ ବାଟୁଲି ଯାର,
କପଟ ମିତୁଆ ସେ କୁଳାଙ୍ଗାର । ୬ ।
ଅନ୍ତରେ ପିତା ମୁହଁରେ ମିଠା,
ବଗାବିଆଙ୍କର ଗୁରୁ ସେଇଟା । ୭ ।
ମହୁରଗ ମଞା ଚେମା ସନ୍ତୁଆ,
ଜଳେ ପେଟେ ତାର କଳହ-ନିଆଁ । ୮ ।
କର୍ମ୍ମହୀନ କଥଟେ ବସି ପିଣ୍ଡାରେ
ଦିନ କାଟୁଥାଏ ପରନିନ୍ଦାରେ । ୯ ।
ଗତରକୁଢ଼ିଆ ନ କରେ କାମ,
ଜପେ ପରନିନ୍ଦା-ଭାରତ ନାମ । ୧୦ ।
ମୁଣ୍ଡଟା ନୁଖୁରୁ ଦେହରେ ଗାର,
ତାହାକୁ ଜାଣିବ ଅର୍ଜ୍ଜନକାର । ୧୧ ।
ଲମ୍ବକୁଞ୍ଚପକା ଭଙ୍ଗାବାଲିଆ,
ସାହୁକାର ଦ୍ୱାରେ ହୁଏ ସେ ଠିଆ । ୧୦ ।
କରେ ଯେ ଆଦର ଖଦି ଗୁଦର,
ଅଧିକାରୀ ସେହି ସୁଖୀ ପଦର । ୧୩ ।
ଅଧିକ ଚକ୍ଷଣ ଫୁଲଫାଙ୍କିଆ,
ଘରେ ଭାତ ନାହିଁ ସଭାରେ ଠିଆ । ୧୪ ।
ଖଟା ତୋରଣିକୁ ନ ଅଣ୍ଟେ ଲୁଣ,
ତାଣ୍ଡରେ ବଖାଣେ ସହସ୍ର ଗୁଣ । ୧୫ ।

ଟଙ୍କା ସ୍ତୋତ୍ର

ଟଂ ଟଂ ଟଙ୍କାରଣୀ ଟଙ୍କେ ନମସ୍ତସ୍ୟା ଦେବୀ,
ଧବଳ କମଳେ, ଧନ୍ୟ ଧନୀ ତୋତେ ସେବି ।
ବନ୍ଦ୍ୟବାସୀ ବନ୍ଦ୍ୟପଣ ଚଞ୍ଚଳା ମହୀରେ,
ଲଭିଛି ତୋ ନିତ୍ୟପୂଜା ପ୍ରାସାଦେ କୁଟୀରେ ।
ମଞ୍ଜୁଷା-ମନ୍ଦିର ମଧ୍ୟେ ଦିବ୍ୟ ସିଂହାସନେ
କରୁ ତୁହି ଅଧିଷ୍ଠାନ ପ୍ରକାଶ୍ୟେ ଗୋପନେ ।
ବ୍ୟାକୁଳ ସତତ ନରେ ତୋହୋ ପ୍ରାପ୍ତ୍ୟାଶାରେ,
ସମସ୍ତଙ୍କ ଇଷ୍ଟଦେବୀ ତୁହି ଏ ସଂସାରେ ।
ଆବୃଦ୍ଧବାଳକ ସର୍ବେ ତୋହୋ ରସରଙ୍ଗା,
ଘୋଷୁଛନ୍ତି ତୁଣ୍ଡେ ସଦା ଟଙ୍କା ଟଙ୍କା ଟଙ୍କା ।
ହୁଣ୍ଡାକୁ ପ୍ରଶସ୍ତବନ୍ତ ଗଜମୂର୍ଖେ କବି,
ପ୍ରଭାବୁ ତୁ ଅକୁଳୀନେ କୁଳୀନ ପଦବୀ ।
ହେଉ ପଛେ ଖର୍ବକାୟ ବାମନ ଯେସନ,
ତୋ ଯୋଗେ ସମାଜେ ସେହୁ ବଡ଼ଲୋକେ ଗଣ୍ୟ ।
ନ ଖେଳେ ଯା ଗୃହେ ତୋର ସୁକାନ୍ତ ଆଲୋକ,
ଦୀର୍ଘକାୟ ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା ସେ ତ ଛୋଟ ଲୋକ ।
ଦାମ୍ଭିକ ହାତରେ ତୁହି ହେଲେ କନ୍ତୁ ଜମା,
ଜପ ଧ୍ୟାନ ହୁଏ ତାର ମାଲି ମୋକଦ୍ଦମା ।
ଭିକାରୀ ତୋ କୃପା ଲଭି ହୁଏ ଅଭିମାନୀ,
କଥାକେ କଥାକେ ତାର ହୁଏ ମାନହାନି ।
ଆଜୀବନ ଅତ୍ୟାଗ୍ରହୀ ଦୁରାତ୍ମା ନୃଶଂସ
ତୋହର ପ୍ରସାଦେ କଣେ ଲୋକମୁଖୁ ଯଶ ।
ମହାପାପାଗ୍ରହୀ ଭଣ୍ଡ ନାରକୀ ଦୁରନ୍ତ
ତୋର ଅନୁଗ୍ରହେ ହୁଏ ସାଧୁ ପୁଣ୍ୟବନ୍ତ ।
ତୋହୋ ଅଭିଶାପଗ୍ରସ୍ତ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବହୁ ନର,
ମାନ ସେହି ଅଭିଶାପ ତାଙ୍କ ଭାଗ୍ୟେ ବର ।

ଖଳସ୍ତୋତ୍ର

ନମସ୍ତେ ମାନବ-ବ୍ୟାଘ୍ର ପୁଚ୍ଛହୀନ ପଶୁ,
ମନ୍ଦ ହାସ ଛଳେ ତୁହି ଗରଳ ବରଷୁ,
କୁମ୍ଭୀପାକୁ ବଳି ସ୍ୱଚ୍ଛ ତୋର ବ୍ୟବହାର,
ହେ ଖଳ, ତୋ ଚତୁଷ୍ପଦେ କୋଟି ନମସ୍କାର ।୧।

* * *

ଶୃଙ୍ଗହୀନ ହୋଇ ସୁଦ୍ଧା ଦଂଶନେ ନିରତ,
କ୍ଷୁଦ୍ର ଦନ୍ତେ ବିଦାରୁ ତୁ ହିମାଦ୍ରି ପର୍ବତ,
ପଶୁ ମଧ୍ୟେ ବ୍ୟାଘ୍ର ତୁହି ନତୁବା ମାର୍ଜାର,
ହେ ଖଳ, ତୋ ଚତୁଷ୍ପଦେ କୋଟି ନମସ୍କାର ।୨।

* * *

ବିହଙ୍ଗ ମଧ୍ୟରେ ଶ୍ୟେନ, ସରୀସୃପେ ସାପ,
ନିଃଶ୍ୱାସେ ଉଗାରୁ ତୁହି ରୁଦ୍ର ଅଗ୍ନିତାପ,
ପତଙ୍ଗେ ମକ୍ଷିକା, ଜନ୍ତୁ ସକଳ ଆହାର,
ହେ ଖଳ, ତୋ ଚତୁଷ୍ପଦେ କୋଟି ନମସ୍କାର ।୩।

* * *

ତୃତୀୟାବତାର ! ତୋର ମହିମା ଅଶେଷ,
ଖୋଜି ବୁଲୁଥାଉ ସଦା ପଦାର୍ଥବିଶେଷ,
କୁଗୁଣରେ ଗୁଣବନ୍ତ ମହାକୁଳାଙ୍ଗାର,
ହେ ଖଳ, ତୋ ଚତୁଷ୍ପଦେ କୋଟି ନମସ୍କାର ।୪।

* * *

ହେ କଳଧିକୁଣ୍ଡଧାର, ହେ ନର-ନାରଦ,
ହେ ଚତୁରଚୂଡ଼ାମଣି, ଶଠବିଶାରଦ,
ହେ ଶୀତଳ-ବୈଶ୍ୱାନର ଅଲୀକ-ଆଧାର,
ହେ ଖଳ, ତୋ ଚତୁଷ୍ପଦେ କୋଟି ନମସ୍କାର ।୫।

ସାମ୍ୟବାଦ

ଉପହାର

ଉଦାରହୃଦୟ, ସଜ୍ଜନପ୍ରିୟ, ଗୁଣଗ୍ରାହୀ,
ପାରିକୁଦାଧୀଶ୍ୱର ଶ୍ରୀଲ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଶ୍ରୀ ରାଧାମୋହନ ମାନସିଂହ
ହରିଚନ୍ଦନ ମର୍ଦ୍ଦରାଜ ଭ୍ରମରବର ରାୟ ମହୋଦୟ
ବହୁଳ ସମ୍ମାନାସ୍ପଦେଷୁ —

ଶ୍ରୀମନ୍ ମହାଶୟ,

ଶ୍ରୀଛାମୁ ଯୁବରାଜ ଥିବା ସମୟରେ ଖଣ୍ଡିଏ ପତ୍ରଦ୍ୱାରା ମୋ ପ୍ରତି ଯଥେଷ୍ଟ ଆନ୍ତରିକତା ଏବଂ ବନ୍ଧୁତା ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିଥିଲେ । ସେହି ପତ୍ରରୁ ମୁଁ ଶ୍ରୀଛାମୁଙ୍କର ହୃଦୟ-ପ୍ରାଶସ୍ତ୍ୟ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅନୁଭବ କରିପାରିଅଛି । ଉତ୍କଳର ମହାଶକ୍ତିରୂପିଣୀ ବିଶାଳ ଚିଲିକା ଯାହାଙ୍କ ରାଜ୍ୟର ଗୌରବ-ମୁକୁଟ, ତାହାଙ୍କର ହୃଦୟ ସେହି ତୁଳନାରେ ବିଶାଳ ହେବାହିଁ ସ୍ୱାଭାବିକ । ସମ୍ପ୍ରତି ଶ୍ରୀଛାମୁ ରାଜସିଂହାସନରେ ଉପବିଷ୍ଟ । ବନ୍ଧୁସମ୍ପ୍ରଦାୟରୁ ଯଥାଯୋଗ୍ୟ ଉପହାର ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଥିବେ । ସେହି ସ୍ଥଳରେ ମୋର ମଧ୍ୟ କିଛି ଉପହାର ଦେବା ଆବଶ୍ୟକ । ସୁତରାଂ ଏହି "ସାନ୍ଧ୍ୟତାରା"ଟି ଉପହାର ଅର୍ପଣ କଲି । ଏହା ଶ୍ରୀଛାମୁଙ୍କ ନୀରାଜନାର ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଘୃତପ୍ରଦୀପରୂପେ ଗୃହୀତ ହେଲେ ମୁଁ ବିଶେଷ ଆତ୍ମପ୍ରସାଦ ଉପଭୋଗ କରିବି ।

ଛତ୍ରପୁର	ଶ୍ରୀଛାମୁଙ୍କର
୨୮।୧୦।୨୦	ସ୍ନେହ-ସୌଜନ୍ୟ-ଦୀନ
	ଶ୍ରୀ ଚିନ୍ତାମଣି ମହାନ୍ତି

ସୂଚୀ

ବିଷୟ

ସାନ୍ଧ୍ୟଭାଷ୍
ଶାରଦୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀ
ନୀଭାପୁଷ୍ପଳୀର୍ ଭକ୍ତି
ଏକୁଟିଆ ପ୍ରବାସୀ
ଦୁର୍ଗା ଆବାହନ
ଆହ୍ୱାନ
ଦୀପାବଳୀ ଅମାବାସ୍ୟା
କର୍କାପାତ
ଗଣେଶ ପୂଜା
କଳ୍ପନା
ରାସପୂର୍ଣ୍ଣିମା
ନିଶୀଥ ଚିନ୍ତା
ଧ୍ୟାନଭଙ୍ଗ
ନବବର୍ଷ
ଅବଧାନ
ରଇତମାଇ
ଜନ୍ମାଷ୍ଟମୀ
ଆନନ୍ଦ
ଘନ-ଆବାହନ
ଶବପୂଜା
ଶିଶୁର ଭକ୍ତି
ଅସ୍ତ୍ରପୂଜା
ଦୈନ୍ୟ
ପ୍ରକୃତିର ପୀଡ଼ା
ସୁଧାଷ୍ଟମୀ
ଆଷାଢ଼
ସୁନିଆଁ
ବସନ୍ତ ଆହ୍ୱାନ

ବିଷୟ

ଅନନ୍ତବ୍ରତ
ଦୋଳପର୍ବ
ବର୍ଷାରାଣୀ
ଶାନ୍ତି
ଚନ୍ଦ୍ରଗ୍ରହଣ
ଚର୍ଦପଠ
ଗୃହଦାହ
ମାଟିବଂଶ ଉଣ୍ଟା
ମଙ୍ଗଳମାଳା
ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ-ଜନନୀ
ପ୍ରଳୟ-ସ୍ୱପ୍ନ
ମାତୃପଦେ ମାଗୁଣି
ପଇସା-ଭଜନ
ମୃତ ମହାବଳ
ନୂତନ ବର୍ଷ
ତୁଳସୀ ନା ବଟୁଆଡ
ଟେରୁଆ ପର୍ବତ
ଧୂଳିଘର
ପୂଜା
ମଙ୍ଗଳବାଦ
ବୁଢ଼ିଆଣୀ ଖେଳ
ପରିଣାମ ଚିନ୍ତା
ଶମ୍ବର ଦଶମୀ
ଧନୁ ସଂକ୍ରାନ୍ତି
ଏକାଗ୍ରତା
ପଢ଼ୁଆଁ ଅଷ୍ଟମୀ
ପଠାଣି ସାମନ୍ତ
ମାତୃ ଆହ୍ୱାନ

ସାନ୍ଧ୍ୟତାରା

ପ୍ରକାଶିଛୁ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣହାସ୍ୟ କପାଁ ସାନ୍ଧ୍ୟତାରା –
ପ୍ରତୀଚୀ-କୁନ୍ତଳମଣି, ଗଗନ-ସୁନ୍ଦରୀ,
କି ସୁନ୍ଦର ହାସ୍ୟ ତୋର ସ୍ନିଗ୍ଧ ପ୍ରୀତିପ୍ରଦ
କୋଟି ଲବଣୀର ନିଧି ଝରିପଡ଼େ ତହୁଁ ।
ସେ ହାସ୍ୟର ପୂର୍ଣ୍ଣୋଚ୍ଛ୍ୱାସ ଅନନ୍ତ ମହିମା
ଢାଳିଦିଏ ପ୍ରାଣେ, କେତେ ଅମୃତ ପ୍ରଲେପ ।
ନ ଦେଖି ତୁ ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱୀ ଆତ୍ମ-ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟର
ହୋଇଅଛୁ ନିଜ ରୂପେ ନିଜେ ପରା ମୁଗଧ,
ମୁହୂର୍ତ୍ତେ ଅପେକ୍ଷା କର, ତୁଟିବ ସେ ଭ୍ରାନ୍ତି ।
ତୋହ ଭଳି ନଭଃ-ନାରୀ-ଦିବ୍ୟଜ୍ୟୋତିର୍ମୂର୍ତ୍ତି
ଉଭେ ହେବେ କୋଟି କୋଟି ଅନନ୍ତ ଅମ୍ବରେ,
ନାହିଁ ତ ବିଳମ୍ବ ଆଉ, ସୂର୍ଯ୍ୟା ଟଳିବଣ,
ଗୋଟି ଗୋଟି ହୋଇ କେତେ ଉଠୁଛନ୍ତି ଫୁଟି ।
ପଲା ନା, ପଲା ନା, ତାରା, ରହ ଆଉ କ୍ଷଣେ,
ସୁହାଁ ଥରେ ଉଙ୍କିଦେଖେ, ତଳୁଙ୍କେ ତଳୁଙ୍କେ,
ତୋହଠାରୁ ଉଚ୍ଚାସନେ ବସିଛନ୍ତି କେତେ,
ରୂପର ବିପଣି ହାଟ ବସିଛି ଗଗନେ,
ଲାଗିଅଛି ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟର ମହାମହୋତ୍ସବ,
ଏତେ ଦେଖି ମଣିବୁ କି ବଡ଼ ଆପଣାକୁ,
ରହିବ କି ଆଉ ତୋର ବ୍ୟର୍ଥ ଅହମିକା ?
ଅସୀମ ଅଗାଧ ସେହି ଶୋଭାସିନ୍ଧୁ ଗର୍ଭେ,
ହଜାଇବ ଆତ୍ମସତ୍ତା ତୋ କ୍ଷୁଦ୍ର ବିନ୍ଦୁଟି ।
ପଲା ଏବେ, ଲଭିଲୁଣି ଉପଯୁକ୍ତ ଶିକ୍ଷା,
ଆଉ କେବେ ନ କରିବୁ ଦର୍ପ ଅଭିମାନ ।

ଶିଖିଲୁ କି ଏ ସଂସାରେ, ଶଧୁବ୍ରଜୋଦ୍ଦିନ,
ଧରେ ଏ ଅପର ନାମ ଦର୍ପିଦର୍ପହର,
ଦର୍ପ ଅର୍ଥ—ନିଜ ହସ୍ତେ ନିଜର ଲାଞ୍ଛନା,
ଯହିଁ ପାଇଁ ଯାର ଗର୍ବ, ତହିଁରୁ ଅଧିକ
ଦେଖାଇ ସଂସାର ତାକୁ କରେ ପରାଭବ,
ଧରେ ତା ସମ୍ମୁଖେ ଆଣି ଲଜ୍ଜାର ମୁକୁର,
ତହୁଁ ଦର୍ପୀ, କ୍ଷୋଭଭରେ ହୁଏ ହେଟମଥା,
କରେ ତାକୁ ତିରସ୍କାର ନିଜ ଆତ୍ମା ତାର ।
ଅଛନ୍ତି ସଂସାରେ କେତେ ବଡ଼ଠାରୁ ବଡ଼,
ତହୁଁ ବଡ଼ ତହୁଁ ବଡ଼, ବିଶ୍ୱେର ଏ ସତ୍ୟ,
ଯେ ମଣେ ନିଜକୁ ବଡ଼, ବଡ଼ ଅବଡ଼ ସେ,
ଏ କଥାଟି, ସାନ୍ଧ୍ୟତାରା, ସବୁରୁ ସତତ ।

———

ଶାରଦୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀ

ଆର୍ଦ୍ରବାସେ ଭାଦ୍ର ମାସେ କେ ତୁମ୍ଭେ ସୁନ୍ଦରୀ,
ଅବସ୍ଥିତ ଦଶଦିଗ ରୂପେ ଆଲୋ କରି ।
ବିମ୍ବାଧରେ ସୁପ୍ତହାସ ବରଷେ ଅମୃତ,
ଶ୍ୟାମ ସୁକୁମାର ତନୁ ଫୁଲେ ଅଲଙ୍କୃତ ।
ଅଗସ୍ତ୍ୟ-ଶୌକ୍ତିକ ମଣି ଦୋଳେ ନାସାତଳେ,
ମୌକ୍ତିକ ନୀହାର ହାର ଶୋଭେ ବକ୍ଷସ୍ଥଳେ ।
ପ୍ରସନ୍ନ ପାବନ ଦୃଷ୍ଟି କୌମୁଦୀ-ଶୀତଳ,
କରୁଣ ପଙ୍କିଳ ଜଳେ କରେ ସୁନିର୍ମଳ ।

ବନସ୍ପତି ସ୍କନ୍ଧେ ଯେମା ଅଳେଳ ବାଲତା,
ଢାଳେ ପୁଷ୍ପାଞ୍ଜଳି ତବ ପଦେ ଶେଫାଳିକା ।
ଶିହରୁଛି ବନଭୂମି ହିଲ୍ଲୋଳରେ ହରଷେ,
କମ୍ପୁଛି ସମ୍ମୁଖ ଶସ୍ୟେ କଟାକ୍ଷ ପରଶେ ।
ହସାଉଛ ଧରଣୀକି ପ୍ରିୟଭାଷା ଭାଷି,
ଝରୁଛି ସେ ହାସ୍ୟ ତାର ମଣିମୁକ୍ତାରାଶି ।
ସରଳ ସୁନ୍ଦର ମୂର୍ତ୍ତି, ମଧୁର ଉଦାର,
ସରଳ ହୃଦୟ ପୁଣି ସରଳ ବେଭାର ।
ସରଳ ଶୀତଳ ଶୋଭା ଶୋଭେ ଅପଘନେ,
ଆଣେ ନାହିଁ ଅବସାଦ ସେ ଶୋଭା ନୟନେ ।
ମହିମା-ମୟୂଖଧାର ନିଃସରେ ବଦନୁ,
ତା ଦେଖି ମିଳାଏ ନଭେ ଲଜ୍ଜେ ଇନ୍ଦ୍ରଧନୁ ।
ଅନନ୍ତ କରୁଣା କରି ଜଗତକୁ ଦାନ,
ଭଜିବ ହିମାନ୍ତ ପରେ ତୁମ୍ଭେ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ ।
ଦେବାପାଇଁ ଆସ ତୁମ୍ଭେ ତାହା ତୁମ୍ଭ କର୍ମ,
ଦେଇ ସାରି ଚାଲିଯାଅ ପାଳି ସ୍ୱୀୟ ଧର୍ମ ।

—o✱o—

କ୍ରୀଡ଼ାପୁତ୍ତଳୀର ଉକ୍ତି

ବଡ଼ ଅଭାଗିନୀ ମୁହିଁ—କ୍ରୀଡ଼ା ପୁତ୍ତଳିକା,
ପରତୁଷ୍ଟି ଜୀବନର ଚରବ୍ରତ ମୋର ।
ଗଢ଼ିଲା ଯେ ମୋତେ, ତେଣେ ନିର୍ଦ୍ଦୟ ସେ, ହାୟ
ଦେଲା ମୋତେ ଚକ୍ଷୁ ଦେଇ ଅନ୍ଧ, ବିକଳାଙ୍ଗ
ହସ୍ତ ପଦ ଦେଇ, ଗାଲି ରଚିଲା ଶରୀର,
ମାତ୍ର ନ ପାରିଲା ଦେଇ, ଚେତନା ତହିଁରେ,
ଭାର ମାତ୍ର ମୋ ଶରୀର ମୋ ପକ୍ଷେ ସର୍ବଥା ।
ସମର୍ପିଲା ପୁଣି ମୋତେ ପର ହାତେ ନେଇ,
କେବେ ସେ କରୁଛି ମୋତେ ସଯତ୍ନ ଆଦର,
କେବେ ବା କଚୁଣ୍ଡି ତଳେ ଭାଙ୍ଗେ ହସ୍ତପଦ,
ମୋତେ ଘେନି କରେ କ୍ରୀଡ଼ା, ଯାଏ ମୋ ଉପରେ
ସକଳ ଦୌରାତ୍ମ୍ୟ, କ୍ରୋଧ, ଅଭିମାନ ତାର,
ଲଭେ ସେ ଆନନ୍ଦ ତହିଁ ମୋର ଯନ୍ତ୍ରଣାହିଁ
ଆନନ୍ଦ ତାହାର, ଭଲ ବୁଝିବ କେବେ କି ସେ
ମୋର ବ୍ୟଥା, ମୋ ବେଦନା, ମୋ ଗୁପ୍ତ ରୋଦନ
ଯାକୁ ମୁଁ ଆନନ୍ଦ ଅର୍ପେ, ପ୍ରତ୍ୟର୍ପେ ସେ ମୋତେ
ଦୁଃଖ, ଅଶ୍ରୁହୃତକାରୀ ଶସ୍ୟ, ଜାଣେ ତାକୁ
କୃଷକ ଦାଆରେ, ଏହା ଜଗତର ରୀତି ।
ଏବେ ହଟହଟା ମଧ୍ୟେ, ସେ ବାଞ୍ଛିତମଣି
ପ୍ରଦାନେ ଯେ ସ୍ନେହଦୃଷ୍ଟି ଅନାସ୍ଥା ଆସ୍ଥାରେ
ମୋର, ଶୀତଳେ ସେ ଏ ମୋ ଅପ୍ରାଣର ପ୍ରାଣ,
କରେ ଯେବେ ପୂଜା ମୋତେ ଷୋଡ଼ଶୋପଚାରେ
ମଣ୍ଡି ରତ୍ନ ଅଳଙ୍କାରେ କୁସୁମେ ଚନ୍ଦନେ,
ସେତିକାଳେ ମୋ ସୌଭାଗ୍ୟେ ମୁଁ ଅର୍ପେ ଧନ୍ୟବାଦ ।

—✱—

ଏକୁଟିଆ ପ୍ରବାସୀ

ଏକୁଟିଆ ନିରାଶ୍ରୟ ନିର୍ବାନ୍ଧବ ଦେଶେ,
ନିବସେ ପ୍ରବାସୀ ଏକ ତୁଚ୍ଛ ମଣି କ୍ଳେଶେ ।
କେତେ ଦୂରେ ଗୃହ ତାର ରହିଅଛି କାହିଁ,
ଆଖି ପାଉ ନାହିଁ କିମ୍ବା ଦିଗ ଦିଶୁ ନାହିଁ ।
ନାହିଁ ପାଖେ ଜ୍ଞାତି, ଗୋତ୍ର, ମିତ୍ର, ପ୍ରତିବେଶୀ,
ଏକାକୀ ସେ ଅଛି ଚାହିଁ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ନିର୍ଦ୍ଦେଶି ।
କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ତାହାର ଭାଇ, ବନ୍ଧୁ, ପରିଜନ,
କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସ୍ୱଦେଶ ତାର, କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଜୀବନ ।
କର୍ତ୍ତବ୍ୟକୁ ସବୁବେଳେ ଅଛି ଦୃଢ଼େ ଧରି,
କର୍ତ୍ତବ୍ୟ, ତା' ଜୀବନର ଜାଗ୍ରତ ପ୍ରହରୀ ।
ସେ ଏକା କରାଏ ତାକୁ ସତତ ସତର୍କ ।
ତାହାର ସହିତେ ତାର ନିବିଡ଼ ସମ୍ପର୍କ ।
"ବସୁଧୈବ କୁଟୁମ୍ବକଂ" ନାହିଁ ତାର ଶିକ୍ଷା,
ସେ ସୁନୀତି ସମଦର୍ଶୀ ଯୋଗୀଙ୍କର ଦୀକ୍ଷା ।
ଗୃହୀପକ୍ଷେ ତାହା ସିନା ବିଷମ ସମସ୍ୟା,
ଗୃହୀର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଏକା ସଫଳ ତପସ୍ୟା ।
ହେଲେ ପଛେ ସାର ଧର୍ମ ଏହି ସାମ୍ୟବ୍ରତ
ମାତ୍ର ମହାକ୍ଳେଶସାଧ୍ୟ କଠୋର ମହତ ।

ସ୍ୱାଧୀନପକ୍ଷରେ ଏକ ସ୍ୱଦେଶ ବିଦେଶ,
କଥାର ସ୍ମୃତିସି ଏହା ପ୍ରବାଦ ବିଶେଷ ।
ଯେତେ ଯେ ପଣ୍ଡିତ ହେଉ ଜାତ୍ୟ ଇତିହାସେ,
ଜିବସୁ ପଛକେ ସୁଖେ ସୁନ୍ଦର ପ୍ରବାସେ,
ମାତ୍ର ମାତୃମହୀ-ତୀର୍ଥ ସଂଦର୍ଶନ ପାଇଁ,
ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନେ କି ଆତ୍ମା ତାର କ୍ଷୋଭେ କାନ୍ଦେ ନାହିଁ ?
ହେଉ ପଛେ ଜନ୍ମଭୂମି ଦୀନା ଜୀର୍ଣ୍ଣତର,
ନୁହେଁ କି ତା ନେତ୍ରେ ତାହା ଅଳକା, ଅମର ।
ସବୁ ଛାଡ଼ି ହୁଏ—ଧନ, ମାନ, ପ୍ରାଣ, ଜାୟା,
ଅତ୍ୟଜ୍ୟ ସର୍ବଥା ମାତ୍ର ମାତୃଭୂମି ମାୟା ।
ପାଶୋରେ ଯେ ଜନ୍ମଭୂମେ ମୂଢ଼ ନୀଚାଶୟ,
ଶରୀରେ ତାହାର ନାହିଁ ଆତ୍ମା ବା ହୃଦୟ ।

ଦୁର୍ଗା ଆବାହନ

ଆସ ମ ଆସ ମା ଦୁର୍ଗେ, ଦେବୀ ଦଶଭୁଜେ,
ଶସ୍ତ୍ରଧାରୀ, ବିଶ୍ୱସୁତ-ହିମାଦ୍ରି ତନୁଜେ ।
ଦିଶୁଛି ପ୍ରସନ୍ନ ଦିଗ ଧରଣୀ ଆକାଶ,
ଖେଳୁଛି ମର୍ତ୍ତ୍ୟରେ ଆସି ସ୍ୱର୍ଗର ଉଲ୍ଲାସ ।
ମିଶିଛି ଉଲ୍ଲାସ ଆଜ ଗଗନେ ପବନେ,
ଉତ୍ସବ ଚଞ୍ଚଳା ସୃଷ୍ଟି ଜୀବନେ ଜୀବନେ ।
ସୁନ୍ଦରୀ ଶାରଦୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଧରି ଦିବ୍ୟମୂର୍ତ୍ତି,
ସଜାଇଛି ନବସାଜେ ନିଖିଳ ପ୍ରକୃତି ।
ସ୍ତରେ ସ୍ତରେ ଶୁଭ୍ରଘନ ଶୂନ୍ୟେ ସ୍ନିଗ୍ଧ, ସ୍ୱଚ୍ଛ,
ବାନ୍ଧିଛି ମା, ତୁମ୍ଭପାଇଁ ସ୍ଫଟିକ ପାବଚ୍ଛ ।
ସୁସାଧ୍ୱୀ ଶେଫାଳିକା ପ୍ରେମ-ଭକ୍ତି ଭରେ,
ତଳେ ପଡ଼ି ମୂର୍ଚ୍ଛାଗତ ତୁମ୍ଭର ଧ୍ୟାନରେ ।
ମଙ୍ଗଳର ମାତା ତୁମ୍ଭେ, ପରମା ପ୍ରକୃତି,
ଏ ବିଶ୍ୱ ପ୍ରକୃତି, ତବ ମାୟାର ଆକୃତି ।
ଅମୃତର ଉତ୍ସ ତୁମ୍ଭେ, ତୁମ୍ଭର ମହିମା,
ବ୍ୟାପିଅଛି ଚରାଚର ଜଗତର ସୀମା ।
ସେ ମହିମା ପୁଷ୍ପେ ଆଣେ ମକରନ୍ଦ, ଗନ୍ଧ,
ଏ ସଂସାର ସିନା ତବ ମହିମା-ପ୍ରବନ୍ଧ ।
ଅନ୍ନପୂର୍ଣ୍ଣା ଆଖ୍ୟା ତୋର ବିଦିତ ଜଗତେ,
ଅନ୍ନ ବିନା ଦୁଃଖ ପାନ୍ତି କିପାଁ ତୋ ଅପତ୍ୟେ ?
ନୁହେଁ କେତେ ତୋ ବିଧାନ ଅମଙ୍ଗଳପ୍ରଦ,
ଭ୍ରାନ୍ତମତେ ମଣେ ନର ସମ୍ପଦେ ବିପଦ ।
ରୋଦନ ପଶ୍ଚାତେ ଲୁଚିଥାଏ ହାସ୍ୟ, ଗାନ
ସୁଖଲାଭର ତ ଦୁଃଖ ଅମୃତ ସୋପାନ ।
ଅସୁରମର୍ଦ୍ଦିନୀ ଦେବୀ, ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ-ଅସୁରେ,
ତର ମା ପ୍ରେରଣ ବସି ଖରେ ଯମପୁରେ ।
ରୋଗ ସହ ଉପଦ୍ରବ କରୁଛି ମଡ଼କ,
ଯାଏ ତାଲୁ ତୋ ବାହନ ବିକଟ ହର୍ଯ୍ୟକ୍ଷ ।
ଧ୍ୱଂସ-ଯଜ୍ଞ ସାଙ୍ଗ ଏବେ ହେଉ ମା ଚାମୁଣ୍ଡା,
ଘେନାହେଉ ପୁଣ୍ୟପବେ ଏହି ପରିମୁଣ୍ଡା ।*

ଆହ୍ୱାନ

ସ୍ୱଜ ବିଜେ ପୂର୍ବେ ଯଥା ଗୃଜ-ପରିପୁର,
ସଜାଏ ସଂସଦ ଗୃହ ଦ୍ରବ୍ୟ, ସିଂହାସନ,
ତଥା ମା ଭାରତ, ତବ ଆଗମନ ଆଗୁ,
ସଜାଉଛି ରତ୍ନମଣି ଆସି ଏ ଧରଣୀ ।
ତୁମ୍ଭେ ତା' ସମ୍ପଦଦାତ୍ରୀ, ତା ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବିଭବ
ସିନା, ତୁମ୍ଭେ ତର ବାଣୀ ଦାନ ତାହା କଣ୍ଠେ,
ଏଣୁ ଶ୍ୱେତଭୁଜେ, ଉ ତ୍ୟ ବସନ୍ତ ତୁମ୍ଭର ।
ରଚନ୍ତି ସେ ତୁମ୍ଭ ପାଇ ପୁଷ୍ପସିଂହାସନ,
ଆସ ଦେବି, କୃପା କରି, ବସ ତହିଁ ଆସି
ସ୍ୱଜଗତେଶ୍ୱରୀ ରୂପେ, ବାଣୀ ବିଶ୍ୱେଶ୍ୱରୀ,
ବନ୍ଦାଇବା ପାଇଁ ଦେବୀ ପ୍ରକୃତି ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ,
ଉଭା ଯେନ ଅରଣ୍ୟାନୀ-ଅର୍ଘ୍ୟଥାଳୀ କରେ ।
ଅଛି ତହିଁ ଫୁଲ, ଫଳ, ଦୂର୍ବାକ୍ଷତ, ମଧୁ,
ଚନ୍ଦନ, ପ୍ରଦୀପରୂପେ ଦାବାନଳ ଶିଖା,

* ଦେବତାଙ୍କ ନିକଟରେ ଜାତର ସ୍ତୁତ୍ୟର

ମୃଗମଦ ଧୂପ, କସ୍ତୁମଦ ବାସଭଳ ।
ଭେଟିବ ଛାମୁରେ ମଣିମୁକ୍ତା, ପ୍ରବାଳାଦି—
ଅଛି ତାର ଗନ୍ତାଘରେ ଯେତେ ରତ୍ନରାଜି ।
ଏସବୁ ଦେଖି ଭାବୁଛି ମୁଁ ଅକୃତୀ, ଅଧମ,
ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ତୋଷିବା ଭଳି ନାହିଁ ମୋ ଯୋଗ୍ୟତା,
ଅଥବା ସାମର୍ଥ୍ୟ, କିମ୍ବା କିଛି ମାତ୍ର ଦାବୀ,
କରି ମା ସ୍ୱଗୁଣେ ତୁମ୍ଭେ ଆସି ଅଧିଷ୍ଠାନ
ଅଦେବ ଦେଉଳ ମୋର ହୃଦୟ ମଧ୍ୟରେ,
ପୂର୍ଣ୍ଣତା ପ୍ରଦାନ କର ଶୂନ୍ୟସିଂହାସନେ ।
ହୁଅନ୍ତୁ ଯଦ୍ୟପି ତବ ବାହନ ମରାଳ,
କିମ୍ବା ପୂଜାଫୁଲ, ନତୁ କରଧୃତ ବୀଣା,
ଦର୍ଶନ ସ୍ପର୍ଶନ ସୁଖ ଲଭି ମା ତୁମ୍ଭର,
ମଣନ୍ତି ତେବେ ମୁଁ ନିଜ ଆତ୍ମାକୁ କୃତାର୍ଥ ।
ସେ ଭଳି ସୌଭାଗ୍ୟ ହାୟ ହେବ କି ଦାସର,
ଇନ୍ଧନ ଲଭିବ କାହିଁ ଚନ୍ଦନ ଆସନ !
ମିଳନ୍ତା ଅଭୀଷ୍ଟ ଯଦି, କି ଲୋଡ଼ା ମୁକ୍ତିରେ,
ମାଗୁ ନାହିଁ ଭିକ୍ଷା ହାତେ ମୁକ୍ତି ତବ ଠଣ,
ମାଗୁଛି କେବଳ ଦେଖ ମୁକ୍ତିର ଉପାୟ,
ଶିଖାଅ ମା କୃପା କରି ସେ ମହା ଉପାୟ,
ଜୀବନେ ସତତ ତାହା କରିବି ସମ୍ବଳ !

—————

ଦୀପାବଳୀ ଅମାବାସ୍ୟା

ପିତୃଲୋକଙ୍କର ଆଜି ପୁଣ୍ୟ ସ୍ମୃତି ତିଥି,
ଆସିବେ ସେ ଜ୍ୟୋତିର୍ଲୋକୁ ଓହ୍ଲାଇ ମର୍ତ୍ତ୍ୟକୁ
ଗ୍ରହିବାକୁ ପର୍ଯ୍ୟାଁଶ୍ରାଦ୍ଧ, ଗୟା ଶ୍ରାଦ୍ଧୋପମ ।
ତାଙ୍କ ଆଗମନ ପଥ ସମୁଜ୍ଜ୍ୱଳ ଅର୍ଥେ
ସ୍ନେହରେ ଦେଖାଉଛନ୍ତି ପର୍ଯ୍ୟାଁଶାଢ଼ି ଜାଳ,
ଫୁଟୁଛି ପ୍ରଣାମୀ ବାଣ ଖଇଭଜା ପ୍ରାୟ ।
ଜଳେ ଦୀପାବଳୀ ଦ୍ୱାରେ, ଅଳିନ୍ଦେ, ପ୍ରାଙ୍ଗଣେ,
ପଥେ, ଘାଟେ, ବୃକ୍ଷମୂଳେ ନିସ୍ତବ୍ଧ ଶ୍ମଶାନେ,
ତଥା ପୂଜ୍ୟ କି ଅପୂଜ୍ୟ ଦେବତା ମନ୍ଦିରେ ।
ଆକୁଟୀର ତୁଙ୍ଗ ସୌଧେ ଯହିଁ ଦେଖ ତହିଁ
ହାସ୍ୟରେ ଆଲୋକମାଳା ଘଉଡ଼େ ଅନ୍ଧାର ।
ନାହିଁ ଆଜି ଅନ୍ଧାରର ପ୍ରବେଶାଧିକାର
ଲୋକାଳୟେ, ପଳାଇ ସେ ଲୁଚିଅଛି ଭୟେ
ସୁଦୂର କାନନଗର୍ଭେ, ପର୍ବତ କନ୍ଦରେ ।
କୃତ୍ତିର ପ୍ରଶସ୍ତଲୋକ କରି ଅବଲୋକ,
ଲୁଚେ ନିଜ ମଧ୍ୟେ ନିଜେ ଲାଜସା ଯେସନ୍ତ ।
ନକ୍ଷତ୍ରମାଳିନୀ ସ୍ୱର୍ଗ ଲଭିଅଛି ଆଜି
ପ୍ରଦୀପମାଳିନୀ ନାମେ ନବୀନ ଉପାଧି ।
ଆହା କି ଅପୂର୍ବ ଶୋଭା ଅସ୍ୱପ୍ନ-ସୁଲଭ,
ପଡ଼ିଛି କି ଜ୍ୟୋତିର୍ଧାମ ପୃଥିବୀରେ ଖସି ।
ଆଲୋକ-ଉତ୍ସବେ ଭାସି ଉଆଁସ ରଜନୀ,
ଜ୍ୟୋତିଷ୍କ-ବିଭବ ନଭେ କରେ ପରିହାସ ।
ଲାଗିଅଛି ପ୍ରତିଘରେ ସ୍ମୃତିପୂଜା ଆଜି,
ପ୍ରତିପ୍ରାଣେ ଉଚ୍ଛ୍ୱସିତ ଅତୀତ ମହତ୍ତ୍ୱ,
ପିତୃଲୋକ ଭକ୍ତି, ଶ୍ରଦ୍ଧା, ଆନ୍ତରି ମମତା ।
ହିମାଦ୍ରି ପ୍ରମାଣ ରହେ ନୁହେଁ ପରିଶୋଧି
ପିତୃଲୋକ ଋଣ, ତାର ପ୍ରତିଦାନ ଏକା
ସ୍ମୃତିପୂଜା, କେ ତୋଷିବ ପଦାର୍ଥ ବିଶେଷେ
ଦେବଗଣେ? ଭକ୍ତି-ରତ୍ନ ବାଞ୍ଛିତ ତାଙ୍କର,
ଭକ୍ତିମୂଲ୍ୟେ କିଣା ହୁଏ ଅମର କଲ୍ୟାଣ ।

—————

କରକାପାତ

ଫାଟିଗଲା ଶୂନ୍ୟେ କେଉଁ ଅଜ୍ଞାତ ପ୍ରଦେଶେ
ହୀରକଖଣିର ଗର୍ଭ ଚଡ଼ଚଡ଼ ସ୍ୱରେ,
ଗଣି ଗଣି ହୀରଖଣ୍ଡ ପଡ଼ିଲା ବାହୁଡ଼ି
ବୃଷ୍ଟି ବାରିଧାର ସହ, ଧବଳ, ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ।
ବର୍ଷିଲେ ଅମରେ ଅବା ଅବନୀମସ୍ତକେ
କୃପାମୃତ ଧାରସହ ଆଶିଷ-କୁସୁମ,
ଗନ୍ଧହୀନ ସେ କୁସୁମ, ମାତ୍ର ରସେ ଭରା ।

ଦେବ-କୁସୁମ ସେ, ପୁଣ୍ୟ ଦେବଧାମବାସୀ,
ସ୍ପର୍ଶି ସେ ଅପୁଣ୍ୟ ମର୍ତ୍ତ୍ୟ, ଗଲାତ ମିଳାଇ ।
ପାପୋତ୍ତପ୍ତ ପାର୍ଥିବ ବାୟୁ ରୋଧିଦେଲା ତାର
ଶ୍ୱାସକ୍ରିୟା, ନ ସହିଲା ତା କୋମଳ ପ୍ରାଣ
ସେ ଯନ୍ତ୍ରଣା, ଉଡିଗଲା ସେ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ ଖରେ ।
ଗଲା ସେ ଉପାଧି ଘେନି ଶୂନ୍ୟେ ଖାଲି ହାତେ,
ମାତ୍ର ତା ନିଜସ୍ୱ ଛିଡ଼ି ଦେଇଗଲା ପରେ,
ପୀଡ଼ନେ ଦିଅନ୍ତି ଯାହା ରସ ମହାଜନେ
ଇକ୍ଷୁଦଣ୍ଡ ଯଥା, ତାହା ସ୍ୱଧର୍ମ ତାଙ୍କର ।
ମିଶାଇ ଯେ ଜାଣେ କ୍ଷୁଦ୍ର ସ୍ୱକୀୟ ଶକ୍ତିକୁ
ଅନନ୍ତ ଶକ୍ତିରେ, ଉଡେ ମରିଜାଣେ ସେହୁ,
ଧନ୍ୟ ହୁଏ ତା ମରଣ ଜୀବନୁ ଅଧିକ,
ମଣ୍ଣ ପୂଜା ହୁଏ ସେହୁ ଜୀବନେ ଗଣିତ ।
ଧରିଲୁ ବଣ୍ଟିବ ପାଇଁ ଦେଲା ସେ ମଣ୍ଡାଇ
ଯେ ଅମର୍ତ୍ତ୍ୟ ରତ୍ନପୁଞ୍ଜେ, ସେ ଭଳି ରତନ
ନାହିଁ ଇନ୍ଦ୍ର ମୁକୁଟରେ, କୁବେର ଭଣ୍ଡାରେ,
ଶୀତଳ ସେ ରତ୍ନ, ଯଥା ଦୟାଳୁ ବଚନ ।
ତେବେତ ଭାବ ଆସେ ମନେ ତାରକା ଦର୍ଶନେ
ପଡ଼ିଲା କି ଖସି ତଳେ ଆକାଶର ତାରା,
ଅବା ଏ ଅମରଭୋଗ୍ୟ କଳ୍ପବୃକ୍ଷ ଫଳ,
କିମ୍ବା ପାରିଜାତ ଫଳ, ଝଡ଼ପଡ଼େ ପାତ ।
ଅଥବା ଏସବୁ ହେବ, ପଡ଼ିଲା କି ଛିଡ଼ି—
ପ୍ରକୃତରୂପିଣୀ ପୂଜ୍ୟା ବୃଦ୍ଧା ତାପସୀର
ସ୍ଫଟିକର ଜପମାଳା, ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ କୋଟି ।
କି ଅବା ଓହ୍ଲାଇ ଆସେ ମୂର୍ତ୍ତି ଧରି ମର୍ତ୍ତ୍ୟେ
ଭୂମା ବିଶ୍ୱପତିଙ୍କର ଅନନ୍ତ କଳ୍ପନା,
କି ବୁଝିବ କ୍ଷାନ୍ତ ନର ଅନନ୍ତ ରହସ୍ୟ ।
କି ସୁନ୍ଦର ଜରିକାତ ଶାଦ୍ଦଳର ଶୋଭା,
ହେଲା କି ଅବନୀ ବକ୍ଷ ଶତଳ ଚନ୍ଦ୍ରାତପ ।
କିମ୍ବା ଏକାଦଶୀ ବ୍ରତ ପାରଣା ନିମନ୍ତେ
ଜାଗୁଛି ବେଷ୍ଟିକା ଗଇ ପ୍ରକୃତି-ତାପସୀ ।
ଅଥବା ଆକାଶ-ସିନ୍ଧୁ ଅନନ୍ତ ଗରଭେ
ଘନ-ବୀଚ ସଂଘର୍ଷଣେ ପଲ୍ଲୁଟ୍ଟି ଛୁଟନ୍ତି
ଫେନପୁଞ୍ଜ ସ୍ତୁପକ୍ଷୀର ପ୍ରଥିଲ ଲହରେ ।
ଜାତ ଏ ତରଙ୍ଗ ଗଲ୍ଲ,ମିଶେ ଶେଷେ ଯହିଁ,
ଯହୁଁ ଜାତ ତହିଁ ଲୀନ ଶିଖାଏ ଏ ନୀତି
ସୃଷ୍ଟିର ସକଳେ ସିନା ସୁନୀତି ଶିକ୍ଷକ ।

——:*:——

ଗଣେଶ ପୂଜା

ଏ ପୁଣି କି ସୁଆଙ୍ଗ, ହେ ବିଶ୍ୱସୁଆଙ୍ଗିଆ ?
ଅବତାର୍ଣ୍ଣ ଧରି ଆଜି ଗଣେଶ ସାଂଜିଆ ।
ହେ ଗଣେଶ, ତୁମ୍ଭ ବିନା ଆନ କି ସେ, ହର,
ସିଦ୍ଧି-ପ୍ରଦାୟିନୀ ଶକ୍ତି ପରା ସେ ତୁମ୍ଭର ।
ସିଦ୍ଧିଦେବ, ସିଦ୍ଧିଦାନ ତବ ଚିରବୃତ୍ତି,
ଅଛି ତବ ପ୍ରତୀକ୍ଷାରେ ଶାରଦୀ ପ୍ରକୃତି ।
ସୌମ୍ୟ ଶ୍ୟାମ ଦୁର୍ବାଦଳେ ରଚନ୍ତି ଗାଲିଚା,
ହୋଇଅଛି ତହିଁ ଶୁଭ୍ର ଶେଫାଳିକା ବିଛା ।
ଚନ୍ଦ୍ରିକା-ଚନ୍ଦୁଆ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱେ ଟାଙ୍ଗିଛି ରଜନୀ,
ଗାଉଛି ଅଗସ୍ତ୍ୟ ତବ ମୌନ ଆଗମନୀ ।
ବସି ଦେବବାଳାକୁଳ ଗଗନଦେଶରେ,
ଫିଙ୍ଗୁଛନ୍ତି ତାରା-ପୁଷ୍ପ ତୁମ୍ଭ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ।
ଅର୍ପ ପ୍ରତ୍ୟେ ବିଶ୍ୱପ୍ରାଣେ ସିଦ୍ଧି, ସିଦ୍ଧିନିଧି,
ସଫଳ ତା ଭାଗ୍ୟେ ହେଉ ତୁମ୍ଭ ଶୁଭ ବିଧି ।
ଭାରତ ରଚନା କାଳେ ତୁମ୍ଭେ ହେ ହେରମ୍ବ,
ଲଭିଥିଲ ପରା ବ୍ୟାସେ, ପ୍ରକାଶିଣ ଦମ୍ଭ—
"ନ ହେବ ଯଦ୍ୟପି ମୋର ଲେଖନୀ ସ୍ଥଗିତ,
ତେବେ ମୁଁ ଲେଖକ ହେବି, ନତୁ ବିପରୀତ ।"
ଶୁଣି ଏହା ଭଣିଥିଲେ ବ୍ୟାସର୍ଷି ଏସନ,—
"ନ ଲେଖିବ ନ ବୁଝିଣ ଅର୍ଥ ଉଦ୍ଘାଟନ ।"
ତୁମ୍ଭ ଯୋଗ୍ୟ ବ୍ୟାସକୂଟ ରଚିଲେ ମହର୍ଷି,
ବାଧ୍ୟ ହୋଇ ତୁମ୍ଭେ ତାହା ବୁଝୁଥିଲ ବସି ।
ତୁମ୍ଭ ବିନା କେ ଲେଖନ୍ତା ହେ ମହାଲେଖକ,
ଭାରତ ସମାନ କାବ୍ୟ, ମୋକ୍ଷ-ପ୍ରଦର୍ଶକ ।

ହେ ମହାଜ୍ଞାନବର ହେ ଲଳିତପ୍ରିୟ,
ମୋର ଏ ନଗଣ୍ୟ ଲଡ଼ୁ ଦୟା ବହି ନିଅ ।
ଭକ୍ତି-ଅଟା, ସ୍ନେହ-ଘୃତ, ଶ୍ରଦ୍ଧା-ଶର୍କରାରେ,
ଗଢ଼ିଛି ଏ ନଶାଲଡ଼ୁ ଯତ୍ନ ସହକାରେ ।
କରକର ତହିଁ ସ୍ପର୍ଶେ ପ୍ରେମର ମାଦକ,
ଭୋଜନ ହର୍ଷେ, ହେଉ ମୋର ଆଶା ସୁସାର୍ଥକ ।

କଳ୍ପନା

ହଏ ତୁମ୍ଭେ ସ୍ୱପ୍ନମୟୀ ଅରୂପ ସୁନ୍ଦରୀ,
ଅନନ୍ତ ତୁମ୍ଭର ଶକ୍ତି ଅନନ୍ତ ଶାମ୍ବରୀ ।
ସୃଜୁଅଛ ଯେତେ ତୁମ୍ଭେ ଭାଙ୍ଗୁଅଛ ତେତେ,
ଚଳାଉଛ ଏ ଜଗତେ ଅଙ୍ଗୁଳି ସଙ୍କେତେ ।
କଳ୍ପନେ, ପ୍ରକୃତ ତୁମ୍ଭେ ଅଦ୍ଭୁତର ମାତା,
ରଚୁଛ ଗାଉଛ କେତେ ଅସମ୍ଭବ ଗାଥା ।
ତବ କ୍ରୀଡ଼ାପୁତ୍ତଳିକା-ମାନବର ମନ,
ଯେଣିକି ଓଟାର, ଚରେ ତେଣିକି ସେ ଗଣ ।
ଭ୍ରମାଅ ତାହାକୁ ନେଇ ନୟନ ନିମେଷେ,
ଅଦୃଷ୍ଟ ଅଶ୍ରୁତ କେତେ ଅଭିନବ ଦେଶେ ।
ଧରି ବହୁରୂପ, ତବ ମହିମା ଅତୁଳ,
ପ୍ରତ୍ୟେକ କାର୍ଯ୍ୟର ହେତୁ, ତୁମ୍ଭେ ଏକା ମୂଳ
ସୃଜିଲେ ସାହାଯ୍ୟେ ତବ ବସ୍ତେ ବସ୍ତୁରୂପ,
ଏ ବସ୍ତୁ ତାଙ୍କର ପିତା କଳ୍ପନାର ରୂପ ।
ତୁମ୍ଭର ସାହାଯ୍ୟେ ଶିଳ୍ପୀ ରଚେ ଚାରୁକଳା,
ସଂସାରର ସର୍ବ ବସ୍ତୁ ତୁମ୍ଭ ହାତେ ଗଢ଼ା ।
ଅମାନୁଷୀ କାର୍ଯ୍ୟପଟୁ ବୈଜ୍ଞାନିକଗଣ,
କରନ୍ତି ଶକ୍ତିରେ ତବ ଅସାଧ୍ୟ ସାଧନ ।
ଋଷି କରେ ସୃଷ୍ଟି-ଧର୍ମ-ତତ୍ତ୍ୱ ଅନ୍ୱେଷଣ,
ଜ୍ୟୋତିର୍ବିଦ ଗ୍ରହଗତି କରେ ନିରୂପଣ ।
କବିକର ରତ୍ନ ତୁମ୍ଭେ କବିର ସମ୍ବଳ,
ଭକ୍ତର ଜୀବନ ଧନ, ଗୃହସ୍ଥର ବଳ ।
କ୍ଷଣେ ରୁଦ୍ଧ ହେଲେ ତବ ଅନନ୍ତ ନିର୍ଝର,
ହେବ ଏ ସଂସାର-ସିନ୍ଧୁ ସ୍ତବ୍ଧ କଲେବର ।
ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ତରଙ୍ଗିନୀ ତୁମ୍ଭେ ମେଲି ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣପକ୍ଷ,
ମୁହୂର୍ତ୍ତକେ ଭ୍ରମି ଆସ ସୃଷ୍ଟି କୋଟି ଲକ୍ଷ ।
ଶୂନ୍ୟ ନୁହେଁ ତୁମ୍ଭ ଝୁଲି ଆଶାଝୁଲି ଯଥା,
ଯେତେ ବ୍ୟୟ କଲେ ପୂରିଉଠେ ସେ ସର୍ବଥା ।
ହା ହା ମନ୍ଦ ଉପାସକ ଆନନ୍ଦ ଦରିଦ୍ର,
ତୁମ୍ଭରି ପ୍ରସାଦେ ସ୍ୱର୍ଗେ ହୁଏ ଦଣ୍ଡେ ଇନ୍ଦ୍ର ।

ରାସପୂର୍ଣ୍ଣିମା

ଋତ ପୁଣ୍ୟ ରାସନୀଶା ହେ ରାସବିହାରି,
ରାସେଶ୍ୱରୀ ରାଧା ସହ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ପ୍ରସୂତ ।
କି ସୁନ୍ଦର କ୍ରୀଡ଼ା ତବ, ଅତୀବ ଅଦ୍ଭୁତ,
ତୁମ୍ଭେ ବେନି ଏ ବିଶ୍ୱର ଜନକ ଜନନୀ,
ସନ୍ତାନର କୋଡ଼େ କ୍ରୀଡ଼ା ପିତା-ମାତାଙ୍କର
କି ଅପୂର୍ବ ପ୍ରୀତି ଦୃଶ୍ୟ, କି ଅମୃତ ସେହ,-
ଅଦୃଷ୍ଟ, ଅଶ୍ରୁତ,—ସ୍ୱଚ୍ଛ, ଦିବ୍ୟ ମହିମିତ,
ପିତୃତ୍ୱ, ମାତୃତ୍ୱ ଯଥା ଅନନ୍ତ ତୁମ୍ଭର,
ଅନନ୍ତ ବାତ୍ସଲ୍ୟ ତଥା, କ୍ଷମା ତହୁଁ ବଳ
ଆଦଶର ଆଦର୍ଶ ସେ ଅମୂଲ୍ୟ ବାତ୍ସଲ୍ୟ ।
ବ୍ରତତୀ ନିକୁଞ୍ଜ ଗର୍ଭେ ବ୍ରତତୀ ମଣ୍ଡପେ
ପୁଷ୍ପେ ହୀରା ମାଣିକତ, ଫୁଲ ଫୁଲ ଉରେ,
ଦେଖି ତା କୃତାର୍ଥ ହେଉ ତାମସା-ଗୋପିକା
ବଜାଅ ମଧୁରେ ବଂଶୀ, ପ୍ରତିଧ୍ୱନି ତାର
ଜାଗୁ ପୁଣ୍ୟ ବୃନ୍ଦାବନେ-(ବୃନ୍ଦାରକବନ୍ଦ୍ୟ)
ତରୁଲତା ପଶୁ ପକ୍ଷୀ ସକଳର ପ୍ରାଣେ,
ବାଜିଉଠୁ ସେ ନିଃସ୍ୱନ ଯମୁନା-ତୀରରେ
ତାଳେ ତାଳେ,ତାର ସ୍ଫୁର୍ତ୍ତି ଉଚ୍ଛୁଳ କଲ୍ଲୋଳେ ।
ଅ-ତା-ମା-ବୈ ମହାବ୍ରତ ସାଙ୍ଗକିଚ ଆଜ
ମାସ୍ପଚନ୍ଦ୍ର ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱେ ଜଳେ ସ୍ୱଚ୍ଛ ଦୀଷ ଭରି

ମୁକ୍ତ କରେ,—"ଅ-ଜା-ମା-ବୈ, ପାନଗୁଆ ଖାଇ,
ମାସକର ଧର୍ମ ତୋର, ଦିନକର ମୋର",
ପୁଣ୍ଡକର ବାଞ୍ଛା ତାଙ୍କ ହେଉ ସୁସଫଳ,
ହେଉ ସୁସଙ୍ଗିନୀ ସ୍ୱଧେ ରତିରସଧେୟ ।

—:୦:—

ନିଶୀଥ ଚିନ୍ତା

କି ଅଦ୍ଭୁତ ପରିବର୍ତ୍ତନ, ଏ କେବଣ ସୃଷ୍ଟି,—
ସମସ୍ତ ସୁଷୁପ୍ତି ମୌନ, ନିସ୍ତବ୍ଧ, ନିଥର !
କେବଳ ପେଚକ ସ୍ୱର ସେ ନିସ୍ତବ୍ଧତାକୁ,
ଭୟଙ୍କର ଭାଷା ଦାନ କରେ ବେଳେ ବେଳେ ।
କର୍ମ କୋଳାହଳମୟ ପୁରାତନ ସୃଷ୍ଟି,
ଶାନ୍ତିର ଏ ନବ ସୃଷ୍ଟି କେ କଲା ନିର୍ମାଣ ?
କେ ସେ ପୁରାତନଦ୍ୱେଷୀ, ନବ୍ୟ ନବପ୍ରିୟ ?
ବୁଝିଲି ବୁଝିଲି ଏବେ—କାଳବନ୍ଦାଣୀ ସେ ।
ଆଜି କେ କୌତୁକୀ ଏତେ ଭଙ୍ଗାଗଢ଼ାପଟୁ !
ଏତେ ଶାନ୍ତ, ଏତେ ସ୍ନିଗ୍ଧ, ଏତେ ନୀରବତା
ନ ଥିବ କିଞ୍ଚିତ ସନ୍ଦେହ—ଅମର ଭବନ,
ପ୍ରତେ ହୁଏ ଯେସନେ ସ୍ୱପ୍ନରାଜ୍ୟ ଶାନ୍ତିସ୍ୱର୍ଗ—
ଆସିଛି ଓହ୍ଲାଇ, ଘେନି ତପୋବନ ବାଟ ।
ଶାନ୍ତିର ଅମୃତ-ଅଙ୍କେ ସୁପ୍ତ ବସୁନ୍ଧରା,
କମ୍ପା ଛାଡ଼ିଯାଇଛି ତା' ଜୀବନ-ନାଟିକା,
ତେଣୁ ସେ ପଡ଼ିଛି ହୋଇ ନିଶ୍ଚେତ, ନିସ୍ପନ୍ଦ ।
ଅଥବା କରୁଣା ମହୀ ଆନନ୍ଦଯୋଗିନୀ,
ସକଳ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଶକ୍ତି ନିଜ କର୍ଣ୍ଣପୁଟେ,
ଶୁଣୁଛି ତନ୍ମୟ ଚିତ୍ତେ ନବାଣୀ ଆହ୍ୱାନ
ଶଶ୍ୱରଶି ଶଙ୍ଖପଞ୍ଚଜନ୍ୟର, ଶୁଣେ ଯଥା,
ଷଡେବଙ୍କ ଆହ୍ୱାନ ବାଣୀ ଉତ୍କଣ୍ଠେ କାମନା ।
ହେଉ ପଛେ ତମସ୍ୱିନୀ ଶଙ୍କିଣୀକାମୟୀ,
ସାଧନାର ସୁସମୟ ମାତ୍ର ଏ ନିଶୀଥ ।
ସପ୍ତର୍ଷି ସହିତେ ଉଚ୍ଚ ତାରକାମଣ୍ଡଳ,
ମହାଶୂନ୍ୟେ, ଧରଣୀକି ଦେଖାନ୍ତି ସଙ୍କେତ
ମହାସାଧନାର, ଗାଏ ନୈଶ ସମୀରଣ,
ସାଧନାର ବେଦମନ୍ତ୍ର ଅନୁଷ୍ଟୁପ ଛନ୍ଦେ ।
ଉଚ୍ଚାରେ ଓଁକାର ଧ୍ୱନି ମହାବଧି ଗମ୍ଭୀରେ ।
ମଧୁର, ସୁଖଦ, ପୁଣ୍ୟ ଏ ନିଶୀଥ କାଳ
ହୋଇଥିଲେ ସ୍ଥିର, ମହୀ ହୋଇଥାନ୍ତା ସ୍ୱର୍ଗ;
ମାତ୍ର ତା ହେବାର ନୁହେଁ ବିଧିର ବିଧାନେ,
ଆସିବା ପାଇଁ ସେ ଯାଏ, ଯିବା ପାଇଁ ଆସେ ।

—:୦:—

ଧ୍ୟାନଭଙ୍ଗ

ରତ ଥିଲା ସନ୍ନ୍ୟାସୀଏ ଜାଗ୍ରତ ଧ୍ୟାନେ,
କାହାକୁ ସେ ଧ୍ୟାନ କରେ ନିଜେ ତା' ନ ଜାଣେ
କେତେବେଳେ ଦିନ ହୁଏ କେତେବେଳେ ସଞ୍ଜ,
ପାରେ ନାହିଁ ଜାଣି ତାହା ଧ୍ୟାନେ ଥାଏ ମଜ୍ଜି ।
ଖାଏ ଶୋଏ କାର୍ଯ୍ୟ କରେ ଯଥାନିୟମରେ,
ମାତ୍ର କିପାଁ ଅନ୍ତର୍ଗତେ ନିର୍ଲିପ୍ତତା ଧରେ ।
କଥା କହେ ଗୀତ ଗାଏ ଖେଳେ ବସେ ହସେ
ମାତ୍ର ଥାଏ ସବୁବେଳେ ଅନ୍ୟମନସ୍କ ସେ ।
ଏହିରୂପେ କେତେଦିନ ଗଲା ଅତିବାହି,
କାଳ ତ କାହାକୁ କେବେ ବସେ ନାହିଁ ଚାହିଁ ।
ଦିନେ ସେ ଶୁଣିଲା କାହା ମଧୁର ଆହ୍ୱାନ,
ସେହିକ୍ଷଣି ଭାଙ୍ଗିଗଲା ତାର ଯୋଗଧ୍ୟାନ ।
ଆରମ୍ଭିଛି ଆଶା-ଗୀତ ଏବେ ନବଛନ୍ଦେ,
ଯୋଗଭଙ୍ଗା ସନ୍ନ୍ୟାସୀଟି ବୁଲୁଛି ଆନନ୍ଦେ ।

ନବ ବର୍ଷ

[ମୁକୁର ମାସିକ ପତ୍ରର ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ବର୍ଷାରମ୍ଭ ଉପଲକ୍ଷେ ରଚିତ]

ନମସ୍କାର ନବବର୍ଷ, ନବ ଅଭ୍ୟାଗତ,
କାଳସିନ୍ଧୁ ପ୍ରତିନିଧି, ସୀମାବନ୍ତ କାଳ,
ଘେନ ଏ ଅଭିନନ୍ଦନ ତପ୍ତାଶ୍ରୁ ଲିଖିତ ।
କି ଦେଖିବ ନବବନ୍ଧୁ, ତଦରୁଣ ଦୃଶ୍ୟ,
କି ଶୁଣିବ ଅବା, ହାୟ୍ ବିଷାଦ କାହାଣୀ,
ପାରିବ ତ ଶୁଣି ତାହା ଧୈର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ଭାଳି ?
ଶୁଣ ତେବେ, ବର୍ଷଶ୍ରେଷ୍ଠ ! ଅବହିତ ଚିତ୍ତେ ।
ଅମଙ୍ଗଳ ଧୂମକେତୁ ପ୍ରାୟ ଗତବର୍ଷ,
ଉଇଁ ଏ ଭାରତ-ନଭେ, କଲା ଚୂର୍ଣ୍ଣୀକୃତ
ଅସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାଗ୍ୟ ତାର, ତାଣ୍ଡବ ନର୍ତ୍ତନେ,
ଆଣିଲା ସେ ନାନା ବ୍ୟାଧି, ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ମଡ଼କ,
ଯହିଁ ଦେଖ ତହିଁ ଏବେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହାହାକାର,
ବାଜୁଛି ବିଷାଦ-ବଂଶୀ ବିଷାଦ ନିଃସ୍ୱନେ,
ଚୌଦିଗେ ବୁଲୁଛି କାନ୍ଦି ତପ୍ତ ଦୀର୍ଘଶ୍ୱାସ,
ଉପବାସେ, ଅନଶନେ, ବ୍ୟାଧି ପ୍ରପୀଡ଼ନେ
ଅବଶ ଭାରତ-ତନୁ, କି କହିବି ଦୁଃଖ,
ଯାଉ ସେ ଅତୀତ କଥା କି ଫଳ ତହିଁରେ ?
କହୁଛନ୍ତି କବି,—"ଗଲାଣି ତ ଗଲା କଥା,
ଗୁପତେ ସିନା ମୁଁ ତୋତେ କହୁଅଛି, ବନ୍ଧୁ,
ବଳପଣ୍ଡବାକୁ ବ୍ୟଥା" ତାଙ୍କର ଭାଷାରେ ।
ତବ ପଦେ ଏହି ଭିକ୍ଷା,—ହେ ନବୀନ ବର୍ଷ,
ଅତୀତର ସେ ଗଭୀର ବିସର୍ପିତ କ୍ଷତ
କର ତୁମ୍ଭେ ଶୁଷ୍କ, ଲେପି ଅମୃତ ପ୍ରଲେପ,
ଉନ୍ନତିର ନଷ୍ଟପ୍ରାୟ କର ସମୁଦ୍ଧାର,
ପୂର୍ଣ୍ଣହେଉ ବସୁମତୀ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଚୂଡ଼ ଶସ୍ୟେ
ଅମୃତ ବୃଷ୍ଟିରେ ତବ, ମରୁ ଅମଙ୍ଗଳ,
ପ୍ରଚଣ୍ଡ ମାର୍ତ୍ତଣ୍ଡ ଗତେ ହେଉ ଚନ୍ଦ୍ରୋଦୟ ।
ବର୍ଷଦେବ ! ପ୍ରୀତି-ଅର୍ଘ୍ୟ ଘେନ "ମୁକୁର"ର,
ଧନୀ ଘରେ ଜନ୍ମହୋଇ ଲଙ୍ଘି ବାଲ୍ୟସୀମା
ନବ୍ୟପଦେ, ହୋଇଛି ସେ ଉପସ୍ଥିତ ଆସି
ପୌଗଣ୍ଡ ଯୌବନ ଦେନ ସୀମାସନ୍ଧି ମଧ୍ୟେ,
ନତ ହୋଇଥାନ୍ତା ସେହୁ କେଉଁ କାହା ଲୀନ
ଖାଦ୍ୟାଭାବେ, ନବବର୍ଷ, ବର୍ଷ ତାହା ପ୍ରାଙ୍ଗଣ
ତବ ଆଶୀର୍ବାଦଧାରା, ଦେବବର ସହ,
ଗଢ଼ିଦିଅ ପ୍ରାଣ ତାର ଜାତୀୟ ପ୍ରାଣରେ,
ପ୍ରତିଫଳୁ ଏ "ମୁକୁରେ" ଜାତୀୟ-ଜୀବନ ।

——*——

ଅବଧାନ

ଚଟଶାଳୀ ଆବରଣ ପଢ଼ାଉଛ ପାଠ,
କିଏ ତୁମ୍ଭେ ବସାଇଛ କୋଳାହଳ ହାଟ ।
ସାମାନ୍ୟ ମାନବ ଜଣେ ତୁମ୍ଭେ ଅବଧାନ,
ବଡ଼ ରଜାଠାରୁ ବଳ ପ୍ରତାପ ମହାନ ।
ଅଛନ୍ତି ତୁମ୍ଭର ଯେତେ ସେବକନିବହ,
କେଉଁ ନୃପତିର ଭଲା ତେତେ ଅଛି କହ ?
ଅବ୍ୟର୍ଥ ଶାସନଦଣ୍ଡ-ବେତ୍ର ସଞ୍ଚାଳନେ,
ରଖିଅଛ ଆଜ୍ଞାବହ କରି ଶିଶୁଗଣେ ।
କହୁଣୀ କରୁଣୀ ତବ ସକଳ ଉଦ୍ୟମ,
କିନ୍ତୁ ଅବଧାନେ, ତୁମ୍ଭେ ଛାତ୍ରନେତ୍ରେ ଯମ ।
ଗଢ଼ୁଛ ମାଟିରେ ସଦା ବହୁ ରତ୍ନମୁଣ୍ଡା,
ମାନ ଏହା ଧ୍ରୁବ ସତ୍ୟ ତୁମ୍ଭେ ବଡ ହୁଣ୍ଡା ।
ହେଲେଣି ମାନବ ତବ ଶିଷ୍ୟେ ତପୋବଳ,
ପଡ଼ିଅଛ ତୁମ୍ଭେ ସେହି ମାଟିପିଣ୍ଡି ଧରି ।

ରଜ-ଜମାଇ

ଋତୋବତୀ ସତୀ ବସୁଧା
ଆଜି ରଜ ଜମାଇ,
ଦେଉଛି ପ୍ରକୃତି ଉତ୍ସବ—
ହାଟ ଭବେ ସଜାଇ ।
ଶୁଭ୍ର ଚନ୍ଦ୍ରାତପ ଟାଙ୍ଗିଛି
ନଭେ ନୀରଦବର,
ସଘନ ଉଚ୍ଛୁଳ ଉଠୁଛି
ଦେବ-ଦୁନ୍ଦୁଭି-ସ୍ୱର ।
ଜଳୁଛି ମଙ୍ଗଳ ଆଳତି
ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଦୀପେ ବିଜୁଳି,
ଶୋଭା-ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣସିନ୍ଧୁ କମଳା
ଶୁଙ୍କସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ପିତୁଳୀ ।
ଜଳେ ନବ୍ୟବତ ବସିଛି
ବହିଯାଉଛି ଗେଲ,
ଦଳ ଦଳ ହୋଇ ଖେଳନ୍ତି
ଜନେ ବାଗୁଡ଼ି ଖେଳ ।
ରୁଷିବେ ସୁଜୀବ କୃଷାଣ—
କୂଳ ବର୍ଷନମସ୍ୟ,
ପ୍ରସବିବ ପଞ୍ଚମାସାନ୍ତେ
ଧାନ୍ୟ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଶସ୍ୟ ।
ମହା ଆଡ଼ମ୍ବରେ ଲାଗିଛି
ଭେଣ୍ଟି ପୃଥ୍ୱୀପୂଜା,—
ବର୍ଷସ୍ନାନଜେମା, ପ୍ରକୃତି—
ପ୍ରାଣୀ ପ୍ରାଣ-ଜନୁକା ।
ମନା ଘରଲିପା, ପରବା—
କଟା, ଗୁଆ ଭାଙ୍ଗିବା,
ନର୍ଦ୍ଦୋଷ କୌତୁକେ କାଟିଏ
ଭଡ଼ ରଜନୀ ଦିବା ।
ଆର୍ଦ୍ରାଅଛନ୍ତି ବାଳକେ
ନାନା ଭଙ୍ଗୀରେ କ୍ରୀଡ଼ା,
ଆମ୍ବୁଲ ସୁଲଭା ପଖାଳ
ଦେଇ ସହାଳେ ପୀଡ଼ା ।
ଦୁଲଦୀରେ ଆଜ ଇର୍ଦ୍ଦର—
ଜନୁ ଦିଶନ୍ତି ନରେ,
ପୋଡ଼ପିଠା ବଣ୍ଟା ଲାଗିଛି
ହର୍ଷେ ସବୁରି ଘରେ ।
ଧନଘର ପୂପେ ମିଶିଛି
ଖଣ୍ଡ ଶାକର-ମିଠା,
ଦୀନଘରେ ଗୁଡ଼ ମଣ୍ଡଣ—
ମିଶା ମଣ୍ଡଳପିଠା ।
ଛୁଟ ପାଠ ପିନ୍ଧି ବାଳକା
ମିଳି ଏକତ୍ରେ ବସୁ
ଗ୍ରାମୁ ଗ୍ରାମାନ୍ତରେ ଯାଇଣ
ଦେଖି ବୁଲିଲେ ବନ୍ଧୁ ।
ନାଗରିକବୃନ୍ଦ ଗମିଲେ
ଯାତ୍ରା ମେଳା ଦର୍ଶନେ,
ବହୁ ମୂର୍ତ୍ତି ଧରୁ ଖେଳିଲ
ସୁଖ ସବୁରି ମନେ ।
ତାହାଁ ହରିହାଟ ବସିଛି
ବହୁଯାତ୍ରିସଙ୍କୁଳ,
ଇନ୍ଦ୍ରପ୍ରିୟା ସିନ୍ଧୁ ଗର୍ଜ୍ଜନ୍ତୁ
ବଳେ ସ୍ୱର ପ୍ରଥୁଳ ।
ଶେଷଦିନ ଭୂଇଁ ଡହଁଣ
ବାସୀ ଭୂଇଁଶୀତଳା,
ଶୀତଳିଲେ ଦୂର୍ଦ୍ଧ ଢାଳିଣ
ପୃଥ୍ୱୀ ଜନୁ ଅବଳା ।
ପ୍ରକୃତି ମାହାତ୍ମ୍ୟ ପ୍ରକୃତି—
ରୂପା ନାରୀଙ୍କ ବନା,
ଆନ କେ ବୁଝିବ, ମହତ
ତତ୍ତ୍ୱ ମହତେ ସିନା ।

ଜନ୍ମାଷ୍ଟମୀ

କିଏ ତୁମ୍ଭେ ବସ୍ତ୍ର ପାନ୍ତୁ ପଳାଉଛ କାହିଁ,
ଚୋର ପ୍ରାୟ ମୁହୁର୍ମୁହୁ ପଛେ ଚାହିଁ ଚାହିଁ ।
କାହାର କି ଗୁପ୍ତରତ୍ନ ଚୋରାଇ ଏ ଘନେ,
ଧାଇଁଅଛ ଅସମ୍ଭାଳେ ପ୍ରକମ୍ପିତ ଗାତ୍ରେ ।
ଭୟାଳ ନିଶୀଥ କାଳ, ଅ-ଫାଙ୍କ ଅନ୍ଧାର,
ଘନ ଘନ ପ୍ରଭଞ୍ଜନ ଛାଡ଼ୁଛି ଚିତ୍କାର ।
ଢାଳୁଛି ମୂଷଳଧାରେ ଭୀଷଣ ବରଷା,
ମାଡ଼ିଆସେ ଯମୁନାରେ ବନ୍ୟା କୂଳଙ୍କଷା ।
ବଜ୍ରଘୋଷ, ବିଜୁଳିର ଅନଳ ପ୍ରହାରେ,
ନ ଧାଇଁ ନ ଧାଇଁ ପାନ୍ଥ ଠିଆହୁଅ ବାରେ ।
କେଣେ ଯାଅ ଏ ଦୁଷ୍କାଳେ ହୋଇ ଛନ୍ନମନ,
କଳାଚିତା ଦେଖି କ୍ଷିପ୍ତ ମହିଷ ଯେସନ ।
କିଏ ଏହି ଦେବଶିଶୁ, ଅଙ୍କେ ଶୋଭେ ହାୟ,
ବାତ୍ୟାଚ୍ଛନ୍ନ ତରୁ ଅଙ୍କେ ସଜଫୁଲ ପ୍ରାୟ ।
ଜ୍ୟୋତିର୍ମୟ ଦିବ୍ୟ ବପୁ ସୁନ୍ଦର ଶ୍ୟାମଳ,
ଜ୍ୟୋତିର ମୁକୁଟ ଶିରେ ଶୋଭେ ଝଲଝଳ ।
ସଦ୍ୟ ନବନୀତେ ଗୋଳ ତରଳଚନ୍ଦ୍ରିକା,
ବହିଛି ଏ ରୂପ ବହି ବିଶ୍ୱରୂପ ଟିକା ।
ସୌମ୍ୟ ଲଳଲିପ୍ତ ତନୁ ଆହା କି ଉଦାର,
ଇନ୍ଦୀବରେ ଲିପ୍ତ କିବା ନିଶାର ତୁଷାର ।
ସ୍ଫୁରେ ନେତ୍ର, ଆସ୍ୟ, ହାସ୍ୟ ଏ କି ମହାବିଭା,
ଲୁଣ୍ଠି କିବା ଜଗତର ନିଖିଳ ପ୍ରତିଭା ।
ଚିହ୍ନିଲି ଚିହ୍ନିଲି ଏ ଯେ ବିଶ୍ୱ-ପ୍ରାଣସାଇଁ,
ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ବିଶ୍ୱଭାର ଉଶ୍ୱାସିବା ପାଇଁ ।
ବିଜେ କର ପ୍ରଭୁ ପୁଣ୍ୟ ଆହୀର ନଗରେ,
ବିତର ଆନନ୍ଦ, ନନ୍ଦ-ହୃଦୟ-କନ୍ଦରେ ।
ବିଧ୍ୱଂସ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ-କଂସେ ଅନୁଚର ସହ,
ଅଘା, ଷଣ୍ଢା ଅତିବୃଷ୍ଟି, ଦୁଷ୍ଟ ଅବଗ୍ରହ ।
ନିପାତ ଅଶାନ୍ତିରୂପା ପୂତନା ଦୁର୍ମଦା,
ହସୁ ଏ ଭାରତମାତା ଜଗତ ଅନ୍ନଦା ।
କରୁ ଜ୍ୱର, ମହାମାରୀ, ଦେଶୁ ପଳାୟନ,
ସୁଖ ସ୍ୱର୍ଗ ରାଜ୍ୟ ପ୍ରଭୁ କର ସଂସ୍ଥାପନ ।

ଆନନ୍ଦ

ପରମ ଆନନ୍ଦ ଲଭ ସୁବନ୍ଧୁ ମିଳନେ,
ଅନାଥ-ଆତୁର-ଦୁଃଖି-ଦୁଃଖାପନୋଦନେ ।
ସାଧୁ ସଜ୍ଜନଙ୍କ ସେବା, ଶିଷ୍ୟେ ଶିକ୍ଷାଦାନ,
ସୁଗ୍ରନ୍ଥ ପଠନ, ପୁଣ୍ୟ-ଆନନ୍ଦ-ନିଦାନ ।
ପ୍ରାଣପଣେ ନିରତ ଯେ ସ୍ୱୀୟ କର୍ତ୍ତବ୍ୟରେ,
ଆନନ୍ଦ-ନନ୍ଦନ-ବନେ ନିତ୍ୟ ସେ ବିହରେ ।
ନ ଭୁଞ୍ଜି ଅପରେ ଅର୍ପେ ସୁସ୍ପୃ ମକରନ୍ଦ,
ଭୋଗରେ ଆନନ୍ଦ ନାହିଁ,—ତ୍ୟାଗରେ ଆନନ୍ଦ ।
ରିପୁଶୂନ୍ୟ, ନିରିନ୍ଦ୍ରିୟ ଯେଉଁ ଭାଗ୍ୟଧର,
ଆନନ୍ଦ ସତତ ତାର ହୃଦୟରେ ଜୁଆର ।
ଉତ୍ସବର ପୂର୍ବଦିନେ, ସତ୍କାର୍ଯ୍ୟ ଶେଷରେ,
ସ୍ୱଭାବତଃ ହୃଦୟରେ ଆନନ୍ଦ ସଞ୍ଚରେ ।
ଭାଗ୍ୟଦୋଷେ ନିର୍ବାସିତ ଆଶାହୀନ ଜନ,
ଦୈବବଶେ ଦେଖେ ଯେବେ ସ୍ୱଦେଶ ବଦନ,
ଯେ ଆନନ୍ଦ ଉଠୁଲେ ତା ବିଶୁଷ୍କ ଅନ୍ତରେ,
ସେଭଳି ଆନନ୍ଦ ପ୍ରାୟ ନ ଥିବ ସ୍ୱର୍ଗରେ ।
ବହୁଦୂରେ ନିବସେ ଯେ ଏକାକୀ ପ୍ରବାସେ,
ମିଳିଲେ ଆତ୍ମୀୟ ଜନ ଆସି ତାହା ପାଶେ,
ଲଭେ ସେ ଯେ ମହାନନ୍ଦ, ଅପହୃତ ଆଶା,
ସେ ଆନନ୍ଦ ପ୍ରକାଶର ନାହିଁ ଯୋଗ୍ୟ ଭାଷା ।

—୧୦୫—

ଘନ-ଆବାହନ

ସ୍ୱାଗତ ସ୍ୱାଗତ ନବ ନୀରଦ ପ୍ରବର,
ଯକ୍ଷର ବିଶ୍ୱାସୀ ବନ୍ଧୁ—ସନ୍ଦେଶବାହକ,
ବଜାଅ ଗମ୍ଭୀରେ ତବ ପାଞ୍ଚଜନ୍ୟ ଶଙ୍ଖ,
ଶୁଣି ସେ ଆଶାର ସ୍ୱର ହତାଶ ଉଚ୍ଛ୍ୱାସେ
ଲଘୁ ହେଉ ବିରହିଣୀ କ୍ଷୀଣା ଯକ୍ଷିଣୀର

ଦୁଃଖଶ୍ୱାସହତାନ୍ତ ତନ୍ତ୍ର, ଶୁଖିଯାଉ ଭାର
ହୃଦୟର ସୁପ୍ତକ୍ଷତ, ହେ ନବ ଅତିଥି,
ଅମୃତ ପ୍ରଲେପେ ତବ । ଶୁଣି ପଣ୍ଡବାର୍ତ୍ତା
ଲଭୁ ସତୀ ନବପ୍ରାଣ, ପ୍ରସାଦେ ତୁମର ।
ଧୋଇଦିଅ ବାରିଧର, ପ୍ରେମ-ପୀୟୂଷରେ
ସ୍ୱାମୀ ଅଭର୍ତ୍ତିନୀ ନେତ୍ରୁ ଅଶ୍ରୁଧାର,
ପ୍ରିୟା ସେ ତୁମର, ତବ ବିଚ୍ଛେଦ-ବିଧୁର ।
ଉତ୍ଫୁଲ୍ଲ ଉଦାସ ଛଳେ ଭାଳିଦିଅ ଆଜ
ନବ ଜୀବନର ନବ ମଙ୍ଗଳ ପ୍ରଭାତେ
ମଙ୍ଗଳାଳଙ୍କର ପଞ୍ଚ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରଦୀପ,
ହସିଉଠୁ ବିଶ୍ୱସୃଷ୍ଟି ନିରେଖି ତା ଶିଖା ।
ଆଷାଢ଼ ପ୍ରଥମ ଦିନ ଉପସ୍ଥିତ ଆଜ,
ନ ଲଙ୍ଘ ନ ଲଙ୍ଘ ଘନ କବିର ଆଦେଶ ।
ସକଳର ଶିରୋଧାର୍ଯ୍ୟ ମହାଦେଶ ତାହା,
ଆସ ଉଦ୍ୟ ଧରି ମଧୁ ମୋହନ ମୂରତି ।

—:*:—

ଶବ୍ଦପୂଜା

ବସ ମା ମାନସ-ହଂସେ ଦେବୀ ଶ୍ୱେତଭୁଜା,
ଅର୍ପିବି ପୟରେ ତବ ଦ୍ରବ୍ୟହୀନ ପୂଜା ।
ସ୍ୱଭାବେ ମୁଁ ଦୀନ, ଦ୍ରବ୍ୟ ପାଇବି ବା କାହୁଁ,
ଧରିଛି ଆକଟି ଦୈନ୍ୟ ଭୁଞ୍ଜ ବେନି ବାହୁ ।
ଶବ୍ଦମୟି, ଶବ୍ଦେ ଆଜ ପୂଜି ତବ ପାଦ,
ଲଭିବି ବାଳକ ପ୍ରାୟ ଆମ୍ଭ-ପରସାଦ ।
ସଜାଡ଼ିବି ଶ୍ରଦ୍ଧାଭରେ ଶବ୍ଦେ ଅର୍ଘ୍ୟଥାଳୀ,
ଶବ୍ଦ-ଗଙ୍ଗାଜଳେ ଦେବି ପୟର ପଖାଳି ।
ଶବ୍ଦ ହେବ ଧୂପଦୀପ ଶବ୍ଦହିଁ ଆସନ,
ଶବ୍ଦ ଏକା ଅନ୍ତକ୍ଷଣିଆ କୁସୁମ ଚନ୍ଦନ ।
ମଙ୍ଗଳ ଆଳତି ପୂଜା କରିବି ଶବଦେ,
ଭେଟିରୂପେ ସମର୍ପିବି କବିତ୍ୱ ତୋ ପଦେ ।
କେବଳ ଏତିକି ଭିକ୍ଷା ଶକ୍ତି ସନାତନି !
ଉଠୁ ମୋ ହୃଦୟୁ ତବ ବୀଣା ପ୍ରତିଧ୍ୱନି ।

—:*:—

ଶିଶୁର ଉକ୍ତି

ଧୂଳିଆ ବାବାଜି ମୁହିଁ, ଶିଶୁ ବିଶ୍ୱପ୍ରିୟ,
ଭୋଳେ ଭୋଳନିଅ ମୋତେ ଭୋଳେ ଭୋଳନିଅ
ନାହିଁ ମୋର ଜ୍ଞାନ ଧର୍ମ ଆଶାର ପିପାସା,
ଅଛି ଖାଲି ମୁଗଧ ରୂପ, ସ୍ନିଗ୍ଧ ମଧୁଭାଷା ।
ସରଳ ହୃଦୟ ମୋର ସରଳ ବେଭାର,
ନାହିଁ ମୋ ଜୀବନେ ଦୁଃଖ ଚିନ୍ତା ହାହାକାର ।
ଉଲଗ୍ନ ଦେହଟି ମୋର ଧୂଳି-ଧୂସରିତ,
ଜାଣେ ନାହିଁ ଲଜ୍ଜାଘୃଣା ସଦା ହୃଷ୍ଟଚିତ୍ତ ।
ଆତ୍ମପର ନ ଜାଣେ ମୁଁ ଶୁଦ୍ଧ ନିର୍ବିକାର
ଯେ ମୋତେ ଆଦର କରେ ହୁଏ ମୁଁ ତାହାର ।
ଅଳ୍ପରେ ସନ୍ତୋଷ ଲଭେଁ କ୍ରୀଡ଼ା ମୋର ପ୍ରିୟ,
ଭୋଳେ ଭୋଳନିଅ ମୋତେ ଭୋଳେ ଭୋଳନିଅ
ସୁନ୍ଦର ବଦନେ ମୋର ହାସଟି ଅତୁଳ,
ଫୁଟାଇଦେଇଛି ମୁହିଁ ଫୁଲ ପରେ ଫୁଲ ।
ଚିରକାଳ ପ୍ରଭୁ ମୋତେ କରିଥାଅ ତୁଆ
ଠାକୁରବାପାଙ୍କ ପରି ନ କର ପାଚୁଆ ।
ବୁଢ଼ା ହେଲେ ହୋଇଯିବ ଅସୁନ୍ଦର ମୁଖ,
ନ ପାରିବି ମୁଢ଼ି ଖାଇ ହେବ ବଡ଼ ଦୁଃଖ ।
ଅତଏବ ମାଗୁଅଛି ହେ ମୋ ପ୍ରାଣ ହରି,
ଶଏ ବର୍ଷଯାଏଁ ମୋତେ ରଖ ଶିଶୁ କରି ।

—oo—

ଅଶ୍ରୁପୂଜା

ଘେନ ବାଣି, ଅଶ୍ରୁପୂଜା ହୀନ ସେବକର,
ଦୀନ ମୁହିଁ, ଅଜ୍ଞଜନ, ଆବର ଅକ୍ଷମ,
କେମନ୍ତେ ବା ସଂଗ୍ରହିବି ପୂଜାଦ୍ରବ୍ୟ ତୋର ।
ଦୀନ ମୁହିଁ ସତ୍ୟ, କେବି, ମାତ୍ର ଅଶ୍ରୁଧନେ
ମହାଧନୀ, ତାହା ପିନା କୃପାବନ୍ତ ତୋର,
ନ ହେଉ ପଛକେ ତାହା ନିର୍ମଳ, ପାବନ,—

ପ୍ରେମ-ଭକ୍ତି-ଅଶ୍ରୁ ତୁଲ୍ୟ, କି ଅଛି ଜଗତରେ ?
ତୁହି ମା ପବିତ୍ରମୟୀ, ଭୁବନ-ନମସ୍ୟା
ହେବ ସେ ପବିତ୍ର ନିଶ୍ଚେ ତୋ ପୁଣ୍ୟପରଶେ,
ଗଙ୍ଗାଜଳ ସ୍ପର୍ଶେ ପୂତ ଅପବିତ୍ର ଅସ୍ଥି,
ନ ରହେ ପରଶ ସ୍ପର୍ଶେ ଲୌହର ଲୌହତ୍ୱ ।
ଦିଅ ମା ବଢ଼ାଇ ପଦ, ଦେବେନ୍ଦ୍ରବନ୍ଦିତ,
ଧୋଇବ ତା' ଅଶ୍ରୁନୀରେ ପରମ ଆଗ୍ରହେ,
ମହାଭାବ ଲୀଳାସ୍ଥଳ ବକ୍ଷୋଦେଶେ ତୋର,
ଜନନି, ଲମ୍ବାଇଦେବ ଅଶ୍ରୁମୁକ୍ତାହାର,
ଗ୍ରଥିତ ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ସୂତେ, ଦିଶିବ ସୁନ୍ଦର ।
ସର୍ବ ପୂଜାଦ୍ରବ୍ୟରୂପେ ସମର୍ପିତ ଅଶ୍ରୁ,
ନୁହେଁ ଏ ସେବକ ଦେବ, କୃପଣ ଜଗତରେ ।
ତୋ ଦତ୍ତ ପ୍ରସାଦେ, ଦେବ ଅନର୍ଗଳ ଢାଳି,
କେବଳ ନୈବେଦ୍ୟରୂପେ ଅର୍ପିବ ଅଜ୍ଞତା ।

—ଃ—ଃ—

ଦୈନ୍ୟ

ମାନସ ପ୍ରକୃତ ଦୈନ୍ୟ ମିଳେ ଅକ୍ଳେଶରେ
ବହୁ ଆଶା, ଭେକଯୂଥେ ଭୁଜଙ୍ଗ ଯେସନ,
ଆଶା ତାର ପ୍ରିୟଖାଦ୍ୟ—ଅତି ଉପାଦେୟ ।
କି ଭୀଷଣ କ୍ଷୁଧା ତାର ଅହୋ, କି ଦୁର୍ଦ୍ଦମ୍ୟ,
ଯେତେ ଖାଏ ତେତେ ବଢ଼େ କ୍ଷୁଧା, ବଢ଼େ ଯଥା
ସର୍ବଗ୍ରାସୀ ଅଗ୍ନିଶିଖା, ଗ୍ରାସ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ।
ଗ୍ରାସୁ ପଛେ ଆଶାକୁ ସେ, ଚନ୍ଦ୍ରେ ଯଥା ରାହୁ,
ମାତ୍ର ଏକ ଉପକାରୀ ଦୈନ୍ୟ, ଦରିଦ୍ରର ।
କରେ ତାକୁ ନିର୍ମଳ ସେ ବସ୍ତ୍ରେ ଖାର ଯଥା,
ଉଦ୍ଧାରେ ଚରିତଗ୍ରାସୀ ସମ୍ପଦ କବଳୁ ।
ସାଧୁ ଶୁଭ ଉପାଦାନେ ଗଢ଼ି ସେ ମାନବେ,
ଘେନିଯାଏ କ୍ରମେ କ୍ରମେ ପୂର୍ଣ୍ଣତା ଆଡ଼କୁ ।
ଦୈନ୍ୟ ଦିଏ ଦୁଃଖ, ତାହା ସୁଖର ପ୍ରସୂତି,
ଅଗ୍ନିପରୀକ୍ଷାରେ ବଢ଼େ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣର ଗୌରବ ।
ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ଯେ ମହାପାପେ ଅଧମ ଧନୀଏ,
ଦରିଦ୍ର ବଞ୍ଚିତ ଥାନ୍ତି, ସେହି ବଞ୍ଚନାହିଁ,
ସୌଭାଗ୍ୟ ତାହାର,ସାରସୁଖ ଜୀବନର
ଶାନ୍ତି ନୁହେଁ—ମହାମିତ୍ର ମାନବର ଦୈନ୍ୟ ।
ତାହା ପରି ସୁଜନର ନିସର୍ଗ ଭୂଷଣ,
ନାହିଁ କିଛି ଭୂମଣ୍ଡଳେ ପ୍ରାକୃତ ଜଗତରେ ।

—✻—

ପ୍ରକୃତିର ପୀଡ଼ା

କି କଠିନ ଛିନ୍ନବ୍ୟାଧି ପ୍ରକୃତି ଶରୀରେ,
ଆକ୍ରମିଲା, ସଂକ୍ରମିଲା ଦୁର୍ଜ୍ଜୟ ବିକ୍ରମେ ।
କେଉଁ ଅଙ୍ଗ ସନ୍ତାପେ ଜରଜରିତ,
ଆବର କେବଣ ଅଙ୍ଗେ ପ୍ରକାଶେ ନିକଳୁ—
ବୈନାଶିକ ବିଷ୍ଟୁଜ୍ୱର * ଅସହ୍ୟ ଉତ୍ତାପ,
କେବେ ମଠେ ଗ୍ଲାନେ ନାଡ଼ୀ,କେବେ ବା ଗର୍ଜିଲେ
କେବେ ସ୍ଥିର ସ୍ପନ୍ଦହୀନ, ହୁଏ ନାହିଁ ବାରି,
ଜୀବନ ଅଛି କି ନାହିଁ ପିଣ୍ଡରେ ତାହାର ।
କେବେ ବହେ ଖରଶ୍ୱାସ, କେବେ ଶ୍ୱାସରୁଦ୍ଧ,
କେବେ ଛାଡ଼ିଉଠେ ଗ୍ରାଣ୍ଡି ବିକଟ ଚିତ୍କାର ।
ମାନି ଝରେ ନାହିଁ ଅଶ୍ରୁ ନେତ୍ରୁ ତାର କେବେ,
ଉଦ୍ଧାଟିତ ଝରିପଡେ ଦେତେ ବିନ୍ଦୁ ସ୍ୱେଦ ।
କେବେ ସଂଜ୍ଞାଲୋପ ଦେହ ପଡ଼ିଯାଏ ଢଳା,
କେବେ ଥରେ ଗୁହିଁ ଦେଇ ବୁଜିଦିଏ ଆଖି ।
ଭୁଞ୍ଜିଛି କି ରୋଗେ [ହାୟ, ଅବୈଦ୍ୟ-ଅବିତ]
ନିରନ୍ତ୍ର ଯନ୍ତ୍ରଣା ଦେବୀ, କେ ଜାଣିବ ତାହା,
ଚରକେ ଶୁଶ୍ରୁତେ ନାହିଁ ସେ ରୋଗ-ଚିକିତ୍ସା ।
ନିଦାନ ମାଧବକର ଜୁହାରେ ତା ପାଦେ,
ମା ପ୍ରକୃତି, ସ୍ୱୟମ୍ଭୂତେ, ଏ କେଉଁ ରହସ୍ୟ ?
ବ୍ୟାଧି ବୈଦ୍ୟ ମହୌଷଧି, ସବୁ ତୋ ସର୍ଜନା,
ଅଛୁ ତୁ ସବୁରି ମଧ୍ୟେ, ହାରେ ସୂକ୍ଷ୍ମ ଗ୍ରାସ୍ତ୍ର,

* ମୃତ୍ୟୁକାଳୀନ ଜର

ଅରିଷ୍ଟ, ଆସବ, ତୈଳ, ଚୂର୍ଣ୍ଣ, ବଟିକା,
ତୋ ମୂର୍ତ୍ତ ମହିମା ସବୁ ତୋ ତହୁଁ ଉଦ୍ଭୂତ ।
କ୍ଷମତା ତାଙ୍କର ପ୍ରାଣୀ ଆମୟ ଉପରେ,
ମାତ୍ର ସେ ଅକ୍ଷମ ନଷ୍ଟେ ତୋ ବ୍ୟାଧି ଖଣ୍ଡନେ ।
ତୁହି ଏକା ବୈଦ୍ୟ ତୋର, ତୁହି ତୋ ଔଷଧ,
ସ୍ତନ୍ୟପାୟୀ ଶିଶୁପ୍ରାଣେ ଜନନୀର ବ୍ୟାଧି
ହୁଏ ସଂକ୍ରମିତ, ଏହା ସତ୍ୟ, ସ୍ୱାଭାବିକ,
ତୋ ପୀଡ଼ାରେ ତୋ ସନ୍ତାନେ ମୃତକଳ୍ପ ସର୍ବେ,
ବଞ୍ଚାଅ ସନ୍ତାନେ ଦେବୀ ସନ୍ତାନବତ୍ସଳେ !
ହୁଅ ସୁସ୍ଥ, ପ୍ରକୃତିସ୍ଥ ମା ମହାପ୍ରକୃତି,
ଅନ୍ତତଃ ଯେପରି ଥିଲୁ ପାଞ୍ଚବର୍ଷ ପୂର୍ବେ,
ଧରି ତୁହି ସେହି ମୂର୍ତ୍ତି,—ସଦୟା ବରଦା,
ମରିଯାଉ ରୋଗ, ଦୁଃଖ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ, ମଡ଼କ,
ହେଉ ଦେଶ ଆଲୋକିତ, ପୂର୍ଣ୍ଣ ଧନଧାନ୍ୟେ,
ଅତୀତ ସୌଭାଗ୍ୟ-ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଆସନ୍ତୁ ବାହୁଡ଼ି
ହାସ୍ୟୋଜ୍ଜ୍ୱଳ ମୁଖେ, ଦେବେ ବର୍ଷନ୍ତୁ ଆଶିଷ,
ବାହୁଡ଼ୁ ଅତୀତ, ଘେନି ଅତୀତ ବିଭବ,
ଆନନ୍ଦ-ଅଳକାନନ୍ଦା ବହୁ ପ୍ରତିପ୍ରାଣେ,
କଳରବୁ ମଙ୍ଗଳର ସୁବର୍ଣ୍ଣ ବିହଙ୍ଗ ।

——o——

ରାଧାଷ୍ଟମୀ

ପ୍ରକୃତିରୂପିଣୀ ଦେବୀ ଶ୍ରୀମତୀ ରାଧିକେ,
ବୃଷ୍ଣିବଂଶୀ-ସୃଷ୍ଟିପତି-କୃଷ୍ଣ-ପ୍ରାଣାଧିକେ ।
ଆଜି ତବ ଜନ୍ମତିଥି, ଅହୋ, କି ଶାମ୍ବରୀ,
ତୁମ୍ଭେ ପରା ଜଗନ୍ମାତା, ବୃନ୍ଦାବନେଶ୍ୱରୀ !
ହେବ କି ଗୋ ଜାତ ତୁମ୍ଭେ ସୃଷ୍ଟିଗର୍ଭୁ ତବ,
ବିଷମ ସମସ୍ୟା ଏହା ବଡ଼ ଅସମ୍ଭବ ।
କେ ବୁଝିବ, ଦେଖ, ତବ ଦେବକୂଟ ମାୟା,
କେବେ ତୁମ୍ଭେ ଅଣାକାର, କେବେ ଧର କାୟା ।
ଲଭ କେବେ ଜନ୍ମ, ହୋଇ ବଶ୍ୟ ନରରୂପ,
ଜନ୍ମିଲେଣି ତବ ପୂର୍ବେ ବସନ୍ତ ପୁରୁଷ ।

ଦୁହେଁ ମିଳି କର ନବ ସୃଷ୍ଟିର ସର୍ଜନା,
ଭାଙ୍ଗି ଦିଅ ଜୀର୍ଣ୍ଣ ସୃଷ୍ଟି ପ୍ରାଚୀନ କଳ୍ପନା ।
ଯାଉ କଳି, ଆସୁ ସତ୍ୟ ଘେନି ସତ୍ୟ ଶିବ,
ମହୀକି ଓହ୍ଲାଇ ଆସୁ ପାବନ ତ୍ରିଦିବ ।
ବସୁ ଭୂତ, ବର୍ତ୍ତମାନ-ଭବିଷ୍ୟ ଆସନେ,
ଖେଳୁ ନବ ଦିବ୍ୟ ଜ୍ୟୋତି ଅବନୀ ବଦନେ ।
ଛନ୍ତି ତବ ଅପେକ୍ଷାରେ ସଖୀ ଗୋପୀପୁଞ୍ଜ,
ସେହି ବୃନ୍ଦାବନ ଧାମ, ସେହି କେଳିକୁଞ୍ଜ ।
ଅବତରି ଶୁଭେ ଦେବି, ବୃଷଭାନୁକନ୍ୟା,
ବହାଅ ଯମୁନା ବକ୍ଷେ ପୁଣି-ପ୍ରେମ-ବନ୍ୟା ।

—:*:—

ଆଷାଢ଼

ଘନ-ଆବୃତ ମୂର୍ତ୍ତ୍ୟେ ଆସିଲା ଆଷାଢ଼
ଋତୁ-ଇନ୍ଦ୍ର, ଶ୍ୟାମାୟିତ କୋଟି କୁଞ୍ଜବନେ
ଶୋଭିଲା ଧରଣୀପୃଷ୍ଠ, ଆରମ୍ଭିଲେ ତହିଁ
ଶିଖୀଏ ଅପ୍ସରା ନୃତ୍ୟ, ବାଇଲେ ହରଷେ
ବର୍ଷାଭୂ-ଗନ୍ଧର୍ବକୁଳ କଣ୍ଠ-ବୀଣାଯନ୍ତ୍ର
ଝଙ୍କାରି ଧୈବତ ତାର, ଆଳାପେ ଜାଗ୍ରତ
ଉଠାଇ ମଧୁର ମେଘମଲ୍ଲାର ରାଗିଣୀ ।
ସୁନ୍ଦରୀ ସାଧବବଧୂ ଆବରି ବରାଙ୍ଗ
ରଙ୍ଗ ପାଟେ, ଅର୍ପିଲା ସେ ନବ ନୃପବରେ
ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟେ ଅଦୃଶ୍ୟ-ଅର୍ଘ୍ୟ, ମୌନାଭିନନ୍ଦନ ।
ଜାଳି ରୂପ-ଦୀପ ବହ୍ନି, ହାଟବିଳାସିନୀ,
ଅତୃପ୍ତ ହୃଦୟେ ମୁହୁଃ କରେ ଦେବାର୍ଚ୍ଚନ ।
ଚତୁର ପୁରୋଧା ଯଥା ଯଜମାନ ଶିରେ
ନିକ୍ଷେପି ତଣ୍ଡୁଳ ତାର, କରେ ଆଶୀର୍ବାଦ,
ତଥା ଘନ, ସିନ୍ଧୁବାରି ପ୍ରଦାନ ସିନ୍ଧୁରୁ,
ପ୍ରକାଶିଲା ଅନୁଗ୍ରହ, କିନ୍ତୁ ବାସ୍ତବରେ
ଋଣଶୋଧ ତାହା ପିତା, ନୁହେଁ ଅନୁଗ୍ରହ ।
ତାଙ୍କର ଜୀବନଧାର ଜୀବନବାହକ,
ଆକଣ୍ଠ ପିଇ ସେ ମୃତସଞ୍ଜୀବନୀ ସୁଧା—

ଜୀଇଲା ବସୁଧା, ରହିଥିବାରୁ ସେ ସନ୍ତ
ନିଦାଘପ୍ରଦତ୍ତ କଷ୍ଟ, ଅସହ୍ୟ ସର୍ବଥା,
ଲଭିଲା ଏ କାଳେ ଯିନା ସୁଖ ଆଶାତୀତ,
ଗଢିଦିଏ ଦୁଃଖ ନଷ୍ଟେ ସୁଖର ଶରୀର,
ଦୁଃଖ ମଧ୍ୟେ ହୋଇଉଠେ ସୁଖ ପ୍ରାଣବନ୍ତ ।
ପ୍ରକୃତି ସଙ୍ଗୀତମୟୀ, ପ୍ରତିରନ୍ଧ୍ରେ ତାର,
ଉଠୁଛି ଆଶାର ଗୀତ, ଗାଉଛି ଗଗନେ
ମୃତକ ବାରିଦ-ବନ୍ଧୁ, ଗାବନ୍ତି ହରଷେ,
କାନନେ ଝିଙ୍କାରୀକୁଳ, ସରସେ ସବୁଳୀ
ଗନ୍ଧର୍ବନଗରୀ ଶିରୀ ଭୁରୁଛି ଧରଣୀ ।
ଆବର ଭୂଷଣ ଗାଏ, ଫୁଟାଇ ହୃଦୟେ
ଆଶାର ଅଶୋକ ଫୁଲ, ଚହଟ ସୁନ୍ଦର,
ସହସ୍ର ବର୍ତ୍ତିକା ଜଳେ ଆଶାର ମନ୍ଦିରେ ।

—*—

ସୁନିଆଁ

ବାର୍ଷିକ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ଆଜ, ସୁନିଆଁ ଉତ୍କଳେ,
ଯାଉଅଛି ପୁରାତନ ସନ ଅସ୍ତାଚଳେ ।
ସମୁଦିତ ଏଣେ ପୁଣି ହରଷେ ନବ ସନ
ଉତ୍କଳ-ପ୍ରକୃତି-ରାଜ୍ୟ-ନବୀନ-ରଞ୍ଜନ ।
ଲଗି ଲଗି ଆସୁଅଛି ଅସ୍ତକୁ ଉଦୟ,
ଧ୍ୱଂସକୁ ସଙ୍ଗ ନା, ଆଉ ଭୟକୁ ଅଭୟ ।
ଉଭୟ ମଧ୍ୟରେ ନାହିଁ ଧାନେ ବ୍ୟବଧାନ,
ଉଭୟ ମଧ୍ୟରେ ନାହିଁ ଶୋକ ପାଇଁ ସ୍ଥାନ ।
ଉଦୟାସ୍ତ, ଅସ୍ତୋଦୟ, ଏ ଶାଶ୍ୱତ ବିଧି—
ବିଧାତାର, ଉଦୟର ଅସ୍ତ ପ୍ରତିନିଧି ।
ସେଥି ନୁହେଁ ଉଭୟର ମହାଗତି-ସ୍ରୋତ,
ଦେବନଙ୍କର ପ୍ରେମଲୀଳା ଭବେ ଓତପ୍ରୋତ ।
ଦୈବେ ଯଦି ରୁଦ୍ଧ ହୁଏ ସ୍ରୋତ ଗୋଟିକର,
ଲଭବ ତକ୍ଷଣେ ସମଦଶା ଅନ୍ୟତର ।
ଉତ୍କଳର ନବବର୍ଷ, ବାମନ ଜନମ,
ଶୁଭ ସନ୍ଧିତରେ ଆଜ ଶୁଭର ସଙ୍ଗମ ।
ହେ ଈଶ୍ୱର, ସ୍ଥୂଳରୂପ ପ୍ରକୃତି ତୁମ୍ଭର,
ଦେଖାଇବ ଆଜ ସୂକ୍ଷ୍ମ ସ୍ୱରୂପ ସୁନ୍ଦର ।
ଯେତେ ଏତେ ସୂକ୍ଷ୍ମ ତୁମ୍ଭେ, ହେ ନିତ୍ୟ ନବୀନ,
ପ୍ରତେ ହୁଏ ଯେହ୍ନେ ଶୂନ୍ୟ, ଅସ୍ତିତ୍ୱବିହୀନ ।
କିନ୍ତୁ କଏ ବଳୀ ପ୍ରଭୋ, ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ବଳକ,
ଗୁପିଦିଅ ରସାତଳେ ଦୁଷ୍ଟାଳ-ବଳୀଙ୍କ ।
ବିଦାୟ ପ୍ରାଚୀନ ବର୍ଷ, ଶେଷ ନମସ୍କାର,
ଘେନ ହୃଦୟର କ୍ଷତ, ଅଶ୍ରୁ, ହାହାକାର ।
ସ୍ୱାଗତ ନବୀନ ବର୍ଷ, କହ ନବଭାଷା,
ବହିଆଣ ନବ ଶୁଭ, ନବ ନବ ଆଶା ।

—ଃ—

ବସନ୍ତ ଆହ୍ୱାନ

ଆସ ଦେବ ଋତୁରାଜ, କୁସୁମ-ସ୍ୟନ୍ଦନେ,
ଖେଳିଯାଉ ହାସ୍ୟରେଖା ଅବନୀ ବଦନେ ।
ତୁମ୍ଭର ସୁରଭି-ସ୍ନିଗ୍ଧ ନବ-ଶ୍ୱାସବାୟୁ,
ଶୀତମୃତ ପ୍ରକୃତିକୁ ଅର୍ପୁ ନବ-ଆୟୁ ।
ବସିଯାଉ ଧରାପୃଷ୍ଠେ ପୁଷ୍ପ ସ୍ୱୟମ୍ବର,
ଗାଉ ଉଚ୍ଚେ ଶାମବେଦ ସଙ୍ଗୀତ ଭ୍ରମର ।
ଉଠୁଛୁ ଆନନ୍ଦ-ସ୍ରୋତ ଅରଣ୍ୟାନୀ ପ୍ରାଣେ,
ଶୋଭୁ ବୃକ୍ଷ ଦେହ ତାର ଲତା-ଉପବଣେ ।
ପଲ୍ଲବ ଗୁଣ୍ଠନ ଭେଦି ଉଠୁ ପିକରବ,
ଲାଗିଯାଉ ଉଲ୍ଲାସର ମହାମହୋତ୍ସବ ।
ଶାଲ୍ମଳୀ ସୁନ୍ଦରୀ ଦେଉ ବନପ୍ରାନ୍ତେ ଦେଖା,
ବନଦେବୀ ପଦେ ଅଙ୍କୁ ଅଳକ୍ତକ ରେଖା ।
ବ୍ୟଥିତ ସୃଷ୍ଟିକି ଅର୍ପ ପ୍ରେମେ ଆଲିଙ୍ଗନ,
ପ୍ରତିଦାନେ ଘେନ ତାର ଭକ୍ତି-ଉପାୟନ ।

ଅନନ୍ତବ୍ରତ

ଅଣାକାର ହେ ଅନନ୍ତ, ମଙ୍ଗଳର ପିତା,
ହେବ କି ସାକାର, ସାନ୍ତ, ବିଶ୍ୱରଚୟିତା ।
ସ୍ୱଭାବେ ଅକାନ୍ତ ହୋଇ ହେବ କମକାନ୍ତ,
ବହୁକାଳ ଅନନ୍ତତ୍ୱେ ହୋଇଛ କି କ୍ଳାନ୍ତ ।
ଅଛ ତୁମ୍ଭେ ରବି ଚନ୍ଦ୍ରେ, ଗଗନେ ପବନେ,
ଅନଳେ, ସଲିଳେ, ପୁଣି ତାର୍, ବିଦ୍ୟୁ, ଘନେ ।
ଆଲୋକେ ତୁମ୍ଭର ସ୍ଥିତି, ଅନ୍ଧାରେ ବସତି,
ତୁମ୍ଭର ବିରାଟ କାୟା ଏ ପ୍ରକୃତି ସତୀ ।
କୋକିଳର କୁହୁତାନ, ପୁଷ୍ପ ସୁପ୍ତହାସ,
କରୁଛି ଅନ୍ତର ମଧ୍ୟେ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ପ୍ରକାଶ ।
ପ୍ରତ୍ୟେକ ଚିନ୍ତାରେ ପ୍ରାଣେ, ଅଛି ତବ ସତ୍ତା,
ବହେ ତବ ପ୍ରତିମୂର୍ତ୍ତି ପ୍ରତିବାକ୍ୟ, କଥା ।
ଏବେ ମୂର୍ତ୍ତି ଧର, ନୁହେଁ ଦୁଇଟା ଗୋଟାଏ,
ଅବସ୍ଥିତ ତୁମ୍ଭେ ହରି, କୀଟୁ ବ୍ରହ୍ମଯାଏ ।
ତଥାପି କି ମୂର୍ତ୍ତିରଙ୍କ ତୁମ୍ଭେ ବିଶ୍ୱ-ଆଶା,
ମେଣ୍ଟେ ନାହିଁ କେବେ ତବ ମୂର୍ତ୍ତିର ପିପାସା ।
ନିନ୍ଦ୍ୟ ଏବେ ନୁହେଁ ମୂର୍ତ୍ତି, ନାହିଁ ତାର ପୂର୍ତ୍ତି,
କରେ ଯେ ମୂର୍ତ୍ତିର ନିନ୍ଦା ସେ ମୂଢ଼ ତ ମୂର୍ତ୍ତି ।
ମୂର୍ତ୍ତିନିନ୍ଦା ଆତ୍ମନିନ୍ଦା, ଆତ୍ମ-ଅବିଶ୍ୱାସ,
ମୂର୍ତ୍ତି ଧରି କର ପ୍ରଭୁ ଏ ତତ୍ତ୍ୱ ପ୍ରକାଶ ।

—ଃ*ଃ—

ଦୋଳପର୍ବ

ଆଜି ଦୋଳପର୍ବ ଘେନି ଅନନ୍ତ ବିଭବ
ରାଧେ ଶ୍ୟାମ ମହାମନ୍ତ୍ର ପୂଜା ମହୋତ୍ସବ ।
ଏବେ ମଧୁକାଳ, ବିଶ୍ୱପ୍ରେମେ ମଧୁମୟ,
ଦୂରେ ମଧୁମୟ ମୁକ୍ତି-ମନ୍ଦିର ଉଦୟ ।
କି ମହା ମହିମା ଲୋକେ ସମୁଜ୍ଜ୍ୱଳ ସୃଷ୍ଟି,
ହେଉଅଛି ପୁଣ୍ୟାତ୍ମକେ ପୁଣ୍ୟାମୃତ ବୃଷ୍ଟି ।
ଉଠିଲ ଆରଣ୍ୟ ଛନ୍ଦେ ମଳୟ ପବନ,
ରାଧେ ଶ୍ୟାମ, ରାଧେ ଶ୍ୟାମ, କରେ ଉଚ୍ଚାରଣ ।
ବସି ବିହଙ୍ଗମଗଣ ବିଟପୀ ବିଟପେ,
ରତ ସଦା ରାଧେ ଶ୍ୟାମ ପୁଣ୍ୟମନ୍ତ୍ର-ଜପେ ।
ମିଶିଛି ସେ ମନ୍ତ୍ର, ବିଶ୍ୱ ଅନ୍ତରେ ବାହାରେ,
ରଙ୍ଗରୂପେ ମିଶିଅଛି ଫଗୁ କଣିକାରେ ।
ଘୋଷେ ମନ୍ତ୍ର ପ୍ରତିଧ୍ୱନି ଜୟ ବ୍ରଜଧାମ,
ପ୍ରକୃତି ପୁରୁଷ ଜୟ, ଜୟ ରାଧେ ଶ୍ୟାମ ।

———

ବର୍ଷାରାଣୀ

ଘେନିଆସିଛ ବର୍ଷାରାଣୀ ସୁ-ଅଭିନନ୍ଦନ,
ବିଶ୍ୱର ଅଭିବାଦନ, ପୁଲକ, ବନ୍ଦନ ।
କେତେ ଅଶ୍ରୁ ଅଛି ତବ ତାପସୀ ନେତ୍ରରେ
ବସୁନ୍ଧରା ଦୁଃଖେ ତାହା ଅସମ୍ଭାଳେ ଝରେ ।
ଦ୍ରବମୟୀ ଦୟା ତୁମ୍ଭେ, କିମ୍ବା ମହାମୃତ,
ଅଥବା ଅମରଲୋକ୍ୟ କାମଧେନୁ ଘୃତ ।
ପିଇ ସେ ଅମୃତ ଘୃତ—ସେ ଅମୃତପଣା,
ହୁଏ ରସା ରସବତୀ, ବର୍ଦ୍ଧିଷ୍ଣୁ ଭୂଷଣା ।
ଉଷ୍ଣ ଜଳ ଧରଣୀକି ନିଦାଘ ପାଷଣ୍ଡ,
ଲଭିଲା ସେ ତବ କରେ ଉପଯୁକ୍ତ ଦଣ୍ଡ ।
ଜଳ ତାକୁ ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ ତବ କରବାଳ,
ଝରେ ବାରିଧାର ବ୍ୟାଜେ ତା ଦେହୁଁ ସଲିଳ ।
ସେ ଶୋଣିତେ ବସୁମତୀ ହେଉଛି ଶୀତଳ,
ବିଧିବଶେ ଭୁଞ୍ଜେ କେତା ସ୍ୱପାର୍ଜିତ ଫଳ ।
ବର୍ଷାରାଣୀ, ତବ ଶୁଭ ଅଭ୍ୟର୍ଥନା ଗୀତ,
ଗାଉଛି ଦର୍ଦ୍ଦୁର ଉଚ୍ଚେ ହୋଇ ପୁଲକିତ ।
ତୁମ୍ଭର ଖଟଣୀ ଆଶେ ପ୍ରାଚୀ-ପୌରନାରୀ,
ବସିଛନ୍ତି ଇନ୍ଦ୍ରଧନୁ-ପୁଷ୍ପହାର ଧରି ।
ଧରିଣ କଦମ୍ବ କରେ ହୀରକ କନ୍ଦୁକ,
ଉଚ୍ଚ ସମର୍ପଣ ଅର୍ଥେ ହୋଇଣ ଉତ୍ସୁକ ।

ସୌଦାମିନୀ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ-ଦୀପ ନଭେ ଚହଟାଇ,
ଛନ୍ତି ଅନ୍ୱେଷିଣୀ ଭବ ନୀରଜନ୍ମା ପାଇ ।
ବଞ୍ଚିବା-ଉତ୍ସବେ ଭବ ମତ୍ତ ସର୍ବ ପ୍ରାଣୀ,
ମାଗୁଛି ଚାତକ ଆର୍ତ୍ତେ "ଦେ ପାଣି, ଦେ ପାଣି !"

—*—

ଶାନ୍ତି

କାହିଁ ଶାନ୍ତି ଏ ସଂସାରେ ? ଥିଲେ ଥିବ ଶବେ,
କୋଳାହଳମୟ ବିଶ୍ୱ, ହାହାକାରପୂର୍ଣ୍ଣ,
ମଗ୍ନ ଜୀବ ଜଞ୍ଜାଳର ଉତ୍ତପ୍ତ ଜମ୍ବାଳେ,
ସମ୍ଭବେ କି ଶାନ୍ତି ଏହି ଅଶାନ୍ତି ଆଳୟେ ?
ପ୍ରତି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ କାଳ ଗ୍ରାସୁଛି ବିଶ୍ୱର—
ପରମାୟୁ; ମିଶି ପ୍ରତି ପ୍ରଶ୍ୱାସ ପବନେ
କାହାରୁଛି ପ୍ରାଣୀ ପ୍ରାଣୁ ହାହାକାର ଧ୍ୱନି—
ବିଷାଦ-ବିଷାକ୍ତ, ଜୀବ ଜନକଭକ୍ଷଣି
ଧାଇଁଛି ଅଜ୍ଞାତ ପଥେ ମୃତ୍ୟୁତୀର୍ଥ ମୁଖେ
ଖାଇ ଖାଇ ପଥଯାତ ହାବୁଡ଼ା, କଚଡ଼ା;
କାହିଁ ଶାନ୍ତି, କାହିଁ ସୁଖ—ନିତ୍ୟ, ସୁନିଶ୍ଚିତ !
କାହିଁ ସେ ଅମୂଲ୍ୟ ନିଧି ବାଞ୍ଛିତ ସର୍ବର ।
ପ୍ରତେ ହୁଏ ଶାନ୍ତି ନାହିଁ ଜୀବନ ଏ ପାଖେ,
ସେ ପାଖ ଅଜ୍ଞାତ, ଅତଃ ସେ ରାଜ୍ୟର କଥା
କେଜାଣି କିପରି, ତାହା ଅନ୍ଧକାରଚ୍ଛନ୍ନ,
ଜାଣିବା କଳ୍ପନା ସୁଦ୍ଧା ବିଫଳ ପ୍ରୟାସ ।
କହନ୍ତି ଅନେକେ,—ସ୍ୱର୍ଗ ଶାନ୍ତି-ନିକେତନ,
ମିଥ୍ୟା କଥା, କିମ୍ବା ଏହା କବିର କଳ୍ପନା,
କେତେ ଯେ ଯାଇଛି ବହି ବିପଦ-ଝଟିକା
ତ୍ରିଦିବ ଉପରେ, କେତେ ଥର ହୋଇଛି ସେ
ବିଧ୍ୱସ୍ତ ଲୁଣ୍ଠିତ ଦସ୍ୟୁହାତ, ସାକ୍ଷୀ ତାର
ଶାସ୍ତ୍ରପୁରାଣାଦି, କେବେ କାହିଁ ଶାନ୍ତି ସ୍ୱର୍ଗେ ?
"ତପୋବନ ଶାନ୍ତି ସ୍ଥାନ" କୁଏଡ କହନ୍ତି,
କିନ୍ତୁ ତାହା ଅସମ୍ଭବ, ସ୍ୱଭାବତଃ ବନ
ଶ୍ୱାପଦସଙ୍କୁଳ, ବୁଝେ ତାହା ତପଭଙ୍ଗା—
ରାକ୍ଷସ-ବିହାର-ସ୍ଥଳ, ବହ୍ନିଶିଖା-ବାସ,
ମୃତ୍ୟୁଶଙ୍କା ଅନିବାର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରତି ପଦକ୍ଷେପେ;
ଯେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଯମଦ୍ୱାର, କାହିଁ ତହିଁ ଶାନ୍ତି ?
ଶାନ୍ତି ଥାଏ ତହିଁ, ଯହିଁ ଅଭାବ ଅଭାବ,
"ମୁଁ" ଯାହା ମଧ୍ୟରେ ନାହିଁ, ଚିର ଉଦାସ ଯେ,
ଖୋଜେ ନାହିଁ ମୁକ୍ତି, ହସେ ନାହିଁ, କାନ୍ଦେ ନାହିଁ,
ନାହିଁ ଯାର ସୁଖ ଦୁଃଖ, ସ୍ୱର୍ଗ ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ଜ୍ଞାନ,
ନିଜ ପରେ ନାହିଁ ଦାବୀ ନିଜର ଯାହାର,
ଶାନ୍ତିର ଅମୃତସ୍ରୋତ ତାହାରି ହୃଦୟ ।

———

ଚନ୍ଦ୍ରଗ୍ରହଣ

ଅହୋ, କି ଭୀଷଣ ଦୃଶ୍ୟ, ରୁଦ୍ର ଉପଦ୍ରବ,
ଡ଼ିନା ମେଘେ ଡାଉଁଳିଆ ଢାଉଁ ନୈଶନଭ ।
କି ଛାୟା ଏ, ସିନ୍ଧୁସୁତ ଇନ୍ଦୁ କଳେବରେ,
ବ୍ୟାପେ କି ଉଜ୍ଜ୍ୱଳକୁଳେ କଳଙ୍କ କାଳିମା,
ଅଥବା ତ୍ୟାଗୀର ତ୍ୟାଗ-ସ୍ୱଚ୍ଛ ପୁଣ୍ୟହୃଦେ
ପଶିଲା କି କ୍ଷଣସ୍ଥାୟୀ କଲୁଷ କାମନା—
ଛାୟା, କିମ୍ବା ସଜ୍ଜନର ନିର୍ମଳ ଚରିତ୍ରେ
ସ୍ପର୍ଶିଲା ଲୋକାପବାଦ,—ସଂସାର-ସୁଲଭ,
ନଭୁ ହାତ ଧରିଧରି ଆଲୋକ ଅନ୍ଧାର ।
ଅବା ପ୍ରାଚୀ ଦିଗ୍‌ଦନ୍ତିନୀ ପ୍ରସବିଲା ଏକ
ଜ୍ୟୋତିଃପିଣ୍ଡ, କାହୁଁ ଆସି ରାହୁ-କାଳଫଣୀ
ଗ୍ରାସୁଛି ତାହାକୁ, ମିଣ୍ଡ ବଡ଼ ଗୁଣ୍ଡ ସାନ,
ଏ ହେତୁ ନ ପାରି ଗିଳି ପକାଏ ଉଦ୍ଗାରି ।
ବ୍ୟୋମ-ମହାଦୀର୍ଘିକାରେ ଫୁଟିଥିଲା ଆହା
ଗୋଟିଏ କୁମୁଦ, ସ୍ନିଗ୍ଧ, ସୌମ୍ୟ, ସୁକୁମାର,
ପଶି ତହିଁ ଅକସ୍ମାତ ଦୁରନ୍ତ ବରାହ
ଭକ୍ଷିଲା ସେ ଫୁଲେ, ହେଲା ଶୋଭାଶୂନ୍ୟ ସର ।
ସ୍ୱଭାବେ ପାଶଣ୍ଡ ପଶୁ, ଉଦରସର୍ବସ୍ୱ,
ତାକୁଁ ବା ବୁଝିବ ଭଲ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ମୂଲ୍ୟ ସେ ।

ହାସିଲ ନର୍ଦ୍ଦମ୍ଭ ଶମ୍ଭୁ ତାରକା-ନାୟକେ,
ବିଧବା ଅବସ୍ଥା ଭଳ ଭାଗ୍ୟ ବଧୂବଧୂ
ଭିଶିଲ ମଳିନ, ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା କୁମୁଦିନୀ ସହ,
ମଳିନ ଯେସନ ବେଳା-ସିନ୍ଧୁଗ୍ରୀଣୀ, ନଦୀ,
ଆବର ପ୍ରବାଳ ଲତା, ହାସିଲେ ଯେ କାଳେ
ଅଗସ୍ତ୍ୟ ମହର୍ଷିବର ସିନ୍ଧୁ ବେଳାନାଥେ ।
ତେବେ ଯେ କାନ୍ଦିଲ ସତୀ କୁମୁଦିନୀ, ତାସ—
ସପତ୍ନୀ ସହିତେ, ମୁଛି ଅଶ୍ରୁବିନ୍ଦୁ ନେତ୍ରୁ
ନୀହାର କଣିକା ଛଳେ, କେ କଳିବ ତାହା ।
ପ୍ରସୃରେ ପ୍ରବାଦ,—ପଞ୍ଚ ଚଣ୍ଡାଳର ଛାୟା
ଦ୍ୱିଜସ୍ୱଜ ପୁଣ୍ୟଦେହେ, ବୋଲିଏ ଗ୍ରହଣ,
ଅପବିତ୍ର ସମସ୍ତ ସେ, ଅଶିବସୂଚକ ।
ପ୍ରବାଦ ଏ ଉକ୍ତି, ନୁହେଁ ସ୍ୱତଃସିଦ୍ଧ ବାଣୀ,
ହେଉ ପଛେ ଚଣ୍ଡାଳର ଛାୟା ସେ ଗ୍ରହଣ,
ମାତ୍ର ବଡ଼ ଶୁଭଙ୍କର, ପ୍ରଦାନେ ସେ ଶକ୍ତି
ଧରଣୀକି ଅଭିନବ, ହୁଏ ତାହା ଯୋଗେ
ପୁଣ୍ୟତୀର୍ଥେ ପରିଣତ ଜଳାଶୟ ମାନେ,
ଔଷଧି ଅମୃତ ହୁଏ, ପୁଣ୍ୟକାଳ ତାହା,
ସ୍ନାନ, ଦାନ, ଭଜନର ମହା ଅନୁକୂଳ,
ସାଧକ ବାଞ୍ଛିତ ତାହା, ସୌଭାଗ୍ୟେ ସେ କାଳ
ଆସେ କଦାଚିତ, ଏହା ଶାସ୍ତ୍ରସିଦ୍ଧ କଥା ।

—ଃ✱ଃ—

ଚିତ୍ରପଟ

ଧନ୍ୟ ଶିଳ୍ପକର, ଧନ୍ୟ ତୁମ୍ଭର କଳ୍ପନା,
କେଉଁ ଗୁଣେ ଭାଷାକବି ତୁମ୍ଭର ତୁଳନା ।
ସରସ କବିତା ତବ ଏ ମୂର୍ତ୍ତି-କାବ୍ୟରେ—
ଫୁଟିଅଛି ସମୁଜ୍ଜ୍ୱଳ ସୁନ୍ଦର ଭାବରେ ।
ଠାଣି ଛନ୍ଦ, ଝଙ୍କ ଯତି, ଭାବ ବର୍ଣ୍ଣାବଳୀ,
ଯାଏ ଚଉ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି ଭାଷାରେ ତରଳି ।
ଢଳ ଢଳ ଶୋଭାରାଶି ଗୁରୁ ଅଳଙ୍କାର,
ମୂର୍ତ୍ତି ମହାକାବ୍ୟ ଶଣ୍ଡି ସରଳ, ଉଦାର ।
କବି କଳ୍ପନାକୁ ତୁମ୍ଭେ କର ମୂର୍ତ୍ତି ଦାନ,
ଏଣୁ ମହାକବି ମଧ୍ୟେ ତୁମ୍ଭେ ହେ ପ୍ରଧାନ ।
ଖାଲି ଦେଇପାର ନାହିଁ ମୁଖେ ତାର କଥା;
ସେହି ଏକା ମହାଦୁଃଖ, ସେହି ଏକା ବ୍ୟଥା ।
କି ନିଷ୍ଠୁର ତୁମ୍ଭେ କବି, ଅବିବେକ ବଡ଼,
ଏତେ ଶୋଭା ନେଇ କଲ ମୂର୍ତ୍ତି ଟିକୁ ଜଡ଼ ।
କିନ୍ତୁ ଶବ ନୁହେଁ ତବ ଏ ହେତୁ ମହତ୍ତ୍ୱ,
କଳ୍ପନାକୁ ପ୍ରାଣ ଦିଅ ଏ ତ ବିଶେଷତ୍ୱ ।
ନ କହୁ ପଛେ ଏ କଥା ମୌନବ୍ରତୀ ତୁଲ୍ୟ,
ସଙ୍କେତେ ବଖାଣେ ଯାହା ତାହାହିଁ ଅମୂଲ୍ୟ ।
ତେଣିକ ଅମୃତ ବାଣୀ, ତେଣିକ ଯଥେଷ୍ଟ,
ନିଶ୍ଚୟ ନୀରବ ଭାଷା ବାଗ୍ମିତ୍ୟରୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ।

—✱—

ଗୃହଦାହ

କି ଅସହ୍ୟ ଅହୋ ରୁଦ୍ର ଗୃହଦାହ ଦୃଶ୍ୟ,
କୃତ୍ସ୍ନ ଧ୍ୱଂସଲୀଳାର ଏ କି ଜୀବନ୍ତ ମୂର୍ତ୍ତି ।
ଉଡ଼ିଲା ଅନଳଶିଖା ଗର୍ଜି ବଜ୍ରନାଦେ,
ଉଡ଼ିଲା ତା ସହ ଭସ୍ମ, ଉଡ଼ିଲା ବିପଦ ।
ଶୁଖିଗଲା ସେ ଉତ୍ତାପେ ଆଖିର ଆର୍ଦ୍ରତା,
ଶୁଖିଗଲା ଧମନୀର ଶୋଣିତ ପ୍ରବାହ,
ଆବର ଆଶାର ଆଶା, ଧୈର୍ଯ୍ୟ, ବୁଦ୍ଧିବୃତ୍ତି ।
ଜୀବନ ମଧ୍ୟରେ ମୃତ୍ୟୁ ଖେଳ ଲୁଚକାଳି,
ଦେଖାଦେଲା ମୁହୁର୍ମୁହୁଃ ଭୀମ ମୂର୍ତ୍ତି ଧରି ।
ହେଲା ନାହିଁ କାନ୍ଦି, ହାୟ ଅଶ୍ରୁଝର ମୁଖେ
ଗୁପିଦେଲା କିଏ ଯେହ୍ନେ ବିଶାଳ ପାଷାଣ,
କି ଭସ୍ମ ଯନ୍ତ୍ରଣାପ୍ରଦ ନିରଶ୍ରୁ କ୍ରନ୍ଦନ ।
ସମ୍ବର ସମ୍ବର ତେଜ ହେ ତୀବ୍ର ତେଜସ୍ୱି,
ହେ ପ୍ରକୃତ ମହାଶକ୍ତି, ହେ ଉଗ୍ରଦେବତା,
ସମ୍ବର ତାଣ୍ଡବ-ଲୀଳା ଦୁର୍ଦ୍ଦଣ୍ଡ ପ୍ରଚଣ୍ଡ,
ଶାନ୍ତ ଭଜ ଶାନ୍ତ ଭଜ କ୍ଷାନ୍ତ ଗୁଣେ ପ୍ରଭେ !
ଲଭିବ ବିନାଶ ସୃଷ୍ଟି ଦୃଷ୍ଟିରେ ତୁମ୍ଭର,
ନ ଭୁଲ ହେ ଦେବମାନ ଦେବଦେବ ବହ୍ନି,

ଜୀବ-ଦୁଃଖେ ଉଚ୍ଛଳିତ ଯେ ଦେବ-ହୃଦୟ,
ସେ ହୃଦୟେ ଜୀବପୀଡ଼ା ପାଏ ନାହିଁ ଠାବ ।
ହାହାକାର ସମ୍ମିଶ୍ରିତ ସନ୍ତପ୍ତର ଅଶ୍ରୁ
ଲକ୍ଷ ପୁଞ୍ଜୀକୃତ, ଭଗ୍ନ ନିର୍ବାଣ ସଭ୍ୟର ।
ସନ୍ତପ୍ତ ଶୋଣିତ ବିନ୍ଦୁ କୀର୍ତ୍ତି ଚିତାରୂପେ,
ସଜାଇଛି ସଦା ତବ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଲଲାଟେ ।

—ଃ✽ଃ—

ମାଟୀବଂଶ ଉଷ୍ଟା

ଦୂର୍ବାଶୀ ଦୁର୍ବାସା-ଶିଷ୍ୟ ମାଟିବଂଶ ଉଷ୍ଟା,
କଥାକେ କଥାକେ ରୋଷ, କି ଉଗ୍ର, ଅରୁଷ୍ଟା ।
ବାଇଲୁଲ ଯମ ତୁମ୍ଭେ, ଚନ୍ଦ୍ରଶସ୍ତ୍ର ପ୍ରାୟ,
ଢ଼ପଚନ୍ଦ୍ରଶସ୍ତ୍ର ତୁମ୍ଭେ ବାଳପ୍ରାଣେ ହାୟ ।
ଭୁଲି ନାହିଁ କେବେ ତବ ଶାସନ କୁତ୍ସିତ,
ମାତ୍ର ତା' ଶୁଣିଲି ଯଷ୍ଟି ହୁଏ ମୁଁ ମୂର୍ଚ୍ଛିତ ।
ଏକ ପଦେ ଧାନକୁଟା ମଡ଼ୁଆ ଶାକୁଲୀ,
ଚିକ୍କି ଆଦି ହେଟାଗୁଞ୍ଜ ଶିଶୁପ୍ରାଣେ ଶୂଳୀ ।
ନ ହେଉ ପଢ଼ିବେ ପାଠ, ମୂର୍ଖ ହେବା ଭଲ,
ଆଜୀବନ ତଡ଼ିକାଙ୍ଗ ହୋଇ କେଉଁ ଫଳ ।
ପିଶାଚ, ଶ୍ୱାପଦ, ଚୌର, ଭିନ୍ନ ପ୍ରାଣୁ ବଢ଼ି,
ନିଷ୍ଠୁରତା ଆଣି ତୁମ୍ଭ ପ୍ରାଣେ ଅଛି ନଢ଼ି ।
ନ ଭିଣ୍ଡୁନ୍ତା ସେ ଦୌରାତ୍ମ୍ୟ ଏ ଯୁଗ ସମୀପେ,
ନିବସନ୍ତ ଗୁରୁମଣି, ଆନ୍ଦାମାନ ଦ୍ୱୀପେ ।

—ଃ✽ଃ—

ମରାଳମାଳା

କାହିଁ ଯାଅ ଖଗେ, ଏତେ ପ୍ରଶ୍ୱାସରୁ ଉଠି,
ସ୍ୱଚ୍ଛ ଅନମ୍ବର ବକ୍ଷେ ସରଳ ତୋରଣ
ଅସୁନ-ଗ୍ରଥିତ, ଶୁଭ୍ର, ସୁନ୍ଦର, ଚକ୍‌କଣ,
ତାହାକୁ ସମର୍ପି କାହୁଁ ଆଣିବ ପାଟଛାଟି ?
ଗାଉଛ କାହାର ସ୍ତବ, ମୃଦୁ କଳରବେ,
ଉତ୍ତଙ୍ଗମେ, କିଏ ତୁମ୍ଭ ଜୀବନ-ଦେବତା,
ଅସ୍ପଷ୍ଟ ସେ ସ୍ୱର; ମାତ୍ର ଉଠେ ତହିଁ ଫୁଟି
ଆନନ୍ଦ-ନନ୍ଦନ-ଧନ-ପ୍ରେମ-ପାରିଜାତ
ଆତ୍ମା ତବ ପିପାସିତ କାହାର ଦର୍ଶନେ,
ବ୍ୟାକୁଳ ଆକାଙ୍କ୍ଷା କାହା ପଦ୍ମର ପୂଜନେ ?
କାହା ଆକର୍ଷଣେ ଆତ୍ମବିସ୍ମୃତ ପର୍ଯ୍ୟେ,
ହେଉଅଛ ଧାବମାନ ଅମର-ମାର୍ଗରେ,
କମ୍ବା ତୁମ୍ଭେ ଲକ୍ଷ୍ୟହୀନ ଅନଳ ସଙ୍କାଶ,
କେଉଁ କାଳୁ ବହୁଛ ତ ଏ ନିର୍ଲକ୍ଷ୍ୟ ବ୍ରତ,
ନାହିଁ ତାର ଉଦଯାପନ କି କଠୋର ନିଷ୍ଠା !
ହୋଇ ସୁଦ୍ଧା କ୍ଷୁଦ୍ର ତୁମ୍ଭେ ନଗଣ୍ୟ ସୃଷ୍ଟିରେ,
ମାତ୍ର ରହି ନାହିଁ କବିଦୃଷ୍ଟି ଅନ୍ତରାଳେ,
ମହାକବି କାଳିଦାସ, କାବ୍ୟ-କଳ୍ପଦ୍ରୁମ,
ଭାରତ-ଭାରତୀ ଦେବୀ ସ୍ନେହର ଦୁଲାଳ
ବର୍ଣ୍ଣିଛନ୍ତି ତୁମ୍ଭ କଥା ରଘୁବଂଶ କାବ୍ୟେ,
କ୍ଷୁଦ୍ର ପ୍ରତି ସମଧିକ ମହତର ଦୃଷ୍ଟି,
ମହତ ସେ, କ୍ଷୁଦ୍ର ପ୍ରତି ଚକ୍ଷୁଷ୍ମନ୍ତ ଯେହୁ ।
ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ତୁମ୍ଭର ପକ୍ଷି, ଶୃଙ୍ଖଳାପ୍ରିୟତା,
ଚଳ ତୁମ୍ଭେ ସୌବସ୍ତ୍ରର ବ୍ୟଞ୍ଜନୀ ପ୍ରାୟ
ସୁନ୍ଦର ଶୃଙ୍ଖଳାକ୍ରମେ, ଥରେ ଥରେ ବାୟୁ
କରୁଦିଏ ବିଶୃଙ୍ଖଳ, ମାତ୍ର ମୁହୂର୍ତ୍ତକେ
ବାନ୍ଧିନିଅ ତତ୍କ୍ଷଣେ ଶୃଙ୍ଖଳା ନିଜର ।
ଚଳ ତୁମ୍ଭେ ଗଣ୍ଡପଥେ ବହୁ ଗୁଚ୍ଛ ରଚି,
କେବେ ଅର୍ଦ୍ଧଚନ୍ଦ୍ରାକାରେ, କେତେବେଳେ ଅବା
ମେରୁଦଣ୍ଡ ପ୍ରାୟ ବ୍ୟୂହ ରଚ ସୈନ୍ୟ ଯଥା,
କେବେ ବା ଗୋମୂତ୍ରଚ୍ଛନ୍ଦ ରଚ ଢଙ୍ଗ ପ୍ରାୟ ।
ଆବର ମଗ୍ନଲେ, ତୁମ୍ଭେ ଜ୍ୟୋତିର୍ବିଦ ସମ
ଅଭ୍ରାନ୍ତ ସମୟ ଜ୍ଞାନୀ, ଯାଇ ଯଥାକାଳେ
କେବଣ ଅଜ୍ଞାତ ଦେଶ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଉଡ଼ି
ଆସ ପୁଣି ଯଥାକାଳେ ସ୍ୱସ୍ଥାନେ ବାହୁଡ଼ି
ଘଟେ ନାହିଁ ସମୟର ତାରତମ୍ୟ ଲେଶ ।
କେ ଦେଲା ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଶିକ୍ଷା ଏ ଦୁରୁହ ବିଦ୍ୟା,
ପଚ୍ଛୁରିବ ବୋଲି ଏହା ଭାବୁଥିଲି ମନେ,
କେତେ ଜାଣି କେଉଁଠି ଥାଇ ଉତ୍ତରିଲା କିଏ

ଅ-ଶବ୍ଦ ବାଣୀରେ, ନଜେ ନଜର ଯେ ଗୁରୁ,
ନଏ ତାଙ୍କୁ ଶିକ୍ଷାଦାନେ ସମର୍ଥ ବକ୍ଷରେ,
ହେଲି ମୁଁ ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ଲକ୍ଷ୍ୟ ଯୋଗ୍ୟ ସଦୁତ୍ତର । *

ସାହିତ୍ୟ-ଜନନୀ

ଜନନ, ତୋ ପଦେ ଋଣୀ ହୋଇଛନ୍ତି ଦାସ,
ଏ ସଂସାର-ଜଳଧିରେ ବେଗ, ଦୁଃଖ-ବହ୍ନି,
ଗର୍ଜି ରୁଦ୍ରନାଦେ, ଧାଏଁ ଆକ୍ରମଣ ଅର୍ଥେ
ଭୈରବ ଗର୍ଜନରେ ଯେବେ, ସେ ସଙ୍କଟ କାଳେ
ଲୁଚୁଏଁ ମୁଁ ଭୟେ ମୁଖ ତୋ ଅମୃତ-ଅଙ୍କେ ।
କେ ଶୁଣିବ ହତାଶର ଏ ବିଷାଦ ବଂଶୀ,
କେ ଶୁଣିବ ହାୟ ଦଗ୍ଧ ଅଶ୍ରୁର କ୍ରନ୍ଦନ,
ସକରୁଣ ହାହାକାର ଉତ୍ତପ୍ତ ଶ୍ୱାସର,
କେ ଦେଖିବ ହୃଦୟର ଗୁପ୍ତ ମହାକ୍ଷତ
ପୂତିଗନ୍ଧମୟ ? ଶୁଣୁ ତୁହି, ଦେଖୁ ତୁହି,
ସମବେଦନାର ସୁଧା ଢାଳିଦେଉ ପ୍ରାଣେ ।
ଜନନୀ ତୁ ଜନ୍ମ ଦେଉ ପୁଣି ଥରେ ନରେ,
ଲଭି ସେ ନବୀନ ଜନ୍ମ ଜୀବେ ନବରଙ୍ଗେ,
ତୋର ବାକ୍ୟ, ତୋର ସୃଷ୍ଟି ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଜନନ !
କି ସୁନ୍ଦର ମୂର୍ତ୍ତି ତୋର, ପୁଣ୍ୟ ଭକ୍ତିଭୂଷ,
ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଗଭୀର ଦୃଷ୍ଟି-[ପ୍ରତିଭା-ପ୍ରଦୀପ୍ତ]
ଦୃଷ୍ଟିର ଆନନ୍ଦେ, ଆହା, କି ଶୀତଳ ତାହା,
ହାସ୍ୟର ବିଦ୍ୟୁତ ଧାର ଖେଳେ ତୋ ଅଧରେ ।
କି ମଧୁର, କି ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ, କି ସ୍ନିଗ୍ଧ ସେ ହାସ,
ଅମ୍ଳାନ କୌମୁଦୀ ଯଥା, ଅଥବା ଯେସନ
ବୃଷ୍ଟିଧୌତ ରଶ୍ମିରେଖା ପ୍ରାବୃଟ ଦିନାନ୍ତେ,
ବହିଯାଏ ଭକ୍ତି-ବନ୍ୟା ତୋ ରୂପ ଦର୍ଶନେ ।
ନୁହେଁ ମୁଁ ସେବକ ଯୋଗ୍ୟ ତୋର କୃପାମୟି,
ଅର୍ଜି ନାହିଁ ସେ ସୌଭାଗ୍ୟ, ନିଜ ଗୁଣେ ତେବେ,
ପୂର୍ଣ୍ଣେନ୍ଦର ହୃଦୟର ଶୂନ୍ୟ ସିଂହାସନ,
କର ଆଶୀର୍ବାଦ, ଯେଉଁେ ବହୁଥିବାଯାଏଁ
ଶେଷ ଶ୍ୱାସ, ଶେଷ ରକ୍ତଧାର ଏ ଶରୀରେ,
ପୂଜୁଥିବି ତୋ ପଦ୍ମର ବାଦ୍ୟ ମନ ପ୍ରାଣେ ।

ପ୍ରଳୟ ସ୍ୱପ୍ନ

କେ ଜାଣେ ଦେଖିଲି ବସି ପ୍ରଳୟ କୁସ୍ୱପ୍ନ,
ତକ୍ଷଣେ ଧାଇଁଲା ଉଡ଼ି ସେ ଚଞ୍ଚଳ ବାର୍ତ୍ତା
ବାର୍ତ୍ତାପତ୍ର-ଯାନେ, ଲଙ୍ଘି ଦୁର୍ଲଙ୍ଘ୍ୟ ସାଗର ।
ବ୍ୟାପିଗଲା ସ୍ୱଳ୍ପକାଳେ ସେ ବ୍ୟର୍ଥ ଗୁଜବ
ଧରଣୀର ଏକ ପ୍ରାନ୍ତୁ ଅନ୍ୟପ୍ରାନ୍ତ ଯାଏ,
ବ୍ୟାପେ ଯଥା ଲୋଷ୍ଟ୍ରାହତ ସରୋବର ବାରି
ତରଙ୍ଗ ଆକାରେ କ୍ରମେ ପରିଧି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ,
ଗଣିଲେ ପ୍ରମାଦ ଜନେ ଭାବୀ ଆଶଙ୍କାରେ ।
ମିଶାଇ ସେ ସ୍ୱପ୍ନେ ସ୍ୱୀୟ କାଳ୍ପନିକ ସ୍ୱପନ
କଲେ କେ ମୁଖର ତାକୁ, ଆହୁରି ଭୀଷଣ,
କେ କହିଲା ଅନର୍ଗଳ ବର୍ଷିବ ଅନଳ,
ଷଡଗ୍ରହ ଯୋଗଫଳ ବଡ଼ ଅମଙ୍ଗଳ,
କେ କହିଲା ପାତାଳକୁ ଧସିଯିବ ଧରା,
ଆନ କେ କହିଲା,—ହେବ ବୃଷ୍ଟିରେ ପ୍ରଳୟ,
ପୃଥିବୀ ମିଳାଇଯିବ, ଲୁଣ ପ୍ରାୟ ଜଳେ ।
ଏହିପରି ମୂଳକଥା, ଜନଶ୍ରୁତି ଯୋଗେ
ହୋଇ ଶାଖା ପଲ୍ଲବିତ, ଧୀରେ ଧୀରେ କ୍ରମେ,
ସୁବିସ୍ତୃତ ଭୟାବହ ମହୀରୁହାକୃତି,
ଜଳବାୟୁ ସାହାଯ୍ୟରେ ଅଙ୍କୁର ଯେସନ ।
ହାଟେ ବାଟେ ଯହିଁ ଦେଖ ଲାଗିଲାକ ତହିଁ
ପ୍ରଳୟର ଆଲୋଚନା, ସନ୍ତ୍ରାସେ, ଯୋଦ୍ଧବେଗେ,
କେତେ ଜ୍ୟୋତିର୍ବେତ୍ତା କ୍ରମେ ହୋଇ ଅଗ୍ରସର
ବୋମ୍ବାଇ ଡେଲିଙ୍ଗ ବଙ୍ଗ କଳିଙ୍ଗ ନିବାସୀ,

* ଶୀତକାଳର ପ୍ରତି ପ୍ରଭାତରେ ଅସଂଖ୍ୟ ମରାଳମାଳା ସମୁଦ୍ରରୁ ଆସି ପଶ୍ଚିମ ଦିଗ ଅଭିମୁଖରେ ଉଡ଼ଯାନ୍ତି । ଇଛାପୁରରେ ପ୍ରତିଦିନ ଏ ଦୃଶ୍ୟ ଦେଖାଯାଏ । ସେହି ଦୃଶ୍ୟ ଅବଲମ୍ବନରେ ଏହି କବିତାଟି ଲିଖିତ ହୋଇଅଛି ।

ତୁମାର ଅଭୟ ବାଣୀ ଆଶଙ୍କିତ ପ୍ରାଣେ
ଢାଳିଲେ ସାନ୍ତ୍ୱନା-ବାରି । ପ୍ରଦର୍ଶାଇ ସର୍ବେ
ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ପ୍ରମାଣ ଯୁକ୍ତି, କଲେ ବିଖଣ୍ଡନ
ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଗଣକବର "ପୋର୍ଟା" ଭ୍ରାନ୍ତ ମତ ।
ତହିଁ ପରେ ବାହ୍ମାଣ ଉତ୍କଳଗଣରେ,
ଅଷ୍ଟୋ ଗ୍ରହ ଭୟ ହେଲେ ପ୍ରତିବାଦ କ୍ଷେତ୍ରେ
ଗଲା କେତେ ପୁରାତନ ପୋଥିଡୋରି ଫିଟି
କିନ୍ତୁ ଏତେ ଉଦ୍‌ବାଦେ୍ୟ, ଏତେ ବ୍ୟସ୍ତେ, ଭୟେ
ହେଲା ନାହିଁ ଖାହିଁ କିଛି ଅନିଷ୍ଟ ସାଧନ ।
ନ ଜନ୍ମିଲା ଉମାଦ୍ରି ସୁଦ୍ଧା ମୂଷିକ ପ୍ରସବ;
ଗଲା ତାର ଗୁରୁ ଗର୍ବ ମିଳାଇ ସମୂଳେ ।
ସୀମାବଦ୍ଧ ନରଜ୍ଞାନ, ସେ ବାହିଁ କଳିବ,
ଅସୀମ, ଅଜ୍ଞେୟ ମହାପ୍ରକୃତିର କାର୍ଯ୍ୟ ।
ଡିସେମ୍ବର ନିରୂପିତ ଦିବସ ନିଚୟ,
ସପ୍ତଦଶ, ଅଷ୍ଟାଦଶ ପୁଣି ଊନବିଂଶ,
ହେଲା କାଳପଥେ ଗତ, ଧରାବାସିଜନେ,
ଲଭିଲେ ନିସ୍ତାର ମିଥ୍ୟା-ଗ୍ରହ ଆଶଙ୍କାରୁ । *

—*—

ମାତୃପଦେ ମାଗୁଣି

ଜ୍ଞାନମାତା, ଶ୍ୱେତେଶ୍ୱରୀ ଶୁଭ୍ରାଙ୍ଗୀ ଭାରତି,
ପ୍ରଦାନ ମା ଶକ୍ତି ଦାସେ, ଯେଉଁ ଶକ୍ତିବଳେ
ଉପାର୍ଜିବ ଭକ୍ତି—ତବ ପୁଣ୍ୟ ଭେଟି ଯୋଗ୍ୟ,
ଲଭି ଶକ୍ତି ମହୀପାଣୁ ମହୀରୁହ ଯଥା
ଭେଟେ ସେହି ଶକ୍ତିଜାତ ପତ୍ରଫଳେ ତାକୁ ।
ଜାଳିଦିଅ ଚିତ୍ତ-ଗୃହେ ଜ୍ଞାନ-ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଦୀପ,
ଯାହାର ଜ୍ୟୋତିରେ ଦେବି, ଦେଖିବି ମୁଁ ଯେତେ
ତୁମର ଅମୂର୍ତ୍ତ-ମୂର୍ତ୍ତି, ସ୍ଫୁରନ୍ତ ଜ୍ୟୋତିଷ୍ମତୀ ।
କର ମା ଚିତ୍ତକୁ ମୋର ପବିତ୍ର, ନିର୍ମଳ,
ସତ୍ୟ, ସାମ୍ୟ, ଶୁଭନୀତି, ସ୍ୱଧର୍ମ ମମତା,
କରୁ ତାକୁ ଅଭିନବ ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରଦାନ,
ସାଧନାର ସଫଳତା ଦେଖାଅ ସଦୟେ ।
ପ୍ରଦାନ ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ପଛେ, ନାହିଁ ମୋ ଶୋଚନା,
ମାତ୍ର ଦେବି ! ତବ ବରେ ସେ ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ମୋର
ହେଉ ଗୋ ଗୌରବାନ୍ୱିତ, କଲ୍ୟାଣ-ନିଦାନ,
ନିନ୍ଦିତ ଧନରେ ମାତଃ ନାହିଁ ପ୍ରୟୋଜନ ।
ସ୍ୱାଗତ ଜନନି, ତବ ଆଗମନୀ ତିଥି—
ପୁଣ୍ୟ ଶ୍ରୀପଞ୍ଚମୀ ଆଜି, ମହୋତ୍ସବମୟୀ,
କୋଟି ଜ୍ଞାନତୀର୍ଥ ତବ ପୟର-ସରୋଜେ
ଢାଳିବ ଅଞ୍ଜଳିପୂର୍ଣ୍ଣ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ଶତଦଳ,
ଶତ ସ୍ୱରେ ଅଳିକୁଳ ମଧୁମାସ ଧନ,
ଝଙ୍କାର ଅମୃତ ବୀଣା ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୟ ତାର ।
ଉଠାଅ ମଙ୍ଗଳମୟି, ମଙ୍ଗଳ ମୂର୍ଚ୍ଛନା,
ନବଛନ୍ଦେ, ଜାଗି ଉଠୁ ସୁପ୍ତ ଜୀବନ ।

—*—

ପଇସା ଭଜନ

[ହାସ୍ୟକବିତା]

ପଇସା ଜଗତେ ସିନା ଜାଗ୍ରତ ଦେବତା,
ଗତିମୁକ୍ତିଦାତା କୋଟି କାମ-କଳ୍ପଲତା ।
ସେହି ସର୍ବସାର, ଆନ ଗୁଡ ବାଲିମିଶା,
ଭଜ ମୂଢ଼ମନ କୁଢ଼େ ପଇସା ପଇସା । ୧ ।
ଧର୍ମ ବୋଲି ନାହିଁ କିଛି ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ପଦାର୍ଥ,
ସେହି ଏକା ମହାସ୍ୱର୍ଗ ପୁଣ୍ୟ ପରମାର୍ଥ ।
ତରିଯିବୁ କରି ସୁଦ୍ଧା ପାପ ଗୋହତ୍ୟା ହିଂସା,
ଭଜ ମୂଢ଼ମନ କୁଢ଼େ ପଇସା ପଇସା । ୨ ।
ହେଉ ପଛେ ଗୁରୁ ବୁଦ୍ଧି ଗୁଣିକ ସର୍ବଥା,
ଦୀନ ହେଲେ ନ ପୁଛିବୁ ନ କହିବୁ କଥା ।

* ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଗଣକ ପୋର୍ଟାସାହେବ ଗଣନା କରି ପୃଥିବୀ ଧ୍ୱଂସ ହେବା କଥା ପ୍ରସ୍ତର କରିଥିଲେ । ଧ୍ୱଂସର ତାରିଖ ମଧ୍ୟ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରି ଦେଇଥିଲେ ; କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କର ଗଣନା ବିଫଳ ହୋଇଥିଲା ।

ବହୁଥିବୁ ଶିରେ ମୌନ ଗୁମାନ ଦି-ବଶା,
ଭଜ ମୂଢ଼ମନ କୁହେ ପଇସା ପଇସା । ୩ ।
କରୁଥିବୁ ସବୁ କର୍ମ ବାହ୍ୟେ ଥିବୁ ସ୍ୱଚ୍ଛ,
ଗୁପ୍ତେ ଧରି ବିଷ ଯଥା ବହୁଆଣ୍ଡ ଗଛ ।
ପାପ ଭସ୍ମ ହସ୍ତ କେବେ ଦେବୁ ନାହିଁ ଧୁସା,
ଭଜ ମୂଢ଼ମନ କୁହେ ପଇସା ପଇସା । ୪ ।
ଜଣା ତୁହେଁ ପଇସାର ଗରିମା ବଢ଼ାଇ,
ହ୍ରୀଡମୁଣ୍ଡ ସ୍ୱ-ସେବକେ ଆଣେ ସେ ଛଡ଼ାଇ ।
ପିଇଦେଇ ଭର୍ତ୍ତି ଯାଏ ଅଭିମାନ-ନିଶା,
ଭଜ ମୂଢ଼ମନ କୁହେ ପଇସା ପଇସା । ୫ ।
ଅଦ୍ୱିତୀୟ ମହାବଳୀ ନିଶ୍ଚେ ତାମ୍ରଖଣ୍ଡ,
ଥାଉ ଆନ, ଡରେ ତାକୁ ସ୍ୱୟଂ ଯମଦଣ୍ଡ ।
କରିପାରେ ଗୁଆକୁ ସେ ଅକ୍ଳେଶେ ମଇଁଷା,
ଭଜ ମୂଢ଼ମନ କୁହେ ପଇସା ପଇସା । ୬ ।
ପଇସା ପରଶମଣି, ପରଶ ମାତ୍ରକେ,
ଅଙ୍କ ବଙ୍କେ ପରିଣତ, ଅମ୍ଳସ ଜନକେ ।
ସେ କଳ-ଜାରକମନ୍ତ୍ର, ଜପ ଦିବାନିଶା,
ଭଜ ମୂଢ଼ମନ କୁହେ ପଇସା ପଇସା । ୭ ।
ତାମ୍ରଖଣ୍ଡ ଶକ୍ତି ଯାଏ ବିଶ୍ୱଶକ୍ତି ଜିଣି,
ହୁଏ ପଗ୍ ତାହା ଯୋଗେ ପରକାଳ କିଣି ।
ପୁଣି କିଣିହୁଏ ଏହି ବିଶାଳ ଓଡ଼ିଶା,
ଭଜ ମୂଢ଼ମନ କୁହେ ପଇସା ପଇସା । ୮ ।

—*—

ମୃତ ମହାବଳ

ତୁହେଁ ମୃତ ମହାବଳ—ଏ ତ ସୁପ୍ତ ଯମ,
ଅଥବା ଯମର ଯମ, ଶୌର୍ଯ୍ୟର ସମାଧି ।
କି ଅବା ମୂର୍ଚ୍ଛିତ ଉଗ୍ର ଯାନ ମହାଶକ୍ତି;
କି ଭୀଷଣ କଳେବର, ପ୍ରକଣ୍ଡ ଲୋମକୂପୁଁ
ପଡ଼ିଅଛି ଝଡ଼, ଅହୋ, ଭୀତ-ଅଗ୍ନି ଚୂର୍ଣ୍ଣ,
ଦେଖି ଥରିଉଠେ ଦେହ, ଉଡ଼ିଯାଏ ହଂସା ।
ମୃତର ତ ଏ ପ୍ରଭାବ, କି ନ ହୁନ୍ତା ଭଲ,
ଥିଲେ ଏ ଜୀବିତ, ନିଶ୍ଚେ ଦୃଷ୍ଟିପାତ ମାତ୍ରେ
ନିଅନ୍ତା ପିଣ୍ଡରୁ ପ୍ରାଣ ଅସ୍ପର୍ଶେ ଓଟାରି ।
ମହାବଳ ନାମ ଏହା ଯଥାର୍ଥ ଏହାର,
ରୂପ, ନାମ, କାମ, ସବୁ ଏହାର ଭୀଷଣ,
ବିକଟ ଦଶନାବଳୀ ଯମଦାଢ଼ ସମ ।
ପାଦ ପଞ୍ଚମୁନା କୁନ୍ତ, ଦୀର୍ଘ ଭୀମପୁଚ୍ଛ—
ଶଙ୍କାବହ ଧୂମକେତୁ, କିମ୍ବା ଯମଦଣ୍ଡ ।
ବନ-ରାଜ୍ୟ ରାଜା ତୁହି ମୃତ ମହାବଳ,
ଦୁର୍ଦ୍ଦଣ୍ଡ ପ୍ରତାପଶାଳୀ, ବର୍ଦ୍ଧିତ ତୁ ପୁଣି
ମହାବଳୀ ଜନନୀର ଅଗ୍ନି ଦୁଗ୍ଧପାନେ,
ରାଜା ପ୍ରାୟ ଉଦାର ତୁ, ନିର୍ଭୀକ ସର୍ବଥା ।
ପ୍ରକାଶୁ ଅବଜ୍ଞା ଦୃଷ୍ଟି ଅରି ପ୍ରତି ସଦା,
ବଧିଲା କି ତୋତେ ଏହି ତୁଚ୍ଛସତ୍ତ୍ୱ ନର ।
କି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ, ଗଲା ହେଲା ଉପୁନା ଧାନ୍ୟ କି,
ଯେ ତୋହର ଲଘୁପଥ୍ୟ, ବାଲଭୋଗ ପ୍ରାୟ,
ସେହି କ୍ଷୁଦ୍ରାଦପି କ୍ଷୁଦ୍ର ଅତି କ୍ଷୁଦ୍ର ନର,
ସତେ କି ବଧିଲା ତୋତେ, ଛେଦିଲା କି ବନ୍ଧୁ,
କୋମଳ ପଲ୍ଲବ ହାତେ ମହାତରୁବର !
ପଣ୍ଡିଲ ଉପୁଡ଼ି ବନ୍ୟ ମୂଷିକ ଦାନ୍ତନେ,
ଲାଗେ ବଡ଼ ଅସମ୍ଭବ ଏହା, ପ୍ରତେ ହୁଏ
ମରି ନାହିଁ ତୁହି କେବେ ସମ୍ମୁଖ ସମରେ ।
କେଉଁ ଶ୍ୟାମା ବନାନୀର ଶୀତଳ ଅଞ୍ଚଳ,
କେଉଁ ଦରିଦୂର୍ଗ ଚର ଅରଣ୍ୟ ଦୁର୍ଗମ,
କେଉଁ ପୁଣି ପ୍ରିୟତର ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ଶାସନ,
କିପାଁ ଗଲୁ ତନାଲୟ୍ୟ ରୂପ ଯମାଳୟେ ।
କି କରିବୁ ମହାବଳ, କି ଗୁଣ ତୋହର,
ନିଷ୍ଠୁର କଢ଼ାଇନେଲା ମୃତ୍ୟୁପଥେ ତୋତେ ।
ନିଷ୍ଠୁରର ଆଜ୍ଞାବହ ବିଶ୍ୱ ଚରାଚର,
ଅଜେୟ ତାହାର ଶକ୍ତି, ସବୁ ସାଧ୍ୟ ତାର ।
କରିପାରେ ଭେକ ହସ୍ତେ ସର୍ପେ ପରାଜୟ,
ଦୋଷ ଅନୁରୂପେ ଦଣ୍ଡ କରେ ସେ ବିଧାନ ।

ନାଶିଲୁ ତୁ ନରବଂଶ, ତେଣୁ ନରହାତେ,
ବହିଲୁ ତୋହର ମୃତ୍ୟୁ ଭୁଞ୍ଜିଲୁ ସ୍ୱକର୍ମ ।

—※—

ନୂତନ ବର୍ଷ

[ଋଷକୁଲ୍ୟା]

ପ୍ରାଚୀନ-ତାପ୍ତାପ୍ତ ନବୀନ ବର୍ଷ,
ଆସ ଘେନି ନବ ଶୁଭ୍ର ଆଦର୍ଶ,
ଅତୀତ ପତାକା— ଅନୁସରଣ—
ନ କର, କର ହେ ସ୍ୱକୀୟପାଳନ,
ଯେସନ ତାଙ୍କ ଭୂପତି ଯେ,
ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ ଦୃଷ୍ଟ— ନୀତି ପରିହରି
ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ପୁଣ୍ୟପଦ୍ଧତି ଯେ । ୧ ।
ଗତବର୍ଷ ତର ବ୍ୟଥା ଯଦ୍ୟପି
ଶୁଣିବ, ଉଠିବ ଶୋଣିତ କମ୍ପି,
ସମବେଦନାର ଅନଳ ଶ୍ୱାସ
ବହିବ, ଭଜିବ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ବିନାଶ,
ଅନନ୍ତ ସେ ଅନ୍ତର୍ଦାହ ଯେ,
ଜଗତର ସର୍ବ ଶବ୍ଦ ଠୁଳ କଲେ
ହେବ ନାହିଁ ବର୍ଣ୍ଣି ତାହା ଯେ ।୨।
ବସ୍ତୁଟ ଗଗନ ଭାରତ ଖଣ୍ଡ,
ଭୁଜଙ୍ଗ ହିମାଦ୍ରି ଲେଖନୀ ଦଣ୍ଡ,
ମସିପାତ୍ର ହେବ ମହାସାଗର,
ତଥାପି ବର୍ଣ୍ଣନା ହେବ ଅସର,
ସାର ହେବ ଶ୍ରମ ମାତ୍ର ଯେ,
ନଅଣ୍ଟ କାଗଜ ଘୋରିଯିବ ଦଣ୍ଡ
ଶୂନ୍ୟ ହେବ ମସିପାତ୍ର ଯେ ।୩।
ମଣ୍ଡିଲ ତୁମ୍ଭେ ସେ ଅତୀତ ବଂଶ,
ନ ହେବ ତା' ସମ ମାତ୍ର ନୃଶଂସ,
ଅଧମରୁ ଜାତ ନୁହେଁ ଅଧମ,
ପଙ୍କରୁ ପଙ୍କଜ ଲଭେ ଜନମ,
ତୁଚ୍ଛ ଶୁକ୍ତିଗର୍ଭ ମୋତି ଯେ,
କୀଟଗର୍ଭୁ ପାଟ ସର୍ପଶିରୁ ମଣି
ଖଦ୍ୟୋତ ପୁଚ୍ଛରୁ ଜ୍ୟୋତି ଯେ ।୪।
ଶୁଣ ନବଭୂପ, ଡେରି ଶ୍ରବଣ,
ହତାଶ-ବ୍ୟଥିତ ଆର୍ତ୍ତ କ୍ରନ୍ଦନ,
ରୋଗ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷର ରୁଦ୍ର ଚିତ୍କାର,
ଦେଖ ଅସ୍ଥାଙ୍ଗୀ ନର ଆକାର,
ଚର୍ମାସ୍ଥିକଙ୍କାଳ ସାର ଯେ,
ପୂରି ରହିଅଛି ପ୍ରାଣେ ପ୍ରାଣେ ଆହା
ଆଶାଶୋଷୀ ହାହାକାର ଯେ । ୫ ।
ଫେଡ଼ ଏ କଷଣ ହେ ନବାଗତ,
ନାଶେ ଧରି କ୍ଳେଶ ଯଥା ବସନ୍ତ,
ଆଲୋକାଇ ଦିଅ ଜୀବନ-ପଥ,
ହାଲୁକାଇ ଦିଅ ଲୁପ୍ତ ମହତ,
ଜାଗନ୍ତୁ ସ୍ୱଦୁଃଖେ ସର୍ବେ ଯେ,
ମାତ୍ର ପରଦୁଃଖେ କାନ୍ଦେ ଯା ହୃଦୟ
ସେ ସିନା ଦେବତା ଭବେ ଯେ ।୬।
"ମୁକୁରେ" ସ୍ୱବିମ୍ବ ପ୍ରକାଶ ଭୁଣ୍ଡେ,
ମାଗ ଡାଲୁ ଜ୍ଞାନ- ଚନ୍ଦ୍ରିକା-ଚୁଣ୍ଡେ,
ତବ ଦେବ ଜ୍ୟୋତି ପୁଣ୍ୟ ପରଶେ,
ହେଉ ବହୁଗୁଣେ ସମୁଜ୍ଜ୍ୱଳ ସେ,
ତବ ଶୁଭ୍ର ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ସୃଷ୍ଟି ଯେ,
ବସୁଙ୍କ ତା ପ୍ରାଣେ ଅନନ୍ତ ଉତ୍ସବେ
ଧରି ଅନଶ୍ୱର ମୂର୍ତ୍ତି ଯେ । ୭ । *

---

* "ମୁକୁର" ମାସିକ ପତ୍ରର ୧୩୨୮ ସାଲ ପ୍ରଥମ ସଂଖ୍ୟାପାଇଁ ଲିଖିତ ।

ତୁଳସୀ ନା ବିଛୁଆତି !

ମଣୁଥିଲି ଯାହାକୁ ମୁଁ ପବିତ୍ର ତୁଳସୀ,
ଜାଣିଲି ସେ ବିଛୁଆତି, କରଣୀରୁ ତାର ।
କେତେକ୍ଷଣ ରହେ ଭ୍ରାନ୍ତ, ରହେ କେତେ କ୍ଷଣ
ଦୁରନ୍ତ ସତ୍ୟର ଛାୟା ତନ୍ଦ୍ରା କଳେବରେ ।
ଏତେ ଶଠ ହୁଏ ନର, ଏତେ ଅବିଶ୍ୱାସୀ !
ଅନ୍ତରେ ବୈଷ୍ଣବ ଭାବ ଦେଖାଇ ଜଗତେ,
ଶ୍ମଶାନ ପଥରେ ଖୋଜେ ଶୁଖୁଆ ଛପାଇଁ !
ତାହାକୁ ଠକିବୁ ଧୂର୍ତ୍ତ, କୁସ୍ତୁରୀ ତୋର
ନ ଖଟିବ ସୁଚତୁର ଚାଲ କେତେ ଦିନେ ।
ଗାଉଥୁ ପଦ୍ମ ତୁ ବସି ସୁଖ-ସ୍ୱପ୍ନ ଗୀତ
ମୋହମୁଗଧ ମନେ, ମାତ୍ର ଜାଣିଥା ନିଜର
ନ ସହୁଣୁ ସେ ସଙ୍ଗୀତ, ତୋ ପ୍ରାଣ-ବୀଣାରୁ
ଛିଣ୍ଡାଇଣ ଦେବ ତାଳ ଅଲକ୍ଷିତେ ତାର ।
ବୋଲିବୁ ବା କୁସଙ୍ଗର କୁଫଳ ଏହାକୁ,
ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ତୁ, ଦୁରାତ୍ମାହାଁ ଭାଣ୍ଡି ବକ ପ୍ରାୟ,
ମଦ୍ୟପ ପ୍ରଳାପ ଭଳି ଏ ଉକ୍ତି ତୋହର,
ପରୁର ଆସ୍ଥାକୁ ତୋର, ଦହିବ ସେ ନିଶ୍ଚେ,—
"ମନବଳେ ବଳୀ ଯେହୁ, କୋଟି ଐରାବତ
ନ ପାରେ ତାହାକୁ ଜିଣି, କମ୍ପା କୋଟି ସିଂହ ।"
ପରିହରି କୁଛଳନା—କୁତର୍କ ବିତର୍କ,
ଯୁହାଁ ଯୁହାଁ ମାଳ ନେଇ ଜ୍ଞାନାମୃତାନ୍ତିକେ,
ସ୍ନିଗ୍ଧ ସୁଶୀତଳ, ଅଗ୍ରେ ହୋଇଅଛୁ ଉଷ୍ଣ
ତୋହୋ କୃତ ଗୁପ୍ତ ପାପ, ଉଲଗ୍ନ ମୂରତେ ।
ଇଚ୍ଛା ଯଦି ତାହା ପାଲୁ ଲଭିବାକୁ ବାହି,
ଶୋକ-ଦୁଃଖ-ଅନୁତାପ-ତ୍ରିବେଣୀ ତୀର୍ଥର
ସଞ୍ଜୀବନୀ ସ୍ରୋତେ ସ୍ନାନ, ଏକମୁହାଁ ହୋଇ
ଉଠିଆସ କୂଳେ ତେବେ, ଗୁହାଁଲେ ପଛକୁ,
ପଡିବୁ ସେ ନଗ୍ନମୂର୍ତ୍ତି ତରଳ କବଳେ । ✻

———

ଟେଗରୁଆ ପର୍ବତ

କଥାଁ ରେ ଗୈରିକ ଗିରି, ମହାଯୋଗୀ ପ୍ରାୟ
ଗୈରିକ ବସନାବୃତ, ରହିଛୁ ତନ୍ମୟ
କେତେ ଯୁଗ ଯୁଗାନ୍ତରୁ ? ରଖିଛୁ କା ବ୍ରତ
ଲକ୍ଷ୍ୟ, କଏ ତୋର ଗିରି, ପ୍ରାଣର ଦେବତା,
ମିଶାଇଛୁ ଯାହା ପ୍ରାଣେ ପ୍ରାଣ, ଯାହା ପ୍ରେମେ
ପ୍ରେମ ? ଅହୋ, କି ଅଚିନ୍ତ୍ୟ ମହାନିଷ୍ଠା ତୋର !
ପ୍ରକୃତିର ଉପଦ୍ରବେ, ନର ଉପଦ୍ରବେ
ଆପାଦମସ୍ତକ କ୍ଷତବିକ୍ଷତ ତୋହର,
ହାଣିକାଟି ତୋ ଶରୀର, କରୁଛନ୍ତି ନରେ
ଆବାସ ନିର୍ମାଣ, ଧନ୍ୟ ଧୈର୍ଯ୍ୟବନ୍ତ ତୁହି,
ତେବେ ସୁଦ୍ଧା ନାହିଁ ତୋର ତିଳେହେଁ ଭ୍ରୂକ୍ଷେପ,
ତେବେ ସୁଦ୍ଧା ଭଙ୍ଗ ନାହିଁ ତୋର ପ୍ରେମନିଶା !
ବୁଝିଲି ବୁଝିଲି ଗିରି, ବୁଝିଲି ନିଜର
ପ୍ରେମ-ନନ୍ଦନର ତୁହି ଆନନ୍ଦ-ଗନ୍ଧର୍ବ,
ପ୍ରେମହିଁ ତୋହର ଆସ୍ଥା, ଜୀବନ-ସମ୍ବଳ,
ସେ ଅନନ୍ତ ପ୍ରେମେ ଦିନେ ଯିବୁ ତୁ ମିଳାଇ,
ତଥାପି ତେଜିବୁ ନାହିଁ ସେ ପ୍ରେମ ସାଧନା,
ଏହି ପଣ ଯୋଗେ ତୁହି ବିଶ୍ୱରେ ମହତ !
ଶୂନ୍ୟାସ୍ଥିତ ଦେହ ତୋର, ନୁହେଁ କାନ୍ତାରିତ,
ଶିଖରୀ-ସୁଲଭ କାନ୍ତ ଗୁଳ୍ମ ତ, ଭୂଷିତ,
କି ଲୋଡ଼ା ସମ୍ପଦେ ତୋର, ନୋହୁ ତ ତୁ ଚୋର,
ଡରେ ତା ଛଡ଼ାଣ, ଆସି ଆଶ୍ରିତେ ତୋ ଦେହେ
ଷଣ୍ଡ ପ୍ରଭୁ-ଶ୍ୱାପଦକୁଳ, ଦୁରନ୍ତ, ଦୁର୍ଜ୍ଜୟ,
ବିପୁଳ ଗୌରବାବହ ତୋର ଏ ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ।
ଅନନ୍ତ ମଙ୍ଗଳପ୍ରଦ, ମୁକ୍ତ ତୁ ତା ଯୋଗେ,
ମିଳେ ଏ ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ସିନା ଭାଗ୍ୟବାନ ଲୋକେ ।
ଯଥା ତୁହି, ଦେଇଅଛୁ ସ୍ୱଦେହେ ଆଶ୍ରୟ,
ଯଥାବଳି ଫଳାହାରୀ ତରୁକୀ ନିକରେ ।
ତାଙ୍କରି ଜୀବନ ପାଇଁ ଧରୁ ତୁ ଜୀବନ,
ନିଃସ୍ୱାର୍ଥ ଜୀବନ ସିନା ଜୀବିତ ଜୀବନ ।

✻ଜୀବନ-ସାୟାହ୍ନରେ ବ୍ୟକ୍ତିବିଶେଷର 'ପଞ୍ଚମକାର' ସୁଦ୍ଧା ଉପଲକ୍ଷେ ଲିଖିତ ।

ଅନ୍ୟଥା ଜୀବନ ଯାର୍ ଖାଲି ସ୍ୱାର୍ଥ ଘେନି,
ନ ଥାଏ ତା ଜୀବନର୍ ଜୀବନ ମୂଲ୍ୟହିଁ ।
ଶୀତକାଳେ ଇଚ୍ଛାପୁରେ ଉଦ୍ଭାସିଗିରି ତୁ,
ଦିନେଶ ହୃଦୟ-ବାର୍ତ୍ତା ଅର୍ପୁ ତୁ ପ୍ରଥମେ
ପ୍ରତ୍ୟହ ପ୍ରଭାତକାଳେ, ଅସ୍ତଗିରିରୂପୀ—
ସ୍ତୂପ ଶୈଳ, ପିର୍ ଗିରି ଯାମଳ ସୋଦରେ ।
ତୋ ଲୋହିତ ଅଙ୍ଗେ ପଡ଼ି ବାଳରବିକର୍,
ଦିଶେ ଯଥା ନମ୍ରମୁଖ ପ୍ରବାଳ କଳସ,
ସଂମାର୍ଜିତ ପଦ୍ମରାଗ-ଆରକ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣରେ,
ଭମ୍ବା ଫଗୁସ୍ତୂପ, ସିକ୍ତ ଅଳକ୍ତକ ରସେ ।
ସେ କାଳେ ହେଉ ତୁ ଗିରି ସୁଷମାର୍ ଖଣି,
ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟର୍ ଅମୃତ ଉତ୍ସବେ ।
ସେହି ପୁଣ୍ୟ ଦୃଶ୍ୟ, ନିତ୍ୟ ଇଚ୍ଛାପୁର୍ ନେନେ,
ପ୍ରଦାନେ ନବୀନ ବାର୍ତ୍ତା ନବ ଜଗତର୍ ।

ଧୂଳିଘର

(ଶିଶୁର ଉକ୍ତି)

ଆସ ଆସ ଥରେ ଦେଖିବ
ଧୂଳିଘର୍ ମୋହର୍,
ସବୁ କୁଟିରମଣ୍ଡଳ
ଆହା ଦେଖେ ସୁନ୍ଦର୍ ।
ଏହି ଘର୍ଟିରେ ଖେଳିବ
ମୁହିଁ ନିତି ଉଣ୍ଢେଇ,
ଏ ଘର୍ ଗୁହାଳ, ଏ ଘର୍—
ହେବ ଧାନମରେଇ ।
ଶୋଇବା ଘର୍ ଏ ହୋଇବ,
ହାଣ୍ଡିଶାଳ ଦେଖିକି,
ଏହି ଯେ ଖୁଇଆ ଖଣ୍ଡିକ
ଏଠି ପଡ଼ିବ ଢିଙ୍କି ।
ଏ ଘରେ ବସି ମୁଁ ପଢ଼ିବ
ଏକୁଟିଆ ନୀରବେଳେ,
ଶମ୍ଭୁଙ୍କୁ ପ୍ରାର୍ଥନା କରିବ
ପ୍ରେମ ଭକତି ଭୋଳେ ।
ଧୂଳିଘର୍ ହେଉ ମୋହର୍
ପରିହାସ କର ନା,
ଫୁଟିଅଛି ଏହା ଭିତରେ
ମୋର୍ ଶିଶୁ କଳ୍ପନା ।
ଫୁଟିଥାଏ ଯଥା କୁସୁମ—
ହାର୍ ମଧ୍ୟରେ ସୁଦ୍ଧା,
ଅଥବା ସୁକାର୍ତ୍ତି ମଧ୍ୟରେ
ଯଥା ସତ୍ୟ ସାଧୁତା ।
ସ୍ୱଭାବେ ଶିଶୁ ମୁଁ ଶମ୍ଭୁଙ୍କ
ଭାବେ ସଦା ମଗନ,
ଦେଖି ତାଙ୍କ ଶକ୍ତି ସର୍ଜନା
କରେଁ ଅନୁକରଣ ।

ପୂଜା

ମାତୃ ମହାମନ୍ତ୍ର ଉଚାରି ଉଚରେ
ମାତିଅଛି ମାତୃପୂଜାରେ,
ମାଆ ମାଆ ବୋଲି ସେ ହେବ ତାଙ୍କରେ
ବରଷିବେ ମାତ୍ର ବାରେ ।
ଜନନୀ ଚରଣ ମାନସ-ନୟନେ
ଦେଖୁଛି ସେ ଦେହ ଗୁହିଁ,
ବର୍ଷାନ୍ତରେ ଥରେ ଧୋଇଦେଲେ ହୃଷ୍ଟ—
ଯାତ ବା ଶୁଖିବ କାହିଁ ।
ଆଣ ମାତୃପୀଡ଼ା ନିଜ ଶରୀରକୁ
ଜପ ସଦା ମାତୃନାମ,
ସେହି ମୁକ୍ତିମନ୍ତ୍ର ସେହି ଶକ୍ତିତନ୍ତ୍ର
ସେହି ଗଣ୍ଡ ତୀର୍ଥଧାମ ।
ଡାକିଲେ ଡାକିବା— ଭକ୍ତ ଜନନୀଙ୍କ
ଅଶ୍ରୁରେ ମିଶାଇ ବ୍ୟଥା,

ସ୍ନେହ-ପ୍ରସ୍ରବଣ   ମାତୃପ୍ରାଣ ସ୍ଥିର
ହେବ କି ନ କହ କଥା ।
ମନଦେଇ ସଦା   ଏଣେ ତେଣେ, ହାତ
ପାତଲେ ଗୁଡ଼ଆଣୀକୁ,
ଦଳେ ଦଳେ ଆଣି   ଅଞ୍ଜଳି ଭରି ସେ
ଖଜାମୁଆଁ ଦେବଟିକି ।

ମଙ୍ଗଳବାଦ

[‘ହୀରାଖଣ୍ଡ’ମାସିକପତ୍ରର ପ୍ରଥମ ପ୍ରକାଶ ଉପଲକ୍ଷେ ଲିଖିତ]

ହୀରାଖଣି ଗର୍ଭେ ଆଜ ନବ ହୀରାଖଣ୍ଡ
ଉଦ୍ଭବ ଭାରତୀ ଅଙ୍କେ ସୃଜନ୍ତି ଉତ୍ସବ,
ସ୍ୱଭାବ ଶିଶୁ ସେ, ହେଉ ସ୍ୱଭାବ କୋଳରେ
ଲାଳିତ ପାଳିତ ସଦା, ନ ବାଧୁ ତା’ ପ୍ରାଣେ
ଅପ୍ରାକୃତ-ଡାକିନୀର କ୍ଷୁଧା-ଚନ୍ଦ୍ରପୀଡ଼ା ।
ଦେଶପ୍ରାଣେ ପ୍ରାଣବାନ ହୋଇ ଏ ଶିଶୁଟି,
ଭାରତୀ-ଦେଉଳେ ଜାଳୁ ନବସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ଦୀପ,
ଦୀପ୍ତ ହେଉ ସେ ଆଲୋକେ ପ୍ରଚାରୀ ଗଗନ,
ସୁଗୁଣର ଶୁଭ-ଶଙ୍ଖ ବାଜୁ ତାହା ନାମେ ।
ଉତ୍କଳବାଣୀଙ୍କ ବକ୍ଷେ କୌସ୍ତୁଭ ପଦକ
ହେଉ ଏ ନବୀନ ମଣି, ବଢ଼ାଉ ଆଦର
ସ୍ୱୀୟ ମାତୃସାହିତ୍ୟର ସମ୍ମାନ, ମହିମା,
ହେ ମଙ୍ଗଳମୟ, ଅର୍ପି ଶିଶୁ ଶିରେ କର
କର ତାକୁ ଆଶୀର୍ବାଦ, ହେଉ ସେ ଦୀର୍ଘାୟୁ,
ଧୋଇଦିଅ ପ୍ରଭୁ, ଭାଳ ଅଦୃଷ୍ଟ ତାହାର
ତୁମ୍ଭ ପୁଣ୍ୟ ଜ୍ୟୋତି-ଜଳେ, ଦିଶୁ ସେ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ,
ସତ୍ୟର ମହିମା କରୁ ଜଗତେ ପ୍ରକାଶ,
ଧ୍ରୁବ ଶିବ ସୁନ୍ଦରର ହେଉ ସୁଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ,
ଜଳବାୟୁ ଖାଦ୍ୟ ପରି ସତ୍ୟ ପୁଷ୍ଟିକର,
ପ୍ରସ୍ତୁତ ଏ ମହାନୀତି ପ୍ରାସାଦେ, କୁଟୀରେ ।

ଝୁଟିଆଣୀ ଟୋକ

ଝୁଡ଼ିଆଣୀଟିଏ   ସୁତା ଡାଟୁଅଛି
ପକାଇ ଭଙ୍ଗା ଅରଟ,
ତେଲ ଅଭାବରେ   ଡାକୁଛି ଅରଟ
କେଏଁ କଟ କେଏଁ କଟ ।
ତାକୁଡ଼ ତାକୁଡ଼   ସୂତା ତାଟେ ବୁଢ଼ୀ
ଖିଅକ ଉପରେ ଖିଏ,
ଧାଇଁ ଧାଇଁ ଗୁଲ   ସମସ୍ତେ ତାହାକୁ
ଛୁଇଁବ ଆଗରେ କିଏ ।
ପଛେ ଯେ ଛୁଇଁବ   ସେହି ଚୋର ହେବ
ଦେଇ ତାହା ହାତେ ଧୂଳି,
ବୁଲାଇବା ତାକୁ   ଦାଣ୍ଡରେ ବାନ୍ଧି ତା’
ଆଖିରେ ଅନ୍ଧପୁଟୁଳି ।
ଛାଡ଼ିଦେବା ତାକୁ,   ସେ ଚୋର ଯାହାକୁ
ଛୁଇଁବ ସେ ଚୋର ହେବ,
ଚୋର ସଂସର୍ଗରେ   ଚୋର ପାଲଟିବେ,
ହେଉନ୍ତୁ ପଣ୍ଡିତେ ଦେବ ।
ସାନ ଖେଳଟିରେ   ଲୁଚି ରହିଅଛି
ଏତେ ଉପଦେଶ ସ୍ୱଚ୍ଛ,
ରେଣୁ ପରିମାଣ   ବର ବୀଜେ ଯଥା
ଅଛି ବଡ଼ ବରଗଛ ।

ପରିଣାମ ଚିନ୍ତା

କି ଭ୍ରାନ୍ତ ମାନବ, ହାୟ, କର୍ପୂର ପରାୟେ
କ୍ଷୟ ହୋଇ ଆୟୁ ତାର ନିତ୍ୟ ଉଡ଼ିଯାଏ ।
ତେବେ ସେ ମଣୁଛି ଅହୋ ତାକୁ ଆତ୍ମବୃଦ୍ଧି,
କି ମୋହ ଏ ? ପ୍ରତେ ହୁଏ ଦୀନତା ସମୃଦ୍ଧି !
ଦୁଃଖମୟ ବସ୍ତୁ, ପ୍ରତେ ସୁଖର ଆଳୟ,
ଭାବି ଏହା ଭିନ୍ନଯାଏ ବସ୍ତ୍ରେ ହୃଦୟ ।

ସ୍ୱପ୍ନର ଏ ଭବ, ନର ସ୍ୱପ୍ନେ ଅଛି ବୁଡ଼ି,
ସତ୍ୟ ଯାହା, ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟତଃ ଯାଉଛି ତା ଛୁଡ଼ି ।
ଓଟାରୁଛି ଅନୁକ୍ଷଣ ଯାକୁ ନଶ୍ୱରତା,
ତାଲୁପାଇଁ ଭାବୁଛି ସେ କେତେ ଆଶା କଥା ।
ମନ୍ଦ ନୁହେଁ ଏ ରହସ୍ୟ, ଏ ମହା କୌତୁକ,
କରିଦିଏ ଏ ସମସ୍ୟା ମହାପ୍ରାଜ୍ଞେ ମୂକ ।
ଦୁଇଦିନ ପାଇଁ ନର କୁଣିଆ ସଂସାରେ,
ତା' ସୁଦ୍ଧା ଶାନ୍ତିରେ ନୁହେଁ—କଟାଏ ହିଂସାରେ ।
ଅହମ ନ-ଗୁରୁତ୍ୱରେ ହୋଇ ଭାରଗ୍ରସ୍ତ,
ହୃଦୟକୁ କରିବସେ କ୍ଷୁଦ୍ର, ଅପ୍ରଶସ୍ତ ।
ଆସିବ ଯେ ଦିନ ଶେଷ ଅବ୍ୟର୍ଥ ଆହ୍ୱାନ,
ସରିଯିବ ଅଭିମାନ, ଗର୍ବର ଗୁମାନ ।
ସେହି ଶେଷଦିନ କଥା କଲେକ ସ୍ମରଣ,
ତୀବ୍ର ଧିକ୍କାରରେ ହୁଏ ଚିତ୍ତ ସମାଚ୍ଛନ୍ନ ।
ତୁଅ ମନ ସାବଧାନ, ଧର୍ମେ ମଣି ମିତ୍ର,
କର ନେ ତା ପଦସ୍ପର୍ଶେ ଶିରକୁ ପବିତ୍ର ।
ସବୁ କାର୍ଯ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ତୁ କରୁ ଆକର୍ଷଣ,
ହୁତ ପ୍ରିୟ ପଦାର୍ଥର ଚିନ୍ତାକୁ ଯେସନ,
ତେସନ ଓଟାର ଧର୍ମେ ଆପଣା ଆଡ଼କୁ
ଅନୁକ୍ଷଣ, ହେବୁ ମୁକ୍ତ ଏ ବିଶ୍ୱ-ନରକୁ ।
ସତ୍ୟର ସରଳ ପଥ କର ତୁ ଆଶ୍ରୟ,
ସ୍ୱତଃ ଆଣିଦେବ ଧର୍ମ ତୋ ପ୍ରାଣେ ଅଭୟ ।
ପୂଜା କର ଧର୍ମେ, ପ୍ରେମେ କର ଦୃଢ଼େ ଧ୍ୟାନ,
ନିଶ୍ଚୟ ଶୁଣିବ ସେ ତୋ ଆକୁଳ ଆହ୍ୱାନ ।

———

ଶମ୍ବର ଦଶମୀ

ଯେଉଁ ଦିନେ ଦଶରଥ ଯାଇ ସ୍ୱର୍ଗପୁରେ,
ବଧିଥିଲେ ସୁରବୈରୀ ଶମ୍ବର ଅସୁରେ;
ଅଦ୍ୟାପି ସେ କଥା ଅଛି—ଶୈଳେ ରେଖା ଯଥା
ବହିଯାଏ କାଳ, ମାତ୍ର ରହିଯାଏ କଥା ।
ଆଉର ଅଦ୍ଭୁତ ଅତି ଏ ପୂଜା ବିଧାନ,
ଜଣେ ସାଧେ କାର୍ଯ୍ୟ, ପାଏ ପୁରସ୍କାର ଆନ ।
ବିନାଶିଲେ ଅଜାଙ୍ଗଜ ଦୁର୍ଦ୍ଧର୍ଷ ଦଇତ,
ବଂଶାଦିପୁରୁଷ ରବି ହୁଅନ୍ତି ପୂଜିତ ।
କି ମହାନ ପିତୃଭକ୍ତି ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ,
ସୁପୁତ୍ର ଆଣିତ ବଂଶ-ମହିମା କେବଳ ।
ସାତଘଣ୍ଟ ବେଳେ ମଲା ଦୁରନ୍ତ ରାକ୍ଷସ,
ତେଣୁ ସାତଘଣ୍ଟ ନାମେ ଖ୍ୟାତ ଏ ଦିବସ ।
ଖେଳିଲା ଉତ୍ସବ ସ୍ୱର୍ଗେ, ଆଉର ମର୍ତ୍ତ୍ୟରେ,
ମିଷ୍ଟାନ୍ନଘାଣ୍ଟିଆ ପାକ ହେଲା ଘରେ ଘରେ ।
ଲଗିଲା ଆନନ୍ଦଭେରୀ, ପ୍ରୀତ ଜନମୟ,
କେ ନୁହେଁ ପ୍ରହୃଷ୍ଟ, ହେଲେ ଦୂର ମୃତ୍ୟୁଭୟ ।
ନିବେଦିଲେ ପ୍ରୀତିଭୋଗ ଦିବାକରେ ସର୍ବେ,
ମାଘ ଶୁକ୍ଳ ଦଶମୀଟି ଗଣାହେଲା ପର୍ବେ ।
ସେଦିନର ଘଟଣା ଏହା, ଜିଯୁଗେ ଅମୃତ,
ଆସୁଅଛି ଅଦ୍ୟାବଧି ହୋଇ ଅନୁଷ୍ଠିତ ।

———

ଧନୁ ସଂକ୍ରାନ୍ତି

ପୁଣ୍ୟ ସ୍ମୃତିପୂତାପର୍ବ ଧନୁ ସଙ୍କ୍ରମଣ,
କରିଥିଲେ ରାମ ଆଜି ଧନୁକ ଧାରଣ ।
ସେ ଦିନୁ ଆସୁଛି ହୋଇ ପୂଜିତ କ୍ରମଶଃ—
ଅଦ୍ୟାପି, ଉତ୍ସବମୟ ଏ ମହାଦିବସ ।
ଗଡ଼ିଯାଏ କେତେ ଦିନ ଜପାମାଳାବତ,
କେତେ ଗୋଟା ମେରୁ ପରି ପାଏ ବଣ୍ଡବତ ।
ହୁଅନ୍ତି ଉଦୟ ନଭେ ନକ୍ଷତ୍ର ଅକଳ,
ସବୁ ତ ଦିଶନ୍ତି ନାହିଁ ସମାନ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ।
ଉପବନେ ଫୁଟେ ନିତି କୁସୁମ ଅଗଣ୍ୟ,
ଅଳ୍ପମାନେ ହୁଏ ତହୁଁ ଦେବସ୍ପର୍ଶେ ଧନ୍ୟ ।
ହୀନ ସଂସର୍ଗରେ ଯଥା ବଡ ହୁଏ ସାନ,
ମହାଜନ ସ୍ପର୍ଶେ ତଥା କ୍ଷୁଦ୍ର ମହୀୟାନ ।

ଉତ୍ସବର ଦ୍ୱାର ଆଜ ରହିଛି ଖୋଲୁଅଁ,
ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ବାଳକବର୍ଗ ଖାଇ ଧନୁମୁଆଁ ।
ଲୀଳା-ଲମ୍ପଟର ଦେଢ଼େ ଆକର୍ଷଣୀ ଶକ୍ତି,
ସ୍ୱୟଂ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କର ଓଁଠାରେ ଆସକ୍ତି ।
ହୁଏ ସେ ପହିଲି ଶେଷ ପୌଷମାସ ସାର,
ତା ପକ୍ଷେ ଏ ସ୍ୱର୍ଗୀଦେବ ଆଶୀର୍ବାଦ ଧାର ।
ପଦ୍ମ ତେଲ ଗଞ୍ଜାଛିରେ ଶିବଙ୍କର ପ୍ରୀତି,
ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ସର୍ବଥା ବଡଲୋକଙ୍କର ରୀତି ।

ଏକାକିତା

ଏକାକତା, ସ୍ୱାଧୀନତା, ବନ୍ଧନମୁକ୍ତତା,
ନିରଙ୍କୁଶ ଏକାକୀର ଇଚ୍ଛା, ନାହିଁ ତାର
ପ୍ରାୟଶଃ ପାର୍ଥିବ ବାଧା, ନ ପାଇଲେ ସେଥୁ
ଦେଖିବା ପ୍ରଭାବନା, ନୁହେଁ ପ୍ରତିହତ କେବେ ।
ନ ଥାଏ ଆସଙ୍ଗଲିପ୍ସା ସାଧୁ ସାଧକର,
ପୂର୍ଣ୍ଣ ଆତ୍ମନିର୍ଭରତା ଜାଗ୍ରତ ତା ପ୍ରାଣେ ।
ଯେ ସୁଖ, ଯେ ଶାନ୍ତି ଭୁଞ୍ଜେ ଜୀବନେ ଏକାକୀ,
ବଞ୍ଚିତ ସେଥିରୁ ଚିର ଭାରବାହୀ ଗୃହୀ ।
ଏକାକିତା ଶକ୍ତି ଦିଏ ମାନବ ହୃଦୟେ,
ଅଚିନ୍ତ୍ୟ ତାହାର ଶକ୍ତି, ଏକାକୀ ପବନ
ଜଗତ ଜୀବନ ହୋଇ ବହୁଛି ସତତ,
ଏକାକୀ ଭାସ୍କର ଅର୍ପେ ସଂସାରେ ଆଲୋକ ।
ଏକାକୀ ବାସୁକି ଶିରେ ବହୁଛି ପୃଥିବୀ,
ଯେ ପର-ପ୍ରତ୍ୟାଶୀ, ଆତ୍ମଶକ୍ତି ବିସ୍ମୃତ ସେ ।
ଏକାକୀ ମାନବ ଆସେ, ଏକାକୀ ବାହୁଡ଼େ,
ମଧ୍ୟରେ କେତେଟା ଦିନ ଲୋଡ଼େ ମାତ୍ର ସଙ୍ଗୀ,
ନହୁ ଏକାନ୍ତତା ତାର ଚିର ସହଚରୀ,
କେବେ କାହିଁ । ଶଙ୍କିତ ସେ ହେବାକୁ ଏକାକୀ ?
ଅଭ୍ୟାସର ଦୋଷ ତାହା, ହୀନତା ଲକ୍ଷଣ,
କିମ୍ବା ତାହା ନିଜ ପ୍ରତି ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅବିଶ୍ୱାସ ।

ପଢ଼ୁଆଁ ଅଷ୍ଟମୀ

ଉତ୍କଳେ ପ୍ରଧାନ ପର୍ବ ପଢ଼ୁଆଁ ଅଷ୍ଟମୀ,
ଉପସ୍ଥିତ ପୁଣି ବର୍ଷଚକ୍ର ଅତିକ୍ରମି ।
ଆୟୁବୃଦ୍ଧି କାମନାରେ ପ୍ରଥମ ନନ୍ଦନ,
ହେବେ ପରିହିତ ନବ ହରିତ ବସନ ।
ପଲ୍ଲିପ୍ରାଣେ ହର୍ଷ-ବନ୍ୟା ପଡ଼ୁଛି ଉଛୁଳି,
ପ୍ରତିଘରୁ ଉଠେ ଶବ୍ଦ-ଶଙ୍ଖ, ହୁଳାହୁଳି ।
ଯାଉଛି ଉତ୍ସବ ଖେଳି ଧରି ଶତ ରୂପ,
ସୁନ୍ଦର କୁଟୀରେ ହର୍ମ୍ୟେ କ୍ଷୀରଯୁକ୍ତ ଅପୂପ ।
ଦୀନ ଧନୀ ଭିକ୍ଷାଜୀବୀ ସମସ୍ତଙ୍କ ପ୍ରାଣେ,
ସନ୍ତୋଷ-ମଧୁର ବଂଶୀ ବାଜୁଛି ସୁତାନେ ।
ବହିଯାଏ ଶାନ୍ତି, ପ୍ରୀତି, ମୈତ୍ରୀର ତ୍ରିବେଣୀ,
ସ୍ନେହାମୃତ ସୁଖାମୃତ ମିଶାମିଶି ହେଇ ।
ଏ ସ୍ୱର୍ଗୀ-ବାସନ୍ତୀ ବାୟୁ ଯିବ ଶୂନ୍ୟେ ଝୁଲି,
ଆଜିର ଆନନ୍ଦ ତାର ନ ରହିବ ବାକି ।
ଦିନକ ଜୁଣିଆ ହେଉ ତାର ଏ ଉତ୍ସବ,
ନିତ୍ୟ ଜୁଣିଆ ଯେ, ସେ ତ ହରାଏ ଗୌରବ ।
ବୁଝିଛି ଅଷ୍ଟମୀ ଏହା ଜ୍ଞାନ ତା ପ୍ରବଳ,
ଅତି ପରିଚୟେ ଲଭି ଅବଜ୍ଞା କେବଳ ।
ତେଣୁ ସେ ସତର୍କ, ଶରେ ଉତ୍ସବ ବିଳୟ,
ସାବଧାନତାର କେବେ ନାହିଁ ପରାଜୟ ।

ପଠାଣି ସାମନ୍ତ

ବିଖ୍ୟାତ-ଉତ୍କଳ-ନଭଃ-ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ-ଜ୍ୟୋତିଷ୍କ
ହେ ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର, ଜ୍ଞାନଋଷି, କର୍ମବୀର,
ଅନନ୍ତ କଳ୍ପନା ତବ ନ ଥିଲା ଆବଦ୍ଧ
ଭୂତଳେ କେବଳ, ଅହୋ, ସେ ମହାକଳ୍ପନା
ଧାଇଁଥିଲା ମହାବେଗେ ଶୂନ୍ୟ ମହାଶୂନ୍ୟେ
ଅନନ୍ତ-ଅନନ୍ତସ୍ଥିତ-ଜ୍ୟୋତିଷ୍କ-ପଶ୍ଚାତେ ।

ପାର୍ଥିବ ଜଡତା ଛନ୍ଦା ନୁହେଁ ସେ କଳ୍ପନା,
ନୁହେଁ ଆଶାସ୍ୱପ୍ନ ଜନ୍ମା ଆକାଶ-କୁସୁମ,
ସତ୍ୟପ୍ରାଣ ସେ କଳ୍ପନା, ଧ୍ରୁବ ଶିବମୟ,
କର୍ମ-ଧର୍ମ-ଲକ୍ଷ୍ୟ ତାର ସତ୍ୟ ଉଦ୍ଭାବନ ।
ଯୋଗ୍ୟତା କି ଅମାନୁଷୀ, ଅଦେବ-ସୁଲଭ,
ଦେଖାଇଲ ମହାମହା ଯନ୍ତ୍ରର କ୍ଷମତା
ସାମାନ୍ୟ ଶରୀର ନହେ, ସୁଧୀ, ଥିଲ ତୁମ୍ଭେ
ଅକ୍ଷଶକ୍ତ ଦେବ, ଲଭି ମୃତ୍ୟୁରୁ ଅମୃତ
ନିବସିଲ ଜ୍ୟୋତିର୍ଜ୍ୟୋ ଜ୍ୟୋତିଷ୍କ ରୂପରେ ।
ଅତୁଳ ପ୍ରତିଭା ଘେନି ଜନ୍ମିଥିଲ ତୁମ୍ଭେ
ଉତ୍କଳଭାଗ୍ୟରୁ, ମାତ୍ର ହାୟ ସେ ଅଭାଗୀ
ନ ପାରିଲା ସେ ରତନେ ଯତନେ ସମ୍ଭାଳି,
ହରାଇଲା କାଳ ତାହା, ବଳୀୟାର ଘେର ।
ତୁଳୁଅଛି ଉଣ୍ଡ ଏବେ ସେ ମହାପ୍ରତିଭା
ଯୋଗ୍ୟପାତ୍ର ଅଭାବରେ, ତୁମ୍ଭ ଜନ୍ମତୀର୍ଥେ
ନାହିଁ ଜଣେ ତୁମ୍ଭ ଭଳି ସିଦ୍ଧାର୍ଥ ସାଧକ,
ସମ୍ଭବ କି ଏ ଅଭାବ, ହେ ଚିର-ଅମର—
ନିବସି ଅମରଧାମେ ସ୍ୱଦେଶ ମାତାର ।
ଆଜୀବନ ମାତୃଭକ୍ତ-ମାତୃପ୍ରାଣ ତୁମ୍ଭେ,
କେମନ୍ତେ ସହିବ ତାହା, ହୁଅ ତେବେ ଦେବ
ପୁଣି ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ଥରେ, ଧରି ନରରୂପ,
ଆଶ୍ରୟବିହୀନା ସେହି ବ୍ୟାକୁଳା ପ୍ରତିଭା
ଲଭିଣ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ, ହେଉ ଧନ୍ୟବତୀ ପୁଣି;
ଲଭୁ ତବ ପୁଣ୍ୟଜ୍ୟୋତି ହସିଉଠୁ ନଭ ।
ସୃଜ ନିତ୍ୟ ନବ ନବ ଜ୍ୟୋତିର୍ବିଦ୍ୟା ସୂତ୍ର,
ବୁଝୁ ଶତଙ୍କେ କର ସରଳ ସୁବୋଧ୍ୟ ।

—❋—

ମାତୃ-ଆହ୍ୱାନ

[ରସକୁଲ୍ୟା]

ଅନ୍ତରତରେ ମା ବସ ଅନ୍ତରେ,
ପୂର୍ଣ୍ଣ କର ପ୍ରାଣ ପୁଣ୍ୟ ମନ୍ତ୍ରରେ,
ତବ ପିଣ୍ଡେ ତବ ବାଣୀ ସ୍ପନ୍ଦନ,
ଆଣ ଗୋ ଆହାର ନବ ସ୍ପନ୍ଦନ,
ହେଉ ସେ ସୁକର୍ମକ୍ଷମ ଯେ,
କର୍ମ ହେଉ ତୀର୍ଥ   କର୍ମ ହେଉ ତପ
କର୍ମ ହେଉ ପ୍ରିୟତମ ଯେ । ୧ ।
ସତ୍ୟପଦେ ଚିତ୍ତ ହେଉ ଆନତ,
ବିଶ୍ୱପ୍ରେମ ହେଉ ସ୍ୱାର୍ଥ ସତତ,
ଉଠୁ ସାମ୍ୟ ଜ୍ୟୋତି ହୃଦୟେ ଜଳି,
ଅଭିମାନ ପଡୁ ତା ପଦେ ଦଳି,
ମୃତ୍ୟୁ ଲଭୁ ଅବିଶ୍ୱାସ ଯେ,
ତୁମ୍ଭର ମନ୍ଦିର   ଏ ସ୍ଥୂଳ ଶରୀର
ହେଉ ତବ ଯୋଗ୍ୟ ବାସ ଯେ । ୨ ।
ବସନ୍ତ-ବିଭବ-କୁସୁମ-ହାସେ,
ମଳୟ ମାରୁତ ସ୍ନିଗ୍ଧ ସୁବାସେ,
ବାସନ୍ତୀ ଚନ୍ଦ୍ରିକା ଶୁଭ୍ର କାନ୍ତିରେ
ବନକଣ୍ଠ-ପିକ ବନ୍ଦନାଗୀତିରେ
ରହିଛି ଲଭ୍ୟ ସର୍ବଥା ଯେ,
ତୁମ୍ଭର ଅରୂପ   ରୂପ ରୂପେଶ୍ୱରି,
ଧୂପଗର୍ଭେ ଗନ୍ଧ ଯଥା ଯେ । ୩ ।
ତୋ ଯୋଗୁଁ ସମୃଦ୍ଧ ମାନବ ବିଶ୍ୱ,
ତୋ ବିନା ହେବ ସେ ସୁଖାନେ ନିଃସ୍ୱ,
ତୋ କରୁଣାବଳେ ମରୁଭୂମିରେ,
ସୁର-ଶୈବଳିନୀ ଖେଳେ ଲୁଚିରେ,
ଅମୃତ ତୋହୋ ମହିମା ଯେ,
ଲଗାଇଛି ବିଶ୍ୱେ   ବାଦ୍ୟ-ମହୋତ୍ସବ
କଲି ନୁହେଁ ତାର ସୀମା ଯେ । ୪ ।
ଏ ଉତ୍କଳ ମହୀ ଦେବ-ଭୁବନ,
ସାହିତ୍ୟ ସାଧନା ତପ ଭାଜନ,
ଆସୁ ତା ଅତୀତ ଗୌରବ ଫେରି,
ବାଜୁ ତାହା ନାମେ ସୁଖ୍ୟାତି ଭେରୀ,
ଉତ୍କଳର ପାଞ୍ଚଜନ୍ୟ ଯେ,
ବାଜୁ ତା ବକ୍ଷରେ   ମଧୁରେ ପୂରିଲେ
ହେଉ ସେ ଜଗତେ ଧନ୍ୟ ଯେ । ୫ ।

———

ବର୍ଣମାଳତୀ

ଉପହାର

ଅତୁଳ ସମ୍ମାନାସ୍ପଦ, ଉତ୍କଳ-ସାହିତ୍ୟ-କମଳ-ସୁହୃଦ-ସବିତା,
ଉତ୍କଳ ଜାତୀୟ ମହାଯଜ୍ଞର ଅନ୍ୟତମ ପ୍ରବୀଣ ପୁରୋଧା
ଶ୍ରୀଲ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ବ୍ରଜେନ୍ଦ୍ରନାରାୟଣ ଭଞ୍ଜଦେବ
କନକାଧୀଶ୍ୱର ମହୋଦୟ ସମୁଦାରହୃଦୟେଷୁ

ବନ୍ଦନୀୟ ଶ୍ରୀମନ୍ମହାରାଜ,

ଶ୍ରୀମାନ୍ ଉତ୍କଳର ରାଜନ୍ୟମଣ୍ଡଳୀ ମଧ୍ୟରେ ସର୍ବାଗ୍ରେ ବିଦେଶଯାତ୍ରା କରି ନୈତିକ ସାହସର ପରିଚୟ ଦାନ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଅନ୍ୟର ଉନ୍ନତିପ୍ରଦର୍ଶକ ହୋଇଅଛନ୍ତି । ଶ୍ରୀମାନ୍‌ଙ୍କର ଶିକ୍ଷାନୁରାଗିତା ରାଜସମାଜରେ ଆଦର୍ଶସ୍ଥାନୀୟ । ବିପୁଳ ବ୍ୟୟ ଏବଂ ପରିଶ୍ରମ ସହକାରେ ଶ୍ରୀମାନ୍ ଯେଉଁ ଅମୂଲ୍ୟ ରତ୍ନ ସଂଗ୍ରହ କରୁଅଛନ୍ତି, ତାହା କେବଳ ନିଜ ସକାଶେ ନୁହେଁ—ପ୍ରତ୍ୟୁତ ତାହାକୁ ଦେଶ ସକାଶେ ବୋଲିବାହିଁ ସୁସଙ୍ଗତ ଏବଂ ସମୀଚୀନ । ଶ୍ରୀମାନ୍‌ଙ୍କର ଏହି ସୁମହତ୍ ଶୁଭାଦର୍ଶ ଉତ୍କଳ-ଇତିହାସ ବକ୍ଷରେ ଅମର ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣାକ୍ଷରରେ ରଞ୍ଜିତ ରହିବ, ଏଥିରେ ଅଣୁମାତ୍ର ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ମୁଁ ଶ୍ରୀମାନ୍‌ଙ୍କର ବିବିଧ ସଦ୍‌ଗୁଣରେ ଆକୃଷ୍ଟ ହୋଇ ଶ୍ରୀମାନ୍‌ଙ୍କ ଦାନପୂତ କରକମଳରେ ଏହି "ବଣ-ମାଳତୀ" ପୁସ୍ତିକା ଖଣ୍ଡି ସଭକ୍ତି ସାନୁନୟ ଉପହାର ଅର୍ପଣ କଲି । ଭକ୍ତିଦତ୍ତ ପଦାର୍ଥ କ୍ଷୁଦ୍ର ହେଲେହେଁ ମହାଜନ ସମକ୍ଷରେ ମହତ୍, ଏହି ଭାବରେ ମୋର ଏହି ନଗଣ୍ୟ ଉପହାର ଗୃହୀତ ହେଲେ ନିଜକୁ କୃତାର୍ଥ ମଣିବି ।

ଇଚ୍ଛାପୁର, ଗଞ୍ଜାମ	ଶ୍ରୀମାନ୍‌ଙ୍କର ଏକାନ୍ତ ଅନୁଗତ
୧୫ । ୫ । ୧୩	ଶ୍ରୀ ଚନ୍ଦ୍ରମଣି ମହାନ୍ତି

ସୂଚୀପତ୍ର

ବିଷୟ

ବଣମାଳତୀ
ଗୋଲାପ
ସୂର୍ଯ୍ୟମୁଖୀ
ସେବତୀ
ମରୁଆ
ସୁଗନ୍ଧା
ଜଳସ୍ଫୋଟକ
ଝଙ୍କନତା
ଲଜ୍ଜକୁଳୀଲତା
ଶ୍ମଶାନତୁଳସୀ
ନବଧୃତ ପକ୍ଷୀ
ଭସ୍ମ
ଭୋକ୍କଳ
ଯୌବନ
ଉଦର
ଭସ୍ଥା ଦେବୀ

ବିଷୟ

ଅମୃତ ସ୍ତବକ
ବିଷସ୍ତବକ
ଚନ୍ଦ୍ରା
ଅଶ୍ରୁ ଝର
ଭବଭାଗ୍ୟରେ ଅଭିଶାପ
ମାନସପୂଜା
ଟଙ୍କା
ପ୍ରତିଭାପୂଜା
ନିବେଦନ
ବାଦୁଡ଼ି
ମୃତ୍ୟୁବରଣ
ଅନନ୍ତ ବିଭବ
ଆତ୍ମପୂଜା
ଈଶ୍ୱର କି ନିର୍ବିକାର ?
ମୀତବାଣୀ
ସାଲନ୍ଦୀ ତୀରେ ସୂର୍ଯ୍ୟାସ୍ତ

ବଣମାଳତୀ

ବନେ ଫୁଟି ଝଡ଼ିଯାଏ ବନର ମାଳତୀ
ତହିଁ ତା ବିଳୟ, ଯହିଁ ଲଭେ ସେ ଉତ୍ପତ୍ତି ।
ଛୁଏଁ ନାହିଁ ବାସ ତାର ଲୋକାଳୟ ସୀମା,
ନ ବୁଝନ୍ତି କେହି ପୁଣି ଗୁଣର ଗରିମା ।
ବାୟୁ ସହ ଛନ୍ଦ ତାଳ କରି ଲୀଳାଖେଳା,
ବୁଡ଼ାଏ ସେ କାଳ-ସିନ୍ଧୁ ନୀରେ ପ୍ରାଣଭେଳା ।
ନରନେତ୍ର ଅଗୋଚର ଆହା ତାହା ରୂପ,
ଦେଖେ ଏକା ଖୋଜି ଖୋଜି ପ୍ରେମିକ ମଧୁପ ।
ନ ଦେଖୁ ପଛକେ ଆନ ନ ବୁଝୁ ତୋ ଗୁଣ,
ସେଥିପାଇଁ ନୁହ ଫୁଲ ଅଣୁମାତ୍ର କ୍ଷୁଣ୍ଣ ।
ନ ଘଟୁ ତୋ ଭାଗ୍ୟେ ପଛେ ମର୍ତ୍ତ୍ୟର ଆଦର,
ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ତୁ, ସ୍ୱର୍ଗେ ହେବୁ ଆଦୃତ ନିକର ।
ହେଉ କ୍ଷୁଦ୍ର ତୋ ମୂଲ୍ୟ କି ବୁଝିବ ମାନବ,
ବୁଝନ୍ତି ମହତେ ସିନା ମହତ ଗୌରବ ।

ଗୋଲାପ

କାହିଁ ତୁ ଆସିଲୁ କହ କୁସୁମ-ସୁନ୍ଦରି,
ଅମର୍ତ୍ତ୍ୟ ମାଧୁରୀରାଶି ଗୁନ୍ଥି ଅଙ୍ଗେ ଭରି ।
ବିସ୍ତାରିଛୁ ମୃଦୁହାସ କାହା ମୁଖେ ଚାହିଁ,
ଏ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଏ ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ ପାଇଲୁ ବା କାହିଁ ?
ନିରେଖି ତୋହର ସୌମ୍ୟ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ଶ୍ରୀମୁଖ,
ନିମେଷେ ପାସୋରେ ମୁହିଁ ଭବ-ତାପ ଦୁଃଖ ।
ଅପୂର୍ବ ଆନନ୍ଦ-ନୀରେ ହୁଏଁ ନିମଗନ,
ଜାଗ୍ରତାବସ୍ଥାରେ ଦେଖେଁ ଅଜ୍ଞାତ ସ୍ୱପନ ।
ଉଦ୍ୟାନ-କମଳା ତୁହି ସ୍ଥଳ-କମଳିନୀ
ମଧୁର ଶୀତଳ ସ୍ନିଗ୍ଧ ସୌରଭମାଳିନୀ ।
କି ଦେବି ଉପମା ତୋତେ ଲୋ ଲାବଣ୍ୟନିଧି
ଗଢ଼ିଛି କି ତନୁ ତୋର କଳ୍ପନାରେ ବିଧି ।
ଚଢ଼ାଇଛି ତହିଁ ପୁଣି ଦିବ୍ୟଜ୍ୟୋତିଃ-ଝଲ,
ପାରୁ ତୁହି ରୂପଦର୍ପେ ଶତ୍ରୁମେ ଶତଦଳ ।
ଶିଶୁର ପରମ ଧନ ଅଟୁ ତୁ ସୁମନ,
ଆଦରେ ଯୁବତେ ତୋତେ କରନ୍ତି ଧାରଣ ।
ସ୍ଥବିର ହସ୍ତରେ ହେଉ ଦେବ ଉପହାର,
ଅବଳାକୁଳର ତୁହି ପ୍ରିୟ ଅଳଙ୍କାର ।
ନୁହେଁ ଚିରସ୍ଥାୟୀ କେହି ଏ ଅସ୍ଥାୟୀ ଭବେ,
ରୂପ ହାସ୍ୟ ସୌରଭ ତୋ ସରିଯିବ ଲବେ ।
ନୁହେଁ ଏ ସଂସାର ତବ ଯୋଗ୍ୟ ବାସସ୍ଥଳ,
ସଦା ଉଦ୍‌ଗିରେ ଏଥି ଉଗ୍ର ଦୁଃଖାନଳ ।
କହ କହ ଥରେ ଭଲ କହ ଲୋ ରୂପସି,
କିପରି ଏ ଦୁଃଖ ଭୁଲୁ ସଦା ହସି ହସି ।
କିପରି ହସାଉ ଆନେ ଫୁଲକୁଳେଶ୍ୱରି,
ଶିଖାଅ ସେ ମନ୍ତ୍ର ମୋତେ ଅନୁଗ୍ରହ କରି ।
ଦେଖିବି ସେ ମହାମନ୍ତ୍ର କରି ଉଚ୍ଚାରଣ,
ପାରିବି କି ଶମି ଆହା ହୃଦ-ହୁତାଶନ ।
ସଂଦଗ୍ଧ ହେଉଛି ମୁହିଁ ସତତ ତହିଁରେ,
ଶାନ୍ତି-ସୁଖ-ଶୂନ୍ୟ ଏହି ନିର୍ମମ ମହୀରେ ।
ପଚାରିଲି ବହୁବାର ବହୁ ଶତ ଜନେ,
କେହି ନ କହିଲେ ଶାନ୍ତି ଲଭିଛି ସେ ମନେ ।
ତେଣୁ ଦୃଢ଼ ବିଶ୍ୱାସ ମୋ, କାହିଁ କେଉଁ କାଳେ
ଶାନ୍ତି ନାହିଁ ଶାନ୍ତି ନାହିଁ ମାନବ କପାଳେ ।

ସୂର୍ଯ୍ୟମୁଖୀ

ଅଦ୍ଭୁତ ସାଧନା ତୋର୍ ଫୁଲ ସୂର୍ଯ୍ୟମୁଖି,
ରୌଦ୍ରେ ବସି ସୂର୍ଯ୍ୟେ ଚାହିଁ ହେଉ ମହାସୁଖୀ ।
କୋମଳ ତୋହର ଅଙ୍ଗ, ସ୍ୱଭାବ କୋମଳ,
ମାତ୍ର ଜୀବନର ବ୍ରତ କଠୋର୍ ସବଳ ।
ଆଶାନେତ୍ରେ ଅନିମିଷେ ଅଛୁ ସୂର୍ଯ୍ୟେ ଚାହିଁ,
କି ସମ୍ପଦ ଦେଇଛନ୍ତି ସୂର୍ଯ୍ୟ ତୋତେ କାହିଁ ।
ଅର୍କ ସଙ୍ଗେ କି ସମ୍ପର୍କ ଅଛି ଲୋ ତୋହର,
ସେ ଶାଶ୍ୱତ ଶୂନ୍ୟବାସୀ, ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ତୋର୍ ଘର୍ ।
ଉଭୟ ମଧ୍ୟରେ ବହୁ ଦୂର ବ୍ୟବଧାନ,
କପର୍ ବା ହୁଏ ପ୍ରୀତି ଆଦାନ ପ୍ରଦାନ ।
କହ କହ ସୂର୍ଯ୍ୟମୁଖି ! ଫୁଲକୁଳରାଣୀ,
କାପର୍ ତେଜସ୍ୱୀ କରେ ଛନ୍ଦିଛୁ ତୁ ପାଣି ।
ବୃଥା ଏହା ପ୍ରଶ୍ନ ସିନା ତୋ ପ୍ରତି ମୋହର,
ଧରନ୍ତି ସୁନ୍ଦରୀ ସତୀ ତେଜସ୍ୱୀର କର ।
ତେଣୁ ସିନା ଶୋଭାରାଣୀ ଶମ୍ଭା ହସ୍ତମନେ,
ବରିଅଛି ବିଭୀଷଣ ବଜ୍ରଗର୍ଭ ଘନେ ।

ସେବତୀ

ରମ୍ୟ ରୂପବତୀ ତୁହି ଲୋ ସେବତି,
ଭାବେ ମୁହିଁ ତୋତେ ସର୍ବଦା ସେବନ୍ତି ।
ପୁଷ୍ପ-ବାଟିକାର ତୁ ପ୍ରିୟ ମିତଣୀ,
ଖଞ୍ଜିଛି ତା ନାସେ ସୁବର୍ଣ୍ଣବସଣୀ ।
ସରୁ ସ୍ୱଚ୍ଛ କାନ୍ତିଯୁକ୍ତ ତୋର୍ ତନୁ,
ତଡ଼ିଦିଏ ଆନ ବିତୃଷା ମୋ ମନୁ ।
ସୁବର୍ଣ୍ଣେ ଦୁର୍ବର୍ଣ୍ଣ କରେ ତୋର୍ ଫୁଲ,
ଦୀପ୍ତ ସୌଦାମିନୀ ଦର୍ପ ଦିଏ ଦଳି ।
ରୂପ-ସ୍ୱତେଜସ୍ୱୀ ତୁ ଲୋ ଚନ୍ଦ୍ରମଲ୍ଲି,
ଦୋଳିଲେ ତୁ, ଶୋଭା ପଡ଼ୁଛି ଚହଲି ।
ରୂପ ଗୁଣ ତେଜ ସପତ୍ନୀ ବିବାଦ,
ସେବତି ! ସେବନ୍ତି ଏକତ୍ରେ ତୋ ପାଦ ।
ବାହ୍ୟ ଅଭ୍ୟନ୍ତର ତୋର୍ ଶୁଭ୍ରତର,
ତେଣୁ ତୁ ଜଗତେ ଆଦର୍ଶ ସୁନ୍ଦର ।

ମରୁଆ

ଘନପର୍ଣ୍ଣଗୁଚ୍ଛମୟୀ ତୁହି ଲୋ ମରୁଆ,
ସୌରଭ-ସୌଭାଗ୍ୟେ ହେଉ ଫୁଲ ସ୍ଥାନେ ଥୁଆ ।
ହେଲେ କ୍ଷୁଦ୍ର ସମୁନ୍ନତ ସଦ୍‌ଗୁଣ ଆଧାର,
କ୍ଷୁଦ୍ର ସୁଦ୍ଧା କରେ ଉଚ୍ଚ ସ୍ଥାନ ଅଧିକାର ।
ମରୁଏ, ତୋ ତପ ଧନ୍ୟ, ତୁହି ଭାଗ୍ୟବତୀ,
ଧରନ୍ତି ବକ୍ଷରେ ତୋତେ ନୀଳାଚଳପତି * ।
ମାତ୍ର ନ ପଶୁରେ ଅହୋ ଭ୍ରମରେ ଭ୍ରମର,
କାହୁଁ ବା ବୁଝିବ ସାଧୁ ସଦ୍‌ଗୁଣ ପାମର ।
ସ୍ୱଭାବସୁନ୍ଦରୀ ଯେଣୁ, କୁସୁମ-ଭୂଷଣ,
ଶୋଭାର୍ଥେ ନ କରୁ ସତି, ଶ୍ରୀଅଙ୍ଗେ ଧାରଣ ।
ଅପ୍ରାକୃତ ଅଳଙ୍କାର ସଦ୍‌ଗୁଣ ଯାହାର,
ଆନ ଅଳଙ୍କାର ଭାର ସିନା ଦେହଭାର ।
ବାହ୍ୟିକ ମାଧୁରୀ ଯାର କେବଳ ସମ୍ବଳ,
ଶୋଭା-ଗର୍ବେ ସେ ନିଶ୍ଚୟ ମହାକାଳଫଳ ।

ସୁଗନ୍ଧା

ଗୁଳ୍ମକୁଳ-ସାମ୍ରାଜ୍ଞୀ ଲୋ ସୁଗନ୍ଧା ଧନ୍ୟ !
ଦିବ୍ୟଗନ୍ଧଗର୍ବେ ତୁହି ମର୍ତ୍ତ୍ୟବରଣୀ ।
ଉଦ୍ୟାନର ଏକ ଅଂଶେ ବସି ଲୋ ସୁନ୍ଦରି,
ଦେଉଥାଉ ଚଉପାଶେ ସୌରଭ ବିତରି ।
ନ ଦେଉ ତୁ ଫୁଲ କିମ୍ବା ଫଳ ରସାକର,
ତଥାପି ଲଭୁ ତୁ ଭବେ ବିପୁଳ ଆଦର ।

* ମରୁଆମାଳରେ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କର ସିଂହାର ବେଶ ହୁଏ ।

ବୃନ୍ତ ତଳେ ଶୁଷ୍କ ହେଲେ ତୋର ଅବୟବ,
ତେବେହେଁ ନ ଛାଡ଼ୁ ସ୍ୱୀୟ ସୌରଭ-ବିଭବ ।
ସତ୍ୟପ୍ରାଣ ପୁଣ୍ୟଶ୍ଳୋକ, କୃତବ୍ରତୀ, ସଜ୍ଜନେ,
ନ ଛାଡ଼ନ୍ତି ସାଧୁଗୁଣ ପ୍ରବଳ ପୀଡ଼ନେ ।
ଉଦ୍ୟାନର ବାରାଙ୍ଗନା ସିନ୍ଦୁରାଙ୍ଗୀ * ପରି,
ଚକ୍ଷୁଟି ରଞ୍ଜନ ରୂପ ନାହିଁ ତ ତୋହରି ।
ମାତ୍ର ସମ୍ଭାଳିଛୁ ଯେଉଁ ସଦ୍‌ଗୁଣ ଶକ୍ତିର
ତାହା ଯୋଗୁଁ ଆସନ ତୁ ଲଭୁ ଦେବଶିରେ ।
ରୂପେ କିଛି ଫଳ ନାହିଁ ଗୁଣେ ଅଛି ପୂଜା—
ବୁଝାଉ କି ଭବେ ଏହା, ଚରବାଳ ବୁଝା ।

—୧୦ଃ—

ଜଳସ୍‌ଫୋଟକ

ଚଞ୍ଚଳ ଚଞ୍ଚଳା ସମ ତୁ ଜଳସ୍ଫୋଟକ,
ଜନ୍ମ ଲଭି ଲୀନ ହେଉ ନ ପଡ଼ୁ ପଲକ ।
ଜଳରୁ ଉଦ୍ଭବ ତୋର ଜଳେ ପୁଣି ଲୟ,
ଭୂତୁ ଜନ୍ମି ଭୂତେ ମିଶେ ଯଥା ଭୂତଚୟ ।
ନୀରବେ କି ଶିକ୍ଷା ଦେଉ ରେ ସ୍ୱଚ୍ଛମାଣିକ,
ସଂସାରେ କ୍ଷଣିକ ସର୍ବେ, ସଂସାର କ୍ଷଣିକ ।
ମରିବା ସକାଶେ ଜୀବ ଜନ୍ମେ ଏ ବିଶ୍ୱରେ,
ଜନ୍ମ ଲଭି ପାଇଁ ପୁଣି ଯଥାକାଳେ ମରେ ।
ଜନ୍ମ ମରଣର ଏହି ସମ୍ବନ୍ଧ ଘନିଷ୍ଠ,
ସଙ୍କେତେ ତୁ ଜୀବକୁଳେ କରୁ ଉପଦିଷ୍ଟ ।
ବୁଝିବ କି ଭଲ ତୋର ଉପଦେଶ ସାର,
ମାୟା-ମୋହ-ବଶ-ଦିଗ୍ଧ ଭ୍ରାନ୍ତ ଏ ସଂସାର ।
ବିଷୟ-ବାତୁଳ ପକ୍ଷେ ନ ବୁଝେ ରେ ତାହା,
ନ ଛାଡ଼ ତୁ କଦାଚନ ତୋ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସ୍ପୃହା ।

—*—

ବିଜନତା

ବହୁ ଭଲ ପାଏ ମୁହିଁ ତୋତେ ବିଜନତା,
ନୀରବେ ତୁ ଶିକ୍ଷା ଦେଉ କେତେ ସାର କଥା ।
ଯୋଗୀର ଈପ୍‌ସିତ ଧନ ରଖିଅଛୁ ସଞ୍ଚି,
କବିହସ୍ତେ ସମର୍ପୁ ତୁ କଳ୍ପନାର କଞ୍ଚି ।
କେତେ ଚିତ୍ର ଶରୀରେ ତୁ ସମ୍ଭାଳିଛୁ ଆହା,
ଯାର ଯା ବାସନା ତାକୁ ଦେଖାଉ ତୁ ତାହା ।
ଚିର-କୋଳାହଳପ୍ରିୟ ଆତ୍ମଶ୍ଳାଘୀ ଜନେ,
ଦେଖନ୍ତି ତୋତେ ଲୋ ଏକା ବିଷାକ୍ତ ନୟନେ ।
ବିସ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରାନ୍ତର ବନ ମରୁ ଗିରିଦରୀ,
ଏ ସକଳ ସ୍ଥାନର ତୁ ପ୍ରିୟସହଚରୀ ।
କେ କରିବ ଦୁଃଖି-ଦୁଃଖ ଊଣା ତୋହ ବିନା,
ଲଭେ ସେ ସାନ୍ତ୍ୱନା ତୋର ସହବାସେ ସିନା ।
ମୋର ପ୍ରିୟ ବାଞ୍ଛିତ ଲୋ ତୁହି ବିଜନତା,
ଏଣୁ ମୋର ସମଧିକ ତୋଠାରେ ମମତା ।

—○*○—

ଲାଜକୁଳୀ ଲତା

କେତେ ଲଜ ବିନତି କରୁ ଲଜକୁଳ,
ଅପର ପରଶ ମାତ୍ରେ ପଡ଼ୁ ତୁ ଝାଉଁଳ ।
ପବନ ଜୀବନ ତୋର, ଥାଉ ଆନ କଥା,
ତାହାର ପରଶେ ସୁଦ୍ଧା ପୋତୁ ଲୋକେ ମଥା ।
କେତେ ବା ନାହାନ୍ତି ଭବେ ପାଦପବଲ୍ଲରୀ,
ମାତ୍ର କିଏ ଆଚରୁଛି ଲଜ୍ଜା ତୋହ ପରି ।
ଖାଲି ଲଜ୍ଜା-ଉପାଦାନେ ବିଧାତା-ବିଜ୍ଞାନୀ,
ଗଢ଼ିଛି କି ତନୁ ତୋର ଦେଇ ଲଜ୍ଜା-ପାଣି ।
କହ କହ ଲୋ ଶ୍ୟାମାଙ୍ଗି, କାନନକୁମାରୀ,
ତାହିଁକି ଲଜ୍ଜାରେ ହେଉ ଏତେ ଭଲ ଘାର ।
ବୁଝିଲି ତୁ ଲତାକୁଳେ ସତୀ ଲଜକୁଳ,
ତେଣୁ ପର ସ୍ପର୍ଶେ ଖରେ ପଡ଼ୁ ଲୋ ଝାଉଁଳ ।

*ଘନ ଲୋହିତ ବର୍ଣ୍ଣର ପୁଷ୍ପବିଶେଷ । ରୂପ ବ୍ୟତୀତ ଏହାର କୌଣସି ଗୁଣ ନାହିଁ ।

ଧନ୍ୟ ତୋ ପରବାସୀର ପାତିବ୍ରତ୍ୟ ବ୍ରତ,
ଶିକ୍ଷା ଦିଅ ଆର୍ଯ୍ୟବାଳେ ସେ ବ୍ରତ ସତତ ।
ବାହ୍ୟଶୋଭା ଗୃହତତ୍ତ୍ୱ ନ ଧରୁ ଟିକିଏ,
ଅନ୍ତର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଦେଖୁଛୁ ତା କିଏ ।
ଏ ଦେଶ ପତ୍ନୀଙ୍କେ ଜେତ୍ତ କାନ୍ତ ଯତ୍ନ ନାହିଁ,
ତଥାପି ତୁ କାଳ ସଦା ତୋଷ ଭାବେ ଥାଇ ।

ଶ୍ମଶାନ-ତୁଳସୀ

କିପାଇଁ ବିରସ ମନେ ଶ୍ମଶାନ-ତୁଳସି,
ଶ୍ମଶାନ କୋଣରେ ଅଛୁ ମଉନରେ ବସି ।
ପାଉଥାନ୍ତୁ ପାଦପୂଜା ଥିଲେ ଦେବାଳୟେ,
ରହିଛୁ ତୁ ସ୍ଥାନେ ଆସି ଭାଗ୍ୟବିପର୍ଯ୍ୟୟେ ।
ଭାଗ୍ୟ ଏ ଜଗତେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ, ଭାଗ୍ୟ ଏକା ମୂଳ,
କାହାର ସେ ଅନୁକୂଳ କାର ପ୍ରତିକୂଳ ।
ଅସ୍ଥାନେ ଜନମି, ଜନ୍ମେ ତନୁ ବୃଥା ସିନା,
ବ୍ରାହ୍ମଣୀ ହୋଇ ତୁ ହେଲୁ ଚଣ୍ଡାଳ ଅଧୀନା ।
ଏଭଳି ଜୀବନ ଘେନି କେଉଁ ପ୍ରୟୋଜନ,
ବରଂ ଶତଗୁଣେ ଶ୍ରେୟ ଅକାଳ ମରଣ ।
ଅବଜ୍ଞାତା ଅନାଦୃତା ଅତୀବ ଅସାର,
ଶିବା ଶ୍ୱାନେ କଲେ ତୋତେ ଗୋଇଠା ପ୍ରହାର ।
ଅତୀବ ମହତ ବସ୍ତୁ ରହିଲେ ଅସ୍ଥାନେ,
ତେଜନ୍ତି ତୋ ଭଳି ତାଙ୍କୁ ସର୍ବେ ହେୟ ଜ୍ଞାନେ ।

ନବଧୃତ ପକ୍ଷୀ

କେତେ ଯତ୍ନ କରୁଅଛ ପକ୍ଷୀଟିଏ ଧରି,
ମାତ୍ର ସେ ନ ଆସେ କେବେ ବଶକୁ ମୋହରି ।
ରଖିଣ ତାହାକୁ ଗୃହ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ପଞ୍ଜରୀରେ,
ସେବାରେ ନିଯୁକ୍ତ ଥାଏ ଦିବା ଶର୍ବରୀରେ ।
ଅଭାବ ତାହାର କେବେ କିଛିମାତ୍ର ନାହିଁ,
ତେବେ ସୁଦ୍ଧା ବସିଛି ସେ ମୁହଁକୁ ଶୁଖାଇ ।
ଯେତେ ମୁଁ ଢାଳୁଛି ତାହା ପ୍ରାଣେ ସ୍ନେହ-ଧାର,
ତେତେ ସେ ହେଉଛି ଆହା ଶୋକାବେଗେ ଘାର ।
ଚିନ୍ତାପ୍ରାଣ ତବ ପ୍ରାୟ ବସି ଏକଧ୍ୟାନେ,
କି ଭାବୁଛି ମନେ ତା ସେହି ଏକା ଜାଣେ ।
ବୁଝିଲି ବୁଝିଲି ପକ୍ଷୀ ତୋର ମନ ବ୍ୟଥା,
ହରାଇ ଦୁଃଖିତ ତୁହି ଚିର-ସ୍ୱାଧୀନତା ।
ସ୍ୱାଧୀନତା ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୂଲ୍ୟ ବୁଝୁ ତୁହି ସିନା,
ଆନ କେ ବୁଝିବ ତାହା ଅନୁଭବୀ ବିନା ।
ଛଡ଼ା ତୁ ଗ୍ରହକୁ ଅନ୍ନଜଳ ପରିହରି,
ଆଚରୁଛୁ ଯେଣୁ ଆତ୍ମନିର୍ଭରତା ବ୍ରତ ।
ପରାନ୍ନପ୍ରତ୍ୟାଶୀ ସିନା ନୀଚ ହୀନମତି,
ତାଙ୍କ ତ ଜୀବନେ ସୁଖ ସନ୍ତୋଷ ଉନ୍ନତି ।
ଉଇଁଲା ଏ ଜ୍ଞାନ ହୃଦେ ତୋର ଦରଶନେ,
ଛାଡ଼ିଦେଲି ଉଡ଼ି ଯା ରେ ପକ୍ଷି ହୃଷ୍ଟମନେ ।

—❋—

କବି

ହେ ପ୍ରକୃତିଶିଷ୍ୟ ଧନ୍ୟ ତୁମ୍ଭର ପ୍ରତିଭା,
ଶବଦେ ଶବଦେ ତୁମ୍ଭେ ଦିଅ ଶୁଭ୍ରବିଭା ।
ପ୍ରଭୂତ ପ୍ରବଳା ଭବେ କଳ୍ପନା ତୁମ୍ଭର,
ଦୁର୍ବାରଗମନା, କ୍ଷଣେ ଭ୍ରମେ ଚରାଚର ।
ଆଲୋକ ପବନ ଜଳ ପଶେ ନାହିଁ ଯହିଁ,
ସେ ଅଗମ୍ୟ ସ୍ଥାନୁ ଧନୀ ଆଣେ ବାର୍ତ୍ତା ବହି ।
ଫୁଟାଏ ଆକାଶେ ଫୁଲ, ତୋଳେ ଅଟ୍ଟାଳିକା,
କାଷ୍ଠଦଣ୍ଡ ଶୁଷ୍କବୃକ୍ଷେ ଧରଏ କଳିକା ।
ନୀରସେ ସରସ କରେ କୁତ୍ସିତେ ସୁନ୍ଦର,
କାହାକୁ ହସାଏ କା'କୁ କନ୍ଦାଏ ଆବର ।
ଚିର ମଧୁରତା-ବାସ ତପ୍ତ ମରୁସ୍ଥଳେ,
ଶୀତତୋୟା ତରଙ୍ଗିଣୀ ଚଳାଏ ତହିଁଳେ ।
ଶୋଭେ ତୁମ୍ଭ ଶିରେ କବି, ସାରସ୍ୱତ-କିରୀଟ,
ନ ପାରଇ ତାହା କେବେ ଦଂଶି କାଳ-କୀଟ ।

ହେ ଅଦ୍ଭୁତ ଶକ୍ତି ତବ, ଭାରତୀ-ନନ୍ଦନ,
ମର୍ତ୍ତ୍ୟକୁ ଓଟାଇ ଆଣ ନନ୍ଦନକାନନ ।
ଆକାଶସୁନ୍ଦରୀ-ଶମ୍ପା ତୁମ୍ଭର ଆଦେଶେ,
ଲୁଚୁହୁଲେ ବସୁଧାରେ ଖେଳେ ନବବେଶେ ।
ଯୋଗୀ ଦ୍ୱେଷୀ ପ୍ରାୟ ତୁମ୍ଭେ କୋଳାହଳ-ଦ୍ୱେଷୀ,
ଭ୍ରମ ସଦା ନିକାଞ୍ଚନ ପ୍ରଦେଶ ଅନ୍ୱେଷି ।
ଭାବ ଭାଷା ଅଳଙ୍କାର ତବ ପରିକର,
ପୁଣି ତୁମ୍ଭେ ନାନାରସ ଛନ୍ଦର ଆକର ।
ନରଧାମେ ହେ ଅମର ତୁମ୍ଭ ପରି କେବା,
କେବ-ଲୀଳାଭୂମି ତବ ପ୍ରକୃତିର ସେବା ।
କଳ୍ପ-ସିଂହାସନେ ତୁମ୍ଭେ ଦୀନବେଶୀ ରାଜା,
ଚର୍ଚ୍ଚିକାଳ ବାଜୁଥିବ ତବ ନାମେ ବାଜା ।
ଆଜୀବନ ମନେ ପ୍ରାଣେ ଜପି ବାଣୀ ନାମ,
ଅନ୍ତେ ଲଭ ଦେବବନ୍ଦ୍ୟ ସାରସ୍ୱତ ଧାମ ।
କି ଗାଇବ ବାଣୀପୁତ୍ର ତବ ଯଶୋଗୀତ,
ନ ଜାଣେ ମୁଁ ଜଡ଼ମତି କବିତାର ରୀତି ।
ଧ୍ୟାୟି ତବ ଶକ୍ତି, ଲଭି ବିସ୍ମୟ ଅପାର,
ସେ ମହାଶକ୍ତିକୁ କରେ କୋଟି ନମସ୍କାର ।

—*—

ଟକୋକିଲ

କାହା ନାମେ ଗାଉ ଗୀତ ରେ ବସନ୍ତ-ଦୂତ,
ଶ୍ରବଣେ ସେ ମଧୁସ୍ୱର ଯାଏ ହୃଦ ଭୂତ ।
ଲୁହୁ ଲୁହୁ ଶବଦର ଅଛି କିବା ଅର୍ଥ,
ବୁଝିବାକୁ କାହା-ପକ୍ଷୀ, ନୁହେଁ ମୁଁ ସମର୍ଥ ।
ବୁଝାଅ ତୁ ଅର୍ଥ କରି କୋହର କବିତା,
ଶୁଣିବି ମୁଁ ମଣି ତାକୁ ସତ୍ୟ ଧର୍ମଗୀତା ।
ଦିବ୍ୟ ମଧୁମୟ ଗୀତ ପୂତ ଅନାବିଳ,
କାହୁଁ ତୁ ଜଗତ-କଣ୍ଠେ କିପାଁ ରେ କୋକିଳ ।
ଜାଣୁ ନାହିଁ ସମ୍ପର୍କ ମୋର ନାହିଁ ତୋହ ସହ,
ତଥାପି ତୋ ସ୍ୱରେ କିପାଁ ମୁଗ୍ଧ ହୁଏଁ କହ ।

ଦେଇ ନାହୁଁ ଧନରତ୍ନ, କରି ନାହୁଁ ସ୍ତୁତି,
ତେବେ କିପାଁ ତୋ ଆହ୍ୱାନ ଶୁଣେ ଡେରି ଶ୍ରୁତି ।
ବୁଝିଲି ବୁଝିଲି ପିକ ବୁଝିଲି ମୁଁ ଏବେ,
ମଧୁରେ ସକଳେ ବଶ କି ନର କି ଦେବେ ।
ନାହିଁ ତୋର ଶତ୍ରୁ କେହି ରେ ବସନ୍ତଦୂତ,
ତେଣୁ ଅଛୁ ସକଳେ ତୁ ଗୁଣେ ବଶୀଭୂତ ।
ପ୍ରକୃତ୍ତି କି ଗୂଢ଼ମନ୍ତ୍ର କିବା ତୋର ଭାଷା,
କିଏ ବା ବୁଝିବ ପକ୍ଷି ! ତୋ ସଙ୍କେତ ଭାଷା
ଯେତେ ନାହିଁ କେହି ପଢ଼େ ନ ବୁଝନ୍ତୁ ସେବେ,
ନ ଛାଡ଼ ରେ ପକ୍ଷିବର ମାତୃଭାଷା ଲବେ ।
ବୁଝିବେ ଭାବୁକେ ତାହା ଆପଣ ବଳରେ,
ପ୍ରକୃତ୍ତି ଏ ଉପଦେଶ ଦିନା ଉଚ୍ଚସ୍ୱରେ—
'ଇଚ୍ଛା ଯେବେ ଜୀବନରେ ମୈତ୍ରୀ,ଶାନ୍ତି,ପ୍ରୀତି
କଠୋରତା ତେଜି ଧର ସୁକୋମଳ ନୀତି ।'
ଅହୋ ଏତେବେଳେ ମୋର ତୁଟିଗଲା ଭ୍ରମ,
ବୁଝିଲି ତୁ ବିଶ୍ୱଗୁରୁ ଦୂତ ପ୍ରିୟତମ ।
ତାହାଙ୍କ ଆଦେଶେ ତୁହି ପ୍ରତି ସମ୍ବତ୍ସରେ,
ମଧୁସହ ସମାଗତ ହୋଇ ଏ ମର୍ତ୍ତ୍ୟରେ,
କରୁଅଛ ସତର୍କ ପାନ୍ଥେ ତାଙ୍କ ମୁହୁର୍ମୁହୁ,
ସାବଧାନେ ଚଳ ପଥ ଏ ସଂସାର କୁହୁ ।

—*—

ଯୌବନ

ଦୁର୍ନୀତି-ଆକର ତୁ ରେ ଦୁରନ୍ତ ଯୌବନ,
କରିଦେଉ କଳୁଷିତ ମାନବ-ଜୀବନ ।
ଚରିତ୍ର-ବିଶୋଷୀ ଦୁଷ୍ଟ ରିପୁଏ ତୋ ଦାସ,
ନ ଛାଡ଼ନ୍ତି ତିଳେ ସେହୁ ତୋର ସହବାସ ।
ତୋ ସଙ୍କେତେ କରନ୍ତି ସେ ମାନବେ ଧର୍ଷଣ,
ଚଉପାଶୁ ଶବେ ଯଥା ଶିବାଶ୍ୱାନଗଣ ।
ତୋ କୁହୁକେ ଧର୍ମାଧର୍ମ ଜ୍ଞାନ ତୁଚ୍ଛ କରେ,
ପୂଜନ୍ତି ତୋ ପାଦ ସଦା ପଞ୍ଚମକାରରେ * ।

*—ମତ୍ସ୍ୟ, ମାଂସ, ମଦ୍ୟ, ମୁଦ୍ରା, ମୈଥୁନ ।

ଧନବେ ତୋ ଯୋଗୁଁ ହୋଇ ଅତାଳେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର,
ଜପନ୍ତି ଶେଷେ ଦରିଦ୍ର-ପଞ୍ଚାକ୍ଷରୀ ମନ୍ତ୍ର *।
ଅଦ୍ଭୁତ ଶିକ୍ଷକ ତୁହି ବୟଃସନ୍ଧିକାଳ,
ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମାନେ ଶିଖା ଦେଉ ତବଧ କଙ୍କାଳ।
ଅଟେ ପୁଣି ବିପରୀତ ଗ୍ରନ୍ଥ ସେ ଶିକ୍ଷାର,
ମଣେ ତାହା ବଳେ ନର ଆଲୋକେ ଅନ୍ଧାର।
କି ତୀବ୍ର ମାଦକ ଜନେ କରାଉ ତୁ ପାନ,
ହରିନଏ ଅତର୍କିତେ ସେହୁ ଆତ୍ମଜ୍ଞାନ।
ନର ପ୍ରାଣେ ଯୌବନ ତୁ ନୋହୁ ଚିରସ୍ଥାୟୀ
ଦେଇଯାଉ ଦୁଃଖ, ଆସି ଦୁଇଦିନ ପାଇଁ।
ତୋ କଠୋର ଶାସନ ଯେ ପାରେ ଅତିକ୍ରମି,
ସେହି ଏକା ଜ୍ଞାନଯୋଗୀ ସାହସୀ ସଂଯମୀ।

ଉଦର

କୁକ୍ଷଣେ ସୃଜିଲ ବିଧି ତୋତେ ରେ ଉଦର,
କଣ୍ଟକ ଉନ୍ନତି-ପଥେ ତୁହି ମାନବର।
ଆକାରେ ତୁ ଖର୍ବତର କମଠ ସଙ୍କାଶ,
ମାତ୍ର କରିପାରୁ ତୁଙ୍ଗ ଗିରିବର ଗ୍ରାସ।
ଅଦ୍ଭୁତ କ୍ଷମତା ତୋର ଅଚିନ୍ତ୍ୟ ଅଜ୍ଞେୟ,
ମାନବ ଚର୍ଚ୍ଚାର୍ଣ୍ଣା ଏକା ବସ୍ତୁ ତୁହି ହେୟ।
ଜନ୍ମଠାରୁ ଖାଇ ଖାଇ ଦୁର୍ବାର ଲଳସା
ହେଲା ନାହିଁ ପୂର୍ଣ୍ଣ ତୋର, ଅହୋ କି ଦୁର୍ଦଶା!
ବିପୁଳ ପ୍ରତିଭାବନ୍ତ, ଗୁଣଜ୍ଞ, ମେଧାବୀ,
ଅଦ୍ଭୁତ-ମସ୍ତିଷ୍କ ହୁଏ ତୋହ କଥା ଭାବି।
ସବୁ ବୁଦ୍ଧି, ବଳ, ଶକ୍ତି ତାହାର ତୁ ହରୁ,
ଗନ୍ଧହର ଗନ୍ଧ ଯଥା ହରେ କୁସୁମରୁ।
ସଦା ଆଜ୍ଞାକାରୀ ତୋର ଜୀବଗଣେ ଭବେ,
ଚିନ୍ତା-ଉର୍ମିରେ ତୁହି ନିକ୍ଷେପୁ ମାନବେ।
ତବ ଅତୃପ୍ତ ତୁ ସର୍ବ ଜଞ୍ଜାଳ-ଆଳୟ,
ତୋହୋ ଯୋଗେ ଏ ଜଗତ ସିନା ଦୁଃଖମୟ।
ପକ୍ଷାନ୍ତେ ନ ଥିଲେ ପୁଣି ତୁହି ରେ ଉଦର,
ହୋଇଥାନ୍ତା ସୃଷ୍ଟି-ସିନ୍ଧୁ ସଦା ନିର୍ଝର।
ହେଉ ସେ ଘଟନାଶୂନ୍ୟ ନାହିଁ କିଛି କ୍ଷତି,
ମାତ୍ର ତୋର ଆକ୍ରମଣ ଭୟଙ୍କର ଅତି।

କବିତା ଦେବୀ

କବିର ମାନସ-କନ୍ୟା ଗୋ କବିତା ଦେବି,
ସର୍ବାଙ୍ଗ ସୁନ୍ଦରୀ ତୁମ୍ଭେ କି ଉପମା ଦେବି।
ଶବ୍ଦମୟୀ ତୁମ୍ଭେ, ତୁମ୍ଭ ଶରୀର ଶବଦ,
ମସ୍ତକ ନିଶ୍ଚୟ ରସ, ଯତି ହସ୍ତପଦ।
ଭାବ ପ୍ରାଣ, ଅଳଙ୍କାର ଭୂଷଣ ଅଙ୍ଗର,
ମଧୁର ଶାଶ୍ୱତୀ ଶୋଭା ଛନ୍ଦ ମିତାକ୍ଷର।
ରଖିଛ ସମ୍ପାଦି କବି-କଳ୍ପନା-ସମ୍ପଦ,
ଇହେ ପରେ ମାନବର ଯାହା ଶିବପ୍ରଦ।
ମୋହିପାର ତୁମ୍ଭେ ସର୍ବ ମନ ସର୍ବ ଶ୍ରୁତି,
ଲଭିଛ ସଂସାରେ ସଦା ତୁମ୍ଭର ଆବୃତ୍ତି।
ଆଦିକବି ବିଧାତାଙ୍କ ମାନସ-କଳ୍ପିତ—
ଏ ବିଶ୍ୱଟି ବିଶ୍ୱକାବ୍ୟ କବିତା ପୂରିତ।
ଗାଉଛି ସମୀର ମୃଦୁ ସୁରୁ ସୁରୁ ସ୍ୱରେ,
ଗାବନ୍ତି ବାରିଦମାଳା ସୁନୀଳ ଅମ୍ବରେ।
ସାଗର ସହିତ ନଦୀ ସାଗର-ବନିତା,
ଗାବନ୍ତି ସତତ ମହା ଅମର କବିତା।
ବଂଶୀ-ବିନିନ୍ଦିତ ସ୍ୱରେ ଗାଏ ଗିରିଗୁହା,
ଗାଉଛି ନିର୍ଝର ବିଶ୍ୱ-ଛନ୍ଦବର୍ତ୍ତୀ ଦୁହା।
ଗାଆନ୍ତି ଅବୋଧ୍ୟ ସ୍ୱରେ ବିହଙ୍ଗମପନ୍ତି,
ଆଦର ଜଗତେ ଯହିଁ ଯେତେ ଜୀବ ଛନ୍ତି।
ବିଶ୍ୱ ପ୍ରତିରନ୍ଧ୍ରେ, ଦେବି, ତୁମ୍ଭେ ବିଦ୍ୟମାନ,
କୋଟି ଧନ୍ୟ ଶକ୍ତି ତବ ଅନନ୍ତ ମହାନ।

---

* "କଣ କରିବ" ଦରିଦ୍ର ସର୍ବଦା ଏହା ଜପୁଥାଏ।

ଅମୃତ ସପ୍ତକ

ସ୍ନାନ ବ୍ରତ ଯେତେ ଶାସ୍ତ୍ରପୁରାଣ ସକଳ,
ବୋଲନ୍ତି ଅମୃତ ଅଛି ସ୍ୱର୍ଗରେ କେବଳ ।
ମାତ୍ର ଏ ମର୍ତ୍ତ୍ୟରେ ସୁଦ୍ଧା ମିଳଇ ଅମୃତ,
ନୁହେଁ ଏହା ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ତ ଅଥବା ଅନୃତ ।
ଶିଶୁ-ମୁଖ-ବିନିଃସୃତ ଅସ୍ଫୁଟ ବଚନ,
ଜନକ କର୍ଣ୍ଣରେ କରେ ଅମୃତ ବର୍ଷଣ ।
ବିଚ୍ଛେଦାନ୍ତେ ସମ୍ମିଳନ ଅଟଇ ଅମୃତ,
ପରମ ଅମୃତ ମଧ୍ୟେ ଏକା ଗବ୍ୟଘୃତ ।
ଆଉ ଏକ ମହାମୃତ ମାତୃଭାଷା ରସ ।
ନିଶ୍ଚୟ ଅମୃତ ମାତୃଭୂମିର ପରଶ ।
ସଦ୍‌ଗୁରୁର ଉପଦେଶ ଅମର ଆଦୃତ,
କି କହିବା ତାକୁ ଆଉ ନ କହି ଅମୃତ ।
ସବୁଠାରୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ହରିଭକ୍ତି ରସାମୃତ,
ମର୍ତ୍ତ୍ୟଧାମେ ଏଗୁଡ଼ିକ ନାମ ସପ୍ତାମୃତ ।

ବିଷସପ୍ତକ

ଶଙ୍ଖୁଆ ପ୍ରଭୃତି ବିଷ, ସର୍ପର ଗରଳ,
ଜଗତର ବିଷ ନୁହେଁ ଏତିକି କେବଳ ।
ଶୁଣ ଏ ମହୀରେ ବିଷ ଆଉ କିସ କିସ,
ବିଷୟ-ସମ୍ପଦ ଅଟେ ବୈରାଗୀର ବିଷ ।
ମଣେ ବିଷ ବାସନାକୁ ନିର୍ବାସନ ଯତି,
କବିକର୍ଣ୍ଣେ କୋଳାହଳ ତୀବ୍ର ବିଷ ଅତି ।
ନୀତି ଉପଦେଶ ବିଷ ଦୁର୍ମତି ନିକଟେ,
ପର ଯଶ ଈର୍ଷାଳୁର ଉଗ୍ର ବିଷ ଅଟେ ।
ମାତୃଭୂମି ମାତୃଭାଷା ନିନ୍ଦା ଅପବାଦ,
ଅତ୍ୟୁତ୍କଟ ବିଷ, ମନେ ଜନ୍ମାଏ ବିଷାଦ ।
ମଣନ୍ତି ମିଥ୍ୟାକୁ ବିଷ ସାଧୁ ଶିଷ୍ଟ ଜନେ,
ଯାର ଯା ଅପ୍ରିୟ ତା ସେ ବିଷ ପ୍ରାୟ ମଣେ ।
ଏଥୁଁ ବଳି ଆଉ ବିଷ କି ଅଛି ମହୀରେ,
ସପ୍ତ ବିଷ ବୃତ୍ତାନ୍ତ ଏ ଶୁଣ ବିଜ୍ଞଜନେ ।

ଚିନ୍ତା

ଚିତାଠାରୁ ଚିନ୍ତା ଅଟେ ଅତୀବ ଭୀଷଣ,
ଚିତା ଦହେ କ୍ଷଣେ, ଚିନ୍ତା ଦହେ ଅନୁକ୍ଷଣ ।
ଚିତା ସହୁ ଭେଟ ହୁଏ ଶ୍ମଶାନରେ ଥରେ,
ମାତ୍ର ଚିନ୍ତା ନାଚେ ସଦା ନୟନ ଆଗରେ ।
ଦଗ୍ଧ କରିଦିଏ ଚିତା ସଂସାର-ସନ୍ତାପ,
ମାତ୍ର ଚିନ୍ତା ଠୁଳ କରେ ସନ୍ତାପ ଅମାପ ।
ଏକାନ୍ତ ନିଷ୍ଠୁର ସେହୁ ଆକ୍ରମେ ପ୍ରବଳେ,
ଅନାଦର କଲେ ସୁଦ୍ଧା ପଶେ ବଳେ ବଳେ ।
ନ ଛାଡ଼େ ସେ ଦଣ୍ଡେ ମୋତେ ଦିବା କିବା ନିଶି
ପ୍ରାଣେ ପ୍ରାଣେ ରହି ପୁଣି ନାମେ ଅଛି ମିଶି ।
ବଡ଼ ହଟିଆଣୀ ତୃଷ୍ଣା ଲଗାଇଛି ହଟ,
ହେଉଛି ମୁଁ ତା ହାତୁଡ଼େ ପଡ଼ି ଛଟପଟ ।
‘ସୂ’ ‘ଲୂ’ ଭେଦେ ଦେନିରୂପ ଧରେ ସେ ପାଷାଣୀ,
‘ସୂ’ ଲୁଗୁଇ ବେଳେ ବେଳେ ‘ଲୂ’ ଦେଖାଏ ଆଣି ।
ନାହିଁ ମୋର ଲେଶ ତାହା ମାନସ-ଦୃଢ଼ତା,
ତାଠାରୁ ବରଂ ଶ୍ରେୟ କୋଟିଗୁଣେ ଚିତା ।
‘ସୂ’ ରୂପେ ତୁ ଜଳେ ସଦା ମୋ ହୃଦୟେ ପଶୁ,
ପୂଜିବି ତୋ ପାଦ ପଦ୍ମେ ନ ପୂରୁ ଉଦର ।

ଅଶ୍ରୁଝର

ଦୁଃଖୀ ଦରିଦ୍ରର   ଏକମାତ୍ର ତୁହି
ସଙ୍ଗାଳି ରେ ଅଶ୍ରୁଝର,
ବନ୍ଧୁବାନ୍ଧ ସଖା   ତୋହ ସଙ୍ଗେ ଅଛି
ସୁପରିଚୟ ମୋହର ।
ତୋହ ଭଳି ମୋର   ପ୍ରାଣପ୍ରିୟ ସଖା
ଦ୍ୱିତୀୟ ନାହିଁ ଏ ଭବେ,
ସମ୍ବଳ ବଳ ତୁ   କେବଳ ମୋହର
ନ ଭିସୋରେ ତୋତେ ଲଭେ ।
ତୋହ ସଙ୍ଗେ ଅଶ୍ରୁ   ମୋର ଏ ବନ୍ଧୁତା
ବଡ଼ ଲୋଭିଛନ୍ତି ହରି,

ନବଜ ନିସର୍ଗ— ବନ୍ଧନ ତ କେବେ
ବଳେ ନୁହେଁ କ୍ଲାନ୍ତ କରୁ ।
ଗ୍ରୀଷ୍ମ ସନ୍ତାପରେ ଶୁଖିଯାଉଅଛି
କେତେ ଝର ମହାଝର,
ମାତ୍ର କାଳେ କାଳେ ହୁଏ ନାହିଁ ଶୁଷ୍କ
ଶାଶ୍ୱତ ସ୍ରୋତ ତୋହର ।
ଓଗୋ ଶୋକେ ଦୁଃଖେ ବଳେ ବଳେ ଆସି
ପ୍ରଦାନୁ ମୋତେ ସାନ୍ତ୍ୱନା,
ତୋ ଦେହେଁ ମୁଦ୍ରିତ ମୋ ଜୀବନବ୍ୟାପୀ
ଯାବତ ଦୁଃଖ ଘଟଣା ।
ଅତି ମୂଲ୍ୟବାନ ଅଟୁ ରେ ଲେଖକ
ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ସ୍ମୃତି ପଟଳ,
ମୋହୋ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗୀ ହୋଇ ହେଲୁ ସିନା
ମୋହୋ ପରି କଳଙ୍କିତ ।
ମୋହ-ମାୟା-ଜଡ଼ ଅଜ୍ଞାନ ମୁଦ୍ରିତ—
ମୋ ନେତ୍ରେ ନ କରୁ ବାସ,
ଭକ୍ତ-ନେତ୍ରେ ବାସ କରିଥିଲେ ତୁହି
ଛେଦିଥାନ୍ତୁ ଭବ ପାଶ ।
ଭକ୍ତ-ନୟନର ପ୍ରେମାଶ୍ରୁ କଣାଟି
ହୁଏ ମହାମୂଲ୍ୟବାନ,
ଆନର ନେତ୍ରାଶ୍ରୁ ଅଟେ ସିନା ଖାଲି
ଶୋକମୋହର ନିଦାନ ।
ଯେତେ ଅଛି ଭବେ ଧନ ମହାଧନ
ସବୁ କଲେ ଏକତ୍ରିତ,
ପ୍ରେମାଶ୍ରୁ କଣିକା ମୂଲ୍ୟ ସଙ୍ଗେ ତାହା
ନ ହେବ ଭଲେ ତୁଳିତ ।
ପରଦୁଃଖ ଦେଖି ହୃଦୟୀ ନୟନୁ
ଝରେ ଯେଉଁ ଅଶ୍ରୁ ଝର,
ପ୍ରେମାଶ୍ରୁ ସଙ୍ଗତେ ତୁଳିତ ଏହା ସେ
ପବିତ୍ରୁଁ ପବିତ୍ରତର ।

କବି ଭାଗ୍ୟରେ ଅଭିଶାପ

ଉତ୍କଳ କବିଙ୍କ ଭାଗ୍ୟେ ଏ କି ଅଭିଶାପ
ନାହିଁ ଆନ ଲାଭ, ଲାଭ ଦୁଃଖ ମନସ୍ତାପ ।
ଦେଇଛନ୍ତି ଏ ଦେଶକୁ ଶାପ କେଉଁ ଦେବ,
ଯେ ସେବିବ ବାଣୀପଦ ସେ ଦରିଦ୍ର ହେବ ।
ଶୋଷିବେ ଶୋଣିତ ତାର ସଦା ରୋଗ ଶୋକ,
କଠୋର ଶୋଷଣେ ଯଥା ଶୋଷେ କ୍ରୂର ଜୋକ ।
ତାହା ବଦ୍ଧେ ଦୂରଦୃଷ୍ଟେ ଯଶ ମାନ ଧନ,!
ପ୍ରଦାନ ବିଷୟେ ବିଧି ଏକାନ୍ତ କୃପଣ ।
ଅନର୍ଗଳ ଗାଳି ନିନ୍ଦା ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ଆଦର,
ଏ ଦେଶ କବିଙ୍କ ଚିର ପ୍ରିୟ ସହଚର ।
କାଳିଣ ଉଦର-ଚିନ୍ତା କବି ହୃଦେ ଚିତା,
ପୋଡ଼ି ଭସ୍ମ କରିଦିଏ ଆସନ୍ନ କବିତା ।
ଧୈର୍ଯ୍ୟ-ଜଳ ସିଞ୍ଚି ତହୁଁ ବହୁକଷ୍ଟେ କବି,
କଳ୍ପନା-ତୂଳିକା ଧରି ଅଙ୍କେ ନବ ଛବି ।
ଅଭାବ ଗ୍ରାହକ କିନ୍ତୁ ଦେଖିବାକୁ ତାହା,
ଦେଖିଲେହେଁ କେହି ମୂଲ୍ୟ ନ ବୁଝନ୍ତି ଆହା !
ନ ବୁଝନ୍ତୁ ପଛେ, ଦିନେ ବୁଝିବେ ନିଶ୍ଚୟ,
ସେ ଦିନ ଉଠିବ ଧ୍ୱନି କବିନାମେ ଜୟ ।
କବି-ପ୍ରତିଭାର ହେବ ସେ ଦିନ ଆଦର,
ଅର୍ପିବେ ତାହାଙ୍କୁ ପୂଜା ସର୍ବ ନାରୀନର ।
ବୁଝିବେ ଲୋକବେ କବି-କାବ୍ୟରସାସ୍ୱାଦ,
ଉଠିବ କବିଙ୍କ ନାମେ ଉଚ୍ଚେ ଧନ୍ୟବାଦ ।

ମାନସପୂଜା

କହ ମାତଃ ଶ୍ୱେତଭୁଜେ ଏ କି ବିଡ଼ମ୍ବନା,
କି ହେଲୁ ବିଫଳ ହେଲା ସେବକ କଳ୍ପନା ।
ସାକାର ପୂଜାରେ କି ମା ନାହିଁ ତବ ପ୍ରୀତି,
ଯେଣୁ ତାହା ସାଧନାର ଅଟେ ଗୌଣ ରୀତି
ଆସ ତେବେ ମୁଖ୍ୟ ଭାବେ ପୂଜିବି ମାନସେ,
ନବୀନ ସ୍ତବକେ ଦେବି ! ନବୀନ ହରଷେ ।

ମାନସେ ରଚିତ ମୂର୍ତ୍ତି, ମାନସରେ ଫୁଲ,
ମାନସେ କଳ୍ପିତ ପୂଜା ଉପାଦାନ ଠୁଳ ।
ଆସ ଆସ ବସ ମାତଃ ମନଃ-ଶତଦଳେ,
ଧୋଇବି ତୁମ୍ଭର ପାଦ ଭକ୍ତି-ଗଙ୍ଗାଜଳେ ।
ପ୍ରୀତି, ନତି, ଜପ, ଧ୍ୟାନ, ସୁଷ୍ଠୁ ସହକାରେ,
ଅର୍ପିବି ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ପୂଜା ଷୋଡ଼ଶୋପଚାରେ ।
ପାର୍ଥିବ ପଦାର୍ଥମାନ ସବୁ ତ ତୁମ୍ଭର,
କି ଦ୍ରବ୍ୟ ସମର୍ପି ଅବା ପୂଜିବି ପସ୍ତର ।
ଏଣୁ ଅପାର୍ଥିବେ ପୂଜା କଲି ସମର୍ପଣ,
ଭାବମୟି ! ଭାବ ମାତ୍ର କର ଗୋ ଗ୍ରହଣ ।

—————

ଟଙ୍କା

ଧନ୍ୟ ରେ ରଜତ ଚକ୍ର ଧବଳାଙ୍ଗି ଟଙ୍କା,
ଚତୁରର ବଶ ମନ୍ତ୍ର ତୋ ଅଙ୍ଗରେ ଅଙ୍କା ।
ଜଗତେ ତୋର ରେ ଧନ ! ବାଜେ ଜୟଢଙ୍କା,
ନଖେ ପିଟିଦେଲେ ଛାଡ଼ୁ ଠଣ୍ ଠଣ୍ ଡଙ୍କା ।
ଯା ଗୃହେ ଗୃହିଣୀ ତୁହି ଦୃଷ୍ଟି ତାର ବଙ୍କା,
କରନ୍ତି ତାହାକୁ ସର୍ବେ ନତ ଭକ୍ତି ଶଙ୍କା ।
ଥାଏ ସେ ମୁଣ୍ଡାଇ ସଦା ଅହଙ୍କାର ଝଙ୍କା,
ମୂର୍ଖିଭଷା ଢାକେ ସେତୁ ଅଟେ ମହାରଙ୍କା ।
ସ୍ୱରେ ଦେହୁ ଉଚ୍ ତାର ଯଥା କଟୁଲଙ୍କା,
ତୋହ ଯୋଗେ ଶତ ଦୋଷ ପଡ଼େ ତାର ଢଙ୍କା ।
ଛୁଏ ତାର ଦୁଧ ସର ମଧୁପର୍କେ ଛଙ୍କା,
ଶିଅଳିରେ ଡାଲି ଖାଏ ଦୁଧ ଭଙ୍ଗା ଭଙ୍ଗା ।
ଶୋର କାଢ଼େ ସଦା ପଢ଼େ ତା ଦେହରେ ପଙ୍ଖା,
ବଙ୍କାକୁ ସଳଖ କରେ ସଳଖକୁ ବଙ୍କା ।
ଶୋଭାନ୍ତି ତା ଘଟେ ସଦା ବନ୍ଧୁ ଆଜାବଡା,
କାହାର ସେ ଲୁଚି ଲେଖା କାହାର ବା କଡା ।
ନାଥାଉ ତୁ ଯାହା ଘରେ ତାର ସବୁ ଦଡା,
ବୁଦ୍ଧିମନ୍ତ ହେଲେ ମୂର୍ଖ ବୋଲାଏ ସେ ବଡା ।
ସଦା ହାତୁଡ଼େ ସେହୁ ଖାଇ ଉବ ଧକ୍କା,
ଚନ୍ଦ୍ରା ହାତାକାରେ ତାର ଥାଏ ନାହିଁ ଥକା ।
ଲୁବେ ଜାହିଁ ଚରବାସ ନାହିଁ ତୋର ଟଙ୍କା,
ତେଇଁ ତେଇଁ ବୁଲୁ ତେତେ ପର୍ଣ୍ଣକୁଟୀ ଦେଖା ।
ପଢାନ୍ତି ସବଲେ ବୃଥା ମୋର ମୋର ଡକା,
ଧନ୍ୟ ତୋର ଠକପଣ ଠକା ଠକା ଠକା ।

—*—

ପ୍ରତିଭାପୂଜା

(କଟକ ନଗରରେ କବିବର ରାଧାନାଥଙ୍କ ମୂର୍ତ୍ତିପ୍ରତିଷ୍ଠା
ଉପଲକ୍ଷେ ଲିଖିତ)

ଦେଖ ଆଜ ଆସି ଦେବୀ ଶ୍ୱେତଭୁଜା,
ଲଗିଅଛି କବି-ପ୍ରତିଭାର ପୂଜା ।
ଏ ନବୀନ ଦୃଶ୍ୟ ଦେଖ ମା ଉତ୍କଳେ,
କି ଗୌରବ-ହାର ଲମ୍ବିଛି ତା ଗଳେ ।
ଶୁଭଦିନେ ଆଜ ପ୍ରିୟପୁତ୍ରେ ତବ,
ହେଉଛି ଅର୍ପିତ ପାର୍ଥିବ ଗୌରବ ।
ତବ ପ୍ରିୟ ବୀଣା-ବାଦନ-ରସିକ,
ସାହିତ୍ୟ ବିପଣୀ-ପ୍ରବୀଣ-ବଣିକ,
କବି ରାଧାନାଥ ସତ୍ୟେ ଯାଙ୍କ ନିଷ୍ଠା,
ଲଗିଅଛି ତାଙ୍କ ଶ୍ରୀମୂର୍ତ୍ତି ପ୍ରତିଷ୍ଠା ।
ଆସ ଆସ ମାତଃ ଆସ ଗୋ ବହନ,
କର ସେ ମୂର୍ତ୍ତିରେ ସୁମନ ବର୍ଷଣ ।
ଦେବରୂପଧାରୀ ଆହେ କବିବର,
ରକ୍ଷିବ ମାନବ କି ସ୍ମୃତି ତୁମ୍ଭର ।
ସ୍ଥାପି ଯାଇଅଛ ତୁମ୍ଭେ ତୁମ୍ଭ ସ୍ମୃତି,
ତବ କୀର୍ତ୍ତିମୟୀ ଶାଶ୍ୱତୀ ସୁମୂର୍ତ୍ତି ।
କାବ୍ୟ-ରାଶି ତବ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣସ୍ମୃତିସ୍ତମ୍ଭ,
ଉତ୍କଳ-ସାହିତ୍ୟ-ମନ୍ଦିରର ଖମ୍ବ ।
କାବ୍ୟ-ଦରପଣେ ତୁମ୍ଭର ହେ କୃତି,
ଝଳଫଳଅଛି ଦିବ୍ୟ ସୌମ୍ୟ ମୂର୍ତ୍ତି ।

ଯୁଗେ ଯୁଗେ ତାହା ରହୁ ବର୍ତ୍ତମାନ,
ଭାରତର ଦେଶେ ସୁବିମଳ ଜ୍ଞାନ ।
ଆଜି ଯେ ଉତ୍ସବ ଲାଗିଛି ଏଠାଇଁ,
ଏହା ସିନା ଦେବ ଲୋକଶିକ୍ଷା ପାଇଁ ।
ମହାଜନ ମହାପ୍ରତିଭାର ପୂଜା,
ଶିଖୁଛୁ ଉତ୍କଳ ଭାରତ-ତନୁଜା ।
ଆମ୍ଭ ଉନ୍ନତିର ମହାମନ୍ତ୍ର ଏହୁ,
ଭଞ୍ଜିବ ଅଜ୍ଞାନ ମାତୃଭୂମି ଦେହୁ ।

—*—

ନିବେଦନ

ସ୍ୱାଗତ ହେ ଦେବ, ପ୍ରକୃତିରୂପିଣୀ
ଦୁର୍ଗେ ତ୍ରିଜଗତ-ରାଣୀ,
ସଙ୍ଗେ ଘେନି ସଖୀ— ରୂପା ଶକ୍ତିମୟେ
ଲୋକମାତା ବୀଣାପାଣି ।
ଫୁଲ୍ଲ ଶତଦଳ ଭାରତମଣ୍ଡଳ
ସୌରଭ ଉତ୍କଳ ତାର,
କର୍ମଦୋଷୁ ସିନା ଘୋଟିଛି ତା ଅଙ୍ଗେ
ଅବନତି ଅନ୍ଧକାର ।
ଉଚ୍ଛ୍ୱଳାଏ ଯଥା ତବ ଆଗମନ—
ଅମ୍ବୁଜ ଅଗସ୍ତ୍ୟ ତାରା,
ଉତ୍କଳର ଭାଗ୍ୟ ଭାରତର ତଥା
କର ଗୋ ତାରିଣୀ ତାରା ।
ବାହନ-କେଶରୀ ହେଉ ଉତ୍କଳର
ଦୁରିତ-କରି-କେଶରୀ,
ତୁମ୍ଭ ପ୍ରସାଦୁ ସେ ଜାଗୁ ନବ ବଳ
ନବୀନ ଉତ୍ସାହ ଧରି ।
ଉନ୍ନତିର ନବ ମନ୍ତ୍ର ଦିଅ ମାତଃ
ଉତ୍କଳର ଜନପ୍ରାଣେ,
ବାଜଉ ତାହା ଜାତୀୟତା-ତନ୍ତ୍ରୀ
ପ୍ରାଣ-ଯନ୍ତ୍ରେ ତାନେ ତାନେ

—*—

ବ୍ୟାବୃତି

ଯଜ୍ଞସୂତ୍ର ଉତ୍ତୁଙ୍ଗ ତୁ ପକ୍ଷୀ ବାଳଖିଲ୍ୟ,
ସାଧନାରେ ନାହିଁ ତୋର ତିଳେହେଁ ଶୈଥିଲ୍ୟ ।
ଆଚରୁ କଠୋର ତପ ନିଦ୍ରାହାର ଭୁଲି,
ଦିନସାରା ଅଧୋମୁଖେ ତରୁଶାଖେ ଝୁଲି ।
ଚିରଫଳାହାରୀ, ଧର୍ମେ ଦୃଢ଼ ତୋ ଧାରଣା,
ଦିନେ କରୁ ଉପବାସ ସ୍ୱନରେ ପାରଣା ।
ମହତ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ତୋର ସ୍ୱଭାବ ଉତ୍ତମ,
ଜୀବନର ବ୍ରତ ତୋର ଅହିଂସା ସଂଯମ ।
ନିରୀହ ତୁ, ପଶୁପକ୍ଷୀ ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ ଜୀବ,
ସେହି ନିରୀହତା ତୋର ମହତ୍ତ୍ୱ ଅତୀବ ।
ସୁବ୍ରାହ୍ମଣ ପ୍ରାୟ ତୁହି ଶାନ୍ତ ଗୁଣାଧାର,
ଗୁଣ ସିନା ଚରିତ୍ରକୁ ଅର୍ପେ ଅଳଙ୍କାର ।
ହିଂସା କରି ଜାତ ତୋତେ ଲଭେ କେଉଁ ଫଳ,
ପାରେ ନାହିଁ ଛାଡ଼ି କେବେ ଦୁଃସ୍ୱଭାବ ଖଳ ।

—

ମୃତ୍ୟୁବରଣ

ଆସ ଆସ ମୃତ୍ୟୁଦେବ, ପ୍ରାଣ ଅଧିକାରୀ,
ଆତୁର ବାନ୍ଧବ ତୁମ୍ଭେ ଭବ-ତାପହାରୀ ।
ଦକ୍ଷ ଏକା ତୁମ୍ଭେ ବନ୍ଦୀ ବିମୋଚନ କାର୍ଯ୍ୟେ,
ଘେନିଯାଅ ଜୀବାତ୍ମାକୁ ନବଜନ୍ମ-ରାଜ୍ୟେ ।
ଶୁଣ ଦେବ କାନ ଡେରି ମୋର ନିବେଦନ,
ମୋ ପକ୍ଷେ ଦୁର୍ବହ ଏବେ ମୋହର ଜୀବନ ।
ହେଲାଣି ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟ ତନୁ ରୋଗେ ଯାଇ ସଢ଼ି,
ଜଳୁଅଛୁ ଅନ୍ତରାତ୍ମା କ୍ଳେଶେ ହରଘଡ଼ି ।
ଖୁସୁଛି ମୁଁ ଚଳି ଏବେ ଅସହାୟ ପୋତେ,
ନ ଲୋଡ଼େ ସଂସାର ଆଉ ମୋର ବୋଲି ମୋତେ ।
କୃପା କରି କର ବନ୍ଧୁ ଏ ସଙ୍କଟୁ ତ୍ରାହି,
ତୁମ୍ଭ ବିନା ଏ ଆତୁର ଅନ୍ୟ ସାହା ନାହିଁ ।

ତୁମ୍ଭେ ଏକା ଶେଷ ଆଶା, ଶେଷ ଭରଷା ମୋର,
ଧରି ଅଙ୍କେ ଛିନ୍ନ କରି କାମନାର ଡୋର ।
କଠୋର ସେ ଡୋର ଅତି, ତୁମ୍ଭ ବିନା ଦେବ,
ଆନ କାହା ବଳେ ତାହା ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ନ ହେବ ।

ଅନନ୍ତ ବିଭବ

ତେ ଯାଚୁଛି ଶୂନ୍ୟ ମୋତେ ଅନନ୍ତ ବିଭବ,
ପାରୁ ନାହିଁ ଚିହ୍ନି ତାକୁ ମୁଁ ମୂଢ଼ ମାନବ ।
କି ହେବ ବିଭବ ମୋର, କେ କରିବ ଭୋଗ,
କି ଲୋଡ଼ା ଜୀବନେ ତାର ଭୁଞ୍ଜି ଯାଉ ବେଗ ।
ନମସ୍କାର ପିତୃଦେବ, ପୂଜ୍ୟା ମାତୃଦେବୀ,
ଜୀବନ୍ତେ ସେ ପୁଣ୍ୟପାଦ ପାରି ନାହିଁ ସେବି ।
ସେହି ଅଭିମାନେ ପରା ଏ ଉଗ୍ରଣ ସନ୍ତାନେ,
ଦେଖାଦେଇ ଆସି ହାସ୍ୟ ଜୀବନ-ସାୟାହ୍ନେ ।
ସହୁଛି ମୁଁ ଯେ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଏ ପ୍ରବାସ କ୍ଷେତ୍ରେ,
ହେଉଛି ତ ସହ୍ୟ ତାହା ତବ ଦେବନେତ୍ରେ ।
ଏହି କି ସନ୍ତାନ-ସ୍ନେହ, ହେ କୃପାନିର୍ଝର—
ଚିରମୁକ୍ତ ଦେବ ପିତା ଦେବୀ ମାତାଙ୍କର ।
ନ ଦେଖାଅ ପ୍ରଲୋଭନ, ଦେଇ ପ୍ରବୋଚନା,
ଶୁଖି ଝଡ଼ିଗଲାଣି ମୋ ପାର୍ଥିବ କାମନା ।
ଶିଖାଅ ଅନ୍ତିମେ ମୋତେ ପୁଣ୍ୟପାଦେ ତବ,
ତାହା ଏକା ମୋ ଭାଗ୍ୟରେ ଅନନ୍ତ ବିଭବ ।

ଆତ୍ମପୂଜା

ଜନ୍ମକାଳୁ ଆସୁଛି ମୁଁ କରି ମୋତେ ପୂଜା,
ଆତ୍ମପୂଜା ଧର୍ମ ମୋର, ଯେ ପଛେ କହୁ ଯା' ।
ମୋହରି ପୂଜାରୀ ମୁହିଁ ମୁଁ ମୋର ଦେବତା,
ଟେକିଥାଏଁ ଚିରକାଳ ମୋ ମୁଣ୍ଡେ ମୁଁ ଛତା ।
ସର୍ବାଗ୍ରେ ଅର୍ପଣ କରି ମୋତେ ମୁଁ ଆହାର,
ପଛେ କରେଁ ଯଥାଶକ୍ତି ଅତିଥି-ସତ୍କାର ।
ଅତି ସ୍ୱାର୍ଥପର ମୁହିଁ, ଏ କଥା ଯଥାର୍ଥ,
ମାତ୍ର ହୁଏ ପିତା ଜାତ ସ୍ୱାର୍ଥରୁ ପରାର୍ଥ ।
ହୁଏଁ ପଛେ ମୂର୍ଖ ମାତ୍ର ବୁଝିଛି ଏ ମର୍ମ,
ନିଜେ ଥିଲେ କରି ହୁଏ ଉପାର୍ଜନ ଧର୍ମ ।
ତେଣୁ ମୁଁ ସରଳପ୍ରାଣେ ଧରିଛି ଏ ବିଧି,
ଆତ୍ମକୁଶଳରେ ମିଳେ ସର୍ବ କାର୍ଯ୍ୟେ ସିଦ୍ଧି ।
ନିବସେ ଯେ ହୃଦେ ମୋର ସେହି ମୋ ଦେବତା,
ତାହା ବିନା ନାହିଁ ଅନ୍ୟ ଦେବତାର ସତ୍ତା ।

ଈଶ୍ୱର କି ନିରାକାର

ଜାଗତିକ ସର୍ବ ଦ୍ରବ୍ୟେ ସଂସ୍ଥିତ ଯାହାର
ପାରନ୍ତି କି ନିରାକାର ହୋଇ ସେ ଈଶ୍ୱର ?
ବହନ୍ତି ସେ ବିଶ୍ୱରୂପ ନାମ, ବିଶ୍ୱଭୂପ,
ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଦ୍ରବ୍ୟ ତାଙ୍କ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ରୂପ ।
ନୁହନ୍ତି ସେ ନିରାକାର ଅନନ୍ତ ଆକାର,
ଅନନ୍ତ ତାଙ୍କର ଶକ୍ତି ମହିମା ଅପାର ।
ପ୍ରତି ଦ୍ରବ୍ୟ ତାଙ୍କ ମୂର୍ତ୍ତି, ସତ୍ୟ ଏ ବଚନ
ଅନୁକ୍ଷଣ କରେ ଜୀବ ଈଶ୍ୱର ଦର୍ଶନ ।
ବିଶ୍ୱପ୍ରେମେ ଆତ୍ମହରା ଭକ୍ତ ଜ୍ଞାନୀ ଜନ,
ମଣନ୍ତି ନିଜକୁ ଦେଖି ଈଶ୍ୱର ଦର୍ଶନ ।

ନୀତିବାଣୀ

ଧର୍ମ ପରା ମହାଦୀପ ଜାହିଁଛି ସଂସାରେ,
ଅନ୍ତିମେ ଦେଖାଏ ପଥ ଅନନ୍ତ ଅନ୍ଧାରେ । ୧ ।
ହିତକଥା ଅମୃତରୁ ବଳି ସୁମଧୁର,
ଜୀବନର ଖାଦ୍ୟ ତାହା କ୍ଷୁଧା କରେ ଦୂର । ୨ ।
କୁଟିଳର କାକୁ ସ୍ତୁତି ବିଷଠାରୁ କଟୁ,
କୌଶଳରେ ନିଏ ପ୍ରାଣ ଓଠାଏ ସେ ଘଟୁ । ୩ ।
ମାତୃମହୀ ମହାତୀର୍ଥ, ସେ ତୀର୍ଥ ସେବାରେ,
ସର୍ବତୀର୍ଥ ସେବାଫଳ ମିଳେ ଏକାଧାରେ । ୪ ।

ଦୀନ ଦୁଃଖେ ଝରିପଡେ ଯେଉଁ ଅଶ୍ରୁବିନ୍ଦୁ,
ସେହି କ୍ଷୁଦ୍ର ବିନ୍ଦୁ ଏକା ପୁଣ୍ୟ ବାରିସିନ୍ଧୁ । ୫ ।
କର୍ମ କରି ଖୋଜେ ନାହିଁ ଯଶ ଯେଉଁ ନର,
ସ୍ୱର୍ଗ ସିଂହାସନ ତାର, ସେ ଏକା ଅମର । ୬ ।
ମଣେ ଯେ ନିଜକୁ ସଦା ସାନଠାରୁ ସାନ,
ସେ ବରେଣ୍ୟ, କୋଟି ଧନ୍ୟ, ସେ ନିଶ୍ଚେ ମହାନ । ୭ ।
କୁପଥଗାମୀକୁ ଯେହୁ ସତ୍ପଥକୁ ଆଣେ,
ସାଧୁ ସେ, ତା ଉପଦେଶ ପାଳ ଦୃଢ଼ପ୍ରାଣେ ।୮।
ପ୍ରଜ୍ଞିତା ଆତ୍ମକୁ ଯାଏ ଘେନି ଯେ ମାନବେ,
ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ସାର୍ଥକ ତାର ଗୁରୁ ଆଖ୍ୟା ଭବେ । ୯ ।
ନ ଦିଏ କଳଙ୍କ ଛଳେ ରଖି ଯେ ଗରବେ,
ପ୍ରାଣର ହିତୈଷୀ ସେହୁ, ଗଣନୀୟ ମିତ୍ରେ ।୧୦।

—ଃ❋ଃ—

ସାଗରତୀରରେ ସୂର୍ଯ୍ୟାସ୍ତ

କର୍ମକ୍ଳାନ୍ତ ରବି ଚକ୍ରବାଳ ଅଙ୍କେ,
ଶୋଇଲେ ଦିଗନ୍ତେ ସୁବର୍ଣ୍ଣ-ପଲଙ୍କେ ।
ହସିଲ ବାରୁଣୀ—ଅରୁଣବରଣୀ,
ଝରିଲ ସେ ହାସୁ ହୀରା, ମୁକ୍ତା, ମଣି ।
ନେଲେ ତା ଗୋଟାଇ ଜଙ୍ଗମ ସ୍ଥାବରେ,
ଯେ ଯେତେ ପାରିଲ ମଣ୍ଡିଲ ଦେହରେ ।
ସ୍ୱଭାବରେ ହାସ୍ୟ ସଂକ୍ରାମକ ଅତି,
କ୍ଷଣକ ହାସ୍ୟରେ ସମସ୍ତେ ହସନ୍ତି ।
ବାରୁଣୀ ବଦନେ ହେରି ଶୁଭ୍ର ହାସ,
ସୃଷ୍ଟିସାରା କଲେ ସୁହାସ ପ୍ରକାଶ ।
ଖେଳିଗଲା ନାଚ ହାସ୍ୟର ବନ୍ୟା,
ଅମୃତର ଉତ୍ସ ଉଠିଲା ଉଚ୍ଛୁଳ ।
ଆହା ସେ ଶୋଭାର ନାହିଁ ପଟାନ୍ତର,
ନିତାନ୍ତ ଗମ୍ଭୀର ଅସୀମ ସୁନ୍ଦର ।
ଅସ୍ତୋନ୍ମୁଖ ରବି କନକ-କିରଣେ,
ହେଲେକ ପ୍ରକୃତି କନକିତ କ୍ଷଣେ ।

ବହିଲା କନକସ୍ରୋତ ନଦୀବକ୍ଷେ,
କନକ-କଲ୍ଲୋଳ ସୃଜି ଲକ୍ଷେ ଲକ୍ଷେ ।
ଶୋଭେ ସିନ୍ଦୂରିଆ ସୌମ୍ୟ ଉର୍ମିଶିରେ,
ଦାମିନୀ କି ଖେଳେ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣତରଙ୍ଗିରେ !
ଅନ ତୀରୁ ଉଡ଼ି ଆସନ୍ତି ବିହଙ୍ଗେ,
କନକକିରଣ ମାଖି ପ୍ରତି ଅଙ୍ଗେ ।
ହେମାଙ୍ଗ ହଳଦୀବସନ୍ତ ସବଧୂ,
ଢାଳିଦେଲା ସ୍ୱରେ ମଧୁମୟ ମଧୁ ।
ଜଳେ ତାର ତଳ ପ୍ରତିବିମ୍ବ ଦିଶେ,
ସତ୍ୟ ପ୍ରତିଚ୍ଛବି ସ୍ୱଚ୍ଛମୁକୁରେ କି ସେ !
ସ୍ୱଭାବେ ବିହଙ୍ଗେ ଚରି ଦୁଷ୍ଟଚରି,
ଗାଁନ୍ତି କୁହୁକିଲେ ପ୍ରାଣର ସଙ୍ଗୀତ ।
ତ ଭାଷା କି ଛନ୍ଦ କେ ନ ପାରେ କହି,
ହୁଏ ଲୁବ୍ଧ ମୁଗ୍ଧ କ୍ଷୁବ୍ଧ ଚିତ୍ତ ତହିଁ ।
ବିଦିତ ତା ଏକା ପ୍ରଭୁ ବିଶ୍ୱଆଶା,
ବୁଝନ୍ତି ସେ ସର୍ବ ଅନ୍ତର୍ଗତ ଭାଷା ।
ଅନ୍ତର୍ଯ୍ୟାମୀ ହେତୁ ଅନ୍ତରର ସ୍ତବ,
ଶୁଣନ୍ତି ଉତ୍କଣ୍ଠେ ଜଗତ-ବାନ୍ଧବ ।
ଧାଇଁଛି ସାଗରୀ ପ୍ରେମେ ଆତ୍ମହରା,
ଭୃଶ ଶ୍ରାନ୍ତ୍ୟରେ ବୃଦ୍ଧ-କୃପାଧାରା ।
ଗାଉଛି କି ଗୀତ ହୋଇ ପୁଲକିତ,
ମଧୁର ସେ ଯଥା ଅପ୍ସରା-ସଙ୍ଗୀତ ।
ଅଥବା ପ୍ରେମାଶ୍ରୁ ଢାଳି ନଦୀରୂପେ,
ପ୍ରଜୁଛି ପ୍ରକୃତି ତହିଁ ବିଶ୍ୱଭୂପେ ।
ପବିତ୍ର ପ୍ରେମାଶ୍ରୁ, ମହାମୂଲ୍ୟବାନ,
ପୂଜାର ସେ ସର୍ବ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଉପାଦାନ ।
କ୍ରମେ ନିମ୍ନେ ଖସି ହିଙ୍ଗୁଳିତ ରବି,
ଧରିଲେ ଦୃଷ୍ଟାର୍କ ବୃତ୍ତଖଣ୍ଡ ଛବି ।
ପ୍ରକୃତି ସୁନ୍ଦରୀ ମୁଦୁଛି କି ଆଖି,
କ୍ରମେ କ୍ରମେ ତୋଳା ପଡ଼ୁଅଛି ଢାଙ୍କି ।
ଲମ୍ବା ବସ୍ତୁ ତଳ ପଶୁଅଛି ପଶ୍ଚ,
ଅତଳ ପାତାଳେ, ଭେଦି ବସୁନ୍ଧରା ।

ପ୍ରତୀଚୀ ପ୍ରାଙ୍ଗଣ କିଶେ ସ୍ଵଚ୍ଛ ସ୍ଫୁଟ,
ଆରକ୍ତ ରେଖାରେ ହୋଇ ରେଖାଙ୍କିତ ।
ଧାଡ଼ି ସିଧା ପାଇ ନବ ଲିପିକାର,
ଧୂସର କାଗଜେ କାଟିଛି କି ଗାର ।
ପଢ଼ିଲି ସେ ରେଖା ଭେଦି ଅଗଣନ,
ଅସ୍ତଗାମୀ ରବି କନକ-କିରଣ ।
କୁସୁମ କେଶରେ ଗଣ୍ଠି ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣତାର,
ବୁଣିଲି କି ବସ୍ତ୍ର କେଉଁ ବସ୍ତ୍ରକାର ।
ମୁହୂର୍ତ୍ତ ମଧ୍ୟରେ ସାଲନ୍ଦୀର ଜଳ,
ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣ ବର୍ଣ୍ଣ ଭେଜା କିଶିଲି ପାଟଳ ।
ଉଡ଼ୁଁ ଉଡ଼ୁଁ ଉଡ଼ୁ ବଣିଆ ନ ଚଞ୍ଚୁ,
ଭୋଲି ନେଇ ପୁଚ୍ଛେ ପାନ କଲେ ପଞ୍ଚୁ ।
ସ୍ଵଚ୍ଛ ରୌପ୍ୟଭସ୍ମ-ପକ୍ଷେ ତାହାଙ୍କର,
ଝଟକିଲି ପଡ଼ି ରବି ରକ୍ତକର ।
ଖସି ମାଛରଙ୍କା ନକ୍ଷତ୍ରଗତିରେ,
ବୁଡ଼ି ମୀନ ଘେନ ଉଡ଼ିଯାଏ ତୀରେ ।
ନଦୀ-ଶୋଭା-ନୀରେ ସାରି ସାୟଂସ୍ନାନ,
ଫେରିଲେ କୁଳାୟେ ଦ୍ଵିଜେ ଗାଇ ଗାନ ।
ଭୃଙ୍ଗ ତରୁଶିରୁ ଉଡ଼ି ଆସି ଧୀରେ,
ବସିଲାକ ବକ ତରଙ୍ଗିଣୀ ତୀରେ ।
ମିଳବ ଆହାର ଧରି ଏ ବିଶ୍ଵାସ,
କଲି ସୁକଠୋର ସାଧନା ପ୍ରକାଶ ।
ହେଉ ପଛେ କ୍ଷୀଣକାୟ ଅତର୍କିତ,
ମାତ୍ର ସେ ଧଇର୍ଯ୍ୟେ ବିଶ୍ଵାସେ ସବଳ ।
ବଧାତାର ଏହି ନୀତି ଅନବାର୍ଯ୍ୟ,
ସବଳ ବିଶ୍ଵାସୀ ଲଭେ ନିଶ୍ଚେ କାର୍ଯ୍ୟ ।

ବାଳବିବୁଲତ ବହୂଳ * ନିକର,
ଢାଳୁଛନ୍ତି ଧୀରେ ବିଦ୍ରୁମ ସୁମର ।
କାହା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଏ ନିବାଣୀ ସେବା,
ଏ ପୁଣ୍ୟ ପୂଜାର ଉପଦେଷ୍ଟା କେବା ।
କେ ଭେଦିବ ଏହି ଦୁରୁହ ରହସ୍ୟ,
ଯେ ଭେଦିବ ସେହୁ ବିଶ୍ଵର ନମସ୍ୟ ।
ତକ୍ଷଦେଇ ଚଲି ବୁଲୁଅଛି ଘୁରି
ବଜାଇ ସୁକଣ୍ଠ-ମଧୁର ମଧୁରି ।
ନଦୀଗର୍ଭେ ବୁଡ଼ି ଗୁଲୁଛି ତା ଛାୟା,
ରଚୁଛି ବିରହ-ଗୀତ କୋକ-ଜାୟା ।
ସ୍ଵଭାବେ ସାଲନ୍ଦୀ ଶୋଭାବତୀ ଥିଳା,
ଶୁଭ୍ର ଶୁକ୍ତିମତୀ ସୈକତପୁଲିନା ।
ଦୁଯେ ଲଭି ଅସ୍ତ ଭାସ୍କର କିରଣ,
ବସିଲି ସେ ହୋଇ ଶୋଭାର ଭୂଷଣ ।
ପୂରିଲି ତା ବକ୍ଷ ଶୋଭା ମହୋତ୍ସବେ,
ହେଲି ସେ ଅତୁଳା ସୁଷମାରେ ଭବେ ।
ମାତ୍ର ତାହା ଭାଗ୍ୟ ନୁହଇ ତ ଚିର,
ଭାଗ୍ୟ ଥିଳା ଭବେ ପଦ୍ମପତ୍ରେ ନୀର !
ଦେଖୁଁ ଦେଖୁଁ ରବି ହୋଇଗଲେ ଅସ୍ତ,
ଉଭିଗଲି ତାହି ସେ ଶୋଭା ସମସ୍ତ ।
କାଳ ସେ ଶୋଭାରେ ବହି ଅହମିକା
ଟାଣିଦେଲି ତହିଁ ସନ୍ଧ୍ୟା-ଯବନିକା ।
ଯେଉଁ କାଳ କରେ ଶୋଭାକୁ ଜନମ,
ସେହି କାଳ ପୁଣି ହୁଏ ଶୋଭା-ଯମ ।
ଆସିଲି ଘୋଟାଇ ତମିସ୍ରକାଳିମା,
ମିଶିଗଲି ତହିଁ ଜଳ ସ୍ଥଳ ସୀମା ।

* ପାରିଜାତ

ତୀର୍ଥବାରି

ସୂଚୀପତ୍ର

ବିଷୟ	ବିଷୟ
ତୀର୍ଥବାରି	ସଙ୍ଗୀତ
ଉତ୍କଳ	ମୟୂର
ସୁଖ କାହିଁ ?	ସନ୍ତୋଷ
ଜନ୍ମ	ଆତ୍ମଶ୍ଲାଘା
ଭିକ୍ଷା	କିଏ ମୋର ?
ବାୟୁ	କୃପଣ
ନୈତିକ ସାହସ	ଆଶା
ପଞ୍ଚମାତା	ରାମାୟଣ ମହାଭାରତ
ମନ	କ୍ଷୁଦ୍ର
ପ୍ରଭାତ ପ୍ରାର୍ଥନା	ବନ୍ଧୁ
ଦୁର୍ବଂଶ	ଅନୁତାପ
ବାଳକ	ଶତ୍ରୁ
ସମୟ	ସଭ୍ୟତା
ଯାଜପୁର	ପରଦୋଷ
ବୃକ୍ଷ	ନିବେଦନ
ଦୁର୍ବାସା ଋଷି	ବର୍ଷବୃଦ୍ଧି ସମ୍ଭାବନା
ଦାରିଦ୍ର୍ୟ	ହଳଦୀବସନ୍ତ ପକ୍ଷୀ
ବିନୟ	ନେପୋଲିୟନ
ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜ	ଦରିଦ୍ର
ଖଦ୍ୟୋତ	ସତ୍ୟବାଦୀ ବିଦ୍ୟାଳୟ
ଶ୍ରୀପଞ୍ଚମୀ	ସଂସ୍କୃତ ଭାଷା

ତୀର୍ଥବାରି

ପିତାମାତା ଜଗତର ଜୀବନ୍ତ ଦେବତା,
ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ନିଶ୍ଚିତ ସ୍ୱର୍ଗ, ତୀର୍ଥ ତାଙ୍କ ପାଦ,
ପାଦୋଦକ ତୀର୍ଥବାରି, କଳୁଷହାରକ ।
ସ୍ୱାର୍ଥଶୂନ୍ୟ, ଦେଶପ୍ରାଣ ଯେ ମହାପୁରୁଷ,
ଜନ୍ମଭୂମି ସ୍ତନ୍ୟଧାର ମଣେ ସ୍ୱରୁଧିରେ,
ମାତୃସେବା-କ୍ଳାନ୍ତ ଦେହୁଁ ତାର ବିନିଃସୃତ
ଯେଉଁ ଘର୍ମବିନ୍ଦୁ, ତାହା ମହାତୀର୍ଥବାରି ।
ମହାପୁରୁଷଙ୍କ ବ୍ରତ, ସତ୍ୟ ଧର୍ମ ପୂଜା,
କରୁଣାର ଉପାଦାନେ ହୃଦୟ ଗଠିତ,
ତାଙ୍କ ନେତ୍ରୁଁ ଝରେ ଯେଉଁ ଅଶ୍ରୁ, ପରଦୁଃଖେ,
କୋଟି ତୀର୍ଥବାରି ନୁହେଁ ତାହା ସଙ୍ଗେ ସରି ।
ଭକ୍ତ ଭାବାବେଶ ଜାତ ପ୍ରେମାଶ୍ରୁ କଣିକା
ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ପୁଣ୍ୟତୀର୍ଥବାରି, ଧରି ତାକୁ
ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣପାତ୍ରେ, ଭକ୍ତିସହ ପୂଜିବା ଉଚିତ ।

—※—

ଉତ୍କଳ

ମା ଉତ୍କଳ, ପୁଣ୍ୟଶ୍ଳୋକେ, ମୋର ଜନ୍ମଭୂମି,
ମର୍ତ୍ତ୍ୟର ବୈକୁଣ୍ଠଧାମ, କୋଟିତୀର୍ଥମୟି,
ଧନ୍ୟା ତୁ ଭାରତେ, ଦେବି, ମାନ୍ୟା ତୁ ଭାରତେ,
ଶୋଭନ୍ତ ତୋ ବକ୍ଷେ ପ୍ରଭୁ ନୀଳମଣି, ଯଥା
ମଣିବର କୌସ୍ତୁଭ ତାଙ୍କରି ବକ୍ଷରେ,
ତପସ୍ୱିନି, ଅପ୍ରତିମ ତପସ୍ୟା ତୋହର,
କି ମହିମା-ମୁକୁଟ ମା ବହୁଛୁ ମସ୍ତକେ ।
ତୋହର ସୁତକୁ ଆର୍ଯ୍ୟେ ମୁକ୍ତିମନ୍ତ୍ର ମଣି
କରନ୍ତ ଆବୃତ୍ତି ନିତ, ଆର୍ଯ୍ୟପ୍ରାଙ୍ଗଣରେ
ନିବଦ୍ଧ ତୋହର ପୂତ-ଗୌରବ-ଗୀତିକା,
ଆକୁମାରୀ ହିମାଳୟ ସମଗ୍ର ପ୍ରଦେଶେ ;
ଆସି ଯାତ୍ରିଦଳ, ଶିରେ ଲଗାଇ ତୋ ରେଣୁ
ମଣନ୍ତ କୃତାର୍ଥ, ପୁଣି ନିଷ୍ପାପ ନିଜକୁ,
ଘଟୁ ପଛେ ଭାଗ୍ୟଦୋଷେ ଯେତେ ଅବନତି,
ମାତ୍ର ତୋ ମହିମା-ସୂର୍ଯ୍ୟ ଅନସ୍ତ ସର୍ବଦା,
ଜଗତନମସ୍ୟା ତୁହି ଥିବୁ ଚିରକାଳ ।

—

ସୁଖ କାହିଁ

ହେଉ ପଛେ ସୁଧାସ୍ୱାଦୁ ସୁଖାଦ୍ୟ ସୁପେୟ,
ଜିହ୍ୱାରୁ ଅନ୍ତର ହେଲେ କି ସୁଖ ତହିଁରେ ?
ଶୟନ ନିଶ୍ଚେଷ୍ଟାବସ୍ଥା, ନ ହେଲେହେଁ ତାହା
ଚରମ ମୃତ୍ୟୁ, ଅଟେ କ୍ଷଣସ୍ଥାୟୀ ଜୀବନର
କ୍ଷଣିକ ମରଣ, ଅତଃ କାହିଁ ତହିଁ ସୁଖ ?
ବୋଲ ଯଦି ସୁଖ ଅଛି ଭୋଗବିଳାସରେ,
ଭୋଗୀ ତ ଆଳସ୍ୟ-ଦାସ, ସଦାଚ୍ଛନ୍ନ ମୃତ,
ସୁଖ ତାର ସେବ୍ୟ ନୁହେଁ, ସେବ୍ୟ ସେ ସୁଖର,
ତେବେ କି ସଂସାରେ ସୁଖ ଏକାନ୍ତ ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ?
ନା, ନା, ସୁଖଶବ୍ଦ ସୃଷ୍ଟି ନୋହେ ନିରର୍ଥକ,
ଅଛି ସୁଖ ପରିଶ୍ରମେ, ବିପୁଳ, ବାସ୍ତବ,
ଓଗାଳି ଯେ ପାପପଥ, ଶରୀର ସହିତ
ସାଧେ ଆତ୍ମାର ଉନ୍ନତି, ସେହି ପିଏ ସୁଖ,
ଭୁଞ୍ଜେ ନିତ୍ୟସୁଖ ଏକା ନିତ୍ୟ ଶ୍ରମଜୀବୀ ।

—

ଜରା

ଭୀଷଣ ରାକ୍ଷସୀ ଜରା, ମୃତ୍ୟୁଅଗ୍ରଦୂତୀ,
ବୀଭତ୍ସା, କୁରୂପା, ଶୋଷି ସାମର୍ଥ୍ୟ, ସାହସ
ସଶୋଣିତ, ଆଣି ଦିଏ କର୍ମ-ବିମୁଖତା,
ଆଳସ୍ୟ, ଦୌର୍ବଲ୍ୟ, ଦୁଃଖ, କଳେବର ସହ
କରିଦିଏ ମନୋବୃତ୍ତି ନିସ୍ତେଜ ଅସାଡ଼ ।
ଅବଶ ଇନ୍ଦ୍ରିୟବର୍ଗ, କାମନା ଶିଥିଳ,
ଆହାରେ ବିହାରେ କିମ୍ବା ଶୟନେ ଅରୁଚି,
ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟର ଧର୍ମ ଏହା, ପଡ଼ି ତା ହାତରେ
ଜୀବନ୍ତ ମରଣ ଦଶା ଭୁଞ୍ଜେ ଭବେ ଜୀବ ।
ସ୍ରଷ୍ଟେ, ଜୀବକୁଳ ସର୍ବ ତୁମ୍ଭର ପ୍ରେରିତ
ତବ କାର୍ଯ୍ୟ ସାଧନାର୍ଥେ, ମହୀ-କର୍ମଶାଳେ,
କିପାଁ କର ଜରାଜୀର୍ଣ୍ଣ ତେବେ, ହେଲେ ସେହୁ
ଶକ୍ତିସ୍ଫୂର୍ତ୍ତିହୀନ, ଭଲ କେମନ୍ତେ ପାଳିବ
ସେ ମହାକର୍ତ୍ତବ୍ୟ, ତବ ପାବନ ଆଦେଶ ?

——:o:——

ଭିକ୍ଷା

ଛି ଛି ଅତି ନିନ୍ଦନୀୟ ଭିକ୍ଷୁକ ଜୀବନ,
ନାହିଁ ସ୍ଥାନ ତାହା ପାଇଁ ମାନବ ସମାଜେ,
ସଦା ପରଗଳଗ୍ରହ, ଉପବୃକ୍ଷ ପ୍ରାୟ ।
ହସ୍ତପଦସତ୍ତ୍ୱେ ଯେହୁ ସ୍ୱାବଲମ୍ବହୀନ,
ସେ ନିଶ୍ଚେଷ୍ଟ, କର୍ମଭୀରୁ, କୀଟ ବଳି ହେୟ,
ଦଗ୍ଧୋଦର ପୋଷଣାର୍ଥେ ଲୁବ୍ଧବୃତ୍ତି ଯେତେକ
ଅଛି ଏ ସଂସାରେ, ଭିକ୍ଷା ଜଘନ୍ୟ ସବୁଠୁଁ ।
ପରଦ୍ୱାରେ ଉଭା ହେବା ପିଣ୍ଡାଦାନ ପାଇ,
ଈଶ୍ୱରଦତ୍ତ ଶକ୍ତିର ଅପବ୍ୟବହାର,—
ବିଶେଷତଃ ଅସମ୍ମାନ ସିନା. କହେ ତାକୁ
ଯେ ନିର୍ଲଜ୍ଜ ମୁଷ୍ଟିଭିକ୍ଷା ପାଇଁ, ଶ୍ୱାନ ସେହୁ,
ଧିକ୍, ଶତଧିକ୍ ତାର ଲାଞ୍ଛିତ ଜୀବନ;
ମାତା ତାର ଚିରବନ୍ଧ୍ୟା, ସେ ନରପାଂଶୁଳ
ଧରିତ୍ରୀକୁ ମହାଭାର ପ୍ରଦାନେ କେବଳ ।

ବାୟୁ

ହେ ଅନିଳ ସଦାଗତି, ହେ ସର୍ବଗତି,
ତୁମ୍ଭର କ୍ଷମତା ଦେବ ଅତୁଲ୍ୟ, ଅସୀମ,
ଇଚ୍ଛାମାତ୍ରେ ଧରିପାର ରୁଦ୍ର-ଧୀର-ରୂପ,
ତୁମ୍ଭେ ସମଦର୍ଶୀ, ତବ କୃପାରୁ ବଞ୍ଚିତ
ନୁହନ୍ତି ସୃଷ୍ଟିରେ କେହୁ ନାହିଁ ଭେଦଜ୍ଞାନ
ସ୍ୱଭାବଧର୍ମେ, ଦରିଦ୍ରର ଜୀର୍ଣ୍ଣୋଟଜେ ତବ ।
ଜଗତ୍‌ପ୍ରାଣ, କ୍ଷଣେ ତୁମ୍ଭେ ତ୍ୟଜିଲେ ବିଶ୍ରାମ,
ଶୁଖିଯିବ ଜୀବସୃଷ୍ଟି ଏ ବିଶ୍ୱେ ମେଳା,
ହେବ ପ୍ରକୃତି, ଶ୍ମଶାନ, ଘଟନାବିହୀନ;
ଅବସ୍ଥାନ କରି ତୁମ୍ଭେ ଅନ୍ତରେ ବାହାରେ
ଚଳାଉଛ ଦେହ-ଯନ୍ତ୍ର, କେବେ ଅର୍ପି ତାପ,—
କେବେ ଅର୍ପି ଶୈତ୍ୟ ଅବା, ଆବଶ୍ୟକମତେ ।
ନ୍ୟସ୍ତ ତୁମ୍ଭ ପ୍ରତି ସ୍ରଷ୍ଟା ସୃଷ୍ଟିରକ୍ଷା ଭାର,
ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଦେବତା ତୁମ୍ଭେ ବହ୍ନି, ବାରି ସମ ।

—*—

ନୈତିକ ସାହସ

ପୁରୁଷର ପୁରୁଷତ୍ୱ ନୈତିକ ସାହସ,
ସତ୍ୟ, ନ୍ୟାୟ, ଧର୍ମ ଏହି ତିନିହେଁ ତାହାର
ପ୍ରାଣ, ପିଣ୍ଡ, ଆତ୍ମା, ସଦା ସକଳ ସ୍ଥାନରେ
ସ୍ୱକୀୟ ସ୍ୱାଧୀନ ମତ ପ୍ରକାଶ ଉଚିତ,
ଯୁକ୍ତିଯୁକ୍ତ, ନିର୍ବିକାରେ ଆଉର ନିର୍ଭୟେ;
ନରତ୍ୱର ଧର୍ମ ଏହା, ଅନ୍ୟଥା ଅନ୍ୟର
ପାଦ-ପଦ୍ମେ ସମର୍ପଣ ଆତ୍ମମତ ବଳି,
ଅତି କାପୁରୁଷପଣ, ସ୍ତାବକଲକ୍ଷଣ ।
ସ୍ତାବକ ଦୁର୍ବଳମନା, ଅତି ହୀନଚେତା,
ପ୍ରତ୍ୟେକ ଉକ୍ତିରେ ତାର ପଶୁର ଆସନ ।
ହୁଏ ଯଦି ବିସର୍ଜିତ ନୈତିକ ସାହସ
ଦାମ୍ଭିକତା-ବଶେ, ତେବେ ଦୂଷ୍ୟ, ଅବଜ୍ଞାତ,
ସ୍ୱଭାବେ ଅମୃତ ଦୁଗ୍ଧ, ମିଶିଲେ ତହିଁରେ
ଲୁଣ, ଧରେ ସେହୁ ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିପରୀତ ଗୁଣ ।

ପଞ୍ଚମାତା

ପ୍ରକୃତି ପରମା ମାତା, ଶାଶ୍ୱତୀ, କଲ୍ୟାଣୀ,
ବାରମ୍ବାର ଜାତ କରି ଦେବନ୍ତି ଆପଣାର,
ମିଶାଏ ଅନ୍ତିମେ ଅଙ୍କେ, ଆଦିମାତା ସେହୁ ।
ଦ୍ୱିତୀୟା ମା ଗର୍ଭଧାତ୍ରୀ, ଭବ-ମରୁ ସ୍ଥଳେ
ଶାନ୍ତି-ସ୍ନେହ-ତରଙ୍ଗିଣୀ, ସନ୍ତତିକୁଳର ।
ମହାସ୍ୱର୍ଗ, ମହାତୀର୍ଥ ତୃତୀୟା ଜନନୀ
ଜନ୍ମଭୂମି, ଯା ଅମୃତ ଦୋହେ ସାଧେ ଜୀବ
ଆତ୍ମୋନ୍ନତି, ଆତ୍ମତୁଷ୍ଟି । ଦେବୀ ମାତୃଭାଷା
ଚତୁର୍ଥୀ ମାତୃକା ମହାମହିମା-ମଣ୍ଡିତା ।
ପଞ୍ଚମା ପ୍ରସୂତି ବିଦ୍ୟା, ଚତୁର୍ବର୍ଗପ୍ରଦା,
ଗଢେ ସେ ଚରିତ୍ର-ତନୁ, ପାରଇ ସେ କରି
ମାନବେ ଅମର, ଲୌହେ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ, ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା ତମେ,
ଏ ପଞ୍ଚମାତୃକାଙ୍କର ସେବେ ଯେ ତନୟେ,
ସେହି ଏକା ଭାଗ୍ୟଧର ମାନବ ସମାଜେ ।

—*—

ମନ

କ୍ଷୁଦ୍ର ଦେହ, ମହାକାୟ ମନର ବସତି,
ଚିନ୍ତା କଲେ ମନୋରାଜ୍ୟ ବିପୁଳ ବିସ୍ତୃତି,
ପ୍ରତେ ହୁଏ ବିନ୍ଦୁଗର୍ଭେ ସିନ୍ଧୁ କି ନିହିତ ?
କେହି କହେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ଅଳଙ୍କାର ଏହା,
ମାତ୍ର ଉପମାସଙ୍ଗତ । ଗତି ପୁଣି ତାର
ଅଚିନ୍ତନୀୟ, ନ ପୂରନ୍ତି ମୁହୂର୍ତ୍ତ, ପାରେ ସେ
ଚରାଚର ସୀମା ଭ୍ରମି, ଅତ୍ୟନ୍ତ ଜଗତେ
ଯେତେ ଦ୍ରୁତଗତିଶୀଳ, ଶବ୍ଦ ଆଲୋକାଦି,
ଲଭିପାରେ ସେ ସକଳେ ଅବହେଳେ ମନ ।
ବଳ ବି ସାମାନ୍ୟ ନୁହେଁ, କଳ୍ପନା-ଅତୀତ,
ନୁହଇ ଅସାଧ୍ୟ ତାର ଆକାଶେ ଉଡ୍ଡୀନ,
ଲମ୍ଫା ବୀଚିବିକ୍ଷୋଭିତ ସିନ୍ଧୁସନ୍ତରଣ;
ଭାବିଲେ ଏକାନ୍ତେ ମହାମହିମା ମନର,
ବୁଡ଼ିଯାଏ ମନ ଗୂଢ଼ ରହସ୍ୟ-ସଲିଳେ ।

ପ୍ରଭାତ ପ୍ରାର୍ଥନା

ହେ ଅନନ୍ତ ଭୂମା ହରି, ତୁମ୍ଭରି କୃପାରୁ
ଗଲି ଯାମିନୀ ଯାପନ, ନିର୍ବିଘ୍ନେ, ନିଦ୍ରାରେ
ଥିଲି ଅଚେତନ ହେନେ, ନ ଥିଲା ସେକା କ
ଆତ୍ମରକ୍ଷାର ଉପାୟ, ପ୍ରଭୋ, ଦୟା ବହି
ଜାଗିବସି ତୁମ୍ଭେ ଶିରପରେ, ରଖିଅଛ
ବିବିଧ ଆପଦୁ ମୋତେ, ଅଜ୍ଞାତ ସେ ମୋର ।
କର୍ମକ୍ଲାନ୍ତ ଅବସ୍ଥାରେ ମଧ୍ୟାହ୍ନେ ଆବର
ତବ ଦତ୍ତ ଦିବ୍ୟ ଅନ୍ନେ, ଅମୃତ ପାନୀୟେ
କରିବ ସଂତୃପ୍ତ ଆତ୍ମା, ମୋର ଏ ଶରୀର
ଗଠିତ ତୁମ୍ଭରି ଖାଦ୍ୟ, ଜଳ, ପବନରେ,
ଏମନ୍ତ କି, ପ୍ରଭୋ, ମୁହିଁ ତୁମ୍ଭମୟ ଖାଲି ।
ତୁମ୍ଭର ଏ ଚକ୍ଷୁ କର୍ଣ୍ଣ ହସ୍ତ ପଦ ଆଦି,
ଦେଇଅଛ ତାହା ମୋତେ ବ୍ୟବହାର ପାଇଁ,
ଦେଇଅଛ ସବୁ, ମାତ୍ର ମାଗୁଛି ତଥାପି
ଆଉ ଏକ ଦ୍ରବ୍ୟ, ଯେହ୍ନେ ପାଦପଦ୍ମେ ତବ
ନ ହୁଏଁ କୃତଘ୍ନ, ଦିଅ ଏହି ଶୁଭଜ୍ଞାନ ।

—୪୦୫—

ଦୁର୍ବର୍ଷ

କି କୁକ୍ଷଣେ ଆସିଥିଲା ବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର
ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ବର୍ଷ, ବହି ଅଶୁଭ-ପସରା
ଶିରେ, ଆଦ୍ୟେ ଅତିବୃଷ୍ଟି, ଶେଷେ ଅବଗ୍ରହ,—
ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ, ତହିଁରେ ମିଶି ଭୀଷଣ ଆହବ
ସମସ୍ତ ଧରଣୀବ୍ୟାପୀ, ହାୟ, ଘଟାଇଲା
ମହାକ୍ଷତି, ମହାନିଷ୍ଟ ! ସୃଷ୍ଟିଋଣୀ ଦେହେ
ହେଲା ଯେ ଗଭୀର କ୍ଷତ, ବହୁ ଯୁଗ ଯାଏ
ନ ପୂରିବ ନ ଶୁଖିବ ତାହା, କି କଠୋର
ପରୀକ୍ଷା, ମାନବଭାଗ୍ୟେ ଅହୋ ବହିଗଲା
ରକ୍ତନଦୀ ଖରବେଗେ, ଶୋକନଦୀସହ ।
ବିଗତ ବର୍ଷର ନାମ ରହିଲା ଅଙ୍କିତ
ଇତିହାସ-ବକ୍ଷେ ନର-ରୁଧିର-ମସୀରେ,

ସାର୍ଦ୍ଧ ପଣ୍ଡ ଅଷ୍ଟାର୍ଦ୍ଧ ଶ ବରେ ନାମେ ଖ୍ୟାତି,
ଅର୍ଜିଲେ ଅମର ନାମ ଶ୍ରୀଅନଙ୍ଗଭୀମ
ସ୍ଥାପି ଦେବଦେବୀ ମୂର୍ତ୍ତି, ମାତ୍ର ସଙ୍ଗେ ତାହା
ରଖିଲା କଳାପାହାଡ଼ କଳଙ୍କିତ ନାମ ।

—※—

ବାଳକ

"ବାଳକ" ଏ ଶବ୍ଦ ଯଥା କୋମଳ ମଧୁର,
ତଥା ତାର ବ୍ୟବହାର, ବାକ୍ୟ, ଅବୟବ;
ସତତ ଆନନ୍ଦମୟ, ଅନନ୍ତ ପ୍ରତିମା,
ଧରେ ପ୍ରାଣେ କି ଗଭୀର ଅମାୟିକ ଭାବ ।
ବାଳକ କୁସୁମ ତୁଲ୍ୟ ପବିତ୍ର ସୁନ୍ଦର,
ସ୍ନେହ ପ୍ରୀତି ଆକର୍ଷଣଯନ୍ତ୍ର-ସ ଜୀବିତ,
ମାତ୍ର ଅଦଂଷ୍ଟ୍ର ସେ ଫୁଲ, ଭେଦନୀତି-ଶାଠେ ,
ଜନ୍ମା ସେ ନୀରସ ନୁହେଁ ଭାବନା-ଭୃଙ୍ଗର
ସୁଗନ୍ଧ ଶୋଷଣେ, ଏଣୁ ଫୁଲ୍ଲ, ମଧୁମୟ ।
ରେ ବାଳକ , ଜୀବନର ମଧୁକାଳ ତୋର,
ଏ ଅନ୍ତେ ଯୌବନ-ଗ୍ରୀଷ୍ମ ଆସି ଯଥାକାଳେ
ତହୁବ ଭ୍ରୂଦୋପବନ, ଥାଅ ଅବହିତ ।
ଥିଲି ମୁଁ ତୋ ପରି ଦିନେ ଅନାବିଳ ସୁଖୀ,
ମାତ୍ର ହଜିଲି ସେ ସୁଖ ପାଉ ନାହିଁ ଖୋଜି ।

—————

ସମୟ

ସମୟ ଅନାଦି, ପୁଣି ମହାସୁସ୍ୱତନ,
ଜେତେ ଯେ ଘଟନା-ଊର୍ମି ସମୟ-ସାଗରେ
ଉଠି ଅନୁକ୍ଷଣ ଶେଷେ ମିଶୁଅଛି ତହିଁ,
ଭାବିଲେ ତା, ହୁଏ ଚିତ୍ତ ବିସ୍ମୟେ ଅବଶ ।
ସମୟର ମହାମୂଲ୍ୟ ଅତି ଅନୁପମ,
ଅଛି ଯେତେ ରତ୍ନରାଜି ସପ୍ତରତ୍ନାକରେ,
ଆଉର ବସୁଧାଗର୍ଭେ, ତଳେ ଠୁଳ ତାହା,
ହେବ ସେ ଉଚ୍ଛ୍ୱାସ ନଷ୍ଟେ ମୁହୂର୍ତ୍ତକଟାରୁ ।
ନିମେଷ ସମୟମାନେ ହୋଇପାରେ ଭବେ

ଜେତେ ଜେତେ ମହା ମହା କାର୍ଯ୍ୟ ସଂସାଧିତ,
ତାଙ୍କ ଏକା ସ୍ରଷ୍ଟା ପାତା ନିୟନ୍ତା ଈଶ୍ୱର ।
ସମୟ ଚଞ୍ଚଳ ବଡ଼, ଯାଏ ଧରୁ ଧରୁ
ଉଡ଼ି, ପୁଷ୍ପସାର ପ୍ରାୟ, ଜଗେ ଯେ ତାହାକୁ
ବୃଷ୍ଟି ହୁଏ ତାହା ପ୍ରାଣେ ଦେବ-ଆଶୀର୍ବାଦ ।

—※—

ଯାଜପୁର

ଉତ୍କଳର ଆଦ୍ୟ ପୀଠ ଯାଜପୁର ମହୀ
ସ୍ରଷ୍ଟା-ଯଜ୍ଞବେଦୀ * ଖ୍ୟାତ ନାଭିଗୟାନାମେ,
ଦ୍ୱିତୀୟ ନୀଳାଦ୍ରି ଧାମ ଉତ୍କଳ ମଣ୍ଡଳେ ।
ଅଗ୍ରେ ନୀରବ-ଭଣ୍ଡେ ଯା' ପୁଣ୍ୟ ମହିମା
ଗର୍ଭିରେ ପୁରାଣ, ଶାସ୍ତ୍ର ଅବଗତ କାହୁ,
ତାହାର ସ୍ୱବକ୍ଷଶୋଭୀ ଜାହ୍ନବୀସଦୃଶ
ତରଳନାଦିନୀ ପୂତ ବୈତରଣୀ କୂଳେ;
ବାଢ଼ିଲେ ଯା' ତୀରେ ପିଣ୍ଡ, ପିତୃଗଣୋଦ୍ଦେଶେ,
ନ ହୁଏ ସାକ୍ଷାତ ତତ୍ତ୍ୱ ବୈତରଣୀ ସହ ।
ଅମର-ବିଳାସ ସ୍ଥଳୀ, ଦେଉଳମାଳିନୀ,
ନବସନ୍ତ ତହିଁ ମୁଦେ ପ୍ରକୃତିରୂପିଣୀ
ହୋମାନଳ-ସମୁଦ୍ଭୂତ ବିରଜା ସୁନ୍ଦରୀ ।
ଗଦାକ୍ଷେତ୍ର ରେଣୁ ପୂତ, ତୀର୍ଥରେଣୁ ସମ,
ତଳେ ତା ଊଳକ, ଲଭୁ ବୈକୁଣ୍ଠ ଅନ୍ତିମେ ।

—————

ବୃକ୍ଷ

ଓଃ ! କି ମହାପ୍ରାଣତାର ଚୂଡ଼ାନ୍ତ ଦାଇବା
ପ୍ରଦର୍ଶେ ପାଦପ, ଧୈର୍ଯ୍ୟ, ସହିଷ୍ଣୁତା, କ୍ଷମା,
ନିଃସ୍ୱାର୍ଥପରତା, ନିଷ୍ଠା ସମଦର୍ଶିତାରେ
ମହୀ ତୁଲ୍ୟ ମହୀରୁହ ମହିମା-ମଣ୍ଡିତ ।
ଶିର ପାତି ସହି ଶୀତ-ଗ୍ରୀଷ୍ମ-ପ୍ରାଦୁର୍ଭାବ,
ବୃଷ୍ଟି, ବାତ୍ୟା, ବଜ୍ରାଘାତ, ଧରେ ପର ପାଇଁ
ପ୍ରାଣ, ପରାର୍ଥପରତା ଚରମ ଜାର ।
ନାହିଁ ଶତ୍ରୁ ମିତ୍ର ଭେଦ, ଅର୍ପେ ସୁଖେ ସେହୁ
ସୁଧାଫଳ ସ୍ନିଗ୍ଧ ଛାୟା ଶ୍ରଦ୍ଧାରେ ଛେଦକେ ।

* ଯାଜପୁରରେ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ଦଶ ଅଶ୍ୱମେଧ ଯଜ୍ଞ କରିବା ପୁରାଣପ୍ରସିଦ୍ଧ ।

ନର, ପଶୁ, ପକ୍ଷୀ, କୀଟ, ପତଙ୍ଗ ପ୍ରଭୃତି
ଜୀବସୃଷ୍ଟି ଯେତେ, ନୁହେଁ କିଏ ଅବା ଋଣୀ
ତାହା ପାଶେ ? ଆଜୀବନ କୃପାକାଙ୍କ୍ଷୀ ତାର ?
ଜଡ଼ପ୍ରାଣ ବସ୍ତୁ, ମାତ୍ର କେଉଁ ସଚେତନ,
ସଚେତନ ତାହା ଭଳି ପରାର୍ଥେ ସତତ ?

ଦୁର୍ବାସା ଋଷି

ହେ ଦୂର୍ବାଶୀ ଅହମିକା-ମନ୍ଦିର ଦୁର୍ବାସା,
କ୍ରୋଧ ଅଭିଶାପେ ଭରା ଉଦର ତୁମର,
କଥାକେ କଥାକେ ଧର ଅଗ୍ନିଶର୍ମା ରୂପ,
ଏହା କି ହେ ଶାନ୍ତିପ୍ରିୟ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଲକ୍ଷଣ ?
ଅକ୍ଷମା-ସର୍ବସ୍ୱ ତୁମେ, ଆଦର ନିର୍ଦ୍ଦୟ,
ନୁହେଁ ଏହା ସୁସଂଯମୀ ଯତି ଆଚରଣ ।
କ୍ରୋଧ ମହାଦୁଷ୍ଟ ରିପୁ, ଆହୁତି ସ୍ୱରୂପେ
ସମର୍ପେ ଯେ ଯଜ୍ଞାନଳେ ସର୍ବାଗ୍ରେ ତାହାକୁ
ସେ ତପୀ, ତାହା ତପସ୍ୟା, ତପସ୍ୟା ପ୍ରକୃତ,
ପ୍ରଧାନ ତପସ୍ୟା ଯିବା ଅହିଂସା, ଅକ୍ରୋଧ ।
ନରୁବା ସତତ ହେବା କ୍ରୋଧ ଜର୍ଜରିତ
ନୁହେଁ ଋଷିଧର୍ମ, ତାହା ହଳାହଳୋଦ୍‌ଗାରୀ
ନାଗସର୍ପର ସ୍ୱଭାବ, ଧନ୍ୟ ପଛେ ନର
ଦେବତୁଲ୍ୟଗୁଣ, ମାତ୍ର ପଶୁ ତାହା କ୍ରୋଧେ ।

ଦାରିଦ୍ର୍ୟ

ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ଦଶମ ଗ୍ରହ, ଅନ୍ଧକାରମୟ
ଅମଙ୍ଗଳ ଧୂମକେତୁ ହୁଏ ଅଧିଷ୍ଠିତ
ଯାର କୋଷ୍ଠୀ-କେନ୍ଦ୍ରେ ଦୃଷ୍ଟ, ଜୀବନ ତାହାର
ସଦା ହାହାକାରପୂର୍ଣ୍ଣ, ଅଭାବ-ଆଳୟ,
ଯେଉଁଠି ସେ କରେ ହାସ୍ୟ, ଆଶା ଆରାଧନା,
କେଉଁଠି ତାହାକୁ ଆଶା ଠେଲେ ପଡେ ଦୂରେ ।
ବାସନା ଅପୂର୍ଣ୍ଣ ତାର, ଭ୍ରମେ ସେ ସଂସାରେ
ସଙ୍କଳ୍ପ-ମୋଦକେ ସଦା ପୂରାଇ ଉଦର ।

ହେଉ ଯେତେ ଜ୍ଞାନୀ, ଯେତେ ପ୍ରତିଭା-ପଣ୍ଡିତ,
ଢାଙ୍କିଦିଏ ସବୁ ଗୁଣ ଦାରିଦ୍ର୍ୟ-କାଳିମା,
ଛୁଏଁ ନାହିଁ ନାମ ତାର ଉପାଧି ତାଲିକା ।
ହେବାକୁ ଦରିଦ୍ରବନ୍ଧୁ ମଣନ୍ତି ଧନୀକେ
ମହା ମାନହାନି କ୍ଷମା ଭୀଷଣ ପାତକ,
ଅତଃ ଅବଜ୍ଞା ତାହାର ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ-ସୂଚକ ।

ବିନୟ

ବିନୟ ମାନବ ପ୍ରାଣେ ଅମର ବିଭୂତି,
ପ୍ରଣତ ତ ପଦ ପ୍ରାନ୍ତେ ପ୍ରକାଶିପଣରେ,
ବିନୟୀ ଅଜାତଶତ୍ରୁ, ସର୍ବେ ତାର ବଶ,
ଏଣୁ ଅଳ୍ପ ଝୁଣ୍ଟେ ସେତୁ ବନ୍ଧୁର ସଂସାରେ ।
ଭୁଞ୍ଜେ ଯେଉଁ ସୁଖଶାନ୍ତି ଦରିଦ୍ର ବିନୟୀ,
ଦୁର୍ବିନୀତ ଧନଭାଗ୍ୟେ ସ୍ୱପ୍ନାତୀତ ତାହା,
ବିନୟ ବିପଦସାନ୍ତ୍ୱ, ଭୀମ ପ୍ରଭଞ୍ଜନ
ନାଶେ ଉଚ୍ଚଶିର ତରୁ, ମାତ୍ର ଭୂମିନତ
ଦୂବର ତ କରେ ନାହିଁ କେବେ କିଛି କ୍ଷତି ।
ବିନୟ ମାହାତ୍ମ୍ୟ ବୁଝେ ବିନୟ-ସେବକ,
ମେଘର ସ୍ୱଭାବ ଧର୍ମ, ହୋଇ ସେ ଆନତ
ମର୍ତ୍ତ୍ୟରେ ଅମୃତଧାର ଢାଳେ ପ୍ରାବୃଟରେ,
ତେଣେ ଲୋକ ପାଶୋରାର, ମାତ୍ର ସେ ସତତ
ସବିନୟେ ଦେଲାପରେ ହୁଏ ବିଲୁଣ୍ଠିତ ।

ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜ

ହେ ଉତ୍କଳ ମହାକବି ଅଦ୍ଭୁତ ଶାବ୍ଦିକ,
ହେ ଅମର ପୁଣ୍ୟଯଶା, ଏ ପୁଣ୍ୟ ଉତ୍କଳେ
ତବ ପ୍ରତିଭାର ମୂର୍ତ୍ତି ସ୍ୱତେ ପ୍ରତିଗୃହେ ।
ଗତ ତୁମେ, ମାତ୍ର ତବ ବୀଣାର ମୂର୍ଚ୍ଛନା
(କୋଦଣ୍ଡ-ମାନସ-ମୃଗ-ବନ୍ଧନ-ବାଗୁର)
ରହିଛି ଉତ୍କଳ ମାଟି ବାୟୁ ଜଳେ ମିଶି ।
ତବ କବିତାର ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା କୌମୁଦୀ ରେଖାରେ
ଅଙ୍କା ଉତ୍କଳାଙ୍ଗେ, ଚାରୁଲତା-ବିମଣ୍ଡିତ,

ଗଣି ତାହା ଜଗତର ପ୍ରବୀଣ ଗଣରେ,
କରି ଉପଲବ୍ଧି ତାର ପୂର୍ଣ୍ଣତା, ଶ୍ରେଷ୍ଠତା,
ସମର୍ପନ୍ତି ସୁ-ସ୍ରାଞ୍ଜଳି ତବ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ।
ବାଣୀଶିଷ୍ୟ, ଲଭାଇଛ ମାତୃଭୂମିଗଳେ
ଯେ ମହିମା-ମଣି-ମାଳା, ଅପ୍ରତିମ ତାହା,
ସେହି ତବ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ସ୍ମୃତି-ସୁବର୍ଣ୍ଣ-ମୂର୍ତ୍ତି ।

—:*:—

ଖଦ୍ୟୋତ

ଦରିଦ୍ରର ଆଶା ପ୍ରାୟ ଖଦ୍ୟୋତ ଆଲୋକ
କ୍ଷଣେ ଦୀପ୍ତ, କ୍ଷଣେ ଲୁପ୍ତ, ସେ ଆଲୋକଟିକ
ଖଦ୍ୟୋତର ନିଜପାଇଁ । ଯାହାର ଆଲୋକ
ନିଖିଳ ଜଗତ ପାଇଁ, ସେ ସୁଦ୍ଧା ଖଦ୍ୟୋତ,
ଉଭୟଙ୍କୁ ଏକ ଆଖ୍ୟା ଦେଲ ଯେ ଶାବ୍ଦିକ
ଅଭିଧାନ ଗ୍ରନ୍ଥେ, କେତେ ଅବିବେକ ସେହୁ,
ଅର୍ପିଲ ଗୋପ୍ପଦେ ସିନା ମହାବ୍ଧି ଆସନ ।
ନୀଚ, ଉଚ୍ଚୋପାଧି ଲଭେ ହୁଏ ଗର୍ବେ ସ୍ଫୀତ,
ଏହା ପ୍ରାକୃତିକ, ତଥା ସେ ନଗଣ୍ୟ କୀଟ,
ଦେଖି ଦୀପଶିଖା ମଣି ନିକୃଷ୍ଟ ତାହାକୁ
ନିଜଠାରୁ, ଦର୍ପଭରେ ଝାମ୍ପଦିଏ ତହିଁ,
ଫଳେ ଭସ୍ମୀଭୂତ ହୋଇ ହରାଏ ଜୀବନ,
ଗର୍ବ ପରିଣାମ ଫଳ ମହାମାରାତ୍ମକ,
ନ ଛୁଅନ୍ତି ସାଧୁ ତେଣୁ ବିସୀମା ତାହାର ।

—:*:—

ଶ୍ରୀପଞ୍ଚମୀ

ଆଜି ମହାଦିବା, ପୁଣ୍ୟ ଶୁଭ ଶ୍ରୀପଞ୍ଚମୀ,
ଉତ୍କଳ-ଭାରତୀଙ୍କର ଆଗମନୀ ତିଥି,
ଏବେ ମଧୁଋତୁ, ମୋଦେ ହସୁଛି ଧରଣୀ,
ମିଶି ପୁଣି ଦୁଯେ ତହିଁ ବିଶ୍ୱଜ୍ଞାନଦାଣୀ—
ବାଣୀ ଦେବୀ ମଧୁମୟ ହାସ୍ୟ-ସୁଧାଧର,
ହେଉଛନ୍ତି ଅମ୍ବେ ଆହା ଅମୃତ ବର୍ଷଣ !
ଉଠ ଉଠ ଉତ୍କଳୀୟେ, ମୋହନିଦ୍ରା ତେଜି,
ଡାକୁଛନ୍ତି ମାତା ଆସି, ଅମୃତ ଆହ୍ୱାନେ,
ଦେଖ ଦେଖ ମାତୃମୂର୍ତ୍ତି, ଆହା କି ସୁନ୍ଦର,
ସମାସୀନା ଦେବୀ, ଶ୍ୱେତ-ଶତଦଳୋପର,
ବାମ କରେ ଶୋହେ ବୀଣା, ବାମେତର କର
ରହିଛି ବିସ୍ତୃତ, ଦେବ୍ୟ ପାଖୁଡ଼ା ପର୍ଯ୍ୟେ,—
ଅଭୟ, ଉନ୍ନତି, ଜ୍ଞାନ-ବରଦାନ ପାଇଁ
ପୂଜ ତାଙ୍କ ପାଦ, ଛାଡ଼ି ଆଳସ୍ୟ, ଜଡ଼ତା ।

—*—

ସଙ୍ଗୀତ

କି ମହାମୋହିନୀ ଶକ୍ତି ଆହା ସଙ୍ଗୀତର,
ଆକର୍ଷେ ସେ ବନୁ ମୃଗେ, ଶତ୍ରୁ ବଳେଶୟେ
ଅନାୟାସେ, ମରଣର ଭୀଷଣ ସମ୍ମୁଖେ ।
କେ ନୁହେ ସଙ୍ଗୀତବଶ, ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ତା ମୁଖେ
ସଙ୍ଗୀତର ସେହାବୃତ୍ତି, ପୀୟୂଷ ପଟିତ ।
ସୂକ୍ଷ୍ମ ସୂକ୍ଷ୍ମ ସ୍ୱରେ ସଦା ଗାଉଛନ୍ତି ସମୀର
ବିଶ୍ୱଭୂମା ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ଅନନ୍ତ ବଦତା,
ପ୍ରକୃତି-ଅମରସ୍ତୁତି ଗାଏ କଲ୍ଲୋଳିନୀ
କୁଳୁ କୁଳୁ କଳନାଦେ, ଆଦର ଗାଉଛନ୍ତି
ମହାସିନ୍ଧୁ ଜଗତର ସଜୀବ-ସଙ୍ଗୀତ,
ମାନବର ଅନ୍ତରାତ୍ମା ନୀରବ ଭାଷାରେ
କରୁଛନ୍ତି ଆବୃତ୍ତି ସଦା କି ମହାଗୀତିକା
କେବଳ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ, ତାହା ଅଜ୍ଞାତ ତାହାର,
ମାତ୍ର ସେ ଅଲକ୍ଷ୍ୟେ ତହିଁ ହେଉଛନ୍ତି ମୋହିତ ।

—:*:—

ମୟୂର

ଶିଖଣ୍ଡି, ତୁ ନଟବର ବନ-ରଙ୍ଗାଳୟେ,
ନିରେଖି ପ୍ରକୃତିରାଣୀ ତୋ ଲାସ୍ୟ ରୁଚିର,
(ମାନସ-ଉଲ୍ଲାସକାରୀ, ଦିଦୃକ୍ଷାବର୍ଦ୍ଧକ)
ଫୁଲ୍ଲ ଫୁଲଦଳ ଛଳେ ହସନ୍ତି ପ୍ରମୋଦେ ।
ଧନ୍ୟ କି ମୋହନ ମୂର୍ତ୍ତି ଲଳିତ ମଧୁର,
ମାତ୍ର ସ୍ୱର ବିପରୀତ-ଅପ୍ରିୟ, କର୍କଶ,
ଶୋଭାର ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିକାଶ କାହିଁବା ରୂପରେ,
ବଚନ ସୁନ୍ଦର ଯାର ସେ ସିନା ସୁନ୍ଦର ।

ଗଢ଼ିଛନ୍ତି ଯେ ଚନ୍ଦ୍ରକାର ସୁତନୁ ତୋହର
ଶବଳିତ ରତ୍ନସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ-ରଶ୍ମି ଉପାଦାନେ,
ଭୁଲି ତାଙ୍କୁ, ରେ ଶଡ଼ଙ୍ଗ, କପଟ ଭକ୍ତ ଘଟେ ?
ପ୍ରୀତିପୁଷ୍ଟ ନେତ୍ରେ ତାଙ୍କୁ ଦେଖୁ ଥୁ ଯେପରି,
ସେପରି ସେ ଦେଖେ କି ରେ ତୋତେ ? ନାହିଁ ଯହିଁ
ପ୍ରାଣର ଐକ୍ୟତାଦେବ, ପ୍ରୀତି ନୁହେଁ ତାହା ।

ଃ—❋—ଃ

ସନ୍ତୋଷ

ସନ୍ତୋଷ, ଅମୂଲ୍ୟ ଧନ, ଅନାବିଳ ସୁଖ,
ଝରେ ଯହିଁ ଶାନ୍ତି-ପ୍ରୀତି-ଅମୃତ- ନିର୍ଝର ।
ସମୁଜ୍ଜ୍ୱଳ ଯେ ଆଗାର ସନ୍ତୋଷ-ରତନେ,
ସେ ତ୍ରିଦିବ, ବର୍ଷେ ଯହିଁ ସ୍ୱର୍ଗ-ଶୁଭାଶୀଷ ।
ସନ୍ତୋଷ-ଚନ୍ଦ୍ରିକା ଯୋଗେ ଶୀତଳ ଯା ହୃଦ,
ସେ ଜୀବିତ, ଜୀବନ୍ମୁକ୍ତ, ଚିରପ୍ରଫୁଲ୍ଲିତା
ତରେ ଆଲିଙ୍ଗନ ତାଙ୍କୁ, ପ୍ରିୟ ସଖୀ ପ୍ରାୟ,
ପକ୍ଷାନ୍ତେ ଯା ଅନ୍ତସ୍ତଳେ ଦହେ ଖରତରେ
ଅସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ-ବାସନାର ମର୍ମନାଶା ସ୍ରୋତ,
ତାହାର ଜୀବନ ନୁହେଁ ଜୀବନ ଆଖ୍ୟାତ,
ଜୀବନ୍ତ ମରଣ ତାହା, ଯନ୍ତ୍ରଣା-ଜର୍ଜର ।
ସନ୍ତୋଷ, ମାନବ ପ୍ରାଣେ ଦେବାବତରଣ,
ଆବର ମହାତପସ୍ୟା, ସାଧିଲେ ସେ ତପ
ହୁଏ ପ୍ରାଣ ସୁପବିତ୍ର, ସଦା ମଧୁମୟ ।

ଃ—❋—ଃ

ଆତ୍ମଶ୍ଲାଘା

ଆତ୍ମଶ୍ଲାଘା ମୃତ୍ୟୁଠାରୁ ବଳି ଭୟଙ୍କରୀ,
ହୁଏ ଯାହିଁ ବଡ ଦେଖି ଗାଇ ନିଜ ସ୍ତୁତି
ନିଜ ମୁଖେ, ତାହା ନୀଚ ଅଧମ ସ୍ୱଭାବ;
ଥାଉ ଆନ କଥା, ମଣେ ଯେ ନିଜକୁ ହୀନ
ନିଜ ଜଣ ସୁଦ୍ଧା, ବଡ ବାସ୍ତବ ସେ ଏଠା ।
ଆତ୍ମଶ୍ଲାଘା ପତନର ଅମୋଘ ମନ୍ତ୍ରର,
ବଖାଣି ଆତ୍ମପ୍ରଶସ୍ତି ସୁନାସୀର ପାଖେ
ନହୁଷ ନୃପତି, ପୂର୍ବେ, ଲଭିଲେ ଯେ ଦଶା,
ଲଭିତ ତା' କାଳବକ୍ଷେ—ସୁସ୍ପଷ୍ଟ ବର୍ଣ୍ଣରେ,
ହୋଇ କ୍ଷୀଣପୁଣ୍ୟ ସ୍ୱୟଂ, ହେଲେ ଅଧୋଗତ,
ଆତ୍ମଶ୍ଲାଘା ପାପ, ଶୋକ, ନରକପ୍ରସୂତ ।
ନୁହେଁ ସେ ପ୍ରଶଂସ୍ୟ କେବେ ଲୋକେ ଯେ ପ୍ରଶଂସା
ଖୋଜି ଖୋଜି ଆଗ୍ରହରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଯାହାକୁ
ବରେ ବଳେ, ସେହି ଧନ୍ୟ, ସେହି ପ୍ରଶଂସିତ ।

ଃ—❋—ଃ

କିଏ ମୋର ?

ଉଚ୍ଚାରନ୍ତି ପ୍ରାଣୀ ସଦା ମୋର ମୋର ଧ୍ୱନି,
କାହାର ସେ ଭାଷା, ତାହା ଅଜ୍ଞାତ ମୋହର,
ତଥା କିଏ ମୋର ହବେ, ସେ ସୁଦ୍ଧା ଅଜ୍ଞାତ;
ଅଥଚ ଜଗତ ସାରା ମୋହର କେବଳ ।
ଜ୍ଞାତି ପରିଜନେ ଜନେ ବୋଲନ୍ତି ଯା ମୋର,
ମୋହର ମୋହନ ମନ୍ତ୍ର ଗାଇ ତାହା ସିନା,
ଖସିଗଲେ ପାକୁ ଚୂନ, କେ ଆଉ କାହାର ?
ଧନ ସମ୍ପତ୍ତି ତ ଜଡ, ବର୍ଜିତ ତା କଥା ।
ଆକାଶ, ପର୍ବତ, ବନ ପଶୁରେ ଯାହାକୁ
କିଏ ମୋର, କେହି ଦେଇ ନ ପାରି ଉତ୍ତର
ଫେରିଆସିଅନ୍ତି ମୋର ପ୍ରଶ୍ନକୁ ତତକ୍ଷଣେ
ପ୍ରତିଧ୍ୱନି-ମୁଖେ, ଯହୁଁ ଭଜେ ମୁଁ ନିରାଶା ।
କେବଳ ଏତିକି ଜାଣେ, ଜରେଁ ଯେତେବେଳେ
ଯାର ମନତୃଷା, ହୁଏ ସେ ତାକେ ସେ ମୋର ।

ଃ—❋—ଃ

କୃପଣ

କପାଁ ନିନ୍ଦା ରଟେ ଭବେ କୃପଣ ନାମରେ
କିଏ ତାର ସମକକ୍ଷ, ମହାଦାତାପଣେ ?
ନ ଖାଇ ସେ ସଞ୍ଚେ ଧନ ପରଭୋଗ ପାଇଁ ।
ନୋହିଥିଲେ ମଧୁମକ୍ଷୀ ସଞ୍ଚୟ-ନିପୁଣ,
ମିଳନ୍ତା କି ସୁଧା ତୁଲ ଦେବଭୋଗ୍ୟ ମଧୁ ?
ଧରେ ବୃକ୍ଷ ବହୁ ଫଳ, ନ ଖାଏ ବୋଲି କି
ହେବ କୃପଣ ଆଖ୍ୟାତ ? ଅହୋ ! ଏ ଅଦ୍ଭୁତ
ସିଦ୍ଧାନ୍ତ !, ତାକର ଲକ୍ଷ୍ୟ, କୃତ୍ରିମ ଉଦାର

ସ୍ୱର୍. (ନ ଖଣ୍ଟୁ ଏ ଉକ୍ତି ପକ୍ଷେ ସାଧାରଣ
ବାତୁଳଙ୍କ ପକ୍ଷେ, ମାତ୍ର ନକ୍ଷେ ସମୀଚୀନ
ଅନେକଙ୍କ ପକ୍ଷେ) କିନ୍ତୁ କୃପଣ କଦାଚ
ଖେଳେ ନାହିଁ ତାହା, ସ୍ୱପ୍ନେ ଅବା କଳ୍ପନାରେ;
ତାର ସେହି ଚିରସ୍ଥିର ଶାଶ୍ୱତ ପଦବୀ,
କଳଙ୍କ-ମୁକୁଟରୂପେ ଶିରେ ବହେ ସଦା ।

—:o:—

ଆଶା

ଚିର ଅଶାମୃତବୋଳା ମାନବ ଜୀବନ
ଆଶାଦ୍ୱାରା ସଂଗଠିତ, ଆଶା ନିର୍ଭରିତ;
ଉତ୍କଟ ମାନବ-ବକ୍ଷ ଆଶାରେ ସ୍ଫୁରିତ,
ବାଷ୍ପେ ବାଷ୍ପରଥ ଯଥା, ତାହା ବ୍ୟତିରେକେ
ମାନବ ଶିଥିଳ ସ୍ଥିର । ଟାଣିଆଣେ ଆଶା
ମାନବଙ୍କୁ କର୍ମପଥେ ମାନସ ସହିତ,
ଆଶା ଶୁଭଙ୍କରୀ, ଦେବୀ, ଅବିଶ୍ରାମବତୀ,
ଅପୂର୍ବ ଲାବଣ୍ୟମୟୀ ଅରୂପା ରୂପସୀ ।
ଶୁଣି ତାର ବଂଶୀଧ୍ୱନି--ଲଳିତ, ମଧୁର,
ଜୀଇଉଠେ ମୃତପିଣ୍ଡ, ଜଳପଙ୍କୁ ଧରେ
ବାରିଧି-ମେଖଳା ଧରା ଭ୍ରମଣେ ସାହସ ।
ସ୍ନେହ ସୁଖମୟ ଅଙ୍କ ପରଶେ ତାହାର
ଭୁଲିଯାଏ ନର ହେଲେ ସଂସାର ଆଘାତ,
ଜଗତର ସଦା ସେହି ଆଶ୍ୱାସଦାୟିନୀ ।

—※—

ରାମାୟଣ ମହାଭାରତ

ସୃଜିଲେ ବାଲ୍ମୀକି ବ୍ୟାସ କି ମାହେନ୍ଦ୍ର କ୍ଷଣେ
କାବ୍ୟ-କାମଧେନୁ ଯୁଗ, ଯୁଗଯୁଗବ୍ୟାପୀ
ଦୋହନେ ନ ସରେ ତାର ସୁଧା-ଦୁଗ୍ଧ-ଧାର ।
ସେ ଦୁର୍ଲଭ ଦିବ୍ୟ ଦୁଗ୍ଧ ଆଜୀବନ ପାନେ
ନ ଜନ୍ମେ ଅରୁଚି, ବରଂ ପ୍ରବର୍ଦ୍ଧେ ପିପାସା ।
ଧନ୍ୟ ବେନି ମହାକବି ଅମର ତୂଳିକା,
ଅଙ୍କିଲା ସେ ଯେ ଆଲେଖ୍ୟ, ସପ୍ତବର୍ଣ୍ଣୋଜ୍ଜ୍ୱଳ,
ସତ୍ୟ, ଶିବ, ସୁନ୍ଦର ସେ, ନିତ୍ୟ ଅଭିନବ ।
ଧରିଛନ୍ତି ମହତ୍ୱାଦର୍ଶ ଜଗତ ସମ୍ମୁଖେ
ସେ ମହା ଆଲେଖ୍ୟ, ତଥା ଧରିଥିବ ସଦା;
ମହୀରେ ଭାରତ ସାର, ଭାରତେ ଭାରତ,—
ରାମାୟଣ, ଯାହା ନାହିଁ ତହିଁ, ତାହା ନାହିଁ,
ସେ ମହାଗ୍ରନ୍ଥଦ୍ୱୟ, ଆର୍ଯ୍ୟ-ଗୌରବର
ରତ୍ନଖଣୀ ପ୍ରାୟ, ରତ୍ନ ବିତରଣେ ପ୍ରଭା ।

—:o:—

କ୍ଷୁଦ୍ର !

କ୍ଷୁଦ୍ର ନୁହେଁ ଅବଜ୍ଞାତ, ମହିମା ତାହାର
ମହୀୟସୀ; ବୃହତ୍ତର କ୍ଷୁଦ୍ରରୁ ସଂଜାତ ।
ରେଣୁ ସମ ବୀଜୁ ଜାତ ପ୍ରକାଣ୍ଡ ନ୍ୟଗ୍ରୋଧ,
ଘନଚୁମ୍ବୀ ହିମାଳୟ, ଶିଖର-ସମ୍ରାଟ,
ଧୂଳିକଣାର ସମଷ୍ଟି, ତଥା ପାରାବାର
ଭାବୁକ-କଳ୍ପନାତୀତ ଅନନ୍ତ-ବିସ୍ତୃତ,
କ୍ଷୁଦ୍ରତମ ବାରିବିନ୍ଦୁ ସଂଯୋଗେ ଗଠିତ ।
ତରୁ ତୁଳନାରେ ଲତା କ୍ଷୁଦ୍ରପ୍ରାଣ ଅତି,
ମାତ୍ର ସେ ପ୍ରସବେ ଫଳ ତରୁଠାରୁ ବଳି;
ସାମାନ୍ୟ ସ୍ଫୁଲିଙ୍ଗ ପାରେ ନଗରରେ ଦହି ।
ମଣିବ ନିଜକୁ କ୍ଷୁଦ୍ର, କିନ୍ତୁ କ୍ଷୁଦ୍ର ବୋଲି
ବଡ଼ କାର୍ଯ୍ୟ ସାଧନରେ ନ ହେବ ହତାଶ,
ସାନେ ବଡ଼ କରେ କର୍ମ, ଆଜ କ୍ଷୁଦ୍ର ଯେହୁ
କାଲି ସେ ହେବନ୍ତି ଶ୍ରେଷ୍ଠ ନିୟତ-ନିୟମେ ।

—:o:—

ବନ୍ଧୁ

କାହିଁ ଚିରବନ୍ଧୁ, ମହୀ-ଅବନ୍ଧୁ-ପ୍ରବାସେ ?
ବାନ୍ଧିଥାଏ ହୃଦୟେ ଯେ ପ୍ରୀତି-ପାଟଡୋରେ
ପକାଇ ଅଫିଟା ଗଣ୍ଠି, କିମ୍ବା ପ୍ରେମ-ମୂଲେ
ଚିରବନ୍ଧା ରଖେ ପ୍ରାଣେ ଯେ ପ୍ରଣୟୀ ପାଶେ,
ସେ ଏକା ପ୍ରକୃତ ବନ୍ଧୁ, ଜୀବନ-ଦୋସର;
ନୀଚ ସ୍ୱାର୍ଥ, ସଂକୀର୍ଣ୍ଣତା ବା ଦୌର୍ବଲ୍ୟ ଦୋଷେ
ମଳିନ ନୁହେଁ ତା ହୃଦ, ଅବା କଳଙ୍କିତ ।
ସ୍ୱାର୍ଥ ଯା ପ୍ରାଣର ପ୍ରାଣ, ସ୍ୱାର୍ଥ ତନ୍ମୟ

ଯାର ଲକ୍ଷ୍ୟ, ସେ ବନ୍ଧୁତା କୃତ୍ରିମ, ଭଙ୍ଗୁର,
ଉପକାର ଆଦାନର ଆଗନ୍ତୁକ ଭକ୍ତ ।
ସଂସାର ବଚ୍ଛେଦଭୂମି, ତାହାର ବନ୍ଧୁତା,
ନ ହୁଏ ପୂର୍ଣ୍ଣତାପ୍ରାପ୍ତ ଏଥି ତେଣୁଂତାଳେ,
ନିସର୍ଗ ବନ୍ଧୁତା ଏତା ଧର୍ମର ବନ୍ଧୁତା,
ଧର୍ମ ଦେନ ଲେଦେ ସଙ୍ଗୀ, ପ୍ରକୃତ ବନ୍ଧୁ ସେ ।

—:o:—

ଅନୁତାପ

ତ ଭୀଷଣ ଅନୁତାପ-ଅଗ୍ନି, ଅନିର୍ବାଣ,
ସଲିଳେ ଅନଳ ଶାନ୍ତ, ମାତ୍ର ଏ ଜଗତେ
ନାହିଁ ଏମନ୍ତ ସଲିଳ, ପାରିବ ସେ ଶମି
ଅନୁତାପ ପାବକର ମହା ଉତ୍ତପ୍ତଶିଖା !
ଅହୋ, କେତେ ଅବିବେକୀ ମୂର୍ଖ, ଅର୍ବାଚୀନ,
ଭିସ୍ମସ୍ତୂପେ ଢାଳି ଆଜ୍ୟ ଭଲି ସିନା ତାର
ଅପବ୍ୟବହାର; ଦେଇ ଶାଳଗ୍ରାମ ଚେକି
ମ୍ଲେଚ୍ଛହାତେ, ଭଲି ତାକୁ ଅପବିତ୍ର ହାୟ !
ସେହି ଅଦୂରଦର୍ଶିତା-ବିଷମୟ ଫଳ
ଭୁଞ୍ଜି ମୁଁ ଆକ୍ରାନ୍ତ ଏବେ ଅନୁତାପ-ଜ୍ୱରେ ।
ହେଲେ ପଛେ ଅନୁତାପ ଶୂନ୍ୟଗର୍ଭ, ବୃଥା,
ମାତ୍ର ଯୋଗ୍ୟ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ ସେ ମୋ ଦୁଷ୍କୃତର
ଅବିମୃଶ୍ୟକାରିତାର ପୁରସ୍କାର ମଣି,
ପିନ୍ଧିଥିବି ଆଜୀବନ ସେ ମାଟି-ପଦକ ।

—:o:—

ଶତ୍ରୁ

ମାନବ, ଶତ୍ରୁବେଷ୍ଟିତ ଆଜୀବନ ଭବେ,
ଅଭ୍ୟନ୍ତରେ ଦ୍ୱେଷ ଶତ୍ରୁ, ପୁଣି ଷଡ଼ରିପୁ,
ବାହ୍ୟେ ଜଳେ ସ୍ଥଳେ ସ୍ଥିତ କୁମ୍ଭୀର ଶ୍ୱାପଦ,
ଆକାଶେ କରକା, ବଜ୍ର, ରୁଦ୍ଧ ସର୍ବପଥ ।
ଆଉ ଏକ ମହାଶତ୍ରୁ ଅଛି ମାନବର,
ସେ ମାନବ, ମାନ ଦୁଷ୍ଟ ପିଶାଚ ଆକୃତି;
ଦମିବ ଔଷଧେ ରୋଗ, ସଂଯମ ସାଧନେ
ରିପୁକୁଳ, ଶ୍ୱାପଦାଦି ଅସ୍ତ୍ରେ ସାବର୍ଜ୍ୟରେ
କରକାରୁ ଶିଳାଘାତୁ ଆତ୍ମରକ୍ଷା ନୀତି,
ମାତ୍ର ନାହିଁ ନର-ଶତ୍ରୁ ପାଇବୁ ନିସ୍ତାର ।
ତୀବ୍ର ହଳାହଳସିକ୍ତ ଦୁର୍ଜନ ରସନା,
ହୃଦ ପୂର୍ଣ୍ଣ ପରନିନ୍ଦା-ପାପ-କଳ୍ପନାରେ,
ଦୁରାଶା-ଦୌରାତ୍ମ୍ୟ ମୁକ୍ତ ଯେଉଁ ଭାଗ୍ୟଧର
ସୁଲଭ ଜୀବନେ ତାର ସୁଖ-ଶାନ୍ତି-ସୁଧା ।

—:o:—

ସଭ୍ୟତା

ନୁହେଁ ହେୟ ଦ୍ରବ୍ୟ, କିମ୍ବା ଅଯତ୍ନ-ସୁଲଭ
ସଭ୍ୟତା, ଉପାର୍ଜନର ସାପେକ୍ଷ ସେ ଏତା,
କୁନ୍ତଳ ବିନ୍ୟାସେ ଅବା ରମ୍ୟ ପରିଚ୍ଛଦେ,
ଅଥବା ଜାତୀୟତାର ବହୁଳ ଦ୍ୱେଷଣେ,
ହୁଏ ନାହିଁ ସଭ୍ୟତାର ସାରଭୂ ଉନ୍ମେଷ,
ଅସ୍ୱାଭାବିକତାର ସେ ହୀନ ଅନୁକୃତି;
କିଅଁ ଗଢ଼ା ଛଳ ସିନା ସେ ଅନୁକରଣେ,
ମାତ୍ର ପ୍ରକୃତରେ ହୁଏ ବାନର ଗଠିତ ।
ସଭ୍ୟତା, ସତ୍‌ଶିକ୍ଷା ଆଉ ସତ୍ସଙ୍ଗସମ୍ଭୂତ,
ତରିଦିଏ ତରିବେ ସେ ସଂଯତ, ମାର୍ଜିତ,
ଯଦ୍ୱାରା ଶରୀର, ମନ, ବିଶେଷେ ଆତ୍ମାର
ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିକାଶ ଘଟେ, ସତ୍ୟ, ସଦାଚାର,
ଔଦାର୍ଯ୍ୟ, ସମଦର୍ଶିତା, ସ୍ୱଧର୍ମପାଳନ,
ଯାର ଦୃଢ଼ ମୂଳଭିତ୍ତି, ସେହି ତ ସଭ୍ୟତା ।

—:o:—

ପରଦୋଷ

ପରଦୋଷ ଅନ୍ୱେଷଣ ନିର୍ଗୁଣୀ ସ୍ୱଭାବ,
ବର୍ଜ୍ଜନୀୟ ଅସ୍ପୃଶ୍ୟ ତାହା, ଉପେକ୍ଷ୍ୟ ସର୍ବଥା;
ଖର୍ଜିନିଏ ମଧୁଫଣୀ ମଧୁ-ସଂଗ୍ରାହକ,
ମାତ୍ର ନିମ୍ନ କୀଟଗନ୍ଧେ * ଛୁଏଁ ନାହିଁ କେବେ ।
ଖୋଜି ଆତ୍ମଦୋଷ ଯେହୁ କରେ ସଂଶୋଧନ,
ଆଦର ଯେ ଭୃଙ୍ଗଧର୍ମୀ, (ଭ୍ରମର ଯେସନ

* ମଧୁଚକର ଉପର ଫଣାରେ ମଧୁ ଥାଏ ଏବଂ ତଳଫଣା କୀଟପୂର୍ଣ୍ଣ ।

ଶୋଷେ ଖାଲି ମଧୁବିନ୍ଦୁ ଚମ୍ପକ କୁସୁମୁ,
ଛାଡ଼ି ତାର ତିକ୍ତ ରସ) ସେହି ସାରଗ୍ରାହୀ,
ପ୍ରକୃତ ଧାର୍ମିକ, ଜ୍ଞାନୀ, ଆତ୍ମଦର୍ଶୀ, ସାଧୁ,
ପୂତ ତାହା ପଦରେଣୁ, ତୀର୍ଥରେଣୁ ସମ ।
ଧରନ୍ତି ଅନନ୍ତ ଦେବୀ ସାଦରେ ତାହାଙ୍କୁ
ସୁଖମୟ ଶାନ୍ତିମୟ ସୁଧାମୟ କୋଡ଼େ ।
ପରଗୁଣ-ପ୍ରପୂଜକ ପ୍ରପୂଜ୍ୟ ଗୁଣର,
କରନ୍ତି ଆଶ୍ରୟ ତାଙ୍କୁ ନିଖିଳ ସଦ୍‌ଗୁଣେ ।

—❀—

ନିବେଦନ

ଶମ ପ୍ରଭେ, ମୋ ଅତୃପ୍ତ-ପିପାସା-ଯନ୍ତ୍ରଣା,
ବେଦନା-ବ୍ୟଥିତ ପ୍ରାଣେ ଢାଳି କୃପା-ସୁଧା,
ମୂଳ ସେ ପିପାସା ମୁହିଁ, ନ ପାରେଁ ସମ୍ଭାଳି,
ଘେନୁ ତାତ ଇରମ୍ମଦ, ମାନ ଘନଜଳେ
ନୁହେଁ ସେ ନିର୍ବାଣ । ହରି, ତବ କୃପା ବିନା
ଅସମର୍ଥ ନିବାରଣେ ଜଗତ ସେ ତୃଷ୍ଣା,
ବନ୍ୟାର କାରଣ ବୃଷ୍ଟି, ନୁହେଁ ତ ତୁଷାର ।
ଶିଖାଅ ହେ ପ୍ରେମଛନ୍ଦେ ତବ ପ୍ରେମଗୀତ,
ହେବ ପ୍ରେମମତ୍ତ ଗାଇ ସେ ମହାଗୀତତା;
ହେ ସୁନ୍ଦର, କର ମୋତେ ସ୍ୱଭାବ-ସୁନ୍ଦର,
ଶୁଭ ! କର ଶୁଭମୟ ପ୍ରାଣ, ପୁଣ୍ୟ ! ତବ
ପୁଣ୍ୟ-ଜ୍ୟୋତି-ଜଳେ ଧୋଇଯାଉ ମୋ ତପାଙ୍କ
କଳୁଷ-କଳଙ୍କ, ଦିଅ ଆଦେଶ ପାଳନେ
ଶକ୍ତି; ଶ୍ରୀପଦ ପୂଜନେ ଭକ୍ତି, ପୁଣି ପ୍ରୀତି
ସତ୍ୟ ସଂସାଧନେ, ଏହି ତ୍ରିବେଣୀ ସଙ୍ଗମେ
ପଖାଳିବ ପଦ ତବ, ଆନନ୍ଦାଶ୍ରୁ ସହ ।

—❀—

ବର୍ଷବୃଦ୍ଧି ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧନା

(ଉତ୍କଳ ଦୀପିକାର ଅର୍ଦ୍ଧ ଶତାବ୍ଦୀ ଅତୀତ ଉପଲକ୍ଷେ)

ଘେନ ଭକ୍ତି ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧନା ଉତ୍କଳଦୀପିକେ,
ହେତ, ନବସମ୍ବତ୍ସରେ, ପବିତ୍ର ମଙ୍ଗଳ
ତବ ବର୍ଷବୃଦ୍ଧି ଦିନେ, ତୁମ୍ଭେ ପୁଣ୍ୟମୟୀ,
ସ୍ୱଦେଶର ଶିକ୍ଷୟିତ୍ରୀ, ମହା କର୍ମ-ଯାଗେ,
ସଂଯାପି ପଞ୍ଚାଶ ବର୍ଷ ପୁଣି କର୍ମେ ରତ ।
ଧନ୍ୟ ତବ ପ୍ରଜ୍ଞା, ନିଷ୍ଠା, ସାହସ, ପ୍ରତିଭା,
ଔଦାର୍ଯ୍ୟ, ମହାପ୍ରାଣତା, ନମସ୍ୟେ, ତୁମ୍ଭର
ପ୍ରାଣ-ପାଞ୍ଜିର ଅତୀତ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପତ୍ରର
ଦେଶହିତ-ଶୁଭ-ଶ୍ଳୋକ-ନିର୍ଘଣ୍ଟେ ପୂରିତ
ଉନ୍ନତି-ଅଗସ୍ତ୍ୟ ତାପ୍ସ ତୁମ୍ଭେ ଉତ୍କଳର ।
ନୁହେଁ ଏକା ତୁମ୍ଭ ପକ୍ଷେ ଶୁଭଦିନ ଆଜ,
ସୌଭାଗ୍ୟ ସୁଦିନ ଆଜି ଉତ୍କଳ ପକ୍ଷରେ,
ନବ ଚନ୍ଦ୍ରୋଦୟେ ସିନା ସୃଷ୍ଟି ହୁଏ ସୁଖୀ,
ମାତ୍ର ଚନ୍ଦ୍ର ପକ୍ଷେ ଯଥା ପୂର୍ବ ତଥା ପର ।

———

ହଳଦୀବସନ୍ତ

ତାହାଙ୍କୁ କହିଉ ଏବେ ନିତ୍ୟ ସାବଧାନ,
ରେ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣବିହଙ୍ଗ, "ଶାଶୁ ଲୁଚେ ଗୋ" ବୋଲୁଣ?
କେତେବେଳେ କହୁ ପୁଣି "ଚଢ଼େଇ ପଢ଼ ଗୋ"
ତାହା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଏ ଉକ୍ତି ? କେ କହିବ ମୋତେ?
କି ସୁନ୍ଦର ତନୁ ତୋର ରତନେ ରଚିତ,
ହିରଣ୍ମୟ କଳେବର, କଣ୍ଠ ଇନ୍ଦ୍ରନୀଳ,
ଚଞ୍ଚୁ ପଦ୍ମରାଗ, ଏବେ ରହି ଖଞ୍ଜି ବହି
ବହୁରଙ୍ଗେ ତୋହର, ହେଲା ନାହିଁ ତୃପ୍ତ ଦେବେ,
ଚଢ଼ାଇଲେ କଣ୍ଠେ ତାର ଅମୃତେ ସିଞ୍ଚିତ,
ପ୍ରିୟ ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ର ତୁ କି ବଂଶୀବିଧାତାର ?
ନୋହୁ ଖାଲି ଗୁଣଶ୍ରେଷ୍ଠ ପିକ ପରି ତୁହି,
ରୂପ ଗୁଣ ଉଭେ ତୋର ରୁଚିର-ମଧୁର,
କି ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣସୌଭାଗ୍ୟ ଏହା, ଅମର ହଂସିତ,
ଏକାଧାରେ ଏ ସମୃଦ୍ଧି ଦୁର୍ଲଭ ଜଗତେ ।

———

ନେପୋଲିୟନ

ଦିଗ୍‌ବିଜୟୀ ବୀରବର ହେ ନେପୋଲିୟନ,
ଥିଲା ଅହୋ ତୁମ୍ଭର କି ଦୁର୍ବାର ଲାଳସା,

ଖ୍ରୀଷ୍ଟ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ଗଢ଼େ, କି ଲୁଟିଲୁ ତେଜ
ଅତୃପ୍ତ-ବାସନା-ନିଶା, ଦୁଇ ଦିନ ପାଇଁ
ହେଲ କି ନିଅଣ୍ଟ ଭୂମି ସେ ବିଶାଳ ସ୍ଥଳୀ
ତବ ବାସ ପକ୍ଷେ ? ଜରେ ଧରିଲ କୃପାଣ,
ସୀମାବୃଦ୍ଧି ଅର୍ଥେ, କଲ ଅଭିଷିକ୍ତ ଧରା
ମାନବ-ଶୋଣିତେ, ବହୁ ମାନବ ଶୋଣିତ,
ମାତ୍ର ନେଇ କେତେ ଭୂମି ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ଗଲ ବେଳେ ?
ସାର୍ଦ୍ଧ ତିନି ହସ୍ତ ସ୍ଥାନ ଆବଶ୍ୟକ ତବ,
ତାହା ଯୁକ୍ତା ପାରିଲ କି ସଙ୍ଗେ ନେଇ ବୀର,
କେତେ ଦିନ ପାଇଁ ଅହା କଲ କେତେ କଥା ।
ହୋଇ ମହାରଣ-ଯାଗେ ପ୍ରଧାନ ପୁରୋଧା,
ସମର୍ପିଲ ପୂର୍ଣ୍ଣାହୁତି କୋଟି କୋଟି ନରେ,
ବୀରତ୍ୱ କି ନିଷ୍ଠୁର ଅଦୟା-ଶ୍ମଶାନ,
ପ୍ରକ୍ଷେ ନାହିଁ ଜହିଁ ମାୟାମମତାର ଛାୟା,
ନୁହେଁ କି ଏ ବୀରତ୍ୱ, ନରତ୍ୱ, ବୀରେ
ନୃଶଂସ କି ନର ? ହାୟ ଶ୍ୱାପଦ ସଦୃଶ
ବିଦାରିବ ନରବକ୍ଷ ନର, ଏହା କି ହେ
ବୀରଧର୍ମ, ଲୋକରକ୍ଷୀ? ଲୋକଭକ୍ଷୀ କିଏ?
ଭଣେ ଯେଉଁ ଧର୍ମ,—ହତ୍ୟା, ପରସ୍ୱତ୍ୱ ଗ୍ରାସ,
ସେ ଭୀଷଣ ଧର୍ମେ ଦୂରୁ କୋଟିଏ ଜୁହାର ।

—✽—

ଦରିଦ୍ର

କେ ଦରିଦ୍ର ? ନ ଜରେ ଯେ ମୁଠେ ଶସ୍ୟ, ଅବା
ଦୁଇଖଣ୍ଡ ସୁନାରୂପା-ଚକ୍ର ଉପାସନା,
ସେହି କି ଦରିଦ୍ର ? ନା, ନା, ଏ ଭ୍ରାନ୍ତ ବିଶ୍ୱାସ ।
ଅପାର୍ଥିବ ଜ୍ଞାନ-ରତ୍ନେ ହୀନ ଯେ ମାନବ,
ଧର୍ମରୂପ ଅକ୍ଷୟ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ-ଦୀପଶିଖା
ନ କରେ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଯାର ତାମସ ହୃଦୟ,
ସେ ହୃଦୟ ହୀନ, ତାର ଦରିଦ୍ର ଉପାଧି
ସମୀଚୀନ ! ମୂଢ଼ ସ୍ୱଜା, ଦରିଦ୍ର ପରମ,
ମାତ୍ର ଯେ ଧାର୍ମିକ ଜ୍ଞାନୀ, ହେଉ ସେ ପଥରେ
ଜୀର୍ଣ୍ଣ-କୌପୀନସମ୍ବଳ, ମହାଧନୀ ସେହୁ ।
ଧନ, ସ୍ୱର୍ଗୀୟ, ପବିତ୍ର, ଅମୂଲ୍ୟ, ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ,
ପ୍ରଭାତେ ସଂସାର ଯାକୁ ଧନ ଅଭିଧାନ,
ନୁହେଁ ସେ ତ ଧନ, ତାହା ବିପଦର ଭଣ୍ଡାର
ଶୀଘ୍ରତାରେ ପଡ଼ିବେ ସେ ବିଷାଦର ଶେଷେ ।

——ଃ——

ସତ୍ୟବାଦୀ ବିଦ୍ୟାଳୟ

ଚୁରିଅନା-ବଙ୍କୁରିତ ମଞ୍ଜୁ କୁଞ୍ଜବନେ
ଏ କି ସ୍ୱରଗ-ଆଶ୍ରମ, ଆଦର୍ଶ, ପାବନ,
ପ୍ରବୀଣ ଅଗ୍ରଜଙ୍କଠାରୁ ଲଭି ସାଧୁ ସତ୍ତ୍ୱ
ବାଳ ବ୍ରହ୍ମଚାରୀକୁଳ, ରତ ଏଥି ଅହା
ସଂସାର ସାଧନା-ଯଜ୍ଞେ, ତନୟ ମାନସେ'
ଯୁଗେ ଯୁଗେ ତପୋବନ ଉନ୍ନତି-ଜନକ,
ଏ ଆଶ୍ରମ-ହିମାଳୟୁ ହୋଇ ପ୍ରବାହିତ
ଲୁପ୍ତ ଆର୍ଯ୍ୟ ସଭ୍ୟତାର ମନ୍ଦାକିନୀ ଧାର,
କରିବ ସମାଜ-ବକ୍ଷ ଶୀତଳ, ସରସ ।
ସ୍ନିଗ୍ଧ ଉଚ୍ଚ ଆଦର୍ଶରେ ସତ୍ୟଶିବମୟ,
ହେବ ଅନୁପ୍ରାଣିତ ଅସଂଖ୍ୟ ଆଶ୍ରମେ
ଏ ଆଶ୍ରମ, ସଂସ୍ଥାପିବ ସ୍ୱଦେଶେ ଅଚିରେ,
ଦିଶିଲାଣି ଦିଶିଲାଣି ଏ ମହା ସୂଚନା,
ଘନ ବୃକ୍ଷେ ଦାବ ଆଶା ନୁହେଁ ଅସଙ୍ଗତ ।
ଗଢ଼ିବ ଏ ଆଶ୍ରମ ଯେ ନୈତିକ ଜୀବନ,
ଜାତୀୟ ଜୀବନ ତାହା, ନୁହେଁ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ।

ସଂସ୍କୃତ ଭାଷା

ଭାଷାରାଣୀ ଦେବଭାଷା ଦିବ୍ୟଭାବପ୍ରାଣା
ରତ୍ନଗର୍ଭା, ମାତଃ, ଗର୍ଭେ ତୋର ଏକାଧାରେ
ନିହିତ ଅନନ୍ତ ରତ୍ନ, ମଜ୍ଜିଲେ ଯେ ଡୁବି
ସେ ଅଗାଧ ସିନ୍ଧୁ ମଧ୍ୟେ, କୋଟିପତି ସେହୁ ।
ତୋହ ପରି ଗୁଣବତୀ ତୋ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ସୁତା,
ତୋ ଭଳି ସୁନ୍ଦରୀ, ତୋହୋ ତେତେ ତେଜସ୍ୱିନୀ,
ମାତା ଯାର ରୂପବତୀ, ବିଶ୍ୱବନ୍ଦନୀୟା,
କହଁ ବା ତା କନ୍ୟା ହେବ ନିର୍ଗୁଣା, କୁତ୍ସିତା ?

କିନ୍ତୁ ମା ଗୋ ଏହି ବଡ଼ ମର୍ମାନ୍ତକ ବ୍ୟଥା,
ନିଶ୍ଚିତ ଜଗତେ ତୁହି ଶତଷ୍ଟ ସୁଜାନ,
ମାତ୍ର ତୋ ସନ୍ତାନଗଣେ ଜ୍ଞାନ ଅନ୍ୱେଷଣେ
ଭ୍ରମୁଛନ୍ତି ଇତସ୍ତତଃ, ଜନନୀ ଯାହାର
ସ୍ୱୟଂ ଅନ୍ନପୂର୍ଣ୍ଣା, ହାୟ, ତା ସୁତେ ଭିକାରୀ!
ତୋ ସେବା ଉପେକ୍ଷି ସିନା ଏହି ଅଧୋଗତି !

କଳ୍ପନାକୁଞ୍ଜ

ଉପହାର

ଜାହ୍ନବୀବଂଶଭୂଷଣ, ଆବାଲ୍ୟ-ସାହିତ୍ୟସେବୀ, ବାଣୀପୂଜାର୍
ସୁପ୍ରବୀଣ ସୁଯୋଦ୍ଧା ମାନନୀୟ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ବଳଭଦ୍ର ଦେବ
ବଡ଼କୁମାର ମହୋଦୟ ବରେଣ୍ୟବରେଷୁ

ଅତୁଳ ସମ୍ମାନାସ୍ପଦ ଶ୍ରୀମନ୍ମହାଶୟ,

ଶ୍ରୀଛାମୁ ନୃପପୁତ୍ର, ନୃପଭ୍ରାତା ଏବଂ ନୃପ । ଉତ୍କଳର ବାଣୀଗର୍ଭ-ବାମଣ୍ଡା ଶ୍ରୀଛାମୁଙ୍କୁ ଅଙ୍କରେ ଧରି ଧନ୍ୟ ହୋଇଅଛି । ଶ୍ରୀଛାମୁଙ୍କର ନୈସର୍ଗିକ କବି-ପ୍ରତିଭା ବାସ୍ତବରେ ନମସ୍କରଣୀୟ । ମୁଁ ଯେଉଁଦିନ ଶ୍ରୀଛାମୁଙ୍କର "ରଘୁବଂଶ" ପାଠକଲି, ସେହିଦିନ ଶ୍ରୀଛାମୁଙ୍କୁ ହୃଦୟର ଉଚ୍ଚତମ ସିଂହାସନରେ ଅଧିଷ୍ଠିତ କରିଅଛି । ସେହି ଉଚ୍ଚ-ସଂସ୍କାରର ପରିସ୍ଫୁଟ ସ୍ୱରୂପ ଏହି "କଳ୍ପନାକୁଞ୍ଜ" ଶ୍ରୀଛାମୁରେ ଭେଟି ଅର୍ପଣ କଲି । ଭରସା କରେଁ, ଶ୍ରୀଛାମୁଙ୍କ ତୁଲ୍ୟ କଳ୍ପନାଭକ୍ତ କବିଙ୍କ ନିକଟରେ ଏହି କ୍ଷୁଦ୍ର କଳ୍ପନାକୁଞ୍ଜ ଉପେକ୍ଷିତ ହେବ ନାହିଁ । ମହାଜନଙ୍କ ନିକଟରେ କ୍ଷୁଦ୍ର ମହାପ୍ରାଣ ରୂପରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହେବା ନିତାନ୍ତ ସ୍ୱାଭାବିକ; ଅନ୍ୟଥା ରୂପଗନ୍ଧହୀନ ଗଇଣ୍ଡାର୍ ଦେବଦେବ ମହାଦେବଙ୍କ ବକ୍ଷରେ କଦାପି ସ୍ଥାନ ଲାଭ କରିବାକୁ ସକ୍ଷମ ହୋଇ ନ ଥାନ୍ତା ।

ରଣପୁର
ତା ୨ । ୧ । ୧୪

ଭବଦୀୟ
ସତ୍ତ୍ୱଗୁଣମୁଗ୍ଧ
ଶ୍ରୀ ଚନ୍ଦ୍ରମଣି ମହାନ୍ତି

ସୂଚୀପତ୍ର

ବସନ୍ତ
ବାଣୀବୀଣା
ଜନ୍ମଭୂମି
ମାତୃଭାଷା
ତପସ୍ୟା
ସମ୍ବାଦପତ୍ର
ପାନ୍ଥଶାଳା
ପର୍ବତ
ଇନ୍ଦ୍ରଧନୁ
ଛୁରସି
ଧର୍ମ
ପବନ
ରଜନୀ
ସାଗର
ମେଘ
ଋତୁ
ଫୁଲ୍‌ବୁଲ୍‌ ପକ୍ଷୀ
ପରିଶ୍ରମ
ଲେଖନୀ
ବସନ୍ତ
ସ୍ୱଗତ
ଭୁତଙ୍କତା
ମଧୁମକ୍ଷିକା
ସୁଣ୍ଡିତ ମୂଷା
ନୂଆ ଜାଣ
ଦାସ୍ୟାପକ୍ଷୀ
ଯୋଗୀ
ଜୀର୍ଣ୍ଣମନ୍ଦିର
ପୁସ୍ତକ
ସୂର୍ଯ୍ୟ
ସପ୍ତର୍ଷି
ଧାତ୍ରୀ
ନବବର୍ଷ
ରସାଳ
ଗୋ-ଜାତି
ସାଇନ୍ଧୀ ପୁଲନେ
ଧୂମକେତୁ
ଖଣ୍ଡପ୍ରଳୟ

କଳ୍ପନାକୁଞ୍ଜ

ବାଣୀ-ବୀଣା

ବାଜ ବାଜ ବାଣୀ-ବୀଣା   ବାଜ ଆଉ ଥରେ,
ବାଜୁଥିଲୁ ପୂର୍ବେ ଯଥା   ଆଦିକବି କରେ ।
ଶାନ୍ତ ତୋର ସ୍ୱରେ ସୁପ୍ତା—   ଭାରତ-ଅବନୀ,
ରନ୍ଧ୍ରେ ରନ୍ଧ୍ରେ ଉଠୁ ତାର   ଧ୍ୱନି ପ୍ରତିଧ୍ୱନି ।
ନୈରାଶ୍ୟ-ବିଷରୁ ତୋର   ଅମୃତ ଝଙ୍କାର,
ଭୁସ୍ଙ୍କାର ପଦ କମ୍ପା   ଗରୁଡ଼ ହୁଙ୍କାର * ।
ଶୁଣି ତୋର ସଞ୍ଜୀବନୀ   ସୁସ୍ୱର ଲଳିତ,
ଶୁଷ୍କତରୁ ହୋଇଉଠେ   ନବପଲ୍ଲବିତ ।
ସାଗରକଲ୍ଲୋଳ ଖେଳେ   ମହା ମରୁସ୍ଥଳେ,
ଶୈବାଳ-ସରସୀ ଶୋଭେ   ବିକଚ-କମଳେ ।
ଥିଲା ଯେବେ ଦିନ ଆହା   ଭାରତ-ଭୁବନେ,
ପ୍ରତିସ୍ଥାନୁ ଉଠୁଥିଲା   ତୋ ସ୍ୱର ସଘନେ ।
ମାତ୍ର ସେ ଉନ୍ନତି ଯୁଗ   ହୋଇଅଛି ଗତ,
ହୋଇଗଲଣି ତ ସବୁ   ଗତକଥା ଖତ ।
ବାଜ ପୁଣି ବାଦ୍ୟମଣି !   ବାଜ ସପ୍ତସ୍ୱରେ,
ଫେରିଆସୁ ସେ ସୌଭାଗ୍ୟ   ଶୁଭଦିନ ଖରେ ।
ଶୁଣି ତୋର ସୁଧାମୟୀ   ଅମର-ମୂର୍ଚ୍ଛନା,
ବିଦ୍ୟୁତ ବେଗରେ ଜାଗୁ   ଉନ୍ନତି-କାମନା ।

—ଃ✻ଃ—

ଜନ୍ମଭୂମି

ଜନ୍ମଭୂମି, ଜନୟିତ୍ରୀ   ସମାନ ଉଭୟ,
ପୋଷନ୍ତି ସନ୍ତାନେ କରି   ନିଜ-ତନୁ-କ୍ଷୟ ।
ଉଭୟ ନାମରୁ ହୁଏ   ଯେ ରସ ନିଃସୃତ,
କି ଛାର ଅମୃତ ? ତାହା   ମର୍ତ୍ତ୍ୟେ ମହାମୃତ ।
ମାତୃଭୂମି, କି ବର୍ଣ୍ଣିବ   ତୋ ମହାମହିମା,
ବଳଇ ତା ସିନା ଦେବ !   ବର୍ଣ୍ଣନାର ସୀମା ।
କି ସ୍ଥାବର କି ଜଙ୍ଗମ   ତୋ ଦେହୁଁ ଜନ୍ମିଣ,
ହୋଇଯାଉଛନ୍ତି ପୁଣି   ଶେଷେ ତହୁଁ ଲୀନ ।
ସୃଜନ ପାଳନ ନାଶ   ଏହି ଦୃଶ୍ୟତ୍ରୟ,
କରୁଅଛୁ ଅନୁକ୍ଷଣ   ତୁହି ଅଭିନୟ ।
ତୋ ସୃଷ୍ଟ ଦ୍ରବ୍ୟର ତୁହି   ଯଥା ରୂପାନ୍ତର,
ତଥା ପ୍ରତିରୂପ ସର୍ବେ   ଅଟନ୍ତି ତୋହର ।
କେବଣ ରତନ ରେଣୁ   ତୋ ରେଣୁ ସମାନ,
ତୁଳନାରେ କଦାଚିତ   ନୁହେଁ ମୂଲ୍ୟବାନ ।
ନିରନ୍ତର ସମସ୍ତଙ୍କ   ଆଶ୍ରୟ ସେ ଯେଣୁ,
ସରି ନୁହେଁ ତାହା ସଙ୍ଗେ   କେଉଁ ତୀର୍ଥ-ରେଣୁ ।
ତୋହ ଜଳ ତୋହ ବାୟୁ   ଶାନ୍ତିସୁଖପ୍ରଦ,
ମଣେ ମୁଁ ନ ଥିବ ସ୍ୱର୍ଗେ   ସେରୂପ ସମ୍ପଦ ।
ଜୀବନେ ମରଣେ ତୁହି   ଜୀବର ସମ୍ବଳ,
ତୋ ପଦସେବାରେ ମିଳେ   ଚତୁର୍ବର୍ଗଫଳ ।

---

* ବିଷଝଡ଼ା ମନ୍ତ୍ର ମଧ୍ୟରେ ଗରୁଡ଼ ହୁଙ୍କାର ଏବଂ ଭୁସ୍ଙ୍କାର ସର୍ବପ୍ରଧାନ ।

ମାତୃଭାଷା

ମହାମହିମମୟୀ ଦେବୀ ମାତା ମାତୃଭାଷା,
ସଂସାର-କାନ୍ତାରେ ତୁହି ମାନବର ଆଶା ।
ବିଶିଷ୍ଟ ମାନବ ବଂଶ ତୋ ଯୋଗେ ଗଠିତ,
ପାଳିତ ହେଉଛୁ ସଦା ପୁଣି ନିୟନ୍ତ୍ରିତ ।
ଜନ୍ମକାଳ ତୋଷି ମାତା ହୁଅନ୍ତି ଅନ୍ତର,
ମାତ୍ର ତୁହି ଆଜୀବନ ପୋଷୁ ନିରନ୍ତର ।
ପରମାତ୍ମା ଜୀବାତ୍ମାର ଅଛି ଯେ ସମ୍ବନ୍ଧ,
ସେ ଦୃଢ଼ ସମ୍ପର୍କେ ନର ତୋଠାରେ ଆବଦ୍ଧ ।
ସାହିତ୍ୟାଦି ଶାସ୍ତ୍ରେ ସୃଜି ନିଜ ଦେହେ ରଚି,
ମାନବକୁଳର ତୁହି ମହା ଶିକ୍ଷୟିତ୍ରୀ ।
ପଶୁଠାରୁ ଭିନ୍ନ ସିନା ତୋ ସହାୟୁ ନର,
ସୁଖ-ଦୁଃଖାଧାର ଅଟୁ ଜୀବନ-ନାବର ।
ତୋହ ଯୋଗୁଁ ନର ସିନା ସମର୍ଥ ସର୍ବଥା,
ଚିହ୍ନିଆଣିବାକୁ ମର୍ତ୍ତ୍ୟେ ଅମର୍ତ୍ତ୍ୟ ନରତା ।
ଶବ୍ଦଦେହା ! ଦେହେ ତୋର ହୋଇଛୁ କି ସୁଧା,
ଜନ୍ମଏ ଆତ୍ମାର ତାହା ଦୂର ତୃଷ୍ଣା କ୍ଷୁଧା ।
ହେଉ ପଛେ ମାତୃସ୍ୱର ରୁକ୍ଷ ବା କୋମଳ,
ଢାଳେ ସେ ସନ୍ତାନ କର୍ଣ୍ଣେ ସୁଧା ଅନର୍ଗଳ ।
କରୁ ଦେଇ, ମତି ଶକ୍ତି ପ୍ରତିଭା ସ୍ଫୁରଣ,
ପାରତ୍ରିକ-ପଥର ତୁ ସାରଲ୍ୟ କାରଣ ।
ଯେତେ ପୁଣ୍ୟ ହୁଏ ଦେବ— ସେବା-ତୀର୍ଥାଟନେ
ତହୁଁ କୋଟି ଗୁଣ ମିଳେ ତୋ ପଦ ସେବନେ ।
ଦେବତାର ଦେବତା ତୁ ତୀର୍ଥ ଯେ ତୀର୍ଥର,
ବ୍ରତ-ବ୍ରତ, ତପସ୍ୟାର ତପସ୍ୟା ଆବର ।

ତପସ୍ୟା

ନିର୍ବିକାର ଚିତ୍ତେ ଯିବୁ ମାତ୍ର ବନବସ୍ୟା,
ଏ ସଂସାର-ତପୋବନେ ପ୍ରଧାନ ତପସ୍ୟା ।
ମାତୃଭୂମି ମାତୃଭାଷା ଜନନୀ ସମାନ,
ତାଙ୍କ ପଦ-ସେବା ନୁହେଁ ତପସ୍ୟାରୁ ଆନ ।
ତ୍ୟାଗମୟ ତପସ୍ୟା ସତ୍ୟ ନିଶ୍ଚୟ ନିଶ୍ଚୟ,
ତାହା ଯୋଗୁଁ ଲଭେ ନର ସର୍ବତ୍ର ବିଜୟ ।
ଇନ୍ଦ୍ରିୟସଂଯମ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଜୀବନମୁକ୍ତି ସ୍ପୃହା,
ତପସ୍ୟା ନାମରେ ଏଣୁ ଅଭିହିତ ତାହା ।
ନିରଙ୍କୁଶ ଭାବେ ସ୍ୱୀୟ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସାଧନ,
ମହୀ-କର୍ମକ୍ଷେତ୍ରେ ମହା— ତପସ୍ୟାଚରଣ ।
ଅହିଂସା ତପସ୍ୟା ମଧ୍ୟେ ନାହିଁ କିଛି ଭେଦ,
ଉଚ୍ଚାରେ ଉଚ୍ଚରେ ଏହି ମହାସତ୍ୟ ବେଦ ।
ତୀବ୍ର ତପ ସ୍ୱାର୍ଥଶୂନ୍ୟ ପର ଉପକାର,
ଜନ୍ମ ଯନ୍ତ୍ରଣାରୁ ଜନେ କରେ ସେ ଉଦ୍ଧାର ।

—*୦*—

ସମ୍ବାଦପତ୍ର

ଆସ ଦେଶଦୂତ କରେଁ କର ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧନ,
କି ବାର୍ତ୍ତା ଆଣିଛ କହ କରିବ ଶ୍ରବଣ ।
ନୃପତି-ସଚିବ ତୁମ୍ଭେ ପ୍ରକୃତି-ସୋଦର,
ସାଧାରଣ ଶିକ୍ଷାଦାତା ମାନବ ଈଶ୍ୱର ।
ହସ କଉତୁକ ଆଦି ନାନା ରଙ୍ଗ ଧରି,
ପ୍ରକାଶିତ ହୁଅ ଆସି ଇନ୍ଦ୍ରଧନୁ ପରି ।
କିମ୍ବା ତୁମ୍ଭେ ମଧୁକୋଷ, ହୁଏ ଅନୁମିତ,
ନାନାଫୁଲୁ ମଧୁ ଆସି ହୋଇଛି ସଞ୍ଚିତ ।
ଅବା ତୁମ୍ଭେ ହେବ ଚଳ— ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ,
ବାଣ୍ଟୁଛ ଘରେ ଘରେ ସୁଶିକ୍ଷାନିଚୟ ।
ନବୋନ୍ନତି ନବାଦର୍ଶ ନବୀନ ସଭ୍ୟତା,
ପ୍ରଚାରୁଛ ଦେଶେ ଆଣି ବିଦେଶୁ ସର୍ବଥା,
ରାଜନୀତି ଧର୍ମନୀତି ସାହିତ୍ୟ ବିଜ୍ଞାନ,
ଇତିହାସ ଲେଖକର ଅପୂର୍ବ ଆଖ୍ୟାନ,
ବହୁଶିକ୍ଷା ତୁମ୍ଭଠାରୁ ମିଳେ ଏକାଧାରେ,
କଳ-କଳ୍ପ-ଗୀତା ତୁମ୍ଭେ ସମାଜସଂସ୍କାରେ ।
ପ୍ରକୃତ ପ୍ରକାରେ ଧରି ନିତ୍ୟ ନବ ଭାବ,
ଦେଶ ପକ୍ଷେ ସତ୍ୟଶିବ ତବ ଆବିର୍ଭାବ ।

—୦—

ପାନ୍ଥଶାଳା

ନ ପୋଷୁ ସଂକୀର୍ଣ୍ଣ ଭାବ ତୁହି ପାନ୍ଥାଳୟ,
ଶାନ୍ତି-ସାମ୍ୟ-ନୀଡ଼ ସଦା କରୁଛୁ ଆଶ୍ରୟ ।
ଦୁଃଖୀ ଧନୀ ରୋଗୀ ସୁସ୍ଥ ମୂର୍ଖ ଜ୍ଞାନଜନେ,
ସମଭାବେ ପରିଚର୍ଯ୍ୟା କରୁ ସଯତନେ ।
ଦେଖାଉଛୁ ଅଭିନୟ ସଦା ସଂସାରର,
ଆସୁଛନ୍ତି ଯାଉଛନ୍ତି କେତେ ନିରନ୍ତର ।
ଦଣ୍ଡେ ପରିଚୟ ପରେ ଯେ ଯାଉଛି ଚାହିଁ,
ତାହାର ସମ୍ପର୍କ କାହିଁ ତାହା ସଙ୍ଗେ ନାହିଁ ।
ଭବ-ପାନ୍ଥଶାଳେ ତୁହି ତଥା ପରିବାର
ସକଳେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଶେଷେ କେ ନୁହେଁ କାହାର ।
ମଣନ୍ତି ତୋ ଅଧିକାରୀ ହୋଇଣ କ୍ଷଣିଆ,
ହସୁଥାଉ ଦେଖି ତୁ ଏ ବାତୁଳପଣିଆ ।
ସେ ନୀରବ ମହାହାସ୍ୟ ଦେଖେ ଯେ ମାନବ,
ବୁଝିଛି ସେ ପ୍ରଭୁତ୍ୱର ଅସ୍ଥାୟୀ ଗୌରବ ।
ଭ୍ରମେ ଆପଣାର ବୋଲି ମଣେ ତୋତେ ନର,
ମାତ୍ର ତୁ କାହାର ନୋହୁ, କେ ତୁ ନିଜର ।

—※—

ପର୍ବତ

କେତେ ଦିନ ଯୋଗମଗ୍ନ ଅଛୁ ରେ ଶିଖର,
ଜଗତରେ ଯୋଗୀ ଏକା ତୁହି ତୋହ ପର ।
ସମଭାବେ ସହୁ ବାତ୍ୟା ବୃଷ୍ଟି ଶୀତାତପ,
ସତତ ଅଟଳ ରହି ଆଚରୁଛୁ ତପ ।
କେ କହିବ ମୋତେ ଗିରି କେବଣ ଆଶାରେ,
ସମ୍ଭାଷୁଛୁ ମହାକାଳେ ନୀରବ ଭାଷାରେ ।
ସାଧୁ ପ୍ରାୟେ ଦିଶୁ ତୁହି ବାହ୍ୟେ ଅକୋମଳ,
ମାତ୍ର ତୋର ଅଭ୍ୟନ୍ତର ଶୀତଳ ତରଳ ।
ହେଲେହେଁ କଠୋର ରୁକ୍ଷ ନାରିକେଳ ଫଳ
ମାତ୍ର ଗର୍ଭେ ନ ଧରେ କି ସୁମଧୁର ଜଳ ।
କହୁ କହୁ ଗିରିରାଜ ମେଣ୍ଟୁ ମୋ ସନ୍ଦେହ,
କାହୁଁ ଆଣି ସଲିଳ ତୁ ମଣ୍ଡିଅଛୁ ଦେହ ।
କେମନ୍ତେ କହିବୁ ଅବା ନୋହୁ ତ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର
ଯନ୍ତ୍ରୀ ଜଣେ ଅଛି ତୋର ତୁ କେବଳ ଯନ୍ତ୍ର ।
ଇତିହାସ-ଗ୍ରନ୍ଥ ତୁହି, ତୋହର ବକ୍ଷରେ,
ଖୋଦିତ ଘଟଣା କେତେ ଅଦୃଶ୍ୟ ଅକ୍ଷରେ ।
ଅବା ମର୍ତ୍ତ୍ୟ-ଧନ୍ୱନ୍ତରୀ, ବହୁ ମହୌଷଧି,
ବିତରୁଛୁ ଅକାତରେ ମରେ ନିରବଧି ।
ତଟିନୀ କନ୍ୟାଏ ତୋର ପ୍ରଦାନ ଜୀବନ,
କରୁଛନ୍ତି ମହୀରେ ତୋ ମହିମା କୀର୍ତ୍ତନ ।
ଅସ୍ଥି ମାଂସ ସମ୍ପର୍କ ତୋ ପୃଥିବୀ ସହିତ,
ମାତ୍ର ତୁ ପାର୍ଥିବ ବାଦେ ନୋହୁ କଳୁଷିତ ।

ଇନ୍ଦ୍ରଧନୁ

କେଡ଼େ ବାହାରିଆ ଦିଶେ ନଭେ ଇନ୍ଦ୍ରଧନୁ,
ସପ୍ତରଙ୍ଗ ସୁରଞ୍ଜିତ ଢଳ ଢଳ ତନୁ ।
କିପାଇଁ ରଚିଛି କିଏ ଏ ଚାରୁ ତୋରଣ,
ଭାବି ଏହା ମହାଭାବେ ହୁଏ ବୁଦ୍ଧି ବଣା ।
ସପତ ମୂର୍ତ୍ତିକେ କିବା ଦିଗ-ତପସ୍ୱିନୀ,
କାଟିଛି ବିଜଳି-ରେଖା ଭାଲେ ତେଜସ୍ୱିନୀ ।
ଏହାର ଉଦୟ ଅସ୍ତ ବାଦ୍ୟସ୍ୱର ପ୍ରାଏ,
ଜାଣି ନୁହେ କାହୁଁ ଆସି କାହୁଁ ଲୁଚିଯାଏ ।
ଜୀବନ ସ୍ଫୁଲିଙ୍ଗ ପ୍ରଭା ଦେଖାଇ ଏସନ,
ମୁହୂର୍ତ୍ତେ କାହିଁ ମିଶି ହୁଏ ଅଦର୍ଶନ ।
ଜୀବନ-ପ୍ରଭାତୁ ଧନୁ-- ଶୋଭା ଦେଖି ଦେଖି,
ତଥାପି ନ ପାରେ କପାଁ ଦିଦୃକ୍ଷା ଉପେକ୍ଷି ।
ବୁଝିଲି ବୁଝିଲି ଏବେ ବୁଝିଲି ଏ ତତ୍ତ୍ୱ,
ଉଦେ ହୁଏ ଘେନି ସେହୁ ନିତ୍ୟ ନୂତନତ୍ୱ ।

କୁରରୀ

କାହିଁକି ଝୁରୁଛୁ ପକ୍ଷି, ବସି ସାରାଦିନ
ହୋଇ ଅତି ଉଚ୍ଛଳ ଶୋକର ଅଧୀନ ।
ବିଷାଦ କରୁଣା ସ୍ନେହ ବାତ୍ସଲ୍ୟ ମମତା,
ଆକ୍ରମିଛନ୍ତି ତୋର ହିଆକୁ ସର୍ବଥା ।

ଡାକୁଛୁ "ଉଠ ରେ ପୁତା" ଉଚ୍ଚରେ ଯାହାକୁ,
ଏବେ କି ବଧିର ହୁଏ ନ ଶୁଣେ ତାହାକୁ ।
ଅଥବା ଗତାୟୁ ତୋର ହୃଦୟର ଧନ,
ତେଣୁ ଅନ୍ତର୍ଭେଦୀ ସ୍ୱରେ କରୁଛୁ କ୍ରନ୍ଦନ ।
ନୈରାଶ୍ୟ ବୈକଲ୍ୟମୟ କରୁଣ-ସଙ୍ଗୀତ,
ଶୁଣି ତୋର ବନ୍ଧୁବେ କି ଭବେ ତାହା ଚିତ୍ତ ।
ଦେଲୁ କି ଲୋ ପଦେ କେବେ ଅର୍ପିଛୁ ସାନ୍ତ୍ୱନା,
ସ୍ୱାର୍ଥପର ସଂସାରକୁ ସେ ଗୀତ ତ ମନା ।
ଶୋକର ତୁ ପ୍ରିୟଶିଷ୍ୟା ଶିଖି ଶୋକପାଠ,
ପଢାଉ ସେ ଥିବ ସଦା ତୋତେ ଶୋକପାଠ
ନ ଝୁର ନ ଝୁର ଆଉ ନିଶାହା କୁରରୀ,
ଢାଳିବେ ତୋ ପ୍ରାଣେ ସୁଧା ଦୟାମୟ ହରି ।

—※—

ଧର୍ମ

ମାନବକୁଳର ଧର୍ମ ପ୍ରଧାନ-ବନ୍ଧନୀ,
କ୍ଷିପ୍ତମନେ ଶାସେ ଯେହ୍ନେ ଲଗାଇ ତର୍ଜନୀ ।
ବାତୁଳ-ବାରଣ-ମନ ଭ୍ରମେ ଯଥାତଥା,
ଧର୍ମ ତାର ତୀକ୍ଷ୍ଣଲୌହ ଅଙ୍କୁଶ ସର୍ବଥା ।
କାୟମନୋବାକ୍ୟେ ଯେହ୍ନେ ପ୍ରତିପାଳେ ଧର୍ମ,
ତାହାର ଶରୀରେ ଧର୍ମ ହୁଏ ବଜ୍ରବର୍ମ ।
ଅନିତ୍ୟ ପଦାର୍ଥ ନୁହେଁ ଧନପଦେ ଲେଖା,
ଧର୍ମ ନିତ୍ୟ ଅପାର୍ଥିବ ମହାଧନ ଏକା ।
ସର୍ବଧର୍ମ ଏକ, ନାହିଁ ପ୍ରବଳ ଦୁର୍ବଳ,
ଲଗେ କି ସ୍ୱପରଗୃହ- ଅନଳ ଶୀତଳ ।
ମିଳନ୍ତି ମହୀରେ ବନ୍ଧୁ ସଖା ପ୍ରିୟତର,
ଚୁଲ୍ଲୀରେ ଅବଧି ମାତ୍ର ପ୍ରୀତି ତାହାଙ୍କର ।
ଧର୍ମ ଏକା ନିତ୍ୟସଖା ଇହ ପରକାଳେ,
ଛାୟା ପ୍ରାୟ ସତତ ସେ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଚାଲେ ।
ଧର୍ମୋପରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଜଗତର ପ୍ରାଣ,
ତା ବିନା ସେ ହୋଇଯିବ ଭୀଷଣ ଶ୍ମଶାନ ।

—※—

ପବନ

ବିଧାତାର ମହାଶକ୍ତି ତୁହି ରେ ପବନ,
ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ସାର୍ଥକ ତୋର ଅଭିଧା "ଜୀବନ ।"
ପ୍ରଧାନ-ଚାଳକ ତୁହି ଶରୀର-ଯନ୍ତ୍ରର,
ତୋହଠାରେ ଭେଦାଭେଦ ନାହିଁ ଆତ୍ମପର ।
ସୃଷ୍ଟିକାଳୁ କରୁଅଛୁ ଗତି ଅବିରାମ,
ବିଶ୍ରାମ ଦୂରରୁ କରେ ତୋ ପଦେ ପ୍ରଣାମ ।
ରହିଅଛୁ ପରିପୂରି ଅନ୍ତରେ ବାହାରେ,
ସେବନ୍ତି ପ୍ରାଣୀଏ ସଦା ଆହାରେ ବିହାରେ ।
ପ୍ରକୃତି ଆଜ୍ଞାରେ ଧରୁ ଶୀତ ଉଷ୍ଣ ଭାବ,
ସ୍ଥିତ ହୁଏ ସୃଷ୍ଟି ହେଉ ତୋ ରୁଦ୍ର ପ୍ରଭାବ ।
ଆଚରୁଛୁ ନିତ୍ୟବ୍ରତ ଧର୍ମ ପର୍ଯ୍ୟଟନ,
ପୃଥ୍ୱୀ ପୁରାବୃତ୍ତବେତ୍ତା ଯେଣୁ ପୁରାତନ ।
ନାହିଁ ତୋ ଆକାର ବର୍ଣ୍ଣ ସଦା ଶୂନ୍ୟମୟ,
ସ୍ପର୍ଶେ ମାତ୍ର ଦେଉ ମହା—ସତ୍ତା ପରିଚୟ ।
ତୋ ମହାମହିମା ଚିନ୍ତି ହୁଏଁ ମୁଁ ସ୍ତମ୍ଭିତ,
ନଭ ପ୍ରାୟ ତୁହି ଧ୍ୟାନ ଧାରଣା ଅତୀତ ।
ଇଚ୍ଛା କଲେ ମୁହୂର୍ତ୍ତକେ ତୁହି ପବମାନ,
କରିପାରୁ ଏ ମହୀକି ଭୀଷଣ ଶ୍ମଶାନ ।
କର୍ମ ସିନା ବାରିଦିଏ ମାନବ ଦେବତା,
ଚିହ୍ନାଏ ଦେବତା ବୋଲି ତୋତେ ତୋ କ୍ଷମତା ।

ରଜନୀ

ସ୍ୱାଗତ ଦିବସ-ବଧୂ ଦେବୀ ନିଶୀଥିନୀ,
ତାପ-କୁନ୍ତଳନୀ ଶାନ୍ତି—ଶ୍ରାନ୍ତି-ବିଧାୟିନୀ ।
ଥକାପଡି ସ୍ୱାମୀ ତବ ଆଶ୍ରିଲେ ବିଶ୍ରାମ,
ତୁମ୍ଭେ ଆସି ତ୍ରିଜଗଣ କର ଚତୁର୍ଯାମ ।
ପୁରୁଷ ପ୍ରକୃତି ଭବେ ସୁକଠୋର ଅତି,
ତେଣୁ ସୁକଠିନ ଦିନ ଶାସନପଦ୍ଧତି !
ବାମାଜାତି ତୁମ୍ଭେ, ତୁମ୍ଭ ସ୍ୱଭାବ କୋମଳ,
ତଥାପି ଶାସନ ନୀତି ଶିଥିଳ ଶୀତଳ ।

ଦଶ୍‌ଗଲେ ପଞ୍ଚ ଭବ   ଜୀବେ ଅବସନ୍ନ,
ଫେଣ୍ଟ ତାଙ୍କ ଅବସାଦ   ତୁମ୍ଭେ ଗୋ ବନ୍ଦନ ।
ମଧୁର ସ୍ୱଇଚ୍ଛେ ଭବ   ଏ ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ଜଗତ,
ସୁଷମା ବିକାଶେ ହୋଇ   ସ୍ୱର୍ଗେ ପରିଣତ ।
ବହଇ ସର୍ବତ୍ର ସୁଖ-   ଶାନ୍ତି-ସୁଧା-ଧାର,
ଖ୍ରୁକ ହୃଦୟ-ନଭେ   ଫୁଟେ ଖ୍ୱବ-ତାର ।
ଅବଶ-ଶରୀର-ଯନ୍ତ୍ରେ   ଶ୍ରାନ୍ତି-ତୈଳ ଢାଳି,
ଦେଉଅଛ ଦେବ ! ତାକୁ ନବ୍ୟ ପରିଗ୍ୱଳି ।
ନବ୍ୟ ନବ ବଳ ଦାନ   ଭବ ନିତ୍ୟବ୍ରତ,
ପ୍ରକୃତି ଆଦେଶେ ତାହା   ପାଳୁଛ ସତତ ।

—*—

ସାଗର

କି ଅଚିନ୍ତ୍ୟ ମହାଶକ୍ତି   ଧରୁ ରେ ସାଗର,
ଇଚ୍ଛାକଲେ ଗ୍ରାସିପାରୁ   ଲବେ ଚରାଚର ।
ମାତ୍ର ଲଙ୍ଘୁନାହଁ ଗାରେ ବେଳାଭୂମି ସୀମା,
ଧନ୍ୟ ତୁହି ସତ୍ୟସନ୍ଧ   ଧନ୍ୟ ତୋ ମହିମା ।
ରତ୍ନାକର ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା   ସେ ରତ୍ନ ସହିତ,
ନାହିଁ ପାରିବାର ତୋର   ସମ୍ପର୍କ କିଞ୍ଚିତ ।
ତାହା ଯୋଗେ ଆନ ହୁଏ   ପୂଜ୍ୟ ଭାଗ୍ୟବାନ,
ସାଧୁ ସିନା ଅର୍ଜେ ଧନ   କରିବାକୁ ଦାନ ।
ନୋହିଲେ କି କାଦମ୍ବିନୀ   ଶୋଷି ତୋର ପୟ,
ଉଗିନ୍ତା ସଯତ୍ନେ କରି   ଗର୍ଭରେ ସଞ୍ଚୟ ।
ବିପୁଳ କୁଟୁମ୍ବୀ ସିନ୍ଧୁ,   ସର୍ବ ପରିବାରେ,
ପାଳୁଅଛୁ ନିତ୍ୟ ତୁହି   ସମାନ ପ୍ରକାରେ ।
କେତେ କେତେ ତୀର୍ଥରାଜ   ପ୍ରାଣମନ ସହି,
ତାହାକୁ ତୁ ଢାଳୁଅଛୁ   ଉଠେ ଅହରହ ।
କାହା ଲଭେ ତନ୍ମୟ ତୁ   ଅସମ୍ଭାଳ ବେଗେ,
ଶୁଭେ କି ତୋ ଡାକ ସେହି ଅନୁଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଦେଶେ ।
ଡାକୁଥା ଡାକୁଥା ସଦା   ଅତି ଉଚ୍ଚସ୍ୱରେ,
ଦେବେ ଦେବେ ହେଲେ ଶୁଣିବ ତୋ ଡାକ ନିଶ୍ଚେ ଥରେ ।

—୫୦—

ମେଘ

ଏତାଧାରେ ଧରୁ ଘନ,   ଜଳ ବଜ୍ରାନଳ,
ଭୀଷଣତା ଲାଳିତ୍ୟର   ଅଟୁ ସାମ୍ୟ ସ୍ଥଳ ।
ବିଧାତା ଅନନ୍ତ ଭୂମା   କେଜାଣି କିପାଇଁ,
ଉଗିନ୍ତ ଦୁର୍ଲଭ ଦ୍ରବ୍ୟ   ହୀତ ଏକଠାଇ ।
ସର୍ପ ଶିରେ ବିଷ ମଧ୍ୟେ   ଅବସ୍ଥିତ ମଣି,
ଚନ୍ଦନରେ ଜଡ଼ିଥାନ୍ତି   ସଦା କାଳଫଣୀ ।
ପାଳୁ ତୁହି ସୃଷ୍ଟି ଦେଇ   ଯଥାକାଳେ ନୀର,
ସାର୍ଥ କରୁ ଶସ୍ୟଶ୍ୟାମା   ନାମ ଧରଣୀର ।
ହେଉଛନ୍ତି ପଛକେ ରାଜା   ନାମେ ନରପାଳ,
ମାତ୍ର ତୁହି ସର୍ବପାଳ   ନିଶ୍ଚେ ଖତମାଳ ।
କାମରୂପୀ ତୁହି ଉଠି   କରଭ ପ୍ରମାଣେ
ମୁହୂର୍ତ୍ତକେ ଘୋଟିଯାଉ   ସମସ୍ତ ବିମାନେ ।
ଗିରିବନେ ଥାଇ ତୋତେ   ଅନମ୍ବରେ ଦେଖି,
ପ୍ରେମେ ନାଚେ କେକୀ   କ୍ଷୁଧା ପିପାସା ଉପେକ୍ଷି ।
ପ୍ରାଣେ ସେ ଯେପରି ତୋତେ   ଭଲପାଏ ଘନ,
ତୁ ତାହାକୁ ସ୍ନେହ ନେତ୍ରେ ଦେଖୁ କି ତେସନ ?
ନୋହୁ ତୁ ଅଭ୍ୟସ୍ତ ଯେବେ   ପ୍ରତିଦାନ ପାଇଁ,
ବିଶ୍ୱର ବନ୍ଧୁତା ତୋତେ   କିଛି ଜଣା ନାହିଁ ।

—୦୫୦—

ରତ୍ନ

ରତ୍ନ ନାମ କିପାଁ ଏତେ   ପ୍ରଗୌରବାନ୍ୱିତ,
ଅଛି କେଉଁ ଗୁଣ ତାର   ଔଜ୍ଜ୍ୱଲ୍ୟ ବ୍ୟତୀତ ।
ମଣନ୍ତି ଧନିକେ ଯତ୍ନେ   ଜୀବନ-ସମ୍ବଳ,
ମାତ୍ର ସେ ପ୍ରସ୍ତର ଧାତୁ-   ବିକାର କେବଳ ।
ରତନ ଧାରଣେ ମୂର୍ଖ   ନ ହୁଏ ପଣ୍ଡିତ,
କ୍ଷୁଧାର୍ତ୍ତର କ୍ଷୁଧା ତହିଁ   ନୁହେଁ ପ୍ରଶମିତ ।
କରିପାରେ ନାହିଁ ରତ୍ନ   ପାପୀକୁ ଧାର୍ମିକ,
ଭ୍ରାନ୍ତ ଧାରଣାର ତାହା   ଶବ କାଳ୍ପନିକ ।
ସତ୍ୟ,ଜ୍ଞାନ, ଦୟା,କ୍ଷମା,   ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ, ଉନ୍ନତ,
ପବିତ୍ରତା, ଶାନ୍ତି, ପ୍ରୀତି,   ସ୍ୱଧର୍ମ,ବିନତ,

ଏ ସକଳ ଅପାର୍ଥିବ ପରଶ-ରତନ,
ମାନବ-ଲୌହକୁ କରି ପାରନ୍ତି କାଞ୍ଚନ ।
ଏ ଦୁର୍ଲଭ ମହାରତ୍ନ ଯାଏ ନାହିଁ ଚୋରି,
କିମ୍ବା ନଷ୍ଟ ବ୍ୟବହାରେ ଯାଏ ନାହିଁ ଘୋରି ।
ଏଥିରେ ଯାହାର ଅଙ୍ଗ ଚିର ଅଲଙ୍କୃତ,
ସେ କପାଁ ଲୋଡ଼ିବ ଧାତୁ ପ୍ରସ୍ତର ପ୍ରାକୃତ ।

——୦✻୦——

ଫୁଲଚୁଇଁ ପକ୍ଷୀ

ଝଙ୍କାର ବସନ୍ତ-ସଖି, କଣ୍ଠ-ବୀଣାତାର,
ଶୁଣିବାକୁ ଇଚ୍ଛା ମୋର ତାହା ବାରମ୍ବାର ।
ସୁଲଳିତସ୍ୱର ତୋର ଅମୃତେ ସିକତ,
ଦେଇଛନ୍ତି କିବା ଶକ୍ତି— ଭୂମା ଶକ୍ତିପତି ।
ମାତ୍ର କେଉଁ ପାପେ କହ ତୋର ହୀନଦଶା,
ତୁ ଥାଉଁ କୋକିଳ କପାଁ ଲଭେ ସୁପ୍ରଶଂସା ।
ସ୍ୱର ତା ମଧୁର ମାତ୍ର କାର୍କଶ୍ୟ ମିଶ୍ରିତ,
ଶୁଣ ସୌକୁମାର୍ଯ୍ୟେ ହେବ ତୋ ପାଶେ ଲଜ୍ଜିତ ।
ଅର୍ପିଲେ କୋକିଳେ ଯେବେ ପିକେ ଉଚ୍ଚାସନ,
କରିଥିଲୁ କେଣେ ଭୁଲି ସେ କାଳେ ଗମନ ।
ଶୁଣିଥିଲେ ତୋ ମଧୁର ଝଙ୍କାର ଲହରୀ,
ଏତେ ପକ୍ଷପାତ କେବେ ନ ଥାନ୍ତେ ସେ କରି ।
କାହିଁ ଥାଉ ଫୁଲଚୁଇଁ ସଙ୍ଗୀତ-ପ୍ରବୀଣା,
ବଜାଉ ଶୀତାନ୍ତେ ମଧୁ ଆଗମନୀ ବୀଣା ।
ବସନ୍ତ ଗହଣେ ଆସି ପୁଣି ତା ସହିତ,
ହୋଇଯାଉ ପ୍ରତିବର୍ଷ କହିଁ ଅନ୍ତର୍ହିତ ।
ଢେବଣ ପ୍ରଦେଶେ କେଉଁ କଠୋର ସାଧନା,
ଆଚରୁ ତୁ ତାହା ସିନା ତୋତେ ଏତା ଜଣା ।

——॰✻॰——

ପରିଶ୍ରମ

ପରିଶ୍ରମ ମାନବର ଅଭୀପ୍ସିତ ଖଣି,
ସୁଲଭ ତହିଁରେ ସଦା ସୁଖ-ମହାମଣି ।
ମନ-ମତି-ମତଙ୍ଗଜ ପାଦରେ କେବଳ,
ପରିଶ୍ରମ ବାନ୍ଧିଦଉ ସୁଦୃଢ଼ ଶୃଙ୍ଖଳ ।
ରକ୍ଷାକରେ ନରେ ସେହୁ ପାପ ପ୍ରଲୋଭନୁ,
କୁଚନ୍ତା-ପିଶାଚୀ କଲେ ଛଣ୍ଡେଇ ମନୁ ।
ଗଢ଼ିଦିଏ ପରିଶ୍ରମ ନୈତିକ ଜୀବନ,
କଳଙ୍କିତ ଲୌହେ କରେ ବିଶୁଦ୍ଧ କାଞ୍ଚନ ।
ପରିଶ୍ରମେ ଅଛି ବୋଲି ସୁଖ-ଅନାବିଳ
ଦିବା ନିଶି ଅବିଶ୍ରାନ୍ତ ବହୁଛି ଅନିଳ ।
ବିଶ୍ୱଦୀପ ଦିବାକର ଚନ୍ଦ୍ର ତାରଗଣ,
କରୁଛନ୍ତି ମହାଶୂନ୍ୟେ ନିୟତ ଭ୍ରମଣ ।
ସାରଥି ରୂପରେ ଶ୍ରମ ଶାନ୍ତି-ରଥବରେ,
ସାଫଲ୍ୟ ଭେଟାଏ ଆଣି ସାଧକ ପାଶରେ ।
ଯାହାଠାରେ ହୁଏ ଶ୍ରମ ଚିହ୍ନିତ ଆଦୃତ,
କରେ ସ୍ୱତଃ ତାହାକୁ ସେ ଯଥା ପୁରସ୍କୃତ ।

—॰✻O✻॰—

ଲେଖନୀ

ନମସ୍କାର ବର୍ଣ୍ଣମାତା ହଜାରେ ହଜାରେ,
ଆଜୀବନ ମୁହିଁ ଦେବ ଋଣୀ ତୁମ୍ଭଠାରେ ।
କେତେ ରୂପ ଧରି ତୁମ୍ଭେ ହୁଅ ପ୍ରକାଶିତ,
କାହିଁ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଦଣ୍ଡେ କାହିଁ କାଷ୍ଠଦଣ୍ଡେ ସ୍ଥିତ ।
କାହିଁ ଲୌହେ କାହିଁ ଅବା ପକ୍ଷେ ଅବସ୍ଥାନ
ଗଢ଼କାଳେ ବାରମ୍ବାର କର ମସୀପାନ ।
ଆକାର ହେଲେହେଁ ସାନ କରଣୀ ମହାନ,
କରିପାର ଗୁରୁତର— କାର୍ଯ୍ୟ ସମାଧାନ ।
କାହାକୁ ଆନନ୍ଦ ଅର୍ପ କାହାକୁ ବା ତ୍ରାସ,
ସାଧ କାର ପୌଷମାସ କାର ସର୍ବନାଶ ।
ଅରୂପ କଳ୍ପନା-ଫୁଲ ତୋଳି ନିତି ନିତି,
ରଖୁଅଛ ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ସୁପାଠେ ସାଇତି ।
ଅଜ୍ଞାନ-ମନ-ଗୁରୁର ତୁମ୍ଭେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଗୁଟି,
ପଢ଼ି ତାହା ପଢ଼ାଏ ସେ ଯେବେ ଯେଉଁ ପାଠ ।
ତବ ଶୁଭ ସହାୟତା ଲଭି ଜ୍ଞାନତଥ୍ୟ,
ସ୍ଥାପନ୍ତି ଅକ୍ଷରମୟୀ ସୁକୀର୍ତ୍ତି ଅକ୍ଷୟ ।

—✻✻—

ଶୁକ

ପ୍ରାଣ ଭରି ଖାଉ ପକ୍ଷି   ନ କୁଅ ମଦନ,
ତୋର ପେଞ୍ଚ ସ୍ବହ୍ମଁ ନରେ   ମେଘର ଶକୁନ ।
କୁଟ୍ଟ କୁହ୍ମ ହେଉ ପଛେ   ଯେ ଯେତେ ପବନ,
ପୃଥିବୀ ପରଶମାତ୍ରେ   ହୁଏ କଳୁଷିତ ।
ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା ପିପାସାରେ   କଣ୍ଠଗତ-ପ୍ରାଣ,
ନ କରୁ ଘୃଣାରେ ତେଣୁ   ଧରଣୀଜ ପାନ ।
ଧନ୍ୟ ତୋର ସତ୍ୟବ୍ରତ   ଦୃଢ଼ ଏକାଗ୍ରତା,
ସଦାଶୁଚ ନିଷ୍ଠାପର   ଯଥା ତୁ ଦେବତା ।
ମିତ ମିତ ବୋଲି ସଦା   ଆହ୍ବାନୁ ତୁ ଘନେ,
ଦିଏ କି ଉତ୍ତର ସେହୁ   ତୋ ଡାକ ଶ୍ରବଣେ ।
ମେଘପାଶେ ଉପକୃତ   ସକଳେ ସର୍ବଥା,
ମାତ୍ର କେ ପ୍ରକାଶେ କାହିଁ   ଏତେ କୃତଜ୍ଞତା ।
ବୁଝିଲି ଏବେ ରେ ପକ୍ଷି,   ଭାଙ୍ଗିଲି ସନ୍ଦେହ,
କୃତଜ୍ଞତା ଉପାଦାନେ   ନିର୍ମିତ ତୋ ଦେହ ।
ପକ୍ଷୀ ତୁହି, ମାତ୍ର ଜାଣୁ   କୃତଜ୍ଞତା ମୂଲ,
ଶିଖିବେ କି ଏ ସଦ୍‌ଗୁଣ   ତୋର ନରକୁଳ ।

—o—

କୃତଜ୍ଞତା

ମହାମୂଲ୍ୟବାନ ରତ୍ନ   ଭବେ କୃତଜ୍ଞତା,
କରିଦେଇ ପାରେ ସେହୁ   ମାନବେ ଦେବତା ।
ଉପକାରୀ ଉପକାର   ନ ମାନେ ଯେ ଠକେ,
ଦୁରନ୍ତ ପିଶାଚ ସେହି   ପୂର୍ଣ୍ଣ ନରକୁଳେ ।
କୃତଜ୍ଞତା ଜ୍ୟୋତିର୍ମୟ   ସ୍ବର୍ଗର ସୋପାନ,
ମହାପାପ କୃତଘ୍ନତା   ନରକର ଯାନ ।
କୃତଜ୍ଞତା ସୁଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ   ନୁହଇ ବିରଳ,
ପୂର୍ଣ୍ଣ ତହିଁ ଏ ଅଖିଳ   ଅବନୀ ମଣ୍ଡଳ ।
ସାଧୁବାକ୍ୟ ମଧୁରତୁ   କଳକଣ୍ଠ ହୃତ,
ପ୍ରାଣ ଫେଞ୍ଚି ଗାଏ ସେ ତା'   କୃତଜ୍ଞତା-ଗୀତ ।
ପରମାନଠାରୁ ପାଇ   ସହାୟତା ଘନ,
କାଦମ୍ବକେ କୃତଜ୍ଞତା   କରଇ ଜ୍ଞାପନ ।
ତୁମ୍ଭେ ଯେତେ କୃତଜ୍ଞତା   ଅତୁଳ ଗୌରବ,
ମାନବ ସୃଷ୍ଟିରେ ସେହୁ   ଆଦର୍ଶ-ମାନବ ।

—

ମଧୁମକ୍ଷିକା

ଧନ୍ୟ ମଧୁମକ୍ଷି କେଡ଼େ   ପବିତ୍ର ଜୀବନ,
ଦେବେ ସୁଦ୍ଧା କରନ୍ତି ତୋ   ଉଚ୍ଛିଷ୍ଟ ଗ୍ରହଣ ।
ସଞ୍ଚୟ ଉଦ୍ୟମ ତୋର   ଅନୁକରଣୀୟ,
ଚତୁର ଶିଳ୍ପୀ ତୁ, ଗଢୁ   ଚକ୍ର ରମଣୀୟ ।
ସାରଗ୍ରାହୀ ପ୍ରାଜ୍ଞ ପ୍ରାୟ   ଉପେକ୍ଷି ଅସାରେ,
ସାରାଂଶ ସଂଗ୍ରହି ରଖୁ   ସଞ୍ଚି ତୋ ଭଣ୍ଡାରେ ।
ଅଳ୍ପ ପ୍ରାୟ ନୋହୁ ତୁହି   ଉଦରସର୍ବସ୍ବ,
ମିତବ୍ୟୟୀପଣେ ଅଟୁ   ସର୍ବଥା ଆଦର୍ଶ ।
ଏକାଗ୍ରତା ଏକତାର   ତୁ ପ୍ରିୟ-ସେବକ,
ପରିଶ୍ରମେ ମଣୁ ସୁଖ—   କୌସ୍ତୁଭ-ପଦକ ।
କୃପଣ ସହିତେ ତୋର   ହୁଏ ଯା ତୁଳନା,
ମାତ୍ର ମୋ ବିଚାରେ ତାହା   ଅତୀବ ଅଲଣା ।
ନ ଥାନ୍ତା ଯଦ୍ୟପି ତୋର   ସଞ୍ଚୟ ପାଟବ,
ହୋଇଥାନ୍ତା ମର୍ତ୍ତ୍ୟେ ମଧୁ   ସୁଦୁର୍ଲଭ-ଦ୍ରବ୍ୟ ।
ଯାହା ସଞ୍ଚୟରେ ହୁଏ   ଦେଶ ଉପକୃତ,
ତାହାରି ସଞ୍ଚୟ ଏକା   ସଞ୍ଚୟ ପ୍ରକୃତ ।

—

ଗୁଣ୍ଡୁଚି ମୂଷା

ଆକାରରେ କ୍ଷୁଦ୍ରଜୀବ   ଅଟୁ ତୁ ରେ ସତ,
ମାତ୍ର ତୋର ମନବଳ   ଅତୀବ ମହତ ।
ଜଣେ ମନବଳୀ ଦେହ-   ବଳୀକୁ ସହଜେ,
ନଗଣ୍ୟ ବଳିଆ କରେ   ପରାଜୟ ଗଜେ ।
ଜଗତ-ସହାୟ ଯେହୁ,   ଅଖିଳ ଦେବତା,
ସେତୁବନ୍ଧେ କଲୁ ତୁହି   ତାଙ୍କୁ ସହାୟତା ।
ଏହା ପଛେ ଦୁରାକାଂକ୍ଷା   ଅବାହିତ ହେଉ,
ନ କରିବ ପ୍ରଶଂସା ତୋ   ସାହାସେ କେହୁ ।

ଦେଖି ତୋର କ୍ଷୁଦ୍ର ପ୍ରାଣେ ମହାତ୍ମବୋଦୟ,
ଲଭିଲେ ବିସ୍ମୟ ଅତି ଅଯୋଧ୍ୟା-ଆଶ୍ରୟ ।
ଉଦ୍ୟମ ଅଧ୍ୟବସାୟେ ପ୍ରଶଂସି ବିସ୍ତର,
ଆଉଁଷିଲେ ଦେହ ତୋର କୌଶଲ୍ୟାକୁମର ।
ତାହାଙ୍କ ବିଶୁଦ୍ଧ କୃପା— ସୁସ୍ପଷ୍ଟ ଚିହ୍ନ ପର,
ସେ ତିନି ଅଙ୍ଗୁଳି ରେଖା ଅଛୁ ପୃଷ୍ଠେ ଧର ।
କ୍ଷୁଦ୍ର ତୁଚ୍ଛ ମାତ୍ର ନୁହେଁ ହୃଦ ସଙ୍କୁଚିତ,
ସ୍ୱଗୁଣେ ହୋଇଛୁ ତେବେ ପୁରାଣ-ପ୍ରଥିତ ।

ନୁଳିଆ ଜାତି

ଅସାଧ୍ୟ ସାଧନା ତୋର ସାଗର-ସନ୍ତାର,
ଭାବିଲେ ବିସ୍ମୟ-ରସେ ହୁଏ ହୃଦ ଘାର ।
ରତ୍ନାକର ଗର୍ଭେ ବୁଡ଼ି ପ୍ରକାଶି କୌଶଳ,
କରିଛୁ ସାଧନା ପଥ ଅଭ୍ୟାସେ ସରଳ ।
କାର୍ଯ୍ୟରେ ଅଭ୍ୟାସ ହେଲେ ଘନୀଭୂତ କ୍ରମେ,
ହୁଏ ତା ପ୍ରକୃତି ସମ ପ୍ରକୃତି ନିୟମେ ।
ତେଣୁ ରତ୍ନଲୋଭେ ଲଭି ଦୁଃସହ କଷଣ,
ଉପକୂଳଚର ପ୍ରାୟ କରୁ ତୁ ଭ୍ରମଣ ।
ଆହରଣ କରୁ ଯେଉଁ ମୁକୁତା ପ୍ରବାଳ,
ନୁହଇ ରତନ ତାହା ଜୀବ-ଅସ୍ଥିଜାଳ ।
ଉଦର-ପୋଷଣେ ପଛେ ଆଚର ସେ ବୃତ୍ତି,
ମାତ୍ର ତହିଁ ହେବ ନାହିଁ ଅରଜି ସୁକୃତି ।
ଭକ୍ତି-ପାରାବାରେ ଯଦି ବୁଡ଼ି ଏହିପରି,
ନିର୍ବାଣ ମୁକ୍ତି-ରତ୍ନେ ପାରିବୁ ଆହରି,
ନିଭିଯିବ ତେବେ ଚର— ଦରିଦ୍ରତା-ଚିତା,
ହୋଇଯିବ ଅନ୍ତର୍ହିତ ପେଟପୋଷା-ଚିନ୍ତା ।

ବାୟା ପକ୍ଷୀ

କାହିଁକି ରେ କ୍ଷୁଦ୍ରପକ୍ଷି ମହାବୁଦ୍ଧିମାନ,
ହୋଇ ଧରିଅଛୁ କହ ବାୟା ଅଭିଧାନ ।
କହନ୍ତି ତୁଅନ୍ତ ବାୟା ନାମେ ଜ୍ଞାନିକୁଳ,
ଯେଣୁ ସେହି ବନ୍ଧୁପ୍ରେମେ ସତତ ବାତୁଳ ।
ସେ ଜାବେ କି ବନ୍ଧୁ ପକ୍ଷି ଅଦେଖ୍ୟା ଏସନ,
ସତେ କି ରେ ତୁହି ବ୍ରହ୍ମ— ଭକ୍ତି ପରାୟଣ ।
ଗୁରୁଦ୍ୱାରେ ରୋମନ୍ୟେ ତୁ ଲେଖୁ ତୋ ଆଗାର,
କିଏ ଦୀକ୍ଷା ଦେଲା କହ ଏ ଆର୍ଯ୍ୟ ଆଗୁର ।
ଶିଖିଛୁ ରେ ଶିଳ୍ପକଳା ଭଲ କାହାଠାରୁ,
ନୀଡ଼-ନିର୍ମାଣ-କୌଶଳ ଆହା କେତେ ଚାରୁ ।
ବିହଙ୍ଗ-କୁଳରେ ତୁହି ବଜ୍ଜ୍ୟୋତିଷ୍କାର,
ବୃଷ୍ଟି-ଉପସ୍ଥିତ-ଦିନେ ରଚୁ ବସାଦ୍ୱାର ।
ଦୋହଲ୍ୟ କୁଳାୟେ ବସି ଅନମ୍ବର-ତୋଳେ,
ଖେଳୁଥାଉ ଦୋଳି ଯେବେ ସମୀର ହିଲ୍ଲୋଳେ,
ତୋହର ସେ ଶାନ୍ତସୁଖ ଦେଖି ମୁହିଁ ଭାଳେ,
ଘଟିବ ବା ତାହା କାହିଁ ସଂସାରୀ କପାଳେ ।
ସଂସାରୁ ସଂସାରୀ ହେଲେ ନିମେଷେ ଅନ୍ତର,
ଆହ୍ୱାନେ ସଂସାର ପଛୁ କର ଉଚସ୍ୱର ।

—:*:—

ଯୋଗୀ

ଧନ୍ୟ ଏକା ଯୋଗିବର ! ତୁମ୍ଭେ ଏ ସଂସାରେ,
ସ୍ଥିତ ତବ ମନ, ମାୟା— ପ୍ରପଞ୍ଚର ପାରେ ।
ମୃତ୍ତିକାରେ ଲଗି ସୁଦ୍ଧା ଥାଅ ଅଲଗନ,
ପାନ ମଧ୍ୟେ ଦ୍ରବମୟ— ପାରଦ ଯେସନ ।
ପଶେ ନାହିଁ ତବ କର୍ଣ୍ଣେ ଭବ କୋଳାହଳ,
ପାରେ ନାହିଁ ହୃଦେ ଦହି ବାସନା-ଅନଳ ।
ରିପୁ ହଳାହଳମୟ ଭସ୍ତ-ପ୍ରଭଞ୍ଜନ,
ଛୁଏ ନାହିଁ ତବ ପୁଣ୍ୟ— ତନୁ କଦାଚନ ।
ଚିର ସୁଶୀତଳ ଦିବ୍ୟ ଶାନ୍ତି-ସ୍ୱଚ୍ଛଜଳେ,
ନିମଜ୍ଜି ଶରୀର ଧ୍ୟାନେ ବସିଛ ନିଶ୍ଚଳେ ।
ସଂସାର ସମ୍ବଳ ତହିଁ ନାହିଁ କିଛିମାତ୍ର,
ସୁପବିତ୍ର ମନ ତବ ସୁପବିତ୍ର ଗାତ୍ର ।
ଜୀବନସର୍ବସ୍ୱ ଯାର ଧର୍ମ ମହାଧନ,
ଅପର ସମ୍ବଳେ ତାର କିବା ପ୍ରୟୋଜନ ।

ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ଯେ ପାରିଜାତ— ସୁବାସ ଆନନ୍ଦେ,
ଢାଳିଦ ତା ଅଗନ୍ଧ ସେ ପସାରୁଣୀ-ଗନ୍ଧେ ।
ମୋ ଲାଗି ଜଣାଅ ଯୋଗି ! ହରି ସନ୍ନିଧାନେ,
ତୁମ୍ଭର ସଂଯମ ନିଷ୍ଠା ଜାଗୁ ମୋର ପ୍ରାଣେ ।

ଜୀର୍ଣ୍ଣ ମନ୍ଦିର

ଥାଉଛୁ ଜୀର୍ଣ୍ଣ ମନ୍ଦିର ନୀରବେ କି ଗୀତ,
ପ୍ରତିକ୍ଷଣ ଶୁଣୁଥାଇ ପତନର ଗୀତ ।
ନୂଆ ନୂଆ ଦିନ କେତେ ସୁଧା—ଶୁକ୍ଳ-ବାସ—
ପିନ୍ଧି କରୁଥିଲୁ ବଧୂ— କରେ ଉପହାସ ।
ଏବେ ସେ ସମ୍ପଦକାଳ ସରିଗଲା ତାଳେ,
ଆବରିଲେ ଅଙ୍ଗ ତୋର ଗୁଳ୍ମ ଶଇବାଳେ ।
ଏ ଅବସ୍ଥା ଅବଲୋକି ଗର୍ଭସ୍ଥ ଦେବତା,
ଭାଙ୍ଗିଲେଣି କେଉଁଦାଲୁ ତୋହର ମମତା ।
ସମୟ-ସଂଗ୍ରାମେ ଲଭି ଘୋର ପରାଜୟ,
କ୍ରମେ କ୍ରମେ ଶକତାଙ୍ଗ ହେଉ ଦେବାଳୟ ।
ସରିଯିବ ସତ୍ତା ଆଉ ଦୁଇ ଦିନ ପରେ,
ଯିବୁ ନଶ୍ୱରତା-ଛବି ଦେଖାଇ ଲୋକରେ ।
ତୋହ ପରି ସିନା ଜୀବ— ଶରୀର-ମନ୍ଦିର,
ଅନିତ୍ୟ ଅସାର ପୁଣି ଭଙ୍ଗୁର ଅସ୍ଥିର ।

ପୁସ୍ତକ

ସଭକ୍ତି ପ୍ରଣତି ମୋର ଘେନ ହେ ପୁସ୍ତକ,
ଜୀବନ-କୁମାର ତୁମ୍ଭେ ନୀରବ-ଶିକ୍ଷକ ।
ଶିକ୍ଷା-ତପଣୀର ପୁଣି ଚନ୍ଦ୍ରିର ବେପାରୀ,
ମାନବ ହୃଦୟେ ଦିଅ ସୁଜ୍ଞାନ ବିସ୍ତାରି ।
ତେଣୁ ତୁମ୍ଭେ ଜ୍ଞାନ-କ୍ଷେତ୍ରେ ପ୍ରଧାନ କୃଷକ,
ସମସ୍ତଙ୍କର କରିଦିଅ ମାନବ ମସ୍ତକ ।
ତବ ଆଲୋଚନେ ଜ୍ଞାନ ଲଭେ ଶବଳିନ,
ସ୍ପର୍ଶଣେ ସୁଗନ୍ଧ ସିନା ତରେ ଚନ୍ଦନ ।
ନିର୍ମଳ-ଆଦର୍ଶ ତୁମ୍ଭେ ଅଛି ଉନ୍ନତର,
ତବ ସଙ୍ଗେ ଜ୍ଞାନହୀନ ହୁଏ ଜ୍ଞାନଧାରୀ ।
ତୁମ୍ଭ ସେବାଫଳେ ହୁଏ ଯେ ଜ୍ଞାନ ଉଦ୍ଭବ,
ଅସ୍ଫୁଟ ଆତ୍ମର୍ଯ୍ୟଠାରୁ ତାହା ଅସୁଲଭ ।
ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଯେ ଚନ୍ଦ୍ରେ ଦେବ ତୁମ୍ଭେ ତାକୁ ତନ୍ତ୍ର,
ଚନ୍ଦ୍ରିତ କରିଅ ପୁଣି ଲୋକେ ପ୍ରତିଦିନ ।
କେତେ ମହାପୁରୁଷଙ୍କ କୀର୍ତ୍ତି-ଦୁର୍ମ୍ୟରାଜି,
ଅଛି ତୁମ୍ଭ ମହାବକ୍ଷେ ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନେ ବିରାଜି ।
ଅଦ୍ଭୁତ ବନ୍ଧାଣି ତୁମ୍ଭେ ଧନ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ ତବ,
ଅମାନବେ ଗଢ଼ିଦିଅ ପ୍ରକୃତ ମାନବ ।
ଯାବତ ଘଟନା ରଖ ହୃଦ-ଗୃହେ ସଞ୍ଚି,
ଦେଇ ତହିଁ ଅଭଙ୍ଗୁର— ମାତୃଭାଷା ଭଞ୍ଜି ।

—୫୦ଃ—

ସୂର୍ଯ୍ୟ

ନମୋନମଃ ବିଶ୍ୱଚକ୍ଷୁ ଦେବ ଦିବାକର,
ତ୍ରୈଗତୈମିତ୍ୟତମୋନାଶୀ ତବ ଦୀପ୍ତ କର ।
ପ୍ରକୃତ ପଟ୍ଟର ତୁମ୍ଭେ ମହାଚନ୍ଦ୍ରକର,
ମନ୍ତ୍ର ନିତ୍ୟ ନବଚନ୍ଦ୍ରେ ତାହା କଳେବର ।
ତୁମ୍ଭ ଯୋଗେ ଶସ୍ୟପ୍ରସୂ ହୁଏ ବସୁମତୀ,
ମାନବର ମେଧା ଶକ୍ତି ଲଭେ କ୍ରମୋନ୍ନତି ।
ମାସ ଋତୁ ଦିନ ବର୍ଷ ଯୁଗ ଅଧିରାଜ,
ତବ ହେତୁ ଜ୍ୟୋତିଷ୍ମାନ ଜ୍ୟୋତିଷ୍କ ସମାଜ ।
ପାରାବାରୁ ବାରିରାଶି କରିଣ ଶୋଷଣ,
କରୁଅଛ ଦେବ ତୁମ୍ଭେ ଘନ ବିସର୍ଜନ ।
ସେହି ମେଘମାଳେ ଦେଇ ଯଥାକାଳେ ଜଳ,
ଚରାଚର ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ସାଧନ୍ତି ମଙ୍ଗଳ ।
ପ୍ରଦାନ ପ୍ରପଞ୍ଚେ ତୁମ୍ଭେ ନିତ୍ୟ ନବପ୍ରାଣ,
ଜଳେ ସ୍ଥଳେ ତବ ଶକ୍ତି ଭରେ କ୍ରିୟାମାନ ।
ଧରିଛ ଧରଣୀ ତୁମ୍ଭେ ଆକର୍ଷଣ ବଳେ,
ନତୁ ସେ ଭ୍ରମନ୍ତା କେଉଁ ନିରୁଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସ୍ଥଳେ ।

ସପ୍ତର୍ଷି

ହେ ଅଭୂତ ତପୋବଳ ତୁମ୍ଭର ସପ୍ତର୍ଷି,
ଜ୍ୟୋତିଷ୍କ ସ୍ୱରୂପ ଧରି ଅଛ ଶୂନ୍ୟେ ବସି ।
ଧ୍ରୁବ ପାଶେ ଘୂରୁଅଛ ସର୍ବେ ସର୍ବଦିନ,
କରନ୍ତି ଈଶ୍ୱର ଯଥା ମେରୁ ପ୍ରଦକ୍ଷିଣ ।
ଉଗ୍ର-ତପ ସାଧି ଧ୍ରୁବ ନିବସନ୍ତି ସ୍ୱର୍ଗେ,
ବୃଦ୍ଧି ଲଭେ ଧର୍ମଭାବ ଧାର୍ମିକ-ସଂସର୍ଗେ ।
କରିଥିଲ ଏ ଭାରତେ ଗୁଣେ ସମୁଜ୍ଜ୍ୱଳ,
କରୁଛ ପ୍ରଭାରେ ଦୀପ୍ତ ଏବେ ଖ-ମଣ୍ଡଳ ।
ତୁମ୍ଭର ପବିତ୍ର ଜ୍ୟୋତି ପୁଣ୍ୟର ନିଦାନ,
ସାଧୁଅଛୁ ଧରଣୀର ଅସୀମ କଲ୍ୟାଣ ।
ତବ ମାତୃଭୂମି ଏବେ ଘୃଣିତା ପତିତା,
କର ତୁମ୍ଭ ଭାବେ ତାକୁ ସୁଅନୁପ୍ରାଣିତା ।
ହେଉ ଜ୍ୟୋତିର୍ମୟୀ ସେହୁ ଲଭୁ ସମୁନ୍ନତି,
ଦିବ୍ୟ ପ୍ରଭାବତୀ ଯଥା ସତୀ ଅରୁନ୍ଧତୀ ।

ଧାନ୍ୟ

ତୁଚ୍ଛ ତୃଣଗର୍ଭୁ ତୁହି ସମ୍ଭୂତରେ ଧାନ୍ୟ,
ମାତ୍ର କିଏ ଜାତ ନୁହେଁ ତୋ ମହାପ୍ରାଧାନ୍ୟ ।
ଦୁର୍ଗନ୍ଧି ପଙ୍କରୁ ଜାତ ହେଲେହେଁ କମଳ,
ନ ଲଭେ କି ଦେବ କଣ୍ଠ ଆଦର ପ୍ରବଳ ।
ହୀନକୁଳେ ଜନ୍ମି କେହି ହୀନ ହୁଏ ନାହିଁ,
କର୍ମ ସିନା ସାନ ବଡ଼ ଦିଅଇ ଚହ୍ନାଇଁ ।
ବଳୁ ତୁହି ସର୍ବରତ୍ନ ସକଳ ସମ୍ପଦେ,
ମାନବ ଜୀବନ ଅହୋ ବନ୍ଧା ତୋହୋ ପଦେ ।
ଶରୀରର ବଳ ତୁହି ମାନସର ଜ୍ଞାନ,
ବାସ୍ତବେ ତୁ ଜ୍ଞାନମଣି ସକଳର ମାନ୍ୟ ।
ତୋତେ ତେଣୁ ସଂଗ୍ରହେ ଯେ ଯତନେ ରତନ,
ଜଗତୁକେ ଅଗ୍ରଜନ ସେହି ଅକିଞ୍ଚନ ।
ଧର୍ମାଦ୍ରି ପ୍ରମାଣେ ରତ୍ନ କଲେ ଆଣି ଠୁଳ,
ଗୋଟିଏ ଧାନ୍ୟର ସହ ନ ହେବ ସେ ତୁଳ ।
କରେ ଧାନ୍ୟ ଦେହୁବଳ ମନ ସଂଗଠନ,
ଅଛି କି କ୍ଷମତା କେଉଁ ରତ୍ନର ଏସନ ?

ନବବର୍ଷ

ସ୍ୱାଗତ ହେ ନବବର୍ଷ ନବ-ଅଭ୍ୟାଗତ,
ନବୀନ ନୃପତି, ତୁମ୍ଭ ପଦେ ଦଣ୍ଡବତ ।
ମାନବ ଅଦୃଷ୍ଟ-ରାଜ୍ୟେ ତୁମ୍ଭେ ବାରମାସ,
ନିରଙ୍କୁଶ-ରାଜପଣ କରିବ ପ୍ରକାଶ ।
ତୁମ୍ଭ ପରି କାଳ-ସିନ୍ଧୁ ତରଙ୍ଗର ତରଙ୍ଗ,
କେତେ ପଡ଼ୁଛନ୍ତି ଭାଙ୍ଗି ଦେଖାଇ ଭ୍ରୂଭଙ୍ଗ ।
ମାତ୍ର ଯାଉଛନ୍ତି ଅର୍ପି ଫଳ ହିତାହିତ,
ଅଛି ଯାହା ନରଭାଗ୍ୟେ ପୂର୍ବରୁ ସଞ୍ଚିତ ।
ତୁମ୍ଭେ ସୁଦ୍ଧା ସେହିପରି ଚାଲିଯିବ ବାହିଁ,
ଯେତେ ଡାକିଲେହେଁ ଥରେ ପଛକୁ ନ ଚାହିଁ ।
ଉତ୍କୋଚେ ବା ସ୍ତବେ ତବ ଅବ୍ୟାହତ-ଗତି,
ନ ପାରିବେ କେହି କଲେ କରି ପଶ୍ଚାଦ୍‌ବର୍ତ୍ତୀ ।
ସୁଖ ଦୁଃଖ ଯା ଆଣିଛ ପ୍ରଦାନ ନୀରବେ,
ନିଶ୍ଚେ ତାହା ଶିରୋଧାର୍ଯ୍ୟ କରିବେ ମାନବେ ।
କିନ୍ତୁ ଦେବ ଏହି ଏତା ଦୁର୍ନିବାର ବ୍ୟଥା,
ଭୁଲିଯାଏ ଦିନ, ମାତ୍ର ରହିଯାଏ କଥା ।

—*—

ରସାଳ

କେ ତୋତେ ଆଣିଲା ମର୍ତ୍ତ୍ୟେ ରେ ରମ୍ୟ ରସାଳ,
ପଙ୍କିଳ-ପଲ୍ୱଲେ କେ ବା ନିହିଲା ମୃଣାଳ ।
ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ତୁ, ସ୍ଥାନ ତୋର ନନ୍ଦନକାନନ,
କେମନ୍ତେ ଛାଡ଼ିଲେ କହ ତୋତେ ଦେବଗଣ ।
ଦେବେ ସମଦର୍ଶୀ, କିନ୍ତୁ କେତେ ବସ୍ତୁରେ,
ରଖନ୍ତି ଏକାଧିପତ୍ୟ କଣା ତସ୍କରେ ।

ହେଲେ ନାହିଁ ମର୍ତ୍ତ୍ୟେ ସେହୁ ସୁଧା ପାଉଥାନ୍ତ,
ସାମ୍ୟନୀତିରେ କି ଏହା   ନୁହେଁ ପକ୍ଷପାତ ।
ତୁହି ତ ଅମୃତଫଳ   ଭୋଗେ ବା ଭାହିଁତ,
ଅର୍ଚ୍ଚନ୍ତେ ଲାଳସା ଟେକି   ଅମରେ ମହୀକି ।
ନଷ୍ଟେ ତୁହି ଯେଉଁ ଦେବ   ଅଭିଶାପେ ଚ୍ୟୁତ,
ଆସିଛୁ ଅବନୀତଳେ   ହୋଇ ସ୍ୱର୍ଗଚ୍ୟୁତ ।
ହେଉ ପଛେ ଶାପଭ୍ରଷ୍ଟ   ରସାଲ ତୋହର,
ମାତ୍ର ତାହା ମର୍ତ୍ତ୍ୟବାସୀ   ଭାଗ୍ୟେ ହେଲା ବର ।
ସକଳ ମଧୁର ତୋର   ରୂପ ରସ ଗନ୍ଧ,
ଦର୍ଶନେ ଭକ୍ଷଣେ ଘ୍ରାଣେ   ପ୍ରଦାନୁ ଆନନ୍ଦ ।
ସୌଶୀଲ୍ୟ ସଦ୍‌ଭବ୍ୟତା ଆଉ ସାଧୁ ବ୍ୟବହାରେ,
ଲଭନ୍ତି ଆଦର ସିନା   ନରେ ଏ ସଂସାରେ

—*—

ଗୋ-ଜାତି

ଯେଉଁ ଦେବ ଗୋରୁରୂପେ   ଜନମି ଧରାରେ,
ଅହରହ ରତ ଅଛ   ନର ଉପକାରେ ।
କୃଷୀବଳ ବଣିକର   ସହାୟ ସମ୍ପଦ,
ଆଦର୍ଶ ସଂଯମୀ ପଶୁ—   ମହର୍ଷି ବଳଦ ।
ମାତା ସମ ଗାଈ, ଦେଇ   ଦୁଗ୍ଧ-ସୁଧା ଦାନ,
ବାଲ୍ୟକାଳେ ରକ୍ଷାକରେ   ମାନବର ପ୍ରାଣ ।
ପବିତ୍ର କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲାଗେ   ଗୋମୂତ୍ର ଗୋମୟ,
ପୁଣି ତହୁଁ ଧରାଦେହେ   ହୁଏ ବଳୋଦୟ ।
ଅସ୍ଥି ଚର୍ମ ଶୃଙ୍ଗ ଗୋରୁ   କରି ଆଭରଣ,
ମଣି ମୁକ୍ତା ଲୋକହିତ   କରେ ସଂସାଧନ ।
ଅନୁଭବି ଗୋଜାତିର   ଉପକାରମାନ,
ପୂଜୁଥିଲେ ହିନ୍ଦୁ ତାକୁ   ଦେବତା ସମାନ ।
ପରମ ଦେବତା ସେହୁ   କି ଅଛି ସଂଶୟ,
ଶବାକସ୍ଥ ଅଟେ ନଷ୍ଟେ   ତୀର୍ଥ, ଦେବାଳୟ ।

—o—

ସାଲନ୍ଦୀ ପୁଲିନେ

ଗମ୍ଭୀର ନିଶୀଥକାଳେ   ଏକୁଟିଆ ଦିନେ,
ବସିଲି ବାଲୁକାମୟ   ସାଲନ୍ଦୀ ପୁଲିନେ ।
ଭଟିମାର ଜ୍ୟୋତିର୍ମୟ   ନୟନ ପଥଏ,
ଶୁକ୍ଳଚନ୍ଦ୍ରିକାର ଶୁଭ୍ର   ଜ୍ୟୋତି ଚହଟାଏ ।
ଖେଳୁଅଛି ଢେଉ ଖେଳ   ଚନ୍ଦ୍ରି କାରୁପସୀ,
ସ୍ୱଚ୍ଛ ନଦୀସ୍ରୋତ ସହ   ମୃଦୁ ମୃଦୁ ହସି ।
ଜଳବେଣୀ ସଙ୍ଗେ ଧନୀ   ମିଶାଇ ସ୍ୱବେଣୀ,
ଭାସିଯାଉଅଛି ନିମ୍ନେ   ହୋଇ ଶ୍ରେଣୀ ଶ୍ରେଣୀ ।
ବର୍ଷୁଛନ୍ତି ତାର ନଭେ   ଥାଇ ସୁଧାଧାର,
ସୁରଭୀ ପଣ୍ଡାରୁ ଯଥା   ବହେ କ୍ଷୀରଧାର ।
ସଂସାରର ଜ୍ୱାଳାମୟ   ଜନ୍ତୁ କୋଳାହଳ,
ଗତ ଏବେ, ପରିଣତ   ସ୍ୱର୍ଗେ ଧରାତଳ ।
ସାଧକ-ବାଞ୍ଛିତ ଏହି   କାଳ ସୁମଧୁର,
ପାର୍ଥିବ ବିକାର ମନୁ   କରିଦେଲା ଦୂର ।
କାଳସ୍ରୋତ ପ୍ରତିଲୋମେ   ସନ୍ତରିଲା ମନ,
ସାଲନ୍ଦୀ ଉଜାଣି ସ୍ରୋତେ   ମୀନାଳି ଯେସନ ।
ବାଲ୍ୟଜୀବନର ଯେତେ   ଲୁପ୍ତ ପୂର୍ବସୁଖ,
ଗୋଟି ଗୋଟି ହୋଇ ଆସି   ଦେଖାଇଲେ ମୁଖ ।
ଆଣିଲା ସେ ଗତସ୍ମୃତି   ହୃଦେ ଅନୁତାପ,
ଅନୁତାପୁଁ ଉପୁଜିଲା   ଅସାର ପ୍ରଳାପ ।
ଏ କାଳରେ ବିଷମୟ   ବିଷୟ ଆହ୍ଲାଦ,
ଆଜ ଫେରୁ ଆସି ମୋର   ଭାଙ୍ଗିଦେଲା ଧ୍ୟାନ ।
ଛାଡି ସେ ସକଳ ଖେଳ   ବହି ଦୁଃଖଭରେ,
ବାହୁଡି ଆସିଲି ଅହୋ   ଦାରୁଣ ସଂସାରେ ।

—o—

ଧୂମକେତୁ

ଦିବ୍ୟ ଜ୍ୟୋତିଧାମେ ରହି କିପାଁ ଧୂମକେତୁ
ହେଲୁ ଏତେ ବିଶ୍ୱବିରୁଦ୍ଧ   ଅମଙ୍ଗଳ ହେତୁ ।
ଭୀଷଣ ବରଣୀ ତୋର   ଭୀଷଣ ଆକାର,
ପ୍ରତେ ହୁଏ ତୁହି ଭୀମ—   ବିପଦ ବିକାର ।

ତୋ ଦର୍ଶନେ ହୁଏ ମନେ ଏ ଭାବ ଉଦୟ,
ଯୋଗୀ ନଭ-ସ୍ଥଳେ କି ତୁ ଶିଖା ଜ୍ୟୋତିର୍ମୟ ।
ଅବା ଆକାଶ-ପ୍ରାଙ୍ଗଣ ମାର୍ଜନା କାରଣ,
ସୁବର୍ଣ୍ଣ ମାର୍ଜନୀ ଛନ୍ତି ଥୋଇ ଦେବଗଣ ।
ଅଥବା ନଭସେ ଭଷା ଭସ୍ମକ କାଞ୍ଚନ,
କିମ୍ବା ସିନ୍ଧୁଗର୍ଭେ ଜ୍ୱଳେ ବାଡ଼ବ-ଦହନ ।
କିଅବା ତ୍ରିନେତ୍ର ନେତ୍ରୁ କ୍ରୋଧାନଳ ରେଖା,
ବହିର୍ଗତ ହେଲା ପ୍ରାଏ ଯାଉ ତୁହି ଦେଖା ।
ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ମଡ଼କ ତୋର ଅନୁଚରଦ୍ୱୟ,
ପ୍ରଦର୍ଶନ୍ତି ତୋ ଆଦେଶେ କ୍ରୂର ଅଭିନୟ ।
ଶାନ୍ତିମୟ ସ୍ୱର୍ଗେ ପରା ନାହିଁ ହିଂସାଦ୍ୱେଷ,
ତୁ ତ ସ୍ୱର୍ଗବାସୀ, କିପାଁ ଅପୁ ନରେ କ୍ଳେଶ ।
ବୁଝିଲୁ ବୁଝିଲୁ ତୁହି ନିୟତିର ଗଦା,
ପାପେ ଭରା ଦେଖି ଧରା କରୁଦେଉ ଚଦା ।

—୦ଃ*ଃ୦ଃ—

ଖଣ୍ଡ ପ୍ରଳୟ

ଆଣିଲୁ ଖଣ୍ଡପ୍ରଳୟ ନବବିଂଶ ଅଙ୍କ,
ସ୍ମରଣେ ସେ ରୁଦ୍ର ଦୃଶ୍ୟ ଉପୁଜେ ଆତଙ୍କ ।
ବଜାଉ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ-ଖଣ୍ଡ— କଠୋର ଗର୍ଜନେ,
ଗରଜି ମୁଷଳଧାରେ ବର୍ଷିଲେ ପର୍ଜ୍ଜନ୍ୟେ ।
ଅବିରତ ବାରିପାତେ ଧରଣୀମଣ୍ଡଳ,
ଗମ୍ଭୀର ହୁଙ୍କାରି ଧୁଧୁ ନାଦେ ଟଳମଳ ।
ଖେଳଇ ରୌଦ୍ରିରେ ବେଗେ ସ୍ରୋତ ଭଙ୍ଗ ରଙ୍ଗ,—
ହୁଙ୍କାର, ହୁଙ୍କାର ଯଥା ଉଚ୍ଛୃଙ୍ଖଳ ମତ୍ତ ।
କ୍ଷଣେ ପରିଣତ ହେଲା ଧରା ନବାର୍ଣ୍ଣବେ,
ଭାସିଲେ ମାନବ ପଶୁ ପକ୍ଷୀ ଆଦି ସର୍ବେ ।
ନକୁଳ ମାର୍ଜାର ମୂଷା ଭେକ ବଳେଶୟ,
ରହିଛନ୍ତି ଏକ ବୃକ୍ଷେ ସଭିଲେ ଆଶ୍ରୟ ।
ସହସା ହେଲା କି ଧରା ମହା ତପୋବନ,
କରିଛନ୍ତି ଯେଣୁ ସର୍ବେ ହିଂସା ବିବର୍ଜନ ।
ଦେଇଅଛି ମୃତ୍ୟୁଭୟ ଏ ନବୀନ ଦୀକ୍ଷା,
ଜୀବନର ଏହା ସିନା ଭୀଷଣ ପରୀକ୍ଷା ।
ସୃଷ୍ଟି ସତୀ ଏହିପରି ଧରି ଭୀମବେଶ,
ନରପ୍ରାଣେ ବିଭୁସତ୍ତା କରଏ ଉନ୍ମେଷ ।

———

ଫୁଲ୍‌ଡଲୀ

ନିବେଦନ

ମୋର ବନ୍ଦନୀୟ ଅଗ୍ରଜ ମହୋଦୟ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ଖଣ୍ଡକବିତା ଏବଂ ସାମୟିକ କ୍ଷୁଦ୍ର କବିତା ଲେଖିଥିଲେ । ସେଥିମଧ୍ୟରୁ କେତେକ ଅସାବଧାନତାବଶତଃ ନଷ୍ଟ ହୋଇ ଯାଇଅଛି । ଅବଶିଷ୍ଟ ଯାହା ଅଛି, ତାହା ନିତାନ୍ତ ସାମାନ୍ୟ ନୁହେଁ । ସେଥିରେ ପ୍ରାୟ ଏହିପରି ୪୬ ଖଣ୍ଡ ପୁସ୍ତକ ହୋଇପାରେ । ସମ୍ପ୍ରତି ମୁଁ ସେଥିରୁ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ନେଇ ପରମପୂଜନୀୟ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଘଣ୍ଟିଶିଖାଧୀଶ୍ୱର ମହୋଦୟଙ୍କ ଅର୍ଥାନୁକୂଲ୍ୟରେ "ଫୁଲତଳ" ନାମରେ ପୁସ୍ତକାକାରରେ ପ୍ରକାଶ କଲି । ଏହା ବହୁଦିନ ପୂର୍ବର ରଚନା । ମୁଁ ତାହା ଅପରିବର୍ତ୍ତିତ ଭାବରେ ପ୍ରକାଶ କରୁଅଛି ।

ଇଚ୍ଛାପୁର, ଗଞ୍ଜାମ
୩-୭-୧୫

ଶ୍ରୀ ସୋମନାଥ ମହାନ୍ତି

ଶ୍ରଦ୍ଧୋପହାର

ପରମଗୌରବାସ୍ପଦ,

ସତ୍‌ସାହିତ୍ୟାନୁରାଗୀ, ଲଣ୍ଡିଗଡ଼ାଧୀଶ୍ୱର ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ
ଶ୍ରୀ ମାହେଶ୍ୱରୀପ୍ରସାଦ ଦେବ ମହୋଦୟ

ମହତ୍‌ସନ୍ନିଧାନେଷୁ

ମାନନୀୟ ଶ୍ରୀମନ୍ ମହାରାଜ,

ସୁରଭି, ଚନ୍ଦନତରୁକୁ ଚହଲାଇଲା ପରି ଶ୍ରୀଛାମୁଙ୍କର ସଦ୍‌ଗୁଣରାଶି ଶ୍ରୀଛାମୁଙ୍କୁ ଉଦୀୟମାନ ଯୋଗଜନ୍ମା ନରପତି ବୋଲି ପରିଚିତ କରାଉଅଛି । ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଏବଂ ସରସ୍ୱତୀ ଶ୍ରୀଛାମୁଙ୍କ ନିକଟରେ ମଧୁର ମିଳନରେ ସମ୍ମିଳିତ ହୋଇ ପରସ୍ପରର ମହିମା ବୃଦ୍ଧି କରୁଅଛନ୍ତି । ମାତୃଭୂମିର ଶ୍ରୀବୃଦ୍ଧି ବିଷୟରେ ଶ୍ରୀଛାମୁ ସତତ ନାନାଭାବରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରି ଆସୁଅଛନ୍ତି । ଶ୍ରୀଛାମୁଙ୍କ ଉଚ୍ଚପଦବୀଲାଭ ସଂକୀର୍ଣ୍ଣ ସ୍ୱାର୍ଥମୂଳକ ନୁହେଁ; ତାହା ଦେଶ ସକାଶେ ବୋଲି ସମସ୍ତେ ଏକବାକ୍ୟରେ ସ୍ୱୀକାର କରିବେ । ସ୍ଥୂଳତଃ ଶ୍ରୀଛାମୁଙ୍କ ଜୀବନ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଜୀବନ ନୁହେଁ, ତାହା ଆଦର୍ଶ ଜାତୀୟ ଜୀବନ । ଏହି ସମସ୍ତ ଅନନ୍ୟସାଧାରଣ-ସୁଲଭ ସଦ୍‌ଗୁଣ ଦର୍ଶନରେ ଶ୍ରୀଛାମୁଙ୍କ ପ୍ରତି ମୋର ଉଚ୍ଚଭାବ ଏବଂ ଆନ୍ତରିକ ଶ୍ରଦ୍ଧା ଜାତ ହୋଇଅଛି । ସେହି ସ୍ୱାଭାବିକୀ ଶ୍ରଦ୍ଧାଭକ୍ତିର ନିଦର୍ଶନ ସ୍ୱରୂପେ ମୁଁ ମୋର ଏହି "ଫୁଲତୋଳା" ପୁସ୍ତକଖଣ୍ଡି ଶ୍ରୀଛାମୁଙ୍କ ସୁପବିତ୍ର କରକମଳରେ ଶ୍ରଦ୍ଧୋପହାର ଅର୍ପଣ କଲି । ଗ୍ରହଣାନୁମତି ହେଲେ ଚରିତାର୍ଥ ହେବି ।

ଇଚ୍ଛାପୁର, ଗଞ୍ଜାମ
୧-୭-୧୫

ଶ୍ରୀଛାମୁଙ୍କର
ସ୍ନେହ-ସୌଜନ୍ୟମୁଗ୍ଧ
ଶ୍ରୀ ଚନ୍ଦ୍ରମଣି ମହାନ୍ତି

ସୂଚୀ

ବିଷୟ
ଆଗମନୀ
ଆବାହନ
ମଙ୍ଗଳସଙ୍ଗୀତ
ଅଭିନନ୍ଦନ ...
ଗଣ୍ଡାମମାତାର୍ ଆଶୀର୍ବାଣୀ
ପ୍ରକୃତି ପୁରୁଷ ସମର୍
ସୀତା
ଭୁବଙ୍ଖାଣ୍ଡି
ନବାବଙ୍କ ନାଚ
ରେଲଗାଡ଼ି
ତପ୍ତଶ୍ୱାସ
ଉତ୍କଳ-ବିଳାପ
ଅଶ୍ରୁପାତ
ଗ୍ରୀଷ୍ମପ୍ରଖରତରେ ବର୍ଷା

ପୁଷ୍ପାଞ୍ଜଳି

ଆଗମନୀ

(ମହାମାନ୍ୟ ସମ୍ରାଟ୍ ପଞ୍ଚମ ଜର୍ଜ ଏବଂ ସମ୍ରାଜ୍ଞୀ ମେରୀଙ୍କ ଭାରତାଗମନୋପଲକ୍ଷେ)

ସ୍ୱାଗତ ସମ୍ରାଟ ସମ୍ରାଜ୍ଞୀ ଉଭୟ,
ଏ ଦୀନ ଭାରତେ ହୋଇଣ ସଦୟ ।
ସଜାଡ଼ିଛୁଁ ସର୍ବେ ଦିବ୍ୟ ଅର୍ଘ୍ୟଥାଳୀ,
ଥୋଇଅଛୁଁ ତହିଁ ଭକ୍ତି-ଦୀପ ଜାଳି ।
ପ୍ରୀତି-ପାରିଜାତ ଆନନ୍ଦ-ଚନ୍ଦନ,
ବିନୟ-ସୁଦୁବା କରିଛୁଁ ସ୍ଥାପନ ।
କୃତଜ୍ଞତା ତହିଁ ବଦରୀ ପଲ୍ଲବ,
ଶ୍ରଦ୍ଧା ଧୂପ, ଘୃତ ଅକ୍ଷତ ଗୌରବ ।
ଶାନ୍ତି-ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣେ ମଣ୍ଡି ହୃଦ-ସିଂହାସନ,
ଚାହିଁଅଛୁଁ ତବ ଶୁଭ-ଆଗମନ ।
ଭକ୍ତ ପ୍ରଜା ସର୍ବେ ଅଟୁଁ ହେ ଭୂମ୍ବର,
ଦେବ-ବ୍ୟବହାରେ ପୂଜକ ପ୍ରବର ।
ପାର୍ଥିବ ସମ୍ପଦେ ସିନା ଆମ୍ଭେ ଦୀନ,
ମାତ୍ର ନୋହୁଁ କେବେ ଭକ୍ତି-ଧନେ ହୀନ ।
ରାଜଭକ୍ତି ଆମ୍ଭ ଜୀବନ-ଜୀବିକା,
ଯୁଗେ ଯୁଗେ ଆମ୍ଭେ ରାଜପଦେ ବିକା ।
ଧର୍ମର ଦାୟାଦ କିଏ ତୁମ୍ଭ ସରି,
ଆମ୍ଭେ ରାଜଭକ୍ତି ଦାୟାଦ ସେପରି ।
ରାଜା ଆମ୍ଭ ସ୍ୱର୍ଗ, ଜାଗ୍ରତ ଦେବତା,
ରାଜା ଧର୍ମ, ରାଜା ତୀର୍ଥହିଁ ସର୍ବଥା ।
ରାଜସେବା ଆମ୍ଭ ଚୌବର୍ଗଦାୟିନୀ,
ବିନା ପଣେ ନିଅ ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ସେ କିଣି ।
ଆସ ଆସ ଶୁଭେ ହେ ରାଜଦମ୍ପତି,
ଭାରତ-ଭରସା ନୟନ-ସମ୍ପତ୍ତି ।
ଅଖିଳଜଗତର ଶାସକ ପାଳକ,
ବ୍ରିଟେନ-ହୃଦୟ-କୌସ୍ତୁଭ-ପଦକ ।
ହେ ସମ୍ରାଟ ଦେବ, ହେ ସମ୍ରାଜ୍ଞୀ ଦେବି,
ଧନ୍ୟ ହେବୁଁ ଆମ୍ଭେ ତବ ପଦ ସେବି ।

ସପ୍ତ ରତ୍ନାକର ତବ ଗଙ୍ଗାଗର,
କି ଦେଇ ତୋଷିବୁଁ ମାନସ ଭୂମ୍ବର ।
କିଛି ନାହିଁ, ଅଛି ଭକ୍ତି ଅଶ୍ରୁଜଳ,
ସେହି ଏକା ଆମ୍ଭ ଜୀବନ ସମ୍ବଳ ।
ଧୋଇଦେବୁଁ ତହିଁ ତବ ପଦ୍ମପାଦ,
ମେଣ୍ଟିଯିବ ଆମ୍ଭ ଚିର ମନସାଧ ।
ଜଗତରେ ଯାହା ମହାମୂଲ୍ୟବାନ,
ତୁଳ କଲେ ତୁଳପାତ୍ରରେ ସେମାନ,
ଭକ୍ତି ତୁଳନାରେ ସେ ସିନା ଅଲଣା,
ଶ୍ରୀ ଛାମୁରେ ଏହା ନାହିଁ ତ ଅଜଣା ।
ସେହି ପୂତ ଭକ୍ତି ଢାଳିବୁଁ ପୟରେ,
ହେ ନୃପଦମ୍ପତି ବିଜେ କର ଖଟରେ ।
ଧରିଣ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ବକ୍ଷେ ଏ ଭାରତ,
ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ସମ୍ପଦେ ମଣୁ କରଗତ ।
ସୁଖ-ଦୁଃଖହର-ବାଞ୍ଛାବଟ ପ୍ରାୟେ,
ଖଣ୍ଡ ତାର ଦୁଃଖ ହେ ସମ୍ରାଜ୍ଞି ରାୟେ ।
ତବ ଅଭିଷେକ ରାଜସୂୟ ଯାଗ,
ଦର୍ଶନ ଆଶାୟେ ବହି ଅନୁରାଗ,
ସମୁଦ୍ରଗ୍ରୀବ ରାଜା ପରଜାଙ୍କର,
ଗଣୁଛନ୍ତି ବସି ସେ ଶୁଭ ବାସର ।
କରୁଛନ୍ତି ସ୍ତୁତି ନିତି ସୁରସୁତେ,
ଚଳାଇବା ପାଇଁ ସୂର୍ଯ୍ୟରଥେ ଦ୍ରୁତେ ।
ହେଉ ସନ୍ନିକଟ ସେ ଶୁଭ ଦିବସ,
ସବୁରି କେବଳ ସିନା ଏ ମାନସ ।
ଭାରତ ଈଶ୍ୱର ପ୍ରହରୀ ପ୍ରଚଣ୍ଡ,
ଭାରତ ଗୌରବ-କୀର୍ତ୍ତି-ମାନଦଣ୍ଡ,
ହିମଗିରି, ଶୁଭ ଉତ୍ସବ ଦର୍ଶନ,
ଆଶୟରେ ଉଚ୍ଚ ତୋଳି ଅପସାନ ।

ତବ ହିମ-ଶୀତ ଶାଶ୍ୱତ ଶିଖରେ,
ଆଜନ୍ମ ଅମରେ ମେଘ-ମଣ୍ଡପରେ,
ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦ ଦେଖିବା ଇଚ୍ଛାରେ ଉତ୍ସବ,
ମର୍ତ୍ତ୍ୟ-ମଘବାଙ୍କ ସ୍ୱାଗତ ବୈଭବ ।
ନର୍ମଦା, କାବେରୀ, ଗଙ୍ଗା, ଗୋଦାବରୀ,
ଚନ୍ଦୋତ୍ପଳା ଆଦି ନଦୀକୁଳେଶ୍ୱରୀ,
ଢାଳୁଛନ୍ତି ଜଳ ତବ ପଦତଳେ,
ବାଟେ ତବ ସ୍ୱଜନବୃନ୍ଦ ଚାହିଁଲେ ।
ଗୁହାମୁଖେ ସହ୍ୟ ବିନ୍ଧ୍ୟ ଡାକି କହେ,
ନିକଟ ଉତ୍ସବ ଉଠ ହେ ଉଠ ହେ ।
ପୁଷ୍କର ଚଇତା ହୋଇ ପୁଲକିତ,
ଗାଉଛନ୍ତି ତବ ଆଗମନୀ ଗୀତ ।
ଗାଏ ମହୋଦଧି ଗାଏ ରତ୍ନାକର,
ନାଚି ନାଚି ଉଠେ ତୋଳି ବୀଚି-କର ।
ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ପାଛୋଟି ଆଣିବା ସକାଶେ,
ଭ୍ରମନ୍ତି ସପ୍ତର୍ଷି ଉତ୍ତର ଆକାଶେ ।
ସ୍ୱାଗତ ହେ ଦେବ ହେ ଦେବୀ ଉଭୟେ
ଏ ଭାରତ ଧରି ପୂର୍ବ ପୁଣ୍ୟଫଳେ—
ଲଭିବ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ସୁଯୁଗ୍ମ ଦର୍ଶନ,
ଯୋଗ ହେବ ଅହା ମଣିରେ କାଞ୍ଚନ ।
ସୌଭାଗ୍ୟରୁ ତୁମ୍ଭ ଯୁଗଳଙ୍କୁ ପାଇ,
ଦୁଃଖ-ନିଶି ତାର ଶତରେ ଯିବ ପାହି ।
ବାନ୍ଧିଅଛି ମନେ ଦୃଢ଼େ ଏ ଭରସା,
ସାର୍ଥକ ସାର୍ଥକ ତାହା ମହାଯଶା ।

ଆବାହନ

(ଭାରତସମ୍ରାଟ ପଞ୍ଚମ ଜର୍ଜ ଓ ସମ୍ରାଜ୍ଞୀ ମେରୀଙ୍କ ଭାରତ ଶୁଭାଗମନୋପଲକ୍ଷେ)

ଆସ ହେ ସମ୍ରାଟ ପଞ୍ଚମ—
ଜର୍ଜ ସମ୍ରାଜ୍ଞୀ ମେରୀ,
ତବ ପୁଣ୍ୟ ନାମେ ଭାରତେ
ବାଜେ ମଙ୍ଗଳ ଭେରୀ ।
ଧନ୍ୟ ଶତ ଧନ୍ୟ ତୁମ୍ଭର
ରାଜ୍ୟ-ଶାସନନୀତି,
ନ୍ୟାୟ ଦୟା ପ୍ରୀତି ଶିକ୍ଷା
ସତ୍ୟ ଯା ମୂଳ ଭିତ୍ତି ।
ତୁମ୍ଭ ସୁପାଳନେ ଭାରତେ
ନାହିଁ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ-ଭୟ,
ଦମିଯାଇଅଛି ମଡ଼କ
ମହାମାରୀ ଆମୟ ।
ଧର୍ମ-ରାଜ୍ୟ ପ୍ରାୟେ ପ୍ରଜାଏ
ଭୋଗୁଅଛନ୍ତି ସୁଖ,
ଦର୍ଶନାଶେ ସର୍ବେ ଉତ୍ସୁକ
ତବ ସୌମ୍ୟ ଶ୍ରୀମୁଖ ।
କଳ୍ପତରୁ ତୁଲେ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ
ଅହା ଲଭି ଭାରତ
ବାହୁଚ୍ଛାୟା ତଳେ ଆଶ୍ରୟ
ଘେନ ହେଉ ଉନ୍ନତ ।
ଶୁଭେ ଅବତରି ସର୍ବାଣୀ
ସର୍ବ ମଙ୍ଗଳାଳୟ,
କହିଗଲେ ତବ ଆଗମ—
ପଥେ ମଙ୍ଗଳମୟ ।
ଆସ ଦେବଦେବୀଯୁଗଳ
ଆସ ଆସ ବହନେ,
ସ୍ୱର୍ଗ-ପାରିଜାତ ଫୁଟାଅ
ଏ ଭାରତ-ନନ୍ଦନେ ।
ଅଖିଳ ଭୁବନ କାରଣ
ପ୍ରଭୁ ହେ ପରମ୍ପର,
ସର୍ବଶୁଭେ ଆଣ ଭାରତେ
ରକ୍ଷୀ ଭାରତେଶ୍ୱର ।
ଦୀର୍ଘ ହେଉ ତାଙ୍କ ଶାସନେ
ଦିନ ମାସ ସମାନ,
ମାସ ହେଉ ବର୍ଷ, ବର୍ଷତ
ହେଉ ଯୁଗ ପ୍ରମାଣ ।

ଦେବଦର୍ଶ ନର୍ମ ଶାସନ୍ତୁ
ଶତବର୍ଷ ସେ କ୍ଷିତି,
ଗାଉ ଏ ଅବନୀ ଆନନ୍ଦେ
ତାଙ୍କ ସୁଯଶ-ଗୀତ ।

ମଙ୍ଗଳ ସଙ୍ଗୀତ

(ମହାମାନ୍ୟ ଭାରତ ସମ୍ରାଟ ପଞ୍ଚମ ଜର୍ଜଙ୍କ ଶୁଭାଭିଷେକ ଉପଲକ୍ଷେ ରଚିତ ହୋଇ ପ୍ରାକୃତିକ ଉତ୍କଳର ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନର ବାଳକ ଓ ବାଳିକାମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ଗୀତ ହୋଇଥିଲା ।)

[୧]

ସମ୍ରାଟ-ଅଗ୍ରଣୀ ଦୟାକ୍ଷମା ଖଣି
ବ୍ରିଟେନ ହୃଦୟ-କୌସ୍ତୁଭ ମଣି,
ତାହାଙ୍କୁ ଜେ ସବୁ ସାଗର-ମେଖଳା
ଭୂମ୍ୟେ ଯାଙ୍କ ପାଦେ ଖଟେ ଖଟେଣୀ ।୧।
ହସ୍ତିନାରେ ଆଜ ଅଛନ୍ତି ବସିକ
ସେ ପଞ୍ଚମ ଜର୍ଜ ମହିଷୀ ସହ,
ମୁକୁଟ ଧାରଣ— କରିବା କାରଣ
ଲାଗିଛି ଉତ୍ସବ ଆନନ୍ଦବହ ।୨।
ନବ ଅନୁରାଗେ ରାଜସୂୟଯାଗେ
ଦେଇଛନ୍ତି ଯୋଗ ନୃପତିଗଣ,
ସମ୍ରାଟ ଉପାଧି ସହ ରାଜଗାଦି
କରିବେ ତାହାଙ୍କୁ ହର୍ଷେ ଅର୍ପଣ ।୩।
ହୋଇ ଚିରଜୀବୀ ଶାସନ୍ତୁ ପୃଥିବୀ
ସମ୍ରାଟ ସମ୍ରାଜ୍ଞୀ ଉଭେ ଅମର,
ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି ଭାଷେ ଶ୍ରୀହରିଙ୍କ ପାଶେ
ମାଗ ମାଗ ଭାଇ ସଦା ଏ ବର ।୪।

---

[୨]

ମାହେନ୍ଦ୍ର ମୁହୂର୍ତ୍ତେ ପ୍ରଭାତ
ଗତ ଶୁଭ ରଜନୀ,
ଭସାଇଲା ହର୍ଷ-ପ୍ରବାହେ
ଆହା ଅର୍ଦ୍ଧ-ଅବନୀ ।
ରମ୍ଭା ଅମରାରେ ଯେସନ
ଇନ୍ଦ୍ର ସଙ୍ଗେ ଇନ୍ଦ୍ରାଣୀ,
ଅଭିଷିକ୍ତ ଆଜ ହସ୍ତିନା—
ପୁରେ ନୃମଣି ରାଣୀ ।
ଏ ନବୀନ ଦୃଶ୍ୟ ଦର୍ଶନେ
ଆଜ ଭାରତମହୀ,
ହସଇ ନବୀନ ଆନନ୍ଦେ
ନବ ଉତ୍ସାହ ବହି ।
ଆକାଶ ପାତାଳ ଦେଇଛି
ଯୋଗ ସେ ନବ ହର୍ଷେ,
କୋଲେ ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି ସକଳେ
ଧର ସେହି ଆଦର୍ଶେ ।

---

[୩]

ନବ ଛନ୍ଦେ ଗାଅ ରାଜାରାଣୀ ବନ୍ଦନା,
ସାର୍ଥକ ହୋଇବ ଚିର ଜଡ଼ ରସନା । ପଦ ।
ତାଙ୍କ ଶୁଭ ଅଭିଷେକେ ମାତି ପ୍ରେମ ଅନ୍ତରେ କେ
କର ହେ ତାହାଙ୍କୁ ପ୍ରୀତିଭରେ ଅର୍ଚ୍ଚନା ।୧।
ତାଙ୍କ ସ୍ନେହ ଦୟା ସ୍ମରି ଶ୍ରଦ୍ଧାଭକ୍ତି ହୃଦେ ଧରି
କରିବା ତାଙ୍କର ଚିର ଶୁଭ-କାମନା ।୨।
ତାଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ଶାସନେ ସୁଖେ ଛନ୍ତି ପ୍ରଜାଜନେ
ହୋଇଛି ଦୂର ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ-ରକ୍ଷ ତର୍ଜନା ।୩।
କହେ ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି ଗୀତେ ବାଦ୍ୟ ତୋଳ ହୃଷ୍ଟଚିତ୍ତେ
କର ରାଜାରାଣୀଙ୍କର ଜୟ ଘୋଷଣା ।୪।

—o—

[୪]

ଗାଅ ଗାଅ ସବେ ଗାଅ ମହାନନ୍ଦେ
ବଜାଇ ସୁବର୍ଣ୍ଣ-ଭେରୀ,
ଜୟ ଜୟ ଜୟ ମହାରାଜା ଜର୍ଜ
ଜୟ ମହାରାଣୀ ମେରୀ ।
ତାଙ୍କ ଛତ୍ରତଳେ ଅଛନ୍ତି ସକଳେ
ଆମ୍ଭେମାନେ ସୁକୁଶଳେ,

କୁସୁମ ଆବଳୀ ଦେବା ପୁଷ୍ପାଞ୍ଜଳି
ତାହାଙ୍କ ପଦ-କମଳେ ।
ଆନନ୍ଦ-ଚନ୍ଦନ ଭକ୍ତି ବିଲେପନ
ଉକତି-କୁକର୍ପୀଡ଼ଳେ,
ଗୁନ୍ଥି ଭକ୍ତି ହାର ପ୍ରୀତି-ଉପହାର
ଲମ୍ବାଇବା ତାଙ୍କ ଗଳେ ।
ଶ୍ରଦ୍ଧା-କୃତଜ୍ଞତା ଗୌରବ-ମମତା
ସଙ୍ଗେ ନିଷ୍ଠା ଅନୁରକ୍ତି,
ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି କହେ ବାଳକେ ଶୁଣ ହେ
ପ୍ରଦର୍ଶିଅ ରାଜଭକ୍ତି ।

—o—

ଅଭିନନ୍ଦନ

(ରାଜପ୍ରତିନିଧି ସାର ଚାର୍ଲସ୍ ବେଲି ମହୋଦୟଙ୍କ ଉତ୍କଳ ଶୁଭାଗମନୋପଲକ୍ଷେ)

ସ୍ୱାଗତ ହେ ଦେବ ରାଜପ୍ରତିନିଧି,
ବିହାର ଉତ୍କଳ ନବ ଭାଗ୍ୟବିଧି ।
ଉଦାରହୃଦୟ ବେଲି ମହୋଦୟ,
ନୀତିପନ୍ଥୀ ଶାନ୍ତ ସାଧୁ ସଦାଶୟ ।
କର କୃତଜ୍ଞର ସସ୍ନେହେ ଗ୍ରହଣ,
ଦୀନ ଉତ୍କଳର ଶ୍ରଦ୍ଧାଭିନନ୍ଦନ ।
ତୀର୍ଥପୂତ ଦେବଧାମ ଏ ଉତ୍କଳ,
ଭାରତ-ମାନସ-ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ-ଶତଦଳ ।
ଭାଗ୍ୟଦୋଷେ ସିନା ଏବେ ଅନୁନ୍ନତା,
ମାତ୍ର ଥିଲା କାଳେ ବାଞ୍ଛା-କଳ୍ପଲତା ।
ଆଶାୟୀ ସେ ଲଭି ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ସହାୟ,
ବାଞ୍ଛିବ ତୁମ୍ଭେ ତା ଉନ୍ନତି ଉପାୟ ।
ପ୍ରବୀଣ ଶାସ୍ତାଶିପଣେ ତୁମ୍ଭେ ତାର,
ଗଢ଼ିଦିଅ ନବ ସୌଭାଗ୍ୟ ଆଗାର ।
ତବ ରାଜପଣ ପରୋକ୍ଷେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ,
ଶୁଭମସ୍ତୁ ସଦା ହେଉ ଦେଶ ପକ୍ଷେ ।
ହୋଇ ତୁମ୍ଭେ ଚିର ସୁସ୍ଥ ଦୀର୍ଘଜୀବୀ,
ପାଳ ହୃଷ୍ଟମନେ ଉତ୍କଳ ପୃଥିବୀ ।
ଏ ପ୍ରାର୍ଥନା ତବ ଭକ୍ତ ପ୍ରଜାଗଣେ,
କରୁଅଛୁଁ ସର୍ବେ ଶ୍ରୀହରି-ଚରଣେ ।

———

ଗଞ୍ଜାମ ମାତାର ଆଶୀର୍ବାଣୀ

[ଦେଶମିଶ୍ରଣ ଆନ୍ଦୋଳନ ସମୟରେ ଲିଖିତ]

କହନ୍ତି ଗଞ୍ଜାମ ମାତା କୃତିପୁତ୍ରଗଣେ,
ସନ୍ତୋଷ-ଆନନ୍ଦ-ସ୍ନେହ ଗଦ୍‌ଗଦ ବଚନେ ।
ଧନ୍ୟ ପୁତ୍ରବରେ ଧନ୍ୟ ମାତୃଭକ୍ତି ତବ,
ସଞ୍ଚାରେ ତା ହୃଦେ ଭାବୀ ଆଶା ନବ ନବ ।
କି କହିବି କାଳବଶେ ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ ମୋହର,
ହୋଇଅଛି ମସ୍ତକରୁ ଶରୀର ଅନ୍ତର ।
ସେଦିନୁ ଭୋଗୁଛି ମୁହିଁ ଯେ ଘୋର ଯନ୍ତ୍ରଣା,
ଅନ୍ତର୍ଯ୍ୟାମୀ ଭଗବାନେ ଏକା ତାହା ଜଣା ।
ସେ ବିଷମ ବ୍ୟଥା ମୋର ହରିବା ଆଶାରେ,
ଜଣାଉଛ ମାତୃଦୁଃଖ ସର୍ବେ ରାଜଦ୍ୱାରେ ।
କରି କେତେ ସ୍ଥାନେ ସଭା ସମିତି ଗଠନ,
ଉଚ୍ଚସ୍ୱରେ କରୁଛ ମୋ ଦୁର୍ଗତି ଗାୟନ ।
ରାଜପ୍ରତିନିଧି ପଦେ ସରଳେ ବିନୟେ,
ନିବେଦୁଛ ଦୁଃଖ ମୋର ବିକଳ ହୃଦୟେ ।
ଜଣାଅ ଜଣାଅ ସବୁ କରି ଯତ୍ନ ଯତ୍ନ,
ଟଳିବ ନିଶ୍ଚୟ ତାଙ୍କ କୃପା-ସିଂହାସନ ।
ସାଧନା ଅଧ୍ୟବସାୟେ ଦୃଢ଼ ନିଷ୍ଠା ଥିଲେ,
ସଙ୍କଳ୍ପର ସିଦ୍ଧି ସିନା ଦଳେ ଦଳେ ମିଳେ ।
ଫଳିବେ ତୁମ୍ଭର ବାଞ୍ଛା ସଫଳ ଶିରୀଶ,
ଚିରଜୀବୀ ହୁଅ ସର୍ବେ ମୋର ଏ ଆଶିଷ ।

———

ପ୍ରକୃତି ପୁରୁଷ ସମର

ଛାଡ଼େ ବାଘ ଘର୍ମ ନିଦାଘ ମଧ୍ୟାହ୍ନ
ଅନ୍ତମନ୍ତେ ବସୁନ୍ଧରା,
ସ୍ବଚ୍ଛନ୍ଦା ଛାୟା ସର୍ବପକ୍ଷେ ହେଲା
ଅସହ୍ୟ ପ୍ରଖର ଖରା ।
ଦେବ ଶିରକର ହୋଇ ଖରକର
ବର୍ଷିଲେ ଅନଳକଣା,
ଗରଳ ଉଦ୍‌ଗାର କରେ କି ବାସୁକି
ବିସ୍ତାରି ସହସ୍ରଫଣା ।
ପ୍ରଚଣ୍ଡ ପାବକ— ପ୍ରବାହ ପରାୟେ
ବହି ତପ୍ତ ପବମାନ,
ଭୀଷଣ ଶୋଷଣେ ଶୋଷି ପକାଇଲା
ସର୍ବପ୍ରାଣୀ ପିଣ୍ଡୁ ପ୍ରାଣ ।
ଦକ୍ଷିଣ ଅମ୍ବୁରୁ ଅନ୍ତର ହେବାରୁ
ବିଶ୍ବ-ପ୍ରଦୀପ ସମ୍ରାଟ୍,
ଦକ୍ଷିଣାଶା-ବଧୂ ଡାକୁଅଛି କିବା
ବିରହ-ପ୍ରତପ୍ତ-ଶ୍ବାସ ।
ଆଶାର ଛଳନା— ବିପଣୀ ବସାଇ
ମାୟାବିନୀ ମରୀଚିକା,
ଖେଳୁଛି ଚୌଦିଗେ କେଦାରେ ପ୍ରାନ୍ତରେ
ବିସ୍ତାରି ମୋହ-ପଟିକା ।
ନିଦାଘ-କବଳ— କରୁ ଆତ୍ମରକ୍ଷା—
ମାନସେ ବିହଗଚୟ,
ଶୀତଳ ପଲ୍ଲବ ପତ୍ର ଅନ୍ତରାଳେ
ଲୁଚିଲେ ଲଭିଣ ଭୟ ।
ଦୁର୍ବାର ତୃଷ୍ଣାରେ ଶୁଷ୍କକଣ୍ଠ ସର୍ବେ
ବସିଛନ୍ତି ମେଲି ଚଞ୍ଚୁ,
ପାଇନ୍ତି କି ସେ ଏ ପ୍ରପଞ୍ଚ ସମସ୍ତ
ଘୂର୍ଣ୍ଣିଯାଉ ବେଗେ ମଞ୍ଚୁ ।
ଘର୍ମାକ୍ତ ଶରୀରେ ମର୍ମାନ୍ତିକ କ୍ଳେଶେ
ପଶୁଏ ଅତି ଆତୁର,
ଗଛମୂଳେ ଶୋଇ କେ ହୁଏ ଧିରେଇ
କେହୁ ବା ପ୍ରେମନ୍ତେ ରତ ।
କି କୀଟ ପତଙ୍ଗ କିବା ବିହଙ୍ଗମ
କି ଅବା ପଶୁ ମାନବ,
ନିଦାଘ-ମଧ୍ୟାହ୍ନ କଠୋର ଶାସନେ
ସକଳେ ମହାନୀରବ ।
ଥରେ ଥରେ କେବେ ବାଜି ଉଠୁଅଛି
କୁରରୀ-କଣ୍ଠ-ନାଗର,
କାହା ଆଦେଶେ ସେ ବୃକ୍ଷୁଁ ବୃକ୍ଷାନ୍ତରେ
ଦେଖାଣି ଦିଏ ପହର ।
ଦୂରେ ଶୁଭୁଅଛି ଘୁଡ଼ୁରୁଘୁମାର
ବିକଟ କୂଜନ ସ୍ବର,
ସେ ସଙ୍କେତ ଶୁଣି ତା ସହଧର୍ମିଣୀ
ଦେଉଛନ୍ତି ପ୍ରତି-ଉତ୍ତର ।
ଶାଖୀ ଶାଖେ ଶିଖୀ ଶିଖା ତୋଳି ଆହା
ହୋଇ କେତେ ବ୍ୟାକୁଳିତ,
କଲା ସମାଳାପ ଉଚ୍ଚ ଷଡ଼୍‌ଜସ୍ବରେ
ମଧ୍ୟାହ୍ନ କରୁଣ-ଗୀତ ।
ଏ ବିଷମ କାଳେ ସର୍ବେ କ୍ଷୁଣ୍ଣ ମାତ୍ର
ଦ୍ବିଗୁଣ ହୃଷ୍ଟ କମଳ,
ସାଧୁ ଆତ୍ମା ଯିନା ଭବ-ତାପେ ତହୁ
ଅଧିକେ ହୁଏ ଉଜ୍ଜ୍ବଳ ।
କ୍ରମେ କ୍ରମେ ବେଳ ଗଡ଼ନ୍ତେ ନିଭନ
ହେଲା ଖରା, ବାୟୁତାପ,
ଯୌବନାନ୍ତେ ଯଥା ଦମିଯାନ୍ତି ଆପେ
ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ବିପୁଳତାପ ।
ସନ୍ତାପିତ ଜୀବେ ଲଭିଲେ ଆଶ୍ବାସ
ନ ହୋଇ ସ୍ବତ୍ୟେ ଗତାୟୁ,
ଦୃଷ୍ଟିକଷ୍ଟୀ ବ୍ୟାଧି ଅବଶ ପିଣ୍ଡେ ଯା
ସଞ୍ଚରିଲା ପ୍ରାଣବାୟୁ ।
ଏ ସମୟେ ବହି ମହାଘୂର୍ଣ୍ଣିବାତ
ଘଟିଲା ବୃକ୍ଷେ ପ୍ରମାଦ,

ଝିଙ୍କିଲ ଜବା ସେ ଧନୁ ଧନୁ-ଜେଶ
ଭରତ ତା ସହ ନାଦ ।
ଗୁରୁ ଆଘାତତ ଭାଲ ବ୍ୟାଲ ପ୍ରାୟ
ପରେ ପରେ କରି ଗର୍ଜନ,
ଦଣ୍ଡକ ମଧ୍ୟରେ ଛନ୍ନଭିନ୍ନ କଲା
ପ୍ରକୃତି ଗୁରୁ ଭୂଷଣ ।
ସ୍ତରେ ସ୍ତରେ ଉଇଁ ଆଚ୍ଛାଦିଲେ ନଭେ
ରୁଦ୍ରକାନ୍ତ ଘନପୁଞ୍ଜ,
ପକ୍ଷ ଲଭି ପୁଣି ଅବା ଗିରିଶ୍ରେଣୀ
ଉଡ଼ିଲେ ଆକାଶେ ଆଜ ।
ଶ୍ରବଣ ଭୈରବ— ବଜ୍ରାଗ୍ନି ନିର୍ଘାତ
ଶବ୍ଦ ହେଲା ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ,
ଦମ୍ଭୋଳି-ନିକ୍ଷେପୀ ଦମ୍ଭୋଳି ନିକ୍ଷେପି
ଚ୍ଛେଦିଲେ କି ତାଙ୍କ ପକ୍ଷ ।
ସେ ଆଘାତେ ଅବା ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ ହୋଇ
ଉଡ୍‌ଡୀୟମାନ ଅଚଳେ
ଜରିବା ଛଳରେ ଘଷି ଘଷି ଖସି
ପଡ଼ୁଛନ୍ତି ଆସି ତଳେ ।
ରୁଦ୍ର ଦାବାନଳ ପ୍ରାୟ ଇରମ୍ମଦ
ଉଠୁଛି ପ୍ରଖରେ ଜଳି,
ଭୁଞ୍ଜିଲେ ଗିରିଏ ଯୋଗ୍ୟଫଳ, ଋତ
ତେଜସ୍ୱୀ ସହିତେ ଖଳି ।
ତେଜାଗ୍ନି ନିପାଇଁ ଆକ୍ରୋଶ ପ୍ରକାଶି
ଧନୁ ପରେ ସୁନାସୀର,
ଜଳଧାର ବ୍ୟାଜେ ଅନର୍ଗଳ ବୃଷ୍ଟି
କଲେ ତୀକ୍ଷ୍ଣତର ତୀର ।
ସେ ସକଳ ବାଣ ଗିଳି ଧନୁ ଦେଖି
ରଖିଲେ ପୂର୍ବ ଉଦର,
ଗିଳିଥିଲେ ଯଥା ବନେ ପାର୍ଥ ବାଣ
କିରାତରୂପୀ ଶଙ୍କର ।
ପୁରୁଷସ୍ୱରୂପୀ ପୁରୁଷୋତ୍ତମଙ୍କ—
ଅଂଶ ମଘବା ନିଶ୍ଚୟ,
ପ୍ରକୃତି ପୁରୁଷ ଏ ଘୋର ସଂଗ୍ରାମେ
ପ୍ରକୃତିର ହେଲା ଜୟ ।

ସୀତା

ସର୍ବଗୁଣମୟୀ ସୀତେ ପ୍ରକୃତି-ନନ୍ଦିନୀ,
ବାଲ୍ମୀକି କାବ୍ୟ-ସ୍ୱର୍ଗ-ସ୍ୱଚ୍ଛ-ମନ୍ଦାକିନୀ ।
ଅଦ୍ଭୁତ ଚରିତ୍ର-ଚୟ ଗୁରୁବ୍ୟ-ଦୈବତେ,
ପ୍ରଦର୍ଶାଇ, କରିଗଲ ସ୍ତମ୍ଭିତ ଜଗତେ ।
ସତୀତ୍ୱର ରୁଦ୍ର ତେଜ କଲ ପ୍ରଜ୍ୱଳିତ,
ସେ ତେଜେ ଭାରତ ଅଛି ଅଦ୍ୟାପି ଜୀବିତ ।
ଆଦର୍ଶ ଜନନୀ ତୁମ୍ଭେ ଆଦର୍ଶ ଗୃହିଣୀ,
ପୂତ ପାତିବ୍ରତ୍ୟାଶ୍ରମ-ଶ୍ରେଷ୍ଠ-ତପସ୍ୱିନୀ ।
ପତିପଦ-ସେବା-ଯଜ୍ଞେ ପ୍ରବୀଣା ଯାଜ୍ଞିକା,
ନିଖିଳ ସଦ୍‌ଗୁଣବତୀ ସ୍ୱଧର୍ମ ସାଧିକା ।
ସହିଷ୍ଣୁତା ଶକ୍ତି ତବ କଳ୍ପନା-ଦୁର୍ବହ,
ତୁଳନା ତହିଁରେ ତୁମ୍ଭେ ତୁମ୍ଭ ମାତା ସହ ।
ନିଷ୍ଠୁର ସାବତ ଶାଶୁ କୈକେୟୀଙ୍କ ପ୍ରତି,
ପ୍ରକାଶୁଥିଲ ତେତେ ଅଚଳା ଭକତି ।
ମାତ୍ର ସେତୁ ଈର୍ଷା ବହି ସ୍ନେହ ଶନିମୟେ,
ହେଲେ ଅମଙ୍ଗଳ ହେତୁ ଅହୋ କି ନିର୍ଦ୍ଦୟେ ।
ଯୋଗାଏ ଆହାର ହସ୍ତ ମୁଖକୁ ସର୍ବଥା,
ମାତ୍ର ମୁଖ ଦଂଶେ ହସ୍ତେ କି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ କଥା ।
ନ ଗଣି ବିପଦ ଭୟ ସ୍ୱାମିସେବା ପାଇଁ,
ଭ୍ରମିଲ ମୈଥିଳି, କଷ୍ଟେ ଘୋର ବନେ ଯାଇ ।
ଦେବରେ କୁମାରତୁଲ୍ୟ ମଣୁଥିଲ ସତି,
ଆଦର୍ଶ ରମଣୀ-ରାଜ୍ୟେ ତୁମ୍ଭେ ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ।
ଔଦାର୍ଯ୍ୟ ଗାମ୍ଭୀର୍ଯ୍ୟ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ ଗୁଣର,
ଅଗାଧ ସମୁଦ୍ର, ତୁମ୍ଭେ ଅକ୍ଷୟ ଆକର ।
ବିମୋହି ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟେ ତବ ଦୂରାତ୍ମା ରାବଣ,
ପଞ୍ଚବଟୀ ବନୁ କରି ତୁମ୍ଭକୁ ହରଣ,

ରଚିଲ ସିନ୍ଧୁମେଖଳା ସୁବର୍ଣ୍ଣ ସିଂହଳେ,
ଦୁରନ୍ତା ଦୁର୍ମୁଖା ଚେଟୀ ଘେରିଲେ ସକଳେ ।
ସେ ସଙ୍କଟ କାଳେ ତିଳେ ନୋହି ବିଚଳିତା,
ରହିଲ ଅଚଳ ପ୍ରାୟ ଅଟଳ ଗୋ ସୀତା ।
ବର ଦେବରଙ୍କ ବଳେ କରଣ ନିର୍ଭର,
ହେଲ ନାହିଁ କାରନାର, କପଟେ କାତର ।
କରି କେତେ ସ୍ତୁତି, ସ୍ତୁତି-ପଟୁ ଦଶାନନ,
ଅବଶେଷେ କଲା ପୁଣି ଭୟ ପ୍ରଦର୍ଶନ ।
ମାତ୍ର ନ ପାରିଲା କରି ତୁମ୍ଭ ମନ ବଶ,
ରମଣୀ କୋମଳ ପ୍ରାଣେ ଧନ୍ୟ ଏ ସାହସ ।
ଗୁଣୁ ଗୁଣୁ ସ୍ୱରେ ଭୃଙ୍ଗ ସ୍ତବ ବାରମ୍ବାର,
ବିରକ୍ତିରେ କରେ ଯେବେ ଚରଣେ ପ୍ରହାର,
ତହିଁରେ ସଂପ୍ରୀତ ଅବା ଭୀତ ବହି ମନେ,
ଫୁଟଇ କି କମଳିନୀ ରବି ଅଦର୍ଶନେ ?
ସାର୍ଥ କରିଥିଲ ସୀତେ ଏ ନୀତି ବଚନ,
ଦଣ୍ଡଦାନଠାରୁ ଶ୍ଳାଘ୍ୟ କ୍ଷମା ଆଚରଣ ।
ତେଣୁ ସିନା କ୍ଷମା କଲ ଦଶାନନ ଦୋଷ,
ଘୃଣିତ କୁକର୍ମେ ତାର ନ ବହିଣ ରୋଷ ।
ମାତ୍ର ନ କ୍ଷମିଲା ତବ ପାତିବ୍ରତ୍ୟ ଧର୍ମ,
ପ୍ରଦାନିଲା ପ୍ରତିଫଳ ତଥା, ଯଥା କର୍ମ ।
ସତୀଧର୍ମ-ବ୍ରହ୍ମତେଜ ନିୟତି ରୂପରେ,
ପେଷିଲା ସବଂଶେ ରକ୍ଷେ ଶମନ ନଗରେ ।
ସ୍ୱଭାବ-ବିଶୁଦ୍ଧା ତୁମ୍ଭେ ସଦା ଶୁଦ୍ଧମତି,
ତବ କୁଳ ଅଧିଦେବୀ ଯଥା ଭାଗୀରଥୀ ।
ନିର୍ମଳ-ଚରିତେ ତବ ହୋଇ ସନ୍ଦିହାନ,
ପରୀକ୍ଷା ଦେବାକୁ ରାମ କଲେ ଆଜ୍ଞାଦାନ ।
ଦେବାଦେଶ ପ୍ରାୟ ତେବେ ମଣି ସେ ଆଦେଶ,
ଜ୍ୱଳନ୍ତ ଅନଳ କୁଣ୍ଡେ କଲ ଗୋ ପ୍ରବେଶ ।
ଅକ୍ଷତ ଶରୀରେ ତହୁଁ ହୁଅନ୍ତେ ଉଦ୍ଭୂତ,
ସେ ଅଦ୍ଭୁତ ଦୃଶ୍ୟେ ହେଲେ ଅମରେ ସ୍ତମ୍ଭିତ ।
ଅଶୁଚିକି ବିଶୁଦ୍ଧ ତବେ କରେ ବୈଶ୍ୱାନର,
ମାତ୍ର ତୁମ୍ଭ ସ୍ପର୍ଶେ ସେହୁ ହେଲା ଶୁଦ୍ଧତର ।
ସ୍ୱର୍ଗତ ଶ୍ୱଶୁର ତବ ଆସି ଦେବଦେହେ,
ପ୍ରଶଂସି ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ବହୁ ଆଶିଷିଲେ ସ୍ନେହେ ।
ମିଥ୍ୟା ଲୋକ-ଅପବାଦେ କୌଶଲ୍ୟା-ନନ୍ଦନ,
ବିହିଲେ କଠୋର ଦଣ୍ଡ ବନ-ନିବାସନ ।
ଅଦୋଷେ ଦଣ୍ଡିଲେ ପତି ନୋହିଲ ବିମନା,
ଶିଖିବେ କି ଏ ସୁନୀତି ଭାରତ-ଲଳନା ।
ରମଣୀ ମାହାତ୍ମ୍ୟେ ଥିଲା ଯେ ଦେଶ ବିଖ୍ୟାତ,
ହୋଇଛି ସେ ଦେଶ ଏବେ ଅଧୋଗତ ଖାତ ।
ଯେ ଦେଶ ରମଣୀଙ୍କର ପବିତ୍ର ଆଖ୍ୟାନ,
ଧରିଅଛି ବକ୍ଷେ ଆର୍ଯ୍ୟ-ସାହିତ୍ୟ ପୁରାଣ,
ସେ ଦେଶ ରମଣୀକୁଳ ଏବେ ଅଶିକ୍ଷିତା,
ତବ ଜନ୍ମଭୂମେ ଏହା ସମ୍ଭବଇ ସୀତା !
ଯେ ନନ୍ଦନେ ଫୁଟୁଥିଲା ପାରିଜାତ ଫୁଲ,
ଶାଲ୍ମଳୀ କିଂଶୁକ ତହିଁ ହୋଇଛନ୍ତି ଠୁଳ ।
ବହୁଥିଲା ଯେଉଁ ତୀର୍ଥେ ସ୍ୱଚ୍ଛ ବିଷ୍ଣୁପଦୀ,
କି ପାପେ ବହୁଛି ତହିଁ କର୍ମନାଶା ନଦୀ । ୧
କର୍ପୂର ପାତ୍ରରେ ହେଙ୍ଗୁ ରହିଅଛି ଆହା,
ବେଢ଼ିଅଛି କୁସଂସ୍କାର ଉନ୍ନତିର ରାହା ।
ଭାରତ-ରମଣୀ-ପ୍ରାଣେ କରି ଆବିର୍ଭାବ,
ଜଗାଅ ଜାନକି, ତାଙ୍କୁ ଦେଇ ନବଭାବ ।
ତବ ଆଶୀର୍ବାଦେ ବହୁ ଚୈତନ୍ୟ ଆଶୁଗ, ୨
ଫେରିଆସୁ ଉନ୍ନତିର ଗତ ଶୁଭ ଯୁଗ ।

୧—ଅପବିତ୍ର ନଦୀବିଶେଷ । ୨—ପବନ ।

ବୁରଞ୍ଜି

ଧିକ ବୁରଞ୍ଜି ତୋର ନିର୍ଲଜ୍ଜ ଜୀବନ,
ଯେ ଦିଗେ ଆଉଜୁ ବହେ ଯେ ଦିଗେ ପବନ ।
ମନୁଷ୍ୟେ ତୋ ସମଧର୍ମୀ ଅଛନ୍ତି ଅନେକ,
ବଦନ ବଦଳ ଏକା ତାଙ୍କ ଚିର-ଭେକ ।
ମହା ସତ୍ୟବାଦୀପଣେ ଦେଖାନ୍ତି ଭ୍ରୂକୁଟି,
ସମସ୍ତ ପଣ୍ଡିଲେ ପୁଣି ପଡ଼ନ୍ତି ଲେଉଟି ।
ଏମନ୍ତ ଜୀବ ସେ ଭବେ ଦୁଇମୁହାଁ ନର,
ଚଙ୍ଗହୀନ ହୋଇ ସୁଦ୍ଧା ମହାଭୟଙ୍କର ।
ଯେତେବେଳେ ବୋଲୁଥାନ୍ତି ଚନ୍ଦ୍ରମା ଶୀତଳ,
ପରେ ପୁଣି ବୋଲନ୍ତି ସେ ପ୍ରଚଣ୍ଡ ଅନଳ ।
କହୁଥାନ୍ତି କଥା ସେହୁ ପ୍ରଭୁ ମନ ଧରି,
ମୂକଶବ୍ଦ ପଛେ ପଛେ ପ୍ରତିଧ୍ୱନି ପରି ।
ହେଲେହେଁ ତୁ ବୁରଞ୍ଜି ଏ କୂଳ ସେ କୂଳ,
ସାରରୂପେ ସାଧୁ ବୃକ୍ଷ ମଙ୍ଗଳ ବହୁଳ ।
ମାତ୍ର ବୁରଞ୍ଜି ଯେହୁ ମାନବସମାଜେ,
ଜୁହାର ଜୁହାର ହୁଜୁ ଜୁହାର ତା କାର୍ଯ୍ୟେ ।
ବୁରଞ୍ଜି କରେ ସ୍ୱଚ୍ଛ ଅସ୍ୱଚ୍ଛ ସଲିଳେ,
ମାତ୍ର ନର-ବୁରଞ୍ଜିକୁ ପ୍ରତେ ନାହିଁ ତଳେ ।
ନିର୍ମଳ ବୁଦ୍ଧିକୁ ସେହୁ କରେ କଳୁଷିତ,
ଅତଏବ ତାକୁ ଚିହ୍ନି ରଖିବା ଉଚିତ ।

ନବାବଙ୍କ ନାତି

ଭୂତଳେ ଅତୁଳ ଆମ୍ଭ ବଂଶର ଗୌରବ,
କୁବେର ସମାନ ଥିଲା ବିପୁଳ ବିଭବ,
ଝୁଲୁଥିଲେ ହାତୀଶାଳେ ପଣ ପଣ ହାତୀ,
ତେ ବଡ଼ ଆମ୍ଭେଠୁଁ, ଆମ୍ଭେ ନବାବଙ୍କ ନାତି ।୧।
ଓଟ ଘୋଡ଼ା ରଥ ସଂଖ୍ୟା କେ ପାରିବ କଳି,
ଦଳ ଦଳ ଉଭା ଥିଲେ ଦୁଆରେ ଅର୍ଦ୍ଦଳୀ,
ବହୁ ଦାସ ଦାସୀ ପୁଣି ଅସଂଖ୍ୟ ପଦାତି,
ତେ ବଡ଼ ଆମ୍ଭେଠୁଁ, ଆମ୍ଭେ ନବାବଙ୍କ ନାତି ।୨।
ଥିଲେ ଆମ୍ଭ ବାପ ଅଜା ଗାଆଁ ମୁଣ୍ଡିଆଳ,
ସମାଜରେ ଥିଲା ତାଙ୍କ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ବିଶାଳ,
ବସି ଭାଙ୍ଗି ଖାଉଅଛୁଁ ଆମ୍ଭେ ତାଙ୍କ ଖ୍ୟାତି,
ତେ ବଡ଼ ଆମ୍ଭେଠୁଁ, ଆମ୍ଭେ ନବାବଙ୍କ ନାତି ।୩।
ମପା ହେଉଥିଲା ସୁନା ରୁପା ପୁଡ଼ି ପୁଡ଼ି,
ଦିବସରେ ଜଳୁଥିଲା ଛତୋଡ଼ି ଦିହୁଡ଼ି,
ପଡ଼ୁ ନାହିଁ ଦେଖାଯିବେ ଏବେ ସନ୍ଧ୍ୟାବାତି,
ତେବେ ସୁଦ୍ଧା ବଡ଼ ଆମ୍ଭେ ନବାବଙ୍କ ନାତି ।୪।
ଶୁଖିଯାଇଅଛି ପୂର୍ବ ସୌଭାଗ୍ୟ-ସରସୀ,
ମାସରେ ହେଉଛି ଘରେ ଦଶ ଏକାଦଶୀ,
ଛତ୍ର ନାହିଁ, ଅଛି ନଶ ଅଛି ଫୁଲଛାତି,
ତେବେ ସୁଦ୍ଧା ବଡ଼ ଆମ୍ଭେ ନବାବଙ୍କ ନାତି ।୫।
ଏତେ ବଡ଼ ବଂଶେ ଏତେ ବଡ଼ ନାମ,
କରିବୁଁ କି କଳଙ୍କିତ କରି ଶ୍ରମ କାମ,
ନଷ୍ଟ ହେବ ମାନ ତହିଁ ନଷ୍ଟ ହେବ ଜାତି,
ତେ ବଡ଼ ଆମ୍ଭେଠୁଁ ଆମ୍ଭେ ନବାବଙ୍କ ନାତି ।୬।
କରିବୁଁ ପଛକେ ପରପାଦେ ତୈଳଦାନ,
ଗୋଡ଼ାଇବୁଁ ପର ପଛେ ଯଥା ପୋଷା ଶ୍ୱାନ,
ଇତର ବେଉସା କରି ହେବୁଁ କି ଅଜାତି,
ତେ ବଡ଼ ଆମ୍ଭେଠୁଁ ଆମ୍ଭେ ନବାବଙ୍କ ନାତି ।୭।

ରେଳଗାଡ଼ି

—୧—

ଆସ ଯିବା ଦେଖିବାକୁ ଆସ ଆସ ଭାଇ,
ଓଡ଼ିଶାକୁ ରେଳଗାଡ଼ି ଆସୁଅଛି ଧାଇଁ,
ଦେଖ ଦେଖ ଦୂରେ ଲକ୍ଷି, ଆସୁଛି ଅଦ୍ଭୁତ ପକ୍ଷୀ
ନାହିଁ ତାର ପକ୍ଷ ଦେଖା ଅଣ୍ଟ ନଖ ନାହିଁ,
ପବନ ଗତିରେ ଗିରେ ଆସୁଅଛି ଧାଇ ।

—୨—

ମହା ଉଗ୍ରମୂର୍ତ୍ତି ସେହୁ ପ୍ରବଳ ଆକାର,
ନାସାପଥେ ଧୂମସ୍ତମ୍ଭ କରୁଛି ଉଦ୍‌ଗାର,
ଘୋରଘର୍ଘରନିର୍ଘୋଷେ ପଳକେ ସେ ଧାଏଁ କୋଶେ
ଘେନି କେତେ ମାଲ୍‌ମତା ପଶୁ ପକ୍ଷୀ ନର,
ପ୍ରତେ ହୁଏ ଧାଏଁ ଯଥା ସଚଳ ନଗର ।

—୩—

ଆସ ଆସ ଭାଏ ଯିବ ଧର ଛତାବାଡ଼ି,
ଆଣ ଆଣ ଶୀଘ୍ରେ ଅଣ ଗଣ୍ଠିରୁ ସଜାଡ଼ି,
ବାଜଇ ଟିକେଟ ଘଣ୍ଟା ଢୁଙ୍ ଢୁଙ୍ ଆସ୍ତେ ଅଣ୍ଟା
ସତ୍ୱର ଟିକେଟ କାଟ ଟଙ୍କା ଘେନିଯାଇ,
ଯଉଁଲେ ଅଧିକ କିଏ ଚନ୍ତା କର ନାହିଁ ।

—୪—

ପହୁଞ୍ଚିଲା ଷ୍ଟେସନରେ ଆସି ରେଳଗାଡ଼ି,
ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଆଲୁଅ କେତେ ହୋଇ ଧାଡ଼ି ଧାଡ଼ି,
ପିଇଲେ ଇଞ୍ଜିନ ଜଳ ଛାଡ଼ିବ ଗାଡ଼ି ଚଞ୍ଚଳ
ଧାଇଁ ସ୍ଥଳ ଶୀଘ୍ରେ ରେଳ ଚଢ଼ିବା ସତ୍ୱର
ଦିନକେ ଆସିବା ବୁଲି ପୁରୀ ବାଲେଶ୍ୱର ।

—୫—

ଦେଖ ରେଳ ପାଶେ ବୃନ୍ଦ ଭେଣ୍ଡା ବୁଢ଼ା ପିଲା,
ଲଗିଅଛି ସଂସାରର ଆତଯାତ ଲୀଳା,
ଆସନ୍ତି ଓହ୍ଲାଇ ଯେତେ ଚଢ଼ୁଛନ୍ତି ପୁଣି କେତେ
ତାହା ପାଇଁ କେବେ କେହି ନ କରେ ପ୍ରତୀକ୍ଷା,
ଧରିଛନ୍ତି ସର୍ବେ ସ୍ୱାର୍ଥସଂରକ୍ଷିଣୀ ଦୀକ୍ଷା ।

—୬—

ଜଳିଲାଣି ଦେଖ ନୀଳ ସଙ୍କେତ ଆଲୁଅ,
ଏଥିକି ଗୃହିବ ରେଳ ସାବଧାନ ହୁଅ,
ଶୁନ ଯୋଡ଼ା ଘଣ୍ଟା ପିଟି ମାରୁଅଛି ଗାର୍ଡ ସିଟି
ହଲାଉଅଛନ୍ତି ନୀଳଧ୍ୱଜା ସିଗନ୍ୟାଲର,
ପେଁକାରୀ ପରି ଇଞ୍ଜିନ କରୁଛି ଚିତ୍କାର ।

—୭—

ଗୃହିଲା ଗୃହିଲା ଏବେ ରେଳ ଧୀରେ ଧୀରେ,
ବଜାଇଣ ଝାମବାଜା ଉଚ୍ଚାଟ ଧ୍ୱନିରେ,
କ୍ରମେ କ୍ରମେ ବଢ଼େ ବେଗ ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଉଦ୍‌ବେଗ
ପଳାନ୍ତି କି ପାର୍ଶ୍ୱବର୍ତ୍ତୀ ବୃକ୍ଷ କ୍ଷେତ୍ର ଘରେ,
ହୋଇ ଅତି ଅସ୍ତବ୍ୟସ୍ତ ଉତ୍ସୁକ ଭୟରେ ।

—୮—

ଅବାଧେ ଗୃହିଛି ରେଳ ବେଗେ ଧାଇଁ ଧାଇଁ,
ନ ପାଇଲେ ଷ୍ଟେସନ ସେ ସ୍ଥିର ହେବ ନାହିଁ,
ଯଥା ଦୂର୍ଜନ ଦୁରାଶା ଲୋଭ ମୋହର ପିପାସା
ବଢ଼ୁଥାଏ କ୍ରମେ ବାଧା ନ ପାଇବା ଯାଏଁ,
ଦୈବାତ୍ ପାଇଲେ କ୍ଷଣେ କ୍ଷାନ୍ତ ହୋଇଯାଏ ।

—୯—

ଅଟକିଲା ରେଳ ଏବେ ଷ୍ଟେସନ ପାଶରେ,
ସ୍ୱାର୍ଥପ୍ରାଣୋଦିତ ଦେଖ ଆରୋହୀଗଣରେ,
ଭଣ୍ଡିବାକୁ ଆଗନ୍ତୁକ ଆରୋହୀବର୍ଗ ଉତ୍ସୁକ
ସ୍ୱାର୍ଥ ଦ୍ୱେଷ ପ୍ରରୋଚନା ଭୀଷଣ ଭାବନେ,
ଗୃହିଁ ନାହିଁ କେହି ଦେଖ ତାହାର ବଦନେ ।

—୧୦—

ପ୍ରବଳର ସନ୍ମୁଖରେ ପ୍ରଭାପ ସମାଜ,
ନ ମାନି ଲଜ୍ଜା ସେ ବାଛୁଛିଏ ଅଗ୍ରେ ସ୍ଥାନ,
ଦୁର୍ବଳ ଦୁର୍ଗତି ସହେ ଏହା ନୀତିଶାସ୍ତ୍ର କହେ
ଇତସ୍ତତଃ ଭ୍ରମେ ଯଥା ବାଟେ ବୁରୁଖାଣ୍ଡି,
ପାଇଲେ ଟିକିଏ ସ୍ଥାନ ବସେ ଗଣ୍ଡିଗାଣ୍ଡି ।

—୧୧—

ଏ ନୀତି ମନୁଷ୍ୟପଣ ନୁହେଁ କଦାଚନ,
ଆନେ ପରୁଷିବା ହିଂସ୍ରଜନ୍ତୁ ଆଚରଣ,
ଲଭେ ବହି ନର ନାମ ଏରୂପେ ଯେ କରେ କାମ
ତାର ଏ ପାଶବ ଭାବେ କୁସ୍ତ ନମସ୍କାର,
କଳଙ୍କପସରା ସେହୁ ଧିକ ତା ବେଭାର ।

—୧୨—

ଥାଉ ସେ କଥାରେ କିଛି ନାହିଁ ପ୍ରୟୋଜନ,
ରହିଲାଣି ରେଳ ଏବେ ଓହ୍ଲାଅ ବହନ,
ଅର୍ଥବ୍ୟୟେ ନାହିଁ ଦୁଃଖ ରେଳଚଢ଼ା ବଡ଼ ସୁଖ
ଆସ ଆସ କେ ଦେଖିବ ଶୀଘ୍ରେ ଆସ ଭାଇ,
ଓଡ଼ିଶାକୁ ରେଳଗାଡ଼ି ଆସୁଅଛି ଧାଇଁ ।

———

ତପ୍ତଶ୍ୱାସ

[ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ଅଭିରାମଭଞ୍ଜ ଏମ. ଏ., ବି ଏଲ.ଙ୍କ ଲୋକାନ୍ତ
ରୋପଲକ୍ଷେ]

ଅହୋ ! କି ଅଶୁଭ କ୍ଷଣେ ପାହିଥିଲା ଆଜି
କାଳ ବିଭାବରୀ, ଶୋକ-ସନ୍ତାପଦାୟିନୀ,
ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ, ଗାମ୍ଭୀର୍ଯ୍ୟ ଆଉ ଔଦାର୍ଯ୍ୟ-ଭୂଷଣ,
ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ-ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ-ମହାମିଳନ-ମନ୍ଦିର
ଉତ୍କଳନେତାଭିରାମ ଭଞ୍ଜ ଅଭିରାମ,
ଗଲେ ତେଜି ମର୍ତ୍ତ୍ୟଧାମ, ଅକାଳେ ସ୍ୱରଗେ,
ଭସାଇ ଉତ୍କଳେ ଶୋକ ତୀବ୍ର ହାହାକାରେ,
ହାୟ ମା ଉତ୍କଳ ଭୂମି, କେଉଁ ପାପଫଳେ
ଫଳିଲା କପାଳେ ତୋର ଏସନ କୁଫଳ;
ହୋଇ ରୁଷ୍ଟ ଅସନ୍ତୁଷ୍ଟ କେଉଁ ଦୁଷ୍ଟ ଗ୍ରହ,
କଷ୍ଟ ଦେଲା କୋଷ୍ଠୀରେ ତୋ ହୋଇ ଅଧିଷ୍ଠିତ
ଗଲେ ଚାଲି ବ୍ରଜରାଜ, ଆଜି ଅଭିରାମ,
ଏହିପରି ଗୋଟି ଗୋଟି ସମୁଜ୍ଜ୍ୱଳ ମଣି
ଅମୂଲ୍ୟ ଅତୁଲ୍ୟ, ଝଡ଼ିପଡ଼ି ତୋ ମୁକୁଟୁଁ
ଅକାଳେ, ଲୁଚାଇ ସ୍ୱୀୟ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ପ୍ରଭାଶ୍ରୀ
ଯାଇଛନ୍ତି ଲୁଚି ଭବ-ଯବନିକାପାରେ ।
ହାୟ ରେ ଦାରୁଣ କାଳ ! ସମୟ ଚିହ୍ନିଣ
ସାଧିଲୁ କି ବାଦ ତୁହି ନିର୍ଦ୍ଦୟ ନିର୍ମମ
ଧିକ ତୋତେ, ଶତ ଧିକ ପୁଣି କାର୍ଯ୍ୟେ ତୋର
କେଉଁ ପଇରୁଣ ଲଭୁ ପୀଡ଼ା ଦେଇ ପରେ ।
ଯାଅ ଭାଇ ଅଭିରାମ, ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦେ ବିହର—
ଅନନ୍ତ ଅମୃତମୟ-ଅନାମୟ-ଧାମେ,
ହୋଇଗଲ ତୁମ୍ଭେ ଭାଇ, କାଳର ଶାସନେ
ଜଗତ-ଲୋକ-ଲୋଚନ-ଅଗୋଚରୀଭୂତ,
କିନ୍ତୁ ତୁମ୍ଭ ଗୁଣ-ସ୍ମୃତି, ଆଦର୍ଶ-ଆରଶି;
ତହିଁ ତବ ପ୍ରତିବିମ୍ବ ଥିବ ବହୁକାଳ ।
ଉତ୍କଳର ତପ୍ତଶ୍ୱାସ, ତପ୍ତ ଅଶ୍ରୁ ଭେଟି
ଘେନି ଲୀନ ହୁଅ ଭାଇ ତତ୍ତ୍ୱାତ୍ମା ପଦ୍ମରେ ।

ଉତ୍କଳ-ବିଳାପ

[ଖଣ୍ଡିଆଳର ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ରାଜା ବୀରବିକ୍ରମ ଦେବଙ୍କ
ଲୋକାନ୍ତରୋପଲକ୍ଷେ]

ବିକଳେ ଉତ୍କଳମାତା ଶୋକାଶ୍ରୁ ନୟନେ,
ମର୍ମବିଦାରକ ମହାକରୁଣ ବଚନେ ।
କାହିଁ ଗଲେ କର୍ମବୀର ଶ୍ରୀ ବୀର ବିକ୍ରମ,
ଖଣ୍ଡିଆଳ ମହୀପାଳ ରାଜର୍ଷିସତ୍ତମ ।
ଭାରତ ବିବିଧ କାବ୍ୟ ବିବିଧ ନାଟକ,
ନାଶୁଥିଲେ କୁସଂସ୍କାର-ସମାଜକଣ୍ଟକ ।
ଏକ ହସ୍ତେ ରାଜକାର୍ଯ୍ୟ ବାଣୀପୂଜା ଆନେ,
ସାଧୁଥିଲେ ସାଧୁ ନୃପ ଧନେ ମନେ ପ୍ରାଣେ ।
ଅକାଳେ ସେ ଭବଧାମୁଁ ଘେନିଲେ ବିଦାୟ,
ହରାଇ ଅଭାଗୀ ହେଲି ଯୋଗ୍ୟ ସୁତେ ହାୟ !
ଏ ସମୟେ ବୀଣା ବାଇ ଦେବୀ ବୀଣାପାଣି,
ଉଚାରିଲେ ମହାଶୂନ୍ୟ ଏ ପ୍ରବୋଧ-ବାଣୀ—
ତେଜ ଗୋ ଉତ୍କଳଦେବି ! ବୃଥା ମାୟାଭ୍ରମ,
ନାହାନ୍ତି କଦାପି ମରି ସେ ବୀର ବିକ୍ରମ ।
ଘଟିଅଛି ତାହାଙ୍କର ମାତ୍ର ଘଟାନ୍ତର,
ଏଥିକି କିପାଇଁ ଏତେ ହେଉଛ କାତର ।
ମୋହର ଯେ ଭକ୍ତ ଦେବି, ନାହିଁ ତା ମରଣ
ଭ୍ରମେ ସଦା ବହୁଦେହ କରି ସେ ଧାରଣ ।
ଚିର ଅନାମୟ ମୋର ସାରସ୍ୱତ କୁଞ୍ଜେ
ବିଭ୍ରମି ବୀରବିକ୍ରମ ଶାନ୍ତିସୁଖ ଭୁଞ୍ଜେ ।
ଭ୍ରମନ୍ତି ସେ କୁଞ୍ଜେ ହୋଇ ଧର୍ମଧର ହାତ,
କବି-ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ଭଞ୍ଜ, ରଥ, ଜଗନ୍ନାଥ ।
ଦୀନକୃଷ୍ଣ, ଅଭିମନ୍ୟୁ ଭକ୍ତଶିରୋମଣି,
ରାଜକବି ଶ୍ରୀ ସୁଭଦ୍ର ସୁକଳ୍ପନା-ଖଣି ।
ଆଉରି ଭ୍ରମଇ ମୃଦେ କବି ରାଧାନାଥ,
ଉତ୍କଳ ଭାଷାକୁ ଯେହୁ କଲେକ କୃତାର୍ଥ ।
ଶ୍ରୀ ବୀର ବିକ୍ରମ ଲଭି ତାହାର ସନ୍ନିଧି,
ମଣେ କରଗତ ହେଲା ପ୍ରାପ୍ୟ ହୃତନିଧି ।

ନ ଜାନ୍ତି ତା ପାଇଁ ଦେଶ ! ରଖ ତାର ସ୍ମୃତି,
କରନ୍ତୁ ତୋ ସୁତେ ତାର କର୍ମ ଅନୁକୃତ ।

ଅଶ୍ରୁପାତ

(ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ଉତ୍କଳବର ସାର୍ ମଧୁସୂଦନ ରାଓ
ବାହାଦୁରଙ୍କ ସ୍ୱର୍ଗାରୋହଣୋପଲକ୍ଷେ)

ପଞ୍ଚମ ଦିନ। ମେଘେ ଜାହୁଁ ଅଶନି
ଲେଖନେ ସେ ବାର୍ତ୍ତା ଥରେ ଲେଖନୀ ,
ଦୀନା ଉତ୍କଳମାତା ରତ୍ନଶୀଧନ,
ଗତାସୁ ଭକ୍ତକବି ମଧୁସୂଦନ । ୧ ।
କ୍ୟୁରେ ଉତ୍କଳମାତା ଉତ୍କଳ ଭାଷା,
ତୁଟିଯାଇଛି ଆହା ମହନ୍ତ ଆଶା,
ଭାରତରେ ଡାକେ ନାହିଁ ମଧୁସୂଦନ,
କାବ୍ୟ-କୁସୁମ-ମତ୍ତ ମଧୁସୂଦନ। ୨ ।
ସାରସ୍ୱତ ଆଶ୍ରମେ ସ୍ମୃତିମନ୍ଦିର,
ତୋଳି ଚଳିଲ ସ୍ୱର୍ଗେ କବିପ୍ରବୀର;
ସଞ୍ଚିଛ ତହିଁ ଯେଉଁ ଶାଶ୍ୱତ ଧନ,
ଲଭି ତା ହେବେ ଧନୀ ଉତ୍କଳଜନ । ୩ ।
ଯାଅ ହେ ବାଣୀପୁତ୍ର ବାଣୀଭୁବନେ,
ସୁକୃତି-ପଥେ କୀର୍ତ୍ତି-ରଥାରୋହଣେ ।
ଅଚିନ୍ତ୍ୟ ସୁଧାନାଥ ଯେଠାବେ ତବ,
କୋମଳ-ସୁକଳ୍ପନା-ସରୋଜ-ରବ । ୪ ।
କବି କବି ମିଳନେ ବାଣୀ ବୀଣାର,
ଉଠିବ ମହାଭାବେ ମହାଝଙ୍କାର ।
ବଞ୍ଚିତ ଆହା ତାହା ଶ୍ରବଣେ ନରେ
ସେ ସୁଧା ଉପଭୋଗ୍ୟ ହେବ ଅମରେ । ୫ ।

ଗ୍ରୀଷ୍ମପ୍ରଭାତରେ ବର୍ଷା

ଗ୍ରୀଷ୍ମ ପ୍ରାତେ ଦିନେ   ଶଯ୍ୟାରୁ ଉଠିଣ
ବସିଲି ବାତ୍ରପିଣ୍ଡାରେ,
ଝାଇଁ ଝାଇଁ ହୋଇ   ମେଘ ବରଷୁଛି
ଚଡ଼ଚଡ଼ ଘନେ ହୁଙ୍କାରେ ।
ସାଇଁ ସାଇଁ ସ୍ୱନେ   ବହୁଛି ପବନ
ଥରୁଅଛୁ ଦେହ ଶୀତେ,
ବସିଣ ଏକାକେ   ପ୍ରକୃତିର ଶୋଭା
ନିରେଖିଲି ଏକଚିତ୍ତେ ।
ଲାଗିଛି କି ଅବା   ଧରଣୀ ସଙ୍ଗତେ
ବାସବର ଘୋର ରଣ,
ଝପଝପେ ଗଳ—   ଯାଏ କି ଭୂମିରେ
ଜଳଧାର-ବାଣଗଣ ।
ବେଳେ ବେଳେ ଘନେ   ବିଜୁଳି ହାବେଳୀ
ଚହଟାଏ ନଭସ୍ଥଳୀ,
ବିଜୁଳି ନୁହେଁ ସେ   ବାଣ ଘରଷଣେ
ଉଠୁଅଛି ଅଗ୍ନି ଜଳି ।
ଜଳସ୍ରୋତ ବ୍ୟାଜେ   ଶୋଣିତ ଧାର କି
ବହେ ପୃଥ୍ୱୀ ଦେବୀ ଦେହୁଁ,
ସର୍ବଂସହା ହେତୁ   ନୀରବେ ଏ କଷ୍ଟ
ସହ୍ୟ କରନ୍ତି କି ସେହୁ ।
ଡାଳ୍ଭୁଆସୁଣୀ   ପତ୍ର ତରୁଲତା
ପ୍ରାତୁ କରୁଛନ୍ତି ସ୍ନାନ
ପବନ ହିଲ୍ଲୋଳେ   ମୃଦୁ ମୃଦୁ ପୁଣି
ହେଉଛନ୍ତି କମ୍ପମାନ ।
ମୃତ୍ତ ହୁଲ୍ଲଇ ବା   ନାହିଁ କରୁଛନ୍ତି
ଘନକୁ ନ କହି ବାଣୀ
ଘୋର ଶୀତେ ତନୁ   ଥରିଯାଉଅଛି
ଆଉ ତୁ ନ ଢ଼ାଳ ପାଣି ।
ବାଟେ ଗଡ଼ଧାରେ   ବହିଯାଏ ପାଣି
କରି କୁଳୁକୁଳୁ ଶବ୍ଦ,
ତାହିଁ ସୃଜ ତୀର୍ଥ   ତ୍ରିବେଣୀ ତାହିଁ ବା
ଭାସୁଛଣ ପଞ୍ଚନଦ ।
କୁଞ୍ଚିତ ଗଣ୍ଡରେ   ଝିରି ଝିରି ହୋଇ
ବହିଯାଏ ସ୍ରୋତଜାଳ,
ଘନ-ଗାରୁଡ଼ିଆ   ଖେଳାଉଅଛି କି
ମାଳ ମାଳ ଜାଲବ୍ୟାଳ ।

ଘୋର୍ ଘନଘଟା ରୁଷିଅଛି ଦଶ
ଦିଗ୍‌ବଧୂମୁଖ ଆଚ୍ଛନ୍ନ,
ଦିଗଙ୍ଗନାଗଣ ଟାଣି ଆଣିଲେ କି
ଚଳକୁ ଅବଗୁଣ୍ଠନ ।
ନୀରବ ନିସ୍ତବ୍ଧ ଏକାଳରେ ସୃଷ୍ଟି
ପ୍ରାତଃସ୍ୱନୀ ପକ୍ଷିକୁଳ,
ନୀରବେ ଅଛନ୍ତି ଦୁର୍ଦ୍ଦିନେ ନିରେଖି
ହୋଇ ଘୋର୍ ଚିନ୍ତାକୁଳ ।
ବର୍ଷାଜଳେ ଦେହ— ପକ୍ଷ ଭିଜିଯାଇ
ହୋଇଅଛି ସଡ଼ ସଡ଼,
କେବେ ଅବା ଦେହୁ ଝାଡ଼ି ଦେଉଛନ୍ତି
ଡେଣା ଭରି ଫଡ଼ ଫଡ଼ ।
ସବୁ ପକ୍ଷୀ ମଧ୍ୟେ ପେଟବିକଳିଆ
ଅଧିକେ ଅଟଇ କାଉ,
ଉଦର ଜ୍ୱାଳାରେ ଅଣ୍ଡ ଥାଳୁରେ ସେ
ହେଉଅଛି କାଉ କାଉ ।

ଛମାଳିଆ ପାଖେ ଅଧିକେ ଶୋଭିଲେ
ମଠିଆ ଅଙ୍ଗିର୍ମା ଲୋକେ,
ଗାମୁଛା ଘୋଡ଼ଣ ପିଣ୍ଡାରେ ବସିଲେ
ଚଷିଲିଆ ଲୋକେ ଥୋକେ ।
ଅଦିନ ବରଷା ନୂଆପାଣି ପାଇ
ଆନନ୍ଦେ ଭେକନିକରେ,
ଘନ ଘନ ଘନ— ଭିନ୍ନ ଗୀତ ଛନ୍ଦେ
ଗାଇଲେ ଧୈବତସ୍ୱରେ ।
ଦୋହାର୍ ଧରିଲେ ସେ ଗୀତକୁ ପୁଣି
ଗୁଡ଼ଚ, ବେଙ୍ଗା, କାଙ୍କୁଡ଼େ
ମାଉଛନ୍ତି ସିନା ବୃଥା ଏ ଅବୋଧେ
ଭ୍ରମେ କ୍ଷଣସ୍ଥାୟୀ ସୁଖେ ।
ଅଭାଇ ମେଘ ଏ ଛାଡ଼ିଯିବ ଖରେ
କିନମଣି ଭଟେ ହେଲେ,
ଅନ୍ନ-ବସ୍ତ୍ରର ଏ ସୁଖ-ସଙ୍ଗୀତ
କାହିଁ ଥିବ ତେତେବେଳେ ।

ମାଢକୁସୁମ

ନୀତି-କୁସୁମ

ପିତା ମାତା ଉପାଧ୍ୟାୟ ଆଦି ଗୁରୁଜନେ,
ସେବାରେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ଶିଶୁ କର ହୃଷ୍ଟମନେ ।
ଗୁରୁପାଦେ ପ୍ରୀତି-ପୂଜା କର ସମର୍ପଣ,
ଅବିରତ ହୁଅ ଶିଶୁ, ଭକ୍ତିପରାୟଣ ।
ନରର ନରତ୍ୱ ଦୟା, ଦୟା ମୁକ୍ତିପ୍ରସୂ,
ନିର୍ଦ୍ଦୟ ଯେ ଲୋକ ସେହୁ ନରରୂପୀ ପଶୁ ।
ଅତଏବ ସାବଧାନେ ଶୁଣ ଶିଶୁଗଣ
ଯୋଗ୍ୟପାତ୍ରେ କର ସଦା ଦୟା ବିତରଣ ।
ଯେ କେହି ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ କଷ୍ଟେ କରିଥିବେ ଦାନ
ଅଥବା ବିପଦୁ କେବେଁ କରିଥିବେ ତ୍ରାଣ,
ଯେତେ ଦିନ ତୁମ୍ଭେ ଶିଶୁ, ଥିବ ଏ ଧରାରେ,
ପ୍ରକାଶିବ କୃତଜ୍ଞତା ସଦା ତାଙ୍କଠାରେ ।
କ୍ରୋଧ ପରି ଶତ୍ରୁ ଆଉ ନାହିଁ ଏ ଜଗତେ,
ଜୀବନେ ଅନିଷ୍ଟ ସେହୁ ସାଧଇ ସତତେ ।
ତୁମେ ସୁଦ୍ଧା ସେ ରିପୁର ହୁଅ ନାହିଁ ବଶ,
ଅଧୀନ ହୋଇଲେ ତାର ଲଭିବ ଅଯଶ ।
ଲୋଭାସକ୍ତ ମାନବର ଘଟେ ସର୍ବନାଶ,
ନ ବାନ୍ଧ ନ ବାନ୍ଧ ଶିଶୁ ଗଳେ ଲୋଭ-ପାଶ ।
ମଣିବ ନାରୀଜାତିଙ୍କୁ ଜନନୀ ସମାନ,
ପର ଧନେ କର ସଦା ଧୂଳି ସମ ଜ୍ଞାନ ।
ଯେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟେ ଆତ୍ମ, ପର ଉଭୟର ହିତ,
ସେହିପରି ଶୁଭକାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ଉଚିତ ।
ଯେ କର୍ମେ ମଙ୍ଗଳ ନାହିଁ ଅମଙ୍ଗଳ ଭିନ୍ନ,
ସେ କର୍ମର ଇଚ୍ଛା ତ୍ୟାଗ ସୌଭାଗ୍ୟର ଚିହ୍ନ ।

ସତତ ସକଳ ଜୀବେ ସଦୟ ହୃଦୟ,
ହେବାର ଉଚିତ, ଏହା ଜାଣିବ ନିଶ୍ଚୟ ।
ଦୁର୍ବଳ ନିରୀହ ଜୀବେ କରୁଣ ପୀଡ଼ନ,
ପରମ ଈଶ୍ୱର ଆଜ୍ଞା ନ କର ଲଙ୍ଘନ ।
ପରଠାରୁ ଆଶାକର ଯେପରି ବେଭାର
ପରପ୍ରତି ବ୍ୟବହାର କର ସେ ପ୍ରକାର ।
ପର କଟୂବାକ୍ୟେ ଯଦି ତୁମେ ଲାଗେ ବ୍ୟଥା,
ତେବେ କିପାଁ ଅପରକୁ କହ କଟୁ କଥା ।
ସଙ୍ଗଦୋଷ ଗୁଣେ ଦୋଷ ଗୁଣର ଉଦୟ
ହୁଅଇ, ଏ କଥା ଧ୍ରୁବ ଜାଣ ଶିଶୁଚୟ ।
ସଜ୍ଜନ ସଙ୍ଗରେ ଚିତ୍ତ ହୁଏ ସୁନିର୍ମଳ
ବୃଷ୍ଟିଜଳେ ମିଷ୍ଟ ଯଥା ସିନ୍ଧୁ-କଟୁଜଳ ।
ଅସତ ସଙ୍ଗରେ ସଦା ରହେ ଯେଉଁ ଜନ,
କଳୁଷିତ ହୁଏ ତାର ସୁବିମଳ ମନ ।
ଅମ୍ଳସ୍ପର୍ଶେ ତୈଳ ଯଥା ତୈଳ ସ୍ପର୍ଶେ ଘୃତ
ହୁଅଇ ଅଖାଦ୍ୟ, ହୋଇ ଅତୀବ ବିକୃତ ।
ଯେପରି ସ୍ୱଭାବ ଯାର ରହେ ସେହିପରି,
ଶତ ଚେଷ୍ଟାବଳେ ନୁହେ ବ୍ୟତିକ୍ରମ କରି ।
ନିମ୍ବମୂଳେ କଲେ ସଦା ଅମୃତ ସେଚନ,
ଛାଡ଼ିଯାଏ ନାହିଁ ତିକ୍ତଗୁଣ କଦାଚନ ।
ଧାନ୍ୟଠାରୁ ବଳି ଧନ ନାହିଁ କିଛି ଆନ,
ଅନ୍ୟ ବଳ ନୁହେଁ ବାହୁବଳର ସମାନ ।
ନିଜଗତେ ଦୀପ ନାହିଁ ଚକ୍ଷୁଦୀପ ପରି,
ଆନରସ ନୁହେ ଯେତେହେଁ ଭକ୍ତିରସ ସରି ।

ବିଦ୍ବାନ, ନୃପତି ନୁହେଁ ନୁହନ୍ତି ସମାନ
ସ୍ବଦେଶରେ ରାଜାଙ୍କର କେବଳ ସମ୍ମାନ,
ମାତ୍ର ପଣ୍ଡିତର ଅଛି ପ୍ରଭେଦ ବିଶେଷ
ସର୍ବତ୍ର ମର୍ଯ୍ୟାଦା ତାର ସ୍ବଦେଶ ବିଦେଶ ।
ପଣ୍ଡିତ ଅଟନ୍ତି ସର୍ବଗୁଣର ଆଧାର
ମୂର୍ଖଲୋକ ସେହିପରି ଦୋଷର ଭଣ୍ଡାର ।
ସହସ୍ର ସହସ୍ର ମୂର୍ଖ ଥିଲେ ବିଦ୍ୟମାନ
ଜଣେ ମାତ୍ର ପଣ୍ଡିତର ହୁଅଇ ସମ୍ମାନ ।
କି ହେବ ଥାଇଣ ରୂପ କୁଳ ଯଉବନ
ବିଦ୍ୟାହୀନ ହେଲେ ହୁଏ ସବୁ ଅକାରଣ ।
ଦେଖ ଏ ପଲାଶ ଫୁଲ, ରୂପେ ଅଲଙ୍କୃତ
ସୁବାସ ନ ଥିବା ହେତୁ ଲୋକେ ଅନାଦୃତ ।
ଗୋଟିଏ ସୁପୁତ୍ର କରେ କୁଳ ସମୁଜ୍ଜ୍ୱଳ,
ମାତ୍ର ଶତ ମୂର୍ଖ ପୁତ୍ରେ ଲଭି କେଉଁ ଫଳ ।
ଏକ ଶଶଧର କରେ ଅନ୍ଧକାର କ୍ଷୟ
କି କରି ପାରନ୍ତି ଥାଇ ତାରକାନିଚୟ ।
କରିବ ବିଷରୁ ସୁଧା ଯତ୍ନେ ଉତ୍ତୋଳନ
କୁସ୍ଥାନରେ ପଡିଥିଲେ ଘେନିବ କାଞ୍ଚନ ।
ନୀଚଠାରୁ ଉଚ୍ଚ ବିଦ୍ୟା ଶିଖିବା ଉଚିତ
ନୀଚକୁଳେ କନ୍ୟାରତ୍ନ ନୁହଇ ଦୂଷିତ ।
ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷରେ ପ୍ରିୟବାକ୍ୟ କହି ତୋଷେ ମନ
ପରୋକ୍ଷରେ କରୁଥାଏ ଅନିଷ୍ଟ ସାଧନ,
ଏ ରୂପ ମିତ୍ରକୁ ତ୍ୟାଗ କରିବା ଉଚିତ
ମୁଖେ ସୁଧା, ହୃଦେ ତାର ଗରଳ ପୂରିତ ।
ନିର୍ଦ୍ଧନର ଧନ ବିଦ୍ୟା, ରୂପ କୁରୂପର
ଦୁର୍ବଳ ପକ୍ଷରେ ବିଦ୍ୟା ବଳ ମହତ୍ତର ।
ଅନାଥ ଜନର ବିଦ୍ୟା ସହାୟ କେବଳ
ପଣ୍ଡିତର ବିଦ୍ୟା ଅଟେ ଜୀବନସମ୍ବଳ ।
ମନୋହର ହାରସିଦ୍ଧ ଜନର ଭୂଷଣ
ବନର ପରମ ଭୂଷା ଫୁଲ୍ଲ ପୁଷ୍ପଗଣ ।
ବିଦ୍ବାନ ସୁପୁତ୍ର ଏକା କୁଳର ଭୂଷଣ
ସଭାର ଭୂଷଣ ସିନା ସୁପଣ୍ଡିତ ଜନ ।

ଗୁଣଧର ପୁତ୍ର ଅବା ଜ୍ଞାନୀ ମିତ୍ରବର
ମନୋମତ ଭାର୍ଯ୍ୟା ପୁଣି ସାଧୁ ସହୋଦର,
ସୁନାମ, ସୌଭାଗ୍ୟ ଅବା ନୀରୋଗ ଶରୀର
ନିଶ୍ଚୟ ଏ ସର୍ବଫଳ ବହୁ ସୁକୃତର ।
ବାଳକର ବନ୍ଧୁ ସଦା ହୁଅନ୍ତି ବାଳକ
ମିଳନ୍ତି ବନ୍ଧୁଭାବରେ ଯୁବକ ଯୁବକ ।
ବୃଦ୍ଧର ସହିତ ମିଳେ ବୃଦ୍ଧ ଯେଉଁ ଜନ
ସମସ୍ତଙ୍କ ସଙ୍ଗେ କିନ୍ତୁ ସାଧୁର ମିଳନ ।
ସ୍ୱପୁତ୍ରର ଶୁଭାକାଙ୍କ୍ଷୀ ନୁହେ ଯେଉଁ ଜନ
କୁପିତା ବୋଲିଣ ତାକୁ କରିବ ଗଣନ ।
ଜନକ ଜନନୀ ବଶେ ଯେ ପୁତ୍ର ନ ରହେ
କୁପୁତ୍ର ନାମକୁ ସେହି କୁଳାଙ୍ଗାର ବହେ ।
ହୀନଜନ ଦେଇପାରେ ସୁଦ୍ଧା ପ୍ରତିଶୋଧ
କରେ ଯଦି କେହି ତାହା ସଙ୍ଗରେ ବିରୋଧ ।
ଚରଣ ଆଘାତେ କଲେ ଧୂଳିକୁ ତାଡନ
ଧୂଳି ସୁଦ୍ଧା କରେ ଯାଇ ଶିର ଆକ୍ରମଣ ।
ତରଙ୍ଗିଣୀ ନିଜେ ଜଳ କରେ ନାହିଁ ପାନ
ଖାଏ ନାହିଁ ବୃକ୍ଷ ଫଳ, ପରେ କରେ ଦାନ ।
ବାରିଧର କୃଷକକୁ ଶସ୍ୟ ମାଗେ ନାହିଁ
ସଜ୍ଜନ ସମ୍ପଦ ସଞ୍ଚେ ପରହିତ ପାଇଁ ।
ପରଛିଦ୍ର ଖୋଜି ବୁଲେ ସଦା କ୍ଷୁଦ୍ରଜନ
ସାକ୍ଷୀ ତାର ସୂଚୀ, ଛିଦ୍ର କରଇ ସନ୍ଧାନ ।
ପରଛିଦ୍ର ଆବରଣ ନିଶ୍ଛିଦ୍ରର ଧର୍ମ
ସାକ୍ଷୀ ତାର ସୂତା, ଧନ୍ୟ ତାର ସାଧୁକର୍ମ ।
ଅର୍ଦ୍ଧଶ୍ଳୋକେ ବ୍ୟକ୍ତ ଏହି କୋଟି ଗ୍ରନ୍ଥ ସାର
ପରହିତ ପୁଣ୍ୟ, ପରପୀଡ଼ା ପାପଭାର ।
ଅତଏବ ଶିଶୁଗଣ ଶୁଣ ଦେଇ ମନ
ପ୍ରାଣପଣେ ପରହିତ କରିବ ସାଧନ ।
ଦୋଷଗୁଣ ଆପଣାର ଯାହାର ଯେପରି
ଅନାଦର ସମାଦର ତାହାର ସେପରି ।
ଅନନ୍ତ ଜନମ ବୋଲି ଭସ୍ମ ନୁହେଁ ଧନ୍ୟ
ଶୁକ୍ତିକା-ପ୍ରଭବା ମୁକ୍ତା ନୁହଇ ନଗଣ୍ୟ ।

ବିଦ୍ୱାନ ଦୁର୍ଜ୍ଜନ ଯଦି, ତା ସଙ୍ଗ ନ କର
ମଣିଭୂଷିତ ଫଣୀ କି ନୁହେଁ ଭୟଙ୍କର ?
ଭୁଜଙ୍ଗ ହୁଅଇ ବଶ ମନ୍ତ୍ରୌଷଧି ବଳେ
ଦୁଷ୍ଟତାର ମନ୍ତ୍ରୌଷଧି ନାହିଁ ଭୂମଣ୍ଡଳେ ।
ଧନଧାନ୍ୟ ଦାନକାଳେ ଅଥବା ଗ୍ରହଣେ
ଆହାର କାର୍ଯ୍ୟରେ ପୁଣି ବିଦ୍ୟା ଉପାର୍ଜ୍ଜନେ,
ବ୍ୟବହାର କାର୍ଯ୍ୟେ, କହିଅଛନ୍ତି ପଣ୍ଡିତ
ଏ ପଞ୍ଚକାର୍ଯ୍ୟରେ ଲଜ୍ଜା ନୁହଇ ଉଚିତ ।
ନ କରିବ ଦୁର୍ଜ୍ଜନଙ୍କୁ କଦାଚ ବିଶ୍ୱାସ
ତୁମେ ସୁଦ୍ଧା କର ନାହିଁ ତାର ସହବାସ ।
ହସ୍ତଦାହ କରେ ତପ୍ତ ହୋଇଲେ ଅଙ୍ଗାର
ଶୀତଳ ହୋଇଲେ ହାତେ ଲଗେ କଳାଗାର ।
ନାହାନ୍ତି ଯେ ଦେଶେ ଧନୀ, ନୃପତି, ପଣ୍ଡିତ
ହୋଇଥାଏ ପୁଣି ବୈଦ୍ୟ ନଦୀ ବିବର୍ଜ୍ଜିତ,
ମନୁଷ୍ୟ-ବସତିଯୋଗ୍ୟ ନୁହଇ ସେ ଦେଶ
ବାସକଲେ ଘଟେ ଦୁଃଖ ଅଭାବ ବିଶେଷ ।
ଋଣ ଅଗ୍ନି ପୁଣି ବ୍ୟାଧି ଏ ତିନିର ଶେଷ
ରହିଗଲେ ଘଟେ ଶେଷେ ବିପଦ ବିଶେଷ ।
ଶେଷ ଥିଲେ ବୃଦ୍ଧି ଲଭି କାଳ କାଳାନ୍ତର
ଧରଇ ଭୀଷଣ ଭାବ ମହାଭୟଙ୍କର ।
ଅତିଦର୍ପେ ଲଙ୍କେଶ୍ୱର ଲଭିଲା ବିନାଶ
ଅତିମାନେ କୌରବର ଘଟିଲା ନାଶ ।
ଅତିଦାନେ ବଳି ହେଲା ପାତାଳରେ ବନ୍ଦୀ
ଅତି ସର୍ବକାର୍ଯ୍ୟେ ପକ୍ଷେ ଅତି ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱୀ ।
କୁକୁର ଲାଙ୍ଗୁଳ ଆଉ ଦୁର୍ଜ୍ଜନର ଚିତ୍ତ—
ଉଭୟ ସରଳ ନୁହେଁ, ସର୍ବଦା ବକ୍ରିତ ।
ବିପଦ ସମୟ ଯେତେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ
ସରଳ ତାହାଙ୍କ ପରି କିଏ ତେତେବେଳେ ।
ବିଦ୍ୟାହୀନ ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା ଜନକ ଯେ ଜନ
ସୁତ ପକ୍ଷେ ନିଶ୍ଚୟ ସେ ପୂଜ୍ୟ ଅନୁକ୍ଷଣ ।
ଆବର୍ଜ୍ଜନାମୟ ଯଦି ହୁଏ ତୀର୍ଥ ସ୍ଥାନ
କିଏ ସେ ନ କରେ ତାର ଉଚିତ ସମ୍ମାନ ।

ଏତ ସହବାସେ ଯଦି ରହେ ନିରନ୍ତର
ଛାଡି ନ ପାରଇ ନୀଚ ନୀଚତା ନିଜର ।
ଉତ୍ତୁଙ୍ଗ ଆକାଶସ୍ପର୍ଶୀ ଗାର୍ଦ୍ଧଣୀ ସକଳ
ଶ୍ମଶାନେ ଶବକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରନ୍ତି କେବଳ ।
ଶିଖାଇଲେ ନାନା ଯତ୍ନେ କରିଣ ତାଡନ
ଜ୍ଞାନବାନ ହୋଇପାରେ ଅଜ୍ଞ ମୂର୍ଖଜନ ।
ପର୍ବତ ଶିଖରେ କଲେ ଗଭୀର କର୍ଷଣ
ହୁଏ ନାହିଁ ଶସ୍ୟ ଲଭି ଆଶା ଅକାରଣ ।
ରଜତ କାଞ୍ଚନେ ସର୍ବେ ବୋଲନ୍ତି ଯେ ଧନ
ପୁଣି ଧନ ଆଖ୍ୟା ଲଭେ ମାଣିକ୍ୟ ରତନ
ସର୍ବଧନଠାରୁ କିନ୍ତୁ ଆଦର ବିଦ୍ୟାର
ବିଦ୍ୟାଧନ ମହାଧନ, ତୁଲ୍ୟ ନାହିଁ ତାର ।
କି ଫଳ ବକ୍ତାର ହିତଉପଦେଶ କଥା
ଶ୍ରୋତାଗଣ କର୍ଣ୍ଣପାତ ନ କଲେ ସର୍ବଥା ।
ଉଲଙ୍ଗ ସନ୍ନ୍ୟାସିଗଣ ଅଛନ୍ତି ଯେଠାରେ
ସେଠାରେ କି ରଜକର କାର୍ଯ୍ୟ ଚଳିପାରେ ।
ଯେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟ ଆଚରିବ ଶୁଣ ଶିଶୁଚୟ
ଲଭିବ ସେଥିର ଫଳ ନିଶ୍ଚୟ ନିଶ୍ଚୟ ।
ଅଖଣ୍ଡ ସୁଖଭୋଗରେ ଥାଏ ଯେବେ ମନ
ପ୍ରାଣପଣେ ସାଧୁକାର୍ଯ୍ୟ କର ଆଚରଣ ।
ପାଞ୍ଚିବ ପ୍ରାଣରେ ସଦା ସ୍ୱଦେଶ କଲ୍ୟାଣ
ବିପନ୍ନ, ମାନବ ହିତେ ଉତ୍ସର୍ଗିବ ପ୍ରାଣ
ଆତ୍ମସମ୍ମାନାର୍ଥେ ପରେ ଅର୍ପିବ ସମ୍ମାନ
ରଖିଥିବ ସଦା ବିଶ୍ୱପତି ପଦେ ଧ୍ୟାନ ।
ଏ ସଂସାର କର୍ମକ୍ଷେତ୍ର, କର୍ମ ବହୁବିଧ
ଅଛି, ତାହା ଥରେ ଅଧେ ଯତ୍ନେ ନୁହେଁ ସିଦ୍ଧ ।
ବିରତ ନ ହୋଇ ଚେଷ୍ଟା କଲେ ବାରେ ବାରେ
କେତେବେଳେ ହେଲେ କର୍ମ ସିଦ୍ଧ ହୋଇପାରେ ।
କାଟି କାଟି କଲେ ସୁଦ୍ଧା ଶତଶତ ଖଣ୍ଡ
ମଧୁରତା ନ ତେଜଇ କେବେ ଇକ୍ଷୁଦଣ୍ଡ ।
ଅନଳେ ସହସ୍ର ବାର ତପିଲେ କାଞ୍ଚନ
ସ୍ୱଭାବ ଶୁଭ୍ରତା ଛାଡେ ନାହିଁ କଦାଚନ ।

ପାଷାଣରେ ଲକ୍ଷ ଥର କଲେକ ଘର୍ଷଣ
ନ ଛାଡ଼ଇ ସୁରଭିଗନ୍ଧ କଦାପି ଚନ୍ଦନ ।
ଅତଏବ ସଜ୍ଜନର ଶୁଦ୍ଧ ଚିତ୍ତବୃତ୍ତି
ପ୍ରାଣାନ୍ତ କଷ୍ଟରେ ସୁଦ୍ଧା ନ ତ୍ୟଜେ ସୁକୃତ ।
ସ୍ୱଭାବତଃ ଖଳ ମୂଢ଼, ପର ପ୍ରଶଂସାରେ
ସ୍ୱଭାବତଃ ଶତଜିହ୍ୱ ପରର ନିନ୍ଦାରେ ।
ସ୍ୱଭାବତଃ ଚକ୍ଷୁହୀନ ସଦା ପରଦୁଃଖେ
ସ୍ୱଭାବତଃ ଚକ୍ଷୁଷ୍ମାନ କିନ୍ତୁ ଆତ୍ମସୁଖେ ।
ସୁଖକୁ କରନ୍ତି ନରେ ଯେତେ ଅନ୍ୱେଷଣ
ତେତିକି ଦୂରକୁ ସୁଖ କରେ ପଳାୟନ ।
ଘଉଡ଼ିଲେ ଯେତେ ଦୂରେ ଦୁଃଖେ ଆପଣାର
ତେତିକି ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ହୁଏ ବାରବାର ।
ସ୍ୱ ସ୍ଥାନେ ରହିଲେ ହୁଏ ଦୁର୍ବଳ ପ୍ରବଳ
ସ୍ଥାନଚ୍ୟୁତ ହେଲେ ହୁଏ ପ୍ରବଳ ଦୁର୍ବଳ ।
ପଶିଲେ ସଲିଳ ସ୍ରୋତେ ଗଜ ହୁଏ କ୍ଷୀଣ
ବିପରୀତ ଦିଗେ ତାର ଖେଳେ ଦେଖ ମୀନ ।
ସାଧୁ ସହବାସେ ଯଦି ରହେ ଅନୁକ୍ଷଣ
ତଥାପି ଦୁର୍ଜ୍ଜନ, ଶିଷ୍ଟ ନୁହେ କଦାଚନ ।
ନୁହେ କି ଚନ୍ଦନ-ବାସୀ ଅହି ବିଷଧର
ସତତ ଧରଣୀ·ଧାମେ ପ୍ରାଣୀ ପ୍ରାଣହର ।
କରନ୍ତି ପଣ୍ଡିତଜନ ଶାସ୍ତ୍ରର ବିଚାର
କିନ୍ତୁ ମୂର୍ଖପକ୍ଷେ ତାହା ସକଳ ଅସାର ।
ଦେଖ ତେବେ କାହିଁ ଦେଖିଅଛ କି ସଂସାରେ
ପୂଜାଯୋଗ୍ୟ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣହାର ବାନର ଗଳାରେ ।
ନିଜ କର୍ମଦୋଷେ ଲୋକ ଲଭେ ଅଧୋଗତି
ନିଜ କର୍ମଗୁଣେ ତଥା ଲଭଇ ଉନ୍ନତି ।
କୂପଖନକର ହୁଏ ତଳକୁ ଗମନ
ପ୍ରାଚୀର ନିର୍ମାତା କରେ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱେ ଆରୋହଣ ।
ଆୟକୁ ନ ଦେଖି ବ୍ୟୟେ ହେଲେ ମୁକ୍ତହସ୍ତ
ନଷ୍ଟ ହୋଇଯାଏ ଶୀଘ୍ର ସମ୍ପଦ ସମସ୍ତ ।
ପରିମିତ ବ୍ୟୟେ କ୍ରମେ ହୁଅଇ ଉନ୍ନତି
ଅପବ୍ୟୟେ ସରିଯାଏ କୁବେର ସମ୍ପତ୍ତି ।

ପୋଥିଗତ ବିଦ୍ୟା, ପର ହସ୍ତଗତ ଧନ
ସମୟରେ ଆସେ ନାହିଁ କାର୍ଯ୍ୟେ କଦାଚନ ।
ସେ ଯେବେ ପଣ୍ଡିତ ପୋଥିଗତ ବିଦ୍ୟା ଯାର
ତେବେ ଆଉ କିଏ ହେବ ଅପଣ୍ଡିତ ସାର ।
ଚିନ୍ତା ଚିତା ଦେନି ମଧ୍ୟେ ଚିନ୍ତା ଗରୀୟସୀ
ଅନ୍ତଃସାର ଚୋର ଖାଏ ହୃଦ ମଧ୍ୟେ ପଶି ।
ପ୍ରାଣ ଗଲେ ଶରୀରକୁ ଦହେ ସିନା ଚିତା
ମାତ୍ର ପ୍ରାଣ ଥାଉଁ ଥାଉଁ ପୋଡ଼ିଦିଏ ଚିନ୍ତା ।
ସ୍ୱଭାବତଃ ବୁଦ୍ଧିହୀନ ଅଟେ ଯେଉଁ ଜଣ
କି କରିବ ତାହାଠାରେ ଶାସ୍ତ୍ର ବା ପୁରାଣ ।
ସ୍ୱଭାବତଃ ଚକ୍ଷୁହୀନ ଅଟେ ଯେଉଁ ଜନ
କି ଫଳ ସମ୍ମୁଖେ ତାର ଧରିଲେ ଦର୍ପଣ ?
ଯେ ଅଟଇ ସାଧୁ ଶିଷ୍ଟ, ଜ୍ଞାନୀ, ନିରଳସ
ଲଭଇ ସେ ଜଗତରେ ସୁନିର୍ମଳ ଯଶ ।
ଆଳସ୍ୟ ଅନୃତ ଆଦି ମନ୍ଦ ଆଚରଣ
ନୁହଇ ଶୁଭଦ, ଅଟେ ବିନାଶ କାରଣ ।
ଭଲ କଥା, ଭଲ ବୁଦ୍ଧି, ଭଲ କାମ ଯାର
ପୁଣି ସଦା କରୁଥାଏ ପର ଉପକାର,
ପ୍ରକୃତ ଶିକ୍ଷିତ ଆଖ୍ୟା ତାହାର ଉଚିତ
ସୁଖ ମୋକ୍ଷ ଦ୍ୱାର ତାହା ପାଇଁ ଅବାରିତ ।
ମାତୃଭୂମି ମାତୃଭାଷା ଜନନୀ ସମାନ
ତାହାଙ୍କ ସେବାରେ କର ମନପ୍ରାଣ ଦାନ ।
ଆନନ୍ଦ-ଚନ୍ଦନ ବୋଳି ଭକ୍ତି-କୁସୁମରେ
ସତତ ସମର୍ପୁଥାଅ ତାହାଙ୍କ ପୟରେ ।
ଜଳେ ଦେହି ବୁଡ଼ିଗଲେ କୂଳେ ଥିବା ଜନେ
ହାହାକାର କରୁଥାନ୍ତି ବିରସ ବଦନେ ।
ଯେ ଯାଇ ଜଳରୁ ତାକୁ କରଇ ଉଦ୍ଧାର
ପ୍ରକୃତ ବାନ୍ଧବ ସେହି ଅଟଇ ତାହାର ।
କି ପଣ୍ଡିତାଳିଆ ରୂପ ଅଟେ ଦୋକଳର
ସ୍ୱର ହେତୁ ଲଭେ ସେହି ଲୋକରେ ଆଦର ।
କି ହୋଇବ ବାହାରଟା ହେଲେ ଅସୁନ୍ଦର
ଭିତର ସୁନ୍ଦର ଯାର ସେ ସିନା ସୁନ୍ଦର ।

ଥାଏ ନାହିଁ ବିଦ୍ୱାନର ଗର୍ବ ଅଭିମାନ
ସ୍ୱଳ୍ପଜ୍ଞାନୀ, ଭରେ ସିନା ଧରେ ସବୁ ଜ୍ଞାନ ।
ନାହିଁ ଗର୍ବ ମହାସିନ୍ଧୁସଞ୍ଚାରୀ ମୀନର
ଅଙ୍ଗୁଷ୍ଠ ଜଳେ ଶଫରୀ ହୁଏ ଫର ଫର ।
ନିନ୍ଦାପ୍ରଶଂସାରେ ନୁହେଁ ଦୁଃଖିତ ବା ପ୍ରୀତ
ଯେଉଁ ଲୋକ, ସେହି ଏକା ଅଟଇ ପଣ୍ଡିତ ।
ନିନ୍ଦା ପ୍ରଶଂସାରେ କିଛି ହାନିଲାଭ ନାହିଁ
ଉଭୟ ଅଟନ୍ତି ପୁଣି ନୀରସ ଅସ୍ଥାୟୀ ।
କପାଳରେ ନାହିଁ ବୋଲି ନ ହୁଅ ହତାଶ
କର୍ମକ୍ଷେତ୍ରେ ପଶି କର ଉଦ୍ୟୋଗ ପ୍ରକାଶ ।
ଉଦ୍ୟୋଗବିହୀନେ ସିଦ୍ଧ ନୁହେଁ ମନୋରଥ
କେତେବେଳେ ଚଳି ନାହିଁ ବିନା ଚକେ ରଥ ।
ନୈତିକ ସାହସ ନାହିଁ ଯେଉଁ ପୁରୁଷର
ତାହାର ଉନ୍ନତି ଆଶା ଅତୀବ ଦୁଷ୍କର ।
ନିଜ ସାଧୁଭାବେ କର ଏକାନ୍ତ ନିର୍ଭର
ପ୍ରକାଶେ ସ୍ୱାଧୀନ ମତ ନୋହିବ କାତର ।
କାର୍ଯ୍ୟ କରେ ସାଧୁଭାବେ ଯେ କରି ନିର୍ଭର
ଅନେକ ହୋଇଲେ ଶତ୍ରୁ ନାହିଁ ତାର ଡର ।
ଶୋଭାପାଏ ସଭା ଯେବେ ଥାଏ ତହିଁ ଜ୍ଞାନୀ
ନୃପତିର ଶୋଭା ବଢ଼େ ହେଲେ ମହାଦାନୀ ।
କେବଳ ସୁଦୀର୍ଘ ଜଟା ନଖ ଶ୍ମଶ୍ରୁ ଧାରୀ
ଏ ଲକ୍ଷଣେ ଚିହ୍ନାଯାଏ ନାହିଁ ବ୍ରହ୍ମଚାରୀ ।
ବ୍ରହ୍ମଚାରୀ ହେବ ଯେବେ ନଖଶ୍ମଶ୍ରୁ ଧାରୀ
କିପାଇଁ ହୋଇବେ ପଶୁ ଛାଗଳ, କେଶରୀ ?
ଲଗାଇବ ଯେଉଁ ଗଛ ଫଳିବ ସେ ଫଳ
ନିଜକୃତ କାର୍ଯ୍ୟ କେବେ ନୋହିବ ବିଫଳ ।
କୁବୃକ୍ଷ ଯଦ୍ୟପି କେହି କରଇ ରୋପଣ
ସୁଫଳ ପାଇବା ଆଶା ତାର ବିଡ଼ମ୍ବନ ।
ସକଳ ଇନ୍ଦ୍ରିୟେ କରି ସଂଯମିତ ବଳ
ଲକ୍ଷ୍ୟ ସ୍ଥିର ରଖେ ଯଥା ଆଦର୍ଶ ସାଧକ ।
ସେହିପରି ଦେଶକାଳ ବୁଝିଣ ପଣ୍ଡିତ
ସାବଧାନେ କାର୍ଯ୍ୟ କରେ ହୋଇ ଏକଚିତ୍ତ ।

ଗୁରୁନିନ୍ଦା ମହାପାପ ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ଉକତ
ବିଶ୍ୱାସଘାତକ ସୁଦ୍ଧା ମହାପାପ ଅତ ।
ବର୍ଣ୍ଣି ନୁହେଁ ନାସ୍ତିକତା ମହାପାପ କଥା
ଆଉ ଏକ ମହାପାପ ଅଟେ କୃତଘ୍ନତା ।
ଉତ୍ସାହ ଉଦ୍ୟମ ନାଶ କରେ ଚିନ୍ତା ନୀତ
କ୍ଷଣେ କ୍ଷଣେ ହୃଦୟରେ ଜନମାଏ ଭୀତି ।
ଡାହାଣୀ ଭୂତକୁ କେହି କେବେ ଦେଖି ନାହିଁ
ଅଳୀକ କଥାରେ ଏତେ ଡର କାହିଁ ପାଇଁ ?
ବିଦ୍ୟା ସମ ହିତକାରୀ ବନ୍ଧୁ ଆଉ ନାହିଁ,
ବ୍ୟାଧିର ସମାନ ରିପୁ ତ୍ରିଜଗତେ କାହିଁ ?
ଅପତ୍ୟ ସ୍ନେହ ସକଳ ସ୍ନେହରୁ ପ୍ରବଳ,
ଦୈବବଳଠାରୁ ବଳ ନାହିଁ ଅନ୍ୟ ବଳ ।
କି ନ ମିଳେ ଶ୍ରୀପତିଙ୍କୁ, ତାଙ୍କର ବାହନ—
ବିନତା-ନନ୍ଦନ କରେ ଭୁଜଙ୍ଗ ଅଶନ !
ଶୁଭଦାତା ଶିବଙ୍କର ବୃଷ ଚିରଦାସ,
ନ ଘୁଞ୍ଚିଲା କ୍ଲେଶ ତାର କରି ଘାସ ଗ୍ରାସ !
ବିଶ୍ୱସ୍ରଷ୍ଟା ବିଧାତାଙ୍କୁ କରିଣ ଆଶ୍ରୟ
ଭକ୍ଷଣ କରଇ ହଂସ ଦଳ କିଶଳୟ !
ଅତଏବ ମହାଜନ ସେବାରେ କି ଫଳ ?
ଅଦୃଷ୍ଟର ଲିପି କେବେ ନୋହିବ ବିଫଳ ।
ବ୍ରାହ୍ମଣର ଧନ ବିଦ୍ୟା, କ୍ଷତ୍ରିୟର ରଣ,
କୁଳସ୍ତ୍ରୀର ଧନ ଲଜ୍ଜା, ବେଶ୍ୟାର ଯୌବନ ।
ପାଦପର ଭୟ ବାୟୁ, ପଦ୍ମର ଶିଶିର,
ପର୍ବତର ଭୟ ବଜ୍ର, ମରଣ ପ୍ରାଣୀର ।
ପ୍ରକୃତି ତ ମାନବର ନୁହେ ଛାଡ଼ିବାର,
ଶତ ଧୌତେ ତେଜଇ କି କୃଷ୍ଣତ୍ୱ ଅଙ୍ଗାର ?
ଅଜାଯୁଦ୍ଧ, ଋଷିଶ୍ରାଦ୍ଧ, ଦମ୍ପତି କଳହ,
ପ୍ରାତେ ମେଘାଟୋପ ବହ୍ୱାରମ୍ଭେ ଲଘୁକ୍ରିୟା ।
ଦୀପ୍ତକରେ ବିଶ୍ୱବତୀ ଚନ୍ଦ୍ର ଶଶଧର,
ଦିବସେ ପ୍ରଦୀପ୍ତ କରେ ଦିବାକର-କର ।
ତ୍ରିଭୁବନ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳର ଧର୍ମ ଅଟେ ମୂଳ
ସୁସ୍ଥିର କରଇ ସିନା ସମୁଜ୍ଜ୍ୱଳ କୁଳ ।

ପର ସୁଖେ ବନ୍ଧୁ ହୁଏ ମହା ହରଷିତ,
ଅହିତ ସାଧଇ ବନ୍ଧୁ ଯେସନ ଉଗାସ୍ତି ।
ଦେହୁଁ ଜାତ ହୋଇ ବ୍ୟାଧି ସାଧେ ଅମଙ୍ଗଳ
ବନଜାତ ମହୌଷଧି ଅର୍ପେ ଶୁଭଫଳ ।
ମୁଖ ସୁନ୍ଦର ପ୍ରଫୁଲ୍ଲିତ ଯଥା ପଦ୍ମଦଳ,
ବାଣୀ ଉଚ୍ଚାରଣ ପୁଣି ଚନ୍ଦନ-ଶୀତଳ ।
କୂଟ-କପଟ-କର୍ତ୍ତରୀ ସଂଯୁକ୍ତ ହୃଦୟ,
ଧୂର୍ତ୍ତକୁ ଚହ୍ନିବ ଦେଖି ଏ ଲକ୍ଷଣଚୟ ।
ହୋଇ ପଛେ ରୂପବନ୍ତ, ବିଦ୍ୟାରେ ନିପୁଣ,
ଛାଡ଼ି ନ ପାରଇ ଖଳ କେବେ ନିଜ ଗୁଣ ।
ସୁରଙ୍ଗ ଲଙ୍କାମରିଚ ଘୃତ ମଧୁ ସହ,
ସିକ୍ତ ହେଲେ ଛାଡ଼ଇ କି କଟୁତା ଦୁଃସହ ।
ବରଞ୍ଚ ନିର୍ଦ୍ଧନ ହେବା ଶତଗୁଣ ଶ୍ରେୟ,
ଧନୀ ହୋଇ କୃପଣତା ଅତି ଅବଧେୟ ।
ନ ଥିଲେ ନ ଥାନ୍ତା କ୍ଷାର ସମୁଦ୍ରରେ ଜଳ,
ଶୀତଳ ଜଳରେ ତାର ଅସ୍ତିତ୍ୱ ବିଫଳ ।
ତଥାପି ବହିବ ନାହିଁ ଜ୍ଞାନ ଅଭିମାନ,
ନିଜକୁ ମଣିବ ସଦା ସବୁଠାରୁ ସାନ ।
ଜ୍ଞାନୀ ସାଧୁ ନ ବହନ୍ତି ଆଡ଼ମ୍ବର ଧ୍ୱଜ ,
ନୁହଇଟି ଏଣୁ ତାଙ୍କୁ ଚହ୍ନିବା ସହଜ ।
ସଙ୍ଗଭେଦେ ଉପୁଜଇ ଦୋଷଗୁଣ ଦେଖ
ଜଳର ବିଭିନ୍ନ ସ୍ୱାଦୁ ଯଥା ସ୍ଥାନ ଯୋଗେ ।
ଶତ୍ରୁ ଶତ୍ରୁ, ମିତ୍ର ମିତ୍ର, ଦେଖ ମହାମିତ୍ର
ମିତ୍ର-ଶତ୍ରୁ, ଶତ୍ରୁ-ମିତ୍ର, ଏ ଦେଖ ଅମିତ୍ର ।
ଧନେ ମାନେ ବଡ଼ଲୋକ ଅଛନ୍ତି ଅନେକ
କୋଟିକେ ଦୁର୍ଲଭ ମନେ ବଡ଼ଲୋକ ଏକ ।

ଥାଏ ନାହିଁ ମୁକ୍ତାଫଳ ସବୁ ଗଜଶିରେ
ନ ମିଳେ କସ୍ତୁରୀ ସବୁ କୁରଙ୍ଗ ନାଭିରେ ।
ପରମ ଦେବତା ପିତା ତହୁଁ ବଳି ମାତା
ଜନନୀ ଜୀବନଦାତ୍ରୀ, ପିତା ଜନ୍ମଦାତା ।
ପ୍ରାଣପଣେ ସେବ ତାଙ୍କ ଚରଣଯୁଗଳ
ହୁଅଇ ମାନବ ଜନ୍ମ ତର ହେ ସଫଳ ।
ଇକ୍ଷୁଦଣ୍ଡୁ ରସ ଶୋଷି ଚୁପୁଡ଼ି ଯେପରି
ନିକ୍ଷେପନ୍ତି ଦୂରେ ନେଇ ହେୟ ଜ୍ଞାନ କରି,
ସେହିପରି ପରଦୋଷ କରିବ ବର୍ଜ୍ଜନ
ଗୁଣରାଶି ଯତନେ କରିବ ଗ୍ରହଣ ।
କ୍ଷୁଦ୍ରତା ଯେ ମହତ୍ତ୍ୱର ଅଟେ ରୂପାନ୍ତର
ଆଜି ଯେ କ୍ଷୁଦ୍ର, ସେ କାଲି ହେବ ମହତ୍ତର ।
ରେଣୁ ସମ ବଟବୀଜ, କିନ୍ତୁ ଅଲକ୍ଷ୍ୟରେ
ମହାବୃକ୍ଷ ଲୁକ୍‌କାୟିତ ତାର ଅଭ୍ୟନ୍ତରେ ।
ଏକର ସର୍ବସ୍ୱ ହରି ଆନେ ଦାତା ହେଲେ
ନୁହଇ ମୋଚନ ସେହି ପାପ କେତେବେଳେ ।
ତନ୍ତୁଳ ପ୍ରଦାନ କଲେ ଚୋରି କରି ଧାନେ
କେଉଁ ଫଳ ଛାଗ ବଧି ଉପାନହ ଦାନେ ?
ଚାଲୁଣି ସମାନ ଅଟେ ଦୁର୍ଜ୍ଜନ ସ୍ୱଭାବ
ସାର ତେଜି କିଏ ହୁଡ଼େ ଅସାରକୁ ଠାବ ।
କିନ୍ତୁ ବିପରୀତ ଗୁଣ ଅଟଇ କୁଲାର
ଅସାରେ ଉଡ଼ାଇ ଧରେ ସାଧୁ ପ୍ରାୟେ ସାର ।
ମହତ ଲୋକର ସିନା ବେଶର ଏସନ
ନିଜେ କଷ୍ଟ ସହି କରେ ଆଶ୍ରିତ ପାଳନ ।
ରୌଦ୍ର, ବର୍ଷା, ଶିଳାପାତ ସହି ଛତା ଯଥା
ରକ୍ଷାକରେ ସ୍ୱଯତନେ ଅପରର ମଥା ।

ଗ୍ରାମଭକ୍ତ

ରାଜଭକ୍ତି

[ଚଳହଂସବେଢାର]

ନୃପତି ପ୍ରଜାପୁଞ୍ଜ ପିତା ସମାନ,
କର ତାହାଙ୍କୁ ଶିଶୁ ଭକ୍ତି ସମ୍ମାନ,
ଭୁଞ୍ଜନ୍ତି ପ୍ରଜା ସୁଖ ନୃପ ସନ୍ତୋଷେ,
ଘୋର ଦୁର୍ଗତି ଲଭି ଭୂପତି ଦୋଷେ । ୧ ।
ନୁହନ୍ତି ନରପତି ସାମାନ୍ୟ ନର,
ନରରୂପରେ ଜାତ ମର୍ତ୍ତ୍ୟେ ଅମର,
କର ହେ ମନେ ପ୍ରାଣେ ତାଙ୍କୁ ଅର୍ଚ୍ଚନା,
ଗାଅ ବାଳକେ ତାଙ୍କ କୀର୍ତ୍ତି ବନ୍ଦନା । ୨ ।
ଅତୀତ ସ୍ମୃତି-ପୂର୍ଣ୍ଣ ଗୌରବ ଗାଥା—
ବର୍ଣ୍ଣନେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ଏ ସୃଷ୍ଟି-ଖାତା,
ଅଧିକ ତହିଁ ମଧ୍ୟେ ନୃପ କରଣୀ,
ନୃମଣି କୀର୍ତ୍ତିଖଣି ଖିଲ ଧରଣୀ । ୩ ।
ପ୍ରକୃତି ପିଣ୍ଡ, ରାଜା ଆତ୍ମା ସଙ୍କାଶ,
ଭୁବନେ ପ୍ରଜା ପୁଷ୍ପ, ରାଜା ସୁବାସ,
ନରେଶ ପବନତା, ପ୍ରଜା ଜାହ୍ନବୀ,
କାମ୍ୟା ସେ ଦୀପ୍ତରଙ୍ଗ, ପରଜା ରତ୍ନ । ୪ ।
ପ୍ରଜା-ଦର୍ପଣେ ରାଜା ମୂର୍ତ୍ତି ବିମ୍ବିତ,
ଅବଂଶୀ ରାଜା ନୁହେଁ ପ୍ରଜାବର୍ଜିତ,
ପଙ୍କୁ ସଂଜାତ ପଛେ ହେଉ ନଳିନ,
ମାନ୍ୟ ସ୍ୱଭାବେ ସଦା ସେ ଅମଳିନ । ୫ ।
ବାଳୁତ ନରପତି ନୁହନ୍ତି ହେୟ,
ଶିଶୁ ହର୍ଯ୍ୟକ୍ଷ ଯୁଝା ବଳେ ଅଜେୟ,
ବିଷବିହୀନ ନୁହେ ଭୁଜଙ୍ଗବାଳ,
ଦଂଶିଲେ ପ୍ରାଣନାଶ ଘଟେ ତତ୍କାଳ ।୬।

ହେ ଶିଶୁ ନରଶ୍ରେଷ୍ଠେ ନିଶ୍ଚୟ ଜାଣ,
ନୃନାଥ ବିଧିଦତ୍ତ ଦାନ ମହାନ,
ଭୂପତି ବିଧାତାର ମଙ୍ଗଳହସ୍ତ,
ପ୍ରକୃତି ହିତେ ତାହା ସତତ ନ୍ୟସ୍ତ । ୭ ।
ରାଜ୍ୟ-ଭଣ୍ଡାର ରାଜା ସୁକର୍ଣ୍ଣଧାର,
ରାଜା ବିହୁନେ ହୁଏ ତା ଛାରଖାର,
ନୃପତି ଅରାଜକ ଉପଦ୍ରବରୁ,
ନ ରଖିଲେ ସେ ରାଜ୍ୟ ହୋଇବ ମରୁ ।୮।
ମହାତରୁ ଆଶ୍ରିତ-ଲତାକୁ ଯଥା,
ବଞ୍ଚାଇ ରଖିଥାଏ ସଦା ସର୍ବଥା,
ତେସନ ଧରି ରାଜା କରୁଣାଧିକା,
ଆପଦ ଉପଦ୍ରବୁ ରଖନ୍ତି ପ୍ରଜା । ୯ ।
ଶାସନ କରି ନୃପ ଶାନ୍ତି ତନ୍ତ୍ରରେ,
ଆବର ଅଭ୍ୟନ୍ତରୀ ଦୁର୍ବୃତ୍ତ ନରେ,
ପ୍ରବଳ ପୀଡ଼ନରୁ ଦୁର୍ବଳ ଜନେ—
ବଞ୍ଚାଇ, ବଞ୍ଚାନ୍ତି ତା ଜୀବନେ, ଧନେ ।୧୦।
ନୃମଣି ସାକ୍ଷାତରେ ଧର୍ମାବତାର,
ସାଧନ୍ତି ପ୍ରଜାପୁଞ୍ଜ ସୁ-ଉପକାର,
ବିପୁଳ ଅର୍ଥବ୍ୟୟେ ନ କରି ଦ୍ୱିଧା,
କରନ୍ତି ପ୍ରଜାହିତେ ନାନା ସୁବିଧା । ୧୧ ।
ସଂସ୍ଥାପି ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ଶିକ୍ଷା ଆଗାର,
ଖୋଲିଦିଅନ୍ତି ପ୍ରଜା-ଉନ୍ନତି-ଦ୍ୱାର,
ସର୍ବ ଉନ୍ନତି ମୂଳ ଶିକ୍ଷା କେବଳ,
ଜୀବନ ତା ଅଭାବେ ସିନା ବିଫଳ ।୧୨।

ପ୍ରଜାକୁଳର ରାଜା ମହଦାଶ୍ରୟ,
ସ୍ଥାପନ୍ତି ପ୍ରଜାହିତେ ଔଷଧାଳୟ,
ଦରିଦ୍ର ପ୍ରଜାପୁଞ୍ଜ ରୋଗ ସମୟେ,
ଲଭନ୍ତି ଯୋଗ୍ୟୌଷଧି ତହିଁ ଅବ୍ୟୟେ । ୧୩ ।
ପ୍ରଜାଙ୍କ ଗତିବିଧି ସୁବିଧା ପାଇଁ,
ନିର୍ମାଣି ରାଜପଥ ରାଜ୍ୟେ ନୃସାଇଁ,
ରୋପନ୍ତି ରଥ୍ୟାତରୁ ଦେନି ପାଶରେ,
ଛାୟାରେ ବିଶ୍ରାମନ୍ତି ପଥିକ ନରେ । ୧୪ ।
ବାଣିଜ୍ୟର ସୁବିଧା ହୁଏ ସେ ପଥେ,
ଘେନି ବଣିକେ ପଣ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟ ଗୋରଥେ,
କରି ବିକ୍ରୟ ତାହା ସୁଖେ ସ୍ୱଦେଶେ,
କରନ୍ତି ଅର୍ଥାଗମ ଦେଶେ ବିଶେଷେ । ୧୫ ।
ରାଜ୍ୟରେ ଜଳାଶୟ କରି ଖନନ,
କରନ୍ତି ରାଏ ଜଳ କଷ୍ଟ ମୋଚନ,
ଅନାବୃଷ୍ଟିରେ ତହୁଁ ଘେନି ଜୀବନ,
କରନ୍ତି ଶସ୍ୟରକ୍ଷା କୃଷକଗଣ । ୧୬ ।
ବହୁ ବୃଷ୍ଟିରୁ ଶସ୍ୟ ସୁରକ୍ଷାହେତୁ,
ବନ୍ଧାନ୍ତି ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ନୃପତି ସେତୁ,
ତହିଁ ବା ହୁଏ ଖାତ ପୟଃପ୍ରଣାଳୀ,
ନିର୍ବିଘ୍ନେ ବଢ଼େ ତହୁଁ କେଦାରେ ଶାଳି ।୧୭।
ଦେବ-ଆଳୟ, ପାନ୍ଥ-ଆଗାର ଦେଶେ,
ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଏ ବିଜ୍ଞ ନୃପ ଆଦେଶେ,
ବଢ଼ଇ ତହିଁ ପ୍ରଜା ଧର୍ମ-ଆଶୟ,
ରାଜାନୁଗତ ଧର୍ମ ସତ୍ୟ ନିଶ୍ଚୟ ।୧୮।
କରନ୍ତି ଦୋଷେ ରାଜା ଦଣ୍ଡବିଧାନ,
ଗୁଣରେ ପୁରସ୍କାର ତଥା ପ୍ରଦାନ,
ଦୁଷ୍ଟଦଳନ ପୁଣି ଶିଷ୍ଟପାଳନ,
ଏ ଦେନି ବ୍ରତଧାରୀ ସଦା ରାଜନ । ୧୯ ।
ପ୍ରଜାର ଧନ, ଦାର, ଜୀବନ ଧର୍ମ,
ସୁରକ୍ଷା ଅଟେ ସିନା ନୃପତି କର୍ମ,
ଧରିବୁ ପାପକ୍ଷୟ କରନ୍ତି ରାଏ,
ସତ୍ୟ ଧରମ ତହୁଁ ପ୍ରବୃଦ୍ଧି ପାଏ । ୨୦ ।
ବହୁ ଦେଶରୁ ଆଣି ବହୁ ପଦାର୍ଥ,
ସଞ୍ଚି ରଖନ୍ତି ଭୂପ ପ୍ରଜା ଶିକ୍ଷାର୍ଥ,
ଦେଖି ଶିଖନ୍ତି ଶିଳ୍ପ ପ୍ରଜାସକଳ,
ଦେଶ ଅବସ୍ଥା ତହୁଁ ହୁଏ ସ୍ୱଚ୍ଛଳ । ୨୧ ।
କୁଟୁମ୍ବେ କର୍ତ୍ତା ଯଥା ଜଣେ ପ୍ରାଚୀନ,
ସକଳେ ହୋଇଥାନ୍ତି ତାର ଅଧୀନ,
ଶୃଙ୍ଖଳ ପାଳକ ସେ ସମସ୍ତଙ୍କର,
ସମସ୍ତେ ରଖିଥାନ୍ତି ତା ପ୍ରତି ଡର । ୨୨ ।
ତଥା ଏ ଧରାଗାରେ ପ୍ରଧାନ ରାଜା,
ତାଙ୍କର ପରିବାର ସକଳ ପ୍ରଜା,
ପାଳନ୍ତି ସମସ୍ତଙ୍କୁ ସମେ ନରେଶ,
ମାନସେ ନ ବିଚାରି କ୍ଷୁଦ୍ର ବିଶେଷ । ୨୩ ।
ଯୋଗ୍ୟ ବେତନ ଦାନେ ଯୋଗ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ,
ବଢ଼ାନ୍ତି ରାଜା ତାହା କର୍ମଶକ୍ତିକ,
କାଳବଶେ ଦୁର୍ବଳ ହେଲେ ସେ ଭୃତ୍ୟ,
ଭୁଞ୍ଜଇ ବସି ରାଜ-ପ୍ରଦତ୍ତ ବୃତ୍ତି ।୨୪।
ମହୀରେ ମହୀପତି ମହାପ୍ରଧାନ,
ମହୀ ତାହାଙ୍କୁ କରେ ରତ୍ନ ପ୍ରଦାନ,
ଭୂଗର୍ଭେ ଅଛି ଯେତେ ରତନ ଖଣି,
ସେ ସର୍ବ ଅଧିକାରୀ ଏକା ନୃମଣି । ୨୫ ।
ବର୍ଣ୍ଣିବି କେତେ ଆଉ ନୃପତି ଗୁଣ,
ପ୍ରଜାହିତୈଷୀ ସର୍ବ-ଗୁଣ-ନିପୁଣ,
ଲୋକ-ପାଳନେ ତାଙ୍କୁ ସୃଜିଲେ ବିଧି,
ତାଙ୍କ କରେ ବିଶେଷ କ୍ଷମତା ନିଧି । ୨୬ ।
ଯେସନ ପୂଜନୀୟ ଇନ୍ଦ୍ର ଅମରେ,
ତେସନ ନରବର ସଂପୂଜ୍ୟ ନରେ,
ନର-ଦେବତା ହେତୁ ନୃଦେବ ନାମ,
ପୂରନ୍ତି ପ୍ରଜାଙ୍କର ସୁମନସ୍କାମ । ୨୭ ।
ଜନ-କଲ୍ୟାଣ-ବ୍ରତ-ପୂର୍ତ୍ତି-ସମ୍ପୁଟ—
ଛଳେ ବହନ୍ତି ରାଏ ଶିରେ ମୁକୁଟ
ସଞ୍ଚନ୍ତି ଲୋକେ ଧନ ଆପଣା ପାଇଁ,
ମାତ୍ର ସଞ୍ଚନ୍ତି ଦେଶପାଇଁ ନୃସାଇଁ । ୨୮ ।

ଦୁର୍ଭିକ୍ଷକାଳେ ଅନ୍ନ କରି ବଣ୍ଟନ,
ରକ୍ଷାନ୍ତି ପ୍ରଜାପତି ପ୍ରଜା ଜୀବନ,
ଗତ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ଶିଶୁ ସୁମର ଥରେ,
ବଞ୍ଚିଲେ ପ୍ରଜା ରାଜ-ଦତ୍ତ ଅନ୍ନରେ । ୨୯ ।
ଏତାଦୃଶ ହିତୈଷୀ ନୃପତି ପ୍ରତି,
ଯେଉଁ ପାମର ନର ନ କରେ ଭକ୍ତି,
ମାନବ ସମାଜରେ ସେ କୁଳାଙ୍ଗାର,
ଅନ୍ତେ ନରକେ ଗତି ନିଶ୍ଚୟ ତାର । ୩୦ ।
ରାଜାଙ୍କ ନିନ୍ଦାବାଦ ଅକରଣୀୟ,
ତାଠାରୁ ମହାପାପ ନାହିଁ ଦ୍ୱିତୀୟ,
ଅଛଇ ପ୍ରତିକାର ଆନ ପାପର,
ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ ନାହିଁ ରାଜ-ଅପବାଦର । ୩୧ ।
ପାଞ୍ଚିଲେ ଅମଙ୍ଗଳ ନୃପତିଙ୍କର,
ତାହାଙ୍କ କ୍ରୋଧାନଳ ହେବ ପ୍ରଖର,
ମିଳଇ ଜଳେ ଅଗ୍ନି କୋପରୁ ତ୍ରାହି,
ରାଜରୋଷରୁ କିନ୍ତୁ ନିସ୍ତାର ନାହିଁ । ୩୨ ।
ନୃପତିଦ୍ରୋହୀ, ଦେବ ଧରମଦ୍ରୋହୀ,
ଏ ତିନି ଜଣା ଦେହ ତାହାକୁ ନୋହି,
ଶାସ୍ତ୍ରୋକ୍ତି ଏହା, ନୋହେ କଳ୍ପନା କଥା,
କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ନୁହେଁ ରାଜ କୁତ୍ସା ସର୍ବଥା । ୩୩ ।
କେବଳ ରାଜଭକ୍ତି ଫଳରେ ଜନେ,
ବସନ୍ତି ପୁଣ୍ୟବନ୍ତ ପଶ୍ୱହାସନେ,
ଏଥିର ସୁଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ହେ ଶିଶୁମାନେ,
ଅଭାବ ନାହିଁ ପୁଣ ଆର୍ଯ୍ୟପୁରାଣେ । ୩୪ ।
ଆନ କଥାରେ ଏବେ ଏ ଦେଶହୀନ,
ରାଜଭକ୍ତିରେ ମାତ୍ର ନୁହେଁ ମଳିନ,
ଏ ଦେଶ ରାଜଭକ୍ତି ଏ ଭବତଳେ—
ଦୁର୍ଲଭ, ତାହା କବି ବଚନ ବଳେ । ୩୫ ।
ରାଜଭକ୍ତିରେ ଏତା ଅତୁଳନୀୟ,
ଭାରତ ଆନ ଦେଶ ଗୁରୁସ୍ଥାନୀୟ,
ଭାରତଗଳେ ଏଣୁ ଗୌରବ ମାଳ,
ଥିଲାକ, ଅଛି, ଥିବ ତାବତ କାଳ । ୩୬ ।
ଭାରତ ଉଗ୍ରଣ ଦେହ ଭଗ୍ନ ପଞ୍ଜରେ,
ଜୀବିତ ଅଛି ରାଜଭକ୍ତି ବଳରେ,
ତାହାର ଏ ସୁଯଶ ସ୍ନିଗ୍ଧ ସୌରଭ,
ବ୍ୟାପିଛି ଯୁଗେ ଯୁଗେ ନିଖିଳ ଭବ । ୩୭ ।
କୋମଳମତି ଶିଶୁ ଏକାନ୍ତେ ଶୁଣ,
ଅପରିଶୋଧ୍ୟ ଅଟେ ରାଜାଙ୍କ ଋଣ,
ସୁମର ଏହା ତାଙ୍କୁ ସମର୍ପ ଭକ୍ତି,
ଆକର୍ଷ ତାଙ୍କଠାରୁ ସୁ-ଅନୁରକ୍ତି । ୩୮ ।
ଦେଖ ଆମ୍ଭର ଏହି ଇଂରାଜ ରାଜା,
ବାଜେ କ୍ଷିତିରେ ଯାଙ୍କ କୀରତି-ବାଜା,
ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ସେହୁ କେତେ ସୁଖରେ,
ରଖିଅଛନ୍ତି ସଦା ସ୍ନର ଅନ୍ତରେ । ୩୯ ।
କହୁଅଛନ୍ତି କବି ଶାଶ୍ୱତ ଗୀତରେ,
ପାଳନେ ଶ୍ରୀପତି ସେ ସିନା ମହୀରେ,
ଅଧିକ କି ଗାଇବା ଗୁଣ-ଗୀତିକା,
ସ୍ୱର୍ଗ ବିଜୁଳି ଯାଙ୍କ ପରିଚାରିକା । ୪୦ ।
ଆମ୍ଭ ସକାଶେ କରି କେତେ ସୁବିଧା,
ସାର୍ଥକଛନ୍ତି ନିଜ ରାଜ-ଅବଧା,
ପଢ଼ୁଛନ୍ତି ଶିଶୁ ଯେଉଁ ଛାପା ଅକ୍ଷର,
ସେ ଅଟେ ମହାଦାନ ଇଂରାଜଙ୍କର । ୪୧ ।
ଆଣିବାରୁ ସେ ମୁଦ୍ରାଯନ୍ତ୍ର ଏ ଦେଶେ,
ସୁଲଭେ ମିଳେ ବହୁ ଗ୍ରନ୍ଥ ବିଶେଷେ,
ହେଉଛି ପୁଷ୍ଟ କ୍ରମେ ସାହିତ୍ୟାଗାର,
ପିନ୍ଧୁଛି ମାତୃଭାଷା ନବୀନ ହାର । ୪୨ ।
ରୁଦ୍ର କ୍ଷମତା ତାଙ୍କ ଏ ଭୂମଣ୍ଡଳେ,
ଅସାଧ୍ୟ ସାଧନ୍ତି ସେ ବିଜ୍ଞାନ ବଳେ,
କୁହନ୍ତି ଅସ୍ତ୍ର ତାଙ୍କ ରାଜ୍ୟ ମାର୍ତ୍ତଣ୍ଡ,
ଜଳ ଅନଳ ସାଧେ କ୍ରିୟା ପ୍ରଚଣ୍ଡ । ୪୩ ।
ଯେଣୁ କିରଣମାଳୀ କିରଣ-ତୂଳି, *
ତ ରଙ୍ଗେ ଚଳେ ଗୁରୁ ଚିତ୍ର ଲିଖିଲି;
ଦର୍ଶନେ ସେ ଆଲେଖ୍ୟ ତୁ ଏ ପରିକେ,
ଚକିଅଛନ୍ତି ଅବା ବିଧାତା ସତେ । ୪୪ ।

* ସୂର୍ଯ୍ୟକିରଣ ସାହାଯ୍ୟରେ ଛବିମୂର୍ତ୍ତି (ଫଟୋଗ୍ରାଫ୍) ତୁଲାଯାଏ ।

ଭେଟନ୍ତେ ତାହାଙ୍କୁ ସିନ୍ଧୁ ମୁକ୍ତାପ୍ରବାଳେ,
ଭେଟନ୍ତି ବନ୍ୟ ଦେଇ ଶିଖରମାଳେ,
ପୁଷ୍ପ ଚନ୍ଦନ ଧୂପ କସ୍ତୁରୀ ଘେନି,
ଭେଟନ୍ତି ଗନ୍ଧଦ୍ରବ୍ୟେ କାନନଶ୍ରେଣୀ । ୪୫ ।
ପ୍ରକୃତି-ଦେବୀ ଯାଙ୍କ ଆଜ୍ଞା ଅଧୀନ,
ସାଧେ ଅଦ୍ଭୁତ କାର୍ଯ୍ୟ ନିତ୍ୟ ନବୀନ,
ଯାହାଙ୍କ ସତ୍ୟପୂତ ନ୍ୟାୟ ଦୃଷ୍ଟିରେ,
ସମାନ ଦୁଃଖୀ ଧନୀ ନରସୃଷ୍ଟିରେ । ୪୬ ।
ସାମ୍ୟ ନୀତିରେ ତାଙ୍କ ପିଅନ୍ତି ଜଳ,
ଏକତ୍ର ଏକ ଘାଟେ ବାଘ ଛାଗଳ,
ତାଙ୍କ ଆଜ୍ଞାରେ ବାଷ୍ପ ବନ୍ଧନ ଲଭେ,
ପ୍ରବଳ ପ୍ରତାପୀ ସେ ଅଟନ୍ତି ଭବେ । ୪୭ ।
ଚଳାଇ ଏ ଦେଶରେ ରେଲ ଇଂରାଜ,
କରିଅଛନ୍ତି କେଡ଼େ ମହତ କାର୍ଯ୍ୟ,
ଦିନକ ବାଟ ସେଥୁ ଗଲେ ଘଡ଼ିକେ,
ଘଡ଼ିରେ ହାରେ ବାଷ୍ପ ତାହା ଅନ୍ତକେ । ୪୮ ।
ବାଣିଜ୍ୟ ଦେଶାଟନ ସୁବିଧା ଦେଲି,
ଅଳପ ବ୍ୟୟେ ଶିକ୍ଷୁ ହୁଏ ତା ଘେନି,
ଜ୍ଞାନପ୍ରବୃଦ୍ଧି ଲଭେ ଦେଶ ଭ୍ରମଣେ,
ଦେଶ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ଘୁଞ୍ଚେ ବାଣିଜ୍ୟ-ଧନେ । ୪୯ ।
ଗତ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷକାଳେ ରେଲ୍ ସକାଶୁଁ,
ବଞ୍ଚିଲେ ସିନା ଲୋକେ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ଗ୍ରାସୁ,
ବହୁ ଆଣିଲା ଶସ୍ୟ ବିଦେଶୁ ଯାଇ,
ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ କ୍ଲେଶ ତହୁଁ ବାଧିଲା ନାହିଁ । ୫୦ ।
ଆଉର ତାର ଡାକ କଲ ସର୍ଜ୍ଜନା,
କେତେ ସୁବିଧା ଦେଲେ ନାହିଁ କଳନା,
ତାରେ ଖବର ବହୁ ଆଣେ ଛୁଟେକେ,
ମାସକ ପଥୁ ବାର୍ତ୍ତା ନେବ ପଲକେ । ୫୧ ।
ସ୍ୱଳ୍ପ ବ୍ୟୟରେ ଆସେ ଡାକରେ ଟଙ୍କା,
ହଜିଯିବାର ତହିଁ ନ ଥାଏ ଶଙ୍କା,
ଆସେ ସମ୍ବାଦପତ୍ର ଖବରୁ ଖବର,
ଦେଶ ମଧ୍ୟରେ କରେ ଜ୍ଞାନ ପ୍ରଚୁର । ୫୨ ।

ସଂସ୍ଥାପି ଦେଶେ ଦେଶେ ବହୁ-ବିଦ୍ୟା-ଆଳୟ,
କରୁଅଛନ୍ତି ଦେଶେ ଆଲୋକମୟ,
ସେ ବିଦ୍ୟାଳୟ-ଖଣି ପ୍ରସବେ ମଣି,
କେ ପାରେ ସଂଖ୍ୟା ତାର ସହଜେ ଗଣି । ୫୩ ।
ଆଉର ସୃଜି ଯନ୍ତ୍ର ଦୂରବୀକ୍ଷଣ,
କରନ୍ତି ତହିଁ ଦୂର ଦୃଶ୍ୟ ଦର୍ଶନ,
ଅଣୁବୀକ୍ଷଣେ କ୍ଷୁଦ୍ର ଦିଶେ ମହତ,
ଅଦୃଶ୍ୟ ବସ୍ତୁ ଦିଶେ ଆକାରବନ୍ତ । ୫୪ ।
କମ୍ପାସ ନାମେ ଯନ୍ତ୍ର ନାବିକ-ସଖା,
ଦିଗ-ଭ୍ରମରୁ ତାଙ୍କୁ କରେ ସୁରକ୍ଷା,
ଅକୂଳ ମହାର୍ଣ୍ଣବେ ନୌ-କର୍ଣ୍ଣଧାର,
ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରେ ଦିଗ ସାହାଯ୍ୟେ ତାର । ୫୫ ।
ଦେଶେ ବିଦେଶେ ସ୍ଥାପି କଳନିକର,
ସାଧନ୍ତି ସମୁନ୍ନତି ଶ୍ରମ-ଶିଳ୍ପର,
ଜଣେ ମନୁଷ୍ୟ ପାଇ କଳ-ସାହାଯ୍ୟ,
ସାଧଇ ହେଲେ ଦଶଜଣର କାର୍ଯ୍ୟ । ୫୬ ।
ସାଗରମ୍ବରଧରାପତି ଇଂରାଜ,
ସର୍ବତ୍ର ଅଜେୟ ସେ ରାଜାଧିରାଜ,
କ୍ଷମତା ଯେଉଁପରି କ୍ଷମା ସେପରି,
ଉପମା, ଦୟା ଗୁଣେ ସେହି ତାଙ୍କରି । ୫୭ ।
ଅବିଦ୍ୟା-ମରୁଭୂମେ ତାଙ୍କ ଶିକ୍ଷାରେ
ବହୁଛି ଜ୍ଞାନ-ଗଙ୍ଗା ସହସ୍ରଧାରେ,
ସ୍ୱାଧୀନତା ପ୍ରଦାନ ତାଙ୍କ ସୁବ୍ରତ,
କରନ୍ତି ଦାସ୍ୟ-ପାଶୁଁ ଜନେ ମୁକତ । ୫୮ ।
ଆଦର୍ଶ ଉଦାରତା ଅଟେ ତାଙ୍କର,
ଆଦର୍ଶ ସେହୁ ନ୍ୟାୟେ ଧର୍ମେ ଆଦର,
ପତିତ ଜାତି ପ୍ରତି ନ କରି ଘୃଣା,
ତାହାଙ୍କୁ ଉଦ୍ଧାରନ୍ତି କରି କରୁଣା । ୫୯ ।
ତାଙ୍କ ଆଶ୍ରୟେ ଲଭି ଦୀନ ଉତ୍କଳ,
ଅପାର ହର୍ଷ-ନୀରେ ହୁଏ ଉଛୁଳ,
ବାନ୍ଧିଣ ମନେ ନାନା ଆଶା ସୋପାନ,
ନିଜକୁ ମଣୁଅଛି ସୌଭାଗ୍ୟବାନ । ୬୦ ।

ରାଜା ରୂପରେ ଏବେ ପାଇ ତାହାଙ୍କୁ
ଫୁଲଇ ଏ ଉତ୍କଳ ନିଜ ବାହାକୁ,
ଗୁହୁଛି ସର୍ବ ମନେ ସର୍ବା ମଙ୍ଗଳ,
ନିଶ୍ଚେ ଏ ତାର ପୂର୍ବ ତପସ୍ୟା ଫଳ । ୬୧ ।
ରାଜତ୍ୱ କଲେ ଯେତେ ରାଜା ଏ ଦେଶେ,
ମାତ୍ର ସୁବିଧା ଏତେ ଦେଇ ନାଏସେ,
କେ ଥିଲେ ପ୍ରଜାହିତେ ଏତେ ତତ୍ପର,
ଅଛି ବା ଏକାଳେ କେ ଆନ ଦେଶର । ୬୨ ।
ଇଂରାଜ, ସ୍ନେହ-ମୈତ୍ରୀ-ରସେ ରସିତ,
ମଣନ୍ତି ପ୍ରଜାଙ୍କୁ ସେ ପ୍ରାଣୁ ଅଧିକ,
ପ୍ରଜାଙ୍କ ଦୁଃଖ ଦୈନ୍ୟ ବିନାଶକାରୀ,
ଶୁଣନ୍ତି କାନ ଡେରି ତାଙ୍କ ଗୁହାରି । ୬୩ ।
ସକଳ ଧର୍ମେ ତାଙ୍କ ସମାନୁରାଗ,
ଧର୍ମପାଳନ ତାଙ୍କ ମହତ ଯାଗ,
ସର୍ବଗୁଣରେ ଗୁଣୀ ବ୍ରିଟେନବାସୀ,
ଜାଣେ ବ୍ରିଟେନ ଆଜି ସ୍ୱାର୍ଥ ନାଶୀ । ୬୪ ।
ବ୍ରିଟେନ ଶୁଭ୍ର ଯଶ ଅମରାକ୍ଷରେ,
ଖୋଦିତ ରହିଲା ଏ ଦେଶ ବକ୍ଷରେ,
ଉଠୁଛି ଧନ୍ୟବାଦ ତା ନାମେ ଦେଶେ,
ଉଠିବ ଚିରକାଳ ପୁଣି ବିଶେଷେ । ୬୫ ।
ଇଂରାଜ ରାଜଲକ୍ଷ୍ମୀ ହୁଅନ୍ତୁ ଅଚଳା,
ତଥା ବିଜୟ-ଲକ୍ଷ୍ମୀ ମହାପ୍ରବଳା,
ହୋଇଥିଲେ ଇଂରାଜ ଦୀପ୍ତ ଅନଳୋପମ,
ଦୟାରେ ଶୀତଳ ସେ ସଲିଳ ସମ ।୬୬।
ସୁସଭ୍ୟ ଜାତି ଯେତେ ମହୀରେ ଛନ୍ତି,
ତହିଁ ମଧ୍ୟରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଇଂରାଜ ଜାତି,
ଅସଭ୍ୟ ଜାତି ପ୍ରତି ନ କରି ଘୃଣା,
ଶିଖାନ୍ତି ସଭ୍ୟତା ସେ ବହି କରୁଣା । ୬୭ ।
ଇଂରାଜ ପ୍ରଚାରନ୍ତି ଏ ନୀତି ସାର,
ଅଦୃଷ୍ଟଠାରୁ ବଡ଼ ପୁରୁଷକାର,
ଅଦୃଷ୍ଟ ପ୍ରତି ତେଣୁ ନ ଦେଇ ଦୋଷ,
ରତ ସେ ଉଦ୍ୟୋଗେ ଜୀବନ ସାରା । ୬୮ ।

ସେ ଜାତି ଶ୍ରମଶୀଳ ଶୁଦ୍ଧ ସ୍ୱଭାବ,
ପୋଷିଣ ହୃଦେ ଆତ୍ମ-ନିର୍ଭର ଭାବ,
ହୁଅନ୍ତି ଠିଆ ନିଜେ ନିଜ ପାଦରେ,
ଶିଖାନ୍ତି ସେହି ବିଦ୍ୟା ଆନେ ଆଦରେ ।୬୯ ।
ସାହସେ ଅଦ୍ୱିତୀୟ ଶ୍ୱେତପୁରୁଷେ,
ଡରନ୍ତି ନାହିଁ ବିଘ୍ନ ବିପଦକୁ ସେ,
ହେଉ ପଛକେ କାର୍ଯ୍ୟ ଯେତେ ଅସାଧ୍ୟ,
ସାଧନେ କରନ୍ତି ତା ନିଜକୁ ବାଧ୍ୟ । ୭୦ ।
ଧନ୍ୟ ଇଂରାଜ ଜାତି ଅଧ୍ୟବସାୟ,
ଲଗାନ୍ତି କାର୍ଯ୍ୟେ ଧନ ମାନସ, କାୟ,
ଅକୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହେଲେ ନୋହି ହତାଶ,
ସାଧନ୍ତି ବାରମ୍ବାର କରି ପ୍ରୟାସ । ୭୧ ।
ନିତ୍ୟ ନବ ଉନ୍ନତି ବ୍ରତ-ଆଗ୍ରହୀ,
ଆଣନ୍ତି ସଫଳତା ବଳେ ଓଟାରି,
ଜୀବନ କର୍ମମୟ ଅଟେ ତାଙ୍କର,
ଖଟାନ୍ତି କର୍ମେ ପ୍ରାଣ ସେ ନିରନ୍ତର । ୭୨ ।
ଯେ ଗୁଣ ଯୋଗେ ନର ହୁଏ ଅମର,
ସେ ସର୍ବ ଗୁଣ ଅଛି ଇଂରାଜଙ୍କର,
ତେଣୁ ସେ ପାଉଛନ୍ତି ପୂଜା ସଂସାରେ,
ସୁଲଭ ଗୁଣପୂଜା ତାହାଙ୍କଠାରେ । ୭୩ ।
ତାହାଙ୍କ ଏ ସଦ୍‌ଗୁଣ ବାଳକଗଣ,
ସତତ କର ହୃଦେ ଅନୁକରଣ,
ବହିବ ତେବେ ତୁମ୍ଭେ ମନୁଷ୍ୟ ନାମ,
କୃତାର୍ଥ ହେବ ତହୁଁ ଜନମଧାମ । ୭୪ ।
ପୂଜ ପ୍ରଶସ୍ତି ତାଙ୍କ ରଜନୀ ଦିବା,
ଜୀବନେ ଲୋଡ଼ ଯଦି ପୂଜା ପ୍ରଶସ୍ତି,
ଯେ କରେ ଗୁଣି-ଗୁଣେ ଭକ୍ତି ଆଦର,
ଆଶ୍ରନ୍ତି ତାକୁ ଶୁଭ ଗୁଣନିକର । ୭୫ ।
ଇଂରାଜ ଜାତି ଯେଉଁ ପ୍ରଚଳାଇଲେ,
ଉତ୍ତମ ବୈଜ୍ଞାନିକ କୃଷି ପ୍ରଣାଳୀ,
ଦେଶ ମଧ୍ୟରେ ତାହା କରି ପ୍ରଚାର,
କୃଷିବିଦ୍ୟାର କଲେ ଯୋଗ୍ୟ ସଂସ୍କାର ।୭୬।

ଶିକ୍ଷି ସେ ଶୁଭଦ ବିଦ୍ୟା ପ୍ରଜାପୁଞ୍ଜ ,
କରନ୍ତି କ୍ଷେତ୍ରରୁ ବହୁ ଶସ୍ୟ ଉତ୍ପତ୍ତି,
କୃଷି ଉନ୍ନତି ଆନ ଉନ୍ନତି ଦ୍ୱାର,
ସର୍ବ ଉନ୍ନତି କରେ ଅପେକ୍ଷା ତାର । ୭୭ ।
ଏକାନ୍ତ ସତ୍ୟନିଷ୍ଠ ଇଂରାଜ ଜାତି,
ବିସ୍ତରେ ତାଙ୍କ ରାଜ୍ୟେ ବିଶୁଦ୍ଧ ଶାନ୍ତି,
ସତ୍ୟ-ଧରମ-ନ୍ୟାୟ-କ୍ଷେପଣୀ ଧରି,
ଚଳାନ୍ତି ସୁକୌଶଳେ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ-ତରି । ୭୮ ।
ଇଂରାଜ ରାଜନୀତି ଅତି ଉଦାର,
ଆଦର୍ଶ ନୀତି ମଧ୍ୟେ ଅଟେ ସେ ସାର,
ଗ୍ରଥିତ ସୁଶୃଙ୍ଖଳେ ସେ ରାଜନୀତି,
ପ୍ରଜା ସୁବିଧା ସୁଖ ତା ମୂଳଭିତ୍ତି । ୭୯ ।
ଜନ ଗଣନା କରି ଦଶବରଷେ,
ବୁଝନ୍ତି ପ୍ରଜାବସ୍ଥା ପରିଜ୍ଞାତ ସେ,
ଦେଖନ୍ତି ବୃଦ୍ଧି ଯେଉଁ ଦିଗେ ତାହାର
କରନ୍ତି ଗତେ ତାର ସୁପ୍ରତିକାର । ୮୦ ।
ଇଂରାଜ ଅପ୍ରତୁଲ ମେଧାବୀପଣେ,
ଉଡ଼ନ୍ତି ଯାନେ ଚଢ଼ି ନିର୍ଭୟ ମନେ,
କରନ୍ତି ଗ୍ରହଗତି ସୁନିରୂପଣ,
ବୁଝନ୍ତି ସୃଷ୍ଟିତତ୍ତ୍ୱ ନିବେଶି ମନ । ୮୧ ।
ଇଂରାଜ ପୁଣ୍ୟକୀର୍ତ୍ତି ଅମର ଗୀତେ
ଗାଏ ଉତ୍କଳ ସଦା ପ୍ରହୃଷ୍ଟ ଚିତ୍ତେ,
ଗାବନ୍ତି ଯେ ସ୍ଥାବର ଜଙ୍ଗମଚୟ,
"ଜୟ ବ୍ରିଟେନ-ଶଶୀ ଇଂରାଜ ଜୟ" । ୮୨ ।
ଯାମ୍ୟେତର ପରିଖା ସୁବର୍ଣ୍ଣରେଖା
ସୈକତେ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣରେଣୁ ଯାଏ ତା ଦେଖା
ଗାଏ ସେ ଉଚ୍ଚେ ତୋଳି ତରଙ୍ଗଚୟ,
"ଜୟ ବ୍ରିଟେନ-ଶଶୀ ଇଂରାଜ ଜୟ" ।୮୩।
ମେଘମେଦୁର ରୁଦ୍ର ତୁଙ୍ଗ ସୁନ୍ଦର,
ଗିରୀନ୍ଦ୍ର ମେଘାସନ ତୋଳି ଶିଖର,
ଗାଉଛି ଗୁହା-ମୁଖେ ହର୍ଷେ ଅଥୟ,
"ଜୟ ବ୍ରିଟେନ-ଶଶୀ ଇଂରାଜ ଜୟ" ।୮୪।
ତରଙ୍ଗ-କରତାଳି ବଜାଇ ଘନେ,
ଚପଳର ବିଳାସୀ ଘୋର ଗର୍ଜନେ,
ଗାଉଛି ପୂର୍ବେ ନୀଳ ବରୁଣାଳୟ,
"ଜୟ ବ୍ରିଟେନ-ଶଶୀ ଇଂରାଜ ଜୟ" । ୮୫ ।
ତରଙ୍ଗକ୍ଷୋଭମୟୀ ଯାମ୍ୟେ ଚିଲିକା,
ସୁରମ୍ୟ ଚକ୍ରବାଳ ଶୋଭା-ଚନ୍ଦ୍ରିକା,
ଗାଏ ରାଜଭକ୍ତିରେ ହୋଇ ତନ୍ମୟ,
"ଜୟ ବ୍ରିଟେନ-ଶଶୀ ଇଂରାଜ ଜୟ" । ୮୬ ।
ଋଷିମାଳ-ତନୟା ସେ ଋଷିକୁଲ୍ୟା,
ତଟିନୀକୁଳରାଣୀ ମର୍ତ୍ତ୍ୟେ ଅତୁଲ୍ୟା;
ଗାଏ ସେ କଳକଳେ ଉଲ୍ଲୋଳି ପୟ,
"ଜୟ ବ୍ରିଟେନ-ଶଶୀ ଇଂରାଜ ଜୟ" । ୮୭ ।
ପାଣ୍ଡବ-ଅଧ୍ୟାସିତ ମହେନ୍ଦ୍ରଗିରି,
ମହେନ୍ଦ୍ର ପୁରୀ ତୁଲ୍ୟ ଯା ଦିବ୍ୟଶିରୀ,
ଗାଏ ସେ ସୁରଗିରି ସୁର-ନିଳୟ,
"ଜୟ ବ୍ରିଟେନ-ଶଶୀ ଇଂରାଜ ଜୟ" । ୮୮ ।
ପଶ୍ଚିମ ଦିଗେ ଯେତେ ଶିଖରିମାଳ,
ଗଗନେ ତୋଳିଛନ୍ତି ଶିର ବିଶାଳ,
ଗାବନ୍ତି ସର୍ବେ କରି ନିଶ୍ଚଳ ଲୟ,
"ଜୟ ବ୍ରିଟେନ-ଶଶୀ ଇଂରାଜ ଜୟ" । ୮୯ ।
ଉତ୍କଳ-ମନ୍ଦାକିନୀ ତାନ-ଉତ୍ସୁକା
ପବନ-ତୋୟା ଦେବୀ ମହୀମେଖଳା,
ଗାଉଛି କଳକଳ ଛଳେ ନିଶ୍ଚୟ,
"ଜୟ ବ୍ରିଟେନ-ଶଶୀ ଇଂରାଜ ଜୟ" ।୯୦।
ଉତ୍କଳ-ହିମାଳୟ ମାଲ୍ୟ ଭୂଧର,
ନିସର୍ଗ ଦୃଶ୍ୟ ଯାର ରୁଦ୍ର ସୁନ୍ଦର,
ଗାଉଛି ମୁଖରି ସେ ଆଶା-ବଳୟ,
"ଜୟ ବ୍ରିଟେନ-ଶଶୀ ଇଂରାଜ ଜୟ" ।୯୧।
କଳ-କଲ୍ଲୋଳସ୍ୱର ବଇତରଣୀ,
ସ୍ୱଚ୍ଛ ତରଙ୍ଗଜାଳେ ଗାଉଛି ଧନୀ,
ଶୋଣ ସାଳନ୍ଦୀ ଆଦି ସଖୀନିଚୟ,
"ଜୟ ବ୍ରିଟେନ-ଶଶୀ ଇଂରାଜ ଜୟ" । ୯୨ ।

ପୁରୀ ଭୁବନେଶ୍ୱର ମହାଦେଉଳ,
ଉତ୍କଳ ଶିଳ୍ପକଳା ଯହିଁରେ ଠୁଳ,
ଆଶିଷେ ଅମ୍ବଷ୍ଟେ ସେ ଦେଉଳଦ୍ୱୟ,
"ଜୟ ବ୍ରିଟେନ-ଶଶୀ ଇଂରାଜ ଜୟ" । ୯୩ ।
ଗାଉଛନ୍ତି ଘଣ୍ଟାଧାର ଘର୍ଘର ସ୍ୱରେ,
ନୀରନ୍ଧ୍ର ସୁବିଶାଳ ଶାଳ ବନରେ,
ଉଚ୍ଚରଣ ବନଭୂମେ ସଙ୍ଗୀତମୟ,
"ଜୟ ବ୍ରିଟେନ-ଶଶୀ ଇଂରାଜ ଜୟ" । ୯୪ ।
ଚାମଣ୍ଡା ରାଜ୍ୟେ ଗାଏ ପ୍ରଧାନପାଟ,
ଉତ୍ତୁଙ୍ଗ ଜଳସ୍ତମ୍ଭ ଛାଡ଼ି ଲୁହାଟ,
(ବିଚଳେ ଯେ ଲୁହାଟେ ପାନ୍ଥ ହୃଦୟ)
"ଜୟ ବ୍ରିଟେନ-ଶଶୀ ଇଂରାଜ ଜୟ" । ୯୫ ।
ଯାବତ ପ୍ରାକୃତିକ ବସ୍ତୁସକଳ,
ଗାଆନ୍ତି ଏହିପରି ନୃପ-ମଙ୍ଗଳ,
ରାଜଭକ୍ତିରେ ସର୍ବେ ନିମଜ୍ଜମାନ—
ହୋଇ ଦେଖାନ୍ତି ରାଜପ୍ରୀତି ପ୍ରମାଣ ।୯୬।
ଏ ଦେଶ ଆଦର୍ଶ ଏ ଅବନୀରେ,
ବହୁଛି ରାଜଭକ୍ତି ତା' ଧମନୀରେ,
ରାଜଭକ୍ତି ତାହାର ଅମୂଲ୍ୟ ଧନ,
ଜାଣନ୍ତି ଏହା ସର୍ବ ଜଗତଜନ ।୯୭।
ନିର୍ଦ୍ଦୋଷେ ଭ୍ରମବଶେ ଦଣ୍ଡିଲେ ରଜା,
ଦୁଃଖିତ ନ ହୁଅନ୍ତି ଏ ଦେଶ ପ୍ରଜା,
ଶୁଣ ବାଳକେ ତାର ଉଦାହରଣ,
ଅଳୀକ ନୁହେଁ ତାହା ଶାସ୍ତ୍ରବଚନ ।୯୮।
ଅନ୍ଧକ ମୁନିପୁତ୍ର ସିନ୍ଧୁ ଆଖ୍ୟାତ,
ଲଭିଣ ଦଶରଥ ଶରେ ଆଘାତ,
ତେଜିଲେ ପ୍ରାଣ ମୁନି କିନ୍ତୁ ତଥାପି,
କ୍ଷମିଲେ ପ୍ରାଣହନ୍ତା ନୃପେ ନ ଶାପି । ୯୯ ।
ଅଣିମାଣ୍ଡବ୍ୟ ଦ୍ୱିଜେ ଏକ ନୃପାଇଁ,
ଶୂଳୀରେ ମୂର୍ଖରାଜନେ ଦେଲେ ବସାଇ,
ସେ ଋଷି ନ ଘେନିଲେ ରାଜାଙ୍କ ଦୋଷ,
ଅଜ୍ଞାନକୃତ ଜାଣି ଲଭିଲେ ତୋଷ ।୧୦୦।
ଶମୀକ ଋଷିଗଳେ ଶ୍ରୀପରୀକ୍ଷିତ,
ଅଦୋଷେ ଦେଲେ ମୃତ ସର୍ପ ଜଡ଼ିତ,
ଭୀଷଣ ଅପମାନେ ସେ ଋଷିବର,
ବହିଲେ ନାହିଁ କୋପ କଳେ ମାତର । ୧୦୧ ।
ଯେ ଦେଶ ରାଜଭକ୍ତି ଗୁଣେ ପ୍ରଥମ,
ଲଭିଛ ସେ ଦେଶେ ହେ ତୁମ୍ଭେ ଜନମ,
ପୂର୍ବପୁରୁଷଙ୍କର ପାଳିତ ପ୍ରଥା,
ପାଳ ବାଳକେ ମନେ ପ୍ରାଣେ ସର୍ବଥା ।୧୦୨।
ଥିଲେ ସେମାନେ ଯଥା ରାଜଭକତ,
ସେପରି ହୁଅ ଶିଶୁ ତୁମ୍ଭେ ସତତ,
ରାଜଭକ୍ତିରେ ମିଳେ ପୁଣ୍ୟ ସୁଯଶ,
ପିଅ ବାଳକେ ସେହି ଅମୃତ ରସ ।୧୦୩।
ସୁଶୀଳ ରାଜଭକ୍ତ ଅଟେ ଯେ ନର,
ସମାଜେ ହୁଏ ତାର ବଡ଼େ ଆଦର,
ମଣନ୍ତି ରାଜା ତାକୁ ବିଶ୍ୱାସୀ ଅତି,
ଅର୍ପନ୍ତି ଉଚ୍ଚ ତାହିଁ ଉଚ୍ଚ ପଦ୍ଧତି । ୧୦୪ ।
ରାଜଭକତ ରାଜସେବା ଫଳରେ,
ମହାତ୍ମା ଜନ କେତେ ଏ ଉତ୍କଳରେ,
ଲଭିଲେ ରାଜଦ୍ୱାରୁ ଗୌରବ ପଦ,
ଦୁର୍ଲଭ ନରପ୍ରାଣେ ଯେଉଁ ସମ୍ପଦ । ୧୦୫ ।
ଇଂରାଜ ରାଜା ସର୍ବ ଗୁଣ-ନିପୁଣ,
କି ଦେଇ ଶୁଝିବା ହେ ତାହାଙ୍କ ଋଣ,
ଭକତି କୃତଜ୍ଞତା ଦାନ ବ୍ୟତୀତ,
ସେ ଋଣ ପରିଶୋଧ୍ୟ ନୁହେଁ କହିତ । ୧୦୬ ।
ଅତଏବ ବାଳକେ ଶୁଣ ମୋ କଥା,
କର ଇଂରାଜ ରାଜେ ଭକ୍ତି ସର୍ବଥା,
ଚିର ରାଜତ୍ୱ ତାଙ୍କ କର କାମନା,
ଶ୍ରୀହରି ପଦେ କର ସଦା ପ୍ରାର୍ଥନା । ୧୦୭ ।

ଜନନୀ

ଉପହାର

ଉତ୍କଳଗୌରବ, ସାହିତ୍ୟ-ପ୍ରେମିକ, ଖଣ୍ଡିଗଡ଼ଧପଧୀଶ୍ୱର
ସମ୍ମାନାସ୍ପଦ, ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ମାହେଶ୍ୱରୀପ୍ରସାଦ
ଦେବ ମହୋଦୟଙ୍କ ଶ୍ରୀ କର-କମଳରେ
ଏହି କ୍ଷୁଦ୍ର "ଜନନୀ" ପୁସ୍ତକଖଣ୍ଡି
ଆନ୍ତରିକ ଭକ୍ତି ପ୍ରୀତିର ନିଦର୍ଶନ
ସ୍ୱରୂପ ଉପହାର ଅର୍ପିତ
ହେଲା ।

ଭଦ୍ରଖ } ଚତୁର୍ଥୀ
୪।୧୦।୧୯ } ଗୁରୁବାର

ଜନନୀ

[ନଟବାଣୀ]

ଉଚ୍ଚରେ ଜନନୀ ନାମେ ଜାଗେ ଭକ୍ତି
ମା ଅପତ୍ୟ-ଆତ୍ମା-ସଞ୍ଜୀବନୀ ଶକ୍ତି ।
ଜନନୀ, ବିଧିର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଶୁଭଦାନ
ଜୀବନେ ବାସ୍ତବ ସୁଖର ନିଦାନ ।
ମାତୃନାମ-ମନ୍ତ୍ରେ, ଜୀବ ଧମନୀରେ
ଚୈତନ୍ୟ ପ୍ରବାହ ପ୍ରବାହେ ଅଧୀରେ ।
ମାତା ମୂର୍ତ୍ତିମନ୍ତ ଦେବ ଆଶୀର୍ବାଦ,
ଦେବୀତୁଲ୍ୟ ତାର ମହିମା ଅଗାଧ ।
ମାତୃ ନାମେ ମିଳେ ଅଭୟ ଉତ୍ସାହ,
ସ୍ୱରେ ସୁଶୀତଳ ଉଦୋତ୍ସ-କଟାହ ।
ମହୀତଳେ ମାତା ମହାମହୀୟସୀ,
ସ୍ନେହ କରୁଣାର ନିର୍ମଳ ସରସୀ ।
ମାତୃଦେବୀ ହେତୁ ଧନ୍ୟ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ସ୍ୱର୍ଗ,
ମାତୃଭକ୍ତ ଜନ ଲଭେ ଚତୁର୍ବର୍ଗ ।

—*—

ଶୋକାଷ୍ଟକ

[ସ୍ୱମଦେଶୀ]

ପାହୁଥିଲା ତାଳ ଯାମିନୀ
ଅଳ୍ପ ଦର୍ଧ ଲକ୍ଷଣେ,
ନିଦାରୁଣ ଶୋକ ସମ୍ବାଦ
ଶୁଣାଗଲା ଶ୍ରବଣେ ।
କି ଲେଖିବ ଶୋକ-ବାରତା
ଚକ୍ଷୁ ନାହିଁ ଲେଖନୀ,
ଏକାବେଳେ ଅସି ପଡ଼ିଲା
ମୃତ୍ୟୁ ଡୋଟି ଅଶନି ।
ନ ବହିଲା ଘୋର ବିପାକେ
ନେତ୍ର ସ୍ରୋତର ଧାର,
ଘୋର ଶୋକତାପେ ବିଶୁଷ୍କ
ଯେଣୁ ଝର ତାହାର ।
ଝଡ଼ିଯାଇଥିଲେ ଜନକ
ବାଳକାଙ୍କୁ ଅନାଥ,
ଛାଡ଼ିଗଲେ ଏବେ ଜନନୀ
ଦେଇ ପ୍ରାଣେ ଆଘାତ ।
ପିତୃ-ମାତୃହୀନ ହୋଇ ମୁଁ
ଲେଖା ହେଲି ଅସାରେ,
ନ ରହିଲା କେହି ମୋହର
ଆଉ ସାହା ସଂସାରେ ।
ହା ବିଧି ଏ ବିଧି ତୁମ୍ଭର
କେଉଁ ଯୁକ୍ତିସଙ୍ଗତ,
ଦୁଃଖୀ ଭାଗ୍ୟେ ଦୁଃଖ ସୁଲଭ
ହୋଇଥିବ ସତତ ।
ଏବେ ଦୁଃଖ ଦେଇ ତୃପ୍ତି କି
ହେଲା ନାହିଁ ତୁମ୍ଭର,
ସାର ସୁଗଠିତ ଜୀବନୁ
ଦୂରେଇଲ ହେ ହର ।
ପୂର୍ଣ୍ଣହେଲା ଏବେ ହର ହେ
ଶୁଭ ବାଞ୍ଛା ତୁମ୍ଭର,
ଜନନୀକୁ ମୋର ନିର୍ବାଣ—
ମୁକ୍ତି ପ୍ରଦାନ କର ।

ମାତୃବିୟୋଗ

[ମଙ୍ଗଳ]

ତେଜିଲୁ କି ଜନନି ଲୋ ପୀଡ଼ିତ ସନ୍ତାନେ,
ବଳାଇଦେଇ ତା ମର୍ମ-ତନ୍ତ୍ରୀ ଶୋକତାନେ ।
ଯେବେ ଶୋଷେ ମୁହିଁ ତାର ଯାଉଥିଲେ ଶୁଖି,
କିଏ ହେବ ଜନନି ଲୋ ତାହା ଦେଖି ଦୁଃଖୀ ।
ଛାଇଣ ଭାଳିବ କିଏ ବସିଲେ ଶିୟରେ,
ମଧୁର ସ୍ୱରରେ କହି ଆରେ ବାପ ଆରେ ।
ଲୁହ ପୋଛିଦେବ କିଏ କାନ୍ଦୁଥିବା ବେଳେ,
କିଏ ଆଉଁଷିବ ପିଠି ଯେତେ ପୀଡ଼ା ହେଲେ ।
ପାଗଳମା ପରି ହେଉ ନ ଦେଖିଲେ ଯାକୁ,
ତାହାକୁ ସମର୍ପିଦେଇ ଗଲୁ ଏବେ କାକୁ ।
ଅନାଥ ସୁତର ଆଉ କିଏ ଅଛି ସାହା,
ସମୁଦ୍ରକୁ ଫିଙ୍ଗିଦେଇ ଚାଲିଗଲୁ ଆହା ।
ଅବୋଧ ସନ୍ତାନ କଲେ ଶତଶତ ଦୋଷ,
ମାତା ତ ବହନ୍ତି ନାହିଁ କେବେ ମନେ ରୋଷ ।
କୁପୁତ୍ର ହୁଅନ୍ତି ପିତା ନ ହୁଏ କୁମାତା,
ଶାଶ୍ୱତ ନିୟମ ଏହା ବାନ୍ଧିଛନ୍ତି ଧାତା ।
ବିଖଣ୍ଡନ ଦେଖି ସେହି ଅଖଣ୍ଡ ବିଧିର,
ନ ହେବ ଅଧୀର କେଉଁ ପାଷାଣ ଶରୀର ।
ସତେ କି ତୋ ଭବଲୀଳା ସରିଛି ଜନନି,
ବିନା ମେଘେ କାହୁଁ ଆସି ପଡ଼ିଲା ଅଶନି ।
ପରତେ ତ ଏହା ମୋର ହେଉ ନାହିଁ କିନ୍ତୁ,
ଯେଣୁ ତୋର ମୂର୍ତ୍ତି ସଦା ମୋ ନେତ୍ରେ ଲାଗିଛି ।
ଜାଣନ୍ତି କୁପୁତ୍ର ପିତା ଅଟେ ମୁଁ ତୋହର,
ନ ପାରିଲି ଶେଷକାଳେ ପଦ-ସେବା କରି ।
ଏହି ଅନୁତାପ ମୋର ରହିଗଲା ମନେ,
ରହିଥିବ ଥିବା ଯାଏଁ ଏ ମର ଭୁବନେ ।
ହରି-ପାଦପଦ୍ମେ ଲୀନ ହୁଅ ଗୋ ପ୍ରସୂତି,
ପୋଛିଦେଇ ମନୁ ଏହି ଉଗ୍ର ସୁତ ସ୍ମୃତି ।
ଯୁଗେ ଯୁଗେ ମିଳୁ ମୋତେ ତୋପରି ସୁମାତା,
ମୋ ଭଳି କୁପୁତ୍ର ତୋତେ ନ ଦେଉ ବିଧାତା ।

ଶୋକ ସପ୍ତକ

[ଭଳହୁଁସତେଡ଼ାର]

ଜନନୀ ଦେବୀ ମୋର ସ୍ନେହଦାୟିନୀ,
ସଂସାର-ମରୁଭୂମେ ବାରିରୂପିଣୀ,
ଆଉ ତ ଥରେ ତାକୁ ଦେଖିଲି ନାହିଁ,
ଉଭେଇଗଲା ଆହା ପଲକେ କାହିଁ । ୧ ।
ଜଗିଥିଲା ସେ ମୋତେ ନେତ୍ରପିତୁଳା,
ଥିଲା ତା ଦୟା କ୍ଷମା ମର୍ତ୍ତ୍ୟେ ଅତୁଳା,
କେଉଁଣେ ସେ ଚାଲିଗଲା ମୋତେ କନ୍ଦାଇ,
ଉଭେଇଗଲା ଆହା ପଲକେ କାହିଁ । ୨ ।
ମୋତେ ନ ଦେଖି ସେହୁ ଆକୁଳପ୍ରାଣ—
ହୁଅଇ, ମଣିହରା ଫଣୀ ସମାନ,
ଏବେ ତ ଶୋକ-ଜଳେ ଦେଇ ଭସାଇ,
ଉଭେଇ ଗଲା ଆହା ପଲକେ କାହିଁ । ୩ ।
ଆହା ସେ ସୌମ୍ୟ ମୁଖ ପବିତ୍ର ତନୁ,
ମୁହୂର୍ତ୍ତେ ନ ଯାଏ ତ ବିସୋରି ମନୁ,
ସେ ତନୁ ପଞ୍ଚଭୂତେ ଗଲା ମିଳାଇ,
ଉଭେଇ ଗଲା ଆହା ପଲକେ କାହିଁ । ୪ ।
ଜନନୀ ଏ ଜଗତେ ପରମ ସାହା,
ଦେଖାଏ ସନ୍ତାନେ ସେ ଜୀବନ ରାହା,
ତା ବିନା ଭବେ ଆନ ଭରସା ନାହିଁ,
ଉଭେଇଗଲା ଆହା ପଲକେ କାହିଁ । ୫ ।
ଲାଗି ରହିଛି ତାର ରୂପ ନୟନେ,
ଲାଗି ରହିଛି ବାକ୍ୟ ସଦା ଶ୍ରବଣେ,
ଅଛି ତା କୀର୍ତ୍ତି ମାତ୍ର ସେ ଆଉ ନାହିଁ
ଉଭେଇଗଲା ଆହା ପଲକେ କାହିଁ । ୬ ।
ହେଲି ମୁଁ ମାତୃହୀନ ଦୀନ ଅସାହା,
ରହିଲା କେଉଁ ଆଶା ଭବେ ମୋ ଆହା,
ପ୍ରଦାନ ଶାନ୍ତି ପ୍ରଭୁ ଜଗତସାଇଁ
ଉଭେଇଗଲା ଆହା ପଲକେ କାହିଁ । ୭ ।

ଶ୍ମଶାନଟେର ମାତୃ ସମାଧି

[ଶଙ୍କରାଭରଣ]

ଶୀତ ପୂତତୋୟା ସ୍ୱଚ୍ଛ ସାଳନ୍ଦୀ ଉଦରେ,
ଜନନୀ ସମାଧି ହେଲା "ଦୁଧିଆ" କୁଦରେ,
ତାତ ଦୁଃଖେ ଅସମ୍ଭାଳ,
ଶୋକ-ଜରଜରେ ହୃଦ ହେଲା ଫାଳ ଫାଳ ।
ଦୁଇଦିନ ପୂର୍ବେ ଯେହୁ ଦିବ୍ୟ ବପୁଷ୍ମତୀ,
ମୁଠାଏ ପାଉଁଶେ ଏବେ ତାର ପରିଣତି,
ଏହା ନ ଦେଖିବା ପାଇଁ,
ଆସିଥିଲି କି ସୁଦୂର ପ୍ରବାସରୁ ଧାଇଁ ।
ତାହିଁ ଅଛୁ ଜନନ ଲୋ ଭସ୍ମସ୍ତୂପେ ଲୁଚ,
ଶ୍ମଶାନ-ଶୟନେ କିପାଁ ବଳିଲ ଲୋ ରୁଚ,
ଏ ତ ଭୟଙ୍କର ସ୍ଥଳ,
ନିବସନ୍ତି ଏଥି ପ୍ରେତ ପିଶାଚ ସକଳ ।
ରୁଷି ଆସିଛୁ କି ମା ଲୋ କରିଛ ଏ ଛଳ,
ଅଭିମାନେ ରୋଷାନଳ ଉଠିଅଛି ଜଳ,
ମୋତେ ଚାହିଁ ପୂର୍ବ ପରି,
ଉଲ୍ଲସିତ କର ମୁଖ କୋପ ପରିହରି ।
ଜାଣ ତେଣୁ ଥାଉ ସଦା ତାତକୁ ମୋହର,
ତାଙ୍କଲେ କିପାଇଁ ଏବେ ନ ଦେଉ ଉତ୍ତର
ଏତେ ନିଷ୍ଠୁର କିପାଇଁ,
ପୁତ୍ର-ଦୋଷ ଜନନୀ କି କ୍ଷମା କରେ ନାହିଁ ।
ପୀଡ଼ିତ ଦେଖିଣ ମୋତେ ତାନ୍ଦ୍ର ସର୍ବକ୍ଷଣେ,
ଦେଉଥିଲ କେତେ ଅଶ୍ରୁଧାରା ତୋ ନୟନେ,
ମୁଁ ସେ ପୀଡ଼ିତ ସନ୍ତାନ,
ବିଦେଶୁଁ ବାହୁଡ଼ି ଆର୍ତ୍ତେ କରୁଛି ଆହ୍ୱାନ ।
ମୋହପାଇଁ କେତେ କଷ୍ଟ ସହୁଥୁ ଜନନି,
ତୋହ ପରି ସର୍ବଂସହା କେବଳ ଅବନୀ,
ଗର୍ଭକଷ୍ଟ ଦିନକର,
ଶତ ଜନ୍ମେ ମୁହିଁ ତାହିଁ ଶୁଝିବ ତୋହର ।
ରୋଗେ, ଶୋକେ, ମନସ୍ତାପେ ପ୍ରଦାନୁ ସାନ୍ତନା,
ଦେଲୁ ଏବେ ମହାଶୋକ ଏ କି ଯନ୍ତ୍ରଣା,

ତୋର ହୃଦ କି କୁଳିଶ,
ନ ଶୁଣୁ କିପାଇଁ ଡାକୁଅଛି ଅହର୍ନିଶ ।
ନିବସୁଛୁ ତୁହି ମାତଃ ଯେଉଁ ଦେଶେ ଯାଇ,
ସେ ଦେଶେ କି ମର୍ତ୍ତ୍ୟଲୋକ ଡାକ ପାଏ ନାହିଁ,
ତୁମ୍ଭେ ଅମର୍ତ୍ତ୍ୟବାସୀର,
ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ଆର୍ତ୍ତନାଦେ ଆର୍ଦ୍ର ନୁହଇ ଶରୀର ।
ମୋ ପକ୍ଷେ ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ହେଲା ଏବେ ତୋ କରୁଣା,
କି କହିବ ମାତଃ ଗ୍ରହବଳ ମୋର ଊଣା,
ସ୍ୱର୍ଗେ ଘଟୁ ମୋର ଯାହା,
ମାତ୍ର କୃପା କରନ୍ତୁ ତୋ ପ୍ରଭୁ ଚକ୍ରନାହା ।
ବସିଛ ମା ଅନାମୟ ସତ୍ୟ ନିତ୍ୟଧାମେ,
ନିଶ୍ଚୟ ଭେଟିବି ଦିନେ ପ୍ରାଣ ପରିଣାମେ,
ବହି ସେ କାଳେ କି ସ୍ନେହ,
ଧରିବୁ ଅଙ୍କେ ଏ ପାପ-ପଙ୍କଲିପ୍ତ ଦେହ ।
ତୋ ପଦ-ସେବାରୁ ସିନା ହେଲି ମୁଁ ବଞ୍ଚିତ,
ମାତୃଭାଷା ପଦେ କିନ୍ତୁ ଥାଉ ମୋର ଚିତ୍ତ,
ମାତୃଦେବି ଦୟାମୟି,
ଏହି ବର ଯାଚେ ଦାସ ଦିଅ ଦୟା ବହି ।

——:*:——

ଶାନ୍ତିବାଚନ

[ବଙ୍ଗଳାଶ୍ରୀ]

ଦ୍ୱାଦଶ ଦିବସ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ଆଜ
ପ୍ରେତ ଯିବ ସୁରାଳୟ,
ପୁଣ୍ୟ ସ୍ମୃତି ତାର ବିସ୍ମୃତି ଗରଭେ
ଲୁଚିବ ଏବେ ନିଳୟ ।
ଧିକ ମୁଁ କୃତଘ୍ନ ଏହି କି ମୋହର
ମାନବୋଚିତ ବେଭାର
ଯାର କୃପାବଳେ ଧରିଛି ଜୀବନ
ତାକୁ ଦିନ ଦଶ ବାର—
ଅନ୍ତେ ଚରିଦିନ— ପାଇଁ ମୁଁ ଭୁଞ୍ଜଣ
କି ସୁଖେ ଧରିବ ଦେହ,

ଖରେ ଅଗ୍ନି ଜାଳି   ନ ଦେବ କି କୁହେ
ତାହା ଅପାଶୋର ସ୍ନେହ ।
କପଟ ବା ଧୂର୍ତ୍ତ   ଧରି ସମାଧିରେ
କରିବ ତଥି ସେଚନ,
ଶୋକ-ଜଡ଼ ଚିତ୍ତେ   ଉତାରିବ ଆହା
କପଟ ଶାନ୍ତିବାଚନ ।
ଅନ୍ତ୍ୟେଷ୍ଟି ତୋହର   ସରିଲା ମାଆ ଲୋ
ଘେନିଲୁ ଚିର ବିଦାୟ,
ଆଜଠାରୁ ସିନା   ଚିର ରୁଗ୍‌ଣ ସୁତ
ହେଲା ଘୋର ଅସହାୟ ।
ଏଣିକି ମୋହର   ବେନି ନେତ୍ର ସିନା
ହେବ ଶୋକାଶ୍ରୁ-ନିର୍ଝର,
ଶୋକ ତାପ ଦୁଃଖ   ଜନମେ ମୋହର
ହୃଦୟେ ତୋଳିବେ ଘର ।
ଜଳଶୂନ୍ୟ ନଦୀ   ପ୍ରାୟ ମୋ ଜୀବନ
ହେଲା ଆହା ଅକାରଣ,
ଜୀଇଥିବା ଯାଏଁ   ମଣିବ ତାହାକୁ
ସିନା ଜୀବନ୍ତ ମରଣ ।
ସୁଖମୟ ଧାମେ   ଗଲୁଗଲୁ ତୁହି
ଅର୍ପି ମୋତେ ଚିର ଦୁଃଖ,
କି କହିବ ମୋର   କପାଳ ତ ପୋଡ଼ା
ବିଧାତା ଯେଣୁ ବିମୁଖ ।
ଯା, ଯା ଗତସ୍ମୃତି   ଆଉ ନ ଦହ ରେ
ଶୋକ-ଦାବ-ଦଗ୍ଧ ପ୍ରାଣେ,
ମଝି ପରେ ଖଣ୍ଡା—   ଚୋଟେ ହାଣୁ ତୁହି
କେଉଁ ପଉରୁଷ ଜାଣେ ।
ଯାଅ ମାତଃ ଏବେ   ମହାକୁଣ୍ଡ ତଳେ
ଘେନ ଏ ବିଦାୟ ଭେଟି,
ଜୀର୍ଣ୍ଣ, ଚିନ୍ତା-କୀଟ—   ଦଂଶିତ, ଶୋକାଶ୍ରୁ—
ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ହୃଦ-ପେଟି ।
ଜଗତର ନାହା   ଅଟେ ଚଉବାହା
ଅନାଦି ଅଗତି-ଗତି,
ଶୁଣ ମୋ ଗୁହାରି   ପ୍ରଭୁ ପାପହାରି,
ତବ ପାଦେ' ଏ ବିନତି ।
ଗଲେ ମୋ ଜନନୀ   ସଂସାର ଜଞ୍ଜାଳ—
ଅନଳେ ହୋଇଣ ପାରି,
ସୁଶୀତଳ କର   ଆତ୍ମାକୁ ତାଙ୍କର
ସିଞ୍ଚି ପ୍ରଭୁ ଶାନ୍ତି-ବାରି ।

——:※:——

ଶୋକସ୍ମୃତି

[କଳହଂସକେଦାର]

ନାଚୁଛି ହୃଦେ ସଦା ତୋ ଶୋକ-ସ୍ମୃତି,
ଲୁଚିଗଲୁ ଜନନି, କାହିଁ ସେ ମୂର୍ତ୍ତି ।
ଦିବସ ଗଣିବାରେ ହେଲା ଛ ମାସ,
ଆଉ ତ ନ ଶୁଣିଲି ସେ ମଧୁଭାଷ । ୧ ।
ପଡ଼ିଲା ନାହିଁ ସୁଦ୍ଧା ସ୍ୱପନେ ଥରେ,
ସେ ଦିବ୍ୟ ପୁଣ୍ୟ ମୂର୍ତ୍ତି ନେତ୍ରପଥରେ ।
ଭୁଲାଇ ଦେଇଅଛି କଳ୍ପନା ଧୂର୍ତ୍ତ,
ଅଙ୍କି ହୃଦୟେ ସଦା ତୋ ଗତସ୍ମୃତି । ୨ ।
ଥରେ କି ନ ପଡ଼େ ଲୋ ମନେ ତୋହର,
ଚିର ସ୍ନେହର ଦୀନ ରୁଗ୍‌ଣ କୁମର,
ଧନ୍ୟ ତୁ ନିବସୁ ମା ଯେଉଁ ଭୁବନେ,
ପୁତ୍ର ସ୍ନେହ କି ତହିଁ ଭୁଲନ୍ତି ଜନେ ? ୩ ।
ମୋ ହିତ ବାଞ୍ଛି କେତେ ଉପାସବାର,
ଆଚରୁଥିଲୁ ସହି କ୍ଲେଶ ଅପାର,
ମୋ ପୀଡ଼ା ଶାନ୍ତି ପାଇଁ ଦିବାଯାମିନୀ,
କରୁ ତୁ ଦେବେ କେତେ ସ୍ତୁତି ଦଇନୀ । ୪ ।
କାହିଁ କରୁଣାବତି ! ସେ ଦୟା ତୋର,
ଛିଣ୍ଡାଇଦେଲୁ ସ୍ନେହ ମମତା ଡୋର,
ଛାଡ଼ି ତୁ ଗଲୁ ଯେବେ ନିଃସ୍ୱ କରି,
ନ ନେଲୁ ସଙ୍ଗେ କିଆଁ ସ୍ମୃତି ତୋହରି । ୫ ।
ଜାଳୁଛି ଅନୁତାପାନଳ ସେ ସଦା,
ତୋତେ ହରାଇ ହେଲି ହୃଦୟ ପଦା,

ଛୁଟି ଯା ଘଟିବାର୍ କି ହେବ ଗ୍ଲାନି,
ତୋ ସ୍ମୃତି ଭରିଥିବ ପ୍ରାଣ ସଙ୍ଗୀତ ।୬।

—*—

ମାତୃଶ୍ରାଦ୍ଧ

[ଭଳଦ୍ୱଂସବେଦାର୍]

ସତେ କି ତେଜିଲୁ ମା ଏ ରୁଗ୍ଣ ସୁତେ,
ଛିଣ୍ଡାଇ ସ୍ନେହ ଦଣ୍ଡା ଅଚ୍ଛେଦ୍ୟ ସ୍ନେହେ,
ବରଷେ କାଳ ହେଲା ରହିଲୁ କାହିଁ,
ଥରେ କି ମୁଁ ତୋ ମନେ ପଡ଼ିଲି ନାହିଁ । ୧।
ଭୁଲିଲୁ ଯେବେ ଚିରକାଳ ଭୁଲିଥା,
କିପାଁ ସ୍ୱପନ ଚଳେ ଡାକିବୁ ତଥା,
ସମର୍ପି ଜଳାଞ୍ଜଳି ଶାନ୍ତ ସୁଖରେ,
ମୋ ପାଇଁ ହେବୁ ଦଗ୍ଧ କିପାଁ ଦୁଃଖରେ ।୨।
ବସିଛୁ ଦେବଧାମେ ଦେବୀ ସ୍ୱରୂପେ,
ପଡ଼ିଛି ମୁହିଁ ମର୍ତ୍ତ୍ୟ କଳୁଷ-କୂପେ,
କିପାଁ ଏ ପାପୀ କଥା ଭାବିବୁ ଚିନ୍ତା,
ମଧୁର ଭୁଞ୍ଜେ କିପାଁ ଭୁଞ୍ଜିବୁ ପିତା । ୩।
କପାଳ ପୋଡ଼ା ଯାଉ ଛାଡ଼ ତା କଥା,
କିପାଇଁ ବଢ଼ାଇବୁ ତା ଲାଗି ବ୍ୟଥା,
ଯାଉ ସେ ଗଲା ଚିରକାଳ ସେ ଯାଉ,
କିପାଁ ତା ଭୁଛା ମୁଖ ଦେଖିବୁ ଆଉ ।୪।
ନ ଦେଇ ଯୋଗ ତୋର ବାର୍ଷିକ ଶ୍ରାଦ୍ଧେ,
ବସିଛି କାଳ ଆଜ ଘୋର ବିଷାଦେ,
ଉଦ୍ଦେଶେ ପ୍ରଣମୁଛି ଥାଇ ପ୍ରବାସେ,
ନ ଧରୁ ଦୋଷ କ୍ଷମା ପ୍ରଦାନ ଦାସେ । ୫ ।

ଚୋରଧଲ

ଶତଦଳ

ଭାରତୀ-ଆବାହନ

ବାଣୀବାଗ୍‌ବାଦିନୀ ବ୍ରାହ୍ମୀ ଭବପଦଚ୍ଛେଦିନୀ,
ବାକ୍‌ଶକ୍ତିରୂପିଣୀ ଦେବୀ ତ୍ରିପୁରବ୍ୟାପିନୀ,
ଶୁଭ୍ରେ ଆସ ଶ୍ୱେତଭୁଜେ ଭାରତୀ ଜନନୀ,
ଶ୍ୱେତପଦ୍ମାସୀନା ସତୀ ଶକ୍ତି ସନାତନୀ,
ଭକ୍ତି ବିଲ୍ୱଦଳେ ଗୋଳି ଆନନ୍ଦ-ଚନ୍ଦନ,
ବିନୟେ ସମର୍ପିଦେଇ ପୂଜିବି ଚରଣ ।
ଭକ୍ତି ବିନା ମୋର ଦେବି କି ଅଛି ସମ୍ବଳ,
ଯା ଘେନି ପୂଜିବି ତବ ଚରଣଯୁଗଳ ?
ଦରିଦ୍ର କୁଟୀରେ ମାତଃ ସକଳ ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ,
ସୁଲଭ କେବଳ ଭକ୍ତି ବିନୟ ଗୌରବ ।
ନାହିଁ ମା ସେପରି ବିଦ୍ୟା ଜଗତପ୍ରସୂତି,
ବିରଚି କବିତାଛନ୍ଦେ ଗାଇବି ତୋ ସ୍ତୁତି ।
କିଛି ନାହିଁ, ଅଛି ମାତ୍ର ବିଶୁଷ୍କ ଜୀବନ,
ଘେନି ଜଣିବାଏ ଭକ୍ତି ଅମର୍ତ୍ତ୍ୟ ରତନ
ତୁମ୍ଭରେ ସମର୍ପିଦେଇ ସେ ଭକ୍ତି-କମଳ,
ପ୍ରଣିପାତେ ମାଗୁଅଛି ଚରଣଯୁଗଳ ।
ବିଧି ପୁରନ୍ଦର ପୂଜ୍ୟ ସେ ପଦ ପରଶେ,
ପ୍ରକାଶିବ ଦିବ୍ୟଜ୍ଞାନ ଏ ମୂଢ଼ ମାନସେ ।
ଯେସନ ମଳୟବାତ କଣ୍ଟକିତ ବନେ,
ପ୍ରକାଶଇ ଦିବ୍ୟ ଗୁଚ୍ଛ ସୁରଭି ସୁମନେ ।
ସିତପଦ୍ମାସୀନେ ସେହି ପଦ ଧ୍ୟାୟି ମୂଢ଼,
କାବ୍ୟ-କାନନରେ ହୁଏ କଳକଣ୍ଠ ଶୁକ ।
ଶୁଣିଛି ସେ ପଦସ୍ପର୍ଶେ ମୂଢ଼ ହୁଏ ଜ୍ଞାନୀ,
ପରଶ ପରଶେ ଯଥା ଲୌହ ବାରବାମା ।
ତେଣୁ ମୁଁ ଆଶାୟୀ ହୋଇ ତେଜି ମନୁ ଭ୍ରାନ୍ତି,
ଗାଇବାକୁ ବସିଅଛି ତବ ଗୁଣଗୀତି ।
ଦିଅ ବର ହେ ବରଦେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ମନସ୍କାମ,
ଘେନ ଦୀନସେବକର ସଭକ୍ତି ପ୍ରଣାମ ।

ବସନ୍ତ

ଆଗତ ଶୀତ ଅନ୍ତେ ଋତୁରାଜନ
ଧରିଲା ଏ ଧରଣୀ ବେଶ ମୋହନ ।
ଛୁଟିଲା କ୍ରମେ ଶୀତବସ୍ତ୍ର ଆବର,
ଅସ୍ତ୍ରିତ ହୃକୁଁ ଯଥା ମାୟାନ୍ତର ।
ଶୀତ ସଙ୍ଗେ ଶୀତଳ ବେପଥୁ ହ୍ରାସ,
ମୋହ ବିନାଶେ ଯଥା ଅସ୍ମିତାନାଶ ।
ମଳୟ ବାତେ ଦୂର ପ୍ରାଣି-ସନ୍ତାପ,
ଧରମ ସ୍ପର୍ଶେ ଯଥା ପଳାଏ ପାପ ।
ପଲ୍ଲବିଲେ ବ୍ରତତି ତରୁନିଚୟ,
ହରି-ଦର୍ଶନେ ଯଥା ଭକ୍ତ-ହୃଦୟ ।
କୁସୁମ ଗନ୍ଧେ ବ୍ୟାପିଗଲା ସଂସାର,
ମହତ ଯଶ ଯଥା ଲଭେ ବିସ୍ତାର ।
ଶିଶିର କରିଥିଲା କମଳେ ନାଶ,
ତାକୁ ବିନାଶି ମଧୁ କଲା ପ୍ରକାଶ;
ଏପରି ପରେ ବୃଥା ଯେ ଦିଏ ଦଣ୍ଡ,
ତା ଶିରେ ପଡ଼େ ଶୂନ୍ୟ ବଜ୍ର ପ୍ରଚଣ୍ଡ ।
ଶିରୀଷ ଧରି ବାଣେ ଶ୍ୱେତଚାମର,
ସେବକ କି ସେ ଋତୁରାଜନଙ୍କର !

ଉଦ୍ୟାନ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳାଏ ଗୋଲାପପଙ୍କ୍ତି
ସୁପୁତ୍ର କରେ ଯଥା ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ କୁଳ ।
ପୁଷ୍ପ ଉପରେ ବସି ଭ୍ରମରକୁଳେ,
ବଳେ ହରିଲେ ମଧୁ ଶଣ୍ଠର ଭୁଲେ ।
କେତକୀ ନ ବସାଏ ଏକା ପାରୁଶେ
ସତୀନାୟିକା ଯଥା ଶଠପୁରୁଷେ ।
ବସନ୍ତ ସମ୍ରାଟର ସେନା ସମାନ,
ପଳାଶ ଧରି ଉଗ୍ର ଲତା-କୃପାଣ,
ଛେଦନ କରି ଶିର ଶୀତ-ଦୈତ୍ୟର
ହୋଇଛି ସେ କୃପାଣ ରକ୍ତେ ଜର୍ଜର ।
ମଲ୍ଲିକାଗନ୍ଧ ବଣମଲ୍ଲୀ ଚହଟେ,
ଯେସନ ଗୁଣି-ଗୁଣ ହୁଏ ପ୍ରକଟେ ।
ପୁଷ୍ପସ୍ତବକଭରେ ନମ୍ର ଅଶୋକେ,
ବିନୟ ଗୁଣେ ଯଥା ପ୍ରବୀଣ ଲୋକେ ।
କାସାର ଉଚ୍ଛ୍ରିତ ରକ୍ତକୁମୁଦେ,
ଅଜ୍ଞାନ ହୃଦେ ଜ୍ଞାନ-ଭାନୁ କି ଉଦେ ?
ମୁଦ୍ରିତ ପଦ୍ମ ଧରି ଗର୍ଭରେ ଅଳି
ଶୋଭେ ମୁଦ୍ରିତ ସୁପ୍ତ ନୟନ ଭଳି ।
ଫଳେ ଆନତ ଶିର ରସାଳ ତରୁ,
କୁଳକାମିନୀ ଯଥା ଲଜ୍ଜାବଶରୁ ।
ବଢ଼ିଲେ କ୍ରମେ ତରୁ ଆଶ୍ରେ ବ୍ରତତୀ,
ଅଭ୍ୟାସ ଆଶ୍ରୟରେ ଯଥା ଉନ୍ନତି ।
କେବେ ଏ ପୁଷ୍ପଶୋଭା ଢାଙ୍କେ ଲସୁଣ,
ନିଜ ସ୍ୱଭାବ ଗନ୍ଧ ପାରେ କି ହୁଣ୍ଡ ।
କୋକିଳ କୁହୁ ସ୍ୱର କେଡ଼େ ମଧୁର,
ସୁଧାସିକ୍ତ ବଚନ ଯଥା ସାଧୁର ।
ଧରଇ ରୂପ ସେହୁ ଅତି କୁତ୍ସିତ,
ମାତ୍ର ଗୁଣରେ କରେ ଭବେ ମୋହିତ ।
କି ହେବ ଥାଇ ରୂପ ଦିବ୍ୟସୁନ୍ଦର,
ଗୁଣବିହୀନେ ରୂପେ କାହିଁ ଆଦର ।
ଏକାଳେ ଜୀବେ ଅତି ଲଭନ୍ତି ସୁଖ,
ସୌଭାଗ୍ୟ ପ୍ରଜା ଯେସନେ ନ ଜାଣେ ଦୁଃଖ ।

ନିଶାରେ ନିଶାଚରେ ଆନନ୍ଦ ଅତି,
ଖଳଦର୍ଶନେ ଯଥା ଖଳର ମତି ।
କେଡ଼େ ନିର୍ମଳ ଦିଶେ ନୀଳଗଗନ,
ଧାର୍ମିକ ଜିତେନ୍ଦ୍ରିୟ ହୃଦ ଯେସନ ।
ନାହିଁ ନୀଲିମା ତହିଁ ଦିଶଇ ନୀଳ,
ଯେସନେ ନିରାକାର ଭବ ଅଖିଳ—
ଅସ୍ତିତ୍ୱହୀନ ହୋଇ, ଦିଶେ ସାକାର,
ମାତ୍ର ଏ ସର୍ବ ମିଥ୍ୟା ଛାଇ ମାୟାର ।
ଚନ୍ଦ୍ର ସଙ୍ଗେ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ତାରକାବର୍ଗେ
ଅଳ୍ପପାଠୁଆ ଯଥା ବିଜ୍ଞ ସଂସର୍ଗେ ।
ମଧୁ ସଞ୍ଚିଲେ ମଧୁମକ୍ଷିକାଚୟ,
କୃପଣ କରେ ଯଥା ଧନ ସଞ୍ଚୟ ।
ଭୁଲଇ ନିଏ ମୃଗେ ମୃଗତୃଷ୍ଣିକା,
ଆଶାତୁରକୁ ଯଥା ଆଶା-ବର୍ତ୍ତିକା ।
ହେଲେବି ଫଳଶୂନ୍ୟ ବଦରୀତରୁ,
ନିର୍ଦ୍ଧନ ଜନ ଯଥା ବହୁ ବ୍ୟୟରୁ ।
ପଦ୍ମଭୂଷଣେ ସର ଦିଶେ ସୁନ୍ଦର,
କ୍ଷମା ଭୂଷଣ ଯଥା ସଜ୍ଜନଙ୍କର ।
ଫୁଲ୍ଲକମଳେ ଅଳି କଲେ ବେଷ୍ଟନ,
ଯେସନ ପ୍ରଲୋଭନ ଲୁବ୍ଧକ-ମନ ।
ନ ଲାଗେ ଜଳବିନ୍ଦୁ କମଳଦଳେ,
ନିର୍ଲିପ୍ତ ଆତ୍ମା ଯଥା ସଂସାର-ଜଳେ ।
ଖେଳଇ ବୀଚି ମନ୍ଦ-ବାତେ ସଞ୍ଚରି,
ଭାବୁକ ହୃଦେ ଯଥା ଭାବ-ଲହରୀ ।
ଧ୍ୟାନନିଷ୍ଠେ କୂଳେ ବସିଛି ବକ,
ଶ୍ରୀହରିଧ୍ୟାନେ ମଗ୍ନ ଯଥା ସାଧକ ।
ଜଳେ ସନ୍ତରେ ହଂସ ଅତି ହରଷେ,
ଭକ୍ତ ଯେସନେ ପ୍ରେମ-ଅମୃତରସେ ।
ମୃଣାଳ ଭକ୍ଷି ସେହୁ ହର୍ଷେ ମଗନ,
ଆଶା ସଫଳେ ଯଥା ଆଶାୟୀ ଜନ ।
ଶୁଖିଲା ଜଳାଶୟୁ କ୍ରମେ ଜୀବନ,
କ୍ରମରେ କ୍ଷୟପ୍ରାପ୍ତ ଆୟୁ ଯେସନ ।

ଜଳ ନାହିଁନେ ଦୁଃଖୀ ସଲିଳଚର,
ସୌଭାଗ୍ୟହ୍ରାସେ ଯଥା ଯଶସ୍ୱୀ ନର ।
ବରଷ ଠାବେ ଠାବେ ଚର୍ଗିଣୀ ମେଳା,
ଦେଖାଇଦେଲେ ଦେବେ ଭବର ଖେଳା ।
ବାହୁଡିଗଲେ ପୁଣି ଯଥାସମୟେ,
ବହିନ୍ତୁ ପଥେ ସର୍ବେ ନିଜ ନିଳୟେ ।
ଯଥା ମାନବେ ଠୁଳ ଏ ଭବ-ହାଟେ,
ସଉଦା ସାରି ଯାନ୍ତି ଯେ ଯାହା ବାଟେ ।
ଉନ୍ନତ ଶିରେ ଉଚ୍ଚ ଶଇଳଗଣ,
ଗର୍ବେ ଉନ୍ନତଶିର ଦମ୍ଭୀ ଯେସନ ।
ଭୃଗୁପ୍ରସ୍ଥରୁ ଝରେ ନିର୍ଝର-ଧାର,
କୃପାଳୁ ହୃଦୁଁ କୃପା-ଝର ପ୍ରକାର ।
ନିର୍ଜ୍ଜନେ ବ୍ରହ୍ମଧ୍ୟାନେ ନିଯୁକ୍ତ ଯତି,
ଧନ୍ୟ ସେ କୃତୀ, ଯାର ସ୍ୱଧର୍ମେ ମତି ।
ମଣ୍ଡିଲେ ବନଦେଶ ପ୍ରମତ୍ତ କରୀ,
ବିନାଶେ ଶତ୍ରୁରାଜ୍ୟ ଯଥା ମନ୍ତ୍ରୀ ।
କ୍ରମେ କ୍ରମେ ରଜନୀ ହେଉଛି ହ୍ରାସ
ଆଳସ୍ୟେ ବିଦ୍ୟା-ଧନ କ୍ଷୟସଙ୍କାଶ ।
କୁସୁମ ସମାନ ଏ କୁସୁମ କାଳ,
ଉଡ଼ାଇ କ୍ଷଣେ ମାତ୍ର ଶୋଭା-ଚପଳ,
ନିଜ ଗନ୍ତବ୍ୟ ପଥ ପୁଣି ଆଶ୍ରିବ,
ନୈଶଚନ୍ଦ୍ରିକା ଇନ୍ଦ୍ର-କୋଦଣ୍ଡନିଭ ।
ସକଳ ଏହିପରି ଭବେ ଅଚିର,
ବୃଥା ଗଢ଼ନ୍ତି ନରେ ଆଶା-ମନ୍ଦିର ।
ଜାଣି ନାହାନ୍ତି ଦିନେ କାଳ-ସଞ୍ଚାଣ,
ଉପରୁ ଝାମ୍ପ ମାରି ନେବ ପ୍ରାଣ ।
ହୃଦ-ପିଞ୍ଜର ମଧ୍ୟୁଁ ଜୀବନ-ଶାରୀ,
ଅଦୃଶ୍ୟେ ନେଇଯିବ କାଳ-ମାର୍ଜ୍ଜାର ।
ଏ ନୀତିଶିକ୍ଷା ଦେଇ ଋତୁରାଜନ,
ବୁଝିବ ଈଶଲୀଳା କିଏ ସୁଜନ ?
ଧନ୍ୟ ଜଗତପତି ସୃଷ୍ଟିଚାତୁରୀ,
ସକଳ କାର୍ଯ୍ୟେ ଶିକ୍ଷା ରହିଛି ପୂରି ।
ଭକ୍ତଙ୍କ ଆନ ଗୁରୁ କି ପ୍ରୟୋଜନ,
ମନ-ଗୁରୁ ସେ ଶିକ୍ଷା ଦାନେ ସୁଜନ ।

—*—

ଗ୍ରୀଷ୍ମ

ଆସିଲା ମଧୁଅନ୍ତେ ନିଦାଘ କାଳ,
ସୁଖଶେଷରେ ଯଥା ଦୁଃଖ ଜଞ୍ଜାଳ ।
ସହି ନୋହିଲା ଆଉ ତପନ-ତାପ,
ଯେହ୍ନେ ପ୍ରଜା-ପୀଡ଼କ ନୃପ-ପ୍ରତାପ ।
ଜଳିଗଲା ଧରଣୀ ଉଷ୍ଣ ପବନେ,
ଜଳଇ ହୃଦ ଯଥା କଟୁ ବଚନେ ।
ଶୀତଳ ଜଳେ ଏବା ରହିଲା ଧ୍ୟାନ,
ବିଶ୍ୱାତ୍ମା-ପଦେ ଭକ୍ତ-ମନ ସମାନ ।
ଜଳାଶୟରୁ ଭାନୁ ଶୋଷିଲେ ଜଳ,
ଲୁବ୍ଧକ ରାଜା ଯଥା ପ୍ରଜାସମ୍ବଳ ।
ଜଳ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍କୋଚ ଜଳ ସୁମନ,
ପରଭାଗ୍ୟୋପଜୀବୀ ଜନ ଯେସନ ।
ସଲିଳଚରେ ମଲେ ଲଭି ଦୁର୍ଗତି,
ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ କାଳେ ଯଥା ପ୍ରଜାପଙ୍କତି ।
ଜଳାଭାବେ ବୁଡ଼ିଲେ ପଙ୍କେ ଶୂକରେ,
ପାପରେ ଲିପ୍ତ ଯଥା ପାତକୀ ନରେ ।
ଧାର୍ମିକେ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ଦେଲେ ପ୍ରପାନ,
ସାର୍ଥକ ଏବା ସିନା ସତ୍କାର୍ଯ୍ୟେ ଦାନ ।
ବୃଦ୍ଧି ଲଭିଲା କ୍ରମେ କ୍ରମେ ଦିବସ,
ଆଦର୍ଶ ମାନବର ଯଥା ସୁଯଶ ।
ଦିନୁ ଦିନୁ ରଜନୀ ହେଲାକ ହ୍ରାସ,
ଜ୍ଞାନ ଉଦୟେ ମୋହମାୟାସଂକାଶ ।
ଅନଳେ ଦଗ୍ଧହେଲେ ବନ-ଶିଖରୀ,
ପର ଉନ୍ନତି ଦେଖି ଯଥା ମତ୍ସରୀ ।
ତୃଷାର୍ତ୍ତେ ଘନେ ଡାକଦେଲେ ଚାତକ,
ଧାର୍ମିକ-ଦ୍ୱାରେ ଯଥା ଦୀନ ଯାଚକ ।
ମାତ୍ର ନ ଶୁଣିଲା ତା ଡାକ ଅମ୍ବୁଦ,
ଦ୍ରବେ କି ଦୁଃଖିଦୁଃଖେ ପାଷାଣ ହୃଦ ?

ଭୀଷଣେ ଗର୍ଜେ ତେଜା ମଧ୍ୟାହ୍ନ ଦେଖି,
ସୁକୃତମନ୍ତ୍ର ଯଥା ପାପେ ନିରେଖି ।
ତେବେ ବା ଶୁଷ୍କଘନ ଗର୍ଜେ ଘରନ୍ତେ,
ବାକ୍ୟେ ଆଟୋପ ଯଥା ଦେଖାନ୍ତି ଭଣ୍ଡେ ।
ସହିଲେ ରୌଦ୍ରତାପ ପାଦପଗଣ,
ମୂର୍ଖ ଦୁର୍ବାକ୍ୟ ଯଥା ସହେ ସୁଜନ ।
ଜଳ ଶୋଷିଲେ ମୃଗେ ହୋଇ ଉଚାଟ,
ଖୋଜନ୍ତି ଯଥା ସାଧୁ ମୁକତିବାଟ ।
ମାଟିରୁ ସରସତା ହେବାରୁ ଦୂର,
ଜନ୍ମିଲା ନାହିଁ ଉପ୍ତ ବୀଜୁ ଅଙ୍କୁର ।
ଯଥା ଅଜ୍ଞାନ-ତପ୍ତ ନୀରସ ହୃଦେ,
ଭକ୍ତିବୈରାଗ୍ୟବୀଜ ନ ହୁଏ ଉଦେ ।
ମଧ୍ୟାହ୍ନ ରୌଦ୍ରତାପେ ଦୁରନ୍ତ ଶିର,
କ୍ଷଣକେ ହୋଇଗଲା ମଳିନ ଶିରୀ ।
ଯେସନ ଦୁଷ୍ଟକର୍ମ ଇନ୍ଦ୍ରିୟଗଣ,
ହୁଅନ୍ତି ଜ୍ଞାନତେଜେ ଲୀନ ବହନ ।
ଏ କାଳେ ବୃକ୍ଷୁଁ ପଡ଼େ ସୁପକ୍ୱ ଚୂତ,
ଅଭିଶପ୍ତ ଯେସନ ସ୍ୱର୍ଗୁଁ ବିଚ୍ୟୁତ ।
ସୁପକ୍ୱ ରସାଳର ଦେଖି ଆଦର,
ବଢ଼ାଇ ହେଲା ହୃଦ କଣ୍ଟାଫଳର ।
ଶୁଣିଲେ ଲୋକମୁଖେ ପର ସୁଖ୍ୟାତି,
ବଢ଼ାଇ ହୁଏ ଯଥା ଈର୍ଷ୍ୟାଳୁ ଛାତି ।
ଆଚ୍ଛାଦି ଦେଲା ଧୂଳି ଦିଗ-ଗଗନ,
ମାୟାଜାଲଦ୍ୱାରା ଯଥା ବିଷୟୀ-ମନ ।
ମଲ୍ଲିକା ଫୁଲୁଁ ଏବେ ତୁଟିଲା ବାସ,
ଯୌବନଗତେ ଯଥା ସୁନ୍ଦରୀ ବିନାଶ ।
ବସନ୍ତେ ପ୍ରଶଂସିତ ଯେଉଁ ପବନ,
ନିଦାଘେ ହେଲା ସେହୁ ନିନ୍ଦାଭାଜନ ।
ଏହୁପରି ସଂସର୍ଗ ଦୋଷଗୁଣରେ,
ନିନ୍ଦା ପ୍ରଶଂସା ସିନା ଲଭନ୍ତି ନରେ ।
ଜଣାଏ ତାପମାନଯନ୍ତ୍ର ସଙ୍କେତେ,
ତାପର ପରିମାଣ ଯେ ଦିନ ଯେତେ ।

ଏସନ ଖଳଭାବ ସିନା ଉଦ୍ଭବ
ପରଛିଦ୍ରସନ୍ଧାନେ ସତତ ରତ ।
ନିଦାଘେ ଭୀତ ନୁହେଁ ପାଦପଚୟ,
ନ ଡରେ ସାଧୁ ଯଥା ମରଣେ ଭୟ ।
ବନୁ ବନାନ୍ତେ ମୃଗ ଗଲେ ବହନ,
ଜୀବାତ୍ମା ଘଟୁ ଘଟେ ଭ୍ରମେ ଯେସନ ।
ମଧ୍ୟାହ୍ନେ ସାବଧାନ ରହିଲେ ଜନେ,
ସତର୍କ ଥାନ୍ତି ସାଧୁ ଯଥା ଯୌବନେ ।
ଆଶ୍ରିଲେ ପଶୁ ତରୁଛାୟା ଗହନ,
ସୁରକ୍ଷା ରାଜଛତ୍ର ପ୍ରଜା ଯେସନ ।
ଶାଖାପତ୍ରାନ୍ତରାଳେ ଲୁଚିଲେ ପକ୍ଷୀ,
ଶିଷ୍ଟ ଯେସନ ଦୁଷ୍ଟ ଆଗତ ଲକ୍ଷି ।
ବାୟସ ନିନ୍ଦା ପାଏ କର୍କଶ ସ୍ୱନେ,
ଅପ୍ରିୟବାଦୀ ସିନା ନିନ୍ଦିତ ଜନେ ।
ପିକ ନୀରବ, ଲଭି ଦାରୁଣ ଶୋକ,
ଦୁର୍ନୀତି ରାଜ୍ୟେ ଯଥା ନୀତିଜ୍ଞ ଲୋକ ।
ପରଶି ମହୀ ନବ-ବାରିଦ-ବାରି,
କେଡ଼େ କୋମଳ ଗନ୍ଧ ଦିଏ ବିସ୍ତାରି ।
ଯେସନ ଭକ୍ତିରସପ୍ଲାବୀ ହୃଦୟ,
ପ୍ରକାଶେ ଜ୍ଞାନ-ଗନ୍ଧ ସୁରଭିମୟ ।
କେବେ ଅବା ବରଷା ବରଷେ ଘନ,
ଦାତାର ଅଭାବର ଦାନ ଯେସନ ।
ତରିଯାଏ ତାହା ଅତି ସତ୍ୱରେ,
ବଦାନ୍ୟ ହୃଦ ଯଥା ଦୁଃଖିଦୁଃଖରେ ।
ନିରେଖି ମୃଗତୃଷ୍ଣା ଦୂରେ ହରିଣ,
ଧାବଇ ମନେ ଜଳ ଆଶା ଧରିଣ ।
ଏରୂପେ ଜୀବ ସୁଖ ଲକ୍ଷି ମନରେ,
ଆଶା-କୁହୁକେ ପଡ଼ି ଅବୁଝ-ନରେ—
ଧାବନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ତାହିଁ ସେ ସୁଖେ ଭେଟ,
ନ ପାଇ, ଘୋର ଦୁଃଖେ ବଦନ ହେଠ—
କରି, ଫେରନ୍ତି ଶେଷେ ଶୂନ୍ୟ ଅନ୍ତରେ,
ତଥାପି ବଶ ତାହା ମାୟା ମନ୍ତ୍ରରେ ।

ଖରତାପରେ ଦେଖନ୍ତୁ ଘର୍ମ ବାହାରେ,
ସୁଝାଳ ଯୋଗେ ଦୁଷ୍ଟବସ୍ତୁ ପ୍ରକାରେ ।
ମାନବେ ବଞ୍ଚି ହେଲେ ଧରିଣ ପଙ୍ଖା,
ଉଡ଼େ କି ନିଦାଘର ଜୟ ପତାକା ।
ସୁରଙ୍ଗ ମହାକାଳ ଦିଶେ ସୁନ୍ଦର,
ବାହ୍ୟ ଚହଟ ଯଥା ନିର୍ଗୁଣିନର ।
ପଞ୍ଚାଗ୍ନି ମଧ୍ୟେ ବସି ତପସ୍ୱୀମାନେ,
ଏକାଗ୍ରଚିତ୍ତେ ରତ ଈଶ୍ୱର-ଧ୍ୟାନେ ।
ଏଥିରୁ ଏହି ନୀତି ଶିଖେ ହୃଦୟ,
କଷ୍ଟର ଶେଷଫଳ ସୁଖ ଉଦୟ ।
ଜଳଶୟନେ ପ୍ରଭୁ ଜଗଜ୍ଜନକ,
ନାରାୟଣ ନାମକୁ କଲେ ସାର୍ଥକ ।
ବାହ୍ୟେ କଠିନ ଅନ୍ତ ମଧ୍ୟେ କୋମଳ,
ସାଧୁ-ହୃଦୟ ପ୍ରାୟେ ପକ୍ୱ ଶ୍ରୀଫଳ ।
ଆଶ୍ରିଲା ବୃନ୍ତୁ ଖସି ଧରଣୀତଳ,
ଆତ୍ମା ଯେସନ ହରି-ପଦ-କମଳ ।
ଆସିବ ଏ ଅନ୍ତରେ ବରଷା କାଳ,
ସଙ୍ଗେ ଘେନି ସମ୍ବଳ ଜଳଦମାଳ ।
ନିଦାଘ କରିଥିଲା ଯାହା ସଞ୍ଚୟ,
ବରଷା ତାହା ପୁଣି କରିବ ବ୍ୟୟ ।
ଏ ରୂପେ ପର ହାତେ କୃପଣ ଧନ,
ହୁଅଇ ସମୂଳରେ ପଡ଼ି ନିଧନ ।
ନିଦାଘ କରି ନିଜ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଶେଷ,
ବାହୁଡ଼ିଯିବ ପାଳି ବିଭୁ-ଆଦେଶ ।
ଏହିପରି ବିଶେଷ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଶିରେ—
ଘେନି, ଲଭନ୍ତି ପ୍ରାଣୀ ଜନ୍ମ ମହୀରେ ।
ଜାନ୍ତୁ ସେ ମୂଳନୀତି ମାନବେ ଦୃଢ଼,
ହୃଦୟ-ବକ୍ଷେ ସଦା ରହନ୍ତୁ ରୂଢ଼ ।
ଆଚରି ଦ୍ୱେଷ, ହିଂସା, ଲୋଭ, କଳହ,
ଅନ୍ତେ ଲଭନ୍ତି କ୍ଳେଶ ଅତି ଦୁଃସହ ।

—*—

ଉପଦେଶମାଳା

ସ୍ୱଧର୍ମେ ନ ନିନ୍ଦ ଜନେ ସର୍ବ ଧର୍ମ ଏକ,
ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସାଧନ ଏକ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଭେକ ।
ସକଳ ନଦୀର ଲକ୍ଷ୍ୟ ସମୁଦ୍ର ଯେସନ,
ତେସନ ସକଳ ଧର୍ମ ଲକ୍ଷ୍ୟ ନାରାୟଣ ।

*   *   *   *

ଗର୍ବି-ନର ଭାଗ୍ୟେ ଘଟେ ବିବିଧ ବିପଦ,
ବିନୟୀ ଭୁଞ୍ଜଇ ସଦା ସୁଖ, ଶ୍ରୀ, ସମ୍ପଦ ।
ଉଚ୍ଚଶିର ବୃକ୍ଷେ ଯଥା ନାଶେ ପ୍ରଭଞ୍ଜନ,
ମାତ୍ର କ୍ଷୁଦ୍ର ତୃଣ ଥାଏ ଯେସନ ତେସନ ।
ଚୂର୍ଣ୍ଣ କରେ ଗିରିଶିର ବଜ୍ର ଆଖଣ୍ଡଳ,
ପାରେ କି ଧୂଳିର କିଛି ସାଧି ଅମଙ୍ଗଳ ?

*   *   *

ଦୋଷ ତେଜି ଗୁଣୀ ଗୁଣ କରିବ ଗ୍ରହଣ,
ନୀର ତେଜି କ୍ଷୀର ଶୋଷେ ମରାଳ ଯେସନ ।

*   *   *

ଭୋଗରେ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ କେବେ ନୁହଇ ଦମିତ,
ଘୃତଯୋଗେ ଅଗ୍ନି ଯଥା ନୁହେଁ ନିର୍ବାପିତ ।

*   *   *

ଗିରି-ଶିରେ ଚଢ଼ି କଲେ ଦୃଷ୍ଟି ସଞ୍ଚାଳନ,
ନିମ୍ନଭୂମି ଏକାକାର ଦିଶଇ ଯେସନ ।
ସେହିପରି ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞାନୀ ସମଦର୍ଶୀମାନ,
ସର୍ବଧର୍ମେ ସର୍ବଜନେ ଦେଖନ୍ତି ସମାନ ।
ବିଜ୍ଞ-ସହବାସେ ମୂଢ଼ ହୁଏ ଜ୍ଞାନବାନ,
ସୁନା ସଙ୍ଗେ କାଚ ଯଥା ମଣିର ସମାନ ।

*   *   *

ଅଯୋଗ୍ୟ ପାତ୍ରରେ ହୁଏ ଶ୍ରମ ଅକାରଣ,
କାକ କି ହୋଇବ ଶୁକ, କଲେହେଁ ଯତନ ?

*   *   *

ଉଚ୍ଚକୁଳେ ନୀଚ ଜାତ ନୁହଇ ଉଦାତ,
ମଣି-ଖଣିରୁ ଯେସନ ନ ଉପୁଜେ କାଚ ।

*   *   *

କ୍ରୋଧାବେଶେ ସାଧୁମନ ନୁହେଁ କଳୁଷିତ
ବାଡ଼ବେ ନ ହୁଏ ଯଥା ସିନ୍ଧୁ ପ୍ରଜ୍ୱଳିତ ।

* * *

ଜ୍ଞାନୀ କରେ କାବ୍ୟଶାସ୍ତ୍ରେ ଜ୍ଞାନ ଅନ୍ୱେଷଣ,
ମୂର୍ଖ ସଦା ସେବେ ନିଦ୍ରା କଳହ ବ୍ୟସନ ।

* * *

କ୍ରିୟାହୀନ-ଜ୍ଞାନ ଅଟେ ଶରୀରର ଭାର,
ଅଭାଗିନୀ ରମଣୀର ଯଥା ଅଳଙ୍କାର ।

* * *

ବିଦ୍ୱାନ ଯଦ୍ୟପି ଦୁଷ୍ଟ, ତା ସଙ୍ଗ ନ କର,
ମଣିଭୂଷିତ ଫଣି କି ନୁହେଁ ଭୟଙ୍କର ?
ବିପଦେ ଅଧୀର ହୁଏ ଯେହୁ କାପୁରୁଷ,
ବିପଦ-କରୀକି ସିନା ଧଇର୍ଯ୍ୟଅଙ୍କୁଶ ।

* * *

ଦୁର୍ଜନର ମନ ବାକ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ,
ମାତ୍ର ସଜ୍ଜନର ତାହା ଅଟେ ଏକାଧୀନ ।
ଜଳାଶୟ ଜଳ ଯଥା ବର୍ଷେ ହୁଏ ବୃଦ୍ଧି,
ତାହେ ବିନ୍ଦୁ ବିନ୍ଦୁ ବୃଦ୍ଧି ତେସନ ସମୃଦ୍ଧି ।

* * *

ଗଜକୁ ଉଦ୍ଧାରେ ଗଜ ଯଥା ପଙ୍କସରୁ,
ସାଧୁକୁ ଉଦ୍ଧାରେ ସାଧୁ ତଥା ସଙ୍କଟରୁ ।

* * *

ସୁନାର ପରୀକ୍ଷା ହୁଏ କଷଟି ପଥରେ,
ବନ୍ଧୁର ପରୀକ୍ଷା ହୁଏ ବିପଦ କାଳରେ ।

* * *

ନିର୍ଗୁଣେ ସଗୁଣେ ସମ ଦୟା ମହତର,
ନ ହରେ ଚଣ୍ଡାଳଘରୁ ଚନ୍ଦ୍ର ନିଜ କର ।

* * *

କ୍ଷୁଦ୍ର ସାହାଯ୍ୟରେ ସିଦ୍ଧ କାର୍ଯ୍ୟ ସୁମହତ,
ତୃଣଗୁଚ୍ଛ ଯୋଗେ ବନ୍ଧ ମାତଙ୍ଗ ପ୍ରମତ୍ତ ।

* * *

ତୁଚ୍ଛବସ୍ତୁ ଉପକାର ସାଧଇ ପ୍ରଚୁର,
ତୁଷରୁ ଭିନ୍ନ ତଣ୍ଡୁଳ,ନ ହୁଏ ଅଙ୍କୁର ।

ଗୃହସ୍ଥର ସାରଧର୍ମ ଅତିଥି-ସତ୍କାର,
ହେଉ ପଛେ ଶତ୍ରୁ,ପାଦ ପୂଜିବ ତାହାର ।
ଅଚେତନ ପାଦପର ଦେଖେ-ବଡ଼ପଣ,
ଛେଦକ ନିକଟୁ ଛାୟା ନ କରେ ହରଣ ।

* * *

ଆହାର, ବିହାର, ନିଦ୍ରା, ଭୟ, ଏ ସକଳ,
ପଶୁମାନବର ଅଛି ସମ ଅବିକଳ;
କେବଳ ଜ୍ଞାନରେ ପଶୁ ନରଠାରୁ ସାନ,
ଏଣୁ ଜ୍ଞାନହୀନ ନର ପଶୁର ସମାନ ।

* * *

ଉଦ୍ୟୋଗବିହୀନେ କାହିଁ ସିଦ୍ଧ ମନୋରଥ,
କେଉଁ କାଳେ ଚଳ ନାହିଁ ଏକଚକ୍ରେ ରଥ ।
ପଶି ନାହିଁ କେଉଁ କାଳେ ମୃଗ ଇଚ୍ଛାସୁଖେ,
ନିକାଞ୍ଚନ ଗିରିଗୁହା-ସୁପ୍ତ ସିଂହମୁଖେ ।

* * *

ଈର୍ଷାଯୁକ୍ତ, ଘୃଣାଯୁକ୍ତ, ସଦା ଅସନ୍ତୁଷ୍ଟ,
ପରଗଳଗ୍ରହ, ଭୀତ, ପୁଣି ଅତି ରୁଷ୍ଟ,
ଏହି ଷଡ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ଦୁର୍ବଳ କପାଳେ,
ନ ମିଳଇ ସୁଖଲେଶ ଇହ ପରକାଳେ ।
ରଖେ ତରୁ ଅଗ୍ନିକଣ ଲୁଚାଇ କୋଟରେ,
ପରିଶେଷେ ତହିଁରେ ସେ ଜଳିପୋଡ଼ି ମରେ ।
ଆପଣାର ଈର୍ଷାନଳେ ଈର୍ଷାଳୁ ତେସନ,
ଦହିହୋଇ ଅନୁକ୍ଷଣ ହରାଏ ଜୀବନ ।

* * *

ମାଟି ଘଟ ପରି ସିନା ଦୁର୍ଜନ ଅନ୍ତର,
ଭାଙ୍ଗିବା ସହଜ ତାହା ଯୋଡ଼ିବା ଦୁଷ୍କର ।
କିନ୍ତୁ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୟ ଅଟେ ସାଧୁ ହୃଦ-ଘଟ,
ଯୋଡ଼ିବା ସହଜ ତାହା ଭାଙ୍ଗିବା ଦୁର୍ଘଟ ।

* * *

ବଦରୀକୋଳି ସମାନ ଦୁଷ୍ଟ ହୃଦସ୍ଥଳ,
ଭିତର କଠିନ ଅତି ବାହାର କୋମଳ ।

ନାରିକେଳ ଫଳ ଯଥା ସାଧୁର ମାନସ,
ଭିତର ସରସ ତାର ବାହାର କର୍କଶ ।

* * *

ପଦଲଗ୍ନ ଧୂଳି ପ୍ରାୟ କ୍ଷଣସ୍ଥାୟୀ ଧନ,
ନଦୀସ୍ରୋତ ବେଗ ସମ ଚଞ୍ଚଳ ଯୌବନ ।
ପଦ୍ମପତ୍ରେ ଜଳ ଯଥା ସଦା ଟଳଟଳ,
ଜୀବନ-ସଲିଳ ବିନ୍ଦୁ ତଥା ସଚଞ୍ଚଳ ।

* * *

ଦେବତା ସମାନ ନୃପେ କରିବ ଭକତି,
ନୃପତି-ସନ୍ତୋଷେ ସିନା ପ୍ରଜାର ଉନ୍ନତି ।
ନୃମଣି ଅଭାବେ ରାଜ୍ୟ ହୁଏ ଛାରଖାର,
ଶେଷ ବିନା କେ ବହିବ ଧରଣୀର ଭାର ।

* * *

ପର ନିନ୍ଦା, ପର କୁତ୍ସା ନୁହଇ ଉଚିତ,
ନିଜର ଚରିତ ତହିଁ ହୁଏ କଳୁଷିତ ।
ଯେସନ ଫିଙ୍ଗିଲେ ଲୋଷ୍ଟ୍ର ଦୁର୍ଗନ୍ଧ ଗୋବରେ,
ଛିଟିକି ପଡ଼ଇ ତାହା ଆପଣା ଉପରେ ।

* * *

ମୂର୍ଖ ପ୍ରଶଂସାରେ ପ୍ରୀତ କଦାଚ ହୁଅ ନା,
ନୁହେଁଟି ପ୍ରଶଂସା ତାହା ଅଟଇ ଭର୍ତ୍ସନା,
ଯେସନ ମଧୁର ରସ ମାହାକାଳଫଳର,
କଟୁତାରୁ ଶତଗୁଣେ ବଳି କଟୁତର ।
ବିଫଳ ସଦୁପଦେଶ ପାମରେ ଅର୍ପଣ,
କି ଫଳ ବା ଅନ୍ଧ ଆଗେ ଧରିଲେ ଦର୍ପଣ ।
ଫଳ ଫଳେ ବୃକ୍ଷମୂଳେ ଦେଲେ ନିତ୍ୟ ଜଳ,
ସତ୍ପାତ୍ରରେ ଉପଦେଶ ନ ହୁଏ ବିଫଳ ।
ଅଜ୍ଞଜନେ ଯାଚି ଦେଲେ ହିତ ଉପଦେଶ,
ଉପଦେଶକର ଖାଲି ସାର ହୁଏ କ୍ଲେଶ ।
ବାନର ଗଳାରେ ଦେଲେ ନବ ରତ୍ନହାର
ବୁଝିବ କି ମୂଲ୍ୟ କିମ୍ବା ମହତ୍ତ୍ୱ ସେ ତାର ।
ବିଲୁଆର ନାମ ଦେଲେ ମତ୍ତମତଙ୍ଗଜ,
ବଢ଼ିଯିବ ବହୁଗୁଣ ତାହାର ମଗଜ ।
ଶୂକରକୁ ବାବୁ ବୋଲି ସମ୍ବୋଧିଲେ ତଥା,
ଆକାଶକୁ ଭେଦିଯାଏ ତାର କ୍ଷୁଦ୍ର ମଥା ।

ମୋହନ

ଉତ୍ସର୍ଗ

ଗଙ୍ଗବଂଶାବତଂସ, ବାମଣ୍ଡାମୌଳିମଣ୍ଡନ, ନିଖିଳ ଗୁଣନିକେତନ-ବହୁଜ୍ଞନ ଦଳନଲସ୍ୱର ଶ୍ରୀଲଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ସ୍ୱବସ୍ଥ ଶ୍ରୀ ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ଦେବ ମହୋଦୟ

ଶ୍ରୀ ଚରଣକମଳେଷୁ

ସବିନୟ ନିବେଦନ

ଶ୍ରୀମନ୍ ମହାଶୟ, ଭବଦୀୟ ଶୁଭ୍ରଯଶଃ-କୁସୁମର ମନୋମୁଗ୍ଧକର ସୌର-ଭରେ ସମସ୍ତ ଉତ୍କଳ ବିମୋହିତ । ଭବାଦୃଶ ଧର୍ମନିଷ୍ଠ, ଦୀନବତ୍ସଳ, ଅଲୌକିକ ବିଦ୍ୟାନୁରାଗୀ ଏବଂ ଗୁଣି-ଗୁଣଗ୍ରାହୀ ମହାତ୍ମା କ୍ଷୁଦ୍ର ଉତ୍କଳରେ କାହିଁକି, ବିଶାଳ ଭାରତରେ ସୁଦ୍ଧା ବିରଳ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୁଅନ୍ତି । ଏତାଦୃଶ ଦେବଦୁର୍ଲଭ ସଦ୍‌ଗୁଣାବଳୀରେ ଅଳଙ୍କୃତ ହେବାରୁ ଶ୍ରୀଛାମୁଙ୍କ ପ୍ରତି ହୃଦୟର ଭକ୍ତିସ୍ରୋତ ସ୍ୱତଃ ପ୍ରଧାବିତ ହୁଏ । ମୁଁ ସେହି ଗଭୀରତମ ଭକ୍ତିର ନିଦର୍ଶନସ୍ୱରୂପ ମୋର ଏହି କ୍ଷୁଦ୍ର ପୁସ୍ତିକାଖଣ୍ଡି ଶ୍ରୀଛାମୁଙ୍କ ମଧୁମୟ ସୁପବିତ୍ର ନାମରେ ଉତ୍ସର୍ଗ କଲି । ଏହା ଶ୍ରୀଛାମୁଙ୍କର ଉପଯୁକ୍ତ ଉପହାର ନ ହେଲେହେଁ, ଭବଦୀୟ ଗୁଣାନୁରାଗିତା, ସାହିତ୍ୟରସିକତା ଏବଂ ଗ୍ରାହକତା ଉପରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ନିର୍ଭର କରି ଅର୍ପଣ କରିବାକୁ ସାହସୀ ହେଲି । ଅକିଞ୍ଚନ ନଗଣ୍ୟ ଜନର ଏହି ଅକିଞ୍ଚିତ୍କର ଉପ-ହାରଟି ସାଦରେ ପରିଗୃହୀତ ହେଲେ କୃତାର୍ଥ ହେବି ।

ଭଦ୍ରକ
୫ । ୫ । ୧୯୦୧

ବିନମ୍ରାବନତ
ଶ୍ରୀ ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି ମହାନ୍ତ

ମନ୍ତବ୍ୟ

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ବାବୁ ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି ମହାନ୍ତଙ୍କ ମୋହିନୀ, ଶତଦଳ ପ୍ରଭୃତି ରଚନା ପାଠକରି ମୁଁ ବାସ୍ତବ ପ୍ରୀତି ଲାଭ କରିଅଛି । ଉତ୍କଳସାହିତ୍ୟରେ ଏହାଙ୍କର ଯେପରି ବ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତିର ପରିଚୟ ପାଇଲି, ତାହା ଅସାଧାରଣ କହିଲେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ହେବ ନାହିଁ । ସମସ୍ତ ବାଲେଶ୍ୱର ଜିଲ୍ଲାରେ ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି ବାବୁଙ୍କ ପରି ସାହିତ୍ୟଜ୍ଞ ୫ । ୬ ଜଣ ମିଳିବେ କି ନାହିଁ, ସନ୍ଦେହ । ଜଣେ ଛାତ୍ରବୃତ୍ତି ପରୀକ୍ଷୋତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ବ୍ୟକ୍ତି ପକ୍ଷରେ ଏହା ସାମାନ୍ୟ ଗୌରବାବହ ନୁହେଁ ।

ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି ବାବୁଙ୍କ ରଚନା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଆଶାପ୍ରଦ । ନିସର୍ଗଦତ୍ତ ଶକ୍ତିର ସୁବ୍ୟବହାର କଲେ ଏ ମହାଶୟ ଯଥାସମୟରେ ଉତ୍କଳରେ କବିକୀର୍ତ୍ତି ସ୍ଥାପନ କରିବାକୁ ସକ୍ଷମ ହେବେ ।

କଟକ
ତା ୧୭ । ୮ । ୧୮୯୫ } ଶ୍ରୀ ରାଧାନାଥ ରାୟ

ମୋହିନୀ

ଛାୟାବଲମ୍ବନରେ ଲିଖିତ

କ୍ଷୀରୋଦ ସାଗର ମନ୍ଥନ ଶେଷରେ
ଅମର ଅସୁରଗଣ
ସୁଧାପାଇଁ ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ— କରି ପରସ୍ପରେ
ଆରମ୍ଭିଲେ ଘୋର ରଣ ।
ଅମରଙ୍କ ପ୍ରତି ଦନ୍ତୁର, ଦନ୍ତୁର—
ଗଣଙ୍କ ପ୍ରତି ଅମର,
ଆକ୍ରୋଶ ଦେଖିଣ ମଧ୍ୟେ ଉଭାହୋଇ
ସମ୍ବୋଧି କହିଲେ ହର—
"ଶୁଣ ସୁରାସୁରେ ସବୁରି ଅର୍ଜିତ
ସୁଧା ନିଅ ସବେ ବାଣ୍ଟି,
କେଉଁ ଫଳ ହେବ ସମର-ତରଙ୍ଗେ
ବ୍ୟର୍ଥରେ ହେଲେ ଖାଣ୍ଟି ?"
ତ୍ରିବିଧାତା ଶିବ ଅଲଙ୍ଘ୍ୟ ଆଦେଶ
କରିବ କିଏ ଲଙ୍ଘନ,
ଲଙ୍ଘି ପାରନ୍ତି କି ଶିଷ୍ୟବୃନ୍ଦ କେବେ
ଗୁରୁଙ୍କର ସୁବଚନ ?
ଆଶୁତୋଷ ବୋଲେ ଆଶୁ ତୋଷ ଭଜି
ଅମର ଅସୁରଗଣେ,
ଆମଙ୍କେ ସୁଧା କିଏ ଦେବ ବାଣ୍ଟି
ଭାବୁଛନ୍ତି ଏକମନେ ।
ଏହି କାଳେ ହରି ନାରୀବେଶ ଧରି
ଓଠବାଣି ମୃଦୁ ହାସ,
ଦନ୍ତୁର ସଭରେ ମିଳିଲେକ ଯାଇ
ଦେବ ଦାନବ ସକାଶ ।

କନକବରଣୀ କନକିତ ଅଙ୍ଗ
ସ୍ଫୁରି କନକର ପ୍ରଭା,
କନକେ ମଣ୍ଡିତ ହେଲା ପ୍ରାୟ କିଶେ
ଅମର ଅସୁର ସଭା ।
ଅପଘନ ଜ୍ୟୋତି ଚକାଶେ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ
ହେଲା ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶପୁର,
ପଦ୍ମପଗକେ ଝଙ୍କିତ ବହୁ—
ଖଚିତ ଘୁଙ୍ଗୁର ନୂପୁର ।
କୋକନଦ-ଜିତ ପଦେ କରୁଅଛି
ମୃଦୁ ମନୋହର ଗତି,
ଯେ ଚରଣୁ ଜାତ ହୋଇଥିଲେ ହର—
ମୌଳିମାଳା ଭାଗୀରଥୀ ।
ଅଙ୍ଗ-ସଉରଭେ ଅନ୍ଧ ହୋଇ ଅଳି
ଭେଟି ପୁଷ୍ପ-ମକରନ୍ଦ,
ଗୁଞ୍ଜରି ଧାଆଁନ୍ତି ବାଳା ପଛେ ପଛେ
ଅନୁସରି ମଧୁଗନ୍ଧ ।
ତପସ୍ୱିତ ରମ୍ଭା ତୁଲ୍ୟ ପୁଷ୍ଟ ଉରୁ
ସୁନ୍ଦର ସୁଢଳ ହାତ,
କଟୀଦେଶ ହେରି ଲଜ୍ଜାବଶେ ଗଞ୍ଜି
ହେବ ସିନା ମୃଗନାଥ ।
ଘନଜଘନାର ଚମକ ଅଙ୍ଗୁଳି
ମୁଦ୍ରିକା ଯୋଗେ ଶୋଭିତ,
ଚକ୍ଷୁ ଲସ୍ୟ ଶଶୀ ଭ୍ରମନ୍ତି କି ଆସି
ଏମନ୍ତ ହୁଏ ପ୍ରଭାତ ?

କୋଟି ପୂର୍ଣ୍ଣଇନ୍ଦୁ   ବଦନ-କମଳେ
ନୋହିବେ କଣିକେ ସମ,
ବିଧାତା ସୃଷ୍ଟିରେ   ସୁନ୍ଦରୀ-ସମାଜେ
ଏହି ଏକା ଅନୁପମ ।
ଶୋଣାଙ୍ଗୀର ବିମ୍ବ   ଓଷ୍ଠାଧର ତୁଳେ
ଉପମା ନୁହେ ଅତୁଳ
ସୁଷମା ଲତାରେ   ଫୁଟିଅଛି କିବା
ଦିବ୍ୟ ରକ୍ତକାନ୍ତ ଫୁଲ ।
ଶୁକଚଞ୍ଚୁଠାରୁ   ବଳି ଶତଗୁଣେ
ନାସିକା ଦିଶେ ଶୋଭନ,
ଅଞ୍ଜନ ରଞ୍ଜିତ   ନୟନ ଯୁଗଳ
ଖେଳନ୍ତି ଯୁଗ୍ମ ଖଞ୍ଜନ ।
କାମ ଧନୁ ରୂପ   ଦର୍ପ ଦଳୁଅଛି
ଯୁଗଳ ଭ୍ରୂର ଭଙ୍ଗିମା,
କପୋଳ ଫଳକ   ହେଲେ ହରୁଅଛି
ମାର-ମୁକୁର-ଗରିମା ।
ହେମ ଲତାଙ୍କିତ   ନୀଳ ଚେଳ ତଳେ
ଶୋଭିତ ଅଙ୍ଗନା ଅଙ୍ଗ,
ଧିକ୍କାର ଦେଇଣ   ନୀଳଘନ ଅଙ୍କେ
ହ୍ଲାଦିନୀ ଶୋଭା-ତରଙ୍ଗ ।
ବେନି ଶ୍ରୁତିମୂଳେ   ହୀରକ କୁଣ୍ଡଳ
ଦୋହଲେ ଗଣ୍ଡ ସମୀପେ,
ମୁଖ ପୂର୍ଣ୍ଣେନ୍ଦୁକୁ   ସନ୍ଧ୍ୟା ରଜନୀ ବା
ବନ୍ଦାନ୍ତି ରତନ ଦୀପେ ।
ଅସିତ ଉରଗ   ପ୍ରାୟ ନୀଳ କେଶ
ଆନତମ୍ବ ଲମ୍ବମାନ,
ସ୍ୱଚ୍ଛ ଦନ୍ତପନ୍ତି   ଅର୍କ ହିଙ୍ଗୁଳିତ
ମୁକୁତା ଫଳ ସମାନ ।
ପ୍ରତି ଅଙ୍ଗେ ଯାର   ପୁଷ୍ପୋପମା, ବସ୍ତ୍ର
ଭୂଷଣେ କି କାର୍ଯ୍ୟ ତାର,
ବହୁଳ ତାରକା   ଶୋଭଇ କି କେବେ
ପୌର୍ଣ୍ଣମାସୀ ସୁଧାଧାର ?

ପୁଷ୍ପମାଳା ସହ   ବାସାଞ୍ଚଳେ ରଙ୍ଗେ
କମ୍ପାଏ ସିନ୍ଧୁ ପବନ,
ସୁନ୍ଦରୀ ସୃଷ୍ଟିରେ   ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀଗଣେ
ଲଜ୍ଜାଏ କବା ଚେତନ ?
ମୋହିନୀ ଏସନ   ମୋହନ ବେଶରେ
ସମ୍ମୁଖ ଉପନୀତ
ଦେଖିବା ମାତ୍ରକେ   ତାମାନକେ ତଳ
ସକଳେ ହେଲେ ମୂର୍ଚ୍ଛିତ ।
କିଛିକ୍ଷଣ ପରେ   ଚେତନା ଲଭିଣ
ଯୋଗିବର ଶୂଳପାଣି,
ସୁଧା-ଚକ୍ର-ଚାପ   ବାଳା-ପଙ୍କଜାସ୍ୟେ
ନେତ୍ର ନିୟୋଜିଲେ ଆଣି
ବାମ-ପାର୍ଶ୍ୱରେ   ବାମଦେବଙ୍କର
ବୁଡ଼ିଲା ଧୈର୍ଯ୍ୟ-ତରଣୀ
ଆଲିଙ୍ଗନ ଆଶେ   ବାହୁ ତୋଳି ବାଳା—
ପାଶେ ହେଲେ ସେହିକ୍ଷଣି !
ଧନ୍ୟ ତୋ ମହିମା   ବିଶ୍ୱଜୟୀ କାମ
ତାହାଠାରେ ତୁ ଅଜଣା ?
ଯୋଗୀ ସ୍ମରହର   ତୋ ମାୟା-ଜାଲରେ
ପଡ଼ି ହୋଇଗଲେ ବଣା !
କି ଅଛି ଅସାଧ୍ୟ   ତୋହର ଏ ଭବେ
ଅପାର ତୋର କ୍ଷମତା,
ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ପୁର   ମଧ୍ୟରେ କେବଳ
ଟେକ ଏକା ତୋର ଛତା !
କଠିନ ହୃଦୟ   ତରଳକରନ୍ତେ
ଏକା ତୁ ଭବେ ସୁଜନ,
ତରଳାଇଦିଏ   ଟାଙ୍ଗଣା ଯେସନ
ମୁହୂର୍ତ୍ତ ମାତ୍ରେ କାଞ୍ଚନ ।
ହରଙ୍କୁ ସନ୍ନିଧେ   ଦେଖି ହର୍ଷ ଭରେ
କପଟେ ଚଞ୍ଚଳ ଗତି,
ଚହୁଁ ଲକ୍ଷ୍ମ୍ୟାସେ   ବାଳା ପଛେ ପଛେ
ଗୋଡ଼ାଇଲେ ପଶୁପତି ।

ପ୍ରାଣ ଆତଙ୍କରେ ପଳାଏ ଯେସନ
ନିଷାଦଠାରୁ କୁରଙ୍ଗୀ,
ସଜଳ, ଚଞ୍ଚଳ ବଙ୍କିମ ଗଣ୍ଡରେ
ଆଚରି ଅବାଧ ଭଙ୍ଗୀ ।
ଝଙ୍କୁରି ଯାଇ ପଛକୁ ଲେଉଟି
ଅନାଏଁ ଅତି ଚଞ୍ଚଳେ
ବ୍ୟାଧକୁ ସନ୍ନିଧେ ନିରେଖି ସଭୟେ
ପୁଣି ଧାବଇ ପ୍ରବଳେ !
ସେହିପରି ବାଳା ଅସମ୍ଭାଳ ବେଶେ
ଧାଉଁନ୍ତି ହୋଇ ବ୍ୟାକୁଳ,
ଦ୍ରୁତଗତି ହେତୁ ଖସି ପଡ଼ୁଅଛି
ଖୋଷା-ଖୋସା ଗୁଚ୍ଛ ଫୁଲ !
ତାମାରେ ଡାକନ୍ତି ହରି "ହରିଣାକ୍ଷି !
ମୁହୂର୍ତ୍ତେକମାତ୍ର ରହ,
ଠିଆହୋଇ ଥରେ ବୀଣାଜିଣା ସ୍ୱରେ
ସମ୍ଭାଷ ତାଙ୍କର ସହ ।
ଦେଖିନ ଯାଉଛୁ ତବ ସୁଲୋଚନେ
ବାରେ ଅନୁଗ୍ରହ କରି,
ତ୍ରିଲୋକ ମଧ୍ୟରେ ଦେଖି ନ ଥିଲି ମୁଁ
ତୋପରି ଜଣେ ସୁନ୍ଦରୀ ।
ଉର୍ବଶୀ, ମେନକା, ରମ୍ଭା, ତିଳୋତ୍ତମା
ଦୁର୍ଗା, ଲକ୍ଷ୍ମୀ, ସରସ୍ୱତୀ,
ଶଚୀ, ଅରୁନ୍ଧତୀ, ସୁନ୍ଦରୀ ମଣ୍ଡଳ—
ମୁକୁଟରେ ଝଙ୍କୃତ,
ଏମାନେ ତୋହର କନିଷ୍ଠା ଅଙ୍ଗୁଳି
ଶୋଭାକୁ ନୋହିବେ ସମ,
ତାହୁଁ ତୁ ଅଧିକ ରମଣୀମଣି ରେ
ତହିଁ ଦୂର କର ଭ୍ରମ ।"
ବୋଲନ୍ତି ମୋହିନୀ, "ଛି ଛି ରେ ବର୍ବର
ନାହିଁ ତୋର ଲଜ୍ଜା ଭୟ,
କେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟ ଆଶେ ପଛେ ଗୋଡ଼ାଇଣ
ବୃଥା ମାଗୁ ପରିଚୟ ।

ତୈଳ ବିନା ଅଙ୍ଗେ ବିଭୂତି ଭୂଷଣ
ଶିରେ ଧରୁ ଜଟାଭାର,
ତାମ୍ବୁଲ ବିହୀନେ ଦନ୍ତପନ୍ତି ତୋର
ଦିଶେ ସ୍ଫଟିକ ଆକାର ।
କଙ୍କାଳ ପରାଏ ଶ୍ମଶାନେ ବିହରୁ
ଗଳେ ଧରୁ ଅସ୍ଥିମାଳ,
ବସନ ଅଭାବେ ପରିଧେୟ ତୋର
ଜୀର୍ଣ୍ଣ ଛିନ୍ନ ବ୍ୟାଘ୍ରଛାଲ ।
ଦେଖ ତୁ ମୋହର ଅଙ୍ଗ ସଉରଭେ
ପୂରିଅଛି ବନପୁର,
ରୂପଛଟା ତରେ ତାମସୀ ରଜନୀ
ଅନ୍ଧକାରେ ହେଲେ ଦୂର ।
ଧିକ ତୁ ନିର୍ଲଜ୍ଜ କି ସାହସେ ପୁଣି
ମୋ ସଙ୍ଗେ ଲୋଡ଼ୁ ସମ୍ଭାଷ,
ବାମନ ମୂରତି ଚନ୍ଦ୍ର ଧରଷଣେ
କରେ କି ବୃଥା ପ୍ରୟାସ ?
ବାନର ଭାଗ୍ୟରେ ପ୍ରାପ୍ତ ହେବ କାହିଁ
ଅମୂଲ୍ୟ ରତନ ହାର,
ଛାର ନର ସୁଧା ଇଚ୍ଛିଲେ ହୁଏ କି
ସଫଳ ଆଶା ତାହାର ?
ଏଥୁ ଅନ୍ତେ ହରି ବୋଲେ ହରିମଧ୍ୟେ
କିପାଁ ଦେଉ ମନେ ତାପ,
ମୋର ସନ୍ନିଭରେ ପୂର୍ବେ ବଚନେ
ନାହିଁ ତୋ କେବେ ଆଳାପ ।
ଦେଖୁ ତୁହି ମୋତେ ମଣୁଅଛୁ ପରି
ସାମାନ୍ୟ ମାନବ ପରି,
ତ୍ରିଲୋକ ମଧ୍ୟରେ ଯେତେ ମହାପ୍ରାଣୀ
ସର୍ବେ ଆଶ୍ରିତ ମୋହରି ।
ଚତୁର୍ମୁଖ ବ୍ରହ୍ମା ଚତୁର୍ମୁଖେ ମୋତେ
ଭଜୁଛନ୍ତି ନିରନ୍ତର,
ବହୁକାଳ ସେବି ମୁନିଏ ମୋ ତତ୍ତ୍ୱ
ପାଇଲେ ଅଳ୍ପ ବର ।

ଇନ୍ଦ୍ର, ଯମ ସୂର୍ଯ୍ୟ   କୁବେର ବରୁଣ
ଦିଗପାଳ, ହୁତାଶନ,
ଏ ଆଦି ତେତିଶ—   କୋଟି ଦେବତାଏ
କରନ୍ତି ମୋତେ ପୂଜନ ।
ଜ୍ଞାନଯୋଗେ ମୁହିଁ   ମୃତ୍ୟୁ ଜଣିବାରୁ
ମୃତ୍ୟୁଞ୍ଜୟ ମୋର ନାମ,
ମୋ ନେତ୍ର ଅନଳେ   ଭସ୍ମ ହୋଇଥିଲା
ତ୍ରିପୁରବଳକ୍ଷ୍ମୀ ଧାମ ।
ମହାମାୟା ଯାକୁ   ବୋଲନ୍ତି ଜଗତେ
ମହିଷାସୁରମର୍ଦ୍ଦିନୀ,
ବିଷ୍ଣୁ ଅଂଶୁ ଜାତ   ଯେଉଁ ପୁଣ୍ୟତୋୟା
ଗଙ୍ଗା ତ୍ରିପଥଗାମିନୀ,
ଦାସୀପଣେ ସେହି   ବେନିଏ ଖଟନ୍ତି
ମୋର ଶ୍ରୀପଦ-ପଙ୍କଜେ,
ମନୋମତ ବର   ଲଭେ ଯେଉଁ ଜନ
ଏକାନ୍ତରେ ମୋତେ ଭଜେ ।
ମନରୁ ମାଳିନ୍ୟ   ତେଜି ମନୋରମେ
କର ମୋ ସଙ୍ଗେ ସମ୍ଭାଷ,
ମୋତେ ଭଜ ବନା   ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞାନେ ତୁହି
କର ଶିବପୁରେ ବାସ ।"
ଧୂର୍ଜ୍ଜଟି ବଚନ   ଶୁଣି କହେ କନ୍ୟା
"ଜାଣିଲି ହେ ଯୋଗିବର,
ତୁମ୍ଭକୁହିଁ ପ୍ରାୟ   ବୋଲନ୍ତି ଜଗତେ
ଦେବଦେବ ମହେଶ୍ୱର ।
ବ୍ୟର୍ଥ ତୁମ୍ଭ ଜପ,   ବ୍ୟର୍ଥ ତୁମ୍ଭ ତପ,
ବ୍ୟର୍ଥ ତୁମ୍ଭ ଯୋଗଜ୍ଞାନ,
ବ୍ୟର୍ଥ ଜଟାଧର,   ପଞ୍ଚମୁଖେ ତୁମ୍ଭ
ବ୍ୟର୍ଥ ବିଷ୍ଣୁ-ନାମଗାନ ।
ଅଙ୍ଗେ ଭସ୍ମ ବୋଳ   ଭିକ୍ଷାପାତ୍ର ହସ୍ତେ
ବୁଲି ଯାଅ ଭିକ୍ଷା ମାଗି,
ଭଣ୍ଡପଣ କରି   ଏହିପରି ତୁମ୍ଭେ
ବୋଲାଅ ଲୋକେ ବୈରାଗୀ ।

କାମିନୀକୁ ଦେଖି   କାମୀଙ୍କ ପରାଏ
କାମରେ ହେଲ ଅବଶ,
ତେଉଁ ଲୋକେ ଭଲ   କହ ବାମଦେବ
କାମଦେବେ କଲ ଭସ୍ମ ?"
କନ୍ୟା-ବାଣୀ ଶୁଣି   ପ୍ରସନ୍ନବଦନରେ
କହନ୍ତି ଦେବ ଈଶାନ,
"ତୋ ଲାବଣ୍ୟ ରୂପ   ଦେଖି ଶଶିମୁଖି,
ହଜିଗଲା ମୋର ଜ୍ଞାନ ।
ଦହିଥିଲି ମୁହିଁ   ଏକ କାମ ସିନା
କ୍ରୋଧାର ନୟନାନଳେ,
କୋଟିଏ କାମର   ମନୋହର ଛବି
ତୋର ଚକ୍ଷୁକୋଣେ ଜ୍ୱଳେ !
ସର୍ବ ତପ,ଜପ,   ବିଷ୍ଣୁନାମ ଗାନ
ହୋଇଲା ଆଜ ସଫଳ,
ପୂର୍ବ ସୁକୃତରୁ   ଦେଖିଲି ମୁଁ ତୋର
ଅମଳ ମୁଖ-କମଳ ।
ସେ ସକଳ ଯୋଗ,   ଯାଗ, ଧର୍ମ, କର୍ମ
ସମର୍ପି ତୋ ଚରଣେ,
ମାଗୁଅଛି ପ୍ରିୟେ—   ଦାନେ ଆଲିଙ୍ଗନ
କେବଳ ଏଣୀନୟନେ !"
ଶୂଳପାଣିଙ୍କର   ବିନୟ ବଚନେ
ହସି ହସି ହ୍ରସ୍ୱଗ୍ରୀବ,
ବୋଇଲେ, "ଅପ୍ରାପ୍ୟ   ଦ୍ରବ୍ୟ କାହିଁ ପାଇଁ
ବାଞ୍ଛା କର ସଦାଶିବ ?
ସର୍ବ କର୍ମ ତେଜି   ଅନନ୍ୟମନରେ
ଯେ କରେ ମୋତେ ଭଜନ,
ସେ ଜନକୁ ମୁହିଁ   ମହାହର୍ଷଭରେ
ଯାଚି ଦିଏଁ ଆଲିଙ୍ଗନ ।"
ବୋଇଲେ ମହେଶ—   "ନିଶ୍ଚୟ ତୋ ପଦ
ସେବିବି ଦୃଢ଼ ବ୍ରତୀ ,
ଆଜଠାରୁ ମୁହିଁ   ଦାସ୍ୟସୁଖ ଆଜି
ତ୍ୟାଗ କଲି ରୂପବତି !"

"ଏ କି ଅସମ୍ଭବ   ହେ ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର
ଜଣାଇଁ ଭବ ଛଳନ,
କହ କି ପ୍ରକାରେ   ବିସର୍ଜିବ ତୁମ୍ଭେ
ଦାସ, ସୁତ, ପରିଜନ ?
ଏତ ସ୍ୱାର୍ଥୀ ତୁମ୍ଭେ   ଅତି ସଂଗୋପନେ
ରଖିଛ ଜଟା ଭିତର
ସ୍ତ୍ରୀ ଶରୀରେ ଆଜ   ସ୍ୱାର୍ଥୀକୁ ରଖିଛ
କରି ଅର୍ଦ୍ଧ କଳେବର ।"
ଶୁଣି ଏହି ଗିର   ହସିଲେ ଶଙ୍କର
ଜଣାଇଁ ସେ କଥା କହୁ,
ଶିରୀଷ କୁସୁମ—   କୋମଳା ବାଳା ତୁ
କର ମୋତେ ଅନୁଗ୍ରହ ।
କି ଛାର ସେ ନାରୀ   ତୋର ପରିବାରୀ
ନାମ ଧରୁ ତାହାଙ୍କର,
ଶତ ଶତ ଦୁର୍ଗା   ଶତ ଶତ ଗଙ୍ଗା
ନୁହନ୍ତି ତୋ ପାଦେ ସରି ।
ଦାସୀପଣେ ତୋତେ   ରଖିବେ ନିରତେ
ମୁଁ ହେବି ତୋହର ଦାସ,
ପ୍ରଳମ୍ବକୁନ୍ତଳା   ବାରେ କୃପାଦାନେ
ପୂରାଅ କିଙ୍କର ଆଶ ।
ନୋହିଲେ ନିଶ୍ଚୟ   ହତ୍ୟାଦୋଷ ଦେବି
ଏହିକ୍ଷଣି ତୋ ଉପରେ,
ଏତେ କହି ହର—   ଆକୁଳେ ତ୍ରିଶୂଳୀ
ତ୍ରିଶୂଳ ଧଇଲେ କରେ ।
ସ୍ୱପ୍ରାଣ ବିନାଶ   ସକାଶେ ଉଦ୍ୟତ
ହୁଅନ୍ତେ ପାର୍ବତୀକାନ୍ତ,
ପଛକୁ ଅନାଇ   ହସି ହସି ତହୁଁ
ବୋଲୁଛନ୍ତି ଯଦୁନାଥ—
"ଶୁଣ ଗଙ୍ଗାଧର,   ବୁଝିଲିଣି ମୁହିଁ
ଯେପରି ତୁମ୍ଭର ଜ୍ଞାନ,
କାମ-ପାଶବାରେ   ନିମଜ୍ଜିତ ହୋଇ
ତେଜିବାକୁ ଯାଉଁ ପ୍ରାଣ ।

ଖେଦ ପରିହର   ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଆଶ୍ରାକର
ମାନସ କର ସୁସ୍ଥିର ,
ଦେବି ଆଲିଙ୍ଗନ   ଧ୍ରୁବ ଏହି ଗିର
ନ ତେଜ ତୁମ୍ଭେ ଶରୀର ।
ନ ଜାଣିଅଛ କି   ତାହା ବିଶ୍ୱନାଥ
ଯେପରି ମୋର ହୃଦୟ ,
ଭକ୍ତର ଅଧୀନ   ମୁହିଁ ଭକ୍ତଜନେ
ଯାଚ ଦିଅଇଁ ଅଭୟ ।
ପ୍ରାଣପ୍ରିୟ ଭକ୍ତ   ଭକ୍ତିରେ ଯେ ବର
ପ୍ରାର୍ଥନା କରେ ମୋ ସ୍ଥାନ
ତାର ମନସ୍କାମ   ନିଶ୍ଚେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୁଏ
କେବେହେଁ ତା ନୁହଇ ଆନ ।
ବଟେଶ୍ୱରେ ପୂର୍ବେ   ମାଗିଥିଲ ତୁମ୍ଭେ
ସଭକ୍ତିରେ ଉମାପତି ,
ଅର୍ଦ୍ଧାଙ୍ଗ ଦେବାକୁ   ପ୍ରତିଶ୍ରୁତ ମୁହିଁ
ହୋଇଥିଲି ତୁମ୍ଭ ପ୍ରତି ।"
ଏହା କହି ତୋଳ   ଦେବା ପାଇଁ ଛଦ୍ମ—
ନାରୀରୂପୀ ଜଗନ୍ନାଥ ,
ଆସ ଆସ ବୋଲି   ହରଙ୍କୁ ସମ୍ବୋଧି
ବିସ୍ତାରିଲେ ନିଜ ହାତ ।
ହରିହରଙ୍କର   ଯୁଗଳ ଶରୀର
ଆଲିଙ୍ଗନେ ହେଲା ଏକ ,
ଅର୍ଦ୍ଧ ଭସ୍ମଭୂଷା   ଚନ୍ଦନ ଚର୍ଚ୍ଚିତ—
କସ୍ତୁରୀଭୂଷା ଅର୍ଦ୍ଧେକ ।
ଅର୍ଦ୍ଧଶିରେ ଜଟା   ଅପର ଅର୍ଦ୍ଧେକ
କୁଞ୍ଚିତ କେଶ ମଣ୍ଡିତ,
ଅର୍ଦ୍ଧଫଣି-ଫଣା,   ଅନ୍ୟ ଅର୍ଦ୍ଧ ହେଲା
ରତ୍ନ-କିରୀଟେ ଶୋଭିତ ।
କସ୍ତୁରୀ, ତିଳକ,   ଶଶାଙ୍କ କଳାରେ
ଶୋଭେ ଅର୍ଦ୍ଧ ଅର୍ଦ୍ଧ ଭାଲ ,
ଅର୍ଦ୍ଧ ଗଳେ ସ୍ରକ୍—   ବନପୁଷ୍ପ-ମାଳା,
ଅର୍ଦ୍ଧ ଗଳେ ହାଡମାଳ ।

କୁଣ୍ଡଳ-କୁଣ୍ଡଳ   ମକର-କୁଣ୍ଡଳ
ଦୋଳେ କର୍ଣ୍ଣେ ସୁମଞ୍ଜୁଳ,
ବ୍ୟାଘ୍ରଛାଲେ ଅର୍ଦ୍ଧ—   କଟୀ ସୁଶୋଭିତ
ଅର୍ଦ୍ଧେ ପୀତ ଦୁକୂଳ ।
ଏକ ପଦେ ଫଣୀ,   ଆନ ଏକ ପାଦେ
ରତ୍ନଖଚିତ ନୂପୁର,
ଏକ କରେ ଶଙ୍ଖ   ଚକ୍ର, ଆର କରେ
ଶୋଭେ ତ୍ରିଶୂଳ ଡମ୍ବୁର ।
ଦୁଇ ପାର୍ଶ୍ୱେ ଛନ୍ତି   ଲୋକମାତା ଲକ୍ଷ୍ମୀ
ହିମାଦ୍ରିଜା ହୈମବତୀ,
ଏକ ଦିଗେ ବୃଦ୍ଧ—   ବୃଷ, ଆନ ଦିଗେ
ଉଚ୍ଚ ଖଗକୁଳ-ପତି ।
କିଛୁକ୍ଷଣ ପରେ   ମହେଶ ଶରୀରୁ
ଅନ୍ତର ହୋଇଣ ହରି,
ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ ହେଲେ   ମାୟା-ବିଶାରଦ
ଇନ୍ଦ୍ରଜାଲିକାର ପରି ।
ହର ହୃଦୟରୁ   ଆବୋରିଲା ଆସି
ସାତ୍ତ୍ୱିକ ଭାବ କଜ୍ଜଳ,
ପ୍ରାବୃଟେ ଯେସନ   ଆକାଶମଣ୍ଡଳ
ଆବରେ ଜଳଦମାଳ ।
ସ୍ୱପ୍ନ ପ୍ରାୟେ ମଣି   ପୂର୍ବ ଘଟଣାକୁ
ଭାବୁଛନ୍ତି ପଞ୍ଚାନନ,
ଏସନ ସମୟେ   ଚତୁର୍ଭୁଜରୂପେ
ବିଜେ କଲେ ଜନାର୍ଦ୍ଦନ ।
ନ ଜାଣିଲା ପରି   ପରିହାସ ଛଳେ
ଶିବଙ୍କୁ କହିଲେ ଡାକି,
ଏତେ ଆତୁରରେ   ଏଠାରେ କିପାଇଁ
ଉଭା ହୋଇଛ ପିନାକୀ ?"
ଏ ବଚନ ଶୁଣି   ଲଜ୍ଜାବଶେ ହର
ତଳକୁ ପୋତିଲେ ମଥା,
ଜାଣିଲେ ଏସବୁ   ଚକ୍ରି-ଚକ୍ର ଛଡ଼ା
ନୁହେଁ କିଛି ଆନ କଥା ।

ପ୍ରାଣହୀନ ଦେହ   ଶଶିଙ୍କିତ ମୁଖ
ପର୍ଯ୍ୟୁଷିତ ଫୁଲ ପରି,
କିଛି ନ କହିଣ   କ୍ଷଣକାଳ ତହିଁ
ରହିଲେ ମୌନ ଆଚରି ।
ସମସ୍ତ ବୁଝିଣ   ପ୍ରତିଫଳ ଦେବେ
ହରିଙ୍କୁ, ମନାସି ମନେ,
ତ୍ୱରିତ ଗମନେ   ବାହୁଡିଲେ ହର
କୈଳାସ ଗିରି-ସଦନେ ।
ଏଣେ ସୁରାସୁରେ   ବହୁକ୍ଷଣ ପରେ
ସର୍ବେ ହୋଇ ସଚେତନ,
ମୋହିନୀ କନ୍ୟାକୁ   ନ ଦେଖି ସମୀପେ
ହୋଇଲେ ଚକିତ ମନ ।
ସ୍ତୋକମାନ ପୂର୍ବେ   ଥିଲା ଯେ ହୃଦୟ
ଆଶାର ନନ୍ଦନ ବନ,
କ୍ଷଣେ ତା ଶ୍ମଶାନେ   ପରିଣତ କଲା
ନୈରାଶ୍ୟ ପ୍ରଭଞ୍ଜନ ।
ତା ଦେଖି ମୋହିନୀ   ଭାଷିଲେ ଭାରତୀ
ବୀଣାଜିଣା ସୁବଚନେ—
"ଶୁଣ ଶୁଣ ମୋର   ଆତ୍ମପରିଚୟ
ସର୍ବେ ଅବହିତ ମନେ ।
ଅଛେ ବିଶ୍ୱଜିତ   ଏହି କ୍ଷୀର ସିନ୍ଧୁ—
ମଧ୍ୟେ ମୋହର ବସତି,
ମୋହିନୀ ମୋ ନାମ,   ତ୍ରିଜଗତେ ମୋତେ
କରନ୍ତି ସର୍ବେ ଭକତି ।
ତୀରେ ଆସିଲି ମୁଁ   ରହି ନ ପାରିଣ
ଅନୁକ୍ଷଣ କଳରବେ,
କି ହେତୁ କଳହ   କରୁଅଛ ତୁମ୍ଭେ
ଏକତ୍ର ହୋଇ ସରବେ ?"
କନ୍ୟା ମୁଖୁଁ ଶୁଣି   ଏସନ ବଚନ
ଅମର ଅସୁରଗଣ,
କହିଲେ, ଲାଗିଛି   ସୁରାସୁର ମଧ୍ୟେ
ସୁଧା ପାଇଁ ଘୋର ରଣ
ସମସ୍ତ ହୋଇଣ   ଆସିଅଛ ଯେଣୁ
ଏ ଅତି ଶୁଭ ଲକ୍ଷଣ,

ମଧ୍ୟସ୍ଥପଣରେ   ସୁଧା ବାଣ୍ଟି ତୁମ୍ଭେ
କର ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ ନିବାରଣ ।
ଏତବାକ୍ୟେ ସର୍ବେ   କହୁଅଛୁଁ ଦେବ,
କେବେ ନ ଲଙ୍ଘିବୁ ତାହା,
ବିଳମ୍ବ ନ କର   ଶୀଘ୍ର କର ଏବେ
ତୁମ୍ଭ ମନୋରଥ ଯାହା ।”
ବୋଇଲେ ମୋହିନୀ   ନାହିଁ ନାହିଁ ମୋର
ମଧ୍ୟସ୍ଥରେ କାର୍ଯ୍ୟ ନାହିଁ,
ଜାଣୁ ଜାଣୁ କାଳ—   ଭୁଜଙ୍ଗ ବଦନେ
ହାତ ଦେବ କାହିଁ ପାଇଁ ?
ମୋର ଆଚରଣ—   ଯଦି ମନୋମତ
ନୋହିବ ଯେବେ କାହାରି,
କି କରିବ ତେବେ   ସର୍ବେ କ୍ରୋଧ କଲେ
ଏକାକୀ ଅବଳା ନାରୀ ।
ଶୁଣି ଏ ଭାରତୀ   ତାଙ୍କ କନ୍ୟା ପ୍ରତି
ଉତ୍ତରିଲେ ଦେବାସୁରେ,
ସତ୍ୟ ସତ୍ୟ ତବ   ଆଜ୍ଞା ନ ଲଙ୍ଘିବୁ
କହିବାର ସତ୍ୟ ଛାମୁରେ ।
ଏହା ବୋଲି ଦୁଇ   ପଙ୍‌କ୍ତିରେ ବସିଲେ
ଦେବାସୁରେ ଦୁଇ ପାଖେ,
ମଧ୍ୟେ ଛିଡ଼ା ହୋଇ   ବୋଲଇ ମୋହିନୀ
ସୁଧାପାତ୍ର ଘେନି କାଖେ ।
ଦେବଗଣଙ୍କର   ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଭାଗ ତାଙ୍କୁ
ପ୍ରଥମେ ଦେବା ଉଚିତ,
ଶୁଣି ଦୈତ୍ୟଗଣେ   ସମ୍ମତ ଅହିଲେ
ଅମୃତ ନୋହୁ ବଞ୍ଚିତ ।
ତହୁଁ ଲକ୍ଷ୍ମୀପତି   କୁବେର ବରୁଣ
ଇନ୍ଦ୍ର ଯମ ହୁତାଶନ,
ଏ ଆଦି ତେତିଶ   କୋଟି ଅମରଙ୍କୁ
ଅମୃତ କଲ ବଣ୍ଟନ,
ସର୍ବଶେଷେ ଯାହା   ଅବଶେଷ ଥିଲା
ଆପେ କଲେ ତାହା ପାନ,
ଦେଖି ଦୈତ୍ୟଗଣେ   କୋପାନଳେ ଜଳି
ହେଲେ ଅତି କମ୍ପମାନ ।
ମାର ମାର ଶବ୍ଦେ   ଚୌଦିଗୁଁ ଧାଇଁଲେ
କରି ମହାଘୋର ରୋଳ,
ପ୍ରଳୟ କାଳରେ   ସଘନେ ନିନାଦେ
ଯେସନେ ସିନ୍ଧୁ କଲ୍ଲୋଳ ।
ବୃଷ୍ଟିଧାର ପ୍ରାୟ   ନାନା ଶର ଶାଣ
ଅସ୍ତ୍ର କରନ୍ତି ବର୍ଷଣ,
କ୍ରମେ ବେଳୁଁ ବେଳ   ବଢ଼ିଲା ଏରୂପେ
ଦେବାସୁରଙ୍କର ରଣ ।
ସୁଧାପାନେ ଦେବେ   ଅଶେଷ ବଳିଷ୍ଠ
ମନ୍ଥନେ ଦୁର୍ବଳ ରକ୍ଷ,
ତେଣୁ ଦୈତ୍ୟଗଣ   ରଣେ ଭଙ୍ଗ ଦେଲେ
ବଳେ ନୋହି ସମକକ୍ଷ ।
ସମ୍ମୁଖ ସଂଗ୍ରାମେ   ଭଙ୍ଗ ଦେଇ ଶତ୍ରୁ
ପଳାଇଗଲେ ସଗଣେ,
ତହୁଁ ଦେବତାଏ   ମହାହୃଷ୍ଟ ମନେ
ବାହୁଡ଼ିଲେ ନିକେତନେ ।
ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ ପ୍ରଭୁ   ନୀଳାଦ୍ରିବିହାରୀ
ଜଗତ-ଜନ-ଜନକ;
ଭକ୍ତ ରକ୍ଷା କରି   ଭକତବତ୍ସଳ
ନାମକୁ କଲ ସାର୍ଥକ ।
ମହତ ଲୋକର   ଅଟେ ସିନା ବ୍ରତ
ଆଶ୍ରିତ ପ୍ରତିପାଳନ ;
ସମୀରଣ ବିନା   ଆନ କେ କରିବ
ଜୀବଗଣେ ସଚେତନ ?
ଯେ ପ୍ରାଣୀ ତୁମ୍ଭର   ପାଦପଦ୍ମାଶ୍ରିତ
କାହିଁ ତାର ଦୁଃଖ ଭୟ ?

ନୃସିଂହାବତାରେ ପ୍ରହ୍ଲାଦ ଜୀବନୁ
ନ ମିଳେ କି ପରିଚୟ ?
କ୍ରୂର କୁରୁପତି କୂଟରୁ ପାଣ୍ଡବେ
ରକ୍ଷା କରିଅଛ ପୁଣି,
ତୁମ୍ଭରି ମୁଖରୁ— ମାତଙ୍ଗ, ଶବର—
ସନ୍ତତିମାନଙ୍କୁ ମୃଗୁଣୀ ।

ସତ୍ତ୍ୱ, ରଜ, ତମ ତ୍ରିଗୁଣେ କରୁଛ
ସୃଷ୍ଟି, ପାଳନ, ସଂହାର,
ଅପାର ସଂସାର ସାଗରରୁ ଏକା
ତୁମ୍ଭ ନାମ କର୍ଣ୍ଣଧାର ।
ତୁମ୍ଭର ଅପାର ମହିମା ବର୍ଣ୍ଣିବ
ତାହାର ଅଛି ଶକତି ?

ଶତମୁଖ ହେଲେ ଯେ ମହିମା ବର୍ଣ୍ଣି
ନ ପାରିବେ ସରସ୍ୱତୀ ।

କୈବଲ୍ୟ-କଳିକା

ପ୍ରୀତ୍ୟୁପହାର

ପରମ ପ୍ରଣୟାସ୍ପଦ !

ମୟୂରଭଞ୍ଜର ଲବ୍ଧପ୍ରତିଷ୍ଠ ଓଭରସିଅର ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ରତନ ମହାନ୍ତି
ମହୋଦୟ ଅଭିନ୍ନହୃଦୟେଷୁ !

ପ୍ରିୟତମ ବନ୍ଧୁବର !

ଆପଣ ଭଦ୍ରକର ଅନ୍ୟତମ ସୁପୁତ୍ର । ନାନାଭାବରେ ଆପଣ ଜନ୍ମଭୂମିର ଯଥାଶକ୍ତି ମଙ୍ଗଳସାଧନ କରୁଅଛନ୍ତି । ଆପଣଙ୍କର ପରୋପକାରିତା, ଉଦାରହୃଦୟତା, ସାରଲ୍ୟ ଏବଂ ନୈତିକ ସାହସାଦି ମାନବବାଞ୍ଛିତ ସଦ୍‌ଗୁଣାବଳୀର କଥା ମୁଁ ଜନଶ୍ରୁତିସୂତ୍ରେ ଶୁଣିଥିଲି; ମାତ୍ର ମୟୂରଭଞ୍ଜ ଅବସ୍ଥାନ କାଳରେ ସେଥିର ସୁସ୍ପଷ୍ଟ ପ୍ରମାଣ ସ୍ୱୟଂ ଉପଲବ୍ଧି କରି ଅନିର୍ବଚନୀୟ ପ୍ରୀତି ଲାଭ କରିଅଛି ଏବଂ ସେହିଦିନଠୁ ଆପଣଙ୍କୁ ମୁଁ ହୃଦୟର ଉଚ୍ଚାସନ ପ୍ରଦାନ କରିଅଛି । ସେଥିର ନିଦର୍ଶନସ୍ୱରୂପ ଏହି "କୈବଲ୍ୟ-କଣିକା" ପୁସ୍ତିକାଖଣ୍ଡି ଆପଣଙ୍କୁ ପ୍ରୀତ୍ୟୁପହାର ଅର୍ପଣ କଲି । ଆଶା କରେଁ, ଆପଣ ଏହି ବନ୍ଧୁଦତ୍ତ କ୍ଷୁଦ୍ର ଉପହାରକୁ ସ୍ନେହସାମଗ୍ରୀ ଜ୍ଞାନରେ ଗ୍ରହଣ କରିବେ ।

ଭଦ୍ରକ ୧ । ୯ । ୧୨	ଆପଣଙ୍କର ସ୍ନେହ-ସୌଜନ୍ୟ-ମୁଗ୍ଧ ଶ୍ରୀ ଚନ୍ଦ୍ରମଣି ମହାନ୍ତି

କୈବଲ୍ୟ-କଣିକା

ମଙ୍ଗଳ [୧]

କୈବଲ୍ୟ-କାରଣ ହରି ଏ ମୋ ନିବେଦନ,
ଅନ୍ତେ ଯେପରି ଲଭେଁ ପ୍ରଭୁ ତବ ଶ୍ରୀଚରଣ ।୧।
ଯେଠାରେ ଯେ ସ୍ଥଳେ ପଛେ ହେଉ ହେ ମରଣ
ଯଥାକାଳେ ମିଳୁ ତବ ପୁଣ୍ୟ ଦରଶନ ।୨।
ନ ଡରେଁ ବିପଦେ ଯେବେ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ସ୍ମରଣ,
ସ୍ମରଣେ ଶରଣ ଦେବ ବିପଦ-ବାରଣ ।୩।
ତେଜିବେ ନିଶ୍ଚୟ ଜାଣେ ଆତ୍ମୀୟ ସ୍ୱଜନ
ମାତ୍ର ତୁମ୍ଭେ ନ ତେଜିବ ଏ ମୋ ନିବେଦନ ।୪।

———❋———

କଳହଂସ କେଦାର [୨]

ଆସିଥିଲୁ ରେ ମନ ବଡ ଆଶାରେ,
ଆସିବା ମାତ୍ର ସାର ହେଲା ସଂସାରେ,
ମୁଦ୍ରିତ ପଦ୍ମ କୋଳେ ଭ୍ରମର ପରି
ଭବ-କାରାରେ ଗଲୁ ଆସ୍ତ ବ୍ୟସ୍ତ ହରି ।୧।
ମଧୁର ଆମ୍ର ତୁମେ ଭୁଞ୍ଜି ବୋଇଲା,
ଛକ୍ତ ମୁଖରେ ରଖି ଆମ୍ବ ସରିଲା,
ସଙ୍କଳ୍ପ ହେଲା ପିନା ଆମ୍ର ଭକ୍ଷଣ,
ଭକ୍ଷଣ ଥାଉ ନ ଘଟିଲା ଚକ୍ଷଣ ।୨।
କି ଖେଳ ଖେଳିବାକୁ ଆସିଲୁ ଧାଇଁ,
କିନ୍ତୁ ଖେଳିଲୁ କିସ ଜାଣିଲୁ ନାହିଁ,
ଗାଈ ପଛା ସଂଲଗ୍ନ ଟିକ ସମାନ,
ଗୋକ୍ଷୀର ତେଜି କଲୁ ରୁଧିର ପାନ ।୩।
ମାଆର ଖେଳେ ଯାହା ହେବାର ହେଲା,
ଆଉ ରେ ମୂଢ଼ ମନ କି କର ହେଳା,
ହେଲାଣି ସନ୍ଧ୍ୟା ଏବେ ହେବ ଅନ୍ଧାର,
ଚାହିଁଲେ ଫେରି ଯିବୁ ନିଜ ଅଗାର ।୪।

———

ବଙ୍ଗଳାଶ୍ରୀ [୩]

ଧର୍ମକ୍ଷେତ୍ରେ ଆସି ଅଧର୍ମ ସେବାରେ
କଟାଇଲି ବୃଥା ଦିନ,
ସୁଖର ଜାଗ୍ରତ— ସ୍ୱପ୍ନ-ପାରାବାରେ
ସୁଖାଶା ହେଲା ବିଲୀନ ।୧।
ତବ ପାଶୁଁ ପ୍ରଭୁ ଆସିବା ସମୟେ
ଥିଲି ମୁହିଁ ନିଷ୍କଳଙ୍କ,
ହେଲି କଳୁଷିତ ବୋଳି ଦେହେ ପିନା
ବିଷୟ ଦୁର୍ଗନ୍ଧ-ପଙ୍କ ।୨।
ସ୍ୱାର୍ଥ-କୀଟ-ଦଂଷ୍ଟ୍ର ଦେହେଁ ଆଚମିଲି
ଦୁର୍ଭିର ଦୁଃଖଦା ଜ୍ୱର,
ସୁବର୍ଣ୍ଣ ପିଞ୍ଜର କାଟବେ ପାଇଛି
ରହିଛି ହୋଇ ବନ୍ଦର ।୩।
ଲଙ୍ଘିଦେଇ ତାହା ହେ ବିଶ୍ୱବନ୍ଧାଣି
ଗଢ଼ିଦିଅ ନବ ଭାବେ,
ମଣ୍ଡି ଅପାର୍ଥିବ— ରତ୍ନ, ଶାନ୍ତ ପ୍ରୀତି
ମୈତ୍ରୀ ସ୍ୱଧର୍ମ ସଦ୍ଭାବେ ।୪।
ତୁମ୍ଭର ପାଳିତ ରକ୍ଷିତ ହୋଇ ମୁଁ
ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ହେଲି ବିସ୍ମୃତ,
ଅକୃତଜ୍ଞ ମୁହିଁ ମାତ୍ର ପ୍ରଭୁ ତବ
କରୁଣା ନୁହେଁ ବଞ୍ଚିତ ।୫।

———

ରାମକେଲି [୪]

ଦୃଶ ଅନ୍ତର୍ଧାନ ଆରତେ
ଦିଶୁ କୃପା ପ୍ରକାଶ
ଡାକୁଅଛି ମୁହିଁ ଆକୁଳେ
ତବ ଦାସାନୁଦାସ ।୧।
ରିପୁ-ଚୌର ଶୀଘ୍ର ଲୁଣ୍ଠନେ
ଶୂନ୍ୟ ହୃଦ ଭଣ୍ଡାର

ତଥାପି ଇନ୍ଦ୍ରିୟେ ଶୋଭନ୍ତି
ସଦା ପୂଜାସମ୍ଭାର । ୨ ।
ଅଜୀବନ ତାଙ୍କୁ ପୂଜନ୍ତି
ଛାଡ଼ି ତୁମ୍ଭର ପୂଜା
ଦେବଦେବୀଁ ଅନୁରକ୍ତ ସକଳେ
ମହା ମୂଢ଼ ଅବୁଝା ।୩।
ତାହାଙ୍କ କୁହୁକେ ଭୁଲି ମୁଁ
ଥିଲି ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ହୁଡ଼ି,
ଆଉ ନ ଭୁଲିବି ଏ ଲକ୍ଷା
ଦିଅ ଚରଣା ତରି । ୪ ।

ଦୀର୍ଘ ତ୍ରିପଦୀ [୫]

ପ୍ରାଣ-କୁଞ୍ଜେ ହରି   ଶୁଭେ ଅବତରି
ବଜାଅ ମୋହନ ମୁରଲୀ
ହୃଦ-ପଦ୍ମାସନ   କରି ବିମଣ୍ଡନ
ବିନୟେ ଆମନ୍ତ୍ରଣ କଲି ।୧।
ଶୁଣି ସେ ସୁସ୍ୱର   ମୁକତି-ମନ୍ତ୍ର
ଦୂର ହେଉ ପାପ ବିଦ୍ୱେଷ,
ଢାଳ କୃପା-ଜଳ   କର ସୁନିର୍ମଳ
ପଙ୍କିଳ ହୃଦୟେ ସୁରେଶ ।୨।
ଅଳୀକ ସଂସାରେ   ଅଳୀକ ଆଶାରେ
କଟାଇଲି ବୃଥା ସମୟ,
ଶେଷ ଦିନ କଥା   ଭାବି ଲଭେ ବ୍ୟଥା
ଦିଅ ଦିଅ ପ୍ରଭୁ ଅଭୟ ।୩।
ଅଗତିର ଗତି   ତୁମ୍ଭେ, ତୁମ୍ଭ ପଦ
ପଶିଲି ଆରତେ ଶରଣ,
ତାର ତାର ତାର   ଅସହ୍ୟ ଦୁର୍ଦ୍ଧର—
ବିପଦୁଁ ବିପଦ-ବାରଣ ।୪।

—*—

ନଟବାଣୀ [୬]

ବିଫଳ ଜନମ   ବିଫଳ ଜୀବନ,
ନ ଦେଖି ମୋହର   ପ୍ରାଣ-ପ୍ରିୟଧନ ।୧।
ଖୋଜୁଛି ସର୍ବତ୍ର   ଅବକାଶ ନାହିଁ,
ନ ଦେଖିଲି ଭକ୍ତ—   ଚଉଦ୍ଦିଗରେ ଚାହିଁ ।୨।
ଡାକୁଛୁ ରେ ପକ୍ଷୀ   ସୁଖେ ବସି ଡାଳେ,
ଡାକୁଛୁ କି ସେହି   ଜଗତ-ଭୂପାଳେ ।୩।
କି ନାମେ ଡାକୁଛୁ   କହ ଦୟା କରି,
ଡାକିବି ମୁଁ ସଦା   ସେହି ନାମ ଧରି ।୪।
ପ୍ରକାଶି ରେ ଭୃଙ୍ଗ   ସ୍ୱର ଗୁଣ ଗୁଣ,
ଗାଉଛୁ କି ସେହି   ଗୁଣାକର ଗୁଣ ।୫।
ଶିଖାଅ ତା ମୋତେ   ମୁହିଁ ରେ ନିର୍ଗୁଣ,
ତୋ ସୁଗୁଣ ଗାଇ   ଦିଅ ମୋତେ ଋଣ ।୬।
ରେ ମହା ଗଗନ   ନୀଳ ଆବରଣେ,
ଲୁଚାଇଛୁ କିବା   ମୋ ଜୀବନ-ଧନେ ।୭।
ଫେଡ଼ ଫେଡ଼ ଫେଡ଼   ଶୀଘ୍ରେ ଆବରଣ,
ପ୍ରାଣାତ୍ମେ ମୋର   କରିବି ଦର୍ଶନ ।୮।

ଖଣ୍ଡ କୁମ୍ଭକାମୋଦୀ [୭]

ନ କରୁ ରେ ମନ   ବିପଦ-ବାରଣେ
କପଟ ଭାବନା,
ମିଛେ ମଣି ସବୁ   ରହିଛୁ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ
କି ବିଡ଼ମ୍ବନା ।୧।
ଫେଡ଼ ମୋହ ନେତ୍ର   ସଂସାର କୁହୁକେ
ଆଉ ଭୁଲ ନା,
ଅସାରେ ଉପେକ୍ଷି   ସାରେ ଭଜ ଯିବ
ଭବ-ଯାତନା ।୨।
ଆଚର ରେ ମନ   ଜଗତ-ତାରଣ
ଧ୍ୟାନ ଧାରଣା,
ଶୟନେ ଚେତନେ   ସଦା କର ତାଙ୍କ
ନାମ ଘୋଷଣା ।୩।
ଭବ-ପାରାବାର   ତରିବାକୁ ଯଦି
ଅଛି କାମନା,
ଦେହ ମନ ପ୍ରାଣ   ଅର୍ପି ତାଙ୍କୁ ତେବେ
କର ସାଧନା ।୪।

[୮]

ସ୍ମର ସ୍ମର-ପର-ଗୁରୁ ଶ୍ରୀମଧୁସୂଦନେ,
ବିଶ୍ୱ-ବିଦିତ ନୟନ ଅମୃତ ଅଞ୍ଜନେ,
ଭବରେ ହୋଇ ତନ୍ମୟ ସ୍ମର ସତତ ଚିନ୍ମୟ
ବିବେକ ବୈରାଗ୍ୟ ଦେନ ସହାୟ ସାଧନେ । ୧ ।
କାଳ-ଚିଲ ମାରୁ ଚଞ୍ଚୁ ଉର୍ଦ୍ଧେ ଉଡ଼େ ଛକି ଛକି
ଆଚମ୍ବିତେ ପ୍ରାଣ-ମୀନେ ଘେନିବ ବହନେ । ୨ ।
ଦାର ସୁତ ପରିବାର ଧନ ରତ୍ନ ଅଧିକାର
ସ୍ୱପନ ସମ ଅସାର ଭାବ ତୁହି ମନେ । ୩ ।
ତେଜ ଅନିତ୍ୟ ବାସନା ଅସତ୍ୟର ଉପାସନା,
ସ୍ମର ସେହି ନିରଞ୍ଜନ ସତ୍ୟ ସନାତନେ । ୪ ।

ଗୁଜ୍ଜରୀ । [୯]

ମହାମହିମ ବିଶ୍ୱପିତା,
ଅବିଦ୍ୟା-ତାମସ-ସବିତା । ୧ ।
ବୁଡ଼ି ମୁଁ ପାପ-ପାରାବାରେ,
ଆସିଛି ଶେଷେ ତୁମ୍ଭ ଦ୍ୱାରେ । ୨ ।
ଡାକୁଛି ଉଠେ ମହାବ୍ୟସ୍ତେ,
ନ ଫେରେଁ ଯେହ୍ନେ ଶୂନ୍ୟହସ୍ତେ । ୩ ।
ପଦ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ମାଗୁ ନାହିଁ,
ପ୍ରାର୍ଥୀ ମୁଁ ତୁମ୍ଭେ ମୁକ୍ତି ପାଇଁ । ୪ ।
କେବଳ ଲୋଡ଼ା ପଦ୍ମପାଦ,
ଖଣ୍ଡିବ ସେହୁ ମୋ ବିଷାଦ । ୫ ।
ପୂଜିବି ତାହା ଭକ୍ତି-ଫୁଲେ
ପୀରତି-ଚନ୍ଦନ ସଙ୍କୁଳେ । ୬ ।
ପ୍ରଦାନ ପ୍ରଭୁ ପଦଦ୍ୱୟ,
ଘେନ ମୋ ଅଳି ସବିନୟ । ୭ ।

ଚକ୍ରକେଳୀ [୧୦]

ଜିନେ ହେବ ଯେବେ ନିଶ୍ଚେ ମରଣ,
ତେବେ ଆଶା-ତୋଷାରେ କି କାରଣ ।
ନର ଯାହାକୁ ପ୍ରାଣ ପରି ସ୍ନେହ,
ହେବ ଧୂଳିସାତ ଦିନେ ସେ ଦେହ । ୨ ।
ଯହିଁ ତୃଣ ରହେ ଯୁଗ ପ୍ରମାଣ,
ମାତ୍ର କି ଦିନେ ଲୀନ ନର ପ୍ରାଣ । ୩ ।
ଯେବେ ଜିଣିବାକୁ ଇଚ୍ଛ ମରଣ,
ଘେନ ଅହିଂସା ସତ୍ୟର ଶରଣ । ୪ ।
ଜପି ଦୟା କ୍ଷମା ଶୁଭ ମନ୍ତ୍ର,
ନର ମରି ମୁକ୍ତ ହୁଏ ଅମର । । ୪ ।

—*—

ସୁମକେଶୀ [୧୧]

ଉଡ଼ାଇ ପତିତପାବନ-
ବାନା ହେ ଶିରୀଶ୍ୱର,
ପତିତ ଡାକ ନ ଶୁଣିବା
ଉଚିତ କି ତୁମ୍ଭର । ୧ ।
ଅନୁତାପ-ତପ୍ତ-ଲୋତକ
ପଡ଼ି ତବ ଚରଣେ,
ନ କିଏ କି ବ୍ୟଥା କହିବେ
କେବେ ହେଲେହେଁ ଖଣେ । ୨ ।
ନୈରାଶ୍ୟ-ପାବକ-ପ୍ରତପ୍ତ
ମୋର ଖର ପ୍ରଶ୍ୱାସ,
ସୁଶୀତଳ ହୃଦେ ତୁମ୍ଭର
ଦିଏ ନାହିଁ କି ତ୍ରାସ । ୩ ।
କର୍ଣ୍ଣପାତ ପଛେ ନ କର
ଏବେ ମୋହ ଡାକରେ,
ଡାକି ଡାକି ଗଲେ ବିରକ୍ତ
ନିଶ୍ଚେ ଶୁଣିବ ଥରେ । ୪ ।
ବାନ୍ଧି ଏ ଭରସା ହୃଦୟେ
ଡାକୁଅଛି ସତତ,
ଚିର ଘନ-ନୀର-ପିପାସୁ
ଦୀନ ସ୍ତୋକବତ । ୫ ।

ବୈଠକୀ ସ୍ୱର [୧୨]

କାହିଁ ଅଛ ଭବତାପହ ଭକ୍ତ-ରଞ୍ଜନ,
ପ୍ରାଣେ ଅବତରି କର ଭୟ ଭଞ୍ଜନ ।
ମିଥ୍ୟା କର୍ମେ ଗଲା ଦିନ ଦିନୁ ଦିନୁ ତନୁ କ୍ଷୀଣ
ପ୍ରାଣଘେନି ହେଲା କ୍ଲାନ୍ତ କର ତାରଣ । ୧ ।
ଘୋର ଭୀଷଣ ମାୟାଜାଲ କେଶାଗ୍ର ଧରିଣ କାଳ
ଆକର୍ଷେ ଅଜାଣ କାଳ କରି ଗର୍ଜ୍ଜନ । ୨ ।
ରକ୍ଷାକର ନାରାୟଣ ଶ୍ରୀପଦେ ଗଲି ଶରଣ
କର ହେ ଦୀନରକ୍ଷଣ ! ଦୀନେ ରକ୍ଷଣ ।୩।
ଦିଅ ବିଶୁଦ୍ଧ ବିଶ୍ୱାସ ତତ୍ତ୍ୱଦ୍ୱିଧା କର ନାଶ
ତବ ପଦେ ଶ୍ରୀନିବାସ ଏ ନିବେଦନ । ୪ ।

ଶଙ୍କରାଭରଣ [୧୩]

ସକଳ ତୁମ୍ଭର ଇଚ୍ଛା ଇଚ୍ଛାମୟ ହରି,
ତୁମ୍ଭ କର୍ମ ତୁମ୍ଭେ କର ମୁଁ ବୋଲେ ମୋହରି,
ତୃଣେ ବନ୍ଧ କର କରୀ,
ପଙ୍ଗୁକୁ ଲଙ୍ଘାଇ ପାର ଉତ୍ତୁଙ୍ଗ ଶିଖରୀ । ୧ ।
ସର୍ବ ଶକ୍ତିମାନ ତୁମ୍ଭେ ପରାତ୍ପର ଈଶ,
ଦରିଦ୍ରେ କୁବେର କର କୁବେରକୁ ଦୀନ
ଧନ୍ୟ ତୁମ୍ଭର ମହିମା,
ନ ପାରନ୍ତି ହର ବ୍ରହ୍ମା କଳି ଯାର ସୀମା ।୨।
ବୋଲଅ ଯେ ବାକ୍ୟ ତୁମ୍ଭେ ବୋଲଇଁ ମୁଁ ତାହା
କାୟା ତୁମ୍ଭେ ତୁମ୍ଭର ମୁଁ ଛାୟା ବିଶ୍ୱନାହା,
ତୁମ୍ଭେ ଯନ୍ତ୍ରୀ ମୁହିଁ ଯନ୍ତ୍ର,
ବାଇଲେ ବାଜିବ ନ ତୁ ରହିବ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର । ୩ ।
ଭବ-ବ୍ୟାଳ ତୀବ୍ର ବିଷେ ଜର୍ଜ୍ଜରି ମୋ ହିଆ,
କର ହେ ନିର୍ବିଷ ତୁମ୍ଭେ ହୋଇଣ ଗୁଣିଆ,
ଜ୍ଞାନ-ଗଡ଼ କର ଦାନ,
ଦଶମ-ଦଶ ସନ୍ତାପୁଁ କର ପରିତ୍ରାଣ ।୪।

ମଙ୍ଗଳ [୧୪]

ରସନା ରେ ଆନ ରସେ ରସ ନା ରସ ନା,
ହରିଭକ୍ତି ରସ ବିନା ସବୁ ବିଡ଼ମ୍ବନା । ୧ ।
ହୁଏ ଯିନା ଆନ ରସ ଘଣ୍ଟକେ ବିକୃତ,
ମାତ୍ର ଶରି ଅନାବିଳ ଭକ୍ତି-ରସାମୃତ ।୧।
ଚାଖିଲେ ତାହାର ସ୍ୱାଦୁ ମାତ୍ର ଏକ ଥର,
ତୁଟିଯିବ ସମାଦର ପାର୍ଥିବ ରସର । ୩ ।
ପାନେ ତାହା ଭବ-କ୍ଷୁଧା ତୃଷ୍ଣା ଯାଏ ହରି,
ବିବେକ-ବିହଙ୍ଗ ସଦା ଡାକେ ହରି ହରି । ୪ ।
ସେ ରସ ଯେ ପିଏ ତାର ହୁଏ ମୋକ୍ଷଗତି,
ଭବତାପ ମାୟା ମୋହ ନ ପଶେ ତା ଛାତି ।୫।
ଅମଙ୍ଗଳ ବିନାଶି ହରି ଦାନନ୍ତି ମଙ୍ଗଳ,
ପୂଜ ତହିଁ ସର୍ବତୀର୍ଥ ସର୍ବବ୍ରତ ଫଳ । ୬ ।
ଅତଏବ ସବୁ ତେଜି ରେ ରସନା ଅଜ୍ଞ,
ଜପ ହରିନାମ ସଦା ସେହି ତପ ଯଜ୍ଞ । ୭ ।

ବଙ୍ଗଳା ଶ୍ରୀ [୧୫]

ସତ ହୁଅ ଭାଇ ଆସୁଅଛି ଧାଇଁ
ମୃତ୍ୟୁ-ନିମନ୍ତ୍ରଣ ପତ୍ର,
ଆଜି କିବା କାଲି ଯିବ ତହିଁ ଚାଲି
ଉଡ଼ ଯାଇ ଜୀବନ ସତ୍ର ।୧।
ପାଥେୟ ସଂଗ୍ରହ କର ଅହରହ
ଆଦର ସମନ ଭେଟି,
ଗଲେ ଶାଳୀ ହାତେ ତର୍ଜ୍ଜିଣ ନିର୍ଘାତେ
ଘୋର ଦଣ୍ଡ ଦେବ ସେଠି ।୨।
ଧର୍ମ ବିନା ତାର ଆନ ଉପହାର
ରୁଚିବ ନାହିଁ ମନକୁ,
ନ ଶୁଣିବ କାନେ ସେ ତୋ ସ୍ତୁତି ଗାନେ
ଚାହିଁବ ନାହିଁ ଧନକୁ ।୩।
ଅତଏବ ଭାଇ ହେଳା କର ନାହିଁ
ଧର୍ମ-ଧନ ଉପାର୍ଜ୍ଜନେ,
ଲାଗ ଲାଗ ଲାଗ ଜାଗ ଜାଗ ଜାଗ
ସେ ସୁଧନ ଅନ୍ୱେଷଣେ ।୪।

ରସକୁଲ୍ୟା [୧୬]

ହରି, ତୁମ୍ଭେ ପ୍ରାଣ-ପଙ୍କଜ-ରବି,
ପାତକ-ପର୍ବତ-ପ୍ରଚୂର୍ଣ୍ଣ-ପବି,
ମାୟା-ମହୀରୁହ-ମହାକୁଠାର,
ଭୀମ-ଭବ-ସିନ୍ଧୁ-ସୁକର୍ଣ୍ଣଧାର,
ଶାଶ୍ୱତ-ସତ୍ୟ-ସୁଧାମ ଯେ,
ଜଗ ଜନ୍ମମୃତ୍ୟୁ ଦୁଃଖ-ନିବାରକ
ତୁମ୍ଭର ପବିତ୍ର ନାମ ଯେ । ୧ ।
ମତ୍ତ କରୀ ପରି ଚଞ୍ଚଳ ମନ
କୁପଥେ ବିପଥେ କରେ ଭ୍ରମଣ
ପ୍ରବୀଣ ମାହୁନ୍ତ ପରାୟେ ହରି,
ବିବେକ-ଅଙ୍କୁଶ ଆଘାତ କରି
ଫେରାଅ ସୁପଥେ ତାକୁ ଯେ,
ମର୍ମାନ୍ତକ ଦୁଃଖ ଅନୁତାପଦାୟୀ
ଶୁଣି ପ୍ରଭୁ ମୋର କାକୁ ଯେ । ୨ ।
ବିଶୁଷ୍କ ହୃଦୟ-ବନେ ମୋହର,
ଦହେ ପାପ-ଦାବ ହୋଇ ପ୍ରଖର,
ଘଟିଲେ ବିଳମ୍ବ ଘଟଏ ଆଉ,
ଭସ୍ମ କରି ତାକୁ ସାଧିବ ଦାଉ,
ଢାଳ ତହିଁ କୃପା-ଜଳ ଯେ,
ଚିର ନିର୍ବାପିତ କରି ତାକୁ ହରି
କର ଶାନ୍ତ ସୁଶୀତଳ ଯେ । ୩ ।
ହେ ମଙ୍ଗଳଦାତା ମଙ୍ଗଳାଳୟ,
କର ଏ ଜୀବନେ ମଙ୍ଗଳମୟ,
କରୁ ନେତ୍ର ତବ ରୂପ ଦର୍ଶନ,
କର୍ଣ୍ଣ କରୁ ସଦା ନାମ ଶ୍ରବଣ,
ଏ ଭିକ୍ଷା ପଦେ ମୋହର ଯେ,
ଉଚାରୁ ରସନା ଜୀବ ଯିବାବେଳେ
ନିର୍ବିକାରେ ହରି ହରି ଯେ ।୪।

କରୁଣାଶ୍ରୀ [୧୭]

ଚକ୍ରଧର, ତହିଁ ନାଶ କର ଅରି ହେ ନୃକେଶରୀ
ତୁମ୍ଭରି ଏ ଦେହ ପ୍ରାଣ ତୁମ୍ଭରି ହେ ମନଜ୍ଞାନ
ତୁମ୍ଭେ ମୋର ଲକ୍ଷ୍ୟ ଧ୍ୟାନ ତୁମ୍ଭ ବିନା ନାହିଁ ଆନ
ତବ ପଦ ଭବସିନ୍ଧୁ-ତରି ହେ । ୧ ।
ପୋଷା ପକ୍ଷୀ ମୁଁ ତୁମ୍ଭର ଶିଖାଇଛ ଯେଉଁ ସ୍ୱର,
ମଣି ତା' ଇଷ୍ଟ ମନ୍ତର ଘୋଷୁଅଛି ନିରନ୍ତର,
"ନାରାୟଣ ହରି" ବୋଲି କରି ହେ । ୨ ।
ବିନଶ୍ୱର ସୁଖ ଆଶେ ତେଜି ଅବିନଶ୍ୱର ବାସେ,
ବନ୍ଧୁ ବିନୁ ଏ ପ୍ରବାସେ ଭ୍ରମି ଭ୍ରମି ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ଶ୍ୱାସେ
ହେଲି ଅବସନ୍ନ ରଖ ହରି ହେ । ୩ ।
ତୁମ୍ଭେ ମୋର ମୁଁ ତୁମ୍ଭର କେବଳ ମୋହ ପାମର
ଘଟାଇଅଛି ଅନ୍ତର ତହୁଁ ପରସ୍ପରେ ପର,
ନାଶ ତାକୁ ଯାଉ ଖଳ ସରି ହେ । ୪ ।

—o—

ଶ୍ୟାମକେଶ୍ରୀ [୧୮]

ଅନନ୍ତ ନିତ୍ୟ ନିର୍ବିକାର
ଆହେ ମଙ୍ଗଳାଧାର,
ବୁଝି ବଚନକୁ ବଳଇ
ତବ ଶକ୍ତି ଅପାର । ୧ ।
ତୁମ୍ଭେ ଦେଶକାଳ ଅତୀତ
ଧ୍ୟାନଧାରଣା-ସାଧ୍ୟ,
ନିଖିଳ ଜୀବନ ଦେବତା
ଦେବଦେବ ଆରାଧ୍ୟ । ୨ ।
ଅନାଥ ଆତୁର ତାରଣ
ଭବ-ଭୟ ବାରଣ,
ଆହ୍ଲାଦନ-କୁଞ୍ଜ-ବିଳାସୀ
ଅଶରଣ-ଶରଣ । ୩ ।
ସାରସ୍ୱତ ଚକ୍ଷୁ ନ ପାରେ
ଭେଦି ତୁମ୍ଭ ଶାମ୍ବରୀ
ଭବେ ତୁମ୍ଭେ ଲଗ୍ନ ଅଲଗ୍ନ
ଜଳେ କମଳ ପରି । ୪ ।

ଦୀନ ମୁଁ ମୋଠାରେ ସାର୍ଥକ
ନାମ ହେ ଦୀନବନ୍ଧୁ,
ଝାଞ୍ଜି ଦେଇ ହୃଦ-ମନ୍ଦିରୁ
ପାପ ତାପ-ଅଳନ୍ଧୁ । ୪ ।
ନୈରାଶ୍ୟ-ଭସ୍ମାଶ୍ରୁ ଢାଳିଣ
ପ୍ରଭୁ ତୁମ୍ଭ ଶ୍ରୀପଦେ,
କରୁଛି କଣାଣ ଯୋଡ଼ିଣ
କର ଭୟ-ଗଦ୍‌ଗଦେ । ୨ ।
ଅର୍ପିଲି ପତ୍ୱଣ ଚରଣେ
ରକ୍ଷା କର ବା ମାର,
ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ରହିଲି ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ
ଅର୍ପି ବସ୍ତୁର ଭାର । ୬ ।

ଭୈରବୀ ସ୍ୱର [୧୯]

ପତିତ-ପାବନ ପ୍ରଭୁ ପରମ ଅଯ୍ୟନ,
ବାସନା-ବନ୍ଦଗ୍ରଧ ପ୍ରାଣେ ତୁମ୍ଭେହିଁ ଚନ୍ଦନ ।ପଦ।
ନାହିଁ ତବ ଆଦ୍ୟପର: ନାମ ଧର ପରାତ୍ପର
ଗୁଣାତୀତ ଗୁଣାକର ଜ୍ଞାନର ତପନ ।୧।
ତୁମ୍ଭେ ମୁକ୍ତି ତୁମ୍ଭେ ଗତି ତୁମ୍ଭେ ଶକ୍ତି ତୁମ୍ଭେ ମତି
ତୁମ୍ଭେ ବିଶ୍ୱ-ପ୍ରାଣପତି ସତ୍ୟ ସନାତନ ।୨।
ତୁମ୍ଭର ମୂର୍ତ୍ତି ଅଟଳ ଅନନ୍ତ ଶକ୍ତି ପ୍ରବଳ
ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ନେତ୍ର ଯୁଗଳ ଶଶାଙ୍କ ତପନ ।୩।
ସର୍ବବ୍ୟାପୀ ସର୍ବମୟ ସର୍ବସ୍ରଷ୍ଟା ସର୍ବାଶ୍ରୟ
ବିନାଶ ମୋ ଭ୍ରମଭୟ ଶ୍ରେୟ-ନିକେତନ ।୪।

——:o:——

ଖେମ୍ଟା [୨୦]

ହେ ପ୍ରଭୁ ସୁନ୍ଦର-ଅରି ବିପଦ କରି-କେଶରୀ
ଆଜୀବନ ମୁଁ ତୁମ୍ଭର କ୍ରୀଡ଼ା-ପୁତ୍ତଳୀ,
ଯେତେବେଳେ ଯେଉଁପରି ନଚୁଅ ତୁମ୍ଭେ ଶ୍ରୀହରି
ତବ ଆଜ୍ଞା ଅନୁସରି ନାଚେ ସେଭଳି,
ମୁହିଁ ଯିନ୍ତା ଚମାରୁଯନ୍ତ୍ରୀ,
ଚଳାଉଛ ମୋତେ ତୁମ୍ଭ ମହାକ୍ଷମତା । ୧ ।
ଥାଉଁ ତୁମ୍ଭ ପରି ପିତା ଦାରୁଣ ବିତାପ-ତତ ।
ହୋଇ ତୁଟେ ଅଧିଷ୍ଠିତା ଦହେ ପ୍ରଶ୍ନରୋ
ନ ବନ୍ଦାଅ ବାରମ୍ବାର ହେ କରୁଣା-ପାରାବାର
ଏ ପାମର ଦୁର୍ଦ୍ଦୁର ଭଣାଭଙ୍ଗରେ,
ତବ ସୃଷ୍ଟ ମୁଁ, ମହାବାହୁ,
ଅସି ନାହିଁ ଆନ କାହା ସୃଷ୍ଟିରୁ ବାହୁ ।୨।
ଦେଖି ରଙ୍ଗ ମହାଭାଳେ ନ ଭୁଲିବି ଆଉ ଢ଼ାଳେ
ଗୁଣିଛି ତା, ବାଳଦାଳେ ବିଷାକ୍ତ ଅଣ୍ଡ,
ଭାଳେ ସେ ଫଳଅଶନେ ଦୁର୍ଦ୍ଦୁଷ୍ଟର ଶାସନେ
ହୃଦ୍‌ଏଁ ବା ତୁମ୍ଭ ଧନେ ଆଦେ ଶ୍ରୀପତି,
ଏହି ଏକା ଚନ୍ତା ମୋହର,
ସେ ଚନ୍ତା ହେ ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି କର ଅନ୍ତର ।୩।

ଧନାଶ୍ରୀ [୨୧]

ଛାଡ଼ ମୂଢ଼ ମନ ଜାଗ୍ରତ ସ୍ୱପ୍ନ
ଫେଡ ରେ ଜ୍ଞାନ-ନୟନ,
ଦେଖ ଦେଖ ଗୁହିଁ କି ବେଗରେ ଧାଇଁ
ଗୁଲୁଛି ତୋର ଜୀବନ,
ଶୋଇ ଆଶା-ଗୃହରେ,
ଆଉ ନ ଶୁଅ କାଳ-ଶେଯରେ ।୧।
ବିଷୟ-ମାଦକ ପିଇଣ ଢାଳକ
ମେଣ୍ଟିଲି ନାହିଁ ପିପାସା,
ସେ ନିଶା ପ୍ରଗାଢ଼ ହେଲୁ ତୁ ଅସାଢ଼
ମୁଖୁଁ ନ ସ୍ଫୁରିଲା ଭାଷା,
ପଡ଼ିଯିବୁ ତୁ ହୁଡ଼େ,
ଦୁଇ ଦିନେ ଅନ୍ତକ ହାବୁଡ଼େ ।୨।
ସାର ତତ୍ତ୍ୱ ଭୁଲି ଅପଥରେ ବୁଲି
ସାରିଲୁ ବୃଥା ଆୟୁଷ,
ଧାତେ ଅନାଦର କଷ୍ଟଣ ପାମର
କୁଟି ଅଛୁ ବସି ତୁଷ,
ଥରେ ଅଙ୍କ ଦାଭୁଳ,
ସବୁ ତେଜି ଭଜ ଆଦିମୂଳ ।୩।

ଧନ ରତ୍ନ ସାର   ପୁତ୍ର ପରିବାର
ନ ଯିବେ କେହି ସଙ୍ଗର,
ଆଜିଅଛୁ ଏଠା   ଯିବୁ କାଲି ଏଠା
ସେଠାରେ ସବୁକେ ପର,
ଧର୍ମ କେବଳ ସାହା,
ଅନ୍ତେ ଦେଖାଏ ସେ ସ୍ୱର୍ଗପନ୍ଥା । ୪ ।

———

କାମୋଦୀ [୨୨]

ନିର୍ମାୟ ନିରଞ୍ଜନ   ନିଖିଳ ନିକେତନ
ନୈସ୍ୱର୍ଗ୍ୟ-ଅନ୍ଧାର-ବିଭୂତି
ପୁଣ୍ୟ ନାମ ତୁମ୍ଭର   ଯେସନ ରବିକର
ଘଉଡେ ଅଜ୍ଞାନ-କୁହୁଡ଼ି ହେ ମହାବାହୁ !
ଦାତାପଣରେ ତୁମ୍ଭେ ସାର,
ଲୁବ୍ଧକ ମୁଁ ପାମର ଛାର,
ଦେଉଛ ତୁମ୍ଭେ ଯେତେ   ମାଗୁଛି ପୁଣି ତେତେ
ନ ପୂରେ ଲାଳସା ଦୁର୍ବାର ହେ ମହାବାହୁ ।୧।
ଦେଇଅଛ ଜୀବନ   ଆବର ଦେହ ଧନ
ଦେଇଛ ପ୍ରିୟ ପରିଜନ,
ସୁଧୀର ସମୀରଣ   ନୀଳକାନ୍ତ ଗଗନ
ପୃଥିବୀ ପାର୍ଥିବ ରତନ ହେ ମହାବାହୁ !
ଦେଇଛ ସୁଶୀତଳ ଜଳ,
ପାକାର୍ଥେ ପ୍ରଚଣ୍ଡ ଅନଳ,
ଦେଇଛ ଏତେ ହରି   ତେବେ ମୁଁ ଲୋଭ କରି
ମାଗୁଛି ଉଠେ ଅନର୍ଗଳ ହେ ମହାବାହୁ । ୨ ।
ଏଥି ତୃପ୍ତ ମୋହର   ହେବ ନାହିଁ ଅନ୍ତର
ଦେବାକୁ ହେବ ଆଉ କିଛି,
ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ନ ପାଇଲେ   ସଂତୃପ୍ତି ନାହିଁ ଭଲେ
ତୁମ୍ଭ ବିହୀନେ ସବୁ ଛି ଛି ହେ ମହାବାହୁ !
ତୁମ୍ଭେହିଁ ସ୍ୱରଗର ସ୍ୱର୍ଗ,
ଅପବର୍ଗର ଅପବର୍ଗ,
ଏଣୁ ମୁହିଁ ବାତୁଳ   ଲଭିବାକୁ ବ୍ୟାକୁଳ
ତୁମ୍ଭର ପବିତ୍ର ସଂସର୍ଗ ହେ ମହାବାହୁ । ୩ ।

ଆଷାଢ଼ଶୁକ୍ଳ [୨୩]

କାହିଁ ଅଛ ହରି   ଦିଅ ଦର୍ଶନ
ଖୋଜି ଖୋଜି ହେଲି   ମୁଁ ଅବସନ୍ନ,
ଦେଖୁଅଛୁ ତବ   କାର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରତ୍ୟହ,
ଭୁଞ୍ଜୁଅଛୁ ନିତ୍ୟ   ସୁ-ଅନୁଗ୍ରହ,
ମାତ୍ର କାହିଁପାଇଁ
ଦେଖୁ ନାହିଁ ପ୍ରଭୁ   ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ କାହିଁ ।୧।
ମହିମା ତବ   ପ୍ରତି ନିଃଶ୍ୱାସରେ,
ସତତ ପ୍ରାଣେ   ଅନୁଭବ କରେ,
ତୁମ୍ଭର କରୁଣା   ରକ୍ତ ରୂପରେ,
ହୁଏ ପ୍ରବାହିତ   ମୋ କଳେବରେ
ସ୍ୱରୂପ ତଥାପି,
ନ ପାଏଁ ଦର୍ଶନ   ହେ ବିଶ୍ୱବ୍ୟାପି ।୨।
ଦେଇଛ ଦେଉଛ   ସବୁ ଆପଣ,
ଦରଶନ ଦାନେ   କିପାଁ କୃପଣ,
ହେଲ କି ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ   ଏହା ସୁନ୍ଦର,
ବସୁର ଭାର ହେ   ମନ୍ଦରଧର,
କି ବିଷମ କ୍ଷୋଭ,
ଗିରି ଦେଇ ଜଳ   ରେଣୁରେ ଲୋଭ ।୩।
ତୁମ୍ଭର ସଜ୍ଜିତ   ପ୍ରତି ଦ୍ରବ୍ୟରେ,
ତୁମ୍ଭ ରୂପ ସଦା   ଦର୍ଶନ କରେଁ,
ପ୍ରତିସ୍ୱରେ ଶୁଣେ   ତୁମ୍ଭର ସ୍ୱର,
ବାଞ୍ଛାନିଧି ପୂରୁ   ବାଞ୍ଛା ମୋହର
ମାଗେ ଅକିଞ୍ଚନ,
ହୃଦପଦ୍ମେ ମିଳୁ   ତବ ଦର୍ଶନ । ୪ ।

—※—

ଚନ୍ଦ୍ରା ଭୈରବ [୨୪]

ପ୍ରଭୁ ଅମୃତ—!   ଜୀବନ-ଦାତା,
କୋଟି ଭୁବନ   ବିଶ୍ୱବିଧାତା,
ତୁମ୍ଭେ ସକଳର   ବନ୍ଦ୍ୟ ପ୍ରାଣେଶ୍ୱର
ତୁମ୍ଭେ ପିଅର ତୁମ୍ଭେହିଁ ମାତା ହେ
ଗୋବିନ୍ଦ । ୧ ।

ସାଧୁ ସେବା ସାଧୁ ସଙ୍ଗବାସେ,
କାଳ କଟୁ ମୋ ସଦା ଉଲ୍ଲାସେ,
ଜୀବନ ଅନ୍ତିମ ହେଉ ମୋର ପିତଃ
ବସି ପୀଡ଼ିତ ବ୍ୟଥିତ ପାଶେ ହେ
ଗୋବିନ୍ଦ । ୨ ।
ଭୃତ୍ୟ ଆସକ୍ତି ହୋଇ ଅନ୍ତର,
ଲଭୁ ଚରଣେ ଆସ୍ଥା ତୁମ୍ଭର,
ତବ ପଦତଳେ ଅର୍ପି କର୍ମଫଳେ
କର୍ମ କରିବି ମୁଁ ନିରନ୍ତର ହେ
ଗୋବିନ୍ଦ । ୩ ।
ପ୍ରଭୁ ଦିଅ ଏ ଅଭୟ ବର,
ଆର୍ତ୍ତେ ମାଗୁଛି ଯୋଡ଼ିଣ କର,
ଅଭିମାନ-ବାଘ ନ ଖଦାଉ ସ୍ୱର—
ବନ୍ଧି ଚରିତ୍ର-ମୃଗେ ମୋହର ହେ
ଗୋବିନ୍ଦ । ୪ ।

—୫୦—

ଆତ୍ମନିବେଦନ

ଝଲଣା [୨୫]

ଅଧିକ କି ନିବେଦିବି ହେ ଜଗତସ୍ୱାମି,
କି ଅବା ଅଜ୍ଞାତ ତବ ଅଛି ଅନ୍ତର୍ଯ୍ୟାମି ।
ଜାଣ ତ ସକଳ ଦେବ, ଅନ୍ତର୍ ବେଦନା,
ତେବେ କିପାଁ ଦେଉଅଛ ଦୁର୍ଦ୍ଦ ର୍ ଯାତନା ।
ପୂର୍ବ୍ବୁ ଜାଣିଥାନ୍ତି ଯେବେ ମୋ କପାଳ ଫଟା,
ସାଧେ କି ମୁଁ ହୋଇଥାନ୍ତି ଏତେ ହଟହଟା ।
ସଂସାରେ ତ କିଛି ମୋର ଚାହିଁ ଥିଲି ନାହିଁ
ତୁମ୍ଭେ ସିନା ପେଷିଲକୁ ଆସିଥିଲି ଧାଇଁ ।
କାହିଁ ତୁମ୍ଭ ଆଦେଶ ତ ପାଳି ନାହିଁ କିଛି,
ଭୁଲିଯାଇ ସେ ଆଦେଶ ଦୁଆରେ ବସିଛି ।
ପୁଣି ଥରେ ଯେବେ ମୋତେ ନ ଦେଲ ଚେତାଇ,
ତେବେ ବୃଥା ରଖିଅଛ ଏଥି କାହିଁପାଇଁ ।
ଖପା ହୋଇଅଛ ପରା ମୋ ପ୍ରତି ବିଶେଷ,
ତୁମେ ନ ପାଳିଲି ଯେଣୁ ତୁମ୍ଭ ଶୁଭାଦେଶ ।
ଥରେ ଅଧେ ଉପଦେଶ ଭୁଲିଗଲେ ଗୃହେ,
ଗୁରୁ କି ଶିଖାନ୍ତି ନାହିଁ ପାସୋରିବା ପାଠ ।
ତୁମ୍ଭେ ତ ଜଗତ-ଗୁରୁ ନ ଜାଣ କି ତାହା,
ଆଉ ଥରେ ଭଲ କହେ ବସିଁ ଚଉବାହା,
କହିଦିଅ କି ଆଦେଶ ପାଳିବି ତୁମ୍ଭର
ନ ଦେଖାଅ ଏ ଅଧମେ ଆଉ ଏତେ ଡର ।
ଆଶାର ଲୁହକେ ପଡ଼ି ବୁଲି ଏଠି ସେଠି,
ତେତେ କାଳ ଯାଏଁ ଆଉ ଖଟିଥିବି କେଠି ।
ସଂସାର ଜଟିଳ ପଥେ ପଡ଼ିଲିଣି ଥକି,
ଆଉ ମୋତେ କର ନାହିଁ ଦୁଃଖର ଗହ୍ୱର ।
ସମଦର୍ଶୀ ବୋଲି ତୁମ୍ଭେ ଜଗତେ ବିଖ୍ୟାତ,
ତେବେ ମୋହପକ୍ଷେ କିପାଁ ଏତେ ପକ୍ଷପାତ ।
କରୁଣା ଭଣ୍ଡାର ପରା ଅକ୍ଷୟ ତୁମ୍ଭର,
ତେବେ କିପାଁ ବାଣ୍ଟିବାକୁ ଥରୁଅଛ କର ।
କୃପାସିନ୍ଧୁ ନାମ ତୁମ୍ଭ ଜଗତେ ବଦିତ,
କିନ୍ତୁ ମୋହ ପକ୍ଷେ ତାହା ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିପରୀତ ।
ଭ୍ରାନ୍ତିର ଯଦ୍ୟପି ତନ୍ତ୍ର କଠୋର ଏସନ,
ତେବେ କିପାଁ ଦେଲ ଭୁଲା ଦରଘଣ୍ଟା ମନ ।
ଗନ୍ତାଘରୁଁ ତାହା ତ ମୁଁ ଆଣି ନାହିଁ ବାଛି,
ତୁମ୍ଭେ ସିନା ନିଜେ ନଜେ ଦେଇଥିଲ ଯାଚି ।
ତବ ଦତ୍ତ ଦ୍ରବ୍ୟ ଯେବେ ଖାଣ୍ଟି ହେଲା ନାହିଁ,
ତେଉଁ ଯୁକ୍ତି ବଳେ ହେବି ସେଥିପାଇଁ ଦାୟୀ ।
ଅକୂଳ ଭବ-ସାଗରେ ଦିଶୁ ନାହିଁ କୂଳ,
ଜୀବନ-ତରଣୀ ତହିଁ ହେଉଛି ଆକୁଳ ।
ପାପ-ଭଉଁରୀ ଦର୍ଶନେ ଚିତ୍ତ ଉଦ୍‌ବେଗିତ,
ରିପୁ-ତରଙ୍ଗ ଗର୍ଜ୍ଜନ ଶୁଣିଣ ସତତ ।
ସୁରୁଙ୍କି ଖାଉଛି ମୋର ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା-ମାର୍ଜ୍ଜାର,
ଲଙ୍ଗୁଳ ଫୁଲାଇ ଝାମ୍ପ— ଅଛି ବାରମ୍ବାର ।
ସଙ୍କଟେ ସହାୟ ହୋଇ ନାଶ ଦୁହୁଁ ଦଳ,
ଆର୍ତ୍ତତ୍ରାଣ ନାମ ତବ ହେଉ ହେ ସାର୍ଥକ ।
ଡାକି ଡାକି ତୁମ୍ଭକୁ ତ ଭଣ୍ଡି ଗଲା ଫାଟି,
ଆଉ ମୁଁ ପାରିବି ନାହିଁ କରି ଏତେ ପାଟି ।

ନଶ୍ବର ବସ୍ତୁ ଯେବେ   ଏ ଥିଲି ଅଜ୍ଞ ତ,
ତରନ୍ତି ସ୍ପୃହାଣ୍ଟି ଜାଣିଁ ।   ଜପାଳେ ନ ଠକି ।
ମାତ୍ର ଦେଖୁଅଛୁ ତୁମ୍ଭ   କରୁଣା ଅପାର,
ବ୍ୟାପି ରହିଅଛି ସଦା   ଅସୀମ ସଂସାର ।
ଅତଏବ ନିର୍ଭୟ ବା   ବୋଲିବ କେମନ୍ତେ,
କିଏ ଅଛି ମୋ ତଥାରେ   ଚରିବ ପରତେ ।

ତୁମ ହେଲି ଏବେ ପ୍ରଭୁ   ଯାହା ଇଚ୍ଛା କର,
ହେଉ ପଛେ ସୁରଧାନ   ନ ହେବ ଭାତର ।
ଜନ୍ମ ଦେବ ଏତ ଭିକ୍ଷା   ମାଗୁଛି ପଦ୍ମରେ,
ଅଜାତ ଅଭାବ ଯାତ   ପଛେ ମୋ ଭାଗ୍ୟରେ;
ମାତ୍ର ମିଳୁଥାଉ ତୁମ୍ଭ   ନାମାମୃତ ପାନ,
ଏହା ବିନା ମାଗୁଣି ମୋ   ନାହିଁ କିଛି ଆନ ।

ତୁଳସୀମାଳା

ସୂଚୀ

୧ । ଭଜନ
୨ । ଜଣାଣ
୩ । ପ୍ରାର୍ଥନା
୪ । ପ୍ରାଣବାଣୀ
୫ । ପ୍ରଶ୍ନତ-ଅବକାଶ
୬ । ମାଗୁଣି
୭ । ସ୍ପୃହାସ୍ମି
୮ । ଅଲଣା ଅଭିମାନ
୯ । ମନ ପ୍ରଶ୍ନ
୧୦ । ହାଟ ବାହୁଡ଼ା
୧୧ । ଖଣ୍ଡରଥୀ ସମର
୧୨ । ଏକମେବାଦ୍ୱିତୀୟଂ
୧୩ । ଉପସଂହାର

ତୁଳସୀ ମାଳା

ଭଜନ

ଜୟ ଜୟ, ଜୟ ହେ ଜଗନ୍ନାଥ
ନୀଳାଚଳେ ବୋଲାଉଛ କାଳିଆ ସାଆନ୍ତ । ପଦ ।
ଦାରୁବ୍ରହ୍ମ ରୂପ ଧରି ବଡ଼ ଦେଉଳେ ଶ୍ରୀହରି
ଅଛ ହେ ବିଜୟ କରି ସେନି ଭଗ୍ନୀଭ୍ରାତ । ୧ ।
ମହାପ୍ରସାଦ ଛଳରେ ବାଣ୍ଟୁଛ କୈବଲ୍ୟ କରେ
ଅସ୍ପୃଷ୍ଟ ଆଶ୍ୱାସ ନରେ ଟେକି ପ୍ରଭୁ ହାତ । ୨ ।
ମହାଚକ୍ର ସୁଦର୍ଶନ କରିଣ ସଦା ଘୂର୍ଣ୍ଣନ
କରୁଛ ପାପ ଛେଦନ ହେ ଅନାଥନାଥ । ୩ ।
ପତିତପାବନ ବାନା ଉଡ଼ାଉଛ ତୁମ୍ଭେ ସିନା
ଦୁର୍ବଳର ବନ୍ଧୁସେବୀ ନାମ ତବ ସାର୍ଥ । ୪ ।
ସେନି ସର୍ବ ନଦନଦୀ ମହାନାଦେ ମହୋଦଧି
ତବ ପ୍ରେମ ନିରବଧି କରୁଛି ବିଖ୍ୟାତ । ୫ ।
ତୁମ୍ଭେ ଜଗତର ପ୍ରାଣ ମନ ଆତ୍ମା ବୁଦ୍ଧି ଜ୍ଞାନ
ଆର୍ତ୍ତଜନେ କର ତ୍ରାଣ ଦେବ ରମାକାନ୍ତ । ୬ ।
ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି ଭବେ ଡରି ମାଗେ କର ଯୋଡ଼ି କରି
ଶେଷକାଳେ ଦିଅ ହରି ସଦୟ ସାକ୍ଷାତ । ୭ ।

———

ଜଣାଣ

ତୁମ୍ଭର ପୟରେ ଗୁହାରି କରୁଛି
ସେବା ହେଉ ମୋ ଆରତି,
ନୀଳଗିରି-ଦରି— ବିହାରୀ ହେ ହରି
ଜଗନ୍ନାଥ ଜଗତ୍ପତି । ୧ ।
ସର୍ବଘଟେ ପୂରି ରହିଛ ସତତ
ସଙ୍ଗୀତ ସ୍ୱରିଣୀ ଛନ୍ଦେ,
ଗୁପ୍ତ ସୃଷ୍ଟି ପ୍ରାଣୀ ପ୍ରତି ନିଃଶ୍ୱାସରେ
ଫୁଲର ମଧୁର ଗନ୍ଧେ । ୨ ।
ପ୍ରାଣ ମଧ୍ୟେ ଥାଇ ମୋ ପ୍ରାଣବ୍ୟଥା କି
ପାରୁ ନାହଁ ପ୍ରଭୁ ଜାଣି,
ହେଲଣି ସାବରି ଜୀବନଟା ସାରି
ଘୂରି ଘୂରି ଚକ୍ରପାଣି । ୩ ।
ତେବେ ସୁଦ୍ଧା ମୋର କର୍ମଫଳ ଭୋଗ
ନ ହେଲା ଅବଧି ଶେଷ,
ନାହିଁ କି ମୋ ଭାଗ୍ୟେ ପ୍ରାଣର ବିଶ୍ରାମ
ଭୁଞ୍ଜୁଥିବି ସଦା କ୍ଲେଶ । ୪ ।
ଅକ୍ଷମ ବୋଲି ମୁଁ ମାଗୁଅଛି ସିନା
ତବ ଆଶ୍ରା ବାରମ୍ବାର,
ନତୁବା କପାଇଁ ଭିକ୍ଷା ବୃତ୍ତି ଧରି
କରନ୍ତି ନିଜକୁ ଛାର । ୫ ।
ଜ୍ଞାନବନ୍ତ ଲୋକେ ତରିଯାନ୍ତି ନିଜ
ଜ୍ଞାନ ଧର୍ମ ବଳେ ତୁରୁଁ,
ମାତ୍ର ଭାରିପାରେ ଅଜ୍ଞାନକୁ ଯେତୁ
ସେ ସିନା ପ୍ରକୃତ ପ୍ରଭୁ । ୬ ।
ଆଶାର ବନ୍ଧନ ଯାଇଅଛି ଛିଣ୍ଡି
ଅସାହା ଏବେ ମୋ ପ୍ରାଣ,
ଚୈତନ୍ୟ ପ୍ରଭୁ ଦୀନ ଭିକାରୀକୁ
ପ୍ରେମ-ସୁଧା କର ଦାନ ।୭ ।
ଭକ୍ତି ବଦଳରେ ବିରକ୍ତି ଯେ ଠାବେ
ମଙ୍ଗଳ ତାହିଁ ମରଣ,
ପୌରୁଷ ହରାଇ କଦର୍ଥନ ହୋଇ
ଜୀଇବାର କି କାରଣ । ୮ ।
ଯେଉଁ ଶକ୍ତି ତୁମ୍ଭେ ଦେଇଥିଲ ହରି
ଗଲାଣି ତ ତାହା ସରି

ମାନବ ଜୀବନ ତ   ସରିଯାଇ ନାହିଁ
ଚାଲିଛି ସେ ପୂର୍ବ ପରି । ୯ ।
ଆତ୍ମଶକ୍ତି ବିନା   ଆତ୍ମରକ୍ଷା ଆଉ
କରିବାକୁ କେ ଭାଜନ,
ତାହା ବଳେ ମାତ୍ର   ହେବ ନାଚ ଲୁଚି
ଘେନି ସଫଳ ଜୀବନ । ୧୦ ।
ପ୍ରାଣ ବନ୍ତ ଗିତା   ମରଣ ମଧୁର
ପାବନ ସ୍ୱଚ୍ଛ ନିର୍ମଳ,
ସଂସାର ଜଞ୍ଜାଳ—   ଶବଦଗ୍ଧ ଆତ୍ମାକୁ
କରିଦିଏ ସେ ଶୀତଳ । ୧୧ ।
ଜୀବନ-ଝରଣା   ଶୁଖି ଆସୁଅଛି
ମରିଯିବ ଦିନେ ଧାର,
ଅସହାୟ ଜନେ   ସାହା ହୋଇ କର
ଭବ-ମରୁଭୂମି ପାର । ୧୨ ।
ଜୀବନର ସନ୍ଧ୍ୟା   ଘୋଟି ଆସିଲାଣି
ଗ୍ରାସିବ ଏବେ ଅନ୍ଧାର,
ସ୍ଥାନ ଦେଇ ରଖ   ଶ୍ରୀଚରଣ ତଳେ
ହେ କରୁଣା-ଅକୂପାର । ୧୩ ।
ଜନ୍ମ ଦେବ ଯେବେ   କର ତେବେ ପ୍ରଭୁ
ଦରିଦ୍ରକୁଳେ ସମ୍ଭୂତ,
ଦାରିଦ୍ର୍ୟ-ଅନଳେ   ଝାସ ଦେଇ ଆତ୍ମା
ହୁଏ ସିନା ଶୁଦ୍ଧପୂତ । ୧୪ ।
କରୁବା କର ହେ   କଦଳୀପଟୁଆ
ସଂସାରେ ହେଉ ଅସାର,
ଫୁଲ ସଙ୍ଗେ ତବ   ଶ୍ରୀଅଙ୍ଗ ପରଶି
ଧନ୍ୟ ହେବ ସାରଭସାର ।
ଅଥବା ଦୀପର   ନିର୍ମଳ ଶଳିତା
କର ମୋତେ ପୁଣ୍ୟଶ୍ଳୋକ,
ନିଜେ ପୋଡ଼ି ହୋଇ   ଅନ୍ୟକୁ ଯେପରି
ଦେଖାଇବ ଶୁଭ୍ରାଲୋକ । ୧୬ ।
ଉତ୍ସାହ ଉଦ୍ୟମ   ଶକ୍ତି ଦାନ୍ତ ଅନ୍ତ
ଗଲାଣି ତ ସବୁ ଚୁଲି,
ଫଟା ଢୋଲଖଣ୍ଡ   ବାଜୁ ନାହିଁ ଆଉ
ପଡ଼ିରହିଅଛି ଖାଲି । ୧୭ ।
ସବୁ ଯାଉଅଛି   ମାତ୍ର ଯାଉ ନାହିଁ
କାମନା-ରାକ୍ଷସୀ ଏକା,
ସେହି ସିନା ଦେହେ   ବସାଇ ଦେଉଛି
ତତଲା ଲୁହାର ଚେକା । ୧୮ ।
କ୍ଷୟ ନାହିଁ ତାର   ମାତ୍ର ବୃଦ୍ଧି ଅଛି
ବର୍ଦ୍ଧିତ ମଧ୍ୟେ ସେ ବଳା,
ସଯତ୍ନରୋପିତ   ବୃକ୍ଷଠାରୁ ବେଶୀ
ବଢ଼ଇ ସିନା ଅଗଛା । ୧୯ ।
ପାରିବର ପ୍ରଭୁ   ସେ ତୃଷ୍ଣା ପାଲଟୁ
ଯାଉ ସେ ପାମରୀ ମରି,
ଜରାଜୀର୍ଣ୍ଣ କ୍ଷୀଣ   ଜୀବନ-ତନ୍ତ୍ରି
ଦିଅ ସୁନିର୍ମଳ କରି । ୨୦ ।

——:o——

ପ୍ରାର୍ଥନା

[କଳହଂସକେଦାର]

—୧—

ହେ ପ୍ରଭୁ ଜଗନ୍ନାଥ ଜଗତବନ୍ଧୁ,
ଜୀର୍ଣ୍ଣ ଜୀବନ—ଭାର ଉତାର ବନ୍ଧୁ ଯେ
ଶକ୍ତି ନାହିଁ ସେ ଗୁରୁ ଭାର ବହନେ,
ହରିନେଲାଣି ଜରା ସେ ଶକ୍ତି-ଧନେ ଯେ ।

—୨—

ଓହ୍ଲାଇ ପଡ଼ିଲାଣି ଶରୀର ଚର୍ମ,
ଆସୁଛି ଊଣା ହୋଇ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଧର୍ମ ଯେ,
ନଷ୍ଟ ତ ନେତ୍ର-ତାରା ରଙ୍ଗ ଫାପସା,
ଦିନେ ଲୁହଣ୍ଡ ପ୍ରାୟ ଦିଶେ ଝାପସା ଯେ ।

—୩—

ଝଡ଼ିଗଲାଣି ଦାନ୍ତ, କଟି ଆନତ,
ମୁଖ ନାସିକା ପଥେ ଶ୍ଲେଷ୍ମା ନିର୍ଗତ ଯେ,
କେତେ ବୀଭତ୍ସ ଦିଶେ ତନୁ ପୁରୁଣା,
ଲାଗଇ ନିଜ ଦେହ ନିଜକୁ ଘୃଣା ଯେ ।

—୪—

ଏତେ ନକୁଣା ଯେବେ ମାନବ ଦେହ,
କାହିଁ କରନ୍ତି ଜନେ ତାହାକୁ ସ୍ନେହ ଯେ,
ମାଟିକୁ ସୁନା ମଣି କରନ୍ତି ଭ୍ରମ,
ଅହୋ ! ସୁନ୍ଦର ଶେଷେ ଅମନୋରମ ଯେ ।

—୫—

ପ୍ରାଣ ମଧ୍ୟରେ ଥିଲା ଗୁପ୍ତ ଦେବତା,
ଈଶ୍ୱର ନାମଧାରୀ ବିଶ୍ୱନିୟନ୍ତା ଯେ,
ଗଲେଣି ଛାଡ଼ି ସେହୁ ଗୃହ ଅନ୍ୟତ୍ର,
ଅଚଳ ତାହା ବିନା ଜୀବନ-ଯନ୍ତ୍ର ଯେ ।

—୬—

ଛଡ଼ାଇ ନେଲେଣି ତ ମୋଠାରୁ ସବୁ,
ମିଛେ ଏ ପିଣ୍ଡେ କାହିଁ ରଖିଛ ପ୍ରଭୁ ଯେ,
ଏତିକି ଭିକ୍ଷା ପଦେ ହେ ଜଗୁସାଇଁ,
ମାଟିରେ ମାଟି ଘଟ ଦିଅ ମିଶାଇ ଯେ ।

—୭—

ସତନ ଏ ସଂସାର ଠାଣି ଚେତେଇ,
କଳ୍ପନା ଖଆଉ ସେ ସ୍ୱପ୍ନରେ ଯୋଗ ଯେ,
କ୍ଷଣ କ୍ଷଣକେ ଆନ ଭାବ ତାହାର,
ତା ହାତୁଁ କର ପ୍ରଭୁ ଦୀନେ ଉଦ୍ଧାର ଯେ ।

——❁——

ପ୍ରାଣବାଣୀ

[ରାଗ—ଶଙ୍କରାଭରଣ]

[୧]

ଶଙ୍ଖକ୍ଷେତ୍ରବାସୀ ପ୍ରଭୁ ଶଙ୍ଖଚକ୍ରଧାରୀ,
ତାକ ଡେରି ଶୁଣୁଅଛି ଜଗତ ଗୁହାରି,
ବନ୍ଦି ଜଗନ୍ନାଥ ନାମ,
ଆକର୍ଷୁଛି ଜଗତର ଭକ୍ତି ଅନୁଯାମ ।

[୨]

ମହାମନ୍ତ୍ର ମହୋଦଧି ଜପି ବୃନ୍ଦନାଦେ,
ଭକ୍ତିରେ ଢେଉଛି ଧୋଇ ତବ ପୁଣ୍ୟପାଦେ,
ଯୋଡ଼ି ବହୁ ଗୀତ-ହାତ,
ଉଚ୍ଚାରୁଛି ଜୟ ଜୟ ଜୟ ଜଗନ୍ନାଥ ।

[୩]

ଚକା ବଇଠିରେ ବସେ ପ୍ରଭୁ ଚକାଡୋଳା,
କି ଶୀତଳ ଦୃଷ୍ଟି ତବ ସ୍ନେହ-ମଧୁବୋଳା,
ଦେଢ଼େ ଗୁରୁ କୃଷ୍ଣକାନ୍ତି,
ଢାଳୁଛନ୍ତି ଜଗତ ପ୍ରାଣେ ପ୍ରେମ ଶୁଭ ଶାନ୍ତି ।

[୪]

ସେ ଶାନ୍ତି-କଣିକା ଲାଗି ଅଛି ମୁଁ ଭିକାରୀ,
ତୃଷ୍ଣା ଭୋକାହେଲେ ପ୍ରାଣ ଗଲଣି ମୋ ସାରି,
ବଡ଼ ଦୁଷ୍ଟ ଏ ସଂସାର,
ସଂସାର ନୁହେଁ ଏ ନର୍କେ ଅସାରୁ ଅସାର ।

[୫]

ବୁଝିଲିଣି ନାଥ ଭ୍ରମ ଚିହ୍ନିଲିଣି ଭବେ,
ମଣୁଥିଲି ମହୋତ୍ସବ ଭୀଷଣ ଆହବେ,
ଅହୋ କି ଅଦ୍ଭୁତ ଛଳ,
କରିକା ଭିତରେ ଥିଲା ପ୍ରଚଣ୍ଡ ଅନଳ ।

[୬]

ଏଣିକି ଛାନିଆ ବଡ଼ ଲାଗୁଛି ନିରତେ,
ଦିନକ ଯୁଗକ ସରି ହେଉଅଛି ପ୍ରଭେ,
ପ୍ରାଣ ହେଉଛି ଉଚାଟ,
ବାହାରିଯିବାକୁ ମାତ୍ର ପାଉ ନାହିଁ ବାଟ ।

[୭]

ମୁଁ ସିନା କୁପୁତ୍ର କିନ୍ତୁ ତୁମ୍ଭେ ତ ସୁପିତା,
କପାଇଁ ନଶୁଣ ନାହିଁ କୁହ ଗୀତ୍ର ତଡ଼ା,
ପିତୃପଦ ତାକୁ ମାନେ,
ଅଧିକ ଦୟା ଯେ କରେ ଅକ୍ଷମ ସନ୍ତାନେ ।

[୮]

ତୁମ୍ଭେ ତ ଜଗତପିତା ଏହା ଥିବ ଜାଣି,
ପିତୃପଣେ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ତ ସର୍ବ ଚକ୍ରପାଣି,
ଶୁଣି ମୋ ଆତୁର ବାଣୀ,
ଦୋଷ ଥିଲେ କ୍ଷମାକର କ୍ଷମାପାତ୍ର ଜାଣି ।

[୯]
ଧରୁଅଛୁ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ମୁଁ ଯେତିକି ଆକଟି,
ତେତିକି ଦୂରକୁ ତୁମ୍ଭେ ଦେଉଅଛ ଛାଡ଼ି,
ଥରେ ବାସ୍ତୁର ଅନ୍ତରେ,
ହେଲା କି ସୁନ୍ଦର ଏହା ସୁପିତା ପକ୍ଷରେ ।
[୧୦]
ଯେବେ ଥର ଭଞ୍ଜଦେବ ବିରକ୍ତି ପ୍ରକାଶି,
ତେବେ ଥର ଅଭିଜ୍ଞବ ସେ ପଦ୍ୟରେ ଆସି,
ଦେଖି ଉତ୍ତର ବା ଜାସ,
ସେ ବିରକ୍ତି ମୋ ଭାଗ୍ୟେ ତ ମଙ୍ଗଳ ଆଶିଷ ।

ପ୍ରଭାତ ଅବକାଶ

(୧)
ପାହିଲାଣି, ମଧୁର ରଜନୀ, ହେ ଯଦୁମଣି !
ଦିଶିଲାଣି ଉଷାମୁଖ,
ରବନ୍ତି କାକ ଡାହୁକ,
ଗାଉଛନ୍ତି ପ୍ରଭାତୀ ଶୁକ,
ଫୁଟ ଫୁଟ ପଦ୍ମମୁଖ,
ମାତୃ-ଅଙ୍କ, ତେଜି ବାଙ୍କଠାଣି, ହେ ଯଦୁମଣି !
(୨)
କେତେ ଋଷି ଯୋଗୀ ଯତି,
ଦ୍ୱାରେ ଉଭା ହୋଇଛନ୍ତି
ପୁଣି ସର୍ବ ଗୋପୀପନ୍ତି,
ତୁମ୍ଭ ଦର୍ଶନ ଇଚ୍ଛନ୍ତି,
ଧର ସର, ଅଧାମ ଲବଣୀ, ହେ ଯଦୁମଣି !
(୩)
ଶ୍ୟାମଳୀ, ଭମଳୀ, ଧଳୀ,
କାଳୀ, କାଞ୍ଚୁ, କୁଞ୍ଜିଗଲ,
ଧେନୁ ଡାକନ୍ତି ହମ୍ବାଳ,
ଫୁଟ ଫୁଟ ବନମାଳ,
ଶଳେ ଭର, ଜଟେ ନୀଳମଣି, ହେ ଯଦୁମଣି !

(୪)
ସୁଦାମାଦି ସଖାଗଣ,
ଧରିଣ ଛଡ଼ା ପାଞ୍ଚଣ,
ଡାକନ୍ତି ଆସ ବହନ,
ହେ ଚଳାଇ ଯିବା ବନ,
ସର୍ବେ ମିଳି, ଧେନୁ ବତ୍ସା ଘେନି, ହେ ଯଦୁମଣି !
(୫)
ଏକ ବୃଦ୍ଧ ବ୍ରହ୍ମଚାରୀ,
ପ୍ରାଙ୍ଗଣେ ଛନ୍ତି ଉଭାରି,
ହଂସେ ଆରୋହଣ କରି,
କରେ କମଣ୍ଡଳୁ ଧରି,
ଚତୁର୍ମୁଖେ, ଚୌବେଦ ବଖାଣି, ହେ ଯଦୁମଣି !
(୬)
ପୁଣି ଏକ ଜଟାଧାରୀ,
ଚଢ଼ି ମହା ବୃଷୋପରି,
ଜଟା ଭେଦି ଗଙ୍ଗାବାରି,
ବାଦ୍ୟ ବାଦ୍ୟ ପଞ୍ଚେ ସ୍ୱରି,
ପଞ୍ଚମୁଖେ, ହରେକୃଷ୍ଣ ଭଣି, ହେ ଯଦୁମଣି !
(୭)
ଆଉ ଏକ ବ୍ରହ୍ମଋଷି,
ମନ-ବାହନରେ ବସି,
ଭବ ପ୍ରେମ-ରସେ ରସି,
ଜପୁଛନ୍ତି ବ୍ରହ୍ମରାଶି,
ବିଅ ତାଙ୍କୁ ଦେଖା ଚକ୍ରପାଣି, ହେ ଯଦୁମଣି !
(୮)
କହେ ଦୀନ ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି,
ଶିରେ ଯୋଡ଼ି ବେନି ପାଣି,
କୃପା କର କୃପାଖଣି,
ଏତିକି ପଦେ ମାଗୁଣି,
ଯାଉ ଜୀବ ତୁମ୍ଭ ନାମ ଘୁଣି, ହେ ଯଦୁମଣି !

ମାଗୁଣି

—ଶ୍ରମଜେମ୍ବି—

ଜଗନ୍ନାଥ ଜଗବନ୍ଧୁ ହେ
ଦାରୁବ୍ରହ୍ମ ପ୍ରତିମା
ବିଖ୍ୟାତ ଜଗତେ ତୁମ୍ଭର
ମହାଦାନ ମହିମା ।
ଯେ ଯାହା ମାଗୁଛି କରୁଛ
ତାର ବାଞ୍ଛା ପୂରଣ,
ମୋ ଭାଗ୍ୟରୁ ଏତା କିପାଇଁ
ହେଲ ଏତେ କୃପଣ ।
ମାଗୁ ତ ନାହିଁ ମୁଁ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ
ଧନ, ଜନ, ଗୌରବ,
ମାଗୁ ନାହିଁ ଆୟୁ, ପ୍ରାଧାନ୍ୟ
କିମ୍ବା ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ-ବିଭବ ।
ମାଗୁଅଛି ଖାଲି ଏତିକି
ମୋର ଚର୍ମ ନୟନ—
ସବୁ ସ୍ଥାନେ ସଦା ତୁମ୍ଭରି
ରୂପ କରୁ ଦର୍ଶନ ।
କର୍ଣ୍ଣ ଶୁଣୁ ତୁମ୍ଭ ମହିମା—
ଘୋଷୀ ପୁଣ୍ୟ ପୁରାଣ,
ନାସା କରୁ ବାସୀ ତୁଳସୀ
ଛିଡ଼ା ଫୁଲ ଆଘ୍ରାଣ ।
ତବ ପୁଣ୍ୟପାଦ ସେବାରେ
ଲାଗୁ ଏ ବେନି ହସ୍ତ,
ଜିହ୍ୱାରୁ ରସନା ହରି ହେ
ତୁମ୍ଭ ନାମ ସତତ ।
ଭସ ଜଣାଇବ ଛାମୁରେ
ତୀବ୍ର ମର୍ମ ବେଦନା,
କାନ୍ଦ ମାତେ ତାହା ସ୍ମରଣେ
ଫାଟିଯାଏ ମୂର୍ଚ୍ଛନା ।
କାନ୍ଦିଲେ ହାଲୁକା ହୁଅନ୍ତା
ଦୁଃଖ-ଦୁର୍ବହ ପ୍ରାଣ,
ମାତ୍ର ପାଉ ନାହିଁ କାନ୍ଦିବା—
ଯୋଗ୍ୟ ନିର୍ଜ୍ଜନ ସ୍ଥାନ ।
ଅକ୍ଳିଷ୍ଟେ କୃପା ପ୍ରଦାନେ
କୁହ ବମୁଗ ହରୁ,
ସିନ୍ଧୁ ଏ ତ ଅଛୁ, ବିନ୍ଦୁ ଏ
ଦେଲେ ଯିବ କି ସରୁ ।
ପର ନୁହେଁ ପ୍ରଭୁ ମୁଁ ପଛ
ତୁମ୍ଭ କଣା ଭଙ୍ଗାର,
ଭୟଙ୍କର ଭବ-କାନ୍ତରୁ
ଦେବ ଶରେ ଉଦ୍ଧର ।
ଉଡ଼ିଯାଉ ବନ ବିହଙ୍ଗ
ଖେଳୁ ଆକାଶେ ବୁଲି,
ଛିଣ୍ଡାଇଦିଅ ତା ପୟରୁ
ଦୃଢ଼ ବନ୍ଧ ଶିକୁଳି ।
ସ୍ୱାଧୀନତା ତାର ବାଞ୍ଛିତ
ସେ ଯେ ଚର ସ୍ୱାଧୀନ,
ତୃଷ୍ଣା ମାୟା ସହବାସରେ
ସିନା ହୋଇଛି ହୀନ ।

ଗୁମାଟୀ

ଜପ ମନ ଜଗନ୍ନାଥ ଚତୁରକ୍ଷର,
ସେହି ଏକା ଜଗତର ମୁକ୍ତି ମନ୍ତ୍ର ।ପଦ।
ସେହି ଜଳ ସେହି ସ୍ଥଳ ସେହି ବୃକ୍ଷ ସେହି ଫଳ
ସେହି ଶକ୍ତି ସେହି ବଳ ଏ ଜଗତର ।୧।
ସେହି ସତ୍ୟ ସେହି ଶୁଭ ସେହି ନିତ୍ୟ ସେହି ଧ୍ରୁବ
ସୃଷ୍ଟି ପ୍ରାଣ ପିଣ୍ଡ ଭବ ସେ ନଶ୍ୱର ।୨।
ଯେତେକ ଦେହୀ ଅଦେହୀ ସବୁ ସିନା ଏକା ସେହି
ତାଙ୍କ ବିନା ନାହିଁ କେହି ଭବେ ଅପର ।୩।
ଏ ସଂସାର ପର ଘର ସମସ୍ତେ ଏଠାରେ ପର
ନିଜେ ବା କୋଉଠି ନିଜର ଜାଣ ନିଜର ।୪।
ଭାବ ତୁ ହୋଇ ଆତୁର ହେ ପ୍ରଭୁ ବଡ଼ଠାକୁର
ଭବ ଭୟ କର ଦୂର ତାର ସତ୍ୱର ।୫।

—*—

ଅଲଣା ଅଭିମାନ

ହରି ହରି ବୋଲି   ନ ଡାକିବି ଆଉ
ନ ହରିଲ ଯେବେ ଦୁଃଖ ମୋହର,
ଅଧିକରେ ପୁଣି   ଦେଉଅଛ ବୋଲି
କଟା ଘା ଉପରେ ଲୁଣ ଦେସର । ୧ ।
ପ୍ରଭୁ ହୋଇ ଯେବେ   ହଠେ ଲଗାଇବ
ତା ଆଗେ କରିବ ଗୁହାରି ହାୟ ,
ତୁମ୍ଭ ଉପରେ ବା   କିଏ ପ୍ରଭୁ ଅଛି
କାଟିଦେବ ତୁମ୍ଭ ଅକଟା ରାୟ । ୨ ।
ନ ଶୁଣିଲ ଯେବେ   ଅରକ୍ଷିତ ଡାକ
ଆଉ ବା ତୁମ୍ଭକୁ ଡାକିବି କାହିଁ ?
ହାଟ ବଜାରରେ   ଗାଇ ବୁଲିବି ମୁଁ
ବଡ଼ ଦଗାଦାର ହରି ହଟିଆ ।୩।
କେତେବେଳେ ତୁମ୍ଭେ   ମୁହଁ ଲୁଚାଇବ
କହ ଭଲ କେଉଁଠାରେ ମୁରାରି ?
ନୋହୁଣ୍ଡ ସେ ଲଜ୍ଜା   ଦେଉଛି ଚେତାଇ
କାନ ଡେରି ଶୁଣ ମୋର ଗୁହାରି । ୪ ।
ଦୟା ନାହିଁ କିମ୍ପା   ରାଗ ନାହିଁ ହରି
ଶୁଣି ଏ ସଦର୍ପ ଉକ୍ତି ମୋହର,
ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଛାମୁରେ   ଭୃତ୍ୟ ଅଭିମାନ
ଦିଶିବ କି ପ୍ରଭୁ ଅଣସୁନ୍ଦର । ୫ ।
ସେବକ ଯଦ୍ୟପି   ପ୍ରଭୁ ପାଦେ ଅଳି
ନ କରିବ ଡରି ମରି ହେ ହରି,
ଜୀବନର ଦୁଃଖ—   ତାପ କେବେ ତାର
ଦୂର ହେବ ଭଲ କହ କିପରି ? ୬ ।
ଦୀନହୀନ ଭୃତ୍ୟ   ଡାକ ପ୍ରତି ଏବେ
ଦିବ୍ୟ ଅବଧାନ ହେଉ ତୁମ୍ଭର,
ଚନ୍ଦ୍ରମଣି କହେ   ବ୍ୟର୍ଥ ନୋହୁ ଯେତେକ
ମୋ ଅଲଣା ଅଭିମାନନିକର ।୭।

ମନପ୍ରତି

ପ୍ରାଣର ଲକ୍ଷ୍ୟ ହୁଡ଼ି   ଶୋଇଛୁ ମନ,
କାହା ବଳରେ ତୋର   ଏ ଟାଣପଣ,
ଆଗ ପଛକୁ କିଛି   ନାହିଁତ ଚିନ୍ତା,
ପଛରୁ କାଳ ଆସି   ମାରୁଛି ଧକ୍କା ।୧।
ଏବେ ରେ ଥରେ ଭଲ   ଫେଡ଼ ନେତ୍ରକୁ,
ପଛକୁ ମୁହାଁ ଦେଖ   କର୍ମକ୍ଷେତ୍ରକୁ,
ତୋହର ବୋଲି ଯାହିଁ   ଅଛି ଯା କିଛି,
କେଉଁ ମୁଖରେ ଛାଡ଼ି   ଯିବୁ ଛି ଛି ।୨।
ମାଗିବ ଚନ୍ଦ୍ରଗୁପ୍ତ   କର୍ମ ହିସାବ,
ଦେବୁ ତୁ କେତେବେଳେ   କିସ ଜବାବ,
ଖାଲି ହାତେ ତା' ପାଖେ   ଗଲେ ରେ ଭାଇ,
ମରେ ସେ ବାଡ଼ ବାଡ଼େ   ଜଟା ଛିଣ୍ଡାଇ ।୩।
ଟିକିଏ ଚକ୍ଷୁଲଜ୍ଜା   ନ କରେ ସେ ତ,
ପିଟେ ନିର୍ଘାତେ ଧରି   ଯାଉଁଳି ବେତ,
ରାଜା ପରଜା କିମ୍ବା   ମୂର୍ଖ ପଣ୍ଡିତ,
ସଭିଙ୍କି ସମଭାବେ   କରେ ଦଣ୍ଡିତ ।୪।
ନ କର ହେଳା ଆଉ   ରେ ପରପଞ୍ଚ,
ଅନ୍ତତଃ ସଞ୍ଚି ରଖ   ବାଟ ଖରଚ,
ନ କରିପାରୁ ଯେବେ   ଅଧିକ ଠୁଳ,
ମୁଠାଏ ହେଲେ ବାନ୍ଧ   ଚୂଡ଼ା ଗୁଡ଼ୁଳ । ୫ ।
ଦିନେ ତ ହେଲୁ ନାହିଁ   ଦୁର୍ବଳ ସାହା,
ଉଚାରି ନାହୁଁ ଦୁଃଖୀ   ଦୁଃଖରେ ଆହା,
ଦେଇ ତ ନାହୁଁ ହାତ   ଟେକି ମୁଠାଏ,
ତରିବୁ ବୈତରଣୀ   କେଉଁ ଉପାୟେ । ୬ ।
ଦେଇଛୁ କି ରେ ମନ   କେବେ ସନ୍ତୋଷେ,
ଭୋକୀ ଶୋଷୀ ତୁଣ୍ଡରେ   ତୋରାଣି ପୋଷେ,
ଆତୁର ରୋଗଶଯ୍ୟା   ପାଖରେ ଥାଇ,
ସେବାରେ ଦେଇଛୁ କି   ରାତି ପୁହାଇ ? ୭ ।
ସଂସାରେ ଅର୍ଜିଅଛୁ   ବହୁତ ଧନ,
ମାତ୍ର ନ କଲୁ କେବେ   ଧର୍ମ ଅର୍ଜନ,

ଅନ୍ତିମେ ଧର୍ମ ବିନା କେ ହେବ ସାହା,
ବଡ଼ ଦୁର୍ଗମ ପଥ—ଲୋକର ସ୍ପୃହା । ୮ ।
ନ କଲୁ ଦାନ ଯେବେ ତୁ ଅର୍ଜି ଧନେ,
ଦାନେ ପବିତ୍ର ଧନ, ହେଉ ତୁ ମନେ,
ଛାଡ଼ିବୁ ନ ଦେଇ ବା ନ ଖାଇ ପେଟେ,
ଆଖି ବୁଜିଲେ ବାଣ୍ଟି ନେବେ ତା ଯଥେଷ୍ଟେ ।୯।
ଆତ୍ମୀୟ ପରିବାର ବନ୍ଧୁ ଯାହାକୁ,
ଗୁପ୍ତ ଶତ୍ରୁ ସେ, ଛଳେ ବାନ୍ଧନ୍ତି ତାକୁ,
ମଲାଦେହରୁ ତଡ଼ି— ଲୁଗା ଗଣ୍ଠିକ
କାଢ଼ି ରଖିବେ ସେହି ଭଣ୍ଡ ଲୁବ୍ଧକ । ୧୦ ।
ତାର ସୁତ ସୋଦର ସକଳେ ପର,
ନିଜର ଦେହ ବି ତ ନୁହେଁ ନିଜର ।
ଏକାକୀ ଯିବୁ ତୋର ସଙ୍ଗୀ କେ ଅଛି,
ମାଟିର ଦେହ ଯିବ ମାଟିରେ ପଶି । ୧୧ ।
ରେ ମନ ଦେଖୁ ନାହୁଁ କାହିଁ ତୁ ଥରେ,
ଛଅଟା ଚୋର ପଶି ନିତି ତୋ ଘରେ,
ଯା’ କିଛି ପୁଞ୍ଜି ପଣା ଥିଲା ତୋହର,
ବହି ନେଲେଣି ସବୁ ଦୁଷ୍ଟ ପାମର । ୧୨ ।
ହରାଇ ସର୍ବସ୍ୱ ତୁ ଆଜି କି ଆଶେ,
ରହିଅଛୁ ଏ ପର— ଭୂଇଁ ପ୍ରବାସେ ।
ନାହିଁ ତ ହାତେ ଭଡ଼େ କାଣି କଉଡ଼ି,
କେମନ୍ତେ ବଞ୍ଚିବୁ ମୂଳ ଘରେ ବାହୁଡ଼ି । ୧୩ ।
ପ୍ରଭୁତ୍ୱ, ଭାଗ୍ୟ, ପଦ, ଯଶ, ସମ୍ମାନ,
କେହି ତ ନ ପାରିବେ ରଖି ତୋ ପ୍ରାଣ ।
ଆସିଲା କ୍ଷଣି ତେଣୁ ଶେଷ ଡାକରା,
ତେଣେ ତୁ ଉଠିଯିବୁ ତେଜି ଏ ଧରା । ୧୪ ।
ବଡ଼ ବଡ଼ ଲୋକ ଜାଳ ନ କରେ କାହି,
ତା ପର ଏକବୁନ୍ଦା ସ୍ୱପ୍ନରେ ନାହିଁ,
ସେ ଆସି ନ ଡାକୁଣୁ ତୁହି ସତ୍ୱର,
ଯାଇ ତା ଦରବାରେ ହୁଅ ହାଜର । ୧୫ ।
ଖାଲି ବିଳାସ ଭେବେ ରହିଛୁ ସତ୍ୱ,
ଶେଷେ ତୁ ଯୋଡ଼ିଯିବୁ ଛିଣ୍ଡା ଜଗତ

ରଖିଛୁ ଏତେ ଭୂଇଁ କାହିଁ ଅଗଳ,
ଲେଖା ତୋ ଛନ ହାତ ବାର ଅଙ୍ଗୁଳ । ୧୬ ।
ମଣ୍ଡିଛୁ ଯେ ଦେହକୁ ରତ୍ନ ପ୍ରବାଳେ,
ଖାଇବେ ଟାଣି ତାକୁ ଶ୍ୱାନ ଶୃଗାଳେ ।
କଣ୍ଟା ବାଜିଲେ ଦେହେଁ ହେଉ ଛାନିଆଁ,
ଶେଷେ ଲାଗିବ ଆହା ସେ ଦେହେଁ ନିଆଁ ।୧୭।
ସ୍ୱଜନଙ୍କର ଲୋଭ—ଦେଖା ବେଭାର,
ଦେଖି ନାହୁଁ କି କେବେ କାହିଁ କାହାର,
ସନ୍ତୋଷେ ନ ଦିଅନ୍ତି ତୋଷଣି ଟୋପେ,
ମଲେ ବାନ୍ଧନ୍ତି ଶ୍ରାଦ୍ଧ ମହା ଆଟୋପେ । ୧୮ ।
ଏ ସୃଷ୍ଟି ସିନା ହାଟ କୂଟ ସଙ୍କୁଳ,
ତାହିଁକୁ ଶାନ୍ତି ଏଥି ଆରେ ବାତୁଳ,
ପାଇବୁ ଶାନ୍ତି ଯେବେ ବାଇମନ ରେ,
ଜୀବସେବା ତପସ୍ୟା ଆଚର ଖରେ । ୧୯ ।
କେତେ ମହତ ରବି, ଶଶୀ, ପବନ,
ଉତ୍ସର୍ଗନ୍ତି ସେବା— ଯଙ୍କେ ଜୀବନ,
ସେବା ମହିମା ଭବେ ମହାବିରାଟ,
ମୁକ୍ତିର ସିନା ତାହା ସହଜ ବାଟ । ୨୦ ।
ପ୍ରବୀଣ ଉପଦେଶ ଶୁଣି ତୁ ପରା,
ହସେ ଉଡ଼ାଉ କରି ଠାଟ୍ଟା ଠାପରା,
ସବୁଙ୍କି ମିଠା ଲାଗେ ଶର୍କରା ସିତା,
ସର୍ପ ଖାଉଛି ତୁଣ୍ଡେ ନେଙ୍ଗର ପିତା । ୨୧ ।
ଦେଢ଼ିଆ ଖୁଣ୍ଟ ମୋଟ ଗୋଡ଼ ତୋହର,
ଅନ୍ୟ ଗୋଡ଼କୁ କାହିଁ ବୋଲୁ ଗୋଦର,
ନ ଚାହିଁ ନିଜକୁ ତୁ ଉଆରୁ ପରେ,
ଲାଗିଦେବ ମୃତ୍ୟୁ ସେ ବାଲିଙ୍ଗି ଖରେ ।୨୨।
ମଙ୍ଗଳ ବାଞ୍ଛୁ ଯେବେ ତେଜ କୁଶିକ୍ଷା,
ସଦ୍‌ଗୁରୁଠାରୁ ନେଇ ଶୁଭ ସୁଦୀକ୍ଷା,
ଚାଲ ତୁ ନିତ୍ୟ ସତ୍ୟ ସରଳ ପଥେ,
ଅନ୍ତିମେ ସ୍ୱର୍ଗେ ଯିବୁ ପୁଷ୍ପକ ରଥେ । ୨୩ ।
ଧର୍ମବଳରେ ହୃଦ ଉଭଣ ଅଣ୍ଟା,
ଶୁଣିଲେ ଗୋଟେ କେବେ ନ ଭୁଲେ ଭଣ୍ଟା,

ଅସାର ଭବେ ସବୁ   ମିଥ୍ୟା ନଶ୍ୱର,
ଧର୍ମହିଁ ଏକା ସାର   ସତ୍ୟ ସୁନ୍ଦର । ୨୪ ।
କହଇ ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି   ରେ ଦୁଷ୍ଟମନ,
ହରିଙ୍କ ଚକ୍ର ମଧ୍ୟେ   କର ଚନ୍ଦନ,
ଜଗନ୍ନାଥ ଚରଣେ   ଲଗା ତୁ ଲୟ,
ଜିଣିବୁ ଜରା,ଜନ୍ମ,   ମରଣ ଭୟ । ୨୫ ।

ହାଟବାହୁଡ଼ା

ହାଟ ଭାଙ୍ଗିଲାଣି ଉଠ ରେ ବାଛି ସଉଦାପାଣ୍ଡ
ସୂର୍ଯ୍ୟେ ବୁଲ ଘରେ ଆସିବ ମାଡ଼ି ଅନ୍ଧାର ଷଣ୍ଢ ।
ସକାଳୁଁ ଯେବେ ସଉଦା ତେବେ ଥାଉରେ ଥୋକା
ଆଉ ହାଟ ପାଳ ଆସି ତୁ କିଣି ନେବୁ ଯା ଲୋଡ଼ା ।
ସାଙ୍ଗ ଛାଡ଼ି ବୁଲିଗଲେଣି ସବୁ ହାଟୁଆ ଭାଇ
ଏକୁଟିଆ ତୁହି ପଡ଼ିବୁ   କରୁ ମଠ କିପାଇଁ ।
ଡର ଭୟ ତୋର ନାହିଁ କି ଭୂତ ଫିଙ୍ଗିବ ଧୂଳି
ଜଗୁଣ୍ଡ ପଡ଼ିବୁ ତରଟେ   ବାଟେ ଖାଇ ହାଉଳି ।
ନିଅଁ ପେଣ୍ଡ ଟୋକେଇନେଇଥା ଶଙ୍କା ହେଉଛି ହାଟେ
ସେହି ଦେଖାଇବ ଆଲୁଅ ତୋର ବୁଲିବାବାଟେ
ଯେଉଁ ବାଟେ ଯିବୁ ସେବାଟ ପଛ କର ଅନ୍ଧାର
ଗୁଲିବୁ ଉପରୁ ଆଲୁଅ ଶଳା ମନେ ବସୁର ।
ନଈଟାଏ ପୁଣି ବହୁଛି ବାଟେ ବିକଳ ଖାଇ,
ଅଣ୍ଟାରେ ପଇସା ଖୋସିଥା ଘାଟ ନାଉରିପାଇଁ ।
ବାଟେ ଚୂଡ଼ାପାଣି କରିବୁ   କଣ୍ଟୁ ନଅ ସଙ୍ଗରେ
ପହଞ୍ଚିବୁ ଯାଇ ତେବେରେ ସୁଖେ ଆନନ୍ଦେ ଘରେ ।

—*—

ଶେଷ ଭିକ୍ଷା

ପ୍ରଭୁ ଜଗନ୍ନାଥ   ଦେଖାଅ ସୁପଥ
ହେ ଜଗତ ଅଧିକାରୀ,
ଜଣାଏ ଆରତେ   କେବଣ ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ
ବାଟବଣା ବାଟୁଆରୀ ।
ଯିବାକୁ ତ ହେବ   ବହୁଦୂର ବାଟ
ମାତ୍ର ବେଳ ଗଲା ବହି,
ପହଞ୍ଚିବି ଯେବେ   ସନ୍ଧ୍ୟା ନ ହେଉଣୁ
ସିଧା ବାଟ ଦିଅ କହି ।
ଅନ୍ଧାରେ ଅନ୍ତରାଳ   ହାବୁଡ଼ି ହାବୁଡ଼ି
ନ ପାରିବି ମୁଁ ତ ଯାଇ,
ଦୟା କରି ହରି   ନେଇ ହାତ ଧରି
ଦିଅ ବେଗେ ପହଞ୍ଚାଇ ।
ଝାଳିଲାଣି ପ୍ରାଣ   ଶଢ଼ିଲାଣି କାନ
ଶୁଣି ଶୁଣି ଆଶା-ଭାଷା,
ଜଳ ନୁହେଁ ସେ ତ   ତୁଚ୍ଛା ମୃଗତୃଷ୍ଣା
ନ ମେଣ୍ଟେ ତହିଁ ପିପାସା ।
ସେହି ପରଭାଙ୍ଗୀ   ମୋ ସୁନା ମନକୁ
ନ ଦେଲା କରି ମୋହର,
ତାହା କୁଶିକ୍ଷାରେ   ମୋ ବୋଲ ନ ମାନି
ମନ ମୋତେ କଲା ପର ।
ଆଶାକୁ ଘେନି ସେ   ଘର କରୁ ପଛେ
ହେଉ ତାର ଚିର ଦାସ,
ତାହା ସଙ୍ଗେ ବୁଆ   ଭଲ କରିବାକୁ
ନାହିଁ ମୋର ଅବକାଶ ।
ସ୍ୱଳ୍ପଣି କିପାଇଁ   ତାହା ଲାଗି ମୋର
ମରୁ ସେ ପରିବୁଝିଆ,
ଦୟା କର ମୋତେ   ଘେନି ଯାଅ ପ୍ରଭୁ
ହେଉଛି ପ୍ରାଣ ଛାନିଆ ।
ଆଡ଼ମ୍ବରଶୂନ୍ୟ   ଏ ଭିକ୍ଷାରେ ନାହିଁ
କବିତା-କଳା-କୌଶଳ,
ନାହିଁ ବନବନ   କୋକିଳର ଏଥି
ସଙ୍ଗୀତ ତାନ ତରଳ ।
କିମ୍ବା ନାହିଁ ପୁଣି   କୁସୁମ-ରସିକ
ଭ୍ରମର ବୀଣା-ଝଙ୍କାର,
ଅବା କମଳର   ସୁରଭି ସମ୍ଭାର
ଲଳିତ ଲାବଣ୍ୟ ସାର ।

ମାତୃଭାଷାରେ ମୁଁ ଜଣାଉଛି ପ୍ରଭୁ
ପ୍ରାଣର ବେଦନାରାଶି,
ମାତୃଭାଷା ବିନା ଅନ୍ତରର ବ୍ୟଥା
କାହିଁରେ ନୁହେଁ ପ୍ରକାଶି ।
ଗୀତ ନୁହେଁ ଏହା ଭାବନା ମୋହର
ଭାବନ୍ତୁ ଜୀବନ ସାରା,
ଭାବନା ଭିତରେ ଥାଏ ନାହିଁ ପ୍ରଭୁ
ଛନ୍ଦ ଅଳଙ୍କାର ଧାରା ।
କିଅ କୃପାବନ୍ତ୍ ସେହି ସିନା ହରି
ହେବ ମୋ ପଥସଙ୍ଗାତି,
ନ ପାଇବା ଯାଏଁ କରୁଥିବ ଅଳି
ଦିଅ ପଛେ ତଳ ଗାଳି ।
ନ ଥାଉ ପଛେ ସେ କୃପା-ଘନେ ଜଳ-
ଥିବ ତ ବଉଳି-ନାଟ,
ସେହି ଆଲୁଅରେ ଦେଖି ପାରିବ ମୁଁ
ନିଶ୍ଚେ ଜଳାଶୟ ବାଟ ।
ତେଣୁକି ମୋହର ଲୋଡ଼ା ସିନା ପ୍ରଭୁ
ଜୀବନେ ପରମ ଲାଭ,
ତେଣିକ ମିଳିଲେ ଆଉ କିଛି କେବେ
ନ ମାଗିବି ପଦ୍ମନାଭ ।
ସାତ ଥର ସତ୍ୟ କରି ମହାପ୍ରଭୁ
କହୁଛି ପଢ଼ାଇ ଗୁଣ,
ନିଜ କୃତ ପଣ ନ ଭାଙ୍ଗିବି କେବେ
ଥିବାଯାଏ ପିଣ୍ଡେ ପ୍ରାଣ ।
ତୁମ୍ଭ କୃପା ବିନା ଅନ୍ୟ ଅଭାବକୁ
ନ ଗଣେ ମୁଁ କାହାକର,
ଅଭାବ ଛାଡ଼ିକୁ ଡରିବ କିପାଇଁ
ହୋଇ ତ୍ୟାଗୀ ବଂଶଧର ।
ଶେଷ ଯାହା କଥା ଭାବିଲେ ସଭୟେ
ନେତେ ଦିଶେ ଅନ୍ଧକାର,
ମନ ମଧ୍ୟୁ ପୁଣି ଉପୁଟେ ଶୂନ୍ୟତା
ଭରି ଉଠେ ହାହାକାର ।

ବିନୟେ ମାଗୁଛି ଶେଷ ଭିକ୍ଷା ତେଣୁ
ପ୍ରଭୁ ତୁମ୍ଭ ପାଦ ଧରି,
ଏଣେ ଜଳ ପୋଡ଼ି ଯାଉଛି ଯେପରି
ନ ଘଟୁ ତେଣେ ସେପରି ।

ଷଡ଼ରଥୀ ସମର

ଦେଖ ଦେଖ ପ୍ରଭୁ ଦଣ୍ଡୁଛନ୍ତି ମୋତେ
ଷଡ଼ରଥୀ ହୋଇ ଜୁଟି,
ତୁମ୍ଭପରି ପିତା ଥାଉଁ ମୁଁ ହେଲି ଯା
ନିରେଖ ପିତୃ-ଛେଉଣ୍ଡ ।
ଦୁଷ୍ଟ ନୁହେଁ ମୁଁ ତୁମ୍ଭର ସନ୍ତାନ
ତୁମ୍ଭେ ଶାସ୍ତି ଦଣ୍ଡଧାରୀ,
ସଂସାର-ସମ୍ରାଟ ଯା ପିତା, ତା ପୁତ୍ର
ହେବ ବା କିପାଁ ଭିଖାରୀ ?
ତବ ନିର୍ମଳର ଦୁର୍ବଳ ସିନା ମୁଁ
ମଳିନ ନୁହେଁ ମୋ ତନୁ,
ଅମୃତରୁ ଜନ୍ମି ପାସୋରିଛି ମୁହିଁ
ମୃତ୍ୟୁ, ଚିନ୍ତା, ଦୁଃଖ ମନୁ ।
ଦମ୍ଭ କରି ମୁହିଁ କହୁଛି ନିଡର
ନାହିଁ ମୋ ଦେହରେ ପାପ,
ହେବ କି ପାପୀ ସେ ଜଗତର ପାପ
ହରୁଅଛି ଯାର ବାପ ।
ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଠାକୁରାଣୀ ନିଜେ ମୋ ଜନନୀ
ରତ୍ନାକର ବୃଦ୍ଧ ଅଜା,
ରଜନୀ-ଭୂଷଣ କୁମୁଦିନୀ-ଧନ—
ଚନ୍ଦ୍ର ମୁହିଁ ଭଣଜା ।
ଇତର ନୁହେଁ ମୁଁ ଛାର ଭଗାରିଏ
କରନ୍ତି ତେବେ ବଟାଳ,
ଏଥି ବଳ ଆଉ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ କି ଅଛି
ଏ ତ ବିଷମ ଜଞ୍ଜାଳ ।
ଚଉପାଶୁଁ ଘେରି ଟାଣୁଛନ୍ତି ମୋତେ
ସେ ଦୁର୍ଦ୍ଦାନ୍ତ ମହାବୀରେ,

ସେ ଝଣା ଝିଙ୍କାରେ ପ୍ରାଣ ଆସି ମୋର
ହେଲାଣି ନାକଦଣ୍ଡିରେ ।
କେତେ ଚତୁର ସେ ଛଅଟା ଅସୁର
ମୋ ଦେହରେ କରି ବାସ,
ସେ ଦେହରୁ ପୁଣି ଅନ୍ତନାଡ଼ ଟାଣି
କରୁଛନ୍ତି ସୁଖେ ଗ୍ରାସ ।
ସେ ଦୈତ୍ୟ ଦାଉରୁ ଉଦ୍ଧାର ଦୈତ୍ୟାରି
ନ କରି ମୁଁ ଦୁଃଖ ଭୋଗ,
ବସୁଁ ବସୁଁ ଉଠି ଗୁଞ୍ଜିଯିବ ଯେବେକି
ଘଟାଅ ଏହି ସୁଯୋଗ ।
ଅଥବା ଦିଅ ହେ ଉପଯୁକ୍ତ ଶକ୍ତି
କରିବି ତାଙ୍କୁ ଦଣ୍ଡିତ,
ଘୋଷୁଥିବି ତୁମ୍ଭ ମହିମା ସପ୍ରେମେ
ଜୟଶ୍ରୀ ହୋଇ ମଣ୍ଡିତ ।

ଏକମେବାଦ୍ୱିତୀୟଂ

ସବୁ ଛାଡ଼ି ଦୂରେ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଧରିଛି
ମହତ ଆଶ୍ରୟ ମଣି,
ପେଲିଦିଅ ନାହିଁ ପାଦତଳୁ ମୋତେ
ପ୍ରଭୁ ସୁଦର୍ଶନ-ପାଣି ।
ଜୀବନର ବ୍ରତ ବାଛି ନେଇଛି ମୁଁ
ଏକଦେବା ଏକସେବା,
ଦେବସ୍ରଷ୍ଟା ତୁମ୍ଭେ, ତୁମ୍ଭଠାରୁ ବଳି
ଦେବତା କାହିଁକି କେବା ?
ଥିଲେ ଥାନ୍ତୁ ତାଙ୍କୁ ପୂଜିବି ନାହିଁ ମୁଁ
ଚିରକାଳ ଏକନିଷ୍ଠା,
ବଡ ଲୋକ ଆଶ୍ରା ନେଇ କାହିଁ ପୁଣି
କରିବି ଇତର ପୂଜା ।
ତୀର୍ଥ ଖୋଜି ଅବା ବୁଲିବି କାହିଁକି
ଖରା, ବର୍ଷା, ଶୀତ ସହି,
ସକଳ ତୀର୍ଥ ତ ତୁମ୍ଭ ପାଦତଳେ
ଖଟିଛନ୍ତି ସଦା ରହି ।
ବ୍ରତ ଉପବାସ ଆଚରିବି କାହିଁ
ଆତ୍ମାକୁ ଦେଇ କଷଣ,
ତୁମ୍ଭେ ପରା ପ୍ରଭୁ ସକଳ ବ୍ରତର
ଅଟ ହେ ମୁଖ୍ୟ ଜୀବନ ।
ଗୁରୁ ଉପଦେଶ କି ଲୋଡ଼ା, ତୁମ୍ଭେ ତ
ଗୁରୁର ପରମ ଗୁରୁ,
ଆନ ମହାଗୁରୁ ପାଖ ନ ପଶିବି
ଜୁହାରିବି ରହି ଦୂରୁ ।
ବିଶ୍ୱପ୍ରାଣ ତୁମ୍ଭେ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ସେବିଲେ
ହେଲା ସେବା ଜଗତର,
ଜନସେବା ବୋଲି ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର କଥାଏ
ନ ଜାଣେ ମୁହିଁ ଆବର ।
ଦାନରେ କି ଫଳ, କିସ ଅଛି ଅବା
କରିବି କାହାକୁ ଦାନ,
ମୋର ବୋଲି ଯାକୁ କହେ ତାହା ସବୁ
ତୁମ୍ଭର ତ ଭଗବାନ ।
ଅଧିକ କି ଯଜ୍ଞ ଆଚରିବି ହରି
ତୁମ୍ଭେ ପରା ଯଜ୍ଞେଶ୍ୱର,
କୋଟି ଯଜ୍ଞ ଫଳ ମିଳେ ସିନା ପ୍ରଭୁ
ପୂଜିଲେ ତୁମ୍ଭ ପୟର ।
ସବୁ ଛାଡ଼ି ତୁମ୍ଭ ପାଦ ଆଶ୍ରାକରି
ପଡ଼ିଛି ମୁଁ ଦୀନହୀନ,
ନାହିଁ ତ ହେ ଆଉ ଅଧିକ ବଳନ୍ତି
ଭେଟିବାକୁ ଶେଷ ଦିନ ।
ଖାଲି ଆସିଥିଲି ଖାଲି ହାତେ ଯିବି
ନେବି ନାହିଁ କିଛି ତୁଲେ,
କେବଳ ତୁମ୍ଭରି ମହାପୂଜା ପାଇଁ
ନେବି ମୁଁ ଫୁଲ ଅଞ୍ଜୁଳେ ।
ତେଣୁ କିଛି ଆଣି ଦେଇ ନାହିଁ ଏଣେ
କାହିଁକି ବା ନେବି ଏଣୁ,
ଧନମାନ କଥା ପଚାରୁଛି କିଏ
ନ ନେବି କଣିକେ ରେଣୁ ।

ତୁମ୍ଭର ଫୁଲ ଏସ   ମୋର କୁହେଁ, ଚାହିଁ
ପୂଜିବ ତୁମ୍ଭର ପାଦ,
ତୋଳିନେବା ମୂଳ   ଗଣ୍ଡାକ ପାଇଲେ
ପୂରିବ ମୋ ମନ ସାଦ ।
ତୁମ୍ଭେ ମୋ ଦେବତା   ପିତା ପ୍ରାଣଗୁରୁ
ତୁମ୍ଭେ ଚିରବରଣୀୟ,
ତୁମ୍ଭ ବିନା ଶସ୍ତ୍ରେ   ନାହିଁ ଚକ୍ଷୁ ଆଉ
ତୁମ୍ଭେ ଏକ ଅଦ୍ୱିତୀୟ ।

—ଃ—

ଉପସଂହାର

ଠିଆ ହୁଅ ବନ୍ଧେ ମନ ରେ ତୋତେ ପଚାରେଁ କଥେ
ଜନ୍ମ ହେଲୁ ବେଲୁ ଗୁଲିରୁ ତୁ କି ଶ୍ମଶାନ ପଥେ ।
ସରି ଆସିଲଣି ସେ ଦିନ ଆଉ ଅଛି ଅଳପ,
କେତେକ୍ଷଣ ପାଇଁ ରହିବୁ ଆଉ ଗାଳଗଳପ ।
କେତେକ୍ଷଣ ଆଉ ନାଚିବୁ ତୁଚ୍ଛା ଖେମଟା ନାଟ,
କେତେକ୍ଷଣ ଅବା କରିବୁ ବନା ସୁଭାରେ ହାଟ ।
ଚିର ବାଟୁଆଟି ତୁ ପରା ଅଚ୍ଛା କହିଲୁ ଭଲ,
ବାଟ ଗୁଲୁ ଗୁଲୁ ଫାନ୍ଦିବୁ କେତେ ମାଇମାଗଲ ।
ମହା ଦରବାର କଥା କି ମୁଢ଼ ଦେଇ ଟାସୋର,
ଆସି ଭକ୍ତ ଯୋଦ୍ଧା ପିଆଦା ଗଳେ ବାନ୍ଧିବେ ତୋର ।
ଶୁଣିବେ ନାହିଁ ତୋ କାକୁତି ସେହି ମହାନସ୍ତୁରେ,
ଭେଟାଇବେ ନେଇ ତୋତେରେ ଧର୍ମରାଜା ଛାମୁରେ ।
ଚିତ୍ରଗୁପ୍ତ ନାମେ ପାଞ୍ଜିଆ ତହିଁ ବସିଥିବ,
ମିଛ କହିବାକୁ ତା ଆଗେ ଡରେ ଥରିବ ଜୀବ ।
ଗୋଟି ଗୋଟି କରି କୁକର୍ମ ତୋର ଯିବ ସେ ଗାଇ
ନାହିଁ କରିବାକୁ ସାହସ ତୋର ଜୁଟିବ ନାହିଁ ।
ଦୋଷ ଅପରାଧ ବିଚାରି ରଜା ଦେବେ ଦଣ୍ଡ,
ସେ କାଳର କଥା ନ ଭାବୁ କାହିଁ ଆରେ ପାଷଣ୍ଡ ।
ଯାହା କଲୁ କଲୁ ପଛକେ ଏବେ ଛାଡ଼ କୁକର୍ମ,
ଜନ୍ମ ହେଲେ ଯିବା ବାଟରେ ଭଲ ଆଚର ଧର୍ମ ।

ଜଗନ୍ନାଥ ଜଣାଣ

ଜଗନ୍ନାଥ-ଜଣାଣ

ଛାନ୍ଦ—ଭାମୋଦୀ

—୧—

ଜଗତ ତାତମାତ   ହେ ପ୍ରଭୁ ଜଗନ୍ନାଥ
ଜଗତ ଜନ ମନ ପ୍ରାଣ,
କର ଯୋଡ଼ି ଦେବଣ   ଅଭାଗ୍ୟବନ୍ତ ଜନ
ଛାମୁରେ କରୁଛି ଜଣାଣ ହେ, ମହାପ୍ରଭୁ !
ସରି ଆସୁଛି କ୍ରମେ ଆୟୁ,
ଜରା-ଅସୁରୀ ସାଧେ ଦାଉ,
ଜୀର୍ଣ୍ଣ ଅସ୍ଥି ପଞ୍ଜର   ହେଲଣି ତ ଯୋଜର
ଜୀବନେ କି ଭରସା ଆଉ ହେ, ମହାପ୍ରଭୁ !

—୨—

ମରଣକୁ ମୋହର   ନାହିଁ ତ ତିଳେ ଡର
ଜିଏ ସେ ବେଶ ବଦଳାଇ,
ଜୀର୍ଣ୍ଣ ବେଶ ବର୍ଜନେ   ନବବେଶ ଧାରଣେ
ହେବ ବା ଛାନିଆ କିପାଁଇ ହେ, ମହାପ୍ରଭୁ !
କି ଗତି ହେବ ମୃତ୍ୟୁ ପରେ,
ଏ ଚିନ୍ତା ଜାଗେ ହୃଦୟରେ,
ଭବିଷ୍ୟତ ଭାବନା—   ଅନ୍ଧାରେ ହୋଇ ଦଣା
ନିରତେ ଥରୁଛି ଭୟରେ ହେ, ମହାପ୍ରଭୁ !

—୩—

ଫେଡ଼ ମୋର ସନ୍ଦେହ   ସୁସ୍ଥିର ହେଉ ଦେହ
କର ମୋ ଚିତ୍ତଦ୍ୱିଧା ଦୂର,
ତୁମ୍ଭେ ସର୍ବଜ୍ଞ ପ୍ରଭୁ   ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଜଣା ସବୁ
ତୁମ୍ଭେ ତ ଜଗତଠାକୁର ହେ, ମହାପ୍ରଭୁ !
ଅଭୟ ଆଜ୍ଞା ହେଉ ଦାସେ,
ନାଚୁ ମୋ ପରାଣ ଉଲ୍ଲାସେ,
ଆଶା କରି ତୁମ୍ଭର   ବାହୁ ଛାୟାକୁ ହରି
ପଡ଼ିଛି ଏ ଭବ-ପ୍ରବାସେ ହେ, ମହାପ୍ରଭୁ !

—୪—

ଆଉ ଅପର ଧାମ   ତୁମ୍ଭ ମଙ୍ଗଳ ନାମ
ଉଚାରୁ ନାହିଁ ବାରେ ତୁଣ୍ଡେ,
ପ୍ରେମ ଭକ୍ତିରେ ଫୁଲ   ତୁମ୍ଭ ଚରଣଧୂଳି
କେବେ ତ ମାଖି ନାହିଁ ମୁଣ୍ଡେ ହେ, ମହାପ୍ରଭୁ !
ବିଷୟ-ପଙ୍କେ ରହି ବୁଡ଼ି,
ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଯାଇଥିଲି ଛାଡ଼ି,
ନିଜକୁ ଗିରିବତ   ମଣୁଥିଲି ମହତ
ହୋଇ ମୁଁ ନଗଣ୍ୟ ପିମ୍ପୁଡ଼ି ହେ, ମହାପ୍ରଭୁ !

—୫—

ତୁଟିଗଲାଣି ମୋର   ସେ ସୁନାସ୍ୱପ୍ନ ଘୋର
ଆଉ ତ ନାହିଁ କିନ୍ତୁ ବେଳ,
ପଶି ମହାତମସ   ହୃଦୟ ଦବଦବ
ମରମେ ବଜେ ଯେହ୍ନେ ଶେଲ ହେ, ମହାପ୍ରଭୁ !
ଗେଲ ନା ଏ ତୁମ୍ଭର ଖେଳ,
ନ ଚେତାଇଲ ଥାଉଁ ବେଳ,
ଭୃତ୍ୟେ ଠକାଇ ଏତେ   ଅର୍ଜିଲ ଯଶ କେତେ
ଦାରୁଣ ଏତେ କିପାଁ ହେଲ ହେ, ମହାପ୍ରଭୁ !

—୬—

ମାମୁ ତୁମ୍ଭର କଂସ   ତାହା ପ୍ରାୟେ ନୃଶଂସ
ନ ହେବ କିପାଁ ନୀଳମଣି,
ମିଛ ନୁହେଁ ଏ କଥା   ବିଶ୍ୱଜନେ ସର୍ବଥା
ଆଣନ୍ତି ସିନା ମାମୁ ଗୁଣି ହେ, ମହାପ୍ରଭୁ !
ତୁମ୍ଭେ ତ ଅଟ ବିଶ୍ୱେ ସାର,
ହେବ କି ତହୁଁରୁ ବାହାର,
ପ୍ରଭୁ ଜନକ ପ୍ରତି   ହେଲେ ଅସୁର ମତି
ଆଉ ସେ ହୋଇବ ତାହାର ହେ, ମହାପ୍ରଭୁ !

—୭—

ଦେଖିବ କି ନୟନେ   ତୁମ୍ଭର ସୃଷ୍ଟି ଜନେ
ଦଣ୍ଡିବା କାଳେ ଦଣ୍ଡଧର,
ତ୍ରିଭୁବନସ୍ୱନ ଭବ   ସମ୍ଭବ କି ମାଧବ
ସେ ଦୃଶ୍ୟ ଅତି ଭୟଙ୍କର ହେ, ମହାପ୍ରଭୁ !
ଈଶ୍ୱର ତୁମ୍ଭେ ପର ରଜା,
ପର ହାତରେ ତୁମ୍ଭ ପ୍ରଜା,
ମାଡ଼ ଖାଇଣ ଯେବେ   ମରିବ କହୁ ତେବେ
ତାହାକୁ ହୋଇବ ସେ ଲଜ୍ଜା ହେ, ମହାପ୍ରଭୁ !

—୮—

ଗାଳିକି ତ ତୁମ୍ଭର   ଛଳ ନାହିଁ ନିଜର
ତାହାକୁ କିଣ କରି ଜାଲି,
ସାଗ୍ରସୃଷ୍ଟିର ଗାଳି   ସହୁଛ ବନମାଳି
ଆନନ୍ଦେ ମାରି କରତାଳି ହେ, ମହାପ୍ରଭୁ !
ଗାଳି ତ ତୁମ୍ଭର ଚନ୍ଦନ,
ଶ୍ରୀଅଙ୍ଗେ କର ତା ଲେପନ,
ନ ଥିଲେ ସହ୍ୟଗୁଣ   ଧୈର୍ଯ୍ୟ ତିତିକ୍ଷା ପୁଣ
କେ ପ୍ରଭୁପଣକୁ ଭଜନ ହେ, ମହାପ୍ରଭୁ !

—୯—

ଲବଣୀ କ୍ଷୀର ସର   ଚୋରାଇ ବଂଶୀଧର
ବାଲୁତ କାଳେ ଗୋପପୁରେ,
ଖାଇଛ ଗାଳି ଯେତେ   କହିବ ତାହା କେତେ
ଅଜଣା ନୁହେଁ ତା ଛାମୁରେ ହେ, ମହାପ୍ରଭୁ !
ଅଲେଖ ସର୍ବ ଗୋପବାଳୀ,
ବର୍ଷନ୍ତି ଅନର୍ଗଳ ଗାଳି,
ପକାଇ ଡକା ଘୋର   କହନ୍ତି ଚୋର ଚୋର
ଧର ଗୋ ଧର ଗୋ ଓଗାଳି ହେ, ମହାପ୍ରଭୁ !

—୧୦—

ଭାଗ୍ୟବତୀ ଗୁଆଳୀ   ଦେଇ ତୁମ୍ଭକୁ ଗାଳି
ଲଭିଲେ ତୁମ୍ଭ ପଦାଶ୍ରୟ,
କାହିଁ ସେ ଭାଗ୍ୟ ମୋର   ମୁଁ ଯେ ପଣ୍ଡିତ ଘୋର
ପାମର ଛାର ଦୁରାଶୟ ହେ, ମହାପ୍ରଭୁ !
ନାହିଁ ମୋହର ଆତ୍ମଜ୍ଞାନ,
ବଢ଼ୁଛି ତେଣୁ ଅଭିମାନ,
ଦୁର୍ବଳର ସମ୍ବଳ   ତେଣୁକି ତ କେବଳ
ତା ବିନା ନ ଜାଣେ ସେ ଆନ ହେ, ମହାପ୍ରଭୁ !

—୧୧—

ମୋର ଏ ଅଭିମାନ   ନ ହେବ କେବେ ଆନ
ବାନ୍ଧିଛି ଏ ଭରସା ଆସ୍ଥେ,
ଅଣବୁଝା ସନ୍ତାନେ   ପିତା ଅଧମ ଜାଣେ
ଦିଅନ୍ତି ଅଧିକ ତା ବାଣ୍ଟେ ହେ, ମହାପ୍ରଭୁ !
ଏହା ମୁଁ ଜାଣେ ନିଶ୍ଚୟରେ,
ରହିଛି ତେଣୁ ନିର୍ଭୟରେ,
ଏହି ମୂଢ଼ ବିଶ୍ୱାସ   ଅଟେ ମୋତେ ଆଶ୍ୱାସ
କି ଜାଣି କି ଘଟିବ ପରେ ହେ, ମହାପ୍ରଭୁ !

—୧୨—

ଖେଳି ବିଫଳ ଖେଳ   ବିଅର୍ଥେ ଗଲା ବେଳ
ଆଉ ତ ନାହିଁ ଅବସର,
ବାନ୍ଧୁ ବାନ୍ଧୁ ପଗଡ଼ି   ଗଲଣି ଲଗ୍ନ ଗଡ଼ି
ଏ କ୍ଷୋଭ ଦହୁଛି ଅନ୍ତର ହେ, ମହାପ୍ରଭୁ !
ଏ ଘାନ୍ତ ମୃତ୍ୟୁ ଘଟିପାରେ,
କିବା ବିଶ୍ୱାସ ତାହାଠାରେ,
ଅନିଶ୍ଚିତ ଜୀବନ   ସୁନିଶ୍ଚିତ ମରଣ
ସଂଶୟ କିସ ଏ କଥାରେ ହେ, ମହାପ୍ରଭୁ !

—୧୩—

ଏହି ଦାରୁଣ ଖେଦ   ଚିତ୍ତେ ଆଣି ନିର୍ବେଦ
ଦେଉଛି ଅଶେଷ ଧିକ୍କାର,
ନାହିଁ ତ ଦୟା ତାର   କରେ ପୁଣି ପ୍ରହାର
ଅନଳଛାଟି ବାରମ୍ବାର ହେ, ମହାପ୍ରଭୁ !
ଭାବିଲେ ଅନ୍ତିମ ଅବସ୍ଥା,
ମରମେ ବାଧେ ବଡ଼ ବ୍ୟଥା,
ଭୁଲିଯାଏ ଜ୍ଞାନ   ଭାଙ୍ଗି ଉଠେ ପରାଣ
ବିକୃତ ହୋଇଯାଏ ମଥା ହେ, ମହାପ୍ରଭୁ !

—୧୪—

ଜ୍ଞାନ-କାରଣ ଛନ୍ଦ   ନ ଦେଇ ଜ୍ଞାନ-ସିନ୍ଧୁ
ଦେଉଛ କପାଁ ଯୋଉ ପୁଣି,
ଚରାଚର ସମସ୍ତ   କଣ୍ଠରେ ଦେଇ ହସ୍ତ
ଚାଟକା ହେବେ ଏହା ଶୁଣି ହେ, ମହାପ୍ରଭୁ !
ତୁମ୍ଭେ ତ ନୀତିଜ୍ଞ ପ୍ରବର,
ନିଖିଳ ନୀତି ଧୁରନ୍ଧର,
କର୍ମାସ୍ତ୍ର ନିର୍ବିକାର   ତୁମ୍ଭର ଏ ବେଭାର
ବସ୍ତୁର ହେଲା କି ସୁନ୍ଦର ହେ, ମହାପ୍ରଭୁ !

—୧୫—

ଦେଇ ପୀଡ଼ା ଅଧିକ   ସହିବା ଶକ୍ତି ଟିକ
ନେଉଛ ସବଳେ ଛଡ଼ାଇ,
ପଶୁ କଶାରୁ ପର   ଉପର ରକ୍ଷା କର
ଭିତର ଦେଉଛ ସଢ଼ାଇ ହେ, ମହାପ୍ରଭୁ !
ଭୁଞ୍ଜୁଛି ଅସହ୍ୟ ଯନ୍ତ୍ରଣା,
ବିବେକ ହୋଇଯାଏ ବଣା,
କସ କହିବି ଆଉ   ଦୁର୍ଗତି ମହାବାହୁ
କି ଅବା ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଅଜଣା ହେ, ମହାପ୍ରଭୁ !

—୧୬—

ନ ଲାଗେ କିଛି ଭଲ   ଏ ଆତ୍ମା ଚଳବଳ
ହେଉଛି ହୋଇପାରେ ଯେତେ,
ପ୍ରଚଣ୍ଡ ଝଞ୍ଜାବାତେ   ରୁଦ୍ର ତରଙ୍ଗାଘାତେ
ଥରିବ ନାହିଁ ତରୀ ତେତେ ହେ, ମହାପ୍ରଭୁ !
ଭାଷାର କି ସାଧ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣନା—
କରିବ ସେ ଅଗ୍ନି ଯନ୍ତ୍ରଣା,
ସହି ନ ପାରି ତାର   ଭୀଷଣ ଗୁରୁଭାର
ଫାଟି ତ ଯିବ ତା ମୂର୍ଚ୍ଛନା ହେ, ମହାପ୍ରଭୁ !

—୧୭—

ସଙ୍କଟ ବେଳେ ଆହା   ନ ହେଲ ଯେବେ ସାହା
ହେବ ବା କେଉଁ କାଳେ ଆଉ,
ଦର୍ଶନ ଦିଅ ହରି   ଅନ୍ତରେ କୃପାକରି
ପିଣ୍ଡରେ ପ୍ରାଣ ଥାଉଁ ଥାଉଁ ହେ, ମହାପ୍ରଭୁ !
ବାରେକ ଦେଖିଲେ ଶ୍ରୀମୁଖ,
ପାସୋରିଯିବ ସବୁ ଦୁଃଖ,
ହରିଯିବ ଆବର   ଯନ୍ତ୍ରଣା ଗୁରୁତର
ମଣିବ ଦୁଃଖେ ମହାସୁଖ ହେ, ମହାପ୍ରଭୁ !

—୧୮—

ଏତେବେଳେ ଦାରୁଣ   ହେଲେ ହେ ପ୍ରଭୁ ଶୁଣ
ଆସିବ ଯେବେ ମୃତ୍ୟୁଅଙ୍କ,
ତେବେ ତୁମ୍ଭର ହରେ   ଦୟାମୟ ନାମରେ
ନିଶ୍ଚୟ ଲାଗିବ କଳଙ୍କ ହେ, ମହାପ୍ରଭୁ !
ମୁଖେ କେ ପଣ୍ଡିତ-ଚାରଣ,
କରିବେ ନାହିଁ ଉଚ୍ଚାରଣ,
ଉଠିଯିବ ସୁଖଦ   ଆର୍ତ୍ତତ୍ରାଣ ଶବଦ
ଅଭିଧାନରୁ ନାରାୟଣ ହେ, ମହାପ୍ରଭୁ ।

—୧୯—

ତପ୍ତ ଅଶ୍ରୁ ମୋହର   ଝରୁଛି ନିରନ୍ତର
ପଡ଼ି ତା ପୟରେ ତୁମ୍ଭର,
ନ ଭୁଏ କି ଫୋଟକା   ଲାଗେ ମୋତେ ଚାଟକା
ପାଷାଣ ହେଲ କି ପୟର ହେ, ମହାପ୍ରଭୁ !
ମୋର ଏ ଅନଳ ନିଃଶ୍ୱାସ,
ଶ୍ରୀଅଙ୍ଗେ ନ ଦିଏ କି ତ୍ରାସ,
କରୁଣା ସିଂହାସନ   ନ ଟଳେ କି ମୋହନ
ଶୁଣି ମୋ ଆର୍ତ୍ତ ହା ହା ଭାଷ ହେ, ମହାପ୍ରଭୁ !

—୨୦—

ସତେ କି ଦୀନବନ୍ଧୁ   ତପ୍ତ ହୃଦୟ-ଇନ୍ଦୁ
ନିଷ୍ଠୁର ଏତେ ହୋଇପାର,
କିନ୍ତୁ ଏହା ତ ମୋତେ   ହେଉ ନାହିଁ ପରତେ
ତୁମ୍ଭେ ଯେ କୃପା-ପାରାବାର ହେ, ମହାପ୍ରଭୁ !
ଫଳେ କି ମଧୁର ରସାଳେ,
କୋଇଲା ଫଳ କେଉଁ କାଳେ,
ଦୁର୍ଗନ୍ଧରେ ଅତୁଳ   ଗନ୍ଧଗୋହିରୀ ଫୁଲ
ଫୁଟିବ କେବେ କି ମୃଣାଳେ ହେ, ମହାପ୍ରଭୁ !

—୨୧—

ଶୋକ-ସିଂହାସନରେ ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀପଣରେ
କେ ଅଛି ମୋ ସମାନେ କାହିଁ,
କୋଟି ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ମଧ୍ୟେ ମୋ ପରି ଜଣେ ଅଧେ
ନିରକ୍ଷ ଜନ ଥିବ ନାହିଁ ହେ, ମହାପ୍ରଭୁ !
ଭାଗ୍ୟ ଯେ ବଇରୀ ମୋହର,
ନୁହେଁ ତା ମୂଲ୍ୟ କଡ଼ାକର,
ଦେଲେ ତାକୁ ହେ ହରି ଇଚ୍ଛାରେ ଯାଚ କରି
କେହି ତା' ନ ନେବ ନିକର ହେ, ମହାପ୍ରଭୁ !

—୨୨—

ତାହାକୁ ଜଗଦୀଶ ଦେଉ ନାହଁ ବା କିସ
ମୋ ପ୍ରତି ଏକା ସିନା ବାମ,
ପ୍ରେମ ଭକତି ଜ୍ଞାନ ଥିଲେ ମୁଁ ହୀନମାନ
କିଅନ୍ତ କର୍ପା ଘନଶ୍ୟାମ ହେ, ମହାପ୍ରଭୁ !
ଅଜ୍ଞାନେ ବୁଡି ଥାଉଁ ଥାଉଁ,
ସୁଜ୍ଞାନ ମିଳିବ ବା କାହୁଁ,
ଅନ୍ଧାରେ ଥିଲେ ଯେବେ ନ ଦେଖାଇବ ତେବେ
କିଏ ବା ଦେଖାଇବ ଆଉ ହେ, ମହାପ୍ରଭୁ ।

—୨୩—

ଏ ଆଜ୍ଞା ହେବ ପରି କପାଁ ହେଉ ଘାବରି
କିସ ବା ଦେଇ ନାହିଁ ତୋତେ,
ତୋହଠାରେ କରୁଣା କରି ନାହିଁ ତ ଜଣା
କିସ୍ତୁ ବୃଥା ଶୋକ-ସ୍ରୋତେ ହେ ମହାପ୍ରଭୁ !
ମାନୁଛି ଦେଇଛ ସକଳ,
ମାତ୍ର ତା ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଶୃଙ୍ଖଳ,
ସୁବର୍ଣ୍ଣେ ହେଲେ ଗଢ଼ା ନୁହେଁ କଠିନ ଛଡ଼ା
କୁସୁମ ପରିଏ କୋମଳ ହେ, ମହାପ୍ରଭୁ !

—୨୪—

ଦେଇଛ ଯାହା ପ୍ରଭୁ ରହିବ ତାହା ସବୁ
ପଡ଼ି ଏ ମାଟିରେ ତୁମ୍ଭର,
ସଙ୍ଗରେ ନେବା ଭଳି ଦିଅ କିଛି ଏ ଅଳି
କରୁଛି ଯୋଡ଼ି ବେନି କର ହେ, ମହାପ୍ରଭୁ !
ନ ଦେବ ତାହା ଯେବେ ହରି,
ନିଜକୁ ଦିଅ କୃପା କରି,
ପାଇଲେ ମୁଁ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ନିସ୍ତରିବ ପତଙ୍କୁ
ମଣିବ ନିଧିଲଭ ପରି ହେ ମହାପ୍ରଭୁ !

—୨୫—

ତୁମ୍ଭେ ପ୍ରଭୁ ଅନନ୍ତ ମୁଁ ଯେ କ୍ଷୁଦ୍ର ଅତ୍ୟନ୍ତ
କି ଜାଣେ ମହିମା ତୁମ୍ଭର,
ଶୁକପକ୍ଷୀ ସମାନ ତୁମ୍ଭରି ବୋଲିମାନ
ଘୋଷୁଛି ସିନା ନିରନ୍ତର ହେ ମହାପ୍ରଭୁ !
ନ ଜାଣେ ଅର୍ଥ ମୁଁ ତାହାର,
ଘୋଷିବା ମାତ୍ର ଏକା ସାର,
କହୁଅଛ ଯେ କର୍ମ ନ ବୁଝି ତାହା ମର୍ମ
କରୁଛି ଅନୁଜ୍ଞା ପ୍ରକାର ହେ, ମହାପ୍ରଭୁ !

—୨୬—

ତାହା ଯେବେ ତୁମ୍ଭର ନ ହେଲା ପ୍ରୀତିକର
ଅଥବା ନ ହେଲା ପସନ୍ଦ,
ସେଥିଲାଗି ମୁଁ ଦାୟୀ ହେବି ବା କାହିଁପାଇଁ
ବସ୍ତୁର ଭୁଲ ଆଦିକନ୍ଦ ହେ, ମହାପ୍ରଭୁ !
ଆପଣା କଲା କର୍ମ ପାଇଁ,
ଦଣ୍ଡିବ ଆନେ ବ୍ୟବସ୍ଥାହୀ,
ଜାଣି ହେଲେ ଅଜଣା ବଳେ ଅବୁଝାମଣା
ତାହାକୁ ନିନ୍ଦା ଜଗୁସାଇଁ ହେ, ମହାପ୍ରଭୁ !

—୨୭—

ତୁମ୍ଭରି ହେମନ୍ତରେ ଦମ୍ଭ ଧରି ଅନ୍ତରେ
ବସୁଛୁଥାଏଁ ମୁଁ ଏସନ,
ଭବେ ବିପଦ ଛାର କି କରିପାରେ ତାର
ଯା ପ୍ରଭୁ ବିପଦନାଶନ ହେ, ମହାପ୍ରଭୁ !
ସତେ କି ଏ ଦମ୍ଭ ମୋହର,
ଚୂର୍ଣ୍ଣ କରିବ ଚକ୍ରଧର,
ତେବେ କିଏ କାହିଁକି ଶ୍ରୀପଦେ ହୋଇ ଶଙ୍କି
ପୂଜିବ ଅଭୟ ପଯ୍ୟର ହେ, ମହାପ୍ରଭୁ !

—୨୮—

କଥାଏ ପଚାରିବି   ସଂଶୟ ନିବାରିବି
କହିବ ନ କରି କପଟ,
ଆଉ ବା କେତେ କାଳ   କରି ବ୍ୟର୍ଥ ଜଞ୍ଜାଳ
ଏରୂପେ ହେବ ଛଟପଟ ହେ, ମହାପ୍ରଭୁ !
କେତେ କାଳ ବା ଏମନ୍ତ,
ଦେଖିବ ତୁମ୍ଭେ ମୋ ଦୁର୍ଗତି,
ଶ୍ରୀକରେ ଚକ୍ର ଥାଉଁ   ସତେ ତ ମହାବାହୁ
ସେବକେ ଘାରିବ ବିପତ୍ତି ହେ, ମହାପ୍ରଭୁ !

—୨୯—

ତୁମ୍ଭେ ତ ଶିଶୁପରି   ଖେଳୁଛ ମୋତେ ଧରି
ମୁଁ ସିନା ଖେଳଦ୍ରବ୍ୟ ତବ,
ତୁମ୍ଭର ହୁଏ କ୍ରୀଡ଼ା   କିନ୍ତୁ ମୁଁ ଭୁଞ୍ଜେ ପୀଡ଼ା
କର ତ ଏହା ଅନୁଭବ ହେ, ମହାପ୍ରଭୁ !
ତୁମ୍ଭେ ତ ବିବେକ ଆଧାର,
ଚିତ୍ତରେ କର ହେ ବିହାର,
ଏକର ସର୍ବନାଶ   ଆନର ପୌଷମାସ
ଏ ନୁହ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ବେଭାର ହେ, ମହାପ୍ରଭୁ !

—୩୦—

ଛାଡ଼ି ବିଶ୍ୱଠାକୁର   ତେଜି ବୈକୁଣ୍ଠପୁର
କରିଛ ବିଜେ ନୀଳାଚଳେ,
ଭକ୍ତ ଆତୁର ଜନେ   ଦେଉଛ ସ୍ୱଚ୍ଛମନେ
ଅଭୟ ଯାଚି ବଳେ ବଳେ ହେ, ମହାପ୍ରଭୁ !
ତୁମ୍ଭ କୃପାରୁ ଏ ଉତ୍କଳ,
ହୋଇଛି ମହା ତୀର୍ଥସ୍ଥଳ,
କୋଟି କୋଟି ମାନବ   ଭକ୍ତିରେ କରି ସ୍ତବ
ପୂଜନ୍ତି ତା' ପଦକମଳ ହେ, ମହାପ୍ରଭୁ !

—୩୧—

ମାତୃମହୀ ଯାହାର   ସ୍ୱର୍ଗରୁ ବଳିଆର
ଜନକ ଯାର ଜଗନ୍ନାଥ,
ହୀନ ଭିକାରୀ ପରି   ହୀନ ଜୀବନ ଧରି
ସେ କିଆଁ ହୋଇଲା ଅନାଥ ହେ, ମହାପ୍ରଭୁ !
ସାଗରେ ଆଶ୍ରା କରି ମୀନ,
ହୁଏ କି ପିପାସାରେ କ୍ଷୀଣ,
ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଆଶ୍ରା କରି   ହେଲି ମୁଁ ଏତେ ସରି
ଘୁଞ୍ଚିଲା ନାହିଁ ମୋ ଦୁର୍ଦ୍ଦିନ ହେ, ମହାପ୍ରଭୁ !

—୩୨—

ତୁମ୍ଭ କରୁଣାବିନ୍ଦୁ   ଭବ ଏ ମହାସିନ୍ଧୁ
ସାଧୁଛି ବିଶ୍ୱର କଲ୍ୟାଣ,
ଜଳ ବରଷେ ଘନ   ଔଷଧି ଦିଅନ୍ତେ ବନ
ପବନ ଯାଚିଦିଏ ପ୍ରାଣ ହେ, ମହାପ୍ରଭୁ !
ସ୍ୱର୍ଗର ବିଭବ ଅନନ୍ତ,
ମର୍ତ୍ତ୍ୟରେ ବିତରେ ବସନ୍ତ,
ଶୋଭା ସୁଗନ୍ଧ ଦାନ   କରନ୍ତି ପୁଷ୍ପମାନ
ପ୍ରଭାତେ ରବି ହିମବନ୍ତ ହେ, ମହାପ୍ରଭୁ !

—୩୩—

ସତ୍ୟ ଶିବ ସୁନ୍ଦର   ହେ ପ୍ରଭୁ ଜଗଦୀଶ୍ୱର
ଘଟାଅ ମୋ ଭାଗ୍ୟେ ଏସନ,—
କୁସୁମ ସୁଷମାରେ   ଗଗନ ନୀଳିମାରେ
ପାଇବି ତୁମ୍ଭର ଦର୍ଶନ ହେ, ମହାପ୍ରଭୁ !
ସୁତୀକ୍ଷ୍ଣ ରବି ରଶ୍ମି ଧାରେ
ଚନ୍ଦ୍ରର ଶୀତଳ ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନାରେ,
ମହାମହିମା ତବ   ସର୍ବଦା ଅନୁଭବ
କରିବି ଯେମନ୍ତେ ସବୁଠାରେ ହେ, ମହାପ୍ରଭୁ !

—୩୪—

ନା ଭାଗ୍ୟେ ସ୍ୱର୍ଗଟିକା   ନା ଭାଗ୍ୟେ ମୁକ୍ତିଭିକ୍ଷା
ବିଧାନ କରୁଛ ଶ୍ରୀଧର,
ନ ଖୋଜେ ମୁହିଁ ତାହା   ଏହା ତ ଜଣା ନାହିଁ
ତୁମ୍ଭର ବୁଦ୍ଧି ଅଗୋଚର ହେ, ମହାପ୍ରଭୁ !
ଲୋଡ଼େ ମୁଁ ତୁମ୍ଭ ପଦାଶ୍ରୟ,
ଆଉରି ଶାନ୍ତି-ସୁଧାମୟ,
ଏତିକି ହେଲେ ମୋର   ତୁଟିବ ଚିନ୍ତା ଘୋର
ମୋ ଚିତ୍ତ ହେବ ଜଗମୟ ହେ, ମହାପ୍ରଭୁ !

—୩୫—

ବେଳୁ ବେଳୁ ସଙ୍କଟ ହୋଇ ଅତି ଉତ୍କଟ
ଧାଇଁଛି କରିବାକୁ ଗ୍ରାସ,
ତେଣୁ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ହରି ଡାକୁଛି ରଡ଼ି କରି
ଅନ୍ତରେ ବହି ମହାତ୍ରାସ ହେ, ମହାପ୍ରଭୁ !
ବିଳମ୍ବ ହେଲେ ଆଉ କ୍ଷଣେ,
ସନ୍ଦେହ ନାହିଁଟି ମରଣେ,
ପରହାତେ କାପାଇଁ ମରାଇବ ଗୋସାଇଁ
ସ୍ୱହସ୍ତେ ନ ମାରି ଆପଣେ ହେ, ମହାପ୍ରଭୁ !

—୩୬—

ସ୍ୱରୂପ ଦେଖିବାକୁ କରୁଥିଲି ମୁଁ ଡାକୁ
ଶୁଣ ହେ ସୃଷ୍ଟି-ବାଦ୍ୟ-କର୍ତ୍ତ,
ମାୟାବି, ମାୟା କରି ପିଲ ଭଣ୍ଡାଣପରି
ଭଣ୍ଡାଇଦେଲ ଦେଇ ଛବି ହେ, ମହାପ୍ରଭୁ !
କିନ୍ତୁ ମୁଁ ନ ହୋଇ ନିରାଶ,
ଅଧିକେ ଲଭୁଛି ଆଶ୍ୱାସ,
ଛବି ପଛେ ସ୍ୱରୂପ ଦେଖିବି ବିଶ୍ୱରୂପ
ବାନ୍ଧିଛି ହୃଦେ ଏ ବିଶ୍ୱାସ ହେ, ମହାପ୍ରଭୁ !

—୩୭—

ତୁମ୍ଭେ ମଙ୍ଗଳାଳୟ ଅନନ୍ତ ଇଚ୍ଛାମୟ
ମଙ୍ଗଳ ଇଚ୍ଛା ପୂରୁ ତବ,
ଯାହା ତୁମ୍ଭର ଦେୟ ହେୟ ନୁହେଁ ତା ଶ୍ରେୟ
ଏ କଥା ନୁହେଁ ଅବାସ୍ତବ ହେ, ମହାପ୍ରଭୁ !
ତୁମ୍ଭେ ତ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଠାକୁର,
କେମନ୍ତେ ହେବ ବା ନିଷ୍ଠୁର,
କରୁଣାସିନ୍ଧୁ ନାମ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଘନଶ୍ୟାମ
କରାଇଦେବ ନାହିଁ ଦୂର ହେ, ମହାପ୍ରଭୁ !

—୩୮—

ଏତେ ଯେ ମାନ ଧରି ବସିଲି ରୁଷିକରି
କେହୁଲେ ତ ବୋଧସିଲ ନାହିଁ,
ଜାଣିଲି ଏବେ ସିନା ଦାବୀ କରିବା ବିନା
ରୁଷା ଭିକ୍ଷାରେ ଫଳ ନାହିଁ ହେ, ମହାପ୍ରଭୁ !
ରଖିବା ଇଚ୍ଛା ଯେବେ ନାହିଁ,
ଜନମ ଦେଲ କାହିଁ ପାଇଁ,
ନତେ ବିସ୍ମରି କରି ତୁମ୍ଭେ ସିନା ମୋହରି
ଭୁଲ ମନକୁ ଏକା ଦାୟୀ ହେ, ମହାପ୍ରଭୁ !

—୩୯—

ତେଜି ସକଳ ତର୍କ ହୋଇଣ ମୁଁ ନିଃଶଙ୍କ
ନଶ୍ୱର ଶରୀର ଜୀବନ,
ଚନ୍ଦ୍ରା ସଙ୍କଟ ଖେଦ ସୁଖ ଦୁଃଖ ନିର୍ବେଦ
ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ କଲି ସମର୍ପଣ ହେ, ମହାପ୍ରଭୁ !
ଏମାନ ଅଟେ ତ ତୁମ୍ଭର,
ଯା ତୁମ୍ଭ ଇଚ୍ଛା ତାହା କର,
ମୋହର କହିବାର କି ଅଛି ଅଧିକାର
ରହିବି ମୁହିଁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ହେ, ମହାପ୍ରଭୁ !

—୪୦—

ବୃଥାରେ ବକ ବକ ପଡ଼ିଲିଣି ମୁଁ ଥକ
ରହିବି ଏବେ ହୋଇ ତୁନି,
ଘଟୁ ଯା ଘଟିବାର ଅନ୍ତରେ ବାରମ୍ବାର
ଜାଳିବି ନାହିଁ ଶୋକଧୂନି ହେ, ମହାପ୍ରଭୁ !
ଏ ମୋର ପ୍ରତିଜ୍ଞା ଅଟଳ,
କେବେହେଁ ନ ହେବ ବିଫଳ,
ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି ଏ କଥା ଧ୍ରୁବ ମଣି
ଦୃଢ଼ତା ଦୁର୍ବଳର ବଳ ହେ, ମହାପ୍ରଭୁ !

ଶିଶୁଧର୍ମ ମାତଶିଷା

ଶିଶୁ-ଧର୍ମନୀତିଶିକ୍ଷା

ପାଠରେ ମନୋଯୋଗୀ ହୁଅ,
କହିବେ ସବୁ ସୁନାପୁଅ ।
ସମସ୍ତେ କରିବେ ଆଦର,
ଦେବେ ମିଠେଇ ଦୁଧସର ।
ମନରେ ଭାରି ଖୁସି ହେବେ,
ସୁନ୍ଦର ବହି ଆଣି ଦେବେ ।
ପାଠ ପଢ଼ିଲେ ହେବ ଭଲ,
ବଢ଼ିବ ପସନ୍ନ ଅକଲ ।
   ପାଠ ପଢ଼ିବ ହୋଇ ଶାନ୍ତ,
ଖାଇବ ଯାଇ ଦୁଧ ଭାତ ।
ପାଠ ପଢ଼ିବା ବଡ ମଜା,
ଘରେ ମିଳିବ ମାଛ ଭଜା ।
ନ ବୁଲି ପଢ଼େ ବନମାଳୀ,
ତା ବାପ ଦେଲା ସୁନାମାଳୀ ।
ଖାଇବ ନାହିଁ ପିକା ପାନ
କାନ ମୋଡ଼ିବେ ଅବଧାନ ।
ଯେ ପିଲା ଦୁଷ୍ଟ ଚଲାବୁଲା,
ଖାଏ ସେ ଗୋଇଠା ଗୁମ୍ପୁଡ଼ା ।
ତନୁ ରଖିବ ନିର୍ମଳ,
ଯେପରି ସଫା ଗଙ୍ଗାଜଳ ।
ଖରାପ ଯାହାର ବେଭାର,
କେବେ ନ ହେବ ସାଙ୍ଗ ତାର ।
ବାପ ମା ଠାକୁର ମୋହର,
ମୁଁ ତାଙ୍କ ଚରଣେ କିଙ୍କର ।
ଲୁଗା ମଇଳା ନ କରିବ,
ଦେହ ସୁନ୍ଦର ରଖିଥିବ ।

ଦୁଖିତା ପ୍ରାଣୀମାତ୍ର ଯେତ,
ଛୁଇଁବ ନାହିଁ ସେ ଜଗତ ।
ଯାଉ ପଛକେ ଫାଟି ମଥା,
ନିଶ୍ଚେ କହିବ ସତ କଥା ।
ପଣ୍ଡା ଗୁଅଠା ଭାରି ଶଠ,
ପାଠ ନ ପଢ଼େ ଖାଏ ମାଡ଼ ।
ସକାଳେ ଯୋଡ଼ି ମୁଁ କରକୁ,
ଜୁହାର ହେବ ଠାକୁରଙ୍କୁ ।
ନ ନେବ ପର ଦ୍ରବ୍ୟ ହାତ,
ଅଧର୍ମ ଅନ୍ୟାୟ ତାହା ତ ।
ହେବ ନାହିଁ ମୁଁ କଦାମର୍ଷ,
ମା ବାପେ ଦେବ ନାହିଁ ଦୁଃଖ ।
ହିଂସା କରିବା ମହାପାପ,
ହିଂସ୍ରକ ଏକା ଜମ ସାପ ।
ନିତି ଶିଖିବ ନୂଆ ପାଠ,
ହେବ ମୁଁ ତେବେ ବଡ଼ ଲାଟ ।

* * *

ଭିକାରିଙ୍କୁ ଦେଲେ ଭିକ ମୁଠିଏ,
ଆୟୁଷ ବଢ଼ିବ ସିନା ଗୋଟିଏ ।
ସବୁବେଳେ ମିଠା କଥା କହିବ,
ତେବେ ସମସ୍ତଙ୍କ ମନ ଜିଣିବ ।
ପଢ଼ିବାକୁ ଯିବ ନ ବସି ଲୁଚି,
ବାପ ମାଆ ହେବେ ବହୁତ ଖୁସି ।
କେବେ ନ କରିବ ଦୁଷ୍ଟାମି ଜାଣୁ,
ଦୁଷ୍ଟକୁ ସମସ୍ତେ କରନ୍ତି ଛି ଛି ।

ପାଠ ପଢ଼ି ହେବ ସୁନ୍ଦରବାଳ,
ଗଢ଼ିବ ମଠର ଝଙ୍କାଝାଙ୍କ ।
ପୂର୍ବପୁରୁଷଙ୍କ ପଦାଙ୍କ ଦେଖି,
ବଡ଼ ହେଲେ ମୁହିଁ ଶିଳ୍ପୀ ହେବି ।
ନୂଆ ସୁରୁଶିଳ୍ପ କରି ସୃଜନ,
ଅର୍ଜିବି ବହୁତ ପ୍ରଶଂସା ଧନ ।
ପାଠ ମୋ କଣ୍ଠର ସୁନା ପଦକ,
ପାଠ ପଢ଼ି ହେବି ଦେଶସେବକ ।
କ୍ଷେତିରୁ ଉପୁଜେ ସିନା କନକ,
ପାଠ ପଢ଼ି ମୁହିଁ ହେବି କୃଷକ ।
ବେପାରରୁ ମିଳେ ଲାଭ ଅପାର,
ବଢ଼ିଲେ କରିବି ଭଲ ବେପାର ।
ଗୁଲାମୀରେ ଲୁଚେ ଦେହର ଶିରୀ,
କରିବି ନାହିଁ ମୁଁ କେବେ ଗୁଲାମୀ ।
ଗୁଲାମୀ ପାଇଁ ମୁଁ ନ ହେବି ବାଇ,
ପର ଗୋଡ଼େ ତେଲ ଘଷିବି ନାହିଁ ।
ନ ହେବି ଗୁଲାମୀ ଲାଗି ଛାନିଆଁ,
ଆପଣା ଗୋଡ଼ରେ ହେବି ମୁଁ ଠିଆ ।
ପର ଗୋଡ଼ତଳେ ମୁଣ୍ଡ ନ ଗୁଞ୍ଜି,
ସ୍ୱାଧୀନ ବେଉସା ଧରିବି ଖୋଜି ।
ବଡ଼ଲୋକ ହୋଇ ନ ତୋଳି ଗଡ଼,
କରିବି ମୁଁ ସଦା ସାନକୁ ବଡ଼ ।
ନ ବସିବି ଛୁଚ୍ଛା ଅଳସ କରି,
ଅଳସୁଆ ଲୋକ ମୁର୍ଦାର ପରି ।
ଶରୀରକୁ ଖାଇ ଖାଉଛି ଆଗୁ,
ସମାଜକୁ ଖାଇ ନଖଚୁ ବାରୁ ।
ପାଠ ନ ପଢ଼ିଲେ ହେବି ଯେ ମୂର୍ଖ,
ଜୀବନେ ଭୁଞ୍ଜିବି ଅଶେଷ ଦୁଃଖ ।
ଭାଇ ଭଉଣୀଙ୍କି ଜୀବନ ପରି,
ଆଦର କରିବି କୋଳରେ ଧରି ।
ଲଗାଇବି ନାହିଁ କଜିଆଗୋଳ,
ହେବି ନାହିଁ କେବେ ଦୁଷ୍ଟ ବଚାଳ ।

କେବେ ନ କହିବ କାହାକୁ ମନ୍ଦ,
ଖତ ପରନିନ୍ଦା ବଡ଼ ଦୁର୍ଗନ୍ଧ ।
ଗାଳିଦେବି ନାହିଁ କାହାକୁ ଟଳି
ନ କରିବି ଘରେ ଅଳଠ ଅଳି ।
ରଜାକୁ ପୂଜନ୍ତି ପ୍ରଜା, ଗୁଡ଼ିଆ,
ଜଗତରେ ପୂଜା ପାଏ ପାଠୁଆ ।
କାଞ୍ଜି ଖୁଦପିଆ ତୋରାଣି ପେଜ
ଗୁରୁଙ୍କେ ବଢ଼ାନ୍ତି ଭାଗ୍ୟ ତେଜ ।
ତାସ ପଶାଖେଳ ଖରାପ ଭାରି,
ଦଣ୍ଡକେ କରିବ ଦାଣ୍ଡ ଭିକାରୀ ।
କରିବ ଗୋରୁକୁ ସ୍ନେହ ମମତା,
ପ୍ରେମ ଗୋଟିଏ ତା କୋଟି ଦେବତା ।
ଚଢ଼େଇ ପାଳିବା ନାଙ୍କର କଥା,
ପାଳି ନ ଜାଣିଲେ ଲାଗିବ ହତ୍ୟା ।
ନାରୀଙ୍କ ଭୂଷଣ ଗହଣା ପାଟ,
ପୁରୁଷର ଏକା ଭୂଷଣ ପାଠ ।
ନେହୁରା ହୋଇ ତା ଗୋଡ଼ ନ ଘୁଟି,
ଆପଣା ଶିଙ୍ଗରେ ଖୋଳିବ ମାଟି ।
ଖଳର ସ୍ୱଭାବ ବଡ଼ରୀ ଫଳ,
ଭିତର କଠୋର ବାହ୍ୟ କୋମଳ ।
ନଡ଼ିଆ ପରିଏ ସାଧୁ ସୁଜ୍ଞାନୀ,
ବାହାର ପଥର ଭିତର ପାଣି ।
ଦୁର୍ଜନ ନ ଛାଡ଼େ ଦୁଷ୍ଟ ସ୍ୱଭାବ
ନିମ ଗଛରେ କି ଫଳିବ ଆମ୍ବ ।
ଯାଉ ହୋଇଯାଏ ପିନ୍ଧିଲେ ଖଦ,
ଯାଉ ନୁହେଁ ତାହା ସିଂହୀର ଦୁଧ ।
ସେହି ଦୁଧ ପିଇ ଓଡ଼ିଆ ଜାତି,
ରଖୁଥିଲେ ନାହିଁ ଉତ୍କଳ ଖ୍ୟାତି ।
ପଢ଼ିବ ଆଦରେ ସ୍ୱଦେଶୀ ପାଠ,
ସ୍ୱଦେଶୀ ପ୍ରଥାର ନ ହେବ ଲୁଟ ।
ଅନ୍ୟର ପଛକେ ନୋହୁ ପସନ୍ଦ,
ନ କହିବ କୁଳସ୍ତ୍ରୀଙ୍କୁ ମନ୍ଦ ।

କଥା କହୁଥିବ ନିଜକୁ ପୁଛି,
ଯାହା ରୂପଗୁଣ ବାଛୁଥିବ ନାହିଁ ।
ସବୁଠାରୁ ସୁଖୀ ଅଋଣୀ ଜନ,
ତାର ହାହାମୟ ଋଣୀ ଜୀବନ ।
ଦରିଦ୍ର ପଇଶା ମରେ ଉପାସେ,
ସୁଖ ଭୁଞ୍ଜେ ଧନୀ ସୁନା-ଉଆସେ ।
ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଯାଏ ମଉଜେ ଉଡ଼ି,
ଦେଶ ପାଇଁ ନାହିଁ କାଣି କଉଡ଼ି ।
ଧନୀଙ୍କର ଏହି ହୀନ ବେଭାର,
ଦେଖିଲେ ଉପୁଜେ କ୍ଷୋଭ ଅପାର ।
ଦେଶକୁ ଗୋଟାଇ ଖାଅ ସଭିଏଁ,
ଦିଅ ଭଲ ତାକୁ ପଇସାଟିଏ ।
ସାନ ବଡ଼ ନାହିଁ ଧର୍ମ ଜଗତରେ,
ସବୁ ଧର୍ମ ଏକ ହେଉ ତତ୍ତ୍ୱରେ ।
ସକଳ ଧର୍ମର ଲକ୍ଷ୍ୟ ଈଶ୍ୱର,
ଧର୍ମ ମଧ୍ୟେ ନାହିଁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଇତର ।
ନିନ୍ଦନୀୟ ନୁହେଁ ପର ଧରମ,
ଧର୍ମମାନେ ପୂଜ୍ୟ ପବିତ୍ରତମ ।
ମୂର୍ତ୍ତିପୂଜା ନୁହେଁ ଅସାର ଭୁଲ,
ଧର୍ମ-ଶିଢ଼ୀର ସେ ପ୍ରଥମ ଫଳ ।
ସର୍ବଦେହେ ଅଛି ଈଶ୍ୱର ସତ୍ତା,
ସକଳେ ଈଶ୍ୱର, ନୁହେଁ ଅନ୍ୟଥା ।
ନ ପୁଛିବ ପଢ଼ାହେଲେ କେତିକ,
ମନ ଦେବ ନାହିଁ ଏଣି ତେଣିକ ।
ଉଦ୍‌ଯୋଗୀ ଭାଗ୍ୟରେ ଘଟେ ଶ୍ରୀଲାଭ,
ଅଳସୁଆ ଭୁଞ୍ଜେ ସଦା ଅଭାବ ।
ନ ରଖିବ ଆଜ କାମ କାଲିକି,
ସମୟେ ଚଢ଼ିବ ସୁନାପାଲିଙ୍କି ।
ବରଂ ସବୁଠୁଁ ହେବ ଉତ୍ତମ,
ନ ହେବ କଦାଚ ନୀଚ ଅଧମ ।
କୁଚକ୍ରୀକୁ ମନେ ନ ଦେବ ସ୍ଥାନ,
କରିଦିଏ ସେହି ମନକୁ ସାନ ।

ମନକୁ ରଖିବ ନିଜ ଅଧୀନେ,
ମନଜିଣା ବୀର ଜଗତ ଜଣେ ।
ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ ପାଳି ଅର୍ଜିବ ବଳ,
ନ ହେବ ସନ୍ତୁଳିଆ ରୋଗା ଦୁର୍ବଳ ।
ଦେଶଭୃତ୍ୟ ଜନ ଜାତି-ସମ୍ପଦ
ରାଜାଠାରୁ ବଳି ଗୌରବାସ୍ପଦ ।
ପୁଣ୍ୟବନ୍ତ କରେ ସ୍ୱଦେଶ-ସେବା,
ଭବେ ଭାଗ୍ୟଧର ତା'ପରି କେବା ।
ଦେବଦେଶ ଆମ ଜନମଭୂମି,
ହେବେ ଧନ୍ୟ ତାହା ଚରଣ ଚୁମି ।
ମହାପୁଣ୍ୟେ ମିଳେ ଜନ୍ମ ଏ ଦେଶେ,
ରଖିବ ଏ ଦେଶ ଟେକ ବିଶେଷେ ।
ଉପଯୁକ୍ତ ଗୁଣ କରି ଅର୍ଜନ,
ସ୍ୱଦେଶର ହେବ ଯୋଗ୍ୟ ନନ୍ଦନ ।
ପୂର୍ବପୁରୁଷଙ୍କ ଗରିମା ଖ୍ୟାତି,
ଅଗ୍ନିସ୍ୱତେ ଗାଇ ଫୁଲାଇ ଛାତି,
ତାଙ୍କ ଅଗ୍ନିମନ୍ତ୍ରେ ହୋଇ ଦୀକ୍ଷିତ,
ଦେଶର ପୁଅ ମୁଁ ହେବ ନିଶ୍ଚିତ ।
ପୂର୍ବପୁରୁଷଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟାଚରଣ,
କରିବ ସର୍ବଥା ଅନୁକରଣ ।
ପୂର୍ବ ପୁରୁଷଙ୍କ ଅମର ଯଶ,
ସବୁକାଳେ ଆମ ଉଚ୍ଚ ଆଦର୍ଶ ।
ଆମ ଶୁଭାଦର୍ଶ, ମଙ୍ଗଳ ଲକ୍ଷ୍ୟ
ଦେଖାଏ ଦେଉଳ ବିସ୍ତାରି ବକ୍ଷ ।
ଆମ ଶୁଭ୍ରାଦର୍ଶ ଗିରି ଗହ୍ୱରେ,
ଡାକୁଛି ଆମକୁ ଶତମୁଖରେ ।
ଆମ ଶୁଭାଦର୍ଶ ସାଗର ସ୍ରୋତେ,
ତରଙ୍ଗେ ତରଙ୍ଗେ ନାଚଣ ଉଠେ ।
ଆମ ଶୁଭାଦର୍ଶ ଗହନ ବନେ,
ତପ ଆଚରୁଛି ଏକାନ୍ତ ମନେ ।
ପ୍ରଭୁ ଜଗନ୍ନାଥ ନୀଳ ନିକଷ,
ସାମ୍ୟ ଏକତାର ପୂର୍ଣ୍ଣ ଆଦର୍ଶ ।

ଅଛୁ ତାର୍ ଏବେ ସୁଯୋଗ ଭାଇ,
ଧନ୍ୟ ହେବ କଷ୍ଟେ ଶକ୍ତି ଦେଖାଇ ।
ସ୍ୱଦେଶକୁ ଦେଲେ ପଇସାଟିଏ,
ଫେରି ଆସିବ ସେ ହୋଇ କୋଟିଏ ।
ପ୍ରଭାତେ ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ନିତି ଦି ବାର,
ଜନମଭୂମିକୁ ହେବ ଜୁହାର ।
ମାତୃଭାଷା ପାଦ ପୂଜିବ ନିତି,
ଗାଇବ ତାହାର ଗୌରବ-ଗୀତି ।
ମାନବ ବଂଶକୁ ଚଳାଏ ଭାଷା,
ଭାଷାମୂଳେ ସବୁ ଭରସା ଆଶା ।
ଅକ୍ଷର-ଦେବତା, ଶବଦ-ବ୍ରହ୍ମ,
ପୂଜଣ ଲଭିବ ଅକ୍ଷୟ ଧର୍ମ ।
ପର ଭାଷା ପଛେ ହେଉ କୁରୂପ,
ନ କରିବ ତାକୁ ଅଣା ବଦ୍ରୂପ ।
କଲେ ଆନ ଭାଷା ନିନ୍ଦା ବଖାଣ,
ବ୍ରହ୍ମନିନ୍ଦା ପାପ ଘୋଟିବ ଜାଣ ।
କେହି ନୁହେଁ ବଡ କେ ନୁହେଁ ସାନ,
ସବୁ ପୂଜ୍ୟ ନିଜ ଭାଷା ସମାନ ।
ଭାଷାକୁ କରେ ଯେ ଘୃଣା ଅବଜ୍ଞା,
ପଶୁଠାରୁ ହୀନ ତାହାର ସଂଜ୍ଞା ।
ଲୋକଜନେ ପଠନେ ନ କରି ଲଜ୍ଜା,
ସୁନାପୁଅ କୁଳେ ହେବ ମୁଁ ରଜା ।
ଲଜ୍ଜା କଲେ ସିନା ଷଣ୍ଡ ନିକର,
ପଦ୍ମକୁଷ ତହିଁ ନାହିଁ ନିଦର ।
ବଡ ହେଲେ ମୁହିଁ ଅର୍ଜିବ ଧନ,
କରିବ ଗ୍ରାମର ହିତ ସାଧନ ।
ପାନୀୟ ଜଳର ସୁବିଧା ପାଇଁ,
ଦେବ କେତେ ଗୋଟା କୂଅ ଖୋଳାଇ ।
ମେଣ୍ଟାଇବ ଦୀନ-ଦୁଃଖୀ ଗରଜ,
ବିନା ସୁଧେ ଦେଇ ଟଙ୍କା କରଜ ।
ପାଠଘରେ ପୋଥି ରଖିବ ଥୋକେ,
ଅବସର ବେଳେ ପଢ଼ିବେ ଲୋକେ ।

କରିବ ଏଭଳି ଅନେକ କାମ,
ଆମ ଗ୍ରାମ ହେବ ଆଦର୍ଶ ଗ୍ରାମ ।
ବିଜୟୀ ହେବ ମୁଁ ସୀମାରେ ରହି,
ମାନ ହେବ ନାହିଁ ଅତିବଜୟୀ ।
ଅଛି ଶବଦଟା ଅତି ନିକୃଷ୍ଟ,
ଯାହାକୁ ଛୁଇଁବ ହେବ ସେ ଦୁଷ୍ଟ ।
ନିଶା ଅମଲଟା ବଦଅଭ୍ୟାସ,
ଦେହ ସାର ଚୋରି କରେ ସେ ଗ୍ରାସ ।
ପ୍ରତିଜ୍ଞା କରୁଛି ଧର୍ମକୁ ଚାହିଁ,
ଜୀବନେ ନିଶା ମୁଁ ଛୁଇଁବି ନାହିଁ ।
ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ବସି ଦାଣ୍ଡ ପିଣ୍ଡାରେ,
ପାଠ ଶିଖିବ ମୁଁ ଯଥାପ୍ରକାରେ ।
ପାସୋରି ନ ଯିବ ପୁରୁଣା ପଢ଼ା,
ନ ଖାଇବ କେବେ କାନ ରଗଡ଼ା ।
ଦେଶୀୟ ଶିଳ୍ପର ଅଣ-ଆଦର,
କଲେ ଛୁଟିଯିବ ଶିଳ୍ପୀ ଦେଶର ।
ଲୁଟିଯିବ କ୍ରମେ ଜାତୀୟ କଳା,
ବ୍ୟଙ୍ଗ ଛାଞ୍ଚେ ହେବ ସ୍ୱଦେଶ ଢଳା ।
ନିଜ ହାତରେ ମୁଁ ଧରି ଲଙ୍ଗଳ,
ମୂଲିଆଙ୍କ ପରି କରିବ ହଳ ।
ହଳକାମ ନୁହେଁ ନିକୃଷ୍ଟ କାମ,
ଗୌରବେ ବହିବ ହଳିଆ ନାମ ।
ହଳ କଲେ ଛପିଁ ମାଣ୍ଡବ ଋଷି,
ହଳ କରୁଥିଲେ ଜନକରାଜ ।
ପୁଣ୍ୟ କାମ ତାହା ନୁହେଁ ତ ପାପ,
ଭୁଇଁ ଚଷୁଥିଲେ ବୁଦ୍ଧଙ୍କ ବାପ ।
ଏଣୁ ଲୋକଙ୍କର ଯହିଁ ଆଦର,
ସେ ଆଦର୍ଶ ନିଶ୍ଚେ ଲଭନ୍ତିତର ।
ନ ଦେଇପାରିଲେ ଦରିଦ୍ରେ ଚୀର,
ମିଠା କଥା କହି ହରିବ ଚିତ୍ତ ।
ସମସ୍ତଙ୍କ ଦେବେ ଅଚିନ୍ତ୍ୟ ହରି,
ସଭିଙ୍କି ମଣିବ ଆପଣା ପରି ।

ସବୁବେଳେ ଏକା କହିବ ସତ,
ସତ କହିଲେହିଁ ବଢ଼େ ମହତ ।
ଦେହକୁ ରଖିବା ପ୍ରଧାନ କର୍ମ,
ଦେହ ଥିଲେ ସିନା ଅର୍ଜିବ ଧର୍ମ ।
ପ୍ରାଣୀକୁ ବିପଦୁଁ ଉଦ୍ଧାର କର,
କଲ୍ୟାଣ କରିବେ ପରମେଶ୍ୱର ।
ହିଂସା ନ କରିବ କେବେ ଟିକିଏ,
ନ ମାରିବ କ୍ଷୁଦ୍ର ପିମ୍ପୁଡ଼ିଟିଏ ।
ସେବା କରି ଗୁରୁଜନଙ୍କୁ ତୋଷ
କ୍ଷମା ମାଗ, ଥିଲେ ସାମାନ୍ୟ ଦୋଷ ।
ଗୁଣିଜନ ପଛେ ହେଉ ଇତର,
କରିବ ତାହାକୁ ଶ୍ରଦ୍ଧା ଆଦର ।
ସଦା ସାଧୁ ଭାଷା ମୁଖେ ଭାଷିବ,
କୁବାକ୍ୟ ଅଶ୍ଳୀଳ ନ କର ଜିଭ ।
ଜୀବନରେ ଯେବେ ମଙ୍ଗଳ ଇଚ୍ଛ,
ତୁମେ ବା ଥଟ୍ଟାରେ ନ କହ ମିଛ ।
ମିଛ କହିବାଟା ଭାରି ଖରାପ,
ମିଛରୁ ଉପୁଜେ ଭୀଷଣ ପାପ ।
ପର ଉପକାରେ ଅର୍ଜିବ ଧର୍ମ,
କେବେ ନ କରିବ ନିନ୍ଦିତ କର୍ମ ।
ଖେଳରେ ନ କହ ଖରାପ କଥା,
ନଇଁ ପଡେ ତହିଁ ନିଜର ମଥା ।
ଥରେ ଉପକାର କରିଥିବ ଯେ,
ନ ଭୁଲିବ ତାକୁ କେବେ ସହଜେ ।
ଦେବଶକ୍ତି ପରି ରାଜାଙ୍କ ଶକ୍ତି,
ସର୍ବଦା କରିବ ତାହାଙ୍କୁ ଭକ୍ତି ।
ଖୋଟା, କେମ୍ପା, କଣା, ଲୁଲା, ଗୋଡଖ୍—
ଦେଖି ନ କରିବ ଥଟ୍ଟା ଟାପର ।
ପର ମନେ ଯହିଁ ଲାଗିବ ବ୍ୟଥା,
ନ କହିବ କେବେ ସେ ଭଳି କଥା ।
ସମସ୍ତଙ୍କ ବାପ ମାଆ ଈଶ୍ୱର
ଭକ୍ତିରେ ତାହାଙ୍କୁ ଜୁହାର କର ।

ପ୍ରଭୁ ଦେଇଛନ୍ତି ଦେହ ଜୀବନ,
ସବୁବେଳେ କର ତାଙ୍କୁ ସ୍ମରଣ ।
ଈଶ୍ୱର ଅଟନ୍ତି ଜଗତ-ସ୍ରଜା,
ମନେ ଧ୍ୟାନେ ତାଙ୍କୁ କରିବ ପୂଜା ।
ଶକ୍ତି ଅନୁସାରେ କରିବ ଦାନ,
ଦାନଠାରୁ ନାହିଁ ପୁଣ୍ୟ ମହାନ ।
ଧନେ ମାନେ ତୁମେ ନ କର ଗର୍ବ,
ନ ରହିବ ସବୁଦିନେ ସେ ସର୍ବ ।
ଧର୍ମରେ ଲୋକର ହୁଏ ଉନ୍ନତି,
ଅଧର୍ମରେ ହୁଏ ତଳକୁ ଗତି ।
ଭଲ ବହି ପଢ଼ ପିଲା ବୟସୁ,
ମନ୍ଦ ବହି ପଢ଼ି ନ ହୁଅ ପଶୁ ।
ବ୍ୟାୟାମରେ ବଢେ ଦେହର ବଳ,
ସୁଶିକ୍ଷାରେ ମନ ହୁଏ ପ୍ରବଳ ।
ଜନକ ଦେବତା ଜନନୀ ଦେବୀ,
ଧର୍ମ ଅର୍ଜ ତାଙ୍କ ଚରଣ ସେବି ।
ଜ୍ଞାନ ଲଭ ହୁଏ ଗୁରୁ କୃପାରୁ,
ଗୁରୁ ନିଶ୍ଚେ ବଡ଼ ପିତାଙ୍କଠାରୁ ।
ମନ ଦେଇ ଭଲ କଥା ଶୁଣିବ,
ମନ୍ଦ କଥା ହେଲେ କାନ ବୁଜିବ ।
କୁପଥ ସଙ୍ଗରେ କରି ଲଢ଼ାଇ,
ଆଣିବ ତା ହାତୁ ଶ୍ରେୟ ଛଡ଼ାଇ ।
ସଢ଼ଆ ନ ଡରେ କାହାକୁ କେବେ,
ସଢ଼ଆକୁ ବଳ ଦିଅନ୍ତି ଦେବେ ।
ନ ଥାଏ ମିଛୁଆ ଦେହେ ହେମନ୍ତ,
ଥରୁଥାଏ ସଦା ଡରେ ତା ଅନ୍ତ ।
ଘଟୁ ପଛେ ଯେତେ ବାଧା ବିପତ୍ତି,
ରଖିଥିବ ସଦା ସ୍ୱଧର୍ମେ ମତି ।
ସାଧୁ ନ ପାଲଟେ ବିବେକ-ହଜା,
ଉପୁନା ଧାନରୁ ହେବ କି ଗଜା ।
ଅଖଣ୍ଡ ରଖିବ ଧର୍ମବିଶ୍ୱାସ
ବହୁଥିବା ଯାଏଁ ଶେଷ ନିଃଶ୍ୱାସ ।

ପବନ ରଖିଛୁ ପ୍ରାଣ ଆମ୍ଭର,
ଦେବତା ସେ, ତାଙ୍କୁ ପ୍ରଣାମ କର ।
ଜଳ ତ ବହୁଛୁ ଜୀବନ ନାମ,
ଦେବ ଜ୍ଞାନେ ତାଙ୍କୁ କର ପ୍ରଣାମ ।
ମାଟି ଦେବୀ ଦିଏ ନିତ୍ୟ ଆହାର,
ମାଟି-ମାଆଟିଙ୍କୁ କର ଜୁହାର ।
ପାକ ପୁଣି ଜୀର୍ଣ୍ଣ କରେ ଅନଳ,
ପୂଜ ଅଗ୍ନିଦେବ ପଦ-କମଳ ।
ମହାକାଶ ଧରେ ମହା ଶକତି,
ମହତ୍ତ୍ୱକୁ ତାର କର ପ୍ରଣତି ।
ପରପାଇଁ ଯେହୁ ଧରଇ ପ୍ରାଣ,
ଦେବ ଆଖ୍ୟା ତାର ସ୍ଥୂଳରେ ଜାଣ ।
ଦେବତା ଉପରେ ମହା ଦେବତା,
ଅଟନ୍ତି ଏକା ସେ ବିଶ୍ୱ-କରତା ।
ମନେ ମନେ ତାଙ୍କୁ କରି ସ୍ମରଣ,
ପୂଜନ୍ତୁ ତାଙ୍କର ପୁଣ୍ୟ ଚରଣ ।
କର ସତ୍ତେ ଜପତପାଦି କର୍ମ,
କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସାଧନ ପ୍ରଧାନ ଧର୍ମ ।
ଚଳିବ ସମାଜ ଶାସନ ମାନି,
ନ ହେଲେ ଘଟିବ ବିଷମ ହାନି ।
ବନ୍ଧ୍ୟ ହିମାଳୟ ଜାହ୍ନବୀ ରେବା,
ସର୍ବେ କରୁଛନ୍ତି ପ୍ରକୃତି ସେବା ।
କେଣା ବହି ସେବା କରେ ପବନ,
ସମସ୍ତଙ୍କ ପିଣ୍ଡେ ଦିଏ ଜୀବନ ।
ଚନ୍ଦ୍ର ସୂର୍ଯ୍ୟ ବିଶ୍ୱସେବାରେ ରତ,
ସେବା ଏକା ତାଙ୍କ ମହତ ବ୍ରତ ।
ସେବାଠାରୁ ନାହିଁ ସହଜ ଧର୍ମ,
ଜନସେବା କର ବଢ଼ାଇ ଶର୍ମ ।
ବହୁ ପଥେ ଛନ୍ଦା ଧର୍ମ ଜଗତ,
ସବୁଠାରୁ ସେବା ସରଳ ପଥ ।
ସକଳ ଦେବତା ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଅଂଶ,
ପ୍ରଭୁ ଜାଣେ ତାଙ୍କ ଶରଣ ପଶ ।

ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ଧନଦା ଶକ୍ତି,
ସର୍ବଦା ତାହାଙ୍କୁ କରିବ ଭକ୍ତି ।
ଜ୍ଞାନଦା ଶକତି ଶ୍ରୀସରସ୍ୱତୀ,
କର ତାଙ୍କ ପଦେ ସୁଭକ୍ତି ପ୍ରଣତି ।
ସଂହାରିଣୀ ଶକ୍ତି କାଳିକାଦେବୀ,
ପୁଣ୍ୟ ଅର୍ଜ ତାଙ୍କ ପୟର ସେବି ।
ଯେଉଁ ଦେବତାଙ୍କୁ ଅର୍ଚ୍ଚନା କର,
ସେ ପୂଜା ପାଆନ୍ତି ନିଜେ ଈଶ୍ୱର ।
ଅଳ୍ପ ବୟସରେ ହୋଇଲେ ବାଳ୍ୟ,
ମାଟି ହୋଇଯାଏ ଶାସ୍ତ୍ରଣ ପ୍ରତିଜ୍ଞା ।
ଆଚରିବ ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ ସୁବ୍ରତ,
ହେବ ସଦା ସୁସ୍ଥ ପ୍ରତିଷ୍ଠାବନ୍ତ ।
ନାରୀ ସମସ୍ତଙ୍କ ମାତା ସମାନ,
ମାତା ପରି ତାଙ୍କୁ କର ସମ୍ମାନ ।
ଦେବୀ ଜାତି ନାରୀ ସିନା ସୃଷ୍ଟିରେ,
ନ ଦେଖିବ ତାଙ୍କୁ ହୀନ ଦୃଷ୍ଟିରେ ।
ନାରୀ ଆଦିଶକ୍ତି ସ୍ନେହ ଆକର,
ନ ମଣିବ ତାଙ୍କୁ ନୀଚ ଇତର ।
ନାରୀ ଯାହା ନେବେ ନକୁଛି ଦିଶେ,
ନାରୀଗର୍ଭୁ ଜନ୍ମ ହୋଇ ନାହିଁ ସେ ।
କ୍ରୋଧ ମାନବର ରିପୁ ଭୀଷଣ,
ଅଖଣ୍ଡକେ ତହିଁ ଘଟେ ମରଣ ।
କ୍ରୋଧଠାରୁ ନାହିଁ ନିନ୍ଦିତ କର୍ମ,
କ୍ରୋଧେ ନଷ୍ଟ ହୁଏ ଅର୍ଜିତ ଧର୍ମ ।
ସହ୍ୟଗୁଣେ କର କ୍ରୋଧକୁ ଜୟ,
ବୀର ତୁମ୍ଭେ, ତାକୁ ନ କର ଭୟ ।
ଲୋଭ ନ କରିବ ପର ଦ୍ରବ୍ୟରେ,
ଲୋଭ ତଣ୍ଡି ଚପି ମାରିବ ଶରେ ।
ଲୋଭରୁ ଉପୁଜେ ଭୀଷଣ ପାପ,
ଦଂଶିବ ହୋଇ ସେ ଗୋକ୍ଷୁର ସାପ ।
ପରଶିରୀ ଦେଖି ନୁହଁ ବିକଳ,
ଠାକୁରେ କରିବେ ତୁମ୍ଭ ମଙ୍ଗଳ ।

ଦାନ ଯୋଗେ ମିଳେ ସ୍ୱର୍ଗରେ ସ୍ଥାନ,
କିନ୍ତୁ ଯୋଗ୍ୟ ପାତ୍ରେ କରିବ ଦାନ ।
ଦାନପାତ୍ର ଯେବେ ନ ମିଳେ ତାହିଁ,
ସମୁଦ୍ରରେ ଜଳ ଢାଳିବ ନାହିଁ ।
ବାଲ୍ୟକାଳୁ କର ଧର୍ମ ସଞ୍ଚୟ,
ସାଧନାର ତାହା ଯୋଗ୍ୟ ସମୟ ।
ପାଣି ଡୋରରେ ତ ଜୀବନ ଛନ୍ଦା,
ଧର୍ମ ପାଇଁ ନାହିଁ ବୟସ ବନ୍ଧା ।
ଆବାଲ୍ୟ ଅଭ୍ୟାସ ହୋଇ ପାକଳ,
କ୍ରମେ କ୍ରମେ ହୁଏ ଦୃଢ଼ ପ୍ରବଳ ।
ସେ ଅଭ୍ୟାସ ପୁଣି ଆପଣା ଛାଏଁ,
ପ୍ରକୃତି ରୂପରେ ବଦଳିଯାଏ ।
ପୀଡ଼ିତ ସେବାରେ ପ୍ରହାଅ ସ୍ୱେଦ,
ନ ବାଛିବ କେବେ କାଳ ଅକାଳ ।
ଆର୍ତ୍ତ ଜନେ କହି ମିଷ୍ଟ ବଚନ,
କରିବ ତାହାର ବ୍ୟଥା ମୋଚନ ।
ପୋଛିଦେଇ ଦୀନ-ନେତ୍ରୁ ଲୋତକ
ଜୀବନ ଜନମ କର ସାର୍ଥକ ।
ସ୍ୱହସ୍ତରେ କର ବୃକ୍ଷ ରୋପଣ,
ପୁତ୍ର ପରି କର ପ୍ରତିପାଳନ ।
ବଢ଼ିଲେ ସେ ବୃକ୍ଷେ, ସକଳ ଜୀବେ,
ଛାୟା ଫଳ ଦାନେ ସଦା ଭୋଗିବେ ।
ସେ ଦାନର ପୁଣ୍ୟ ହେବ ତୁମ୍ଭର,
କେତେ ବାଟେ ଦାନ ଅଛି ଏପରି ।
ଦାନେ ରତ ହୁଅ ଆନେ ନ ଗୁହିଁ,
ଦାନଠାରୁ ବଳି ତପସ୍ୟା ନାହିଁ ।
ଶାଶୁବୋହୂ କଳି ଦେଖା ସୁଆଙ୍ଗ,
ଅଶ୍ଳୀଳ ପୁସ୍ତକ ବର୍ଜିବ ଆଗ ।
ହୀନ ବନ୍ଧୁ ପୁଷ୍ଟ ବିବିଧ ଦୋଷେ,
କୁସଙ୍ଗୀ ପରାଏ ଚରିତ୍ର ଶୋଷେ ।
ନୀତି ଧର୍ମ ଗ୍ରନ୍ଥ କରିବ ପାଠ,
ନ କରିବ କଦା ସୁଭାରେ ହାଟ ।
ଶ୍ରୀ ମହାଭାରତ ନୁହେଁ ଅଡ଼ୁଆ,
ଯେବେ ପଢ଼ୁଥିବ ତେବେ ସେ ନୂଆ ।
ପଢ଼ ଶୁଣ ଶାସ୍ତ୍ର ପୁରାଣ ବାଣୀ,
ଧର୍ମ ଆଡ଼େ ମନ ନିଏ ସେ ଟାଣି ।
ସମାଜକୁ ଧର୍ମ ରଖିଛି ଧରି,
ଚଳୁଛି ସଂସାର ଧର୍ମେ ନିର୍ଭରି ।
ଧର୍ମରେ ହେଉଛି ଦିବା ରଜନୀ,
ଧର୍ମରେ ସହୁଛି ଭାର ଅବନୀ ।
ଧର୍ମେ ରୁକେ ସିନ୍ଧୁ ବହେ ବାୟୁ,
ଧର୍ମରେ ହେଉଛି ଋତୁପର୍ଯ୍ୟାୟ ।
ଏମାନେ ସମସ୍ତେ ଲଙ୍ଘିଲେ ଧର୍ମ,
ବିନାଶ ଭଜିବ ସୃଷ୍ଟିର କର୍ମ ।

:—*—:

ଶିଶୁ-ପ୍ରାର୍ଥନା

ଅଜ୍ଞାନ ବାଳକ ମୁହିଁ କିଛି ଜାଣେ ନାହିଁ,
ଆଶୀର୍ବାଦ କର ମୋତେ ପ୍ରଭୁ ଜଗସାଇଁ !
ସବୁବେଳେ ତୁମ୍ଭ ଆଜ୍ଞା କରିବି ପାଳନ,
ସବୁବେଳେ ତୁମ୍ଭ ଦୟା କରିବି ସ୍ମରଣ ।
ତୁମ୍ଭେ ମୋର ପ୍ରାଣଦାତା ପୁଣି ପିତାମାତା,
ନ ଭୁଲିବି ଏହା କେବେ ହେ ବିଶ୍ୱ-ବିଧାତା !
ପ୍ରତିଦିନ ତୁମ୍ଭେ ମୋତେ ଦେଉଛ ଆହାର,
ତୁମ୍ଭ ପାଦେ ନିତି ମୋର କୋଟିଏ ଜୁହାର ।
ରାମ, କୃଷ୍ଣ ଜନ୍ମି କଲେ ଯେ ଦେଶକୁ ପୂତ,
କର ମୋତେ ସେ ଦେଶର ଉପଯୁକ୍ତ ସୁତ ।

ମଧୁରଙ୍ଗ

ଉପହାର

ମାତୃସାହିତ୍ୟପ୍ରାଣ, ପୁଣ୍ୟଚେତା,

ଉତ୍କଳ-ହିମାଳୟନ୍ତ୍ୟାମଶୈଳ-ବିଳାସୀ

ଲକ୍ଷ୍ମୀଗଡ଼ାଧୀଶ୍ୱର ଶ୍ରୀଳ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଶ୍ରୀ ମାହେଶ୍ୱରୀପ୍ରସାଦ ଦେବ

ମହୋଦୟଙ୍କୁ ଦଶହର୍ ଭେଟି

ଅର୍ପିତ ହେଲା ।

ସଂଗ୍ରାହକ

ନିବେଦନ

ପ୍ରାଚୀନ କାବ୍ୟରୁ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତୋକ୍ତି ସଂଗ୍ରହ କରିବା ସକାଶେ ମୋର ପରମାତ୍ମୀୟ, ପରମାରାଧ୍ୟ ଏବଂ ପରମୋତ୍ସାହଦାତା ମାନନୀୟ ସାହିତ୍ୟ-ସୁହୃଦ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଲକ୍ଷ୍ମୀଗଡ଼ାଧୀଶ୍ୱର ମହୋଦୟଙ୍କଦ୍ୱାରା ମୁଁ ଅନୁରୁଦ୍ଧ ହୋଇଥିଲି । ସେହି ଅନୁରୋଧକୁ ମୁଁ ଶିରୋଧାର୍ଯ୍ୟ ଆଦେଶ ମଣି ପ୍ରଥମତଃ ଉତ୍କଳ ମହାକବିଙ୍କର କତିପୟ କାବ୍ୟ-କୁସୁମରୁ ସଦୁକ୍ତି-ମଧୁ ସଂଗ୍ରହପୂର୍ବକ ଏହି "ମଧୁଚକ୍ର" ନିର୍ମାଣ କରିଅଛି । ଏଥିରେ ମୋର ମଧୁପବୃତ୍ତି ଭିନ୍ନ ଅନ୍ୟ କିଛି ଯୋଗ୍ୟତା ନାହିଁ । ଯଦି କିଛି ବିଶେଷତ୍ୱ ଥାଏ, ତେବେ ତାହା ଉପରୋକ୍ତ ମହାତ୍ମାଙ୍କର । ଯେହେତୁ ମୂଳ ଉଦ୍ୟାନର ସନ୍ଧାନ ସେ କରିଦେଇଅଛନ୍ତି ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ପ୍ରଥମ ଖଣ୍ଡ ପ୍ରକାଶିତ ହେଲା । ଆଧୁନିକ ରୁଚିର ଅନୁକୂଳ ନ ହେବା ଆଶଙ୍କାରେ ସମସ୍ତ ସୂକ୍ତି ଉଦ୍ଧାର ନ କରି ମୁଁ କେବଳ ବାଛି ବାଛି ଉଦ୍ଧାର କରିଅଛି । ଏଥି ପ୍ରତି ସାଧାରଣର ଆଗ୍ରହ ଦେଖିଲେ କ୍ରମଶଃ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଖଣ୍ଡ ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ଉତ୍ସାହିତ ହେବ ।

ଶ୍ରୀ ଚନ୍ଦ୍ରମଣି ମହାନ୍ତ

ମଧୁଚକ୍ର

ବୁଧଜନଙ୍କର ଶିରଭୂଷଣ ଯେହୁ,
ଜନସ୍ମୃତୁ ସେ ଆନ ବାଣୀ ନ ବହୁ ।

* * *

ଚାତକ ଛଳନା ନାହିଁ କରୁଥିଲା ରଙ୍ଗ,
ଜଳଦ-ନିନାଦ ଛଡ଼ା ଶୁଣିଲା ସାରଙ୍ଗ ଯେ ।

* * *

ଜାତ ମଳୟାଦ୍ରିରୁ ଯେ ଚହୁଇ ଘେନ,
ବଂଶଚର୍ମେ ନାହିଁ ଯଥା ହେବା ଚନ୍ଦନ ।

* * *

ଦ୍ୟୁପତିକର ଯେ ଉତ୍ପତ୍ତି ହୋଇ,
ଜନପଣ୍ଡ ଶିଶୁ ଗଜ ମାରଇ ।

* * *

ବଶିଷ୍ଠ ବୋଇଲେ ସ୍ତବ୍ଧ ମଙ୍ଗଳ ବୋଲଇ
ଜନା ଦାନେ ଶାନ୍ତ ନୁହେଁ ଅମଙ୍ଗଳଦାୟୀ ।

* * *

ମଙ୍ଗଳ ଚଳନେ ଉଇଁଲା କି ଘନ
ଜଳ ବରଷା ନ କରଇ ।

ଦ୍ୟାଳେ ନେତ୍ର ପ୍ରହାରିଲା ପ୍ରାୟେ ରହି ତହିଁ
ଜଗଜନେ କ୍ଷୀରକଣ୍ଠ ବୋଲୁଥିଲା ଦେଖି ଯେ ।

* * *

ଚଞ୍ଚୁ ପକାଇ ମଧ୍ୟର ତେଜନ ଖଗ ଜଳ ନୀର
ଏ ବୁଦ୍ଧି ଶିଖିଲ କାହୁଁ ଏବେ ଯେ ।

* * *

ଚନ୍ଦ୍ର ସଙ୍ଗରେ ସ୍ଫଟିକ ସମ ତୁଲ୍ୟ ଅବିବେକ
ଏବେ ବିବେକ ନ କଲ କୁହେ ଯେ ।

* * *

ବୋଧେ ମନ-ନଦୀ ସର ଜଳାଗ ତୂପ ଆବର
ମୂର୍ତ୍ତି ଭିନ୍ନ ସେ ଏକ ଜୀବନ,
ବରଷା ଜଉର ଆବିଳ ତା ନିଜ ଗୁଣ ନିର୍ମଳ
ଶୀତଳକୁ ନ ଛାଡ଼ନ୍ତି ଘେନ ।

* * *

ଚହଚିବା ମାନସର ମଧ୍ୟେ ହଂସକୁ ସୁନ୍ଦର
ଆନ ପକ୍ଷୀରେ କି ସେ ବାଞ୍ଛିତ ଯେ ।

* * *

ଚସ ଚଷମ ଯେସନ ସନ୍ଧି ପାଜେ ଛୁତ ।

ଚନ୍ଦ୍ର ତୁ ମୁଁ ଦାସ ଏକ୍ଷୁରୁପେ ସଦା
ହୋଇଥିବୁ ଅନୁରାଗୀ ।

* * *

ବସ୍ତୁ ପ୍ରଦୀ ଜଳ ତେତେ ନିର୍ମଳ ଯୋଷା,
ଦାରୁଦ ଆବିଳ ଜଳେ ଶୁଭଦ ଆଶା ।

* * *

ବସ୍ତୁରିଲା ଭୃଙ୍ଗ ପୁଣି ମାଳତୀସ୍ନେହୀ,
ବାସରେ ସଙ୍ଗ ହୁଅଇ ସତ୍ୱର ବହି ।

* * *

ବେଶ୍ୟା ସଙ୍ଗତ ହୋଇଲେ ରସିକ ହଂସ,
ଦକାର କି ସ୍ୱକାସ୍ୟରେ ସେ ଅନ୍ଧକାଷ ।

* * *

ବଢ଼ ଲୁଚେ ଜାତ ରୂପଭଗିନୀ ରୁହି,
ଭୃଷସ୍ୟାନ୍ତୀ [କାମୁକୀ] ଆଚରଣ ଭଲ ତ ଦୋହି ।

* * *

ଚନ୍ଦ୍ରିକଣଗିଳା ଚକୋର ହେ ନାଗରୁ,
ବଧୂକର ସ୍ୱାଦୁ ଘେନ ଲେହୀ ଚଉଁର ।

* * *

ବନ୍ଧାତରେ ତାଳ ହେବା ଶଙ୍କା ନ କର,
ବ୍ୟାଳମୁଣ୍ଡଶ ତେଜ କେହ୍ନେ କରୁଛୁ ଭର,
ବ୍ୟାଳ ବୋଲି ଆନ କି ବାସୁକି ବଦନ,
ତାଇ ସେ ଏମନ୍ତ ପ୍ରତେ ତାହିଁ ତା ସ୍ଥାନ ।

* * *

ବୋଇଲ ଅନୁଜା ନାଗଭାଣ୍ଡ ସ୍ୱଜା
ଜଗତବରଣୀ,
ବନ୍ଧୁ ତ ହେବ ନେବ ମତେ ମୁଦ୍ରିତ
ପ୍ରଣତଯୁ ପରି ।

* * *

ବୃକ୍ଷ କରୁଣାରେ ସେ ନିସ୍ୱଶ ଫଳ ତାହିଁ ।

ବ୍ୟର୍ଥ ବାଗ୍ମଲେ ପଣ୍ଡିତ
ବୁଝାଇଲ ପ୍ରାସ୍ତ ଶାସ୍ତ୍ର ହୋଇଲ ତେମନ୍ତ ।

* * *

ବସନ୍ତରୁ ତ ଅନ୍ତ ହୋଇ ନାହିଁ ଘୋର,
ବଚନ-କୋକିଳ କାହିଁ ! ଛାଡିଲ ମାଧୁରୀ ।

* * *

ବଧୂକରେ ମହୋଚ୍ଛ୍ୱଳ ଦିଶଇ ରଜନୀ,
ବଧୂ ପ୍ରସ୍ତ ଅଧିକ ରଜନୀ ହେଲେ ଜନୀ ।
ବଳମ୍ବରୁ କି ମହା ପିପାସୁ ସନ୍ଧ,
ବାରିପୂର୍ଣ୍ଣ କାସାର ଦେଖାଅ ତାହିଁ ଯେ ।

* * *

ବୋଇଲ ଏ କି ରେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ମୃଣାଳର ସୂବରେ
ବାରଣ ଯେ ବନ୍ଧା ହୋଇଲା ଶୁଣାଗଲ କର୍ଣ୍ଣରେ ।

* * *

ବକୋଦୀ ହସ୍ତରୁ ପୋଷା ମର୍କଟ ଫିଟଇ,
ବନ୍ଧୁତ ମୁଖ ଦେଖାଇ ଗୁଣ ନ ମାନଇ ।

* * *

ବସ୍ତ୍ରେ ଭକ୍ତ ପଦାଘାତ ବହିଲେ ମାଧବ,
ବସ୍ତ୍ରେ ସହିଲେ ଏତେ କହିଲେ ସୁଗ୍ରୀବ ।

* * *

ବଣା ହେଲ ଆଖି ଥାଉଁ ନ ରଖିଲ
ହୀରକ ସ୍ଫଟିକ ହେଲ ଯେ,
ବଣିକ ପର୍ଯ୍ୟେ ହୋଇଲ ସୁବର୍ଣ୍ଣ
ଭୁଜରେ ଭୁଲିଲ ଗୁଞ୍ଜି ଯେ,
ବଭୁଲ, ବାଭୁଲ ହୋଇଲ ମୁହିଁ ଯେ,
ବନମୃଣାଳ ଖଣ୍ଡରୁ ଏ ଦ୍ୱିଗୁଣ୍ଠା
ଶୂନ୍ୟ ବୋଲି ଦେଲି କଣ୍ଠ ଯେ ।

* * *

ବ୍ୟବହାର ଏହା ଶୁକ ପର,
ବଳସନ୍ତା ସୁବର୍ଣ୍ଣ ପଞ୍ଜୁରୀ,
ବନ ଭବନ ଭ୍ରାବନ ଏବା କରେ,
ଭଲ ପଢାଇଛୁ ଜଠାଧାରୀ ।

* * *

ବଢଶିଛୁ କି ଶିଖରୀ ଶିଖେ
ବନା ଜଳରେ ପଦ୍ମ ତା ସୁଖେ,
ବନ୍ଧନ ଆଶାବନ୍ଧରେ କି କୁଞ୍ଜର,
ଶୁଣା ପ୍ରବନ୍ଧ କି ମୂର୍ଖ ମୁଖେ ।

* * *

ବୃହସ୍ପତି ଚଳନେ ବରଷେ ଘନ,
ବସ୍ତୁରେ ତଥା ଧ୍ୱସ୍ତ କଲେ ମୋ ବନ ।

* * *

ବଜ୍ରପାତରୁ ଡର କର ଶାରଙ୍ଗ,
ବାରିଧର ଆଶା କି ଛାଡିଛୁ ଅଙ୍କ ।

* * *

ବହୁତ କେତେ ନାହିଁ କେ ପାରେ ଭକ୍ଷି
ବହ୍ନିକଣାରୁ ଯଥା ଚକୋର ପକ୍ଷୀ ।

* * *

ବରୁଧ ନୁହେଁ ପାନ କର ପୀୟୂଷ,
ବତ୍ଖେଦେ ଇକ୍ଷୁରସେ ହେବାରୁ ବଶ ।

* * *

ଚନ୍ଦ୍ରସୂର୍ଯ୍ୟର ପ୍ରକାଶ କେବେ କେବେ
ଆଚ୍ଛାଦି ପାରେ କୁହୁଡ଼ି ।

* * *

ବାସୁକି ବିନା ଧରଣୀ ଧରଣକୁ କ୍ଷମ କି ମହୀଲତାଏ

ବାରି ସେ ନିବାରି ତୃଷାର୍ତ୍ତିର ତୃଷା ପାରେ
ବଶ ହେବ କି ମୁଁ ମୃଗ ମୃଗତୃଷ୍ଣାଠାରେ ।

* * *

ବାଲ୍ମୀକି ଭକ୍ତି ସାରି ଗଗନ ଗଗନାକାର
ସାଗର ତୁଲ୍ୟ ସାଗର ଯେଉଁ ପ୍ରକାରେ,
ଶତ୍ରୁତ ଲୋଚନ କରି ରାମ ରାବଣ ସମର
ରାମ ରାବଣ ସମର ଖ୍ୟାତ ସଂସାରେ ।

* * *

କହାଁ ଶଙ୍କର ବୋଲି ସଦାଶିବଙ୍କୁ,
ନ କଲେ ସେବା କଲେ ସଦା ଶିବଙ୍କୁ ।

* * *

ଲେଖାଇ ଦେଇ ଧାତା ସୁମରଣକୁ,
କେବେ କଥା ଅଛି ମୋ ସୁମରଣକୁ ।

* * *

ଚରଣ ଶରଣ   ଲୋକଙ୍କୁ ନାଶିବା
କଥା ତ ଉଚିତ ନୋହି ।

* * *

ଏବେ ମରୁଅଛି ଝୁରି
ଦରିଦ୍ର ରତନ ପାଇ ହରାଇଲା ପରି ।

* * *

ଦୂରେ ଥିଲେ ପାଶେ ଅଛି ଏହା ଥିବୁ ଜାଣ
କେବେ ଦୂରେ ଚନ୍ଦ୍ର କେବେ ଦୂରେ କୁମୁଦିନୀ
ପ୍ରୀତି ଅଭେଦ ତାଙ୍କର,
ଯେବେ ଦୂରେ ଥିଲେ ଯେ ଯାହାର ସେ ତାହାର ।

* * *

ଯେବେ ଦୂରେ ପତ୍ର ପଣ୍ଡଥାଇଁରେ ନଳିନା,
ତାହା କି ନୁହଇ ତାହା କୃଷ୍ଣ ନାମ ବିନା,
ବନ୍ଧୁ କେମନ୍ତ ମୁଁ ତୋର,
ସବୁଠାରେ ବୋଲଉଛି ସୁନ୍ଦରୀ କୋଇଲି ।

* * *

ଶିବେ ଅସ୍ତ୍ରେ କରି କୃଷ,
ଘାସ ଗ୍ରାସ ପ୍ରାୟେ ତ ନ ଗଲା ମୋର କ୍ଳେଶ ।

* * *

ଏବେ ଅନୁଭବ ହେଲା,
ଗ୍ରହରେ ମଙ୍ଗଳ ପଦ ଯେମନ୍ତ ରହିଲା ।

* * *

ରାହୁ ଦଶା ପ୍ରାୟେ ମୋର,
ସୁଧାପାନ କରିବାରୁ ଛେଦନ ହେଲା ଶିର ।

* * *

ଚନ୍ଦ୍ରକୁ ଚକୋର ଜଳଧରକୁ ଚାତକ—
ପ୍ରାୟ ତୋତେ କରିଥାଇଁ ମୁଁ ଆଶା ଅନେକ ।

* * *

ନଦୀ ସବୁଶେ,
ରସିଲା ମନ କି ଲେଉଟି ଆସେ ।

* * *

ସୁନା ଦହନ,
ରଖିଲେ ଅଧିକ ବଢ଼ଇ ବାନ ।

* * *

ପ୍ରସ୍ତ ମୂଲ୍ୟ କି   ଲୁଟେ ରତ୍ନମଣିର
ଜୀର୍ଣ୍ଣ ବସନରେ ଥିଲେ ।

* * *

ପଙ୍କ-ଦୂଷିତ   ଜଳେ ଥିଲେ କୁମୁଦ
ଚନ୍ଦ୍ର କି ପ୍ରୀତି ନ କରେ ।

* * *

ଭୃତ୍ୟ ହୋଇଲେ ଦୋଷୀ ପ୍ରଭୁ ହୋଇଲେ ରୋଷୀ
ଅଛି କି ଉପାୟ ସରିଲା ।

* * *

ଉମା ଶିବ ମନୋହାରୀ
ଗଙ୍ଗାଙ୍କୁ ବହିଲେ ଶିରେ ଶୋଭେ ସେ ନ କରି ।
* * *
ଚନ୍ଦନ ଶିଳାକୁ ଜଳୌକା ନିତ୍ୟ କରୁଏ ଦଂଶନ
ଚଉଶିଳେ ଜନ୍ତୁ ନ ଦିଶେ ହେଉଁ ପ୍ରାଣ ଆଲୋକ ।
* * *
ସ୍ୱଭାବ ଏକ ଉଲ୍ଲୁକ ଖଳ ଏହୁ ବେନି,
ସନ୍ତୋଷ ସେ ଦୋଷୋଦୟ ଦୋଷୋଦୟ
······ଘେନି ଯେ ।

ଶୁଣି ହସି ବୋଇଲେ ଯଦୁସୂର୍ଯ୍ୟ,
ସାରଙ୍ଗ ଅଙ୍କୁଶ ତୁରଙ୍ଗ କଶକା ନ ମାନିଲେ
କି ଉପାୟ ।
* * *
ସୁବଳସ୍ତୁ କେହି ନାହିଁ ଧର୍ମକୁ,
ସିଦ୍ଧ କରେ କେତେବେଳେ ବାମକୁ ।
* * *
ସୁଜ୍ଞାନୀ କି ଶୁଣିଲା ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନ,
ସରୀସୃପ ମନ୍ତ୍ରେ ଲୟ ଦେଲା ପ୍ରାୟେ ସେ ବାଣୀରେ
ଦେଲା ମନ ।
* * *
ସୂତ୍ର ଘେନି ଭେଦି ଲୌହ ଶିଖରୀ,
ସୂକ୍ଷ୍ମ ସୂତ୍ରରେ ବାନ୍ଧି ଲୌହ ଦଣ୍ଡୀ,
ସୃଷ୍ଟି ପ୍ରଳୟକାଳ ଚଳୁ ହୁଏ କି, ଲୋଷ୍ଟ୍ରେ ଚୂର୍ଣ୍ଣ
ହୁଏ ଗିରି ।
* * *
ସତ୍ପଥେ ଅଙ୍କୁଶ ଲଜ୍ଜା ସୁବର୍ଣ୍ଣଙ୍କି ସଚରବାଣୀ
ନୃପଙ୍କ
ସେ ନ ମାନିଲେ କି ବୁଦ୍ଧି ଏଥିକି ।
* * *
ସଳୋଳେ ଚନ୍ଦ୍ର   ଶଶ ନାଶ ଗଲା
ତାହାକୁ ହେଲା କଳଙ୍କ ।
* * *

ସ୍ୱୟଂ ବନ୍ଧ ହେଲେ ମୂଳ କାରଣ
ସିନ୍ଧୁ ମନ୍ଥନ ଛଡ଼ାଇଛି ଭ୍ରମ
ସୁରେ ସୁଧା, ବସ୍ତୁ   କମଳା ଲଭିଲେ
ବିଷ ପାନ କଲେ ଭୀମ ।
* * *
ସଭ୍ୟ କେତେ କି   ଜଲ୍ପୁର୍ ନ କରନ୍ତେ
ଅନଳ ନିକଟ ହୋଇଲେ ।
* * *
ତୃଷାର୍ତ୍ତୀ ସିନା ସଲିଳ ପାଶେ ଉପଗତ,
ପାଣି ତୃଷାର୍ତ୍ତୀ ପାଶକୁ ଆସେ କି ଯୋଗତ ।
* * *
ଜଳ ସନ୍ନିଧିକି ଜଳ ପାନ କରି ଗଲେ
ତାହା ଅସମ୍ମତ ହୋଇଛି କେଉଁ କାଳେ ।
* * *
ଗଜ ବଳବନ୍ତ ହୋଇ ଅଙ୍କୁଶ କି ନ ମାନଇ,
ଶଶୀ କ୍ଷୀଣ ଯେ ହୁଅଇ କଳା ତା ବୃଦ୍ଧି କରଇ ।
* * *
ଯେତେକେ ବୃଦ୍ଧ ତତ୍ତ୍ୱ କଲେ ପାରଇ କି ଋଷି
ବୃଦ୍ଧି ସରିତକୁ ବାଲି ବନ୍ଧ ନିକି ସଖି !
* * *
ପ୍ରଚଣ୍ଡ କିରଣେ ରବି ତୋଷଇ ନଳିନ
ଅଳି କେଳରେ ମୁଦ୍ରଇ ଶିରୀଷ ମଳିନ ।
* * *
ଅମରେ ଭୋଗ କରନ୍ତି ରଙ୍ଗି ଶଶୀ ଶେଷ
ଲତାକୁ କଳିକା ଛାଡ଼ି ଡୋଳ ସୁମନସ ।
* * *
ବଧି ବୋଲନ୍ତି ବଧାତାକୁ ତାହାଁକୁ ଅବଧି ବସ ତ,
ଅମୃତ ଭୁଞ୍ଜାଇ ନିରୁମର୍ଦ୍ଧିତ ତାମ୍ବୁଳ ଦେଲା ତ ।
* * *
ବ୍ରହ୍ମଗ୍ରାସେ ଅଶୁଦ୍ଧ କି ହୁଏ ସୁଧାକର,
ଅମରେ କରନ୍ତି କହୁଁ ଅମୃତ ଆହାର ଯେ
* * *

ଏହା ଲେଖି ଦେଇ ଗଲ ଗଣ୍ଡ ଅକ୍ଷରେ
ଖାଲୁର୍ ନ ପାଏ ତାଙ୍କୁ ତେଇଁ ତାଳରେ ।

* * *

ବିଷବୃକ୍ଷ ସ୍ଥାପି ନାଶ କରିବାର ଦୋଷ ।

* * *

ବ୍ୟାଧିବନ୍ତର ବାଞ୍ଛିତ ଉପଯୁର ବୈଦ୍ୟ
ବତାଇଲର ପଥ୍ୟ ।

* * *

ଗୁରୁଦ୍ରୋହୀ ପୁଣ ସ୍ୱର୍ଗଭୋଗ ପାଉଛି,
ସାତ ସିନ୍ଧୁ ଚନ୍ଦ୍ର ଭିତରରେ ରହିଛି,
ପକ୍ଷ ବିନା ହୋଇଅଛି ଗଗନ ଗତି,
ଜଳ ଉପରେ ଶଇଳ ଭାସି ଅଛନ୍ତି ।
ଯେଉଁ ଦଇବେ ହୋଇଛି ଏତେ ବିଧାନ,
ସେହି ଦଇବର କିବା ଅସାଧ୍ୟ ଆନ ।
ସୁଧା ପାନ କରି ରାହୁ ଉପାୟରେ,
ପ୍ରୀତ ହୋଇଅଛି ଚନ୍ଦ୍ର କୁମୁଦରେ,
ପୃଷ୍ଠ କୁଜା ହୋଇଛି ସୁବର୍ଣ୍ଣ କୂଳେ,
କର୍ମ ସବୁ ହଇ ମାତ ପାଞ୍ଚ ବଳେ ।

* * *

ସୁବର୍ଣ୍ଣ ସୀତାରେ ବଶ ଶ୍ରୀରାମ,
ଯାହାର ଯହିଁରେ ବଳଇ ପ୍ରେମ ।

* * *

ପୁଣି ବୋଲଇ ହେ / ଜାଣି ମୁଁ ନ ଥିଲି
ଦଇବ ତୁ ଏଡ଼େ ଦାରୁଣ,
କ୍ଷୁଧାତୁରକୁ / ସୁଧାତୁଲ୍ୟ ଭୋଜନ
ପରଶିଲୁ ଯେଉଁ କାରଣ,
ତୁଣ୍ଡି ବସିବା ବେଳେ କୁଳିଶ ବୃଷ୍ଟି କଲୁ,
ଯେବେ କଲୁ ତେବେ / ପଶ୍ୱଣ ନ ଦେଲୁ
ଏଡ଼େ ବ୍ୟାକୁଳ କପାଁ କଲୁ ।

* * *

ବୋଲେ ନାରଦ / ସାଗରେ ସ୍ନାନ କରି
ଯେମନ୍ତ ତୃଷା ନ ତୁଟିଲା,
କଳ୍ପତରୁରେ / ଫଳ ନାହିଁ ଯେମନ୍ତ
ତେମନ୍ତ ଦଶା ତ ଘଟିଲା ।

* *

ସବୁ ବଳ ଦଇବ,
ଜାହା ମନେ ଥିଲା / ଅଗାଧ ସମୁଦ୍ର
ଚଳୁ ଭିତରେ ସମାଇବ ।

* * *

ପବନକୁ ପାଶ ପାଣ୍ଡ / ବସିଥିଲେ ସେ
କାହିଁ ହୋଇବ ବନ୍ଧନ ।

* * *

ତୁଳାପାତେ ଜଣା / ଅଧିକ ପଦାର୍ଥ
ପଡ଼ିଲେ କି ସମ ହୋଇବ ।

* * *

ଦୁର୍ବଳ ମାରିବାକୁ ସମସ୍ତେ ଆଗ,
କାମକୁ ବାମଦେବ କଲେ ଅନଙ୍ଗ ଯେ ।

* * *

ଜୀବନ ଥିଲେ ହୁଏ ସବୁ ପ୍ରାପତ,
ହୁଅଇ ସମ୍ଭାବତ ଅସମ୍ଭାବିତ ଯେ ।

* * *

ଜସ ପୁଣି ଦେଖା ନ ଯାଏ ଯଦି ଥାଇ ଜୀବରେ
ବିଷମ ସମସ୍ୟା ପୂରଣ ହେଲା ଏହି ଠାବରେ ।

* * *

ଆରତ ହେଲେ କାର୍ଯ୍ୟ ନୁହଇ ବେଗ,
କାଳକୁ ସୃଷ୍ଟି ଭୋଗ ହୁଅଇ ଯୋଗ ଯେ ।

* * *

ବିଷହିଁ ହୁଏ ହିତ ସନ୍ନିପାତରେ ।

* * *

ଚନ୍ଦ୍ର ଲଭିଲା, ମଳ ଲଭିଲା ଶଶା ।

* * *

କୋଟି କଲେ ଏ କଥା ହୋଇଛି ନଜ ଆନ,
ଘନ ତେଜି ଗଙ୍ଗା ଜଳେ ସୂଚକର ମନ ଯେ ।

* * *

ନାରିକେଳ ଯେ ରସପୂର,
ଭକ୍ଷି ନ ପାରଇ ବାନର,
ତାର କି ସ୍ୱାଦୁ ଯଶ ନୋହି,
ପ୍ରସଙ୍ଗ ଗଲ୍ପ ମଧ୍ୟ କହି ।

* * *

ଭୂତ ହେଲେ ମିଥ୍ୟା କହି,
କାର୍ଯ୍ୟକାଳେ ମିଥ୍ୟା କହିବାର ଦୋଷ ନାହିଁ ।

* * *

ଚୂତ ମୁକୁଳ ଅଶନ
ହୋଇଲେ ସିନା କହଇ କୋକିଳ ବଚନ ।

* * *

କଣ୍ଟକ ନ ଥାଇ   ଦେବ ଦରଶନେ
ଗଳ୍ପ ପ୍ରାୟ ଉପହାସ ।

* * *

କି ବୋଲି ବୋଲିବ   ମଶାରି ମଶକ
ପଶିଏ ଭ୍ରମୁଛି ମନ ।

* * *

ପର ଉପକାର ଯଶ ଥୋଇଲେ,
ଦେଖ ମହାଦେବ ବିଷ ଖାଇଲେ ।

* * *

ଅନଳେ ଦହିଲେ   ସୁବାସକୁ କେହି
କେବେ ଛାଡଇ ଚନ୍ଦ୍ର ଚନ୍ଦନ ।

* * *

ମୂର୍ଖକୁ ବୁଝାଇବାର ଅତିକଷ୍ଟ ଜାଣ ।

* * *

ସଖୀ କହିଲେ ଦୁଃଖ ସହି
ଧଇର୍ଯ୍ୟ ହେଲେ କାର୍ଯ୍ୟ ଲଭି ଅବଶ୍ୟ,
ହବି-ଅଭିଘାତ ସହି
ରହିଲକୁ ସ୍ୱଚ୍ଛ ପିଇଛି କି ପୀୟୂଷ ।

* * *

ଦେଖ ଅନଳ, କାଷ୍ଠକୁ ନଷ୍ଟ କରି ନଭେ ।

* * *

ରୋଗ, ଋଣ, ଶତ୍ରୁ   ଶେଷକୁ ରଖିଲେ
ଆପଣାର ବାଧା ସେ କଥା ।

* * *

ବଡ ହୋଇ କଷ୍ଟ ହୋଇବ,
ଅର୍ଜିଲି କର୍ମ ସିନା ଭୋଗ ହୋଇବ,
ସାଗର ମନ୍ଥନେ   ଗରଳ ପାଇଲେ
ଭାଗ କରନ୍ତି ମହାଦେବ ।

* * *

ଦୁଇ କରେ କୁଞ୍ଚେ ଦେଖି ହେଲେ କି ସଖୀ ।

* * *

ହିମରତୁ ପ୍ରବେଶ   ପଦ୍ମବନ କରେ ଧ୍ୱଂସ
ମୂଳ ଥିବାରୁ ବସନ୍ତେ ପଲ୍ଲବେ ସତେ ।

* * *

ମଧୁମକ୍ଷି ଉଚ୍ଛିଷ୍ଟ ଅମୃତାଦର ସୁରେ ।

* * *

ଏ କଥା ଭାବ ତୁ ଚତୁ, ମଧୁମକ୍ଷିକା ସଞ୍ଚିତ
ଦେବଭୋଗ୍ୟ ହୁଏ କେହି, ବିଶ୍ୱର ସହି ଗୋ ।
ଫଣୀ ଜାତକେ ଚନ୍ଦନ ଥିଲେହେଁ କର କାବନ,
ଭୋଗ ହେଉଛୁ କି ନାହିଁ, ପଶ୍ୱଣସହି ଗୋ ।
ଯେବେଟି କୁସୁମ ଫୁଟେ, ତେବେ ସୁଗନ୍ଧ ପ୍ରକଟେ,
ଯହିଁ ତହିଁ ନଦୀ ଜଳ, ସମୁଦ୍ରେ ଠୁଳ ଗୋ ।

* * *

କଳଙ୍କଳସେ ଚନ୍ଦ୍ରବିମ୍ବକୁ ଧରି,
ପାରିଲି ନାହିଁ ସୁଧା ଭୋଗକୁ କରି ଯେ ।

* * *

ଏମନ୍ତ ଅଣ ତୋର ଅବଧାନକୁ,
ପ୍ରଭୁ ସେ ବଡ କରେ ଦାସ ଜନକୁ ।

* * *

କୁଶାର ନାଶ କରେ ଜନମସ୍ଥାନ ।

* * *

ସୁରେନ୍ଦ୍ର କିଶରଙ୍ଗ ଓ ରଥାଙ୍ଗ ସ୍ନେହିଁସ,
ସୁବହୀନ ଦେଖିଲି କି ଚୂତ ବକୁଳସ ।

ସୁମନା ଶଚୀଶ ଛବା ମଧୁକର ଶୃଙ୍ଗ,
ଶାଇଅନ୍ନ ମାସୋପବାସୀକି ଦେଲ ଶଙ୍ଖ ।

* * *

ସବୁ କାଳେ ବଡ଼ ହୋଇ କେ ନାହିଁ ମନଲୋ,
ସ୍ୱର୍ଗ ତେଜି ଗଙ୍ଗା ଲଭେ ଲବଣସିନ୍ଧୁ କୁ ଯେ ।

* * *

ବଲ୍ଲୀଠାରୁ କାମୁକୀ ବଳ ନାହିଁ,
ଶତୋଦକୁ କୁସୁମେ ଯୋଷ୍ଟ ଦେଇ,
ଶହ୍ନଇ ଯେ ସମ୍ଭୋଗକୁ ମଧୁପ,
ତେଣୁ ସବୁ କାଳରେ ଅନୁରୂପ ।

[ଅର୍ଥ—ଲତାଠାରୁ ବଳ କାମୁକୀ କେହି ନାହିଁ, ସେ ପୁଷ୍ପବତୀ ହେବାମାତ୍ରେ ସମ୍ଭୋଗ କିଏ । ତାକୁ ଭୋଗ କରୁଥିବା ଭ୍ରମର ମଧ୍ୟ ସେହିପରି କାମୁକ । ସବୁ କାଳରେ କାମୁକ କାମୁକୀ ଦୁହେଁ ଅବାଧ ଆଚରଣ କରନ୍ତି ।]

* * *

ସୁପ୍ରଣ ଅଭିଧାନ ଜାଣିଥିଲେ,
ଜାଣି କସ ହେବ ବହୁତ ହେଲେ ।

* * *

ସବୁ ଖଲ ବର୍ତ୍ତାବଳୀ, (କପାଳ ଲିଖନ)
ଆଜଯାଏଁ କେହି ତାହା ପାରି ନାହିଁ ବଳ ।

* * *

ଉଷା ଅଧିକେ ସଂଯୋଗ ପୂର୍ବରୁ ହୋଇଛି,
ଶଶ ରହି ଚନ୍ଦ୍ରେ ସ୍ୱଚ୍ଛ ପୀୟୂଷ ପିଇଛି ।

* * *

\+ \+ ଶିରୋଧାର୍ଯ୍ୟ [କେଶ]

ଫେଇ ସୁଗନ୍ଧ ଧୂମେ ଧୂପ ଦେଇ,
ଗଜଦନ୍ତ କଙ୍କତିକା ଚଳାଇ,
ସେ ଏମନ୍ତ କିଶି,
ଜଳଦ ପରେ ଧାମେ ଅର୍ଦ୍ଧଶଶୀ ।

* * *

ଯେସନେ ଦୀନଜନ ମତ,
ଧନ ଲଭିବା ଲୋଭ ଅତ

* * *

ହୀସ୍ [ପିମ୍ପୁଡ଼ି] ଭିସ୍ ଅତ ଚନ୍ଦ୍ରବମ୍ବ ଚୁମ୍ବ ଇଚ୍ଛି,
କେମନ୍ତେ ହୋଇବ ଏ ସମ୍ଭବେ ନ ଆସୁଛି ଯେ ।

* * *

ରହିବାକୁ ଅମୃତ ଚନ୍ଦ୍ରମା ପିଣ୍ଡା ସ୍ଥାନ,
ବୈଦ୍ୟୋକ୍ତି ଯେ ଯହିଁ ରସେ ସେହି ସେ ପ୍ରଧାନ ।
ଉମାସ୍ୱସା, ବିଷ୍ଣୁପଦ ଶିବ ଶିରସ୍ଥାୟୀ,
ଦେଖ ଗଙ୍ଗା ଲବଣସାଗରେ ସଙ୍ଗ ପାଇ ।

* * *

ପରମପାବନୀ ତୀର୍ଥନୀର ଯେତେ ଥିଲେ,
ସୃଜକ ଶକ୍ତି ରଖିବ ଘେନ ଘନଜଳେ ।
ବୃଷ୍ଟି ବୋଲେ ଜଳ ଜଡ଼ ସବର୍ତ୍ତିଦ୍ଧ ଅଛି,
ବିବେକଶୂନ୍ୟରେ ପଶୁ ପକ୍ଷୀ ସମେ ଲକ୍ଷି ।

* * *

ଗନ୍ଧବତୀ ସାର ରସବତୀ ଯେ ପଦ୍ମିନୀ,
କୋମଳା ଏ ପ୍ରଶଂସାରୁ ଆନ କି କାମିନୀ,
ସେ ଚଣ୍ଡାଂଶୁ ସ୍ନେହବଶ, ଥାଉଁ ଚନ୍ଦ୍ରପ୍ରୀତ,
ତାର ପ୍ରକାଶେ ପଦ୍ମିନୀ ନୟନ ମୁଦନ୍ତି ।
ବୃନ୍ଦାବତୀ ଜଳନ୍ଧରେ ହେବାରୁ ଲୋଲୁପ,
ଭଗବାନ ଦିବ୍ୟରୂପ ଦେଖି ଦେଲ ଶାପ ।

* * *

ସବୁଠାରୁ ମୂଳ କର୍ମ [ଅଦୃଷ୍ଟ] ଦୁର୍ଲଭ ଲଭଇ
ଉଦ୍ୟମେ, କର୍ମବିପାକେ କାର୍ଯ୍ୟକୁ ନ ପାଇ ।
ସିନ୍ଧୁ ମନ୍ଥନରେ ଶ୍ରମ କରିଣ ଅସୁରେ
କ୍ଷମ ହୋଇଲେ ସେ ଆଉ ଅମୃତପାନରେ ।

* * *

ଭୋଗ ଇଷ୍ଟରେ ଶ୍ମଶାନ ବାସସରେ ଲଙ୍କା,
ଏ କଥା ସୁମରି ମନେ ଥିଲ ବଡ଼ ଶଙ୍କା ।

* * *

ଅନୁକ୍ରମ [ମଧ୍ୟମ] ଭମ [ସ୍ୱଚ୍ଛ] ସୁଧା ପିଇଛି,
ସ୍ୱତେ ସୁଗ୍ରୀବହିଁ ମିତ୍ର ହୋଇଛି,
କି ଅଦୃଷ୍ଟରେ ଏ ବଡେକ ଭସୁକ
କଷ୍ଟ ବଷ୍ଟେ ଭଡ଼ନ୍ତି ।

* * *

ଭୃତ୍ୟ ଜଣାଉଥିବା କଥା ଉଚିତ,
ଯେହ୍ନୁ ପ୍ରଭୁ ତାର ସବୁ ଆସ୍ପଦ ।

* * *

ତାରକର [ରକ୍ଷକର] ପକ୍ଷପାତ ପାଇଁ
କୂଳେ ଭେଳା ପୁଣି ଭାସିଯାଇ
ଏଥୁ ଚମତ୍କାର ଅଛି କି ବିଚାର
ଏବେ କରୁଣେ ହୋଇବ ତାହା ।

* * *

ଦୟା-କଳ୍ପଦ୍ରୁମ ଯେ ବୋଲାଇ,
ଅଗୋଚର ଫଳକୁ ନ ଦେଇ,
ଆଶା କରି ଜନ କର୍ମ ଆଦରିଲେ
ଏଥୁଁ ଆସିବ କେଉଁ ବଡ଼ାଇ ।

* * *

କରୁଣାର ରତ୍ନାକର ହୋଇ,
ଯେହ୍ନେ କଳାରଙ୍ଗ ରତ୍ନଦାୟୀ,
କେବଳ ମଣିଷ ଜନ କରକର
କେବେ ତୃଷ୍ଣା ତୃଷା ନ ତୁଟଇ ।
ବୋଇଲ ଆଳୀ କମ୍ପାଇ ଖଣ୍ଡ,
ନୋହିଲ ଦୁଏ କରମ ବନ୍ଧ,
କରଅଛନ୍ତି ସମୁଦ୍ର ଚନ୍ଦ୍ର କେବଳ ନରେ ଯେ ।
ନରେ ସମସ୍ତେ ଇନ୍ଦ୍ର ହୋଇଛନ୍ତି,
ନରେ ଧରଣୀ ଟେକି ଧରିଛନ୍ତି,
ଏ ସ୍ୱପ୍ନରେ ସୁଯୋଗ ଅଛି କୁମରବରେ ଯେ ।

* * *

ବେଦବଚନକୁ ବଳ ନାହିଁ ବଳାଇବାରେ,
ଅବଳା ପଦ ଧରିଲ ବଳବନ୍ତ କରେ ।

* * *

କହୁଥିବା କହୁଥିବା ଖଳ ଜିହ୍ୱାମୂଳେ
କରଇ ନିବାସ ବୋଲୁଅଛି କାଳେ କାଳେ ।

* * *

ଓତାବଧ ହୃତୁ ଅଗସ୍ତ୍ୟ ଶ୍ଲୋକ ଉଦ୍ଧାର,
କଦାଚଦେ ତାହା ତର୍ଜୁ ନୋହିଲେ ଅନ୍ତର ।
[ଦୃଷ୍ଟ]

* * *

ଘାସ ଅଶନ ପୁଣ କୃଷ୍ଣ ନ ଛାଡେ
ସବ ଯୋଗେ ସବ ମିଳିଲେ ।

* * *

ଘନରସ ପାନ ଚନ୍ଦ୍ର କରି ହେଲେ
ଚକୋର ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ଆହାର ।

* * *

ଧନ୍ୟ କି ଯାଏ ବାରଣ ଅରଣ [ବେଢ଼ି]
ବନୁ ଚରଣ,
କଳଙ୍କ ନାଳ ସୂତ୍ରରେ କଲେ ବନ୍ଧନ,
ଧୂମାଚ୍ଛନ୍ନେ ଗୁପ୍ତ ସୂର୍ଯ୍ୟ କି,
ଧରାଧର ଆଜ କୃଷ୍ଣି ନଦୀକି ନଡ଼ ।

* * *

ଧ୍ୱଂସ କରେ ମହାଦ୍ରୁମ ତରୁ ପବନ ପ୍ରବୃତ୍ତ
ଦୂର୍ବା କି ମହୀସ୍ଥଳରୁ ଉପାଡି ପାରେ ।

* * *

ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ ଉକ୍ଷେ ଚକୋର ଥାଉଁ କଳାନିଧି ।

* * *

ଫୁଲ ଭ୍ରମର ପୀରତି କେବେ ଭାଳ ଥାଇ ।

* * *

ଫଳ କି ଭାର ପ୍ରୀତିରେ,
ସ୍ଥିତି ପକ୍ଷ ସେ ନାନା ସ୍ୱର ହୃଦେ ଧରେ ।

* * *

ଭୁଜଙ୍ଗେ ସେନେହୀ ହୋଇଲ ଜନର
ଜୀବନକୁ ଆଶା କାହିଁ ।

* * *

ମାଣିକକୁ ଗୁଣିକ ବଣିକ ସିନା ଯେତେ,
ମହାରଣ୍ୟବାସୀ ପରଖିବ କି ଯତନେ ।

* * *

ଶରୀରଠାରେ ହୁତ   ତପ୍ତ ଜଳ ଯେମନ୍ତ
ସନ୍ନିପାତଜ୍ୱର କରେ ନାଶ ।
* * *

ଶୁଣିବୁ ମୋର ଭାବ   ଶଙ୍କୁର ଏ କେମନ୍ତ
ବସ୍ତୁକୁ ଦେବତାଙ୍କ ଶିରେ ।
* * *

ନାହିଁ ରୂପରୁ ପ୍ରଣୟଭକ୍ତିର ସୃଷ୍ଟି,
ଯଥା ସ୍ୱର୍ଗ ଯିବାକୁ ନାହିଁ ନିଶ୍ରେଣୀ ।
* * *

ପ୍ରଜାତନ୍ତ୍ର ଅନ୍ତରେ ଅକ୍ଷର ରତ୍ନ,
ନେବକୁ ଗୋଚର ନ ହୁଅଇ ସେହି ।

ଅପ୍ରକାଶିତ
ଗଦ୍ୟ-ରଚନାବଳୀ

ସେବାବ୍ରତ

ପ୍ରଥମ ସର୍ଗ

କହିଲ ଶରୀର ଉଠ ତୁ ରେ ମନ,
ଫେଡ଼ ମୋହ-ମଦ ମୁଦ୍ରିତ ନୟନ ।
ମଣୁଛୁ ତୁ ପରା ନିଜକୁ ଦେବତା,
ଘଟାନ୍ତର ଏତା ତୋତେ ତୋହ କଥା ।
ଛାଡ଼ିଗଲେ ଦେହ ବ୍ୟର୍ଥ ଅର୍ଥ-ଫଳ,
ନ ରହିବ ଆଉ ବଡ଼ିମା ଏଭଳି ।
ଏବେ ଯେ ତୋ ପଦେ ସ୍ତବେ ଅବନତ,
କରିବ ନାହିଁ ସେ ଭୁଲ୍କା ଦଣ୍ଡବତ ।
ନ ଦେଖିଲି ପରି ପୋଡ଼ ତଳେ ମଥା,
ବାଟେ ଭାଙ୍ଗି ଯିବ ନ କହିବ କଥା ।
କରେ ଯେଉଁ ସ୍ତୁତି ତୋତେ ତୋ ସ୍ତାବକ,
ତୋତେ ନୁହେଁ ତାହା ଅର୍ଥକୁ ତୋହର ।
ଅର୍ଥ ବଶୀଭୂତ ଜଗତେ ସକଳ,
ସମ୍ପନ୍ନ ପୂଜା ଅର୍ଥକୁ କେବଳ ।
ମହିମା, ଖ୍ୟାତି, ମହାପ୍ରଭୁ ଆଦି,
ଏ ସମସ୍ତ ପିତା ଅର୍ଥର ଉପାଧି ।
କହିଁ ତୋର ଜନ୍ମ ନାହିଁ ଅଧିକାର,
ପର ସମ୍ପଦେ ତୁ ମଣୁ ଆପଣାର ।
ଏହା ପିତା ତୋର ଭାନୁମତୀ ଲୀଳା,
ଶିବ ନାମ ବନ୍ଧ-ପୂଜା ପାଏ ଶିଳା ।
ହେଜ ମନ, ଜନ୍ମପଟେର ପ୍ରସଙ୍ଗ
ଧୁଏ ଭୁଲ ଜଳ ଧୋଇଗଲେ ରଙ୍ଗ ।
ଛାଡ଼ିଗଲେ ତଥା ତୋତେ ତୋ ବୈଭବ,
ହେବୁ ତୁହି ଜଣେ ନଗଣ୍ୟ ମାନବ ।
ସ୍ମରି ଏହା ମନ ଛାଡ଼ି ଅର୍ଥ ସଙ୍ଗ,
ଛାଡ଼ି ଏ ଯାତ୍ରାର ବିଫଳ ସୁଆଙ୍ଗ ।
ଗୁହାଁ ଗୁହାଁ ଥରେ ପଶ୍ଚିମ ଗଗନେ,
ଜୀବନର ସନ୍ଧ୍ୟା ମାଡ଼ିଆସେ ଘନେ ।
ତମୋଗର୍ଭେ ସୃଷ୍ଟି ଦେବ ଦେହ ଢାଳି,
ହେବୁ ତୁହି ବାଟ ନ ପାଇ ଅଣ୍ଡାଳି ।
ଆଗରୁଁ ଆଲୋକ ରଶ୍ମି ତୁ ସଂଗ୍ରହି,
ଅନ୍ୟଥା ଦଂଶିବ ଅନ୍ଧକାରେ ଅହି ।
ଉପାସକେ କାଳ ଦେଇ ତୋତେ ଫିଙ୍ଗି,
ଭାଙ୍ଗିଦେବ ତୋର ବଡ଼ିମା ବାଲିଙ୍ଗି ।
ଭଣ୍ଡ ଉପଦେଶ ପରିହରି ଖରେ,
କର ନିଜ ପଥ ଦୃଷ୍ଟିପାତ ଥରେ ।
ଦେଖିବୁ ଯେ ଦୃଶ୍ୟ ଭୀଷଣ ମହାନ,
ଉଠିବ ଆତଙ୍କେ ଶୀତେଇ ତୋ ପ୍ରାଣ ।
ପଡ଼ିଲାଣି ଦାନ୍ତ, ପାଚିଲାଣି କେଶ,
ବଳୁଚି ବୀଭତ୍ସ ଦିଶିଲାଣି ବେଶ ।
ଅସ୍ଥିଗ୍ରନ୍ଥି ଭଗ୍ନ ନଷ୍ଟ ତୋର କାୟ,
ଶୋଷୁଅଛି ଶତ୍ରୁ ରକ୍ତ ସଙ୍ଗେ ଆୟୁ ।

ଶିରାଗଣ୍ଠିମାନ ଗଲଣି କୁଞ୍ଚନ,
ପଡ଼ିଲାଣି ଶୁଷ୍କ ଜୀର୍ଣ୍ଣ ଚର୍ମ ଝୁଲି ।
ଭୁଞ୍ଜିବୁ ଯେ ଦୁଃଖ ଏଥିଅନ୍ତେ ପୁଣି,
ପାଷାଣ ତରଳିଯିବ ତାହା ଶୁଣି ।
ଧନୁ ପରି ଦେହ ହୋଇଯିବ ବଙ୍କା,
ଦଣ୍ଡ ପଦଣ୍ଡରେ ଲୋଡ଼ିବୁ ରେ ଥକା ।
ନ ଚଳିବ ହସ୍ତ ନ ଚଳିବ ପଦ,
କି କରିବ ତୋର ସେକାଳେ ସମ୍ପଦ ।
ନ ଦିଶିବ ନେତ୍ରେ ନ ଶୁଭିବ କାନେ,
ଦାରୁଣ ଅରୁଚି ହେବ ଖାଦ୍ୟପାନେ ।
ଭୟେ ଭୟେ ସ୍ୱଳ୍ପ କଲେହେଁ ଆହାର,
ଜନମିବ ଅମ୍ଳ, ଅଜୀର୍ଣ୍ଣ ଉଦ୍‌ଗାର ।
ନବ ଦ୍ୱାରେ ହେବ ଶ୍ଳେଷ୍ମା ନିର୍ଗତ,
ଜୀବନ୍ତେ ନରକ ଭୁଞ୍ଜିବୁ ଉକତ ।
ସେବନ୍ତି ଯେ ଏବେ ତୋତେ ଦିବାସ୍ୱନ,
ହେବୁ ତୁ ସେକାଳେ ତାଙ୍କ ଘୃଣାପାତ୍ର ।
ଜଳଶୂନ୍ୟ ନଦୀ ପ୍ରାୟ ପରିଜନେ,
ନ ଚାହିଁବେ ତୋତେ ଅପାଙ୍ଗ ନୟନେ ।
ତାଙ୍କୁତୁ ଯା ଶିରେ ସ୍ନେହ ଏକାଧାରେ,
ମଣିବ ସେ ମାନହାନି ତୋ କଥାରେ ।
ସମସ୍ତଙ୍କ ନେତ୍ରେ ହେବୁ ତୁ ଅସାର,
ମଣିବେ ସେ ତୋତେ ଜୀବନର ଭାର ।
ଏଥିଲାଗି ତୋତେ କହୁଛି ଦୁର୍ମତି,
ଆତ୍ମ-ଦୃଷ୍ଟିପାତ କର ଆତ୍ମପ୍ରତି ।
ଏହିଁତ ରେ ତୋର ପ୍ରାଣ ପରିଣାମ,
ମାତ୍ର ପରଲୋକ ଏଥୁ ବଳି ବାମ ।
ଯାଙ୍କ କରୁ ଜୀବ ଜୀବନ-ଜୀବିକା,
କିଏ ଯାଇ ତହିଁ କର୍ମର ତାଲିକା ।
ସେ ସୂର୍ଯ୍ୟର ସୁତ କୃତାନ୍ତ ଆଖ୍ୟାତ,
ଦୁର୍ଦ୍ଦାନ୍ତ ତାହାର ଭୁବନ-ବିଖ୍ୟାତ ।
ଯମାମାତ୍ୟଟି ତାର ବଡ଼ ବିଚକ୍ଷଣ,
ଚିତ୍ରଗୁପ୍ତ ଦାସ ଜାଣରେ କରୁଣ ।

ଅଦ୍ଭୁତ ଚତୁର ଗଣିତଜ୍ଞପଣେ—
ବିସ୍ତୃତ ଭୁବନେ ସେହି ଏକା ଜଣେ ।
ସିରସ୍ତାର କଥା ନ କରେ ପ୍ରକାଶ,
ରାଜାର ତାଠାରେ ଅଖଣ୍ଡ ବିଶ୍ୱାସ ।
ଗୁଣେ ସେ ରାଜାର ସନ୍ତୋଷ ସମ୍ପାଦି,
ପାଇଅଛି "ଛାମୁକରଣ" ଉପାଧି ।
ତାହା ପ୍ରତି ରାଜା ଅର୍ପି ସର୍ବ ଭାର,
ମୌନେ ବସି ଦେଖେ ବିଶ୍ୱର ତାହାର ।
ଚିତ୍ରଗୁପ୍ତ ସିହା-ବନ୍ଧାଟି ଫିଟାଇ,
ନିଏ ତହିଁ କର୍ମତାଲିକା ମିଳାଇ ।
ଯାହାର ତାଲିକା ଶୋଭନେ ତାହା ମନେ,
ବସାଏ ତାହାକୁ ଗୌରବ ଆସନେ ।
ସେ ଦିନୁ ସେ ଗଣା ହୁଏ ପୁଣ୍ୟଶ୍ଳୋକେ,
ସୁଖଭୋଗ ଅର୍ଥେ ଯାଏ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱଲୋକେ ।
ଯାହା ତାଲିକାରେ ଦେଖେ ସେ ଭଣ୍ଡିମା,
କରିକିଏ ତାକୁ ପାଇକଙ୍କ ଜିମା ।
ନେଇ ସେ ତାହାକୁ ଦଣ୍ଡନ୍ତ ବିସ୍ତର,
ନିକ୍ଷେପି ନରକେ ଭୀଷଣ ଦୁସ୍ତର ।
ମରଣର ଆଉ ନାହିଁ ତ ମରଣ,
ଭୁଞ୍ଜେ ସଦା ପାପୀ କେବଳ କଷଣ ।
ନ ପାରନ୍ତି ଦେଇ ତାଲିକା ଯେମାନେ,
ପଠାଏ ତାହାଙ୍କୁ ପୁଣି କର୍ମସ୍ଥାନେ ।
ଭୁଞ୍ଜିନ୍ତି ସେ ଯାଇ ଜନମ ଯନ୍ତ୍ରଣା,
ଟାଣନ୍ତି ବଳଦ ପ୍ରାୟ ତେଲିଘଣା ।
ଏହିପରି ଜନ୍ମ ମୃତ୍ୟୁ ବାରମ୍ବାର,
ଭୁଞ୍ଜି ହୋଇଯାନ୍ତି ଅସାରୁ ଅସାର ।
ବୁଝିଲୁ ତ ମନ ତାଲିକାର ମର୍ମ,
ନିଜ ପାଇଁ ଏବେ କର କିଛି କର୍ମ ।
ନିଜକୃତ ଯେଉଁ ସତ୍କର୍ମ ପବନ,
ଧର୍ମ ନାମେ ତାହା ହୁଏ ଉପାହୃତ ।
ସେହି ଧର୍ମ ଯାହା ବିନା ପ୍ରାର୍ଥନାରେ,
ହୁଏ ଶେଷଦିନ ମହାଦରବାରେ ।

ଉଚ୍ଛୃଙ୍ଖଳତାମା ନ ଦେ ପଶେ ମନ,
କରିବ ସେ ସ୍ୱତଃ ପକ୍ଷ ସମର୍ଥନ ।
ସ୍ୱପକ୍ଷର ଯୁକ୍ତି ପକାଇବ କାଟି,
ନ ପାରିବ ଆଉ ଫିଟି ତାର ପାଟି ।
ଅତଏବ କର ସୁକର୍ମ ସାଧନ,
ସେ କର୍ମର ଅର୍ଥ ଧର୍ମ ଉପାର୍ଜନ ।
ଧର୍ମ ସାଧନର ଉପାୟ ବିବିଧ,
ଯୁଗେ ଯୁଗେ ଅଛି ଜଗତେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ।
କିଏ ବା କୁଟିଳ, ଜଟିଳ କିଏ ବା,
ସହଜ ଉପାୟ ସବୁଠାରୁ ସେବା ।
ସ୍ଥାବର ଜଙ୍ଗମ ତେଣୁ ଅବିରତ,
ଧରିଛନ୍ତି କୃତେ ମହା ସେବାବ୍ରତ ।
ସଂଯମ କର୍ମର ପ୍ରଥମ ସୋପାନ,
ସଂଯମରେ ହୁଏ ପରିପକ୍ୱ ଜ୍ଞାନ ।
ନ ପାରିଲେ ରଖି ତାହାକୁ ଅଖଣ୍ଡ ,
କୋଟି ଚେଷ୍ଟା ସତ୍ତ୍ୱେ କର୍ମ ହୁଏ ପଣ୍ଡ ।
କରିବୁ ତୁ ସେବା ସଂଯମେ ସତତ,
ଆଚରିବୁ କୃତେ ସହିଷ୍ଣୁତା ବ୍ରତ ।
ସହିବୁ ନୀରବେ ସବୁ ଅବହେଳେ,
ହେବୁ ନାହିଁ ଧୈର୍ଯ୍ୟଚ୍ୟୁତ କେତେବେଳେ ।
ଅଶିବ ସହିତେ ରଚିବୁ ଆହବ,
ହାସ୍ୟମୁଖେ ସହି ତାହା ଉପଦ୍ରବ,
ରୋଧିଦେବୁ ତାର ଆଗମନ ପଥ,
କରିବୁ ତାହାକୁ ବ୍ୟର୍ଥ ମନୋରଥ ।
କ୍ରୋଧ ଅଭିମାନ କରିବୁ ବର୍ଜନ,
ନ କହିବୁ ଆନେ କଠୋର ବଚନ ।
ସ୍ୱଜନ ବଚନେ ତୋଷିବୁ ସକଳେ,
ସ୍ୱଜନୀର ଶତ୍ରୁ ନାହିଁ ଭୂମଣ୍ଡଳେ ।
ହେଲ ନାହିଁ ବୋଲି ସ୍ୱମତ ରକ୍ଷିତ,
ନୋହିବୁ ଚଞ୍ଚଳ ହିଂସ୍ର ବିଚଳିତ ।
ତାହାର ସ୍ତୁତିରେ ହେବୁ ନାହିଁ ତୁଷ୍ଟ,
ହେବୁ ନାହିଁ ତଥା ନିନ୍ଦାବାଦେ ରୁଷ୍ଟ ।

ନ ମଣିବୁ କେବେ ଆପଣାକୁ ଉଚ୍ଚ,
ବରଂ ମଣିବୁ ମାଟିଠାରୁ ତୁଚ୍ଛ ।
ନ ଦେଲେହେଁ କେହି ତୋ କଥାରେ କାନ,
ନ ବହିବୁ ତହିଁ ଭ୍ରମେ ଅଭିମାନ ।
ମାଗି ଦଣ୍ଡବତ, ଯାଚ ଆଶୀର୍ବାଦ,
ଶେଷଫଳ ନିଶ୍ଚେ ସୁଷମ ପ୍ରସାଦ ।
ନ କରିବୁ ବୃଥା ବାଦେ୍ୟ ପ୍ରତିବାଦ,
ଅଲଣା ତୁଣର କି ମିଳିବ ସ୍ୱାଦ ।
କାହା କାର୍ଯ୍ୟ ହୀନ କାହା କାର୍ଯ୍ୟ କାଚ,
ନ କରିବୁ ସମାଲୋଚନା କଦାଚ ।
ଚଳିବୁ ତୁ ହାତେ ମାପି ଚୁଣ୍ଡତେ,
ଯାହାର ଯା ଇଚ୍ଛା କହୁ ତା ପଛତେ ।
ଏ ସଂସାର ଏକ ଅଦ୍ଭୁତ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ,
ବିନା କାରଣରେ ଘଟେ ଏଥି କାର୍ଯ୍ୟ ।
ଅମୂଳକ ଏଥି ନୁହେଁ ଶୂନ୍ୟବାଦ,
ମିଥ୍ୟା ଦୋଷାରୋପ, ବୃଥା ଅପବାଦ ।
ନ ଶୁଣିବୁ କେବେ ତାହା କାନ ଡେରି,
ବାଜୁ ପଛେ ଯେତେ ନିନ୍ଦା-ତୁରୀ-ଭେରୀ ।
ଚାପୁଡ଼େ ତୋ ଗାଲେ ଦେଲେ କେ ବସାଇ,
ଆର ଗାଲ ଦେବୁ ତକ୍ଷଣେ ଦେଖାଇ ।
ସକଳ କାର୍ଯ୍ୟରେ ରହିବୁ ନୀରବ,
ନୀରବତା ମର୍ତ୍ତ୍ୟେ ଅମର୍ତ୍ତ୍ୟ ବିଭବ ।
ନ ଚଳିବୁ ପରବୁଦ୍ଧିରେ ତୁ ବାଟ,
ନିଜେ ହେବୁ ଗୁରୁ ନିଜେ ହେବୁ ଚାଟ ।
କହିବ ତୋହର ବିବେକ ଯେ କାର୍ଯ୍ୟ,
ସାଧିବୁ ତୁ ତାହା କରି ଶିରୋଧାର୍ଯ୍ୟ ।
ସଦୁପାୟେ କରି ଅର୍ଥ ଉପାର୍ଜନ,
ପରିବାର ସେବା କରିବୁ ରେ ମନ ।
ଆଶ୍ରିତ ପାଳନ କରି ଅଗ୍ରେ ସାର,
ପଶ୍ଚାତେ କରିବୁ ଅପର ବିଚାର ।
ମୂଳ ତରୁ ରସ ନ କଲେ ପ୍ରଦାନ,
ରହିବ କି ବଞ୍ଚି ଶାଖାପତ୍ରମାନ ।

ଦୀନ ଦୁଃଖୀ ହେଲେ ଉପସ୍ଥିତ ଦ୍ୱାରେ,
ସେବକ ତାହାଙ୍କୁ ବହିତ ସତ୍କାରେ,
ଧନାଭାବେ କହୁ ତୋଷିବ ବଚନ,
ସମବେଦନାର ମଧୁର ବଚନ ।
ସହାନୁଭୂତିର ପଦେ କଥା ମୂଲ୍ୟ,
ସଙ୍ଗେ କୋଟି ମୁଦ୍ରା ନୁହେଁ ସମ ତୁଲ୍ୟ ।
ହେଉ ପଛେ ତାହା ବାଷ୍ପମୟ କଥା,
ମାତ୍ର ହରିନିଏ ଅନ୍ତସ୍ତଳ ବ୍ୟଥା ।
ଦୁଃଖୀ ପ୍ରାଣ ଏକା ତାହା ପାଇଁ ରଙ୍କା,
ପାଇଲେ ତା ତୁଚ୍ଛ ମଣେ ସୁନା ଟଙ୍କା ।
ଲୋଡ଼େ ସିନା ଦୁଃଖୀ କେବଳ ହୃଦୟ,
ତାହାହିଁ ତା ପକ୍ଷେ ସମ୍ପଦ ଅକ୍ଷୟ ।
ହୃଦୟୀ ସମୀପେ ହୃଦୟ ଯାତନା,
ନିବେଦି ସେ ଲଭେ ଅପାର ସାନ୍ତ୍ୱନା ।
ହୃଦୟୀ ନିକଟେ ଖୋଲିଯାଏ ତାର,
ଆତ୍ମାର ଅନ୍ତରତମ ରୁଦ୍ଧ ଦ୍ୱାର ।
ଭୁଲିଯାଏ ତହିଁ କ୍ଷଣେ ତୃଷା କ୍ଷୁଧା,
ଭୁଲିଯାଏ ପୁଣି ନିଜକୁ ସେ ସୁଦ୍ଧା ।
ଭୁଞ୍ଜେ ଯେ ଆନନ୍ଦ ସେ ଜାଣେ ସେ ଆହା,
ଅଗୋଚର ସ୍ୱପ୍ନ ସୁଖୀ ଭୋଗ୍ୟ ତାହା ।
ହୃଦୟର ବାଣୀ ନ ଶୁଣିଲେ କାନେ,
ଦରିଦ୍ର ହୃଦୟ ତୁଷ୍ଟ ନୁହେଁ ଦାନେ ।
ମନକଥା କହି ନ ହେ ପଛେ ଶ୍ରାନ୍ତି,
ହରିବୁ ଦରିଦ୍ର-ନାରାୟଣ ଶ୍ରାନ୍ତି ।
ପାତ୍ର ଦେଖି ଦାନ କରିବୁ କେବଳ,
ମାତ୍ର ନ ଢାଳିବୁ ସମୁଦ୍ରରେ ଜଳ ।

ଦୁଃଖୀ ଦୁଃଖ ଦେଖି ସେବକଙ୍କ ଚୂର୍ଣ୍ଣ,
ଅନଶ୍ରୁ ନୟନ ହୁଏ ଅଶ୍ରୁପୂର୍ଣ୍ଣ ।
ପ୍ରତିବେଶୀ ସେବା ଶକ୍ତି ଅନୁସାରେ,
କରିବୁ ଆପଣା-ପର ନିର୍ବିଚାରେ ।
ଆଚରିବୁ ସାମ୍ୟ ନୀତି ସମୁଦାୟ,
ମଣିବୁ ବିଶ୍ୱକୁ ନିଜ ପରିବାର ।
ବିଶ୍ୱପ୍ରେମ ପଦେ ଅର୍ପି ଆତ୍ମବଳି,
ମିଳନ ପ୍ରବାହେ ପଡ଼ିବୁ ତୁ ଢଳି ।
ପତିତ ରୋଗୀକୁ ନ କରିବୁ ଘୃଣା,
ମାଗିବୁ ତା ଲାଗି ଦେବଙ୍କ କରୁଣା ।
ସେବାରେ ରୋଗୀର ଶମେ ଅନ୍ତର୍ଦାହା,
ମହା ଔଷଧରେ ହୁଏ ନାହିଁ ତାହା ।
ପୋଛିଦେବୁ ଦୁଃଖୀ ନେତ୍ର ଅଶ୍ରୁଧାର,
ତୀର୍ଥବାରି ସଙ୍ଗେ ଉପମା ଯାହାର ।
ଏହିରୂପେ ସେବା ସୁଯତ୍ନେ ସମ୍ପାଦି,
ବହିବୁ ତୁ ବିଶ୍ୱ-ସେବକ ଉପାଧି ।
ପାର୍ଥିବ ଉପାଧି କେ ତାକୁ ନ ବଳେ,
ସ୍ୱର୍ଗୋପାଧି ସ୍ଥାନ ସିନା ତାହା ତଳେ ।
କରୁଥିବୁ ସେବା ଆଜୀବନବ୍ୟାପୀ,
ମାତ୍ର ନ ଧରିବୁ ଫଳାଶା କଦାପି ।
ଫଳ ଯେ ନ ଲୋଡ଼େ ଫଳ ତାକୁ ଲୋଡ଼େ,
ବଳେ ବଳେ ଆସି ଝୁସି ପଶେ କୋଡ଼େ ।
ସେହି ଏକା କର୍ମ, ନିଷ୍କାମ ଯେ କର୍ମ,
ସେହି ଏକା ମୁକ୍ତି, ସେହି ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଧର୍ମ ।

ଦ୍ୱିତୀୟ ସର୍ଗ

ଶୁଣ ଶୁଣ ମନ ସେବା ବିବରଣ,
ତା ମହା ମହିମା ଦେବେ ଅକଳଣ ।
ସତତ ତୁ ସତ୍ୟ ଗୁଣ ପରିଗ୍ରହି,
ହାସ୍ୟମୁଖେ ଯିବୁ ଶୋକତାପ ସହି ।
ପର ମନେ କ୍ଳେଶ ଦିଏ ଯେ ମସ୍ତରୀ,
ହୀନତେତା ସେହୁ ହିଂସ୍ରଜନ୍ତୁ ପରି ।
ନିଜେ ଦେହୀ ହୋଇ ଦେହୀକୁ ଦଂଶଣ,
ଅର୍ଥେ ଯେ, ସେ ନିଶ୍ଚେ ପିଶାଚ ଭୀଷଣ ।
ମାତ୍ର ନୀରବରେ ସହେ ଯେ ସଂଯମୀ,
ଧ୍ରୁବଲୋକକୁ ସେ ଯାଏ ଅନ୍ତଗାମି ।
ମହାପ୍ରାଣୀଙ୍କର ସତ୍ୱ ଅଭ୍ୟାସୁର,
ରଖିଛନ୍ତି ବାନ୍ଧି ଭୁଞ୍ଜାଇ ଆହାର ।
ଶତ୍ରୁର ଯେ କରେ କଲ୍ୟାଣ ସାଧନ,
ସେହି ଜୀବନ୍ମୁକ୍ତ, ସେହି ମହାଜନ ।
ଗୋପନେ ଯେ ପୋଷି ରଖେ ଈର୍ଷାନଳେ,
ତା ପରି ଇତର ନାହିଁ ଭୂମଣ୍ଡଳେ ।
କହିଲେ ତାହାକୁ ନାରକୀ ଅଜ୍ଞାନୀ,
ନାରକୀର ସୁଦ୍ଧା ହେବ ମାନହାନି ।
ନ ପାରେ ଯେ ସହି ପର ଗେଲ୍ କଥା,
ସେ ଜଗାଇଁ ଦିଏ ପର ମନେ ବ୍ୟଥା ।
ଆଘାତ ବେଦନା ଯାର ପରିଜ୍ଞାତ,
ନ ହେବ ସେ କେବେ ଅପରେ ଆଘାତ ।
ପର କଥାରେ ଯା ପ୍ରାଣ ଯାଏ ଘାରି,
କେହିଁ ଲାଜେ ପରେ ଯାଏ ସେ ଛଆରି ।
ପର ପୀଡ଼ା ପୂର୍ବ୍ବ ସ୍ମରିଲେ ଏ କଥା,
ଲଜ୍ଜାକ୍ଷୋଭେ ନିଶ୍ଚେ ହେଂଟ ହେବ ମଥା ।
ଦୁର୍ବ୍ବଳ ପୀଡ଼ନ ନୁହେଁ ବଡ଼ପଣ,
ବଡ଼ପଣ ସିନା ଦୁର୍ବ୍ବଳ ରକ୍ଷଣ ।
ଭଗ ଢୋଲ ନିଜେ ନିଜକୁ ମଣିବା,
ଏଥୁ ବଳି ଅଛି ନିର୍ବୋଧତା କିବା ।

ତୃଣଠାରୁ ଗୁଳ୍ମ, ଲତା ଗୁଳ୍ମଠାରୁ,
ଲତାଠାରୁ ବଳି ବଡ଼ ପୁଣି ତାରୁ ।
ବଡ଼ଠାରୁ ବଡ଼ ତହୁଁ ବଡ଼ ଅଛି,
କ୍ରମେ ବସ୍ତୁ ବଡ଼ ଜଗତେ ଅଛନ୍ତି ।
ଏହା ଜାଣି କିଏ କହିବ ମୁଁ ବଡ଼,
କା ସାହସେ ସ୍ପର୍ଗି ଲଜ୍ଜାର ନିଗଡ଼ ।
ଗୁହିଁଲେ ନିଜକୁ ଗୁହିଁଦେଇ ଉବେ,
ଚୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ଗର୍ବ୍ବ ଉଡ଼ିଯିବ ଲବେ ।
ନ କରିବୁ ମନ କେବେ ତୁ ବଡ଼ାଇ,
ହେବୁ ନାହିଁ ଲୋକହସା ତାହା ପାଇଁ ।
ସେବାରେ ନିଜକୁ କରିବୁ ସୁଦକ୍ଷ,
ଆତ୍ମସେବା ପ୍ରତି ରଖିଥିବୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ ।
ଆତ୍ମରକ୍ଷା ପ୍ରତି ପ୍ରାଣୀର ଉଚିତ,
ଆତ୍ମସେବା ନାମେ ହୁଏ ତା କଥିତ ।
ଶରୀର ରକ୍ଷଣ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସବୁର,
ଡ଼ଗ ଦଣ୍ଡେ ଘୋଷେ ପୁସ୍ତ୍ରଣନିକର ।
ନିଜେ ଥିଲେ ହେବ ଜନସେବା କରି,
ହେବୁ ମନ ନିଜେ ନିଜର ପ୍ରହରୀ !
ବାହ୍ୟ ଶୌଚଗୁର ଭୋଜନ ଶୟନ,
କରିବୁ ତୁ ଯଥାକାଳେ ସମ୍ପାଦନ ।
ଇଷ୍ଟଦେବ ନାମ ସ୍ମର ହୃଦୟରେ,
କରିନେବୁ ସ୍ୱଚ୍ଛ ଶୁଦ୍ଧ ଅଭ୍ୟନ୍ତରେ ।
ଇଷ୍ଟଦେବ ନାମ ସ୍ପର୍ଶମଣି ପ୍ରାୟେ,
ଛୁଇଁଲେ ସେ ଲୁହା ସୁନା ହୋଇଯାଏ ।
ଭରି ଆପଣାକୁ ଅପବିତ୍ର ଜ୍ଞାନ,
ନ କରିବୁ ଇଷ୍ଟସେବା ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟାନ ।
ଆତ୍ମାରୂପୀ ବ୍ରହ୍ମ ବସନ୍ତି ଯେ ଦେହେଁ,
ଅପବିତ୍ର ତାକୁ ନ ମଣ କେବେହେଁ ।
ଆତ୍ମାନୁଭୂତିରୁ ପ୍ରଚାର ଯାଚନା,
ନ କରିବୁ କେବେ ଦେବ–ଉପାସନା ।

ଦେବୁ ଯଦି କ୍ଳେଶ ଆତ୍ମବ୍ରହ୍ମ ଦେହେ,
ତାହାଙ୍କୁ ତୁ ପୂଜା କରିବୁ ରେ କେବେ ।
ଆତ୍ମା କୁଶଳରେ କୁଶଳ ସକଳ,
ଅନ୍ୟଥା ସାଧନା ହେବ ଯେ ବିଫଳ ।
ଉପବାସ ରହି ନ ଲୋଡ଼ିବୁ ମୁକ୍ତି,
ଅଜ୍ଞାନ ଦୁର୍ବଳ ସିନା ଏହି ଯୁକ୍ତି ।
ମିଳୁଥାନ୍ତା ଯେବେ ମୁକ୍ତି ଉପବାସେ,
ସହନ୍ତେ ଦରିଦ୍ରେ ଦୁଃଖ କି ସକାଶେ ।
ପଞ୍ଚାଗ୍ନି ସାଧନା, କଣ୍ଟକ ଶୟନ,
ଧର୍ମର ସ୍ପୃହା ଏ ନୁହେଁ କଦାଚନ ।
ଅଦ୍ଭୁତ ସାଧନା-ଦକ୍ଷ ବାଜୀକରେ,
ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ କି ପାପ ତାଙ୍କ ସମାଜରେ ?
ଶ୍ରୀ-ହୃଦୟ ପ୍ରଭୁ ଦେବୋତ୍ତମ,
ସୃଜିବେ କି ଏତେ କଠୋର ନିୟମ ।
ବ୍ୟାକୁଳ ପ୍ରାଣରେ କଲେ ଅନ୍ୱେଷଣ,
ମିଳେ ଯଥା ତଥା ତାହାଙ୍କ ଦର୍ଶନ ।
ଖୋଜିଲେ ତାହାଙ୍କୁ ହୃଦୟ ମଧ୍ୟରେ,
ଅଧିଷ୍ଠିତ ତହିଁ ହୁଅନ୍ତି ସେ ଘରେ ।
ପୂଜିବୁ ତାହାଙ୍କୁ ହୃଦ ମଧ୍ୟେ ମନ,
କରିବୁ ନିଜର ପରକାଳ ଧନ୍ୟ ।
ସେ ମହାପୂଜାରେ ଲୋଡ଼ା ନୁହେଁ ଆନ,
ଭାବ ଏକା ତାର ପୂର୍ଣ୍ଣ ଉପାଦାନ ।
ମନୋମତ ସ୍ଥାନେ ବସି ଶୁଦ୍ଧମନେ,
ଧ୍ୟାଇବୁ ତାହାଙ୍କୁ ମୁଦ୍ରିତ ନୟନେ ।
ଆକାଶେ ତାଙ୍କର ଜ୍ୟୋତିର୍ମୟ ମୂର୍ତ୍ତି,
ଅଙ୍କି ନିରେଖିବୁ ନିଜ ବାହ୍ୟସ୍ମୃତି ।
ମନେ ମନେ ସୃଜି ସୁରଭି ସୁମନେ,
ସେ ମୂର୍ତ୍ତିକୁ ତହିଁ ମଣ୍ଡିବୁ ଯତନେ ।
ବସାଇବୁ ତାଙ୍କୁ ହୃଦୟ-କମଳେ,
ଧୋଇଦେବୁ ପାଦ ଭକ୍ତି-ତୀର୍ଥ ଜଳେ ।
ବିସୃଜି ମାନସେ ଷୋଡ଼ଶୋପଚାର,
ପୂଜିବୁ ତା ଅର୍ପି ପଦେ ଉପହାର ।
ପ୍ରାଣର ଭାଷାରେ ଜଣାଇବୁ ଯାହା,
ସମର୍ପଣ ମନ୍ତ୍ର ହେବ ନିଶ୍ଚେ ତାହା ।
କହିବୁ କେବଳ ଦୈନ୍ୟଗର୍ଭ ଭାଷା,
ମାତ୍ର ନ ପୋଷିବୁ ପ୍ରତିଦାନ ଆଶା ।
ବିନୟେ କହିବୁ ହେ ପ୍ରାଣଦେବତା,
ନାହିଁ ଏ ଭୃତ୍ୟର ଡାକିବା ଯୋଗ୍ୟତା ।
ନିଜ ଗୁଣେ ତୁମ୍ଭେ ଆସି ଦୟାମୟ,
ପୂର୍ଣ୍ଣକର ପ୍ରଭୁ ଶୂନ୍ୟ ଏ ହୃଦୟ ।
ସ୍ନେହରେ ଜନକ ଗ୍ରହନ୍ତି ଯେସନ,
ଶିଶୁ ସନ୍ତାନର ଦତ୍ତ ଧୂଳି ଅନ୍ନ,
ଘେନା ହେଉ ଦେବ ତେସନ ମୋ ପୂଜା,
ମୁଁ ଯେ ତୁମ୍ଭ ଶିଶୁ ସନ୍ତାନ ଅବୁଝା ।
ମାଗୁ ନାହିଁ ମୁକ୍ତି କାମ୍ୟ ଧନ ମାନ,
ଘେନ ଶିଶୁଖେଳ ଏତିକି ଜଣାଣ ।
ପ୍ରାଣ ଆବେଗରେ କହିବୁ ଏତିକି,
ବିନାପଣେ ହେବୁ ତାଙ୍କ ପଦେ ବିକି ।
କରିବେ କରୁଣା ସେ କରୁଣାଧର,
ପ୍ରଦାନିବେ ତୋତେ ଅଯାଚିତ ବର ।
ମାଗେ ଯେ ତାହାଙ୍କୁ ପ୍ରକାଶିଣ କାକୁ,
ନ ଦିଅନ୍ତି କେବେ କିଛି ସେ ତାହାକୁ ।
ନ ମାଗେ ଯେ ତାଙ୍କୁ ଦିଅନ୍ତି ସକଳ,
ପୁଣ୍ୟ ସେବା ବ୍ରତ ହୁଏ ତା ସଫଳ ।
କାମନା ନ କରି କରିଯିବୁ କାମ,
ଜାଣିବୁ କାମନା ଶ୍ରେୟ ପଥେ ବାମ ।
ଆଉରି କଥାଏ କରିବୁ ତୁ ରକ୍ଷା,
ମାଳ ଜପି ନାମ ନ କରିବୁ ସଂଖ୍ୟା ।
ବିଫଳ ସେ ଜପ, ବିଫଳ ସେ ଶ୍ରମ,
ଘଟେ ତହିଁ ଇଷ୍ଟ ଧ୍ୟାନେ ବ୍ୟତିକ୍ରମ ।
ଇଷ୍ଟଦେବ ଜପ ନୁହେଁ ତା ନିଶ୍ଚୟ,
ସଂଖ୍ୟାର ଜପ ସେ ଏଥେ କି ସଂଶୟ ।
ଚଳେ ନାହିଁ ଧର୍ମରାଜ୍ୟେ ବ୍ୟବସାୟ,
ସଂଖ୍ୟାଧିକେ ହେବ ବେଶି ଧର୍ମ ଆୟ ।

ଏକାଗ୍ରତା ସହ ଅର୍ଚ୍ଚନ୍ତି ଜପିଲେ,
ଶୁଣ ତୁ ରେ ମନ ଯେଉଁ ପୁଣ୍ୟ ମିଳେ,
ନ ମିଳେ ଲକ୍ଷାଂଶୁ ଏକାଂଶ ତାହାର,
ଇତସ୍ତତଃ ଚଳେ ଜପି କୋଟି ବାର ।
ଧ୍ୟାନେ, ଜପେ, ତପେ ଖାଲି ଏକା ମନ,
ନ ଭରିବୁ ତେବେ ସମସ୍ତ ଯାପନ ।
କର୍ମଭୂମି ଏହି ପୃଥିବୀର ନାମ,
କରିବାକୁ ହେବ ଏଥି ସବୁ କାମ ।
ନିଜ ପାଇଁ କିମ୍ବା ବିଶ୍ୱସେବା ପାଇଁ,
କରୁ ଯେଉଁ କର୍ମ ନିତି ଧାଇଁ ଧାଇଁ ।
କାୟମନୋପ୍ରାଣେ ସହି ବହୁ କ୍ଳେଶ,
ତାହା ପୂଜା ମନ ଇଶ୍ୱର-ଆଦେଶ ।
ତାହା କର୍ମଯଜ୍ଞ, ତାହା ଇଷ୍ଟ ଜପ,
ଭବ ତପୋବନେ ତାହା ମୁଖ୍ୟ ତପ ।
ରେ ଅସ୍ଥିର ମନ ଶୁଣି ଏ ବଚନ,
ହୋଇପାରେ ତୋର ସନ୍ଦେହ ଏସନ—
ଏକ ଯେବେ ବ୍ରହ୍ମସେବା, କର୍ମସେବା,
ନ ଧରିବ କାହିଁ ଗୋଟିକୁ ତେବେ ବା ।
ଶୁଣ ତାହା ମର୍ମ ଅବହିତ ଚିତ୍ତେ,
ତୁଟିଯିବ ତୋର ସନ୍ଦେହ ତୁରିତେ ।
କେବଳ ଅନ୍ନରେ ପୂରେ ତ ଉଦର,
ତେବେ କାହିଁ ଲୋଡା ବ୍ୟଞ୍ଜନ ଆଦର ।
ଉଭୟ ସଂଯୋଗେ ପରିପାକ କ୍ରିୟା,
ହୁଏ ସମାହିତ, ପୁଷ୍ଟ ହୁଏ ହିଆ ।
ବ୍ରହ୍ମପୂଜା କର୍ମପୂଜା ପରସ୍ପର—
ମଧ୍ୟରେ ସମ୍ବନ୍ଧ ବଜ୍ର*, ଦୃଢତର ।
ଉଭେ ଉଭୟର ସହାୟ ପ୍ରଧାନ,
ଗୋଟିକ ଅଭାବେ ନ ତିଷ୍ଠିବ ଆନ ।
ଇଚ୍ଛା, ଶକ୍ତି ବେନି ଏକତ୍ର ନ ହେଲେ,
ହୋଇପାରେ ନାହିଁ କାର୍ଯ୍ୟ କେତେବେଳେ ।
ସିନ୍ଧୁ, ଜଳ ପୁଣି ବାଷ୍ପର କାରଣ,
ଉଭୟ ସଂଯୋଗେ ଜନ୍ମେ ସିନା ଘନ ।
ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣକାର ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ବେନିଙ୍କ ବ୍ୟତୀତ,
ହେବ ଅଳଙ୍କାର କିରୂପେ ନିର୍ମିତ ।
ପ୍ରକୃତି ପୁରୁଷ ସଂଯୋଗର ଫଳ,
ପରିଦୃଶ୍ୟମାନ ଏ ବିଶ୍ୱମଣ୍ଡଳ ।
ଜ୍ଞାନ କର୍ମ ବେନି ସାହାଯ୍ୟ ପାର୍ଥିବ—
ବନ୍ଧନୁ ବିମୁକ୍ତ ହୋଇଯାଏ ଜୀବ ।
କରୁଥିବୁ କାର୍ଯ୍ୟ ଆଳସ୍ୟ ନ ବହି,
ଜଳେ ତୈଳ ପ୍ରାୟେ ନ ମିଶିବୁ ତହିଁ ।
ଝୁଲିଥିବୁ ଏକ ଦିଗେ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି,
ଯନ୍ତ୍ରସଂଚାଳିତ ଘଣ୍ଟାକଣ୍ଟା ପରି ।
ସତ୍ୟ ପଦ ସେବି ଲଭିବୁ ନୈପୁଣ୍ୟ,
ଜାଣିବୁ ନିଜର ସତ୍ୟ ମହାପୁଣ୍ୟ ।
ହେବୁ ପଛେ ମହା ବିପଦେ ପତିତ,
ମାତ୍ର ହେବୁ ନାହିଁ ସତ୍ୟୁ ବିଚଳିତ ।
ସତ୍ୟ ପାଳି ସତ୍ୟବୀର ଯୁଧିଷ୍ଠିର,
ଯାଇଥିଲେ ସ୍ୱର୍ଗେ ଘେନି ସ୍ୱଶରୀର ।
ସତ୍ୟରକ୍ଷା ହେତୁ ପେଷିଲେ କାନନେ,
ରାଜା ଦଶରଥ ପ୍ରାଣର ନନ୍ଦନେ ।
ସତ୍ୟର ମହିମା ଅନନ୍ତ ଅପାର,
ସତ୍ୟ ପାଇଁ ତ୍ୟାଗ କରିବୁ ସ୍ୱୀକାର ।
ତ୍ୟାଗଯୋଗେ ହୁଏ ସ୍ୱଭାବ ସଂସ୍କୃତ,
ତ୍ୟାଗଦ୍ୱାରା ସତ୍ୟ ହୁଏ ଅଳଙ୍କୃତ ।
କରେ ତ୍ୟାଗ ଜ୍ଞାନେ ପୂର୍ଣ୍ଣତା ପ୍ରଦାନ,
ସଂଯମର ତ୍ୟାଗ ସର୍ବୋଚ୍ଚ ସୋପାନ ।
ସତ୍ୟ, ତ୍ୟାଗ ବେନି ସାଧନାର ଟିକା,
ଶୁଣ ମନ ତାର ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଦୀପ୍ତିକା ।
ଥିଲେ ପୂର୍ବେ ଏକ ନୃପତି କୁମାର,
କରନ୍ତି ସେ ରାଜ୍ୟେ ବହୁ ଅତ୍ୟାଚାର ।
ସାମାନ୍ୟ ଦୋଷରେ ଦିନେ ଭୃତ୍ୟ ପ୍ରତି,
ବଢିଲା ତାଙ୍କର କ୍ରୋଧାନଳ ଅତି ।

* ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ

କ୍ରୋଧ-ଅପଦେବ ଦୁରନ୍ତ ମହାନ,
ହରିନେଲା ତାଙ୍କ ହିତାହିତ ଜ୍ଞାନ ।
ମାରୁ ମାରୁ ମାରି ପକାଇଲେ ଭୃତ୍ୟ,
ପୋଡିଦେଲେ ତାହା ଶବକୁ ନିଭୃତେ ।
ମାତ୍ର ପାପ କେବେ ରହେ ନାହିଁ ଛପି,
ରୋଧିଲେ ପ୍ରାଚୀରେ ପଳାଏ ସେ ଟପି ।
ଭୁଜନ୍ତ ତାହାକୁ ସୋଲ ସଙ୍ଗେ ବୁଧେ,
ଜାଲେ ପାଣି ତଳୁ ଭାସି ଉଠେ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱେ ।
ଏ ଗୁପ୍ତ ଘଟଣା କିଛିଦିନ ପରେ,
ପ୍ରବେଶିଲା ଦେବେ ନୃପତି-କର୍ଣ୍ଣରେ ।
କୀର୍ତ୍ତିଚନ୍ଦ୍ର ପୁତ୍ର କୀର୍ତ୍ତି ଅଦଭୁତ,
ଶୁଣି ନରମଣି ହେଲେ ସ୍ତମ୍ଭୀଭୂତ ।
ନ ବହି ମମତା, ସ୍ନେହ କଣିକାଏ,
ବିଚାରର ଦିନ ଧାର୍ଯ୍ୟ କଲେ ରାଏ ।
ସାକ୍ଷୀ ଏ ବ୍ୟାପାରେ ପାଚକ ବ୍ରାହ୍ମଣ,
କରିବେ ନୃପତି ତା ସାକ୍ଷ୍ୟ ଗ୍ରହଣ ।
ଏଣେ ରାଜସୁତ ଶୁଣି ଏ ସମ୍ବାଦ,
ଗଣିଲେ ସଭୟେ ବିଷମ ପ୍ରମାଦ ।
ହେଉ ରାଜା କିମ୍ବା ପ୍ରଜାର ସନ୍ତାନ,
ରାଜଦଣ୍ଡୁ କାର ନାହିଁ ପରିତ୍ରାଣ ।
ଡକାଇ ପାଚକେ ତହୁଁ ରାଜସୁତ,
ଦେଖାଇଲେ ତାକୁ ଧନାଶା ବହୁତ ।
କହିଲେ ମୁଁ ତୋତେ କରୁଅଛି ମନା,
ନ କହିବୁ କେବେ ପ୍ରକୃତ ଘଟନା ।
କରୁଛି ମୁଁ ସତ୍ୟ ଧର୍ମନାମ ଧରି,
ରାଜା ପରି ଧନୀ ଦେବି ତୋତେ କରି ।
କହିଲା ପାଚକ ଶୁଣ ଯୁବରାଜ,
କି ଅଦ୍ଭୁତ କଥା କହୁଅଛ ଆଜ ।
ଧର୍ମ ନାମ ଧରି ପାପେ ପ୍ରବର୍ତ୍ତନା,
ଏହା କି ତୁମ୍ଭର ଯୋଗ୍ୟ ବିବେଚନା ।
ନ କର ଏ ଆଜ୍ଞା ନୃପତି ନନ୍ଦନ,
ନ ପାରିବ କରି ସତ୍ୟକୁ ଗୋପନ ।

ହେଉ ପଛେ ଅର୍ଥ ବିଶ୍ୱବନ୍ଦନୀୟ,
ମାତ୍ର ସତ୍ୟ ସଙ୍ଗେ ନୁହେଁ ତୁଳନୀୟ ।
ଜାଣୁ ଜାଣୁ ପାପ କରେ ଯେ ଗୋପନ,
ସେ ପାପ ତା କାନ୍ଧେ କରେ ଆରୋହଣ ।
ପ୍ରାଣକୁ ପଛକେ ଦେବି ଜଳାଞ୍ଜଳି,
ମାତ୍ର ନ ପାରିବି ସତ୍ୟେ ଦେଇ ବଳି ।
ଅର୍ଥ ମୂଲ୍ୟେ ସତ୍ୟେ କରେ ଯେ ବିକ୍ରୟ,
ଭୁଞ୍ଜେ ସେ ବର୍ବର ଭୀଷଣ ନିରୟ ।
ଶୁଣି ଏ କର୍କଶ ବାଣୀ ପାଚକର,
କ୍ରୁଦ୍ଧ ହେଲେ ମନେ ନରେଶ କୁମର ।
ଯଥାକାଳେ ହେଲା ବିଚାର ଆରମ୍ଭ,
କହିଲା ପାଚକ ସତ୍ୟ, ବିନା ଦମ୍ଭ ।
ଯୁବରାଜ ହୋଇ ଦୋଷୀ ପ୍ରମାଣିତ,
ହେଲେ ସୁକଠୋର ଦଣ୍ଡରେ ଦଣ୍ଡିତ ।
ଲଭିଲେ ନୃମଣି ଯେବେ ଦେହାନ୍ତର,
ହେଲେ ଯୁବରାଜ ରାଜ୍ୟର ଈଶ୍ୱର ।
ପ୍ରତିହିଂସାନଳ ଥିଲା ଗୋପନରେ,
ଜଳିଲା, ସୁଯୋଗ ପାଇ ସେ ପ୍ରାଣରେ ।
ମିଥ୍ୟା ଅପରାଧେ ପଡିଲା ବ୍ରାହ୍ମଣ,
ହେଲା ତାହା ପ୍ରତି ଶୂଳଦଣ୍ଡାର୍ପଣ ।
ତହୁଁ ସେ ବ୍ରାହ୍ମଣେ ଘେନି କଟୁଆଳେ,
ଶୂଳିଆ ପଦାରେ ଉପସ୍ଥିତ କାଳେ,
ଅକସ୍ମାତ୍ ବେନି ହର୍ଯ୍ୟକ୍ଷପ୍ରବର,
ଉଭା ହେଲେ ଆସି ଫୁଲାଇ କେଶର ।
ଶୁଭିଲା ଶୂନ୍ୟରୁ ଅଶରୀରୀ ବାଣୀ,
କେ କହିଲା କେହି ନ ପାରିଲେ ଜାଣି—
"ବଧିବ ବ୍ରାହ୍ମଣେ କେ ଅଛି ସକ୍ଷମ
କାହା ପାଞ୍ଜି ପୋଛି ଦେଇଅଛି ଯମ ।
ସତ୍ୟସେବା ପୁଣି ତ୍ୟାଗସେବା ଯାର,
ବ୍ରତ, ତାକୁ କିଏ କରିବ ସଂହାର ।
ସେହି ତ୍ୟାଗ ସତ୍ୟ ସିଂହରୂପ ଧରି,
ଗ୍ରାସିବାକୁ ଏଥି ଉଭା ତପ-ଅରି ।

ଶୁଣି ଭଟ୍ଟଆଜେ ଏ ବଜ୍ର ବଚନ,
ଗଲେ ଯାଇ ଭୃତ୍ୟେ ନୃପେ ନିବେଦନ ।
ଭଙ୍ଗିଲା ସାହସ ହୃଷ୍ଟ ନୃପଙ୍କର,
କମ୍ପିଲା ସଭୟେ ସର୍ବାଙ୍ଗ ଶରୀର ।
ଉଠି ସିଂହାସନୁ ଆସି ତରତରେ,
ଚଲି କ୍ଷମାଭିକ୍ଷା ବ୍ରାହ୍ମଣ-ପଦ୍ମରେ ।

ବହୁ ବସ୍ତୁ ପୂଜା ଅନ୍ତରେ ତାହାଙ୍କୁ,
ଭେଜନଗଲ ଗୃହେ ବସ୍ତ୍ର ନାନା ଭାରୁ ।
ଦୁର୍ଭିକ୍ଷେ ବ୍ରାହ୍ମଣେ କରି ପ୍ରାଣଦାନ,
ଭଜିଲେ ପଲକେ ତାହାଁ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ ।
ତୁଙ୍ଗ ମନ ସତ୍ୟ ତ୍ୟାଗର ମହିମା,
ମହାସିନ୍ଧୁ, ପ୍ରାପ୍ତ ନାହିଁ ତାର ସୀମା ।

ତୃତୀୟ ସର୍ଗ

ଧର୍ମସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ କେତେ ବୁଦ୍ଧି-ହୀନତର,
ଅବସ୍ଥିତ ଯଥା ଗଙ୍ଗାରେ ହାଙ୍ଗର ।
ଏକଧର୍ମସେବୀ ଆନ ଧର୍ମୀ ପ୍ରତି—
କରୁଥାନ୍ତି ଘୃଣା ପ୍ରଦର୍ଶନ ଅତି ।
ମାତ୍ର ବଡ଼ ନୀଚ ସଂକୀର୍ଣ୍ଣ ଏ ରୀତି,
ନୁହେଁ ଏ ଧର୍ମର ସମୁଦାର ନୀତି ।
ନିରୁପାଧି ଧର୍ମ ଅଦ୍ୱିତୀୟତର,
ନାହିଁ ତହିଁ ଭେଦ ଭଦ୍ର ବା ଇତର ।
ବେଦ ବାଇବେଲ କୋରାନ୍ ପୁରାଣ,
କେହି ନୁହେଁ ସାନ ସକଳେ ମହାନ ।
ସଲିଳ, ଉଦକ, ଜଳ, ପାଣି, ବାରି,
ଏକଇ ପଦାର୍ଥ ବହୁ ନାମଧାରୀ ।
ବିଧର୍ମୀକୁ ଘୃଣା ନ କରୁ ମନ,
କରୁ ତାହାକୁ ପ୍ରେମେ ଆଲିଙ୍ଗନ ।
ହେଉ ପଛେ ଭିନ୍ନ ସାଧନା ବା ଭେକ,
ମାତ୍ର ସମସ୍ତଙ୍କ ଲକ୍ଷ୍ୟ ନିଶ୍ଚେ ଏକ ।
କେହି ଯାଏ ନାବେ, କେହି ପଦବ୍ରଜେ,
କେହି ଶକଟରେ କେହି ଅବା ଗଜେ,
ଏହିପରି ତୀର୍ଥଯାତ୍ରୀ ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ,
ଯାନ୍ତି ସର୍ବେ କରି ଏକତୀର୍ଥେ ଲକ୍ଷ୍ୟ ।
ବିଧର୍ମୀକୁ ଦେଉ ହୃଦୟେ ଆସନ,
ମାତ୍ର ନ କରିବୁ ବିଧର୍ମ ଗ୍ରହଣ ।
ସେହିପରି ବୌଦ୍ଧ ବ୍ରହ୍ମ ଆଦି ଧର୍ମ,
ସକଳର ମୁଖ୍ୟ ଲକ୍ଷ୍ୟ ପରଂବ୍ରହ୍ମ ।
ଧର୍ମନାମେ କେତେ ବୀଭତ୍ସ ଆଚାର,
ଥିଏ ଅବସ୍ଥିତ ନାହିଁ ସଂଖ୍ୟା ତାର ।
ରଖିଥିବୁ ସଦା ଦୃଷ୍ଟି ସେହି ପ୍ରତି,
ନ ପଶିବୁ କେବେ ଭ୍ରମେ ତାହା ଭିତି ।
ଅସ୍ଥ ଦେବତାଙ୍କୁ ଅର୍ପି ବଳାଞ୍ଜଳି,
ନ ଯାଚିବୁ କେବେ ପଶୁପକ୍ଷୀ ବଳି ।
ଜୀବବଳଠାରୁ ନାହିଁ ବଳି ପାପ,
କିଣାହୁଏ ତହିଁ ଦେବ-ଅଭିଶାପ ।
ଜୀବ ପିତାମାତା ଦେବଦେବୀଗଣ,
କରିବେ କି ଅହୋ, ସନ୍ତାନେ ଭକ୍ଷଣ ।
କେଉଁ ପିତାମାତା ପାମରୀ ପାମର
ସନ୍ତାନହନ୍ତାକୁ ଦେବ ତୋଷେ ବର ।
ଧର୍ମ ବୋଲି ଭଣେ ଯେ ଶାସ୍ତ୍ର ହତ୍ୟାକୁ,
ଦୂରୁ ଶତକୋଟି ଦଣ୍ଡବତ ତାକୁ ।
ପର ପ୍ରାଣ ନେଇ ରଖେ ଯେ ସ୍ୱପ୍ରାଣ,
ପ୍ରାଣୀ ନୁହେଁ ସେହୁ ଅପ୍ରାଣ ପାଷାଣ ।
ପ୍ରାଣେ ପ୍ରାଣେ ଛନ୍ତି ବ୍ରହ୍ମ ଜଗନ୍ଧାତା,
ମାତୃହତ୍ୟା ପାପ କରେ ବଳିଦାତା ।
ମିଳୁଥିଲେ ପ୍ରାଣ ବଦଳେ ଜୀବନ,
ମାନବ ସୃଷ୍ଟିରେ ନ ଥାନ୍ତା ମରଣ ।
ଅନ୍ୟର ଜୀବନ କରେ ଯେ ବିନାଶ,
ଅକାଳରେ କାଳ କରେ ତାକୁ ଗ୍ରାସ ।
ଲୋଭେ ବଶୀଭୂତ ନୁହନ୍ତି ଦେବତା,
ମାନବ-ସୁଲଭ ସିନା ସେ କୁପ୍ରଥା ।
ନୁହନ୍ତି ଦେବତା ପେଟବିକଳିଆ,
ହୋଇଯିବେ ଭ୍ରଷ୍ଟ ଖାଇ ମୁଆଁ, ଲିଆ ।
ଯାହା ଦଉ ଖାଦ୍ୟ ଜୀବିତ ପ୍ରାଣୀଏ,
କି ଦ୍ରବ୍ୟେ ତାହାଙ୍କୁ ତୋଷିବ ବା କିଏ ।
ଯାହା ଦ୍ରବ୍ୟ, ତାହା ତାକୁ ସମର୍ପଣ,—
କରିବା କେବଳ ଅଳ୍ପବୁଦ୍ଧିପଣ ।
ନ ଲୋଡନ୍ତି କେବେ କ୍ଷୀରି, ପିଠା, ଡାଲି,
ହୃଦୟର ଭାବ ଲୋଡନ୍ତି ସେ ଖାଲି ।
ତାହାଙ୍କ ତାହାଙ୍କୁ କରୁ ଅର୍ପଣ,
ନ ହେଉଛି କେବେ ଭକ୍ତିରେ କୃପଣ ।
ନିର୍ମାଲ୍ୟ ନିଷ୍ପୃହ ବ୍ରହ୍ମସ୍ୱାମୀ ବ୍ରତ,
ବାହ୍ୟ ତତ୍ତ୍ୱରେ ନ ହେବୁ ଆସକ୍ତ,

ବ୍ରହ୍ମସୂତ୍ର ଆତ୍ମ-ଉଦ୍ଧାରସର୍ବସ୍ୱ,
କର୍ମ ପରିତ୍ୟାଗୀ ନଶନ୍ତି ଅଳସ ।
ବିଶ୍ୱ-ମଙ୍ଗଳ ସେ କିନ୍ତୁ ସାଧେ ନାହିଁ,
ତାହା କର୍ମ ସିନା ଏକା ତାହା ପାଇ ।
ଜନ ଧାରେ ସେ ଜନ-ହିତଚିନ୍ତା ଧାର,
ବଢ଼ାଏ ସେ ଖାଲି ସମାଜର ଭାର ।
କର୍ମ ତେଜି ହୋଇ ନଗ୍ନ ଶୁଷ୍କ ଯୁକ୍ତି
ବୁଝୁଥିଲେ ତେବେ ହେବ ନାହିଁ ମୁକ୍ତି ।
ହେଉଥିଲେ ତାହା ଉଚ୍ଚ କେଶରୀ,
ଯାଇ ପାରନ୍ତେନି ପଶୁଭାବରୁ ତରି ।
ଶତ ଦେବ-ସେବା କୋଟି ତପ ବ୍ରତ,
କର୍ମସେବା ବିନା ହୁଏ ସବୁ ବ୍ୟର୍ଥ ।
ଅତଏବ ମନ, ନ ହେବୁ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ,
କରିଯିବୁ କର୍ମ ହୋଇ ଗୃହବାସୀ ।
ମାତ୍ର ସବୁ କର୍ମେ ହେବୁ ଇଚ୍ଛାଶୂନ୍ୟ,
ନିରିଚ୍ଛା କର୍ମର ଉପନାମ ପୁଣ୍ୟ ।
ସ୍ମରିବୁ ସଦା ଜୀବନ ଅନିତ୍ୟ,
ରଚିଯିବୁ ଗ୍ରନ୍ଥେ ସୁକର୍ମ-ସାହିତ୍ୟ ।
କରିବାକୁ ହେବ କାଲିକି ଯେ କାମ,
କରିବୁ ତା ଆଜି ନ ଭଜି ବିଶ୍ରାମ ।
ତେଜି ଡାଳି କାର୍ଯ୍ୟ ସାଧିବୁ ସକାଳେ,
ବିଳମ୍ବରେ ବିଘ୍ନ ଶ୍ରେୟସ୍ଥି ସମ୍ଭାଳେ ।
ଗୃହାଶ୍ରମେ ରହି ଆଚରିବୁ କର୍ମ,
ପଡ଼ାଇ ପଞ୍ଚରେ ମସ୍ତକର ଘର୍ମ ।
ଗୃହାଶ୍ରମ ସମ ପୁଣ୍ୟାଶ୍ରମ ନାହିଁ
ସକଳ ଆଶ୍ରମେ ରଖେ ସେ ବଞ୍ଚାଇ ।
ରସ ଦେଇ ରସା ଆପଣା ଦେହରୁ,
ବଞ୍ଚାଇ ଯେସନ ରଖେ ତରୁ ତରୁ ।
କୃଷିକାର୍ଯ୍ୟ କରି ଶସ୍ୟ ଉତ୍ପାଦନ,
ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଜୀବେ ଅର୍ପେ ଗୃହୀ ଅନ୍ନ ।
କରେ ଗୃହୀ ଯେଉଁ ମୁଷ୍ଟି ଭିକ୍ଷା ଦାନ,
ତୁଲ୍ୟ ନୁହେଁ ତାର ଜପ ଯଜ୍ଞ ଧ୍ୟାନ ।

କ୍ଷୁଧାତୁରେ ଅନ୍ନ, ତୃଷାତୁରେ ଜଳ
ଦେଇ ଲଭେ ଗୃହୀ ଚତୁର୍ବର୍ଗ ଫଳ ।
ଭୂମାଦି ପ୍ରମାଣେ କଲେ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ଦାନ,
ଅନ୍ନମୁଷ୍ଟି ସଙ୍ଗେ ନୁହେଁ ତା ସମାନ ।
ଗୋ-ସେବାରେ ଗୃହୀ କରେ ପୁଣ୍ୟାର୍ଜନ,
ସେ ପୁଣ୍ୟେ ସେ ଲଭେ ଦେବତା ଆସନ ।
ବର୍ଣ୍ଣିବ ଅନନ୍ତ ଗୋମାହାତ୍ମ୍ୟ କିଏ,
ରୋମ ଗୋଟିକେ ତା' ଦେବତା ଗୋଟିଏ ।
ଗୋଜାତି ମହତ୍ତ୍ୱ ଅକଳିତ ଜାଣି,
ସେବୁଥିଲେ ସ୍ୱୟଂ କୃଷ୍ଣ ବେଣୁପାଣି ।
ଗୋଜାତିର ଦାନ ନବନୀତ, ଘୃତ,
ଯଜ୍ଞର ହବି ସେ ମର୍ତ୍ତ୍ୟର ଅମୃତ ।
ଯଜ୍ଞରୁ ସଂଜାତ ବାରିଗର୍ଭ ଘନ,
ବାରି ବର୍ଷି କରେ ପ୍ରକୃତି ପାଳନ ।
ଦେବଶକ୍ତି ନିତ୍ୟେ ଗୋଶରୀର ଧରି,
ବିଶ୍ୱହିତ ଅର୍ଥେ ଅଛି ଅବତରି ।
ପ୍ରତିଦିନ ମନ କରିବୁ ଗୋସେବା,
ଗୋଶରୀରେ ଗଙ୍ଗା ଗୋଦାବରୀ, ରେବା ।
ସ୍ନାନ ଆର୍ଦ୍ର ବାସେ ଆର୍ଯ୍ୟବଧୂଗଣ,
ଗୋଧନେ ଦୂର୍ବା କରାନ୍ତି ଭକ୍ଷଣ ।
ଗୂଢ଼ ଅର୍ଥ ସିନା ଗୋସେବା ତାହାର,
ଆର୍ଯ୍ୟର ଏ ନୀତି ପରମ ଉଦାର ।
ମାନବ ଭାଗ୍ୟରେ ଗୋସୃଷ୍ଟି ବିଧାନ,
ବିଧିର ଅମୃତମୟ ମହାଦାନ ।
ଗୃହାଶ୍ରମେ ହୁଏ ଗୋସେବା ସୁବିଧା,
ବୁଝିବୁ ତୁ ମନ ସେହି ବାଟେ ସିଧା ।
ପୁରାଣ-ପ୍ରଣେତା ଋଷି ଭୃଙ୍ଗଯଶା,
କରିଛନ୍ତି ଗୃହାଶ୍ରମର ପ୍ରଶଂସା ।
ସିଦ୍ଧକ୍ଷେତ୍ର ତାହା ଅମର ବାଞ୍ଛିତ,
କର୍ମଯଜ୍ଞ ତହିଁ ହୁଏ ନିର୍ବାହିତ ।
ନିବସିବୁ ଗୃହେ ଘେନି ପରିବାର,
ହେବ ତହିଁ ଲକ୍ଷ୍ୟ ଜୀବନର ସାର ।

ଲଭି ସ୍ୱଜନଙ୍କ ସଙ୍ଗ-ସହାୟତା,
ସେବାର ସୁଯୋଗ ଭୁଞ୍ଜିବୁ ସର୍ବଥା ।
ଗୃହଯୋଗୀ ହୋଇ କରିବୁ ସାଧନା,
ଗୃହୀର ତପସ୍ୟା କର୍ମ ଆରାଧନା ।
ସାଧନାରେ ମନ, ମିଳେ ଯେ ଆନନ୍ଦ,
ନ ଥାଏ ସିଦ୍ଧିରେ ସେ ଆନନ୍ଦ ଗନ୍ଧ ।
ନୁଆଁଇବୁ ପ୍ରେମେ ଅପ୍ରେମୀର ମଥା,
ସାଧୁତା ବଳରେ ଅସାଧୁର ତଥା ।
ନ ଫୁଲାଇ କେବେ ଗୁଣକୁ ନିଜର,
ଫେଣାଇବୁ ସଦା ସ୍ୱଦୋଷନିକର ।
ଫେଣାଇବୁ ଯେତେ ଦୋଷେ ଅନର୍ଗଳ,
ତେତେ ସେ ଦିଶିବ ତୋ ନେତ୍ରେ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ।
ନିଜ ଗୁଣେ ଅନ୍ଧ ଥିବୁ ସାବଧାନ,
ମାତ୍ର ପର ଗୁଣେ ହେବୁ ଚକ୍ଷୁଷ୍ମାନ ।
ନ ଖୋଜିବୁ ମାଛି ପରି ପୂଜ ରକ୍ତ,
ଅଳି ପରି ହେବୁ ମଧୁପାନେ ରତ ।
ହେବୁ କୁଳି, ମାତ୍ର ନ ହେବୁ ଗୃହୁଣୀ,
କେଉଟୁଣୀ ନୋହି ହେବୁ ରେ ମାଳୁଣୀ ।
ଆମ୍ବବସ୍ତୁଙ୍କର ଅମଳ ନ ଖାଇ,
ଯୌବନକୁ ଦେବୁ ଶୈଶବେ ବୁଡ଼ାଇ ।
ଆପଣାକୁ ସଦା ରଖିବୁ ଗୋପନ,
କରୁଥିବୁ ତାର ଗୁଣ ପ୍ରଖ୍ୟାପନ ।
ବହୁରୂପୀ ନୋହି କୃକଳାସ ପରି,
ଥିବୁ ଦୁଃଖେ ସୁଖେ ଏକଭାବ ଧରି ।
ଦେଖାଇବା ପାଇଁ ସମାଜେ ଶ୍ରେଷ୍ଠତା,
ମଣ୍ଡାଇବୁ ନାହିଁ ଶରୀରେ ରଙ୍ଗତା ।
ଚକ୍ଷୁଲଜ୍ଜାବଶେ ନ ଅର୍ଜିବୁ ପାପ,
ହେବୁ ନାହିଁ କେବେ ଦୁମୁଣ୍ଡିଆ ସାପ ।
ଟିକି ଯଶ ଲାଗି ଗାଇପଙ୍କାଚରେ,
ନ ଶୋଷିବୁ ଦୁଗ୍ଧ, ଚେକି ଭୁ ଲୁଧରେ ।
ଭସ୍ମ ସାପ ପ୍ରାୟ ଉଗ୍ରତା ନ ଧରି,
ମହାଳତା ଧର୍ମ ଥିବୁ ରେ ଆଚରି ।

ନ ହେବୁ ଯଦ୍ୟପି କ୍ଷୁଦ୍ରାନ୍ୱେଷୀ ଖାଟ,
ପିନ୍ଧିବୁ ମସ୍ତକେ ମହିମା କିରୀଟ ।
ଶୁଣ ଶୁଣ ମନ ହୋଇ ଅବହିତ,
ରାଜସେବା କାର୍ଯ୍ୟେ ନ ହେବୁ କୁଣ୍ଠିତ ।
ଜନେଶ୍ୱର ନିଶ୍ଚେ ମର୍ତ୍ତ୍ୟର ଦେବତା,
ପ୍ରକୃତିପୁଞ୍ଜର ଶିରୋରକ୍ଷୀ ଛତା ।
ରାଜା, ପ୍ରଜା ପିତା ଆଦର୍ଶ ଶିକ୍ଷକ,
ଇହକାଳର ସେ ପରମ ରକ୍ଷକ ।
ଶାସନ୍ତି ପାଳନ୍ତି ନ୍ୟାୟ ନୀତି ଧରି,
ପ୍ରଜାଙ୍କର ଧନ ଜୀବନ ପ୍ରହରୀ ।
ଧର୍ମଦଣ୍ଡ କରେ କରି ସେ ଧାରଣ,
କରନ୍ତି ପ୍ରଜାର ଧର୍ମ ସଂରକ୍ଷଣ ।
ରାଜାଙ୍କ ଜୀବନ ନୁହେଁ ରାଜା ପାଇଁ,
ଜନହିତ ଲାଗି ସୃଷ୍ଟି ଜନସାଇଁ ।
ରାଜନୀତି ସୂତ୍ର ଦ୍ରୁତ ବିଲକ୍ଷଣ,
ଗୁନ୍ଥା ତହିଁ ପ୍ରଜା ଜୀବନ ମରଣ ।
ହେଲେ ସେହି ସୂତ୍ର କଣ୍ଟିତ ଦୋହଳ,
ଦଣ୍ଡକେ ସମାଜ ହେବ ବିଶୃଙ୍ଖଳ ।
ହିଂସା ହତ୍ୟା ଆଦି ବୀଭତ୍ସ ବ୍ୟାପାର—
ଘଟି, ଜନ ସୃଷ୍ଟି ହେବ ଛାରଖାର ।
ପ୍ରଜା ପିଣ୍ଡ, ରାଜା ସେ ପିଣ୍ଡର ପ୍ରାଣ,
ସାଧନ୍ତି ସେ ସଦା ପ୍ରଜାର କଲ୍ୟାଣ ।
ପ୍ରଜାଙ୍କର ରାଜା ସେବକ ମହତ,
ଜନସେବା ତାଙ୍କ ଜୀବନର ବ୍ରତ ।
କରିବୁ ସାହାଯ୍ୟ ତାଙ୍କୁ ଯଥାଶକ୍ତି,
ରାଜକର ସହ ସମର୍ପିବୁ ଭକ୍ତି ।
ଲୋଡ଼ା ହେଲେ ପ୍ରାଣ ଦେବୁ ରାଜକାର୍ଯ୍ୟେ,
ବସିବୁ ସେ ଫଳେ ପୁଣ୍ୟମୟ ରାଜ୍ୟେ ।
ନ କରିବୁ ଭ୍ରମେ ରାଜଦ୍ରୋହ ପାପ,
ଦଂଶିବଟି ରାଜଦୋଷ-ନାଗସାପ ।
ସେ ମହାପାପର ନାହିଁ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ,
ରହିବୁ ସେ ପକ୍ଷେ ତର ସଚକିତ ।

ଜାଣିବୁ ସେ ବଂଶ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ସବଂଶ,
ବ୍ୟର୍ଥ ଜାହା ପାଶେ ଗୁଣିଆର ମନ୍ତ୍ର ।
ଖାଉବ ସେ ବଂଶ ଶିର ପ୍ରଶିରରେ,
ନ ଝଙ୍କବ ଜାହା ପରଶୁଛେଦାରେ । ✻
ସ୍ୱଜଶକ୍ତି ଉତ୍ସ, ଦୈବଶକ୍ତି ପ୍ରାପ୍ତେ,
ଗଢ଼ା ଜାହା ପ୍ରଜାଶକ୍ତି ସମବାୟେ ।
ପାଳିବୁ ସ୍ୱଜାଜ୍ଞା ଦେବଆଜ୍ଞା ଯଥା,
ନୂମଣି ଚରଣେ ଲଗାଇବୁ ମଥା ।
ଦେଶମାତୃକାର ପବିତ୍ର ପୟର—
ସେବାରେ ତୁ ମନ ଥିବୁ ରେ ତତ୍ପର ।
ମାତୃମହୀ ସ୍ୱର୍ଗ, ପୁଣ୍ୟେ ଅଳଙ୍କୃତ,
ମାତୃଭାଷା ତହିଁ ଦୁର୍ଲଭ ଅମୃତ ।
ସେବେ ଯେ ତା ପଦ ସେ ନିଶ୍ଚେ ଅମର,
ବିଶ୍ୱ ନମସ୍ୟ ସେ ମହା ଭାଗ୍ୟଧର ।

ମାନବ ଜୀବନ ମାନବର ଆଶା,
ରକ୍ଷିଛନ୍ତି ବଞ୍ଚାଇ ସିନା ମାତୃଭାଷା ।
ମନୋଗତ ଭାବ ଭାଷା ରୂପ ଧରି,
ଆନ ହୃଦେ ପଶି ଉଠାଏ ଲହରୀ ।
ଭାଷା ଯୋଗେ ହୁଏ ମାନବ ଜଗତ
ନିୟନ୍ତ୍ରିତ, ପୁଣି ଶୃଙ୍ଖଳ ସତତ ।
ତରେ ମାତୃଭାଷା ଆମ୍ଭାକୁ ବିଶୁଦ୍ଧ,
ମାନବ ସମାଜ ତା ଲଗି ସମୃଦ୍ଧ ।
ମାତୃଭାଷା ଏକା ମାନବର ସାହା,
ଦେଖାଏ ସେ ଜନେ ଜୀବନର ରାହା ।
ମାନବ ଭାଗ୍ୟ ସେ ମଙ୍ଗଳ ଅତୁଳ,
ଦେବତା–ପ୍ରସାଦୀ ପାରିଜାତ ଫୁଲ ।
ଖଟିବୁ ତା' ପଦେ ହୋଇ ସେବାଦାସ,
ସାରସ୍ୱତ–ସ୍ୱର୍ଗେ ଲଭିବୁ ନିବାସ ।

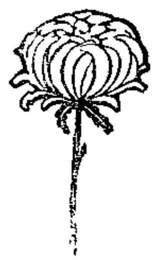

✻ ଗଦାବଶେଷ ।

ଚତୁର୍ଥ ସର୍ଗ

କଲେ ପରମାଣୁ ଗଣନ କେହି ଜନ,
ବର୍ଣ୍ଣିବ ଯଦ୍ୟପି ମହୀରେ ସମ୍ଭବ,
ତଥାପି ସେ ସେବା ମହିମାର ଲେଶ,
ନ ପାରିବ କରି ଜୀବନରେ ଶେଷ ।
ଶୁଣ ଶୁଣ ମନ ସେବା ଶୁଭ ଫଳ,
କଳୁଷିତ ଜ୍ଞାନ ହେବ ସୁନିର୍ମଳ ।
ଦିନେ ଅତି ଦୀନା ବନ୍ୟନାରୀ ଜଣେ,
ଯାଉଥିଲା ଦୂରେ କାଷ୍ଠ ଆହରଣେ ।
ଦଇବେ ଥିଲା ସେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଗର୍ଭବତୀ,
ପ୍ରସବିଲା ପୁତ୍ର ଶୋଭାବନ ଅତି ।
ହୋଇ ସେ ଶିଶୁର କ୍ରନ୍ଦନେ ଆହୂତ
ମିଳିଲା ଶାର୍ଦ୍ଦୂଳରୂପୀ ଯମଦୂତ ।
ପ୍ରସୂତେ ଉପେକ୍ଷି ପ୍ରସୂତକୁ ଘେନି,
ପଳାଇଲା ବ୍ୟାଘ୍ର ଭେଦି ବନଶ୍ରେଣୀ ।
ପ୍ରଚଣ୍ଡ ନାମରେ ଦୁଷ୍ଟ ଦସ୍ୟୁପତି,
କରୁଥିଲା ସେହି କାନ୍ତାରେ ବସତି ।
ସ୍ୱଜା ପ୍ରାପ୍ତ ତାର ବିପୁଳ ସମ୍ପତ୍ତି,
ମାତ୍ର ଦସ୍ୟୁବର ଥିଲା ନିଃସନ୍ତତି ।
ଶୁଣି ସଦ୍ୟଜାତ ଶିଶୁର କ୍ରନ୍ଦନ
ମିଳିଲା ସେ ଆସି ସେଠାରେ ବହନ ।
ଦେଖିଲା ସୁନ୍ଦର ଶିଶୁ ଶଶୀ ପରି,
ପଡ଼ିଛି କାନନ ଆଲୋକିତ କରି ।
ଭାବିଲା ସେ ହେବ ଶିଶୁ ନବଜାତ,
ପଡ଼ିଛି କି ଖସି ସ୍ୱର୍ଗୁ ପାରିଜାତ ।
ଅସ୍ଥାନେ ପତିତ ହୀରା ରହିଛିଏ,
ଅବା ବନଦେବୀ କ୍ରୀଡ଼ା ପୁତ୍ତଳୀ ଏ ।
କେବଣ ସଦୟ ଦେବତା ପ୍ରଧାନ,
ମନ ଜାଣି ମୋତେ କଲା ପୁତ୍ରଦାନ ।
ପାଳିବ ଏହାକୁ ନିଜ ପୁତ୍ରବତ,
ରଖିବ ଶିଶୁର ନାମ ଦେବଦତ୍ତ ।
କହୁଁଥିଲା ଉଠି ପ୍ରାତେ ତାହା ମୁଖ,
ଖଣ୍ଡିଲା ଆଜି ମୋ ଆଜୀବନ ଦୁଃଖ ।
ଏହା ଭାବି ତୋଳି ଶିଶୁଟିକୁ ଅଙ୍କେ,
ଘେନିଗଲା ଦସ୍ୟୁ ସ୍ୱଗୃହେ ନିଃଶଙ୍କେ ।
କି ମନ୍ତ୍ରରେ ଶିଶୁ କରେ ବଶ ଜୟ,
ତରଳାଏ ଲୌହ କଠିନ ହୃଦୟ ।
ଦସ୍ୟୁ ହୃଦ ଯଥା ନୀରସ ଉପଳ,
ଭରିଦେଲା ତାକୁ ସ୍ନେହରେ ସଜଳ ।
ବଢ଼ିଲା ବାଳକ ଦସ୍ୟୁର ଆଗାରେ,
ବଢ଼େ ଯଥା ଶସ୍ୟ ନିତ୍ୟ ବ୍ୟବହାରେ ।
ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ବଢ଼ିଲା ବାଳକ,
ପତ୍ର ମଧ୍ୟେ ଯଥା କୁସୁମ କୋରକ ।
ବଢ଼ିଲା ତା ସହ ଦସ୍ୟୁର ମମତା,
ଇନ୍ଦୁ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସିନ୍ଧୁ ବୃଦ୍ଧି ଯଥା ।
ଯଥାକାଳେ ସେହି ଦସ୍ୟୁର ନନ୍ଦନ,
ଯୌବନରେ ଆସି କଲା ପଦାର୍ପଣ ।
ଦସ୍ୟୁବୃତ୍ତିରେ ସେ ହେଲା ଧୁରନ୍ଧର,
ଧନଲୋଭେ ହତ କଲା ବହୁ ନର ।
ପିତାଠାରୁ ବଳି ହେଲାକ ଦୁର୍ଦ୍ଧର୍ଷ,
ଏହିରୂପେ ଗଲା ବହୁ କେତେ ବର୍ଷ ।
ଯଥାସମୟରେ ବୃଦ୍ଧ ଦସ୍ୟୁପତି,
ପ୍ରାଣ ତେଜି କଲା ପରଲୋକେ ଗତି ।
ତହୁଁ ଦେବଦତ୍ତ ଶଠ ପାପାଚାରୀ,
ବିପୁଳ ଧନର ହେଲା ଅଧିକାରୀ ।
ବଡ଼ କୃପଣ ସେ, କେବେ ହେଲେହେଁ,
କରେ ନାହିଁ ବ୍ୟୟ କଡ଼ାଏ କଉଡ଼ି ।

ନ ଭୁଞ୍ଜି ନ କରି ଦାନ, ବିତରଣ,
ଶୁଙ୍ଘି ଶୁଙ୍ଘି ଧନ ମରନ୍ତି କୃପଣ ।
ତୃପ୍ତ ନୁହେଁ ତାଙ୍କ ଧନର ପିପାସା,
ଯେତେ ବଢ଼େ ଧନ ତେତେ ବଢ଼େ ଆଶା ।
ଦିନେ ଦେବଦତ୍ତ ପଥ ପାର୍ଶ୍ୱେ ଯାଇ,
ଲୁଚି ରହିଥିଲା ପଥିକକୁ ଚାହିଁ ।
ଦଇବଯୋଗରେ କେତେ କ୍ଷଣ ପରେ,
ଆସିଲା ବ୍ରାହ୍ମଣ ଜଣେ ସେ ପଥରେ ।
କର୍ଣ୍ଣରେ ତାହାର ସୁବର୍ଣ୍ଣ କୁଣ୍ଡଳ,
ଦ୍ରୁତଗତି ହେତୁ ଦୋଳେ ଅବିରଳ ।
ଦେଖି ସେ କୁଣ୍ଡଳ ଦେବଦତ୍ତ ଚିତ୍ତ,
ହେଲା ଅନିବାର୍ଯ୍ୟ ଲୋଭେ ଲାଳାୟିତ ।
ତହୁଁ ସ୍ଥୂଳ ଯଷ୍ଟି କରି ଉତ୍ତୋଳନ,
ବ୍ରାହ୍ମଣ ବଧାର୍ଥେ ଧାଇଁଲା ବହନ ।
କହିଲା ହୁଙ୍କାରି ଦ୍ୱିଜ ହୋଇ ରୁଷ୍ଟ,
ଦୂରେ ରହ ପାପୀ ନରାଗାର ଦୁଷ୍ଟ ।
ତଳ ତାକୁ ଦ୍ୱିଜ ସ୍ତମ୍ଭୀଭୂତ କରେ,
ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ମହା-ଶକ୍ତି ପ୍ରଭାବରେ ।
ନ ପାରିଲା ହୋଇ ଅଗ୍ରସର ପଦ,
ହୋଇଗଲା ଦେହ ଅଶ୍ମନ ଅସାଡ଼ ।
ନ ପାରିଲା ଚାଲି ନ ପାରିଲା ବସି,
ଭୀମଯଷ୍ଟି ହସ୍ତୁ ପଡ଼ିଲାକ ଖସି ।
ଅଦ୍ଭୁତ ବ୍ୟାପାରେ ମନେ ବହୁ ଶଙ୍କା,
ରହିଲା ସେ ଚାହିଁ ହୋଇଣ ତାଟଙ୍କା ।
ଭାଙ୍ଗିଗଲା ତାର ଉଦ୍ଧତପଣିଆ,
କହିଲା ବ୍ୟାକୁଳେ ହୋଇ ସେ ଛାନିଆ
ତେଣୁଁ ଦେବ ତୁମ୍ଭେ ଛଦ୍ମବେଶ ଧରି,
କଲେ ଏଥି କୃପା ମୋପ୍ରତି ଆଚରି ।
ମହାପାପୀ ମୁହିଁ ଅତି ଅକିଞ୍ଚନ,
ତାରି ପ୍ରଭୁ ମୋତେ ସ୍ୱଗୁଣେ ବହନ ।
କ୍ଷମା କରି କର ସମ୍ବରଣ ରୋଷ,
କ୍ଷମ ଏ ଅଧମ ଅଜ୍ଞାନର ଦୋଷ ।

ଘେନ ଦେବ ମୋର ପ୍ରାର୍ଥନା ବିନୀତ,
କହ ମୋ ପାପର ଯୋଗ୍ୟ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ ।
କରୁଛି ମୁଁ ସତ୍ୟ ତବ ପାଦ ଛୁଇଁ,
ଦସ୍ୟୁବୃତ୍ତି ଆଉ ଆଚରିବି ନାହିଁ ।
ଦସ୍ୟୁର ଦଇନୀ ଶୁଣି ଦ୍ୱିଜବର,
ଶାନ୍ତ ହେଲେ ତେଜି କ୍ରୋଧ ଭୟଙ୍କର ।
ବହ୍ନିତାପେ ବହୁ ସଲିଳ ଉଷ୍ମତା,
କ୍ଷଣକେ ଶୀତଳ ହୁଏ ପୁଣି ଯଥା,
ବ୍ରାହ୍ମଣର କୋପ ତଥା ସାମୟିକ,
ଦୟାକ୍ଷମା ତାର ଗୁଣ ସ୍ୱାଭାବିକ ।
ଭାଷିଲା ବ୍ରାହ୍ମଣ ଶୁଣ ରେ ବର୍ବର,
ଆନ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ ନାହିଁ ତୋ ପାପର ।
କର ନରସେବା ହୋଇ କୃତଚିତ୍ତ,
ନରହତ୍ୟାର ସେ ଯୋଗ୍ୟ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ ।
ଅଙ୍ଗ ଅବଶତା ହେଉ ତୋର ଦୂର,
ଏହା କହି ଚାଲିଗଲେ ସେ ଭୂସୁର ।
ତହୁଁ ଦେବଦତ୍ତ ଭାଳିଲା ଏମନ୍ତ,
ନାହିଁ ମୋର ଘୋର ଦୁଷ୍କୃତର ଅନ୍ତ ।
ମୋଭଳି ପାତକୀ ନାହିଁ ଭବେ ଆନ,
ନରକରେ ସୁଦ୍ଧା ନାହିଁ ମୋର ସ୍ଥାନ ।
ଧିକ ଧିକ ମୁହିଁ ଘୃଣ୍ୟ, ଦୁସ୍ତର,
ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟକୁ ମୋର ସହସ୍ରେ ଧିକ୍କାର ।
ଅହୋ ମୋ କରଣୀ କେଡ଼େ ଅବାସ୍ତବ,
ମାନବ ନୁହେଁ ମୁଁ ଦୁରନ୍ତ ଦାନବ ।
ଶୁଣିଲେ ମୋହର ବୀଭତ୍ସ ବେଭାର,
ବେଧିବ ଶ୍ୱାପଦ ସୁଦ୍ଧା କର୍ଣ୍ଣଦ୍ୱାର ।
ନର ହୋଇ ହେଲି ନର-ରକ୍ତପାୟୀ,
ପୂରାଇଲି ପେଟ ନିଜ ମାଂସ ଖାଇ ।
ଚାଲି କଳୁଷିତ ଜୀବନର ସ୍ପୃହା,
ହରାଇ ବସିଲି ପରକାଳ ହା ହା !
ହୀନଠାରୁ ମୁହିଁ ହୀନତର ଅତି,
କି ହେବ ମୋହର ଶେଷଦିନ ଗତି ।

ଆସିଥିଲୁ ଘେନି ପବିତ୍ର ଜୀବନ,
କଲୁ ତହିଁ ଆହା କଳଙ୍କ ଲେପନ ।
ଏଥି ଯାଇ ପୁଣି ଭୁଞ୍ଜିବ ନିଶ୍ଚୟ,
କୃମିକୀଟପୂର୍ଣ୍ଣ ଭୀଷଣ ନିରୟ ।
ନିଜ ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧିରେ ପଡ଼ିବ ଅଚିରେ,
କଟାହୁ ଛୁଟିକି ଜ୍ୱଳନ୍ତ ଚୁଲିରେ ।
ପୁଣି ଭାବିଲି ମୁଁ କରୁଅଛୁ କିସ,
କି ଫଳ ସନ୍ତାପେ ଖାଇ ସାରି ବିଷ ।
ଅତୀତକୁ ଆଣି ବର୍ତ୍ତମାନାସନେ,
ବସାଉଛି ସିନା ଅବିବେକପଣେ ।
ଗଲାଣି ତ ମରି ସେ ଦୁଷ୍ଟ ଅତୀତ,
ବର୍ତ୍ତମାନ ଏବେ ଦେଖିବା ଉଚିତ ।
ଆଜଠାରୁ ତେଜି ଏ ପାପ ବେଭାର,
ପାଳିବି ଶାସ୍ତ୍ରର ଉପଦେଶ ସାର ।
କି ଅଦ୍ଭୁତ ତାର ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଶକ୍ତି,
ନାହିଁ ହିଂସାଦ୍ୱେଷ କ୍ରୋଧ ବା ବିରକ୍ତି ।
ତଥାପରେ ମୋର ଶକ୍ତି ନେଲା ହରି,
ପୁଣି ଦୟା ବହି କଲା ପୂର୍ବ ପରି ।
ଧନ୍ୟ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଶକ୍ତିର ମହିମା,
କଳ୍ପନାରେ କଳି ନୁହେଁ ତାର ସୀମା ।
ଜଳ ଅନଳାଦି ମହାଶକ୍ତିଚୟ,
ପାରେ ନାହିଁ ତାକୁ କରି ପରାଜୟ ।
ଏଥିଅନ୍ତେ ଦସ୍ୟୁ ଫେରିଯାଇ ଘରେ,
ଅପାତ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଚିନ୍ତିଲା ଚିତ୍ତରେ ।
ସମ୍ପତ୍ତି ତାହାର କୁବେର ସମାନ,
ଜନହିତ ଅର୍ଥେ କଲା ସବୁ ଦାନ ।
ନ ରଖିଲା ସୁଦ୍ଧା କିଛି ନିଜ ପାଇଁ,
କୃପଣ ସମାନ ଦାତା କେହି ନାହିଁ ।
ବାରିଦ ସଞ୍ଚୟ କରି କରି ବାରି,
ଢାଳିଦିଏ ଶେଷେ ସମ୍ଭାଳି ନ ପାରି ।
ବାହାରି ସେ ଶୂନ୍ୟହସ୍ତେ ଶୂନ୍ୟମନେ,
ପ୍ରବେଶିଲା ଯାଇ ଗହନ କାନନେ ।

'ସତ୍ୟବ୍ରତ' ନାମେ ଜଣେ ବୃଦ୍ଧ ଯତି,
କରୁଥିଲେ ସେହି କାନନେ ବସତି ।
ଭାବିଲା ତାହାଙ୍କୁ ଦେଖି ଦେବଦତ୍ତ,
ନରକୁଳେ ଏ ତ ଧାର୍ମିକ ମହତ ।
କି ସୁନ୍ଦର ମୂର୍ତ୍ତି ସଂଯତ ସରଳ,
ଉପୁଜଏ ହୃଦୁ ଭକ୍ତି ଅନର୍ଗଳ ।
ସେବିବ ଏହାଙ୍କୁ ତେଜି ମନସ୍ତାପ,
ସାଧୁସେବା ଫଳେ ଖଣ୍ଡିବ ମୋ ପାପ ।
କିନ୍ତୁ ସାକ୍ଷାତରେ ମାଗିଲେ କରୁଣା,
ପାପୀ ବୋଲି କାଳେ ପ୍ରକାଶିବେ ଘୃଣା,
ଏଣୁ ଅସାକ୍ଷାତେ ରହି ନିରନ୍ତର,
ସେବିବ ଏହାଙ୍କ ପବିତ୍ର ପୟର ।
ଦୃଢ଼ କରି ଦସ୍ୟୁ ଏ ସଙ୍କଳ୍ପ ମନେ,
ପର୍ବତ କନ୍ଦରେ ରହିଲା ଗୋପନେ ।
ଗିରିଗୁହା ମହା ଶାନ୍ତିପୂତ ସ୍ଥଳୀ,
ନାହିଁ ପୁଣ୍ୟତୀର୍ଥ ସ୍ୱର୍ଗେ ତାହା ଭଳି ।
ଆର୍ଯ୍ୟ ଋଷିକୁଳ ତ୍ରିକାଳଦରଶୀ,
ଯୋଗଧ୍ୟାନେ ମଗ୍ନ ତାହା କୋଳେ ବସି;
ଭାବୀ ବଂଶଧର ସକାଶେ ସଞ୍ଚୟ,
କରିଯାଇଛନ୍ତି ଜ୍ଞାନ-ରତ୍ନଚୟ ।
ନିଜେ ମଧ୍ୟ ଲଭି ନିର୍ବାଣ ମୁକତି,
ଜନ୍ମ ମରଣରୁ ତ୍ରାହି ଲଭିଛନ୍ତି ।
ସ୍ନାନ ପ୍ରଭାବରେ ଦସ୍ୟୁ ହୃଦୟରେ,
ସତ୍ତ୍ୱ ଗୁଣ ହେଲା ସମୁଦିତ ଖରେ ।
ଦସ୍ୟୁତା-ସୁଲଭ ହିଂସା ପରିହରି,
ରହିଲା ସେ ତହିଁ ସାଧୁଭାବ ଧରି ।
ସତ୍ୟବ୍ରତ ଋଷି ନିଶା ଅବସାନେ,
ଇଷ୍ଟ ନାମ ସ୍ମରି ଯାଆନ୍ତି ପ୍ରାତଃସ୍ନାନେ ।
ଏହି ଅବସରେ ଦସ୍ୟୁ ଦେବଦତ୍ତ,
ଗୋପନେ ଗୁମ୍ଫାରୁ ହୋଇ ବହିର୍ଗତ,
ଋଷିଙ୍କ ଆଶ୍ରମେ ପ୍ରବେଶି ସତ୍ୱର,
ଲିପିପୋଛି କରେ ପରିଷ୍କାର ସବୁ ।

ପୂଜାପାତ୍ରମାନ ଧୋଇ ସାବଧାନେ,
ସଜାଡ଼ିଣ ଆଣି ରଖେ ଯଥାସ୍ଥାନେ ।
ସଂଗ୍ରହି କାନନୁ କାଷ୍ଠ, ଫୁଲ, ଫଳ,
ରଖିଦେଇ ଯାଏ ବାହାରି ଚଞ୍ଚଳ ।
ଋଷିଙ୍କ ଅଜ୍ଞାତେ ନିତ୍ୟ ଏହିମତ,
କରୁଥାଏ ସାଧୁସେବା ଦସ୍ୟୁପତି ।
ଫେରି ଆସି ସ୍ନାନୁ ଋଷି ସଦାଶୟ,
ଦେଖି ଏ ସକଳ ଲଭନ୍ତି ବିସ୍ମୟ ।
ଅନ୍ତରାଳେ ଦିନେ ଜଗି ଯତିମଣି,
ଦେଖିଲେ ସମସ୍ତ ଦସ୍ୟୁର କରଣୀ ।
ଆସି ତହୁଁ ହର୍ଷ ମିଳି ତାହା ପାଶେ,
ପୁଚ୍ଛିଲେ ତୁ ଏହା କରୁ କି ସକାଶେ ।
ନିରେଖି ସମ୍ମୁଖେ ତାଙ୍କୁ ଦେବବର,
ଅଷ୍ଟାଙ୍ଗ ଲୁଟାଇ କଲା ଦଣ୍ଡବତ ।
ଲୋତକତ ନେତ୍ରେ ଯୋଡ଼ି ଦେନି ହସ୍ତ,
ଆମୂଳ ବୃତ୍ତାନ୍ତ କହିଲା ସମସ୍ତ ।
ବହୁ ଦୁଷ୍କର୍ମୀ ମୁଁ ପତିତ ଦୁର୍ଜନ
ବହୁ ମହାପ୍ରାଣୀ କରିଛି ନିଧନ ।
ବିଶ୍ଳେଷଣ କଲେ ମୋ ଦେହ ଶୋଣିତ,
ନ ମିଳିବ କିଛି ପାତକ ବ୍ୟତୀତ ।
ନର ଜୀବନର ମହାଲକ୍ଷ୍ୟ ତୁଡ଼ି,
ଥିଲି ଆଜୀବନ ହତ୍ୟାପାପେ ବୁଡ଼ି ।
ତେବେ ଦିନେ ଏକ ଦ୍ୱିଜ ମହାମନା,
ଦେଲେ ମୋତେ ଆସି ଦୟାରେ ଚେତନା ।
ତାହାଙ୍କ ଆଦେଶେ ଧରି ସେବାବ୍ରତ,
ହୋଇଛି ମୁଁ ଆସି ଏଥେ ଉପଗତ ।
ତୁମ୍ଭେ ସାଧୁ ସିଦ୍ଧ ଋଷି ଦେବକଳ୍ପ,
ସେବିବି ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ କରିଛି ସଙ୍କଳ୍ପ ।
କରିବ ଉପେକ୍ଷା ପାପୀ ବୋଲି ନିଜ,
ଏହି ଆଶଙ୍କାରେ ନ ଆସି ନିକଟ,
କରୁଥିଲି ସେବା ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନରେ ରହି,
କ୍ଷମା କର ଦେବ ଦୀନେ କୃପା ବହି ।

ମୁଁ ସିନା ବୀଭତ୍ସ ପାପରେ ମଳିନ,
ମାତ୍ର ପୁଣ୍ୟାତ୍ମଙ୍କୋ ତୁମ୍ଭେ ଉଦାସୀନ ।
ତବ ସ୍ପର୍ଶେ ପୂତ ହେବି ମୁଁ ସର୍ବଥା,
ଜାହ୍ନବୀ ପରଶେ କର୍ମନାଶା ଯଥା ।
ତବ ଯୋଗେ ମୋର ପ୍ରାଣର ପିପାସା,
ମେଣ୍ଟିବ ବୋଲି ମୁଁ ବାନ୍ଧିଅଛି ଆଶା ।
ଈଶ୍ୱରଦ୍ରୋହୀ ମୁଁ ଅସାଧୁ ଅସାର,
ଡାକିବାକୁ ତାଙ୍କୁ ନାହିଁ ଅଧିକାର ।
ତୁମ୍ଭେ ତାଙ୍କ ଭକ୍ତ ପ୍ରାଣର ସମାନ,
ଭକ୍ତର ଅଧୀନ ସଦା ଭଗବାନ ।
କଲେ ଜଣମଣା ତୁମ୍ଭେ ମୋହ ପାଇଁ,
ଘେନିବେ ତା ନିଶ୍ଚେ ପ୍ରଭୁ ବିଶ୍ୱସାଇଁ ।
ଦେଖିବି ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ତୁମ୍ଭରି ପ୍ରସାଦେ,
ଦୁର୍ଭର ପାପରୁ ନିସ୍ତରିବି ହ୍ଲାଦେ ।
ଶୁଣିଣ ଏସନ ଦସ୍ୟୁର ବିନତି,
କହିଲେ ସହାସ୍ୟେ ସତ୍ୟବ୍ରତ ଯତି—
କରିବା ନିମନ୍ତେ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କୁ ଦର୍ଶନ,
ପ୍ରଦୀପର ଅବା କିସ ପ୍ରୟୋଜନ ।
ଖୋଜିଲେ ପ୍ରହ୍ଲାଦ କିମ୍ବା ଧ୍ରୁବ ପରି,
ଯହିଁ ତହିଁ ଦେଖା ଦିଅନ୍ତି ଶ୍ରୀହରି ।
ସତ୍ୟ ମଣି ବସ୍ତୁ କର ତୁ ବିଶ୍ୱାସ,
ସର୍ବଦ୍ରବ୍ୟ ମଧ୍ୟେ ତାଙ୍କରି ପ୍ରକାଶ ।
ଅଛନ୍ତି ସେ ହରି ପାତାଳେ ଆକାଶେ,
ଅଛନ୍ତି ସେ ତୋର ନିଃଶ୍ୱାସ ପ୍ରଶ୍ୱାସେ ।
ଭୟ ନାହିଁ, କ୍ଷୟ ହେଲଣି ତୋ ପାପ,
ଜାଣିଲଣି ତାଙ୍କୁ ତୋର ଅନୁତାପ ।
ଅନୁତାପ ପରି ଶ୍ରେଷ୍ଠ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ,
ନାହିଁ ବତ୍ସ ଆଉ ଏହା ସୁନିଶ୍ଚିତ ।
ତୁହେ ସେବାବ୍ରତ ଆଚର ତୁ ଏବେ,
ପବିତ୍ର ସେ ବ୍ରତ, ବାଞ୍ଛନ୍ତି ତା ଦେବେ ।
ସେବା ଅର୍ଥ ଖାଲି ନୁହେଁ ନରସେବା,
ସେବ୍ୟ ସର୍ବେ, ହେଉ ଜୀବ ବ୍ରହ୍ମ ଯେବା ।

ସାଙ୍ଗ ସୃଷ୍ଟି ସଙ୍ଗେ ସେବାର ସମ୍ବନ୍ଧ,
ସଂକୀର୍ଣ୍ଣ ସୀମାରେ ନୁହେଁ ସେ ଆବଦ୍ଧ ।
ସେବାରୁ ଧର୍ମକୁ ହେଜ ତା ମହିମା,
ନ ମାଡ଼ିବୁ କେବେ ଭ୍ରମେ ପାପସୀମା ।
କ୍ଷୁଦ୍ର ପାପ ସୁଦ୍ଧା ନୁହେଁ ଅବଜ୍ଞାତ,
ସ୍ଫୁଲିଙ୍ଗେ ହିମାଦ୍ରି ହୁଏ ଭସ୍ମସାତ ।
ପ୍ରାଣନାଶ ପକ୍ଷେ କଣିକାଏ ବିଷ,
ଯଥେଷ୍ଟ ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ ବା କିସ ।
ଉତ୍ତେଜିତ ହୋଇ ଲାଳସା ଉତ୍ତାପେ,
ମାରିବୁ ସର୍ବଦା ଚର୍ଣ୍ଣି ଚପି ପାପେ ।
ପାପେଚ୍ଛାକୁ ହେୟ ନ ମଣିବୁ ଭୁଲି,
ଖସ୍ତିଠାରୁ ଊଣା ନୁହେଁ ଗୁଲୁଗୁଲି ।
ଆଲିଙ୍ଗିବୁ ଦୁଃଖେ ପ୍ରକାଶି ସମ୍ମାନ,
ଦୁଃଖକୁ ମଣିବୁ ସୁଖର ସମାନ ।
ରଖିଅଛି ଦୁଃଖେ ସୁଖକୁ ବାନ୍ଧାଇ,
ଦୁଃଖ ବିନା ସୁଖ-ଦୀପତଳ ଛାଇ ।
ଦୁଃଖୁଁ ଜାତ ସୁଖ, ସୁଖୁ ଜାତ ଦୁଃଖ,
ସୁଖେ ହୃଷ୍ଟ ଦୁଃଖେ ହୋଇବୁ ବିମୁଖ ।

ଦୁଃଖ ଅଛି ବୋଲି ସୁଖ ଜଣାପଡ଼େ,
ନତୁ ସୁଖ ମୂଲ୍ୟ ନ ଥାଆନ୍ତା ଜଗତେ ।
ତ୍ୟାଗେ ସେବ ଭୋଗେ କରିବୁ ବର୍ଜନ,
ଭୋଗ-ପାବକର ଭୋଗହିଁ ଇନ୍ଧନ ।
ସୁପଥକୁ ଆଶ୍ରା କରିବୁ ନିରତେ,
ବିପଥଗାମୀକୁ ଆଣିବୁ ସୁପଥେ ।
ଭୁଞ୍ଜିବାକୁ ହେଲେ ସେ ଲାଗି ବିପଦ,
ଭୁଞ୍ଜିବୁ ତା କେବେ ନୋହି ପଶ୍ଚାତ୍ପଦ ।
ନିଶୁଣୀ ଯାହାକୁ ଉଠାଏ ଉପରେ,
ତାହା ପଦାଘାତ ସହେ ଅକାତରେ ।
ମାନବ ଶରୀର ରୋଗର ଆକର,
ପୀଡ଼ା ହେଲେ ଦେହେ ନ ହେବୁ କାତର ।
ତୁ ତୋହର ଦେହ, ଭିନ୍ନ ନିଃସନ୍ଦେହ,
ଆରୋହୀ ତୁ, ତୋର ବାହନ ତୋ ଦେହ ।
ଲାଗିଲେ ଆଘାତ ବାହନ ଶରୀରେ,
ହେବ ଅବା ତୋର କି କ୍ଷତି ତହିଁରେ ।
ଧରି ଏହି ଭାବ ରହିବୁ ଅଟଳ,
ସହିବୁ ତାହାର ଆଘାତ ସକଳ ।
ଏହିରୂପେ କହି ଋଷି ତପପ୍ରାଣ,
ଦେବଦତ୍ତେ ଦେଲେ ଆଶ୍ରମରେ ସ୍ଥାନ ।

ପଞ୍ଚମ ସର୍ଗ

ଋଷି ଆଶ୍ରମରେ ରହି ଦେବଦତ୍ତ,
ଲାଗିଲା ଆଶ୍ରମ-ସେବାରେ ସତତ ।
ଆଶ୍ରମ-ପାଳିତ ପଶୁପକ୍ଷୀମାନେ,
ସୁଖୀ ହେଲେ ତାର ଖାଦ୍ୟପେୟ ଦାନେ ।
ଅଭ୍ୟାଗତେ ସେବା କଲା ଯଥାବିଧି,
ସେବାକୁ ମଣିଲା ତୋଟି ରତ୍ନନିଧି ।
ଦେଖି ତାକୁ ଯୋଗୀ ସଦା ସେବାରତ,
ରଖିଲେ ତାହାର ନାମ ସେବାବ୍ରତ ।
ସେହି ଦିନୁ ଶିଷ୍ୟ ବହିଲା ସେ ନାମ,
ଦେବଦତ୍ତ ଆଖ୍ୟା ଭଜିଲା ବିଶ୍ରାମ ।
ସଯତ୍ନେ ତାହାକୁ ଭାଷିଲେ ତାପସ,
ଅର୍ଥର ସାପେକ୍ଷ ସବୁ କାର୍ଯ୍ୟ ବତ୍ସ !
ଉପାର୍ଜ୍ଜନ ଆଗେ କର ବହୁ ଅର୍ଥ,
ହେବୁ ବିଶ୍ୱ-ହିତ-ସାଧନେ ସମର୍ଥ ।
ଏହି ଯେ ସମ୍ମୁଖେ ଉଚ୍ଚ ଗିରିବର,
ସିନ୍ଧୁ ସମ ତାହା ରତ୍ନର ଆକର ।
କେତେ ରତ୍ନ ତାହା ଗର୍ଭେ ଠାବେ ଠାବେ,
ରହିଛି ବିକ୍ଷିପ୍ତ ଇତସ୍ତତଃ ଭାବେ ।
କାହିଁ ବ୍ୟାଘ୍ରହତ କସ୍ତୁରୀ ମୃଗର,
ମୃଗନାଭି ଦାନା ପଡ଼ିଛି ବିସ୍ତର ।
ହରି-ବିଦାରିତ କରିଶିର-ମୋତି,
ବନଗର୍ଭେ କାହିଁ ବିସ୍ତାରିଛି ଜ୍ୟୋତି ।
ସ୍ୱଚ୍ଛ ଶୁଭ୍ର କାନ୍ତ ମୃତ ହାତୀଦାନ୍ତ,
ଲୁକ୍କାଏ କାହିଁ ବନଗିରିପ୍ରାନ୍ତ ।
କାହିଁ ଶିଳାତଳୁ ବାଉଁଶ କର୍ପୂର,
ଅନାଦୃତ ପ୍ରାଏ ରହିଛି ପ୍ରଚୁର ।
କାହିଁ ସର୍ଜ୍ଜରସ ଶାଳତରୁ ବଣେ,
ପଡ଼ି ରହିଅଛି ଭରଣେ ଭରଣେ ।
ମହା ମୂଲ୍ୟବାନ କେତେ ମହୌଷଧି,
ଅଛି ଏ ପର୍ବତେ ନାହିଁ ତା ଅବଧି ।

ଭୀଷଣ ବରାହ ଦନ୍ତ-ବିଦାରିତ,
କେତେ ହୀରାଖଣ୍ଡ ରହିଛି ପତିତ ।
ବହୁ ରତ୍ନ ବହୁ ରତ୍ନ ରୂପାନ୍ତର,
ବହିଛି ଶରୀରେ ଏହି ଗିରିବର ।
ସେ ସକଳ ତୁହି କରିବୁ ସଂଗ୍ରହ,
ଗିରି-ବନଗର୍ଭେ ଖୋଜି ଅହରହ ।
କଲେ ତାହା ନେଇ ନଗରେ ବିକ୍ରୟ,
ବହୁ ଅର୍ଥ କରିପାରିବୁ ସଞ୍ଚୟ ।
ଜନସେବା ତହିଁ କରି ମନୋମତ,
ଦେଖାଇବୁ ସେବାଯଜ୍ଞର ମହତ୍ତ୍ୱ ।
ଶୁଣି ସେବାବ୍ରତ ଋଷି ଉପଦେଶ,
ଲଭିଲା ଆନନ୍ଦ ଉତ୍ସାହ ବିଶେଷ ।
କଲା ତାଙ୍କ ପଦେ ସାଷ୍ଟାଙ୍ଗ ପ୍ରଣାମ,
ଭାବିଲା ହେଲା ମୋ ପୂର୍ଣ୍ଣ ମନସ୍କାମ ।
ସାଧୁ ଉପଦେଶ ପବିତ୍ର ମଙ୍ଗଳ,
ଦେବାଶିଷ ପ୍ରାୟେ ନ ହୁଏ ବିଫଳ ।
ଧରି ମନେ ପ୍ରାଣେ ଦୃଢ଼ ଏ ବିଶ୍ୱାସ,
ନିୟୋଜିଲା ଅର୍ଥସଂଗ୍ରହେ ପ୍ରୟାସ ।
ଅଟଳ ସଙ୍କଳ୍ପେ ସାଧେ ଯେ ସୁକାର୍ଯ୍ୟ,
ସାଫଲ୍ୟ ତାହାର ଭାଗ୍ୟେ ଅନିବାର୍ଯ୍ୟ ।
ଋଷି ଉପଦେଶ କରି ସେ ପାଳନ,
କଲା ବିପୁଳ ଅର୍ଥ ଉପାର୍ଜ୍ଜନ ।
ଅର୍ଥର ଅସାଧ୍ୟ ନାହିଁ ମହୀତଳେ,
ଅସାଧ୍ୟ ସୁସାଧ୍ୟ ହୁଏ ତାହା ବଳେ ।
ମିଥ୍ୟା ନୁହେଁ ଏହା ଭାଗବତ ବାଣୀ,
ଅର୍ଥବଳେ ସ୍ରୋତ ବହଇ ଉଜାଣି ।
ଜନହିତ କାର୍ଯ୍ୟେ ବହି ଅନୁରାଗ,
ଆରମ୍ଭିଲା ସେହି ଅର୍ଥେ ସେବାଯାଗ ।
ଅନାଥ ରୋଗୀର ପୀଡ଼ା ନାଶ ପାଇଁ,
ଦେଲା କେଇଁ ପଥ୍ୟ ଔଷଧ ଯୋଗାଇ

ନ ଶତ୍ରୁର ଭୁଲ ନ ଶତ୍ରୁର ଜାତି,
ପୀଡ଼ିତ ସେବାରେ ଯୁଡ଼ାଇଲ ଚିତ୍ତ ।
ଦୁଃଖୀ ରୋଗୀ ପାଇଁ କରି ବହୁ ବ୍ୟୟ,
ସଂସ୍ଥାପିଲ କେତେ ସୁଚିକିତ୍ସାଳୟ ।
ଲୋକହିତକର ବହୁ ସତ୍କାର୍ଯ୍ୟରେ,
ବହୁ ଅର୍ଥ ଦାନ କଲ ଅକାତରେ ।
ସବୁ ଦାନଠାରୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବିଦ୍ୟାଦାନ,
ବସାଇଲ ଦେଶେ ବିଦ୍ୟାଳୟମାନ ।
ଜ୍ଞାନବୃଦ୍ଧି ପାଇଁ ଗ୍ରାମବାସୀଙ୍କର,
ଖୋଲ ହେଲ ଗ୍ରାମେ ଗ୍ରାମେ ପାଠଘର ।
ଜଳାଭାବ ସ୍ଥାନେ ବହୁ ଭୂମି କିଣି,
ଖୋଳାଇଲ କେତେ କୂପ ପୁଷ୍କରିଣୀ ।
ସାଧୁ ସନ୍ଥ ଭିକ୍ଷୁ ଅତିଥି ସକାଶେ,
ସଦାବର୍ତ୍ତ ମଠ ହେଲ ପଥ ପାଶେ ।
ଅପଥରେ ହେଲ ସଡ଼କ ନିର୍ମିତ,
କେତେ ପାନ୍ଥଶାଳା ହେଲ ସଂସ୍ଥାପିତ ।
ଶ୍ରମିକଙ୍କୁ କର୍ମ ଯୋଗାଇବା ପାଇଁ,
ସ୍ଥାପିଲ ଆଦର୍ଶ କୃଷିକ୍ଷେତ୍ର ତାହିଁ ।
ବହୁ ଶିଳ୍ପଶାଳା ହେଲ ସଂସ୍ଥାପିତ,
ହେଲେ ଲୋକେ ବହୁ ବିଦ୍ୟାରେ ଶିକ୍ଷିତ ।
ଗ୍ରାମେ ଗ୍ରାମେ ଧର୍ମପ୍ରଚାର ନିମିତ୍ତ,
କେତେ ଧର୍ମଗୁରୁ ହେଲେ ନିୟୋଜିତ ।
ଏହିପରି ବହୁ କାର୍ଯ୍ୟେ ସେବାବ୍ରତ,
ମାନବ-ସେବାରେ ରତ ଅବିରତ ।
ସେବା–ଯଜ୍ଞେ ହେଲ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଗୃହଆଡ଼,
ପଶୁପକ୍ଷୀ ସେବା ଗଲ ନାହିଁ ଛାଡ଼ ।
ବନ୍ୟ ଜୀବ ପାଇଁ ନିଦାଘ କାଳରେ,
ରଖାଇଲ ଜଳ ପର୍ବତ ଶିଖରେ ।
ଶୀତ ଉପଦ୍ରବୁ ଲଭିବାକୁ ତ୍ରାହି,
ଛଳା ହେଲ ଶୈଳେ ବନେ ନାହିଁ ତାହି ।
ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ତହିଁ ରଚିଲ କୁଟେଇ,
ବର୍ଷାରେ ଆଶ୍ରିଲେ ତାହା ଜୀବବୃନ୍ଦ ।

ଏହିପରି କରି ବହୁ ଅନୁଷ୍ଠାନ,
ସେଥିପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ରଖିଲ ସମାନ ।
କୃତ ଅନୁଷ୍ଠାନ ସୁରକ୍ଷଣ ପାଇଁ,
ବହୁ ଅର୍ଥ ଖଞ୍ଜି କଲ ସବେ ସ୍ଥାୟୀ ।
ବୟୋଧର୍ମେ ତାକୁ ଆକ୍ରମିଲ ଜରା,
ତେବେ ସେ ନ ଗଣେ ଶୀତ ବର୍ଷା ଖରା ।
ସମଭାବେ ସଦା ଧରି ସେବାବ୍ରତ,
ସେବାରେ ନିଯୁକ୍ତ ରହିଲ ସତତ ।
ବୃଦ୍ଧକାଳେ ସଦା ଯୁବକ ସମାନ,
କର୍ତ୍ତବ୍ୟ-ପଥରେ କଲ ଅଗ୍ରୟାନ ।
ସେବା ତାର ଧର୍ମ ସେବା ତାର ସ୍ୱର୍ଗ,
ସେବାକୁ ମଣେ ସେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଅପବର୍ଗ ।
ସେବା ତାର ପ୍ରାଣ, ତପ ତାର ସେବା,
ସେବା ସର୍ବ ତୀର୍ଥ ଗଙ୍ଗା ଗୟା ରେବା ।
ଥିଲ ଦିନେ ସେବେ ନିଦ୍ରା ଅଭିଭୂତ,
ଦେଖିଲ ସେ ଏକ ସ୍ୱପନ ଅଦ୍ଭୁତ ।
ନାରୀମୂର୍ତ୍ତି ଏକ ଉଭା ହୋଇ ଶିରେ,
କହିଲା ତାହାକୁ ସୁକୋମଳ ଗୀରେ—
"ଚିହ୍ନିଲୁ କି ମୋତେ, ମୁଁ ତୋର ସୁକୃତି,
ଆସିଲି ତୋ ପାଶେ ଧରି ଜ୍ୟୋତିମୂର୍ତ୍ତି ।
ହେଲାଣି ତୋହର ଆୟୁ ଅବସାନ,
କାଲି ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ତୁ ତ୍ୟଜିବୁ ପ୍ରାଣ ।
ତବେ ତୋହ ପରି ଭାଗ୍ୟଧର କିଏ,
ଥିଲୁ ତୁ ଗୋଟିଏ ହେବୁ ରେ କୋଟିଏ ।
ଦେଖାଇଲୁ ତୁ ଯେ ମଙ୍ଗଳ ଆଦର୍ଶ,
ଅନୁକୃତ ତାହା ହେବ ବହୁ ବର୍ଷ ।
ସେ ମହା ଆଦର୍ଶ ଦେବତା-ଚରିତ୍ର,
କୋଟି ପ୍ରାଣେ ହେବ ସୁପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ।
କର୍ମଯୋଗେ ଦୃଢ଼େ କରି ଅବଲମ୍ବ,
ଗଢ଼ିଲୁ ତୁ ନିଜେ ନିଜ କୀର୍ତ୍ତିସ୍ତମ୍ଭ ।
ତୋ କୀର୍ତ୍ତି-କୁଣ୍ଡଳୀ, ସୁଯଶ-କୁଣ୍ଡଳ,
ରଖିବେ ତୋହର ସ୍ମୃତି ଚିରକାଳ ।

ମାଟିଦେହ ବସ୍ତୁ ନୁହେଁ ରେ ଅମର,
କିନ୍ତୁ ଗାଣ୍ଡିଦେହ ତର ଅନଶ୍ୱର ।
ଅର୍ପିବ ତୋ କର୍ମ ତୋତେ ଉଚ୍ଚାସନ,
ଉତଳୁଭେ ଜନ୍ମ ତୋ ଭାଗ୍ୟଲିଖନ ।
ମାନବର ଇହଜନ୍ମର ସଂସ୍କାର,
ପରଜନ୍ମେ କରେ ପ୍ରଭାବ ବିସ୍ତାର ।
ତୋ କର୍ମ ମଧ୍ୟରେ ରହିବୁ ତୁ ବର୍ତ୍ତି,
କର୍ମ ମଧ୍ୟେ ସିନା କର୍ତ୍ତାର ବସତି ।
କର୍ମ ମଧ୍ୟେ କର୍ତ୍ତା କର୍ତ୍ତା ମଧ୍ୟେ କର୍ମ,
ବୁଝାଇଛନ୍ତି ଗୀତା ଏ ତତ୍ତ୍ୱର ମର୍ମ ।
କର୍ତ୍ତା କର୍ମର ଏ ଘନିଷ୍ଠ ସମ୍ବନ୍ଧ,
ବୁଝେ ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞାନ, ବୁଝେ ନାହିଁ ଅନ୍ଧ ।
ସୃଷ୍ଟି, ସୃଷ୍ଟିକର୍ତ୍ତା ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଈଶ୍ୱର,
ଦୁହିଁଙ୍କର ସିନା ନୁହେଁ ରୂପାନ୍ତର ।”
ଏହା କହି ଦେବୀ ହେଲେ ଅନ୍ତର୍ହିତ,
ସେବାବ୍ରତ ନିଦ୍ରା ଛୁଟିଲା ତୁରିତ ।
ସ୍ୱପ୍ନ କଥା ହେଜ ଭାବିଲା ଏସନ,
ସତେ କି ମୋ ପ୍ରତି ଦେବତା ପ୍ରସନ୍ନ ।
ହେବି ମୁଁ ବିମୁକ୍ତ ଭବ-କାରାଗାରୁ,
କି ଅଛି ସୌଭାଗ୍ୟ ବଳି ଏହାଠାରୁ ।
ମୃତ୍ୟୁ ପର ବନ୍ଧୁ ନାହିଁ କେହି ଆନ,
ଆଣିଦିଏ ସିନା ମୃତ୍ୟୁ ନବପ୍ରାଣ ।
ଗଢେ ସେ ନୂତନ, ପ୍ରାଚୀନକୁ ଭାଙ୍ଗି,
ଭୁଞ୍ଜେ ସୁଖଶାନ୍ତି ଜୀବ ତାହା ଲାଗି ।
ଏହା ଭାବି କିଛି ନ କହି କାହାକୁ,
ନମିଲା ଉଦ୍ଦେଶେ ଭଗବାନଙ୍କୁ ।
ନିତ୍ୟକୃତ୍ୟ ସାରି ରହି ଉପବାସେ,
ଇଷ୍ଟଦେବ ନାମ ଜପିଲା ଉଲ୍ଲାସେ ।
ଅସ୍ତ ହେଲେ ରବି ବୁଡିଲା ଆତପ,
ଏକ ମନେ ବସି କରୁଥାଏ ଜପ ।
ଆସିଲା ଏ କାଳେ ଘନ ଘନ ହାଇ,
ହାଇ ସଙ୍ଗେ ପ୍ରାଣ ଉଡିଗଲା ତାହିଁ ।

ପଡିଲା ସେ ତଳ ଯଥା ଛିନ୍ନତରୁ,
ବହିଗଲା ଧାରେ ଗରଳ ମୁଖରୁ ।
ଆଶ୍ରମବାସୀଏ ଆସିଣ ଦଉଡି,
ଦେଖିଲେ ଯାଇଛି ପ୍ରାଣ-ପକ୍ଷୀ ଉଡି ।
ମୃତ୍ୟୁବାର୍ତ୍ତା ହେଲା କ୍ଷଣକେ ପ୍ରଚୁର,
ଗୁରୁଆଗେ ଗଲା ପଡି ହାହାକାର ।
ଏ ଅଦ୍ଭୁତ ମୃତ୍ୟୁ ଦେଖି ଋଷିବର,
ଫିଟିଗଲା ତାଙ୍କ ନେତ୍ର ଅଶ୍ରୁ ଝର ।
ଭାଷିଲେ—“ଆଶ୍ରମୁ ହେଲା ସୂର୍ଯ୍ୟ ଅସ୍ତ,
ଛିଡିଗଲା ଆଜ ମୋ ଦକ୍ଷିଣ ହସ୍ତ ।
ଘଟେ ଯାହା ଭାଗ୍ୟେ ଏ ସୁଖ-ମରଣ,
ସେ ସୌଭାଗ୍ୟବାନ ସତର ଭାଜନ ।
ତେଣୁ ତପ ଫଳେ ତାହାର ଆଶିଷେ,
ଲଭିଥିଲି ମୁହିଁ ତୋହ ପରି ଶିଷ୍ୟେ ।
ତୋହୋ ଯୋଗୁଁ ମୁହିଁ ହେଲି ସିନା ଧନ୍ୟ
ଭାଗ୍ୟଧର ମଧ୍ୟେ ହେଲି ପୁଣି ଗଣ୍ୟ ।
ପ୍ରଦାନିବ ତୋତେ ତୋ ପୁଣ୍ୟ ବହନ,
ମୃତ୍ୟୁ ଆର ପାଶେ ଅମୃତ ଜୀବନ ।
ଯାଅ ବତ୍ସ, ଘେନ ମୋର ଆଶୀର୍ବାଦ,
ଭଜ ସୁଖେ ସେବା ଶ୍ରୀପତି ପାଦେ ।”
ଏହା ଭାଷି ଋଷି ସହ ଶିଷ୍ୟଗଣେ,
ଆଦେଶିଲେ ଶବ-ସଂସ୍କାର ସାଧନେ ।
ତହୁଁ ଶିଷ୍ୟେ ନେଇ ମୃତପିଣ୍ଡେ ବହି,
ଶ୍ମଶାନରେ ଦେଲେ ଚିତାନଳେ ଦହି ।
ଚିତା ମଧ୍ୟୁ ଉଠି ଏକ ଜ୍ୟୋତି ସ୍ତୂପ,
ଚାଲିଗଲା ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱେ ହାବେଲୀ ସ୍ୱରୂପ ।
ଦେଖି ସେହି ଦୃଶ୍ୟ ଶବଦାହୀଚୟ,
ସ୍ତମ୍ଭୀଭୂତ ହୋଇ ରହିଲେ ବିସ୍ମୟ ।
ଦେଖିଲେ ସକଳେ ଗୁହିଁ ଶୂନ୍ୟପଥେ,
ଚଳେ ସେବାବ୍ରତ ଜ୍ୟୋତିର୍ମୟ ରଥେ ।
ଜ୍ୟୋତିରୂପଧାରୀ ଦ୍ୱିପାଶେ ଦ୍ୱିଜଣ,
କରୁଛନ୍ତି ତାକୁ ସ୍ୱର୍ଗରେ ବ୍ୟଜନ ।

ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱେ ଉଠି ରଥ ମହାଶୂନ୍ୟେ ଯାଇ,
ନ ଦିଶିଲ ଆଉ ଗଗନ ମିଳାଇ ।
ଲଜ୍ଜରେ ଉଦ୍‌ବେଗେ ହତ ମନ୍ତ୍ରବଳ,
ଶାପଭ୍ରଷ୍ଟ ଦେବ ନଷ୍ଟେ ସ୍ୱେଦାପ୍ଲୁତ ।

ଶାପମୁକ୍ତ ହୋଇ ସେବାଧର୍ମ ପାଇ,
ଦେବରୂପେ ଗଲ ଦେବଦେଶେ ସୁଖି ।
ଚତାଭସ୍ମ ବୋଳି ମସ୍ତକେ ସମ୍ଭ୍ରମେ,
ବାହୁଡ଼ିଲେ ଶିଷ୍ୟେ ଗୁରୁଙ୍କ ଆଶ୍ରମେ ।

ଉତ୍କଳ ମିଳନ

ଉପହାର

ଉତ୍କଳ ଗୌରବମଣି, ସାହିତ୍ୟରସା,
ରାଜନ୍ୟ-ବାଞ୍ଛିତ ସର୍ବ ସଦ୍‌ଗୁଣ ଭୂଷଣ,
ଅଷ୍ଟମଲ୍ଲିକାଧୀଶ୍ୱର ହେ କିଶୋରଚନ୍ଦ୍ର,
ବାସ୍ତବରେ ଚନ୍ଦ୍ର ତୁମ୍ଭେ, କୀର୍ତ୍ତି-ଜ୍ୟୋସ୍ନା ତବ
ବସୁଅଛି ଜ୍ୟୋତିର୍ମୟ ଉତ୍କଳ-ଗଗନେ ।
ରାଜ୍ୟ ହେଉ ରାଜ୍ୟବାନ ନୁହଁ ତୁମ୍ଭେ ଦେବ,
ତୁମ୍ଭ ଯୋଗୁଁ ରାଜନ୍ୱତୀ ନିଶ୍ଚେ ରାଜ୍ୟ ତବ,
ଚନ୍ଦ୍ରଯୋଗୁଁ ଜ୍ୟୋତିଷ୍ମତୀ ପୌର୍ଣ୍ଣମାସୀ ଯଥା ।
ଧର୍ମ-ଯୁଧିଷ୍ଠିର ତୁମ୍ଭେ ପ୍ରକୃତି ପାଳନେ,
ବୀରତ୍ୱେ ମହତ୍ତ୍ୱେ ପୁଣି ଔଦାର୍ଯ୍ୟେ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟେ
ଅଟ ତୁମ୍ଭେ ନୃପବର ଧନଞ୍ଜୟୋପମ,
ଦାନେ କର୍ଣ୍ଣ, ସଦାଚାରେ ଯୋଗପ୍ରାଣ ଯୋଗୀ
ଗିରିରାଜ ହିମାଳୟ ସହିଷ୍ଣୁତା ଗୁଣେ ।
କି ବର୍ଣ୍ଣିବି ନୃପ ତବ ବିଭବ ମହିମା,
ବର୍ଣ୍ଣନେ ଅକ୍ଷମ ତାହା ମୋ କ୍ଷୁଦ୍ର ଲେଖନୀ,
ନଗାଧିପ ପଞ୍ଚଧାର ପାଟହସ୍ତୀ ତବ,
ମଦ-ବାରିଧାରା ତାର ଦେଖିଲ ନିର୍ଝର
ସ୍ୱଚ୍ଛ ସୁନିର୍ମଳ, ବହେ ତବ ରାଜ୍ୟେ ସଦା,
ହସେ କ୍ଷେତେ ଶସ୍ୟ-ଲକ୍ଷ୍ମୀ ତାହାରି ପ୍ରଭାବେ,
ବନ ତବ ରତ୍ନପୂର୍ଣ୍ଣ ଅକ୍ଷୟ ଭଣ୍ଡାର ।
କାବ୍ୟରସଗ୍ରାହୀ ତୁମ୍ଭେ, ନିଜେ ସାହିତ୍ୟିକ,
କବିତାର ଉପାସନେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ତବ ରାଜ୍ୟ,
ତୁଙ୍ଗ ତୁମ୍ଭେ ସାହିତ୍ୟର ଗୌରବ ସର୍ବଥା,
ତବ ଆନୁକୂଲ୍ୟେ ଦେବ, ସାହିତ୍ୟ ଭଣ୍ଡାର
ହେଉଅଛି ମଣ୍ଡିତ ବହୁ ସତ୍‌ସାହିତ୍ୟରତ୍ନେ,
ତେଣୁ ଦେବ, ଅର୍ପିଲି ମୁଁ ତବ ପୁଣ୍ୟ କରେ
"ଉତ୍କଳ-ମିଳନ" କାବ୍ୟ, ଭକ୍ତି-ଉପହାର,
ଘେନନ୍ତୁ ସାଦରେ ଏହା, ଏତିକି ମିନତି ।

ଭଦ୍ରଖ
ତା ୧୫।୪।୩୬

ଶ୍ରୀ ଛାମୁଙ୍କର
ଏକାନ୍ତ ବଶମ୍ବଦ
ଶ୍ରୀ ଚିନ୍ତାମଣି ମହାନ୍ତି

ଉତ୍କଳ ମିଳନ

ଦେଖିଲି ନିଶୀଥ କାଳେ ଅଦ୍ଭୁତ ସ୍ୱପନ—
ସହସା ବିଶାଳ ହୋଇ ନୈଶ ଅନ୍ଧକାର
ଫାଟିଗଲା ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱଦେଶେ, ଯେହ୍ନେ ରୁଦ୍ରପଥେ
ଦିଶିଲା ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଜ୍ୟୋତି—ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣରେଖା ପ୍ରାୟ ।
ଦ୍ୱିପାର୍ଶ୍ୱ ଆବୋରି ଦେଇ ଅନ୍ଧାରେ ସେ ଜ୍ୟୋତି
ଧରିଲା ତୋରଣାକାର, ସେ ତୋରଣ ମଧ୍ୟ
ବାହାରିଲା ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣରଥ—ମଣିମୁକ୍ତାଖଚି ।
ରଥୋପରି ଉପବିଷ୍ଟା ରତ୍ନ-ସିଂହାସନେ
ସ୍ୱଜନ୍‌କେଶ୍ୱରୀ ଦେବୀ ମୂର୍ତ୍ତି—ଜ୍ୟୋତିର୍ମୟୀ,
ଗଠିତ ସେ ମୂର୍ତ୍ତି ଯେହ୍ନେ ଶଶାଙ୍କ ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନାରେ ।
ଆହା କି ଅତୁଳ ରୂପ, ଭକ୍ତି ଆକର୍ଷକ,
କଳ୍ପନାରେ ସେ ରୂପକୁ ରୂପର ବିଧାତା
ନ ପାରିବ ଗଢ଼ି ଦେବେ, ପ୍ରତେ ହୁଏ ଯେହ୍ନେ—
ଗଢ଼ିଛନ୍ତି ନିଜେ ଦେବୀ ନିଜ ଦିବ୍ୟରୂପ
ନିଜ ମନୋମତ କରି ନିଜ କଳ୍ପନାରେ,
ନାହିଁ ତାର ଉପମା, ସେ ଉପମା–ଉପମା ।
ମଧୁର ସୁନ୍ଦର ମୂର୍ତ୍ତି, ମାତୃମୂର୍ତ୍ତି ଯଥା,
ଅମଳ-କମଳକାନ୍ତ ନେତ୍ରର ଦୃଷ୍ଟିରୁ
ଝରିପଡେ ମାତୃସ୍ନେହ, ହାସ୍ୟରୁ ଅମୃତ,
ପଙ୍କଜ ପ୍ରଭାରେ ଗଢ଼ା ଶିରର ମୁକୁଟ ।
ଶ୍ରୀଅଙ୍ଗରେ ବିଜଡ଼ିତ ସୂକ୍ଷ୍ମ ଝୀନ ବାସ
କୁସୁମ କେଶରେ ବୁଣା, ରତ୍ନ-ଆଭାମୟ,
ସର୍ବାଙ୍ଗରେ ବିଭୂଷିତ ପୁଷ୍ପ ଅଳଙ୍କାର ।
ଖଚିଛନ୍ତି ଖଟଣୀରେ ଅପ୍ସରମଣ୍ଡଳୀ,
ଧରିଛନ୍ତି କେ ଛତ୍ର, କେହି ଢାଳୁଛନ୍ତି ଚାମର,
କେ ସଞ୍ଚାଳେ ଖଡ଼ି, କେ ସଜାଏ ପାଏତା ।

କିଏ ସେ ଛାମୁରେ ଉଭା ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣାଲଟ ଧରି
ଉଭା ଯଥା ସୂର୍ଯ୍ୟମୁଖୀ —ସୂର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରିୟସଖୀ
ଶିଶିର ସମ୍ରାଜ୍ଞୀଙ୍କର ଆଲଟଧାରିଣୀ ।
ବାଜେ ଶଙ୍ଖ, ବେଣୁ, ବୀଣା, ମୃଦଙ୍ଗ ମନ୍ଦିର
ଶୁଣି ସେ ପୃଥକ ସ୍ୱର —ମଧୁର, କୋମଳ
ଉଛୁଳି ଉଠୁଛି ହୃଦ ଅଜ୍ଞାତ ଆନନ୍ଦେ ।
ଉଡ଼ୁଅଛି ଫରଫରେ ଧବଳ ନିଶାଣ,
ଖେଳନ୍ତି ମୀନାଳି ଯଥା ସାଗରେ ତରଙ୍ଗି ।
ଆସିଲା ତଳକୁ ଖସି ହିରଣ୍ମୟ ରଥ
ପ୍ରଦୀପ ପଙ୍କ୍ତିର ପ୍ରାୟ, ହେଲା ଅବସ୍ଥିତ
ଦାରୁବ୍ରହ୍ମ-ଅଧିଷ୍ଠିତ ନୀଳାଚଳ ଧାମେ—
ଚନ୍ଦ୍ରଶୁଭ୍ର-ତାରକିତ ବାରିଧି ବେଳାରେ,
(ତୀର୍ଥରାଜ ମହୋଦଧି ଚୁମ୍ବେ ଯା ଚରଣ
ଉଚ୍ଚାରି ଓଁକାର ଧ୍ୱନି ଗଭୀର ନିର୍ଘୋଷେ)
ରଥୋପରି ଉପବିଷ୍ଟା ସେ ଅଜ୍ଞାତ ଦେବୀ
ଗୃହିଁ ନୀଳଚକ୍ରଚୂଡ଼ ଶ୍ରୀମନ୍ଦିର ପ୍ରାନ୍ତ,
ନମିଲେ ଭକ୍ତିରେ—ଯୋଡ଼ି କରପଦ୍ମ ଯୁଗ ।
କିଏ ସେ ସେ ଦେବୀ, ତାଙ୍କୁ ନ ପାରିଲି ଚିହ୍ନି
ଘାଣ୍ଟି ହେଲା ପ୍ରାଣ-ମନ— ହୃଦ ଅବିରତ—
ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ଆଗ୍ରହର ଅଧୀର ଆବେଗେ ।
ଏ କାଳେ ପଡ଼ନ୍ତେ ଦୃଷ୍ଟି ରଥଧ୍ୱଜ ପରେ,
ଦେଖିଲି ଅଙ୍କିତ ତହିଁ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଅକ୍ଷରେ—
"ଜୟ ସ୍ୱଜନ୍‌କେଶ୍ୱରୀ ଉତ୍କଳ ଜନନୀ
କୋଟିତୀର୍ଥଦ୍ୱାରମୟୀ, ସୁଜଳା, ସୁଫଳା ।"
ତୁଟିଲା ସନ୍ଦେହ ମୋର, ହେଲି ମୁଁ ଲଜ୍ଜିତ,
କି ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ, ସୁତ ହୋଇ ନ ପାରିଲି ଚିହ୍ନି

ନିଜ ଜନନୀଙ୍କୁ ମୁହିଁ—କୁତଘ୍ନ, ଅଧମ !
ଉଚ୍ଛୁଳି ଉଠିଲା ହୃଦ ଅନୁଶୋଚନାରେ,
ନିଜକୁ ଧିକ୍କାରି ଆତ ଭଲା ନିଜ ମନ ।
ଚିନ୍ତନ୍ତି କେମନ୍ତେ ଅବା, ଦୀନା ମାତା ମୋର
ସ୍ୱଭଗ୍ୱଳେଶ୍ୱରୀ ବେଶ ଧରିଛନ୍ତି ଆଜ,
ଏ ମହାପରିବର୍ତ୍ତନ ଅତି ଅଭାବ୍ନୀୟ,
ଭୁଞ୍ଜିବା ସହଜ ନୁହେଁ ହଠାତ ବୃଷ୍ଟିରେ,
ଯାହା ହେଉ, ଅପରାଧ—ଏ ମାତୃ-ବିସ୍ମୃତି,
ଅନୁତାପ ଏ ପାପର ମହା ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ,
ନମିଲା ଜନନୀ ପଦେ ଅଷ୍ଟାଙ୍ଗ ଲୋଟାଇ ।
ଆଶୀର୍ବାଦ କରି ଦେବୀ ମୃଦୁ ମଧୁହାସ୍ୟେ,
ଆଦେଶିଲେ ବସିବାକୁ ଶ୍ରୀହସ୍ତ ସଙ୍କେତେ ।
ବସିଲା ବାଳିକା -ଶେଯେ, କୋମଳ, ଶୀତଳ,
ମାତୃଅଙ୍କ ପ୍ରାୟେ ତାହା ଦୁଃଖତାପହର ।
ପ୍ରବେଶିଲେ ଏ ସମୟେ ସନ୍ନ୍ୟାସିନୀ ଜଣେ
ଗୈରିକବସନା, କଣ୍ଠେ ରୁଦ୍ରାକ୍ଷର ମାଳା,
ଶୋଭେ ମଣିବନ୍ଧେ ଶୁଭ୍ର ରୁଦ୍ରାକ୍ଷ ବଳୟ,
ଜ୍ୟୋତିର୍ମୟ ତନୁ ଗଢ଼ା ଅତସୀ ପ୍ରସୂନରେ ।
ମୂର୍ତ୍ତେ ହୁଏ ଯେଉଁକି ଦୟା, କ୍ଷମା ବା ତପସ୍ୟା
ଏ ତିନିଙ୍କ ମଧ୍ୟୁ କେହି ସନ୍ନ୍ୟାସିନୀରୂପେ
ଉପଗତ ଆସି, କିମ୍ବା କେଉଁ ଦେବବାଳା
ଭ୍ରମନ୍ତି ବେଳାରେ ଆସି ଛଦ୍ମବେଶ ଧରି ।
ଦେଖିଲେ ସେ ମୂର୍ତ୍ତି, ଭକ୍ତି ବଳେ ବଳେ ଯାଇ
ବୋଲି ହେବ ଶିରେ ତାଙ୍କ ପୁଣ୍ୟ ପଦରେଣୁ,
ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଥାଳୀରେ ଧରି ଜଳ ପାଟଶାଢ଼ୀ
ଶୁଭ୍ର ଜରି ଧଡି, ଥୋଇ ତାହା ଭେଟିରୂପେ
ଦେବୀଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ, ତାଙ୍କୁ ନମିଲେ ତାପସୀ,
ନମେ ଯଥା ଶାନ୍ତ ଶିଷ୍ୟା ଉପାଧ୍ୟାୟା ପଦେ ।
ସସ୍ମିତେ ଉଠାଇ ତାଙ୍କୁ ଉତ୍କଳ ଜନନୀ
ଭାଷିଲେ ମଧୁରେ, "ଜୟ ସଙ୍ଗ୍ରାମ ଧରଣୀ,
ଉତ୍ତରୀୟ ହାରିବସା ଶିରଗର୍ବମୟୀ,
କୁଶଳ ତ?ଆସ ସଖି, ବସ ମୋ ପାଖରେ ।"
ଏକ ସିଂହାସନ ପରେ ବସିଲେ ଉଭୟେ,
ଶ୍ରଦ୍ଧା ପ୍ରୀତି, କିମ୍ବା ଶକ୍ତି ସାଧନା ଯେସନ,
ଅଥବା ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ସହ ଜ୍ୟୋସ୍ନାରାଣୀ ଯଥା ।
ଭାଷିଲେ ତାପସୀ—"ଦେବି, କାହିଁଛି କୁଶଳ
ମୋର, ନାହିଁ ତାହା ସଙ୍ଗେ ସ୍ୱପ୍ନରେ ସାକ୍ଷାତ,
ଯେଉଁ ଦିନ ତୁମ୍ଭ ସଙ୍ଗେ ଘଟିଲା ବିଚ୍ଛେଦ,
ସେ ଦିନୁ ବହିଛି ଏହି ସନ୍ନ୍ୟାସିନୀ ବେଶ,
ତେଜାଣି ତ ପୂର୍ବ ପୁଣ୍ୟେ ରହିଛି ଜୀବନ ।
ଭାବୁଥିଲି ମନେ ମନେ ଆସିବା ସମୟେ—
ବହୁଦିନ ଅଦର୍ଶନେ ମୋତେ ଅବା ଦେବୀ
ଯାଇଥିବେ ଭୁଲି, କିନ୍ତୁ ଦେଖିଲି ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ
ବିପରୀତ ତାର, ହେଲି ପରାଜିତ ମୁହିଁ;
କିନ୍ତୁ ସେହି ପରାଜୟେ ମଣୁଛି ସୌଭାଗ୍ୟ !"
ଭାଷିଲେ ମଧୁର ହାସ୍ୟେ ଉତ୍କଳ ଜନନୀ—
"ଭୁଲିବ କାହାକୁ ସଖି, ହାୟ, ତୁମ୍ଭକୁ ନା,
ତୁମ୍ଭେ ମୋର, ମୁଁ ତୁମ୍ଭର, ତୁମ୍ଭେ ମୋର ଅଙ୍ଗ,
ଶାଖାକୁ କି କେତେବେଳେ ଭୁଲିପାରେ ଲତା,
କିମ୍ବା ଶରୀରକୁ ପ୍ରାଣ, ଅସମ୍ଭବ ତାହା ।
ଜାଣ ତ ମୋ ଦୁଃଖ, ହସ୍ତ-ପଦ-ଶିର ମୋର
ରହିବାରୁ ଜାଗ୍ରନ୍ତ ତିନି ଜାଗାରେ,
ଭୁଞ୍ଜିଛି ମୁଁ ଯେ ଦୁର୍ଗତି, କହି ନୁହେଁ ତାହା
ବର୍ଣ୍ଣି ନୁହେଁ ତାହା କୋଟି ସାରସ୍ୱତ ତୁଣ୍ଡେ,
ଶୁଣିଲେ ତା ଫାଟିଯିବ ପାଷାଣ-ହୃଦୟ ।
ହଲିବାକୁ ସୁଦ୍ଧା ମୋର ଥିଲା ନାହିଁ ଶକ୍ତି,
ଧରି ଖାଲି ଗଣ୍ଡି ଖଣ୍ଡ ରହିଥିଲି ପଡି
ନିସ୍ପନ୍ଦ ଅସାଡ ହୋଇ, ହରାଇ ଚେତନା,
ବହୁଥିଲା ଶ୍ୱାସ ମାତ୍ର ଅତି କ୍ଷୀଣଧାରେ ।
ପାଲି ଲାଳି ରଖିଥିଲି ପୁତ୍ରଠାରୁ ବଳି
ଯେଉଁ ଭଗ୍ନୀପୁତ୍ରେ, ହାୟ ହେଲେ ସେ ଉପାୟ,
ମୋ ସେନ୍ଦୁର ପ୍ରତିଦାନ ଦେଲେ ଏହି ଭାବେ,
ଯୁଗଧର୍ମ ତାହା, ସବୁ ଏ ଯୁଗେ ସମ୍ଭବ ।
ଭୁଞ୍ଜିଛ ତ କେତେ ତୁମ୍ଭେ ତେଲଙ୍ଗା-ଦୌରାତ୍ମ୍ୟ,

ମିଶାଇ ନ ଦେବା ପାଇଁ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ମୋ ସଙ୍ଗେ
ଫାନ୍ଦିଲେ ସେ କେତେ ଜୁଟ, କେତେ ମାୟାଜାଲ,
ମିଥ୍ୟା ପ୍ରତାରଣା ସୁଦ୍ଧା ନ ଲଭିଲ ହାନ୍ଧ ।
ଆଉ ଜଣେ ପୁଅ ମୋର ଗୁଣଜ୍ଞ ବୀରେନ୍ଦ୍ର
ସାସମଲ ପାଇଥିଲ ବଙ୍ଗ ହାଉଆରେ,
ଭଦ୍ର ତାକୁ ଗିଳିଗଲା ତାହାର ବୀରତ୍ୱ ।
କିସ ବା କହିବ ସଖି ତାର ଅତ୍ୟାଗୁର,
କହିଲେ ତା ପାପ, ପୁଣି ଶୁଣିଲେ ବ ପାପ ।
ନ ହେଲା କୁଣ୍ଠିତ ସେହୁ ନିଜ ଭାଇ ଦେହୁଁ
କରିବାକୁ ରକ୍ତପାତ, ଅହୋ କି ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି !
ହେଲେ ପଛେ ମାତୃଦ୍ରୋହୀ ହେଉ ସେ ବୀରେନ୍ଦ୍ର,
କିନ୍ତୁ ମୋର ମାତୃସ୍ନେହ ତା ପ୍ରତି କଦାପି
ହେବ ନାହିଁ ଊଣା, କ୍ଷମିଛି ମୁଁ ତାକୁ,
ମାତାର ସମାନ ଦୟା ସୁପୁତ୍ରେ, କୁପୁତ୍ରେ ।
ଯେତେ ଘୃଣା କରୁ ପଛେ ମୋତେ ସେ ବୀରେନ୍ଦ୍ର
ମାଆ ବୋଲି ଡାକିବାକୁ, ପୁଣି ହେଉ ପଛେ
ଗୋବରଛଣ୍ଡା ପିଲ, ମାତ୍ର ସ୍ନେହରେ ତାହାକୁ
ସ୍ମରିବ ମୁଁ ପୁତ୍ର ବୋଲି ବଞ୍ଚିଥିବା ଯାଏଁ,
ମାତାର ମାତୃତ୍ୱ କେବେ ଭଜେ ନାହିଁ ଲୟ ।
ବଙ୍ଗ ବି ସାଧିଲା ବାଦ କି କୁଗ୍ରହ ଫଳେ,
ଭଉଣୀ ହୋଇ ସେ ମୋର ହେଲା ସଉତୁଣୀ
ଦୂତ ପେଷି ମୋ ବାହୁରେ ପ୍ରବଳେ ପ୍ରହାର
ଘଟାଇଲା ଭଗ୍ନ ମୋର ଅଙ୍ଗସଂଯୋଗରେ,
ନ ଜାଣି ଉପ୍ରୋଧ ସ୍ଥଳେ ଭଉଣୀ ବୋଲି ସେ
ମୃଗଲକେ ଚକ୍ଷୁଲଜ୍ଜେ ଦେଇ ଜଳାଞ୍ଜଳି,
ମାୟା ମମତାର ମୂଣ୍ଡ ଶ୍ରାଦ୍ଧ କଲା ଭଗ୍ନୀ ।
ସୁଲକ୍ଷ ବି ପୁତ୍ର ମୋର ସ୍ତନ୍ୟଦାନେ ତାକୁ
ଥିଲି ମୁଁ ବଢ଼ାଇ, ସେହି ସ୍ନେହଋଣ ମୋର
ଶୁଝିଦେଲା ସେହୁ ଦେଇ ମନସ୍ତାପ ମୋତେ,
ଏ ଆଦର୍ଶ ଏବା ତାକୁ ଦିଶିଲା ସୁନ୍ଦର ।
କେତେ ଆଶା କରିଥିଲି ତାକୁ ମୁଁ ଅଭାଗୀ
ଫେଡ଼ିବ ବୋଲି ସେ ମୋର ଦୁର୍ଦ୍ଦର କଷଣ,
କିନ୍ତୁ ହାୟ, କି କହିବି, କେଡ଼େ ଲଜ୍ଜାକଥା,
ଗର୍ଭକଷ୍ଟ ଏବା ସାର ହେଲା ମୋ କପାଳେ ।
ଚଢ଼ିଥିଲା ମୋ କଳ୍ପନା ତାଳଗଛ ଶିରେ,
ଖସିପଡ଼ି ଚୂର୍ଣ୍ଣୀଭୂତ ହେଲା କେଡ଼େ ବେଗେ ।
ଦେଖି ତାର ସତ୍‌ସାହସ, ପ୍ରଖର ପ୍ରତିଭା
ଆଦର ଯୋଗ୍ୟତା, ଗର୍ବ କରୁଥିଲି ମନେ,
ସୁଲକ୍ଷ ସେ ଗର୍ବ ମୋର ଭାଙ୍ଗିଦେଲା ସଖି !
ବିଦେଶରୁ ପୁଅ ମୋର ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷା ପାଇ
ଆଣିଥିଲା ମୋ ଲାଗି ସେ ଏହି ଉପହାର ।
କିନ୍ତୁ ସେଥିପାଇଁ ମୋର ନାହିଁ କିଛି ଦୁଃଖ,
ଯାହା କରୁ ପଛେ, ସେ ତ ଯୋଗ୍ୟପୁଅ ମୋର
ବହୁଛି ମୋହର ରକ୍ତ ଦେହରେ ତାହାର,
ପାରିବ ବୁଝି ସେ ଦିନେ ତାହାର ଏ ଭ୍ରମ,
ସେ ଦିନ କରିବ ନିଶ୍ଚେ ବହୁ ଅନୁତାପ ।
ପଶ୍ଚିମରେ ସେହିପରି ହିନ୍ଦୀଭାଷୀ ଜଣେ
ଲଗାଇଲେ କେତେ ହଠ, ଶାଢ଼ୀ ବଦଳରେ
ପିନ୍ଧାଉଥିଲେ ସେ ମୋତେ ବୁଟିଆ ଘାଗରା
କେଡ଼େ ଦୁଃସାହସ, ଅହୋ, କି ଦୂରଭିସନ୍ଧି !
ମୋତେ ଗ୍ରାସ କରିଥିଲେ ପୂରିଥାନ୍ତା ପରା
ସେଠଙ୍କର ମୋଟା ପେଟ ଉଗ୍ର ଦୁରାକାଙ୍କ୍ଷା ।
ଏ କାଳେ ମିଳିଲେ ଆସି ଜଣେକ ପୁରୁଷ
ବିଶାଳ ସ୍ଥୂଳ ବପୁ, ସୁନ୍ଦର, ସୁଶୀଳ,
ଜିଣେ ଇନ୍ଦ୍ରନୀଳ ପ୍ରଭା କଳେବର ଜ୍ୟୋତି,
ଗମ୍ଭୀର ମଧୁର ମୂର୍ତ୍ତି ଇନ୍ଦୀବରେ ଗଢ଼ା ।
କନ୍ଧେ ଶୁଭ୍ର ଉପବୀତ, ମସ୍ତକେ ମୁକୁଟ
ପାଷାଣେ ନିର୍ମିତ, କର୍ଣ୍ଣେ ପାଷାଣ କୁଣ୍ଡଳ
କେୟୂର ବଳୟ ଆଦି ସର୍ବ ଅଳଙ୍କାର
ଗୁରୁତାରୁ ତୁଙ୍ଗିତମ ପାଷାଣେ ଗଠିତ ।
ସେ ପୁରୁଷ ଭେଟିରୂପେ ଦେବୀଙ୍କ ଛାମୁରେ
ଥୋଇ ରକ୍ତ-ଆମଳକୀ, ସୁପକ୍ୱ ତମାଳ
ଶାଳପତ୍ର-ପୁଟେ, କଲେ ସାଷ୍ଟାଙ୍ଗ ପ୍ରଣାମ ।
ଆଶୀର୍ବାଦ କରି ଦେବୀ ଭାଷିଲେ ତୋମକେ—

"ଉଠ ଉଠ ବତ୍ସ, ମୋର ଗିରି-ରାଜବଳୀ
ମହେନ୍ଦ୍ର, ମହେନ୍ଦ୍ର ସମ ଅତୁଳ ଧନଦ ।
ତୁହି ମୋର ଗୌରବର ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ମାନଦଣ୍ଡ
କହ ବତ୍ସ, କହ ତୁମ୍ଭ କିପାଁ ଆଗମନ ?"
ଉଠିଣ ପ୍ରଣମି ତହୁଁ, ଯୋଡ଼ି ଦେନି କର
କହିଲେ ବିନୟେ—"ଦେବ, ଆସିଲି ମୁଁ ଆଜ
ତୁମ୍ଭ ପୂର୍ଣ୍ଣ ମାତୃମୂର୍ତ୍ତି ଦର୍ଶନ ମାନସେ ।
ମହାନନ୍ଦ ଦିନ ଆଜ, ମହା ଶୁଭଦିନ,
ହେରି ମାତୃପାଦ ହେଲି କୃତାର୍ଥ, ପାବନ ।
ଆନନ୍ଦ ପ୍ରକାଶ ପାଇଁ ମିଳନ ଉତ୍ସବେ
ତବ, ବସିଥିଲେ ଗିରିସଭା ମୋ ଶିଖରେ
ଆଜ, ଗଞ୍ଜାମର ସର୍ବ ଗିରିଗୋଷ୍ଠୀ ତହିଁ
ହୋଇଥିଲେ ସମବେତ, ପରମ ଆଗ୍ରହେ ।
ଆସିଥିଲା ପାରଳାରୁ ତୁଙ୍ଗ ଦେବଗିରି
ଦେବତା-ନିବାସ, ଯହିଁ ଦେବବାଳାକୁଳ
ଖେଳନ୍ତି କୌତୁକେ ନାଚି ସୁନ୍ଦରୀ ସ୍ୱଚ୍ଛରେ—
ତରୁସ୍ଥ ପ୍ରିୟଙ୍ଗେମା ଫୁଲ ସୌରଭରେ ।
ଟିକିଲିରୁ ଆସିଥିଲା "ମାଳାମ୍ବା" ପର୍ବତ,
ବିରାଜନ୍ତି ମୂଳେ ଯାର ନୀଳ ସରସ୍ୱତୀ
ଗୁରୁ ଲତାକୁଞ୍ଜ ମଧ୍ୟେ, ତପସ୍ୱିନୀ ପ୍ରାୟ,
ଅଦୂରେ ସାଗରଶୋଭା ଶତଦଳ ବନ
ସେବେ ତାଙ୍କୁ ଭକ୍ତରୂପେ ସୁରଭି ସମ୍ଭାରେ ।
ବାଣ ବିନ୍ଧି ଗର୍ଭ ଯାର ଦେଇଛି ଫୁଟାଇ
ଭୀମକର୍ମା ଭୀମସେନ—ପବନନନ୍ଦନ,
ଅଦ୍ୟାପି ସେ ଚିହ୍ନ ତାର ରହିଛି ଅକ୍ଷତ,
ଆସିଥିଲା ସେ ଭୀଷଣ ଭାଣ୍ଡଗଲା ଗିରି ।
କବିତୀର୍ଥ ଧରାକୋଟୁ "ଶୂଳିଆ" ଶିଖରୀ
ଆସିଥିଲା ଗହଣରେ ଦଳବଳ ଘେନି,
ରହନ୍ତି ପାଶ୍ୱେ ଯହିଁ ଧରାକୋଟ ରାଜା,
ବ୍ୟାଘ୍ରବଧୂ ବାଘୁଣୀକୁ କୋଳରେ ବସାଇ ।
ଆସିଲା ଖେମଣ୍ଡୀ ମାଳୁ ଗିରି "ସିଂହବାହ",
ଅନୁଜ ସେ ମୋର, ତାର ସର୍ବୋଚ୍ଚ ଶିଖର
ଦିଶେ କୃଷ୍ଣ ସିଂହ ପ୍ରାୟ, ଉତ୍କଟ-ଭୟଦ ।
କୌସ୍ତୁଭ ପଦକ ସମ ଶୋଭେ ବକ୍ଷେ ତାର
"ଭଗ୍ନ ପାଣିଖର" କୁଣ୍ଡ—ଭଗ୍ନ ଜଳେ ପୂର୍ଣ୍ଣ,
ଶିଖର-ସମ୍ରାଟ ସେହୁ ମାଳ ପ୍ରଦେଶରେ ।
ଆସିଲା ଦେବଗିରିମାଳ ଖେମଣ୍ଡୀ ରାଜ୍ୟରୁ,
ଯା ଚୂଡେ ବିଶ୍ରାମି ରବି ହୁଏ ଅସ୍ତଗତ ।
ଅତିବୃଦ୍ଧ ଗିରି-ଯୋଗୀ, ଘେରିଥାନ୍ତି ତାକୁ
ବହୁ କ୍ଷୁଦ୍ର ଗିରି, ଶିଷ୍ୟେ ଗୁରୁଙ୍କୁ ଯେସନ ।
ପୁଣି ସାରସ୍ୱତ ତୀର୍ଥ ଘୁମୁସର ରାଜ୍ୟୁ
ଆସିଥିଲା "ବୁଧସର", ପ୍ରକୃତି-ରାଣୀର
ପାଟହାତୀ ସେହୁ, ବସି ଶିଖରେ ତାହାର
ସ୍ୱର ଟେକି ଭଞ୍ଜକାବ୍ୟ ଗାଆନ୍ତି ଗନ୍ଧର୍ବେ ।
ଶୁଣି ସେ ଅମୃତ ଗୀତ ଭଞ୍ଜକବି-ସ୍ମୃତି
ଚେରଇଁ ଉଠେ ଚତୁଲତା ହୃଦେ, କାନ୍ଦନ୍ତି ସେ
ମହାଶୋକେ ନୀରବରେ ଶିଶିରାଶ୍ରୁ ତେଜି,
କାନ୍ଦନ୍ତି ଆବର ବନେ ପଶୁପକ୍ଷିକୁଳ ।
ଆସିଥିଲା ଖଲ୍ଲିକୋଟୁ ତୁଙ୍ଗ "କୁଣ୍ଡଗିରି",
ମୃଦୁ କୁହୁ କୁହୁ ସ୍ୱରେ ଧୋଇ ତା ଚରଣ
ପବିତ୍ର "ନିର୍ମଳଝର" ବସନ୍ତ-ସମୟେ
ଭେଟେ ତାକୁ ନାଗେଶ୍ୱର ସୁବାସ ସମ୍ପଦ ।
ଆସିଥିଲା ସଙ୍ଗେ ତାର ଛତ୍ରଗଡ଼ ଗିରି
ନାମାନ୍ତର "ନାରାୟଣୀ" ପର୍ବତ ତାହାର,
ତୀବ୍ର ବିଷମୟ ସଦା ସେ ପର୍ବତ ବାୟୁ
ଅହିରାଜ ସର୍ପଶ୍ୱାସେ, ନିଶୀଥେ ଶିଖରେ
ଗର୍ଜେ ମହାବଳ ବ୍ୟାଘ୍ର, ସେ ଭୀମ କୁହାଟେ
କମ୍ପି ଉଠେ ବନସ୍ଥଳୀ, କମ୍ପି ଉଠେ ଗିରି,
ଝଡପଡେ ବୃକ୍ଷ, ଫଳ, ବନବାସୀ ଜନେ
ଗଣନ୍ତି ପ୍ରମାଦ ଭୟେ ଉଦ୍ବିଗ୍ନ ହୋଇ ।
ଦାରୁଣ କରୁଣ ସ୍ମୃତି ବହିଛି ସେ ଗିରି,
ସେହିଠାରୁ ଜନନୀ ଗୋ ଶ୍ରୀଅଙ୍ଗ ତୁମ୍ଭର
ହୋଇଥିଲା ଛିନ୍ନଭିନ୍ନ, ସେ କାଳେ ମୁଁ ହାୟ,
କେତେ ଯେ କାନ୍ଦିଛି, ତାହା ଜାଣ ତୁହେଁ ଗିରେ ।

ସେହି ଅଶ୍ରୁଧାର ମୋର ବହୁଛି ଅଦ୍ୟାପି
ନଦୀରୂପେ-"ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୁଦ୍ରା," "ମହେନ୍ଦ୍ର-ତନୟା"
ନାମେ, ନ ଶୁଖେ ସେ ଅଶ୍ରୁ ତପନ ତାପରେ;
ସେ କାଳୁ ହୋଇ ମୁଁ ନିଜ ମାତୃଅଙ୍କଚ୍ୟୁତ
ପଡ଼ି ରହିଥିଲି ଯାଇ ପର ପାଦତଳେ ।
ଥାଉ ସେ ପ୍ରସଙ୍ଗ, ଆଉ କି ଫଳ ତହିଁରେ
ସେ ଅତୀତ ଉଦ୍‌ବୋଧନେ ବାକ୍ୟବ୍ୟୟ ବୃଥା !
ଆସିଥିଲି ସେ ସଭାକୁ "ଘଣ୍ଟଶିଳା" ଗିରି
ଟଳିବା ମଧ୍ୟରୁ, ରୁଦ୍ର ଟଳିବା ତରଙ୍ଗ
ଚୌପାଶୁଁ ପ୍ରହାରି ତାକୁ ପ୍ରକାଶେ କ୍ଳୀବତା ।
ପକ୍ଷିରାଜ୍ୟ ସେ ପର୍ବତ, ନାନାଜାତି ପକ୍ଷୀ
କରିଛନ୍ତି ବାସ ତହିଁ ପୁରୁଷାନୁକ୍ରମେ
ନିର୍ଭୟେ ନିରୁପଦ୍ରବେ, ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ମାନସେ ।
ଆସିଥିଲି "ତାଳଗୁଣ୍ଡ" ସୁରଙ୍ଗୀ ମଣ୍ଡଳୁ,—
ଅଗ୍ନିଜ୍ୟୋତିଦୀପ୍ତ ଯଥା ତପଦୀପ୍ତ ତପୀ,
ଯା କନ୍ଦରେ ବସି ଭକ୍ତ ଦୀନବନ୍ଧୁ ରାଜ
ରତ ଥିଲେ ନିତାନ୍ତେ ବାଣୀ-ଆରାଧନେ,
ରଚୁଥିଲେ କାବ୍ୟକଳା ରାଜଭୋଗ ତେଜି,
ସେହି ସାରସ୍ୱତ ଦଶା ହୋଇଛି ଏ କାଳେ
ବ୍ୟାଘ୍ର ଭଲ୍ଲୁକର ପ୍ରିୟ ଅଭିସାର ସ୍ଥଳୀ ।
ସାହିତ୍ୟ-ସାଧନା-ଧନ୍ୟ ଟଙ୍କଟି ରାଜ୍ୟରୁ
ଆସିଥିଲି "କୁସ୍ତଗିରି", ଯବେ ତାହା ଶିରେ
ପିନ୍ଧାଏ ସୁବର୍ଣ୍ଣଚୂଡ଼ା ଦାବାନଳ ଶିଖା,
ରାଜରାଜେଶ୍ୱର ମୂର୍ତ୍ତି ଧରେ ସେ ସେକାଳେ ।
ଆସିଥିଲେ ଇଚ୍ଛାପୁରୁ ଯାମଳ ସୋଦର
ପୀରଗିରି, ଚୁଡ଼ିଗିରି,—ସୁନ୍ଦର-ଦର୍ଶନ ।
ଏହିପରି କେତେ ଗିରି ହୋଇଥିଲେ ଠୁଳ
ସେ ମହାସଭାରେ, ନାହିଁ କଳନା ତାହାର,
ସଂକ୍ଷେପେ ଏତିକି ମାତ୍ର ନିବେଦିଲି ଦେବୀ ।
ଉତ୍କଳ ମିଳନ ବାର୍ତ୍ତା ଶୁଅନ୍ତେ ପ୍ରସ୍ତର
ସ୍ଫୁଟିକ ଆନନ୍ଦ ରବେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଲା ସଭା,
ତଦେଶୁ ବାତୁଳ ଅସି ବହୁଦିନ ପରେ
ପୁତ୍ର, ମାତୃ ଅଙ୍କେ, ଲଭେ ମହୋଲ୍ଲାସ ଯଥା,
ତଥା ସର୍ବ ଗିରିକୁଳ ହେଲେ ଆହ୍ଲାଦିତ ।
କିସ ବା ବର୍ଣ୍ଣିବ ସେହି ଉଦ୍‌ବେଳ ଆନନ୍ଦ,
ପଶିଲେ ଜୀବନ ଫେରି ଆସି ମୃତପିଣ୍ଡେ
ପ୍ରତେ ହୁଏ ନ ହେବ କେ ସେଭଳି ଉତ୍ଫୁଲ୍ଲ ।
ଛାମୁରେ ଅର୍ପିବା ପାଇଁ ପ୍ରୀତ୍ୟଭିନନ୍ଦନ
ପେଷିଲା ସେ ସଭା ମୋତେ ସର୍ବ ସମ୍ମତିରେ,
ଆସିଛି ମୁଁ ଭେଟି ଧରି ସେ ଅଭିନନ୍ଦନ ।"
ଅନନ୍ତର ଗିରିବର ବସ୍ତ୍ର ଅନ୍ତରାଳୁ
କାଢ଼ିଣ ପେଟିକା—କେନ୍ଦୁ ପଲ୍ଲବେ ରଚିତ
ପୁଷ୍ପେ କାରୁକୃତ, ନେଇ ଅର୍ପିଲା ଛାମୁରେ ।
କୁସୁମ-କୋମଳ କରେ ଫେଡ଼ି ତାହା ଦେବୀ
ପଢ଼ିଣ ଅଭିନନ୍ଦନ, ଲଭିଲେ ସନ୍ତୋଷ ।
ସମ୍ବୋଧି ମହେନ୍ଦ୍ରେ ତହୁଁ ଭାଷିଲେ ସସ୍ମିତେ—
"ବତ୍ସ, କହି ଯାଇ ତୋର ଗିରିପ୍ରଜାକୁଳେ—
ଲଭିଲି ପରମ ପ୍ରୀତ ଭକ୍ତିରେ ତାଙ୍କର,
କରୁଛି ମୁଁ ଆଶୀର୍ବାଦ—ଥାଆନ୍ତୁ କୁଶଳେ ।
ତୋତେ ସୁଦ୍ଧା ଅର୍ପୁଅଛି ଅଶେଷ କଲ୍ୟାଣ,
ତୁହି ବହୁପୋଷୀ, ନ୍ୟସ୍ତ ତୋହୋ ଶିରେ ବତ୍ସ,
ଗୁରୁତର କର୍ତ୍ତବ୍ୟର ଦୁର୍ବିଷହ ଭାର,
ଯୋଗ୍ୟପାତ୍ର ତହିଁ କି ତୁ ଅଟୁ ଗିରିମଣି,
ସତ୍ୟେ, ଧର୍ମେ, ନ୍ୟାୟେ ପୁଣି ପାଳୁଥୁ ପ୍ରକୃତି,
ହେଉ ରେ ସାର୍ଥକ ତୋର ପୁଣ୍ୟ ସେବାବ୍ରତ ।"
ତଥାସ୍ତୁ ଉଚାରି ହର୍ଷେ ଗିରି-ଅଧିରାଜ,
ନମି ଦେବୀ-ପାଦେ, କଲା ସ୍ୱସ୍ଥାନେ ପ୍ରସ୍ଥାନ
"ଜୟ ମା ଉତ୍କଳ-ଦେବୀ" ଘୋଷି ଉଚ୍ଚସ୍ୱରେ ।
ଅନନ୍ତର ନାରୀଦଳ ଆସିଲେ ସେଠାକେ
ସୁନ୍ଦରୀ ଶୋଭାଙ୍ଗୀ ସର୍ବେ ଶୁଭ୍ର ବସ୍ତ୍ରାବୃତା,
ବିଶାଳ ଭୂଷଣେ ବେଶେ ରାଜକନ୍ୟା ପ୍ରାୟ,
ଅଙ୍ଗନାଙ୍କ କଣ୍ଠନେତ୍ର ଦର୍ପାରେ ସକଳ ।
ସର୍ବେ ମୁକ୍ତକେଶୀ, କେଶ ପ୍ରଳମ୍ବ ଲୁଣ୍ଠିତ
ଯଥା କ୍ଷୁଦ୍ର ବୀଚମାଳା ଖେଳୁଛି ତୋହଲି ।

ଅଗ୍ରସର ହୋଇ ଜଣେ ପ୍ରବୀଣା ମହିଳା
ପ୍ରୌଢ଼ା ତପସ୍ୱିନୀ ପ୍ରାୟ କଲେ ବନ୍ଦାପନା
ଦେବୀଙ୍କ ଚରଣେ, ଧରି ଅର୍ଘ୍ୟଥାଳୀ କରେ,
ହୁଳାହୁଳି ଦେଲେ ମିଳି ଅପର ନାରୀଏ ।
କେହି ଧରି ମୁକ୍ତାମାଳା, ପୁଷ୍ପମାଳା କେହି,
କେହି ବା କର୍ପୂରମାଳା ଦେଇଣ ପିନ୍ଧାଇ
ଦେବୀ-କଣ୍ଠେ ଭକ୍ତିଭରେ ନମିଲେ ସକଳେ ।
କହିଲେ ପଶ୍ଚାତେ ପ୍ରୌଢ଼ା ଦେବୀ ମୁଖେ ଗ୍ରହି—
"ଚହ୍ନିଲ କି ମହାଦେବୀ, ଏ ଦୁଃଖିନୀଗଣେ,
ସେବା-ଦାସୀ ଆମ୍ଭେମାନେ ସର୍ବଦା ତୁମ୍ଭର,
ମୁହିଁ "ଋଷିକୁଲ୍ୟା", ଏହି ତିନି ସଖୀ ମୋର
'ବାହୁଦା' 'ସୁବର୍ଣ୍ଣମୁଦ୍ରା' 'ମହେନ୍ଦ୍ର-ତନୟା' ।
ମାହେନ୍ଦ୍ର ଯୋଗରେ ଆଜ ପାଇଥିଲୁ ଗତି,
ଘଟିଲା ଭାଗ୍ୟରେ ତେଣୁ ଚରଣ ଦର୍ଶନ,
ଯୁଗେ ଯୁଗେ ଦେବୀ, ମୁହିଁ ତୁମ୍ଭର ଅଧୀନା
କିନ୍ତୁ ହାୟ, କିଏ ଜାଣେ କେଉଁ କ୍ରୁରହର
ଅଭିଶାପେ, ହୋଇଥିଲୁ ପରପଦାଶ୍ରୟୀ,
କି ଅଜ୍ଞାତ ପାପେ ମୋର ଏ ପୋଡ଼ା ଭାଗ୍ୟରେ
ଲେଖିଲା ଏ ଦଣ୍ଡ ବିଧି, ଜାଣେ ସେହି ତାହା ।"
କହୁଁ କହୁଁ ସେ ପ୍ରବୀଣା କାଇଁ କାଇଁ ହୋଇ
ପକାଇଲା କାନ୍ଦି, ରଖି ଶିର ବାଳ ପାଟି,
ବହିଗଲା ଅଶ୍ରୁଧାର ବେନି ଗଣ୍ଡ ଧୋଇ,
ଶଶବ୍ୟସ୍ତ ହୋଇ ତହୁଁ ଉତ୍କଳ-ଜନନୀ,
ପୋଛିଦେଇ ଅଶ୍ରୁ ତାର ପଣତ କାନରେ
ଭାଷିଲେ ସଧୀରେ ଏହି ପ୍ରବୋଧ ବଚନ—
"କାନ୍ଦ ନା ଲୋ ମାଆ ମୋର କାନ୍ଦ ନା କାନ୍ଦ ନା,
ଫେଡ଼ିଲେଣି ତୋ ବନ୍ଧନ ନୀଳାଚଳନାଥ,
ଗଲାଣି ତ ଗଲା କଥା, ତାହା ଲାଗି ଆଉ
ଶୋଚନା କପାଇଁ ତୋର, ଛାଡ଼ ମନୁ ଖେଦ,
ଗାଉଛନ୍ତି କବି ତୋର ଶୀରପାନେ ସ୍ପଷ୍ଟ
"ଗଲାଣି ତ ଗଲା କଥା-"ଚମ୍ପୂ ମହାକାବ୍ୟ ।
ହୋଇଥିଲୁ ଅନ୍ତର ତୁ ମୋଠାରୁ ଲୋ ଝିଅ,
କିନ୍ତୁ ମନରୁ ତ ମୋର ନ ଥିଲୁ ଅନ୍ତର,
ତୋର ପ୍ରିୟତମ ପୁତ୍ର ଭଞ୍ଜଭବ ପଦ୍ମ
ଯାଇଛି ଲୋ ଗୀତ ଗାଇ ଅମୃତ ଝଙ୍କାରେ—
'ଯେତେ ଦୂରେ ଥିଲେ ଯେ ଯାହାର ସେ ତାହାର'
ମହାସତ୍ୟେ ଜ୍ୟୋତିର୍ମୟ ସେହି ମହାବାଣୀ ।
"ଉତ୍କଳରେ ଋଷିକୁଲ୍ୟା" ବୋଲି ଚିରକାଳ
ଗାଉଛନ୍ତି ପୁରାଣ, ଗ୍ରନ୍ଥ, ବେଦେ, ଋଷିଗଣେ,
ସେ ସମ୍ପର୍କ ତୋର ମୋର କେ ଦେବ ଛିଣ୍ଡାଇ,
ଅଚ୍ଛେଦ୍ୟ ସେ, ରହିଥିବ ସୃଷ୍ଟି ଥିବାଯାଏଁ ।
ଯେତେ କାଳ ଥିବ ମୁହିଁ, ତେତେ କାଳଯାଏଁ
ପାଉଥିବୁ ପୂଜା ତୁହି ପୁଣ୍ୟତୀର୍ଥରୂପେ ।"
ଶୁଣି ଏ ପ୍ରବୋଧବାଣୀ ଋଷିମାଳ-ସୁତା
କହିଲା ମଧୁରେ ହସି, [କି ସୁନ୍ଦର ଆହା
ଅଶ୍ରୁମୁଖେ ହାସ୍ୟ, ଯଥା ବୃଷ୍ଟି ପରେ ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା,
ହିମସିକ୍ତ ପଦ୍ମପତ୍ରେ ଶୋଭେ କି କମଳ]
"ନୁହେଁ ମୋର ଏ କାନ୍ଦଣା ଦୁଃଖର କାନ୍ଦଣା,
ସୁଖର କାନ୍ଦଣା ଏହା, ଅତି ଦୁଃଖେ ଯଥା
ବହେ ନେତ୍ରୁ ଅଶ୍ରୁଧାର, ତଥା ଅତି ସୁଖେ
ବହିଯାଏ ଅଜ୍ଞାତରେ ଅସମ୍ଭାଳ ଅଶ୍ରୁ,
ସେ ଆନନ୍ଦ ଅଶ୍ରୁପାତ ଘଟେ ଅତିଭାଗ୍ୟେ ।
ସୁଦୀର୍ଘ ବିଚ୍ଛେଦ ପରେ ଘଟିଲେ ମିଳନ
ପୂରିଉଠେ ମନେ ଯେଉଁ ଅପୂର୍ବ ଉଲ୍ଲାସ,
କ ହେବ ବର୍ଣ୍ଣିତ ତାହା କୋଟି ଜିହ୍ୱା-ମୁଖେ ।
ସେ ହର୍ଷର ମହାବନ୍ୟା ହୃଦୟ ବୁଡ଼ାଇ
ଅଶ୍ରୁ ରୂପେ ନେତ୍ରପଥେ ପଡ଼ଇ ବାହାରି,
କେ ରୋଧିବ ଗତି ତାର—ଅବାରିତ ତାହା,
ଭୁଞ୍ଜୁଛି ମୁଁ ଯେ ଆନନ୍ଦ ତ୍ରିଦିବ-ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ,
ହେଉ ନାହିଁ ଅବସନ୍ନ ସେ ଆନନ୍ଦ ଲବେ,
ବରଂ ବଢ଼ୁଛି ତାହା ଆଶା-ବନ୍ୟା ପରି ।"
ଭାଷିଲେ ଉତ୍କଳ ଦେବୀ—"ବତ୍ସ ଋଷିକୁଲ୍ୟେ,
ନେଇଛୁ ତ ଭକ୍ତି-ବଳେ କିଣି ମୋତେ ତୁହି,
ତ କହିବ ଅଧିକ ବା ଏଥି ବଳ ଆଉ,

ତୋର, ପୁଣି ତୋର ଏହି ଭିନ ସଖୀଙ୍କର
ଭକ୍ତିପୂର୍ଣ୍ଣ ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧନା କରି ମୁଁ ଗ୍ରହଣ
ପରମ ଆନନ୍ଦ ମନେ, ଅପାର ଆଗ୍ରହେ ।
ତୁମ୍ଭ ଭଳି କନ୍ୟାରତ୍ନ ଧରି ମୁଁ ଗର୍ଭରେ
ମଣୁଛି ନିଜକୁ ଧନ୍ୟା, ମହାଭାଗ୍ୟବତୀ,
ବିଧାତାର ଦାନ ସିନା ତୁମ୍ଭେ ମୋ ଭାଗ୍ୟରେ ।
ତୁମ୍ଭ ପୋଷ୍ୟ ପ୍ରଜାକୁଳ ନ ଦେଖି ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ
ହେଉଥିବେ ଅତିବ୍ୟସ୍ତ, ଚକିତ, ଆତୁର,
ଯାଅ ଏବେ ସର୍ବେ, ତାଙ୍କୁ ପାଳ ପୂର୍ବ ପରି ।”
“ଯେ ଆଜ୍ଞା ଜନନି” କହି ସ୍ତୁତି ତରଙ୍ଗିଣୀ
ପ୍ରଣମି ପଦ୍ମରେ, ନେଲେ ଛାମୁରୁ ମେଲାଣି ।
ତାହା ପରେ ନାରୀ ଏକ ପ୍ରବେଶିଲା ଆସି,
ଶଙ୍ଖ ପରି ତନୁ ତାର ଶୁଭ୍ର ଜ୍ୟୋତିର୍ମୟ ।
ପିନ୍ଧିଛି ସେ ଆର୍ଦ୍ର ନୀଳଶାଢ଼ୀ, ଯାଇଛି ତା
ଶ୍ରୀ ଅଙ୍ଗରେ ଲାଗି, ସତେ ଯେପରି ସଦ୍ୟ ସ୍ନାନୁ
ଆସିଛି ସେ ଉଠି, ଆର୍ଦ୍ର ବସ୍ତ୍ର ନ ପାଲଟି ।
ମସ୍ତକରେ ଶୋଭେ ସ୍ତୂପ ଶଙ୍ଖର ମୁକୁଟ,
ଶଙ୍ଖର କୁଣ୍ଡଳ କର୍ଣ୍ଣେ, ହସ୍ତେ ଶଙ୍ଖର ବଳୟ,
କଟିତଟେ ସପ୍ତସରୀ ଶଙ୍ଖ ଚନ୍ଦ୍ରହାର,
ସବୁ ଅଳଙ୍କାର ତାର ଶଙ୍ଖରେ ନିର୍ମିତ ।
ଦେବୀଙ୍କ ଛାମୁରେ ସେହୁ ଭେଟି ଶଙ୍ଖଟିଏ—
ନାନାରତ୍ନ-ଖଚିତ, ଅପୂର୍ବ ସୁନ୍ଦର,
କରିଲା ପ୍ରଣାମ, ଉଠି ଉଭାହୋଇ ପରେ
ନିବେଦିଲା କର ଯୋଡ଼ି ବଚନେ ଏସନ—
“ଚିଲିକା ମୁଁ ଦେବି, ସିନ୍ଧୁସୁତ-ପ୍ରେୟସୀ ମା;
ଏ ଶଙ୍ଖ ତୁମ୍ଭର ଦେବି, ପଡ଼ୁଛି କି ମନେ—
ଛିନ୍ନ ହେଲା ଯେଉଁ ଦିନ ଶ୍ରୀଅଙ୍ଗ ତୁମ୍ଭର,
ହେଲ ତୁମ୍ଭେ ଅସାବ୍ୟସ୍ତ, ଏ ଶଙ୍ଖଟି ତହୁଁ
ପଡ଼ିଲା ଶ୍ରୀହସ୍ତୁ ଖସି, ନେଇ ମୁଁ ତାହାକୁ
ରଖିଥିଲି ଗନ୍ତାଘରେ ସାଇତି ଯତନେ,
ଲଭିଲା ସୌଭାଗ୍ୟ ଏବେ ତାର, ବହିବ ସେ
ପୂର୍ବ ପରି ଶୋଭା ତୁମ୍ଭ ଶ୍ରୀକର-କମଳେ ।
ଜାଣିଛ ତ ଦେବି ତୁମ୍ଭେ ମୋହର ଲକ୍ଷଣ,
ଏଣେ ଖଣ୍ଡେ, ତେଣେ ଖଣ୍ଡେ ଦୁଇ ଆଡ଼େ ରହି
ହେଉଥିଲି ଛଟପଟ, ମଣୁଥିଲି ତୁଚ୍ଛ
ପ୍ରାଣେ, ଡାକୁଥିଲି ସଦା ମୃତ୍ୟୁକୁ ଆତୁରେ,
ହରିଲେ ସେ ଦୁଃଖ ମୋର ଏବେ କାଳ ପରେ
ସର୍ବଦୁଃଖହାରୀ ସେହି ପ୍ରଭୁ ଦୟାମୟ ।
ଏହି ଶୁଭ ଅବସରେ, ଆନନ୍ଦ ଅନ୍ତରେ
ଆସିଲି ସମ୍ଭାଳିବାକୁ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଜନନି !”
ଶୁଣିଣ ଚିଲିକା ବାଣୀ ଉତ୍କଳ-ଜନନୀ
ହସି ହସି ନେଇ ତାକୁ ବସାଇଲେ କୋଳେ,
ବୁଲାଇ ମଙ୍ଗଳ ହସ୍ତ ଆଦରେ ସ୍ନେହରେ
ଶିରେ ତାର, ମୃଦୁ ସ୍ୱରେ କହିଲେ ଏସନ—
“ଚିଲିକେ, ତୁ ଦେଲୁ ମୋତେ ଆତ୍ମପରିଚୟ
କୁଳ-ଗୋତ୍ର-ନାମ ସହ, କି ବାତୁଳୀ ତୁ ଲୋ,
ଗର୍ଜି ଗର୍ଜି ଦିନରାତି ମସ୍ତିଷ୍କ ତୋହୋର
ଗଲାଣି ବିକୃତ ହୋଇ, ନତୁବା କାହିଁକି
କରୁଛୁ ଲୋ ବିପରୀତ ଅଦ୍ଭୁତ କଳ୍ପନା,
ନ ପାରିବି ଚିହ୍ନି ବୋଲି ଭାବିଥିଲୁ ପରା,
ମାତା କି ସୁତାକୁ ପୁଣି ନ ପାରିବ ଚିହ୍ନି,
ଅତୀବ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଏହା ଅତି ଅସମ୍ଭବ,
ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା କି ଚିହ୍ନିବ ନାହିଁ ପ୍ରଭାକୁ ନିଜର ।
ଦୂରୁ ଦେଖି ଗୁହ୍ନମୁହିଁ, ଗୁହ୍ନମୁହିଁ ତୋର
ଉଚ୍ଛୁଳି ଉଠିଲା ମୋର ମାତୃସ୍ନେହ ହୃଦେ,
ତେତେବେଳୁ ସୁନ୍ଦରି ଲୋ ଚିହ୍ନିଛି ମୁଁ ତୋତେ ।
ଲକ୍ଷ୍ମୀ ପରି କନ୍ୟାରତ୍ନ ତୁହି ଲୋ ମୋହୋର
ବସିଅଛୁ ମେଲି ମହା ଦାନର ପସରା,
ପୋଷିଅଛୁ ବହୁ ଜୀବେ ଦାନାପାଣି ଦେଇ,
ଗୁଣବତି, ବିମୁଗ୍ଧ ମୁଁ ଶୁଭ ଗୁଣେ ତୋର,
କାସ ବା କହିବି ବେଶୀ, କହୁଛି ଏତିକି—
ତୁହି ମୋର ସ୍ୱଜବର୍ଣ୍ଣୀ ଗୌରବର ଟିକା,
ତୋହୋ ଲାଗି ମୁହିଁ ଧନ୍ୟା, ଅତୁଳ-ବିଭବା ।
ନ କରିଛୁ ତୁହି ମୋର କେତେ ଉପକାର,

ଆସୁଥିଲା ମୁଖ ମେଲି ଗ୍ରାସିବାକୁ ମୋତେ
ଦୈତ୍ୟବୀର ରକ୍ତବାହୁ—ଦୁରନ୍ତ ମସ୍ତାନ୍,
ଧରି ତୁହି ରୁଦ୍ର ମୂର୍ତ୍ତି ମାରିଲୁ ତାହାକୁ
ବୁଡାଇ ସବଳେ—ତୋର ଅତଳ ଗର୍ଭେ,
ଲଭିଲା ସେ ପ୍ରତିଫଳ ଉତ୍କଟ ପାପର।
ମୋତେ ଗ୍ରାସିବାକୁ ଆସି ପାପିଷ୍ଠ ଦୁର୍ମତି
ଅତୀତରେ କାଳଗ୍ରାସେ ପଡ଼ିଲା ସେ ନିଜେ,
ପାଞ୍ଚିଲେ ପରର ମନ୍ଦ ବିଧି ହୁଏ ବାମ।
ନିପାତି ମୋ ଶତ୍ରୁ, ମୋତେ ତାରିଲୁ ସଙ୍କଟୁ,
ନ ଭୁଲିବ ମା ଲୋ ତାହା ମଲେ ସୁଦ୍ଧା ମୁହିଁ।
ଆକାଙ୍କ୍ଷା-ଗୋଦାବରୀ ଉଠୁଥିଲା ଜମି
ଯେଉଁ ମହାଶଙ୍ଖ ସ୍ୱନେ, ଆଣି ଦେଲୁ ତୁହି
ସେହି ପ୍ରିୟ ଶଙ୍ଖେ ମୋର, ତୋଷିବି କି ଦେଇ
ତୋତେ, ପାଉ ନାହିଁ ଖୋଜି, କଲି ଆତ୍ମଦାନ।"
କହିଲା ଚିଲିକା "ମାତଃ, କନ୍ୟା ମୁଁ ତୁମ୍ଭର,
କନ୍ୟାର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ମୁହିଁ କରିଛି ପାଳନ,
ସେଥିପାଇଁ ପୁରସ୍କାର ନୁହେଁ ମୋର ପ୍ରାପ୍ୟ,
ହୋଇଥିବ କର୍ତ୍ତବ୍ୟରେ କୃତକାର୍ଯ୍ୟ ଯେବେ,
ସେହି ମୋର ପୁରସ୍କାର, ନ ଖୋଜେଁ ଅଧିକ,
ହୁଏଁ ତୁମ୍ଭ ଯୋଗ୍ୟ କନ୍ୟା—କର ଆଶୀର୍ବାଦ।
ମାଗୁଛି ମେଲାଣି ମାତଃ, ଯିବି ଏବେ ମୁହିଁ,
ଅଛନ୍ତି ମୋ ଘରେ ବହୁ ଦୁଷ୍ଟ ଜଳଚର,
ଲାଗିବେ ସେମାନେ କଳି ନ ଦେଖିଲେ ମୋତେ।
କହିଲେ ଉତ୍କଳ ମହୀ—"ଯା ଲୋ ଝିଅ ତେବେ
ଦୁଷ୍ଟେ ଶାସି ଶିଷ୍ଟେ ସଦା କରିବୁ ସୁରକ୍ଷା,
କରୁଛି ମୁଁ ଆଶୀର୍ବାଦ ହୁଅ ଚିରସୁଖୀ,
ଜନ୍ମେ ଜନ୍ମେ ମିଳୁ ମୋତେ ତୋ ପରି ସୁକନ୍ୟା।"
ଜୁହାରି ଚିଲିକା ତହୁଁ ଦେବୀ ପାଦତଳେ
ଆନନ୍ଦ ମନରେ କଲା ସ୍ୱସ୍ଥାନେ ପ୍ରସ୍ଥାନ।
ଏ ଅନ୍ତେ ଆସିଲେ ଏକ ଅପୂର୍ବ ରୂପସୀ
ସଚଳ ଲତିକା ପ୍ରାୟ, ହୋଇଛି ନର୍ମିତ—
ବସନ ଭୂଷଣ ତାର ଲତା-ପଲ୍ଲବରେ,
ତଥାପି ଶରୀରୁ ତାର ପଡ଼ୁଅଛି ଝଡ଼ି
ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟର ଜ୍ୟୋତିରଶ୍ମି, ଅପ୍‌ସରୀଏ ତାର
ନ ହେବେ ପଟ୍ଟରଘଷା ପଥରକୁ ସରି।
ଲଳନା-ଲଲାମଭୂଷା ସେହି ନବାଗତା,
କିଆ ଫୁଲଟିଏ ଦେଇ ଦେବୀଙ୍କ ଶ୍ରୀହସ୍ତେ
ପ୍ରଣମିଲା ନତଶିରେ, ଉଠି ତାହା ପରେ
ଥୋଇ ଦେଲା ସମ୍ମୁଖରେ ରସାଳ, ପନସ,
ଆତ୍ତ, ତେନ୍ତୁ, ବରକୋଳି, ଲଙ୍କାଆମ୍ବ ଆଦି
ଅସମୟେ ଜାତ ପକ୍ୱଫଳ, ନାରିକେଳ,
ବାସନା କଦଳୀ, ହେଲା କର ଯୋଡ଼ି ଉଭା।
ଭାଷିଲେ ଉତ୍କଳମାତା ସ୍ନେହକୋମଳ ଗିରେ—
"ଏ କିଏ ରେ ବେଳାସୁଣୀ ଉଦ୍ୟାନ-ସୁନ୍ଦରୀ,
(ଉତ୍କଳର କାମଧେନୁ, ନନ୍ଦନ-କାନନ)
ଭାରି ତ ଆନନ୍ଦ ଆଜ!" କହିଲା ଉଦ୍ୟାନ—
"ଘଟିଲେ ଆନନ୍ଦ ଯୋଗ କେ ନୁହେଁ ଆନନ୍ଦ ?
ହୋଇ ଓଡ଼ିଆଣୀ ମୁହିଁ, ଭାଗ୍ୟଦୋଷେ ହାୟ
ହୋଇଥିଲି ତେଲଙ୍ଗାଣୀ ଖୋଷି ବାଙ୍କ ଖୋସା,
ସେ ଲଜ୍ଜା, ସେ ଅପମାନ ମରଣୁ ଅଧିକ,
କିନ୍ତୁ ଆଜି କଟିଗଲା ସେ ଦୁଃସହ ଦଶା,
ମିଶିଲି ମୁଁ ଜନନୀ ଗୋ, ସ୍ୱଜାତିରେ ଆସି,
ଅଛି କି ଆନନ୍ଦ ଆଉ ଏହାଠାରୁ ବଳି,
ମଣୁଛି ମୁଁ ପୁନର୍ଜନ୍ମ ଲଭିଲା ପରାୟେ।
ହେରି ତୁମ୍ଭ ପୁଣ୍ୟମୂର୍ତ୍ତି, ହେଲି ମୁଁ କୃତାର୍ଥ,
ବଳେ ବଳେ ଆସି ମୋତେ ଧରୁଛି ଆନନ୍ଦ
ଲୁଣ୍ଠାଇ ପ୍ରବାଳେ, ଦେଖ, ତାହାର ପ୍ରସାଦେ
ଦିଶୁଛି ଆନନ୍ଦମୟ ସାରା ସୃଷ୍ଟି ମୋତେ।
ଦେଶାନ୍ତର-ଦଣ୍ଡପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଥିଲି ମୁହିଁ
ଫେରିଆସି ଦୈବେ ତହୁଁ, ବସିଅଛି ଏବେ
ମାତୃକୋଳେ, ଅସମ୍ଭବ ହୋଇଛି ସମ୍ଭବ,
ଏହି ପରା ଆନନ୍ଦର ଉପଯୁକ୍ତ ବେଳ,
ଆଜ ଦିନ—ଅଦ୍ୱିତୀୟ ଦିନ ମୋ ଜୀବନେ।
ତୁମ୍ଭ ଭାଗ୍ୟ ସଙ୍ଗେ ଗୁନ୍ଥା ସଦା ମୋର ଭାଗ୍ୟ,

ଯେ ଦଶା ତୁମ୍ଭର ଯେବେ ମୋର ସେହି ଦଶା ।
ମାତଃ ଏବେ ତୁମ୍ଭ ଭାଗ୍ୟ ହେଲା ଜ୍ୟୋତିର୍ମୟ,
ତୁମ୍ଭେ ମୋର ଆଦିମାତା-ଦେବୀମାତା ମୋର,
ସେହି ମାତୃଗୌରବରେ ଗର୍ବିତା ମୁଁ ଆଜ ।
ମାତୃପାଦ ପୁଣ୍ୟତୀର୍ଥ, ସେ ତୀର୍ଥ ଦର୍ଶନେ
ଜାତ ହେଲା ହୃଦେ ମୋର ଉତ୍କଟ ଉତ୍କଣ୍ଠା,
ନ ରୁଚିଲା ଅନ୍ନ ଜଳ, ନିଦ୍ରା ହେଲା ଦୂର,
ମୁହୂର୍ତ୍ତକ ପ୍ରତେ ହେଲା କୋଟିଯୁଗ ପ୍ରାୟ,
ଆସିଲି ମୁଁ ଧାଇଁ ତେଣୁ ଅସମ୍ଭାଳ ହୋଇ ।"
କହିଲେ ଉତ୍କଳମାତା—"ଜାଣେ ମୁଁ ଝିଅ ଲୋ !
ମନ ତୋର, ମୁଗ୍ଧ ମୁହିଁ ତୋ ସେବା ଭକ୍ତିରେ ।
ଧରିଛୁ ତୁ ସ୍ୱାର୍ଥଶୂନ୍ୟ ବିଶ୍ୱସେବାବ୍ରତ,
ତୋହୋର ଜ୍ୟୋତିରେ ତୁହି ହୋଇ ସମୁଜ୍ଜ୍ୱଳ
ବୋଳିଛୁ ସେ ଜ୍ୟୋତି ପୁଣି ମୋ ମୁଖେ ବହୁଳେ,
ପ୍ରଶଂସେ ଦେଶେ ବିଦେଶେ ମୋହର ମାହାତ୍ମ୍ୟ ।
ବହୁ ପୁଣ୍ୟ ଫଳେ ମିଳେ ତୋହୋ ପରି ଝିଅ,
ରତ୍ନ-ପ୍ରସବିନୀ ତୁହି, ତୋର ମାଆ ବୋଲି
ନିଜକୁ ସୌଭାଗ୍ୟବତୀ ମଣେ ମୁଁ ସଦର୍ପେ ।
ଚିରପୂର୍ଣ୍ଣ, ଅସରନ୍ତି ଭଣ୍ଡାର ଲୋ ତୋର,
ବହୁଗୁଣ ବଢ଼ିଉଠେ ଗୁଣେ ଦେଲେ ବାଣ୍ଟି,
ଆଶ୍ରିତ, ଅତିଥି, ପୋଷ୍ୟ ସମସ୍ତଙ୍କ ପ୍ରତି
ସମାନ ତୋହର ଦୟା, ଅନ୍ନପୂର୍ଣ୍ଣାରୂପେ
କରୁଛୁ ମା ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଅନ୍ନ ବିତରଣ
ଅକାତରେ, ଦୁଃଖୀ ରଙ୍କୀ ଧନୀ ନିର୍ବିଶେଷେ ।"
କହିଲା ଉଦ୍ୟାନଖଣ୍ଡ—"ଭାରତ-ବନ୍ଦିତେ !
ତୁମ୍ଭ ଝିଅ ପରି ମୁହିଁ, ଥିବ ଯେବେ କିଛି
ଯୋଗ୍ୟତା ମୋହର, ତାହା ତୁମ୍ଭର ସିନା ମା,
ମାତା ଗୁଣେ କନ୍ୟା ସିନା ହୁଏ ମହୀୟସୀ ।
ମୁଁ ତୁମ୍ଭର, ସୂତା ମୁକ୍ତା ଯାହା ଅଛି ମୋର
ତାହା ତ ତୁମ୍ଭର, ତାହା ତୁମ୍ଭରି ପ୍ରଦତ୍ତ,
ଏହି ଯେ ବାଢ଼ିଲା ତୁମ୍ଭେ ମୋହର ସୁଖ୍ୟାତି,
ତାହା ବି ତ ତୁମ୍ଭରି ମା, ଉପଲକ୍ଷ୍ୟ ମୁହିଁ,
ଗାଉଛ ମା ନିଜ ମୁଖେ ନିଜର ପ୍ରଶଂସା ।"
ଭାଷିଲେ ଏ ବାଣୀ ଶୁଣି ଉତ୍କଳଜନନୀ—
"ଚିରକାଳ ମାଆ ଲୋ ମୁଁ ମୁଗ୍ଧ ତୋ ଗୁଣରେ,
ଏବେ ଜ୍ଞାନ-ଗରିମାର ପାଇ ପରିଚୟ
ଲଭିଲି ମୁଁ ଯେ ସନ୍ତୋଷ, କହି ନୁହେଁ ତାହା,
କରିବାକୁ ପ୍ରକାଶ ମୋ ହୃଦୟର ଭାବ
ଶକ୍ତି ନାହିଁ ମୋ ଭାଷାର, ହୋଇଛି ସେ ମୂକ,
ଘେନ ଏବେ ବତ୍ସ, ମୋର ସ୍ନେହ ପୁରସ୍କାର ।"
ଏହା କହି ଦେବୀ, କାଢ଼ି କଣ୍ଠୁ ପୁଷ୍ପହାର
ଆଦରେ ପିନ୍ଧାଇଦେଲେ ଉଦ୍ୟାନ କଣ୍ଠରେ ।
ପ୍ରଣମି ଉଦ୍ୟାନ ତହୁଁ ଦେବୀ ପାଦମୂଳେ
ଆନନ୍ଦ ଗଦ୍‌ଗଦ ସ୍ୱରେ କହିଲା ଏସନ—
"ସ୍ନେହମୟି, ଏ ହାରଟି ନୁହେଁ ପୁଷ୍ପହାର,
ଧରିଅଛି ପୁଷ୍ପରୂପ ତୁମ୍ଭ ସ୍ନେହରାଶି,
ରତ୍ନହାର ଶତ ଛାର ଏହା ତୁଳନାରେ ।
ଲଭି ମାତୃଦେବୀଙ୍କର ଏ ମହାପ୍ରସାଦ,
ସାର୍ଥକ ଜୀବନ ଜନ୍ମ ହେଲା ଆଜ ମୋର,
ଏ ଅମୃତ ସ୍ନେହ ସ୍ମୃତି, ରହିଲା ଅଙ୍କିତ
ହୃଦୟରେ ମୋର, ମାତଃ ଅକ୍ଷୟ ଅକ୍ଷରେ ।
ମାଗୁଛି ମେଲାଣି ଏବେ ଶ୍ରୀପଦ-ପଙ୍କଜୁ,
ଧାଉଁଦେବେ ଅତିଥିଏ ସନ୍ଧ୍ୟା ହେଲା କ୍ଷଣି
ପିପୀଲିକାମାଳ ପ୍ରାୟ, ମୋ ଗୃହାଭିମୁଖେ,
ନ ଥିଲେ ମୁଁ ଅସୁବିଧା ହେବ ତାହାଙ୍କର ।"
କହିଲେ ଉତ୍କଳ ଦେବୀ—"ଯାଅ ତୁ ମାଆ ଲୋ,
ଅତିଥି ବିମୁଖ ହୋଇ ଫେରିଗଲେ ଦ୍ୱାରୁ
ହେବ ଅମଙ୍ଗଳ, ଯାଇ କର ତାଙ୍କୁ ସେବା,
କରୁଛି ମୁଁ ଆଶୀର୍ବାଦ—କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ତୋହର
ହେଉ ସୁରକ୍ଷିତ, ପ୍ରଭୁ ମଙ୍ଗଳମୟଙ୍କ
ମହାଦରବାରେ, ବଢ଼ୁ ଯଶ ଶ୍ରୀ ଅକ୍ଷୁଣ୍ଣ ।"
ଲଭି ମାତୃ ଆଶୀର୍ବାଦ ଉଦ୍ୟାନ-ସୁନ୍ଦରୀ,
ବନ୍ଦି ମାତୃପାଦ, କଲା ଆନନ୍ଦେ ପ୍ରସ୍ଥାନ ।
ଦିଶିଲା ଅଦୂରେ ନୀଳ ସମୁଦ୍ର ବକ୍ଷରେ,

ଆସୁଛି ତରୁଣୀ ଏକ ରତ୍ନେ ସୁସଜ୍ଜିତ,
ନାଚି ନାଚି ବୀଚିମାଳା, ପ୍ରତେ ହୁଏ ଯେହ୍ନେ—
ସାଗର-ଅପ୍ସରୀ, ମତ୍ତ ଜଳ-ଝଙ୍କାରରେ,
ଦୁଇ ହାତେ ବୁଣି ବୁଣି ଫେନ-ମୁକ୍ତାରାଶି ।
ମୁହୂର୍ତ୍ତେ ତରୀ ଆସି ଲାଗିଲା କୂଳରେ,
ଆସିଲା ବାହାରି ତହୁଁ ନାରୀ ମୂର୍ତ୍ତି ଏକ
ଧରି କରେ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ଥାଳୀ— ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣରେଣୁପୂର୍ଣ୍ଣ,
ଗଢା ତାର ଅଙ୍ଗଯଷ୍ଟି ତରଳ ସୁବର୍ଣ୍ଣେ,
ଦିଶେ ଯେହ୍ନେ, ନାରୀ ନୁହେଁ—ସୁନାକଣ୍ଢେଇ ସେ ।
ପରିହିତ ବସ୍ତ୍ରେ ତାର ହୋଇଅଛି ବୋଳା
ବହୁଳେ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ରେଣୁ, ନାହିଁ ତା ଶରୀରେ
ଅଳଙ୍କାର, ତଥାପି ସେ ଅନନ୍ୟ ସୁନ୍ଦର,
ଥିଲେ ଅଳଙ୍କାର, ତାହା ଦିଶନ୍ତା ମଳିନ
ଶରୀର-ଜ୍ୟୋତିରେ ତାର, ଭୂଷଣର ଭୂଷା
ଯେହ୍ନେ ବ୍ୟର୍ଥ ଛାର ସିନା ଅଳଙ୍କାର ଭାର,
ଢାଙ୍କିଦିଏ ଅଳଙ୍କାର ସ୍ୱଭାବ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟେ ।
ଦେବୀଙ୍କ ଛାମୁରେ ଥୋଇ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣରେଣୁ ଥାଳୀ
ସେ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣାଙ୍ଗୀ, ଭକ୍ତିଭରେ ବୋଳି ହୋଇ ଶିରେ
ଦେବୀ ପାଦରେଣୁ, ଧୀରେ କହିଲା ଏସନ—
"ମାତଃ, ମୁଁ ସୁବର୍ଣ୍ଣରେଖା—ତୁମ୍ଭ କିଣାଦାସୀ ।
ତ୍ରେତାଯୁଗେ ରଘୁରାଜା—ରବିକୁଳ-ରବି,
ଭରତ ବର୍ଷରେ ମୋର କୂଳରୁ ଗଙ୍ଗ-ସେତୁ,
ପାରିକରି ନେଇଥିଲେ ସୈନିକ-ବାହିନୀ,
ତାହା ପୂର୍ବୁ ଅଛି ମୁହିଁ ତୁମ୍ଭର ଅଧୀନା,
କିନ୍ତୁ ତୁମ୍ଭ ପୁତ୍ରଙ୍କର ରାଜତ୍ୱ ଶେଷରେ
ହେଲି ମୁଁ ବିଫଳ, ଫାଳେ ରହିଲି ବଙ୍ଗରେ,
ଭୁଞ୍ଜିଲି ଯେ ଦୁଃଖ, ତାହା ବଚନକୁ ବଳେ,
ଜାଣନ୍ତି କେବଳ ତାହା ପ୍ରଭୁ ଅନ୍ତର୍ଯ୍ୟାମୀ,
ଏତିକି ସାନ୍ତ୍ୱନା ମୋର ଥିଲା ସେ କାଳରେ
ନ ଥିଲି ବଞ୍ଚିତ ତୁମ୍ଭ ଚରଣ-ସେବାରୁ ।
ଦୈବେ ଆଜି ଯୋଡିଗଲା ଦେହ-ଯଷ୍ଟି ମୋର
ହେଲି ମୁଁ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ, କିଛି ନ ପାରିଲି ବୁଝି

ତେଣୁ ଦେବତାର ଏହା ସାର୍ଥ ଆଶୀର୍ବାଦ,
ପୂରିଗଲା ପ୍ରାଣମନ ଅପୂର୍ବ ଉଲ୍ଲାସେ ।
ସାଧୁଥିଲେ ଯୋଗ—ମୋର ତୀରବନେ ବସି
'ଯୋଗୀ ଏକ, ଜ୍ୟୋତିର୍ମୟ ଭକ୍ତିପ୍ରେମ ମୂର୍ତ୍ତି,
ପୁଚ୍ଛିଲି ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ଯାଇ କହ୍ଲାରି ପଦ୍ମରେ—
'ଯୋଗିବର, ସର୍ବଦର୍ଶୀ ସର୍ବଜ୍ଞ ଆପଣ,
ଯୋଗବଳେ କୃପା କରି କହନ୍ତୁ ହେ ଦେବ,
କି ହେତୁରୁ ଯୋଡିଗଲା ଛିନ୍ନ ତନୁ ମୋର
ଅକସ୍ମାତ ଆଜି,' ତହୁଁ ଭାଷିଲେ ତାପସ
ମୃଦୁହାସ୍ୟେ, 'ବତ୍ସ ଶୁଣ ଅବହିତ ମନେ—
ହେଲା ଯେବେ ଏ ଉତ୍କଳ ଖଣ୍ଡବିଖଣ୍ଡିତ
ରାଜନୀତି-ସ୍ରୋତେ, ହାୟ, ସେହି କାଳେ ଦେଶ,
ଅପମାନେ ଅଭିମାନେ ଛାଡି ଏ ମହୀକି
ଚାଲିଗଲେ ଦେବଲୋକେ, ମାଟିପିଣ୍ଡ ଖାଲି
ରହିଲା ମାଟିରେ ପଡି ହୋଇ ହତଶିରୀ ।
ତେତେ କାଳ ପରେ ଦେଖି ଦେଶର ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା,
ଘେନ ମୁହିଁ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ-ଶ୍ରେଷ୍ଠ-କନିଷ୍ଠ ସୋଦରେ
କଲି ଚେଷ୍ଟା—ମାତୃଅଙ୍ଗ ସଂଯୋଗ ସକାଶେ,
ନୀଳମଣି ଶ୍ରୀଦ୍ୱାରରୁ ଥିଲା ମୋର ନାମ,
ହେଲା ନାହିଁ କିଛି ଫଳ ଅନେକ ଚେଷ୍ଟାରେ,
ତହୁଁ ଦୁଃଖେ କ୍ଷୋଭେ ମୁହିଁ ତେଜିଲି ଜୀବନ,
ସେହି ଦିନୁ ମୁହିଁ ତୋର ଏହି ତୀରବନେ
(ଯୋଗିଋଷି ବାଲ୍ମୀକିଙ୍କ ତପୋବନ ଯଥା)
କରୁଛି ତପସ୍ୟା ସେହି ଇଷ୍ଟସିଦ୍ଧି ଅର୍ଥେ ।
ଏ ରୂପ ମୋହର ନୁହେଁ ସ୍ୱାଭାବିକ ରୂପ,
ଧରିଛି ମୁଁ ଯୋଗିରୂପ କାମରୂପୀ ଯେଣୁ,
ପ୍ରେତଲୋକବାସୀଙ୍କର ଅଛି ସେ କ୍ଷମତା,
ପାରନ୍ତି ସେ ରୂପ ଧରି ଇଚ୍ଛା ଅନୁରୂପ ।
ପ୍ରଭୁ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କର ଅପାର କୃପାରୁ
ଏତେ ଦିନେ ହେଲା ମୋର ତପସ୍ୟା ସଫଳ,
ଶୁଣିଲେ ସେ ମୋର ଦୀନ ଭକତର ପ୍ରାର୍ଥନା
ଦକ୍ଷିଣ କର୍ଣ୍ଣରେ, ଯେଣୁ ଦୀନବନ୍ଧୁ ସେହି ।

ଆଜି ମହାପୁଣ୍ୟ ଦିନ—ସୌଭାଗ୍ୟର ଦିନ,
ଉତ୍କଳର ଛିନ୍ନ ଅଙ୍ଗ ହେଲା ସଂଯୋଜିତ,
ସେହି ହେତୁ ବତ୍ସ, ତୋର ଦ୍ୱିଖଣ୍ଡିତ ଦେହ
ଗଲା ଯୋଡ଼ି ହୋଇ, ହେଲା ଦୁଃଖ ତୋର ଦୂର।
ଆସିଲେଣି ଫେରି ମୋର ଉତ୍କଳ ଜନନୀ
ପୂର୍ଣ୍ଣ ମୂର୍ତ୍ତି ଧରି, ଏବେ ଯାଉଛି ମୁଁ ବତ୍ସ,
ପୁଣି ଜନ୍ମ ଲଭି ଏହି ପୁଣ୍ୟ ଉତ୍କଳରେ,
ଦେଖି ପୂର୍ଣ୍ଣ ମାତୃମୂର୍ତ୍ତି ହେବି ମୁଁ କୃତାର୍ଥ।
ଦେବଧାମୁ ଆସି ଦେବୀ, ହୋଇଛନ୍ତି ଶତେ
ସ୍ୱର୍ଗଦ୍ୱାରେ—ମହୋଦଧି ପବିତ୍ର ବେଳାରେ।'
ଏହା କହି ଯୋଗିମଣି ହେଲେ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ,
ଆସିଲି ମୁଁ, ମାତଃ, ତୁମ୍ଭ ଦର୍ଶନ ନିମନ୍ତେ,
ହେରି ତୁମ୍ଭ ଦେବୀମୂର୍ତ୍ତି ପୂର୍ଣ୍ଣ ମାତୃମୂର୍ତ୍ତି,
ପଡ଼ୁଅଛି କେତେ କଥା ମନେ, କେତେ ଭାବ
ଉଇଁ ହୃଦୟରେ, ପୁଣି ଉଙ୍କୁଛି ଶଲ୍ୟ
ନ ସରିବ କହିଲେ ତା' ସପ୍ତ ଦିବାନିଶି,
କି ଫଳ ଅତୀତେ ଘାଣ୍ଟି, ମରୁ ଗଲା କଥା।
ମାତୃଦେବି, ତୁମ୍ଭେ ପୁଣ୍ୟ ଦେବଲୀଳାଭୂମି
ବହୁକାଳ ପରେ ଦେବି, ଦେଖି ମୁଁ ତୁମ୍ଭର
ରାଜରାଜେଶ୍ୱରୀ ମୂର୍ତ୍ତି ହେଲି ସୁପବିତ୍ର।"
ଭାଷିଲେ ଉତ୍କଳମାତା, ହସି, ମୃଦୁସ୍ୱରେ—
"କି ମଧୁର ସ୍ୱର ଆହା, କି ସ୍ନିଗ୍ଧ ଶୀତଳ,
ହୋଇଛି ସେ ମାତୃସ୍ନେହ-ଚନ୍ଦନରେ ବୋଳା,
ସୁବର୍ଣ୍ଣରେଖା, ପ୍ରାଣର ସୁଦୁଲାଳୀ ମୋର,
ନ ପାରିବ ଶୁଝି ମା ଲୋ ତୋର ସେବା-ଋଣ,
ବିପଦବେଳେ ତୁ ମୋର ପାଦତଳେ ବସି
ରୁଧିରକ୍ତ ଛିନ୍ନପାଦ ଦେଉଥିଲୁ ଧୋଇ
ଶୀତଜଳେ, କି ଅମୃତ ସ୍ପର୍ଶ ଆହା ତୋର
ଯାତନା-ବେଦନା-ହର, ପ୍ରାଣେ ଶାନ୍ତି-ପ୍ରଦ।
ପିଣ୍ଡେ ପ୍ରାଣ ଥିଲା ମୋର ତୋହ ଶୁଶ୍ରୂଷାରେ,
ତୁ ସୁଦ୍ଧା ନ ଥିଲୁ ଝିଅ ଅକ୍ଷତ ଶରୀର,
ମୋ ଲାଗି ପାସୋରିଥିଲୁ ସେହି କ୍ଷତବ୍ୟଥା
ଆପଣାର, କେଉଁ ଝିଅ କରନ୍ତା ଲୋ ଏହା ?
ମାତୃପ୍ରାଣା କନ୍ୟା ତୁହି, ଶିଖିବେ ତୋଠାରୁ,
ମାତୃଭକ୍ତି ଦେବକନ୍ୟା, ଋଷିକନ୍ୟାକୁଳ।
ବଞ୍ଚି ଥା ମାଆ ଲୋ ଘେନ ମୋହର ଆୟୁଷ।"
ସୁନ୍ଦରୀ ସୁବର୍ଣ୍ଣରେଖା ଶୁଣି ମାତୃବାଣୀ,
ନ ଦେଇଣ ଅବସର କହିବାକୁ ଆଉ,
ଭାଷିଲା ବଚନେ—"ମାତଃ, ହେବ ନାହିଁ ଶୁଝି
କୋଟି ଜନ୍ମେ ଦିନକର ଗର୍ଭକଷ୍ଟ ତବ,
ମାତା ପୁଣି ହୋଇପାରେ କନ୍ୟାଠାରେ ଋଣୀ,
ଅସମ୍ଭବ ଏହା, ଦେବି, ମୋ ପ୍ରତି ତୁମ୍ଭର,
ସ୍ନେହାଧିକ୍ୟ ହେତୁ, ମୁଖେ ଉଚ୍ଚାରିଲ ଏହା;
ତିଳକୁ ମଣିବା ତାଳ ସ୍ନେହର ସ୍ୱଭାବ।
ଜଗତେ କାହାର ଅଛି ତୁମ୍ଭଭଳି ମାତା,
ହୋଇ ମୁଁ ନଗଣ୍ୟା, ତୁମ୍ଭ କନ୍ୟା ବୋଲି ଧନ୍ୟା।
ଗଠିତ ଏ କଳେବର ଯାହାଙ୍କ ତନୁରେ,
ତାଙ୍କରି ସେବାରେ ତାକୁ ଅର୍ପିବା ଉଚିତ—
ଏହା ମୋର ଧର୍ମଜ୍ଞାନ, ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଧାରଣା,
ବୁଝେ ନାହିଁ ଏହା ଭିନ୍ନ ଅନ୍ୟ ଧର୍ମ କିଛି।
ହେଉଛୁ ବିଦାୟ ଏବେ ଶ୍ରୀଛାମୁରୁ ଦେବି,
ଯେ ଦୁର୍ବହ ଭାର ତୁମ୍ଭେ ଦେଇଛ ମା ଇଦି
ଦୁର୍ବଳ କାନ୍ଧରେ ମୋର, ବହିବାକୁ ଦଣ୍ଡେ
ନାହିଁଛି ତା ଅବସର କେଉଁଠି ଜୀବନେ।"
କହିଲେ ଉତ୍କଳ ଦେବୀ—"ମା ସୁବର୍ଣ୍ଣରେଖା,
ଯାଇ ଏବେ ରାଜ୍ୟେ ତୋର, ପାଳ ପ୍ରଜାକୁଳ,
କରୁଛି ମୁଁ ଆଶୀର୍ବାଦ, ଆଜୀବନ ତୁହି
ଭୁଞ୍ଜିବୁ ଲୋ ଝିଅ ଏହି ଆନନ୍ଦ ମିଳନ।"
ଗମନ୍ତେ ସୁବର୍ଣ୍ଣରେଖା ବନ୍ଦି ମାତୃପାଦ,
ଶୁଭିଲା ଆକାଶେ ଶବ୍ଦ, ଭୀଷଣ-ଗମ୍ଭୀର,
ଯେସନ୍ତେ ମହାଭୁଜଙ୍ଗମ ଗର୍ଜୁଛି ସରୋଷେ।
କ୍ଷଣକେ ଦିଶିଲା ଏକ ବୃହତ ବିହଙ୍ଗ
ଉଡୁଛି ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱରେ, ତହୁଁ ଆସିଲା ସେ ଖସି
ଦେଖା ଅଧୋମୁଖେ, ଖରେ, ନକ୍ଷତ୍ର ଗତିରେ

ସାଗର ଶିକାର୍ଥୀ ପକ୍ଷୀ ଧାଇଁ ଆସେ ଯଦା
ଝାମ୍ପି ନେବା ପାଇଁ ସିନ୍ଧୁବକ୍ଷସ୍ଥିତ ଜୀବେ ।
ମୁହୂର୍ତ୍ତକେ ଏ ସନ୍ଦେହ ହେଲା ତିରୋହିତ,
ପକ୍ଷୀ ନୁହେଁ ନଭ-ପୋତ ତାହା, ଓହ୍ଲାଇ ସେ
ରହିଲା ବେଳାରେ, ଛାଡ଼ି କ୍ଳାନ୍ତର ନିଃଶ୍ୱାସ ।
ବାହାରିଲେ ତହୁଁ ଏକ ନାରୀ ଶୀର୍ଣ୍ଣଦେହୀ
ଚନ୍ଦ୍ରା-ରଶ୍ମି ପ୍ରଭା ପ୍ରାୟ, ଜନ୍ମା ଆସିଛି ସେ
ରୋଗଶେଷୁ ସଦ୍ୟ ଉଠି, ଫୁଟିଅଛି ହାସ
ନୀରସ ଅଧରେ ତାର, ଫୁଟିଥାଏ ଯଥା
ଜୀର୍ଣ୍ଣ ଲତିକାରେ ଫୁଲ କ୍ଷୀଣ, ପ୍ରଭାହୀନ ।
ଦେବୀଙ୍କ ଛାମୁରେ ଆଣି ଭେଟିଲା ସେ ନାରୀ
ପାନବଟାଟିଏ, ତାହା ରତ୍ନ-ନିର୍ମିତ,
ଭେଟେ ଯଥା ଲତାରାଣୀ କାନନ-ଚନ୍ଦ୍ରିକା
ବାସନ୍ତୀ-ସମ୍ରାଜ୍ଞୀ ପଦେ କୁସୁମ-ରତନ ।
ନମି ଦେବୀପାଦେ ସେହୁ, ଉଭା ହେଲା ପାଶେ,
ପୁଚ୍ଛିଲେ ଉତ୍କଳମାତା—“କି ମେଦିନୀ ସଖି,
କାହିଁ ଏତେ କ୍ଷୀଣ ତୁମ୍ଭେ, ମଳିନ, ଦୁର୍ବଳ ?”
କହିଲା ମେଦିନୀପୁର—“ତୁମ୍ଭ ବିଚ୍ଛେଦରେ
ଏ ଦଶା ମୋହର ଦେବି, ତୁମ୍ଭଠାରୁ ଯେବେ
ହେଲି ମୁଁ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ, ହାୟ, ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ ଦୋଷରୁ
ସେହି ଦିନୁ ଝୁରି ଝୁରି ଦାରୁଣ ନୈରାଶ୍ୟେ
ହେଲି ଅସ୍ଥିଚର୍ମସାର, ‘ଲୁଣ ଖାଏ ହାଣ୍ଡି,
ଚିନ୍ତା ଖାଏ ଗଣ୍ଡି’, ନୁହେଁ ମିଥ୍ୟା ଏ ପ୍ରବାଦ ।
ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟରୁ ତରୁଦେହୁ ଛିନ୍ନ ହେଲେ ଶାଖା
ଭୁଞ୍ଜେ ଯେ ଦୁର୍ଗତି,ତାହା ସେହି ଜାଣେ ଏକା ।”
ଏ କାଳେ ପଡ଼ନ୍ତେ ଦୃଷ୍ଟି ଗଞ୍ଜାମ ଉପରେ,
କହିଲା ମେଦିନୀପୁର, ପ୍ରୀତିଭୋଳା ସ୍ୱରେ—
“କିଏ ଗୋ ଗଞ୍ଜାମ ଦିଦି, କୁହାର ଉଭଣି ।”
ଉଚ୍ଚ ସ୍ୱରେ ହସି ତହୁଁ କହିଲା ଗଞ୍ଜାମ —
“କି ସୌଭାଗ୍ୟ, ସାଧ ହେଲା ପୂର୍ଣ୍ଣ ଆଜି ମୋର,
ହୋଇଅଛି ଅପା ମୋର ଖାଣ୍ଟି ବଙ୍ଗାଳୁଣୀ,
ନାହିଁ ପଦ ଅପା, ନାନ—ଅଭିଧାନେ ତବ,
ଯା ହେଉ, କୃତାର୍ଥ ମୁହିଁ ଦିଦି ସମ୍ବୋଧନେ ।”
ଶୁଣି ସଖୀ-ପରିହାସ, ସଲଜ୍ଜେ ମେଦିନୀ
କହିଲା ଦଂଶନ ଜିହ୍ୱା ମୃଦୁ ମଧୁହାସେ—
“ତୁମ୍ଭେ ଜଗମାତା, ଦକ୍ଷ ପରିହାସେ ତେଣୁ,
ନୁହେଁ ଏହା ଦୋଷ ମୋର—ସଂସର୍ଗର ଫଳ,
ସଂସର୍ଗରୁ ଦୋଷ ଗୁଣ ଉଭୟ ସଂଜାତ,
ତୁମ୍ଭେ ସୁଦ୍ଧା ସଖି, ତହୁଁ ନୁହଁ ତ ବିମୁକ୍ତ,
ଆଚ୍ଛା, ମିଳି ଥିବ ପଦ ତୁମ୍ଭ ଅଭିଧାନେ ।”
ଏଥିଅନ୍ତେ ସ୍ନେହମୟୀ ଉତ୍କଳ ଜନନୀ
ବସାଇଣ ନିଜ ପାର୍ଶ୍ୱେ ମେଦିନୀ ମହୀଙ୍କ
ପୁଚ୍ଛିଲେ ସସ୍ମିତେ,—“ସଖି, ଏ ଅପୂର୍ବ ଯାନ
କାହାର ନିର୍ମିତ, ମୋର ସୁତମାନେ ଅବା
ଶିଖିଲେଣି ବିଜ୍ଞାନର ଉଚ୍ଚ କଳାବିଦ୍ୟା,
ସତେ କି କଲେଣି କହ ଏଭଳି ଉନ୍ନତି ?”
ଭାଷିଲା ମେଦିନୀ ମହୀ—“ଦେବି, ପୁତ୍ରେ ତବ
ଅବିଦ୍ୟାରେ କରିଛନ୍ତି ଅଶେଷ ଉନ୍ନତି,
ଏ ଭଳି ସ୍ୱାଧୀନ ଶୁଭବିଦ୍ୟା, ଅସମ୍ଭବ
ତାଙ୍କ ପକ୍ଷେ—ବହୁ ଶତ ଶତାବ୍ଦୀ ଅନ୍ତରେ ।
ନିର୍ମିତ ଏ ଯାନ, ଦେବି, ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ମଣ୍ଡଳେ,
ଏହାଠାରୁ ବଳି ନାହିଁ ବେଗଗାମୀ ଯାନ ।
ଆସିଛି ଏ ଦେଶେ ଏହା, ଏ ଦେଶବାସୀଙ୍କ
ଚରିତାର୍ଥ କରିବାକୁ ବିଳାସ ବାସନା ।
ଶୁଣି ସିନ୍ଧୁତୀରେ ତବ ବଳେ ହେଲା ବାର୍ତ୍ତା
ଆତୁର ହେଲା ମୋ ମନ ତୁମ୍ଭ ଦର୍ଶନାର୍ଥେ,
ତହୁଁ ଭଡ଼ା କରି ଏହି ବାୟୁଗତି ଯାନେ
ଆସିଛି ମୁଁ ଭୁରି ଏଥି ପହଞ୍ଚିବା ପାଇଁ,
କିନ୍ତୁ ମନ ଆସିଲାଣି ଆଗରୁ ମୋହର,
ପଛେ ଧାଇଁ ନ ପାରିଲି ସଙ୍ଗ ଧରି ତାର ।”
କହିଲେ ଉତ୍କଳମାତା ଦୀର୍ଘଶ୍ୱାସ ତେଜି—
“ବୁଝିଲି, ଏ କାଳେ ମୋର ପୁଅମାନେ ପଶି
ଯାଉଛନ୍ତି ଯାହା ଦେଖି ପରଲୁଗା ପିନ୍ଧି,
କି ଭୀଷଣ ଲଜ୍ଜା, ହାୟ, କି ଦାରୁଣ କ୍ଷୋଭ !

ଶିଖି ନାହିଁ ଯେଉଁ ଜାତି ନିଜ ଗୋଡେ ଚାଲି,
ହୋଇ ନାହିଁ ମନୁଷ୍ୟ ସେ—ଶଯ୍ୟାଶାୟୀ ଶିଶୁ,
ରହେ ସୁପ୍ତ କରି ନିଜେ ନିଜର ଶକ୍ତିକୁ ।
ଅତୀତ ଗୌରବ ନିତ୍ୟ ନ କଲେ ସ୍ମରଣ,
ନୁହେଁ ତ ସୁଲଭ ସଖି, ଶକ୍ତିର ବିକାଶ,
ନିତି ଦେଖି ସ୍ୱଚକ୍ଷୁରେ ପଡ଼ଶା ଉନ୍ନତି
ରହିବ ଯେ ଅନ୍ଧ ହୋଇ, ନ ଗୃହେଁ ତା ମୁଖ
ଉନ୍ନତି, ନୟନକୋଣେ, ହତଭାଗ୍ୟ ସେହୁ,
ନ ହୁଏ ଅଶକ୍ତ କେବେ ଶକ୍ତିର ସନ୍ତାନ,
ଯାଉଛନ୍ତି ଭୁଲି ଏହା ପୁତ୍ରମାନେ ମୋର ।
ମାନବର ପ୍ରାପ୍ୟ ଯାହା ଦେଇଛି ବିଧାତା
ସକଳ ମାନବେ ତାହା, ସମାନ ଭାବରେ,
ଜଣକର ସାଧ୍ୟ ଯେ, ସେ ସଭିଙ୍କର ସାଧ୍ୟ,
ନ ବୁଝିବ ଜନେ ଏହା, ଦୋଷନ୍ତି ଅଦୃଷ୍ଟେ,
କିନ୍ତୁ ଅଦୃଷ୍ଟ ଯେ ନିଜ କର୍ମରେ ଗଠିତ,
ଯାଆନ୍ତି ପାସୋରି ତାହା ନିଜ ବୁଦ୍ଧିଦୋଷେ ।
ଏ ସଂସାର କୃଷିକ୍ଷେତ୍ର, କରିବ ଏଠାରେ
ଯେତେ କୃଷି ଯେହୁ, ତେତେ ପାଇବ ସେ ଫଳ
ସେ କୃଷିର ଉପାଦାନ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ସକଳ,
ଉତ୍ସାହ, ଉଦ୍ୟମ ତହିଁ ମୁଗଧ ଜଳଦ,
ସୁବୁଦ୍ଧି ସୁଅଳି, ନିଷ୍ଠା ଈଶ, ଶକ୍ତି ଫାଳ,
ବିଶ୍ୱାସ ଲଙ୍ଗଳ, ଯେହୁ ନ ଜାଣେ ସେ କୃଷି,
ବୀଜ ପଞ୍ଚାକ୍ଷରୀ ମନ୍ତ୍ର ଜପେ ସେ ଆପ୍ରାଣ ।
ନିଜକୁ ମଣନ୍ତି କ୍ଷୁଦ୍ର ନରାଧମ ଜନେ,
ହୁଅନ୍ତି ସେ କ୍ଷୁଦ୍ର ପଛେ, ମାତ୍ର ତାଙ୍କ ଦେହେ
ଶୋଇଅଛି ଶକ୍ତି-ସିଂହ, ଅତୁଳ-ପ୍ରଭାବ,
ଉଠିଲେ ସେ ଦୃପ୍ତବୀର କେଶର ଫୁଲାଇ,
କ୍ଷୁଦ୍ରତାକୁ ଗଡ଼ିଦେବ କରି ମହାସ୍ଥାନ ।
ନ କଲେ ଜାଗ୍ରତ ତାକୁ, ଡରି ମରି ଥରି,
ରହିଥିବ କ୍ଷୁଦ୍ର ସଦା ଅତିକ୍ଷୁଦ୍ର ହୋଇ,
ଭୟକୁ ସେ ଭୟ କରେ ଅତି କ୍ଲୀବ ସେହୁ,
ଭୟକୁ ଆକର୍ଷି ଯେହୁ କରିପାରେ ଚଳୁ—
ସାଗରେ ଅଗସ୍ତି ଋଷି ଚଳୁ କଲେ ଗ୍ରାସ,
ଭୟ ତାକୁ ବାଟ ଛାଡେ ଦେଖିଲେ ସଭୟେ,
ଛାଡିଦିଏ ବାଟ ଯଥା ଶୁଣିଥିଲୁ ଭୂତ ।
ନ ବୁଝେ ମନୁଷ୍ୟ ହୋଇ ମୂଢ଼ପଣେ ଯେହୁ
ମନୁଷ୍ୟ ଜନ୍ମର ମୂଲ୍ୟ, ସେ ତ ଜଡପିଣ୍ଡ,
ଖାଇ ପିଇ ହସି ଖେଳି ମରିଯିବା ପାଇଁ
ଆସି ନାହିଁ ମର୍ତ୍ତ୍ୟଧାମେ ମାନବ କଦାପି,
ନୁହେଁ ତାହା ବିଧାତାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ, ଆଦେଶ,
ଆସିଛି ସେ ପିତା ସଖି, ମୁଣ୍ଡରେ ମୁଣ୍ଡାଇ
ଗୁରୁତର କର୍ତ୍ତବ୍ୟର ଗୁରୁତର ଭାର,
ପ୍ରାଣପଣେ ସେ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କରି ସମ୍ପାଦନ,
ମରି ଶେଷେ କରିଯିବ ନିଜକୁ ଅମର,
ହେବ ତେବେ ସାର୍ଥ ତାର ଜନମ, ଜୀବନ ।
ଦୁଃଖକୁ କପାଇଁ ଭୟ, ତାହିଁକି ବା ଘୃଣା,
ସୁଖ ଦୁଃଖ ମଧ୍ୟେ ନାହିଁ ପ୍ରଭେଦ କିଛିହିଁ,
ଦୁଃଖରୂପେ ଆସେ ସୁଖ, ଛଦ୍ମବେଶ ଧରି,
ଶେଷେ ପୁଣି କରେ ନିଜ ସ୍ୱରୂପ ପ୍ରକାଶ ।
ଲୁଚିଥାଏ ଦୁଃଖ ମଧ୍ୟେ ସୁଖ ସଂଗୋପନେ
ଭସ୍ମରେ ଅନଳ ପ୍ରାୟ, ଦୁଃଖ ଅଭାବରେ
ସୁଖର ରହିବ ନାହିଁ ଅସ୍ତିତ୍ୱ, ମହତ୍ତ୍ୱ ।
କର୍ତ୍ତବ୍ୟରେ ଦୁଃଖଭୋଗ, ସୁଖଠାରୁ ବଳେ,
କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଅନଳ, ଶୁଦ୍ଧ ହୁଏ ସେ ଅନଳେ
ଚରିତ୍ର-ସୁବର୍ଣ୍ଣ, ଯଥା ଦେବ ସ୍ପର୍ଶେ ଫୁଲ ।
ଭାଗ୍ୟ ବୋଲି ଯାକୁ ସଖି, ବୋଲନ୍ତି ଜଗତେ—
ଜାତ କର୍ତ୍ତବ୍ୟରୁ ତାହା, କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଦେବତା ।
ନିଜର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ପାଳି ରବି, ଶଶୀ, ବାୟୁ,
ହୁଅନ୍ତି ଦେବତାରୂପେ ବିଶ୍ୱରେ ପୂଜିତ ।
ଭାଗ୍ୟ କେହୁ କାହାରିକୁ ଦିଏ ନାହିଁ ଗଢ଼ି,
ଆପଣା ହାତରେ ହୁଏ ଗଢିବାକୁ ତାହା,
ନାହିଁ ତାର ଭାଗ୍ୟ, ଚର-ପର-ପ୍ରତ୍ୟାଶୀ ଯେ,
ଘଟିଅଛି ସେହି ଦଶା ପୁତ୍ରଗଣେ ମୋର ।
ପୁତ୍ରଗୌରବର ସୁଖ ନାହିଁ ଯା ଭାଗ୍ୟରେ

କୋଟି ପୁତ୍ର ହେଲେ ମୁହିଁ ବନ୍ଧ୍ୟା ସେ ଜନନୀ ।
କେଉଁ ଧାତୁ କେଉଁ ରତ୍ନ ନାହିଁ ମୋର ଗର୍ଭେ,
କେଉଁ ଧନ ନାହିଁ ମୋର ବନ ପର୍ବତରେ,
ସାଗରେ, ସରିତେ, ହ୍ରଦେ, ନାହିଁ କିସ ମୋର,
କୋଟି ରତ୍ନ ଅଛି ମୋର ଗୋଟିଏ ରେଣୁରେ,
ନ କରି ସଂଗ୍ରହ ତାହା ମୋର ପୁତ୍ରମାନେ
ପେଟ ଗୁଣ୍ଡାଏଁ ପାଇଁ ବୁଲନ୍ତି ବିଦେଶେ,
ଅନାହାରେ ଅର୍ଦ୍ଧାହାରେ ଯାପନ୍ତି ଜୀବନ ।
କେଉଁ ବିଦ୍ୟା ନାହିଁ ଅବା ଗନ୍ତାଘରେ ମୋର,
ଦେଖିଛ ଯେ ପୁଣ୍ୟକ୍ଷେତ୍ର ପୁରୀ, ଯାଜପୁର,
କୋଣାର୍କ, ଭୁବନେଶ୍ୱର ଆଦି ଦେବାଳୟ,
ଦେଖିଛ ଯେ ବାରବାଟୀ ଭଗ୍ନ ମହାଦୁର୍ଗ,
ସେହି ସିନା ଜାଣେ ମୋର ବିଦ୍ୟାର ମହିମା,
ଛାଡ଼ି ନିଜ ଘରବିଦ୍ୟା ପୁତ୍ରମାନେ ମୋର,
ପଢ଼ୁଛନ୍ତି ଏବେ ପର ସଉଖୀନ ପାଠ ।
ତେଜି ଲଜ୍ଜା, ଅପମାନ, ଉଦାସୀ ପରାୟେ
ପରଦ୍ୱାରେ ଛାଡ଼ୁଛନ୍ତି ଦେହି ଦେହି ରଡ଼ି ।
କରୁଛନ୍ତି ହାହାକାର ବକ୍ଷେ ଚାଟି କର,
ଯାଉଛନ୍ତି ଗଡ଼ି ସଡ଼ି ରୋଗେ, ଉପବାସେ—
ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ଦାଉରେ ପୁଣି, ହାୟ, କି ଦୁର୍ଗତି !
କେତେ ଆସି ଘରେ ମୋର ହେଉଛନ୍ତି ପୋଷି-
ଦୁଧ, ଘିଅ, ପିଠା, ପଣା, ଖଜା, ଗଜା ଖାଇ,
ନ ପାଇଣ ଯାଉ ପେଟ କାନ୍ଦନ୍ତି ମୋ ପୁଏ,
କି କହିବି ସଖି, ଆଉ ହୃଦୟ-ବେଦନା,
ଫାଟିଯାଏ ଛାତି ମୋର ଶତଖଣ୍ଡ ହୋଇ ।”
ଟହୁ ଟହୁ ଦେବୀଙ୍କର ଯୁଗଳ ନୟନ
ଆସିଲା ସଜଳ ହୋଇ, ଅସମ୍ଭାଳ କ୍ଷୋଭେ,
ହେଲା କି ସବେଗ ଆହା ଶିଶିର-ବର୍ଷିତ !
ଦେଖି ଏହା ପ୍ରିୟସଖୀ ମେଦିନୀ ସୁନ୍ଦରୀ
କହିଲା—“ତେଜ ଗୋ ଦେବି, ଖେଦ, ଅନୁତାପ,
ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ ହେବା ଯୋଗୁଁ ତୁମ୍ଭର ଶରୀର
ଘଟିଥିଲା ଅଧୋଗତି ପୁତ୍ରଙ୍କର ତବ,
ପାଉଛନ୍ତି ସେ ସଙ୍କଟ-ସ୍ୱର୍ଗ, ଉଦେ ହେବେ—
ଏବେ ନବ ଦିନମଣି, ବ୍ୟାପିବ ସର୍ବତ୍ର
ଉନ୍ନତିର ସମୁଜ୍ଜ୍ୱଳ କନକ କିରଣ,
କମଳନୀ ତୁମ୍ଭେ, ହେବ ସେହି ନବସୂର୍ଯ୍ୟେ
ଲଭିବ ପୁଲକ, ତୃପ୍ତି, ହସିବ ଗୌରବେ ।
ବୋଲହୋଇ ସେ ଆଗେକେ ସନ୍ତାନେ ତୁମ୍ଭର
ଗଢ଼ିନେବେ ଜଗତରେ ନିଜର ଆସନ ।
ନ ହେବେ ସେ ଅଗ୍ରଜନ, ତୁମ୍ଭ ପୁତ୍ର ଯେଣୁ,
ମାତୃଗୁଣ ପୁତ୍ରପ୍ରାଣେ ବିସ୍ତାରେ ପ୍ରଭାବ ।
ଯେଉଁ ପୂର୍ବେ କରିଥିଲେ ମୁଗୋଲ୍ଙ୍କୁ ଜୟ,
ତାଙ୍କରି ତ ବଂଶଧର ବର୍ତ୍ତମାନ ସୁଦ୍ଧେ,
ଶରୀର ତାଙ୍କର ଦେଖ, ହୋଇଛି ଗଠିତ
ପୂର୍ବପୁରୁଷଙ୍କ ରକ୍ତେ, ହେବେ କି ସେ ହୀନ,
ସିଂହଛୁଆ କେଉଁ କାଳେ ହୁଏ ନାହିଁ ଛୁଆଁ ।
ପୁତ୍ରଗୁଣେ ନାମ ତବ ଲେଖା ହେବ ଦେଖ,
ଗୌରବ-ଶୋଭାରେ, କୀର୍ତ୍ତି ଉଠିବ ମହକି,
ମନ୍ଦିରେ ଯେସନ ପୂଜାବେଦୀ, ଧୂପ-ସୁଗ୍ଧ—
ହୋମଧୂମ-ଚନ୍ଦନର ମଧୁର ସୌରଭେ,
ହେବ ତୁମ୍ଭେ ଗଣ୍ୟ, ଧନ୍ୟ, ବରେଣ୍ୟ ଜଗତେ ।”
ଏ ସମୟେ ଉତ୍କଳଦେବୀ, ତିନୋଟି ଆଣ୍ଡ୍ ଆସି
ହେଲେ ତହିଁ ଉପସ୍ଥିତ, ଦିଗ ଦୀପ୍ତ କରି,
ତିନିହେଁ ସ୍ୱନାମାଙ୍କିତ ମୁକୁଟମଣ୍ଡିତା ।
ପ୍ରଥମା ମୁକୁଟେ ଲେଖା ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଅକ୍ଷରେ—
“ସିଂହଭୂମି”—ସିଂହଭୂମ ଅଧିଷ୍ଠାତ୍ରୀ ଦେବୀ,
ଦ୍ୱିତୀୟାର “ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣପୁରୀ”, ତୃତୀୟା ମୁକୁଟେ
ଶୋଭେ “ଖଲାସପୁରୀ” ସୁପ୍ରଭାତ ମହୀ ।
ପଞ୍ଚିଲେ ପ୍ରଥମା ଯାଇ ବନ୍ଦି ଶ୍ରୀଚରଣ
ଦେବୀଙ୍କର, ଭେଟିରୂପେ ଥୋଇଲା ସମ୍ମୁଖେ—
ମଧୁପୂର୍ଣ୍ଣ ମଧୁଚକ୍ର, ପତର-ଠୋଲାରେ ।
ପୁଚ୍ଛିଲେ ମଧୁରେ ଦେବୀ, “କୁଶଳ ତ ସଖି,
ବସ ଏହି ପ୍ରିୟମ୍ବଦା ଗଞ୍ଜାମଙ୍କ ପାଶେ ।”
“ସର୍ବାଂଶେ କୁଶଳ ମୋର ତୁମ୍ଭ ଦର୍ଶନ”

ଋଷି ଏହା ସିଂହଭୂମି ବସିଲେ ଆସନେ ।
ଏ ଅନ୍ତେ ଦ୍ୱିତୀୟା ଆସି, ଗୁରୁ ହୀରହାର
ଲମ୍ବାଇ ଦେବୀଙ୍କ କଣ୍ଠେ, ନମିଲେ ପଦ୍ମରେ ।
କହିଲେ ଉତ୍କଳମାତା—"ସୁପ୍ରଭାତ ଆଜି
ଦେଖିଲି ତୁମ୍ଭର ମୁଖ, ବସ ଯାଇ ସଖି,
ବେଦନାହାରିଣୀ ଏହି ମେଦିନୀ ନିକଟେ,"
ବସିଲେ ସେ ଯଥାସ୍ଥାନେ ଯେ ଆଜ୍ଞା ଉଚାରି ।
ତୃତୀୟା ପ୍ରଣମି ପଦେ, ଦେଲକ ପିନ୍ଧାଇ
ରୁଚିର ଇଙ୍ଗୁଳି ହାର ଦେବୀଙ୍କ ଶ୍ରୀକଣ୍ଠେ,
ସୁମଞ୍ଜୁଳ ଗୁଞ୍ଜାପୁଞ୍ଜ ମଧ୍ୟମଣି ତାର,
ପ୍ରବାଳ ପଦକ ଯଥା ମାରକତ ହାରେ ।
କହିଲେ ସେ—"ମୋ ଜୀବନେ ଶୁଭଦିନ ଆଜି,
ଚାହିଁଥିଲି ପ୍ରଭାତେ ମୁଁ ଖଞ୍ଜନ ମୁହଁ,
ସେ ଶୁଭ ଶକୁନ ଫଳେ ଦେଖିଲି ଏଠାରେ
ପୁଣ୍ୟ ପାଦ ତବ, ମୋର ବାଞ୍ଛିତ ସମ୍ପଦ,
ଜୀବନ କୃତାର୍ଥ ଆଜି, ଜନମ ସଫଳ ।"
ଅନନ୍ତର ଉପସ୍ଥିତ ଦେବୀ ମୂର୍ତ୍ତି ଏକ
ଗୋଲାପ କୁସୁମମାଳା ଧରି ଏକ ହସ୍ତେ,
ଅନ୍ୟ ହସ୍ତେ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣପାତ୍ରେ ଗୋରା ମଳୟଜ ।
ଉକ୍ତ ଆକର୍ଷଣୀ ମୂର୍ତ୍ତି, ପାଟଳ ନୟନେ
ଗଳେ ସ୍ୱଚ୍ଛ ନୀଳଡୋଳା, ପଦ୍ମ ପାଖୁଡ଼ାରେ
ବସିଛନ୍ତି କି ଶିଶୁଭୃଙ୍ଗ, ଆଶ୍ୱସେ ଏସନ ।
ସ୍ଫୁରି ସ୍ନିଗ୍ଧ ଶୁଭ୍ରଜ୍ୟୋତି ଦେବୀଙ୍କ ଶରୀରୁ
କରୁଅଛି ଆଲୋକିତ ସିନ୍ଧୁ ମହାବେଳା ।
ପ୍ରସନ୍ନ ପାବନ ଦୃଷ୍ଟି ଦୟାରେ ଶୀତଳ,
ଝରୁପଡ଼େ ତହୁଁ ଯେହ୍ନେ ସ୍ନେହାମୃତ ଧାର,
ଦୀପ୍ତ ସରସିଜ ମୁଖ ମହିମା-ମୟୂଖେ ।
ହେରି ସେ ମଧୁର ମୂର୍ତ୍ତି, ପ୍ରତେ ହୁଏ ଯେହ୍ନେ
ଅବତରି ସ୍ୱର୍ଗଧାମୁ ବିଦ୍ୟାଧରୀଟିଏ
ସିନ୍ଧୁବାୟୁ ସେବନାର୍ଥେ ଉପସ୍ଥିତ ଏଥି ।
ଉତ୍କଳ ଜନନୀ କଣ୍ଠେ ଲମ୍ବାଇ ସେ ଦେବୀ
ସୁରମ୍ୟ [illegible]ଲ୍ଲବମାଳା, ବୋଳି ତାଙ୍କ ଦେହେ
ଘର୍ଷିତ ଚନ୍ଦନ, ପଦେ ରହିଲେ ପ୍ରଣତ ।
ଉଠାଇ ସାଗ୍ରହେ ତାଙ୍କୁ ଉତ୍କଳ-ଜନନୀ
ନମସ୍କୃତା ତନୟାଙ୍କୁ ଜନୟିତ୍ରୀ ଯଥା,
ବସାଇ ଆଦରେ ପାଶେ, ଭାଷିଲେ ଏସନ—
"ଉପବିଷ୍ଟା ଦେବୀଗଣେ, ପାରିଲ କି ଚିହ୍ନି
ଏ ଦେବୀଙ୍କୁ ତୁମ୍ଭେମାନେ, ଶୁଣ ଅବହିତେ,
ପିଣ୍ଡ ମୁହିଁ, ଏ ମୋହର ଆତ୍ମା ବୋଲି ଜାଣ ।
ବହନ୍ତି ଏ ପୁଣ୍ୟଶ୍ଳୋକା "ଜୟପୁରୀ" ନାମ,
ବର୍ତ୍ତେ ଏହାଙ୍କ ବକ୍ଷେ ଦୁର୍ଦ୍ଦମା ପ୍ରପାତ
(ଦ୍ୱିତୀୟ ପ୍ରପାତ ଯେହ୍ନୁ ଅବନୀମଣ୍ଡଳେ)
ଦୁଇଶତ ହସ୍ତ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱୁ ସ୍ତମ୍ଭାକାରେ ଜଳ
ପଡ଼ୁଛି ଝମ୍ପିଣ ତଳେ ଗରଜି ଗମ୍ଭୀରେ,
କୋଟି ବୃଂହି ମହାବଳ ଗଜେନ୍ଦ୍ର ଯେସନ !
ସେ ଗର୍ଜନେ ବିକମ୍ପିତ ବନଗିରି ସଦା
ମହାପ୍ରପାତର ସେହି ରୁଦ୍ର ମହାଶକ୍ତି
ଯାଉଛି ମିଳାଇ ହାୟ ବନସ୍ତ ମଧ୍ୟରେ ।
ପ୍ରକୃତିର ସେ ବିରାଟ ଶକ୍ତି ପ୍ରଭାବରେ
ପାରନ୍ତା ସାଧିତ ହୋଇ କେତେ ମହାକାର୍ଯ୍ୟ
ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଲୋକ ତହୁଁ କୁଅନ୍ତେ ପୋଷିତ,
କିନ୍ତୁ ତାହା ହେଉଅଛି ବିଫଳ କେବଳ ।
ଏଥୁ ବଳି କ୍ଷୋଭ ଆଉ କି ଅଛି ଅଧିକ ?
ଭୋକେ ଶୋଷେ ମୋ ସନ୍ତାନେ ଅଣ୍ଡାଳନ୍ତି ପେଟ,
ତଥାପି ନ ପଡ଼େ ତାହା ଦୃଷ୍ଟି ଏଥି ପ୍ରତି,
କି ଫଳ ବା କ୍ଷୋଭେ, ହାୟ ହୀନଭାଗୀ ମୁଁ !
ନିବସି ବିରହୀ ଯକ୍ଷ ଯେ ଗିରି ଆଶ୍ରମେ,
ପେଷିଥିଲା ଦୂତରୂପେ ଘନେ ପ୍ରିୟା ପାଶେ,
ସେହି ରାମଗିରି ରହେ ଏହାଙ୍କ ବକ୍ଷରେ,
କେତେ ଯେ ବିଭବ, କେତେ ଆରଣ୍ୟ ସମ୍ପଦ
ଅଛି ଏହାଙ୍କର, ତାହା କେ ପାରିବ କଳି,
କିନ୍ତୁ ସବୁ ଅନାସ୍ଥାରୁ ହେଉଅଛି ବ୍ୟର୍ଥ ।
ଉଇଁ ଲେଣି ଏହାଙ୍କର ଭାଗ୍ୟ-ନଭେ ଶୁଭେ
ବିଧୁସମ ରାଜା ଶ୍ରୀ ବିକ୍ରମ ଦେବ,

ଖଣ୍ଡିବେ କଷଣ ସେହୁ ଏହାଙ୍କର ଏବେ ।
କି ବର୍ଣ୍ଣିବି ଏକମୁଖେ ମହତ୍ତ୍ୱ ତାଙ୍କର,
ବହନ୍ତି ସେ ଦୁଇହସ୍ତ, ମାତ୍ର ଶତହସ୍ତେ
କରୁଛନ୍ତି ଅର୍ଥଦାନ ବହୁ ସତ୍କାର୍ଯ୍ୟରେ,
ଭାରତ-ବିଖ୍ୟାତ ତାଙ୍କ ଋଷିତ୍ୱ, ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ,
ତାଙ୍କ ଯୋଗୁଁ ସ୍ୱଜନୃତ୍ତି ହୋଇଛନ୍ତି ଏ ଦେବୀ ।
ତାଙ୍କ ପର ରାଜଧର୍ମୀ ଦେବରୂପୀ ରାଜା
ବିଧାତାର ମହାଦାନ ଏହାଙ୍କ ଭାଗ୍ୟରେ ।”
ଏହା ଶୁଣି ନୀରବନ୍ତେ ଉତ୍କଳ ଜନନୀ,
ଉଠି ତହୁଁ ଦେବୀଗଣେ କହିଲେ ଏସନ,—
“ବିଚ୍ଛେଦ-ଜନିତ ବହୁ ତାପ ଅଦର୍ଶନେ
କରୁଥିଲୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ଦୋଚନ୍ତା ଏହାଙ୍କୁ,
ଚହ୍ନିଲୁ କି ଏବେ, ଏ ତ ଭଗିନୀ ଆମ୍ଭର,
ଆମ୍ଭେ ସର୍ବେ ତୁମ୍ଭ ଅଂଶ, ଏକ ଶରୀରର
ହସ୍ତ ପଦ ଚକ୍ଷୁ କର୍ଣ୍ଣ ଆଦି ଅବୟବ
ହୁଅନ୍ତି କି ପରସ୍ପର ଅଚହ୍ନା କଦାପି ?”
ଏହା ଶୁଣି ଆନନ୍ଦରେ ହୋଇ ଅଗ୍ରସର
ସମସ୍ତେ ଜୟପୁରୀଙ୍କୁ କଲେ ଆଲିଙ୍ଗନ ।
ବଖାଣିଲେ ତହୁଁ ଦେବୀ ଉତ୍କଳ ଜନନୀ,—
“ତୁମ୍ଭେ ଛଅ ସଖୀ, ଛଅ ଛିନ୍ନ ଅଙ୍ଗ ମୋର
ମିଶିଲ ମୋ ଦେହେ ଆସି ବହୁକାଳ ପରେ,
ଲଭିଲି ମୁଁ ହୃତରତ୍ନ, ଏହାଠାରୁ ବଳି
କିସ ଅଛି ଆଉ—ସୁଖ, ସନ୍ତୋଷ, ଆନନ୍ଦ ।
ଏବେ ଏହି ପୁଣ୍ୟକ୍ଷଣେ—ଏହି ଶୁଭକ୍ଷଣେ
ମିଳନର ଆଲିଙ୍ଗନ ଦିଅ ସର୍ବେ ମୋତେ ।”
ଶୁଣି ଏହା ସବୁ ସଖୀ, ଅତି ହୃଷ୍ଟ ମନେ
ଉତ୍କଳମାତାଙ୍କୁ କଲେ ପ୍ରେମେ ଆଲିଙ୍ଗନ,
ପ୍ରତି-ଆଲିଙ୍ଗନ କଲେ ସେ ସୁଜା ସର୍ବଙ୍କୁ ।
ତହିଁ ପରେ ସଖୀଗଣେ ଆଲିଙ୍ଗିଲେ ହର୍ଷେ
ପରସ୍ପରେ, ବନ୍ୟୁଚ୍ଛ୍ୱସିତା ବନ୍ୟୁଚ୍ଛ୍ୱସିତା ପ୍ରାୟ,
ଘୋଷି ଉଠେ “ସମ୍ମିଳିତ ଉତ୍କଳର ଜୟ ।”
ବଜାଇଲେ ଦେବୀ ଶଙ୍ଖ, ବହୁକାଳ ପରେ

ବାଜିଲା ବିଜୟ ଶଙ୍ଖ ସଘନେ ଉତ୍କଳେ,
ଶୁଣି ଯାର ରୁଦ୍ରଧ୍ୱନି ପାଞ୍ଚଜନ୍ୟ ପ୍ରାୟ,
ଯାଉଥିଲା ଅଧେ ଛୁଟି ବୈରୀ ବାହିନୀ, ଦମ୍ଭ,
ସ୍ୱୟଂ ଆକବର ସାହ ପ୍ରତାପୀ ସମ୍ରାଟ
ଥିଲେ ସେହି ଶଙ୍ଖ ଶବ୍ଦେ ଅନ୍ତରେ ଚକିତ ।
ଘୋଷିଲା ସେ ଶଙ୍ଖବର ସଦର୍ପେ, ଗମ୍ଭୀରେ—
“ଜୟ ଜୟ ସମ୍ମିଳିତ ଉତ୍କଳର ଜୟ ।”
ଉଠିଲା ସାଗର ଗର୍ଭୁ ପ୍ରତିଧ୍ୱନି ତାର—
ତରଙ୍ଗ ଗର୍ଜନେ ମିଶି ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ନିର୍ଘୋଷେ
“ଜୟ ଜୟ ସମ୍ମିଳିତ ଉତ୍କଳର ଜୟ ।”
ଉଠିଲାକ ପ୍ରତିଧ୍ୱନି ବଡଦେଉଳରୁ—
(ଉତ୍କଳର ସମୁଦାର ଧର୍ମ-ମାନଦଣ୍ଡ)
“ଜୟ ଜୟ ସମ୍ମିଳିତ ଉତ୍କଳର ଜୟ ।”
ଉଠିଲା ସେ ପ୍ରତିଧ୍ୱନି ବେଳାବକ୍ଷୁ ପୁଣି
କଂସାର ଶ୍ୟାମଳ ଦୂର ବାଲୁସ୍ତୂପ କୋଳୁଁ—
“ଜୟ ଜୟ ସମ୍ମିଳିତ ଉତ୍କଳର ଜୟ ।”
ଅନନ୍ତର ହାସ୍ୟମୁଖୀ ଉତ୍କଳଜନନୀ,
କହିଲେ ମଧୁର ସ୍ୱରେ ସଙ୍ଗିନୀଙ୍କରେ—
“ଶୁଣ ସର୍ବେ ଏକମନେ କହୁଛି ମୁଁ ଯାହା ।
ମୋ ଅଙ୍ଗ ସଂଯୋଗ ପାଇଁ ପୁତ୍ରମାନେ ମୋର
କରିଛନ୍ତି ବହୁଚେଷ୍ଟା, ବହୁବର୍ଷବ୍ୟାପୀ,
ବ୍ୟଥା ମୋର ରାଜଦ୍ୱାରେ ଗାଇଲେ କରୁଣେ;
କିନ୍ତୁ କି କହିବି ମୋର ଅଦୃଷ୍ଟହୀନତା,
ଆବେଦନ-ନିବେଦନ-ପ୍ରାର୍ଥନା-କାନ୍ଦଣା
ପୁତ୍ରଙ୍କର ମୋର, ସବୁ ହୋଇଗଲା ବ୍ୟର୍ଥ
ଅରଣ୍ୟେ ରୋଦନ ପ୍ରାୟ, ଧନମନ ବ୍ୟୟ
ହେଲା ସବୁ ଅକାରଣ ପାଉଁଶେ ଆହୁତି ।
ପରଶ୍ରୀକାତରଦକ୍ଷା ଭଉଣୀଏ ମୋର
ସାଧିଲେ ବିଷମ ବାଦ—ବହୁ କୁଟେ ପାଞ୍ଚି,
ଜାଣିଛ ତ ତୁମ୍ଭେମାନେ ଭଉଣୀର ହିଂସା
ସଉତୁଣୀ ହିଂସାଠାରୁ ବଳେ ଶତଗୁଣେ,
କି ପାଷାଣୀ ସେମାନେ ଗୋ, ଫାଟିଯାଏ ହୃଦ

ସ୍ମର ତାଙ୍କ ଦୁଷ୍କରଣୀ, ଭଉଣୀ ବୋଲି ସେ
ତଲେ ନାହିଁ ଉପରୋଧ, ଚକ୍ଷୁଲଜ୍ଜା ତଳେ ।
ଘଟାଇଲେ ବହୁବାଧା, ଲଗାଇଲେ ଛଳ,
ସେ ଦୁର୍ଲଙ୍ଘ୍ୟ ବାଧାମାନ ନ ପାରି ଉଲ୍ଲଙ୍ଘି
ପୁତ୍ରମାନେ ମୋର, ହେଲେ ନାହିଁ ଭଗ୍ନୋତ୍ସାହ,
ଲାଗିଥିଲେ ଆଜଯାଏଁ ସଙ୍କଳ୍ପ ସାଧନେ ।
ମଧୁ ମୋର ଜ୍ୟେଷ୍ଠପୁତ୍ର, ମାତୃପରାୟଣ,
ମୋ ମହିମା ବୃଦ୍ଧି ପାଇଁ ଉତ୍ସର୍ଗିଲା ପ୍ରାଣ ।
ମହାପ୍ରାଣ ମାନବ ସେ, ଧନମନ ଦେଇ
ଲାଗିଲା ପୂଜାରେ ମୋର ସ୍ଥିର-ଜନମରେ ।
ଅର୍ଜିଅଛି ପୁତ୍ରମଣି ରାଶି ରାଶି ଅର୍ଥ,
କିନ୍ତୁ ହାୟ, ମୋହଲାଗି ହେଲା ଋଣଗ୍ରସ୍ତ,
ତେବେ ସୁଦ୍ଧା ନାହିଁ ତାର ତିଳେହେଁ ଭ୍ରୂକ୍ଷେପ ।
ଲାଗିଛି ସେ କର୍ତ୍ତବ୍ୟରେ ସମାନ ଭାବରେ
ବୃଦ୍ଧ ଏବେ ସେହୁ, ମାତ୍ର କୋଟିଏ ଯୁବକ
ନ ହେବେ ତାହାକୁ ସରି କର୍ମସାଧନରେ ।
ଅମୂଲ୍ୟ ପ୍ରତିଭା, ଆୟୁ ବୀର୍ଯ୍ୟ ଢାଳି ବସ୍ତ୍ର
ମାତୃହିତେ, ମାତ୍ର ମୋର କୁଗ୍ରହ ପ୍ରଭାବେ
ସେଭଳି ଋଷୀର ଚେଷ୍ଟା ନ ହେଲା ସଫଳ,
ଭାଗ୍ୟ ଅବଳକୁ ବଜ୍ର ଯାଏ ପାଣି ଫାଟି ।
ଶୁଭକ୍ଷଣେ ଉଦେ ହେଲା ପାରଳା ରାଜ୍ୟରେ
କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ଗଜପତି—ଗଜପତି-ବଂଶେ
ନବ ସୂର୍ଯ୍ୟରୂପେ, ତାର ପ୍ରତିଭା-କିରଣ
ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ମୋ ବକ୍ଷେ, ଗଲା ଦିଗେ ଦିଗେ ବ୍ୟାପି ।
ସ୍ୱଗୁଣେ ସେ ରାମରାଜ୍ୟ କଲା ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ,
କି ବର୍ଣ୍ଣିବି ଗୁଣ ତାର, ପୁତ୍ରମଣି ମୋର
ମୋ ଲାଗି ହୋଇଛି ଆହା, ଯୌବନରେ ଯୋଗୀ
ଛାଡି ରାଜ୍ୟ ପରିବାର, ନ ଗଣି ଦେହକୁ
କେତେ ଦୁଃଖ ସହି ବସ୍ତ୍ର ରାଜ-ଶରୀରରେ,
ଗଲା ଶ୍ୱେତଦ୍ୱୀପେ (ସ୍ୱସ୍ତିଦ୍ୱୀପର ମଣ୍ଡପ)
ସୁଦୂର ପ୍ରବାସେ, ତେର ସମୁଦ୍ର ସେପାରେ ।
ଜଣାଇଲା ରାଜବର୍ତ୍ତୀ ଦରବାରେ ତହିଁ
ସବୁ ଦୁଃଖ ବ୍ୟଥା ମୋର—ଦେଖାଇ ବାସ୍ତବ,
ଗାଇଲା କରୁଣେ ମୋର ଦୁର୍ଦ୍ଦଶାର ଗୀତ
ମର୍ମଭେଦୀ ସ୍ୱରେ—ଯୁକ୍ତି ଦେଖାଇ ଅକାଟ୍ୟ ।
ତାହାର ସେ ସଦାଶୟ ନ୍ୟାଯ୍ୟ ପ୍ରାର୍ଥନାରେ
ଛନ୍ତ୍ରଲ ସମ୍ରାଟ ଜୁଦ (ଦୟାରେ ସଜଳ)
ତହିଁ ତାଙ୍କ ଶୁଭାଦେଶେ ଶୁଭଦୃଷ୍ଟି ଫଳେ
ସଂଯୋଜିତ ହେଲା ମୋର ବିଖଣ୍ଡିତ ଦେହ ।
କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ମୋର ଭାଗ୍ୟ-ନଭେ,
ତାହା ପରି ମାତୃଭକ୍ତ ଧାର୍ମିକ ସୁପୁତ୍ର
ନ ଥିଲା ମୁଁ ଗର୍ଭେ ଧରି ଅତୀତ ଜୀବନେ,
ନ ପାରିବ ଏ ଜନ୍ମରେ ଶୁଝି ତାର ଋଣ ।
ଯାହା ଯୋଗୁଁ ଆଜ ଏହି ଆନନ୍ଦ ଆସର
ଆଦର ସୌଭାଗ୍ୟ ସୁଖ—ନିବିଡ-ଦୁର୍ଲଭ;
ଦେଲା ଯେହୁ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ପୁନର୍ଜୀବ ଦାନ,
ଆଜ ଏ ମଙ୍ଗଳ ଦିନେ, ମହାପୁଣ୍ୟ କ୍ଷଣେ
କର ସେହି କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ରେ ଆଶୀର୍ବାଦ ସର୍ବେ ।”
ଉତ୍କଳ ଜନନୀଙ୍କର ଏଭଳି ଆଦେଶେ,
ଅଧୀର ହରଷେ ସର୍ବେ ଉଚାରିଲେ ଉଚ୍ଚେ—
“ଜୟ ଗଜପତିରାଜା କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ଜୟ ।”
ବଜାଇଲେ ଦେବୀ ଶଙ୍ଖ, ଘୋଷିଲା ସେ ରବେ
“ଜୟ ଗଜପତିରାଜା କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ଜୟ ।”
ଉଚାରି ନିବାର ଜୟ, ସଖୀ ସଙ୍ଗେ ଦେବୀ
ଆଶିଷିଲେ—“କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର, ହୁଅ ଚିରଞ୍ଜୀବ ।”
ଅନନ୍ତର ପୁତ୍ରପ୍ରାଣା ଉତ୍କଳ ଜନନୀ
କହିଲେ ସଦର୍ପ କଣ୍ଠେ, ସଖୀଗଣେ ଚାହିଁ—
“ଆଉ ଏକ ପୁତ୍ର ମୋର ଚକଟି ନୃମଣି,
ଯୁବକ ସେ, କିନ୍ତୁ ବୃଦ୍ଧ—ପ୍ରଜ୍ଞା ପ୍ରତିଭାରେ;
କି ସାହସ ତାର—ଦେବକୁମାର ସଦୃଶ,
କ୍ଷତ୍ରିୟ ସେ, କ୍ଷାତ୍ର ତେଜେ ଗଢା ତାର ଦେହ;
[illegible]
ଅନ୍ୟ ହାତେ ସାଧିଲା ସେ ମୋର ବହୁ ହିତ ।
ସୁଖର କୋମଳ ଅଙ୍କେ ଆବାଲ୍ୟପାଳିତ,

କିନ୍ତୁ ବତ୍ସ, ମୋ ଜୀବନରେ ଭୁଞ୍ଜିଲି ଯେ ଦୁଃଖ
ତାହା ବର୍ଣ୍ଣନକୁ ବଳେ, ତେଜି କ୍ଷୁଧାତୃଷା
ଆଉର ବିଶ୍ରାମ, ନିଦ୍ରା, ବହୁ ସ୍ଥାନେ ଯାଇ
ବସାଇ ସମିତି, ସଭା, ଗାଇଲି ମୋ ଗୀତ,
ଆକର୍ଷିଲି ମୋପ୍ରତି ମୋ ପୁତ୍ରଙ୍କର ଶ୍ରଦ୍ଧା ।
ଅବିଶ୍ରାମ ପରିଶ୍ରମେ ହେଲି ସେ ପୀଡ଼ିତ,
ମାତ୍ର କି କହିବି ସଖି, ଧୈର୍ଯ୍ୟ ନିଷ୍ଠା ତାର,
ନ ମଣେ ସେ ରୋଗେ ଦୁଃଖେ, ଶତହସ୍ତ ହୋଇ
ଲାଗିଗଲି ମୋର ଅଙ୍ଗ-ସଂଯୋଗ ବ୍ୟାପାରେ ।
ତହିଁରେ କି ଗୋ ସଖି, କେତେ କ୍ଷତ୍ରିୟ ସନ୍ତାନ
ରୋଗେ ଦୁଃଖେ ଭୟେ, ମଣେ ଛାର ସେ ତାହାକୁ,
ଜଳିବ କି ଅଗ୍ନିଶିଖା ତୁଚ୍ଛ ତୃଣଗୁଚ୍ଛେ ?
ବଢୁଛି ତାହାର ଖ୍ୟାତି—ଚନ୍ଦ୍ରକଳା ପ୍ରାୟ,
ଅଦୂର ଭବିଷ୍ୟେ ଦିନେ ନିଶ୍ଚୟ ତା ଶିରେ
ନିଶ୍ଚିତ ପିନ୍ଧାଇଦେବ ଯଶର ମୁକୁଟ,
କର ସର୍ବେ ତାହା ନାମେ ଜୟ ଉଚ୍ଚାରଣ ।"
ଶୁଣି ଏହା ସଖୀମାନେ ସହର୍ଷ ଅନ୍ତରେ
ଉଚ୍ଚାରିଲେ ଉଚ୍ଚସ୍ୱରେ ଦେବୀଙ୍କ ସହିତେ—
"ଜୟ ଗୌରଚନ୍ଦ୍ର ଜୟ ଉତ୍କଳ ନୃମଣି ।"
ବଖାଣିଲେ ଏଥିଅନ୍ତେ ଉତ୍କଳ ଜନନୀ
"ଆଉ ଜଣେ ପୁତ୍ର ମୋର ମଦନମୋହନ
କୃଷ୍ଣସିଂହ ବଂଶମଣି ଧରାକୋଟ-ନାହା,
ବୀରସିଂହ ସେହୁ, ଖଳ-ଶାର୍ଦ୍ଦୂଳ-ସଂହାରୀ,
ଜାଗିଲା ସେ କର୍ଣ୍ଣେ ଶୁଣି ମାତୃଡ଼ାକ ମୋର ।
କଲା ସେ ଘୋଷଣା ଦମ୍ଭେ—ସିଂହ ବିକ୍ରମରେ
"ନ ମିଶୁ ପଛକେ କେହି, ମାତ୍ର ମୁଁ ନିଶ୍ଚୟ
ମିଶିବି ମୋ ମାତୃ ସହ ଏ ମୋର ପ୍ରତିଜ୍ଞା ।"
ଏଭଳି ସତେଜ ବାଣୀ—ଦୃପ୍ତ ବୀରବାଣୀ
ବାହାରେ କି ଛାରତୁଣ୍ଡୁ ସିଂହ ବ୍ୟତିରେକେ ?
ବହୁଗୁଣେ ଗୁଣଧର ପୁତ୍ରମଣି ମୋର,
ତାହା ପରି ସେହି ଏକା ସ୍ୱଦେଶାଭିମାନୀ,
ବିଖଣ୍ଡିତ ଅଙ୍ଗ ମୋର ସଂଯୋଗ ସକାଶେ
କରୁଛି ସେ ବହୁ ଯତ୍ନ, ବହୁ ଧନ ବ୍ୟୟ ।
କରୁଛି ମୁଁ ଆଶୀର୍ବାଦ ପୁତ୍ର ପୌତ୍ର ଘେନି
କରୁଥାଉ ରାଜମଣି ରାଜଲକ୍ଷ୍ମୀ ସେବା,
କର ସର୍ବେ ଜୟଧ୍ୱନି ପୁଣ୍ୟ ନାମେ ତାର ।"
ଏହା କହି ଦେବୀ, କଲେ ଅଗ୍ରେ ଉଚ୍ଚାରଣ—
"ଜୟ ଧରାକୋଟ ପତି ମଦନମୋହନ"
ତହୁଁ ପରେ ସଖୀକଣ୍ଠୁ ଉଠିଲା ସେ ଧ୍ୱନି
ପ୍ରତିଧ୍ୱନି ପ୍ରାୟ, ଦେଲେ କରତାଳି ସର୍ବେ ।
ପୁନଶ୍ଚ କହିଲେ ଦେବୀ, "ଶୁଣ ସଙ୍ଗିନୀଏ,
ଆଉ ଏକ ପୁତ୍ର ମୋର ମହା ବିଦ୍ୟାବନ୍ତ,
ରାଜନ୍ୟ-ବାଞ୍ଛିତ ସର୍ବ ସଦ୍‌ଗୁଣ-ଗରିମ୍ଣ,
ଘୋଷେ ତାର ଯଶ ଖ୍ୟାତି ମହୋଦଧି-ଜେମା
ସୁଷମା ସୃଷ୍ଟିର ଶୁଭ୍ର ଚନ୍ଦ୍ରିକା ଚଳିତା
ଉଚ୍ଚକଣ୍ଠେ, ଘୋଷେ ପୁଣି 'ନିର୍ମଳ ନିର୍ଝର'
ଝର୍ଝର ଝଙ୍କାରେ ସଦା ଆଦିବାରଜନୀ ।
ସେହି ରାଜା ରାମଚନ୍ଦ୍ର ରାମଚନ୍ଦ୍ରୋପମ
ରୂପେ ଗୁଣେ ଶୀଳେ ଧନ୍ୟ ସାଧୁ ସଦାଶୟ,
କରୁଛି ସଙ୍କଟେ ବହୁ ସହାୟତା ମୋର
ଲାଗିଥିଲା ଯେବେ ମୋର ଭାଗ୍ୟର ପରୀକ୍ଷା,
ମୋ ପାଇଁ ଅନଳକୁଣ୍ଡ ଥିଲେକ ସଜାଇ
ଭଗ୍ନୀପୁତ୍ରେ ମୋର, ତହୁଁ ଦେଇଥାନ୍ତେ ପେଲି,
ସେ ବିପଦୁ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଉଦ୍ଧାରିଛି ମୋତେ ।
ନୀରବ କର୍ମୀ ସେ, ତାର ଦକ୍ଷିଣ ହସ୍ତର
କାର୍ଯ୍ୟ, ପାରେ ନାହିଁ ଜାଣି ବାମହସ୍ତ କେବେ,
ପ୍ରିୟ ପୁତ୍ର ସେ ମୋହର, ମହା-ଉପକାରୀ,
କର ତାହା ନାମେ ଉଚ୍ଚେ ବିଜୟ ଘୋଷଣା ।"
ଏହା କହି ଦେବୀ, ଦେଲେ ନିଜେ ହୁଳାହୁଳି,
ଉଚ୍ଚାରିଲେ ସଖୀଗଣେ ହର୍ଷବୋଳା କଣ୍ଠେ—
"ଜୟ ଖଲ୍ଲିକୋଟ-ନୃପ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଜୟ ।"
ପୁନଶ୍ଚ କହିଲେ ଦେବୀ—"ଶ୍ରୀ ବିକ୍ରମ ଦେବ
ସୁଯୋଗ୍ୟ ରକ୍ଷକ ସଖୀ ଜୟପୁରୀଙ୍କର,
ମୋର ଯୋଗ୍ୟତମ ପୁତ୍ର, ମହାରାଜା ଯେହୁ

କିନ୍ତୁ ବ୍ୟବହାରେ ରଖି, ନ ଥିଲ ଆସକ୍ତି
ରାଜପଦେ ତାର, ମାତ୍ର ଯୋଗ୍ୟ ଜାଣି ତାକୁ
ବଳେ ଛଳେ ରାଜଲକ୍ଷ୍ମୀ ମଣ୍ଡିଲେ ତା ଶିରେ
ନୃମଣି-ମୁକୁଟ, ପୁଣ୍ୟ ଦକ୍ଷହସ୍ତ ତାର
ଆର୍ଦ୍ର ସଦା ଦାନବାରି ଗଣ୍ଡୂଷ ଧାରଣେ ।
ମୋ ଅଙ୍ଗ ସଂଯୋଗ ପାଇଁ ପୁତ୍ରମଣି ମୋର
କରିଅଛି ଯେତେ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଅଛି ତେତେ,
ଉଚ୍ଚାରି ତା' ନାମେ ସର୍ବେ ଜୟ ଜୟବାଦ ।"
ଅନନ୍ତର ଦେଖ, ତୋଳି ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱେ ବେନି ବାହୁ
ଉଚ୍ଚାରିଲେ ଉଚ୍ଚେ—'ଜୟ ଶ୍ରୀ ବିକ୍ରମଦେବ'
ତହୁଁ ପରେ ସଖୀଗଣେ କଲେ ଜୟଧ୍ୱନି ।
ଶ୍ରୀ ବ୍ରଜମୋହନ ଦେବ କଳାହାଣ୍ଡି ନୃପ
ସୁପ୍ରସିଦ୍ଧ ନାଗବଂଶ ସମୁଜ୍ଜ୍ୱଳ ମଣି,
ଉତ୍କଳ-ନରାଧିରାଜ ଉତ୍କଳ-ହିମାଦ୍ରି
ଉତ୍ତୁଙ୍ଗ ନିୟାମଗିରି ଶ୍ରେଷ୍ଠ ପ୍ରଜା ତାର,
ଭେଟେ ତା ହସ୍ତରେ ଅର୍ପି ସୁରଭି ଚନ୍ଦନ ।
ମହାଯଶା ମହୀପତି ସେହୁ, ମାତୃଭକ୍ତ,
ମୁକ୍ତହସ୍ତେ ଅର୍ଥ ବ୍ୟୟ କଲା ସେ ମୋ ପାଇଁ,
ହିତୈଷୀ ପୁତ୍ର ସେ ମୋର, ବୋଲ ସଜନୀଏ,
'ଜୟ ଜୟ ମହାରାଜା ଶ୍ରୀ ବ୍ରଜମୋହନ'
କଲେ ତହୁଁ ଜୟଧ୍ୱନି ସଖୀଏ ନିବାର ।
ଆଉ କେତେ କୃତୀ ପୁତ୍ର ମୋ ଉଦ୍ଧାର-ଯାଗେ
ଘୃତ-ପୁଷ୍ପ-ଯଜ୍ଞ-କାଷ୍ଠ-ଅକ୍ଷତସ୍ୱରୂପେ
ବ୍ୟୟ କରି ଧନ, ବଳ, ବୁଦ୍ଧି, ପରମାୟୁ,
ହୋଇଛନ୍ତି ସାହା ମୋର ପୂର୍ଣ୍ଣାଙ୍ଗ ପ୍ରାପ୍ତିରେ,
ସହି କେତେ ଥଟା, ଗାଳି, ନିନ୍ଦା, ଅପମାନ ।
ମୋ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ମହାପାତ୍ର ବୀର, ଧନୁର୍ଦ୍ଧର,
ବାସ୍ତବରେ ମହାପାତ୍ର ସେହୁ, ଦେଖାଇଲା
ରାଜଦ୍ୱାରେ ଓଡ଼ିଆର ପ୍ରତିଭା ପ୍ରଭାବ ।
ଲକ୍ଷ୍ମୀବନ୍ତ ଲକ୍ଷ୍ମୀଧର ରାୟବାହାଦୁର
ମୋର ଦକ୍ଷପୁତ୍ର, ତାର ସାର୍ଥକ ଉପାଧି ।
ଗୁଣଧର ପୁତ୍ର ମୋର ଭିକାରୀଚରଣ
ଏଣ୍ଡିବିଦ୍ୟା ପ୍ରବର୍ତ୍ତକ, ନବକୃଷ୍ଣଥିଆ,
କର୍ମବୀର, ମାତୃଭକ୍ତି ଆଦର୍ଶ ତାହାର ।
ଧର୍ମ-ଯୁଧିଷ୍ଠିର ପ୍ରାୟ ଶ୍ରୀବ୍ରଜସୁନ୍ଦର
ମାତୃପ୍ରାଣ, ମାତୃଦୁଃଖେ କାନ୍ଦେ ତା ଅନ୍ତର
ମୋ ସେବାରେ ଉତ୍ସର୍ଗ ସେ କରିଅଛି ପ୍ରାଣ ।
ଓକିଲ ବିଚିତ୍ରାନନ୍ଦ, ରାଧାନାଥ ପଣ୍ଡ,
ଧାଇଁ ଧାଇଁ ହୋଇଛନ୍ତି ହାଲିଆ ମୋ ଲାଗି ।
କାନ୍ଦ ମାତେ ସୁମରିଲେ ଗୋଦାବରୀଶ ଗୁଣ,
ମୋ ପାଇଁ ସେ ଭାଇ ହାତୁ ଖାଇଛି ପ୍ରହାର
ଅଜାତରେ, ହସି ହସି ଭୁଲିଛି ସେ ବ୍ୟଥା,
ମୋ ଅଙ୍ଗ ସଂଯୋଗ ପାଇଁ ଆଖିଦେଖା ଭଳି
କରିଛି ବହୁତ କାର୍ଯ୍ୟ ପୁତ୍ରମଣି ମୋର ।
ଦକ୍ଷ ରାଜ-କର୍ମଚାରୀ ଦାମୋଦର ରଥ
ଅର୍ଜିଛି ପ୍ରତିଷ୍ଠା ନିଜ ଯୋଗ୍ୟତା ବଳରେ,
ମୋର ସ୍ୱାଧୀନତା ପାଇଁ କରିଛି ସେ କାର୍ଯ୍ୟ
ରାଜଦ୍ୱାରେ, ବାହାରରେ ଶକ୍ତି ଅନୁଯାୟୀ ।
ଭୁବନବିଖ୍ୟାତ ମୋର ତନୟ ଭୁବନ,
ଉଚ୍ଚ କଳାବିଦ୍ୟାରେ ସେ ପଟୁ, ଧୁରନ୍ଧର,
ଯୁଝିଲା ମୋ ଲାଗି ସେହୁ ଲାଟ-ଦରବାରେ
ଲଭିଲା ବିଜୟ, ଯଶ, ପ୍ରତିଷ୍ଠା ବିପୁଳ ।
ସେନାପତି ନୀଳମଣି, ଉତ୍ସାହୀ, ବିଦ୍ୱାନ,
କରିଛି ମୋ କୁଳୋଜ୍ଜ୍ୱଳ ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷା ଲଭି,
ବହିଛି ସେ ଗୁରୁଭାର ରାଜକର୍ତ୍ତବ୍ୟର,
ନାହିଁ ତିଳେ ଅବସର, ତଥାପି ସେ କୃତୀ
ସାଧିଅଛି ଶତହସ୍ତେ ପୁତ୍ରର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ।
କୃତୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ ଲକ୍ଷ୍ମୀପୁତ୍ର ମୋର,
ଧାଇଁ ଧାଇଁ ଦିନରାତି ମୋ ଲାଗି ସତତ
ସହିଛି ଆୟାସ ବହୁ, ଜୀର୍ଣ୍ଣ ଶରୀରରେ,
ତେଜରେ ଯୁବକ ତାକୁ ନ ହେବେ ସମାନ ।
ନିଷ୍ଠାପର ମାତୃଭକ୍ତ ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ
ଭାରତ-ସେବକ ସଭା ସୁଯୋଗ୍ୟ ସଦସ୍ୟ,
ଗର୍ବିତା ମୁଁ ଗର୍ଭେ ଧରି ତାକୁ, କୁନ୍ତୀ ଯଥା

ସବ୍ୟସାଚୀ ଯୋଗେ, କୃଷ୍ଣ ସ୍ମରିଥିଲେ ତାର ।
କେଉଁଠି କି କ୍ଷତ ମୋର ରହିଛି ଗୋପନେ
ଜାଣି ତାହା ପୁତ୍ରମଣି କରୁଛି ଚିକିତ୍ସା
ଯଥାଶକ୍ତି, ବଙ୍ଗ ଦକ୍ଷ ଚିକିତ୍ସକ ପ୍ରାୟ,
ସୌଜନ୍ୟ ସଲିଳ ସେତୁ ତେଜରେ ସ୍ୱଚ୍ଛର,
ଯଥା ଉଦମନା, ତଥା ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷିତ ସେ,
ଇଚ୍ଛିଥିଲେ ପାରିଥାନ୍ତା ଅର୍ଜି ବହୁ ଅର୍ଥ
ମାତ୍ର ତାର ଲକ୍ଷ୍ୟ ନୁହେଁ ତାହା, ଧରିଛି ସେ
ମୋହୋ ଲାଗି ସେବାବ୍ରତ, ପୁଣି ଦୈନ୍ୟବ୍ରତ,
ମୋହଲାଗି ପୁତ୍ରବର ହୋଇଛି ଉଦାସୀ,
ଦେଖାଇଛି ଶୁଭାଦର୍ଶ ଯୁବକ ସମାଜେ ।
"ସହକାର" ପତ୍ର ମୋର ବହୁ ହିତକାରୀ,
ଅଗ୍ନିମୟୀ ପ୍ରବର୍ତ୍ତନା ଦେଇଛି ସେ ତାଳ
ମୋର ପୁତ୍ରକନ୍ୟା ପ୍ରାଣେ, ଲେଖନୀ ତାହାର
ଧନ୍ୟ , ସୁସାର୍ଥକ, ହେଉ ସେ ଶୁଭ୍ର ଲେଖନୀ
ସ୍ୱସ୍ତାସ୍ତୁତ, ଏହା ମୋର ପ୍ରାଣର ଆଶିଷ ।
ପ୍ରବୀଣ ଗୋପାଳଚନ୍ଦ୍ର ସାଧୁ ପୁତ୍ର ମୋର,
ଭରିତ ସେ ଜ୍ଞାନକୋଷ, ମଧୁକୋଷ ଯଥା,
ଦେଖାଇଛି ଓଡ଼ିଆର ମସ୍ତିଷ୍କ ପ୍ରଭାବ
ପ୍ରତିଭା ଗୌରବ, ଧନ୍ୟ ଲେଖନୀ ତାହାର ।
ମୋ ଅଙ୍ଗ ସଂଯୋଗ ଲାଗି ସେ ନୀରବ କର୍ମୀ,
କରିଅଛି ଅଜାତରେ ବହୁ ପରିଶ୍ରମ ।
ହୀରାଖଣ୍ଡ -ସ୍ୱର୍ଗୀୟ- ହୀରା ରାମନାରାୟଣ,
ଆଉର ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର, ଉଭୟେ ମୋଲାଗି
କରିଛନ୍ତି ଧନ, ମନ, ଅମୂଲ୍ୟ ସମୟ
ଅକୁଣ୍ଠିତେ ବ୍ୟୟ, ନୁହେଁ ସୁପୁତ୍ର ମୋହର ।
ସୁପଣ୍ଡିତ କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ଅଗ୍ରଜ ମୋ ପାଇଁ
ମୁଣ୍ଡବାଳ ଗୋଟେ ମାତ୍ର, ସହି ବହୁ କ୍ଲେଶ
ଲାଗିଅଛି ଅବିରତ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସାଧନେ ।
କର୍ମବୀର ସୁପୁତ୍ର ସେ, ଧରି ଭିକ୍ଷାବୃତ୍ତି
କରୁଛି ସଂଗ୍ରହ ଅର୍ଥ ବୁଲି ଗ୍ରାମେ ଗ୍ରାମେ,
ସ୍ଥବିର ଶରୀରେ ତାର ଅଛି କେତେ ଶକ୍ତି
ଯୁବକ-ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ, ଦେଖି ଲଭେଁ ମୁଁ ବିସ୍ମୟ,
ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ବୃଦ୍ଧି, ସଂରକ୍ଷଣ ପାଇଁ
ଲାଗିଛି ସେ ବିଦ୍ୟାଳୟ ସ୍ଥାପନେ ସତତ,
ଶତ ବର୍ଷ ପରମାୟୁ ଲଭୁ ସେ ସାହସୀ
ଯଥା ପିତା, ତଥା ପୁତ୍ର, ଉଦ୍ୟୋଗାଧିଧାରୀ
ପୁତ୍ର ତାର କରୁଅଛି ସାହାଯ୍ୟ ଜନକେ ।
ମୃତ୍ୟୁଞ୍ଜୟ କାବ୍ୟତୀର୍ଥ ଚନ୍ଦ୍ର ଗ୍ରାମବାସୀ
ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର-ପାଳିତ, ଆହା ଦ୍ୱିଜମଣି
ସହିଛି ମୋ ଲାଗି ପ୍ରାଣେ ବିଶେଷ ଯାତନା
ତାର ସହକର୍ମୀ ସହ, ବିପକ୍ଷ ହସ୍ତରୁ ।
ସମଗ୍ର ମେଦିନୀପୁରୁ ସିଂହଭୂମି ଯାଏ
ଦଳେ ଦଳେ ବାହାରିଣ ଶିଷ୍ଟ ପୁତ୍ରେ ମୋର
ଲାଗିଗଲେ କର୍ମେ ସର୍ବେ ବଦ୍ଧହସ୍ତ ହୋଇ,
ଅପମାନ, ଅପବାଦ ଦଳି ବାମ ପାଦେ ।
ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ, ମୁକୁନ୍ଦ, ନନ୍ଦକିଶୋର ଜଣହେଁ
ଗାଇ ସଭାସମିତିରେ ମୋ ଦୁଃଖ କାହାଣୀ
କାନ୍ଦିଲେ ବିସ୍ତର ପୁଣି କନ୍ଦାଇଲେ ଆନେ,
ନତେ କରି ଜଗାଇଲେ ଅପରେ ମୋ କାର୍ଯ୍ୟେ ।
ଭକ୍ତଗଣ ଈଶ୍ୱରଚନ୍ଦ୍ର ସ୍ୱାମୀ ବାହାଦୁର
ମୋ ସକାଶେ କରିଅଛି ବହୁ ଅର୍ଥ ବ୍ୟୟ,
ସୁପୁତ୍ର ସେ ମୋର, ଦାନେ କଳ୍ପତରୁ ଯଥା,
ଲଭୁ ଦୀର୍ଘ ପରମାୟୁ ମୋର ଆଶୀର୍ବାଦେ ।
ସମାଜ, ନବୀନ, ପୁଣି ଉତ୍କଳଦୀପିକା,
ମୋ ନିମନ୍ତେ କରିଛନ୍ତି ବହୁ ଶକ୍ତି ବ୍ୟୟ ।
ସିଂହ ତୁଲ୍ୟ ଶକ୍ତିଶାଳୀ ଜଗବନ୍ଧୁ ସିଂହ
ଉତ୍କଳ ମାତା ପ୍ରତି ଯେଉଁ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ପୁତ୍ରର,
ପାଳିଛି ସେ ତାହା ତାର ଶକ୍ତି ଅନୁଯାୟୀ ।
କରିଛନ୍ତି ବହୁଚେଷ୍ଟା ମହନ୍ତମଣ୍ଡଳୀ
ରାଧାକାନ୍ତ ଏମାର୍ ଆଦି ମଠସମୂହର,
ଧର୍ମଗୁରୁ, ଧର୍ମଭକ୍ତ ଭଣ୍ଡାର ସକଳେ
ଅର୍ଜିଲେ ଅକ୍ଷୟ ପୁଣ୍ୟ ଜନନୀ ସେବାରେ ।
ଖ୍ରୀଷ୍ଟାନ ମୁସଲମାନ ପୁତ୍ରମାନେ ମୋର

ଆଜିର ଦେଶର ସର୍ବ ସମିତି ସଭାର
କରୁଛନ୍ତି ସ୍ୱୀକାରରେ ମୋ ସକାଶେ ଅଳି—
ନିବେଦନ ଆବେଦନ ଅନୁନୟ ସହ ।
ଶଶୀ ରଥ— ସୁଭାଷିଣୀ "ଆଶା"ର ଜନକ,
ତେଜସ୍ୱୀ ସେ, ଡରେ ନାହିଁ ଜଳେ ବା ଅନଳେ,
ମୋ ଅଙ୍ଗ-ସଂଯୋଗ ଅର୍ଥେ ହେଲା ସେ ପାଗଳ,
ଲଗିଲା ବଉଳି ପରି ଧାଇଁ ନାନାଦିଗେ ।
ଆଉ ଏକ ପ୍ରିୟପୁତ୍ର ବିଶ୍ୱନାଥ କର
ସଂଗ୍ରାମ ରଇତ-ବନ୍ଧୁ , ଉଦାର, ଗମ୍ଭୀର,
ବିଚକ୍ଷଣ ବୁଦ୍ଧି ତାର, ଦେଲା ସେ ଦେଖାଇ
ଅକାଟ୍ୟ ପ୍ରମାଣମାଳା ସପକ୍ଷରେ ମୋର ।
ବର୍ଣ୍ଣିଥାଇ ଶତବର୍ଷ ସୁଧୀ ନିରଞ୍ଜନ
ପ୍ରତ୍ୟୁତ୍ପନ୍ନ ମତିମାନ, ଯୁବକ ତେଜରେ
ତରୁଣ ତା' ସମ ସର୍ବ ଯୁବକମଣ୍ଡଳେ ।
ଲେଖିଛି ସେ ପୋଥି, ଯୁକ୍ତି ପ୍ରମାଣ ଦର୍ଶାଇ
ତାର ସାଧ୍ୟ ତାକୁ ଥିଲେ କରିବ ଖଣ୍ଡନ,
କରିଛି ସେ ବହୁକାର୍ଯ୍ୟ ସୀମା ସାକ୍ଷ୍ୟ ଦେଲେ ।
ସ୍ପଷ୍ଟବାଦୀ ଗୋପବନ୍ଧୁ ବହୁ ଗୁଣାଧାର
ଲଗିବ ଯେ କାର୍ଯ୍ୟେ, ତାହା ସାଧିବ ନିଶ୍ଚୟ,
ନିଜର ଅବସ୍ଥା ପ୍ରତି ନ କରି ଭ୍ରୂକ୍ଷେପ,
ଲଗିଛି ସେ ମୋ ନିମନ୍ତେ ଅହିବାଶବର୍ଷ,
ଧନ୍ୟ ମୁହିଁ ଅଙ୍କେ ଧରି ତାହା ପରି ପୁତ୍ର,
ବୀରପୁତ୍ର ସେ ମୋହର, ସଂଗ୍ରାମ-ଭୂଷଣ ।
"ପ୍ରଜାବନ୍ଧୁ" ସମ୍ପାଦକ ଶ୍ରୀ ଭୁବନେଶ୍ୱର
କରିଛି ମୋ ଲାଗି ବହୁ ଚେଷ୍ଟା ଶକ୍ତି ବ୍ୟୟ,
ତାହା ପରି ସ୍ପଷ୍ଟବାଦୀ ନୈତିକ ସାହସୀ
ଅଛନ୍ତି ଅନେକ ମୋର ପୁତ୍ରଗଣ ମଧ୍ୟେ ।
ଦୀନବନ୍ଧୁ ଇଙ୍ଗସ୍ୱଳ ଉତ୍ସାହୀ ଯୁବକ
ମାତୃପ୍ରାଣ, ମାତୃଭକ୍ତ, ମାତୃହିତବ୍ରତୀ
ଦେବନଏ ମୋ ମୁକ୍ତିଯଜ୍ଞେ ପ୍ରବୀଣ ଯାଜକ,
ନ ଥିଲା ତାଙ୍କର ଭୟ ତେଜିବାକୁ ଶ୍ୱାସ ।
ମଧୁ ଓ କରିଛି ନାମ ଅଙ୍ଗିରେଖା ଭଳି

ତୁଷ୍ଟ ମୁହିଁ ସୁଜନୋଚିତ ବ୍ୟବହାରେ ତାର ।
ଧୁରନ୍ଧର ପୁତ୍ର ମୋର ଶ୍ରୀଶ୍ୟାମାଚରଣ
ପ୍ରବୀଣ ଓକିଲ, ମାନ ଜାଣେ ବର୍ଷୀୟାନ,
କରିଛି ବହୁତ କାର୍ଯ୍ୟ ମୋ ମଙ୍ଗଳ ପାଇଁ ।
ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ମାନଧାତା ପ୍ରବୀଣ ଓକିଲ
ନାନା ଚେଷ୍ଟା କରି ସେହୁ ସାଧିଛି ମୋହର
ବହୁ ହିତ, ପ୍ରଶଂସ୍ୟ ତା ସ୍ୱଦେଶାଭିମାନ ।
ବୀରପୁତ୍ର ବୈଜ୍ଞାନିକ ଯୁଗଳକିଶୋର
ଯୁଝିଛି ସେ ମସିଯୁଦ୍ଧେ ସେନାପତିରୂପେ ।
ପାରଳାର ହିତୈଷିଣୀ ଆଦର୍ଶ ସମାଜ
କରିଅଛି ମୋ ନିମନ୍ତେ ବହୁ ଲେଖାଲେଖି,
ବିପକ୍ଷର ଯୁକ୍ତି-ଅସ୍ତ୍ର ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ କରି
କାଟିଅଛି ପ୍ରତିଅସ୍ତ୍ରେ ଦକ୍ଷ ରଥୀ ପ୍ରାୟ ।
ବିଦ୍ୟାଧର ସିଂହଦେବ ଯୋଗ୍ୟପୁତ୍ର ମୋର,
ତାହା ପରି ସୂକ୍ଷ୍ମଦର୍ଶୀ ସୁପଣ୍ଡିତ ବନ୍ଧୁ
ବିରଳ ସର୍ବଥା ନବ୍ୟ ଉତ୍କଳ ସମାଜେ ।
କ୍ଷୁଦ୍ରାଂଶ ସଂଯୋଗେ ମୋର ଅଣ୍ଟା ଭିଡି ବୁଢେ
କରିଅଛି ପୁନରପି ଦୁଃସାଧ୍ୟ ସାଧନ ।
ଛାତ୍ରପୁତ୍ରେ ମୋର ଲକ୍ଷ ଭରସାର ସ୍ଥଳ,
ଯେ ବର୍ଣ୍ଣିବ ଏକମୁଖେ ତାଙ୍କର କୃତିତ୍ୱ,
ପାଠ ଛାଡି, କଷ୍ଟ ସହି ବୁଲି ଗ୍ରାମେ ଗ୍ରାମେ
ଗାଇଣ ମାହାତ୍ମ୍ୟ ମୋର, ସଜୀବ ଭାଷାରେ,
ମତାଇଲେ ଜନଗଣେ, ଧରିବାକୁ ବ୍ରତେ—
ମାତୃସମ୍ମୁଖାର ପୁଣ୍ୟବ୍ରତ ପ୍ରାଣପଣେ ।
ହେଉନ୍ତୁ ବାଳକେ ମୋର ଦୀର୍ଘାୟୁ, ଯଶସ୍ୱୀ,
ଏହି ଆଶୀର୍ବାଦ ମୋର ହିତାଳ ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ।
ଶୁଣ ପୁଣି ଆଉ ଏକ ଶୁଭ ସମାଚାର,
କହିବା ବେଳକୁ ତାହା ଉଠୁଛି ମୋ ହିଆ,
ଅପୂର୍ବ ଉଲ୍ଲାସେ ଫୁଲି, ସୁଖରେ ଉଛୁଳି,
ମୋ ଗୌରବ ବୃଦ୍ଧି ପାଇଁ କନ୍ୟାମାନେ ମୋର
ସହିଛନ୍ତି ବହୁକ୍ଲେଶ, ଦ୍ୱାରେ ଦ୍ୱାରେ ବୁଲି
ମାଗିଛନ୍ତି କାନ୍ଦି ଗାଲ ଭିକ୍ଷା, ତେଜି ଅବା

ଦେଉଛନ୍ତି ଆନନ୍ଦେ କାଢ଼ି ଅଙ୍ଗୁ ଅଳଙ୍କାର ।
ଆହା, କି ଦୁର୍ଲଭ ମନ, ଦୁର୍ଲଭ ହୃଦୟ,
ଦେଉଛନ୍ତି ନିଶ୍ଚିତ ତାଙ୍କ କୋମଳ ପ୍ରାଣରେ
ଦେଶଭକ୍ତି ଶୁଭଦୀକ୍ଷା; ବହୁକାଳ ପରେ
ଫୁଟିଛି ଉତ୍କଣ୍ଠା-ବୀଜ ହୃଦୟେ ତାଙ୍କର,
ପାଉଛନ୍ତି ଚିହ୍ନି ଏବେ ଦେଶମାତାଙ୍କୁ ଯେ,
ମଙ୍ଗଳ ଲକ୍ଷଣ ଏହା—ଆଶାର ପ୍ରଭାତ ।
ନାରୀର ଗୌରବ, ପୁଣି ନାରୀର ଆସନ
ପାଉଲେଣି କାଲି, ଏହା ଅନ୍ଧାରେ ଆଲୁଅ,
ସୁଖ-ଶ୍ରୀ-ସୌଭାଗ୍ୟ-ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଭୁଞ୍ଜନ୍ତୁ ସକଳେ
ଏହି ସୁକଲ୍ୟାଣ ମୋର ପ୍ରିୟ କନ୍ୟାଗଣେ ।
ତେବେ ମୁଁ କହିବ ସଖି, ଜାଣ ତ ସକଳେ
ସବୁ କଥା, ଅଛନ୍ତି ଗୋ ଆହୁରି ଅନେକ
ମାତୃପ୍ରାଣ ମାତୃପ୍ରାଣା ପୁତ୍ରକନ୍ୟା ମୋର,
ସାଧୁଛନ୍ତି ସାଧ୍ୟମତେ ମାତୃମହୀ ହିତ ,
କର ମଧୁପାନ ତାଙ୍କ ମଙ୍ଗଳ ମନାସି ।"
କହି ସିଂହଭୂମିଦତ୍ତ ମଧୁଚକ୍ର ଆଣି
କଲେ ସର୍ବେ ମଧୁପାନ, ଦେବୀଙ୍କ ସହିତେ—
ପରମ ଉଲ୍ଲାସେ, ତାଙ୍କ ପଦ୍ମରେ ପ୍ରଣମି ।"
ଦେବତା ପଦ୍ମଭୃଙ୍ଗ ବାଦିନ ଏ କାଳେ
ବାଜିଲା ସଘନେ ଉଚେ ବଡ଼ଦେଉଳରେ,
ଆସିଲା ସେ ସ୍ୱର ଭାସି ସିନ୍ଧୁଗାମୀ ବାତେ
ଉତ୍କଣ୍ଠ ଅନ୍ତଃସୃତ ପ୍ରଭାତ ଗୀତର
ଅମୃତ ମୂର୍ଚ୍ଛନା ସହ, ସେ ପବିତ୍ର ସ୍ୱର
କଲା ବାୟୁମଣ୍ଡଳକୁ ନିର୍ମଳ, ପାବନ,
ହରିନେଲା ବାହ୍ୟଜ୍ଞାନ ଶ୍ରୋତା କଳେବରୁ ,
ଏତ ହେଲା ପାଣି ମନ, ପରଶ ପ୍ରକୃତି,
ତେଜି ସ୍ୱପ୍ନ-ସୁଖସ୍ୱର୍ଗେ ବିହରିଲା ମନ ।
ଆହା, କି ମଧୁର କାଳ, ଗଗନ ପବନ
ଧରା, ସବୁ ମଧୁମୟ, ଶିଶିର ଛଳରେ
ବର୍ଷେ ମଧୁ ଦେବଲୋକୁ, ମୁକ୍ତାଫଳ ପ୍ରାୟ ।
ଜାଗେ ମନେ ଧର୍ମଭାବ, ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ରେ ଏ କାଳେ
ଉଡ଼ିବୁଲେ ଧର୍ମଭାବ ପ୍ରଭାତ ସମୀରେ ।
କି ଏକ ସୁସ୍ୱାଦୁରସେ ଅନାସ୍ୱାଦପୂର୍ବ
ପୂରିଉଠେ ହୃଦ-ପ୍ରାଣ ଆସ୍ଥା, ଅଲକ୍ଷ୍ୟରେ ।
ବିଷୟ-ବାସନାକ୍ରାନ୍ତ କଲୁଷ ସ୍ୱଭାବ
ହୋଇଉଠେ ମଧୁମୟ ଅମୃତ ସମାନ ।
ଏ କାଳେ ଅମରବୃନ୍ଦ ଦିବ୍ୟ ଜ୍ୟୋତିଯାନେ
ଆସନ୍ତି ଓହ୍ଲାଇ ସ୍ୱର୍ଗୁ ସ୍ୱର୍ଗଦ୍ୱାର ପଥେ,
ଜଗବନ୍ଧୁ ପୁଣ୍ୟାରଣ୍ଡ ଦର୍ଶନ ମାନସେ,
ତାଙ୍କ ବିମାନର ତୀବ୍ର ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ପ୍ରଭାରେ
ଦିଶେ ତାରାସୁନ୍ଦରୀଙ୍କ ବଦନ ମଳିନ ।
ପ୍ରବାଳ-ପାଟଳ ଦ୍ୱାର ଫେଡ଼ି ଉଷାରାଣୀ,
ଦେଖାଇଲା ପ୍ରାଚୀକୋଳେ ରୂପର ମାଧୁରୀ,
ପିନ୍ଧି ଭାଲେ କୁଆଁ ତାରା-ହୀରକ ଟିକିଲି ।
ହସିଲା ସେ ଚାହିଁ ସରେ କମଳିନୀ ମୁଖେ,
ରବିରାଜ ଦୂତୀ ବାଳା, ଗୁଞ୍ଜନକେ ବାର୍ତ୍ତା
ପ୍ରେରିଲା ସେ ବାୟୁମୁଖେ ରବିପ୍ରିୟା ପାଶେ ।
ଶୁଣି ସେହି ଶୁଭବାର୍ତ୍ତା ରବିରାଜରାଣୀ
କମଳିନୀ, ଉଠିଲେକ ଆନନ୍ଦେ ଶିହରି ।
ଆସିଲା ସିନ୍ଦୂର-ଫାଟି ତେବେ କ୍ଷଣ ପରେ,
ଫିକା ପଡ଼ିଗଲା କ୍ରମେ ଉଷା ରକ୍ତାଧର,
ଦଣ୍ଡକ ପୂର୍ବରେ ଯେଉଁ ଚଢ଼ିଥିଲା ଫାଟି
ରୂପଗର୍ବେ, ଦିଶିଲା ସେ ଏବେ ଫିକା, ହାୟ
କାହିଁ ଗଲା ରୂପଜ୍ୟୋତି, କାହିଁ ଗଲା ଗର୍ବ,
ଚିର ନୁହେଁ କାହା ଦର୍ପ ଏ ମହୀମଣ୍ଡଳେ ।
ଧନ, ମାନ, ରୂପଆଦି ଅସ୍ଥାୟୀ ସମ୍ପଦେ
ଦର୍ପ କରେ ଲୋକ, ମାତ୍ର ଜାଣେ ନାହିଁ ମୂଢ଼
କିଏ ତା ଛଡ଼ାଇ ନେବ କାଳ-ଦର୍ପହର,
ସମ୍ପଦର ଛାୟା ସିନା—ଅସ୍ଥାୟୀ ସମ୍ପଦ,
ଯିବା ପାଇଁ ଆସେ ତାହା, ସ୍ୱଳ୍ପାୟୁ ସେ ଅତି ।
ଭାଷିଲେ ଉତ୍କଳ ଦେବୀ ସଖୀଗଣେ ଚାହିଁ—
"ବାଜୁଅଛି ଏହି ଶୁଣ ବଡ଼ଦେଉଳରେ
ମଙ୍ଗଳ ଆଳତି ବାଦ୍ୟ, ରଚିଲେଣି ଭକ୍ତେ

ଝୁଲୁଛି ମୁକୁଟ ଶେଷ, ପ୍ରାତଃ-ବୈତାଳିକ ।
ନାହି ତ ଶକ୍ତି ଆଉ ଗାହିବାକୁ ସ୍ୱର,
ଯିବି ଗୋ ଏବେ ମୁଁ ସଖି, ଯାହାଙ୍କ ପ୍ରସାଦେ
ପାଇଲି ମୁଁ ପୂର୍ଣ୍ଣ ତନୁ, ଯାହାଙ୍କ କୃପାରୁ
ଘଟିଲା ମିଳନ ସୁଖ—ମିଳନ ଆନନ୍ଦ
ଆମ୍ଭ ଭାଗ୍ୟେ, ବହୁ ଯୁଗ ବହୁକାଳ ପରେ,
ସେହି ପ୍ରଭୁ ଜଗତ୍‌ପିତା ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କର
ପଦ୍ମରେ ପ୍ରଣାମ ଯାଇ କରିବ ଏକ୍ଷଣି,
ଜଣାଇବି ପିତୃପାଦେ ପ୍ରାଣ କୃତଜ୍ଞତା,
ଅର୍ପିଲେ ସେ ମୋତେ ଯେଉଁ ପୂର୍ଣ୍ଣ କଳେବର
ସେହି କଳେବର ଘେନ ଭେଟିବି ଛାମୁରେ,
ମିଶ ଏବେ ସର୍ବ ସଖୀ ମୋ ଶରୀରେ ଆସି ।"
ଦେବୀଙ୍କ ଆଦେଶେ ତହୁଁ ଛଅ ପ୍ରିୟ ସଖୀ
ମିଶିଗଲେ ତାଙ୍କ ଦେହେ ଜ୍ୟୋତିରୂପ ଧରି,
ମିଶିଯାଏ ଜଳବିନ୍ଦୁ ଜଳାଶୟେ ଯଥା ।
ସ୍ୱଜନ୍ମକେଶ୍ୱରୀରୂପେ ଉତ୍କଳଜନନୀ
ତହୁଁ ଗଲେ ପଦବ୍ରଜେ ଦେବ ଦରଶନେ ।
ପ୍ରାତଃ ଧୂପ ପରେ ପ୍ରଭୁ ରତ୍ନ-ସିଂହାସନେ
ହୋଇଛନ୍ତି ଅବକାଶ ଭଳେ, ଖଟିଛନ୍ତି
ଖଟଣୀ ସେବକେ ଯେଝା ସେବା ଉପସ୍ଥରେ ।
ଆହା, କି ସୁନ୍ଦର ମୂର୍ତ୍ତି ବିଶ୍ୱବିମୋହନ,
ମସ୍ତକରେ ରତ୍ନଖଚୀ ଭାସ୍ୱର ମୁକୁଟ,
ବକ୍ଷେ ଶୋଭେ ମଣିବର କୌସ୍ତୁଭ ପଦକ,
ମିଶିଛି ତା ଜ୍ୟୋତି ଯାଇ ମୁକୁଟ ଜ୍ୟୋତିରେ ।
ଅବିରତ ଜ୍ୟୋତିରାଶି ପଡ଼ୁଅଛି ଝଡ଼ି
ଦାରୁବ୍ରହ୍ମ କଳେବରୁ—ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କର,
ଦିଶୁଛି ମଳିନ ତହୁଁ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଦୀପ ଶିଖା,
ଯେସନ ତାରକା ମ୍ଳାନ ଶଶାଙ୍କ ପ୍ରଭାରେ ।
ଶୀତଳ, ପ୍ରସନ୍ନ ଦୃଷ୍ଟି, ଝଡ଼ପଡେ ହାସ୍ୟ
ସ୍ନେହ-ପ୍ରେମ-ଦୟା-କ୍ଷମା ମଣିରତ୍ନମାଳା ।
ଭାବମୟ ମୂର୍ତ୍ତି ଯେତେକ ଗଢା ମହାଭାବେ,
ସେ ଉଦାର ପିତୃମୂର୍ତ୍ତି ନିରେଖିବା ମାତ୍ରେ

ଅଜ୍ଞାତରେ ଭକ୍ତି, ପ୍ରୀତି ବାହାରି ହୃଦୟୁ
ଲେଟିଯାଏ ସେ ଶ୍ରୀମୂର୍ତ୍ତି ଶ୍ରୀପଦ-କମଳେ ।
ଡାକୁଛନ୍ତି ଭକ୍ତମାନେ ପ୍ରଭୁ ସମ୍ବୋଧନେ,
ଦୁଃଖୀ ଡାକେ ଆର୍ତ୍ତସ୍ୱରେ ପିତା ପିତା ବୋଲି,
ଉଠୁଅଛି ଘୋଷା ତହୁଁ—ମଣିମା ମଣିମା,
ଏ ସମୟେ ମିଳି ତହିଁ ଉତ୍କଳଜନନୀ
ନମିଲେ ଶ୍ରୀପଦେ, ବୋଲି ହୋଇ ତହୁଁ ପରେ
ପୁଣି ପ୍ରଭୁ ପାଦରେଣୁ ମସ୍ତକେ, ଶରୀରେ,
କହିଲେ ଗଦ୍‌ଗଦ କଣ୍ଠେ—"ପିତଃ, ଯେଉଁ ପାପେ
ବହିଥିଲି ଅଭାଗିନୀ କନ୍ୟା ପ୍ରଭୁ ତବ
ନିଦାରୁଣ ଶାସ୍ତି, ହୋଇ ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ ମୁହିଁ
ଭୁଞ୍ଜିଛି ଯେ କ୍ଳେଶ, ତାହା ନ ପାରିବ କହି,
ସୁମରିଲେ ସେ ଯନ୍ତ୍ରଣା, ଥରିଉଠେ ଆତ୍ମା
ଶୁଖିଯାଏ ଦେହୁ ରକ୍ତ ଭୟର ଉତ୍ତାପେ ।
ଏବେ କାଳ ପରେ ତବ କୃପା-ସିଂହାସନ
ଟଳିଲା ଏ କନ୍ୟାଦୁଃଖେ, ତୁମ୍ଭେ ମୋର ପିତା,
ଦୟାର ହୃଦୟ ତବ କେତେ କାଳ ଆଉ
ରହନ୍ତା ବା ଧୀରସ୍ଥିର ସନ୍ତାନ ଦୁଃଖରେ ।
ଅଦ୍ୱିତୀୟ, ଅନୁପମ ପିତୃତ୍ୱ ତୁମ୍ଭର,
ବର୍ଷିଲା ଅମୃତ ତହୁଁ ମୋ କ୍ଷତ ଉପରେ,
ବିଶଲ୍ୟକରଣୀ ତାହା ଅବ୍ୟର୍ଥ ପ୍ରଲେପ,
ଯୋଡ଼ିଗଲା ଅଙ୍ଗ ମୋର ତାହାର ପ୍ରଭାବେ ।
ଅଶୋଧ୍ୟ ମୋ ପକ୍ଷେ ପିତଃ ତୁମ୍ଭ କୃପା-ଋଣ,
ଘେନାହେଉ ଶ୍ରୀଛାମୁରେ ଭକ୍ତି କୃତଜ୍ଞତା,
ଏତିକି କେବଳ ଅଛି ଶ୍ରୀପଦେ ଦାସୀର,
ଦୀନ ଉପହାର ଏହା—ଏ ଦୀନା କନ୍ୟାର,"
କହୁଁ କହୁଁ ଏହା ଦେବୀ ପଡ଼ିଲେ କାନ୍ଦି
ଅଭିମାନୀ ଶିଶୁପ୍ରାୟ ଭଇଁ ଭଇଁ ହୋଇ ।
ଉଠି ଆସି ସିଂହାସନୁ ତହୁଁ ଜଗନ୍ନାଥ
ଜଗତର ଦୁଃଖହାରୀ—ଜଗତ-ଗୌରବ,
ଉତ୍କଳଦେବୀଙ୍କ ନେତ୍ରୁ ପୋଛିଦେଇ ଲୁହ
ଲୁଣ୍ଠିତାନନରେ ନଜର, ମୃଦୁ ମୃଦୁ ହସି

କହିଲେ ସାନ୍ତ୍ୱନା ଦେଇ—ମଧୁମଖା ସ୍ୱରେ—
"କାନ୍ଦନା କାନ୍ଦନା ଝିଅ କାନ୍ଦନା ଗୋ ଆଉ,
ଏବେ ତୋର ଦୁଃଖଦିନ ଗଲଣି ତ ସରି,
ଭୁଞ୍ଜିବୁ ତୁ ସୁଖ, ଶାନ୍ତି, ଆଧ୍ୟାତ୍ମ ଆନନ୍ଦ ।
ଭୋଗୁଥିଲୁ ଏତେ କାଳ କର୍ମଫଳ ତୋର,
ସରିଲା ସେ ଏବେ, କିଆଁ ଶୋଚନା ତା ଲାଗି ।
ଏ ସଂସାର କର୍ମକ୍ଷେତ୍ର, ଆସେ ନାହିଁ ଜୀବ
କରିବାକୁ କର୍ମ ଖାଲି ଏଠାକୁ ମାଆ ଗୋ,
ଭୁଞ୍ଜିବାକୁ ହୁଏ ମଧ୍ୟ ତାକୁ କର୍ମଫଳ ।
ଭୁଞ୍ଜେ କର୍ମ ମଧ୍ୟରେ ସେ ପୂର୍ବ ଉପାର୍ଜିତ
କର୍ମଫଳ, ମହାଧାର ନିୟତିର ଏହା,
ଯା ସଞ୍ଚିତ କର୍ମଫଳ, ତାହା ହିଁ ନିୟତି,
ଅନ୍ୟ ଏକ ନାମ ତାର ମହୀରେ ଅଦୃଷ୍ଟ ।
ଅକାଟ୍ୟ ନିୟତି ଧାରା, ସେ ଧାରାକୁ କେହି
ପାରେ ନାହିଁ ଫାଙ୍କି ଦେଇ, ହେଲେ ବି ଦେବତା
ଜନ୍ମ ମୃତ୍ୟୁ ଜରା ବ୍ୟାଧି ନାହିଁ କିଛି ମୋର,
ତଥାପି ମାଆ ଗୋ, ମୁଁ ସେ ନିୟତି ଅଧୀନ ।
ସୃଷ୍ଟି କର୍ମ, କର୍ମଫଳ ଦୁଇଟି ଅନ୍ତର
ମୁହିଁ, ତେବେ ସ୍ରଷ୍ଟା ମୋତେ ଆବେଷ୍ଟେ ନିୟତି ।
କଳ୍ପନା ମୋହର କର୍ମ, ନାହିଁ ରୂପରେଖ
ତାର, ସେହି ଶୂନ୍ୟଗର୍ଭ କଳ୍ପନା ନିମନ୍ତେ
ଭୁଞ୍ଜେ ମୁହିଁ ଶାସ୍ତି—ସେହି ନିୟତି ହସ୍ତରେ,
ଅନ୍ୟର କି କଥା, ଏଥୁ ବୁଝିବୁ ସହଜେ ।
ନିୟତି ଭୁଞ୍ଜିବା ପାଇଁ ଜନ୍ମେ ଆସି ଜୀବ,
ତରିବା ସେ ନିୟତିକୁ ନୁହେଁ ସୁଲକ୍ଷଣାର୍ଥ ।
ଦୀନା, ଅଭାଗିନୀ କନ୍ୟା ନୋହୁ ତୁ ଗୋ ମୋର,
ତୁହି ମୋର ଲକ୍ଷ୍ମୀ କନ୍ୟା, ଭାଗ୍ୟବତୀ କନ୍ୟା !
କି ସମ୍ପଦ ନାହିଁ ତୋର ଅକ୍ଷୟ ଭଣ୍ଡାରେ,
କାର ଅଛି ତୋହ ପରି ଗିରୀନ୍ଦ୍ର ମହେନ୍ଦ୍ର,
କାର ଅଛି ତୋର ଯଥା ଚିଲିକା, ଅଂଶୁପା,
କୋଣାର୍କ, ଭୁବନେଶ୍ୱର, ଅଲତି ଶିଖରୀ—
ଚନ୍ଦନଶୀତଳ, ଖଣ୍ଡଗିରି—ଶିଳ୍ପେ ଯାର
ପରିକଳିତ ବିଶ୍ୱକର୍ମା ଦେବଶିଳ୍ପିବର ।
ତୋ ପରି କାହାର ଅଛି ଦ୍ୱିତୀୟ ଜାହ୍ନବୀ
'ଚିତ୍ରୋତ୍ପଳା', ମହୋଦଧି—ନଦୀର ଆକର,
ଝର, ତୀର୍ଥ, ଦେବାଳୟ, ଘନ ଅରଣ୍ୟାନୀ ।
କେଉଁ ରତ୍ନ କେଉଁ ଧାତୁ କେଉଁ ମହୌଷଧି
ନାହିଁ ତୋ ଭଣ୍ଡାରେ, ଏତେ ଅମୂଲ୍ୟ ସମ୍ପଦ
କାହାର ବା ଅଛି ଆଉ ତୋହୋ ବ୍ୟତିରେକେ ।"
କହିଲେ ଉତ୍କଳ ମାତା ହସି ତହୁଁ—"ପିତଃ,
ଏ ସବୁ ସମ୍ପଦ ଦାତା ତୁମ୍ଭେ ଯେ ମୋହର,
ଏହା କିଆଁ ଶ୍ରୀଛାମୁରୁ ହେଲା ନାହିଁ ଆଜ୍ଞା,
ତୁମ୍ଭେ ମୋର ସମ୍ପଦର ଅତୁଲ୍ୟ ସମ୍ପଦ,
ସକଳ ସମ୍ପଦ ତୁଚ୍ଛ, ତୁମ୍ଭେ ଏକା ସାର ।"
ଶୁଣି ଏହା ଜଗବନ୍ଧୁ ଭାଷିଲେ ସସ୍ନେହେ—
"ଦାୟାଣୀ ଉତ୍କଳ ତୁହି, କିସ ବା ନ ଜାଣୁ,
ଗଛୁ ଜାତ ମଞ୍ଜି, ଥାଏ ମଞ୍ଜି ମଧ୍ୟେ ଗଛ,
ତୁ ମୋର, ମୁଁ ତୋର, ନାହିଁ ତୁ ମୁଁ ମଧ୍ୟେ ଭେଦ,
ତୁ ମୋର ବିହାର ସ୍ଥଳୀ, ଲୀଳା ନିକେତନ,
ପୁଣି ତୁ ମୋ ସ୍ନେହଲତା, ଆଦରିଣୀ କନ୍ୟା,
ତେଜି ମୁଁ ବୈକୁଣ୍ଠଧାମ, ରହିଛି ତୋ ଘରେ,
କି ବିପଦ, କି ଭାବନା, କିବା ଭୟ ତୋର !
ରହିପାରେ କେତେ କ୍ଷଣ ତୋହର ଦୁର୍ଗତି,
କେତେ କ୍ଷଣ ଢାଙ୍କିପାରେ ଖରକୁ କୁହୁଡ଼ି !
ଜାଣେ ମୁହିଁ ମତ୍ସରୀଏ ରଟନ୍ତି ତୋ ନାମେ
ହାସ୍ୟକର ଅପବାଦ, ନିନ୍ଦା, ମିଥ୍ୟାଭାଷା,
କିଏ କହେ ଲୁପ୍ତଦେଶ, କିଏ କହେ ଅବା
ଉତ୍କଳ ପାରତ-ମାତା, ଅନାର୍ଯ୍ୟ-ବସତି,
ମାତ୍ର ତହିଁ ନାହିଁ ସତ୍ୟ, ଅସ୍ୱାଭାବିକ ସେ
ଯଥା ଅଶ୍ୱଡେଣା, ବନ୍ଧ୍ୟା ଆକାଶ-କୁସୁମ ।
ନିନ୍ଦନ୍ତି ଯେ ତୋତେ, ସେହି ନିନ୍ଦୁକେ ଅବର
ଛୁଅଁଇ ତୋ ପାଦେ ମଥା, ମଣନ୍ତି କୃତାର୍ଥ,
ଏହିଥିରୁ ବୁଝିଥିବୁ ତାଙ୍କ ମନୋଭାବ ।
ଭାରତରେ ତୋ ପ୍ରତି ଭକ୍ତି, କିନ୍ତୁ କି ବାହାରେ,

ସ୍ୱଭାବର ଦୋଷ ତାହା, କୁସଙ୍ଗ କୁଫଳ ।
ଯେଉଁ ମୁଖେ ଉଚ୍ଚାରନ୍ତି କୁଇଦେଶ, ପୁଣି
ସେହି ମୁଖେ ଉଚ୍ଚାରନ୍ତି ଦେବଦେଶ ବୋଲି,
କରନ୍ତି ସେ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ ସ୍ୱକୃତ ପାପର ।
ଉକ୍ତ ତାଙ୍କ ଭାଷା, ମାତ୍ର ଭାବ ସୁମଧୁର
ଯେସନେ କମଳା ଲେମ୍ବୁ, ଖୋସା ତାର ପିତା,
ସୁସ୍ୱାଦୁ ମଧୁର ରସ ଥାଏ ତା' ମଧ୍ୟରେ,
ସେଥିରୁ ତୁ ଭାବ ଗାଇ, ନ ଛୁଇଁବୁ ଭାଷା ।
ଉତ୍କଳବାସୀମାନେ ହୋଇ ଭାବରେ ବିଭୋର,
ଚିହ୍ନିଛନ୍ତି ମୋତେ ପୁଣ୍ୟ ତୀର୍ଥସ୍ଥ ଛଳରେ,
ନାମ ମୋର ଭବଧାତ୍ରୀ, ସେଥିନେ ମୁଁ ତାଙ୍କର
ଭାବ ମାତ୍ର, ପରିଛନ୍ତି ଦୂଷିତ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ।
ଯାବତ ଥିବ ଏ ସୃଷ୍ଟି, ଚନ୍ଦ୍ର ସୂର୍ଯ୍ୟ ନଭେ
ହେଉଥିବେ ଅସ୍ତଯାତ, ତାବତ ମାଆ ଲୋ
ପାଉଥିବୁ ପୂଜା ତୁହି ଭାରତମଣ୍ଡଳେ ।
ତୁ ମୋର ପ୍ରାଣର କନ୍ୟା, ତୋତେ ଦେଲି ମୁହିଁ
ସମନ୍ୱୟ ଧର୍ମବାଣୀ କରିବୁ ସ୍ଥାପନ,
ବ୍ୟାପିବ ସେ ଧର୍ମପ୍ରଭା, ରବିକର ସମ
ସମଗ୍ର ଜଗତେ, ବତ୍ସ, ଉଠିବ ତୋ ନାମେ
ସର୍ବତ୍ର ବିଜୟ ଧ୍ୱନି, ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ ରବ,
ବ୍ୟାପିବ ତୋ ଯଶ, ଖ୍ୟାତି ଧରଣୀମଣ୍ଡଳେ ।
ତୁଟିଯିବ ହିଂସା, ଦ୍ୱେଷ, ଆଭିଜାତ୍ୟ ଦର୍ପ,
ଧର୍ମର ବିପ୍ଳବ—ସେହି ଧର୍ମ ପ୍ରଭାବରେ ।
ସହଜାତ ଅଧିକାର ଲଭିବେ ମାନବ,
ପ୍ରତି ପ୍ରାଣେ ସମୁଦାର ଧର୍ମ ମହାଭାବ
ବିସ୍ତାରିବ ସ୍ୱଜପଣ—ଅଖଣ୍ଡ ପ୍ରଭାବେ,
ବୁଝିବେ ସକଳ ଜନେ ଧର୍ମର ମହତ୍ତ୍ୱ ।
ନ କରିବେ ଘୃଣା ଆଉ ମାନବେ ମାନବ,
ଅବଚ୍ଛିନ୍ନ ଭ୍ରାତୃପ୍ରେମେ ବଦ୍ଧ ହେବେ ସର୍ବେ,
ଏକ ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ପୁତ୍ର ସମସ୍ତ ମାନବ,
ଏକ ରକ୍ତମାଂସେ ଗଢ଼ା ସମସ୍ତଙ୍କ ଦେହ,
ବୁଝି ଏହା ସର୍ବେ—ଜାତିଧର୍ମ ନିର୍ବିଶେଷେ
ଆଲିଙ୍ଗିବେ ପରସ୍ପରେ, ସ୍ନେହେ ଭ୍ରାତୃଭାବେ,
ପ୍ରେମଧର୍ମେ ଭେଦାଭେଦ ନ ରହିବ କିଛି ।
ତୋ ବକ୍ଷରୁ ଉଠି ସେହି ସତ୍ୟଧର୍ମ ଜ୍ୟୋତି
ଆଲୋକିବ ଧରିତ୍ରୀ ଦିଗେ ଦିଗେ ବ୍ୟାପି ।
ସେହି ଏକାଭୂତ ଧର୍ମ ଉଦାର ପ୍ରେମର
ଜନନୀ ବୋଲି ତୁ, ହେବୁ ଜଗତ-ନମସ୍ୟା ।"
ଭାଷିଲେ ଉତ୍କଳ ମହୀ, ଶିରେ କର ଦେଇ—
"ନମସ୍କାର ନମସ୍କାର ପ୍ରଭୁ, ଶୁଣି ମୋର
ସୌଭାଗ୍ୟ କାହାଣୀ ପୁଣ୍ୟ ଶ୍ରୀମୁଖରୁ ତବ ।
ସବୁ ତ କରିବ ତୁମ୍ଭେ, ଉପଲକ୍ଷ ମୁହିଁ,
ସାଧିବ ହେ ପିତଃ, କର୍ମ ତୁମ୍ଭେ, ଦେବ କିନ୍ତୁ
ମୋତେ ସେ କର୍ମଫଳର ବିପୁଳ ପ୍ରତିଷ୍ଠା,
କାଳେ କାଳେ ତୁମ୍ଭର ଏ ଛଳନା ହେ ହରି,
ନିଜେ କରି ବାଣ୍ଟିଦିଅ, ମଣ୍ଡିଲ ମୋ ଶିରେ
ବିଜୟ-ମୁକୁଟ, ମୋତେ ଅର୍ପିଲ ଗୌରବ ।
ଏଭଳି ଅମୂଲ୍ୟ ଦୟା, ଅପାର୍ଥିବ ସ୍ନେହ,
ଅତୁଳ ମମତା—କାହୁଁ ପାଇବି ହେ ଦେବ,
ସମ୍ଭବେ ତା ତୁମ୍ଭଠାରେ ଏକା, ଦୟାଧର,
ସେହି ହେତୁ ପିତା ତୁମ୍ଭେ ହୋଇଛ ହେ ପ୍ରଭୁ
ଜଗତର ପିତା, ପ୍ରଭୁ, ଜଗତରକ୍ଷକ ।
ଏ ଅଧମା କନ୍ୟାପ୍ରତି ଏତେ ପିତୃସ୍ନେହ
ଅଛି ବୋଲି ନ ଥିଲି ମୁଁ ଜାଣି, ହେଉ କ୍ଷମା
ଅପରାଧ ମୋର, ପଦେ ଏତିକି ମାଗୁଣି ।
ନ କରେଁ ମୁଁ ଗର୍ବ—ଯେଉଁ ସମ୍ପଦ ସକାଶେ,
କିନ୍ତୁ ବହେଁ ମନେ ଗର୍ବ ତୁମ୍ଭ କନ୍ୟା ବୋଲି ।
ପିତା ଯାର ଏତେ ବଡ଼ ମହତ, ଉଦାର,
ହେଉ ପଛେ କନ୍ୟା ତାର ଯେତେ ଅଭାଜନ,
ମାତ୍ର ନୁହେଁ ଇତର ସେ—କେଶରୀ ଔରସୁ
ନ ଜନ୍ମେ ବାନରୀ, ପିତଃ, ଗର୍ବ ମୋର ଏହା ।
ଭୁଞ୍ଜିଛି ମୁଁ ତୁମ୍ଭ ଦୟା ପ୍ରତି ନିଃଶ୍ୱାସରେ,
ସେହି ଦୟା ବଳେ ମୋତେ ପୂର୍ଣ୍ଣାଙ୍ଗ ପ୍ରଦାନ,
ଅତଳ ସାଗର ଗର୍ଭେ ବୁଡ଼ିଥିଲି ମୋର

ପ୍ରାଣମଣି, ଦେଲ ତୁମ୍ଭେ ଅଣି ତାହା ମୋତେ,
କି ତୁଳନା ଅଛି ଆଉ ଏ ମହା ଦୟାର ।
ଉଦ୍ଧାରିଛ, ଉଦ୍ଧାରୁଛ ବହୁକ୍ଳେଶୁଁ ମୋତେ,
କରୁଛ ଖଣ୍ଡନ ପୁଣି ଅଶେଷ ଆପଦ,
ଆସିଛି ମୁଁ ସେଥିଲାଗି, ଜଣାଇବ ବୋଲି
ଅନ୍ତରର କୃତଜ୍ଞତା, ଶ୍ରୀ ପୟରେ ତବ,
ମାତ୍ର ମୋର ମାତୃଭାଷା, ପାରୁ ନାହିଁ କରି
ମୂର୍ତ୍ତିହିଁ ପ୍ରକାଶ ସେହି ପ୍ରାଣର ଭାଷାକୁ ।
ତୁମ୍ଭ ଦୟା ତୁଳନାରେ କୃତଜ୍ଞତା ମୂଲ୍ୟ
ନୁହେଁ ସୂଚା ଜଣାକର, ତଥାପି ହେ ପିତଃ,
କହିଥାନ୍ତି ପଦେ ମୋର ମନବୋଧ ପାଇ,
ନ ପାରିଲି ତାହା, ଏ କି ଅଳ୍ପ ମନସ୍ତାପ !
ପ୍ରାଣର ଭାଷାକୁ ବ୍ୟକ୍ତ କଲା ଭଳି ଭାଷା
ହୋଇ ନାହିଁ ସୃଷ୍ଟି, ହାୟ ପାର୍ଥିବ ଭାଷାରେ ।
ତୁମ୍ଭେ ମୋର ଛିନ୍ନ ଅଙ୍ଗ ଯୋଡ଼ିଦେଲ ଦେହେ,
ହେଲି ସୁସ୍ଥ ସବଳ ମୁଁ, ହେଲି କର୍ମକ୍ଷମ,
ଜାଣେ ମୁହିଁ ଖୋଜି ନାହିଁ ପ୍ରତିଦାନ ତୁମ୍ଭେ,
ଦାନ ଏକା ବ୍ରତ ତବ, ମାତ୍ର ମୋର ଜନ୍ମ
ଖାଲି ତୁମ୍ଭ ଦୟାଦାନେ ଋଣୀ ହେବାପାଇଁ ।
ନାହିଁ ପ୍ରତିଶୋଧ ତୁମ୍ଭ ଅନନ୍ତ ଦାନର,
ଶୁଝିବା ନିମନ୍ତେ ତାହା କରିବା କଳ୍ପନା
ହାସ୍ୟାସ୍ପଦ, ଲଜ୍ଜାକର, ବାତୁଳତା ପିତା !
ତୁମ୍ଭେ ପିତା, ସାଧୁଅଛ ପିତାର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ,
କନ୍ୟାର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କିନ୍ତୁ କିସ କଲି ମୁହିଁ,
ଦେବାକୁ ବଚନ ପଦେ ଅକ୍ଷମ ମୋ ଭାଷା,
ଏହି ଦୁର୍ବଳତା ମୋର ବାଧୁଛି ଆତ୍ମାକୁ ।"
କହିଲେ ନୀଳାଦ୍ରିନାଥ ଶୁଣି ଏ ଆକ୍ଷେପ,
"ନ କର ତୁ ମନସ୍ତାପ ଉତ୍କଳ ଧରଣି,
ତୋ କହିବା ଆଗୁ, ତୋର ଅନ୍ତରର ଭାବ
କରିଛି ଗ୍ରହଣ ମୁହିଁ, ଲଭିଛି ସଂତୃପ୍ତି ।
ଯାଆ ଲୋ ମାଆ ତୁ ଏବେ, କରୁଛି କଲ୍ୟାଣ—
ହୁଅ ଚିରସୁଖୀ, ତୋର ପୁତ୍ର କନ୍ୟା ସହ ।"
ଭଣିଲେ ଉତ୍କଳ ମହୀ—"କେଣେ ଯିବ ପିତଃ,
ଛାଡ଼ି ତୁମ୍ଭ ପାଦପଦ୍ମ ଛାୟା, ସେହି ଏକା
ଚରମାଶ୍ରୟ ସ୍ଥଳ ମୋର, ତାହା ବିନା ମୁହିଁ
ଖୋଜେ ନାହିଁ ସ୍ୱର୍ଗସୁଖ, କିମ୍ବା ମୁକ୍ତିଧନ ।
ରହି ପାଦଛାୟାତଳେ ଗଟିବ ପୟରେ,
ଆଦର ସେବିବ ତବ ପବନ କୈବଲ୍ୟ,
କେଉଁ ଗୁଣେ ସରି ତାକୁ ସ୍ୱର୍ଗର ଅମୃତ,
ଭୁଞ୍ଜିବ ମୁଁ ସୁଖ, ଶାନ୍ତି, ସନ୍ତୋଷ, ଅଭୟ ।
କାହିଁକି ବା ନିରାପଦ ସ୍ଥାନ ଆଉ ଭବେ
ତୁମ୍ଭ ପଦଛାୟା ବିନା, ବାଞ୍ଛିତ ସେ ମୋର ।
ମୁକ୍ତି ଅବା କେଉଁ ଲୋଡ଼ା, ଯେଉଁଠାରେ ତୁମ୍ଭେ
ମୁକ୍ତି ସେହିଠାରେ, ପ୍ରଭୋ, ତୁମ୍ଭଲାଗି ପିତା
ହୁଏ ମୁକ୍ତି ସୁଖକର, ପୁଣି ମଧୁମୟ ।
ସେବାଠାରୁ ମୁକ୍ତି କେବେ ବଡ ନୁହେଁ, ହରି,
ମୁକ୍ତି ଖାଲି କର୍ମଶୂନ୍ୟ ଅସାଡ଼ ଜୀବନ,
ନିଶ୍ଚେତନ ଅବସ୍ଥା ସେ, କି ସୁଖ ତହିଁରେ ?
ରହିବ ମୁଁ ଲାଖି, ପିତଃ, ପାଦତଳେ ତବ—
ତୁଳସୀ ମଞ୍ଜରୀ କିମ୍ବା ଭକ୍ତମନ ଯଥା ।"
ଏହା ଭଣି ଦେବୀ, ଧରି ସୂକ୍ଷ୍ମ ଜ୍ୟୋତିରୂପ,
ମିଶିଗଲେ ଜଗବନ୍ଧୁ ପୟର ଜ୍ୟୋତିରେ,
ମିଶିଯାଏ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଜ୍ୟୋତି ଅନଳେ ଯେସନ,
ଅଥବା ଖଦ୍ୟୋତ ଜ୍ୟୋତି ଚନ୍ଦ୍ରିକା ଜ୍ୟୋତିରେ ।
ଭାଙ୍ଗିଗଲା ନିଦ୍ରା ମୋର, ହେଲା ସ୍ୱପ୍ନ କଥା
ଉଠିଲା ଶରୀର, ପ୍ରାଣ, ପୁଲକେ ଶିହରି,
କଲି ଜଗନ୍ନାଥ ପାଦେ ନୁଆଁଇ ମସ୍ତକ,
ସ୍ୱପ୍ନର ସାଫଲ୍ୟ ଭିକ୍ଷା କଲି ସପ୍ତବାର ।

ଗଞ୍ଜାମ-ଭ୍ରମଣ

[୧୯୦୭ ସାଲରେ "ଗଞ୍ଜାମ-ଭ୍ରମଣ" ଲିଖିତ ହୋଇ ରମ୍ଭାରୁ ପ୍ରକାଶିତ "ପ୍ରଜାବନ୍ଧୁ"ରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥିଲା]

ଗଞ୍ଜାମ ପବିତ୍ର ଭୂମି କଳି-କୁଞ୍ଜଧାମ,
ପ୍ରକୃତିର ଲୀଳାକ୍ଷେତ୍ର ଦୃଶ୍ୟ ଅଭିରାମ ।
ଉତ୍ତରେ ନୀଳାଦ୍ରି ଧାମ ପୂର୍ବେ ପାରାବାର,
ଦକ୍ଷିଣେ ବିଶାଖାପଟ୍ଟ ତେଲଙ୍ଗାଙ୍କ ଘର ।
ପଶ୍ଚିମେ ସହ୍ୟାଦ୍ରି, ଯଥା ନିସର୍ଗ ପ୍ରାଚୀର,
ଦେବଶ୍ରେଣିମାନ ଆଶ୍ୟାରେ ଟେକିଅଛି ଶିର ।
ମଧ୍ୟେ ବହେ ସ୍ୱଚ୍ଛନୀର ଯଥା ବସ୍ତ୍ର ପଦ୍ମା,
*ଗଞ୍ଜାମ-ହୀରକ-ହାର ଋଷିକୁଲ୍ୟା ନଦୀ ।
ନୀଳାମ୍ବୁ ଚିଲିକା ହ୍ରଦ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟର ଖଣି,
ଗଞ୍ଜାମ-ବକ୍ଷରେ କି ସେ କଉସ୍ତୁଭ ମଣି ।
ବର୍ଣ୍ଣି ନୁହେଁ ମହେନ୍ଦ୍ରର ଶୋଭା ଆବରଣ,
ମହେନ୍ଦ୍ର-ତନୟା ଯାର ଧୁଅଇ ଚରଣ ।
ପ୍ରକୃତି ଏଠାରେ ଯେଉଁ ଶୋଭା ଦେଖାଇଛି,
ସେପରି ଅତୁଳ ଶୋଭା ଜଗତେ କାହିଁଛି ?
କହିଛନ୍ତି ଶୋଭା ଦେଖି ସ୍ୱୟଂ କବିବର,
"ଗଞ୍ଜାମ ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ସାର ଉତ୍କଳ ଦେଶର ।"
ଉତ୍କଳର ଅନ୍ତର୍ଗତ ଥିଲା ଏହି ମାଟି,
ବିଚ୍ଛିନ୍ନ କରୁଛି ଏବେ ଛତ୍ରଗଡ଼ ଘାଟି ।
ଗଞ୍ଜାମର ସ୍ମୃତିଶୋଭା ଶୁଣି ଶୁଣି କର୍ଣ୍ଣେ,
ବଳବତୀ ହେଲା ଇଚ୍ଛା ଗଞ୍ଜାମ-ଭ୍ରମଣେ ।
ଗଞ୍ଜାମର ହାଲଚାଲ ପୂର୍ବେ ଅଜା ବୁଢ଼ା,
"ଉତ୍କଳ-ଭ୍ରମଣେ" କିଛି ଲେଖିଛନ୍ତି ଥୋଡ଼ା ।
ସେହି ଲଳେଳକନୀ ଲେଖା ଯେତେବେଳେ ପଢ଼େ,
ମନେଭରେଁ ଗଞ୍ଜାମରେ ବୁଲିଆସେଁ ଭେଡ଼େ ।
ଆଜ କାଲି ହୋଇ ଦିନ ଗଲା କେତେ ଗଡ଼,
ବାହାରିଲି ଦଶହରା ଦିନ ରେଳ ଚଢ଼ି ।

ଇଞ୍ଜିନ-ଗୁଳନବାର୍ତ୍ତା ଶୁଭ କଣେ ରମ୍ଭା,
ଦେଖ ଛଅଘଣ୍ଟାରେ ଭେଟାଇଲା ରମ୍ଭା ।
ଚିଲିକାର ସ୍ମୃତିଶୋଭା ହରିଲା ନୟନ,
ପ୍ରକୃତି-ରାଣୀର କି ସେ ବିଶାଳ-ଦର୍ପଣ ।
ଉତ୍ତାଳ ତରଙ୍ଗ କୂଳେ ପିଟୁଅଛି ମଥା,
ସଙ୍କେତେ ଦେଖାଇ ଦେଇ ଭବ-ନଶ୍ୱରତା ।
ନୀଳ ଜଳେ ଦେଖାଇଣ ରଜତର ଛଟା,
ତେଇଁ ପଡ଼ୁଛନ୍ତି କାହିଁ ଖଇଗା ଭେକଟା ।
ନୀଳ ଜଳେ ଭାସି ବୁଲେ ଶୁଭ୍ର ଫେନଚୟ,
ତାମସ ହୃଦୟେ ସତ୍ତ୍ୱ ଗୁଣ କି ଉଦୟ ?
ମଧ୍ୟରେ କଟିଆ ଗିରି ଟେକିଅଛି ଶିର,
କଳିଦେବୀଙ୍କର କି ସେ ମର୍କତ ମନ୍ଦିର ?
ବିସ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ଚିଲିକା ଦେଖି ଭାବିଲି ମୁଁ ବସି,
ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ଦେଶୁ ନୀଳାକାଶ ପଡ଼ିଛି କି ଖସି ?
ପହଁରନ୍ତି କାରଣ୍ଡବ ହଂସ କୋଟି କୋଟି,
ଆକାଶେ ଉଦୟ ଯଥା ତାରା ଗୋଟି ଗୋଟି ।
ସାନ ବଡ଼ ପାଲଟେଣା ନାବ ଅଗଣନ
ଭାସି ବୁଲେ, ଭାସେ ଯଥା ଆକାଶରେ ଘନ ।
ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ ଚିଲିକା ତୋ ରୂପ-ପରିପାଟୀ,
ପ୍ରାଚୀ-ଦିଗ୍‌ବଧୂର ତୁହି ନୀଳ-ପାଟଶାଢ଼ୀ ।
ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ ତୋର ମହତ ସ୍ୱଭାବ,
ଅସଂଖ୍ୟ ପ୍ରାଣୀଙ୍କୁ ହୃଦେ ଦେଇଅଛୁ ଠାବ ।
କିଏ ହିଂସ୍ର କିଏ ଶାନ୍ତ ନ କରି ବାରଣ,
ଦେଇଅଛୁ ସମଭାବେ ସଭିଙ୍କି ଶରଣ !
ସମଭାବେ ସମସ୍ତଙ୍କୁ କରୁଣ ଦର୍ଶନ,
ପ୍ରକୃତ ପାଳୁଛୁ ତୁହି ଧର୍ମ ସନାତନ ।

କେତେ ରୂପ ଧରି କରୁ ମୁଗ୍ଧ ନୟନ,
କେତେବେଳେ ଶାନ୍ତ ମୂର୍ତ୍ତି ସ୍ମରୁ ଶୋଭାବନ ।
ରୁଦ୍ରମୂର୍ତ୍ତି ଧରି କେବେ ହୋଇ ମହାକ୍ରୁଦ୍ଧ,
ଗର୍ଜିଣ ପ୍ରକୃତି ସଙ୍ଗେ କରୁ ଘୋର ଯୁଦ୍ଧ ।
କମ୍ପିଅଛି ସେ ଗର୍ଜନ ଶୁଣି ମହାବଳ,
ସଙ୍କଟ ଭୀଷଣ ନାଦେ ଗର୍ଜେ ଅବିରଳ ।
ସେ ଗର୍ଜନେ ଭଗ୍ନଲତା ହୁଏ ବିକମ୍ପିତ,
ବୃକ୍ଷ ଖସି ପୁଷ୍ପ ହୁଏ ତୋ ଜଳେ ପତିତ ।
ଗିରିବାସୀ ବୃକ୍ଷ ଲତା ତୋର ଶାନ୍ତି ପାଇଁ,
ଅର୍ପନ୍ତି କୁସୁମାଞ୍ଜଳି ମହାଭୟ ପାଇ ।
ପ୍ରକୃତି ଯୁଦ୍ଧରେ ତୁମ୍ଭ ଲଭି ପରାଜୟ,
ହନ୍ତି ଆସି ଶେଷେ ଧରୁ ରୂପ ଶାନ୍ତମୟ ।
ତୋ ରୂପ ଦର୍ଶନେ ମନେ ପଡ଼ଇ ସର୍ବଥା,
ସୁଖ ଦୁଃଖ ଭଲ ମନ୍ଦ ସଂସାରର କଥା ।
ଇଂଲିଶ ପ୍ରଣାଳୀ ଅଟେ ଖାଇଗଣ୍ଡେ ଭଲ,
ପୃଥିବୀରେ ତାହା ନାମ ପଡ଼ୁଛି ଉଚ୍ଛୁଳି ।
ମାତ୍ର ତୁମ୍ଭ ସ୍ୱଭାବରେ ହୋଇଣ ସାଗର,
ଭାରତୀୟ ଶୁଣା ନାହିଁ କିଛି ତୋ ନାମର ।
କାହିଁ ଲୋ ଚିଲିକା କେଉଁ ଦୁଷ୍ଟ ଗ୍ରହ ଲାଗି,
ହୋଇଛୁ ଜଗତେ ତୁମ୍ଭ ଏସନ ଅଭାଗୀ ।
ନ ପଡ଼ୁ ତୋ ନାମେ ପତ୍ରେ ବିଦେଶେ ଚହଳ,
ଉତ୍କଳର ତୁମ୍ଭ ରତ୍ନଭଣ୍ଡାର କେବଳ ।
ଚିଲିକା, ତୋହର ସ୍ମରୁ ରୂପ ଦରଶନେ,
କେତେ କଥା କେତେ ଭାବ ପଡ଼ୁଅଛି ମନେ ।
ଯାଉଛି ମେଲାଣି ଦିଅ ଜୁହାର ଜୁହାର,
ଭେଟିବି ଗଞ୍ଜାମ୍ଭୁ ଫେରି ଆସି ପୁନର୍ବାର ।

ହେ ବ୍ରହ୍ମ ନଗରି, ତୁମ୍ଭେ ଲଭୁଛ ସମ୍ମାନ,
'ପ୍ରଜାବନ୍ଧୁ' 'ମଧୁପ'ର ପୂତ ଜନ୍ମସ୍ଥାନ ।
ଏଥି ପର ନବସନ୍ତ ଖଲ୍ଲିକୋଟ ରାଜା,
ପ୍ରାକୃତ ଉତ୍କଳେ ବାଜେ ଯାଙ୍କ ନାମେ ବାଜା ।
ଦୃଢ଼ତର ମର୍ଦ୍ଦରାଜ ଦେବ ଆଖ୍ୟାଧାରୀ,
ଗଞ୍ଜାମେ ଆଦର୍ଶ ରାଜା ଶାନ୍ତଶିଷ୍ଟାଚାରୀ ।
ରାଜ୍ୟ ମଧ୍ୟେ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାପି ଶିକ୍ଷାଗାର,
ଭାଙ୍ଗୁଛନ୍ତି ପ୍ରଜାଙ୍କର ଅଜ୍ଞାନ-ଅନ୍ଧାର ।
ଦାନେ,ଧର୍ମେ, ଜ୍ଞାନେ,ମାନେ,ଶିକ୍ଷା, ସଭ୍ୟତାରେ,
ଆଦର୍ଶ ନୃପତି ସର୍ବ ଗୁଣ ଏକାଧାରେ—
ସମାବିଷ୍ଟ ହୋଇଛନ୍ତି ସଦା ଯାଙ୍କଠାରେ,
ଆଦର୍ଶ ପୁରୁଷ ପୁଣି ସ୍ପଷ୍ଟବାଦିତାରେ ।
ଧନ୍ୟ ମହାରାଜା ତୁମ୍ଭ ଜାତୀୟାନୁରାଗ,
ପିନ୍ଧୁଛ ଜାତୀୟ ପାଗ ତେଜି ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣପାଗ ।
ଅନେକ ଭାଷାରେ ଅଛି ପ୍ରକୃତ ନଲେଜ,
ଧରିଛ କୀର୍ତ୍ତି-ନିଶାଣ ବ୍ରହ୍ମପୁର କଲେଜ ।
ଓଡ଼ିଆଭାଷୀ ଓଡ଼ିଆ ଜାତିର ଉନ୍ନତି,—
ସକାଶେ ଅଜସ୍ର ବ୍ୟୟ କରୁଛ ନୃପତି ।
ବୁଝିଛ ସ୍ତ୍ରୀଶିକ୍ଷା ଅଟେ ଉନ୍ନତିର ମୂଳ,
ବଢ଼ାଇଛ ତେଣୁ ରାଜ୍ୟେ ବାଳିକା ଇସ୍କୁଲ ।
ଆହୁରି ଗୋଟାଏ କାର୍ଯ୍ୟ କଲ ବଡ଼ ଭଲ,
ଖୋଲିଦେଇ ବ୍ରହ୍ମପୁର ମଧ୍ୟେ ଟାଉନ ହଲ ।
ବାଳିକାଙ୍କ ହସ୍ତେ ତୁମ୍ଭ ପାଠମହାଦେଈ,
"ସରଳ ବାଳିକା ପାଠ" ଯାଚ ଗୁଞ୍ଜି ଦେଇ,
ଆକର୍ଷଣ କଲେ ତାଙ୍କ ମନ ପାଠ ପ୍ରତି,
ଧନ୍ୟ ସେ କୁଦସ୍ତବତୀ ପତିବ୍ରତା ସତୀ ।
ବସିଅଛୁଁ ସର୍ବେ ନୃପ ତବ ମୁଖ ଚାହିଁ,
ତେର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ତୁମ୍ଭର ଅଛି ଦେଶପାଇଁ ।
ଚିତ୍ତେ ଚିତ୍ତେ ସାଧ ତାହା ଏହି ମାତ୍ର ଆଶ,
ଅତୁର ହୋଇଲେ ଘୋର ହୋଇଯିବ ନାଶ ।

ଚିଲିକା କୂଳର ଧୀର ସମୀରଣ ଖାଇ,
ବସିଛନ୍ତି ଶଦ୍ୟାରନ୍ଧ୍ରେ ଆସନ ଜମାଇ ।
ଦେଶକାର୍ଯ୍ୟେ ଦିବାରାତ୍ରି ଯାଏ ନାହିଁ ଜଣା,
"ସିଙ୍କମିଣ୍ଡ ଦୃଢ଼ବ୍ରତ" ହୋଇଛି ଧାରଣା ।
ଶତହସ୍ତେ କରୁଛନ୍ତି ସଦା ଦେଶକାମ,
ସାର୍ଥକ ହୋଇଛି ତାଙ୍କ "ପ୍ରଜାବନ୍ଧୁ" ନାମ ।

ଉତ୍କଳର ନୀଳମଣି ଅଟ ତୁମ୍ଭେ ଭାଇ,
ବସିଛ ଅଗ୍ରଣୀ ହୋଇ ତବ ମୃଗ ସ୍ତୁହି
ଅଭାବୀମାନଙ୍କ ପାଇଁ ମେଲି ତୁମ୍ଭ ଦ୍ୱାର,
ଯାଚ ପୁଣି କରି ତୁଳ ପର ଉପକାର ।
ଦେଖିଛି ମୁଁ ପର ପାଇଁ କାନ୍ଦେ ତବ ହୃଦ,
ଅପରକୁ ଦିଅ ଦୁଧ, ଖାଇ ଲୁଣ୍ଡା ଗୁଡ଼ ।
ଜନନୀର ଯୋଗ୍ୟପୁତ୍ର ଅଟ ତୁମ୍ଭେ ନନା,
ହରିବାରେ ବ୍ୟସ୍ତ ସଦା ଉତ୍କଳ-ବେଦନା ।
ବନ୍ଧୁ ବନ୍ଧୁ ମିଳି ବସି କେତେ ଥର ଭାବୁ,
ଏହେ ଗଢନ୍ତି ମନୁଷ୍ୟ ତ ନୀଳମଣି ବାବୁ ।
ସୁଗନ୍ଧେ ଲମ୍ବ ତ ପେଟଗଣ୍ଡି ହେବ ନାହିଁ,
ଏତେ ଗୁଣ ରଖିଛନ୍ତି ତାହିଁରେ ପୂରାଇ !
ଉତ୍ସାହ ଉଦ୍ୟମ ପୁଣି ଅଧ୍ୟବସାୟରେ,
ସତ୍ୟପ୍ରିୟମଣ୍ଡ ପୁଣି ନୈତିକ ବଳରେ,
ଆଦର୍ଶ ପୁରୁଷ ଯଦି ଦେଖିବାକୁ ଇଚ୍ଛ,
ବିଦ୍ୟାରତ୍ନେ ଦେଖି ତଥା ବୁଝ ସତ ମିଛ ।

ଶାନ୍ତନବ ଅବତାର ଜଗନ୍ନାଥ ବ୍ୟାସ,
ତୁମ୍ଭ ସଙ୍ଗେ ତୁଳିବ ମୁଁ କାହାକୁ ହେ ଆଉ ?
ଅଟ ଭାଇ ତୁମ୍ଭେ ସିନା ତୁମ୍ଭର ଉପମା,
ଦେଖି ନାହିଁ ତୁମ୍ଭ ପରି କାହିଁ ଦୃଢକର୍ମା ।
ବାଣ୍ଟି ବୁଲ ଉପକାର ଦ୍ୱାରେ ଦ୍ୱାରେ ଫେରି,
ପର ଉପକାର ପାଇଁ ଛାଡ଼ିଲ ଗୃହେଶ୍ୱ ।
ଦେଖିଛି ମୁଁ ପରକାର୍ଯ୍ୟେ ଲାଗ ଯଦି ଭ୍ରାତ,
ନ ହେଲେ ପଲ୍ଲବେ ଖିଆ ସେ ଦିନରେ ଭାତ ।
କରେଁ ଆଶୀର୍ବାଦ ଭାଇ ମୋ ଆୟୁଷ ନେଇ,
କରୁଥାଅ ମାତୃପୂଜା ମନପ୍ରାଣ ଦେଇ ।

ବଳଭଦ୍ର ମହାପାତ୍ର ହେ ସିରସ୍ତାଦାର,
ନ ଭୁଲାନ୍ତୁ କଥା ମୁଁ ଟାଣି ନେଇପାର ।
ଦେଶ ପାଇଁ କେତେ ତୁମ୍ଭେ କରୁଥିଲ କାମ,
ଏବେ କାହିଁ ହୋଇଗଲ ନୀରବ ନିଷ୍କାମ ।
ଉନ୍ନତ ପୁଣି ମୋଟା ବରତନ ପାଇ,
ପାସୋରିଗଲ କି ତୁମ୍ଭ ଦେଶସେବା ଭାଇ ?

ଖଲ୍ଲିକୋଟେ ବିଶ୍ୱନାଥ ବ୍ରହ୍ମା ଜଲେଦାର,
ବୃଦ୍ଧକାଳେ କର୍ତ୍ତବ୍ୟରେ ଯୁବା ବ୍ୟବହାର ।
ସଂସ୍କୃତ ପଢିଣ ନାହିଁ ମରହଟ୍ଟୀ ନୀତି,
କିମ୍ବା ନବ୍ୟ ସଭ୍ୟତାର ଉଚ୍ଛୃଙ୍ଖଳ ରୀତି ।
ଦେଶ ପାଇଁ କରିଛନ୍ତି ସେ ଅନେକ କାମ,
କିନ୍ତୁ ନାମ ଅନୁରୂପ ହୋଇ ନାହିଁ ନାମ ।

ପ୍ରଣିପାତ ହରିହର ତ୍ରିପାଠୀ ସଦସ୍ୟ,
ତୁମ୍ଭ ପରି ଦେଶଭକ୍ତି ଦେଖି ନାହିଁ କସ୍ୟ ।
ଜଳୁଅଛୁ ପେଟ ତହିଁ ନାହିଁ ମୁଣ୍ଡେ ଛାତ,
ତେବେ ସୁଦ୍ଧା ତାର ନାହିଁ ଦେଶକାମୁ ହାତ ।
ଗଞ୍ଜାମ ଓଡ଼ିଆଙ୍କର ଦେଖିଣ ଦୁର୍ଗତି,
ହେଉଥାଏ ସଦା ତୁମ୍ଭ ହୃଦୟ କରୁଣ ।
ଜାଣ ତୁମ୍ଭେ ନାହିଁ ଯାର ସ୍ୱଜାତି-ମମତା,
ଅଟଇ ସେ ନର ପଶୁଠାରୁ ହୀନଚେତା ।
ଗଞ୍ଜାମ ଓଡ଼ିଆଙ୍କର ଦୁଃଖ ପ୍ରତିକାର,
କରିବାକୁ ତୁମ୍ଭେ ଯେଣୁ ହେଲ ତତପର,
ଷଡଯନ୍ତ୍ର କରି କେତେ ଜଣ ଆନ୍ଧ୍ରାଗାରୁ,
ଖାରଜ କଲେ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଇସ୍କୁଲ କାମରୁ ।
ଏମାନେ ଯଦ୍ୟପି ଆସ୍ଥା ବାସ୍ଥା କଏ ତେବେ,
ଗୋରୁ କଏ ଏମାନେ ଯଦ୍ୟପି ଗାରୁ ହେବେ ।
ଦିନ କାଟୁ ନାହିଁ କାହ୍ନୁ ଉପବାସ କରି,
ତାର ସାଧ୍ୟ କି କରିବ ଯାହା ଯାର ହରି ।
ତୁମ୍ଭ ପଦଧୂଳି କରେଁ ମସ୍ତକେ ଧାରଣ,
ଧନ୍ୟ ହେ ସଦସ୍ୟ ତୁମ୍ଭ ଜାତୀୟତା ଟାଣ ।
ଗାଣ୍ଠି ତଥା ବହୁଅଛ ମଣ ନାହିଁ ଜାଲ,
ରମ୍ଭାଠାରୁ ବୁଝିନେଲୁ ଖଲ୍ଲିକୋଟ ହାଲ ।
ବେଳ ଛଅଘଣ୍ଟାରେ ତହୁଁ ରେଲ ଚଢ଼ି,
ଛତ୍ରପୁରେ ପହୁଞ୍ଚିଲୁ ଯାଇ ତଡ଼ବଡ଼ି ।

ଦେଖିଲି ସେଠାରେ କେତେ ନାଇଡୁ ଲୁଙ୍ଗିରଙ୍ଗା
ମାଟ୍ରେଜ ତେଲଙ୍ଗା ଆଉ ନୀଟ୍ରେଜ ତେଲଙ୍ଗା ।
ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର କଣ୍ଠା ତହିଁ ଜିହ୍ୱା ନାସା,
ଶୁଣିଲି ଖାଲି ଦୁର୍ବୋଧ୍ୟ ତଡ଼ମଡ଼ ଭାଷା ।
ଝିନରଙ୍ଗ ପୋଷାକ ଯେ ଜଣ ଜଣକର
ପଛିଆଡେ ମାଲକାନା ଉଡ଼େ ଫରଫର ।
ଶ୍ରେଷ୍ଠ ରାଜଧାନୀ ଏହୁ ଗଞ୍ଜାମ ଜିଲ୍ଲାର,
ଏହିଠାରେ ନିବସନ୍ତି ଜିଲ୍ଲା କଲେକ୍ଟର ।
ଭାବିଲି ଓଡ଼ିଆ ଏଥି ଥିବେ ନଉକର,
ସେମାନଙ୍କୁ ନ ସଙ୍ଖୋଜି ଯିବି କେଉଁପର ।
ଗ୍ରାମ୍ ଗ୍ରାମ୍ ଶୁଣି ବଡ଼ ଲାଗିଲା ତାଟଙ୍ଗା,
ପାଞ୍ଚଟି ଓଡ଼ିଆ ଆଉ କେବଳ ତେଲଙ୍ଗା ।
ଉପରୁ ବାସ୍ତବ ଭାବ ହୋଇଲି ଆକୁଳ,
ତୋଳିଏ ଧାନରେ ମିଶା ମୁଠାଏ ଚାଉଳ ।
ସାକ୍ଷାତ କରିବା ସାଧ ହୋଇଲା ଅନ୍ତର,
ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଉଦ୍ଧାର ତହୁଁ ହୋଇଲି ବାହାର ।
ଦୁଃଖ ମନେ ଘେନି ତହୁଁ ସକଳ ସାମାନ,
ବ୍ରହ୍ମପୁରେ ପହୁଞ୍ଚିଲି ଚଢ଼ି ଲୌହଯାନ ।
ଗଞ୍ଜାମ ଜିଲ୍ଲାର ଏହା ସୁପ୍ରସିଦ୍ଧ ସ୍ଥଳ,
ଷ୍ଟେସନ ପାଖରେ ଭିଡ଼ ଲାଗିଛି ଗହଳ ।
କେହି କହେ ଗୁଆ ଗୁଆ କେହି କହେ ଗୁଣ୍ଡି,
ବୁଝିଲି ଓଟାର କେହି କହେ "ଆସ୍ପା,-ବାଣ୍ଡି ।"
ଭାଷା କଣାଗଲା ଯଥା ମନ୍ଥଫଣା ପିଠା,
ମୋର ମାତୃଭାଷା ସିନା ମୋ କାନକୁ ମିଠା ।
ଦୁଃଖ ଜାତ ହେଲା ମାତୃଭାଷାର ବିଚ୍ଛେଦୁ,
ଗାଡ଼ିବାଲା ପଚାରିଲା,"ଆମ୍ମା, ତେଲୁଗୁ ଲେଦୁ ।"
ସିଆଣା ଲୋକଟା ପରେ ବୁଝି ନେଇ ସବୁ,
ଓଡ଼ିଆରେ ପଚାରିଲା—"ଝଟ୍କା ଲେଡ଼ା ବାବୁ !"
ଛ ପଇସା ଦେଇ ତହୁଁ କଲି ଖଣ୍ଡେ ଝଟ୍କା,
ନିସ୍ତାର ପାଇଲି ଗଲା ବାଟଚଲା ଖଟ୍କା ।
ବାଟେ ଚୂଡ଼ାପାଣି ନୂଆହାଣ୍ଡି-ଭାତ ଖାଇ,
ଲୁସମରେ ହେଉଥିଲା ଦେହଟା ଗୋଳାଇ ।
ଲୁଟିଦେଲା ଓଦେହ ଝଟ୍କା ହେମାମ୍ଦିସ୍ତା ପରି,
ସୁସ୍ଥ ହେଲି ଗୋଲାବନ୍ଧା ଗଲା ଅପସରି ।
ଅଳ୍ପକ୍ଷଣେ ପ୍ରବେଶିଲି ସହର ମଧ୍ୟରେ,
ଯାଉଅଛି ଗୃହପାଣି ବହୁ ଚତୁର୍କିରେ ।
ବାଜନ୍ତି ଏଗାର ଘଣ୍ଟା କରେଣ୍ଟ ସମୟ,
ଯାଉଛନ୍ତି ଦଳେ ଦଳେ ଅମଲାନିଚୟ ।
କେହି ଗାଡ଼ି ଚଢ଼ି କେହି ବାଇସାଇକେଲ,
ଦଳ ଦଳ ହୋଇ କେତେ ଧାଆନ୍ତି ବ ଏଲ ।
ହାକିମ ଅମଲାଠାରୁ ଦୋକାନୀ ପସାରି,
ସବୁକାର୍ଯ୍ୟେ ତେଲଙ୍ଗାଏ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଅଧିକାରୀ ।
ଓଡ଼ିଆ କାଣ୍ଡ କଷଣ ବର୍ଣ୍ଣି ହେବ ନାହିଁ,
ଗଛ ଛାଇ ତଳେ ଗଛ ଉଧାଏ କି ଭାଇ ।
ବୁଝିନିଅ ଜିଲ୍ଲାସାତ କଥା ଏହିଠାରୁ,
ଗୋଟାଏ ଚପନ୍ତି ସିନା ହାଣ୍ଡିଏ ଭାତରୁ ।
ଅଧିବାସୀ ସମସ୍ତଙ୍କ କଥା ଭଙ୍ଗା ଭଙ୍ଗା,
ବେଶ ଦେଖି ଚିହ୍ନି ନୁହେଁ ଓଡ଼ିଆ ତେଲଙ୍ଗା ।
ହାୟ ମା ଗଞ୍ଜାମ ଭୂମି ସୁକବି-ଜନନୀ
ଉତ୍କଳରେ ଥିଲୁ ତୁହି ଭାଷାଧନେ ଧନୀ ।
ଭାଷାସ୍ୱତ୍ୱେ କଳଙ୍କ ତୋ ଲାଗିଥିଲା ନାହିଁ,
କେବେଠା ଦିନରେ ଗଲା ବଣ ଘାସ ଛାଇ ।
କରୁଛି କ୍ଷତ ବିକ୍ଷତ ତୋ ଭାଷାର ଅଙ୍ଗ,'
କଟେଣୀ ଭାଷାକୁ ଯଥା କରୁଅଛି ବଙ୍ଗ ।
ତୋହର ସନ୍ତାନେ ଆହା ଏବେ ଦିନୁ ଦିନ,
ନୈସ୍ୱର୍ଯ୍ୟଜଡ଼ଭାବଶେ ହେଉଛନ୍ତି ହୀନ ।
ନାହିଁ କିଛି ଅଧିକାର ନାହିଁ ମଧ୍ୟ ଧନ,
ଛଡ଼ାଇ ନିଅନ୍ତି ଆନେ ତାଙ୍କ ମୁଖୁଁ ଅନ୍ନ ।
ତଥାପି କାର୍ଯ୍ୟେ ତାଙ୍କ କିଛି ଦାବୀ ନାହିଁ,
ନିଅନ୍ତି ଫାଲୁଆ ମାରି ଥାଆନ୍ତି ସେ ଶୁହିଁ ।
ଯାଉ ସେ କଥା ଭାବିଲେ ହେବ କେଉଁ ଫଳ,
ଦୁଃଖ ସୁଦ୍ଧ ଦୁଃଖ ମାତ୍ରା ବଢ଼ାଏ କେବଳ ।
ଡେଣେଁ ଏଥେ ଛନ୍ତି କେଉଁ କେଉଁ ମହାଜନ,
ସ୍ୱକାଣ୍ଡ ଦୁଃଖରେ କାନ୍ଦେ କାହା କାହା ମନ ।

ହେ ପରଶୁରାମ ପାତ୍ର ପ୍ରଣାମ ପ୍ରଣାମ,
ଝାଣ୍ଟୁଆ ଓଡ଼ିଆ ବୋଲି ଡାକ ତୁମ୍ଭ ନାମ ।
ଶୁଣି ଥରେ ତୁମ୍ଭ ମୁଖୁଁ ଇଂରାଜୀ ବକ୍ତୃତା,
ପ୍ରାଣସ୍ପର୍ଶୀ, ଓଜସ୍ୱିନୀ ସୂକ୍ଷ୍ମ ନୀତିକଥା,
କରିଥିଲେ ସୁପ୍ରଶଂସା ତୁମ୍ଭ ବାଗ୍ମିତାର,
ବହୁବିଦ୍ୟା-ବିଶାରଦ ରାୟ ନବବର ।
ଢେର ରାଜା ଜମିଦାର ଗଞ୍ଜାମେ ଅଛନ୍ତି,
ତଥାପି ନ ହୁଏ ଦୂର ଓଡ଼ିଆ ଦୁର୍ଗତି ।
କି ଶିକ୍ଷା ସଭ୍ୟତା କିମ୍ବା ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ସମ୍ପଦ,
ଗଞ୍ଜାମେ ଓଡ଼ିଆ ସର୍ବ କାର୍ଯ୍ୟେ ପଶ୍ଚାତ୍ପଦ ।
ସେମାନଙ୍କ ଏ ଜାତୀୟ ସଙ୍କଟ କାଳରେ,
ହେ ପରଶୁରାମ ମୁହିଁ ବିବେଚନା କରେ,
ପର୍ଶୁରାମଙ୍କର ତୁମ୍ଭେ ସାକ୍ଷାତ୍ ଅବତାର,
ଅନୁରୂପ ଅଟେ ମଧ୍ୟ ଆକାର ପ୍ରକାର ।
ଦେଶୋନ୍ନତି ମୂଳଭିତ୍ତି ଶିକ୍ଷାର ଉନ୍ନତି,
ବୁଝିଛ ଏ ଗୂଢ଼ନୀତି ତୁମ୍ଭେ ମହାମତି ।
ତେଣୁ ତୁମ୍ଭେ ସେ ବିଷୟେ ଶକ୍ତି ଅନୁଯାୟୀ,
ମୁକ୍ତହସ୍ତ ହୋଇ ଖର୍ଚ୍ଚି ଅର୍ଥ ଅଛ ଭାଇ ।
ବିପନ୍ନ ଓଡ଼ିଆଙ୍କର ଦୁଃଖ ବିମୋଚନେ,
ଚିନ୍ତିତ ସତତ ତୁମ୍ଭେ କାୟ ବାକ୍ୟ ମନେ ।
କର୍ଣ୍ଣପାତ ନ କରିଣ ଖଳ କୁକଥାରେ,
ଦେଶହିତ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଜାତିହିତ କାମନାରେ,
ଆଚରିଛ ଭାଇ ଯେଉଁ ପୂତ ସାଧୁକାର୍ଯ୍ୟ,
ତହିଁ ପାଇଁ ଅଟ ତୁମ୍ଭେ ମହାଜନ ପୂଜ୍ୟ ।
ଗୋଟାଏ କଥା ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ପଚାରନ୍ତି ଭାଇ,
ଗାଳିଦେବ ନାହିଁ କିମ୍ବା ରାଗିବ ତ ନାହିଁ ।
କଥା ବିକି ଖାଇବା ତ ଓକିଲଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟ,
ଭୟ ହୁଏ କେଜାଣି ବା କରିପାର ଗର୍ଜ୍ଜ ।
ଦିଅ ମୋ ପ୍ରଶ୍ନେ ଉତ୍ତର ନ କର ନିରାଶ,
କି ତପସ୍ୟା କଲେ ହୁଏ ବି.ଏ.,ବି.ଏଲ୍. ପାସ୍ ?
ଅଧାସ୍ୱର୍ଗେ ଚେୟାରରେ ବସନ୍ତି ଓକିଲେ,
ଚଉପାଶେ ବେଢ଼ିଥାନ୍ତି କେତେ ମକ୍କେଲେ ।
କାହାକୁ ଚିରୁଣ୍ଡି ପରି ପଇସା କାଢନ୍ତି,
ଲୁହଧାର ଅଧରରେ ଆସୁଥାଏ ମାଡ଼ି ।
ଓକିଲଙ୍କ ସୁଖ ଦେଖି ଓକିଲ ହେବାକୁ,
ହେଉଅଛି ମନ ମୋର କରି ଝାଲୁ ଝାଲୁ ।
ବୁଢ଼ା ହେଲି ଏ ଜନ୍ମେ ତ ହୁଣ୍ଡିଗଲି ପାହି,
କିନ୍ତୁ ପରଜନ୍ମେ କେବେ ଛାଡ଼ିଦେବି ନାହିଁ ।
ହେଉଛନ୍ତି ବିଦାୟ ଭାଇ ଘେନ ମୋ ସମ୍ମାନ,
ଗଞ୍ଜାମରେ ବୁଲିବାକୁ ଅଛି ଢେର ସ୍ଥାନ ।

ଉଦ୍ୟୋଗୀ ପୁରୁଷ ଆହେ ଉତ୍କଳ-ବିନୋଦ,
କେ କରିବ ତୁମ୍ଭ ଋଣ ଭଲ ପରିଶୋଧ ।
ଗଞ୍ଜାମ ଓଡ଼ିଆ ପାଠ୍ୟ ପୁସ୍ତକ ଅଭାବ,
ଅନେକ ଅଂଶରେ ତୁମ୍ଭେ କଲ ତିରୋଭାବ ।
ଓଡ଼ିଆ ସମ୍ବାଦ ପତ୍ର ପ୍ରଥମେ ପ୍ରଚାର—
କରି ଗଞ୍ଜାମର କଲ ବହୁ ଉପକାର ।
ଯାହା ଇଚ୍ଛା ତାହା ପଛେ କହନ୍ତୁ ନିନ୍ଦକେ,
ନାହିଁ କିଛି ତୁମ୍ଭ କାର୍ଯ୍ୟ ଆବଦ୍ଧ ସିନ୍ଧୁକେ ।
କହନ୍ତି ସେମାନେ ତୁମ୍ଭେ ସଦା ଧାଇଁ ଧାଇଁ,
ଯେତେ କାର୍ଯ୍ୟ କର ସବୁ ନିଜ ପେଟ ପାଇଁ ।
"ରାସ୍ପୁରର ନ୍ୟାୟ" ଏହା ଅଟଇ ଗୋଟିଏ,
ପେଟ ଚିନ୍ତା ସଂସାରରେ କରୁ ନାହିଁ କିଏ ?
ନୁହେଁ ଏ ତ ମନ୍ଦ କଥା ପେଟ ଚଳୁଥାଉ,
ଗୋଟା କେତେ ଦେଶକାର୍ଯ୍ୟ ମଧ୍ୟ ହୋଇଯାଉ ।
ଛାଡ଼ ଶାସ୍ତ୍ରୀ ସେ ଗୁଡ଼ାକ ନିନ୍ଦୁକର ଗ୍ଲାନି,
ସେଥିରେ ତୁମ୍ଭର ଖ୍ୟାତି ହେବ ନାହିଁ ହାନି ।
ଜାଣେ ମୁହିଁ ଭଲରୂପେ ଆହେ ଶାସ୍ତ୍ରୀଗାରୁ,
କାର୍ତ୍ତିକୁ ଆଦର କର ଘୃଣା କର ଗୁରୁ ।
ଯାଉଛି ମେଲଣି ଦିଅ ଉତ୍କଳ-ବିନୋଦ,
ଥାଉ ଉତ୍କଳାଭିମାନ ଏହି ଅନୁରୋଧ ।

ଓଳଗି ଓଳଗି ନନା ହେ ବିଦ୍ୟାଭୂଷଣ,
ଦେଶ ପାଇଁ ତୁମ୍ଭେ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଅଛ କଣ ?
ସାହିତ୍ୟ-ସେବାରେ ରତ ଥିଲ କିଛି କାଳ,

ଏବେ ପର ବ୍ୟସ୍ତ ଜଲ ବିଷୟ-ଚିନ୍ତାରେ ।
ବିଷୟ-ମହାଚିନ୍ତାରେ ଯାର ମନ ଯିବ,
କିପାଇଁ ତାହାର ନାମ ହେବ ସଦାଶିବ ?
ବାବୁ ଠକି ଅଣ୍ଟା ଭିଡ଼ି ନ ଉଠିଲେ ବାରେ,
ହୁଏ କି ଉନ୍ନତି ଖାଲି ସମାଲୋଚନାରେ ?
ବହୁଭାଷାଜ୍ଞ ତୁମ୍ଭେ, ନୁହ ଝୁଣ୍ଟାମୋଡ଼,
ଲେଖିଯାଅ ନାନା ଭଲ ଗ୍ରନ୍ଥ କେତେ ପୋଥି ।
କହିଲି କି କଥା ଭାଇ ରାଗିବିଅ ନାହିଁ,
ଢେର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ତୁମ୍ଭର ଅଛି ଦେଶ ପାଇଁ ।

ଭାଷା-ସଂସ୍କାରକ ଆହେ ଦାଶରଥି ପାଠୀ,
ପଢ଼ିଅଛ ବ୍ୟାକରଣ ପାଠ ଗୁରୁ ଭାଟି ।
ଗଞ୍ଜାମରେ ହୋଇ ପିଠା ଅଛି ତୁମ୍ଭ ନାମ,
ନାମ ଅନୁରୂପ କାହିଁ କରୁ ନାହିଁ କାମ ?
କର ଯୋଡ଼ି କହୁଅଛୁ ହେ ବୁଢ଼ାପଣ୍ଡିତ,
ଶେଷ କାଳେ ଭଲ କାମ କର ଦେଶହିତ ।

ଋଷିପ୍ରକୃତ ପୁରୁଷ ଭଗବାନ ରଥ,
ତୁମ୍ଭ ନାମ ଉଚ୍ଚାରଣେ ହେଲି ମୁଁ କୃତାର୍ଥ ।
ହେ ମଉସା ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା ତୁମ୍ଭେ ବୟୋଽଧିକ,
ମାତ୍ର ତୁମ୍ଭେ ଅଟ ଜଣେ ଉଦାରନୈତିକ ।
ଭାଷାତତ୍ତ୍ୱେ ଅଛି ତବ ଭଲ ଅଧିକାର,
ପୁଣି ବ୍ୟାକରଣେ ଜ୍ଞାନ ଅତି ଚମତ୍କାର ।
ସତ୍ ପ୍ରସଙ୍ଗ ଆଲୋଚନା ଛାଡ଼ ନାହିଁ କ୍ଷଣେ,
ଏ ହେତୁ ମୁଁ ତବ ଗୃହେ ତୀର୍ଥସ୍ଥାନ ମଣେ ।
ଗଞ୍ଜାମ ଓଡ଼ିଆଙ୍କର ନୈତିକ ଚରିତ୍ର,
ତୁମ୍ଭର ସତ୍‌ପରାମର୍ଶେ ହେଉଛି ଗଠିତ ।
ଗଞ୍ଜାମ ଓଡ଼ିଆଙ୍କର ହୃଦୟେ ଆପଣ,
ସ୍ୱଦେଶାନୁରାଗ ବୀଜ କରୁଛ ରୋପଣ ।
ଆହେ କ୍ଷଣଜନ୍ମା ଲଭେଁ ଆନନ୍ଦ ଅପାର,
ତୁଲଦାଙ୍କେ ଦେଖି ତବ ସୁଦା ବ୍ୟବହାର ।
ଉତ୍ସାହ ଉଦ୍ୟମ ପୁଣି ଅଧ୍ୟବସାୟରେ,
କେଉଁ ଯୁବା ସରି ହେବ ତୁମ୍ଭ ସହିତରେ ।
ବହୁ ଗୁଣ ବଢ଼ୁ ତୁମ୍ଭ ଆୟୁ ପରିମାଣ,
ହରିପଦେ ଏହା ମୋର ଏକାନ୍ତ ଜଣାଣ ।

ଆହେ ଡାନିଏଲ ବାବୁ ପଡ଼ିଲ କି ଶୋଇ,
ଅବୁ ତ ଦେଶମିଶ୍ରଣେ ମନ ଦେଲ ନାହିଁ ।
ଥରେ ଅଧେ ଚେଷ୍ଟା କରି ପଡ଼ିଲ କି ଥକି,
ଏବେ ଦୀର୍ଘସୂତ୍ରୀ ହେଲେ କାମ ଚଳିବ କି ?
ପ୍ରାଚୀନ-ବୟସ୍କ ଜଣେ ଅଟ ଏ ଜିଲ୍ଲାର,
ଅନେକ କରିଛ ଜନ୍ମଭୂମି ଉପକାର ।
ବୁଢ଼ା ହେଲ କ୍ରମେ ବଳ ଗଲା ଅପସରି,
ମାତ୍ର ମନୋବଳେ ପାର ସମୁଦ୍ରେ ପହଁରି ।
ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ହୋଇଛ ତୁମ୍ଭେ ପାଇ ପେନ୍‌ସନ,
ଦେଇଛନ୍ତି ଖୋଲଚଳା ପୁଣ୍ଡ ଭଗବାନ ।
ଦେଶହିତ ସାଧ ଏବେ ସେହି ମୁଖ୍ୟ କାମ,
ଚିରକାଳ ଓଡ଼ିଆଏ ଗାଉଥିବେ ନାମ ।

ପରମାର୍ଥ-ପରାୟଣ ହେ ପରମାନନ୍ଦ,
ଅତିଥି-ସେବାରେ ଲଭ ପରମ ଆନନ୍ଦ ।
କରୁଥିଲେ ଦେଶକାର୍ଯ୍ୟ ତୁମ୍ଭ ସାନ ଭାଇ,
ଦୁରନ୍ତ କାଳ ତାହାଙ୍କୁ ରଖିଦେଲା ନାହିଁ ।
ଉପଯୁକ୍ତ ଗୁରୁ ତୁମ୍ଭେ ଅଟ ତାହାଙ୍କର,
ଏଣୁ ତୁମ୍ଭଠାରେ ଆଶା ଅଧିକ ଦେଶର ।
କର କିଛି ଦେଶ ପାଇଁ ଏହି ନିବେଦନ,
ଅଛି ଅଧିକାର ପୁଣି କ୍ଷମତା ଓ ଧନ ।

ନୈତିକ-ସାହସ-ବୀର ଆହେ ରତ୍ନାକର,
ସତ ସତ ତୁମ୍ଭେ ଭାଇ ଅଟ ରତ୍ନାକର ।
ତୁମ୍ଭ ସଙ୍ଗେ ଥରେ ହେଲେ ଯେ କହିଛି କଥା,
ଜାଣେ ସେହି କି ପଦାର୍ଥ ଅଟଇ ନମ୍ରତା ।
କର୍ତ୍ତବ୍ୟବିମୁଖ ହୋଇ ବସ ନାହିଁ କ୍ଷଣେ,
ଦେଖି ନାହିଁ ତୁମ୍ଭ ପରି ସ୍ପଷ୍ଟବାଦୀ ଜଣେ ।

ନିଜର ସ୍ୱାଧୀନ ମତ ପରପଦେ ଦଳି—
ଦେବା ଅନୁଚିତ, କିଏ କହେ ତୁମ୍ଭ ଭଳି ?
ବଡ ଆଶାଟାଏ ମୁହିଁ ପୋଷଣ କରିଛି,
ଦେଶହିତ କାର୍ଯ୍ୟ ତୁମ୍ଭେ କରିଯିବ କହି ।

ବୃହତଖେମଣ୍ଡି-ପତି ଦେବ କୃପାମୟ,
ସତ ସତ ତୁମ୍ଭେ ନୃପ ଅଟ କୃପାମୟ ।
ଦାନ, ଧର୍ମ, ଦେଶୋନ୍ନତି, ସାହିତ୍ୟ-ସେବାରେ,
ନିଯୁକ୍ତ ସତତ ତୁମ୍ଭେ ସାଧୁ ବ୍ୟବହାରେ ।
ଗୁଣଗ୍ରାହୀ ରାଜା ତୁମ୍ଭେ ବୁଝ ଗୁଣିଗୁଣ,
ପୁଣି ଅଟ ସୂକ୍ଷ୍ମଦର୍ଶୀ ସୁନୀତି-ନିପୁଣ ।
ତୁମ୍ଭର ସୁଖ୍ୟାତି ନୃପ କି ବର୍ଣ୍ଣିବି ଛାର,
କରୁଛି "ଗୁଣ-ଦର୍ପଣ" ସତତ ପ୍ରଚାର ।
ଗଙ୍ଗ ମହାବଂଶେ ଯିଏ ଉଦ୍ଭବ ତୁମ୍ଭର,
ବଂଶ ଅନୁରୂପ କରୁଛ ବଡ କାର୍ଯ୍ୟ ବର ।

ମିଷ୍ଟଭାଷୀ ସଦାଳାପୀ ମାର୍କଣ୍ଡେୟ ନନା,
ଦାଣ୍ଡରେ ଡାକୁଛି ମୁହିଁ ବସାରେ ଅଛ ନା ?
ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ତୁମ୍ଭର ନନା ଅଟେ ଶାସ୍ତ୍ରଜ୍ଞାନ,
ପାଉଅଛି ମୁହିଁ ତାର ସାମାନ୍ୟ ପ୍ରମାଣ ।
ଦେଶ-ଅନୁରାଗ ମଧ୍ୟ ଊଣା ନୁହେଁ ଅତି,
ବୟସ୍କ ଜ୍ଞାନରେ ତୁମ୍ଭେ ଅଟ ବୃହସ୍ପତି ।
କିନ୍ତୁ ଭାଇ କାଳ ନିତ୍ୟ ପରିବର୍ତ୍ତଶୀଳ,
ଯଥାଶକ୍ତି କାର୍ଯ୍ୟ କର ଥାଉଁ ଥାଉଁ ବେଳ ।
ଦୁଇ ନାବେ ଗୋଡ ଦେଇ ବୁଡିଯିବା ମାତ,
ଭଲ କଣ ଆପଣଙ୍କୁ କି କହିବି ଉକ୍ତ ।
ନାମ ଅନୁରୂପ ହୁଅ ଗୁଣର ଦର୍ପଣ,
ପାରିବ ନ ଥିଲେ ତାରେ କେଉଁ ପ୍ରୟୋଜନ ?

କାଶୀନାଥ ସ୍ୱଜଗୁରୁ ରହିଅଛ କାହିଁ,
'ସମାଜ-ମିତ୍ର' ତ ଗଲା ଆକାଶେ ମିଳାଇ ।
ତୁଚ୍ଛୀଠାରେ ଗାଳିଦେଇ ଦେଶାନୁରାଗୀଗଣେ,
ତୁନିହୋଇ ବସିଅଛ ଏବେ ଘରକୋଣେ ।

ହେ ମଧୁସୂଦନ ମିଶ୍ର ତର୍କ-ବାଚସ୍ପତି,
ଜାଣେ ମୁଁ ପ୍ରଶଂସ ତୁମ୍ଭ ପ୍ରତ୍ୟୁତ୍ପନ୍ନ ମତି ।
ବାମଣ୍ଡାରେ ଉଠୁଥିଲା ପ୍ରତିଭା ଶଶି,
ଜଡ ହେଲ କିଆଁ ବଡଖେମୁଣ୍ଡିରେ ବସି ?
ପୋଷିଅଛି ମୁଁ ଅନେକ ଆଶା ତୁମ୍ଭଠାରେ,
ଶେଷ କରିଦିଅ ନାହିଁ "ଭାଗ୍ୟଶଶାଙ୍କ" ରେ ।
ପ୍ରଧାନ ପଣ୍ଡିତ ତୁମ୍ଭେ କର କିଛି କାମ,
ଗଞ୍ଜାମ ଜିଲ୍ଲାରେ ଭଲ ରଖିଯାଅ ନାମ ।
ଚେଷ୍ଟା କର ଶୁଦ୍ଧ ହେଉ ଗଞ୍ଜାମର ଭାଷା,
ଭାଷାର ସାପେକ୍ଷ ପରା ଉନ୍ନତିର ଆଶା ।
ସାହିତ୍ୟ-ରସିକ ରାଜା ନିକଟରେ ଥାଇ,
ତୁନି ହୋଇ ବସିବାଟା ଶୋଭା ପାଉ ନାହିଁ ।
ଅତଏବ କିଛି କାର୍ଯ୍ୟ କର ଦେଶ ପାଇଁ,
ପ୍ରଣମି ବିଦାୟ ହେଲି ପଣ୍ଡିତ ଗୋସାଇଁ ।

ଆସିକାରେ ମେନ୍‌ଟେନ୍ କୋମ୍ପାନୀ କାର୍ଖାନା,
ଅନେକ ଦୀନଦୁଃଖୀଙ୍କୁ ଦେଉଅଛି ଦାନା ।

ହରିହର ବିଶ୍ୱନାଥ ଯୁଗଳ ଓକିଲ,
ଆବର ବସିଛ ତୁମ୍ଭେ ଓଡିଆ ମୌକିଲ ।
ଉଭୟ ମିଳନ ତବ ଶୁଭକର ଅତି,
ବ୍ୟସ୍ତ ସଦା ତଡିବାକୁ ଗଞ୍ଜାମ ଦୁର୍ଗତି ।
ଓକିଲଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ତୁମ୍ଭେ ଯୋଡିଏ ଓଡିଆ,
ଏଣୁ ଓଡିଆଙ୍କ ଦୁଃଖେ କାନ୍ଦେ ତବ ହିଆ ।
ଗଞ୍ଜାମ ଓଡିଆଙ୍କର ଦୁଃଖ ପ୍ରତିକାର—
ପାଇଁ ଜଣାଉଛ ରାଜଦ୍ୱାରେ ବାରମ୍ବାର ।
ସେଥିଲାଗି ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ମୁଁ ଦେବି ଧନ୍ୟବାଦ,
ନିଶ୍ଚୟ ଲଭିବ ତୁମ୍ଭେ ବନ୍ଧୁ-ଆଶୀର୍ବାଦ ।
ଯେ କରେ ନିଃସ୍ୱାର୍ଥ ଭାବେ ମାତୃଭୂମି କାମ,
କରନ୍ତି ଗୋବିନ୍ଦ ତାର ସିଦ୍ଧ ମନସ୍କାମ ।

ଓକିଲାତି କରି କେତେ ଅର୍ଜିଲ ଟାବୁ,
ଦେଶ ପାଇଁ ତହୁଁ କିଛି ଖର୍ଚ୍ଚ କର ବାବୁ ।

ଅତୁଳ ସମ୍ମାନାସ୍ପଦ ଧର୍ମକୋଟ-ନାହା,
ନାମେ ମଦନମୋହନ ରୂପେ ମଧ୍ୟ ତାହା ।
ଧାର୍ମିକ, ଚତୁର, ଧୀର, ଶାନ୍ତ, ସଦାଶୟ,
ସୁଲକ୍ଷଣ ନରପତି ସର୍ବଗୁଣାଳୟ ।
ଉତ୍କଳ ମହାସଭାର ହୋଇ ସଭାପତି,
ଗଞ୍ଜାମ ଗୌରବ ବୃଦ୍ଧି କରୁଛ ନୃପତି ।
ବିଳାସ-ସ୍ରୋତରେ ତୁମ୍ଭେ ନ ହୋଇ ପତିତ,
ଦେଖୁଛି ମୁଁ ଥାଅ ସଦା କର୍ତ୍ତବ୍ୟ-ନିରତ ।
ଜାଣ ତୁମ୍ଭେ ଆହେ ରାଜା ସୁନୀତି-କୁଶଳ,
ପ୍ରଜାଙ୍କ ମଙ୍ଗଳେ ସିନା ରାଜାଙ୍କ ମଙ୍ଗଳ ।
ପ୍ରଜାଙ୍କ କୁଶଳ ହେତୁ ତେଣୁ ନାନା କାମ,
କରୁଅଛ ଶୀଘ୍ରହସ୍ତ ହୋଇ ଅବିରାମ ।
ଜୟସିଂହ କୃଷ୍ଣସିଂହ ଆଦି ରାଜକବି,
ଯେଉଁ ସିଂହାସନେ ବସି ବାଗ୍‌ଦେବୀଙ୍କୁ ସେବି,
ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ଅମରତା ଲଭି କୀର୍ତ୍ତି-କଳେବରେ,
ଭ୍ରମୁଛନ୍ତି ଦ୍ୱାରେ ଦ୍ୱାରେ ଉତ୍କଳ ଦେଶରେ,
ସେହି ପୂତ ସିଂହାସନେ ତୁମ୍ଭେ ତ ଆସୀନ,
ତାହାଙ୍କ ବା ଦେଶଭାଷେ ହେବ ଉଦାସୀନ ?
ଜୀବନ ଯୌବନ ଧନ ନୁହେଁ କି ଅସାର,
"କୀର୍ତ୍ତିର୍ଯସ୍ୟ ସ ଜୀବତି" ଏହି ନୀତି ସାର ।
ମର୍ଯ୍ୟାଦା ସମ୍ଭ୍ରମ ଉଚ୍ଚ ପଦ ଆଧିପତ୍ୟ,
ସବୁକେ ଅନିତ୍ୟ ମାତ୍ର ସତ୍ୟ ଏକା ସତ୍ୟ ।
ବୁଝିଛ ଏ ଗୂଢ଼ନୀତି ତେଣୁ ସଯତନେ,
ସତ୍ୟ ପାଳୁଅଛ ରାଏ କାୟ ବାକ୍ୟ ମନେ ।

ପ୍ରାତର୍ନମଃ ବାସୁଦେବ ମହାପାତ୍ର ଶର୍ମା,
ହୋଇଛ ଦେଶ ବୟସ୍ତେ କି ହେତୁ ନିଷ୍କର୍ମା ?
ଅନ୍ତରକୁ ସ୍ପଷ୍ଟବାଦୀ ଅଟ ତୁମ୍ଭେ ନନା,
ବର୍ତ୍ତମାନ ଯୁଗଧର୍ମ ଶାସ୍ତ୍ରେ ତାହା ମନା ।

ଖାଲି ସ୍ପଷ୍ଟବାଦିତାରେ ଦେଶୋନ୍ନତି ନାହିଁ,
ତେବେ କାମ କରିବାକୁ ହେବ ଦେଶ ପାଇଁ ।
ଜଣାଶୁଣା ତୁମ୍ଭେ ଜଣେ ସଂସ୍କୃତ ପଣ୍ଡିତ,
ନ ହୁଅ ପଛକେ ଆଉ କୁଣ୍ଡଳ-ମଣ୍ଡିତ ।
ଭାଷାରେ ସଂସ୍କୃତ ପୋଥି କେତେ ଖଣ୍ଡ ଭଙ୍ଗ,
ମିଳିବ ପୁରୁଣା ପୋଥି ଖୋଜିଆଣ ଭୃଙ୍ଗ ।
କହିଲି ଭ୍ରାତୃଭାବରେ ଖପା ହୁଅ ନାହିଁ,
ନୋହିଲେ ପଛକେ ଦିଅ ମୋ କଥା ଫେରାଇ ।
ଲୁହା ଲୁଣ୍ଡ ଲୁହା ପାଣି ହୁଏ ନାହିଁ ସ୍ଥିର,
କହିଲି ହିତପଦ ଗାଳିଦିଅ ଅବା ମାର ।
ଅତଏବ ମାତୃସେବା କର ହେ ସମ୍ବଳ,
ନିଶ୍ଚୟ ମିଳିବ ତହୁଁ ଚତୁର୍ବର୍ଗ ଫଳ ।

ନବୀନ ଯୁବକ ଆହେ ବଉଗଡ଼-ପତି,
ଚହଟି ଉଠୁଛି ନାମ ଦିନୁ ଦିନୁ ଅତି ।
ଅତି ଅଳ୍ପଦିନ ମଧ୍ୟେ ପାଇ ରାଜ୍ୟଭାର,
କଲଣି ଅନେକ, ରାଜା, ରାଜ୍ୟର ସଂସ୍କାର ।
ରଖି ଓଡ଼ିଆ ସିରସ୍ତା ଓଡ଼ିଆ ଗୁମାସ୍ତା,
ସ୍ୱଜାତି ସ୍ୱଭାଷା ପ୍ରତି ଦେଖାଇଛ ଆସ୍ଥା ।
ଏହି ହେତୁ ତୁମ୍ଭ କଥା ମୋ ମନକୁ ଆସେ,
କହନ୍ତି ପତ୍ର ତୁଳସୀ ଦୁଇ ପତ୍ରୁ ବାସେ ।
ବୃଷ୍ଣିପତି-ପଦେ ରାଜା ! କରୁଛି ଜଣାଣ,
ଦୀର୍ଘଜୀବୀ ହୋଇ ସାଧ ଦେଶର କଲ୍ୟାଣ ।

ଦଣ୍ଡବତ ଦଣ୍ଡବତ ପବିତ୍ର ପାରଳା,
ପ୍ରାଚୀନ ଜ୍ୟୋତିର୍ବିଦ୍ୟାରେ ଥିଲୁ ତୁ କୁଶଳା ।
ପଦ୍ମନାଭ ନାରାୟଣ ଆହା ରାଜ-ଋଷି,
ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ସମ ଥିଲେ ପାରଳାରେ ଉଇଁ ।
କାଳବଶେ ଅକାଳେ ସେ ହୋଇଗଲେ ଅସ୍ତ,
ଗଞ୍ଜାମ ଜିଲ୍ଲାର ଗଲା ଛୁଟି ଦକ୍ଷହସ୍ତ ।
ଧନ୍ୟ ରାଜଭ୍ରାତା ତୁମ୍ଭେ ଥିଲ ମହାକୃତୀ,
ଗାଉଛି ତୁମ୍ଭର ଯଶ କଲେଜ ପ୍ରଭୃତି ।

କର୍ମବୀର ଥିଲ କରି ଗଲ ଦେଶକାମ,
ଇତିହାସେ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣାକ୍ଷରେ ଥିବ ତୁମ୍ଭ ନାମ ।

ବଡଖଣ୍ଡ ସ୍ୱଳ୍ପବୁଦ୍ଧ ହେ ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦର,
ଅଦ୍ୟ ଯାକ ଏଠି ତୁମ୍ଭେ ଗଞ୍ଜାମ ଜାଗର ।
ଗଞ୍ଜାମବାସୀଏ ଏଣୁ ଥିଲେ ଆଶା କରି,
ସର୍ବକାର୍ଯ୍ୟେ ହେବ ତୁମ୍ଭେ ଅଗ୍ରଣୀ ଏପରି ।
ସେଥିର ଚିହ୍ନସ୍ୱରୂପ ବୋଲିଯାଇପାରେ,
ସଭାପତି ହେଲ ଅଦ୍ୟ ଗଞ୍ଜାମ ସଭାରେ ।
ସ୍ୱଶାସନେ ଆପଣଙ୍କୁ ନିର୍ବାସ୍ତ କହିତ,
ହୋଇଥିବୁଁ ଆମ୍ଭେମାନେ ଦେଖି ଆଶାନ୍ୱିତ ।
ଅନ୍ଧତନ୍ତ୍ରୁ ତ ତୁମ୍ଭେ ଭାଗ୍ୟବଶେ ମୁକ୍ତ,
ପରାଧୀନ ନୋହି ପୁଣି ସ୍ୱାଧୀନତାଯୁକ୍ତ ।
ତୁମ୍ଭପରି ଉଚ୍ଚଭାବ ଦେଶର ଯେପରି,
ଯଶସ୍ୱୀ ହୁଅ ସେପରି ଉଚ୍ଚକାର୍ଯ୍ୟ କରି ।
ହିତୈଷିଣୀ ସମାଜକୁ ପୁନରୁଜ୍ଜୀବିତ—
କରି, ନବୀନ ଉତ୍ସାହେ ସାଧ ତାର ହିତ ।
ସମାଜ ଅଭ୍ୟନ୍ତରର ରହସ୍ୟ ସକଳ,
ଷହୁରିତ କରି ତାକୁ କର ସୁନିର୍ମଳ ।
ଅଟ ତୁମ୍ଭେ ଉତ୍କଳର କୃତିପୁତ୍ର ଜଣେ,
ଏହି କଥା ଭାଇ ସଦା ରଖିଥିବ ମନେ ।
ବିଶେଷେ ଗଞ୍ଜାମ ପୁଣି ସମସ୍ତ ଉତ୍କଳ,
ତୁମ୍ଭ ମୁଖାପେକ୍ଷୀ ହୋଇ ରହିଛି କେବଳ ।

ସାହିତ୍ୟ-ସେବକ ଆହେ ଗୋପୀନାଥ ନନ୍ଦ,
ଛାପା ହେଲା ନାହିଁ ପୋଥି କୁହ ନିର୍ବନ୍ଧ ।
ଲେଖିଯାଅ ଉତ୍ସାହରେ ଦିଅ ନାହିଁ ଚୁପା,
ଲେଖାଥିଲେ କେବେ ହେଲେ ହୋଇପାରେ ଛାପା ।
ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜସୂର୍ଯ୍ୟ ସାହିତ୍ୟ ସୁ-ରଥୀ,
ଛାପି ଯାଇଥିଲେ ନାହିଁ ନିଜକୃତ ପୋଥି ।
ପ୍ରାକୃତ ଶବ୍ଦ ସଂଗ୍ରହେ ଦେଇଅଛ ହାତ,
ସାମାନ୍ୟ କଠିନ କାର୍ଯ୍ୟ ନୁହଇ ଏହା ତ ।
ସେଥିପାଇଁ ଧନ୍ୟବାଦ କରୁଛୁ ଅର୍ପଣ,
ସେହି ମହାଗ୍ରନ୍ଥ କର ଶୀଘ୍ର ସମାପନ ।
କହିବି ଗୋଟିଏ କଥା ଗୋପୀନାଥ ନନ୍ଦ,
କୃଦନ୍ତ ତଦ୍ଧିତ ଲେଖା କର ନାହିଁ ବନ୍ଦ ।
ସାଧିଯାଅ ନୂଆ ଶବ୍ଦ ଘୋଷାର ଓଠାରୁ,
ଆଉ ଶବ୍ଦେ ମାରେ ପ୍ରତେ ସାଧ ଅଇମାରୁ ।

ଆହେ ଗୌରଚନ୍ଦ୍ର ପାତ୍ର ଉତ୍ସାହୀ ଯୁବକ,
ସେଠି ଲାଗି ତୁମ୍ଭର ତ ନାହିଁ ଚନ୍ଦ୍ରାତକ ।
ସ୍ୱାଧୀନତା ବର୍ଜିକଲ କିପାଁ ଅକାରଣ,
ପାତ୍ର ହୋଇ ଅପାତ୍ର ଯେ ହୋଇଲ ଆପଣ ।
ଏବେ ସୁଦ୍ଧା ବେଳ ଅଛି ରହ ନାହିଁ ବସି,
ଯଥାଶକ୍ତି କାର୍ଯ୍ୟ କରି ହୁଅ ହେ ଯଶସ୍ୱୀ ।

ହେ ବାବୁ ଅପର୍ତ୍ତି ପଣ୍ଡା ଶାନ୍ତ ଶିଷ୍ଟ ଧୀର,
ଦେଶୋନ୍ନତି କାର୍ଯ୍ୟେ ତୁମ୍ଭେ ଅଟ ବାକ୍ୟବୀର ।
ମାତ୍ରକ କାର୍ଯ୍ୟରେ କିଛି ଜଣାଯାଉ ନାହିଁ,
ଶରତ୍‌କାଳ ମେଘ ଶାଳି ଗର୍ଜେ ସିନା ଖାଇ !
ପୃଥିବୀରେ ଅଭାବ କି ଅଛି ବାକ୍ୟବୀର,
କାର୍ଯ୍ୟେ ପରିଚୟ ଦିଅ ସ୍ୱଦେଶ-ପ୍ରୀତିର ।
ଅଛି କିଛି ଶକ୍ତି ଗଦ୍ୟପଦ୍ୟ ରଚନାରେ,
ଯତ୍ନ କର ତାର ବୃଦ୍ଧି ସଦ-ବ୍ୟବହାରେ ।

ଆହେ ବଳଭଦ୍ର ନନ୍ଦ କଥୋପକଥନେ,
ବୁଝିଲି ତୁମ୍ଭେ ଶିକ୍ଷିତ ସତ୍ଉତ୍ସାହୀ ଜଣେ ।
ତୁମ୍ଭେ ଯତ୍ନ କଲେ ମୁହିଁ ମନରେ ବିଶ୍ୱରେଁ,
ଦେଶ ଉପକାର କେତେ ଗୋଟା ହୋଇପାରେ ।
ସାହିତ୍ୟାନୁରାଗ ତବ ସୁପ୍ରଶଂସନୀୟ,
ମାତ୍ର କିଛି ଦେଲ ନାହିଁ କାର୍ଯ୍ୟେ ପରିଚୟ ।
ଭାବିଥିଲି ଢେର କାମ ତୁମ୍ଭ ହାତେ ହେବ,
କିନ୍ତୁ ହିମାଚଳ କଲା ମୂଷିକ ପ୍ରସବ ।
ନବୀନ ଯୁବକ ତୁମ୍ଭେ ଅଟ ଉତ୍କଳକୁ,
କରିଯାଅ ଦେଶକାମ ଯଶଖ୍ୟାତି ରଖ ।

ଆଉ କେତେ ଜଣ ଯାଇ ବସିଲେଣି ପାଟ,
ହେଉଛନ୍ତି ଦେଶ ଦେଶ କରି ବୁଦ୍ଧି ନାଟ ।
ହେଉ ଦେଶକାର୍ଯ୍ୟ ହେଉ ଅନ୍ୟ ଭଲ କଥା,
କଳହ କୁକଥା କିନ୍ତୁ ବର୍ଜିତ ସର୍ବଥା ।

ଆକାରେ ମଞ୍ଜୁଷା ସମ ମଞ୍ଜୁଷା ନଗରୀ,
ପାର୍ଶ୍ୱେ ଉଚ୍ଚ ପୌରାଣିକ ମହେନ୍ଦ୍ର ଶିଖରୀ ।
ବର୍ଣ୍ଣି ନୋହେ ମହେନ୍ଦ୍ରର ଶୋଭା ଅନୁପମ,
ଅଟେ ଉଚ୍ଚ ଗିରିବର ଦେବତାଙ୍କ ଧାମ ।
ଚାହିଁଲେ ପର୍ବତେ ଫାଟି ପଡ଼ଇ ମୋ ଆଖି,
ଜାଣିବାକୁ ମୋର ଆଉ ନ ରହିଲା ବାକି ।
ପୃଥିବୀ ମଧ୍ୟରେ ମୁହିଁ କେତେ କ୍ଷୁଦ୍ର ଜୀବ,
କେତେ ଅଳ୍ପ କ୍ଷମତା ବା ମୋହଠାରେ ଥିବ ।
ସମ୍ମୁଖରେ ମହତ୍ତର ଦେଖି ମହାସତ୍ତା,
ସ୍ୱତଃ ଉପଲବ୍ଧ ହୁଏ ନିଜର କ୍ଷୁଦ୍ରତା ।
ମହେନ୍ଦ୍ର-ଆବାସଯୋଗ୍ୟ ମହେନ୍ଦ୍ର ତୁ ଅଟୁ,
ସଙ୍କେତରେ ମହାତତ୍ତ୍ୱ ଶିକ୍ଷାଦାନେ ପଟୁ ।
ଅନନ୍ତ ମହିମାମୟ ତୋ ଗୂଢ଼ ମୂରତି,
ଜନ୍ମାଏ ଦର୍ଶକ ମନେ ପୀରତି ଭକତି ।
ଶିଳ୍ପୀ ନୁହେଁ, କି ବର୍ଣ୍ଣିବ ତୋର ଗୁରୁତ୍ୱ,
ଅର୍ଦ୍ଧ କାବ୍ୟେ ବର୍ଣ୍ଣିଛନ୍ତି କବି ସ୍ୱୟମ୍ଭବ ।

ଶ୍ରୀନିବାସ ପଟ୍ଟଦେବ ସୁବଂଶଜ ଧନ୍ୟ,
ଯୋଗ୍ୟପିତା ପୁତ୍ର ତୁମ୍ଭେ ମଞ୍ଜୁଷା-ମଣ୍ଡନ ।
ପ୍ରବୀଣ ନୃପତି ପରି ପାଳୁଅଛ ରାଜ୍ୟ,
କେତେ ଥର ଭାବେଁ ମୁହିଁ ଶୁଣି ତୁମ୍ଭ କାର୍ଯ୍ୟ ।
ଗଜାରୁ ତ ସୁବଂଶଜେ ହେଲେଣି ଏପରି,
କି ନୋହିବେ ଗଛ ହେଲେ ଶାଖାପତ୍ର ଧରି ।
ହେଉନ୍ତୁ ସହାୟ ତବ ସଦା ଭଗବାନ,
ପିତାପୁତ୍ର ମିଳି ସାଧ ରାଜ୍ୟର କଲ୍ୟାଣ ।

ଗଦାଧର ବଂଶଜ ହେ ବିଦ୍ୟାଭୂଷଣେ,
ଅଟ ଦେଶକାଳଦର୍ଶୀ ପଣ୍ଡିତ ଆପଣେ ।
ସ୍ୱଦେଶ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଅଛି ଆଶାନେତ୍ରେ ଚାହିଁ,
ବହୁଗୁଣ ଦେଲ କିନ୍ତୁ କର ତାହା ପାଇଁ ।
କି କହିବି, ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ବା କିସ ଅବିଦିତ,
ବିଷୟେ ଆସକ୍ତ ସଦା ନୁହଇ ଉଚିତ ।
ପଠାଣି ସାମନ୍ତଙ୍କର ତୁମ୍ଭେ ଯୋଗ୍ୟ ଚାଟ,
କୀର୍ତ୍ତି ରଥ ଅନୁସରି ତାଙ୍କ ଗମ୍ୟ ବାଟ ।
ସାତ୍ତ୍ୱିକ ଭାବରେ ଶେଷ ଜୀବନ ଅତୀତ,
କରିବା ଅଟଇ କାର୍ଯ୍ୟ ଯୋଗ୍ୟଜନୋଚିତ ।
"ସିଦ୍ଧାନ୍ତଦର୍ପଣ" ଟୀକା କେତେ ଲେଖାହେଲା,
ଲେଖିଯାଅ ଲେଖିଯାଅ କର ନାହିଁ ହେଳା ।
ପ୍ରତିଭାଶାଳୀ ପଣ୍ଡିତ ଖ୍ୟାତ ତୁମ୍ଭ ନାମ,
ତଦାସ୍ତୁ ହେଲି ମୁଁ ଘେନ ସଭକ୍ତି ପ୍ରଣାମ ।

ବାବୁଆ ମାଲିକଦାର ହେ ଖଡ଼ଙ୍ଗା ବାବୁ,
କ୍ଷମା କର ରଖିଦିଅ ଘରେ ସବୁ ଡାବୁ ।
ଦେଶ ପାଇଁ ଗର୍ବ କର କି ହେବ ଖଡ଼ଙ୍ଗା,
କାଳିଆଣ ତଡ଼ାପାତ୍ର ହେବ ଗୁରୁ ଅଡ଼ଙ୍ଗା ।
ମୁଖିଆ ଓଡ଼ିଆ ଜଣେ ଥିଲ ତୁମ୍ଭେ ଭାଇ,
କିନ୍ତୁ ସ୍ୱଜାତିର ହିତ କିଛି କଲ ନାହିଁ ।

ଭାଇ ନରସିଂହ ଦାସେ ଦେଶ ମହାମିତ୍ର,
ତୁମ୍ଭ ନାମ ଉଚ୍ଚାରଣ ହେଲି ମୁଁ ପବିତ୍ର ।
କାହା ମୁହଁ ଚାହିଁଥିଲି ଆଜ ମୁଁ ସକାଳେ,
ନିଶ୍ଚେ କିଛି ଶୁଭଫଳ ଅଛି ମୋ କପାଳେ ।
ଦିଅ ଆଗେ ପଦଧୂଳି ପକାଇଲି ମଥା,
ପଛେ ଲୁହାଲୁହି ହେବା ସୁଖଦୁଃଖ କଥା ।
"ଆକାର ସଦୃଶ ପ୍ରାଜ୍ଞଃ" ବାକ୍ୟ ତୁମ୍ଭଠାରେ,
ସଫଳ ହୋଇଛି ଭାଇ ଅକ୍ଷରେ ଅକ୍ଷରେ ।
ତୁମ୍ଭ ପରି ଧୀର ସ୍ଥିର ସୁସଂଯତମତି,
ବିରଳ ଉତ୍କଳେ ପୁଣି ଗଞ୍ଜାମରେ ଅତି ।
ଦେଶ ପାଇଁ ଖଟୁଅଛ ତୁମ୍ଭେ ଅବିରାମ,
ପ୍ରାଣପଣେ ସାଧୁଅଛ ମାତୃଭୂମି କାମ ।
ଏ ହେତୁ ମୁଁ ମୋ ହୃଦୟ ଶ୍ରେଷ୍ଠତମ ସ୍ଥାନେ,

ବସାଇଅଛୁ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠତମାସନେ ।
"ଜନନୀ ଜନମ ଭୂମି ସ୍ୱର୍ଗୁ ଗରୀୟସୀ",
ସ୍ମରୁ ଏହି ମହାବାକ୍ୟ ହେ ଗଞ୍ଜାମଶଶି !
ଅମର କୀରତି ଲଭେ ସଦା ଚେଷ୍ଟାକର,
ଶତାୟୁ ହୋଇ ହେ ଦେବ- ପ୍ରକୃତିକ ନର ।

ଆହେ ଅଭିମନ୍ୟୁ ପଟ୍ଟନାୟକ ସାମନ୍ତେ,
ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ସମ୍ମାନ ମୁହିଁ କରୁଛି ଏକାନ୍ତେ ।
ଉପେନ୍ଦ୍ର ପଟ୍ଟନାୟକେ ଥିଲେ ତୁମ୍ଭ ଆଗେ,
ଲଭିଥିଲେ ଶ୍ରେଷ୍ଠସ୍ଥାନ ଶୃଙ୍ଗାର-ଶାଖରେ ।
ପବିତ୍ର ଭାବରେ କରି କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ପାଳନ,
କରୁଥିଲେ ଓଡ଼ିଆଙ୍କ ଗୌରବ ବର୍ଦ୍ଧନ ।
ଦୁରନ୍ତ କାଳ ତାହାଙ୍କୁ ରଖିଦେଲା ନାହିଁ,
ଭୁଲିଅଛୁଁ ତାଙ୍କୁ ଆମ୍ଭେ ତୁମ୍ଭ ମୁଖ ଚାହିଁ ।
ଜାତୀୟ ଭାଷା ଜାତୀୟ ସମୋନ୍ନତି ପ୍ରତି,
ଶୁଣିଛୁ ତୁମ୍ଭର ଅଛି ଅନୁରାଗ ଅତି ।
ସମ୍ପ୍ରତି ସାର୍ଥକନାମା ନରସିଂହଙ୍କର,
ହୋଇଛ ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ମିତ୍ର ପରସ୍ପର ।
ଦେଶହିତ ଜାତିହିତ କାର୍ଯ୍ୟେ ସଦା ଲାଗ,
ଭାଗ୍ୟରେ ମିଳିଛି ଭାଇ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ସୁଯୋଗ ।
ଧନ, ମାନ, ଏ ସଂସାରେ ନୁହେଁ ଚିରସ୍ଥାୟୀ
କ୍ଷଣିକ ଅଟଇ ଯଥା ତାଳଗଛ ଛାଇ ।
ଏହା ଭାବି କର ଜାତି ଉପଯୁକ୍ତ କାମ,
ଚିରକାଳ ଓଡ଼ିଆଏ ଘୋଷୁଥିବେ ନାମ ।

ହେ ସୁରଙ୍ଗୀ ରାଜା ! ଶୁଣି ଛାତି ଯାଏ ଫାଟି,
କି କରିବ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ତ ନେଲା କାଳ ମାଟି ।
ନିଦାରୁଣ ବ୍ୟାଧି-ମେଘ ତାଙ୍କୁ ଆସି ଧାଇଁ,
ପକାଇଲା ଯଶଃଚନ୍ଦ୍ର ଅକାଳେ ଘୋଡାଇ ।
ନ ହୁଅ ନ ହୁଅ ରାଜା ନ ହୁଅ ହେ କ୍ଷୁଣ୍ଣ
ଯାହା ହରି ଇଚ୍ଛା ତାହା ହେବ ନିଶ୍ଚେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ।
ସାମାନ୍ୟ ଆୟୁରେ ତୁମ୍ଭେ କରିଅଛ ଯାହା,
କରି ନାହାନ୍ତି ଅନେକ ବଡ଼ ରାଜା ତାହା ।
ସାହିତ୍ୟ-ରସିକ ତୁମ୍ଭେ ଚନ୍ଦ୍ରଚୂଡ଼ାମଣି,
ପୁଣି ଅଟ ସଦୁତ୍ସାହୀ ରହସ୍ୟର ଖଣି ।
ପାଇଲେ ସମ୍ବାଦପତ୍ର କମ୍ପା ଭଲ ବହି,
ପଢ଼ୁଥାଅ ରାତିଯାକ ଜାଗର ରହି ।
ନାହିଁ ବଡ଼ଲୋକୀପଣ ଗର୍ବ ଅହଙ୍କାର,
ପାଞ୍ଚବର୍ଷ ପିଲାଙ୍କୁ ତ କର ସମାଦର ।
ତୁମ୍ଭର ସଦ୍‌ଗୁଣ ନୃପ କି ବର୍ଣ୍ଣିବ ଆଉ,
ଗାଉଛି "ଉତ୍କଳବାସୀ" ଚିରକାଳ ଗାଉ ।

ନାରୀକୁଳ ସୁରଙ୍ଗୀର ରାଣୀ-ମହୋଦୟା,
କାବ୍ୟ-କାନନ କୋକିଳା ପବିତ୍ରହୃଦୟା ।
"ସ୍ୱରଷୋଡ଼ଶୀ" କାବ୍ୟର ପଢ଼ି ପାଣ୍ଡୁଲେଖ୍ୟ
ଭକ୍ତିଭରେ ପ୍ରଣମୁଛି ମାତଃ ! ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ।
ଗଞ୍ଜାମର ନାରୀକୁଳ ମଧ୍ୟେ ତୁମ୍ଭେ ସତି,
ଆଦର୍ଶସ୍ଥାନୀୟା, ରାଜକବି ତୁମ୍ଭ ପତି ।
ମଣିକାଞ୍ଚନ ସଂଯୋଗ କି ସୁନ୍ଦର କଥା,
ହୋଇଛି ସାର୍ଥକ ତୁମ୍ଭ ନିକଟେ ସର୍ବଥା ।
ଉତ୍କଳ-ସଭାକୁ କରି ଆର୍ଥିକ ସାହାଯ୍ୟ
କରିଅଛ ଆହେ ରାଣି ! କାର୍ଯ୍ୟ ପରି କାର୍ଯ୍ୟ ।
ପ୍ରଥମତଃ ଦେଖାଇଲ ତୁମ୍ଭେ ସୁନମୁନା,
ଉତ୍କଳରେ କେଉଁ ନାରୀ ତୁମ୍ଭର ତୁଳନା ।
ବିଭୁପଦେ ଜଣାଉଛି ଯୋଡ଼ି ହସ୍ତ ବେନି,
ସର୍ବ ସୁଖେ ଥାଅ ଦେବି ! ଏହି ମୋ ମାଗୁଣି ।

ସୁରଙ୍ଗୀ ନୃପତି ଭ୍ରାତା ଆହେ ଚକ୍ରପାଣି,
କରିପାର ବାକ୍ୟେ ତୁମ୍ଭେ ପଥରକୁ ପାଣି ।
କି କି କାର୍ଯ୍ୟ କରିଅଛ ଖୋଲ ଶତ ଖାତା,
କି ଅଂଶ ତାହାର ହେ ରାଜା ଯାର ଭ୍ରାତା ।
ମଧ୍ୟାହ୍ନର ଫଳାହାର ଛାଡ଼ି କେତେ ଦିନ,
ସେହି ପଇସାଟା କର ଦେଶହିତେ ଦାନ ।
ତୁଳ ବୃକ୍ଷ ଜଣ ଆଗ ହେଉନ୍ତୁ ମଣିଷ,
ନ ହେଉ ପଛକେ ଶିଆ ଖଜୁରି ପଣସ ।

କହୋ ଭେଣ୍ଡା ସମ୍ପାଦକେ ଡକାଉନ୍ତୁ ଖାଇ,
ଖୋଜନ୍ତୁ ଓଳିଏ ହେଲେ ଦେଖା ମୁହଁ ନାହିଁ ।
ଦେଶସେବା ମହାବ୍ରତେ ଦେଇଅଛ ହାତ,
ପାଳୁଛ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଶକ୍ତି ଅନୁସାରେ ଭ୍ରାତ ।
ଅଟ ଜଣେ କବି ଏହା ଜଣାଶୁଣା କଥା,
ପଦ୍ୟ ରଚନାରେ ଅଛି ଅଦ୍ଭୁତ କ୍ଷମତା ।
ତାଇଁ "ଉତ୍କଳବାସୀ"ଙ୍କୁ ଘେନି ବସ ନାହିଁ,
ଆହୁରି ଢେର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଅଛି ଦେଶ ପାଇଁ ।
ଥିଲ ପଦ୍ୟ-ଅଳଙ୍କାର ହେଲ କବିରତ୍ନ,
ଭାଷା ଅଭିବୃଦ୍ଧି ପାଇଁ କର ଢେର ଯତ୍ନ ।
ବସିଅଛ ତୁମ୍ଭେ ଯେଉଁ ପବିତ୍ର ଆସନେ,
ତାହାର ମର୍ଯ୍ୟାଦା ରକ୍ଷା କର ପ୍ରାଣପଣେ ।

ବିସଲକୁଣ୍ଡାରେ ଅଛି ଦୀନବନ୍ଧୁ ପାଳ,
ଆଉ ତ ବୁଝିଲ ନାହିଁ ଦେଶ ହାଲଚାଲ ।
କେତେ କଷ୍ଟେ ବିଦେଶରେ ରହି ପଢ଼ି ପାଠ,
ସୌଭାଗ୍ୟବଶରୁ ଶେଷେ ହେଲ ଗ୍ରାଜୁଏଟ ।
ଦୀନ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନଙ୍କ ସକାଶେ କାଙ୍କ୍ଷିତ,
ଚିନ୍ତା କରିବା ତୁମ୍ଭର ଥିଲା ଯେ ଉଚିତ ।
କି କହିବା ସେମାନଙ୍କ କପାଳ ତ ହୀନ,
ତେଣୁ ତୁମ୍ଭେ ସେ ବିଷୟେ ହେଲ ଉଦାସୀନ ।
ଦେଶସେବା ସଙ୍ଗେ ଆଉ ନାହିଁ ତବ ଭେଟ,
ମୁଖ୍ୟ ଚିନ୍ତାର ବିଷୟ ହେଲା ପର ପେଟ ।
କହିବ ଯଥାର୍ଥ କଥା ଦିଅ ପଛେ ଗାଳି,
କବିତା ଶକ୍ତିକୁ ମଧ୍ୟ ଦେଲ ଜଳାଞ୍ଜଳି ।
ଯାଉ ଗଲ କଥା, ଅଛି ଏବେ ସୁଦ୍ଧା ବେଳ,
ଦେଶ ପ୍ରତି ତୁମ୍ଭର ଯା କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ତା ପାଳ ।

ଉତ୍କଳ କୁସୁମ-କୁଞ୍ଜ କେଶର ଗଞ୍ଜାମ,
ସେ କେଶର ରେଣୁସମ ଘୁମୁସର ଗ୍ରାମ ।
ସେ ପବିତ୍ର ସ୍ଥଳେ ଉପଇନ୍ଦ୍ର ମହାକବି,
ଜନ୍ମିଥିଲେ ଯୋଗଜନ୍ମା କବିକୁଳରବି ।

କାଳବଶେ ହତଶ୍ରୀ ଏବେ ସେହି ଗ୍ରାମ,
ନାହିଁ ସେ ଅଯୋଧ୍ୟା କିମ୍ବା ନାହାନ୍ତି ସେ ରାମ ।

ବେନି ବି. ଏ. ରଥ ପୁଣି ବି. ଏ. ପାଣିଗ୍ରାହୀ,
କରୁଛ ତନଖି ପାଠ ବୁଲି ସାହି ସାହି ।
ଓଡ଼ିଆ ବିଦ୍ୟା ବିଭାଗେ ତୁମ୍ଭେ ତିନି ଜଣେ,
ଉଚ୍ଚପଦ ମିଳିବାରୁ ଭାବୁଥିଲୁଁ ମନେ,
ଓଡ଼ିଆ ପାଠ୍ୟର ଭାଷା ଓ ବିଷୟ ବୋଧ,
କେତେକ ପରିମାଣରେ ହେବ ପରିଶୁଦ୍ଧ ।
ପବିତ୍ର ବିଦ୍ୟା ବିଭାଗ କାର୍ଯ୍ୟ ସୁପବିତ୍ର,
ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ଭାବରେ ହେବ ସୁପରିଚାଳିତ ।
ଆଖିରୁ ତ ପାଣି ମଲା ଆସି ଚାହିଁ ଚାହିଁ
ତେବେ ସୁଦ୍ଧା ଆଶା କିନ୍ତୁ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଲା ନାହିଁ ।
ଅଟ ଭାଇ ତୁମ୍ଭେମାନେ ଶିକ୍ଷିତ ଯୁବକ,
ହୁଅ ଅଶିକ୍ଷିତଙ୍କର ପଥପ୍ରଦର୍ଶକ ।
କଥାରେ ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କ ସ୍ୱଦେଶ ପ୍ରୀତିର,
ପରିଚୟ ମିଳିଅଛି ଢେର ଢେର ଥର ।
କାର୍ଯ୍ୟରେ କିଞ୍ଚିତ ଏବେ ଦିଅ ପରିଚୟ,
ଦେଶକାର୍ଯ୍ୟ କରି ହୁଅ ଚିରସ୍ମରଣୀୟ ।
ଏହି କଥା ସଦା ତୁମ୍ଭେ ରଖିଥିବ ଧ୍ୟାନେ,
କରିଯା ମନୁଷ୍ୟ ଭାଇ ହୁଇ ଗୁରୁ ଜଣେ ।

ଅନନ୍ତରାମ ରଥଙ୍କୁ ଚହ୍ନେ ନାହିଁ କିଏ,
ଗଞ୍ଜାମ ଜିଲ୍ଲାର ଜଣେ ଅଟନ୍ତି ସେ ବି. ଏ. ।
ଅନେକ ସନ୍ଧାନ କଲି ଗଞ୍ଜାମରେ ଯାଇ,
ତାହାଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟ କିଛି ଦିଶିଲା ତ ନାହିଁ ।
ପସ୍ତୁରନ୍ତି ଦେଖାହେଲେ ରଥ ଗୋସାଇଁଙ୍କି,
ନୀରବ ନିଷ୍କାମ ହୋଇ ଅଛନ୍ତି ତାହାଙ୍କ ।
ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷିତ ସେ ତାଙ୍କ ହୃଦୟ ଉଦାର,
ପଛକୁ ବା ରଖିଥିବେ ଦେଶ-ଉପକାର ।

ମହାପାତ୍ର ଉପାଧିକ ଭାଇ ବଟକୃଷ୍ଣ,
ଦେଶସେବା ବିଷୟରେ ନ ହୁଅ ବିତୃଷ୍ଣ ।

ତଥା ତାଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ଅଛୁ ପ୍ରଭେଦ ବିସ୍ତର,
କହିବା ସହଜ କିନ୍ତୁ କରିବା ଦୁସ୍ତର ।
ଆଗେ କଥା ପଛେ କାମ ପ୍ରକୃତି ନିୟମ,
କହିଲଣି ଢେର କଥା କର କିଛି କାମ ।

ସ୍ପଷ୍ଟବାଦୀ ଦୃଢ଼କର୍ମା ହେ ଶ୍ରୀବତ୍ସ ପଣ୍ଡା,
ତୁମ୍ଭ ପରି କର୍ମବୀର ଲେଖା ପାଞ୍ଚଗଣ୍ଡା ।
ସଂସ୍କାର କାର୍ଯ୍ୟରେ ତୁମ୍ଭେ ଧରିଅଛ ଝଣ୍ଡା,
ଗନ୍ତବ୍ୟ ପଥରେ ମାନ ନାହିଁ ଖୁଣ୍ଟକଣ୍ଟା ।
ଦୁର୍ଗଣ୍ଠି ମୋଚନକଲେ ରମଣୀ ଜାତିର,
ହୋଇଅଛ ତୁମ୍ଭେ ସଦା ବଦ୍ଧପରିକର ।
ଏଣୁ ତୁମ୍ଭେ ନିରପେକ୍ଷ ସମାଲୋଚକର,
ପୁଣି ସଂସ୍କାରର ପକ୍ଷପାତୀମାନଙ୍କର,
ଏକାନ୍ତ ନମସ୍ୟ ନିଶ୍ଚେ ଅଟ ଆହେ ଆର୍ଯ୍ୟ,
କିନ୍ତୁ ଖାଲି ସଂସ୍କାର ତ ସୁକଠିନ କାର୍ଯ୍ୟ ।
ଦେଶକାଳପାତ୍ରସ୍ଥିତି ନ ହୋଇ ବିଦିତ,
ଖାଲି ସଂସ୍କାର ପ୍ରସ୍ତାବ କଲେ ଉପସ୍ଥିତ,
ତହିଁରେ ରକ୍ଷଣଶୀଳ ସମାଜର ହିତ,
ସାଧିତ ନ ହୋଇ ହୁଏ ହିତେ ବିପରୀତ ।
ଅତଏବ ଧୀର ଆଉ ସଂଯତ ଭାବରେ,
ସଂସ୍କାର କରିବା ଭଲ ଅଟେ ମୋ ବିଶ୍ବରେ ।
ଦୁଇ ଦିନେ ନଷ୍ଟ ହେବ ଧନମାନ ଖ୍ୟାତି,
କାମଗୁଣେ ନାମ ସିନା ହୁଏ ଚିରସ୍ଥାୟୀ ।
ସତ୍ୟ କଥା, ତୁମ୍ଭ ନାମ ସଂସ୍କାର ଇଷ୍ଟିରେ,
ରହିବ ଖୋଦିତ ହୋଇ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଅକ୍ଷରେ ।

ସାହିତ୍ୟ-ନିକୁଞ୍ଜ ଏହି ଆଠଗଡ ରାଜ୍ୟ,
ଏହିଠାରେ ଉଇଁଥିଲେ ରଥ କବିସୂର୍ଯ୍ୟ ।
ଧନ୍ୟ ରଥେ ଅମରତା ଲଭିଅଛ ମରି,
ବିସ୍ତାରି ଦେଇ ଆଦର୍ଶ ଭାଷାର ଲହରୀ ।
ତୁମ୍ଭେ ଉପଇନ୍ଦ୍ର ହୁଅଁ ନର କି ଦେବତା,
ସ୍ଥିର କରିବାକୁ ଅଛି ନାହିଁ ମୋ କ୍ଷମତା ।

ବଞ୍ଚିଥିଲ ଯେତେ ଗୋଟା ଦିନ ବା ସଂସାରେ,
ଏତେ ରତ୍ନ ସଞ୍ଚିଗଲ ସାହିତ୍ୟ-ଭଣ୍ଡାରେ ।
ଯେତେ ଦିନ ତୁମ୍ଭେ ବେନି ଥିଲ ଧରାଧାମେ,
ତେତେ ଦିନ ବାଣୀ, ବୀଣା ରଖିଲେ ଗଞ୍ଜାମେ ।
ତୁମ୍ଭ ମାଟିଦେହ ମିଶିଯାଇଛି ମାଟିର,
ହୋଇଅଛି କୀର୍ତ୍ତିଦେହ କିନ୍ତୁ ଅବିନଶ୍ୱର ।

ରାଜା ହୋଇ କୃଷ୍ଣସିଂହ ସହି ଯେତେ ଦୁଃଖ
ସମୁଜ୍ଜ୍ୱଳ କରିଗଲେ ଜନ୍ମଭୂମି ମୁଖ ।
ବାହାରକୁ ରାଜା ମାତ୍ର ତପସ୍ୱୀ ଭିତରେ
କି ଗୀତ ଗାଇଲ କବି ଋଷିକୁଲ୍ୟା ତୀରେ ।
ବିରଚି ନୂତନ ଛନ୍ଦେ ଶ୍ରୀ ମହାଭାରତ,
ଢାଳିଦେଇ ଯାଇଅଛ ଉତ୍କଳେ ଅମୃତ ।
ଥିଲେ ତୁମ୍ଭ ପାଦୋଦକ କରିଥାନ୍ତି ପାନ,
ଛାଡିଯାଇଥାନ୍ତା ମୋର ମୂଢତା ଅଜ୍ଞାନ ।
ତଦୋଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସାଷ୍ଟାଙ୍ଗରେ କରୁଛି ପ୍ରଣାମ,
ପବିତ୍ର ହେଲି ମୁଁ ଛୁଇଁ ତବ ଜନ୍ମସ୍ଥାନ ।

ତାହାଙ୍କ ମର୍ତ୍ତ୍ୟରେ ଆଉ ବଳି ମହାରଣେ,
ବାସ୍ତବରେ ଲୋକ ପରି ଥିଲେ ଲୋକ ଜଣେ ।
ଉଇଲିୟମ ପରି ପୁଅ ଜନ୍ମ ହୋଇ ନାହିଁ,
ଦେଶ ପାଇ ଦିନରାତ୍ରି ଜାଣୁଥିଲେ ନାହିଁ ।
କରିଣ ହିତବାଦିନୀ ସମାଜ ଗଠନ,
ଚଳାଇଲେ କଲେଜରେ ଓଡ଼ିଆ ପଠନ ।
ଥିଲ ତୁମ୍ଭେ ଗଞ୍ଜାମର ଉନ୍ନତିର ମୂଳ,
ପ୍ରଥମେ ସ୍ଥାପନ କଲ ଓଡ଼ିଆ ଇସ୍କୁଲ ।
କରିଯାଇଅଛ ତୁମ୍ଭେ କାମ ପରି କାମ,
ଯଥାକାଳେ ଯାଇଗଲ ରହିଗଲା ନାମ ।

ଦୀନବନ୍ଧୁ ପଣ୍ଡା ଜଣେ ସଭା କର୍ମସୂରୀ,
କର୍ତ୍ତବ୍ୟ-ନିପୁଣ ସାଧୁ ଶିଷ୍ଟ ବ୍ୟବହାରୀ ।
ଛୁଇଁବ ନାହିଁ ତାଙ୍କର ପିଠି ଯମଛାଟି,

ପଢ଼ି ନାହାନ୍ତି ସେ ଯେଣୁ ଅଣ୍ଟାଖୋଷା ପାଠ ।
ସଙ୍ଗୀ ଲୋକମାନେ ଗଲେ ଉପରକୁ ଚଢ଼ି,
ସହାୟ ବଳହୀନ ସେ ତଳେ ରହନ୍ତି ପଡ଼ି ।
ନ ହେଲା ଉନ୍ନତି ଚେଷ୍ଟା କରି ନାହିଁ ପଣ୍ଡେ,
କହିବ ଗୋଟିଏ କଥା ବସିବ କି ଦଣ୍ଡେ ।
ଘୃଣାନ୍ତି ଲୋକଜନଠାରୁ ଧର୍ମପଥେ ଥାଇଁ,
ଖାଡ଼ାନ୍ତି ଲୋକଜନ ଭଲ ନୁହଇ କି ଭାଇ !
ଧାର୍ମିକର କଷ୍ଟ ହୁଏ ଆପାତ ଦୁଃସହ,
କିନ୍ତୁ ପରିଣାମେ ତାହା ହୁଏ ସୁଖାବହ ।
ଦୂଷ୍ୟ ମୃତ୍ତିକାକୁ କରେ ଅନଳ ଦହନ,
ସେଥିରେ ତାହାର ହୁଏ ଉତ୍କର୍ଷ ବର୍ଦ୍ଧନ ।
ଅଭାବରେ ପଡ଼ି ପଣ୍ଡେ ନ ହୁଅ ବିକଳ,
ଧାର୍ମିକ ଜୀବନେ ତାହା ପରୀକ୍ଷା କେବଳ ।
ଯୋଗ୍ୟ ଥିଲେ ପାଇ ପାରି ଦିନେ ଉଚ୍ଚ ପଦ,
କିନ୍ତୁ ଭାଇ ଉଚ୍ଚପଦେ ବିସ୍ତର ବିପଦ ।

ବାଲୁକେଶ୍ୱର ବାସେ ତ ଚତୁରଭାବଳେ,
ସ୍ୱଜ-ଅନୁଗ୍ରହ ଉଚ୍ଚପଦ ଲାଭ କଲେ ।
ଶୁଣିଲି ସେ ଜଣେ ଖୁବ୍ ଚତୁର ଉତ୍ସାହୀ,
କିନ୍ତୁ ଦେଶ-ହିତ କାମ କଣ କଲେ କାହିଁ ।
କାହିଁ ନାହିଁ ବାସେ ଏ ତ ଭଲ ହେଉ ନାହିଁ,
ଶକ୍ତି ଅନୁରୂପ କାର୍ଯ୍ୟ କର ଦେଶ ପାଇଁ ।

ବିନୟୀ ଶାନ୍ତ ସ୍ୱଭାବ ହେ ବ୍ରଜସୁନ୍ଦର,
ଗଞ୍ଜାମରେ ଏକ ମାତ୍ର ଓଡ଼ିଆ ଡାକ୍ତର ।
ଯୋଗ୍ୟ ଲୋକ ତୁମ୍ଭେ ବସି ରହ ନାହିଁ ଛି ଛି,
ଗଞ୍ଜଗଲ୍ପ ବେଳ ଭଲ କର କାମ କିଛି ।
ସମସ୍ତ ଅତୀତ କର ନାହିଁ ନିରର୍ଥକ,
ଲେଖ ଓଡ଼ିଆରେ ଖଣ୍ଡେ ନିଦାନ ପୁସ୍ତକ ।

ଅନ୍ନଶୂନ୍ୟା ଅନ୍ନପୂର୍ଣ୍ଣା ଯାଏ ଗୀତ ବାନ୍ଧି,
ସ୍ମରିଲେ କଷଣ ତାର ପକାଏ ମୁଁ କାନ୍ଦି ।

ପାଠଶାଳା ପାଠେ ନାମମାତ୍ର ଶିକ୍ଷା ପାଇ,
ଲେଖେ ପଦେ ଅଧେ ଗୀତ ଶକ୍ତି ଅନୁଯାୟୀ ।
ଏ ହେତୁ ସେ ତାହା ତାହା ଲୋପ କଟାକ୍ଷରେ,
ପଡ଼ି ଦିନ କାଟୁଅଛି ମହା ଦୁରବରେ ।
ଟଙ୍କା ଦେଇ କିଣନ୍ତି ଯେ ନାମ ଖ୍ୟାତି ଯଶ,
ସେମାନେ ବୁଝିବେ କାହୁଁ କବିତାର ରସ ।
ଦେଖିଛି ମୁଁ କେତେ ସିଦ୍ଧି ଫଳା ଛବର୍ଜିତ,
ଟଙ୍କା ଦେଇ ପରଗୁଣେ ବୋଲାନ୍ତି ପଣ୍ଡିତ ।
ସେମାନେ ବୁଝିବେ ଯଦି ନାଶି କବି ମାନ,
ତଏ ଭଲ ହେବ ଆଉ ବାଳକ ଅଜ୍ଞାନ ।
କର ନାହିଁ କର ନାହିଁ ନାଶୀକବି ଭୟ,
ଶୁଭ କାର୍ଯ୍ୟେ ବିଘ୍ନ ଘଟେ ଏହା ସୁନିଶ୍ଚୟ ।
ଶତ ବାଧା ଶତ ବିଘ୍ନେ ନ ହୁଅ ଅସ୍ଥିର,
କର ସଦବ୍ୟବହାର ଆପଣା ଶକ୍ତିର ।
ଏ ନୀତି ବଚନ ମନେ ରଖ ସବୁବେଳେ,
"କୀର୍ତ୍ତିରକ୍ଷର ସମ୍ବନ୍ଧା ସ୍ଥିରା ଭବତି ଭୂତଳେ ।"

ହିନ୍ଦୁକୁଳ ଭୂଆସୁଣୀ ଅଟନ୍ତି ସାବିତ୍ରୀ,
ଜାଣନ୍ତି ସର୍ବେ ଜଣେ ସେ ଭଲ ରଚୟିତ୍ରୀ ।
ଗଦ୍ୟ ପଦ୍ୟ ରଚନାରେ ସମାନ ନିପୁଣା,
ଜଣାଯାଏ ଉପଯୁକ୍ତ ଥିବ ପଢ଼ାଶୁଣା ।
କେତେ ଥର ତାଙ୍କ ଲେଖା ପଢ଼ି ହୁଏ ଦେଖା,
ବାରି ହୁଏ ସ୍ତ୍ରୀ ଲେଖା କି ପୁରୁଷର ଲେଖା ।
ଲେଖ ଲେଖ ଲେଖ ତବ ମଣ ନାହିଁ କ୍ଳେଶ,
ଭଗ୍ନୀଗଣେ ଦେଉଥାଅ ହିତ ଉପଦେଶ ।

ମନେ ହେଲା ହେ ସିଂହାଦ୍ରି ଗନ୍ତାଇତ ଭାଇ,
ପାଠଗୁଡ଼ା ପେଟେ ରଖି ଦେଉଛ ପଶୁଇ ।
ଭାଷାତତ୍ତ୍ୱେ ତୁମ୍ଭର ତ ଥିଲା ଅଧିକାର,
କଲ ନାହିଁ କିନ୍ତୁ ତାର ସଦବ୍ୟବହାର ।
ହୋଇ ଯାଇ ନାହିଁ କିଛି ତୁମ୍ଭେ ବୁଢ଼ା ଜଡ଼ା,
ତେବେ କିଆଁ ନ ଶୁଣିବ କଥା କଡ଼ା କଡ଼ା ।

ଦେଶ ଅଣାୟତ୍ତ ତୁମ୍ଭେ ଗଲ ଦିନ ବହି,
ତାହାକୁ କହନ୍ତୁ ଆଉ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ନ କହି ।
ଗଲ କଥା ଯାଉ ଛାଡ଼ି ନ ଫଳ ତହିଁରେ,
ମାତୃସେବା କରୁ ତୁଅ ଆଦର୍ଶ ମହୀରେ ।

ମହାଦେବ ସ୍କୁଲଗୁରୁ ମହାପାତ୍ରେ କହେ,
ନାମ ଲେଖାରେ ତ ଖାଲି ଗଲାଣି ଧାଡ଼ିଏ ।
ଏତେ ନାମଟାଏ କଣା କହୁଛ କପାଇଁ,
କେବେ ହେଲେ ଦେହକୁ ତ ଖରୁ ଲଗୁ ନାହିଁ ।
ଅତୀବ ରକ୍ଷଣଶୀଳ ଅଭିମାନ-ଅନ୍ଧ—
ବଂଶେ ଜନ୍ମି ଜାଣ ନାହିଁ କିନ୍ତୁ ଛନ୍ଦ ମନ୍ଦ ।
ନିରଭିମାନିତା ତବ ପ୍ରଶଂସ୍ୟ ନିଶ୍ଚୟ,
ଅନ୍ୟ ପକ୍ଷେ ହୋଇଥିରେ ଅନୁକରଣୀୟ ।
ଯେଣୁ ସଂସ୍କାରକ କାର୍ଯ୍ୟାଧ୍ୟକ୍ଷ କାର୍ଯ୍ୟଭାର,
ନେଇଅଛ ପରତୟେ ଆପଣା କାର୍ଯ୍ୟର ।
କର ଦେଶକାଳଯୋଗ୍ୟ ସଂସ୍କାର ବିଧାନ,
ଉଗ୍ର ସଂସ୍କାରରେ କିଛି ନାହିଁ ପ୍ରୟୋଜନ ।

ପୁଅଟାଏ ଶଶିରଥ ମାରୁଦେଇ ଉଏଁ,
ମାନ୍ଦ୍ରାଜକୁ ଶିଖି ଆସିଲା ତେତେ କାମଟାଏ ।
ଧନ୍ୟବାଦ ଦେବା ତାର ନୈତିକ ସାହସେ,
କରି ନାହିଁ ମଧ୍ୟ ଅଳ୍ପ ଅଧ୍ୟବସାୟ ସେ ।
ସାବାସ ସାବାସ ରଥେ ସାବାସ ସାବାସ,
ଖାଟିଏ ଚନ୍ଦ୍ରର ମୁଖ ଦେଖ ମାସ ମାସ ।
ସବୁକାର୍ଯ୍ୟେ ଦେଖିବ ଯେ ଜାତି ଯିବା ସ୍ୱପ୍ନ,
କପଟ କରିବ ସେହୁ ଉନ୍ନତି ସାଧନ ।
ପାଠ ପଢ଼ିଲେ ତ କିଛି ଯାଏ ନାହିଁ ଜାତି,
ବରଞ୍ଚ ସେଥିରେ ବଢ଼େ ବେଶି ଜାତିପ୍ରୀତି ।
ଅତଏବ ଛାଡ଼ି ଦେଶାଚାର କୁସଂସ୍କାର,
ଉନ୍ନତିକୁ କର ଏହା ମୂଳମନ୍ତ୍ର ସାର ।

ଆସ୍ତା ବଳରାମ ଦାସେ ହେ ସିରସ୍ତାଦାରେ,
ଚିରସ୍ଥାୟୀ ପଞ୍ଝା ଜଳ କୋଇପୁଣିଠାରେ ।

ଜାଣେ ମୁହିଁ ନୁହଁ ତୁମ୍ଭେ ଏ ଦେଶ ନିବାସୀ,
ପଢ଼ିଲ ଓଡ଼ିଆ ପାଠ ଏ ଦେଶକୁ ଆସି ।
ଏ ଦେଶୀୟମାନଙ୍କର ଶୁଭ କାମନାରେ,
ଅଛ ପଣ କରି ସ୍କୁଲ ସ୍ଥାପନ ଇଚ୍ଛାରେ ।
ଚୁନା କରି ଲଗାଇଛ ଘରଡୋଲା କାମ,
ଶୁଭେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଉ ତୁମ୍ଭ ଶୁଭ ମନସ୍କାମ ।
ଗଞ୍ଜାମ ଅନେକ ପାଇବ ସବୁ ବୈଦେଶିକ,
ଶିଖିବେ ତ ଦାସଙ୍କର ଏ ସଦ୍ଗୁଣଟିକ ।
ସାଧୁ ସାଧୁ ସାଧୁ ଦାସେ ସାଧୁ ତୁମ୍ଭ ହିଆ,
ଜାହିଁକି ମୁଁ ନ କହିବି ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଓଡ଼ିଆ ।

କୃପାସିନ୍ଧୁ ତ୍ରିପାଠୀ ହେ ତର୍କପଞ୍ଚାନନ,
ଦେଶ ପାଇଁ କାହିଁତରେ ଦିଅ ଭଲ ମନ ।
ଶୁଣିଛି ମୁଁ ତୁମ୍ଭେ ଜଣେ ସୁପଣ୍ଡିତ ବଡ଼,
ପଢ଼ି ଆସିଅଛ ପାଠ ଶଗଡ଼ ଶଗଡ଼ ।
ଖାଉଥିଲେ ଲୋକେ ତୁମ୍ଭେ ବେଣୁ ଆସି ଫେରି,
ଜାନାଲେକେ ଦେବ ଦେଶ ଉଦ୍ଭାସିତ କରି ।
ମାତ୍ର ତ କହିବ ତୁଳି ସ୍ପଷ୍ଟ ନାହିଁ ମୋର,
ବେଣୁ ଫେରି ପୋଥିରେ ତ ବାନ୍ଧିଦେଲ ଡୋର ।
କର ଯୋଡ଼ି କହୁଅଛି ପଣ୍ଡିତ ଗୋସାଇଁ,
ଏତେ ଆଣ୍ଟ କରି ସ୍ୱାର୍ଥେ ଭିଡ଼ି ଧର ନାହିଁ ।
ଆଉ କିଛି କାମ ପଛେ କର ବା ନ କର,
ମାତ୍ର ଏକ ଅନୁରୋଧ ରଖିବ ମୋହର ।
ଆପଣଙ୍କ ଅନୁରୂପ ଯୋଗ୍ୟତା ପ୍ରଦାନ,
କରି ଦେବେ ଜଣ ଯୋଗ୍ୟ ଶିଷ୍ୟେ ପଞ୍ଚାନନ ।
ତାହା ହେଲେ ଯିବାବେଳେ ବାଟଖର୍ଚ୍ଚ ପାଇଁ,
ହରବର ହେବ ନାହିଁ ପଣ୍ଡିତ ଗୋସାଇଁ !
ମୋ କଥାଟା ମିଛ ହେଲେ ଦେବ ପଛେ ଗାଳି,
ଜୀବନୀ ଖାତାକୁ ଥରେ ପକାଅ ଅଣ୍ଡାଳି ।
ଭଲରୂପେ ଦେଖ ପନ୍ନେ ପନ୍ନେ ଓଲଟାଇ,
କଅଣ ରଖିଛ ଚାହିଁ ବାଟଖର୍ଚ୍ଚ ପାଇଁ ।
ସେଥିପାଇଁ କହୁଅଛି ହେ କାବ୍ୟରସିକ,
ଦେଇ ଥାଉଁ ଥାଉଁ ଭଲ ଚିନ୍ତ ପାରତ୍ରିକ ।

ଦୟାନିଧି ଯାହେ ତାଙ୍କ ନିବାସ କୁସୁଡ଼ା,
ଭଗବଦ୍ଭକ୍ତିରେ ସଦା ବୁଡ଼ିଅଛନ୍ତି ବୁଢ଼ା ।
ବିଷୟ ଜ୍ଞାନସମ୍ପନ୍ନ ସାତ୍ତ୍ୱିକ ପୁରୁଷ,
ଦେଶକାର୍ଯ୍ୟ କରି ଭଲ ଦେଖାଅ ପୌରୁଷ ।
ଧନ ଅଛି, ଶକ୍ତି ଅଛି, ଅଛି ପୁଣି ମନ,
କିନ୍ତୁ ତାକୁ ଆସୁଅଛି ସରି ତ ଜୀବନ ।
ବୁଝୁଁ ବୁଝୁଁ ସମୟ ତ କ୍ରମେ କ୍ରମେ ଗଲା,
ବେଳ ଥାଉଁ ଥାଉଁ କିଛି କରିଯାଅ ଭଲ ।

ହରିହରାଗଣ୍ଡି ମହନ୍ତ ବିମଳ ପ୍ରାସାଦ,
ଜନ୍ମାଇଲା ମନେ ମୋର ଅତୁଳ ଆହ୍ଲାଦ ।
ସ୍ୱର୍ଗକୁ ନିଶୁଣୀ ପରି ଲଗିଛି ପାହାଚ,
ମଣ୍ଡିତ ଗବାକ୍ଷେ ଦ୍ୱାରେ ନାନାବର୍ଣ୍ଣେ କାଚ ।
ଦେଖିଲି କେତେ ପଦାର୍ଥ ଗାଈ, ହାତୀ, ଘୋଡ଼ା,
ଯୋଗୀଙ୍କର ଘୃଣ୍ୟ ସିନା ଭୋଗୀଙ୍କୁ ତ ଲୋଡ଼ା ।
ମହେନ୍ଦ୍ର ଭୁବନ ନୁହେଁ ତାହା ସଙ୍ଗେ ଲେଖା,
ମହନ୍ତଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଥରେ କରେଁ ଭଲ ଦେଖା ।
ବାବାଜି ହେ ତୁମ୍ଭେ ଜଣେ ସୁସଭ୍ୟ ଲୋକ,
ତେଣୁ ହେଲ ସମ୍ମିଳନୀ ତୋଷର ରକ୍ଷକ ।
ତୁମ୍ଭପ୍ରତି ଓଡ଼ିଆଙ୍କ ଭକ୍ତି ଓ ବିଶ୍ୱାସ,
ତାପରି ପ୍ରବଳ ଏଥୁଁ ବୁଝ ତା ଆଭାସ ।
ତ୍ୟାଗୀ ହୋଇ ରାଜା ପରି ଅଟ ଧନେ ମାନେ,
କିନ୍ତୁ ଦାତାପଣ କଥା ନ ଶୁଣିଲି କାନେ ।
ତୁମ୍ଭର ସମ୍ମାନରକ୍ଷା ଭଲ କେତେ ଗୋଟା,
କାମ କରି ଗୋସାଇଁ ହେ ନାମ କର ମୋଟା ।
ଓଡ଼ିଆ ଭକ୍ତଙ୍କ ହିତେ ସଦା ମନ ଦିଅ,
ହୁଅ ଆନ ମହନ୍ତଙ୍କ ଆଦର୍ଶସ୍ଥାନୀୟ ।

ସ୍କୁଲ ସୁପର୍‌ଭାଇଜର ଦୟାନିଧି ଦାସେ,
ଉତ୍ସାହୀ ଯୁବକ କିଆଁ ବସିଛ ଉଦାସେ ।
ଶକ୍ତି ଅନୁରୂପ ତୁମ୍ଭ କାର୍ଯ୍ୟ ନ ଦେଖି ତ,
ସକଳେ ଅଛନ୍ତି ଥାଇ ମୋପରି ଦୁଃଖିତ ।

ଶୁଣ ଆହେ ଗଞ୍ଜାମର ମିସ୍‌ନେରୀ ଦଳ,
ତୁମ୍ଭର ସହାନୁଭୂତି ଅତ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରବଳ ।
ଓଡ଼ିଆଙ୍କ ପ୍ରତି ଅଛି ସତ୍ୟ, ନ୍ୟାୟ୍ୟ, ନିଷ୍ଠା,
ପୁଣି ପ୍ରଜାଦ୍ୱାରେ ଅଛି ଯଥେଷ୍ଟ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ।
ଓଡ଼ିଆଙ୍କ ସର୍ବବିଧ ଉନ୍ନତି କାମନା,
ବିଶେଷ ଭାବରେ କର ଏହା ମୋ ପ୍ରାର୍ଥନା ।

ଆଉ କେତେ ଜଣ ପରି ଯାଇଥିବେ ରହି,
କ୍ଷମାକର ଆଉ ଏବେ ପାରେ ନାହିଁ କହି ।
ନାମ ପଛେ ଛାପା ନୋହୁ କରିଯାଅ କାମ,
ଲେଖାରେ କି ହେବ ଥାଇ କାମଗୁଣେ ନାମ ।
ନିଜ ଶ୍ରମଭାରେ କର ନାହିଁ ଅବିଶ୍ୱାସ,
କାର୍ଯ୍ୟକ୍ଷେତ୍ରେ ପଶି କର ବିକ୍ରମ ପ୍ରକାଶ ।
କହିବ ତା କି କରିବୁଁ ଅମ୍ଭେ ତ ନିର୍ଦ୍ଧନ,
କିନ୍ତୁ ଜାଣ ଦେଶବାସୀ ଦେଶ ମୂଳଧନ ।
ଯାର ଯେଉଁ ଶକ୍ତି ଅଛି କର ତା ପ୍ରୟୋଗ,
ଅବିଳମ୍ବେ ଛାଡ଼ିଯିବ ଦେଶରୁ ଦୁର୍ଯୋଗ ।
ବହୁକ୍ଷୁଦ୍ର ଶକ୍ତି ମିଶି ମହାଶକ୍ତି ଏକ,
ହୁଏ ପରା ତା ପ୍ରମାଣ ଦେଖିବ ତ ଦେଖ ।
ଜଣକର ବୋଝ ହୁଏ ସାତପାଞ୍ଚ ଯଷ୍ଟି,
ମହାସିନ୍ଧୁ ଅଟେ ଜଳବିନ୍ଦୁର ସମଷ୍ଟି ।
ଶିକ୍ଷାର ଉନ୍ନତି ପ୍ରତି ତୀକ୍ଷ୍ଣଦୃଷ୍ଟି ରଖ,
କୃଷିଶିଳ୍ପ ବାଣିଜ୍ୟରେ ନ ହୁଅ ବିମୁଖ ।
ଗଞ୍ଜାମ ଉତ୍କଳ ଦେଶ ନୁହେଁ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ,
ବିଦେଶୀୟ ରାଜନୀତି କରୁଛି ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ।
ଉତ୍କଳ ଗଣ୍ଡି, ଗଞ୍ଜାମ ମୁଣ୍ଡ ଅଟେ ତାର,
ଏକ ଜାତି ଏକ ଭାଷା ଆଚାର ବେଭାର ।
ମୁଣ୍ଡ ଗଣ୍ଡି ଏକତ୍ରିତ ନ ହେଲେ କିପରି,
ଠିଆ ହେବ କୁହେ ସେହୁ ପ୍ରାଣଶକ୍ତି ଧରି ।
ବର୍ଜନ ସାହେବଙ୍କର ଅଛି ବଡ଼ ମଥା,
ବୁଝିଥିଲେ ସେ ମହାତ୍ମା ଏ ସକଳ କଥା ।

ଚେଷ୍ଟ ଗଞ୍ଜାମ ଜିଲ୍ଲୁ ଓଡ଼ିଶା ସହିତେ,
ମିଶାଇଦେବାକୁ ସ୍ଥିର କରିଥିଲେ ଚଢ଼େ ।
ହାୟ ସେ ଦୁଃଖ କାହାଣୀ କହିଲେ କି ହେବ,
କରି ଦେଲେ ନାହିଁ କିନ୍ତୁ ଏମଥିଲ ସାହେବ ।
ଥିଲେ ଏମଥିଲ ଲାଟ ଖୁବ୍ ଦୟାବାନ,
ଓଡ଼ିଆଙ୍କ ଭାଗ୍ୟଦୋଷେ ହେଲେ ସେ ପାଷାଣ ।
ଗଞ୍ଜାମ ଓଡ଼ିଆ ଭାଇ ନ ହୁଅ ନିରାଶ,
ଦିନେ ନିଶ୍ଚେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବ ତୁମ୍ଭ ଅଭିଳାଷ ।
ନ ହେଲା ଦେଶମିଶ୍ରଣ ବୋଲି ନୁହ ଭାଳି,
ଆଜି ହେଲା ନାହିଁ ସିନା ହୋଇପାରେ କାଲି ।
ସେ କଥା ତ ଅଛି ରାଜପୁରୁଷଙ୍କ ହାତେ,
ତୁମ୍ଭର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଯାହା ତୁମ୍ଭେ ପାଳ ଆଗେ ।
ନାହାନ୍ତି ସେ ଏମଥିଲ ଗଲେଣି ତ ଚାଲି,
ବର୍ତ୍ତମାନ ଲାଟସାହେବ ସାର୍ ଆର୍ଥର୍ ଲଲି ।
ଭାରତର ବଡ଼ଲାଟ ମିଣ୍ଟୋ ମହାଯଶା,
ବୁଝିବେ ସେ ସବୁ କଥା ଅଛି ବଡ଼ ଆଶା ।
ନ ଛାଡ଼ି ଅଧ୍ୟବସାୟ ଲାଗ ବାରମ୍ବାର,
କାର୍ଯ୍ୟେ ଅନୁରାଗ ଥିଲେ ହୁଏ କାର୍ଯ୍ୟୋଦ୍ଧାର ।

ତେବେ ଗୋଟା ରାଜଧାନୀ ଗଞ୍ଜାମରେ ଆଉ,
ରହିଗଲା ଯାଉ ପଛେ ତେ ଯାଉଛି ଥାଉ ।
କିଏ କୁସଂସ୍କାରମୟ କିଏ ଅନ୍ଧକାର,
ଭାଙ୍ଗିବା ଉନ୍ନତି ନାମେ ପଣ ନାହିଁ ଗାର ।
ତେଲୁଗାଙ୍କ ସଙ୍ଗ ମେଳେ ସେ ରାଜ୍ୟ ନୃପତି,
ନିଜକୁ ଓଡ଼ିଆ ବୋଲି ଭୁଲିଯାଇଛନ୍ତି ।
ଓଡ଼ିଆଙ୍କ ଦେହ ତାଙ୍କୁ ଗନ୍ଧାଏ ବସ୍ତ୍ରର,
ସାଜିଛନ୍ତି ପରଦେଶୀ ହୋଇଣ ଭୂମିର ।
ଆନ୍ଧ୍ରଙ୍କୁ ଭୁଲାଇଛନ୍ତି ଖୁବ୍ ଭକ୍ତ ଧରି,
କହିବେ ପରା ସେମାନେ ତୁ ତୁ କାର କରି ।
ଯିବା କଥା ଥାଉ ସେହି ରାଜ୍ୟକୁ କୁହାର,
ସେଠାରେ କରନ୍ତା କିଏ ମୋତେ ସମାଦର ।
ଲଭ ହେଉ ତାହାଙ୍କର ଏବେ ସାର୍ବ୍ବିଗୀତା,
ଅତ ଚମ୍ପୁଙ୍କଲେ ଲେମ୍ବୁ ହୁଏ ପର ପିତା ।
ଗଞ୍ଜାମେ ଜୁଡ଼ାଙ୍କ ଶ୍ରଦ୍ଧା ଅଳଙ୍କାରେ ଭାରି,
ନାହାନ୍ତି ଅଳପ ମଧ୍ୟ ତହିଁ ମେଡ଼େଇଧାରୀ ।
କାହା କଣ୍ଠେ ହୁଲେ-ହୁଲେ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ନୋଳି,
ଗଣ୍ଡମଣ୍ଡଳରେ ସଦା ହେଉଥାଏ ଦୋଳି ।
ଦେଖିବ ଯଦ୍ୟପି ଜଣେ କୁଣ୍ଡଳ-ମଣ୍ଡିତ,
ତକ୍ଷଣରେ ବୁଝିନେବ ସେ ଜଣେ ପଣ୍ଡିତ ।
ଅଳଙ୍କାରୁ ଛାଡ଼ି ନୁହେଁ ନାକ କାନ ଗଳା,
ଗୋଟେ ହାତେ ଦଙ୍ଗଦଙ୍ଗେ ପଟେ ପଟେ ବଳା ।
ହାଡ଼ପରନ୍ତ, ଚମ୍ପଡ଼ସ୍ ଦେହି ବାସ୍ଯୁକ୍ତ,
ପାଇଛନ୍ତି ସେ ସ୍ୱର୍ଗର ନିଶୁଣୀ ଛାମୁରୁ ।
ପଡଦାରେ ଶ୍ରୀଛାମୁଏ ଥାଇ ମୁକ୍ତହସ୍ତ,
ଢାଳୁଛନ୍ତି ଅବିରତେ ପାଉଁଶରେ ଘୃତ ।
ଯାଉ ତାହା କ୍ରମେ କଥା ପଡ଼ୁଅଛି ବଳି,
ଶୁଣିଲେ ସେ କଥା ଛାମୁ ହେବେ କାଳେ ଚଳି ।
ଅଛନ୍ତି ତେବେ ଶ୍ରୀଛାମୁ ଅନ୍ଦର-ନବସ୍ ଭାରି,
ସେମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗୀ ସଦା ଗଉଡ଼ ଭଣ୍ଡାରୀ ।
ତାହାଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟେ କଲେ ତପସ୍ୟା ସାଧନ,
ତଥାପି ନ ମିଳେ ଥରେ ଛାମୁଙ୍କ ଦର୍ଶନ ।
ନୁହନ୍ତି ନର ସେମାନେ ସ୍ୱର୍ଗର ଅମର,
ଜନ୍ମିଛନ୍ତି ମର୍ତ୍ତ୍ୟେ ସାଜି କଳ୍କି ଅବତାର ।
ଅପାତ୍ରେ ଅବିଦ୍ୟା ନୃତ୍ୟ ଯାଏ ସୁଅ ବହି,
କିନ୍ତୁ ଦେଶହିତାର୍ଥେ ଦେଲେ ଲଫି ଟିକେ ନାହିଁ ।
ଯାଉ ସେ କଥା ମାଡ଼ିଲେ ହେବ ତେଇଁ ତାଙ୍କି,
ଘରକଥା କହିବାକୁ ମାତ୍ର ଅଛି ଲାଜ ।
ଶୁଣିଲି କେତେକ ରାଜା ଲଗାଇ ହଳଦୀ,
ଥୋଡ଼େ ଥୋଡ଼େ ଅଳଙ୍କାରେ ହୋଇଥାନ୍ତି ଲଦି ।
ଘୋର କୁସଂସ୍କାରରକ୍ଷୀ ତାହାଙ୍କର ଗଣ
ସେମାନେ କହନ୍ତି ପୁଣି ଏହା ରାଜନୀତି ।
ସତ୍ୟ ଧର୍ମେ ରାଜ୍ୟରକ୍ଷା ପ୍ରଜା ସୁପାଳନ,
ନ୍ୟାସ୍ତେ ରାଜକୋଷ ବୃଦ୍ଧି ସତ୍ପାତ୍ରରେ ଦାନ,
ଅପକ୍ଷପାତିତା ପୂର୍ବେ ଏହି ଶୁଭ କାମେ,

ଅଙ୍କୁରିତ ହୋଇଥିଲା ସ୍ୱଜାତୀୟ ନାମେ ।
ସେହି ସ୍ୱଜାତୀୟ ଏବେ କାଳର ଶାସନେ
ଖଟିଲା ଦେଶ ଭୂଷଣ ଶସ୍ୟନ ଲୋକନେ ।
ଏହାଠାରୁ ଦୁଃଖ ଆଉ ଅଛି କିସ ବଳ,
ଦେଖି ଦେଖି ମନେ ହୁଏ ଘୋର ହେଲା କଳି ।

ଗଞ୍ଜାମର ଶିଶୁ ବୃଦ୍ଧ ବାଳକ ବାଳିକା,
ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଲୋଡ଼ାହୁଏ ନାସ ଆଉ ପିକା ।
ଗ୍ରାମେ ଗ୍ରାମେ ଅଛି ପ୍ରାୟ ଅବିଦ୍ୟା-ନିବାସ,
ତେବେ ସୁଦ୍ଧା ସେ ଅନଳେ ଦେଉଛନ୍ତି ଝାସ ।
କରନ୍ତୁ ଶ୍ରୀବତ୍ସ ବାବୁ ଏହା ପ୍ରତିକାର,
ଏଠାରୁ ଆରମ୍ଭ ହେଉ ସମାଜସଂସ୍କାର ।

* * *

ଏହି ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଆଉ କେତେ ବିଷୟରେ,
ତୀବ୍ର ମନ୍ତବ୍ୟର ଇଚ୍ଛା ଥିଲା ହୃଦୟରେ ।
ଲୋକଙ୍କ ଅପ୍ରୀତିକର ହେବ ବୋଲି ଭାବି,
ରଖିଦେଲି ସେ କଥାକୁ ହୃଦେ ଦେଇ ଚାବି ।
ଓଡ଼ିଆ ଭାଇଙ୍କ ସଙ୍ଗେ କଥା ବକା ବକି,
ଦୁଇ ତିନି ଦିନ ଯାଏଁ ପଡ଼ିଥିଲି ଥକି ।
ଏବେ ଯାଇ ପଚାରିବି ତେଲିଙ୍ଗୀ ବନ୍ଧୁଙ୍କୁ,
ଓଡ଼ିଆଙ୍କ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରା ନ କରନ୍ତୁ ଏଣିକୁ ।
ଏକତ୍ରଗ୍ରନ୍ଥି ଆତ୍ମାଗାରୁ ପଚାରେଁ ମୁଁ କହ,
ଗଞ୍ଜାମ ମାତାର ପରା ତୁମ୍ଭେ ଦୁଇ ପୁଅ ।
ତୁମ୍ଭେମାନେ ବଡ଼ ଭାଇ ଓଡ଼ିଆଏ ସାନ,
ଏଇ ବିଷୟରେ କିପାଁ ତୁମ୍ଭେ ଉଦାସୀନ ?
ଦୁଧ ଭାତ କ୍ଷୀରପିଠା ନିଅ ତୁମ୍ଭେ ଟାଣି,
ଓଡ଼ିଆ ନ ପାନ୍ତି ମନେ ଅଲଣା ତୋରାଣି ।
କହାଗଲ ଏହା ଧର୍ମସଙ୍ଗତ ନୁହଇ,
କପରି କର ହେ ରକ୍ତମାଂସ ଦେହ ବହି ।

* * *

ସୁନ୍ଦର ପ୍ରତିମା ଗଢ଼ି କନ୍ଧଦେଶେ ତାର
ବସାଇଲେ ଛିନ୍ନମୁଣ୍ଡ ଶୋଭେ ଯେ ପ୍ରକାର ।
ସେହିପରି ତୁମ୍ଭ ମୁଖେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାଟି,
ଶୁଣିବା ହୁଅଇ ହୁଏ ଖୋକପଣ ଖାଟି ।
ବନ୍ଧୁଙ୍କ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଶିଖ ଲେଖି କହି,
ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ସବୁ ପଢ଼ ଭଲ ବହି ।
ଓଡ଼ିଆ ମହାଭାଷା ତ ସଂସ୍କୃତର କନ୍ୟା,
ନୁହଇ ଉଚିତ ତାକୁ କରିବା ଅମାନ୍ୟା ।
ଶିଖିବା ପାଇଁ ତା, କହୁଥିଲି ଏହି ହେତୁ,
ଭଲ କଥା କହୁଅଛି ମଣ ନାହିଁ କେତୁ ।
ଓଡ଼ିଆଏ ଅଶିକ୍ଷିତ ଥିବେ ଯେତେ ଦିନ,
ତେତେ ଦିନ ଥିବ ତୁମ୍ଭେ ଏକ ଅଙ୍ଗହୀନ ।
କଥାଏ କହିବି ଆଉ ଯିବ ନାହିଁ ଚଢ଼ି,
ତୁମ୍ଭ ମାତୃଭାଷା ସୁଦ୍ଧା ଅଦ୍ଭୁତ ଖେଚଡ଼ି ।
ଆରୁଆ, ଇଂରାଜୀ ପୁଣି ତାମିଲ ଓ ହିନ୍ଦୀ,
ତୁମ୍ଭ ମାତୃଭାଷାରେ ତ ହୋଇଅଛି ଖିନ୍ଦି ।
ଇଂରାଜୀକୁ ଖୁବ୍ ଆଗ୍ରେ ଧରିଅଛ ଟାଣି,
ରଖିଅଛ ବନ୍ଧ ଦେଇ ଧରି ବର୍ଷା ପାଣି ।
ନିଜ ମାତୃଭାଷା ଅଙ୍ଗ କର ସୁନିର୍ମଳ,
ଭ୍ରାତୃଭାବେ ଓଡ଼ିଆଙ୍କୁ କର ଅନୁକୂଳ ।
ସ୍ୱାର୍ଥ ତେଜି କରେ ଯେହୁ ପର ଉପକାର,
ସାଧନ୍ତି ଦେବତାବୃନ୍ଦ ମଙ୍ଗଳ ତାହାର ।

* * * *

କଲେଇ ବାସନେ ଖାଅ ଏ ବଡ଼ ଦୁର୍ଗୁଣ,
କହିଁରେ କି ବେଶୀ ସ୍ୱାଦୁ ଲାଗେ ଭାତ ଲୁଣ ?
ଦେଶୀୟ ପଦାର୍ଥେ ତୁମ୍ଭେ ଘୃଣା କର ଭାରି,
ସେଗୁଡ଼ାକ ମୋଟା ପୁଣି ଓଡ଼ିଆ ତିଆରି ।
ତୁମ୍ଭ ଧନେ ବିଦେଶୀଏ ମାରୁଛନ୍ତି ହେଣ୍ଡି,
ସୁନା ଦେଇ ତୁମ୍ଭେମାନେ କିଣୁଅଛ ଭେଣ୍ଡି ।
ଫଳାସିଭା ଲୁଣା ନୋହେ ପେଟେ ଭାତ ନାହିଁ,
ବୁଲୁଥାଅ ଫୁଲହାର ଗଳାରେ ପକାଇ ।
କି ସୁଖ ଲଭ ସେଥିରୁ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ତା ଜଣା,
ଖିତ ଭାବ କହୁ ମୋର ବୁଦ୍ଧି ହୁଏ ବଣା ।
ଏ. ବ.ପି.ଓ. ପଢ଼ି ହେଲ ଇଂରାଜୀ ପଣ୍ଡୁଆ,

ମାତୃଭାଷା କହିବାକୁ ଲାଗିଲ ଅଭୁଆ ।
ଭାଷାରେ ଇଂରାଜୀ ଏବେ ଯୋଡ଼ ନାହିଁ ପାଇ,
ତାହାସ୍ଥ ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ା କି ମନେ ପଡ଼େ ନାହିଁ ।
ଇଂରାଜୀ ପଢ଼ିଛୁ ବୋଲି ଶୋଇଲେ ରାତ୍ରରେ,
ଦେଖିବ କି ସ୍ୱପ୍ନ ସୁଦ୍ଧା ସେହି ଇଂରାଜୀରେ ।

* * * *

ଦୁଃଖ ରହିଗଲ ମନେ ଗୋଟିଏ କଥାରେ,
ଉଦ୍ୟାନଖଣ୍ଡକୁ ଯାଇ ନ ପାରିଲି ବାରେ ।
ଗଞ୍ଜାମ ଜିଲାର ସେ ତ ଅଟେ କାମଧେନୁ,
ତାହାର ଧୂଳି କଣିକା ନଷ୍ଟେ ରତ୍ନରେଣୁ ।
ଇଚ୍ଛାପୁର "ପିଲୁ ଫୋଣ୍ଡ୍ରା" ଡାହାଣ ଉପରୁ,
ଉଦ୍ୟାନର ପୁଷ୍ପଶୋଭା ଦେଖିଲି ଦୂରରୁ ।
ସମୁଦ୍ର ବେଳାଭୂମିରେ ସେ ଉଦ୍ୟାନଖଣ୍ଡ,
ଆଖି ଝାଙ୍କି ପଡ଼େ ଦେଖି ଅତୀବ ପ୍ରକାଣ୍ଡ ।
ଅସମୟେ ଫଳ ଫୁଲ ଧରଇ ଉଦ୍ୟାନ,
ବରୁଣ ଦେବଙ୍କର ସେ ବିହାରୋପବନ ।
ଲେଖନୀରେ ବର୍ଣ୍ଣି ନୁହେଁ ଉଦ୍ୟାନର ଛବି,
ବର୍ଣ୍ଣିଛନ୍ତି ନିଜ କାବ୍ୟେ କାଳିଦାସ କବି ।
ଗଞ୍ଜାମରେ କେତେ ଅଛି ପୁଣ୍ୟପୀଠ ସ୍ଥାନ,
ଗଣି ନୁହେଁ ପୁଷ୍କରିଣୀ ଦେବାଳୟମାନ ।
ଅନେକ ଭଲ ପଦାର୍ଥ ମିଳେ ଏ ଜିଲାରୁ,
ହରଷଏ ହୃଦମନ ସୁନାରୁପାକାରୁ ।
ବ୍ରହ୍ମପୁର ପାଟଲୁଗା ତାଳ କାଠଚଟି,
ପାରଳାର ଯାଇଖାଣ୍ଡି-ଲୁଣା ବ୍ୟାଗ୍, ପଟି,
ସୁନ୍ଦର ତେଲପାଣିଆ ସିଂହର ଆକୃତି,
ରମ୍ୟ ଚାରୁକଳାଯୁକ୍ତ ବାସ୍ତୁ ଶିଳାମୂର୍ତ୍ତି,
ବେଲ୍‌ଗୁଣ୍ଠା ପିତଳ ମାଛ ପିତଳ ବାସନ,
ଦେଖିଲେ ରହିବ ଲାଖି ତହିଁ ନେତ୍ରମନ ।

* * * *

ଝିଲିମିଲିଣି ଋଷିକୁଲ୍ୟା ଏହି ତ ଆଗରେ,
ଶିଖିଗ୍ରୀବ ଫଣୀ ପରି ଗତି କରେ ଖରେ ।
ଋଷିତପସ୍ୟା-ସମ୍ଭବା ଋଷିମାନ-ଧନ୍ୟା,
ସୁପବିତ୍ରା, ସ୍ୱଚ୍ଛନୀର ନଦୀକୁଳେ ଧନ୍ୟା ।
ମର୍ତ୍ତ୍ୟରେ ଅମୃତ ସମ ଅଟେ ତୋର ନୀର,
କରେ ଜୀବ ପିଣ୍ଡ ପୁଷ୍ଟି ଯଥା ମାତୃକ୍ଷୀର ।
ତୀରେ ଶୋଭେ ବାଲିସ୍ତୂପ ଗଣ୍ଡଶୈଳାକୃତି,
ପୁଞ୍ଜୀଭୂତ ହୋଇଛି କି ତୋହର ସୁକୃତି ?
ଗଞ୍ଜାମବାସୀଙ୍କ ରକ୍ତ ତୋ ଜଳକଣିକା,
ତୋ ଯୋଗୁଁ ପ୍ରସବେ ସୁନା ଗଞ୍ଜାମ ମୃତ୍ତିକା ।
କୃଶା ହୋଇ ପଡ଼ିଥାଉ ନିଦାଘେ ତଟିନୀ,
ପ୍ରାବୃଟେ ହେଉ ସଲିଳ-ସମ୍ପଦଶାଳିନୀ ।
ଚରମ ସୀମାରେ ଦୁଃଖ ହେଲେ ଉପସ୍ଥିତ,
ଏହିପରି ହୁଏ ନର-ସୌଭାଗ୍ୟ ଉଦିତ ।
ଜୀବନର ସ୍ରୋତ ପରି ତୋ ଜୀବନ-ସ୍ରୋତ,
ଅବିରତ ଲକ୍ଷ୍ୟ ଦିଗେ ହେଉଛି ଧାବିତ ।
ବଢ଼ିବାକେ କୂଳ କାଟି କେତେ ଯାଏ ଭାସି,
ଭାବୁକ ହୃଦୟେ ଯଥା ଉଠେ ଭାବରାଶି ।

* * * *

ଦିଶି ଆସିଲାଣି ଏହି ନୀଳାମ୍ବୁ ଚିଲିକା,
ସ୍ୱଚ୍ଛ ଶୁଭ୍ର ଫେନଚୂଡ଼ ତରଙ୍ଗମାଳିକା ।
ବାଟରେ କଷ୍ଟ ନାହିଁ ଚଢ଼ିଅଛି ରେଲ,
ଦେଖୁଁ ଦେଖୁଁ ପହଞ୍ଚାଇଦେଲା ଆଣି ମେଲ ।
ଧନ୍ୟ ବିଜ୍ଞାନର ବଳ ଧନ୍ୟ ତାର ତେଜ,
ତା ବଳେ ପୁଷ୍ପକ ରଥ ଚଳାନ୍ତି ଇଂରେଜ ।
ରେଲ ଚଢ଼ିବାରେ କଷ୍ଟ ଥିଲା ନାହିଁ ହାନି,
ନ ନିଅନ୍ତା ଟଙ୍କା ଯେବେ ବିଦେଶୀ କୋମ୍ପାନୀ ।
କାଙ୍କଣ-ଶିଖରୀ ଶିଖୁଁ ପକ୍ଷିକୁଳ ଉଡ଼ି,
ଚଢ଼ାଇଗୁଡ଼ାକୁ ଆସୁଅଛନ୍ତି ବାହୁଡ଼ି ।
ଉଠାଇ ନେଉଛି ମାଛ ଶଲ ଛକ ଛକା,
ଚକାଚକ୍ର ଦେଉଛନ୍ତି ଆକାଶରେ ଚକ୍ର ।

* * * *

ଭଲ ଦେଖି ତୁଷ୍ଟ, ମନ୍ଦ ନ ପାରିଲି ସହି,
ଖଟାମିଠା ଦୁଇ କଥା ଗଲି ତହିଁ କହି ।

ମନରେ ମୋହର କନ୍ତୁ ନାହିଁ ଅନ୍ୟ ଭାବ,
ଯା ଦେଖିଲି ତା ଲେଖିଲି ଯେ ବା ଯାହା ଭାବ ।
ଯଦ୍ୟପି ଭାଷାରେ ଭେଦ ହେବ ଗରଗର,
ସ୍ୱଭ୍ୟାହାର୍ କରିନେବ ଲେଖାଟି ମୋହର ।

ବାଲୁଗାଁ ଷ୍ଟେସନ ତୁରେ ବିଶେ ସୁମଞ୍ଜୁଳ,
ଏ ପାଖ ମାନ୍ଦ୍ରାଜ ତାର୍ ସେ ପାଖ ଉତ୍କଳ ।
ଢେର୍ ଦିନୁ ବୁଲୁଅଛି ଷ୍ଟାଞ୍ଜ ଘରଦ୍ୱାର୍,
ହେଉଛୁ ବଦାୟ୍ ଏବେ ଉଦ୍ଧାର୍ ଉଦ୍ଧାର୍ ।

* ତାସ୍ ଚର୍ଚ୍ଚିତ ସ୍ଥାନମାନଙ୍କର ଲେଖା ନଷ୍ଟ ହୋଇଯାଇଅଛି ।

ବ୍ରଜରେଣୁ

ଝୁଲଣ ସଙ୍ଗୀତ

ଝୁଲ ଝୁଲ ଫୁଲକୁଞ୍ଜେ କୁଞ୍ଜବିହାରୀ !
ସଙ୍ଗେ ଘେନି ପ୍ରାଣପ୍ରିୟା ସୁଧା ପିଆରୀ । ପଦ ।
ଶତ ମାରେ ରହି ରହି ବଜ୍ରନାଦେ ଥରେ ମହୀ
ଝରଝର ଝରିପଡ଼େ ବରଷା ବାରି । ୧ ।
ସ୍ନିଗ୍ଧେ ବରଷାଗମ କ୍ରୀଡ଼ାବିନୋଦରେ ମାତି
ଝିଁ ଝିଁ ସ୍ୱରେ ଝଙ୍କାରନ୍ତି ବନେ ଝିଙ୍କାରୀ ।୨।
ଅଙ୍ଗେ ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା ଢାଳିମାଖି କ୍ଷଣେକ୍ଷଣେ ଲୁଚେ ଆଖି
ବହୁଛି ବାତୁଳ ବାୟୁ ହୁ ହୁ ହୁଙ୍କାରି । ୩ ।
ଧୈବତ ସ୍ୱର ଆଳାପ କରନ୍ତି ଭେକକଳାପ
କଣ୍ଠ-ବୀଣାଯନ୍ତ୍ର-ତାର ଲୁହେ ଝଙ୍କାରି ।୪।
ପୂର୍ଣ୍ଣଗର୍ଭା ତରଙ୍ଗିଣୀ କଳକଳ କଲ୍ଲୋଳିନୀ
ଗାଉଛି ଝୁଲଣଗୀତ ଉଚେ ଉଚାରି । ୫ ।
ସନ୍ତୃପ୍ତ ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ସ୍ୱରେ କୋଟି ନନ୍ଦନ ବାଜେ
କୋଳାହଳେ କର୍ଣ୍ଣ ଯାଏ ତାଳୁଆ ମାରି । ୬ ।
ଭକ୍ତି-ମାଦକରେ ଘାରି ପ୍ରଣବ ମନ୍ତ୍ର ଉଚାରି
ନାଚିଥିଏ ତୁମ୍ଭକୁ ପୂଜେ ବିଶ୍ୱ-ପୂଜାରୀ । ୭ ।
ପବନ ଓଁକାର ସ୍ୱର ଧରି ପ୍ରାଣ କଳେବର
ସୃଷ୍ଟି ପ୍ରତି ଲୋମକୂପେ ଆସେ ବାହାରି । ୮ ।
ମାଳତୀ ଗନ୍ଧଶିଉଳୀ ସୁବାସ ଉଠେ ଉଚ୍ଛୁଳି
ଫୁଲ ନିଃଶ୍ୱାସରେ ବାୟୁ ହୋଇଛି ଭାରୀ ।୯।
ସୁଲଭେ ଫୁଟଇ ଯୂଥି ହୋଇଛି କଦମ୍ବ ଠିଆ
କରେ ଫୁଲଗୁଚ୍ଛ ଧରି ଯେତେକ ସିଂହାସୀ ।୧୦।
ହସୁଛି ହରଗଉରୀ ସତେ କି ହରଗଉରୀ
ମହାଭାବେ ମଗ୍ନ ଭବ ଲୀଳା ନେହାରି । ୧୧ ।
ଜହ୍ନେ ଦୀନ ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି ଅଭାଗ୍ୟ ଜନ ଅଗ୍ରଣୀ
ସଦା ମୋର ପ୍ରାଣକୁଞ୍ଜେ ଝୁଲ ମୁରାରି ।୧୨।

ବିରାଟ ପୁରୁଷ

ବିଶ୍ୱ ରନ୍ଧ୍ରେ ରନ୍ଧ୍ରେ ପ୍ରଭୁ ଅଛ କ୍ଷୁଦ୍ରରୂପେ,
ପୁଣି କୋଟି ବିଶ୍ୱ ଅଛି ତୁମ୍ଭ ଲୋମକୂପେ ।
ଅଦ୍ଭୁତ ସମସ୍ୟା ଏ ତ ହେ ସମସ୍ୟା-ସିନ୍ଧୁ,
ବିନ୍ଦୁଗର୍ଭେ ସିନ୍ଧୁ, ପୁଣି ସିନ୍ଧୁଗର୍ଭେ ବିନ୍ଦୁ ।
ଅନନ୍ତ ମଧ୍ୟରେ ସିନା ରହେ ସୀମାବନ୍ତ,
ସୀମାବନ୍ତ ମଧ୍ୟେ କେତେ ରହିଛି ଅନନ୍ତ !
ରୁଦ୍ରତ୍ୱେ ଅସୀମ ତୁମ୍ଭେ, କ୍ଷୁଦ୍ରତ୍ୱେ ଅସୀମ,
ଅସୀମ ମହିମା ଧର ହେ ମହାମହିମ !
କେତେ ରୂପେ କେତେ ଭେକ ଧରି ନିତି ଖେଳ,
କେଉଁ ରୂପ ସଙ୍ଗେ ନାହିଁ କେଉଁ ରୂପ ମେଳ ।
କି ପାଅ ଖେଳରୁ, କହ ପ୍ରିୟ ସେ ତୁମ୍ଭର,
ଜଗତକୁ କରିଅଛ ମହାଖେଳ ଘର ।
ଶିଶୁ ପରି ଖେଳଘର ଧୂଳିରେ ତିଆରି,
ଖେଳ ସାରି ତାକୁ ଭାଙ୍ଗି ଦେଉଛ ନିଖାରି ।
ଭଙ୍ଗାଗଢ଼ା ପାଇଁ ନାହିଁ ଦୁଃଖ ବା ଆନନ୍ଦ,
କି ଜଟିଳ କି କୁଟିଳ ତୁମ୍ଭ ମାୟାଛନ୍ଦ ।
ଚିର ନିର୍ବିକାର ତୁମ୍ଭେ ହେ ମୂର୍ତ୍ତି, ଅମୂର୍ତ୍ତି,
କଳ୍ପନାକୁ ଗିଳିଦିଏ ତୁମ୍ଭର ବିଭୂତି ।
ସପ୍ତସାଗରର ସ୍ଥାନ ତୁମ୍ଭର ଗଣ୍ଡୂଷ,
ତୁମ୍ଭେ ପରମାଣୁ, ତୁମ୍ଭେ ବିରାଟ ପୁରୁଷ ।

ମନ-ମୂର୍ଖ

ମାଣ୍ଡୁଛୁ ରେ ମନମୂର୍ଖ କାହା କଥାରେ,
ନାହିଁ ତ ରେ ବ୍ୟଥୀ କେହି ତୋହ ବ୍ୟଥାରେ ।୦।
ସତେ ଗଜମୂର୍ଖ ତୁ ତ,
କରୁଣି ତୋର ଅଦ୍ଭୁତ,
ସୁନା କଳସ ଢାଳୁଛୁ ପର ମଥାରେ । ୧ ।
ପ୍ରାଣମଣି ମଣୁ ଯାଲୁ,
ସେ ତ ଖଣ୍ଡ ମହାକାଳୁ,
ଶବ ଭଳେ ମିନ ଜ୍ଞାନ କରୁ ବୃଥାରେ । ୨ ।
ହସ କାନ୍ଦ ଭଲ ମନ୍ଦ,
ଖାଇ ବନ୍ଧୁର ସମ୍ବନ୍ଧ,
ମୃଗଭୁଲ ମୃଗତୃଷ୍ଣା ପ୍ରାୟ ମିଥ୍ୟାରେ । ୩ ।
ମାୟା ଶିଖାଣରେ ପଶ,
ଛାଇକି ମଣୁଛୁ ଗସ୍ତ,
ଗସ୍ତକୁ ମଣୁଛୁ ପୁଣି ଛାଇ ତଥାରେ । ୪ ।
ଖାଇ ତୁ ମୋହ-ମାଦକ,
ଝେଉଁଛୁ ରେ ଫକଫକ,
ହେଉଛୁ କି ପଣ୍ଡୁଛି କି ହୀନସ୍ଥାରେ । ୫ ।
କାହା ଲାଗି କର ଚିନ୍ତା,
ସ୍ୱଭାବ କରୁଣି ପିତା,
କଏ ତୋତେ କଣିଦେବ ମୁକ୍ତି ଶସ୍ତାରେ । ୬ ।
ଆତ୍ମାକର ହରିପଦ,
ସେହିଟି ସୁଖ ସମ୍ପଦ,
ସେହି ଏକା ଜଗତଗୋକ ପିତାମାତାରେ । ୭ ।
ଜଣ କହେ ମନ-ମୂର୍ଖ,
ନ ମଣ ରେ ଦୁଃଖେ ସୁଖ,
ଅସ୍ଥୀସ୍ତ ସ୍ୱଭଜ ଖାଲି କଥା-କଥାରେ । ୮ ।

କ୍ଷମାପ୍ରାର୍ଥନା

ନମୋନମଃ ଜଗନ୍ନାଥ ଜଗତମୋହନ,
ନୀଳାଚଳଚୂଳେ ସ୍ଥାପି ରତ୍ନ-ସିଂହାସନ,
ଦେବ-ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତିପଣେ,
ଭୁଞ୍ଜୁ ତେତିଶ କୋଟି ଦେବତା ଗହଣେ । ୧ ।
ମର୍ତ୍ତ୍ୟକୁ କରିଛ ସ୍ୱର୍ଗ ତୁମ୍ଭେ ହେ ସାକ୍ଷାତ,
ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ର ହୋଇଛି "ମର୍ତ୍ତ୍ୟ-ବୈକୁଣ୍ଠ" ଆଖ୍ୟାତ
ପ୍ରଭୁ ତୁମ୍ଭେ ହରିଗଣ୍ଡ,
ଛପନ କୋଟି ଜୀବଙ୍କୁ ବାଣ୍ଟୁ ଅଛ ପଣ୍ଡ ।୨।
ଅକାରଣେ ମୂର୍ଖପଣେ ବହୁ ମନେ ଦ୍ୱେଷ,
କହୁଛି ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ କଟୁ, ଦେଇଛି ମୁଁ ଦୋଷ,
ଏବେ ସେହି ଅନୁତାପ,
ଜାଳୁଛି ମୋ ପ୍ରାଣେ ହାଲ ଅଗ୍ନି-ଅଙ୍କୁଶାପ । ୩
ମାଗି ନାହିଁ ଭଲ ମୁହିଁ ମାଗିଅଛି ଗଲ,
ତୁମ୍ଭେ ଯା ଦେଇଛ ଯାଚ ସେହି ଏକା ଭଲ,
ଏବେ ବୁଝିଲିଣି ଭ୍ରମ,
ଚହ୍ନିଲିଣି କେ ଅଧମ କଏ ସେ ଉତ୍ତମ ।୪।
ଅଜ୍ଞାନେ ନିନ୍ଦିଛି ପ୍ରଭୁ କରୁଛି ସ୍ୱୀକାର,
କ୍ଷମାକର କ୍ଷମାମୟ କୃପାପାରାବାର,
ଆଜେ ଯୋଡ଼ି ଦେନ୍ତ ହାତ,
ମାଗୁଛି ଛାମୁରେ ଏହି ଭିକ୍ଷା ବିଶ୍ୱନାଥ ! ୫ ।
ଏତକରେ ଏ ଦେହର ଘଟୁ ଅବସାନ,
ମିଶିଯାଉ ଜଳେ ସ୍ଥଳେ ପବନେ ଏ ପ୍ରାଣ,
ଆଶାପୂର୍ଣ୍ଣ ସବୁକ୍ଷେତ୍ରେ,
ଘୁଞ୍ଚିଛି ସେ ଶୁଭଲଗ୍ନେ ଉପବାସିନେତ୍ରେ । ୬ ।
ବାସବସ୍ତ୍ରକ ହେ ହରି ଦୟା କର ଦାସେ,
ହସି ହସି ଘୁଞ୍ଚିବି ଯେସନ୍ତେ ତୁମ୍ଭ ପାଶେ,
ଦିଅ ପଦରେଣୁ ଶିରେ,
ମିଶିଯାଉ ଆତ୍ମା ତୁମ୍ଭ ଅନନ୍ତ ଜ୍ୟୋତିରେ । ୭ ।
ଚନ୍ଦ୍ରମଣି କହେ—ବାରମ୍ବାର ଆସି ଯାଇ,
ଅଟକିଲିଣି, ସେ କଷ୍ଟରୁ କର ପ୍ରଭୁ ତ୍ରାହି,
କୃପା ବହୁ ମହାବାହୁ,
ରଖ ମୋତେ କରି ଏବେ ପଦ୍ମରେ କଠାଳୁ ।୮।

ସୁନ୍ଦର ଶିକ୍ଷା

କି ସୁନ୍ଦର ଶିଶୁ ବିଶ୍ୱଭକ୍ତି-ଉଜ୍ଜ୍ୱଳା,
କଥା କହେ ଯେସନ୍ତେ ଅତି ସୁରୁଣା ଚୁଡ଼ା । ୦ ।

ବକ୍ଷେ ଝଳେ ନୀଳକାନ୍ତ,
ସଜ୍ଜ ଚାହିଁ ଲୁବ୍ଧ ଚାନ୍ଦ,
କ୍ଷୁଦ୍ରଶିରେ ଶୋଭେ ଗୁରୁ ଚନ୍ଦ୍ରିକାଚୂଡ଼ା । ୧ ।
କି ଶୋଭା ଗୃହିଣୀଠାଣି,
ଗୁଣେ ଭେଟେ ନୀଣବାଣୀ,
କୃଷ୍ଣ ଦୈତ୍ୟ ଦାନବଙ୍କ ଭେଳାଳବୁଡ଼ା । ୨ ।
କି ସରସ ଶିଶୁହୃଦ,
ଶିଶୁ ନୁହେଁ—ଶିଶୁ ବୃଦ୍ଧ,
କୁବଳୟ ବଳ, ଦର୍ପି-ଦମ୍ଭ-ଉଜୁଡ଼ା । ୩ ।
ଏବେ ତ ଅଧସ୍ମୃଗତ,
କି ନ ହେବ ହେଲେ ବଡ଼,
ହେବ ନଷ୍ଟ ଜଗତର ଭ୍ରାନ୍ତି-ଘଉଡ଼ା । ୪ ।
ହେ ଜିଜ୍ଞାସୁ ପାନ୍ଥ ଶୁଣ,
ଶିଶୁର ଅଶେଷ ଗୁଣ,
କବି କହେ ଏ ଶିଶୁଟି ନିଭାଳ ବୁଢ଼ା । ୫ ।

ପିଲାଖେଳ

ସ୍ମୃତି ଆଜି ମୋତେ ଆଣି ଦେଇଅଛି
ଅତୀତ ବାଲ୍ୟର କାଳ,
ବାଳକ ପରି ମୁଁ ଖେଳରେ ମାତିଛି
ଘେନି ଫୁଲପତ୍ରଜାଳ । ୧ ।
ଏତକ ସମ୍ବଳ ଘେନି ଜଗନ୍ନାଥ
ପୂଜିବି ତୁମ୍ଭର ପାଦ,
ପୂଜା ନୁହେଁ ଏହା— ପିଲାଖେଳ ମୋର
ବାଲ୍ୟ-ସୁଲଭ ସାଧ । ୨ ।
ଆଦରେ ଜନକ ଗ୍ରହନ୍ତି ଯେସନ
ଶିଶୁଦତ୍ତ ଧୂଳି-ଅନ୍ନ
ସେହିପରି ଦେବ ସ୍ନେହେ ମୋହରି
ଅଦ୍ରବ୍ୟ ପୂଜା ତେସନ । ୩ ।
ଭକ୍ତିହୀନ ହୃଦୟ ଏ ପୂଜା ମୋହର
ହେଲେହେଁ ହୀନ ସମ୍ଭାର,
ନୁହେଁ ଏହା ମୋର ପଣ୍ଡିତ ୧ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ
ଜପ ବା ଅର୍ଚ୍ଚ ଉପଚାର ୨ । ୪ ।
ସରଳ ଶିଶୁର ପ୍ରାଣର ଜଣାଣ—
ମନ୍ତ୍ର ହେଉ ନାରାୟଣ,
ଫୁଲ ଅଞ୍ଜୁଳାକ ହେଉ ମୋ ପୂଜାର
ଷୋଡ଼ଶ ଉପକରଣ । ୫ ।
ବାଲଖେଳ ପରି ବାଲଭାଳ ଭେଟେ
ମଧୁର ହେ ଘନଶ୍ୟାମ,
ତହୁଁ ବଳି ସିନା ଅଧିକ ମଧୁର
ବାଳ କଣ୍ଠେ ତୁମ୍ଭ ନାମ । ୬ ।
ଚିନ୍ତାମଣି କହେ ବାଲ ଭାବ ଆଉ
ଫେରି ତ ଆସିବ ନାହିଁ,
ଆଶୀର୍ବାଦ କର ବାଳଭାବ ମୋର
ଫେରିଆସୁ ଭବଗ୍ରାହୀ ! ୭ ।

ପ୍ରଭାତ ମାଗୁଣି

ପବନ ପ୍ରଭାତେ ଘେନ ମୋ ପ୍ରଣତି
ଖଗପତି ଜଗନ୍ନାଥ,
ତୁମ୍ଭ ପ୍ରସାଦରୁ ହେଉ ଏ ପ୍ରଭାତ
ଶୁଭମୟ ସୁପ୍ରଭାତ । ୧ ।
ଗତ ସ୍ୱପ୍ନ ପରି ନିଦ୍ରପଦେ ଭଲେ
ଯାଉ ଏ ଦିନଟି ସୁଖେ,
ସବୁବେଳେ ତୁମ୍ଭ ମଧୁମୟ ନାମ
ଲାଗି ରହିଥାଉ ମୁଖେ । ୨ ।
ହେ ଚିନ୍ମୟ ହରି ଚଉରେ ବହରି
ଚଳାଅ ଏ ଦେହ-ଯନ୍ତ୍ର,
ଅଣିଦିଅ ଶୁଭ— କର୍ମର ପ୍ରେରଣା
କଣ୍ଠେ ଦିଅ ହିତ ମନ୍ତ୍ର । ୩ ।
ତହିଁ ସଙ୍ଗେ ଦିଅ କଠୋର ବିଶ୍ୱାସ,
କର୍ମ ସାଧନର ଶକ୍ତି,
କର୍ମ-ନିଶା ଘୋରେ ତ ଉଦ୍ଧ-ଲକ୍ଷ୍ୟକୁ
ରଖିଥିବ ଯେତେକ ଭକ୍ତି । ୪ ।

୧—ବଡ଼େଇ, ଡମ । ୨—ଅର୍ଚ୍ଚଣା ।

ପ୍ରଭାତ ମାଗୁଣି ଏତିକି ପଦ୍ମରେ
ହେ ପ୍ରଭୁ ନୀଳସୁନ୍ଦର,
ହେଉ ମୋ ସ୍ୱଭାବ ଏ ପ୍ରଭାତ ପରି
ମଧୁର ପବିତ୍ରତର । ୫ ।
ଶରୀର ମନର କ୍ଲାନ୍ତି, ଦୁର୍ବଳତା
ହୋଇଯାଉ ତିରୋହିତ,
ହେଉ ଏ ହୃଦୟ ସତ୍ୟର ଜ୍ୟୋତିରେ
ଆଲୋକିତ ପୁଲକିତ । ୬ ।
ସୁନୀତି ସ୍ୱଧର୍ମ ସେବାରେ ନିରତେ
ବଢି ଉଠୁ ଅନୁରାଗ,
ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି କହେ ଚରିତ୍ରରେ ମୋର
ନ ଲାଗୁ କଳଙ୍କ ଦାଗ । ୭ ।

ସନ୍ଧ୍ୟା ପ୍ରାର୍ଥନା

ସନ୍ଧ୍ୟା ହେଲା, ଦିଶି ଆସିଲା
ସୃଷ୍ଟି ଅତସୀ-ଶ୍ୟାମ,
ଘେନାହେଉ ଜଗନ୍ନାଥ ହେ
ମୋର ସାନ୍ଧ୍ୟ ପ୍ରଣାମ । ୧ ।
ପ୍ରାଣ ମଧ୍ୟେ ଥାଇ ଯେ କାର୍ଯ୍ୟ
ତୁମ୍ଭେ କଲ ଆଦେଶ,
ତୁମ୍ଭ ଶକ୍ତିରେ ତା ସାଧିଲୁ
କରି ଯତ୍ନ ଅଶେଷ । ୨ ।
ଦେହେ ଶାନ୍ତ ସୁଖେ କଟିଲା
ଆହା ଦିନଟି ଆଜ,
ଧନ୍ୟ ତୁମ୍ଭ ଦୟା-ମହିମା
ପ୍ରଭୁ ଦେବାଧିରାଜ ! ୩ ।
ବଞ୍ଚାଇ ରଖିଛ ସେ ଦୟା
ମୋତେ ଏ ଘରବାସେ,
ବୋଲ ହୋଇଅଛି ପୁଣି ସେ
ମୋର ଶ୍ୱାସ ପ୍ରଶ୍ୱାସେ । ୪ ।
ତୁମ୍ଭେ ଏକା ହରି ବିଭୁତି
ମୋର ଅନ୍ଧାର ଘରେ,
ପ୍ରାଣର ଦୋଷର ଲକ୍ଷଣ
ଜଗ-ଦୁର୍ବଳ କରେ । ୫ ।
ମନ ଯେତେବେଳେ ଖୋଜଇ
ସୁଖଭୋଗ, ବିଶ୍ରାମ,
ବହଲାଇଦେବ ତାହାକୁ
ଜପି ତୁମ୍ଭର ନାମ । ୬ ।
ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି କହେ ଏତକ
ମୋର ସନ୍ଧ୍ୟା-ପ୍ରାର୍ଥନା,
ପୂର୍ଣ୍ଣ କର ପ୍ରଭୁ ସଦୟେ
ଭୃତ୍ୟ ମନକାମନା । ୭ ।

—*—

ମଧ୍ୟାହ୍ନ ଚିନ୍ତା

ଆଗ୍ନେୟ କେତନ ଉଡାଇ ଆସିଲ
ସଗର୍ବେ ମଧ୍ୟାହ୍ନ କାଳ,
ତୀକ୍ଷ୍ଣ ଅଗ୍ନିକଣା ଉଦ୍ଗାରୁଛି ସେ ଯେ
ଅଗ୍ନିର ରୁଦ୍ର କୁଣ୍ଡଳ । ୧ ।
ଆଗ୍ନେୟ କଞ୍ଚୁକ ଆଗ୍ନେୟ କିରୀଟ
ମଣ୍ଡିଅଛି ଦେହେ ଶିରେ,
ଅଗ୍ନିମୟ କଣ୍ଠେ ଅଗ୍ନିମୟ ମନ୍ତ୍ର
ଉଚ୍ଚାରେ ମୌନେ ଗମ୍ଭୀରେ । ୨ ।
ତହିଁର ତପ୍ତ ସେ ଶ୍ୱାସ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡକୁ
ଦେଖି ତା ପ୍ରଚଣ୍ଡ ମୂର୍ତ୍ତି,
ନ ଡରି, କର୍ତ୍ତବ୍ୟେ ଅଗ୍ରସର ହେବ
ଦେଖାଇ ସାହସ ସ୍ଫୂର୍ତ୍ତି । ୩ ।
ଉପଯୁକ୍ତ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଦିଅ ମହାପ୍ରଭୁ,
ଜଗନ୍ନାଥ ଜଗଭୂପ,
ମଧ୍ୟାହ୍ନ ରୂପରେ ତୁମ୍ଭେ ସିନା ହରି
ପ୍ରକାଶିଛ ବିଶ୍ୱରୂପ । ୪ ।
ଦୀନ ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି ମଧ୍ୟାହ୍ନେ ଏ କଥା
ମାଗୁଛି ପଦେ ତୁହାରୁ,
ମଧ୍ୟାହ୍ନ ପରି ମୋ' କାର୍ଯ୍ୟ ଉତ୍ସାହ
ପ୍ରଖର ହେଉ ଅତ୍ୟୁଗ୍ର ! ୫ ।

ନିଶୀଥ-ପ୍ରଣତି

ନାହିଁ ଶବ୍ଦ କୋଳାହଳ ନୀରବ ନିଶୀଥ,
ଗାଉଅଛି ମହାଶୂନ୍ୟ ନିର୍ବାଣୀ ସଙ୍ଗୀତ,
ବୃଦ୍ଧା ବସୁଧା-ତାପସୀ
ଜପାଉଛି ସୁଗମ୍ଭୀରେ ବେଦଶ୍ଳୋକ ବସି । ୧ ।
ସାଧକ ଭକ୍ତର ଏ ତ ମାହେନ୍ଦ୍ର ସୁଯୋଗ,
କରନ୍ତି ସେ ଅନ୍ତସ୍ଥରେ ପ୍ରେମାମୃତ ଭୋଗ,
ମୋର ସେ ସୌଭାଗ୍ୟ ନାହିଁ,
ଜପ ତପ ଧ୍ୟାନ ମନ୍ତ୍ର କିଛି ହିଁ ତ ନାହିଁ । ୨ ।
କରୁଅଛି ସାଷ୍ଟାଙ୍ଗେ ମୁଁ କୋଟି ଦଣ୍ଡବତ,
ଯେଣେ ପ୍ରଭୁ ଜଗନ୍ନାଥ ଭକ୍ତ ଭାଗବତ,
ମୋର ଜୀବନର ତ ତ୍ରାଣ,
ଭକ୍ତିଟିକ ଦେଇ ମୋତେ କର ପରିତ୍ରାଣ । ୩ ।
ଘାରୁଛଣି ନିଦ ଶୋଇପଡ଼ିବି ମୁଁ ପୁଣି,
ତଥାପି ତନ୍ଦ୍ରା ହେବ ଅଚେତ ଲକ୍ଷଣି,
ସେ କାଳରେ ଅଲକ୍ଷ୍ୟରେ,
ଜଣ୍ଡା ବନ୍ଧୁ ଭସ୍ମ ଦେବ ଜଗନ୍ନାଥ ଦ୍ୱାରେ । ୪ ।
ନିଶୀଥ ସମୟେ ଦେହେ ଗମ୍ଭୀର ଉଦାର,
ମୋ ପ୍ରାଣେ କରୁ ସେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରଭାବ ବିସ୍ତାର,
କହେ ଦୀନ ଚିନ୍ତାମଣି,
ଏଭଳି ହେଉ ଅଳ ମୋର ସୁର-ଶିରୋମଣି । ୫ ।

—ଃ୫ଃ—

ଶେଷଯାତ୍ରା

ଶେଷଯାତ୍ରା ଦିନ   ପାଶେଇ ଆସୁଛି
ସତଳ ଦାବାଗ୍ନି ପରି,
ଆରମ୍ଭିବେ ଯେବେ   ଗୋପନେ ହାବୁଡ଼ି
ଦେବ ସବୁ ଭସ୍ମ କରି । ୧ ।
ଜୀବନର ମହା—   ଶୁଭଦିନ ସେହି
ହେ ପ୍ରଭୁ ଜଗତନାଥ,
ଯେବେ ତୁମ୍ଭ ମହା—   ସିଂହାସନ ତଳେ
ଲଗ୍ନ ହେବ ଯୋଡ଼ି ହାତ । ୨ ।
ପିତା ପିତା ଡାକି   ଯେବେ ଯାଇ ତୁମ୍ଭ
ପଦେ ଛୁଆଇଁବି ଶିର,
ପୁଲକେ ଉଠିବ   ଶରୀର, ନୟନୁ
ବହିବ ଆନନ୍ଦ-ନୀର । ୩ ।
ଆସନ୍ନ କାଳର   କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ହୁଏ ତହି
କିଛି ମୋତେ ଜଣା ନାହିଁ
ତୁମ୍ଭ ପ୍ରତି କରି   ଏକାନ୍ତ ନିର୍ଭର
ବସିଛି ସେ ଦିନେ ଚାହିଁ । ୪ ।
ପୂର୍ବରୁ ସତର୍କ   ହେବାକୁ ଜଣାଏ
ଦିଅନ୍ତି ସତୁପଦେଶ,
କାହୁଁ କି ସତର୍କ   ହେବି, କିଛି ବୁଝି
ପାରୁ ନାହିଁ ହୃଷୀକେଶ ! ୫ ।
ସଙ୍ଗରେ ତ କିଛି   ନେବି ନାହିଁ, କେବଳ
ହସ ବା ଭସ୍ମ ଭାବନା,
ସବୁବେଳେ ମୁଁ ତ   ରହିଛି ପ୍ରସ୍ତୁତ
ହୋଇଣ ନିଶ୍ଚିନ୍ତମନା । ୬ ।
କ୍ଷୁଧା ତୃଷା ନାହିଁ   ଯେ ଦେଶେ, ସେଠାକୁ
ନେବି ବା କିସ କିପାଇଁ,
ବୃଥା ବୋଝ ବହି   କ୍ଳାନ୍ତ ହେବି ପିତା
ଆନ କିଛି ଲୋଡ଼ା ନାହିଁ । ୭ ।
କର୍ମ ଅବଳକୁ   ସେଠାବେ ଯଦ୍ୟପି
ପୀଡ଼ା ଦେବ ରୋଗଶୋଷ
ତୁମ୍ଭ ନାମାମୃତ   ପାନେ ତା ମେଣ୍ଟାଇ
ଲଭିବି ମହା ସନ୍ତୋଷ । ୮ ।
ଆଉ ଦେଉଁଠିକି   ଯାଉ ନାହିଁ ମୁଁ ତ
ଯାଉଛି ପିତାଙ୍କ ପାଶେ,
ଜନ୍ମଦାତା ପିତା   ସନ୍ତାନକୁ କେବେ
ମାରନ୍ତି ନାହିଁ ଉପାସେ । ୯ ।
ଏଠାରୁ ଯା' ନେବି   ସେଥିରେ ତ କିଛି
ଯିବ ନାହିଁ ସୁଖ କଟି,
ତେଣିକି ସବୁରେ   କି ଉପାୟ ଆଉ
ତେଣିକି କିସ ହେବଟି । ୧୦ ।

ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ଆଉ ନାହିଁ ତ ମରଣ
ନ ଖାଇ ମରିବ କାହିଁ,
ବଶେଷରେ ସେହି ଅମୃତ ରାଜ୍ୟରେ
ମୃତ୍ୟୁଭୟ ବାଧା ନାହିଁ ।୧୧।
ଦେହାନ୍ତର ପରେ ନୀଳାଚଳ କ୍ଷେତ୍ରେ
ଦିଅ ପ୍ରଭୁ ପୁନର୍ଜନ୍ମ,
ନରଜନ୍ମ ଲଭି ସୁକୃତ ନ ଥିଲେ
କର କ୍ଷୁଦ୍ର ବିହଙ୍ଗମ ।୧୨।
ପ୍ରତି ପ୍ରଭାତରେ ଶ୍ରୀମୁଖ ନିରେଖି
ଲଭିବ ପରମ ପ୍ରୀତି,
ନୀଳଚକ୍ର ପାଶେ ଉଡ଼ି ମୁଁ ଗାଇବ
ତୁମ୍ଭର ମହିମା-ଗୀତି ।୧୩।
ତୁମ୍ଭ ପ୍ରେମାମୃତ ପାନ କଲେ ହରି
ହରିଯିବ କ୍ଷୁଧା ତୃଷା,
ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି କହେ କେବେ ଉଇଁବ ହେ
ସେ ଶୁଭ-ସୌଭାଗ୍ୟ-ଉଷା ।୧୪।

—୫୦୫—

ଭକ୍ତଧୂଳି

ସ୍ତବ

(ଗୀତଗୋବିନ୍ଦ ଛନ୍ଦେ)

ଜୟ ଜଗନ୍ନାଥ ଜଗଦ୍‌ବନ୍ଦନ
ଯଦୁନନ୍ଦନ,
ସନ୍ତାପିତ-ଜନ-ହୃତ-ଚନ୍ଦନ—
ଜୟ ଜଗନ୍ନାଥ ହରେ ।
ସାଧୁ-ସନ୍ଥ-ଯୋଗିମନରଞ୍ଜନ—
ଭୟଭଞ୍ଜନ,
ବିଷୟ-ବିଷାକ୍ତ ନେତ୍ର ଅଞ୍ଜନ—
ଜୟ ଜଗନ୍ନାଥ ହରେ ।
ଅତସୀ-କୁସୁମ ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦର—
ନବକୁନ୍ଦର,
ଚରମ ଆଶ୍ରୟ ଜୀବବୃନ୍ଦର—
ଜୟ ଜଗନ୍ନାଥ ହରେ ।
ନୀଳଗିରି ଶୃଙ୍ଗଚୂଳ ଆସନ—
ପାପନାଶନ,
ଦୁର୍ଦ୍ଦଣ୍ଡ ପାଷଣ୍ଡ କୁଳ ଶାସନ—
ଜୟ ଜଗନ୍ନାଥ ହରେ ।
ମହୋଦଧି-ଜଳକେଳି-କୁଞ୍ଜର—
ନବଗୁଞ୍ଜର,
ଇହପରକାଳ ପ୍ରାଣିପୁଞ୍ଜର—
ଜୟ ଜଗନ୍ନାଥ ହରେ ।
ଆତ୍ମା କି ରଞ୍ଜନ ନେତ୍ରଖଞ୍ଜନ—
ଶ୍ରୀ ନିରଞ୍ଜନ,
ଧର୍ମଦ୍ରୋହୀ ଖଳଗର୍ବ ଗଞ୍ଜନ—
ଜୟ ଜଗନ୍ନାଥ ହରେ ।
ଆବେଷ୍ଟିତ ନନ୍ଦିଘୋଷ ସ୍ୟନ୍ଦନ—
ନନ୍ଦନନ୍ଦନ,
ଛିନ୍ନ କର ମାୟାମୋହ-ବନ୍ଧନ—
ଜୟ ଜଗନ୍ନାଥ ହରେ ।
ଲଳିତ ମଲ୍ଲିଆମାଳା ମଣ୍ଡନ—
ଦୁଷ୍ଟ ଦଣ୍ଡନ,
ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି ଚିନ୍ତା କର ଖଣ୍ଡନ—
ଜୟ ଜଗନ୍ନାଥ ହରେ ।

—୫୦୬—

ଶେଷଡ଼ାକ

ଦିନରାତି ସଦା ଖଟିଲେ ଜନମେ
ହାକି ଡାକି ହେଲି କ୍ଲାନ୍ତ,
ଶୁଣୁ ନାହିଁ କି ହେ କାନରୁ ତୁମ୍ଭର
ଜଗବନ୍ଧୁ ଜଗନ୍ନାଥ ! ୧ ।
ଶୁଣିବ ନାହିଁ କି ଗରୁଡ ଗୁହାରି
ବୋଲାଉଛ ବଡଲୋକ,
ଦରଦ କି ପ୍ରଭୁ ଅର୍ଜିତ ଜନର
ବଢ଼ାଇବା ଦୁଃଖଶୋକ ।୨।
କିମ୍ବା ଯେଉଁ ବାଟେ ଡାକନ୍ତି ସେ ବାଟେ
ଡାକ ମୋତେ ଆସୁ ନାହିଁ,

କହିଦିଅ ତେବେ   ଅଭୟ ଶାନ୍ତିର
କୃପାଦେଇ ଥରେ ମୁହିଁ । ୩ ।
ଜାଣୁଛି ତ ମୁହିଁ   ମନେ ପ୍ରାଣେ ବୁଝେ
ଉଦାର ଭାରତ ବାଣୀ,
କେତେ ଟି ବା ଫାଙ୍କ   ରହିଯାଉଅଛି
ପାରୁ ନାହିଁ କିଛି ଜାଣି । ୪ ।
ବଚନ ନୁହେଁ ତ   ମାନବ ପକ୍ଷରେ
ଅପୂର୍ଣ୍ଣତା, ତ୍ରୁଟି, ଭ୍ରମ,
ଦୁର୍ବଳର ଦୋଷ   ସଂଶୋଧନ ପିତା
ବଡ଼ଲୋକଙ୍କର ଧର୍ମ । ୫ ।
କଣା କଳସୀରୁ   ବାହ୍ନୁ, ବାହ୍ନୁ, ହୋଇ
ଝରିଲ ସବୁଏ ଜଳ,
ସରି ଆସୁଅଛି   କ୍ରମେ କ୍ରମେ ଆୟୁ
ତୁଟି ଆସୁଅଛି ବଳ । ୬ ।
କାମ ସରିଗଲା   ଆଉ କାହିଁ ତେବେ
ରହିଥିବ ତୃଷ୍ଣା ବସି,
ଗୁହାରୀ ଶୁଣିଲ   ଆଉ ବା ତାହିଁକି
ବୃଥା ହେବ ଶଙ୍ଖ ଘଣ୍ଟି । ୭ ।
ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି କହେ   ଶେଷ ଭାବ ମୋର
ଶୁଣ ପ୍ରଭୁ ଦାନ ଦେଇ,
ଆଣ ଶୁଭଦିନ   କୃତାର୍ଥ ହୁଏ ମୁଁ
ତବ ତତ୍ତ୍ୱରୂପ ହେଇ । ୮ ।

——o——

ଜ୍ଞାନଭିକ୍ଷା

ଶୁଭ ସାମ୍ୟ ଭାବେ   ଉଦାର ଗୁଣରେ
ମଣ୍ଡିଦିଅ ପ୍ରଭୁ ପ୍ରାଣ,
ଯେ ମୋତେ କରିବ   ଈର୍ଷା, ତାକୁ ଯେତେ
କରିବି ମୁଁ ପ୍ରେମଦାନ । ୧ ।
ଅଭିଶାପ ଦେବ   ଯେ ପୁଣି, ତାହାକୁ—
କରିବି ମୁଁ ଆଶୀର୍ବାଦ,
ନିନ୍ଦୁକ ଜନର   ପ୍ରଶଂସା ବଖାଣି
ଲଭିବି ଆତ୍ମପ୍ରସାଦ । ୨ ।
କନ୍ଦାଇବ ଯେହୁ   ହସାଇବି ତାକୁ
ହେଉ ଏହା ମୋର ପଣ,
ତୁ ବୋଲି ବୋଲିବ   ଯେ ମୋତେ ତାହାକୁ
କହିବି ଆଜ୍ଞା ଆପଣ । ୩ ।
ଘୃଣା ଯେ କରିବ   ହେବ ସେ ନିଶ୍ଚୟ
ଶ୍ରଦ୍ଧା-ଭକ୍ତି-ପାତ୍ର ମୋର,
ସାଧୁ ବୋଲି ତାକୁ   ଗୌରବେ ଡାକିବି
ଯେ ମୋତେ କହିବ ଚୋର । ୪ ।
ବିଶ୍ୱପ୍ରେମ ଆଣି   ମୋ ହୃଦରେ ତୁରି
କରାଇଦିଅ ପ୍ରବେଶ,
କି କର୍ମ ସାଧିବି   କର୍ମଭୂମିରେ ମୁଁ
କରିଦିଅ ତା ନିର୍ଦ୍ଦେଶ । ୫ ।
ଦିଅ ଦିବ୍ୟ ଜ୍ଞାନ   ଅଜ୍ଞତା ମୋହର
ହୋଇଯାଉ ତହୁଁ କ୍ଷୟ,
ପରାପର ଭାବ   ଛାଡ଼ିଯାଉ ଦୂରୁ
ବିଶ୍ୱ ହେଉ ଆତ୍ମମୟ । ୬ ।
ଜ୍ୱଳିବ ସତ୍ୟର   ବଜ୍ର ଶିଖା ବକ୍ଷେ
ହେଉ ପଛେ ଭୟଙ୍କର,
ମାତ୍ର ପ୍ରସ୍ତାବିତ   ଅସତ୍ୟ ପଥରେ
ନ ଦେବି କେବେ ପୟର । ୭ ।
ରୋଗକୁ ତ ମୋର   ଭୟ ନାହିଁ ଟିକେ
ଜାଣେ ମୁଁ ସେ ତୁମ୍ଭ କ୍ରୀଡ଼ା,
ଔଷଧି ରୂପରେ   ସୁସ୍ଥ କରି ତୁମ୍ଭେ
ରୋଗରୂପେ ଦେଇ ପୀଡ଼ା । ୮ ।
ଧର୍ମପଥେ ମୋର   ନଶ୍ୱର ଜୀବନ
ଗଢ଼ିଦିଅ ବୁଢ଼େ ତୁରି,
ବିପଦ ଆସିଲେ   ନ ଡରି, ସାନନ୍ଦେ—
ନେବି ଆଲିଙ୍ଗନ କରି । ୯ ।
ସତ୍ୟ ନ୍ୟାୟ ଧର୍ମ   ଦୟା ଦାକ୍ଷିଣ୍ୟରେ
କରିବ ସଂସ୍କାର ପ୍ରାଣ,
ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି ମାଗେ   ସୁପ୍ରସନ୍ନ ପ୍ରଭୁ
ପ୍ରଦାନ ଏ ଶୁଭଜ୍ଞାନ । ୧୦ ।

——*——

ସାନ୍ଧ୍ୟ ଭଜନ

ନମୋ ନାରାୟଣ ବ୍ରହ୍ମପରାୟଣ
ଭକ୍ତ ଆପ୍ୟାୟନ-ଯୋଗିଧନ,
ସତ୍ୟ ସନାତନ ସୁରାରିଶାତନ
ଦାରୁଣଯାତନ-ବିମୋଚନ ।
ସତ୍ୟ ପୁରାତନ ଦୁଷ୍ଟଜନପାତନ
କୃତଘ୍ନଘାତନ-ଜନାର୍ଦ୍ଦନ,
ନିତ୍ୟ ନିରୀଶ୍ୱର ନୀଳଗିରୀଶ୍ୱର
ଶଧୂ ଶିରୀଶ୍ୱର-ନିରଞ୍ଜନ ।
ଚୈତନ୍ୟ କାରଣ ଧ୍ରୁବ ନିସ୍ତାରଣ
ଦୁରିତ ବାରଣ-ଗୋବର୍ଦ୍ଧନ,
ଶମ୍ଭୁ ସଦାଶୟ ନିରାଶ୍ରୟାଶ୍ରୟ
କୃପା-ଜଳାଶୟ-ଖଗାସନ ।
ଯଜ୍ଞେଶ ଯାଦବ ମୁରାରି ମାଧବ
ଗୋକୁଳବାନ୍ଧବ-ଗୋପୀଧନ,
ବ୍ରଜେନ୍ଦ୍ରସୁନ୍ଦର ଶାର୍ଙ୍ଗ ଧନୁର୍ଦ୍ଧର
ଶରଣ କୁନ୍ଦର ବସୂଜନ ।
ସୃଷ୍ଟି ସଞ୍ଚାଳକ ସଂସାରପାଳକ
ଗୋପାଳବାଳକ-ସନାତନ,
କଷିତ କାଞ୍ଚନ ପୀତବାସାଚ୍ଛନ୍ନ
ଶ୍ରୀବତ୍ସଲାଞ୍ଛନ-ଚିରନ୍ତନ ।
ଭୂତେଶ ଭାବନ ପତିତପାବନ
ଦିବ୍ୟ ଶୋଭାବନ ଶ୍ରୀବାମନ,
ଶିଖଣ୍ଡଧାରଣ ମାରୁତମାରଣ
ବାରଣତାରଣ ପଦ୍ମାସନ ।
ଶ୍ରୀନନ୍ଦନନ୍ଦନ ବିଶ୍ୱବନ୍ଦନ
ସଂସାର ବନ୍ଧନ ବିଚ୍ଛେଦନ,
ନମେ ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି ଶନ୍ତ ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି
ଭକ୍ତଚୂଡ଼ାମଣି ବିଭୂଷଣ ।

ହରି-ଭଜନ

ଆସ ଆସ ହରି କରୁଣା ବିତରି
ବସ ଏ ହୃଦୟ-ମନ୍ଦିରେ,
ପ୍ରାଣବୀଣା ତାର ଉଠାଉ ଝଙ୍କାର
ପ୍ରଣବ ଓଁକାର ଗମ୍ଭୀରେ । ପଦ ।
ତୁମ୍ଭର ସର୍ଜିତ ଏ ମହା ଜଗତ,
ପ୍ରଚାରୁଛି ତୁମ୍ଭ ମହିମା-ମହତ୍ତ୍ୱ,
ଦେଇଅଛ ତୁମ୍ଭେ ଜୀବଗଣେ ଠାବ
ଜୀବନ ମରଣ ସନ୍ଧିରେ । ୧ ।
ଫୁଲ୍ ମଧ୍ୟେ ଅଛ ଗନ୍ଧରୂପେ ହରି,
ଫଳଗର୍ଭେ ଅଛ ରସରୂପ ଧରି,
ମେଘେ ଜଳରୂପେ ବାତେ ପ୍ରାଣରୂପେ
ଗତିରୂପେ ଅଛ ମଞ୍ଜିରେ । ୨ ।
ଅଣାକାର ପ୍ରଭୁ ଅନନ୍ତ ଅନାଦି,
ପୁଷ୍ପଗର୍ଭେ ମଧୁ ରଖିଛ ସମ୍ପାଦି,
ନିହିତ ସେ ମଧୁ ସଂଗ୍ରହର ଶକ୍ତି
ଅତି କ୍ଷୁଦ୍ର ମଧୁମକ୍ଷୀରେ । ୩ ।
ଦଗ୍ଧତଳ ନିତ୍ୟ ଅଙ୍କୁରି ଅନେକ,
ପୁରୁଣା ନିଭାଇ ନୂଆ ଚିତ୍ର ଲେଖ,
ତୁମ୍ଭ ଶୁଭାଦେଶ କରୁଣା ମୂର୍ତ୍ତିତ
ଜଗତଜୀବନ-ପଙ୍କ୍ତିରେ । ୪ ।
ଭବେ ଚନ୍ଦ୍ରାବଧି ଦୀନ ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି,
ମଲା ଆଖିପାଣି ଦିନ ଗଣି ଗଣି,
କେବେ ତାଳ ହରି ନିରନ୍ତ-ଭକ୍ତିରେ
ବାନ୍ଧି ରଖିଥିବ ବନ୍ଦୀରେ । ୫ ।

—୫୦୫—

ଆରତି

[ରସକୁଲ୍ୟା]

ପ୍ରଭୁ ଜଗନ୍ନାଥ ଜଗଜ୍ଜୀବନ,
ଭକ୍ତ-ହୃଦ-ସର-ପଦ୍ମ-ତପନ,
ନୀଳ-ମହୀଧର-ମର୍କତ ମଣି
ଅପାର-ସଂସାର-ସିନ୍ଧୁ-ତରଣୀ,
ଭକ୍ତର ଚିର ଅଧୀନ ଯେ,
ଭୃତ୍ୟର ମହିମା ପ୍ରଶଂସୁଛ ବକ୍ଷେ
ବହିଣ ଚରଣ ଚିହ୍ନ ଯେ ।

ସକଳ ମାନବ ତୁମ୍ଭ ସନ୍ତାନ,
ପିତୃନେତ୍ରେ ଭବ ସର୍ବେ ସମାନ,
ପ୍ରଶଂସୁଛ ଏହି ନୀତି ଉଦାର,
ଲୋକରେ ନ ରଖି ଜାତି ବିଚାର,
ଏକତ୍ରେ ଶୂଦ୍ର ବ୍ରାହ୍ମଣ ଯେ,
ନିର୍ବିକାର ଚିତ୍ତେ ଶ୍ରୀମହାପ୍ରସାଦ
କରନ୍ତି ସୁଖେ ଭୋଜନ ଯେ ।

ଉତ୍କଳ-ଅବନୀ କି ତପ କରି,
କୃତାର୍ଥ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ବକ୍ଷରେ ଧରି,
ଛଡ଼ାଇ ଆଣିଛି ସ୍ୱର୍ଗ ସମ୍ପଦ,
ଲଭିଛି ମର୍ତ୍ତ୍ୟରେ ବୈକୁଣ୍ଠପଦ,
ଧନ୍ୟ ତା ପୁଣ୍ୟ ମହିମା ଯେ,
ଜଗତନାଥଙ୍କୁ କରି ରଖିଛି ଯା
ପ୍ରାଣର ପୂଜା ପ୍ରତିମା ଯେ ।

ଦେଖ-ବାଲୁଖେଯେ କରୁଛି ବଡ଼େ,
ଖଟିଛି ପଥରେ ବାରଧି କଡ଼େ,
ନିତି ସନ୍ଧ୍ୟା ପ୍ରାତେ ନିତ୍ୟବାସୀ,
ସ୍ୱର୍ଗଦ୍ୱାର ପଥେ ଓହ୍ଲାଇ ଆସି,
ଦେଖନ୍ତି ପୁଣ୍ୟ ଆଳତି ଯେ,
ପାଦୋଦକ ସେବ ଶ୍ରୀମୁଖ ନିରେଖି
ଲଭନ୍ତି ମହାନ୍ଦପଦ ଯେ ।

ଶେଷେ ଭକ୍ତ ତୁମ୍ଭେ ପ୍ରାର୍ଥନାବାକ୍ୟ
କୁଂଖୀ କଣ୍ଠୁ ଉଠେ ମଧୁରମା ଭାବ,
ଉତ୍ଫୁଲ୍ଲ ପଡ଼ଇ ବାଜିନ୍ଦ୍ର ସ୍ୱନ,
ସାଧକେ କରନ୍ତି ସ୍ତବ ଗର୍ଜନ,
ସେ ସ୍ୱରେ ମିଶାଇ ସ୍ୱର ଯେ,
ଦୀନ ଚିନ୍ତାମଣି ଦୂରେ ଥାଇ ଡାକେ
ହେ ପ୍ରଭୁ ଉଦ୍ଧାର କର ଯେ ।

ବିନତି

[ସ୍ୱେଖୀ]

ଭଗବନ୍ ଜଗନ୍ନାଥ ଜଣାଉଛି ଯୋଡ଼ି ହାତ
ଭବ-ଭାରଗାରୁ ମୁକ୍ତ କର ଏ ଦାସେ,
ବହୁଦିନୁ ପଡ଼ି ପଡ଼ି ଗଲାଣି ଶରୀର ଟୁଟି
ହେଉଅଛି ଥାୟୁ କ୍ଷୟ ପ୍ରତି ନିଃଶ୍ୱାସେ,
ଦୂଷ୍ଟା ଜଗ ସାଧୁଛି ବାଦ,
ତୁମ୍ଭେ ନ ତାରିଲେ କିଏ ତାରିବ ଆଉ । ୧ ।
ଛନ୍ଦିଅଛି ଯେଉଁ ବେଡ଼ୀ କିଏ ତା ପାରିବ ଫେଡ଼ି
ଶ୍ରୀହସ୍ତରେ ତୁମ୍ଭେ ତାହା ନ ହେଲେ ଛିଣ୍ଡି
ତୁମ୍ଭେ ପ୍ରଭୁ କୃପାମୟ ହେଉଛି ଅନ୍ତର ଭୟ
ଡାକେ ମୁଁ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ସାରା ଯାମିନୀ ଜାଗି,
ଶୁଣ ପ୍ରଭୁ ରଙ୍କ ଗୁହାରି,
ତର ଏ ଜନକରେ ଭବ-ସାଗରୁ ପାରି । ୨ ।
ଦେଇଁ ତାକୁ ତୁମ୍ଭ ପାଶୁ ଆସି, ଏବେ ଏ ପ୍ରବାସୁଁ
ବାହୁଡ଼ିଯିବାକୁ ଚିତ୍ତ ଉଚ୍ଛନ୍ନ ଅତି,
ଛାଡ଼ି ପ୍ରଭୁ ପାଦସେବା ସେବକ ହୋଇଣ କେବା
ରହିପାରେ କାହିଁ ହୋଇ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ମତି,
ପ୍ରଭୁ ଏକା ପ୍ରାଣ ତାହାର,
ପ୍ରଭୁ ପାଦପଦ୍ମ ତାର ହୃଦୟ-ହାର । ୩ ।
ଅନ୍ତର୍ଯ୍ୟାମୀ ନାରାୟଣ ନ ଜାଣ କି ଭୃତ୍ୟ ମନ
ବର୍ଣ୍ଣିବାରେ କି ସେ ତୁମ୍ଭ ଶକତି ନେଇ,

ଛାଡି ତୁମ୍ଭ ସହବାସ   ଆଉରେ ଡାକେ ଦୀର୍ଘଶ୍ୱାସ
ଝୁରି ଝୁରି ମରେ ଲୁଚି ସୌଭାଗ୍ୟ ହେଜି,
ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି ଏକଳେ କ୍ଷଣେ,
ନିଅ ପ୍ରଭୁ ସେବକଙ୍କୁ ପୟର ପାଶେ । ୪ ।

—୦—

ଦମ୍ଭ

[ଆଷାଢ ଶୁକ୍ଳ]

ଉତ୍କଳ ମହୀ ସୌଭାଗ୍ୟ ବିଧାତା,
କୈବଲ୍ୟ ଗୌରବ ସମ୍ପଦଦାତା,
ମଧୁର ମୂର୍ତ୍ତି ସୁଦର୍ଶନପାଣି,
ଅନନ୍ୟ ସୁନ୍ଦର ମୋହନ ଠାଣି,
ପ୍ରଭୁ ଜଗନ୍ନାଥ,
ଜଗତ-ଭରସା ଦୁଃଖୀ ସଙ୍ଗାତ । ୧ ।
ଶରୀର ତବ ବିଶ୍ୱ ଚରାଚର,
ଯୁଗଳ ନେତ୍ର ଚନ୍ଦ୍ର ଦିବାକର,
ଅନିଳ ତୁମ୍ଭର ଶ୍ୱାସ ପ୍ରଶ୍ୱାସ,
ଅନଳ ଶ୍ରୀଅଙ୍ଗ ତେଜ ବିକାଶ,
ପ୍ରଦୋଷ ପ୍ରଭାତ,
ତୁମ୍ଭ ଆଜ୍ଞାରେ ହୁଏ ଆତଯାତ । ୨ ।
ଆକାଶ ଅଟଇ ଶିର ତୁମ୍ଭର,
ମହାସାଗର ବିଶାଳ ଉଦର,
ଶିରାପ୍ରଶିରା ନଦନଦୀମାନ,
ମହିମା ତୁମ୍ଭର ମହା ମହାନ,
ପାତାଳ ଚରଣ
ଅଟଇ ସୁଲକ୍ଷଣ ବିଶ୍ୱଶରଣ । ୩ ।
ତୁମ୍ଭ ପରି ପ୍ରଭୁ ଲଭି ଭାଗ୍ୟରେ,
ପ୍ରାଣେ ମୁଁ ଦର୍ପ ଅନୁଭବ କରେଁ,
ବିଅର୍ଥ ନୁହେଁ ତ ମୋର ଏ ଗର୍ବ,
ପ୍ରଭୁଗୁଣେ ବଢେ ଭୃତ୍ୟ ଗୌରବ
କହେ ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି,
ପ୍ରଭୁ ସମ୍ପଦେ ଭୃତ୍ୟ ସିନା ଧନୀ । ୪ ।

——❋——

ଦଣ୍ଡବତ

ବିଶ୍ୱ-କାରଣ, ବାରଣ-ତାରଣ ହେ,
ଶୁଭ-ସାରଣ-ଦାରଣ, ନାରଣ ହେ । ୧ ।
ବ୍ରଜ-ବାଳକ-ଗୋକୁଳ-ପାଳକ ହେ,
ସୃଷ୍ଟି-ଧାରକ, ତାରକ, ପାରକ ହେ ।୨।
ଘନ କାଳିଆ, କାଳିୟଦର୍ପହର,
ସାଧୁ-ସଜ୍ଜନ-ରଞ୍ଜନ, କଞ୍ଜକର ହେ ।୩।
ପ୍ରଭୁ ଚିର-ସୁନ୍ଦର,ଚିରନବ,
ସ୍ୱକେ ଲୋମକୂପେ ତବ କୋଟି ଭବ ।୪।
ତୁମ୍ଭେ ସତ୍ୟ, ସାରତ୍ସାର, ଶାସ୍ତ୍ର ଭଣେ,
ଚିତ୍ତ ସ୍ଥିତ ହେଉ ତବ ଶ୍ରୀଚରଣେ ।୫।
ତବ କୃପାରେ ଜୀବିତ ଜୀବକୁଳେ,
ଘେନ ପ୍ରେମ-ପୁଷ୍ପାଞ୍ଜଳି ପାଦମୂଳେ ।୬।
ସର୍ବ ଦେବଶିର ତବ ପାଦେ ଲୁଚେ,
ଘେନ ଭକ୍ତି-ଅର୍ଘ୍ୟ ହାର, ପାଦମୂଳେ ।୭।
କଲି ନନ୍ଦିର ବନ୍ଦିତ ନନ୍ଦକୁଳେ,
ଘେନ ପୁଣ୍ୟ-ପ୍ରୀତି-ପୂଜା ପାଦମୂଳେ ।୮।
ବେଣୁ ବାଦ୍ୟ ନାଦ କର ନୀପମୂଳେ,
କୋଟି ଦଣ୍ଡବତ ତବ ପାଦମୂଳେ ।୯।
ରତ ନବ୍ୟ ଲୀଳା ନୀଳ ଶୈଳ ଚୂଳେ,
ନମେ ଦୀନ ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି ପାଦମୂଳେ ।୧୦।

—ଃ❋ଃ—

ମନପ୍ରତି

(୧)

ଫେରି ଗୃହ ଘରକୁ ମନ,
କରିବୁ ଶ୍ମଶାନେ କେତେ କାଳ ଭ୍ରମଣ ? ପଦ ।
ଅଟଇ ଭୀଷଣ ସ୍ଥାନ   ଅଟେ ଏ ମହାଶ୍ମଶାନ
ଜଳେ ଚିତାନଳ କରି ଶିଖା ତୋଳନ । ୧ ।
ନଚଇ ନଚାଇ ପଦା   ଯହିଁ ଦେଖ ଭସ୍ମଗଦା
ଭୂମିଚ୍ଛନ୍ନ ଶବାହାରୀ ଜନ୍ତୁ ଭୀଷଣ । ୨ ।
ଡାକ ହର୍ଷ କୋଳାହଳ   ଯେଉଁଠି ପ୍ରଚଣ୍ଡ ଅନଳ
କାଳ ଘୋଷ କେଉଁଅଛୁ ସଦା ଶ୍ରବଣ । ୩ ।

ଭୂତପ୍ରେତପିଶାଚୁକି   ବୁଲନ୍ତି ବଢ଼ଟେ ନାଚି
ସେ ଗର୍ଜନେ ଉଡ଼ିଯାଏ ପିଣ୍ଡୁ ଜୀବନ ।୪।
ଛାଡ଼ି ତୁହି ନିଜ ଘର   କାହିଁ ହେଉ ହରବର
ବାଅର୍ଥେ ସହୁଛୁ କାହିଁ ଏତେ କଷଣ ।୫।
ରହିଛୁ ତୋ ସୁନାପୁର ନୁହେଁ ତ ସେ ବେଶି ଦୂର
ଅଛୁ ତହିଁ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ଅଷ୍ଟରତନ ।୬।
ସ୍ୱର୍ଗସୁଖ ପରିହରି   ବୁଲୁଛୁ ଅର୍ଜିତ ପରି
କିଣୁ କାହିଁ ଏ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ଅଧଃପତନ ।୭।
ଗୁରୁଆଜ୍ଞା ଶିବାସ୍ୱାନ   ଘେରି ଉଠାଉନ୍ତି ପ୍ରାଣ
ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି କହେ ପଳା ପଳା ବହନ ।୮।

—o—

ମନପ୍ରତି

(୨)

ମନ, ତୁ କି ମୋର ହାକିମ,
ଭାବିଛୁ ମୁଁ ପାଳିବାକୁ   ତୋର ହୁକୁମ । ପଦ ।
ସମ୍ଭବ ଜୁଲମ୍ ତୋର   ଖାଉଛୁ କି ତୋ ବାପର
କି ସ୍ୱତ୍ୱ ରେ, କ୍ଷୁଦ୍ର ମୁହିଁ ତୁ ଯେ ଅସୀମ ।୧।
ମୂର୍ଖପଣେ ତୁ ପ୍ରବୀଣ   ଭଉରେ ବଡ଼ୁ ଦକ୍ଷିଣ,
ଏତେ ଭୁଲୁ କାହିଁ, ଖାଉ କି ରେ ଅଫିମ ?୨।
ଅଦ୍ୟାର୍ଥ ତୋର ଆଦେଶ ହେଲେ ଆଉ ବାଙ୍କ ଲେଶ
ରକ୍ତଆଖି କରି ଗ୍ରୀବା କରୁ ବଙ୍କିମ ।୩।
କହୁ ମନ ଭଲ କଥା   ଧରିବ ଭାଁ ପାଣ୍ଡି ମଥା
ନୋହିଲେ ମାନିବ ନାହିଁ ତୋର ହୁକୁମ ।୪।
କି ଭରିବୁ କର ଆସି   ଦେବୁ ଶୂଳୀ ଜମ୍ବା ଫାଶି
ନ ସହିବ ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି ତୋର ଜୁଲୁମ ।୫

—o—

ମନପ୍ରତି

(୩)

କେତେ ଆଉ ଖଟିଥିବୁ ପ୍ରବାସରେ ମନ,
ସ୍ୱଳ୍ପଗିରେ ବୁଢ଼ା ହେଲୁ, ନେ ରେ ପେନ୍‌ସନ ।
ବିଦେଶରୁ ଯାଇ ଘରେ ରହ କରି ଭାଳ,
ବିଶ୍ରାମ ତୋହର ଲୋଡ଼ା, ଛାଡ଼ିଦେ ଜଞ୍ଜାଳ ।
ମାତୃସ୍ନେହ ପିତୃସ୍ନେହ ତୋର ଅପେକ୍ଷାରେ,
ବସିଛନ୍ତି ବ୍ୟଗ୍ରନେତ୍ରେ ତହିଁ ଏକାଧାରେ ।
ଗଲେ ତୋତେ ଭୁଞ୍ଜାଇବେ ସ୍ୱାଦରେ ଅମୃତ
ହରିଯିବ ପ୍ରବାସର ଅବସାଦ ତ୍ରୁଟି ।
ପାଇବୁ ସେଠାରେ ଶାନ୍ତି, ଶାନ୍ତି-ଆକର ସେ,
ମୈତ୍ରୀ ପ୍ରୀତି ଆସି ତତ୍ର ହରିବେ ହରଷେ ।
ଲୋଡ଼ୁ ଯେବେ ପ୍ରାଣେ ସୁଖ ନ ହୋଇ ଉଦାସ,
ଏହିକ୍ଷଣେ କରିଦେ ତୁ ପେନ୍‌ସନ୍ ଦର୍ଖାସ ।
ଜଷ୍ଟିସ୍‌ଙ୍କ ଦରବାରେ ଜରୁର୍ ଜରୁର୍,
ହେବ ତୋର ଦରଖାସ୍ ମୂଳର ମଞ୍ଜୁର ।
ନ କରରେ କାଳ ଚନ୍ଦ୍ରା ଚଞ୍ଚ କର ମିଠା,
ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି କରିଦେବ ଦରଖାସ୍ ଗଠା ।

—ଃଃ—

ଇଷ୍ଟଦର୍ଶନ

ଏ କିଏ ହେ ନଟବର, ଗୃହଁ ଗୋଡ଼ ଟେକି,
ଛୁଟ ନାହିଁ ଛୁଟ ନାହିଁ, ସାରିଲଣି ଦେଖି ।
ଆସିଅଛ ଯେବେ ବନ୍ଧୁ ବଲେ ବଳେ ଖାଲି,
ଆଗରୁ ନ ଆସି କାହିଁ ଖେଳ ଲୁଚକାଳି ।
କି ସୁନ୍ଦରବାଗ ତୁମ୍ଭେ, ନୀଳାଦ୍ରି ସୁନ୍ଦର,
ଉଦ୍ୟାନରୁ ଛଳିବା ବଡ଼ କୌତୁକ ତୁମ୍ଭର ।
ବିଶ୍ୱରି ବୁଜିଲେ ଆଖି ଗୁହୁଁ ଦେଲେ ନାହିଁ,
ଜଣାଉନେ ଲୋଡ଼ିବାକୁ ତାହିଁ କି ଦେଖାଅ ।
ନ ମିଳେ ଦର୍ଶନ ଯାଙ୍କ କୋଟି ଆରାଧନେ,
ସିନା ଅଜ୍ଞାନରେ ତାଙ୍କୁ ଦେଖିଲି ନୟନେ ।
ଏହାଠାରୁ ଶୁଭ ଭାଗ୍ୟ କି ଅଛି ଅଧିକ,
ତୁମ୍ଭେ ତାହା ଜାଣ ମୁଁ ତ ଅଜଣା ପଥିକ ।
ବହୁ ତପେ ତୁମ୍ଭର ତ ନ ମିଳେ ଦର୍ଶନ,
ସିନା ଅର୍ଚ୍ଚନାରେ ହେଲ ଦୀନେ ସୁପ୍ରସନ୍ନ ।
ଏ ଦୟା, ଏ ଆଶୀର୍ବାଦ ନୁହେଁ ଭୁଲିବାର,
ସେନା ହେଉ ସେବକର ଉଲ୍ଲାସ ଉଦ୍ଧାର ।

—✱—

ଜାତିସ୍ମର

—୧—

ହର ହେ ମୁଁ ତୁମ୍ଭ ପାଦେ ବଡ ଅବିଶ୍ୱାସୀ,
ଫାଙ୍କି ଦେଇଅଛି ମୂଲ ଲଗିବାକୁ ଆସି,
ତୁମ୍ଭ କିଆରିରେ କାମ,
କରିବାକୁ ପ୍ରାଣାୟାମ,
ଆସି ଛାଡମୂଳେ ବସି କଟାଇଲି ଦିନ,
ସଞ୍ଜବେଳେ ହେଉଅଛି ଅନୁତାପେ ଖିନ୍ନ ।

—୨—

ଏଥର ତ ପୋଡାବୁଦ୍ଧି ଠକାଇଲା ମୋତେ
ଭାସି ଯାଉଛି ମୁଁ ହାୟ ପଙ୍କ ଗର୍ତ୍ତସ୍ରୋତେ,
ଏ ସମୟେ ତୁମ୍ଭେ ପ୍ରଭୁ,
ଯାହାଭରସା ମୋ ସବୁ,
ରଖିଲେ ରଖିବ ନତୁ ନାହିଁ ଅନ୍ୟ ଗତି,
ମାଗୁଛି ଶରଣ ତେଣୁ ପ୍ରକାଶି ବିନତି ।

—୩—

ଏ ଜନ୍ମ ତ ମାଟି ହେଲା କରଣୀରୁ ମୋର,
ବଳେ ବଳେ ବାନ୍ଧି ହେଲି ନିଜ ଗୋଡେ ଡୋର
ପରଜନ୍ମେ ଜାତିସ୍ମର,
କର ମୋତେ ଦୟାଧର,
ତେବେ ସିନା ଭବିଷ୍ୟତେ ହେବି ସାବଧାନ,
କପାଇଁ ସୃଷ୍ଟିରେ ତବ ନାହିଁ ଏ ବିଧାନ ?

—୪—

ସ୍ୱଭାବରେ ମନୁଷ୍ୟ ତ ଭୋଳା ମହେଶ୍ୱର,
ସବୁ ଭୁଲିଯାଏ ମାଟି ଛୁଇଁଲେ ସତ୍ୱର,
ଗତ ଜୀବନର ସ୍ମୃତି,
ନ ଧରିଲେ ଚିତ୍ତେ ମୂର୍ତ୍ତି,
ଆତ୍ମଦୋଷ ସଂଶୋଧନ କରିବ କପରି,
ଥିଲେ ଅନ୍ୟ ଉପାୟ ତା କହିଦିଅ ହରି !

—*—

ସିନ୍ଧୁତଟେ

ଘୁଷୁ ଘୁଷୁ ବାଟ ନ ଛୁଡି
ମୃତ୍ୟୁସିନ୍ଧୁ ଆଗମ୍ଭିତେ ଗଲି ହାବୁଡି । ପଦ ।
ଉତ୍ତାଳ ତରଙ୍ଗମାଳ
ଧାଏଁ ବେଗେ ଗଳଗାଳ
ଘୂର୍ଣ୍ଣାବର୍ତ୍ତେ କେତେ ତରି ଯାଉଛି ବୁଡି । ୧ ।
ହେରୁ ସିନ୍ଧୁ ରୁଦ୍ରରୂପ,
ଧୂମରୂପେ ଯଥା ଧୂପ
ଧୈର୍ଯ୍ୟ ତଥା ବାଷ୍ପ ହୋଇ ଯାଉଛି ଉଡି । ୨ ।
କିଏ ସମର୍ଥ ଏପରି,
ବାହିବ ତା ବକ୍ଷେ ତରୀ,
ତୁମ୍ଭ କୃପା ବିନା ହରି ଯିବ ଉଜୁଡି । ୩ ।
ଦେଲେ ସିନା ପଦ-ତରୀ,
ଯିବ ତହୁଁ ସିନ୍ଧୁ ତରି,
ନ ଦେଲେ ବେଳାରେ ବସି ଛାଡିବି ଛୁଡି । ୪ ।
ସଞ୍ଜ ହେବାଯାଏଁ ତହିଁ,
ଜାଲୁଥିବ ବସି ରହି,
ପାରି ନ କଲେ ନ ଯିବ କେବେ ବାହୁଡି । ୫ ।

ଆତ୍ମଚିନ୍ତା

କିଏ ସେ ତୁ ପଥିକ ରେ ଆସିଛୁ କାହୁଁ,
କାହିଁକି ଆସିଛୁ ତାହା ଜାଣୁ ତ ନାହୁଁ ! ପଦ ।
ଶୁଇଅଛୁ ଏକଧ୍ୟାନେ,
ନିଜକୁ ଅମୀର ଜାଣେ,
ପଛକୁ ତ ଥରେ ହେଲେ ଫେରି ନ ଚାହୁଁ । ୧ ।
କିଏ ତୋର ପିତାମାତା,
କିଏ ବନ୍ଧୁ ଭଗ୍ନୀ ଭ୍ରାତା,
ପାନ୍ଥଶାଳେ ଛାଡିଯିବେ ରଜନୀ ପାହୁଁ । ୨ ।
ଯାହାକୁ ବୋଲୁ ନିଜର,
ସେହି ଏକା ସାତପର,
ଲୋଟିବ ସେ ତୋତେ ଯେତେ ଚାହିଁଲୁ ସ୍ନେହୁ । ୩ ।

ଯେବେ ଦମ୍ଭ ଭର୍ ହୁଅ,
ତଥାପି ତୁ ଏକୁଟିଆ,
ଆତ୍ମାକର ସ୍ୱଧର୍ମର ଅଭ୍ୟସ୍ତ ବାଟ । ୪ ।
ଚିରସଙ୍ଗୀ ଏକା ଧର୍ମ,
ଚିରସଙ୍ଗୀ ନିଜ କର୍ମ,
ସେଥି ବେଳକୁ ସଖା କର ସମସ୍ତ ଥାଉଁ । ୫ ।

ମୋର ଘର

ଅପନ୍ତର ତଳେ   ଝାଟିମାଟିରେ ମୁଁ
ତୋଳିଥିଲି ଘରଖଣ୍ଡେ,
ଭିତରେ ସେ ଘର   ଛନ ହାତୁଁ ବଳି
ଅଧିକ ଆଉ ଗୁଖଣ୍ଡେ ।
ବହୁ ବରଷର   ପୁରୁଣା ଘର ସେ
ଗଲାଣି ଜର୍ଜର ହୋଇ,
ଝାଟିଗୁଡ଼ାକରେ   ଘୁଣ ଲାଗିଲାଣି
ମାଟି ବି ଗଲାଣି ଧୋଇ ।
ଖୁଣ୍ଟଖଣ୍ଡ ସୁଦ୍ଧା   ବଙ୍କେଇଗଲାଣି
ଆଗକୁ ପଡ଼ିଛି ଝୁଙ୍କି,
ପିଢ଼ାରୁ ଚୂଅଣ   ଉଡ଼ାଇ ଦେଉଛି
ଜନ୍ମ-ଦଇଆର ଫୁଙ୍କି ।
ନଅଟା ଦୁଆର—   ଯାକ ସେ ଘରର
ଗଲାଣି ହୋଇ ମୁକୁଳା,
ସ୍ନାନବନ୍ଧା ଗଣ୍ଠି   କେତେ ଛିଣ୍ଡିଲାଣି
ହେଲାଣି କେତେ ଢୁଗୁଲା ।
ରୋଗ ଦୁଃଖ ଆଦି   କେତେ କୀଟ ଜନ୍ତୁ
ବାନ୍ଧିଲେଣି ଆସି ବସା,
ଆଜ କାଲି ଭାଲି   ଦଇବ ଘରଟା
ପଡ଼ିବ ଭାଙ୍ଗି ସହସା ।
ଘରଖଣ୍ଡ ଗଲେ   ଅ-ଘର ହୋଇ ମୁଁ
ବୁଲିବି କୁଆଡେ ଯାଇ,
ଚିରକାଳ ପରେ   ଅଘର ରହିବ
ଆଉ ଘର ଲୋଡ଼ା ନାହିଁ ।

“ଘରକରଣିଆ   ଝିଅକ ମାରଣା”
ବୁଝିଲିଣି ବହୁବାର,
ଶୂନ୍ୟେ ଉଡ଼ି ଉଡ଼ି   ବୁଲିବି ଏଣିକି
ଘରକୁ କୋଟି ଜୁହାର ।
ଭାଙ୍ଗିଯାଉ ଘର   ଚିନ୍ତା କି ମୋହର
ନାହିଁ ତହିଁ ମନ ବ୍ୟଥା,
ବିଶ୍ୱସମ୍ରାଟଙ୍କ   ନଅରରେ ଯାଇ
ଗୁଞ୍ଜିବି ସୁଖରେ ମଥା ।
ଚିରଦିନ ପାଇଁ   ରହିବି ସେଠାରେ
ହୋଇ ରାଜ-ପରିକର,
ସେ ସୁଖକୁ ଛାଡ଼ି   କାହିଁକି ବା ଆଉ
ବାନ୍ଧିବି ଗୋଟାଏ ଘର ।
ରୋଗ, ଶୋକ, ଦୁଃଖ   ଜରା, ମୃତ୍ୟୁଭୟ
ନାହିଁ ସେ ରାଜନଅରେ,
ହସି ଖେଳି ରହି   କାଳ କଟାଇବି
ପୂଜିଣ ରାଜ-ପୟରେ ।
ଘରଖଣ୍ଡ ସ୍ନେହେ   ଭାଙ୍ଗିଦିଅ ତୁହି
ଉଚାଟ ହେଲାଣି ପ୍ରାଣ,
ଚିନ୍ତାମଣି କହେ   ଆର୍ତ୍ତତ୍ରାଣ ହେ
ଆର୍ତ୍ତେ କର ପରିତ୍ରାଣ ।

—:୦:—

ବର୍ଷା

ପ୍ରଭୁ, ଏ ବରଷାକାଳ ତୁମ୍ଭରି ଦୂତ,
ଡାକୁଛି ପ୍ରକୃତି ମୁଖେ ଅମୃତ ଆହୂତ ।
ମହ୍ଲାର ରାଗିଣୀ ଗୀତ ଗାଉଛି ଚାତକ,
ଯୁଗେ ଯୁଗେ ମେଘର ସେ ପ୍ରଣୟୀ ସ୍ତାବକ ।
ତୁମ୍ଭର କରୁଣାରାଶି ଜଳରୂପ ଧରି,
ପଡ଼ୁଛି ଶୂନ୍ୟରୁ ଆହା ଅନର୍ଗଳ ଝରି ।
ଆସାର ଅସାର ପରେ, ତା ପରେ ଆସାର,
ତୁମ୍ଭ ମହାଦାନାପଣ କରୁଛି ପ୍ରଚାର ।
କି ଉଦାର ଦାତା ତୁମ୍ଭେ, ଯେ ମାଗେ ସେ ପାଏ,
ନ ମାଗେ ଯେ ସେ ବି ପାଏ, କିଏ ନିଜ ଛାଏଁ ।

ନଦୀସ୍ରୋତରୂପେ ତୁମ୍ଭ ସ୍ନେହ ଆଶୀର୍ବାଦ,
କୋଟିମୁଖେ ଧାଏଁ ତାର ନାହିଁ ଅବସାଦ ।
ଗ୍ରୀଷ୍ମ ଶୁଷ୍କ ସୃଷ୍ଟିମୁଖେ ହାସ୍ୟ-ବିଦ୍ୟୁତରେଖା,
ତୁମ୍ଭର ଆଜ୍ଞାରେ ସିନା ଦିଏ ଆସି ଦେଖା ।
ଘଡ଼ଘଡ଼ି ଶବ୍ଦ ତବ ପ୍ରଣବ ଓଁକାର,
ହେ ଦୟାଳୁ, ପାଦେ ତବ କୋଟି ନମସ୍କାର ।

—o—

ନିମନ୍ତ୍ରଣ

ପ୍ରାଣବନ୍ଧୁ, ଘେନ ମୋର ପ୍ରାଣ-ନିମନ୍ତ୍ରଣ,
ତୁମ୍ଭେ ବିଶ୍ୱଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ, ମୁଁ ନଗଣ୍ୟ ଜନ ।
ପୂଜିବ ପସ୍ତୁର ତବ—ତବ ଦତ୍ତ ଫଳେ,
କୃପା ବହ୍ନି କର ପ୍ରଭୁ ହୃଦୟରେ ଜଳେ ।
ଅନ୍ୟ ପୂଜା ଦ୍ରବ୍ୟ ମୋର ନାହିଁ କିଛି ଭାଗ,
କେବଳ ଯୋଡ଼ିଏ ମୋର—ଭକ୍ତି,ଅନୁରାଗ ।
ରଚିଛି ଭକ୍ତିରେ ଗଢ଼ି ରାଜ-ସିଂହାସନ,
ଅନୁରାଗ-ରତ୍ନେ ତାକୁ କରିଛି ମଣ୍ଡନ ।
ବସ ଆସି ତହିଁ ଦେବ ଭକ୍ତ ଭାବଗ୍ରାହୀ,
ଦେଖି ତୁମ୍ଭ ଜ୍ୟୋତିର୍ମୂର୍ତ୍ତି ଲଭିବି ମୁଁ ଚାହିଁ ।
ତୁମ୍ଭର ଉଦ୍ୟାନୁ ତୋଳି କୁସୁମସମ୍ଭାର,
ଗୁନ୍ଥି ତାହା ଲମ୍ବାଇବି ତୁମ୍ଭ କଣ୍ଠେ ହାର ।
ଏହିଟିକ ସାଧ ମୋର କର ହେ ପୂରଣ,
ପ୍ରତିଦାନେ କରିବି ମୁଁ ଆତ୍ମସମର୍ପଣ ।
ଦୀନ ବୋଲି ନ କର ମୋ ନିମନ୍ତ୍ରଣେ ହତ,
ମୁଁ ସିନା ଇତର, ମାତ୍ର ତୁମ୍ଭେ ଯେ ମହତ ।
ମହତ ସମୀପେ କଲେ ହୀନସ୍ତେ ପ୍ରାର୍ଥନା,
ସଫଳ ନିଶ୍ଚୟ ହୁଏ ଯାଚକ କାମନା ।
ତୁମ୍ଭେ କୃପା-ଜଳଧର, ମୁଁ ଦୀନ ଚାତକ,
ତୁମ୍ଭେ ମହାଦାନଶୀଳ, ମୁଁ ଦ୍ୱାର ଯାଚକ ।

—o—

ପ୍ରାର୍ଥନା

ପୋଛିଦିଅ ହରି ପୋଛିଦିଅ ଚିତ୍ତେ
ମନରୁ ପୁରୁଣା କଥା,
କି ଫଳ ଫଳିବ ବହି ହେଉଥିଲେ
ସ୍ମରଣ ଅତୀତ ବ୍ୟଥା ।
ନିରାଟ ବିରାଟ ମରୁଭୂମିରେ ମୁଁ
ବୁଲୁଥିବି କେତେ କାଳ,
ତତଲା ବାଲିରେ ଗୋଡ଼ ପୋଡ଼ିଗଲା
ଦୁଃଖ ହେଲା ଅସମ୍ଭାଳ ।
ବାଟ ଦେଖାଅ ହେ ଦୟାମୟ ହରି
ଭ୍ରାନ୍ତ ପଥିକକୁ ବାରେ,
ଜୀବନ ନିର୍ଭର କରିବାର ସ୍ଥାନ
ଦେଖି ତ ନାହିଁ ସଂସାରେ ।
କାହାକୁ ଦୋଷିବି କେହି ନୁହେଁ ଦୋଷୀ
ଏବେ ମୋର ବ୍ୟତିରେକେ,
ନିଜ ହାତେ ଫାଶ ବଳି ସେହି ଫାଶ
ଲଗାଇଛି ନିଜ ବେକେ ।
ଏକୁଟିଆ ବାଟେ ଛାନିଆ ଲାଗୁଛି
କରୁଅଛି ଭେଣ୍ଟ ତାକୁ,
ବିରାଟ ଗହନ ଶୋଇଛି ମୋ ଦେହେ
ଉଠାଇଦିଅ ହେ ତାକୁ ।
ମୋହର ଭିତରେ ଅଛ ତୁମ୍ଭେ ପ୍ରଭୁ
ଅଛି ମୁଁ ତୁମ୍ଭ ଭିତରେ,
ଏ କଥାକୁ ତୁମ୍ଭେ ଚେତାଇ ନ ଦେଲେ
ବୁଝିହି ନୁହେଁ ସହଜରେ ।
ମହାଶକ୍ତିର ମୁଁ ସନ୍ତାନ, ଏ କଥା
ଭୁଲିଯାଇଛି ମୁଁ ଆହା,
ଜ୍ଞାନମନ୍ତ୍ର ବାରେ ଫୁଙ୍କିଦେଇ କାନେ
ଦେଖାଅ ମଙ୍ଗଳ ରାହା ।
ଭରିଦିଅ ପ୍ରଭୁ ଭରିଦିଅ ପ୍ରାଣେ
ଅହିଂସାପୂର୍ଣ୍ଣ ଆନନ୍ଦ,

ନିଭାଇଦିଅ ମୋ ହୃଦୟ-କ୍ଷେତ୍ରରୁ
କୋଟି ବାସନାର ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ ।
ଛୁଟିଯାଉ ମୋର ତୀବ୍ର ଆଶା-ନିଶା
ଛୁଟିଯାଉ ଭବ-ତ୍ରାସ,
ଦୁଃଖେ ସୁଖେ ସଦା ସମ ଭାବେ ମୋର
ପରାଣ ହେଉ ଉଦାସ ।
ଶୋକ ତାପ ଆଉ ଅନୁଭୂତ ସବୁ
ଦିଅ ମୋ ମନରୁ ପୋଛି,
ପ୍ରେମ-ରଥେ ମୋର ଦିଅ ପ୍ରେମମୟ
ସତ୍ୟାନନ୍ଦ-ଅଶ୍ୱ ଯୋଚି ।
ଅନ୍ତରର ଗୁପ୍ତ ଅନ୍ତସ୍ତଳେ ପୁଣି
ତାର ଗୁପ୍ତ ଅନ୍ତସ୍ତଳେ,
ସବୁବେଳେ ତୁମ୍ଭ ଜ୍ୟୋତିର୍ମୟ ମୂର୍ତ୍ତି
ନାଚି ଖେଳୁ କୁତୂହଳେ ।
ପ୍ରତିକାର୍ଯ୍ୟେ ପ୍ରତି— କଳ୍ପନାରେ ଉଠ
ତୁମ୍ଭର ପ୍ରଭାବ ଫୁଟି,
କର୍ମ ଅବସାନେ ତୁମ୍ଭ ପାଶେ ଆତ୍ମା
ମହାନନ୍ଦେ ଯାଉ ଛୁଟି ।

—*—

ଦାସତ୍ୱ ଭିକାରୀ

ଖୋଜୁ ନାହିଁ ପ୍ରଭୁତ୍ୱ ମୁଁ ଖୋଜୁଛି ଦାସତ୍ୱ,
ପ୍ରଭୁତ୍ୱକୁ ବଳିଯାଏ ଦାସତ୍ୱ-ମହତ୍ତ୍ୱ ।
ଯୁଗେ ଯୁଗେ ଅଛି ସଦା ଦାସତ୍ୱ-ସମ୍ମାନ,
ନନ୍ଦିଘୋଷ ଧ୍ୱଜଶିରେ ଗରୁଡ଼ର ସ୍ଥାନ ।
ବୃଷଧ୍ୱଜେ ବସେ ବୃଷ ଶିବଙ୍କ ଉପରେ,
ବ୍ରହ୍ମାରଥେ ହଂସ ଥାଏ ସ୍ୟନ୍ଦନ ଶିଖରେ ।
ନୁହେଁ ଭକ୍ତ ସେବକର ମହିମା ସାମାନ୍ୟ,
ପ୍ରଥମେ କହନ୍ତି ଭକ୍ତ, ପଛେ ଭଗବାନ ।
ଚାହୁଁଛି ସେତିକି ମୋର ସୌଭାଗ୍ୟ-ବିଭବ,
ଲଭିବ ହେ ପ୍ରଭୁ ତୁମ୍ଭ ସେବକ ଗୌରବ ।
ମିଳେ ତାହା ଦୁଇ ମତେ, ପୂର୍ବ ତପ ଫଳେ,
କିମ୍ବା ତୁମ୍ଭେ ଦୟା କରି ଦେଲେ ବଳେ ବଳେ ।
ପ୍ରଥମଟି ଅର୍ଜିବାକୁ ଶକ୍ତି ଆଉ ନାହିଁ,
ଦେଇ ନାହିଁ, ସେ ଆଶା ବା କରିବି କପାଇଁ ?
ଶେଷଟି ମିଳିଲେ ପ୍ରାଣେ ନ ମଣନ୍ତି ତୁଚ୍ଛ,
ନ ଗଣି ମୁଁ ଇନ୍ଦ୍ରପଦେ ମଣନ୍ତି ନକୁଚ୍ଛ ।
ତୁମ୍ଭେ ମନ କଲେ ଏହା ନୁହେଁ ବଡ କଥା,
ମଣିପାର ମୁକୁଟରେ ଦୀନହୀନ ମଥା ।
ନାହିଁ ତ ତୁମ୍ଭର କିଛି ଅସାଧ୍ୟ, ଅଦେୟ,
ତୁମ୍ଭ ଯୋଗୁଁ ମୁକ୍ତି ଲଭେ ଅପଦାର୍ଥ, ହେୟ ।

ଦୋଳଖେଳ

ଲତାକୁଞ୍ଜେ ଦୋଳ ଖେଳେ ଏ କାହା ସୁତ,
ଶ୍ରୀଅଙ୍ଗର ଜ୍ୟୋତି ନିନ୍ଦେ ନୀଳ ଜୀମୂତ । ୦ ।
ସଧୀରେ ପାଦ ହଲାଇ,
ବଂଶୀସ୍ୱରେ ଗୀତ ଗାଇ,
କେତେ ଠାଣିରେ ଝୁଲେ ସେ ସୁଶ୍ରୀ ବାଳୁତ । ୧ ।
ଶ୍ରୀମୁଖ, ଜ୍ୟୋତିରେ ସ୍ନାନ—
କରି, ଦିଶେ ଶୋଭମାନ,
ନୀଳ କମଳ କି ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନାଜଳେ ସମ୍ଭୂତ । ୨ ।
କି ଭଙ୍ଗୀରେ କଟିତଟେ,
ପିନ୍ଧିଛି ସେ ପୀତପଟେ,
ଖେଳୁଛି କି ବ୍ରଜେ ଆସି ମୂର୍ତ୍ତିର ଦୂତ । ୩ ।
ପିଲ୍ଲଟି ତ ଅତି ସାନ,
ଜନ୍ମି ନ ଥିବ ତ ଜ୍ଞାନ,
ଓଠାରେ ହୃଦରୁ ଭକ୍ତି ଏ କି ଅଦ୍ଭୁତ । ୪ ।
କରି କହେ ସେ ବାଳକେ,
ଚକ୍ଷି ନୁହେଁ ଅଳପକେ,
ଘୋଟିଛି ସେ ଚପଳରେ ଯେତେକେ ମାରୁତ । ୫ ।

—୦—

ଶତ୍ରୁର ମିତ୍ର

ଛୁଟଗଲା ଯାହା ଚରଣ—
ତଳେ ଧରି ଗଗନ,
ଗୋପବାଳ୍ଲେ ଏବେ ଖେଳେ ସେ
ହୋଇ ନନ୍ଦନନ୍ଦନ । ୧ ।

ଯୋଗଧ୍ୟାନେ ଯାଙ୍କୁ ଯୋଗୀଏ
ଦେଖିପାରନ୍ତି ନାହିଁ,
ସେ ଏବେ ଗଉଡ଼ ପୁଅଙ୍କ
ମେଳେ ଚରାଏ ଗାଈ । ୨ ।
ଜଗତକୁ ପଞ୍ଚ ବାଣ୍ଟେ ଯେ
ନିଜ କର ତାଳୁକା,
ବିଦୁର ଘରେ ସେ ଭୁଞ୍ଜଇ
ଶାଗ ଖୁଦ କଣିକା । ୩ ।
ଭକ୍ତିରେ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଯାହାର
ପୂଜା କରେ ପଯ୍ୟର
ସ୍ୱୟଂ ପଞ୍ଚଆଣି ଶାଢ଼ୀ ସେ
ନେଲେ ପାଣ୍ଡବଙ୍କର । ୪ ।
ସର୍ବଦେବ-ରଥେ ବସନ୍ତି
ଯେବେ ହୋଇଣ ରଥୀ,
ଅର୍ଜୁନ ରଥ ସେ ବାହାନ୍ତି
ହୋଇ ତାର ସାରଥି । ୫ ।
ଭକ୍ତିଭାବେ ବଶ ହୁଅନ୍ତି
ସିନା ବିଶ୍ୱଠାକୁର,
ଭାବରେ ବସନ୍ତି ଭକ୍ତରେ
ମାନ ଅଭାବେ ଦୂର । ୬ ।
କରିଥିଲା କଂସ କି ତପ
ତାହିଁ କି ମନ୍ଦ ଭକ୍ତି
ଶତ୍ରୁଭାବରେ ସେ ପାଇଲା
ମୁକ୍ତି-ପରଶମଣି । ୭ ।
ଧନ୍ୟ ହରି ତୁମ୍ଭ ମହିମା
ଧନ୍ୟ ତୁମ୍ଭ କରୁଣା,
ଶାସ୍ତ୍ରପ୍ରଭ ସେହି କରୁଣା
ନୁହେଁ କହିବେ ଜଣା । ୮ ।
ଶତ୍ରୁ ଯେ ସେ ସିନା ତୁମ୍ଭର
ଅତି ଗୁପ୍ତ ଭକତ,
ଅନ୍ତରେ ତାହାକୁ ସଂସାରୁ
ଭେଟି କର ମୁକତ । ୯ ।
ଭାବବିନୋଦିଆ ହରି ହେ
ତୁମ୍ଭ ଲୀଳା ବଚନ,
ଶତ୍ରୁ ମିତ୍ର ଭେଦ ନ ଘେନ
ତୁମ୍ଭେ ଶତ୍ରୁର ମିତ୍ର । ୧୦ ।

—୦—

ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମଣି

ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମଣି ସ୍ପର୍ଶେ ଲୁହା ହୋଇଯାଏ ସୁନା,
ନୁହେଁ ସେ ପଞ୍ଚଆ, ତାକୁ ବହୁଦାମୀ ଜଣା ।
ସେ ମଣିର ମହାଜ୍ୟୋତି ଅନନ୍ତ ଅପାର,
ଆଲୋକିତ କରିଦିଏ ଭିତର ବାହାର ।
କିନ୍ତୁ ସବୁ ଲୁହାଭାଗ୍ୟେ ନ ଘଟେ ଏ ସୁଖ,
ନ ପାଏ ସେ, ଦେବକୃପା ଯାହାକୁ ବିମୁଖ ।
ଛୁଇଁଲେ ଜ୍ଞାନର ଜ୍ୟୋତି, ହୁଏ ଜ୍ୟୋତିର୍ମୟ—
ନିବିଡ ଅନ୍ଧାରପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଜ୍ଞାନ ହୃଦୟ ।
ଧର୍ମ ଏକା ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମଣି ଦୁର୍ଲଭ ରତନ,
କଳଙ୍କିତ ନର-ଲୌହେ କରେ ସେ କାଞ୍ଚନ ।
ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମଣି ପରଂବ୍ରହ୍ମ ସେ ମଣିପରଶେ,
ମାଟି ସୁଦ୍ଧା ସଇସୁନା ଆସନରେ ବସେ ।
ସେ ମଣି ସନ୍ଧାନ ଯେବେ ପାରନ୍ତା କେ କହି,
ଖଟନ୍ତି ମୁଁ ତା ପଯ୍ୟରେ ଭୃତ୍ୟପଣେ ରହି ।

ସମର୍ପଣ

କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ପାଇଲେ ଗୋପୀ କି ତପ କରି,
ତପୀ ଭାଗ୍ୟ ନୁହେଁ ଗୋପୀ ଭାଗ୍ୟକୁ ସରି ।ପଦ।
ଗୋପୀଏ ବୁଝନ୍ତି ପ୍ରେମ,
ମଣନ୍ତି ତା ଖାଣ୍ଟି ହେମ,
ରତ୍ନ ଚିହ୍ନି ଜାଣନ୍ତି ସେ ରତ୍ନ-ଜହରୀ । ୧ ।
ତେଜ୍ୟା କରି ଘରଦ୍ୱାର,
ପତିପୁତ୍ର ପରିବାର,
ଖଟିଥିଲେ କୃଷ୍ଣପାଦେ ଯେତେକ କିଙ୍କରୀ । ୨ ।
ଧନ୍ୟ ସେ ଗୋପ-ରମଣୀ,
ଭକ୍ତିମନ୍ତି ସରଳବଣୀ,
ବାତ୍ସଲ୍ୟ ଭାବରେ କୃଷ୍ଣେ କୋଳରେ ଧରି । ୩ ।

ଦେହ ଆତ୍ମା ପ୍ରାଣମନ,
ଭକ୍ତ କୃଷ୍ଣେ ସମର୍ପଣ,
ମହା ତ୍ୟାଗବ୍ରତ ସର୍ବେ ଛନ୍ତି ଆଚରି । ୪ ।
ପ୍ରୀତି-ସୂତ୍ରେ କୃଷ୍ଣନାମ,
ଗୁନ୍ଥି ସେ ନାମ-ଲଲାମ,
ରତ୍ନହାର ରୂପେ କଣ୍ଠେ ଅଛନ୍ତି ଭରି । ୫ ।
ପରିହରି କ୍ଷୁଧାତୃଷା,
ଶୋଭାଙ୍ଗୀ କୁରଙ୍ଗୀକୃଶା,
ବାଳମୁକୁନ୍ଦେ ସେବନ୍ତି ଦିବାଶର୍ବରୀ । ୬ ।
କି ଉଦାତ୍ତ-ମନ୍ତ୍ର-ପାଣି,
ପିଆଉଛନ୍ତି ବେଣୁପାଣି,
ଭବ ଭବ୍ୟେ ଜାଣେ ଶ୍ୟାମ କେତେ ଶାମ୍ବରୀ । ୭ ।

ମାୟା-ମଶାରି

ମାୟା-ମଶାରିର ମଧ୍ୟରେ
ବନ୍ଦୀ ଜୀବନ-ମଶା,
ଉଦ୍ଧାରର ବାଟ ନ ପାଇ
ଉଡ଼ିଯାଏ ତା ହଂସା ।
ଜୀବନ ସବଳେ ମଶାରି—
ଗର୍ବେ ଫୁଲୁଛି ଘୂରି,
ହୃଦୟରୁ ତାର ଧଇର୍ଯ୍ୟ
ତାଳ ନେଉଛି ଚୂରି ।
ଘଣ ଘଣ ସ୍ୱରେ କାନ୍ଦୁଛି
କିଛି ବୁଝି ନ ପାଇ,
ଟେକିଦିଅ ପ୍ରଭୁ ମଶାରି
ମଶା ଯାଉ ପଳାଇ ।
ଜୀଇ ଥାଉଁ ଥାଉଁ ମରଣ
ହୋଇସାରିଛି ତାର,
ମଲା ଦେହଟାରେ ନ କର
ଆଉ ଖଣ୍ଡା ପ୍ରହାର ।
ତାହାଙ୍କ ବା ତୁମ୍ଭେ ଟାଙ୍ଗିଛ
ମାୟା-ମଶାରି ଖଣ୍ଡି,
କି ପୌରୁଷ ଲଭ ହରି ହେ
ସୃଷ୍ଟ ଜୀବକୁ ବନ୍ଦି ।
ଜାଳିଦେଇ ତାକୁ ସତ୍ୱର
ପ୍ରଭୁ ମାୟାର ହେଉ,
ମୁକ୍ତ ନଭତଳେ ଭଟକି
ଜୀବ ସବଳ ହେଉ ।
ବନ୍ଦିଶାଳୁ ମୁକ୍ତ ନ ହେଲେ
ଉଡ଼ିଯିବ ତା ଜୀବ,
ପୁଣ୍ୟନାମେ ତବ ସନ୍ତାନ—
ହତ୍ୟା ପାପ ଲାଗିବ ।
ଜାଣୁଁ ଜାଣୁଁ କପାଁ ଅର୍ଜିବ
ଏତେ ଅପଯଶକୁ,
ଭବ ଭବ୍ୟେ ତାହା ସନ୍ତାନ—
ପ୍ରାଣେ ବାଧିବ ଅଛ ।

ଦେବଶିଶୁ

ଦେବ-ଶିଶୁଟିଏ ଆହା ବଜାଇ ବେଣୁ,
ଗୋପାଳ ପୁଅଙ୍କ ମେଳେ ଚରାଏ ଧେନୁ । ୦ ।
କି ମଧୁର ମନୋହର,
ରୂପ ତା ଅପଟାନ୍ତର,
ଶ୍ୟାମଦେହେ ବୋଳିଅଛି କୁସୁମ-ରେଣୁ । ୧ ।
ତରଙ୍ଗ-କୁଞ୍ଚିତକେଶ,
ନବ ନଟବର ବେଶ,
ମର୍ତ୍ତ-ମାନବ ନୁହେଁ ସେ ଆସିଛି ଜେଣୁ । ୨ ।
ଶ୍ରୀ ଅଙ୍ଗରୁ ଜ୍ୟୋତି ଝରେ,
ସୁହାସ ହସେ ଅଧରେ,
ଖେଳୁଛି କି ବନସ୍ଥରେ ବାଳ-ଭରେଣୁ । ୩ ।
ହେଉ ସେ ପଛକେ ଶିଶୁ,
କେତେ ପଛେ କ୍ଷୁଦ୍ର ବିଶ୍ୱ,
ଜଗତ ସେ ପ୍ରାଣପ୍ରଭୁ ଭରସା ତେଣୁ । ୪ ।

ମାନଭଞ୍ଜନ

ମନ କଣା କର କିପାଁ ବସିଛ ରାଧେ,
ଡାକନ୍ତି ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ କାହ୍ନୁ ମୁରଲୀ ନାଦେ । ୦ ।
ପ୍ରକୃତି ପୁରୁଷ ତୁମ୍ଭେ,
ଯୁଗେ ଯୁଗେ ସଙ୍ଗୀ ଉଭେ,
କି ଭୟ ତୁମ୍ଭର ବ୍ୟର୍ଥ ଜନାପବାଦେ । ୧ ।
ତୁମ୍ଭେ ଯେ ଗୋଲୋକବାସୀ,
ଭୁଲିଗଲ ମଞ୍ଚେ ଆସି,
ସ୍ୱର୍ଗରାଜ୍ୟ ରାଜା ଇନ୍ଦ୍ର ତୁମ୍ଭ ପ୍ରସାଦେ । ୨ ।
ତୁମ୍ଭେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ନିଶ୍ଚେ ଜାଣ,
ଏ ସୃଷ୍ଟି ତୁମ୍ଭ ଉଆଣ,
ତେତିଶ କୋଟି ଦେବତା ଖଟନ୍ତି ପାଦେ । ୩ ।
କୃଷ୍ଣ ସ୍ୱୟଂ ନାରାୟଣ,
ନିଜଗତ ପରାୟଣ,
ତାଙ୍କ ପ୍ରିୟା ହୋଇ କିପାଁ ମଗ୍ନ ବିଷାଦେ । ୪ ।
ତୁମ୍ଭ ବେନିଙ୍କ ପ୍ରଣୟ,
ସବୁ କାଳେ ତ ଅକ୍ଷୟ,
ନ ଗଣେ ପ୍ରଣୟ ରାଧେ କୋଟି ପ୍ରମାଦେ । ୫ ।
ଉଠ ଉଠ ଚନ୍ଦ୍ରାବଳୀ,
ମୁରଲୀ କରୁଛି ଅଳି,
ସଖୀ କହେ କୃଷ୍ଣେ ଯାଇ ଭେଟ ଆହ୍ଲାଦେ । ୬ ।
ଶୁଭୁଛି ଶୁଣ ଅବାଧେ,
ବଂଶୀ ଡାକେ ରାଧେ ରାଧେ,
ଅଭିମାନ ତେଜ ବେଗେ ଭୁଲ ଗୋ ହ୍ରାଦେ । ୭ ।
ଉତ୍ସବେ ମିଶିଲେ ଖେଦ,
ପ୍ରୀତିରେ ହେଲେ ବିଚ୍ଛେଦ,
କୁବଚନ ପ୍ରାୟେ ତାହା ମର୍ମକୁ ବାଧେ । ୮ ।
ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ସେ ନନ୍ଦଶିଷ୍ଟ,
ଦେଇ ନାହାନ୍ତି ବା କ୍ଳେଶ,
ଭକ୍ତ ତୁଣ୍ଡେ ତୁମ୍ଭ ନାମ ବୋଲନ୍ତି ଆଦ୍ୟେ । ୯ ।
ଶୁଣ ଦେବୀ ଭୃତ୍ୟବାଣୀ,
ମାନ ତେଜ ରାଧାରାଣୀ,
ଜଣ କହେ ଦଣ୍ଡ ନାହିଁ ନିରପରାଧେ । ୧୦ ।

ମହାନିଦ୍ରା

ମହାନିଦ୍ରେ ! ଜୀବନର ବିଶ୍ରାମଦାୟିନୀ,
ଜଗତ ଜଞ୍ଜାଳଜ୍ୱାଳା ଶୀତଳକାରିଣୀ ।
ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ ଆସି ଅନ୍ତିମ ସମୟ,
ଲଭେ ଜୀବ ତୁମ୍ଭ ଅଙ୍କେ ଅଭୟ ଆଶ୍ରୟ ।
ଭୁଞ୍ଜାଅ ତାହାକୁ ତୁମ୍ଭେ ସୁଖଶାନ୍ତି ସୁଧା,
ହରିନିଅ ମାତୃସ୍ନେହେ ତାର ତୃଷାକ୍ଷୁଧା ।
ତୁଟେ ସେ ଆଶାର ମନ୍ଦ, ବାସନାର ଜ୍ୱାଳା,
ଭୁଲିଯାଏ ଅଗ୍ନିଗର୍ଭ ବିଶ୍ୱ-ବନ୍ଦିଶାଳା ।
ବନ୍ଦ ହୁଏ ଦୀର୍ଘଶ୍ୱାସ ପ୍ରାଣ ହାହାକାର,
ପୋଡିଯାଏ ଅଭିମାନ, ଦର୍ପ, ଅହଙ୍କାର ।
ଦୟାମୟୀ ଦେବୀ ତୁମ୍ଭେ, ଦେବପ୍ରାଣ ତବ,
ମର୍ତ୍ତ୍ୟଜୀବ ଦୁଃଖ ଦେଖି ହୋଇଯାଏ ଦ୍ରବ ।
ତହୁଁ ତାକୁ ଟାଣିନିଅ କୋଳକୁ ନିଜର,
ତବ ସ୍ପର୍ଶେ ପ୍ରାଣ ତାର ହୁଏ ଶୁଦ୍ଧତର ।
ଧରି ତୁମ୍ଭେ ଉପନାମ ମୃତ୍ୟୁ ବା ମରଣ,
ଜୀବନ-ନାଟ୍ୟର ରଚ ନବ ସଂସ୍କରଣ ।

—o—

ରକ୍ତବୀଜ ବଧ

ପାଠଶାଠ କରୁଛି ମୋର ହେଲା ନାହିଁ ହରି,
ବେଳ ଗଲା ପଞ୍ଚେନ୍ଦ୍ରିୟ ପୂଜା କରି କରି ।
ନାହିଁ ତହିଁ ଲାଭ କିଛି ବେଠିମାତ୍ର ସାର,
ଦଣ୍ଡ ଅଛି ତହିଁ ମାତ୍ର ନାହିଁ ପୁରସ୍କାର ।
କେବେ ଆଉ ଖଟିଥିବି ତାଙ୍କ ମନ ଜାଣି,
ଏ ପୋଡା କପାଳ ପ୍ରଭୁ କାହୁଁ ଦେଲ ଆଣି ?
ବାସନା-ବଇରୀ ମୋର ଯେହ୍ନେ ରକ୍ତବୀଜ,
ବଚନକୁ ବଳିଯାଏ ତାହାର ସହଜ ।
ନାହିଁ ତାର ମୃତ୍ୟୁ, ତାକୁ ମାରିବ ବା କିଏ,
ଗୋଟାକୁ ମାରିଲେ ଉଠେ ହୋଇ ସେ କୋଟିଏ ।
ଖାଇ ସେ ଅମର ଲଡୁ ହୋଇଛି ଅକ୍ଷୟ,
ଅସ୍ତ୍ର ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ତାର ଲଗିଛି ଉଦୟ ।

ଚଣ୍ଡୀରୂପେ ତୁମ୍ଭେ ଯାକୁ ନ କଲେ ସଂହାର,
ସେ ରାକ୍ଷସ ହୃଷ୍ଟ ମୋର କାହିଁଛି ନିସ୍ତାର ।
ଯେବେ ତୁମ୍ଭେ ହୁଅ ତାତ ଯେବେ ହୁଅ ମାତ,
ମାତୃରୂପେ କର ମୋର ଶତ୍ରୁକୁ ନିପାତ ।
ଯୁଗେ ଯୁଗେ ତୁମ୍ଭେ ପରା ହୋଇ ଅବତାର,
ପ୍ରବଳେ ସଂହାରି କର ଦୁର୍ବଳେ ଉଦ୍ଧାର ।
ଏବେ ଥରେ ଅବତରି କର ଦେଖି ଧ୍ୱଂସ,
ମୋର ଏ କାମନାରୂପ ରକ୍ତବୀଜ ବଂଶ ।

—o—

ଅଦ୍ଭୁତ ଶିଶୁ

କି ଅଦ୍ଭୁତ ଶିଶୁ ସଖି ଜନ୍ମହୋଇଲା,
ଦିନୁ ଦିନୁ କଂସକୁ ତ ହେଲା ସେ କାଳ । ୦ ।
କରି ତା ଶାଖା ଛେଦନ,
କରୁଅଛି ଶକ୍ତି ଶୋଷଣ,
ଶେଷରେ କାଟିବ ମୂଳ ବୁହିଣ ଡାଳ । ୧ ।
ତ ଡରେ କଂସକୁ ଶଙ୍କା,
ବଧ କଲା ଷଣ୍ଢ ବକା,
କଲା ପୁଣି ଅଘାସୁର ମୁଣ୍ଡ ଦିଫାଳ । ୨ ।
ଅତି କ୍ଷୁଦ୍ର କଳେବରେ,
କି ବିରାଟ ଶକ୍ତି ଧରେ,
ଟେକିଲା ସେ ଗୋବର୍ଦ୍ଧନ ଗିରି ବିଶାଳ । ୩ ।
ସେ ଯେ ପ୍ରଭୁ ବିଶ୍ୱପାଳ,
ମାୟାରେ ଗୋପାଳ ବାଳ,
ଦୁଷ୍ଟ ଦେଶଘାତୀ ସେ, କଂସ ଛାର ଶୃଗାଳ । ୪ ।
ନ ଚିହ୍ନି କଂସ ଚଣ୍ଡାଳ,
କଲା ତାହାକୁ କଟାଳ,
କର୍ମ ଅବକଳୁ ହୁଏ ବୁଦ୍ଧି ବିଟାଳ । ୫ ।
ସେ ଦୁର୍ବଳ-ବନ୍ଧୁସେନା,
ଦୁର୍ଜନ ଜୀବନ ଘେନା,
କରି କହେ ଫାଟିଲାଣି କଂସ କପାଳ । ୬ ।

—o—

ମାୟା

କିଏ ତୁମ୍ଭେ ମାୟାଧର କେତେ ମାୟା ଜାଣ,
ମାୟା ତୁମ୍ଭ ମହାଛାୟା, ତୁମ୍ଭେ ମାୟାପ୍ରାଣ ।
ଅଛ ତୁମ୍ଭେ ହିମାଦ୍ରିରେ ପୁଣି ରେଣୁ ମଧ୍ୟେ,
ଛନ୍ଦେ ଅଛ, ସ୍ୱରେ ଅଛ, ଅଛ ଗଦ୍ୟେ, ପଦ୍ୟେ ।
ମୂଳ, କାଣ୍ଡ ଶାଖାପତ୍ର ଶିର ପ୍ରଶିରରେ,
ସର୍ବତ୍ର ବିରାଜ ତୁମ୍ଭେ ଜୀବରେ ହୀରରେ ।
ନାସ୍ତିକ ଚଣ୍ଡାଳଠାରୁ ତପସ୍ୱୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ,
ସମସ୍ତଙ୍କ ପ୍ରାଣେ ତୁମ୍ଭ ସତ୍ତା ସ୍ଥିତିବନ୍ତ ।
ଅଣୁରେ ତୁମ୍ଭକୁ ସ୍ଥାନ ହୁଏ ନାହିଁ ଜାଣ,
ବ୍ୟାପିଛି ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡଯାକ ନାହିଁ ତିଳେ ଫାଙ୍କ ।
ତୁମ୍ଭେ ରୂପବନ୍ତ, ସାନ୍ତ, ଅରୂପ, ଅନନ୍ତ,
ମହିମା ତୁମ୍ଭର ପ୍ରଭୁ ଅତର୍କ୍ୟ ଅଚିନ୍ତ୍ୟ ।
ତୁମ୍ଭେ କାମଗତି, ପୁଣି ଗତିହୀନ ସ୍ଥାଣୁ,
ମହାକାୟ ହସ୍ତୀ ତୁମ୍ଭେ, ଅଦୃଶ୍ୟ ଜୀବାଣୁ ।
ମାୟାର କଳନା ତବ ଏ ବିଶ୍ୱ ଭୁବନ,
ଜୀବନ ବୋଲନ୍ତି ଯାକୁ ସେ ଦୀର୍ଘ ସ୍ୱପନ ।
ମାୟାମୟ ମାୟା ତବ ଧାରଣାକୁ ବଳେ,
ମାୟାରେ ଅଶେଷ ବିଶ୍ୱ ଗୁନ୍ଥିଛ କୌଶଳେ ।
ମାୟାରେ ବାନ୍ଧିଛ ପୁଣି ସଂସାର ଶୃଙ୍ଖଳା,
ଏ ବିରାଟ ସୃଷ୍ଟି ତବ ମାୟା-ଛାଏଁ ଢଳା ।

—o—

ବେଣୁସ୍ୱନ

ବଜାନା ବଜାନା ବେଣୁ ଆଉ ବେଣୁପାଣି,
ଯମୁନା ସେ ଧ୍ୱନି ଶୁଣି ବହୁଛି ଉଜାଣି ।
କି ଉଚାଟ ଉନ୍ମାଦନା ଅଛି ତହିଁ ଭରି,
ଶୁଣି ତାହା କୁଞ୍ଜବଣୀ ଫୁଲ ଉଠେ ଥରି ।
ହସିଉଠେ ସମୀରଣ ହୋଇ ଜରଜର,
ଶାଖାଚ୍ୟୁତ ହୋଇ ପଡେ ଗଛରୁ ପତର ।
ଜୀର୍ଣ୍ଣବୃକ୍ଷ ଅରଣ୍ୟାନୀ ପାଲଟେ ନନ୍ଦନେ,
ଜଡ଼-ଜନ୍ତୁ ଜାକ ପିଳେ, ବାଉଁଶ ଚନ୍ଦନେ ।

ଅସମୟେ ଫୁଟେ ଫୁଲ, ଫଳ ଫଳେ ଗଛେ,
ମଇଁଷି ପଛାକୁ ଦୁଧ ପିଅନ୍ତି ଗୋବତ୍ସେ ।
ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନାମୟୀ ହୋଇଯାଏ ଅନ୍ଧାର ଯାମିନୀ,
କୃଷ୍ଣପ୍ରାଣା ରାଧା ହୁଏ ପ୍ରେମେ ପାଗଳିନୀ ।
ବଜାନା ବଜାନା କାହ୍ନୁ ଆଉ ସେ ମୁରଲୀ,
ଗୋପୀଏ ଛାଡନ୍ତି ଲଜ୍ଜା ବୋଲି ମଲି ମଲି ।
ବଜାଇବ ଯେବେ ତୁମ୍ଭେ ଲଗାଇଣ ହଟ,
ମାନିବେ ନାହିଁ ସେ ଗୁରୁଜନଙ୍କ ଆକଟ ।
ଲଭିବ ହେ ରାଧାପ୍ରାଣ, ରାଧାପ୍ରାଣେ ବାଧା,
ଚନ୍ଦ୍ରାବଳୀ ଚନ୍ଦ୍ରମୁଖ ପଞ୍ଝିବ ସାଦା ।
ବିରହ-ବେଦନା ଭାର ଉଠିବ ଚହଲି,
ବଜାନା ବଜାନା କାହ୍ନୁ ଆଉ ସେ ମୁରଲୀ ।

—o—

ଚୋର

ଘରେ ଘରେ ଚୋରି କରେ କିଏ ଏ ଚୋର,
ଦୁଧଦହିରଙ୍କ ସରଲବଣୀଚୋର ।୦।
ଦିନରାତି ଚୋରି କରେ,
ଥରନ୍ତି ଗୋପୀ ତା ଡରେ,
ଧର ଧର ବୋଲି ରଡ଼ି ଛାଡନ୍ତି ଘୋର ।୧।
ସେ ଦୁର୍ବଳ-ବକ୍ରସେନା,
ଚୋରି କରେ ଭକ୍ତି-ଚେନା,
ଦେବହେଁ ସ୍ୱର୍ଗ ଛଡାଏ ଶିଜାର ଡୋର ।୨।
ତା ଘରେ ସ୍ୱର୍ଗ ପଞ୍ଜର,
ଚୋରି କରେ ପ୍ରେମ-ସର,
ଦୁଃଖୀ ରଙ୍କି ନ ବାରେ ସେ ଅତି କଠୋର ।୩।
ତାହାର ପ୍ରୀତି-ଅଧାମ,
ଚୋରିଏ ସେ ଘନଶ୍ୟାମ,
ପ୍ରଣୟ-ଅମଳେ ସଦା ଥାଏ ବିଭୋର ।୪।
ନିତି ନିତି ବ୍ରଜଧାମେ,
ହାଟ ବସେ ତାହା ନାମେ,
ଅଶେଷ କୀର୍ତ୍ତିଚନ୍ଦ୍ର ସେ ନନ୍ଦକିଶୋର ।୫।
ସେ ଅଦ୍ଭୁତ ଚୋର ଥରେ,
ପଶି ମୋ ହୃଦୟ-ଘରେ,
ନବ ନବେ ଚୋରି କରୁ ଦୃଷ୍ଟି ମୋର ।୬।
ସ୍ୱାଗତ ହେ ଚୋରଚନ୍ଦ୍ର,
ଚୋର ବିଦ୍ୟାରେ ଧୁରନ୍ଧର,
ତୁମ୍ଭ ପାଇଁ ତୃଷିତ ମୋ ନେତ୍ର-ଚକୋର ।୭।

—o—

କୃଷ୍ଣ-ବିରହ

ନାହାନ୍ତି କି ଗୋପେ ସଖି ଗୋପସୁନ୍ଦର,
ନିଲକ୍ଷଣ ଦିଶେ କିପାଁ ଦିଗ ଅମ୍ବର ।୦।
ଫିକା ଦିଶେ କୁଞ୍ଜବନ,
ଶୁଖିଲା ଗୋବତ୍ସଗଣ,
ଡାକନ୍ତି ମୟୂର କୁଞ୍ଜ-ନଟ-ନାଗର ।୧।
ଆବିଳ ଯମୁନାଜଳ,
ପିତା ଲାଗେ ମିଠାଫଳ,
କେଳି-କଦମ୍ବ ହୋଇଛି ଶୂନ୍ୟ ପଞ୍ଜର ।୨।
ଶୁଭୁ ନାହିଁ ବଂଶୀସ୍ୱନ,
ଗୋପ ଗୋପୀ ଅଚେତନ,
ବନକେ ହମ୍ବାଳୁଛନ୍ତି ଧେନୁନିକର ।୩।
ଗୋବର୍ଦ୍ଧନ ଗିରିବର,
ହୋଇଛି ଧୂଳି ଧୂସର,
ଶିରୀ ତୁଟିଯାଇଅଛି ବ୍ରଜପୁରର ।୪।
ଖେଳ ଛାଡିଣ ବାଳୁତେ,
କାହ୍ନୁସଖା ଗୋପସୁତେ,
କି ମହାମାରୀର ଶୋକେ ଆଜି କାତର ।୫।
ଦିବସେ ଘୋଟେ ଅନ୍ଧାର,
ଏ କି ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଗ ଦୁର୍ବାର,
ମନ କି ଜୀଇଛି ରାଧା ବୁଝ ସତ୍ତ୍ୱର ।୬।
କି ଅଦ୍ଭୁତ ଏ ସମସ୍ୟା,
କୁହେଁ ଆଜି ଅମାବାସ୍ୟା,
ଶୁଭୁ ନାହିଁ କିପାଁ ବଧୂ ମଙ୍ଗଳ ସ୍ୱର ।୭।

ଏ କୁଞ୍ଜ ଶୋ ଅଙ୍ଗନ,
ଫୁଲେ ନାହିଁ ଗନ୍ଧଧନ,
ହାହାକାର ସ୍ୱରେ ବହେ ବାୟୁ ପ୍ରଖର । ୧୦ ।

—*—

ଇକିରାନାମା

ଶ୍ରୀହରି, ମୋର ଏ ଦେହ-ଜମିଦାରୀ
ନିଅ ହେ ଭଲ ଇଜରା,
ମେଞ୍ଚୁଆ ଅଜସ୍ର ପରଜାଏ ମୋତେ
କଲେ ବଡ ହରକତ ।
ଆଉ ଅମାନିଆ ଅଛନ୍ତି ଦୁଇଟା—
ମନଶର୍ମା, ପେଟଶର୍ମା,
ଖଣ୍ଡମାର୍କା ପରି ଉଭୟେ ବଳୁଆ
ଉଭୟେ ଅଦ୍ଭୁତକର୍ମା ।
ଖଜଣା ଗଣ୍ଡାକ ନ ଦିଅନ୍ତି ପଟେ
ନୁହନ୍ତି କା ହୁମୁହୁମୁ
ହୁଡୁମୁଣ୍ଡିଆ ବୋଲି ଜାଣି ତାଙ୍କୁ
ଡରୁଥାଏ ଭୂଏଁ ଦୂରୁ ମୁଁ ।
ତୁମ୍ଭ ହାତେ ନିଶ୍ଚେ ସାଉନ୍ତ ହେବେ ସେ
ମୋତେ ତ ପଢାନ୍ତି ପାଠ,
ଦୁର୍ବଳକୁ ଦୁଷ୍ଟେ ଦେଖାନ୍ତି ବାଇଙ୍ଗି
ପ୍ରବଳ ନିକଟେ କାଠ ।
ଭଲ ପ୍ରଜା ସୁଜା ଅଛନ୍ତି ଥୋକାଏ
ମୋ ରାଜ୍ୟରେ ଭରି ଘର,
ଶ୍ରଦ୍ଧା-ପ୍ରେମ-ଭକ୍ତି— ସ୍ୱଜନ ଦେଇ
ପୂଜିବେ ତୁମ୍ଭ ପୟର ।
ନିଅ ତୁମ୍ଭେ ପ୍ରଭୁ ଜରିପାକ ସବୁ
ଭଣ୍ଡ ଚୋରମାନ ସହ,
ତନ୍ତୁ ମୋ ନିମନ୍ତେ ପ୍ରସାଦ-କଣିକେ
ପଠାଉଥିବ ପ୍ରତ୍ୟହ ।
ଏହି ସର୍ତ୍ତ ରଖି ଇଜରାନାମା ମୁଁ
ଲେଖିଦେଲି ଆଜୀବନ,
ଚନ୍ଦ୍ର ସୂର୍ଯ୍ୟ ଧର୍ମେ ଦଶଦିଗପାଳେ
ସାକ୍ଷୀ ରଖି ଜନାର୍ଦ୍ଦନ ।
ଏହା ବିନା ଆଉ ଧୂଳିଟି ଏ ଦାବି
ନ କରିବ ତୁମ୍ଭଠାରେ,
କଲେ ତାହା ହେବ ଅଗ୍ରାହ୍ୟ ସର୍ବଥା
ତୁମ୍ଭ ଧର୍ମ-ଦରବାରେ ।
ଏତଦର୍ଥେ ଏହି ଇଜରାନାମା ମୁଁ
ଲେଖି ଦେଉଅଛି ହରି,
ଦରକାର ବେଳେ କର୍ମରେ ଆସିବ
ରଖିଥିଲେ ଯତ୍ନ କରି ।
ନିଃଶ୍ୱାସେ ପ୍ରଶ୍ୱାସେ ଗୁନ୍ଥା ସିନା ମୋର
ତୁମ୍ଭ କୃପା ପ୍ରାଣାରାମ,
କର ମୋତେ ପ୍ରଭୁ ବିଶ୍ୱାସ, ମୁଁ କେବେଁ
ନୁହେଁ ନିମକହାରାମ ।

—*—

ଦୁଆଳିଆ

ଆଦାୟ ଅସୁଲ ମୋର ସରିଲାଣି ପ୍ରଭୁ,
ଛାମୁରେ ହିସାବ ତାର ଦେବି ଏବେ ସବୁ ।
କଟିଗଲା ବାଲ୍ୟକାଳ କେତେ ସୁଖେ ହାୟ,
ପିତାମାତାଠାରୁ ସ୍ନେହ କରିଣ ଆଦାୟ ।
ଶ୍ରଦ୍ଧାପ୍ରେମ ଆଦାୟରେ କଟିଲା ଯୌବନ,
ଆଦର ସମ୍ମାନ କେତେ ଦେଲେ ବନ୍ଧୁଜନ ।
ବୃଦ୍ଧକାଳେ ପୁତ୍ରକନ୍ୟାଠାରୁ ସେବା ଯତ୍ନ,—
ଆଦାୟ ଯା' କଲି ତାହା ସାର ଶୁଦ୍ଧରତ୍ନ ।
ଆଜୀବନ ତୁମ୍ଭଠାରୁ କରିଛି ଅସୁଲ,
ଅନନ୍ତ କରୁଣା-ଧନ ଭବେ ଅପ୍ରତୁଳ ।
ସମସ୍ତଙ୍କଠାରୁ ଖାଲି କରିଛି ଆଦାୟ,
ଜୀବନେ ଆଦାୟ ଏହା ମୋର ବ୍ୟବସାୟ ।
ଦେଇ ନାହିଁ ତାହାରିକି କେତେ ପ୍ରତିଦାନ,
ମୋହଠାରୁ ବଳି ଆଉ କେ ଅଛି ଅଜ୍ଞାନ ।

ସମସ୍ତଙ୍କ ଧନ ମୁହିଁ କରି ଉଦରସ୍ଥ,
ବସିଅଛି ମୁହିଁ ପୋଛି ହୋଇ ଶୂନ୍ୟହସ୍ତ।
କିଛି ନାହିଁ ବୁଝି କାହିଁ କର୍ମ ମୋର ବାମ,
କୁଆଡ଼ଅ ଖାଇଖାତାରେ ଲେଖାଇବ ନାମ।
ଏହା ବିନା କି ଉପାୟ ଅଛି ଅବା ଆନ,
ଏ ଋଣଦାୟରୁ ପ୍ରଭୁ କର ମୁକ୍ତିଦାନ।

——❋——

ପ୍ରତିଜ୍ଞା

କଦମ୍ବ ମୂଳରେ ଠିଆ ହୁଏ ସଜନି,
କେତେ ଭଙ୍ଗୀରେ କରୁଛି ମୁରଲୀଧ୍ୱନି। ୦।
ବଜାଏ ସେ ରାଧା ରାଧା,
ଗଣେ ନାହିଁ ଲଜ୍ଜା ବାଧା,
କେତେ ଭରସା ଗୋ ତାର କେତେ ତରୁଣୀ। ୧।
ରାଧା କୁଳଭୂଆସୁଣୀ,
କି ଭାବିବେ ଜନେ ଶୁଣି,
କଳଙ୍କିନୀ ହେବ ରାଇ ବଧୂବଦନୀ। ୨।
ରଜାପୁଅ ବୋଲୁ କି ମା,
ଦେଖାଏ ଏତେ ଗରିମା,
କି ବୋଲିବେ ଶୁଣି ତାର ପିତା ଜନନୀ। ୩।
ଶିରେ ଶୋଭେ ଶିଖିଚୂଳ,
ଆଭରଣ ବନଫୁଲ,
ଝରୁଛି ମଧୁର ହାସ ମୁକୁତା ମଣି। ୪।
ଅତସୀ କୁସୁମ ଶ୍ୟାମ,—
ତନୁ କେତେ ଅଭିରାମ,
ଶ୍ରୀଅଙ୍ଗ ଜ୍ୟୋତିରେ ଦୀପ୍ତ ବନ ଅବନୀ। ୫।
କି ସୁନ୍ଦର ନନ୍ଦସୁତ,
ବଚନ ଛଣା-ଅମୃତ,
କୋଟି ଲାବଣ୍ୟଖଣି ସେ ନାଗରମଣି। ୬।
ମଦନମୋହନ ମୂର୍ତ୍ତି,
ହରନଏ ହୃଦ ଧୃତି,
ଦିଠାରେ ସେ ମନପ୍ରାଣ ଦିବାରଜନୀ। ୭।
ମହତ ପନ୍ଥରେ ଯାଉ,
ନ ନିନ୍ଦିବ ତାକୁ ଆଉ,
ଗଢିବ ପଦ୍ମରେ ତାର ସେବା ଗଢଣି। ୮।

— ॰❋॰—

ଭକ୍ତବତ୍ସଳ

ଭକ୍ତବନ୍ଧୁ ଜଗନ୍ନାଥ ଭକ୍ତି-ଲୋଭାଶି,
ପ୍ରେମମୂଲ୍ୟେ କିଣା ତୁମ୍ଭେ ମୁକ୍ତି-ଦେପାସି। ୦।
ଭକ୍ତ ତୁମ୍ଭ ପ୍ରାଣ-ପ୍ରାଣ,
ରକ୍ଷା କର ଭକ୍ତ ମାନ,
ଭକ୍ତ ତୁମ୍ଭ ପଣବାର ପୁର କୁମାସି। ୧।
ଭକ୍ତ ହିତ ପାଇଁ ହରି,
ପାର ତୁମ୍ଭେ ସବୁ କରି,
ପାର ମହାଗିରି ଧରି ଗିରି-ବହାସି। ୨।
ଭକ୍ତ ହେତୁ ଦେହ ଗଢି,
ଜଳାଧଳା ଘୋଡ଼ା ଚଢି,
କାଞ୍ଚି ସ୍ୱତ୍ୟେ କଲ ଯାଇ ଯୁଦ୍ଧ ମୁରାରି। ୩।
କାଞ୍ଚି ବଳ ଗଡ଼େ ହାଣି,
ଚଇସ୍ତ-ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କି ଆଣି,
ବସାଇଲ ଭକ୍ତଜନେ ମାନ ରଖାଇ। ୪।
ଧନ୍ୟ ସେ ପୁରୁଷୋତ୍ତମ,
ସୁସାଧକ ଅନୁପମ,
ଭକ୍ତିରେ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ବଶ କଲ କଂସାରି। ୫।
ସୌଭାଗ୍ୟବତୀ ମାଣିକା,
ଗୋପାଳୁଣୀ-ଭାଲ-ଟିକା,
ଭୁଞ୍ଜାଇଲା ପଥେ ସର ସେ ଗୋପନାରୀ। ୬।
ଦେଲ ତାକୁ ରତ୍ନ ମୁଦି,
ହେ ପ୍ରଭୁ କୃପା-ଅମ୍ବୁଧି,
ନିସ୍ତରିଲ ତୁମ୍ଭ ରୂପ ନେକେ ନିହାରି। ୭।
ଦୂରେ ଥିଲେ ପାଶେ ଅଛ,
ସର୍ବବ୍ୟାପୀ ହେ ଶ୍ରୀବତ୍ସ,
ଶୁଣୁଅଛ ସକଳର ସବ ଗୁହାରି। ୮।

ନୀଳାଚଳ ଯାହା ନାମ,
କହିଲେ ଦ୍ୱାରକା ଧାମ,
ଅନ୍ତ ନାହିଁ କଳି ଯୁଗେ ଲୀଳା ବିସ୍ତାର । ୯ ।
ଆର୍ତ୍ତେ କହେ ଦୀନଜନ,
ଭବଜ୍ୱାଳା ଅନୁଭବ,
ବାସନା-ନର୍କରୁ ହରି ନାଥ ଉଦ୍ଧାର । ୧୦ ।

—•—

ସଂସାର

ସଜ୍ଜନ ସଂସାରେ କଳଙ୍କିତ ହୁଏ
ଯେସନେ ଧୋବାଭୂଠ ଗଣ୍ଡି,
ଲୁଗାରୁ ମଇଳା ଛଡ଼ାଇ ହୁଏ ସେ
ସେହି କଳଙ୍କରେ ମଣ୍ଡି ।
ଗଢ଼ିଛ ହେ ହରି ଏ ଘୋର ସଂସାରେ
କି ଭୀଷଣ ଉପାଦାନେ
ବାଜିକାର ପରି ସ୍ୱକେ ଖେଳୁଛ ସେ
କେତେ କୂଟ ମନ୍ତ୍ର ଜାଣେ ।
ଗୋଡ଼ ଧରି ଜାଣେ ଚଟି ଧରି ଟାଣେ
ବେଳ କାଳ ଦେଖି ଶୁଣି,
ଜେଉଁ କଥାରେ ସେ ଅପାରଗ ନୁହେଁ
ନାହିଁ ତା ଜାଣନ୍ତେ ନାହିଁ ।
କେତେ ପ୍ରକାରରେ ଠକାଉଛି ମୋତେ
ସେ ଯେ ଠକ-ଶିରୋମଣି,
କେତେ ପୁଣି ଜାଣେ ଘଟଣ ଅଘଟଣ
ଅଦ୍ଭୁତ ଯାହା କରଣି ।
ଇଚ୍ଛା କଲେ ଯେଣି ଫୁଟାଇପାରେ ସେ
ଆକାଶରେ ପଦ୍ମଫୁଲ,
କରିପାରେ ପୁଣି ଜାତଠାରୁ ଜଣା
ବାରବାଣୀ ସୁନା ମୂଲ ।
ସଂସାରର ଏହି ଦୁଷ୍ଟପଣ ଦେଖି
କିଛି ନାହିଁ ପ୍ରଭୁ ବୁଦ୍ଧି,
ଏ ସଙ୍କଟ କାଳେ ତୁମ୍ଭେ ଏକା ସିନା
ସହାୟ କୃପା-ଅମ୍ବୁଧି ।
ସବୁ ଅତ୍ୟାଚାର ଶାନ୍ତି ଭାବ ଯେସନେ
ସହିବି ମୁଁ ମଥା ପାତି,
ଶୂଳ ପ୍ରହାରକୁ ନ ଡରି ଆଗରେ
ଦେଖାଇଦେବି ମୁଁ ଛାତି ।
ବଜ୍ରାଘାତ କଲେ ମଣିବି ତାହାକୁ
ଶୀତଳ ପ୍ରଲେପ ପରି,
ଧୈର୍ଯ୍ୟ ସହିଷ୍ଣୁତା ଜଗତମାନରେ
ଯାଉ ଏ ହୃଦୟ ଭରି ।
ଜନ-ଅପବାଦ ଥଟ୍ଟା ଟାହୁଲିକୁ
ନ କରିବି ଲଜ୍ଜାଭୟ,
ହସି ହସି ସବୁ ସହିବି ଏ ଶକ୍ତି
ପ୍ରଦାନ ହେ ଦୟାମୟ ।
ନୀରବତା ଆଣି ଦିଅ ମୋ ପ୍ରାଣରେ
ନୀରବେ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଧ୍ୟାୟି,
ଆଉ ସବୁ କଥା ଅସାର ଜ୍ଞାନରେ
ପଛକୁ ଦେବି ପକାଇ ।
ସବୁ ଝଞ୍ଜାବାତ ପରାଜୟ ମାନେ
ନୀରବତା ଶକ୍ତି ଠାରେ,
ନୀରବତା ଏକା ଅଶକ୍ତ ଜନର
ଘଟେ ମହା ଉପକାରେ ।
ବସିଥାଏ ଯେବେ ନୀରବେ ଏକାନ୍ତେ
ତୁମ୍ଭ ପୁଣ୍ୟ ପାଦ ଧ୍ୟାୟି,
ଶିଳା ପଥରର ଆଘାତ ତାହାର
କିଛି କରିପାରେ ନାହିଁ ।

—•—

ଜାଉଁରୀ କୁହୁକ

ମନ, ତୁହି ଜାଣୁ କେତେ ଜାଉଁରୀ କୁହୁକ,
ମୁହୂର୍ତ୍ତକେ ବୁଲି ଆସୁ ସହସ୍ର ମୁଲୁକ ।
ଅଥବା ତୁ ଯୋଗିବର, ଶିବ ଯୋଗବଳେ,
ଦର୍ଶନର ବାଟ ଯାଉ ହେଲେ ଅର୍ଦ୍ଧପଲେ ।
କିମ୍ବା ଉଡ଼ା-ଜାହାଜେ ତୁ ଯୁଗ-ଅବତାର,
ସେ ଆକାରବନ୍ତ, ମାତ୍ର ତୁହି ନିରାକାର ।

ସବୁବେଳେ କରୁ ତୁହି ଚଞ୍ଚଳ ଅସ୍ଥିର,
ନାହିଁ ସ୍ଥିର ବର୍ତ୍ତନ ଅଥବା ଜାଗିର ।
ଜଗତର ଶିକ୍ଷାଭାର ନ୍ୟସ୍ତ ତୋର ହସ୍ତେ,
ତୋହୋ' ଶିକ୍ଷା ଅନୁଯାୟୀ ଚଳନ୍ତି ସମସ୍ତେ ।
ବହୁରୂପୀ ପରି ତୁହି ଧରୁ ନାନା ରୂପ,
ମୁହୂର୍ତ୍ତେ ପ୍ରକାଶି ପୁଣି ମୁହୂର୍ତ୍ତକେ ଲୁପ୍ତ ।
ଛଳନା-ରସିକ ତୁହି ଶଠ-ଚୂଡ଼ାମଣି,
ଅଦ୍ଭୁତ କୌତୁକ ତୋର ଅସୀମ କରଣୀ ।
ଦୂର ସ୍ୱରେ ଯାହାକୁ ତୁ କହୁଥାଉ ଖାଣ୍ଟି,
ଭେଟେ ତୁହି ଆସି ପୁଣି କହୁ ତାକୁ ମାଟି ।
ଏ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ କହୁ ମନ୍ଦ ସେ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଭଲ,
ଏ ତୋହର ଭଲ ମନ, କାହିଁ ଅଚଳ ।
ମିଶିଛି ତୋ ସଙ୍ଗେ ଆଶା, ଯୋଗ୍ୟ ସହଚରୀ,
ଭଣ୍ଡାଇ ଭଣ୍ଡାଇ ବଳେ ମାରେ ସେ ପାମରୀ ।
ସେ ପାପିଷ୍ଠା ଚଣ୍ଡାଳୁଣୀ ମାଂସ ଖଣ୍ଡେ ଧରି,
ଡାକୁଛି ଏ ଜୀବ-ଶ୍ୱାନେ ଲୋଭେ ବଶ କରି ।
ବହୁ ଦୂର ଯାଇ ଶ୍ୱାନ ବାରେ ଆଘ୍ରାଣରେ,
ମାଂସ ନୁହେଁ, ମାଟି ମେଞ୍ଚେ ଧରିଛି ସେ କରେ ।
ଫେରିଆସେ ସେଠାରୁ ହୋଇ ସେ ନିରାଶ,
ଧାଇଁ ଧାଇଁ ହୁଏ ଖାଲି କଣ୍ଠଗତ ଶ୍ୱାସ ।
ତା ହାତୁଁରି ହାଡ଼ ଖଣ୍ଡ ଛୁଇଁ ଦେଲା ମାତ୍ରେ,
ସ୍ୱବଳର ଶକ୍ତି ଆସି ଖେଳେ ବୃଦ୍ଧଗାତ୍ରେ ।
ଦୁର୍ଦ୍ଦାନ୍ତା ଘୋଟକୀ ଆଶା, ମନ ତୁ ଘୋଟକ,
ଦୁହିଁଙ୍କ ମିଳନ ଅହୋ କି ରାଜଯୋଟକ !
ଆଶା ଲୋ, ତୁ ଭାଳ ହାଳ ଅଶିତି ସଂସାରୁ,
ପବନରେ ପରଶୁ କାନ୍ତୁ କାହୁଅ ଚଢ଼ାଉ ।
ମନରେ ତୁ ଅସନ୍ତୋଷୀ, ଅଣ୍ଡଠାରୁ ଅଣ୍ଡ,
କୋଟିଏ କୁବେର ଧନେ ନ ଲଭୁ ତୁ ପଣ୍ଡ ।
ତୃଷ୍ଣାମିରେ ତୁମ୍ଭେ ଦେନି ବଳ ଏକୁଁ ଏକ,
ରଖନ୍ତା କି ସୃଷ୍ଟି ତୁମ୍ଭେ ନ ଥିଲେ ଅଚେତ ।
ସ୍ୱଭାବରେ ତୁମ୍ଭେ ଦେନି ବଡ଼ ଅଥାଉତ,
ବିବେକ-ଗୁରୁଙ୍କ କରେ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ସାଉନ୍ତ ।
ତୁମ୍ଭ ଚକ୍ରାନ୍ତରେ ହୁଏ ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଫସି,
ଗୋଟିଏ କି ଦୁଇଟା ରହେ ସବୁ ପଡ଼େ ଖସି ।
ବ୍ୟର୍ଥତା ତୁମ୍ଭର ପ୍ରାଣ ବ୍ୟର୍ଥତା ହିଁ ସୁଖ,
ତେବେ ଅକସ୍ମାତେ ଦେଖ ସାଫଲ୍ୟର ମୁଖ ।

ଅରଜି

କେତେ ଦୂରେ ଶେଷଦିନ ଅଛି ମୋର ହରି,
ଲାଗୁଛି ତ ବହୁଦୂର ଗୁଣ୍ଡିଗଲା ପରି ।
ଦିନେ ସୁଦ୍ଧା ମହଲତ ମୁଁ ତ ମାଗି ନାହିଁ,
ବୃଥା କପାଁ ଧାର୍ଯ୍ୟ ଦିନ ଦେଉଛ ବଢ଼ାଇ ।
ଜବାନବନ୍ଦି ମୁଁ କରି ନ ପାରିବି କିଛୁ,
ଓକିଲ ଦେବାକୁ ଅବା ସାମର୍ଥ୍ୟ ନାହିଁକିଛୁ ।
ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ମୁଁ ଓକିଲାତି ଦେଇ ହେ ଅସୀମ,
ତୁମ୍ଭେ ହିଁ ଓକିଲ ମୋର ତୁମ୍ଭେ ହିଁ ହାକିମ ।
ସାକ୍ଷୀ ଦେଇ ନାହିଁ ପୁଣି, ହେବ ତୁମ୍ଭେ ସାକ୍ଷୀ,
ଘଟୁ ଖାଇ ସାକ୍ଷ୍ୟ ଦେବ ପ୍ରଭୁ ଚକାଆଖି ।
ଖାଲି ତୁମ୍ଭ ଏକଲସେ ହେବି ମୁଁ ହାଜର,
ଆଉ ସବୁ ତୁଲାଇବ ତୁମ୍ଭେ ବିଶ୍ୱେଶ୍ୱର !
କିନ୍ତୁ ପ୍ରଭୁ ସ୍ୱୟଂ ଦେବ ହୋଇ ସାବଧାନ,
ଲାଭ ବିନା ହେବ ନାହିଁ ଯେତେକ ଲୋକସାନ ।
ଯାହା ଇଚ୍ଛା ମୋ ଭାଗ୍ୟରେ କରି ପଟ୍ଟେ ଧାର୍ଯ୍ୟ,
ମାତ୍ର ନଅ ନାହିଁ ଦେବ ଆଇନ ସାହାଯ୍ୟ ।
ଆଇନରେ କେତେ ଅଛି ପେଞ୍ଚ ପୁଣି ଫାଙ୍କ,
ବଙ୍କାକୁ ସେ ସିଧା କରେ ସଳଖକୁ ବାଙ୍କ ।
ସେ ଗୋଲକଧନ୍ଦା ଗର୍ଭେ ଜଟିଳ ବିସ୍ତଟ,
ଜନେ ଜନେ ଘୂରୁଥିଲେ ମିଳେ ନାହିଁ ବାଟ ।
କି ଲୋଡ଼ା ଆଇନ୍ ମୋର, ଲୋଡ଼େ ମୁଁ କରୁଣା,
ସହସ୍ର ଆଇନ୍ ତୁମ୍ଭ କରୁଣାକୁ ଊଣା ।
ତାହା ଲଙ୍ଘାଇବ ନାହିଁ ହେ ଦୟାସାଗର,
ପୋଛି ସାଫ୍ କରିଦିଅ ମୂଳ କଳନ୍ତର ।

ଆଣ ମୋ ଭାବୁଣି ଦିନ ପାଖକୁ ଘୁଞ୍ଚାଇ,
ମାଗୁଛି ମୁଁ ଏହି ଭିକ୍ଷା ଅଞ୍ଜଳି ଯୋଡାଇ ।
ହେ ପ୍ରଭୁ ହେ ବନ୍ଧୁବର, ମୃତ୍ୟୁ ଓ ଏସନ—
କରିବିଅ ମୋର ଭୁଲ ଜୀବନ-ମାମଲ ।
ଚ୍ଛାମୁରେ ଜଣାଇ ଦୁଃଖ, ଦେଇ ଏ ଅରଜ,
ଯାହା ଭୁଞ୍ଜାଇବା କର ତୁମ୍ଭର ମରଜ ।

—୧୦୫—

ଜୀବନ-ଜ୍ୟୋତି

କି ଜ୍ୟୋତି ଏ ? କାହୁଁ ଆସେ ? କା'କୁ ପସୁରିବ?
ନିମିଷେ ଦେଖାଇ ଆଲୋ ଯାଏ ଖରେ ନିଭି ।
ଦପ୍ କରି ଜଳିଉଠି ନିଭିଯାଏ ତଥା,
ଯେତେବେ ଆସେ ସବୁ ଥର ତା'ର ଏହି ପ୍ରଥା ।
କ୍ଷଣସ୍ଥାୟୀ ସେ ଆଲୋକେ କି ହୁଏ କାହାର,
ଅଥବା ତାହାର ହୁଏ କେଉଁ ଉପକାର ।
ଅଲ୍ପାୟୁ ସେ, ଦୁଇଖଣ୍ଡ କାଷ୍ଠ ସଂଘର୍ଷଣେ-
ଆଶୁଜାତ ସୂକ୍ଷ୍ମତମ ସ୍ଫୁଲିଙ୍ଗ ଯେସନେ ।
ତେବେ କି ବ୍ୟର୍ଥେ ଆସି ବ୍ୟର୍ଥରେ ଯାଏ,
ବ୍ୟର୍ଥତାର ଅନ୍ତରାଳେ ସଦା ଲୁଚିଥାଏ ।
ଖେଳେ ସେତୁ ତାହା ସଙ୍ଗେ ଲୁଚକାଳି ଖେଳ,
ଜଣେ ପାଏ ଖେଳରୁ ସେ ଏତେ କି ଅଲେଖ ।
ବର୍ଷ ଯାଉ ଖେଳସର ତାକୁ ଏବା ଜଣା,—
ଏ ରହସ୍ୟ, କିନ୍ତୁ ନର ହୋଇଯାଏ ବଣା ।

—୦—

ସ୍ୱପ୍ନ-ରାକ୍ଷସ

ସୁଦର୍ଶନ ଚକ୍ର ହରି ନାହିଁ କି କରେ
ଏତେ ମହାସୁର ରତ ସୃଷ୍ଟି ନାଶରେ ।୦ ।
କାମ କ୍ରୋଧ ଲୋଭ ମୋହ,
ମଦ ମାତ୍ସର୍ଯ୍ୟ ବିଦ୍ରୋହ—
ଆଚରନ୍ତି, ନିର୍ଭୟରେ ତୁମ୍ଭ ରାଜ୍ୟରେ । ।
ଅସୁରେ ହେଲେ ଦୁର୍ଦ୍ଧର,
ଧରି ତୁମ୍ଭେ ଅବତାର,
ଯମପୁରେ ପଶ ତାଙ୍କୁ ପେଶ ସତ୍ୱରେ । ୨ ।
କଂସ ରାବଣରୁ ବଳି,
ଏ ଅସୁରେ ମହାବଳୀ,
ନଅନ୍ତି ସର୍ବସ୍ୱ ହରି ଶୂନ୍ୟ ଶୂନ୍ୟରେ । ୩ ।
ନାହିଁ ତାଙ୍କ ବର୍ଣ୍ଣରୂପ,
ହୋଇଛନ୍ତି ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡେ ଭୂପ,
ନ ଗଣନ୍ତି କାହାରିକି ସେ ଜଗତରେ । ୪ ।
ଏବା ସିନା ସୁଦର୍ଶନ,
ହରେ ତାହାଙ୍କ ଜୀବନ,
ତା ବିନା କେ ନୁହେଁ ସରି ତାଙ୍କୁ ସମରେ । ୫ ।
ତାଙ୍କ ପ୍ରବଳ ପ୍ରତାପେ,
ବୁଡିଲଣି ମହୀ ପାପେ,
ଉଦ୍ଧାର ତାକୁ ହେ ଦୁଷ୍ଟ ନିପାତ କରେ । ୬ ।
ଦର୍ପେ ଧରି ବୀରବେଶ,
ଗର୍ଜି ଉତ୍ପାତନ୍ତି ଦେଶ,
କତ କହେ ଶଙ୍କିତ ମୁଁ ତାଙ୍କ କ୍ରୋଧରେ । ୭ ।

—୦—

ବାଟବଣା

ଆସିଥିଲି ଯେଉଁ ବାଟେ ଗଲିଣି ତା ଭୁଲି,
ଥକିଲିଣି ଖୋଜି ଖୋଜି କେତେ ଆହେ ବୁଲି ।
କାହାକୁ ବା ପଚାରିବି କେ ଦେବ ଦେଖାଇ,
ସମସ୍ତେ ତ ଭୁଆଁ ବୁଲି, କିଏ ଜାଣେ ନାହିଁ ।
ପୁଣି ସର୍ବେ ପଥହରା ପଡି ଅନ୍ଧକୂପେ,
ଆନେ ପଥ ଦେଖାଇବ କିଏ ବା ଉତ୍ସୁକେ ।
ନ ମିଳିଲା ନାହିଁ ବାଟ କେଉଁ ଖାଲି ଉଞ୍ଚ,
ଅମଣ୍ଡାରେ ଘୂରୁଥିବ ମାଡି କଣ୍ଟା ଖୁଞ୍ଚ ।
ଖୋଜୁ ଖୋଜୁ ନଷ୍ଟେ କିନେ ମିଳିଯିବ ପଥ,
ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବ ସେତିକି ଦିନ ମୋର ମନୋରଥ ।
ଥିବ ଯେତେ ପ୍ରାଣେ ମୋର ଉତ୍କଣ୍ଠା ଜଗାଇ,
ରୂପ ଧରି ସେତୁ ମୋତେ ଦେଖାଇବ ବାଟ ।

ସର୍ବଜ୍ଞାଣ ମହାକାଳ ଧରୁ ମୋର ହାତ,
ଭେଟାଇବ ବାଟେ—ତା'ର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ତାହା ତ ।
ଜୀବନର ଶେଷଦିନେ ଆସିବ ସେ ବେଳେ,
ନ ଆସୁଣୁ ଖୋଜୁଥିବି ତାକୁ ନାନା ସ୍ଥଳେ ।
ଜଗତରେ ନାହିଁ କିଛି ତାହାର ଅଦେଖା,
ସମସ୍ତଙ୍କ ଶେଷଦିନ ତା' ପାଞ୍ଜିରେ ଲେଖା ।
ସେହି କାଳ ପରଂବ୍ରହ୍ମ, ନିତ୍ୟ ଅଦ୍ୱିତୀୟ,
ତାହା ବଳେ ତା ନିୟମ ନୁହେଁ ଲଙ୍ଘନୀୟ ।

—୦—

ଅଭିନୟ

ଲାଗି ରହିଅଛି ଅଭିନୟ ସଦା
ବିଶ୍ୱର ରଙ୍ଗାଳୟେ,
ବହୁ ବେଶ ପିନ୍ଧି ବହୁ ଅଭିନେତା
ମାତିଛନ୍ତି ଅଭିନୟେ ।
ଦଳ ଦଳ ହୋଇ ଖୁଲି ଯାଉଛନ୍ତି
ନାଚି କୁଦି ଗୀତ ଗାଇ,
କିଛି କ୍ଷଣ ପରେ ଫେରି ଆସୁଛନ୍ତି
ପୂର୍ବ ବେଶ ବଦଳାଇ ।
କିଏ ସେ ତାହାଙ୍କୁ ପଠାଇ ଦେଉଛି
ସାଜି ନବ ନବ ବେଶେ,
ଲୁଚି ରହିଛି ସେ ବେଶକାରିବର
ଯବନିକା ପୃଷ୍ଠଦେଶେ ।
ଧନ୍ୟ ତା କଳ୍ପନା ଧନ୍ୟ ନିପୁଣତା
ଧନ୍ୟ ତା'ର ବୈଚିତ୍ର୍ୟ ସୃଷ୍ଟି,
ପୂରି ରହିଅଛି ଅନନ୍ତ ବିଶ୍ୱରେ
ଯେଉଁ ଆଡ଼େ ଯାଏ ଦୃଷ୍ଟି ।
ଜଣେ ଅଭିନେତା କୋଟି ବାର ଆସି
କରେ କୋଟି ଅଭିନୟ,
କେହି ରହିଯାଏ ବହୁତ ସମୟ
କେହି ବା ଅଳ୍ପ ସମୟ ।
କେହି ହସି ହସି ଖୁଲିଯାଏ କେହି
କାନ୍ଦି ବା କନ୍ଦାଇ ଯାଏ,
କେହି ଆସି ପୁଣି କାନ୍ଦିବା ବେଳର
ବଦନେ ହାସ୍ୟ ଫୁଟାଏ ।
ହସ କାନ୍ଦ ଛଡ଼ା ସାଗ୍ର ରଙ୍ଗମଞ୍ଚେ
ନାହିଁ ଆଉ କିଛି କଥା,
କାହା ଶିରେ ଉଡ଼େ ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ଛତା
ବୋଝ ବହେ କାହା ମଥା ।
ନତ ବରଶତ ଅଭିନୟ ଦେଖି
ହେଉଛି ମୁଗ୍ଧ ସେ ଜନେ,
କେବଳ ଆମୋଦ ଆହ୍ଲାଦ ଭଜା ସେ
ଖୋଜେ ନାହିଁ ଆନ ଶତେ ।
ପ୍ରେମରଙ୍ଗ ସେହି ଭକ୍ତିର ଭିକାରୀ
ଖୋଜେ ତାହା ମନେ ମନେ,
କଣିକାଏ ମାତ୍ର ପାଇଲେ କେଉଁଠି
କୋଟିନିଧି ପରି ମଣେ ।
ଅଭିନେତାବର୍ଗେ ଯାହା ଅଧିକାରୀ
ସ୍ୱହସ୍ତରୁ ଦିଏ ଦର୍ମା,
ପୁଣ୍ୟ ନାମ ତାର ସୁଧା-ସୁମଧୁର
ଦେବ ବିଶ୍ୱପତି ଶର୍ମା ।

—ଃ✱ଃ—

ଶବ୍ଦ ଝଙ୍କୃତ

ହଟହଟିଆ-ନାଟଲୁଟିଆ-ତ୍ରିଭଙ୍ଗୀଠିଆ କୃଷ୍ଣ ହେ,
ନୀପମୂଳିଆ-ବାଙ୍କଚୂଳିଆ-ନଈକୂଳିଆ କୃଷ୍ଣ ହେ,
ଘନକାଳିଆ-ବନମାଳିଆ-ଧେନୁପାଳିଆ କୃଷ୍ଣ ହେ,
କୁଞ୍ଜକେଳିଆ-ଗୁଞ୍ଜମାଳିଆ-ଲୁଈଁବାଳିଆ କୃଷ୍ଣହେ,
ଅର୍ଜୁନରଞ୍ଜା-ଦୁର୍ଜନଗଞ୍ଜା-ସୁଜନରଞ୍ଜା କୃଷ୍ଣହେ,
କଂସ ଭଞ୍ଜନା-ବଇଁଶୀବଜା-ବରଜରଜା କୃଷ୍ଣହେ
ମନ୍ଦରଧର-ରଙ୍ଗାଅଧର-ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦର କୃଷ୍ଣ ହେ,
ଦୀନସୋଦର ଦୀନକିଙ୍କର ଦୁଃଖଭଞ୍ଜକ କୃଷ୍ଣହେ

———

ବାତୁଳର ସୃଷ୍ଟି

ସତେ କି ଏ ଜଗତଟା ବାତୁଳ ସର୍ଜନା,
ନାହିଁ ଏଥି ସାର କିଛି, ପୂର୍ଣ୍ଣ ଆବର୍ଜନା ।
କିଏ କହେ ଏଥି ପୁଣି ଅଛି କୃତଜ୍ଞତା,
ଖାଲି ମିଛ କଥା ତାହା ତୁଚ୍ଛା ମିଛ କଥା ।
ବୃକ୍ଷ କରେ ମନୁଷ୍ୟଙ୍କୁ ଜୀବନ ଅର୍ପଣ,
ସେହି ମନୁଷ୍ୟଗଣେ ତାକୁ କରନ୍ତି କର୍ତ୍ତନ !
ପୃଥ୍ୱୀ ଦିଏ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ବାସ ଗ୍ରାସ ମାର୍ଗ,
କରନ୍ତି ତା ଶିରେ ସର୍ବେ ମଳମୂତ୍ର ତ୍ୟାଗ !
କୋକିଳକୁ ବାଳ କାଳେ ପୋଷଇ ବାୟସ,
କିନ୍ତୁ ସେ କୋକିଳ କରେ ତାହା ବଂଶ ଧ୍ୱଂସ !
ତରୁଡାଳ ବୁଣି ବୁଣି ବୁଣିଲା ବାଇଆ,
ଚୁଡ଼ୀ ହେଲେ ନେଉଛନ୍ତି ବଂଶେଇଙ୍କ ବସା !
ପାଣିରେ ଛାଡ଼ନ୍ତି ଲୋକେ ସକଳ ଅଳିଆ,
ସେହି ପାଣିକୁ ତ ଲୋକେ କରନ୍ତି ଗୋଳିଆ ।
ସୁବାସ ଦେଇଣ ଫୁଲ ତୋଷେ ମନ ପ୍ରାଣ,
ଶୁଖିଗଲେ ଖତଗାଡ଼େ ଲଭେ ପୁଣି ସ୍ଥାନ !
ପକ୍ଷ୍ମଗଣେ କରୁଛନ୍ତି ରକ୍ଷା ଚକ୍ଷୁପାଇଁ,
କିଏ ତାକୁ କୃତଜ୍ଞତା ଜଣାଉଛି କାହିଁ !
ଏହିପରି ଯହିଁ ଶୋଭ ନାହିଁ କୃତଜ୍ଞତା,
କେବଳ ଯେପରି ତାହା ବାସ୍ତବତା କଥା !
ବୁଝ, ବା ନ ବୁଝ କେହି କୃତଜ୍ଞତା ମର୍ମ,
ମାତ୍ର କୃତଜ୍ଞତା ଏକା ମାନବର ଧର୍ମ ।
ସବୁ ତ ଅସାର ଦିଶେ, ଯହିଁ ପଡ଼େ ଦୃଷ୍ଟି,
ତେବେ କି ଏ ସଂସାରଟା ବାତୁଳର ସୃଷ୍ଟି !

—:*:—

ବହୁରୂପୀ

ଖାଇଛୁ କି ମନ ତୁ ରେ ଚ୍ୟବନପ୍ରାଶ,
ହେଉ ତ ନାହିଁ ତୋହର ଯୌବନ ହ୍ରାସ ।ପଦ ।
ଏକା ଦିନେ ଦେହ ସଙ୍ଗେ,
ଜନ୍ମିଲୁ ଧରି ଉତ୍ସଙ୍ଗେ,
ଦେହ ବୁଡ଼ା ହେଲା ତୁ ତ ତୃଷ୍ଣା ବିଳାସ । ୧ ।
ଲଙ୍ଘିଯାଉ ପାହାଡ଼ରେ,
ତୋ ସଙ୍ଗେ ଦେହ ନ ପାରେ,
ହଜିଲାଣି ବଳ ଶକ୍ତି ତାର ବିନାଶ । ୨ ।
କରୁ ତୁ ହୁକୁମ ଜାରି,
ଦେହ ତୋର କର୍ମଚାରୀ,
କାମ କରି କରି ମରେ ସେ ବାର ମାସ । ୩ ।
ଦେହ ତୋର ବଳହରାଇ,
ତା ଜାଣେ ଘର ବୁହାଇ,
ଛୁଟ ରହି ପ୍ରକାଶ୍ୟରୁ ମୃତ୍ୟୁର ତ୍ରାସ । ୪ ।
ବୁଝି ବୁଝି ଦେଇ ଫାଙ୍କି,
ମନ ନୁହେଁ ଏ ପୁଲକି,
ସାବାସ ସାବାସ ତୋତେ ଶତ ସାବାସ । ୫ ।
କାବୁ ପଡ଼ୁ ତୋ ମିଜାସ,
ଜଣୁ ବାର ଫରମାସ,
କେତେବେଳେ ପାଗଳ ତୁ କେବେ ଉଦାସ ।୬।
ଘଡ଼ିକେ ତୁହି ଅମିର,
ଘଡ଼ିକେ ପୁଣି ଫକୀର,
ବହୁରୂପୀ, ବହୁରୂପ କରୁ ପ୍ରକାଶ । ୭ ।

ଭିକ୍ଷା

ପ୍ରଭୁ, ମୋର ସବୁ ଇଚ୍ଛା କରିଛ ପୂରଣ,
ଗୋଟିଏ କଥାରେ କିପାଁ ହେଉଛ କୃପଣ ।
ଦେଇଥିଲ ଭୋଗ ତୁମ୍ଭେ, ଦିଅ ଏବେ ତ୍ୟାଗ,
ବୟୋଧର୍ମେ ତୁଟିଲାଣି ଭୋଗେ ଅନୁରାଗ ।
ମାଗିବାକୁ କଳ୍ପନା ମୁଁ କରି ନାହିଁ ଯାହା,
ତାହା ସୁଦ୍ଧା ଦେଇଅଛ ଯାଚି ଜଗନ୍ନାହା ।
ଭକ୍ତିରେ ବିଶ୍ୱାସ ଦିଅ, ବିଶ୍ୱାସେ ଦୃଢ଼ତା,
ଭାଙ୍ଗିଦିଅ ହୃଦୟରୁ ମୂଢ଼ତା, ଜଡ଼ତା ।
ଭରିଦିଅ ମନେ ପ୍ରାଣେ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଶକ୍ତି,
ଏହା ଛଡ଼ା ନାହିଁ ମୋର ଅପର ଆସକ୍ତି ।
ଦେହର ଶକ୍ତିକୁ ଜରା ସାରିଲାଣି ଖାଇ,
ଦୈବୀଶକ୍ତି ବିନା ଆଉ କେ କରିବ ତ୍ରାହି ।

ସାଧନାରେ ଉପାର୍ଜନ କରିବାକୁ ତାହା,
ବୃଦ୍ଧାବାକେ ଅଛି ହରି ଶକ୍ତି ନାହିଁ ତାହା ।
ନ ମାଗୁଣୁ ନବେ ନବେ ଦେଇଛ ତ ସବୁ,
ମାଗୁଛି ଏତିକି ଏବେ ଦୟାକର ପ୍ରଭୁ ।
କଳୁଷିତ ଜୀବନକୁ କର ସୁନିର୍ମଳ,
ହେଉ ସେ ଜ୍ୟୋତିରେ ତବ ସୁନ୍ଦର ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ।
କେତେ ମାଗି ସାରିଲିଣି ମାଗୁଣି ଆପଣେ,
ଲୋଭୀ ବୋଲି ଘୃଣା ପ୍ରଭୁ କର ନାହିଁ ମନେ ।
ନୁହେଁ ଏହା, ଅବଧି ତ ମାନ-ହାନିକାରୀ,
ବାପ ପାଖେ ଚିରଦିନ ପୁଅ ଯେ ଭିକାରୀ ।
ବାପକୁ ମାଗିଲେ ପୁଅ ଦୋଷ ଅବା କସ,
ଭିକ୍ଷା ଦିଅ ଭିକ୍ଷା ଦିଅ ପିତା ଜଗଦୀଶ ।

—୫—

ନାମ ଭଜନ

ଭଜ ମନ କୃଷ୍ଣନାମକୁ,
ବୁଲିଯିବୁ ସୁଖେ ମୋକ୍ଷଧାମକୁ । ୦ ।
ପୂର୍ଣ୍ଣ ପରଂବ୍ରହ୍ମ
ପୁରୁଷ ଉତ୍ତମ
ଜପ ମନ ଛାଡି ଅନ୍ୟ କାମକୁ । ୧
ମାଧବ ମୁରାରି
ନିକୁଞ୍ଜ-ବିହାରୀ
ପ୍ରାଣ-ଅଧିକାରୀ ପ୍ରାଣାରାମଙ୍କୁ । ୨ ।
ଦିବ୍ୟ ରୂପବନ୍ତ
ବସନ-ବସନ୍ତ
ସୁନ୍ଦର ସନ୍ତତ ଘନଶ୍ୟାମଙ୍କୁ । ୩ ।
ଆଦି ଅଣାକାର
ଅନାଦି ସାକାର
ପୂର୍ଣ୍ଣ କରିବେ ରେ ମନସ୍କାମକୁ । ୪ ।
ଭଣେ ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି,
ତେଜି ଅକରଣୀ,
ଜଗ ଜଗ ମନ ପରିଣାମକୁ । ୫ ।

—o—

ହତାଶ ନାଉରି

ଭାସିଯାଏ ନାଆଖଣ୍ଡି ମଝି ଦରିଆରେ,
ଗୁରୁଆଡ଼ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାର ନିବିଡ଼ ଅନ୍ଧାରେ ।
ନେଉଛି ବତାସ ତାକୁ ଯେଉଁ ଆଡ଼େ ଟାଣି,
ଧାଉଁଛି ସେ ସେହି ଆଡେ ଆନ୍ଦୋଳିତ ପାଣି ।
ଦଦରି ସେ ନାବଖଣ୍ଡି ପୁଣି ଘୂରିଲାଗା,
ପଟାଯୋଡଯାକ ହୋଇଗଲାଣି ଅଲଗା ।
ଦୋହଲାଏ ଢେଉ ତାକୁ ପଲକେ ପଲକେ,
ଫାଙ୍କବାଟେ ପାଣି ପଶେ ଝଲକେ ଝଲକେ ।
ସ୍ଥଳ କୂଳ କାହିଁ କିଛି ଯାଉ ନାହିଁ ଦେଖା,
କିନ୍ତୁ ନାହିଁ କେଉଁଣେ ସୁଦ୍ଧା କ୍ଷୀଣାଲୋକ ରେଖା ।
ନାଉରି ହତାଶ ମନେ ହେଲାଣି ଛାନିଆଁ,
ବରଷା ପବନ ପରି ଅଟୁଛି ତା ହିଆ ।
ଡାକୁଅଛି ଅନ୍ତରରୁ ଆତୁର ଭାଷାରେ,
ହେ ଜ୍ୟୋତିଧର ହରି, ରଖ ଏ ସଙ୍କଟୁ ତାରେ ।
ଦେଖାଅ ତୁମ୍ଭର ଜ୍ୟୋତି ଦୟା ବହି ସାଥେ,
ବାହି ନେବ ନାଆ ମୋର ତୁମ୍ଭ ପଦପ୍ରାନ୍ତେ ।
ତୁମ୍ଭ ବିନା ମୋର ଆଉ କିଏ ଅଛି ସାହା,
ଅକୂଳ ସାଗରଗର୍ଭେ ଦେଖାଇବ ରାହା ।
ଅନନ୍ତ ତୁମ୍ଭର ଦୟା ହେ ଅନନ୍ତଯଶା,
ଏହା ହିଁ ପ୍ରାଣରେ ମୋର ସାନ୍ତ୍ୱନା, ଭରସା ।

—o—

ପ୍ରାଣ-ପକ୍ଷୀ

ଉଡିବୁଲୁ ପକ୍ଷି, ଘର ନାହିଁ କି ତୋହର,
ଯେବେ ଯେଉଁ ଗଛେ ବସୁ ସେ ହୁଏ ତୋ ଘର ।
ଗଛେ ଗଛେ ଥିବ ମାତ୍ର ଅଲପ ବହୁତ,
ଥକା ମେଣ୍ଟିଗଲେ ପୁଣି ହେଉ ସ୍ଥାନଚ୍ୟୁତ ।
କେଉଁଠୁ ତୁ ଉଡିଆସି ଉଡିଯାଉ କାହିଁ,
ଆଜ କେ ଜାଣିବ ତାହା, ତୁ ବି ଜାଣୁ ନାହିଁ ।
କିଏ ବା ପଠାଏ ତୋତେ, କାହିଁକି ପଠାଏ,
ସେ ରହସ୍ୟ ଅତି ଗୁପ୍ତ ଅନ୍ଧକାରେ ଥାଏ ।

ନ ଗଲୁ ସେ ପାଏ ତୋତେ ଦେଖି ଥରଥର୍,
ଜାଣେ ନା ସେ, ହେଉ ତୁ ଯେ କେତେ ନିରବର ।
ଏ ଗୋଟାଏ ଖେଳ ତାର୍, ନୁହେଁ ଡାକରେ ଗର,
ତୋ ମୁଖେ ବୋଲାଏ ପୁଣି କେତେ ଛଟା ଭର ।
ମନ ନୁହେଁ ଏ କୌତୁକ,କେତେ ରସିକ ସେ,
ତୋ ଦେହରେ ପଶି କେତେଭାବେ କେତେ ହସେ।
ନଷ୍ଟଇ ଖେଳାଇ ସାଥିରେ ଟିକି ଚଢ଼ାଇ,
କିଏ ତୋତେ ବ୍ୟାଧହାତେ ସମର୍ପେ ଧରାଇ ।
ଏ ଥର ତୁ ଯାଇ ତାର ନେବୁ ପ୍ରତିଶୋଧ,
ହେଉ ପଛେ ଶତ୍ରୁ ସେ କରୁ ପଛେ କ୍ରୋଧ ।
ଜନ୍ତୁ ଯେତେ ବହୁଳଇ କମ୍ପା ସାକୁଳଇ,
କେବେ ହେଲେ ଆସିବାକୁ ମଙ୍ଗିବୁ ତୁ ନାହିଁ ।
ଭୁଲିଯିବୁ ଯେବେ ଶୁଣି ତାହା ମିଠା କଥା,
ତେବେ ତ ବସିବୁ ଖାଇ ନିଜେ ନିଜ ମଥା ।
ଜନ୍ମିତୁ ନା ପକ୍ଷି ତାକୁ, କେତେ ସେ ପିଆଣ,
ତୋର୍ ନାମ ବଦଳାଇ ରଖିଅଛୁ "ପ୍ରାଣ ।"
ମହା ମାୟାବୀ ସେ, ଜାଣେ ବିଦ୍ୟା-ଇନ୍ଦ୍ରଜାଲ,
ବନ୍ଦୀ କରିଛୁ ସେ କଷ୍ଟେ ଛନ୍ଦି ମାୟାଜାଲ ।
ନ ଆସି ଯେ ରହିଯାଏ ତାହାର ପାଖରେ,
ସେହି ସିନା ଶାନ୍ତିବୋଲି ସୁଖ ଭୋଗ କରେ ।
ପ୍ରେମରେ ଜଣାଇ ତାକୁ ଜୀବନ ବ୍ୟାକୁଳେ,
ମାଗିନେବୁ ସ୍ଥାନ ତାର ପୁଣ୍ୟ ପାଦମୂଳେ ।

——:୦:——

ଆତ୍ମସମର୍ପଣ

ଜଣିବ କି ହରି କଙ୍କର
ଜଣେ କଣା ମୂଲ୍ୟରେ,
ଫଳେ ଫଳେ ସୃଷ୍ଟି ହେଉଛି
ରଙ୍ଗ ଅନୁକୂଲ୍ୟରେ ।
ଜୀବ ବରଜନ କରୁଛି ମୁ
ତେବେ ମାଗିବ ନାହିଁ,
ଇଚ୍ଛାମତେ ପ୍ରଭୁ ସେବାରେ
ରଖିଥିବ ଗଢ଼ାଇ ।
ହେଲା କଲେ କ୍ଷଣେ ଜୀବନରେ
ଦେବ ଉଚିତ ଶାନ୍ତି,
ଭୁଞ୍ଜିବାକୁ କେବେ ଏହି ବସ୍ତ୍ର
ନ କରିବ ମୁଁ ଭ୍ରାନ୍ତି ।
ଯୁଗେ ଯୁଗେ ମୁଁ ତ ଏକାକୀ
ନାହିଁ ଘରଦୁଆର
ତୁମ୍ଭ ବିନା କେହି କହିଲେ
ଧାରେ ନାହିଁ ତାହାର
ବସ୍ତୁରଞ୍ଜ ଦେହ ଶୁଦ୍ଧିବ
ତୁମ୍ଭ ଋଣ ସେବାରେ,
ଏଣିକ ସୁବିଧା ହରି ହେ
ଭକ୍ତ ପ୍ରଦାନ ବାରେ ।
ମନ ଜାଣି ସେବା କରିବ
କରିଅଛି ମୁ ପଣ,
ପୂର୍ଣ୍ଣକର ଦୀନ ବାସନା
ପ୍ରଭୁ ଦୀନତାରଣ ।
ଆତ୍ମସମର୍ପଣ କରୁଛି
ପଶି ପାଦେ ଶରଣ,
କର ବନ୍ଦେ ମିଳୁ ଶ୍ରୀମୁଖୁଁ
ପଦେ ଆଜ୍ଞା ବଚନ ।

——o——

ହାତୀ

ଏ ବାଟେ ଗଲ କି କଳା ହାତୀଟିଏ
ଦେଖିଛ କି କେହି କହିବିଅ,
ନନ୍ଦରାଜାଙ୍କର ଗୁଣ୍ଡୁଣୀ ହାତୀ ସେ
ଯଶୋଦା ରାଣୀଙ୍କ ପ୍ରାଣପ୍ରିୟ ।୦।
ଝୁଲି ଝୁଲି ଘୁରେ ହାତୀ,
ଖେଳବୁଲେ ଦିନରାତି,
ବଢ଼ିଛି ହାତୀଟି ଖାଇ ଖାଇ ନିତି
ଅଧାମ ଲବଣୀ ସର ଦିଅ ।୧।

ଭକ୍ତି-ଶିକୁଳରେ ଛନ୍ଦା,
ସ୍ନେହ-ସୂତ୍ରେ ହୁଏ ବନ୍ଧା,
ନ ଦେଖି ତାହାଙ୍କୁ ଅନ୍ଧ ହୋଇଯାନ୍ତି
କ୍ଷଣେ ଗୋପପୁର ପୁଅଝିଅ । ୨ ।
ହାତଟି ଅତି ନରମ,
ଦୁଷ୍ଟ ଦୁର୍ଜନର ଯମ,
କୁଟେ ପାଣି ତାକୁ ମଲେ ତାହା ହାତେ
କଂସ ସେନାପତି ଦୁଷ୍ଟାତ୍ମାଏ । ୩ ।
ହାତୀଙ୍କ ଯେ କରେ ଆଶା,
ହରିଯାଏ ତା’ ପିପାସା,
ହାତୀପାଦୁ ଝରେ ଯେଉଁ ମହାମୃତ
ଭକ୍ତିଭାବ ଢୋକେ ତାକୁ ପିଅ । ୪ ।
ତବ ହାତେ ହାତ ପାତ,
ଆସ ରେ ଭାଇଅ ହାତ,
ଖୋଜି ଖୋଜି ତୋତେ ହାଲିଆ ହେଲଣି
ତୁ ଯେ ମୋର ପ୍ରଭୁ ଅତିଥୀୟ । ୫ ।

ପରିବର୍ତ୍ତନ

ଥକିଲଣି ଦେଖି ଦେଖି ପରିବର୍ତ୍ତନ,
ଥକି ପଡ଼ିଲଣି ମୋର ଜୀବନ ମନ । ୦ ।
ଜନ୍ମାବଧି ଅନୁକ୍ଷଣ,
ଦେଖୁଛି ପରିବର୍ତ୍ତନ,
ଅଦ୍ଭୁତ ସଂସାର ଲୀଳା ନିତ୍ୟ ନୂତନ । ୧ ।
ଲାଗିଅଛି ବେଲୁବେଳ,
କେତେ ବହୁରୂପୀ ଖେଳ,
ଆଜି ଯେ ନୂତନ କାଲି ସେ ପୁରାତନ । ୨ ।
ସଂସାରେ ସବୁ ଭଙ୍ଗୁର,
ଦୟାଳୁ ହୁଏ ନିଷ୍ଠୁର,
ଆଜି ଯେ ଦାତା, ସେ କାଲି ମହାକୃପଣ । ୩ ।
ଯେ ବା ଆଜି ଶିଷ୍ଟ ଶାନ୍ତ,
କାଲି ସେ ଦୁଷ୍ଟ ଦୁର୍ଦ୍ଦାନ୍ତ,
ଆଜି ଯେ ଚଣ୍ଡାଳ କାଲି ସେହି ବ୍ରାହ୍ମଣ । ୪ ।
ପରିବର୍ତ୍ତନ ସ୍ରୋତରେ,
ଭାସିଯାଉଛି ମୁଁ ଖରେ,
କେତେ ଦୂରେ ଶେଷ ତାର ନାହିଁ କଳନ । ୫ ।
ମହାପରିବର୍ତ୍ତନକୁ
ଉଦ୍ଧାର ହେ କଳ୍ପତରୁ,
ଶଙ୍କିତ ମୁଁ ଶଙ୍କା ମୋର କର ହରଣ । ୬ ।
ଏ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଧନ୍ଦା—
ମୋତେ ଲାଗିଲଣି ଥଦା,
ଏ ତନ୍ତ୍ରରୁ କୋଟି ଗୁଣେ ଶ୍ରେୟ ମରଣ । ୭ ।
ନାହିଁ କିଛି ମୋ ଆୟତ୍ତ,
ରହିଛି ଉଦାସବତ,
ଯାହା ଇଚ୍ଛା କର ପ୍ରଭୁ ଗଲି ଶରଣ । ୮ ।

ଜୀବନ

ଜୀବନ-ଦେବତା, ତୁମ୍ଭେ ମୃତ୍ୟୁ ଅଗ୍ରଦୂତ,
ମୃତ୍ୟୁରୁ ଜନମ ତବ ମୃତ୍ୟୁ ତୁମ୍ଭ ସୁତ ।
ବନ୍ଦୀ ହୋଇ ରହିଅଛ ଦେହ-କାରାଗାରେ,
ଦୁର୍ଜ୍ଜୟ ହର୍ଯ୍ୟକ୍ଷ ଯଥା ଲୁହା ପିଞ୍ଜରାରେ ।
ତଥାପି ତ ନାହିଁ ତବ ଶକ୍ତିର କଳନା,
ତୁଳନାରେ ତୁମ୍ଭେ ଏକା ତୁମ୍ଭରି ତୁଳନା ।
କେତେବେଳେ କେଉଁ ବାଟେ ଚାଲିଯାଅ କାହିଁ,
ଦେହ ସଙ୍ଗେ ଦେଖା ଆଉ ସେଠିଠାରୁ ନାହିଁ ।
ଉଡ଼ିଯିବ ତୁମ୍ଭେ, ଦେହ ମିଶିବ ପାଉଁଶରେ,
ସେ ପାଉଁଶ ମିଶାଇ ତୁମ୍ଭେ ଢାଳିବ ଛାଞ୍ଚରେ ।
ସେ ହେବ ତୁମ୍ଭର ରଥ ତୁମ୍ଭେ ହେବ ରଥୀ,
ଚଳାଇବ ସେ ରଥକୁ ବାସନା-ସାରଥି ।
ପଞ୍ଚେନ୍ଦ୍ରିୟ ଅଶ୍ୱ ହୋଇ ଟାଣିବେ ସେ ରଥ,
ସାଧିବ ସ୍ୱକାର୍ଯ୍ୟ ତୁମ୍ଭେ ଇତର ମହତ ।
ଚାଲିଯିବ କେଉଁଠାକୁ ପୁଣି ଅଲକ୍ଷ୍ୟରେ,
ଲାଗିଅଛି ଯାତାୟାତ ତବ ନିରନ୍ତରେ ।
ବଡ଼ ଅବିଶ୍ୱାସୀ ତୁମ୍ଭେ ମହାଦଗାଦାର,
ନ କହି ନ ପୁଚ୍ଛି ଯାଅ ଚାଲି ବାରମ୍ବାର ।

ଭକ୍ତମନେ ତେବେ ଆଶା ଭରସା ଖେଳାଇ,
ଭକ୍ତିଦେଇ ଆଚମ୍ବିତେ ଯାଅ ହେ ପଳାଇ ।
ଏ ତୁମ୍ଭର କି କୌତୁକ ଅଥବା କି ଲୀଳା,
ଅମୃତ ଭୁଞ୍ଜାଇ ସାରି ଭୁଞ୍ଜାଅ କୋଚିଲା ।
ତୁମ୍ଭେ ତ ସାକ୍ଷାତ ବ୍ରହ୍ମ ନିତ୍ୟ ନିର୍ବିକାର,
ଅଚିନ୍ତ୍ୟ ମହିମା ତବ ଅନନ୍ତ ଅପାର ।

—*—

ଦୁନିଆ ବେଭାର

ତୁମ୍ଭଠୁ କି ଭ୍ରାନ୍ତଜନ ଦୁନିଆ ବେଭାର,
ସବୁଦିନ ଯାଏ ନାହିଁ ସମାନ ବାହାର ।
ଏବେ ତୁ ପାଉଛୁ ପୂଜା ଷୋଳ ଉପଚାରେ,
ଶକ୍ତି ଗଲେ କିଏ ଆଉ ତାହାକୁ ପଚାରେ ।
ଯେଉଁମାନେ ହୋଇଛନ୍ତି ଏବେ ତୋର ଭକ୍ତ,
ସେହିମାନେ କହିବେ ରେ ହୋଇଣ ବିରକ୍ତ ।
ମରୁଛ ନା ଜୀଉଛ ଏ ଥୁବୁରି ବୁଢ଼ାଟା,
ସମସ୍ତଙ୍କୁ ହନ୍ତସନ୍ତ କରୁଛି ପୋଡ଼ାଟା ।
ମଲେ ଏ ଯାଆନ୍ତା ସଲ, ମିଳନ୍ତା ନିସ୍ତାର,
ପୋଡ଼ା ଯମ ପାଞ୍ଜି ପୋଛିଦେଲାଣି ଏହାର ।
ଚଣାବର ମୁଣ୍ଡ ନୁହେଁ ଗିଳିବ ହାଣ୍ଡିଏ,
ଗୋଟି ଗାଇ ଚରି ପୁଣି ପିଇବ ମାଣ୍ଡିଏ ।
ଲାଜ ନାହିଁ ନିର୍ଲଜ୍ଜାକୁ ଖାଇ ପିଇ କରି,
ଭୁଇଁ ଅଣ୍ଡାଳୁଛି ବସି ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ର ପରି ।
ଉଚ୍ଛୁଣିବା ମରନ୍ତା କି ଏ ଧଣ୍ଡଆ ବୁଢ଼ା,
ଶିର୍ଣ୍ଣି ଦେଇ କରନ୍ତି ମୁଁ ସତ୍ୟପୀର ପୂଜା ।
ଆମ ଖୁସି ଯାହା ଚାଲୁ ଏଇଟା ଲାଗିଁ,
ଦିନସରି ହେଉଅଛି ରନ୍ଧାଇ ଖିଆଇ ।
ଖାଉଥା କୁକୁର ପରି ପଡ଼ିଥା ପିଣ୍ଡାରେ,
ତାହାର ଖବର ତୋର କି ଲୋଡ଼ା ତୁଣ୍ଡାରେ ।
ଶୁଖିଲା ଚାହାଣୀ ଛଡ଼ା ନାହିଁ କସମତ,
ଜନେ ତ ଗୋଦର ପୁଣି ପରକୁ ବାଛନ୍ତି ।
ସ୍ନାନିବାଡ଼ି ପରଶିବ ରଖିଛି ସୁକର,
ଗଜର ନ ଟଳେ ଯାର ଖାଇ ତା ଶୂକର ।
ରଖିଛି ବାପର ଥାଳ ଖାଉଥିବ ବସି,
ଅଠ ଷହରକୁ ପୁଣି ଫରମାସ ଆଣି ।

ଏହିପରି ତାର କଥା କହିବେ ଛକାଇ,
ଜୀଅନ୍ତା ଦେହରେ ନିଆଁ ଦେବେ ରେ ଲଗାଇ ।
ତୋ କାମର ପୁରସ୍କାର ଏ ରାଇ ଫଳିତ,
ନ ହେବୁ ଦୁଃଖିତ ତହିଁ ନ ହେବୁ ଲଜ୍ଜିତ ।
ଏକା ତୋ କପାଳେ ନୁହେଁ—ଦୁନିଆ କପାଳେ,
ଏହି ଦଶା, ଏହି ଫଳ ମିଳେ ଶେଷ କାଳେ ।
ମନ ଊଣା ନ କରିବୁ ଶୁଣି ତାହା କଥା,
କଥାରେ କି ହୋଇଯାଏ ଦେହ ହାତ ବଥା ।
ଅଲଣା କଥାରେ କେବେ କାନ ଦେବୁ ନାହିଁ,
ଧ୍ୟାଉଥିବୁ ହରିପାଦ କରିବେ ସେ ତ୍ରାହି ।
ହେଲଣି ତ ସଞ୍ଜ ଆଉ ଦଣ୍ଡକ ସକାଶେ,
କରିବୁ କା'ସଙ୍ଗେ କଳି କେଉଁ ଲାଭ ଆଶେ ।
ଏ କାଳେ ଯା ଲୋଡ଼ା ତୋର ଚନ୍ତ ସେହି ପଥ,
ଅଭିମାନ ଅପମାନ ସକଳ ଅନର୍ଥ ।
ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଛାଡ଼ିଥିବୁ ସବୁ ଚିନ୍ତା ତେଜ,
ପୂଜୁଥିବୁ ବିଷ୍ଣୁପାଦ ପରିଣାମ ହେଜ ।
ମାଟିକଥା ସବୁ ପଡ଼ି ରହିବ ମାଟିରେ,
ଧର୍ମକୁ ଧରିଥା ବୁଢ଼େ ଯିବ ସେ ସାଥୀରେ ।
ଅଜ୍ଞାନ ସଙ୍ଗରେ କଳି ନୁହେଁ ବଡ଼ପଣ,
ବଡ଼ପଣ ପ୍ରଭୁପାଦେ ଆତ୍ମସମର୍ପଣ ।
ଆସୁଛି ଅନ୍ଧାର ବେଗେ ବଦନ ବିସ୍ତାରି,
ଚିନ୍ତ ଏବେ କି ପ୍ରକାରେ ହେବୁ ନଦୀ ପାରି ।
ଦୁଇ କୂଳ ଖାଇ ବଢ଼େ ବୈତରଣୀ ବଢ଼ି,
କିପରି ବା ପାରିହେବୁ ନୌକାରେ ନ ଚଢ଼ି ।
ଆସ୍ଥାକର ହରିପାଦ ଆଶଙ୍କା ନ ଗଣି,
ସେହି ତନ୍ତ୍ର ବୈତରଣୀ ତରଣେ ତରଣୀ ।
ନ ମିଳୁ ପଛକେ ମୁଠେ ଖାଇବାକୁ ଖୁଦା,
ବିଷ୍ଣୁ ପ୍ରେମାମୃତ ପାନେ ଶାନ୍ତିଯିବ କ୍ଷୁଧା ।
ହରିପ୍ରେମ ମହାମୃତ ପିଇବ ଯେ ଲୋକେ,
କେବେ ସେ ମରିବ ନାହିଁ ଶୋଷେ ଅବା ଶୋକେ ।
ଶେଷକାଳେ ତୀର୍ଥବାସ ମୁକ୍ତି ସ୍ୱର୍ଗ ସମ,
ସ୍ନାନ ପ୍ରସ୍ତବରେ ତହିଁ ବଢ଼ଇ ସଂଯମ ।
କିନ୍ତୁ ମନ ଯେବେ ହୁଏ ପ୍ରସନ୍ନ ସୁସ୍ଥିର,
କୋଟି ତୀର୍ଥଠାରୁ ବଳେ ନିଜର କୁଟୀର ।

ପୁଷ୍ପ-ବାଟିକା

ଆହା କେତେ ମନଲୋଭା ଏ ପୁଷ୍ପବାଟିକା,
ଶୋଭା-ସାହିତ୍ୟର ସାର ସୁବୋଧିନୀ ଟୀକା ।
ତୁ ଆଉ ସାହିତୀ ମୋର ଆହ୍ଲାଦିନୀ କନ୍ୟା,
ଫୁଟାଇଛ ହୃଦୟରେ ଆନନ୍ଦର ବନ୍ୟା ।
କରୁଛ ଏ ବୃକ୍ଷଲତାଙ୍କେ ସୁସେବା ଶୁଶ୍ରୂଷା,
ମିଶିଛନ୍ତି ତୁମ୍ଭ ସଙ୍ଗେ "ଆଶା" ପୁଣି "ଊଷା ।"
ତୁମେ ଗୃହହେଁ ତ ମୋତେ ରଖିଛ ବଞ୍ଚାଇ,
ହସାଇ, ଖେଳାଇ ପୁଣି ଅବସ୍ଥା ଭୁଲାଇ ।
ଜଞ୍ଜାଳରେ ଜଳି କ୍ଳାନ୍ତ ହୁଏ ଯେତେବେଳେ,
ତେତେବେଳେ ତୁମ୍ଭେ ଦୁଃଖ ହରକ୍ଷଅ ହେଲେ ।
ଯାଏଁ ମୁଁ ପାସୋରି ସବୁ ଯନ୍ତ୍ରଣା ବେଦନା,
ତୁମ୍ଭେ ଶାନ୍ତି, ତୁମ୍ଭ ମେଳେ ହୁଏ ଶୁଦ୍ଧମନା ।
ସଂସାରରେ ମୁଁ ତୁମ୍ଭର ତୁମ୍ଭେ ମୋର ଏକା,
ଆଉ ଯେତେ ଅଛନ୍ତି, ସେ ଏଣୁ ତେଣୁ ଲେଖା ।
ମିଶାଇଛୁ ତେଣୁ ତୁମ୍ଭ ଜୀବନେ ଜୀବନ,
ବଡ଼ ସୁଖ ଲାଗେ ମୋତେ ତୁମ୍ଭର ଗହଣ ।
ସଂସାରର କୋଳାହଳ ତୀବ୍ର ବିଷମୟ,
କରିଦିଏ ଶ୍ୱାସରୁଦ୍ଧ, ଲାଗେ ବଡ଼ ଭୟ ।
ତୁମ୍ଭ ସଙ୍ଗେ ଥାଇ ଦିନେ ଚାଲିଯିବି ଭାବୁଁ,
ଜପ, ତପ, ତୀର୍ଥ, ଧର୍ମ ତୁମ୍ଭେ ମୋର ସବୁ ।

—*—

ଫୁଲପରୀ

ସମ୍ବୋଧିଣ ଶତବର୍ଗେ କହେ ସୂର୍ଯ୍ୟମୁଖୀ,--
"ଗୋ ହେମନ୍ତ-ପାଟରାଣି ସତୀ ଶତବର୍ଗ,
ସୁଷମା ସମ୍ପଦ ତୁମ୍ଭେ – ଉପମା ସୃଷ୍ଟିର,
ଶୋଭନକା ସାର୍ଥ ତବ ଶତବର୍ଗ ନାମ ।
ମଣ୍ଡି ମହୀକଣ୍ଠ ତୁମ୍ଭେ ହେମକଣ୍ଠିହାରେ
ମଧୁର ଶରଦ ଅନ୍ତେ, ଫୁଟିଣ ସହାସ
କର ଦିଗ ହେମମୟ, ରୂପେ ଅଳଙ୍କୃତ,
ତେଣୁ ସେ କାଳର ନାମ ହୋଇଛି ହେମନ୍ତ ।
ଲକ୍ଷ୍ମୀଦେବୀଙ୍କର ତୁମ୍ଭେ ପ୍ରିୟ ଅଳଙ୍କାର,
ମାର୍ଗଶିର ଗୁରୁବାରେ ଗୃହଲକ୍ଷ୍ମୀକୁଳ
ପୂଜନ୍ତି ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କ ପାଦ ସମର୍ପି ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ
ପୁଷ୍ପାଞ୍ଜଳିରୂପେ, ସ୍ନିଗ୍ଧ ମୃଦୁ ଗନ୍ଧ ତବ
ସ୍ୱର୍ଗର ଆଦର ଧନ, ମଧୁର ମନୋଜ୍ଞ ।
ସତ୍ୟ ମୁଁ ସତତ ତୁମ୍ଭ ସୌଭାଗ୍ୟ ଗୌରବ
ହେବାକୁ ତୁମ୍ଭର ସଙ୍ଗୀ ବଳାଏଁ ମାନସ,
ମାତ୍ର ତାହା କରିବାକୁ ମୁଖରେ ପ୍ରକାଶ
ବାଧା ଦିଏ ଲଜ୍ଜା ଆସି ମୁଖେ ହାତ ଦେଇ,
ବାସ୍ତବରେ କି ଗୁଣେ ବା ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ମୁଁ ଇଚ୍ଛ !"
ବାଧା ଦେଇ ଶତବର୍ଗ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣାଙ୍ଗୀ ସୁନ୍ଦରୀ
କହିଲେ ବୀଣକଣ୍ଠେ, ଦଂଶନ୍ତି ରସନା–
"କହନା କହନା ସଖି, କହନା ଗୋ ଆଉ,
ମଲୁଣି ଲଜ୍ଜାରେ ମୁହିଁ ଶୁଣି ତୁମ୍ଭ କଥା,
ରୂପର ପ୍ରଶଂସା ତୁମ୍ଭେ କରୁଛ ମୋହର,
ମାତ୍ର ମୁଁ ଚରଣଲଗା ପଥରକୁ ସର
ନୁହେଁ ଗୋ ତୁମ୍ଭର, ତୁମ୍ଭେ ଶୋଭାର ଭୂଷଣ,
ଅନନ୍ତ ବକ୍ଷର ତୁମ୍ଭେ କଉସ୍ତୁଭ ମଣି ।
ଅନନ୍ତ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟବତୀ ତୁମ୍ଭେ ଏ ଜଗତେ,
ପାଶୁଡ଼ା ତୁମ୍ଭର ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ, କେଶର ମର୍କତ,
ନ ଥାଉ ପଛକେ ବାହ୍ୟ ସୁଗନ୍ଧ ତୁମ୍ଭର,
ମାତ୍ର ତୁମ୍ଭ ଅନ୍ତରର ଅନନ୍ତ ସୁଗନ୍ଧ

ଅତି ମୂଲ୍ୟବାନ, ନାହିଁ ତୁଳନା ତାହାର ।
ସ୍ୱର୍ଗେ ନାହିଁ କିବା ଜାଣି ପଣ୍ଡଧ୍ୟାନ ତବ,
ପତେ ନାହିଁ ଅକ୍ଷିପିମ୍ମା ବାରେ ମ'ନ ତେବେ,
ଶୁଭ୍ରମୟ ଗୁଣ ଏହୁ ସତୀତ୍ୱ ତୁମ୍ଭର
ସ୍ୱର୍ଗର ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ଧନ, ଆଦର୍ଶ ଜଗତେ ।
ସତୀ ତୁମ୍ଭେ, ତେବେ ସ୍ତବ୍ଧ ସତୀ ମହିମାରେ,
ଭାରତର ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର, କାବ୍ୟ, ଇତିହାସ
ସତୀ ପୁଣ୍ୟ—ଉଜ୍ଜ୍ୱଳେ ଚିର-ସମୁଜ୍ଜ୍ୱଳ ।
ନାରୀର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ସିନା ସତୀତ୍ୱ କେବଳ,
ସେ ଏକା ମହତ୍ତ୍ୱ, ପୁଣି ନାରୀତ୍ୱ ନାରୀର ।
କରଇ ସତୀତ୍ୱ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ନାରୀକୁ ଅମରୀ,
ତା ଯୋଗେ କୁରୂପା ହୁଏ—ଅନନ୍ୟା ରୂପସୀ ।

ସୂର୍ଯ୍ୟମୁଖି, ତୁମ୍ଭର ସେ ଶୁଭ୍ରଗୁଣ ହେତୁ
ସ୍ୱର୍ଗତୁଲ୍ୟ ଘ୍ରାଣ ମଧ୍ୟେ ଗଣେ ମୁଁ ତୁମ୍ଭକୁ ।
ନ ଥାଉ ଗୋ ଗନ୍ଧ, ତେଣୁଁ ବଡ଼ପଣ ତହିଁ ?
ଗନ୍ଧହୀନ ବୋଲି ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ନୁହେଁ ଅବଜ୍ଞାତ ।
ନାହିଁ ଗନ୍ଧ ହୀରକର କି କ୍ଷତି ତାହାର,
ଜ୍ୟୋତି ହେତୁ ମୂଲ୍ୟ ସିନା ତାର ସମଧିକ ।
ଗନ୍ଧ ପାଇଁ ଏକା ନୁହେଁ ଅଦ୍ଭୁତ କସ୍ତୁରୀ,
ଅଛି ତାର ରୋଗନାଶ ଶକ୍ତି, ମୂଲ୍ୟ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ।
ଫୁଲରାଣି, ସଖୀଯୋଗ୍ୟ ନୁହେଁ ମୁଁ ତୁମ୍ଭର
ତେବେ ତୁମ୍ଭେ ସଖୀ ବୋଲି ସମ୍ବୋଧିବ ଯେବେ
ସେ ମୋର ସୌଭାଗ୍ୟ, ଶ୍ରେଷ୍ଠ ପରମ ସୌଭାଗ୍ୟ,
ହେବ ତହିଁ କୃତାର୍ଥ ମୁଁ ଧନ୍ୟ, ଗୌରବିତ ।"
ଶତବର୍ଗ ସୁନ୍ଦରୀର ଶୁଣି ଏ ଭାରତୀ,
ହସି ହସି ସୂର୍ଯ୍ୟମୁଖୀ ଭାଷିଲେ ଏସନ,—
"ସଖି, ବୁଝିଲି ଗୋ ଏବେ ଅତି ହୃଦୟର
ଉଦାରତା ତବ, ତୁମ୍ଭେ ପୁଣ୍ୟପ୍ରାଣା ସତୀ ।
ମୁଗଧ ମୁଁ ସରଳ ସାଧୁ ବ୍ୟବହାରେ ତବ,
ଆଜିଠାରୁ ପ୍ରିୟସଖୀ ହେଲ ତୁମ୍ଭେ ମୋର ।
ଯେତେ ଦିନଯାଏଁ ନଭେ ଚନ୍ଦ୍ର ସୂର୍ଯ୍ୟ ଦେନି
ହେଉଥିବେ ଆତଯାତ, ଯେତେ ଦିନଯାଏଁ
ଥିବ ସତ୍ୟ, ଥିବ ଧର୍ମ—ବଞ୍ଚି ଏ ମହୀରେ,
ସତ୍ୟେ ଧର୍ମେ ଅଧିଷ୍ଠିତ ଥିବ ଏ ମହୀ,
ତେତେ ଦିନଯାଏଁ ଆମ୍ଭ ଦେନିଙ୍କ ସଖୀତ୍ୱ
ନ ଘଟିବ ଭ୍ରମେ ସ୍ୱପ୍ନେ ବିଚ୍ଛେଦ କଦାପି ।
ହୃଦ ମନ ପ୍ରାଣ ଆତ୍ମା ସମର୍ପି ତୁମ୍ଭକୁ
ପ୍ରତିଜ୍ଞାରେ ଘେନୁଅଛି ସଖୀତ୍ୱ ତୁମ୍ଭର ।
ଆସ ଦୁଇ ସଖୀ ହୋଇ ହାତ ଧରାଧରି,
ପ୍ରେମମୟ ବିଭୁନାମ ଉଚ୍ଚାରି ତୁଣ୍ଡରେ
କରିବା ଶପଥ, ତତ୍ତ୍ୱ ଆତ୍ମ-ଶାନ୍ତିମୟ,
ଆଜିଠାରୁ ହେଲ ତୁମ୍ଭେ ସତୀ ସୂର୍ଯ୍ୟମୁଖୀ,
ହେଲି ମୁହିଁ ଶତବର୍ଗ, ଆଜିଠାରୁ ଏକା
ନ ରହିଲା ଆଉ ଦୁହେଁ ଅସ୍ତିତ୍ୱ ତାହାର ।
ମିଶିଗଲା ପ୍ରାଣେ ପ୍ରାଣ, ଅନ୍ତରେ ଅନ୍ତର
ସଲିଳେ ସଲିଳ ପ୍ରାୟ ଚିରକାଳ ପାଇଁ ।"
ଶୁଣି ଏହା ଶତବର୍ଗ ଲଭିଲା ଉତ୍ସବ,
ତହୁଁ ଦେନି ସଖୀ ଚୁମ୍ବି ପରସ୍ପର ମୁଖ
ହସି ହସି ହେଲେ ବଦ୍ଧ ପ୍ରେମ ଆଲିଙ୍ଗନେ,
ଭୁଞ୍ଜିଲେ ଜୀବନେ ଚିର ମିଳନର ସୁଖ ।

—:*:—

ସୂର୍ଯ୍ୟମୁଖୀର ପତ୍ର

ନମେ ପାଦମୂଳେ ତବ ହେ ଜ୍ୟୋତିଷ୍ମାନ,
ସୂର୍ଯ୍ୟମୁଖୀ ଭକ୍ତକୁଳ-ସ୍ୱର୍ଗେନ୍ଦ୍ର-ନନ୍ଦିନୀ,
କିନ୍ତୁ ତବ ପ୍ରେମାଧୀନା, ଚିର ସେବାଦାସୀ ।
ପ୍ରଭାତୁଁ ସାୟାହ୍ନ ଯାଏଁ ଅପଲକ ନେତ୍ରେ
ଚାହିଁ ଥାଏ ତୁମ୍ଭକୁ ମୁଁ, ବୁଜିଲେ ନୟନ
ନ ଦିଶିବ ତୁମ୍ଭ ରୂପ ଘଟିବ ବିଚ୍ଛେଦ,
ଏହି ଆଶଙ୍କାରେ ଥାଏ ସଦା ସାବଧାନ ।
ସ୍ୱପ୍ନେ ସୁଦ୍ଧା ନେତ୍ର ମୋର ପଡ଼େ ନାହିଁ ଢଳା,
ଚାହିଁ ଥାଏ ସାରାରାତି ଅଧୀର ନୟନେ,
କାଳେ ତେତେବେଳେ ତୁମ୍ଭେ ଉଇଁବ ଗଗନେ,

ବାନ୍ଧି ମନେ ଏଡ଼େ ଆଶା, ଅସମ୍ଭବ ତାହା,
କିନ୍ତୁ ଆଶା କହେ କାନେ—ନା, ନା, ତା ସମ୍ଭବ
ବୁଝ କି ହେ ପ୍ରିୟ—ମୋର ପ୍ରାଣର ଉତ୍କଣ୍ଠା,
ପୁଣି ସେ ଉତ୍କଣ୍ଠା ବ୍ୟଥା—ବକ୍ଷ-ବିଦାରଣୀ ?
କିନ୍ତୁ ନୁହେଁ ନିଜ ଦୁଃଖେ ଦୁଃଖୀ ହେବେ ମୁହିଁ,
ନୁହେଁ ତେତେ ସ୍ୱାର୍ଥପର, ନିଜ ଦୁଃଖେ ନିଜେ
ହେବି ଘାରି—ଏହା ମୋର ପ୍ରକୃତିବିରୁଦ୍ଧ ।
ସପତ୍ନୀର ଦୁଃଖ ମୋତେ ଜଳାଏ କେବଳ ।
ସହୋଦରକ ପାଇନେମା ସହୋଦରା ସୁନ୍ଦରୀ
ସଉତୁଣୀ ମୋର, କାନ୍ଦେ ତାହା ଦୁଃଖେ ପ୍ରାଣ ।
ସପତ୍ନୀ ସେ ସତ୍ୟ, ମାତ୍ର ଦେଖେ ମୁଁ ତାହାକୁ
ସ୍ନେହନେତ୍ରେ ସବୁବେଳେ ଅନୁଜା ସମାନ,
ନୋହୁ ପଛେ ସହୋଦରା, ତହୁଁ ଅଧିକ ସେ,
ତରୁଣୀ ପଦ୍ମିନୀ ଧନୀ ପ୍ରାଣାଧିକା ମୋର ।
କେତେ ଯେ ଆନନ୍ଦ ଲଭେ ଦିବସ-ଯୌବନେ
ହେରି ତା ମଧୁର ଲୀଳା ଲଳିତ ସୁନ୍ଦର,
କି ବର୍ଣ୍ଣିବି ତାହା, ବାଳୀ ଲଜ୍ଜାରୁଣ ନେତ୍ରେ
ଚାହିଁଥାଏ ମୁଖେ ତବ ପୁଲକିତ ପ୍ରାଣେ ।
ପରିହାସୀ ରୂପେ ଅଳି ଗୁଣୁଗୁଣୁ ସ୍ୱରେ
କହୁଥାଏ କାନେ ତାର କେତେ ରଙ୍ଗେ କଥା,
ଶୁଣି ତାହା ମୃଦୁ ହସି ମୋ ପ୍ରାଣମିତଣୀ,
(ଆହା କିବା ଢଳଢଳ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ସେ ହାସ)
ଶିର ସଞ୍ଚାଳନ ଛଳେ କରୁଥାଏ ତାକୁ
କପଟ ଶାସନ, ଦେଖି ସେ ମଧୁର ଦୃଶ୍ୟ
ଲଭେଁ ମୁଁ ମର୍ତ୍ତ୍ୟରେ ଥାଇ ସ୍ୱର୍ଗର ବିଭବ,
ଆନନ୍ଦେ ଟାଙ୍କୁରି ଉଠେ ଲୋମାବଳୀ ମୋର ।
ଜଣାଏ କଞ୍ଚୁକୀ ଯଥା ରାଣୀଙ୍କ ଛାମୁରେ
ବିଦେଶ ବାହୁଡ଼ା ହେଲେ ବାର୍ତ୍ତା ରଜାଙ୍କର,
ତଥା ପ୍ରାତଃ, ତବାଗମ ଜଣାଏ ପଙ୍କଜେ ।
ଶୁଣି ସେ ସମ୍ବାଦ ଧନୀ, ଶୁଭୋଦ୍ଦେଶ୍ୟେ ତବ
ଖୋଲିଦିଏ ମହାହର୍ଷେ ଦ୍ୱାରର ପରସ୍ତ,
ଫୁଟିଉଠେ ତା ଶରୀର ପୁଲକ ପ୍ରବାହେ,
ବିତରେ ସୌରଭରାଶି ଅଜାତର ପ୍ରାଣେ ।
ତୁମ୍ଭୁଁ ଲଭେ ଉଭୟର ମଙ୍ଗଳ ସମ୍ବାଦ,
ପକ୍ଷୀଏ ବଜାନ୍ତି ବାଦ୍ୟ ବିବିଧ ଭଙ୍ଗୀରେ,
କେତେ ଦିଏ ହୁଳହୁଳି, ବଜାଏ କେ ଶଙ୍ଖ ।
ମନ୍ତ୍ର ଉଚାରଣ କରେ ପୁରୋଧା ପବନ
ଧୀର ସ୍ୱରେ, ମଧୁମଖା ଅସ୍ପଷ୍ଟ ଭାଷାରେ ।
ସ୍ତକେ କର ଚନ୍ଦ୍ରବାଳ-ବେଦିକାରେ ତୁମ୍ଭେ,
ଦୁହିତାକୁ ସହୋଦରକ ବସାଇ ଅଙ୍କରେ,
କରେ କନ୍ୟାଦାନ ହର୍ଷେ, ଶୁଭ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ।
ଧନ୍ୟ ତୁମ୍ଭେ ଜ୍ୟୋତିହସ୍ତେ ଜ୍ୟୋତିର୍ମୟପାଟ
ସୂକ୍ଷ୍ମ ଜ୍ୟୋତିସୂତ୍ରେ ବୁଣା, ଫିଙ୍ଗ କନ୍ୟାଶିରେ,
ପ୍ରଣମେ ସେ ନତଶିରେ ତୁମ୍ଭ ପାଦମୂଳେ ।
ସେ ମିଳନ ମହୋତ୍ସବ ସୁପବିତ୍ର ଦୃଶ୍ୟ
ଆନନ୍ଦର ସ୍ୱପ୍ନରାଜ୍ୟେ ନେଇଯାଏ ମୋତେ ।
କିନ୍ତୁ ତୁମ୍ଭ ଅସ୍ତଦୃଶ୍ୟ ବୈରାଗ୍ୟବ୍ୟଞ୍ଜକ,
ବିଷାଦ-କାଳିମାରାଶି ବୋଳିଦିଏ ପ୍ରାଣେ ।
କି କହିବି ପ୍ରାଣେଶ୍ୱର ପଙ୍କଜିନୀ ଦଶା,
ତୁମ୍ଭ ଅଦର୍ଶନେ ତାଙ୍କ ନିମୀଳେ ନୟନ ।
ପବନର ପ୍ରୀତିବୋଲା ଶତସ୍ତୁତିବାଦେ,
ସୁରସିକ ମଧୁପର ବହୁ କାକୁତିରେ
ନ ଚାହେଁ କଦାପି ତାରେ, ସତୀକୁଳରାଣୀ ।
ଶିଶିର ଲୋତକ ବିନ୍ଦୁ ଝରେ ନେତ୍ରୁ ତାର,
ଯେସନ ରଜତସ୍ୱଚ୍ଛ ସୁବୃତ୍ତ ଶୁକ୍ତିକା,
ଉଦ୍‌ଗାରୁଛି ମୁକ୍ତାରାଶି ଅନର୍ଗଳ ବେଗେ ।
କାନ୍ଦିଉଠେ ଅନ୍ତରାତ୍ମା ହେରି ତାର ଦଶା,
ସଲିଲେ ଶର୍କରା ପରି ତାର ମୋର ପ୍ରାଣ
ମିଶି ହୋଇଅଛି ଏକ ଅଭେଦ ସଙ୍ଗମେ ।
ତେଣୁ ତାର ଦୁଃଖ ଶୋକ ଭୀମ ବଜ୍ର ପରି
ବାଜେ ମୋର ଅନ୍ତରର ଅନ୍ତସ୍ତଳେ ଆସି,
ପ୍ରତିଫଳେ ତା ବେଦନା ମୋ ଚିତ୍ତ-ଦର୍ପଣେ ।
ସପତ୍ନୀ ସେ ମୋର ସତ୍ୟ, କିନ୍ତୁ ମୋର ମନ
ନୁହେଁ ହେବେ ତା ମନର ଅପ୍ରିୟ ସପତ୍ନୀ

ମିଶାଇଛୁଁ ଆମ୍ଭେ ବେନି, ବେନି ନଦୀ ପ୍ରାୟ
ଏକଇ ସାଗରେ ପ୍ରାଣ, ଛନ୍ଦିଅଛୁଁ ପୁଣି
ଏକଇ ପାଦପ ପାଦେ ଯୁଗ୍ମଲତା ପ୍ରାୟ,
ମିଶାଇଛୁଁ ପ୍ରାଣେ ପ୍ରାଣ, ଅନ୍ତରେ ଅନ୍ତର ।
ନୁହେଁ ତ ସପତ୍ନୀ ମନ୍ଦ, ବିଧିଦାନ ସେହୁ,
ଅଛୁ ଯାର ସପତ୍ନୀ ସେ ଅତି ଭାଗ୍ୟବତୀ;
ସହକର୍ମୀ–ସହଭୁଗୀ ପୁଣି ସହଚରୀ,
ତାକେ ସେ ଆନନ୍ଦ ପ୍ରାଣେ, ତାହା ଯୋଗୁଁ ଏତା
ସଂସାରର ଗୁରୁଭାର ହୁଏ ଅଧେ ଊଣା ।
ନାରୀପ୍ରାଣେ ନାରୀପ୍ରାଣ ମିଶେ ସହଜରେ,
ନାରୀର କୋମଳ ପ୍ରାଣେ ନ ପାରେ ମିଶାଇ
ସ୍ୱପ୍ରାଣ ଯେ ନାରୀ, ତେବେ କପରି ସେ ଅବା
କଠୋର ପୁରୁଷ ପ୍ରାଣେ ମିଶାଇବ ପ୍ରାଣ ।
ନ ସମ୍ଭବେ ଭେଦନୀତି ସପତ୍ନୀ ଅନ୍ତରେ,
ଏକଇ କନ୍ତାର ପତ୍ନୀ ଅନେକ ରମଣୀ,
ମାତ୍ର କେହି ହୁଏ ନାହିଁ ପ୍ରତିକୂଳା କା'ର,
ରଖିଥାନ୍ତି ପରସ୍ପର ସମାନ ପ୍ରଣୟ,
ସେହିପରି ଭେଦ ନାହିଁ ଆମ୍ଭ ବେନି ଜନେ ।
କୃଶାଙ୍ଗୀ ବିଚ୍ଛେଦେ ତବ ସତେ୍ୱେ ସୁନ୍ଦରୀ,
ମଣେ ସ୍ୱିଜ ଯୁଗ ସବୁ ତୁମ୍ଭ ଅଦର୍ଶନେ,
ପତି ବିନା ସତୀ ପ୍ରାଣେ ବଢ଼େ ଯେ ବେଦନା,
କେ ବୁଝିବ ଆନ ତାହା ସତୀପତି ବିନା ?
ପତିହୀନା ସତୀ ଯଥା ପ୍ରାଣହୀନ ତନୁ,
କିମ୍ବା ଜ୍ୟୋତିଶୂନ୍ୟ ମଣି, ଗନ୍ଧହୀନ ଫୁଲ ।
ମଧୁର ଅମୃତ ରସ ତା ପକ୍ଷେ ଗରଳ,
ଶୀତଳ ଚନ୍ଦ୍ରିକା ହୁଏ ତରଳ ଅନଳ ।
ପଚାରନ୍ତି ସଖୀ ମୋତେ ଆଜି ଏ ପ୍ରବାରେ—
କହନ ଭଉଣି, କାହିଁ ଯାଆନ୍ତି ବିଦେଶେ
ସୂର୍ଯ୍ୟମୁଖୀ କମଳମା ହୃଦୟ ଦେବତା,
ତେଜି ତାଙ୍କ ଦାସୀଦ୍ୱୟେ ସୁଦୂର ମହୀରେ ?
କି ସୁଖ ଲଭନ୍ତି ଭଣ୍ଟୁ, ଥିଲେ ଅସ୍ମ ପାଶେ
କରନ୍ତେ ବେନିଏ ପୂଜା, ଖଟି ଶ୍ରୀପଦ୍ମରେ
କରନ୍ତେ କି ସେବା କେତେ,ଆକାଙ୍କ୍ଷା ପୂରାଇ,
କପା ସେ ସୌଭାଗ୍ୟ ବିଧି ନ ଦେଲା ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ?
କହିଲି ମୁଁ ତହୁଁ ହସି ସସ୍ନେହେ ଏସନ,—
କି ଅଲଗି ନଳମା ତୁ, ପିଲ୍ଲକବ ତୋର
ଗଲା ନାହିଁ ଅବଧି ଯା, କେତେ ତୁ ଅଚେତ !
ପ୍ରଭୁ ଆମ୍ଭ ସୃଷ୍ଟିଧର, ରହିଲେ ସେ ବସି
ହେବ ନାହିଁ ବିନଷ୍ଟ, ନ ରହିବ ସୃଷ୍ଟି,
ଏତେ ବଡ଼ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଲୋ ଅଛି ତାଙ୍କ ଶିରେ ।
ସେ ମହାକର୍ତ୍ତବ୍ୟେ ଆମ୍ଭ ତୁଚ୍ଛ ସ୍ୱାର୍ଥକଣା
ମିଶାଇ ପାରିଲେ ହେବା ଯୋଗ୍ୟପତ୍ନୀ ତାଙ୍କ ।
ଆମ୍ଭ ଦୁଃଖେ ଜଗତର ହୁଏ ଯେବେ ହିତ,
ତାଠାରୁ ସୌଭାଗ୍ୟ ଆଉ କି ଅଛି ଆମ୍ଭର ?
ଆତ୍ମସ୍ୱାର୍ଥେ ଜଳାଞ୍ଜଳି ପରସ୍ୱାର୍ଥ ପାଇଁ
ଅଟେ ସିନା ଶ୍ରେଷ୍ଠଧର୍ମ—ଅମର–ଦୁର୍ଲଭ ।
ସହଧର୍ମିଣୀ ଯେ ଆମ୍ଭେ, ତାଙ୍କର ଯା ଧର୍ମ
ତାହାହିଁ ଆମ୍ଭର ଧର୍ମ, ନିତ୍ୟ ପାଳନୀୟ,
ତେଜିଛନ୍ତି ଜୀବନର ସୁଖଭୋଗ ସେହୁ,
ତେଣୁ ମୁଖେ ଆମେ ଭଲ ଖୋଜିବା ଲୋ ସୁଖ ।

ହେ ପତ୍ନୀପ୍ରାଣମଣି, ପ୍ରବୋଧି ଏସନ
ପ୍ରିୟାଙ୍କୁ ତୁମ୍ଭର, ଘେନି କୁନ୍ତଳ ଗଭାରୁ
ସୁବର୍ଣ୍ଣ ପାଶୁଡ଼ାଟିଏ, ଲେଖିଲି ଏ ପତ୍ର
ବୁଡ଼ାଇ ଲେଖନୀ ନିଶି–ଅନ୍ଧାର–କାଳିରେ ।
ଆସି ପ୍ରଭୁ ନିଶାଶେଷେ ପ୍ରଦାନ ତା ପ୍ରାଣେ—
ମଧୁର ସାନ୍ତ୍ୱନା ସହ ଧୈର୍ଯ୍ୟ, ଶକ୍ତି, ଶାନ୍ତି ।
ତୁମ୍ଭେ ପ୍ରଭୁ ଏବା ତାର ଗୁରୁ ଅଦ୍ୱିତୀୟ,
ଦିଅ ତାକୁ ଧର୍ମଦୀକ୍ଷା, ଲଭୁ ବାଳାମଣି
ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞାନ ତୁମ୍ଭ ପାଶୁ, ଶାନ୍ତି ତୃପ୍ତି ପ୍ରାଣେ ।
ଶୀତଶୀର୍ଣ୍ଣା ଧରଣୀର ପାଣ୍ଡୁର ଅଧରେ
ଫୁଟାଏ ବସନ୍ତ ଯଥା ମୃଦୁ ସ୍ମିତହାସ,
ଆସି ତଥା ଜ୍ୟୋତିନାଥ, ଫୁଟାଅ ସୁହାସ
ବିଚ୍ଛେଦ–ବିଶୁଷ୍କ ତବ ପ୍ରିୟାର ଅଧରେ ।

ସ୍ୱାତୀବର୍ଷାବିନ୍ଦୁ ଯଥା ଶୁକ୍ତିକା ଉଦରେ
ଉପୁଜାଏ ମୁକ୍ତାମଣି, କରୁ ତଥା ଦେବ,
ତବ ଶୁଭାଗମ ତାର ପିଣ୍ଡେ ପ୍ରାଣ ଜାତ ।

—୦—

ଟଗର

ଏ କିଏ ଟଗର ? ଏ ଯେ ଶରତ ନାଗର,
ଭୂଷଣର ବିଭୂଷଣ ଉପମାକର ।
ତେଣେ ଅନାଦରେ କାହା ପ୍ରସାଧନ ପାଇ,
ଧରି ଭସ୍ମ ଲୁପାଟିନା ଚନ୍ଦନେ ପୁରାଇ ।
ଉଦ୍ୟାନର ଶତଦଳ ତୁହି ଫୁଲମଣି
ମେଲିଅଛୁ ଗୁରୁଆଡ଼େ ସୁବାସ-ବିପଣୀ ।
କୋମଳ ସୁନ୍ଦର ଶୁଭ୍ର, ନାହିଁ ଆବରଣ,
ନିତ୍ୟହାସୀ ମଞ୍ଜୀ ତୋର ସୂକ୍ଷ୍ମ ସଂସ୍କରଣ ।
ଦୁଇପାଖ ସ୍ୱଚ୍ଛ ତୋର ଅନ୍ତର ବାହାର,
ଅସାର ଏ ସଂସାରରେ ତୋ ଜୀବନ ସାର ।
ତାହୁଁ ଅଣୁ ସୁବାସ ତୁ, ସଂଗନ୍ଧୁ କପର,
କି ହୁଏ ସେ ଧନ ତୋର, ଦେଉ ତା ଝଟରି
କୃପଣର ଉପାର୍ଜନ ଥୁଏ ପେଟ ଲାଗି,
ମାତ୍ର ତୁଷ୍ଟିପାଇଁ ଅର୍ଜେ ଦାତା ସାଧୁ ତ୍ୟାଗୀ ।
ଶାରଦୀ କମଳାକର ତୁ ପ୍ରିୟ ପୂଜକ
ନିଜକୁ ସମର୍ପି କରୁ ତୋ ପୂଜା ସାର୍ଥକ ।
ସ୍ୱାର୍ଥଶୂନ୍ୟ ପୂଜା ତୋର ଶାନ୍ତି ପୂଜା ଏକା,
ଆନ ପୂଜା ମନବୁଝା କିମ୍ବା ଲୋକଦେଖା ।
ଟଗର, ମୁଁ ତୋହୋ ପାଦେ ଋଣୀ ସିନା ଅତି,
ଶିଖାଇଲୁ ମୋତେ ତୁହି ପୂଜାର ପଦ୍ଧତି ।

—୦—

ଅନ୍ନପୂର୍ଣ୍ଣା

ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପିଣୀ ଅନ୍ନପୂର୍ଣ୍ଣେ, କ୍ଷୁଦ୍ର ପ୍ରାଣ ତୋର,
ମହାପ୍ରାଣତାରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ, ପ୍ରେମରେ ବିଭୋର ।
ଜଳି ନୁହେଁ ତୋର ଗୁଣ ଶତକର ସୀମା,
ସ୍ପର୍ଶମାତ୍ରେ ବଢ଼ାଉ ତୁ ଅନ୍ନର ମହିମା ।
ବୋଲଦେଉ ଅନ୍ନଦେହେ ଅମୃତ ସୁବାସ,
ଅନ୍ୟକୁ ଆନନ୍ଦ ଦେଉ ନିଜେ ଦେଇ ଗ୍ରାସ ।
ନାହିଁ ତୋର ବାକ୍ୟସ୍ଫୂର୍ତ୍ତି, କି କ୍ଷତି ବା ତହିଁ,
ମହାନ ଆଦର୍ଶ ଅଛୁ ପ୍ରାଣ ମଧ୍ୟେ ବହି ।
ତୋର ତ୍ୟାଗ, ଉଦାରତା, ତୋର ଅନ୍ନଦାନ,
ଚନ୍ଦ୍ରାତପେ ବସୁନ୍ଧରେ ବୁଝିଯାଏ ଜ୍ଞାନ ।
ହେ ଅଦ୍ଭୁତକର୍ମା ତରୁ, ହେ ମୋ ପ୍ରାଣତରୁ,
ରଖିଛ ଇତର ପ୍ରାଣେ ମହାରତ୍ନ ଭରି ।
ସୃଷ୍ଟିର ବୈଚିତ୍ର୍ୟ ଭବ ଏହାହିଁ ତ ପ୍ରଭୁ,
ବାହାରୁଛି ମୁକ୍ତା ତୁଚ୍ଛ ଶୁକ୍ତିକା ଗରଭୁ ।
ବିଷରେ ଅମୃତ ଅଛି, ଅମୃତରେ ବିଷ,
ଛାର ନର ତୁମ୍ଭ ଲୀଳା ବୁଝିବ ବା କିସ ।
ଦେଇଛ ଏ କ୍ଷୁଦ୍ର ଗୁଳ୍ମେ ଯେ ଧନ ସମ୍ଭାର,
କରୁଅଛି ତାହାର ସେ ନିତ୍ୟ ସଦ୍‌ବ୍ୟବହାର ।
କିନ୍ତୁ ମୁଁ ମାନବ, ତାହା ପାରୁ ନାହିଁ କରି,
ଆଶୀର୍ବାଦ କର, ଯେମନ୍ତେ ହେବି ତାହା ପରି ।

—:*:—

ରଜନୀଗନ୍ଧା

ଫୁଲକୁଳ ପାଟରାଣୀ ରେ ରଜନୀଗନ୍ଧା,
ଦେଉଛୁ ରଜନୀପତେ ମନପ୍ରାଣ ବାନ୍ଧା ।
ତୁ ତାର ପ୍ରଣୟସଖୀ ପ୍ରିୟ ସଙ୍ଗାତୁଣୀ,
ନୁହେଁ ଯେସନ୍ତେ କୁମୁଦର ପ୍ରାଣର ରଙ୍ଗିଣୀ ।
ପରସ୍ପର ପ୍ରତି ଅଛି ପ୍ରେମ ଅନୁରାଗ,
ସମାନ ମମତା ପୁଣି ଅସୀମ ସୁହାଗ ।
ଦିବସ ବିଗ୍ରହ ତୋର କରନ୍ତି କି ତୋଷ,
ତାହା ପ୍ରତି କାହିଁ ବନ୍ଧୁ ଏତେ ତୀବ୍ର ରୋଷ ।
ତାହାରି ଆଲୋକ ତୋର ପ୍ରାଣ ରକ୍ଷା କରେ,
ନ ବୁଝୁଁ ତୁ ତାହା ମୁଖ ଆଖି ମେଲି ଥରେ ।

କାହିଁ ତୋହର ଅତୁଳନା ଲଳନା-ଝଳକା,
ଏହା ତ ଉଚିତ ହୁଏଁ ତୋର ଫୁଲମଣି ।
ଅନନ୍ତ ଅକ୍ଷୟ ତୋର ସୁରଭି-ସମ୍ପଦ,
ଅର୍ପି ତାହା ପୂଜୁ ତୁହି ରଜନୀ ଶ୍ରୀପଦ ।
ନ ମିଳେ ଜାଣିଲେ ତହୁଁ ଦିବସ ଭାଗ୍ୟରେ,
ସ୍ୱଜନନ୍ଦିନୀ ତୁ, ତୋର ମହତ୍ତ୍ୱ ତ୍ୟାଗରେ ।
କାହିଁ ତୁହି ଭୁଲିଗଲୁ ତୋର ମହାନୀତ,
ଭୂଷଣ ତୋହର ପର ସାମ୍ୟ ମୈତ୍ରୀପ୍ରୀତି ।
ହେବୁ ନାହିଁ ଉପକାରୀଠାରେ ଅକୃତଜ୍ଞ,
କୃତଜ୍ଞତା ଏତା ସବୁ ଦାନ ଧର୍ମ ଯଜ୍ଞ ।

—o—

ରଙ୍ଗିଣୀ

ଦିଗ ଆଲୋକିତ କରି ହସୁଛୁ ରଙ୍ଗିଣୀ,
ରଙ୍ଗପାଟ-ପରିହିତା ପ୍ରଦୋଷ-ସଙ୍ଗିନୀ ।
ଅଛି ତୋର ଦିବ୍ୟରୂପ, ମାତ୍ର ଗୁଣ ନାହିଁ,
ରୂପଲାଗି କିଏ ପୂଜା ପାଉଅଛି କାହିଁ ?
ରସ ନାହିଁ, ଗନ୍ଧ ନାହିଁ, ଅଛି ଖାଲି ରୂପ,
ଗନ୍ଧ ବିନା ବ୍ୟର୍ଥପ୍ରାଣ ନ ହୁଏ କି ଧୂପ ?
ଶୋଭାର ଉପମାପାଇଁ ଖାଲି ତୋ ଜନମ,
ଶିମିଳୀ ପଳାଶ ଜବା ପାଳଧୂଆ ସମ ।
କି ଅପୂର୍ବ ଶୋଭା ଅଛି ତୁଳସୀ ତଳରେ,
ଗୁଣ ହେତୁ ବସେ ସେ ତ ଦେବ ମସ୍ତକରେ ।
ରଙ୍ଗିଣି, ତୁ ଏ କଥାକୁ ନ କର ସ୍ମରଣ,
ଦେଖୁଅଛୁ ରଙ୍ଗିନିଆ ଏକସ୍ୱର ସ୍ୱପ୍ନ ।
ହୁଣ୍ଡୀ, ଅଣଦଗାଳୀ ତୁ, ରୂପହୀଣା ଘୁଣ,
ଦୟାଳୁ ପ୍ରଭୁଙ୍କୁ କିପା ନ ମାଗିଲୁ ଗୁଣ ।
କି ଫଳ ଏବେ ଅନୁତାପେ, ଶୁଣ ଲୋ ଅଭାଗୀ,
ସୁନକ୍ଷତ୍ର-ଆସିଲେ ଗୁଣ ଆଣିବୁ ତୁ ମାଗି ।

ରୂପ ଲାଗି ଅଳଗୋଳ ନ ଭରିବୁ ଯୁକ୍ତି,
ନ ହେବୁ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ମୋହେ ରୂପ ଭାଗାହ୍ଣୀ ।
ଥାଉପାରେ ଅନ୍ୟ ଗୁଣ ତୋର ପଣ ପଣ,
ଫୁଲ ତୁହି, ଶୋଭା ତୋତେ ଫୁଲର ଲକ୍ଷଣ ।

—*—

ମଲ୍ଲି

ବସିଛୁ କି ମଲ୍ଲୀରାଣୀ ବସନ୍ତ-ବାନ୍ଧବୀ,
ହସୁଛୁ ଉଦ୍ଦାମ ହସ ବିସ୍ତାରି ସୁରଭି ।
ତାହିଁ କି ଲୋ ଏତେ ହସ ଏତେକ ବିଭୂତି,
ମଣୁଛୁ କି ନିଜ ରୂପେ ଏତା ଅପରୂପ ।
ରୂପଗର୍ବେ ଫାଟି ପଡ଼ ପାଉଛୁ କି ଲାଭ,
ଏହା ଯେ ତୋହର ମଞ୍ଜି ପିଇଣ୍ଟିଆ ଭାବ ।
ଉଡ଼ିଯିବ ମୁହୂର୍ତ୍ତକେ ରୂପ ଗନ୍ଧ ସର୍ବ,
ତାହାଲାଗି ବହନ୍ତ କି ଏତେ ବଡ଼ ଗର୍ବ ।
ତୋର ଏହା ଯୋଗ୍ୟତାର୍ଥ ହେଲ କି ମହିମା,
କି ବୁଝିବୁ ନୀତି, ତୁ ତ ଅଲେଖ ବାଳିକା ।
ଚାତୁରୀ, ଚାପଲ୍ୟ, ହାସ୍ୟ ଅନ୍ତୁଦର ଦର୍ପ,
ଦୁର୍ବଲ୍ଲୀ ତାହାକୁ ମଣେ ଗୁଣିତ ଅଧର୍ମ ।
ହସିବାକୁ ଶାଧ ଯେବେ, ଅଛି ତୋର ଧାଁସ,
ଆରବାତ ପ୍ରେମେ ଥରେ ହେବୁ ଅସ୍ତହାସ୍ ।
ପ୍ରେମ-ମୁକୁଳରେ ଉଠେ ପ୍ରାଣରୁ ଯେ ହାସ,
ଇତର ହୁଏନି ସେ, ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅମୃତ ଉଲ୍ଲାସ ।
ହସୁଛନ୍ତି ତୋତେ ଗୁହ୍ନି ପ୍ରେମମୟ ହରି,
ତାଙ୍କୁ ଦେଖି ଯେବେ ତୁହି ହସିବୁ ସ୍ନେହରେ,
ତେବେ ସିନା ହସ ତୋର ଦିଶିବ ସୁନ୍ଦର,
ଉସ୍ତୁଳିବ ସେ ହସରୁ କଲ୍ୟାଣ ତୋହର ।
ଯେ ତୋର ସର୍ବସ୍ୱଦାତା ତାଙ୍କର ହସରେ,
ମିଶାଇ ପାରିଲେ ହସ ଭରିଯିବୁ ଶରେ ।

—୫—

ଶେଫାଳିକା

ସୁକୁମାର ଘ୍ରାଣ ତୋର ସଖି ଶେଫାଳିକେ,
ରବିକର ସ୍ପର୍ଶେ ଯାଉ ଝାଉଁଳି ଗଳିତେ ।
ପାଖୁଡ଼ା ହୀରକ ତୋର ବୃନ୍ତ ପଦ୍ମରାଗ,
ଶରତ୍‌ବର୍ଣ୍ଣୀ ତୁ, ତୋର ଅତୁଳ ସୌଭାଗ୍ୟ ।
ପଲ୍ଲବ ଶ୍ୟାମାସ୍ୱମାନ ଯେସନେ ମାତ୍ରଗ,
ସାତ୍ତ୍ୱିକ ଆଚରୁ ତୁ ମୌନ-ଜପ-ଯାଗ ।
ଶୋଭାଞ୍ଜନା ପ୍ରିୟସଖୀ ଆନନ୍ଦେ ଉତ୍ଫୁଲ୍ଲ,
ଢାଳୁଥାଏ ଶିରେ ତୋର ପ୍ରେମ-ପୁଷ୍ପାଞ୍ଜଳି ।
ସ୍ପନ୍ଦଏ ତୋହର ଅଙ୍ଗ, ତପେ ତାହା ହଟେ,
ନ ଛାଡ଼ୁ ତପସ୍ୟା କ୍ଷଣେ ପ୍ରାଣ ଥାଉଁ ଘଟେ ।
ଜୀବନଟା ତେବେ ତୋର ତପସ୍ୟା ସକାଶେ,
ତପ ସାରି ଯାଏ, ପୁଣି ଝରିବାକୁ ଆସେ ।
ଆସିବା ଯିବା ତ ତୋର ଲାଗିଛି କେବଳ,
କେତେବେଳେ ଭୋଗ କରୁ ତପସ୍ୟାର ଫଳ ।
ଅଥବା ତୁ ସତ୍ତ୍ୱଗୁଣୀ ନୋହୁ ଫଳାକାଙ୍କ୍ଷୀ,
କର୍ମପାଇଁ କର୍ମ କରୁ ଧର୍ମେ ରଖି ସାକ୍ଷୀ ।
ଜୀବନ ତୋହର ଧନ୍ୟ ଜନ୍ମ ତୋର ଧନ୍ୟ,
ତୁଳନାରେ ମୋ ଜୀବନ ନଗଣ୍ୟ ଜଘନ୍ୟ ।
ତୋହର ଆଦର୍ଶ ଧରି ଯାପିବି ଜୀବନ,
ଆଜଠାରୁ ଧରିଲି ମୁଁ ପ୍ରାଣରେ ଏ ପଣ ।
ନର ତୋତେ ଶିରେ ବହେ ପରମ ଆଦରେ,
ମଉଳିଲେ ଦଳିଦିଏ ପୁଣି ସେ ପାଦରେ ।
କ୍ଷମାକରୁ ତାକୁ ତୁହି ନ ପ୍ରକାଶି ଦ୍ୱେଷ,
ମହତେ ଧରନ୍ତି ନାହିଁ ଇତରର ଦୋଷ ।

ଜୁରିଅନା

ଜୁରିଅନେ, ସ୍ଥାନ ତୋର ନନ୍ଦନ ଉଦ୍ୟାନ,
ମର୍ତ୍ତ୍ୟଭୂମି ସ୍ୱର୍ଗ ତୁହି ଦେବତାଙ୍କ ଧ୍ୟାନ ।
ସୁରପୁନ୍ନାଗ ବୋଲୁଣ ନାମ ବହୁ ପୁଣି,
ମର୍ତ୍ତ୍ୟର ପୁନ୍ନାଗ ତୋର ଯାଆଁଳା ଭଉଣୀ ।
ତୋହ ରୂପ ତୋହ ଗନ୍ଧ ତାର ଅବିକଳ,
ତୋହୋ ପରି ଅଳିକୁଳେ କରେ ସେ ପାଗଳ ।
ଭଣିତାଏ ମଧୁଲାଗି ମଧୁମକ୍ଷିଦଳ,
କରୁଥାନ୍ତି ସ୍ତବ ସ୍ତୁତି ତୋତେ ଅନର୍ଗଳ ।
ରସ ଶୋଷି ତୋତେ କରିଦିଅନ୍ତି ସେ ସିଠା,
ତୋହ ଧନ ଖାଇ ତୋତେ ମାରନ୍ତି ଗୋଇଠା ।
ହସି ହସି ସହୁ ତୁହି ତାଙ୍କ ଅତ୍ୟାଚାର,
ଧର୍ମହାରୁ ଗୃହୀ ପରି ତୋର ବ୍ୟବହାର ।
ଦୁର୍ଜନ ଅତିଥିଠାରୁ ଶୁଣି ଅପବାଦ,
ପ୍ରଣତାନେ ଯେସନେ ସେ ଚୁମ୍ବେ ତାର ପାଦ ।
କ୍ଷୁଦ୍ର ତୁହି କିନ୍ତୁ ତୋର ମହତ୍ତ୍ୱ ଅନନ୍ତ,
ଯାହାକୁ କହନ୍ତି କ୍ଷୁଦ୍ର ସେହି ତ ମହତ ।
ତ ସୁନ୍ଦର ତନୁ ତୋର, ନୟନ-ଉଜୁଡ଼ା,
ମରକତ କୁଣ୍ଡେ ଯୋଡ଼ା ହୀରକ ପାଖୁଡ଼ା ।
କେଶର କନକ ତନ୍ତୁ ମଧ୍ୟେ ପଦ୍ମରାଗ,
ସର୍ବାଙ୍ଗରେ ବୋଳା ବିଶ୍ୱ ପ୍ରେମ ଅନୁରାଗ ।

ଚିନା-ଗୋଲାପ

ଫୁଲକୁଳେ ବହୁରୂପୀ ରେ ଚିନା-ଗୋଲାପ,
ବିଦେଶୀ ତୁ, ନାହିଁ ମୋର ତୋ ସଙ୍ଗେ ଆଳାପ ।
କାହିଁକି ତୁ ହେଲୁ ଭଲା ଏତେ ନାମରଙ୍କ,
ପ୍ରକୃତ ଗୋଲାପ ନାମେ ବୋଳାଉ କଳଙ୍କ ।
ନାମସ୍ୱତ୍ୱେ ପଞ୍ଜିଥିଲୁ ଏତେ କି ବାହାର,
ସ୍ନେହ ଭରି ଦେଲୁ ତୁହି ନାମଟି ତାହାର ।
ଅଛୁ ତୋର ଗୋଲାପର କେଉଣ ଲକ୍ଷଣ,
ବାସ୍ତବରେ ଏହା ତୋର ବଡ଼ ଭଣ୍ଡପଣ ।
ସାତ ଥର ମଣ୍ଡ ହେଲେ ସାତ ଥର ଜନ୍ମ,
ହୋଇ ନ ପାରିବୁ କେବେ ଗୋଲାପର ସମ ।

ହୀନ ହୋଇ ସୌରଭରୁ ତୁ କିପାଁ ସ୍ୱକଟିତା,
ତଥାପିହେଁ ଗୁଞ୍ଜିହେଲୁ ମଧୁପର ବନ୍ଦିତା ।
ପରର ସୁନ୍ଦର ଦ୍ରବ୍ୟ କିପାଁ ତତୁ ଲୋଭ,
ଭୁଞ୍ଜିଲୁ ଉଚିତ ଫଳ—ହଟହଟା କ୍ଷୋଭ ।
ନିଜକୁ ସୁନ୍ଦର ବୋଲି କରୁ ତ ଗୁମର,
ଭୁଲ ତା', କାଗଜ ଫୁଲ ତୋଠାରୁ ସୁନ୍ଦର ।
ଯାହାର ଯା ପ୍ରାପ୍ୟ ତାକୁ ଦେଇଛନ୍ତି ହରି,
ଅଧିକ ଯେ ଲୋଭେ ହୁଏ ହୀନସ୍ତା ତା ପରି ।
ମୋ ଦେଶରେ ଜନ୍ମ ଯେବେ ହୋଇଥାନ୍ତା ତୋର
ଦେଇଥାନ୍ତି ନାମ ତୋତେ ବହୁରୂପୀ ସ୍ୱୈର ।
ଗୋଲାପ ସୌରଭ-ରାଣୀ ଉଦ୍ୟାନ-ଅପ୍‌ସରୀ,
ତୁ ନୋହୁ ତା' ଗୋଡ଼ଘଷା ପଥରକୁ ସରି ।
ତୋହ ପରି ଗନ୍ଧହୀନ ଏ ଦେଶେ ଯେ ଫୁଲ,
ଜାଣି ବଜାରରୁ ତଣା ଅଟେ ତାହା ମୂଲ ।
ବହୁ ନଦୀ ବନ ଗିରି ଲଙ୍ଘି ଧାଇଁ ଧାଇଁ,
ଏ ଦେଶକୁ ଆସିଲୁ ତୁ କି ପୌରୁଷ ପାଇଁ ।
ଆସିଲୁ ତ ରହ, ନ ଯା ଫେରି ପୁନର୍ବାର,
ଅତିଥି ତୁ, ଭୋଗ କର ଅତିଥି ସତ୍କାର ।
ଥାଉ ବା ନ ଥାଉ ଗୁଣ, ଅତିଥି ଦେବତା,
ଅତିଥିର ପୂଜା ଏ ଦେଶର ପ୍ରଥା ।

—o—

ବକୁଳ

ଫୁଲକୁଳ ସତୀ ରାଣୀ ତୁହି ଲୋ ବକୁଳ,
ସ୍ୱଗୁଣେ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳତର କରୁଛୁ ତୋ କୁଳ ।
ନାହିଁ ତ ଦେହରେ ତୋର ଅଳଙ୍କାର ଖଣ୍ଡେ,
ଲମ୍ବା ମୋଟା ସେଠା ରଙ୍ଗ ସାଦା ଲୁଗା ଖଣ୍ଡେ ।
ଜନ୍ମ ହେଲେ ଆଡମ୍ବର ନାହିଁ ତ ଲୋ ତୋର,
ଧରିଛୁ ସତୀତ୍ୱ ବ୍ରତ—ପବିତ୍ର କଠୋର ।
ନ ପାରୁଣୁ ସହି, ତୋତେ ନ ଦେଖୁଣୁ ଅଳି,
ପିତୃପଦତଳେ ତୁହି ପଡ଼ୁ ଖରେ ଢଳି ।
ସ୍ନିଗ୍ଧ ଗନ୍ଧ ଦାନେ କ୍ଷଣେ ନ ହେଉ ଉଦାସ,
ମରି ଶୁଖି ଯାଇ ସୁଦ୍ଧା ବିତରୁ ସୁବାସ ।
ରୂପ-ଧନେ ଦରିଦ୍ର ତୁ ଗୁଣ-ଧନେ ଧନୀ,
ତରୁ-ଶ୍ରେଣୀର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଜ୍ୟୋତିର୍ମୟ ମଣି ।
ଦେବସେବା ପତିସେବା ପୁଣି ଜନସେବା,
ବ୍ରତ ତୋର, ଦାନେ ପୁଣ୍ୟ ସରି ତୋତେ ଦେବା ।
ନ ଥାଉ ପଛକେ ତୋର ରୂପ ମନୋହର,
ଅସୁନ୍ଦରଠାରୁ ବଳି କିଏ ବା ସୁନ୍ଦର ।
ନ ଥାଏ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ରୂପେ ରୂପଟା ତ ମାଟି,
ଗୁଣ ଏକା ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟର ସ୍ପଷ୍ଟ ମାପକାଠି ।
ରୂପ ନାହିଁ ବୋଲି ତୁହି ହେଉ ନାହିଁ କ୍ଷୁଣ୍ଣ,
ରୂପଠାରୁ ଗୁଣ ମୂଲ୍ୟ ବେଶି କୋଟିଗୁଣ ।

—o—

ଧୁତୁରା

ଧୁତୁରା, ଶଙ୍କର ଲାଗି ସଦା ତୁ ଆତୁରା,
ତଥା ଶଙ୍କର ବି ତୋର ପ୍ରେମରେ ବାଉରା ।
ଏତେ ଫୁଲ ଥାଉଁ ଥାଉଁ ତୋତେ ସମାଦର,
କରନ୍ତି କିପାଁ ଲୋ ଭୁଲ ଭୋଳା ମହେଶ୍ୱର ?
ନିଶ୍ଚେ କିଛି ଅଛି ତୋର ଗୁଣ ବରଣୀୟ,
ନତୁ ଏତେ ଶଙ୍କର କି ହୋଇଥାନ୍ତେ ପ୍ରିୟ ।
ଅଳିମୁଖେ ଗାଉ ତାଙ୍କ ସ୍ତୁତି ଗୁରି ଗୁରି,
ନୀରବେ ବଜାଉ ପୁଣି ମଙ୍ଗଳ ମହୁରୀ ।
ପୂରି ରହିଅଛି ତୋର ପ୍ରାଣେ ଶିବ ଭକ୍ତି,
ରହିଛି ତାଙ୍କର ତେଣୁ ତୋ ପ୍ରତି ଆସକ୍ତି ।
ଶିବ ଏକା ସାର ତତ୍ତ୍ୱ, ଶିବେ ବଶ ଦେବେ,
ତାକୁ ସେ ଚାହାନ୍ତି ତାଙ୍କୁ ଶିବରେ ଯେ ସେବେ
ସୁକୁମାର ତନୁ ତୋର ଉପମା ଅତୁଳ,
ଫୁଲଗର୍ଭେ ଫୁଲ ପୁଣି ତା' ଗର୍ଭରେ ଫୁଲ ।
ଏକସ୍ତର ଦୁଇସ୍ତର ତିନିସ୍ତର ହେଉ ତ,
ଧନ୍ୟ ତୁହି ଧୁତୁରେ ଲୋ ଅଦ୍ଭୁତ ଆକୃତ ।

ଫଳେ ତୋର୍ ଆଏ ସ୍ୱସ୍ଥ, ଯଥାର୍ଥ ଏ କଥା,
କିନ୍ତୁ ସେ ଶସରେ ଅଛି ଅମୃତର୍ ସତ୍ତା ।
ଜଗତର୍ ସବୁଥିରେ ଅଛି ଭଲ ମନ୍ଦ,
ଏ ବଣ୍ଟନ ଆନ ତାହା ବିଧାତା ନିବନ୍ଧ ।

—— ❃ ——

କିରିକିଟି

ସୁନ୍ଦର୍ ସୁଗନ୍ଧ ତନୁ ତୋର୍ କିରିକିଟ,
ନାମରେ ରହିଛି ମାତ୍ର କର୍ପା ଖିଟମିଟ ।
ଶାଖାପତ୍ରେ ସ୍ଥଳଅଛି ମଞ୍ଜୁଳ ନିକୁଞ୍ଜ,
ଫୁଟୁଛନ୍ତି ତହିଁ ସ୍ୱ ଶୁଭ୍ର ପୁଷ୍ପ ପୁଞ୍ଜ ପୁଞ୍ଜ ।
ପରସ୍ପର୍ ସୁହିଁ ସୁହିଁ ସଜୀବ ସ୍ନେହରେ,
ଢଳ ପଡ଼ିଅଛି ତାତେ ତେ ତାହା ଉପରେ ।
ଲଗାନ୍ତି ପହିରେ ତୋତେ ବାଡ଼ପାଇଁ ଜନେ,
ମାତ୍ର ତୁ ବଳକା ତାଙ୍କୁ ଦେଉ ଗନ୍ଧ-ଧନେ ।
ବଶାଣେ କି ତେତେ କେବେ ତୋ ଗୁଣ କାହାଣୀ,
କମ୍ୱା ତେଲ୍ଲ ଦିଏ କି ଲେ ମୂଳେ ଢଳେ ପାଣି ।
ପ୍ରତି ଉପକାର୍ ମିଳେ ଏତିକି କେବଳ,
କାଟି ଦେବେ କରୁଛିଏ ଶୀର୍ଣ୍ଣ ହୀନବଳ ।
ଅବଗୁଣ ନ ମଣିବୁ ଏହା କିରିକିଟ,
ଏଥିରେ ତ ମାନବର୍ ଦୋଷ ନାହିଁ କିଛି ।
କାଟିଲେ ବଢିବା ତୁମ୍ଭ ଜାତିର୍ ପଦ୍ଧତି,
ଲଭ୍ ନବ ତହିଁରେ ତ ନାହିଁ କିଛି କ୍ଷତି ।
ଅରଣ୍ୟବାସିନୀ ତୁହି, ବଣମଲ୍ଲୀ ପରି,
ସୁଗନ୍ଧେ ଉଦ୍ୟାନ ଫୁଲ ନୁହେଁ ତୋତେ ସରି ।
ପ୍ରକୃତିର କନ୍ୟା ତୁ, ସେ କୁବେମସୁଦିକା,
ଏକା ନୁହେଁ ତୁହିଁଙ୍କର ଜୀବନ-ପଞ୍ଜିକା ।

—୫୦୫—

ଭୃଙ୍ଗରାଜ

ଭୃଙ୍ଗରାଜ, ଭୃଙ୍ଗଶ୍ୟାମ ବର୍ଣ୍ଣେ ତୋ' ରହଣି,
ଧରଣୀ ନାସାରେ ତୁହି ସୁବର୍ଣ୍ଣ ବସଣି ।
ସ୍ନିଗ୍ଧ ତାରୁଣତା ତୋର୍ ତନୁ-ଲୋଭନୀୟ,
ବାଳକାଳୁକର ତୁହି ଅତିଶୟ ପ୍ରିୟ ।
ମେଣ୍ଟାନ୍ତି ସେ ତୋ'ହୋ ଯୋଗେ ଅଳଙ୍କାର ତୃଷା
କରନ୍ତି ଆନନ୍ଦେ ତୋତେ ନେଇ ଖୋଷାଭୂଷା ।
ବହୁପତ୍ରେ ତୋ ଶରୀରୁ ଜ୍ୟୋତିର୍ମୟ ବର୍ଣ୍ଣ,
ବଢ଼ାଉ ତୁ ସ୍ମୃତିଶକ୍ତି ମନୀଷା ପ୍ରତିଭା ।
କି ଅଦ୍ଭୁତ ଶକ୍ତି ଅଛି କ୍ଷୁଦ୍ର ପ୍ରାଣେ ତୋର୍,
ହରୁ ତୁ ମସ୍ତକ ବ୍ୟାଧି— ଭୀଷଣ କଠୋର୍ ।
ଶୁଚି-ଶୁଭ୍ର ପ୍ରାଣ ତୋର୍ ନିର୍ମଳ ପବନ,
ଅଶୁଚି ପରଶ ମାତ୍ରେ ହୋଇଉ ଉତ୍ତେଜିତ ।
ଭାବିଲେ ତୋ କଥା ମନେ, କି ଅପୂର୍ବ ଭାବ-
ହୃଦୟ ମନରେ ଆସି ବିସ୍ତାରେ ପ୍ରଭାବ ।
ତପସ୍ୱୀ ସେ ଭାବର୍ ପ୍ରଖର୍ ପ୍ରବାହେ,
ଭାସିଯାଇ ଲୁଅନ୍ତେ ମୁଁ ଚେତନା ହରାଏଁ ।
ସେ ଭାବର୍ ଆକର୍ଷଣ ପ୍ରବଳ ପ୍ରଚଣ୍ଡ,
ନ ସହି ମୋ ଚିନ୍ତାସୂତ୍ର ହୁଏ ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ ।
ସ୍ୱପ୍ନେ ମୋ ଚିନ୍ତା ଶକ୍ତିସୂକ୍ଷ୍ମ ସୂତ୍ରାକାର୍,
ଲୂତା ସୂତା ସହିତ କି ହିମାଳୟ ପାର୍ ।

—୦—

ହିମସାଗର

ରକ୍ତବୀଜ ବଂଶ ତୁହି ରେ ହିମସାଗର୍,
ଅମରପୁର ତୋ ନାମ୍, ସତେ ତୁ ଅମର୍ ।
ଗୋଟିଏ ତୁ, କିନ୍ତୁ ମରି ଦେହୁ ରେ କୋଟିଏ,
ତୋ ପରି ଅକ୍ଷୟ ବୀଜ ଗୁଳ୍ମବର୍ଗେ କିଏ ।
କି ସୁନ୍ଦର୍ ମୁକୁଟ ତୁ ପିନ୍ଧିଛୁ ମସ୍ତକେ,
ଫୁଲେ ତହିଁ ରହସ୍ୟର୍ ସ୍ତବକେ ସ୍ତବକେ ।
ସ୍ୱଭାବରେ ସେ ମୁକୁଟ ଶୋଭାର୍ ଆଧାର୍,
ରକ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣେ ମିଶେ ଅତି ଚମତ୍କାର୍ ।
ମରକତ-ମଣି-କଣା ରୂପକୁ ତୋହର୍,
ମାନେ ସେ ମୁକୁଟ ଗୋଟି ଅତୀବ ସୁନ୍ଦର୍ ।

ନ ଥାଉ ପଲ୍ଲବେ ତୋର ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ରତ୍ନ ଆଜ,
ଔଷଧି ରୂପରେ ସାଧୁ ଅଶେଷ କଲ୍ୟାଣ ।
କ୍ଷୁଦ୍ର ତୁହି, ମାତ୍ର ତୋର ମହିମା ଅପାର,
ବସୁନ୍ଧରା ସ୍ନେହେ ସାଧୁ ମହା ଉପକାର ।
ସ୍ୱଗୁଣେ ତୁ ରକ୍ଷା କରୁ ରୋଗୀର ଜୀବନ,
ଏହାଠାରୁ ବଳି ଅଛି କି ମହତ୍ତ୍ୱ ଅନ୍ୟ ।
ନଗଣ୍ୟ ତୁ, କେହି ତୋତେ ନ କରେ ଆଦର,
ତଥାପି ଅନ୍ତର ତୋର ଦୟାର ସାଗର ।
କ୍ଷୁଦ୍ର ତୃଣମୂର୍ତ୍ତି ତୋର ଉଦାର ମହାନ,
ଦାନ କରୁ ଖୋଜୁ ନାହିଁ କିଛି ପ୍ରତିଦାନ ।

—

ସୁଗନ୍ଧା ଓ ତୁଳସୀ

ହାତ ଧରାଧରି ହୋଇ ସୁଗନ୍ଧା ତୁଳସୀ,
ଦୁଇ ସଖୀ ପ୍ରେମାଳାପ କରୁଛନ୍ତି ବସି ।
ଉଭୟେ କି ତପସ୍ୱିନୀ ଶିରେ ଧରି ଜଟା,
ଦୁହିଙ୍କର ଗନ୍ଧଧନ ଲାଗିଛି କି ବଣ୍ଟା ।
ସମବ୍ରତୀ ପୁଣି, ତପ ଉଭୟର ବ୍ରତ,
ଭଲରୂପେ ବୁଝିଅଛ ଧ୍ୟାନର ମହତ୍ତ୍ୱ ।
ମରି ସୁଦ୍ଧା ତୁମ୍ଭେ କେଭେ ଛାଡ଼ ନାହିଁ ଧ୍ୟାନ,
ଜୀଅନ୍ତେ ମରଣେ ବାଣ୍ଟ ସୁଗନ୍ଧ ସମାନ ।
ସୁରଭି ନିଃଶ୍ୱାସ ତୁମ୍ଭ ଅମର-ବାଞ୍ଛିତ,
ସ୍ୱଭାବ ଜାହ୍ନବୀ ସମ ନିର୍ମଳ ପବିତ୍ର ।
ପୁଣ୍ୟବତୀ ଭାଗ୍ୟବତୀ ତୁମ୍ଭେ ଏ ମହୀରେ,
ତପସ୍ୟା ଫଳରେ ବସ ଦେବତାଙ୍କ ଶିରେ ।
କେତେ ଜନେ କି ତପସ୍ୟା ଆଚରିଲେ ଜାଣି,
ତଥାପି କି ଲାଭ ତାରେ ଲୁପ୍ତ ହେଲେ ସୁହିଁ ।
ତୁମ୍ଭ ତୁଲ ବାଚୋଇ ମୁଁ ପାରୁ ନାହିଁ ବାଟେ,
ମୂଳ ଫୁଲ କନ୍ଥ ଜଣ ପହୁଁ ପିଠେ ଛାଟେ ।
କି ଦଶା ଘଟିବ ଭବେ ପାରୁ ନାହିଁ ବୁଝି,
ନୀରବରେ ହୋଇଛି ମୁଁ ଠିଆ ଆଖି ବୁଜି ।

ଧର୍ମବିଜ୍ଞାପନ ତୁମ୍ଭେ ଜାଣ ଯଥାଯଥ,
ପାଇବ ତୁଅନ୍ତେ ଗଲେ ତହୁଁ ସ୍ୱର୍ଗପଥ ।

—:o:—

ବେଲଫୁଲ

ବେଲଫୁଲ ମଲ୍ଲିକାର ନବସଂସ୍କରଣ,
ସୁନ୍ଦର ଶ୍ରୀଅଙ୍ଗେ ଶୋଭେ ରତ୍ନ ଆଭରଣ ।
ଶୋଭାବତୀ ଗୁଣବତୀ ରସବତୀ ପୁଣି,
ସୁକୁମାର ତନୁ ତୋର ଧନ୍ୟାରେ ଲକ୍ଷ୍ମଣୀ ।
ଫୁଲକୁଳେ ତୁହି ଏକା ରାଜରାଜେଶ୍ୱରୀ,
ଖଟନ୍ତି ନିୟୋଗେ ତୋତେ ଖଟନ୍ତି ଭ୍ରମରୀ ।
ସୁନ୍ଦର ଦେଶର ଦିବ୍ୟ ଜ୍ୟୋତିରେ ଭାସ୍ୱର,
ଯେସନ ଆରକ୍ତ ଅଗ୍ନି ଧବଳ ସୁନ୍ଦର ।
ଦୋଳା ତହିଁ ଘନସାର ଚନ୍ଦନର ରେଣୁ,
ରସସିକ୍ତ ମଧୁପର କି ସେ ତୃପାରେଣୁ ।
ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣୀ ପ୍ରାୟ ମୂର୍ତ୍ତି ତୋର ଗମ୍ଭୀର ଉଦାର,
ଛାମୁରେ ପଡ଼ନ୍ତି ଭୃଙ୍ଗ-ଶ୍ରେଣୀ ସମ୍ଭାର ।
ମର୍ଦ୍ଦିତ ଦୋଳାରେ ବସି ଖେଳୁ ଦୋଳି ଖେଳ,
ବାତେ ଉଡ଼େ ଫରଫରେ ଶ୍ୱେତ-ନୀଳଚେଳ ।
ଅମରୀ ତୁ, ଆସୁ ପଛ ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ପର୍ଯ୍ୟଟନେ,
ସ୍ୱପ୍ନମଗ୍ନ ପ୍ରାଣ ତୋର କହିଯାଏ ସ୍ୱର୍ଗେ ।
ଜଗତ ଜଞ୍ଜାଳ ଜାଲା ନ ଛୁଇଁଣ ତୋତେ,
ଭାସି ବୁଲୁଯାଉ ତହିଁ ନିଜ ଇଚ୍ଛାସ୍ରୋତେ ।
କାଲ ତୋତେ ପାରେ ନାହିଁ କରି ବଶୀଭୂତ,
ପଳାଇ ଯାଉ ତୁ ଖରେ ବିତରି ଅମୃତ ।

—:o:—

ଦୁରଗତା

ଶତେ ଦୂରଦେଶୀ କେଉଁ ଏକ ଆସନରେ,
ମଧୁର ସୁନ୍ଦର ହାସ୍ୟ ଓଷ୍ଠାଧରୁ ଝରେ ।

ଦେହ ତନୁ ଭିନ୍ନ, ମାତ୍ର ମନ ପ୍ରାଣ ଏକ,
ହରଗଉରୀର ଏ ଯେ ଯୁଗ ଅଭିଷେକ ।
ମିଳନର ମହୋତ୍ସବ ଲାଗିଛି ନୀରବେ,
ହୃଦୟ-ଭଣ୍ଡାର ପୂର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରଣୟ-ବିଭବେ ।
କି ଗମ୍ଭୀର ଭାବପୂର୍ଣ୍ଣ ହରଗୌରୀ ମୂର୍ତ୍ତି,
ଅର୍ଦ୍ଧହର ପୁଣି ଅର୍ଦ୍ଧ-ଗଉରୀ ଆକୃତି ।
ବର୍ଷାସଖୀ ହରଗୌରେ, ଶରତର ବଧୂ,
ଗନ୍ଧ ସିନା ନାହିଁ ତୋର, ମାତ୍ର ଅଛି ମଧୁ ।
ରମଣୀକୁଳର ତୁହି ପ୍ରସାଧନ-ଦ୍ରବ୍ୟ,
କରନ୍ତି ସେ କରତଳ ତୋ ରସେ ରଞ୍ଜିତ ।
ପବିତ୍ର ତୋ ଦେହପ୍ରାଣ କଳୁଷ-ବର୍ଜ୍ଜିତ,
ମଣନ୍ତି ନିଜକୁ ତେଣୁ ତୋ ସ୍ପର୍ଶେ ପବିତ୍ର ।
କାମରୂପୀ ଫୁଲ ତୁହି ଧରୁ ନାନାବର୍ଣ୍ଣ,
ଦୁର୍ଦ୍ଦିନେ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳେ ଦିଗ ତୋ ଦୀପ୍ତ କିରଣ ।
କିପାଁ ଘନଘନ ଏତେ ବଦଳାଉ ରୂପ,
ତୋର ପ୍ରିୟସଖୀ ଚନ୍ଦ୍ରା-ଗୋଲାପ ସ୍ୱରୂପ ।
ବୁଝିଲି ବୁଝିଲି ତୋର ସ୍ୱଭାବର ମର୍ମ,
ନିତ୍ୟ ନୂତନତା ପରି ତୋର ଚରଧର୍ମ ।

—:୦:—

ବଣିଆଙ୍ଠା

ବଣରେ ବଣିଆଙ୍ଠା କରୁଥାଏ ବାସ,
ତୁଚ୍ଛ ଜାଣେ ନ ମାଡ଼ନ୍ତି କେହି ତାହା ପାଶ ।
କେତେ କଥା ସଂସାରେ ବା ମନୁଷ୍ୟଙ୍କୁ ଜଣା,
ନ ଜାଣେ ଯା ଗୁଣ, ତାକୁ ମଣେ ସେ ଅଲଣା ।
ସାନଦେହେ ଥାଏ ଯ ତ ବସ୍ତୁ ଶକତ,
ନ ବୁଝି କହଇ ତୁଚ୍ଛ ଅବସ୍ତୁର ଅତ ।
ଲକାଷି ସୂଅରେ ଉଠେ ଦୁର୍ବଳ ଶଫରୀ,
ମାତ୍ର ତାହା ପାରେ ନାହିଁ ବଳବନ୍ତ କରୀ ।
ଅଣକ୍ଷୁଦ୍ର ମହୁମାଛି ଫୁଲୁଁ ଶୋଷେ ମଧୁ,
ପତ୍ରକଣ୍ଟ ମାନେ ତହିଁ ମାନବ ଆରଧୁ ।
ବଣିଆଙ୍ଠାର ହେଉ ସୂକ୍ଷ୍ମ କାରିଗରୀ,
କେ କରିବ ହତାଦର ସତ୍ୟକୁ ନ ଜାଣି ।
ପିନ୍ଧନ୍ତି ସେ ମସ୍ତକରେ ହୀରକ ମୁକୁଟ,
କିଆ ହୋଇଅଛି ତହିଁ ସ୍ନିଗ୍ଧ ଗନ୍ଧପୁଟ ।
ଫୁଟିଅଛି କେତେ କେତେ ହୋଇ ଜରି ଫୁଲ,
ସେ ମୁକୁଟ ଜ୍ୟୋତିର୍ମୟ ରତ୍ନର ପସରା ।
କଳାକୁଶଳୀ ସେ—ନୁହେଁ ହେୟ ହୀନମାନ,
ସୁରଶିଳ୍ପୀ ବିଶ୍ୱକର୍ମା ସଙ୍ଗେ ସେ ସମାନ ।
ଭୈଷଜ୍ୟ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ତାର ଅସୀମ ପ୍ରଭାବ,
ତା' ଭଳି ବଧୀତଧର୍ମୀ ମାନବେ ଅଭାବ ।

—:୦:—

ଆଳୁ

ରୂପା-ଭୂମି ଧରି ଆଳୁ ହୋଇଅଛୁ ଠିଆ,
ଉତ୍କୃଷ୍ଟା ବସନ୍ତର ତୁ ପରି ଭୁଆ ।
ଏ ମହତ ଆହା ତୋର ସ୍ନିଗ୍ଧ ସୁମଧୁର,
ବାସ୍ପ-ବାହନରେ ଚଢ଼ି ଭ୍ରମେ ବହୁଦୂର ।
ରୂପ-ହାଟେ ଅଚଳା ତୁ ଗୁଣହାଟେ ଚଳା,
ରୂପର ତ କେତେ ମୂଲ ନାହିଁ ଗୁଣ ବିନା ।
ଗୁଣ ଥିଲେ ରୂପ ସିନା ଦିଶିବ ସୁନ୍ଦର,
ରୂପ କ୍ଷୁଦ୍ର ବିନ୍ଦୁ, ଗୁଣ ଅପାର ସାଗର ।
ଗୁଣଗ୍ରାହୀ ଉତ୍ସୁକ ଚାହିଁଅଛି ତତେ,
ମହତ ବିନା ବା କିଏ ଚହିବ ମହତେ ।
ହେଉ ପଛେ ଜଡ଼ାକାର ନେତ୍ରର ଅଲୋଭା,
ସ୍ୱଭାବ ସୁନ୍ଦର ଯାର ଶୋଭାର ସେ ଶୋଭା ।
କେତେ ଗନ୍ଧହୀନ ଫୁଲ ବର୍ଣ୍ଣାଢ୍ୟ ଜଗତେ,
ଗନ୍ଧଯୁକ୍ତ ହୋଇ ତୁହି ରହିଛୁ ଗୁପତେ ।
କେଉଁ ଅପଦେବତାର ଏହା ଅଭିଶାପ,
ଜନ୍ମ ତୋ କୋଷ୍ଠୀରେ କେଉଁ କୁଗ୍ରହ ପ୍ରତାପ ।
ପଣ୍ଡିତ ତୁ, କରୁ ନାହିଁ ଭ୍ରୂକ୍ଷେପ ସେ ପ୍ରତି,
ଅନାଦର ସମାଦର ସମାନ ତୋ ମତି ।

ନାମ ଲଭିବାକୁ ତୋର ନାହିଁ ଅଭିଳାଷ,
ପ୍ରଶଂସା ଭାଗୀ ନୋହୁ, ପ୍ରଶଂସା ତୋ ଦାସ ।

—୦—

କୁରୁବକ

କଣ୍ଟକ-ଦୁର୍ଗବାସିନୀ ରେ କୁଳସୁନ୍ଦରୀ,
ବୋଲିବି ତୁ ସଦ୍‌ବ୍ରତୀ, କାର ସଦ୍‌ବ୍ରତୀ ?
ଅଗମ୍ୟ ଦୁର୍ଗରେ ତୋର କଏ ସହଚର,
ଭେଦିପାରେ ନାହିଁ ତାହା ସାହସୀ ଭ୍ରମର ।
ବୀରବାଳା ତୁହି, ବହୁ ବୀର ପ୍ରହରଣ,
କରୁ ତହିଁ ଆତ୍ମରକ୍ଷା ସତୀତ୍ୱ ରକ୍ଷଣ ।
ପାଣ୍ଡୁରତ୍ୱ ଶରୀରରେ ତୋର ବଜ୍ରବର୍ମ,
ହର ନ ପାରନ୍ତି କେହି ତୋର ନାରୀଧର୍ମ ।
ଅଚେତନ ହୋଇ ବୁଝୁ ଧର୍ମର ମହତ୍ତ୍ୱ,
ପ୍ରସ୍ଫୁଟ ନୀରବ ଭାବେ ଧର୍ମ ଗୂଢ଼ ତତ୍ତ୍ୱ ।
ତୋହ୍ୱୋ ପରି ଫୁଲେ ଏତା ବଡ଼େ ଧର୍ମପ୍ରାଣ,
ସଚେତନ ନର ଜାଣି ହୁଅନ୍ତି ଅଜାଣ ।
ନିଷ୍ଠାହୀନ ଜ୍ଞାନ ଖାଲି ଶରୀରର ଭାର,
ମାନ ଭାଙ୍ଗିତରି ଜ୍ଞାନ ରହୁ ଅଳଙ୍କାର ।
ଫୁଲସତୀ, ପ୍ରାଣ ମୋର ଚର ହାହାମୟ,
କେଉଁ ଉପାୟରେ ହେବ ତୋର ପରିଚୟ ।
କହିଦେ ତୁ ମୋତେ ତାହା ହୋଇ ଦୀକ୍ଷାଗୁରୁ,
ଏ ସଂସାର ଦେଖି ମୋତେ ନସ୍ତୁଉଛି ଭୁରୁ ।
ତା ପାଇଁ ନଇଁଯିବ ହେବ ତୋହର ପ୍ରସାଦେ,
ଏତିକି ମାଗୁଛି ତୋର ସତୀ ପୁଣ୍ୟପାଦେ ।

—*—

ବଣମଲ୍ଲି

କେଉଁ ବଣେ ବଣମଲ୍ଲି ବସିଛୁ ଲୋ ଲୁଚି,
ଚନ୍ଦ୍ର ସୂର୍ଯ୍ୟ ଦେଖା ପରି ନୁହେଁ ତୋର ରୁଚି ।
ଲୁଚଥା ପତ୍ରତେ ଢାଙ୍କି ଶରୀର ମସ୍ତକ,
ଦେଖାଇ ଦେଉଛୁ ତୋତେ ତୋହର ମହତ ।
ଦେଖିଲିଣି, ଗୃହ ଦେଇ ଲୁଚଯାଉ ଗୁଣ୍ଡ୍ରେ,
ବଣମଲ୍ଲି, ଆଲିଙ୍ଗି ତୁ ଗିରିମଲ୍ଲୀ କାଣ୍ଡେ । *
ବରିଅଛୁ ଯୋଗ୍ୟପାତ୍ରେ, ଛପାଁ ଏତେ ଲଜ,
ତୋ ବରର ପ୍ରିୟବନ୍ଧୁ ଲତେ ଘନପତ୍ର ।
ଜ କହିବ ଅଧିକ ଲୋ ତୋ ଦାନ୍ତ ସମ୍ବନ୍ଧେ,
ମହାକବି କାଳିଦାସ ମୋହିତ ଯା ଗନ୍ଧେ ।
ତୁ ତାହାର ଯୋଗ୍ୟ ସତୀ ରଜାଗୁଣୀ ପରି,
କ୍ଷୀଣଦେହେ ରଖିଅଛୁ କେତେ ଗୁଣ ଭରି ।
ତାର ଶ୍ରୀଖଣ୍ଡଫୁଲ ଝଡ଼ି ତୋ ଫୁଲ ଉପରେ,
ପ୍ରେମର ପୁଲକ ବନ୍ୟା ବହାଏ ପ୍ରାଣରେ ।
ସେ ପୁଲକେ ମିଶିଯାଏ ହୃଦୟେ ହୃଦୟ,
ବାରିହୁଏ ନାହିଁ ତାହା ଉଭୟେ ତନ୍ମୟ ।
ବଳି-ବାଳାକୁଳେ ଧନ୍ୟ ତୁ ଲୋ ଭାଗ୍ୟବତୀ,
ପାଇଅଛୁ ମନୋମତ ଭାଗ୍ୟଧର ପତି ।
ଆଶୀର୍ବାଦ କରେ କବି—ହେ ନବଦମ୍ପତି,
ଚିରସୁଖୀ ହୁଅ ଯଥା ଶଙ୍କର ପାର୍ବତୀ ।

—*—

ହେନାଫୁଲ

ଏ କିସ ରେ ହେନାରାଣି ! ହସୁଛୁ ଉଷାରେ,
ରଜସାର ଉଜାରରେ ଶିନ୍ତୁଛୁ ତୁଷାରେ ।
ରଜନୀ-ସଜନୀ ତୁହି ହେମାଙ୍ଗିନୀ ହେନା,
ମର୍ତ୍ତ୍ୟେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ କିବା ସ୍ୱର୍ଗାପ୍ସରୀ ମେନା ।
ଦନସ୍ପୃଷ୍ଟ ସୁଜଲେମା ଅଲେକ ସ୍ୱଭାବ,
ନାହିଁ ମନେ ତେତେବେଳେ ଖୁସିର ଅଭାବ ।
ଲେଲ୍ଲି ଲେଲ୍ଲି ହୀରମୋତି ମଣିରତ୍ନ ଅତି,
ଅଳଙ୍କାରେ ରଖିଅଛୁ ସର୍ବାଙ୍ଗ ଆଚ୍ଛାଦି ।
ଝଲମଲେ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣହସ ଲମ୍ବି କେତେ କେତେ,
ସୁନ୍ଦର ପ୍ରକୃତି ତୋର ସୁନ୍ଦର ଚେହେରା ।

* ଗିରିମଲ୍ଲୀ—କୁଟଜ ବୃକ୍ଷ

ଏବେ ଅନ୍ଧକାର୍ ଭୟ କାହିଁ । ଅଟେ ଭକ୍ତ,
ସାବଧାନ, ଝାଙ୍କିଯିବ ଭଙ୍ଗି ତୋର୍ ସବୁ ।
ସନ୍ଧ୍ୟା ହେଲେ ମେଲିଦେବୁ ଗନ୍ଧର୍ ଝାପଣୀ,
ଦନ୍ତ-ଦାଣୀକଣା ତୋର୍ ସୁଷମା ଟିପ୍ପଣୀ ।
ନାହିଁ ତୋ ଗନ୍ଧରେ ବ୍ୟଥା, ପୂର୍ଣ୍ଣ ସେ ପୁଲକେ,
ଭଞ୍ଜିଦିଏ ଅବସାଦ ହୃଦୟ ପଲକେ ।
ଦୂଷିତ ପବନେ କରୁ ସୁଗନ୍ଧିତ ଶୁଭ୍ର,
ଦୁଷ୍ଟଦୋଷ ସାଧୁ ଭୁଲୁ ଯେସନେ ସୁବୁଧ ।
ଜ୍ୟୋସ୍ନା-ସ୍ନାନେ ତନୁ ତୋର୍ ଦ୍ୱିଗୁଣ ଫୁଟେଜେ,
ମୋହିନେଉ ପ୍ରାଣମନ ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନେ ଲୁଟେଜେ ।

ଭକ୍ତ ତୋହ୍ନ ତୋମଳ ତୁ, ସୁରୁଷ-ସଂଗତା,
ଦାନ ତ୍ୟାଗ ତୋହ୍ଠାରୁ ଶିଖିବେ ଦେବତା ।
ସ୍ୱପ୍ନ-ଭରେ ଭରୁ ଯେବେ ମର୍ଦ୍ଦନ ମୋ ଭର୍,
ନର୍ ହୋଇ ଭେଭେବେଲେ ହୁଏଁ ମୁଁ ଅମର୍ ।
ଏ ଶୀତଳ ସ୍ପର୍ଶ ତୋର୍ ଭେଜେ ସେ ତୋମଳ,
ଗନ୍ଧ-ଅନ୍ଧ ଅଳିକୁଳେ ଭରୁ ତୁ ପାଗଳ ।
କୁସୁମ ସ୍ତବକ ଘରେ ପଶିଅଛୁ ନଇଁ,
ଅଣ୍ଡ ସମ୍ପଦରେ ବକ୍ଷେ ଲୁଅନ୍ତି ବନଶ୍ରୀ ।
ପର୍ ପାଇଁ ମଧୁ-ଧନ ଭରୁ ତୁ ସଞ୍ଚୟ,
ଅନ୍ତର୍ ବାହାର୍ ତୋର୍ ସବୁ ମଧୁମୟ ।

ପ୍ରୀତ୍ୟୁପହାର

ଭଦ୍ରଖର ଉନ୍ନତି-ଭାସ୍କର, ଦୟାବୀର, ଦାନବୀର, ଧର୍ମବୀର, ରାୟ ବାହାଦୂର

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଭୂୟାଁ ଭାସ୍କରଚନ୍ଦ୍ର ମହାପାତ୍ର ମହୋଦୟଙ୍କ

ଦାନପୂତ ଶ୍ରୀଚରଣକମଳରେ ଏ କ୍ଷୁଦ୍ର ପୁସ୍ତକ
"ଶୁଭମଙ୍ଗଳ" ଶ୍ରଦ୍ଧାପ୍ରୀତିର
ନିଦର୍ଶନ ସ୍ୱରୂପ
ଅର୍ପିତ ହେଲା ।

ଭଦ୍ରଖ
୧୫ । ୭ । ୩୭ } ଶ୍ରୀ ଚନ୍ଦ୍ରମଣି ମହାନ୍ତି

ଖୁଦମଲୁଆ

ଫମ୍ପା ଉପାଧିରେ ତ ଅଛୁ ଭୁଲି,
ପେଟ ପୂରିବ କି ତାହାକୁ ଖାଇ ।
ସେ ଉପାଧି ଦଳା ରଖି ଶଗଡ଼େ,
ଦେବ ନାହିଁ କେହି ଚାଉଳ ଅଢ଼େ ।

*　*　*

ଥରେ ଠକି ଯେହୁ ନୁହେଁ ସତର୍କ,
ତାହାଠାରୁ କିଏ ହୁଣ୍ଡା, ଅମ୍ବକ ।

*　*　*

ଆପଣା ସ୍ୱାର୍ଥରେ ପଡ଼ିଲେ ବାଧା,
ସମସ୍ତେ ହୁଅନ୍ତି ମାଇଲା ଗଧା ।

*　*　*

ଦୁଇଆଡ଼େ ଥାଇ ବଢ଼ାଏ ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ,
ସେ ଲୋକ ସ୍ୱଭାବ ବଡ଼ ଦୁର୍ଗନ୍ଧ ।

*　*　*

ଖୋଳି ବୁଲି ଲୋକଙ୍କ ପର କଳିଆ,
ବଡ଼ କୁଟିଳ ସେ ନାଟକୁଟିଆ ।

*　*　*

ଏ ଘାନ୍ତ ପ୍ରଶଂସେ ସେ ଘାନ୍ତ ନିନ୍ଦେ,
ତା ମୁହଁ ଦେଖିଲେ ସ୍ୱର୍ଗ ଗୋବିନ୍ଦେ ।

*　*　*

ବହୁରୂପ ଧରେ ଏଣ୍ଡୁଆ ପରି,
ମହାମାୟାବୀ ସେ ଗୁପ୍ତମସ୍କରୀ ।

*　*　*

ପୋଷି ରଖେ ମନେ ପୂର୍ବ ଅବ୍ରନ୍ତା,
ମନୁଷ୍ୟ ନୁହେଁ ସେ ଦନ୍ତା ଅନନ୍ତା ।

*　*　*　*

ମାତୃମହୀ ପଦେ କଲେ ଜୁହାର,
ମିଳେ ତୀର୍ଥସେବା ଫଳ ଅପାର ।

*　*　*　*

ଭୋକେ ଶୋଷେ ପେଟ ଯାଉଛୁ ସଡ଼ି,
ମୁଣ୍ଡରେ ବାନ୍ଧୁଛୁ ଜରି ପଗଡ଼ି ।

*　*　*　*

ମାଖିବାକୁ ତେଲ ନ ମିଳେ ପଲେ,
ସୁନ୍ଦରୀ ଗଣ୍ଡରେ ବିଭୂତି ଜଳେ ।

*　*　*　*

ଶୋଇବାକୁ ନାହିଁ ଖଟ ଭତର,
ଖାଇବାକୁ ଖାଧ କ୍ଷିପ୍ର ବାଦର ।

*　*　*　*

ଲୁଚ୍ଛାରେ ମାରେ ଯେ ଗାଲଫୁଲ୍ଲି,
ସେଇଟା ନିହାତି ଗଡରଲୁଡ଼ୀ ।

*　*　*　*

ଲଗେ ନାହିଁ ହାତ, ନ ଲଗେ ପାଦ,
ତାର ଘର ଭୁଣ ବଡ଼ ସୁଆଦ ।

*　*　*　*

ମିଠା ଲଗେ ଯାକୁ ପର ଅଇଁଠା,
ସେ କପାଳ ଗଢ଼ିବ ବସି ଗଇଁଠା ।

*　*　*　*

ଘାରିଥାଏ ଯାକୁ ଅର୍ଥର ନିଶା,
ପୁଅଠାରୁ ବଡ଼ ତାକୁ ପଇସା ।

* * * *

ଦେବତା ନ ମାନେ ନାସ୍ତିକ ଛାର,
ଇଷ୍ଟଦେବ ତା'ର ପଞ୍ଚମକାର ।

* * * *

ଚୁଙ୍କି ଅଛି ଯାର ସେହି ବଳୁଆ,
ଚୁଙ୍କିରେ ଜିଣିଲ ସିଂହେ ଠେକୁଆ ।

* * * *

ବନରେ ମୟୂର ଆକାଶେ ଘନ,
ପଦ୍ମଠାରୁ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଲକ୍ଷେ ଯୋଜନ ।
ଦ୍ୱିଲକ୍ଷ ଯୋଜନ ଅନ୍ତରେ ଶଶୀ,
କୁମୁଦିନୀ ହସେ ଜଳରେ ବସି ।
ଘଟିଛି ତାଙ୍କର ସ୍ୱଭାବପୀରତ,
ପ୍ରୀତ କରିଦିଏ ଦୂରକୁ କଣ ।

* * * *

ଜୈମିନୀ, ସୁମନ୍ତ, ବୈଶମ୍ପାୟନ,
ପୁଲସ୍ତ୍ୟ, ପୁଲହ ଏ ପାଞ୍ଚଜଣ,
ତପ ତେଜେ ଦୀପ୍ତ ଯଥା ତାରକା,
ଏହି ପାଞ୍ଚ ଋଷି ବଜ୍ରବାରକା ।

* * * *

ହୀନସେବା ଛାଡ଼ି ମହଦାଶ୍ରୟ,
କଲେ ଚିରକାଳ ହେବ ନିର୍ଭୟ ।
ସିଂହର ମଉଳା ହେବାରୁ ଅଜା,
ବନସ୍ତରେ ହେଲ ଛାଗାସ୍ତ ରଜା ।

* * * *

ସୀତା ହରି କଲା ଦୁଷ୍ଟ ରାବଣ,
ସମୁଦ୍ରେ ବାନ୍ଧିଲେ ରଘୁନନ୍ଦନ,
ଏଥିରୁ ଜଗତ କି ଅଛି ଆନ,
ଦୁଷ୍ଟ ଅପରାଧେ ଶିଷ୍ଟାପମାନ ।

* * * *

ସୁନ୍ଦର ମୂର୍ତ୍ତି କି ପଳାଶ ଫୁଲ,
ନାହିଁ ତାର ବାସ, କଡ଼ାଏ ମୂଲ ।

* * * *

ଚୁଙ୍କି ନାହିଁ ଯାର ପଶୁ ସେଇଟା,
ଗେଙ୍ଗୁଟିକି ମଣେ ଗଇଁଣ୍ଠା ପିଠା ।

* * * *

ଋଣ କରି କେବେ ନ ଖାଅ ଘିଅ,
ଶାଗ ମାଣ୍ଡିଆରେ ବଢ଼ିବ ଜିହ୍ୱ ।

* * * *

କୁଆ, ଚୁଆ, ଭୁଆ, ମାଛି, ପିମ୍ପୁଡ଼ି,
ଖାଇଲେ ନ ହୁଏ ଦ୍ରବ୍ୟ ସଙ୍କୁଡ଼ି ।

* * * *

ନୀଚ ଉଚ୍ଚପଦେ ହେଲେ ମଣ୍ଡିତ,
ମୂର୍ଖ ପୁଅ ଯେବେ ହୁଏ ପଣ୍ଡିତ,
ଅମାନୀ ଯଦ୍ୟପି ଲଭେ ସମ୍ମାନ,
ଜଗତକୁ ମଣେ ତୃଣ ସମାନ ।

* * * *

ବଗୁରରେ ବସି ଧରେ ଯେ ପକ୍ଷ,
ପର ଘର ଭଙ୍ଗା ଯାହାର ଲକ୍ଷ୍ୟ,
ମହାପାପୀ ସେଟା ଧର୍ମଛଡ଼ା,
କଡ଼ାଏ ନ ଦେଇ ନିଏ ଛଡ଼ା ।

* * * *

ବିଶ୍ୱାସେ ଦିଏ ଯେ ତଣ୍ଟିରେ ଛୁର,
ମନୁଷ୍ୟ ନୁହେଁ ସେ ହୀନ କୁକୁର ।

* * * *

ଛଳନା ଯାହାର ଜନ୍ମ ଜୀବିକା,
ପଦାର୍ଥ ନୁହେଁ ସେ ମୃଗତୃଷ୍ଣିକା ।

* * * *

ସ୍ନେହରେ ଚୁମ୍ବିଲେ ସର୍ପବଦନ,
କରିବ ସେ ନିଷ୍ଟେ ମୁଖେ ଦଂଶନ ।

* * * *

ଦାନ କରି ଯେଉଁ ହୁଏ ବଖାଣି,
ଷାଣ୍ଢଠାରୁ ସେଟା ଇତର ପ୍ରାଣୀ ।

* * * *

ତୃଣଠାରୁ ନୀଚ ନିଜକୁ ମଣ,
ତରୁ ପରି ଧର ସହିଷ୍ଣୁ ପଣ,

ଅମାନୀଙ୍କୁ କର ମାନ ଅର୍ପଣ,
ତୁଣ୍ଡେ ହରିନାମ କର କୀର୍ତ୍ତନ ।

ହାତୀକୁ ଦେଖିଲେ ନ କର ଭୟ,
ନ ତରିବ କେବେ ଦେଖିଲେ ହୟ,
ଶୃଙ୍ଗୀକୁ ଦେଖିଲେ ଛୁଆଁଅ ବାଡ଼,
ଦୁର୍ଜନ ଦେଖିଲେ ପଳାଅ ଛାଡ଼ ।

ବସନ୍ତ ସମ୍ପଦ ମଳୟାନିଳ,
ଗଙ୍ଗାର ସମ୍ପଦ ସ୍ୱଚ୍ଛ ସଲିଳ,
ସାଧୁର ସମ୍ପଦ ସଦା ସତ୍କର୍ମ,
ଗୃହୀର ସମ୍ବଳ କେବଳ ଧର୍ମ ।

ଫୁଲର ସୁବାସ ଯାଏ ଦଣ୍ଡକେ,
ଗୁଣର ସୌରଭ ସଦା ମହକେ ।

ସଜ୍ଜନର କଥା ପଥରଗାର,
ଖଳ କଥା ପାଣିଗାର ପ୍ରକାର ।

ପାପ ଅମଙ୍ଗଳ, ଲକ୍ଷ୍ମୀ ମଙ୍ଗଳ,
ଶସ୍ତି ପୁଚ୍ଛ କିଏ ମଙ୍ଗଳ ଫଳ ।

ଅଣ୍ଡାକୁ ଲେଙ୍କୁଡ଼ ପଡ଼ୁଛି ଛୁଡ଼,
ମୁହଁରେ ଲଗିଛି ସିଗ୍ରେଟ ଚଡ଼ ।
ରଜା ହେଉ ପଛେ ଲଢାଣୀ ପୁଅ,
ଛାଡ଼ ପାରିବ କି ଲଢାଣୀ ଖୁଅ ।

ଜମିଦାରୀ ଯାଇ ଜମିଦାରଙ୍କୁ,
ମାନବ କି ତାହା ହୀନ ଛାରଙ୍କୁ ।

ଲେଖାଧାରୀ ହୁଏ ଯେବେ ଅଲେଖା,
ପଇସାକୁ କରେ ମଲସା ଲେଖା ।

ବଡ଼ଲୋକ ହେଲେ ଏକ ପୁରୁଷା,
କେଳେ ଖାଇ କରେ ସ୍ୱଣରେ ଭୁଷା,
ସମସ୍ତଙ୍କ ସଙ୍ଗେ କରେ ସେ ହିଂସା,
ବାପ ଲେଖା ତାର ହୁଏ ପଇସା ।

ଚଉଦ ପୁରୁଷ ଯାର ଲଙ୍ଗଳା,
ପଇସା ହେଲେ ସେ ତୋଳେ ବଙ୍ଗଳା ।

ଅଦୃଷ୍ଟ ମହିମା ସିନା ଏମନ୍ତ,
ବେଲମଙ୍କା ଚେଲା ହୁଏ ମହନ୍ତ ।

କୋଳଳା ମୂଳରେ ଦେଲେ ଖଜୁର,
ଲାଗିବ କି ତାହା ଫଳ ମଧୁର ।

ଘଡ଼ିକଣ୍ଟା ପରି ମନୁଷ୍ୟ ପ୍ରାଣ,
ଧାଇଁଛି ଆଗକୁ ସର୍ବଦା ଜାଣ ।
ଦମ୍ ସରିଗଲେ ହେବ ସେ ସ୍ଥିର,
ମାଟିରେ ପଡ଼ିବ ମାଟି ଶରୀର ।
ଏ କଥାକୁ ଦେଇଥିବ ଯେ ଧିସା,
ସେ କିଆଁ ତାହାକୁ କରିବ ହିଂସା ।
ଏହିକ୍ଷଣି ପ୍ରାଣ ଗଲେ ବାହାର,
କେ ତୁମ୍ଭର, ତୁମ୍ଭେ ନୁହଁ କାହାର ।

ହୀନପୁରୁଷ ଯେ ଜୀବନରଙ୍କା,
ବସ୍ତ୍ର ଚଳକୁ କରେ ସେ ଶଙ୍କା ।

ରଜା ହେଲେ ଖୁଅ ନ ଛାଡ଼େ ଖଳ,
କେଉଁ ପିଠି ନୁହେଁ ବଣ୍ଟାର ଭଲ ।

ସେପଟେ ନାହିଁ ପାଠ ମୁଣ୍ଡରେ ନାଳ,
ସେହିଟା ମାଟିର ପାଉଣ ଭାଳ ।

ଭୁଞ୍ଜାଅ ପଛକେ ଲବଣୀ ସର,
ଅପଣାର କେବେ ନ ହେବ ପର ।

* * * *

ଖାଉଥାଉ ପଛେ ଦୁଧ କଦଳୀ,
କଳହୁଣ୍ଡୀ ତୁଣ୍ଡ ଶୋଷିବ ଜଳ ।

* * * *

ସ୍ୱଭାବ ନ ଯାଏ ଗୁରୁ ପରଶେ,
ଫୁଲେ ବସି ମାଛି ଘାଆରେ ବସେ ।

* * * *

ତଥି ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କର ବାହନ ହଂସ,
ଖାଉଛନ୍ତି ସେ ଗେଣ୍ଡା ଶାମୁକା ରସ ।
ସ୍ୱୟଂ ଜଗନ୍ନାଥ ପ୍ରଭୁ ଯାହାର,
ସେ ଗରୁଡ଼ ଚରେ ସର୍ପ ଆହାର ।
ଆଶ୍ରା ତଳ ଶିବ ଠାକୁରେ ବୃଷ,
ଖାଏ ପୁଣି ଘାସ, ତୋରାଣି, ଭୂଷ ।
ଏଡ଼େ ଲୋକଙ୍କର ଏହି ଚତୁର,
ଇତରର କଥା କସ ପତୁର ।

* * * *

ହୀନକୁଳେ ଜନ୍ମି ନ ହୁଏ ହୀନ,
ପଙ୍କରୁ ଜନମି ବାସେ ନଳିନ ।

* * * *

ପଇସାର ନାହିଁ ନ୍ୟାୟ ଧରମ,
ପଇସା ଗରମ ବଡ଼ ଗରମ ।

* * * *

ପାଣ୍ଡବେ ଧ୍ୱଂସିଲେ କୌରବ ଗର୍ବ,
ଏଥିରୁ ଭାରତ ଅଠର ପର୍ବ ।

* * * *

ଗୁହାଳ ଦଣ୍ଡରେ ଗୋରୁ ଆତୁର,
ଗଦି ବିଛଣାରେ ଶୁଏ କୁକୁର,
ଧର୍ମ ଚତୁର ଏ କଳି ଯୁଗରେ,
ବଡ଼ଲୋକଙ୍କୁ ତ ଧର୍ମ ବି ଡରେ ।

* * * *

ମୂର୍ଖର ଗାରିମା ଢଙ୍ଗ ଅସୀମ,
ବେଶ ସାଜିଥାଏ ଯେସନ୍ତେ ହାକିମ,
ମହାକାଳ ଫଳ ଦିଶେ ବାହାର,
ଭିତରଟା ତାର ପୋଡ଼ା ଅଙ୍ଗାର ।

* * * *

ନଈ ପାଣି ପାଏ ଜଳଶିସାରୁ,
ଶୁଖି ଶୁଖି ମରେ ଲାଉ କଖାରୁ ।
ଏ କାଳର ଏ ତ ଉନ୍ନତ ରୁଚି,
ଅପୂଜ୍ୟ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ, ପୂଜିତ ମୁଚି ।

* * * *

ଧୂଳି କି ଅବଜ୍ଞା କରନ୍ତି ଝୁଣ୍ଡା,
ଧୂଳିରୁ ଉପୁଜେ ରତନ ମୁଣ୍ଡା ।

* * * *

ଅଳ୍ପାୟୁ ବିଜୁଳି ଅଳ୍ପାୟୁ ବନ୍ୟା,
ଅଳ୍ପାୟୁ କୁସୁମ—କାନନକନ୍ୟା,
ଅଳ୍ପାୟୁ ସମ୍ପଦ, ମଳୟ ବାୟୁ,
ଅଷ୍ଟ ଶବଦଟି ଅଷ୍ଟ ଅଳ୍ପାୟୁ ।

* * * *

ଘର କଳି ଘର ଭିତରେ ଖଞ୍ଜ,
ପଦାକୁ କାଢ଼ିଲେ ପାଇବ ଲଜ ।

* * * *

ଜଳାମେଘ ଯାଏ ଫସର ଫାଟି,
ପାଣି ଢାଳିଦିଏ ପାଣ୍ଡୁରଅଟି ।

* * * *

ଆପେ ଆପଣାକୁ କହନ୍ତି ଯେ ବାବୁ,
ବାବୁ ନୁହେଁ ସେଠା ବାବୁର ଆବୁ ।

* * * *

ପର ଲୁଗା ପିନ୍ଧି ଛାତି ଫୁଲାଇ,
ହିଂଠେ, ବଡ଼ପଣ ହୁଏ ଦେଖାଇ ।

* * * *

ପିଠଉ ଗାଈକୁ କି ମିଳେ ତୃଣା,
ନାଇବାକୁ ଶୋଧ କାନରେ ସୁନା ।

ଅମ୍ବିଳା କାଞ୍ଜିରେ ନ ପଡେ ଲୁଣ,
ପର ଘରେ ଲୋଡ଼ା ପନ୍ଦର ଲୁଣ ।
* * * *
ଏ ମୁହଁରେ କଥେ ସେ ମୁହେଁ କଥେ,
ତାହା ଭରସାରେ ବସିଥା ପଥେ ।
* * * *
ମନୁଆ ଧରନ୍ତୁ ମଦନ ହାତ,
ଡରୁଆଙ୍କ ବାଇଡ଼ଙ୍କ ସଙ୍ଗାତ ।
* * * *
ଅତି ଅଜ୍ଞାବନ୍ତ ଥିବ ଭୁଣ୍ଡିଆ,
ପଛଆଡ଼େ ଥାଇ ମାରେ ମୁଣ୍ଡିଆ ।
* * * *
କଲ ନ ପାଇଲେ କଲଭୁଣ୍ଡେଇ,
ହେଉଥାଏ ତାର୍ ଜଭ ଲୁଣ୍ଡେଇ ।
* * * *
ସ୍ୱଭାବ ଚରିତ ଜନ୍ମତ ଭର୍,
ଲଭିବ ବର୍ଷରେ ଝୁଇ ଅତର୍ ।
* * *
କି ଲଜ୍ଜା ଖାଇଲେ ଶାଗପଖର୍,
ଦାସବୃତ୍ତି କନ୍ତୁ ବଡ଼ ଇତର୍ ।
* * *
ନ ମିଳୁ ପଛକେ ମଣ୍ଡା ଗଇଁଣ୍ଠା,
ନ ଖୁଣ୍ଟ କୁକୁର ପର ଅଇଁଠା ।
ଛିଣ୍ଡା ପିଠା ସଙ୍ଗେ ନ ମିଳୁ ଲେଟ,
ହୀନ ବୃତ୍ତି ଧରି ନ ପୋଷ ପେଟ ।
* * *
ବଡ ଲୋକ ପଛେ ରହିବ ସାନ,
ହରାଇବ ନାହିଁ ଆତ୍ମସମ୍ମାନ ।
* * *
ନ ମିଳୁ ପଛକେ ବଡ଼ ଗୁଳସି,
ଅଣ୍ଟାକର୍ ଯାଇ ଶେଷ କଅସି

ମାଟି-ମାଆ ଯେବେ ଦେବେଟି ବର୍,
କୁବେର ହୋଇବା କେତେ ମାତର୍ ।
* * *
କୁହୁଣରେ କାହିଁ ହରିବ ତୃଷା,
ମାଟି ମଞ୍ଜାସ୍ କି ମାରିବ ମୂଷା ।
* * *
ମହାପୁରୁଷଙ୍କ ମୂର୍ତ୍ତି ଗୋଟିଏ,
ଜନ୍ମ ମୃତ୍ୟୁପରେ ହୁଏ କୋଟିଏ ।
ତାଙ୍କ ଶୁଭ୍ରବର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରତିଭା-ତରୁ,
କୋଟି କୁଳେ ହୁଏ ପ୍ରତିଫଳିତ ।
* * *
ଦେବୁଯାତ ମାରେ ଛଳତ ଛାପା,
ସେ ଏବେ ଠକର ଗୋସାଇଁ-ବାପା ।
* * *
ବର କନ୍ୟା ପଣ ଛାଡ଼ ଏଣିକି,
ପୁଅ ଝିଅ ମାଂସ ନ ଖାଅ ବିକି ।
* * *
ଗୁଣ ଭର ନୂଆ ପ୍ରଣାଳୀ ଧରି,
ବି, ଏ, ଏମ୍, ଏ, ପାସ୍ ନୁହେଁ ତା ସରି ।
* * *
କଳାବିଦ୍ୟା ଘୋଷି ପୂଜ କମଳା,
କଳା ଛଡାଇବ ଦେଶରୁ କଳା ।
ଦେପାର୍ ବଣିକ ଲକ୍ଷ୍ମୀ-ନିବାସ,
ଗୃହେଁଥାଅ ଧରି ବି. ଏସସି. ପାସ ।
* * *
ପାଠୁଆର ଘରେ ଲୋଟେ କାମିକ,
ମୂର୍ଖ ଘରେ ଥାଏ ଅସଲ ଶଙ୍କ ।
* * *
ମହତ ପଛକେ ନ ହେଲ ନାହିଁ,
ଇତର ନ ହୁଅ ବୁଦ୍ଧି ହସାଇ ।
* * *

ବନ୍ଧୁ ନାହିଁ କେହି ସାହସ ସମ,
ଅତି ସାହସଟି ଅତି ଭଷମ ।

* * *

ମାଗି ଦଣ୍ଡବତ ଯାଚ କଲ୍ୟାଣ,
ଅମାନୀ ଲୋକର ଆତ୍ମବତାଣ ।

* * *

କି ଫଳ ମୂଢ଼େ କହି ନୀତିବଚନ,
କି ଫଳ ଅନ୍ଧ ଆଗେ ଧରି ଦର୍ପଣ ।

* * *

ବାଣୀ, ଲକ୍ଷ୍ମୀ ମହିମା ସବୁଠୁଁ ବଳେ,
ଭାଷା ଓ ପଇସାରେ ସଂସାର ଚଳେ ।

* * *

ଗଣେଶ ବାହନ ଚୁଟିଆ ମୂଷା,
ବିରାଡ଼ି ଦେଖିଲେ ଭଣ୍ଟାଏ ଭୁଷା ।
ବଡଲୋକ ଆଶ୍ରା କରି ଯେ ଥିବ,
ସେ ଛପାଁ ତାହାକୁ ଡରି ମରିବ ।

* * *

ଶିବଙ୍କ ବାହନ ହେବାରୁ ଷଣ୍ଢ,
ଧାଏଁ ସେ ସିଂହକୁ ଦେବାକୁ ଦଣ୍ଡ ।
ଗରୁଡ଼କୁ ଫଣା ଟେକନ୍ତି ସର୍ପ,
ପ୍ରଭୁଯୋଗୁଁ ବଢ଼େ ସେବକ ଦର୍ପ ।

* * *

ଅକର୍ମା କପାଳେ ନାହିଁ ମଙ୍ଗଳ,
ଶିବ ବର ତାହା ଭାଗ୍ୟେ ବିଫଳ ।

* * *

ଭାଗ୍ୟସୂର୍ଯ୍ୟ ଆସେ ଯେ କାଳେ ବୁଡ଼ି,
ଠେଙ୍ଗା ସୁନା ହୁଏ ଖପର ଗୁଡ଼ି ।

* * *

ସବୁ କଥାରେ ଯେ "ଆଜ୍ଞା-ହଁ" କୁହେ,
ପ୍ରତିଧ୍ୱନି ସେଠା—ମନୁଷ୍ୟ ନୁହେଁ ।

* * *

ଅପାତ୍ରରେ ନୀତିଶିକ୍ଷା ନ ଦିଅ,
ଭେକ ପେଟେ ଜୀର୍ଣ୍ଣ ନ ହୁଏ ଘିଅ ।

* * *

ଖଳ ହେଉ ପଛେ ଆକାରେ କ୍ଷୁଦ୍ର,
ପେଟଟି ତାହାର ମହାସମୁଦ୍ର ।

* * *

ଦୁମୁଣ୍ଡିଆ ସାପ ଖଳ ଦୁର୍ଜନ,
ଦୁଇ ମୁହଁରେ ସେ କରେ ଦଂଶନ ।

* * *

ସାହସୀ ନ କରେ କାହାକୁ ଶଙ୍କା,
ଭାଙ୍ଗିଯିବ ପଛେ ନ ହୁଏ ବଙ୍କା ।

* * *

ଆଗେ ଶିଖ ମାତୃଭାଷା,
ସାଫଲ୍ୟ ଲଭିବ ଆଶା ।

* * *

ତରୁଣର ତପ୍ତ ଶକ୍ତି ସଙ୍ଗେ ମିଶି
ବୃଦ୍ଧର ସୁପକ୍ୱ ଜ୍ଞାନ,
ଅସାଧ୍ୟ ସାଧନେ ଦକ୍ଷ ହୁଏ ଯଥା
ବହ୍ନି ସଙ୍ଗେ ପବମାନ ।

* * *

ଘୁଷୁରି ଦେହରେ ଚନ୍ଦନ ଲେପିଲେ
ପଙ୍କେ ଲଟପଟ ହେବ,
ଶିଳପଟାଟାକୁ ଯେତେ ପୂଜା କଲେ
ହେବ ନାହିଁ ମହାଦେବ ।

* * *

ବିରାଡ଼ି ଭୁଣ୍ଡରେ ନବାତ ଗୁଞ୍ଜିଲେ
ଫିଙ୍ଗି ଦେବ ଥୁ-ଥୁ କରି,
ପଚୁମାଛ ମେଞ୍ଚେ ପାଇଲେ ଖାଇବ
ଆଦରେ ଉଦର ଭରି ।

* * *

ବଡ଼ଲୋକ ବୋଲି ନ କହନ୍ତୁ ପଛେ
ଦେଶବନ୍ଧୁ ଜାତି ଭାଇ,
କୁକୁର ପରିଏ ବଡ଼ଲୋକ ପଛେ
ଲୁଙ୍ଗୁଲୁଙ୍ଗୁ ହୁଅ ନାହିଁ ।

* * *

ନୀଚ ଉପଦେଶ ସଂସର୍ଗେ ମନସ୍ୱୀ
ନ ଛାଡ଼େ ନିଜ ସ୍ୱଭାବ,
ଦୁଧ, ମହୁ ମଧ୍ୟେ ବୁଡାଇ ରଖିଲେ
ସାଲ୍ମା ହେବ କି ଆମ୍ବ ।

* * *

ଯେବେ ବୁଝାଇଲେ ଅଣବୁଝା ଜନ
ନ ଘେନେ ଶୁଭ ନମୁନା,
ଛୁହାଇ ଛୁହାଇ ପୁଚ୍ଛ ଦେଉଥିଲେ
ପିତଳ ହେବ କି ସୁନା ।

* * *

ମାଜିଲେ ମାଠିଲେ ପୋଛିଲେ ଦୁର୍ଜନ
ସ୍ୱଭାବ ନ ହୁଏ ଦୂର,
କର୍ପୂର ଗଦାରେ ପୋତି ରଖିଲେ କି
ରେଗଁଟି ହେବ କର୍ପୂର ।

* * *

କିଏ ଜାଣିଥିଲା ଚହଟେ ସୁନ୍ଦର
ସଂସାର ଏତେ ପିଶୁନ,
ନବନୀତ ଜାଣେ ଦୁର୍ବିପାକ ବଶେ
ଖାଇଦେଲା ଜଳି ଚୂନ ।

* * *

ଦମ୍ଭୀ ଅଭ୍ୟାସୀ ମଦଗର୍ବେ ଭାବେ
ଲୁହାରେ ଗଢ଼ା ତା ମୁଣ୍ଡ,
ଜାଣେ ନାହିଁ ମୂଢ଼ ଦିନେ ସେହି ମୁଣ୍ଡ
କାଳଦଣ୍ଡେ ହେବ ଗୁଣ୍ଡ ।

* * *

ନିତ୍ୟ ଦେଖେ ଲୋକ ମରୁଛନ୍ତି କେତେ
ମାଟିଘାଟ ମାଟିଘର,
କି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ, ଏହା ଦେଖି ସୁଦ୍ଧା ନର
ନିଜକୁ ମଣେ ଅମର ।

* * *

ମୋହମଦେ ଘାରି ବସୁଛନ୍ତି ମୁହିଁ
ଯାହାକୁ ଅମୃତ ବୋଲି,
ଜାଣି ଜାଣୁ ନାହିଁ ମାୟା ଅମୃତ ସେ
ବିଷରେ ହୋଇଛି ବୋଲି ।

* * *

ରସନାଟି ମୋର ବଡ଼ ଅରସିକ
ବାରି ଜାଣେ ନାହିଁ ରସ,
ହରିପ୍ରେମ ରସ ତ୍ୟାଗି ସେ ଅଧମ
ଚୁଷୁଛି ଆମ୍ବ ପଣସ ।

* * *

ସାଧୁ ସୁଜନଙ୍କ ଅନ୍ତର ପରସ୍ପେ
ଅଟେ ନାରିକେଳ ଫଳ,
ବାହାର ଶୁଖିଲା ଭିତରରେ ଥାଏ
ମଧୁର ଶୀତଳ ଜଳ ।

* * *

ମୃତ୍ୟୁ ମାନବର ଅମୃତ ଜୀବନ
ତାକୁ କାହିଁ ଏତେ ଡର,
ନବ ଅଳଙ୍କାର ପିନ୍ଧିବାକୁ ହେଲେ
ହୁଏ କି କେବେ କାତର ।

* * *

ରତ୍ନ ପଞ୍ଜୁରୀରେ ଦୁଧସର ଖାଇ
କୁଆଁଠା ହେବ କି ଶୁଆ,
ସୁବର୍ଣ୍ଣ ବେଶର ଗୁମ୍ଫି ହେଲେ ହେବ
ଭୁଆଁଠା କି ସିଂହଳୁଆ ।

* * *

ଜୀବନଟାସାରା ସୁଖ ଖୋଜି ଖୋଜି
ନ ମିଳିଲା ସୁଖ ଭେଟ,
ଜନମ କାଳରୁ ଖାଇ ଖାଇ କେବେ
ନ ପୂରିଲା ପୋଡ଼ା ପେଟ ।

* * *

ଜୀବନ ଗୋଟାଏ ମାଦକର ନିଶା
ଦଣ୍ଡକେ ଯିବ ସେ ଛୁଟି,
ଅବୋଧ ମାନବ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ରହିଛି
କାଳହାତେ ଦେଇ ଚୁଟି ।

ପରର୍ ଜୀବନ ଶୋଷି ଖାଏ ଯେହୁ
ପରଜୀବୀ ହୋଇ ଯାର୍,
ମନୁଷ୍ୟ ନୁହେଁ ସେ ପଶୁର୍ ମଲ୍ଲଙ୍ଗ
ନିର୍ଲଜ୍ଜ ଜୀବନ ଭାର୍ ।

* * *

ହୀନ୍ତୁ ନର୍ଦ୍ଦିଆ କାପୁରୁଷ ମଣେ
କୁହୁଡ଼ିକୁ ନଈବଢ଼ି,
ଭେକରଡ଼ ଶୁଣି ଚମକି ପଡ଼େ ସେ
ମଣି ତାକୁ ଘଡ଼ଘଡ଼ି ।

* * *

ଅଭୁଖା ନଜର୍ ଅଦୂରଦେଖଣ
ପାରେ ନାହିଁ ଦେବେ ଛାଡ଼ି,
ନଖରେ ଛୁଣ୍ଡିବା ଲୁଣ୍ଠାଖଣ୍ଡକୁ ସେ
ହାଣଇ ଘେନି କୁରାଢ଼ି ।

* * *

ମହତ ଜନର୍ ମହତ୍ତ୍ୱ କେବଳ
ବୁଝନ୍ତି ମହତଜନ,
ଅନନ୍ତ ଧରାର୍ ଅନନ୍ତ ମହତ୍ତ୍ୱ
ଜାଣେ ଅନନ୍ତ ଗଗନ ।

* * *

ମନେ ଦର୍ପ ବହି ବିଳାସୀ ଭାବେ ମୁଁ
ଭୁଞ୍ଜୁଛି ସୁଖ ବିଳାସ,
ଜାଣେ ନାହିଁ ପର ବିଳାସ ତାହାକୁ
କରୁ ସାରୁଛି ଗ୍ରାସ ।

* * *

ପର କଥା ଛାଡ଼ି ଭାବ ନିଜ କଥା,
ଦୂର ହେବ ଭବ ଦୁଃଖ ତାପ ବ୍ୟଥା ।

* * *

ଲାଗେ ଯା' ତୁଣ୍ଡକୁ ପରନିନ୍ଦା ମିଠା,
ଅତି ଅସାର ସେ ମନୁଷ୍ୟ ସିଠା ।

* * *

ଦେଖାଏ ଯେ ଅତି ନମ୍ରତା ଭାନ,
ବୁଝିବ ସେ ଖଳ ରୂପ ସଇତାନ ।

* * *

ପଦ୍ମରମ୍ଭା ଆମ୍ବ ଗୁଡ଼ ଖଜା ପିଠା,
ସବୁଠାରୁ ବଳି ମାତୃଭାଷା ମିଠା ।

* * *

ମାତୃକ୍ଷୀର ସ୍ୱାଦୁ ଅମୃତୁ ପ୍ରଚୁର,
ମାତ୍ର ମାତୃଭାଷା ତାଠାରୁ ମଧୁର ।

* * *

ପରସେବା ଛାଡ଼ି ନିଜ ଗୋଡ଼େ ଠିଆ,
ହୁଏ ଯେ ଜଗତେ ସେହି ବାହାଣିଆ ।

* * *

ମାନବ ଉପାଧି ବହନ୍ତି ସଭିଏଁ,
ପ୍ରକୃତ ମାନବ କୋଟିକେ ଗୋଟିଏ ।

* * *

ଦେଶାତ୍ମଜ୍ଞାନରେ ଗଢ଼ା ଯାହା ପ୍ରାଣ,
ଦେଶମାତାର ସେ ପ୍ରକୃତ ସନ୍ତାନ ।

* * *

ଶିଖିବ ଯଦ୍ୟପି ଶିଖ ପରଗୁଣ,
ପରଦୋଷ ବାଛି ହୁଅ ନାହିଁ ନ୍ୟୂନ ।
କେଉଁ ଫଳ ଗାଇ ପର ନିନ୍ଦା ଗୀତ,
ସେହି ସମୟରେ ଚନ୍ତ ନିଜ ହିତ ।
ନ କର ପଛକେ ପର ଉପକାର,
ମାତ୍ର ଅପକାର ନ କର କାହାର ।
ପର ଅନିଷ୍ଟରେ କାଟିବା ସମୟ,
ନିଜ ସମୟର ସିନା ଅପବ୍ୟୟ ।
ପୋଡ଼ା ସଂସାରର ଏ ବିଷମ ରୋଗ,
ପାଏ ଯେ ସୁବିଧା ନ କରେ ସେ ଭୋଗ ।

* * *

ଚେଷ୍ଟା କର ଯଶଧନ ଅର୍ଜିଇ ବହୁତ,
ବସିଥାଏ ଅଦୃଷ୍ଟକୁ ଚାହିଁ କାପୁରୁଷ ।

* * *

ଅଳସରେ ଦେହମନ ହୋଇଯାଏ ଲୁଚ୍ଛା,
ଅଳସ ସଙ୍ଗରେ ଦୁଃଖ ହୋଇଥାଏ ଗୁଚ୍ଛା ।

* * *

ମେଣ୍ଢାଶୃଙ୍ଗ, ଉଷ୍ଣିଶ୍ରୀର ସକାଳଆ ମେଘ,
ଦମ୍ପତି କଳହ ଆଣେ ଶଙ୍କରେ ଉଦ୍‌ବେଗ
ଅତି ଅଳ୍ପ କାର୍ଯ୍ୟ ହୁଏ ଏହି ଗୁଣକର,
ମାତ୍ର ତାହାରିକୁ ଦିଶେ ବହୁଆଡ଼ମ୍ବର ।
ଏ ସୁଦ୍ଧଙ୍କ ସମସ୍ତ କଣ୍ଢଙ୍କର କୋପ,
ସୋଲଣଅଁ ପରି ଉଭେ ମୁହୂର୍ତ୍ତେ ବିକ୍ଷେପ ।

* * *

ଦୁଷ୍ଟ ଶୋଭାପାଏ ମୂର୍ଖ ପିନ୍ଧି ଲମ୍ବ ଯଥା,
କିନ୍ତୁ ଧରା ପଡ଼ିଯାଏ କହିଦେଲେ କଥା ।

* * *

ବୁଦ୍ଧି ବଳଠାରୁ ବଳ ନାହିଁ ଆନ ବଳ,
ଜ୍ଞାନଠାରୁ ନାହିଁ ଆଉ ଆଲୋକ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ।
ବିଦ୍ୟାଠାରୁ ବନ୍ଧୁ ନାହିଁ, ଦାନଠାରୁ ପୁଣ୍ୟ,
ଧର୍ମଠାରୁ ଧନ ନାହିଁ, ପାପଠାରୁ ଘୃଣ୍ୟ ।
ଦୟାଠାରୁ ବଳି କରି ବଡ଼ଗୁଣ ନାହିଁ,
ତ୍ୟାଗ, ସେବାଠାରୁ ବଳି ମହତ୍ତ୍ୱ ତା କାହିଁ ।

* * *

ଅଜାତ ପାଣିରେ ପୋହି ଯାଏ ଧୀରେ ଧୀରେ,
କସ୍ତୁରି ଦସ୍ତୁରି ହୁଏ ଆଣ୍ଠୁଏ ପାଣିରେ ।
ବିଦ୍ୱାନର ଥାଏ ନାହିଁ ଗର୍ବ, ଅହଙ୍କାର,
ଗର୍ବ ଏକା ଗଣ୍ଠିଧନ ଦରପାଠୁଆର ।

* * *

ଅସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହେଲେ ଦ୍ୱିଜ ହୋଇଯାଏ ନଷ୍ଟ,
ନୃପତି ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହେଲେ ଭୁଞ୍ଜେ ଧନକଷ୍ଟ ।
ଲଜ୍ଜା କଲେ ଖୋଜେ ମରେ ବହୁତ ଅହ୍ଲାଦ,
ନିର୍ଲଜ୍ଜ ହୋଇଲେ ନଷ୍ଟ ହୁଏ କୁଳନାରୀ ।

* * *

ପଇସା ପ୍ରଶଂସା ପ୍ରାଧାନ୍ୟ,
ତିନ "ପ"ର ଖାଲି ସମ୍ମାନ ।

* * *

ଜଳ ପିଇସାରି ଦେଲେ କହିତ ନଗାଡ଼,
ତାଙ୍କ ଜଳର ଉଚ୍ଛିଷ୍ଟ ଦୋଷ ଯାଏ ଛାଡ଼ ।

* * *

ମାଛର ଅଇଁଷା ମହୁ, ବାଛୁରୀର ଦୁଧ,
ଦେବତାଙ୍କ ଭୋଗେ ଲାଗେ ତାହା ଚରଣୁଢ଼ ।

* * *

ଭୋଗରେ ବସିଲେ ମାଛ ନୁହେଁ ତା ଅଶୁଦ୍ଧ,
ଶାସ୍ତ୍ରସିଦ୍ଧ କଥା ଏହା କହନ୍ତନ୍ତି ବୁଧ ।

* * *

ଶକ୍ତି ଗଲେ ପ୍ରେତ ହୁଏ ସାଧୁ ବ୍ୟବହାରୀ,
ଅଭ୍ୟାସ୍ତ୍ରୀ ବୁଢ଼ା ହେଲେ ହୁଏ ତପସ୍ୱିନୀ,
ରୋଗୀ ହେଲେ ଦେବତାଙ୍କୁ ଭକ୍ତି କରେ ନର,
ନାସ୍ତିକ ବିପଦଦେଲେ ସୁମରେ ଈଶ୍ୱର ।

* * *

ଜନନୀକୁ ମାଡ଼ ମାରେ କୁଷ୍ଠ ମୂର୍ଖ ପୁଅ,
ଫଳରେ ଜନ୍ତୁ ତାହା ଦୁଃଖେ ମାକୁନେବୁ କୁହ ।

* * *

ନ ମଣ ଅଶକ୍ତ ନିଜେ ହୋଇ ଭୀତତ୍ରସ୍ତ,
ମହାଶକ୍ତି ସୂତ କେବେ ନ ହୁଏ ଅଶକ୍ତ ।

* * *

କର୍ମକ୍ଷେତ୍ରେ ବୁଲି ବୁଲି ନ ହୁଅ ନିରାଶ,
କରୁଥାଅ ବାରମ୍ବାର ପ୍ରବଳ ପ୍ରୟାସ ।
ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଧରି ପ୍ରାପ୍ତ ହେବ ନିଶ୍ଚେ ପୁରସ୍କାର,
ସାଧୁ ଚେଷ୍ଟା ହୁଏ ନାହିଁ ବିଫଳ କାହାର ।

* * *

କ୍ଷେତ୍ର ନ ମିଳିଲେ ଆଉ କର ନାହିଁ ନେତ୍ର,
ନ ଘଟିଲେ ଆନ କ୍ଷେତ୍ର ଅଛି ଭୂମିକ୍ଷେତ୍ର ।

* * *

କେବେ ପଡ଼େ ଖାଅ ଅର୍ଜି ଘରର ଖଟାଇ,
କିନ୍ତୁ ଭିକ୍ଷାବୃତ୍ତିଠାରୁ ନୀଚ ବୃତ୍ତି ନାହିଁ ।

* * *

ଖାଇବୁ ମୋଟା ପିନ୍ଧିବୁ ମୋଟା,
ବୋଲିବୁ କେବେ ଦୋକାନ କୋଠା ।
କଣି ପାରିବୁ ପୋଖରୀ, କୋଠା,
ମୁଣ୍ଡରୁ ସିଧା ନ ହେବୁ ଛୋଟା ।

* * *

ଆଙ୍କା ଆଙ୍କା ଚଳି ଅଙ୍କୁଶେ ଚାନ,
ଜାଣିବ ସେଇଠା ମିଠା ସୈତାନ ।

* * *

କୁକୁର୍ ପଶ୍ଚେ ପଛେ ଗୋଡ଼ାଇ,
ବଡ଼ଲୋକ ଦେଖି କୁଅନ୍ତ ନାହିଁ ।
ନୀଚ ଲୋକ ସଙ୍ଗେ ଦେଖର୍ କସ,
ଦେଳଦେ ଦେବ ସେ ଉପାଙ୍ଗ ନାଶ ।

* * *

କୁଟିଲ କୁଚକ୍ରୀ ଏକାଠି ଠିଆ,
ବାରୁଦ ସାଙ୍ଗରେ ମିଶିଲା ନିଆଁ ।

* * *

କଥାରେ ପଢ଼ାଏ ଆଙ୍କା ଶହେଠା,
ପଡ଼ା ଭଣ୍ଡିକଥା ଜାଣିବ ସେଠା ।

* * *

ଖଲୁଆ, ଢଲଆ ପୁଣି ଦେଗଣ୍ଡ,
ବାୟୁ ସ୍ପର୍ଶ ଯୋଗ ଅଶୁଭ ବଡ଼ ।

* * *

କଥା ହାଙ୍କେ ଯେତେକେ ନବାବ ବେଠା,
ଭୁଞ୍ଜା ଶୂନ୍ୟଘଟ କାଣିବ ସେଠା ।

* * *

ବୋଝେ ଦାନ୍ତ ମେଲି କୁଥାରେ ହସେ,
ବାଳୀ ସୁଗ୍ରୀବଙ୍କ ବଂଶଧର ସେ ।
ବାଟ ଗୁଳୁଁ ଗୁଳୁଁ ମାରେ ଉଲୁଣି,
ସୂର୍ପଣଖାର ସେ ସାନ ଭଉଣୀ ।

* * *

ଧୋବଧୋବଲିଆ ଖିର୍ ଢ଼ଗୁଳା,
ଧୂଲିଆ ସଞ୍ଚିଲ ଠଙ୍କା ବୁକୁଳା ।

* * *

ତୀର୍ଥରେ ବୁଲିବ କେଉଁ କାମିଲ୍,
ମୋର ମାତୃମହୀ ମୋ ପୁଣ୍ୟତୀର୍ଥ ।

* * *

ମାତା କହେ, କରେ ନାହିଁ ଆଦର ପ୍ରକାଶ,
ପିତା ଭ୍ରାତା ନ କରନ୍ତି କିଞ୍ଚିତ ସମ୍ଭାଷ,
ଭୃତ୍ୟ ସ୍ୱରେ, ଅନୁଗତ ନ ହୁଏ ତନୟ,
ଧର୍ମପତ୍ନୀ ସୁଖ ତରେ ଘୃଣା ଅତିଶୟ,
ତାକେ କାହିଁ ଅର୍ଥ ମାଗେ ଏହି ଆଶଙ୍କାରେ,
ସୁହୃଦ ବ କହେ ନାହିଁ କଥା ପଦେ ବାରେ
ପ୍ରିୟସଖେ, ଲଭ ସେହି ଅର୍ଥ ଅର୍ଜି ଯଶ,
ଜାଣିଥାଅ ବନ୍ଧୁ ସର୍ବେ ଅର୍ଥରେହିଁ ବଶ ।

* * *

ଖାଇବାକୁ ନାହିଁ ଅଲୁଣା ଜାଉ,
ପଣ୍ଟର ବୁଲନ୍ତି ସୁନାର ଖାଉ ।

* * *

ଆପଣା ଗୋଡରେ ନ ହୋଇ ଛିଡା,
ପରକୁ ତାହିଁକି ଦାନ୍ତନପିଡ଼ା ।

* * *

କୁଣ୍ଡାଚକୁଳି କି ନନ୍ଦୁ ରୁ ଉସ୍,
ସଭ୍ ନୁହେଁ ତାର୍ ସୁର୍ ତାଳସ୍ ।

* * *

ନିଆଁରେ ପୋଡିଲେ ଚନ୍ଦ୍ରାଯାଇଛି,
କାଏ ଖଣ୍ଡି ଆଉ କିଏ ଗିଲିଛି ।

* * *

ପରପେଟୁଁ କଥା ବାହାର କରି,
ହାଟରେ ଭାଙ୍ଗୁଛି କୁଷ୍ଣ ମସ୍ତରୀ ।

* * *

କଥାରେ ପକାଇପାରେ ଯେ ସର,
ଥାଏ ତା ପେଟରେ ଭୁଞ୍ଜା କଦର ।

* * *

ବଣ୍ଡ ଛାଡ କରେ ଦେହକୁ ଶୁଦ୍ଧ,
ରଖିଦେ ତୋର ସେ ଘିଅ ଓ ଦୁଧ ।

* * *

ଦୁଧ ପୋଡାପିଠା ଚାଉଳ ଗୁଡ,
ଆଉ ଜଳଖିଆ ଗାଲେ ଗୁଣ୍ଡୁଡ଼ ।

* * *

ଲୁଣ ଟିକାଟାକୁ ନ ଅଣ୍ଟେ ଖାଉ,
ଘୋଷିବାକୁ ଲୋକେ ଗାଲ୍ ବଜାଉ ।

* * *

କଣା ହୋଇ ନାହିଁ ଯା ନାମେ ଗଣ୍ଡ,
ବୁଲନ୍ତି ସେ ହାତୀଘୋଡ଼ାରେ ଚଢ଼ି ।
ପଣ୍ଡିତ ପୁଅର କପାଳ ପୋଡ଼ା,
ଶ୍ଳୋକ ଘୋଷି ଘୋଷି ମରେ ବାପୁଡ଼ା ।
ଚାଲି ସଂସାରର ଏ ନାଆଁ ଧାର୍,
ବାନ୍ତିବାକୁ ନାହିଁ ତାହାର ମୁଖ୍ ।

* * *

ଲୁଣ୍ଡାକୁ ନ ମଣ ଲୁଚ୍ଚାରେ ବୃନ୍ଦା,
ସେହି ଭରିବ ତୋ ଗଣ୍ଡିକ ଲୁଣ୍ଡା ।

* * *

ହାଉ ହାଉ ହୋଇ କହୁଛନ୍ତି ପେଟେ,
ବାସ ହେବ ବାନ୍ଧି ମଥାରେ ପାଟେ ।

* * *

ଖଳ ଲୋକ ଛୁଇଁ ଅଗରେ ପାଣି,
ଗୋପନରେ ତେର ପଡ଼ାଏ ହାଣି ।

* * *

ନୂଆ ଲମ୍ବୁଣ୍ଡିଆ ଶୁଖିଲମୁହାଁ,
କୁବେର ସମ୍ପତ୍ତି ତା ଘରେ ଥୁଆ ।

* * *

ବାସିଲୁଗା ପିନ୍ଧା ବଚନ-ବୀର,
ସେ ଏକା ଫଳନ୍ତ ବୁଲିଫଗାର ।

* * *

ଯୋଗ୍ୟତା, ପ୍ରତିଭା, ବୁଦ୍ଧି, ମନୀଷା,
ତେଣୁ କହୁ ନୁହେଁ କଡ଼ ପଇସା ।

* * *

ପରଧନ ଛାଡ଼ ନଇ ପ୍ରତିଷ୍ଠା,
ତାହା ଲଭିଲୁ ବା ନ ଲାଗେ ମିଠା ।

* * *

ଅରଟର ଯେଉଁ ଦେଁ ଦେଟର,
ଆମ ଜାତିର ସେ ମୁକ୍ତି ମନ୍ତ୍ର ।

* * *

ଚରଖାଏ ଜଳ ଲୁଗା କି ମାସେ,
ହାତବୁଣା ଲୁଗା ପିନ୍ଧ ବରଷେ ।
ସବୁ ପଛେ ହେଉ ନଷ୍ଟନ-ଦାଗ,
ମାନ ମୋଟା ଆମ ଦେଶର ଧାଗ ।
ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଶକ୍ତି ଛଳ ଲୋକେ ଓଣ୍ଡିଆ,
ନ ଭୁଲେ ଦେଖି ସେ ରଙ୍ଗଢଙ୍ଗିଆ ।
ଦେଖି ଶୁଣି ଦେଶୀ ପଦାର୍ଥ କିଣ,
ବଇଁଣ୍ଡର ଯିବ ବଣ୍ଡୁତ କିନ ।
ଚଟକ ଝଟକ ଦିଦିନ ଜାଣ,
ମୋଟା ଗଢ଼ଣିଆ ସବୁଠୁଁ ଟାଣ ।
ଚକଚକ ଯିବ ଘଣ୍ଟାକେ ଛାଡ଼ି,
ତା ଲାଗି ସାଉଁଟୁ କପା କାଢ଼ି ।

* * *

ଶିଳ୍ପେ ଆମ ଜାତି ଥିଲେ ଅତୁଳ,
ପ୍ରମାଣ କୋଣାର୍କ ପୁରୀ ଦେଉଳ ।
ସବୁ ଲୁଟି ନେଲ ଆମର ଦେଖି,
ଯାଇ ବିଶ୍ୱକର୍ମା ଝୁରନ୍ତି ଆଖି ।

* * *

ଯେଉଁ ଛଳ ଆମ ଘରେ ବା ନାହିଁ,
ତାହାଁକ ରଖିବା ବିଦେଶେ ଗୁହିଁ ।
ଦେଶୀୟ ପଦାର୍ଥ କଲେ ଆଦର,
ହେବ କଲ୍ୟାଣ ଦେଶମାତାର ।

* * *

ଯାହାକୁ ସବସ୍ୱ ସୌଭାଗ୍ୟ ଦେବ,
ଦେଉଁ କଥା ତାକୁ ଅପୂର୍ବ ହେବ ।

* * *

ଆମ ଘର ସିନା ଆମେ କରିବା,
ପରକୁ ତାହାଁକ ମାନ ମାରିବା ।

* * *

ଲୁଣି ବସି କଲେ ପରକୁ ମାନ,
ସ୍ୱାଦ ଲାଗିବ କି ଅଲଣା ଲୁଣ ।

* * *

ରଙ୍ଗଭରା ଗାମୁଛା ଖଦିକୁର୍ତ୍ତର,
ଜାତି ପରିଚ୍ଛଦ ସିନା ଆମର ।
ଆମ ଦେଶ ଦ୍ରବ୍ୟ ପ୍ରିୟ ଆମର,
ନ ହେଉ ପଛେ ତା' ଦେଖା-ସୁନ୍ଦର ।
ବିଦେଶର ସୁନା ସ୍ୱଦେଶ ଧୂଳି,
ଦୁହେଁ ଏକା, ଦୁହେଁ ତୁଳନରେ ତୁଳି ।

* * *

ଜନା ଜାଗରଣେ ଯେ ହୁଏ ନେତୃତ୍ୱ,
ବଡ଼ ସିଆଣା ସେ ଟେଙ୍ଗତତ୍ତ୍ୱ ।

* * *

ପ୍ରବଳର ସବୁ ଦିଗ ମୁକୁଳା,
ଦୁର୍ବଳକୁ କହେ ସୁଅ ମଉଳା ।

* * *

ଅଚ୍ଛବଳୁ ହୁଟୁ ବନ୍ଧୁ ଯା ପଳା,
ଅଚ୍ଛବ ଦେହର ରକ୍ତ କି ବଳା ।

* * *

କହନ୍ତାର ବାଣୀ ବହନ୍ତା ପାଣି,
ବହିଯାଏ ଫେରେ ନାହିଁ ଉଜାଣି ।

* * *

ଦେବତ୍ୱରୁ ବଳେ ଅର୍ଥ ମହତ୍ତ୍ୱ,
ଅର୍ଥପଦେ ବନ୍ଧା ସାରା ଜଗତ ।

* * *

ଆଜି ପଟ୍ଟେ ଶିରେ ସ୍ୱକେନ୍ଦ୍ର ଟିକା,
ଘାସମଞ୍ଜି ପଦେ ଜୀବନ ଶଙ୍କା ।

* * *

ହାଣ୍ଡି ପେଟ ପିଠା ମାଣ୍ଡିଆ ଜାଉ,
ଆଦର କଲେଟି ବଢ଼ଇ ଆୟୁ ।

* * *

ମେଣ୍ଢୁଆ ମାଙ୍କଡ଼ ଉଲେଇ ଲାଉ,
ଖୁଅ ନ ଛାଡ଼ନ୍ତି କନ୍ଦୁଣୀ ଖାଉ ।

* * *

ବଉଳ, ଗୁଣ୍ଡିଆ, ଅଳଅ ସୂତ୍ର,
ଏ ଜଣଙ୍କି ଦେବେ ନାହିଁ ବିଶ୍ୱାସ ।

* * *

ଝରିବୁ ଯେବେ ରେ ମାଇମାପଲ,
ଜାଣିବୁ ସେ ଦିନ ତୋ ମାଆ ମଲା ।

* * *

କୁକୁରଟାକୁ ଯେ ଆଦର କରେ,
କୁକୁର ପଶେ ତା ହାଣ୍ଡିଶାଳରେ ।

* * *

ଖଳ ବନ୍ଧୁତାକୁ ମଣେ ଯେ ମିଠା,
ପୁରସ୍କାର ତାର ବଧା ଗୋଇଠା ।

* * *

ଚରିତ୍ରହୀନ ଯେ ସେ ଅଲକ୍ଷଣା,
ପଣ୍ଡିତ ହେଲେ ବି ପାଷଣ୍ଡେ ଗଣା ।

* * *

ତୁ ବୋଲୁ ମୋହର ଘରକୁ ଆର,
ସେ କହନ୍ତି ଆମେ ବୋଲୁ ତାହାର ।

* * *

ସ୍ୱତ ବର୍ତନ କରୁଛୁ ନ ପାଉ,
ଘୋଡ଼ା ଆଗେ କପାଁ ଦଉଡ଼ୁ ଥାଉ ।

* * *

ବିଦ୍ୟାରେ ପଟୁଦେ ହୁଅ ତ୍ରିପାଠୀ,
ସାଧୁତା ନ ଥିଲେ ସକଳ ମାଟି ।

* * *

ଧର୍ମରେ ବିଶ୍ୱାସ ନ ଥିଲେ ଯୋଦ୍ଧା,
ଜ୍ଞାନୀ ଜ୍ଞାନଯୋଗ ଚୁଲୀକି ଲୋଡ଼ା ।

* * *

ନାହିଁ କଳିଦଡ଼ା ସହରେ ଯୁତି,
ପୁଣ୍ୟଧାମେ ନାହିଁ ଜାତି ଅଜାତି ।

* * *

ଜାତି ଜାତି କହି ଫୁଲଉ ଛାତି,
ଜାଣିଛି ଆମର ଗୁଣ୍ଠୁଣି ହାତୀ ।

* * *

ଘନ ଘୁଣ ନାହିଁ ମରେ କୁକୁର
ଗାଲି କଜଳୀର ଗର୍ଜନ ଶୁଣ ।

* * *

ନିତି ଯେ ଶୁଣୁଛି କମାଣଧ୍ୱନି,
ଡରେ କି ସେ ଲୁଚି ତାଙ୍କୁ ଶୁଣି ।

* * *

ମରିବାକୁ ନାହିଁ ଯାହା ସାହସ,
ବଞ୍ଚିବାକୁ ଚାହେଁ ବହୁ ପୁରୁଷ ।

* * *

ପେଟକୁ ନ ଦେଇ ପଣ୍ଡାଙ୍କୁ ଦୁହଁ,
ଦୁଧ ନୁହେଁ ତାହା—ଗାଈର ଲହୁ ।

* * *

ଝିଅମାଂସ ଖାଏ ଡିଅଁସେଇ ବାପ,
ତା ନାମ ଧଇଲେ ଅଶେଷ ପାପ ।

* * *

ନାହିଁ ଯେବେ ଭକ୍ତି ତାହିଁରୁ ମୁକ୍ତି
କେଉଁ ଫଳ ଦେଲେ ସହସ୍ରେ ସ୍ତୁତି ।

* * *

ପୁରୁଷକୁ ବହୁ ବିବାହ ମାଫ୍,
ନାରୀ ପକ୍ଷେ ତହିଁ ଭୀଷଣ ପାପ୍ ।

* * *

ଏକାଦଶୀ କରୁ ବାଳବିଧବା,
ମର୍ଦ୍ଦ ପକ୍ଷେ କିଛି ନାହିଁ ପରବା ।
ବାପ ମାଆ ଆଉ ଭାଇ ଭଉଜ,
ମାଛମାଂସ ଖାଇ କରୁ ମଉଜ ।
ବାଳବିଧବାର ଅଗ୍ନି ନିଃଶ୍ୱାସେ,
ଭସ୍ମ ହୋଇ ଉଡ଼ିଯିବ ଛମାସେ ।
ଅବୋଧ ଶିଶୁ ସେ ନ ଜାଣେ କିଛି,
ତାକୁ ବାହାଦେଲେ କି ଦୋଷ ଅଛି ।

* * *

ନାଉଦେଖା ସାଧ ନ ମେଣ୍ଟୁ ପଛେ,
ବସ୍ତି ନ ଲଗାଅ ବାଳୁତ ବସ୍ତ୍ରେ ।

* * *

ସାତ ବରଷର ଶିଶୁ କନିଆଁ,
ବୁଢାବର ଦେଖି ହୁଏ ଛାନିଆଁ ।

ଘରେ ଏଣ୍ଟା ମୋର କେତେ ତା ଅଜା,
ପୋଡ଼ା ସମାଜର ଏ ଖାସା ମଜା ।
ବିଶାଏ ବର୍ଷର କଅଁଳ ବର,
ଦେଖି କନିଆଟି ହୁଏ କାତର ।
କୁଇଁର ଉମର ତେ ଯେବେ ଟେକ,
ଶଶୁର କହନ୍ତି ଜମା ଛୋକଡ଼ ।
ଝିଅ ପଛେ ଥାଉ ବିଧବା ହୋଉ,
ଟଙ୍କା ବୁଝିଲାଟି ଫେରି ନ ଯାଉ ।
ବୁଢ଼ା ଟୋକା ବସ୍ତି ସମାଜେ ସାଜେ,
ବୁଢ଼ୀ ଟୋକାଦେଲେ ଢେଙ୍ଗୁରା ବାଜେ ।

* * *

ପେଟ ଯେବେ ଆଣ୍ଠେ ଧରିବ ଟାଣି,
ଖାଇବ ମରିଚ ଗରମ ପାଣି ।
ପେଟର ଯେ କିଛି ହେଲେ ଚୂର୍ଣ୍ଣ,
ଅଦାରେ ଲଗାଇ ଖାଇବ ଲୁଣ ।
ପେଟ ଫାଟିଥିବ ଯେବେ ନିଠାଇ,
ପିଅ ତେଲହୁଧେ ମୁଥା ସିଝାଇ ।
ଚନ୍ଦନେ କର୍ପୂର ମିଶାଅ ଅଳ୍ପ,
ମୁଣ୍ଡ-ବିନ୍ଧାର ସେ ଉତ୍ତମ ଲେପ ।

* * *

ଧ ଅକ୍ଷରର ଅର୍ଥ ନ ଜାଣେ,
ଅଧମ, ସଭାରେ ଧର୍ମ ବଖାଣେ ।

* * *

ଖାଏ ନା ଶୁଆଇ ଦିଏ ମସ୍ତୁରି,
ବଇଁଶି ଖଡାର ଚେରଣ୍ଡା ଗଣ୍ଠି ।

* * *

ନିତି ରାମାୟଣ ଭାରତ ପଢ଼,
ତେବେ ଯାଇ ସିନା ହୋଇବ ବଡ଼ ।
ପଢ଼ିଲେ ଜାତୀୟ ଶାସ୍ତ୍ର ପୁରାଣ,
ମନପ୍ରାଣ ହୋଇଉଠେ ମହାନ ।

* * *

ଡାଲି ଭାତ ଘିଅ ଲେମ୍ବୁ ଓ ଲୁଣ,
ସବୁ ନୁହେଁ ତାର ସହସ୍ରେ ଗୁଣ ।

* * *

ଯେତେ କର ପଛେ ହାତ-ଆଉଁଷା,
ପଇସା ଆଗରେ ନାହିଁ ମଉସା ।

* * *

ବେଉସା ନ ଚଳେ ନ ଦେଲେ ତାଳି,
ମଠିଆ ନ ଚଳେ ନ ଦେଲେ ଗାଳି ।

* * *

ଅବସ୍ଥାକୁ ବଳ ଫିଟିଲେ ଦାମୀ,
ଶେଷେ ଦାରଦ୍ୱାରେ ପାଣ୍ଡବ ଜାନ ।

* * *

ହୀନ ଗୋସାମତେ ଉଠେ ଯେ ଫୁଲି,
ଛୁଚିନେ ନ ଜଳେ ତା ଘରେ ଚୁଲି ।

* * *

ଅସ୍ତ୍ରକୁ ନ ଛୁଇଁ ପଶାରେ ହାତ,
ଅଣ୍ଟବ ତାହାର ପ୍ରିୟ ସଙ୍ଗାତ ।

* * *

ପରସୁଖ ଦେଖି ଶୁଖାଏ ମୁହଁ,
ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନର ସେ ମାଉସୀ ପୁଅ ।

* * *

ଠକାଇବାଠାରୁ ଠକିବା ଭଲ,
ନ ଶିଖାଇ ଶିଖ, ବଢ଼ ଅଗଲ ।

* * *

କ୍ଷମାଠାରୁ ନାହିଁ ମହତ ଗୁଣ,
ଦାନଠାରୁ ବଳି କି ଅଛି ପୁଣ୍ୟ ।

* * *

କଷ୍ଟ ଦେଇ ଦାନ କଲେ କି ଫଳ,
ନ ଦେବା ବରଂ ସବୁଠୁ ଭଲ ।

* * *

ଉତର ସ୍ତବେ ଯେ ଯାଏ ମିଳାଇ,
ତାହାଠାରୁ ବଳି ଉତର ନାହିଁ ।

* * *

ଯେଉଁ ବାଗେ ଋଣ ଭଲ ବା ମନ୍ଦ,
ବସ୍ତ୍ରାବୃତ ଫୁଲ—ଶୋଭା ସୁଗନ୍ଧ ।

* * *

ସ୍ୱଭାବ ଯାହାର ଶୁଣ୍ଟୁଶୁଣ୍ଟିଆ,
ଦ୍ୱେଗ ହୁଏ ତାର ନଷ୍ଟ କୁଣିଆ ।

* * *

ସାଧୁ ସନ୍ତାନ ବି ଅସାଧୁ ହୁଏ,
ଗଙ୍ଗା ମାଛଟା କି ଆଇଁଷ ନୁହେଁ ।

* * *

ମନ ଇଚ୍ଛା ଯେବେ ପିନ୍ଧିବୁ ଲୁଗା,
କଥା ଭେଟେ ଗଛ ବାଡ଼ରେ ଲଗା ।

* * *

ଦେଶକୁ ପଇସା ଦେଲେ ଗୋଟିଏ,
ଫେରି ଆସିବ ସେ ହୋଇ କୋଟିଏ ।

* * *

ଶୁଝି ନୁହେଁ ଶାଗ ପଖାଳ ଋଣ,
ଦୁଧଘିଅଠାରୁ ବଳେ ତା' ଗୁଣ ।
ଆମ ପିଣ୍ଡ ପ୍ରାଣ ପଖାଳେ ଗଢ଼ା,
ତାହାକୁ ଯେ ନିନ୍ଦେ ସେ ଲକ୍ଷ୍ମୀଛଡ଼ା ।
କେ ଅଛି ପଖାଳ ଶକ୍ତି ନ ଜାଣି,
ଗଙ୍ଗା ଗୋଦାବରୀ ଥିଲି ସେ ଜଣି ।

* * *

ଛି ଛି ଆମ୍ଭେମାନେ ବଡ ନିର୍ଗୁଣା,
ଘର ପଦାର୍ଥକୁ କରୁଛୁ ଘୃଣା ।

* * *

ଆପଣା ଘରକୁ ଅପେ ସୁନ୍ଦର—
ନ କଲେ କି ତାହା କରିବ ପର ।

* * *

ଦେଶର ମଙ୍ଗଳ ଯଦ୍ୟପି ଇଚ୍ଛ,
ଦେଶୀ ମୋଟା ଦ୍ରବ୍ୟେ ନ ମଣ ତୁଚ୍ଛ ।
ଦେଶୀୟ ପଦାର୍ଥ କର ଆଦର,
ସେ ସିନା ପୈତୃକ-ଧନ ଆମର ।

* * *

ନାହିଁ ଯାର ନିଜେ ଦେଶ ମୁଆଁସ,
ଗୋଡ଼ଯାଉ ତାର ସୁନା ଦୁଆସ ।

*　*　*

ପରଗାଈଦୁହିଁ ଆଗଭଲୁହା,
ଘଣ୍ଟକେ ଛ ଘରେ ଲଗାଏ ନିଆଁ ।

*　*　*

ଡେଇଁ ଡେଇଁ ବୁଲେ ବାଟେ ଖପର,
ସବୁ ଅନାସୁର ତା ଦେହେ ଭର ।

*　*　*

ଁପେଟ ପଡ଼େ ଯାଉ ଧୋବାଘରକୁ
ଲମ୍ବ କୁଅଁ ଆମ ଭୁଇଁ ଖରକୁ !

*　*　*

ଅରଟ ଜାନ୍ତି ଜା ନ ମିଳେ ତେଲ,
ବଡ଼ ଲୋକ ସଙ୍ଗେ ଜପାଇଁ ଗେଲ ।

*　*　*

ଖାଡ ସଙ୍ଗେ ପଡ଼େ ନ ଖାଅ ଲୁଣ,
ପରଘରୁ କେବେ ନ କର ଋଣ ।

*　*　*

ବଡାସେ ଉଲଗ୍ନ ପଥରଖିଲା,
ମୋତେ ରଖ କହେ ଶିମିଳି ତୁଳା ।

*　*　*

ନର ହୋଇ କରେ ନରକୁ ଘୃଣା,
ବଣପଶୁଠାରୁ ସେ ହିନା ଉଣା ।

*　*　*

କୁଟନୀ ସ୍ୱଭାବ ଶ୍ୱାପଦୁ ବଳେ,
ଶ୍ୱାପଦ ଆଉ କି ଗଛରେ ଫଳେ ।

*　*　*

ଦୁର୍ବଳ ପୀଡ଼ନ ଦେଖେ ଯେ ଚୁହିଁ,
ତାହାର ଜୀବନର ଜୀବନ ନାହିଁ ।

*　*　*

ଜୈମିନୀମୁନଙ୍କ ସ୍ମରଣ କର,
ବଜ୍ରପାତ ଭୟ ହେବ ଅନ୍ତର ।

*　*　*

ଚାଲିଲେ ବତାସ ବହିଲେ ଝାଞ୍ଜି,
ଧାନ କୁଣ୍ଟାଯାଇ ହୁଏ ଅଖାଞ୍ଜି ।

*　*　*

ଗୋଟିକିଆ ଭସ୍ମ ଦୋଷ ଅପାର,
ନିବାର ନାରଦ ନାମ ଉଚାର ।

*　*　*

ପାଠୁଆ ପୁଅଟି ହେବ ରଜା ରେ,
ଦୁଆରେ ତା ଧାମ ବର ବଜାରେ ।

*　*　*

ଧନୀ ଯାହା କରେ ତାକୁ ତା ସାଜେ,
ଗରିବ ଦେଲକୁ ବାଇଦ ବାଜେ ।

*　*　*

ପିଆଦାର ଲାଞ୍ଚ ନମକହରାମି,
ଜମିଦାର ଲାଞ୍ଚ—ଭେଟି, ସଲାମି ।

*　*　*

ସବୁ ବେଉସାର ଜୀବନ ସତ୍ୟ,
ପାସୋରିବୁ ନାହିଁ ଏ ଗୂଢ଼ ତଥ୍ୟ ।
ବ୍ୟବସାୟେ ଯେବେ ସତ ନ ଥାଏ,
କୁବେର ସମ୍ପତ୍ତି ଉଭେଇ ଯାଏ ।

*　*　*

ସ୍ୱଦେଶ ସେବାରେ ଯେଉଁ ବିମୁଖ,
ପ୍ରାତେ ନ ଚାହିଁ ତା ଅଶୁଭ ମୁଖ ।

*　*　*

ମାତୃଭାଷାଠାରୁ ନାହିଁ ମଧୁର,
ମାତୃଭୂମିଠାରୁ କିଏ ସୁନ୍ଦର !

*　*　*

ନ ଧରନ୍ତି ଖଳ- ବାରେ ଅଙ୍କୁଶ,
ଦେଶନ୍ତ ଲଗାଇ କୁକୁଡ଼ା ସଙ୍କ ।
ପରଛିଦ୍ର ଖୋଜା ବେଉସା ଯାର,
ସେ ପାପୀ ପନ୍ଥରେ ଦୂରୁ ଜୁହାର ।

*　*　*

ନିଜ ଘରେ କେବେ ନ ଜାଣେ କୁଅ,
ପର ଅଣ୍ଟୁ ଗଣେ ଜାହାକ ପୁଅ ।

*   *   *

ସିଦ୍ଧିରସ୍ତୁ ପଛେ ହେଉ ବର୍ଜିତ,
ପଣ୍ଡିତର ପୁଅ ମହାପଣ୍ଡିତ ।

*   *   *

ସ୍ୱାର୍ଥ ପରେ ସ୍ୱାର୍ଥ-ସାଧନ ପାଇଁ,
ଲଗାଇ ଦିଅନ୍ତୁ ଖଣ୍ଡ ଲଢ଼ାଇ ।
ମହାଜନେ ପୂଜ୍ୟ, ଘୋଷ ପୌରୁଷ,
ବକ ଖାଅ ନାହିଁ ଚଢା ପାଉଁଷ ।

*   *   *

ନ କଲେ ଗୁଣୀର ଗୁଣାନୁକୃତ,
ହେଉଁ ଲଭ ପୂଜ ବଙ୍ଗଳ ସ୍ତୁତ ।

*   *   *

ଆଶାକୁ ଜଣିବ ହେଉଁ ତପସ୍ୱୀ,
ଆଶା ସମସ୍ତଙ୍କ ହାତ-ବାରଣୀ ।

*   *   *

ଭକ୍ତି-ମଧୁଠାରୁ କିଏ ମଧୁର,
ଆତ୍ମାଠାରୁ ବଡ଼ କିଏ ଠାକୁର ।

*   *   *

ସବଳ ଭାଷାର ଶକ୍ତି ଅସୀମ,
ପରଭାଷା ନହେ ଅଧମାଧମ ।

*   *   *

ଅନ୍ୟର ଭାଷାକୁ ମଣେ ଯେ ତୁଚ୍ଛ,
ତାହାଠାରୁ ବଳି କିଏ ନୀଚ୍ଛ ।
ନିଜ ପର ଭାଷା ସର୍ବେ ଦେବତା,
ଭାଷାକୁ ଯେ ବାଛେ ସେ ହୀନଚେତା ।

*   *   *

ପରଚ୍ଛିଦ୍ର ନେଇ ବାଡ଼େ ଯେ ହାଟେ,
ନିଜ ହାତେ ନିଜ ଲାଭ ସେ କାଟେ ।
ଘର କଥା ଥାଉ ଘରେ ଆବଦ୍ଧ,
ପଦାକୁ କାଢ଼ିଲେ ଫୁଟିବ ଗନ୍ଧ ।

*   *   *

ପର ବୋଲି କରେ ଆବୃତ୍ତି ଶୁକ,
ବୁଝେ କି ତାହାର ଅର୍ଥ ସେ ମୂର୍ଖ ।

*   *   *

ବକ୍ତୃତା ପଛେ ହେଉ ନୀରସ,
ଶୁଣାଇବ ନାହିଁ ପର ଚୂପସ ।
ନୈତିକ ସାହସ ନାହିଁ ଯାହାର ।
ଧିକ ତାର ସିଂହ- ବିକ୍ରମ ଛାର ।

*   *   *

ପୁଣ୍ୟ ଭାରତର ଦିଗମଣ୍ଡଳ,
ସତୀ ଚରିତନଳେ ଚର ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ।
ନାରୀ ମାନେ ମାତା, ଭଗ୍ନୀ, ଦୁହିତା,
ଦେବୀ ଜାତି ସେଥୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ପୂଜିତା ।
ଲୁଣ୍ଠିବେ ତାଙ୍କୁ ଯେ କରେ ଠାପର,
ମହାନାରକୀ ସେ ପାପ-ପସର ।
ଦେଖେ ଯେ ବର୍ବର ଲୁବେନେବେ ତାଙ୍କୁ,
ଲଙ୍ଘେ ସେ ପାପିଷ୍ଠ ନିଜ ମାତାକୁ ।

*   *   *

କାଳର ମାହାତ୍ମ୍ୟ କିସ କହିବ,
ଓଡ଼ିଆଣୀ ହେବେ ବିଲାତି ବଡ଼ ।
ଦାସୀ, ଦେଇ, ଦେବୀ ଉପାଧି ଏଡ଼ି,
ପାଠ ପଢ଼ି ହେବେ ମିସେସ୍ ଲେଡ଼ି ।
ପାଠ ପଢ, ସେ ତ ଉତ୍ତମ କଥା,
ମାତ୍ର ଛାଡ଼ ନାହିଁ ଜାତୀୟ ପ୍ରଥା ।
ଜ୍ଞାନାର୍ଜନ କର ଭ୍ରମି ଭୂଖଣ୍ଡ
ଜାତି ଦେଶଧାମ ରଖ ଅଖଣ୍ଡ ।
ରଙ୍ଗ ମାଖିହୋଇ କ୍ଷଣକ ପାଇଁ,
ପ୍ରକୃତ ରୂପକୁ ଘୋଡ଼ାଅ ନାହିଁ ।
କିସ ଲାଭ ତହିଁ, ଦୁଇ କ୍ଷଣଟା,
ଲଗିଯାଏ ଦେହେ ରଙ୍ଗ ଚଟ୍ଟା ।
ନ ପିନ୍ଧ ପରରେ ବେସ ସୌଖିନ,
ଶାଢ଼ୀ ଖଣ୍ଡି ତୁମ୍ଭ ସତୀତ୍ୱ ଚିହ୍ନ ।

*   *   *   *

ଜାତୀୟ ଶକ୍ତିଟି ନ ହେଲେ ପୁଷ୍ଟ,
ଆନ କେ ଗଢ଼ିବ ଜାତି ଅଦୃଷ୍ଟ ।

ଦୈବବଳେ ମିଶି ଭାଗ୍ୟସ୍ତ ବଳ,
ଧରେ ବାସ୍ତବୀ ମୂର୍ତ୍ତି ପ୍ରବଳ ।
* * * *
ଦେଶପୂଜା ଯେବେ କରିବୁ ପଣ,
ମିଶାଇଦେ ଦେଶମାଟିରେ ପ୍ରାଣ ।
* * * *
ଭିକ୍ଷା, ବ୍ୟଭିଚାର ଆଉର ଚୋରି,
ମାନବ ମହତ୍ତ୍ୱ ଖାଆନ୍ତି ଚୋରି ।
ମିଥ୍ୟା, ପ୍ରବଞ୍ଚନା, ଜାଲ, ବିବାଦ,
ଦୁର୍ଜନକୁ ଲାଗେ ଭାରି ସୁଆଦ ।
* * *
ଅର୍ଥ ବିନା ପାଏ ଭଗତେ ପୂଜା,
ନରପୂଜା ତାକୁ ମଣେ ଅବୁଝା ।
ଶ୍ରୀଛାମୁ ମହିମା ହଜୁର ଆଦି,
ଏସବୁ ଅର୍ଥର ବିନା ଉପାଧି ।
ଉଦ୍ଧାର କଲ୍ୟାଣ ଉନ୍ନତି, ଶାନ୍ତି,
ଅର୍ଥକୁହିଁ ଏକା ସର୍ବେ କରନ୍ତି ।
ଛାଡିଗଲେ ଦେହୁଁ ଅର୍ଥର ବଳ,
ବଡଲୋକ ହେବ ଗରିବ ଭଳ ।
* * *
ଟଙ୍କିଲା ଚଟିଆ—ମୂଷାର ପୁଅ,
ବାଘର ବଳିଲା—ବିରାଡି ପୁଅ ।
ହସି କହେ ମୂଷା—ତାଧିନ ଧିନା,
ତୋ ପାଟିରୁ ଆଗେ ବର୍ତ୍ତିଲେ ବିନା ।
ଦୁର୍ଜନ ପ୍ରକୃତି ନ ହୁଏ ଆନ,
ଗଜା ହୁଏ ନାହିଁ ଉଷୁନା ଧାନ ।
* * *
ଗାଡି ଗାଡି ପୋଥି ମୋ ଘରେ ଥୁଆ,
ମୋହଠାରୁ ବଳି କିଏ ପାଠୁଆ ।
* * *
କାର୍ତ୍ତିକ ବରଷା ବର୍ଷେ ଶୁଭଳ,
ତୁଳମାସେ ବଢେ ବଣେଣେ ମୂଳ ।
* * *

ହଳସୁଖ କର ମେଘ ବାସିରେ,
ପୂରିଯିବ କ୍ଷେତ ଶସ୍ୟରାଶିରେ ।
ଅଥବା ଅଗସ୍ତି—ପୁନେଇ ବାସି,
ଏ କରିବୁ ଗଣି ନକ୍ଷତ୍ରରାଶି ।
* * *
ଧାନ ହେଲେ ହୁଏ ଅମ୍ବ ଫସଲ
ତେନ୍ତୁଳି ଆଣଇ ବଢି ବାଦଲ ।
* * *
ମାଘ ମାସେ ହେଲେ ଘନ କୁହୁଡି,
ଛ' ମାସରେ ଆଣେ ବରଷା ବୁଡି ।
* * *
ବଳ ହୃତ କରେ ଦେହକୁ ଶାଗ,
ସବୁ ଛାଡି ତାକୁ ଖାଇବ ଆଗ ।
* * *
ପର୍ବତେ ଫୁଟିଲେ କମଳ କଳି,
ସଜ୍ଜନ ବଚନ ନ ଯିବ ଟଳି ।
* * *
ଖାଲି ଖୋଳ ଧମା ନ ପଡେ ଗାଳେ,
ବଳଆର ନାଆ ଭୂଇଁରେ ଚଳେ ।
* * *
ଗୌରବେ କହନ୍ତି ଶିକ୍ଷିତ ନାମ,
ପୁଅକୁ କରନ୍ତି ହାଟେ ନିଲାମ ।
* * *
ଭଲ କଥା କର ବାବା ବି. ଏ. ଏମ.ଏ. ପାସ୍,
କିନ୍ତୁ ତାକୁ କର ନାହିଁ ଦାସତ୍ୱର ଫାଶ୍ ।
* * *
ପୋଷାପୁଅ ଶୁଆଣୁଅ ସାଉଣ୍ଟିଲ ଭାଣ୍ଡ
ଯାକୁ ଯେ ଭରସା କରେ ପୋଡ଼େ ତାର ମୁଣ୍ଡ ।
* * *
ଭୃତ୍ୟ ଦୋଷ କଲେ ହୁଏ ହେମ୍ ଶୁଅର୍ ଫୁଲ୍,
ପ୍ରଭୁଙ୍କ ବେଳକୁ ଦୋଷ ହୋଇଯାଏ ଭୁଲ୍ ।
* * *

ନଅଁ ଧୂଅଁ ନଖାପଖା ଯେ ଘରର ଗୁଳ,
କଳିକାଳଅରେ ତାର ରହେ ନାହିଁ ହାଲ ।

* * *

ଦେବତାଙ୍କ ଲୁହରଣୀ ହୁଏ ଲୀଳାଖେଳା,
ମନୁଷ୍ୟ ତେଲକୁ ମାତ୍ର କପାଁ ପାପ ହେଲ ।

* * *

ପରକଣ୍ଠି ଅଣ୍ଟେ ତପି ଜପେ ସ୍ୱଧେ ଶ୍ୟାମ୍,
କି ମଧୁର ଲୁଭମୁଖେ ସ୍ମଣ୍ୟ ସ୍ୱମ ନାମ୍ ।

* * *

ମାମଲ୍‌ବାଜ୍ ହେବା ଗୋଟେ ଜୀବନର ସୁଖ,
ଏହା ଯେ ନ ଜାଣେ ସେଠା ପାସ୍‌କର୍ ମୂର୍ଖ ।

* * *

ନାହିଁ ଯାର ସ୍ୱଜାତ ବା ସ୍ୱଭାଷା ମମତା,
ନିଶ୍ଚୟ ସେ ପଶୁଠାରୁ ଅଟେ ହୀନଚେତା ।

* * *

ଏତତାର ଅର୍ଥ ବୁଝେ ବନର ବାନର,
କି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ନ ବୁଝେ ତା ଜ୍ଞାନଗର୍ବୀ ନର ।

* * *

ଛାଡ ଛାଡ ତଳାସିଭା ପେଟେ ଖିଭ ନାହିଁ,
କି କଉଦ ଫୁଲମାଳ ଗଳାରେ ଲମ୍ବାଇ ।

* * *

ଲାଜ ଗୋଟେ ଠିଅ ହୋଇ ବୁଢେ ବାନ୍ଧି ଅଣ୍ଟା,
ଲମ୍ପଟ-ବାଟରୁ ବିଅ ତାଡ଼ି ଶୁଣି ଘଣ୍ଟା ।

* * *

ସ୍ୱଲୁଣୀ ଭିଅରେ ତୁହି ତୋ ଦେହ କଣାରେ,
ତୁହି ଜଡେ ମୋର ଗୋଟେ ତୋର ତ ଦୁଆରେ ।

* * *

ଓଲ୍ ଜଡେ ଲୁ ତ ବଡ ଲୁଣ୍ଡିଆରେ ସାଁରୁ,
ମୁହିଁ ହସି ସାରୁ ଜଡେ ଲୁ ପଟ ମୋ ଗୁରୁ ।

* * *

ଜମିଦାର ଏକ ପଚ୍ଛେ ଚର ପଚ୍ଛେ ଧାର,
ମୋଟରଭାର ଚଢ଼ିକର ବଂଶକୁ ଉଦ୍ଧାର ।

* * *

ବସ ନାହିଁ ବସ ନାହିଁ ହାତଗୋଡ଼ ଯୋଡ଼,
ତାମ ତାମ ନାହିଁ ଯେବେ ହୁଅ ମୁଣ୍ଡ ତୋଡ଼ ।

* * *

ଅଦ୍ଭୁତ ଏ କଳିଯୁଗେ ଶିଷ୍ଟାଗୁରୁ କର୍ମ,
ହାତ ଟିଙ୍କା ଟିଙ୍କେ ହେଲେ ହେଲା ମାନ୍ୟଧର୍ମ ।

* * *

ପୁତ୍ର ଲେଖେ ପ୍ରିୟ ପିତା, ପତ୍ନୀ ପ୍ରିୟତମ,
ସଭ୍ୟତାର ଏ ନମୁନା ଖାସା ମନୋରମ ।

* * *

ଧର୍ମନାମେ ପଶୁହତ୍ୟା ବଡ଼ ବାହାଦୁରୀ,
ପାରହେବେ ବୈତରଣୀ ପଶୁଲାଞ୍ଜ ଧରି ।

* * *

ବଗ ବୋଲେ ମାଛ ମୋର କଲ୍ୟାଣେ,
ହେବେ ତୋର ସୁଅନାଶ ଜାହାଣେ ।
ମାଛ କହେ ତୋର ସାଧୁ ସ୍ୱଭାବ,
ମୋ ବଂଶ କଟିଲେ ତୋହର ଲାଭ ।

* * *

ଚନ୍ଦ ହେବ ନାହିଁ ସୋଡା,
ଯେତେ ପରଦାରେ ମଣ୍ଡିଣି କଲେ କି
ଗଧଟା ହୋଇବ ଘୋଡା ।

* * *

କୁଆଟା ହେବ କି ଶୁଆ,
ଲଙ୍ଗୁଳ ଫୁଲାଇ ଡୁମା ମାରିଲେ କି
ଭୁଆ ହେବ ସିଂହଛୁଆ ।

* * *

ଯେ ଯାହା ସେ ତାହା ଥିବ,
ଶିଆଳଭାଟାଏ ଶକ୍ତିରେ ପଶିଲେ
ହେବ ନାହିଁ ସଦାଶିବ ।

* *

ଯାହାକୁ ଶୋଭେ ଯେ ନାମ,
ପାଉଁଶିଆ ଭଣ୍ଡ   ବୈଷ୍ଣବ କୁଣ୍ଡରେ
ସାଜଇ କି ହରିନାମ ।

*   *   *

ଗୁଣ ଲୁଚି ରହିବ କି,
କପଟ ଲୁଗରେ   କସ୍ତୁରୀ ରଖିଲେ
ଉଠିବ ଆପେ ମହକ ।

*   *   *

ଭାଙ୍ଗିବା ସହଜ ବଡ଼,
ଗଢ଼ିବାଟା ଏଡ଼ା   କାଠିକର ପାଠ
ହାଡ଼ ହୁଏ ଜଡ଼ଜଡ଼ ।

*   *   *

ଋଣ କରି ଖାଉ ଖଜା,
ଘରଦ୍ୱାର ବିକା   ମହାଜନ ନେବ
ବୁଦ୍ଧିକୁ ରେ କେତେ ମଜା ।

*   *   *

ଭ୍ରମରେ କାହିଁକି ପଡ଼ୁ,
ଲମ୍ବଳିଆ ହାତେ   ମାଳ ଜପି ପରି
ଯମକୁ କରିବୁ ଫଙ୍କୁ ।

*   *   *

ହୀନକୁଳେ ଜାତ ହେଉ,
ନରହରେ ଯେବେ   କଳାଦାଗ ନାହିଁ
ତାଠାରୁ ମହତ କେହୁ ।

*   *   *

ଦୋଷ କଲେ ଦଂଶେ ସାପ,
ବିନା ଦୋଷେ ମାରି   ଦଂଶେ ଖଳଜନ
ସାପରୁ ସେ ବଡ଼ପାପ ।

*   *   *

ଯାହାକୁ ସାହାପକ୍ଷ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ-ଈଶ,
ଛାର ମନୁଷ୍ୟ ତାର କରିବ କିସ ।

*   *   *

ଦୀନ ନୟନରୁ ଅଶ୍ରୁ ଝରିଲେ ଯାହା,
ପୋଛି ଦିଅନ୍ତି ହରି ଶ୍ରୀହସ୍ତେ ତାହା ।

*   *   *

ଦୁର୍ଗୁଣ ଖୋଜିକରୁଲେ ଦୁର୍ଗୁଣୀ ଜନ,
ପୁଳକରକ୍ତରେ ଏକା ମାନ୍ଥର ମନ ।

*   *   *

ହାକିମ ବାବୁ ଭିସ୍ତି ଦୁଆରବାନ,
ଯମ ଆଖିରେ ସିନା ସର୍ବେ ସମାନ ।

*   *   *

ମୂର୍ଖ, ପଣ୍ଡିତ, ଧନୀ, ଦରିଦ୍ର କୁଳ,
ସର୍ବେ ଆଶ୍ରିବେ ସେହି ଶ୍ମଶାନଚୁଲୀ ।

*   *   *

ଚେନା, ମଇଳ, ମୁଣୀ, ଛଆଣ୍ଡ, ଝିଟା,
ସମସ୍ତେ ହେବେ ଏକା ଗାତରେ ପୋତା ।

*   *   *

କୁବେର ପରି ଧନୀ ବିଶ୍ୱବିଖ୍ୟାତ,
ଖାଏ ତ ନାହିଁ ସୁନା ରୁପାର ଭାତ ।

*   *   *

ସାପ ଅପଘାତ ମରଣ ଶୁଣି,
ସବୁଲି କାନ୍ଦନ୍ତି ବେଙ୍ଗ ବେଙ୍ଗୁଣୀ ।
ଅପାରୋଗ୍ୟ ତୋର ଦସ୍ୟୁ ସ୍ୱଭାବ,
କେ ଦେବ ଆମ୍ଭକୁ ଗର୍ଭରେ ଠାବ ।

*   *   *

ଆନ ଭାଷା ପଢ଼େ ହେଉ ରସ ମିଠା
ମୋର ମାତୃଭାଷା ମୋ କାନକୁ ମିଠା ।
ଧୂଳିଷ୍ଟ ବାସଙ୍କ ହେଲେହେଁ ନିବାସ,
ଅଗରେ ଗନ୍ଧନ୍ତି ତାହା କୁଲିବାସ ।

*   *   *

ନ ମଣ କୁଲିଶିଲେ ହୀନ,
ସେ ଆମ ଜୀବନା ସ୍ୱାଧୀନ ।

କୃଷକ ଭରତ ନମସ୍ୟ,
ସମୃଦ୍ଧେ ଉପୁଜାଏ ଶସ୍ୟ ।
ପଖାଳ ସ୍ୱତ ଭାଜ୍ଜି ଲୁଣ,
ଋଣ ନ ଥିଲେ କରେ ଗୁଣ ।

* * *

ପୂର୍ବପୁରୁଷଙ୍କ ପ୍ରଶଂସା ଶକଲେ
ନ ସରବ ଖାଇ ଖାଇ,
ମାଛ ଗ୍ଲାଟ ଖାଇ ହାଡମାଳ ହୋଇ
ପଢିବ ପାଠ କପାଇଁ ।

* * *

ବନ୍ଦର୍ କଉଞ୍ଚ ପନ୍ଦର୍ ଦିନ,
ସ୍ପୁଟନିକ୍ କଉଞ୍ଚ ମାସେ,
ଚନ୍ଦ୍ରମାଟି ଭୂ ଚନ୍ଦ୍ରରେ ନଦିଲେ
ଖାଉଥିବୁ ବର୍ଷେବର୍ଷେ ।

* * *

ବିବିଧ କବିତା

ଚାତକ

ମିତ ମିତ ଡାକୁ ପକ୍ଷି କିଏ ତୋର ମିତ,
ତୋ ଶବଦେ ତରଳିତ ହୁଏ କି ତା' ଚିତ୍ତ ।
ଯେତେ ଡାକୁଛୁ ରେ ତାକୁ ଗୁହାରି ଗୁହାରି,
କାହିଁ ସେ ତ ଥରେ ହେଲେ ଶୁଣିବାକୁ ନାହିଁ ।
ଏତେ ଯେ ନିଷ୍ଠୁର, ତୋର ସେହି ପର ମିତ,
ତାଠାରୁ ତୁ ଆଶାକରୁ କେଜାଣି କି ହିତ ।
ସେ ତ ଅଛି ବହୁଦୂରେ କରୁ ଯାକୁ ତାକୁ,
ତୋର ଏ କାତର ଡାକ ଯାଏ କି ସେଠାକୁ ।
କଣ୍ଠ ଡାକ ସେ ସ୍ଥାନକୁ ଶୁଭୁଥିବ ନାହିଁ,
ପ୍ରାଣର ଆହ୍ୱାନ ଏକା ପାରେ ତହିଁ ଯାଇ ।
ଡାକ ପକ୍ଷି ! ପ୍ରାଣ ଭରି କରି ପ୍ରାଣବାଣୀ,
କଠୋର ପାଷାଣ ହୃଦ ହୋଇଯିବ ପାଣି
ପିଉଁ ପିଉଁ ବୋଲି ଆଉ କହନା କହନା,
ପିଇବାକୁ ପାଣି ତୋତେ କେ କରିଛି ମନା ।
ଛୁଟେ ନାହିଁ କିପାଁ ତୋତେ ଜଳାଶୟ ଜଳ,
ସେ ତ ସେହି ଶୂନ୍ୟଜଳ ମଧୁର ଶୀତଳ ।
ପିଇଦେ ତହିଁରୁ ହୋଇ ତୃଷାର୍ତ୍ତ ଚାତକ,
ଛାଡି ଯିବ ନାହିଁ ଜମା ନ ହେବ ପାତକ ।
ତୋହୋ ପରି ତୃଷାତୁର ଆଉରି ଗାଙ୍ଗୋଇ,
ବୁଲୁଥାଏ ଉଡି ଉଡି ଶୁଷ୍କକଣ୍ଠ ହୋଇ ।
ଶୋଷେ ରହି ମାଛ ଖାଏ ଜଳ ମଧ୍ୟୁ ଆଣି,
ମେଘେ ସୁହିଁ ମାଗୁଥାଏ—'ଦେପାଣି-ଦେପାଣି !'
ମାଛ କି ପବନ ଏତେ, ପାଣି ଅପବନ,
ଗାଙ୍ଗୋଇର ଏ ବସ୍ତୁର ବୁଝେଁ କି ବଚନ ।
ଏକତ ରହିଥା ମନେ ରେ କ୍ଷୁଦ୍ର ଚାତକ,
ମିତ ମହାସାହୁକାର, ତୁ ତାର ଶାବକ ।
ଜନ୍ମେ ଜନ୍ମେ ପକ୍ଷି ତୁହି ତାହା ପାଶେ ଋଣୀ,
ସେ ଋଣ ହେବାର ନୁହେଁ ପରିଶୋଧ ପୁଣି ।
ମନେ ଧ୍ୟାନେ କରୁଥା ରେ ମିତକୁ ସ୍ମରଣ,
କରିବ ସେ ତୁଣ୍ଡେ ତୋର ଅମୃତ ବର୍ଷଣ ।

—o—

ମଧୁର ସପ୍ତକ

ସାଧୁ ଉପଦେଶ ବଡ଼ ମଧୁର,
ପ୍ରଣୟ ମଧୁର ପ୍ରିୟବନ୍ଧୁର ।
ମଧୁର ଶିଶୁର ଅର୍ଦ୍ଧବଚନ,
ନିଦାଘେ ମଧୁର ଚନ୍ଦ୍ରକିରଣ ।
ମଧୁରତି ମାତୃଭାଷା ପ୍ରଚୁର,
ହରି ନାମାମୃତ ମହାମଧୁର ।
କୃପଣର ଝଙ୍କାସ୍ୱର ମଧୁର,
ତହିଁ କ୍ଷୁଧାତୃଷା ହୁଏ ତା ଦୂର ।

—o—

ଶୁଦ୍ଧାଷ୍ଟକ

ନୀର ଶୁଦ୍ଧ ହୁଏ ଆଚରି ସୁଦ୍ଧ
ହରିପ୍ରେମେ ହୁଏ ସାଧକ ଶୁଦ୍ଧ ।
ପାପୀ ଶୁଦ୍ଧ ହୁଏ ଅନୁତାପରେ,
ଅଶୌଚ ଶୁଦ୍ଧ ସିନାନ ପରେ ।
ଦେଶ ଶୁଦ୍ଧ ହୁଏ ସ୍ୱାଧୀନତାରେ,
ତୁଣ୍ଡ ଶୁଦ୍ଧ ହୁଏ ସତକଥାରେ ।

ଫୁଲ ଶୁଭ ହୁଏ ଦେବତା ସ୍ପର୍ଶେ,
ଭୂମି ଶୁଭ ହୁଏ ସାଧୁ ଆଦର୍ଶେ ।

—o—

ପିତା

—o—

ରସ ନ ଥିଲେ ହିଁ ସଙ୍ଗୀତ ପିତା,
ପାପୀ ପକ୍ଷେ ପିତା ଧରମ ଚନ୍ତା ।
ପିତା ଲାଗେ ସାଧୁଜନଙ୍କୁ ମିଥ୍ୟା
ଚିରରୋଗୀ ଭୁଞ୍ଜେ ଔଷଧ ପିତା ।
ହିତକଥା ପିତା ଲାଗେ ଦୁର୍ଜନେ,
ଗୁରୁନିନ୍ଦା ପିତା ଶିଷ୍ୟ ଶ୍ରବଣେ ।
ମୁମୂର୍ଷୁକୁ ପିତା ତାରକମନ୍ତ୍ର,
ମଣେ ସେ ତାହାକୁ ତୋଟଲା ପଦ ।
ମନକୁ ଘାଣ୍ଟିଲେ ଦୁଃଖ ଦୁଶ୍ଚିନ୍ତା,
ସବୁ କଥା ଲାଗେ ସେ କାଳେ ପିତା ।

—o—

କଟୁ

ମର୍ମଜଳା କଟୁ ମୂର୍ଖଭର୍ତ୍ସନା,
କଟୁ କଳହିନୀ ନାରୀ ରସନା ।
ଦୁର୍ଜନ ପର କଟୁ ପଣ୍ଡିତ ଶ୍ଳେଷ,
କଟୁ ଦୁର୍ଦ୍ଦମ୍ଭ ରୁଷ୍ଟ ଆଦେଶ ।
ମିଥ୍ୟା ଅପବାଦ କଟୁ ଦୁର୍ବାର,
କଟୁ ସବୁଠାରୁ ଆତ୍ମଧିକ୍କାର ।

—o—

ମୃତ୍ୟୁ

ହେ ମୃତ୍ୟୁ ପରମବନ୍ଧୁ ହେ ଅନ୍ତିମ ସଖା,
ତୁମ୍ଭ ସ୍ନେହ, ଦୟା, ଦାନ, ସବୁ ମଧୁମଖା ।
କହିଛନ୍ତି ହରିକଣ୍ଠେ ବୃଣବ୍ୟ ପଣ୍ଡିତ,
ଶ୍ମଶାନେ ଯେ ସାହା ହୁଏ ସେହି ଏକା ମିତ ।
ତୁମ୍ଭ ବିନା ଶ୍ମଶାନରେ କିଏ ଅଛି ସାହା,
ଦେଖାଇପାର ହେ ତୁମ୍ଭେ ପରଲୋକ ରାହା ।
ଜନ୍ମ ଅଣି ଛାଡିଦେଇ ଗଲ ଏ ସଂସାରେ,
ତୁମ୍ଭେ ଆସି ନେଇଯିବ ଭବସିନ୍ଧୁ ପାରେ ।
କେହି ନାହିଁ ତୁମ୍ଭ ପରି ହିତୈଷୀ ବାନ୍ଧବ,
ତୁମ୍ଭ ଯୋଗୁଁ ଦେଖେ ନର ଅମର ଉତ୍ସବ ।
ତୁମ୍ଭ ସ୍ପର୍ଶେ ହୁଏ ଜୀବ ନିର୍ମଳ ପାବନ,
ଜନ୍ମ ଯନ୍ତ୍ରଣାରୁ ତୁମ୍ଭେ କର ନିସ୍ତାରଣ ।
ଜୀବନ ଯନ୍ତ୍ରଣାପୂର୍ଣ୍ଣ, ମୃତ୍ୟୁ ମହାସୁଖ,
ନ ଜାଣି ହୁଅନ୍ତି ଜନେ ମରଣେ ବିମୁଖ ।
ଏ ଅତି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ, ମାତ୍ର ନୁହେଁ ଅସମ୍ଭବ,
ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ମୋହିନୀ ମାୟା ଜାଣେ ପଣ୍ଡିତ ।
ମାୟାକୁ ପାରିବ ଜଣି ଯେତେବେଳେ ଜ୍ଞାନ,
ବୁଝିବ ସେ କାଳେ ଲୋକ ଏ ତତ୍ତ୍ୱ ମହାନ ।
ହେ ମୃତ୍ୟୁ ଭୀଷଣ ତୁମ୍ଭେ ଜନ କଳ୍ପନାରେ,
ମାତ୍ର ଦୟାବନ୍ତ, ଶାନ୍ତ, ଦାନ୍ତ ଏକାଧାରେ ।
ଉପନାମ ଯମ ତବ, ପରମ ସଂଯମୀ,
ଅର୍ପୁଛି ମୁଁ ପୁଷ୍ପାଞ୍ଜଳି ପଦ୍ମରେ ପ୍ରଣମି ।
କିନ୍ତେ ତ ସାକ୍ଷାତ ହେବ ନିଶ୍ଚେ ତବ ସହ,
କେତେ ଦୂରେ ସେ ସୁଦିନ ଥିବେ ଅହରହ ।

—o—

ବଡ ଜାତି

ସଂସ୍କାର-ବସ୍ତ୍ରାର ଦେଖେ ଗର୍ବେ ଯାଇଁ ଯାଇଁ,
ସବୁଜାତି ଧାଇଁଛନ୍ତି ବଡ ହେବା ପାଇଁ ।
ହାଡି, ପାଣ, କେଳା, ଡୋମ, କଣ୍ଡରା, ବାଉରି,
"ଆମେ ବଡ-ଆମେ ବଡ" ଛାଡୁଛନ୍ତି ହୁରି ।
ବଡ ଶବ୍ଦରେ କି ଗୁଡ ହୋଇଅଛି ଗୋଳା,
ଗୁଡିଲେ ଲାଗିବ ମିଠା, ତହିଁ ପାଇଁ ହୋଲା ।
ମରି ଯେବେ ଯମପୁରେ କରିବ ଗମନ,
ବଡ ବୋଲି ପାଇବ କି ଗାଲିଚା ଆସନ ।
କ୍ଷୁଦ୍ରଙ୍କୁ ବଡ କର, କର ବଡ କାମ,
ତେବେ ତ ପାଇବ ଶୋଭା ବଡଜାତି ନାମ ।
ଗଙ୍ଗାଜଳ ପରି କର ସ୍ୱଭାବ ନିର୍ମଳ,
ସମସ୍ତଙ୍କୁ ବଡ କରେ ଚରିତ୍ର କେବଳ ।

ପଇତା ପକାଇ ଯେବେ ହେବ ବଡ଼ଜାତି,
ପକାଅ ପଇତା ତେବେ ଘେନ ସୁଅ ନାଚି ।
ହେବ ବଡ଼, ଅଭିବନ୍ଦ୍ୟ, ଅନ୍ତଜାରୁ ବଡ଼,
ପାଇବ ସମ୍ମାନ ପୁଣି ଗରଡ଼ ଗରଡ଼ ।
ହୋଇପାର ମୁକ୍ତ ଯେବେ ହେଲେ ହିଂସା ଗର୍ବ,
ବଡ଼ଜାତି ବଡ଼ହୋଇ ହେବ ସିନା ସବୁ ।
ସବୁଜାତି ବଡ ଯେବେ ହୋଇଯିବ ଉଠି,
ବଡ଼ର ମହତ୍ତ୍ୱ ତେବେ ରହିବ କେଉଁଠି ?
ସାନ ଶବ୍ଦଟିକୁ ପେଷି ଆହାମାନେ ଧାଉ,
ଛତିଶ ପାଟକଯାକ ହୁଅ ବଡ଼ଜାତି ।
ବଡ଼ ପଛେ ହୁଅ, ତହିଁ ନାହିଁ ତାର ରୁଷା,
ମାତ୍ର ତେବେ ଛାଡ ନାହିଁ କୁଳର ବେଉସା ।
ଛାଡ଼ ନାହିଁ ବୃତ୍ତି, ବୃତ୍ତି ପୋଷଇ କୁଟୁମ୍ବ,
ସୁତସମ ବୃତ୍ତି, ସ୍ନେହେ ଶିର ତାର ଚୁମ୍ବ ।
ଶିରଶ୍ଛେଦଠାରୁ ବଳେ ବୃତ୍ତିଚ୍ଛେଦ କଷ୍ଟ,
ବୃତ୍ତି ଛାଡି କର ନାହିଁ ପରକାଳ ନଷ୍ଟ ।
ସ୍ୱବୃତ୍ତି ମାନବପକ୍ଷେ ସ୍ୱଧର୍ମ ସମାନ,
ଧର୍ମଛଡ଼ା ହେଲେ ଘଟେ ପ୍ରମାଦ ମହାନ ।
ଗୁଣ, କର୍ମ ଯୋଗୁଁ ବଡ ହୁଅନ୍ତି ମାନବେ,
ପଇତାରେ ବଡ କେହି ହୋଇ ନାହିଁ ଭବେ ।

ସୁନ୍ଦରାଷ୍ଟକ

ସୁନାକୁ ସୁନ୍ଦର ଗନ୍ଧଯୁକ୍ତତା,
ସ୍ୱଭାବକୁ ଶୋଭା ସତ୍ୟ, ସାଧୁତା ।
ବୀରକୁ ସୁନ୍ଦର ବୀର୍ଯ୍ୟ, ପ୍ରଭାବ,
ଭାଷାକୁ ସୁନ୍ଦର ସହଜ ଭାବ ।
ଗୀତକୁ ସୁନ୍ଦର ମଧୁର ସ୍ୱର,
ହାତକୁ ତେସନ ଦାନ ସୁନ୍ଦର ।
ବିଦ୍ୟାକୁ ସୁନ୍ଦର ଚତୁରପଣ,
ରାଜାକୁ ସୁନ୍ଦର ପ୍ରଜାରଞ୍ଜନ ।

ପ୍ରଦୀପାଷ୍ଟକ

ସୃଷ୍ଟିର ପ୍ରଦୀପ ଚନ୍ଦ୍ର ତପନ,
କୁଳର ପ୍ରଦୀପ ଯୋଗ୍ୟ ନନ୍ଦନ ।
ମହୀ ଦୀପଶିଖା ଏକା ମହୀପ,
ପରଲୋକ ପଥେ ଧର୍ମ ପ୍ରଦୀପ ।
ଶରୀରର ଦୀପ ନୟନ-ଭସ୍ତ,
ସ୍ୱର୍ଗର ପ୍ରଦୀପ ରମ୍ୟ ଅମସ୍ତ,
ହୃଦୟର ଦୀପ ନିର୍ମଳ ଜ୍ଞାନ,
ଈଶ୍ୱର ଦୀପର ଦୀପ ସମାନ ।

କବିପ୍ରଶସ୍ତି

ଅଙ୍କିପାରେ ଯେହୁ ସ୍ୱଭାବ ଛବି,
ତାହାକୁ ଜାଣିବ ପ୍ରକୃତ କବି ।
ଯାହା କାବ୍ୟେ ଥାଏ ହୃଦୟ ଦ୍ରବ,
କବି ମଧ୍ୟେ ସେହୁ ପ୍ରଧାନ କବି ।
ସକଳ ବିଷୟେ ଯେ ଅନୁଭବୀ,
ସେହି ଏକା ଜ୍ଞାନୀ, ସେ ଏକା କବି ।
ଯା ଲେଖାରୁ ପଡ଼େ ଅମୃତ ସ୍ରବି,
ତାହାକୁ ବୋଲନ୍ତି ସ୍ୱଭାବ କବି ।
କବିତାରେ ମନ ମୋହି ଯେ ପାରେ,
କବିକଳା ଥାଏ ତାହାରି ଠାରେ ।
ଯା କାବ୍ୟରୁ ପଡ଼େ କୌମୁଦୀ ଝରି,
କବିପଦେ ତାକୁ ପହିଲେ ବରି ।
ଯାହା କବିତାର ପ୍ରାଣ ସାଧୁତା,
ତାହାର କବିତା ମଣି ମୁକୁତା ।
ଭଗବାନେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଯାହା କବିତା,
କବି-ଜ୍ୟୋତିଷ୍କରେ ସେହି ସବିତା ।
ଯା ନାମେ ମୁଖାଣ୍ଡ ବାଇଦ ବାଜେ,
କବିପଣ ଏକା ତାହାକୁ ସାଜେ ।
ଭସ୍ମରେ ଦିଏ ଯେ ଘିଅ ଅଜାଡି,
କବିଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସେହି ଅଗାଡି ।

ପଇସାଦୁର୍ଭିକ୍ଷ

କେଉଁଣେ ଗଲୁ ପଇସା ରେ ବିଶ୍ୱର ମଞ୍ଜୁଷା,
କେଉଁଠି ଲୁଚିଲୁ ଯାଇ ଦେଇ ଅଭରସା ।
ଦୁଃଖୀର ତାରକମନ୍ତ୍ର, ଧନୀର ଜୀବନ,
କୃପଣ ରକ୍ତଶିରାସ୍ଥି, ଦୁର୍ଜନ ନୟନ ।
ତୁ ହାକିମ, ତୁ ଓକିଲ, ତୁ ଦଫା, ଆଇନ,
ଅଫିସ-ଦ୍ୱାର-ମନ୍ତ୍ରର ତୁ ତୁଇନାଇନ ।
ପାଠୁଆ, ଅଣପାଠୁଆ, ରଜା, ପ୍ରଜା, ଯୋଗୀ,
ଧାର୍ମିକ, ନିର୍ଦ୍ଧନ, ଦାତା, ଠକ, ଚୋର, ଭୋଗୀ,
ସମସ୍ତଙ୍କୁ ତୋହୋ ବିନା ଲାଗିଲାଣି ଶଙ୍କା,
ଝୁରି ହେଉଛନ୍ତି ସର୍ବେ ହା ଟଙ୍କା, ହା ଟଙ୍କା ।
ତୁହି ପିତା, ମାତା, ପୁତ୍ର, ଶୁଶ୍ରୁଆ, ପଶାଳ,
ଧର୍ମଅର୍ଥ କାମ ମୋକ୍ଷ ଇହ-ପରକାଳ ।
ତୁହି ବୁଦ୍ଧି, ଜ୍ଞାନ, ବଳ, ତୁହି ଯଶ, କାନ୍ତି,
ଗୃହିଣୀ ଶ୍ରୀଅଙ୍ଗେ ତୁହି ବନାରସୀ ଶାଢ଼ୀ ।
ତୁହି ସୁନାରୁପାରତ୍ନୀ, ତୁହି ବାନ୍ଧବନ୍ଧ
ନ ଦେଖି ତୋ ଚନ୍ଦ୍ରମୁଖ ଜନେ ହେଲେ ଅନ୍ଧ ।
ମାଆ ତୋର ଧବଳାଙ୍ଗୀ ଚନ୍ଦ୍ରମୁହାଁ ଟଙ୍କା,
ମାଆ ପୁଅ କରିଦେଲ ଦୁନିଆ ଭାଟଙ୍କା ।
ଆସ ଭଲ ଫେରିଆସ ଲୁଚ ନାହିଁ ଆଉ,
ମନଇଚ୍ଛା ସାରିଲଣି ସାଧି ତୁମ୍ଭେ ଦାଉ ।
ପ୍ରାଣେ ପ୍ରାଣେ ବାଧିଲଣି ତୁମର ବିରହ,
ତୁମ୍ଭଲାଗି ହାହାକାର ଉଠେ ଅହରହ ।
ଆସ ବନ୍ଧୁ, ଆସ ପ୍ରିୟ ନ ହୁଅ ନିଷ୍ଠୁର,
ତୁମ୍ଭେ ପରା ଜଗତର ଜୀବନ୍ତ ଠାକୁର ।
ନଅଙ୍କରେ ଘଟିଥିଲା ଶସ୍ୟର ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ,
ପଇସା ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ହେଲା ଏ କାଳେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ।
ଧାଇଁ ଆସ ପଇସାରେ ବାବୁ ସୁନାପୁଅ,
ଅର୍ଥସଙ୍କଟ-ଅନ୍ଧାରେ ଜାଳଦେ ଆଲୁଅ ।
ରଜା ଉପରେ ତୁ ରଜା, ଗୁରୁଙ୍କର ଗୁରୁ,
ଜନ ଜନେ ତୋ ଚରଣେ ଦଣ୍ଡବତ କରୁ ।

—୦—

ମୁମୂର୍ଷୁ ପ୍ରତି

ମୁମୂର୍ଷୁ ରେ, କାନ୍ଦ କାହିଁ ? ସନ୍ତୁଳ ମନକୁ,
ସ୍ମରଣକର ତୁହି ଯିବୁ ରାଜଦରଶନକୁ ।
ପିତା ତୋର ବିଶ୍ୱଗତ ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ରଜା,
ତାଙ୍କ ପୁଅ ହୋଇ କାନ୍ଦୁ, ମୁହେଁ ନାହିଁ ଲଜ୍ଜା ।
କି ଭୟ ତୋହର ଥାଉ, କାହାକୁ ରେ ଭୟ,
ମୂର୍ଖପଣେ ଅକାରଣେ ହେଉଛୁ ଅଥୟ ।
ଇନ୍ଦ୍ରଜାଲ, ଅକଟ, ଅଳି ପୁଅରୁ ସୁନ୍ଦର,
ତାଂ ନ କରି କାନ୍ଦେ ଯେ, ସେ ଅଜ୍ଞାନ ଇତର ।
ପୂଜିବୁ ତୁ ପିତାଙ୍କର ପାଦ ଅହର୍ନିଶ,
ଏହାଠାରୁ ସୌଭାଗ୍ୟ ବା ଅଛି ଆଉ କିସ ।
ବହୁ ପୁଣ୍ୟେ ସେ ସୁଭାଗ୍ୟ ମିଳେ ସିନା ମୂଢ଼,
ପରିହରି ଶୋକ ଭୟ ଚିତ୍ତ କର ଦୃଢ଼ ।
ପିତୃପୂଜା ରାଜପୂଜା ଦେବପୂଜା ତହିଁ,—
ଏକାଧାରେ କରିବୁ ରେ ପିତୃଗୃହେ ରହି ।
ହସି ହସି ଖୁସି ହୋଇ ଚାଲି ଯା ସତ୍ୱର,
ପାଇବୁ ସେଠାରେ ସ୍ନେହ, ଆଶିଷ, ଆଦର ।
ପୁତ୍ର ପାଇଁ ପିତୃହୃଦ କରୁଣାରେ ଭରସ,
କେତେ ସିନା ଆଗେ ତୋତେ କଲେ ସେ ହରସ ।
ମହା ଭାଗ୍ୟଧର ତୁହି, କାନ୍ଦନା କାନ୍ଦନା,
ରଜାଙ୍କର ଆମନ୍ତ୍ରଣା ନୋହୁ ତୁ ସ୍ପନ୍ଦନା ।
ଶୁଭକାର୍ଯ୍ୟେ କାନ୍ଦିଲେ ରେ ଫଳିବ ଅଶୁଭ,
ବାପୁଙ୍କ ଔରସୁ ଜନ୍ମି ହେବୁ କି ଭିଣ୍ଡୁଭ ।
ମହାଯାତ୍ରା ଏ ତୋହର—ମହାଶୁଭ ଯାତ୍ରା,
ବଢ଼ାଉ କିପାଁଇ କାନ୍ଦି ଅମଙ୍ଗଳ ମାତ୍ରା ।

—୦—

ହର ପାର୍ବତୀ ସମ୍ବାଦ

କୈଳାସ ସିଂହାସନେ ଶୋଭେ ଶୂଳପାଣି,
ବାମଭାଗେ ବସିଛନ୍ତି ଦୁର୍ଗା ଠାକୁରାଣୀ ।
ଲାଗିଅଛି ଶୃଙ୍ଗାରର ଖଣ୍ଡ ଆଡ଼ମ୍ବରେ,
ହୁଁ ଦେଉଅଛି ନନ୍ଦି ବସି ସମ୍ମୁଖରେ ।

ପୁଚ୍ଛାକଲେ ହୈମବତୀ—"ହେ କୃପା-ଆଧାର,
ମର୍ତ୍ତ୍ୟପୁରୁ ଉଠେ କାହିଁ ଆର୍ତ୍ତ ହାହାକାର ।"
ଭାଷିଲେ ମହେଶ, "ଦେବୀ, ଶୁଣ ମନ ଦେଇ,
ମର୍ତ୍ତ୍ୟରୁ ପଇସା ଟଙ୍କା ଯାଉଛି ଉଭେଇ ।
ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଘାରିଅଛି ଅଭାବର ନିଶା,
ଭଜ ହେଉଛନ୍ତି ସର୍ବେ ପଇସା ପଇସା ।"
ପୁଛିଲେ ପାର୍ବତୀ—"ଏ ତ ବିଷମ ସଙ୍କଟ,
ମୁଦ୍ରାଦେବୀ ମର୍ତ୍ତ୍ୟେ କାହିଁ ହେଲେ ବସ୍ତୁହଟ ।"
ଉତ୍ତରିଲେ ହର, "ପ୍ରିୟେ ଶୁଣ ସମାଚାର,
ମର୍ତ୍ତ୍ୟବାସୀ କଲେ ମୁଦ୍ରା ଅପବ୍ୟବହାର ।
ସର୍ବଜ ସୁଲଭ ମୁଢ଼ି ମଦରଙ୍ଗା ଛାଡ଼ି,
ଖାଇଲେଣି ଫୁଲକୋବି କିଣି ପାଣ ହାଣ୍ଡି ।
ଅର୍ଥେ ବେଶୀକରି କଲେ ଧନିଜନମାନେ,
ପଣତ ସ୍ଥାନରେ ଖର୍ଚ୍ଚ କରନ୍ତି ତାହାଣେ ।
ଖେଳରେ କେ ଉଡ଼ାଉଛି କେ ଅବା ନିଶାରେ,
କିଏ ମାଲିମାମଲାରେ ମାଉଣ୍ଟ ହିଂସାରେ ।
ତାହାକୁ ତା କୁଟେ ନାହିଁ ଘରେ ରନ୍ଧା ଲୁଣ,
ଖାଏ ସେ ବିଦେଶୀ ଲୁଣ କରି ସୁନା ଋଣ ।
କେ ପଇସେ ଅର୍ଜି କରେ ଖରଚ ଟଙ୍କାଏ,
ନବାବଙ୍କ ନାତି ପରି ତା ପରିବାଏ ।
ପରମୁଖେ ଖାଲେ କିଏ ଟଙ୍କା ମୁଠି ମୁଠି,
ପାଇବ ବୋଲି ସେ ପଦ ସ୍ୱର୍ଗର ନିଶୁଣୀ ।
ଯାହାର ମୁଣ୍ଡର ଦାମ୍ ନୁହେଁ କଉଡ଼ିର,
ସୁବିଧେ ଦେଇ ସେ ଦେଖେ ଯାତ୍ରା ଥିଏଟର ।
ଚୂଆ ଚନ୍ଦନର ଆଉ ନାହିଁ ସମାଦର,
ତା' ସ୍ଥାନେ ସ୍ୱଜନ କରେ ଏସେନ୍ସ ଅତର ।
ଦୁଇଅଣା ଅର୍ଜିବାକୁ ଯେତକ ଅଶକତ,
ପିଉଛି ସେ ଛ ଅଣାର ସୋଡ଼ା ସରବତ ।
ଖଦି ଛାଡ଼ି ପିନ୍ଧେ କେତେ ଫୁଲଧଡ଼ି ଜୋର,
କେ ସାବୁନ ଘଷିକୁଏ ହେବ ବୋଲି ଗୋର ।
ଶତକ ଟଙ୍କର ପିଠା ତାହାକୁ ଗନ୍ଧାଏ,
ପାଉଁରୋଟି ବିସ୍କୁଟ୍ ସେ କିଣି କିଣି ଖାଏ ।
ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଲୋଡ଼ା ଏବେ ସାଇକେଲ ଗାଡ଼ି,
ମୂଳ ଲଙ୍ଘିବାକୁ ଲୁଚି ଯାଏ ମୋଟର ଚଢ଼ି ।
ପଡ଼ ମାଟି ହୋଇଯାଏ ବାଡ଼ରେ ବାରଞ୍ଜି
ଭେଟ୍ରେସିନ୍ ନ ଜାଣିଲେ ଜଳେ ନାହିଁ ସଞ୍ଜ ।
ହସିବ ନାହିଁ ତ ଶୁଣି ଆଉ ଗୋଟେ କଥା,
ଶୁଣ ଦେବେ ମନଯୋଗ ଦେଇଣ ସର୍ବଥା ।
ନାରୀଏ ମାଗନ୍ତି ଉସ୍ମ ସନ୍ୟାସିନୀ ପରି,
ମୁଖେ ବୋଲି ପାଉଡ଼ର ହୁଅନ୍ତି ସୁନ୍ଦରୀ ।
ଆଉରି କଥାଏ ପ୍ରିୟେ ଶୁଣ ଦେଇ ଧ୍ୟାସା,
ଦୁଧଦାନ୍ତ ବାଳକଙ୍କୁ ଧରୁଛି ଗୁଲିଶା ।
ଚଷମା ନ ହେଲେ ତାଙ୍କୁ ଦିଶେ ନାହିଁ ବାଟ,
ଏ ବୟସେ ପୀଡ଼ିତ ଦେଖି ଇସ୍କୁଲିଆ ଘାଟ ।
ନଅଁ ପାଣି ପବନ ବି କିଣୁଛନ୍ତି ଜନେ,
ମର୍ତ୍ତ୍ୟପୁରେ ଗ୍ରାସିଅଛି ଦୁର୍ଦ୍ଦିନ ଏସନେ ।
ଗାଡ଼ିରିଆ ଲୋକଙ୍କର ଘାରି ବାବୁଆନା,
ଛ ଟଙ୍କା ଘୋଡ଼ାକୁ ଲୋଡ଼ା ନ ଟଙ୍କାର ଦାନା ।
ନିତ୍ୟ ଆଣି ଖାଏ ଯେତେ ନଥିବା ଉପାୟ,
ଦେଖି ତାର ଛଇ କିଏ ସମ୍ଭାଳିବ ହାସ ।
ଇତର ଭଦ୍ରର ନାହିଁ ଭେଦାଭେଦ ଲେଶ,
ବାବୁଠାରୁ ବଳିଯାଏ ଚାକରର ବେଶ ।
ପଇସାକୁ ନାହିଁ ଛଳେ କାହାରି ଖାତିର,
ତା ଲାଗି ଲାଗିଛି ପୁଣି ହିଂସା ମନାନ୍ତର ।
ଏହା ଏବେ ମର୍ତ୍ତ୍ୟପୁରେ ବିଷମ ସମସ୍ୟା
ବିରସ ବଦେଶୀଆସ ଶୁକ୍ଳ ଅମାବାସ୍ୟା ।
ବିଲାତ୍ର ଜାହିରେ ଲୋକେ ବାଣ ଯୋଗନରେ,
ବହୁ ଅର୍ଥ ପୋଡ଼ୁଛନ୍ତି ବିଅର୍ଥେ ଅର୍ଗରେ ।
ବିଳାସରେ ହେଉଅଛି କୋଟି କୋଟି ବ୍ୟୟ,
ନୁହେଁ କି ଅର୍ଥର ଏହା ବ୍ୟର୍ଥ ଅପଚୟ ।
ଅର୍ଥର ମହତ୍ତ୍ୱ କାହିଁ ହେଉଛି ନିଜନ,
ବଢ଼ୁଅଛି ଅର୍ଥାଭାବ କ୍ରମେ ବହୁଗୁଣ ।
ଅର୍ଥର ଅବଜ୍ଞା ପାପେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ହୋଇ ନରେ
କରୁଛନ୍ତି ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ ହାହାକାର ସ୍ୱରେ ।

ଆଜ ପାଇଁ ଚକ୍ଷୁବନ୍ତ କାଲି ପାଇଁ ଅନ୍ଧ—
ହେଲେ ଏହିପରି ସିନା ଘଟେ ଦଶା ମନ୍ଦ ।
ଅଳଙ୍କାର ସାଧ କ୍ରମେ ବଢ଼ୁଛି ଭୀଷଣେ,
ବହୁ ଅର୍ଥ କ୍ଷୟ ହୁଏ କେବଳ ଭୂଷଣେ ।
ପିତ୍ତଳ କଂସାକୁ କେହି ଛୁଇଁବାକୁ ନାହିଁ,
ପାଣବଧି ହେଉଅଛି ସୁନା ରୁପା ଛାଇ ।
ଗିଲିଟି ବାସନ ପୁଣି ଗିଲିଟି ଗହଣା,
ଟାଣି ନେଇଯାଉଅଛି ଅର୍ଥ ଅକଳନା ।
ଅତି ବୁଦ୍ଧିମାନ ଲୋକେ ମୋହେ ମାରି ହେଣ୍ଡି,
ସୁନା ଦେଇ ଆଣୁଛନ୍ତି କାଣି ଭୁଚ୍ଛା ଭେଣ୍ଡି ।
ବୁଡ଼ିଦିନେ ତାହା ପୁଣି ଯାଏ ଖତ ଗାଡ଼େ,
ଏହିପରି ଅର୍ଥ ଶ୍ରାଦ୍ଧ ହୁଏ ଗୁରୁଆଡ଼େ ।
ଘୋର ଅତ୍ୟାଚାର ହୁଏ ମୁଦ୍ରାଦେବୀ ପ୍ରତି,
କେହି ବୁଝିବାକୁ ନାହିଁ ନିଜର ଦୁର୍ଗତି ।
ମୂଲିଆ ବାପୁଡ଼ା ନିତି ଅର୍ଜୁଅଛି ଯାହା,
ନିଆଁ ଧୂଆଁରେ ଉଡ଼ାଇ ଦେଉଅଛି ତାହା ।
ନ ହେଲେ ବିଲାତି ଧୂଆଁ ଲାଗେ ନାହିଁ ମିଠା,
ସ୍ୱଦେଶୀରେ ରସ ନାହିଁ ଖାଲି ଭୁଚ୍ଛା ସିଠା ।
ମୂଳମୂଳିକା ଉପରେ ସର୍ବେ ବୀତଶ୍ରଦ୍ଧ,
ଅଗ୍ନିମୂଲ୍ୟ କିଣୁଛନ୍ତି ବିଦେଶୀ ଔଷଧ ।
ସାମାନ୍ୟ ଟିକିଏ ହେଲେ ଦେହ ଖିଟିମିଟି,
ଡାକ୍ତରଙ୍କୁ ଡାକିଆଣି ଗଣନ୍ତି ଭିଜିଟ୍ ।
କେତେ ଅଛି କେତେ ରସ ବହିଯାଏ ସୁଏ,
ତପୁଡ଼ିଲେ ନ ବାହାରେ ସନ୍ଧ୍ୟାର୍ଜି ବନ୍ଦୁଏ ।
ଅବହେଳାରେ ଅପବ୍ୟୟ ସର୍ବେ କରୁଛନ୍ତି,
ମୁଦ୍ରାଦେବୀଙ୍କର ଆଉ ନାହିଁ ଜାତିପତି ।
ଏହିପରି ଦେବୀ ବହୁ ଅପମାନ ପାଇ,
ଅଭିମାନେ ଲୁଚିଛନ୍ତି କେଉଁଠାରେ ଯାଇ ।”
ପତିମୁଖୁଁ ଶୁଣି ସତୀ ମର୍ତ୍ତ୍ୟର ଦୁର୍ଗତି,
ପୁଚ୍ଛିଲେ ବିସ୍ମୟ ଲଭି—“କହ ପଶୁପତି !
ମର୍ତ୍ତ୍ୟବାସୀ ଜନଙ୍କର କୁତକର୍ମ ଦୋଷେ,
ଲୁଚିଗଲେ ମୁଦ୍ରାଦେବୀ ଅଭିମାନେ ରୋଷେ ।
କେତେ କାଳେ ତାଙ୍କ ପୁଣ ହୋଇବ ପ୍ରକଟ
ବାହୁଡ଼ି ଆସିବେ ଦେଖି ଲୋକଙ୍କ ବିକଳ ।”
ଉତ୍ତରିଲେ ଗଙ୍ଗାଧର ମୃଦୁ ମୃଦୁ ହସି,
“ପୁଚ୍ଛା କଲ ଯେଉଁ ତଥ୍ୟ ଶୁଣ ତା ପ୍ରେୟସି !
ମୁଦ୍ରାଦେବୀ ସମସ୍ତଙ୍କ ଜୀବର ଜୀବନ,
ତାଙ୍କ ବିନା ମର୍ତ୍ତ୍ୟପୁରେ ବଞ୍ଚିବେ କି ଜନ ।
ଆସିବେ ବାହୁଡ଼ି ନିଶ୍ଚେ ବିଳମ୍ବେ ବା ଖରେ
ବେହିସାବୀ ମର୍ତ୍ତ୍ୟଜନେ ଶିକ୍ଷା ଦେଲା ପରେ ।
ବୃଥା ଅପବ୍ୟୟର ସେ ନେବେ ପ୍ରତିଶୋଧ,
ତେବେ ଯାଇ ଦେବୀଙ୍କର ଶାନ୍ତ ହେବ କ୍ରୋଧ ।
ଅପବ୍ୟୟ ଅତିବ୍ୟୟ ଛାଡ଼ି ଲୋକମାନେ—
ମିତବ୍ୟୟୀ ହେଲେ,ଦେବୀ ଫେରିବେ ସ୍ୱସ୍ଥାନେ ।
ଯେ ଦିନ ବୁଝିବେ ଲୋକେ ନିଜର ହୀନସ୍ଥା
କରିବେ ଆୟକୁ ଚାହିଁ ବ୍ୟୟର ବ୍ୟବସ୍ଥା,
ଯେଉଁ ଦିନ ଜନେ ପୂର୍ବପୁରୁଷଙ୍କ ପରି,
ଅଳ୍ପରେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହେବେ ସହିଷ୍ଣୁତା ଧରି,
ଅଭାବକୁ ଘୃଣା କରି ପୂଜିବେ ତ୍ୟାଗକୁ,
ପ୍ରାଣପଣେ ଆଚରିବେ ସଂଯମ-ଯୋଗକୁ,
ସେ ଦିନ ଆସିବେ ନିଶ୍ଚେ ମୁଦ୍ରାଦେବୀ ଫେରି,
ସୁଖୀ ହେବେ ସର୍ବେ ତାଙ୍କ ଶ୍ରୀମୁଖ ହେରି ।”
ଶୁଣି ହୈମବତୀ ହେଲେ ଅତୀବ ହର୍ଷିତ,
ଏହିଠାରୁ ଗୀତ ଶେଷ, ଅଧ୍ୟା ସମାପତ ।
ଅର୍ଥନୀତି ସମସ୍ୟା ଏ, ଶୁଣିଲେ କେବଳ,
ମିଳେ ଧର୍ମ-ଅର୍ଥ-କାମ-ମୋକ୍ଷ-ମିଠାଫଳ ।

—o—

ପୁଣ୍ୟକାଳ

ପୁଣ୍ୟକାଳ ଆସେ ଦଣ୍ଡକ ପାଇଁ,
ଆଉ ତାହା ଭେଟ ମିଳିବ ନାହିଁ ।
ଏ ବାରୁଣୀ ଯୋଗେ କଲେ ସିନାନ,
ମହାଫଳ ଲଭ ନିଶ୍ଚୟ ଜାଣ ।

ଜାଗ ହେ ତରୁଣ ଉଠ ହେ ମାତ,
ବନ୍ଧୁରୁ ସନ୍ଦର୍ପେ ଦେଖାଅ ଛାତ ।

ଅଶ୍ରୁରେ ମିଶାଅ ରୁଧିର ଧାର,
କର ମାତୃମହୀ-ମାନ ଉଦ୍ଧାର ।

ତେଣୁ ନାହିଁ, ତେବେ ଆକାଶେ ଉଡ଼ି,
ଶକ୍ତି ଅଗ୍ନିକଣା ଦିଅ ବିଞ୍ଚୁଡ଼ି ।
ଦେଖାଅ ଜଗତେ ଓଡ଼ିଆ ତେଜ,
ପୂର୍ବପୁରୁଷଙ୍କ ପୌରୁଷ ହେଜ ।

ସନ୍ଦେହ ନ କର ନିଜ ବିକ୍ରମେ,
ସିଂହ କି ଶରେ କି ଛେଳି ଜନମେ ?
ମହାଶକ୍ତି ପୁତ୍ର ଆମେ ସକଳେ,
ଗଙ୍ଗା ଗୋଦାବରୀ ଜିଣିଲେ ବଳେ ।

ଦେଖ ଆମ ନୃପ ଶ୍ରୀଗଙ୍ଗେଶ୍ୱରେ
ଦେବକୋଦଣ୍ଡ ଧରି ବୀର ବେଶରେ,
ଆକାଶରେ ଆଇ ଉତ୍କଳ ସାରି,
ଢାଳନ୍ତି ଶକ୍ତିର ଅନଳ ଧାରି ।

ଦେଖ ପୁଣି ରାଜା ପୁରୁଷୋତ୍ତମ,
କାଞ୍ଚିରଣଜୟୀ ନୃପ-ସତ୍ତମ,
ଦେଖାଉଅଛନ୍ତି ଶୁଭ ଲକ୍ଷଣ,
ଉଠ ଉଠ ମାତ୍ର ଉଠ ତରୁଣ !

ତାଙ୍କ ନିଜ ଶକ୍ତି ଆମ ବାହୁରେ,
ରଖିଯାଇଛନ୍ତି ସେ ବୀର ଶୂରେ,
କାହାକୁ ଅମର ଆଶଙ୍କା ଭୟ,
ଶକ୍ତିରେ ସର୍ବତ୍ର ମିଳେ ବିଜୟ ।

ସ୍ୱଭାବେ ତ ଆମେ ଶକ୍ତି ସନ୍ତାନ,
ଶକ୍ତିରେ ଆମକୁ କିଏ ସମାନ,
ଦେଖାଇବା ସେହି ଶକ୍ତି ପ୍ରଭାବ,
ବାନ୍ଧିଦେବା ଲକ୍ଷ୍ୟେ ନିଜର ଠାବ ।

—୦—

ମୋର ମାତୃଭୂମି

ମାତୃଭୂମି ମୋର ଉତ୍କଳବର୍ଷ,
ଦିଏ ନିତ୍ୟ ମୋତେ ନୂତନ ହର୍ଷ ।
ମାତୃମହୀ ମୋର ଉତ୍କଳ ଦେଶ,
ମାଆଠାରୁ କରେ ଯତ୍ନ ବିଶେଷ ।
ମାତୃମହୀ ମୋର ଉତ୍କଳ ଧରା,
ସ୍ନେହ ଆଶୀର୍ବାଦେ ତା ହୃଦ ଭରା ।
ଜନ୍ମଭୂମି ମୋର ସ୍ନେହ-ସରିତ,
ପୋଷେ ମୋତେ ଦେଇ ଦେହୁ ଶୋଣିତ ।
ମାତୃମହୀ ମୋର ଉତ୍କଳଖଣ୍ଡ,
ଦୋଷ କ୍ଷମା କରେ ନ ଦିଏ ଦଣ୍ଡ ।
ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଉତ୍କଳ ମୋ ମାତୃମହୀ,
ମହିମା ତାହାର ନ ହେବ କହି ।
ମାତୃଭୂମି ମୋର ଦେବୀ ଉତ୍କଳ,
ସଂସାରେ ମୋ ଦେହେ ଶକତି ବଳ ।
ସାଧେ ସେ ସଦା ମୋ ମଙ୍ଗଳ ପୁଣି,
ଜନ୍ମେ ଜନ୍ମେ ମୁହିଁ ତା ପାଦେ ଋଣୀ ।
ମାତୃମହୀ ମୋର ଉତ୍କଳ ଦେବୀ,
ଜନେ ଧନ୍ୟ ତାହା ଚରଣ ସେବି ।
ତା ପାଦସେବାରେ ଉତ୍ସର୍ଗି ପ୍ରାଣ,
ହେବି ମୁଁ ତାହାର ଯୋଗ୍ୟ ସନ୍ତାନ ।
ସ୍ମରିବି ସତତ ତା ଦୟା ସ୍ନେହ,
ମିଶାଇବି ଶେଷେ ତା ଦେହେ ଦେହ ।
ସେହି ମୋର ତୀର୍ଥ ସେହି ମୋ ସ୍ୱର୍ଗ,
ସେହି ଏକା ପୂଜ୍ୟ ସେହି ଚୌବର୍ଗ ।

—୦—

ଆନନ୍ଦ ଗୀତି

(ସମ୍ରାଟ ପଞ୍ଚମଜର୍ଜଙ୍କ ରୌପ୍ୟ ଜୁବୁଲୀ ଉପଲକ୍ଷେ)

ଓ ଆନନ୍ଦମସ୍ତୁ   ଶୁଭଦିନ ଆଜ
ବର୍ଷୁଛି ଆନନ୍ଦ-ମଧୁ,

ହସୁଛି ଗଗନ ହସୁଛି ପବନ
ହସୁଛନ୍ତି ଦିଗବଧୂ ।
ହିମାଳୟ ଠାରୁ କୁମାରିକା ଯାଏଁ
ସମସ୍ତ ଭାରତବର୍ଷେ,
ଖେଳ ଯାଉଅଛି ଆନନ୍ଦ-ଲହରୀ
ମତ୍ତ ସର୍ବେ ନବହର୍ଷେ ।
ଆନନ୍ଦ-ଦୁନ୍ଦୁଭି ବାଜୁଛି ସ୍ୱରରେ
ଶୁଭେ ଶଙ୍ଖ ହୁଳାହୁଳି
ଧ୍ୱନି ସଙ୍ଗେ ତାର ପ୍ରତିଧ୍ୱନି ମିଶି
ପଶୁଛି ବକ୍ଷେ ଉଛୁଳି ।
ଅମରୀ ସହିତେ ଅପସରୀଏ ମିଳି
ଧରାଧରି ହୋଇ ହାତ,
ଫିଙ୍ଗୁଛନ୍ତି ମୁଦେ ଧରଣୀ-ମସ୍ତକେ
ସ୍ୱର୍ଗ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ପାରିଜାତ ।
ଝଙ୍କାଳି ପତାକା ଧରି ଦେବଶିଶୁ
ଉଲ୍ଲାସେ ହୋଇ ଅଧୀର,
ଗାଉଛନ୍ତି ଜୟ ଶ୍ରୀପଞ୍ଚମ ଜର୍ଜ
ମହାରାଣୀ ମେରୀ ଜୟ ।
ସେ ଶବଦେ ଜାଗି ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ଗିରିନଦୀ
ଦେଉଛି ହ୍ରଦନଚୟ,
ଉଚାରନ୍ତି ଜୟ ଭାରତ-ସମ୍ରାଟ
ଶ୍ରୀପଞ୍ଚମ ଜର୍ଜ ଜୟ ।
ପଞ୍ଚବିଂଶ ବର୍ଷ ରାଜତ୍ୱ ତାଙ୍କର
ହୋଇଗଲା ଶୁଭେ ଗତ,
ସେହି ଉପଲକ୍ଷ୍ୟେ ଜୁବିଲି ଉତ୍ସବେ
ମାତିଛି ଆଜ ଭାରତ ।
ପ୍ରାଣର ଭାଷାରେ ତତ୍ପଦ-ପଦେ
କରୁଛନ୍ତି ସେ ନିବେଦନ,
ଭାରତ-ସମ୍ରାଟ କରନ୍ତୁ ନିର୍ବିଘ୍ନେ
ଶତବର୍ଷ ରାଜପଣ ।
ହେ ପଞ୍ଚମ ଜର୍ଜ ରାଜଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ
ମହାଯଶା ମହାମନା,
ଯେନ ଦେବ ତବ ପ୍ରଜା ଭାରତର
ଭକ୍ତି-ପ୍ରୀତି-ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧନା ।
ଯେନନ୍ତୁ ମହିମା ଦୀନା ଉତ୍କଳର
ପ୍ରାଣର ଅଭିନନ୍ଦନ,
ଛିନ୍ନାଙ୍ଗ ସଂଯୋଗ— ହେଲେ ଦୁଃଖିନୀର
ଫେଡ଼ିଣ ଘୋର ବନ୍ଧନ ।

—୦—

ଉଦ୍‌ବୋଧନ

ନାହିଁ କି ରେ ଆମ ବାହୁରେ ଶକ୍ତି,
ନାହିଁ କି ଆମର ସ୍ୱଦେଶ-ଭକ୍ତି ।
ନାହିଁ କି ଆମର ଦେହରେ ହାଡ଼,
ନାହିଁ କି ରେ ଆମ ବୁଦ୍ଧିରେ ତାଡ଼ ।
ଅଛୁ ଯେବେ ତେବେ ଉଠ ସତ୍ୱରେ,
ଲୁଚ ବସ ନାହିଁ ଘରକୋଣରେ ।
ସୁପ୍ତ ସିଂହ ପରି ଉଠ ଗରଜି,
ଅଳସ ମଉନ ଭୟ ବରଜି ।
ଉଠାଇ ଉତ୍କଳ-ମାତାର ଜୟ,
ବୀର ଜାତି ଆମେ କାହାକୁ ଭୟ ?
ଘଟୁ ପଛେ ଯେତେ ବାଧା ବିଷାଦ
ପଛାଇବା ନାହିଁ, ପଛକୁ ପାଦ ।
ଆମରି ଏ ଦେଶ ଆମ ପର୍ବତ,
ଆମରି ସାଗର ନଦୀ ପ୍ରଭୃତି ।
ଆମ ଦ୍ରବ୍ୟ ଆମେ କରିବା ଭୋଗ,
କାହିଁକି କରିବ କେ ଅଭିଯୋଗ ।
ସହିବା ପଛକେ ଗାଳି, ତର୍ଜନ,
ତେବେ ନ ଛାଡ଼ିବା ଜାତୀୟ ଠାଣି ।
ଆମେ ତୋଳିବା ଆମ୍ଭର ପିଢ଼ା,
କାହାକୁ କାହିଁକି ଦାନ୍ତ ନିଗିଡ଼ା ।
ପ୍ରଭୁ ଜଗନ୍ନାଥ ସାହା ଆମର,
ଜଗତରେ ଆଉ କାହାକୁ ଡର ।
ଜଗତର ପ୍ରଭୁ ଯାହାର ବାପ,
କିସ କରିପାରେ ତାହାର ସାପ ।

ସଜ୍ଜିଯିବା ସବୁ ମାତ୍ର ଅଜ୍ଞାତ,
ନ ଛୁଇଁବା ତାହା ଦେହରେ ହାତ ।
ଗଲେ ପଛେ ଯାଉ ଜୀବନଟା ବି
ଛାଡ଼ିଦେବା ନାହିଁ ନିଜର ଦାବି ।
ବଜ୍ର ବା ଅଗ୍ନିକୁ ଡରିବା ନାହିଁ,
ହସି ହସି ଦେବା ଛାତି ପତାଇ ।
ନଷ୍ଟ ହେଲା ଦେଶ ନିଶା-ସୁଅରେ,
ଦ୍ୱୀପାନ୍ତର ତାକୁ କରିବା ଆଗେ ।
ଅଫିମର ଅଛି ବହୁ ଦୁର୍ଗୁଣ,
ତାହା ଯୋଗୁଁ ରୋଗ, ତା ଯୋଗୁଁ ଋଣ ।
ସୁରା-ଅସୁରର ମୂର୍ତ୍ତି ତରଳ,
ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷରେ ତାହା ତୀବ୍ର ଗରଳ ।
ଧୂଆଁ-ରୂପୀ ବିଷ ଗଞ୍ଜା ମଦକ,
ଶୋଷେ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ, ଧନ, ମାନ, ମହତ ।
ନିଶା ଥିବା ଯାଏଁ ନାହିଁ ମଙ୍ଗଳ,
ତାହା ଯୋଗୁଁ ଫଳେ ସବୁ କୁଫଳ ।
ଗାଇବା ଜାତୀୟ ଗୀତ, ଚୌପଦୀ,
ଚଳାଇବା ଦେଶେ ଜାତୀୟ ଗାଦି ।
ସୁଖଭୋଗ ପଛେ ଗାତକୁ ଯାଉ,
ବିଦେଶୀ ଚିଜ ନ ଛୁଇଁବା ଆଉ ।
ନିଜ ଘରୁ ନେଇ ଟଙ୍କା କଉଡ଼ି,
ବିଦେଶେ ତାହାଙ୍କୁ ଦେବା ଶୁଣ୍ଡି ।
ବଢ଼ିବ ତନ୍ତରେ ବିଦେଶୀ ପେଟ,
ଆମ ମୁଣ୍ଡ ହେବ ତଳକୁ ହେଠ ।
ବୀରବାଳା ଦେବୀ ଭାରତ-କନ୍ୟା,
ନିଜ ଗୁଣେ ହେଲେ ଜଗତେ ଧନ୍ୟା ।
କୋଟି ଧନ୍ୟ ତୁମ୍ଭ ଶକ୍ତି ସାହସ,
ଦେଖାଇଲ କେତେ ଉଚ୍ଚ ଆଦର୍ଶ ।
ଧନ୍ଦା ଲଗାଇଣ ଜଗତ ନେତ୍ରେ,
ବାହାରି ପଶିଲ ସମର କ୍ଷେତ୍ରେ ।
ତେଜସ୍ୱିନୀ ତୁମ୍ଭେ ଚଣ୍ଡିକା ପରି,
କେଉଁ ସ୍ୱରୂପ ଗୋ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ସରି ।
ଛଡ଼ାଇ ପୁରୁଷ ମନୁ ଜଡ଼ତା,
ଶିଖାଇଲ ତାଙ୍କୁ ଦେଶ-ମମତା ।
ଜୟଶ୍ରୀ-ମଣ୍ଡିତ ହୋଇ ସମରେ,
ସ୍ଥାପିଲ ଅମର କୀର୍ତ୍ତି ମର୍ତ୍ତ୍ୟରେ ।
ଶକ୍ତିରୂପା ତୁମ୍ଭେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ ଶକ୍ତି,
ଘେନ ମା ପ୍ରାଣର ପବିତ୍ର ଭକ୍ତି ।
ଯେତେ ଦିନ ଥିବ ଓଡ଼ିଆ ଜାତି,
ଅକ୍ଷୟ ଭାବରେ ତୁମ୍ଭ ସୁଖ୍ୟାତି ।

—o—

ଆଶୀର୍ବାଦ

ଦୀପ୍ତ, ଆଜି ଉତ୍କଳର ସୌଭାଗ୍ୟ-ବର୍ତ୍ତିକା,
ଜନ୍ମିଛି ସାଳନ୍ଦୀ କୂଳେ "ସାଳନ୍ଦୀ" ପତ୍ରିକା ।
ସଦ୍ୟଜାତ ଶିଶୁଟିର ମଙ୍ଗଳ ମନାସି,
ଆଶୀର୍ବାଦ କରୁଛନ୍ତି ଦେବେ ସ୍ୱର୍ଗୁ ଆସି ।
ବୃଦ୍ଧି ଲଭୁ ଶିଶୁ ଶୁକ୍ଳ ଶଶିକଳାବତ,
ଦେଖାଉ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ, ପ୍ରଜ୍ଞା, ପ୍ରକାଶୁ ମହତ୍ତ୍ୱ ।
ଛାତ୍ରଙ୍କର ହେଉ ବନ୍ଧୁ, ଦକ୍ଷ ଶିକ୍ଷାଦାତ୍ରୀ,
ସଜ୍ଜନ କୁଳର ହେଉ ସ୍ନେହାଦର ପାତ୍ରୀ ।
ହେଉ ତାର ଧର୍ମ ନିତ୍ୟ ନବ ଶିକ୍ଷାଦାନ,
ଦର୍ଶାଇ ମଙ୍ଗଳାଦର୍ଶ ଆକର୍ଷୁ ସମ୍ମାନ ।
ସାଳନ୍ଦୀ ସଲିଳ ସ୍ୱଚ୍ଛ, ମଧୁର ପବିତ୍ର,
ହେଉ ତଥା ପ୍ରଶଂସିତ ଶିଶୁର ଚରିତ୍ର ।
ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ ଦୀକ୍ଷାଦାନ ହେଉ ତାର ସ୍ୱାର୍ଥ,
ବାଳବ୍ରହ୍ମଚାରୀ ତହିଁ ହେଉନ୍ତୁ-କୃତାର୍ଥ ।
ବିତରୁ ସଦୁପଦେଶ ଦିବ୍ୟ ଉପାଦେୟ,
ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀର ହେଉ ତାହା ପୁଷ୍ଟିକର ପେୟ ।
ସାଳନ୍ଦୀ ପ୍ରାୟ ସେ କରୁ ଅବ୍ୟାହତ ଗତି,
କର୍ମକ୍ଷେତ୍ରେ କର୍ମୀ ଗଢ଼ୁ ହୋଇ କର୍ମ ଯତି ।
ବଳ ଗଢ଼ି ବଳ ହେଉ, ନିଜ ଶକ୍ତିଦାନେ—
ବଢ଼ାଉ ସମାଜ ଶକ୍ତି, କିବା ଅବଧାନେ ।

ହେଉ ତାର ଲକ୍ଷ୍ୟ ଜାତି ଗୌରବ ବର୍ଦ୍ଧନ,
ସାଳନ୍ଦୀର ଲକ୍ଷ୍ୟ ଯଥା ସାଗର ମିଳନ ।
ଗାଉନ୍ତୁ କୋଟିଏ ତାର ବିଜୟ ଗୀତିକା
ଲଭୁ ଦୀର୍ଘ ପରମାୟୁ "ସାଳନ୍ଦୀ" ପତ୍ରିକା ।

—o—

କୁଆଁର ପୂନେଇ

[ଶିଶୁ-ଗୀତ]

କୁଆଁର ପୂନେଇ ଜହ୍ନ ତାରଥାଳୀ ପରି,
ରୁପା ଜରି ସ୍ରୋତେ ଜ୍ୟୋତି ପଡେ ତହୁଁ ଝରି ।
ଜହ୍ନମାମୁ ପରି କିଏ ସୁନ୍ଦର ସୁଢଳ,
ଶୁଭ୍ରହାସ୍ୟେ କରୁଛନ୍ତି ସେ ଚୌଦିଗ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ।
ଝରିପଡେ ସେ ହାସ୍ୟରୁ ମଣିମୁକ୍ତାମାନ,
ଶଶାଟିଏ କୋଳେ ବସି ଠେକିଅଛି ତାନ ।
ବସିଛି ଲମ୍ବାଇ ଗୋଡ ବୁଢିଆଣୀ ବୁଢୀ,
ଅରଟରେ ସୂତା କାଟେ ଡାକୁଡ ଡାକୁଡ ।
ନିଅ ମାମୁ ଗୁନ୍ଦ ମୋର ନିଅ କଇଁ ଫୁଲ,
ଗୁନ୍ଦ ଖାଇ ଆନନ୍ଦରେ ଝୁଲ ମାମୁ ଝୁଲ ।
ଜୁହାର କରୁଛୁଁ ଆମେ କୁମାର କୁମାରୀ,
ଆଶୀର୍ବାଦ କର ମାମୁ ଗଗନ-ବିହାରୀ ।
ତୁମ ଜ୍ୟୋତି ପରି ସଫା କର ଆମ ମନ,
ଜ୍ଞାନ ଦିଅ, ବୁଦ୍ଧି ଦିଅ, ଦିଅ ବିଦ୍ୟାଧନ ।
ତୁମ ପରି କର ଶୁଦ୍ଧ ପବିତ୍ର ମଧୁର,
ପ୍ରାଣରେ ଆନନ୍ଦ ଦିଅ ଭୟ କର ଦୂର ।
ଶୁଭଗୁଣ ହେଉ ଆମ ଦେହର ଲାବଣ୍ୟ,
ଏହା ବିନା ଶିଶୁପ୍ରାଣେ କିସ ଭୂଷା ଅନ୍ୟ ।
ତେଣେ ଖୁସିଦିନ ଆଜି କୁଆଁରପୂନେଇ,
ମାଗୁଛୁଁ ମେଲାଣି ଅର୍ଘ୍ୟ ପୁଷ୍ପାଞ୍ଜଳି ଦେଇ ।

ବନ୍ଦୀ ଶୁକ

ସୁବର୍ଣ୍ଣ-ପିଞ୍ଜର-ଅଙ୍କ-ବିଳାସୀ ବିହଙ୍ଗ,
ବସିଛୁ ମଉନେ କାହିଁ ଭୁଲି ନୀଡାରଙ୍ଗ ।
ଭୁଞ୍ଜୁଛୁ ଦୁଗ୍ଧାନ୍ନ, ସରୁ ରଜତ ପାତ୍ରରେ,
ବିବିଧ ମଧୁର ଫଳ ତୋର ଚଞ୍ଚୁ ଦ୍ୱାରେ ।
ନିର୍ମଳ ଶୀତଳ ଜଳ କରୁ ନିତି ପାନ,
ପାଉଅଛୁ କେତେ ସେବା କେତେ ସନମାନ ।
ଏତେ ଭାଗ୍ୟ ଏତେ ସୁଖ, ତେବେ କାହିଁପାଇଁ,
ବସିଛୁ ଶୁଖାଇ ମୁଖ, ମନେ ସୁଖ ନାହିଁ ।
ବୁଝିଛୁ କି ସୌଭାଗ୍ୟର ମୂଲ୍ୟ ବିହଙ୍ଗମ,
ଅତି ସୌଭାଗ୍ୟହିଁ ସିନା ତୋ ପକ୍ଷରେ ଯମ ।
ଚିର ସ୍ୱାଧୀନ ତୁ, ମୁକ୍ତ ଗଗନ ବିହାରୀ,
ସଦାନନ୍ଦମୟ ଜୀବ, ସଦା ସ୍ୱେଚ୍ଛାଚାରୀ ।
ଅପହୃତ ତୋର ସେହି ସ୍ୱାଧୀନତା-ଧନ,
ସେଥିଯୋଗୁଁ ପକ୍ଷୀମଣି ବିଷଣ୍ଣ ତୋ ମନ ।
ହରିଲା ଯେ ତୋ ସମ୍ପଦ, ଅର୍ଜିଲା କି ଯଶ,
ସ୍ୱଭାବ କଠୋର ତାର, ହୃଦୟ ନୀରସ ।
ହରି ସ୍ୱାଧୀନତା, ତୋତେ ଅର୍ପିଲା କଷଣ,
ଗଢ଼ିଲା ତହିଁରେ ନିଜ ବିଳାସ ବ୍ୟସନ ।
ପଚାର ତାହାକୁ ପକ୍ଷି, ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣବନ୍ଦିଶାଳେ
ରଖିଲେ ସେ ହେବ କେତେ ଖୁସି କେଉଁ କାଳେ
ଆତ୍ମ-ସ୍ୱାଧୀନତା ଦାନେ ଯେ ଚିରକୃପଣ,
ଆନ ସ୍ୱାଧୀନତା କିପାଁ କରେ ସେ ହରଣ ?
ହେଲଣି ତ ଯା ହେବାର ନ ଭଜ ତୁ ଦୁଃଖେ,
"ନାରାୟଣ ହରି" ଶବ୍ଦ ଘୋଷୁଥା ରେ ମୁଖେ ।
ଫେଡିବେ ତୋ କଷଣ ସେ କୃପା ଦାନ କରି,
ଡାକ ପକ୍ଷି ବାରମ୍ବାର—"ହରି ଦୁଃଖ ହରି" ।

—o—

ଚିଟଉ ପଢ଼ ଗୋ

ତାହାର ଚିଟଉବାଣୀ ଏ କ୍ଷୁଦ୍ର ବିହଙ୍ଗ
"ହଳଦୀବସନ୍ତ", କହେ କାହାକୁ ଜୁହାଇ
"ଚିଟଉ ପଢ ଗୋ" ବୋଲି, ଉଲ୍ଲାସ ଭାଷାରେ ।
ପେଷିଛନ୍ତି କି ଦୂତରୂପେ ବସନ୍ତ ଏ ଖଗେ
ଧରଣୀ ସମୀପେ, ଦେଇ ଆଗମନ ବାର୍ତ୍ତା,
ତାଙ୍କ ଡାକ ପକ୍ଷିବୃନ୍ଦ ପଢ଼ିଲଣି ଅଛ,

ତଥାପି ଚେତନା ନାହିଁ ମେଦିନୀ ଦେହୀର,
ହତାଶାର କଶାଘାତେ ତହୁଁ ବିହଙ୍ଗମ
ଉଡ଼ିବୁଲି ବାରମ୍ବାର ଶାଖୁଁ ଶାଖାନ୍ତରେ
କାନପାତେ ଦେଖେ ଦେଖେ ବସିଯାଇ ମୌନେ,
ମାତ୍ର ଶୁଣେ ନାହିଁ କିଛି, ବଢ଼ିଉଠେ ତହୁଁ
ହତାଶାର ବ୍ୟଥା ବହୁଗୁଣ, ହୋଇ ସୁଦ୍ଧା
ଆଶାହାରା ପ୍ରତାରିତ ପ୍ରତିଦିନ ପକ୍ଷୀ
ହେଉ ନାହିଁ କ୍ଷାନ୍ତ, ସଦା ଲାଗିଛି ଚେଷ୍ଟାରେ
ଅଖଣ୍ଡ ଅଧ୍ୟବସାୟ ମହାବ୍ରତ ଧରି ।
ସତ୍ୟ ଏ ଧାରଣ ତାର,-ଧରା ତପସ୍ୱିନୀ
ଅଛନ୍ତି ସମାଧିମଗ୍ନ, ତାଙ୍କ ସର୍ବେନ୍ଦ୍ରିୟ
କେନ୍ଦ୍ରୀଭୂତ ଯୋଗଧ୍ୟାନେ, ଭାଙ୍ଗିଲେ ସେ ଧ୍ୟାନ
ଶୁଣିବେ ବିହଙ୍ଗ ଭାଷା, ପଢ଼ିବେ ଚାଟୁଉ ।
ଅଥବା ଅଶିକ୍ଷ ପକ୍ଷୀ ବିଶ୍ୱପିତାଙ୍କର
କେବଣ ସନ୍ଦର୍ଭ ଲେଖ, ଜଗତ ସମୀପେ,
ବିବେକ ଯେସନ, ଆଣି ଆତ୍ମାଠାରୁ ସଦା
ଆଦେଶ ଚାଟାଉ ଶାସି ଦୃପ୍ତ କ୍ଷିପ୍ତ ମନେ
କରେ ତାକୁ ନିୟନ୍ତ୍ରିତ, ସୁପଥେ ଚାଳିତ ।
ଆଶା-ପ୍ରତାରିତ ପକ୍ଷୀ ନ ତେଜେ ଆଶାକୁ,
ଆଶା ମଧ୍ୟ ତାକୁ କେବେ ଛାଡ଼ି ନାହିଁ ଲବେ,
ରହିଛନ୍ତି ଦୁହେଁ ସଦା ହୋଇ ଜଡ଼ାଜଡ଼ି,
ସଂସାରୀ ସଂସାର ଯଥା, ଜନ୍ମ ଜୀବମାୟା ।
ନିରାଶାରେ ପକ୍ଷିମଣି, ଗଣିଣି ତ ପଣ
ମୁହିଁ ତୋର କଳା, କିନ୍ତୁ ସେ ନୈରାଶ୍ୟ ମଧ୍ୟେ
ଦେଖୁଛୁ ତୁ ଆଶାମୁଖ, ସହାସ୍ୟ ସୁନ୍ଦର,
ଅତି ସାହସ ଏ, ନୁହେଁ ଦୁଃସାହସ ତୋର,
ସ୍ମରୁଥିବ କାର୍ଯ୍ୟେ ପିତା ଅତି ସାହସୀଏ
ଲଭନ୍ତି ସାଫଲ୍ୟ, ଦୃଢ଼ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ସାଧନାରେ,
ବିଫଳତା--ହତୋତ୍ସାହୀ କପାଳ ଲେଖନ ।
ଜାତ ପକ୍ଷି, ଯୋଗଭଙ୍ଗୀ ଉଚ୍ଛଳିତ ସ୍ୱରେ
ଫାଲ୍ଗୁନ ଅସିବା ଯାଏଁ, ତାହାର ପରଶେ
ଭାଙ୍ଗିଥିବ ଯୋଗଧ୍ୟାନ ମହୀ ତାପସୀର,
ପଢ଼ିବ ଆବର ପିକ ତପୋଭଙ୍ଗମନ୍ତ୍ର
ଉଚ୍ଚାଟ ପଞ୍ଚମ ସ୍ୱରେ, ଚେତିବେ ମେଦିନୀ,
ସେତେବେଳେ ଭେଟିବୁ ନେଇ ଛାମୁରେ ଚାଟୁଉ
ପାଇବୁ ତୁ ପୁରସ୍କାର ବହୁ ପକ୍ଷ ଜୋଡ଼ ।

—o—

ଦଶହରା

ଗିରିରାଜ-ଜେମା ହର-ପାଟରାଣୀ
ଦୁର୍ଗେ ଦୁଷ୍ଟନିବାରିଣୀ,
ପୂର୍ବଦିନ ପାଇଁ ଭରିଥିଲ ତୁମ୍ଭେ
ଜ୍ୟୋତିର୍ମୟ ଏ ମେଦିନୀ । ୧ ।
ସ୍ୱର୍ଗର ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ମର୍ତ୍ତ୍ୟକୁ ଓହ୍ଲାଇ
ଆଣିଥିଲ ମାହେଶ୍ୱରୀ,
ଜୀବନ୍ତ ଦେବତ୍ୱ, ଶରୀରୀ ଆନନ୍ଦ
ଖେଳୁଥିଲେ ହାତ ଧରି । ୨ ।
ରୋଗ ଶୋକ ଦୁଃଖ ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ବିଷାଦ
ସ୍ୱାର୍ଥ ଆଦି ଭୟେ ଲାଜେ,
ପୃଥ୍ୱୀରୁ ପଳାଇ ଲୁଚିଥିଲେ ଯାଇ
କେବଣ ଅଜଣା ରାଜ୍ୟେ । ୩ ।
ଆଜ ଦଶହରା ବିଦାୟ ଦିବସ
ବିଷାଦ ଆସୁଛି ମାଡ଼ି,
ମିଳନେ ଆନନ୍ଦ, ବିଦାୟେ ବିଷାଦ
କେଉଁ କାଳେ ନାହିଁ ଛାଡ଼ି । ୪ ।
କାନ୍ଦୁଛି ଧରଣୀ, କାନ୍ଦେ ତରଙ୍ଗିଣୀ—
ବିଷାଦ-ବାଦ୍ୟ ବଜାଇ,
ବନସ୍ପତି ଜେମା କୁସୁମ ସୁନ୍ଦରୀ
ଦେଉଛି ଲୁହ ଗଡ଼ାଇ । ୫ ।
କାନ୍ଦୁଛି ଆକାଶ ଦଣ୍ଡକେ ଘଡ଼ିକେ
ଢାଳିଦେଇ ଅଶ୍ରୁଧାର,
ସାଇଁ ସାଇଁ ସ୍ୱରେ କାନ୍ଦେ ସମୀରଣ
କାନ୍ଦୁଛନ୍ତି ବିଶ୍ୱସାର । ୬ ।
ଯାଅ ତେବେ ଦେବି ! ନେଇ ଏ ବିଷାଦ-
ଅଶ୍ରୁଧାର ଉପହାର,

ଆଜ୍ଞ ଜାସ ଜାଏ ଦେବାଳୁ ସ୍ୱଜନ
ଜାସ ବା ଅଛି ତାହାର । ୭ ।
ଯିବାବେଳେ କାନ୍ଥ ଦେଇଯାଅ ମାତଃ
ଏତକ ଶ୍ରୀପଦେ ଅଳି,
ପ୍ରାଚୀନ ଅଦୃଷ୍ଟ ସ୍ୱର୍ଗ ଉଜ୍ଜଳର
ଗଢ଼ିଦିଅ ନବଭଳି । ୮ ।
କର୍ମୀ ତୁଚ୍ଛେ ଦିଅ କର୍ମର ପ୍ରେରଣା
ଯୁବକ-ହୃଦୟେ ଶକ୍ତି,
ସାଧାରଣ ହୃଦେ ନବପ୍ରାଣ ଦିଅ
ବୃଦ୍ଧ ମନେ ଦିଅ ଭକ୍ତି । ୯ ।
ସ୍ୱଳ୍ପ ମଧୁର— ଶିଶୁକଣ୍ଠେ ଦିଅ
ତୁମ୍ଭର ମହିମା-ଗୀତ,
ତୁମ୍ଭର କରୁଣା ଅମୃତ ଧାରରେ
ଅଭିଷିକ୍ତ ହେଉ କ୍ଷିତ । ୧୦ ।

—ଃ❋ଃ—

ଜୀର୍ଣ୍ଣ କୁଟୀର

ଜଗତରେ ତୁ ଅସୁନ୍ଦର, ରେ ଜୀର୍ଣ୍ଣକୁଟୀର,
ମୋ ନୟନେ ତୁହି ନବ୍ୟ ନୂତନ ରୁଚିର ।
ତୁହି ମୋର ସ୍ୱଗହର୍ମ୍ୟ ଶୋଭାର ବିଭବ,
ଦୈନ୍ୟ-ରଙ୍ଗେ ମଣ୍ଡିତ ତୋ ନଗ୍ନ ଅବୟବ ।
ମୋ ଦିଆଖି ନେଇ ଯେବେ ତୋତେ ଦେଖେଶନ୍ତା,
ବୁଝନ୍ତା ତେବେ ସେ ତୋର ବୈଚିତ୍ର୍ୟ ଶ୍ରେଷ୍ଠତା ।
ଶୂନ୍ୟତାବଶେ ସୃଜନ୍ତୁ ଯେ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଉତ୍ସବ,
ତୋହି ସ୍ୱଗହର୍ମ୍ୟେ ତାହା ଏକାନ୍ତ ଦୁର୍ଲଭ ।
ନ ଥାଉ ପଚ୍ଛଦେ ସୂକ୍ଷ୍ମ ଶିଳ୍ପ ଚମତ୍କାର,
ମାତ୍ର ତା ବୈଚିତ୍ର୍ୟେ କିଏ ଉତେ ପଟାନ୍ତର ।
ଛଟେ ତୋର ବଂଶରନ୍ଧ୍ର ଗୀତ ଗୁଣ୍ଡୁଗୁଣ୍ଡୁ,
ତୃଣ-ମାଣିକ୍ୟର ଥୋପା ବାଜେ ଝୁଣ୍ଟୁଝୁଣ୍ଟୁ ।
ଚୂର୍ଣ୍ଣଲେପା ଜୀର୍ଣ୍ଣଖୁଣ୍ଟ ଗଠିତ ହୀରକେ,
ବତାଗଣ୍ଡି କୁଅ ଶ୍ରେଣୀ କେୟାଟରେ ଝଟକେ ।
ଦେଖ ବାତାୟନ ତୋର ସୁନ୍ଦର ନୟନ,
ତବାଟ ତା ନେତ୍ରପତ୍ର ଶୁଚ୍ଛ ତଣାସ୍ୱନ ।
ଗବାକ୍ଷର ଗଜଦନ୍ତ ନେତ୍ର କେୟାଟରେଖା,
ବିଶାଳ ବଦନ ପ୍ରାୟ ଦ୍ୱାର ଯାଏ ଦେଖା ।
ଅଳନ୍ଦର ସ୍ଥୂଳ ତୋର ଉନ୍ନତ ନାସିକା,
ଓଷ୍ଠାଧର ସମତୁଲ ବେଣ ଦେହଳିକା ।
ତୁହି ମୋର ଯୋଗାଶ୍ରମ ଅ-ଗିର ଗହ୍ୱର,
ଯେ କହେ ତୁ ଅସୁନ୍ଦର, ସେହି ଅସୁନ୍ଦର ।
ଯେ ପଛରେ ଯାହା କହୁ ମତ୍ସରବେ ମାତ,
ମାତ୍ର ଜୀର୍ଣ୍ଣଗୃହ, ତୁ ମୋ ସ୍ୱଗପାଟହାତୀ ।
ସହି ଖର ବର୍ଷା ଶୀତ କୁହୁଡ଼ି ଶିଶିର,
ରଖିଛୁ ବଞ୍ଚାଇ ମୋତେ ମୋ ଜୀର୍ଣ୍ଣକୁଟୀର ।
ଫାଟିଅଛୁ ଠାବେ ଠାବେ, ପଡ଼ିଅଛୁ ଝଡ଼ି,
ତୋ ଦେହେ ସେ ଅଳଙ୍କାର ଶୋଭେ ହରଘଡ଼ି ।
ମୁଁ ଦୀନ, ତୁ ଦୀନମାତା, ମୋ ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ଦୁଃଖ,
ବହିଛୁ ଭୂଷଣ ରୂପେ ନ ହୋଇ ବିମୁଖ ।
ରହିଛି ମୋ ବକ୍ଷସ୍ପନ୍ଦ ତୋ ଅଙ୍ଗେ ଅଙ୍କିତ,
କେତେ ସଦ୍ୟ ବର୍ତ୍ତମାନ, କେତେ ବା ଅତୀତ ।
କେତେ ମୋର ସଦାଶାର ସାଫଲ୍ୟ-ସୁହାସ,
ବିଷାଦର ଅଗ୍ନିବୋଳା ଖର ତପ୍ତ ଶ୍ୱାସ ।
ଶୂନ୍ୟାୟିତ ଗର୍ଭେ ତୋର ଯାଇଛି ମିଳାଇ,
ଖେଳବୁଲେ ଲୁଚକାଳି ସେ ସ୍ମୃତିର ଛାଇ ।
ମିଶିଯିବ ଦିନେ ତହିଁ ମୋ ଶେଷ ନିଃଶ୍ୱାସ,
ତୁ ମୋ ଦୀନ ଜୀବନର ଦୀନ ଇତିହାସ ।
ସେବା ତୋର ତପବ୍ରତ, ସେବା ତୋ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ,
ସେହି ସେବାଧର୍ମ ତୋର ଅନ୍ତର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ।
ସେ ଶୋଭା ଯେ ନେତ୍ର ତୁଣ୍ଡେ ପାରୁ ନାହିଁ ଦେଖି,
ଆଖିବନ୍ତ ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା ନାହିଁ ତାର ଆଖି ।

——

ଗୋ-ପୂଜା

ପୁଣ୍ୟ ଗୋଷ୍ଠାଷ୍ଟମୀ ଆଜ, ମହୋତ୍ସବ ଦିନ,
ଲାଗିଛି ଗୋମାତା ପୂଜା ବିପୁଳ ଆଟୋପେ
ଷୋଡ଼ଶୋପଚାରେ, ଶୁଭ ଆନନ୍ଦ ସୁଦିନ ।

ହସୁଛନ୍ତି ଶସ୍ୟଲକ୍ଷ୍ମୀ କେଦାରେ କେଦାରେ
ପିନ୍ଧି ଶିରେ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଚୂଡ଼ା ଦିବ୍ୟ ଜ୍ୟୋତିର୍ମୟୀ,
ଉଲ୍ଲାସର କୋଟି ସ୍ରୋତ ବହେ ପ୍ରାଣେ ପ୍ରାଣେ,
କରୁଛନ୍ତି ପୁଷ୍ପବୃଷ୍ଟି ପ୍ରକୃତି ମସ୍ତକେ
ଶ୍ୟାମାଙ୍ଗୀ ଶାରଦୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀ, ମହିମା-ମଣ୍ଡିତା,
ମାତୃତ୍ୱର ଦେବୀତ୍ୱର କରୁଣା କଣିକା
ପଡ଼ୁଛି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଝରି ମଣି ମୁକ୍ତା ପ୍ରାୟ
ହିମବିନ୍ଦୁ ଛଳେ, ଯଥା ମାତୃ-ଆଶୀର୍ବାଦ ।
ଝରେ ଯେଉଁ ସାରସ୍ୱତ କବି କବିତାରୁ
ପ୍ରାଞ୍ଜଳ ଝଙ୍କୃତ ଭାବ—ଉପମା-ସମ୍ପଦ,
ଖଣି ଖଣି ଅଳଙ୍କାର ରହେ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ।
ଫୁଙ୍କୁଅଛି ଶୁଭ୍ର ପକ୍ଷୀ ଶଙ୍ଖଚିଲ ଶଙ୍ଖ,
ବେଢ଼ିଅଛି କୂଳାକୂଳ ସାଳନ୍ଦୀ ତଟିନୀ
ମଧୁ ମକରନ୍ଦମୟୀ ଅମନ୍ଦଗାମିନୀ
ମେଘାସନ ଶୈଳ-କେମା, ଉତ୍କଳ-ଜାହ୍ନବୀ
କୁଳୁକୁଳୁ ସ୍ୱରେ, ପୁଣି ଉଚ୍ଚାରେ ଗମ୍ଭୀରେ—
ଜୟ ଦେବୀ ବିଶ୍ୱବନ୍ଦ୍ୟା ଗୋମାତାର ଜୟ ।
ମିଶି ସେ ପ୍ରଥିତ ଶବ୍ଦ ଗଗନେ ପବନେ
ଯାଉଅଛି ଗରେ ଶୂନ୍ୟେ ମହାଶୂନ୍ୟେ ଉଠି
ମର୍ତ୍ତ୍ୟର ଉତ୍ସବବାର୍ତ୍ତା ଦେବାକୁ ନିବେଦି;
ଶୁଣି ତା ଦୁନ୍ଦୁଭି ନାଦ କରନ୍ତି ଅମରେ ।
ଥାଉନ୍ତୁ ଦେବତା ସ୍ୱର୍ଗେ, ଦେବଭାବ ଘେନି,
ଅଦୃଶ୍ୟ ସେ ଅପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ, ଅରୂପ, ଅଜ୍ଞାତ;
ମାତ୍ର ଯେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ ସାଧେ ବିଶ୍ୱ ଉପକାର,
ମାନବ ଯା ଦୟା ଭିକ୍ଷେ ପ୍ରତି ନିଃଶ୍ୱାସରେ,
ସେ ଏକା ଦେବତା ସିନା ଚିରଦୟାମୟୀ;
ସେଭଳି ଦେବତା ଏକା ବିଶ୍ୱ ଜଗତରେ
ଗୋଧନ ବ୍ୟତୀତ କିଏ, ସରୂପ ସଜୀବ,
କ୍ଷୀର ଯାର ପ୍ରାଣପୋଷୀ, ମର୍ତ୍ତ୍ୟରେ ଅମୃତ,
ଯାହାର ଗୋଟିଏ ଲୋମ କୋଟିଏ ଦେବତା,
ନାନା ଭାବେ କରେ ଯେତୁ ବିଶ୍ୱ-ଉପକାର,
ସେ ଗୋମାତା ଜଗଦ୍ଧାତ୍ରୀ, ନରର ଦେବତା,
ପବିତ୍ର ଯାହାର ମୂତ୍ର, ବିଷ୍ଠା ପାଦୋଦକ,
ତାହାର ପୂଜକ ଏକା ମର୍ତ୍ତ୍ୟରେ ଅମର,
ବନ୍ଦିତ ତା ପଦ ଧର୍ମ ଶାସ୍ତ୍ର ପୁରାଣର ।
ମଣ୍ଡିଛନ୍ତି ଆଜ ଏହି ଗବାର୍ଚ୍ଚନ ସଭା
ବହୁ ବିଜ୍ଞ ବ୍ୟକ୍ତି, ବହୁ ଧାର୍ମିକପ୍ରବର,
ଉପବିଷ୍ଟ ସଭାପତି ପବିତ୍ର ଆସନେ
ଭୂୟାଁ ଶ୍ରୀ ଭାସ୍କରଚନ୍ଦ୍ର ରାୟବାହାଦୁର
ଉତ୍କଳ-ଜମିଦ୍ର-ନଭ-ଜ୍ୟୋତିଷ୍କ-ଭାସ୍କର
ଦୁଃଖିନୀ ଉତ୍କଳମାତା ସୁଯୋଗ୍ୟ ନନ୍ଦନ ।
ଦାନେ ସେ ଶ୍ରାବଣ ଘନ, ସୌଜନ୍ୟେ ତାପସ;
କିନ୍ତୁ ଶିଷ୍ଟାଗୁରେ ସେହୁ ତାଙ୍କର ଉପମା,
ଧନ୍ୟ ଏବେ ଏ ଉତ୍କଳ ତାଙ୍କରି ସକାଶେ,
ପୁଣି ବହୁଭାବେ ଋଣୀ ତାହାଙ୍କ ସମୀପେ ।
ହୁଅନ୍ତୁ ସେ ଦୀର୍ଘଜୀବୀ, ଚିର ନିରାମୟ,
ଉଡ଼ୁ ତାଙ୍କ କୀର୍ତ୍ତିଧ୍ୱଜା ସ୍ୱଦେଶେ ବିଦେଶେ;
ହେଉ ତାଙ୍କ ପୁଣ୍ୟାବାସ ଚିର ଉତ୍ସବିତ,
ଦୀନା ଉତ୍କଳର ଆଜ ଏହି ଆଶୀର୍ବାଦ ।

ମହାପ୍ରୟାଣ

[ସମ୍ରାଟ ପଞ୍ଚମଜର୍ଜଙ୍କ ସ୍ୱର୍ଗାରୋହଣ ଉପଲକ୍ଷେ]

ଅସ୍ତଗତ ଆହା ବ୍ରିଟିଶ ରବି
ଅକାଳେ ସମ୍ପାତ ଭୀଷଣ ପବି,
ହାହାକାରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରତି ଭବନ
ହାହାକାର ରବେ ବହେ ପବନ,
ଝୁରୁଛି ସାରା ମେଦିନୀ ଯେ
ରବି ଅସ୍ତ ହେଲେ ଝୁରେ ଯଥା ଶୋକେ
ରବିପ୍ରାଣା କମଳିନୀ ଯେ ।
ମହାପ୍ରୟାଣର ଦାରୁଣ ଶୋକ
ଭାରତମାତାର କ୍ଷୁଦ୍ର ଆଲୋକ

ନଷ୍ଟଇ ଦେଇଛନ୍ତି ବାତ୍ୟା ସମାନ
ଚରାଚର୍ ଆଜ ଶୋକେ ଅଜ୍ଞାନ,
ହା ହା କେତେ ଦୁର୍ବିପାକ ଯେ
କାନ୍ଦୁଅଛି ବଙ୍ଗ   କାନ୍ଦୁଛି ତୈଲଙ୍ଗ
ଉତ୍କଳାଦି ଦେଶଯାକ ଯେ ।
କାନ୍ଦନ୍ତି ଦେଉଳେ ଦେବତାକୁଳ
କାନ୍ଦେ ମହୋଦଧି ଶୋକେ ଆକୁଳ,
କାନ୍ଦୁଛନ୍ତି ନଦନଦୀ ଭୂଧରେ
କାନ୍ଦୁଛି ଚିଲ୍ଲିକା କରୁଣ ସ୍ୱରେ,
ବେଳାରେ ଶିର ପ୍ରହାରି ଯେ
ହା ପଞ୍ଚମ ଭର୍ଗ   ଗୁଣ-ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ
ଲହରୀ-ମୁଖେ ଉଚାରି ଯେ ।
ବନେ ଶୁକ ସାରି ଶୋକେ ବିକଳ
ପିତା ଲାଗେ ତାଙ୍କୁ ମଧୁର ଫଳ,
ସ୍ୱଭାବେ ସୁଖଦ ବସନ୍ତ କାଳ
ଗ୍ରୀଷ୍ମେ ପରିଣତ ମହାକରାଳ,
ଧରା ପ୍ରତେ ହୁଏ ମରୁ ଯେ
ଗୋଲାପ ପାଖୁଡ଼ା—   ଧାରେ ବିଧି ଆହା
ଛେଦିଦେଲା ମହାତରୁ ଯେ ।
ଯାଙ୍କ ବାକ୍ୟ ରବି ନ ହୁଏ ଅସ୍ତ
ଯାହାଙ୍କ ପ୍ରଭାବେ ଦୁର୍ଜନେ ତ୍ରସ୍ତ,
ସେ ମହାପୁରୁଷ କଲେ ପ୍ରୟାଣ
ହାୟ କି ନିର୍ମମ ବିଧି ବିଧାନ,
ସ୍ମରି ଫାଟିଯାଏ ଛାତି ଯେ
କି ବଜ୍ରରେ ବିଧି   ଦିବସେ ଭେଟାଇ
ପଶ୍ଚାତେ ଆଣିଲା ରାତି ଯେ ।
ମହା କର୍ମଯୋଗୀ ପଞ୍ଚମ ଭର୍ଗ
ଆଦର୍ଶ ତୁମ୍ଭର ସୁକର୍ମବର୍ଗ,
କର୍ମ ସାଧନାରେ ଜୀବନ କ୍ଷୟ
କଲ ତୁମ୍ଭେ ଧନ୍ୟ ହେ ମହାଶୟ,
ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ସେ କର୍ମଚୟ ଯେ
ଚିର ଶାନ୍ତିମୟ   ବିଷ୍ଣୁପିତା ଅଙ୍କେ
ବସାଇଥିବ ନିଶ୍ଚୟ ଯେ ।

ଆହ୍ମଣିଶିଖରୀ କୁମାରୀ କନ୍ୟା
ବହୁଛି ସର୍ବଦ ବିଷାଦ-ବନ୍ୟା,
ଯାହା ପାଇଁ କାନ୍ଦେ ବିଶ୍ୱ ସଂସାର
ଅମର ସେ, କାହିଁ ମୃତ୍ୟୁ ତାହାର,
ମିଥ୍ୟା ନୁହେଁ ଏହି କଥା ଯେ
ମହାମୃତ୍ୟୁ ମଧ୍ୟେ   ଅମୃତ ଜୀବନ
ଲଭିଛ ତୁମ୍ଭେ ସର୍ବଥା ଯେ ।
କି ସାଧ୍ୟ ମୃତ୍ୟୁର ହେ ଧର୍ମବୀର
ଛୁଇଁବ ତୁମ୍ଭର ପୁଣ୍ୟ ଶରୀର,
ଶ୍ୱପଚ କି କେବେ ହୋଇ ସାହସୀ
ପୂତ ଯଜ୍ଞାନଳେ ପାରେ ପରଶି,
ଛୁଇଁଲେ ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟବଶେ ଯେ
ଲହମାକ ମଧ୍ୟେ   ଅସ୍ତିତ୍ୱ ହରାଇ
ପରିଣତ ହେବ ଭସ୍ମେ ଯେ ।
ଯୋଗ-ସିଦ୍ଧ ଯୋଗୀ ଥିଲ ଆପଣେ
ଯୋଗବଳେ ଗଲ ସ୍ୱର୍ଗ ଭୁବନେ,
ଦେବ ମେଳେ ବସି ଭୁଞ୍ଜି ଅମୃତ
କରୁଛ ନିତିବେ ସୁ-ଅଲଙ୍କୃତ,
ପ୍ରଭୁ କୃପା-ଅନୁପାର ଯେ
ବଳେ ବଳେ ଯାଚ   ଦେଇଛନ୍ତି ତବ
ସୁକର୍ମର ପୁରସ୍କାର ଯେ ।
ଉତ୍କଳକୁ ତୁମ୍ଭେ କଲ ଯା ଦାନ
ରହିଲା ତବ ସେ କୀର୍ତ୍ତି ମହାନ,
ହସ୍ତ ଶିର ତାର ତୁମ୍ଭ ଆଦେଶେ,
ଯୁକ୍ତ ହେଲା ତାର ଦେହେ ବିଶେଷେ,
ଯୁଗେ ଯୁଗେ ଏ ଉତ୍କଳ ଯେ
ବସାଇ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ   ହୃଦ-ସିଂହାସନେ
ପୂଜିବ ପଦକମଳ ଯେ ।

ମଧ୍ୟାହ୍ନ ବର୍ଷା

(ମେଘ ମଲ୍ଲାର)

—୧—

ଘୋଟିଲା ଗଗନ   ବାରିଗର୍ଭ ଘନ
ନାଚେ ବିଜୁ ଘନଘନ,
ଦୁରନ୍ତ ଦାନବ   ପ୍ରକାଶିଣ ଗର୍ବ
ତସ୍ତି ଗୃହେଁ ଯେସନ,
ଘୋର ଗର୍ଜନ
ଛୁଟିଲେ ରଗଡ଼େ ଦଶନ,
ସନସନ ସ୍ୱରେ   ବହୁଛି ପ୍ରଖରେ
ଭୀଷଣ ଝଞ୍ଜା ପବନ ।

—୨—

ବର୍ଷେ ପ୍ରଥମରେ   ଟପଟପ ସ୍ୱରେ
ଟୋପା ଟୋପା ହୋଇ ଜଳ,
ତଦନ୍ତେ ଧସ୍ୱରେ   ମୂଷଳ ଧାରରେ
ବରଷିଲା ଅନର୍ଗଳ,
ଦିଗମଣ୍ଡଳ,
ଦିଶିଲେ ମ୍ଲାନ ଧୂମଳ,
ଜଳସ୍ରୋତ ଦାଣ୍ଡେ   ବହିଯାଏ ଗୁଣ୍ଡେ
ଗୀତ ଗାଇ କଳକଳ ।

—୩—

ମୟୂର ଚାତକ   ବର୍ହିଣ ପୁଲକ
ରଚିଲେ ମହାଉତ୍ସବ,
ଶୁଭିଲା ଉଚାଟ   ଡାହୁକ କୁହାଟ
ଭେକ ମକମକ ରବ,
ଝିଙ୍କ ଝଙ୍କାର,
ପ୍ରକଟେ ବନେ ଅପାର,
କୃଷ୍ଣ ଜଳଧର   ବର୍ଷେ ନିରନ୍ତର
ସୃଜି ନବ ପାରାବାର ।

—୪—

ଘୋଟିଲା ଅନ୍ଧାର   ଦିଗଙ୍ଗନାବାର
ଟାଣିଲେ ମୁଖେ ଓଢଣା,
ଅହୋ କି ବିସ୍ମୟ   ମଧ୍ୟାହ୍ନ ସମୟ
ସନ୍ଧ୍ୟା ପ୍ରାୟେ ଯାଏ ଜଣା,
ମହାଭୟରେ,
ତରୁଲତା ଅଙ୍ଗ ଥରେ,
ବଦ୍ୟାଛଳେ ଶାଖୀ   ଗୁହାଁ ଦେଇ ଆଖି
ବୁଜିଦିଏ ଥରେ ଥରେ ।

—୫—

ଝରେ ଜଳଧାର   ଯେସନେ ସ୍ରଷ୍ଟାର
କରୁଣା ଅମୃତଧାର,
ପ୍ରକୃତି-ତାପସୀ   ପିଏ ତାହା ବସି
ମହାପ୍ରେମେ ଆସ୍ୱାଦି ତାର,
କିମ୍ବା ଏସନ,
ବାଳକେ ଖୁବୁକ ମନ,
ସୁରଭିରୂପିଣୀ   ଧନ୍ୟା କାଦମ୍ବିନୀ
କ୍ଷୀର କେ କରେ ଦୋହନ ।

—୬—

ଅଥବା ଅଗାଧ   ଦେବ ଆଶୀର୍ବାଦ—
ଧାର ବର୍ଷେ ଧରାଶିରେ,
ସେହି ଆଶୀର୍ବାଦେ   ଶୁଭେ ଅପ୍ରମାଦେ
ଉପୁଜେ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ମହୀରେ,
ଦୂରେ ସେ ଅହା,
ଧରଣୀର ଅନ୍ତର୍ଦାହା,
ହୃଦୟ-ବେଦନା   ହୃଦୟୀକୁ ଜଣା
ଆନ କେ ବୁଝିବ ତାହା ।

—୭—

ନିନ୍ଦିବ ଦ୍ୱିରଦ   ପରିମଳମଦ
ବହିପଡ଼େ ମହୀତଳେ,
କୁସୁମ ନିଃଶ୍ୱାସ   ଛୁଟେ ତା ସୁବାସ
ଖେଳିବୁଲେ ଜଳେ ସ୍ଥଳେ,
ନଭ-ଯୋଗୀର,
ଝରେ କି ପ୍ରେମାଶ୍ରୁ ନୀର,
ପୂଜି ସେ ଲେଖକ   ଯେସନେ ଗର୍ଭୋଦକ
ଧରେ ଧରା ପାଞ୍ଚ ଶିର ।

ସହଯୋଗ ଶକ୍ତି

ବହୁଶକ୍ତି ମିଳି ହେଲେ ସ୍ଥୂଳ,
ସାଧିପାରେ ବହୁ କାର୍ଯ୍ୟ ଅତୁଳ ।
କ୍ଷୁଦ୍ର ଉଇକୀଟ ହୋଇ ଏକତ୍ର,
ଗଢ଼ି ପାରନ୍ତି ସେ ମାଟି ପର୍ବତ ।
ଦଳବଦ୍ଧ ହୋଇ ମଧୁମକ୍ଷିକା,
ପୁଷ୍ପଗର୍ଭୁ ଶୋଷି ମଧୁକଣିକା,
ରଚି ମଧୁକୋଷ କରନ୍ତି ଦାନ,
ସାଧନ୍ତି ବିଶ୍ୱର ମହା କଲ୍ୟାଣ ।
ସହଯୋଗର ଏ ଶୁଭ ଆଦର୍ଶ,
ମାନବକୁ କିପାଁ ନ କରେ ସ୍ପର୍ଶ ।
ଅଶକ୍ତ ତହୁଁ କି ଯେବେ ମାନବ,
କେଉଁ ମୁଖେ ବାଢେ ଜ୍ଞାନ ଗରବ ।
ସହଯୋଗେ ସଭ୍ୟ ଜାତି ସମାଜ,
ଚଳାଉଅଛନ୍ତି ରେଲ୍ ଜାହାଜ ।
ଏତେ କାମ ହୁଏ ସହଯୋଗରେ,
ଦେଖି ଆଖି ବୁଜି ନ ବସ ଘରେ ।
ସମବାୟ ନୀତି ଧର ସତତ,
ନିଜର ଅବସ୍ଥା କର ଉନ୍ନତ ।
ଉତ୍ସାହ ଉଦ୍ୟମେ କର ସମ୍ବଳ,
ଫଳିବ ଭାଗ୍ୟରେ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଫଳ ।

—ଃ✽ଃ—

ମାତୃଯଜ୍ଞ

ମାହେନ୍ଦ୍ର ମୁହୂର୍ତ୍ତେ ଯାଉଥିଲି ସ୍ୱପ୍ନ
ଶୁଭ ସୁପ୍ରଭାତ ଆଜି,
ପ୍ରାଣ-ବୀଣା ଯନ୍ତ୍ରେ ଆନନ୍ଦ-ତନ୍ତ୍ରିକା
ଉଠୁଛି ପଞ୍ଚମେ ବାଜି ।
ଯେ ଦିଗେ ଚାହିଁଲେ ସବୁ ମଧୁମୟ
ହାସ୍ୟମୟ ଦେଶସାର,
ପ୍ରକୃତି-ଅଧରୁ ବହି ପଡ଼ୁଅଛି
ସୁହାସ୍ୟ ପୀୟୂଷଧାର ।
ମାତୃଅଙ୍କେ ବସି ପ୍ରାଚୀସୁଣୀ-ସୁତା
ହସୁଥିଲା ଆଜି ଊଷା,
ଉପମା ସୃଷ୍ଟିର ଅତୁଳ ଉପମା
ନିଖିଳ-ଲାବଣ୍ୟ-ଭୂଷା ।
ହସି ହସି ରବି ଉଦେ ହେଉଛନ୍ତି
ହସୁଛି ମହାଆକାଶ,
ହସେ ମଧୁ ଋତୁ ମଳୟ ମାରୁତ
ହସୁଅଛି ମଧୁ ମାସ ।
ଫେନଛଳେ ହସେ ମହୋଦଧି, ଚିଲ୍‌କା
ପିତାପୁରୀ ଦୁଇଜଣ,
କୀର-ବାହୁ ଛନ୍ଦି ଉତ୍କଳ ଦେବୀଙ୍କୁ
କରୁଛନ୍ତି ଆଲିଙ୍ଗନ ।
ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ପ୍ରଦେଶ ହେଲା ଏ ଉତ୍କଳ
ଶତକ ଭଳା-ଆଦର
ଦେଖି ତା ହରଷେ ହରଷ ମିଶାଇ
ହସୁଅଛି ଚରାଚର ।
ନିୟାମ (୧) ଶିଖରୀ ଗୁହାମୁଖେ ଶଙ୍ଖ
ବଜାଏ ହରଷେ ଭୂରି,
ଝୁରୁ ଝୁରୁ ନାଦେ ଡୁଡୁମା ପ୍ରପାତ (୨)
ବଜାଏ ଜୟ-ଦୁନ୍ଦୁଭି ।
କାଦମ୍ବିନୀକୁଳ ହରଷେ ଉତ୍ଫୁଲ୍ଲ
ଆବେଗେ ସମୀର-ଯାନେ,
କହି ବୁଲୁଛନ୍ତି ଏ ଶୁଭ ସମ୍ବାଦ
ପ୍ରତି ଗିରି କାନେ କାନେ ।
ଏକାମ୍ରକାନନ ନୀଳାଦ୍ରି ମୁକୁଟ
ଉତ୍ତୁଙ୍ଗ ଦେଉଳଚୟ,
ମୌନେ ପରସ୍ପର ହର୍ଷ ସମ୍ଭାଷଣ
କରୁଛନ୍ତି ବିନିମୟ ।
ମର୍ତ୍ତ୍ୟ-ମନ୍ଦାକିନୀ ସୁକାନ୍ତ-ନନ୍ଦିନୀ
ତାଙ୍କ ଲହରୀ ସ୍ୱନେ,
ଋଷିମାଳକାକୁ ଏ ମଙ୍ଗଳ ବାର୍ତ୍ତା
ଶୁଣାଉଛି ହୃଷ୍ଟ ମନେ ।

୧—ନିୟାମଗିରି ପ୍ରାକୃତିକ ଉତ୍କଳର ସର୍ବୋଚ୍ଚ ପର୍ବତ । ୨—ଡୁଡୁମାଜଳପ୍ରପାତ ଜୟପୁରର ପ୍ରଧାନ ଜଳ-ପ୍ରପାତ ଅଟେ ।

ନବ ଉତ୍କଳରେ ପ୍ରଭାତେନ୍ଦ୍ରେ ତାର
ବରେଣ୍ୟ ସନ୍ତାନ ସର୍ବେ,
ମାତିଛନ୍ତି ହର୍ଷେ ଅପୂର୍ବ ଉତ୍ସାହେ
ମାତୃପୂଜା ମହୋତ୍ସବେ ।
ପ୍ରକୃତ ଭୁବନେ ଲାଗିଛି ସାଟୋପେ
ବସନ୍ତ ଉତ୍ସବ ଯାତ୍ରା
ବଢ଼ିଯାଇଅଛି ଶୋଭାଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କର
ନବ ସୁଷମାର ମାତ୍ରା ।
ମିଶିଛି ତହିଁରେ ନବ ଉତ୍କଳର
ଉତ୍ସବ ମହାସମ୍ଭାର
ଏବେ ହୋଇଅଛି ଦୁଇଟି ଅପୂର୍ବ
ସୁଷମାର ପାରାବାର ।
କମ୍ପା ଫୁଲ ଅଙ୍କେ ନାଚୁଛି ଚନ୍ଦ୍ରିକା
ନିଖିଳ-ଲାବଣ୍ୟ-ଟିକା,
ତହିଁ ଆଲିଙ୍ଗିଛି ଖାର୍ଜିଲୁ ମହତ୍ୱ
କ୍ୟୋତିକୁ ପ୍ରଦୀପ ଶିଖା ।
କଅ କୋଳାହଳ ଉଠୁଛି ସଘନେ
ମାତୃଯଜ୍ଞ ମନ୍ତ୍ର ଯଥା,
"ଜୟ ମା ଉତ୍କଳ" ସମସ୍ତଙ୍କ ତୁଣ୍ଡେ
ଖେଳବୁଲେ ଏହି କଥା ।
ଚିରସ୍ମରଣୀୟ ଗୌରବ ସୁଦିନ
ଆଜି ଏ ଉତ୍କଳ ଭାଗ୍ୟେ,
ଘେନ ମା ଉତ୍କଳ ଭକ୍ତି-ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧନା
ମାତୃପୂଜା ମହାଯାଗେ ।
ତୋର ସ୍ୱର୍ଗଗତ କର୍ମିସୁତବୃନ୍ଦ
ଦେଖି ତୋର ଭାଗ୍ୟୋଦୟ,
ଦେବସମେ ବସି ଆନନ୍ଦେ ତୋ ନାମେ
ଉଚାରନ୍ତି ଜୟ ଜୟ ।
ତୋ ମଧୁସୂଦନ ତୋର ଗୋପବନ୍ଧୁ
ନୀଳମଣି ବିଦ୍ୟାରତ୍ନ,
ଦୁର୍ଦ୍ଦିନର ଭଗଣ ଫେଡ଼ିବାକୁ ତୋର
କଲେ ପ୍ରାଣପଣେ ଯତ୍ନ ।
ହରିହର ଶର୍ମା ନରସିଂହ ଦାସ
ରାଜସୁତ ଗୌରଚନ୍ଦ୍ର,
ତୋ ରକ୍ଷଣିନିଧି ଭଗବାନ ଧନ
ତୋ ଅନ୍ଧାର-ଘର-ଚନ୍ଦ୍ର,
ଏ ଆଜି ଯେତେକ ଦେବଲୋକବାସୀ
ତୋ ଦେବପୁତ୍ରମଣ୍ଡଳୀ,
ତୋ ଚରଣେ ଆଜ ପାରିଜାତ ଫୁଲେ
ଢାଳୁଛନ୍ତି ପୁଷ୍ପାଞ୍ଜଳି ।

ଭିକ୍ଷା

କେତେ ଭୂମିକମ୍ପ ଦୁଃଖ ଗାଇବାକୁ
ଖଣ୍ଡ ବାଜିଯାଏ ପାଟି,
ଶୁଣି ସେ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା କରୁଣ କାହାଣୀ
ପଥର ବି ଯିବ ଫାଟି ।
ରାତି ଅଧବେଳେ ଭୂମିକମ୍ପ ହେଲା
ଶୋଇଥିଲେ ଲୋକେ ଘରେ,
କାଏ ଜାଣିଥିଲା ସୁଖଶେଯ ତାଙ୍କ
ମୃତ୍ୟୁଶେଯ ହେବ ଖରେ ।
ଲହମାକ ମଧ୍ୟେ ଘରଦ୍ୱାର ଭାଙ୍ଗି
ପଡ଼ିଲା ଗୁଡ଼ାଇ ହୋଇ,
ଛାତ, କାନ୍ଥ ତଳେ ପୋତି ହୋଇ ମଲେ
ଥିଲେ ଯେତେ ଘରେ ଶୋଇ ।
ବଞ୍ଚି ରହିଲେ ଯେ ମଲାଠାରୁ ବଳି
ଭୁଞ୍ଜୁଛନ୍ତି ସେ ଯନ୍ତ୍ରଣା,
କେତେ ବିକଳାଙ୍ଗ କେତେ ଅକର୍ମଣ୍ୟ
କେତେ ଅନ୍ଧ ଛୋଟା କଣା ।
ଖାଇବାକୁ ଦାନା ପିନ୍ଧିବାକୁ କନା
ମୁଣ୍ଡ ଗୁଞ୍ଜିବାକୁ ଠାବ,
ନାହିଁ ତାହାଙ୍କର କାନ୍ଦନ୍ତି ସବୁବେଳେ
କରି ହାହାକାର ରବ ।
ଲୋକେ ଶୋକେ ପୁଣି ଖରା ବର୍ଷାରେ
ହେଉଛନ୍ତି ଛଟପଟ,

ଗୃହ ପରିବାର ସମ୍ପଦ ହରାଇ
 ଛିନ୍ନଭିନ୍ନ ଘୋର ସଙ୍କଟେ ।
ଦେଖିଲେ ସେ ଦୃଶ୍ୟ ମହାନିଷ୍ଠୁରର
 ତରଳିଯିବ ହୃଦୟ,
ଦୁଃଖୀ ବିପନ୍ନର ଦୁଃଖ ହରିବାକୁ
 ହେବ ସେ ନିଶ୍ଚେ ସଦୟ ।
କ୍ଷୁଧାତୁର ତୁଣ୍ଡେ ଅନ୍ନଦାନ ପୁଣି
 ତୃଷାର୍ତ୍ତ ମୁଖରେ ଜଳ,
ଦିଏ ଯେ ସେ ସିନା ଲଭେ ଆୟୁ, ଯଶ
 କୋଟି ତପ ଯଜ୍ଞ ଫଳ ।
ତାଙ୍କରି ସାହାଯ୍ୟ ପାଣ୍ଠି ପାଇଁ ଆମ୍ଭେ
 ଦ୍ୱାରେ ଦ୍ୱାରେ ବୁଲି ବୁଲି,
ମାଗୁଅଛୁଁ ଭିକ୍ଷା ଧନୀ ଦୀନ ପାଶେ
 ହାତେ ଧରି ଭିକ୍ଷାଝୁଲି ।
ଶକ୍ତି ଅନୁସାରେ ଯେ ବା ଯାହା ଦେବେ
 କରିବୁଁ ତାହା ଗ୍ରହଣ,
ଫେରିଯିବୁଁ ହର୍ଷେ ଦାତାଙ୍କ ନାମରେ
 କରି ଜୟ ଉଚ୍ଚାରଣ ।

—o—

ତପସ୍ୱିନୀ

ଅହୋ, କି ପ୍ରଚଣ୍ଡ ତାପ ମାର୍ତ୍ତଣ୍ଡ ରଶ୍ମିର,
ଉତ୍ତପ୍ତ-ବାୟୁ ନିଦାଘର ରୁକ୍ଷ ଚକ୍ଷୁ ପ୍ରାୟ
ଧୂସର ମଣ୍ଡଳ, ବର୍ଷେ ଯେସନ୍ତେ ବହ୍ନିଧାର
ଦଗ୍ଧ ଅସମ୍ଭାଳ, ଆଶୁ ମୃତ୍ୟୁଶଙ୍କାପ୍ରଦ ।
କି ଭୀଷଣ, କି ପ୍ରଖର ପ୍ରାଣ-ପରିଶୋଷୀ
ମଧ୍ୟାହ୍ନ ରୌଦ୍ରର ତେଜ, ପ୍ରତେ ହୁଏ ଯେସନ୍ତେ
କୋଟି କୋଟି ସୁଶାଣିତ ତୀକ୍ଷ୍ଣ ଅଗ୍ନିଶର
ପଶିଯାଏ ଦେହେ ଆସି ଝପ୍ ଝାପ୍ ହୋଇ ।
ସେ ବିଷାକ୍ତ ବାଣ ଭେଦି ଶରୀରୀ ଶରୀର
ଜାଳଦିଏ ପ୍ରାଣେ, ପଶି ପ୍ରାଣ ଅନ୍ତସ୍ତଳେ ।
ଉଡ଼ିଯାଏ ସେ ଉତ୍ତାପେ ମସ୍ତିଷ୍କର ସାର
ବାଷ୍ପାକାରେ, ଲଭେ ପ୍ରାଣୀ ଜୀବନ୍ମୃତ ଦଶା ।
ସତେ କି ଆକାଶେ ଉଠି ପ୍ରଳୟ ଭାସ୍କର
ଦହିବାକୁ ସମୁଦ୍ୟତ ଅବନୀମଣ୍ଡଳ ।
କି ଉତ୍କଟ ଗ୍ରୀଷ୍ମକାଳ, ହେଉଛୁ ଉଦ୍ଦେଶେ
ଦେହ ତହିଁ, ଦୁର୍ବିଷହ ତାହା, ଜାଣି ବା
ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ ହୋଇ ପିଣ୍ଡ ପଞ୍ଚବ ମିଳାଇ,
ପ୍ରଭୁଠାରୁ ବଳେ ସିନା ଭୃତ୍ୟର ପ୍ରତାପ ।
ନୀରବ ନିସ୍ତବ୍ଧ ପକ୍ଷୀ, ନିସ୍ତବ୍ଧ ପାଦପେ
ନିବାତ ବିହଙ୍ଗକୁଳ, ସତେ ଯେସନ୍ତେ ସୃଷ୍ଟି
ଗଲାଣି ପ୍ରଳୟ ହୋଇ, ଏ ଦୃଶ୍ୟ ପ୍ରକୃତ
ପ୍ରେତମୂର୍ତ୍ତି ପରି ତାର, ଆଜି ସେ ଏସନ ।
ସୁପ୍ରଖର ଯଜ୍ଞାନଳ ମଧ୍ୟେ ତପୋରତା
ଉତ୍କଳ ଜନନୀ, ଦେବୀ, ଚିର ତପସ୍ୱିନୀ
ଜ୍ୟୋତିର୍ମୟୀରୂପେ, ଜ୍ୟୋତି-କିରୀଟ-ଧାରିଣୀ ।
ମାତଃ, ଏହି ସୁକଠୋର ତପଫଳେ ତବ
ମିଶିବ ନିଶ୍ଚୟ ଆସି, ନିଶ୍ଚୟ ନିଶ୍ଚୟ
ଅବଶିଷ୍ଟ ଛିନ୍ନ ଅଂଶ ତୁମ୍ଭରି ଶରୀରେ,
ହସିବ ପୂର୍ଣ୍ଣାଙ୍ଗ ଲଭି ତୁମ୍ଭେ ମହୋଲ୍ଲାସେ ।
ଫଳିବ ସୌଭାଗ୍ୟେ ତବ ଏହି ଶୁଭଫଳ
ଅଦୂର ଭବିଷ୍ୟେ, ଏକ ସ୍ମରଣୀୟ ଦିନେ,
ନୂତଶକ୍ତି ଲଭି ତୁମ୍ଭେ ହେବ ଦମ୍ଭେ ଠିଆ
ଜଗତ ସମକ୍ଷେ, ସତ୍ୟ, ସ୍ୱପ୍ନ ନୁହେଁ ଏହା,
ଯେଣୁ ନାହିଁ ବିଫଳତା ତପସ୍ୟାରେ ତବ ।

—o—

ଅନୁଜ

କି ଭାଷାରେ ଅନୁଜ ରେ ଗାଇବି ତୋ ଗୁଣ
[ମାନବ-ଦୁର୍ଲଭ ତାହା ଅମର-ବାଞ୍ଛିତ]
କାହିଁ ମୋର ପ୍ରଶଂସାର ଉପଯୁକ୍ତ ଭାଷା ?
ଆତ୍ମସୁଖେ ଭୁଲି ତୁହି ସତତ ଶଯ୍ୟାକୁ
ଉଦାସୀନ ପ୍ରାୟ, ଛାଡ଼ି ଆତ୍ମୋନ୍ନତି ପଥ

ଶୁଣି ନ ଶୁଣୁଁ ଦେହକୁ, ଥାଉ ଅବିରତ
ରତ ମୋ ସୁଖ ବର୍ଦ୍ଧନେ, ଜାଗି ମୋ ସେବାରେ !
ଅଦ୍ଭୁତ ତ୍ୟାଗ ସ୍ୱୀକାର ଦେଖି ମୁଁ ତୋହର
ଲଭେ ବିସ୍ମୟ ଅପାର, ମଣେ କିବା ତୁହି
ବିଧାତାର ମୋହ ପ୍ରତି କୃପା ମହାଦାନ;
ଅଥବା ତୁ ପୂର୍ବକୃତ ତପ ଫଳ ମୋର
ଧରି ନରରୂପ, ଆସି ସାଧୁ ମୋ ମଙ୍ଗଳ ।
ନ କରି ତୁ ଘୃଣା ବସ୍ତ୍ର, ଅଦୃଷ୍ଟ-ପ୍ରେରିତ
ରୋଗେ ମୋର, ଲାଗିଥାଉ ଚିକିତ୍ସାରେ ସଦା,
ସମର୍ପିଣ ମନପ୍ରାଣ, ଖାଲି କି ଏତିକି,
ରୋଗଭଗ୍ନ ହୃଦୟର ଅଟୁ ଚିକିତ୍ସକ ।
ସ୍ୱର୍ଗି ଜୀର୍ଣ୍ଣ ଶୀର୍ଣ୍ଣ ଗୃହେ ସୁବିଜ୍ଞ ଶିଳ୍ପୀ
ଗଢ଼େ ଯଥା ନବହର୍ମ୍ୟ ନବ ଉପାଦାନେ,
ତଥା ତୁ ଅନୁଜ ମୋର ନୈରାଶ୍ୟ ଆଳୟେ
ସ୍ୱର୍ଗୀଣ ସାନ୍ତ୍ୱନା ରୂପ ଅୟୋଘନ ଘାତେ
ନିର୍ମାଣୁଚୁ ନବ୍ୟ ଗୃହ ଉନ୍ନତ ମନ୍ଦିର
ଉତ୍ସାହ ଉପକରଣେ, ଅଦମ୍ୟ ଚେଷ୍ଟାରେ ।
ତୋହ ହସ୍ତେ ନ୍ୟସ୍ତ ମୋର ଜୀବନ-ତରଣୀ,
ରଖିଚୁ ତୁ ଯତନେ ତାହା ସତର୍କେ ସାଇତି,
ନତୁ ଏ ନଗଣ୍ୟ ହୀନ ଅଗ୍ରଜ ତୋହର,
[ଭାଗ୍ୟଦୋଷେ ଅଭିଶପ୍ତ ଚିର ଜୀବନ୍ମୃତ]
ଯାଆନ୍ତାଣି କେଉଁ କାଳୁ ମାଟିରେ ମିଳାଇ;
ନିର୍ଜୀବେ ଜୀବତ୍ୱ ବାରୁ ଆରୋପିଚୁ ତୁହି ।
ସାର୍ଥକ ସର୍ବଥା ତୋର ସୌମ୍ୟ ସୋମନାଥ,-
ନ ଜଳେ ସେ ସୋମ ଭଳି ବୃଷ୍ଟି ସୁଧାଧାର
ବଞ୍ଚନ୍ତା ଫୁଟନ୍ତା କି ରେ ନିର୍ମାଣୀ ତୈରବ,
ସୌରକର ପରିତପ୍ତ କଣ୍ଠଗତ ପ୍ରାଣ ।
ମୋ ଯୋଗୁଁ ତୋ ଅବନତି, ମାତ୍ର ତୋହ ପାଇଁ
ଭୁଞ୍ଜୁଚି ସୁବିଧା ମୁହିଁ ବିବିଧ ବିଧାନେ,
ସ୍ୱହସ୍ତେ କୁଠାର ଘାତି ପାଦପ ଦୁର୍ବଳ,
ମାତ୍ର ସେ ପାଦପ କରି ନିଜ ତନୁ କ୍ଷୟ,
ବେଣ୍ଟରୂପେ କରେ ସିନା ପ୍ରବଳ ତାହାକୁ ।

ତୋହରି ଯୋଗେ ଏକା ମୋର ଜନତା ସ୍ଫୁରଣ,
କିବା ତୁ ଜନତା ଦେବୀ, ଧରି ପୁଂସ୍ୱରୂପ
କରୁଚୁ ସାହାଯ୍ୟ ମୋତେ ଅଯାଚିତ ଭାବେ,
ଅବା ତୁ ମୋ ଇଷ୍ଟଦେବ, ଆସି ଛଦ୍ମବେଶେ
ଅର୍ପୁ ଅଛୁ ସ୍ନେହେ ମୋତେ ଅନାକାଙ୍କ୍ଷୀ ବର ।
ତୋ ଯୋଗୁଁ ମୁଁ ଭାଗ୍ୟବାନ, ମାତ୍ର ମୋହୋଲାଗି
ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ ତୁ; ହେବାକୁ ମୋ ସେବକ ଲେଖକ
ଏତେ ଯେ ଆଗ୍ରହ ତୋର କେଜାଣି କପାଇଁ ?
ମୋହୋ ତିରସ୍କାରେ ମଣୁ ପୁରସ୍କାର ପ୍ରାପ୍ତ ।
ତୁହି ମୋର ଜୀବନର ସୁଖଦୁଃଖଭାଗୀ
କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ମନ୍ତ୍ରଣାଦାତା, ରୋଗଶେଯେ ବସି
ସୁହାଇ ଦେଉଚୁ ସତ ସେବା ସାନ୍ତ୍ୱନାରେ ।
କି ସଂଯମ କି ସାଧୁତା ତରୁଣ ବୟସେ,
ଗାର୍ହସ୍ଥ୍ୟ ବଳରେ ତୁହି ଗାର୍ହସ୍ଥ୍ୟ-ଦୈବତ ।
ଉପେକ୍ଷି ପ୍ରାକୃତ ସୁଖ ବୟସ-ସୁଲଭ,
ମାତିଚୁ ସାହିତ୍ୟମଦେ; ଧନ୍ୟ ତୋ ଜୀବନ ;
ଦେଖି ନାହିଁ ତୋହୋ ସମ ବିପଦେ ଅଟଳ,
ଆକ୍ରମେ ବିପଦ ସିନା ପୌରୁଷହୀନକୁ ?
ନୈଷ୍ଠିକ ସାହସେ ଧୈର୍ଯ୍ୟେ ତୁହି ତୋହ ପରି ।
କର୍ମ ତୀର୍ଥ, କର୍ମ ବ୍ରତ, କର୍ମହିଁ ଦେବତା,
ଜାଣି ଏହା ଅର୍ପିଅଛୁ କର୍ମପଦେ ପ୍ରାଣ ।
ସବେଁ ଏ ସଂସାରେ ସିନା କର୍ମର ପୂଜାରୀ
କି ସ୍ଥାବର କି ଜଙ୍ଗମ, କହି ନର ଦେହ
ନ ଜାଣେ ଏ ତଥ୍ୟ ଯେହୁ, କେଜାଣି ସେ କିସ ।
ଅନିତ୍ୟ ଏ ଭବ, ଯଦି ଥାଏ କିଛି ଏଥି
ନିତ୍ୟ, ମଙ୍ଗଳ, ମଧୁର, ବିଷଭାଣ୍ଡେ ସୁଧା
ପ୍ରାପ୍ତ, ତେବେ କୁହେଁ ତାହା କର୍ମ ବଳ ଆନ ।
ରେ ସୌଭ୍ରାତବର, ତୋର ଉପକାର-ଋଣ,
କେମନ୍ତେ ଶୁଝିବି ଅବା ଏ କ୍ଷୁଦ୍ର ଜୀବନେ,
ଶୋକ ହାହାକାରମୟ ବ୍ୟାଧି- ବିଜୃମ୍ଭିତ ।
ପଢ଼ିଚୁ ଆମ୍ଭେ ପୁରାଣେ ସୌଭ୍ରାତ୍ର ଆଖ୍ୟାନ
ରାମାନୁଜ-ଧର୍ମାନୁଜ- ମହାତ୍ମା ତୁଳନ,

ମାତ୍ର ସେ ସେକାଳ କଥା, ସେ ଶୁଭ୍ର ସମୟ,
ଗୌରବଗଣ୍ଡମାତ୍ୟଷ୍ଟୀ ସେ ସୌଭ୍ରାତ୍ର ଯୁଗ
ବିଲୀନ ଅତୀତ ଗର୍ଭେ, ବହୁଛି ଏକାଳେ
ଭ୍ରାତୃବିଚ୍ଛେଦର ରୁଦ୍ର ବାତ୍ୟା ଏ ଭାରତେ ।
ସେ ମହାବାତ୍ୟାର ଘୋର ଭୀମ ସଂଘର୍ଷଣେ
ହେଉଅଛି କେତେ ଗୃହ ଭାଙ୍ଗି ଚୂର୍ଣ୍ଣୀଭୂତ,
କେ କହିବ ସଂଖ୍ୟା ତାର, ସଂଖ୍ୟାତୀତ ସେହୁ
ଦ୍ୱେଷବିଦ୍ୱେଷପ୍ରଧୂମିତ ଏ ଜଟିଳ ଯୁଗେ,—
ସ୍ୱାର୍ଥ-ହଳାହଳ-ବିଗ୍ଧ ଏ ଦୁର୍ବ୍ବାର କାଳେ,
ତୋପର ସୌଭ୍ରାତ୍ର-ରତ୍ନ ବିରଳ ହାସ୍ୟରେ ।
ଅଛି ବୋଲି ତୋ ସମାନ ତୋଟିକେ ଗୋଟିଏ,
ନ ଆସେ କଦାପି ମୋର ମନେ ଏ ପ୍ରତୀତ ।
ଘେନ ଆଶୀର୍ବାଦ ବତ୍ସ, ହୋଇ ଦୀର୍ଘଜୀବୀ,
ଜନ୍ମମଧ୍ୟେ ବାଣୀତୀର୍ଥେ ନିତ୍ୟ ଅବଗାହି
ପାଳୁଥାଅ ସ୍ୱକର୍ତ୍ତବ୍ୟ ପୂତ ଈଶାଦେଶ,—
ନୋହି ସୁଖ୍ୟାତି ଆଶାୟୀ; ଖ୍ୟାତି କ୍ଷୁଦ୍ର ଅତି
ମାତ୍ର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ମହାନ, ଖ୍ୟାତି ତାର ଦାସୀ,
ବଳେ ବଳେ ଗୋଡାଏ ସେ ତାହା ପଛେ ପଛେ ।
ସ୍ୱଧର୍ମେ ସ୍ୱଦେଶ ପଦେ ଅଚଳା ଯା ମତି,
ସେହି ଏକା ଜୀବଭାଗ୍ୟ, ପ୍ରକୃତ ମାନବ,
କ୍ଷେପେ ଯେ ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ପୁଣ୍ୟ ମାନବ ଜୀବନ
ଅନର୍ଥକ ହସେ ଖେଳେ ଆଳସ୍ୟ ବିଳାସେ
ମୁକ୍ତି ଅମାନ୍ତ ଅକର୍ମେ, ସେ ଅସ୍ତିତ୍ୱହୀନ
ସଂସାରେ ଅଜାତ ବୋଲି ବୋଇଲେ ତାହାକୁ
ହେବ ନାହିଁ ଅସଙ୍ଗତ, କିମ୍ବା ଦୋଷାବହ ।
ଶେଷେ ଏ ଜଣାଣ ମୋର ବିଶ୍ୱପତି ପଦେ,
(ଅନନ୍ତ ମଙ୍ଗଳାଧାର ମଙ୍ଗଳ-ନିର୍ଝର)
ତୋପରି ସୌଭ୍ରାତ୍ରରତ୍ନେ ହେଉ ସମୁଜ୍ଜ୍ୱଳ
ଉତ୍କଳର ପ୍ରତି ହର୍ମ୍ୟ ଦରିଦ୍ର କୁଟୀର,
ନରପ୍ରାଣେ ସ୍ୱର୍ଗସୁଖ ଭୁଞ୍ଜିନ୍ତୁ ସକଳେ,
ସୋଦର-ବିଚ୍ଛେଦ ପାପ ପଳାଉ ତଫାତ,
ବିସ୍ତୃତ ଉତ୍କଳେ ଐକ୍ୟ ମୈତ୍ରୀ ଶାନ୍ତି ଶୁଭ ।

ଯୁବକ

(୧)

ଯୁବାଅଭିଧାନ ଖୋଜ ଲୁହାଇ,
ହାରୁତା ଶବଦ ପାଇବ ନାହିଁ ।
ଯୁବା ହୃଦେ ନାହିଁ ଶୀତଳ ଜଳ,
ଜଳେ ତହିଁ ସଦା ରୁଦ୍ର ଅନଳ ।
ତରୁଣ ପକ୍ଷରେ ଅସାଧ୍ୟ ନାହିଁ,
ନାହିଁ ପଦ ତାହା କୋଷ୍ଠୀରେ ନାହିଁ ।
ଯୁବକ ଭିତ୍ତିର ଗୁରୁ ଗୋସାଇଁ,
ହସି ହସି ପଡେ ନିଆଁକୁ ଡେଇଁ ।
ତରଳ ଚଞ୍ଚଳ ଯୁବକ ରକ୍ତ,
ହାତଗଣ୍ଡି ତାର ବଜ୍ରରୁ ଶକ୍ତ ।
ସବୁ ଧନ୍ଦା ସହେ ଯୁବକ ଛାତି,
ଯୁବକଟି ଏକା ବାଉଆ ହାତୀ ।
ଅଳ୍ପରେ ଯୁବକ ନୁହେଁ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ,
ନିଜ ହାତେ ଗଢେ ନିଜ ଅଦୃଷ୍ଟ ।
ମହାବଳ ବାଘ ଯୁବକ ଏକା,
ତାହା ଭ୍ରୂକୁଟିକୁ ନ ଡରେ ଲେଖା ।
ତରୁଣ ନ କରେ କାହାକୁ ଶଙ୍କା,
ଭାଙ୍ଗିଯିବ ପଛେ ନ ହୁଏ ବଙ୍କା ।
ଯୁବକ ଜାତିର ଦଧୀଚି ଋଷି;
ଜାତି ଲାଗି ମରେ ହୋଇ ସେ ଖୁସି ।

(୨)

ଉନ୍ନତି-ଉଷାର ଦୀପ୍ତିଅରୁଣ,
ଆଖିପାତରେ ଦେଶେ ଏକା ତରୁଣ ।
ଯୁବକ ଅସୀମ ସାହସୀ ତ୍ୟାଗୀ,
ଦେଶ ଲାଗି ପାରେ ହୋଇ ବୈରାଗୀ ।
ନ ଗଣେ ଯୁବକ ଶୋଷେ ବା ଭୋକେ,
ଦେଶଭକ୍ତି ମନ୍ତ୍ରେ ନବ ଆଲୋକେ ।
ଯୁବକ ନିଷ୍ଠୁର ଶକ୍ତିର ଶିଷ୍ୟ,
ଇଚ୍ଛା କଲେ କରି ନ ପାରେ କିସ ।

ବନାଇପାରେ ସେ ସୁନାର ଘର,
କରିପାରେ ନିଜ ଭାଗ୍ୟ ଭାସ୍ୱର
ମରୁଭୂମେ ପାରେ କରି ଫସଲ,
ଗଢ଼ିପାରେ ଶତ ତାଜମହଲ ।
ବନସ୍ତରେ କରିପାରେ ସ୍ଥାପନ,
ରମ୍ୟ ମଣିମୟ ମୟୂରାସନ ।
ସାର୍ଥ କରେ ଯୁବା ନାମ ତାହାର,
ବିଷରୁ ଅମୃତ କରି ବାହାର ।
ନ ଡରେ ତରୁଣ ଦେଖି କୃତାନ୍ତ,
ବ୍ୟାଘ୍ରମୁଖୁଁ ଆଣେ ଉପାଡ଼ି ଦାନ୍ତ ।
ସଙ୍କଟେ ଅଟଳ ଯୁବକ ହିଆ,
ବୀର ତେଜେ ବିଶ୍ୱେ ହୁଏ ସେ ଠିଆ ।

(୩)

ଯୁବା ଧରେ ଗ୍ରୀଷ୍ମ-ମାର୍ତ୍ତଣ୍ଡ-ତେଜ,
କଣ୍ଟାବଣେ ମଣେ କୁସୁମ ଶେଯ ।
ଯୁବକ ଦେଶର ଦୁର୍ଜୟ ଶକ୍ତି,
ଦେଶବାଞ୍ଛେ ତାର ନାହିଁ ବିରକ୍ତି ।
ଯୁବକ ହୋଇ ଯେ କୋଣରେ ପଶେ,
ନାରୀଠାରୁ ହୀନ କ୍ଲୀବରୁ କ୍ଲୀବ ସେ ।
ତେଜ ସ୍ପର୍ଦ୍ଧା ନାହିଁ ଯେଉଁ ଯୁବାର,
ଶାଢ଼ୀ ପିନ୍ଧିବା ତ ଉଚିତ ତାର ।
ନୈରାଶ୍ୟ ବନ୍ଧ ଯେ ନ ପାରେ ଡାଙ୍ଗି,
ଯୁବା ନୁହେଁ ସେଟା ମାଇ ବାଘୁଣି ।
ନ ମାରେ ଯେ ଦୁଷ୍ଟ ଘାତକେ ଗୁପତେ,
ଯୁବକ ନୁହେଁ ସେ ବନମାଙ୍କଡ଼ ।
ଯୁବକଟି ଏବା ଜଗତଜିଣା,
ବୀର ହନୁମନ୍ତ ଯୁବକ ସିନା ।
ସବୁ ବାଧା ଜିଣେ ଯୁବା ହୃଦୟ,
ମରଣକୁ ତାର ନ ଥାଏ ଭୟ ।
ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦର ଦଣ୍ଡ, କାନ୍ଦ ବୋବାଳି,
ନ ପାରେ ଯୁବକେ ବାଟ ଓଗାଳି ।

ଖଣ୍ଡାଧାରେ ଯୁବା ଦେଖାଇ ବାଟ,
ସାଧିନଏ ନିଜ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ, ଲକ୍ଷ୍ୟ ।
ଯୁବକ ଜୀବନେ ଖେଳେ ବିଜୁଳି,
ଯୁବକଟି ଏବା ଅଗ୍ନି-ଫିଙ୍ଗୁଳି ।

(୪)

ସହି ନ ପାରେ ଯେ ଆଘାତ ମାଡ଼,
ଯୁବକ ନୁହେଁ ସେ ବୁଢ଼ା ଅସାଡ଼ ।
ସ୍ୱାଭାବିକ ଶକ୍ତି ଯୁବକ ଭାବେ,
ଡେଇଁ ଯାଏ ସିନ୍ଧୁ ଏବା ହୁମାଟେ ।
ଅସାଧ୍ୟ ପାଠକୁ ଯୁବକ ପଢ଼େ,
ସ୍ୱଦେଶର ଶୁଭ ଅଦୃଷ୍ଟ ଗଢ଼େ ।
ଯୁବକ ପ୍ରଭାବ ଯେ ଦେଶେ ନାହିଁ,
ସେ ଦେଶର ପୁଣି ଜୀବନ କାହିଁ ।
ଯୁବକ ନ ହୁଏ ବିଳାସୀ ଭୋଗୀ,
ଦେଶ ଲାଗି ହୁଏ ଯୌବନେ ଯୋଗୀ ।
ତୀକ୍ଷ୍ଣ ଖଣ୍ଡାଧାର ସତ୍ୟର ରାହା,
ପୁଷ୍ପାସ୍ତୃତ ମଣେ ଯୁବକ ତାହା ।
ସଦା ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱଗାମୀ ଯୁବକ ଚିତ୍ତ,
ବହେ ତା ଦେହରେ ସିଂହ ଶୋଣିତ ।
ଯୁବକ କାହିଁରେ ନ ହୁଏ ପଛ,
ଯୁବକ ଜାତିର କଳ୍ପବୃକ୍ଷ ।
ଦେଶ ଯେତେବେଳେ ପଡ଼େ ବିପାକେ,
ଉଦ୍ଧାର ନିମନ୍ତେ ଯୁବକେ ଡାକେ ।
ତୁଚ୍ଛ ମଣେ ନାହିଁ ଯୁବା କୁଟାକୁ,
ସୁନା ମୁଠା କରେ ମାଟି ମୁଠାକୁ ।
ଅବନତ ନୁହେଁ ଯୁବକ ଶିର,
ଯୁବା ହୋଇପାରେ ଶିବାଜୀ ବୀର ।

ଅଭିଷେକୋତ୍ସବ

—୧—

ଆଜ ସମ୍ରାଟଙ୍କ ରାଜ୍ୟାଭିଷେକ,
ହସୁଛନ୍ତି ଉଲ୍ଲାସେ ମହୀ ଅଶେଷ,
ପ୍ରତି ପୁରପଲ୍ଲୀ ପ୍ରତି ନଗରେ,
ଲାଗିଛି ଉତ୍ସବ ସୁ-ଆଡମ୍ବରେ,
ବେଜେ ଦୁନ୍ଦୁଭି ବଜାନ୍ତ ଯେ,
ପ୍ରତି ହୃଦେ ପ୍ରାଣେ ଖେଳ ବୁଲୁଅଛି
ଉତ୍ସାହ ଆନନ୍ଦ ଶାନ୍ତ ଯେ ।

—୨—

ବାସି ଫୁଲେ ତେଜ ସୁଷମା ଯଥା,
ଆଶ୍ରାବରେ ସଜ ଫୁଲେ ସର୍ବଥା,
ରାଜଲକ୍ଷ୍ମୀ ତଥା ତେଜ ପ୍ରାଚୀନେ,
ଆଶ୍ରିଲେ ନବୀନେ ଏ ଶୁଭ ଦିନେ,
ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ଦିନାନ୍ତ ଛବି ଯେ,
ଧରୁଛି ଧରଣୀ ଉଦେ ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର
ଅସ୍ତ ହୋଇଗଲେ ରବି ଯେ ।

—୩—

ରାଜଭକ୍ତ ପ୍ରଜା ଉତ୍କଳବାସୀ,
ନବ ସମ୍ରାଟଙ୍କ ଶୁଭ ମନାସି,
ଇଷ୍ଟଦେବେ କରି ପୁଷ୍ପେ ମଣ୍ଡନ,
କରନ୍ତି ହରଷେ ପାଦ ପୂଜନ,
ହୋଇ ଏକପ୍ରାଣମନ ଯେ,
କରନ୍ତି କଣାଣ ନବୀନ ସମ୍ରାଟ
ଲଭନ୍ତୁ ଦୀର୍ଘ ଜୀବନ ଯେ ।

—୪—

ପ୍ରତିଦ୍ୱାରେ ଥୁଆ ସଲ୍ଲକେ ମସ୍ତ୍ୟ,
ଶୋଭେ ରମ୍ଭାତରୁ ପୂର୍ଣ୍ଣ କଳସ,
ଦେହଲୀରେ ଝୁଲେ ଫୁଲତୋରଣା,
ଝୁଟିରେ ସୁନ୍ଦର ପୁର ଅଗଣା,
ଦାଣ୍ଡେ ମିଳି ଶିଶୁଚୟ ଯେ,
ଉଚାରନ୍ତି ଉଚେ ଭାରତ ସମ୍ରାଟ
ଜୟ ଷଷ୍ଠ ଜର୍ଜ ଜୟ ଯେ ।

—୫—

ସୁହାସମୁଖେ ହର୍ଷେ ଗିରିକଲାପ,
କରୁଛନ୍ତି ଜୟଗୀତ ଆଲାପ,
ତରଙ୍ଗ ତାଳକୀ ଛଳେ ବଜାଇ,
ଧରୁଅଛି ସେହି ଗୀତର ପାଳି,
ଲତା-ମାତା ଦୋଳେ ବସି ଯେ
ଭ୍ରମର-ଗୁଞ୍ଜନ— ବ୍ୟାଜେ ବାଇ ବୀଣା
ଗାଏ କୁସୁମ ରୂପସୀ ଯେ ।

—୬—

ହୁଳାହୁଳୀ ଦେଇ ସର୍ବ ତଟିନୀ,
ସିନ୍ଧୁ ରାଜରାଣୀ ଗିରି-ନନ୍ଦିନୀ,
ରଜତ ଶଫରୀ ରଶନା ଝୁଲି,
ବାଇ ଘନ ଘନ ଲହରୀ-ତାଳି,
ଆନନ୍ଦେ ହୋଇ ତନ୍ମୟ ଯେ,
ନୀରବ ଛନ୍ଦରେ ଗାଉଛନ୍ତି ସର୍ବେ
ଜୟ ଷଷ୍ଠ ଜର୍ଜ ଜୟ ଯେ ।

—୭—

ଅଭିଷେକୋତ୍ସବେ ମହା ଉତ୍ସୁକେ,
ମାତିଛନ୍ତି ସର୍ବେ କ୍ରୀଡ଼ାକୌତୁକେ,
ବଜ୍ର ନିର୍ଘୋଷରେ ଫୁଟିଣ ବାଣ,
କରେ ସମ୍ରାଟଙ୍କ ଯଶଶ୍ରୀ ଗାନ,
ଗଗନେ ହେମ ହାଉଇ ଯେ,
ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ମୀନ ପ୍ରାୟେ ବିବିଧ ଭଙ୍ଗୀରେ
ବୁଲୁଛି ଚଞ୍ଚଳ ଖେଳି ଯେ ।

—୮—

ଅବସନ୍ତ କାଳେ ପୂର୍ଣ୍ଣବସନ୍ତ,
ବିରେଜ ହୋଇଣ ଆକାରବନ୍ତ,
ବହୁଛି ସୁଷମା ମଧୁର ମୂର୍ତ୍ତି,
ମର୍ତ୍ତ୍ୟେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ସ୍ୱର୍ଗ ବିଭୂତି,
ମଧୁମୟ ଚରାଚର ଯେ,
ହସୁଛି ଗଗନ ହସୁଛି ପବନ
ହସୁଛି ମହାସାଗର ଯେ ।

—୯—

ହେ ନବସମ୍ରାଟ ବ୍ରିଟେନଶକ୍ତି,
ଦେଖ ଉତ୍କଳର ନିର୍ମଳ ଭକ୍ତି,
ଲୋଟି ସୁଖେ ତାର ଆନନ୍ଦେ ଅତି,
ଜଗନ୍ନାଥ ପଦେ କରି ପ୍ରଣତି,
ଜଣୁଛନ୍ତି ନିବେଦନ ଯେ,
କରନ୍ତୁ ସମ୍ରାଟ ଷଷ୍ଠ ଜର୍ଜ ସୁଖେ
ବହୁବର୍ଷ ରାଜପଣ ଯେ ।

—୧୦—

ନଭେ ଘନରଥେ ଅମରୀଗଣ,
ଗାଉଛନ୍ତି ତୁମ୍ଭ ଅଭିନନ୍ଦନ,
ପାରିଜାତ ଫୁଲ ତୋଳି ଅପ୍ସରୀ,
ବର୍ଷୁଛନ୍ତି ତବ ମସ୍ତକୋପରି,
ଆନନ୍ଦେ ହୋଇ ଅଥୟ ଯେ,
ଉଚ୍ଚାରୁଅଛନ୍ତି ଭାରତ-ସମ୍ରାଟ
ଜୟ ଷଷ୍ଠ ଜର୍ଜ ଜୟ ଯେ ।

—୧୧—

ପବନ ତବ ରାଜ୍ୟେ ସୁଗନ୍ଧ ବୃଷ୍ଟି,
କରନ୍ତୁ ବାରିଦେ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ବୃଷ୍ଟି,
ବହୁ ଚିରଦିନ ମଳୟବାୟୁ,
ବଢୁ ତବ ଯଶ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଆୟୁ
ଶସ୍ୟଲକ୍ଷ୍ମୀ ନିରନ୍ତରେ ଯେ,
ବସ୍ତାରୁ ସୁହାସ୍ୟ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ
ପ୍ରତି କେଦାରେ ପ୍ରାନ୍ତରେ ଯେ ।

—୧୨—

ରାଜରାଜେଶ୍ୱରୀ ଏଲିଜାବେଥ,
ଉଭୁ ବିଶ୍ୱେ ତବ ରାଜ୍ୟନେତ,
ଯୋଗ୍ୟ ପତିଙ୍କର ଯୋଗ୍ୟ ବନିତା,
ତ୍ରେତାରେ ଯେସନ ଶ୍ରୀରାମ ସୀତା,
ସୁଖେ ପତିପତ୍ନୀ ଦେନି ଯେ,
ଶତାଧିକ ବର୍ଷ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ପାଳନ
କର ପୁତ୍ର ପୌତ୍ର ଘେନି ଯେ ।

—୦—

ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ଭାଷାକୋଷ

ବର୍ଷ ବର୍ଷେ ଦେଇ ଲକ୍ଷ ଶବ୍ଦ ସୁସମ୍ପଦ
ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ଭାଷାକୋଷ, ଶବ୍ଦ-ଯଶପତି,
ବାସନ୍ତୀ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ନିଶା ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରାୟ
ଉତ୍କଳ-ସାହିତ୍ୟ-ନଭ କରେ ଆଲୋକିତ ।
ଉତ୍କଳୀୟ ଶବ୍ଦ-ବୃନ୍ଦେ ଫୁଟିଛି ବିବିଧ
ପୁଷ୍ପ, ବଙ୍ଗ ହିନ୍ଦୀ ପୁଣି ସଂସ୍କୃତ ଇଂରାଜୀ,
ଫୁଟେ ଯଥା କାବ୍ୟ-ବୃନ୍ଦେ ରସ, ଭାବ, ଅର୍ଥ,
ଉତ୍କଟେ ସୌରଭ ତାର ଦିଗଦିଗନ୍ତରେ ।
ଆଘ୍ରାଣି ତା' ସ୍ତବ୍ଧ ମୁଗ୍ଧ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ମଣ୍ଡଳ,
(ସମୁନ୍ନତ ଶୁଭ୍ରତର୍ଶେ ଶିକ୍ଷା ସଭ୍ୟତାରେ)
ସମାପ୍ତ ସେ ସପ୍ତଖଣ୍ଡେ, ସପ୍ତ ସିନ୍ଧୁ ସମ
ବିରାଟ ବିଶାଳକାୟ, ବହୁଛି ଉଦରେ
ବିବିଧ ରତନ ମୁକ୍ତା, ମାଣିକ୍ୟ ପ୍ରବାଳ,
ମହାର୍ଘ ବିଭବ ତାହା ଦିବ୍ୟ ଜ୍ୟୋତିର୍ମୟ ।
ଦେବଭୂମି ଏ ଉତ୍କଳ, ସୁତୀର୍ଥମାଳିନୀ,—
ବିତ୍ତେ ପଛେ ଦୀନା, ମାତ୍ର ଗୁଣେ ଗରୀୟସୀ,
ତାର ସାରସ୍ୱତ ଶକ୍ତି, ସୂକ୍ଷ୍ମ ପ୍ରତିଭାର
ମାନଦଣ୍ଡ ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ଭାଷାକୋଷ ଗ୍ରନ୍ଥ ।
ଦେବୀ ବିଶ୍ୱ-ଭାରତୀଙ୍କ ମହାଦରବାରେ
ଲଭିଛି ଉତ୍କଳ ଭାଷା ଗୌରବ ଆସନ,
ନିରେଖି ଏ ଦୃଶ୍ୟ, ଗର୍ବେ ସ୍ଫୀତ ବକ୍ଷ ଆଜି
ଉତ୍କଳ ବୋଲବୁଲ ଉଚ୍ଛ୍ୱାସେ ଅଧୀର ।
ଉଠୁଅଛି ଧନ୍ୟବାଦ ଭାଷାକୋଷ ନାମେ
ଜୟଧ୍ୱନି ସହ, ତାର ପୁଣ୍ୟ ପ୍ରତିଧ୍ୱନି
ମିଶି ସେ ଧ୍ୱନିରେ, କରେ ସ୍ତୁତି ତାହାଙ୍କୁ;
ଅମର ଦୁନ୍ଦୁଭି ବାଜେ ଦିବିରେ ତା ନାମେ ।

ପ୍ରହରାଜ ଉପାଧିକ ହେ ଗୋପାଳଚନ୍ଦ୍ର,
କର୍ମଯୋଗୀ ତୁମ୍ଭେ, ଚିର କର୍ମ ଉପାସକ,
ପଞ୍ଚବିଂଶ ବର୍ଷବ୍ୟାପୀ ଶ୍ରମ ଯୋଗବଳେ
ସୃଜିଲ ଯେ ସୁବିରାଟ ଶବ୍ଦ-ହିମାଳୟ,

ତେଣୁ ତାର ତୁଙ୍ଗ ଶୃଙ୍ଗ ବନ୍ଧୁରୁ ଜନେ
ନମିବେ ସମ୍ଭ୍ରମେ ତାଙ୍କୁ ଯୋଡ଼ି ଦେନି କର ।
ରଚିଗଲ ତୁମ୍ଭେ ନିଜେ ସ୍ୱ ସ୍ତମ୍ଭ ତବ,
ରହିଲା ତୁମ୍ଭର ମୂର୍ତ୍ତି ତୁମ୍ଭ କର୍ମ ମଧ୍ୟେ
ଦେବଧାମେ ଉପମୂର୍ତ୍ତି ଦେବ ମଧ୍ୟେ ଯଥା,
ତୁମ୍ଭର ଏ ଗ୍ରନ୍ଥପୁଞ୍ଜ ରଖିବ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ
ଯୁଗେ ଯୁଗେ ଜୀବନ୍ତ କରି, କରୁଣ ଅମର ।
ଉତ୍କଳର ଭବିଷ୍ୟତ ବଂଶଧରଗଣ
ନିର୍ମାଣି ସୁବର୍ଣ୍ଣେ ତବ ସୌମ୍ୟ ଦେବମୂର୍ତ୍ତି,
ପୂଜିବେ ଭକ୍ତିରେ ସ୍ଥାପି ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଦେଉଳେ ।
ନ ଗୁହିଁ ଶରୀରେ, ପ୍ରାଣେ ଯାହାଙ୍କ ସହାରେ
ଥିଲ ତୁମ୍ଭେ ଅସ୍ପୃଶ୍ୟ, ସେ କୃତଜ୍ଞ ଜନେ
ବୁଝିବେ ତୁମ୍ଭର ମୂଲ୍ୟ, ମହତ୍ତ୍ୱ ନିଶ୍ଚୟ ।
ତୁମ୍ଭର ଅଦ୍ଭୁତ ଧୈର୍ଯ୍ୟ, ଅସୀମ ସାହସ
ତ୍ୟାଗ, ଦାନ, ସହିଷ୍ଣୁତା, ସଙ୍କଳ୍ପ ଦୃଢ଼ତା,
ଏ ଆଦି ବିଶିଷ୍ଟ ଶୁଭ ସୁଗୁଣନିଚୟେ
କରୁଣ ଆଦର୍ଶ, ଧରି ହୃଦି ଲକ୍ଷ୍ୟ ତବ
ହେବେ ସର୍ବେ କର୍ମଯୋଗେ ନିରତ ସତତ ।
ଢାଳିବେ ପଦ୍ମରେ ତବ ଭକ୍ତିପୁଷ୍ପାଞ୍ଜଳି,
ବରେଣ୍ୟ ଅମର ଜ୍ଞାନେ, ଅର୍ପିବେ ଆରତି
ଜାଳି ଶ୍ରଦ୍ଧା ଦୀପାବଳୀ ପ୍ରୀତି ଜ୍ୟୋତିର୍ମୟ,
ଅମର ଯାହାର କୀର୍ତ୍ତି ସେହି ତ ଅମର ।

ମହେନ୍ଦ୍ର ମୁହୂର୍ତ୍ତେ ଦେବୀ ଉତ୍କଳ ଭାରତୀ
ତୁମ୍ଭ ଭଳି ସୁତରତ୍ନ ଲଭିଥିଲେ ଅଙ୍କେ,
ଉଜ୍ଜ୍ୱଳିଲ ମାତୃମୁଖ ତୁମ୍ଭେ ନିଜ ଗୁଣେ ।
ଧରିଥିଲ ଶୁଭକ୍ଷଣେ ହେ ଭାରତୀଶିଷ୍ୟ
ମାତୃପୂଜା ବ୍ରତ, ତାହା ନିର୍ବାହ ନିମନ୍ତେ
ବନ୍ଦୀ ହେଲ କାରାଗୃହେ, କି ଅଦ୍ଭୁତ ତ୍ୟାଗ,
ମାତୃପୂଜା ସହ କଲ ତ୍ୟାଗ ପୂଜା ଦେବ,
ଏହା ଥିଲା ବିଶେଷତ୍ୱ ତବ ଆଦର୍ଶର ।
ସାରସ୍ୱତ ସ୍ତବକରେ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ତବ
ପୁଲକିତେ ଶ୍ରୀ -ମହାମହିମାଭୂଷଣ,
ଅର୍ପିଲେ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଉଚ୍ଚ ଗୌରବ ଉପାଧି—
ବିଦ୍ୟାବାହାଦୁର, ରତ୍ନ ଜଡ଼ିତ ତାଜରେ ।
ଅବର ପିନ୍ଧାଇ ଦେଲେ ମସ୍ତକେ ତୁମ୍ଭର
ଆନ୍ଧ୍ର ଭାରତୀତୀର୍ଥର ବରେଣ୍ୟ ପଣ୍ଡିତେ
ସାହିତ୍ୟ-ବିଶାରଦାଖ୍ୟ ଉପାଧି-ମୁକୁଟ,
ବୁଝନ୍ତି ଗୁଣିକେ ସିନା ଗୁଣର ଗୌରବ ।
ହେ ମହାସାଧକ, କୀର୍ତ୍ତି କି ବର୍ଣ୍ଣିବି ତବ,
ସ୍ମରି ତବ ସୁକଠୋର ଅଖଣ୍ଡ ତପସ୍ୟା
ନତ ହୁଏ ସ୍ୱତଃ ଶିର ପାଦମୂଳେ ତବ,
ଘେନ ମୋର କୃତଜ୍ଞତା, ଭକ୍ତ୍ୟଭିନନ୍ଦନ ।

ବର୍ଷନିମନ୍ତ୍ରଣ

ଆସ ନବସ୍ୱିତା ନବୀନ ପ୍ରବାସୀ
ନବବନ୍ଧୁ ନବବର୍ଷ
ବହି ଆଣ ଦେବ ନବବର୍ଷ ସହ
ନବୀନ ଶୁଭ ଆଦର୍ଶ ।
ମଣ୍ଡିଯାଇଅଛୁ ଋତୁ-ଅଧିପତି
ତବ ବିଶ୍ୱ-ସ୍ୱାଗତସଜ୍ଜା,
ରଖିଯାଇଅଛୁ ପଲ୍ଲବେ କୁସୁମେ
ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ସୁଷମା ପ୍ରସ୍ତ ।
ମାତୃକୋଳେ ବସି ଫୁଟୁଅଛୁ ବନେ
ବନସ୍ପତି କେମା ଫୁଲ,
ସୁନ୍ଦର ସାମ୍ରାଜ୍ୟ— ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତିନୀ ସେ
ସେହି ଏକା ତାହା ତୁଲ ।
ବସାଇଅଛନ୍ତି ବିହଙ୍ଗମେ ତବ
ଆଗମନୀ ନହବତ,
ଗୁଣୁ ଗୁଣୁ ସ୍ୱରେ ଗାଉଛୁ ଭ୍ରମର
ସ୍ୱାଗତ ଗୀତ ଶାଶ୍ୱତ ।
ତକେ ତୁଅ ଦେବ, ଘେନ ଏ ବର୍ଷର
ପ୍ରଥମ ଶ୍ରଦ୍ଧା ସମ୍ମାନ,

ତବ ସ୍ୱଜନଗଣ କରୁ ଜଗତକୁ
ନବୀନ ସମ୍ପଦ ଦାନ ।
ହେ କାଳ-ଦାୟାଦ, ଖୋଲିଦିଅ ନବ—
ଅନନ୍ତ-ମଣି ମଞ୍ଜୁଷା,
କର ଆନୟନ ହେ ନବ ଦାୟକ,
ମଙ୍ଗଳର ନବ ଊଷା ।
ପ୍ରାଣେ ନବ ଆଶା ତୁଣ୍ଡେ ନବ ଭାଷା
ଅର୍ପ ନବ ଭାଗ୍ୟବଧୂ,
ହୃଦୟରେ ଦିଅ ସଜୀବ ନିଶ୍ୱାସ
ସାଧନାରେ ଦିଅ ସିଦ୍ଧି ।
ଅତୀତର ବ୍ୟଥା ଅତୀତର କଥା
ନିଅ ମାନସରୁ ହରି,
ଅତୀତ ସାଗରେ ମିଶିଯାଉ ସବୁ
ଅତୀତ ଦୁଃଖ-ଲହରୀ ।
ରଖିଯାଅ କୀର୍ତ୍ତି ଆଜୀବନ ରହୁ
ନିରତ ମଙ୍ଗଳୋତ୍ସବେ,
କୀର୍ତ୍ତିହିଁ ଅମୃତ କୀର୍ତ୍ତିବନ୍ତ ଜନ
ଅମର ନିଶ୍ଚେ ଏ ଭବେ ।

—୫—

ପ୍ରକୃତି ନହବତ

(ବର୍ଷା ରଜନୀରେ ଭେକ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କର ଆନନ୍ଦ
କୋଳାହଳ ଉପଲକ୍ଷେ ଲିଖିତ)

ଲଗିଛି ପ୍ରକୃତି ଗୃହେ କି ଉତ୍ସବ ଆଜ,
ବସିଅଛି ନହବତ ଶତ ଶତ ଲକ୍ଷ,
ବାଜୁଛି ବିବିଧ ବାଦ୍ୟ ବିଶୃଙ୍ଖଳ ତାଳେ,
ମାତ୍ର ସେହି ବିଶୃଙ୍ଖଳା, ବେତାଳ ମଧ୍ୟରେ
ମୂର୍ତ୍ତିମତୀ, ପ୍ରାଣବତୀ, ମୁଗ୍ଧ ମଧୁରିମା ।
ସମଧିକ ପ୍ରୀତିପ୍ରଦ, ଆବର ସୁନ୍ଦର
ପତତ୍ରିଦଳ ଉପବନୁ ମୁକ୍ତ ଅରଣ୍ୟାନୀ,
ନୁହେଁ କି କୃତ୍ରିମ ବଳ ନିସର୍ଗ ସୁନ୍ଦର ।
ଭେକ ଶମ୍ବୁ ଛାଡ଼ି ସ୍ୱର, ଅହା କି ମଧୁର,
ନାହିଁ ସେ ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ ମୋହ ପ୍ରାକୃତ ବାଦିତ୍ରେ,
ପୁଷ୍ପର ସୁଷମା, ଗନ୍ଧ, ମଧୁ ମକରନ୍ଦ,
ମିଳିବ ଭାବଭରତୀ ଫୁଲରେ ବା କାହୁଁ ।
ବିବାହ ମଙ୍ଗଳ ଲଗ୍ନ ପଡ଼ି ଆଜ ଯେବେ—
ସୁକୁମାରୀ ଶେଫାଳିକା-ପ୍ରକୃତି କନ୍ୟାର,
ବିବାହାର୍ଥି ନାରୀ ପ୍ରାୟ ପ୍ରାତେ କାଦମ୍ବିନୀ
ଦେଉଛି ହୋଇଲୁବୁଡ଼ ଚଳାଇ ତାହାକୁ,
ଶୁଭୁଅଛି ଘନ ଘନ ଭେକ ହୁଳାହୁଳି,
ବାଜୁଛି ମଙ୍ଗଳ ଶଙ୍ଖ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱେ ଘଡଘଡି ।
ଶ୍ୟାମ ସୁଲଳିତ ତନୁ ଶରତ ସନ୍ତତେ,
ରକ୍ତବୃନ୍ତ ଶେଫାଳୀର ଲଗିଛି ବିବାହ,
ଭାଦ୍ରକାନ୍ତ କନ୍ୟାଅଙ୍ଗ ଅଳଙ୍କାର ଭରେ,
ସଧବା ମଣ୍ଡଳୀ ତୁଲ୍ୟ ଦିଗ୍‌ବଧୂ ନିକର
ବନ୍ଦାନ୍ତି ସେ କନ୍ୟାବରେ ବିଦ୍ୟୁ-ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଦୀପେ,
ଦେଉଛନ୍ତି କନ୍ୟାମାତା କାନନ ପ୍ରକୃତି,
ନବୀନ ଜାମାତା କରେ ସ୍ୱକନ୍ୟା ସମର୍ପି,
ବିହଙ୍ଗ ବାଦକ ଛଳେ ନେଉଛନ୍ତି ମାଗି
ଅଲେଖ କନ୍ୟାର ଭାବୀ ଦଶଦୋଷ କ୍ଷମା ।
ଉତ୍ସବ-ମୁଖର ଆଜି ବର୍ଷା ତମସ୍ୱିନୀ,
ଜାଳୁଛନ୍ତି ଜ୍ୟୋତିରିଙ୍ଗେ ଚୁମ୍ବନ ଆଲୋକ,
ପ୍ରକୃତି ଉତ୍ସବେ ମତ୍ତ, ତେଜି କ୍ଷୁଧା ତୃଷା ।

—୫—

ମହାପୂଜା

ଦେଖ ଦେଖ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱେ ଜଗଦମ୍ବା ଦୁର୍ଗା
ହେଉଛନ୍ତି ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ,
ବିଦାୟ ବାଜଣା ଶୁଭୁଛି ଦିବିରୁ
ଗଗନ କରି ବିଦୀର୍ଣ୍ଣ ।
ଭକ୍ତି ଆକର୍ଷିଣୀ ଦଶଭୁଜା ମୂର୍ତ୍ତି
ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଦୃଶ୍ୟକ୍ଷେ ଝଳେ,
ଉଛୁଳି ଉଠୁଛି ମହିମା-ମୟୂଖ
ସ୍ଫୁରୁ ଆସ୍ୟ-ସରସିଜେ ।

ନବୋଦିତ ଚନ୍ଦ୍ର ସାଡ଼ମ୍ବରେ ଢାଳେ
ଶାରଦୀ * ସୁଷମା-ଛଟା,
ବାଟି ବାଟି ପଥେ ଅଞ୍ଜଳି ଅଞ୍ଜଳି
ରଙ୍ଗବୃନ୍ତ ଶେଫାଳିକା ।
ସିଞ୍ଚିଦେଇ ଘନ ଘନ ଘନ ପୁଣ୍ୟ
ଦେବ ତୀର୍ଥବାରି ଶିରେ,
ଢଳେ ଅଭିଷିକ୍ତ ରାଜରାଜେଶ୍ୱରୀ
ଗୌରବିତ ପଦବୀରେ ।
ଗଗନ-ସୁନ୍ଦରୀ- ୧ କାଞ୍ଚନ ପ୍ରଦୀପେ
କରୁଛନ୍ତି ମଙ୍ଗଳାଳତି,
ବିହଗ ବାଳକ — ଛଳେ ହୁଳାହୁଳୀ
ବହନ୍ତି ଦିଗାଳି ସତୀ ।
ଅଗାଧ ସଲିଳ ମଧ୍ୟେ କମଳିନୀ
ଅନ୍ତରେ କଠୋର ତପ,
ବହୁବାଳୁ ଶିରେ ବଷ୍ଟସ୍ୱଣୀ ପାଦ
ବାନ୍ଧିଛି ଦୃଢ ସଙ୍କଳ୍ପ ।
ଖଞ୍ଜଣୀ ଆଶାରେ ଗୁହିଁଛି ଅନ୍ତରେ
ଶ୍ୟାମାଙ୍ଗୀ ଅପରାଜିତା,
ପିଠଉ ପାଣିରେ ଶ୍ୱେତ ଦୂବାରାଶି
ଲେଖୁଛନ୍ତି ମହୀରେ ଚିତା ।
ମାତୃ ଆଗମନେ ମଧୁର ମାଲତୀ
ଫୁଟି ଉଠିଅଛି ଭବେ,
ତଟିନୀ ବକ୍ଷରେ ଉତ୍ଫୁଲ୍ଲିତା ଦେହେ
କୁସୁମେ ନବପଲ୍ଲବେ ।
ଆସ ମା ଶାରଦେ ଭାରତବତ୍ସଳା
ଗିରୀନ୍ଦ୍ର ପ୍ରାଣ ତନୁଜା,
ସାଦରେ ସସ୍ନେହେ କର ମା ଗ୍ରହଣ
ଭକ୍ତଜନ ପ୍ରୀତିପୂଜା ।
ଦାନବଦଳନୀ ଭାରତର ଦୈନ୍ୟ—
ଅଜ୍ଞାନ-ଦାନବ କୁଳେ,
ସଂହାର ସମୂଳେ ତାଳ ରୂପ ତବ—
ଭବଶୋଭୀ ମହାଶୂଳେ ।

—୪—

ଯମୁନା ନଦୀ

ଏହି କି କଳିନ୍ଦ କନ୍ୟା ସେ କାଳିନ୍ଦୀ ନଦୀ,
ଯା ସ୍ମରଣେ ସ୍ମୃତି-ସିନ୍ଧୁ ହୋଇ ଉନ୍ମନ୍ଥିତ
ଭାସିଉଠେ କୋଟି କୋଟି ଅତୀତ ଗରିମା ।
ଏହି କି ସେ ଯମୁନା, ଯା ତୀର କୁଞ୍ଜବନେ
ବିହରନ୍ତେ ରାସଲୀଳା ସଙ୍ଗିନୀ ଗହଣେ
ରାଈ ରାଜଜେମାଦେଇ, ନନ୍ଦରାଜ ସୁତ
ରସରାଜ କୃଷ୍ଣସହ, ପ୍ରେମରସେ ମାତି ।
ଯମୁନେ, ସେକାଳେ ତୀରେ ବସିଥିଲା ତୋର
ଅନନ୍ତ ଆନନ୍ଦମେଳା ମହାମହୋତ୍ସବ,
ବାଜି ଉଠୁଥିଲା ପ୍ରେମ ମୋହନ ମୁରଲୀ,
ଶୁଣି ସେହି ଚିତ୍ତୋନ୍ମାଦୀ ଉଦାତ୍ତ ସୁସ୍ୱର
ବହୁଥିଲୁ ଉଜାଣି ତୁ ଅହରହ ପ୍ରେମେ ।
ଶୁକମୁଖନିଗଳିତ ୨ ପୁଣ୍ୟ ପ୍ରେମଶ୍ଳୋକେ
ହେଉଥିଲା ମୁଖରିତ ତୀରବନ ତୋର,
ସେ ଶ୍ଳୋକର ଭାବରସ ଗଭୀର ମଧୁର,
କି ଉଦାର ଅପ୍ରାକୃତ ସେ ପ୍ରେମ ସଙ୍ଗୀତ ।
ସେକାଳେ ଯମୁନେ, ଧରା ହୋଇଥିଲା ସ୍ୱର୍ଗ,
ସ୍ୱର୍ଗ ହୋଇଥିଲା ଧରା, କିମ୍ବା ହୋଇଥିଲା
ଧରା ସ୍ୱର୍ଗ ମିଶି ଏକ, ପ୍ରେମର ମିଳନେ ।
କଲ୍ୟବେଳେ ଗୋପବାଳା ତୋ ନୀରେ ସିନାନ,
ନନ୍ଦୁଥିଲ ସେ ସୁଷମା ଘେନେ ବିକଶିତ
ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣାଙ୍ଗୀ ଆଲୋକବର୍ଣ୍ଣୀ ବିକଳ୍ପ ଉପମା,
ତାଙ୍କ ଦେହ ସଂଲେପିତ କସ୍ତୁରିକା ପଙ୍କେ
ଅବଧି ସୌରଭମୟ କୃଷ୍ଣାଭ ତୋ ନୀର ।

*—ଶରତ୍ ଲକ୍ଷ୍ମୀ । ୧—ବିଜୁଳି ୨—କଥିତ ।

ବହୁ ସେ ଯମୁନେ, ଭଲ ବହୁ ସତୀ ତଟ,
ବାଜୁଛି ତ ତୋ କୂଳରେ ଅଦ୍ୟାପି ମୁରଲୀ
ଝରୁଛି ତୋ କଣ୍ଠେ ଅର୍ଦ୍ଧ, ମାତ୍ର ଉଷିତନେ୍ୟ,
ହେଉଛନ୍ତି କି ଦୂର ତୋର ଅନ୍ତର ଶୂନ୍ୟତା
ତହିଁ ପୂର୍ବ ପର ? ଏବେ ଅଭାବ ତୋ ପ୍ରାଣେ
ସେ ସମ୍ପଦ, ସେ ଗୌରବ, ସେ ମହାସୌଭାଗ୍ୟ !
ତାହିଁରେ ବା ତଟେଶ୍ୱର, ନାହିଁ ଲୋ ଅଭାବ ?
ସ୍ୱପ୍ନର ସଭ୍ୟତା ନାହିଁ—ସଙ୍ଗୀତର ରୂପ,
ସ୍ୱାଦ ନାହିଁ ସୁଗନ୍ଧର, ଅପୂର୍ଣ୍ଣ ଏ ବିଶ୍ୱ,
ସୌଭାଗ୍ୟ-ଭାସ୍କର ମୋର ଅସ୍ତାଚଳେ ଏବେ ।
ନାହାନ୍ତି ତ ତାଙ୍କୁ ଆଜି, ହାୟ ହତଭାଗି,
କି ଗରଜ ତାହାର ଲୋ ଦେଖିବ ସେ ତୋତେ,
ତାଙ୍କ ବିନା ଗୋପଶିରୀ ଯାଇଅଛି ଛୁଟି,
କିନ୍ତୁ ତୋ ଅତୀତ ସ୍ମୃତି ଚିର ଅନଶ୍ୱର ।
ଜୀଇଥିବୁ ତୁ ଯେତେ କାଳ, ତେତେ କାଳ ଯାଏଁ
ସେହି ସ୍ମୃତି ହେବ ତୋର ଆଶାର ସଙ୍ଗୀତ ।

———

ସଫଳ ତରୁ

ହେ ସୁନ୍ଦର ତରୁବର ଦିଶୁଛୁ ତୁ ଏବେ
ହୋଇ ଫଳେ ଆନମିତ ଶାନ୍ତିଶୀଳ ଯଥା
ବହୁ ଶାସ୍ତ୍ରାଭ୍ୟାସକାନ୍ତ ଆଦିବାଶବଂଶୀ ।
କେତେ ଫଳ ପରିପକ୍ୱ, ପିଙ୍ଗଳ, ସୁସ୍ୱାଦ,
କେତେ ଅର୍ଦ୍ଧପକ୍ୱ, ଅମ୍ଳ, ବର୍ଣ୍ଣେ ଅପିଙ୍ଗଳ,
କେତେ ଅବା ଶୁଷ୍କ ହୋଇ ଲାଗିଥାଏ ବୃନ୍ତେ,
ଖସିଗଲେ କେତେ ଝଡ଼ ହୋଇଯାଏ ମାଟି ।
ନହୁଁବା ତୁ ବହୁପୋଷୀ, ସ୍ୱୀୟ ରକ୍ତଦାନେ
ପୋଷିଅଛୁ ପୋଷ୍ୟବର୍ଗେ, ଉଦାର ଅନ୍ତରେ,
ସହି ଖରା, ବର୍ଷା, ଶୀତ, ଅବାଧ ପବନ ।
ବହୁ ସନ୍ତାନର ପିତା ତୁହି ତରୁବର,
ସନ୍ତାନେ ତୋହର କେହି ପୁଷ୍ଟ, ଅର୍ଦ୍ଧଶିଷ୍ଟ,
କେହି ଚିର ଅକର୍ମଣ୍ୟ, ଆବର କେହିବା

ନଗ୍ନଙ୍କ ମଙ୍ଗଳ ଜାତ ପ୍ରାୟ, ତୋହୋପର,
ଧରନ୍ତି ସେ ପରହିତେ ଜୀବନ, ଶରୀର,
ପୋଷନ୍ତି ସେ ପରପ୍ରାଣ ଆତ୍ମବଳ ଦାନେ ।
କି ଆନନ୍ଦ କି ସନ୍ତୋଷ ଖେଳେ ତୋ ହୃଦୟେ
ଜାଣୁ ତୁ ତା ଏତା ଯେଣୁ ସୁପୁତ୍ର ଜନକ,
ପୁତ୍ର ଯଶେ, ପୁତ୍ର ଜ୍ଞାନେ, ପୁତ୍ରର ଗୌରବେ
ନ ମଣେ ଆତ୍ମପ୍ରସାଦ କେବଣ ଜନକ ?
କଳ୍ପତରୁ ସମ ଦାତା ତୁହି ତରୁମଣି,
ନାହିଁ ଶଙ୍କା ନାହିଁ ତୋର ଦାନ-ଅଭିଧାନେ,
କରୁ ତୁ ସନ୍ତାନ ଦାନ ନିର୍ବିକାର ଚିତ୍ତେ
ଯାଚକ ଅତିଥି ପ୍ରତି, ଦାତାବର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରାୟ ।
ହୃଦୟୀ ତୁ, ଅଛି ତୋର ପୁଣ୍ୟ ଦେବ ହୃଦ,
ଆତ୍ମଦାନେ ଅକୁଣ୍ଠିତ ଦଧୀଚି ସକାଶ
ବିଶ୍ୱହିତେ, ଦୟାକ୍ଷମା ପିଣ୍ଡପ୍ରାଣ ତୋର,
ବିଶ୍ୱରେ ଆଦର୍ଶ ଗୃହୀ, ଆଦର୍ଶ ଯୋଗୀ ତୁ ।
ସ୍ୱାର୍ଥପକ୍ଷେ ଆସ୍ଥା ଯାର ନୁହେଁ ବିସର୍ପିତ,
ସେବା ଯାର ଏକମାତ୍ର ପ୍ରିୟତମ ବ୍ରତ
ପାତ୍ରାପାତ୍ର ନିର୍ବିଶେଷେ ସେ ସମଦର୍ଶୀର
ପବିତ୍ର ଜୀବନ ଧନ୍ୟ, ଶରୀର ସାର୍ଥକ ।
ପାଦପ, ତୁ ରୂପାନ୍ତର ଦେବତା କି ଋଷି,
ଅଥବା ଏ ବେନଙ୍କର ମହତ୍ତ୍ୱର ମୂର୍ତ୍ତି,
ପୁଚ୍ଛିବି କାହାକୁ ଏହା, କେ ଦେବ ଉତ୍ତର,
କିଏ ଅବା ଦେଖାଇବ ଅନ୍ଧାରେ ଆଲୋକ,
ପାରୁ ନାହିଁ ଜାଣି ଖାଲି ଉପକାରୀ ଜ୍ଞାନେ
ପ୍ରକାଶୁଛି ହୃଦୟର କୋଟି କୃତଜ୍ଞତା,
ମୌନ ଯତି, ଶିର ଗୁଳା କଲେ ତା ଗ୍ରହଣ,
ହେବ ମୁଁ ସାଫଲ୍ୟସିକ୍ତ ଗୌରବେ ଗର୍ବିତ ।

———

ଅର୍ଥ

ଭୁବନେ ଅତୁଳ ଏତା ଅର୍ଥର କ୍ଷମତା,
ଅର୍ଥବଳେ ଜଣିହୁଏ ପ୍ରକୃତ ଯୋଗ୍ୟତା ।

ତୁଚ୍ଛପର ରୂପ ଅର୍ଥ, ନିର୍ଗୁଣର ଗୁଣ,
ଗଣାହୁଏ ଅର୍ଥ ହେତୁ ମହାଦ୍ରୁମେ ତୃଣ ।
ଜନ୍ମମୂର୍ଖ ଶାସ୍ତ୍ରଜ୍ଞାନ ସର୍ବବର୍ଜିତ,
କରିଦିଏ ଅର୍ଥ ତାକୁ ଦିଗ୍‌ଗଜ ପଣ୍ଡିତ ।
ଧନ୍ୟ ତୁ ରେ ଅର୍ଥ, ତୋର ଅଦ୍ଭୁତ କରଣୀ,
ଅଙ୍ଗାରକୁ ସୁନା କରୁ ଛୁଆଇ ଦେଇ ପଣ ।
ତୋ କୃପାରେ ପରିଣତ ବ୍ରାହ୍ମଣେ ଶ୍ୱପଚ,
ଦୁର୍ଜନ ଶସ୍ତ୍ରେ ତୁହି କୁଳିଶ କବଚ ।
ତୋହର ଯେ କୃପାପାତ୍ର ନାହିଁ ତାର ଭୟ,
ମିତ୍ରେ, ପାପେ, ଦୁର୍ଗ୍ରହେ ସର୍ବତ୍ର ତା ଜୟ ।
ଆନପଭ୍ରଷ୍ଟ ଭକ୍ତ, ଅର୍ଥ ! କେ ନୁହେଁ ତୋ ବଶ,
ମାତ୍ର ଏକା ଚନ୍ଦ୍ରଗୁପ୍ତ ନ ଗଣେ ତୋ ଯଶ ।
ବଡ ବୃଦ୍ଧ, ଜଳଉଠେ ଲକ୍ଷ ନାମ ଶୁଣି,
ଯାଚେ ଯେ ତା ପୁତ୍ରେ ହାତେ ନିର୍ଯାତ କହୁଣି ।
ଶୁଣେ ନାହିଁ ତାହାର ସେ ସୂତ କାମ୍ୟା ତାକୁ,
ନ କରେ ସେ ଭୁଇଁ ପରି ଆଦର ତାହାକୁ ।
ଅର୍ଥୀ କନ୍ୟା ଅର୍ଥହୀନେ ଦତ୍ତେ ଦୋଷ ଜାଣି
ତାହାକୁ ସେ ନ ସଙ୍କୋଳେ ଦେଇ ପିଢ଼ାପାଣି ।
ତଦା ପଚ୍ଛେ ଯେବେ ପୁଚ୍ଛେ, ଅର୍ଥ ! ପାପି ଦେହେ,
ବାନ୍ଧିଦେବ ପାପୀ ବୋଲି ତାକୁ ସେ କେବେହେଁ ।
ତାର ସାଧ୍ୟ, ଦେବ ଭଲ ଧୂଳି ତାହା ନେନେ,
ଝୁଙ୍ଗିଦେବ ବାଳୁଙ୍ଗି ସେ ପିଛି ଲୌହି ବେକେ ।
ନ ଚଳବ ତାହା କଣ୍ଠ ତାହାର ଗୁରୁତ୍ୱ,
ପଣ୍ଡ ହେବ ଭଣ୍ଡପଣ, ବ୍ୟର୍ଥ ବାହାଦୂରୀ ।
ଶୁଦ୍ଧତାର ଭୃତ୍ୟେ ତହିଁ ଥିବେ ନାହିଁ ପାଶେ,
କହିବେ ମଣିମା ଛାମୁ କଥାକେ କଥାକେ ।
ଏକା ସେହି ଚନ୍ଦ୍ରଗୁପ୍ତ ପାଖରେ ତୁ ଅର୍ଥ,
ପଗଲ୍ଭତ ନନ୍ଦଶିର ଅବଜ୍ଞାତ ବ୍ୟର୍ଥ ।

—o—

ଯୋଗବିଦ୍ୟା

ଅସାଧ୍ୟ ସାଧନଦକ୍ଷା ଦେବୀ ଯୋଗବିଦ୍ୟେ,
ତୁମ୍ଭେ ଏକା ବିଶ୍ୱସୂତା ଶକ୍ତି ଭାରତର ।
ସାର ମହାବିଦ୍ୟା ତୁମ୍ଭେ, ଅମର-ନମସ୍ୟା,
ବିଧିଦତ୍ତ ଆଶୀର୍ବାଦ କୃପା ମହାଦାନ
ଭାରତ ଭାଗ୍ୟରେ ତାର ସୌଭାଗ୍ୟ-ଦେଉଳ
ଜ୍ୟୋତିର୍ମୟୀ ତବ ହେମ ଅମୃତଜ୍ୟୋତିରେ ।
ଥିଲ ଯେବେ ଦିନ, ତେବେ ଏ ପୁଣ୍ୟ ଭାରତେ
(ଯୋଗବିଦ୍ୟା, ଯୋଗପ୍ରାଣ-ଯୋଗି-ପ୍ରିୟବାସ)
ଲାଗିଥିଲା ଅନ୍ତର୍ଯାମୀ ମହାପୂଜା ତବ
ନୀରବ ଉତ୍ସବେ, ବନେ, ପ୍ରାସାଦେ, କୁଟୀରେ ।
ସେ ପୂଜାରୁ ଜନ୍ମ ଥିଲା ଯେଉଁ ମହାଶକ୍ତି
ଦେଖୁଥିଲା ବିଶ୍ୱ ତାକୁ ବିସ୍ମୟ ନେତ୍ରରେ,
ସେହି ଶକ୍ତି ଭାରତର ସବଳ ଜୀବନ,
ସେହି ଶକ୍ତି ଭାରତତ୍ୱ ଥିଲ ଭାରତର ।
ଯୋଗବିଦ୍ୟେ, ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ରାଜ୍ୟ ଏ ଭାରତ,
ମହିମିତ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ମହାଶକ୍ତି ବଳେ,
କରିଥିଲା ସେହି ଶକ୍ତି, ସେ ଅଦ୍ଭୁତ ଶକ୍ତି
ଦେବତାର୍ଥେ ପରିଣତ ଦେବଭୂତ ତାକୁ ।
କିନ୍ତୁ ହାୟ, ନାହିଁ ଦେବ, ସେ ଅଦୃଷ୍ଟ ଆଉ
ଭାରତର, ଏବେ ସେହୁ ହତଶ୍ରୀ ଅଶକ୍ତ ।
ହେଉ ତା ମହିମା ଆଉ ଚକିତ ନୟନେ
ହେଉ ନାହିଁ ସ୍ତବ୍ଧ ମୁଗ୍ଧ ଏବେ ଏ ଜଗତ,
ଗଲ ତୁମ୍ଭେ ଉପଯୁକ୍ତ ପୂଜକ ଅଭାବେ
ଛାଡ଼ି ଏ ଭାରତେ, ଦେବି, ତବ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ
ଗଲା ଚୁଲି ଭାରତର ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଶକ୍ତି,
ହୋଇଗଲା ରୁଦ୍ଧ ତାର ଉନ୍ନତି ପ୍ରବାହ ।
ଆସିବ କି ଫେରି, ଦେବି, ଆସିବ କି ସତେ
ସେ ଅତୀତ ଆର୍ଯ୍ୟଯୁଗ ପରମ-ପାବନ,
ଆସିବ ସେ, ଫେରି ତୁମ୍ଭେ ଆସିଲେ ଜନନୀ,
ଆସ ତେବେ କୃପାମୟି, ଆସ ଆସ ଦ୍ରୁତ
ଯେଣୁ ଭାରତର ପୁଣ୍ୟ ଅତୀତ ବିଭବ,
ଉନ୍ନତ-ଅମୃତଧାର ବହୁ କୋଟିମୁଖେ ।

—o—

ଗଞ୍ଜାମ ଚିତ୍ର

[ଭଦ୍ରକ ହାଇସ୍କୁଲର ୧୯୫୭ ସାଲ ପୁରସ୍କାର-ବିତରଣୀ-ସଭାରେ ଅଭିନୀତ]

(ଆସନୋପରି ଗୁରୁ ଉପବିଷ୍ଟ, ଶିଷ୍ୟର ପ୍ରବେଶ)

ଶିଷ୍ୟ—
ଗୁରୁଦେବ, ଘେନ ହେଉ ସଭକ୍ତି ପ୍ରଣତି
ଅଧମ ଶିଷ୍ୟର, ପଦେ ଏତିକି ମାଗୁଣି ।

ଗୁରୁ—
ହୁଅ ବତ୍ସ ଦୀର୍ଘଜୀବୀ, ଅର୍ଜ ସୁପ୍ରତିଷ୍ଠା
ଧର୍ମେ ଥାଉ ମତି, ଏହି ଆଶୀର୍ବାଦ ମୋର ।

ଶିଷ୍ୟ—
କୃତାର୍ଥ ହେଲି ମୁଁ ଗୁରୋ, ତବ ଆଶୀର୍ବାଦେ,
ଦେବ ଆଶୀର୍ବାଦ ତାହା ଅତି ମୂଲ୍ୟବାନ ।
କହିଲେ ଯେ ଆଶୀର୍ବାଦ ଅତ୍ୟଳ୍ପ କଥାରେ,
ଅଛି ତହିଁ ସର୍ବଶୁଭ ମାନବ-ବାଞ୍ଛିତ,
କ୍ଷୁଦ୍ର ବଟ ବୀଜ ମଧ୍ୟେ ମହାତରୁ ଯଥା
ଥାଏ ଲୁକ୍କାୟିତ, ତଥା ଆଶୀର୍ବାଦ ତବ ।
ପଚାରିବି କିଛି ଆଜ, ଦୟା କରି ଦେବ
କହିବେ ଉତ୍ତର, ମୋର ଏତିକି ମାଗୁଣି ।

ଗୁରୁ—
କହ ବତ୍ସ ପ୍ରଶ୍ନ ତୋର, ଘେନିବୁ କି ସତ୍ତ୍ୱ,
ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବ ନିଶ୍ଚେ ତୋର ସାଧୁ ମନୋରଥ ।

ଶିଷ୍ୟ—
ବହୁବର୍ଷ ତପଫଳେ ମୋର ମାତୃମହୀ
ଏ ଉତ୍କଳ, ହୋଇଅଛି ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ପ୍ରଦେଶ,
ମିଶିଛି ଗଞ୍ଜାମ ତହିଁ ସୁକବି-ଜନନୀ,
ଦୟା କରି ବଖାଣନ୍ତୁ ଗଞ୍ଜାମ ବୃତ୍ତାନ୍ତ,
ବଳବତୀ ଇଚ୍ଛା ମୋର ଶୁଣିବାକୁ ତାହା ।

ଗୁରୁ—
ଗଞ୍ଜାମ ମାହାତ୍ମ୍ୟ ବତ୍ସ ଅସୀମ ଅପାର,
ବର୍ଣ୍ଣୁଥିଲେ ନ ସରିବ ସପ୍ତ ଦିବାନିଶି ।
ଘନବନକୁନ୍ତଳା, ଗିରି-ଗର୍ବମୟୀ
ଗଞ୍ଜାମ ଧରଣୀ, ମହା ସାରସ୍ୱତ ତୀର୍ଥ,
ଦେଖିବାକୁ ଇଚ୍ଛୁ ଯେବେ ବୃତ୍ତ ତତ୍ତ୍ୱ ତାର,
ଆଣ ତେବେ ମାନଚିତ୍ର, ଦେଖାଇବି ତୋତେ ।
ଉତ୍କଳ ସଂକ୍ଷିପ୍ତସାର ସେ ଗଞ୍ଜାମ ମହୀ,
ନାହିଁ ଯାହା ତହିଁ, ତାହା ନାହିଁ ଏ ଉତ୍କଳେ ।

(ଶିଷ୍ୟର ମାନଚିତ୍ର ଆନୟନ)

ଦେଖ ବତ୍ସ ଏହିଠାରେ ଛତ୍ରଗଡ଼ ଘାଟି,
ଅନ୍ୟ ଏକ ନାମ ତାର ନାରାୟଣୀ ଖୋଲ,
ନାରାୟଣୀ ଦେବୀଙ୍କର ଅଧିଷ୍ଠିତ ସ୍ଥଳୀ ।
ଅଛନ୍ତି ଏଠାରେ ବହୁ ଅଜଗର ସର୍ପ
ଭୀଷଣଦର୍ଶନ, ତାଙ୍କ ବିଷ ନିଃଶ୍ୱାସରେ
ବିଷମୟ ଏ ସ୍ଥାନର ସମୀରମଣ୍ଡଳ ।
ଏହିଠାରୁ ଯାମ୍ୟ ଦିଗେ ବିସ୍ତୃତ ଗଞ୍ଜାମ,
ଯାମ୍ୟେତରେ ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲା, ଦେଖ ବତ୍ସ ଏହି
ଖଲ୍ଲିକୋଟ ରାଜ୍ୟ, ତହିଁ ରାଜର୍ଷିପ୍ରତିମ
ନାରାୟଣ ମର୍ଦ୍ଦରାଜ ନାମେ ଏକ ରାଜା
କରୁଥିଲେ ରାଜପଣ, ଧାର୍ମିକ, ପଣ୍ଡିତ,
ଏକାଦଶୀ ଦିନେ ସେ ଏ ନିଜ ଶରୀରରେ
ବସାଇ ଦ୍ୱାଦଶ ସ୍ଥାନେ ଦ୍ୱାଦଶ ପ୍ରଦୀପ,
ଉଆସରେ ଉପବାସେ କରୁଥିଲେ ଜପ ।
ସେ ରାଜ୍ୟକୁ ଲାଗି ଦେଖ ଅଷ୍ଟଦୁର୍ଗ ରାଜ୍ୟ
ଗଞ୍ଜାମର ଅନ୍ୟତମ ସାରସ୍ୱତ ପୀଠ
ରହିଛି ବିସ୍ତୃତ, ତହିଁ ଲଭିଥିଲେ ଜନ୍ମ
ଚମ୍ପୂ କବି କବିସୂର୍ଯ୍ୟ ବଳଦେବ ରଥ ।
ତହିଁପରେ ଦେଖ ବତ୍ସ, ସୁପ୍ରସିଦ୍ଧ ରାଜ୍ୟ
ନିବିଡ଼ ନୀରନ୍ଧ୍ର ଶାଳବନ-ଶ୍ୟାମାୟିତ
ଘୁମୁସର ରାଜ୍ୟ, ତାର ବିଶାଳ ବିସ୍ତୃତି
ଯୋଜନ ଯୋଜନ ବ୍ୟାପୀ, ଉତ୍କଳରେ ତାହା
ଉଜ୍ଜୟିନୀ କ୍ଷେତ୍ର, ମହା ସାରସ୍ୱତ ତୀର୍ଥ ।
ଜନ୍ମି ତହିଁ ମହାକବି ଶ୍ରୀ ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜ
ଉତ୍କଳର କାଳିଦାସ, କଲେ ପ୍ରାଣଦାନ
ସୃଷ୍ଟି ଶକ୍ତି ଦାନ ଆମ୍ଭ ଉତ୍କଳ ଭାଷାକୁ ।

ଦେଖାଇଲେ ସାହିତ୍ୟରେ ଯେ ଶିଳ୍ପଚାତୁରୀ,
ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ, ବୈଚିତ୍ର୍ୟ ତାହା ଦୁର୍ଲଭରେ ବତ୍ସ
ଅନ୍ୟ ଦେଶ ପୁଣି ଅନ୍ୟ ଭାଷା ସାହିତ୍ୟରେ ।
ନମ ବତ୍ସ ଭକ୍ତିଭରେ ଯୁକ୍ତକରେ ତାଙ୍କୁ ।
ଶିଷ୍ୟ— (ନମସ୍କାରାନ୍ତେ)—
ଏ ଭଲ ବରେଣ୍ୟ କବି ଅଟନ୍ତି ଆମ୍ଭର
ଶୁଣି ଗର୍ବେ ଛାତି ମୋର ଉଠୁଅଛି ଫୁଲି,
ଧନ୍ୟ ମୋର ମାତୃଭୂମି, ମୋର ମାତୃଭାଷା,
ଧନ୍ୟ ଏ ଗଞ୍ଜାମ ଭୂମି କବିମଣିଖଣି ।
କହନ୍ତୁ କହନ୍ତୁ ଗୁରୋ ଗଞ୍ଜାମ ମହତ୍ତ୍ୱ,
ବହୁଛି ମୋ ଶରୀରରେ ମହାଉଲ୍ଲାସର
ବିଦ୍ୟୁତ ପ୍ରବାହ, ଦେବ, ଶୁଣିବାକୁ ତାହା ।
ଗୁରୁ—
କି ବର୍ଣ୍ଣିବି ଶିଷ୍ୟମଣି, ଗଞ୍ଜାମ ମହିମା
ବର୍ଣ୍ଣନେ ଅକ୍ଷମ ତାହା ମୋ କ୍ଷୁଦ୍ର ରସନା,
କହୁଛି ସଂକ୍ଷେପେ କିଛି, ଶୁଣ ଅବହିତେ ।
ଏହି ଘୁମୁସରେ ଜନ୍ମି ସୂର୍ଯ୍ୟମଣି ଚ୍ୟାଉ
ଲେଖିଛନ୍ତି ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ରାମାୟଣ ଗ୍ରନ୍ଥ,
ବହୁ କବି-ଜନନୀ ଏ ଘୁମୁସର ମହୀ,
କବିତା ଦେବୀଙ୍କ ଏହା ରତ୍ନ ଗନ୍ତାଘର ।
ତହିଁ ପରେ ଦେଖ ଏହି ଧରାକୋଟ ରାଜ୍ୟ
ନଳବଂଶୀ ନୃପତିଙ୍କ ପାଳିତ ଭୂଖଣ୍ଡ,
ରାଜକବି କୃଷ୍ଣସିଂହ ଜନ୍ମ ଲଭି ଏଥି
ରଚିଲେ ଅଠରପର୍ବ ଶ୍ରୀ ମହାଭାରତ
ନବଛନ୍ଦେ, ହୋଇ ସେହୁ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ବରପୁତ୍ର
ପୂଜିଲେ ଭାରତୀ ପାଦ, ତନ୍ମୟ ମାନସେ
ତାଙ୍କ ପୁଣ୍ୟ ଚିତାନଳ ସ୍ଥାୟୀ ସ୍ମୃତିରୂପେ
ହୋଇଛି ରକ୍ଷିତ ଏଥି ଋଷିକୁଲ୍ୟା ତୀରେ ।
ଶିଷ୍ୟ —
ଧନ୍ୟ ହେଲି ଶୁଣି ଦେବ ! କୃଷ୍ଣସିଂହ କଥା,
କହନ୍ତୁ ହେ ଗୁରୋ ! ଏବେ, ଏହି ଯେ ଦିଶୁଛି
ନୀଳୋତ୍ପଳ ପଦ୍ମସମ ଶ୍ୟାମଳ-ସୁନ୍ଦର
କି ନାମ ତାହାର ?… … …

ଗୁରୁ — × × ବତ୍ସ, ଚିଲିକା ହ୍ରଦ ସେ,
ମହୋଦଧି ରାଜଜେମା, ଶୋଭେ ଯେଉଁକି ଆହା
ଉତ୍କଳ କମଳା ବକ୍ଷେ ମାଣିକ ପଦକ,
କିମ୍ବା ଦିଗ ଦେବୀଙ୍କ ନୀଳ ବିଶାଳ ଦର୍ପଣ
ବିରାଟ ଦୀର୍ଘିକା, ପାର୍ଶ୍ୱ ଜଳାରଣ୍ୟ ତାର
ରହିଛି ବିସ୍ତୃତ ଦୂର ଚକ୍ରବାଳ ଯାଏ ।
କଟିଆ, ଚଢେଇଗୁହା, କାଙ୍କଣଶିଖରୀ,
ଘଣ୍ଟଶିଳା ଆଦି କେତେ ଗିରିପୁଞ୍ଜ, ଶୋଭେ
ଚିଲ୍‌କାବକ୍ଷେ, ପ୍ରତେ ହୁଏ ଯେଉଁକି କରିଯୂଥ
ଅର୍ଦ୍ଧାଙ୍ଗ ନିମଜ୍ଜି ଜଳେ, ରତ ସିନ୍ଧୁ ସ୍ନାନେ ।
ଚିଲିକା ଦର୍ଶନେ ବତ୍ସ, ଉଦିତ ମାନସେ
କେତେ ପୁରାତନ ସ୍ମୃତି, କେତେ ଭାବ ଆଜ,
ଆକ୍ରମିଲା ଯେବେ ଅହୋ ଦୁରନ୍ତ ଦାନବ
ରକ୍ତବାହୁ, ଦେବଦେଶ ଏ ଉତ୍କଳେ, ଲୁଣ୍ଟି
ବହୁ ଧନରତ୍ନରାଜି ଅମୂଲ୍ୟ ଦୁର୍ଲଭ,
ପଳାଇ ବୋଇତେ ତାହା ଦୁର୍ଦ୍ଦାନ୍ତ ମସ୍ତରୀ
ଫେରିଲା ଚିଲିକା ପଥେ, ସୈନ୍ୟବ୍ୟୂହ ସହ,
ଗର୍ଜିଲା ବିଜୟ ଦର୍ପେ, ମାତ୍ର କେତେ କ୍ଷଣ
ତିଷ୍ଠିପାରେ କ୍ଷୁଦ୍ରଭର ବ୍ୟର୍ଥ ଆସ୍ଫାଳନ
ନାଗୁଣୀ ସମୀପେ, କିମ୍ବା କେତେ କ୍ଷଣ ଅବା
ସହିପାରେ ସିଂହୀ ଛାର ଫେରୁର ଗର୍ଜନ ?
ରୁଷିଲା ଚିଲିକା, ଦେଖି ସୁତୀର୍ଥମାଳିନୀ
ଉତ୍କଳର ଅପମାନ, ଉଠିଲା ଗରଜି
ପ୍ରଚଣ୍ଡ ଭୈରବ ନାଦେ, ସେ ରୁଦ୍ର ଗର୍ଜନେ
ଥରିଲା ପୃଥିବୀ, ପୁଣି ଥରିଲା ଗଗନ,
ତରଙ୍ଗ ଲହରୀ-ସେନା ପେଷିଣ ଚିଲିକା
ଦେଲା ଦୈତ୍ୟଦଳ ସହ ସେ ଦୁଷ୍ଟେ ବୁଡ଼ାଇ
ଅତଳ ସଲିଳ ଗର୍ଭେ, ଲଭିଲା ପାମର
ସମୁଚିତ ପ୍ରତିଫଳ ସ୍ୱୀୟ ଦୁଷ୍କର୍ମର ।
ପରରାଷ୍ଟ୍ର ଗ୍ରାସିବାକୁ ଆସିଥିଲା ଗଣ୍ଡ,
ମାତ୍ର ନିଜେ କାଳଗ୍ରାସେ ଭଜିଲା ବିଲୟ,
ନ ମେଣ୍ଟିଲା ପାଷଣ୍ଡର ଦୁର୍ବାର ପିପାସା,

ହେଲା ସେ ଲୁଣ୍ଠିଅ ଯାଇ ଶତ୍ରୁଗ୍ରସ୍ତ ପୁରେ ।
ଉତ୍କଳ ଲୁଣ୍ଠିତ ଧନ ରହିଲା ଉତ୍କଳେ,
ନେଇ ନ ପାରିଲା ତହୁଁ ତଡ଼ାଏ ପାପିଷ୍ଠ ।
ଶିଷ୍ୟ—
ବୁଝିଲି, ବୁଝିଲି ଦେବ ! ଶଲ୍ଲଭା ମାହାତ୍ମ୍ୟ
ପୂତ ହେଲା କର୍ଣ୍ଣ ମୋର, ଜାଣିଲି ନଦର
ଯାପର ପ୍ରକୃତ ଶାସ୍ତ୍ରି ଅଛୁ ମହୀତଳେ ।
ଗୁରୁ—
ଦେଖ ବତ୍ସ, ଗଞ୍ଜାମର ପୂର୍ବ ରାଜଧାନୀ
ଗଞ୍ଜାମ ନଗରୀର ଜୀର୍ଣ୍ଣଶୀର୍ଣ୍ଣ ଦୂରବସ୍ଥା,
ମହାମାରୀ କବଳରେ ପଡ଼ି ସେ ନଗରୀ
ହୋଇଗଲା ଛାରଖାର, ତହୁଁ ଛତ୍ରପୁରେ
ଉଠିଗଲା ରାଜଧାନୀ, ହେଲା ଅସ୍ତମିତ
ଗଞ୍ଜାମ ଗୌରବ ହାୟ, ନୃଶଂସ ଶାସନେ ।

ଏହି ଯେ କୁଟିଳ ରେଖା ଦେଖୁଛୁରେ ବତ୍ସ
ମାନଚିତ୍ରେ, ଶିଖିଭ୍ରାନ୍ତ ଭୁଜଙ୍ଗୀ ପରାୟେ
ଋଷିକୁଲ୍ୟା ନଦୀ ତାହା ଋଷିମାତ-ସୁତା,
ପୌରାଣିକ ତୀର୍ଥ ଏହା, ସ୍ନାନ କଲେ ତହିଁ
ଧୋଇଯାଏ ପାପ ତାପ କଳୁଷ ଶରୀରୁ ।
ହିନ୍ଦୁ ଉପକଣ୍ଠେ ରାଜେ ରମ୍ୟ ଛତ୍ରପୁର
ଗଞ୍ଜାମ ଜିଲ୍ଲାର ଏହା ନବ ରାଜଧାନୀ
ଝାଉଁ-ଝଙ୍କାରିତ ସ୍ଥଳୀ, ଗାଉଅଛି ସିନ୍ଧୁ
ଅଦୂରେ ଭୈରବ ସ୍ୱରେ ଅବୋଧ୍ୟ ସଙ୍ଗୀତ,
ଝଙ୍କାରୁଛି ଝାଉଁ ଏଣେ ମଧୁର ରାଗିଣୀ,
ମିଶାମିଶି ଏଥି ବତ୍ସ କୋମଳ କଠୋର ।
ସିନ୍ଧୁବାୟୁ ସହ ଏଥି ପାର୍ବତୀୟ ବାୟୁ
ମିଶାମିଶି ହୋଇ ହୁଏ ସୁଖସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟପ୍ରଦ ।

ଦେଖ ଏବେ ବ୍ରହ୍ମପୁର, ଗଞ୍ଜାମ ଜିଲ୍ଲାର
ଉପ-ରାଜଧାନୀ, ଉଠେ ଟେକିଛି ସେ ଶିର
ଧନେ ମାନେ ଜ୍ଞାନେ ପୁଣି ଶିକ୍ଷା ସଭ୍ୟତାରେ ।

ନାଗରିକ ଉପାଦାନେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଏ ନଗରୀ
ରାଜକୀୟ ହୋଟେଲ ସର୍ବ କାର୍ଯ୍ୟାଳୟ
ସୁସଜ୍ଜିତ, ଅବସ୍ଥିତ ଏଥି ଏକାଧାରେ,
ଏହିଠାରେ ଖଲ୍ଲିକୋଟ କଲେଜ ସ୍ଥାପିତ ।
ଖଲ୍ଲିକୋଟ ପୂର୍ବରାଜା ସ୍ୱନାମପ୍ରସିଦ୍ଧ
ଯଶୋଧନ ହରିହର ମର୍ଦ୍ଦରାଜ ଦେବ
ସ୍ଥାପିଲେ ଏ ବିଦ୍ୟାକୀର୍ତ୍ତି ଲକ୍ଷମୁଦ୍ରା ଦାନେ
ତାହାଙ୍କ ଅମରସ୍ମୃତି ବହିଛି କଲେଜ,
ଏ ସ୍ଥାନର ପାଟଲୁଗା ଭାରତ ବିଖ୍ୟାତ ।
ଦକ୍ଷିଣରେ ଇଚ୍ଛାପୁର, ଶୋଭେ ଯା ବକ୍ଷରେ
ସ୍ୱଚ୍ଛୋଦକା ବାହୁଦା ନଦୀ ହୀରହାର ପ୍ରାୟ ।
ମିଶି ନାହିଁ ଉତ୍କଳରେ ଏ ଓଡ଼ିଆ ରାଜ୍ୟ,
ନ ମିଶୁ ପଛକେ ଏବେ, ମିଶିବ ଭବିଷ୍ୟେ,
ନ ହେବ ବିଫଳ ବତ୍ସ, ଜାତୀୟ ଅନ୍ତର
ଆକର୍ଷଣୀ-ଶକ୍ତି, ତାହା ମିଶାଇବ ଦିନେ ।
ଶିଷ୍ୟ—
ସତ୍ୟ ହେଉ ବାଣୀ ତବ, ଅଦୂର ଭବିଷ୍ୟେ
ମିଶୁ ଏ ଭୂଖଣ୍ଡ ଆସି ଉତ୍କଳ ସହିତେ,
କରନ୍ତୁ ଏ ଆଶୀର୍ବାଦ ପ୍ରଭୁ ବିଶ୍ୱପତି ।
ଗୁରୁ—
ପୂର୍ବରେ ସୁମାଣ୍ଡି ଗ୍ରାମ ଲୁଣ କାରଖାନା,
ଗନ୍ତାଘର ତାହା ବତ୍ସ ସିନ୍ଧୁ ସମ୍ପଦର ।
ଦେଖ ଏ ଉଦ୍ୟାନଖଣ୍ଡ, ଗଞ୍ଜାମ ଜିଲ୍ଲାର
ସୁରମ୍ୟ ନନ୍ଦନ ବନ, ସୁଦୂର ବିସ୍ତୃତ ।
ସିନ୍ଧୁବାୟୁ-ବିଧୂନିତ ସଦା ଏ ଉଦ୍ୟାନ
ଅସମୟେ ଫୁଟି ଫଳେ ହୁଏ ସୁଶୋଭିତ ।
କୋଶ କୋଶ ବ୍ୟାପି ରମ୍ଭା ନାରିକେଳ ବନ
ତୋଷେ ଫଳଦାନେ ସଦା ସମସ୍ତ ଋତୁରେ ।
ପଶ୍ଚିମେ ମହେନ୍ଦ୍ରଗିରି ମହେନ୍ଦ୍ର-ବାଞ୍ଛିତ,
ଉତ୍କଳର ହିମାଳୟ, ଲିଖିତ ଯା ଦେହେ
ବହୁ ଇତିହାସ, ତାର ଶିଳାଖଣ୍ଡ ତଳେ
ରହିଅଛି ଲୁଚି ବହୁ ଇତିହାସ ଅଧ୍ୟା ।

ପୁରାଣପ୍ରସିଦ୍ଧ ଗିରି, ତୁଙ୍ଗ ସପ୍ତଶୃଙ୍ଗ,
ରବିକୁଳରତ୍ନ ରଘୁ ଦିଗ୍‌ବିଜୟ କାଳେ
କରିଥିଲେ ଏ ପର୍ବତେ କିଛିଦିନ ବସନ୍ତ ।
କଳିଙ୍ଗ ସହିତେ ଯୁଦ୍ଧି, ପରାଜୟି ତାଙ୍କୁ
ଲଭିଥିଲେ ନବଲକ୍ଷ ହସ୍ତୀ ଉପହାର ।
କୁନ୍ତୀ, ଯୁଧିଷ୍ଠିର, ଭୀମ, ପାର୍ଥଙ୍କ ଦେଉଳ
ବହିଅଛି ତାଙ୍କ ସ୍ମୃତି ଅଚଳିତ କାଳୁ ।
ବନବାସ କାଳେ ରାମ ଅଯୋଧ୍ୟା-ଭୂଷଣ,
କରିଥିଲେ ବାସ ଏଥି ପତ୍ନୀଭ୍ରାତାସହ ।
କ୍ଷତ୍ରହନ୍ତା ପର୍ଶୁରାମ ଏ ଗିରି ଶିଖରେ
କରୁଥିଲେ ସୁକଠୋର ତପସ୍ୟା ସାଧନ,
ବହୁଛି ତାଙ୍କର ସ୍ମୃତି ପର୍ଶୁରାମ କୁଣ୍ଡ ।
ମହାଯୋଗୀ ଗିରିବର, ସମାଧି ନିମଗ୍ନ,
ଝରେ ତାଙ୍କ ନେତ୍ରୁ କରି ପ୍ରେମାଶ୍ରୁ ପ୍ରବାହ,
ବହିଯାଏ ନଦୀରୂପେ ମହେନ୍ଦ୍ର-ତନୟା
ପୁଣି ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୁଦ୍ରା ନାମେ, ଧରେ ଗିରି ବକ୍ଷେ
ନୀରନ୍ଧ୍ର କାନନଶ୍ରେଣୀ, ନିଶୀଥ ସମୟେ
ଗର୍ଜେ ତହିଁ ମହାବଳ—ପଶୁ-ଅଧିରାଜ,
ଶୁଣି ସେ ଗର୍ଜନ, ଭୟେ ଦିଗଙ୍ଗନାକୁଳ
ପ୍ରତିଧ୍ୱନି ଛଳେ ଉଠେ ଛାଡ଼ନ୍ତି ଚିତ୍କାର,
କମ୍ପିଉଠେ ବନଭୂମି, କମ୍ପେ ଗିରିଚୂଡ଼ା ।
ମଞ୍ଜୁଷା ରାଜ୍ୟର ଗିରି ମାଗ୍ରଗ-ମହେନ୍ଦ୍ର,
ପ୍ରତିଦିନ ହୁଏ ତହିଁ ତିନି ଋତୁ ଭୋଗ—
ଗ୍ରୀଷ୍ମ ବର୍ଷା ସହିତରେ ଶୀତ ଭୟଙ୍କର,
ବାର ମାସଯାକ ତହିଁ ହୁଏ ମାଘ ମାସ ।
ମଞ୍ଜୁଷା ଓଡ଼ିଆ ରାଜ୍ୟ, କିନ୍ତୁ ମିଶି ନାହିଁ
ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ପ୍ରଦେଶେ, ଅହୋ କି ଦାରୁଣ କ୍ଷୋଭ ।

ଦିଅ ଦୃଷ୍ଟି ଏଣେ ବତ୍ସ, ଏ ଟିକାଲି ରାଜ୍ୟ
ମହିମଣ୍ଡଳର ରମ୍ୟ ମର୍ତ୍ତ ଟିକାଲି ।
ଅଧିଷ୍ଠିତା ଏଥି ଦେବୀ ନୀଳ ସରସ୍ୱତୀ
କାନନ-ନିକୁଞ୍ଜେ, ଏହା ସାରସ୍ୱତ-ପୀଠ ।
ଅଦୂରେ ବସ୍ତୃତ ବୃତ୍ତ ସୁଦୀର୍ଘ ଦୀର୍ଘିକା
ପୂର୍ଣ୍ଣ ଶ୍ୱେତ-ଶତଦଳେ, ତହିଁର ସର ସେ
ଦେବୀଙ୍କର, ଯୋଗାଏ ସେ ଜଳଫୁଲ ସଦା
ଖଟଣୀ ସେବକ ପ୍ରାୟ ଦେବୀପୂଜା ଅର୍ଥେ ।
ନିବସନ୍ତି ଶୂଳପାଣି ବୁଢ଼ା ଶିବ ନାମେ,
ତୁଙ୍ଗ ଗିରିଚୂଡ଼ା ସମ ଆକୃତି ତାଙ୍କର;
ନିଶୁଣୀ ସାହାଯ୍ୟେ ତାଙ୍କୁ ପୂଜନ୍ତି ବ୍ରାହ୍ମଣ
ପୂଜାନ୍ତରେ ଲମ୍ବ ପନ୍ତ ପୁଷ୍ପାକ୍ଷତ ଫିଙ୍ଗି ।
ଏ ଓଡ଼ିଆ ରାଜ୍ୟ ସୁଦ୍ଧା ନ ମିଶି ଉତ୍କଳେ
ଭୁଞ୍ଜୁଅଛି ଅସୁବିଧା ମାନ୍ଦ୍ରାଜ ଅଧୀନେ ।
ଶିଷ୍ୟ—
ହାୟ ରେ କପାଳ ! କାହିଁ ଦେବ ଦିଗମ୍ବର
ରହିଛନ୍ତି ଭୁଲି ଆଜି ଉତ୍କଳ ଭୂଖଣ୍ଡେ,
ନ ପାରେଁ ତା ବୁଝି, ଗୁରୋ ମନେହୁଏ ମୋର
ବେଶି ଦିନ ପାଇଁ ଆଉ ଦେବ ଭୋଳାନାଥ
ନ ରହିବେ ପାସୋରି ଏ ପବିତ୍ର ପ୍ରଦେଶେ ।
ଆସିବ ଟିକିଲି ଦିନେ, ଉତ୍କଳ ମାତାର
ଭାସ୍ୱର ଲଲାଟ ପଟେ କରିବ ମଣ୍ଡନ ।
କହନ୍ତୁ ହେ ଗୁରୋ ଏବେ, ଏ କେଉଁ ଭୂଖଣ୍ଡ,
ଦିଶୁଛି ଆକାଶ ଯାର ଏତେ ସମୁଜ୍ଜ୍ୱଳ,
ଶୁଣିବାକୁ ତା ମାହାତ୍ମ୍ୟ ବଳୁଛି ମାନସ ।
ଗୁରୁ---
ଏହି ଯେ ଦେଖୁଛୁ ବତ୍ସ, ତରୁ-ଶୋଭିତ
ପଦ୍ମପତ୍ର ପ୍ରାୟେ ଯାହା ରହିଛି ବିସ୍ତୃତ,
ପାରଳାଖେମୁଣ୍ଡୀ ତାହା ଗଜପତି ରାଜ୍ୟ,
ସାହିତ୍ୟ, ସଙ୍ଗୀତ, ଶିଳ୍ପ, ଜ୍ୟୋତିଷ-କୁଶଳା,
କରନ୍ତି ରାଜତ୍ୱ ତହିଁ ରାଜର୍ଷି ପ୍ରତିମ
କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ଗଜପତି ନାରାୟଣ ଦେବ,
ଧନେ,ମାନେ କୁଳେ ଶୀଳେ ଜ୍ଞାନେ ଦାନେ ଯଶେ
ଦୟା ଦାକ୍ଷିଣ୍ୟରେ ପୁଣି ରାଜନ୍ୟ-ବାଞ୍ଛିତ
ସକଳ ସଦ୍‌ଗୁଣେ ସେହୁ ଆଦର୍ଶ ନୃପତି
ସମସ୍ତ ଉତ୍କଳଖଣ୍ଡେ ଜ୍ଞ କହିବ ବତ୍ସ,

ତାଙ୍କରି ଅଦମ୍ୟ ଚେଷ୍ଟା ବହୁ ଅର୍ଥବ୍ୟୟେ
ହୋଇଛି ଉତ୍କଳ ଏବେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ପ୍ରଦେଶ,
ମିଶିଛି ତା ସହ ବେତେ ଛିନ୍ନ ଅଂଶ ତାର।
ପ୍ରଧାନ ସଚିବ ଏଇ ନବ ଉତ୍କଳର
ତୋଟିଏ ଲୋକଙ୍କ ଭାଗ୍ୟ ନ୍ୟସ୍ତ ତାଙ୍କ ହସ୍ତେ।
କି ବର୍ଣ୍ଣିବ ବସୁମଣି ତାହାଙ୍କ ପ୍ରତିଭା
ଉଡନ୍ତା ପକ୍ଷୀର ପକ୍ଷ ପାରନ୍ତି ସେ ଗଣି,
ତାଙ୍କ ଭଳି ମହାରାଜା ଉତ୍କଳଭାଗ୍ୟରେ
ବିଧାତାଙ୍କ ଅଭିରିକ୍ତ ମହାଦାନ ନିଶ୍ଚେ।
ଆସୁଥିଲେ ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନରେ ଆଳସ୍ୟ, ବିଳାସ,
ଆକ୍ରମିବେ ବୋଲି ତାଙ୍କୁ, ମାତ୍ର ତାହାଙ୍କର
ଦୃଷ୍ଟିର ପ୍ରଖର ତେଜେ ଅନ୍ଧ ହୋଇ ଦୃଷ୍ଟେ
ପଳାଇଲେ ପଣ୍ଡହୃଟି ଅସମ୍ଭାଳ ଭୟେ।
ସ୍ଥାପିଛନ୍ତି ରାଜ୍ୟେ ଏଇ ପ୍ରଥମ ଶ୍ରେଣୀର
ଉଚ୍ଚ ଶିକ୍ଷାଳୟ ପ୍ରଜାପୁଞ୍ଜ ଶିକ୍ଷା ଅର୍ଥେ
ଲଭୁଛନ୍ତି ଶିକ୍ଷା ତହିଁ ସ୍ୱଦେଶୀ ବିଦେଶୀ
ବହୁ ଛାତ୍ର ଭୁଞ୍ଜି ନାନା ସୁଯୋଗ ସୁବିଧା।
ଆଉରି ସଂସ୍ଥାପି ଏଇ ସଂସ୍କୃତ କଲେଜ
ପ୍ରଦର୍ଶିଲେ ରାଜକୁଳ ମହତ୍ତ୍ୱ ସହିତ
ସୁପ୍ରାଚୀନ ସୁସମୃଦ୍ଧ ଭାଷାର ମହତ୍ତ୍ୱ।
ବହୁ ଉଦଭଟ ପଣ୍ଡିତଙ୍କ ନିବାସ ଏ ରାଜ୍ୟ।
ଜନ୍ମ ଲଭି ଏହି ରାଜ୍ୟେ ଶ୍ରୀଗୋପାଳକୃଷ୍ଣ
ଭକ୍ତକବି ଭକ୍ତିରସେ ଗାଇଲେ ସଙ୍ଗୀତ
ବଂଶଧାର ନଦୀକୂଳେ ବାଇ କଣ୍ଠବଂଶୀ,
ଲଳିତ ମଧୁର କାନ୍ତ ପଦାବଳୀ ତାଙ୍କ
ଭକ୍ତପ୍ରାଣେ ଢାଳିଦିଏ ଅମୃତ ପ୍ରବାହ।
ଉତ୍କଳର ଅନ୍ୟତମ ପ୍ରବୀଣ ସଚିବ
କରଣ କୁଳର ଚନ୍ଦ୍ର ସ୍ୱଦେଶ-ବତ୍ସଳ,
ମାନଧାତା ଗୋପବନ୍ଧୁ ଜନ୍ମ ଲଭି ଏଥି
ଉଜ୍ଜ୍ୱଳିଲେ ଉତ୍କଳର ଶ୍ରୀମୁଖ-କମଳ।
ଦେଶପାଇଁ ମାନଧାତା ଯୌବନରେ ଯୋଗୀ
ନ ଗୃହଁ ସ୍ୱଭାବେ ପୁଣି ନ ଗୃହଁ ଶରୀରେ
ଦେଶପାଇଁ ଜିବାନିଶି କର୍ମେ ରତ ସଦା।
ସାଧୁଛନ୍ତି କୁଇହସ୍ତେ ଶତହସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ।
ଦେଶପାଇଁ ଉତ୍ସର୍ଗେ ଯେ ଦେହପ୍ରାଣ ମନ
ପୁଣି ଭୁଲେ କ୍ଷୁଧାତୃଷ୍ଣା ଦେଶମାତା ସିନା
ଗୃହଁ ଥାନ୍ତି ତାହା ମୁଖେ ଉତ୍କଣ୍ଠ ନୟନେ।
ତରୁଶସ୍ୟସୁଶ୍ୟାମଳା ଏ ପାରଳା ରାଜ୍ୟ
ସୁପ୍ରଶସ୍ତ ଜଳାଧାର ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ଏଥି
ରାଜେ ଯଥା ନଗରୀର ବହୁ ଦୀପ୍ତ ନେତ୍ର
ତାହାଯୋଗୁଁ ଘଟେ ନାହିଁ ଶସ୍ୟହାନି କେବେ,
ଅନାବୃଷ୍ଟି କାଳେ ଫଳେ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ଶସ୍ୟକ୍ଷେତ୍ରେ।
ଅଛି ରାଜ୍ୟେ ପୁଣ୍ୟତୀର୍ଥ ମଣିଲିଙ୍ଗ ନାମେ
ସର୍ବଧର୍ମ ସମନ୍ୱୟ ସ୍ଥଳୀ, ଯଜ୍ଞପୁତ,
ଅନେକ ପ୍ରାଚୀନ କୀର୍ତ୍ତି ବହିଛି ସେ ବକ୍ଷେ,
ହୋଇଥିଲା ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣବୃଷ୍ଟି ତହିଁ ପୂର୍ବକାଳେ,
ଅଦ୍ୟାପି ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଖଣ୍ଡ ମିଳେ ସେ ସ୍ଥାନରୁ।
କି ବର୍ଣ୍ଣିବ ବାତୁଳ ରେ ପାରଳା ମହତ୍ତ୍ୱ
ବର୍ଣ୍ଣିଲେ ତା ହେବ ବଡ଼, ସାତଖଣ୍ଡ ପୋଥି
ଗଞ୍ଜାମ ଜିଲ୍ଲାର ସୀମା ଶେଷ ଏଇଠାରୁ
ବିସ୍ତୃତ ତେଣିକି ବଡ଼, ବିଶାଖପାଟଣା।
ଏତିକିରେ ଆଜ ଆଜି ବୁଡିଲାଣି ବେଳ
ଦେଖାଇବି କାଲି ପୁଣି ଅବଶିଷ୍ଟ ଚନ୍ଦ୍ର।
ଶିଷ୍ୟ—
ଯେ ଆଜ୍ଞା, ଘେନନ୍ତୁ ଦେବ ଭୃତ୍ୟର ପ୍ରଣାମ,
କୃତାର୍ଥ ମୁଁ, ଲଭି ଭାଗ୍ୟେ ତବ ଭଳି ଗୁରୁ।

—:*:—

ଆବାହନ

ଦୁର୍ଗେ—
ଆସ ମା ଆସ ମା ହୃଦୟ-ମନ୍ଦିରେ,
ସୁରେଶ-ମହେଶ-ସଙ୍ଗିନୀ,
ଦିଅ—
ଚରଣ-ତରଣୀ ଆଲୋକ-ଦରଣୀ
ଆସ ଆସ ରଣରଙ୍ଗିନୀ। ଘୋଷା।

ତୁମ୍ଭ ଲାଗି ଆଜି ଶାରଦ ନୀରଦ,
ବାନ୍ଧିଛି ରଜତ ପାବଚ୍ଛ ବିଶଦ,
ସ୍ୱର୍ଗେ ଆନନ୍ଦ ଭରରେ ଜପ ଆଚରୁଛି
ସର-ରାଜଜେମା ପଦ୍ମିନୀ । ୧ ।
ମାଲତୀ ଝେଟର ଦିବସନିଶାରେ,
ଲକ୍ଷ ଦେବ ତୁମ୍ଭ ଖଟଣୀ ଆଶାରେ,
ପୁଣି ଗଡ଼ଣରେ ଜଗନ ପ୍ରିୟ ସହଚରୀ—
ଫୁଲ୍ଲକୁଲବର୍ଣ୍ଣୀ ରଙ୍ଗିଣୀ * । ୨ ।
ହରଗଉରୀ ଯେ ଅଲ୍ୟଳ ବାଲିକା,
ଦେଖି ହର୍ଷ ଭାର ହସେ ଶେଫାଳିକା,
ଆହା ତବ ଆଗମନେ ମଞ୍ଜୁଛନ୍ଦ ବେନ
ଲକ୍ଷ୍ମୀବର ଯୋଗ ବାରୁଣୀ । ୩ ।
ଦସ୍ୟୁବର ଦୁର୍ଗେ ଅଧମ ସନ୍ତାନେ,
ବାଜି ଉଠୁ ତାହା ପ୍ରାଣେ ନବତାନେ,
ମାଗୋ ତୁମ୍ଭର ମହିମା— ସଙ୍ଗୀତ ରଗିଣୀ
ମଧୁର ମୂର୍ଚ୍ଛନା, ଭାରତି । ୪ ।
ଭଣେ ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି ଚତ୍ତେ ଉସ୍ଥ ଗଣି,
ସ୍ୱର୍ଗ ଦିଅ ମାତଃ ଏ ମାୟା ଅପଣି;
ଦେବୀ ଦେଖାଅ ସମ୍ମୁଖେ ସତ୍ୟର ସରଣୀ
ରାକ୍ଷସ ମହିଷମର୍ଦ୍ଦିନୀ । ୫ ।

—✻—

ପୁରଣା ପାଠ

ଶିଖଯାଏ ଜୀବନଟା ଘୋଷି ଘୋଷି ନିତି
କେବଳ ପୁରୁଣା ପାଠ, ବିଶ୍ୱ-ଚାଟଶାଳୀରେ,
ପାସୋରିଲେ ତାକୁ, ସେତ ନ ଯାଏ ପାସୋରି,
ତଥାପି ଲାଗିଛି ଘୋଷା, ଅହୋ, କି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ !
ସେହି ଖିଆ, ପିଆ, ଶୁଆ, ସେହି ନିତ୍ୟକର୍ମ
ଘୂରୁଅଛି ଅବିରତ କାଳଚକ୍ର ସହ,
ସବୁ ତ ପୁରୁଣା ପାଠ, ଘୋଷି ଘୋଷି ତାହା
ସରିଯାଏ ଦିନ ରାତି, ତାହିଁରୁ ବା ଆଉ
ଅବସର ଶିଖିବାକୁ ନୂଆ ନୂଆ ପାଠ ।
ପାରିବ ଏ ଘୋଷା ଛାଡ଼ି, କିଏ ଅଛି ଭଲ—
ସେ ଭଲ ଲକ୍ଷଣବନ୍ତ ସୌମିତ୍ରି ଲକ୍ଷ୍ମଣ,
ତେଜିଥିଲେ ଏ ଘୋଷା ସେ ଚଉଦ ବରଷ,
ଶିଖିଥିଲେ ନୂଆପାଠ ସେହି ଅବସରେ,
ଭ୍ରାତୃପ୍ରେମ ପାଠ ତାହା ତ୍ରିଦିବ-ଦୁର୍ଲଭ ।
ପାରନ୍ତି ଯୋଗୀଏ ପୁଣି ଛାଡ଼ି ଯୋଗବଳେ,
ଅର୍ଜନ୍ତି ସେ ମହାବିଦ୍ୟା ଅଧ୍ୟାତ୍ମ ସମ୍ପଦ ।
ରହିଥାଏ ପଞ୍ଚ ଭୌତ ପିଣ୍ଡ ଏ ମାଟିରେ,
ମାତ୍ର ଆତ୍ମା ଭୁଞ୍ଜୁଥାଏ ପୁଣ୍ୟାମୃତ ଧାର
ଅଖଣ୍ଡ ଆନନ୍ଦ ସୁଖ ଶାନ୍ତିମୟ ରାଜ୍ୟେ—
ଅନାମୟ ପ୍ରେମମୟ ବିଶ୍ୱାତ୍ମା ପାଦ୍ୟରେ,
ଧ୍ରୁବ ଗଜବର ଯଥା, ଥାଏ ବନ୍ଦିଶାଳେ
ମାତ୍ର ମନଆତ୍ମା ତାର ସନ୍ତରୁଣ ଥାଏ
ନିତ ଗିରି-ପିତା-ପଦ-ନିଃସୃତ ଝରର
ଶୀତଳ ସଲିଳେ, ପିଏ ଆନନ୍ଦେ ସେ ତାହା ।
ପାର୍ଥିବ ଆହାର, ପାନ, ବସ ମଣେ ସେତ,
ଖାଏ ଯାହା ଅଜ୍ଞାତରେ, ପ୍ରକୃତି ତାଡ଼ନେ,
ସେ ତାହାର ମୃତାବସ୍ଥା—ଅଭୁତ, ଅଚେତ,
ଚାଲିଥାଏ ଶ୍ୱାସ, ମାତ୍ର ଅଛି କି ନା ପ୍ରାଣ
ପିଣ୍ଡେ ତାର, ପାରେ ନାହିଁ ସେହି ତାହା ଜାଣି,
ସାଧାରଣ ନର ଭାଗ୍ୟେ ନାହିଁ ସେ ଅବସ୍ଥା ।
ମୃତ୍ୟୁ ସିନା ଜୀବନର ଚରମ ବିଶ୍ରାମ,
ଖଟି ଖଟି ଏ ଜୀବନ ଜୀବନ-ରାଜ୍ୟରେ
ଚାଲିଯାଏ ମୃତ୍ୟୁରାଜ୍ୟେ, ବିଶ୍ରାମ ଆଶାରେ,
ହୋଇ ଉଠି ଶ୍ରାନ୍ତ କ୍ଳାନ୍ତ କି ଅଜ୍ଞାତ ଦୁଃଖେ ।
ବିଶ୍ରାମାର୍ଥେ ଆସେ ପୁଣି ଜୀବନ ରାଇଜେ,
ତାହିଁରୁ ବିଶ୍ରାମ, ଖାଲି ଘୂରିବାହିଁ ସାର ।
ମାନବର ଦୁଇବନ୍ଧୁ—ଜୀବନ, ମରଣ,
ନାହିଁ ତାର ଘର, ଥାଏ ବନ୍ଧୁ ଘରେ ସେତ ।

* ରଙ୍ଗିଣୀ—ବନ୍ଧୁଲୀ ଫୁଲ

ତେବେ ବା ଜୀବନ ଘରେ, ମୃତ୍ୟୁ ଘରେ ତେବେ
ଛିଣ୍ଡିବଡ଼ା ତନ୍ତ୍ରୀ ପ୍ରାୟ ଦେଉଥାଏ ଧାଣ୍ଡ ।
ଯେଉଁଠାରେ ଥାଉ, ମାତ୍ର ନ ଛାଡେ ନିସ୍ତାର,
ସେ ପୁରୁଣା ଖୋଷା ପାଠ୍ ତେବେ, ଧ୍ରୁବ ଏହା,
ସତ୍ୟ ଏହା, ନିୟତିର ଅଲଙ୍ଘ୍ୟ ନିୟମ,
ସୁଖଦିନ, ଦୁଃଖଦିନ, ଦୁହେଁ ଯାନ୍ତି ମରି ।
ମାତ୍ର ସେ ପୁରୁଣା ପାଠ ନ ମରେ ତଥାପି
ଚିର ଅମର ସେ, ନଷ୍ଟ ନାହିଁ ତା କୋଷ୍ଠିରେ ।

—❋—

ଉତ୍କଳନାରୀ

ନାରୀ ସମାଜର କଳପଲତା,
ତାଙ୍କ ଯୋଗୁଁ ନର ହୁଏ ଦେବତା ।
ନାରୀ ମାତୃଜାତି ଦେବୀ ସମାନ,
ଜଗତେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ନାରୀର ସ୍ଥାନ ।
ନାରୀ ଆଦ୍ୟାଶକ୍ତି ଦେବୀଙ୍କ କନ୍ୟା,
ବହେ ନାରୀଦେହେ ଶକ୍ତିର ବନ୍ୟା ।
ଯେଉଁ ଦେଶେ ନାରୀଶକ୍ତି ନିର୍ଜୀବ,
ପୁରୁଷ ପୌରୁଷ ସେ ଦେଶେ କ୍ଳୀବ ।
ନାରୀର ପ୍ରଭାବ ଦେବଦୁର୍ଲ୍ଲଭ,
ଅସମ୍ଭବ କରିପାରେ ସମ୍ଭବ ।
ପ୍ରମାଣ ତାହାର ସାବିତ୍ରୀ ସତୀ,
ଜୀଆଇ ଆଣିଲା ମୃତ ସ୍ୱପତି ।
ଉତ୍କଳର ମହା ସୌଭାଗ୍ୟ ଆଜ,
ଉତ୍ଥିତ ଜାଗ୍ରତ ନାରୀସମାଜ ।
ମାତା, ଭଗ୍ନୀ, କନ୍ୟା ଉଠି ସ୍ୱରୂପେ,
ଶକ୍ତିର ପ୍ରଭାବ ଦେଖାନ୍ତି ଭବେ ।
ବୀରବାଳା ଦେବୀ ଉତ୍କଳ-କନ୍ୟା,
ନିଜ ଗୁଣେ ହେଲେ ଜଗତେ ଧନ୍ୟା ।
କୋଟି ଧନ୍ୟ ତବ ଶକ୍ତି ସାହସ,
ଦେଖାଇଲ ତେଜେ ଜ୍ୱଳ ଆଦର୍ଶ ।
ଧନ୍ଦା ଲଗାଇଣ ଜଗତ ନେତେ,
ଯୁଝିଲ ଶକ୍ତିର ସମର କ୍ଷେତେ ।
ତେଜସ୍ୱିନୀ ତୁମ୍ଭେ ଚଣ୍ଡିକା ପରି,
କେଉଁ ପୁରୁଷ ମା ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ସରି ।
ଛଡାଇ ପୁରୁଷ ମନୁ ଜଡତା,
ଶିଖାଇଲ ତାଙ୍କୁ ଦେଶ ମମତା ।
ଜୟଶ୍ରୀମଣ୍ଡିତ ହୋଇ ସମରେ,
ସ୍ଥାପିଲ ଅମର କୀର୍ତ୍ତି ମର୍ତ୍ତ୍ୟରେ ।
ଶକ୍ତିରୂପା ତୁମ୍ଭେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ ଶକ୍ତି,
ଘେନ ମା ପ୍ରାଣର ପବିତ୍ର ଭକ୍ତି ।
ଯାବତ ଥିବ ଏ ଓଡ଼ିଆ ଜାତି,
ତାବତ ଅକ୍ଷୟ ତୁମ୍ଭ ସୁଖ୍ୟାତି ।

—❋—

ଆତ୍ମକଥା

ମାଟି, ଇଟା ଭେଦ ଜ୍ଞାନ କରୁଥିଲି ଦିନେ,
କିନ୍ତୁ ସେହି ଦିନ ମୋର ଗଲାଣି ତ ମରି
ବହୁଦିନୁ, ସମାନ ସେ ଏବେ ମୋ ଦୃଷ୍ଟିରେ ।
ଥିଲା ଦିନ ଭକ୍ଷ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟ କରୁଥିଲି ଲୋଭ,
ଏବେ ସେହି ଭକ୍ଷ୍ୟ ମୋତେ କରୁଛି ଭକ୍ଷଣ,
ମଣୁଥିଲି ଯା ଅମୃତ, ଏବେ ତାହା ବିଷ ।
ଖୋଜି ବୁଲୁଥିଲି ଯେଉଁ ସୁଖକୁ ସଂସାରେ,
ଆସିଲେ ସେ ସୁଖ ତାକୁ ଦିଏ ଏବେ ଠେଲି
ବାଣ୍ଡ ଘେନି, କରେଁ ପୁଣି ଘୃଣାରେ ଭର୍ତ୍ସନା ।
କିସ ବା ଖୋଜୁଛି ଆତ୍ମା, କିସ ତାର ଲକ୍ଷ୍ୟ
ଜାଣେ ନାହିଁ ସେହି ତାହା, ବାତୁଳ ଯେସନ ।
ଥିଲା ଦିନେ ପ୍ରାଣପ୍ରିୟ ଯେଉଁ ଚନ୍ଦ୍ରା ମୋର
ଏବେ ତାହା ଚିତା ପରି ଦୁଷ୍ଟ ଲାଗେ ମୋତେ ।
ମାଟିଗଢ଼ା ଦେହ, ଶେଷେ ମିଶିବ ମାଟିରେ
ସେ ମିଶିବା ଦିନ ଆସି ହେଲାଣି ନିକଟ,
ତେଣୁ ମାଟି ମୋ ଦୃଷ୍ଟିରେ ମହା ମୂଲ୍ୟବାନ,
ସେହି ମୋର ଚିରପ୍ରିୟ, ଅନ୍ତିମ ସମ୍ବଳ,
ମାଟି ମୋର ବନ୍ଧୁ, ମୋର ରକ୍ତ ମାଂସ ଅସ୍ଥି ।
ଜୀର୍ଣ୍ଣ, ଭଗ୍ନ ଶତଚ୍ଛିଦ୍ର ଜର୍ଜ୍ଜର କୁଟୀରେ
କରୁଥିଲି ମାତୃପୂଜା, ନିର୍ବିକାର ମନେ,

ତାହା ଭଳି ପ୍ରୀତିପ୍ରଦ ହେବ ନାହିଁ ମୋର
ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣହର୍ମ୍ୟ, ଜ୍ୟୋତିର୍ମୟ ମଣିରତ୍ନଖଚୀ ।
ହେଉ ପଛେ ଅସୁନ୍ଦର ତାହା, ମାତ୍ର ସେହି
ଅସୁନ୍ଦର ମଧ୍ୟେ ଅଛି ଯେ ଗୁପ୍ତ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ
ସ୍ୱପ୍ନ ସ୍ୱର୍ଗ ପ୍ରାୟ, କାମ୍ୟ ଅଜଣା ସନ୍ତୁଷ,
ମୋହିଛି ସେ ପ୍ରାଣେ ମୋର ମନ ଆତ୍ମା ସହ,
ତାର ସ୍ନେହ ଆକର୍ଷଣ ନ ପାରେ ଭୁଟି,
ନ ପାରେ ମୂର୍ଚ୍ଛି ତାର ଅଣଚ୍ଛିନ୍ନ ମାୟା ।
କି ମୋହନ ବଶମନ୍ତ୍ର ଜାଣେ ସେ ଜେଜାଣି,
ଅକ୍ଷମ ମୁଁ ଏଡ଼ିବାକୁ ସେ ମନ୍ତ୍ର ପ୍ରଭାବ !
କି ଦିବ୍ୟ ସୁଷମାବୋଳା ମୋ ଦୀନ କୁଟୀର
କେ ବୁଝିବ ତାହା ଅବା ମୋହୋ ଭଳି ଆନ,
ମୋର ଚକ୍ଷୁହୟେ ଦୃତ ପ୍ରତିଚକ୍ଷୁ ଯେହୁ
ଦେଖିବ ତାହାକୁ, ସେହି ହୃଦୟୀ କେବଳ
ବୁଝିବ ସେ ଅଶୋଭାର ଶୋଭାର ମହତ୍ତ୍ୱ,
ଅପରେ ମଣିବେ ତୁଚ୍ଛ, ରଙ୍ଗଦିଆ କଥା,
ଦୀନର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ସିନା ଦିଶେ ଦୀନନେତ୍ରେ ।
ବାସନା ଯେ ଜାଳେ ଚିତ୍ତ, କିଏ ବା ସେତାକେ
ଇଚ୍ଛାକରେ ଖେଳିବାକୁ ବିଳାସ-ହୋଡ଼ରେ,
ଶ୍ମଶାନ ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ହେଲଣି ଯେ ଆସି,
ଜୁଇଁବ କି ତା ମନରେ ଯାହାଦେଖା ଶାଧ,
ଉଛୁଳିବ କି ବୃଦ୍ଧ, ମଧୁ ଯୌବନ ଉତ୍ସବ,
ସେ ତାହାର ବୟୋଧର୍ମ ପ୍ରକୃତି ନିର୍ଣ୍ଣୟ ।
କୁଏ ନାହିଁ ଶାନ୍ତ କେବେ ଭୋଗତୃଷ୍ଣା ଭୋଗେ,
ଲଭେ ତାହା ଶାନ୍ତ ସିନା ତ୍ୟାଗ ଗଙ୍ଗାଜଳେ ।
ସୁଖକୁ ଯେ ନିଜେ ଭୁଞ୍ଜେ ସେହି ସ୍ୱାର୍ଥପର
ଜାଣେ ନାହିଁ ସୁଖ ଭୁଞ୍ଜି, ଭୁଞ୍ଜାଇ ଯେ ସୁଖ
ଆନେ, ସେହି ଏକା ଜାଣେ ସୁଖର ଆସ୍ୱାଦ,
ଭୁଞ୍ଜେ ସେ ଅମୃତମୟ ଅନାବିଳ ସୁଖ ।
ନୁହେଁ ସୁଖପଦବାଚ୍ୟ ଇନ୍ଦ୍ରିୟର ସୁଖ,
ଯେଉଁ ସୁଖ ଉପଭୋଗ କରିଯାଏ ପ୍ରାଣେ
ସେ ଏକା ପ୍ରକୃତ ସୁଖ ପ୍ରଦାନେ ଆନନ୍ଦ,
ସେ ସୁଖେ ଯେ ଭୁଞ୍ଜେ ସେହି ସୁଖୀ ଭାଗ୍ୟଧର
ଭୁଞ୍ଜାଇପାରେ ଯେ ସୁଖ ଜାତି ପରିବାରେ,
ଅଥବା ଅସୁଖୀ ଜନେ, ସୁଖ ଭୁଞ୍ଜେ ସେହି,
ଅନ୍ୟଥା ଯେ ଭୁଞ୍ଜେ ସୁଖ, ସୁଖ ଭୁଞ୍ଜେ ତାକୁ ।
ଆଜୀବନ ଭକ୍ତ ମୁହିଁ ବାଳଗୋପାଳର
ତାଙ୍କ ସୁଖେ ସୁଖ ମୋର, ସନ୍ତୋଷେ ସନ୍ତୋଷ,
ଦେଖି ତାଙ୍କ ଲୀଳାଖେଳା, ଭୁଲେ ମୁଁ ନିଜକୁ
ସେହି ମୋର ସୁଖଭୋଗ ବାଞ୍ଛିତ ଆନନ୍ଦ ।

ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ପଣ୍ଡିତ
ନୀଳମଣି ତର୍କାଳଙ୍କାର

ଅହୋ, କି ଦୁର୍ଦ୍ଦିନ ଆଜି ଉତ୍କଳଭାଗ୍ୟରେ,
ସୁପଣ୍ଡିତ ନୀଳମଣି ନୀରବ ତାପସ,
ଚଳିଗଲେ ହାୟ ମହାପ୍ରସ୍ଥାନ ବିଧିବେ
ହସି ହସି, କାନ୍ଦି ଦେଶେ କନ୍ଦାଇ ଆକୁଳେ ।
ସେ ଭୀଷଣ ମୃତ୍ୟୁଚ୍ଛାୟା ଅନ୍ଧକାର ରୂପେ
ବ୍ୟାପିଛି ଉତ୍କଳେ, ଦିବା ପ୍ରତେ ସର୍ବ ପ୍ରାୟ ,
ତାନ୍ତୁଅଛି ଯଜ୍ଞପୁର—ନାଭିଗୟା କ୍ଷେତ୍ର,
ମହାଶୋକେ, ତାନ୍ତ ଅଛି ସମସ୍ତ ଉତ୍କଳ,
ତାନ୍ତ୍ରିକ ବଟୁଲତା, ଶିଷ୍ୟବୃନ୍ଦ ପ୍ରାୟ
ବହାଇଣ ପତ୍ର-ନେତ୍ର, ଅସମ୍ଭାଳ ବେଗେ ।
ନ ଫୁଟିଣ ଫୁଲ, ରହି ଅର୍ଦ୍ଧସ୍ଫୁଟ ଭାବେ
ତାନ୍ତୁଛି ନୀରବେ ବସି, ଗୁରୁଶୋକଭାରେ
ଯାଉଅଛି ଶୁଖି ତାର ନେତ୍ର ଅଶ୍ରୁଧାର ।
ତାନ୍ତନ୍ତି ବଟେଶ୍ୱର, ତାଙ୍କ ତପସ୍ୟା ଦେବୀ
ଦେବଯଜ୍ଞ ସମ୍ଭୂତା, ଆଦ୍ୟା ସ୍ୱରୂପିଣୀ,
ବ୍ୟଥା ଲଭି ପ୍ରିୟ ଭକ୍ତ ଶୋକେ, ଦେବୀଙ୍କର
ପାଷାଣ ପ୍ରତିମା ନେତ୍ର ବହୁଛି ଲୋତକ,
ତାନ୍ତନ୍ତି ବସୁଦେବ, ତାନ୍ତେ ବୈତରଣୀ—
ତୀର୍ଥବେଣୀ, ଶୋକବୋଳା ଲୁହ ଲୁହ ସ୍ୱରେ,
ଉତ୍କଳେ ମଉନ ଦେଖି ପଣ୍ଡିତ ପ୍ରଭାବ ।

ଧନ୍ୟ ନାହିଁ ତୁମ୍ଭେ ନେଇ, ହେ ଉତ୍କଳର
ପଣ୍ଡିତଭୂଷଣମଣି, ପଣ୍ଡିତ-ଗୌରବ,
ବିଶ୍ୱପ୍ରେମୀ ସଜ୍ଜନର ନାହିଁ ତ ମରଣ,
ତୁଳିବ ସେ ପୁଣ୍ୟଭନୁ କି କ୍ରୂର ମୃତ୍ୟୁର,
ଜୀବ ସେ ଭକ୍ତଙ୍କ, ତବ ଜୀବଧାରା ବ୍ୟାପ୍ତ
ହୁଏଁ ନ ଅନଳେ, କେବେ ହୁଇଁଲେ ସେ ଭୁମେ
ମୃତ୍ୟୁର୍ତ୍ତେ ଦଗ୍ଧ ହୋଇ ହୁଏ ଭସ୍ମୀଭୂତ ।
ଆସିଥିଲ ତୁମ୍ଭେ ଯେଉଁ ଅମର ବିଭବ
ଆସିବା ସମୟେ ସଙ୍ଗେ, ବାଣ୍ଟି ଦେଇ ତାହା
ଗୁଲିଗଲ ଯଥାକାଳେ, ଥିଲ ତୁମ୍ଭେ ଏକ,
ହେବ ହେ ଅନେକ ଏବେ, ତବ ଶୁଭ୍ରଦର୍ଶ
କୋଟିଏ ପ୍ରାଣରେ ହେବ ସୁପ୍ରତିଫଳିତ,
ବହୁରବ ତୁମ୍ଭେ ଏବେ କୋଟି ମୂର୍ତ୍ତି ଧରି ।
ତୁମ୍ଭର ମାନସୀ କନ୍ୟା—"ଚନ୍ଦ୍ରାତରଙ୍ଗିଣୀ,"
"ଭକ୍ତିଧାରା," ଯୁଗେ ଯୁଗେ ରଖିବେ ବଞ୍ଚାଇ
ସ୍ମୃତି ସହ ମୂର୍ତ୍ତି ତବ, କି ବର୍ଣ୍ଣିବି ଦେବ
ଭକ୍ତିଧାରର ମାହାତ୍ମ୍ୟ, ପବିତ୍ର ନିର୍ମଳ
ସ୍ୱଚ୍ଛ ତାହା ଯଥା ତବ ସ୍ନାନ-ତରଙ୍ଗିଣୀ
ପୁଣ୍ୟ ବୈତରଣୀ ଧାରା, କରୁଛି ସେ ଯଥା
ସମୁଦ୍ରର ଗ୍ରାବର୍ତ୍ତୀ ଶସ୍ୟକ୍ଷେତ୍ରେ ଭାର,
ତଥା 'ଭକ୍ତିଧାର', ତବ ହେ ଋଷିପ୍ରବର,
କରିବ ଉର୍ବର ସଦା ଜନ-ହୃଦକ୍ଷେତ୍ରେ,
ହେବ ସେଥି କ୍ଷେତ୍ର ପୂର୍ଣ୍ଣ ପୁଣ୍ୟପ୍ରେମଶସ୍ୟେ ।
ମହତୀ ପ୍ରତିଭା ତବ ତୁଳୁଅଛି ଉଚ୍ଚ,
ଯୋଗାଶ୍ରମ ସମ ତବ ବାସଗୃହ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱେ,
ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହେଲେ ତୁମ୍ଭେ ପୃଥ୍ୱୀ ଏ ଉତ୍କଳେ
ଅର୍ଜିବ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ସେଥୁ, ତୁମ୍ଭ ବ୍ୟକ୍ତିରେକେ
ନାହିଁ କେହି ଯୋଗ୍ୟପାତ୍ର ସେହି ପ୍ରତିଭାର,
ତୁମ୍ଭ ଦେଶପ୍ରୀତି ନଷ୍ଟେ ଆଣିବ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ
ଆକର୍ଷି ଉତ୍କଳେ—ତବ ପୂର୍ବ କର୍ମକ୍ଷେତ୍ରେ
ଧନ୍ୟ ସେ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଅଙ୍କେ ହେବ ଗୌରବିତ ।
ହେ ଆଦର୍ଶଗୃହୀ, ତ୍ୟାଗୀ, ଆଦର୍ଶ ସାଧକ,
ଆଦର୍ଶ ପଣ୍ଡିତ, ସ୍ୱର୍ଗ ଆଦର୍ଶ ମାନବ,
ଯାଅ ଦେବ ପୁଣ୍ୟାର୍ଜିତ ମହାଧାମେ ତବ,
ଭୁଞ୍ଜ ହେବ ଦେବେ ବସି ଶାନ୍ତିସୁଖ-ସୁଧା
ଘେନ ମୋର ଶ୍ରଦ୍ଧାଭକ୍ତି ବଦାନ୍ୟ ପ୍ରଣାମ ।

କବି

ଚିରଦୁଃଖୀ କବି ସଂସାରେ ସର୍ବଥା,
ତଥି ଏହା ବୁଝେ କବି ହୃଦବ୍ୟଥା ।
ପର ଦୁଃଖ ଚିତ୍ର ଅଙ୍କନ ସମୟେ,
ଦେଖି ତା ଯନ୍ତ୍ରଣା ଭୁଞ୍ଜ ଅରେ ଭୟେ ।
ସେ କାଳେ ତା ଦଶା ବର୍ଣ୍ଣି ନୁହେଁ ଆହା,
ଯାହା ଚିତ୍ରୁଥାଏ ଭୁଞ୍ଜୁଥାଏ ତାହା ।
ଦୁଃଖୀ ଦୁଃଖବ୍ୟଥା ଅଙ୍ଗେ ଅନୁଭବ,
ବାରି ହୁଏ ନାହିଁ ସେ ଦୁଃଖୀ ସେ କବି ।
ଉଛି ଅସି ତାହୁଁ ଦୁଃଖୀ ଦୁଃଖଭାର,
କରେ ତା ଉପରେ ପ୍ରଭାବ ବିସ୍ତାର ।
କିଏ ଚିତ୍ର ଅବା କିଏ ଚିତ୍ରକର,
ଦୁହେଁ ଏକ ମୂର୍ତ୍ତି ବାରିବା ଦୁସ୍କର ।
ପର ମନୋଭାବ ଆଣେ ନିଜ ପ୍ରାଣେ,
ଚିତ୍ରଶିଳ୍ପୀ ସେହି, ଚିତ୍ର କରି ଜାଣେ ।
ମହାଯେତ୍ରର କବି ଚୌର୍ଯ୍ୟରେ ପଣ୍ଡିତ,
ଅଲକ୍ଷ୍ୟରେ ଚୋରି କରେ ପରବିତ୍ତ ।
ହରେ ଫୁଲଶୋଭା ନ ଛୁଇଁ ସେ ଫୁଲେ,
କେ ଅଛି ଅଦ୍ଭୁତ ଚୋର ତାହା ତୁଲେ ।
ହରନ୍ତି ଦମ୍ପତି ଗୁପ୍ତ ମନୋବୃତ୍ତି,
ଚୋର କରିବାରେ କବି ଏହା କୃତୀ ।
ପ୍ରମାଣ ତାହାର ଲବ୍ଧ ଅନାୟାସ,
ମେଘଦୂତ କାବ୍ୟ, କବି କାଳିଦାସ ।
ମିଥ୍ୟାବାଦୀ ଗଣେ କବି କଳ୍ପଦ୍ରୁମ,
କଳ୍ପନାରେ ତୋଳେ ଆକାଶ-କୁସୁମ ।
ଅତ୍ୟୁକ୍ତିରେ ଗଢା ତାହାର ଉପମା,
ମୁଖ ସହ ଯୋଗେ ବାସନ୍ତୀ ଚନ୍ଦ୍ରମା ।

ମିଥ୍ୟାଗୁରୁର ସେ ଗୁଣବନ୍ତ ଗୃହେ,
ଭୁଞ୍ଜା ହାଟରେ ବା ବଜାରରେ ହାଟେ ।
କଳ୍ପନା-ପ୍ରସୂତ ରଙ୍ଗବୋଲା ବାଣୀ,
ରୁଣାସଭ୍ୟଙ୍କୁ ସେ ଥୋଇଦିଏ ଆଣି ।
ପକ୍ଷାନ୍ତରେ କବି ଶରଭାଳ ଯୋଗୀ,
ଯୋଗଧ୍ୟାନେ ଥାଏ ମାନସେ ନିୟୋଗି ।
ବକ ପରି ଧ୍ୟାନେ ରତ ସେ ନିରତେ,
ସ୍ୱବରୂପୀ ମତ୍ସ୍ୟ ଭୁଞ୍ଜିବା ନିମନ୍ତେ ।
କବି ପରି ଭୋଗୀ ଦୁର୍ଲଭ ଭୁବନେ,
କଳ୍ପନାରେ ବସେ ଇନ୍ଦ୍ର-ସିଂହାସନେ ।
କଳ୍ପନା-କଳାସ୍ୱୀ, କଳ୍ପନା ତା ସୁଖ,
ଦେଖେ ନାହିଁ କେବେ ବାସ୍ତବର ମୁଖ ।
କଳ୍ପନାରେ ବୁଲେ, ବସେ, ହୁଏ ଛିଡ଼ା,
କଳ୍ପନାରେ ଉଠେ ବନ୍ଧୁ ସଙ୍ଗେ କ୍ରୀଡ଼ା ।
ଭୁଲଇ କଳ୍ପନା ତାଙ୍କୁ ଚମ୍ବତରେ,
ଅପେ ନବଲୋକ ସ୍ରଷ୍ଟା ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ।
କବି ବହୁରୂପୀ ବିଦ୍ୟାରେ ପ୍ରବୀଣ,
କେବେ ସେ ପ୍ରାଚୀନ କେବେ ସେ ନବୀନ ।
କେବେ ବା ରସିକ କେବେ ବା ପ୍ରେମିକ,
କେତେବେଳେ ତାତ, କେତେବେଳେ ପିତ ।
କେବେ ସ୍ୱା ଧ୍ୟାନମ କେବେ କର୍ମଶୂନ୍ୟ,
କେବେ ଗୁରୁ କେବେ ଶିଷ୍ୟ-ସ୍ୱବଧାରୀ ।
କବି ବୈଦ୍ୟ, ବନ୍ଧେ ଅଶେଷ ଉପାଧି,
ରସଦାନେ ହରେ ଚଉ ଗୁପ୍ତ ବ୍ୟାଧି ।
ଅଦ୍ଭୁତ ଜୀବଟି କବି ଏ ମହୀରେ,
କବି ଗୁଣଗାଥା ବର୍ଣ୍ଣି ନୁହେଁ ଗୀରେ ।

Printed by B. K. Kar, B. A., at the Saraswata Press, Cuttack—1937